
EX BIBL.
REGIÆ CHIRURGORUM
PARISIENSIUM ACADEM.

DANIELIS SENNERTI VRATISLAVIENSIS,

DOCTORIS ET PROFESSORIS MEDICINÆ,

IN ACADEMIA WITTEBERGENSI,

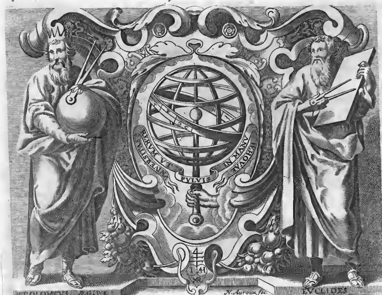
Operum

TOMVS TERTIVS,

QVO CONTINENTVR

Practicæ Liber IV. & V.
Tractatus de Arthritide,
Practicæ Liber VI.

Tractatus de Consensu & dissensu Chymicorum cum Galenicis & Aristotelicis.
Et Exoterica.

LVGDVNI,

Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. L.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Sereniſſimæ ac Potentiſſimæ Principi & Dn.

DN. MARIÆ ELEONORÆ,
SVECORVM, GOTHORVM AC VANDALORVM REGINÆ MAGNÆ

Finnoniæ Principi, Eſthoniæ, Careliæque Duci Dominæ Ingriæ, &c.

NATÆ MARCHIONISSÆ EX ELECTORALI Brandeburg. Proſapia, Boruſſiæ, Iuliæ, Cliuiæ & montium duci, &c.

DOMINÆ MEÆ CLEMENTISSIMÆ,

Salutem & felicitatem perpetuam

P.

SATIS iniqui, *Sereniſſima Regina, Domina Clementiſſima,* Fœminis Viri quidam, etiam Magni, fuerunt; è quorum numero nec eximendus Ariſtoteles, qui, 2. *de gener. animal. cap.* 3. fœminam marem mutilatum eſſe ſcribit, & 4. *de gen. animal. cap.* 3. tantùm non monſtris fœminas accenſet. Naturæ certè primum errorem, quo ad monſtri generationem tendat, fœminæ generationem eſſe putat; & 7. *de de republ. cap.* 16. pro imperfectione habet, fœminam generari. Verùm naturam, quæ nuſpiam eſt imaginatus eſt, Creationis rerum ignarus, Ariſtoteles. Natura, quæ ordinaria Dei poteſtas eſt, vt eam I.C. Scaliger, *Exerc.* 188. & 359. *ſect.* 11. definit, Dei, rerum omnium Creatoris, iuſſu & poteſtate omnia agit. Creauit verò Deus opt. max. hominem Virum & Fœminam, & per eos humanum genus, olim in cœlos ad vitam beatam æternamque transferendum, conſeruari & multiplicari voluit. Quæ ergo natura eſſet, quæ ſe ipſam perditum iret, & ſuo fini contrarium intenderet? cùm omnino paucis annis genus humanum interiret, ſi id primò propoſitum haberet, vt ſaltem maſculi generentur. Et ſi contra naturæ intentum, imò error quidam naturæ eſſet fœminæ generatio, non tot (cùm nunquam tot errores natura committat, quàm perfecta opera edat) fœminas quot mares produceret. Quod enim fœminæ numero vincant, planum cuique eſſe poteſt antiquitatum memoriam ab vltimo principio repetenti, atque id Athenis experientia comprobauit, nec ita pridem Venetiis, cum cenſus ageretur, vt Bodinus, *lib.* 5. *de republ. cap.* 2. ſcribit: non quod vel à bellis, vel peregrinationibus, àb omnibus periculis, quæ Viros obire neceſſe eſt, ſeducantur, vel quod, vt idem parum honeſtè & prudenter de natura & fœminis ſentiens loquitur, in naturæ vniuerſitate rerum deteriorum maior ſit affluentia, quàm pretioſarum: ſed quia naturæ commoditas, imò neceſſitas id ita requirebat. Obſeruatum enim & annotatum, in magnis & populoſis Rebuſpublicis, non ſolùm plures fœminas reperiri, ſed & gigni, & id annotatum Norimbergæ, vbi cum viginti mille maſculi fuerant geniti, non pauciores puellæ natæ fuerunt, imò vno atque altero centenario numerum maſculorum ſuperarunt. Neque aliquid imperfecti in fœminis apparet. Membra equidem virilia non habent: ſed nec habere debent: ſicut contra mares muliebribus iure naturæ carent. Cætera quod attinet, animo & corpore perfectæ ſunt, ita tamen, vt ad hominis procreationem idoneæ eſſent. Nam quod Viragines quædam temperamento & reliqua corporis conſtitutione viris æquales penè ſunt, in ſexu fœmineo non perfectio, ſed imperfectio eſt. Et quia aliæ in generatione hominis partes ſunt fœminæ, quàm viri, etiam in ciuili illa ſocietate fœminarum officia à virorum officiis diſcerni, & ad illum finem, qui ipſis proprius eſt, dirigi debent: nec, quia virorum officia non obeunt, contemnendæ fœminæ: cùm aliæ ipſarum partes ſint. Equidem Plato, 5. *de Republ.* communẽ vult eſſe fœminis cum Viris Reipublicæ adminiſtrationem, & Plutarchus alicubi ſcribit, eandem eſſe virtutem Virorum mulierumque: geſſeruntque bella Amazones: gens Indorum Pandæ regnata fœminis fuit: & apud Meroën fœmina Cendace regnauit, quod nomen mox in Reginas alias deriuatum: & Mania Zenis Satrapæ

in Æolide vxor, marito ex humanis excedente, à Pharnabazo impetrauit, vt eius vices vicarias gereret, quas partes ita obiuit, vt non modò ciuitates iuris sui seruaret inconcussas, sed & Larissam adiiceret Imperio, & Tamaxiton & Colonas mari adiacentes; quin & Pharnabazo expeditionum fuit comes in Mysos & Pisidas, & propterea ab eo magnificè honorata, & consiliis adhibita sæpius fuit. Artemisia irruentes Rhodios classe exuit, Insulamque domuit, erecta in vrbe statua, quæ ciuitati stigmata inurere videretur. Plurimæ etiam fœminæ literis excelluerunt. Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos solitam vaticinari, versificatione adeo præcelluisse memorant, vt eius carminibus multa ad sui poëmatis culturam transtulisse Homerus credatur. Extant quoque Saphus & aliarum fœminarum carmina elegantissima. Verùm semoueantur sanè à ciuilibus & publicis officiis fœminæ, & in hoc Viris cedant, ac suæ sint Viris prærogatiuæ: tamen qua Viros rursum superant fœminæ, habent pulchritudinem, formæque elegantiam & vultus dignitatem, ac totius corporis venustatem. De qua elegantissimi Anacreontis versus exstant.

Φύσις κέρατα ταύροις,
Ὁπλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις,
Ποδωκίην λαγωοῖς,
Λέουσι χάσμ' ὀδόντων,
Τοῖς ἰχθύσι τὸ νηκτὸν,
Τοῖς ὀρνέοις πέτασθαι,
Τοῖς ἀνδράσι φρόνημα.
Γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν.
Τί οὖν δίδωσι; κάλλος,
Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,
Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.
Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,
Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.

Tauro, ferire cornu,
Equo, ferire calce,
Lepori, valere cursu
Natura dat; leoni
Dentes hiante rictu,
Pisces docet natare,
Aues docet volare:
Prudentiam Viris dat,
At fœminis nequiuit.
Quid ergo donat illis?
Decoram habere formam,
Pro parmulisque cunctis,
Pro lanceisque cunctis:
Quin flamma cedat illi
Ferrumque, si qua pulchra est.

Nec tamen sola forma, quæ vt non omnibus datur, ita bonum fragile est, fœminæ Viris antecellunt, sed & alias dotes, quibus Viri carent, fœminæ habent, & officia humanæ societati non minùs vtilia, quàm Viri, præstant, dum liberos generant, atque educant, & familiam administrant. Si fœminæ non essent, nos Viri non essemus, & cum cœpissemus esse, actum esset de nobis sine cura & sollicitudine materna. Hæ nos propriis visceribus nouem menses gerunt: hæ sanguine suo, mox & lacte ex illo genitos nos alunt: hæ in sinu suo & brachiis gerunt: hæ flentibus & eiulantibus cantu & solatio blandiuntur: hæ nostri caussa insomnes noctes agunt: hæ manu prehensos infirmos adhuc circumducunt: hæ domi, hæ foris nobis adsunt, & ne quid damni patiamur, cauent: hæ nudos vestimentis operiunt, famelicos alunt: hæ rudes & ignaros religionis, Abba, Pater, balbutire docent: hæ Dei verum cultum & timorem à teneris vnguiculis nobis monstrant: hæ consiliis & monitis teneros & rerum imperitos regunt: hæ adultos etiam omni ope, auxilio & fauore iuuare nunquam desistunt.

Dum verò ita nostri caussa laborant Fœminæ, & varias conseruandi & propagandi generis humani gratia molestias sustinent variis morbis obnoxiæ fiunt. Neque enim saltem eos morbos, quos Viri, sæpe & ipsæ sustinent sed, & peculiares habent, eosque satis multos. Id quod Medicos & Antiquos & Recentiores mouit, vt peculiares de Mulierum morbis libros scriberent. Quos & ego imitatus, cùm libros tres Practicæ Medicinæ, de morbis & symptomatibus Viris & Mulieribus communibus, vel Viris propriis, absoluissem: quarto hoc morbos & symptomata Fœminis propria & magis familiaria subiungere volui, imò debui. Quibus & morbos ac symptomata, quæ Infantes frequenter corripere solent, addidi.

Cùm verò hunc Librum, qui de Mulierum & Infantium morbis agit, magis decorè Fœminæ alicui, quàm Viro dedicari posse putarem, & de Fœmina aliqua Illustri, ex cuius nomine præscripto splendor aliquis ei accedere posset, cogitarem: fieri non potuit, quin statim *Sereniss. Maiestatis Vestræ* nomen mihi in mentem veniret. Quæ enim alia quàm Tanti Regis Tanta coniux exiguum hunc meum laborem splendidissimi sui nominis luce magis illustrare possit? Nam seu Illustrissimam stirpem, seu animi dotes eximias, seu fortunatissimum coniugium, quo Tanto Regi, cuius Heroicas virtutes & facta totus terrarum Orbis admiratur, & omnis, quæ futura est, loquetur posteritas, iuncta est, considerem, omnia ea talia sunt, quæ omnium oculos & animos in se conuertunt. Vt ergo *Sereniss. Maiestas vestra.* Librum hunc, quem *Seren. ss. Maiest. vestræ* meo nomine Vir CL. & Excell. Domini. *D. Iohannes Schletzerus, Sereniss. Maiestatis vestræ.* Archiatrus, amicus meus antiquus, humilissimè offert, per se minùs splendidũ, Illustrissimi sui nominis splendidissima luce illustrare non dedignetur, eumque fronte serena atque animo clementissimo suscipiat, qua possum animi submissione oro: Deumque opt. max veneror, vt *Sereniss. Maiestatem vestram* vt & *Sereniss. ac Potentiss. Regem Coniugem* saluos & incolumes, & vndiquaque felices florentésque diutissimè præstet ac tueatur. Dat. Vvittebergæ, Cal. Sept. An. M. DC. XXXII.

Sereniss. Maiestatis Vestræ

Subiectissimus,

DANIEL SENNERTVS D. Medicinæ in Academia Vvittebergensi Professor, P. & Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

INDEX LIBRORVM, CAPITVM, ET QVÆSTIONVM HVIVS TERTII TOMI.

PARTIS PRIMÆ, SECTIONIS PRIMÆ,

De pudendi & ceruicis Vteri muliebris morbis.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De vteri ipsius morbis.

PARTIS SECVNDÆ, SECTIONIS PRIMÆ,

De Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De Symptomatibus, quæ circa menstruorum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

SECTIONIS TERTIÆ,

De Symptomatibus, quæ virginibus & omnibus fere fœminis post pubertatem ex vtero euenire solent.

SECTIONIS QVARTÆ,

De Symptomatibus, quæ fiunt circa conceptionem.

SECTIONIS QVINTÆ,

De Regimine grauidarum, & affectionibus præter naturam quæ grauidis accidunt.

SECTIONIS SEXTÆ,

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

SECTIONIS SEPTIMÆ,

De Regimine puerperarum, & affectionibus præter naturam quæ post partum iis accidunt.

VII. De

PARTIS TERTIÆ,

De Mammarum præter naturam affectionibus.

SECTIONIS PRIMÆ,

De morbis mammarum.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De Symptomatibus mammarum.

INDEX CAPITVM

TRACTATVS DE MORBIS INFANTIVM.

PARTIS PRIMÆ,

De Diæta & Regimine Infantium.

PARTIS SECVNDÆ,

De Morbis & Symptomatibus Infantium.

XXVIII. De

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

PARTIS II.

INDEX CAPITUM

LIBRI QVINTI.

PARTIS PRIMÆ,

De Tumoribus.

PARTIS II.

De Vlceribus.

PARTIS III.

De Cutis, Capillorum, & Vnguium vitiis.

SECT. I.

De Cutis vitiis.

PARTIS III.

SECT. II.

De Capillorum & vnguium vitiis.

PARTIS IV.

De Vulneribus.

PARTIS V.

De Fracturis.

PARTIS VI.

De Luxationibus.

INDEX CAPITVM.

INDEX QVÆSTIONVM.

INDEX CAPITVM.

LIBRI SEXTI,

PARTIS PRIMÆ,

De Morbis occultarum qualitatum in Genere.

PARTIS SECVNDÆ,

De Morbis, malignis, occultis, & venenatis, ab interno humorum vitio.

PARTIS TERTIÆ,

De Morbis occultis, ortis ab aquâ, aëre, & de Contagio, & morbis contagioſis in genere.

PARTIS QVARTÆ,

De Lue Venerea.

PARTIS QVINTÆ,

De Venenis externis in Genere.

PARTIS SEXTÆ,

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

PARTIS SEPTIMÆ,

De Venenis è Plantis.

PARTIS OCTAVÆ,

De Venenis ab Animalibus.

PARTIS NONÆ,

De Morbis à Faſcino, & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

PARTIS II.

PARTIS III.

PARTIS IV.

PARTIS V.

LV. An

INDEX CAPITVM

De

LIBER

LIBER QVARTVS DE MVLIERVM PRÆTER naturam affectionibus.

PROOEMIVM.

POSTQVAM *morbos & symptomata, quæ omnibus in corpore humano partibus, in capite, pectore & ventre inferiore accidunt, quæque viris & mulieribus sunt communia, vel viros solum infestant, explicauimus: proximum jam est, vt de morbis & symptomatibus, quæ mulieribus propria sunt, agamus. Perinde autem esse puto, siue mulieribus dicam, siue fœminis. Equidem non ignoro, vocabulum Fœminæ apud Latinos interdum generalius esse, quàm Mulieris, & in genere sexum denotare; cum Mulier eam saltem significet, quæ amplius virgo non est; vnde Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius virginem duxerat, respondit:* Cras erit Mulier; *& Vlpianus,* in l. Alioquin. ff. de contrah. empt. Quod si ego me Virginem emere putarem, cum esset mulier, emptio valebit. In sexu enim non est erratum. *Mulier tamen interdum etiam ea dicitur, quæ virum non cognouit, inquit idem Vlpianus,* in l. Quæritur. ff. de Ædilitio edicto. *Etsi verò sexus fœmininus triplicem statum comprehendit, virginum, mulierum, & viduarum: tamen non opus esse puto, vt peculiariter de harum morbis agamus; cum ex sequenti tractatione facilè, quid cuilibet statui proprium sit, patere possit. Si quid tamen in specie de iis monendum videbitur, nec illud omittetur.*

Cæterum cum Fœmina à sapientissimo Creatore eo præcipuè fine condita sit, vt mari sociata hominem generet, & genus humanum propaget, & proinde semen virile vtero excipiat & foueat, è quo cum fœminino mixto homo formetur, & suo tempore in lucem prodeat; atque in lucem editum lacte suo tandiu nutriat, donec cibis solidioribus coquendis par sit: duas corporis partes obtinuit fœmina, quibus à viro differt: vterum & ad eum pertinentes partes, ac mammas. Ideoque de morbis Mulierum acturi, primò de Vteri morbis & symptomatibus, & quæ ex Vtero in aliis corporis partibus accidunt, p. n. affectionibus, deinde de mammarum præter naturam affectibus agemus.

Quæ verò de genitalibus fœminæ partibus, de semine, conceptione, fœtus formatione & partu dici debent ac solent, plurima ad Anatomiam, Physicam & partem Medicinæ Physiologicam pertinent, & ex iis petenda sunt, & exstant de iis egregia Recentiorum, atque inter alia Hieron. Fabricij ab Aquapendente & Adriani Spigelij de fœtu formato scripta. Nos præcipuè de Morbis harum partium & Symptomatibus, quæ iis accidunt, agemus: vbi tamen opus fuerit, nec ea omittemus.

In totâ verò hac tractatione pudicas aures oculósque, aut tetricos Catones, vt spero, non offendet, quod res, de quibus agimus, suis nominibus, quæ obscœna & fœda vulgò habentur, appellamus, & de rebus naturalibus, vt Natura eas exhibet, loquimur. Quisquis, (vt verbis Augustini, lib. 14. de ciu. Dei, cap. 27. *in simili materiâ scribentis, vtar,) ad has litteras impudicus accedit, culpam refugiat, non naturam; facta denotet sua turpitudinis, non verba nostra necessitatis. Elucet enim, vt Plutarchus,* lib. de amore prolis, *scribit ex Erasistrato, in omnibus rebus naturalibus accurata artificiosaque natura, seu potius Creatoris diligentia, & nullâ oratione satis explicari potest, quâ industriâ perfecerit ea, quæ ad humani generis propagationem attinent. Quæ omnia vt sese habent describenda, & suis nominibus appellanda sunt. In quibus describendis, si absque peccato primorum parentum esset, nihil obscœni occurreret, & vt Augustinus,* alleg. loc. *loquitur, Ita genitale aruum vas in hoc opus creatum seminaret, vt nunc terram manus: Et quod modò hac de*

de re nobis volentibus diligentius disputare verecundia resistit, & compellit veniam, honore præfato, à pudicis auribus poscere, cur id fieret, nulla caussa esset, sed in omnia, quæ de huiusmodi membris sensum cogitantis attingerent, sine vllo timore obscœnitatis, liber sermo ferretur, nec ipsa verba essent, quæ vocarentur obscœna, sed quicquid inde diceretur, tam honestum, quàm de aliis, cum loquimur, corporis partibus.

PARS PRIMA.

De morbis partium genitalium in Fœminis.

PRÆFATIO.

PARTES autem genitales in fœminis commodissimè diuiduntur in pudendá, ceruicem vteri, vterum ipsum, & testes cum suis vasis. Et propterea de partium harum morbis ordine agemus, nimirum primò de orificii pudendi angustia & amplitudine, de mentula muliebri, de Clausurâ & Angustiâ vteri, de Pustulis & scabritie pudendi, de ceruicis vteri condylomatibus, de pudendi & ceruicis vteri verrucis, de hæmorrhoidibus vteri, de vlceribus veruicis vteri, de rhagadibus ceruicis vteri, de fistulis colli vteri, de cancro vteri, de gangræna & sphacelo vteri, postea de intemperiebus vteri, de vasorum vteri angustia & p.n. apertione, de vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis, de vteri Inflatione, hydrope, de tumore vteri è sanguine in venis eius contento, de Inflammatione vteri, de scirrho & cancro vteri, de vteri ascensu & procidentia, de Hernia vterina, de vulneribus & ruptura vteri, de vlceribus & corruptione vteri, & tandem de morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis.

SECTIO I.

De Pudendi & ceruicis vteri muliebris morbis.

CAPVT I.

De Orificij pudendi angustia & amplitudine.

IN muliebri autem pudendo occurrunt rima pudendi, labra, alæ, clitoris, foramen vesicæ, carunculæ myrtiformes, hymen. Primò Rima fissura est in pudendo muliebri maior, quàm ceruix vteri. Eam ambiunt Labia, quæ pudendi interiores partes claudunt. Labiis diductis Alæ in conspectum veniunt, Græcis νύμφαι dictæ, vtrinque vna, carne molli & spongiosa constantes, figura & colore cristam galli æmulantes.

In his partibus tres præcipuè occurrunt morbi, nimirum exterioris huius orificij pudendi angustia ac clausura, amplitudo eiusdem, & Mentula muliebris. *Orificij pudendi angustia.* Primò quidem interdum rima exterioris vteri orificij seu pudendi angustior est, quam secundum naturam, qui morbus multa incommoda affert, nimirum & in coitu impedimento est & membrum virile non admittit, vel non sine difficultate admittit, & fœtui in lucem prodeunti exitum difficulter concedit.

Morbus autem hic cum ferè à prima conformatione & origine fit, Medici operâ vix tolli potest, sed orificium hoc vel coitu, vel partu postea dilatatur.

Quandoque tamen ex vlcere hoc accidit, vt via hæc ita coalescat, vt vix exiguum foramen pateat. Quandoque etiam ex medicamentis adstringentibus incautè adhibitis hic morbus oritur. Ita Nicolus Florentinus refert, se vidisse mulierem, quæ post partum, cùm obstetrices adhibuissent medicamenta valdè adstringẽtia, ita clausa reddita fuit, vt non potuerit coitum exercere. Narrat etiam Ioh. Philippus Hæchstettetus, *obseruat. Med. Dec.3. casu 5. in schol.* Ancillam quandam sponsam, procul dubio, vt sponso Virgo, quæ non erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, vsam fuisse, in quod cum Hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coarctatum fuit, vt maritus vxorem claustrum virginale recepisse miraretur.

Clausura Pudendi Muliebris. Interdum verò hæc rima atque hoc exterius vteri orificium planè clauditur, adeo, vt nec vrina effluere possit: interdum verò natura vrinæ effluenti viam relinquit, sed membro virili aditus nullus patet. Morbo hoc laborantes *Atretas*, Imperforatas & Clausas nominant. Verùm cum nomina hæc non solum iis, quibus orificium pudendi, sed & quibus ceruix vteri & orificium vteri clausum est, competat, de Atretis pluribus *cap.3.* agetur.

Amplitudo pudendi. Vt verò interdum membri muliebris meatus hic p.n. clauditur: ita contra interdum amplior redditur, vel etiam plures meatus hic contra naturam aperiuntur.

Primò nimirum orificium hoc nimis ampliatur & patet; quod ex frequenti coitu & partu accidit. Quod vitium adstringentibus interdum fœminæ corrigere conantur. Et defloratæ, vt sponsis pro virginibus sese venditent, iisdem vti solent, id quod ancilla illa factitauit, cuius antea facta est mentio.

Virginalis adstrictio post partum cõparanda. Quod institutum vt in scortis culpandum: ita in honestis mulieribus non reprehendendum, si ipsis hoc vitium post partum accidat. Potest enim huiusmodi laxitas & amplitudo caussa sterilitatis esse, interdum procidentiæ vteri, vt Hippocrates, *de nat. Mulier.* innuit, & præterea etiam vitium hoc mulieres viris ingratas reddit.

Emendatur autem hoc vitium, purgatione post partum peracta (non antè, ne ea suppressâ aliquid incõmodi & periculi subsequatur) fomentis, balneis, linimentis & pessis adstringentibus, nimirum fomento & balneo ex aqua aluminosa, decoctione plantarum adstringentium, imprimis radic. consolidæ, sem. oxylapathi, gallis.

Vt ℞. *rad. consolid. maior. boli Armeni, sanguinis Draconis, balaustiorum, aluminis, mastiches, ana* Vnc. ß. Puluerisentur, & mista pessario ex gossypio facto illinantur.

Vel ℞. *sanguinis Draconis, boli Armeni, cortic. malor. granat. aluminis, mastiches gallar.* an. Vnc. ß. Puluerif. & cum

cum aqua chalybeatâ misceantur, & mistura eâ pessarium illinatur.

Vel ♃. *foliorum quercus, plantag. ana M.ß. rad. consolidæ* Vnc.j. *cortic. granat; balaustiorum, sumach, ana* Vnc.ß. *alumin.* Vnc.j. Coq. in aq. & decocto pudenda foueantur.

Ruptio Perinæi. Interdum in partu difficili accidit, vt perinæum, & spatium, quod est inter anum, ac pudendi rimam, rumpatur, & vulua ac anus vnum foramen fiat. Id quod hic fœminæ cuidam pulcbræ, sed paruæ corporis staturæ & tenellæ accidisse memini, quæ tandem etiam, cum ruptura hæc consolidari non posset, lenta tabe obiit.

Curatio. Eros, *de Passion. mulier. cap.* 20. ita hoc malum curare docet. Sunt quædam, *inquit*, quibus vulua & anus fiunt vnum foramen, & idem cursus: inde istis exit matrix, & induresċit. Quibus in reponendo sic subuenimus: Matrici vinum calidum apponimus, in quo bullierit butyrum: & diligenter fomentamus, quousque matrix efficiatur mollis, & tunc suauiter eam reponimus. Postmodum rupturam inter anum & vuluam tribus locis vel quatuor suimus cum filo de serico: postea pannum lineum vuluæ imponimus ad quantitatē vuluæ. Deinde pice liquidâ linimus: Hoc enim facit matricem retrahi, propter sui fœtorem. Demum sanamus rupturam cum puluere facto de consolida maiori, & minori, & cymino. Huiusmodi autem puluis superaspergendus est: & collocetur mulier in lecto, ita vt pedes altiores sint, & ibi omnes operationes suas per octo vel nouem dies faciat: & quantum necesse fuerit, manducet: ibi egerat, & omnia assueta faciat. Hanc præterea oportet abstinere à balneo, vsque quò viderit, quod balneum sustinere possit. Debet quoque abstinere ab omnibus, quæ tussim faciunt, & ab indigestibilibus. Ad prædictum igitur periculum euitandum, is in partu sic diligentissimè prouidendum est: Præparetur pannus in

Præcautio. modum pilæ oblongæ, & ponatur in ano, ad hoc vt in quolibet conatu eiiciendi puerum, illud firmiter ano imprimatur, ne fiat huiusmodi continuitatis solutio. *Hæc Eros.*

Vel ♃. *radic. consolid. maj.* Vnc. ij. *verbasci M.j.* Coq. ad mollitiem & contundantur. F. Cataplasma.

Vel ♃. *puluer. rad. consol. maj.* Vnc. j. *Cumini* Drach. ß. Cum sindone rubro F. saceulus seu pessus, qui coq. in vino rubro & pudendo indatur. Nonnulli frustum oblongum aluminis cendi pudendo indunt.

Meatus membri muliebris plures. Interdum etiam in membro muliebri plures meatus contra naturam reperiuntur. Acceditque hoc interdum à primâ conformatione, cum ex naturæ errore ductus ex intestino recto in vuluam fertur. Ita puellam, quæ clauso ani meatu octauo quoque die excrementa ex naturalibus deiiciebat, vidit Beniuenius, vt *cap.* 86. *de abdit. sanat. & morb. causs.* refert; aliam etiam Mercurialis, *de morb. puer. lib.* 3. *cap.* 9. Et nuper ad me scripsit Dn. D. Elias Reheboldus, Medicus Torgensis, esse Torgæ puellam, sartoris filiam, nouem septimanas natam, quæ gutturis inferioris expers omnia excrementa per vuluam quotidie excreuit. Interdum verò ex morbo meatus aperitur, id quod interdum in fistulis accidit, vt infra, *cap.* 10. dicetur.

CAPVT II.

De Mentula Muliebri.

Alæ pudendi iunctæ Clitoridem amplectuntur, atque in earum apice κλειτορίς est, caro quædam neruosa dura, similis omnino substantiæ illi, quâ duo corpora neruosa penis in Viris constituuntur, & propterea etiam vt penis copioso spiritu influente in appetitu venereo turgescit.

Muliebris. Pars hæc interdum in tantam molem excrescit, vt virile membrum referat, vt eas, quibus hoc accidit, è fœminis in Viros migrasse creditū sit. Morbi hoc genus ab Hippocrate, *in lib. de natura Muliebr.* κύων appellatur. *κύων quid?* Interpretes Columellam reddiderunt, deducta similitudine ab vuula in faucibus dependente. A quibusdam Tentigo, ab Auicenna virga, ab aliis Mentula, à nonnullis Nympha (qui procul dubio id, quod Clitoridi tribuendum, Nymphis assignarunt) vel cauda, à quibusdam etiam Symptoma Turpitudinis nominatur. Et solet hæc pars aucta veneris desiderium augere, & si nimium augeatur, turpitudinem & pudorem, imò interdum impedimentum quoque in concubitu afferre. Ita refert Ioh. Schenckius, *lib.* 4. *Obseruat.* se Haganoæ vidisse fœminam quādam honestam Patriciæ gentis, quæ talem clitoridem per pudendi rimam minoris digiti dimidij longitudine, & eiusdem circa basim crassitie, sed apicem versus tenuiore habebat, eamque sibi confessam esse, carunculam hanc etiam flaccidam & corrugatam, citra libidinis imaginationem vllam; ea; qua dictum quantitate extra pudendum prominere subinde. Atqui in congressu cum marito, aut aliis venereis conceptibus, imò verò solo vestium contactu mentulæ instar sæpe inflari, turgere atque erigi, & ad venerem irritare. *Clitoridis mira excrescentia.* Fuisse autem ei à primis pueritiæ annis familiare digitis hanc carunculam subinde versare, ex quo cum suauem in ea ætate titillationem persensisset, ex consuetudine postmodum factum fuisse, vt vel dormiens quoque manuum alteram ad pubem composità contineret. Atqui huius occasione nympham ex frequenti nimirum tractatione ad turpem hanc formam excreuisse arbitrabatur. Felix Platerus etiam obseruauit, in matrona quadā Clitorida breui tempore adeo excreuisse, & in carnositatem spongiosam, cute intectam, venisque obsitam, degenerasse, vt collum anserinum, & crassitie, & lōgitudine adæquaret, quæ circa radicem in pudēdo attenuata, indeque ampliata, dependebat. Hoc auferre studens Platerus, cum filo in materia erodente imbuto circumdaret, tanta suborta est inflammatio, vt ab incepto desistendum fuerit, ipsa dolore permota postea multis annis operationem manualem detrectârit.

Caussa.

Caussa. Habet autem morbus hic suam originem ex affluxu nimio nutrimenti ad hanc partem, qui fit ob eius laxitatem, quæ interdum frequenti contactu inducitur.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, si tantum hæc pars increuerit, vt aliquod impedimētum vel turpitudinē afferat, resecandam esse, plerique censent. Verum eum pars hæc partim naturalis sit, partim augmentum præternaturale ipsi accesserit, & præterea hoc in loco vulnera & vlcera cicatricem difficulter recipiant, tutissimum videtur, non statim ad sectionem accedere; sed prius, corpore conuenienter euacuato, tentare, an augmentum partis siccantibus & discutientibus prohiberi & imminui possit, in quem finem parum foueri potest medicamentis siccantibus, & discutientibus, simul tamen aliquomodo adstringentibus.

Deinde si hæc non sufficiunt, caustica mitiora, & quæ dolorem non excitant, adhibenda: alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Vt ♃. *Vnguenti Ægyptiaci, ol. lentiscin. rosacei, ceræ, ana* Vnc. ß. Misce.

Si verò nec hoc modo, quod superfluum est, tolli possit, resecandū est, quod fit vel ligatura, si filo serico, vel capillo equino circa radicē ligetur & quotidie cōstringatur, donec tandem emortuū decidat, vel sectione. Modum eius Aëtius *tetrabibl.* 4. *serm.* 4. *c.* 103. tradit. Vbi tamen, quod procul dubio Clitoridi tribuendum erat, Nymphæ tribuit. Nympha, *inquit*, substantia quædam est musculosa, supra alarum pudendi commissuram sita,

quo loco vrinarius est meatus. Hæc in aliquibus mulieribus ad tantam magnitudinem augetur, vt deformitatem ac pudorem indueat. Quin & à vestimentorum contactu assiduo atrigitur, & ad venerem ac coitum prorítat. Quapropter Ægyptiis visum est, vt antequàm exuberet, amputetur, tunc præcipuè, cùm nubiles virgines sunt elocandæ. Amputandi verò modum hunc tradunt. Virgini in sella locatæ retrò assideat adolescens robustus, qui brachia sua poplitibus virginis subiiciat, crutáque eius ac totum corpus regat, & tum Chirurgus ante ipsam stans, forcipe ampliori nympham corripiat, & per sinistram manum distendat; per dextram verò propè forcipis dentes resecet. Mensuram autem resectionis eandem, quam in columellæ sectione seruare oportet, vt ne funditus ipsam resecemus, sed superuacua tantum pars amputetur. Proinde propè dentes forcipis nympham secandam esse diximus: quoniam cum pelliculosa sit, plurimum extenditur, & nisi quis diligenter obseruet, facilè vltrà, quam oportet amputationem faciet, atque hinc carunculæ decrementum, rhœada Græci vocant, consequitur. Peracta Chirurgia, spongia ex vino adstringente, aut aqua frigida expressa vulnus detergeatur, & manna thuris inspergatur, & linimentum posca madefactum indatur, & spongia ex posca expressa super deligetur. Post septimâ verò, cadmiam minutissimè tritam per se, aut cum rosatum floribus inspergeraut siccum ex lapide Phrygio paratum, & ad pudendorum fissuras descriptum, aut cinerem ossium palmularum insperge. *Hac Aëtius.*

Cautè tamen hîc procedendum, & cauendum, ne vel ligatura vel sectione dolor excitetur, & inflammatio generetur. Sectione peracta vulnus vino, in quo folia lauri, myrti, rorismarini, flor. rosar. balaustior. nuces cupressi & similia cocta sint, abluatur, & puluis restrictiuus apponatur.

Carnea excrescentia in pudendo muliebri. Interdum tamen & aliæ carneæ excrescentiæ è muliebri pudendo enascuntur, quæ muliebre pudendum replent, & extra etiam aliquando instar caudæ prominent; vnde nonnulli ægritudinem caudatam appellant; eum tamen eadem appellatio etiam priori & antea descriptæ affectioni competat. Sic refert Amatus Lusitan. *cent.* 5. *curat.* 88. In hospitali Pisaurensi mulierem natam annos 35. carnosam quandam excrescentiam ab inguinibus natam habuisse, pondere 25. librarum.

Distinguitur autem hic morbus à Clitoride, quod in Clitoride coitûs desiderium & libido augetur, atque etiam vestium attritus libidinem prorítat; in Caudata autem affectione seu carnea excrescentia fœminæ coitum abhorrent, & tolerare nequeunt præ dolore.

Superflua autem hæc caro commodissimè sectione tollitur, & tutior est hîc sectio, quàm in Clitoride; cùm tota ista caro superflua & p. n. sit.

CAPVT III.

De Atretis, Clausurâ & Angustiâ ceruicis & oris Vteri.

Clausura Vteri. SVb Nymphis est ceruix vteri, meatus scilicet ille & canalis, qui membrum virile recipit, qui etiam suos morbos patitur. Et primò quidem interdum meatus hic clauditur, quo morbo quæ affectæ sunt fœminæ, *ἀτρῆται*, Clausæ, & Imperforatæ, Velatæ etiam, quasi vterus sit velo obductus, nominantur. Hoc tamen nomine & eæ comprehenduntur, quibus orificium pudendi tantum clausum est, vt è r dictum. Est enim triplex Atretarum seu Clausarum genus. Etenim clausura hæc sit vel in orificio pudendi, seu pudendi alis, vel in ceruice vteri, seu intermedio loco, vel in ipso vteri orificio.

Grauissima autem morbus hic solet inducere mala, & nunc ad hoc, nunc ad illud officium mulieres ineptæ redduntur. Cùm enim ceruix & collum vteri ideo factum sit, vt tempore coitûs membrum virile admittat; deinde menstrua purgatio certis periodis per hanc vias effluat; tertiò vt fœtus ex vtero per hunc locum in lucem prodeat: si externum pudendi orificium claudatur, ad vsum virorum, ad purgationem menstruam & ad conceptum ineptæ redduntur fœminæ. Si verò patente pudendo in medio sinu seu ceruice vteri fuerit clausura, ad duo officia impediuntur, ad communicationem viri & ad conceptum. Si autem orificium vteri fuerit clausum, ad duo officia impediuntur: siquidem nec purgari per menses, nec concipere possunt; viri verò vsum sine impedimento sustinent, vt quidem hac de re Moschio docet. Verùm vt posta *de signis* dicetur, possunt etiam per venas, quæ in vteri collum desinunt, purgari tum mulieres.

Interdum autem meatus hîc planè clauditur, interdum in medio foramen aliquod angustum relinquitur. Huius rei passim historiæ extant. Refert Vvierus, *de præstig. Dæmon. lib.* 1. *c.* 38. duas tales duarum puellarum historias, quarum vni 18. annos natæ sanguinis saburra cum ingenti dolore restitit, eáque postea sponte perrupta copiosus sanguis perfusus est; alteri verò, quæ pro grauida habebatur, nouaculâ clausura aperta supra octo libras sanguinis atri profluxere.

Caussa.

Illud autem, quod meatum hunc claudit, vel membrana est, vel caro. Et quidem morbus hic & clausura pudendi vel à conformatione primâ in Vtero matris ortum habet, vel à vulnere aut vlcere præcedente. Ipse puellam vidi, cuius pudendi orificio tenuis membrana obducta erat, foramine tantû pisi magnitudine relicto, per quod Vrina effluebat. Hanc, me præsente, stylo in foramen immisso, cultello Chirurgus facilè secundum longitudinem discidit. Ita refert etiam Beniuenius, *de abdit. sanit. & morb. causs. c.* 78. se vidisse puellam nobilem, cui membranâ ori vuluæ obductâ naturalia clausa erát. *Caussa. Membrana pudendi orificio obducta.* Notatu etiam dignam huius morbi, eiusque curationis historiam habet Hier. Fabricius ab Aquap. *de operation. Chirug.* quæ talis est: Virgo quædam, *inquit*, ab ipso, natali die, membranam *ὑμένα* appellatam, imperforatam, totúmque vuluæ orificium occludentem sortita est: myrthochila verò seu alæ adeo exiguæ erant, vt fermè nullæ apparerent, siquidem contrahebantur à continuitate membranæ, eiúsque tensione ab internâ repletione facta: vbi autem fuit perforata vulua, alæ statim efformatæ sunt, tanquam laxatâ ex vtraque parte membranâ; vt ex his liceat coniicere, vsum harum alarum esse, vt perforata membrana tutelam alæ suscipiant pudendi muliebris, quod alioqui ab hymene prius custodiebatur. Hæc igitur nobilis Virgo vsque ad annum 13. bene habuit, ab eo autem tempore cœpit malè habere, quod euenit propter purgationes menstruas detentas, quæ tunc moueri cœperût. Pariebatur dolores insignes circa lumbos, & in imâ abdominis parte, qui etiam coxis & articulo coxendicis communicabantur. Vnde Medici curabant affectionem perinde, ac si morbus esset articularis, dolórque coxendicis, sensim postea cœpit corpus emaciari ac tabefieri, continuâque ferè febriculâ detineri; vigiliis insuper, inappetentiâ, tandemque deliri; tumor quoque renitens ac dolens in imo abdominis regione Vteri obortus est, quæ omnia magis inualescebant, quo tempore menstruæ purgationes magis instarent, vrgebantque.

Tandem cum morti esset propinqua, accersitus, ac propriis oculis affectione perspectâ, incidi simplici incisione membranam, & statim maxima sanguinis crassissimi, viscosi, æruginosi, ac fœtidi copia effusa, ab omnibus affectionibus quasi miraculo quodam extemplò fuit liberata, simplicem autem fui molitus incisionem, & lineam secundum vuluæ, seu scissuræ longitudinem, ne si ex Celso transuersi ad X. literæ similitudinem incidissem, alarum conformationem, quæ resultat ex hymenis

hymenis labiis incisis, & ex vtraque parte laxatis, & ad alas retractis impediuissem. *Hæc Hier. Fabricius.*

Similem historiam habet Bartholomæus Cabrolius, *obseru. Anatom. obs.* 23. quam his verbis describit: Ad puellam annos decem & septem natam Monspelij anno abhinc vndecimo accersebar, eisdem, quibus pariturae soleot, symptomatis afflictatam. Consternata iacebat mater, pudori filiæ vitium factum rata, accersitâque obstetrice, quid esset, certior fieri voluit. Obstetrix obstetricandi peritissima, tentatâ digitis matrice, negauit hoc sui muneris, méque acciendum dixit. Accessi, pudendis inspectis (vt rectè Guil. Fabricius, *Cent.* 3. *obseruat.* 60. hoc quasi omissum addit) collum matricis planè clausum, cum sanguine menstruali extra vasa sua ibi nouem mensium spatio congesto, vt vterum ferre videretur, inueni. Placuit acciti D. Saportam, Medicum peritissimum, vnàque cõsultatione habitâ, placuit, eam, quàm longa erat vulua, incidi. Secta est, 12. libras crassi emisit sanguinis, aut potius humoris fæci vini, quàm sanguini, similioris. Actum de vitâ putabat puella, post tantum cruoris effluuium, sed ope diuinâ operâque nostrâ post aliquot tempus sanitati reddita est.

Interdum verò à vulnere vel vlcere rima eiusmodi clauditur. Sic narrat Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. causs. cap.* 31. se vidisse mulierem, cui morbus Gallicus totam vuluam eroserat, & incuria Medici quicquid erosum fuerat, oris inuicem coniunctis occalluerat, vt vrina ex paruo foramine redderetur. Et *in Epistolis Medicis* Clariss. Dn. D. Gregor. Horstij, *sect.* 19. refertur, fœminam quandam ludentem, lignum aliquod in manu habentem ex improuiso impegisse in pudenda, & ita istum transitum ad vterum & vesicam vulnerasse. Datâ igitur huic potione vulnerariâ, aliisque conuenientibus medicamentis vulneri appositis, paulatim ab iis vulnus coaluisse, & simul etiam meatum pudendi & vrinæ paulatim totum clausum fuisse, ita vt nihil quasi illic ratione pudendi apertum appareret, loco isto admodum sicco, vrinâ nullâ ibi permeante. Fœminam etiam ab illo tempore, (quod biennium vel triennium excedere auctor scribit) nihil vrinæ per loca ista excreuisse, locis illis naturalibus semper præter naturam siccis: Per vomitum verò illam singulis ferè diebus materiam aqueam reiecisse.

Duplex tamen modus est, quo ex vlceribus clausura vteri prouenit: Primus est, quando ob exulcerationem pudendi vel ceruicis vteri latera coalescunt. Ita refert Platerus, *lib. Practic. sub finem*, fœminæ cuidam ex partus difficultate hac parte læsa carne luxuriante os ceruicis vteri adeò coaluisse, vt ne menstruis quidem pateret effluxus. Alter est, quando fungosa & luxurians caro excrescit, vt meatum hunc planè claudat; id quod in lue venerea interdum accidit.

Nonnulli ad hoc caput etiam referunt angustiam ceruicis vteri, quæ sine coalitu à variis caussis fieri potest, vt dum secundũ Hippocratem, 5. *aph.* 46. ab omento pinguiore vel pinguedine os vteri comprimitur, aut dum crura & femora cantorta & diuaricata meatũ hũc distorquent & comprimunt, aut dum osse sacro vel coccygis malè conformato, aut à calculo in vesica, aut tumore in intestino recto idem accidit. Verum istæ angustiæ non adeo magni momenti esse videntur, nec tantæ, vt illa incommoda, quæ supra proposuimus, inferre possint. Ideóque saltem de iis affectibus, qui clausuræ nomine veniunt, hoc capite agimus.

Signa Diagnostica.

Signa. Morbus hic si fit in exteriore orificio pudendi, facilè visu cognoscitur. Si verò sit in ceruice vel orificio vteri, non cognoscitur, nisi dum primum menstrua erumpunt, & fœminæ ad coitum & conceptum aptæ sunt. Tum enim obstaculum hoc vel sanguinis affluẽtia impetu rũpitur, vel si id non fiat, dolor & alia symptomata excitantur, & virgiues nonnunquam grauidæ putantur, vt antea dictum. Nam licet morbus hic etiam visu, Dioptra, seu speculo matricis adhibito, vt & tactu cognosci posset: tamen virgines ipse sæpe vitium hoc non animaduertunt, donec menstrua erumpunt. Si enim fœmina aliàs sit bono corporis habitu, & nulla cachexiæ vel obstructionum indicia adsint, & nihilominus certis periodis dolor circa genitalia cum ponderis sensu percipiatur, & menses non euacuentur; suspicio est, meatum illum, per quem euacuari debent, clausum esse. Hoc tamen non prætereundum, si affectus diu duret, intumescere non solum vterum, sed & totum corpus grauari, & liuidum quasi fieri. Quanquam verò hic de menstruorum euacuatione cõtrouersia sit, & Moschionem reprehendat Mercurialis, *lib.* 4. *de morb. mulier. c.* 14. & dubiteтur, in qua clausuræ differentia menses supprimantur: tamen sciendum, fœminis quibusdam ex venis ceruicis tantum, non ex vtero menses prodire, contrà quibusdam ex solo vtero fluere, frequentissimum tamen esse, vt ex vtrisque fluant, & præternaturale ferè, vt ex alterutris: & propterea siue ceruix vteri claudatur, siue os vteri, facilè fieri posse, vt menses, dum erũpere volunt, ibi subsistant, & dolorem atque alia symptomata excitent; nisi fortassis vna via occlusa Natura alterâ saltem vtatur. Quod si accidat, & per ceruicem vteri menses effluant, orificium tamen vteri clausum esse ex eo cognoscitur, quod quidem Venere vtuntur fœminæ, sed semen illicò effluit, nec concipiunt. Si verò ceruix vteri clausa sit, id in coitu patescit, cum membrum virile non admittat. Si inflammationes & vlcera in hisce locis præcesserint, suspicionem huius morbi præbere possunt, & occasionem dare, vt de morbo diligenter inquiratur. An verò caro vel membrana huius clausuræ causa sit, visu dignoscitur; cum mẽbrana alba sit, caro rubea; vt & tactu. Membrana enim durior est, quàm caro. Præterea si natiuum sit vitium, mẽbrana ferè, causa clausuræ est: Si ex vlcere verò, caro.

Per quas venas menstrua effluant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quæ incommoda secum portet clausura vteri, prout in parte hac vel illa consistit, supra dictum, quod scilicet concubitum, menstruorum purgationem, & cõceptionem, & quidem nunc omnia hæc officia, nunc quædam ex his impedire potest. Et quidem si menstrua retineantur, grauissima inde incommoda, vt modò etiam dictum, inde sequuntur. Nam totum corpus grauatur, & quasi liuidum euadit, aut si sanguis subsistens corrumpatur, febris idem accendi, ægerque in vitæ periculum coniici potest. Et licet angustia & clausura interdum non sit perfecta, sed talis, vt sanguis menstruus adhuc effluere, & semen etiam in vterum iniici & ita concipere possint: tamen postea in partu in vitæ periculo versantur fœminæ, cum per viam nimis angustam fœtum in lucem edere non possint.

2. Si clausura sit saltem in orificio pudendi, facilè curatur. Si verò sit in partibus penitioribus, & quidem à causa aduentitia originem habeat, non ita difficulter curari posse; si verò causa sit naturalis, non solum difficilem, sed etiam impossibilem esse curationem, scribit Mercurialis. Verùm interdum saltem tenui membrana meatus hic à prima conformatione clauditur, quæ non ita difficulter discinditur. Contra ab inflammatione vel vlcere sæpè multum carnis succrescit, vt non facilè meatus clausus aperiri possit.

3. Rectius proinde Moschio statuit, faciliùs eas curari, quibus membranâ meatus clauditur; difficilius, quibus carne. Membrana enim facilè diffecatur, vel rumpitur, nec sanguinis profusionis tum metus est; ac membrana dissecta non facile renascitur. Caro autem non ita facilè separatur & sanguinem fundit, & citò ac facile renascitur.

4. Quæ ipso orificio Vteri est clausura, vix curatur. Chirurgus enim instrumentis sine periculo eò penetrare non potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Curatio in eo consistit, vt id, quod meatum claudit, tollatur, & partes coniunctæ præter naturam separentur.

Quod vt rectè expediatur, primò perpendendum, an vitium sit à primo ortu & conformatione, an verò postea ex alio morbo id originem traxerit. Si à primo ortu, videndum porrò, an sit in pudendi orificio, vel in ceruice vteri. Si sit in pudendi orificio, & membrana ibi annata pudendum claudat, facilè recta eius sectione meatus aperitur.

Si verò in collo seu ceruice vteri sit clausura à natiuitate, videndum porrò, an membrana vel caro clausuram faciat. Si membrana sit, siue integra siue in medio perforata, rumpitur ea, vel discinditur non ita difficulter.

Membrana enim, quâ à natiuitate labia vteri coalescunt, non ita difficulter scinditur, & labia separantur. Ita etiam si post vlcus saltem labia vuluæ coaluerint, sectione separanda sunt. Si verò simul profundiores partes coaluerint, curatio est difficilior.

Incidenda equidem & præcidenda est instrumento idoneo: operatio tamen non nisi perito chirurgo committenda. Si enim incidat quidem vel abscindat carnem illam, sed non perfectè, fœmina in grauissimum periculum inde coniici potest. Vtetur enim coitu, & potest fieri vt concipiat; quod si fiat, in partu periclitabitur; cùm ceruix vteri non satis aperiri & dilatari possit. Si verò nimium secet, & ipsas sensiles partes tangat, dolores & hæmorrhagias excitabit, & vulnera curatu difficilia inducet. Facile etiam fieri potest, vt collum vesicæ lædatur.

Modus secandi clausuram vteri. Modum autem operationis & sectionis, seu à membrana, seu à carne sit clausura, Moschio, Aerius, P. Ægineta & alij tradunt, præ reliquis autem eum prolixè, & quasi rem arcanam docet Vvierus, *lib. obseru.* Summa hæc est præmissa necessaria per venæ sectionem & purgationem, si opus sit, & ætas ferat, corporis præparatione, fœmina in mensa, loco lucido, locanda, tetractis diductisque cruribus, & tibiis ad coxas locanda, & ligandà vel genibus ita tenenda est, ne Chirurgo in operatione aliquid impedimenti obiiciatur. Hinc explorandum, an exterius saltem pudendi orificium clausum sit, an verò eo aperto ceruix vteri, an verò orificium ipsius vteri. Si exterius orificium clausum sit, facile resecatur, vt dictum. Si verò ceruix vteri vel orificium vteri clausum sit, porrò inquirendum, an membranâ claudatur, an verò carne, eaque pauca vel multa; id quod ex colore vel tactu discernitur, membrana enim, (vt antea dictum,) albicat & durior est, caro rubet & mollior est imprimis speculo vterino adhibito. Sectio postea instituenda nouaculà, vel cultello in hanc rem apto, linteolo circumquaque obligato, cuspidis saltem parte, quanta ad secandum satis, libera. Sectio autem incipienda à vesicæ collo deorsum, eaque recta, eâ figurâ & magnitudine continuanda, quæ naturalis meatus figuræ & magnitudini respondeat. Et quidem in membrana res vnicâ sectione perfici potest: in carne verò annata ob sanguinis profusionem, qui sæpius spongia abstergendus, sectio aliquoties repetenda. Et si profundiore loco sit secandum, membrum muliebre speculo vterino dilatandum. Et modò vno in loco & semel caro sectione perforata sit, postea specillo immisso sectio reliqua facilius perficitur. Si sectione recta deorsum facta aliquid adhuc hæserit, etiam obliquè & transuersim sectio institui potest, & quod membranæ vel carnis adhæserit, volsellà apprehensum resecandum. Solent tamen & membranosæ & carneæ partes relictæ sponte ita corrugari & contrahi, vt nec concubitum, nec partum impediant. Potestque in maritatis etiam venus moderata meatum nunc ampliare. Post sectionē si quid sanguinis ex venis vteri antea expulsi obuiam fuerit, vel alia humorum colluuies, ea aquâ tepidâ syringâ iniectâ, deinde hydromelite, eluenda. Ne autem pars hæc, quod promptè fit, iterum coalescat, spôgia, quæ ceram liquefactam imbiberit, prælóque valide expressa fuerit, longa & crassa, quantum satis, medicamento exsiccante & cicatricem inducente illita indenda, postea etiam, vbi curem obduci volueris, tubulus argenteus vel plumbeus, canus, læuis, oblongus, cum foramine vnico maiore antrorsum, cum multis verò paruis foraminibus in circumferentia, vt saniei exitus pateat, inserendus. Tubuli autem pars posterior obtusa sit, vtrinque duobus locis perforata, vnde duo fila fortia dependeant, vt cùm in rimam factam tubulus fuerit intrusus, anterioris pudendi angustiis & osse sacro retineatur, ne mulieris incessum impediat, & quando opus sit, filis extra pendulis extrahi queat.

Quomodo autem sine sectione membrana huic loco obnata tolli possit, docet Hippocrates, *lib. περὶ ἀφόρων, de his, quæ vterum non gerunt, seu de sterilitate*, quæ ibi videantur.

Si autem post ortum ex vlcere caro meatum hunc claudens excreuerit, videndum, an meatus à carne illa luxuriante maximam saltem partem clausus sit, an verò planè coaluerit. *Caro ex vlcere nata vt tollenda.* Si enim caro saltem meatum oppleuerit, nondum verò is coaluerit, non consultum videtur, statim ad sectionem accedere; cum vulnera & vlcera harum partium difficulter curationem recipiant, sed tutius est, corpore prius conuenienter euacuato, tentare, an augmentum carnis siccantibus & discutientibus medicamentis prohiberi, imò ea imminui possit medicamentis ex thure, aristolochia, cortic. thuris, rosis, balaustiis, mastiche, myrrha, aloë, & similibus paratis.

Quæ si non sufficiant, carnem, sed sine dolore exedentia adhibenda, vt alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Si verò nec hoc modo quod superfluum est, tolli possit, caro in gyrum præcidenda, instrumento illo, quo polypi tolluntur.

Si verò totus meatus coaluerit, vlcus nouandum, & si fieri potest, exsiccantibus, discutientibus, & exedentibus medicamentis caro illa tollenda. Si verò medicamenta ad absumendam illam carnem, & meatum aperiendũ non sufficiāt, sectio, vt modò dictũ, instituenda.

Interdum etiam accidit, vt inflammationes vel alij tumores eò loci nati ita indurentur, vt discuti postea non possint, & meatum hunc angustiorem reddant. *Tumores in ceruice vteri indurati.* Nicolaus Florentinus à siccitate hoc fieri posse docet, *An à siccitate fieri possint?* atque id confirmare vult autoritate Hippocratis, qui, *5. aph. 54.* scribit, quod quibus os vteri durum est, iis conniuere necesse est. Verum vix credibile est, hoc loco tantam siccitatem induci posse, vt angustia morbosa inde proueniat. Et Hippocrates, *allegato loco*, non loquitur de nuda intemperie, sed de tumore duro, vt etiam Galenus, *in comm.* explicat.

Hæc autem, quæ à tumore duro est angustia, emollientibus & resoluentibus medicamentis ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, chamæmeli, sem. lini, fœnugræci paratis curatur.

Tandem interdum angustia à caussis externis induci potest, de qua *cap.* 1. dictum. *Clausura ab adstringentibus curatio.* Quæ si ab adstringentibus sit inducta, curatur emollientibus è butyro, ol. amygd. dulc. lilior. albor. & similibus. Vel spongia arida conuoluta & contorta instar pessi immittatur. Ea enim postea repleta dilatatur, simulque meatum dilatat.

CAPVT.

CAPVT IV.

De Pustulis & Scabritie pudendi.

QVi sequuntur morbi etsi vulgo vtero in genere tribui solent: tamen ferè pudendo saltem & ceruici vteri competunt. Ideoque hoc loco de iis commodissimè agemus. Si qui tamen ex iis etiam vterũ affligũt, vel illi cõmunicantur, ei etiam accõmodari poterũt.

Pustula pudendi. Et primò quidem pustulæ sæpe pudendum & ceruicem vteri occupant, vnde scabrities, & pruritus excitatur, & furfures generantur; tubercula scilicet parua, qualitate potius, pruritu scilicet, quàm quantitate molesta. Dolor enim earum magnitudinem superat.

Caussa.

Caussa. Excitantur hæ pustulæ ferè ab humore adusto, maligno & acri. Is enim in corpore redundans sese in hæc loca laxa & humida, & per quæ aliàs sordidi humores euacuari solent, insinuat ibique hærens ea exasperat. Acciditque hic morbus iis præcipuè, qui lue Venerea laborant.

Signa Diagnostica

Signa. Morbus hic & ab ipsis ægris percipitur, dum hæ pustulas quasdam scabras cum pruritu continuo & dolore percipiunt; & à Medico visu dignosci potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc ægris pruritu & dolore molestũ est.

2. Idem contagiosum est, virique, qui consuetudine talium fœminarum vtuntur, eodem inficiuntur.

3. Contumax quoque, rebelle, & diuturnum est, ac difficulter curatur.

Curatio.

Curatio. Humores illi adusti & acres conuenientibus medicamentis præparandi, nimirum borragine, fumaria, cichorio, endiuia & similibus; & hinc euacuandi sena, epithymo, Syrupo de pomis Regis Sabor, violar. & rof. solutiuo, elect. diacatholico, confectione Hamech, pilul. de fumar. tartareis. Venæ sectio etiam, si ea opus sit, instituenda, & primò in brachio, hinc in talo vena aperienda. Et si, quod plerunque fieri solet, à lue venerea ortum habeat malum, medicaméta ei morbo propria, decoctum Guaiaci, sarsæ parillæ, & similia vsurpanda. Nisi enim lues venerea prius expugnetur, vix de felici huius mali cura aliquid spectandum est, sed licet pustulæ istæ sublatæ videantur, paulò post tamen, si praua illa dispositio in hepate & partibus solidis superfit, repullulant; cũ prauũ alimentũ parti affectæ suppeditetur.

Ipsam partem affectam quod attinet, aquæ dulcis calidæ balneo & lotione pustularum scabrities sæpius téperanda, & post balneum vino cum nitro eluenda, & à lotione iterum aqua calida fouenda. Commodius tamé est, si in aqua decoquãtur radic. oxylapathi, fumaria, lupulus, parietaria, fabæ. Vel imponatur parum vnguéti parati è butyro, oleo rosarum, spuma argenti, & Sulphure. Vel oleum rosarum cum vitellis ouorum mixtũ in mortario plumbeo randiu agitetur & ducatur, donec colorem mutet. Efficacius erit medicamentum, si aliquid sacch. ♄ addatur. Vel vsurpentur vnguenta, quæ aliàs ad scabiem vsurpari solent.

Vel ♃. *aloës, myrrhæ, ana pondus quantitate ciceris, flor. æris dimidij ciceris.* Adde *vini albi, aq. rof. plantag. ana* Vnc. j. M. Sequens vtile esse experientia sæpe docuit. ♃. *aq. plantag. rosar. ana* Vnc. iv. *salis gemmæ, nitri, alum. ana* Drach. iij. ☿ *sublimati* Drach. jß. Bulliant ad tertias & colentur. Colaturæ adde *viridis æris* Scrup. j. Misc.

Quod medicamentum vbi die vno vel altero vsurpatum fuerit, iterum mitiora medicamenta vsurpanda, & hinc ad huius vsum redeundum, donec pustulosa caro absumpta & noua succrescere visa fuerit. Vel post vsum huius medicamenti emplastrum Diachylum apponatur. Vel ♃. *radic. lapathi acuti, helenij, ana* Vnc. ij.

Coq. in aqua cum pauco aceto ad molliciem. Deinde contundantur & per setaceum traiicianrur.

Adde *pingued. porcinæ s. sale* Vnc. iij. *succi fumariæ* Vnc. ij. ☿ *viui extincti* Vnc. ß. *cerussæ, lithargyri, ana* Drach. j. 🜄 *vini* Drach. jß. Agitentur diu in mortario plumbeo, vt bene misceantur.

Diæta.

Diæta sit talis, vt bono alimento vitiosi humores temperentur, & corpus bono alimento reficiatur, & in pristinum statum reducatur. Itaque cibi sint optimi succi. Vitentur verò acria, salsa, acida.

CAPVT V.

De Vteri ceruicis condylomatibus.

PVdendum muliebre & ceruicem vteri morbus interdũ occupat, qui Cõdyloma appellatur, tuberculũ scil. & excrescétia quædam cum ardore & dolore. Cum enim rugosæ sint hæ partes, si rugæ illæ intumescant; Condyloma fit, ita dictum ἀπὸ τῶν κονδύλων seu nodis articulorum, quod plicæ & rugæ illæ in ceruice vteri instar nodorum, qui in pugno clauso apparent, prominent. Et quidem interdum condyloma est citra inflammationem, & tum molle est, quandoque cum inflammatione, & tum durum existit. Et tubercula hæc, præcipuè in iis, qui lue venerea laborant, in pudendo & podice quandoque simul nascuntur. *Cõdylomata ceruicis Vteri.*

Caussa.

Ortum habent ab humore acri & maligno, qui ferè perniciei Venereæ expers non est. Et plerumq; sequuntur inflammationes, aut rimas induratas. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Tubercula hæc dolore & ardore sese patefaciunt, & rugis cutis innotescũt, ac si plura sint condylomata, parui racemi speciem referunt, duritie & asperitate digitis deprehenduntur. *Signa.*

Prognosticum.

Curatu pleraque satis sunt difficilia, & non nisi expugnata malignitate Venereæ luis perfectè curantur. *Prognostica*

Curatio.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis, iisque etiam medicamentis vsurpatis, quæ in lue venerea necessaria sunt, Topica adhibenda. Et quidem primò considerandum, an adsit inflammatio. Si enim inflammatio, ardor & dolor magnus adsit, dolorem lenientia primùm vsurpentur. *Curatio.*

Vt ♃. *ol. rosacei, lini, ana* Vnc. j. *ouorum* Vnc. ß. Misceantur in mortario plumbeo.

Vel ♃. *fol. parietar. malue, althææ, ana* M ß *flor. chamæmeli* p. ij. *sem. lini, fænugræci, ana* Vnc ß. Coq. Col. ♃. ℔ j. *ol. rof.* Vnc. iij. Per siphonem infunde.

Si verò inflammatio absit, & malum sit recens, medicaméta repellendi & exiccandi vim habeant, qualia sunt folia verbenæ, rubi, hederæ, sertulæ campanæ, acacia, malicorium, balaustia; è quibus fomenta & insessus parentur, quibus tandem aliquid discutientium addendum, vt chamæmelum, thymus.

Si verò condyloma antiquum & durum sit, emolliendum prius est modò dictis medicamentis, & cataplasmata emollientia imponenda, quæ vbi bis vel ter fuere adhibita, applicanda, quæ digerendo siccandoque condylomata absumunt. Et cum lenioribus medicamentis malum hoc vix cedat, fortiora vsurpanda. Vtilis est scrophularia, parietaria, ruta, scabiosa, aristolochia, è quibus cataplasmata parari possunt, iisque addi sal & nitrum.

Stercus etiam ouillum vel gallinæ cum sapone vel aceto subactum vtile est. Vtiles sunt & ouorum testæ vstæ ac pulnerisatæ subtiliter inspersæ.

Efficax est & hic puluis, si carni laxæ inspergatur.

℞. *aristoloch. rotund.* Drach. j. *sabinæ, hermodactyl. vstor. an.* Drach. ij. *aluminis vsti* Drach. j. *chalcitidis* Drach. ß. F. puluis.

Vel. ℞. *aloës, thuris. myrrh. ana* Drach. j. *ammoniaci aceto dissol.* Drach. j. *alumin.* Drach. ij. *minij* Drach. j *gallar. gallar.* Drach. ß. *terebinth. ol.* ☐ *ana* Drach. j. *ol. rosac. ceræ, ana q. s.* F. Vnguentum.

Aëtius cõmendat misy vstum terebintbinâ exceptũ.

Vel ℞. *tutiæ præp. cerussæ lotæ, spumæ argenti lotæ, an.* Draeb. ij. *ouorum assatorum vitellos* ij. *ceræ, ol. rosac. ana* Vnc. ij. F. Vnguentum. Fortissimum est hoc.

℞. *terebinth.* Vnc. j. *ol. nucum* Vnc. ij. *minij* Drach. ij. *aluminis,* ⊕ *ana* Drach. j. *ærugin.* Drach. ß. ☿ *sublimati* Scrup. j *ceræ parum* F. Linimentum.

Vel vsurpetur balsamum Mercutij.

Si medicamentis malumnon cedat, antiqui ad sectionem & vstionem accedebant. De qua videatur Aëtius, *tetrab. 4. serm. 1. cap. 3. & serm. 2. cap. 13.* Paulus Ægineta, *lib. 3. cap. 75.*

CAPVT VI.

De Pudendi & ceruicis Vteri verrucis.

Verrucæ Pudēdi & Ceruicis Vteri.

VErrucæ etiam quandoque in pudendo muliebri atque ceruice vteri nascuntur. Quarum quæ sint differentiæ, quæ ferè à figura externa petuntur, in genere de tumoribus dicitur.

Caussæ.

Caussæ.

Habent autem verrucæ omnes siue thymi, siue myrmeciæ, siue alio nomine appellentur, ab humore crasso, feculento, & plerunque maligno in cutem effuso, & in tubercula dura formato, originem.

Signa Diagnostica.

Signa.

Tubercula hæc tactui & visui patent, & quale nomen ipsis tribuendum sit, è figura manifestum euadit. Et quidem mitiores sunt verrucæ albæ & rubræ ac doloris expertes; malignæ autem è duritie, colore liuido, sordibus, dolore cognoscuntur.

Prognostica.

Prognostica.

1 Sunt autem verrucæ hæ plerumque difficilis curationis, non solùm, quod sint in loco, cui commoda medicamenta semper adhibere non licet, sed etiam quod lues venerea ferè coniuncta est, quæ curationem difficiliorem reddit.

2. Myrmecia, quæ altas habent radices, exscindi sine magno vlcere non possunt, & propterea cautè tractanda. Thymi clauique etsi exscindantur, iterum radices spargunt, & facilè renascuntur. Acrochordones verò, si semel exscindantur, facilè sanantur; cum nullam radicem relinquant.

Curatio.

Curatio.

Vniuersalibus præmissis & recta victus tatione instituta rolluntur Verrucæ vel medicamentis, vel sectione, vel vstione. Medicamenta quædam saltem potenter exiccant ac discutiunt, qualia sunt *saluia sicca cum caricis mista, origanum, ruta vsta, sabinæ siccæ puluis, thuris cortex cum vino & aceto, solea veteramentaria vsta ac vino excepta, exu viæ serpentis cum caricis.*

Exsiccantia.

Erodentia.

Alia verò erodunt & exedunt atque adurunt, qualia sunt *succus cucumeris agrestis cum sale, lac fici arboris, pruna, quæ non maturescunt, cum farinâ & nitro vino excepta, stercus ouillum, fel hircinum cum nitro.*

Fortiora sunt, *aqua fortis aurifabrorum, spiritus vitrioli, sulphuris, butyrum Antimonij*

In vsu tamen horum medicamentorum obseruandum, ne vicinæ partes sanæ lædantur: ideoque deffensiuo aliquo medicamẽto è bolo Armeno, terra sigillata, cum aqua rosacea & aceto rosaceo muniendæ. Ipsa verò medicamenta corrosiua glandium cupulis, vel mediis auellanarum testis vel aliis capsulis commodissimè excipiuntur.

Deinde etiam cauendum, ne eiusmodi fortia & erodentia medicamenta diu loco affecto immorentur. Cum enim subiecta caro tenera & mollis sit, citò eroditur, & exeditur. Quapropter bis terue de die ea innouanda, & pars decocto aliquo abstergente, vel etiam, si affluxus metuendus, adstringente abluenda.

Si medicamenta non sufficiant, verrucæ volsella vel forcipe prehensæ exscindendæ, puluisque sanguinem sistens inspergendus, & vulnus debito modo curandum, ac cicatrice claudendum, vel si verruca sit eminentior, & radix eius longior, pilo equino ea liganda, & singulis diebus constringenda, vt deficiente alimento tandem excidat.

Si verò exscindere non libeat, origani, vel rorismarini caulis accendendus & verrucæ admouendus, vel sarmento ignito verruca tangenda, idquè singulis diebus ter vel quater faciendum.

Quod si nec hoc profit, tandem ad ferrum candens accedendum, eoque verrucæ vrendæ sunt, partibus vicinis ferrea lamina, vel alio modo tectis, ne ignis vi lædantur.

CAPVT VII.

De Hæmorrhoidibus Vteri.

Hemorrhoides vteri.

VT in intestino recto, vbi sanguis ad venas in eius extremitates desinentes confluit, capita venarum intumescunt, & tubercula excitantur, quæ hæmorrhoides nominantur: ita idem in vteri ceruice accidit, ac venæ, quæ in eum locum desinunt, si sanguis crassior, aut alij humores ad eas extra tempus menstrui fluxus confluunt, intumescunt, & tubercula hæmorrhoidibus ani similia excitantur, quæ propterea etiam Hæmorrhoides vteri nominantur.

Et quidem vt ani hæmorrhoidum est quædam differentia: ita etiam hæ in collo vteri sunt nunc cum dolore coninnctæ, nunc doloris expertes; nunc cæcæ, nunc fluentes.

Caussæ.

Caussæ.

Generantur autem ex crassioris & feculenti sanguinis ad venas bas confluxu: cui occasionem præbet inordinatus mensium fluxus. Nam si tempore non debito sanguis ad has venas fluat, atque ibi subsistat, cum tempus euacuationi eius destinatum nondum adsit, crassior redditur, vt postea per orificia venarum illarum penetrare non possit, sed in iis hærens, eas saltem in tumorem attollat.

Signa

Signa Diagnostica.

Signa. Tubercula hæc tactu, & si speculum matricis adhibeatur, visu deprehenduntur. Produnt etiam sæpe se dolore, vt & eo, quod sanguinem fundunt, & quidem inordinatè, & nunc per breuia, nunc per longa interualla. Colore fœminæ, quæ hunc morbū patiuntur, plerūque pallido præditæ sunt, de lassitudine conqueruntur.

Curatio.

Curatio. Vera hæmorrhoides hasce curandi ratio est, vt cum rectà victus ratione vniuersalia præsidia præmittantur, & sanguinis vitium, quod adest, emendetur purgatione, sanguinis vena in brachio aperta reuulsione, vel in talo deriuatione. De quo postea in genere *de vteri affectibus* dicetur.

Ipsum verò affectum quod attinet, considerandum primò, an dolor adsit vel non. Si enim dolor adsit, is mitigandus, vniuersalibus præmissis, insessibus ex malua, althæa, flor. chamæmeli, meliloti, verbasci, sem. lini, fœnugræci, è quibus fomentationes parentur, vnguenta, ex butyro recenti, oleo. rosar. amygdal. dulc. vnguento populeo, vitellis ouorum, croco, & si dolor vrgeat, opio.

Vt ℞. *Vnguenti populeon. ol. rosar. amygdal. dulc. butyri recent. ana* Vnc. ß. *croci* Scr. j. *vitell. oui* j. M. F. Vnguentū

Vel ℞. *mucilag. sem. cydon. althææ, ana* Vnc. ß. *ol. rsar pinqued. gallinæ, ana* Drach. j. *vitell. oui* j. *croci* Drach. j. Misceantur in mortario plumbeo.

Vel ℞. *Rad. althææ* Vnc. iij. *lilior. albor.* Vnc. j. *fol maluæ, hyoscyami, ana* M ß. *sem. anethi.* Drac. ij. Coq. ad mollitiem & contundantur. Adde *puluer. flor. chamæmeli, meliloti, farinæ sem. lini, fœnugræci, ana* Vnc. j. *ol. verbasci vel sesamini* Vnc. iij. *croci* Drach. j. F. cataplasma.

Si dolor absit, vel iam mitigatus sit, considerandum porrò, an cæcæ sint hemorrhoides, & saltem tumentes, an verò sanguinem fundant. Si sanguinem non fundant, antiqui quidem eas rescindebant, vel scarificabant, & puluerem aliquem acrem & exiccantem inspergebant, vt mortuæ deciderent. Verùm facilè aliqua insignis, & quæ facilè sisti non possit, hæmorrhagia inde excitari, & præterea ex dolore & consensu vicinarum partium periculum aliquod attrahi potest. Ergò tutissimum est, saltem exiccantia medicamenta imponere, ex bolo Armeno, terra Lemnia, acacia, cerussa, spuma argenti, plumbo vsto loto, aristolochia longa, alumine, vitidi æris, Vtile est etiam oleum momordicæ.

Si sanguine multo turgeant, vt is euacuetur, danda opera. Quod fiet, si adhibeantur emollientia & orificia venarum aperientia & materiam discutientia, vt euaporationes vel fomenta è decocto fol. maluæ, althææ, parietariæ, ebulo, flor. chamæmeli, verbasci, meliloti, sem. lini, fœnugræci.

Quod si his materia non discutiatur, nec hæmorrhoides sponte aperiantur, arte aperiendæ sunt, & fricandæ foliis ficus, vel parietariæ, aut hirudines apponendæ, de quibus *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 13. de hæmorrhoidib. ani* dictum.

Si verò caro aliqua fungosa in hæmorrhoidibus excreuerit, danda opera, vt fortioribus remediis ex his, quæ modò sunt proposita, absumatur. Quæ si non sufficiant, sectione caro exstirpanda, & postea vlcus conueniente modo curandum.

Si sanguinem fundant hæmorrhoides, & quidem moderatè, naturæ totū negotium permittendum, cum ea euacuatio satis vtilis sit, & à multis morbis liberet.

Si verò fluxus sit nimius, vt inde vires deiiciantur, vel metus sit, ne malus corporis habitus inducatur, reuulsio instituenda, & ex vena in brachio sanguis euacuandus, non tamen vna, sed patritis vicibus: Vel etiam cucurbitulæ superioribus partibus applicandæ, & in iis frictiones ac ligaturæ instituendæ, & simul extra remedia sanguinem sistentia adhibenda ex rosis, myrtillis, sanguine Draconis, corticibus thuris, malicorio, acacia, cum albumine oui, alumine, vitriolo. Reliqua etiam, quæ in nimio fluxu mensium vsurpari solent, adhibenda.

QVÆSTIO.

Qua ratione hæmorrhoides hæ à mensium fluxu & suppressione differant?

Cum aliàs in fœminis etiam sanguis menstruus per venas in ceruice vteri euacuari soleat, & quandoque menses quoque in fœminis supprimantur, videndum, qua ratione menses fluentes & suppressi ab hisce hæmorrhoidibus fluentibus & suppressis differant. Mercurialis equidem, *l. 4. de morb. mulier. cap. 3.* hoc discrimen ponit, quod menstruus sanguinis fluxus in fœminis, quamuis immodicus sit, suas periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde emacietur: quæ omnia contraria reperiantur in hæmorrhoidibus. Verùm quod dolorem attinet, in eo quidem omnino differunt hæmorrhoides à mensium fluxu. Quamuis enim alia symptomata varia cum mensium fluxu incidere soleant: tamen in ipsis venis, è quibus sanguis effluit, vix dolor percipitur, nisi in hæmorrhoidibus. Quod verò periodos attinet, etiam in mensibus inordinatis sæpe accidit, vt nullam periodum seruent; & in nimio ac inordinato mensium fluxu etiam fœminæ sæpe emaciantur. Præter dolorem verò hac præcipuè ratione à mensibus hæmorrhoides differant, quod menses ex venis vteri & ceruicis eius fluere solent: hæmorrhoides verò fiunt, cū sanguis ad venas, quibus partes pudendi nutriuntur, copiosior fluit, atque in iis vel subsistit, vel per eas euacuatur: Id quod tamen rarò accidit.

CAPVT VIII.

De Vlceribus ceruicis Vteri.

Vlcera etiam, quæ in vtero fieri dicuntur, præcipuè in eius ceruice & collo accidūt, rarius verò in ipso vtero. Sunt autem talia vlcera nunc simplicia & munda, nunc sordida, nunc etiā depascētia & maligna. Vlcera V.

Caussæ.

Caussæ verò ceruicem vteri exulcerantes sunt vel internæ, affluxus nimirum humorum acrium diuturnus, id quod in fluore vterino diu perseuerante accidit, vt & si alij acres, maligni & praui humores cum sanguine menstruo in hanc quasi corporis muliebris sentinam confluant, & per hunc locum euacuentur, inprimis verò in lue venerea & maligna gonorrhœa; aut secundinæ corruptæ, lochia item diu post partū retenta & corrupta, inflammationes in abscessum conuersæ, qui ruptus postea in vlcus abit, excrementa in vteri plicis retenta & ibi putrefacta; vel externæ euidentes, acria & erodentia medicamenta, partus difficilis, cum grandior fœtus extrahitur, violentus concubitus. Inprimis verò contagium venereæ luis hæc vlcera inducit. Tandem vulneratio, casus, percussio, quæ in aliis locis, si non rectè tractentur, vlcera excitare possunt, hîc quoque, etsi rarius, locum obtinent. Caussæ.

Differentiæ.

Differunt hæc vlcera primò ratione loci. Aliàs enim vlcus est in ceruice vteri; aliàs, quod rarius accidit, in ipso vteri fundo. Ratione Quantitatis aliud est magnum, aliud paruum, superficiarium vel profundum. Ratione moris & caussæ alia mitia, alia sordida, erodentia, depascentia, maligna. Differentiæ.

Signa

Signa Diagnostica

Signa. Cognoſcitur autem vlcus hoc primò ex dolore & perpetua mordicatione eo in loco, quæ ſenſim augetur & intenditur, ac inprimis ſi tangatur vel aliquid abſtergentium & actium, vt vinum, hydromel vel ſimile immittatur, vt & in cõcubitu. Deinde etiam viſu cognoſci poſſunt hæc vlcera, præcipuè adhibito matricis ſpeculo. Tertiò ex effluente pure, quod interdum eſt odoris expers, interdum flauum, viride, fœtidum, prout vlcus nunc mite eſt, nunc ſordidum, cuius etiam pars interdum permixta emingitur, interdum, & ſi vlcus maius ſit, etiam ſanguis effluit, & præcipuè vbi menſium tempus inſtat. Trahuntur etiam aliæ partes ſæpe in conſenſum. Si vlcus verſus veſicæ orificium ſerpat, mixtio frequens & ardens accedit; caput quoque in conſenſum trahitur doletque, & præcipuè ſynciput, dolorque ad radices oculorum, imò in manus, digitos, lumboſque ſeſe extẽdit; animi deliquium, & febricula ſæpe accedit.

Differentiæ autem vlcerum horum cognoſcuntur præcipuè ex ſanie effluente. Si enim ſimplex & mundum vlcus fuerit, humor effluit paucus, craſſus, fœtoriſque expers. Si vlcus ſit ſordidum, humor, qui effluit, eſt copioſior, & cum dolore aliquo effluit. Si vlcus ſit depaſcens & malignum, ſanies malè colorata, liuida, viridis & varij coloris cũ fœtore & magno cruciatu effluit.

Cauſſæ etiam facilè innoteſcunt. Nam an à cauſſa aliqua externa & euidente, vt medicamento, partu difficili, vt & concubitu violento vel impuro malum contractum ſit, ex ægræ relatione cognoſcitur. Quæ cauſſæ ſi abſint, ab internis cauſſis malum originem habuiſſe, indicio eſt. Quæ an fuerit ſecundina corrupta, lochia retenta, fluor vterinus, gonorrhœa, vel alius humorum affluxus, facilè quoque innoteſcit.

Qualis autem humor ſit, qui vlcus excitat, ex effluente ſanie cognoſcitur. In ſpecie vlcus ex lue venerea contractum è gonorrhœa virulenta, quæ vel præceſſit, vel præſens adhuc eſt, cognoſcitur, & adſunt alia luis venereæ indicia. Locum quod attinet, ſi ſit in ceruice, viſu & tactu deprehenditur, inprimis ſi ſpeculum vterinum adhibeatur. Si in fundo vteri, doloris poſitu agnoſcitur. Videatur Hippocrates, *lib. 1. de morb. mulier.*

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Periculo autem non vacant hæc vlcera, nullumque ex his contemnendum, & ſunt difficilia curatu; cùm ſint in parte tenera & exquiſito ſenſu prædita, & humida, ac ſuſcipiendis humoribus & excrementis variis idonea, & hinc inflãmationibus & putredini obnoxia, ita vt leuis etiam excoriatio diligentiam requirat, vt rectè ſanetur, ne in vlcus grauius abeat. Habet præterea hæc pars cum multis aliis partibus conſenſum, vnde varij morbi & ſymptomata varia excitari poſſunt. Fieri etiam poteſt, vt per eiuſmodi vlcera, vbi ſanantur, & cicatrice inducuntur, viæ ſanguini menſtruo euacuando occludantur.

2. Si vlcera hæc non fuerint magna, & recentia, facilius curantur, præſertim ſi ſint ſine inflammatione. Si verò ſint magna, antiqua, ſordida, difficulter curantur: ſinuoſa & depaſcentia verò ferè incurabilia ſunt, ſed miſeram ægrotanti vitam pariunt.

3. Facilius etiam curantur, quæ in conſpectum veniunt quàm quæ in profundo latent; cùm illis facilius, his difficulter medicamenta applicentur.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Quæ in aliis vlceribus indicationes dantur, & hîc in conſpectu ſint. Itaque ſi ex acribus humoribus ortum habeat vlcus, humores illi prius conueniente modo euacuandi, eorumque generatio, victu conuenienter inſtituto & neceſſariis remediis adhibitis, prohibenda. Neque enim vlcus curari poterit, niſi affluxus humorum prohibeatur. Et quidem videndum, an affluxus ille fiat à toto, vel à parte aliqua. Si à toto, vniuerſales euacuationes inſtituendæ. Si à parte aliqua, illi etiam conuenientibus remediis proſpiciendum. Si etiam vteri intemperies aliqua adſit, ob quam vel vterus debilis redditur, vt affluentes humores facilè recipiat, vel ipſe etiam vitioſos humores generet, intemperies ea, vt ſuo loco dicetur, corrigenda. Inprimis verò attendendũ, an è lue venerea vlcus ſit contractum. Venerea enim malignitas ſi adſit, ad eam primò cura dirigenda; cum vlceris curatio nullo modo ſperari poſſit, niſi ea prius expugnata fuerit. Reliquam poſtea curationem hoc vlceris genus cum vlceribus ex aliis cauſſis ortis habet communem.

Si dolor adſit, is primò ſedandus, cum non ſolùm ægræ moleſtiam exhibeat, ſed & humores verſus partem affectam trahat. Cum autem dolor ille præcipuè à ſordibus & ſanie praua proueniat, & plerũque inflãmatio coniuncta ſit, ſimul vim detergendi aliquam, & inflammationi reſiſtendi habeant medicamẽta dolorem lenientia. In hunc vſum lac infuſum vtiliſſimum eſt, præcipuè chalybeatum, vel ouorum albumina tria vel quatuor conquaſſata, & cum mucilagine ſem. pſyllii vel emulſione ſem. papaueris miſta, vel emulſiones ſem. papaueris & 4. frigid. maior. cũ ſero lactis & lacte caprino. Si dolor ſit maior, aqua hordei cum ſucco ſeminis hyoſcyami vſurpari poteſt, vel etiam ipſum opium aliis admiſcendum.

Vel ℞. *rad. alth.* Vnc. j. *ſem. anethi.* Drach. ij. *hordei* P. j. *lini, fœnugræci, ana* Vnc. j. *pſylly papau. ana* Vnc. ß. Coq. in Aq. vel lacte.

Plura infra *de vteri dolore* huic rei vtilia proponentur.

Adſtringentia. Deinde ſi vlcus purum fuerit, leniter adſtringentia & ſiccantia vſurpanda, quæ, ſi vlcus in conſpectu ſit, ei illinenda, ſi in profundo ſit, infundenda, nimirum decoctum roſarum rubr. lentium, plantaginis, portulacæ, polygoni, aut harum ſucci.

Detergentia. Si vlcus ſit ſordidum, detergentibus primò vtendum, cuiuſmodi ſunt *ſerum lactis, aqua hordei cum melle, mel roſatum,* quæ mitiora ſunt. Valentiora ſunt *abſinthium, apium, marrubium, parietaria, centaurium minus, farina orobi cum melle, radices ariſtolochiæ, ireos, myrrha, terebinthina, alumen*; quæ vel decocta infunduntur vel in vnguentum redacta illinuntur, vel peſſariorum forma induntur. Vt ℞. *lactis recentis cocti* ℔. j. *mellis* ℔. ß. *puluer. rad. iridis* Vnc. ß. M. quod ſingulis diebus aliquoties calidè infundatur.

Vel ℞. *agrimoniæ, marrubij, abſinthij, apij, ana* M j. *hordei, furfuris, ana* P ij. *fabar. radic. ireos Florent. ana* Vnc. ß. Coq. in aq. ſub finem aliquid vini adde. Vbi quod infuſum eſt, excretum fuerit, pars decocto maluæ abluatur, & deinde peſſarium indatur *ex farina erui, lentium, pulu. radic. iridis, ana* Drach. ij. *cum melle* formatum.

Vel ℞. *ſucci apy* Vnc. ij. *mell. roſat.* Vnc. j ß. *terebinth.* Vnc. ß. *farinæ hordei vel orobi q. ſ.* Leniter ebulliant, vt F. inſtar linimenti.

Vel ℞. *marrubij, centaur. min. agrimoniæ, ana* M ß. *rad. ariſtoloch.* Vnc. ß. Coq. in ſ. q. hydromelitis. Colatutæ adde *pulueris rad. irid. Flor.* Drach. ij. *farinæ orobi, mellis deſpumati, ana q. ſ.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Vnguentũ Diapompholyg.* Adde *thus, maſtichen, myrrham, aloën,* prout vlceris ratio requirit. Vtiles ſunt etiam ſuffitus. Vt ℞. *thuris, myrrhæ, maſtiches, ſtyracis calam. gummi iunip. ladani, ana* Vnc. j. F. pulvis, vel cum terebinthina trochiſci.

Vel ℞. *gummi hederæ, iunip. ana* Vnc. j. *thuris, maſtich. myrrh. ana* Drach. ij. *ladani.* Vnc. j. Cum terebinthina F. trochiſchi.

Si vlcus ſit à lue venerea, parũ cinnabaris addi poteſt.

Si vlcus valdè ſordidum ſit, in liquoribus modò enumeratis vnguentum Ægyptiacum vel Apoſtolorum diſſolui poteſt, vel aliquid ſpiritus vini addi.

Si vlcus ſerpens, erodens, ac depaſcens fuerit, cum abſtergentibus frigida, ſiccantia & adſtringentia miſcenda. Vtiliſſima hîc eſt aqua aluminoſa, item plantaginis,

plantaginis, rosar. chalybeata, & in qua cyperus, nuces cupressi, malicorium & balaustia cocta sunt. Vtilis est & aloe.

Vbi vlcus mundatum fuerit, carne implendum & tandem cicatrice claudendum. In quem finem vtilia medicamenta passim nota sunt. Ex. gr.

℞. *radic. consolida maior. bistorta ana* Vnc. j *fol. plantag. cauda equina, bursa pastoris, sanicula, pilosella millefolij ana M*, *flor. ros. rubr.* Mß. Coq. in mensura aquæ pro iniectione.

Vel ℞. *tutia lota* Vnc. ß. *lithargyri, cerussa, sarcocolla ana* Drach. ij. Cum *oleo rosaceo & cera* Fiat vnguentum. Galenus, 5. *de compos. medic. sec. gen. cap.* 2. hoc laudat.

Fumi. ℞. *picis arida* Vnc. j. *cera, adipis suilli, seu taurini, œsypi, ana* Vnc. iij. *resina pinea* Vnc. v. M. Fumi quoque in pudendi sinum admissi eorum vlcera sanant.

Vt ℞. *myrrha, thuris, gumi iuniperi, ladani, ana* Drach. ij. F. puluis, vel cum laricea F. trochisci pro fumo.

Therma. Thermæ quoque siccantes, sulphureæ, & aluminosæ in sanandis hisce vlceribus efficaces sunt, & ea sæpe vlcera, quæ aliis medicamentis sanari non potuerunt, sanant.

Emplastra etiam conuenientia Epigastrio applicare non inutile fuerit. Reliqua ex vlcerum in aliis partibus curatione patent.

Interna. Non solum autem externa medicamenta applicare, sed interna exhibere vtile est, talia ferè, è quibus potiones vulneratiæ componuntur. Eligenda tamen ea inprimis, quæ vtero dicata sunt. Rhapontici & centaurij maioris radices bibitas dolores & erosiones vteri sanare, scribit Dioscorides.

Vel ℞. *fol. agrimon. pimpinell. sanguisorb. plantag. centumnodia ana Pij. radic. China* Drach. iij. *sem. coriandri.* Drach. ß. *passul. min.* Vnc. ß.

Coq. in iure pulli gallinacei & bis singulis diebus exhibeantur, & si opus sit, ad mensem continuentur.

Vel ℞. *fol. artemisia, plantag. mille fol. ana M* j. *radic. rhapontici* Vnc. ß. *sem. viticis* Drach. j.

Coq. in mensura vini albi & dulcorentur sacchato.

Terebinthina etiam cum saccharo deglutita vtilis est. Vt & Pilulæ de bdellio à ℈ j ad ʒ j sæpè exhibitæ vteri vlceribus prosunt; præsertim si sanguis fluat.

Si corpus tabescere incipiat, & suspicio febris hecticæ adsit, lac, præsertim asininum, cum conserua ros. per integrum mensem exhibeatur.

CAPVT IX.

De Vteri ceruicis Rhagadibus.

Rhagades Vteri. PEculiare vlcerum in ceruice vteri genus est, quod Rhagades appellant, vbi, vt in ano, ita in vteri orificio fissuræ quædam seu timæ suboriri solent. Sunt enim Rhagades vlcuscula longa & patua, iis simillima, quæ tempore hyberno in manibus & pedibus è frigore oriri solent, quibus cutis ceruicis vteri, non verò ipsa caro exeditur: & sunt interdum superficiaria ac fine callo; interdum etiam profunda & labra callosa habentia, quod accidit, vbi diuturna fuerint. Interdum vlcera ista sicca sunt, interdum saniem fundunt.

Caussa.

Caussa. Oriuntur autem hæc vlcera vel à laborioso partu, vbi fœtus grandior fuerit, vt particulas aliquas in ceruice vteri disrumpi necesse sit, quæ vnitatis solutio ob affluxum continuum excrementorum sordida euadit, ac eiusmodi vlcuscula excitantur; aut à coitu violento: vel ab humorum acrium affluxu, præcipuè lentorum ac viscidorum, qui partibus hisce adhærent, easque exulcerant. Plerique addunt ingentem vteri siccitatem; verùm ea in loco tam humido vix tanta esse potest, vt partes hæ inde rumpantur. Sequuntur etiam interdum condylomata & inflammationes ceruicis vteri hæc vlcera.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum recens equidem latere aliquandiu solet; postea tamen in coitu sese prodit: quia tum & dolor aliquis excitatur, & aliquid cruoris effunditur. Quod si tale quid appareat, & de malo hoc suspicio aliqua oboriatur, ceruice vteri aperta & inspecta malum facilè in conspectum venit.

Caussa etiam non difficulter inuestigatur. Nam si partus difficilis, vel concubitus violentus præcesserit, in eum caussa referenda. Eodem modo sese res habet, si condylomata vel inflammatio in hisce locis præcesserit: Si verò tale nihil præcesserit, causa in affluxum humorum acrium reiicienda.

Prognostica.

1. Malum hoc satis molestum est, & in coitu dolor inde excitatur.

2. Recentia hæc vlcera curationē facilius admittunt; antiqua verò difficilius curãtur, præcipuè si callosa fiãt. Prognostica.

Curatio.

Si partu laborioso vel coitu violento fissuræ hæ excitatæ fuerint, clystere vtendum è decocto rosar. plantag. aristolochiæ cum bolo Armeno, sanguine Draconis, thure; vel ex iisdem cum albumine oui pessarium conficiendum & indendum. Curatio.

Si ab humoris acris affluxu malum oriatur, necessariò totius corporis vniuersales euacuationes præmittendæ sunt, *vt capite præcedente* dictum, & postea topica conuenientia adhibenda.

Si à condylomate vel inflammatione ortum habeant, iis morbis primò succurrendum.

Hisce, quæ caussæ cuiusque genus postulat, præmissis, ipsi vlceri postea prospiciendum, & fissuræ idoneis medicamentis curandæ, iis scilicet, quæ citra mordicationem adstringunt, si tamen rimæ callosæ non fuerint, qualia sunt oleum lini & rosatum cum vitello oui, vt & succus plantaginis, diu in mortario plumbeo agitata, lac etiam cum sacchato, vt & vnguentum è mucilaginibus cum plumbo vsto & pompholyge paratum. Item oleum è vitellis ouorum & semine lini diu in mortario plumbeo agitatum. Topica.

Vtile est etiam illud Apollonij apud Galenum. ℞. *ol. rosac.* Vnc. viij. Id in mortario plumbeo pistillo plumbeo tandiu agita, donec colorem nigrum & crassitiem aliquam acquirat. Deinde seorsim *spuma argenti* & *cerussa* partes æquales terito, & oleo tantum admisceto, q. s. ad vnguenti consistentiam.

Vel ℞. *pompholygis lota, plumb. vsti loti, ana* Drach. ij. *cerussa, spuma argenti, ana* Drach. j. *tragacantha* Scrup. iv. *thuris, radicis symphyti, ana* Drach. ij. Omnia puluerisato & cum oleo rosaceo misceto.

Vel. ℞. *ol. ouor. lini, ana* Drach. x. *seui hircini, terebinthina, ana* Drach. iij. *thuris, mastiches, ana* Drach. ß. *resina pini* Drach. j. *succi verbasci, plantag. equiseti, ana* Drach jß. Coq. ad succorum consumptionem adde *lithargyri auri* Vnc. ß. *cerussa* Vnc. j. *plumbi vsti, tutia, ana* Vnc. ß. Terantur diu in mortario plumbeo ad coloris mutationem.

Si verò fissuræ callosæ fuerint, vnguentum parandum ex oleo lilior. albor. medulla ceruina, terebinthina, cera. Reliqua è *capite præcedente* patent.

Si malignæ fuerint, ea, quæ in fistulis vteri adhibentur, vsurpanda, de quibus *cap. sequenti*.

Si pruritus vel dolor coniunctus sit, vnguentum ex mucilaginibus sem. psyllij, cydoniorum, maluæ, cum butyro sine sale & oleo rosaceo formandum, vel vnguentum album camphoratum vel pomadæ vsurpandum, aut diapompholygos. Doloris ratio.

Vel

Vel ♃. *Vng.diapompholyg.populei,ana* Vnc. j. *facch.* ℔ *camphoræ,ana* Scrup.j.Misce.

Diæta.

Diæta. Victus etiam ratio conueniens instituatur, scilicet humectans & boni succi, deturque caro pullorum, gallinarum, vitulina, hœdina, & jufcula earum, oua sorbilia, malua item, buglossa, borrago, ptisana, amygdalæ dulces, passulæ. Acribus verò & salsis abstinendum. Motus quoque nimius, vt & Venus, vitanda.

CAPVT X.

De Fistulis colli Vteri.

Fistula colli Vteri. SI vlcera in ceruice & collo vteri diutius protrahantur, aut negligentius curentur, non rarò in fistulas degenerant. Nam partis huius substantia est mollissima & multa humiditate abundat, ac propterea facilè erroditur, difficulter vero coalescit, & sanatur.

Sunt autem plures fistularum differentiæ, quod aliæ sunt rectæ, aliæ tortuosæ, aliæ simplices, aliæ multiplices & plures sinus habentes, de quibus alibi, vbi *de fistulis in genere* agitur, dicitur.

Caussæ.

Caussa. Excitantur fistulæ in ceruice vteri, cum pus in abscessu aliquo vel vlcere collectum non rectè & tempestiuè euacuatur, sed ibi hærens carnem, quæ hoc loco mollis est, erodit, cuniculos agit, & partes à se inuicem separat, atque ita eas afficit, callumque iis inducit, vt licet postea pus euacuerur, partes distantes coire & pristinum statum recuperare non possint.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur autem malum ex ipsa figura vlceris, quæ in formam fistulæ protenditur. Habetque fistula coniunctum callum, funditque tenuem ac prauam saniem, & præcipuè si locus prematur, plus saniei effluit. Dolor verò abest, nisi fistula ad partem neruosam pertingat. Quæ autem conditio sit fistulæ, ex signis, quæ alibi de fistulis in genere traduntur, patet. Hoc huius loci proprium est monere, quod fistula aliquando ad vesicam vsque penetret, & tunc per fistulam vrina exstillat; aliquando ad anum, vt etiam excrementa alui per fistulam exeant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Difficulter plerunque, vt in aliis partibus, ita & hîc fistulæ curantur, & ærumnosum ac miserum statum fœminis inducunt.

2. Curatur tamen facilius, quæ est recens, recta, & simplex in carne saltem & in corpore boni habitus: difficilius verò, vel etiam nunquam, quæ est antiqua, anfractuosa, & quæ ad partes vicinas penetrat, quæque est in corpore cacochymico & senili.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis fistulis; ita & hîc primò vniuersales corporis euacuationes præmittendæ, & recta victus ratio instituenda est. Deinde considerandum, an curatio sperari possit, & suscipienda sit; an verò magis è re ægrotantis sit, naturæ hanc viam relinquere, per quam variorum excrementorum euacuationem instituit.

Hoc si magis è commodo ægrotantis sit, cura saltem Palliatiua dicta instituenda, ac purgationes frequenter instituendæ, & singulis annis bis sudorifera exhibenda, atque in partem iniectiones detergentes & roborantes infundendæ, & Emplastrum Diapalma vel aliud conueniens imponendum.

Si verò sanatio sperari possit, vniuersalibus euacuationibus præmissis, primò vtile est, potiones exhibere, quæ partem exsiccent, ex radicibus filicis maris, centaurio, agrimonia, beronica, alchymilla & aliis, è quibus Potiones vulnerariæ dictæ fieri solent, paratas.

Topica. Topica deinde applicanda, & primò danda opera, vt fistulæ orificium, si nimis angustum sit, dilatetur; quod fit immissa radice gentianæ, aristolochiæ, bryoniæ, cyclaminis, aut spongia compressa & in turundæ formam concinnata, & aliis, quæ in genere *de fistulis* præcipi solent. Fortiora verò vix locum habent; cum facilè ab iis vesica aut intestinum rectum lædi, & conuulsio, atque alia mala attrahi possint.

Secunda cura sit, vt callus absumatur. Callo enim præsente latera fistulæ vniri non possunt. Antequam tamen callum absumentia medicamenta applicentur, vtile est, prius callum emollire.

Vt ♃. *ol.lilior. albor. medulla ceruinæ,terebinth. partes æquales, ceræ, q.s.*F.Vnguentum.

Calli absumptio. Callus autem absumitur tribus modis, medicamentis, sectione, & vstione.

Primò ergo & præcipuè in fistula recenti, non sordida, nec tortuosa, adhibenda medicamenta acria, quæ callum absumunt, & erodunt, vt radix gentianæ, ellebori nigri, vnguentum Ægyptiacum, puluis Ioh. de Vigo, quæ vel turundæ forma & penicilli fistulæ induntur, vel infunduntur.

Vel ♃. ☿ *sublimati* Scrup.ß.*aq.rosar.vel plantag.* Vnc. vi. Misce super cineribus calidis. Vel. ♃.*fol.plantag. agrimoniæ, marrubii, centaur. min.oliuæ, ana* Mj. *radic. gentianæ contusar.aristoloch.ana* Vnc.j.Coq in vino albo. Colat. ♃. ℔j.*spir.vini* Vnc.ij. *syr.absinthij, mell.rof.col. ana* Vnc.jß.M.

Alia etiam medicamenta, quæ de curatione fistulæ in genere traduntur, & hîc ad callum exterendum adhiberi possunt. Hoc tamen obseruandum, si in pudendo & loco exteriore fistula extiterit, fortioribus quoque medicamentis locum esse: Si verò in loco interiore & versus vterum, fortiora medicamenta sine periculo non adhiberi.

Quòd si medicamenta non sufficiant, ad sectionem accedendum esse, plerique Autores suadent. Et potest forsan hic sectio, quæ fit syringotomo, locum habere, si fistula sit superficialis. Si verò ad profundiora penetret, non video, quomodo hoc loco sectio commodè institui possit. Ideoque potius in medicamentis persistendum, eaque fortiora adhibenda.

Tandem etiam si fistula non solum callosa sit, sed & maligna ac sordida, ad vstionem veniendum. Fit autem vstio vel medicamentis causticis vel ferro candenti. Et quidem vtraque vstio locum habet, si fistula sit in pudendo & parte exteriore; si verò in parte penitiore & vtero propinqua, vix locum habet.

Vbi crusta seu medicamento, seu ferro candente inducta est, de quo *de fistulis in genere*, medicamentum aliquod Digestiuum imponendum, vt crusta decidat. Quod vbi factum, & pus album & laudabile effluit, vlcus detergendum, & carne implendum, tandemque cicatrice inducendum.

Detergunt spiritus vini, & mel rosatum.

Vt ♃. *succi agrimoniæ, apij, ana* Vnc. ß. *spir. vini* Vnc.ij.*terebinth.* Vnc.j. M. Vbi vlcus mundatum fuerit, vt carne repleatur, adde *thus, myrrham, sarcocollam, radic.iridis.*Vt ♃.*mell.rof.*Vnc.j.ß.*spir.vini* Vnc.ß. *myrrhæ, aloës, sarcocollæ, ana* Drach.j.Misce.

CAP.

CAPVT XI.

De Cancro Vteri.

Cãcer Vteri. ETsi cancer etiam ipsi vteri substantiæ accidere potest: tamen hoc rarius accidit, & vix tum satis cognoscitur, multò minus curatur. Frequenter verò in ceruice vteri generatur, quapropter hoc loco de eo agemus. Isque nunc est sine vlcere, nunc exulceratus.

Caussæ.

Caussæ. Ortum autem habet à sanguine menstruo adusto, humoribúsque calefactis & torrefactis seu atris ad hæc loca confluentibus. De quorum humorum natura pluribus, vbi de cancro in genere tractatur, agitur. Et cancer ferè generatur, cùm tumores scirrhosi diu persistunt. Iodies enim magis corrumpuntur, & peiorem naturam inducunt, præcipuè si emollientia iis intempestiuè & immoderatè adhibeantur. Vnde primò fit cancer non exulceratus. Si verò humores postea aduruntur magis, & corrumpuntur, exulceratus fit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur hoc malum, si tumor, qui antea erat sine dolore, dolere incipit, & punctio quædam in loco affecto percipitur, & dolor circa inguina, lumbos, ac imum ventrem suboritur; tumórque ipse, si speculo vteri adhibito consideretur, durus est, colore liuido & rubicundo, labia habet dura, liuida & fœda.

Et quidem si cancer exulceretur, dolor ac omnia symptomata grauiora fiunt saniésque effluit tenuis, aquosa, atra & malè colorata, fœtens. Interdum vbi vas aliquod eroditur, sanguis effluit, & quidem inter dum satis copiosè & cum periculo. Accedit quandoque lenta febris, nausea & cibi fastidium, animi anxietas, maxillæ rubent, & alia symptomata, quæ ex prauorũ vaporum ex vtero ad superiora adscensu ortum habent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc plerunque incurabile est. Nam & cancer ipse per se rarò curatur, & mitiora remedia spernit, fortioribus exasperatur; curationem tamen hîc difficiliorem reddit locus affectus. In principio enim in hisce locis ferè latet, & exiguam affert molestiam, & propterea negligitur, vnde incrementum sumit, & incurabilis postea euadit. Nec etiam hoc loco medicamenta satis commodè applicari possunt.

2. Vt in aliis partibus, ita & hîc exulceratus non exulcerato longe grauior & periculosior est.

Curatio.

Curatio. Cum ergo plena curationis spes vix supersit, in eo saltem laborandum Medico, vt non exulcerati cancri exulcerationem & exulcerati incrementum prohibeat.

Recta itaque victus ratio instituenda & vniuersales corporis purgationes instituendæ, & alia medicamenta exhibenda, quæ humorem melancholicum & atrum præparent, euacuent, eiusque generationem prohibeant. De quibus in genere multa dicere huius loci non est. Patent ea ex aliis locis. Hoc tamen hîc non prætereundum, in cancro valdè commendari puluerem ex *smaragdi, sapphiri & lapidis bezoar aq. partib.* paratum, si pluribus diebus eius grana iij vel iiij cum aq. scabiosæ vel cardui bened. exhibeantur.

Topica. Topica quod attinet, principio sint ea moderatè refrigerantia & adstringentia, minimè mordacia, & propterea vsurpanda fomenta ex aqua plantaginis & solani, vel vnguentum Diapompholygos adhibendum.

Vel ♃. *succi plantag. solani, portulacæ, ana* Vnc.ij. *mucilag. sem. psyllij* Vnc.j. *ol. rosac.* Vnc.iij. Agitentur in mortario plumbeo.

Vel ♃. *ol. violar.* Vnc.v. *succi baccar. solani maturar.* Vnc.iiij. *cerussæ lotæ* Vnc.ij. *plumbi vsti loti, tutiæ prep. ana* Vnc.j. *thuris* Vnc.ß. *ceræ.* Vnc.v.

Misceantur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo, donec color mutetur.

Vel ♃. *ol. rosac. ouor. ana* Vnc.jß. *sacch.* ♄ Drach.j. Agitentur in mortario plumbeo, donec colorẽ mutent.

Vel ♃. *ol. rosac.* Vnc.iij *succi solani* Vnc.j. Agitentur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo ad coloris mutationem.

Adde postea *lithargyri, cerussæ, ana* Drach.iij. *tutiæ prep.* Drach.j. *camphoræ* Scrup.j. Iterum agitentur.

Vel. ♃ *succi solani purificati* Vnc.vj. *tutiæ prep. plumbi vsti, ana* Drach.ij. *camphoræ* Drach.ß.

Agitentur diu in mortario plumbeo.

Potest iisdem vnguentis etiam puluis cancrorum vstorum addi. Si cancer exulceratus est, plus de mineralibus istis addendum.

Vtilis est & aqua vel succus solani, in mortario plumbeo agitata, vel decoctum aut succus cancrorum fluuiatilium in Vterum iniectus. Commendantur & ranæ lotæ, coctæ, & cataplasmatis formâ, vel per iniectionem adhibitæ, vt & herba Roberti sũpta, vel extra applicata.

Si dolor valde vrgeat, fomenta ex malua, althæa, nymphæa, papauere, coriandro viridi, anetho, semine psyllij, lacte, croco & similibus per interualla vsurpanda, vel cataplasmata ex iis parata imponenda.

Si hæc non prosint, nonnulli ad fortiora & erodentia medicamenta ex antimonio & arsenico accedendum putant. Verùm etsi forsan in aliis locis adhiberi possint, huius tamen loci natura vix eorum vsum permittit.

Non prætereundũm hic videtur remedium, cuius mentionem facit Mauricius Cordæus, *Comm.7. in lib.1. Hippocratis de muliere.* Refert enim ibi historiam nobilis cuiusdam fœminæ, cui tota pars faciei dextra cancro, eoque vlceroso obsessa fuit diutissimè. Quæ cum variis auxiliis à Medicis, Gallis, Italis, Germanis, Hispanis petitis vsa esset, tandem vulgari hoc Barbitonsoris remedio sanata est. Pullos gallinaceos in partes tenues concidebat, & latas, quas sæpiusculè commutando interdiu admouebat parti affectæ. *Pullis Gallinaceis curatus Cancer.*

CAPVT XII.

De Gangræna & Sphacelo Vteri.

TAndem etiam pudendum muliebre interdum gangræna & sphacelo corripitur. Quanquam enim interdum malum hoc etiam in ipsum vterum vsque serpat, eúmque corrumpat, vt suo loco dicetur, imò totus vterus procidens corrumpatur: tamen potissimùm in locis muliebribus & pudendis, vt pote humidioribus, & quæ excrementa multa recipiunt, & putredini facilè obnoxia sunt, excitatur, & hinc quandoque vtero communicatur. *Gangræna & Sphacelus Vteri.*

Caussæ.

Malum hoc etsi in aliis partibus à pluribus caussis, quas omnes hîc recensere opus non est, excitari possit, hoc tamen in loco ortum habet ex inflammatione, cancro & vlceribus in hisce locis malè curatis. Cùm n. hæ partes sint humidæ, & excrementis scateant, quibus calor iis insitus extinguitur, facilè eæ corrumpuntur & emoriuntur. Ita refert Vvierus *in obseruat.* Nobili cuidã fœminæ annorũ 25. æstuante canicula tuberculũ quoddã in sinu muliebri, ex violento forsan mariti cõcubitu, exortum fuisse. Cui cùm imperitus Chirurgus cataplasmata minus idonea admouisset, intra dies non multos *Caussæ.*

vniuersa putrescere, nigrescere, & emori cœpit, & incredibili celeritate anum versus malum progressum est. Interdum etiam vterus prolapsus ab externo aëre ira alteratur, vt tandem gangræna corripiatur.

Signa Diagnostica.

Signa. Calor primò insolitus in parte percipitur, accedit febris cum horrore in vniuerso corpore, postea color partis mutatur, pársque fit liuida, nigrescit, mollis, ac cadauerosa euadit, nec pulsus, nec sensus vllus adest; imò pars sine sensu secari & pungi potest; adest fœtor maximus. Accedunt virium deiectio, cordis anxietas, & alia symptomata ex malignis halitibus ad partes superiores adscendentibus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc grauissimum est, & periculosissimum, & nisi maturè ei occurratur, homini mortem affert.

2. Periculosius tamen malum est, si putredo versus vterum ipsum serpat, quàm si vicinas externas partes corripiat. Si enim ipsum vterum malum inuadit, plerunque lethale est. Obseruatum tamen vterum putredine & gangræna corruptum vel spontè excidisse, vel sectione ablatum fuisse, & nihilominus fœminas superuixisse, cuius rei historias habent Aëtius, *tetrab.*3.*c.*72. Nicolaus Florentinus, *serm.*6.*tract.*3.*cap.*26. Math. de Gradibus, *in* 9. *Rhas. cap. de exitu & dispos. matric.* Marcus Gattinaria, *ad* 9. *Rhas. cap. de exitu matricis.* Langius, *lib.*2.*epist.*39. Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. causs. cap.*11. Christoph. à Vega, *art. Medic. l.*3.*sect.*10 *c.*10. & *ad lib.*6. *aphor.*18. *Hippocr.* Paræus, *lib. de hom. gen. cap.*41. Rousseius, *de partu Cæsareo* & alij, quorum obseruationes collegit Schenckius, *lib.*4. Si verò versus partes exteriores putredo serpat, minus periculosum est, vt obseruatio VVieri docet.

Curatio Curatio in eo maximè consistit, vt putredo sistatur, & quod corruptum est, tollatur. Perficiuntur hæc, vt in aliarum partium gangrænis, si pars, si fieri potest, scarificetur, & postea abluatur decocto absinthij, lupinorum, myrrhæ & similium, & imponatur vnguentum Ægyptiacum vel simile conueniens. Omnibus verò superponatur cataplasma de tribus farinis dictum, quod hoc modo paratur.

℞. *farinæ orobi, fabarum, hordei, ana* Vnc.ij. *oxymel.* ℔j. Coq. F. Cataplasma.

Efficacius fit, si addatur farina lupinorum, absinthium, aloë, myrrha. De quibus plura in genetali de gangræna tractatione.

Quod corruptum & emortuum est, amputandum, ne reliquæ partes inficiantur, vel sectione, vel vstione, vel ligatura indies magis coarctata & fortius constricta, cuius exemplum & historiam habet Fr. Roussetus, *sect.* 4.*cap.*5. *de partu Cæsareo.*

Partes etiam principes, & inprimis cor roborandum. Cum enim praui halitus per arterias ad cor ascendant, cordialia medicamenta exhibenda, vt conserua borrag. bugloss. tunicis, spec. diamarg. frigid. elect. de gemm. frig. confectio de hyacintho, syr. acetos. citri, granatot. borraginis.

Cordi quoque & pulsibus conuenientia epithemata malignis vaporibus resistentia applicanda.

VVietus nobilem illam fœminam, cuius supra facta mentio, hoc modo curauit. Primò solani & plantaginis succum vberrimum syringe in vtrumque meatum ter vel quater interdiu iniecit, deinde horis illis intermediis lini hapsum iis succis, admixto aceto, imbutum applicuit, qui exsuccus eodem rursus permaduit liquore: ac eiusmodi repetitâ aliquoties applicatione perseueratum est, donec restingueretur feruor, & desineret putrefactio. Assumebat interim quoque potionem singulis diebus ter ex decocto acetosæ, scabiosæ, pimpinulæ, prunorum damascenorum, summitarum borrag. bugloss. flor. calendulæ cum aqua, sacchato & aceto ad syrupi acidi longi formam apparata. Victus erat paucus, sed refrigerans & acidus, putredinis occasionem præscindens. Tertio die incendij furia, sæuitiaque putredinis remisit. Quare carnem nigram, mortuamque exiguo forcipe attrahi, & circumquaque à viuo sine doloris sensu separari, resecarique iussit. Inde reliquum ad viuum vsque Ægyptiaco vnguento absumpsit: eodemque modo ad cicatricis inductionem, vt in aliis vlceribus, progressus est. Atqui inter curandum erant aliquoties enemata ex hordei, & aliorum aluum mollientium decocto infundenda. Nec quæ cordi & visceribus reliquis robur conciliarent, negligebantur, atque eâ ratione conualuit breui.

PARTIS PRIMÆ SECTIO II.

De Vteri ipsius morbis.

CAPVT I.

De Temperie Vteri cognoscenda.

Temperies vteri cognoscenda. ATQVE hactenus morbos, qui pudendo muliebri & ceruici seu collo vteri accidere solent, explicauimus: iam ad ipsius vteri morbos explicandos accedimus, & primò quidem morbos Intemperiei. De quibus antequam agamus, priùs aliquid de Temperie vteri cognoscendâ dicemus. Cognitâ enim naturali vteri temperie, facilius etiam intemperies præternaturales cognoscuntur; & excessus illi in temperamento vteri, qui fœminis à Naturâ obtigerunt, non pauca cum Intemperiebus morbosis communia habent. De indiciis autem cognoscendi temperamenta vteri vel partium genitaliũ peculiarem libellum scripsit Marc. Ant. Vlmus, Patauinus, Medicus Bononiensis, quem *Vterum muliebrem* inscripsit. In eo verò inter reliqua signa primo loco ab eo recensetur Gynæcomystax, quem appellat. Barbula scilicet in superiore labro mulierum, & quidem vt nouum & suum inuentum, vt pote quæ Maiotibus, etsi sensibilis sit, & sensui visus obuia, non sit animaduersa, definitque eam quod sit Barbulæ imago, atque inchoamentum, seu lanugo pilaris, vel pilus breuiculus, tenuis, mollis, qua vestitur cutis labri superioris muliebris, Barbamque hanc tum demum erumpere in fœminis statuit, cum menses fluere, & mammæ augeri incipiunt, & ex hac Barbulâ de temperamento vteri & testium in fœminis iudicium haberi posse docet, dum scribit: *Si Gynæcomystax temporius eruperit, atque iis densior, longior, nigrior, crassior, pro eius tamen naturâ, Fœminæ tunc habuerint vterum calidum atque præsertim ipsos testes; Eædem fuerint salaces, marium appetentes, quantum verò ad sesesas pertinet, fœcundæ, atque maximè vt plurimum aptæ ad opus facultatis generatricis præstandum & in Venere satis vegetæ. Quæ verò fœminarum nullas, aut perexiguas notas, atque momenta ferè inuisibilia Gynæcomystacis obtinuerint, hæ plerumque sunt ad Venerem ignauæ, habentque facultatem sui sexus generatricem minus valentem, vt quantum ad se pertinet, rarò sint fœcundæ.* Ipse tamen scribit, minus curiosè eam inspicientibus non admiraduerti, sed visum & oculos minus acres interdum subterfugere, & nunc eius breuitatem, nunc tenuitatem, nunc raritatem, nunc colore albicante barbã istam quasi oculis eripere & suffurari, & si omnia ista impediméta coniungantur, omnino arduum esse, cognoscere Gynæcomystacem.

Gynæcomystax. Verùm ne tantum inuentum toti Antiquitati ignorum lateat, tubulus ille opticus vncialis, quo gemmarij in gẽmarum bonitate & integritate explorãdã vtuntur,

& qui pulicum pedes omnes inspiciendos clarè exhibet, adhiberi posset. Miror verò viros doctos de rebus nihili & talibus inuētis gloriari. Et cū ipse Vlmus occulto proximam esse banc barbam dicat, imo barbulæ vmbram appellet, vix operæ pretiū esse puto de ea pluribus agere. Hoc oculis manifestum est, quod & Aristoteles, *lib. 3. de hist. animal. cap. 11.* annotauit, quibusdam fœminis in mento pilos prodire, præsertim cum menstrua ipsis subsistunt, & inprimis iis, quæ vterum & testes habent calidiores.

Signa temperiei vteri à pilis pubis. Certiora alia & sensibus manifestiora signa temperamenti Vteri & partium genitalium in fœminis dantur. 1. Pili pubis, qui à Io. Riolano, *lib. 2. Anthropograph. c. 34.* etiam γυναικομύσαξ appellantur. Hi enim si citò erumpunt, sunt crassi, nigri, duri, longi, & à pube ad vicinas partes porriguntur, vteri & testium calidiorum sunt indicium. Si verò tardè erumpunt, sunt breues, molles, tenues, subflaui, rari, & vltra pubem non extenduntur, vteri frigidi signum sunt: & prout caliditati vel frigiditati humiditas & siccitas coniungitur, ita copia & qualitates nunc augentur, nunc minuuntur.

A mēstruis. Deinde signa menstrua suppeditant. Quæ enim vterum habent calidum, eis menstruis menses erumpunt, & sæpe circa annum duodecimum, tardius etiam desinunt, sunt rubra, calida, non tamen valdè copiosa. Si verò vterus sit frigidior, menstrua tardius fluere incipiunt, sanguisque qui fluit, est frigidior, & aquosus, citius etiam fluere desinunt. Et quidem si calori accedat humiditas, menses copiosè fluunt, & fluxus iste vltra quinquagesimum annum durat, nonnullis etiam, dum grauidæ sunt, menses ad secundum vel tertium mensem adhuc fluunt. Si verò siccitas caliditati accedat, sanguis, qui profluit, flauus, tenuis, acris est, & genitalia mordicat, & interdum vnius mensis spatio fluxus bis vel ter redit. Si frigiditati accedat humiditas, tardè erumpunt menstrua, neque absque difficultate, estque sanguis albicans & serosus. Si frigiditati accedat siccitas, tardissimè & difficilimè erumpunt, & rarò ad quadragesimum annum fluunt, & fluunt parcè, ac sunt crassa.

A Veneris appetitu. Tertiò ex Veneris appetitu aliquid de temperie vteri colligi potest. Siquidem fœminæ, quæ calidum vterum & genitalia habent, Venerem maturè & vehementius appetunt, eâque valdè delectantur. Quæ verò frigidum habent vterum, Venerem tardè appetunt, neque eâ admodum delectantur, & eâ frequenti facilè lassantur. Et quidem si caliditati iungatur humiditas, Venere etiam multâ non lassantur, imò si Venerem, cui adsueuerunt, intermittant, male habent, nisi forsan carnosæ & pingues fiant, Venerisque desiderio ad annum quinquagesimum vel etiam vltra tenentur.

Si caliditati siccitas coniungatur, summo desiderio & ferè cum furore in Venerem feruntur, præsertim si ab eâ longius abstineant, & victus lautus atque alia venerem irritantia accedant. Non tamen multam venerem ferunt, sed facilè lassantur, ob spirituum paucitatē. Si frigiditati accedat humiditas, fœminæ tardius & rarò venerem appetunt, & desiderium veneris in iis facilè languescit, præsertim si sæpius concipiant, vel abortiant; cùm eo modo vterus magis refrigeretur. Neque etiam è coitu delectationem admodum percipiunt, sed in eo q. torpent, & frequenti facilè delassantur. Interim coitus ipsis vtilis est, easque vegetiores reddit. Si frigiditati accedat siccitas, tardissimè virum appetunt, nec in coitu delectantur, facilè quoque eo lassantur, ob spirituum paucitatem.

A Conceptione. Quartò signa temperiei vteri Conceptio suppeditat. Si enim vterus sit calidus, frequenter concipiunt mulieres, & quidem plerunque masculam prolem, vel fœminas viragines, modò virile semen consentiat. Si verò vterus sit frigidus, rarò concipiunt, & fœminas potius, quàm mares, præsertim iuniores & adultiores, modò virile semen consentiat. Si caliditati accedat humiditas, tales fœminæ omnium maximè sunt fœcundæ, modò virum quoque bene temperatum nanciscantur. Et ex senibus quoque & maribus imbecillibus hæ fœminæ non difficulter concipiunt, sed tum potius fœminas, quàm mares, concipiunt, interdum & geminos pariunt, & molas simul concipiunt, vel superfœtant. Si verò siccitas caliditati accedat, fœcundæ quidem sunt fœminæ, sed non ita, vt quæ calidum & humidum vterum habent, requiruntque semen virile temperatum, & ex se mares generant: Rarò geminos pariunt, vel superfœtant. Si vterus sit frigidus & humidus difficulter concipiunt fœminæ, præsertim iam adultiores: iuniores tamen, præcipuè si virile semen sit calidum & siccum, concipiunt mares, sed rarò optimè conformatos, verùm valetudinarios. Ipsæ etiam fœminæ dum Vtero gerunt, malè habent. Quæ vterum habent frigidum & siccum, ferè steriles sunt, & si concipere debent, necessum est, vt semen virile sit calidum & humidum. Et si concipiunt, pariunt fœminas, & si mares generent, sunt ii strigosi, proceri, & qui citò senescunt.

Atque hæc præcipua indicia sunt, quibus temperies vteri cognoscitur, potissimùm ab effectibus petita, & quidem certiora: de quibus plura non addimus, cum etiam in sequentibus capitibus iterum eorum facienda sit mentio. Et propterea ipsos vteri morbos aggredimur, qui omnino diligenter tractandi sunt, cum rarò fœminæ ægrotent, quin vterus fons aut focus omnium malorum sit, aut certè ea augeat.

CAPVT II.

De Intemperie vteri calida.

Vteri calida Intemperies. ET primò quidem morbos Intemperiei quod attinet, omnis generis intemperies vtero accidunt. Primò etsi vteri calor ad semen fouendum ac retinendum, fœtusque formationem & vsque ad tempus partus retentionem sit maximè necessarius: tamen si calor sit nimius, semen genitale, quod à viro accipit, non suauiter fouet, sed calorem eius dissipat, atque ita conceptionem, impedit.

Caussæ.

Caussæ. Calor hic præternaturalis interdum à primo ortu contractus est in quibusdam fœminis, viraginibus nimitum, quæ ob id etiam ferè steriles sunt. Post ortum verò contrahitur à caussis calefacientibus, vini nimitum potentioris & aromatici vsu, mulso vel hydromelite aromatibus condito, cibis calidis, ambulatione multa, Venere multa & cogitatione de rebus Venereis, quæ calorem & sanguinem ad vterum concitant; medicamentis cum internis, tum externis calidis.

Signa Diagnostica.

Signa. Fœminæ, quæ vteri calida intemperie laborant, pronæ sunt in Venerem, menstrua habent pauca, flaua, nigra, vel adusta & acria, eaque cum difficultate fluunt, & rarò ordinem debitum seruant, pili in pube citò nascuntur, facies rubet, & dolori capitis frequenti sunt obnoxiæ, & biliosi humoris in corpore abundantis plerunque adsunt indicia, labia ferè sunt sicca.

Prognostica.

Prognostica. 1. Calida vteri intemperies multa grauia mala fœminis affert. Menses enim, vt dictum, babent paucos, inordinatos, prauos & difficiles; vnde postea ætatis progressu fiunt hypochondriacæ: Steriles etiam sunt plerunque tales fœminæ.

2. Interdum quoque furor vterinus ex intemperie vteri calida oritur.

Curatio.

Curatio. Calida vteri intemperies refrigerantia indicat. Refrigerantia tamen ita moderanda sunt, ne vteri calor, qui ad conceptum necessarius, debilitetur, eiusque substantia, quæ membranosa & cui frigus inimicum, offendatur, & vasa, quæ ob menstruorum fluxum patere debent, densentur & occludantur. Atque id non solum intelligendum est de medicamentis, quæ vtero adhibentur, sed etiam iis, quæ lumbis & dorso applicantur, in quibus etiam cauendum, ne nimio refrigerantium vsu nerui eò loci lædantur.

Med. interna vterum refrigerantia. Ex internis medicamentis vtilia sunt *cichorium & cichoracea, endiuia, violæ, nymphæa, acetosa, lactuca, santali, sem. frigida maiora, &* aquæ, syrupi, conseruæ, condita ex his parata, vt & *syrupus acetositatis citri, granatorum, species diamarg. frig. diarrhod. Abb. & diatrionsant.*

Vt ℞. *conf. cichor. violar. nymph. borrag. ana* Vnc. j. *ros.* Vnc. ß. *spec. diamarg. frig. diatrionsant. ana* Drach ß. *Cum Syr. violar. vel acetosit. citri* F. Elect.

Externa. Extra adhibeantur *vnguentum rosaceum, refrigerant Galeni, cerotum santalinum, ol. rosar. violar. nymphæa, Cum succo lactucæ, nymphææ, cucurbitæ, vmbilici* ♀, quibus dorsum & lumbi inungantur. Vel cataplasmata ex *farina hordei, puluere rosar. violar. nymphææ, santalis cum succo vel aqua plantaginis, nymphææ, cichorij, lactucæ, oleo rosar. violar. nymphææ.*

Vtilia etiam sunt balnea & insessus ac formationes ex refrigerantibus.

Vt ℞. *fol. violar. vitis, malorum cydonior. ana* M. j. *salicis, flor. violar. nymph. ana* M ß.

Coq. in aqua dulci pro Balneo, in quo mulier vmbilico tenus sedeat. Vel paretur inde fomentatio. Post balneum capiat aliquid ex refrigerantibus suprà propositis.

Si libet, possunt ex medicamentis hactenus propositis etiam vterinæ iniectiones & pessi fieri. Etos, *de passionibus mulier. cap.* 7. in nimia matricis caliditate, & vbi ardor & calor percipitur, tale pessarium immittit.

℞. *opij* Scr. j. *adip. anser.* Scr. ij. *ceræ, mellis, ana* Scr. iiij. *olei* Vnc. j. *album. ouor.* ij. Misce.

Verùm ex falsa hypothesi antiquorum, qui opium frigidum esse statuerunt, talia medicamenta parata sunt. Cùm autem vterus cum aliis partibus nobilibus magnum consensum habeat, metuendum, ne vis narcotica opij ipsis noceat.

Diæta.

Diæta. Diæta medicamentis respondeat. Aer sit frigidior. Vestes, stragula & tegumenta tenuia sint, non nimis densa & calida. Cibi condiantur lactuca, cichorio, endiuia, hordeum hîc ægris commodum est. Abstineant contrà à cibis calidis & aromaribus. Vino quantum fieri potest abstineant, aut sit illud tenue & aquosum. Potus sit cereuisia hordeacea vel aqua hordei. Quies animi corporisque ipsis commodior est, quàm motus. A Venere abstineant, vel parcè eâ vtantur. Somnus vigiliis nimiis vtilior est. Aluus laxa sit.

CAPVT III.

De Intemperie vteri Frigida.

Intemperies vteri Frigida. FRequentius verò intemperie Frigida vterus laborat, quæ sterilitatis & aliorum malorum plurimorum caussa est.

Caussæ.

Caussa. Ortum autem habet à caussis iis contrariis, quæ calidam intemperiem inducunt, nimirum ab aere externo frigido, otio & quiete, cibis & medicamentis frigidis.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ vteri intemperie frigidâ laborant, Venerem minus appetunt, ac minori voluptate in ea afficiuntur; pili in pube sunt pauciores: non concipiunt: menses ipsis subsistunt, aut minus rectè fluunt, ac pituitosi, mucosi ac crassi sunt. Cumulantur enim in vteri venis frigidi & pituitosi humores, qui eas obstruunt; flatus in vtero colliguntur, semen est crudum & aquosum, vnde semen ipsis sine voluptate effluit, & gonorrhœam patiuntur. Faciei color est pallidus. Caussæ refrigerantes præcesserunt. *Signa.*

Prognosticum.

Intemperies hæc multorum malorum, obstructionis mensium, sterilitatis & aliorum caussa est: ac sæpe satis difficulter curatur. *Prognostic.*

Curatio.

Intemperies vteri frigida calefacientia indicat. Eligenda autem hîc ex calidis medicamentis ea, quæ peculiarem cum vtero cognationem habent. *Curatio.*

Vt Radices *Aristolochia, leuistici, valerianæ, angelicæ, pimpinella, imperatoriæ, calami aromatici, rubiæ, helenij, iridis, ostrutij, eryngij, ireos, asari, fœniculi, petroselini, apij, pauludapij.* *Medicamenta simplicia vteri calefacientia*

Folia *artemisiæ, melissæ, matricariæ, sabinæ, pulegij, calaminthæ, origani, dictamni Cretici, maioranæ, rutæ, betonicæ, rorismarini, lauri, leuistici.*

Flores *rorismar. cheiri, lauendulæ, saluiæ, stœchados, spicæ, betonicæ, schœnanthi, chamæmeli.*

Semina, *apij, petroselini, rutæ, dauci, anisi, fœniculi, cumini, leuistici, pastinacæ sylvestris, sileris montani, nigellæ, ciceres rubri.* Baccæ, *lauri, iuniperi.*

Aromata, *galanga, cinamomum, cassia lignea, garyophylli, cubebæ, crocus, zedoaria, nux moschata, macis.*

Gummi & Lacrymæ, & liquores concreti, *thus, myrrha, styrax, benzoë, sagapenum, asa fœtida, opopanacum, gummi elemi, succinum.*

Ex animalibus, *castoreum.*

Ex mineralibus, *borax.*

Composita.

Ex quibus fiunt varia medicamenta cum interna, tùm externa. *Composita.*

Interna.

Species *diamoschi, diacalaminthæ, theriaca, Mithridatium.* Aquæ ex supra enumeratis; syrupi, conseruæ & alia. *Interna.*

Efficacissima ad calefaciendum vterum est hæc aqua, quæ aqua vitæ mulierum appellatur. *Aqua vitæ mulierum.*

℞. *Galangæ, cinam. nuc. mosch. macis, garyoph. ana* Vnc. ij. *zingib. cubebar. zedoar. cardamomi, ana* Vnc. j. *granorum paradisi, piperis long. ana* Vnc. ß. Tritis affunde *vini* Mens. vj.

Stent in infusione in loco frigido diebus 8. Postea adde *saluiæ minor. menthæ rubr. melissæ, matricar. ana* M iij.

Stent iterum diebus 8. Postea vinum effunde, & herbas ac aromata contunde, & vino affuso iterum destilla.

Alia. ℞. *cinamomi, nuc. moschat, macis, caryophyll. zingib. alb. cubebar. cardamom. granor. paradis. an* Vnc. j. ß. *galang.* Drach. vj. *piperis longi* Vnc. ß. *zedoar.* Drach. vj.

Aromata minutim incidantur, & affundantur in vase Valdeburgico *Vini boni Mens. vj.* Ponantur in cellam & ira stent per dies 9. quotidie agitando: postea adde *menthæ rubr. Mij.* Stent iterum per dies 14. Postea vinum effundatur, & remanentia contundatur, vinumque reaffundatur, & destillatio fiat.

Alia,

Alia. ♃. *macis, nuc. moschat. cardamomi, gran. paradis. ana* Vnc. j. *cinamom. galang. pip. longi, zinzib. zedoar. ana* Vnc. ß. *herb. meliss. saluia, fœnic. serpilli, anserina, maioran. ana.* M j. *mentha crisp.* M ß.

Incid. & contund. ac infund. per 6. dies in *Vini Rhenani* ℔ vj. Deinde destill. in B. M.

Vina medicata. Vel vina medicata ex iisdem fiant. Extractum hystericum maius & minus habetur apud Querceran. *in pharmacop. Dogmat. restit. cap.* 25.

Externa.

Externa. Extra vtendum fomentis, balneis, ventris inferioris è modò enumeratis plantis. Sacculis ex iisdem paratis.

Inunctionibus ex *oleo irino, lilior. albor. rutaceo, de angelica, laurino, cinamomi, caryophyllor. macis, nucis mosch.* Emplastris, vt.

♃. *ladani* Vnc. ij. *thuris, mastiches, styracis liquida, ana* Vnc. ß. *ol. caryophyllor. nuc. mosch. ana* Scr. ß. *ol. lilior. alb. rutacei, ana* Vnc. j. *cera q. s.* F. Emplastrum.

Suffitibus, vt.

♃. *thuris, myrrha, mastich. ana* Drach. j. *baccar. lauri* Drach. jß. *ladani* Drach. ij. *styracis, caryophyll. ana* Drach. j. *gummi Arabici vini, ana q. s.* F. trochisci.

Pessaria etiam ex iisdem medicamentis componi possunt.

Diata.

Diata. Aër sit calidior; Cibi facilis coctionis & boni nutrimenti, condianturque aniso, fœniculo, thymo, aromatibus. Vitentur pisces, legumina, lac & lacticinia, fructus crudi & alia, quæ humores frigidos generant.

CAPVT IV.

De Humida Intemperie Vteri.

Humida Intemperies frigidæ plerunque coniungitur, & frequentissima sterilitatis caussa est.

Caussa.

Caussa. Prouenit verò ab iisdem fere caussis, à quibus frigida vteri intemperies: Cum caussæ illæ refrigerantes ferè etiam vim humectandi habeant. Atque iis fœminis præcipuè hæc intemperies accidit, quæ vita sedentaria vtuntur & in otio viuunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Quæ humida intemperie vteri laborant, menstrua copiosa habent, eáque aquosa ac tenuia, & loci muliebres iis ob excrementa humida madent, & fluorem vterinum patiuntur; Venerem non multùm appetunt, & in ea delectationem ferè non percipiunt. Fœminæ tales semen non retinent; aut si concipiant, ad abortum fœtu grandiore facto pronæ sunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humida vteri intemperies ad conceptum, vt modò dictum, est ineptissima.

2. Si diu durauerit, satis difficulter curatur.

Curatio.

Curatio. Intemperies humida siccantia requirit. Eadem autem ferè medicamenta, quæ intemperiem frigidam curant, humidæ etiam tollendæ sunt vtilia; cum calefacientia illa omnia etiam vim siccandi obtineant. Inprimis hîc vtiles sunt thermæ sulphureæ, & poru & insessu vsurpatæ. In iniectionibus tamen & aliis externis medicamentis abstinendum ab adstringentibus; cum humores excrementitios, qui plerunque cum hac intemperie coniunguntur, detineant, malumque ita augeant,

Diata. Victus etiam ratio siccandi vim babeat.

CAPVT V.

De Sicca Vteri Intemperie.

Siccâ tandem intemperie etiam quandoque vterus laborat; imo interdum quasi induratur. Sanâ enim substantia carnosus & mollis est vterus, & affluente sanguine humectatur: & talis ad conceptionem aptus est: si verò illa humiditate destituatur & siccior ac durior fiat, ad conceptionem ineptus fit.

Caussa.

Caussa. Accidit hoc nonnunquam ab ipso ortu, & à prima constitutione nonnullis vterus siccior & durior est. Post ortum verò in senio accidit, quando vt aliæ partes, ita etiam vterus exsiccatur, & tunc parere fœminæ desinunt. Si verò à caussis exiccantibus ante senium idem accidat, itidem steriles fiunt. Exsiccant autem vterum interdum morbi, vt inflammationes, interdum medicamenta. Si etiam sanguis, qui vterum humectare solet, ad eum non feratur, vterus siccatur: Quod accidit, si sanguis menstruus per eum non euacuetur, aut licet per ceruicem illius effluat, ad fundum non perueniat; ob venarum vel angustiam, vel obstructionem, quod viraginibus sæpe accidit, vt & iis, quæ à viris abstinentes vel aliis de caussis diu non conceperunt, quibusque ita sanguine vterus rarius humectatur, & licet is euacuetur menstruis interuallis, per ceruicem tamen potius, quàm vteri fundum effluit. Et caussæ, quæ in aliis partibus intemperiem siccam inducere possunt, etiam hîc locum habent.

Signa Diagnostica.

Signa. Semen paucum excernunt tales fœminæ, & ad Venerem tardæ sunt, menses ipsis sunt pauci, vteri os siccum. Aliàs etiam tales fœminæ corporis constitutione sunt siccâ & gracili; & plerunque fœminis, quæ vterum calidum & siccum habet labium inferius perpetuas ferè fissuras habet, coloremque è rubro nigricante.

Prognostica.

Prognostica. 1. Sterilitatem, vt dictum, hæc intemperies plerunque indicat.

2. Et vt in aliis partibus sicca intemperies est curatu difficilima: ita etiam in vtero, & præcipuè si sit diuturnior, & quasi hectica euaserit.

Curatio.

Curatio Medicam. Interna. Curatur hæc intemperies humectantibus. Vtilis imprimis hic est *borrago & buglossum, & mercurialis, malua, althæa, viola, amygdala dulces, pistacia, pinea, iniuba, dactyli, ficus, passula, radices satyrij, eryngij.*

E quibus parantur varia medicamenta interna. Syrupi, conseruæ, condita, emulsiones, morsuli, & alia.

Externa. Externa etiam varia ex iisdem parantur, additis *semine lini, fœnugræci, radic. lilior. albor. branca vrsina, parietaria, & similibus.* Balnea nimirum & insessus cum aqua dulci tepida, vel fomentationes, quæ commodissimè cum lacte parantur. Post balneum & fomentationem venter regio, imò totus venter versus pudenda inungatur *ol. amygdal. dulcium. lilior. albor. lini, sesamino, butyro recenti*

recenti ſine ſale, pinguedine gallinæ, anſeris, medulla crurum vituli, mucilagine ſeminis maluæ, althææ, lini, cidoniorum, vnguento reſumptiuo.

Diæta.

Diæta. Diæta vim humectandi habeat. Aër ſit humidus. Cibi humectandi quoque & impinguandi vim habeant; ſint præterea boni ſucci, facilis coctionis, multi alimenti, & minimè excrementitij, quales ſunt iuſcula pinguia gallinarum, carnis bubulæ, caro vitulina, hædina, veruecina, gallinarum, oua ſorbilia, lac, caſeus recens, amylum, piſces bonæ notæ, amygdalæ, piſtacia, pineæ, dactyli. Potus ſit cereuiſia triticea, vel vinum dulce. Quies vtilis eſt. Somnus etiam ſit paulò longior. Nocent verò labores nimij, vigiliæ, ira, mœror, inedia.

CAPVT VI.

De intemperiebus Vteri Compoſitis, & cum Materia.

Et primò

De Frigida & Humida.

Intemperies Vteri Frigida & Humida. RArò verò ſimplex intemperies vterum corripit, ſed plerunque ſunt compoſitæ. Ita etiam rarò intemperies ſunt ſine materia, ſed plerunque humores vt eas inducunt, ita fouent.

Frigida & Humida Intemperies cum Materia.

Frig. & Humida intēp. cum materia. FRequentiſſima autem eſt Intemperies frigida & humida, quæ etiam eiuſdem generis excrementa cumulat. Humores autem illi excrementitij & pituitoſi nunc à toto corpore, ſi in eo abundant, vel vbi menſium fluxus præteriit, vel cum iis ad vterum mittuntur, nunc etiam ob intemperiem vteri in eo cumulantur.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſæ ſunt eædem, quæ in frigida & humida intemperie ſunt propoſitæ, & omnino omnes, quæ frigidos & pituitoſos humores ſiue in toto corpore, ſiue in vtero cumulare poſſunt: quæ ex aliarum partium affectibus pateot.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Signa etiam ferè eadem ſunt. Et tales fœminæ ferè non concipiunt, malóque corporis habitu præditæ ſunt, & colore corporis pallido & liuido. Menſes iis rarò conueniente modo fluunt. Plerunque etiam albo vteri fluore laborant, & ex humoribus vitioſis in vteri vaſis contentis omnis generis corporis ſymptomata oriri poſſunt, de quibus infra, *part. 2. ſect. 3. de ſymptomatibus ex vtero ortis & variarum partium cum vtero conſenſu* dicemus, vt rectè ſexcentarum ærumnatum, innumeratumque calamitatum mulieri vterum autorem eſſe, Democritus ad Hippocratem ſcripſerit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Fœminæ tales ferè non concipiunt, aut ſi concipiunt, fœtu grandiore facto abortiunt.

2. Curatur autem intemperies hæc longè difficiliùs, quam ſimplex & nuda intemperies frigida aut humida.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Eadem quidem Iotempetiem hanc curandi ratio eſt, reſpectu Intemperiei, quæ antea in Intempetie Frigida & Humida eſt propoſita. Ratione verò humoris pituitoſi coninncti, is præparantia & purgantia requirit. Et præcipuè ſi intemperies ſit cum materia, diligenti victus ratione & vſu recto retum non naturalium, potiſſimum in cibo & potu, opus eſt; quæ ita inſtituenda, vt nullus poſthac vitioſus humor generetur. Simul etiam videndum, an humor ille ſaltem in vtero ex debilitate eius colligatur: an verò è toto corpore vel parte aliqua ad eam mittatur. Si prius accidat, ad vterum inprimis reſpiciendum, iſque roborandus, ne vitioſos humores generet. Si verò vel à toto corpore, vel à parte aliqua humores ad vterum confluant, curatio ad totum vel partem illam primò dirigenda.

Humorem pituitoſum præparātia. Itaque ſi pituitoſus humor peccet, præparandns eſt iis medicamentis, quæ ſupra, *cap. 2. & 3. de Intemp. frig. & hum.* ſunt propoſita, vt *ſyrupo de artemiſia, de betonica, menthæ, de hyſſopo*, cum aquâ vel decocto plantatum *allegatis locis* enumeratarum.

Vt ℞. *radic. fœnic.* Vnc. j *valerianæ, helenij, Imperatoriæ, ana* Vnc. ß. *pulegij, artemiſiæ, matricariæ, nepetæ, maioranæ, ana* Mi. *flor. cheiri, roriſmarini, ſaluiæ, ana* P. ij. *ſem. ſileris montani, fœniculi, aniſi, paſtinacæ ſilueſtris, ana* Drach. j.

Coq. in ſ. q. aq. pro Vnc. x. Colatura clarificata dulcoretur ſacchato: Vel adde *Syr. de Artemiſia* Vnc. ij. vel Vnc. iij *aq. cinam.* Vnc. ß. F. potio pro tribus doſibus.

Vel ℞. *radic. helenij, imperator. ana* Vnc. ß. *maioranæ, roriſmar. betonic. puleg. artemiſ. ana.* Mj. *matricar.* M. ß. *ſem. fœnic.* Drach. j *zedoar. cinam. ana* Drach. vj. Affund. vini vel cereuiſiæ q. ſ. De quibus aliqnoties hauſtus exhibeatur.

Humores præparati euacuentur conuenientibus medicamentis, vt *agarico, mechoacanna, turbith, trochiſc. alhandali*; & ſi alij humotes pituitoſo admixti fuerint, *foliis ſenæ*, & aliis, *pilulis item de tribus, aloephanginis, maſtichinis, de hiera cum agarico, ſine quibus, cochiis, elect. Indo, Diaphœnico, Diacarthamo.*

Vel ℞. *ligni aloës, ſem. ſileris montani, rad. aſari, maſtich. croci, ana* Scrup. j. *ſchœnanthi, ſpicæ, ana* Scrup. ß. *agarici albiſſ.* Drach. ij *turbith electi* Drach. jß. *aloës purificatæ* Dtach. vj. *ol. cinam. fœnic. aniſi, macis, ana* gutt. j. F. pilulæ, quæ, ſi libet, rtochiſcis alhandal acui poſſunt.

Vel ℞. *agarici trochiſc.* Drach. jß. *fol. ſenæ elect.* Drach. ij. Infund. in decocti ſuperioris vel aq. artemiſiæ ſ. q. In Colat. Vnc. iij. ß. diſſolue *elect. Diaphœnici vel Diacarthami* Drach. ij. Iterum Coletur. Adde *Syr. de artemiſia* Vnc. ß. *aq. cinam.* Drach. ß. M. Pro delicatioribus poteſt tale Claretum fieri.

℞. *rad. fœnic.* Drach. iij. *roriſmar. hyſſopi, betonicæ, ana* P. j. *fol. ſenæ elect.* Drach. iij. *mechoacannæ* ʒ. j. vel ℈ iiij. *agarici trochiſc.* Scrup. ij. *galangæ, zinzib. ana* Scrup. j. Infund. in vini Rhenani ſ. q. horis 6. in loco calido. Poſtea rraiiciantur per chartam bibulam. Adde *Syr. conſeruat. cortic. citri*, Vnc. ß. *ol. cinam.* g̃ j. M. F. Claretum. Quod quoties opus repeti poterit.

Vniuerſalibus iſtis euacuationibus præmiſſis ad particulares poſtea, quæ ex ipſo vtero proximè fiunt, euacuationes accedendum eſt, in quem finem vtiles ſunt inptimis peſſi ſeu peſſaria dicta.

Vt ℞. *fol. mercurial. recentia*, contundantur atque in ſacculum ex linteo albo raro vel ſerico paratum indantur, qui butyro vel melle roſ. ſolut. inungatur.

Vel ℞. *ſpec. benedictæ laxat.* Drach. iij. *agarici* Drach. ij. *ſem. nigellæ* Drach. j. *farinæ cicerum* Drach. vj. Cum *ſucco mercurialis* F. peſſaria, quæ linteo raro obducantur.

Vel ℞. *ſpec. hieræ ſ.* Drach. j. *agarici trochiſc.* Drach. ß.

bdellij

bdellij Drach. j. Cum melle F. pessus.

Vel ♃. *agarici trochisc.* Drach. j. *colocynth.* Scrup.j. *artemis. saluia, maiorana, dictamni Cretici, ana* Drach. ß. Excipiantur succo mercurialis & cum linteo vel serico raro, F. pessaria.

Euacuationibus istis præmissis postea iterum exsiccantia & calefacientia, reliquias humorum excrementitiorum absumentia & discutientia vsurpari possunt, qualia supra *cap.* 2. *&* 3. sunt proposita, cùm Interna tùm Externa.

Sudorifera. Vtilia verò maximè in eum finem sunt sudorifera, parata ex decocto ligni Guaiaci, radice Chinæ & sarsæ parillæ. Quæ autem Qualitates, vis & efficacia sit horum medicamentorum, & quomodo ad vsum Medicum appatanda sint, alibi dictum, neque id integrè explicare huius loci est. Vt pauca addamus.

Ligni sancti decoctum. ♃. *ligni sancti ruspati* ℔j. *vel* etiam Vnc. xviij. quæ in aq. putæ ℔xij. hor. 24. macerentur. Postea vase clauso coquantur ad dimidiæ vel tertiæ partis consumptionem. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. manè calidè ægra sumat & in lecto sese ad sudorem componat.

Reliquis tantundem aquæ affundatur & ad tertiæ partis consumptionem coquantur. Colatura detur pro potu ordinario.

Rad. China decoctum. Radicem Chinam verò quod attinet.

♃. *eius in taleolas sectæ* Vnc. iij. Affunde *aq. puræ tepidæ* ℔vj. Coq. ad mediæ partis consumptionem. Col. ℔ß. vel etiam plus manè exhibeatur, ægraque in lecto pro virium ratione sudet. Et quia decoctum hoc facilè acescit, tertio quoque die recens parandum.

Sarsa parilla decoctum. *Sarsæ parillæ* verò ♃. Vnc. jx. *aq. puræ* ℔xij. Eodem modo macerentur & coquantur. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. exhibeantur ad sudorem ciendum.

Quia verò in coctione aliquid virium perit, præterea etiam magna decocti copia ægris, præcipuè fœminis molesta est, possunt eadem destillari & minore copia exhiberi. Quibus etiam in destillando vtero accommodata medicamenta addere licet.

Ligni sancti & sarsæ parillæ destillatum. Vt ♃. *ligni sancti* ℔j. *vel sarsæ parillæ* Vnc. viij. *rad. angelicæ, beleny, ana* Vnc. j. *artemis.* M ij. *dictamni Cretici* Mß.

Affundantur aq. vel vini ℔vj. Macerentur per biduum. Postea destillentur. Destillati exhibeantur Vnc. ij.

Dieta. Victus ratio sit tenuis. A carnibus crassioribus, præcipuè coctis ægra abstineat. Vtatur verò carne assa auicularum, gallinarum, caponum, perdicum, veruecina, amygdalis dulcibus, passulis. Salsis verò & acidis ægra abstineat. Neque etiam bibat vinum, aut non nisi tenue & paucum, de quibus plura de curatione luis venereæ dicentur.

Vtilia etiam hîc sunt medicamenta è chalybe parata, de quibus *suprà lib.* 3. *part.* 6. *sect.* 2. *c.* 2. *de Cachexia* dictum.

Decoctis tamen his etiam medicamenta vterum calefacientia & siccantia addi possunt. Aut si alicui ista sudorifera vsurpare & continuare animus non est, ea medicamenta *cap.* 2. *&* 3. descripta cum Interna, tum Externa frequentius & diutius vsurpet.

Vt ♃. *conf. maior. anthos, betonicæ, ana* Vnc. ij. *melissæ* Vnc. j. *spec. diamosch. dulc. vel amari, diamarg. cal. ana* Drach. j. *rad. condit. eryng. cortic. citri condit. ana* Vnc. ß. Cum *Syr. de artemis.* F. elect.

Med. Externa. Extra vero adhibeantur Insessus & balnea.

Vt ♃. *fol. lauri, matricar. calaminth. ana* M iij. *rutæ, salu. beton. origan. puleg. ana* M ij. *rad. aristol. rot. angel. ana* Vnc. j. Indantur sacculo & coq. pro balneo, vel venter eodem decocto foueri, & postea oleis conuenientibus inungi, aut emplastrum aliquod accommodatum apponi potest. Inprimis hîc vtile est Emplastrum, quod fit ex gummi Carannæ.

Pessi. Pessi etiam fiant, atque inungantur conuenientibus vnguentis & linimentis, vel eadem etiam sola cum lana bombycina adhibeantur, qualia sunt ol. costinum, rutaceum, zibethum, liquidambra, balsamum Orientale vel Occidentale.

Commodissimus verò hîc est thermarum sulphurearum & exiccantium vsus, siue bibantur, siue ægræ in eas insideant. *Thermæ.*

Diæta.

Diæta etiam sit talis, qualis supra, *cap.* 2. *&* 3. proposita. Aër sit calidus & siccus. Vitetur verò frigidus & humidus. Cibus sit panis bonus conditus fœniculo, aniso, cumino. Vtilis est caro auium montanarum & syluestrium, vt & columbarum, gallinarum, caponum, veruecina, assa potius, quàm elixa, aut elixa aromatibus & herbis calidis condita. Potus sit vinum antiquum, generosum, sed paucum. Maximè necessaria est corporis exercitatio. Nocet contra otium & quies. *Diæta.*

De Intemperie Vteri calida & sicca cum bile.

Si verò calida & sicca adsit intemperies cum bile, intemperies illa alteranda, vt *cap.* 1. *&* 4. dictum; bilis verò, siue circa vterum colligatur, siue ab hepate vel toto corpore ad vterum mittatur, euacuanda. Præparantia & alterantia parentur *è rad. cichor. borrag. polypod. fol. borrag. maluæ, violarum. flor. violar. sem. frigid. maiorib. & minor. passulis, Syr. granatorum, citri*, & similibus passim notis. *Intemp. Vteri cal. & sicca cum bile. Alterantia.*

Bilis vero expurgetur *Syr. violar. & ros. sol. manna, tamarindis, rhabarb. foliis senæ*, & si opus sit, *scammonio.* E quibus variæ formulæ pro palato ægri & aliis circumstantiis patari possunt, quæ passim exstant. *Bilem expurgantia.*

CAPVT VII.

De Vteri Conformatione Vitiosa.

Et primò.

De Angustia Vteri & eius Vasorum.

POst morbos Intemperiei Vteri, ad morbos Organicos eiusdem accedimus; inter quos primò sunt morbi Conformationis. Et quidem primò inter eos occurrit Angustia Vteri, cum scil. is natura nimis angustus est; cuius mentionem facit Hippocrates, qui *lib. de sterilit.* scribit, si mulier in tertio, quarto & quinto mense abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus amplius distendi non possit. Id tamen alij fieri posse negant. Verùm de hac quæstione dicetur infrà, *part.* 2. *sect.* 6. *cap.* 2. *Angustia Vteri.*

Aliàs miranda sanè vteri constitutio est, vt pro fœtus magnitudine satis extendi & rursus contrahi possit. Vterus enim, qui in non prægnantibus minimam cucurbitulam æquat, in grauidis ita extenditur, vt vtrem referat; & quod mirum, post partum quindecim dierum spatio ad pristinam magnitudinem redit.

De Vasorum Vteri Angustia.

FRequentissimus verò morbus in fœminis est vteri vasorum angustia, ob quam mensium fluxus, imò & conceptio interdum impeditur: Et quidem angustia hæc tam in ipsius vteri, quàm in ceruicis eius vasis accidere potest. *Vasorum Vteri Angustia.*

Caussa.

Vasa vteri angustiora fiunt vel clauduntur primò ab obstru- *Caussa.*

obstructione, quæ à crassis, lentis ac viscidis humoribus, ora venarum & arteriarum vteri occupantibus accidit; qui generantur ex cibis crassis, lentis, viscidis, aut etiam copiosis, præsertim si accedat calor viscerum, tum ipsius vteri debilis, qui humores satis extenuare nequit. Et quidem humores hi vel è reliquo corpore & venis affluunt; vel in ipso vtero ex alimento, quod calor vteri debilis concoquere non potest, colliguntur. Secundò vasa hæc clauduntur ab inflammatione, scirrho, aut quocumque alio tumore hæc loca occupante. Tertiò à medicamentis vel balneis adstringentibus intempestiuè adhibitis. Quartò à compressione, quæ fit vel à tumore, vel à pinguedine nimia partium vicinarum. Quintò à cicatrice vel carne aut membrana orificiis vasorum annata, vel coalitu orificiorum venarum, quod interdum post secundinarum violentam extractionem, aut vlcera accidit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur autem angustia vasorum vteri præcipue è mensium suppressione. Si enim ista vasa non pateant, sanguis per ea effluere non potest. Interdum & conceptio impeditur; cùm sanguis pro fœtus formatione affluere non possit.

Caussas quod attinet, obstructio cognoscitur ex humoribus crudis & viscidis in corpore abundantibus, qui suis signis alibi explicatis sese produnt, colore scilicet corporis albo, habitu molli, tumido, pigritia, cibi fastidio, somno nimio & similibus, & victus ratione, quæ præcessit, ad tales generandos apta. Interdum etiam humiditas crassa & pituita, mucosis similis, ex vtero fluit.

An inflammatio præcesserit, vel scirrhus, aut alius tumor adsit, è signis infra proponendis patebit.

An medicamenta vel balnea adstringentia vsurpata fuerint, ex relatione ægræ patebit.

An corpus obesum sit, aut tumor sit in loco vicino, id sensui manifestum est.

Tandem an cicatrix aliqua vel coalitus vasorum adsit, ex eo cognoscitur, quod reliquarum caussarum signa absunt, secundinæ vel cum violentia sunt extractæ, vel vlcus aliquod in vtero præcessit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vasorum in vtero angustia grauissimorum sæpe malorum caussa est. Menses enim retinentur, iisque retentis varia mala, de quibus suo loco dicetur, fœminas infestant.

2. Curatio autem nunc facilior, nunc difficilior est, pro caussarum varietate. Quæ enim ab obstructione est mensium suppressio, curari non ita difficulter potest; modò non sit inueterata. Si enim diutius durauerit, malum si non planè insanabile, curatu tamen difficile redditur.

3. Si ab adstringentium vsu intempestiuo sit malum, non ita difficulter curatur.

4. Si verò vel à scirrho, vel ab alio tumore in vtero vel extra vterum consistente, seu comprimente seu claudente hæc vasa, eóque non curabili, vt & cicatrice vasa hæc claudantur, malum incurabile est.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio. Curatio pro caussarum diuersitate variat. Si enim à crassis & viscidis humoribus vasa vteri obstruentibus angustia hæc vasorum ortum habeat, humores incidentibus, attenuantibus, & euacuantibus vtendum. Si scirrhus vel alius tumor adsit, is tollendus. Si ab adstringentium intempestiuo vsu proueniat, humectantia & emollientia vsurpanda. Si tumor extra incumbens vasa comprimat, is tollendus. Si ex cicatrice, emollientia vsurpanda, si curationis spes supersit.

Obstructio tollitur iisdem ferè medicamentis, quæ in Intemperie vteri frigida & humida sunt proposita. pituitosi nimirum humores in toto corpore euacuandi. Et si sanguis simul in corpore abundet, quod plerumque fit in mensium retentione, sanguis etiam est euacuandus.

Formulæ *de Intemp. frigida & humida* sunt propositæ. Vnam tamen atque alteram adhuc subiungere libet.

Vt ℞. *pil. de tribus. de hiera s. ana* Scrup. j. *trochisc. de myrrha* Scrup. ß. *extracti scamm. gr. iij. vel* vj. F. pilulæ.

Vel ℞. *capillor.* ♀ *betonicæ rorismarini, ana* P ij. *fol. senæ elect.* Vnc. j. *mechoacann. agarici opt. turbith. el.* Drach. jß. *sem. chartami excort.* Drach. ij. *galangæ, cinnam. ana* Drach. iij. Infund. in s. q. vini Rhenani, & mane haustus propinetur. Si humoris conditio, & corporis constitutio id requirat, in vino calido mannæ Vnc. ij. dissolui, iterumque colari possunt.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis postea ad ipsam obstructionem aperiendam accedendum: quod faciunt, quæ humores crassos & viscidos in vtero validius attenuant & abstergunt, non tamen planè tenuis sunt substantiæ, ne mox dissipentur. Et faciunt hoc commodissimè, quæ aliquam amaritudinem cum acrimonia coniunctam habent; quæ Medicamenta menses mouentia appellantur, cùm caussam, ob quam frequentissimè menses subsistunt, tollant. *Menses mouentia medicamenta cur sic dicta?* Talia autem medicamenta ferè omnia sunt suprà *cap. 2. de Intemp. vteri Frigida* proposita, quæ hîc repetere opus non est, Vnam atque alteram saltem formulam subiiciemus.

℞. *rad. asparagi petrosel ana* Vnc. j *rubiæ tinct.* Vnc. ß. *cicerum rubr.* M ß. *pulegij, calaminthæ, ana* M j. *flor. cheiri, anthos, ana* P ij. Coq. in aq. s. Colat. ℞. ℔. Dulcoretur saccharo vel addatur *syr. de artemis. q. s. Aq. cinam.* Vnc. ß. M.

Vel ℞. rad. *aristoloch. dictamni albi, ana* Vnc. j. *costi veri, cinam. galangæ, ana* Vnc. ß. *fol. rorismar. pulegij, calaminthæ. betonicæ, ana* M. j. *sem. anisi, fœniculi, ana* Drach. j. *croci* Drach. ß. Affundatur vini q. s. si libet addatur sacch. F. Claretum.

Vel ℞. *spec. Diamarg. cal.* Drach. ij. *extr. sabinæ* Scr. j. *ol. cinam.* Scrup. ß. *sacch. in Aq. artemisiæ dissolut.* Vnc. iij. ß. F. rotulæ.

Vel ℞. *trochisc. de myrrha* Drach. j ß. *spec. dialaccæ, extr. sabinæ, ana* Scrup. j. *ol. cinam. gut.* vj. Cum syr. de artemis. F. pilulæ.

Vtilia quoque hîc sunt medicamenta è chalybe parata, vt vinum chalybeatum, electuarium, de limatura chalybis, & similia.

Topica. Topica quoque medicamenta locum habent, quæ humores attenuant, & naturam ad expellendos humores, qui in vteri venis hærent, easque obstruunt, stimulant.

Vt ℞. *artemis. maiorane, calaminthæ, mercurialis, pulegij, ana* M ij. *rorismar. saluiæ, fol. lauri, flor. chamam. ana* M j. Coq. in Aqua, & spongia vel linteaminibus decocto imbutis inguina, & hypogastrium foueatur, vel fœmina pedes ad genua, vestibus vndique tecta in balneum immittar, vel etiam vmbilicotenus balneo insideat.

Post balneum venter ab vmbilico inguina versus inungatur oleo rutaceo, liliot. albor. anethino & similibus. Possunt & Pessi ac suffitus supra propositi adhiberi. Plura medicamenta etiam infra, *part. 2. sect. 2. c. 3. de mensium suppressione* proponentur.

Si à morbis aliis vasorum sit angustia, ad morbos illos curatio dirigenda.

CAPVT VIII.

De Vteri vasorum præter naturam apertione

INterdum contra accidit, vt vasa vteri præter naturam aperiantur, vnde postea sanguis immodicè profunditur.

Caussæ.

Caussæ. Cum autem vasa præter naturam tribus modis aperiri soleant, per ἀναστόμωσιν, διάῤῥηξιν & διαπήδησιν, hi etiam hic locum habent.

Ἀναστόμωσις fit, cum facultas expultrix copia vel qualitate sanguinis stimulatur, præcipuè si accedat vasorum imbecillitas, ob quam facilè accedentibus his caussis reserantur. A copia sanguinis fit hic ἀναστόμωσις, dum hepar robustum est, sanguinémque multum generat, citius partem aliquam, tanquam onus, Natura per vteri venas expurgat, sicut in nonnullis plethoricis per hæmorrhagiā narium idem facere solet: quod etiam facit cibus boni & multi succi copiosiùs sūptus. Qualitate verò peccat sanguis, dum is vel natura sua serosus aut calidus, biliosus, acris, mordax & adustus est, vel à caussis externis & euidentibus mouetur, funditur, fluxilis redditur, & ad vterum concitatur; quod fit à motu & exercitiis nimiis, choreis, vini fortis, vt & aromatum nimio vsu, remediis menses mouentibus intempestiuè & nimium exhibitis, pessariis acribus, aëre & balneis calidis, vigiliis, animi commotione, & similibus caussis. Idem etiam fieri potest ob retentricis impotentiam, quæ sanguinem transmissum retinere non potest.

Διάῤῥηξις fit vel à copia sanguinis, præsertim si motus violentus accedat, concubitus violentus & longus, cum viro robusto & membrum virile grandius habēte; quo modo in vicina quadam vrbe ante paucos annos sponsa ex primo cum sponso concubitu in tantum sanguinis fluxum incidit, vt intra paucos dies vitam finiuerit; partus laboriosus, abortus aut motus alius violentus, casus, percussio, ponderis grauis eleuatio & similes: vel ab erosione, ab humoribus acribus, qui vasa erodunt, aut pessariorum acrium applicatione.

Διαπήδησις fit à nimia vasorum raritate & laxitate, sanguinisque tenuitate, vt & à caussis nimium humectantibus, vt balnei dulcis frequenti vsu.

Signa Diagnostica.

Signa. Vasa præter naturam aperta esse, sanguis, qui effluit, testatur. Quomodo autem cognōscendum sit, an ex venis ipsius vteri vel ceruicis vteri effluat, suo loco *de nimio menstruorum fluxu* dicetur. Ob quam autē caussam vasorum orificia aperiantur, ita cognoscitur. Si ἀναστόμωσις saltem vasorum fit, sanguis paulatim exstillat, atque is tenuior est, & adsunt indicia sanguinis copiosi, vel tenuis, serosi & acris, aut præcesserunt caussæ, quæ sanguinem mouere, fundere & ad vterum concitare possunt, antea enumeratæ, & fluxio sanguinis est sine dolore.

Si διάῤῥηξις sit facta, fluxus sanguinis est copiosior, & adsunt grumi sanguinis, & signa vel sanguinis abundantis, præcesserúntque caussæ antea propositæ, quæ vasa rumpere potuerunt, sanguinísque effusionem sine virium iactura fœmina in principio ferre potest; vel adsunt signa humorum acrium, fluxúsque ipse est cum dolore in principio, & primùm sæpe aliquid humoris ichorosi, flaui, vel nigricantis effluit, quem deinde sequitur maior sanguinis profusio; & præcesserunt caussæ, quæ cacochymiam talem producere possunt, vel pessaria acria fuēre applicata.

Διαπήδησις ex eo cognoscitur, quod fœmina sit habitu corporis molli & raro, sanguis tenuis & serosus effluit, atque fœmina victûs ratione, quæ serosas humores cumulat, vel balneo aquæ dulcis frequenter vsa est.

Prognostica.

1. Quid mali portendat nimius sanguinis fluxus ex vtero, suo loco dicetur. Ideóque hîc saltem quid ipsa vasorum apertio præsagiat, dicendum. Prognostica.

2. Minus periculi coniunctum habet διαπήδησις; maius, ἀναστόμωσις; maximum, διάῤῥηξις. Etenim per διαπήδησιν parum sanguinis effluit; in ἀναστομώσει & διαῤῥήξει plus.

3. Si apertio vasorum fiat à copia saltem sanguinis, & proinde in corpus sanum incidat, facilius curatur, quàm si fiat à cacochymia & prauitate humorum.

4. Minus etiam periculi est, si apertio prouenat ab assumptis vel admotis aperientibus, quàm si ab interna caussa & praua viscerum dispositione foueatur.

Indicationes & Curatio.

Apertio vasorum, vt ea claudantur, indicat. Verùm modus id præstandi varius est; pro vitij diuersitate. Ἀναστόμωσις vniens & adstringens atque occludens indicat. Διάῤῥηξις si sit simplex, agglutinans; si autem carnis aliquid amissum sit; simul carnem regenerans. Διαπήδησις condensans indicat. Ad quos scopos vtilissima sunt incrassantia dicta, quæ cùm sint duplicia, citra lentorem & cum lentore; quæ citra lentorem incrassant, in anastomosi conueniunt, & talia sunt: *rosæ, myrthus, mespila, sorbæ, cortices granatorum, balaustia, santalum, corallia, C.C. nuces cupressi.* Quæ cum lentorē incrassant, magis conueniunt in διαῤῥήξει, & talia sunt: *symphytum, plantago, gummi tragacanthæ, albumen oui, trochisci de carabe, bolus Armenus, farina, amylum, oryza, cydonia, sanguis Draconis, mucilago sem. cydoniorum, sarcocolla, ichthyocolla.* Indicationes & Curatio. Incrassantia Med. Duplicia.

Verùm quia istæ tres vasorum in vteto apertionis differentiæ à multis variisque caussis ortum habent, vt ex iis, quæ *supra de caussis* dicta sunt, patet, neque morbi isti tolli, nisi caussis illis sublatis, de eo commodissime dicetur infrà *de nimio mensium fluxu part. 2. sect. 2. cap. 6.* è quo ea, quæ ad hoc caput supplendum necessaria sunt, petantur.

CAPVT IX.

De vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis.

FOeminam duplicia fœminea habuisse rarissimè obseruatum, & vnicum, quod sciam, exemplum apud Iulium Obsequentem occurrit, qui refert C. Claudio & M. Perpenna Coss. mulierem duplici natura inuentam fuisse. Et Casparus Bauhinus, ex obseruatione Fratris Iohannis refert, in quadam puella vterum bipartitum, qualem canes habent, repertum fuisse. Vterus duplicatus.

Vterum verò defuisse quandoque obseruatum. A primo ortu id factum fuisse; refert Columbus, *lib. 15. Anat.* dum scribit, quod fœmina quædam fuerit, cuius vulua ab aliarum fœminarum vuluis nihil peculiare & diuersum habebat, & matricis colli portio prominebat, vel matricis collo simile, matrix autem nulla aderat in abdomine, neque vasa seminaria, neque testes, & quoties cum viro coibat, Vterus deficiens.

bat, (coibat autem sæpe) mirandum in modum conquerebatur.

Post ortum verò vterum exsectum fuisse, *suprà sect.1.cap.12.de gangrenâ vteri* dictum, fœminis nihilominus superstitibus, vt referunt Aëtius, *tetrab.4. serm.4. cap.76.* P.Ægineta, *lib.3.cap.72.& lib.6.cap.88.* Nicolus Florentinus, *serm.6. tract.3. cap. 26.* Marcus Gattinatia, *ad. Rhasis.* Langius, *lib.2. ep.39.* Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. causs. cap.11.* Franciscus Roussetus, *de partu Cæsar. sect.4.cap.5.* aliique.

Castrata Fœmina. Castratas etiam fœminas fuisse, scribit Iulius Alexandrinus, *lib.22. salubr. cap 14.* Idque fecisse Gigen Lydorum Regem scribit Cœlius Rhodiginus, *lib. 19. antiq.lection.cap.29.* & recens exemplum recenset Vvierus, *lib.4. de præstig. Dæmon.cap.20. edit. sexta.*

Platerus etiam, *prax.lib.1.* scribit conformationis vitio ab ortu vterum sic posse esse formatum, vt vel venæ, quibus sanguis menstruus effunditur, desint, aut penitus occaluerint in illis, quibus nunquam fluxerunt menses vitaginibus.

De Rebus alienis in vtero repertis.

Res alienæ in vtero repertæ. Quia Autores plerique, etsi res difficultate non careat, vt alibi dictum, ad numeri morbos etiam res alienas in corpore repertas referunt, & hoc capite de rebus alienis in vtero repertis dicemus.

Vermes vteri.

Vermes vteri. Vermes aliquando in vtero reperiri Hippocrates, *lib.2.de morb. mulierum,* docet, & *in Harmonia Gynæc. cap.25.* idem scribitur, signúmque eorum esse, quod his prurit natura, & venter & corpus, humor circa naturam, vt putent se rheumaticas factas esse, sudor spissius est, & venter earum importunus. Iridis verò Illyricæ radices tere, & rubi radices tunsas & cribellatas misce cum mali granati succo, & ex.en maceratum pessarium suppone, antea verò ex ipso succo fomentabis. Item de succo hederæ fomentabis, postquam vrinam fecerit. *Hæc Harmonia Gynæc.* Et Ioh. de Tornamira scribit, quòd viderit mulierem, quæ ob ascarides in matrice pruritum habebat intolerabilem, cui cum clysterem vterinum iniecisset, ex decocto absinthij & hiera picra, pustos vermes in magna quantitate fuisse eiectos, fœminamque liberatam. Ideoque etiam in aliis, si de vermibus suspicio sit, medicamenta vermes necantia vtero iniicere vel indere vtile est.

Ascarides in vtero.

Platerus, *in fine libri Tertij Practicæ* ex relatione cuiusdam refert, in sinum vteri murem aliquousque penetrasse.

Adiposa materia & crines in vtero reperti.

Mirum est, quod refert Guil. Fabricius *cent.5.obs.49.* in fœminâ quadam mortuâ vterum exemptũ ad libras mercarorum octoginta & septem ponderasse, & partim ichore quodam flauo, partim materiâ adiposâ & oleaginosâ infarctum fuisse, & quod maximè admiratione dignum, in medio ipsius vteri crines, aut veluti lanam flauescentem, adiposæ illi materiæ inuolutam repertam fuisse.

Lapides in vtero geniti.

Lapides in vtero an generentur? Lapides in vtero generari posse equidem in dubium vocat Mercurialis, *de morb. mulier. lib.4. cap.11.* putátque, si quid tale in vtero reperiatur, esse sanguinem grumosum, qui formam lapidis referat; aliàs materiam alienam, è quâ lapis generari possit, non tàm diu in eo hærere posse, cum etiam semen effluat. Verùm negandum non est, lapides in ipso vtero gigni; cùm id multi fide digni Autores referant, quorum testimonia iam proferam. Hoc tamen monendum, cauendum esse, ne lapides, qui ex vesica in fœminis interdum excernuntur, ex vtero excreti putentur. Cum enim meatus vrinarius in fœminis sit breuis, interdum calculi per eum satis magni excernuntur, vidíque hîc calculum ouum columbinum magnitudine excedentem, quem ante aliquot annos quædam è vesica etiam cum maxima difficultate eiecit.

Lapides in vtero reperti. Generari autem lapides in vtero, testatur, Hippocrates, *qui, lib.5. Epid.* scribit, quod Famula Dyseridis in Larissa, cum iuuencula esset, vbi Venere vteretur, fortiter circumcirca dolebat; aliàs autem sine dolore erat. Concepit autem nunquam. Et cum sexaginta esset annorum, dolebat à meridie, velut ex partu vehementer laboraret. Hæc cum ante meridiem porrum edisset multum, postquam dolor ipsam vehementissimus corripuit, ac priores omnes excedens, exsurgens asperum quiddam in ore vteri deprehendit. Postea cum ipsa animi deliquium incideret, alia mulier immissâ manu expressit lapidem asperum magnitudine verticilli fusi. Et sana tunc statim & postea erat.

Aëtius etiam *tetrab.4.serm.4.cap.98.* idem docet, & modum curandi tradit, dum scribit: Calculi aliquando tophacei in ipso vtero generantur; quos si extrahere volueris, aluum prius per clysterem stercoris eductorium euacuato. Deinde fœnugræci ac maluæ decocto rosaceo admixto, vterum eluito, & muliere supinâ dispáratis cruribus locatâ duos longiores sinistræ manus digitos in ani foramen immittito, dextrâ verò superiorem ventrem comprimito, calculumque extrorsum cogito ac propellito, simul per digitos in anum missos deducens ac extrahens. At verò tophaceam substantiam extra in vteri collo, aut osculo agnatam, muliere ritè locatâ & locis per dioptram dilatatis, scalpello resecare oportet, & florido medicamento sicco insperso curate.

Ex Marsilio de Sancta Sophia simile citat Nicolus Florent. *serm.5.tract.9. cap.12.* & Marcellus Donatus, *de Historia Medica mirab.lib.4.cap.30.* Quo loco etiam refert, ex Hippolitæ Garæ mortuæ dissecto vtero lapidem incredibilis magnitudinis gypseæ consistentiæ, multo nigerrimo mucori innatantem extractum fuisse. Simile exemplum refert Scoliographus, *ad cap.28. Hollerij de morb.internis,* & Hollerius, *inter rara num.5.* Petrus Sal.Diuersus *ad cap.113. Practicæ Altimari,* aliique autores non pauci similes historias referunt.

CAPVT X.

De vteri Magnitudine aucta.

Et primò

De vteri Inflatione.

Vteri Inflatio. Præter naturam etiam interdum vterus augetur, & varia tumorum genera patitur, inter quæ primò est eius inflatio, ἐμφυσήματος, quæ est vteri tumor, cum is à flatibus in eius cauitate conclusis distenditur, & in molem maiorem attollitur. Et hæc vteri inflatio non rarò falsam conceptionis spem præbet; vnde etiam à nonnullis ventosa vel flatuosa mola appellatur. Ita refert Valescus de Taranta, quod *lib.6.cap.15.* Vlyssipone viderit quandam Iudæam, quæ crediderit, se esse prægnantem, cui omnia præparata fuerunt, quæ ad partum sunt necessaria. Dum verò matrix ab obstetricibus tractaretur, magnam ventositatem sine vllo alio liquore exiuisse à matrice. Et Matthæus de gradibus *in 9. Rhasi.cap. de mola,* scribit, se in propria vxore ita deceptum fuisse. Nam dum crederet, vxorem in vtero habere, post decimum quartum mensem omnia imprægnationis signa & ventris tumor delituere ex vsu pilu-

larum Aloëphanginarum. Et Dodonæus, *cap. 49. obser. Medicinal.* obseruauit prodeuntibus per vterum flatibus eiusmodi inflationem curatam fuisse. Et Thaddæus Dunus, *lib. Miscellaneor. cap. 8.* scribit, se à quodam rustico sene audiuisse vxorem ipsius, cum toto biennio vterum tanquam prægnans gestasset, tandem miro quodam sonitu vel potius tonitru in ventre & pudendis facto magnam flatuum copiam peperisse. Narrat quoque Dn. D. Philippus Hechstetterus *Dec. 6. obseru.* 4. Fœminam quandam Augustanam textoris vxorem, sibi persuasisse, se viuum fœtum in vtero gestare, verùm legitimum pariendi tempus præteriit, & tandem biennio elapso cum dolore parturientium simili prehenderetur, ter cum maximo conatu flatum ex vtero per pudenda emisit. Et viuit in vicinia adhuc fœmina Nobilis, quæ ante annos quatuor putabatur grauida, vt non solum omnia, quæ ad partum necessaria sunt, appararentur, sed & maritus iam feras caperet pro conuiuio, quod post Baptismum cognatis & amicis exhiberi solet, instituendo. Sed præteriit non solum mensis decimus, sed & decimus octauus, neque tamen peperit, sed venter postea sensim subsedit, flatibus illis procul dubio sensim discussis.

Caussa.

Caussa. Generantur autem hi flatus ex materia frigida, aquosa, vel etiam crassa & pituitosa in vteri venis contenta, & calore vteri imbecilli, seu simpliciter talis sit, seu respectu materiæ saltem, cuius copia obruitur, etsi aliàs satis fortis sit. Materia autem hæc vel in ipso vtero generatur, vel aliunde in eum transmittitur, seu ex toto, seu aliqua parte, & colligitur ex potu & cibo frigido. Et quidem in vterum confluit materia vel per venas, per quas sanguis menstruus in vterum decumbere solet, idque plerumque accidit; vel per vasa seminalia. Calor autem vteri debilitatur ob partum difficilem & laboriosum, vel abortum, menstruorum retentionem, caussas externas frigidas & alias, quæ suprà *cap. 3. de intemp. vteri frigida*, enumeratæ sunt. Inprimis verò externus aer, si ei se obiiciant puerperæ, hoc malum excitare potest, id quod Hippocrates, *lib. 1. de mul.* ἐξανεμοῦσθαι, id est, flatulento spiritu repleri nominat. Cum enim post partum multæ impuritates in vtero hæreant, & exitum quærant, si aer frigidus iis exitum occludat, in flatus facilè vertuntur. Idem etiam fieri potest, si mulier tempore menstrui fluxus se frigido aëri exponat. Flatus autem hic continetur vel in ipsa vteri cauitate, vel in vasis eius, vel inter vteri tunicas. Et quidem si flatus in vteri cauitate contineantur, os vteri claudi oportet, vt nihil flatus exire queat. Si verò in substantia vteri contineatur, etiam os vteri apertum esse potest, de quo *in quæstione* infra dicetur.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum hoc in genere ex tumore in abdomine è regione vteri consistente cognoscitur, qui nonnunquam vtrinque ad latera, nonnunquam ad vmbilicum & lumbos ac diaphragma extenditur, & eum flatus nunc minuantur, nunc augeantur, vterusque inde nunc detumescat, nunc attollatur, vterus de loco in locum moueri videtur. Ne autem tumor vteri vel pro hydrope, vel intestinorum inflatione & distensione habeatur, attendendum. Tumor enim vteri nunquam ad tantam magnitudinem peruenit, ad quantam hydrops, neque totum abdomen occupat. Neque etiam, quæ vteri inflatione laborant, siti ita vexantur, vt hydropici; neque minus languent, interdum etiam per vices tumor crescit, quod non fit in tympanite. Ab intestinorum verò extensione & inflatione differt, quod hanc acerbissimi dolores comitari solent, & præterea aluus ferè supprimitur. Præterea in vteri inflatione menses supprimuntur, adest anhelitus difficultas, non fit conceptio, pedes & caua oculorum intumescunt, & color corporis mutatur, quod non fit in intestinorum inflatione.

Inprimis verò videndum, ne tales vteri inflationes pro vera conceptione habeantur, qua in re fœminas interdum decipi antea dictum. Quapropter diligenter attendendum, an omnia, quæ in grauidis apparere solent, signa adsint, nec ne. Si enim vnum vel alterum absit, iam inflationis potius, quàm veri conceptus suspicionem præbent. *Inflatio vteri quomodo à conceptione discernenda.*

Inprimis diligenter explorandum, an motus infantis adsit, & si motus aliquis deprehendatur, num reuera talis sit, qualem infans exhibet; id quod manu abdomini imposita explorandum. Sæpe enim accidit, vt si abdomen manu comprimatur, paulò vehementius, motus quidam palpitationis non solùm in vtero, sed & vicinis partibus, imò vniuerso abdomine deprehenditur, flatibus ad vicinas partes compulsis. Inflatio abdominis interdum crescit & decrescit; quod non fit in conceptione, in qua vterus in dies magis intumescit. Venter etiam percussus plerunque sonum edit, quod non fit in vera conceptione.

Ab vteri autem hydrope eiusdem inflatio distinguitur, quod in vteri inflatione dolor quidam extensiuus percipitur & punctorius in partibus vicinis, neque tanta adest grauitas, vt in hydrope vteri, vnde etiam facilius moueri possunt; Flatus quoque ex vtero interdum erumpunt, vnde vterus modò attollitur, modò deprimitur. Venter etiam, si percutiatur, sonum instar tympani edit; quod non accidit in hydrope vteri. Idem magis tensus est, quàm in vteri hydrope. Præcesserunt caussæ flatus generantes, & prosunt flatus discutientia. *Ab hydrope vteri.*

A mola, quod in mola grauitas quædam in ventre & durities percipitur, vt cum fœminæ de latere in latus mouentur, pondus quasi de latere in latus moueri sentiunt; quod in inflatione vteri non accidit. *A mola.*

Nonnulli quidem inter signa, quibus à vera conceptione, tum etiam mola inflatio vteri discernitur, etiam lac in mammis ponunt, quod in vera conceptione & mola etiam quandoque appareat. Verùm nobilis illa fœmina, quæ vteri inflatione laborabat, cuius supra facta est mentio, lac in mammis habebat: quod ex retentis mensibus procul dubio accidebat. Verum an lac conceptionis signum sit, dicetur infra, *part. 2. section. 3. cap. 1.* suo loco *de signis virginitatis veræ ac falsæ.*

Hippocrates plura eiusmodi signa recenset, dum 2. *de morb. mul.* scribit: Si inflati fuerint vteri, venter attollitur & inflatur, ac sonitum edit, & pedes & cauæ faciei partes intumescunt, & color deformis fit, & menses occultantur, & genitura hoc tempore non manet intus & anhelat, spumatque & anxia est, & eum expergiscitur è somno, recta ceruice spiratio ipsam concipit, & quicquid ederit aut biberit, ipsam molestar & suspirat, ac tristatur magis, quàm antequam edit, & suffocatur, & nerui contrahuntur, & vteri ac vesicæ dolent, & manus contactum non admittunt, neque lotium emittunt, propter maximam vteri cum collo vesicæ colligentiam, neque genituram suscipiunt. *Hæc Hippocrates.*

An vero flatus in vteri cauitate, an verò in eius vasis ac tunicis & spariis inter eas contineantur, hoc modo discernitur, quod si in cauitate vteri sint flatus, sonus & strepitus percipitur, dum mulier mouetur, & si manu abdomen percutiatur, sonitus percipitur. Si verò extra cauitatem vteri sint flatus, dolores fiunt maiores ac latius extenduntur, neque sonitus adest, cum flatus sint loco angustiore conclusi.

Prognostica.

Prognostica. 1. Inflatio Vteri neque lethalis, neque diuturna est suâ naturâ. Si tamen non rectè & citò curetur, alia mala excitare potest.

2. Facilius autem curatur malum, si flatus in vteri cauitate sunt, quàm si intra eius vasa, tunicas & angustias ac spatia concludantur.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio. Materia flatulenta vterum distendens discutienda est, humor verò, è quo generatur, euacuandus, eiusque generatio prohibenda, & vteri intemperies corrigenda.

Euacuatio. Qua ratione autem & vterus & totum corpus, si ad vterum materiam mittat, euacuanda sint, suprà *cap.*6. *de Intemp. Vteri cum Materia* dictum. Inprimis hic vtiles sunt hieræ species, electuar. diaphœnicum, quibus aliquid castorei addi potest. Vt & clysteres acriores, ex flatus discutientibus parati, quos vulgo carminatiuos vocant. Vbi tamen à puerperio oritur Vteri inflatio, purgantibus locus non est, donec tempus puerperij transierit.

Venæsectio. Venæsectio quidem hîc tantò locum habet, cùm malum à materia frigida & calore debili proueniat: Si tamen malum proueniat ex menstruis vel purgatione post partum suppressâ; & adsit aliqua in corpore sanguinis plenitudo, vena aperiri potest, præcipuè saphena.

Flatus Discutientia. Quibus præmissis flatus discutientia & exhibenda & extra applicanda, quæ si frigore externo aut potu frigido calor debilitatus sit, fortiora esse debent. Exhibenda nimirum ea, quæ *lib.*3. *part.*6. *sect.*2. *cap.*4. *de Tympanite*, sunt proposita. Ex iis tamen ea præcipuè eligenda, quæ vterum respiciunt, qualia sunt: *folia pulegij, calaminthæ, semen dauci, fœniculi, cumini, baccalauri, cinamomum, costus, garyophylli, species diacymini, diagalangæ, ol. carui, cumini, anisi, theriaca.*

Vt ℞. *Conserua betonicæ, anthos, ana* Vnc.jß. *rad. condit. eryngij, cortic.citri condit. ana* Vnc. ß. *spec. diacymini, diagalangæ, ana* Drach.j. *ol. destill. anisi* gutt.vj. Cum *Syr. de corticib. citri*.F.Elect.

Vel ℞. *conf. anthos, melissæ, ana* Vnc.iij. *cort. citri condit. aurant. condit.ana* Vnc j.*spec. diacymin.* Drach.j. Cum *Syr. de cortic. citri*. F. Elect.

Vel exhibeatur aqua vitæ mulierum dicta, supra cap.3. proposita.

Vel hæc. ℞. *rad. angelicæ* Vnc.ij. *imperator, helenij, cortic. aurant. ana* Drach.vj. *calaminthæ, pulegij, rutæ, saluiæ, rorismar. ana* M j. *sem. cumini, fœnic. anisi, ana* Vnc.ß. *baccar. iunip.* M j. *zedoar. galangæ, cubeb. ana* Vnc. ß.

Affundatur vinum bonum, & destillentur. Huius aquæ vnum vel alterum cochlear exhibeatur.

Vel paretur talis potus. ℞. *nucleor. persicor.* num.xv. F. Emulsio cum s. q. *aq. flor. chamam.* Adde *galangæ, zedoar. cinam. costi, garyoph. ana* Drach.j.

Affund. vini Maluatici vel alterius fortis ℔ij. Stent in infusione, postea colentur. Colaturæ Vnc.iv. vel Vnc.v. exhibeantur.

Vel ℞. *rad. imperator, zedoar. galangæ, ana* Vnc.j. *cinam.* Drach.jß. *croci* Scrup.ß. F. pulvis. Si libet addatur *radix gentianæ*. Detur Drach.j. cum vino.

Vel ℞. *rad. angelicæ, zedoar. ana* Drach.j. *sem. cumini aceto præp. dauci, ana* Drach. ß. *castorei* Scrup.j. F. pulvis.

Vel ℞. *spec. diagalangæ, diacymini, diacalaminthæ, ana* Drach.j. *sacch.* Vnc.iij. F.rotulæ.

Vel ℞. *spec.diagalangæ* Drach.j. *ol. succini* gutt. iv. *fœniculi, anisi, ana gutt.*vj *sacch.albi.*Vnc.iiij.F. rotulæ.

Eadem medicamenta simul vna opera intemperiem vteri corrigere, vterúmque roborare possunt.

Externa. Extra applicentur cataplasmata ex *ruta, artemisia, chamæmelo, anetho, calamintha, nepeta, pulegio, thymo, serpyllo, maiorana, oleo rutaceo, cheirino, chamæmelino.* Infessus etiam ex iisdem plantis vel sacculi è *milio, sale, flor. chamæmeli, meliloti, baccis lauri, sem. cumini, fœniculi*, actu calidi, ventri imponantur.

Vel paretur tale linimentum.

℞. *sem. cumini, carui, fœniculi, anisi, ana* Drach.ß. *calami arom.garyoph.cinam.ana* Drach.ß.*castorei* Scr.j.*ol. cheirini,laurini,rutacei,ana* Vnc.jß.*ceræ,terebinth.Cypriæ, ana q.s.ol.destill. rutæ, anisi, ana* Scrup. ß. M. F. Linimentum.

Vel imponatur emplastrum de baccis lauri, aut paretur ex gummi Carannæ, cui liquidambra & balsamum Indicum addi possunt.

Vel ℞. *gummi Carannæ* Drach.ij. *bdellij. sem. rutæ, agni casti, calaminthæ, abrotani, cassiæ ligneæ, costi, ana* Drach.j *terebinth.q.s.*F.Empl.

Vel ℞. *pulu. sem. cumini, anisi, pulegij, calaminthæ, ana* Drach.ij. *vitell. ouor.*num.iv. *ol.laurini, rutacei, ana q.s.* Misce super igne,& addatur *theriacæ* Vnc.j.*aq.vitæ mulier.* Vnc.jß. M.F. Cataplasma.

Vel ℞. *sterc. caprin:* ℔j. Coq. in *vino albo* ad pulris formam, Adde *pulu.sem.cumini baccar.lauri,ana* Vnc.jß. *sem. apij* Vnc. ß. *fœnic.* Drach.ij. *mellis q.s.* F. Cataplasma.

Vel vtero immittantur clysteres flatus discutientes.

Vt ℞.*fol.calaminthæ,viticis rutæ, ana* M ß. *sem.anisi, costi, cinam. ana* Drach. ij. Coq. in s. q. vini pro ℔ß. Colaturæ adde *hieræ s.* Vnc.ß. F. Clyster.

Vel Pessus talis paretur.

℞. *pulu fol.rutæ,cumini costi,ana* Drach.jß.*mell.q.s.* F. Pestus.

Aut suffitus instituantur *è ladano, myrrha, ligno aloës, cinamomo, baccis lauri, gallia moschata*, inprimis verò *nuce moschatæ*. Videndum tamen, ne caput suffitu lædatur, aut bene olentibus fœmina offendatur.

Cucurbitula magna cùm multa flamma pectini & regioni vteri applicata vtile & efficax est remedium. *Cucurbitula.*

Vtiles inprimis hîc sunt thermæ sulphureæ,& bituminosæ ac salsæ, flatus discutientes, tam potæ, quàm loco balnei vsurpatæ. *Therma.*

Si à partu ex frigore sit contracta inflatio vteri, purgatio post partum, si non satis procedat, promouenda, vterúsque calefaciendus. Hippocrates, *lib.*1.*de mulier.* ouiculæ vel capræ iecur cineribus contectum, deinde coctum in cibum sumendum,& vinum vetus meracius ζωρότερον; id est, viuificum, neque aquæ permixtione fractum exhibendum præcipit, nisi quid prohibeat, incendium nimirum maius febris,sitis,dolor capitis aut simile quid.

Diæta.

Victus ratio ad flatus deiiciendos sit accommodata. Aër sit calidior. Cibus sit calefaciens, incidens & extenuans, & propterea iis, quæ flatus discutiunt, conditus, non verò sit flatulentus, neque etiam magna eius copia exhibeatur. *Diæta.*

QVÆSTIO.

An in Inflatione Vteri Flatus quandoque in ipsa vteri cauitate contineantur?

Statuunt quidem hoc Medici plerique. Platerus tamen id negat; ea de caussa, quod vterus paruus sit & crassus, cauitásque illius angusta, & propterea licèt flatus in eum ferreotur, aut in eo generarentur, eum adeò distendere non possint. Quibus accedere videtur & hoc, quod non probabile videatur, vteri orificium ita claudi posse,vt nec flatus per id erumpere queant. *An flatus in Vteri cauitate contineantur?*

Verùm experientia contrarium restatur. Retulimus enim supra ex Thaddæo Duno, è rusticæ cuiusdam fœminæ vtero, quæ grauida putabatur, cum sonitu magno flatus erupisse. Et Mauric. Cordæus *comm.* 3. *in lib.* 1. *de mulieb. Hippocrat.* refert, fœminam quandam horis duabus à partu, cum aëri frigido se exposuisset, quiddam frigoris in sinum pudoris subire persensisse & exhorruisse. Hinc vterus ita distendi cœpit, vt multo grandior, quàm dum grauida esset, euaderet. Neque caussa est, cur non æquè in Vtero vt in aliis partibus flatus generari possint. Confluūt enim ad eum multa excrementa, quæ à calore vteri innato in flatus mutari possunt. Neque impossibile est, vt vterus ersi crassus sit, distendatur à flatibus, cum idem in conceptione accidat, imò etiā ab aqua distendi aliquando certissimum sit, vt *cap. seq.* dicetur, neque etiam mirum, quod arctissimè concludatur, vt flatus retinear; cum idem in mola & aliis affectibus accidat. Et vteri virtus retentrix & alteratrix nunquā otiosa est, & non rarò in re etiam non satis idoneā retinenda & alteranda occupatur. Itaque dum semē morbosum & infœcundum ab eo recipitur, nihilominus id fouet, mutat, & putrescere non sinit, sed in flatus mutat, qui ex sanguinis affluentis parte aliquā, eum à plasticā facultate, quā tale semen destituitur, in partes corporis mutari non possit, augentur, idque cōtinuò fit, quia in tali falsā grauidatione sanguis menstruus, æquè retinetur vt in verā conceptione, & in flatus aliqua eius pars mutatur, vnde postea eum sanguis iterum fluere incipit, simul flatus prodeunt. Neque enim ex tantillo semine tanta flatuum copia, quæ Vterum ita distendere possit, generari potest. Docuit hoc Hippocrates, *lib de naturā pueri*, his verbis: *Quæ vltra decem menses vtero gestare sibi visæ sunt: ea hoc quem referam modo falluntur. Cum vteri à ventre flatum suppeditante distenduntur & intumescunt: tunc mulieres se concepisse existimant. Et si menses minimè prodeuntes in vteris collecti fuerint, longioremque moram fecerint, subinde alij confluunt, interdum quidem flatibus, qui à ventre procedunt, permixti, interdum verò incalescentes. Tunc quoque sanè non prodeuntibus mensibus, & in tumorem sublatis vteris, mulieres vtero sibi gestare videntur. Deinde quandoque menses suā sponte erumpunt, aut cum alij insuper ad vteros feruntur, & priores deturbent, etiam flatus egreditur.*

CAPVT XI.

De Vteri Hydrope.

Hydrops vteri. Nonnunquam verò aquā in eo collectā vterus distenditur, & in tumorem attollitur, qui Tumor Hydrops Vteri appellatur. Falluntúrqe etiam hîc interdum mulieres, eodem modo, vt in inflatione vteri, vt putent se esse grauidas, cùm tamen saltem hydrope vteri laborent. Ita refert Rhases, *contin.* 15. *cap.* 4. fœminam quandam, quæ putabat, se esse grauidam, cecidisse, & emisisse per vuluam viginti quinque cotylas aquæ croceæ, & conualuisse. Et Iac. de Partibus, *ad lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 3. *cap.* 25. *Auicennæ*, narrat, quandam fœminam generosam se grauidam putasse, idemque statuisse Medicos & obstetrices, sed cum tempus pariendi aduenisse putaretur, multam aquam à matrice eius prodiisse, atque ita ventrem detumuisse. Tale quid etiam narrat Dodonæus, *obseru. Med. cap.* 49. vbi hoc, quod notandū, addit, fœminæ illi post aquæ effluxum lacte vbera repleta fuisse, non aliter ac si fœtū peperisset. Vesalius, vt *lib.* 5. *de corp. hum. fabrica cap.* 9. scribit Augustæ Vindelicorum mulierem textricem, Helenā Lobin, annorū 50. dissecui, præsente Adolpho Occone, Reip. eiusdem Medico, qui historiæ veritati testimoniū perhibet, in cuius vteri cauitate serosæ aquæ supra sexaginta Augustanæ mensuræ, quæ singulæ tres capiunt libras, repertæ, interim nullibi aquā circa intestina præsente, aut laxo in manibus aut pedibus tumore, aut etiam visceru, aut alterius cuiusdam organi sese offerēte vitio, præterquam quod magnus ille vterus, cuius fundi os miris modis occalluerat rorā anteriori suā sede peritonæo erat connatus, & dextri testis glandulæ miris modis non secus excreuerant, quàm si nonem decēmue anserum aut struthiocameorum potius oua vni inessent membranæ, singulæ humore ouorum albo non absimili aut paulò crassiore oppletæ. Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib.* 4. *cap.* 21. scribit, se vidisse fœminam quandam, quæ vtero se gerere putabat, malo corporis habitu, febre lentā correptam exstinctam. Cum verò ægritudinis tempore dispar Medicorum esset sententia, dissecto ventre vterum aquā plenum repertum fuisse, quod nullus eorum animaduerterat.

Colligitur autē ista aqua vel in cauitate vteri, vel intra eius tunicas, vel in vasis ei insertis annexisque. In cauitate vteri aquam contineri sæpè experiēria docuit, docéntque id historiæ modo è Vesalio & Marcello Donato allegatæ. Neque id impossibile est, neque necessariū, vt aqua in Vtero collecta statim sua quantitate vel copiā naturam stimulet, & per parens orificium effluat. Etenim orificiū Vteri non semper patet, & si aqua sensim colligatur, adsuescit ei q. natura. Quandoque verò vesiculas multas aquā plenas vtero annasci docet Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 79. Et Christoph. à Vega *lib.* 3. *sect.* 10. *cap. cap.* 13. *art. med.* refert quandam Leonoram sex integris mensibus se vtero gestare persuasum habuisse, sexto vero mēse ab vtero excreuisse supra sexaginta vesicas mēbranosas ac mēbranis hærētes aquā pallida plenas, castaneæ quātitatis, septem verò frusta mēbranis inuoluta coloris carnis lienis: aquam verò libras Romanas duodecim appendisse. Et Valeriola, *lib.* 1. *obs.* 10. scribit, Loysonam quādam, quæ etiam vterum se gestare existimabat, post octo gestationis menses magis obortis doloribus ingentem peperisse membranatum globum totum bullis pellucidis aquosā & fœtidā sanie plenis refertum. Aliam etiam parem membranam bullis innumeris refertissimam post sex gestationis menses eiecisse. Idem refert Mercatus *de morbis mul. lib.* 3. *cap.* 8. Felix Platerus, Guil. Fabricius, qui aquam hanc mēbranæ inclusam, molam aquosam appellat, *Cent.* 2. *obs.* 53. & alij. Interdum verò magna aquæ copia circa testiculos colligitur, de quo infra cap. 19. dicetur.

Hydrops vteri cum fœtu coniunctus. Nonnunquam hydrops vteri fœtui coniungitur. Habet eius rei historiam Schenckius, lib. 4. obs. ex relatione D. Hieronymi Fabri de quadā fœmina, quæ à partu fœtus viui retinuit ventris tumorē ita magnū, vt putaretur alium fœtum in vtero contineri, qui tumor, cum lochia malè procederent, postea ita increuit, vt venter in magnam distenderetur molem. Ipsa nihilominus rursum concepit. Ab vltimo partu biennio ante mortem venter paulatim in tantam amplitudinem excreuit, vt tres vlnas Bauaricas in ambitu excederet. Mortua tandem & abdomine aperto statim occurrit vterus in tantam molem extensus, vt totum ventrem inferiorem solus occuparet. Vtero aperto, fecundum substantiam suam integro, neque vlla putredine affecto, satisque crasso pro tanta distentione, incredibilis aquæ copia effluxit vltra vlnam Monacensem æstimata. Cauitas enim vteri tanta fuit iudicata, vt puer decem annorum facilè in ea potuerit delitescere. Quò minus verò ab vtero exitum habere talis, aqua potuerit, arctè ibi conclusa, in caussa fuit mirabilis quidam tumor in interna parte orificij vteri, qua se in ceruicem recludit, in orbem adnatus, glandulosus, & rotundus, sed per zonas distinctus. Quòd verò mulier ista hydrope vterino laborans, iterū cōcepit, caussa proculdubio fuit, quod à principio aqua propriā membranā vel pluribus vesiculis conclusa fuit.

Aliam historiam hydropis Vterini cum fœtu coniunctī, refert Guil. Fabricius *Cent.* 2. *obs.* 56. de propria vxore, quæ cum anno 1604 vtero gestare inciperet, præter morem malè habere cœpit, eique venter in monstro-

sam magnitudioem intumuit. Tandem cum die 2. Martij anno 1605. dolores parturientem apprehenderent, ore vteri aperto libræ octodecim aquæ limpidissimæ, nullo cruore admixto, vno impetu effluxeruot. Post semihoram verò iterum dolore correpta, aqua, quæ fœtum comitari solet, ad libras nouem effluxit, & postea puellum sanum & robustum peperit.

Caussæ.

Caussæ. Caussæ hydropis vteri est aqoæ in vtero collectio, quæ fit vel à serosa & aquosa humiditate mensibus permista, ex mala in hepate & lieoe sanguificatione geoita, siue ea accidat ob hepatis & lienis imbecillitatē, siue ob errata in cibo & potu, ad vterum transmissa; vel ab vteri debilitate, ex partu laborioso, abortu frequenti, frigore externo aëris vel aquæ, aut quacunque alia de caussa, quæ vterum refrigerare, eiusque calorem debilitare potest, contracta, ob quam vterus sanguinem affluentem bene coquete, aut excrementa expellere non valet, in vtero genita. Quò imprimis facit diuturous & nimius mēsium fluxus, qui hepar refrigerat, & vteri calorem etiam debilitat, vt & eorum suppressio, ob quam calor natiuus vteri suffocatur. Ad collectionem autem humoris aquosi plurimum facit mensium suppressio, ob quam vitiosi isti humores, qui aliàs cum mensibus euacuantur colligi solent. Vnde etiam Aëtius & alij mensium suppressionem pro vnica ferè hydropis vteri caussa ponunt. Aquosus ergo humor siue in vteto genitus, siue aliunde transmissus, si per orificia vasorum in ipsam vteri cauitatem excidat, vteri verò orificium occlusum sit, vt effluere non possit, in cauitate vteri cumulatur, id quod ipsa experientia testatur, vt deeo dubitare opus non sit. Occludirur autem orificium vel ob callum, sicut id in fæmina illa Augustana factum esse, scribit Vesalius *loco allegato*, vel tumorem aliquem in ipso orificio vteri ortum, cuius exemplum antea è D. Hieron. Fabro retulimus. Imò vteri orificium non solùm post conceptionem, sed & aliàs, nisi dum ad semen recipiendum aperitur, satis arctè claudi, historia à Fernelio, *lib.6: Pathol.cap.15.* allegata docet. Mulier, *inquit*, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio, omnem aquarum colluuiem ex vtero per ceruicem profundebat, peluésque fex vel octo complebat aquâ cirrinâ feruentissimâ, dum vterus totus subsideret; collecta proximo mense par colluuies, stato tempore profluebat.

Quod verò nonnulli à grumis post abortum aut partum difficilem os vteri obstrui posse putant; vero consentaneum non est. Sanguis enim grumosus tam diu aliquo in loco hætere non potest, quin putrescat; vnde grauissima symptomata excitantur.

Si verò humiditates istæ è venis excidant quidem, veiùm ob membranarum vteri oscula vasorum claudentium soliditatem in cauitatem eius effundi non possunt, ibi colliguntur, & multæ vesicæ excitantur, qualis etiā in hepate fieri Galenus, *7.aphorism.55.* ipsáque experientia docet. Fieri tamen etiam potest, vt aliquibus in locis vteri tunicæ, separentur, atque ita inter eas aqua colligatur.

Signa Diagnostica.

Signa. Signa huius morbi Hippocrates, *1. de morb.mulier.* hoc modo recenset. Si hydrops, *inquit*, vteris adnascatur, menses pauciores & praui fiunt, & ante tempus deficiunt, & imus venter intumescit, & mammæ solidæ molles fiunt, & lac nullum, & putat se in ventre habere, & ex his cognosces, quod hydrops est. Sed & in veterorum osculo significationem de se præbet. Ad tactum enim gracile & humidum apparet, & rigor ac febris corripit. Quantò magis tempus processerit, tantò magis dolor babet imum ventrem & lumbos & laterum molitudinem ac inguina. Nimirum tumor imam regionem corporis occupat, tumórque secundum vteri amplitudinem & figuram extenditur. Verùm quia sæpe hoc modo fœminæ affectæ se grauidas esse putant, imò Medici & obstetrices falluntur, quomodo hic tumor à vera conceptione, vt & à mola atque aliis tumoribus discerni possit, dispiciendum.

A concepru hydrops vteri non ita difficulter discerni potest, si mulier sit sana & viro bene valenre ac sano vtatur. Tunc enim sensim vterus in molem attollitur, fœtusque suo tempore motu se prodit. Verùm quia non raro accidit, vt mulieres etiam non satis beneualentes concipiant, atque tum & in veta conceptione, & in hydrope vteri menses supprimantur, & ipsæ fœminæ interdum falsò se grauidas esse putent, & Medici & obstetrices falluntur, Imò impregnatio cum hydrope vteri coniungi potest, si non ita, vt hydrops conceptionem præcedat, tamen vt illam sequatur, illique coniungatur, aut si præcedat conceptionem vt aqua peculiaribus vesicis includatur, & vteri substantia salua sit vt supra allegatæ historiæ testantur. Plerumque tamen fœtus ab aqua eneeatur, vt postea *prognostico* 4. dicetur. Discernitur autem vera imprægnatio ab hydrope vteri primò, quod in hydrope vteri tumot æqualiter extenditur iuxta vteri & ventris amplitudinem, nec est acuminatus, vt in veta conceptione. Deinde si mulier iam adultior sit, & amplius non concepetit, & bono sit faciei colore, indicio est, eam potius hydrope vteri laborare, quàm concepisse. Confirmatur id non solum in adultioribus, sed & in aliis, si decimus mensis à suppressione mensium elapsus sit, neque tamen pariant: Et si nullum fœtui proprium motum in vteto senserit, nec mammæ tempore partus instante turgere incipiunt, imò, vt Hippocrates ait, si mammæ, quæ solidæ sunt, molles fiunt. In grauidis etiam menstrua non effluunt: in hydrope verò vteri etsi vera menstrua propriè dicta etiam non effluant: tamen humor quidam sanguinolentus menstrua æmulans effluit: nullum tamen ordinem iste fluxus seruat, citò finitur, id quod effluit prauum & paucum est, iuterdum album, fœtidum. Præterea in vera conceptione post aliquot menses melius habere solent fœminæ, & symptomata, quæ primò infestabant, remittere, quod fœtus iam grandior sanguinem, qui retentus molestiam cteare solebat, absumat: contrà in hydrope vteri symptomata indies magis intenduntur. *Hydrops vte. ri à conceptione vt discernēdus.*

A mola verò distinguitur, quod in mola pondus maius in imo ventre percipitur, mammæ etiam tempore partus instante turgent. *A mola.*

Ab inflatione vteri distinguitur quod in inflatione venter tensus est, & si percutiatur, sonum edit, in hydrope verò vteri venter mollis est plerumque, *Ab inflatione.*

Ab hydrope ventris distinguitur, quod in hydrope ventris plerumque hepar affectum est, & hinc faciei color est pallidus aut liuidus, adest sitis; cum in vterino hydrope plerumque mulier bonum faciei colorem habeat, & cætera sana sint, nisi forsā hepar simul afficiatur, & in hydrope abdominis rumor incipit à parte superiore, & descendit versus inferiora; cum contra in hydrope vteri tumor incipiat à parte inferiore & adscendat versus superiora. *Ab hydrope ventris.*

Ab inflammatione vteri distinguitur facilè; cum in hac febris continua adsit, & alia, quæ febrem comitantur, symptomata. Vt & ab aliis tumoribus qui omnes duriores sunt, cum hydrops vteri, si prematur venter, digitis cedat *Ab inflammatione.*

Cæterum etsi certi simus, adesse vteri hydropem, tamen primò inquirendum, an primario vteri vitio, an per alterius partis consensum contractus sit, deinde an aqua in ipsa vteri cauitate hæteat, vel intra eius tunicas concludatur, aut vesiculis quibusdam inclusa sit. Primū quod attinet, si fœmina sit boni coloris, & cætera sese bene habeat, & morbi ac caussæ, quæ solum vterum afficere potuerunt, præcesserint, vt abortus frequēs, partus laboriosus,

laboriosus, mensium suppressio, vel nimia euacuatio, tumores vteri, aëris frigidi occursus, credibile est, vteri vitio, eiusque coctione debilitatâ, aut excretione impeditâ eiusmodi aquam congestam ac cumulatam fuisse. Si verò signa totius vel hepatis aut lienis malè affecti præcesserint, & color totius corporis sit vitiatus, aliunde ad vterum humorem istum mitti indicio est.

An autem in ipsâ cauitate vteri aqua contineatur, an verò vesiculis quibusdam includatur, ex eo discernendum, quod dum aqua in vteri cauitate est, orificium planè clausum, si tangatur, deprehenditur, si verò orificium istud contrectatum apparebit, aqua non est in cauitate, sed in substantiâ vteri, aut vesiculis quibusdam includitur. Dum etiam in cauitate vteri est aqua, tumor plerumque maior est, & fluctuatio quædam percipitur. Dolores verò maiores sunt, dum aqua est inter tunicas vteri, vel in vesiculis ei adnatis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si hydrops vteri ab humore benigno & non corrupto proueniat, solet quidem malum esse diuturnū: progressu tamen temporis curati potest; imò interdum spontè ex vtero aqua effluit, & fœmina conualescit.

2. Si verò humor prauus sit, & actis, quod ex sympromatibus grauibus patet, morbus periculosus est, & ferè lethalis. Solet enim malum hoc vel consensum partium nobilium ostendere, vel cor in consensum trahere, vt rectè dicatur; Qualis vterus est in muliere, tale est vt plurimum & reliquum corpus.

3. Facilius autem curatur, si aqua in cauitate vteri consistat, quàm si intra tunicas eius, aut vesicis quibusdam conclusa sit.

4 Si mulier post conceptionem hydrope vteri corripiatur, fœtus intra duos menses plerumque ab illa ui aquæ enecatur, atque eiicitur, & mater de vitâ periclitatur, vel etiam moritur. Aliquando tamen ad partus tempus legitimum seruatur, vt historiæ supra adlegatæ docent.

Indicationes.

Indicationes. Aqua, quæ in vtero concluditur, eúmque in tumorē attollit, euacuanda est: caussæ verò, quæ ad eius generationem & collectionem faciunt, tollendæ. Itaque si ob vteri debilitatem colligatur, is robotandus, si ob mēses suppressos, ij reuocandi. Si etiam hepatis vel lienis vitio, aut sanguis, vel mali humores in toto corpore abundant, ij euacuandi. Si dolor adsit, is leniendus.

Curatio.

Curatio. Primò ergo si ex suppressione mensium malum ortum habeat, idque adhuc sit recens, vires integræ, vena aperienda in crutibus. *Vena sectio.* Aliàs & præter hos casus venæ sectio in hoc affectu, in quo calor est debilis, locum non habet.

Præparatio & Purgantia. Magis necessarium plerumque est, vt instituatur humorum in corpore abundantium præparatio & purgatio. Purgatio autem pro humoris in corpore peccantis natura est instituenda, simul tamen ad vterum respiciendum. Ideóque purgatio ferè talis instituenda, qualis *de Intemp. vteri cum materia supra cap. 5. proposita est.*

Aquæ euacuatio. Postea danda opera, vt ipsa aqua, quæ in vtero continetur, euacuetur, cum sensibiliter, tùm insensibiliter. Itaque exhibenda medicamenta vterum calefacientia & siccantia supra proposita, & præterea dialacca, diacurcuma.

Vt ℞. *rad. angelic. rubiæ, tinctor. ana* Vnc. ß. *calaminthæ, puleg. artemisiæ, leuistici, ana* Mj. *sabinæ* Pj. Coq. in vino & sacchato dulcorentur.

Vel dentur jusculа hisce plantis alterata. Nonnulli hîc laudant aquam Nicotianæ, Vnc. iiij. pondere aliquot diebus sumptam.

Vel ℞. *spec. Dianisi, diagalangæ, ana* Drach. ß. *ol. angel. anisi, garyoph. ana g. v. facch. albi.* Vnc. iij. F. rotulæ. Eadem simul vrinam euacuare possunt.

In vterum verò iniiciantur ea, quæ in hydropicis vsurpari solent.

Vt ℞. *rad. asari* Drach. iij. *fol. puleg. calaminth. ana* M. ß. *sabinæ* Pj. *mechoc.* Drach. j. *sem. anisi cumini ana* Drach. ß. Coq. in aq. Colat. ℞. Vnc. vj. *adde olei sambuc. irini, ana* Vnc. j. F. Clyster. vel pessi conuenientes indantur.

Pessi. Vt ℞. *agarici albi* Drach. j. *colocynth.* Drach. ß. *granor. gnidij gran. X. mellis. q. s.* Misc. & lanâ excipiantur.

Vel ℞. *colocynthid. mechoac. ana* Drach. j. *nitri* Scr. ß. *Mellis q. s.* F. pessus. Vel ex foliis mercurialis aut semine eiusdem, cum agarico, myrrha, saleac mellis s. q. F. pessus.

Vel ℞. *agarici mechoac. colocynth. ana* Drach. ß. *carnis cari carpinguium* Vnc. j. ß. M.

Vel ℞. *rad. cyclamin. esulæ, ana* Drach. j. *nigellæ* Drach. ß. *mellis q. s.* F. pessus.

Vel ℞. *elaterij* Drach. ß. *caricar contusar. q. s.* F. Pessus. Fomentationes & insessus parentur *è foliis ebuli, mercurialis, sambuci, pulegij, origani, flor. chamæmel. baccis lauri, cucum. asinino, sem. genistæ, dauci, rutæ.*

Post fomentationes venter inungatur ol. sambuci & ebuli, irino, quibus ol. destillata angelicæ, anisi, carui addi possunt.

Imprimis vtiles sunt thermæ sulphureæ & nitrosæ.

Regioni vteri applicetur empl. de bace. lauri, vel aliud è stercore caprino, cochleis vstis. Imò etiam cochlearum caro humorem euocat, teste Galeno, 11. *de simpl. med. facult.*

Vel ex radicibus & foliis ebuli cum oleo irino & laurino F. cataplasma.

Si vesiculis humor conclusus sit, danda opera, vt rumpantur per medicamenta modò proposita. Commodum etiam est, vt ægra sese paulò vehementius moueat. Vomitus quoque & sternutatio ad vesicularum istarum ruptionem facere potest.

Medicamenta antea enumerata & quæ supra *sect. 1. cap. 2.* proposita sunt, etiam vterum roborare possunt.

Anodyna. Si dolor vrgeat, is leniendus medicamentis tum internis, tum externis. Vtilis est aqua vel decoctum flor. chamæmel. si Vnc. iiij. quantitate exhibeatur.

Extra verò etiam medicamenta anodyna applicanda sunt *ex althæa, melua, flor. chamæm. melilot. sem. fœnugr.*

Clysteres etiam, quales in hydropicis applicari solent, in aluum iniicere, hîc commodum est.

Vt ℞. *fol. mercurial. ebuli, soldanel. artemis. matricar. ana* Mj. *flor chamæm. sambuci. genist. ana* Drach. j. Coq. Colat. ℞. Vnc. x. *succi betæ mercurial. ebuli, ana* Drach. vj. *vrinæ pueri.* Vnc. j. ß. *el hieræ s.* Drach. vj. *mellis* Vnc. ß. M. F. clyster.

Fonticuli. Si hæc omnia non satis prodesse videantur, nonnulli suadent fonticulum in vno vel vtroque latere excitare, vt humor aquosus paulatim exstillet atque euacuetur. Verùm non video, quomodo humor in ipsâ cauitate vteri, vel in vesiculis vtero adnatis conclusus per hanc viam euacuari possit.

Diæta.

Diæta. Victûs ratio sit exsiccans, qualis *de humida vteri intemp. & de Intemp. cum materiâ* proposita est.

CAPVT XII.

De Tumore Vteri è sanguine in venis eius contento.

Tumor vteri è sanguine in venis. Alium adhuc vteri tumorem describit Platerus, *tract. 3. Pract.* qui fiat à sāguine in venis circa vterum coaceruato, eásque distēdente, qui itidē, vt hydrops vteri, interdum falsâ conceptionis spe fœminas ludat. Atque istam vteri intumescentiam à sanguinis copia

& collectione in venis vteri prouenire, vel hoc satis monstrare scribit, quod mẽstruus fluxus in iis diu substiterit, tumórque ille non post partum aliquem fœtûs aut molæ vel alterius humoris excretionẽ, sed hæmorrhagiam copiosam superuenientem cesset. Sanguinem autem hunc noo in vteri cauum sese insinuare, vterúmque adimplendo dilatare, & in tumorem sic eum attollere posse, inde patere putat, quod cum carnosus & neruosus sit vterus, non ita, ac si membraneus esset, ex repletione alicuius humoris diduci, nec nisi vnâ cum fœtu aut molâ excrescendo augeri, atque ampliari queat. Verùm hæc ratio parum roboris habet, cum, vt *cap. præced.* monstratum est, sæpe obseruatum sit, quam in vtero collectam eum non minùs, quàm fœtum, extendisse. Hæc firmior ratio est, quam subiungit, quod si sanguine vterus impleretur, ille tàm longo tempore, quin effflueret, retineri minimè posset, vel saltem eum concrescere, & corrumpi interea, necesse esset, quod tamen non fiat, cum fluidus adhuc, cum prorumpit, existat, & propterea suis vasis, quibus integer conseruatus est, effluat. Et licèt grumi aliqui cum eo prodeant, hi in morâ portionis alicuius inter effluendum primùm nati sunt. Sanguis nimirum, si longo temporis spatio in vteri venis, quæ eum implicant, retentus & congestus sit, non solum extrinsecus in vteri ambitu eas dilatat, atque eas quasi varicosas reddit, sed in crassâ vteri substantiâ venæ illic intextæ, quæ aliàs minimæ sunt & vix apparent, tunc impletæ sensimque dilatatæ vteri substantiam quoque nonnihil attollunt, ampliorémque efficiunt, & sic illius hic tumor, & venarum illum ambientium dilatatio intumescentiam illam ventris profert, quæ & postea fluxu menstruo redeunte, postquam venæ illæ inanitæ sunt, subsidentque, iterum euanescit, nisi alio affectu accedente, veluti cachexiâ aut hydropis initio, à flatibus vel aqua venter aut vterus amplius distendatur, nec per hæmorrhagiam integrè soluatur.

Tumor autem hic cùm à sanguinis, qui per vterum, euacuari solet, suppressione fiat, tota curatio in mensium suppressorum prouocatione consistit, de quo infra suo loco dicetur.

CAPVT XIII.

De inflammatione Vteri.

De Inflammatione Vteri. SI verò sanguis, qui ad vterum confluit, è vasis suis in vteri substantiam excidat, ibique incalescat & putrescat, vteri inflammationem excitat. Et quidem inflammatur vterus nunc totus, nunc secundum aliquam partem, nimirum vel parte anteriore, vel posteriore, dextrâ vel sinistrâ, superiore vel inferiore.

Caussæ.

Caussæ. Caussa proxima vt omnis inflammationis, ita etiam huius est sanguis præter naturam affluens: Isque nunc purus, nunc bili vel pituitæ, vel melancholiæ aut atro humori permixtus, vnde inflammatio, nunc erysipelatodes, nunc œdematodes, nunc scirrhodes oritur. Sanguis autem ad vterum confluit, vel quia attrahitur, vel quia ab aliis partibus transmittitur, vel, quod in hac parte peculiare est, quia sanguis, qui per vterum euacuari debet, detinetur. Attrahitur à dolore vel calore, quod fit ex percussione, casu, abortu, partu difficili, secundinarum extractione violentâ, cucurbitularum aut medicamentorum calidorum supra vterum applicatione vel in eundem immissione, longiore ambulatione, præcipuè mensibus instantibus. Huc facere etiam potest gestatio fœtus molesta. Si enim fœtus vel grandior, vel malè in vtero collocatus sit, attrahitur illâ molestiâ sanguis ad vteri cauitatem, & fit abortus. Si verò in eius substantiam, phlegmone excitatur. Transmittitur sanguis, si multus in corpore abundat, præcipuè si calidior sit, & tenuior, in primis si caussæ sanguinem mouentes accedant, vt aër feruidior eum fundens, vel etiam frigidior ad interiora pellens, aut corporis exercitatio nimia, animi affectus, inprimis ira, cibus & potus calidus. Detinetur verò, dum instante tempore menstruo, aut fluentibus mensibus, aut post partum aëri frigido se obiicit fœmina, aut aliæ caussæ accedunt, quæ *de suppressione mensium* proponentur.

Signa Diagnostica.

Quanquam vesicæ & intestini recti inflammationem *Signa.* ob viciniam & connexionem ab vteri inflammatione discernere non ita facile sit: tamen si omnia accidentia diligenter perpendantur, eam à vicinarum partium inflammatione discernere non impossibile est, cùm vtero affecto actiones vteri propriæ lædantur, & partes plurimæ, quæ cum vtero consensum habent, afficiantur.

Tumor nimirum apparet in regione vteri, cum ardore & dolore ac distensione & grauitate muliebrium locorum, & si digitus in orificium vteri immittatur, feruor ibi percipitur, dolorque augetur. Si etiam ceruix vteri adspiciatur, videbitur orificium vteri esse occlusum, & versus interiora retractum, tota verò ceruix rubida apparebit, venulis vndiquaque instar telæ araneatum sanguine turgentibus. Adest febris, eaque continua, è genere synocharum, ardens, propter maximum vteri per arterias cum corde consensum, & propter vasa magna, quæ ad vterum pertingunt; nonnunquam Lipyrias, in quâ extremis algentibus interiora æstuant, & vruntur, cum horrore ferè perpetuo, ob humorum versus interiora motum. Lingua sicca est, & nigricans, vrgent vigiliæ, accedunt delitia, iactatio & inquietudo, ob insignem vteri eum partibus membranosis consensum. Mammæ etiam propter maximum cum vtero consensum inflantur, ac dolent. Partes plurimæ in consensum trahuntur, caput graue est ac dolet, & præcipuè sinciput, propter vapores è sanguine putrescente per arterias ad caput elatis, quæ per collum ab vtraque vocati Infundibuli parte rectâ in syncipur discurrunt, vt Galenus, 6 *epid. comm.* 1. *text.* 2. docet, dolórque ad oculorum radices extenditur, ceruixque conuellitur, & pedum ac manuum extrema delirant. Dolor ad inguina, coxas, septum transuersum, pleuram, imò clauiculas vsque extenditur, difficilisque redditur respiratio, adeo vt interdum pleuritidis speciem præ se præferat. Cum enim vterus exteriorem tunicam à peritonæo habeat, eaque firmetur ac retineatur à parte superiore, si hæc membrana tenditur, etiam partes, quibus illa cohæret, tenduntur. Adest nausea & vomitus, singultus, alui & vesicæ excrementa ob calorem & siccitatem & meatuum compressionem detinentur. Pulsus parui, frequentes ac debiles fiunt, in principio tamen inflammationis vibrantes, & ob febris magnitudinem magni, celeres. Accedit animi deliquium, pedes atque extrema refrigerantur. Hippocrates ista signa ita proponit 2. *de morb. mulier.* Si vteri inflammati fuerint, *inquit*, menses obtroquentur & ceruix multis tenuibus venulis ad telarum araneæ similitudinem variegatur. Et febris est acuta, & mentem percellens, & menses praui ac pauci ipsi comparent: cum verò quid comederit, reuomit, & dolor occupat imum ventrem ac lumbos, & animo linquitur, & per totum corpus perfrigeratur: venter autem nunc durus, nunc mollis est, & incenditur, & attollitur, & putat se in ventre habere. Quandoque verò ventris moles vacua apparet, & aluus aquâ impletur, & vmbilicus prominet, & osculum gracile fit, & derepentè apparent menses stridentes, & pauci ac praui, & attenuatur circa clauiculas & collum & pedes intumescunt, & præsertim pedum extremitates: horrent etiam partes circa pudendum, pungitur, caput dolet

&

& syncipur, caligo adest, & sudor frontis, extremæ partes refrigerantur, ac tremunt, & sopor profundus aliquando occupat, & audire non potest, neque reliqui sensus operantur.

Si pars vteri antica, quæ vesicæ cohæret, inflammatur, dolor magis versus pubem extenditur, & vrinæ suppressio aut difficultas adest. Si verò posterior, dolor magis lumbos affligit, & spinam, aluúsque supprimitur. Si alterutrum latus inflammatur, inguina eius loci tenduntur, & crus, quod è regione est, ægrè mouetur, ac claudicat, calórque in coxam transit. Si in fundo vteri sit inflammatio, dolor ad vmbilicum extenditur, imi ventris acutus dolor adest, & nec contactum quidem fert.

Caussarum signa quod attinet, si sanguis sit purus, omnia symptomata sunt mitiora: si verò bilis admisceatur, eadem vehementiora sunt, & inprimis febris ardentior, sitis intensior, vigiliæ pertinaciores. Vehementissima autem sunt symptomata, si atra bilis admisceatur. Et ex signis alibi propositis abundans humor cognoscitur.

Si inflammatio in pus mutetur, atque in abscessum conuertatur, dolor & febris augetur, & horrores sæpe sine ordine suboriuntur, plerumque tamen circa vesperam redeunt. Omnia etiam reliqua symptomata, deliria, animi deliquia, singultus, extremorum frigiditas, capitis dolor intenduntur. Vbi autem suppuratio facta est, dolores & febres ac reliqua symptomata nonnihil minuuntur, tumor attollitur, & dolor punctorius adest, qui postea iterum augetur, vbi abscessus rumpitur, & tunc modò vrina, modò aluus supprimitur, nonnunquam & pubes intumescit, & profluentis ac fluctuantis cuiusdam rei sensus percipitur, si abscessus sit maior. Si verò inflammatio sine suppuratione discutiatur, symptomata omnia mitigantur, & quiescunt, tumórque minuitur. Si in scirrhum inflammatio conuertatur, febris, dolor, ac omnia symptomata mitiora fiunt, tumor tamen & durities remanet, & grauitas ac pondus non solum in vtero, sed & partibus circum iacentibus percipitur, vt ægra corpus vix mouere possit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Inflammatio vteri malum periculosum est, præcipuè si totum vterum occupet, & paucæ euadunt.

2. Inprimis si prægnanti in vtero fiat erysipelas, lethale est, 5. *aph.* 43. Nam & fœtus ipse propter insignem istum calorem emoritur, vnde abortus sequitur, qui ad morbum aliàs grauem accedens, matrem iugulat.

3. Inflammatio vteri facilè in gangrænam lethalem mutatur.

4. Quò etiam maior vehementia fuerit symptomatum, delirii, conuulsionis, singultus, sudoris diaphoretici, eò magis ægræ periclitantur.

5. Tutius est inflammationem discuti, quam in pus & abscessum mutari.

6. Si inflammatio vteri suppuretur, plerunque quidem ægræ ex hoc malo euadunt: mutatur tamen tunc inflammatio in vlcus sordidum & diuturnum, è quo ægræ lenta febre tandem contabescunt, vel in hydropem incidunt.

7. Tutius autem est, abscessum vteri in ipsam vteri cauitatem rumpi; cum puri ibi exitus pateat, quàm pus extra vterum in vicinas partes effundi.

8. Si in scirrhum inflammatio mutetur, malum diuturnum euadit, & sæpe inde ægræ in hydropem vteri incidunt.

Indicationes.

Indicationes. Vt in aliarum partium inflammationibus, sanguis, qui confluit, reuellendus, repellendus, deriuandus; qui affluxit discutiendus, vel in pus mutandus, idque, vbi confectum fuerit, euacuandum est: ita eædem Indicationes in vteri inflammatione locum habent.

Curatio.

Curatio. Principio ergo, nisi post abortum aut nimiam sanguinis euacuationem cœperit hæc inflammatio, statim ad reuellendum in cubito vena aperienda; cum sanguis ex hepate & venis ei vicinis confluat, qui hoc modo reuellendus. *Vena sectio.* Venæ sectionis loco etiam cucurbitulæ cum scarificatione scapulis & dorso affigendæ. In crure verò & pedibus nullo modo reuulsionis gratia venæ sectio institui potest, etsi Fuchsius & alii id statuerunt, vt pluribus in Instit. *lib.* 5. *part.* 2. *sect.* 1. *c.* 18. monstratum; cum venæ in cruribus apertæ potius ad vterum sanguinem trahant. *An in pedibus ad reuellendum Venæsectio fieri debeat?* Et licet ex venis in cruribus apertis magna etiam possit fieri sanguinis euacuatio: tamen in inflammatione curandâ non euacuationis saltem gratiâ vena aperitur, sed simul reuulsionis.

Si tamen, vbi non magna adsit sanguinis abundantia, aut si principium ferè præterierit, vena in cruribus aperiatur, id non fit reuulsionis, sed deriuationis gratiâ. Idque commodissimè fit, si inflammatio vteri ex suppressâ mensium euacuatione ortum habeat. Et proinde vbicunque Galenus scribit, in vteri inflammatione venas, *Sententia Galeni explicatio.* quæ in talo sitæ sunt, incidendas esse, id de venæ sectione deriuationis gratiâ intelligendum. Idque ipse Galenus docet, 2. *ad Glauc. cap.* 2. dum scribit: In locis muliebribus in contrarium trahes, si eas, quæ in cubito sunt, secueris venas, aut mammillis cucurbitulas apposueris, vel manus calefeceris & fricueris. Deriuationis autem, si eas, quæ in poplitibus sunt, venas dissecueris, & cucurbitulas coxis applicueris & crura calefeceris atque perfricueris & ligaueris. Si tamen magna adsit sanguinis abundantia, prius vena in cubito aperienda, & postea secundo vel tertio die vena in poplite vel talo. Si verò ægra grauida sit, venæ sectione in partibus inferioribus abstinendum, ne abortus concitetur.

Euacuatio. Deinde si vitiosi humores, præcipuè biliosi, in corpore abundant, qui reliquorum humorum influxu quasi vehiculum sunt, ij lenibus medicamentis, Syr. ros. & viol. solutiuo, manna, rhabarb. el. lenitiuo, diacatholico sunt euacuandi. Fortioribus medicamentis non vtendum, neque menses mouentibus, ne humores ad vterum simul moueantur.

Vomitoria. Auiceonas quidem vomitoriis vti iubet, ideò procul dubio, vt humoris per distantissimum ab affectâ parte locum fiat euacuatio. Verùm etiam hîc cautione opus est. *Cautio.* Etenim si mitiora sint vomitoria, nihil penè euacuant: si fortiora, magnam corporis agitationem efficiunt, è qua in morbo tali facilè plus damni, quàm commodi, emergere potest.

Alterantia. Vtile quoque fuerit medicamenta alterantia & refrigerantia ad humorum feruorem temperandum exhibere, iulebos & emulsiones, quibus si dolor, vigiliæ, & inquietudo vrgeant, papauer & somnum cōciliantia addi possunt. Imò si dolor, vigiliæ, deliria valdè vrgeant, etiam ad narcotica accedendum.

Repellentia. Vniuersalibus euacuationibus præmissis statim simul repellentia, & si opus, dolorem lenientia imponenda. Cauendum verò hîc, in quo incautæ mulierculæ sæpe peccare solent, ne dolores isti ex inflāmatione pro doloribus à flatibus ortis habeantur, & flatus discutientia calida adhibeantur, quibus inflammatio augetur. Ad repellendum ergo in principio regioni vteri, lumbis & lateribus apponatur *oleum rosaceum, vnguentum rosaccum, refrigerans Galeni, cerotum santalinum, acetum rosaceum, oleum cydoniorum, mala cydonia in vino aut posca cocta*; Cataplasmata *ex farina hordei, sem. lini, fœnigræci, cum oleo rosaceo.*

Si bilis admixta, calórque maior sit, cataplasmata ex *vmbilico ♀ portulaca, plantag. endiuia, solano, nymphaeæ foliis vitis* componenda.

Vel ♃. *fol. semperuiui, portulacæ, lactucæ, vmbilici ♀, vitis, ana* M ß. Coq. ad molliriem in vino austero & contundantur. Contusis adde *farinæ hord.* Vnc. ij. *balaust.* Drach. ij. *boli Armeni* Drach. j. F. cataplasmata, cui, si liber, ol. rosarum addi potest.

Vel ♃. *Empl. Diachyli s.* Vnc. ij. *succi vmbilici ♀, plantag. ana* Vnc. ß. *ol. rosac.* Vnc. j. *facch.* ♄. Scrup. j. Misceantur in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

E succis quoque plantarum modò enumeratarum pessi fieri possunt, addito oleo rosacco, & similibus.

Insessus. Plerique etiam insessus ex decocto maluæ, althææ, artemisiæ, fœnigræci & similibus adhibendos censent. Verùm cum tales insessus ex aqua calidâ humores in venis in omnibus partibus, quas attingunt, fundant, facilè fieri potest, vt maior ad vterum confluxus fiat. Possunt ergo fomenta ex eodem decocto parata sufficere. Vel ex iisdem decoctis iniectiones in vterum fiant.

Vel iniiciatur lac recens mulctum cum aqua rosarum.

Vel ♃. *fol. plantag. vmbil. Vener. nymphææ, lactucæ, ana* M j. *flor. rosf. rubr.* p. ij. Coq. adde *ol. myrt.* Vnc. j. *aceti* Vnc. ß. M. F. iniectio.

Clysteres alue iniecti vtero prosunt. Clysteres etiam in aluum iniecti ex decocto earumdem plantarum & oleis restigerantibus ob vicinitatem vtero prodesse possunt. Verùm clysteris minima tum sit quantitas, vt diutius retineatur, & ne comprimendo vterum dolores eius augeat.

Vt ♃. *rad. alth.* Vnc. j. *maluæ, violar. lactucæ, ana* M j. *solani* M ß. *flor. violar. rosar. ana* P. j. *prunor.* num. x. *sem. lini* Vnc. ß. Coq. in *aq. hord. s.* Col. ♃. Vnc. vj. *ol. rosar.* Vnc. iij. F. Clyster.

Doloré mitigantia. Si dolor vrgeat, vitelli oui, pinguedo gallinæ, anseris, crocus, papauer, lac muliebre, mucilago sem. fœnigræci, lini, maluæ addi possunt.

♃. *althææ, maluæ, violar. ana* M j. *flor. rosar. meliloti, chamæm. ana* p. j. Coq. pro fotu. Plantæ verò contusæ per setaceum traiiciantur atque addatur *farina hord. sem. lini, fœnugr. ana q. s. camphoræ* Scrup. ß. F. Cataplasma.

Vtile est etiam cataplasma è micâ panis albi in lacte coctì.

Discutientia. In progressu morbi discutientia addantur, *flor. chamæmel. meliloti, semen fœnigræci, artemisia, pulegium, saluia, oleum anethinum, chamæmel. lilior. alborum, irinum, butyrum, adipes,* qui tamen omnes sint recentes: Veteres enim inflammationes exasperant.

Vt ♃. *pulu. rad. althææ,* Vnc. j. *flor. chamæm meliloti, ana* Drach. ij. *artemisiæ* Vnc. ß. *farinæ hordei, fabar. ana* Vnc. j. Coq. parum in vino austero. Adde *pingued. porcinæ, ol. chamæmel. lilior. albor. ana* Vnc. j. F. Cataplasma.

Et si animaduertatur, discussione inflammationem tolli posse, id quod ex remissione doloris & grauitatis, ac pulsationis quæ antea in inflammatione aderat, cognoscitur, in discutientibus & laxantibus persistendum, eáque augenda. Et tunc tutiùs insessibus vti licet.

Suppuratio. Si inflammatio in pus abeat, maturatio adiuuanda Cataplasmatis ventri lumbísque appositis, ex *farina sem. lini, fœnigræci, rad. althææ, caricis, farinâ tritici, Vnguento dialth. Emplastro diachylo. s.*

Vt ♃. *pulu. rad. althææ, flor. chamæm. meliloti, farinæ sem. lini, fœnigræci, ana* Vnc j. *Caricar. pingu.* num. viij. Coq. Adde *vitell. ouor.* iv. *croci* Scrup ß. F. Cataplasma.

Sinus etiam pudendi spongia decocto tali imbutâ foueatur.

Abscessus apertio. Vbi pus confectum fuerit, danda opera, vt rumpatur abscessus motu corporis, tussi, sternuratione, cucurbitulis admotis, iniectionibus detergentibus & attenuantibus, vel pessis qui rumpendi vim habent.

Vt ♃. *adip. anser.* Vnc. ß. *terebinth.* Drach. ij. *pulu. rutæ, nitri, radic. irid. ana* Drach. ß. Misce, & cum lanâ. F. pessus.

Vel ♃. *caricar. pingu.* Vnc. j. *folior. rutæ* M ß. Coq. ad mollitiem. Adde *mellis, fermenti acris, ana* Vnc. ß. *stercor. columb. pulu. rad. ireos, ana* Drach. ij. *nitri* Drach. ß. *adipis anserini* Drach. ij. M. F. pessus.

Cataplasmatis stercus columbinum addi potest.

Abscessu rupto, quod ex eo cognoscitur, quia dolor minuitur, & tumor subsidet, videndum primò, in quam partem rumpatur abscessus. Nonnunquam enim in ipsum vterum rumpitur, (quod commodissimum est) & tum vlcus detergendum & consolidandum medicamentis suprà, *sect. 1. cap. 8. de vlcer. vteri* propositis. *Puris euacuatio.*

Si verò inter intestina & peritonæum rumpetur abscessus, id quod tumor circa illas partes hærens indicat, Aëtius, *tetrab. 5. serm. 4. cap. 87.* cutem eò loci, postquam satis fuerit attenuata, specillo in summo apice dissecandam scribit, quâ parte effluxum commodiorem fore speramus. Aut si sanguinis eruptio metuatur, pro specillo seu scalpello cauterium eminentiori loco adhibendum censet. Post excretum aut expressum humorem ægra collocetur, vt residuum commodè excerni possit, & sectio aquâ mulsâ eluatur, & reliqua curatio vt in aliis vlceribus peragatur. Si verò ex viciniâ cum intestino recto per ipsum pus excernatur, clysteribus ex aqua mulsa vtendum, vel hordei aut plantag. cum sacharo. Si ad vesicam rumpatur abscessus, & cum vrina pus excernatur, emulsiones sem. 4. frig maior. exhibendæ, aut serum lactis cum syr. violarum.

Diæta.

Aër sit temperatus, ne vel eius caliditate fluxus & feruor humorum augeatur, vel frigiditate transpiratio prohibeatur. Lecti, in quibus ægra cubet, non sint calori augendo apti, quin potius, si magnus calor sit, refrigerantia pro tempore anni substerni possunt. *Diæta.*

Victus in principio Inflammationis sit tenuis; ita tamen, vt virium, ætatis, consuetudinis habeatur ratio. Commodus cibus est ptisana hordeaca, & panatellæ ac iuscula pullorum, acetosa, endiuia, lactuca, succo granatorum condita. Potus sit cereuisia, vel decoctum hordei, non tamen valde frigidum, sed tepidum nonnihil. A vino verò planè abstineodum ad declinationem vsque. Motus animi & corporis nimius vitetur. Aluus laxa seruetur, & nisi spontè officium faciat, clysteribus mollibus sollicitanda.

CAPVT XIV.

De vteri Scirrho & Cancro.

POst vteri inflammationes sæpe materia terrestris & crassa relinquitur, è quâ durus tumor generatur, qui scirrhus appellatur. Interdum tamen etiam sine inflammatione idem accidit. Fit autem & alterius affectûs mentio ab Aëtio, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 84.* & P. Ægineta, *lib. 3. cap. 68.* quem σκλήρωμα seu duritiem appellant, tumorem scilicet in ceruice vteri, minus tamen renitentem, & cum moderato dolore. Non tamen incômodè etiam σκλήρωμα appellari posset durities vteri, quæ sine tumore est, de qua suprà, *sect. 2. cap. 4. de vteri sicca intemperie* egimus, siue ea sit in ceruice vteri, siue in ipsâ vteri substantiâ: Scirrhus verò, cum duricies cum tumore coniuncta est. Est autem scirrhus alius legitimus, qui neque sensum, neque dolorem habet; spurius verò, qui dolorem, vel sensum saltem aliquem coniunctum habet. Et quidem interdum scirrhus vteri satis magnus est, refertque Paræus, *lib. 23. cap. 36.* in mulierum quarundam cadaueribus dissectis visum *Vteri Scirrhus.*

esse

esse vterum scirrhoso tumore caput humanum æquante obsessum, ita vt Medici in viuente conclusam latere molam persuasum haberent. Interdum autem totum vteri corpus in scirrhum degenerat, interdum saltem pars eius aliqua.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima scirrhi est humor crassus, terrestris & fœculentus, qualis præcipuè est melancholia naturalis. Interdum enim nullâ præcedente inflammatione generatur scirrhus in vtero, si humor crassus & terrestris colligatur, qualis est melancholia naturalis: quâ de caussâ in scirrhum vteri incidunt fœminæ, quæ melancholico sanguine abundant, quales sunt fuscæ & nigricantes, aut rubore saturato perfusæ, & quæ minus rectè à menstruo purgantur, & alimentis crassis & difficilis coctionis vsæ fuerunt, aut malaciâ, picâ vel bulimo laborauerunt, & iam ad ætatem inclinantem, annumque quinquagesimum accesserunt. Tum enim is per vniuersi vteri venas diffunditur, ibique hærens induratur. Humores tamen etiam pituitosi, viscidi, crassi scirrhum vteri generant, si nimirum fœminæ diu frigidis & crassis cibis vsæ fuerint: quod facilius accidit, si melancholia admisceatur. Quandoque etiam vterus scirrhum contrahit, dum sanguine crasso abundat, ac fœminæ se imprudenter frigori exponunt, aut frigido potu vtuntur. Interdum verò & alij humores inducunt scirrhum, inflammationémque sequitur scirrhus, cum vel refrigerantia & adstringentia intempestiuè & nimiùm vsurpantur, quorum vsu sanguis, præcipuè si sit crassior, aut humorem melancholicum admixtum habeat, parti impingitur, & induratur, vel calefacientia & discutientia medicamenta intempestiuè adhibentur, quibus quod est tenuius in inflammatione discutitur, crassum verò & terrestre relinquitur & induratur. Maximè tamen legitimum scirrhum generat humor melancholicus naturalis. Qui verò à mixtis caussis oritur, & vbi vel pituita vel sanguis, vel bilis, seu flaua seu atra melancholiæ admisceatur, nothus scirrhus est.

Scirrhus legitimus. Nothus.

Quæ autem caussæ remotiores sint, quæ istos humores generant, nimirum hepatis & lienis vitia, aëris siccitas nimia, cibus crassus & coctu difficilis, vt modò dictum, mœrores ac metus & similes, alibi explicatæ sunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur scirrhus vteri ex tumore duro, tactuique renitente citra dolorem. Menses subsistunt initio & parciùs fluunt. Temporis tamen progressu, cum vterus consuetam sanguinis copiam suscipere & continere non potest, magnus sanguinis fluxus per interualla accidit. Si etiam præcesserit inflammatio, eaque prætierit, & nihilominus pars leuior reddita non est, sed grauior potius euadit, cum ponderis & duritiei sensu: certum scirrhi id signum est. Accedit corporis grauitas, atque ægra ad motum tarda & segnis est.

Qualis autem humor sit, qui scirrho materiam præbet, ex colore corporis, præcedente victus ratione, morbis præcedentibus & aliis signis humorum in corpore abundantium alibi explicatis cognoscitur.

Quâ verò in parte vteri scirrhus sit, cognoscitur ex eo, quod si in ipsâ vteri substantiâ est scirrhus, in coxam & deorsum vterus decumbit, ibique dolorem excitat. In ceruice verò esse digiti contactu explorari potest, & in Venere fœmina offenditur, & vesica à tumore comprimitur, si is in superiore ceruicis vteri parte sit, vel intestinum rectum, si in parte inferiore.

Cum verò mola vteri affinia cum scirrho signa habeat, quâ ratione discernenda sint, videndum. In molâ nimirum menses, si fluunt, inordinatè fluunt: in scirrho autem vel supprimuntur, vel si fluant, ordinem seruant. In molâ etiam mammæ lacte turgent: in scirrho verò extenuantur.

Prognostica.

1. Morbus curatu difficilimus est. Quæ enim longo tempore, & summè exiccata sunt, ea vix vnquam iterum humectari & emolliri possunt. Præterea calor natiuus in partibus scirrho laborantibus penè exhaustus & absumptus est. Et cum non nisi emollientib. & resoluentibus scirrhi emolliri possint, metus est, ne eorum vsu humor putredinem concipiat, & in atram bilem mutetur, atque inde cancer excitetur. Prognostica.

2. Cum menstrua ferè in hoc affectu detineantur, tandem hydrops vteri vel abdominis sequitur.

3. Circa collum tamen vteri scirrhus facilius curatur, quàm si in ipsâ vteri substantiâ consistat.

Indicationes & Curatio.

Materia, continens tumoris caussa, euacuanda est: materia verò, quæ antecedentis caussæ loco est, tumorémque augere potest, itidem tollenda, & euacuanda. Posterius quomodo præstandum sit, supra *de Intemp: vteri cum materia* dictum. Nimirum si sanguis simul peccat, is cùm ex vena in cubito, tùm in crure & pede apertâ euacuandus. Indicationes & Curatio.

Humor verò cùm frigidus & siccus sit, humectantibus & calefacientibus præparandus, borragine, buglosso, fumaria, cichorio, epithymo, polypodio. Hinc purgandus foliis senæ, elleboro nigro & similibus.

Ipsum tumorem quod attinet, is humectantia & emollientia, quæ tenuioris sint substantiæ, & moderatè calefaciant ac discutiant, indicat. Sola enim humectantia & emollientia facilè putredinem inducere possunt; calefacientia verò & discutientia sola adhibita vel partes tenuiores saltem discutiunt, crassásque relinquunt, & ita humorem magis indurant, vel vt humor in atram bilem degeneret, faciunt. Ideóque nec emollientia, nec discutientia sola vsurpanda, sed istis medicamentis vel mixtis vel alternatim adhibitis vtendum.

Vel ℞. *rad. alth. lilior. alb. ana* Vnc. ij. *maluæ, violar. alth. brancæ vrsinæ, ana* Mj. *artemisiæ, calaminthæ, flor. chamæm. ana* M ß. *sem. lini, fœnigræci, ana* Vnc. ß. Coq in aq. pro fomento.

Aut insessus fiat, simplicibus istis maiore quantitate coctis.

Vbi decoctum factum est, plantæ ad mollitiem coctæ per setaceum traiiciantur, addatúrque *farina sem. lini, fœnigr. ana* Vnc. j. *ficuum* num. vj. *pulu. rad. irid.* Drach. ij. *croci* Drach. ß. *ping. gallin. ol. amygd. dulc. ana q. s.* F. Cataplasma.

Vel imponatur Emplastrum Diachylum s. Ireatum.

Vel ℞. *rad. lilior. alb. althææ, cucum. agrest. bryon. ana* Vnc. j. *cappar.* Vnc. ij. *fol. brancæ vrsinæ, maluæ, artemis. calaminth. ana* Mj. *flor. chamæm. cheiri, ana* M ß. *sem. lini, fœnigr. ana* Vnc. j. *ficuum* num. x. Coq. pro fomento.

Pro insessu verò in duplo sumantur, ægráque bis de die ad vmbilicum in balneo insideat.

Vel ℞. *bdellij, ammoniaci, galbani, ana q. v.* Terantur in mortario cum *oleo de been, & lilior. alb.* Postea adde *mucilag. sem. fœnigr. lini, ficuum, ana q. s.* F. Linim. vel addita cera Emplastrum.

Vel. ℞. *ol. de cappar. lilior. alb. amygd. dulc. sesamini, ana* Vnc. j. *butyri rec. pingued. gallin. anseris, ana* Vnc. ß. *mucilag. sem. althææ, fœnigraci, vnguenti dialth. ana* ℥. vj. *ammoniac vino dissol.* Vnc. j. *ceræ q. s.* F. Vnguentum.

Possunt ex antea descripto decocto etiam iniectiones in vterum fieri.

Vel ℞. *bdellij vino dissol. ol. amygd. dulc. lilior alb. chamæmel.*

chamæmel. ana Vnc.ß; *medull. cruris vituli, adip. gallin. ana* Vnc.j. *vitellum oui j.*

Per metrenchitam in vterum iniiciatur.

Si tamen scirrhus minus legitimus sit, medicamenta calefacientia & digerentia tutius adhibere licet, & ammoniacum, pinguedinésque calidiores vsurpare. Contra si scirrhus ex immoderato vsu medicamentorum calefacientium & discutientium contractus sit, medicamenta humectantia, emollientia, & modicè calefacientia tutius vsurpantur, vt *malua, althæa, radic. lilior. albor. ol. dulce, amygdal. dulcium.*

In declinatione, & vbi scirrhus bene emollitus fuerit, discutientia augenda, & artemisia, calamintha, origanum, matricaria, maiore quantitate vsurpanda. Inprimis hîc vtilis est radix bryoniæ.

Non solùm tamen topicis vtendum, sed etiam internis, iis ferè, quæ ad induratos lienes vsurpari solent, atque inprimis hîc chalybis vsus vtilis est, de quo supra *de obstructione vteri & scirrho lienis* dictum.

Scirrhus vteri chalybis vsu curatus. ¶ [Magnâ chalybis vim esse, nō solùm ad pertinaces viscerum obstructiones, sed & scirrhosos eorundem tumores sanandos, varij Medici docuerunt, & experientia id sæpe probauit. De vteri scirrho refert Zacutus Lusitanus *de Pr. Med. Adm. lib. 2. obseru. 79.* fœminam quandam, ex retentione menstruorum malè habentem, in pubis regione tumorem aliqualiter durum & indolentem, oui magnitudine, primùm percepisse, qui quinquennio ita excreuit, vt cucurbitam rotundam magnam referret: in cuius profundo tactu murmur percipiebatur. Adhibita fuerunt varia remedia, sed omnia frustrâ. Tandem verò solo chalybis vsu curata fuit, & tumor resolutus. Exhibitus fuit alternis diebus syrupus de chalybe, aliquando conserua eryngij cum chalybis puluere data fuit. Aqua, vinum, & omnis potus chalybeatus fuit; panem cum aqua chalybheara subactum comedit: aqua omnis, in qua carnes & reliqui cibi cōquebantur, chalybeata priùs fuit.] *Curatio scirrhi vteri Zacuti Lusitani.*

Diæta.

Diæta. Diætâ vtendum est tali, quæ generationi humoris melancholici & atræ bilis resistat. Ideoque abstinendum à cibis frigidis & siccis, crassi & vicidi succi, item calidis exsiccandi vim habentibus, vt pane atro, carne suillâ, bubulâ, caprinâ, anserinâ, anatum, piscibus grandioribus & viscidis, leguminibus, oleribus, præter borraginem, buglossum, maluam. Victus ratio potius ad humidum & moderatè calidum declinet, cibíque sint boni succi.

Cancer Vteri.

Vteri Cancer. Cancer equidem etiam ipsam vteri substantiam corripere potest: quia tamen frequentius ceruicem vteri occupat, neque alia est curandi ratio, si fundum vteri occupat, quàm si est in ceruice eius, quæ de cancro ipsius Vteri dici possunt, supra, *sect. 1. cap. 11.* sunt proposita. Admirandum, quod Schenckius, *lib. 4. obseru.* ex relatione Petri Quentzij refert, in dissectione cuiusdam mulieris 37. annor. vterum totum lapideum inuentum esse, ponderis 7. librarum, hepar vnico lobo, tunica cartilaginosa, lienem sphæricum, vesicam lapideam, peritonæum adeo durum, vt culto vix diuidi potuerit.

CAPVT XV.

De Vteri Situ Mutato,

Et primò

De Ascensu Vteri.

Ascensus Vteri. Accidit quandoque etiam, vt Vterus locum & situm naturalem mutet. Idque vulgò quatuor modis fieri docetur. Vel enim sursum ascendit, & Medicis Ascensus Vteri appellatur, qui an reuera fiat, mox dicetur; vel ad latera, & vteri inclinatio nominatur; vel deorsum, & quidem si intra abdominis cauitatem adhuc contineatur, descensus Vteri appellatur; si verò extra abdomen è vulnâ prolabatur & promineat, prolapsus & procidentia vteri dicitur. Verùm quia Procidentia vteri notus affectus est, Ascensus verò obscurus, ac de quo non sine causâ dubitatur, an reuera detur, seorsum de hisce affectibus agemus, & primò dispiciemus,

An Vterus in fœminis reuera aliquando ascendat?

Non solùm fœminæ pleræque, sed & Medici quidam in eâ sunt opinione, vterum è suo loco versus superiora & vsque ad ventriculum posse ascendere. Et quidem iam olim huic sententiæ fauisse videtur Hippocrates, qui, περὶ γυναικείης φύσιος, & περὶ γυναικείων, ita scribit: στρεφόμεναι αἱ μῆτραι ἐπιβάλλουσι τῷ ἥπατι, καὶ ἐς τὰ ὑποχόνδρια ἐμβάλλουσι: θέουσι γὰρ καὶ ἔρχονται ἄνω πρὸς τὴν ἰκμάδα, ἅτε ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίης ξηρανθεῖσαι μᾶλλον τοῦ καιροῦ. Τὸ δ' ἧπαρ ἰκμαλέον ἐστίν, id est, *conuersi vteri impetunt hepar, & ad præcordia irruunt: sursum enim ad humiditatem feruntur, à labore nimium resiccati. Hepar autem gratiosi humoris fons est.* Et propter hunc motum Plato vterum appellasse videtur ζῶον ἐπιθυμητικόν, animal concupiscentiæ particeps, & Aretæus ὁκοῖον τι ζῶον ἐν ζώῳ, velut animal quoddam in animali. Inter recentiores verò Fernelius de hac vteri ἀναδρομῇ ita scribit, *lib. 6. pathol. cap. 16.* Galeni motus autoritate nonnunquam putaui vterum nihil aut perexiguum è suâ sede dimoueri: at ægrotarum mulierum, modò querimoniâ, modò precibus adductus hunc sæpe tactu deprehendi instar globi cuiusdam in ventriculum efferri, eumque grauiter opprimere. Hinc & sæpe manu depressus est, manifestéque in propriam sedem propulsus: quo ascensu non, quæ strangulatu, symptomata fiunt, excitari, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, aut animi defectione, at fine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Fernelium sequuntur alij Medici, atque inter eos Eustachius Rudius, qui, *lib. 2. Pract. cap. 51.* scribit: Vterus à proprietate & ingenitâ vi ad motum compellitur, quotiescunque ab ea vel ob id, quod amicum, familiare & iucundum est, amplexandum, aut consequendum, aut ob id, quod molestat, & infensum & inimicum est, fugiendum, stimulatur. Hoc autem quamuis Galenus non admittat, experientia tamen ipsa assiduò id comprobat, & nos obstetricibus & mulieribus parum credentes, vterum ipsum vsque ad vmbilicum, & nonnunquam suprà ipsum eleuatum propriis manibus contrectauimus; & vt tum Hippocrates, tum alij fecere, in propriam sedem paulatim propellendo deduximus. Insuper vel optimis & iucundis, vel prauis & fœtidis odoribus sub natibus, vel subtus muliebrem sinum admotis, tum sursum, tum deorsum vterum assiduò moueri conspicimus, & id ex respiratione ipsâ, vel oblæsâ, vel liberâ euadente manifestè deprehendimus. Idem quoque in dulcioribus quibusdam cibis per os exhibitis contingere interdum cernimus. Vt enim vterus tum odores, tum cibos sibi familiares, atque iucundos complectatur, sursum repit, propter maximam cum iis conuenientiam. *Et postea*, vt caussam huius motus reddat, prolixè de virtutibus & motu vteri discurrit. Admiratione digna est, *inquit*, facultas vteri retentrix, quæ fœtum adeo vastum pondereque, & assiduo calcitratu molestum, tempore adeo longo, & quasi cognitione aliquâ prædita sit, donec ad perfectam maturitatem deductus sit, retineat: Cùm tamen ab eo nec alimentum, nec emolumentum aliquod capiat,

An vterus in fœminis reuera adscendat.

capiat, sed potius è conuerso proprio nutrimento ab ipso continuò attrahente priuetur. Hoc enim aliud est, quàm paucum attritum comminutúmque cibum suauem atque iucundum pro sui ipsius nutricatione quinque aut septem borarum spatio detinere. Vrina, fæcesque, nisi sphincter præsto esset quamprimum, nullóque temporis momento intercedente à vesicâ rectóque inrestino expellerentur. Vterus tamen, citra alicuius musculi adiumentum, tum fœtum, tùm vrinam longiori tempore sustinere deprehenditur: & quod magis est, ex propriis vasis, & concepraculis tunicatum hæc omnia obuoluentium & conseruantium materiam præber. Sed quid de vteri alteratrice facultate dicemus? quæ non alimentum concoquit, vel fundit, aut segregat ab excrementis, vt tandem in propriam substantiam immutet: sed veluti emortuum semen & omnibus facultatibus consopitum viuificat, excitat, & ad perfectum actum illud vnà cum omnibus ipsius facultatibus plenius deducit, vt ex ipso non alimentum proprium, aut aliud adiumentum, sed quoddam ab eo, & penes materiam, & penes formam omnino alienum & separatum generetur. Quod si tres hæ facultates in eo tàm eminentes sublimésque cernuntur, quis vnquam diceret vim illam, quæ non circa præsens, vt reliquæ, sed circa absens versatur obiectum, & quæ, quod consentaneum, & familiare est, insequitur, attrahit, & auidiùs complectitur, reliquis quoad vim proportione non respondere? Nonne potius statuendum est, ipsam penes insitam virtutem reliquas omnes superare debere? nobis quidem sic videtur, cùm illas & ordine & tempore præcedat, & in caussâ sit, vt eæ omnes ad opus proprium excitentur, & traducantur. Quis itaque posthac Diuinum non admirabitur Platonem? qui ad hanc potissimùm attrahendi vteri validissimam vim respiciens, dicebat, quod vulua quoque matrixque in fœminis eadem ratione animal auidum generandi, quando procul à fœtu per ætatis florem, aut vltra diutius detinetur, ægrè fert moram, ac plurimum indignatur, passimque per corpus oberrans, & cætera. Quid n. per fœtum, nisi semen ipsum virile Diuinus Vir intellexit, cuius gratiâ vterus creatus est? Cum igitur hanc attrahendi vim adeo exquisitam vterus consecutus sit, mirum non est, si, dum à re quapiam intrinsecâ, vel extrinsecâ, quæ vel amica vel inimica sit, irritatur, lacessitus & quasi succensens (vt ait Plato) de proprio loco decedat, & aliàs aliam in partem oberret, vt iucundum & blandum consequatur, & infensum & inimicum deuitet. Vnde in hoc Galenus non parum demirandus est, quod Platonis sententiam redarguerit. Is n. non dixit, vterum animal absolutum esse (quis n. esset tàm fatuus?) neque vsque ad cor, aut supra diaphragma perduci. Quamuis n. sursum vt plurimum à propriâ facultate compellatur, vt paulo post declarabimus, non tamen supra magis tendit, & mouetur, quàm à propriis ligamentis, & certuice sibi permittatur, quæ ligamenta ob id longa fuêre creata, vt in exactam magnitudinem & paruitatem tum dilatari, tum constringi posset. Mouetur a. vterus; dum à propria virtute compellitur, potissimum sursum, & versus ipsum cor; quia maximam ad illud naturalem inclinationem babet, & id non abs re, cum ab ipso corde spiritus ipsos, & innatum calorem, omnes suas facultates viuificantem, suscipiat, & insuper, cum ad semen attrahendum & retinendum præsertim ordinatus sit vterus, seminis a. forma & omnis facultas in spiritibus consistat, mirum non est, si dum præsertim spirituum aut alimenti penutiâ laborat, aut aliquâ præter naturali dispositione, versus cor, tanquam spirituum, & caloris & vitæ radicem, & versus iecur, & ventriculum, vt ait Hippocrates, quæ sunt alimenti veluti promptuaria, moueatur. *Hac Rudius.* Quibus positis caussam facilè inueniri posse putat, cur optimis odorib. naribus admotis statim vterus in quibusdam sursum feratur. Non n. id ideo accidere statuit, quia odores caput petant, & cerebrum feriant, cerebro a. ab odoribus affecto afficiatur vterus propter maximam conuenientiam inter vterum & cerebrum, sed potius, quia corde optimis odoribus teferto vterus illicò sursum versus cor feratur.

Galenus verò, *6. de loc. aff. cap. 5.* pluribus hanc sententiam oppugnat, docétque, etsi vterus aliquo modo moueri possit, atque ascendere, id tamen exiguum esse, neque sufficere rationes contrarias ad hoc, vt totum ipsius spatium ne ad ventriculum quidem adscendisse ostendant, tantum abest, vt hunc prætereundo ad septum transuersum pertingere possit.

Neque contrarium Anatomiæ peritus facilè asseuerabit. Vterus enim validis ligamentis quatuor ita in suâ sede sistitur, vt sursum tanto spatio moueri nullo modo possit. Et longè alia ratio est procidentiæ Vteri, quàm hic obiicit Hercul. Saxonia & alij. Equidem notum est, cum procidit Vterus ligamenta satis extendi, sed tunc prius ea humectantur: cùm verò ligamenta humectata & laxata Vterum continere firmiter non possint, is pondere suo spontè delabitur, & ligamenta secum extendit. Nulla verò caussa dari potest, cur si ligamenta laxentur, vterus sursum ferri debeat, & quidem tàm subitò, & subitò rursum ad suum locum redire ac in eo quiescere. Procidentia enim Vteri sensim fit, & semel is prolapsus non in momento loco suo restituitur. Et quamuis in conceptione dilatatur: tamen id sensim fit & æqualiter, non verò subitò & ad vnum latus. Neque etiam in conceptione ligamenta admodum laxantur, cum vteri fundum ab omni connexione liberum sit, in lateribus verò saltem ligamentis connectatur. Vt verò non ita extensus (plerunque enim pugni magnitudine saltem quid in ventre voluï percipitur) subitò hinc inde moueatur fieri non potest. Neque si humectatione vterus indigeat, loco moueri, & ad hepat ac cor sanguinis fontem ferri necesse habet. Venas enim & arterias satis copiosas habet, quibus sanguinem attrahere potest.

Et omnino Galeni sententiæ assentiendum ob rationes modò allatas. Etsi enim vtero motus quidam denegandus non sit, isque naturalis, qui fit per fibras eius, quo & semen attrahit, & fœtum iam maturum excludit: tamen motus localis talis, quo vsque ad diaphragma subitò feratur, nullo modo ei competere potest; cum ligamentis in suâ sede firmiter, ita vt supra os factum vix eleuari possit, contineatur. Et cum vterus etiam recto intestino & pudendis annexus sit & cohæreat, si vteri corpus reuera versus superiora subitò moueretur, fieri non posset, quin partes istæ valde tenderentur, ac conuellerentur, atque extensione ista dolor in illis partibus excitaretur; qui tamen in eiusmodi fœminis non animaduertitur.

Equidem inter Recentiores istam de vteri motu sententiam alio modo defendere conatur Adr. Spigelius, *de humani corporis fabr. lib. 8. cap. 19.* dum scribit, non solum vteri fundum, sed vterum cum restibus & vasis locum mutare, & non tantùm extra pudendum procidere, sed & ascendere, & diaphragma ac hepar comprimendo suffocationis periculum inducere. Et quamuis dubitatum sit à multis de hac re nostro seculo, quibus res visa fuit risu potius, quàm fide digna: eos tamen potius ridendos censet, qui id negant, vt qui neque in Anatomicis quicquam, neque in rerum Naturâ experientiæ habeant. Reuera n. se multiplicem loci mutationem non tantùm in iis, quæ vterum non gerunt, sed & in ipsis grauidis sæpenumerò animaduertisse. Et propterea putat, non frustra doctissimum Hippocratem, *in lib. de mulier. morb.* tam crebram huius morbi fecisse mentionem, támque sollicitè omnia ipsius symptomata assignasse. Modum verò & caussam adscensus vteri quod attinet, statuit, vterum per se non moueri,

moueri, ſed ab aliis trahi vel pelli, & quidem in hoc affectu inflari vterum, & ligamenta ipſius à copioſis flatibus, vnde eum ſurſum trahi, & à flatibus repletum ob leuitatem adſcendere, ſe inter inteſtina inſinuare, & ventriculum ac diaphragma petere.

Verùm enim vero & hac in re Spigelio Viri Naturæ & Anatomiæ non ignari aſſentiri non poſſunt. Etenim vterum aliquando inflari, extra dubium quidem eſt, & egimus de eo affectu *ſupra*: verùm quod in vteri inflatione vterus ſurſum feratur, non obſeruatum; ſicut nec illud animaduerſum, quòd morbus hîc flatibus ex orificio vteri erumpentibus ſoluatur, id quòd in inflatione vteri accidit. Atque ſi vterus ipſe adſcenderet, ligamenta eius vel laxari vel rumpi neceſſe eſſet; quod in hoc affectu fieri nondum probatum. Etenim ſi hoc fieret, vterus pondere ſuo delaberetur, & vteri procidentia fieret. Etſi enim obiicere Spigelius poſſet, id ideo fieri, quia vterus flatibus repletus ob leuitatem ſurſum adſcendat: tamen quia paroxyſmus ille hyſtericus ſæpe breui tempore ſoluitur, poſt eum & diſcuſſis flatibus id fieri deberet, cùm ligamenta ſeu humiditate laxata & elongata, ſeu rupta tam citò ad priſtinam naturam redire non poſſint.

Quia tamen negari non poteſt, fœminas interdum corpus & globum quaſi circa vmbilici regionem oberrantem ſentire, idque & obſtetrices & Medicos manu admotâ deprehendere, quidnam illud ſit, inquirendum. Albertus Bottonnus, *de morb. mulier. cap.39.* ſtatuit, malignum corruptúmque vaporem à cohibito ſemine aut menſtruo ortum, ſubſtantiæ ſuæ tenuitate ac proinde mobilitate inſtar cuiuſdam animalis per corpus moueri, & errare, & varias corporis partes afficere. Verùm hoc quidem certum eſt, vapores prauos ex vterò adſcendentes corporis partes ſuperiores varias afficere; nondum verò hoc modo explicatur, per quas vias illi moueantur, & quâ parte concludantur, vt globi quaſi cuiuſdam per abdomen circumuoluti ſpeciem præ ſe ferant. Præterea vteri iſte aſcenſus, qui ita appellatur, non idem cum ſuffocatione vteri malum eſt. In hoc enim vteri aſcenſu dicto non ea, quæ in ſuffocatione vteri apparent, ſymptomata, neque metus, neque ſopor grauis, neque delirium, aut alia eiuſmodi grauiora ſymptomata adſunt, ſed ſaltem fœmina quodam præcordiorum dolore, ſpirandi difficultate, aut animi quodam deliquio premitur. Ideóque etſi à prauis vaporibus quocunque modo ad ſuperiora adſcendentibus ſuffocatio vteri fieri poſſit: non tamen vteri adſcenſus, in quo globus quaſi quidam tactu in abdomine deprehendi poteſt, quod non fit in ſuffocatione vterinâ. Lud. Mercatus, *lib.2. de mulier. affect. cap.12.* docet, non vterum illuc recurrere, quò putatur, derelictâ propriâ ſede, ſed in ſeipſum conuerti, & partem, quam ſimulat adire, in conſenſum trahere, aut verſus illam partem flatu aut humore repleri, eámque ſummopere lædere. Verùm vterum in ſeipſum conuelli, & partem aliquam verſum ſe trahere, credibile non eſt, & ipſo tactu deprehendi poteſt, potius aliquid adſcendere, quàm deſcendere. Deinde quomodo verſus illam partem, quæ in conſenſum trahitur, vterus flatu impleri poſſit, ita quidem, vt circa vmbilicum etiam percipiatur, non explicatur.

Vero magis conſentaneum eſt, id corpus, quod tactu deprehenditur, non ipſum vterum eſſe, ſed teſtes & vas illud cœcum, quod à Fallopio inuentore, qui tubæ extremo orificio id comparauit, Tuba Fallopiana dicitur. Cum enim teſtes vteri ſint penduli, & corpus Tubæ fiſtuloſum, laxum & vagum, dum ſemine corrupto & vaporibus ac flatibus replentur & turgeſcunt, per hypogaſtrium hinc inde moueri, & ad vmbilicum vſque adſcendere poſſunt. Poſſe autem teſtes & Tubam vteri tumorem talem rotundum, qualis interdum in fœminis deprehenditur, efficere, obſeruatio Viri Cl. Ioh. Riolani docet, qui *Anthropograph. lib.2. cap.34.* ſcribit, ſe in hyſtericis virginibus deprehendiſſe teſtes pugno grandiores ſeroſo ſemine turgentes, quin etiam Tubam vteri amplificatam & valdè dilatatam.

Cauſſa.

E quibus facile patet, huius affectus cauſſam eſſe poſſe, quæcunque ad ſeminis corrupti in teſtibus fœmininis cumulationem facere, & vaporibus ac flatibus prauis vaſa illa replere poſſunt, de quibus *part.2. ſect.3. cap.4. de ſuffocat. Vterina* dicetur. Eadem n. ferè cauſſa eſt huius mali & ſuffocationis vterinæ; hæc ſaltem differentia, quod in ſuffocatione vterinâ vapores illi praui per venas, arterias & neruos liberè feruntur, & propterea etiam partes principes grauiter afficiunt; in adſcenſu verò vteri dicto teſtibus fœmineis & Tuba vteri concluduntur maximam partem, vnde etiam tam grauia ſymptomata, vt in ſuffocatione vteri, non inferunt. *Cauſſa.* *Adſcenſus vteri & ſuffocatio vterina quomodo differant.*

Signa Diagnoſtica.

Ab ipſis fœminis, vt & aliis, quibus abdomen contrectandum exhibetur, quoddam corpus q. globoſum hinc inde moueri & volui percipitur. Mulier quendam præcordiorum dolorem, & anguſtiam & ſpirandi difficultatem percipit, ſine metu tamen, vt dictum, ſine ſopore, ſine delirio & aliis grauioribus ſymptomatis. Præceſſerúntque cauſſæ, quæ vterum afficere, humoreſque in eo mouere potuerunt, vt odores ſuaues naribus admoti, dulcia aſſumpta. *Signa.*

Cauſſæ verò, quæ ab aliis autoribus recenſentur, non vteri Adſcenſus dicti, ſed vteri ad latera declinationis vel deſcenſus aut procidentiæ cauſſæ ſunt, quæ *capite ſequenti* proponentur.

Prognoſtica.

1. Malum equidem hoc minus periculoſum eſt, & minus grauia, quàm ſuffocatio vterina, habet ſymptomata. *Prognoſtica.*

2. Ipſum tamen etiam non contemnendum eſt. Poteſt enim in vteri ſuffocationem degenerare, ſi vapores illi praui aliam viam quærant, & per vaſa ad membra principalia ferantur.

Curatio.

Vt malum hoc tollatur, neceſſarium eſt, vt ſemen corruptum & vapores praui, qui inde exhalant, euacuentur, & diſſipentur. Quod quâ ratione fieri poſſit, infra, *part.2. ſect.3. cap.4. de ſuffocatione vteri,* dicetur. *Curatio.*

CAPVT XVI.

De Vteri Procidentiâ.

PRocidentia verò ſeu prolapſus vteri, Barbaris etiam Præcipitatio vteri dicta, eſt, vbi vterus deorſum tendit, & interdum etiam extra abdomen propendet. Qui quidem prolapſus nunc maior eſt, ita vt ad dimidium coxarum & genua ferè deſcendat; nunc minor, vt parum extra pudenda promineat. Si verò quidem verſus inguina deſcendat vterus, non tamen extra abdomen prolabatur, deſcenſus vteri dicitur. Si verò in alterum latus voluatur, inclinatio vteri appellatur, *vt cap. præcedente* dictum. *Vteri Procidentia.* *Deſcenſus vteri.* *Inclinatio Vteri.*

Cauſſæ.

Mutat autem præter naturam ſitum vterus, dum ligamenta illa, quibus continetur, non rectè ſeſe habent.

Vterus equidem ipse seu fundũ vteri à parte superiore, anteriore & posteriore nulli parti alligatur, sed ab omni connexu liberum est, vt commodè in omnem partem in conceptu dilatari & extendi possit. At in lateribus ligamenta habet quatuor, duo superiora, lata ac membranosa, à peritonæo enata, quibus ossis illi lateribus alligatur; duo inferiora, quæ processus sunt neruei, teretes & caui, ortumque habent à lateribus fundi vteri prope vasa deferentia, quæ contingunt ad inguináque descendunt per productiones peritonæi, ac supra pubis os in latam ac nerueam exilitatem degenerant; reliqua pars vsque ad genu postea in interni femoris membranam excurrit. Magnis vasis etiam per venas & arterias, præsertim spermaticas, spinali medullæ per neruos alligatur. Ceruix autem vteri cum vicinis partibus vndique connectitur, antè vesicæ vrinariæ & ossibus pubis beneficio membranarum à peritonæo prodeuntium, posterius rectò intestino, cui toto ductu incumbit, & circumcirca fibris quibusdam vicinis partibus alligatur. Situm ergo mutat vterus, dum vel in aliam partem trahitur, vel dum laxatis & solutis ligamentis, quibus continetur, proprio pondere delabitur. Trahitur ad latera, & id fit hoc modo, vt Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* & ex eo Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 77.* his verbis docet: Suppressis mensibus, *inquit*, necesse est, venas & arterias ad vterum tendentes repleri. Nam sanguis vsque ad vasorum oscula accurrit quidem, verùm intra vterum prodire non potest, aut eò, quòd nimiâ crassitudine osculis impingitur, & grumosus fit: aut quòd ipsa oscula clausa sunt & transitum impediunt, ita vt venæ humore refertæ extendantur, & vicinos vteri appendices humectent, quorum extensione vterus retrahitur. Si itaque ex vtraque parte æqualis retractio fiat, reclinatio aut reuulsio siue recursus vteri æqualis contingit: Si verò in alteram partem maior retractio fiat, alterum è visceribus his in caussâ est, splen videlicet aut hepar, quorum venæ superfluo sanguine extentæ à suis partibus vterum retrahunt; hepaticæ venæ è dextris, splenicæ è sinistris, prout alteræ magis fuerint repletæ.

Fieri tamen etiam potest, vt à vasorum & ligamentorum laxitate, sed non nimiâ, ex vnâ parte vterus ad sanam inclinet: ita tamen, vt etiam nonnihil deorsum declinet, idque senibus maximè accidit.

Proprio autem pondere descendit, & vteri procidentia fit, quoties eius cum partibus, quibus cohæret, connexus soluitur, idque præcipuè fit, cùm ceruix vteri, cui fundum quasi basi innititur, à vicinis partibus, quibus fibris quibusdam annectitur, separatur. Et quidem si in vteri fundo vicino loco tantùm nexûs istius fibrosi solutio fiat, vterus in sinum muliebrem saltem descendit, ibíque cum parte aliquâ ceruicis inuersâ subsistit. Si verò vndique & toto ductu à vicinis partibus ceruix vteri liberetur, tunc vterus cum ceruice inuersâ extra corpus prolabitur & dependet, vterusque in fundo non inuersus, vt collum, sed eâ formâ, quam habet, dum in abdomine adhuc latet, suspensus, & ceruici vteri cum basi innixus, orificio illius in imo saltem patente hærebit.

Vnde autem connexûs ista solutio fiat, non ita planum est. Vulgò quidem docetur, ligamenta vteri vel laxiora fieri ex humoris pituitosi affluxu, ideóque in senibus præcipuè, eúmque in vtero ob eius debilitatem, ab aeris frigidi post partum, vel fluentibus mensibus in vterum admissione, pedum refrigeratione, sessione super lapide frigido & similibus caussis contracta generari, vel à toto corpore aut parte aliquâ ad vterum mitti: vel extendi ea ex frequenti & difficili partu, & graui ac onerosâ fœtûs gestatione; vel rumpi ex casu, vel ponderosi fœtus gestatione, aut ponderis eleuatione, præcipuè post partum, aut saltatione, partu laborioso, aut abortu, violentâ secundinæ extractione, ex sternutatione post partum, vociferatione.

Quas caussas externas & euidentes proponit Hippocrates, *lib. 2. de morb. mulier.* Omnis, *inquit*, occasio vteros propellere potest, si quid malè habeat. Nam & frigore pedum ac lumborum, & à saltatione & terrore, & lignorum sectione & cursu ad acclinem & decliuem locum, & ab aliis caussis multis propelluntur.

F. Platerus tamen aliter nonnihil hac de re sentit, & vteri procidentiæ caussam proximam colli seu ceruicis vteri connexus fibrosi cum partibus vicinis solutionem esse statuit. Separationem hanc autem ceruicis vteri in vicinis partibus plerunque ipsum vterum perficere, si ille per vim deorsum in sinum detrusus adeo impellatur, vt adnatam illic ceruicem simul trahendo, vel impetu quodam subitò, vel sensim, si minore vi, sed frequenter illud fiat, à fibris primo vtero proximis auellat, & si vlterius procedat, reliquas quoque diuellendo, collumque inuertendo secum deorsum aliquousque, vel etiam extrorsum detrahat. Pelli autem hoc modo deorsum vterum docet in conatibus magnis sæpe iteratis, in deiectionibus difficilioribus, vel exsufflationibus, maximè verò ab eo conatu, quem in partu mulier adhibet, si præsertim is ob difficultatem pariendi magna vi peragatur, vterusque cum fœtu in sinum ceruicis nimium detrudatur; vel si secundina adhærens adhuc vtero ab obstetrice ita trahatur, vt & vterus cum ea in sinum feratur, ceruixque simul trahatur; vel si saltu, aliâque corporis commotione validâ vel sæpe iteratâ vterus in sinum impellatur. Alia tamen etiam de caussa ceruicem vteri à vicinis partibus separari posse docet, nimirum coitu violento vel sæpius repetito, aut propter putredinem & corruptionem illic collum absumentem.

Ab aliis verò caussis, quàm hisce violenter agentibus, vteri procidentiam fieri posse negat. Nam quod relaxationem ligamentorum attinet, membranas vterum connectentes ita comparatas esse scribit, adeóque laxas, vt cum vterus procidat, facilè eum subsequi possint. Neque ab hac caussa vteri procidentiam fieri posse, vel ex eo patere putat, quod hydropicis mulieribus, quibus vterus cum adnatis membranis in aqua sæpe longo tempore innatat, non tamen procidit. Neque etiam membranarum disruptionem vteri procidentiæ caussam esse posse existimat, idque vel inde patere putat, quod in muliere quadam, cui has membranas putredine penitus absumptas fuisse, sectio post mortem patefecit, vterus minimè à sua sede recessit.

Verùm enim vero hoc equidem non negamus, non posse vterum procidere nisi fibræ illæ, quibus collum vteri partibus vicinis connectitur, soluantur, atque id etiam citra grauiorem læsionem & hæmorrhagiam accidere posse, si vterus pondere deorsum vergat. Hoc verò in quæstione est, an vterus saltem à caussis violenter agentibus ita deorsum trudatur, an verò etiam pondere suo, ni partibus vicinis alligetur, deorsum ruat. Etsi enim parte superiore vteri fundus liber sit, vt distendi pro necessitate possit: tamen ad latera quatuor ligamentis, vt supra dictum, annecti, ex anatomia constat, quæ si laxantur, vel extendantur, vel rumpantur, caussa esse possunt, vt vterus descendat. Itaque etsi non nego, proximam caussam procidentiæ vteri esse connexûs illius fibrosi colli vteri cum partibus vicinis solutionem, eamque fieri posse ab vtero deorsum descendente: tamen vt vterus descendat, ligamenta vteri laxata, extensa vel rupta caussa esse possunt. Quod verò in hydropicis mulieribus vterus non semper procidit, caussa esse potest, quod aqua illa in abdomine collecta salsa est, quæ potius siccandi, quàm humectandi ligamenta vteri vim habet.

Prognostica.

Si solùm descensus vteri fit extra vuluam, vel etiam intra eam, apparet exiguus tumor quasi extensæ pellis, & *Prognostica.*

& pondus veluti oui maioris circa pudenda percipitur. Si verò vterus prolabatur, appatet tumor oui anseris instar, in cuius imâ parte apparet foramen, quod est internum orificium vteri. In principio simul adest insignis dolor partium, quibus annectitur vterus, lumborum nimirum, hypogastrij, pudendi, & circa os sacrum, propter ligamenta tensa vel rupta. Postquam autem malum aliquandiu durauit, ob assuetudinem dolor mitigatur, & solùm ponderis quædam molestia sentitur, & vterus prolapsus in ambulando impedimentum exhibet. Interdum etiam ob rupta vasa sanguis erumpit. Sæpe etiam feces alui & vrina supprimuntur ob compressionem. Accedit interdum febris, vt & conuulsio. An autem à relaxatione vel ruptione vel erosione ligamentorum procidentia vteri fit, sic distinguendum est. Si à laxitate ligamentorum malum est, sensim generatur, & cum minore dolore est, ac præcesserunt caussæ vteri ligamenta humectantes & laxantes. Si verò à rupturâ ligamentorum fiat procidentia vteri, subitò generatur, dolor est vehementior, & sanguis interdum erumpit, ac præcesserunt caussæ, quæ violenter ligamenta rumpere potuerunt, & nullum morbi alicuius vlterius vteri adest indicium. Si ab vlcere ligamenta sint erosa, vlceris indicia adsunt, & simul puris aliquid effluit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectus hic dum recens est, & descensus potius vteri, quam eius extra vuluam procidentia, facilius curatur.

2. Si verò malum diutius durauerit, & procidentia sit maior, non nisi longo tempore curatur, & difficulter planè.

3. Curatur autem facilius in iunioribus, quam adultioribus, quibus vterus, etsi reponatur, leui de caussâ iterum procidit.

4. Malum ipsum per se rarò lethale est, valdè tamen molestum & turpe, quod fœminis in deambulando impedimento est, ac conceptionem præterea, & menstruorum rectam purgationem impedit.

5. Si tamen dolor, febris, conuulsio, & alia grauia symptomata accedant, fœminæ mortis caussa esse potest, præsertim puerperis.

6. Curatur autem difficilius vteri procidentia, quæ fit à ruptione vel erosione ligamentorum eius, quam quæ fit à laxatione eorundem. Imò rupta vteri ligamenta iterum consolidare impossibile est, si malum inueteratum sit, cum partes callo iam obductæ consolidari nequeant. Quod etiam de fibroso vteri connexu accipiendum.

7. Interdum vterus ab ambiente aëris alteratione aut violentâ repulsione corrumpitur, & gangtæna corripitur: quod si accidat, ob maioris periculi auersionem totus præscindendus est, quod tamen superstite fœminâ fieri potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Vterus è suâ sede prolapsus in eam reponi postulat. Repositus verò in suo loco ne iterum prolabatur, continendus. Ligamenta ergo si sint laxa & humiditate madentia, exsiccanda & adstringenda; si rupta, agglutinantia & sarcotica vsurpanda, qualia in herniâ intestinali adhiberi solent, quod vt commodiùs fiat, corpus prius euacuandum. Dolor si sit vehemens, mitigandus, & aliis, si quæ adsunt, symptomatibus occurrendum. Si verò vterus gangrænâ & tandem sphacelo corripiatur, abscindendus est.

Vteri repositio. Danda ergo opera, vt vterus in suam sedem quamprimum reponatur, antequam ab externo aëre alteretur, vel compressione partium vicinarum intumescat & inflammetur, quod fit, si clystere præmisso, si flatus vel stercus in intestinis adsint, & vesicâ etiam euacuatâ (nam cum vterus medio inter intestina & vesicam loco sedem suam habeat, si partes illæ plenæ & tensæ sint, vterus facilè reponi non potest, partibus illis renitentibus,) ægra supina in lecto collocetur, & coxis eleuatis ac poplitibus reflexis, & capite, quantum fieri potest, demisso, ipsa basin tumoris manibus apprehendat, eúmque introrsum adigat. Quod si ipsa perficere non possit, Chirurgus aut obstetrix digitum in orificium eius immittat, vterumque sensim attollat. Si verò repositioni valdè resistat, lana, vt docet Hippocrates, conuoluta tenui linteo circundata, aut lana gossypina circumponatur baculo, cuius extremitas crassior vuluæ magnitudini respondeat, deinde in locum illum succo aliquo adstringente perfusum immittatur, & blandè ac citrà violentiam tutò vteri moles reponatur. Si tamen vterus intumuerit, ex alteratione ab aëre externo frigido, fouendus decocto maluæ, althææ, seminis lini, fœnigræci, flor. chamæm. baccar. lauri, & inungendus oleo lilior. albor. ac pinguedine gallinæ. Aut si inflammatio adsit, ea sistenda, & repositio tandiu differenda. Scribit etiam Rodericus à Castro, *de morb. mul. lib. 2. cap.* 17. vtile esse, vt Medicus vel Chirurgus cauterium actuale ignitum manu ostendat, ac simulet, quasi vellet vterum eo tangere. Ita enim vterum retrahi, vt & intestina, si prolapsa sint. Refertque exercitatissimum quendam Chirurgum, in Academiâ Salmanticensi Professorem, curasse quendam, qui vulnus in ventre acceperat, per quod intestina egrediebantur, quæ cum nullo remedio reduci potuissent, nihil aliud profuisse, quam quod candens ferramentum magnum coram patiente manu gestans, vulneri se applicaturum finxit. Eius enim rei terrore subitò intestina è vestigio in suum locum reducta fuisse.

Antequam tamen vterus reponatur, non incommodum fuerit, ipsum adstringentibus & glutinantibus conspergere, vel fouere & inungere. Ita enim postea repositus in suo loco facilius retinetur, & medicamenta hæc adstringentia & glutinantia faciunt, vt partes diuulsæ faciliùs coalescant. Fotus fiant è plantis, quæ mox enumerabuntur. Puluetes ex iisdem parentur, vt & mastiche, thure & similibus.

Vt ℞. *thuris, mastiches, ana* Drach. ij. *sarcocoll. lacte nutrita* Drach. j. *mumiæ, balaustior. sang. draconis, ana* Drach. ß. F. puluis.

Vt autem commodiùs ac faciliùs repositio fiat, suffitus instituatur ex pelle anguillæ sale conditæ, & in fumo exsiccatæ, ac in puluerem redactæ. Ad faciliorem vteri repositionem etiam faciunt cucurbitulæ cum multâ flammâ ilibus, vmbilico aut sub mammis appositæ: vt & suaueolentia naribus admota.

Postquam vterus fuerit repositus in suum locum, vt in suo loco contineatur, mulier in lecto reclinetur, cruribus extensis, ita vt vnum alteri incumbat, & in eo situ diebus 8. vel 9. maneat. Simul interim cura habeatur, ne aluus vel pigrior sit vel laxior. Si enim feces duræ sint, vterus in iis egerendis facilè præcipitatur. Lubrica verò aluus membranas vterum alligantes laxat. Simul etiam omnes caussæ, quæ prolapsum excitarunt, tollendæ sunt, & vniuerso corpori, vt & vtero prospiciendum. *Vteri repositi in loco suo Retentio.*

Medicamenta autem, quæ vtero reposito retinendo adhibentur, duum generum sunt. Quædam enim & vterum in loco suo retinent, & eum partibus vicinis agglutinant, atque vt quæ laxata sunt, coalescant faciunt: talia sunt medicamenta adstringentia, & agglutinantia, quæ tamen commodiùs opus suum perficiunt, si pessi formâ applicentur, vel pessus cum iis adhibeatur. Quædam verò vterum tantùm retinent, quæ cura Palliatiua nominatur. Equidem conglutinatio solius naturæ est; vt ea tamen rectiùs & facilius perficiatur, omnia faciunt, quæ vterum in suo loco retinent, inprimis verò medicamenta, *Medicamenta vterum repositum retinentia.*

medicamenta, quæ vulneribus consolidandis & herniis curandis adhibentur, cum interna, tum externa.

Vt in loco suo retineatur, pessus formâ pyri seu figurâ vteri in eum mittendus. Nimirum is ex subere vel spongiâ in dictam figuram efformandus, & lanâ succidâ vino austero vel succo acaciæ, oleo mastichino myrtino, cydoniorum, & rosarum madidâ, inuoluẽdus, ac puluere sanguinis Draconis, boli armeni, mastiches conspergendus. Vel ex vnguento Comitissæ, vel alio adstringente cum pice, quibus & galbanum, bdellium, sarcocollam addere licet, fiat emplastrum durius, è quo magdaleon eâ figurâ, quæ vterum impleat, fundumque attingat, formetur, & in vterum immittatur.

Vmbilico interim, vel sub mammarum regione, aut vtroque rene cucurbitula cum multâ flammâ, sine scarificatione, affigenda.

Renibus quoque ac lumbis & abdomini tale Emplastrum imponendum.

℞. *Opopanacis* Vnc.ij. *styrac. liquidæ* Vnc.ß. *thuris, mastich. picis, boli Armen. ana* ℥.ij. *ceræ q.s.* F. Emplastrum.

Vel ℞. *ladani* Drach.jß. *thuris, mastich. ana* Vnc.ß. *ligni aloës, caryoph. spicæ vtriusque, ana* ℥.j. *ambræ* gr.iiij. *moschi* Scrup.ß. F. duo Emplastra rotunda, quæ è regione vmbilici lateribus applicentur.

Ipsi verò vtero aut dorso applicetur *Emplastrum contra rupturam, vel diaphœnicum, vnguentum Comitissæ* & similia.

Suffitus etiam ille ex pelle anguillæ sale conditæ continuandus, quem nonnulli hic valde commendant: vel etiam aliis fœtidis suffitus instituendus, & genitalibus immittendus est. Naribus contra suaueolentia, nisi fœmina obnoxia sit suffocationi vterinæ, moschus, ambra admouenda. Et omnino opus est iis, cum fœtida genitalibus adhibentur. Cum n. eorum odor, si ad nares pertingat, non solùm vteri præcipitationem inducere, verùm etiam caput & cor offendere possit, non sine rebus odoratis naribus admotis vsurpanda.

Fomentiones quoque vtiles sunt è decocto *rad. tormentillæ, bistortæ, consolidæ maior. plantag. pentaphylli, fol. quercus, myrti, rubi, pini, cupressi, lauri, herniariæ, polygoni, verbenæ, bursæ pastoris, mille folij, betonicæ, artemisiæ, saluiæ, matricariæ, balaustiorum, cortic. granator. cupular. gland. nucum cupressi, baccarum myrti, sumach.*

Vt ℞. *fol. rubi, plantag. caudæ equinæ, myrti, ana* Mij. *absinthij* p.ij *balaustior.* Vnc.ß.

Coq. in aq. & vini rubri partibus æqualibus pro fomentatione.

℞. *rad. tormentillæ, consol. maioris, bistortæ, ana* Vnc.ß. *balaustior.* Drach.ij. *nuc. cupressi* Vnc.ß. *fol. plantag. salicis, mespilor. quercus, summit. rubi, flor. rosar. rubr. ana.* M.j.

Infundantur sacculo, qui loco affecto applicetur.

In ipsum etiam vterum per syringam iniiciantur medicamenta eadem facultate prædita. Vt:

℞. *rad. consolidæ* Vnc.j *bistortæ, balaustiorum, ana* Vnc.ß. *herniariæ* Drach.ij. *millefolij, artemisiæ, ana* Vnc.ß.

Coq. in vino rubro.

Quæ omnia si non prosint, thermæ sulphureæ efficacissimum auxilium sunt.

Et quia plerunque vteri ligamenta laxantur ab humore nimio, quo imbuuntur, aquosos & pituitosos humores expurgare, corpusque & vterum exsiccare vtile est, & interim medicamenta ad roborandum vterum exhibere. Commendatur decoctum musci querni cum vino albo, vt & decoctum C.C. fol. lauri & myrti.

Vt ℞. *C.C. fol. lauri, ana* Drach.j. *myrrhæ* Scrup.j.

F. puluis pro duabus dosibus, detur que cum vino austero.

Vel ℞. *zedoar. sem. pastinacæ hortens. ocul.* ♋ *præp. ana* Drach.j. *nucis mosch.* Drach.ß. F. puluis. Dosis Drach.j.

Vel ℞. *rad. tapsi barbati* Drach.ij. *fol. myrti, sem. pastinacæ domesticæ, ana* ℥ j. *rasuræ C.C.* Drach.ß. *cineris concharum* Scrup.j. *corall. rubr.* Scrup.ij. F. puluis.

De medicamentis tamen hisce adstringentibus cùm internis. tùm externis hoc obseruandum, cum simul menses sistendi vim pleraque habeant, cautè iis vtendũ esse, si mulieri adhuc stato tempore menstrua fluunt, ne supprimantur, & alia grauiora mala inde excitentur: Et præstat tum pessario aliquo ad retinendum vterum fœminam contentam esse, aut medicamenta hæc, vbi fluxus menstruus præteriit, vsurpare. Et si ex vitiosis humoribus ad vterum confluentibus & eius ligamenta laxantibus procidentia vteri proueniat, corpus vniuersum conueniente modo purgandũ & exsiccandum, in quem vsum etiam commodum est decoctum rad. Chinæ, ligni Guaiaci vel sarsæ parillæ.

Vt autem à Procidentiâ, quæ facilè iterum accidit, fœmina secura sit, aut si nulla perfectæ curationis spes sit, subligaculum seu zona, Hippocratica dicta, adhibenda. Hâc enim munitæ sine periculo procidentiæ ambulare & actiones suas perficere possunt, & vterus ab externo frigore defenditur. Paratur autem ad eum ferè modum, quo fasciæ pro herniâ parari solent.

Pessaria quoque quorum iam antea etiam facta mentio, in deploratis vteri procidentiis vtilissima sunt, quæ non in vteri ceruicem, sed ipsum vteri fundum immittuntur; quæ cum non facilè possint retrocedere, vterum continent, & vt in sua sede subsistat, cogunt. De pessario hoc pluribus agit Franc. Rossetus, *de part. Cæsar. sect. 6. cap. 3. 4.* docetque à Chirurgis variè ea parari, quoad materiam, quoad figuram, & quoad vsum. Aliqui enim ex solâ cerâ, alij ex argento aut auro excauato, alij ex subere cerâ tecto conficiũt. Præterea aliqui figurâ rotundâ, alij ouali, alij triangulari, aut quadrangulari, inæqualibus tamen lateribus, aut in angulos obtusos formant: alij formâ cordis depressi, alij ex rotunditate oblongâ & obtusâ figurant: alij denique rotundos in latitudinem, quæ in medio aliquando, aliquando verò non, perforata sint, parant. Sic etiam multi indentes, funiculum ad alterum extremum alligant, quo commodiùs, quando voluerint, extrahere possint: alij absque funiculo indunt, ita tamen vt sine magnâ molestiâ, quando visum fuerit, extrahere possint, non secus, quã si funiculus alligatus esset. Sunt verò alij, qui nunquã eximere iubent, cũ nihilominus mulieres viris concumbere possint, etiã maritis, si modò ipsæ velint, ignorãtibus: siquidem non solum locus laxus & amplus est, in quo continetur, sed etiã figura æqualis & polita est. Nec impedit etiam, quo minus mulier concipiat, eundem conceptum retineat, vtero gerat, & pariat. Quod sane admirãdũ auxiliũ, tutũque est, quo tanto malo præcipitationis vteri occurri potest, ita vt sæpius malũ omnimodè de curet, postquã aliquo temporis spatio in corpore gestauêre, ita vt eo opus postmodũ non habeant. Imò etiã si mulieres prius propter vteri præcipitationẽ concipere non potuêre, vt concipiant, auxilio est. Si enim Epiploon os vteri cõprimens, vt 5. *Aphor.* 46. Hippocrates habet, conceptum impedit, quantò magis tantus vteri prolapsus id impediet, qui in seipsum relaxatur, quasi seipsum oppressurus, nisi hoc modo in his occurreretur: quemadmodum in aliis fit, corpus emaciando, quod sæpius diætâ conuenienti præstatur.

Et cum mirum sit, & vix credibile, tale pessarium in fundo ipsius vteri retentum, nec conceptũ, nec gestationem, nec partum impedire, *cap. seq.* 5. testatur, se cum pluribus fœminis Vernolij prope Senlicerũ contulisse, quæ tali pessario vtuntur, quæ tamen nomẽ suũ celari voluerunt, inprimis, cum ne mariti quidem ipsas pessario vti sciant. Nominat verò quandã Clementiã Heraudie, quæ cum valdè iuuenis ante decimum tertium annum prolem habuisset, procidentiâ vteri passa est. Quæ dum tale pessariũ ferret, tertiò concepit, vtero gestauit, & peperit. Quamprimum enim esset enixa, rursus vtero indebat, eo solùm abstersô, & butyro oblinito, nec alio nouo vtebatur. Ita vt iam ab annis quadraginta & vltra, vno eodemque pessario solùm vsa sit, absque vllâ ipsius pessarij corruptione, aut ipsius suberis putrefactione.

Refert etiam, eius loci vicioásque obstetrices (præsertim verò *La Mineuse* nomine) constanter sibi affirmasse, ipsas iampridem plurimis mulieribus in partu adfuisse, quibus prædicta Clemeotia pessaria dederat: inter cæteras autem nominasse mulierem *la Nurette* dictam, quæ filium ante annos ouē erat enixa qui ipsi ostensus fuit, cui, cum ante exclusum fœtum pessarium procidisset, ipsa quarto à partu die, cum vterus rursus prolapsus foret, denuo indidit, quod postmodum semper ad mortem vsque absque molestiâ in vtero reseruatur. Præterea tale etiam pessarium ab eadem Vernolij Genouefæ Salantin nomine, adhibitum fuit, cui in primo matrimonio ob' diffi ilem partum vterus prociderat. Quod cùm per annos quatuor gestasset, interim licet grauida facta, pessarium tamen hoc toto gestationis tempore etiam tulit, quod tribus ante partum septimanis sponte prolapsum, ita tamen vt ideirco ante præfinitum à naturâ tempus enixa non fuerit. Ab eo tempore pessario opus non habuit, cum ab vteri prolapsu rectè fuerit curata: ita vt ab eo tempore rursus filios gemellos adhuc viuentes peperetit, quod sanè multis de caussis memorabile est.

Neque solum experientiâ, sed & ratione probat, c.8. eiusmodi pessaria impedire non posse, quò minus sperma viri & mulieris, vti conuenit, recipiatur & conseruetur. Si enim tale semen receptum vni solum ipsius vteri parti adhæreat, & ab eâ alimentum sumat, satis est, modò pro ipsius conseruatione & nutritione sufficientia acetabula adsint, nec magis omnibus opus habet, quam infans duabus mammillis, si vna sufficienter alimenta (vt sæpe accidit) ministret. Quare pessariū hoc ex subere paratum non impediet, cum sit mediocre, leue & politum, & sic per consequens embryonem nec comprimere, nec detrudere, nec lædere potest, quod in brutis polytocis, præsertim catellis vtero contentis, obseruare licet: quorum singulorum secundinæ separatim adhærent, à se inuicem satis distinctæ.

Fiunt nimirum talia pessaria commodissimè formâ rotundâ, ac tantæ magnitudinis esse debent, vt citra vim intrudi possint, vterum tamen, ne iterum procidat, retinere queant. Et parantur commodissimè è cortice leuissimo suberis, aut glomere è filo, & in cerâ liquatâ intinguntur, & eâ obducuntur. Adaptatur autem filum, vt quando libet extrahi possit; quod tamen rarius fieri debet, & non nisi cùm viro se iungere cupit. Cùm, vt dictum compertum sit, eas, quæ pessarium tale gestarunt, in vtero concepisse. Guil. Fabricius, *Cent.4.obs.61.* fœminæ cuidam nobili procidentiâ vteri laboranti fabricauit ex subere duos globos, alterum oualis, alterum rotundæ figuræ, eius magnitudinis, vt in vterum filo alligatum immittere inque eo retinere potuerit, quorum alterutrius vsu, prout libuit, vterū in corpore retinuit, vt sine pedes deambulare, siue equum aut currum conscendere voluerit, nullum tamen incommodum persenserit. Obduxit autem vtrumque Cerato sequenti calido adhuc, & liquido, & spatulâ eum læuigauit:

℞. *Ceræ noua* Vnc. iij. *colophon. gummi elemi, ana* Vnc.j. *terebinth.* Drach. iv. *pulu. rosar. odorifer. myrtillor. balaustior. radic. consol. maior. ana* Drach.j *mastich. olibani, ana* Drach.iv.

Misc. omnia diligenter, & cum *q.s. olei rosacei* F. Ceratum in formâ solidâ.

De pessariis autem hisce Caspar Bauhinus in Appendice ad Rousletum hoc modo scribit: Nostrates filum sumunt subtilissimum, quod delicatæ obuoluunt, globum ouali figurâ, ouo tamen paulò minorem, efformat, quem cerâ virgineâ obtegunt, ac in vteri collum indūt. Solet autem globus hic, dum menstruis laborant, elabi. Aliæ verò hoc pacto conficiunt: Accipiunt nucem iuglandem excauatam, quam cerâ virgineâ affabre obducunt, formâ & magnitudine ferè oui gallinacei, & in internam vteri concauitatem obstetricis operâ ingeri patiuntur. Quod vt faciliùs fiat, fluxu menstruorum fere desinente, fotubus ac insessibus malacticis ad otis vteri relaxationem vtuntur: Dein pessarium induunt: rum locum adstringentibus & corroborantibus fouent, & decubitum supinum atque tranquillum præcipiunt. Tale pessarium apud nobiles Germaniæ matronas, si vteri procidentiâ laborent, in vsu esse consueuit.

Pessariorum loco in vteri procidentiâ, circulis aliquæ vti solent matronæ: quare circulorum formam à Sorore meâ, p. m. (quæ in arte medicâ fuit versatissima) mihi communicatam, quibus in multis vsa est matronis proponam. *Circuli va. rini.*

Accipe *radicem vitis sylvestris*, & ex eâ circulos rotundos, modò maiores, modò minores, pro ceruicis vteri magnitudine, paratératéve conficito: dein accipe *ceram virgineam* q.s. cui adde *resinæ albæ*, aut *terebinthinæ* parum, liquefiant simul: tum Circulos prædictos huic ceræ resinæ mixtæ toties immergito, vsque dum crassitiem debitam acquirant. Circulus talis in vteri collum inditur, qui si minor sit, quàm oportet, excidit: Sin verò iustam habeat magnitudinem, sine vllâ noxâ remanet, nec facilè elabitur: & melius est, vt non eximatur, sed vt vsque dum sponte excidat, relinquatur: quod si verò excidat, nec dum curata sit mulier, alius indendus erit.

Iohannes Bauhinus, Illustr. Principis VVurttembergici, &c. Archiater, frater meus charissimus ad Procidentiam vteri circulos ex filo argenteo rotūdo cum furcâ trifidâ ex eadem materia paratâ, confici curat. Hic sine vi in collum vteri intruditur, qui interdum facilè, nisi educatur, hæret: sin verò ab vteri pondere propellatur, fasciâ retinendus erit. *Hac Casp. Bauhinus.* *Circulus alter.*

Si vterus gangrænâ corripiatur, nec ea sisti possit, sed in sphacelum abeat, vterus totus abscindendus, aut si mulier abscissionem, quæ ferro fit, non ferat, ligaturâ præscindi & tolli potest. Cuius rei historiam & modum habet Francisc. Roussetus, *de partu Cæsareo, sect.4. cap.5. histor.6.* Philiberta Louyson, *inquit*, Ioannis Baugin vinitoris vxor, Neoburgi inter Pithuveram & Puissellum habitantis, cum mensium octodecim spatio sanguineo vteri fluxu, eòque copioso laborasset, adiuncto versus collum vteri pondere, subitò suis in ædibus persensit (res sanè mira) vterum vsque ad interiorem femorum partē prolabi, tantâ magnitudine, vt cùm eum non teponere nō posset, triduo aut quatriduo pòst, Bonauenturæ à Turre Blasij Berte Chirurgorum Pithuverensiū (quibuscum hac de re sæpius contuli) opem implorârit: qui cum soli sectioné adhibere non auderent, ligaturâ (meū aduentum exspectantes) contenti fuêre, quod an.1580. 6.Kal. Martij factum. Ligaturam valdè strictam, cum eum reponere non licuisset, adhibuere, eámque non circa partem angustiorem, quæ est inter ceruicem & fundum vteri prolapsi, quo loci omnium tutissimè sectio fieri potest: sed ligaturâ factâ in ceruice vteri, quæ valdè eminebat, ita vt ligatura vtetræ aut ceruici vesicæ proxima foret. Priorem hanc ligaturam per dies octo non mutauêre, sed his finitis cum eò vnà cum ipsis venissem, vt vterum secaremus, vereremus & auferremus, videns ligaturam in altiori, quam par esset, loco, ita vt tura sectio fieri non posset, vstio verò nullâ ratione, etiā habitâ virium prostratarum ipsius ægræ, consului vt noua & arctior, quam prior fuisset, eodem in loco fieret ligatura: illa enim cum magnam partem ceruicis vteri secuisset, laxior erat reddita. Quo facto, non absque dolore, altera hæc & fortior ligatura, magis adhuc partem incidit, & hæc sectio fuit in anteriori parte, eò loci, vbi nodus ipsius ligaturæ erat, vsque ad medium canalem, per quem vterus inuersus prolapsus erat. Vnde magna copia puris effluxit: ex fundo nimirum vteri, qui iam niger & gangrænosus ad femora propendebat, promanans. Postmodum cùm alternis diebus noua & indies arctior ligatura fieret, vti inter nos conclusum erat, tandem post decimam ligaturam 13. Kal. Aprilis vterus sponte excidit: ipsâ verò iam conualuit, munia domestica rectius, quam antehac obiens. *Vteri excisio.*

Vterum

Vteri exsecti historia. Vterum autem sine vitæ periculo tolli posse, Medicorum obseruationes docent, quas supra. c.8. recensuimus. Recenséque vteri siue mortis periculo exsecti historias Io.Francisc. Roussetus, *de partu Cæsareo, sect.4. c.5.* & duas vteri absque morte sponte elapsi, *ibid.c.6.* & exempla sedecim vteri vel ex procidentiâ, vel gangrænâ, vel aliter vitiati totius citra vitæ periculum & valetudinis damnum exsecti Caspar Bauhinus, *in Appendice historiarum ad tract.Fr.Rousseti de partu Cæsareo.*

De loco abscissionis Franciscus Roussetus, *sect.4. de partu Cæsar.* hoc monet. Si solum, *inquit*, ipsius vteri collum procidat, corpus verò ipsum nondum sit prolapsum, tum conspici in ipsius fundo (qui tum parum maior, quàm fortè sit ouum gallinæ) foramen, quod os ipsius vteri est, ad ipsum collum attractum, & ab ipsius vteri corpore depressum, per quod foramen in mulieribus iuuenibus hoc malo diuexatis sanguine menstruum promanare obseruatum fuit: & tamen facilè prolapsus talis in pristinum situm reduci potest. Sed si per foramen hoc pluribus de caussis relaxatum ipsum corpus tanta mole procidat, quod quotidie accidere solet, tunc foramen id amplius non conspicitur, sed totum assimilari potest magno vini cantharo, qui in superiore parte oualem figuram habet, sed infernè minorem: infernè verò alia est rotunditas, superiore longè maior, absque tamen foramine: in medio autem manifesta conspicitur coarctatio, binas has partes aliquo pacto separans, quod nihil aliud est, quàm os vteri dilatatum. Et tunc obseruatum fuit, ex totâ illâ parte inferiore, in iuuencis (tanquam per resudationem) sanguinem menstruum debito tempore profluxisse. Hic est intermedius angustior locus, cui ligatura iniici debet, quando animus est vterum prolapsum, & gangrænâ affectum auferre: rarius enim superior pars putredine tentatur. Hac ratione minor illa & superior rotunditas rursus reponi poterit, si inferiore parte ablatâ illa huius pondere amplius non prematur, vti ante prolapsum fiebat, nec etiam deorsum post omnimodam procidentiam trahatur. Si verò supra manifestam illam coarctationem, (vti aliquando factum) ligatura fiat, id cum dolore summo, & etiam cum periculo coniunctum erit. Dein exiguus, aut nullus dolor, quem massa illa carnea prolapsa (vteri fundum putà) tum persentit, etiamsi duriter tractetur, dum reducere est animus, prædicta attestatur. Est enim, vt verum dicamus, os ipsius vteri vnà cum ligamentis, à quibus dependet, quæ exquisito sensu prædita sunt, non autem ipsius vteri corpus.

Si tamen sectione & vteri abscissione omne, quod corruptum est, tolli non possit, ne putredo altius serpat, caustico medicamento aut ferro candente pars putrida vrenda est, cautè tamen, ne conuulsio aut aliud grauius symptoma, ob vteri cum aliis partibus consensum attrahatur.

Diæta.

Diæta. Aër, in quo viuit ægra, ad siccum magis, quàm calidum vergat. Et præcipuè si à laxatione ligamentorum sit vteri procidentia, ægra vitet aërem humidum, & balnea; & in summâ quiete viuat, nec moueatur multùm, non clamet, non cantet, non rideat, neque etiam, quantum fieri potest, sternutet vel tussiat. Vitet quoque animi pathemata, præcipuè terrorem & iram. Venter sit mollis, ne magno in exercendis fecibus conatu opus sit. Victus ratio sit siccans & adstringens, & glutinans, ac propterea conueniunt oryza, amylum, cydonia, pyta, caseus recens. Fructibus horariis verò, piscibus mollibus, lacte, leguminibus ac pinguibus abstinendum. Vinum sit adstringens rubrum.

Vteri Inclinationis Curatio.

Inclinationis Vteri curatio. Si verò vterus ad latus alterum inclinet, vniuersalibus præmissis, cucurbitulæ parti ei, in quam vterus prolapsus est, contrariæ frequenter adhibendæ, & super eam partem etiam perpetuò decumbat fœmina. Obstetrix quoque digitum oleo dulci vel amygd.dulc. inunctum in vterum immittat, atque paulatim vteri os in partem contrariam trahat. Refert etiam Schenckius, *lib.4.Obs.* è Lucillo Philalthæo; Mulieri, quæ non benе purgata esset post partum, vterum procidisse, & cum alij existimarent ischiade laborare, Medicum iussisse obstetricem explorare, num vterus ad coxam esset delapsus, idque accidisse deprehensum esse. Opus itaque fuisse chirurgiâ. Rectè collocata in sellâ cauâ vel lecto, suffumigia rerum fœtidarum inferius, & naribus odorata adhibita, postea obstetricem digitis ol.amygd.dulc. vel amar.inunctis, vterum reuulsisse à coxâ, & rectè direxisse: ægrámque aliquantisper in latere sano iacuisse.

CAPVT XVII.

De Herniâ Vterinâ.

Hernia Vterina. AD situm vteri mutatum pertinet Hernia Vterina, rarus & admirandus effectus, cuius nullum exemplum apud Medicos hactenus mihi occurrit. Quale autem ego obseruârim, *in Instit.lib.2.part.1.c.9.* proposui. Cum autem morbus ille huius tractationis & loci proprius sit, eius historiam integrè ex allegato loco proponere libet. Vrsula, vxor Martini Opitz, vietoris cum maritum in incuruandâ perticâ, ex quâ vinculum dolij parandum erat, iuuaret: fortè ab eadem reciprocante ad sinistrum inguen percussa est, rupturnque, seu laxatum potius, quantum ego quidem ex sectione iudicare potui, est peritonæum. Paulò post enim tumor ad sinistrum inguen oboritur, qui breui tempore tantum incrementum sumpsit, vt nullo modo abdomen recondi posset. Etsi verò de vtero prolapso suspicio incideret: tamen nec ipsa, nec aliæ fœminæ id facilè crediderunt, donec tandem res ipsa atque euentus omnê dubitationem sustulit. Nam vterus conceptu grauidus, ita indies aucto fœtu dilatatus, simúlque cum eo cutis inguinis sinistri, quâ vterus prolapsus erat, extensa est, vt vtero & cute cóclusus fœtus instar facci ferè, aut cucurbitæ oblongæ maioris modo propenderet; motúsque infantis tandê & tactu & visu perciperetur. Quæ res cùm ipsam, maritum, cognatósque perturbaret, Collegium nostrum in consilium adhibuerunt. Cùm autem ob fœtum iamiam maturum de vtero in abdomen reponendo, atque ideò partu naturali, nullam spem superesse videremus, si naturæ res relinqueretur, & fœtum & matrê tandem de vitâ periclitaturos, nullâque alia à re, quàm sectione auxilium exspectari posse, ostendimus. Quod cum & ipsa, atque maritus, cognatique facilè intelligerêt, atque spem vitæ in angusto esse animaduerterent: vt sectio fieret, omnes petierunt. Cum igitur die vigesimo primo Aprilis, anno 1610. partus tempus adueniret, doloresque parturientem apprehenderent, Deo inprimis in auxilium vocato, præsentibus mecum Dn. D. Ernesto Hettenbachio, & Dn.D.Tobia Tandlero, Collegis; item Henrico Silbermanno, Ecclesiæ nostræ Archidiacono; duabus obstetricibus, atque aliquot honestis fœminis horâ octauâ matutinâ, sectionem instituit Chirurgus, Ieremias *Trautman*, ministrante & altero Chirurgo Christophoro *Seesth.* Primum secta est cutis & peritonæum. Hoc enim, quantum ego quidem visu diiudicare potui cuti integrum adhuc suberat, & in sectione à cute manifestè distingui poterat. Hinc & ipse, qui iam extra cutem facilè prorumpebat, vterus apertus, hęmorrhagiâ non adeo insigni, neque etiâ adeo acerbo dolore, quod ipsa postea fassa est. Vtero secundùm longitudinê aperto, infans facilè cum secundina extractus est; imo quasi suopte motu, cû via facta esset, exitû quæsiuit, & quidê,

Dei beneficio, saluus & incolumis. De vtero verò intra abdomen reponendo, cum ob eius magnitudinem, nulla spes esset, cutis, sanguine conueniente decocto prius absterso, ipsi inducta & cōsura est: ipse verò vterus non consutus. Qui etsi aliqua insigni inflammatione non corriperetur: tamen, quia extra abdomen propenderet, & ab externi aëris incursu in curatione vulneris defendi non posset: membrana quasi purulenta circa labia vulneris obducta est: quæ tamen pòst, adhibitis idoneis medicamentis, sublata est, vterusque iterum purus euasit, & naturalem faciem & habitum circa diem decimū quartum ostendit, atque in dies magis in se contractus ad naturalem magnitudinē rediit. Verùm post dies aliquot labia vulneris nigrescere, cum tangerentur facilè sanguinē fundere, atque adeò gāgræna suboriri cœpit, vt ferro fine sēsu, particulæ de labiis vulneris demi possent: sed cum idonea medicamenta adhiberentur, omne illud malum cessauit, & caro circa labia vulneris ad pristinū colorē & statū planè rediit, vulnúsque indies angustius euasit: adeo, vt intra paucos dies coalitum vulneris speraremus, & vix vllum de recuperandâ integrâ sanitate dubium superesset. Verùm enim verò cum illa, 16. Maij hora 4. promeridiana, extra lectum, aliquandiu cōsedisset, atque iterū in lectum sese reciperet, lipothymia suboriri cœpit, & præter omnem spem intra dimidiam horam, procul dubio ab adstantibus, cū esset paupercula, non rectè in lipothymia tractata, vitam cum morte commutauit. Ipsâ mortuâ, vt planè sciremus, an in vtero omnia salua fuissent, an verò aliqua latēs putredo lipothymiæ & subitæ huic morti causā præbuisset, vterum aperuimus. Vterū omnia salua in eo inuenimus. Infans etiam tum vixit saluus & incolumis, Dei beneficio. Huic enim soli & ipsa mater acceptum ferebat, quod toto gestationis tempore à variis & periculosis moribus nihil damni percepisset. Etsi n. vterum extra abdomen pendulū in fasciâ gestaret: tamen in obeundis domesticis negotiis, quæ ipsimet, ob rem familiarem angustam expedienda erant, vterum cum fœtu nunc in femore, nunc in hoc, nunc in illo loco, prout vsus & res expediendæ exigebant, reponere necesse habebat. Ita mirabilia sunt opera Domini. Puer iste demum sub finem anni 1619. mortuus est.

De eadem historia Vir Cl. D. Michaël Doringius epistolam ad Guilelmum Fabricium scripsit, quæ cum responsione eiusdem Fabricij *lib. 3. obseru. Chirurgic.* Fabricij annexa est, quæ ibi videatur. Similis, vt dixi, historia apud Medicos mihi non occurrit. Cum tamen similem ferè è Nicolai Polij *Hemerologio Silesiaco, sub mensis Decembris die 9.* & Samuelis Meigerij *historiar. nuclei classe 1. cap. 4.* recenseat Dn. D. Doringius, *allegatâ epistolâ*, eam eius verbis hîc adscribere liber: Niessæ, quæ Vrbs est Silesiæ satis celebris, vixit paupercula; quæ quindecim annis viro suo cohabitauit, & nouem liberos enixa fuit. Accidit autem, vt in primo partu propter summam impatientiam, & morositatem ab obstetricibus & aliis fœminis præsentibus deserta sola sibi consulere, & solo Deo obstetricante, eniti cogeretur. Hinc etsi mali aliquid in abdomine sibi euenisse sentiret nihilominus tamen ex ordine octies porrò naturaliter & feliciter citra vllam noxam per Dei gratiā peperit. Non multò autem pòst malum in primo partu acceptum, circa inguen sinistrum sæpiusculè sensit, ac sub cute extra abdomen mediocris quantitatis quippiam sibi excidere animaduertit. Anxia igitur casu isto reddita, rem primò ad maritum, mox ad fœminas, ob fidem sibi dudum exploratas detulit: ab illis verò consilij solatiíve aliud retulit nihil, quàm Deo Opt. Max. totum negotium esse committendum. Quod dum fecit, ecce! tumor in dies in maiorem magnitudinem accreuit, vt tandem vesicæ bubulæ spiritu distentæ ac grauidæ formam repræsentare videretur. Quin id magnitudinis longitudinisque demum acquisiuit, vt ad genua vsque propenderet. Vnde aliis accedentibus indiciis non arduum fuit concludere, in vesicâ istâ fœtum contineri viuum: Interea verò magnos dolores fœmina perpessa est, siue sedere, siue cubare conaretur. Namque non sine multo & dolore & eiulatu onus istud instar sacci alicuius penduli hinc inde leuare, ac reponere cogebatur. Verùm enim verò cum pariendi tempus appropinquaret, senatus Niessenus, (quod paupercula esset) curam ipsius suscepit, & prædictum casum cum Medico, Chirurgis & obstetricibus peritis, aliisque fœminis honestis communicauit, atque re diu multumque deliberatâ & accuratissimè pensiculatâ, deprehendit spem partus naturalis reliquam esse nullam, nec aliâ viâ cùm matri tùm fœtui succurri posse, quàm solâ tumoris apertione; tametsi omnes simile quid se nec vidisse vnquam, nec audiuisse testarentur. Prægnanti itaque consilium hoc tandem aperuerunt, quod ipsa lubenti animo acceptauit, atque se totam diuinæ protectioni seriò commendauit, cum se vnà cum fœtu aliter liberatum non iri ipsamet facilè intelligeret. Postquam verò in tam periculoso rerum statu constitutæ animum crebris adhortationibus & consolationibus propinqui obfirmassent, Medicus, Chirurgi, obstetrices aliæque fœminæ honestæ definito tēpore conuenerunt, & diuino auxilio implorato, tumorem desecuerunt, fœtumque post multos labores & sollicitudines satis vegetum denique extraxerunt. Quem cum matri adstantes gratulabundi consolabundique obtulissent, oculis duntaxat aspectum au ferri, & in cunas reponi, manuum indicio iussit. Is Christo per lauacrum sacratissimum initiatus, sesquiannum superstes vixit: mater tertio à sectione die post multos dolores & cruciatus piè in Christo obdormiuit.

CAPVT XVII.

De Vulneribus & Rupturâ Vteri.

Vterus equidem rarò vulneratur, quoniam circumcirca ferè ossibus munitus, & intra ossis sacri & pubis capacitatem locatus est, & ab anteriore parte vesicâ, posteriore verò intestino recto regitur. Aliquando tamen accidit, vt vulneretur, non solùm casu, sed & datâ operâ in partu Cæsareo. Aliquando etiam euenit, vt in partu vterus rumpatur, cuius rei exemplum Hollerius, *inter rara No. 8.* recenset, de quadam grauidâ Luteriæ, cui fœtûs exserta manus est per vmbilicum, & quindecim dies ad partum sic stetit, saluâque matre euasit viuus & vitalis. *Vteri vulnera.*

Signa Diagnostica.

Vulnus, si ex partu Cæsareo fit, notissimum. Si verò aliàs fortuitò vterus vulneretur, ex situ vulneris id patet, vt & dolore in vtero, ac sanguine & sanie, quæ per collum vteri exstillant. Et quidem si dolor sit in ceruice vteri, maior est, quàm si sit in fundo. *Signa.*

Prognostica.

1. Vulnera Vteri non sunt curatu impossibilia, quod vel partus Cæsareus docet. *Prognostica.*

2. Non tamen periculo vacant, ob partis huius cum aliis plurimis consensum, & difficilia, quæ subsequi solent, symptomata.

3. Ceruicis autem vulnera curatu difficiliora sunt, quam fundi vteri, cùm pars hæc magis membranosa sit, & perpetuò humiditatibus scateat.

Curatio.

Vt aliarum partium vulnera: ita etiam vteri consolidantia requirunt: si dolor adsit, is mitigandus. Medicamenta aurē talia cōmodissimè per pessum induntur, vel per siphonem iniiciuntur. Pessi cōmodissimè parātur ex *Curatio.*

candelâ

candelâ cereâ vel linteo aut emplastro, quod vnguento vulnerario illinendum.

Vel ℞. *Ceræ, terebinth. adipis anserini, butyri*, ana Drach. j. *mellis, medullæ ceruinæ, olei rosacei, adipis Taurini*, ana Drach. ij. M.

Vel ℞. *Ceræ, butyri sine sale*, ana Drach. x. *œsypi, seui ceruini*, ana Vnc. j. *adipis anserini* Vnc. ß. *ol. rosꝫ.* q. ſ. Misc.

Vel ℞. *Thuris, mastich. cerussæ, galbani*. ana Vnc. ß. Hæc omnia tere, & cum vino albo misce.

Postea adde *pompholygos* Vnc. j. *ceræ, ol. rosꝫ. ana* q. ſ. Misc.

Iniectiones seu clysteres vterini fiant è decocto rad. aristol. rot. cyperi, parato in aquâ chalybeata & vino austero, cui aliquid hydromelytis addi potest, agrimoniæ, artemisiæ, plantag. flor. rosar. maluæ arborescentis, schœnanthi, marrubij.

CAPVT XIX.

De Vlceribus & Corruptione Vteri.

Vlcera vteri. ETsi de Vlceribus vteri supra *sect. 1. cap.* 8. dictum sit: tamen cum ea præcipuè vteri collum spectent, quædam hîc etiam de ipsius vteri vlceribus & corruptione addemus. Obseruatum n. est, etiam ipsam vteri substantiam vlcere correptam; imò aliquando vterus, præcipuè in Procidentia, putrescere incipit, ita vt putredine consúptus tandem planè excidat; idque fœminâ superstite fieri posse, duobus exéplis probat Fr. Roussetus, *de partu Cæsareo s. 4. c. 6.* Interdum ita exulceratus propendet, vt sine omni negotio totus exscindi possit, cuius rei exempla apud eundem Roussetum, & alios autores habentur, & supra etiam, sect. 1. c. 12. allegauimus. Scribit etiã Cornel. Gẽma, *l. 1. Cosmocritica c. 6.* se vidisse, quibus vteri portiones satis effatu dignæ, tum per abscessus, tum per vulneta sunt ablatæ, & tamẽ vixisse fœminas. Apostemata etiam vteri per abdomen erupisse, vel ibi aperta fuisse, & sanata mulieribus superstitibus, imò facultate concipiendi non priuatis, obseruationes Medicorũ docent, quales recenset Fr. Bouſſetus, *de partu Cæsareo s. 4. c. 3.* Scribit n. ibi Albosius ad Roussetũ, fœminâ quandam ex partu difficili apostema in ventre inferiore contraxisse; quod cum cauterio aperuisset, magnam puris quantitatem & per vulnus & per vterum effluxisse: & alij cuidam, cum fœtus mortuus instrumentis ferreis violenter extractus esset, & lochia ac secundinæ restitissent, intra quinque dies ex vtraque parte infimi ventris magnum tumorẽ obortũ cum apostematis signis euidentissimis. Cauterio verò actuali vni ex lateribus profundissimè impresso ex apostemate aperto copiosũ sanguinem grumosum puttidum & fœtidum extractum esse. Cum autem alterius lateris tumor non subsideret, & eum apertum fuisse, & secundinam inde extractam. Quæ omnia etsi non sine maximo dolore & vitæ periculo peracta fuerint, & ægra triennio lecto decubuerit, biennio verò fulcris innixa obambulauerit, tandẽ tamẽ pristinã sanitatẽ recuperasse, ita vt postea plures liberos peperit. Ad eundem Roussetum scribit Nicolaus Villanouatus, Moniali cuidam infimũ ventrem intumuisse; qui, cum cauterio actuali ad fundũ vteri vsque adacto apertus esset, tam per vulnera, quàm per partes inferiores vltra septẽ libras puris emanasse, vlcusque hoc sex mensium spatio percuratũ fuisse; eamque (qund quã ratione à moniali fieri potuerit, non intelligo) ab illo tempore enixã fuisse: Et pharmacopæi cuiusdã vxori cauterio abscessum vteri apertũ fuisse, & admirandã puris copiã inde effluxisse, eamque spatio trimestri curatam, statim pòst concepisse, & tres filios & vnam filiam enixã fuisse.

Fœtus in vtero mortuus frustillatim extractus. Fœtum etiam in vtero mortuum vterum exulcerasse, & per externas abdominis partes frustillatim extractum fuisse obseruatum. Albucasis, *Chirurgiæ cap. 76.* se hoc modo ex apostemate ad vmbilicum eborto fœtum particulatim extraxisse, mulieremque adhuc diu superuixisse, vlcere tamen subinde nonnihil putrilaginis ex se remittente refert. Et Alex. Benedictus, *lib. 25. de curand. morb. cap.* 33. scribit, fœtu intra vterum mortuo, ortisque in ventre tribus fistulis, ex vnâ; quæ omnium maxima erat, integram infantis caluariam extractam fuisse, ipsamque fœminam sanitati restitutam. Et duas eiusmodi historias fœminarum, quibus fœtus mortuus per abdomen extractus fuit, iis superstitibus & sanatis, recensẽt Fr. Roussetus, *de part. Cæsar. sect. 4. cap. 4.* Et Mauritius Cordæus, *comm. 1. in lib. 1. Hippocratis de morb mulier. t. 11.* scribit mulieri grauidæ equo excussæ & saxo prægrandi allisæ trigesimo die pòst tumorem secundum vmbilicum erupisse, eòque rupto saniem & fœtus particulas effluxisse, decimo tamen mense conualuisse, sed rursum concepisse. Platerus quoque; *Tract. 2. Pract.* scribit, fœtum mortuũ cum inuolucris & vtero, vicinóque peritonæo corruptis penitus sectione in abdomine factâ exemptum fuisse, quod in vnâ viua adhuc & diu postea superstite manente fieri viderit. Quæ exempla omnia ostendunt, vteri vlcera omnia non solum non incurabilia esse, verùm etiam quãdoque iis sanatis fœminas rursum cõcipere posse; ideóque fœminas talibus vlceribus laborantes non deserendas, sed omnem in curando diligentiam iis adhibendam esse.

Qua ratione autem talia vlcera curanda sint, ex iis; quæ suprà *sect. 1. cap. 8. de vlceribus ceruicis vteri, & cap. 10. de fistulis vteri* dicta sunt, patet.

Interna nimirum medicamenta parantur è *radicibus cõsolidæ maioris, rhapontici, foliis millefolij, plantaginis, lauri; flor. rosar. sem. viticis*, è quibus fiunt decocta; *bdellio, myrrhâ, thure, mastiche, succino, sarcocollâ, styrace, coralliis, myrobalanis chebulis, sanguine Draconis, terrâ sigillatâ*, è quibus fiunt pulueres & pilulæ. *Medicamenta Interna.*

Iniectiones vero in vterum, & vlcera in vterum penetrantia abstergentes fiunt ex *hydromelite, succo apij, thure, myrrha*, decoctis *rad. aristolochiæ, ireos, fol. marrubij, apij, absinthij, centaurij min. sem lupinorum, fabarum, aluminis*. cum vino factis. Vtile est & vnguentum Ægyptiacum & similia. *Externa.*

Sanantia & consolidantia decocta fiunt è *rad. consolidæ, bistortæ, foliis agrimoniæ, bursæ Pastoris, plantaginis. equiseti, millefolii, centumnodiæ, pilosellæ, saniculæ, pyrolæ, anserinæ, flor. rosar. balaustiis, nucib. cupressi & similibus*, quibus mel rosarum vel syr. de rosis siccis addere licet.

Pulueres ex iisdem parentur, additis *thure, aloë, myrrha, sarcocolla, sanguine Draconis, bolo, lithargyro, cerussa, tutia, lapide calaminari.*

Vnguenta item, additâ terebinthinâ, resinâ abiegnâ, melle, spiritu vini. Reliqua supra loco allegato sunt proposita.

CAPVT XX.

De morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis.

QVandoque etiam, vterò saluo, in testiculis mulierum, & vasis spermaticis vteroque annexis morbi quidã accidũt. Primò aquæ interdũ magna copia circa testiculos colligitur, vt patet ex historia quam Casp. Bauhinus, *in appendice ad Roussetum de partu Cæsar.* hoc modo recẽset: Anno 1588. Iunij 23. circa meridiem, Domina Sabina *Schockin*, vxor. Clar. Viri D. Hectoris Vogelmanni, fato feliciter functa, posteaquam sedecim annis grauissimis morbis fuisset conflictata: inter quos fuit ante aliquot annos Hemicrania, quæ aliquot annis singulo die septimo molestabat: conuulsionibus quinetiã, vt & febribus tertianis, aliisque morbis sæpius diuexata, perpetuò tamen de dextri lateris dolore conquerens & defluxionem existimans. Ego verò renem corruptum censebam, eò quòd vrinas cruentas aliquando se habuisse, referret: quinetiam pus per anum, per collum *Morbi testiculorum & vasorum genitalium.*

matricis nonnunquam exceuerat: sic & in vrinis pus interdum & arenas crassiores conspexi. A Venere multis annis & abhorruit, & propter dolorem abstinuit. A triennio cœpit omnino supra dorsum decumbere, à biennio nec stare, nec ambulare poterat, dolores ingentes perferens, tumores magni in latere dextro: fluor puris & sanguinis copiosus per aluum: aiebat se reiicere arenas per aluum: à multis mensibus condyloma magnum in ano quod multos dolores pariebat, & enematum iniectionem, quibus tamen subleuabatur, impediebat. Intumuit venter non parùm in dextro latere aliquot ante mortem septimanis: tibiæ quin etiam valdè intumuerant, præsertim dextra: tumebat etiam labrum dextrum pudendi. Pridie mortis difficultatem spirandi cum raucedine persensit: horâ vnâ, aut alterâ antequam expiraret, mortem præsensit, vt etiam pridie se suffocaturam dicebat: mens sana remansit, donec in Christo obdormiuit. Sequenti die ab obitu cum Chirurgo Petro Borne, præsente marito, & D. Superintendente, hac ratione institui sectionem: Tumorem paracentesis modo aperui, ex quo serosi humoris mensuræ duæ aut tres, hoc est, ad nouem libras, effluxere: educto humore, decussatim aperui abdomen: eo aperto, comperi tumorem adhuc insignem in latere dextro: hærebam nonnihil dubius, qualis esset tumor, & quâ in parte, quem non aperui, donec omnes partes diligenter inuestigârim, incipiens ab intestino recto: attrectaui etiam intestina omnia vsque ad duodenum & ventriculum, & rursum à ventriculo ad intestinum rectum manum deduxi: in intestinis & circa illa nihil præter naturam animaduerti, præter appendicem (quæ cœci intestini loco) tumori adhærentem, sine tamen vllâ corruptione: omentum nnn habebat: in mesenterio nullus scirrhus aut tumor: Ramus portæ hæmorrhoidalis satis magnus. Ligato intestino recto, separaui omnia intestina vsque ad duodenum: deinde peruestigaui vasa spermatica, vtramque arteriam reperi, & vtramque venam valdè amplam. Perquisiui testiculos matricis, quorum dexter vix apparuit, quia ex eo prodibat tumor ingens, ex quo eduxeram per paracentesim copiam seri prædictam: tumor ille constabat ex tunicâ crassâ, quæ externè adhærebat quibusdam locis parti dextræ peritonæi, intus rugosa erat, nullibi peruia: adhærebat ei versus internam partem alter tumor insignis (quem postremo loco administrationis aperui,) internè etiam rugosa tunica sine exitu: circumcirca multi parui tumores, siue hydatides: Vas eiaculatorium valdè tenue. In latere sinistro testiculus erat magnitudinis ferè cotonei, summè inæqualis, qui scatebat hydatibus multis, magnis, & prolabebatur in capacitatem ossis sacri, relaxatis omnibus tunicis, videbatur comprimere & vesicam & intestinum rectum.

Similem historiam recenset Ioh. Schenkius, *lib.3. obseru.* ex relatione D. Iohan. Heintzij, quæ hæc est: Vixerat ancilla quædam, proceræ satis staturæ, per plures annos in thermis Carolinis, loco satis celebri, negotia herilia non incommodâ peragens valetudine, donec menses fluerent. His verò, ob errores in diætâ commissos, suppressis paulatim, malè habuit, donec tandem ita intumesceret venter, vt ratione molis malè audiret, atque hospitale ingredi cogeretur. Bene autem sibi conscia, cum pauca quædam pharmaca sumpsisset, ac de vitâ desperasset, vt mortuum corpus secaretur pro innocentiæ testimonio petiit. Secto itaque 15. Maij Anno 1592. cadauere, in præsentiâ Clar. V. D. D. Heinrici Ludouici, Medici tùm temporis Viennensis excellentissimi, iuuante etiam CL. V. D. Mauritio Stromeiero, Procerum Bohemiæ Chirurgo celeberrimo, atque emisâ plurimâ aquæ copiâ, viscera omnia reperimus salua; iecut optimè affectum; quantitate quinetiam maximum; lienem laudandum, eumque rotundum, præter pulmones; quos ob aquam, quæ diaphragma penetrauerat, dimidia ex parte corruptos vidimus, itemque omentum, vti solet, atque testes. Hos enim vtraque parte non solùm tumidos, ad magnitudinem capituli recens nati puelli, sed etiam liuidos, quasi fungosos, plenis vesicis aquosis, quæ maiori ex parte ruptæ fuerant, tantámque aquæ copiam effuderant, inque foramina atque vlcera degenerauerant, ac plane putridos inuenimus; Vtero aliàs eiusque vasis planè illæsis atque incorruptis.

Alij quoque tumores testibus mulierum accidunt. Itâ refert Ioh. Bauhinus, Lugduni cum mulier quædam subito mortua esset, vt suspicio esset de vi aliqua ei illata, se eam, imperante magistratu, aperuisse, & nullibi neque extra neque intus reperisse, in quod caussa mortis referri posset, nisi tumorē magnū testiculi dextri, ob copiam pilorum & materiæ similis seuo cum pure, vt matricis præfocationem vehementissimam & lethalem excitatam fuisse verisimile sit.

Vermes quandoque etiam in testiculis mulierum nascuntur. Et vt supra etiam dictum, scribit Ioh. Riolanus, *Antropograph.lib.2.c.34.* se in hystericis virginibus deprehendisse testes pugno grandiores seroso semine turgentes, quin etiam tubam Vteri amplificatam & valde dilatatam.

LIBRI QVARTI
PARS II.

De symptomatibus, quæ fœminis in Vtero & ex Vtero accidunt.
PROEMIVM.

Ostquam hactenus morbos, qui partibus genitalibus in fœminis accidunt, explicauimus, ordo iam postulat, vt Symptomata, quæ in vtero & ex vtero accidunt, explicemus. Cum autem ea sint varia & multiplicia, adeo, vt rectè Democritus ad Hippocratem scripserit, sexcentarum ærumnarum, innumerarúmque calamitatum mulieribus autorem esse vterum, perspicuitatis gratiâ in certas classes ea digeremus, & Primò de Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt, agemus: Secundò dicemus de symptomatibus, quæ fœminis circa menstruorum fluxum, & alias ex Vtero euacuationes & fluxus contingunt: Tertiò de iis, quæ Virginibus, & omnibus ferè fœminis puberibus ex vtero euenire solent. Quartò de Symptomatibus, quæ fiunt circa conceptionem. Quintò de iis quæ accidunt grauidis in gestatione fœtus. Sextò de iis, quæ in partu. Septimò de iis, quæ post partum eueniunt.

SECTIO I.

De Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt.

CAPVT I.

De Vteri imbecillitate.

Vteri imbecillitas. PRimam ergo Symptomatum classem quod attinet, eorum scilicet, quæ in ipso vtero accidunt, occurrunt primò *Actiones læsæ* ipsius vteri, & inter eas primo loco *Vteri imbecillitas* in actionibus suis perficiendis, quæ hoc loco, cum eius postea sæpe futura sit mentio, semel explicanda venit.

Vsus & actio vteri duplex. Est autem vteri vsus & actio duplex, vna priuata, quâ sibi ex affluente sanguine alimentum conficit: altera publica, quâ generationi inseruit: ad quam pertinet primò sanguinis menstrui debito tempore euacuatio, deinde Veneris appetitus, tertiò seminis sui in actu Venereo excretio, & à viro suscepti retentio, quartò fœtus concepti in vtero vsque ad debitum tempus retentio, quintò fœtus iam perfecti in lucem exclusio. Quæ omnes actiones variè debilitati possunt. Si enim priuata illa vteri facultas lædatur, & alimentum in vtero non bene conficiatur, multa excrementa & superfluæ humiditates in vtero colliguntur. Deinde sæpe accidit, vt sanguis mestruus non ad iustum vsque terminum detineatur, sed frequenter & per breuia interualla, vel etiam continuò euacuetur. Tertiò interdum fœminæ nullo modo Venerem appetunt, imò eam fastidiunt, & si cum viro coëant, delectationem nullam percipiunt. Quartò nonnunquam fœminæ semen à viro susceptum nullo modo retinent, sed statim reiiciunt. Quintò, interdum quidem semen retinent, & formari inde fœtus incipit, verùm non ad debitum tempus vsque retinetur, sed primo, secundo, aut tertio mense excluditur. Tandem etiam nonnullæ in fœtu excludendo non satis robustæ sunt. Quæ omnes actionum læsiones Imbecillitatis & debilitatis vteri nomine veniunt, tunc tamen, vbi nullo alio morbo, vel organico, vel vnitatis solutæ in vtero existente, ob solum temperamenti & caloris innati vitium actio læditur.

Caussæ.

Caussæ. Caussa enim proxima vteri imbecillitatis est vteri intemperies, seu naturalis vteri temperiei mutatio, quæ accidit, cùm non solùm primæ & manifestæ vteri qualitates mutantur, sed & cum calor vteri innatus & influens suffocatur aut dissipatur, vel etiam occultæ vteri qualitates mutantur. Habet enim vterus etiam ἀρρήτους quasdam qualitates, vt ex singulari vteri cum rebus variis sympathiâ & antipathiâ apparet, dum semen virile appetit, illud, vt & fœtum, fouet, odoribus suauibus delectatur, tetris læditur, & tàm mitas vires & qualitates obtinet, vt Plato vterum animal in animali dixerit. Primas qualitates quod attinet, etsi quæcunque mutentur, vteri intemperiem constituunt: tamen non omnes debilitatem vteri, nec omnium mutatio eandem, sed vniuscuiusque peculiarem debilitatem inducit. Caliditas equidem si sit nimia, intemperiem quidem constituit, ob quam vterus plus attrahit, quàm possit conficere: debilitas tamen vteri non appellatur propriè: neque quæuis actionis læsio vteri debilitas est, sed ea solùm, cum debiliter, vel nullo modo actio obitur. *Non quæuis actionis læsio est vteri debilitas.* Frigiditas potius debilitatem vteri efficit, cùm ob eam nec mediocrem alimenti quantitatem vterus conficere possit, & proinde multa excrementa cumulet, nec vlli alij actioni rectè obeundæ aptus sit. Siccitas etiam sanguinem menstruum plus, quàm par est, retinet, sed nec ea intemperies propriè imbecillitatem vteri efficit. Humida verò intemperies cum neque sanguinem, neque semen, neque fœtum rectè contineat, vterum debilem reddit. Ex quibus manifestum euadit, debilitatem vteri precipuè è frigidâ & humidâ intemperie, seu sine, seu cum materiâ, calorisque tum insiti, tum influentis defectu, & occultarum qualitatum mutatione dependere, quibus quartò meritò additur laxior vteri substantia. *Debilitas vteri quid.*

Signa Diagnostica.

Signa. Vteri imbecillitatem produnt Veneris appetitus languens aut eiusdem fastidium, & nullius voluptatis in Venere perceptio, seminis retentio læsa, seu effluxus, frequens abortus, fluxus menstruorum inordinatus, dolor in lumbis, pectine, quo tempore menses erumpunt, flatus ex vtero erumpentes, & excrementitij humores effluentes, dolores capitis & alia, quæ ex vtero prouenire solent, symptomata, quæ postea explicabuntur.

Caussas quod attinet, signa intemperiei frigidæ & humidæ, cum & sine materia, supra de morbis vteri, *part.1.sect.2.cap.2.& 3.* proposita sunt. Calorem innatum & spiritus fuisse dissipatos è partu difficili, ex relatione ægræ cognoscitur. Occultarum qualitatum vitium difficulter cognoscitur; si tamen nullus frigiditatis vel humiditatis excessus deprehendatur, nec ex partu laborioso vel aliâ de caussâ calor & spiritus dissipati fuit, ab occultis qualitatibus imbecillitatem dependere argumento est; præcipuè si vteri imbecillitas mox quamprimùm menses erumpere incipiunt, sese prodat, & calefacientia atque exsiccantia, quatenus talia, parum prosunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vteri imbecillitas grauis affectus est, & variorum malorum fœminis caussa, atque ab eâ varia circa mensium fluxum vitia, Veneris appetitus læsus, conceptio læsa & sterilitas, & alia in aliis partibus Symptomata accidunt.

2. Quæ autem intemperies quid mali in specie secum trahat, supra *loco allegato, de intemperiebus vteri* dictum.

3. Longè autem periculosissima est caloris innati exstinctio & dissipatio, & calidum innatum semel amissum difficulter restituitur. Sicut & occultarum qualitatum vitium, à primo ortu contractum, & si hæreditarium sit, difficulter curatur.

Indicationes.

Indicationes. Imbecillitas vteri tollitur caussis sublatis. Itaque si intemperies frigida adsit, vterus calefaciendus; si humida, exsiccandus; si calidum innatum & spiritus suffocati vel dissipati sunt, ij reparandi & instaurandi; si occultarum qualitatum vitium adsit, vterus medicamentis totâ substantiâ ipsi familiaribus roborandus.

Curatio.

Curatio. Quâ ratione Intemperies vteri curentur, supra suo loco dictum.

Calorem & spiritus instaurant, fouéntque vsus rerum aromaticarum, & eorum medicamentorum, quæ caloris & spirituum effluuium impediunt, & vteri substantiam roborant. Nimirum aromata: *Cinamomum, caryophylli, nux moschata, macis; species diacalamynthe, aromatici rosati, diaxyloaloës, rosata nouella, diamoschi, theriaca, Mithridatium;* vt & Externa: *oleum lilior. albor. nardinum, lauendula,* & similia vterum calefacientia & *Calorē vteri instaurātia.*

ſiccantia ſupra propoſita, è quibus, ſi laxior vteri ſit ſubſtantia, adſtringentia eligenda.

Vtero totâ ſubſtãtiâ familiaria. medicamenta. Vtero verò totâ ſubſtantiâ familiaria medicamenta, quia non iiſdem qualitatibus omnia ſunt prædita, convenientia eligenda, quæ ſupra *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 2. & 3. *de intemp. vteri frigidâ & humidâ* ſunt propoſita, & hîc repetere opus non eſt. Compoſita ſaltem aliqua addere libet.

Aqua vitæ mulierum. Aqua vitæ mulierum ſupra loco modò citato *de intemp. vteri frigida* propoſita eſt. Eſt & hæc vtilis.

♃. *cinam. el.* Vnc. ß. *garyoph. nucis moſch. macis, granorum paradiſi, cardamomi, cubebarum, ana* Vnc. jß. *galangæ* Vnc. ß. *pip. longi, zinzib. ana* Drach. ij. *zedoar.* Vnc. j.

Inciſis affunde vini albi Menſur. vj. Stent in digeſtione octiduum; poſtea adde *menthæ, meliſſæ, roriſmarini, ſalviæ, ana* Drach. vj. *ſem. fœnic. aniſi, ana* Vnc. ß.

Stent iterum in digeſtione tribus diebus, poſtea deſtillentur.

Vel ♃. *Caſtorei*, Vnc. iij. *croci* Vnc. ij.

Fiat ex vtroque ſeorſim cum ſpiritu vini extractum. Adde *extr. artemiſiæ* Vnc. ij. *angelicæ* Drach. j. *magiſter. matris perlar.* Drach. j. *ol. caryophyllor.* Scrup. j. *angelicæ, ſuccini, nuc. moſc.* ana Scrup. ß. Miſc.

Vel. ♃. *Sem. paſtinacæ ſylveſtris, cumini, aniſi, dauci,* ana Drach. j. *rad. angel. leviſtici*, ana Drach. ß. *caryoph. galangæ, cinam.* ana Drach. j. ß. Miſc. F. pulvis.

Diæta.

Diæta. Cibi boni ſucci, & multi nutrimenti præbeantur, carnes pullorum & gallinarum, caponum, perdicum, caro vitulina, hœdina, columbina, oua recentia, amygdalæ, paſſulæ, pineæ, dactyli, cibíque condiantur aromatibus. Potus ſit vinum generoſum, vel cereuiſia bona.

CAPVT II.

De Pruritu Vteri.

Pruritus vteri. AD actiones læſas & dolor vteri, ac genitalium pertinet, cuius ſpecies eſt *vteri*, ſeu vuluæ potius, *pruritus*, qui in vteri ceruice & pudendis oritur, & fœminas, præcipuè annoſas moleſto cruciatu & ſcalpendi neceſſitate ita fatigat, vt ſomnum adimat. Nonnulli hanc affectionem cum *furore vterino* confundunt; ſed diuerſiſſimæ ſunt affectiones. In pruritu enim ſaltem, vt in aliis partibus, ſcalpendi deſiderium adeſt, pertinetque affectio iſta ad doloris ſpecies, accidítque, vt dixi, vetulis frequentiùs, quàm iunioribus, neque cum coëundi deſiderio ſemper coniuncta eſt, & ſæpe longo tempore durat: Furor verò vterinus iuuenibus accidit, eſtque ſine dolore ac pruritu, & ſaltem Veneris deſiderium vehemens fœminas vrget, & non ita longo tempore finitur, de quâ affectione infrà, *ſect.* 3. *cap.* 5. dicetur.

An idem ſit cum furore vterino.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa pruritûs huius eſt humor ſalſus, ſeroſus, atque aduſtus, & propterea acris & mordax, in ceruicem vteri vel pudenda muliebria effuſus. Quomodo iſte humor colligatur, ex iis, quæ ſupra de morbis & præcipuè vlceribus pudendorum muliebrium dicta ſunt, patet.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Ex ipſius fœminæ relatione malum hoc cognoſcitur, quæ etiam manus pudendis frequenter admouet.

Prognoſticum.

Prognoſtic. Malum potius moleſtum, quam periculoſum eſt; quia tamen ſomnum excutit, hoc modo vires deiicere poteſt.

Curatio.

Curatio. Curatio in eo conſiſtit, vt primò vniuerſum corpus euacuetur. Itaque ſi ſanguis abundat, vireſque ferant, etiam venæſectio inſtitui poteſt. Poſtea humores ſalſi, acres & mordaces temperandi ſunt *cichorio, fumariâ, borragine, bugloſſo*; atque euacuandi *epithymo, polypodio, foliis ſenæ* & ſimilibus.

Corpore vniuerſo euacuato humores ſalſi & acres, proxima pruritus cauſſa, è genitalibus tollendi & abſtergendi aquæ dulcis, in quâ *fol. lactucæ, plantag. ſalicis, radices oxylapathi* ebullierint, balneo vel fomento, & pars inungenda vnguento refrigerante Galeni vel roſaceo, vel vnguento in peſſus illitus genitalibus immittendus. Si verò humores penitus parti inſederint, fortiora, quæ humores iſtos extergant, adhibenda. Paræus, *lib.* 23. *cap.* 84. mulierem, quæ vehementi partium genitalium pruritu & vredine laborabat, vnguento Ægyptiaco curauit. Vtile eſt & hoc.

♃. *Aluminis, nitri, ſulphuris vivi*, ana Drach. vj. *ſtaphidis agriæ* Vnc. j.

Incorporentur omnia *aceto roſ.* & addita ſ. q. *butyri recentis*. F. linimentum.

Vbi fortioribus opus eſt, medicamenta, quæ argentum viuum recipiunt, & pruritui ac ſcabiei, quam interdum in ſenibus pituita ſalſa inter ſcrotum & anum excitat, vſurpari poſſunt, quale eſt vnguentum enulatum cum mercurio.

Vel ♃. *Saponis nigri, ſtaphid. agriæ*, ana Vnc. ß. *ſulph. vivi* Vnc. j. *mercur. vivi* Drach. ij.

Incorporentur *aceto roſaceo*, & addita *pingu. porcin.* ſ. q. Fiat vnguentum.

Diæta.

Diæta. Cibi ſint boni ſucci, & humectantes ac refrigerantes. A ſalſis, actibus, vt & aromatibus multis abſtinendum.

CAPVT III.

De Dolore Vteri.

Dolor vteri. IPſum verò vteri corpus variis dolorum generibus afficitur, qui nunc ſoli, nunc cum aliis morbis coniunctis fœminis valde moleſti ſunt. Interdum enim dolores ſine vllo alio morbo vterum corripiunt, qui Vterini dolores, vulgo *die Mutter VVehe, oder Bar, oder Gaber Mutter* dicuntur, & eadem ferè ratione, quâ dolores colici in ventre inferiore fœminas cruciant, & cum ligamenta vteri ad lumbos & coxas ferantur, eò vſque etiam hic dolor extenditur. Interdum grauidas dolor vterinus in inguinibus moleſtat. Interdum & vteri inflammatio ardentem & pulſantem dolorem excitat, qui ad latera ſeſe diſtendit, aliuque obſtructionis & mictionis impedimenti, inteſtino recto & veſica in conſenſum tractis, cauſſa eſt: nonnunquam & vteri vlcera, aliique tumores dolorem coniunctum habent: quandoque & poſt partum in imo ventre dolor percipitur, quandoque in pudendis, præcipuè aliquot horis vel etiam diebus poſt partum, fœminas affligit, qui *dolores poſt partum* nominantur. *Dolor poſt partum.*

Cauſſa.

Cauſſa. Cum autem omnis doloris cauſſa ſit ſolutio continui, hæc quoque in vtero, vt parte membranoſâ, doloris cauſſa eſt. Prouenit verò ea vel ab vteri eiuſque vaſorum diſtenſione, vel ab eroſione partium vteri membranoſarum & ſenſibilium. Et quidem vterinus dolor, qui fœminis non grauidis aut puerperis accidit, prouenit

prouenit ab humoribus & flatibus, vel in ipsâ vteri cauitate consistentibus, vel in vasis vteri hærentibus, atque ea simulque ipsum vteri corpus distendentibus. Prius quidem Platerus negat, verùm experientia contrarium testatur, quâ obseruatum, flatus copiosos ex ipso vtero erupisse; de qua re supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. de inflatione vteri*, dictum. Quandoque etiam dolor in vtero oritur à grumoso sanguine in vteri cauitate potius, quàm venis, vt nonnulli statuunt, hærente; cùm in vasis suis vix grumescat sanguis. Hunc n. dum natura expellere conatur, idque ob loci angustiam nequit, dolor excitatur.

Deinde ex vasorum distensione dolores vterini oriuntur ante mensium eruptionem, cùm scilicet vasa non satis patent, vt cum difficultate sanguis vix penetret, aut cum sanguis crassus est, vt angusta vteri vasa non penetrare possit, sed in iis subsistat. Quò etiam faciunt caussæ externæ, aër scilicet frigidus vterum ingrediens, aut sessio in aquâ frigidâ, imprimis dum menstrua instant aut fluunt, vt & frigidus potus, præcipuè si fœmina ab exercitio vel aliâ de caussâ anteà incaluit. Dum enim ab hisce caussis vteri vasa clauduntur aut coarctantur, sanguis liberè effluere non potest, sed in vasis subsistens ea distendit, & dolores hos excitat. Interdum & dum menses fluunt, sed non rectè, vel dum supprimuntur, vel dum vitiosi sunt, ac humorum prauorum colluuies circa vterum colligitur, & in membranas eius sese insinuat, præcipuè cum in flatus resoluuntur, idem accidit; imò etiam dolores hi iis accidunt, quibus menses ætatis ratione amplius non fluunt, cùm humores vitiosi ad consuetas has euacuationis vias confluunt, & vasa vicinamque vteri substantiam & membranas distendunt, quod præcipuè accidit, quando vitiosi isti humores in vasis vteri efferuescunt, & in vapores ac flatus resoluuntur, qui & dolores atque alia symptomata excitant. Quod etiam iunioribus & adhuc conceptioni aptis post coitum interdum accidit, dum ab eo sanguis aut vitiosi humores in vteri vasis incalescunt, & vapores ac flatus de se emittunt, qui vterum distendendo dolores excitant. Imò etiam sine coitu interdum vapores acres & maligni circa vterum cumulati & moti grauissimos dolores excitant. Nonnulli non solùm à sanguine, sed à semine quoque vitiato & corrupto ac vasa distendente eundem dolorem excitari statuunt. Excitatur & vteri dolor in inflammatione vteri, vt & aliis tumoribus, de quibus supra, *part. 1. sect. 2.* dictum, vbi etiam explicatum, quænam inflammationis, vt & aliorum vteri tumorum caussa sit. Interdum & post partum vterinus dolor excitatur, qui ipsum vteri fundum molestat, dum scilicet, postquam fœtus exclusus est, orificiúmque vteri adhuc patet, aër frigidus irrumpit, qui non tam refrigerando, quàm vasa vteri constringendo humoribus exitum intercludit, qui postea distendendo dolorem pariunt. Nonnunquam verò in orificio vteri præcipuè dolores post partum excitantur, qui in specie dolores post partum, Germanis *die Nachvvehe* appellantur, qui procul dubio excitantur, cùm orificium vteri vel ab aëre frigido, vel ab humore aliquo irritatur, vt ab illo conatu, quem in fœtu excludendo instituebat, nondum desistat, sed eum aliquandiu adhuc continuet. De qua doloris specie infra, *sect. 7. cap. 5.* peculiariter dicetur. Ab acrimoniâ verò & erosione dolor excitatur, præcipuè in ceruice vteri, dum in vlceribus vteri, ac fluore muliebri & mensibus vitiosis acres humores per orificium vteri effluunt, illudque vellicant.

Signa Diagnostica.

Signa. Dolorem ipsum fœmina patefacit, & de eo conqueritur. Caussas quod attinet, si dolor fiat ab vteri inflatione aut hydrope, cognoscitur è signis inflationis vteri supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. & 10.* propositis, quæ hîc repetere opus non est. Si à grumoso sanguine fit dolor, præcessit sanguinis fluxus ex vtero copiosus; & dolor cum tenesmo & frequenti mictione coniunctus est. Cum enim natura conatur grumosum sanguinem, à quo molestatur, expellere, ob assiduum conatum rectum intestinum & vesica in consensum trahitur. Dolores quoque hi fixi sunt; & in vna parte, ac præcipuè circa orificium vteri percipiuntur. Si autem sanguis iste diutius in vtero retineatur & corrumpatur, ac malitiam contrahat, alia etiam symptomata praua coniunguntur. Si ex mensibus, vel aliis humoribus vitiosis vasa vteri distendentibus dolor excitatur, signa mensium suppressorum, non rectè fluentium, vel vitiosorum, vt & intemperiei vteri cum materiâ suo loco exposita adsunt. Et si caussæ externæ malo huic occasionem dederint, ex relatione ægræ vel adstantium eæ cognoscuntur. Si ex semine retento dolor vteri accidat, è fœminæ conditione id patefit & alia symptomata, quæ ex retento & corrupto semine accidunt, præsertim suffocatio vterina, adsunt. Inflammatio vteri quâ ratione cognoscenda sit, suprà, *part. 1. sect. 2. cap. 12.* dictum. Dolorum post partum caussæ etiam facilè patefiunt. Si ex vlceribus vel aliis tumoribus dolor excitatur, suis signis, quæ suprà, *part. 1. sect. 2.* tradita, illi cognoscuntur. Si tandem ex fluore muliebri vel vitiosis mensibus accidat, id ipsa ægra, quæ de hisce affectibus conqueritur, edocebit.

Prognostica.

1. Dolor ipse quò grauior est, eò plus periculi portendit; quò minor, eò magis periculo vacat. *Prognostic.*

2. Caussarum verò ratione eò plus periculi metuendum, quò caussa grauior; eò minus, quò caussa mitior. Cum autem caussæ; vt antea enumeratæ sunt, sint variæ, quid quælibet portendat, supra in diuersis locis *antea allegatis*, dictum.

Indicationes & Curatio.

Curatio ad duo dirigenda, primò ad dolorem, si is vrgeat; secundò ad caussas doloris. Primò si dolor sit magnus, vt metuendum sit, nisi ei succurratur, eum vires prostraturum, illi, etiam neglectâ caussâ, succurrendum. *Indicationes.* Quæ autem hoc præstant; anodyna dicuntur, quæ scilicet calore temperato constant, & calori nostro sunt similia, aut certè primum calefacientium gradum non excedunt, atque ita dulci sensu, quem mouent, partium dolore affectarum molestam sensationem abolent, vt *alibi* pluribus dictum. *Anodyna.* Talia sunt præcipuè externa: *radix & folia althææ, maluæ; radices lilior. alborum; semen lini, fœnigræci; lac, butyrum recens, pinguedo recens porci, vituli, anseris, gallinæ, ol. oliuarum dulce mediæ ætatis, amygdalar. dulcium, chamæmelinum, liliorum alborum, sesaminum, anethinum*, & alia huiusmodi, quæ in colicâ extra adhiberi solent.

Si verò anodyna non sufficiant, ad narcotica accedendum, quæ alibi tradita sunt, & hîc quoque cautè vsurpanda.

Caussas quod attinet, quâ ratione dolor vterinus à flatu in cauitate vteri contento curandus sit, ex iis, quæ supra, *loco allegato, de curatione inflationis & hydropis vteri*, dicta sunt, patet. *Curatio doloris vteri à flatu.*

Si à sanguine grumoso & concreto fit dolor vterinus, danda opera, vt is dissoluatur & euacuetur: ad quam rem vtilia sunt calefacientia, & attenuantia medicamenta, è quibus euaporationes & suffitus, fomenta, balnea, & inunctiones parari possunt. *A sanguine grumoso.* Theriacam quoque vteri regioni illinire vtile est, vel rutam tritam & melle exceptam ac panno lineo inductam pectini imponere, vel clysterem ex rutâ, semine fœnigræci; oleo rutaceo & irino inijcere. Exhiberi quoque potest theriacæ Drach. ß. cum vino, vel aqua theriacalis aut cinamomi.

A vasorum vteri angustia. Si ob vasa vteri non satis patentia dolores, dum sanguis, exitum quærit, excitentur, sanguine, si opus sit, euacuato, & corpore purgato, partes laxandæ & dilatandæ sunt, medicamentis, quæ postea *sectione 2. cap.3.de suppressione mensium & mensibus difficilibus* proponentur. Nimirum insessiones, fomenta, inunctiones vsurpandæ, ex radicibus althææ, maluæ, semine fœnigræci, lini, floribus chamæmeli, oleo chamæmelino, liliorum alborum, & similibus.

Si quoque flatus adsint, ij discutiendi, & omnia medicamenta ferè hîc locum habent, quæ in Colicâ à pituitâ & flatibus vsurpari solent; nisi quod medicamenta vtero accommodata hîc eligenda.

A pituita & flatibus. ℞. *Mercurialis, artemisiæ, calaminthæ, pulegij, ana M.j. fl. chamameli, meliloti, ana* M ß. *sem. lini, fœnigræci, ana vnc.ß.* Coquantur in aquâ simpl. Colat. ℞ ℔ 1. *El.hieræ simpl.benedicta laxat.ana* Vnc.ß. *Ol.cheirini.* Vnc.ij. *El. de bacc. lauri,* Vnc.ß.M.F.clyster.

Exhibeantur verò *aqua Artemisiæ, zedoariæ, radices Imperatoria, zedoaria, angelicæ ad* Drach.1. cum vino generoso, vel *diacyminum aut diamargaritum calidum, Essentia castorei, Theriaca.*

Vel ℞. *Schœnanthi* Drach.ij. *zedoar.* Drach.ß.

Infundantur in aquæ artemisiæ sufficiente quantitate, Colatura exhibeatur.

Vel ℞. *Matricariæ p.ij. gran. iuniperi* Drach.ij *sem. carui, cumini, an* Drach.j. *nuc.mosch.* Drach.j.ß.

Coquantur in vase clauso in vino, vel infundantur in vino aut maluatico, & colatura exhibeatur.

Vel ℞. *Rad. Angelicæ, Imperatoriæ, zedoar. ana* Drach.j. *dictamni albi: sem. anisi, dauci, cumini, schœnanthi, an* Drach ß. *croci, macis an* scrup.j.

F. Puluis, cuius Drach.j. vel per se, vel cum sacchato mixtus ex vino exhibeatur.

Vel propinetur aqua vitæ mulierum supra, *part.1. sect.cap.& antea cap.1.* proposita. Vel hæc paretur:

℞. *Calaminthæ* M.ij. *betonicæ, saluiæ, maioranæ, pulegij, rutæ, rorismar. an* M j. *Rad.aristoloch. rotundæ, Angelicæ, dictamni albi, an.* Vnc.ß. *schœnanthi, bacc.lauri, ana* Drach.ij *iuniperi.* Vnc.ß. *sem. cymini.carui,anisi,fœniculi, an* Drach.ij.

Affunde vini generosi quantum satis. Stent in infusione diebus 8. postea destillentur

Destillato adde *nuc.moschatæ, cinamomi, galangæ, zedoariæ an.* Vnc.ij. *costi, granor. paradisi, garyophyllor. cubebarum piperis, ana,* Vnc.j. *Spiritus vini optimi* ℔ j.

Stent iterum in infusione 8. diebus postea destillentur.

Topica quod attinet, in vterum talis clyster iniiciatur:

℞. *artemisiæ, calaminthæ betonicæ, an* M.ß. *sem. nigellæ, cumini, dauci, anisi, an.* Drach.j. *spicæ nardi, schœnanthi, nuc.moschatæ, cinamomi, an.* Drach.ß.

Coquantur in sufficiente quantitate vini. F. clyster vterinus.

Vel ex iisdem, vt & decocto althææ, maluæ, chamæmeli, melitoti, anethi, & sem. lini, fœnigræci, euaporationes & fomentationes fiant. Post quas vesica bubula oleis lenientibus & discutientibus calidis semiplena apponatur, vel vnguenta, cataplasmata, aut emplastra idonea applicentur.

Vt ℞. *Ol. anethini, liliorum alb.an.* ℔ ß. adde *cinamomi* Vnc.ij. *castorei, sem.rutæ, agni casti, an* Vnc.ß.

Stent in loco tepido per mensem, postea colentur. F.oleum, quo venter inungatur.

Vel ℞. *Ol. lilior. alb.irini, an* Vnc.j. *ol. destillati Angelicæ* Drach.j. *pinguedinis anseris, gallinæ, ana* Vnc.ß. *mucilag. seminis lini, fœnigræci, aquæ artemisiæ extr. ana* Drach.iij. *puluer. seminis cumini, dauci, carui, ana* Drach.j. *ceræ quantum satis.* F. vnguentum molle.

Vel ℞. *fol. Parietariæ viridis* M.ij. *mercurialis* M.j. Contundantur. Adde *puluer. florum chamameli, sem.cumini anisi, dauci an.* Drach.j. *vitellos ouorum X. Ol. liliorum alb. quantum satis.* F.*sa.* cataplasma, quod ventri imponatur.

Vmbilico quoque emplastra vterina applicentur.

Cucurbitæ etiam magnæ cum multâ flammâ vteri regioni applicentur: Vel fomenta sicca ex auenâ, sem. milij, anisi, cumini, dauci, sacculo inclusis.

Suffitus quoque fiant ex ladano, styrace, caryophyllis, cinamomo, moscho; ne tamen fumus naribus excipiatur.

Tandem & pessi vsurpari possunt,

Vt ℞. *Medullæ ceruinæ, terebinthinæ, ceræ, adipis anseris,* ana Drach.iij. *croci* Drach.j. *vitellorum ouorum coctorum* num. vij. *ol. irini, liliorum alb.an.quantum satis.* F. Pessus.

Si humores & flatus acres & maligni sunt, adhibenda contra malignitatem pugnantia, *radix scorzoneræ, lapis bezoar, semen & radix angelicæ, theriaca, Mithridatium, aqua zedoariæ & alia,* quæ *de suffocatione vteri* proponentur. Si à semine corrupto sit dolor vteri, curatio quoque ad suffocationes vteri instituenda. *A materia maligna.*

Si caussæ externæ præcesserint, quæ malo occasionem dederint, cuiusque naturæ contraria opponenda. Et cum frigus hîc plerunque primas habeat, calefacientia vterum interna & externa vsurpanda, quæ supra, *part.1.sect.2.cap.2. de intemperie vteri frigidâ,* sunt proposita.

Quâ ratione inflammatio vteri curanda sit, *ibid.cap. 12.* dictum; vbi quoque quâ ratione alij vteri tumores & vlcera curanda sint, dictum, quibus curatis, & ipse cessat. De fluore muliebri & mensibus vitiosis *sect. sequenti,* dicetur.

CAPVT IV.

De Affectu Vteri, qui à suaueolentibus, & fœtidis excitatur.

Singulare omnino & admirandum symptoma vtero accidit, quod scilicet odoribus suauibus delectatur, graueolentibus verò & fœtidis offenditur, quod omnino hoc loco seorsim explicandum. Equidem à plerisque in capite de suffocatione vteri hâc de re agitur: Verùm & sine istâ caussâ suffocatio vterina excitari potest, atque etiam sine suffocatione vterinâ ab odoribus bene vel malè afficiuntur fœminæ.

Vterum odoribus affici, & quidem variè, extra controuersiam est, ac docet id quotidiana experientia, quâ constat, si mulieribus vteri suffocationi obnoxiis zibethum, moschus, ambra, & similia naribus admoueantur, eas suffocationem vteri incurrere aut certè malè habere: Contra verò si eadem pudendis & fœtida naribus admoueantur, paroxysmum cessare; imò quasdam esse, quæ nec rosarum & similium rerum odoratum familiarium odorem ferre possunt. A fœtidis quoque rebus, præcipuè candelarum extinctarum fumo grauidas vehementer offendi, vt & abortum patiantur, experientiâ constat. Retulitque mihi vir quidam nobilis fide, dignus, idem etiam equabus accidere, seque vidisse equam, quæ ob fœtorem candelæ extinctæ abortierit. Contra tamen dantur fœminæ, quæ nullo modo moschi, ambræ, vel similium odore offenduntur, sed eos benè ferunt: quales multæ reperiuntur in gynæceis principum & nobilium, quæ vestibus moschi vapore & fumo infectis vtuntur. *Vterus odoribus afficitur.* *Fœtida abortum citant.*

Quâ ratione autem hoc fiat, & quæ horum symptomatum caussæ sint, explicate difficilimum est. Plato, *in Timæo,* vterum fœminarum animal esse dicit; quod si verum esset, non ita difficile foret, huius rei rationem reddere. Verum vterus non est animal in animali, sed pars animalis; quæ tamen peculiares, quas aliæ partes non habent, proprietates obtinet, inter quas *Vterus non est animal.*

&

An Vterus odores percipiat. & hæc, quod odoribus variè afficitur. Quomodo autem hoc fiat controuersum est, & hoc inprimis quæritur; An vterus odores, quatenus odores, & sub specie odoris percipiat, an verò ab iis saltem ratione vaporis & auræ spirituosæ afficiatur. Qui prius affirmant, eâ ratione vtuntur, quòd vterus à graueolentib. naribus admotis deorsum pellitur, à suaueolentibus verò naribus admotis sursum mouetur, ab iisdem verò pudendis admotis sursum retrahitur. Alteram opinionem qui defendunt, eo vtuntur argumento, quòd odores olfactus proprium obiectum sunt, vterus verò organa ad odorandum necessaria non habet.

Vtraque tamen opinio aliter ab aliis explicatur. Alij enim statuunt, odores suaues caput petere, cerebrúmque ferie, cerebro autem affecto vterum in consensum trahi, ob maximam, quæ inter cerebrum & vterum est, sympathiam. Verùm istam sympathiam non sufficere, vel illud docet, quod res fœtidæ æquè cerebrum afficiunt; & quòd rebus suaueolentibus ac fœtidis non naribus admotis, sed pudendis applicatis etiam vterus afficitur. Trincavellius, *de rat. curand. partic. corp. hom. affect. lib. 11. cap. 9.* veram huius rei rationem hanc esse putat: In omnibus, *inquit*, sensibus, (vt docuêre tùm Aristoteles *2. de anima*, tùm Galenus *1. de sympt. causs.*) particularim quædam voluptas percipitur, cum mouentur ab obiectis accommodatis & naturæ suæ conformibus: tristitia verò, & quidam quasi dolor, ab obiectis ingratis concitatur (quod maximè perspicuum est in sensu tactûs) præsertim si vehemens sit eorum qualitas, quæ confertim mutet. Nam transmutationes sensim factæ, ferè sensus latent. Sed quia affectiones istæ, quæ aut voluptatem, aut dolorem afferunt, vt fieri nequeunt sine instrumenti insigni mutatione, ita neque absque motu caloris natiui, spiritûsque cum sanguine, ita scilicet, vt hæc exteriùs expandantur, aut interiùs refugiant & reuocentur versus suum initium, vt ibi confortati, maioribus viribus recuperatis, possint rem tristem propulsare: exterius verò feruntur & expanduntur, dum percipitur res grata, cui, quasi amplexaturi & fruituri sensus, spiritibus & sanguine stipati, occurrunt. Quo fit, vt refrigerata interna viscera, dum sanguis & spiritus extrorsum feruntur, ab eorum fomento destituta, magis lædantur à vaporibus & à malâ qualitate materiæ menstruæ vel seminalis in vasis vteri corruptæ: qui item vapores vbi cum spiritibus commisti feruntur & distribuuntur per vniuersum corpus, ipsum perfrigerant. At verò cum molestiam ex malo odore refugientes natiuus calor spiritusque & sanguis in intima viscera confertim mouentur, eò mota primùm deorsum vterum detrudunt; & cum locus interior his refectus calefiat, subinde frigidior intemperies à vitiosâ materiâ impressa remouetur, vitiosique vapores à natiuo calore collecto, & facto fortiori, in intimis partibus dissipantur. Hæc ergo ratio est, cur odorata naribus admota lædant, fœtida verò prosint. Sed in illis, quæ inferiùs adhibentur, hæc ratio locum non inuenit: quia hæ partes olfactu carentes, ex bono vel malo odore voluptatem vel tristitiam non sentiunt. Quare aliò confugiendum est. Quæcunque igitur à suffitu vel applicatione rerum odoratarum in his affectibus contingunt, per accidens fieri dicimus. Nam odorata calida & tenuium partium sunt, ideoque laxant, attenuant, digerunt & secant lentas vel crassas materias: quâ ratione prosunt, non à grato vel ingrato odore. Vnde Gal. *1. ad Glauc. 14.* non absolutè pronunciat, supponenda esse odorata: sed addit, & quæ laxare & calefacere possunt; quasi insinuans, non aliâ ratione illa iuuare quàm quòd laxent, aperiant, & calefaciant, non autem quòd bene oleant. Idem apertiùs exponit *5. aphor.* Rectè igitur Galbanum extensum corio vel linteo mulieres ventri inferiori affigunt, maximeque quando Vterinis incommodis vexantur, plurimumque se iuuari percipiunt: quod quidem & naribus adhibitum grani suo odore prodest, sed cùm ventri inferiori affigitur sub vestibus, faciliùs eius odor pertingit ad inferiores & genitalia, quàm ad nares, dum vestibus contegitur.

Verùm nec hoc modo rem satis expedit Trincauellius. Primò enim quod res naribus admotas attinet, etsi suaueolentia naturæ grata sint, fœtida ingrata, eaque anidè arripiat, ista auersetur: tamen in eorum apprehensione tantus humorum & spirituum motus non fit, qualem hîc ponit Trincauellius, vt ex eo partes internæ refrigerentur vel incalescant. In rebus gratis equidem & ingratis quæ facultatem vitalem seu θυμικὴν mouent, & varios affectus concitant, iram, gaudium, timorem, terrorem, id euenit: at nihil tale accidit in odoribus, quorum apprehensio fit per spiritus animales, & omninò blandè & sine vllâ agitatione. Et si ex subitâ humorum agitatione talia in fœminis fierent, cur non etiam in Viris acciderent, in quibus æquè humores vitiosi sæpe in corpore latent, qui agitati spirituum motu possunt?

Quantum verò ad odorata, quæ inferius orificio Vteri adhibentur, vero consentaneum non est, quòd calefaciendo, laxando, & attenuando hoc præstent. Etenim si hæc caussa esset, cur suaueolentia & graueolentia, quæ vtraque calefaciendi, attenuandi & digerendi vim habent, non idem præstarent; Et cur non medicamenta calefacientia & attenuantia, quæ nullo ferè odore sunt prædita, qualia non pauca dantur, idem præstarent, si saltem odorata id efficerent?

Eustachius Rudius in eâ est sententiâ, omnia odorata primò ad narium meatus, deinde rectâ viâ & quàm citissimè ad pulmones & cor ipsum perduci, & propterea in syncope nullum præstantius & magis præsentaneum auxilium inueniri optimis odoribus. Ideoque non mirum esse putat, corde optimis odoribus referto vterum illicò sursum & versus cor ferri; vt pote ad quod naturalem inclinationem habeat, & à quo spiritus & naturalem calorem omnes suas facultates viuificantem accipiat. Verùm ex istâ opinione ratio reddi non potest, cur ab odoratis pudendis ita admota, vt ab olfactu nullo modo percipiantur, æquè vterus afficiatur. Deinde falsâ hypothesi nititur ista opinio, nimirum quod vterus ipse versus cor ascendat, quæ supra refutata est. Neque enim opus est, vt vterus sua substantia ad cor moueatur, vt ab eo spiritus & calorem naturalem accipiat; sed cor illa per arterias in totum corpus distribuit, quæ & vterus accipit. *Vterus non mouetur versus cor.*

Alij ab odoribus quidem vterum affici concedunt, Id tamen odores præstare statuunt, non quatenus odores, sed quatenus substantiam spirituosam vtero gratam vel ingratam coniunctam habent; sicut etiam cor & spiritus, qui odores, quatenus tales, non percipiunt, odoribus suauibus recreantur & reficiuntur, vt in animi deliquio & syncope videre est. Id quod vel inde patet, quòd odorata in suffocatione vterinâ pudendis apposita etiam vterum afficiant, & fœtida cùm propinata, tum vmbilico apposita suffocationi vterinæ medeantur.

Hercules Saxonia statuit, bonos odores ad se trahere spiritus & calorem, vt ratione vacui per partem post partem moueantur quoque spiritus & humores in vtero contenti, præcipuè verò in iis, qui multis aut prauis abundant humoribus; propelli verò spiritus à prauis odoribus ipsimet vtero administratis, quia ab iis vasa constringantur, excrementa retineantur, ligamenta repleantur, vt propterea fiat recursus ad superiora. Verùm affirmat Hercules Saxonia, non probat, quòd boni odores ad se trahant spiritus & calorem. Deinde falsum est, quod praui odores constringant vasa & excretiones retineant. Non enim vapores illi in rebus graueolentibus, puta castoreo, pennis & pilis accensis, frigidi sunt & astringendi vim habent, sed potius calidi & sicci.

Mihi, quod in genuè fateor, nec alij in hac controuersiâ planè

Vterus odores non percipit. planè satisfaciunt, nec me aliis satisfacturum mibi polliceri possum. Hoc tamen mihi probabile videtur, vterum ab odoribus non affici, quatenus odores sunt; cum etiam per pudenda vterus ab iis afficiatur, & olfactus organon non habeat: qualitatem tamen illam, quâ vterus bene vel malè habet, occultam esse, & ita cohærere cum odoribus, vt ab iis separari non possit. Quærit quidem hîc Trincauellius, quænam sit illa qualitas. Verùm multæ qualitates sunt in Naturâ, quæ sensus nostros latent, quæ tamen, cum effectus earum sentiamus, negandæ non sunt. Dicat, quænam sit illa qualitas, quam dum naribus excipit canis, beri vel feræ vestigia inde agnoscit. Nos sensibus nostris eam non apprehendimus, canis tamen eam percipit.

Porrò quâ ratione qualitates istæ ad vterum perueniant, inquirendum. Si res odoratæ pudendis admoueantur, patens ibi ad vterum via est, per quam eiusmodi spirituosa sese in vterum insinuant? Et in suffocatione vterinâ suaueolentia prosunt, dum vterum roborant, & peculiari qualitate ei succurrunt, vt facilius venenatam illam auram discutiat, & vt spiritus in vtero & cum iis humores, potius versus inferiora, quàm superiora tendant, faciunt. Si verò naribus admoueantur, procul dubio ob sympathiam olfactus organi & cerebri cum vtero, vterum in consensum trahi, simulque affici, credibile est.

Cerebrum vterum in consensum trahit. Idque fit cùm per neruos tùm per arterias; cum & cor odoribus suauibus recreari subitò videamus. Neque alicui mirum esse debet, quòd tam subitò, postquam odores naribus percipiuntur, vterus afficitur. Spirituosæ enim eiusmodi res subitò penetrant, & ξύῤῥοια μία, ξύμπνοια μία, ξυμπάθεα πάντα, vt rectè loquitur Hippocrates. Mercurialis equidem statuit, odores suâ naturâ caput & cerebrum percellere, cerebroque affecto vterum in consensum trahi: Verùm idem rationem reddere non potest, cur non praui odores idem præstent; cum iidem quoque grauissimè cerebrum percellant, idque offendant. Respondet quidem Mercurialis, prauos odores fundatos esse in vaporibus crudis & crassis, crudos verò & crassos vapores non ita cerebrum afficere, sed propter crassitiem potius obstruere cerebrum. Verùm falsum hoc est. Etenim odores praui, qualis est in pennis & crinibus accensis, & castoreo ac similibus, non fundantur in vapore crasso, sed potius in subtili & tenui, & æquè cerebrum percellunt, vt odores suaues. Et omnino magnum Vteri cum cerebro & instrumento olfactûs consensum esse, explotatio illa fœcunditatis & sterilitatis per suffitus, ab Hippocrate, *5.aph.59.* tradita, docet, de quâ infra, *sect.4. cap.2.* dicetur.

Non omnes fœminæ suauibus odoribus offenduntur. Notandum tamen hîc, vt etiam supra dictum, suaues odores equidem in omnibus fœminis vtero gratos esse, fœtidos ingratos, & à fœtidis in omnibus fœminis vterum offendi. A suauibus tamen non eadem in omnibus fœminis symptomata induci. Nonnullæ enim odores suaues bene ferunt, iisque delectantur & recreantur, eæ procul dubio, quæ vterum purum & planè bene constitutum, nec vllis humoribus vitiosis refertum habent: Aliæ verò, & quæ vterum impurum, habent, odorib. suauibus offenduntur, & sæpè in suffocationem vteri incidunt, ideo procul dubio, quod dum vterus suauibus illis vaporibus, & spirituosâ rerum odoratarum seu substantiâ seu specie & occultâ qualitate, cum quâ peculiarem sympathiam habet, afficitur & quasi commouetur, humores vitiosi in vtero latitantes, præcipuè si quid ex semine corruptum sit, & fortasse etiam ipsum semen latitans agitatur: & cum spiritus in vtero procul dubio sursum versus rem odoratam sibi gratam moueantur, vnà etiam humores illi sursum rapiuntur, atque ita terros vapores ad cor & partes superiores mittunt, qui suffocationem vterinam dictam excitant. Non verò ipse vterus suâ substantiâ adscendit, vt supra, *part.1.sect.2.cap.18.de adscens.vteri,*

Quomodo suaueolêtia suffocationẽ vterinã inducant.

dictum. Cum verò eadem odorata pudendis admouentur, dum vterus iis quasi recreatur, spiritus in eo quiescunt, aut versus odorata mouentur, atque ita etiam humores, si qui in vtero sunt, vel quiescunt, vel versus inferiora mouentur. Alex. Aphrodiseus quidem, *2.problem.64.* statuit, odorata pudendis admota facultate suâ exsiccatoriâ humores absumere. Verùm si hoc verum esset, etiam alia medicamenta exsiccantia, etsi odorata non essent, idem præstarent. Quod tamen non accidit. Fœtida verò quod attinet, cum ea cum vtero singularem antipathiam habeant, dum ea vterus percipit, ea abhorret, & propterea spiritus in vtero ea, vt ingrata, auersantur, & non ad superiora, sed inferiora potius mouentur, atque ita etiam humores illi vitiosi non amplius versus superiora, sed potius versus inferiora mouentur, imò natura ad ea excutienda insurgit, quod dum facit, sæpe vnà fœtum excutit.

Quæ de rebus suaueolentibus dicta sunt, eadem etiam de dulcibus dici possunt. Offenduntur enim pleræque fœminæ à melle & aliis dulcibus, non quia vterus gustandi facultate præditus est, sed quia sapore dulci qualitas vtero grata coniuncta est, cuius causâ dum vterus commouetur, vnà etiam vitiosi humores, si qui adsunt, commouentur.

SECTIO II.

De Symptomatibus, quæ circa menstruorum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

CAPVT I.

De Fluxu sanguinis Menstruo.

RERVM Creator Sapientissimus, vt vbique suæ sapientiæ edidit specimina admiranda, ita & illud constituit, vt fœmina viro matura tantum sanguinis generaret, vt is non ad corporis sui nutritionem solùm, sed & fœtui formando & lacti postea, quo infans in lucem editus alatur, generando sufficeret; vbi verò grauida non est, is singulis mensibus per vterum euacuaretur. Vnde etiam sanguis menstruus, & absolutè menses, ac menstrua vocantur, vulgò Tempora, quòd scilicet statis temporibus fluat. A nonnullis etiam Flores dicuntur, eâ procul dubio de causâ, quòd sicut arbores fructum non ferunt, nisi flores præcedant: ita ad concipiendum apta non est mulier, nisi priùs menses fluant. Quanquam enim interdum fœminæ sine mensibus concipiant, id tamen rarum est, vt postea, *quæst.1.* dicetur. *Fluxus Menstruus.*

Et quidem sanguis iste naturâ suâ non prauus est, sed bonus & talis, ex quo & fœtus in vtero corpus formari & augeri, & lac infantis editi alimentum generari potest. Superfluus saltem est, dum fœminæ non dum conceperunt, & propterea ne naturæ oneri sit, euacuatur, atque ita licèt excrementum secundæ coctionis dici possit, quia scilicet in hepate generatur, in venis continetur & cumulatur, ac per eas excernitur: alio tamen modo excrementum dici non potest, quàm semen & lac. Non enim simpliciter superfluus est, vt bilis & alij excrementij humores, sed pro fœtus formatione generatus; ac proinde tum solùm excernitur, cum nulla facta est conceptio. Quòd verò passim quidam effectus menstruo sanguini attribuuntur, isque stirpes enecare, carnes in rabiem agere, & alia plurima mala excitare dicitur, id non sanguini menstruo simpliciter attribuendum est, sed tum solùm, cum subsistens *An sanguis menstruus sit naturâ suâ prauus.*

corrumpitur

corrumpitur, aut dum alij vitiosi humores ei admiscentur, & aliunde prauam qualitatem concipit. Solet enim natura de hominis salute sollicita humores vitiosos, si qui p.n. in corpore cumulantur, per hanc viam vnâ operâ expellere, de quo plura *quæst.2.*

Quando menses incipiant fluere. Erumpunt autem menses plerumque post secundum septenarium, id est, annum decimum quartum, & tum magnæ in corpore mutationes fiunt, pubes erumpit, mammæ intumescunt, fœminæ Veneris stimulos sentire & iuuenes amare incipiunt, sanguisque abundans venis amplius contineri non potest, sed per vteri venas erumpere incipit.

Quandiu fluant. Durat autem ille fluxus plerunque vsque ad septimum septenarium, & post quinquagesimum annum vtplurimùm subsistit, quia tum calor innatus imminuitur, nec tantam amplius sanguinis copiam generat, sed tantum solùm, quantum ad corporis nutritionem sufficit. Nonnullis tamen mox à duodecimo anno menstrua fluere incipiunt, (noui etiam, quibus vndecimo fluxerunt menses, & eæ plerunque salaces sunt) censentúrque tales esse vitæ breuioris; & quibusdam ad sexagesimum annum perdurant: aliis contra vix decimo septimo, vel decimo octauo anno fluere incipiunt, quæ longæuiores habentur, aliis etiam citius subsistunt: pro naturarum & victus varietate. Rarum est, quod refert Guil. Fabricius, *Cent.2.obs.61.* nimirum cuidam sanguineæ robustæ & morbis parum obnoxiæ, sterili tamen, menstrua ad annum vsque septuagesimum octauum ætatis ordinatè profluxisse: eóque anno cum inordinatius prodire inciperent, eam in febrem continuam incidisse, & materiâ in crus sinistrum depulsâ inflammationem & gangrænam ibi excitatam fuisse, è qua paulò post è vita discessit. Quale quid quoque obseruauit CL.Dn.D. Gregorius Horstius, qui vidit nobilē fœminam, quæ annum circiter septuagesimum tertium agens statis temporibus ordinario menstruorum fluxu laborauit, vt refert Guil Fabricius, *Cent.4.obseru.63.* Vbi & aliam historiam refert Virginis cuiusdam Dusburgensis, cui cum ab anno quinquagesimo ætatis cessassent menstrua, circa annum septuagesimum demum menstrua superuenerunt, & tribus ordinariis mensibus recursum habuit, postea cessarunt, quæ etiam post euacuationem illam quasi reuiuiscens, ad centesimum ferè ætatis annum peruenit.

Quâ periodo fluant. Non autem statim & singulis diebus quicquid sanguinis superflui collectum est, euacuatur, sed congeritur, donec naturæ copia molestum fit, & singulis mensibus expellitur, & mensis vnius spatio tantum iterum colligitur, quantum antea profluxerat. Si enim singulis diebus id, quod superfluum est, euacuaretur, sordidum hoc esset, & perpetuam molestiam fœminis pareret, & viris eas ingratas redderet, minusque etiam conceptioni aptas, cū vterus istâ de causâ lubricus & impurus semē non facilè contineret, sanguinisque præsentiâ semen receptum mox corrumperetur. Occurrit tamen & hîc aliqua varietas, neque omnibus eodem exactè termino menses fluunt, sed ad minimum inter vnam & alteram purgationem viginti & duo dies intercurrunt, ad summum autem triginta, intra quos terminos fluxus naturalis variè fieri potest. Fertur quoque vulgò, iuniores Lunâ crescente, adultiores iam feminas Lunâ decrescen repurgari, vnde versus;

Luna vetus vetulas, iuuenes noua Luna repurgat.

Verùm id experientiæ non semper respondet.

Spatium fluxus mēstrui. Spatium etiam, quo fluunt, non in omnibus idem est. Quibusdam enim solùm per dies duos fluunt, idque tempore Hippocratis familiare fuit, quibusdam per tres, quatuor, quinque & plures, in iis nimirum, quæ magnum hepar habēt, atque in otio viuunt, & genio indulgent, & cibos boni succi largius comedunt, ac proptereà multum sanguinis cumulant, ita vt quibusdam fluxus ad duodecimum diem extendatur. Verùm i[illegible]e- cundum naturalem fœminarum conditionem[illegible]t, sed præternaturale est, aut certe fœminarum, quæ otio sunt deditæ, & gulæ indulgent, & suut tales fœminæ ferè morbosæ vel steriles. Contra eæ, quæ calidioris tēperamenti sunt, & viragines, breuiori tempore purgantur; sicut & eæ, quæ obesiores sunt, angustioresque venas habēt, cum in iis sanguis in adipem absumatur; sicut & illæ, quæ tenui victu vtuntur, & multū exercentur. Et quidem fluunt menses nunc continenter ac confertim, vt fluxus paucis diebus absoluatur, interdum verò paulatim, ita vt fluxus quandoque intermittat, & ita pluribus diebus protrahatur.

Quantitas sanguinis, qui effluit, vt Hippocrates docet, est ad duas heminas, seu sesqui libram, aut duas ferè libras. *Quantitas.* Quæ tamen quantitas in omnibus fœminis non obseruatur, sed pro ratione temperaturæ, ætatis, victus, variat. Nam iuniores, & cum purgari incipiunt, minus purgantur: postea quātitas ad ætatis vsque florem augetur: florente ætate æqualis permanet: ætate declinante iterum paulatim minuitur, donec tandem planè subsistat. Ideoque ea menstrui quantitas naturalis est, quæ ætati, temperaturæ, vitæ generi competit, eaque ex eo cognoscitur, quòd post menstruum fluxum neque corporis grauitas aliqua, neque virium debilitas relinquitur.

Qualitatem quod attinet, sanguis hic dum rectè sese habet, neque nimis tenuis, neque nimis crassus esse debet. *Qualitas.* Iunioribus tamen tenuior effluit, & loturæ carnium recens mactatarū similis est: Senibus crassior & nigrior: in ætate florente medio modo sese habet. Odorem nullum habere debet: color debet esse similis coloris sanguinis è venis animalis recenter iugulati, vel è venâ sectâ prodeuntis, floridus & viuidus; in biliosis tamen est flauior, in pituitosis subalbicans, in melancholicis subniger.

Debet etiam sanguis absque vllo graui symptomate exire. Quæ verò fœminæ ante vel in mensium fluxu grauia symptomata patiuntur, in iis menses sese rectè non habent.

Viæ, per quas sanguis euacuatur, venæ vteri sunt, *Locus.* eæque duplices à duplici ramo ex vtroque latere vno spermatico seu præparantium vasorum, altero hypogastrico ortæ, vt ita ab omnibus corporis partibus tàm superioribus, quàm inferioribus sanguis superfluus euacuari possit. Vena enim, quæ à spermaticis oritur, à superioribus descendit, & per vniuersū vteri corpus dispergitur, maximè tamen per fundum. Altera, quæ à ramo hypogastrico oritur, ab inferioribus per latera ceruicis ad medium vterum adscendit, & partim per ceruicem, partim per fundum disseminatur, & cum superioribus per anastomoses coit. Quæ verò ab hypogastrico ramo prodeunt, maiores sunt iis, quæ à spermaticis descendunt. Et per huius ramos inferiores, qui ceruici vteri inseruntur, in mulieribus quibusdam plethoricis, quæ primis mensibus copiosiorem sanguinem, quàm pro fœtus nutritione opus sit, generant, aliquid sanguinis interdum primis mensibus euacuari censent, cum os vteri, secundum *aph.51. sect.5.* tùm clausum sit. Negat tamen id Adr. Spigelius, *de hum. corp. fabr. lib.8. cap.19.* neque os vteri planè claudi, sed συμμύειν, id est, conniuere saltem putat.

Atque ex his menstrui fluxus naturalis conditionibus facilè colligere est, qui fluxus præter naturā sin[illegible] quæ circa mensium fluxum accidant symptomata.

[illegible]ÆSTIO I.

[illegible] mulier concipere possit, cui nunquam menses fluxerunt.

An mulier cōcipere possit, cui nunquam fluxerunt menses? [illegible]dem, supra diximus, menstruum sanguinem [illegible] nullis florem appellari, & quidem ideò, quod [illegible] flores fructus præcedunt, neque arbores fructum ferunt, nisi antea floruerint: ita etiam fœminæ non concipiant, nisi priùs menses fluxerint. Et sanè plerumque

plerumque hoc accidit, imò à nonnullis etiam statuitur, fœminas concipere non posse, nisi prius menstrua fluxerunt, & fœminæ, quæ mensibus carent plerunque steriles sunt. Obseruatum tamen etiam, quasdam concepisse, quibus menstrua nunquam fluxerunt. Scribit enim Guainetius, *tract. de ægritud. matric. cap. 2.* se adolescentulam prægnantem in curâ habuisse, quæ nunquam menstrua passa erat; & aliam quoque plures partus edidisse, cui menstrua non fluxerant. Et Brassauolus, *ad aph. 36. lib. 5. Hippocratis*, refert, se nouisse plures mulieres, quibus nunquam menses fluxête, & tamen fuerint maximè sanæ & robustissimæ. Et Rondeletius, *meth. curand. morb. cap. 24.* scribit, Mulierem quandam Montsbani nunquam menstrua passam fuisse, & tamen peperisse duodecies. Et Trincauellius, *lib. 10. c. 3. de art. curandi part. hum. corp. aff.* reffert, se nouisse fœminam Illyricam robustissimam, habitu, figurâ corporis similimam viro agili & expedito, quæ nunquam per menses purgabatur, & tamen semel peperit. Et Laur. Ioubertus, *populor. error. lib. 2.* narrat, Tholosanam quandam fœminam vtriusque sexus fœtus decem & octo enixas fuisse, sine mensium profluuio. Et Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 23.* scribit, se nouisse mulierem viraginem, quæ nunquam purgationes menstruas habuit, & tamen bis peperit. Referunt etiam mulieres Indicas mensibus carere. Similiter narrat Guil. Fabricius, *centur. 5. obs. 41.* se nouisse quandam fœminam, quæ sibi sanctè affirmauit, se nunquam fluxu menstruo laborasse, tùm durante virginitate, tùm etiam in ipso matrimonio, in quo tamen septem liberos feliciter peperit; in puerperio quoque lochia exigua habuit. Fuit autem illa ab ipsâ iuuentute semper robusta, valida, morbisque parùm obnoxia.

Cur quædã fœminæ mẽsibus careãt, & tamen pariant. Caussa verò huius rei est, quod tales fœminæ sunt vel naturâ calidiores, vt Indicæ, & viragines quædam, vel laboribus magnis exercentur, & hinc sanguinem superfluum non generant, & quidem si non plus eius generatur, quàm quòd alendo corpori sufficiat, planè steriles sunt. Si verò aliquid quidem abundat, quod ad corporis nutritionem non requiratur, tanta tamen eius copia non est, vt natura eum in corpore ferre non possit, quem postea vterus, vbi concepit semen, ad fœtus formationem ad se trahit. De qua re etiam infra, *cap. 2. de sterilitate*, dicetur.

QVÆSTIO II.

An sanguis Menstruus solùm Quantitate, an verò etiam Qualitate sit superfluus?

An sanguis Menstruus etiam qualitate sit superfluus. Multorum ea est sententia, sanguinem Menstruum non solùm quantitate superfluum esse, sed & qualitate, & quidem manifestâ & occultâ. Manifestâ qualitate peccare probant primò, quòd non sine molestia & mordacitate exeat, deinde quia contactu huius sanguinis virile membrum in coitu cum fœmina, quæ menstruo laborat, excorietur. Occultâ verò qualitate peccare & venenatum esse sanguinem menstruum, probant ex operationibus & affectibus sanguinis menstrui, quòd scilicet tempore, quo menstrua fluunt, vapor, qui è corpore exhalat, specula inficit, & corrumpit, eboris nitorem obscurat, vina corrumpit; ipse sanguis menstruus, vel vrina sanguine menstruo infecta si in pla[illegible]at, eas enecat; à canibus linctus eos in rabie[illegible] hominibus ha[illegible]s epilepsiam, lepram, maniam [illegible] morbos patris, grauidæ ventri illitus abortum conciliat, vel st[illegible] tatem inducit. In ipsis etiam fœminis retent[illegible] mala, vteri suffocationem, vertiginem, lipothy[illegible] rios dolores, in fœtu etiam edito, variolas & m[illegible] aliasque cutis affectiones & fœditates excitat.

Alij contra sanguinem Menstruum qualitate peccare negant, & saltem copiâ excedere statuunt; cum si qualitate peccaret, inprimis si venenatus esset, integro mense extra damnum in venis mulieris contineri non posset; & inprimis fœminas enecare deberet, si præter solitum retineretur, cum tamen fœminæ multæ, quibus menstrua satis diu retinentur, mediocri valetudine vtantur. Præterea cum ex sanguine illo postea retento fœtus formetur & nutriatur, nec non eo lac, quo infans alitur, generetur, non credibile est, eum insignem aliquem qualitatum excessum habere, multò minus venenatum esse.

Mihi probabilior videtur posterior sententia etiam antea proposita, nimirum sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate, seu manifestâ, seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari, eique permisceri, aut si sanguis menstruus in corpore præter naturam retineatur, & corrumpatur, præcipuè si vitiosos humores admixtos habeat, grauia symptomata inducere. Nam primò ipsa naturæ intentio hoc docet. Cum enim primarius finis, cur hic sanguis superfluus in fœminis generetur sit fœtus formatio & nutritio, & lactis ad alendum fœtum generatio: nullo modo vero consentaneum est, naturam tale quid vitiosum, imò venenatum pro fœtus formatione & nutritione generare; Deinde & aliæ rationes pro istâ sententiâ adductæ idem probant. Quomodo enim si vitiosus, imò venenatus est, poterit sine damno mensis spatio cumulari, & inprimis paulò ante fluxum, vbi eius maxima copia cumulata est, non grauissima symptomata inducere? Nam si è corpore effusus tot, quæ à prioris sententiæ patronis allegantur, & tamen grauia mala inducit, cur non idem in corpore præstaret?

Ad ea verò, quæ pro contrariâ sententiâ afferuntur, facilè responderi potest, si, vt supra dictum, statuatur, illos omnes affectus, qui sanguini menstruo adscribuntur, ei non, quatenus talis, competere, sed quatenus illi aliquid vitiosum admiscetur, vel quatenus retentus corrumpitur, & alienam naturam induit. Cum enim Natura singulis mensibus sanguinem istum superfluum expellere soleat, de hominis salute solicita, si quid humoris vitiosi in corpore sit collectum, id per eandem viam euacuat. Quia verò paucæ sunt fœminæ, quæ exactissimâ sanitate fruuntur & in quibus non vel in viscere aliquo intemperies & debilitas est, vel quæ non in victu aliquando delinquunt, non mirum est, raras esse fœminas, in quibus sanguis menstruus sit purissimus. Si quis autem obiicerer, raras esse fœminas, quæ exactissimâ sanitate fruantur, & quæ non subinde aliquos vitiosos humores cumulent, ac proinde, si à vitiosis humoribus permistis fierent tales operationes mirandæ & veneficæ, quæ fuerunt recensitæ, & sanguinem istum fœtui damnum allaturum, & lac futurum vitiosum; cum tamen lac optimũ alimentum fœtui præbeat, præterea etiam iis, in quibus menses subsistunt, grauissima symptomata illaturum: ad id respondendum censeo, istas, quæ interdum obseruantur, operationes mirandas sanguinis menstrui non à vitiosis humoribus, v. g. bile, pituita, melancholiâ prouenire, sed istos humores saltem aliquam molestiam in euacuatione hac excitare; grauiores verò illos affectus ab iis non prouenire; cum si ab iis prouenirent, etiam in grauidis & lacte, & iis, quibus menses suppressi sunt, animaduerterentur, sed ab vtero saltem ortum habere. Vterus enim peculiarem & admirandam vim habet, quâ & Venerem appetit & humores variè mutat. Credibile etiam est, si quid humoris vitiosi sit in vtero, id à sanguine per vterum fluente elui, & sanguinem aliàs etiam bonum inde inquinari; imò ab vtero, cuius procul dubio vis generationi dicata, quâ & Venerē appetit, & semẽ generat ac effundit, eo tempore, quo mẽses moueri solẽt, simul excitatur, sanguinẽ illũ aliquomodo alterari, eique alienas qualitates imprimi. Cum verò sanguis, qui in suppressis mensibus in corpore detinetur, & qu[illegible] materiã præbet, impressionẽ illã acceperit, effect[illegible]m illi perniciosi ab eo prouenire non possunt.

Quæst.

QVÆSTIO III.

Quomodo locus Aristotelis 7. de hist. animal. cap. 2. sit intelligendus.

Menses nunc continenter, & ἀθρόως seu confertim fluere, vt fluxus iste paucis diebus absoluatur, interdum verò paulatim, ita vt fluxus quandoque intermittat, & ita pluribus diebus protrahatur, supra dictum: Quod etiam docuisse videtur Aristoteles, dum 7. *de hist. anim. cap.* 2. scribit: καὶ ταῖς μὲν συνεχῶς καθ' ἕκαστον ὀλιγάκις, seu vt Gaza legit ὀλιγαῖς, τὰ καταμήνια φοιτᾷ· ταῖς δὲ μάλιστα διὰ τρίτου ταῖς πλείσταις, id est, *continenter singulis mensibus rarò, vel paucis, menses fluunt: mense verò tertio plerisque.* Quem locum cùm ita verterint vulgò, & acceperint, quod paucis mulieribus singulis mensibus menses moueantur, plurimis autem intermisso vno mense, id est, tertio quoque mense; id verò non solùm Galeno atque aliis autoribus, sed & ipsi experientiæ repugnet; cum certum sit è sexcentis fœminis vix vnam demum tertio mense purgari: multùm in loco hoc explicando se torserunt, & varias eius interpretationes & conciliationes autores quæsiuerunt. Albertus Magnus, *de animalib. lib. 9. cap.* 2. inuertit Aristotelis sententiam, & plurimas fœminas singulis mensibus, paucas tertio quoque purgari scribit; sed id sine vllius exemplaris Græci fide. Neque id etiam experientiæ respondet, quasdam tertio saltem mense purgari. Mercurialis, *lib. 5. variar. lect. cap. 2. & 4. de morb. mulier. cap.* 1. hoc modo Aristotelem defendere conatur, dum statuit, in versione Latinâ malè συνεχῶς vocabulum omissum esse, sensumque Aristotelis hunc esse: paucas mulieres singulis mensibus aceruatim & copiosè, plurimas autem tertio mense aceruatim & copiosius purgari. Verùm Mercurialem reprehendit Massarias, primò, quod vocem συνεχῶς malè reddiderit; cum συνεχῶς non aceruatim vel copiosius; sed continenter significet. Deinde, quod falsum sit, suâ quidem sententiâ, paucas mulieres singulis mensibus aceruatim, plurimas verò tertio mense copiosius purgari. Idem Massarias, vt Aristotelem à tam manifesto errore defenderet, si modo defendi posset, duplicem responsionem affert. Prima est, sententiam Aristotelis suo tempore veritatem habuisse, quo mulieres moderatâ victus ratione vsæ sunt, & admodum sobriè vixerunt. Secunda est, sententiam Aristotelis veram esse, non de menstruis generaliter, sed de primâ mensium eruptione, quæ non videtur ita continenter singulis mensibus euenire: cum principio rarò eueniat, vt exactè singulis mensibus periodum fluxus iste obseruet. Sed quod ipse suspicatur, fortassè neutram responsionem difficultatem hanc soluere, id omninò verum est. Neque enim ab Hippocrate, vel aliis Physicis aut Medicis annotatum, olim aliam fluxus menstrui rationem fuisse in fœminis, quàm nunc est. Quod verò de primo mensium fluxu hic locus accipiendus sit, sine vllâ ratione & caussâ dicitur.

Verùm enim verò disputatio potius de versione, quàm de verbis Aristotelis esse videtur, & proximè ad sensum Aristotelis accedit Mercurialis, qui rectè notat, in versione Latinâ vocabulum συνεχῶς omissum esse. Sensus enim in Græco hic esse videtur; Rarò seu paucis fœminis singulis mensibus continenter & sine vllâ intermissione menstruum fluxum fieri, sed id accidere plerisque tertio mense. Neque deest huius rei ratio. Cum secundum anni quadrantes non leuis in humoribus mutatio fiat. Et genuinum hunc esse verborum Aristotelis sensum, mox sequentia verba docere videntur, vbi τὸ συνεχῶς explicat per ἀθρόως, & κάθαρσιν ἀθρόαν, seu purgationē confertim factam, ὀλίγον χρόνον, nimirum δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας fieri dicit; Purgationem verò, quæ non fit continenter, κατ' ὀλίγον, paulatim fieri docet, eámque πολλὰς ἡμέρας fieri scribit. Κάθαρσις enim ἀθρόα, seu confertim facta euacuatio paucis diebus, duobus nimirum vel tribus diebus, absoluitur; quæ verò non continenter, sed paulatim fit, in plures dies protrahitur. Locus ita se habet: ὅσαις μὲν οὖν ὀλίγον χρόνον γίνεται, δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἀπαλλάττουσι ῥᾷον· ὅσαις δὲ πολλὰς, χαλεπώτερον. πονοῦσι γὰρ τὰς ἡμέρας ταύτας. ταῖς μὲν γὰρ, κατ' ὀλίγον, ταῖς δὲ, ἀθρόα ἡ κάθαρσις γίνεται. καὶ τὸ σῶμα βαρύνεται πάσαις, ἕως ἂν ἐξέλθῃ. Id est, *Facilius ergo agitur cum iis quibus breui tempore, hoc est, biduo aut triduo profluunt, sed quibus longùm protrahitur, difficilius: Laborant enim id temporis. Aliis namque vniuersim hæc purgatio fit, aliis paulatim. Attamen omnibus corpus grauatur, quamdiu effluat humor.* Quam explicationem si quis probare non velit, metuo, ne & hîc nobis accidat, quod sæpe accidere solet, vt præsupponamus, magnos viros nihil falsi proferre potuisse, & in soluendis eorum erroribus frustra laboremus. Si enim, quod euidentia verborum penè persuadere videtur, Aristotelis mens est; continenter & singulis mēsibus paucas fœminas purgari, plerásque verò tertio demū mense, falsum id est, & experientia aliud docet.

CAPVT II.

De Mensibus nimis maturè fluentibus.

ETsi, vt modò dictum, menses primò post annum decimum quartum, nonnullis etiam mox circa duodecimum naturaliter fluant: tamen obseruatum est, nonnullis etiam multò citius fluxisse. Monstrosum ferè est, quod Albertus Magnus, *lib. 2. Phys. Aristot.* refert, puellam quandam natam fuisse, vberibus pendentibus, & cum pilis in inguine, & sub axillis, quæ etiam patiebatur mensium fluxum: vt & illud, quod hisce diebus Berolini puellæ vndecim dierum humor quidam sanguineus per pudenda effluit, vt ad me Cl. Dn. D. Martinus Vveisius perscripsit. Hercules Saxonia verò vidit Venetiis puellam, quintum annum agentem, quæ singulis mensibus modicè expurgabatur: & Ioh Schenckius ex relatione D. Iacobi Suteri scribit, vxorem Vlrici Negelin, vietoris Friburgensis in Brisgoiâ, puellam peperisse, quæ statim atque quintum annum exegit, menstruo fluxu, eoque ordinaro laborare cœpit. Et Fernelius, *lib. 6. pathol. cap.* 16. puellæ octauo ætatis anno menstrua fluxisse, refert. Sed hæc omnia rara sunt; & procul dubio proueniunt è tali corporis constitutione, quæ sanguinis copiam nimiam maturè generat & tales plerumque breuioris vitæ sunt: Vndecimo verò ætatis anno fluere non ita rarum est, & ipse noui aliquot, quibus id accidit, sed plerunque tales sunt salaces.

Menses nimis maturè fluentes.

idem vidi.

CAPVT III.

De Mensium defectu & suppressione.

ALiàs circa mensium fluxum varia accidunt Symptomata. Et quidem cum mensium euacuatio vteri actio sit, vt aliæ actiones, ita & hæc actio seu euacuatio vel tollitur, vel minuitur, vel nimia est, vel deprauatur. Tollitur in mensium defectu & suppressione: minuitur in mensium paucitate: augetur in mensium stillicidio, & eorum nimio fluxu: deprauatur cum menstrua sunt difficilia, vitiosa, inordinata, tardantia, per aliena loca excernuntur, quò & fluor muliebris pertinet. De quibus ordine dicemus. Et primò quidem accidit interdum, vt nonnullis menses nunquam fluant, è quibus alias steriles fuisse, alias etiam concepisse compertum est, vt *cap.* præcedente dictum: & ex iis nonnullæ integrâ valetudine fruuntur, aliæ vitam ærumnosam agunt, & morbis ac symptomatibus variis vexantur. In prioribus caussa non est in vtero solo, sed in toto corpore, qualis habitus est viraginum, &, vt refertur, etiam Indicarum mulierum, quæ nimirum habitu

Mensium defectus.

corporis sunt solido & compacto, colore corporis fusco, pectore & humeris latis, voce graui, corpore hirsuto, in quibus talis corporis temperies est, vt totus sanguis in partium corporis alimentum absumatur, & nihil superflui relinquatur: In posterioribus verò sanguis superfluus generatur, vteri tamen ea est constitutio, vt is per eum nequeat euacuari: ideoque in corpore retentus varios morbos ac symptomata excitat.

Mensium suppressio. Sæpe etiam accidit, vt nonnullis nimis tardè fluant, & fluxus ad decimum octauum vel vigesimum annum differatur. Quibusdam verò menses, qui antea fluxerunt, subsistunt aliquandiu, etsi neque grauidæ sunt, neque lactant (his enim naturaliter subsistere solent) & quidem interdum satis diu, vt compertum sit, quibusdam triennium, quibusdam quinquennium, septennium menses non fluxisse, & tamen postea reuocatos esse. Est nimirum mensium in fœminis defectus & suppressio sanguinis menstrui p. n. retentio, ob eius vitium, vel viarum angustiam.

Caussæ.

Caussæ. Deficiunt enim menses vel quia sanguis superfluus, qui singulis mensibus euacuetur, deest; vel quia, licet adsit, supprimitur, quod vitium in specie nonnulli mensium suppressionem appellant.

Sanguis autem, qui menstruo spatio euacuetur, deest, vel quia non generatur, vel quia genitus dissipatur, absumitur, aut in alios vsus conuertitur. Natura enim de Indiuidui conseruatione magis sollicita, quàm de speciei propagatione, si sanguis non abundet, eum in Indiuidui conseruationē absumit, & nihil ad vterū mittit.

Non generatur sanguis ob caussas Internas quidem, ob ætatem iam senilem, vel frigidiorem corporis constitutionem, vel partium principum, inprimis hepatis & cordis, vt & ventriculi intemperiem frigidam, aut alios morbos, qui sanguinis generationē prohibere possunt, quales etiam sunt febres, quæ viscerum temperiem lædunt: Externas verò, vt inediam, & cibi ac potus sufficientis defectū. Quò referri potest & crebra sanguinis, præcipuè è venis superioribus, euacuatio, fonticuli etiā plures, qui & ipsi aliquid de sanguine absumunt, vt & vlcera diuturna. Absumitur verò vel in alios vsus conuertitur non solùm in ætate ante pubertatē, vbi sanguis in augmentum corporis absumitur, sed & in grauidis, in quibus sanguis in fœtus nutritionē & augmentū absumitur, vt & in lactantibus plerisque in quibus sanguis in lac conuertitur. Compertum tamen est, etiam quibusdam grauidis & nutricibus menses ordinatè fluxisse: quod procul dubio accidit, eum sanguis copiosior vel naturâ, vel ex victu pleniore generatur. Præterea absumitur sanguis in temperaturâ corporis calidiore & icciore, vnde viragines quædam mensibus destituuntur, vt & saltatrices. In pinguibus quoque & obesis sanguis ille superfluus in pinguedinem conuertitur. Vnde Hippocrates & Galenus monent, quod corpora & gracilia & obesa aut planè menstruâ euacuatione carent, aut exiguam habent: in quibus etiam irrito conatu, stantibus hisce caussis, in menstruis prouocandis laboratur.

Morbi autem, qui sanguinem absumunt, sunt calidi & sicci, vt febris hectica, putridæ ardentes vel diuturnæ: symptomata; euacuationes nimiæ per quamcunque partem factæ. Quædam tamen ex his caussis non solùm sanguinem, qui genitus est, absumunt, verùm etiam faciunt, vt paucus, & qui nec corporis nutritioni sufficiat, generetur. Itaque in febribus & similibus morbis, quæ hepar debilitant; sanguinemque ab eo generatum in toto corpore absumunt, non solum nihil sanguinis superflui, quòd singulis mensibus euacuetur, redundat, sed etiam ob eius defectum nutritio læditur, & corpus emaciatur. Ideoque ij errant, qui in talibus casibus menstrua prouocantia exhibent; cum sanguis, qui euacuetur, non adsit.

Externæ verò & euidētes caussæ sunt exercitia atque labores nimij, cura, mœror, terror. Quæ tamen posteriores caussæ defectus menstruorum sunt non solùm, quia sanguinem absumunt, sed etiam, quia eum refrigerant, corrumpunt, calorem innatum absumunt, & ad viarum obstructionem faciant. Ita referr Hippocrates, 6. *epid. sect.* 8. *in fine*, Abderis Phaëtusam Pythei coniugem antea per iuuentutem fœcundam fuisse, viro autem eius exulante diu menses defecisse, ex quo postea dolores & rubores ad articulos exorti sint. Quæ vbi contigerint, tum corpus virile, tum in vniuersum hirsutum esse redditum, barbamque esse enatam, & vocem asperam redditam. Sed cum omnia, quæ ad menses deducendos facerent, tentassent, non profluxisse, verùm haud ita multò post vitā functam esse. Idem quoque in Thaso Namysiæ, Gorgippi coniugi contigisse. Omnibus autem Medicis, cum quibus etiam collocutus fuit Hippocrates, vnicam spem adesse visam esse, ad muliebrem naturam reduci posse, si menses secundum naturam procederent. Verùm etsi omnia molirentur, huic prodire non potuisse, sed paulò post mortuam esse. Idem plurimis aliis fœminis accidisse obseruatum, quæ ob vehementes animi affectus mensium fluxu aliæ per aliquot menses, aliæ per omnem vitam priuatæ sunt. Faciunt huc & balnea ac æstuaria, si iis se fœminæ fluentibus vel fluxuris menstruis committant. Cum enim sudores copiosos prouocent, non solùm sanguinem versus ambitum corporis rapiunt, sed & serosam eius partem, quæ imprimis fluxibilitatem ei præstat, absumunt.

Suppressionis autem mensium propriè dictæ caussa est viarum, per quas sanguis effluere debet, angustia, aut mala conformatio. Non autem dicemus hîc de vteri clausurâ, ob quam etiam sanguinis menstrui effluxus impeditur, de quâ supra, *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 3. dictum, sed de eâ solùm angustiâ, quæ tantùm in vasis est, sanguinem hunc euacuantibus. Et quidem plerunque vasa, quæ sunt in ipso vtero, angustiora redduntur. Quibus autem de caussis angustia vasorum vteri fiat, alij aliter docent. Plerique ex Auicennâ dispositiones, quas sequitur vasorum vteri angustia, septem recensent. Prima est multitudo pinguedinis in omento, ob quam vasa vteri comprimantur. Secunda est tumor, ob quem eadem vasa itidem comprimantur, & angustiora reddantur. Tertia clausura vasorum à carne vel membranâ aliquâ annatâ. Quarta est cicatrix post vlcera vteri relicta. Quinta vteri situs vitiatus, & hinc facta ceruicis vteri contorsio. Sexta condensatio substantiæ totius vteri. Septima coalescentia vasorum vteri, ob abortum frequentem. Verùm cùm è Galeno *de causs. mor. c.* 7. constet, caussas angustiæ meatuum seu vasorum esse obstructionem, constipationem, coalescentiam, compressionem & subsidentiam, etiam ex iis caussæ angustiæ vasorum vteri petendæ. *Suppressionis propriè dictæ Caussæ.* *Viarum angustia caussæ.*

Frequentissima angustiæ caussa hîc est obstructio ab humoribus crassis & viscidis. Nonnulli equidē hoc caussæ genus in duo diuidūt, docentque, menstrua supprimi vel ratione vasorum, vel ratione humorum, dum scilicet ij crassi viscidi & lenti sunt. Verùm res eodem redit. Nam ij ipsi humores obstructiones vasorum vteri patiūt, & sibi ipsis vias præcludunt. Sanguinis verò copia suppressionis mensium caussa vix esse potest; cum venæ hæ satis latæ & amplæ sint, vt sanguini etiam copioso exitum præbere possint. Et quidem crassities hæc & viscidits est vel in ipso sanguine, quando is nimis frigidus & crassus generatur, vel sanguini bono humores excrementitij, pituitosi scilicet & melancholici, permiscentur, qui quando postea cum sanguine ad venas vteri feruntur, eas obstruunt. Atque hæc frequentissima, vt dictum, est menstruorum suppressorum caussa. *Obstructio.*

Generātur autem humores & sanguis crassus ex ventriculi, hepatis & lienis frigiditate, & alimentis crassis & viscidis, vt & frigidæ aquæ potu, præcipuè tempore

menstrui fluxus sumptis. Ita refert Galenus, *lib. de venesectione adversus Erasistr.* suâ tempestate mulieres quasdam Romanas, cum frigidissimam ex nive potarent, nullo pacto purgatas aut diminutè purgatas fuisse. Ideóque ad hanc caussam omnia, quæ crassum sanguinem generare, vtrique venas obstruere possunt, pertinent. Et cum sanguinis tempore menstrui fluxûs maior sit impetus, quàm aliàs, si fœminæ, & virgines præcipuè, tempore, quo fluunt, cibis crassis & minus commodis vtantur, facilè in suppressionem mensium incidunt. Referunt tamen hoc nonnulli etiam ad vteri calidam intemperiem, ob quàm humores subtiles & aëres dissipentur & absumantur, crassæ verò & terrestres partes relinquantur, aut ipse sanguis adustus in scirrhum, cancrum, & alios tumores conuertatur. Alij & siccam vteri intemperiem addunt, ob quam vasa vteri coarctantur, quæ contrahatur à febribus, quas fœmina primis ætatis annis passa est.

Constipatio. Deinde fit angustia à constipatione, dum ipsius vteri corpus densius redditur, cuius vitij mentionẽ facit Galenus, 3. *de sympt. caus. cap. 4. & 5. aph. 18.* Et quidem vitium hoc interdum à primo ortu est, vnde perpetuam mensium suppressionem patit, nisi quis accommodatis medicamentis longóque tempore Vterum ad meliorem habitum transferat. Post ortum verò vteri substantiam duriorem reddere possunt, intemperies frigida, sicca, calida & sicca.

Compressio. Tertiò fit angustia à compressione vasorum vteri, quæ fit à tumoribus vteri, inprimis scirrho & induratione, & vicinarum partium, vt intestini recti, vesicæ, grandioribus calculis, vt & vteri situ mutato. Nonnulli etiam addunt pinguedinem omenti nimiam. Possunt tamen etiam vasa constringi & coarctari ab externis caussis, vt aëre frigido, sicco & aquilonio, lapsu in aquam frigidam, aut aliàs morâ in aquâ frigidâ, præsertim si ista accidant fluentibus mensibus. Tunc enim & venæ vteri constringuntur, & humores densantur, ac in venis vteri retinentur, qui ibi hærentes crassescunt, & postea obstructiones pariunt.

Coalescentia. Quartò coalescentia fit à carne vel membranâ aliquâ vasis vteri obnatâ, vt & cicatrice, quod post vlcera accidit, vbi membranæ interdum intus vtero obducũtur, aut post vlcera cicatrices relinquuntur, quæ sanguinis effluxum prohibent. Idem interdum post abortum frequentem accidit, post quem venæ illæ, quibus secundinæ adhærent, ita coalescunt, vt postea aperiri non possint.

Subsidentia hîc locum non habet: nisi quis ad subsidentiam referre velit eam obstructionem, quæ fit à medicamentis adstringentibus & siccantibus, quibus eæ interdum vtuntur, quæ virginitatem, quam non habent, venditare volunt. Ab eiusmodi enim adstringentibus venæ vteri ita roborari & constringi possunt, vt sanguinem affluentem non suscipiant.

Tandem suppressorum mensium caussa potest esse mala vteri conformatio, etiam præter clausuram vteri, ita vt vterus vel vasis illis sanguinem ad vterum ferentibus careat, vel ea malè conformata, aliò conuersa, aut contorta habeat, itavt sanguis per ea effundi non possit; id quod accidit vel à primâ conformatione, vel ex casu, percussione, aut morbo aliquo præcedente. Fernelius etiam huius caussæ mentionem facit, dum scribit, se vidisse mulierem, cui ex hoc vitio nunquam vel menses vel aliud quicquid fluxit ab vtero, & nihilominus! bene habita prorsúsque incolumis annos vixit circiter sexaginta. Verùm vix credibile est, saltem vteri conformationis vitio hoc accidisse: sed proculdubio sanguis superfluus non generatus fuit. Si enim sanguis superfluus in corpore generatus fuisset, eíque exitus in vtero non patuisset, sine incommodo in corpore detineri non potuisset.

Nonnulli tamen peculiaris adhuc caussæ suppressorum mensium mentionem faciunt, nimirum adustionis, cum scilicet tempore hyberno fœminæ incensos carbones ad frigus arcendum ventri inferiori subdunt, quorum calore vterus exuritur, & incalescit, & menstrua exsiccantur, vnde mensibus suppressis vterina strangulatio & similia mala oriuntur. Plura de caussis videantur infra, *quæst. 1.*

Signa Diagnostica.

Signa. An menstrua purgatio planè deficiat, ex ipsius fœminæ relatione cognoscitur. Sunt tamen etiam signa, quibus, etsi menstruorum defectum fateri nolint fœminæ, idem cognoscitur. Sunt enim plurima symptomata, prout ad hanc vel illam partem sanguis ruit, quæ ex mensium suppressione oriũntur, quæ eam facilè indicant. Non tamen planè eadem sunt in virginibus & mulieribus. In virginibus enim sanguis suppressus per venas hic inde vagatur, & obstructiones parit, colorem corporis mutat, ac febres inducit, & præcipuè febriculam illam, quæ febris alba appellatur, & facilè è facie agnosci potest, quòd virgini menses non rectè fluant: in mulieribus verò magis ad vterum fertur, & vterinos morbos ac symptomata parit. Vnde mulieres cibi fastidium, nauseam, vomitum, picam patiuntur; virgines verò rarò ex mensium suppressione hisce malis corripiuntur: Maior enim est ventriculi cum vtero consensus, quàm cum venis.

Sunt autem signa quibus mensium suppressio cognoscitur, varia. Vnum proponit Hippocrates, 5. *aph. 39.* dum scribit: *Si qua nec prægnans, nec puerpera est, lac habet, ei menstrua defecerunt.* Id tamen potius propter autoritatem Hippocratis creditum, quàm vllâ ratione confirmatum nonnulli censent, putántque, si ob caussas morbificas menstrua retineantur, lac, quod fœtus nutriendi gratiâ saltem generatur, produci non posse, & si quid tale in mammis appareat, id ichorem quendam subalbidum esse, quo non solum virginum, sed etiam virorum mammæ interdum abundant. Verùm non rationi aduersum videtur, fœminas etim grauidas lac in mammis habere posse. Est enim venarum vteri & mammarum magnus consensus. Mammariæ enim venæ rectâ ad latera sterni vtrinque descendunt, & thoracem egressæ deorsum per musculorum internam faciem procedunt, & vbi ad vmbilici regionem perueneruut, pluribus anastomosibus cum epigastricis venis vniuntur & coëunt. Oriuntur autem epigastricæ venæ ab externo ramo iliaco, à quo etiam hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundúmque feruntur, ortum habent. Itaque dum sanguini per vterum exitus non patet, per venas ita coëuntes ad mammas facilè ferri, atque in iis in lac mutari potest. De quâ re plura infra, *sect. 3. cap. 1. quæst. 5.* *An fœmina non grauida lac in mammis habere possint.*

Alius deinde aphorismus, nimirum 61. est *in eadem sectione*, qui etiam signum quoddam suppeditare videtur, qui talis est: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre superueniente, cibique fastidium accidat, prægnantem esse putato.* Innuere enim videtur hic aphorismus, si menses præter naturam fœminis supprimantur, horrorem inferre, ob materiæ vitiosæ in habitum corporis distributionem, febrem autem ob putredinem, quam sanguis suppressus concipit. Verùm non semper hoc accidit, sed tum solùm, cum in cacochymicis corporibus menstrua supprimuntur. Clarius hoc explicat, & plura signa addit Hippocrat. *lib. 1. de morb. mul.* Tertio, *inquit*, mense, post suppressa menstrua incipiunt sentire suffocationes & horrores, lumborum grauitatem, & quandoque febrim. Quod si suppressio diutius perseueret, iam illis obdurescit venter, vrina copiosior mingitur, cibi fastidium & vigiliæ ingrauescunt, itavt inter dormiendum dentibus strideat. Et si adhuc retineantur, quinto mense his omnibus, & maximè doloribus vrgebitur grauius. Sed 6. mense insanabilis morbus redditur, qui antea curari poterat. Et cum hoc anxia fit, & animo linquitur, pituitâ vomit, siti magnâ vexabitur,

dolebunt partes ventris & pectinis, febris accedet, supprimentúrque excrementa alui atque vesicæ, spina dorsi dolore vexabitur, & quasi balburies. Posthac autem intumescunt crura, pedes, venter, & vrina mingitur rubra, sanguineáque, & dolor totum occupat corpus, maximè collum, spinam & inguina, atque sic moriuntur, scilicet ex hydrope. Quæ eadem ferè signa habet Galenus, 8. *de loc.aff.c.5*. Accedit totius corporis grauitas, & lassitudo tentiua, dolor lumborum, colli & syncipitis, qui ad radices oculorum vsque extenditur, ob sanguinis retenti per totum corpus diffusionem. Inprimis verò hæc lassitudo crura & coxas detinet, propter venarum harum patrium cum venis vteri consensum. Corpus in nonnullis, quibus menses diu substiterunt, fit viride, & vniuersum hirsutum, barbáque enascitur, & vox aspera redditur, cuius exemplum supra ex Hippocrat. 6. *Epid. sect.* 8. de Phaëtusâ Pythei coniuge retulimus.

Discrimen suppressionis mensium à grauiditate. Quia verò mulierculæ ex illicito concubitu grauidæ, séque pro virginibus venditantes grauiditatem negare, & mensium suppressionem saltem accusare solent; & aliàs etiam multa signa grauidis & suppressione mensium laborantibus sunt communia, præsertim si menses, qui mulieri fluere solebant sint impuri & malis qualitatibus præditi: Medicus cautus esse debet, ne hac in re decipiatur, & proinde quâ ratione grauidæ mulieres ab iis, quæ suppressione mensium laborant discerni possint, diligenter inquirendum. Possunt autem hoc modo discerni. Primò quod grauidæ plerunque natiuum corporis colorem retinent; cum contra fœminæ suppressione mensium labotantes pallidæ sint, & fœdo faciei colore: grauidæ etiam hilares sunt, & parum in animi pathematis mutantur; cum contra in suppressione mensium plerumque tristes sint. Secundò symptomata, quæ grauidis in principio accidere solent, indies paulatim mitescunt: contra verò in suppressione mensium quò diutius menses subsistunt & cumulantur, eò magis symptomata augentur. Tertiò in grauidis motus & situs infantis tertio mense manu ventri admotâ percipi potest; quod non fit in suppressione mensium, in quibus tumor quidam œdematosus & durus, nec vtero semper respondens percipitur. Quartò iis, quæ grauidæ non sunt, os vteri non occluditur, aut cum quadam duritie occluditur, de quo Hippocrates, 5. *aphor.* 54. *Quibus os vteri durum est, iis arctetur necesse est.*

Signa caussarum. A quâ autem caussâ mensium suppressio ortum habeat, sic distinguitur. Internas quod attinet, si sanguis vel non generetur, vel absumatur, id totius corporis, hepatísque ac aliarum partiũ dispositiones consideranti, & omnia signa earum perpendenti facilè patebit. Exempli gratiâ: An mulier obesa, vel habitu corporis calido & sicco prædita sit, & viraginem repræsentet, an verò grauem aliquem morbum passa sit, & omninò, quantus & qualis sanguis in corpore generetur, diligentem Medicum latere non potest. Sanguinem etiam ad vterum non mitti cognoscitur, quòd nulla circa vterum grauitas adest, neque dolor aut tumor: color verò corporis pallidus, & alia in partibus superioribus cacochymiæ signa, iecur aut lien obstructus.

Si ab obstructione venarum ortum habeat suppressio, quæ caussa frequentissima est, atque ea fit à pituitâ viscidâ, præcesserunt caussæ pituitam generantes, totius corporis torpor adest, color albus, pulsus ratus, vrinæ sunt crudæ: si à melancholiâ fit obstructio, eius redundantis signa adsunt. Et cum ab obstructione malum est, instante tempore purgationis menstruæ dolores in lumbis & partibus vteri vicinis percipiuntur, & si quid fortè effluat, mucosum, subalbidum, aut subnigricans est, & linteolis exceptum humorem peccantem facilè indicat. Si vteri intemperies aliqua vasorum angustiam inducat, patet id ex signis intemperierum vteri supra propositis. Si à compressione fit vasorum vteri angustia, vteri vel vicinarum partium tumores adsunt, vel vterus suo loco excidit. Si à coalescentia fit suppressio, præcesserunt vlcera Vteri. Si menses adusti sint, caussa ex fœminæ relatione cognoscitur, & adsunt mensium suppressorum symptomata alia, sed ea cum caliditate coniuncta. Et omnino quæ caussa suppressionum mensium sit, non ita difficulter cognoscitur, si omnes caussæ euidentes, quæ præcesserunt vel adsunt, diligenter considerentur, & an morbus aliquis in vtero, toto corpore, vel aliquâ eius parte adsit, per signa suo loco proposita, inquiratur.

Externæ etiam caussæ si quæ præcesserint, malóque huic originem dederint, vt frigidæ aquæ potus, vel lotio in aquâ frigidâ, vel frigidus aër admissus, ab ægrâ cognoscuntur.

Prognostica.

1. Suppressio mensium periculosum malum est, è quo multa & grauia oriuntur mala. Seu, vt Hippocrates, 5. *aphor.* 57. scribit, si menses subsistant, accidunt ab vtero morbi. Et quidem alia in ipso vtero, vt tumores, abscessus, vlcera; sicut inflammationis colli matricis ex suppressione mensium exemplum habet Guil. Fabric. *Centur.* 1. *obs.* 62. vlceris, *ibidem obs.* 63. inflammationis, gangrænæ & inde subsecutæ mortis, *obs.* 64. steriléſque fiunt mulieres: alia in toto corpore, vt febres, febris alba, leucophlegmatia; alia in aliis partibus, vt ciborum fastidium, sanguinis vomitus, hepate affecto hydrops, cardialgia, tussis, difficilis respiratio, lipothymia, ophthalmia, melancholia, capitis dolores, mania, arthritis. Quædam & hirsutæ fiunt toto corpore, imò, quod memorabile, quibusdam barbam erupisse & viris similes eas factas obseruatum, vt de Phaëtusâ refert Hippocrates, 6. *epid. sect.* 8. *in fine*. De quibus malis ex mensium suppressione ortis, pluribus agunt Hippocrates, *de morb.mul.* Galenus, 6. *de loc.aff.c.5.* 5. *aph.* 57. 3. *prorreth. text.* 31. *de venæsect. aduers. Erasistr. cap.* 1. & 3. Auicennas, *lib.* 3. *fen.* 21. *tract.* 3. *cap.* 36. *Prognostica.*

2. Quò diutius menses substiterunt, eò difficilius reuocantur; sæpe etiam nunquam reuocari possunt.

3. Cùm autem grauissima excitent sæpe symptomata menses suppressi, vt ex iis, quæ de signis & 1. prognostico modò dicta sunt, patet, quò plura & grauiora sunt symptomata, eò malum est periculosius. Si tamen per aliam viam sanguis euacuetur, quod interdum accidit, minus læduntur, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 33. *Mulieri menstruis deficientibus sanguis è naribus profluens, bono est.* Modò non fiat sanguinis euacuatio per vesicam, quod nonnunquam obseruatum est. In vesicâ enim sanguis in grumos facilè concrescit.

4. Imò tandem ex suppressione mensium mulieres moriuntur, id quod Phaëtusæ & Namysiæ accidit, 6. *epid. sect.* 8. *sub finem*. Et quidem sæpe longo tempore cum mensibus suppressis vitam trahunt, si grauia symptomata absint, sicut Hippocrates, 4. *epid.* refert, ancillam quandam redeuntibus mensibus, qui per septennium suppressi fuerant, sanitatem recuperasse. Si verò grauia simul adsunt symptomata, dolores vehementes, vigiliæ diuturnæ, animi deliquium, obtumescentia, tremor, paralysis, vteri suffocatio, febris, melancholia, varij tumores, citò moriuntur.

5. Pro ratione autem caussarum nunc faciliùs, nunc difficiliùs menses reuocantur, vel etiam planè non reuocantur. Obstructio curari potest, & eò quidem faciliùs, quò malum est recentius. Coalescentia curari non potest. Densitas verò & durities difficulter & non nisi longo tempore. Quid de compressione à tumoribus sperandum sit, ex iis, quæ supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 7. *de Vasorum vteri angustia*, dicta sunt, patet.

6. Hippocrates equidem, *de morb.mul.* scribit: Si menses supprimantur sex menses, illos non amplius prouocari posse, & malum esse incurabile. Exstant tamen exempla contraria apud ipsum Hippocratem. Nam, vt modò

modò dictum, 4.*epid.*92.eſt hiſtoria cuiuſdam ancillæ, cui ſeptem annis ſuppreſſi fuêre menſes, qui tamen iterum fluere cœperunt. Et 5.*epid.circa initium*, vxori Gorgiæ in Lariſsâ menſes quatuor annis ſuppreſſi fuerunt & redierunt. Galenus quoque, 6.*epid. comm.*3. *t.*29. meminit mulieris emaciatæ, cui menſibus octo menſes fuerunt ſuppreſſi & redierunt.Itaque an malum ſit curabile nec ne, non ſolùm ex tempore ſuppreſſionis, ſed ex ætate fœminæ, corporis conſtitutione, & cauſſarum varietate colligendum. Tanta enim interdum eſt cauſſarum pertinacia, vt nullis remediis cedant, id quod ipſe Hippocrates expertus eſt, qui *in fine* 6. *epidem.* ſcribit, duas mulieres, alteram Phaëtuſam, Pytheæ vxorem, alteram Namyſiam, Gorgippi vxorem, multo tempore menſes ſuppreſſos habuiſſe, in quibus etſi ipſe cum aliis Medicis omnia feciſſet, quæcunque fieri potuerunt & debebant, nihilominus menſes nunquam rediiſſe,& vtramque mortuam eſſe.

Indicationes.

Indicationes. Cum menſes ideo non fluant, quia ſanguis, qui euacuetur, deficit, vel etiamſi adſit, propter vaſorum vteri anguſtiam euacuari non poſſit, facilè hinc patet,ſi ſanguis non generetur, eius generationem promouendam, aut ſi abſumatur, cauſſas, quæ eum abſumunt, tollendas eſſe, abſumptumque inſtaurandum. Si verò euacuari non poſſit propter vaſorum vteri anguſtiam, eam tollendam eſſe.Cum autem anguſtiæ variæ cauſſæ ſint, vt ſupra dictum, varia etiam ad eas tollendas requiruntur remedia.

Curatio.

Curatio. Morbos autem, ob quos ſanguis vel non generatur, vel abſumitur, quod attinet, eorum curatio è ſuis locis petenda; neque menſes mouentia medicamenta exhibenda iis,in quibus nulla ſanguinis eſt abundantia, ſed in macilentis atque extenuatis ſanguis primùm bonâ victus ratione reparandus, qui vbi reparatus fuerit, ſponte poſtea profluit. Si à nimio exercitio ſanguis ſit abſumptus, quiete & otio ad naturalem ſtatum fœminæ reducendæ ſunt; ſi ſint obeſæ nimis, emaciandæ; ſi emaciatæ, impinguandæ, & omnino ad meliorem ſtatum reducendæ. Quod ſi factum fuerit, expultrix languida roboratur, vt poſtea ſeſe ſectiùs ad expulſionem accingat. Cauſſas verò anguſtiæ quod attinet, cùm frequentiſſima obſtructionis menſium cauſſa ſit obſtructio venarum vteri, de eâ primo loco dicemus.

Vena ſectio. Principio verò videndum, an aliqua ſit ſanguinis in corpore redundantia. Plerumque enim ſi ſanguis ſupprimatur, in corpore cumulatur corpuſque grauat, & propterea leni euacuante præmiſſo, imminuendus eſt. Imò etiam aliàs & cùm nulla plethora præceſſit, modò non ex defectu ſanguinis menſium ſuppreſſio ortum habeat, vena aperiri poteſt. Etenim ſanguis, qui ſingulis menſibus ſubſiſtit, in corpore cumulatur, & in venis hætens ad vterum reuocandus eſt. Vnde etiam Galenus, vt 6. *Epid. com.*3.*t.*29. refert, mulieri emaciatæ extraxit tribus vicibus tres ſanguinis libras, atque huius auxilij beneficio eam liberauit à diuturnâ menſium ſuppreſſione.

Quæ vena aperienda? Aperienda autem vena in talo eſt; quâ non ſolùm ſanguinis copia, ſi adſit, imminuitur, ſed &, quod præcipuum, ſanguini ad vterum motus conciliatur,de quo *quæſt.*2. dicetur. De loco Venæ ſectionis, vt & de cucurbitulis hoc etiam notandum, vtile eſſe, cum hæc auxilia repetenda ſunt, vt vnâ die ſanguis ex vno crure, poſtridie ex altero detrahatur.

Quantum ſanguinis mittendum. Quantum autem ſanguinis euacuandum ſit, copia eius & vires docebunt. Paulus Ægineta equidem neque plus duabus libris cum dimidiâ, neque minus vnâ librâ mittendum cenſet. Galenus, *loco modò allegato*, mulieri emaciatæ ſe extraxiſſe tribus vicibus tres libras ſanguinis, atque huius auxilij beneficio eam liberaſſe à diuturnâ menſium ſuppreſſione ſcribit.Verùm noſtræ fœminæ raro tantam copiam ſanguinis euacuari ſinunt. Et præſtat, vt quæ copia ſanguinis euacuari debet,non vnâ vice emittatur, ſed pluribus. Ita enim nec vires nimiùm deiiciuntur, & ſanguinis fluxus ad vterum rectius concitatur.

Tempus venæ ſectionis. Tempus autem Venæ ſectionis quod attinet, ſi ſaltem euacuandi ſanguinis gratiâ vena aperitur, ſtatim principio id fieri poteſt: quæ verò poſtea in talo aut poplite aperitur, reuocandorum ſuppreſſorum menſium cauſsâ, commodiſſimè diebus tribus, quatuor, aut quinque ante tempus conſuetæ euacuationis ſecatur, vt materia ad motum, quem eo tempore inſtituere ſolet,concitetur, de quo vide *quæſt.*2.

Scarificatio, & cucurbitula. Venæ ſectionis loco in debilioribus etiam crurum ſcarificationibus & cucurbitulis ſcarificatis, vt & hirudinibus cruribus adhibitis, vti poſſumus. Quandoque tamen etiam cucurbitulæ non ſcarificatæ adhiberi poſſunt ad ſanguinem ad vterum reuocandum, præcipuè ſi ad alia loca feratur. Si enim ſanguis ad alia loca feratur, per cucurbitulas verò non ſcarificatas ad inferiora trahatur, nec euacuetur, ad venas vteri ruit,eaſque aperit. Vt autem hoc commodiùs præſtent, prius locis remotioribus, cruribus nimirum, deinde propioribus, coxis ſcilicet ſunt applicandæ.

Ligatura & frictiones. Quod cucurbitulæ ſine ſcarificatione præſtant,idem ligaturæ & frictiones partium inferiorum; poſt totius euacuationem, & præcipuè eo tempore, quo menſes fluere ſolent, præſtare poſſunt.

Nonnulli & hæmorrhoidum apertionem ad menſes ſuppreſſos reuocandos vſurpandam cenſent. Verùm cum vt Galenus, *de cucurbit.ſcarif. cap.*10. docet, hæmorrhoides ab Vtero deriuent, earum apertio potius impediet, quàm promouebit, menſium fluxum.

Quidam etiam Cauteria cruribus & coxis inurenda cenſent, ſcribitque Mercurialis, *tom.*2. *conſil.*16. *&* 4. *de morb. mul. cap.*1. ſe multiplici experientiâ didiciſſe, cauteria infra genua poſita ſuppreſſos menſes reuocare. Verùm cum & iſta ab vtero potius deriuent, & humoribus,qui cum ſanguine ex vtero fluere ſolent,aliam viam monſtrent, inclinationem eorum ad vterum prohibent.

Medicamenta. Medicamenta quod attinet, primò lenientia adhibenda. Inter quæ commodiſſima hîc eſt hiera picta ad ℥ ß.in bolum redacta,vel pil.de tribus,hiera ſ.

Præparantia. Præparantia poſtea parentur ex iis,quæ calefaciendi, craſſoſque humores incidendi & attenuandi vim habent, quæ ſupra, *part.*1. *ſect.*2. *cap.*6. ſunt propoſita, præcipue è *betonica*, *calamintha*, *matricariâ*, *pulegio*, *artemiſiâ* &c. Si tamen humor melancholicus ſimul peccet, *bugloſſa*, *borrago*, *meliſſa*, & ſimilia humorem melancholicum reſpicientia addenda.

Vt ℞. *aq. artemiſiæ*, *calaminthæ*, *capill.* ♀, *ana* Vnc.iij. *ſyr. de quinque radicib. de artemiſiâ, ana* Vnc.ij. F. potio pro tribus doſibus.

Vel ℞. *ſyr de artemiſ.* Vnc iij. *aq. matricar. pulegij, gentianæ cum vino deſtill. ana* Vnc.ij. *cinam.* Drach.ij. Miſc. pro duab. vel tribus doſibus.

Vel ℞. *rad. aperient* Vnc.ß. *rubiæ tinctor. pimpinell. ana* Drach.iij.*artemiſ.betonic.chamædr.calaminth.ana* M.j. *cicerum rubr.* M. ß. *fl. bugloſ. anthos*, *ana* p.j. Coq. in aq.ſ.

Colatura dulcoretur ſaccharo & aromatizetur aquâ cinamomi.

Vtile eſt etiam pituitoſis corporibus decoctum Guaiaci aut ſaſſafras cum dictamno Cretico, vel alio vtero conueniente medicamento, ſi bibatur per dies 15. verum ſine ſudoris prouocatione.

Euacuantia. Humores præparati poſtea euacuentur, inprimis hieris,*agarico*,*mechoacanâ*,*turbith*, quibus *colocynthidem*, *ſcammonium*,

ſcammonium, *helleborum nigrum* pro humoris peccantis naturâ & corporis conſtitutione addere poſſumus.

Vt ♃. *agaric. trochiſ.* Drach.ij. Infundantur *in aq. artemiſ.* Vnc.ij. *oxymel.ſ.* Vnc.j. Colentur Adde *extr. mechoac.* Scrup.j.M.

Vel ♃.*rad.aperient.*Vnc.ß. *artemiſ.beton.ana* P.ij.*fol. ſenæ el.*Vnc.ß.*agarici.albiſſ.*Drach.ij. *ſem.fœnic.aniſi, ana* Scrup j.*galãgæ* Drach.ß.*flor.roriſmar.*P.j.Infund in aq.ſ. Col. quæ ſit Vnc.iij ß.adde *Syr. de fol. ſenæ* Vnc.ß *aq. Cinam.*Drach.ß.M. Vel vino aſſuetæ tali vti poſſunt.

♃. *turbith. el. mechoac. agarici*, *ana* Drach.ij.*fol.ſenæ el.*Vnc.jß. *capill.♀ meliſſæ*, *roriſmar. ana* P.ij. *cinamomi, galangæ, ana* Drach.j.

Sacculo incluſa ſuſpendantur in vini albi ſ. q. horis XXIV. Poſtea ℥v.vel ℥vj. exhibeantur. Poteſt etiam in qualibet doſi, ſi liber, mannæ ℥ß. diſſolui.

Vel ♃. *rad.rubiæ tinctor.eryngij,ana* Vnc.ß.*maioranæ, meliſſæ*, *betonicæ, roriſmar.ana* M.j.*ſem.carthami* Vnc.ß. *agaric.troch.*Vnc.ß. *turbith.el.*Drach.iij. *zinzib. galangæ, ana* Drach.ij. Affund.vini.q.ſ.

Vel ♃. *rad.aperient. oryng. rubiæ tinctor. ana* Vnc.ß. *ariſtol.rot.*Drach.iij.*bryon.*Vnc.ß.*valerianæ* Drach.ij.*artemiſiæ*, *matricariæ*, *pulegij*, *maioranæ*, *meliſſæ*, *ana* M.j. *flor.roriſmar.cheiri*, *ana* P.j *ſem.fœnic.aniſi*, *ana* Drach.j. *cartham.excort.*Vnc.ß,Coq.in aq.ſ.

In Col. Infund.*fol.ſenæ el.* Vnc.ij.*agarici albi*, *turpethi*, ana Vnc.ß.*zinzib.galangæ, zedoariæ*, *ana* Drach.j.

Poſtea ebulliant & colentur, additaque ſacchari ſ.q. coq. ad Syrupi conſiſtentiam. Cui adde *aq.cinam.* Vnc.ß. F.Syrupus laxitiuus.

Vel ♃.*ſpec diaturbith cum rhabarb.*Vnc.ß.*mechoacan.* Drach.ij.*agariſci trochiſc.*Drach.j.*ſpec.diarrhod. abb.cinamomi, ana* Drach.ß. *chalyb.præp.*Drach.j. *pulpæ paſſular. per ſetaceum traiectar.q.ſ.*

M.F Elect.detur quantum nucem iuglandem æquat, vel plus etiam.

♃. *ſpec. epiſcopi*, *diaturbith cum rhab. ana.* Drach.ß. F.puluis.

♃. *ſpec. diaturbith. cum rhab.* Scrup.ij. *mechoac.* Scrup.j.

Vel ♃.*pil.benedictar.*Scrup.ij. *de tribus* Scrup.j. *extr. ſcamm.*gr.ij.F.pil.

Si fortioribus indigeat, vſurpari poſſunt pil.de agarico, fœtidæ & ſimiles.

Atque iſta præparantia & purgantia per vices,ſi obſtructio ſit pertinacior,exhiberi & repeti poſſunt. Commodiſſimum autem eſt, purgationes frequenter repetere,& per ἐπίκρασιν materiam ſenſim euacuare.In quem vſum de iſtis pilulis ſingulis vel alternis diebus Drac.ß. vel Scr.ij exhiberi poſſunt.

♃.*agarici trochiſ.*Drach.ij. *rubiæ tinctor.*Drach.j.*Cum ſyr.de artemiſ.* F.pilulæ.

Vel ♃.*agarici albi*,Drach.ij.*pil. de tribus ſpec. diacurcumæ*, *ana* Drach.ß.*croci ♂* Scr.ij *ol.cinam.*gutt.j. Cum *ſyr.de artemiſ.* F.pilulæ.

Vel ♃. *aloes* Drach.iij.*pil.de tribus* Drach.j.*Cum ſucco ſabinæ* F. pil.

Aut tertio quoque die infuſum agarici in aq. artemiſiæ & rubiæ tinctorum factum & aquâ cinam.conditum exhibeatur.

Vomitoria. Poſſunt interdum & vomitoria exhiberi, ſi multi crudi humores circa ventriculum hæreant, qui poſtea in venas delati malum augent.

De purgantibus autem medicamentis hoc notandum, ea non exhibenda eſſe, cum menſium fluxus inſtat.Cum enim hoc tempore exhibita humores ad alias partes trahant, potius impediunt menſium fluxum, quàm promouent.

Poſtquam ita primò, & quod commodiſſimum eſt, in principio menſis vena, ſi opus fuerit, ſanguinis imminuendi gratiâ, aperta fuerit, poſt præparantia & obſtructiones aperientia diebus octo vel decem, & hinc purgantia exhibita, aut per interualla & vices vſurpata fuerint: diebus quatuor vel quinque ante conſuetum fluxionis tempus venæ in pedibus aperiendæ, vel etiam diebus pluribus ante, ſi reperere venæſectionem opus ſit.

Cucurbitulæ quoque coxarum ſedi inferiori applicatæ, ſanguinem verſus inferiora trahunt, præſertim ſcarificatæ, vt & hirudines talo appoſitæ, & ligaturæ ac frictiones à coxis ad pedes vſque factæ.

Tandem medicamenta menſes mouentia interna & externa vſurpanda, quæ calefaciendo & attenuando ſanguinem fluxui aptum reddunt, venarumque oſcula aperiunt, ſimulque peculiarem cum vtero cognationem habent. Neque enim credendum, medicamenta menſes mouentia in omnibus cauſſis ſuppreſſionem menſium efficientibus vtilia eſſe;cum tum ſolùm conueniant, cum à craſſo ſanguine & obſtructione venarum vteri malum ortum habet. In aliis verò cauſſis potius nocere, quàm prodeſſe poſſunt; cùm omnia ſint calida & tenuium partium. Non autem quouis tempore hæc medicamenta exhibenda ſunt, ſed paulò ante id tempus; quo aliàs fluere menſes ſolent & fluxus inſtantis & naturæ conatus aliqua indicia ſeſe exhibent. *Menſes mouentia.*

Medicamenta autem iſta ſimplicia ſupra,*part.*1 .*ſect.*2. *cap.*2. ſunt propoſita. Hoc præterea hîc monendum, medicamenta iſta non omnia eſſe eiuſdem generis, neque ſemper eadem conuenire. Nam cum multa ex iis ſint, quæ etiam vrinam mouent, exhibita intempeſtiuè potius nocent. Sunt autem menſes mouentia trium generum. Primi generis ſunt mitiora, quæ adhibenda, cum ſuppreſſio nondum inueterata eſt, & cum corpus eſt plenius. Si enim fortiora tum exhiberentur, & febrem & inflammationes vteri tum excitare poſſent. Talia ſunt *amygdalæ amaræ*, *cicer rubrum*, *orobus*, *lupinus*, *radix graminis,ruſci*, *aſparagi*, *cichorij*, *eryngij*, *capillus ♀*, *agrimonia*.

Secundi generis ſunt fortiora, vt rad. *pæoniæ*, *apij*, *petroſelini*, *aſari*, *ireos*, *rubiæ tinctorum*, *ariſtolochiæ,gentianæ*, *heleny*, folia *abrotani*, *artemiſiæ*, *calaminthæ,pulegij*, *cherefoly*, *meliſſæ*, *leuiſtici*, *betonicæ*, *maioranæ*, *chamædryes*, *mercurialis*, *rutæ*, ſem. *erucæ*, *naſturtij*, *petroſelini*, *fœniculi*, *aniſi*, *dauci*, *paſtinacæ ſatiuæ*, *ſeſeleos*, *nigellæ*, baccæ *lauri*, *iuniperi*; flores *cheiri*, *lauendulæ*, *ſambuci*, *chamæmeli*, *ſtœchados*, *crocus*, *calamus aromaticus*, *cinamomum*, *caſſia lignea ſeu aromatica*, (errant enim hîc valdè, qui ad menſes ciendos pro iſtâ caſsiâ, quæ ad cinamomum pertinet, cortice caſſiæ fiſtularis vtuntur) *coſtus*, *galanga*, *ambra*, *caſtoreum*, *myrrha*, *ſtyrax*, *galbanum*, *ſagapenum*, *extractum ſplenis bouis*.

Tertij generis valentiùs menſes mouent: qualia ſunt *radix bryoniæ*, *cyclaminis*, *cucumeris agreſtis*, *pyrethri*, *ſtaphis agria*, *elleborus vterque*, *colocynthis*. Quæ cautè vſurpanda, & eorum minor doſis exhibenda, vel in maximâ aquæ quantitate maceranda, & aquæ pauxillum propinandum.

Parantur ex iis varia medicamenta, pulueres, vina medicata, decocta, aquæ, ſyrupi, rotulæ & morſuli, electuaria, pilulæ.

Pulueres: vt ♃. *cinam.*Drach.ß.*ſuccini* Scrup.j.*croci*, Scrup.j. F. puluis.

Vel ♃. *trochiſc.de myrrhâ*, *caſſiæ*, *flor.cheiri*, *ana* Scr.j. *croci* gr.v.F.puluis.

Vel ♃. *fol.ſabinæ* Drach.j. *cinam.* Drach.ij. *myrrhæ* Drach.j. *ſuccini* Drach.ß. *croci* Scrup.j. F. puluis. Doſis Drach.j.

Vel ♃. *trochiſc.de myrrhâ*, Drach.ß, *caſſiæ lign.*Scr.j. *ſem.cymini*,Scr.ß.Fiat puluis.

Vel ♃. *ſplenis bouis iunioris in clibano exſiccati* Drach.ij.*cinam.* Drach.j. *macis* Drach.ß. *croci* Scrup.ß. F. puluis.

Efficaciſſimum eſt Caſtoreum.

♃. *Caſtorei*, *pulegij*, *ana* Scrup.j.F.puluis.

Vel

Vel ♃. *cassia lignea, dictamni Cretic. borracis, castorei, ana* Drach. j. *croci* Scrup. ij. F. puluis: dosis Drach. j.

Exhibentur autem pulueres commodè ex aquis conuenientibus, vino, vel decocto cicerum rubrorum.

Vina medicata. Vina Medicata:

♃. *rad. rubia tinctor.* Vnc. j. *ireos* Vnc. ß. *melissa, pulegij artemisia, rorismar. ana* M. j *fl. cheiri* M. ß. *cinamomi* Vnc. j. *galanga* Vnc. ß. Affund. *vini q. s.*

Si cachexia simul adsit, tale vinum parari potest:

♃. *limatura chalyb.* Vnc. j. *Rhapontici veri* Drach. iij. *maioran. rorismar. ana* M. ß. *radic. pimpinella* Vnc. ß. *spica*, Drach. ß. *cinam.* Drach. ij Affundatur *Vini q. s.*

De quo haustus sæpe detur.

Decocta. Decocta. Commendatur inprimis decoctum cicerum rubrorum.

Vel ♃. *radic. apij, fœnic. ana* Vnc. ß. *artemisia, beton. pulegij, melissa, ana* M. j. *cicerum rubr.* M ß. *baccar. iunip.* Vnc. ß. *fl. cheiri* p. j. Coq. in aq. s.

Colatura dulcoretur saccharo.

Vel ♃. *colatura* Vnc. ix. *syr. de artemisia* Vnc. iij. M. pro tribus dosibus.

Vel ♃. *rad. apij, fœnic. rubia tinctor. ana* Vnc. ß. *pulegij, matricaria, nepetha, ana* M. j.

Coq. in s. q. aq. ad remanentiam ℔ jß. Adde *syr. de artemis.* Vnc. iij. *aq. cinam.* Vnc. ß. F. Potio pro 4. vel 5. dosibus.

Vel ♃. *Cicer. rub.* M. ß. *radic. petrosel.* Vnc. j.

Coq. ad remanent. ℔ jß. Adde *croci* Drach. ß. *cinam.* Drach. j. M. Dentur Vnc. vj.

Sequens decoctum miris modis commendat Quercetanus, in *Pharmacop. restitut.*

♃. *milij solis, anisi, visc. q. ana* Drach. iij. *dictamni* Drach j. *croci* Scrup. j.

Contusa marcerentur 24. horis in vino albo generoso: dein parum bulliant. Dosis Vnc. jv. tribus vel duobus continuis diebus.

Vel Rosmarinus & fl. cheiri in vino coquantur, & exhibeantur.

Aqua. Aquæ fiunt è simplicibus allegato loco propositis.

Efficax etiam est aqua Mercati ex pane.

♃. *panis bene fermentati & ferè ad naturam fermenti redacti è furno adhuc calentis medullam.*

Adde *mellis* Vnc. x. *pulu. sem. vrtica, dauci, ammeos, anisi, fœnic. ana* Drach. j. *trochisc. gallia mosch. myrrha rubra, ana* Scr. j. *cotula fœtida* Drach. ß.

(Posteriorum trium dosis augeri potest) quæ omnia infunde in s. q. decoctionis ℔. iij.

♃. *Phaseolor. rubr. cicerum rubr. ana* P. ß. (quantitas horum mihi nimis parua videtur) *sem. iunip.* Drach. j. *radic. rubia rusci, raphani sylvestris, asparagi, apij, oreoselini, ana* Vnc. ß *chamadr.* M. j. *ammeos, anisi, fœnic. ana* Vnc. ij.

Coq. stent postea aliquandiu in infusione, hinc destillentur. Huius Vnc. ij. manè exhibeantur. Addi etiam potest syrupus capill. ♀ de duabus radicib. de artemisiâ. Dosis etiam sequentibus diebus augeri potest.

Vtilis est & hic aqua vitæ mulierum dicta.

Vel ♃. *melissa, betonica, pulegij, artemisia, nepetha, matricar. dictamni, ana* M. iv. Affunde *vini boni* ℔. xxx. Destillentur.

Iterum adde *herbarum an.* M. iij. Iterum destillentur, & addatur. *sem. fœnic. calami aromatici, cinamomi, cassia lignea, cardamomi, ana* Vnc. ß.

Tertiâ vice destillentur.

Syrupi. Syrupi. In communi vsu sunt *syr. de Artemisiâ, de Calaminthâ.*

♃. *aq. pulegij, sabina, calaminth. syr. de artemis. ana* Vnc. iij. *aq. cinam.* Vnc. j. F. potio pro iij dosibus.

Rotula. Rotulæ.

♃. *extracti sabina* Scrup. j. *angelica* Scrup. ß. *helenij* gr. vj *ol. destill. cinam.* gut. iiij. *garyoph.* g. ij. *sacch. in aq. melissa dissol. q. s.* F. rotulæ

Vel ♃. *spec. diacalamint.* Drach. j. *ol succini* gut. iiij. *cinam.* g. iiij. *fœnic* g. vj *sacch. q. s.* F. rotulæ.

Electuaria.

♃. *Conf. beton. anthos, lauendula, melissa, borrag. ana* Vnc. j. *rad. condit. pimpinell. cortic. aurant. condit. ana* Vnc. ß. *pl. cinam. fœnic. ana* gut. iij. Cum *syr. de artemisiâ* F. Elect.

Magnæ quoque efficaciæ est electuarium de limaturâ chalybis, quod ad hunc affectum hoc modo parari potest.

♃. *chalyb. prap.* Vnc. vj. *cinam. cassia lignea, ana* ℥ ij. *garyoph.* Drach. ij. *pulpa passul.* Vnc. ij. *sacch. albi in aq. artemisia dissol. q. s.* F. Elect.

Pilulæ commodissimè fiunt è trochiscis de myrrhâ, qui ad menses mouendos efficacissimi sunt, sed propter asæ fœtorem aliâ formâ commodè vix sumuntur. *Pilula.*

Vt ♃. *trochisc. de myrrha* Drach. ℈ j. *extr. gentiana, sabina, ana* Scrup. j. *castorei* Scrup. ß. F. pil. Dosis Scrup. ij.

Vel quæ sunt Montagnanæ.

♃. *trochisc. de myrrh.* Drach. jß. *sem. apij, cassia lignea, ana* Scr. ß. *moschi* gr. X V. *Cum succo apij* F. pil.

Efficacissimæ quoque sunt pilullæ de hierâ s. si tertio quoque die Drach. ß. sumatur.

Commendatur etiam fermentum singulis diebus auellanæ magnitudine sumptum, præcipuè si addatur puluis trochisc. de myrrhâ, dictamni vel similis. *Fermentum*

Commodissimum autem talia medicamenta exhibendi tempus est, vt supra dictum, diebus aliquot antequam menses aliàs fluere solent & quidem post balnea & fomenta, de quibus mox dicetur, quibus vteri vasa calefiunt & laxantur. Et post sumpta talia medicamenta vtile est pedes in aquam calidam, præcipuè in quâ herbæ idoneæ prius coctæ fuerint, immergere, & deinde inambulare. *Tempus exhibendi medicamenta.*

Externa enim quædam medicamenta etiam ad mensium prouocationem faciunt, vt fomenta & balnea ex emollientibus & laxantibus mensesque mouentibus parata. Videndum tamen, ne fomentis & balneis sudores moueantur, qui menses potius sistunt, quàm promouent. *Externa.*

Vt ♃. *rad. alth. lilior. alb ana* Vnc. ij *aristoloch.* Vnc. j. *malua mercurialis, artemisia, sabina, matricaria, calaminthæ, pulegij, maiorana, fol. lauri, ana* M. ij. *flor. chamam. cheiri, lauend. ana* M. j. *sem. fœnigr.* Vnc. j *baccar. iunip. lauri, ana* M. ß. *Balnea & fomenta.*

Coq. in aquâ pro fotu.

Vel ♃. *mercurial. artemis. calaminth. origani, sabina, matricaria, ana* M. iij. *fl. cheiri* M. ij.

Coq. & spongiâ vel linteo decocto calido madido venter & inguina foueantur.

Vel ♃. *radic lil. albor.* Vnc. j. *aristol. rot.* Vnc. ß. *mercurialis, artemis. pulegij, calaminth. mont. sabina, ana* M. ß. *sem. fœnigraci* Vnc. ß. *baccar. iuniperi.* M. ß. Coq. pro fotu.

Vel ex iisdem plantis balneum paretur, in quo fœmina vmbilicotenus sedeat, & herbæ coctæ sacculo inclusæ ventri imponantur.

Vel ♃. *rad. leuistici, lil. albor. bryon. ana* Vnc. ij *fol. matricar. pulegij, sabina, artemis. lauri, ana* M. iij. *flor. lauendul. cheiri, ana* M. j. Coq. pro Balneo.

Fœminæ etiam quædam è filis seu telâ cannabinâ cum cineribus coctis vapores ventre excipere, vel ipsam telam calidam madidam ventri imponere solent.

Vel decocto manè & vesperi pedes immergi, eoque à summo ad imum descendendo ablui possunt.

Post balneum vel fomentum partes circa vterum conuenientibus oleis vel vnguentis inunguntur. *Vnguenta & olea.*

Vt ♃. *ol. lilior. alb.* Vnc. j. ß. *lauendula destill.* Drach. ß. *pulu. calaminth. montana, nigella, ana* Drach. j. *styracis calamita* Scrup. j. M.

Vel ♃. *ol. lilior. alb. cheirini, ana* Vnc. j. *mucilag. sem.*

sem. fœnugræci, *aquâ artemisiæ extr.* Drach. vj. *pinqued. anseris* Vnc. j. *pulu rad. ireos. aristoloch. rot. ana* Drach. ß. *ceræ q. s.* F. Vng.

Vel ♃. *ol. lilior alb. irini*, *amygd. amar. an* Vnc. j. *succi rutæ*, *sabinæ ana* Voc. ß. *styracis calamitæ* Drach. ij. *ceræ q. s.* F. Vng.

Cataplasmata. Vel ♃. *farinæ lupinorum*, *cicerum rubr. ana* Vnc. iij. *pulu. pulegij*, *sabinæ*, *dictamni*, *ana* Vnc. j. *nigellæ*, *myrrhæ*, *ana* Drach. j.

Coq. F. Cataplasma.

Suffitus. Vtiles sunt hîc & suffitus è medicamentis menses cientibus, qui, capite tamen munito, præsertim in virginibus, quibus pessos adhibere non licet, commodissimè instituuntur & efficacissimi sunt. Vasorum enim orificia aperiunt, humores crassos attenuant, & incidunt, & ita obstructiones aperiunt. Eosdem tamen & mulieribus adbibere commodum est. Medicamenta autem, quæ ad suffitus adhibentur, trium generum sunt. Quædam enim sunt, quæ integra bene olent, accensa non olent; alia accensa & in suffitum conuersa olent, non accensa non olent, vt succinum: quædam & integra & accensa oleot, vt lignum aloës. Parantur autem *ex aristolochiâ*, *rutâ*, *artemisiâ*, *sabinâ*, *schœnantho*, *nigellâ*, *calaminthâ*, *calamo aromatico*, *cinamomo*, *garyophyllis*, *moscho*, *zibetho*, *galliâ mosch. trochisc. de myrrhâ*, *de sabinâ*.

Vel ♃. *myrrhæ*, *bdellij*, *styrac. calamit. ana* Drach. j. *benzoes* Scrup. ij. *galliæ moschat. zibethi*, *ana* Scrup. ß.

Cum *Styrace liquid.* F. Pil. vel Trochisci.

Ne tamen à suffitibus eiusmodi fœminæ offendantur, pannis ita tegi debent, ne fumi isti ad caput & nares pertingant.

♃. *caryoph. cinam. macis*, *ana* Drach. ij. *baccar. iunip.* Vnc. ß. *sem. nigellæ* Drach. j. *styrac. calam.* Drach. ij.

F. puluis grossus, qui carbonibus iniiciatur, fumusque per infundibulum vel sellam perforatam vteto excipiatur.

Vel ♃. *galbani*, *thuris*, *styrac. calamit. ana* Drach. j. *cinamom. fol. lauri*, *sabinæ*, *ana* Drach. ij.

F. puluis carbonibus iniiciendus.

Vel ♃. *styrac. calam.* Drach. ij. *thuris* Drach. j. *benzoes alipta mosch. ana* Drach. ß *caryoph. ligni aloës*, *cassiæ ligneæ ana* Scrup. ij. *sacch.* Drach. ij.

Cum *tragac. in aq. cinam. soluta.* F. trochisci pro fumo.

Euaporationes. Vapor etiam decoctorum modò ad balnea & fomenta propositorum eodem modo excipi potest. Et si obstructio sit ab humore melancholico, euaporationes vtiliores sunt, quam suffitus. Euaporationes enim actuali humiditate partem emolliunt, & laxant, humoremque ipsum melancholicum, si conuenientia medicamenta eligantur, temperate possunt. Suffitus contra sicci humorem etiam naturâ suâ siccum indurant.

Clysteres vterini. Si hæc non sufficiant, ad clysteres & iniectiones in vterum, accedendum: quæ tamen medicamenta cautè vsurpanda, cum magnas in vtero intemperies, inflammationes & exulcerationes incautius adhibita excitare possint. Virginibus tamen neque clysteres vterinos, neque pessos adhibere conuenit. Conficiuntur autem è medicamentis menses cientibus, quibus & purgantia interdum addere licet.

Vt ♃. *Calaminthæ*, *pulegij*, *ana* M j. *sem. nigellæ*, *turbith. ana* Drach. j. *colocynth.* Drach. ß.

Coq. in vino dulci pro iniectione in vterum.

Si post clysteres vterinos eiusmodi aliquis ardor in vtero percipiatur, abluendus est decocto maluarum, lacte, vel aquâ hordei, & dolor mitigandus butyro recenti infuso, oleo rosaceo, aut cerato refrigetante.

Clysteres aluo iniecti. Sunt & clysteres aluo iniecti vtiles, imò necessarij, si aluus sit obstructa. Cum enim ceruix vteri intestino recto incumbat, à clysteribus hisce affici potest.

Vt ♃. *rad. lilior. albor.* Vnc. j. *ireos*, *valerianæ*, *ana* Vnc ß. *mercurialis* M. ij. *artemis. sabinæ*, *ana* M j. *flor. chamæm. lauend. ana* P j *sem. carui*, *nigellæ*, *ana* Drach. j.

Coq. in aq. f.

Col. ♃. ℔j. *el. hieræ s. bened. laxat. ana* Vnc. ß. *ol. cheirini* Vnc. ij *ol. de bacc. lauri* Vnc. ß. M. F. Clyster.

Pessi etiam hîc vtiles sunt: *Pessi.*

♃. *fol. mercurial. artemis. q. v.*

Contund. & exprimatur succus, quo lana madefiat, & pessi loco vtero indatur.

Vel folia mercurialis contusa sacculo indantur, qui pessi loco adhibeatur. Possunt etiam flores centaur. minoris addi.

Vel ♃. *aloës* Vnc. ß. *myrrhæ* Drach ij. *agar. albi*, *sem. nigellæ*, *ana* Drach. j. *troch. de myrrha* Drach. ß. Cum *succo mercurialis & melle* misce pro pessario.

Allium etiam cum oleo de spicâ tritum & in sacculum oblongum inditum, ac pessi modo in vterum inditum menses potenter promouet.

Pessus etiam conficitur è radice rubiæ inunctâ melle & conspersâ puluere nigellæ vel alio. Vel ex melle & cerâ ac puluetibus herbarum menses mouentium

Vel ♃. *agarici*, *myrrhæ*, *ana* Drach. ij. *croci* Scrup. j. *galbani* Drach. ß. *mellis despumati* Vnc. j. F. Pessus.

Vel ♃. *sabinæ* Drach. ij. *calaminthæ* Drach. j. *trochisc. de myrrha* Drach. ij. *styrac. calamit. galbani*, *ana* Drach. j.

Excipiantur *melle despumato* F. Pessus, qui linteo rato inducatur.

In vsu tamen pessorum semper incipiendum à mitioribus ex mercuriali, artemisiâ, pulegio, maioranâ, rutâ & similibus, postea ad fortiores progrediendum, Fortiores etiam vbi vsurpantur, ne aliquid damni vtero inferant, mucilaginib. & succis ea temperare & acrimoniam corrigere conuenit, additis iis, quæ simul vterum emolliunt & laxant, atque ad euacuationem aptiorem reddunt. Pessi etiam non diu in vtero aut eius collo relinquendi, ne phlegmonem aut febrem pariant, aut vterum exulcerent.

Concubitus etiam, si legitimè fieri possit, virginibus ex suppressis mensibus pallidis & male babentibus, sanguinis hunc fluxum concitat.

Si vitium sanguinis aut obstructiones in visceribus mensium suppressorum caussa sint, sanguinis istud vitium corrigendum, obstructionesque aperiendæ, medicamentisque ea admiscenda, quæ menses mouent.

Si ab aëris ambientis frigiditate menses quasi repulsi sint, vel ex animi aliquo affectu retrocesserint, danda opera, vt sanguis ad inferiores partes omni ingenio retrahatur, frictionibus, vinculis, balneis, deambulatione, cucurbitulis & aliis ante enumeratis modis.

Si durities aliqua, callus aut scirrhus sit in vtero, ea tollenda, vt *supra* dictum, iis, quæ emolliunt.

Si ex vteri distorsione & vitiato situ menses supprimantur, vterus in suum locum reponendus, & in eo retinendus est.

Si ex tumore aliquo vteri vel partis vicinæ fiat mensium suppressio, menses mouentia locum non habent, sed danda opera, vt tumor conuenientibus remediis tollatur. Menses verò ex adustione suppressi hoc peculiare in curatione habent, quod non calefacientia, sed refrigerantia & humectantia requirunt, cùm Interna, tum Externa.

Si menses propter morbum aliquem incurabilem reuocari non possint, vt *in Prognost.* dictum, & fœmina sit plethorica, frequenter venam aperire, aut cucurbitulas scarificatas adhibere, vel etiam hæmorrhagiam narium excitare, nisi ea sponte superueniat, necessarium est, ne ob copiam sanguinis calor natiuus suffocetur, vas aliquod rumpatur, aut aliud malum excitetur. Potest autem etiam vena in cubito quidem aperiri, sed commodissimè aperitur saphena; cum natura semper

semper mulies feliciter per venas inferiores purget, & præter spem forsan repetitâ istâ venæ sectione fluxus menstruus reuocari posset.

Diæta.

Diæta. Victus ratio medicamentis respondeat, sitque calefaciens & extenuans; è pane fermentato, semine fœniculi, anisi, cumini condito. Cibique sint boni succi: condiantur petroselino, satureia, roremarino, cinamomo, garyophyllis. Obseruarum enim fœminas, quæ sese aquâ frigidâ, fructibus immaturis, oleribus ac similibus cibis humores crudos & crassos generantibus ingurgitarunt, solâ victus ratione in meliorem mutatâ, etiam ferè sine medicamentis sanitati restitutas esse. Vtile est decoctum cicerum rubrorum cum croco, vt & pistaciâ. Assuetis etiam allium & potrum concedi potest. Somno vtatur fœmina pauco, exercitio frequenti.

QVÆSTIO I.

An aliæ præter supra enumeratas dentur suppressionis mensium caussæ?

An plures adhuc dentur caussæ suppressionis mensium? Nonnulli quidem plures adhuc, quàm supra enumeratæ sunt, caussas suppressionis menstruorum adduntur; verùm sine necessitate. Nam primò huc referunt motum sanguinis ad alias partes, statuuntque, si sanguis ad alias partes ruat, per vterum non euacuari. Et certum est, sæpe per narium hæmorrhagiam, sanguinis sputum, vomitum, sanguinem, qui per vterum euacuari debebat, effluere. Verùm mensium suppressionis caussa non est motus humorum ad alias partes, sed suppressio mensium caussa est, vt sanguis, qui per vterum euacuari non potest, ad alias partes ruat, & per eas effluat. Cum enim venæ vteri sanguini euacuando à naturâ destinatæ sint, eæque sint satis laxæ & amplæ, loco etiam corporis inferiore & ad superflua suscipienda commodissimè constitutæ, natura viam hanc commodam non deserit, aliamque incommodiorem & insuetam quærit, nisi viæ istæ pateant.

Deinde nonnulli inter caussas suppressorum mensium referunt facultatis expultricis debilitatem; id quod in conualescentibus fieri putat Massarias. Verùm probabilius est, caussam suppressionis mensium tunc esse sanguinis paucitatem, eumque tàm diu in corpore retineri, donec partes corporis morbo extenuatæ iterum reficiantur. Neque credibile est, si sanguis sit bene constitutus & superfluus, naturam tam debilem esse posse, vt eius aliquid expellere non possit. Si obiiciatur, sanguinem facultati expultrici resistere posse, dum is crassus vel viscidus est: id quidem verum est, sed non vitium est in expulsione, sed sanguis viscidus obstructiones patit, vt supra dictum.

Tertiò nonnulli etiam robur vteri addunt, si nimirum facultas retentrix eius ita roboretur, vt sanguinem menstruum aliunde non suscipiat, idque accidere, dum vasa vteri constringuntur & densantur. Verùm ob vasorum vteri constrictionem menses supprimi posse, iam supra dictum: nullum verò vtero robur inde conciliatur; sed vterus ita dispositus est, vt vasa eius, cum per ea sanguis superfluus euacuari debeat, quandam imbecillitatem habeant, & sanguinem affluentem recipiant.

Quartò quidam etiam vasorum vteri subsidentiam addunt: Verùm credibile non est, vasa ita conniuere & subsidere posse, vt sanguis per ea affluere nequeat.

Quintò videtur etiam aliam adhuc caussam addere Galenus, dum, 3. *de Sympt. causs. cap.* 4. scribit, præter eam mensium suppressionem, quæ ex sanguinis defectu, vel propter affectum, qui in ipso vtero fit, exoritur, aliam adhuc dari, quando scilicet sanguis propter robur in alias partes defertur. Quid autem per robur hic intelligatur, dubium. Nonnulli in eâ sunt sententiâ, per robur hîc non intelligendum esse simplex robur, quod ad solam temperaturam attineat; eum si ita sese res haberet, non minus facultas expultrix in expellendo sanguinem ipsum extra vterum futura esset robusta, sed per robur illud potius compositionem & vasorum vteri adstrictionem, eamque potissimùm natiuam intelligendam esse. Quod vt simpliciter non negamus: ita putamus absurdum non esse, si vterus sit fortis & habeat temperiem iusto calidiorem & sicciorem, qualis est in viraginibus, non admittere sanguinem affluentem. Recipere enim sanguinem superfluum, debilitatis quasi cuiusdam est. Necesse est, tamen simul etiam esse robur in toto corpore, quod sanguinem superfluum absumat. Aliàs enim si ab vtero non admitteretur, & in corpore redundaret, alia damna pareret.

Sextò denique nonnulli huc referunt intemperies insigniores cum & sine materiâ, statuuntque insignem frigiditatem constringere & densare corpus vteri, caliditatem autem vehementiorem potenter siccare & resoluere. Verùm etsi materia cum intemperie obstruendo menses supprimere possit: tamen sola intemperies, seu frigida, seu calida, seu sicca, ita claudere vasa non potest, vt transire sanguis non possit.

QVÆSTIO II.

Quæ vena in suppressione mensium aperienda sit?

Quæ vena in suppress. mensium aperienda sit. Quæ vena in mensium suppressione aperienda sit, autores dissentiunt, non solùm Recentiores, sed & Antiqui. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 57. statuit, & in cubito & in talo venam aperiendam esse; quem etiam alij Medici sequuntur, & statuunt, primò sanguinis abundantiæ caussâ, & ad sanguinem minuendum venam in cubito aperiendam esse, metuuntque, ne si statim in principio vena in crure aperiatur, sanguis magis versus vterum trahatur, vbi si exitum non inueniret, periculum esset, ne disrumperet aliquam venam, vel effusus in vterum, inflammationem pareret. Sublatâ sanguinis redundantiâ venas crurum aperire iubent, vt sanguis ad inferiora reuocetur. Galenus autem, quoties mentionem venæsectionis facit in hoc morbo, præcipuè *de sang. miss. cap.* 11. 18. 19. saltem venæ in talo meminit. Galenum cum Aëtio nonnulli conciliare operosè conantur. Inter quos est Donat. ab Altomari, *cap.* 107. qui Aëtium supposuisse magnam plenitudinem scribit, quæ cum copiosâ vacuatione indigeat, quam vires facilè ferre non possint, ideoque primò venam in cubito, postea in crure aperiendam statuêre, vt ex vtroque tantum sanguinis euacuari queat, quantum aliàs vnicâ venæsectione emittendum esse plenitudo requirebat. Galenum verò respexisse ad plenitudinem non adeo magnam, & vires robustas, & hac ratione sectionem venarum inferiorum probasse. Trincauellius verò, *de rat. curandi part. corp. hum. affect. lib.* 11. *cap.* 4. statuit, hanc controuersiam ita componi posse, si consideretur, an suppressio mensium sit sola, an cum alio morbo, vel caussâ, quæ eam foueat, coniungatur. Si enim suppressio mensium sit sola, minimè venas superiores, rectissimè verò inferiores aperiri, vt sanguis ad Vterum conuertatur. Si verò suppressio mensium à totius plenitudine foueatur, sectionem potiùs venarum superiorum, quàm inferiorum esse instituendam, vt sanguis potiùs ab Vtero auertatur, quàm ad eum conuertatur. Ludou. Mercatus, *lib.* 1. *de morb. mul. cap.* 9. docet, si sanguis in toto corpore abundet, ita vt copiâ suâ obstructionem in Vtero aut vicinis partibus efficiat, ab Vtero sanguinem reuellendum

reuellendum esse ad partes distantissimas. Si verò sanguis in vtero vel toto corpore propter obstructionem Vteri abundet, venas inferiores aperiendas esse.

Verùm inanem sæpe laborem autores impendunt, dum eos conciliare volunt, qui studiosè dissident; quod forsan & hîc accidit. Etenim Donat. ab Altomari ista de maiore & minore plenitudine, ac vitibus robustis vel debilibus, præter autorum mentem præsupponit. Et potest etiam ex solis venis in cruribus aliquoties apertis æquè ac ex venâ in cubito tantum sanguinis euacuari, quantum plenitudo requirit. Trincauellij verò & Mercati opinionem quod attinet, vix hîc sola sanguinis copia obstructionis & suppressorum mensium caussa est; cum venæ, per quas sanguis effluit, satis amplæ sint. Et fit, vt hoc fiat: tamen caussa nulla datur, cur ad plenitudinem minuendam sanguis potiùs è venis cubiti, quàm venis pedum euacuari debeat, vt mox dicetur.

Itaque Galeni sententiam plurimi Medici sequuntur, & videtur ea rationi maximè consentanea. Etenim vena in cubito aperta sanguinem ab vtero potius reuellit, quàm ad eum reuocat; quæ verò in talo & poplite aperitur, ad consueta loca sanguinem reuocat, & validas sæpe obstructiones soluit. Etsi enim, vt passim ex Galeno patet, venæ in talo apertæ etiam ab vtero deriuant, seu venas vteri repletas euacuant, tum scilicet, cum nimiâ sanguinis copiâ repletæ sunt: tamen eadem venæsectio menses mouere, & sanguinem alibi subsistentem ad vterum mouere potest. Nam si sanguis in partibus inferioribus euacuetur, sanguis ratione vacui alius ex superioribus in locum inanitum subsequitur, sanguinis impetus ita excitatur, & qui prius immobilis quasi circa vterum subsistebat, moueri incipit, & viam naturalem potius, quàm aliam, secutus per venas vteri erumpit, & ita consuetus fluxus reuocatur. Et vena in pede aperta vnâ operâ & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere potest. Itaque cum & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere possit, vena in pede aperta, longè commodius est, si magna adsit plenitudo, eam bis vel ter aperire, cum hoc modo vnâ operâ sanguis ad vterum deducatur, quàm primo in cubito venam secare, quâ sanguis ab vtero auocatur. Vnde etiam Galenus, *lib. de sang. miss. aduersus Erasistratum*, Hippocratem laudat, qui, 2. *epid. sect. 4. in fine.* Stymargæi famulæ suppressos menses habenti cum plenitudine in toto corpore nihilominus venam in talo secuit. Et si hæc vena in pedibus aliquoties aperiatur, nullus metus est, ne sanguis in vtero hæreat, ibique aliquid damni pariat; cum sanguis simul euocetur. In aliis verò vteri affectibus, inflammatione, stillicidio, & nimio fluxu mensium & aliis, in quibus præter naturam sanguis ad vterum mouetur, concedimus, si sanguis euacuandus sit, in brachio venam aperiendam esse. Aperitur autem vulgò vena, quæ sub malleolo interiore est, saphena dicta, nunc in pede vno, nunc vtroque, quæ vt magis turgida reddatur, pedes in aquam calidam immergendi ante & post venæsectionem. Potest & in poplite vena aperiri, sanguisque per eam faciliùs effluet.

QVÆSTIO III.

Quo tempore vena reuocandorum mensium gratiâ sit aperienda?

Quo tẽpore venã secãda sit in suppr. mens. Galenus, *lib. de cur. rat. per venæsect. cap.* 18. scribit, commodissimum tempus mittendi sanguinis in mensium suppressione esse tribus vel quatuor diebus ante consuetum purgationis tempus, eâ de caussâ, quia tùm temporis sanguini motus conciliatur & promouetur hoc remedio naturæ impetus. Paulus Ægineta verò, *lib. 3. art. medic. cap.* 61. scribit, venam secandam non esse ante præfinitum tempus, sed præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu, vt Mercurialis allegat, nullo modo mittendum esse sangoinem ante tempus naturæ consuetum, sed mittendum esse diebus decem post purgationes præteritas. Atque hanc illustrem contradictionem esse putat Mercurialis, eamque variè conciliare conatur. Vel enim putat P. Æginetam respexisse ad venæsectionem in cubito, Galenum verò ad sectionem venæ partium inferiorum; vel Galenum respexisse potius ad deriuationem, Æginetam ad attractionem; vel Galenum locutum esse de suppressione mensium, Æginetam de defectu.

Verùm conciliatione hîc nullâ opus esse puto; cum nulla adsit contradictio. Quod enim Galenus docet, eo tempore mittendum esse sanguinem, quo impetus naturæ promoueri potest, idem docet Ægineta, dum scribit, sanguinem non mittendum esse ante tempus consuetum. Quod autem addit, præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu mittendum diebus decem post purgationes præteritas, id priori sententiæ non derogat. Neque enim dies numerandi sunt à die, quo fluere cœperunt menses, sed præterito fluxûs tempori dies decem adiiciendos esse. Ponamus ergo, fœminæ cuidam cum Nouiluoio menses fluere incepisse; sit autem, vt fluant menses sex, septem vel octo dies; tempori fluxûs præterito adiiciantur dies decem: aperienda ergo erit ex sententiâ Æginetæ vena die mensis decimâ sextâ, decimâ septimâ, vel decimâ octauâ. Cum autem, vt Aëtius & Auicennas docent, inter vnam atque alteram purgationem intercedant ad minimum dies viginti duo, ad summum triginta, si decimo sexto vel decimo septimo, vel decimo octauo à primo prioris fluxûs initio aperiatur vena ex sententiâ Æginetæ, incidet ferè in tempus Galeni, qui diebus quatuor vel quinque ant consuetũ tempus venam aperiendam censet. Et præcipuè si, quod Galenus fecit, & omnes Medici suadent, bis vel ter instituenda sit venæsectio, absoluta in diem vigesimum quintum incidet, qui multis est consueta fluxionis periodus.

CAPVT IV.

De Mensium paucitate.

Etsi ex his, quæ de suppressione mensium, *capite præcedente*, dicta sunt, à quibus caussis mensium paucitas & tarditas proueniat, ac quomodo hoc vitium curandum sit, patere possit: tamen in specie aliquod de eo addemus. *Mensium paucitas.*

Menses autem pauci dicuntur, cum parciùs, quàm fieri solet, & debet, fluunt. Tardi verò dicuntur, cum post consuetum fluunt circuitum.

Caussæ.

Paucitatis mensium caussa quærenda est vel in sanguine, qui expellitur, vel in facultate expellente, vel in viis, per quas effluere debet. *Caussæ.* In sanguine caussa est, dum is vel quantitate, vel qualitate peccat. Quantitate peccat, dum vel paucus in corpore generatur, vt in prouectâ ætate accidit, vel genitus absumitur, iis de caussis, quæ *capite præcedente* sunt expositæ. Ob sanguinem pauciorem in corpore abundantem nunc pauci, nuoc tardi menses fiunt. Si enim venarum totius corporis facultas expultrix fuerit robusta, retentrix verò debilis, præcipuè si sanguis aliquam acrimoniam & tenuitatem habeat, etsi non in magnâ copiâ colligitur, debito tamen tempore expellitur, sed menses pauci fiunt. Si verò retentrix fuerit robusta, expultrix verò imbecillis, vt non nisi magnâ sanguinis copiâ irritetur, menses tardi fiunt, & post consuetum circuitum fluunt, sed in solitâ quantitate: tractu tamen temporis & pauci & tardi fiunt. Vitium in qualitate est, dum sanguis est crassior, vnde statis quidem periodis facultas

expultrix

expultrix ad expellendum insurgit, effluit tamen saltem tenuior pars, crassior verò relinquitur.

An ab vteri vasorũ angustiâ vel semiangustiâ pauci menses fiant? An verò pauci menses ab vteri vasorum angustiâ aut semiangustiâ potius prouenire possint, inter Autores dubium. Affirmant id quidem plurimi: Alij tamen id negant, eâ de caussâ; quoniam si detur sanguinis collecti iusta copia, & sanguis etiam in qualitatibus sese bene habeat, ac detur vasorum aliqua angustia, mensium potius stillicidium oritur, & licet paulatim euacuetur, tandiu tamen fluxus ille perseuerabit, donec quod superfluum est, omne expulsum fuerit; atque ita iusta sanguinis quantitas effluet. Verùm venarum angustia planè excludenda non videtur. Etenim si viæ non satis pateant, non ita expeditè sanguis expelli potest. Neque necesse est, vt quod propter viarum angustiam natura præstare non potest, temporis diuturnitate compenset; cum natura suos motus certis periodis absoluat, quibus elapsis postea quiescit. Præterea fit sanè, vt semiangustia pauci mensium fluxûs caussa esse non possit: verùm cum venæ, per quas sanguis menstruus effluit, plures sint, fieri potest, vt aliquæ venæ pateant, aliquæ planè occlusæ sint, per quas cum sanguis effluere non possit, paucior euacuabitur.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse ex ægræ relatione cognoscitur. Caussas quod attinet, an paucitas mensium fiat propter sanguinis defectum aut eius crassitiem, è signis, *cap. praeced.* propositis patet. Vteri quoque vasorum angustiæ signa *ibidem* proposita sunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Mensium paucitas, si fiat ob sanguinis paucitatem, periculo vacat; cum nulla mala symptomata ei coniungi soleant.

2. Si verò propter sanguinis crassitiem fiat, periculo non vacat. De quo Hippocrates, 5 *aph.* 57. *Menstruis abundantibus morbi eueniunt, & si non fiant, morbi contingunt.* Et vt Galenus, *in comm.* addit: si menstrua pauciora fiant, quacunque de caussâ, temporis spatio vterum ipsum eiusmodi aliquo affectu laborare, qui vel ad phlegmonem, vel erysipelas, vel scirrhum, vel cancrum, defertur, tandemque per consensum totum corpus affici, necesse est.

Curatio.

Curatio. Curatio etiam ferè è *capite praecedente* patet. Mensium paucitas à sanguinis defectu curatur, si detur opera, vt sanguis copiosior generetur, caussæque, ob quas sanguis vel non generatur, vel absumitur, remoueantur; modò per ætatem aut alias circumstantias id sit possibile. Si verò pauciùs fluant propter sanguinis crassitiem, remediis attenuantibus & incidentibus curatur, quæ *capite praecedente* sunt proposita, vt & externis medicamentis *ibidem* propositis. Simulque totum corpus purgandum. Purgatio enim totius sæpe tales dispositiones sanat.

CAPVT V.

De mensium stillicidio.

Mensium stillicidium. Cum imminuto mensium fluxu plurimi Medici coniungunt stillicidium mensium, & eodem loco de vtroque tractant. Sed tantùm abest, vt stillicidium mensium ad imminutum mensium fluxum referendum sit, vt potiùs ad superfluum fluxum pertineat. Etsi enim guttatim stillent menses, atque ita imminui videantur: tamen quia diu fluunt, & interdum longo tempore continuò mulieribus iste fluxus molestus est, ad superfluum potius, quàm diminutum pertinet. Sicut enim, vt Galenus, 1. *epid. comm.* 1. *text.* 4. scribit, multæ [illegible] non solùm appellantur, cùm breui tempore largiter in terram decidunt, sed etiam si longiori tempore durent, licèt largiter non decidant: ita etiam mensium fluxus qui diu durat, etsi non sit largus, ad nimiũ potius, quàm imminutum referri debet. Quia tamen hic fluxus cum dolore coniunctus est, ad depravatum simul mensium fluxũ pertinet; ideoque peculiari capite de eo agemus.

Stillicidium enim mensium est ille sanguinis fluxus, in quo menstruus sanguis per vterum effluit; verùm non conueniente tempore ac modo, sed vel per plures, quàm aliàs fieri solet dies, vel continuò, paulatim tamen & stillatim, ita vt loci muliebres ob sanguinem perpetuò ferè madeant, mulierque dolorem in vtero percipiat. Qui affectus & fœminis valdè molestus est, & vitiis eas ingratas reddit. Stillicidiumque mensium cum stillicidio vrinæ Aëtius (quem solum inter Antiquos huius affectus mentionem fecisse existimat Trincauellius, *de rat. cur. part. hum. corp. aff. lib.* 11 *cap.* 7:) *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 63, comparat, statuitque, sicut aliquando vrina supprimitur, aliquando stillatim exit, & quandoque difficultet mingitur: ita idem in mensibus fieri.

Caussæ.

Stillicidij mensium caussas Aëtius, *allegato loco*, quinque recenset; meatuum angustiam diuersimodè contingentem, virium debilitatem, sanguinisque multitudinem, sanguinem pituitosum & sanguinem feculentum. Verùm commodissimè peti videntur vel à sanguine, vel à viis, per quas fluit, vel à facultatis retentricis debilitate. *Caussæ.*

Primò sanguinem quod attinet, nonnulli sanguinis copiam stillicidium excitare statuunt, si nimirum is maiore cum impetu ad vteri venas feratur, atque ita ab eo impetuosè eò delato viæ quadantenus obstruantur, & vnitas soluatur, atque ita dolor excitetur. Verùm non videtur probabile, sanguinem, si aliàs rectè sese habeat, & saltem copiosus sit, ac cum impetu feratur, neque vlla viarum adsit angustia, stillicidium mensium excitare posse; cùm potiùs hoc modo nimium mensium fluxum excitare soleat: sed magis vero consentaneum est, stillicidium mensium fieri ob sanguinis crassitiem aliquam, cum humore tamen mordaci coniunctam, & viarum aliquam angustiam. Si enim sanguis sit crassior & feculentus, ac viæ non satis pateant, sanguis non eâ copiâ, quâ debet, sed stillatim excernitur: quia tamen acris est, naturã continuò ad excretionem stimolat; & quia vasa, in quibus hæret, & vicinas membranas distendit, & præterea acris est, cum dolore excernitur. Vnde malum hoc potiùs iuuenes fœminas infestat, in quibus sanguis non deest, impurus tamen & acris est, & ob vasorum angustiam debito modo expelli nequit. Aëtius imbecillitatẽ facultatis addit, quam tamen alij potiùs tardum mensium fluxum, quàm stillicidium excitare putant. Si enim viæ sint apertæ, sanguisque sese rectè habeat, & natura tàm fortis sit, vt purgationem inchoare possit, eandem quoque perficere posse statuunt. Etsi imbecillitas sola caussa stillicidij mensium esset, magis adultioribus fœminis accidere debere putant; cum tamen obseruetur, frequentiùs iuniores hoc malo affici. Verùm rectè Aëtij sententia explicanda est. Si enim de imbecillitate expultricis loqueretur, ea, quæ contra obiiciuntur, locũ haberent. Si verò Aëtij sententia de facultatis retentricis debilitate explicetur, non video, quid habeat incommodi; neque absurdum videtur, vteri facultatem retentricem, si sit debilis, permittere, vt continuò aliquid sanguinis exstillet. Sola tamen imbecillitas vix caussa est stillicidij mensium, sed sanguinis vel copiam, vel tenuitatem & aquositatem accedere necesse est. Si enim sanguis sit copiosior, & retentrix vteri debilis, facilè per vterum effluere potest. Potest idem fieri, si sanguis tenuis ac serosus sit; sicut iisdem de caussis, nimirum

nitrum ob retentricem debilem, & sanguinis cruditatem cruentus alui fluxus hepaticus oritur.

Trincauellius, *allegato loco*, adbuc vnam caussam addit, quam Aëtium præteriisse putat, nimirum acrimoniam, docetque; sicut acrimonia in vrinâ caussa est, vt stillatim vrina excernatur, nempe dum ob stimulum natura tantisper differre excretionem, donec multa colligatur vrina, non potest: ita etiam ex acrimoniâ menstrui sanguinis fieri posse, vt paulatim, sicut ad vterum defertur, ab eo expellatur.

Verùm enim verò etsi concedimus, dolorem ab acrimoniâ humoris etiam fieri posse: tamen quòd stillicidiũ mensium ab eo accidat, vero consentaneum non est. Alia enim est vesicæ, alia vteri ratio. Vesica enim musculum sphincterem habet, qui eius orificium claudit, & stimulum percipiens pro arbitrio laxatur: vterus verò sanguinem pro voluntatis arbitrio non emittit, sed venarum orificiis patefactis sponte homine non aduertente, is effluit. Dolor etiam non solùm ab acrimonia est, sed potius tensiuus, accidit que à tensione vasorum vteri.

Signa Diagnostica.

Signa. Vitium ipsum ex mulieris relatione patefit. An autem ex sanguinis vitio & viarum angustiâ, an verò ex facultatis debilitate proueniat, ex eo cognoscitur; quòd si à sanguinis crassitie, feculentiâ, & simul acrimoniâ, viarumque angustiâ proueniat stillicidium sanguinis, cum dolore accidit. Si verò ob sanguinis cruditatem, facultatis retentricis imbecillitatem accidat, sine dolore sanguis, imò sine sensu ferè effluit, quo passim etiam fœminæ ædes inter ambulandum maculant. Ab exercitio & calidis medicamentis maior sanguinis profusio oritur, cum sanguis magis attenuetur, viæque aperiantur. Qui autem humor sanguini admisceatur, è signis humorum alibi propositis patet.

Prognosticum.

Prognostica. 1. Malum hoc fœminis valde molestum & graue est, easque maritis ingratas reddit.

2. Si diu duret, periculo non vacat, & eadem ferè symptomata, quæ fluxus nimius, inferre potest.

Curatio.

Curatio. Cum de stillicidio mensium Medici variè sentiant, etiam in curatione non conueniunt. Rectissimè autem instituitur curatio, si ad caussarum, quæ illud excitant, ablationem dirigatur, & præterea dolor, qui ægram molestat, tollatur.

Cùm autem supra caussas tres inprimis posuerimus: sanguinem feculentum & acrem, viarum angustiam, & virtutis retentricis imbecillitatem, quâ ratione humorum vitia corrigenda sint, supra *de intemperie vteri cum materiâ* dictum. Quomodo etiam vasorum vteri angustia tollenda sit suo loco dictum. Ideoque Aëtius, *loco allegato*, prætermittit, quomodo caussis occurrendũ sit, & saltem de dolore vteri tollendo agit. Verùm cum infra suo loco de dolore vteri dicturi simus, hîc de dolore mitigando nihil agemus. Hoc saltem hîc monemus, nihil commodius esse, quam bonâ diætâ, quæ optimum sanguinem præbet, vti. Deinde, vt sanguis, si superfluus sit, euacuetur. Vbi hoc monendum, in hoc affectu, si à sanguinis copiâ dependeat, non licere plenitudinem demere, venâ in talo apertâ; cum hoc modo sanguis magis ad vterum trahatur, sed potius venâ in brachio apertâ prius sanguinem in toto abundantem imminuendum esse. Tertiò vt humores vitiosi sæpius per ἐπίκρασιν purgentur lenioribus medicamentis.

Si ab imbecillitate retentricis proueniat stillicidium mensium, vterus roborandus, medicamentis vterum confortantibus, quæ vim habent siccandi & nonnihil adstringendi.

Et vt in pauca curationem redigam: si sanguis stillatim continuò ferè effluit, curatio eadem ferè est, quæ mensium nimis fluentium; nisi quod ad angustiam vasorum, si quæ adsit, respiciendum sit: si verò sanguis paucus stillatim ac paucis diebus effluat, eadem curandi ratio est, quæ mensium suppressorum & imminutorum.

CAPVT VI.

De nimio mensium fluxu.

Retentioni & suppressioni mensium contrarius est affectus mensium fluxus nimius, quando scilicet menses (de his enim hic sermo, non de aliis fluxibus, qui interdum per vterum accidunt, de quibus postea suo loco) copiosiùs, quàm solent, & debent, profluunt, aut longiore, quàm par est, tempore fluunt. Eâ enim in re ad mulieris naturam & consuetudinem ac vires respiciendum. Aliis enim maiore copiâ, aliis minore; aliis paucioribus, aliis pluribus diebus fluere solent. Itaque tum mensium fluxus saltem dicitur immodicus, cum ratione quantitatis vel diuturnitatis temporis huic vel illi indiuiduo non conuenit. Non verò certa aliqua mensura sanguinis definiri potest: sed ea copia, quæ actiones naturales lædere potest. Mulier, quæ diu hoc affectu laborauit, ab Euangelistâ Matthæo, *cap. 9.* appellatur αἱμοῤῥοοῦσα. Nimius fluxus mensium.

Caussæ.

Caussas nimij mensium profluuij Galenus, *3. de sympt. causs. c. 2. & 5. aph. 57.* proposuit, dum scribit, possibile est, immodicas fieri menstruorum euacuationes, si ora vasorum, quæ pertingunt ad vterum, vltra modum aperiantur, & si sanguis vel calidior vel tenuior fiat, & si totum corpus propter malum habitum aliquem grauetur sanguine, quem, licet modum conuenientem naturæ non excedat, expellit ad venas, quæ in vtero sunt. Quibus verbis caussas omnes refert vel in vasa vteri, si nimirum eorum orificia aperiantur; vel in sanguinem, qui peccans qualitate naturam ad excretionem stimulet. Quantitatis enim Galenus mentionem non facit, cum sola sanguinis copia per se, nisi vasorum orificia plus iusto aperiat, nimium sanguinis fluxum non inducat, sed vbi copia nimia fuerit imminuta, fluxus sponte supprimitur. Cessante enim copiâ facultatem irritante, expultrix etiam ab expulsione cessat. Verùm caussa immediata & proxima sola est vasorum p.n. apertio. Vitia verò sanguinis mediatæ caussæ sunt, quatenus nimirum vasorum orificia aperiunt. Caussæ.

Aperiuntur autem vasa vel per anastomosin, vel diapedesin, vel per diæresin seu ruptionẽ, vel per erosionẽ. Vasorum apertio.

Anastomosis fit à caussis externis & internis. Internæ sunt: humidior vasorum intemperies, à quâ orificia vasorum laxantur, sanguis vel tenuis aut orificia vasorum laxans, vel copiâ eadem aperiens. Externæ sunt, balnea & fomenta humectantia & calefacientia, vel vsus medicamentorum orificia venarum aperiendi vim habentium, quale est aloë, vt & medicamentorum menses mouentium. Anastomosis.

Per διαπήδησιν nimium mensium fluxum accidisse rarò obseruatum. Id tamen se obseruasse scribit Forestus, *lib. 28. obs. 18.* in fœminâ quadam biliosâ & tenuem sanguinem habente, quæ vltra nouem menses purgationem menstruam hac de caussâ passa est, & tandem eâ periit. Diapedesis.

Ruptio vasorum fit interdum à plethorâ & sanguinis copiâ, quod in fœminis quandoque accidit, quibus menses diu substiterunt, & postea confertim erumpunt. Idque fit eò facilius, si externæ caussæ sanguinem agitantes accedant, vt aër calidior, frigidior, balneum calidius, exercitationes vehementes, choreæ & saltationes, animi pathemata, inprimis ira. Euidentes verò & externæ

externæ caussæ sunt, partus laboriosus ac difficilis, abortus, casus ab alto, percussio, ponderis grauis eleuatio, saltatio, coitus immoderatus & violentus, vt & sternutatio nimia & violenta, cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius, *cent.3. obs.58.* de quadam fœminâ plethoricâ, quæ cum absque caussâ manifestâ sternutatione violentâ corriperetur, ita vt per quadrantem horæ continuò sternutare cogeretur, menstrua ei fluere cœperunt, & quidem per duos menses, absque vllâ ferè intermissione.

Erosio. Erosio denique fit etiam vel ab internis vel ab externis caussis. Interna caussa est sanguis acrior, qui talis euasit vel propter humorum acrium, salsorum mordacium, siue in toto, siue in aliquâ parte geniti sint, admistionem vel ex corruptione ac putredine genitus, sicut accidit, cum sanguis vitiosus post partum vel abortum non totus euacuatur, sed subsistens corrumpitur. Externæ sunt medicamenta acria extra applicata. Ita refert Ioh. Varandæus, è solo pessario acriori per aliquot horas retento profusam ex vtero hæmorrhagiam & ὑπερκάθαρσιν exitialem in nobili quadam fœminâ excitatam fuisse.

Fluxus autem iste sanguinis menstrui immodicus præcipuè fit per venas, quæ fundo vteri inseruntur; cum etiam per eas naturaliter sanguis iste euacuetur: quæ verò sunt in ceruice vteri, non nisi vrgente necessitate aperiuntur.

Ex quibus omnibus patet, caussas, è quibus vtiles Indicationes peti possunt, esse vel sanguinē copiosum vel tenuem, acrem, subtilē aut aqueum, vel humidam vteri intemperiem, quâ vasa laxantur, vel vasorum sine caussis internis rupturam à caussis externis.

Signa Diagnostica.

Signa. Nimium sanguinis menstrui profluuium per se facilè cognoscitur, si nimirum sanguis copiosior & præter modum euacuetur, & vires debilitentur, vt mala sequantur symptomata, inappetentia, coctionis debilitas, cachexia, coloris faciei mutatio, pedum tumor œdematosus. Si enim fluxus antea fuerit cohibitus, postea maiore cum impetu fluat, ac solitus sit, neque vires deiiciat, pro immodico non habendus. An verò ex vteri fundo, an autem ex ceruice eius sanguis profluat, ex eo cognoscitur, quod sanguis, qui ex ipso vteri fundo profluit, nigrior est, & plerumque grumosus: qui verò ex ceruice, rubicundior & fluidior.

Signa autem caussarum quod attinet, si à sanguine copioso ortum habeat, signa plethoræ aderunt, & sanguis, qui exit, facilè in grumos concrescit. Si sanguis sit acris, vel bilis signa aderunt, vel sanguis in vtero detentus & corruptus fuit. Si etiam sanguis sit serosus & aquosus, tum ex colore sanguinis effluentis, tum ex signis humoris aquosi & serosi in corpore abundantis id patebit, & tenuis ac serosus minore copiâ effluit, biliosus maiore; sanguis etiā aquosus non facilè in grumos mutatur. Et omnino qualis sit sanguis, qui excernitur, ex lintei, quo excipitur, inspectione cognosci potest. Solent enim circa sanguinem, & in circuitu eius humores, qui sanguini admiscentur, apparere, & præcipuè si pannus in vmbra siccetur, qualis sanguis sit, colore se prodit. Biliosus enim flauescit, melancholicus nigrescit, pituitosus albidus fit. Si vterus sit humidior, vasa laxiora, & hinc facultas retentrix debilis, cognoscitur id ex signis vteri humidioris supra *part.1. sect.2.cap.3.* propositis, & præcesserunt caussæ humectantes, balnea nimirum, fomenta & similes. Si vasorum sit ruptio, caussæ euidentes violentæ vasa rumpentes supra enumeratæ præcesserunt, quæ ex relatione ægræ facilè cognoscuntur, & sanguis copiosus ac magno cum impetu effluit, ac facilè grumescit. Si caussa sit vasorum erosio, sanguis parciùs & sensim effluit, interdum purus, interdum serosus ac cum sanie permixtus; adsuntque humores acres, qui vim erodendi habent, vel vlcus, & interdum etiam dolor quidam adest, & vlcus signis supra *part.1. sect.2.cap.18.* propositis sese facilè patefacit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Menstruis abundantibus morbi eueniunt, & subsistentibus accidunt ab vtero morbi. Hippocrates, *5.aph.57.* Etenim immodico fluxu vires debilitantur, animi deliquium & syncope sæpe accidit, hepar & viscera debilitantur, vnde fluor albus, fœdus totius corporis color, pedum tumor, atrophia, cachexia, & hydrops tandem ortum habet.

2. Quò autem fluxus est diuturnior, eò difficiliùs curatur: imò sæpè incurabilis euadit, & mortē inducit.

3. Curatur etiam faciliùs, si ab anastomosi malum sit, minúsque habet periculi. Minus adhuc periculosa est διαπήδησις & facillimè curatur, si maturè remedia adhibeantur. Si tamen negligatur, etiam lethalis fieri potest, vt supra ex Foresto dictum. Difficiliùs curatur hic fluxus, si vasa rupta sint; adhuc difficiliùs, si fuerint erosa.

4. Si ab assumptis & admotis aperientibus aut erodentibus malum ortum habeat, minus periculi portendit, quàm si ab internâ dispositione sanguinis proueniat, quam foueat iecoris, lienis, aut alterius alicuius visceris affectus præternaturalis.

5. Si virium debilitas, symptomatumque vehementia nullo modo minuatur, sed indies augeatur, mortem certam id portendit.

6. In senescente muliere menstruorum nimius fluxus plerunque incurabilis & lethalis est.

Indicationes.

Indicationes. Fluxus mensium immodicus sistendus est. Si tamen adsit magna sanguinis copia, non subitò id faciendum, & præsertim si per modum crisis accidat; quod tamen rarius euenit. Quomodo autem sanguinis fluxus sistendus sit, in genere docet Galenus, *5. m.m. à cap.2. ad 7. vsque* quibus vt ea saltem, quæ ad menstruum fluxum nimium sistendum necessaria sunt afferamus, sistitur is, si sanguis ad vterum non feratur, & si locus, per quem effluit, claudatur. Primum præstant ea, quæ reuellunt, quæque sanguini impetum auferunt, eumque ita disponunt, vt non facilè fluat. Ad alterum pertinent omnia, quæ quocunque modo vasa claudere valent. Quapropter si caussæ euidentes & procatarcticæ, quæ fluxum excitāt vel fouent, adsint, omnes eæ remouendæ. Si vel sanguinis copia, vel vitiosi humores adsint, sanguinis copia imminuenda, præterea sanguinis ad vterum impetus inhibendus, isque reuellendus, repellendus, refrigerandus, adstringendus, vt non ita cum impetu fluat: humorum vitium emendādum, iique euacuandi, & eorum prouentus prohibendus, viscerum etiam vitiosa dispositio ad humorum talium generationem faciens corrigenda. Cum enim sanguinis copia orificia vasorum aperire, & vasa rumpere, humores tenues & acres eadem vasorum orificia aperire & vasa erodere possint, vitia hæc prius tollenda sunt, antequam in caussâ proximâ amouendâ laboremus. Tandem caussæ proximæ fluxûs tollendæ.

Anastomosis si sit causa fluxus, orificia vasorum hiātia sunt claudenda & constringenda. Si vasa rarefacta, condensanda. Si adsit ruptura, vas vniendum & conglutinandum. Si sit erosio, vlcus mundandum, & sarcoticis, quod absumptum est, instaurandum, tandémque cicatrix inducenda.

Curatio.

Curatio. Venæsectio. Si ergo à sanguinis copiâ ad vterum fit iste fluxus, vena in cubito, hepatica inprimis, aperienda, & pro copiâ sanguinis is euacuandus. Hoc modo enim & sanguinis copia imminuitur, & impetus ad vterum sistitur. Commodius tamen est ad Reuulsionem sanguinis missionem partiri, & eam aliquoties repetere, quàm copiosiore sanguinis missione vires deiicere. Neque enim ad vires saltem præsentes, sed & futuras respiciendum est; cum sanguinis continuus fluxus vires indies magis

magis dejiciat:& repetita venæſectio potentius reuellat, quàm ſemel inſtituta. Aut ſi vires ſint debiliores, ſaluatella vtriuſque manûs aperiri poteſt. Cucurbitulæ tamen etiam hepatis regioni apponi poſſunt. Et ſi fluxus perſeueret, aut vires venæ ſectionem non ferant, cucurbitulæ dorſo applicandæ, vel etiam mammis ſecundum Hippocratem. 5. *aph.* 50. *Mulieri, ſi placet menſtrua ſiſtere, cucurbitulam quam maximam ad mammas appone*, vel, vt Galenus, *in comm.* ſuadet, non in ipſis mammis, ſed infra ipſas, quâ maximè parte venæ ex partibus inferioribus ad ipſas perueniunt. Quâ tamen in re attendendum, an euacuationis, an reuulſionis potiſſimùm gratiâ cucurbitulæ applicentur. Etenim ſi euacuationis gratiâ applicantur, cuiuis parti applicari poſſent.

Verùm partibus inferioribus nunquam applicare licet, ne ſanguinis impetus ad vterum augeatur; ſed commodè tùm ſcapulis, dorſo & brachiis apponuntur. Si verò reuulſionis gratiâ præcipuè applicantur, cùm in oppoſitam & longinquam partem, rectitudine tamen obſeruatâ, fieri debeat, commodiſſimè mammis applicatur. Quâ de cauſsâ etiam quæ dorſo, ſcapulis, brachiis, applicantur, cum ſcarificatione ſunt applicandæ; quæ mammis, ſine ſcarificatione. Et propterea etiam cucurbitulæ mammis applicatæ tum potiſſimùm locum habent, quando profluuium oritur ob orificia vaſorum nimis laxata & aperta citra ſanguinis copiam. Si tamen reſpirationis difficultas ſuboriatur, remouenda eſt ad mammas affixa cucurbitula; cum indicio ſit, ſanguinem adhuc copiâ peccare.

Ligaturæ etiam & frictiones brachiorum inſtituantur, non verò crurum, vt manifeſtè Galenus, 1. *ad Glaucon. cap.* 14. docet, dum ſcribit: oportet nexus plures & fortiores fieri circa manus quando per inferiores partes fiunt euacuationes: quemadmodum quando per hæmorrhoides ſanguis profluit, aut ventris profluuia adſunt, aut cum per vteros exierunt mulieribus mēſtrua. Nam ſi tum crura fortiùs ligentur, ſæpius aliquid ad partes inferiores attrahitur. De quo plura infra, *in quæſt.*

Si verò alij humores ſanguini admiſti fluxum concitent, naturámque ad excernendum ſtimulent, humores illi temperandi & euacuandi. Si nimirum humores biliosi & acres ſanguini admiſceantur, ij temperandi & vt ad fluxum minus apti incraſſandi ſunt *decoctis & aquis plantaginis*, quæ quocunque modo ſumpta ad ſanguinis fluxus ſiſtendos vtiliſſima eſt) *portulacæ, acetoſæ, centumnodij, burſæ paſtoris, ſyr. granator. de roſis ſiccis, acetoſæ, portulacæ, corallorum, conſerua roſ. rubr. acetoſæ, corall. margarit. bolo Armeno, terra ſigillata.*

Si malum valdè vrgeat, interdum etiam ad narcotica, quæ alios fluxus, ita etiam ſanguinis fluxum ſiſtunt, deuenire licet, nimirum Syrupum de papauere, theriacam recentem, philonium, laudanum opiatum.

Alexand. Maſſarias inter auxilia, quæ faciunt, ne ſanguis ad vterū feratur, recenſet etiam animi deliquium, vtpote in quo ſanguis confeſtim ad internas partes recurrat, & ita non amplius ad Vterum tendat. Cum verò deliquium animi multis modis poſſit induci, præcipuè verò vehementiſſimis doloribus ſuboriatur, putat, eos dolores in partibus ſuperioribus excitandos eſſe, violenter ligatis brachiis, compreſſis digitis manus, ſed omnium maximè conſtrictis mammis, quæ longè maximum cum Vtero conſenſum habent. Verùm vana & abſurda iſta ſunt. Quis enim auſit in malo iſto, in quo antea vires ob nimiam ſanguinis euacuationem deiiciuntur, animi deliquium excitare, in quod ægrum conijcere facilius eſt, quam ab eodem reuocare? Et quāuis ligaturæ iſtos humores reuellant; tamen quæ fœmina ferret tam doloriſicas eas iuſtitui, vt deliquium animi inducere poſſint? Et in mammâ quidem, an non inflammatio ex tam violentis ligaturis excitari poſſet, quilibet perpendat.

Iſtis exhibitis ſi fluxus nondum ceſſet, indicio eſt, humorem biliosum malum fouere, naturámque ad excernendum ſtimulare, & proinde bilis Sympo roſ. ſolutiuo, mannâ, rhabarbaro, fol. ſenæ expurganda eſt. Purgantia verò fortiora neque in hac, neque in aliis cauſſis exhibere licet: cum ſtimulando maiorem ſanguinis fluxum concitent. Partibus verò circa vterum adſtringentia medicamenta non facilè adhibenda; cum retentis humoribus biliosis & calidis maiorem poſtea fluxionem concitent.

Si verò ex ſeroſo, tenui & aquoſo ſanguine fluxus ortum habeat, quod in anaſtomoſi ſæpe fieri ſolet, videndum diligenter, an ex hepatis imbecillitate ille proueniat, quod frequentiùs accidit, an verò ob tenuem debilitatem ſerum non attrahentium, & prout opus, vel renibus vel hepati ſua temperies ſuumque tobur reſtituendum, de quibus *lib.* 3. *Pract.* dictum. Humor verò ſeroſus ſæpe euacuandus eſt. Humore enim iſto ſeroſo, qui ſanguinem fluxilem reddit, euacuato, ſanguis poſtea ſponte ſubſiſtit: id quod mechoacanna & rhabarbaro cōmodiſſimè fieri poteſt. Vtile etiam eſt in hac cauſsâ ſudores ſæpius mouere, qui ſeroſum humorem, qui ſanguinem fluxilem reddit, diſcutiunt. Ad ſudores autem mouendos hîc commodiſſima eſt radix Chinæ.

Nonnulli quidem etiam diureticis hîc ad vias Vrinæ deriuationem fieri poſſe putant. Verùm diuretica ſanguinem ipſum non deriuant. Etſi verò humores tenues ſanguini admixtos ad vias Vrinæ deriuare poſſunt: tamen metus eſt, ne ſanguinem fundendo eum magis fluxilem reddant, eiuſque ad Vterum impetum augeant. Diæta quoque talis imperanda, qualis hiſce affectibus competit.

Vniuerſalibus iſtis, vbi opus eſt, adhibitis ſimul proximæ fluxus ſanguinis cauſſæ occurrēdum. Anaſtomoſin quod attinet, ſi ea à copiâ ſanguinis fiat, omninò ea primò tollenda, ſanguiſque ad vterū ruens reuellendus: poſtea adſtringentibus vtendum; ſiquidem ſi neglectâ ſanguinis euacuatione prius adhibeantur adſtringentia, facilè poſſet, vt ſanguis cohibitus poſtea maiore impetu ad vterum ruat. Si verò tantum à relaxatione orificiorum vel tunicarum fiat fluxus, ſtatim topicis orificia vaſorum claudentibus & adſtringentibus vti licet, quorum vſu ſi fluxus ceſſauerit, ad venæſectionem & nobiliora auxilia accidere opus non eſt. Si verò adſtringentium vſu fluxus ſanguinis non ceſſet, ad venæſectionem vel cucurbitulas accedendum, reuulſionis tamen potiùs, quàm euacuationis gratiâ. Poſtea adſtringentia medicamenta, quæ modò enumerabuntur, vſurpentur interna & externa.

Nam vt & anaſtomoſis, & ruptura & eroſio vaſorum rectè curetur; id agendum, vt ſanguis craſſior reddatur, & vaſa aperta iterum claudantur. Id quod præſtatur per interna & externa medicamenta, quæ omnia ſint adſtringentia, & in eroſione etiam viſcida & emplaſtica, quæ omnia ſanguinem ſiſtentia nominantur: Qualia ſunt: Radices *ſymphyti maioris, tormentillæ.*

Cortic. *radic. mori, granatorum, cupulæ glandium.*

Folia: *Polygoni, plantaginis*, (cuius ſucci Vnc. iij. ſūptæ potētet hæmorrhagias ſiſtunt) *hyperici cum fl. millefolij, burſæ paſtoris, candæ equinæ, ſanguiſorbæ, piloſellæ, portulacæ, fragariæ, myrti, rubi, quercus, vrtica*, quæ quidem non adſtringit, ſed tamen ſanguinem ſiſtit.

Flores: *Roſarum, cydoniorum, balauſtia.*

Sem: *Plantaginis, portulacæ, acetoſæ, fabarum, lentes.*

Fructus: *Pyra, cydonia, meſpila, ſorba, nuces cupreſſi, galla, glandes, ſumach, ribes, berberis.*

Succi & gummi: *acacia, hypociſtis. gummi Arabicum tragacantha, thus, maſtiche, ſuccinum, ſanguis Draconis.*

Lapides & Mineralia: *Lapis hæmatites, corallium, margarita, gypſum, bolus Armenus, terra ſigillata crocus*♂.

Ab animalibus ſumpta: *C.C. ſpodiū, album oui, caſeus.*

Stercus etiam Aſininum valdè commendatur extra & intus adhibitum, adeò vt ſcribat Guainerius, ſequens medicamentum nunquam fallere, niſi fluxus ab vlcere proueniat.

♃. Succi

℞. *Succi stercoris asinini, syrupi myrtillor. ana* Vnc. ß. *aq. plantag.* Vnc. j.

Misceantur & nescienti mulieri exhibeatur. Et scribit Rodericus à Castro, experrissimú virum, Emmanuelem Vaëzinum, quatuor Lusitaniæ Regum Medicum cubicularium, qui oarium hæmorrhagiâ sæpius vexabatur, stercus asininum modicè exsiccatum in capsulâ semper ad manus habuisse, ac retulisse, se nullum aliud simile reperisse, præsertim si recens vel siccum cum succo vrticæ permixtum naribus adhiberetur.

Ex his varia componuntur medicamenta: Vt:

Composita. Decocta. ℞. *rad. symphyti maior. tormentill. ana* Drach. ij. *fol. portulacæ, plantag. ana* M j.

Coq. in *aq. s.* Col. ℞. Vnc. vj. *syr. ribes, cydonior. myrtini, ana* Drach. vj. Misc. pro ij. dosibus.

Vel ℞. *syr. portulacæ, succi vrticæ depurati, ana* Vnc. ij. *aq. portulacæ* Vnc. iiij. *trochisc. de carabe, de terrâ sigillatâ, ana* Drach. j. *lapid. hæmatit.* Drach. ß. Misce.

Dentur Cochlearia ij. singulis diebus.

Vel in *iure decoctionis pedum vituli* ebulliant *folia plantag.* vel *sanguinariæ*, & Colaturâ exhibeatur.

Vel ℞. *succi millefolij* Vnc. iij. Dulcoretur *sacch.* Vnc. j. vel addatur *syr. corall.* M.

Exhibeatur cochlear vnum atque alterum. Præstantissimum est medicamentum.

Aqua. Vel ℞. *panem ex amylo farinâ hordei & oryzâ recentem* Affunde *aq. chalybeatæ* ℔ viij.

Adde *ros. rubr. sicc.* Mj. *succi millefolij, plantag. ana* ℔ ß. *consolidæ maioris cum toto virentis contusa*. Vnc. iij *caudæ equinæ, sanguinariæ*, *ana* M. ß. *carnis pyrorum agrestium, cydonior, ana* Vnc. ij. *balaust. santal. omn. ana* Vnc. ß. *mastich.* Vnc. j. Destillentur.

Exhibeatur Voc. ij. cum *Syr. portulacæ aut ros.* Vnc. ß.

Vinum. ℞. *radic. tormentill. bistortæ, acori palustris, consolidæ maior. ana* Vnc. ß. *flor. ros. rubr.* Mj. *balaustior.* Vnc. ß. *cortic. gran.* Drach. ij.

Crasso modo contusis affundatur *vini rubri* Mens. j.

Electuaria.

Electuaria. ℞. *Conf. ros. rubr.* Vnc. ij. *fol. quercus: tormentillæ, ana* Vnc. j. *sem. plantagin. corall. rubr. ana* Drach. j. *lapidis hæmatitæ prep.* Scrup. ß. Cum *succo millefol.* F. Electuar.

Vel ℞. *Conf. ros. antiq.* Vnc. ij. *cydonior. condit.* Vnc. j ß. *trochisc. de spodio, de terrâ sigill. ana* Drach. j. *croci ♂ boli Arm. corall. rubr. prep. mastich. ana* Drach. ß. Cum *Syr. myrtino* F. Elect.

Puluetes.

Puluetes. ℞. *mastiches corall. rubr. prep. ana* Drach j. *marg. prep. smaragd. prep. ana* Scrup. j. *succini, lapid. hæmatitæ ana* Scrup. ß. *boli Arm.* Drach. ß. F Puluis.

Sequ. puluere multas mulieres hoc affectu satis antiquo laborantes curatas fuisse scribit Ioh. Michaël Paschalius, *de morb. cur. cap.* 55.

℞. *cortices duorum ouorum recentium vstos, thuris, mastich. ana* Vnc. ß. *marg. prep. corall. rubr. prep. carabæ ana* Drach. ij. *lapid. hæmatitæ, smaragdi prap. ana* Scrup. ß. *farinæ hordei sine furfure* P. ij. *albumina ouorum* iiij. & si opus fuerit, adde parùm *aquæ chalybeatæ*, & Fiant duæ placentæ, quæ in furno coquantur, vt possint in puluerem redigi. Dosis à Drach. ß. ad Drach j. cum *iure pedum arietinorum* summo mane.

Vel exhibeatur singulis diebus *pulu. cort. radic. mori* Drach. j.

Sequentem puluerem, ex arcanis Præceptoris sui Elidei, apud Bononienses Practici clarissimi, se accepisse scribit P. Forestus, quem maximè laudat, vt qui omnem diarrhœam sanet, ventris diuturna profluuia, omnemque humiditatem consumat, album & robrum fluxum mensium restringat, & matricis dolorem sedet.

℞. *Turturem* moderatè pinguem, ab intestinis & fecibus repurgatum, eum deplumatum laua in *vino rubro* & *aq. rosarum*. Deinde *mastiches* Vnc. j. in ventre pone, rursus assuendo, ne elabi possit, atque ita veru ad ignem rota, & inter assandum loco butyri *aceto rosaceo* asperge.

Post perfectam assatione turturem ab igne & veru depositum, inque ollam vitreatâ nouam coniectum, orificio luto Philosophicè obturato in furnum calidum demitte, vt turtur perfectè exsiccari possit, postea vnà cum ossibus & carne in pollinem tenuissimum redige. Huius pulueris magno commodo dedit omni manè cochlear vnum, modò cum aquâ plantag. modò cum alio decocto constringente. Pinguedine reseruatâ inter torandum exstillatâ imum ventrem, tùm pectinem, inguina & regionem renum vt inungerent, mandauit.

Rotulæ. Rotula.

℞. *boli Arm.* Drach. ß. *magist. corall.* Drach. j. *marg. prep.* Scrup. j. *sem. acetosæ, plantag. ana* Drach. ß. *spec. arom. ros.* Drach. j. *gummi tragac.* Drach. ß. *sacch.* in *aq. plantag.* dissol. q. s. F. Rotulæ.

Cautio in adstringent. exhib. In adstringentibus tamen exhibendis cautione opus est, & videndum, ne nimio eorum vsu venæ adstringantur & obstruantur, calorisque ventilatio prohibeatur, & febris accendatur. Quapropter frigidis adstringentibus rarò solùm vtendum, sed calidorũ aliquid, qualia sunt, *absinthium, mentha, coriandrum, mastiche, myrrha, thus*, addendum.

Narcotica. Si hæc non planè satisfaciant, etiam Narcotica admiscere vel exhibere licet. Inter quæ conuenientissima sunt, quæ simul adstringunt, vt *trochisc. de terrâ sigillatâ, de carabe cum opio*.

Externa. Externa medicaméta quod attinet, pessi hîc non adeò vtiles sunt; cũ rarò ad aperta orificia venarũ pertingant. Pessi.

Si tamen venæ in ceruice vteri apertæ sint, locum habent pessi, parantúrque ex herbis adstringentibus contusis, sacculóque inclusis. Imprimis vtilia hic sunt, *folia quercûs viridia conquassata*, vel *vnguentum Comitissæ* aut aliud conueniens lanâ molli exceptum immittatur.

Vel ℞. *rad. bistortæ, tormentillæ ana* Vnc. ß. *balaustior. sem. plantag. ana* Drach. ij. *radic. consolidæ maior.* Vnc. ß. *thuris, mastich. ana* Drach. j. *acaciæ, sanguin. Dracon. thuris ana* Drach. j. *lapid. hæmatitæ, amyli ana* Drach. j. ß.

Puluerisata excipiantur *albumine oui* & *mucilagine tragacanthæ* in aquâ rosar. factâ, & F. pessaria, quæ sindone rubrâ obducantur.

Clysteres vterini. Clysteres vterini commodius adhibentur, qui fieri possunt *è succo millefolij, sanguinariæ, plantag. consolidæ maioris*, quibus aliquid *boli Armeni, sanguinis Draconis* & similium addi potest.

Vt ℞. *succi millefolij, polygoni, ana* Vnc. ij. *mucilag. gummi Arabici in aq. plãtag. factæ* ℥. ij M. F. Clyster Vterinus.

Vel ℞. *fol. pilosellæ, plantag. sanguinariæ, ana* Mj. *rad. bistortæ* Drach. ij. *alum.* Drach. ß. Coq. in *vino* & *aquâ chalybeatâ* pro clystere vterino.

Vel ℞. *polygoni, millefolij, plantag. bursæ pastoris, caudæ equinæ, ana* M. ß. Coq. pro ℔ ß. vel Vnc. vij Colaturæ adde *acaciæ*, Drach. iij. *sanguinis draconis* Drach. j. *boli Armeni* Drach. ij. *lapid. hæmatitæ leuigati.* Drach. j. Misce F. Clyster vterinus.

Suffitus. Vtiles etiam sunt suffitus ex *thure, mastiche, ladano, rosis, myrtillis*.

Vt ℞. *thuris, mastich. ana* Drach. ij. *myrtillor. ladani, ana* Drach. j. *succini, ros. rubr. balaustior. ana* Drach. ß. Cũ *infusione tragac.* in *aq. ros.* factâ F. trochisci pro fumo.

Vel acetum supra scorias aut laminam ferri candentem fundatur, & vapor vtero excipiatur.

Nonnulli etiam suffitum ranarum combustarum commendant, scribitque Ioh. Michaël Paschalius, *de medic. morb. cap.* 55. se eô fœminam quandam, quæ septem ferè mensibus hoc fluxu laborauerat, curâsse. Idem etiam *suffitum vngulæ mulæ* hunc fluxum mirificè sistere, expertum esse scribit.

Vnguent. &. Extra quoque regioni vteri vnguenta, cataplasmata & emplastra ex adstringentibus parata adhibeantur.

Vt ℞. *ol. myrtini, cydonior. ana* Vnc. ij. *succi plantag. polygoni, caudæ equinæ an.* Vnc. j. Coq. ad *succorum consumpt.* Adde *boli Armeni, sem. plantag. myrtillor. cerussæ, ana* Drach. ß. *ceræ* q. s. F. Vngu.

Vel Vngueutum Comitissæ lumbis & pectini inungatur.

Vmbilico etiam ista medicamenta applicanda sunt: cum ibi sit magnus venarum concursus. Notandum tamen hîc adstringentibus frigidis solis vtendum non esse, sed admiscendum aliquid, quod vim aromaticam habeat, & roboret, vt sunt *rosæ, santali, mastiche, thus, cuminum tostum, coriandrum tostum.*

Cataplasmata. Vel ℞. *carnis cydonior. & pyrorum syluestrium, ana* q.v. Coq. *in vino rubro austero.* Adde *boli armeni, mastiches, sanguinis Draconis, acaciæ* q.s.F. Cataplasma.

Vel membro muliebri imponatur spongia *aceto rosaceo* imbuta.

Cerota. Vel ℞. *sem. acetosæ, plantag. portulacæ, boli Arm. sang. Draconis, ana* Drach.j. *thuris, mastich. myrrhæ, ana* Drach. iij. *terebinth.* Vnc.j. *succi plantag. millefolij, ana* q.s.

Coq. ad succorum consump. Adde *ceræ* q.s. F. Cerotum.

Balnea. Nonnulli etiam *insessus* seu *balnea* adhibent. Verùm metuendum est, ne calor actualis balnei humores plus fundat, & moueat, atque ita fluxum mensium augeat.

Itaque si ea adhibere libeat, vis adstringendi in medicamentis iis actualem aquæ caliditatem vincere debet. Aut balnea eiusmodi tepida, & ad frigiditatem ferè accedentia vsurpari debent.

Fomenta. Tutius *Fomenta* adhibentur.

℞. *fol. polygon. plantag. myrti, ana* M.ij. *nucum cupressi* Vnc.ij. *balaustior.* Vnc.j.

Coq. in *vino rubro* pro fomento.

Facit quoque ad menses sistendos multum lotio crurum & coxarum aquâ frigidâ facta.

Hepatis etiam regioni, præsertim si id calidius sit, epithemata, vnguenta, cerota & emplastra refrigerantia, adstringentia & roborantia imponi possunt.

Interim dum hæc fiunt per interualla humores vitiosos euacuare, & reuulsiones debitas instituere necessarium est. Et quidem si bilis flaua peccet, sæpe per interualla *rhabarb.* ʒ ß. vel Drach.j. cum *conf. ros.* exhibere vtile est.

Si ex venâ ruptâ profluat sanguis, rupta vasa vnienda & conglutinanda sunt, & medicamenta modò proposita etiam hîc locum habent. Ea tamen hîc eligenda, quæ simul glutinant. Nam aliis, quæ in cæteris caussis requiruntur, hîc opus non est, si sanguis sit purus.

Itaque præmissâ, si opus sit, venæsectione, exhibenda medicamenta *è coralliis, bolo Armeno, myrtillis, radice consolidæ maioris, acaciâ, hypocistide, trochiscis de terra sigillata, de carabe, syr. myrtino, conseruâ ros. rubr. antiqua, tormentillæ, succo plantag. sanguinariæ, mille folij.* Non ita tamen, vt in reliquis caussis, hic vtilia & efficacia sunt medicamenta interna; cum nullum vitium sanguinis adsit. Plus commodi afferunt externa, quæ rupta vasa claudunt.

Extra ergo applicetur Cataplasma ex albumine ouorum conquassato, cum *puluere boli Armeni, rosar. myrtillorum, thuris, mastiches* & similibus. Vel (quod etiam in priore caussa locum habere potest.)

℞. *Rad. bistortæ, tormentillæ, nuc. cupressi, cortic. granator. ana* Drach.jß. *balaustior. baccarum myrti, acaciæ, hypocistidis, sanguinis Draconis, ana* Drach.j. *bol. Arm.* Drach.jß. *corall. rubr. mastiches, thuris, ana* Drach.j. *ol. ros.* & *ceræ* q.s. F. Vng. vel addita *cerâ*, Emplastrum.

Nonnulli hoc emplastrum valde in omni sanguinis fluxu laudant.

℞. *gummi tragacanthæ torrefacti* Vnc.ß. *coral. albi & rubei, ossis dactylor. combust. hypocistidis, ana* Drach.j. *balaust. scoriæ ferri præp. mumiæ, sanguinis Draconis, boli Armeni, terræ sigillatæ, mastich. ana* Drach.ij. *nucum cupressi, corticum thuris, ana* Vnc.ß. *bdellij torrefacti, styracis calamitæ, troch. de terra sigill. ana* Drach.j. *fuliginis camini, plumbi vsti, ana* Scrup.j. *picis, colophon. glutinis piscium aceto macerati, ana* Vnc.j. F.s.a Emplastrum.

Applicetur panno coccineo.

In vterum verò infundere conuenit *albumen oui conquassatum*, vel *succum plantaginis, sanguinariæ, millefolij, radic. consolidæ maioris, foliorum bursæ pastoris, plantaginis, polygoni, lysimachiæ, summit. rubi, cortic. granatorum, balaustiorum* immittere, vtile est.

Et si incertiuce vteri venarum ruptio facta sit, pessos ex iisdem paratos cum *bolo Armeno, balaustiis, farinâ volatili, sanguine Draconis*, immittere conuenit.

Potest etiam talis suffitus parari.

℞. *colophon.* Vnc.ß. *spodij, mastich. thuris, ana* Drach.ij. *sem. papau. nigri* Drach.ß. Conquassata super prunas coniiciantur, & vapor vtero excipiatur.

Si à vase eroso fiat menstruorum nimius fluxus, iis, quæ cacochymiam & caussam antecedentem respiciunt, præmissis, & humore bilioso temperato atque euacuato, ac rectâ Diætæ ratione instituta, auersionibus item & reuulsionibus institutis, vlceri seu venarum exesioni prospiciendum, & medicamenta, quæ partim obstruendi, partim agglutinandi vim habent, vsurpanda: qualia sunt; *radix filipendulæ, bursa pastoris, farina volatilis, amylum, mucilagines omnes, gummi Arabicum, tragacantha, succus portulacæ, plantaginis, bolus Armenus, terra sigillata:* quæ omnia lentore suo impediunt, quo minus humores acres partem erodere possint, foramenque obturant, & fluxum sanguinis sistunt, vt natura ita sine impedimento carnem instaurare foramenque occludere possit.

Radix nimirum filipendulæ Drach.j. pondere cum ouo sorbili, vel in alio liquore conueniente sumpta, sanguinem vndecunque fluentem, præcipuè ex vtero efficaciter sistit. Vel paretur syrupus ex iisdem radicibus, cuius Vnc.j. dormituræ exhibeatur.

Vtero etiam vel partibus externis ex iisdem medicamenta parata imponenda, nimirum ex *albumine oui* conquassato, & eum *gummi Arabico, tragacantha, bolo Armeno, & sanguine Draconis* misto. *Emplastrum* quoque *Diaphœnicum frigidum* extra imponi potest. Nonnulli etiam ad sanguinem ex vtero fluentem sistendum commendant *succum chelidoniæ* mammis appositum.

Periammata & extra adhibita, & quæ in aliis hæmorrhagiis adhiberi solent, & hîc locum habere possunt. *Radix* scilicet *nigellæ* sub lingua detenta, *lapis hæmatites, radic. papau. errat. muscus arboreus* sub axillis gestatus, *fænicula & fragariæ* plantis pedum alligata.

Diæta.

Diæta. Diæta medicamentis respondeat, & proinde pro caussarum varietate etiam aliquo modo mutanda est. Si ex sanguinis copia proueniat fluxus mensium immodicus, cibus paucus exhibendus, vt sanguinis copia imminuatur. Ideoque à cibis, qui multum nutriunt sanguinemque multum præbent, abstinendum. In reliquis ferè caussis victus ratio instituatur, quæ vasa patentia claudat. Aër itaque ad frigidum decliuet, & ita dispositus sit, vt neque calore humores fundat, neque frigore humores ad interiora pellendo fluxionem moueat. Cibus & potus refrigerãdi & adstringendi vi sit præditus. Cõueniunt ergo hordeata & iuscula, lactucâ, portulacâ, endiuiâ & similibus condita. Carnes sint assæ potius, quàm elixæ. Vtilia hîc sunt viscera & pedes animalium, quæ sanguinem minus fluxilem reddunt, oryza item, mylium, panicum, caseus recens, cydonia, mespila, pyra, fructus rubi, pruna syluestria, fercula ex oui albuminibus & amylo cum aq. ros. parata. Vino ægra abstineat, eiusque loco vel aquam hordei vel chalybeatam, vel cum mastiche aut coriandro coctam bibat. Vitet etiam animi motus vehementiores. Venere longiore tempore abstineat; cùm obseruatũ sit, quasdam ex vsu Veneris

recidiuam

recidiuâ passa esse. Ab omni quoque motu & exercitio nimio abstineat: frictiones tamen & ligaturæ partium superorum institui possunt. Somnus sit moderatus, & longior potius, quàm breuior; cùm omnes euacuationes in somno retineantur: fiátque cruribus eleuatis & complicatis. Decumbat etiam ægra in lecto molliore quidem, præcipuè si vires iam debilitatæ sint, non tamen calidiore, ne sanguis incalescat.

Hæmorrhoides vteri. Nonnulli etiam hæmorrhoidum vteri mentionem faciunt, & peculiariter de illis tractant. Verùm non alius videtur hic fluxus à nimio mensium fluxu, vel à mensium stillicidio.

QVÆSTIO

An reuulsionis gratiâ in cruribus frictiones & ligaturæ fieri possint.

An reuulsionis gratiâ in cruribus quoque frictiones & ligaturæ fieri possint. Frictiones & ligaturas reuulsionis gratiâ tantùm in brachiis, mensibus nimis fluentibus, instituendas esse, supra ex Galeni, *lib. 1. ad Glauc. cap. 14.* dictum, ratióque id suadet; cum reuulsio sanguini motum à fonte, qui est hepar cum venâ cauâ, non ad locum affectum, sed ad contrarium conciliare debeat.

Verùm nonnulli putant etiam reuulsionis gratiâ frictiones & ligaturas in cruribus fieri posse, idque probare volunt, primò autoritate Hippocratis, qui 2. *de morb. mulier. in principio*, iubet laqueum non solùm suprà cubitos, sed & ad poplites supra genua adhibere. Deinde ex Galeno, qui, *de sang. miss. cap. 18.* scribit, quod sectiones Venæ, quæ in cruribus fiunt, non solùm reuellunt, sed etiam menses euocant; putántque eandem frictionum & ligamentorum esse rationem. Tertiò autoritate Aëtij, *tetr. 4. ser. 4. con. 64.* & P. Æginetæ *lib. 3. cap. 62.* Auicennæ, *cap. proprio*, qui iubent, frictiones & ligaturas faciendas non solùm brachiis, sed etiam cruribus, atque ab inguinibus incipiendum esse.

Verùm enim verò prior Galeni sententia vera est, & consentit cum legibus reuulsionis ab eo passim propositis, & in Institutionibus etiam, *lib. 5. part. 2. sect... cap. 18.* traditis. Autoritates verò illas in contrarium adductas quod attinet, Hippocratis locus procul dubio deprauatus est; cum cõtradicat manifestè aliis locis & inprimis 5. *aph. 54.* Sicut quoque deprauatus est locus Galeni, 1. *l. de cur. rat. per sang. miss. c. 18.* estque in Instit. *loc. alleg.* monstratum, quod omissa sit negatiua οὐκ, & legendum sit; venis in cruribus apertis non reuelli, sed & euocari menses possunt; quam lectionem non solùm antiqua Gaudani versio, sed & codices quidam Græci probant. Et cum res ex iis, quæ de reuulsionibus dicta sunt, satis clara sit, neque auxilia, quæ menses prouocant, eosdem sistere & reuellere possint, non opus est, vt in contrariis autoritatibus Aëtij & Æginetæ conciliandis multum laboremus. Longè verò alia ratio est inflammationis vteri, in quâ vena in cruribus interdum aperitur, non reuulsionis, sed deriuationis gratiâ.

CAPVT VII.

De mensibus cum molestia & grauibus symptomatibus fluentibus.

Menses cum molestia fluentes. Menses dum rectè fluunt, confertim satis erumpunt, & sine difficultate ac dolore. Interdum tamen accidit, vt difficulter, ac cum grauibus symptomatibus, imò etiam diminutè & stillatim effluant; quod vitium propterea etiam à nonnullis stillicidium mensium appellatur: longè tamen aliud est ab eo stillicidio quod supra, *cap. 5.* est propositum, atque hoc vitium ad deprauatum mensium fluxum pertinet, ac simile est vrinæ difficultati.

Menstrua nimirum difficilia ea sunt, quæ cum dolore & molestiâ, granibúsque symptomatibus fluunt. Accidunt autem ista symptomata vel instantibus mensibus, vel iam fluentibus. Priorum meminit Hippocrates, 2. *epid. part. 1. t. 13.* dum scribit: dolores lumborum aut femoris postridie in menses desinunt. Dum enim sanguis crassus per angustas vias prorumpere conatur, eas & partes viciosas distẽdit, dolorémque excitat. Nonnullæ verò, dum menses prorumpunt, comitem habent molestiæ sensum & inquietudinem in toto corpore, capitis dolores, oris ventriculi morsus, ventris & lumborum cruciatus, animi deliquia.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius mali eædem ferè sunt, quæ suppressorum mensium, sed minus vehementes; & iis ferè fœminis accidunt, quæ nondum pepererunt. Nimirum aliqua vasorum vteri obstructio, sanguísque crassus & feculentus: facultas tamen expultrix satis robusta est. Ideoque cum ea sanguinem expellere conetur, viæ autem non satis pateant, ac sanguis ipse crassus sibi viam præcludat, sanguis subsequens vasa distendit, dolórque non cessat, donec sanguis profluat, quod tamen non rectè fit, sed vel stillatim vel ἀϑρόως & confertim effluit, vel etiam grumi erumpunt, neque etiam satis ordinatè sanguis erumpit.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum hoc ab ægrâ cognoscitur. Nimirum diebus aliquot ante mensium fluxum de capitis dolore, ventriculi morsu, doloribus in lumbis & imo ventre conqueruntur fœminæ: interdum etiam cordis palpitationem & animi deliquium patiuntur, quorum symptomatum quædam quoque in nonnullis dum menses iam fluunt, præcipuè dolor, remanent. Alia etiam symptomata adsunt, de quibus *cap. seq.* inter signa dicetur. Qui enim menses vitiosi sunt, cum difficilibus signis accidere solent.

Prognostica. Caussarum verò signa quod attinet, crassus sanguis dum euacuatur, aut in grumos concrescit, etiam facilè innotescit, & dolores longè ante euacuationem ingrauescunt, dum natura per angusta vasa conatur crassum humorem expellere. Si ex flatu sit dolor, per interualla reuertitur, subitóque exacerbatur, neque in vno loco consistit, sed hinc inde vagatur, cessatque flatu excreto; audiuntur etiam murmura ventris inferioris. Humores si sint acres, ex sanguinis excreti natura, prutitu partium genitalium, doloris modo, ex fœminæ corporis constitutione & antecedente diætâ cognoscitur. Vlcus si adsit, ex signis supra, *part. 1. sect. 2. cap. 18.* traditis, & præcipuè ex pure, quod cum sanguine excernitur, cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Grauius malum hoc affligit virgines & steriles, quàm eas, quæ iam pepererunt. Venæ enim vteri magis patent in iis, quæ pepererunt, à purgatione, quæ post partum fit, dilatatæ.

2. Non contemnendum etiam hoc malum est. Interdum enim in mensium suppressionem abit, atque alia mala excitat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. In affectu hoc ad duo respiciendum: Caussa scilicet eius tollenda, & dolores ac symptomata mitiganda. Caussæ amotionem quod attinet, si humores crassi sint, ij attenuandi & euacuandi; si acres, temperandi; si vlcus adsit, curandum. Quæ omnia quâ ratione expedienda sint, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis patet.

Hoc saltem addendum, vniuersalibus præmissis, si

Humores attenuantia. ex sanguinis crassitie malum hoc accidat, fomenta & inunctiones locis distentis adhibendas esse & præterea exhibenda, quæ humores attenuandi & fundendi vim habent: qualia sunt *aqua graminis, capill. ♀ decoctum radic. aperientium, syr. capil. ♀, quinque radicibus, theriaca.*

Vbi tempus menstruorum præterierit, idonea victus ratio instituenda, ne crassus eiusmodi sanguis iterum generetur, attenuans nimirum, & exercitio moderato, sed frequenti, vt & balneo tepido, cui fœmina ad vmbilicum vsque insideat, sæpius vtendum.

Doloris lenitio. Ad dolorem leniendum ea vsurpanda, quæ supra *de dolore vteri* sunt proposita, fomentationes nimirum & inunctiones ex lenientibus & anodynis, *ex malua, semine lini, fœnigraci* & aliis.

Vt ♃. *panis tritici* ℔ j. *farinæ sem. lini* ℔. ß. *vitell. ouor.* iij.

Coq. in lacte. Fat cataplasma, quod pectini & vteri regioni apponatur.

Vel ♃. *ol. lilior. albor. lini, amygd. dulc. ruta, ana* Vnc. ß. *vitell. ouor.* ij *croci* Scrup. j. Misc.

F. linimentum, quo vmbilicus & partes circa vmbilicum illinantur.

Et solent ista ferè, quæ partes laxant, ac dolorem leniunt, etiam caussæ subuenire, & crassos humores attenuare, ac flatus discutere.

CAPVT VIII.

De menstruis vitiosis & decoloribus.

Menses vitiosi. Menses autem non solùm quantitate aut effluendi modo, sed etiam qualitate, imò potius substantiâ peccant; cum scilicet vel ipse sanguis naturâ suâ prauus est, vel alij excrementitij humores ipsi permiscentur, ita tamen, vt sanguis abundet. Si enim alij humores abundant, aliud vitium est, quod fluxum muliebrem appellant, de quo *postea* dicetur. Appellat autem vitium istud Hippocrates, 6. *aph.* 36. menses decolores ideò, quod non sanguis sincerus, quod fieri debebat, sed aliis humoribus permixtus excernitur. Potest in genere etiam *menses vitiosi* appellari. Est enim vitium hoc menstrua purgatio deprauata, propter vitiosos humores sanguini menstruo permixtos.

Caussa.

Caussa. Caussa nimirum huius mali est sanguis vitiosus: Qui quidem vel naturâ suâ talis est, cum scilicet aut ex intemperie totius corporis, aut ex partis alicuius præcipuæ, inprimis ventriculi, hepatis aut lienis, vt & prauâ victus ratione, prauam naturam acquisiuit; vel ob admistionem humorum vitiosorum & præternaturalium talis euasit; vel ob suppressionem ac retentionem corruptus est; vel ob vteri vitium, intemperiem scilicet, corrumpitur, aut ob prauos humores in vtero contentos simili labe inquinatur. Humores autem, qui sanguini admiscentur, sunt nunc pituitosi, nunc biliosi, nunc melancholici, atque hinc pro varia sanguinis corruptione, atque interdum etiam putredine, humorumque vitiosorum admixtione, menses sunt nunc albi, nunc pallidi, liuidi, virides, nigri, fœtidi. Et quidem albi & pituitosi menses maximâ ex parte ventriculi vitio fiunt; pallidi & flaui à nimio iecoris calore, nigri vitio lienis.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur hoc malum ex eo, quod sanguis, qui affluit, à sanguine naturali & bono rum consistentiâ, rum inprimis colore differt. Cum enim sanguis menstruus naturali modo sese habens colore sit rubeus, qualis est sanguis recens mactatorum animalium, consistentiâ neque nimis tenuis, neque nimis crassus, aut viscidus: si color iste mutatur, & vel pallidi, vel albicantes, vel flaui, vel virides, vel liuidi sunt, aut plures colores menses habent: odore etiam sunt fœtidi, & sanguis est vel nimis tenuis, vel nimis crassus; menses vitiosi sunt. Plerunque etiam accidit, quod menses rales non debito & stato tempore excernuntur, & vel consuetum terminum anteuertunt, vel diutius morantur. Imò etiam alia symptomata accidere solent, de quibus Hippocrates, *lib. de morb. mul. Incipiente morbo purgatur mulier diebus, quibus solita fuit, non pluribus. Progredientibus autem mensibus pluribus diebus purgatur, & menses pauciores ac singulis diebus apparent, & febres succedunt erroneæ, acutæ cum horrore & cibi fastidio aliàs atque aliàs, & stomachi dolor, & dolebit magis, vbi menses appropinquauerint. Postquam autem purgata fuerit, & ad medium tempus superiorum respectu melius habuerit, postea rursum ad idem perueniet. Dum autem curatur, citò sana fit. Si verò non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata valdè ipsam affligent, & dolor corripiet imam ventris partem infra vmbilicum, nunc inguina, nunc lumbos, nunc coxendicum ad sedem iuncturam, nunc collum; aliquandò verò strangulatio fortis accidet, & caligo ante oculos obuersabitur & vertigo, vt pote purgatione sursum vergente & adscendente, &c.*

An autem menses pituitosi, biliosi vel melancholici sint, ex colore & substantiæ modo inprimis cognoscitur, de quo Hippocrates, 1. *de morb. mul* scribit: *Arenam tenuem & siccam subiicito, & cum menses prodeunt, in Sole sanguinem superfundito, & siccari finito, & si quidem biliosus fuerit sanguis, in arena siccatus pallidus erit, aut flauescens: Si verò pituitosus fuerit, veluti mucus conspicitur: liuidus verò & ad nigrum vergens apparebit, vbi melancholica sit menstrua purgatio.* Eadem tamen hæc etiam ex signis humorum abundantium in corpore cognosci poterunt. Menses etiam vitiosi ob pituitam aut melancholiam diu protrahuntur, biliosi verò & ex seroso humore festinanter prodeunt. Corrupti menses ex eo quoque cognoscuntur, quod siue anticipant, siue cunctantur, in neutro tamen certum tempus & periodum obseruant; etsi ægra eandem Diætam obseruet, quod inde accidit, quod sicut temperatura bona semper sibi constat, & parum huc vel illuc mutatur: ita intemperata corporis constitutio inconstans est, & nunquam in eodem statu permanet. Si ex mensium suppressione ij corrumpantur, præcessit mensium suppressio, & postea dolores in pectore & pulsationes fortes sentiuntur, & tactum etiam non sustinent fœminæ. Et si melior habitus est, menses ipsi erumpunt, & profluit pus ac sanguis & graue olens, ad septimum, aut octauum, aut nonum diem. Si praui humores in vtero contenti sanguinem inquinarunt, cognoscitur id ex signis intemperiei vteri cum materia.

Prognostica.

1. Malum hoc non contemnendum. Varios enim morbos humores vitiosi in vtero abundantes excitare valent. Humores nimirum crassi obstructiones vteri, & mala hinc pendentia excitare; acres verò vterum exulcerare valent. Steriles etiam non rarò fœminæ hoc affectu laborantes fiunt. *Prognostica.*

2. Quò autem maior est à naturali statu recessus, eò malum deterius est: & inprimis praui sunt menses nigri & fœtidi.

3. Maximè verò periculosi sunt menses suppurati. Qui tamen si per dies septem, octò, aut nouem effluant, mulier liberatur. Si verò vlcera inde in vtero excitentur, melius quidem habebit, sed sterilis fiet. Quod si per pudenda non effluant, vel ad partes supra inguen prorumpunt citra tumorem, & iuxta hypochondria foras prodeunt, & tum fœmina aut superstes

non

non manet, aut sterilis euadit: vel post dies duas tresue aut plures menstrua supet ingueu excitant tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia caro ibi impletur, estque talis tumor œdematodes, atque à sanguine pituitoso per vniuersam carnem disperso oritur, qui non sine periculo secatur. Melius est, si sanguis ad pudendum conuertatur, mensesque prodeant. Quod si non fiat, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Cum malum hoc ab humoribus vitiosis sanguini menstruo admistis dependeat, generalis Indicatio est, humores illos vitiosos euacuandos esse. De quo Hippocrates, *5. aph. 36.* Mulieri menses decolores, neque secundum idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam. Præparatio tamen & euacuatio, vt & victus ratio, cuilibet humori debita instituenda: quæ qua ratione fieri debeat, supra, *de vteri Intemperiebus cum materia*, & aliquoties iam dictum. Hoc saltem hîc monendum, cum humores crassi, vt commodius purgentur, attenuatione indigeant, cauendum esse, ne pro attenuantibus menses vehementer mouentibus vtamur; cum talia setosos humores colliquent, & humores ad vterũ moueãt, atque ita vasis angustioribus magis impingant. Sensim itaque & paulatim attenuantibus primò vtendum, & si aliqua eorum, quæ menses vehementer mouent, vsurpentur, mitioribus sunt temperanda. Acetum autem & acida hîc locum non habent.

Si post purgationem tandem reliquiæ aliquæ vitiosorum humorum superfuerint, siue in toto corpore, siue in vtero, absumendæ sunt. Quæ in toto corpore supersunt, rectissimè sudoribus discutiuntur: aut si flaua bilis peccet, quæ sudorifera calida non semper admittit, balneis aquæ dulcis tepidæ reliquiæ discutiendæ sunt: quæ etiam in humore melancholico vtilissima sunt. Vtero ipsi verò pessi, fomenta, suffitus, de quibus antea, adhibenda. Vel exhibeatur *theriaca*, *Mithridatium*, aut *decoctum radicum angelicæ* humoribus frigidis peccantibus: quæ tamen etiam reliquias humorum in toto corpore absumunt.

CAPVT IX.

De Menstruis debitum tempus anteuertentibus.

Mẽses inordinati. CVm menses & menstrua inde nomen habeant, quod singulis mensibus semel fœminis fluere soleant, rectè se is fluxus habet, si statis temporibus, & absoluto menstruo spatio accidat. Verùm sæpe euenit, vt nunc tardius, nunc citius, quàm menstruo spatio, reuertatur, nunc etiam singulis mensibus non semel, sed aliquoties, aut contrà non singulis mensibus, sed duorum vel plurium mensium spatio semel fluant; cuius fluxus genera omnia Inordinatorum mensium nomine comprehendimus. Etsi enim etiam aliquando menses stato tempore debitum tempus anteuertere, aut tardius reuerti videantur: tamen nec is fluxus fit debito tempore & rarò diu eandem periodum, idemque tempus obseruat. Hoc capite saltem de mensibus debitum tempus anteuertentibus agemus.

Est autem fluxus is mensium excretio deprauata, quæ debitam periodum semel vel iterum anteuertit. Aliquando enim saltem ante debitum fluxionis tempus menses fluere incipiunt; aliquando verò singulis mensibus etiam bis menses fluunt,

Caussæ.

Caussa, Est autem huius symptomatis caussa proxima expultrix & retentrix vteri læsa, quæ in suo officio aberrant, vt sanguis vel sæpius, quàm par est, vel citius, quàm par est, vel tardius, quàm par est, expellatur, vel effluere permittatur. Caussa verò, quæ vel expultricem irritat, vt ante debitum & consuetum tempus sanguinem expellat, vel facit, vt retentrix sanguinem amplius tolerare non possit, quærenda est vel in ipso sanguine, seu expultrice facultate totius corporis, quæ superfluum & sibi molestum sanguinem ad vterum mittit, vel in ipsâ facultate retentrice vteri, quæ cùm sanguinem sibi molestum amplius retinere non potest, facultatem expultricem in consensum trahit, quæ quod molestum est expellit; interdum & caussæ hæ omnes concurrunt.

Sanguinem quod attinet, potest is copiâ peccare, si scilicet statim multus in corpore generetur, nimirum si fœmina sit boni habitus, heparque calidius, & humidius obtineat, & alimentis boni ac multi succi vtatur, ac præterea vitam otiosam agat. Cum enim his de caussis breuiore temporis spatio plus sanguinis, quàm ad corpus nutriendum necessarium est, generetur, natura, quæ sanguinem copia sibi molestum tolerare nequit, ante tempus consuctum ad eius expulsionem insurgit. Idem accidit, si sanguis nimis calidus, tenuis, acris & mordax sit. Etenim & is facultatem expultricem irritat. Idque longè facilius accidit, si vis retentrix in vtero languida & imbecilla sit, & contrà facultas expultrix robusta & exquisito sensu prædita. Tum enim etiam à minore copiâ aut minore acrimoniâ facultas retentrix offenditur, & expultrix stimulatur, atque ita sanguis ante debitum tempus effluet, præsertim si nulla adsit vasorum angustia, sed potius laxitas. Interdum & caussæ euidentes, lapsus, percussio, animi pathemata facere possunt, vt menses consuetum tempus anteuertant.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse ex mulieris relatione cognoscitur, quæ refert, se longè citius, quàm aliàs consueuerit, aut intra mensis spatium bis vel ter sanguinis muliebrem fluxum pati.

Caussarum autem, quæ ita manifestæ non sunt, signa quod attinet, sanguinis copia cognoscitur è signis plethoræ *in Institutionibus, & alibi* explicatis, sanguisque, qui excernitur, est fluidus & naturalis. Caliditas verò, tenuitas & acrimonia humorum innotescit ex temperie totius corporis, atque inprimis hepatis, calidiore, & victus ratione præcedente, quæ tales humores cumulare solet, aliisque humorum biliosorum signis, sanguisque est dilutior, decolor, & fluidior. Retentricis debilitas & vteri vasorum laxitas cognoscitur ex habitu corporis humido & laxo. Si caussa aliqua euidens vel externa præcesserit, ea ex fœminæ relatione cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectio hæc molesta potius, quàm periculosa plerunque habetur: suis tamen incommodis non vacat. Interdum enim conceptionem impedit. Interdum etiam inde nimium sanguinis profluuium oritur, & reliqua mala, quæ fœminæ, quibus menstrua immodicè fluunt, patiuntur, suboriri solent.

2. Quò autem caussa huius mali magis seu minus pertinax est, eò etiam curatio est facilior.

Curatio.

Curatio. Si mensium anticipatio fiat à facultate irritatâ, & quidem à copia sanguinis, is imminuendus, quod fit tenui diætâ, & exercitio frequentiore ac validiore, & si copia sanguinis sit grauior, etiam venæsectione. Si verò à sanguinis acrimonia proueniat, humores acres temperandi

temperandi, cùm victu conueniente, tùm medicamentis, poſtea conuenientibus medicamentis euacuandi, quæ qua ratione fieri & expediri debeant, ſupra, *part.1. ſect.2. cap.5. de intem. vteri cum bile*, & *alibi* etiam dictum.

Hic ſaltem ſuperioribus hoc addimus, acidulas & thermas, quæ vim ferri abundantem habent vtiliter potari; cùm acrimoniam humorum temperent, ac viſcerum, hepatis, renum, vteri intemperiem calidam corrigant, atque ita acrium humorum generationem prohibeant, facultatem etiam retentricem vaſorum roborent, & laxitatem eorum emendent.

Si à facultate vteri retentrice, & vaſorum laxitate malum ortum habeat, ea vſurpanda quæ cauſſas illius imbecillitatis tollant, & vteri intemperies frigida & humida corrigenda, vt ſupra ſuo loco dictum, & permiſcenda adſtringentia, quæ meatus nimis patentes nonnihil claudant: non tamen nimis adſtringentia vſurpanda, ne contrarium malum, menſium ſcilicet retardatio vel ſuppreſſio, inducatur.

Si ictus, caſus, aut alia cauſſa euidens hoc malum induxerit, curanda vaſorum apertio vt ſupra, *part.1. ſect.2. cap.7. de vaſorum vteri apertione*, dictum, & vteri regioni ac vicinis partibus imponendum cataplaſma aliquod adſtringens.

Vt ℞. *pulu. rad.conſolidæ* Drach.ij. *flor.roſ.rubr. ſang. Dracon. maſtich. thuris*, *ana* Drach.j. *farinæ volatilis* Vnc.j.

Cum aq.roſ.& albumine ouorum F.Cataplaſma.

CAPVT X.

De Menſtruis vltra conſuetum tempus ſubſiſtentibus.

Mẽſes tardi INterdum contra accidit, vt menſtrui ſanguinis fluxus aliquot diebus, modò pluribus, modò paucioribus, vltra conſuetum tempus moretur, & ſimul plerumque nullo certo ordine ac periodo reuertatur.

Cauſſa.

Cauſſa. Affectus hic cum ſit proximè enumerato contrarius, cauſſas etiam contrarias habet, ſanguinis nimirum paucitatem vel craſſitiem, viarum anguſtiam, & facultaris expultricis imbecillitatem, ſenſuſque obtuſionem & quaſi torporem: quæ cauſſæ omnes vt ſeorſim menſes remorati poſſunt: ita ſi plures vel omnes coniungantur, diutius menſes detinentur.

Si enim ſanguis paucus generetur, non ſtimulatur facultas expultrix ab eo, donec multus cumuletur; quod cum menſtruo ſpatio fieri non poſſit, tamdiu purgatio hæc differtur, donec ea ſanguinis copia cumulatur, quæ naturam ſtimulare poſſit. Sanguis verò craſſior expulſioni reſiſtit, & facilè vias obſtruit. Quod præſtant etiam humores craſſi ſanguini permixti, de quo Galenus, *5.aph.36.* ſcribit, quod cacochymicis mulieribus non modò decolores menſes appareant, ſed etiam ſtatum periodi tempus non ſeruent, humoribus, qui craſſiores ſunt, & ad fluendum ineptiores, morantibus. Per vias etiam anguſtas ſanguis facilè euacuari non poteſt, donec tandem poſt longius temporis ſpatium, maiori ſanguinis copiâ collectâ natura cogatur cum impetu ad expulſionem ſe accingere. Quæ autem cauſſa anguſtiæ ſit, ſupra, *part.1. ſect.2. cap.6.* dictum. Facultas vero expultrix debilis, opus, quod debebat perficere, longius protrahit; ſenſuſque obtuſior ſtimulum non ſtatim percipit, & neque pondus, neque acrimoniam, donec nimia ſit, percipit.

Præter has cauſſas quidem alia adhuc eſt, ætas. Verùm cum ea ad ſanguinis paucitatem redigi poſſit, neque curationem admittat, de ea plura dicere opus non eſt.

Signa Diagnoſtica.

Symptoma hoc ex mulieris relatione cognoſcitur. *Signa.* Cauſſarum ſigna quod attinet, ſanguinis paucitas cognoſcitur ex eo, quod fœmina victu tenuiore vſa eſt, aut nimium ſeſe exercuit, & nullam percipit moleſtiam, etſi fluxus menſium protrahatur. Si verò ob ſanguinis craſſitiem & viſciditatem id fiat, cacochymiæ iſtius ſigna alibi explicata aderunt, & ſanguis, qui excernitur, eſt albidior, craſſus & viſcidus. Imbecillitas facultatis expultricis cognoſcitur ex intemperie vteri frigidâ, cuius ſigna ſuo loco tradita ſunt; & vbi debitum purgationis tempus præteriit, fœmina ob ſanguinem cumulatum moleſtiam percipit. Stupor tandem cognoſcitur è morbis, quæ ſtuporem inducendi vim habent, & ex vſu nimio medicamentorum refrigerantium; & quod licet iam debitum menſtrui fluxus tempus præteriit, & ſanguinis in corpore redundantis ſigna adſunt, nullam tamen circa vterum grauitatem aut moleſtiam fœmina percipit.

Prognoſtica.

1. Minùs quidem periculoſa eſt hæc affectio, quàm *Prognoſtica* menſium ſuppreſſio: neque tamen omni periculo vacat, præſertim ſi fœmina ſit plethorica, vel cacochymica; cùm ex retento præter conſuetum tempus ſanguine, vel etiam vitioſis humoribus varia mala oriri poſſint.

2. Curatur autem hoc malum facilius vel difficilius, prout cauſſa magis vel minus eſt pertinax.

Indicationes & Curatio.

Curatio tota conſiſtit in cauſſarum huius ſymptomatis ablatione. *Indicationes & Curatio.* Si ſanguis ſit paucior, adhibito victu pleniore, laboribuſque, & exercitiis nimiis omiſſis, ſanguis copioſior generabitur. Si ſanguis ſit craſſior, vel feculentos & craſſos humores admixtos habeat, ſanguis is attenuandus atque incidendus, vt fiat motui aptior, & humores vitioſi craſſi ſanguini admixti præparati conuenientibus medicamentis euacuandi. Vt autem ſuo quodlibet horum remediorum tempore adhibeatur, commodiſſimum eſt, mox menſtruâ purgatione finita, & ita corpore euacuato, medicamenta, quæ humores craſſos & viſcidos incidere, attenuare & abſtergere poſſint, exhibere; quæ ſi menſtruâ purgatione inſtante exhiberentur, maiores obſtructiones parerent. Inter medicamenta autem, quæ hoc præſtant, efficaciſſima eſt calamintha, quæ tardantes menſes feliciter promouet. Poſt iſta medicamenta deinde purgantia exhibere vtile eſt, antequam multum ſanguinis in vtero & vicinis partibus iterum colligatur. Quod ſi nec ſic debito tempore menſtrua redeant, attenuantia & purgantia repetenda, & corpus per epicraſin euacuandum.

Quibus peractis poſtea vaſa vteri apertientia vſurpanda, quæ ſupra *part.1. ſect.2. cap.6.* propoſuimus. Commodiſſimè autem talia medicamenta diebus aliquot ante conſuetam menſium purgationem vſurpantur; ſicut etiam vtile eſt, diebus quatuor vel quinque ante conſuetam menſium purgationem talos ſcarificare, pedes in aquâ calidâ detinere, crura fricare, cucurbitulas cum multâ flammâ ſine ſcarificatione interiori coxarum parti admouere, ſuffimentis & peſſis internis, ſi commodum ſit, vti. Sicut & variis medicamentis ventrem inferiorem inungere vtile eſt, quæ *de menſ. ſuppreſſ.* ſunt propoſita.

Si ob ſenſus hebetudinem ac ſtuporem rardius, quàm par eſt, menſes fluant, medicamenta, quæ aliàs ſtupori & paralyſi conueniunt, vſurpanda; & ſi ob frigidam & humidam intemperiem ſenſûs hebetudo, vt & facultatis expultricis

expultricis debilitas accidat, ea, quæ ad frigidam & humidam vteri intemperiem corrigendam supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 5. proposita sunt, simulque facultatem expultricem debilem irritant & confortant, vsurpanda, & si humores pituosi coniungantur, iis euacuandi, vt etiam suo loco dictum.

CAPUT XI.

De mensium per aliena loca excretione.

OBseruatum etiam est, menses suppressos non per vterum, sed per alia loca præter naturam excretos fuisse; & quidem varia. Per nares excretos fuisse, refert Brasauolus, *comm. ad aph.* 33. *lib.* 5. *Hippocratis*, & Paræus, *lib.* 23. *cap.* 12. Idem, *eodem in loco*, scribit, cuidam menses subsistentes per hæmorrhoides euacuatos fuisse. Quibusdam singulis mensibus vomitu per os reiici, refert Hippocrates, *lib.* 1. *de morb. mulier.* vnde idem Hippocrates scribit, 5. *aph.* 32. Mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus solutio fit; Aretæus, *lib.* 2. *cap.* 2. Rabbi Moyses, *part.* 24. *aphoris.* Beniuenius, *cap.* 41. *de abditis sanat. & morb. causs.* Brasauolus, *loco allegato & comm. ad aph.* 31 *lib.* 5. Nonnunqam & per aluum euacuantur, vt etiam Hippocrates, *loco allegato*, refert, Galenus, 5 *aph.* 33. Quæ autem via fit ab vtero ad intestina & ventriculum, non ita planum est. Equidem posset hoc fieri, si sanguis in venam cauam tegurgitet, & hinc ad hepar, & ab hepate ad venas mesaraicas perueniat: sed via hæc nimis longa esse videtur. Compendiosior est per *ἀναστομώσεις* illas, quas habent venæ vteri cum mesenterij venis. Per eas enim sanguis facilè & in ventriculum, & in intestina effundi potest. Cum vrinâ quoque sanguinem menstruum exiuisse, scribit Brassauolus, *comm. ad aph.* 75. *lib.* 7. *Hippocratis.* Ex oculis & auribus religiosæ cuidam, quæ menses non habebat, cùm eâ ætate esset, in quâ habere deberet, singulis mensibus sanguinis copiam effluxisse, narrat Brassauolus, *comm. ad aph.* 25. *lib.* 4. *aph. Hippocratis.* Menses etiam, quæ per ætatem iam fluere debebant, in virgine quadam sanguineis guttis, lacrymarum instar, frequenter ex oculis profluentibus euacuatos fuisse, refert Dodonæus, *cap.* 15. *obseru. Medicinalium.* Vidit quoque fœminam, cui vnoquoque mense sanguis modicus per maiorem sinistri oculi angulum fluebat, Ludou. Mercatus, vt refert, *lib.* 1. *de morb. mul. cap.* 7. Mulierem in Flandria, cui forte fortuna cùm elisus esset dens molaris, solitique alioquin menses supprimerentur, singulis mensibus ex elisi dentis vulnusculo sanguineus quidam gurges, purgationi proportione respondens, effluebat, se nouisse scribit Bald. Ronsseus, *lib. de hom. primordiis & hystericis affect. cap.* 28. Per mammarum papillas sanguinem effluxisse in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ se obseruasse, docet Amat. Lusitanus, *Cent.* 2. *cur.* 21. Idem refert Paræus, *lib.* 23. *cap.* 52. Cordæus, *comm.* 6. *in lib.* 1. *de mulier. morb. Hippocratis.* Per Vmbilicum mulieri cuidam Tridentinæ sanguinem singulis mensibus erupisse, scribit Nicol. Florentinus, *serm.* 2. *cap.* 8. Per minimum manûs digitum, & per annularem sinistræ manus singulis mensibus sanguinem effluxisse, se ter vidisse, refert Ludou. Mercatus, *lib.* 1. *cap.* 7. *de mulier. affect.*

Mensium per gingiuas, vmbilicum & inguina euacuatorū historia. Menses exeuti per gingiuas. ¶ [Mensium per aliena loca excretorum varias historias hactenus recensuimus, quibus sequentes, quas Zacutus Lusitanus, *de Prax. Med. Adm. lib.* 2. recenset, addendæ sunt. Is, *alleg. loc. obseru.* 91. narrat, iuuenculam quandam annorum octodecim, tempore instantium mensium lumborum dolore cum ventris torminibus correptam fuisse. Hinc apparuisse in ore vlcuscula, oculos caligâsse, & quatuor diebus in gingiuis mirabilem prutitum sensisse. Tandem è gingiuis dentium inferiorum riuulos sanguinis, sudoris instar, biduum manâsse: idque singulis mensibus ordinariè accidisse; atque ita per circuitum singulis mensibus sanguinem librarum duarum quantitate effluxisse. Cessante verò fluxu fœminam bene habuisse. Etsi verò varia medicamenta fuerint adhibita, quibus Medici sanguinis hunc fluxum à parte hac ad inferiora, & locum naturalem, reuellere conati sunt: omnia tamen frustrà fuerunt adhibita. Nec natura à consuetâ istâ viâ auocari potuit. Interim sterilis mansit hæc mulier.

Per vmbilicum. Idem, *eod. in lib. obseru.* 92. refert, fœminam quandam ventris tormina, & vmbilici dolorem sensisse: Deinde, solutâ placidè vmbilici vnitate, sanguinem sensim emanâsse, per dies octo, ad tres libras. Cessante verò fluxu, fœminam bene valuisse.

Inguina. Idem, *ibid. obseru.* 93. scribit, puellæ cuidam succulentæ, & sanguine bono turgidæ, cùm ætas ad menstruorum fluxum adesset, nec tamen menses profluerent, naturam sanguinem per inguina expellere cœpisse, paruis foraminibus, & vix sensui conspicuis apertis, quinque, sex, & interdum septem dierum spatio. Cùm verò varia remedia frustrà adhibita fuissent, Medicus quidam, etsi alij, & quidem rectè id dissuaderent, cauterio foramina illa claudere tentauit; vnde factum, vt denegato sanguini exitu, is ad internas partes regurgitauerit, & acutam febrem excitauerit, quæ sectione venæ saphænæ curata est. Natura verò postea eadem foramina singulis mensibus aperuit, & per inguina multis annis sanguinem menstruum euacuauit.]

Non prætereundum hîc est, quod Mercatus, *loco allegato*, refert, cuidam mulieri sanguinem quidem menstruum per aliena loca non effluxisse, sed tubore quodam facto in alterâ maxillarum singulis mensibus naturam purgationem menstruam denegâsse.

Caussæ.

Caussa. Caussa huius affectionis est mensium suppressio; eaque perfecta, potissimùm à vasorum in vtero angustia, quacunque de caussa orta. Potest tamen huc facere etiam vteri robur, ob quod sanguis non admittitur, & contrà aliarum partium, per quas effluit, debilitas: sicut & in quibusdam vasorum vteri vitiosa conformatio & insertio. Ex caussis enim istis, vel etiam aliis, si sanguis supprimatur, nec natura eum per consueta loca expellere possit, copiâ eius grauata fœminæ saluti prospiciens, & pericula, quæ ex suppressione mensium oriri solent, præcauere cupiens, aliam viam quærit, per quam sanguinem euacuet. Nonnulli etiam naturæ errorem addunt & accusant, statuuntque, si natura salutis fœminæ caussa coacta talem euacuationem moliatur, eam impedire aut peruertere nefas esse: Si vero per naturæ errorem fiat fluxus, eum sensim & leniter permutandum esse. Verùm non facilè adduci possum, vt credam, naturam, si nullum ipsi impedimentum obiiciatur, viam consuetam deserere, & aliam insolitam quærere. Et licet verum sit, fluxum illum, quem natura salutis fœminæ caussa instituit, non peruertendum aut impediendum esse, ne sanguis in corpore relictus grauiora mala excitet: tamen vbi fluxus ille cessat, danda est opera, vt natura ad consuetas vias reuocetur.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se patet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc potius molestum fœminis, quàm periculosum esse solet; nisi quod hoc habet incommodi, quod conceptui impedimento esse potest, cùm sanguis, qui pro conceptione necessarius est, ad alia potius loca, quàm vterum feratur.

2. Minus

2. Minus tamen periculi est, si per nares sanguis euacuetur; cum natura aliàs sanguinis abundantis copiam per nares euacuare soleat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Duo scopi hic Medico sunt propositi, primus & præcipuus, vt sanguis, qui per aliena loca euacuatur, ad vterum, vt huic euacuationi destinatum locum, reuocetur; alter, vt si sanguis per aliena loca non sufficienter euacuetur, & inde aliqua eius copia colligatur, ea imminuatur.

Prius expeditur venæsectione in talo, triduo, antequam sanguis fluere incipiat, instituta, cucurbitulis, femoribus, coxis & suris nunc cum scarificatione, nunc sine eâ applicatis, frictionibus item, balneis, fomentis, inunctionibus, clysteribus vterinis, pessis & aliis, quæ *de suppress. mens.* sunt proposita.

Alteri scopo satisfacit venæ sectio, quæ tamen commodissimè in talo instituitur.

CAPVT XII.

De fluore muliebri.

Fluor muliebris. Etsi per vterum nihil aliud, quàm sanguis singulis mensibus euacuari solet: tamen accidit interdum, vt p.n. & aliæ res per eum excernantur. Inter eas autem primò est Fluor muliebris vel vterinus, ῥοῦς γυναικεῖος dictus, seu Menstrua alba appellata; Excretio nimirum ex vtero vitiosa, vbi pro rubro sanguine illuuies quædam cruda, plerunque alba, modò saniosa, liuida, aut viridis, modò subrubra & saniosa excernitur, & quidem non singulis mensibus & statis temporibus, sed singulis ferè diebus, aut inordinatè, nunc breui, nunc longo temporis spatio, & nunc iis accidit, quibus menses fluunt, & mensium rubrorum fluxu absoluto incipit, nunc mensium fluxum præcedit, interdum & iis accidit, quibus menses suppressi sunt. Virgines rarò hoc malum infestat, frequentiùs adultiores, nonnunquam & grauidas. Autor tamen est Fernelius, *lib. 6. de morb. & sympt. cap. 16.* etiam puellam octauo ætatis anno, hoc malo obsessam, ac diu postea grauiter afflictam se vidisse.

Fluor muliebris differt à mensibus decoloribus. Decolores verò menses, quorum antea facta est mentio, aliud ab hoc fluxu vitium sunt. Menses enim decolores adhuc ad menses pertinent, & deprauati sunt, color tamen ruber adhuc in iis conspicuè apparet: menses verò albi & substantia & colore à mensibus differunt. Deinde etiam excundi tempore & modo à mensibus decoloribus fluor muliebris differt. Menses enim decolores etiam suam periodum obseruant, etsi non semper exactè: fluor verò muliebris alio, quàm menses, fluunt tempore, nonnullis continuò, aliis ante, aliis post menses; grauidis quoque & quibus menses suppressi sunt, accidit.

à pure ex vlceribus vteri. Discernendus etiam fluor muliebris à materiâ purulentâ, quæ ex vlceribus vteri effunditur: atque cum materia purulenta effluit, vlceris præsentis notæ adsunt, quæ absunt in fluore muliebri. Ipsum etiam pus, si sit laudabile, crassius est & albidum, quàm menses albi, & minoris quantitatis. Si verò sit saniosum; cruore perfusum est, & cum dolore excernitur.

à Gonorrhæâ. A Gonorrhæâ verò & materiâ seminali distinguitur, quod hæc in minore quantitate excernitur, albidior est & crassior, & longioribus interuallis effluit, sicut *à pollutione nocturna.* à pollutione nocturnâ eò discernitur, quod pollutio ista per somnum saltem accidit, & cum imaginatione rei venereæ est coniuncta; cum fluor muliebris quauis horâ accidat.

Caussa.

Caussa proxima est humor excrementitius, à sanguine totâ naturâ alienus, non tamen eiusdem semper *Caussa.* speciei, sed modò albus & pituitosus, modò biliosus, modò melancholicus, modò saniosi sanguinis colorem repræsentans, modò mixtus.

Colligitur autem iste humor nunc in corpore toto, nunc in aliquâ parte, & ad vterum transmittitur, & per pudendum frequenter & assiduè effluit. Sicut enim natura, dum boni sanguinis copia in fœminis cumulata est, eam per vterum euacuare solet: ita etiam si vitiosi humores in corpore cumulati sint, iisdem viis ad eas expellendas vti solet. Et inprimis hoc accidit in mulieribus humidâ & frigidâ constitutione præditis, mollibus, delicatis, sedentariam & otiosam vitam agentibus, & alimentis frigidis & humidis vtentibus. E partibus inprimis ventriculus, hepar, & lien huic malo originem præbent, & præcipuè mulieres, quæ cruditate ventriculi laborant, huic malo sunt obnoxiæ. Faciliùs tamen hoc accidit, si vterus debilitatus sit. Imò solus vterus malè affectus huius vitij caussa esse potest; si nimirum ob frequentes abortus, vel alias caussas is debilitatus sit, & potissimùm si frigidâ & humidâ intemperie (de quâ supra, *part. 1. sect. 2. cap. 5.* dictum) laboret. Tum enim etiam bonum alimentum affluens non rectè concoquit, & propterea multa excrementa cumulantur, quæ quotidie ex vtero effluunt. Multò magis verò hoc accidit, si sanguis, qui affluit, non purus sit.

Atque ita humor vitiosus, qui fluxum hunc excitat, nunc in toto corpore vel aliquâ parte generatur & ad Vterum transmittitur, nunc in Vtero præcipuè colligitur. Docet id clarè Galenus, *6. de loc. aff. cap. 5.* dum scribit: Verùm accidit interdum fœminis vtero nihil laborante muliebre vocatum profluuium, cum vniuersum corpus per ipsum expurgatur, quemadmodum interdum per renes quoque euacuatur. Contingit potissimùm iis fœminis, quæ tenuiore & pituitosiore habitu sunt præditæ. Has itaque intactò Vtero, per remedia, quæ toti corpori adhibentur, sanauimus. Et, 3. *de causs. sympt. cap. 4.* hæc habet: Cæterum deprauatæ fluxiones per Vterum fiunt, expurgato per hanc partem corpore vniuerso; vocatur autem id symptoma fluxus muliebris: Præter hæc deprauata ex Vtero fit euacuatio propter malum aliquod in ipso factum. Quanquam enim de hisce locis pugnet cum Mercuriali Massarias: tamen clarum est, Galenum statuere interdum (non semper) saltem fluxum hunc à toto fieri; præter hunc tamen aliam deprauatam fieri ex Vtero euacuationem, propter malum aliquod in ipso Vtero factum.

Vias per quas hic fluxus fit, quod attinet, Platerus *Per quas vias fiat fluor muliebris?* in eâ est sententiâ, fluorem vterinum tantùm à ceruicis vteri venis prodire, non verò ex fundi cauitate in collum illius effluere, indeque postea expurgari; cum tam angustus in vtero sinus tantam copiam humoris, quantam plerunque emanare videmus, capere non possit, nec, donec vterum gestent fœminæ, amplietur.

Verum equidem negandum non censeo, per ceruicis vteri venas, vt ampliores, hunc fluxum frequentissimè accidere: interim tamen non impossibile est, ex ipsius vteri venis eundem humorem effundi posse. Cum enim aliàs hæ venæ in vterum sanguinem ferre soleant, non mirum est, naturam etiam iis aburi ad excrementitios istos humores euacuandos; præsertim vbi in ipso vtero illi generâtur, isque imbecillus huius fluxûs caussa est, (quod Platerus diffiteri non potest,) & non è toto corpore vel aliunde confluunt. Neque opus est, vt totus, qui euacuatur, humor, in cauitate vteri primùm congeratur, & hinc euacuetur; sed vt sensim affluit, ita sensim euacuatur. Neque etiam, vt dictum, totus

totus iste humor ex vtero, sed pars eius è venis ceruicis vteri effluit. Non autem mirum, naturam vitiosos humores sine sanguine è venis expellere; cum non solùm extra consuetam menstrui sanguinis fluxus tempus id accidat, sed & natura vtilem sanguinem retineat, vitiosos humores verò eiiciat, quod etiam in alui fluxibus & vomitibus, in quibus quoque materia è venis euacuatur, accidit.

Caussas remotiores quod attinet, sunt eæ omnes, quæ dictos vitiosos humores in corpore vel parte aliquâ vel vtero cumulare possunt. Scribit etiam Platerus, se obseruâsse, mulieribus, quæ nunquam hunc fluxum passæ fuerunt, eum, postquam medicamenta catharrica sumpsissent, superuenisse, quia natura eorum vsu ad alias excretiones moliendas excitata fuerit: Multas quoque dum thermis aliquandiu insedissent, hoc vitium contraxisse, non ob contagium, quia cum aliis, quæ eo laborabant, in eodem balneo sederunt, sed quòd vsu harum continuo natura incitata excrementa crassiora, quæ per sudorem expelli non potuerunt, per hanc viam commodiorem expulit.

Quasnam corripiat fluor muliebris? Corripit autem hoc malum fœminas omnis generis, frequentiùs tamen adultiores; nonnunquam tamen & iuniores, imò & virgines. Etsi enim nonnulli negant, virgines hoc profluuium pati, & si id accidat, eas corruptas esse, temerè & incautè pronuntiant; Obseruatum tamen est à doctissimis Medicis, fluxum hunc virginibus, de quibus nulla corruptionis suspicio esse potuit, accidisse, imò nonnullas biennio antequam menses erumperent, fluxu hoc laborasse, & puellam octo annos natam fluxum hunc passam esse, antea ex Fernelio dictum. Et caussa nulla est, cur hoc sit impossibile; cum caussæ, ob quas fluxus hic accidit, in omnibus fœminis locum habere, eæque etiam tales crudos humores cumulare possint.

Differentiæ.

Differentia. Ex modò dictis iam patet, humorem, qui muliebre profluuium constituit, non esse eiusdem semper naturæ, sed modò album, modò pallidum, modò liuidum, modò subrubrum & saniosum, modò ad viriditatem vergentem, modò viscidiorem, modò tenuiorem, modò frigidiorem & minus acrem, modò calidum atque acrem, modò fœtidum, modò fœtoris expertem. Fluxus tamen albus, vt Hippocrates, 2. *de morb. mulier. in initio*, scribit, in senioribus magis fit, quàm in iunioribus: fluxus fuluus in vtrisque, fluxus ruber in iunioribus.

Signa Diagnostica.

Signa. Virium hoc Medico ex ipsius fœminæ relatione innotescit. Accedunt præterea & alia symptomata, facies fœdatur, vrinæ turbidæ minguntur, ægræ, præsertim ieiunæ, nauseâ & cardialgiâ corripiuntur. Si humor sit acris & putris, sæpe febres lentæ accedunt. Si humor sit pituitosus & copiosus, ac ligamenta vteri laxiora reddat, procidentia vteri excitatur. De quo Hippocrates, *de naturâ mulier. Cum fluxus albus*, inquit, *abortus fuerit, veluti vrina asinina apparet, & dolor imum ventrem habet, & lumbos, & lateris mollitudinem, & tumores fiunt crurum & manuum, & caua eleuantur, & oculi tumidi sunt, & color arquatus & albus fit, & cum iter facit, anhelat.* Ægra etiam rectissimè referet, quænam humoris, qui euacuatur, qualitas sit. Eadem tamen è linteis, quibus humor iste excipitur, facile patefit. Si enim, vt Hippocrates, 2. *de morb. mul.* docet, lintea infecta arefacta simplici aquâ lauentur, & siccentur in vmbrâ, ac post inspiciantur, manifestè colorem abundantis excrementi referunt. Quâ ratione verò à cognatis vitiis discerni possit, iam supradictum.

De malo ipso cum Medicus est certus, eius muneris est, iam ampliùs inquirere, vbi humor ille vitiosus generetur. E toto corpore humorum illum prauum confluere, cognoscitur ex eo, quod cacochymiæ in toto corpore signa, alibi explicata, adsunt; nullius verò in vtero morbi signa adsunt. Si verò ex aliqua parte humores illi ad vterum confluant, eius affectus signa aderunt, quæ è prædictis nota sunt. Si verò ex vtero ipso solùm hic fluxus originem habeat, nec cacochymiæ in toto corpore, nec vllius pártis affectæ signa adsunt, contra verò vteri malè affecti signa aderunt, quæ supra *part. 1. sect. 2. de morbis vteri*, sunt exposita. Præterea si à solo vtero fluxus hic proueniat, materia pauca est, vtpote, quæ solius vteri est excrementum: Si vero à toto, vel aliqua parte, copiosior.

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem malum hoc, si moderatum sit nullaque grauiora accidētia coniuncta habeat, sæpe diu satis sine insigni incommodo id fœminæ ferunt. Non tamen contemnendum est. Reddit enim primò fœminas viris minùs gratas, præterea etiam plerumque infœcundas, non tamen semper. Si enim humor iste per vasa ceruicis vteri euacuetur, ita conceptioni non obest.

2. Deinde si diu durat, in graues morbos fœminas coniicit, in languorem scilicet totius corporis, atrophiam, tabem, cachexiam, hydropem, vteri prolapsum, vlcera. Si materia mordax sit, etiam pruritus, mordicatio & ardor in pudendos fœminas vexat.

3. Interdum mœstitia, melancholia, animi deliquia & conuulsiones accedunt. De quo Hippocrates, 5. *aph. 57. Si mulierbri profluuio conuulsio aut animi defectus superueniat, malum.* Cum scilicet, vt Galen. *in comm.* addit malum vehemens fuerit, vel diu durauerit, & materia cerebro ac neruoso generi communicata fuerit.

4. Eò deterior autem est hic fluxus, quò humor peior est. Et proinde Aretæus eum censet esse deteriorem, qui liuidus est, saniosus ac fœtidus, quam pallidum & album.

5. Faciliùs autem hoc vitium initio curatur, dum caussæ, à quibus pendet, nondum potentes sunt, nec radices egerunt; progessu verò temporis malum difficilius redditur, & totum corpus tandem excrementa per hanc viam expellere adsuescit, atque ipse vterus debilior iam redditus excremēta aliena faciliùs suscipit.

6. Senes fœminas hoc malum plerumque ad mortem vsque comitatur, ob pituitæ copiam & facultatis coctricis debilitatem.

7. Aliàs fluxus citrinus, viridis minus contumax est, quàm albus, si idonea remedia adhibeantur: maiora tamen pericula ob materiæ prauitatem inducere potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Tota autem huius affectus curatio in caussarum remotione consistit, quibus ablatis fluxio cessat. Medici equidem plerique ad fluxum hunc sistendum multa remedia adstringentia proponunt. Sed non video, quomodo consultum sit, humores istos prauos adstringentibus adhibitis in corpore retinere; cum facilè fieri possit, vt in corpore retenta talia excrementa, ad alias partes nobiliores ruant, & alia grauiora mala excitent: nisi forsan propter vteri humiditatem & laxitatem corrigendam talia siccantia & adstringentia adhibeantur.

Primò ergo videndum, an totius corporis vitio; an ob partem aliquam priuatam, an verò vteri saltem culpâ hic humor colligatur. Si in toto corpore humores, qui per vterum euacuantur, colliganrur, quod plerunque accidit, humores vitiosi euacuandi, ab vtero auertendi, & ne iterum generentur, cùm bona victûs ratione, tum medicamentis præstandum. Quid de venæ sectione statuendum sit, infra *quæstione* 1. dicetur. Itaque, si, quod frequentius

frequentiùs accidit, pituitosi & crudi humores abundent, ij præparandi & euacuandi. Corpore vniuerso euacuato, reliquiæ humorum decocto ligni Guaiaci, sarsæ parillæ vel radicis Chinæ absumendæ; simúlque victus ratio exsiccans & extenuans præscribenda. Non incommodum etiam fuerit, post purgationes institutas diuretica exhibere, quæ reliquias materiæ ad renes diuertant, & per vrinam euacuent, de quo infrà *quæst.2.*

Si verò humores biliosi & acres abundent, medicamenta, quæ acrimoniam bilis temperant, nonnihil adstringant exhibenda, qualia sunt præcipuè cichorium, endiuia, acetosa. Humor præparatus euacuandus *rhabarbaro, triphera Persicâ, pilulis aggregatiuis, de rhabarbaro.*

Si humor melancholicus admisceatur, & is conuenienti modo præparandus & euacuandus, de quo alibi.

Quomodo verò, si serosus & aquosus humor abundet, curatio instituenda sit, docet Galenus, *in lib. de præcognit. ad Posthumum, cap.8.* exemplo curationis à se institutæ in vxore Boëthi fluxu muliebri laborante. Cuius summa hæc est. Cũ vxor Boëthi muliebri fluxu laboraret, maritus eius Medicos Romanos præcipuos, atque inter eos Galenum conuocauit. Inter quos equidem conuenit, vt ea medicamenta, quæ ab Hippocrate & aliis post Hippocratem optimis quibusque Medicis tradita essent, adhiberentur, quæ eò tendebant, vt non solùm vterus, sed etiam vniuersum corpus exsiccaretur. Verùm cum hac curandi ratione nihil proficerent, sed & malum deterius redderetur, Medici hæsitabant, & ad aliam curandi rationem accedere quidem cupiebant, nihil tamen melius inueniebant. Interea matronæ huic tumor in vtero obortus est, ita vt mulierculæ grauidam eam existimarent. Verùm suspicionem hanc hoc exemit, quod cum aliquando lauaretur, in primo balneorum cubiculo vehementissimis doloribus, quales parturientem prehendere solent, correpta fuit, & hinc humorem aqueum adeo copiosum excreuit, vt animo linqueretur. Vnde ventet statim detumuit. Cum verò alij Medici quid porrò agendum esset, dubij essent, ac hærerent, Galeno in mentem venit, se in hac muliere insignem circa hypochondria mollitiem deprehendisse, ex quo in eam sententiam venit, quod mulier frigidæ & humidæ valdè temperaturæ esset, & propterea non solùm siccantia nimiæ humidati, sed & calefacientia nimiæ frigiditati opponenda essent. Itaque in victus ratione potum paucum admodum exhibendum, deinde redundantem humorem per aluum, vrinam, & cutem esse euacuandum statuit. Idque vt rectè præstare posset, à Boëtho impetrauit, vt solus decem dies vxoris curationem susciperet. Itaque primò medicamento aqueum humorem per aluum purgante vsus est, deinde aquam, in quâ asarum & apium ferbuerant, illi bibendum propinauit. Cùm verò post biduum vteri fluxus iterum inciperet, tertio die rursum medicamento per aluum purgante vsus est. Postea quotidie mulierem melle inunxit, & corpus linteo primùm molli, deinde asperrimo fricauit, simulque conuenientem victûs rationem instituit. Quâ curandi ratione factum est, vt spatio 15. dierum nullum prorsus morbi vestigium amplius appareret, sed mulier integrè cõualuerit.

Si verò humor in parte aliqua, ventriculo, hepate, vel aliâ colligatur, eius ratio habenda, curandumque ne talem humorem generet. Et quia inprimis circa ventriculum crudi humores colliguntur, vomitus idoneis medicamentis concitatus maximè vtilis est: videndum tamen, ne vomitoriis ventriculus debilitetur.

Postea quia ventriculus, vbi pituitosi humores in corpore colliguntur, plerumque intemperie frigidâ & humidâ laborat, is calefaciendus, siccandus & roborandus est, vt suo loco dictum.

Si verò bilis peccet, plerumque laborat intemperie calidâ. Itaque ille conuenientibus medicamentis refrigerandus.

Si ab vteri vitio & intemperie fluxus hic ortum habeat, id corrigendum, vt supra *part.1. sect.2.* dictum.

A quacunque verò causâ proueniat hoc malum, vtiles sunt thermæ, quæ non solùm vitiosos humores in corpore redundantes euacuant, & ad aluum ab vtero auertunt, sed & viscera ac vniuersum corpus roborant, & vteri intemperiem frigidam & humidam emendant. Eligendæ autem sunt thermæ cuilibet corporis constitutioni conuenientes.

Tandem, vt dixi medicamenta exsiccantia, & adstringentia, ad fluxum hunc sistendum ab Autoribus solent proponi; *portulaca* nimitum, *plantago, polygonum, balaustia, cortices granatorum, radix bistortæ, tormentillæ, filipendulæ,* quæ valdè commendatur, *hypocistis, bolus Armenus, terra sigillata, rasura eboris, spodium, succinum, corallia, C.C.* Hinc commendatur tale Electuarium.

℞. *Conf. ros. rubr. veteris* Vnc.iv. *cichor.* Vnc.ij. *pulu. rad. bistortæ, corall. rubr. pulu. rad. bistortæ, tormentillæ, rasuræ eboris, ana* Drach.ij. *Cum Syr. myrtino* F. Electuarium.

Vel ℞. *Coral. rubr. prep. boli Armeni, terræ sigill. ana* Vnc.j. *marg. prep.* Scr.j. *mastich.* Drach.ß. *rad. cyperi* Scr.ij. *macis* ℈.ß. *sacch. ros. tabulati ad pondus omnium.* F. puluis.

Vel ℞. *spec. diarrh. abb.* Drach.j. *santal. omn. ana* Scr.j. *coriandri præp.* Drach.ij. *mastiches coral. rubr. prep. ana* Drach.j. *sacch. albi q.s.* F. rotulæ.

Vel ℞. *sem. coriandri prep. acetosæ, plantag. ana* Drach.j. *terræ sigill. boli Armeni, ana* Drach.ß. *spec. arom. ros.* Drach.j.ß. Cum s.q. sacchari. F. Rotulæ.

Verùm vt dictum, talia non nisi corpore antè euacuato exhibenda, metuendumque, ne si fluxus retineatur, sero, quod plerumque coniungitur, retento venter intumescat; quod Boëthi vxori accidit, vt refert Galenus, *de præcogn. ad Posth. cap.8.* Et ne à frigidis exsiccantibus aliquid incommodi oriatur, calida sine omnis periculi metu exhiberi possunt, vt Theriaca vetus, Mithridatium, cui aliquid conf. rosarũ & absinthij addi potest.

Vel ℞. *conf. anthos* Vnc j. *diacori vulgaris* Drach.ij. *spec. diarrh. Abb. aromat. ros. ana* Drach.j. *corall. rubr. prep.* Drach.j.ß. *theriacæ* ℥.ij *Cum syr de cortic. citri* F. Elect.

Ne quoque à vitiosis & prauis humoribus interna vteri superficies lædatur, liquores extergentes sæpe in vterum inijcere vtile est, qui excrementa eiusmodi detergant, & abluant, paratos è decocto hordei cum melle rosato, sero lactis caprino, cum Syrupo de rosis siccis, vel decocto absinthij, menthæ, matricariæ, rosis rubris, alumine & similibus.

Post lotionem vbi loca exsiccata fuerint, suffitus adhiberi possunt è thure, ladano, mastiche, santalis, nuce moschatâ, rosis rubris.

Diæta.

Diæta cum medicamentis conspiret. Ideoque aër eligatur purus, ad calidum vergẽs, & siccus, vitetur verò pluuiosus, austrinus, & frigoris inclementia. Diæta

Cibi sint faciles coctionis & boni succi; vt à calore debili facilius coqui possint, & nullo modo cacochymiam augeant. Qualitate sint humori peccanti contrarij, omnes tamen vim siccandi obtinentes, quia plerunque crudi & pituitosi humores peccant, vel admiscentur. Vitentur verò omnia cruda & humida, olera, fructus fugaces, pisces molles, lac, pinguia, dulcia, salsa. Interdum à cœnâ abstinere in hoc affectu vtile est. Potus sit vinum rubrum.

Somnus & vigiliæ sint moderatæ. Ægra supina non dormiat, ne calefactis lumbis humores vergus vterum trahantur. Exercitium sit moderatum. Inprimis verò vtiles sunt frictiones partium superiorum, quæ humores pituitosos discutiunt, & ab vtero auertunt. Abstineat fœmina à Venere, ne eius vsu humores versus vterum concitentur. Animi affectus nimij, inprimis ira & mœstitia, vitentur.

QVÆST.

QVÆSTIO I.

An venæ sectio in fluore muliebri locum habeat?

An venæ sectio in fluore muliebri locum habeat? Cum fluor hic totus à cacochymiâ, non verò à plethorâ dependeat, nullus omninò locus esse venæ sectioni videtur. Præterea non consultum videtur, pravos istos humores ad vterum fluentes in venas reuocare, & massam sanguinis inquinare. Tandem cum vires affectu hoc plerunque diuturno deficiantur, & corpus contabescat, sanguinis missione id amplius debilitandum, nutrimentoque fraudandum non videtur. Nonnulli contra, si ex mensium suppressione accidat hoc malum, à sanguinis missione principium curationis faciendum, atque venam in cubito aperiendam esse censent.

Verùm prior sententia rationi magis consentanea, neque sectio venæ vllo modo necessaria hîc videtur. Et licèt ex suppressione mensium malum hoc originem habeat: tamen sanguis suppressus iam corruptus est, & in cacochymiam degenerauit, neque tanta sanguinis copia adest, vt per venæsectionem in brachio institutam eam imminuere opus sit.

QVÆSTIO II.

An Diuretica conueniant in fluore muliebri.

An diuretica conueniant in fluore muliebri? Dictum supra, humoris, præcipuè pituitosi, reliquias diureticis per vrinam euacuandas esse. An tamen hoc rectè fiat, à nonnullis dubitatur ideò, quòd diuretica etiam menses mouere valent. 4. *de simpl. medic. fac.* atque ita humores ad vterum mouere & fluxum augere possunt. Verùm enimuerò equidem negandum non est, diuretica, dum humores fundunt secundariò, etiam menses mouere. Verùm si corpore purgato exhibeantur, nullus metus est, vt maiorem fluxum excitent. Etenim humores ad renes non sponte ruunt, sed à vi renum attractrice alliciuntur. Ad vterum verò neque sponte ruunt, neque ab eo trahuntur, sed à naturâ eò pelluntur, quod non fiet, si maxima pars per purgantia euacuata sit. Tum enim reliquiæ à diureticis fusæ à renibus facilè attrahuntur.

CAPVT XIII.

De Gonorrhæâ.

Gonorrhæa. Gonorrhœa non solum Viris, de qua *lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 4.* dictum, sed & mulieribus quandoque accidit. Quæ quâ ratione in fœminis à fluore muliebri differat, *cap. præcedente* dictum. Accidere autem potest Gonorrhœa omnibus viro maturis fœminis. Mercurialis tamen grauidis non accidere posse putat; quia semen semper in vterum eiici putat. Verùm quia & prægnantes Venere vtuntur mensesque non in vterum, sed ad ceruicis vteri latera emittunt, per easdem vias etiam gonorrhœa accidere potest. Præter gonorrhœam veram, quæ naturalis seminis effluuium est, vt viris, ita etiam fœminis interdum ex lue venereâ humores fœtidi & corrupti effluunt, qui tamen fluxus propriè gonorrhœa non est, vt *loco allegato* dictum, ad gonorrhœam tamen etiam vulgò referri solet.

Caussæ.

Caussa. Caussa huius mali præcipua est retentricis facultatis imbecillitas, & vasorum semen continentium laxitas. Hinc ad gonorrhœam excitandam faciunt omnia, quæ vasorum seminalium laxitatem inducere possunt. Verùm cum de caussis gonorrhœæ in viris plura dicta sint, *lib. 3. pract. 9. sect. 2. cap. 4.* eâ hîc repetere opus non est. Patet ex iis facilè, quæ caussæ ex ibi allatis in gonorrhœâ fœminarum locum habere possint.

Signa Diagnostica.

Signa. Quâ ratione autem gonorrhœa à fluore muliebri discernenda sit, dictum *cap. præced.* Quo modo verò gonorrhœa vera à virulento illo in lue venereâ fluxu discerni possit, *lib. 3. practicæ loco allegato* dictum. Quo loco etiam caussarum signa explicata fuere.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si gonorrhœa diu duret, fœminis vteri laxitatem ac debilitatem sterilitatemque inducit.

2. Quia verò semen ex optimâ sanguinis parte generatur, si fluxus iste perseueret, tandem tabem inducit. *Reliqua prognostica lib. 3. practicæ loco alleg. videantur.*

Curatio.

Curatio. Curandi etiam ratio cùm gonorrhœæ, tum pollutionis nocturnæ *lib. 3. practicæ loco alleg.* tradita est. Pauca saltem addere libet. Si à feminis copiâ fit fluxus iste, salicis fructus cum vino propinatus, libidinis impetum coërcet. Idem de folio salicis docet Plinius, *lib. 24. cap. 9. & lib. 26. cap. 1.*

Si à facultatis retentricis debilitate fit gonorrhœa, castorei Drach. ß. sumpta vtilis est. Reliqua *allegato loco* videantur.

Topica in fœminis ventri, regioni renum, & ad latera, quo loco testes siti sunt, adhibeantur. Balneum etiam potest fieri è decocto *folior. salicis, myrti, mali cydonij, ana* M. ij. *rorismar. flor. rosar. rubr. ana* M. j. *nuc. cupress.* Voc. iij. In quo fœmina vmbilicotenus sedeat. Sacculus quoque iisdem repletus renibus, lumbis & pubi applicetur. A balneo loca ista inungantur oleo mastichino, myrtino.

CAPVT XIV.

De rebus alienis ex vtero excretis.

Res alienæ ex vtero excretæ. Pus. NOn solùm autem menses illi albi dicti & semen p.n. ex vtero euacuantur, sed & aliæ quædam res. Et primò quidem *pus* interdum ex vtero excernitur, quod in vlceribus vteri & ceruicis eius accidit, de quibus cùm supra *part. 1. sect. 1. cap. 8. & sect. 2. cap. 18.* actum sit, hîc plura addere opus non est.

Lapides ex vtero excreti.

Lapides. Lapidem asperum magnitudine verticilli fusi famulam Dysetidis in Larissâ ex vtero eiecisse, Hippocrates, *5. epid.* refert. Calculos tophaceos aliquando in vtero generari tradit, & modum, quo extrahi possunt, docet Aëtius, *tetr. 4. serm. 4. c. 98.* Ioh. Anglicus, *c. de sterilitate*, narrat, se vidisse aliquando lapidem quantitate oui, quem mulier ex vtero eiecit. Vallesius, *in comm. ad allegatum locum Hippocratis*, se quidem non obseruasse scribit, lapides ex vtero excretos fuisse, ab aliis tamen sibi narratum esse, duabus mulieribus id accidisse. Petrus Sal. Diuersus, *ad cap. 113. Pract. Altimari*, refert, Monialem quandam, post cruciatus, qui nullo medicamento leniri potuerunt, tandem eiecisse per pudendum lapidem scabrosum, magnitudine & formâ oui anatini, quo eiecto cessarunt quidem dolores, superueniente tamen ex vtero fluxione putridâ, tabe consumpta vitâ functa est. Talia & alij Medici obseruarunt.

Vermes.

Vermes. *Aſcarides* in pudendo muliebri naſci, Hippoctares, *lib.2.de morb.mul.* ſcribit. Garcias Lopius, *variæ Medicæ lectionis cap.13.* referr, ſe vidiſſe, marronam quandam per vreri collum multitudinem aſcaridum magnam expuliſſe.

Mola.

Mola. *Molarum* etiam varia geneta ex vtero excerni, ſuo loco dicetur.

Inteſtina.

Inteſtina. *Inteſtina* pet vuluam diſruptam prolapſa fuiſſe, ſcribit Beniuenius, *de abdit.ſanat.& morb.cauſſis cap.5.*

Externa reiecta.

Caſtanea. *Mus.* Puellam quandam *caſtaneam* in vuluæ os intruſiſſe, & cùm manibus extrahi non potuerit, ſternuratione pipere excitatâ eieciſſe, ſcribit Sauanarola, *tract.6.cap.5. rubr.11.* In ſinum vteti *murem* aliquovſque penettâſſe, ſibi relatum fuiſſe, Platetus, *tract.3.pract.* refert.

SECTIO III.

De Symptomatibus, quæ virginibus & omnibus ferè fæminis poſt pubertatem ex vtero euenire ſolent.

CAPVT I.

De Virginitate.

Virginitas quid. CVM autem primo loco meritò dicendum ſit de iis affectionibus, quæ virginibus ex vtero euenire ſolent, quædam de virginitate & ſignis eius præmittenda videntut. Et ſi verò alij etiam pro ſua inteutione virginiratem definite ſoleant: Medicis tamen virginitas eſt parrium muliebrium integritas, à concubitu & congteſſu virili non violata.

Quæ autem illa virginibus proptia pattium muliebrium conſtiturio, ac quæ virginiratis ſigna ſint, apud Medieos cootrouerſum eſt. Et primò quidem controuertitur, an membrana hymen dicta in omnibus virginibus teperiatut? Secundò an ſanguis in virginibus in primo coitu oeceſſariò effundatur? Tertiò an vuluæ adſtrictio & anguſtia virginitatis ſignum ſit? Quartò an lac in mammis appareós corruptæ virginitatis ſignum ſit?

QVÆSTIO I.

An hymen virginitatis indicium in omnibus virginibus appareat?

An detur Hymen, virginitatis indicium. An membrana aliqua detur, quæ virginitatis clauſtrum & nota ſit, intet Medicos & Anatomicos controuerſum eſt. Matcus Ant. Vlmus, *de vtero muliebr. ſect.1.c.7.* ſctibit, ſe à decimoquarto ætatis anno vſque ad æratem virilem continenter & ſedulò ſtudio Anatomico incubuiſſe, & huius membranæ inueniendæ gratiâ diſſecuiſſe abortus plutes puellares octimeſtres, prærerea quæ vel ſtatim, aut hebdomade, menſe, ſeſquimenſe à partu intcriêre, diſſecuiſſe fœminas vnius, duorum, trium, quatuor annorum, vſque ad ſeptennium, neque vnquam huius membranæ vel veſtigium videre potuiſſe; idque ideò in iſtius ætatis puellis, non verò adultioribus feciſſe, ne violatioois huius membranæ vlla eſſet ſuſpicio. Ideoque hymenem pto purâ fabulâ, quæ ab Arabibus forſan dimanatir, habet. Non negat tamen, in nonnullis puellis reperiri poſſe membranam obſidentem interiota cunni, ſed id prætet naturam eſſe putat. Eodem modo Andr. Laurentius, figmenta eſſe, quæ de rtanſuerſâ illâ membranâ & perforatâ ſcripſerunt multi, ſtatuit, ſcribitque, ſe abortiuas puellas, & trimeſtres, & trium, quatuor, ſex, ſeptem annorum virgines diligenter obſeruaſſe, & ſpecillo ad vteti os internum vſque immiſſo nihil, quod reſiſteret, inueniſſe. Et ſi quæ adſit talis membranula, præter naturæ inſtitutum eſſe putat, & morbum eſſe organicum in vitioſâ conformatione, qui vulgò clauſura vteti appellatur. In eadem ſententia eſt Ambroſius Paræus, qui, *lib.23. cap.42.* ſe hanc membranam in pleriſque virginibus omnis ferè ætatis à trimulâ ad duodecimum ferè annum ſtudioſè exquiſiuiſſe, reperire verò non potuiſſe. Columbus quoque ſe ter tantùm eam inueniſſe ſcribit. Ranchinus etiam, *de morb. virg. ſect.1. cap.4.* ſcribit, huiuſmodi membranâm imaginariam eſſe, & ab antiquis tum Medicis tum Poëtis fictam atque depictam.

Conttà, clariſſimi Anatomici & Medici eam dari aſſetunt. Auicennas, *lib.3.fen.21.tract.1.cap.1.* ſctibit: Ante violationem puellæ Virginis ſunt in collo matticis panniculi contexti ex venis & ligamentis ſubtilibus valdè, orris ex omni parte eius, quos deſtruir violator, & currit, quod in eis eſt de ſanguine. Et *lib.3.fen.21. tr.3.c.10.* de mulieribus eſt, cui accidunt, cum violantut, dolotes magni, & propriè cum collum matricis eius eſt ſtrictum, & panniculi virginales ſunt texturæ denſæ, & virga deuirginantis eſt groſſa. Et Auetroës, *tr.1. collectan.cap.vlt.* Orificium vuluæ virginis eſt criſpum, & ex criſpitudine illâ otiuntur venæ minutæ, habentes pelliculam vnam contextam duabus texturis, voa rendit in longitudinem, & illa eſt minor, & altera vadit in latitudinem. Eadem ferè ex Auicennâ docet Nicol.Florentinus, *ſerm.1. tract.1. cap.7.* Et *ibid. tract.3. cap.30.* ſcribit; Ante deflorationem os matricis eſt velatum panniculo, contexto venis & arteriis, quæ cum defloratur, rumpitur, & inde ſanguis emittitut. Auguſt. *1.de ciuit.Dei.c.18.* refert? Si obſtettix Virginis cuiuſdam integritatem manu veluti explorans, ſiue maleuolentia, ſiue inſcitiâ, ſiue caſu dum inſpicit, perdidit, non opinor quemquam tam ſtultè ſapete, vt huic periiſſe aliquid exiſtimet etiã de ipſius corporis ſanctitate, quamuis membri illius integritare iam perdita. Et I.C. Scaliget, *exerc.175.ſect.1.* herbæ cuiuſdam mentionem facit, ſuper quâ ſi Virgines, quæ præſunt paſcuis, ſedeãt, aut vrinam reddant, eis petinde rumpi Naturæ membranam, atque ſi à viro fuerint vitiatæ. Veſalius quoque, *lib.5.de corp.humani fabr.c.15.* eam dari affirmat. Eandem Fallopius, *in obſeruationibus Anatomicis*, admittit, docétque, membranam quandam nerueam, non carneam, immediatè poſt ὕρηθραν adeſſe, & claudere ſinum per tranſuerſum; non tamen eſſe integram membranam, ſed in medio perforatam, vt minimus manûs digitus ſuo apice in adultis facilè ingtedi poſſit. VVierus, *lib. obſeru.* aſſerit, vniuerſum puellarum genus donatam eſſe ab initio hac membranâ, nullâ exceptâ. Eandem dari docet Coitetus, *in tabul.Anat.* Platerus, *de corp.humani ſtructurâ.* Inter recentiſſimos verò Anatomiæ ſcriptores eam dari ſtatuit Adr. Spigelius, qui, *de humani corporis fabricâ lib.8.cap.18.* ſcribit, ridendos eſſe illos, qui nunquam, poſt hos, qui ratò admodum inueniri, nec niſi præter naturam, exiſtimant. Se enim in omnibus, quas ſecuit, virginibus eam deprehendiſſe, & in publico theatro ſæpenumero demonſtraſſe, & ſi deſit, id præter naturam eſſe, vel petulanti manu ruptam, vel ab effluxione humorum etoſam fuiſſe. Hymenem autem membranam cum carunculis myrtiformibus corrugatam formam calicis patuæ roſæ ſemiexpanſæ referre, & inde fortaſſis ab antiquis florem dictam, & hinc natam phraſin, deflorare virginem, quod expugnare

pudicitiam

pudicitiam significat, scribit, de quo mox Catulli versus proponentur. Inter recentissimos Clar. Iohannes Riolanus eandem dari statuit, *lib. 2. anthropogr. cap. 23.*

Mirum verò, vt verbis Marci Ant. Vlmi, *de Vtero mulieb. sect. 1. cap. 7.* vtar, imò prodigio simile, Naturæ consultos atque peritos de eo, quod est obiectum sensus, cùm visus, tùm tactus, dubitare, sit nec ne. Sed ita sæpe accidit, vt dum nonnulli ea, quæ à maioribus acceperunt, vel suas præconceptas opiniones defendere conantur, etiam sensibus repugnantia proferant.

Verùm vt de hisce paucis meam sententiam aperiam, Hymen, vt vult Vlmus, non Arabum inuentum est, sed Græcis iam nota res, qui hoc quicquid est virginitatis testimonium, pro membranâ habuerunt, & hymenem κατ' ἐξοχὴν appellârunt, atque inde nuptiarum Deus Gentilibus Hymenæus nominatus; ἄγνον quoque & ἀγλαιον dixerunt. Vnde illud vetustissimi Poëtæ: *Sine engio puellam inuenit.* Poëtis quoque zona virginitatis & castitatis nominatur: hinc apud Græcos Poëtas deuirginatæ puellæ λυσίζωνι appellantur; & apud Catullum zonam soluere virgini, est virginem corrumpere. Itaque existimo, cum tota Anquitas in eâ sit sententiâ, esse aliquid, quod Virgines à mulieribus discernat, & quod in primo coitu violetur, & tot Clarissimi Anatomici hymenem dari, eumque se vidisse affirmant, iis omnino fidem habendam, recteque ab Adr. Spigelio, *loco allegato*, scriptum putamus, in rebus Anatomicis audiendos neutiquam esse, vtcunque in aliis Medicinæ partibus docti fuerint, qui experientiâ, & obseruationibus carent. Inprimis cum experientiæ ratio suffragetur; certumque sit, aliquid in primo coitu in virginibus mutari, vnde non solùm dolor excitatur, sed etiam sanguinis effusio in eo plerumque accidit, & pro virginitatis notâ habetur, de quo *quæstione sequenti* dicetur. Neque quæ contrà affert Laurentius, magni momenti sunt, quod scilicet specillum ad vteri os interdum vsque immiserit, nihil verò quod resisteret, inuenerit. Neque enim qui hymenem dari statuunt, vteri orificium eâ membrana planè claudi, quod p.n. in atretis ac imperforatis accidit, sed in medio patere, omnes statuunt.

Quid sit hymen. Quid autem illud sit, quod virgines à mulieribus discernit, & hymenis nomine venit, non ita planum est. Membranæ nomine ab antiquis etiam indigitatum & hymenem membranam κατ' ἐξοχὴν appellatam fuisse, modo dictum. Et plerique hymenem describunt, quòd sit membrana neruea tenuissimis venulis conspersa, quæ *Hymenis descriptio vulgaris.* vbi in primo coitu rumpitur, sangis effluit. Alij hymenem dicunt esse quatuor carunculas membranulis quibusdam coëuntes, quæ florem virgineum caryophyllo nondum explicato persimilem constituunt; cum quibus consentit Adr. Spigelius, qui, vt antea dictum, statuit, Hymenem esse membranam, cum carunculis myrtiformibus cortugatam, quæ formam calicis paruæ rosæ semi expansæ refert, & florem virginitatis dictum constituit, de quo elegantes sunt Catulli versus:

Vt flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat Sol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauêre puellæ:
Idem cùm tenui carptus defloruit vngui,
Nulli illum pueri, nullæ optauêre puellæ.
Sic virgo, dum intacta manet, tum chara suis; sed
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Varolius & Hier. Fabricius ab Aquapendente, Hymenê esse coalitum alarum seu nymphatum interuentu membranæ tenuissimæ statuunt. Iohannes Riolanus obseruauit circulum quendam carnosum iuxta nymphas ceruicis vteri, obscuris venulis conspersum; cum quo consentit Vesalius, *in obseru. Anatom.* qui membranam hanc non nerueam, sed carneam veluti statuit.

Verùm vt rem paucis comprehendamus. In omnibus quidem virginibus partem illam, quæ membrum virile admittit, angustiorem esse atque aliter aliquando se habere, quam in iis, quæ Venerem expertæ sunt, certum esse puto: non tamen in omnibus eodem planè modo. Interdum enim, quò Arabes ferè inclinant, hymenem constituunt rugæ illæ, quæ sunt in collo Vteri, dum extremitatibus venarum & subtilibus ligamentis connectuntur & quasi tere panniculum tenuem contextum exhibens, & circulum quasi nunc carnosum, nunc membranosum, ipsumque ideo Florem virginitatis, de quo modò dixi, constituunt, qui venarum & ligamentorum contextus in primo coitu violatur, atque inde plerumque sanguis effunditur. Interdum verò panniculus iste latius extenditur, & quidem non eodem modo, sed vt Vesalius, *loco allegato*, scribit, quemadmodum linguæ præputiique non idem semper modus est, ita quoque hymê non æquè perperuò crassus, meatumque colli vteri eadem formâ occludens, aut virginitatê pariter commendans reperitur, ita vt in quibusdam foramen, quod in medio eius est, sit amplius & oblongum, in quibusdam paruum & oblongum, vt velut pupillam aut viperæ os referat; in quibusdam angustum & rotundum, pisi magnitudine, imò in Atretis planè occludatur: Quæ ipsa diuersitas fecit, vt, cum non semper eodem modo constitutum inuenirent Anatomici, in diuersas abierint sententias. Quibus accidit & hoc, quod in omnibus virginibus non reperitur, idque ideò, quòd Veneris stimulis agitatæ Virgines interdum digiro indito vel alio modo coalitum & membranam in ceruice vteri rumpunt; interdum etiam imprudentes obstetrices eundem violant: quod nonnunquam & per effluxum humorum fieri potest.

QVÆSTIO II.

An Virgines necessariò in primo coitu sanguinem effundant?

Multa equidem nonnulli de signis Virginitatis scribunt, atque Ethnici etiam olim variis modis virginitatem explorare conati sunt, quorum tamen pleræque friuolæ & fallaces opiniones sunt. Nos vnam atque alteram saltem, quæ præcipuæ videntur, considerabimus, ac primò quidem cum certum sit, vt ex præcedente quæstione patet, naturam notas quasdam virginitatis in pudendis virginum posuisse, ac in primo coitu florem illum virginitatis, cuius quæstione præced. facta est mentio, violari & amitti, grauis incidit quæstio; an Virgines necessariò in primo coitu sanguinis aliquid effundant, & si id non fiat, an corruptæ virginitatis id indicium sit. *An Virgines in primo coitu sanguinis aliquid effundant.*

Qui id affirmant, adducunt locum ex Sacris, *in Deuteron. cap. 22. Si duxerit vir vxorem, & postea odio habuerit eam, quæsieritque occasiones, quibus dimittat eam, obiiciens ei nomen pessimum, & dixerit; Vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad Seniores vrbis, qui in portâ sunt: & dicet pater? Filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem, & ecce! hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. Expandent vestimentum coram Senioribus ciuitatis: apprehendentque senes vrbis illius virum, & verberabunt illum, condemnantes insuper centum siclis argenti, quos dabit Patri puellæ, quoniam diffamauit nomen pessimum super virginem Israël: habebitque eam vxorem, & non poterit dimittere omnibus diebus vitæ suæ. Quod si verum est, quod obiicit, & non est in puellâ inuenta virginitas, eiicient eam extra fores domus patris sui, &c.* Neque solùm apud Iudæos ista nota magni habita fuit, sed & apud alias gentes: Ita enim Claudianus, *in Epithalamio Honorij:*

Et vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor:
Tum victor madido prosiliat thoro.
Nocturni referens vulnera prælij.

Et ex Leone Africano referunt,apud Africanos etiam hoc obseruari, apud quos Sponsus & Sponsa simularque ex solenni pompa domum sint regressi, conclaui se obserato abdunt, vsque dum nuptiale paratur conuiuium. Interim annosa quædam mulier præ foribus exspectat, quæ porrectum sibi à Sponso iam marito cruentatum linteolum in mediam inuitatorum turbam ouantem refert; quæ postea læta epulatur.Quòd si nihil cruoris Sponsa per genitalia stillârit, redditur illa parentibus cum magnâ ignominiâ, & turba inuitata cum tristitiâ domum impransa redit.

Alij contra ad experientiam prouocant, quâ constet; sæpe Virgines bonæ famæ, de quarum virginitate nullum dubium sit, nihilominus in primo coitu nihil sanguinis emisisse. Ideoque statuunt, si sanguinis aliquid in primo coitu effluat, id certum virginitatis signum esse; si verò id non accidat, non mox virginem pro corruptâ habendam.

Et omnino posterior hæc sententia vera est. Etsi enim plerumque accidit, vt à diuulsione hymenis & caruncularum quatuor, vel etiam, vt ij, qui hymenem rugas statuunt, à ruptione ligamentorum venarumque, quibus in virginibus rugæ internæ vteri cohærent, sanguinis aliquid in primo coitu effundatur, præsertim in tenellis & iunioribus puellis, & si membrum virile crassius sit: tamen si Virgines adultiores iam sunt, & ob longum iam menstruorum fluxum partes hæ duriores sunt & ampliores, & membrum virile paruum sit, non necessariò sanguis effunditur. Aut si puellæ lasciuæ digitorum immissione vel alio modo partes has, antequam cum viris coëunt, dilatauerint & ruperint, nulla sequitur sanguinis eruptio. Ideoque lex Mosaicâ & mos Africanorũ tantùm de eo,quod vtplurimùm accidit, accipiendus, neque è lege Mosaicâ plus concludi potest, quàm vbi hoc signum adest, esse indubitatam virginitatis notam; de eo verò, vbi abest, non agit.

QVÆSTIO III.

An vuluæ adstrictio virginitatis signum sit?

An vuluæ adstrictio virginitatis signum sit? Extra controuersiam est, adstrictionem sinus muliebris variam esse secundum ætatem, habitum corporis, & alias circumstantias. In iunioribus enim maior est adstrictio, quam in adultioribus virginibus; cum membranæ illæ, quæ sinum vteri constituunt, magis cohæreant,in adultioribus verò ob mensium fluxum,& Veneris teneriginem magis dilatentur. Hoc præterea certum est,sinum muliebrem magis adstrictum esse in virginibus,quàm in iis,quæ Venerem passæ sunt. De hoc tamen quæstio est, an sinus muliebris adstrictio & angustia certum virginitatis signum sit; quod negandum censemus. Etenim adstringentibus quibusdam medicamentis adbibitis etiam post multos concubitus sinus vteri ita coarctari potest, vt quæ Venerem passæ sunt, virgines appareant. De quo supra, *part.1. sect.1. cap.1.* dictum, vbi ex Dn. Philippo Hechstetteri *obseru.medic. Dec.3. casu.5. in scholio*, relatum fuit, ancillam quandam sponsam, procul dubio vt sponso virgo, quæ non erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, vsam fuisse, in quod cum postea hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coarctatum fuit, vt maritus vxorem claustrum virginale recepisse testaretur.

QVÆSTIO IV.

An lac in mammis apparens amissæ Virginitatis signum sit?

Magna tandem momenti quæstio, an virgo lac in mammis generare possit, & an si lac in mammis appareat, corruptæ virginitatis signum sit. Nonnulli lac in virginum mammis generari posse negant, ideò quod generatio lactis finem habeat infantis nutritionem,& proinde lac generari non existimant, nisi fœtus sit in vtero, cui iam in lucem progressuro lac alimenti loco præparetur; quæ causa & qui finis cum in virginibus desit, lac etiam in virginum mammis generari posse negant. *An lac virginum mãmis dari possit?*

Addunt & hoc, quod menses subsistentes non in lac mutentur, sed citò corrumpantur & varios morbos & symptomata procreent, vt de suppressione mensium dictum. Etsi enim vis γαλακτοποιητικὴ mammis insita sit: tamen eam non vires suas exerere, nisi præsente conueniente obiecto, & fine vtili proposito. Et propterea cum extra tempus conceptionis sanguinis elaborati & ad lactis generationem apti copia tanta ad mammas non affluat, nec etiam finis is adsit, etiam lac verum in his non generari. Et licet alij ad experientiam confugiant, & lac in mammis virginum inuentum esse dicant; tamen id verum lac fuisse negant, sed tantùm fuisse partem alimenti mammarum proprij redundantis, & quæ tres illas partes, quæ lac constituunt, in se non obtineat, statuunt.

Alij contra lac in virginibus generari posse affirmant, adduntque pro suâ sententiâ authoritatem Hippocratis, qui,*5.aph.39.* scribit: *Si quæ nec prægnans, nec puerpera est lac habet,ei menstrua defecerunt*;cui Galenus assentitur,*in commentario*,qui licet id tarò euenire scribit, tamen aliquando fieri posse concedit. Præterea ad experientiam iidem prouocant. Scribit enim Alex. Benedictus, *lib.3. anat. cap.4.* se vidisse mulierem, cui cum virgo esset, quoniam infœcunda erat, menses substiterant, lacte mãmæ semper diffluxerint. Et Christoph.à Vegâ,*comm.ad alleg.aph.Hippoc.*refert,se vidisse puellam Brugensem, cui mensibus suppressis lac mammis inerat.

Nostram sententiam ac breuiter aperiamus; tarò equidem accidere putamus, vt virgines lac generent,& propterea, si alicui, quæ virginem se prædicat, lac in mammis appareat,ei non facile fidem habendam, sed diligenter inquirẽdum existimamus,an non & alia conceptionis signa adsint. Interim Hippocrati & experientiæ contradicendum non putamus; & diximus iam supra,*part.2.sect.2.cap.3.*rationi non aduersum videri,fœminas quoque lac in mammis habere posse.Et quidem plerorumque est sententia, quam & *alleg. loco* proposui,fieri hoc ob venarum cum vtero consensum,cum sanguis, cui per vterum egressus non patet, ad mammas ruit. Sed vt res, quod me facturum ibi promisi, clarius explicetur, commodior videtur Viri Doctissimi & in Hippocrate versatissimi, Mauritij Cordæi, *in Hippocrat. lib.1. de muliebrib. comm.4. & 6.* sententia, quam postea secutus est Andr. Laurentius, qui illud lac,quod in non grauidis generatur, alterius naturæ esse ab eo, quod in grauidis generatur, nec à sanguine ab vtero adfluente generari docet. Is nimirum duo lactis genera constituit, quæ constitutionis tempore, vt & modo; etiamque chymo, sapore, copiâ & colore differant. Prius generari statuit ex sanguine,cui exitus consuetus per vterum denegatur,vndiquaque ad mammas refuso,& nihil aliud esse, quàm superfluum mammarum alimentum, à propriâ earum vi & facultate lactescens, quod sine vllâ vteri gestatione, sine partu, vel etiam sine viri congressu generari possit, de quo *aphorismus 39.lib.5.Hippocratis* intelligendus sit. Alterum puerperiale nominat,quod non nisi fœtu præsente.

&

& quidem penè maturo generetur, & ex vtero communicetur. Et de hoc lacte verum esse, quod *alleg. loc. de mulieb.* Hippocrates de molâ scribit: ἔστι δὲ τόδε τεκμήριον, ἐν τοῖσι τιτθοῖσι γάλα ἐκ εἰγίνεται, id est, *Est certum signum molæ quod fœminis in mammis lac generatur.* Cum contra lac verum in mammis certum infantis in vtero detenti & viuentis sit indicium. Differentiam autem hanc lactis prouenire docet, ex sanguinis, è quo lac vtrumque generatur, & viarum seu venarum, per quas is ad mammas defertur diuersitate. Sunt verò eæ duplices, communes & propriæ; Communes, vulgò externas nominant, sunt, quæ saltem sanguinem pro alimento mammarum afferunt, qui fit superfluus, & copiosior, quàm ex vsu sit ad mammas alendas, à glandulis mammarum in speciem quandam lactis conuertitur. Quod ipsum etsi quoque sit album, tenuioris tamen substantiæ esse dicit, quàm lac verum, neque etiam ita dulce, vt lac verum, neque tam copiosum, quale quandoque etiam viris generari posse, Aristoteles *1. de hist. animal. cap. 12. & 3. de hist. an. cap. 20.* scribit, idque factum esse aliquando alij obseruârunt. Propriæ verò seu mammatiæ venæ etsi etiam aliquid sanguinis ex venâ cauâ proximè ad mammarum nutritionem deferre possint: tamen eum sanguinem, è quo lac nutriendi infantis gratiâ generatur, non ex venâ cauâ simpliciter accipiunt, sed is, vt Hippocrates, *lib. de glandulis* loquitur, ἀπὸ τῆς μήτρης παραγίνεται ἐπὶ τοὺς μαζοὺς ἐς τὸ μετὰ τὸ τόκον τῷ παιδίῳ τροφήν. Id est, *ab vtero ad mammas aduenit, vt sit post partum fœtui alimentum.* Atque vt modum expliceemus, hoc fit per illum consensum mammarum & vteri, qui fit per αὐλοστομωσιν venarum mammariarum & epigastricarum. Venæ enim mammariæ rectâ ad latera sterni vtrinque vnà descendunt, & vbi ad mucronatam cartilaginem peruenerint, thoracem egrediuntur, deorsumque per rectorum musculorum internam faciem peruadunt, donec ferè ad vmbilici regionem appulerunt, vbi pluribus anastomosibus cum epigastricis venis, ibidem obuiam factis, vniuntur, coëuntque. Et quia ab eodem ramo, quo hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundúmque feruntur, epigastricæ oriuntur, fit, vt in iis, quæ recentet enixæ sunt, in magnam molem attollantur, & sæpe minimi digiti crassitiem adæquent, vt hae de re Adr. Spigelius, *de hum. corp. fabrica lib. 9. cap. 2.* scribit. Quod ipsum etiam Cl. Io. Riolanus *Anthropograph. lib. 3. cap. 3.* docet, dum scribit: In puerperâ recenter enixâ mammariam interiorem, & epigastricam, crassitie & mole calamo scriptorio pares vidi: quin etiam puerperæ sentiunt lac frigidum supra stomachum secundum ventris longitudinem ad vterum decurrere.

Quem consensum mammarum & vteri quoque probat sanguinis menstrui per mammas aliquando facta euacuatio, cuius rei historias infrà, *parte 3. sect. cap. 5.* proponemus. Atque hinc accidit, vt lac illud, quod ex sanguine ex vtero misso in grauidis generatur, longè sit alterius naturæ, quàm id, quod ex sanguine per venas mammarum, externas præcipuè, è cauâ venâ proximè affluente generatur.

Hic enim, qui ab vtero communicatur, iam ab vteri calore natiuo & peculiari vi culturam aliquem & elaborationem accepit, & propterea hoc lac non paruam cum sanguine, quo in vtero infans alitur, habet conuenientiam; sicut omninò æquum erat, vt infans ex vtero egressus cognatum illi, quo in vtero vixit, alimentum inueniret, & in ipso vteto infans lacti quasi adsuesceret. Quem sanguinis, quo infans in vtero alitur, cum lacte consensum proculdubio innuit Hippocrates, dum, *lib. de alimento,* scribit: γάλα καὶ αἷμα τροφῆς περίσσωμα. περίοδοι ἐς πολλὰ σύμφωνοι, ἐς ἔμβρυον καὶ ἐς τὴν τούτου τροφήν. αὖθις δ' ἄνω ῥέπει ἐς γάλα, καὶ ἐς τροφὴν, καὶ ἐς βρέφος: id est, *Lac & sanguis, alimenti redundantia. Circuitus ad multa consentiunt, ad fœtum, & ad illius alimentum. Rursus autem sursum repit, in lac & in alimentum, & ad infantem.* Ex quâ doctissimi Viri opinione patet, verum lac in mammis non generari, nisi sanguis ab vtero communicetur, id quod fit in grauidis mensibus posterioribus. Cum tamen in iis, quæ etiam grauidæ non sunt, imò, quæ nec virum expertæ sunt, ex superfluo alimento mammarum, à vi mammarum γαλακτοποιητικῇ, quæ præsente materiâ non feriatur, sed sese exserit, sui generis lac generetur, si tale in mammis Virginum appareat, non vt corruptæ statim infamandæ sunt.

CAPVT II.

De Morbo Virgineo seu febre albâ, & fœdis virginum coloribus.

Postquam hæc ita in genere de Virginitate diximus, iam symptomata, quæ Virginibus vel propria, vel magis familiaria sunt, explicabimus. Inter quæ primò est fœdus ille virginum color, & febris alba dicta, qui affectus virginibus ita familiaris, imò proprius quasi est, vt morbus virgineus quoque plerisque Autoribus & Medicis appelletur. Etsi enim & intemperies, & humorum crudorum copia, & obstructiones, pedum tumores & alij morbi in hoc morbo concurrant: tamen cum symptomata præcipuè hîc sint manifesta, inter symptomata, quæ ab vtero, & præcipuè à suppressione mensium proueniunt, de hoc malo hic agere libet.

Appellatur autem affectus iste ab Hippocrate χλώρωσις, à χλόος, seu χλῶς, quæ vox virorem, vel etiam pallorem significat, quod virgines hoc morbo affectæ è pallido virescentes appareant: vulgò vocatur morbus virgineus, quod virginibus iam viro maturis magis familiaris sit, cùm virginibus tum temporis sanguinis menstrui fluxus ad vterum contingat, qui si effluere non possit & subsistat, ad maiora vasa, & hinc in varias corporis partes, cor, hepar, præcordia, & totum penè corpus regurgitat, & in iis varia symptomata excitat. *Morbus virgineus.*

Nominatur quoque Febris alba, non quod febris semper coniuncta sit, sed quia sic affectæ speciem febricitantium, colore pallido, vitium debilitate, pulsus celeritate & frequentiâ, quæ non à caloris augmento, sed à ventilationis defectu, caloris que suffocatione quasi ortum habet, præ se ferunt; cùm potius plerumque iste affectus frigidus sit: vt & Febris Virginea, quod virginibus familiaris sit; & amatoria, cùm ratione coloris, iuxta illud, *Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti;* tum ratione ætatis, cum virginibus viro maturis maximè accidat. Nominatur etiam fœdus seu pallidus virginum color; vt & Icterus albus, quod sicut in Ictero redundante humore bilioso totum corpus flauo colore tingitur: ita in hoc affectu pallido & albo colore inficitur. Plurimæ quidem virgines colorem hunc non pro fœdo, sed pro pulchro habent, & amantibus conuenire & gratum esse persuasum habent, iuxta illud modò dictum, *Palleat omnis amans,* colorémque rubicundum rusticum esse putant, ideoque vt talem colorem sibi concilient, rerum noxiarum & absurdarum esu, frumenti, cretæ, cinerum, gypsi, nucis moschatæ, viscera intemperata reddunt, & obstructiones in iis excitant. Sed imbecillitas hæc est iudicij, & peccant tales non solùm in suam valetudinem, sed & in Deum, cuius sapientiam vituperant, & datam ab eo pulchritudinem deformare c[...]tur. *Febris alba. Febris virginea. Amatoria. Pallidus virginum color.*

Complectitur autem hic affectus plura mala ac symptomata, & actionum facultatis naturalis, & motus a[...]lis læsiones; totáque ferè corporis œconomia in hoc affectu peruertitur: coniungitur etiam sæpe malacia, pica, cordis palpitatio, difficultas spirandi, melancholia, febris lenta, capitis dolor, totius corporis cachexia, pedum inflatio, tumor.

Est nimirum morbus virgineus coloris faciei naturalis *Morbus virgineus quid.*

ralis in pallidum & virefcentem mutatio, cum virium languore, & grauitate omnium membrorum, cibi faſtidio, cordis palpitatione, reſpiratione difficili, mœrore, pedumque & palpebrarum & totius faciei tumore œdematoſo, à deprauatâ nutritione, & humorum crudorum copiâ, ex viſcerum hepatis, lienis, ventriculi prauâ diſpoſitione genita, & hinc vaſorum circa vterum, & vicinorum viſcerum obſtructione, atque inde menſtruorum ſuppreſſione proueniente, ortum habens. Atque ita cum in hoc affectu varij morbi & ſymptomata complicata ſint, etiam ab aliis aliter definitur, nunc per morbum, nunc per ſymptoma. Adeſt enim in toto corpore intemperies frigida, calorque totius ab humoribus crudis ſuffocatur & opprimitur; aliquando tamen, ſed rarius, humor putreſcit, vndè plus iuſto incaleſcit: adeſt tumor œdematoſus in facie & cruribus; adeſt obſtructio venarum, cum in vtero, tùm in hepate & liene, imprimis verò in meſenterio; adeſt menſium ſuppreſſio.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa verò prima ordine generationis eſt menſium ſuppreſſio, ſeu impedita ſanguinis menſtrui euacuatio; proxima verò eſt crudorum ac prauorum humorum in corpore collectio. Etenim dum in virginibus nubilibus ſanguis menſtruus ad vterum confluere incipit, ſi via non pateat, ſanguis ad venas maiores, & ex his ad ipſa viſcera, hepar, lienem, menſenterium regurgitat, eorumque calorem obruit, & vaſa obſtruit, vnde vitioſa fit in viſceribus coctio & ſanguificatio, & hinc crudi humores in toto corpore cumulantur, qui ad habitum corporis delati, cùm partibus perfectè vniri non poſſint, cachexiam, quæ ad leucophlegmatiam via eſt, excitant, in reliquis quoque partibus varia ſymptomata pariunt.

Cauſæ autem, quæ obſtructiones in vâſis vteri pariunt, ſunt humores crudi, ſanguiſque pituitoſus & viſcidus, qui plerumque è prauâ victus ratione ortum habet, dum virgines iam nubiles, vt antea quoque dictum, vt palleſcant, & illum amatorium colorem ſibi concilient, acetum potant, triticum crudum, aut alia frumenta cruda, cretam, tectam, calcem & ſimilia comedunt, aut aliàs in diætâ, dum menſes inſtant, & præcipuè primò fluere incipiunt, peccant: In quibusdam tamen natiua eſt vaſorum horum anguſtia, ob quam ſanguis menſtruus cum primum ad vterum confluit, rectè euacuari non poteſt.

Accidit autem affectus hic plerumque virginibus iis, quæ viro maturæ, rarò viduis aut maritatis ſterilibus: & quidem pulchrioribus & colore albo præditis. Earum enim corporis conſtitutioni cum ſanguis iſte crudus minimè conueniat, etiam non aſſimilatur, ſed redundat, vnde color iſte albus & tumor corporis oritur. Faciliùs enim iſte color albus ex humore pituitoſo in corpore aliàs candido apparet, quàm in fuſco vel nigro.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Signa, quibus hoc malum cognoſcitur, ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis patent. Faciei & labiorum color naturalis in ſubalbidum, ſæpe quoque vireſcentem, mutatur. Cùm enim qualis humor eſt in corpore, talis color ſit in cute & præcipuè in facie, in hoc verò affectu humores pituitoſi, crudi ac ſeroſi abundent, & ad ambitum corporis quoque protendantur, non mirum eſt, colorem naturalem in album mutati. Ex eodem etiam facies, & præcipuè palpebræ intumeſcunt, & quaſi inflantur, præcipuè manè poſt ſomnum, cum per noctem calor plus vaporum ac ſeroſorum humorum eleuauerit, quàm diſcutere potuerit; crura quoque & pedes, inprimis circa malleolos, intumeſcunt, totumque corpus laxum & molle euadit, ob pituitoſorum ac ſeroſorum humorum abundantiam. Crurum quoque tenſiua laſſitudo adeſt: reſpirationis difficultas moleſta eſt, arteriarum pulſus paruus & frequens in collo & temporibus ac dorſo percipitur, cor palpitat ſi moueantur & accliuem locum aut ſcalas adſcendant, aut choreas ducant, Cum enim ſanguis craſſus incaleſcit, multi vapores attolluntur, qui difficultatem ſpirandi pariunt, & cordi moleſtiam afferunt, quod propterea, vt eos diſcutiat, pulſum inſtituit. Dum etiam humores corrumpuntur & putreſcunt, atque incaleſcunt, febres inordinatæ atque erraticæ quandoque excitantur. Cibum quoque ægræ faſtidiunt, ob minus felicem chyli diſtributionem, maximamque crudi humoris copiam. Quaſdam & pica ac rerum abſurdarum deſiderium affligit, dum ventriculi tunicæ prauo humore imbutæ ſunt. Adeſt menſium ſuppreſſio; hypochondria ſunt tenſa, ob ſanguinis menſtrui ad maiora vaſa refluxum, & viſcerum obſtructiones. Vomitus etiam interdum infeſtat, dolorque ſub mucronatâ cartilagine percipitur, quaſdam & ſitis vexat; in hypochondriis rugitus percipitur. Si vapores & humores ad caput attollantur, dolor capitis grauis ſæpè excitatur. Eadem de cauſsâ interdum & principes facultates deprauantur, ſi ſcilicet humor melancholicus admiſceatur.

Non tamen hæc ſymptomata & ſigna omnia in omnibus ſem per apparent, ſed pleraque in plurimis, & omnia in quibuſdam.

Prognoſtica.

1. Morbus virgineus periculo non vacat; cùm totam porporis œconomiam peruertat, & in hydropem interdum mutetur. Atque obſeruatum, in corporibus hoc morbo extinctis hepar totum ſcirrhoſum & corruptum inuentum fuiſſe. *Prognoſtica.*

2. Et ſi caput humores petant, interdum ad inſaniam fœminas redigit.

3. Cùm etiam cor in hoc affectu valdè afficiatur, ſæpe accidit, vt facultate vitali oppreſsâ ægra ſubitò moriatur.

4. Quia vterus refrigeratur, & viſcerum calor debilitatur, ac ſanguis frigidus indè generatur, niſi maturè huic malo occurritur, ſterilitatem infert, aut ſi pariunt, partum infirmum & parùm vitalem edunt.

5. Eſt morbus iſte ſatis diuturnus, & ſi radices egerit, difficulter curatur, præcipuè ſi hepar ſimul afficiatur. Si verò ſaltem ab vtero oriatur, facilius curatur, & ſolutis eius obſtructionibus Virgines priſtinæ ſanitati reſtituuntur.

6. Si etiam Ventriculus valdè afficiatur, & cibi pertinax faſtidium adſit, rerum verò alienarum & abſurdarum ingens deſiderium, periculoſum malum eſt: cùm poſſibile non ſit, eum morbum tollere, qui alimentorum aſſumptorum vitio continuò fouetur & augetur.

7. Si menſes fluere iuſto tempore & quantitate incipiant, iam victoriæ de morbo ſpes affulget.

Indicationes.

Cùm in hoc affectu varij morbi variæque cauſæ concurrant, ſingulæ conuenienti ratione & modo tollendæ. *Indicationes.*

Primò nimirum humores vitioſos in toto corpore, & præcipuè in viſceribus latentes, præparare, & euacuare conuenit: Secundò intemperies & obſtructiones in ventriculo, hepate, liene, atque vtero Inprimis tollere oportet, menſes prouocare, hærentes in ambitu corporis humores crudos diſcutere, & ſi quod ſymptoma inprimis vrgeat, illud tollere vel mitigare, præcipuè verò ſi quæ victus ratio malo huic occaſionē dederit,

dederit, eam corrigere opus est. Et si in arbitrio Medici res posita sit, commodius curatio instituetur vere & æstatis principio, quàm autumno & hyeme, vt infra in diætâ dicetur.

Curatio.

Curatio. Quæ omnia vt rectè expediantur, præmisso clystere vel leni alui euacuatione instituâ, si malum recens sit viresque ferant, venæ sectio instituenda, vt postea, *quæst.* 4. dicetur.

Vena sectio. Aperitur autem vena commodissimè in talo, vt supra, *sect.* 1. *cap.* 3. *quæst.* 2. dictum; cum & plenitudinem tollere & mensium obstructionem soluere valeat, poteftque, si opus fit, aliquoties reperi venæ sectio.

Purgatio. Imprimis verò purgatione opus est. Quia tamen humor est frigidus & crassus, calefaciendus & attenuandus; & quia vires debiles sunt, atque ipse humor crassus vnâ vice euacuari non potest, medicamenta præparantia & purgatoria per vices exhibenda, imò attenuantia & incidentia purgationibus admisceri poterunt. Vtile quoque fuerit, in iis, quæ facilè vomunt, & vbi humores crudi circa ventriculum & mesenterium hærent, vomitum ciere.

Et vt variæ sunt partes, quæ obstructiones patiuntur in hoc morbo, aperientia eligenda ea, quæ cum partibus, quæ afficiuntur, familiaritatem habent; ratione hepatis, hepatica; ratione lienis, splenetica; ratione Vteri, vterina. Et omnino eadem ferè hîc curandi ratio est quæ leucophlegmatiæ, cùm è simili causâ hydrops oriatur.

Medicamenta autem, quæ cùm ad humores frigidos & crassos attenuandos, & purgandos, tùm menses prouocandos sunt vtilia, supra, *sect.* 1. *cap.* 3. *de mensium suppressione*, sunt proposita.

Hoc tamen monendum, morbi virginei curationem à mensium suppressorum curatione in eo differre, quod in mensibus suppressis ferè ad vterum solum sit respiciendum: in morbo virgineo verò cùm simul mesenterium, hepar, lien, afficiantur, eorum in curatione maximam habendam esse rationem. Quâ ratione autem mensenterij, lienis, hepatis obstructiones curentur: suo loco est dictum, neque opus hîc illud repetere. Quapropter in principio ea medicamenta eligenda, quæ potius mensenterij, lienis & hepatis obstructiones aperire possunt, parcè admixtis, quæ menses prouocare valent: in progressu verò curationis ea, quæ menses mouent, sensim augeri possunt.

Præter autem *loco allegato* proposita medicamenta, vnum atque alterum hîc addere libet.

℞. *radic. aperient.* Vnc. j. *rubiæ tinctor. eringij, ireos, helenij, cortic. citr. siccor. sarsæ parill. ana* Vnc. ß. *artemisiæ, agrimoniæ, chamædryos, ana* M. j *sabinæ* p. ij. *sem. carthami excort.* Vnc. j. *fol. senæ el.* Vnc. ij. *mechoacann. agaric. alb. ana* Vnc. ß. *fl. stæch. Arab.* p. j. *sem. fœnic. anisi, galangæ, ana* Drach. ij.

Coq. ad remanent. ℔ jß. dulcoretur sacch.

F. Potio clarificata, quæ aromatisetur *aq. cinamomi* Drach. iij.

Vel infunde omnia, additis *absinth. Ponti.* M. ß. *vulgaris* p. ij. in s. q. vini albi.

Vel ℞. *spec. hieræ picræ* Drach. ij. *agaric. trochisc. pil. de rhabarb. ana* Drach. j. *tartarear. Quercet. de ammoniaco, ana* Drach. ß. *spicæ* Scrup. j. *ol. cinam.* gutt. iij. *extr. absinth.* Scrup. ß.

F. pil. mediocres, Detur Scr. j. horâ ante cœnam.

Vtiles sunt & hæ pilulæ:

℞. *succi mercurial. mellis despumati, vel sacch. clarific. ana* Vnc. j.

Coq. ad iustam consistentiam, adde *pulu. sem. nigellæ Roman. fol. senæ el. ana* Drach. ij. *mechoacan.* Drach. j. F. Massa.

Chalybis vsus. Vtilis est & conserua fl. calendulæ.

Inter omnia tamen remedia præstantissimum & efficacissimum est chalybs, qui obstructiones in omnibus visceribus liberat, humoresque vitiosos in iis collectos euacuat.

Præparatio tamen humorum est præmittenda, cùm si statim in principio exhibeantur, obstructionibus nullo modo reseratis, & humorum copiâ adhoc præsente, grauissima inde, morbis, sed non euacuatis humoribus, oriuntur mala. Commodè quoque chalybi medicamenta, quæ cum partibus affectis, hepare, liene, vtero, familiaritatem habent, admisceantur. Ita enim ad partes affectas commodius fertur chalybs. De chalybe autem plura supra, *lib.* 3. *part.* 5. *sect.* 1. *cap.* 6. *de affect. hypochond.* dictum.

Quædam tamen adhuc, cum maximè in hoc affectu vtilis & necessarius sit chalybs, de eo dicemus, & quasdam etiam formulas addemus.

Primò autem hîc monemus, attendendum esse, an venæ circa Ventriculum & in mesenterio, an verò hepar aut lien magis obstructa sint. Si enim Ventriculi propria vasa præcipua obstructa sunt, chalybs crassiore modo præparatus exhibendus, & vomitum mouentia admiscenda, vel vomitus ante vsum chalybis, vel diebus intermediis prouocandus est. Ita enim viriosis illis humoribus vomitu rejectis, facilè viscera conualescunt. Si autem humores in locis ventriculo vicinis hærentes ad penitiores partes obstructione laborantes deferantur, morbus inde grauior redditur. *Si ventriculus præ cæteris afficiatur.*

Si mesenterium præcipuè obstructum sit, hoc Electuarium laudat Mercatus. *Si mesenterium.*

℞. *Spec. diarrhod. alb. diacurc. agarici troch. ana* Drach. j. *medullæ carthami* Drach. ij. *cortic. rad. rumicis, rubeæ, semin. dauci, ana* Drach. j. ß. *garyophyllorum* Drach. j. *chalybis minutiss. & vino præparati* Vnc. ij. *mellis despumati q. s.* F. Electuarium.

Cuius dosis est à Drach. ij. ad ʒ iiij. Quod si eo assumpto laborans vomuerit, non est prohibendum, nisi aliquod damnum timueris, aut diu vomitus persistat: quod vitium vitare poteris purgatâ infernè aluo, & ablatis à compositione carthamo & agarico.

Si verò Hepar præcipuè obstructum sit, chalybs subtilius præparatus exhibendus, atque medicamenta hepatica, quæ per aluum euacuant, nullo verò modo vomitum mouentia, admiscenda. Hepate affecto hoc Electuarium idem commendat: *Si hepar.*

℞. *Limaturæ chalybis* ℔ ß. quam vase vitreo excipe, additis vini albi opt. Vnc. viij. mox vas illud igni lentissimo appone, diligenter hinc & indè chalybem & vinum sursum ac deorsum agitando, tandem decem aut duodecim ebullitiones feruere finito, quoadusque eius spumosum sursum ferri videas, ac mediocriter crassescere conspicias, tunc spumosam ac pinguosam chalybis partem, quæ feruore separatur, simul cum vino in aliud vas transfunde, atque id quater facito, ordine prædicto: nimirum denuò aliam Vini quantitatem conjice in eandem limaturam, & eodem modo feruere sine, parique ratione separari, & pro tertio & quarto idem facies, seruato prædicto ordine. Itaque vinum cum supra dictâ quadruplici spumâ quatuor coctionibus ex chalybe extractâ rursus igni appone, donec leuiter feruens mellis spissitudinem acquisierit, quo tempore vsui seruare oportet, ex qua Electuarium hoc modo conficito:

℞. *sem. petroselini, dauci, spec. diacurcumæ, diarrhod. ana* Drach. j. *cinamomi* Scrup. j. *chalybis modo dicto præparati* Drach. vj.

Cum melle optimo & despumato F. Elect. Cuius Drach. iij. ad Drach. v. summo mane præmisso leui exercitio exhiberi possunt.

Liene obstructo splenetica medicamenta addenda. Mercatus liene affecto hoc modo chalybem præparat. *Si lien.*

℞. *limaturæ chalybis* ℔ j. quam semel ablue aceto, & à recrementis expurga, postea, factâ colaturâ, super pannum inspergito, & proiice *pulu. garyopyllor.* Vnc. ß.

quæ

quæ per diem & noctem eo modo sunt dimittenda: & mox ea excipere oportet vase aliquo vitreo, cui adde *vini albi opt.* Vnc.x. ac proijce desuper limaturam cum pulueribus *spec. diarrh. scolopendr. fol. senæ, & cort. rad. cappar.* & aliis supradictis, aut citra ipsos, deinceps quàm validè concutito, commotâ vehementer phialâ, mox tamen Soli feruenti expone per integrum diem, ac si hyems fuerit, in furnariâ stuphâ, aut loco alio calido adserua: tandem octo aut decem diebus idem facies, donec limatura ipsa in Vinum ferè liquetur, parumque aut nihil in fundo resideat, sed veluti mixtum quoddam factum sit, cuius summo mane Vnc.ij.exhibeto, purgationibus tamen & exercitio præmissis.

Syrupi è chalybe. Idem Mercatus sequentia adhuc quatuor medicamenta ex chalybe præparat:

℞. *scoriæ chalybis prap.* Vnc.xij. *passul. sine arillis* ℔ij.

Infundantur per dies tres in ℔vj. aquæ, & in fine bulliant ad consumptionem tertiæ partis.

Et tunc adde *origani, ameos, vel iunip. limati, ana* p.j.

Bulliant parùm & colentur, & ex colaturâ cum suffic.q. Sacchari F. Serapium, cui incoquito in ligaturâ croci sine oleo Drach.ij.

Secundum fit ex eadem scoriâ & eisdemmet rebus, croco excepto, & loco eius addito *dialacca, rhabarb. el. puluerif. agaric. trochisc. ana* Drach.ij. quibus dum coquuntur, aut saltem ab igne separantur ligatis F. eadem ratione Syrupus.

Tertio verò modo fit ex rubeæ radicibus, aquâ lupulorum, in quâ squama ferri pluries fuerit extincta, diutius incoctis, & addditis passulis & croco, ad syrupi formam post colaturam redactis.

Quartò idem auxilium parabis ex pseudorhabarbaro, hoc est, rhabarbaro monachorum appellato: nimirum ex radice eius decoctâ & facto etiam serapio.

Puluis è chalybe. Sunt & hæ formulæ ex chalybe vtiles.

℞. *chalyb. prapar.* Vnc.j. *cinam. sem. anis. ana* Drach.ij. *spec. diamoschi d. sine moscho* Drach.j. *sacch.* Vnc.j F. pulu. Detur Drach.j. & superbibatur vini albi aquâ artemisiæ diluti haustus.

Possunt & cum saccharo Rotulæ formari.

Vel ℞. *limaturæ chalybis* Vnc.iij. irrora aquâ artemisiæ, in quâ aliquid Salis absinthij & artemisiæ dissolutum sit: Relinque tandiu donec incipiat rubiginem contrahere. Hinc exsiccetur & teratur: adde *cinamomi* Drach.ij. *magist. corall.* Drach.j. *spec. diatrionsantal. diaxyloal. ana* Drach.ß. *sacchari* Vnc.ij. F. pulu.

Vinum chalybeatum. Vinum chalybeatum simplex hoc modo paratur.

℞. *limaturæ chalybis* Vnc.iij. *cinam.* Vnc.ß. *vini albi* ℔iij.

Stent in vitro clauso ad Solem 8. diebus quotidiè agitando. Cùm exhibetur, nonnihil agitetur, & cyatho vno absumpto alter affundatur, donec dimidium chalibis absumto alter affundatur, donec dimidium chalybis absumptum videatur. Dosis Vnc.vj. vel Vnc.viij. horis 4. ante prandium diebus xv. vel xx. sumptoque vino ambulandum.

Radix Scorzoneræ. Secundò post chalybem Mercatus commendat radicem Scorzoneræ, & se experientiâ comprobatum habere scribit, eam in vino per noctem maceratam & summo mane sumptam plurimas ab obstructionibus liberasse. Suadet etiam, vt in aquâ & saccharo coquatur, comedatur, & decoctum superbibatur.

Lapis Bezoar. Tertiò laudat, vt experimentum probatum, lapidem Bezoar, ad aperiendas obstructiones, compescendosque materiæ venenatæ insultus, præsertim in fœminis delicatioribus, & in quibus aliquid humoris melancholici coniungitur, vel quid corruptum ex femine vitiato cor affligit, cuius singulis diebus grana vj. vel vij. exhibet.

Monet autem circa chalybis vsum Mercatus, statim in curationis initio aliquod ex chalybe medicamentum præmittendum esse, cùm præparandi vias gratiâ, tùm vt præcaueamus, ne subitâ mutatione ex valido medicamento illatâ, grauia accidentia accersamus. Tale ergo ille præparat medicamentum.

℞. *Limaturæ chalybis* Vnc.iiij. quam ferreo aliquo instrumento excipe, & igne candescere permitte, moxque proiice in ℔ij. *aquæ lupulorum, graminis, rubiæ, borraginis, vel alicuius fontis*, qui aquam nanciscatur nitidissimam, purissimam & tenuem, & postea coletur, & iterum igniatur prædicta chalybis limatura, & sic septies facito: ac rursus sume totidem vncias noui chalybis, & eodem modo in prædictâ aquâ facito, idque reiteratò ter quaterue facies, donec chalybis ℔j. consumpseris, & factâ colaturâ, adde *syrupi violarum*, vel *borraginis*, aut *mellis rosacei* Vnc.iiij. Cuius fœmina, facto modico exercitio, summo mane capiat Vnc.iiij. citra frigiditatem actualem, ac deinde perficiat exercitium lentè, paulatim & moderatè. Postquam verò prædictum medicamentum ter quaterue aut pluries exhibueris, prout affectus duritiem postulare cognoueris, ad efficacius (licet hoc plerumque in delicatioribus ac puellis sufficere videatur,) te conferes.

Commendat etiam *confectionem alchermes* vel *de hyacintho*, si Drach ß. pondere chalybi addatur.

In genere tandem circa vsum chalybis notandum, primò commodius vere & autumno, quàm aliis anni temporibus chalybem exhiberi. Secundò antè eius vsum conuenientes purgationes præmittendas esse. Tertiò & ante & post eius vsum exercitio & motu corporis opus esse, eoque validiore, & quantum fœmina ferre potest, vt medicamentum facilius in corpus distribuatur. Quartò, victus ratione omninò accuratâ in chalybis vsu opus esse. Quintò terminum assumendi non in omnibus eundem esse, sed nunc dies 14. sufficere, nunc etiam vsum ad diem trigesimum, vel quadragesimum, pro morbi pertinaciâ, donec nimirum viuidus faciei color redit, & corpus agile redditur continuandum. *Notanda circa chalybis vsum.*

Cæterum cùm malum diuturnum esse soleat, per vices exhiberi debent, modò præparantia, modò purgantia, modò roborantia; imò ipsæ medicamentorum formæ variandæ, ne medicamenta eadem formâ fastidium ægris pariant.

Et quia licet crassiores humores euacuati sint, sæpe tamen adhuc aquosi & serosi in ambitu corporis restãt, qui corpus refrigerant ac grauant, commodissimè ii sudoriferis tolluntur. Ad quam rem vtilissimæ sunt thermæ, quæ si desunt, *balnea* artificialia *è decocto fol. artemis. calaminthæ, nepetæ, ebuli, saluiæ, lauri, rorismar. mercurialis, hederæ, rad. brioniæ, iridis, helenii*, parari possunt. *Sudorifera.*

Corpore euacuato, obstructionibus reseratis, symptomata, quorum supra facta est mentio, facilè euanescent. Cùm tamen interdum symptomata quædam vrgeant, antequam curatio absolui possit, iis succurrendum: quod quâ ratione fieri debeat, ex iis, quæ postea de reliquis symptomatibus ex vtero oriundis dicentur, patebit.

Viscerum tandem intemperies, si quæ adsit, modo alibi explicato corrigenda, & viscera roboranda.

Denique & hoc circa hanc curam monendum, licet fœmina rubicundior vegetiorque fieri incipiat, non statim à curatione desistendum esse, sed eam repetendam & continuandam esse, donec vel menses fluere incipiant, vel certum sit, omnes viscerum obstructiones liberatas esse.

Diæta.

Aër sit purus & ad calidum vergat: vnde curatio, vt supra quoque dictum, tempore verno & æstiuo felicius procedit, & æstate hoc morbo laborantes longè commodius

commodius curantur, quàm aliis anni temporibus; & si aëris constitutio simul contra morbum pugnet, plus vnâ septimanâ, quàm tempore frigido & humido totidem mensibus perficietur: quæ verò in locis frigidis & humidis habitant, vix integrè sanantur. Cibi sint boni succi & facilis coctionis: omnes verò praui succi cibi studiosè vitentur, vt & frigidi ac humidi. Abstineant igitur ægræ planè ab oleribus, fructibus horariis, lacte & lacticiniis, piscibus item. Condiantur cibi byssopo, saluiâ, rosmarino, cinamomo. Panis sit benè fermentatus, semine feniculi, carui conditus. Potus sit vinum aut cereuisia bona; ab aquæ verò potu, vt & iusculis & liquidis nimiis abstineant. Est & acetum hoc affectu laborantibus noxium, etsi ægræ id sæpè appetant, vt pote quod calorem viscerum debilitat, ac ὑστεραλγὴς est, vt Hippocrates nominat, seu vtero noxium. Motus & exercitium corporis in principio & declinatione morbi conueniunt, vt *quæst*. 2. dicetur. Inprimis vtiles sunt frictiones asperiores manè in lecto institutæ: otium verò iis valdè noxium. Venus ipsis vtilis est, non tamen vbi malum in vigore summo est, & dum virium maxima adest imbecillitas, vt *quæst*. 3. dicetur. Vigiliæ & somnus sint moderata, non verò somno nimium indulgeant, etsi ob vaporum copiam ad cerebrum ascendentium in somnum sint propensiores; Inprimis manè non diu dormiant; nisi forsan noctu vigilauerint.

QVÆSTIO I.

An ægris res absurdæ, quas appetunt, sint concedendæ?

An fœminis res absurdas appetentibus ea sint concedenda.

Affirmant id nonnulli, ideò quia cibi illi praui tanquam remedium sint, quòd deprauatum illum appetitum corrigat; deindè quia si denegetur id, quod appetunt, grauia indè sequantur symptomata, in virginibus quidem tristitia, in grauidis verò notæ rei appetitæ & denegatæ, & stigmata fœtui inprimantur.

Verùm in hac re perpendendum, an maius damnum vel commodum ex denegatione vel comestione rei denegatæ proueniat. Quâ in re discernendum est inter virgines & grauidas. Virginibus nullo modo concedendum, vt porrò res eiusmodi vitiosas & absurdas deuorent; cùm malum hoc eorum vsu foueatur & augeatur, nullo verò modo res eiusmodi deuoratæ, putà calx, creta, arena, cineres, remedij locum habere possint, vt pote quæ nec concoqui & corpori apponi, nec causam morbi tollere valeant. Et licet tristitiâ aliquâ inde afficiantur: incommodum tamen adeò magnum indè non sequitur, & momentaneus est ille appetitus, damnum verò, quod ex esu talium oritur, diuturnum. Grauidarum verò alia ratio est. Danda enim quidem opera est, vt verbis persuadeantur, vt à rebus eiusmodi abstineant, quæ tot malorum causa esse solent. Si tamen hoc modo appetitus sedari non possit, concedendæ potius eiusmodi res, quàm permittendum, vt vel abortum grauida patiatur, vel fœtus stigmate aliquo deformetur; modò res, quæ appetitur, talis non sit, quæ in præsens aliquod vitæ periculum grauidam præcipitare possit.

QVÆSTIO II.

An motus & exercitatio in morbo virgineo competat?

An motus in morbo virgineo vtilis sit?

Posset quidem alicui videri, motum & exercitationem corporis in morbo virgineo non competere, primò propter corporis imbecillitatem, torporem & ad motum ineptitudinem; deindè ob difficultatem respirationis, tertiò ob cordis palpitationem, quæ duo symptomata motu paulò vehementiore & exercitatione ita ingrauescunt, vt sæpe suffocationis periculum accidat; neque mirum, cum exercitio crudi homores in toto corpore cumulati agitentur, atque indè vapores ad cor & & alias partes transmittantur.

Verùm nec otium hoc morbo laborantibus competit, sed potius cruditates cumulat, malumque auget. Exercitatio verò & motus longè vtilior est; cùm calorem languentem in visceribus excitet, atque ita calore aucto meliorem in visceribus coctionem promoueat, alimenti distributionem adiuuet, viscerum obstructiones, mouendo humores & medicamentis viam parando, aperiat, (vnde & ante vsum medicamentorum aperientium, & post eum, fœminas exerceri vtile est) humoresque ipsos discutiat. Ideoque antequam malum valde incrementum sumit, vtile est exercitium, & in declinatione quoque morbi, siquidem & calorem excitare & reliquias humoris discutere valet. Modus tamen in exercitio & motu esse debet, ac primò frictiones ac deambulatio sufficit; hinc indies ad paulò maiora exercitia accedendum, inprimis corpore prius euacuato. Euacuatio enim corporis si præcesserit, allegata antea incommoda facilè præcaueri possunt.

QVÆSTIO III.

An Venus virgineo morbo laborantibus vtilis sit?

An Venus in morbo virgineo vtilis?

Dissuadent nonnulli vsum Veneris ideò, primò, quia venus non vtilis sit, nisi corporibus temperatis, qualia non sunt Virginum isto morbo laborantium, morbo verò affectis & impuris noceat: Secundò, quia virgines tales adeo Venerem non appetant, ob frigidam Vteri constitutionem: tandem etiam ob virium maximam debilitatem, respirationis difficultatem, & cordis palpitationem Venerem non ferant, sed & eâ offendantur.

Verùm probabilior est, & rationi & experientiæ consentanea sententia, & consilium Hippocratis, cum *lib. de morb. virgin.* scribit: Ego, *inquit*, autor sum, vt virgines hoc malo affectæ quàm celerrimè cum viris coniungantur, iisque cohabitent: Si enim conceperint, conualescent. Si verò in pubertate hoc malo non corripientur, tùm paulò post eas inuadit. Hippocratem secutus Ioh. Langius, *lib*. 1. *epist*. 2. Nobili cuidam, cum filiam hoc morbo laborantem ob imbecillitatem elocare dubitaret, nuptias suadet. Etenim Venere vterus & partes circa vterum incalescunt, viæque aperiuntur & laxantur, vt sanguis menstruus postea facilius ad vterum confluere & per eundem effluere possit. Curatione tamen hîc opus est. Si magna adsit in corpore cacochymia, illa prius tollenda, & cura, quæ huic malo competit, præmittenda, postea virgo viro iungenda, vt id, quod medicamenta planè effectum reddere non potuerunt, Venus suppleat: aliàs si dùm morbus in summo vigore est, viresque valdè debiles, viris virgines iungantur, eas ex intempestiuâ Venere aut imprægnationis & partus labore de vitâ periclitasse compertum est. Et inprimis melius habent, vt Hippocrates ait, non solùm quia conceptionem antecedit mensium profluuium, cum id non semper sit necessarium, sed quia sanguis, qui præter naturam antea retinebatur, iam in fœtus formationem absumitur, & si quid vitiosorum humorum in vtero cumulatum sit, id post partum euacuatur. Venus tamen moderata esse debet, ne vires antea debiles eiiciantur.

QVÆSTIO IV.

An Venæsectio in morbo virgineo locum habeat?

An vena

Nonnulli Venæsectionem non admittunt, primò quia

sectio in morbo virgineo conueniat. quia insignis adest totius corporis refrigeratio, & iam incipiens cachexia. Deindè crudi potius humores, quàm sanguis, peccant. Tertiò, quia maxima adest virium debilitas, quæ venæsectionem non admittit. Contrà Hippocrates, *lib. de morb. Virgin.* sanguinem, si nihil impediat, statim detrahere præcipit; atque id hac ratione, cùm nihil facilius aut commodius sanguinis copiam, qui hîc supprimitur, detrahere possit, quàm Venæsectio.

Verùm distinctione hîc opus est. Etenim si malum inueteratum sit, & corpus valdè refrigeratum, humoresque crudi & pituitosi atque aquosi iam potius, quàm sanguis, abundant, nullo modo habet locum venæsectio; cùm malum potius augeat, quàm tollat. Si verò malum adhuc recens sit, & à vacuatione sanguinis suppressâ ortum habeat, sanguisque, qui retentus est, adhuc abundet, neque in alium humorem degenerauerit, vena omninò aperienda est; modò vires ferant, & primæ corporis viæ euacuatæ sint.

CAPVT III.

De Symptomatibus ex vtero, seu partium aliarum cum Vtero consensu, & hystericis affectibus in genere.

Reliqua symptomata quæ ex vtero oriuntur, ferè omnia virginibus & mulieribus communia sunt, & vix vllum datur, quod solis virginibus competat. Quapropter etiam de iis, vt virginibus & mulieribus communia sunt, agemus.

Primò autem in genere de miro illo Vteri cum aliis partibus consensu, & de affectionibus Vterinis dictis, seu symptomatibus in variis partibus ex vtero ortis dicemus. Etsi verò illa ξύῤῥοια & ξύμπνοια Hippocratis, atque hinc orta συμπάθεια occulta locum habere possit: tamen cum omnibus ferè partibus corporis manifestum quoque consensum habet Vterus, vt rectè scripserit Democritus ad Hippocratem, Sexcentarum ærumnarum innumerarumque calamitatum mulieri autorem esse vterum, & Hippocr. *lib. de virg. morb.* dixerit, multis & incomprehensibilibus ferè affectionibus premi misertimas. Etsi autem quocunque modo vterus actiones suas non rectè expedit, varia symptomata excitantur: tamen inprimis ex sanguinis menstrui & seminis retentione grauissima & varia oriuntur symptomata. Dum enim, vt Hippocrates ait, virgo iam matura viro fuerit, naturâ duce sanguis menstruus ad vteri venas confluit, qui cum ob earum angusta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in viduis, vel etiam aliis viscidis & crassis humoribus obstructa, aut tandem ob sanguinis crassitiem erumpere non possit, tum rursus per venæ cauæ atteriæque magnæ ramos ad cor, hepar, & præcordiorum venas regurgitat, pars etiam capiti communicatur: vnde varia in omnibus hisce partibus symptomata excitantur, vt præcedenti capite de morbo virgineo dictum, & in seqq. dicetur. Semen verò præter naturam retentum sæpe adhuc grauiora accidentia excitat: vt rectè hîc illud Galeni, *lib. de different. respirat.* vsurpari possit: Vnum est, quod secundum naturam se habet in animaris corpore, varium autem & dissimile, & multiplici errore inuolutum id, quod p.n. est, adeo, vt necessariò sequatur esse incomprehensibile. Et reuera ab vno vtero in fœminis tot oriuntur symptomata, vt facilè scripto comprehendi omnia non possint.

Sanguis autem menstruus & semen dum p.n. retinentur, nunc saltem in qualitatibus manifestis alterationes suscipiunt, & tum symptomata quidem aliqua, calorem, sitim, torporem, mœstitiam, variosque dolores excitant; ea tamen omnia non admodum grauia. Vbi verò eadem putrescunt, vel malignas qualitates acquirunt, varia, eaque grauia, sæuissima & terribilia symptomata producunt.

Affectiones verò vterinæ ex sanguine menstruo & semine corruptis variæ sunt: & varia ac diuersa indè excitantur symptomata, non modò in diuersis fœminis, sed sæpe in vnâ & eadem, & quidem non tantùm diuerso, sed etiam eodem tempore: quod procul dubio inde accidit, quod sanguis menstruus & semen, quod corrumpitur, non planè eiusdem naturæ est, sed vitiosi humores, cùm in vtero, tùm alibi geniti, ei admiscentur; & quod constitutio Vteri, & locorum in Vtero, in quibus fit corruptio, non semper eadem est; & quod ipsa humoris corrupti quantitas nunc maior, nunc minor est; & quod partes, à quibus corrupti illi & maligni humores ac vapores excipiuntur, sunt variæ. *Symptomata ex vtero varia.* Quod verò tam grauia inde excitantur symptomata, ideò accidit, quod corruptio sanguinis & seminis, vtpote substantiarum nobilissimarum, pessima est, & res ita corruptæ veneni quasi naturam induunt; sicut etiam aliàs videmus, oua pessimam corruptionem subire, vt & lac in ventriculo infantium, & sanguinem concretum in aliis corporis humani patribus.

Consensum autem partium aliarum cum Vtero quod attinet, consistit ille potissimùm in tribus, in partium similitudine, viciniâ, & per vasa connexione. *Consensus vteri cum aliis partibus.* Primò enim quia vterus membranosa est substantia, cum membranis in neruoso genere maximum habet consensum. Deinde etiam vicinas partes facilè in consensum trahit, vnde in vteri affectibus sæpe intestinum rectum tenesmo afficitur, & vrina supprimitur. Tertiò per venas, arterias & neruos penè cum omnibus corporis partibus consensum habet. *Vasa vteri.* Venas habet vterus copiosas & magnas, quæ etsi in non prægnantibus non adeo magnæ sunt, ab affluxu tamen sanguinis in grauidis ita sæpe extenduntur, vt in digiti crassitiem excreuisse eas obseruatum sit. Oriuntur autem venæ hæ ex vtroque latere à ramo præparantium vasorum & hypogastrico. Arterias quoque duas habet vterus, similiter ab arteriis præparantibus & hypogastricis deriuatas. Neruos tandem obtinet ortos, partim à sexto pari cerebri, partim ab ossis sacri neruorum paribus ortos. E quibus omnibus de Vteri cum variis partibus consensu facilè iudicare est.

Primò enim magnus est vteri cum cerebro consensus, & primò quidem ob neruos & membranas spinalis medullæ; deinde propter arterias; & non rarò, qui per neruos fieri creditur, potius per venas & arterias accidit. *Vteri consensus cum cerebro.* Per arterias enim & venas ab vtero refluens sanguis, & cum eo alij humores & vapores ad cerebrum, cuius membranæ pluribus venis & arteriis refertæ sunt, mittit, variaque in eo symptomata excitat.

Vapores à cerebro postea facilè per neruos in totum corpus distribuuntur, vnde in dorso, lumbis, crutibus, brachiis & toto neruoso genere dolores & varia symptomata excitantur.

Deindè maximus cordis & vteri consensus est per arterias. *Cum corde.* Ex arteriis enim vteri humores & vapores adscendentes rectâ viâ ad cor peruenire possunt: è quo postea in totum corpus omnesque partes, quibus arteriæ insitæ sunt, distribuuntur.

Cum Hepate verò habet consensum per venas, quas vterus omninò maximas habet, ideoque per eas sanguis, aliique humores ad hepar ex vtero regurgitant. *Cum hepate.*

Ventriculus etiam insignem consensum habet cum Vtero, cùm per quasdam ἀναστομώσεις, quas vteri venæ cum venis mesenterij habent, tùm imprimis per arterias. *Cum ventriculo.* Hypogastrica enim arteria interior, è qua numerosa arteriarum soboles in vteri fundum & ceruicem distribuitur, non procul à cœliacâ distat. Hinc facilè humores & vapores vitiosi ab vtero ad mesenterium & ventriculum per arterias penetrare possunt.

Indò

Imò cùm venarum arteriarumque ad vterum tendentium frequentes sint anastomoses, in vtero tandem desinentes, etiam ex venis humores & vapores in arterias recipi, & hinc ad ventriculum peruenire possunt. Imò cùm, vt mox dicetur, maximus lienis & vteri sit consensus, in liene verò venarum & arteriarum sint anastomoses, ex arteriis in venas, & hinc ad ventriculum humores & vapores penetrare possunt.

Cum liene. Inprimis verò maximum habet lien cum vtero consensum, vterique affectus facilè lieni communicantur. Estque is consensus satis manifestus per arterias. Cum enim humores vitiosi vaporesque ex iis orti in arterias hypogastricas regurgitant, facilè in arterias superiores peruertant, & cùm cor, quantum potest, eos à se propellat, ad lienem, qui copiosas arterias obtinet, vt & ad alios per mesenterium dispersos ramos ferütur: vnde accidit, vt plerumque fœminæ, quibus in iuuentute menses non satis rectè fluunt, sanguinem que calidiorem obtinent, adultæ hypochondriacæ fiant. Et sæpe ita affines sunt vterini & lienis, ac hypochondriaci affectus, vt Medicum suspensum teneant, vtrum symptomata, quæ ægram molestant, vtero, an lieni adscribenda sint. Imò frequenter vteri & Lienis adfectus coniunguntur.

Cum mammis. Est & insignis mammarum cum Vtero consensus, partim per Venas, partim per neruos. Epigastrica enim Vena, à quâ vterus etiam venas accipit, præcipuo ramo extra peritonæum progrediens, vtrinque sub recto musculo adscendit, & vbi ad vmbilicum peruenit, cum mammarum venis descendentibus per anastomosin coniungitur, de quo consensu Hippocrates, 5. *aph.* 37. 38. *&* 50. agit. Deindè etiam per neruos sextæ coniugationis inter vterum & mammas consensus, est, vnde fœminæ, si ipsis mammæ contrectantur, libidine tentatur.

Symptomata ex vtero. Atque ex his manifestum euadit cum vterus sanguinis menstruo euacuando dicatus sit, simulque per eum alij etiam vitiosi humores euacuentur, & is in fœminis quasi corporis sentina sit, in quâ varij humores vitiosi cumulantur, nullam ferè in toto corpore partem esse, quæ non per Vterum affici possit. Afficitur enim ab vtero cor, diaphragma, caput, cerebrum, & hinc omnia sensus & motus organa, item hepar, lien, ventriculus, mesenterium, venter, vesica, intestinum rectum, dorsum, lumbi, coxendix, brachia, crura. Et in hisce partibus innumera & præter spem & rationem nunc euanescentia, nunc recurrentia symptomata excitantur. Etenim si ad cor vapores illi maligni penetrant, cordis anxietates, mœstitia, lipothymia, & syncope oritur, & vbi ad diaphragma & pulmones insuper distribuitur, difficilis respiratio, suffocationes ac strangulationes quasi excitantur. Arteriæ etiam in dorso & mesenterio valdè pulsant; Nonnunquam per arterias intercostales in thoracis partes membranosas materiâ effusâ dolor ibi grauis excitatur. Vbi porrò materia ad caput adscendit, & per partes externas diffunditur, varij ibi dolores oriuntur. Si vero in ipsum cerebrum vsque membranas effunditur, & hinc in organon sensuum ac motus distribuitur, sensuum internorum & externorum læsio, aphonia, conuulsiones, tremor, & resolutio pedû & manuum sequitur. Si ad hepar, totum corpus cachecticum redditur. Si ad lienem & mesenterium, symptomata, quæ affectionem hypochondriacam comitari solent, gignuntur, in ventre murmura, dolores & cruciatus ventris. Si ad ventriculum, ciborum fastidium, absurdorum appetitus, vomitus, cardialgia oboriuntur. Materiâ in ambitû corporis distributâ, fœminæ in facie calorem & ardorem subitaneum, & rursum mox euanescentem percipiunt, modò rubent, modò pallent; modò in toto corpore refrigerantur; modò incalescunt. Vnde rectè scripsit Galenus, *de loc. aff. c.* 5. hystericam passionem vnum quidem nomen esse, nihilominus sub se comprehendere innumera & varia accidentia.

CAPVT IV.

De Suffocatione Vteri.

VErùm vt ista omnia clariora fiant, de quibusdam adhuc in specie agemus. Et primò quidem de suffocatione vterinâ agere liber; cùm is grauissimus & admirandus sit affectus, & varia sub se comprehendat symptomata, & propterea non solùm ægrotantibus, sed Medicis sæpe & adstantibus timorem incutiat. Subitò enim fœminæ secundum vniuersum corpus refrigerantur, respiratio & vox læditur, pulsus cessat, imò nonunquam sensus & motus aboletur, vt ægræ quasi mortuæ iaceant, adeo, vt quædam pro mortuis habitæ sepulturæ destinatæ fuerint, quæ tamen postea reuixerunt.

Suffocatio vterina. Dicitur autem hæc affectio Græcis πνῖξ ὑστερικὴ suffocatio vterina, & mulierum, & strangulatus ab vtero; quod vteri vitio, vteroque causam suppeditãte, fœminæ suffocari & quasi strangulari videantur. A nonnullis etiam ἄπνοια nominatur, quod respiratio præcipuè lædatur. Appellatur & hysterica passio. Quamuis enim, vt *capite præcedente* dictum, omnes, quæ ab vtero veniunt, passiones & affectus, hoc nomine veniant; tamen κατ' ἐξοχὴν in specie suffocationi vterinæ hoc nomen tribuitur, vt quæ potissima huius affectionis species est.

Est autem suffocatio vterina nunc saltem respiratio difficilis, nunc etiam syncope, nunc quoque animalium, aliarumque actionum læsio, cum totius corporis refrigeratione, à vapore maligno, ab vtero ad partes superiores eleuato, ortum habens. Neque enim per vnum symptoma, seu respirationem læsam, seu suffocationem, seu syncopen, seu vniuersi corporis refrigerationem, hic affectus definiri potest; cùm magna sit in eo symptomatû varietas, & nunc plura, nunc pauciora appareant, vt postea, *de differentiis & signis*, ac *quæst.* 1. dicetur.

Caussa.

Caussa. De caussâ huius affectionis Medici dissentiunt, vt postea, *quæst.* 2. dicetur. Nos vnicam & proximam caussam esse statuimus, vaporem malignum & venenatum, per arterias, venas & neruosum genus ad superiores partes eleuatum, earumque actiones variè, prout ad hanc vel illam fertur, lædentem. Neque enim humores ipsi tam subitò in vniuersum corpus distribui & penetrare possunt, sed subtilissimus vapor, aura & spiritus, mole quidem exiguus, vi verò & efficaciâ potens attollitur, qui subitò & in momento quasi totum corpus penetrat. Attollitur autem is è minerâ sui generis, vt mox dicetur. *Vapor malignus.* Partes verò ad quas fertur, & quæ ab eo afficiuntur, non semper eædem sunt. *Ad quas partes is feratur.* Cum suffocatio saltem impendet, ac si fauces laqueo stringerentur diaphragma in primis affici & comprimi putat Platerus. Verùm potius vapores in vasis moueri, & non extra ea in cauitatem abdominis effundi videntur; & magnam omnino vaporum copiam esse oportet, & quæ cauitate abdominis comprehendi non posset, vt diaphragma comprimere necesse habeat; neque etiam à flatibus abdomen semper distendi in hystericis mulieribus videmus Et ægræ potius circa fauces respirationis impedimentum & suffocationem, quàm circa diaphragma percipiunt. Ideoque potius à vapore per œsophagum ascendente strangulationem hanc fieri probabile est; sicut & vapores in hypochondriacis adscendentes, & fungorum quorundam esus ac elleborus & venenata quædam idem præstare solent. Atque vapores hos etiam ventriculum & œsophagum petere, illud docet, quod cum difficili respiratione, cardialgia sæpe, nausea & vomitus coniunguntur.

H Possunt

Possunt tamen iidem vapores etiam ad pulmones adscendentes difficilem respirationem excitare; vt & si musculorum thoracis motus lædatur. Si verò ad cor inprimis tendant hi vapores, non solum respiratio læditur, sed & cordis motus cessat, ac veluti syncope comprehensæ fœminæ concidunt. Si porrò ad cerebrum ferantur, actiones animales variè læduntur.

Vnde eleuetur. Vapor autem ille, spiritus malignus, ac aura venenata, ortum habet à sanguine & semine in vtero corruptis, vt & aliis humoribus vitiosis ibi collectis, & malignam ac venenatam naturam induentibus, vt *quæst.* 2. pluribus dicetur.

Sicut enim sanguis ac semen, quæ sunt nostræ generationis primordia, optimæ in corpore nostro sunt substantiæ, ita, dum corrumpuntur, pessimam naturam induunt, vt cap. præced. dictum. Et inprimis semen, vt est nobilissima substantia, ita corruptum pessimum euadit, eique corrupto maior, quàm menstruis, vis est ad noxam vniuerso corpori inferendam, vt docet Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. quo loco etiam ex euentu monstrat, semen suffocationis vterinæ caussam esse, quod scilicet cum fœmina quædam excreuisset crassum plurimumque semen, ab affectu hoc liberata est, quod dum vidua esset collegerat, vt idem, *lib.* 2. *de sem. cap.* 1. *scribit.*

Quibus familiare. Est verò malum hoc magis familiare virginibus ætate iam prouectioribus & libidinosis, ac in venerem pronis, vt etiam viduis ad Venerem procliuioribus, in quibus semen retentum corrumpitur, & prauam hanc qualitatem induit. Quandoque tamen & vetulas cacochymicas hic affectus corripit, inprimis eas, quibus iuuenibus menses non rectè fluxerunt, aut quæ fluore muliebri diu laborarunt, quibusque vitiosi illi humores iam supprimuntur. Interdum & prægnantibus hæc affectio accidit, iis nimirum, quæ corpore sunt cacochymico quibusque praui humores, postquam conceperunt, in corpore retinentur. Quandoque & puerperas hoc malum infestat, quando scilicet lochia non satis fluunt, aut post partum laboriosum, vel abortum, sanguis aut praui humores in vtero relinquuntur.

Omnino autem siue sanguis menstruus, siue semen, siue alius humor mali huius caussa sit, eum peculiari modo corrumpi, & malignitatem inducere necesse est. Aliàs multæ virgines & mulieres sunt, quæ nec Venere vtuntur, nec rectè per menstrua purgantur, vteri tamen suffocatione non laborant. Accidit autem hæc corruptio ob vterum, qui vt peculiarem, quam nulla alia corporis pars, vim habet, ita etiam humores vitiosi, si is rectè sese non habeat, peculiari modo in eo corrumpuntur.

Atque hinc adeo euenit, vt licet in viris semen retentum etiam aliqua symptomata excitet, sicut viro illi, cuius mentionem facit Galenus, 6 *de loc. aff. c.* 5. accidit, qui cum viduus semen diu retinuisset, cibi appetentiam & concoctionem amittebat, vomitu corripiebatur, ac mœstus erat, à quibus symptomatibus statim liber euasit, postquam iterum venere vsus esset: non tamen tam grauia, vt fœminæ, symptomata patiuntur; cùm in viris semen in vasis, vtpote calidioribus retentum, non ita corrumpatur, nec tantam malignitatem acquirat, sicut in fœminis in vtero, ob peculiarem loci naturam. Aliter enim sese habet vterus, cum ad conseruandum semen in fœminis, quàm in viris testes, aliique humores in vtero in fœminis, quàm in vasis spermaticis, in viris admiscentur, & omnia in fœminis laxiora sunt, præcipuè Tuba vterina dicta.

Quo loco contineatur. Continetur autem illa materia corrupta, è qua maligni isti vapores eleuantur, in vasis vteri, testibus, & tubâ vterinâ dicta, vix verò in ipsâ vteri cauitate; cùm ex eâ exitus facilè detur per ceruicem vteri, nec probabile sit, vapores illos iterum sese in vasa penetrare, cum per collum vteri erumpere possint. Vasa equidem illa exilia videntur: in grauidis tamen, aut si aliàs p.n. sanguis in illis detineatur, ita interdum intumescunt, vt digiti quoque crassitiem æquent. Inprimis verò & plerumque maxima huius affectionis caussa colligitur & continetur in Tubâ vterinâ dicta, & testibus. Corpus enim Tubæ fistulosum est & laxum, ac testiculi muliebres è vesiculis quasi simul conglobatis contexti sunt, habentque, vt Vesalius, *de corp. hum. fabric. lib.* 5. *c.* 15. scribit, mulierum testes intus, præter vasa, sinus quosdā tenui aqueoque humore plenos, qui in sanis, velut crassiusculum lactis serū, albus est; in ægris verò & hystericæ affectioni obnoxiis mirè luteus, croceusque, & paulò crassior: id quod obseruauit in nobili quadam puellâ vteri strangulatu laborâte, in qua alterius testis sinuum vnus duntaxat instar maiusculæ pilæ protuberabat, croceo humore, simulque grauissimè olente, venenosumque quid & tetrum præ se ferente infarctus, & conterminas sedes non secus tingeos, quàm aliàs colum intestinum, qua sub iecore fertur, à bilis vesicula luteū reddi cernimus. Et refert Cl. Ioan. Riolanus, *Antropograph lib.* 2. *cap.* 34. se in virginibus hystericis deprehendisse testes pugno grandiores, seroso humore turgentes, quinetiam Tubam vteri amplificatam & dilatatam.

Atque hæc ipsa procul dubio vteri tuba cum testibus est, quam Fernelius & alij quidam Medici tactu pro vtero se deprehendisse scribunt, quanque mulieres Medicis tangendam pro vtero monstrare solent. Etsi enim globus quasi quidam in ventre inferiore percipiatur: tamen is non vterus est, sed testes & tuba vteri. Etenim cum testes penduli sint, & tuba vteri laxa ac mobilis, cùm semine corrupto ac humoribus vitiosis ac flatibus turgent, facilè vsque ad vmbilicum eleuari possunt. Quā de re supra, *parte* 1. *sect.* 2. *cap.* 14. *de ascensu vteri* dictum.

Inuadit autem hoc malum nunc crebrius, nunc rarius, paroxysmique nunc breuiore, nunc longiore tempore durant, pro materiæ copiâ, quæ nunc citius, nunc tardius colligitur, nunc etiam citius, nunc tardius discutitur. *Paroxysmorum hystericorū caussa.* Habent enim & venenatæ tales causæ in corpore humano sua digestionis & exaltationis tempora, quæ vbi attigerunt, subitò & in momento quasi ad agendum erumpunt, & agendi vim, quam occultè continebant, patefaciunt, totumque corpus subitò afficiunt. Præterea humores tales quieti aliquandiu in corpore delitescere possunt, agitati verò in totum corpus auram venenatam emittunt. Cessat verò tandiu malum, & ægra paroxysmo iterum non corripitur, donec materia rursum collecta & iterum exaltata atque agitata fuerit. Cuius rei exemplum videmus & in aliis venenis, vt canis rabidi, cuius exiguum sputum tamdiu in corpore delitescit, donec sua digestionis tempora absoluerit, & exaltatum satis fuerit. Tunc enim, & quidem, sæpe post longum temporis spatium sese exerit, & spiritus ac humorum massam immutat, ac corrumpit, idque facilius, si à caussâ aliquâ euidente agitetur.

Agitant autem humores, & vt vapores isti maligni in mulieribus, ad hystericam affectionem dispositis, eleuentur, faciunt, res odoratæ naribus admotæ, vel dulcia sumpta, terror, atque ira. Postquam enim humores tales vitiosi à quacunque causâ agitantur, vapores ex iis attolluntur, qui cor & caput petunt, imò in totum corpus distribuuntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Est autem huius affectionis non parua varietas & differentia, pro causæ inprimis efficientis magnitudine & diuersitate, & hinc dependente symptomatum varietate, de quibus postea in signis dicetur. Aliquando enim suffocatio & respirationis læsio leuis est, & quæ citò soluitur; aliquando grauis cum syncope, sensus & motus

motus imminutione, ratione manente integrâ; aliquando vehementissima est, & nunc fœmina respiratione, sensibus omnibus & motu priuatur & mortua quasi iacet; aliquando & alij affectus, vomitus, delitia, conuulsiones coniunguntur, vt ita varios affectus hysterica affectio referat, & nunc saltem ad respirationem læsam, nunc ad syncopen, nunc ad apoplexiam, nunc ad epilepsiam & conuulsiuos motus accedat. Præterea, pro diuersitate humoris venenati & maligni, nunc huic vel illi parti aduersi, varia symptomata inducere solet. Aliam enim naturam induit sanguis corruptus, aliam, & longè peiorem, semen, & quidem pro variâ vteri constitutione, aliorúmque humorum admixtione variâ variam.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Quando suffocatio vterina imminet, percipitur lassitudo perpetua totius corporis, crurum imbecillitas, pallor faciei, aspectus tristis, in quibusdam quasi globi cuiusdam motus in ventre percipitur, in nonnullis murmuratio & varij sonitus in ventre audiuntur, scribitque Cornelius Gemma, *lib.* 1. *cosmocrit. c.* 7. in suffocatione vteri laborantibus mirandas interdum voces ex imis visceribus exaudiri, nunc velut ranarum coaxatus, nunc serpentum sibilos, crocitus coruorum, gallorum cucurritus, latratus canum, &c. quæ omnia pro viarum & spiritus erumpentis proportione casus effingat, ita vt interdum dæmoniacum quiddam subesse, vulgus opinetur, & pro ἐγγαστριμύθοις (vide I.C. Scaliger, *ex.* 258. *sect.* 3.) eas habeat, sonitúmque illum loquentis intus dæmonis esse putet. Adsunt & tuctus, oscitatio, pandiculatio, respiratio breuis & crebra, cordis palpitatio, pulsus minutio, cibi fastidium & nausea, actionum animalium torpor. Risus etiam hystericis suffocatione vteri instante accidere solet, & mirabile est, quod refert Scholiographus *ad cap.* 59. *lib.* 1. *Holleri, de morbis internis*, de duabus filiabus Præsidis Rothomagensis, quæ instante paroxysmo risu longo ad horam, aut horas duas capiebantur, quem neque metu iniecto, neque hortatu, neque aliis artibus poterant compescere, & à parentibus interrogatæ & obiurgatæ, respondebant, se non posse continere risum.

Risus in hystericis caussa. Cuius symptomatis miri quæ causa fuerit, explicate equidem ita non facile est: mihi tamen probabile videtur, risum illum accidisse vapore illo ex vtero eleuato sese in membranas thoracis insinuante. Sicut enim aliàs, si latera digitis contrectentur & titillentur, risus excitatur, qui non cessat, donec titillatio intermittatur: ita & simile quid à vapore acri membranas illas suauiter vellicante fieri potest.

Aliæ contra lacrymantur, aliæ vtrumque faciunt, & monitæ ac obiurgatæ etiam non cessant.

Quæ symptomata paroxysmo iam præsente omnia incrementum sumunt, respiratio intercipitur, & fauces quasi constringuntur, vt ægra suffocari videatur; sensus motúsque atque omnes actiones vitales abolentur & deprauantur. Quædam enim delirant, quædam, vt dictum, lacrymantur, quædam vtrumque faciunt, nonnullæ quibusdam partibus conuelluntur; vox intercipitur, aliquibus sensus interiores & exteriores abolentur, quædam verò audiunt, quæ circa se geruntur, & eorum post paroxysmum etiam meminerunt, loqui tamen non possunt. Pulsus etiam imminuitur, toque corpus refrigeratur, oculi clausi manent, ita vt mortuæ planè videantur.

Symptomatum hystericorum caussa. Atque symptomata ista omnia ortum habent ab vno illo vapore maligno ex vtero eleuato, prout ille in diuersas partes distribuitur, earúmque actiones lædit. Vbi enim ad cor fertur, eiusque actiones prosternit, spiritúsque vitales lædit, spirituum vitalium & caloris natiui influxu ad extrema inhibito, imò spiritibus ad cor recurrentibus, totum corpus extra frigescit, & facies pallescit, pulsúsque imminuitur, imò affectus ipse ad lypothymiæ & syncopes naturam accedit. Atque ita cum nec vsus vrgeat, nec facultas fortis sit, & pulsus paruus redditur, & respiratio difficilis euadit. Vbi idem vapor ad cerebrum adscendit, spiritúsque animales turbat, lædit, eorúmque influxum prohibet, sensus & motus animalis læditur, vnde etiam motus thoracis & diaphragmatis impeditur, difficilis respiratio redditur: quod probabilius est, quàm ab vtero adscendente, & à vaporibus diaphragma comprimentibus respirationem lædi.

Et quidem ab isto vapore, prout in diuersas partes facultati animali inseruientes sese insinuat: ita etiam actiones animales variæ læduntur. Vbi enim spirituum animalium fluxus in eos neruos, qui voci edendæ inseruiunt, saltem prohibetur, eodem ferè modo, quo dormientibus in Incubo, vox intercipitur, sensuum verò internorum, vt & auditus organa salua manent. Vbi verò etiam in alia facultatis animalis organa totúmque ferè cerebrum vapor iste penetrat, sensus interni & externi, motúsque animalis, abolentur.

Sub accessionis declinationem humor quidam è locis muliebribus effluit, intestina obmurmurant, oculi attolluntur, genæ rubore suffunduntur, actiones animales restituuntur, corpus incalescit, ægræque suspiriis profundis emissis ad se redeunt.

Suffocationis vterinæ à cognatis symptomatibus differentia. Quæ symptomata omnia si diligenter perpendantur, affectio hæc à cognatis affectibus, non difficulter discernitur. Generalia autem signa tria sunt, quibus ab omnibus aliis affectibus distinguuntur. Primum est, quod morbus hic muliebris est, ac quibusdam fœminis familiaris. Si ergo vel ex ægrâ, vel adstantium relatione cognoscitur, fœminam hystericæ affectioni esse obnoxiam, si talia symptomata ingruunt, de alio affectu suspicari opus non est. Secundum est, quod fœminæ tales de vtero malè habente conqueruntur. Tertium est, quod hystericæ mulieres à paroxysmo liberantur, fœtidis naribus, & suaueolentibus pudendis admotis, quod non accidit in aliis affectibus.

Verùm cum fœmina aliqua hac affectione corripi possit, quæ eâ antea non laborauit, signa, quibus ab aliis symptomatibus discernatur, cognita habere vtile est.

A Syncope. A Syncope distinguitur primò modo inuasionis, qui magis præceps est in Syncope, cùm in suffocatione vterinâ euidentia signa futuri paroxysmi præcedant. Deinde pulsus in Syncope ad sensum cessat, in suffocatione verò vterinâ remanet, etsi paruus sit. In Syncope etiam sudores frigidi adsunt pallórque faciei maior est. Si tamen cor valdè affligatur, omnino syncope interdum cum hystericâ affectione coniungitur. Syncope quoque non ita diu durat, sed breui spatio, vel ad salutem, vel mortem terminatur: suffocatio verò vterina integrum diem, interdum etiam biduum vel triduum durat.

Ab apoplexia. Ab Apoplexiâ modo inuasionis differt, quod hæc subitò sine significatione aliquâ inuadit. Deinde Symptomatibus; quia in hystericâ affectione partes non ita resolutæ sunt, vt in apoplexiâ, & si punguntur, vel ipsis pili extrahantur, id sentiunt, & manu interdum indicant, se dolorem percipere. Non etiam stertor vllus in respirando adest, qualis in apoplecticis animaduerti solet, sed respiratio ferè planè cessat. Post paroxysmum tandem hystericæ plerumque meminerunt eorum, quæ circa ipsas dicta & facta sunt, quod non accidit in apoplexiâ.

Ab epilepsia. Ab Epilepsiâ verò discernitur, quod cõuulsiui motus nec perpetuo coniuncti sunt cum suffocatione vterinâ, nec vbi adsunt, ita vniuersales sunt, vt in Epilepsiâ, sed vnum vel alterum saltem membrum concutiunt. Pulsus quoque in Epilepticis maior est, quàm anteà: in hystericis contrario modo se habet. Præterea quæ hystericâ

hystericâ passione laborant, spumâ circa os non habent, vt Epileptici, sed veluti dormientes excitantur. Epileptici etiam post paroxysmum non meminerunt eorum, quæ circa ipsos acciderunt: Hystericæ verò sæpè eorum, quæ circa ipsas dicta vel gesta sunt, meminerunt. Imò & phantasmatibus agitantur hystericæ, quod non fit in Epilepsiâ, vel aliis cognatis affectibus.

A Lethargo. A Lethargo differt, quod febris, quæ Lethargum comitatur, abest; pulsus etiam in Lethargo maior est.

Hysterica quomodo à mortuis distinguantur. Inprimis verò necessarium est, vt à mortuis hystericæ distinguantur, cùm sæpe instar mortuarum suffocatione vterinâ laborantes iaceant, vt compertum sit, quasdam iam sepultutæ destinatas fuisse, imò quasdam in sepulcro miserè reuixisse, vt Alex. Benedictus, *pract. lib.* 10. *cap.* 10. & Paræus, *lib.* 14. *c.* 19. referunt. Atque inde obseruatur, aut certè obseruari debet, vt mulieres, quæ hoc malo frequenter laborant, si eo corripiantur, non nisi post triduum elapsum sepeliantur. Nonnulli id explorant flocco lanæ carminatæ vel penna leui ori admota, quæ si nô moueatur, ægram pro mortuâ habent: alij speculum tersum ori admouent, & vident, an halitu ex ore emisso inficiatur; alij pelui aqua plenâ pectori impositâ, in quâ si aqua nullo modo moueatur, itidem ægram pro mortuâ habent. Verùm non satis tuta sunt hæc signa. Cùm enim ægræ non respirent, non tantum exspiratur è pulmone, vt inde lana vel penna moueri, vel speculum infici possit, nec pectus ita mouetur, vt aqua in pelui inde moueri queat, sed saltem internâ transpiratione ægræ vitam trahunt, quæ non pectoris aut pulmonum motu perficitur, sed cordis potius internarúmque atteriarum, obscurâ quadam & latenti motione, eodem modo, vt quædam animalia totâ hyeme frigida & mortua videntur, quæ in cauernis vitam trahunt. Certius signum est, si sternutatoria, quæ aliàs etiam paroxysmo tollendo vtilia sunt, naribus immittantur. Si enim ægra adhuc viuit, sternutatione mouebitur. Alij pilos è pudendis euellere iubent. Neque tamen hæc ipsa indicia in graui malo planè certa sunt. Itaque tutissimum, elapsum triduum exspectare.

Signa caussarum. Seminis. Caussarum signa quod attinet, semen in caussâ esse, plurimi ex signis seminis abundantis colligunt. Verùm, vt antea dictum, sola seminis retentio hanc affectionem non inducit. Ideoque etsi fœmina semine abundet, Venerem assumptam intermiserit, & salax sit: tamen semen detentum corrumpi necesse est, si hanc affectionem excitare debet: quod fit vel partium, quibus id continetur, vitio, vel ab aliorum humorum vitiosorum admixtione. Colligitur tamen, à semine hoc malum excitari, si menses rectè sese habent, & respirationis difficultas, vocis interceptio, suffocatio, conuulsiones, & omnia symptomata sint vehementiora, & paroxysmo declinante humor semini similis è pudendis effluat.

Sanguinis menstrui. A sanguine menstruo hoc malum ortum habere colligitur, si fœminæ, præsertim quæ Venere satis vtitur, menses supprimantur, aut non rectè fluant.

Humorum vitiosorum aliorum. Si tandè fœmina & Venere satis vtatur, & menstrua etiam rectè fluant, inprimis si fœmina senio iam vicina sit, aut cacochymica, ex vteri aliquo morbo laborans, non ex semine corrupto, neque ex sanguine menstruo, sed ab excrementitiis humoribus in vtero detentis & corruptis, malum hoc originem sumere indicio est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum quidem plerumque fœminis lethale non est, ipsis tamen & domesticis valdè molestum, & terroris plenum est.

2. Aliquando tamen, superueniente syncope, aut grauibus conuulsionibus, aut calore natiuo exstincto, ægræ è vitâ tolluntur.

3. Quæ à semine est suffocatio Vterinâ, periculosior est, quàm quæ à sanguine; cùo semen corruptum peiorem naturam induat, quàm sanguis. Etsi enim, quæ à mensibus vitiosis fit suffocatio Vterina, etiam satis grauis sit: tamen id non accidit à menstruo sanguine, quatenus talis, sed quatenus alios vitiosos humores, inprimis melancholicum admistum habet.

4. Quò plures partes in consensum trahuntur & afficiuntur, & grauiora symptomata excitantur; & quò respiratio & pulsus magis abolentur, & lipothymia accedit: eò malum periculosius est.

5. Minus verò periculosum malum est, si respiratio non valde lædatur, sensus & motus integri maneant, & paroxysmus non diu duret.

6. Si mulieri suffocatione vteri laboranti sternutatio superueniat, bonum. Nam & naturam excitat & robur cerebri indicat, partémque maligni vaporis in cerebro discutit, & facit, vt vitiosi humores in vtero hærentes euacuentur.

7. In iuuenibus plerumque desinit hoc malum, vbi patere incipiunt. In senioribus verò, si diutius durauerit, vix curatur, propter virium debilitatem, & cacochymiam, quâ scatere solent.

8. In prægnantibus & puerperis periculosum malum est; in illis quidem propter metum abortus; in his verò ob vitium post partum debilitatem.

9. Quò sæpius malum inuadit, & paroxysmi diutius durant, eò periculosius est, metuendúmque, ne respiratione læsâ, & cordis viribus toties debilitatis, ac calore & spiritibus à maligno vapore infestatis, tandem calor natiuus exstinguatur, ægráque intereat, idque magis metuendum, si spuma in ore appareat.

10. Non tamen de vitâ statim desperandum, etsi paroxysmus diu duret, nec ante triduum, vt antea dictum, sepulturæ fœminæ tales tradendæ, multò minus sectionibus anatomicis subiiciendæ; cùm quasdam ferè triduo elapso reuixisse obseruatum sit. Si enim calor cum vitâ euanuerit, neque corpus ab animâ amplius regatur, tunc cadauerosum fœtorem exspitare incipit. Refert hic miram historiam Ambr. Paræus, *lib.* 23. *c.* 46. de Anatomiæ neglectæ parente & instauratore, (procul dubio Vesalium intelligit,) qui cum in Hispaniâ ad nobilem mulierem, quæ ex hysterico strangulatu mortua credebatur, dissecandam vocatus esset; ecce! ad secundam adactæ nouaculæ impressionem de repente ad se illa redire, & artuum, corporisque, quod pro cadauere habebatur motu & clamore, vitæ adhuc superstitis signa præbere cœpit. Quâ re tantum amicorum odium in se conciliauit, vt, periculi euitandi gratiâ, prouinciâ quàm citissimè excedere cogeretur, & non ita multo post mœstitiâ confectus interierit.

Indicationes.

Curationis suffocationis vterinæ duæ partes sunt, vna quæ, præsentem paroxismum respicit; altera, quæ tempus paroxysmo liberum. Illa naturam excitat, vaporem illum malignum ex Vtero adscendentem dissipat, & à membris principalioribus auertit; imò vt ipse humor, è quo eleuatur vapor, euacuetur, operam dat: hæc humorem & mineram, è quâ vapor ille attollitur, aufert, eius generationem prohibet, & omnia, quæ ad humoris illius generationem faciunt, tollit. *Indicationes.*

Curatio in paroxysmo instituenda.

Medicus ergo ad ægram talem vocatus adstantium officia ita disponere debet, ne, quod in terrore plerumque fieri solet, confusis operis ægræ potius molestæ, quàm vtiles fiot. *Curatio in paroxysm.*

Postquam ergo fœmina in lecto supina ita collocata, vt facilius spiret, & fasciæ corporis omnes solutæ fuerint, Naturam excitant, clamores & proprij nominis inclamatio, pilorum, in pudendis præcipuè, aliarumque vellicatio, ligaturæ & frictiones dolorificæ. *Natura excitatio.*

A parribus

Reuulsio. A partibus verò superioribus auram adscendentem reuellunt eædem ligaturæ & frictiones dolorificæ partium inferiorum, femorum, crurum ac pedum, cucurbitulæ sine scarificatione cum multâ flammâ, primò suris & fœmoribus, deinde etiam inguinibus apponitæ.

Naribus graueolentia admouenda, quibus partim vapor ipse discutitur, partim eius adscensus, dum vterus graueolentia auersatur, impeditur, qualia sunt, plumæ auium, inprimis perdicum combustæ, pili, corium, cornua combusta, castoreum, asa fœtida, galbanum, oleum succini. Discutit quoque vaporem illum malignum tura naribus admota. Inprimis vtiles sunt, & à plurimis commendantur, vt præsentaneum auxilium, &

Verrucæ equorum. quod momento quasi mulieres suffocatas reuocet, verrucæ, quæ tibiis equorum adnascuntur, si in furno siccentur, & in puluerem redigantur, & fumus ex eo carbonibus iniecto naribus excipiatur.

Contrà pudendis suaueolentia admouenda, vt zibethum, moschus, gallia & alipta moschata, vt humorum & spirituum motus in vtero versus inferiora reuocetur. In pauperioribus sufficiunt, puluis garyophyllorum, cinamomi, nucis moschatæ.

Vel ℞. *styracis calamita, benzoes, ana* Drach. j. *gallia moschata* Scrup. ß. Cum *mucilag. tragac.*

F. trochisci, qui carbonibus iniiciantur, & fumus per infundibulum in orificium vteri immittatur.

Vel fiat tale Linimentum:

℞. *styrac. calamit, benzoes, ana* Drach. j. *gall. mosch.* Scrup. ß. *zibethi* gr. iij Cum *ol amygd. d.* F Linimentum.

Vel ℞. *moschi, zibethi, ana* gr. iij. *styrac. liquid.* ℈ ß.

Misceatur, & mistura lana bombicina imbuatur, quæ pudendis indatur.

Cauendum tamen hîc tegumentis necessariis, ne odor ille suauis ad nares ægræ pertingat, malumque augeat.

Reuocant etiam & reuellunt materiam ad superiora adscendentem clysteres flatus discutientes aluo iniecti.

Vt ℞. *decocti carminatiui* ℔ j. *el. hiera s.* Drach. vj *bened. laxatiu.* Vnc. ß. *olei* Vnc. ij. *el. de bacc lauri* Vnc. ß. F. Clyster.

Vel ℞. *artemisia, mercurial. maioran, pulegij, ana* Mj. *ruta* Mß. *sem. carui, cumini, ana* Drach. ij. Coq. *in aq. s.* Col. ℔ j. *el. diaphœnic. hiera s. ana* Drach. v. *extr. castorei* Scrup. j. *ol. rutac.* Vnc. j ß. F. Clyster.

Clysterium vicem habere possunt glandes acriores.

Vt verò ipsa materia, quæ vaporem illum emittit, ex vtero tollatur, clysteres vterini & pessi, in maritatis & Venerem expertis, vtero indendi. Cùm verò virginibus cos adhibere non liceat, Nascalia Barbatis dicta, ceruicis vteri orificio apponenda.

Vt ℞. *el. hiera picra, diaphœnic. ana* Drach. ij. *terebinthina* ℥. ß. *mellis mercurial.* Vnc. j. *castorei.* ʒ. ß.

Misc. & cum gossipio F. pessarium vteri ceruici imponendum.

An etiam titillatio & frictio pudendorum institui debeat, dubium. Refert quidem Galenus, viduam quandam restitutam fuisse immisso digito ab obstetrice in vterum, ac semine effuso; & Auicennas, vt idem fiat, præcipit. Verùm cum malum hoc rarò lethale sit, atque alia dentur remedia, quibus à paroxysmo fœminæ excitari possint, frictio verò ista Veneris vicem gerat; à Christiano Medico suadenda non videtur.

Ol. ♃. A Chymicis valde commendatur oleum ♃, quod sic paratur: Solue stannum Anglicum in aqua forti, ex nitro & alumine facto s. artem. Et stannum ipsum paulò post in fundo apparebit in modum calcis albicantis. Hanc calcem exsicca, & per ollas super cucurbita tubulata positas sublima, quemadmodum aliàs fiunt flores ☿ albi; atque ita corpus ♃ sursum fertur in formâ pulueris, seu farinæ candidissimæ. Hunc puluerem solue in aceto destill. & extrahe per biduum, quotidie sæpius vas agitando. Solutiones & extractiones repete per recens acetum destillatum, donec tota completa fuerit extractio. Tandem extractum omne coniunge, & acetum destillatum vsque ad siccitatem inde euapora, aut destilla. Quod remanet, cum spiritu vini extrahe, quemadmodum cum aceto destill. factum: separa vicissim spir. vini vsque ad medietatem. Pone in locum humidum, & enascentur Crystalli, quos demum in liquorem per deliquium solue. Is liquor vmbilico hystericæ immissus, statim suffocationem sistit. Intra à gutt. j. ad ij. ad summum iij. repetiris vicibus exhibetur.

Discutientia sternutatoria. Discutiunt verò vaporem illum malignum, ruta, castoreum, vt & sternutatoria, secundum *aphorism. 35. sect. 5.*

Vt ℞. *ellebori albi*, Scrup. ß. *piperis longi, zinzib. ana* Drach. ß. F. pulu. naribus immittendus.

Vel ℞. *piper. albi, pyrethri, castorei, ana* Scrup. j. *helleb. albi* Scrup. ß. F. puluis.

Naribus quoque oleum succini illinatur.

In aures etiam ol. saluiæ, spicæ, succini, instillari potest.

Linimenta & vng. Tandem extrà vteri regioni vnguenta & emplastra vapores illos malignos discutientia, & vias, per quas humor vitiosus effluat, dilatantia applicanda, nimirum ol. nucum, liliot. albor. rutaceum, anethinum, de Castoreo.

Vt ℞. *olei laurini, rutacei, ana* Vnc. ij. *pulu. sem. cumini, castorei aceto dissol. ana* Drach. ß. *cera parum.* F. Liniment.

Efficax est & vnguentum, quod fit ex sclareâ in butyro coctâ, addito gummi tacamahaca; quod & vmbilico imponi potest.

Vel Cataplasma hoc pectini & vteri regioni imponatur.

℞. *fol. leuistici cum radicib. filicis, mercurial. ana* Mj. *ruta* Mß.

Coq. in vino ad mollitiem, contusis adde *ord. nardini q. s.* F. Cataplasma.

Vel vmbilico applicetur Emplastrum de galbano, chetoneum aut aliud paratum à galbano, pice, castoreo, asâ fœtidâ, aut saltem galbano & asâ fœtidâ confectum.

Vel vteri regioni ea parte, per quam vapor ad superiora adscendere sentitur, theriacâ ol. rutaceo dissoluta illinatur.

Medicamenta interna contra suffocationem vteri. Sumenda verò & ori ægræ infundenda aq. destillata composita, huic affectioni destinata.

Vt ℞. *zedoaria, sem. pastinac. sylu. rad. leuistic. ana* ℥. ij. *myrrha rubr. castorei, ana* Vnc. ß. *rad. pœonia* Vnc. iiij. *visci q. decresc.*) *collecti* Vnc. iij.

Præparatis affunde *aq. matricar*, ℔. iv. ß. *spir. vini* ℔. j. ß.

Stent in vase clauso octo diebus, postea destillentur. Dosis cochlear j. vel per se, vel cum aq. tiliæ aut aliâ conueniente.

Vel exhibeantur aliquot guttæ ol. succini cum aq. artemisiæ, aut theriaca vel Mithridatium in aq. artemis. vel pulegij dissoluta.

Vel trochisci de myrrha in iis dissoluti propinentur, vel etiam hæ pilulæ.

℞. *castorei, myrrha, asa fœtida, ana* Scrup. j. *piper.* Scrup. ß.

Cum *Syr. de artemis. fiant pilula*, quarum duæ vel tres dissolutæ exhibeantur.

In prægnantibus tamen cautè ista medicamenta vsurpanda, ne abortus concitetur, & potius in externorum vsu subsistendum.

Apollonius Menabæus, *de alce c.* 10. scribit, contra suffocationem matricis vngulam alcis præsentaneum esse remedium, & se ab aliis audiuisse, & periculo facto cognouisse, dum rasuram huiuscum radice zedoariæ, alisque exhibuit. Vtiles sunt & iuli nucis iuglandis exsiccari puluerisati, & ad Scrup. ij. cum ol. succini gutt. ij. in conuenienti liquore exhiberi. Vt & radix angelicæ; sicut

ſicut & petaſitæ cum zedoariâ in vino calido exhibita; item peucedani radix in ore detenta.

An vinum in hysterico paroxyſmo exhibere liceat, infra *quæſt*.3. dicetur.

Mercatus fœminis, quæ ex menſtruorum ſuppreſſione hoc malo laborant, tutiſſimum & vtiliſſimum eſſe exiſtimat, ſanguinis è talo miſſionem, nullóque alio vires onere preſſas, vias nimiâ redundantiâ obcœcatas & ſuffocationis periculum leuari citiùs, quàm hoc, exiſtimat. Verùm enimuerò cum in ſuffocatione vterinâ maxima ſit virium proſtratio, & totius corporis refrigeratio, adeò vt ſæpè de vitâ deſpereretur, nullo modo venæſectio tutum eſt remedium. Deinde ſuffocatio vterina non ſaltem à ſanguine ſuppreſſo, naturámque onere quaſi premente, originem habet, cùm multæ fœminæ ſuppreſſione menſium laborent, quæ nihil tale patiuntur, ſed corruptio ſanguinis ſuppreſſi accedat, neceſſe eſt, quam non tollit venæſectio.

Curatio extra paroxyſmum.

Curatio extra paroxyſmum. Poſtquam è paroxyſmo eluctata eſt fœmina, laborandum, ne is recurrat; quod fit cauſſarum remotione. Cùm verò, vt antea dictum, proxima huius affectus cauſa ſit vapor malignus ab vtero eleuatus, hic verò ex ſemine, ſanguine menſtruo, vel alio humore corrupto eleuetur: danda opera, vt ſemen, ſanguis, vel humor corruptus euacuetur, neque quicquam horum ampliùs corrumpatur, vterúſque roboretur.

A ſemine corrupto. Itaque ſi à retento ſemine affectio hæc ortū habeat, vniuerſalibus purgationibus, quæ lenes eſſe debent, ac ſæpè repetendæ ſunt, præmiſſis, eis, quæ ſeminis copioſam generationem prohibent, vtendum, quæ ſupra *ſect*.2. *cap*.13. de gonorrhœa ſunt propoſita. Inprimis verò curandum, ne ſemen in vtero corrumpatur, ac propterea ſi aliquod in vtero vitium ſit, id corrigendum, aut ſi corruptum ſit ſemen; maturè euacuetur, quod commodiſſimè fit clyſteribus vterinis & peſſis ſuprà propoſitis.

Vt reliquiæ verò diſcutiantur, & vterus roboretur conuenientia emplaſtra & vnguenta vteri regioni adhibenda.

Vt ♃. *ſtyrac.liq.* Drach.ij. *garyophyllor.ſem.agni caſti, angelicæ*, ana Drach.ß. *alipta moſch*. Scrup.j. *ol.nardini, lil. alb.ceræ, ana q.ſ.* F. Vnguent.

Vel ♃ *ſem. agni caſti* Drach.j. *ſantal.omn.ana* ℥. ß. *pulu roſ.alb*. Drach.ij. *gummi tacamahaca* Drach.j. *caranna* Drach ij. *alipta moſch*. Drach.ß. *terebinth.ladani, ceræ, ana q.ſ.* F. Emplaſtrum.

Inprimis verò in hoc cauſæ genere bonâ diætâ opus eſt. Vitantur huic affectioni obnoxiæ & ſemine abundantes victu tenui; carnium nimio vſu, vini potu, & omnibus, quæ ſemen copioſum gignunt, abſtineant, laſciuos ſermones, conuerſationes, lectiones Venereas vitent, & ſi Virgines ſint, Viro iungantur.

A menſtruis corruptis. Si verò à menſtruis retentis & corruptis malum originem habeat, ea curatio inſtituenda, quæ ſupra, *ſect*.2. *c*.3. *de menſium ſuppreſſione* eſt propoſita.

Si tandem ab humoribus vitioſis in Vtero collectis affectio hyſterica dependeat, eâ curatione opus eſt, quæ ſupra, *part*.1. *ſect*.2. *c*.6. *de intemperiebus vteri cum materia*, eſt propoſita.

Suffocationi vteri prohibemia. Quia tamen nec ſemen retentum, nec menſtrua ſuppreſſa, nec vitioſi humores in vtero collecti, ſuffocationem vterinam excitant, niſi peculiari modo corrumpantur, & malignitatem occultam ac venenoſitatem induant, communia quædam medicamenta ſunt, quæ humores illos diſcutiunt, malignitati aduerſantur, vterúmque roborant. Parantur verò talia ex *meliſſâ, menthâ, pulegio, calaminthâ, radice angelicæ, imperatoria, mei.*

Radix bryonia. Inprimis efficax & vtilis hic eſt *radix Bryoniæ*, de qua Matthiolus, *in Dioſc.lib*.4.*cap*.176. ſcribit, quod mulier quædam, quæ longo tempore huic malo obnoxia fuit, cùm vinum album bibiſſet, in quo Vitis albæ radicis vncia vna efferbuiſſet dormitum itura ſemel in hebdomade, atque hoc medicamento per annum vſa fuiſſet, optimè ex illo morbo conualuiſſe.

Vtiles ſunt hîc Aquæ hyſtericæ dictæ, inter quas & hæc: *Aqua hyſterica.*

♃. *Radic.leuiſtic.pæoniæ,angelicæ, zedoar.ana.* Vnc.j. *Viſci q.*☽ *decreſc.coll.* Vnc.ij. *menthæ, meliſſ. calaminth.betonic.ana* Mj. *ſem.dauci, paſtinac. ſylueſtris, caſtorei, ana* Vnc.ß.

Contuſis affunde *aq.matricar.& vini albi,ana q.ſ.*

Stent in infuſione 8. diebus, poſtea deſtillentur.

Vel ♃. *rad. bryon. valerian. mei, angelic. ana* Vnc.ß. *meliſſ.calaminth.puleg.betonic.ana* Mß. Coq. in vino. *Decoctum.*

Col. Adde *Syr.de artemiſ.* Vnc.j.

F. hauſtus pro tribus doſibus.

Vel ♃. *rad.angel.brion.ana* Vnc. ß. *meliſſ. puleg.artemiſ.ana* Mj. *flor.roſmarin*. Mß.

Suſpendantur in ſacculo in vino, de quo ægra bibat.

Caſtoreum quoque ſolum ſingulis diebus Drach.ß. pondere cum conuenienti liquore ſumptum, vtile eſt.

Chymici non ſolùm in hoc affectu, ſed & menſibus inordinatis, ſuppreſſis, fluore albo, ⊖lum ♂tis commendant, ſi gran.j. cum gr.ij. ſacchari, aliquot ſeptimanis in vino vel alio liquore conuenienre exhibeatur.

Puluetes tales concinnari poſſunt. *Pulueres.*

♃. *ſem.dauci,cumini,paſtinac.ſylu.ana* Drach.j.

F. pulu. Detur Drach.j.

Vel ♃. *fæculæ bryon.* Drach.ij. *ſem. cymini, paſtinac. ſylu.ana* Drach.j. *ſuccini prep.* Drach.ß. *garyophyl.* ℈.ij. *cinamom.* ℈.j. F. puluis.

Vtiles ſunt ſpecies diagalangæ, diacalaminthæ, diacinam. diamoſchi, & inde confectæ rotulæ. *Species aromat.*

Vt & hæ pilulæ. *Pilulæ.*

♃. *Caſtorei* Scrup.j. *aſæ fœtidæ* Sc.ß. *myrrh. galbani, ſagapeni, ana* Scr.j. *mellis mercurialis q.ſ.*

F. pil. De quibus fœmina frequenter Scrup. ß. vel Scr.j. ſumat.

Vtilis eſt & theriaca & Mithridatium.

Vel fiat tale electuarium.

♃. *conſeru.anthos,betonic.meliſſæ,ana* Vnc.j.ß. *ſpec.diamoſch.diacalaminth.ana* Drach.ß. *cum ſyr.de artemiſ.* *Electuarium.*

F. Electuatium.

Vel ♃. *Conſeru. maioran. anthos.bugloſſæ, ana* Vnc.ij. *theriacæ, Mithridat. ana* Drach.ij. *ſpec. diacymini, diamoſchi,ana* Drach.ß. *cum ſyr.de artemiſ.* F. Electuarium.

Caueant ſimul fœminæ huic affectioni obnoxiæ, ne rerum ſuaueolentium odores naribus excipiant, ſed potius globos ſeu poma ex caſtoreo, galbano, aſâ fœtidâ, ſagapeno, manibus geſtent, aut caſtoreum ſaltem ſecum ferant. Vitent etiam mel & omnia dulcia, quæ æquè, vt ſuaueolentia, vterum commouere ſolent.

Extra quoque, quæ ſemen & humores corruptos diſcutiunt, applicentur, qualia ferè *de menſ. ſuppreſſ.* propoſita. Vt *Externa.*

♃. *radic.ireos,rubiæ,lilior.alb. valerianæ, angelicæ, ana* Vnc.j. *artemiſiæ, nepethæ, matricariæ, meliſſæ, ana.* M.ij. *baccar. lauri, iuniperi, ana* M.ß. Coq. pro fotu aut balneo.

Vel venter inferior inungatur *ol. lil. albor. angelica, ethriacâ.*

Vel ♃. *theriaca* Vnc.ß. *ſem.viticis* Drach.j. *ol.angelicæ,cumin,ana* Scr.j.

Incorporentur cum *emplaſtro de baccis lauri.* F. Emplaſtrum.

QVÆSTIO I.

Qualiſnam propriè affectus p.n. ſit ſuffocatio vterina.

De Naturâ affectionis huius Medici valde diſcrepant. Alij enim ad morbos referunt, & intemperiem frigidam eſſe ſtatuunt, ideo, quod fœminæ hoc malo *Suffocatio vterina quales affectus.*

correptæ

correptæ adeo toto corpore refrigerantur, vt à mortuis vix discerni possint. Alij refrigerationem istam agnoscunt, sed eam non morbum intemperiei esse statuunt, sed saltem qualitatem mutatam, ideo, quod intemperies, quæ morbum constituit, nec citò fiat, nec citò desinat, sed sensim & successiuè generetur; suffocatio verò vterina citò oriatur & citò desinat, & refrigeratio illa nullis contra intemperiem frigidam adhibitis remediis sponte caussâ sublatâ cesset, & propterea etiam nulla actionum læsio inde sequatur. Quâ in re quidem, dum istam refrigerationem non ad morbos intemperiei, sed saltem ad qualitates mutatas referunt, rectè sentiunt. Veruntamen refrigeratio ista non præcipuum est symptoma, nec per eam solam definiri potest, cùm longè grauiora coniungantur. Alij actionem læsam esse statuunt. Sed ij rursum in varias sententias abeunt. Alij enim respirationem læsam, alij syncopen, alij conuulsionem esse dicunt.

Verùm si rem diligenter perpendamus, vno symptomate hoc malum definiri potest; cum vix vnum saltem adsit, sed plura, neque semper eadem. Conuulsio certè non semper adest, nec omnes hystericæ conuelluntur, sed multæ quietæ, immobiles, & quasi mortuæ iacent; interim alia adsunt symptomata. Vapor enim iste malignus ac venenatus varias functiones lædit, prout in hanc vel illam partem fertur, & prout is copiosus vel paucus, magis vel minus malignus est.

Primò quidem ferè semper respiratio læditur, sed & non semper sola, verùm viribus cordis prostratis lypothymia, syncope, & pulsus mutatio accidit, & hinc totum corpus refrigeratur. Interdum & actiones animales læduntur, & ægræque vertigine corripiuntur, delirant, conuelluntur, sensus & motus abolentur, vt ægræ concidant, vt supra de differentiis, & signis diagnosticis pluribus dictum.

Neque mirum alicui videri debet, à tam exiguo vapore, spiritu vel aurâ, tot & tam grauia induci symptomata. Non enim manifestis agit qualitatibus, sed occultâ malignitate, cuius corpus humanum variè afficiendi vis est, vt in venenis patet. Neque etiam per vnam viam & ad vnam saltem partem vapor iste ex vtero eleuatus fertur, sed varias, & quidem nunc plures, nunc pauciores.

QVÆSTIO II.

Quæsit vera caussa suffocationis vterinæ.

Quæ caussa suffocationis vterinæ. De caussis suffocationis vterinæ variæ sunt Medicorum opiniones, quæ tamen omnes ad duas classes redigi possunt, etsi vtrobique in specie non planè conueniunt.

Alij enim ab ascensu vteri, alij à vapore ex vtero adscendente suffocationem vteri prouenire statuunt.

Qui priorem opinionem sequuntur, inprimis ad respirationem læsam respiciunt, eiusque proximam caussam esse statuunt compressionem diaphragmatis; hanc verò fieri ab vteri adscensu, dum scilicet vterus versus cor, vt ab eo spiritus & sanguinem accipiat, adscendat, atque ita diaphragma comprimat. Alij adscensum hunc vteri per conuulsionem explicant, idque variè. Alij ab irritatione eam fieri putant. Ita scribit Mercatus (qui tamen in causis huius morbi reddendis parum sibi constat) si sperma in vteri cauitate & vasis corrumpatur, vterum magno neruorum musculorumque nexu conuelli, vt eius virulentiam exprimere & expellere possit.

Alij verò à plenitudine & inanitione conuulsionem hanc fieri statuunt. A plenitudine quidem, dum ligamenta & vasa ad vterum pertingentia, ab humorum copiâ obstruuntur. Hoc enim si fiat, vteri conuulsionem & ad superiora vel latera contractionem fieri statuunt; in quâ repleto corpore, quantum vterus in latum & profundum extendatur, tantum in longitudine abbreuiatur.

A siccitate verò alij aliter conuulsionem fieri dicunt. Autor libri de steril. præfocationem vteri ideo fieri scribit, quod vasa vteri inanita stimulent naturam, quæ exsiccata sursum moueantur, vt humiditatem à corde caloris natiui fonte accipiant. Alij verò ideo propter siccitatem suffocationem vteri fieri statuunt, quia vterus maximè neruosus est. Cùm autem nerui omnes à cerebro oriantur, exsiccato vtero necessariò compati cerebrum, & cerebro autem maximè patiente cor in consensum spiritibus trahi.

Mercatus cum animaduerteret ista omnia vix defendi posse, scribit, Hippocratis de vteri adscensu & motu ad alias partes verba non intelligenda esse, vt sonant, cum vterus reuera situm non mutet, sed ita, quod vterus venis, arteriis & filamentis alligetur variis corporis particulis, quæ vel repleta, vel inanita & exiccata conuellantur, damnumque circa illam partem inferant; haud secus, quàm si vterus iisdem partibus incumberet.

Suffocatio vteri non consistit saltem in respiratione læsa. Verùm ista omninò à veritate aliena sunt. Primò enim non solùm ad respirationem læsam respiciendum est; sed longè plura adhuc in suffocatione vterinâ contingunt symptomata, syncope, pulsus mutatio sensuumque & motus animalis læsio, quæ nullo modo à solâ diaphragmatis compressione prouenire possunt, sed talis causa quærenda, à quâ omnia, quæ in suffocatione vterinâ contingunt, symptomata deduci possunt.

Vterus non adscendit versus diaphragma. Deinde ipsum vterum versus diaphragma adscendentem mali huius causam esse, equidem à Platone desumptum videtur, qui, *in Timæo*, scribit, vterum ceu animal prolem generare cupiens, si intempestiuè diuque infructuosum fuerit, succensens, ægrè ferre, erransque per totum corpus & spirituum meatum obstruens, ac respirare non sinens, in extremam anxietatem deiicere, atque multos alios morbos excitare. Verùm ista opinio solidè à Galeno, *6. de loc. aff. cap. 5.* refutata est, & vterum adscendere non posse, supra, *part. 1. sect. 1. cap. 14. de adscensu vteri*, satis monstratum.

Vterus in suffocatione vterinâ non conuellitur. Tertiò & ea quæ de Conuulsione vteri dicuntur omnino falsa sunt, neque tale quid animaduertitur. Et si, vt vult Mercatus, à seminis corrupti malignitate vterus conuelleretur, vt id excuteret, potius versus inferiora fieret tetractio. Et siue ex plenitudine, siue ex inanitione vterus conuelleretur, potius descenderet, & versus inferiora retraheretur, quàm vt versus superiora adscenderet. Neque etiam vterus inanitus, & ob exsiccationem versus superiora, vt reficiatur, adscendit. Non enim vterus, vt sanguinem & spiritus attrahat, opus habet, vt corpore suo adscendat, sed vasa habet, quæ sanguinem & spiritus continent, è quibus sibi necessarium alimentum & sanguinem ac spiritus, loco non mutato, attrahit, sicut & reliquæ corporis partes omnes idem faciunt, quæ quietæ in suo loco alimentum sibi alliciunt.

Neque etiam ob siccitatem & neruosæ substantiæ exsiccationem, propter quam contrahatur, & in consensum cerebrum trahatur, hæc affectio oritur. Non enim solùm cerebrum afficitur, sed etiam cor, & plerumque cor prius, quàm cerebrum. Tandem nec Mercati effugium locum habet, cum putat, non ipsum vterum, sed potius vasa ad vterum tendentia, seu repleta, seu inanita conuelli: siquidem probabile non est, in corpore viuente venas & arterias ita repleri, seu inaniri posse; vt ita conuellantur, & conuulsione, tam grauia symptomata excitentur.

Vera suffocationis vterinæ caussa. Itaque non opus est, tot causas comminisci, cùm vnicus ille vapor ex vtero ad superiora adscendens omnium horum symptomatum caussa esse possit, pro vt in hanc vel illam partem fertur, eamque infestat. Fer-

nelius equidem inter vteri suffocationem & adscensum distinguit, & separatim de iis tractat, & suffocationem vteri à vapore ex vtero sublato fieri statuit; adscensum verò vteri ab ipsius vteri corpore versus superiora eleuato fieri existimat, & in adscensu vteri non ea, quæ in strangulatione, fieri symptomata, docet, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, cum animi defectione, at sine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Verùm sine caussâ id facere videtur. Etenim hystericæ affectionis multi gradus sunt, qui ab eadem caussâ, copiâ & malignitate differente, proueniunt. Nam fieri potest, vt vapor ille malignus in testibus & tubâ vterinâ moueatur, & tubam vterinam aliquousque eleuet, quia tamen conclusus maximam partem in eâ manet, non grauiora, & non nisi ea, quæ Fernelius recenset, & quæ suffocationis vterinæ initia sunt, symptomata excitat. Si verò idem vapor viam ad venas & arterias inueniat, & per eas ad cor & cerebrum penetret, plura symptomata, atque omnia, quæ in suffocatione vteri fieri dicuntur, symptomata inducit. Et rem sese ita habere vel illud docet, quod circa principium hystericæ affectionis manifesta quædam agitatio, & quasi globus quidam, quem fœminæ pro vtero habent, percipitur, cui inhibendo ægræ adstantium operam implorare solent, quæ vel manibus globum illum versus inferiora comprimunt, vel fasciâ latâ hypogastrium constringunt, atque ita efficiunt, vt vaporis illius ascensus prohibeatur.

Vapor affectionis hystericæ caussa qualis. Vaporem illum ergo ex vtero adscendentem meritò pro vnicâ affectionis hystericæ caussâ agnoscimus. De eo ipso autem vapore alij aliter sentiunt. Nonnulli enim saltem hîc in qualitatibus manifestis consistunt, & vaporem hunc frigidum esse, atque ab eo vniuersum corpus adeo refrigerari, vt & respiratio & pulsus sensu deprehendi nequeant, statuunt. Cum enim totum corpus, & in eo cor ac spiritus vehementer refrigerentur, non putant necessarium esse, amplius aëris externi attractionem, quæ fit ad caloris contemperationem, neque etiam exspirationem fuliginosarum exhalationum, quæ, calore tunc imminuto non eleuantur. Verùm non credibile est, à tantillo vapore vniuersum corpus ita refrigerari posse, sed vero magis consentaneum est, docentque symptomata, (quæ nec tot, & tam varia, nec tam grauia; nec tam subitò ingruentia, à sola frigiditate prouenire possunt,) potius à maligno vapore & spiritu affectionem istam dependere, qui cum sit spiritus vitalibus aduersissimus, functiones cordis lædit, simulque respirationem. Atque refrigeratio totius à cordis functionibus læsis proficiscitur, sicut & respiratio læsa, non verò refrigeratio totius cordis actionum læsarum & respirationis læsæ caussa est. Corde enim læso & spiritibus vitalibus vel suffocatis vel corruptis, etiam animalium spirituum generatio sese rectè non habet, & spiritibus animalibus non sufficienter in neruos & musculos influentibus, thoracis quoque motus læditur. Imò vapor iste malignus etiam animalibus spiritibus inimicus est. Agnouit vaporis huius malignitatem Galenus, qui, *6. de loc. aff. cap. 5.* vbi de affectione hystericâ agit, huius vaporis malignitatem torpedinis veneno, phalangum morsui, & ictui scorpionis comparat: quæ venena etsi omnia sint mole exigua, in corpus tamen humanum recepta, exiguo temporis spatio istud vehementissimè afficiunt & immutant, & grauissima symptomata in eo excitant.

Vnde vapor iste malignus eleuatur. Porrò non de minerâ & materiâ, è quâ ille vapor eleuatur, Autores planè consentiunt. Platero enim vero adeò consentaneum non videtur, etiam à semine retento & corrupto hanc affectionem excitari, ideò, quod quandiu semen in propriis vasis continetur, vix suam naturam amittat, & si ex iis effusum retentum sit, erosionem potius illius loci, quàm talia procreet accidentia. Verùm semen illud non semper putum est, sed ei sæpe alij humores vitiosi admiscentur, nec vasa illa, quæ semen continent, semper bene constituta, sed intemperata sunt, & intumescunt, vt supra dictum. Interim libenter concedimus, non semper seminis vitium ad hanc affectionem inducendam necessarium esse, sed quiuis humor hoc modo in vtero corruptos idem præstare potest. Neque etiam simpliciter seminis vel sanguinis menstrui retentio, huius mali causa est, cum & eas, quæ vterum gestant, & quæ viri consuetudine fruuntur, æquè, vt alias hoc malum infestet, & contra in cœnobiis plurimas virgines viuere videamus, quæ diu semen retinuerunt, nec tamen hystericis affectionibus sunt obnoxiæ: sed corruptio ex loci naturâ, vt humor & vapor hic malignus generetur, accedat, necesse est; quæ peculiaris omnino est in vtero, quàm in aliis partibus. Vnde enim vita, vt loquitur Fernelius, illinc & summa veneni pernicies excitatur.

QVÆSTIO III.

An Vinum in hysterico paroxysmo exhibere liceat?

Vinum in hysterico paroxysmo an exhibere liceat. Suasisse id videtur Hippocrates, dum, *1. de nat. mul.* ita scribit. *Si vteri ad hepar accesserint, muta derepentè fit mulier, & dentes conserit: tum manibus subtus depelle, ac infra hepar & hypochondria fasciâ mulierem constringito, ac ore aperto vinum odoriferum infunde; naribus graueolentia offer, subtus verò aromatis bene redolentibus suffito.* Et summa refrigeratio corporis, viriumque lapsus id postulare videtur, cum vires vix aliud citius reficiat, quàm vinum generosum. Contrà Auicennas scribit: *Caue, ne des eis in potu Vinum; quoniam aqua est eis conuenientior, neque carnes grossas, & ea, quæ addunt in carne & spermate.* Et ratio id quoque suadere videtur, quoniam vini potus materiam vitiosam magis agitare, pluresque vapores excitare potest. Mercatus, vt Hippocratem cum Auicennâ conciliaret, statuit, Hippocratem acceptâ à virtute deficiente indicatione, quæ cæteris præpollet Indicationibus, pro reficiendo virtutis robore vinum odoriferum exhiberi suasisse; Auicennam verò cum ex sanguinis redundantiâ & coacervatâ in vtero spermatis copiâ præfocatio orta fuerit, tum ea, quæ sanguinem & sperma in viduis & virginibus adaugent, rectè vetare, qualia sunt, caro & vinum. Si verò præfocatio vteri fit ex obstructione venarum à sanguine crasso factâ, se aquæ potum penitus dissuadere, vinumque album & tenue præbendum arbitrari.

Verùm, vt controuersia decidatur, hoc attendendum, hic de tempore paroxysmi quæstionem esse, in quo ob subitum virium lapsum & ingruentem syncopen, rectè vinum, vt præsentaneum auxilium exhibetur. Ideoque loco Hippocratis præter rem obiicitur locus Auicennæ, qui non de paroxysmo hysterico loquitur, se de diætâ extra paroxysmum, in iis saltem, quæ ex seminis copiâ in hunc affectum incidunt. Iis enim rectè aquam, quàm Vinum, vtiliorem esse, dicit, & omnia, quæ multum seminis generant, prohibet. Neque mirum est, vt paucum vinum, quod pro reficiendis saltem viribus exhibetur, statim ad vterum penetret, humoresque vitiosos in eo agitet.

CAPVT V.

De Furore vterino.

Furor vterinus. Ex vtero & aliud graue, & turpe symptoma ortum habet, quod virgines, præcipuè viro maturas, interdum tamen & viduas ac alias fœminas Venerem expertas,

expertis, infestare solet, quod Furorem vterinum appellant, quo quæ corripiuntur fœminæ, pudore & verecundiâ omni abiectâ, & nullâ honestatis ratione habitâ, lasciuis & obscænis sermonibus delectantur, Venerem auidè & furiosè quasi experunt, & ad eam viros inuitant, iisque se prostituunt, omniaque audent, quæ ad explendam Venerem facere possunt.

Differt à salacitate. Ex quo patet, affectum hunc à salacitate diuersum esse. Etsi enim in salacitate quoque sit magnus Veneris appetitus: tamen nullum adest delirium, & fœminæ salaces intra honestatis rationis limites adhuc se continent, & si quid peccant, tamen occultè id faciunt, in præsentiâ verò aliatum appetitum illum Venereum celant.

A pruritu vteri. Ita etiam differt à pruritu vteri seu pudendi. Pruritus enim iste in senioribus etiam ortus sine libidine & Veneris appetitu esse potest, & si fit in pudendis non eo loco, qui Veneris appetitus primaria sedes est; & si sit coniunctus cum appetitu Venereo, saltem salacitatem parit, & fœminas libidinosas facit, sine delirio & furore, quales fuerunt Semiramis Regina & Messalina, quæ lassari quidem poterat Venere, sed non satiari. Si cui affectui est similis, satyriasi in Viris est similis, cùm in eo partes, in quibus Veneris appetitus maximè residet, turgeant & intumescant, vt extra prominere videantur.

Vteri feruor. Est quidem & alius affectus huic cognatus, quem vteri vel matricis feruorem Antiqui appellarunt, quãdo nimirum vniuersa vteri substantia & totum eius corpus incalescit, cum dolore & lumborum grauitate, horripilatione, fastidio, & vrinæ ac excrementorum alui suppressione, & fœmina coitum vehementer appetit, sed ob dolorem Venere vti pertimescit. Verùm à solâ intemperie vteri calidâ prouenit iste affectus, non à seminis acrimoniâ, vt furor vterinus.

Ad furorem vterinum pertinet & illud symptoma, quo nobilem aliquam fœminam, ætatis mediocris, bonæ habitudinis, sanguineam, albam, carnosam & facie rubram, elegantis corporis aliasque pudicam, correptam fuisse scribit Matthæus de Gradibus, *cons.* 80. Ea, cum non esset prægnans, per interualla quædam in mentis perturbationem incidit, & furiosa quasi euasit. Primùm totum corpus eius tremuit, omnesque eius partes, etsi immobiles detinerentur, in ventre eius sonitus audiebantur, & hinc præter solitum Veneris ac libidinis cupido inuasit, cui immoderato appetitui cum vir satisfacere siue non posset, siue non vellet, reddebatur vigilans, & incipiebat quasi insanire. Postquam verò à viro concepit, semper libera fuit ab omnibus hisce accidentibus; si verò post partum intra annum aut duos non conciperet, in pristinum furorem incidere solebat.

Furor vterinus quid. Est nimirum hîc affectus Veneris immoderatus appetitus, fœminas ad insaniam ferè redigens, à seminis copiâ & acrimoniâ, ac peculiari qualitate ortum habens: Seu, delirium ex immodico Veneris appetitu ortum. Cum autem delirium hoc sine febre sit, & cum ardore coniunctum, maniæ est proximum.

Appetitus nimirum naturalis sensitiuum stimulat, qui etsi à ratione corrigi & supprimi deberet: tamen, vt in caussis iam dicetur, cum sit nimius, ratio succumbit, & vincitur, & delirium quasi excitatur, vt fœminæ, omnis honestatis oblitæ, obscœna loquantur, appetant & faciant; imò quandoque etiam mortem sibi ipsis afferant. Et cum varia hîc appetitus naturalis & sensitiui pugna sit cum ratione, quæ in honestis fœminis moderari & supprimere appetitum conatur, hinc huius affectus quidam gradus seu differentiæ oriuntur. Interdum enim honestæ fœminæ hunc appetitum persentiscunt, sed eum, quantum possunt, supprimunt, nec præ pudore patefacere audent, vnde præ nimio Veneris appetitu contabescunt. Interdum verò fœminæ ab appetitu illo vincuntur, vt eum rectâ ratione nec moderari nec celare possint, vnde cum impudentiâ & audaciâ, nullâ verecundiæ habitâ ratione, cogitationes suas liberè proferunt, & turpia atque obscœna loquuntur, virosque sine pudore sectantur, & solicitare audent. Ideoque plurimi statuunt hoc affectu laborasse virgines illas Milesias, & mulieres Lugdunenses. De Virginibus enim Milesiis refert Plutarchus, *de virtute mulier.* eas cateruatim sese suspendisse, nec potuisse moniris, precibus aut vllâ ui impediri. De Lugdunensibus verò mulieribus refertur, quod cateruatim sese in fluuios & puteos præcipitarint, quod ideò factum esse putant, quod cum summo Veneris appetitu laborarent, nec tamen præ pudore affectum hunc patefacere auderent, nec etiam appetitum illum tolerare possent, præ impatientiâ vitam laqueo & aquâ finire aggressæ sunt; sicut de peste illâ Atheniensi scribit Lucretius, *lib.6.* quod ægri præ ardore in fluuios se præcipitarint: & amore insano quosdam laborantes, cùm re amatâ potiri non possent, sibi ipsis violentas manus intulisse, ex historiis notum est. *Virginum Milesiarum affectus.* *Mulierum Lugdunensium.* Atque sententiæ huic fauere videtur ipse Hippocrates, qui, *lib. de morb. virgin. Muliebris natura*, inquit, *magis est abiecti & infirmi animi quàm virilis, ac proinde Virgines, vbi iam maturæ sunt, viro, nisi habeant effluxus conuenientes, materia ista præ multitudine regurgitat ad diaphragma, vbi primum cor infatuatur, deinde delirium succedit, & propter istam compressionem strangulationes sibi parant, & mortem, velut quoddam bonum, sibi exoptant.*

Verùm vix credibile est, tot fœminas hoc affectu, qui aliàs rarus est, simul laborasse, & ita de morte sibi consciscenda quasi conuenisse: sed magis probabile est, nouam istam & communem fuisse insaniam, quâ qui laborabant, mortem expetebant. Et forsan etiam dæmonis flatus & astus accessit.

Caussæ.

Caussæ. Duo verò in hoc malo affectus p.n. concurrunt, vnus est in cerebro, nimirum appetitus immoderatus, seu imaginatio, imò forsan etiam ratiocinatio deprauata, circa insatiabilem Veneris appetitum, qui animalis facultatis deprauatio est: Alter verò, & à quo appetitus animalis vitiatus oritur, est appetitus naturalis Veneris nimius. Vt enim in aliis actionibus naturalis appetitus sensitiuum mouet, hic verò ipsam etiam ratiocinationem, quæ tamen vtrumque, si omnia rectè sese habent, moderatur: tamen appetitus sensitiuus interdum rationalem vincit, vnde vt Poëta ait.

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas,

Et multa contra honestatem, & rectam rationem, & verbis & factis committuntur. Nonnulli quidem delirium hoc oriri à vapore per spinalem medullam, & vasa ad cerebrum pertingentia à semine calido adscendente existimant, qui spiritus animales turbet, atque hoc delirium excitet. Verùm non puto necessarium esse hunc vaporem ex semine adscensum, sed solùm nimium appetitum sufficere. Cum enim in viris amor insanus è continuâ de re amata cogitatione excitari possit, sine vaporis alicuius spiritus turbantis communicatione & è testibus adscensu; idem etiam in fœminis accidere potest ex nimio appetitu, qui imaginationem & ipsam rationem quoque vincit.

Prima ergo huius affectus causa est seminis copia, caliditas & acrimonia præternaturalis quidem, naturali tamen simillima, & lenis mordicationis particeps, & ὀργασμὸς, ac, vt sic dicam, turgentia, naturam ad sui expulsionem stimulans, & ad Veneris appetitum irritans.

Nonnulli semen etiam putrescere, & putredine istam acrimoniam acquirere statuunt. Verùm si semen putresceret, procul dubio malignam & venenatam qualitatem induceret, & suffocationem vterinam excitaret

excitaret. Vero magis consentaneum est, quod semen intra vasa sua propria saltem incalescit, & maiorem, quàm naturaliter solet, acrimoniam acquirit, naturam tamen & formam suam retinet,(quod non fit in semine corrupto, quod suffocationem vterinam excitat) & ita nulla praua symptomata inducit, sed saltem Veneris nimium appetitum excitat.

Quamuis autem Hippocrates, *in lib. de morb.virgin.* retentum sanguinem menstruum causam huius mali esse dicit: tameo id non accipiendum est de caussâ proxima, cum obseruatum sit, fœminas quasdam,quibus menses rectè fluxerunt, hoc malo laborasse, sed de remotâ. Sanguis enim menstruus retentus (sed is calidior tantùm) facit,vt vteri vasa, & ita etiam semen in eo incalescat.

Pars affecta. Cerebrum itaque est pars affecta saltem per consensum, læduntúrque functiones animales ob errorem externum, seu obiectum nimis vehemens. Pars verò *Veneris appetitus in qua parte resideat.* primariò affecta est Vterus, & quidem ea eius pars, in quâ Veneris appetitus præcipuè viget, quam cum nonnulli Nympham nominent, inde etiam Nymphomania à nonnullis hîc affectus appellatur; quæ pars *Nymphomania.* etiam manifestè in furore vterino intumescit & incalescit.

Verum notandum, primò Nymphas propriè dictas non esse sedem appetitus Venerei, sed Clitoridem. Quia tamen veteribus Anatomicis Clitoridis nomine Nympha accepta fuit, vt ex Galeno, 11. *de vsu part. cap.3.* patet, etiam Nymphomania à nonnullis, vt dictum, hîc affectus appellatur, Deinde malè à Mercato Nymphotomiam hoc symptoma appellari. Facit *Nymphotomia.* equidem Nymphotomiæ mentionem P. Ægineta, *lib.6. de re med. cap.70.* verùm non intelligit per nymphotomiam symptoma, de quo iam agimus, sed operationem chirurgicam, quo Nymphæ excrescentes (de quo affectu supra, *part.1.sect.1.cap.2.* dictum) seu Clitoris excrescés(Nympha enim pro clitoride hîc accipitur) abscinditur: quod Ægyptios olim nupturis virginibus facere solebant, vt docet Galenus, *in introductorio cap.10.*

Nimia autem seminis caliditas, vt ad rem redeamus, & actimonia contrahitur ab vteri caliditate, eaque insigni & ad semen acre generandum dispositâ, vt & humoribus calidis in vtero fœminarum collectis, sicut eram ex sanguine calidiore, è quo generatur.

Intemperiem autem istam vteri calidam Mercatus præcipuè in eâ parte residere putat, in qua maximè appetentia viget, quod vt simpliciter non nego, eum partem primariò affectam eam esse, in quâ appetitus Veneris maximè resider, supra dixerim: ita cum de caussâ quæritur, mihi probabile videtur, intemperiem istam maximè residere in iis partibus, quæ generationi seminis dicatæ sunt, restibus nimirum & vasis spermaticis ipsis annexis. Ab iis enim vbi semen calidus generatur, idque postea turget in parte, in quâ is præcipuè viget, Veneris appetitus excitatur. Atque apparet hoc ex eo, quod sæpe inflammationes in vtero, vt & vlcera accidunt, & tamen furor iste vterinus non excitatur; quod ideò euenit,quia non semen præcipuè incalescit, atque hinc libidinis ille stimulus non excitatur.

Hinc etiam manifestum euadit, huic affectui maximè obnoxias esse Virgines alacriores & λάγνους, vt & nigricantes, sanguinemque nonnihil adustum habentes, & ætate florente constitutas, quales sunt eæ inprimis, quibus menses fluere incipiunt, quas propterea Aristoteles, 7. *de gen. animal.* diligenter custodiendas monet; vt & iuniores viduæ, & nuptæ steriles propter impotentiam ignaui mariti

Ad intemperiem autem istam cùm vteri, tùm sanginis, conciliandam faciunt & caussæ externæ, ciborum nimirum calefacientium & aromatibus nimis conditorum vsus,vini meracioris potus,vt & medicamenta, quæ partes genitales calefacere possunt; ferturque quasdam incidisse in hunc affectum ob haustum vini Hippocratici,in quo aliquid boracis dissolutum fuerat; aliis post congressum cum viris, qui ad Venerem augendam & voluptatem fœminis conciliandam, membrum virile moscho & oleis calidioribus inunxerant. Quò etiam facit vita otiosa, deliciis, voluptatibus, choreis dedita, conuersatio cum adolescentibus, lectio rerum Venerearum.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ hoc affectu corripiuntur, primò, *Signa.* cum stimulos Veneris sentiunt, appetitum Veneris tamen præ pudore manifestare non audent, taciturnæ sunt & tristes, oculos hinc & inde lasciuius conuertunt, & de re Venereâ factâ mentione iis facies rubore suffunditur, & pulsus mutatur; vnde Galenus ex pulsu mulierum furibundos amores se cognouisse gloriatur. Postea verò, subuersâ ratione victoque pudore, euadunt garrulæ, lasciuæ, iracundæ, nunc in risum,nunc in fletum sine caussâ soluuntur, tumultuantur, vociferantur, & de rebus Venereis & virorum consortio sine pudore loquuntur, gaudentque, si alij de iis loquuntur, Virosque sectantur, eosque etiam ad explendam libidinem solicitant & inuitant; & nonnullæ quibusuis & obuiis sese prostituunt.

Prognostica.

1. Turpis hic affectus est, & qui totis familiis maculam adspergit. *Prognostica.*

2. Non tamen ita difficulter curatur, si maturè ei occurritur. Si verò negligitur, in maniam degenerare potest.

3. Salutis verò spes est, quando longiora malum habet interualla, aut quando rerum Venerearum mentio eas non amplius ita afficit & perturbat.

Indicationes & Curatio.

Cum delirium hoc à nimio Veneris appetitu dependeat, is verò à seminis caliditate & acrimoniâ prouenniat, videndum primò, quousque malum progressum sit. Nam si adhuc sit in principio, & ratio nondum sit penitus corrupta, diligenter monendæ sunt Virgines, vt suæ imò totius familiæ, famæ atque honori consulant, neque tam turpiter se prostituant, precibus & ieiuniis Veneris illum stimulum doment, cum honestis & pudicis virginibus & matronis conuersentur, turpia & obscœna nec audiant, nec videant, nec legant, cum iuuenibus non conuersentur. Tutissimum quoque est, vt tales Virgines matrimonio honesto Viro iungantur; cum melius sit nubere, quam vri, &, vt Augustinus ait, durissima sint prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, tarissima victoria. *Curatio.*

Cùm verò affectuum ea sæpe vis sit, vt monitis non satis domentur, & surdis plerumque narretur fabula, interdum etiam matrimonium ineundi occasio non detur, aut à viris non satis potentibus ardor ille extingui non possit: vt causa, quæ est seminis acrimonia sanguinisque caliditas, tollatur, danda opera.

Quia tamen sanguis seminis est materia, si is corpore abundet, calidiorque sit, euacuandus, & quidem non semel, sed sæpius, si opus sit; cum sanguinis missione, & sanguinis massa & totus corporis habitus, & vterus refrigeretur, & proinde vix præstantius remedium aliud ad hoc malum vincendum, quàm sanguinis missio, fit. *Venæsectio.*

Si verò humores calidi & viriosi, qui vteri ac seminis caliditatem fouere & augere possint, abundent, & ij temperandi, ac lenioribus & conuenientibus medicamentis euacuandi sunt. Si tamen humores adusti *Purgatio.* adsint,

adsint, & ad maniam malum declinare videatur, etiam fortiora, quæ atro humori competunt, vsurpari possunt.

Inprimis verò ad vterum, vt & vniuersum corpus refrigerandum, humorisque feroorem temperandum, vtile est aquæ dulcis balneum, poteftque rale parari:

♃. *fol. lactuc. salicis, nymphææ, vitis, portulac. vmbilici* ♀ *ana fasciculum* j. *flor. rosf. rubr. viol. nymphææ, ana* M j.

Coq. in aq. dulci pro balneo, cui fœmina bis de die insideat, sudorem tamen caueat.

Postquam hoc modo vniuerso corpori prospectum, iam proximæ causæ, vteri scilicet & feminis calori, huiusque acrimoniæ occurrendum, & causa proxima, quæ ad venerem stimulat, tollenda.

Semen refrigerantia. Faciunt autem huc primò refrigerantia, vt *Lactuca, viola, nymphæa*, de quâ Dioscorides, *lib.* 3. *cap.* 131. scribit, quod contra Veneris insomnia bibatur, & ea prorsus adimat, potaque aliquot diebus genitale infirmet; quod & Galenus, 8. *de simpl. med. fac.* confirmat; Salix. *Salix*, cuius folia trita & pota, & sumpta per se, & cum aquâ, præstant mulieribus, ne concipiant, teste Dioscoride, *lib.* 1. *cap.* 17. & vt Plinius, *lib.* 24. *cap.* 9. habet, cuius folia contrita & pota libidinis intemperantiam coërcent, atque in totum auferunt sæpius sumpta; *portulaca*, *vmbilicus Veneris*.

Semen exstinguentia. Vitex. Deinde quæ occultâ qualitate semen exstinguunt, vt *Vitex*, quæ etsi vim calefactoriam habeat, & menstrua moueat, teste Dioscoride, *lib.* 1. *cap.* 117. & tenuis sit substantiæ & acris, secundum Galenum 6. *de simpl. medic. fac*: occultam tamen proprietatem habet, ad exstinguendum semen; & Veneream libidinem coërcendam, vnde & agni casti nomen accepit, cuius & flores & folia & semen id præstant; vnde mulieres Athenienses, in Thermophoriis seu sacris Cereris, vt castæ essent, lectis folia viticis substernebant; *ruta, anethum*, quorum & comæ comesta, aut cocta ac pota Venerem exstinguunt; *cannabis*, cuius semen idem præstat, & vt Galenus, 8. *de simp. medic. fac.* docet, si præsertim comedatur, seminalem materiam absumit; *Camphora*, quæ plerorumque Medicorum testimonio Venereos ardores potentissimè exstinguit, ac inter reliqua huius generis medicamenta facilè primas obtinet. De eius tamen temperie, vt & facultate Venerem exstinguendi Autores discrepant vt infra *in quæstione* dicetur.

Tandem vtraque facultate id præstant *Corallia*, quæ & vim refrigerandi ac siccandi, & procul dubio etiam occultam qualitatem habent, quibus, teste Dioscoride, feminis profluuia, albosque mulierum fluores curant, nocturnasque pollutiones arcent; *Smaragdus*, de quo etsi affirmatur, etiam gestatum Venereum actum impedire, vel in coitu frangi: experientiæ tamen id non respondet. Interim sumptum Venerem inhibere negare nolim; *Cicuta*, quæ potentissimum remedium est ad exstinguendam Venerem, scribitque de eâ Dioscorides, *lib.* 4. *cap.* 74. herbam cum comâ tritam & testibus circumlitam libidinum imaginationes in somno compescere, & genitale resoluere atque pueris præstare, vt eorum testiculi alimentum non sentientes contabescant, & propterea extrà genitalibus imposita Venerem exstinguit. Equidem à quibusdam etiam sumptam fuisse in eundem vsum fertur, scribitque B. Basilius, *homilia* 5. *supra hexaëmerum*, se vidisse quasdam, quæ potione cicutæ exstinxerint rabiosas cupiditates; & de Atheniensibus Sacerdotibus refert, eos vsu Cicutæ libidinis flammas exstinxisse; & B. Hieronymus, *contra Iouian.* & Alex. ab Alexandro, *lib.* 4. *genital. dier. cap.* 17. scribit, Hierophantas pontificatum adeptos, cicutâ se castrasse. Verùm eum ex Dioscoride, Galeno, Matthiolo, omnibusque Medicis notum sit, cicutam esse præsentaneum venenum, sine periculo exhiberi non potest.

Aqua castitatis. Atque ex his parantur varia composita interna & externa. Aqua castitatis dicta, supra, *lib.* 1. *part.* 2. *c.* 10. proposita est.

Potest & talis parari:

♃. *fol. nymphææ, viticis, salicis, ana* M iij. *lactucæ, portulac. vmbilici* ♀ *ana* M j. *sem. lactucæ, papau.* 4. *frig. maior. ana* Vnc. ß. *anethi* Drach. ij. *fl. nymph.* M. j. *violar.* M ß.

Contundantur omnia recentia, & irrorentur succo limonum, ac steor in digestione hor. 24. postea destillentur, & destillati singulis libris addatur camphoræ Drach. j. Seruetur ad vsum. Dos. Vnc. j.

Vel ♃. *fol. viticis, rutæ, salic. ana* M. ij. *menthæ, summit. anethi, ana* M. j. *fl. nymphææ* M ß. *sem. vitic. cannab. coriandr. lactuc. ana* Vnc. ß.

Contundantur & affusa s. q. aquæ distillentur in Vesicâ, & postea addito *succo limon.* ℔ j. rectificentur ad dimidias.

Vel Decoctum tale fiat:

♃. *summit. Viticis, fol. lactuc. salicis, fl. viol. nymphææ, ana* M j.

Coq. F. Potio, quæ aromatisetur sem. coriandri, & dulcoretur sacharo, vel cum s. q. sacchari F. Syr. cui sub finem adde *Camph.* Drach. j.

Emulsio talis fieri potest:

♃. *sem. lactuc. papau. albi*, 4. *frig. mai. ana* Vnc. ß. *aq. lactuc. nymphææ, salicis ana* Vnc. iiij. F. Emulsio. Adde *iulebi viol.* Vnc. ij. *magister. corall.* Drach. j. M. Electuarium tale paretur:

♃. *Conserua fl. nymphææ, viol. summitat. viticis florentis recentis, ana* Vnc. j. *ros.* Vnc. ß. *corall. rub. præp. smaragdi præp. ana* ℨ. j. *caul. lactuc. Italica condit.* Vnc. j.

Cum *Syrup. viol.* & *nymphææ* F. Electuar.

Externa & Topica quod attinet, ea equidem tantam in fœminis, quantam in viris vtilitatem non præstant; Cum Viri testes extra pendulos habeant, fœminæ intus latentes: tamen balnea ex decocto enumeratarum plantarum non sine fructu adhibentur.

Vt ♃. *summit. viticis, fol. lactucæ, rutæ, nymphææ, summit. anethi, fl. nymph. ana* M iiij. vel q. v.

Coq. pro Baln.

Post Balneum fiant iounctiones ol. nymphææ vngu. ros. camphorato, aliisque è succo viticis, lactucæ, hyosciami, cicutæ, salicis paratis, additâ camphorâ.

Cataplasma quoque ex mercuriali, & lenticulâ palustri paratum, lumbis & pectini impositum vtile est.

Vt & lamina plumbi in lumbis gestata.

Vtilis est pessus in mulieribus ex succo plantag. portulacæ, & cucurbitæ.

Verùm de bisce medicamentis, præcipuè iis, quæ occultâ vi semen & Venerem exstinguunt, monendum, cautè ea vsurpanda esse, & non nisi in Monialibus & iis Virginibus, quæ certis de caussis coniugium inire non cupiunt. In Virginibus verò, quæ olim matrimonio se vitis iungere cupiunt, ab iis abstinendum; cum steriles efficiant. Talesque vniuersalibus illis, & medicamentis, quæ saltem qualitatibus manifestis, humorum ac semiois caliditatem & acrimoniam temperant, contentæ esse, & inprimis sanguinem sæpius emittere debent. Quæ si non sufficiunt, nihil tutius est, sese honesto matrimonio viro iungere; cum congressus legitimus coniugum matrimonio coniunctorum certissimum, & à Deo hominibus, qui dono continentiæ carent, concessum ad libidinem & ardorem Venereum domandum remedium sit. Interim verò diæta commoda, quæ non parùm quoque ad ardorem libidinis compescendum facit, vti opus est.

Diæta.

Diæta. Victus autem ratio in hoc affectu tenuis esse debet, id

id est, parca & sobria, quæ corpori alendo saltem sufficiat, non vero nimiam sanguinis copiam suppeditet, simulque refrigeret; cum fœminæ, quæ tali affectu laborant, refrigeratione indigeant. Itaque aër sit frigidus, cibi non multi nutrimenti, & proinde abstinendum à multo carnium esu, inprimis gallinarum, perdicum, caponum, & similibus, vt & ouis. Potius conueniunt carnes bubulæ & pisces recentes. Cibi condiantur aceto; Aromatibus verò multis & sale copioso abstinendum; cum salsa Venerem irritent, & hinc Venus è spumâ maris dicatur orta. In vsu etiam sint lactuca, portulaca, endiuia, cichorium, acetosa; melones, cucurbitæ, cerasa, poma, pruna, mespila. Ab amygdalis verò, pineis, pistaciis, dactylis, ficubus, abstinendum. Vinum non bibendum, nec cereuisia crassior, sed tenuis aliqua, aut aqua cocta semine coriandri condita. Ista tamen mutatio non subitò, sed sensim fieri debet; aliàs inordinatâ & subitâ mutatione, & ad cibos non consuetos transitu, ægræ sibi alia & magis grauia mala attrahunt. Otium vitent tales fœminæ, & laboribus exerceantur, & iis continuis. Nam,

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Exstinctaque iacent, & sine luce faces.

Somnus sit moderatus, & parcior potius, quàm nimius, in principio quidem; vbi verò iam delirare incipiunt, somno multo ipsas vti commodius est. Neque dormiant in plumis mollibus, sed in culcitris, aut linteaminibus, quibus folia viticis & salicis substernantur. Cogitationes de rebus Venereis, quantum possunt, omnino excutiant, idque facilius præstabunt, si cum masculis non conuersentur, librorum, qui de rebus Venereis & amatoriis agunt, lectione abstineant, picturas eiusmodi non inspiciant, sed potius ea videant, audiant, legant, quæ tristitiam in animo excitare valent. Inprimis meditationibus colloquiisque sanctis & sacris precibus cum ieiuniis aduersus libidinem pugnent.

QVÆSTIO I.

An Camphora sit frigida vel calida, & an Venerem exstinguat.

Camphora an sit frigida vel calida? De vtraque qualitate Camphoræ Medici dissentiunt. Plerumque Camphoram frigidam esse statuunt, ideo procul dubio, quod & in ardoribus externis à Sole inductis, & capitis doloribus, oculorumque inflammationibus vsurpari soleat, & Venerem exstinguat. Alij calidam esse statuunt ideo, quod inflammatur, tenuis & penetrantis est substantiæ, saporemque acrem & amariusculum habet.

Et omnino posterior sententia ob dictas rationes vero magis consentanea est. Quod verò ardores exstinguit, inflammationes sanat, dolores capitis à caussâ calidâ mitigat, id ex accidente euenit, dum nimirum similitudine substantiæ calidos vapores & humores ad se trahit & discutit, eo modo, quo oleum lini, vernix, & similia ambusta sanant. Nonnulli quidem istas discrepantes opiniones hoc modo conciliare conantur, dum statuunt, duplicem in Camphorâ esse substantiam, vt in aceto, rhabarbaro, rosis, aliisque, vnam calidam, quæ Camphoram reddat penetrantem, & inflammabilem, aliam verò frigidam, cuius vi Venerem exstinguat, & inflammationibus oculorum prosit. Verùm calidam substantiam omnino in eâ agnoscimus, frigidam verò etiam in eâ esse affirmatur, sed non probatur. Neque enim in Camphorâ duplex substantia separari potest, vt in Rhabarbaro & rosis, sed si inflammetur, aut calefiat, tota exhalat, nihilque frigidi in ea monstrari potest. Quod verò refrigerat, non per se hoc facit, ex frigiditate, sed ex accidenti, vt modò dictum.

Facultatem verò Venerem exstinguendi quod attinet, eam I. C. Scaliger, *exerc.* 104.*sect.*8. dum scribit: *Exstingui Venerem eâ non esse verum, pro certo habemus. Coiuit enim validissimè iuuenis, qui eam in manu habuit. Cani leporariæ, quæ catuliebat, in potu dedi, in offâ dedi, in nares dedi, quo refrigesceret, eamque quotidiè collo appendi, in naturam indi iussum est. Frustra omnia. Coiuit, concepit, peperit.* *An Venerem exstinguat.*

Verùm experientia ista non sufficit. Nam dum dicitur, Camphoram Venerem exstinguere, non ita accipiendum est, quod vno actu, & si semel atque iterum saltem vel extra adhibeatur, vel sumatur, id præstet, sed si sæpius id fiat.

CAPVT VI.

De Melancholiâ Virginum & Viduarum.

Cognatum furori vterino malum est melancholia, quæ Virgines Viduas, & steriles fœminas interdum infestare solet, dum citra manifestam caussam tristes, timidæ, cogitabundæ & anxiæ sunt. *Melãcholia Virginum & Viduarum.*

Quæ melancholiæ species à vulgatâ melancholiâ, quæ viris & fœminis communis est, eo differt, quod hæc à causâ Viris & fœminis communi, illa autem à causâ fœminis solis propriâ proueniat; præterea, quod hæc nullâ alia præter metum & tristitiam, ac de re vnâ defixam cogitationem, coniuncta habet symptomata: Virginum verò & viduarum melancholia etiam risum & fletum atque anxietatem & desperationem quasi comites habet; ac proinde affectum illum Virginum Milesiarum, quæ se ipsas strangularunt, & mulierum Lugdunensium, quæ in aquas sese præcipitarunt, quarum *capite præcedente* facta est mentio, ad melancholiam hanc, quàm vterinum furorem, referre malim. Habet hæc melancholiæ species & hoc præ aliis melancholiæ speciebus peculiare, quod varios dolores coniunctos habet, præsertim dolorem sinistri lateris, è regione cordis, qui interdum integram sinistram mammam occupat. Tandem Melancholia illa vulgaris continuò & sine intermissione affligit, hæc autem per interualla, occasione aliquâ datâ. *Differentia eius à vulgari melancholia.*

Etsi verò de istâ Melancholiâ iam *lib.*1.*part.*2.*cap.*13. dictum sit: tamen ne quis hîc sit hiatus, etiam hoc loco de eâ aliquid dicemus.

Est nimirum melancholia hæc, Virginum & Viduarum delirium, cum tristitiâ, anxietate & fletu vel risu, per interualla sine febre inuadens. *Definitio.*

Caussæ.

Caussa huius melancholiæ est vapor melancholicus, ex sanguine eiusdem generis in vasis circa cor contento, ortus, cor anxium reddens, spiritusque animales obfuscans & inquinans, qui phantasiam lædunt, quâ læsâ porrò & Ratiocinatio afficitur. *Caussæ.*

Cum enim vterus per arterias, quas satis copiosas habet, cum corde consensum habeat: si humor melancholicus in vteri vasis cumuletur, ad magnas in hypochondriis & circa cor arterias regurgitare solet, qui & spiritus vitales & animales inficit & inquinat, atque ita anxietatis cordis, tristitiæ & delirij caussa est. Fit autem hoc facilius, cum aliàs, vt supra, *alleg. loco*, ex Hippocrate patet, fœminæ sint deiecti animi, & inprimis si menses retineantur aut curæ amatoriæ, quod fit interdum in Virginibus, vel mœror, quod fit in viduis, accedant, aut semen euacuari solitum in iisdem retineatur. Anxietas autem ista, vt & melancholia, non continua est, sed dum sanguis in arteriis quietus est, nullus inde vapor eleuatur: dum verò motu corporis vel animi aut quacunque aliâ de causâ sanguis efferuescit, vel agitatur, vapores attolluntur, &

fœmina mœrore & anxietate cordis corripitur, & tum arteriæ prope dorsum, vt & circa lienem, præter solitum pulsare incipiunt.

Vapore illo dissipato, & agitatione sanguinis in arteriis quiescente, læta iterum fœmina, quod mirum, euadit, & pulsus ille arteriarum vehementior quiescit, ac symptomata omnia cessant.

Mercatus quidem potissimam huius mali caussam esse statuit, inflammationem arteriæ, quæ iuxta dorsum sita est, cui consentiant cerebrum & cor, quæ adustis & tetris fuliginibus obscurentur. Verùm etsi interdum & calidi quidam humores admisceantur: tamen nec propriè dicta inflammatio arteriæ in dorso est, neque etiam φλέγμονη, sed melancholici potius humoris abundantia adest, & quidem non præcipuè in arteriâ iuxta dorsum, sed potius in arteriis vtero vicinis, & iis, quæ in mesenterio, omento & locis cordi vicinis, & omnino in hypochondriis continentur, in quibus vbi humor Melancholicus agitatur, vel etiam humorum calidorum admixtione effervescit, quæ eius natura est, multum flatuum emittit, qui eum in arterias maiores distribuuntur, etiam quæ iuxta dorsum est arteria vehementius pulsare incipit.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Fœminæ hoc malo laborantes per interualla sine caussâ mœstæ, cogitabundæ & tristes euadunt, & de anxietate cordis conqueruntur, nec tamen quid mali patiantur, satis exprimere possunt, sed tædio habent omnia, nullâque re delectantur; interdum rident, interdum flent, sine causâ, pleræque sunt vigiles, somnia habent turbulenta, & insomnia terribilia. Arteriæ circa lienem & dorsum pulsant solito vehementius, de dolore sinistri lateris è regione cordis, qui sinistram etiam mammam aliquando occupat, fœminæ conqueruntur, vaporibus & flatibus procul dubio ex arteriis intercostalibus in ea loca effusis, & membranas thoracis vellicantibus & distendentibus; fauces plerumque sunt siccæ, imò strangulatio quædam interdum, vt in suffocatione vterinâ, imminet. Vbi verò ille vapor melancholicus discussus est, subitò, quod mireris, omnia symptomata euanescunt, nisi malum iam sit inueteratum, & cor ac cerebrum per essentiam affectum.

Vbi in Maniam degenerare malum incipit, quæ antea erant tristes, cogitabundæ, & taciturnæ, loquaces & garrulæ fieri incipiunt, ac varia spectra & Dæmones se videre putant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quò recentius malum est, eò faciliorem curationem suscipit.

2. Si verò diutius malum protrahatur, vt affectus iste ferè in mores abeat, vt fœmina amplius imaginationibus istis resistere non possit, nec lætetur amplius cum amicis familiaribus, non solùm curatu difficile malum est, sed & periculosum. Sæpe enim eiusmodi affectu laborantes desperare incipiunt, vt mortem vitâ pretiosiorem habeant, & se vel strangulando, vel in aquas præcipitando, malorum finem quærunt.

3. Si fœmina hac melancholiâ laborans planè mores mutauerit, & iam nec loquatur, nec respondeat, metus est, ne melancholia in maniam degeneret.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Vapor ille, qui cordi molestus est, & spiritus animales obfuscat, tollendus. Humor verò, è quo eleuatur, euacuandus.

Et cùm plerumque è sanguine suppresso humor melancholicus oriatur, etiam tum sanguis euacuandus, quod tamen aliàs quoque, si is calidior, huic malo occasionem dedit, faciendum. Sæpe enim sanguis calidior & adustus, vt melancholiæ aliàs generandæ aptus est, ita & huic affectui caussam præbet.

Venæ sectio. Vt tamen curatio rectè instituatur, videndum quousque malum progressum sit. Etenim si sit in principio, & sanguis sit calidior, vena aperienda: & quidem sæpius. At si menses suppressi non sint, in cubito vena aperiatur: Si verò menses suppressi, diebus aliquot antequam fluere solent, vena in talo aperiatur.

Simul detur opera, vt animus quibus potest modis à mœstitia ad lætitiam auocetur, victusque tenuis & humectans instituatur.

Præparantia. Si verò (vt plerumque non prius Medici vocantur) malum iam aliquò vsque progressum sit, & præcipuè humor melancholicus peccet, is præparandus & euacuandus est. Si tamen sanguis adhuc peccet, ne is malum augeat, euacuandus est; parcius tamen, quàm si malum sit in primo initio.

Vt ergo humor melancholicus præparetur, talis potio exhiberi potest.

℞. *syr. borrag. bugloss. ana* Vnc. j. ß. *aq. borrag. melissæ, ana* Vnc. iij. Misc. pro duabus dosibus, ac aliquoties repetatur.

Purgantia. Postea purgetur conuenientibus medicamentis.

Vt ℞. *fol. senæ* Drach. vj. *agaric. trochisc.* Drach. j. ß. *fl. borrag. violar. ana p.* j. *cortic. citri* Drach. ij.

Infundantur *in s. q. Vini Rhenani* loco calido horis vj. postea per chartam bibulam colentur. Adde *Iulebi violar.* Vnc. j. F. Claretum pro haustu.

Vel ℞. *radic. scorzon.* Vnc. ij. *borragin.* ℥. j. *melissæ* M. j. *fol. senæ el.* ℥. iiij. *agaric. trochisc.* Vnc. ß. *cort. citri* Drach. vj. *zedoar* Drach. ij. *fl. cordial.* M. j.

Affunde *succi pomorum suaueolentium* ℔ ß. *borrag. bugloss. ana q. s.*

Macerentur vase clauso bidui spatio. Postea colentur. Col. adde *sacchari ad iustam spissitudinem cocti q. s. aq. cinamom.* Vnc. ß. F. Syrupus.

Cuius Vnc. ij. vel Vnc. iij. sæpius exhibeantur.

Exhibeantur etiam ea, quæ cor & spiritus exhilarant. vtilis est confectio de hyacintho, species lætificantes, & inprimis confectio alchermes, in iis, quæ eam ferre possunt.

Verùm cum de curâ supra, *lib. 1. alleg. loco*, satis dictum sit, plura hac de re hîc addendum non censeo. Et est ferè huius melancholiæ eadem, quæ melancholiæ hypochondriacæ, curandi ratio, cùm iisdem vasis ferè caussa harum Melancholiæ specierum hæreat, nisi quod in hac melancholiæ specie humor vitiosus ab vtero communicatur, & propterea etiam in vasis vtero proximis, magna eius portio continetur, ac præterea in curatione semper simul ad vterum respectus habendus, & si quod in eo sit vitium, eo, quo hactenus dictum, modo id curandum. Et quod in omni melancholiæ curatione obseruandum, nec hîc negligendum, vt corpus non temerè, vel purgantibus, vel aliis medicamentis exsiccetur, ne in affectum incurabilem aut maniam transeat, sed balneis, victu humectante, & aliis quibus fieri potest, modis humectetur.

CAPVT VII.

De Epilepsia ex vtero.

Epilepsia ex vtero. Qvandoque & epilepsia vteri consensu excitatur. De quâ etsi *lib. 1. part. 2. c. 31.* actum sit: tamen & hoc loco aliquid de eâ addere libet.

In genere verò de epilepsiâ hîc multa disputare opus non est, cum, *allegato loco*, satis eâ de re dictum sit.

Est autem hæc Epilepsia longè grauior, quàm epilepsia ab aliis caussis, cùm plura & grauiora symptomata coniuncta habeat. Cuius quidem rei caussa est, quod in Epilepsiâ, quæ per primarium cerebri affectum, vel etiam per aliarum partium consensum accidit,

caussa saltem neruosum genus infestat, & per neruos cerebro communicatur: vapor verò ille malignus, qui ab vtero, semine, sanguine, & aliis humoribus corruptis eleuatur, non solùm per neruos, sed & arterias & venas descendit; vnde non mirum, & alias partes, in quas arteriæ & venæ inseruntur, affici, & plura symptomata, quàm vbi aura illa venenata saltem per neruos eleuatur, excitari.

Caussa.

Caussa. Est enim Epilepsiæ ex vtero caussa ille idem vapor & spiritus malignus, qui suffocationem vterinam excitare solet. Verùm quia is non semper per neruos adscendit, sed sæpissimè per arterias, tum non Epilepsiam, sed cordis & alios cerebri affectus excitat; vbi verò & potissimum per neruos adscendit, aut in cerebrum per arterias & venas eleuatus è cerebro in neruorum principium detruditur, epilepsiam gignit.

Ideoque etiam hoc malum iis fœminis, & iisdem de caussis accidit, quibus suffocatio vterina accidere solet, & multa quæ in suffocatione vterinâ symptomata simul suboriri solent. Quibusdam enim totum corpus simul conuellitur, quibusdam aliquæ solùm partes, aliis oculi, alij lingua, caput, manus, vel alterutrum crus, aliquibus respitationis instrumenta, aut etiam diaphragma, & quidem id non continuò, sed per interualla, nullo tamen certo ordine, accidit. Sensus quoque tum externi, tum interni variè afficiuntur. Quædam enim apertis oculis non vident, quædam non audiunt, quædam etsi audiant, loqui tamen non valent, quædam etiam delirant, & multa falsa & absurda se videre & audire existimant, quædam vociferantur, quid tamen mali patiantur, exprimere non possunt; quædam rident, quædam flent. Et quidem aliæ plura, aliæ pauciora patiuntur, omnes tamen sensum tactus amittunt.

Symptomatũ variorum in affectione hysterica caussa. Quæ symptomatũ multitudo diuersitas, vt dictum, accidit ideò, primò & præcipuè, quod aura illa & vapor malignus ac venenatus non solùm ex vtero per neruos, sed & per arterias & venas adscendit, ac proinde omnes partes lædit. Deinde, quod vapor iste & spiritus in cerebrum transmissus in varias partes è cerebro transmittitur & detruditur. Potest tamen tertiò & hoc accedere, quod humor corruptus, è quo vapor ille malignus eleuatur, non semper est eiusdem generis, sed nunc semen, nunc sanguis, nunc alius humor vitiosus, qui propterea etiam nunc huic, nunc illi parti magis infestus est, nunc cordi, nunc cerebro, & proinde nunc hæc, nunc illa Symptomata excitat. Quæ etiam ex ipsâ de caussâ nunc diutius durant, nunc citius cessant. Si enim vapor ille copiosus sit, affectus diu durat: si paucus, citius discutitur. Si vapor non admodum malignus sit, fœminæ post paroxysmum surgunt, quasi nihil mali passæ essent: Si verò peior sit, etiam post paroxysmum malè habent, & vel circa cor vel in capite de variis adhuc symptomatibus & molestiis conqueruntur.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta sunt, facilè hæc Epilepsiæ species cognoscitur. Conuellitur enim quidem vel totum corpus, vel aliquæ in eo partes, sed non sola conuulsio adest, vt in simplici Epilepsiâ, sed simul alia symptomata adsunt, & ea quidem pleraque, quæ in suffocatione vterinâ apparere solent, quæ antea sunt proposita, & hîc repetere opus non est. Spuma etiam ante os rarò apparet. Non enim caussa ista ita firmiter circa initium neruorum hæret, neque cerebrum ita concutitur, vt spuma inde generetur, sed aura illa vaga est, & in particulares neruos detruditur. Vnde quandoque accidit, vt omnibus sensibus fœminæ hoc malo laborantes non priuentur, sed plerumque audiant.

Epilepsia ab vtero quomodo ab epilepsia per aliarũ partium consensum discernenda sit. Hîc tamen notandum, interdum accidere, vt cùm ingruente paroxysmo natura caussâ morbificâ stimulata per venas & arterias malignam materiam expellere conatur, vis partium principalium adhuc fortior ei occurrens, etiam in loca ignobiliora & remotiora, in crura & pedes, detrudat, vbi dolor & tensio percipitur, donec tandem cumulata, vires acquirit, & vel per easdem vias, vel per venas & alias vias ad cerebrum fertur, epilepsiámque excitat. Vnde sæpe dubij Medici redduntur, an illa epilepsia sit per consensum vteri, an verò crurum & pedum. Talis casus habetur in Consiliis Brunneri, *consil.* 14. & 15. Illustrissima quædam domimina (vt historiam morbi Medicus eius domesticus descripsit) sub finem vtriusque suræ, imprimis verò sinistri cruris, in parte domestica, & quidem in profundo sub musculis, vbi nimirum fines eorum capitibus aliorum inseruntur, dolorem patitur ad tactum subacutum, sed ita, vt in superficie cutis & carnes sobiectæ sint molles, & naturaliter vndiquaque constitutæ appareant, in profundo verò neruosæ musculorum partes ad contrectationem paulò fortiorem duritiem cum dolore, quasi conuulsæ rigentes, præ se ferant, Talis autem dolor matutinis ferè horis, circa tertiam coctionem, horâ quartâ vel quintâ per internalla (primùm mensium, nunc dietum) intenditur: atque tum subitò aliquid ab isto loco adscendere percipitur. Quo (statim atque ad cerebrum defertur) oculi distorquentur, conuulsorij motus artuum oboriuntur, dentes arctissimè committuntur, cumque ob dolorem clamare affectet, lingua intercipitur & mordetur, vrina quandoquè inuoluntariè excernitur, neque eorum, quæ in paroxysmo ab adstantibus aguntur, recordatur. Perdurant hæc quandoque dimidiæ, nonnunquam integræ (sæpe etiam paulò vlterius) quadrantis horæ spatio, finiuntur verò quandoque cum sternutatione; nunquam autẽ cum humoris alicuius excretione, quandoque etiam nulla spuma circa os apparet. Quod si sub doloris perceptionem vincula cruribus secũdum locum affectum versus genua iniiciantur, & ligaturæ fiant fortes, frictiones quoque instituantur partium inferiorum, sub eodem loco affecto, insultus paroxysmi intercipitur, vel certè vis illius paululum imminuitur. Iunguntur quoque hisce Symptomatis, vel excitantur potius ab illis, quandoque etiam peculiariter inuadunt (exactè enim ex Symptomatis discerni possunt) præfocationes vteri; quantum ex vteri versus vtrumque inguen per interualla motu, vterinis quoque deliquiis, actorum reminiscentia, necnon curatione, (dum ea, quæ strangularis ab vtero aliàs prosunt, hoc quoque loco conferant) constar, paroxysmo itamodò diutius, modò breuius perdurante.

Ex qua relatione, Medici quidam in consilium adhibiti, concluserunt, fomitem mali in sinistro crure delitescere, & hinc ad caput eleuari, sicut puero illi apud Galenum, cui aura frigida à pede adscendens epilepsiam excitabar, & propterea frictionibus, scarificationibus, emplastris materiam illam discutere & euacuare conati sunt, vt allegato *consil.* 14. patet.

Verùm Cl. Brunnerus, *consil. seq.* potius, &, vt mihi quidẽ videtur, rectius ab vtero epilepsiam illam ortum habuisse statuit, hasce ob rationes; quod illustrissima domina, cum vterum gestaret talia symptomata passa est, quæ non potuerint sine maligni & praui alicuius vel humoris vel vaporis, aut spirituosæ & quasi venenatæ substantiæ in vtero latentis suspicione accidere, & verisimile fuerit, illo toto tempore gestationis vteri sanguinem menstruum retentum in corruptionem transiisse, prauis aliis humoribus simul retentis, qui aliàs cum fluxus menstruo exclusi fuissent, ex quo concursu prauitas & malignitas quædam post generari potuerit. Confirmat deinde id primus huius mali insultus, qui accidit in primis annis, quibus menstrua primò fluere inceperint. Tum enim, & antea nunquam huiusmodi

huiosmodi paroxysmos perpessa est, etsi tum neque in surâ aut pollice pedis sinistri, neque etiam toto vtroque pede aliquid doloris tum temporis persentisceret. Quâ de caussâ verò postea in cruribus dolor excitatus sit, modò expositum est. Quibus tertiò accedit hoc, quod locus ille in crure ad talem materiam generandam ineptus est, neque rumor aliquis, aut cicatrix aliqua, vel quodcunque læsionis, vulneris, punctionis vestigium in crure apparuit. Quartò idem & hoc persuadere videtur, quod Epilepticis Symptomatibus iuncta fuerint vterina symptomata, & vteri suffocatio.

Prognostica.

1. Quod de Suffocatione hystericâ præsagiri solet id etiam de hac Epilesiæ specie dici potest.

2. Non tamen tam pertinax malum est, vt vera Epilepsia, sed etsi grauissima habeat accidentia: tamen si idonea adhibeantur medicamenta, sæpe ita euanescunt, vt nunquam redeat.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Vt in reliquâ Epilepsiâ, ita & in hac specie duplex est Curatio, vna in paroxysmo, altera extra paroxysmum. Quæ in paroxysmo instituitur, eò dirigatur, vt vapor ille malignus conuulsionum initia excitans discutiatur: extra paroxysmum id agendum, vt minera & humor, è quo vapor eleuatur, tollatur, prauaque vteri dispositio ex humore corrupto nata corrigatur.

In paroxysmo. Quid in paroxismo Epileptico Medico agendum sit, *lib.* 1 *loco alleg.* dictum.

In hac tamen Epilesiæ specie ea simul adhibenda, quæ in suffocatione vterinâ antea sunt proposita, & proinde vtilissima hîc sunt ruta & castoreum, quæ vtrique affectioni medentur.

Extra paroxysmum. Extra paroxysmum verò Cura instituenda eodem planè modo, vt in suffocatione vterinâ extra paroxysmum, de qua cum antea, *cap.* 4. vt & *lib.* 1. *loc. alleg.* dictum sit, ea hîc repetere opus non est.

Hoc saltem præterea attendendum, vt quia hîc caput inprimis afficitur, illius simul in curatione habeatur ratio, idque simul roboretur, & ea quoque medicamenta exhibeantur, quæ Epilesiæ propriè conueniunt, qua de re de Epilesiâ dictum.

Vnum atque alterum tamen medicamentum, quod vterum & caput simul respicit, proponemus.

♃. *rad. pæoniæ, scerzonera, bryoniæ, visci q. ana* Vnc. ß. *polypod. q.* Vnc. j. *rutæ, pulegij, calaminthæ, ana* M. j. *sem. pæoniæ, seseleos, agni casti, ana* Drach. iij. *carthami contusi* Vnc. ß. *fl. anthos, saluiæ, stachad. borrag. ana* p. ij.

Coq. in Aq. s. pro ℔ jß. *In* Colaturæ *& succi betonic. millefol. mercurial. artemis. s. q.* Infunde *fol. senæ el.* Vnc. v. *agaric trochisc. epithymi, ana.* Vnc. ß. *Rhab. el. caryophyl. ana* Drach. ij. *sem. anisi, fœnic. ana* Drach. iij. Mane ebulliant & colentur. Col. adde *facch. q. s.*

F. s. a. Syrupus, qui aromatiserur aq. cinam. Vnc. ß. Dosis Vnc. ij. singulis mensibus bis.

De Pilulis verò sequentibus singulis septimanis sumat bis Scr. j. vel ʒ. j. horâ vnâ ante cœnam.

♃. *radic. pæoniæ, fol. senæ el. ana* Vnc. ß. *artemisiæ, betonic. rutæ, millefol. ana* M. ß.

Coq. In decocto clarificato *& succi mercurial. purificati* Vnc. j. dissolue *aloës* Vnc. j. ß. Vbi feces subsederint clarum effundatur, & ad Solem vel ad furnum exiccetur, idque ter reperatur.

Postea adde *rhabarb. aq. cinnamomi aspersi*, Drach. ij. *agaric. troch.* Vnc. ß. *mastich. pulu. epileptici, ana* Drach. ß. Cum Syr. *de artemis.* F. Pilulæ.

Ad caput verò & vterum roborandum, & vitiosam vteri dispositionem emendandam sequentia exhibeantur.

♃. *fecula pæoniæ* Drach. j. *bryoniæ, succini prap. Visci q. ana* Scrup. j. ß. *lapid. bezoar, cranij hum. prap. ana* Scrup. j.

F. puluis. Dosis Scr. j. vel ʒ. ß. cum *aq. tiliæ & scorzon.* vel cum facch. F. Rotulæ.

Vel ♃. *sem. agni casti* Vnc. j. *ligni aloës* Drach. ß. *radic. pæoniæ, sem. pæoniæ, Visci q. ana* Drach. j. F. puluis.

♃. *Rad. scorzon. garyophyll. pæoniæ, visci q. sem. pæoniæ, rasur. vngulæ alcis, dictamn. Cretici, ana* Drach. j. *oss. de C. C. cranij hum. prap. ana* Drach. ß. *succini prap. stercoris pauonis, ana* Drach. j. *pulu. el. de gemm. diamosch. d. ana* ʒ. jß *cinam.* Drach. ij. *betonic. maioran. melissæ, ana* Drach. jß. *sem. agni casti, rutæ, ana* Drach. j. *sacch. candi ad pondus omnium.* F. Puluis.

♃. *Conseru. melissæ, tiliæ, anthos, lil. conuall. radic. condit. scorzon. ana* Vnc. j. *spec. diamosch. d.* Drach. j. *pulu. sem. agni casti, rad. pæoniæ, ana* Drach. ij. Cum *Syr. de stœchade* F. Electuar.

Vel ♃. *rad. pæon. scorzon. dictamn. albi, ana* Vnc. j. *saluiæ, melissæ, ana* M j. *galangæ, nucis mosch. cubeb. zedoar. granor. paradisi, ana* Vnc. ß. Affunde *aq. lil. conuall. cum vino destill. & vini, ana q. s.*

Stent in infusione 8. diebus, postea destillentur.

CAPVT VIII.

De Dolore capitis ex Vtero.

EQuidem in variis corporis partibus dolores ab Vtero excitantur: frequentissimi tamen & grauissimi in capite, & quidem varij. Aliquibus enim totum caput dolet, quibusdam alterum latus, nonnullis circa oculos dolor inprimis percipitur, vt ex sede suâ quasi erupturi videantur. *Dolor capitis ex Vtero.*

Caussæ.

Caussa autem huius doloris est materia ex Vtero per venas & arterias in membranosas capitis partes effusa, eásque vellicando & distendendo dolorem excitans. Materia autem hæc duplex est, vaporosa & humorosa. Interdum enim ex vitioso sanguine ac humoribus saltem vapor eleuatur; interdum ipse sanguis vitiosus, & præcipuè serosa eius & acrior ac subtilior pars ex vasis Vteri ad maiora regurgitat, atque in ipsum caput ascendit, & in membranosas partes effusus in iis dolorem excitat. Prout autem vapor & humor sese habet, & nunc copiâ præcipuè peccat, nunc verò acrimoniâ, ita dolor etiam nunc tensiuus saltem, nunc vlcerosus, & pungens excitatur. Et quia vaporum & humorum materia frequentissimè per arterias eleuatur, dolores etiam maximâ ex parte sunt pulsatorij, non ij, qui in partium inflammationibus fiunt, sed ex arteriis in parte aliqua sanguine feruido repletis accidunt. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Dolor ipse per se manifestus est, ægræque de eo ita conqueruntur, vt membranas cerebri sibi quasi dilacerari, & caput tantùm non rumpi conquerantur. Quod verò per consensum Vteri fiant hi dolores, cognoscitur ex eo, quod menses fœminis non rectè fluunt, & quia dolor præcipuè infestat, aut augetur, dum mensium fluxus instat, vel alio modo Vterus non rectè se habet, de cuius rei signis sæpius hactenus dictum. Et si in postica capitis parte dolor præcipuè percipiatur, id doloris capitis ex Vtero proprium est, vt infra, *in quæstione*, dicetur. *Signa.*

An verò vapor vel humor simul doloris caussa sit, patefit ex eo, quod vbi vapor adscendit, dolor est citra grauitatem

grauitatem & interdum euanescit, ac mox recurrit; Si verò humor dolorem excitet, grauitas capitis adest, quæ si simplex, sanguis peccat; si cum mordacitate & punctione coniuncta sit, bilis; si cum torpore, pituita; si cum tristitiâ, melancholia.

Prognosticum.

Prognosticum. Dolores hi molestissimi sunt, & vigilias inducunt, viresque in fœminis deiiciunt, & quid in genere capitis dolores portendant, *lib.1. part.3. cap.3. de dolore Capitis*, dictum.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt in aliis doloribus, dirigitur vel ad dolorem ipsum, vel ad caussam doloris. Dolor capitis quomodo mitigandus sit, loco allegato dictum. Caussam quod attinet, equidem vapor & humor, qui ad caput adscendit, reuellendus, repellendus, vt *lib.1. part.1. c.5.6.7. de intemperie cap. cum materia*, dictum; quia verò ab Vtero communicatur, præcipuè ad Vterum respiciendum. Quâ ratione autem id fieri debeat, ex iis, quæ hactenus de intemperie Vteri cum materiâ, de mensibus suppressis & suffocatione Vteri dicta sunt, satis patet. Videndum nimirum qui humores in Vtero peccent, & quam ob caussam colligantur, iique euacuandi, & dispositio Vteri vitiosa corrigenda. Ita enim facilè vaporum & humorum, qui dolorem pariunt, adscensus prohibetur. Et si quæ postea reliquiæ sunt, eæ facilè discutiuntur, vt de dolore capitis in genere dictum.

Dolores in variis partibus ex Vtero. Accidunt & in aliis partibus ex Vtero dolores, præcipuè in lumbis. Verùm cum ij inde oriantur, quod humores vitiosi ex Vteri venis & arteriis in maiores Venas & arterias transponuntur, atque hinc rursus per capillares venas in spatia partium & membranas effunduntur, vel dum ad caput delati, & tùm extra tùm intra cranium cumulati, in partes inferiores delabuntur: facilè hinc apparet, eam etiam primam curam esse debere, ne Vterus vitiosos humores amplius suppeditet, & si qui in corpore vel aliis partibus collecti sint, tollantur; quod quâ ratione expediendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet.

QVÆSTIO I.

Quâ in parte capitis dolores ex consensu Vteri in fœminis excitentur.

Dolores capitis ex vtero, qua in parte capitis fiant. Quâ in parte dolores hi maximè excitentur, Autores non idem sentiunt. Galenus, *6. epid. comm.1. text.2.* vbi prolixè de capitis cum Vtero consensu disputat, dolores capitis ex Vtero maximè in syncipite excitari statuit; atque antiqua est opinio, vt ex Galeni loco allegato videre est, Galenusque huius rei has caussas affert, dum scribit: *Primùm*, inquit, *vapores illos calidos proximè dictos*, (de febribus ex vtero ortis loquitur) *per arterias in caput subuolare, ratio ostendit: ipsas quoque arterias per colli ad vtraque vocati infundibuli parte rectà in Syncipnt discurrentes videre licet. Præterea & omni sanitatis tempore tenuia & halituosa cerebri excrementa maximè per syncipnt disslari solere affirmamus, siquidem in ipso suturæ laxissimæ sunt, & ipsa caluaria subtilissima pluribusque meatibus peruia, ad hæc multa sensibilia corpora per suturas euadunt. Membranulæ enim quædam crassum cerebri inuolucrum pericranio vocatæ tunicæ connectunt, & multitudo tenuium concepraculorum per suturas exsiliunt: æquos autem magnitudine affectus sensibiliora naturaliter corpora magis percipiunt magis verò sentientia ab inferentibus dolorem caussis magis cruciantur.* Hæc Galenus.

Ludou. Mercatus verò docet, hos dolores magis contingere in posticâ capitis parte, ob venas & arterias, quæ iuxta dorsum eam partem adeunt.

Verùm enim verò neutrum simpliciter verum est, sed vtrumque verum est. Etenim & in vertice ac syncipite, & in occipite dolores capitis ex consensu Vteri fiunt: Illi quidem cum vapores & humores per arterias & venas in caput adscendunt, eò quod arteriæ & Venæ copiosæ eo loco concurrunt; quæ tamen caussa viris æquè ac mulieribus communis est: hi verò, & qui fœminis proprij sunt, non, vt vult Mercatus ob venas & arterias iuxta dorsum eam partem adeuntes, sed ob connexionem spinæ cum Vtero. Cum enim vterus membranosâ constet substantiâ, & neruea natura intexta, per spinalis medullæ membranas ac neruos cum cerebri membranis consentit, & ita seu per condolentiam, seu per materiæ alicuius communicationem, eas in consensum trahere potest, cum neruosa neruosis consentiant, vt in epilesiâ & motibus conuulsiuis fieri videmus. Quia verò spinalis medullæ & neruorum origo in posticâ parte capitis est, eo loci dolores hi magis percipiuntur in fœminis ob vterum, quod non accidit in viris.

CAPVT IX.

De Cordis affectibus & arteriarum in dorso & hypochondriis pulsatione ex vtero.

Cor etiam interdum palpitare miris modis, & anxietatem circa id percipi à fœminis, supra *de mensium suppressione, Febre albâ, & Vteri suffocatione dictum.* *Cordis affectus ex Vtero.* Adhuc tamen de eo aliquid addere libet.

Ortum autem habent hic affectus à prauis vaporibus ad Cor ab Vtero per arterias eleuatis, ex sanguine menstruo retento, prauisque humoribus in Vtero cumulatis, & facultatē cordis expultricem stimulantibus.

Ab Vtero autem hanc palpitationem proficisci, ex eo patet, quod alia Vteri affecti signa & symptomata ex Vtero oriunda simul adsunt. *Signa.*

Quâ ratione autem huic symptomati succurrendum sit, ex iis, quæ *de mensium suppressione, febre alba, & suffocatione Vterina* dicta sunt, facilè patet. Vt pauca saltem, quæ in paroxysmo agenda sunt addamus, inprimis opera danda, vt vapores & flatus illi maligni cor vellicantes & molestantes dissoluantur, & cor contra eorum iniuriam roboretur; quod fit medicamentis cordialibus. *Curatio.*

Exhibenda nimirum aq. vitæ alba, cordialis, cinamomi, vittutum, melissæ; puluetes item cordiales. Extra verò cordi applicanda, sacculi, epithemata, linimēta cordialia, inprimis melissa, de quibus, *lib.2. de palpitatione Cordis*, dictum.

Cognatum palpitationi cordis malum est Pulsatio arteriarū, quam fœminæ, Virgines præcipuè & Viduæ, in hypochondriis, sinistro inprimis, & dorso, eo loco, vbi arteria magna sita est, percipiunt. Apud antiquos equidem de hac affectione vix vlla fit mentio, nisi quod Hippocrates, *1. Prognost.* scribit: *Præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Aretæus equidem, *lib.2. de caussis & signis acut. cap.8.* quibusdam arteriam secundum dorsum inflammari scribit, idque pulsationem in alteris præcordiis manifestare. Sed non est illa affectio, quæ ab Vtero prouenit. Fernelius, *de part. morb. & sympt. lib.5. cap.2.* vbi de melancholiâ hypochondriacâ agit, scribit, in hypochondriis arterias & venas vehementer pulsare. Lud. Mercatus equidem assentitur Fernelio, in Melancholiâ hypochondriacâ id fieri, imò statuit, subsultum illum in toto ventre, & potissimum iuxta ipsius fundum vsque ad vmbilicum fieri: verùm pulsationem hanc longè diuersam esse statuit ab arteriæ, quæ rectâ per dorsum tendit, pulsatione, & longè etiam minorē esse. Et verū quidē est, diuersas esse arterias: quæ in dorso & hypochondriis pulsant; quæ in dorso pulsat arteria, est caudex ille arteriæ *Pulsatio arteriarum in hypochōdriis & dorso.*

magnæ; quæ in hypochondriis pulsant, sunt tamen minores splenici & mesenterici; & propterea etiam pulsatio maior est in dorso, quàm in hypochondriis: verumtamen ab vnâ caussâ proficiscitur vtraque pulsatio, nisi quod pulsatio arteriæ in dorso à cordis affectu proueniat.

Caussa.

Caussa. Causa verò huius pulsationis est inflammatio arteriarum, verùm ea non propriè dicta, sed φλόγωσις, vbi nimirum vitiosi humores ex Vtero in ramos arteriæ maiores effunduntur, atque ibi vsu aucto, præcipuè si cor simul incalescit, vehementius pulsant. Imò arteriæ iste motus sæpe per totum corpus diffunditur, & ex humore efferuescente vapores in totum corpus effunduntur, vnde febris quasi excitatur, qui calor tamen, cum nulla adsit putredo, postea facilè discutitur & euanescit. Atque hæc humorum efferuescentia si per arterias ipsi cerebro communicatur, ex sententiâ Hippocratis, mania excitatur, quæ delirium est sine febre. An verò ipsa arteria magna inflammari possit, sicut tale quid venæ cauæ accidere scribit Aretæus, vt subitò mortem inferre queat, de hoc hîc non disputo. Hoc certum est in fœminis, quæ tale quid patiuntur, id non fieri; cùm affectus iste sæpe diuturnus sit, & sine periculo, sed à corde, & ab vtero in consensum tracto, quod arteriarum origo est, prouenire. Nonnulli quidem in venis saltem caussam quærunt, & sanguine feculento ibi incalescente arterias compari statuunt: Verùm iidem humores in arteriis æquè consistunt, ibique incalescentes symptoma hoc excitare possunt.

An arteria inflammentur.

Signa Diagnostica.

Signa. Pulsus ipse manifestus est, & ab ægris, imò si manus ab adstantibus hypochondriis admoueatur, ab iis etiam percipitur. Præterea adsunt alia affectionum Vterinarum & hypochondriaca signa, vt & melancholiæ ex Vtero. Et cum caro ille præternaturalis ex arteriis in totum corpus diffundatur, nutritio læditur, & corpus contabescit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectus hic equidem grauis non videtur; cum ægri suo modo sic satis sani esse, & sine insigni actionum læsione viuere videantur.

2. Periculo tamen non caret; cum à caussâ pertinaci foueatur, quæ viscera sensim debilitat, iisque habitualem intemperiem inducit, vnde corpus & vires citra euidentem caussam insigniter mutantur.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, ea omnino talis est, quæ melancholiæ ex vtero & mensium suppressioni, vt & affectioni hypochondriacæ ex Vtero, de quâ cap. seq. agetur, conuenit. Ideóque de eâ hîc nihil amplius addemus.

Nonnulli de Curatione huius affectus prolixè agunt: longè tamen aliam, quàm quæ huius loci est, affectionem curant, nimirum febrem ardentem. Verùm cum ea huius loci non sit, & æquè fœminis & viris ea competat, de eâ hoc loco non agimus.

CAPVT X.

De Lienis p.n. affectionibus, & hypochondriacâ ex Vtero.

Lienis & hypochon. Afficitur & lien ac hypochondria ex vtero, & quidem frequentissimè, vt supra, *cap. 4. de affectione hystericâ* in genere dictum, vt sæpe dubitetur à Medicis: An fœminæ Vterinâ vel hypochondriacâ affectione laborent; cùm tamen vtrique pleræque sint obnoxiæ. Oritur tamen iste lienis & hypochondriaca affectio ex Vtero per arterias. Cum enim Vterus arterias duas habeat, vnam à præparantibus, alteram ab hypogastricis deriuatam, hypogastrica verò non procul à cœliacâ, quæ ventriculo, pancreati, omento, tenui intestino, duodeno, ieiuno, coli intestini parti, & lieni ramos plurimos largitur, facilè hinc patet, si vitiosus sanguis in vtero colligatur, & ex vteri arteriis regurgiter ad hypogastricæ arteriæ exortum, ex ea facilè ad cœliacam, & hinc ad partes modò dictas diffundi posse, inprimis ad lienem, qui arteriis multis præditus est; & fit hoc facilius, cùm natura aliàs humores vitiosos ad partes in hypochondriis ignobiliores, & corporis quasi sentinam detrudere soleat.

diuersum ex vtero affectiones.

Et quàuis non omnes humores vitiosi in arteriis cumulentur: tamen quia non solùm venarum inter se, & arteriarum inter se, sed & venarum cum arteriis mutuæ anastomoses in partibus & internis & externis dantur, atque in vtero ea etiam animaduertitur, ita vt si spermatica aliqua vena insuffletur, altera cum arteriis etiam inflatur: hinc manifestum euadit, vitiosos humores, in quibuscumque etiam vasis colligantur, facilè ad lienem & hypochondria per arterias peruenire posse.

Quâ de caussâ autem vitiosi humores in corpore colligantur, hactenus sæpius dictum. Præcipuè tamen hoc hîc accidit ob mensium suppressionem. Ac proinde lienosæ & hypochondriacæ ex Vtero eæ fœminæ inprimis euadunt in ætate iam maturâ, quibus iuuenibus menses non satis copiosè fluxerunt, quæque sanguinem calidiorem habent.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem hoc malum è sinistri lateris dolore, qui sæpe & thoracis latus sinistrum mammamque sinistram occupat, & ad iugulum vsque extenditur; adest respirandi difficultas, ructus crebri; aluus est siccior & tardior. Fœminæ tales sunt cogitabundæ, tristes, solitudinis amantes. Vbi sanguinis istius pars tenuior incalescit, totum corpus & inprimis faciem φλόγωσις quædam subitò occupat, quæ subitò iterum euanescit; & alia affectionis hypochondriacæ signa adsunt. Quæ tamen hoc peculiare habet, quod fœminæ tales suaueolentia non ferunt, & si grauia ingruant symptomata, fœtidis naribus admotis, melius habent. *Signa.*

Neque materia istius affectionis caussa, vt in Viris, ita & in fœminis semper in hypochondriis concluditur & coërcetur, sed sæpe pars eius tenuior, & vapores ex ea in totum corpus per arterias diffunduntur, & varia symptomata excitant. Obseruaui tale quid in fœmina nobili in Lusatiâ, quæ primò dolorem grauatiuum ingruente paroxysmo in ventre & circa vmbilicum percipiebat. Deinde sonum quemdam & stridorem in capite, & auræ seu vaporis calidi motum se sentire dicebat, qui fumi instar faciem peruadebat, & calorem ac ruborem in eâ excitabat, atque oculos obfuscabat, & dormituræ, etiam clausis palpebris, varia phantasmata obiiciebat, quæ somnum turbabant. Deinde in thorace dolorem quendam & quasi compressionem, cum periculo suffocationis & lipothymiæ, se percipere dicebat; imò in thorace pustulas exiguas cum maximo ardoris sensu erumpere aiebat, quæ postea rumperentur, & ichorem effunderent. Et cum ista symptomata ingruerent, etiam in extremitatibus & pulpis digitorum morum arteriarum & formicationem quasi se sentire affirmabat. Symptomata autem omnia ista non diu durabant, sed vapore illo dissipato remittebant. Aliàs

Aliàs se prædicabat sanam, & domestica negotia satis bene perficiebat.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cum hypochondriaca affectio lienísque morbi aliàs curatu difficiles sint, adhuc grauiores euadunt, cùm vteri affectus coniunguntur.

2. Degenerat autem, nisi maturè curetur, in melancholiam, lienis scirrhum, & alios graues ac periculosos morbos.

Curatio.

Curatio. Cum menstruorum suppressio huic malo ferè ansam præbeat, ac sanguis plerumque sit calidior, venæsectione opus est: quæ quâ ratione instituenda sit, supra, *sect. 2. cap. 3. de mensium suppressione*, dictum. Inprimis verò hîc vtilis est hæmorrhoidum apertio.

Quia etiam hîc vitiosi humores, inprimis melancholia, abundant, per interualla ij, lenibus medicamentis, sed sæpius, euacuandi.

Vtiles hîc sunt *Pilulæ Tartareæ Quercetani, de ammoniaco, de aristolochiâ Fernelij*, & aliæ. Inprimis verò plurimum prodest chalybis vsus. Et omninò purgatio hîc instituenda eo modo, qui de affectione hypochondr. *lib. 3. part. 5. sect. 1.* & supra, *part. 2. sect. 2. cap. 3. de mens. suppressione*, ac *hac sect. cap. 6. de melanchol. ex vtero* est propositus; nec medicamenta hîc repetere opus est.

CAPVT XI.

De hepatis p. n. affectione, & Barbæ prouentu ex consensu Vteri.

Hepatis affectus ex vtero. CVm vterus venas, quàm vlla alia pars corporis, copiosiores, easque satis grandes habeat, si sanguis vel copiâ, vel qualitate peccans aliisque vitiosis humoribus inquinatus, in vtero colligatur, & ex eo in venæ cauæ ramos maiores regurgitet, per eos facile vsque ad hepar, quod principium venarum est, adscedere potest. Atque hinc hepar variè pro peccantis humoris naturâ afficitur. Interdum enim à copiâ sanguinis suppressi calor natiuus hepatis suffocatur, vt iam non bonum sanguinem, sed crudum & pituitosum generet, qui postea in totum corpus diffusus, morbum Virgineum appellatum, & cachexiam in vniuerso corpore parit; varia etiam tumorum genera hinc inde in toto corpore excitantur: & vbi humores postea ex hepate in reliquas venas diffunduntur, in iis putrescunt, vnde febres excitantur. Et omnino nihil morborum est in vniuerso corpore, quod ex hepate excitari solet quod nõ ex vteri consensu etiam oriri posset. Cum enim vitiosi humores, vt dictum, ex vtero facillimè per venas hepari communicentur; illi hepar lædunt, hepárque læsum sua vitia rursum per venas in totum corpus diffundit. Quâ ratione autem huic vitio succurri possit, ex iis, quæ supra *part. 2. sect. 1. de mensium suppress.* & *sect. 3. cap. 2. de morbo Virgin.* dicta sunt, patet.

Barba in fœminis. Cùm autem è venis non solùm corporis partes nobiliores suum nutrimentum accipiant, sed ex iisdem & suæ originis & incrementi materiam pili accipiant, non hîc prætereundus peculiaris affectus, Barbæ nimirum in fœminis quibusdam prouentus. Refert enim Hippocrates, *6. Epid. sect. 8. aphor. 45.* Phaëtusam Pythij coniugem in Abderis fœcundam fuisse. Cum verò maritus eius in exilium fugisset, menses illi multo defecerunt tempore. Quo facto dolores & labores in articulis deinceps acciderunt. His autem factis, corpus virile, & in vniuersum hirsutum & pilosum redditum est, barbámque emisit, & vox ipsa aspera facta est. Etsi autem omnia, quæ ad menses prouocandos necessaria essent, tentarit Hippocrates, non fluxerunt tamen menses, sed cùm haud multo tempore post vixisset, mortua est. Idem Namysiæ, Gorgippi vxori euenisse idem refert, *ibid. aph. proximè seq.* Et Alex. Benedictus, *lib. 26 de curat. morb. cap. 4.* scribit, Viduæ cuidam, quæ sæpius prius conceperat, ex abstinentiâ purgationibus menstruis sublatis barbam exortam esse. Cum enim pili ex ignobiliori & excrementitiâ sanguinis parte generentur, si sanguis, qui singulis mensibus per vterum in fœminis euacuatur, retineatur, & humores vitiosi, qui cum eo euacuari solent, cùm alij in ambitu corporis morbi & symptomata excitantur, tum etiam interdum, quamuis rarius, ex retentis illis excrementis corpus fœmineum p. n. hirsutum reddi, & barba erescere solet.

CAPVT XII.

De Ventriculi p. n. ex vtero affectionibus.

TAndem etiam varia & grauia symptomata in ventriculo ex vteri consensu excitantur, & nunc in fœminis appetitus imminuitur, vel aboletur, vel augetur, vel deprauatur, vt fœminæ absurda & corpori noxia loco cibi auidè expetant; nunc singultus excitatur, nunc vomitus; nunc ructus, nunc dolor & Cardialgia dicta. *Ventriculi ex vtero affectus.*

Caussæ.

Caussæ horum omnium Symptomatum sunt halitus & vapores praui ex semine, sanguine, vel aliis prauis humoribus in vtero corruptis eleuati, & ad ventriculum delati. Communicantur autem isti halitus maligni viâ satis patente, dum ex vteri arteriis in hypogastricam, & ex hac in cœliacam feruntur. *Caussæ.*

Varia autem halitus iste inducit symptomata, prout ipse diuersæ naturæ est, & ad diuersas ventriculi partes fertur. Si enim calidus ille vapor fuerit, inappetentiam cibi excitat, & sitim gignit; si frigidus, coctionem lædit. Quia tamen plerumque malignam & ἄῤῥητον qualitatem obtinet, miranda etiam Symptomata, & quorum caussæ è manifestis qualitatibus reddi non possunt, excitat. Hinc accidit, vt fœminæ res absurdas, cretam, calcem viuam, gypsum, carbones & similia expetant. Obseruauit quoque L. Mercatus, illustrem quandam fœminam hac de caussâ potum auersatam fuisse, aliam verò nullo modo potuisse potum admittere, quia protinus vomitu & aliis accidentibus excandesceret, licet potum porrigi expeteret, ita vt sexaginta diebus sine potu vixerit. In quâ fœminâ procul dubio ille malignus halitus eam naturam induit, quam humor, qui hydrophobiam excitat, habere solet.

Deinde nunc has, nunc illas ventriculi partes hic humor impetit. Si ad os ventriculi feratur, appetentiam lædit, & cardialgiam parit. Si in ventriculi cauitatem effundatur, ructus & vomitus excitat. Si in tunicis ventriculi hæreat, perpetuam nauseam gignit, vel si acrior sit, singultum parit, & dum ventriculum distendit, dolorem parit. Et quamuis halitus hic & vapor mobilis sit, atque ita affectum diuturnum parere non posse videatur: tamen hi affectus sæpe satis diuturni sunt, quod scilicet similis humor etiã ex vtero in vasis per mẽbranas ventriculi dispersis hæret, & halitus hic interdum humores vitiosos, partim tunicis ventriculi impactos, partim in cauitate ventriculi hærentes offendit, qui ab isto halitu prauam & malignam naturam induunt & ventriculum lædunt, atque ita malum fouent & augent.

Signa Diagnostica.

Ipsa Symptomata per se manifesta sunt. Hoc saltem hîc inquirendum, an ventriculus per se afficiatur, an verò consensu *Signa diagnostica.*

consensu vteri. Cognoscitur autem hoc præcipuè ex eo, quod si ventriculus per se afficitur, symptomata ista ferè continua sunt, nec vteri affecti signa adsunt: in symptomatibus verò per consensum vteri ortis, symptomata interdum intermittunt, mox tamen redeunt, pro vt vapor ille & halitus ex vtero adscendens ventriculum impedit; & adsunt vteri adfecti signa alia, vt & lienis ac mesenterij, per quorum vasa ex vtero materia illa Ventriculo communicatur. Et adsunt alia insueta symptomata, quæ vbi ventriculus per se afficitur, conspici non solent, vt nimirum mœstæ fiant fœminæ, & omnium rerum tædio afficiantur; & omnino mira adest symptomatum varietas, quæ aliàs in ventriculi affectibus conspici non solet.

Prognosticum.

Prognosticum. Symptomata hæc periculosiora sunt & grauiora, quàm si à primario ventriculi vitio prouenianit; & non curantur, nisi vteri p.n. dispositio, quæcunque ea sit, tollatur; & sæpe accidit, vt cum Medici ventriculi curationem saltem dirigunt, omnia frustra tentent.

Curatio.

Curatio. Curatio ergo & ad ventriculum & vterum dirigenda. Hoc tamen perpendendum, an malum diu durauerit, & iam in ipso ventriculo ex affectu per consensum morbus per essentiam contractus sit, an verò per sympathiam saltem, à vapore ex vtero transmisso ventriculus afficiatur, nulloque per ἰδιοπάθειαν morbo affligatur. Posterius enim si accidat, cura præcipuè ad vterum dirigenda. Vteri enim morbo sublato, spontè cessat ventriculi affectus; modò paululum versus iniurias illas ab vtero prouenientes ventriculus muniatur & roboretur. Si verò ipse ventriculus iam per se laborat, maximè eius cura habenda.

Primò ergo videndum, an humores aliqui vitiosi in Ventriculo hæreant. Ii ergò euacuandi iis medicamentis, quæ *lib.3. part.1. sect.1. de intemperie ventriculi cum materiâ, & de imbecillitate ventriculi*, sunt proposita. Si enim multi humores vitiosi in ventriculo hæreant, malum fouent, & vaporis illius maligni qualitates suscipiunt, & praua symptomata postea inducunt. Vomitus etiam hîc vtilis est.

Quâ ratione verò vtero succurrendum sit, ex iis, quæ hactenus, cùm in aliis capitibus, tum *de intemperie vteri cum materia* & *suffocatione vterinâ* dicta, sunt, satis patet, nec opus ea, quod multi faciunt, centies repetere.

Hæc vbi expedita fuerint, ventriculus roborandus, & reliquiæ; cùm in ventriculo, tùm in vtero, absumendæ. Ad quam rem vtilis radix angelicæ quocunque modo sumpta, theriaca, Mithridatium, spec. aromat. ros. ol. cinamomi, garyophyllor.

Vt ℞. *spec. arom. ros.* Drach.j. *extr. angelic.* Scrup.ß *ol. caryophyll. cinamomi, ana* gutt.v. *sacch. albi* Vnc.ijß F. Rotulæ.

Item pilulas ex aloë & mastiche frequenter sumere, vtile est.

SECTIO IV.

De Symptomatibus, quæ fiunt circa Conceptionem.

CAPVT I.

De Veneris Appetitu læso.

AD hominis generationem Viri & fœminæ coniunctionem necessariam esse, notissimum est. Sunt verò suæ vtrique in generatione partes & officia. Etsi enim semen & mas & fœmina conferat, & vt *Aristoteles, 1. de gen. animal. cap.13.* ex Empedocle scribit, maris & fœminæ quasi symbolum sit, totum verò à neutro proficiscatur: tamen præter seminis communicationem alia præstat Vir, alia mulier, in generatione. Quæ Viri partes sint in generatione, *lib.3. part.9. sect.2. cap.1.* dictum. Cum ergo hoc loco de symptomatibus, quæ circa conceptionem in fœminis accidunt, dicendum sit, primo loco videndum, quid in fœminâ ad conceptionem requiratur.

Ad conceptionem in fœmina quæ necessaria sint. Primò autem necessarium est, vt fœmina appetitum ad Venerem habeat; deinde vt membrum virile admittat; tertiò vt semen in coitu à Viro accipiat; quartò vt ipsa semen, quod cum virili commisceatur, emittat; quintò vt semen vtrumque retineat, & vteri calore foueat, vt ex eo fœtus formetur. De quibus iam ordine dicemus, & quænam circa hæc symptomata accidant, videbimus. Nam omnia, quæ de generatione & conceptione dici possunt, tractate huius loci non est, sed pertinent ea ad Physicam.

Appetitus Veneris in fœminis. Primò ergo, vt in viris, ita in fœminis appetitus Veneris nimius accidit, etsi is plerumque in Viris maior sit, fœmina verò, vt Seneca loquitur, *ep.95.* pati nata sit. Excitatur autem is Veneris appetitus in fœminis, in ætate quidem florente seminis ὀργασμῷ, seu, vt sic dicam, turgentiâ. Cum enim semen spiritu multo refertum sit, humiditatemque quasi serosam in se contineat, vbi illa humiditas spiritusque mouetur & agitatur, & ad sui excretionem animal stimulat, motu illo suo in genitalibus partibus iucundam titillationem & mirum ad coitum appetitum excitat. In Eunuchis etsi semen deest, quia tamen calor & spiritus quidem suppetit, etiam Veneris appetitus excitatur, vt docet I.C. Scalig. *exerc.175. sect.2.* In ipso verò coitu mira voluptas excitatur.

Circa hunc Veneris appetitum & voluptatem in coitu duo symptomata in fœminis excitantur, Venus nimirum exstincta, dum fœmina virum & Venerem non appetit, maritumque lubens non admittit, admissumque diu ferre non potest, & si eum patiatur, nullam vel exiguam voluptatem percipit, & ita quidem, vt interim ex coitu non plus delectationis percipiat, quàm ex contactu externo. Deinde nimia Veneris appetentia, cum interdum aliquæ fœminæ Venerem nimis appetunt, & ita quidem, vt tunc in furorem quasi agantur, sicut *de furore vterino* supra, *cap.5.* dictum, & si Venerem patiantur, satiari non queant, earumque libido nec plurimorum virorum congressibus expleri possit.

Caussa.

Caussa. Appetitus autem huius defectus accidit ob seminis defectum, vel idminus calidum, spirituumque ineptimis in vasis seminalibus inopiam, ob quas caussas partes in fœminis, quæ sunt appetitus Venerei sedes, nullo modo stimulantur. Quibus de caussis autem semen deficiat, minusque calidum & spirituosum sit, *lib.3. part.9. sect.2. cap.1.* dictum, & capite seq. dicetur. Interdum & à malâ conformatione vasorum semen deferentium hoc malum excitatur, quæ qualis sit, vix in viuis cognoscitur. Si etiam castratione vasa seminis materiam deferentia excindantur, procul dubio appetitus Veneris imminuitur. Etsi verò castrari fœminas, homines scilicet, nusquam gentium receptum fuerit, & Platerus etiam scribat, castrationem in fœminis tentatam fuisse, se nec audiuisse, nec legisse: castratas tamen fuisse indomitæ libidinis fœminas quasdam, se certos auctores habere scribit Iul. Alexandrinus, *lib.22. salubr. cap.14.* Et Gyges Lydorum Rex eius sceleris ab historicis accusatur, quod fœminas eunuchas fecerit. Et Vvierus, *lib.4. de præstig.*

*dem. cap.*10. fcribit, quendam in Ducatu Cliuenfi, artis caftrandi pecora gnarum, filiam fuam, cum quendam familiarius eâ vti animaduerteret, violenter in cubiculum raptam caftraffe.

Signa Diagnoftica.

Signa. Vitium hoc ipfæ fœminæ maritis fuis manifeftare folent, quid id rurfum Medicis, quorum confilium expetunt, patefaciunt.

Prognofticum.

Prognofticũ. Atque fymptoma hoc equidem in fœminis non ita noxium eft, vt in Viris, in quibus nifi infignis fit ad Venerem appetitus, nullus coitus fieri poteft; cùm fœminæ, etfi Venerem non ita appetant, tamen coire poffint: plerumque tamen indicium eft, fœminas tales femen fœcundum non habere, & propterea fteriles effe.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, dictum eft de eâ *lib.*3. *loco allegato & feq. quoque cap.* aliquid dicitur. Hoc faltem hîc addimus, linimenta & vnguenta, quæ *loc. alleg.* ad Venerem ftimulandam adhibenda diximus, in fœminis in lumborum & pubis regione applicanda effe. Vt verò maiorem in congreffu fœmina voluptatem percipiat, glandem Viri ante coitum Zibetho, vel felle gallinæ, aut lucij pifcis illinendam effe.

Salacitas. Contrà Salacitas nimia etfi conceptionem impedire non videatur: tamen cùm fœminarum maxima & præcipua virtus fit verecundia & pudicitia, turpe omnino vitium in fœminis eft falacitas, ac præterea etiam vagâ libidine, quæ vitium hoc fequitur, fæpe procreatio prolis impeditur.

Cauffæ verò eædem ferè funt, quæ furoris vterini, de quo fupra, *fect.*3. *cap.*5. dictum, minus tamen vehementiores, nimirum feminis copia, acrimonia & commotio. Semen enim fi fit copiofum & turgens, quafi naturam ad excretionem ftimulat, atque ita Veneris appetitus excitatur.

Præcipuè verò hoc accidit, fi femen maiorem, quam par eft, actimoniam acquirit; id quod à cibis calefacientibus & aromatibus conditis, vt & medicamentis Venerem excitantibus accidit, item ab humoribus calidis in vtero feminique permixtis, idque acre reddentibus: vnde mulieres impuræ, femenque acre & vitiofum habentes, infatiabili Veneris defiderio tenentur.

Equidem fœminæ plerumque hoc vitium celare folent; quandoque tamen maritis patefaciunt, & ex moribus & geftibus in iis agnofcitur.

Compefcitur autem illa falacitas & libido in iis, quibus Veneris vfus nondum conceffus, medicamentis feminis copiam imminuentibus, & calorem atque acrimoniam eius mitigantibus, de quibus *allegato loco*, *de furore vterino*, dictum, nec opus eft, ea hîc repetere.

CAPVT II.

De fterilitate & Conceptionis defectu.

Conceptionis Vitia. ETfi verò appetitus Veneris nec in mare, nec in fœminâ deeft, atque etiam coitus fequitur: tamen non femper fit conceptio, vel non fit, vt debet; ac plura omnino circa conceptionem fiunt vitia. Vel enim fœminæ non concipiunt, vel minùs concipiunt, vel non eo, qui maximè naturalis & vulgaris eft, modo, dum nimirum gemellos, trigeminos, vel plures adhuc fœtus concipiunt, aut poftquam conceperunt, poft aliquod temporis interuallum alium adhuc fœtum concipiunt, quæ conceptio Superfœtatio appellatur, vel vitiofi aliquid concipiunt, molam nimirum vel monftrum aliquod. Eft quidem adhuc aliud fymptoma, dum fœminæ quidem concipiunt, fed fœtum perficere, & ad debitum tempus geftare non poffunt. Verùm de ipfo fymptomate *fectione fequenti de partus Symptomatibus & de abortu* dicetur. De hifce verò modò enumeratis circa conceptionem vitiis & Symptomatibus ordine iam agemus, & primò de Sterilitate & Conceptione læsâ.

Cum autem Conceptio fit feminis fœcundi à Viro emiffi & cum fœminino mixti ad perfectionem, vt ex eo fœtus formetur, traductio, à retentrice & alteratrice vteri facultate facta, patet hinc requiri, primo vt & viri & fœminæ femen fit fœcundum, calidum, & optimè temperatum ac fpirituofum, & omnino animæ traducendæ idoneum fubiectum; & quidem vtrumque in fœminæ vterum eodem tempore immittatur, in eoque mifceatur, & ab vtero retineatur, eiufque calore proprio & alteratrice vi foueatur, vt forma, quæ in fœcundo illo femine latet, fefe exerat, fibique idoneum domicilium fabricet & fœtum formet. Neque enim mas fine fœminâ, neque fœmina fine mare concipere poteft, fed vtriufque femen neceffarium eft, & fœmina æquè fœcundum femen emittit, vt in *Inftit. lib.*1. *cap.*10. probatum. Fœcundum inquam femen: Neque enim quicquid in coitu emittitur, femper fœcundum eft, fed id folùm fœcundum femen eft, quod ita difpofitum eft, vt anima in eo idoneum fubiectum & habitaculum habere, & cum eo propagari poffit. *Conceptionis læfio feu fterilitas.* *Ad cõceptionem neceffaria.*

Deinde vt in vteri cauitatem intromittatur, neceffarium eft. Ad quam rem inprimis vteri attractio neceffaria eft. Etenim fi futura eft conceptio, fœmina cum voluptate vterum quafi feminis defiderio verfus pudenda moueri percipit, vt femen concipiat. Acceptum deinde recondit vterus, & auidiffimè comprehendit, vt nullum inter femen & vterum fpatium inane relinquatur; os etiam fuum adeo coarctat & claudit, vt nec fpecillum intrare queat. De quâ re Galenus, 1. *de fem. cap.*2. fcribit, *Dixerunt*, inquit, *mihi mulieres, vbi femen conceperint, quandam fe in vuluâ motionem fentire, quæ quafi conuellat, ac paulatim in fe illam contrahat. Imò etiam mihi hoc ipfum, quod dicunt, concipere femen, & nomen hoc, Conceptio, id eft, comprehenfio, hinc à mulieribus fuiffe impofitum videtur.*

Verùm attractio hæc feminis atque comprehenfio nondum propriè conceptio eft, quamuis id nominis ratio indicare videatur. Sæpe enim vterus femen quidem auidè arripit, verùm diu continere non poteft, fed poft biduum, aut triduum elabi finit; interdum etiam, vbi illud attraxit atque comprehendit, attamen diutius inutiliter feruat, & ad actum non perducit, nec fi perducit, ad actum perfectum traducit, vt in irrito conceptu & molâ etiam contingere folet. Neceffarium itaque eft tertiò, vt retineatur femen in vtero, eiufque calore foueatur, & in actum traducatur. Quartò, vt fanguis fœtui generando neceffarius in promptu fit. Etfi enim prima rudimenta & delineatio q. fœtus ex femine fiat: tamen ftatim etiam benignâ, fed mediocri fanguinis quantitate is irrorari, & ex eo incrementum fumere debet.

Quia autem ille ipfe fanguis, qui menftruo fpatio per vterum expurgari folet, fœtui formando materiam præbet, quæritur, vtrum neceffarium fit, vt prius menftrua fluxerint in fœminâ, quæ concipere debet, de quâ quæft. fupra, *part.*2. *fect.*1. *cap.*1. *quæft.*1. dictum.

Nimirum fi menfes vel ob ætatem, vt in iuuenculis, vel fenioribus iam fœminis defint, vel etiam ob morbum fupprimantur, omnino Conceptio fperanda non eft, cum materia fœtui formando neceffaria deficiat. *An fœmina, cui menfes nunquã fluxerũt concipere poffit.*

deficiat. Si verò, vt *loco alleg.* dictum, vel ob caloris excessum, vel ob labores & exercitia nimia menses non fluant, conceptio non semper impeditur, modò tantum adhuc sanguinis supersit, quantum fœtui formando necessarium est. Vnde etiam accidit, vt puerperæ interdum iterum concipiant, antequam menses post partum illis fluxerint. Hinc credibile est, fœminas, quæ paucum habent sanguinem, facilius concipere mensibus instantibus, cum tunc conueniens sanguinis quantitas ad vterum affluat: eas verò, quæ sanguine abundant, desinente fluxu facilius concipere, postquam aliqua portio sanguinis superflui euacuata est, quæ semen facilè aliàs in principio fluxus menstrui suffocare potuisset. Atque ista omnia si rectè sese habent, conceptio fit, si non rectè se habent, mulier sterilis & infœcunda manet, etsi sit iustæ ætatis atque viro vtatur, quod vitium Græcis ἀγονία & ἀτεκνία, Latinis Sterilitas dicitur. *Sterilitas.* Estque impotentia quædam vteri, ob quam is semen virile vel non attrahit, vel non retinet, vel non conuenienter fouet, & in actum deducit.

Caussæ.

Ex quibus facilè patet, quæ sterilitatis & Conceptionis læsæ in fœminis caussæ sint. Quibus verò de caussis ratione maris Conceptio lædatur *lib.3.part.9. sect.2.cap.1.& seq.* dictum.

Coeundi impotentia. Prima caussa, ob quam Conceptio non fit, est coëundi impotentia, quæ accidit vel ob clausuram, vteri, de qua, supra, *part.1. sect.1. cap.3.* dictum est, vel ob tenellam & prauam, seu ætatis seu structuræ corporis ratione, partium genitalium conformationem, ob quam fœmina Virum, præcipuè qui crassum membrum habet, non potest admittere, aut non nisi cum dolore admittit, atque ita concubitum auersatur, vel ob tumores & vlcera atque excrescentias, quæ in pudendo & collo vteri vitilis membri ingressum non admittunt.

Secundò, cum æquè fœminæ ac Viri semen ad conceptionem requiratur, idque fœcundum, etsi Vir semen fœcundum emittat, fœmina vero vel nullum, vel paucum, vel intemperatum & infœcundum, aut etiam non eodem tempore emittat, vt vtriusque statim exacta mistio fiat; nulla fit Conceptio. Idque frequentius procul dubio accidit in fœminis, quàm viris: Siquidem Vir semine destitutus actum Venereum exercere nequit; cùm contra fœmina, etsi semine destituatur, Venerem pati possit. Semen autem non generatur, vel infœcundum generatur in fœminis, ob testium & vasorum semini generando & continendo dicatorum intemperiem. *Ætas generationi apta.* Quò etiam referenda est ætas, cum nec nimis tenella, nec adulta semini fœcundo generando apta sit. Etsi autem ætatem hanc alij aliter definiunt: tamen certum est, in Viris ætatem ad Venerem commodam non esse citra decimum octauum annum, in fœminis non ante decimum quartum, sicut & post 60. annum rarò Viri fœcundi sunt, & fœminæ post quinquagesimum rarò concipiunt. Etsi enim verum sit, sæpe iuuenes ante decimum octauum annum coire posse, & generare, ac fœminas etiam ante decimum quartum annum concepisse, sicut & Viros quosdam post sexagesimum generasse, & fœminas post quinquagesimum concepisse: tamen fœtus illi plerique debiles sunt & fœminæ, quæ ante hoc tempus nubunt, in partu periclitantur, & sæpè prorsus steriles redduntur, si vterus sit debilis, vasis ruptis. Imò Plato *6. de Legibus*, censet, vt proles sit vegetior, commodissimum tempus generandi esse in Viris à trigesimo, in puellis à decimo octauo: Scribitque hîc Mercatus, hanc ipsam caussam esse, cur tot monstrosi, & mente parùm valentes sint Principes & Magnatum primogeniti, & plerumque non vitales aut firmi, quia nimirum ob imperium & principatum vel pueri puellis iunguntur, aut senibus puellæ. Quâ in re tamen non simpliciter ad annorum numerum respiciendum, & ætas generationi apta non solùm annorum numero, sed robore corporis & temperamento metienda: & si tàm in fœminis, quam Viris Veneris appetitus stimulat, melius est, nubere ante terminum à Platone definitum, quàm vri, aut vagæ libidini indulgere. Communiter in fœminis tempus conceptioni aptum est, cum ipsis menses erumpere, & mammæ augeri & sororiari incipiunt, suntque ab hoc tempore aptæ ad concipiendum, donec menses subsistunt.

Rara verò in hoc genere quædam exempla passim annotantur. Cœl. Rhodiginus, *antiq.lect.lib.14.cap.8.* refert ex Hieronymo, puerum quendam decem annorum nutricem suam imprægnasse. Foroliuiensis scribit, puellam octo annos agentem fuisse imprægnatam; Sauanarola, *tract.6.cap.21.rubrica 6.* puellam annorum nouem grauidam fuisse. Et Ambr. Paræus; *tract. de Renunc.* ex Iouberto refert, in Vasconiâ fœminam ætatis anno nono peperisse. Scribit etiam Musa, *Epist.29. tom.2.* Venetiis nobilissimam matronam sexaginta ferè annos natâ cum coniuge, qui & ipse fermè septuaginta annorum erat, puellam decimo quinto mense peperisse; sed cum in tali ætate rarò vegeti, perfecti & vitales fœtus edantur, fuisse orbatam oculis, truncatam manibus, & quinque mensibus saltem vixisse. Plinius, *lib.7. cap.14.* scribit: M. Catonem Censorinum octogenarium filium genuisse, è filia Salonij clientis sui. Eodem loco refert, Massinissam Regem nonagenarium reliquisse puerum quadrimum. Quendam Germanum nonagenarium prolem suscepisse, testatur Al. Benedictus, *de Curand. morb.lib.25. cap.11.* Ea Sauanarola, *tract.6. cap.21. rubr.23.* narrat, Nicolaum de Palouicinis habuisse filium à se generatum centesimo ætatis anno. Et Leuinus Lemnius, *de occult. nat: mirac. cap.24.* scribit, sibi nauclerum quendam fide dignum narrasse, se Stockholmiæ interfuisse nuptiis Viri cuiusdam annorum centum, qui in matrimonium adsciuerat triginta annorum Sponsam, è quâ complures sustulerit liberos. Cui planè simile refert F. Platerus, *lib.1. obseruat. tit. de vitalis motus defectu*, de auo suo materno, qui post centesimum ætatis annum adhuc vegetus, vxore virgine 30. annorum ductâ, filium ex eâ genuit, cuius nuptiis viginti annis post centesimum adhuc superstes interfuit, & sexennium adhuc postea vixit, & ita 126. annos ætatis compleuit. Et *in fine istius libri* scribit; Parentem suum Thomam Platerum anno ætatis 73. secundam vxorem duxisse, & sex ex illâ liberos intra decennium procreasse, quorum vltima filia ætatis istius anno 81. nata fuit. Sed hæc rara sunt, & quarundam regionum & familiarum propria.

Deinde semen non generatur in fœminis, vt & in maribus ob vasorum ad semen generandum malam conformationem. Obseruatum enim aliquando arterias spermaticas defuisse, vel non suo loco insertas fuisse.

Circa hoc caussæ genus & hoc notandum, cum Creatori placuerit, non ex vno semine, vt alia perfecta animalia, ita & hominem generari, sed ex duplici, masculino scilicet & fœminino mistis, certa esse debet, etsi ea ferè ἄρρητος sit, inter virile & fœmininum semen proportio; quæ si desit, nulla fit conceptio. *Proportio seminis virilis & fœminini.* Atque hinc accidit, vt sæpe fœmina, quæ in primo coniugio sterilis fuit, in secundo fœcunda fiat. Hinc quoque euenit, vt interdum fœmina decem vel pluribus annis viro cohabitet, & non concipiat, postea verò concipere & parere incipiat; procul dubio ob corporis temperaturam progressu ætatis mutatam, ob quam & semen aliam temperiem consequitur, vt quod primò viri semini proportionatum & conueniens non erat,

iam

iam proportionatum esse incipiat. Quænam autem illa ptoportio seminum esse debeat, explicare difficilimum est; modò non in hac humanæ mentis caligine impossibile sit. Plerique quidem in qualitatibus primis subsistunt, & censent, si temperatis, vel etiam temperatis iungantur, eos semper gignere, intemperatos verò tunc solùm, quando suæ intemperiei contrariis copulantur, idque etiam Galenus docuit, 5. aph.61. dum scribit: *Tam mulieres, quàm viri, si temperie quatuor qualitatum potiantur, generant, quamuis temperie illâ priuatis commisceantur: intemperati verò nunquam generant, nisi contrariâ intemperie præditis iungantur, vtpote calidis frigidis, humidis siccis, & sic de singulis*: vt & Lucretius his versibus:

Vsque adeo magni refert, vt semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaque conueniunt liquidis, & liquida crassis:

Tamen procul dubio in primis qualitatibus hîc non subsistendum; cum sine dubio & occultæ qualitates in seminibus sint, ob quas semina conueniunt, vel discrepant. Et huc pertinent ea, quæ Astrologi de caussis sterilitatis afferre solent.

Semen corrumpentia. Pertinent ad hoc caussæ genus & Medicamenta, quæ Græcis φθόρια dicuntur, quod occultis qualitatibus ad exstinguendum semen, & impediendam conceptionem faciant, qualia perhibentur vulua capræ vel mulæ, mentha, ruta, camphora, acetum. Quò etiam veneficia & incantationes referri possunt, cuius generis plura à nonnullis, vt & Roderico à Castro recensentur. Verùm tutius est, ea silentio præterire, quàm occasionem præbere, vt huiusmodi rebus vel conceptus impediatur, vel fœtus contra diuinam legem eiiciatur.

2. *Seminis attractio læsa.* Secunda caussa sterilitatis est, cum Vterus semen non attrahit, & debito modo recipit; id quod accidit facultate attractrice vel labefactatâ, vel impeditâ. Læditur facultas, dum vterus & eius orificium frigidâ, vel humidâ, vel vtraque intemperie laborat, siue sit sine materiâ, siue sit cum materiâ, inprimis pituitosâ. Quò & aliud vitium referendum videtur, cum scilicet fœmina virum auersatur, eumque odio habet, vel cum timore, tristitiâ, aut simili animi affectu laborat. Tum enim spiritibus aliò auocatis Vterus semen auidè non trahit. Impeditur verò propter tumores & vlcera Vteri & orificij eius, vt & ceruicis augustiam, quæ ex Vteri malo situ & contorsione excitatur, vel à tumore in eo, aut compressione, quæ fit à tumoribus vicinarum partium, aut nimiâ pinguedine, vt quidem Hippocrates, 5. aphor.46. sentit, dum scribit: *Quæ præter naturam crassæ non concipiunt, iis vteri os ab omento comprimitur, & priusquam extenuatæ fuerint, non concipiunt.* Quanquam huius rei ratio alia ferè probabilior reddi possit, quod nimirum seminis materia in pinguedinem absumatur. Historiam tumoris in Vtero seminis receptionem impedientis habet Guilielm. Fabricius, *Cent.* 1. *obseru.*65. dum refert, se sexagenariam matronam schirrum instar annuli orificium matricis circundantem habentem, & aliam, *seq. obseru.* præsente Clariss. Dn. D. Iano Antonio Saraceno, Medico Regio, dissecuisse, atque in ceruice ante orificium fundi vteri, scirrhum magnitudine oui anserini inuenisse, ipsi adeo adhærentem, vt vnum videretur corpus, nec vllo modo ab eâ diuelli potuerit, & propter hunc scirrhum semen virile ad Vterum penetrare non potuisse. Et rectè addit. Nemini igitur mirum videri debet, quod Medici aliquando in sterilibus frustra sibi multa negotia facessant. Huiusmodi enim caussæ Medicos latent.

3. *Seminis retentio læsa.* Tertia sterilitatis caussa est seminis retentio læsa. Læditur autem ista quoque facultate vel labefactatâ, vel impeditâ: Læditur facultas propter humidam intemperiem. Si enim Vterus multis excrementitiis & pituitosis aliisque humoribus scateat, eneruatur vis retentrix vteri, eiusque fibræ laxantur, vt non possint sese contrahere ad retinendum susceptum semen, ipsumque semen propter mucores illos, quibus Vterus scatet, et adhærescere non potest. Etsi enim obseruatum sit, fœminas quasdam fœtum in Vtero babuisse, simulque hydrope Vteri laborasse: tamen non conceperunt eæ, cum iam hydrope Vteri laborarunt, sed postquam fœtum iam in Vtero babuerunt, hydrops Vteri accessit. Ad semen concipiendum & retinendum etiam Vterus ineptus est, si nimis densus sit, & non carnosus ac mollis, nec sanguine affluente irrigetur: quod quibusdam ab ortu accidit, quæ propterea naturâ steriles sunt, quibusdam adultioribus iam euenit, cum parere desinunt. Si verò ante senium talem constitutionem acquirat Vterus, steriles quoque euadunt. Cum enim necessarium sit, vt quamprimum Vtero semen concipitur, sanguis adsit, vt semen Vtero adnasci, & ex sanguine incrementum sumere possit: si vterus densus sit, vt nihil sanguinis affluat, conceptio impeditur. Impeditur verò seminis retentio propter vlcus, vel nimiam superficiei Vteri internam læuitatem & densitatem, vel propter Vteri orificii hiatum, dum non rectè clauditur, quod in Vteri fluxibus accidit, cuiusque sint generis; qui fluxus & sanguinis & aliorum humorum, id quod in fluore muliebri & gonorrhæâ virulentâ accidere solet, alio etiam modo retentionem lædunt, quod scilicet, vt dictum, Vteri internam superficiem lubricam reddunt, seminisque concepti vim exstinguunt, idque secum rapiunt. Hians etiam orificium Vteri redditur, post partum laboriosum & abortum, quo Vteri orificium nimis distenditur, eiusque fibræ ita laxantur, & debilitantur, vt sese contrahere non possit, vnde accidit interdum, vt fœminæ post partum difficilem amplius non concipiant. Retentio seminis quoque impeditur, si fœmina post coitû tussiat, sternutet, clamet, saltet, aut alio motu vehementius exerceatur, vel irâ, terrore, alioque animi affectu vehementiore percellatur.

4. *Alteratrix vteri læsa.* Quarta sterilitatis caussa est Vteri alteratrix facultas, quæ propriè ad conceptionem pertinet, quæque latentem in semine formam & vim in actum deducit, læsa. Hoc loco autem notandum, non solùm, vt antea diximus, inter semen masculinum & fœmininum debere esse certam proportionem, sed etiam inter semen masculinum & Vterum fœmininum. Vt enim non quæuis fert omnia tellus, sed plantæ quælibet terram sibi conuenientem, alia pinguem, alia arenosam exposcit, & quæ in pingui crescere solent, in siccâ & arenosâ exarescunt: ita, cum Vterus sit quasi ager, in quem semen conijcitur, etsi semen Viri fœcundum sit, tamen si in Vterum minùs naturæ suæ conuenientem immittatur, nulla fit conceptio; & vt semina quædam in palustri loco suffocantur, alia in arido & arenoso emoriuntur & aduruntur: ita quoque semen virile interdum in Vtero humido suffocatur, in calido exsiccatur; Est præterea procul dubio in Vtero ἰδιοσυγκρασία quædam, quæ huic quàm illi seminis fouendo conuenientior est.

Læditur autem alteratrix facultate vel labefactâ vel impeditâ. Labefactatur itidem propter intemperiem Vteri. Si enim illa ἰδιοσυγκρασία, quæ semen receptum fouet, eiusque vim excitat, vel à natura vitiosa sit, vel postea mutetur, semen in Vtero non fouetur & perficitur, sed corrumpitur, vimque πλαστικὴν amittit; vnde postea vt inutile ex Vtero eiicitur. De hac caussâ scribit Hippocrates, 5. aph.62. *Quæcunque frigidos & crassos Vteros habent, non concipiunt, & quæ præhumidos habent Vteros, non concipiunt. Extinguitur enim in iis genitura; & quæcunque siccos magis & adurentes. Nam ex defectu alimenti corrumpitur semen. Quæcunque verò ex vtrisque mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt.* Etenim, vt Galenus, *in comm.* explicat, cum frigiditas immoderata tantùm præpollet, vt densior Vterus euadat, tùm & angusta admodum strictaque

sunt

sunt vasorum ad ipsum pertinentium ora, & steriles mulieres redduntur, vtpote quæ neque secundis cohærere & agglutinari ad vasorum ora patentibus, neque si id quandoque fiat, probè vnquam concepru nutrito. Vel enim nullo modo talibus mulieribus fluunt purgationes, vel admodum exiguæ, & hæ ipsæ vitiosæ solo renuiore & aquosiore sanguine per arcta vasorum orificia elabente, quæ & ipsa facilè obstruuntur, cùm ob natiuam angustiam, tùm quia magnâ ex parte tali naturâ præditæ humorem cumulant pituitosum. Quin etiam maris semen talibus locellis exceptum refrigerari accidit, nisi sit naturâ calidius, &c. Impeditur verò alteratrix propter tumores & vlcera.

5. *Sanguinis vitium.* Tandem etiam necessarius est sanguis menstruus, qui quidem initio multus non requiritur, tantus tamen qui ad prima fœtus rudimenta necessarius est. Hic ergo si desit, conceptus non fit. Hioc iuuenculæ, quibus menses nondum fluxerunt, & fœminæ seniores, quibus iam menses deficiunt; vt & quibus menses ob morbosam aliquam constitutionem supprimuntur, & viragines, quæ venas Vteri angustas habent, & omnes omnino fœminæ, quibus sanguinis ad fœtum formandum necessaria copia deest, non concipiunt. Quod & iis accidit, qoibus vasa Vteri cicatrice sunt obducta. Eadem de causâ & Nutrices, quæ lac copiosius habent, rarius concipiunt; cum sanguis fœtui formando necessarius, qui ad Vterum confluere debebat, ad mammas feratur.

Crassæ fœmina cur non concipiant. Ad hanc caussam malim referre fœminas præter naturam crassas, quas non concipere Hippocrates, *5. aphor.* 46. scribit, quàm ad orificij Vteri compressionem. Etenim fœminæ pingues, si id ipsis naturale sit, & menses satis copiosè ipsis fluant; sæpe fœcundæ sunt, vt experientia testatur: si tamen præter naturam (de his enim Hippocrates loquitur) pinguescant, & quæ antea macilentæ erant, & obesæ & pingues euadant, tales rarò concipiunt; cum & partes genitales, præsertim si vir obesus accedat, ad coitum non rectè dispositæ sint, & sanguis, qui semini & menstruis materiam præbere debebat, in pinguedinem absumatur.

Adultiores virgines cur non facilè concipiant. Istâ de causâ etiam euenit, vt Virgines iam adultiores, & quæ diu à matrimonio abstinuerunt, non tam facilè concipiant, vt eæ, quæ statim in iuuentute matrimonium ineunt. Cum enim Vterus in talibus nunquam sanguine perfusus, & ita ad conceptionem aptus redditus fuerit, sed veluti exsanguis manserit, sanguine menstruis spatiis magis per venas ceruicis vteri, quàm quæ ad fundum eius tendunt, euacuati solito, postea facilè non concipiunt.

Contrà quoque accidere potest, vt sanguis quantitate nimiâ peccans, & confertim ad Vterum confluens, semen quasi obruat & suffocet, eiusque vim exstinguat.

Sterilitatis caussa. Ex quibus apparet, omnes sterilitatis caussas reduci posse vel ad coëundi impotentiam; vel ad testium & vasorum seminalium intemperiem; aut malam conformationem; vel vteri intemperiem, humidam inprimis & frigidam, quæ & seminis attractioni, retentioni, & alterationi non commoda est, interdum & calidam & siccam, quæ ad semen fouendum apta non est; vel Vteri orificij ex partu dilatationem, aut tumores tùm colli & oris Vteri, tùm ipsius Vteri, tùm Vteri malum situm, & vasorum ad Vterum tendentium angustiam; vel sanguinis menstrui ad fœtum formandum necessarij defectum, aut copiam nimiam.

Patet etiam hinc, frequentius sterilitatem accidere ex parte fœminatum, quàm virorum. Cum enim in Viris tantùm requiratur, vt semen fœcundum in Vterum fœmininum effundant; in fœminis præter seminis sui communicationem etiam requiratur, vt semen recipiant, illi locum idoneum præbeant, idque foueant, & materiam formando fœtui necessariam præbeant: in ista omnibus varij errores, è quibus singulis sterilitas accidere potest, contingere solent.

Notandum tamen de hisce caussarum generibus, primum caussæ genus, non propriè dictam sterilitatem, vt reliquæ caussæ sed impropriè saltem ita dictam excitare. Si enim clausura Vteri dicta tollatur, & meatus ille arte aperiatur, tales fœminæ postea concipere solent; sicut etiam vbi tumor vel excrescentia aliqua io collo Vteri orta, ingressum virilis membri impedit, si tollatur, concipere postea solent. Ita quæ ob tenellam ætatem virile membrum non admittere possunt, adultiores factæ id admittunt. Sic etiam quæ ob paruitatem pudendorum crassum virile membrum non admittunt, aliud minus crassum admittere possunt. Atque ita hæ fœminæ quidem non concipiunt, cùm viro congredi non possint: steriles tamen propriè non sunt.

Ioannes Anglicus, *cap. de sterilit.* etiam quasdam caussas externas sterilitatis recenset, scribitque, conceptionem impediri, si fœmina comedat de corde cerui; si portet secum lapidem gagatem; si scolopendria suspendatur super lectum eius; si super sanguine menstruo alterius mulieris ambulet, vel eo se inungat; si de corde mulæ potet, aut ipsum portet; si applicet cornua limacum; vel succum menthæ in matricem iniiciat.

Differentia.

Differentia. Ex iisdem quoque manifestum euadit, sterilitatem non omnem esse eiusdem generis, sed esse quandam eius differentiam, quam ob curationem & prognosin rectè instituendam, vt postea in prognosticis dicetur, obseruare vtile est. Nam quædam fœminæ à primo ortu vitio aliquo in vtero contracto steriles sunt, quarum Aristoteles, 2. *de gen. animal. cap. 5.* mentionem facit. Aliæ non simpliciter steriles sunt, sed respectu ad virum, cum scilicet fœminæ semen ad viri proportionatum non est, quæ postea coniugio mutato concipere, & fœcundæ fieri solent. Aliæ rursum ob morbosam aliquam Vteri constitutionem, præcipuè intemperiem aliquam, non concipiunt, quâ ætatis progressu, aut arte mutatâ, & in meliorem statum deductâ, postea concipiunt, & quæ iuuenes steriles erant, adultiores concipiunt. Tandem quædam sunt, quæ pepererunt quidem semel vel aliquoties, postea tamen steriles fiunt, in partu procul dubio vitio aliquo in Vtero contracto, quod conceptionem postea impedit.

Signa Diagnostica.

Signa. De signis in genere hoc notandum aliud esse inuestigare signa sterilitatis; aliud signa conceptionis, quæ tamen signa plerique confundunt. Dum enim de signis conceptionis quæritur, hoc quæritur, an fœmina iam actu sit grauida: dum verò de signis sterilitatis quæritur, id quæritur, an fœmina, quæ non est grauida, ita disposita sit, vt nunquam concipere possit. Seorsim igitur de his Signis agemus, & quidem de Signis sterilitatis hoc loco, de Signis conceptionis sequenti sectione.

Si ergo fœmina à marito non concipiat, primò inquirendum, an caussa sit in viro, an verò in fœminâ. Etsi verò nonnulli multis modis, inprimis ex vrinâ, id explorare conantur: tamen quia pleraque, quæ afferunt, fabulosa sunt, nec vllâ ratione nituntur, nonnulla etiam ab honestate & pietate aliena, ea prætermittimus, (de rebus odoratis tamen, quæ Vtero admota, sterilitatem indicare perhibentur, postea *in fine doctrinæ de Signis* dicemus,) & proinde tutissimum putamus, primò inquirere, an caussa sit in Viro, quod ex iis, quæ

libro

libro tertio de sterilitate in Viris dicta, fa‸lè ionotescit. Quod si in Viro nihil vitij deprehen‸ditur, putandum, caussam in fœminâ esse, quæ cùm ‸lures esse possint, constitutio eius diligenter perpe‸denda. Vbi tamen, quod supra diximus, notaodum fœminas alias simpliciter esse steriles, quæ cuicunq‸e etiam viro iunganrur, nunquam concipiunt; al‸is verò respectu saltem ad virum. Accidere enim ‸otest, vt fœmina in primo coniugio sterilis sit, e‸ de caussâ, quod eius semen & Vterus ad semen ‸irile debiram proportionem non habet; quæ si al‸tri viro iungatur, cuius semen ipsius semini & Vter‸ conueniat, ex eo concipiat & imprægnetur.

Rectissimè autem ista signa inuestigabimus, si omnes caussas, ob quas fœminæ steriles redduntur, perlustremus.

Primò ergo inquirendum, an ad Venetem apta sit, & quidem an Veneris appetitum habeat, & an membrum virile rectè admittere possit. Horum enim si alterum desit, caussa, cut non concipiat, procul dubio in fœminâ hæret.

Secundò indagandum, an semen, & quidem fœcundum, & quod virili semini iustè proportionatum sit, habeat, an semen exstingueotibus vsa sit, aut ea ab aliis illi propinata sint. Semen vel nullum vel paucum emittere fœminam cognoscitur ex eo, qnod in coitu vel nullam, vel paucam & breuem voluptatem percipit. Semen infœcundum esse colligitur ex motbo, inprimis intemperie Vteri, de cuius signis supra *part.* 1. *sect.* 2. dictum. Idem indicat totius corporis, vel membri alicuius principalis vitiosa constitutio. Ex vitioso enim sanguine bonum semen generari non potest.

An verò fœmininum semen, vt & vterus proportionem iustam ad semen masculinum habeant, difficillimum est inuestigare. Etenim quodnam & viri & fœminæ temperamentum sit iouestigare exactè non facile est, neque etiam quæ proportio intet vtrumque semen & fœminæ Vterum tequiratur, satis cognosci potest. Breuiter vt aliquid dicamus; Temperati cum temperatis fœcundissimi sunt; cùm optima vtriusque constitutio concurrat. Si verò intemperatus intemperatæ in eodem excessu coniungatur, sterilitas sequitur; si verò iungatur fœminæ, quæ illum defectum contrario excessu corrigere potest, ea concipiet. Considetanda autem & hîc totius corporis in vtroque sexu temperatura, vt & temperatura testium in Viris, & Vteri in fœminis, quæ quâ ratione cognoscenda sint, alibi dictum.

Incantationis signa. An medicamentum, quod semen exstinguete potest, sumptum sit, ægtæ vel adstantes patefacient. An autem Incantatio vel maleficium sterilitatis caussa sit, colligitur ex aliarum caussatum absentiâ, & quia coniuges, etsi se mutuò ament, coite tamen non possunt, aut quod, cum antea amore sese mutuò complectuntur, nunc, & quidem sine caussâ, sese odio habent. Confitmatur hæc suspicio sequentibus. Primò quod vir cum suâ coniuge coire non potest, etsi cum aliis coëundi potentiam habeat; Deindè cùm appetitum coëundi cum vxore habet maritus, eamque amat, sed cum eâ coire non potest. Tertiò etsi cum vxore coit, semen ta men emittere non potest.

Tertiò perpendendum, quomodo Vterus cùm ad attrahendum, tùm ad retinendum, tùm ad fouendum semen dispositus sit. Etenim si intemperies aliqua seu cum seu sine materiâ, vel tumor, vel alius morbus in Vteto adsit, facilè colligere est, Vterum semen neque rectè attrahere, neque retinere, neque fouete posse. Et cum sæpe natiuum & hæreditarium aliquod vitium adsit, quærendum de natalibus & familiâ, an nimirum multæ steriles in eâ familiâ reperiantur. Si quoque partus difficilis vel abortus præcesserit, quo orificium Vteri nimis & violenter dilatatum sit, indicio est, id rectè claudi non posse.

An autem vitium sit in orificio Vteri, vel in ipso Vtero, sic discerni potest. Si statim à coitu, aut post breue interuallum semen effluat, læsæ attractricis, & in Vtero vitium aliquod adesse indicio est, quod vel obturatum, vel compressum, vel distortum esse, & ita semen in cauitatem Vteri non admittere, signa illorum morborum docebunt. Si verò semen per aliquot dies retineatur & postea eiiciatur, vel semen fœmineum infœcundum esse, vel intemperiem aliquam Vteri adesse oportet, ob quam semen foueti & in actum deduci non potest; vel sanguinem fœtui formando deesse, necessarium est, quæ ex suis signis nota sunt.

Tussis, sternutatio & similes corporis vehementes motus, semen quidem excutere possunt, sed sterilitatis nullum indicium præbent.

Tandem si sanguis menstruus desit, id cognoscitur vel ex naturali constitutione in viraginibus, quæ plerumque pilos in mento habent, vel ex mensium suppressione vel corporis pinguedine, vbi materia seminis in alimentum corporis & pinguedinem abit, vel gracilitate & macie, cum sanguis & materia ad generationem necessaria deest. Sanguinis quoque defectum patefaciunt caussæ externæ & euidentes, sanguinem absumentes, inedia scil. & ieiunia, labores nimij, sanguinis nimia euacuatio, vigiliæ nimiæ, mœtor, febres, fistulæ & vlcera diututoa, & fonticuli oimium fluentes.

Vltimò citca hanc doctrinam non prætereunda videtur illa, quæ per res odotatas Vteto admotas, fit sterilitatis & fœcunditatis probatio, cùm antiqua sit, & à magnis Viris tradita. Hippocrates, 5. *aph.* 59. scribit: *Si mulier non concipit, & scire placet, an sit conceptura, veste præligatam, & vndique obuolutam subter suffito, ac si odor corpus peruadere videatur, ad nares & os vsque, non suâ culpâ sterilem esse puta.* Et *libro de sterilitate:* Netopum, vnguentum lana execeptum & pessi figurâ efformatum, ac in vterum per obstetricem immissum, idem docere refert. Neque solùm suaueolentia, thus, styracem, myrrham & similia adhibebant, sed & graueolentia. Ideoque idem docet, si caput allij detasum & putgatum integrum ad vterum exponatur, ac postridie per os odor percipiatur, fœminam concipere posse. Alij galbanum igni emollitum, sericoque inclusum pudendis noctu inserere, & caput mulieris purè lotum linteolo & reticulo inodorato obligare solent, & si manè vertex mulietis galbanum redoleat; mulierem fœcundam esse statuunt. Nonnulli pessum ex aristolochiâ cum melle in ceruicem vteri imponunt, ac si saliua dulcescat, fœminam fœcundam censent. Atque habuetunt huiusmodi probationes plutimas antiqui, & fuit hæc doctarum pronubarum res, vt Plato, *in Theæteto*, docet. Idque eâ de caussâ faciebant, vt Galenus, *in comm. alleg. aphorismi* docet; Quia sæpe, vt sacetdotalis aut regalis propagatio quædam & soboles superesset; studiosè faciebant ciuitates, vt ab iis seu viris seu mulieribus susceptos liberos haberent, ad quos solos eius progeniei spes erat redacta; deinde vbi mulieres non concipiebant, vtrius caussâ id accideret, quærebat, vt facto diuortio ex aliis susciperet liberos. Quænam autem huius probationis caussa sit, obscurum. Galenus, *alleg. loco* scribit; In iis solùm mulieribus totum corpus non permeate intensi odoris qualitatem, quibus durum densumque adest vteri corpus, quod ad conceptionem ineptum est. Alij putaot, si odor transit ad os & nares, necesse esse, os vteri apertum esse, nec non patere etiam oscula venarum ad vterum venientium, & benè temperatum esse mulierem, aliter non posse sentire odorem ex naribus. Quæ vt neganda non videntur, & procul dubio vterum purum ac ita dispositum esse oportet, vt per eum ad nares vsque odores transire possint: ita omnino peculiarem & non facilè explicabilem cerebri & instrumenti odoratus cum vtero consensum esse idem persuadet,

An per odores explorari possit an fœmina steriles vel fœcunda sint.

persuadet, qui si respectu vteri se non rectè babet, sterilitatis iodicium est.

Prognostica.

1. Sterilitas non solùm apud Iudæos, sed apud omnes ferè gentes probrosa fuit. Nam eâ de caussâ inprimis viri vxores ducunt, vt ex iis liberos generent, ac familiam conseruent, geousque humanum propagent.

2. Steriles etiam fœminæ morbosæ; quia ij humores excrementitij, qoi cum prole post partum euacuari solent, in iis retinentur: tardius tamen senescunt, quia à molestiis, quæ tempore grauiditatis, partus & puerpetij fœminæ, quæ concipiunt, patiuntur, immunes sunt. Neque enim sine causâ Medæa apud Euripidem dixit, se malle ter sub clypeo in acie dimicare, quàm semel parere.

3. An autem, sterilitas sanabilis sit, nec ne ex caussis, è quibus ea pendet, coniectandum. Etenim si natiua, vel quæ in habitum qoasi iam degenerauit, adsit vteri intemperies aliáve vteri dispositio, vel quicunque morbus incurabilis, sterilitas quoque incurabilis est. Neque enim fœcunda fieri potest mulier, antequam caussæ illæ tollantur. Ideoque mulierum, quæ ex hæreditatiâ aliquâ vitiosâ dispositione, aut propter venenatos aliósque graues morbos steriles sunt, curatio non suscipienda. Huc pertinet illud Hippocratis, 2. *prognost.* 3. *Sterilitas ex vlceribus difficulter curatur.* Imò si vlcus sit magnum, & quod plures vteri partes occupat, etiamsi curetur: tamen fœmina sterilis manet, propter cicatricem magnam ibi relictam, ob quam semen vtero adhærescere, & sanguis affluere noo potest. Qui autem morbi vteri curari possint, qui non, ex iis, quæ suprà, *part.1.de morbis vteri,* dicta sunt, patet.

4. Si verò non simpliciter sterilis sit fœmina, sed quia ipsius constitutio virilis seminis constitutioni parum conueniens est, non solùm mutatione matrimonij fœcunda reddi potest, sed etiam ætatis progressu, qua temperies etiam mutatur; vt & medicamentis, quæ illam intemperiem corrigunt.

5. Nec tamen & eæ fœminæ simpliciter steriles habendæ sunt, quæ insignem quandam intemperiem habent in primâ iuuentute, ob quam à nullo viro tunc concipere possunt. Modò enim vel ætate, vel medicamentis ea intemperies corrigi possit, postea fœcundæ redduntur.

6. Aristoteles, 2.*de gen.animal. cap.*4. omnem sterilitatem ab ortu contractam pro incurabili habere videtur. Estque id verum, si vitiũ sit magnum. Interdum enim si vitium sit paruum, vel ætatis progressu temperamento, mutato, vel medicamentis vitio illo curato, quæ antea steriles ha bebantur fœminæ, fœcundæ fiunt.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Sterilitas tollitur caussis, à quibus ea pendet, sublatis. Quæ cùm sint variæ & multiplices, varias quoque suppeditant Indicationes, quæ per se manifestæ sunt.

Primò nimirum si vteri adsit clausura, & angustia ceruicis, vt & oris vteri, quacunque de caussâ orta, ea tollenda, vt supra, *part.1.sect.1.c.3.* monstratum est.

Si intemperies aliqua vteri & testium adsit, siue cum materiâ, siue sine materiâ, ob quam vel semen oullũ, aut infœcundum, aut masculino non conueniens generatur, vel virile semen non attrahitur, retinetur, & debito modo fouetur, intemperies ea corrigenda, eo modo, qui supra, *part.1.sect.2.c.1. & seqq.* est traditus. Si inprimis vis seminis attractrix in fœminâ langueat, membrum virile antea coitum illinendum Zibetho, felle hircino & similibus. Maximè verò hîc vtilia sunt, quæ occultâ proprietate ad semen generandum Venerémque excitandam faciunt, & ad sterilitatem propriè dictam, à quacunque ferè caussâ, vniuersalibus præmissis, vtilia sunt, qualia sunt *radices satyrij, rasura eboris, semen erysimi, erucæ, hormini, seselios, ammi,* (quod præ aliis efficax;) *pastinacæ syluestris, testiculi vulpis, apri & aliorum animalium, matrix suilla, vel ceruina exsiccatæ & in puluerem redacta.* Vel *matrix leporis* assata, & cum puluere seq. comesta:

℞. *nucis moschat.* Drach.j. *zingiber. piperis, ana* ʒ.ß. *maioranæ siccæ* Scrup. j. *sem.erucæ, sileris mont. ana* ʒ.j. F. puluis.

Medicamenta autem talia ad sterilitatem plurima passim exstant, quorum pauca proferemus.

℞. *sem.erucæ, sileris montani, ana* Drach.ß. *rasuræ ebor. cin imomi nuc.mosch.ana* Drach.j. *moschi,* in iis, quæ ferre eum possunt, gr.iij. *santali albi* Drach.iij. F.pulu.

Detur Drach.j. ex vino generoso.

Vel ℞. *spec.diamosch.diambræ, ana* Drach.j. *matricis leporis, testicul.apri, genitalis cerui, ana* Drach.ß. *nuc.mosch. cinamon.garyophyll.sem.erucæ, pastinacæ syluestr. an.* ʒ.j. *moschi, ambræ, ana* gr.iiij. *sacch.ad pondus omnium.* M.

Dentur Drach.ij. ex vino generoso,

Confectio talis paretur.

℞. *Confect. amygd. d. pistacior. pinear.auellan. Lombardicar.ana* Vnc.j. *cortic.citri, zingib.garyophyll. cinamomemi, ana* Vnc.ß. *sem.erucæ* Drach.ij.M.

Detur cubitum ituræ cochleat.j.

Vel fiat panis Martius talis.

℞. *amygd.d.* Vnc.iiij. *pinear.pistacior.auellan Lombàrd. ana* Vnc.ij *spec.diambr.diamosch.ana* Drach.j. *rasuræ eboris* Drach.j. *aq.cinam.* Vnc.ß. F.panis Martius.

Vel ℞. *spec. diambræ, diamoschi, ana* Drach.j. *pinear. mundat.pistacior.cort.citri.ana* ʒ.ij.*ol.destill.maioran.* ℈ß. *cinam* gut iij *sach.albi* ℥.v. F.Morsuli.

Vel ℞.*radic.eryngij* ℥.j.*artemis.*M.j.*maioranæ* M.ß.

Coq.in vino. Detur cyathus manè & vesperi cum *trypherâ magnâ sine opio.* Idque diebus aliquot contiuetur.

Vel ℞. *spicæ Indicæ, schœnanthi, calami aromatic.sem. anisi, ammeos, sesel.matricar.ana* Vnc.j.

Coq. in aq. vel Vini ℔. iij. vase clauso, Colatura dulcoretur saccharo & melle, dentur Vnc. iij. vel Vnc. iiij.

Vtile est & hoc Electuarium.

℞. *Conseru. anthos* Vnc.vj. *radic. satyrij condit.* ℥.ij. *radic. orobi, renum scincor. testiculor. apri, matricis suillæ, pudendi cerui, rasuræ eboris, sem.napi, elaphobosci, fœniculi, vrticæ, erucæ satiuæ, hormini, erysimi, ana* Drach.ij. *pinear. amygd. d. ana* Vnc. ß. *spec. diamosch. d.* Drach.j. *ol. nuc. mosch. expressi* Drach.ij.

Cum *Syr.betonic.* F.Elect.

Vel ℞.*conseru.rorismarin.maioran. ana* Vnc.jß. *radic. condit. satyrij, eryngij, ana* Vnc.j. *zingib.in Chinâ condit. cortic.citri condit.ana* Vnc.ß. *rasuræ eboris, matricis leporis præp.sem erucæ, ammeos, ana* ʒ.j. *spec.diambræ diamosch.d. cinamomi, garyophyllor. ana* Drach. ß. Cum *Syr.Conseru. zinzib.in Chinâ condit.* F.Electuarium.

Efficax est & Tryphera magna sine opio.

Aqua hæc etiam frigidis & humidis valdè prodest.

℞. *Cinamomi, garyophyllor. cubebar. ana* Vnc.j. *nucis moschat.macis, piper. longi, galangæ, ana* Vnc.j. *zedoariæ, sem. ammi, seselios, ana* Vnc. ß. *gran. iuniperi,* Drach.j. *Vini Rhenani, aq. rorismar. maioran. melissæ, ana q.s.*

Stent in digestione sex diebus, & postea destillentur, & manè ac vesperi cochlear. ij. vel iij. exbibeantur.

Extrà quoque balnea, insessiones, fomenta, suffitus adhiberi possunt.

Et balnea quidem menstruâ purgatione finitâ diebus quinque continuari possunt.

Vt ℞. *rad.bryoniæ, imperatoriæ, valerian. ireos, fol.betonic. mercurial. artemis. pulegij, maioran. lauri, saluiæ, matricar. summit. iuniperi, baccar. iunip.ana* q. s. F. Balneum.

Inprimis verò hic vtiles sunt thermæ naturales sulphureæ, bituminosæ, aluminosæ, nitrosæ ad quas plerunque fœminæ steriles tanquam ad asylum confugiunt, & quidem sæpe non sine fructu.

Ex earundem plantarum decocto feruente vapores per idonea instrumenta pudendis excipi possunt.

Vel suffitus fiant è pulueribus aut trochiscis carbonibus iniectis.

♃. *Ladani, styrac. calamit. benzoes, ana* Drach. ij. *ligni aloes*, Scrup. j. *moschi* gr. vj.

Cum *infusione tragacantha aq. rosf. factâ.* F. Trochisci.

Vel ♃. *thuris, mastiches, benzoes, styrac. calamit. gummi iuniper. ana* Drach. j. *garyophyllor. santali citrin. cinamomi, ana* Drach. ß. *castorei* Scrup. j. F. puluis.

Pessi fiant è fol. mercurialis, & matricariæ recenter contusis.

Vel ♃. *mastiches, styrac. liquid. ana* Vnc. ß. *fol. melissa, nepetha, mercurial. ana* Drach. j. *garyophyllor. nuc. mosch. ana* Drach. ß. *zibeth.* Scrup. ß. *ceræ alba q. s.* F. pessarium.

Post balnea & suffitus pectinis & vmbilici regio inungatur oleis & linimentis vterinis.

Vt ♃. *ol. cheirini* Vnc. ß. *destil. maioran.* Scrup. j. *garyophyllor.* Scrup. ß. *nuc. mosch. expr.* Drach. j. *styrac. liq.* ʒ. ij. *zibethi, moschi, ana* gr. vj. *ceræ parum*, F. Linimentum.

Vel balneo egressa dimidiâ horâ in lecto decumbat, & sacculum iustæ magnitudinis ventri imponat, è melissa, calaminiha, menhta, aut matricaria paratum & vino conspersum.

Tandem emplastra perinæi & lumborum regioni applicentur, quæ gestentur continuò, vel singulis noctibus, vsque ad vltimam, quâ menses erumpere solent, septimanam.

Vt ♃. *empl. matricalis* Vnc. j. *styrac. liquid. gummi caranna, ana* Drach. ij. *gallia moschata* Drach ß. *ol. garyophyll.* Scrup. ß. *nuc. mosch. express.* Drach. j. Misc. cum *ol. cheirino* F. emplastrum.

Si vterus sit nimis lubricus & laxus, abstergendus clysteribus ex succo mercurialis cum melle. Deinde balnea, pessi, suffitus & alia topica adstringentia & roborantia vsurpentur.

Si os vteri hiet, è *foliis myrti, lentisci, vitis, oliua, absinthij, radic. cyperi, consolida maior bistorta, quinquefol. fl. rosf. rubr. balaustiis* F. decoctum in vino rubro, quo partes genitales foueantur.

Vel suffitus fiat ex *mastiche, thure, alumine, balaustiis. ligno aloes, baccis lauri, nucibus cupressi.*

Si corpus nimis pingue & obesum sit, id extenuandum victu tenui, laboribus & exercitiis, purgationibus lenibus sæpe repetitis, sudoribus, vt alibi docetur.

Et omnino si etiam alij morbi vel in vtero, vel in parte aliquâ principali corporis, vel toto corpore sint, remouendi ij, vt suo loco dictum. Neque enim eorundem morborum curatio in omnibus, quæ sæpe sunt plurima symptomatibus, quæ ab iis proueniunt, est repetenda. Si qui etiam alij vteri morbi sunt, ij curantur, vt supra, *part. 1. sect. 2. de vteri morbis*, est traditum.

Diæta.

Diæta medicamentis respondeat. Ad semen augendum cibi boni & multi succi vtiles sunt, atque inter eos *pulmentum ex vino, ouorum luteis, sacchara, cinamomo, ac croco* paratum. Somnus, vigiliæ, motus, quies, omnia sint moderata. Tempore coitus omnes animi affectus, præsertim mœstitia, timor & profundæ cogitationes amouendæ. Non coëat etiam vir cum inuita fœmina, sed potiùs amore ardente, qui facit, vt spiritus copiosi ad vterum & partes genitales confluant, isque semen auidiùs arripiat.

CAPVT III.

De sterilitate ad Tempus, & raro Conceptu.

INterdum accidit, vt quidem fœminæ non sint planè steriles, tardiùs tamen, quàm par est, aut rariùs concipiant. Nonnullæ enim, etsi nubant, ramen non statim concipiunt, sed obseruatum, nonnullas demum sexto, septimo, octauo, vel etiam decimo aut duodecimo anno concepisse; deinde aliæ sunt, quæ quidem statim concipiunt, sed post primum partum non mox iterum, sed post aliquot annorum interualla, & rarissimè concipiunt. *Sterilitas ad tempus.*

Caussæ.

Quod autem nonnullæ tardius concipiunt, caussa est primò ætas. Cum enim plerumque fœminæ conceptioni aptæ sint post annum 14 aut certè postquam menses fluere cœperunt, nisi ex morbosâ constitutione diutius subsistant: si virgines ante illud tempus nubant, non concipiunt. Deinde idem accidit, si vitiosa aliqua dispositio sit in vtero vel semine. Tunc enim fœminæ non concipiunt, antequam ea vel ætatis progressu à naturâ, vel arte & medicamentis corrigantur, quâ sublatâ, postea concipere incipiunt. Nonnunquam etiam euenit, vt etsi fœmina sic satis sana videatur, quia tamen vteri & seminis eius constitutio virili semini non respondet, nec conueniens est, non concipit, donec progressu ætatis ea constitutio in aliam mutetur. *Caussa.*

Quod verò quæ semel conceperunt, postea rariùs pariant, fit etiam primò ratione ætatis. Si enim virgines nimis adhuc tenellæ nubant, plerunque difficulter pariunt, & partu difficili vterus & præcipuè os eius debile valdè redditur. Idem accidit & fœminis, quæ iam adultiores nubunt. Cum enim iis affluxu sanguinis menstrui vterus debito modo non sit humectatus, aut non concipiunt, aut rarò concipiunt. Deinde idem ex morbosâ constitutione euenit. Quibus enim fœminis vel menses non rectè fluunt, vel aliam morbosam constitutionem habent, eæ vel non concipiunt, vel rarò concipiunt. Tertiò accidit hoc interdum & iis, quæ quidem iustâ ætate nubunt, & etiam sic satis sanæ sunt, postea verò in partu difficili vel abortu, vel fœtu mortuo, vel molâ aliquid damni in vtero patiuntur. Si enim ex partu laborioso vel abortu in vtero aliquid aut rumpatur, aut distendatur nimis, aut labefacterur, vel ex fœtus corrupti illuuie, aut molâ, eâmque plerumque sequente immoderato sanguinis fluxu, vteri temperies debilitetur, aut eius situs mutetur, accidit, vt fœminæ tales postea vel nunquam, vel rarò concipiant. Imò accidere potest, vt fœmina aliqua à naturâ tam debilis sit, & tam debilem vterum habeat, vt etsi partus laboriosus non sit, tamen gestatione fœtus à partu ita debilitetur, vt vires ad concipiendum postea deficiant, aut non nisi longiori tempore post partum primò recolligantur: id quod tenellis & delicatioribus ac vitam otiosam agentibus euenire solet. Hinc scribit Hippocrates, *de aere, aquis & locis*, Scytharum ancillas ob vitam laboriosam minus steriles esse, quàm vxores, quæ vitam otiosam agunt. Tandem & huius symptomatis hæc caussa esse potest, quod fœmina aliqua, cùm primùm nupsit, sana fuit, post partum verò primum in morbum aliquem incidit, ob quem vterus ita debilitatus fuit, vt ad frequentiùs concipiendum ineptus redditus fuerit. Et possunt fœminis, in principio coniugij sanis, varij & partium principalium & vteri morbi accidere, ob quos postea ad concipiendum ita habiles ampliùs non sunt.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Omnia autem hæc rectissimè ex ægræ & adstantium relatione cognoscuntur: An fœmina nimirum ætate nimium tenerâ maturius, aut adultiore iam tardius nupserit; an in partu grauiter laborauerit; an abortum passa sit; an fœtum mortuum vel molam excluserit, & hisce de caussis vterus læsus sit: an morbo aliquo, dum nuberet, aut postea correpta sit, qui conceptioni obesse possit. Si verò nihil horum acciderit, & fœmina iustâ ætate nupserit, & cætera satis sana sit, procul dubio latens aliquod vitium in vtero hæret, aut certè semen & vterus fœminæ ad semen virile non iustam proportionem habet, quæ tamen ætatis progressu mutari solet.

Prognostica.

Prognostica. 1. An, vt fœminæ crebrius patiant, effici possit, è caussis patet. Quæ enim tenellæ nubunt, si pepererint, & postea concipere desinant, ætatis progressu viribus collectis, iterum parere incipiunt. Si verò vterus insigniter læsus sit, & aliquid in eo ruptum, vel alio modo læsum, vix iterum restituuntur, vt concipere possint.

2. Virgines, quæ adultiores iam nubunt, rarò fœcundæ sunt, vel rarò concipiunt.

3. Fœminæ si iustâ ætate nupserit, & nullo insigni ac notabili morbo laboret, etsi statim non concipiat, tamen pro sterili ideo non habenda. Sæpe enim accidit, vt latens aliqua in vtero sit dispositio, quæ conceptionem primò impedit, quæ ætatis progressu mutatur, vt fœminæ postea tales satis fœcundæ euadant.

Curatio.

Curatio. Si fœmina nimis tenerâ ætate nupserit, & non concipiat, aut postea, vbi semel concepit, concipere desinat, ea rarissimè Venere vtatur, donec adultiora facta robur, ex primo coitu vel partu amissum, ætatis progressu recuperauerit. Vtatur etiam bonâ diætâ, & cibo boni nutrimenti, laboribusque multis non exerceatur. Contra si virgo iam adultior nubat, & propter vteri siccitatem ad conceptionem minus apta sit, balneis, pessis & fomentis emollientibus durities illa emollienda, & curandum, vt menstrua rectè fluant. Si ex debilitate naturæ, quod in delicatis accidit, fœmina non concipiat, corpus cibis solidioribus & exercitio sensim solidandum, vterusque roborandus, vt suo loco dictum, talésque frequenti concubitu abstinere debent.

An virgines valetudinariæ nubere debeant. Virgines valetudinarias quod attinet, an eæ nubere debeant, dubium est. Vulgata quidem est opinio, Virgines valetudinarias, si viro copulentur, meliorem valetudinem consequi; & sanè accidit interdum, vt quæ Virgines pallidæ & decolores fuerunt, si nubant, vegetæ fiant, & roseum faciei & corporis colorem acquirant. Contra compertum est, quasdam post nuptias non conualuisse, sed in peiorem statum coniectas fuisse. Ideò distinctione opus est. Etenim si ex mensibus, vel semine retento, valetudo illa aduersa ortum habeat, tutissimum est, Virginem marito coniungere. Ita enim & semen retentum euacuatur, vterusque expurgatur. Si verò in viscere aliquo, præcipuè hepate vel liene, aut etiam toto corpore vitiosa aliqua dispositio adsit, illa Veneris vsu non tollitur, sed potius augetur, & vitiosi humores in toto corpore abundantes ad vterum alliciuntur, atque in eo obstructiones excitant, vnde febres diuturnæ, & alia mala excitantur. Accidit etiam, vt cum in talibus valetudinariis fœminis sanguis sit vitiosus, nec semen bonum inde generetur, nec fœtui probum nutrimentum suppeditetur, inde fœtus debiles, partus laboriosi, abortus, molæ & alia plurima mala ortum habeant. Quapropter tutius est, tales fœminas primùm curare, & ad meliorem statum reducere, & postea viro iungere, aut si morbus sit incurabilis, tutissimum est, tales Virgines manere, & à coniugio abstinere. Rectéque scribit Fernelius, *lib. 1. Patholog. cap. 11.* Præclarè generi humano consultum videretur, si soli parentes bene habiti atque sani liberis operam darent. Si enim agricolæ sementem facturi, purum semen & fœtum seligunt, experti, frugem malam è marcido percipi: quantò id diligentius in procreandis liberis obseruandum? *Sanis liberis operam dare debent.*

Si à partu difficili vel abortu, vel simili de caussâ Vterus intemperiem & debilitarem vel alium morbum contraxerit, curandus is est, vt de morbis Vteri dictum. Et quia plerumque ex labore in partu in tenellis corporibus Vterus ita debilitatur, vt postea multa excrementa recipiat, à quibus naturalis eius status mutatur, & intemperies frigida & humida inducitur, quæ curanda, vt suo loco traditum. Aut si quid in dorso, osse sacro, coxendice, & vicinis partibus luxatum, ruptum, vel quocunque modo læsum sit, curandum, vt de iis, quæ partum difficilem sequi solent, malis corrigendis, dicetur. Si post molam vel nimius sanguinis fluxus, vel simile quid Vterum debilitauit, vitium id corrigendum, vt suo loco dictum & dicetur.

Si ex fœtus mortui sputcâ colluuie intemperies & praua aliqua qualitas Vtero inducta sit, illuuies illa primo abstergenda, succo metentialis & similibus; postea theriaca, Mithridatium dissoluta in Vterum infundenda, vel per pessum indenda, vel extra adhibenda; aut suaueolentibus vterus recreandus. Itaque linimenta & vnguenta è styrace, benzoë, balsamo, oleo angelicæ, lauendulæ & similibus adhibenda, cauendo tamen, ne odor ad nates pertingat.

CAPVT IV.

De Conceptione & fœtus formatione.

Postquam semen vtriusque sexus, maris scilicet & fœminæ, in Vtero exceptũ est, ab eoque bene clauso & coarctato retinetur, ab Vteri peculiari facultate, quæ nulli alij parti in toto corpore concessa est, forma in semine latens excitatur, & ad ἐνέργειαν prorumpit, & per vim formatricem, quæ spiritu insito, quasi instrumento, vtitur, ad corporis ei similis, à quo decisum est, fabricationem sese accingit, quæ actio *Conceptio* appellatur, & propterea definiri potest, quod sit Vteri actio, cum maris, & fœminæ semen fœcundum ab eo excipitur, miscetur, fouetur, eiusque vis ad munus proprium exsequendum excitatur. Id verò quod concipitur, κύημα seu conceptio appellatur. Notandum enim hîc, cùm ad multa dubia circa banc materiam soluenda faciat, differre σπέρμα seu semen, & κύημα seu conceptum. Semen enim propriè loquendo est id, quod ex vasis seminalibus ab vtroque parente in coitu excernitur, ex quorum neutro seorsim sumpto illius speciei animal generatur: κύημα verò est id, quod ex vtroque semine, tanquam duobus principiis, mistum constat, & quod perfecti animalis principia in se continet, atque è quo suo tempore perfectum animal formatur. *Conceptio.*

Fit autẽ ista cõceptio, non demũ septimâ die, vt nonnulli existimant, sed vt rectè Lud. Mercatus, *l. 3. de morb. mul. cap. 6.* scribit, vbi semina in vtero constiterint, atque etiam intra septem horas post eiaculationem in effusionem relapsa neutiquam fuerint, si vteri calore conseruentur, regantur que, coocepisse fœminam credendũ est. Neque enim vel momento, multò minus ad septimum diẽ, natura otiosa est, sed statim se ad formationis opus accingit. Vnde etiam Hippocrates, non à septimâ die, sed eâ, quâ semen retentum fuit, conceptionis initium computandum docet, dum, *lib. de genitura,* scribit: *Si mulier aliquando partum experta fuerit, & aduertit, quando genitura non exciderit, sed intus remanserit, sciet,* quâ *Quando fiat conceptio.*

quâ die conceperit. Quia tamen vel seminum vel vteri debilitas interdum impedimento est, vt incboarum opus absolui non possit, si fine suo frustratur Natura, intra septem dies præcipuè elabi finit semina. De quo Hippocrates, *lib. de septim. partu : Embryonum conceptio, & abortus, & partus mulieribus in eo tẽpore iudicantur, in quo cunctis hominibus morbus, sanitas & mors.* Id est: Sicut Natura morborum crises septimanas instituit: ita si conceptum se perfecturam diffidit, septimâ die eum reiicit. Si verò semina vsque ad septimam diem permanserint, & semina ipsa esse fœcunda, & Vterum sese rectè habere indicio est, neque de opere formationis absoluendo plerumque dubium amplius est: quo sensu, & non alio, intelligendus est Aristoteles, dum, *lib. 3. histor. animal. cap. 3.* scribit: Si enim in septimum diem intus permanserit, conceptum esse iam certum est.

Vis formatrix corporis Animati. De ipsâ autem fœtus formatione, & præcipuè de vi Formatrice, pluribus *in Institutionib. lib. 1. cap. 10.* & *de consens. ac diss. Chym. cum Gal. cap. 9.* egi; vbi monstraui cum Themistio, *in 1. de anim.* & I.C. Scaligero, *exerc. 6. sect. 9.* Animam in semine latentem esse sui domicilij architectam: quibus amplius nihil addo, quàm me mirari, quomodo magni etiam viri in re planâ se torserint, &, vt candidè dicam, errârint, cùm facultatem formatricem omnes agnoscant, animam verò, cuius est facultas, cognoscere non potuerint. Facultas certè seu potentia præsupponit substantiam, à quâ pendet & emanat, & accidens ac qualitas nulla est sine subiecto, & omnes directione formæ, à quâ fluunt, efficaces sunt. Quæ res virum nunquam satis laudatum, & aliàs Aristoteli addictissimum, ac in Interpretum eius, ac Scholasticorum lectione versatissimum, I.C. Scaligerum, mouit, vt sicut semper, ita & hîc, libertate Philosophicâ & homine ingenuo dignâ vteretur, & illud, quod vulgò dici solet, Formas educi è potentiâ materiæ, in optimum (quem quidem opinio & locutio non satis commoda recipere potest) sensum traheret, & explicaret. Etsi enim optimè ab Aristotele dictum esse sciret, semen esse potentiâ animal, quod ita non possit esse simul actu & potentiâ; tamen rectè rem sic explicauit, vt *in Institut. loc. alleg. pag. 88.* dictum, Potentiâ semen animatum esse, non quia

Semen quomodo sit potentia & actu animatum. non sit ipsa essentia animæ in semine, semenque actus primi respectu non animatum sit: sed quia careat instrumentis expressis, quæ sint in eius potestate, quibus postea perfectis, in actum secundum erumpat, & omnes operationes edat, quas ob defectũ organorũ edere non poterat; sicut infantes nec ambulare, nec ratiocinari perfectè possunt, non ob animæ, sed organorum defectum & ineptitudinem. De quo idem Scaliger, *exercit. 6. sect. 9.* egregiè : *Aiunt: Si canis anima esset in semine, canis semen esset canis. Assentior. Est enim canis imperfectus, carens tantum articulationibus.* Et si iam demum in corpore formato & iam organis suis instructo producitur anima, quis ex semine, antequam anima adueniret, organa illa construeret? Et idem *exerc. 6. sect. 5. Si,* inquit, *extrinsecus venit forma atque interea, vt scribit omni perfectionum genere instruitur materia: ab aliquo virtus & qualitates, & quantitates, & numeros, & ordines, & situs apparari, atque institui necesse est: denique corpus ipsum totum fabricari. Hæc fabrica fit aut à substantia, aut ab accidente, aut ab vtroque. Non ab accidente solo. Primùm quia nullum accidens agit, nisi per vim suæ substantiæ. Deinde, quia nullum accidens cognoscit. Illa verò virtus tàm nobilis tépli architecta sapientissima ab omnibus Philosophis iudicata est. Ædificabitur igitur à substãtiâ. At hæc forma seminis est. Sanè seminis forma, si non est anima, bruta res est. Et si fabricat, est æqualis animæ. At incrementis, & amissæ carnis repositione, opus illud animæ est. Erit igitur in semine anima formatrix, antecedens animã, cui parat illud domiciliũ. Quare prior illa posteriore hac sapiẽtior, ac nobilior.* Et paulò antè : *Ipsamet forma eius preparationis autor est. Ipsa enim sibi & alterat totum, & disponit partes. Neque cum ad summam peruentum fuerit perfectionem preparationis, tùm ad substantiæ quoque formam peruenitur. Est enim ipsa forma antè existens. Ergo ad eam non peruenitur, sed ad eius actum, quo ipsius deinceps vsum capessere possit.*

Ac proindè in re planâ frustra se torquet Fabric. Bartolerus, *in Encycloped. Hermeticodogmat. Physiol. cap. 5. quæst. 1.* dum quidem concedit, caussam adæquatam nostræ conformationis esse animam vegetatiuam, non tamen eo modo, quo ego & Piccolhomineus statuimus, *Nam,* scribit, *quod anima vegetatiua sit caussa conformationis, quatenus instruitur à Deo, hoc est principium Christianum, quod & ipse fateor & profiteor: sed interim quærimus caussam naturalem, quæ naturaliter in secundo & quarto modo dicendi per se sit caussa naturalis cõformationis. Quare Piccolhomineus non respondit interrogationi per quid. Consimiliter Sennertus probat quidem semen esse animatum, sed illius consequentia non tenet; semen est animatum. Ergo semen animatum est caussa conformationis.* Verùm enim verò si Bartoletus vt Christianus credit animam, quatenus à Deo hanc vim accepit, esse principium conformationis, caussam nullã habet, cur idem vt Physicus negare debeat. Neque enim veritas duplex est. Et illa ipsa ignoratio creationis, quâ Deus omnibus rebus creatis vires peculiares & admirandas indidit, easque cõseruat, (conseruatio autem rerum, vt Scaliger ait, creationis continuatio est) fecit, vt Galenus & alij gentiles frustra in rerum occultarum caussis inuestigandis laborarint, dum saltem ad naturam, non verò ad naturæ autorem Deum, respexerunt, & res naturales considerârunt, quasi vires, quas habent, ex se, non à Deo haberent. *Creationis ignorantia gentilibus erroris caussa fuit.* Deinde dum probaui semen esse animatum, me etiam probasse puto, in semine esse caussam conformationis. Quid enim opus est in Vtero, vel extra semen caussam quærere, quæ in ipso semine est? cùm anima illa non otiosa, sed suis facultatibus instructa sit; id quod ipse negare non audet, dum concedit caussam adæquatam conformationis esse animam vegetantem. Dum verò alium modum ponere vult, quàm ego, in absurdissimam opinionem incidit, dum statuit, genituram (ita appellat illud, quod primis septem diebus ex semine elaboratur) esse opus facultatis vegetatiuæ seminis, quando semen in formam genituræ corrumpatur, id est, ad seminis corruptionem illius quoque facultas alteratrix & conformatrix corrumpatur, & ex potentiâ fœturæ educatur alia facultas vegetatiua, quæ fœtũ in genitutâ delineatum perfectè conformet; absoluto verò fœtu, ex fœtus potentiâ deduci animam sentientẽ, quæ fœtui aliquam perfectionem tribuit. Verùm enim verò, vt I.C. Scaliger, *exerc. 6. sect. 2.* scribit, vulgò quidem semen, quia definit semen esse, corrumpi dicitur: tamen apud Sapientes, quia nihil perit, reuerà perficitur. Absurdius verò hoc est, statuere, vnam facultatem in aliam corrumpi, cùm facultates inseparabiliter ab animâ dependeant. Ideoque sicut, dum ex semine vel nucleo planta vel arbor generatur, non fit vnius facultatis in aliã corruptio, sed eadem anima, quæ semini vel nucleo inest, à principio ad finem totius operis architecta est, sed alio modo agit, aliaque producit, pro diuersitate materiæ, quam sibi adsciscit.: ita etiam in animalium semine eadem forma, à principio fœturæ ad perfectam fœtus absolutionem, totius operis directrix est.

Fœtus formatio. Quâ ratione autem & quo modo partes omnes corporis formentur, non huius est loci, vbi de affectionibus p.n. fœminarum agitur, dicere, sed pertinet id ad Physicum & Physiologiam, & de ipso fœtu formato exstant egregij Tractatus virorum doctissimorum, Hier. Fabricij ab Aquapendente, & Andr. Spigelij, Professorum Patauinorum, qui à Medicinæ Studiosis legantur.

Tempus formationis fœtus. De tempore verò formationis variæ Medicorum Disputationes sunt, quæ sine abortuum, qui rarò inspiciendi exhibentur, crebrâ inspectione, decidi non possunt. Cõmodissimè tamen, vt *in Instit. lib. 1. c. 10.* dictum, ij sentiunt, qui statuunt, primò omnium membranas

quibus

quibus fœtus inuoluitur, cum vaſis vmbilicalibus, quibus vtero matris connectitur, & alimentum accipit fœtus, formari, hinc partes omnes delineari, exornari & perfici, & quidem aliàs citius, aliàs tardius, & pro ratione dignitatis & neceſſitatis, prout fœtui, dum in vtero eſt, vel etiam poſtea dum in lucem prodiit, inſeruire debuerint. Quibus autem temporis momentis ſingula efformentur, humana ratio adſequi non poteſt Deo ſoli hæc nota. Iehouah,

Compago mira corporis noſtri, tua
Miraculum eſt ſolertiæ.
Maſſæ recentis rudia adhuc primordia,
Rudiſque maſſæ ſemina,
Ceu ſcripta haberes, corporiſque lineas
Motum, ſtatumque noueras:
Et membra, nondum cùm forent, quid adderent
Dies ſciebas ſinguli.

Ad fœtus formationem quæ requiruntur. Hîc cum nobis ſit propoſitum, de morbis mulierum agere, hoc primò notandum eſt, vt rectè formatio fœtus fiat, tria requiri, ipſum ſemen fœcundum vtriuſque parentis, & quidem bene conſtitutum, calidoque innato ac ſpiritu perfuſum, in quo anima vi formatrice inſtructa reſidet, quæque ſui domicilij architecta eſt; deinde ſanguinem maternum, è quo poſtea fœtus augetur, & perfectam molem accipit; tertiò vterum matris benè conſtitutum, qui ſemen fouet, eiúſque latentem vim excitat. Quæ tria ſi ſe rectè habeant, formatur fœtus, vnus plerumque, ſanus & perfectus, iſque ſuo tempore in lucem editur. Si quid tamen à vulgari modo diſcrepet, aut p.n. ſeſe habet, formantur vel gemelli, & fœtus plures ac numeroſi concipiuntur; vel poſtquam primus fœtus conceptus eſt, poſt temporis aliquod interuallum alius adhuc concipitur, quæ ſuperfœtatio dicitur; vel vitioſa fit fœtus conformatio, dum aut fœtus debiles formentur, aut qui aliquem partium defectum vel exceſſum, (quo & hermaphroditi pertinent) vel vitioſas conformationes habent, aut quod aliquando obſeruatum, fœtus in lapideam duritiem mutatur, aut pro homine mola, aut tandem monſtrum generatur. *Fœtus formatio quot modis læditur.* De quibus vitiis hoc loco ordine dicemus. Etſi enim nonnulli de hiſce inter partus vitioſos agere ſoleant: tamen quia in pariendi tempore vel modo nihil vitij occurrit, ſed quale formatum eſt, tale editur, commodius inter formationis vitia de hiſce agitur.

CAPVT V.

De Gemellorum & numeroſæ prolis generatione.

Gemellorum generatio. ET primò quidem Gemellos, quod attinet, etſi animalia bruta pleraque plures fœtus concipiant & generent: tamen frequentiſſimè fœminæ in hominibus vnum ſaltem fœtum genetant: rarum verò eſt in noſtris regionibus, vt gemelli, rarius vt trigemini, rariſſimum vt plures fœtus concipiantur & generentur. Quandoque tamen id accidere, obſeruatum eſt. Et quidem nonnullis locis hoc familiare eſt. Ita Ariſtoteles, *lib. 7. de hiſt. anim. c. 4.* ſcribit: Quod plurimum, & locis plurimis agitur, mulieres ſingulæ ſingulos pariunt. Sed ſæpe & locis pleriſque geminos etiã, vt in Ægypto quoque fieri certum eſt. Pariunt etiam tres & quatuor. Et quidem nonnullis in locis valdè ita fit, quod dictum iam eſt, ſed quinque cum plurimum naſcuntur. Iam enim pluribus hoc eueniſſe conſpectum eſt. Et quædam viginti partubus quatuor edidit; quinos enim ſingulis partibus enixa eſt, maiorque eorum pars enutriri & adoleſcere potuit. Et Plinius, *lib. 7. c. 3. natural. hiſt.* ſcribit; Tergeminos naſci certum eſſe, idque Horatiorum Curiatiorumque exemplo monſtrari; & annis ſupremis Diui Auguſti Fauſtam quandam è plebe Oſtiæ duos mares & totidem fœminas enixam eſſe. Et ancillam quandam Auguſti Imp. in agro Laurente vno partu quinque enixam eſſe filias refert. Et Albucaſis, *Chirurg. lib. 2. c. 76.* ſcribit, ſe compertum habere, quandam mulierem abortiendo emiſiſſe ſeptem, & aliam quindecim, omnes formatos. Et Comitiſſam quandam Querfurtenſem vno partu nouem infantulos ediſſe fertur. Et Cromerus, *lib. 9. de orig. & geſtis Polonor.* ſcribit, quod ann. 1270. die 20. Ian. in Cracouienſi regione, honeſta quædam matrona Margarita, triginta ſex pueros viuos vno partu ediderit. Et talia exempla multa apud Hiſtoricos & Medicos exſtant, quæ recenſere longum & ſuperuacaneum foret. Videri verò poſſunt apud Iohan. Schenckium, *lib. 4. obſeru.* qui ea collegit. Sequentia verò planè prodigioſa ſunt, vt quod refertur à Ludou. Viue, Eraſmo Roterodamo, Ludou. Guicciardino & aliis Flandriæ Hiſtoricis, quod Margarita Florentij Comitis Hollandiæ filia, cum mulierculam ſtipem petentem, gemelloſque in vlnis geſtantem acerbè increpaſſet, neque vno partu duos procedere potuiſſe, niſi duorum quoque virorum vſa eſſet commercio, affirmaſſet, poſtea anno 1276. ætatis 42. ipſo die paraſceues, pepererit infantes 364. partim mares, partim fœmellas, pollicis magnitudine, qui ſimul in pelui baptizati, maribúſque Iohannis, femellis Eliſabethæ nomen impoſitum fuerit. Idem planè plures Hiſtorici de Margarita Comitiſſâ Holſtenij referunt, quæ Imperante Henrico V I I. etiam vno partu infantulos 364. ediderit. Et miraculoſum planè videtur, quod Auentinus, *lib. 7. annalium*, ſcribit, Mechtildim Comitiſſam ab Henneberg, filiam Florentij I V. Bathauini Comitis, ſororem Gulielmi Regis Roman. ſub Frider. II. Imper. mille quingentos quatuordecim pueros genuiſſe, qui in malluuio ab Otthone Traiectenſi Epiſcopo auunculo eius ſacrâ aquâ luſtrari fuerint. Cuſpinianus tamen tantum 350. fuiſſe refert.

Cauſſæ.

Vt verò de iſtis, quæ prodigioſa & ferè miraculoſa ſunt, nihil dicam, ſed ſaltem cauſſas, cur gemini, trigemini, aut paulò plures fœtus interdum generentur, inquiram, hoc certum eſt, gemellorum & trigeminorum conceptionem ab vno coitu fieri, & eo differre à ſuperfœtatione, quod illa à pluribus congreſſibus fit. *Cauſſa.* Cur autem plures fœtus in vno coitu formentur, nonnulli in cellulas Vteri cauſſam referunt. Verùm nullæ tales cellulæ dantur in vtero humano, ſed vteri cauitas ſaltem linea, ſutura ſimili, qualis etiam in ſcroto virili apparet, ſecundum longitudinem in dextram & ſiniſtram partem diuiditur. Nonnulli in nimiam ſeminis copiam cauſſam reiiciunt. Verùm etſi magna ſit ſeminis copia, vt plerumque in iuuenibus robuſtis, qui primùm coëunt, eſſe ſolet: tamen plures inde fœtus non fiunt, niſi ſemen in partes diuidatur. Alij gemellos, trigeminos vel etiam plures fœtus formari aiunt, quoties ſemen vtrumque in eodem congreſſu ſæpius emittitur, vt diuidatur in partes & ſufficiat ad plurium fœtuum perfectam generationem. Et omnino verum eſt, ne-[illegible] eſſe, vt, ſi plures fœtus generari debent, ſemen in [illegible] ſeminis [illegible] ſinguli fœtus generentur. Verùm de hoc dubito, an diuiſio iſta ſeminis fiat eiaculatione ſeminis pluribus vicibus in vno coitu factâ; cum in ſeminis emiſſione, quæ fit in vno coitu, ea interualla vix [illegible] poſſint, vt ſemen ita in partes diuidatur; cum Vteri cauitas in non prægnantibus exigua ſatis ſit, & vix fabæ magnitudinem ſuperet, vt facilè tota repleri poſſit, nec ſpatium plerumque ſit, vt ſemen in diuerſas partes diuidi poſſit. Ideoque hoc mihi magis probabile videtur, in fœminis, quæ fœtûs plures concipiunt, cauitatem Vteri in coitu non ita anguſtam fuiſſe, vt modò dixi, & vt vulgò in fœminis eſſe ſolet, ſed paulò ampliorem, vt

vt semen in eo,quod tamen copiosius fit, quasi in plures partes diuidi potuerit.

Gemelli vnā secundinam habent. Vt autem in vno coitu concipiuntur gemelli, ita vnam secundinam habent & communem Placentam, quæ vtriusque vasa vmbilicalia recipit, quamuis vterque fœtus suum habeat amiculum, cùm duo, qui in superfœtatione formantur, fœtus, duas secundinas habeant.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. An autem fœmina gemellos vel plures fœtus in vtero gestet, agnoscere ante partum non ita facile est. Quamuis enim duo fœtus maius spatium requirant quàm vnus, & ita duo fœtus plus vterum distendant, quàm vnus: tamen sæpe etiam accidit, vt mulieres aliæ plus humorum in vtero, dum grauidæ sunt, cumulent, aliæ minùs; atque hinc accidit, vt quæ vnum tantùm fœtum gestant, tam magnam ventris molem habeant, qualem interdum vix habet, quæ gemellos gestant. Quæ tamen geminos gestant, ventris molem non ita æqualem habent, sed eminentiis quibusdam, & rugis ac sulcis quasi diuisam. Maius etiam pondus ferè sentiunt, quàm quæ vnum fœtum gestant, & quidem inæquale, pro huius vel illius inæquali magnitudine; cum rarò plures fœtus eiusdem roboris & magnitudinis sint. Motus tandem, qui fit in vtero, non est vnicus, sed sæpe in duobus locis percipitur, nec etiam est vniformis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quid autem præsagiendum sit, tum ex viribus matris, tum fœtus coniectandum. Vt enim fœmina plures fœtus, quos concepit, ad tempus partus vsque nutrire possit, viribus integris, corpore vegeto esse, & sanguine abundare, vterumque bene constitutum habere debet.

2. Si verò fœmina sit debilis, malo corporis habitu prædita, vterumque malè constitutum habeat, & grauia patiatur symptomata, in magno periculo versatur; cum vel abortu, vel difficili partu & longis partus laboribus, aut copioso partum sequente sanguinis fluxu, vires facilè deiici possint.

3. Si mulieri grauidæ geminos ferenti altera mammarum extenuetur, alterum abortit: & si quidem dextra, marem; si sinistra, fœminam excludit, *5.aphor.38.* Quo aphorismo etsi Hippocrates indigitare videtur, alterum è gemellis abortu excludi posse, altero saluo: id tamen rarissimum est.

4. Sunt autem gemelli vnius sexus viuaciores, quàm diuersi; propter varietatem seminis, inæqualitatem incrementi, motus ac perfectionis diuersitatem, ob quam accidit, vt feliciter eodem tempore edi non possint, sed aut marem p.n.cunctari, aut fœminam præuenire necesse sit. Interdum tamen accidit, vt etiam diuersi sexus gemelli vitales sint. Refert enim Rod. à Castro, *de nat. mulier. lib.3. cap.13.* Fratrem suum Franciscum gemellum esse cum sorore Leonorâ, & vtrumque agere annum quadragesimum, viribus integris, & sororem etiam numerosam prolem edidisse.

CAPVT VI.

De Superfœtatione.

Superfœtatio. VT interdum ex vno coitu plures infantes concipiuntur; ita nonnunquam, etsi rarò, ex diuersis congressibus plures fœtus concipiuntur, quæ Superfœtatio appellatur, & quidem vario modo, pro diuersâ temporis, quo concipiuntur, ratione. De quâ re Aristotel. *7. de hist. anim. cap. 4.* ita scribit: In muliere rarò euenit, vt superfœtet, sed factum tamen aliquando est. Qui itaque longo post tempore sint concepti, nihil perfici possunt, sed præmaturius dolorem, quo ipsi & primus fœtus intereat, mouent. Iam incidit, vt factâ corruptione duodecim superfœta puerperia egererentur. At verò si proximè à primo conceptu secundos sit factus, absolui ediquè potest, quod superfœtarit; vt quasi gemini nasci videantur, quo modo Herculem & Iphiclem procreatos esse fabulantur. Nam id etiam constitit adulterâ quadam, quæ alterum suo marito, alterum adultero similem peperit. Iam & cùm geminos quædam ferret, tertium superfœtauit: & cum tempus pariendi iustum iam esset, primos vitales peperit, tertium quinto mense elisit, qui statim mortuus est. Altera cùm primùm septimo peperisset, qui mortuus est, mox duos iusto mensium numero edidit, qui vixerunt. Quædam etiam sub abortu conceperant, atque alterum abegerunt, alterum continuerunt, pertuleruntque ad partum. Plurimis si concubuerint mense octauo, infans mucore oppletus exit. Esculentorum etiam, quæ mater comederit, sæpè gestus venit in lucem, & si sale immodicè vsa est, ipse sine vnguibus nascitur. *Hæc Aristoteles.* Et quod de Hercule & Iphicle è Poëtarum fabulis narrat Aristoteles, Plautus etiam in suum Amphytruonem transtulit, dum de Alcmena ait, hodie paries filios geminos, eorum Amphytruonis alter est, alter Iouis: alter primo post mense nascetur puer, quo seminatus est; alter mense septimo. Quod & Plinius, *lib.7. nat. histor. cap.11.* confirmat, & hoc addit, Proconnesiam ancillam eiusdem diei coitu alterum Domino, alterum procuratori eius genuisse; & aliam suum fœtum iusto partu, quinque mensium alterum edidisse; & rursum aliam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixam fuisse. Et Nicolaus Florentinus, *serm. 6. tract.1. cap. 22.* scribit, fœminam quandam peperisse masculum, & hinc ad tres menses peperisse alium masculum, & bene vixisse ambos. Dodonæus quoque, *in annot. ad cap. 3. Benivenii*, refert, fœminam quandam peperisse filium bene gestatum anno 1570. Decembris die 7. horâ 10. verspertinâ. Postridie verò eâdem horâ, præter exspectationem obstetricis ac sui ipsius, peperisse eandem fœtum alterum, sed nondum quadrimestrem, vtpote cui neque oculi, neque aures, neque os paterent. Et Paulus Pereda, *schol. ad cap. 55. Ioan. Michael. Paschalij lib.1. de curat. morb.* scribit, Valentiæ vxorem cuiusdam Doctoris post quatuor menses ab obitu Viri filium peperisse, & deinde nono mense alterum. Et Franc. Roussetus, *de partu cæsar. sect.6. cap.7.* scribit, fœminam quandam tres filios vnà vtero gestasse, hinc factum esse, vt circiter quintum mensem ex filiis vnum tantum ederet, cum & ipsa & Medici duos alios fœtus nihil aliud, quam lochia retenta esse, aut molas, irritósue conceptus putarent, ipsi post octauum ab abortu diem, purgante medicamento ad ea abigenda incautè sumpto, abortus secundus duorum filiorum sequeretur. Et Casp. Bauhinus, *in appendice ad partum cæsar. Rousseti*, refert, Fœminam quandam 1575. Aprili mense puellam feliciter enixam fuisse, quæ dies solùm quindecim superuixit. Finito toto puerperio, cum ad consueta properaret munia, septimanis quinque & totidem diebus post primum partum, dum in vineis esset, nihil minus, quàm de alio partu cogitans, filium enixam esse, qui diu superuixit. Idem scribit, Nobilem quandam fœminam peperisse post mariti mortem puellam, sed mortuam & caluariâ carentem. Quâ de re cum defuncti Nobilis hæredes certiores facti essent, possessionem feudorum omnium arripuerunt. Vidua verò cum subtumida maneret, & vel tumorem præter naturam, vel aliquem morbum in suo corpore residere putaret, ad thermas profecta est, ibique decimâ hebdomade à priori proximo partu masculum saluum edidit, qui postea omnium feudorum ab agnaris repetitorum hæres factus est, & diu vixit. Exemplum etiam singulare superfœtationis refert Hercules

Saxonia,

Saxonia, *Pract. Med. lib. 4. cap. 27.* de nobilis vxore, quæ filium peperit nono mense, viuum & perfectum, octauo die à primo partu alium itidem & non omnino absolutum, post 15. dies iterum alios duos. Et cum reconualuisset, anno sequenti, cùm iterum vtero gereret, habuit eosdem omnino partus, & singuli eorum in propriâ tunicâ erant inuoluti. Cum tertiò concepisset, & filium edidisset primò, & adhuc vterus esset filiis plenus, amplius parere non potuit, & obiit. Vt ita de rei veritate dubitare opus non sit; cùm tot historiæ eam confirment. Quamuis enim Hippocrates, *5. aph. 51.* scribit, os vteri in grauidis ita clausum esse, vt ne quidem aciculam deinceps admittat: tamen impossibile non est, quin dum mulier grauida coit, & magnam in coitu voluptatem percipit, nonnihil eius orificium ad semen accipiendum iterum aperiatur, idque attrahat, & inde fœtus formetur.

Caussa.

Caussa. Superfœtatio nimirum accidit, dum mulier, quæ antea concepit, cum viro iterum coit, & ex voluptate, quam percipit, vteri orificium ad semen attipiendum auidum, nonnihil iterum aperitur, semenque attrahit. Si tamen vterque fœtus vitalis esse debet, necesse est, vt id accidat à primo conceptus die vsque ad quartum aut circiter, quando primus fœtus adhuc exiguus est, vt non difficultet locum inueniat, nec dum omnes venarum & arteriarum propagines à primo fœtu sunt occupatæ. Si verò prior fœtus iam maior sit, ex superfœtatione excitatur abortus, vel vtriusque; vel illius, qui vltimò conceptus est. Inuoluuntur autem fœtus illi plures in superfœtatione diuersis secundinis, singuli singulis. Cum enim aliquanto post primum conceptum secundus fiat, prima genitura iam suis membranis, quæ primò formari solent, circundari & inuolui cœpit. Itaque necesse est, vt etiam secundum semen, quod recipitur, suâ & peculiari membranâ concludatur, & proprium etiam receptaculum habeat. Neque enim. vbi fœtus concipitur, Natura omnia vteri vasa in vnius fœtus nutritionem impendit, sed aliqua vel ad mensium purgationem, si fœmina sanguine abundet, quæ quibusdam fœminis grauidis accidere solet, vel ad nouum conceptum alendum reseruat.

Differentiæ.

Differentiæ. Ex quibus etiam patet, superfœtationis aliquam esse differentiam, quæ præcipuè ratione temporis accidit. Etenim interdum paulò post primum conceptum, vel eadem, vel sequenti die, aut certè non longo interuallo, noua conceptio accidit, & tum vterque fœtus vitalis esse potest. Interdum verò longiore post primum conceptum interuallo superfœtatio accidit, & tales grauidis plerumque dolores & sibi & priori fœtui interitum conciliant. Est & tertia differentia, cum fœminæ tertiùm superfœtant, ita vt duos fœtus vitales edant, tertium verò intempestiuè eiiciant. Imò & hoc obseruatum, fœminam primum fœtum peperisse mense septimo, & rursum geminos mense nono enixam fuisse.

Signa Diagnostica.

Signa. Superfœtatio non facilè cognoscitur: nisi fortè ex motu infantis, si tardius in vtero conceptus sit & moueatur. Si tamen post breue à primo conceptu interuallum superfœtatio facta sit, à gemellis superfœtatio non facilè discernitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si longiore post primam conceptionem interuallo Superfœtatio accidat, matri plerumque non parua pericula attrahuntur. Aut enim fœtus vltimo conceptus, cum vix vitalis esse incipit, abortum conciat, & sibi & priori fœtui interitum parat; aut si primò conceptus vitalis sit, partu tamen duplici labores & dolores grauidæ attrahuntur, & magna hæmorrhagia plerumque sequitur, ac fœminæ vires deiiciuntur.

2. Si autem post breue interuallum superfœtatio fiat, & vterque fœtus vitalis est, eadem ferè eorum ratio est, quæ gemellorum, nisi quod duplicis secundinæ extractio facilè largiorem sanguinis profusionem excitare potest.

Curatio.

Si superfœtatio accidat, Naturæ totum negotium committendum: Interim accuratum regimen, quale grauidis præscribi solet, obseruare debent grauidæ, & si pondere nimio venter grauetur, laxantibus & emollientibus abdomen inungendum, ne quid rumpatur, fœtusque compressione non lædatur. Imò interdum fasciis ventrem sustentare opus est, ne peritonæum rumpatur, & hernia excitetur. Tutissimum tamen est, fœminas cauere, ne facilè superfœtent, & proinde vbi se concepisse animaduertunt, coitum & amplexus lasciuiores vitare. *Curatio.*

CAPVT VII.

De vitiosa fœtus formatione.

Accidunt circa fœtus formationem & plurimi errores ac Symptomata. Interdum enim fœtus debiles formantur; interdum in numero partium aliquid deest, interdum aliquid abundat, quo & hermaphroditæ pertinent; interdum pars aliqua nimis parua aut magna est; interdum vitiosa fit conformatio, & pars aliqua vel plures, aliter, quàm secundum naturam fieri debebat, conformantur: quos errores & symptomata, quæ circa formationem fœtus accidunt, hoc capite complectemur. *Vitiosa fœtus formatio.*

Primò imbecillitatem fœtus quod attinet, pendet ea vel à vitio seminis, vel à vitio sanguinis, quo infans alitur, vel ab vteri aliquâ malâ dispositione. Etenim si semen vel patris, vel matris, vel vtriusque, non optimè dispositum, sed debile sit, vel ob ætatem, vel malam corporis constitutionem, ex tali semine non nisi debilis fœtus generari potest. Ideoque malè posteritati consulunt, seu fœminæ, seu viri, qui vel in ætate tenerâ nimis vel senili, vel valetudinarij libetis operam dant. Cum enim tales non nisi debile semen generent, ex eo non nisi debilis fœtus formari potest. Eadem ratio est sanguinis in fœminis. Etenim si fœmina probum sanguinem non habeat, sed cacochymica sit, ex vitioso sanguine non nisi debilis fœtus, & ipse cacochymicus fieri potest. Ita si vterus sit intemperatus, vel alio morbo afficiatur, semen conceptum non rectè fouet, eique aliquam intemperiem inprimit, & præterea sanguini affluenti suam intemperiem communicat, vnde non nisi debilis fœtus formari potest. Nec tamen hic prætereundæ Astrorum vires. Cum enim certum sit, & id agricolis notissimum, non parum referre, quo tempore, quo Astrorum situ & adspectu semina terræ mandentur: cur non idem etiam in hominis conceptione accidat? Et inprimis Luna hîc multum potest, quæ vt plena, vel lumine diminuta, aut noua est, hunc vel illum cœli locum occupat, aut hanc vel illam cum Planetis & stellis fixis configurationem habet, varias conceptui dispositiones imprimit, ac multorum sæpe morborum caussa est. Neque enim minus ad corpus afficiendum positus cœli tam tempore *Imbecillioris fœtus caussa.*

K 4 conceptionis,

conceptionis, quàm natiuitatis poteſt; cum tota corporis natura à conceptione pendeat. Et ſi qui in Nouilunio in lucem eduntur, plerumque νωσηροὶ ſunt, ac rarò vitales, qui in Eclipſibus, Epilepſiæ obnoxij: cur ſi iiſdem temporibus conceptio fiat, iidem morbi oriri non poſſint? Quæ autem debilitationis fœtus cauſſa eſſe poſſit, facilè patebit, ſi & parentis & matris natura diligenter conſideretur. Vt enim referunt ſua ſemina plantæ, & vt Saluator ait, mala arbor non fert fructus bonos: ita ex malè affectis parentibus fortes liberi ſperari non poſſunt. Conſuleretur itaque bene Reipub. & poſteritati, ſi & homines iuſtâ ætate vxores ducerent, & nuberent, & qui morbo aliquo affecti ſunt, qui in fœtum deriuari poſſet, non prius nuberent, quàm affectus iſte eſſet curatus; quod quomodo præſtandum ſit, ex iis quæ dicta ſunt hactenus, patet: qui verò valetudinarij planè ſunt, aut morbo aliquo incurabili laborant, planè à coniugio & Venere abſtinerent. Etenim niſi agricola lectiſſima ſemina terræ mandet, ſed quæuis obuia, & lolij ac aliorum zizaniorum ſeminibus miſta ferat, ita agrum zizaniis replebit, vt in iis eradicandis poſtea multis annis laborandum ſit: ita dum pueri vel puellæ, imbecilles, ſenes, valetudinarij, aut peſſimè morati nubunt, quod plerumque diuitiarum acquirendarum cauſſâ fit, Rempublicam ſtolidis, fatuis, imbecillibus & valetudinariis hominibus, atque ad omnia officia ineptis replent.

Non niſi ſani nubere debent.

Quod ipſum iam olim monuit antiquus ille Philoſophus, Ocellus Lucanus, Pythagoræ auditor, qui *in lib. περὶ τοῦ παντὸς, de vniuerſi natura in fine.* hæc habet: Μετὰ πάσης οὖν σπουδῆς καὶ προσοχῆς δεῖ καταβάλλεσθαι, ὅπως τὰ γινόμενα γίνεται χαριέστατα, καὶ γινόμενα καλῶς ἀνατραφῇ. οὔτε γὰρ δίκαιον, τοὺς φιλίππους καὶ φιλόρνιθας καὶ φιλοκύνας μετὰ πάσης ἐπιμελείας φροντίδα ποιεῖσθαι τῶν γινομένων ὡς δεῖ, καὶ ἐξ ὧν δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πῶς διακειμένων γίνεσθαι τὰς μίξεις καὶ τὰς κοινωνίας, τοῦ καὶ ὡς ἔτυχε γίνεσθαι τὰ γινόμενα: τοὺς δὲ ἀνθρώποις μηδένα ποιεῖσθαι λόγον τῶν ἰδίων ἐγγόνων, ἀλλὰ γεννᾶν ὡς ἔτυχε, καὶ γεννωμένων ὀλιγωρεῖν καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς παιδείας. Ταῦτα γὰρ ἀμελούμενα πάσης κακίας καὶ φαυλότητος πρόσφυλα γίνεται, βοσκηματώδη καὶ ἀγεννῆ ἀποτελούμενα τὰ γινόμενα. *hoc eſt, Itaque omni ſtudio & intento animo eniti debent, vt ſciti admodum & elegantes naſcantur liberi, & cum orti ſuſceptique fuerint, liberaliter educêtur. Iniquum enim eſt, eos, qui equos, aut aues, aut canes amant & alunt, omni diligentiâ curare, vt belluas quemadmodum, & ex quibus, & quo tempore oporteat, generent; & quonammodo affectæ ſeſe admiſcere & copulare debeant, ne vilis ac vulgaris naſcatur ſoboles: homines verò nullam filiorum ſuorum curam ſuſcipere, quin potius illos, vt fors tulit, procreare, & cum genuerint, ipſorum educationem inſtitutionemque negligere. Nam iſthac ſi contemnantur, omnis improbitatis & nequitiæ cauſſæ ſunt, quippe quæ efficere ſoleant, vt qui orti fuerint, belluarum ſimiles, vileſque ac degeneres euadant.*

Parua & magna corporis ſtatura vnde.

Deinde varij errores interdum in conformatione accidunt. Euenit enim nonnunquam, vt pumili & pygmæorum quaſi ſtatura homines inueniãtur, alij contra giganteam quaſi proceritatem habeant. Quam ſtaturam etſi in vtero non accipiant: tamen in vtero eam delineationem membrorum acceperunt, quæ ad hanc figuram acquirendam apta eſt, vt quacunque etiam curâ alantur, nec grandiores, nec minores euadere poſſint. Equidem regionibus nonnullis inſolens talis corporis figura cõſueta. Quæ de Pygmæis narrãtur, vulgò nota. Contra in Indiâ quibuſdam locis fertur ad cubitorum quinorum & duarum palmarum proceritatẽ hominum corpora excreſcere. Accidit tamen, vt interdũ in iis etiã regionibus, vbi mediocris eſt hominum ſtatura, quidam vel nimis proceri, vel praui generentur. Nani & pumiliones paſſim in aulis Principum viſuntur, & tres tales deſcribit Platerus, *lib. 3. obſeruation.* quorum primus annos natus 38. longus tantùm tres pedes fuit, prolixâ barbâ præditus? Secundus annos natus 45. longus pedes duos cum dimidio, barbâ etiam longâ præditus; Tertius, qui in nuptiis Ducis Bauariæ integrè armatus & in artocreate occultatus in menſam appoſitus fuit, & rupto artocreate erumpens, ſtricto gladio in menſâ ſaltans, ſpectatoribus riſum & admirationem excitauit. Contra monte rupto olim oraculi iuſſu, Oreſtis corpus refoſſum ſeptem cubitorum fuiſſe traditur. Et ſub Claudio Imperatore quidam robuſtiſſimus hominum nouem pedum & totidem vnciarum ex Arabiâ aductus eſt. Et noſtrâ ætate fuit quidam procerus homo Antonius, in aulâ Ducis Brunſuicenſis, cuius ſceleton in Academiâ Helmæſtadianâ aſſeruatur. Et ante annos non ita multos Polonus quidam grandis ſtaturæ ſpectaculi loco in Germania circunducebatur. Et Platerus, *lib. 3. obſeruat.* ſcribit, ſe vidiſſe Anno 1613. adoleſcentem Bunæburgenſem Iacobum Damman, annos habentem ætatis 22. longum pedes octo, manus longas pedem vnum & trientem habentem. Et in pago quodam ditionis Baſileenſis, anno 1565. ſe vidiſſe puellam quinque annorum, cum infantibus ludentem, adeo corpore vaſto, ac ſi fœmina eſſet multorum annorum, coxas ſeu femora habentem, quæ equi ſui collum ſuperarent, ſuraſque, quæ hominis alicuius robuſti & quadrati femora adæquarent, cinguloque, quo lumbos cingebat, matris illius & patris corpora iuncta potuiſſe comprehendi, & antequam anni ſpatium ætate compleuiſſet, tantum, quantum ſaccus tritici octo modiorum, ponderaſſe.

Poſtea etiamſi omnes corporis partes iuſtam magnitudinem habere debeant: tamen interdum accidit, vt pars aliqua corporis iuſto maior vel minor ſit. Ita videmus interdum quoſdam, qui capita maiora, quàm corporis proportio requirit, habent. Alios, quibus pes vel manus iuſto minor vel maior eſt. Ita refert I. C. Scaliger, *exerc. 199. ſect. 2.* ſe manum fœminæ alterâ duplo maiorem vidiſſe.

Partes corporis iuſto maiores vel minores.

Inſuper accidit interdum, vt pars aliqua à primo ortu deſit, quod vitium à primâ conformatione ortum habet. Ex Romanâ hiſtoriâ refert Iul. Obſequens, C. Valerio & M. Herennio Coſſ. ancillam puerum vnimanum peperiſſe. Et T. Graccho & M. Iuuentio Coſſ. puellam ſine manu natam. Et in Piceno infantem abſque manibus & pedibus natum, Lycoſthenes, *lib. prodigior & oſtent.* narrat. Sine brachiis etiam natos, qui vel ore vel pedibus mirabiliter opera manuum vice perficiebant, paſſim ex hiſtoriis patet, & noſtrâ etiam ætate taliã exempla vidimus. Cœlius Rhodiginus, *antiq. lect.* lib. 4. cap. 12. ex Dione refert, inter alia munera Auguſto miſſa ab Indis, fuiſſe & adoleſcentulum ſine humeris, qui tamen pedibus manuum functionem obiret, & arcum intenderet ac ſagittas excuteret. Et Alex. Benedictus, *lib. 1. Anat. cap. 2.* ſcribit, ſe vidiſſe mulierem ſine brachiis natam, pedes pro manibus ad nendi ſuendique artem habuiſſe. Ac ſimilia exempla hominum manibus deſtitutorum, qui pedibus ſcripſerunt, ac pinxerunt, arma tractârunt, & alia, quæ manibus aliàs perfici ſolent, peregerunt, recenſentur à Lycoſthene, *de prodigiis*, Cardano, *lib. 17. de Subtilit.* I. C. Scaligero, *exerc. 334.* Paræo, *lib. 24. cap. 6.* Et noſtrâ memoriâ vixit Halæ Sueuorum Thomas Schueigker, qui manibus deſtitutus, pedibus ita eleganter ſcribebat, ſcripturaſque emblematibus ornabat, vt eos in hoc genere vinceret, qui artem eleganter ſcribendi publicè profiterentur. Exſtatque paſſim in Bibliothecis eius effigies cum ſcripturis ab eo elegantiſſimè delineatis, & pennis ab eo ad ſcribendum paratis. Idem etiam dolando, ſcindendo, ſculpendo mira perfeciſſe fertur. Ante annos etiam non ita multos, & hic & paſſim in Germaniâ viſa eſt mulier, quæ manibus carens ore nebat, & ſcribebat, ac Studioſis in Album, quod vocant, nomen ſuum inſerebat. Ita & ſine pedibus natos eſſe obſeruatum eſt.

Partium defectus.

Contra alij partes quaſdam plures, quàm par eſt, habuiſſe

Partium

Numerus superfluus. habuisse obseruatum. Sic brachiis tribus vel pluribus vt & pedibus, quosdam natos fuisse, ex Iul. Obsequente, Lycosthene, & Iouiano Pontano paret. Digitos in manibus & pedibus senos fuisse, sæpe obseruatum, & M. Curiatij ex patritiâ filias duas ob id sedigitas appellatas, & Volcatium sedigitum, Plinius, *natural. histor. lib.* 11. *cap.* 43. refert. Et puerum Atelatæ visum, cui in vtroque pede, septem inerant digiti, in vtraque manu digiti sex, scribit Fr. Valleriola, *lib.* 4. *obseru.* 2. Dentium quoque numerum consuetum non semper obseruari, sed nunc plures, nunc potiores esse, aliquando duplicem etiam ordinem dentium fuisse, obseruatum est.

Conformatio partium vitiosa. Eorum verò, qui distortos & inuersos pedes & manus habent, passim exempla obuia sunt. Connexio etiam sæpè præter naturam vitiosa. Noui hîc Viri cuiusdam docti liberos, qui omnes in manu vnâ digitos duos connexos habent. Quod etiam næui & alia quibusdam liberis à matribus imprimantur, notissimum est. Ita ex historicis referunt, Persinam Æthiopiæ Reginam ex marito pariter Æthiope fœtum suscepisse albo colore insignem; quod in viri amplexibus, ex quo grauida euasit, fixis oculis intentoque animo albam Andromedæ imaginem adspexisset. Sic incendij terrore rubris maculis insigniri, ex cerasorum, fragorum vel vini rubri in corpus grauidæ conspersione, infantibus simile quid cerasis, fragis, adnasci, & maculas instar vini rubri in infantibus conspici, sæpe annotatum est. Gemma, *Cosmocritica lib.* 1. *cap.* 6. narrat; Cum maritus quidam iratus in vxorem grauidam gladium strinxisset, velut in cranium impacturus, accidisse, vt quanquam mulier fugâ salutem reperisset, infanti tamen eadem caluariæ parte, cui acies minitabatur, quod magnum continuitatis diuortium appareret. Notatu etiam digna est historia partus monstrosi, quam exstat in obseruat. CL. D. Gregorij Horstij, *lib.* 1. *part.* 2. *obseru.* 34. Opilionis vxor in pago Othmarsheim Ducatus Vvirtenbergici, tertio circiter impraegnationis mense, fortè molam præteriit frumentariam, fasciculum graminis capite gestans, cum eo ipso momento molitor asinum malè feriatum fustibus exagitans extra molam propelleret. Asinus è foribus prorumpens prætereuntis grauidæ ventrem grauiter offendit, ita vt illa subitò perterrita impulsu manum dextram oculis prætenderet, sicque vix paulatim sese recolligeret. Ex forti autem imaginatione factum est, vt non solùm ipsi quoque fœtui brachium dextrum oculorum regioni (oculis & naso simul deperditis) adnatum, sed & capiti noua calua vel cutis densior, asininis pilis horrida affixa fuerit. Quin etiam in offensione istâ, ruptis vasis vmbilicalibus, è tenero Embryonis corpusculo hepatis parenchyma cum potissimâ intestinorum parte, peritonæo inclusa, extra vmbilicum procidit, vulnusque progressu temporis, remanente hâc herniâ satis mirabili, callo reclusum fuit, & hepar figuram oblongam acquisiuit. Licet verò natura in conseruatione huius Embryonis satis laboriosa fuerit: tamen ex defectu alimenti, circa septimi mensis principium, pridie scilicet Calend. Ianuarij anno 1614. abortu reiectus fuit, magnitudine pedis vnius circiter.

Memorabile inter alia & illud est, quod anno 1610. die 17. Iulij, Pragæ accidit. Natus enim ibi fuit puer, quoad alias partes sanus; verùm intestinis, hepate, ventriculo, liene extra abdomen, cuius tamen cutis diuulsa non fuit, propendentibus. Cuius deprauatæ conformationis caussa fuit imaginatio, quam mater concepit tribus aut quatuor ante partum mensibus, cum vituli mactati intestina & viscera ex abdomine aperto propendere vidisset.

Cui simile ferè est, quod Dn. D. Philippus Hechstetterus, *obs. dec.* 6. *cas.* 5. recenset: Vxor cuiusdam lanij, qui intestina mundata cum annexis visceribus sepatim vendit, peperit infantem integrum & perfectum, sed mortuum; cui intestina cum omento per vmbilicum ex ventre propendebant, inuoluta & tecta membranis iis, quibus vasa vmbilicalia inuoluuntur. Mater toto gestationis tempore ægra tempus consuetum præuertit partus. Quod conformationis vitium etiam ab imaginatione ortũ habuit. Matri enim quotidie ob oculos erat totum illud, quod ex abdomine seu ventre bobus euiscetatur, intestina nempe, sumen, ventriculus, viscera. Impressit igitur hæc imaginatio illi; quod in vtero gerebatur, ita vt miser infans exta pendula ex vmbilico monstraret. Et vicina quædam mea ante annos non multos, cum grauida vidisset lanium suis mactati caput securi diuidentem, filium genuit, cui maxilla vtraque, & os ad nares ac palatum eodem modo diuisa erant. Infantes interdum nasci, labia diuisa, quæ leporina appellant, habentes, passim notum est. Et plurimos alios huiusmodi errores in conformatione in Vtero fieri, fœtusque postea talia vitia habentes nasci, nemo ignorat.

Caussæ.

Caussa autem istorum errorum omnium quærenda *Caussa.* est in semine maris & fœminæ, sanguine materno, vtero, & in formationis errore. Etsi enim omnium istorum vitiorum caussa proxima sit facultatis formatricis actio læsa: tamen ea non semper per se læditur, sed sæpissimè, etsi rectè agere intendat, tamen propter materiæ, in quam agit, ineptitudinem, & loci incommoditatem, finem suum assequi, & opus, quod intendit, rectè perficere non potest. Interdum tamen quamuis materia & locus sese rectè habeant, nihilominus errat, dum ab imaginatione matris turbatur, & ad id, quod non debebat agere, agendum dirigitur. Quod interdum enim nani & pumiliones generantur, *Nanorũ generationis caussa.* equidem eius rei caussam nonnulli esse putant angustiam cauitatis Vteri. Vt enim fructus, qui etsi naturâ suâ grandiores fierent, si in angusto vase in generationis principio coarctentur & concludantur, debitam magnitudinem non assequi, & non plus, quàm capacitas admittit, excrescere possunt: ita etiam fœtum ob Vteri angustiam ad iustam magnitudinem excrescere non posse putant. Verùm rarò puto hanc solam huius rei caussam esse; cum etiam in tenellis & paruæ staturæ fœminis vterus facilè extendatur, vt fœtus sæpe satis grandes lædant. Malim ergo in semine, è quo prima omnium partium delineatio fit, paucitatem caussam huius rei referre. Contra si semen nimis copiosum sit, talis fœtus ex eo delineari potest, vt postea cùm ex sanguine in Vtero affluente, tùm in edito in lucem ex alimentis, in proceram & insolitam magnitudinem augeatur.

Ab eadem seminis paucitate fieri potest, vt partes *Partium defectus & excessus caussa.* aliquæ deficiant; sicut contra à seminis copiâ, vt iusto plures generentur; quâ in re tamen plerumque etiam formatricis error concurrit.

Vt fœtus non naturalem figuram nanciscatur, à *Figuræ vitiosæ caussa.* seminis non rectâ permistione fieri potest. Sicut & à sanguine, quo infans, dum adhuc in Vtero est, nutritur, augeturque, fieri potest, vt magnitudo partium, vel etiam figura earum minus conueniens fit.

Plerũque tamen & frequẽter ista vitia, vt & hermaphroditæ, de quibus *lib.* 3. *part.* 9. *sect.* 1. *cap.* 13. dictum, *Imaginationis vis.* quæ ex seminis & sanguinis commistione, dispositione ac mutatione accidunt, ex formatricis errore proueniunt, quæ ab impressione quadam facultatis superioris, quæ rempore conceptus aut post in grauidis fit, accidit, dum nimirũ mater terrore aut alio animi vehementi affectu vel interiore imaginatione afficitur. Quò pertinet & desideriũ alicuius cibi, cuius si grauida nõn fiat particeps, accidit, vt mater notas quasdam fœtui imprimat, quæ talium fructuum figuram & colorem referunt. Neque hoc solùm fit ex appetitu, sed etiam

si tales fructus ex improuiso matris corpori incidant. Noui fœminam, cuius mater cum sub moto staret, in quâ alius mora legeret, & mora aliquot dorso eius inciderent, ipsa in dorso tot excrescentias habuit, quæ mora figurâ & colore repræsentarent, quot mora ex arbore dorso matris illapsa fuerant. Et talia apud Medicos & historicos exempla plurima, imò etiam vulgò nota sunt, vt ea recensere omnia prolixum foret. Et licet fuerint quidam in eâ sententiâ, talia ab imaginatione non prouenire, sed à fortuito humorum concursu, aliisque de caussis accidere, & falsò imaginationi tribui: tamen experientia, quæ etiam fœminis notissima, contrarium docet. Et si fortuito saltem humorum concursu talia fierent, cur semper notæ, quæ infantibus imprimuntur, imaginationi determinatæ respondent?

Qua ratione Imaginatio formationem fœtus mutet.

Quâ ratione autem Imaginatio formationem fœtus mutare, eique aliquas notas imprimere possit, valdè obscurum est, & diximus eâ de re, *de consens. & diss. Chymic. cum Aristotel. & Galen. cap.* 14. vbi de viribus Imaginationis egimus. Libet tamen & hoc loco aliquid, quantum quidem fœtus formationem attinet, de eâ dicere. Vt autem in contrariis opinionibus recensendis non morer, Augustinus, *lib. contra Iul. cap.* 9. *& lib.* 12. *de Ciuit. Dei, cap.* 25. *& lib.* 18. *eiusd. operis cap.* 5. docet, (vt mentem eius potius, quàm verba recenseam) accidentia, quæ sunt in rebus realiter, in animam transire intentionaliter, & rursum transeundo ad fœtum, in ipso reales tales qualitates producere. Quam sententiam plerique Medici & Philosophi sequuntur. Verùm hac responsione res non satis clara redditur, neque omne dubium tollitur. Ideoque vt nostram sententiam in re obscurâ proponamus, Phantasiam seu Imaginationem per se atque immediatè, & per simplicem imaginationis actum, id non efficere, certum est. Etenim Imaginationis, vt immanentis & cognoscentis potentiæ, actiones in cerebro absoluuntur & terminantur, speciesque phantasiæ obiectum, nullam aliam vim habent, qualitatem realem producendi, fœtumque formandi: & quotidie variarum rerum imagines à grauidis concipiuntur, quæ nullo modo fœtum signant; neque etiam imaginatio potentiam habet per speciem sibi oblatam vllam qualitatem, multò minus corpus aliquod efficiendi, cum nulla species intentionalis aliam vim habeat, quàm potentiam, cuius obiectum est, mouendi. Cum verò itidem extra controuersiam sit, totam fœtus formationem facultatis formatricis opus esse, eamque fœtui partium quantitatem, figuram, situm, cum aliis connexionem, colorem & alia tribuere, & nihilominus ob præcedentem Imaginationem istæ actiones Formatricis mutentur: in duabus quæstionibus huius rei cardo vertitur, prima est, An omnes omnino illi formatricis errores proximè ab imaginatione pendeât; altera, quomodo imaginatio errorum istorum formationis caussa sit, & quomodo formatricē turbet, & per formatricē potentiam hoc vel illud in fœtu efficiat.

An omnes formatricis errores ab Imaginatione dependeant.

Ad primum respondemus, etsi omnia quæ in fœtus formatione accidunt, à formatrice fiant: tamen non in omnibus ab imaginatione dirigitur, sed interdum, etiam matre nihil tale vnquam cogitante, ab animi affectibus spiritus & humores turbantur; & hinc cum impetu aut immediate ad Vterum confluunt, vel aliò ruunt, vnde facultas formatrix in opere suo turbatur, & pro fortuito humorum in hanc vel illam partem cursu, fortuito etiam à suâ scientiâ quasi deflectens partes format, & vel humorum copiâ obruta, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta, eas non rectè format, & vel maiores vel minores quàm par est, dum ad vnam plus alimenti affluit, quàm ad aliam, efficit, vel dum magna humorum copia in vnâ parte obruitur, debitam figuram, numerum, situm & alia ipsis non tribuit. Imò accidere potest, vt inde febris,

Animi affectus vitiosæ formationis caussa.

abortus vel mors fœtus sequatur. Et propterea talium errorum caussa non phantasiæ, sed animi passionibus, quæ vatium & inordinatum humorum & spirituum motum excitant, & per eum formationem turbant, tribuenda est. Et imaginatio in talibus affectibus non aliter concurrit, quàm facultatem appetentem excitando, quæ postea mediantibus facultatibus hunc motum humorum & spirituum excitat. Atque talia errata, cum saltem pro fortuito humorum in hanc vel illam partem incursu & motu fiant, & nullam cum rebus externis determinatam similitudinem habeant, communia appellari possunt, neque propriè sigaturæ sunt.

Errata formationis communia.

Sunt deinde alia errata determinata, quæ cum obiecto aliquo externo grauidæ oblato in specie similitudinem habent, v.g. vino rubro, igne, ceraso, moro, mure, simia & similibus. Hæc simpliciter ab imaginatione mediantibus animi affectibus fieri non possunt; cum illi saltem in genere humores & spiritus turbent, & moueant, ad tale autem quid nullam determinationem habeant. Siue enim à cane, siue à glire, siue ab hoste terreatur grauida, idem terror fit, eundemque spirituum & humorum motum efficit, & proptetea etiam eandem in fœtu mutationem efficere deberet, quod tamen non accidit. Nam quæ terretur à glire grauida, notam aliquam gliris; quæ à cane, canis; quæ à simiâ simiæ, fœtui imprimit. Alia ergo hic caussa quærenda est, quæ formatricem facultatem, quæ corpus fœtus seu bene seu malè formet, dirigat vel turbet. Nullam verò hîc aliam caussam inuenire possumus, quàm Imaginationem.

Determinata.

Imaginatio quomodo fœtum signet.

Quomodo autem imaginatio facultatem formatricem ad tales affectus edendos dirigat ac disponat, explicare difficilimum est. Omnino necessarium videtur, aliquam fieri inter imaginationem & formatricem communicationem, & ab Imaginatione speciem à sensibus externis communicatam formatrici facultati communicari, eamque illi quasi exemplar & regulam, vt Augustinus, *lib.* 1. *de Trinit. cap.* 8. appellat, obiici, ad quam opus conformationis perficiat. Quomodo autem ista communicatio fiat, valdè in hac humanæ naturæ caligine obscurum, & latet nos exquisita illa cognitio. Nonnulli id fieri existimant, vibratione spiritus per neruos, & vehementem agitationem spiritus formam, quam continuâ imaginatione reuoluit, fœtui imprimere putant. Verùm cùm nulli nerui à matre ad fœtum ferantur, & fœtus tantùm per vasa vmbilicalia, inter quæ nulli sunt nerui, matri connectatur, etiam à cerebro matris species à phantasiâ acceptæ ad fœtum deferri non possunt. Alij statuunt phantasiam spiritibus cerebri species imprimere, spiritus illos misceri sanguini, qui sit alimentum fœtus, & per illum tandem speciem fœtui imprimi. Verùm species, quæ sunt obiectum phantasiæ, sanguini misceri, & cum eo aliò deferri nequeunt. Ideoque alias probabiliores caussas inueniamus necesse est.

Consensus facultatum superiorum & inferiorum.

Mihi probabile videtur, caussam esse illum consensum facultatum superiorum & inferiorum. Equidem nonnulli existimant, consensum illum inter eiusdem animæ facultates non sufficere, ideo quod consensus inter facultates einsdem animæ & in eodem indiuiduo nihil determinati efficiat, sed saltem facultas superior inferiorem excitet, vt ea in actum erumpat; cùm tamen hîc imaginatio formatricem ita dirigat, vt determinati aliquid efficiat, & non saltem fœtum formet, sed hoc vel illo modo, imò aliter, quàm naturæ ductu solet, formet, & alio modo formet fœtum ob imaginationem muris, aliter ob imaginationem simiæ, aliter ob imagioationem cerasi, aliter ob imaginationem fragi vel mori, quales signaturæ omnino infinitæ sunt, pro obiectorum varietate. Verum sciendum, phantasiam non solùm in aliâ parte aliam potentiam excitare, sed & determinare posse peo operationibus, quæ facultas illa edit. Si enim facultas excitata ab imaginatione

vnicum

vnicum & simplicem agendi modum habet, actus etiam semper est vnus & idem; vt dum ex Venerearum rerum imaginatione penis erigitur, actio illa vna est, & nulla fit actionum varietas. Vbi verò potentia vario modo agere apta nata est, actiones etiam valde variantur; cuius exemplum locomotiua suppeditat, quæ ab imaginatione mediante appetitu stimulata varios & infinitos motus instituit, pro specie in phantasiâ conceptâ. Ita cytharædus non simpliciter digitos mouet, sed ad speciem soni in phantasiâ conceptam. Eodem modo in sermone & cantu ad regulam quasi speciei in phantasiâ & ratione conceptam & musculos laryngis & linguam facultas motrix mouet. In quibus motibus cum species in Imaginatione concepta non ad ipsos digitos vel musculos laryngis & linguæ è cerebro feratur, & nihilominus ad eorum præscriptum talis motus fiat, qui sanum ad exemplum & regulam in Imaginatione conceptam efficit; cur opus sit, vt ad Vterum ipsum species in Imaginatione grauidæ concepta feratur; cum formatrix facultas etiam non ad vniformem aliquam actionem, sed ad varias determinata sit, aliudque in corpore, aliud in pede efficiat? Neque opus est, vt per aliquam speciem, sicut phantasia & intellectus cognoscunt, formatrix etiam cognoscat; etsi suus etiã cognoscendi modus ipsi non sit denegandus, sicut aliàs etiam facultas vegetans alimentum cognoscit, & vtile attrahit, ac retinet, inutile respuit; de quo I. C. Scaliger *exerc.*307. *sect.*29. scribit: *Natura in animalium omnino anima est. Ipsa sibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendam. Itaque iis & vtitur & scit, quo sit vtendum modo, sine obiecto, aut phantasiâ nullâ.* Quapropter licet facultas cognoscens à formatrice differt: aliqua tamen etiam huic cognitio tribuenda videtur, vt modò ex Scaligero dictum, & vtraque facultas ab eadem animâ fluit, & eiusdem animæ hæ potentiæ sunt, & proinde inter se aliquam communicationem habent, etsi modum, quo id fiat, assequi non ita facilè sit. Eadem enim est anima in toto corpore & vbique omnibus instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exserat, sed singulas per propria organa perficiat: Mouet cor, coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, vt Scaliger, *alleg. loco*, loquitur; addo porrò; sentit in membranis, gustat in linguâ, olfacit in naribus, audit in aure, videt in oculo, imaginatur & discurrit in cerebro. Itaque fieri potest, vt in vna parte excitata & in actum deducta aliqua potentia aliam in aliâ parte excitet. Ita ex imaginatione rerum Venerearum penis erigitur, non alia pars corporis, etsi imago illa ad penem non perueniat. Non tamen imaginatio, quòd in aliis facultatibus fit, solùm potentiam formatricem ad exercitium actus sui simpliciter incitat & ita per nudũ impetum ad agendum mouet, sed etiam istas actiones variis modis determinat.

Quomodo Imaginatio matris possit mouere formatricem in fœtu. Quanquam autem conceptus aut fœtus suam animam habet: & propterea nonulli absurdum esse putant, quod imaginatio fundata in animâ matris debeat mouere formationem, quæ est in animâ fœtus, idque tam absurdum esse opinantur, quam absurdum est, vt phantasia vnius hominis possit mouere appetitum alterius hominis: tamen quia non solùm fœtus corpus est contiguum corpori matris, & humores ac spiritus à matre in fœtum deriuantur, & cum matris humoribus & spiritus sunt continui, sed & suo modo fœtus ab anima matris, quandiu viuit in vtero dependet; (sicut fructus in arbore, etsi semen iam perfectum & fœcundum contineant, aliquo modo, donec decidant, de vitâ arboris participant,) probabile est, ea, quæ potentias animæ in matre mouent, eadem quoque in semine facultates excitare & mouere posse. Ac propterea vbi formatrix facultâs in semine & Vtero materno in operatione est, si species aliqua imaginationi matris obiiciatur, atque illa cum intentione & quasi admiratione eam apprehendat, & circa eam occuperur, species talis imaginationi obiecta ad fœtum signandum sufficit.

Qua imaginatio signet. Etsi verò Imaginationem notas fœtui imprimere certum sit: tamen & hoc certum, non omnem Imaginationem id præstare. Sæpe enim accidit, vt grauida aliqua pictas multas animalium formas, imò ipsa animalia videat, sicut quotidie grauidæ canes, feles, boues, sues adspiciunt, cerasa, fraga vident & tangunt, nec tamen vllam notam inde fœtui imprimunt. Quapropter sciendum, non quamuis Imaginationem fœtum signare posse, sed eam solùm, quæ appetitum insignem, vel admirationem, vel terrorem, metum, tristitiam grauidæ incutit: quod cum & imagines pictæ, vtpote quæ rerum sunt species, resque repræsentant, præstare possint, earum intuitus sæpe non minùs, quàm res ipsa oblata, facit, vt notæ fœtui imprimantur. Hinc adeo accidit, vt mulieres delicatiores & timidæ, quæ facilimè ad rerum paulò minùs tritarum & obuiarum adspectum, imò vmbras rerum ferè, animi pathematis corripi solent, facilius tales notas fœtui imprimant, quàm aliæ, quæ animosiores sunt, & nec facilè terrentur vel timent. Quibus & hoc accedere potest, quod etsi res ipsa per se non sit talis, vt meritò timeri possit: tamen si grauida nouit, aliàs grauidas ex rerum talium adspectu & cogitatione fœtui notas impressisse, facilè timere potest, ne & sibi quid tale accidat, & hoc ipso timore & cogitatione facere, vt fœtui nota imprimatur.

Quomodo animi pathemata ad signandum fœtum concurrant. Quamuis verò supra dictum, Imaginationem per animi pathemata non signare & notas fœtui imprimere: tamen id saltem intelligendum est, quod animi pathemata proximè & per se talia id non præstant, vtpote quæ saltem humores & spiritus agitant: interim vt caussa adiuuans & sine qua non concurrere possunt, dum nimirum faciunt, vt species fortiùs Imaginationi imprimantur, & conformatricem turbent, quæ turbata ab opere suo, quod secundum Naturæ instinctum & scientiam absoluturа erat, desistit, & facilè ad aliud exemplat, quòd Imaginatio offert, auocatur.

Neque tamen omnis Imaginatio, quam animi passiones sequuntur, fœtui notas imprimere potest, sed requiritur, vt illæ animi passiones sint fortes, vt ad Vterum vsque earum efficacia, & quidem subitò, pertingat; & facultas formatrix non ita fortis sit, sed se facilè in opere suо turbari permittat; vt materia idonea ad id formandum, quod à specie in phantasia offertur, suppetat. Eorum aliquid si desit, imaginatio ad notas fœtui imprimendas non sufficit. Non enim omnia, quæ imaginationi obiiciuntur, facultas formatrix efficere potest, sed ea saltem, ad quæ materia suppetit, & quæ ea efficere apta nata est. Nimirum plumas, squamas, vera cornua producere non potest: Neque talia formandi vel scientiam vel materiam habet, sed simile quid carneum efficit.

Quando Imaginatio signet. Fiunt autem tales mutationes rarò tempore conceptus, plerumque tempore grauiditatis, dum facultas formatrix in ipso formationis opere est. Suntque eæ omnino variæ. Interdum enim numerus mutatur. Vt si grauida adspiciat alium, qui sex digitos habet, potest fœtum concipere, qui totidem quoque digitos habeat. Si contra adspiciat alium, qui quatuor tantùm digitos, vel vnum pedem habeat, similem prolem generare potest. Potest eadem producere pilos in iis partibus, in quibus aliàs generari non solent, vt & varias excrescentias in variis corporis partibus. Figuram quoque variatum partium nonnihil mutare potest imaginatio, vt fœtus similitudinem aliquam cum bruti alicuius capite vel pede habeat. Ita per imaginationem fieri potest, vt partes, quæ continuæ & integræ esse debent, diuisæ fiant, si vulnus aliquod, vel rem aliquam gladio vel securi diuidi videat. Potest eadem colores

varios,

varios, vel ſanguinem, vel ignem referentes corpori inducere. Non tamen quouis tempore quæuis notæ fœtui imprimi poſſunt, ſed aliæ in principio, aliæ in fine, aliæ toto geſtationis tempore. Colores quouis tempore etiam in fine formationis mutari, vt & carnea quædam tubercula adnaſci, pili & ſimiles leuiores mutationes fieri poſſunt. In medio, vt & fine geſtationis, poteſt magnitudo partis mutari, dum natura ad hanc vel illam partem plus vel minus nutrimenti attrahit, eique adponit. Numerus verò partium & figura inſigniter poſterioribus menſibus, vbi formatio fœtus abſoluta ferè eſt mutari non poteſt.

CAPVT VIII.

De fœtu lapidefacto ſeu Lithopædio.

Fœtus Petrefacti hiſtoria. HOc loco non prætereunda mirabilis hiſtoria fœtus viginti octo annis in Vtero geſtati, & in lapideam duritiem conuerſi, quam Iohannes Alboſius deſcribit, quam tamen ad partus vitia ſi quis referre malit, per me licet. Eſt autem ea talis. Mulier Senonenſis, nomine Columba Chatry, quæ ſartori cuidam veſtium nupſerat, ab annis quadraginta octo fractâ ætate & valetudine occubuit, die 16. menſis Maij, annum agens ætatis ſexageſimum octauum. Hæc à primis nuptiis demum ante annos ante obitum 28. conceptionis certa habuit indicia, & decurſo geſtationis tempore, labores puerperij graues, & abdominis dolores experiri incepit, vrina ad aliquot dies ſuppreſſa, quæ poſtea currenti velut alueo & magnâ vi erupit, profuſo illo ichore, non tamen ex veſicæ meatu, vt credibile eſt, ſcaturigine, quàm ex mulieris loculis, amnio tunica diſrupta, cum vna cum iſtis ſeroſis recrementis (quas mulieres aquas vocant) aliquis concreti ſanguinis trombus emerſerit. Inde autem & mammæ concidere viſæ ſunt, motus infantis aut ignatus, aut nullus, labores mulieris tolerabiliores. Quibus omnibus attonitæ fuerunt obſtetrices, quæ antea certiſſimum puerperium exſpectaſſent. A ludibrio autem iſtius fœturæ totum triennium lectulo illa decubuit, ad extremam vitæ calcem de valetudine conqueſta, de tumore, de duritie, de torminibus alui (quam obuiis quibuſque & Chirurgis & Medicis tractandam exhibebat) de inutili & graui illo pondere, quod pro vario geſtantis motu, modò in hanc, modò in illam partem procumbebat. Denique de languente & deprauata appetentia, quam ſubinde acetariis, & abſorpto omphacio ſollicitabat, alioqui perpetuò ἄσιτος. Illamque ferunt vicinæ, inter ſuos ſales ſæpe dictitaſſe, (vt erat genio ſatis lepido) ſe fœtum Vtero gerere, qui tandem parenti foret exitio & internecioni; quanquam cum ſerio loqueretur, maleficium acceptum potius accuſaret. Poſtquam autem fato eſſet functa, eius vir officioſus in vxoris manes (quam tamdiu & tantopere excruciatam viderat) accerſiuit vnum atque alterum ex Chirurgis, ambo valentes arte & artis vſu, quibus (licet de ſcirrhoſo tantum tumore cogitarent) diſſecto mulieris abdomine, & reiecto infra peritonæo, Vterus ſeſe offert, aſpectu quidem rugoſus & verſicolor, vt criſta illa pendula, quæ Gallis Indicis ex ſummo capite prolabitur, vel potius vt operimentum illud cutaneum: quod illorum collum ambit, tactu autem durus, teſtaceus & craſſus inſtar τῶν ὀστρακοδέρμων. Tum nouaculam in portentoſam illam molam & gypſeam iniiciunt, quâ ad aciem cultelli renitente ſcalprum altius adigunt. Eorum autem alter inflicto caſu in cranium vulnere, & in aliquot coſtas, tandem humerum dextrum impetit, à quo erumpens oſſis caput, certiſſimam fecit fidem oſſium illic latitantium. Ex quo ſcapellum aliò transferunt, & magnâ vi, ſenſim tamen & rectâ vterum ſecant, diductiſque duriſſimis vulneris labris, infantem in orbem implicitum, & ex tranſuerſo in Vtero poſitum introſpiciunt in penitiſſimo ſinu, & altiſſimis latebris ſtabulantem, in ſuamque veluti cyſtin, quam Allantoidem tunicam fuiſſe puto, calloſiſſimam reconditum. Quo ſpectaculo inexſpectato obſtupefacti Medicos conuocant, quos in re inauditâ conſulant, adhibeantque in teſtimonium & iudicium rei huius, quæ penè fidem omnem ſuperet. Interea multis ad nouum prodigium accurrentibus, & opus Chirurgorum interturbantibus, venit ipſis in mentem, totam iſtam molem ex illo veluti antro & manibus & vncis Chirurgicis, qua valent, vi abſtrahere, vt arborem ex ſuo caudice, domumque comportare, vt priuatim & apud ſe accuratiùs corpuſculi anatomen ſectarentur, & cum peritis de portento nouo & inaudito conſilia conferrent. In præcipiti autem & violentâ illâ lanienâ non licuit, opus feſtinantibus introſpicere, quod ſubſtratum eſſet infantulo Chorion, quæ vteri acetabula, qualia vmbilici vaſa, quis eſſet Allantoidis cum vtero & cum fœtu nexus ipſe, præcipuè ad coxam dextram, ad nares, & ad partem ſpinæ dorſi cute infantuli omnino coaluiſſet.

Situs infantis erat penè ſphæricus, facie ad thoracem affixâ, ſublatis ad nares genibus, vnde poſtea ex parulæ retuſæ & reſimæ conſpectæ ſunt. Oſſa capitis tenuia quidem, ſed firma, inſtar cornu nitentia, cute capitis multis in locis piloſâ, caput in ſiniſtrum brachium ita procumbebat, vt à protuberante humero auris, & os occipitis impellerentur, quod incauatum eâ parte introceſſiſſe conſpicerentur.

Cubitus ad ſummum humerum reflectebatur, porrectâ ſolâ manu, quæ in pugnum adeo firmiter contracta, & ſummi digiti ita palmæ adhærebant, vt licet apparerent ſeriatim inter ſe diſtincti, reipſâ tamen in vnum idemque verè lapideum corpus concreuiſſent. Dextrum autem brachium ad vmbilicum manum extendebat, quæ ad carpum inaduertenter abſtracta fuit, & in aluo matris relicta. Femur, genu, tibia ſiniſtra dextris imcumbebant: quibus tamen erant ita implicita, vt talus ſiniſter pendiſque planta in dextrum pedioo implantarentur, quibus excauatum cederet, & penè indiſſolubili nexu colligarentur. Vtrumque crus in ventrem & pectus reflectebatur, certiſſimamque fœminei ſexus notulam tegebat, tibia vtraque ad nares intorquebatur, pedibus & pedum digitis ita inter ſe compactis & lapidefactis, vt facto ex oculis & tactu iudicio, totum iſtud opus dixiſſes eſſe alicuius Phidiæ, qui vel ex ebore, vel ex mamore maturæ ætatis embryi abſolutiſſimam iconem expreſſiſſet, maximè cum in eâ duritie corpuſculi moles non concidiſſet, imò cum cute nitidâ integram ſuam & συμμετρίαν & πολυσαρκίαν retinuiſſet. Partes autem internæ, viſcera nempe omnia, cor & cerebrum habebãt ſe naturaliter, eo dempto, quod vltra modum induruerant, minus tamen quàm externæ, ita vt hodie quoque exſertum iſtud corpuſculum, neque putredinem minetur, neque teredinem. Ex quo poſtea dentem exemit inopinanter quidam obuius, qui prodigium contrectabat, vt dentis ſedem in ipſo alueario adhuc conſpicere liceat. *Hæc Iohannes Alboſius.*

Circa hanc autem mirabilem hiſtoriam duo imprimis inquirenda, primum eſt, quî factum ſit, vt fœtus ille in puerperij laboribus in vtero matris extinctus, non, quod aliàs fieri ſolet, computruerit, & vel matri ſubitum interitum attulerit, vel paulatim petrefactus eiectus fuerit, vel factâ per abdomen via particulatim, quod interdum accidit, vt ſuo loco dicemus, egreſſus; inprimis cum vterus ſit locus calidus & humidus, & in mulieribus quaſi corporis ſentina, & propterea res in eo contentæ facilè putredinem concipiant. Alterum eſt, quâ vi fœtus iſte in lapideam duritiem fuerit conuerſus.

Cur fœtus hic mortuus non computruerit.

Primum quod attinet, sunt nonnulli in eâ sententiâ, vterum præter naturæ modum, fracti caloris imbecillitate, per irritos labores partus, per eruptionem aquarum, per effusa quædam cruenta, per aeris externi frigidi, dehiscente vtero, & diductis in spectatione partus cruribus, admissi iniuriam, refrigeratum fœtum mortuum à putredine tutatum fuisse. Verùm cum mater viginti octo annis adhuc post fœtum mortuum superstes fuerit, non credibile est, in vtero potuisse esse tantam frigiditatem, quæ putrefactionem planè inhibere potuerit.

Mihi ergo probabilius videtur, istarum duarum quæstionum explicationem ab vno principio pendere. Caussa enim, quæ duritiem illam lapideam fœtui induxit, eadem illum à putredine tutata est. Quænam verò caussa illa sit, obscurum. Etsi verò notissimum sit extra corpus humanum dari fontes non paucos, in quibus res iniectæ in lapideam duritiem mutantur, & ex aquis fontium illorum decurrentium in canalibus & aliis locis vicinis tophos lapideos concrescere: tamen vt ex tali caussâ fœtus ille lapidefactus sit, credibile non esse nonnulli existimant; cum vterus multi sanguinis venosi & arteriosi affluxu & vicinorum viscerum benigno tepore foueatur, vt in aliquid congelari non possit.

Plerique ergo hîc ad primas qualitates corporis confugiunt, sed alij aliter. Nonnulli siccitatem huius rei caussam esse statuunt, inductâ à vigiliis, inediâ, & ichoris copioso effluxu. Verùm cùm siccitas qualitas passiua sit, & omnino ad agendum segnior, alij frigus, alij caliditatem ei addunt. Qui frigiditatem & siccitatem huius effectus caussam esse statuunt, eo inprimis persuadentur, quod frigiditas & siccitas putredini, quæ hîc prohibita est, maximè est contraria. Modumque huius concretionis nonnulli ita explicant. A frigore, dicunt, humores, qui in venis, mediisque spatiis vterinæ molis & concepti fœtus pertinaciter impacti erant, concretione coactos fuisse, eodem planè modo, quo scirrhi generari solent. His ita ad absolutam duritiem tendentibus serosum humorem per halitum resolutum fuisse, nullam verò humiditatem post hanc coitionem per venas, quæ solæ fœtui alimentum conferebant, in media vteri spatia illapsam fuisse & proinde facto feri & cruoris effluuio, in loco frigido, sicco, & saxeo fœtum madere desiisse, imò induruisse. Verùm consentaneum veritati non est, in corpore humano viuente, quale matris corpus fuit, tantam frigiditatem & siccitatem esse, quæ hoc modo fœtum indurare possit. Et licet verum sit, postquam fœtus emortuus fuit, nihil amplius alimenti affluxisse: tamen caussa hinc nulla datur, cur non putrescere potuerit. Nam si fœtus mortuus aliquis ex vtero matris eximatur, & saxo etiam includatur, tamen putrescit, quia calore interno, à quo regatur, destitutus est.

Alij ergò à calidâ & siccâ intemperie istam duritiem prouenisse statuunt; cum mater tandem veluti hecticâ febre decubuerit, & calidis ac siccis medicamentis vsa fuerit, quibus cùm intus tùm fotis admotis assidua illa tormina sedare, flatus discutere, & vlcus illud vteri deturbare conabatur mulierculatum vulgus. Verùm etsi hæc omnia ita acciderint & circa matrem gesta sint: tamen lentus iste omnis calor fuit, neque ista medicamenta efficere potuerunt, vt infans non statim postquam mortuus est, in vtero putresceret: neque in tantam duritiem fœtum mutare potuerunt.

Verùm cum in Institut. *lib.2. part.2. cap.9. & tract. de conf. & diss. Chymic. cum Aristot. & Gal.* satis monstratum fuerit, caliditatem, frigiditatem & siccitatem equidem, vt caussas adiuuantes, ad generationem calculi in corpore humano concurrere posse, caussam tamen præcipuam esse succum lapidescentem seu spiritum lapidificum: in eo etiam & hîc meritò acquiescimus. Etsi enim infans iste sua habuit generationis principia: tamen procul dubio minus pura fuêre, & debilia, & inprimis sanguini humores tales succum lapidescentem & suâ vi ad concretionem tendentem continentes proculdubio admixti fuerunt, vnde etiam fœtus viuus in lucem editus non est. Idque fieri posse, molæ, quæ interdum in fœminis generantur, & cum iis consenescunt, imò commoriuntur, & non putrescunt, vt & scirri ac tophi & lapides, quos in omnibus ferè corporis partibus, & in ipso vtero etiam genitos fuisse obseruationes Medicorum docent, satis probant. Quod si cui mirum de fœtu videtur, is sciat, rarum hunc casum esse, & qualis vnicus, quantum ego quidem memini, in totâ historiâ Medicâ annotatus est.

CAPVT IX.

De Mola.

INter errores, qui in formatione fœtus contingunt, & is est, cum pro vero fœtu quiddam informe, id est, à corporis humani formâ alienum, generatur, quod Græci *μύλην*, Latini Molam appellant, procul dubio à pondere, quod instar molaris lapidis fœminis graue & molestum est.

Est enim mola caro & massa sine ossibus & visceribus ex imperfectâ conceptione loco fœtûs genita. *Mola quid.*

Differentiæ.

Est autem magna molarum differentia. Nunc etiam est tantùm caro informis sine ossibus, nihil certi referens, venis tantùm referta, & cute vel membranâ obducta, imò interdum etiam præter membranam exteriorem, nihil, quo intertexantur, habent, sed saltem parenchymata viscerum refert. Aliàs membranosa & fibrosa magis est, & quidem interdum ita viscida & tenax vt nec ferro cedat, qualem P. Salius Diuersus vidit, *vt in annot. in Altom. cap.*112. refert; simul tamen informis. Nonnunquam formam alicuius rei refert, habetque interdum formam oblongam, interdum orbicularem, interdum rhomboidem. Platerus vidit molam, Stellam arborescentem marinam appositè repræsentantem. Aliquando brutorum animalium figuram molæ referunt; aliquando etiam membri alicuius humani figuram; refertque P. Sal. Diuersus, *alleg. loco* se nouisse honestam & nobilem mulierem, quæ tres molas ad similitudinem pudendi virilis formatas peperit. Imò historia ab Hippocrate, 2. *Epidem.* recensita probare videtur, quod etiam formâ humanâ mola nasci possit, modò ossa & viscera non habeat. Refert enim ibi, Antigenis coniugem puerum carnosum, membris discretis, crassum, sine ossibus, digitorum quatuor peperisse.

Et quidem molæ quædam vitâ omni destitui videntur, & tantùm instar concreti sanguinis sunt, aut placetæ vterinæ dictæ similes, cui vasa vmbilicalia inseruntur: quædam saltem vegetantur & nutriuntur: interdum verò & sensum aliquem ac motum obscurum habent, instar zoophytorum. Et tales varias figuras habent, interdum instar vesicæ ex amplo ventre in angustum verricem mola surgit, rostro suillo vel alterius animalis simili. Interdum polypi modo in plures ramos & rostra plura vel brachia q. diuiditur. Aliquando & motum habet. Ita refert Matth. de Gradibus, *in 9. Rhas. cap. de molâ*, se vidisse bis vel ter fœminas frustum aliqualiter figuratum excreuisse, quod mouebatur, & vixit per aliquot horas.

Nonnunquam etiam vna, nunc plures simul molæ excluduntur. Alb. Magnus, *lib.*18. *de histor. animal. cap.*16. narrat, se vidisse duas molas vno partu excretas. Et Nicol. Florentinus, *serm.*6. *tract.*3. *cap.*20. scribit, se fœminam quandam vidisse, quæ emisit nouem frusta vno die, separata & distincta, quorũ vnum quodque erat figur

figuræ enormis, nec figura erat similis figuræ alterius, & pendebat vnumquodque ab vnciis tribus ad octo.

Præterea nunc ab vtero excluduntur solæ, sine fœtu, nunc ante fœtum, nunc cum fœtu, nunc post fœtum, & quidem nunc breuiore tempore, nunc post aliquot dies, sicut Guil. Fabricius, *Cent.2.obseru.54.* fœminam quandam septimo mense enixam esse molam scribit, quæ magnitudinem capitis æquabat, nono verò mense filium saluum peperit. Sæpe etiam aliquot mensibus in vtero molæ hærent. Imò interdum longo tempore cum fœminis consenescunt. Eius rei variæ historiæ passim exstant. Aëtius, *tetrab.4.serm.4.cap.80.* scribit, in quibusdam mulieribus carunculas ad iuglandis nucis magnitudinem per pudenda excretas fuisse, aliquando singulis mensibus, aliquando bimestres aut trimestres: Molam annorum quinque se vidisse Sauanorola, *tract.6. cap.21.rubr.27.* refert. Viduam quandam molam in vtero annis plus minus quindecim gestasse scribit Dodonæus, *cap.49.obs. Medicinal.* Et Duretus, *comment. ad Coaca præsagia*, scribit, se vidisse molam annorum quindecim. Et Pareus, *lib.23.cap.34.* Molam totos annos septemdecim vtero circumtulisse quandam fœminam refert. Nicol. Florentinus, *serm.6. tract.3.cap.20.* narrat, se vidisse mulierem, quæ molam plusquàm viginti annorum spatio gestauerit. Ad finem verò vitæ Genuensem mulierem molam gestasse Alexand. Benedictus, *lib.25. de cur.morb.cap.34.* testatur. Idem, *eod.lib.cap.29.* refert, Nobilem quandam fœminam Venetam septimo mense, quo vterum gestaret, polypum peperisse monstrosum, quem ipse dissecuerit, & in medio masculinum fœtum integrum palmi magnitudine repererit, quem monstrum illud in se genitum inter eas angustias accrescere non patiebatur. Annexusque erat vmbilicus polypo. Id quod procul dubio factum, quod antequam fœtus conciperetur, mola iam vteri sinum occupauit, & propterea fœtus radicationi locus datus non est: itaque in substratâ molâ carneâ & sanguine plenâ radices agere necesse habuit. Tale quid quoque vxori suæ accidisse refert Fr. Valletiola, *obs. medicinal. lib.1.obs.1.* quæ cum summo vitæ periculo molam & carnem informem, crassam, duram, semiputrem, & multis partibus laceram eiecit, cui quatuor vinculis fortibus infans masculus alligatus erat, quadrimestris circiter, omnibus suis membris integer. Idem, *ibidem*, refert, aliam quamdam fœminam Arelatensem octauo gestationis mense puerum probè iam dearticulatum & suis omnibus partibus constantem molæ quoque vinculis alligatum eiecisse, magno cum vitium discrimine.

Monstro potiùs, quàm molæ simile fuit illud, quod nautæ cuiusdam vxorem peperisse scribit Leuin. Lemnius, *lib.1.de occult.nat.miracul.cap.8.* Primùm, *inquit*, illa magno conatu ac molimine massam quandam informem enixa est, cui vtrinque ansæ duæ connexæ erant in brachiorũ longitudinem ac modum exporrectæ: palpitabat autem, illique vitale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ, quas illi Elschouwe vocant, quarũ innumeræ æstate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac diutius manibus contrectatæ liquescunt, inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Postmodum monstrum delapsũ est ex vtero, adunco rostro, longo teretique collo, oculis vibrantibus, caudâ acuminatâ, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum conclaue stridoribus implet, atque vltrò citróque discurrens latebras persequitur; tandem mulieres puluinis impetunt, ac, suffocando perimunt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more sugillando sugendoque fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, sanguisugam nominant, vulgò *Suygers.* Postremò mulier hæc plus satis delassata, non sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit, à monstro ita excarnificatam, vt à sacrâ lotione quàm minimum vitæ superesset, mulier verò ægrè refocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optimâ fide mihi enarrauit.

Nonnulli etiam molæ aquosæ mentionem faciunt, sed pertinet ea ad hydropem vteri, de quo supra dictum.

Caussa.

Proximam molæ caussam esse facultatis formatricis errorem, extra dubium esse puto. Sed quâ de causâ ita aberret facultas formatrix, non ita planum est. Mercurialis in ea est opinione, molam ex solo sanguine menstruo absque vllo semine generari posse. Sed falsa est hæc opinio. Nulla enim in sanguine solo est vis formatrix, sed ea in semine tantum hæret. Quapropter in eo quidem plerique consentiunt, debilitatem seminis & sanguinis copiam huius rei caussam esse. Verùm an vtriusque semen requiratur, an verò sine virili semine mola generari possit, dubium. Nonnulli in eâ sunt sententiâ, sine virili semine ex semine fœminæ cum sanguine menstruo mixto molam generari, alij ex semine virili cum sanguine menstruo copioso mixto. Verùm puto tutissimum esse statuere, plerumque quidem ab vtroque semine masculino & fœminino molas generari, cum facultas formatrix, præcipuè si debilis est, ob semen exiguum non bene constitutum, à sanguinis copiâ obruitur, ita vt etiam venas aliquas vel earum rudimenta, & membranas quasdam effingat, totam verò fœtus structuram elaborare non possit: interdum tamen etiam in viduis à solo fœminino semine & sanguine molas fieri posse, obseruationes Medicorum docent, vt postea, in *Quæstione*, dicetur.

Caussa.

An sine virili semine mola generetur.

De causâ molæ iam olim scripsit Hippocrates, *lib.1. de morb.mulier.* Molæ, *inquit*, conceptus hæc caussa est: Cum multi menses exiguum & morbosum semen exceperint, neque conceptus rectus fit, & venter plenus est veluti prægnantis. Et *lib.de sterilitate*: Fit mola in vtero, cum mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.

Generatur autem faciliùs mola, imò vario modo generatur, si sanguis non solùm copiosus sit, sed & impurus & ad fœtus nutritionem ineptus, quem natura menstruo tempore, vt inutilem excretura erat. Hinc adeo accidit, vt mola plerumque generetur, si fœmina cum viro concumbat imminentibus iam vel fluentibus, & nondum planè cessantibus menstruis, vnde etiam procul dubio Germani molas appellant *Monkinder.* Interdum & in iis, quæ diu menstrua suppressa habuerunt. Ita Hippocrates, *5.epid.* de vxore Gorgiæ refert, quod ei menses per quadriennium non fluxerint, & fœmellam pepererit & subsecuto diuturno vteri fluore, post 40. dies proiecerit molam, post quam sana facta est.

Disputant etiam hîc nonnulli, An mola fiat à nimio calore, an à frigore: cum Aristoteles, *lib.4.de gen.animal. cap.7.* scribat, molam fieri eodem modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cum elixantur, nec per calorem, vt quidam volunt, sed potius propter caloris debilitatem. Contra Auicennas, *fen.21. tertij, tract.2. cap.18.* vehementiam caliditatis necessariam esse, à qua sanguis coquatur, & carnis formam acquirat. Verùm si rem accuratè æstimemus, neque à calore, neque à frigore solùm & primariò fit mola, sed à facultate formatrice, errante tamen in suo opere. Neque molæ generatio saltem coctio est, & rei similaris plane productio, sed formatio quædam, vnde magna molarum, vt supra dictum est, diuersitas, & præter carnem, venas, membranas, etiam interdum animalium quorundam formas molæ habent. Si verò de causâ instrumentali quæramus, rectius sentit Aristoteles, quàm Auicennas. Calor enim, quo facultas formatrix, vt instrumento vtitur, in debili semine debilis est, & à copiâ sanguinis obruitur.

Signa

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Molam cognoscere non facile est; cum & verum fœtum, & hydropem, aliosque vteri tumores & obstructiones à suppressione mensium æmulari possit, imò interdum cum ipsis coniungatur. Præcipuè verò ante quartum mensem nulla cognitio certa de istis est, & vix à vero fœtu discerni possunt, cum vtrobique eadem ferè appareant symptomata, menses retineantur, cibi fastidiū & nausea suboriatur, colorq; faciei mutetur. Temporis autem progressu facilius cognoscitur, & quatuor potissimum signis. Primum est motus. Postquam enim fœtus iam moueri incipit, à molâ discerni potest. Nam quanquam etiam à molâ & flatibus motus quidam excitari possit: tamen peritæ fœminæ facilè fœtus motum à flatibus discernere valent. Præterea si fœmina de latere in latus conuertitur, mola in latus, in quod decumbit, instar lapidis voluitur, cum insigni ponderis sensu, quod longè maius sentiunt, quàm dum fœtum viuum vtero gerunt. Aut si quem motum habet mola, is tremulus saltem & palpitans est, constrictionis saltem & dilatationis, vt in spongiis & Zoophytis, non verò in omnem situs differentiam, quod in vero fœtu accidit. Si verò tempus quo moueri solet infans, præterierit, & nullus motus in vtero percipiatur, interim verò venter intumescat, nec tamen hydropis adsint indicia, molæ latentis id signum est.

Secundò fœtus verus à molâ ventris figurâ & mole discernitur. Vbi enim fœtus verus in vtero est, venter, præcipuè versus vmbilicum, attollitur, & acuminatur, & versus latera molliter vtrinque coarctatur. In molâ verò venter in omnem dimensionem æqualiter attollitur, & quidem globus quasi seu massa in vteri & lumborum regione posita tactu percipitur.

Tertiò in grauidis lac verum circa quartum mensem generari incipit, quod natura de fœtus nutritione sollicita generare maturè inchoat. In molâ verò mammæ equidem etiam intumescunt, sed verum lac in iis non generatur, sed quædam cruda materia ex suppressis menstruis & ad mammas tendentibus, quæ progressu temporis tandem euanescit.

Quartò grauiora, quæ molas, quàm quæ verum vterum gestant, habent Symptomata. Vires enim magis prosternuntur & languent, respiratio est difficilis, doloresque dorsi & inguinum frequentes mulieres molestant.

Si tandem post decimum mensem, & præterlapso tempore partus legitimo, venter adhuc tumeat, nec hydropis signa adsint, de molâ non leuis suspicio est. Soletque ea sese postea magis prodere; cum interdum non solùm mensibus pluribus, sed & annis in vtero hæreant molæ.

Omnino verò difficulter cognoscitur mola, si cum fœtu viuo coniuncta sit: ni forsan ex mole ventris maiore & grauitatis pondere, ac symptomatibus grauioribus; vt & si hydrops vel alij tumores coniungantur, ea etiam difficilimè cognoscitur.

Si verò certum sit, mulierem minimè esse grauidam, non tamen semper planum est, an adsit mola, vel aliâ de causâ venter intumuerit. Cognoscitur autem mola rectissimè & pondere & grauitatis sensu in vtero, & ex motu eius, quem ægra, dum se erigit vel ambulat, vel de latere in latus mouet, percipit. Nonnulli etiam ex mensium fluxu aliquid de molâ colligere volunt, statuuntque, quibus menses fluunt, in iis molam generari non posse. Et verum quidem est, rarum esse, vt fœminis, quæ molam habent in vtero, menses fluant, Veruntamē obseruauit Ambr. Paræus, vt *lib.* 24. *cap.* 41. refert, mulierem molam gerentem vtero menstruo fluxu laborasse. Idem obseruauit Guil. Fabricius, vt testatur, *cent.* 4. *obs.* 39. in fœminâ quadam Bernensi, quæ etsi eius magnitudinis molā gestabat, vt ab omnibus percipi posset, tamen menstrua fluxerunt, sed in minori quantitate vsque ad finem vitæ, etsi à molâ liberata non fuit. Vt enim grauidis interdum per venas ceruicis vteri menses fluunt, ita etiam molam gerentibus idem accidere potest. Neque molæ continuò augentur, vt fœtus, ideoque tantâ copiâ sanguinis, præcipuè in plethoricis, opus non est. Alij & hoc signum addunt, quod molam gerentes contabescant, & malè colorata sint. Verùm nec hoc perpetuum, sed obseruatum, nonnullas molas gerentes, corpore bene valido, & bene coloratas mansisse.

Prognostica.

1. Mola semper periculosus affectus est: quia insigniter Vterum & totum corpus lædit. Retinentur enim menses, & cum toti in augmentum molæ non absumantur, magna humorum colluuies in Vtero & circa eum cumulatur, quæ Vtero & toti corpori plurimum damni affert. *Prognostica.*

2. Si in plures partes mola diuisa est, minus periculi affert; cum plerúque tertio aut quarto mense, dum adhuc mollior est, eiici soleat. Vbi verò vnica & solidior massa est, plerumque in vitæ periculum fœminas conjicit; cum vel non excludatur, vel non sine insigni difficultate excludatur, & ob partium Vteri dilacerationem insignes hæmorrhagiæ sequantur, quæ cum sisti nequeant, fœminis interitum afferunt. Cuius rei exemplum habet Guil. Fabric. *Cent.* 2. *obs.* 55. de quadam fœminâ, quæ ab initio se grauidam putabat, postea verò spe frustratâ, vltra duos annos grauiter afflicta vixit, & tandē è vita discessit, cuius abdomine aperto, plurimùm aquæ, carnis loturæ similis effluxit. Vterus in magnitudinem ingentem extensus, peritonæo à lineâ albâ ad costas vsque spurias & tenem dextrum adeo tenaciter adhærebat, vt vix auelli posset: hinc dolor ille maximus quem in latere passa erat. Ren sinister planè putrefactus conspiciebatur. Hepar vndique abscessibus putridis scatebat. Hinc aqua, quæ in vacuo ventris continebatur, sanguinolenta facta fuerat. Vtero adaperto aquæ fœtidissimæ puri permixtæ vltra sex libras effluxerat. Mola quoque in conspectum sese dabat, magnitudinem capitis longè excedens, inæqualis, nonnullis quoque in locis dura, atque hinc inde putrida ac fœtida. Illa autem non solùm vasis cotyledonibus, verùm etiam totâ illâ parte, quæ dorsum respicit, tàm tenaciter adhærescebat, vt sine dilaceratione vteri auelli & separari non potuerit. Ambo quoque testiculi præter naturam adeo excreuerant, vt magnitudinem pugni excederent, erantque inæquales, duri & ad instar ferè vuæ. Non tamen semper, vt Hippocrates, *lib de sterilitate*, scribit, mulier, quæ vnicam molam gerit, si expellatur, perit. Obseruatum enim sæpe est, molas prægtandes vnicas, sponte ex Vtero eiectas, vel extractas fuisse, sine fœminæ periculo.

3. Si fœtui iungatur mola, eum vel enecat, vel insigniter lædit.

4. Si molæ hydrops coniugatur, ferè lethale est; cum duos grauissimos morbos fœmina vix superare possit.

5. Si molæ solæ fiut, sæpe non solùm pluribus mensibus, sed & pluribus annis in Vtero hærent, quibusdam etiam consenescunt; semper tamen in causâ sunt, vt mulier citiùs, quàm, si absque molâ fuisset, factum esset, interear. Et quò diutiùs hæret in Vtero, eò difficiliùs tollitur & sæpe tolli non potest. Quin & consenescunt fœminæ & commoriuntur, vt Aristoteles, *lib.* 4. *de gen. an. cap.* 7. testatur. Et quidem interdum fœminis ex molis, quas longo tempore gestant, nullum incommodum & periculum, præter molestiam ex molâ & pondere percipiunt. Interdum indurantur, vt ferro etiam scindi non possint, vt Aristoteles, *loco alleg.* docet: interdum putrescunt, & Vterum eadem contagione afficiuntur, & varia symptomata, imo & mortem inferunt, vt Prognost. 2. dictum.

6. Interdum molæ eiectionem dyſenteria præcedit; ſicur id cuidam fœminæ poſt tres vel quatuor annos accidiſſe refert Ariſtoteles, *lib.4.de gen.anim.cap.7.& 10.* quæ in dyſenteriam periculoſam incidit, & poſtea molam eiecit, ægtamque tandem iugulauit.

Curatio.

Mola præcautio. Tutiſſimum verò fuerit, præcauere, ne fœmina molas concipiat, id quod eo præſtabit, ſi non coëat menſibus inſtantibus, aut fluentibus, & corpore impuro & non purgato, vt & vtero intemperato, aut obſtructo. Si enim molarum generatio præcaueri debet, hæc vitia omnia prius remouēda ſunt, antequam fœmina coëat. Nec coitus nimis frequens eſſe debet. Si enim coitus ſit frequentior, præſertim in corporibus non ſatis robuſtis & vegetis, ſemen debile generatur, quod ad molas generandas aptum eſt.

Curatio. Si verò molam in Vtero genitam eſſe, cognitum ſatis ſit, danda opera, vt quamprimum, antequam radices firmiores in Vtero agat, tollatur: Id quod fiet, ſi purgantia, aperientia & detergentia, ac facultatem expultricem irritantia adſumantur, tùm etiam extra adhibeantur vaſa vteri & ligamenta emollientia & detergentia, & omnino ea ferè medicamenta, quæ in menſibus ſuppreſſis, & partu difficili ac fœtu mortuo vſurpari ſolent.

Totam iſtam curandi rationem complexus eſt Hippocrates, *lib.1.de morb.mulier. Primùm,* inquit, *totum corpus foueto, deinde per ſedem clyſterem adhibeto, quo ſanguis multus erumpat; fortaſſis enim, quod compactum eſt, commoueris, id quod fœtus eſſe putatur, muliere à pharmaco concalefactâ: ſed & vteros colluito, quò ſanguinem educas, ſin minùs, ſubdititiis vtatur fortiſſimis: è bupreſti, & dictamnum Creticum è vino bibat: ſin minus, caſtoris teſtem & retro cucurbitulam ipſi ad laterum mollitudinem affigito, & plurimum ſanguinem detrahito: atque hoc maxima rerum, ac virium ipſarum coniecturâ factâ, facito.* Ergo, ſi mulier ſit plethorica, Venæſectio largior inſtitui poteſt. Vt enim aliàs ob largiorem ſanguinis emiſſionem grauidæ abortire ſolent: ita etiam ſi ſanguis ad nutriendam molam ſubtrahatur, natura ad eam expellendam facilius ſeſe accingit. Si verò mulier minus ſit plethorica, ſanguinis euacuatio parcior eſſe poteſt. Vtrobique tamen commodiſſimè in talo aut poplite vena aperitur; cum venæ iſtæ menſibus prouocandis & Vtero purgando ſint aptiſſimæ. Si tamen ſit magna ſanguinis copia, Venæſectio repeti & ſanguis largiùs detrahi poteſt; ſi minor eius copia, parcius.

Poſt Venæſectionem purgantia exhibenda, & quidem validiora, eaque ſi opus ſit, repetenda. Cum enim purgantia medicamenta magnam fœtum deiiciendi vim habeant, in molâ quoque exturbandâ plurimùm valent: id quod confirmat illud Ariſtotelis, qui, 4.*de gen.animal. cap.*7. ſcribit, mulierem molam tres vel quatuor annos geſtaſſe, & tandem dyſenteriâ ſuperueniente molam eieciſſe.

Purgato corpore primò emollientia & laxantia adhibeantur.

Vt ℞. *rad.althéæ, lil.alb.ana* Vnc.ß. *fol althéæ, mercurialis, parietariæ, brancæ vrſinæ, ana* Mj. *fl. chamameli, ana* Mß. *ſem.lini.fœnugraci, ana* Drach.vj.

Coq. in decocto in iuſculo carnis, tum Col. ℞. ℔.j.

Adde *butyri recent. ol. amygdalar, dulc. lil. alb. ana* Vnc.j.

F. Clyſter, qui aliquoties repetatur.

Ex iiſdem plantis fiant balnea, fomenta, vt & linimenta atque vnguenta ex ol.lil.albor, amygdalar.dulc. butyro ſ.ſale, pinguedine caponis, anſeris, vt viæ & vincula quibus mola vtero adhæret, laxentur.

Hinc exhibenda etiam interna medicamenta menſes mouentia, dictamnus Creticus, ariſtolochia, bryonia, & ſimilia.

Extra quoque huius generis medicamenta vſurpanda: Exempli gratia, Clyſter talis fiat:

℞. *rad. bryoniæ, ariſtoloch.rot. longæ, ana* Vnc.ß. *aſari* Drach.ij. *fol. rutæ, ſabinæ, artemiſiæ, dictamni, puleg. matricariæ, ana* M j. *fl. ſambuci, chamæmel. ana* Mß. *ſem. fœnugr. lini, ana* Vnc.ß. Coq.in aq.ſ.

Col. ℞. ℔.j. *el.hieræ picræ,* Vnc.j. *trochiſc. alhandal.* Scrup.ß.*ol.rutacei, cheirini, ana* Vnc.jß.F.Clyſter.

Ex magmate verò, à quo Clyſter paratus eſt. Cataplaſma fiat, quod ventri imponatur.

Peſſus verò talis fiat:

℞. *trochiſc. dē myrrhâ, galbani, opopanacis in vino diſſol.ana* Drach.ij. *rad. cyclaminis* Drach.j. *ellebori albi* Drach.ß.

Cum *ſucco rutæ* F. Peſſus.

Si verò talia omnia fruſtra tententur, & vſurpentur, ad Chirurgiam accedendum, quæ primò ſolâ manu perfici poteſt, id quod feliciter præſtitit Guiliel. Fabricius, vt refert *Cent.2. obſeru.*52. Cum enim mulier quædam 22. Martij peperiſſet, ſimulque ſecundinam eieciſſet, mola verò ad diem 27. Martij vſque in Vtero retineret, & febris ac alia ſymptomata plurima accederent, fœminâ rectè collocatâ, manuque in vterum immiſſâ, digitis clementer paulatimque fungoſam molam ab vtero ſeparauit, atque vnicâ vice totam ſemiputridam & fœtidam ſine vehementiâ & dolore extraxit, imò ſaluâ matre.

Deinde inſtrumentis, dum, collocatâ rectè fœminâ, vteroque dioptrâ vterinâ aperto, mola inſtrumento, quod Embryulcum nominant, quodque à ſimilitudine pedis gryphi nomen habet, extrahitur. Cautè tamen in inſtrumento immittendo, & in molâ extrahendâ procedendum, ne damnum aliquod Vterò inferatur, & aliquid in Vtero dilaceretur, aut Vterus loco ſuo moueatur, aut hæmorrhagia immoderata excitetur. Itaque, *obſ. modò allegatâ*, Guil. Fabricius commodius inſtrumentum excogitauit, & depinxit, forcipem ſcilicet, cuius extremitates in cochlearis aut roſtri anatis, ſed profundè ſatis deſinunt, in cuius medio exſuperant dentes tres quadrati & acutiſſimi.

Danda etiam opera, vt mola tota extrahatur. Etſi enim nonnulli parte molæ extractâ ſuppurantia adhibēda cenſent, vt reliqua in pus & ſaniem mutata ſpontè elabantur: tamen periculo hoc non vacat; cùm facilè ex materiâ putridâ febres, animi deliquia, dolores, conuulſiones Vteri, vlcera excitari & fœmina in vitæ periculum coniici poſſit.

Tutius eſt, ſi nec à Chirurgiâ ſalus ſperari poſſit, naturæ negotium committere, quæ molam ſuo tempore excernere ſolet.

Monet etiam hîc Guil. Fabric. *Cent.1. epiſtol. cent.4. obſeru.annexæ, epiſtol.39.* Si operatio Chirurgica primò ſtatim ex voto non ſuccedat, non deſiſtendum, ſed poſt dies aliquot, aut menſem, reiterandam eſſe. Cum enim in muliere quadam Colonienſi collum Vteri ita dilataſſet, vt manu & forcipe molam apprehendere poſſet, ipſam tamen extrahere auſus non fuit, ſed quamprimum id conatus eſt, tanti circa lumbos dolores ſuperuenerunt, vt ab opere deſiſtere coactus fuerit. Quapropter ad quindecim dies negotium diſtulit, & poſtea operationem feliciter peregit.

Cum verò poſt molam eiectam plerumque inſignes hæmorrhagiæ & dolores ſequi vireſque deiici ſoleant, hæmorrhagiæ nimiæ ſuccurritur partium ſuperiorum frictione & ligatione, fotu manuum linteis vino calido immerſis, & aliis, quæ de fluxu menſium nimio enumerata ſunt.

Vt ℞. *fol. plantag. burſæ paſtoris, rubi, quercus, fl. roſ. rubr.ana* Mj.Coq.in *aq.chalybeata.* Poſtea.

℞. *farinæ hordei volatilis* Vnc.ij. *pulu.balauſt. nuc. cupreſſi, cortic. granator. roſ. rubr. rad. conſolidæ maior. ana* Vnc.j. *ranar. combuſtar. boli Armeni, ſang. dracon. ana* Vnc.ß.

Cum

Cum decocto antea parato & modico aceti F. Cataplasma, quod Vteri regioni imponatur.

Vsurpetur etiam hic pessus:

♃. *turundarum è stupâ cannabinâ molli*, quæ madefiant succo plantaginis vel decocto superiore & conspergantur hoc puluere:

♃. *farinæ volatilis* Vnc. iß. *terræ sigill.* Drach. ij. *sang. draconis* Vnc. ß. *cinerum ranar. aquatil. combustar.* Drach. ij. F. Puluis.

Dolores leniuntur anodynis, de Vteri dolore propositis. Vires seruantur alimentis facilis coctionis, boni succi & nutrimenti multi, ouis nimirum, iusculis & carnibus pullorum, gallinarum, caponum perdicum; Vino, margaritis, conseruis rosf. viol. borrag. spec. elect. de gemmis, de hyacintho.

QVÆSTIO

An mola sine Viri congressu, & sine virili semine generari possit.

An mola sine viri congressu concipi possit? Non praui momenti hæc est quæstio, & in quâ interdum cardo pudicitiæ & impudicitiæ fœminarum versatur. Si enim virgo vel vidua molam eiiciat, eam nonnulli suspectæ pudicitiæ habent, & cum viro congressam esse statuunt. Alij contra sine congressu viri & sine semine masculino concurrente molam generari posse existimant.

Priorem sententiam qui defendunt, primò ad experientiam prouocant, & omnes seu virgines seu viduas, quibus tale contigerit, suspectæ pudicitiæ fuisse putant. Deinde rationibus idem euincere conantur, quod scilicet primò plerumque molæ ad modum superfœtarionis fiunt, & cum vero fœtu coniunguntur; deinde, quod nulla sine virilis seminis cum fœmineo coniunctione fieri possit formatio. Tertiò, quod si solus sanguis cum semine fœminino ad molam procreandam sufficeret, frequentissimè in Virginibus nubilibus, aut Viduis vegetioribus, quibus & seminis & sanguinis copia suppetit, tales molæ generarentur, quod non obseruatur. Quartò licet aliquando semen extra vasa spermatica in Vterum effundatur, vt aliquando per pollutiones nocturnas accidit: tamen in Vtero non retinetur, sed effluit.

Alteram verò sententiam qui defendunt, etiam ad experientiam prouocant. Etenim I.C. Scaliger, *ad text.* 43. *lib.* 10. *de hist. anim. Aristotel.* id doctorum autoritate se confirmaturum pollicetur. Et Dodonæus, *obs. medic. cap.* 49. refert, honestam quandam viduam molam excreuisse. Et Marcellus Donatus, *lib.* 4. *de histor. medic. mirabil. cap.* 25. scribit: Nobilem mulierem indubiæ honestatis matronam, quinquagesimum sextum annum agentem carnoso corporis habitu, & plurimo sanguine redundantem, absque viri concubitu, cum iam per aliquot annos menstruæ purgationes defecissent, anno 1573. & 1574. molas plures carnosas edidisse, fluentibus veluti in naturali partu mensibus copiosè & maximis cum cruciatibus, interposito duorum, aliquando trium, aliquando vnius mēsis spatio. Erant autem carneæ illæ molæ nonnullæ ad pugni crassitudinem, aliæ minores, durissimæ nonnullæ, aliæ verò minùs duræ.

Etsi verò, vt dictum, nonnulli obiiciunt, circa seminis virilis & fœminei commistionem nihil generari posse: id tamen tantùm de integri fœtus formatione intelligendum. Interim quid imperfectum etiam ex sanguine, concurrente semine femineo formari posse, impossibile non est.

Etenim cum semen fœmineum etiam sit semen, etsi debilius, facultas formatrix ei quoque non prorsus deneganda est; quæ licet perfectum fœtum formare non queat, aliquid tamen, etsi informe, è sanguine effluente effingere potest. Et cum videamus ouipara sine mare oua subuentanea in se gignere, cur non etiam in viuiparis & homine aliquid sine mare generari possit? Et frustra experientiam eludere conatur Mercatus, dum illud, quod interdum à fœminis sine viri congressu excretum est, Vteri lumbricos esse statuit. Experientia enim contrarium restatur; & vidua illa, cuius mentionem facit Dodonæus, non lumbricos, sed molas pugni magnitudine excreuit. Et ipse Mercatus postea concedit, semen fœminæ, cum sit exigui caloris, membranæ concretionem fabrefacere posse. Atque Hippocrates scribit, *lib. de sterilit.* fieri molam in Vtero, cùm mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.

Vt verò in te, quæ multos Medicos dubios habuit, meam sententiam exponam. Plerasque molas è semine virili debili cum fœmineo mixto & sanguine copioso formari puto. Interdum tamen, sed ratò, viduas etiam quasdam sine virilis seminis concursu molas generasse, historiæ supra allegatæ docent; verùm eas planè rudes, & minùs, quàm eæ, quæ ex virili semine fiunt, formatas, id quod vel historia illa à Marcello allegata docet, de molis illis, quas vidua excreuit, quæ vt plurimum, postquam excretæ fuerunt, sub aëre diutius permanentes, in aqueam liquefactæ soluebantur substantiam. Vt verò Virgines sine concubitu cum viro molas generent, fieri posse non puto. Etsi enim accidere possit, vt vel ex lasciuiâ, vel per somnium semen profundant: tamen quia semen fœmineum per se solum debile est, sanguis ad formationem necessarius ab eo nec attrahetur, nec sponte affluet, vtpote qui ad fœtus formationem in iis affluere consuetus non sit; id quod in viduis, quæ antea pepererunt, facilius accidit: & vasa ipsa Vteri sunt in Virginibus longè angustiora, quàm in iis, quæ pepererunt, & propterea etsi semen forsan in vterum in iis confluat, sanguis tamen, qui ad molam formandam necessarius est, deest.

Ista tamen præcipuè de molis non vitalibus accipienda sunt. Vt verò mola vitalis sine virili semine in virgine vel viduâ generetur, vix possibile esse puto, & propterea earum pudicitiam meritò suspecta n esse, quæ vitales, quàm quæ non vitales molas edunt.

CAPVT X.

De Monstris.

Monstra. INterdum verò accidit, vt pro fœtu sano non saltem molas informes, & vitâ carentes, fœminæ concipiant & generent, sed & varia monstra viuentia & animalia præter & contra naturam producant. De vermibus in Vtero genitis supra, *sect.* 2. *cap.* 8. dictum. Molis verò quid simile in Vtero generari, quod formam vel bufonis, vel muris, vel piscis habeat, sæpe obseruatum, vulgò Feram appellant, idque vitium Lombardiæ mulieribus familiare esse refert Gordonius, *partic.* 7. *cap.* 12. *Lilij.* Tornamita, *ad cap.* 89. *lib.* 9. *Rhas. ad Almans.* Apuliæ mulieribus Guainerius, *de ægrit. matric. cap.* 32. Ioh. Mich. Sauanarola, *tract.* 6. *rub.* 27. Alex. Benedictus, *de curat. morb. lib.* 25. *cap.* 35. Hispaniæ mulieribus Lud. Bonaciola, *lib.* 1. *de morb. mul. cap.* 6. Neapolitanis & Flandris Lud. Viues, *de anima.* Serpentes, canes & alia animalia, vel fœtus brutorum quasdam partes habentes, & alios eosque variis modis monstrosos genitos fuisse, è Lycosthene & aliis, qui de prodigiis & monstris scripserunt videre est, neque operæ pretium est, historias illas omnes hîc adducere. Vnam tantùm historiam *ex appendice Caspar. Bauhini ad libell. Franc. Rousseti de partu Cæsar.* adponere libet, quæ sic se habet: Mulier, *inquit*, cuiusdam baiuli, dicta Anna Tromperin, in Xenodochio nostro inter pupillos educata, cum iam annorum esset circiter triginta, enixa est puerulum cum duobus

duobus ferpentibus,anno 1576.circa festum S.Ioannis. Sed paucis de gestatione fœtus, de partu atque educatione, & etiam de serpentibus vnà enixis: & prius, de serpentibus tanquam primò in corpore natis. Narrauit mihi, fide datâ, se anno 1575. circa festum Ioannis, cùm esset messis, & summè caleret, bibisse ex scaturigine fontis in sylvulâ *Brüdelholtz* dictâ, qui locus quartâ parte miliaris Basileâ distat, vbi suspicatur bibisse se sperma serpentum: paruo enim tempore post potum aquæ cœpit venter augeri: tribus dein mensibus post grauida reddita, vnà cum fœtu aucti etiam serpentes: tantam verò in molem abdomen excreuit, vt fasciâ vti cogeretur ad gestationem ventris. Dum ieiuna esset, sentiebat morsus & punctiones circa ventriculi regioné: cibo verò sumpto melius habebat, muniaetiá commodè obibat; verùm solo lactis desiderio tenebatur, & etiam vrebatur. Cum verò iam tempus adesset partus, tribus diebus ante partum à cibo planè abhorruit, ita vt nec lac, nec minimum alterius alimenti assumeret. Monuit tum ipsa, vt quamprimùm foret fœtus exclusus, supponeretur orca lacte repleta, de serpentibus, vel de vermibus enim apud ipsam esse suspicionem; idque partim propter morsus, partim propter mirabilem motum, quem toto anno persenserat. Quare feliciter puerulum enixa, cum quo copiosissimi ichores, quos aquas vocant, effluxêre: dein, cùm ad secundinæ exclusionem se præpararet, orcâ tum cum lacte suppositâ, prodiit serpens: vnde mulieres parturienti adstantes perterritæ, arrepto puero secessêre: quare & ipsa puerpera timore perculsa, eleuato capite, non solùm serpentem vidit, sed & alterum prodeuntem non solùm persensit, sed etiam obseruauit. Puer paruulus erat, ita emaciatus, vt vix ossibus hæreret, viuax tamen foramen habebat in ceruice tantæ magnitudinis, vt facilè nux indi potuisset, quod sanè factum puto tribus iis diebus, quibus mater lacte abstinuerat, aliàs corpore toto absque noxâ: hic annum vnum & septimanas duodecim superuixit, tandem verò anno 1577. cum apud nos pestis sæuiret, eâ lue correptus obiit. Serpentes verò erant longitudine vlnæ, qui crassitie penè infantis brachium æquabant, maculis variegati: qui ita viui ab obstetrice fuêre in cœmeterio S. Elisabethæ sepulti. Iam ad matrem redeo, illa dimidio anno à partu corpore incuruato incessit: se enim etigens dolores immensos & in abdomine & in dorso perferebat. Postmodum tamen ventrem semper habuit satis magnum, ac si Vtero gestaret: sed & ab illo tempore quatuor habuit liberos. Ventriculo tamen hactenus imbecilli, cum dolore Vteri. Sesquiannus est, ex quo alio symptomate fuit correpta: cum enim per septimanas 26. menstrua essent suppressa, venter indies augeretur, se tamen grauidam non esse certò sciret: consultis duobus, vt ipsamet mihi narrauit, grauidam esse pronunciarunt: ipsa ergo cùm à tanto tempore viro caruisset, & hoc à veritate alienum esse nosset; proprium consilium secuta stufam ingressa est, cucurbitulas sedecim affigi curat & pedibus & feminibus, aliisque corporis partibus: sequenti die binas incidi venas, & copiosè detrahi sanguinem curat: tertiâ postmodum die menstrua copiosè cœpêre fluere, sicque ventris tumor concidit. Verùm dum hæc narraret, satis magnum habebat adhuc ventrem, qui aliquando augetur, aliquando concidit. *Hæc Bauhinus.*

In genere hoc obseruandum, Monstra illa omnia (hoc quidem loco, vbi de vitiosâ conceptione agitur. Nam & alia monstra in naturâ dantur) dici, vbi pro fœtu humano aliquid aliorum animalium speciem, seu ex toto, seu ex parte referens, vel etiam humanam quidem speciem habens, sed plures partes, vt capita vel pedes obtinens, aut alio modo insigniter vitiosè conformatum gignitur. Neque enim vbi infans vel sex digitos in vnâ manu habet, vel similis minus enormis in conformatione error commissus est, is pro monstro habendus.

Caussæ.

Etsi verò ex semine humano cum semine bruti *Caussa.* monstrum procreari posse, quod partim hominem, partim brutum aliquod referat, negandum non sit, idque historiæ doceant: tamen hoc rarissimè fit, ideoque aliæ caussæ monstrorum, quæ in homine generantur, inquirendæ. Cum verò ad formationem fœtus requiratur ipsa facultas formatrix, instrumenta, quibus facultas in operando vtitur, & materia, ex quâ fœtus formatur: ipsa facultas per se non errat, sed vel seducitur ab imaginatione, vel suo fine in operando frustratur, ob instrumentorum, spirituum scil. & caloris, vel materiæ, seminis puta & sanguinis, vitium: atque ita monstrorum, vt omnium in formatione fœtus errorum, caussa quærenda vel in imaginatione, vel spiritibus & calore, vel semine aut sanguine. Ideoque etsi monstra dicantur esse errata Naturæ, id non aliter accipiendum, quàm quod dictas ob caussas id, quod vult & intendit, perficere & assequi non potest. Cum enim Natura nunquam sit otiosa, & ob perfectionem vniuersi melius sit eam aliquid agere, & ex subiectâ materiâ aliquid producere, quàm planè quiescere & materiam inalteratam ac eudem relinquere, formam, quam potest, ei inducit, & si hominem non potest, aliud animal generat. Itaque vt monstra generentur, præcipua caussa est imaginatio, de cuius viribus supra, *cap.6.* dictum. Ita ex Volaterrano referunt, fœminam quandam, cum conceptionis tempore attentè Imaginem D. Ioannis Baptistæ, veste pilosâ induti, adspexisset, infantem pilosum & hirsutum peperisse. Eodem modo obseruatum, mulieres grauidas ex adspectu hominum laruatorum, dæmonesque referentium, monstra cornuta, rostrata, pedibus bifidis genuisse. Deinde si spiritus & calor, ac semen & sanguis sese rectè non habeant, varij errores in formatione fœtus, & hinc varia monstra generari possunt. Etenim si spiritus & calor debiles sint, vt in omnes seminis partes æqualiter, & vt debent, agere non possint, pars aliqua seminis non rectè elaboratur, & formatur, sed rudis & imperfecta relinquitur. Si verò vel semen vel sanguis non satis copiosus sit, defectus aliquis in partibus fieri potest; Contrà si materia sit nimis copiosa, vt facultas formatrix eam totam gubernare non possit, etiam informe & monstrosum aliquid inde generari potest. Præterea si semen masculinum, & fœmininū non rectè misceantur, vel per vterum variè dispergantur, aut sanguis non æqualiter affluat, etiam deforme & inæquale ac monstrosum quid inde formari potest.

Non tamen hîc prætereundum, etiam ex Dei voluntate, ad significandum aliquid hominibus, interdum talia monstra gigni: vnde etiam monstra, portenta & prodigia nominantur, quod aliquid futuri monstrent, portendant & significent; atque obseruatum, post talium monstrorum partum sæpe publicas calamitates subsecutas fuisse.

Verùm de monstris in genere & ex professo scribere *Præseruatio.* huius loci non est. Neque etiam monstrum genitum Medici operâ emendari potest. Hoc saltem Medici est, monere, quâ ratione præcaueri possit, vt, si semel fœmina monstrosi quid peperit, amplius tale non gignat. Quod quâ ratione præstari possit, *cap.præc. de molâ,* dictum. Nimirum cauendum fœminis ne dum grauidæ sunt, res monstrosas adspiciant. Deinde ad spiritus & calorem roborandum, exhibenda ea, quæ vterum calefacere & roborare possunt, quæ supra proposita sunt. Tertiò danda opera, vt & semen & sanguis è quo fœtus formatur, se rectè habeant, quod quâ ratione fieri possit, antea etiam dictum. Quartò & inprimis cauendum,

cauendum, ne fœminæ, dum menstrua patiuntur, cum viro coeant: Fœminæ enim menstruis laborantes facilè monstra generant. Nam licet sanguis menstruus per se non sit vitiosus, sed copiâ saltem peccat: sæpe tamen accidit, vt natura vitiosos humores, si qui in corpore cumulati sunt, eadem operâ cum mensibus per vterum expellat. Si ergo eo tempore, quo menses fluunt, fœminæ concipiant, & sanguis ille impurus & spurcus materia fœtus fiat, mirum non est, si vitiosum & monstrosum quid ex eo generetur.

CAPVT XI.

De falsa conceptione & grauidatione.

Falsa grauidatio. Tandem circa Conceptionem & hoc interdum accidit, vt fœminæ, quæ non conceperunt, se grauidas esse putent, cùm iis menstrua supprimantur, & venter intumescat. Quâ de re cum fœminæ ancipites & dubiæ sæpe Medicos consulant, quâ ratione vera Conceptio à tali falsâ distingui possit, notum esse debet. De quo etsi etiam supra *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 9. aliquid dictum sit: tamen & hoc loco de eo agendum.

Falsa grauidatio & Conceptio. Est nimirum falsa Conceptio seu grauidatio, cùm fœminæ menses supprimuntur, venterque intumescit, & accidentia Conceptionis veræ similia adsunt, vnde fœminæ spem falsam concipiunt, se grauidas esse, &, vt Hippocrates loquitur, putant, se in ventre habere; cum tamen fœtum nullum vtero gerant. Atque errorem hunc fœminæ ob accidentium similitudinem sæpe non statim agnoscunt, sed postquam decem menses prætetierunt, se deceptas fuisse fatentur.

Caussæ.

Caussæ. Caussæ verò, ob quas vterus intumescit, plures sunt. Interdum enim flatus saltem in vtero includitur, ventremque distendit, de quo supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 10. *de inflatione vteri*, dictum, interdum aqua, de qua *ibidem cap.* 11. *de hydrope vteri*, actum; interdum pus, sanies vel pituita crassa, & viscida vtero concluditur, vnde is intumescit.

Colliguntur autem tales materiæ, vel ob semen morbosum & inutile conceptum, circa quod cùm natura frustra occupetur, & tam irrito conatu, vt nec molam etiam inde formare possit, nihilominus verò sanguis affluit, flatus, aqua, vel ichor aliquis inde in vtero colligitur; vel intemperies vteri insignis, ob quam nec semen, nec sanguinem is potest elaborare & perficere, vnde in alienam substantiam mutantur; vel mensium vitium, qui si sint impuri, semen corrumpunt, & vt flatus, aqua, vel alij humores vitiosi in vtero colligantur, faciunt. Equidem etiam ex vteri clausurâ in Virginibus, dum menses fluere incipiunt, tale quid fieri potest: sed vitium hoc diu latere non potest, verum dolore se patefacit, & visui obuium est.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Menses primò fœminis hisce supprimuntur, quod ipsis cum grauidis commune est. Verùm cum non vera adsit Conceptio, ex suppressis mensibus, capitis, lumborum, dorsi, ventris & inguinum dolorem patiuntur. De quo Hippocrates, 2. *prorrhetic. Quæcunque in vtero se concepisse putant, & non conceperunt, & per multos menses falluntur, menstruis purgationibus non apparentibus, & ventres augeri ac moueri vident: hæ & caput dolent, & collum, & præcordia, & in mammis lac ipsis non est, nisi modicum quiddam & aquosum.* Præterea venter citius intumescit, quàm in verâ conceptione. Manu etiam percussus, tympani sonum edit, si scil. tumor à flatu, vel grauitas & fluctuatio in ventre & vtero percipitur; vel saniosum quid ex vtero exstillat. Totius etiam corporis color mutatur, pedesque nonnunquam & facies intumescit, (nisi ex flatu sit tumor) Insuper cibi fastidium, appetitus deprauatus, animi deliquia, febres inordinatæ, & alia symptomata, quæ supra *de inflatione & Hydrope vteri* sunt proposita, adsunt. Certissimum verò signum falsæ conceptionis est, si tempus partus legitimum prætererierit, nullusque partus sequatur.

Prognosticum.

Mulieres hoc modo affectæ plerumque steriles euadunt, aut vteri vel pudendorum vlcera contrahunt. *Prognosticum.*

Curatio.

Communissima Indicatio est, id, quod præter naturam in vtero continetur, & ventrem attollit, euacuare. Verùm cum nunc flatus, nunc aqua, nunc sanies vel pituita id præstet, peculiari modo horum quodque tollendum: quod quâ ratione fieri possit, supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 6. *de Intemperie vteri cum materia*, & *ibid. cap.* 10. *de Inflatione*, & *cap.* 11. *de Hydrope vteri*, dictum, quæ hîc repetere opus non est. *Curatio.*

SECTIO V.

De Regimine grauidarum, & affectionibus p.n. quæ grauidis accidunt.

CAPVT I.

De signis Conceptionis.

Postquam fœmina vtero concepit, fœtumque gestare incipit, diligens danda opera, vt toto gestationis tempore vsque ad partum fœmina ita regatur, ne quid vel ipsa vel fœtus damni patiatur. Et cum plerumque, ob sanguinem menstruum retentum & gestationem fœtus, fœminæ multis symptomatibus & p.n. affectionibus sint obnoxiæ, iis à Medico succurrendum; seu, vt Hippocrates, 1. *de morb. mul. scribit: Prudentiâ multâ opus est, si mulier gestare puerum, nutrire, & à partu euadere debet.* Vtrumque quâ ratione fieri debeat, hac Sectione expeditum dabimus. Hoc tamen capite signa Conceptionis præmittere libet. Valdè enim necessarium est, vt Medicus sciat, an mulier, quam curandam suscipit, grauida sit nec ne: vt Iurisconsultos taceam, quos marito defuncto in hæreditate diuidendâ, in tortura & vltimis suppliciis dictandis similibusque casibus scire vtile est, an mulier prægnans sit nec ne.

Cognoscitur verò fœminam concepisse, si semen in vtero retineatur. Semen autem retineri in vtero, cognoscit cùm vir, si nimirum in coitu virgam q.sugi & attrahi ab vtero fœminæ, loca verò muliebria non humectari senserit; tùm fœmina, si scilicet nihil vel parum seminis effluere senserit, tota concutiatur, & veluti rigore afficiatur, aut titillationem quandam in vtero percipiat, propter magnam ex Venere delectationem, & vteri circa fundum ad semen amplectendum & retinendum contractionem. Deinde iis vteri interius orificium clauditur, vt Hippocrates, 5. *aph.* 51. docet, & ita quidem in principio, vt ne specilli mucronem admittat. Hinc sequitur menstruorum retentio, de qua Hippocrates, 5. *aph.* 61. scribit: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre superuenientè, cibique fastidium accidat, prægnantem esse putato.* Sanguis *Conceptionis signa.*

enim ad formandum fœtum retinetur, & propterea venarum orificia per cotyledones ad vasa vmbilicalia constituenda fœtui continuantur. Et si, quod aliquando in plethoricis fieri solet, primis mensibus menses grauidis fluant, aut quædam alba vteri excrementa in cacochymicis euacuantur, id per venas, quæ ceruici vteri inseruntur accidit.

Vbi hoc notandum, fœminas interdum falli, dum de initio, conceptionis à tempore suppressionis mensium conceptionem supputant. Nonnullis enim post conceptionem semel atque iterum, & quibusdam etiam tertio adhuc mense fluunt menstrua. Imò obseruatum, interdum toto gestationis tempore, menses ordinatè & copiosè sine damno fluere, cuius rei exemplum exstat *lib.1.part.2.obseru.*CL.Dn.D.Horstij, *obs.*39.

Ob menses & humores excrementitios, qui cum mensibus euacuari solent, primo conceptionis tempore quædam Symptomata excitari solent, horror nimirum cum refrigerationis sensu per interualla quædam inuadens, cibi fastidium, nausea, pica, vomitus. Quædam enim cibos quosdam & quidem peculiares, ac quibus antea maximè delectabantur, ita auersantur, vt si vel ipsis offerantur, vel eos viderint, imò nominari audiuerint, penè in animi deliquium incidant. Contrà aliæ cibos & potus, à quibus antea alienæ erant, vel quos etiam auersabantur, tam auidè appetunt, vt nisi eorum participes fiant, maximè lædantur. Atque ista symptomata tam diu durant, donec fœtu iam grandiore facto maior sanguinis pars in fœtus formationem & nutrimentum absumatur, & humores excrementitij, in iis locis, in quibus lochia asseruari solent, colligantur.

Vbi fœtus iam incrementum sumpsit, vterus distenditur & venter attollitur, non, vt in hydrope, diffusâ per totum abdomen aquâ, sed tumore versus ventriculum acuminato. Circa quartum mensem, aut medium gestationis tempus, infans moueri incipit, & quidem secundum varias situs differentias, quod in molâ non accidit. Motusque ille, nec pondere molestus est, nec fluctuantis aquæ, nec flatus vagantis speciem refert, sed lenis, blandus, ordinatusque est. Tandem mammæ intumescunt, papillarumque calor mutatur in liuidum, & lac in mammis colligitur, naturâ prouidâ sanguinis partem aliquam pro futuro editi fœtus alimento ad mammas mittente.

Minus certa. Atque hæc certiora & firmiora conceptionis indicia sunt, quæ si diligenter perpendantur, fœminam concepisse satis certò cognosci potest. Paulus Zacchias equidem *quæst. Medico-Legalium lib.*1. *tit.*3. *quæst.*1. statuit, Prægnantiam, vt loquitur, in quocunque tempore sit, nullatenus cognosci posse per signa quædam certa, infallibilia, demonstratiua ac euidentia, sed saltem per aliquas coniecturas, & signa quædam probabilia. Cui assentiri non possumus, atque ex centum grauidis vix vna illi assentietur, quia secundum Zacchiæ sententiam omnes vsque ad tempus partus dubitare deberent, an sint grauidæ, cum tamen pleræque sint certissimæ, se esse grauidas. Equidem ante primos quatuor menses signa ferè esse probabilia, concedo: sicut & hoc non nego, si signa, quæ enumeraui, seorsim & separatim sumantur, esse saltem probabilia. Neque enim mensium suppressio, neque tumor ventris, neque lac in mammis, neque reliqua, si seorsim sumantur, conceptionis certa signa sunt. At si fœmina semen post coitum retineat, hinc menses supprimantur, cibos quosdam fastidire incipiat, venter attollatur, motus in vtero percipiatur post quartum mensem, & tandem mammæ intumescant, & lac in eis appareat; non amplius fœmina dubitat, se esse grauidam. Et quæ semel grauidæ fuerunt, & in se & in aliis tumorem ex conceptione ab aliis abdominis tumoribus facilè discernere possunt, sicut & motum infantis, à motu, qui fit à flatibus, vel aquâ, vel molâ.

Alia verò, quæ ab Autoribus recensentur, minus certa & firma sunt, nec in omnibus apparentia; nimirum Veneris inappetentia, vtero iam repleto, oculorum nitor mutatus, maculæ quædam in facie, atque inprimis in fronte, quales interdum in fœminis æstate ob radios Solis oriri solent, viuidique faciei coloris mutatio.

An ex vrinâ cognosci possit, fœminã esse grauidam. Vrinas quod attinet, equidem, vt *lib.*3.*instit.part.*1. *sect.*3.*cap.*10. dictum, Medicorum superiorum seculorum, imò & Modernorum quorundam, qui ne indocti videantur, talia, quæ in Artis potestate non sunt, pollicentur & iactant, culpâ accidit, vt vulgus existimet, ex vrinâ certò cognosci posse, an fœmina grauida sit, nec ne. Verùm etsi aliquam in grauidis ob menses & alios humores retentos in vrinâ fieri mutationem, præsertim primis mensibus, accidere negandum non sit: hæc tamen mutatio certum signum Conceptionis non est; cùm eadem ob suppressionem mensium sine conceptione, & humorum vitiosorum in corpore cumulationem fieri possit. Hoc tamen nonnulli pro certo conceptionis signo habent, si vrina fœminæ in vitro bene clauso per triduum seruetur, (addunt quidam ad radios Solis) & postea per linteolum rarum coletur, apparere vermiculos quosdam instar pediculorum, si mulier sit grauida.

An mas vel fœmina gestetur. De signis discernentibus, an masculus vel fœmina gestetur, scribit Hippocrates, 5.*aph.*42. *Si mas geritur, mulier coloratior est, decolor, si fœmina. Et ibid.aph.*48. *Mares dextrâ vteri parte, fœminæ sinistrâ gestantur.* Hinc etiam cum mas gestatur, dextra mamma maior & tumentior est, & lac copiosius fundit, & papilla eius nigrescit: Surgens grauida, si marem gestet, dextrum pedem primùm promouet, & sedens dextræ manui incumbit, venæ & arteriæ dextri lateris magis replentur, quàm sinistri, motus fœtus magis percipitur, paucioribus etiam symptomatibus est grauida obnoxia, est vegetior, læta atque agilis. Contrario modo sese res habet, si fœminam gestet.

CAPVT II.

De Regimine & diætâ grauidarum.

Regimẽ grauidarum. POstquam certum est, fœminam esse grauidam, omnino aliâ ratione regenda, quàm dum non erat grauida. Et iam non solùm ipsius, sed & fœtus concepti, vt ille vsque ad partum saluus & incolumis conseruetur, habenda est ratio, & præcipuè primis mensibus. Vt enim teneri arborum flores quauis aurâ vel pluuiâ marcescunt & decutiuntur: ita etiam fœtus tener quauis iniuriâ facilè offenditur.

Regimen Duplex. Regimen autem hoc duplex est, vnum, quod iis debetur, quæ sanæ planè sunt, quo, ne grauida in morbum incidat, vel aliquid p.n. patiatur, præcauetur, Alterum, quod iis conuenit, quæ iam aliquem morbum vel symptoma patiuntur.

Dieta. Aer. Prius Regimen in bonâ diætâ præcipuè consistit. Aër ergo, in quo versatur grauida, quantum quidem fieri potest, omni excessu in caliditate aut frigiditate careat. Et inprimis delicatæ & morbo alicui obnoxiæ, aëris ambientis in qualitatibus excessu & iniuriis facile offenduntur, & vt Hippocrates, 3.*aph.*12. scribit: Si Australis hyems, & pluuiosa ac repens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quauis occasione abortiunt, aut si pariant, tam infirmos & morbosos partus edunt, vt vel statim ipsi intereant, vel tenues & valetudinarij viuant. *Fœtores cauendi.* Aër etiã sit purus, vitentque grauidæ omnes graues odores, & inprimis fœtores lucernarum extinctarum, & similium, cùm ex eiusmodi odoribus vterus & fœtus offendantur, & abortus facilè concilietur.

Nocet & herbarum, quæ fortem odorem habent,

odor,

odor, vt rutæ, pulegij, menthæ, vt & Castorei, ac sulphuris. Contra etiam pleræque, & inprimis, quæ suffocationi vteri sunt obnoxiæ, suaueolentia non ferunt, cùm & ab iisdem vterus commoueatur.

Res horridæ. Adspectum quoque rerum horridarum & terribilium caueant; cum ab eo formatio vitiari, & varij næui fœtui imprimi possint, vt & vehementes sonitus, *Sonitus.* vt tonitrui, bombardarum, tubarum, tympanorum, cùm grauidas terrere possint, eædem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, cùm eodem sanguine, quem mater ex alimentis assumptis generat, & ipsa & fœtus alatur, omnino diligens victus ratio habenda; cùm errores in eo commissi duplex damnum inferre, & tam matri, quàm fœtui, nocere possint. Cibus igitur, quantum cuiusque fert conditio, sit boni succi & facilis coctionis, & in qualitatibus temperatus, aut si grauida sit intemperata, talis, qui eius intemperiem corrigere possit. Frequenter edat poma cydonia, quæ fœtui vigorem conciliant; neque fine causâ. Claudunt enim, si post cibum sumantur, orificium Ventriculi, & prohibent, ne mali vapores ad caput adscendant, idque turbent, & coctionem, quæ sæpe in grauidis laborat, adiuuant. Vtiles etiam sunt amygdalæ dulces cum melle, vuæ passæ, mala punica, pyra, poma dulcia. Nonnulli suadent, vt partu appropinquante, grauidæ singulis diebus aliquot ficus assas ante reliquum cibum comedant: inde enim secundinas postea facilius separari & extrahi. Abstineat grauida à cibis acrioribus, insigniter amaris, salsis, & inprimis iis, quæ ora venarum aperire, mensesque mouere, vel etiam alui fluxum concitare possunt, qualia sunt allium, cepæ, oliuæ, sinapi, petroselinum seu apium hortense, fœniculum, piperis & aliorum aromatum nimius vsus. Vltimo tamen mense cinamomi vsus frequentior commodus est, vt & crocus moderatè vsurpatus. Vitent fructus horarios, rapas, raphanum, item legumina, fabas, pisa, lentes, quæ tormina & inflationem ventris parere solent. Et præcipuè mensibus primis, vbi adhuc fœtus est tenerior, diligens victus & qualitatis cibi habenda est ratio. Quantitas cibi sit talis, vt bene confici possit: vltimis tamen mensibus, vbi grandior iam fœtus est, copiosior cibus requiritur, & omnino tutius est, grauidas peccare in cibo copiosiore, quàm diætâ nimis tenui, quæ fœtui alimentum subtrahit.

Potus. Potus sit Vinum bonum & clarum, vel cereuisia bonæ notæ, quæ mediocri quantitate assumatur, ne fluctuationes & inflationes ventris pariat.

Motus. Motus omnes violentos & immoderatos cùm corporis, tùm animi vitent grauidæ, & propterea choreas immoderatè non ducant, curru succutiente non vehantur, pondera grauia non eleuent, aut quocunque alio modo corpus vehementer agitent, præsertim primis mensibus, vt & octauo, quo interdum partus, etsi is parum plerumque felix, accidere solet. Mense tamen nono paulò fortius moueri incipiant, vt calor natiuus excitetur, partes dilatentur, & iam fœtus ad partum præparetur.

Venus. Venere primis mensibus grauida abstineat, ne Vteri commotione fœtus excutiatur, aut superfœtatio fiat, vel mola concipiatur. Post medios tamen menses, & inprimis vltimo moderatè Venere vti licet, cum eâ Vteri ceruix dilatetur, & ad partum aptior reddatur.

Balnea. Balnea primis mensibus vtilia non sunt; cùm Vterum & ligamenta eius laxent: postremis verò mensibus singulis septimanis lauet grauida, vt partes genitales ad partum laxentur.

Animi pathemata. Animum habeat tranquillum, & omnes immoderatos animi affectus, iram, mœstitiam, timorem, lætitiam immoderatam, & risum nimium caueat: nec etiam Imaginationi cuiuis indulgeat, ne næuum aliquem fœtui imprimat.

Somnus & vigiliæ. Somnus & Vigiliæ sint moderatæ. Somno tamen potius, quàm vigiliis indulgeat.

Aluus. Aluus non sit adstricta: & si tardior sit, cibis aluum emollientibus in primâ mensâ vtatur, vt prunis, passulis, iusculis gallinarum, quibus aliquid mannæ admisceri potest.

Fœtum confortantia. Insuper & medicamenta quædam, quæ Vterum & fœtum roborant, cùm interna tùm externa vsurpanda, quorum formulas aliquot hoc capite, plures autem infra *cap.* 7. proponemus.

Paretur ergo tale Electuarium:

Interna: Electuar. ℞. *Conf. borrag. bugloss. ros. rubr. ana* Vnc. ij. *melissæ* Vnc. j. *cortic. citri condit. myrobolan. chebul. condit. ana* Vnc. j. *extr. ligni aloës* Scrup. j. *marg. præpar.* Drach. ß. *corall. rubr. præp. rasur. eboris*, *ana* Drach. j. *fragment. lapid. pretiosor, ana* Scrup. j. *nuc. mosch. condit.* Drach. ij.

Cum *Syr. de pomis & minâ cydon.*

F. Elect.

Vel ℞. *Conseru. ros. rubr.* vnc. iiij. *garyophyllor. nuc. moschatæ, cinamomi*, *ana* Drach. ij. *confect. sem. fœnicul.* Vnc. ij.

Contundantur omnia, & cum *mellis puri* Vnc. iiij. misceantur in mortario, effundendo *vini maluatici cochlearia* iiij.

De quâ mixturâ sæpe exhibeatur portio dimidiæ nucis iuglandis magnitudine.

Vel exhibeatur interdum cochlear spiritus illius destillati, quem Balsamum puerorum appellant, cuius descriptio infra, *cap.* 7. proponetur.

Exhibeantur etiam species diamargarit. diambræ sine moscho; vel hæ.

Rotulæ.

Rotulæ. ℞. *margarit. præp.* Drach. j. *corall. rubr. præp. rasuræ eboris*, *ana* Drach. ß. *fragmentor. lapid. pretiosor. ana* Scrup. j. *cortic. citri flauor. macis*, *cinam. garyophyll. ana* Drach. ß. *croci* Scrup. j. *ligni aloës.* Drach. j. *ambræ gryseæ* gr. vj. *sacch. aq. ros. dissol.* Vnc. vj. F. Rotulæ.

Claretum. Vel Claretum tale paretur:

℞. *zinzib. garyophyllor. ana* Drach. j. *macis, spicæ nardi, galangæ, sem. anisi, coriand. præp. an.* Drach. ij. *sacch.* ℔ ß. *vini Rhenani vel rubri* mensuras ij.

F. s. a. Claretum.

Externa. Extra etiam Confortantia vmbilico admoueantur, ex nuce moschatâ, garyophyllis, macere, coralliis, mastiche, è quibus vel sacculi, vel emplastra parari possunt.

Vt ℞. *nucis mosch. garyophyllor. fl. ros. rubr. ana* Drach. ij. *mastiches* Vnc. ß. *terebinth. ceræ ana q. s.*

F. Emplastrum.

Vulgò panem mellitum, vel panis crustam vino maluatico aut balsamo puerorum conspersam ventri grauidæ imponere solent.

Vel ℞. *garyophyll. nuc. mosch. macis, menthæ crispæ, ana* Drach. j. *mellis* Vnc. ij.

Misceantur super igne.

Mista crustæ panis parum tosti illinantur, & vmbilico imponantur.

Vel saltem crusta panis super igne calefiat, maluatico vel alio vino generoso humectetur; puluisque menthæ crispæ adspergatur, & ventri imponatur.

CAPVT III.

De Curatione grauidarum in genere.

Qvia verò frequenter accidit, vt grauidæ non planè sanæ degant, sed morbis quibusdam & symptomatibus, variisque molestiis affligantur, quâ ratione iis occurrendum sit, iam docendum. Et primò quidem in genere quædam de curatione grauidarum dicere liber, ne eadem postea in diuersis præter naturam affectionibus repetere opus sit.

Primò

Morbi acuti grauidarũ. Primò interdum morbi acuti, vt febres ardentes, pleuritis, angina, & viscerum inflammationes grauidas inuadunt. De quo Hippocrates, 5.*aph.*31. *Mulierem grauidam morbo quopiam acuto corripi, perniciosum.* Nam, vt Galenus, *in comm.* explicat, siue acutus cum febre morbus sit (qui propriè acuti dicuntur) necesse est febrem continuam esse: Talis enim est morbus acutus. Vnde geminum impendet fœtui periculum, vnum à febre ipsâ eum perimente, alterum, quod ex longo interuallo cibaria dantes eundem alimenti indigentiâ & fame enecamus. Quod si vt hunc seruemus, cibaria benignè & crebro exhibuerimus, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnantem tollemus de medio. Siue absque febre alius quispiam morbus acutus fuerit, qualis epilepsia, apoplexia, conuulsio, tetanus, morbi tùm magnitudini tùm vehementiæ par grauida esse nullo modo poterit. Quibus accedit & hoc, quod necessaria auxilia, quæ tales morbi requirunt, inprimis venæsectio & purgatio, non semper tutò in grauidis adhiberi possunt. Non tamen semper acuti morbi in grauidis lethales sunt, sed magna ex parte; & nonnunquam quædam euadunt: id quod docet Valleriola, *lib.*1.*obseru.*1.*& lib.*6.*obseru.*6. Hollerius, *comm. ad lib.*5. *aph.*30.*Hippocratis*; & Forestus, *lib.*2.*obseru.*27. vbi plures tales historias recenset; imò ipsa experientia sæpe testatur.

Chronici morbi. Quandoque & chronicis morbis mulieres corripiuntur, febribus intermittentibus, tussi, aliisque, à quibus ante partum plerumque vix liberantur.

Circa curationem autem horum morborum sex præcipuè quæstiones occurrunt, quæ hoc loco discutiendæ sunt.

1. An grauidis morbo acuto laborantibus, tenuis diæta conueniat. 2. An grauidis venam secare & sanguinem subtrahere liceat. 3. An easdem purgare liceat. 4. An periculosior sit in grauidis venæsectio, an purgatio. 5. An saluis grauidarum caussâ abortum concitare fas sit. 6. An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant. Quas ordine iam explicabimus.

QVÆSTIO I.

An tenuis diæta grauidis conueniat?

An tenuis diæta grauidis conueniat? Dubium hoc mouet Galenus, *loco allegato*, dum scribit; quod si grauidis tenuis victus & ex longo interuallo cibus exhibeatur, fœtus alimenti indigentiâ & fame enecatur: Si verò crassior & crebrò exhibeatur, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnans tolletur de medio, atque ita & mater & fœtus periclitabuntur.

Vtrumque periculum autem vt euitetur, media diætæ ratio obseruanda, & propter fœtum aliquid tenui diætæ, quam aliàs fœmina, si grauida non esset, simpliciter obseruare deberet, adiiciendum; propter febrem verò acutam aliquid de pleniori victu, qui grauidæ: nisi febre acuta laboraret, conueniret, detrahendum. Simul tamen ad fœtus ætatem & magnitudinem respiciendum. Primis enim mensibus, cùm multo alimento nondum indiget fœtus, tenuior diæta instituenda, mediocris mediis, paulò largior vltimis. Parari autem potest talis victus ex ptisanâ, ouis sorbilibus, iusculis pullorum, vel etiam carnibus pullorum: Carnibus verò solidioribus abstinendum, vt & vino.

QVÆSTIO II.

An Venæsectio & sanguinis detractio grauidis conueniat?

An grauidis Venâ secari liceat. Egimus de hac quæstione in institut. *lib.*5. *part.*2. *sect.*1. *cap.*17. Prolixè etiam hanc quæstionem tractant Horatius Augenius, *de rat. curandi per sang. miss. toto ferè lib.*6. & Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.*83. Rem hîc omnem breuiter complectemur. Duos autem casus quæstio hæc complectitur, primò cum grauida febre acutâ laborat; deinde cum ob copiam sanguinis abortum meruit. In genere verò prohibere videtur Venæsectionem in grauidis Hippocrates, 5.*aph.*30. dum scribit: *Mulier in Vtero gerens Venâ sectâ abortit, eoque magis, si fœtus sit grandior.* Cùm enim infans sanguine materno alatur, si is illi subtrahatur: subtracto alimento fœtum, præsertim si iam grandior sit, & copiosius alimentum requirat, enecari, & abortum fieri necesse est.

Contrà ipsa morbi necessitas sæpe Venæsectionem requirit, quæ si omittatur, & matrem & fœtum de vitâ periclitari necessum est & quidem in vtroque casu, tùm in febre ardente, tùm vbi ob copiam sanguinis abortus periculum imminet.

Et omnino hi rectè sentiunt, in vtroque casu. Ac primò febrem ardentem quod attinet, omnino si adsit sanguinis missionem Indicans, quod hîc est sanguinis plenitudo, & tanta quidem, vt eo omni fœtus pro alimento non indigeat, viresque venæsectionem permittant, & nihil sit, quod prohibeat, instituenda est Venæsectio. Quid autem prohibere possit, præter vires ipsius grauidæ, est metus abortus. Cum verò, vt Galenus, *in comm. in allegat. aphorism.* docet, & omnes Medici consentiunt, caussa, propter quam venæ sectionem in grauidis abortus sequi debeat, sit, quia alimentum fœtui necessarium subtrahitur: si mulier sanguine abundat ita, vt licet aliquid eius euacuetur, tamen sufficiens eius pro fœtu alendo quantitas supersit, abortus nullo modo metuendus est. Itaque si indicetur Venæ sectio in febre ardente, viresque grauidæ eam permittant, licet Venæ sectionem instituere, si hæ conditiones obseruentur: Prima est, cùm, vt dictum, nullo modo fœtui alimentum necessarium subtrahere liceat, vt sanguinis missio sit parcior, non copiosa, quæ vel magnam in corpore perturbationem efficere, spiritus dissipare, vel fœtui alimentum subtrahere possit. Et si sanguinis copia largiorem sanguinis missionem requirit, potius repetẽda Venæ sectio, quàm largiore sanguinis missione semel factâ, vires & matris & fœtus deiiciendæ. Secunda est, vt talis Vena secetur, quæ aperta Vterum non facilè afficiat, scilicet, non in pede, non basilica, sed potius humeraria, vel mediana. Tertia est, vt ante & post Venæsectionem fœtum roborantia, de quibus *cap.præced.* dictum, & infra, *cap.*7 dicetur, vmbilico applicentur.

Hæ conditiones si obseruentur, non facilè abortus, quem Hippocrates, *allegato aphorismo*, venæsectionem sequi scribit, metuendus. Intelligendus enim is est, de Venæsectione, quæ larga erat, ad libras scilicet, quam nos non laudamus, sed in vnciis subsistendum putamus. E quâ sanguinis missione cur semper abortus sequi debeat, caussa nulla datur. Etenim si fœmina sanguine abundet, etiamsi is moderatè subtrahatur, tamen alimentum fœtui sufficiens supererit. Et testatur ipsa experientia, sine damno, imò cum commodo, venam grauidis apertam fuisse, omnibus ferè mensibus. Amatus Lusitanus, *cent.*5. *curat.*27. mulieri Vrbinati Vtero gerenti ad secundum mensem febre continuâ laboranti venam communem brachij aperuit, & sex vncias sanguinis extraxit, quæ melius inde habuit. Et *ibid.* alteri mulieri, quæ iam secũdo mẽse prægnans erat, & febre continuâ laborabat, externam brachij venam aperuit, & septem vncias sanguinis effluere permisit, quæ & ipsa meliùs habuit. Et *ibid.* Alteri fœminæ Mediolanensi quinto mense Vtero gerenti ophthalmiâ laboranti, brachij externam venam aperuit, quæ & ipsa conualuit. Et Rodericus à Castro, *lib.*3. *de morb. mulier. cap.*21. scribit, se mulieri Vlyssiponensi pleuritide correptæ,

correptæ, & ab aliis Medicis pro desperatâ relictæ, quarter sanguinem misisse, eamque conualuisse, & filium sanum peperisse. Et P. Sal. Diuersus, *de aff. partic. cap.* 22. refert, se aliquando venæsectionem etiam copiosè factam in vltimo mense, instante partus tempore, dum Vtero gerens ardenti conflictaretur febre, plurimoque abundaret sanguine, tentasse, & hinc remissionem febris & partus accelerationem spectasse, & vtrumque ex sanguinis missione consecurum, fœtumque & matrem vnà periclitantem solo hoc remedio saluasse. Et sit sanè, vt venâ sectâ in eiusmodi febribus abortus accidat: is tamen, si Indicationes & conditinnes antè dictæ obseruatæ fuerint, non venæsectioni, sed violentiæ morbi imputandus erit, qui etiam sine Venæsectione fieri potuisset. Interim necessaruim pro matre seruandâ auxilium à Medico non fuit omissum. Si verò Medicus ipse metuat, Venæsectione institutâ abortum futurum, nullo modo Vena secanda, nec vt mater seruetur fœtus perdendus; cùm incertum sit, an, si abortus sequatur, mater seruari possit; cum abortus accedens morbum acutum non leuet, sed augeat, viresque magis deiiciat. Cum autem non facilè sit definire, an in grauidâ tantum sanguinis supersit, vt eius parte aliquâ carere possit fœtus in vtero nutriendus, omnino hîc cautione opus est, & omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Et eum postremis mensibus copiosiore alimento indigeat fœtus, quàm primis, tutiùs est, vt primis, quàm vltimis mensibus instituatur Venæsectio.

Alterum verò casum quod attinet, etiam circa febrem in grauidis sanguinem mittere, interdum non solùm tutum, sed & vtile ac necessarium est; cum obseruatum sit, quasdam fœminas, quæ copioso sanguine abundant, abortum pati; abortum verò præcaueri, si circa quartum vel quintum mensem sanguis iis mittatur, sicut eius rei exemplum babet Amat. Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 89. & plura recitat Marcellus Donatus, *de hist. med. mirabil. lib.* 4. *cap.* 16. Scribit etiam P. Salius Diuersus, *de affect. partic. cap.* 22. ad præseruandas mulieres ab abortu, quæ in hunc incurrunt, ob multitudinem & copiam sanguinis fœtum suffocantis, nullum validius remedium excogitari posse Venæsectione, quâ ipse plurimas ab abortu, in quem frequenter incidebant, præseruâtit.

Et omnino si grauidis febre acutâ laborantibus venam secare licet, vt modò rationibus & experientiâ monstratum, multò tutius id fieri potest in grauidis, quæ febre non laborant; quia vires non solùm magis constant, sed etiam copiosius nutrimentum, quo fœtui quoque alendo satisfiat, exhibere licet: ac propterea nullo modo ex subtracto sanguine fœtus læderur, sed potius melius inde babebit, vt qui eius copiâ ante penè suffocabatur.

Nec huic sententiæ, in vtroque casu, obstat allegatus aphorismus Hippocratis. Cum enim, vt rectè *in comm.* Galenus id explicat, aphorismus hic Venæsectionem in grauidâ prohibeat, quia Venæsectione alimentum fœtui subtrahatur: si venæsectio in grauidis ita instituatur, vt sufficiens alimentum fœtui relinquatur, periculum abortus iam nullum amplius metuendum. Aphorismus verò ille tantùm est intelligendus de iis grauidis, quibus, si vena apetiatur, necessarium fœtui alimentum subtraheretur, quales sunt, quæ sanguine non abundant: His enim etsi parum sanguinis saltem euacuaretur, tamen æquè facilè fœtui tùm alimentum subtrahi posset, ac si alij fœminæ, quæ sanguine abundat, multum sanguinis detraheretur.

Egregiè ergo de Venæsectione in grauidis Celsus, *lib.* 2. *cap.* 10. hoc modo scribit: Antiqui primam vltimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilij genus indicabant, persuaserantque sibi mulierem grauidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam. Postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergo si iuuenis imbecillus est, aut si mulier, quæ grauida non est, parum valet, malè sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si quæ supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens, tutò curantur. Maximè tamen in his Medicus impetitus falli potest, quia ferè minus roboris illis ætatibus subest. Mulierique prægnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quicquid aut intentionem animi, aut prudentiam exigit, protinus faciendum est: cùm præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit nec ne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in vnâ muliere duo corpora simul sustineat. *Hæc Celsus.*

QVÆSTIO III.

An grauidas purgare liceat?

An prægnantes purgare liceat?

Purgantia, præsertim fortiora, grauidis sine periculo non exhiberi, certum est. Etenim cum Natura à purgante irritata ad expellendum pharmacum & humores insurgat, facilè etiam hic naturæ conatus ad Vterum peruenire posset, fœtusque vnà extrudi. Prætetea cum medicamenta purgantia magnam humorum turbationem efficiant, facilè ea vsque ad fœtum pertingere, & cùm aliàs purgantia fortiora aduersas corpori nostro qualitates obtineant, ab iis facilè fœtus lædi posset. Ideoque non facilè exhibenda sunt. Quibus autem in morbis, & quando exhibenda sint docet Hippocrates, dum 4. *aphor.* 1. scribit: *Prægnantes purgabis, si materia turgeat, quadrimestres, & vsque ad septimum mensem; sed has parcius. Minore verò aut grandiore conceptu cautius religiosiusque agendum.* Ex quo aphorismo patet, neque in omnibus morbis, neque quouis tempore, sed omnino cautè & religiosè in prægnantibus purgationem esse instituendam. Primò enim non in quouis morbo, sed acutò saltem, & dum res in dubio est, purgantia exhibere licet. Nam si morbus nihil periculi coniunctum habeat, per purgantia mater & fœtus in periculum non conijciendi. Contrà si morbus desperatus sit, purgantia non exhibeuda; ne quam ipse morbus interemit, purgans exhibitum necasse dicatur. Si verò materia in acuto morbo turgeat, purgantia exhibere licet. Hoc enim modo periculum, quod ex turgente materiâ accidere posset, euitatur, & quia turgens materia ductum purgantis medicamenti facilè sequitur, sine maiore perturbatione purgatio perficitur, quod non fieret, si materia quieta & fixa esset. Deinde non quouis tempore purgantia grauidis propinare fas est, sed ab initio quarti mensis ad finem sexti, seu septimi initium. Vt enim tenelli fructus, (quo simili Galenus, *in comm. alleg. aphorismi* vtitur,) à primâ generatione infirmis pediculis continentur, atque ideo facilè decidunt, si quando ventus vehementior eos concusserit: ita etiam ligamenta, quibus fœtus Vtero cohæret, primis mensibus imbecilliora sunt, coalitusque infirmior. Et rursum sicut fructus, vbi ad maturitatem peruenerint, sponte suâ & sine vi vllâ externâ decidunt: ita etiam cùm fœtus vltimis mensibus iam grandior sit, & ad exitum properet, facilè in caussâ esse possunt purgantia, vt fœtus ante tempus extrudatur. Quâ de caussâ eæ, quæ septimum mensem iam attigerunt, minus tutò, quam quæ proptores sunt quarto, purgantur, cùm septimo mense si partus non accidit, moueri tamen à talibus caussis fœtus possit. Commodissimè verò instituitur in grauidis purgatio,

purgatio, quarto, quinto & sexto mense; cum eo tempore ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret, firmiora sint: coalitusque firmior & auulsioni minimè obnoxius. Eas tamen, quæ quartum mensem nondum attigerunt, aut quæ sextum iam superarunt, non omnino à purgatione excludit Hippocrates, sed maiore εὐλαβείᾳ, curatione & circumspectione purgandas esse monet.

Tertiò etiam videndum, quibus medicamentis purgatio perficiatur. Aloë enim cùm insigniter amara sit, & fœtui noxia, venarumque orificia aperiat, commoda non est, vt & colocynthis, scammonium, turpethum. Tutiùs exhibetur manna & cassia, quæ vt in maiore copiâ exhibere opus non sit rhabarbarum addi potest; vel etiam rhabarbarum solùm cum conseruâ rosarum, inprimis eâ, quæ cum mannâ parata est, & in Institut *pag. 953.* describitur, commodè exhibetur, vt & agaricus, sena, & similia mitiora purgantia. Inprimis hîc vtile est diacydonium purgans è mitioribus purgantibus paratum, aut cydonium in infuso purgante maceratum. Potest tamen enumeratis medicamentis stimuli loco interdum aliquid Electuarij de succo rosar. vel alterius paulò fortioris purgantis, addi. Et hæc quidem de purgatione in acutis saltem morbis dicta sunt. Accidit verò sæpe, vt & chronicis morbis grauidæ conflictentur, & præseruationis gratiâ purgationibus opus habeant: quæ etiam sine periculo benigniotibus medicamentis, præcipuè in adsuetis, institui possunt. Pilularum tamen & aloës vsus minus commodus est, cùm ob amarorem, tùm quod orificia vasorum aperiat.

Interim dum siue in acutis, siue in aliis morbis vel etiam ob præseruationem instituitur purgatio, fœtum roborantia, vt & de Venæsectione quæstione præced. dictum, vmbilico imponenda, parata è cydoniis, pane tosto vino asperso, nuce moschatâ, rosis, caryophyllis, coralliis. Febris tamen ratione minus calida eligenda.

QVÆSTIO IV.

An purgare, an verò sanguinem mittere, in grauidis periculosiùs sit?

An purgare, an verò sanguinem mittere in grauidis periculosiùs sit?

Purgationem tutiorem esse, quàm venæsectionem, id probare videtur, quod Hippocrates, 4. *aphor.* 1. purgationem permittit in certo casu & tempore: contrà verò de Venæsectione absolutè scribit, 5. *aph.* 10. quod abortum excitet.

Contra, *quæst.* 2. probatum est, quod quandoque etiam sine damno venam secare liceat, imò quandoque necessarium sit. Prætetea purgantia medicamenta, vt *quæst. præced.* dictum, magnam humorum perturbationem & agitationem efficiunt, ipsaque plerumque corpori nostro aduersam qualitatem obtinent, & præterea menses mouent, torsionesque ventris excitant: cum contra sanguinis missio minore cum humorum perturbatione administretur, neque alio modo noceat, nisi quia fœtui alimentum subtrahit; quod tamen sæpe, si sanguis copiosior sit, nullo modo metuendum.

Et omnino posterior sententia verior est, ob allatas modò rationes, semperque purgatio cum maiore periculo instituitur, quàm Venæsectio, modò eadem sit Indicantium & permittentium ratio. Et cum multi acuti morbi ex sanguinis copiâ oriantur, omnino in illis casibus tutissimè Venæsectio administretur.

QVÆSTIO V.

An abortum salutis matris gratiâ concitare liceat?

In genere de hac quæstione prolixè egerunt Io. Baptista Sylvaticus, *controuers.* 82. & Franc. Ranchinus, *in comm. in Hippocratis Iusiurandum*, aliique; quæ huc afferre omnia operæ pretium non est, neque de re, quæ apud Christianos extra omnem dubitationis aleam posita est, operosè disputandum censeo. Omnes siquidem Christiani impium & nefarium esse meritò censent, aliquem, vel aliquam, vt vel libidinem suam liberè expleat, vel quia fœtum oderit, vel ne scelus prodatur suum, vel quacunque de causâ abortum procurare, siue percussione, siue venenis, siue medicamentis, siue laboribus nimiis, vel oneribus gestandis, siue sternutatione, siue saltu, siue quocunque alio modo. Idque honesti Medici etiam inter gentiles, iam Hippocratis tempore sese non admissuros iuramento obstrinxerunt, Quod verò Hippocratis facto nonnulli contrarium persuadere volunt, qui, *de Naturâ pueri*, scribit, se saltatrici, quæ vtero ferre nolebat, consuluisse, vt septies in terram desiliret, quod cum fecisset, genitura sex dierum iam delineata, vt *alleg. loco* describitur, in terram decidit: nullo modo admittendum. Vel enim ob istud ipsum consilium liber iste Hippocrati non est adscribendus, vt censet Io. Baptista Sylvaticus, vel si omnino est Hippocratis, factum hoc Hippocratis non probandum, sed inter vanas paganorum ratiocinationes, de quibus D. Paulus, *ad Rom. cap.* 1. *vers.* 21. agit, recensendum. Nam quod Mercurialis, cum aliis quibusdam, hoc Hippocratis consilium eo saluare & palliare vult, quod putat, animatum quidem fœtum numquam interimere licere, inanimatum verò, qualis sit ante septimum, corrumpere fas esse; in eo sui promissi immemor est. Pollicetur enim se liberè dicturum, quid Christianis agendum sit, interim verò ex Aristotele 7. *de repl. cap.* 16. legem Ethnicorum veterum affert, quâ licuit, conceptum nondum animatum (quem illi quidem putabant) corrumpere; quæ quàm iniqua sit, à prudentibus Medicis satis monstratum. Rectèque scribit Io. Baptista Sylvaticus, *alleg. loco*, si finem ipsum spectes, in eundem vtrumque (conceptûs nimirum impedimentum, & fœtus, qui nondum putatur animatus, corruptio) tendit, & ab vtroque animalis vita è medio aufertur. Et propterea decretum illud Iuris Canonici, *in Decreto*, *in cap. Sicut ex literarum. De homicidio*, vbi Monachus, cuius operâ mulier partum abegerat, irregularis non habetur, & sacris operari non destitit, quia fœtus non viuebat, meritò à Fr. Ranchino, *loco alleg. quæst.* 1. iniustum nominatur, & distinctio illa vitiosa. Cum enim non liceat conceptum impedire, multò minùs licet iam factum corrumpere. Etsi enim nonnulli conceptionem impediri licitum esse censent, quibus in quibusdam casibus adsentitur Mercurialis, 2. *de morb. mulier. cap.* 2. tamen rectè idem Ranchinus, *alleg. loc.* consilium istud Mercurialis malitiosum, & mulctandum censet, cùm vitæ puritatem non seruet secundum Hippocratis iusiurandum, legemque Ethnicorum, quæ habetur 7. *politic. cap.* 16. apud Aristotelem, quâ licebat, ad fugiendam liberorum multitudinem, conceptionem impedire, vt iniustam & contra naturam datam damnat, & rationes, quæ pro eâ adferuntur, ac vel honoris, vel vitæ conseruandæ, vel alio pallio velantur, nullius momenti esse ipsius conscientiæ testimonio statuit. Contra naturam enim hæc sunt, seu potius Naturæ autorem omnipotentem, qui genus humanum per indiuiduorum propagationem conseruatum cupit, quæ nullo modo impedienda, quod qui facit, in ipsum Deum iniurius est.

Verùm in hunc sensum plura in genere non affero.

Quæstionem

An grauidis morbo laborantib. abortum conciteri liceat? Quæstionem verò in specie propositam quod attinet, mulierem grauidam acuto morbo corripi plerumque lethale esse, in principio huius capitis ex Hippocrate dictum; cùm in iis & mater & fœtus periclitetur, & vtrumque seruare sæpe difficile sit. Censent igitur nonnulli, cum & mater & fœtus rarò simul seruari possint, consultum esse, vt matri potius, quàm fœtui prospiciatur, & eum matri plerumque sine damno fœtus succurri non possit, maturè id faciendum esse: imò præstandum, vt fœtus statim eiiciatur, quàm postea, vbi vires iam deiectæ sunt.

Alij contra statuunt, non licere hominem interimere, vtpote quod contra pietatem fit & iusiurandum Hippocratis; & non facienda esse mala, vt eueniant bona, nec cum fœtus damno matrem seruandam esse. Deinde abortu rarò aliquid commodi in matrem redundare, imò potius ex abortu, præcipuè in morbis acutis, matres in præsentissimum vitæ periculum coniici.

Et omnino sententia posterior vera est, neque vnquam Medicus, ob allatas rationes, primò abortum intendere, & medicamenta ad eum prouocandum adhibere debet. Si verò vt mater seruetur, vel sanguis mittatur, vel purgatio instituatur, & præter spem ac Medici intentionem abortus sequatur, non Medici culpâ fit, sed ob fœtus & Naturæ debilitatem, & præstat tum solam matrem seruare, quàm neglecto necessario auxilio permittere, vt mater cum fœtu pereat. Si verò fœtum in vtero iam mortuum esse certò cognitum & perspectum habeatur, vt is quamprimum expellatur & extrahatur, danda opera.

QVÆSTIO VI.

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant?

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant. Clysteres equidem planè in grauidis mulierculæ interdum reiiciunt; ideo, quod ab iis & vterum comprimi, & naturam ad excretionem stimulari posse putant. Verùm si fœminæ aliàs clysteribus adsuctæ sint, pericula & incommoda hæc facilè euitari possunt. Si nimirum clysteres in minore quantitate infundantur, & ex iis parentur, quæ acrimoniæ expertia sunt, & saltem emolliendi & leniendi vim habent. Talia enim non plus periculi afferre possunt, quàm lenientia medicamenta sumta.

Diuretica verò non satis tuta sunt, cùm menses simul prouocare possint. Sudorifera si sint mitiora, tutò vsurpari possunt: obseruatúmque grauidas etiam à peste, lue venereâ, & similibus morbis sudoriferorum vsu liberatas fuisse. Vbi enim humores vitiosi in corpore adsunt, Natura, modò mediocriter valida sit, plus commodi, quàm damni ex vsu medicamentorum, quæ ad eos profligandos exhibentur, percipit, & sese medicamentis contra caussas morbificas coniungit, iisque profligatis postea facilè vires recuperat.

Syrupus de agrestâ pro grauidis. Alterantia cuilibet morbo conuenientia eligenda. In morbis calidis commodus est & grauidas roborat hic Syrupus.

℞. *succi vuarum non planè maturarum, circa initium Septembris expressi & despumati* cantharos iij. Cui adde *pomorum citriorum aut limonum contusor.* ℔ ß. Coq. ad pomorum mollitiem & exprimatur. Tandem adde *sacchari albi* ℔ j. ß. Coq. ad Syrupi consistentiam.

CAPVT IV.

De Symptomatibus, quæ primis gestationis mensibus grauidis, accidunt.

Symptomata quæ grauidis primis mensibus accidũt. Vt verò iam in specie de affectionibus præter naturam, quæ grauidis accidunt, dicamus, & quâ ratione amoueri possint, doceamus, sunt eæ omnino multæ & variæ, & aliæ quidem primis, aliæ mediis, aliæ postremis mensibus magis accidunt. De quibus iam breuiter agemus, & quidem saltem de iis, quæ fœminis maximè propriæ sunt. Nam quæ iis cum viris communia sunt, & quæ in genere de his dici possunt, in libris tribus prioribus Practicæ proposita sunt, quæ hîc repetere opus non est.

Primis autem mensibus magis accidunt grauidis *ciborum fastidium, pica, nausea, vomitus, tormina & dolor ventris, alui fluxus, dolor dentium, & capitis vertigo*, de quibus hoc capite agemus.

Caussa in genere. Ortum autem habent ista symptomata omnia ex retentione mensium, præcipuè in cacochymicis. Cum enim humores eiusmodi praui, qui antea singulis mensibus cum sanguine euacuabantur, iam in corpore retineantur, ad ventriculum confluentes, & in ventre detenti, varia symptomata excitant, aut ad caput delati, in eo quoque quædam symptomata pariunt.

Cibi fastidiũ in grauidis. Et primò quidem in grauidis plerumque initio *ciborum*, & quidem certorum, *fastidium* grauidas infestat, quod propterea inter signa conceptionis refertur; de quo Hippocrates 5, *aph.* 45, *Si mulieri cessent purgationes, neque horror, neque febris superueniat, & fastidia cibi accidant, indica, ipsam in vtero habere.* Excitatur autem cibi fastidium, cùm menses supprimuntur, & melior sanguinis pars in alimentum fœtus absumitur, reliqua ignobilior relinquitur, quæ vt & humores vitiosi, in vtero & venis retenti vapores ad os ventriculi mittũt, & pars eorum ad id confluit; eiúsq; temperiem euertit, eíque malam & vitiosam qualitatẽ imprimit, vnde vel omnium vel certorum ciborum fastidium accidit. Nõnulli tamen etiam cibi fastidium in grauidis accidere statuunt in plenilunio, & cũ capilli in fœtu germinãt.

Sponte verò plerumque hoc malum cessat, vbi fœtus iam grandior factus, & sanguis omnis in fœtus alimentũ absumitur, ac humores vitiosi, qui cumulantur, in suo loco, ad partus vsq; tempus reconduntur, ideóque vel nullis, vel paucioribus medicamentis opus.

Si tamen propter cibi defectum mater contabescat, & metus sit, ne & fœtus ob alimentum denegatum periclitetur, danda opera, vt vitiosi humores è ventriculo euacuentur, quod commodissimè fit leni vomitu, quem Natura sæpe cum grauidarum commodo sponte instituit, vel pilularum stomachicar. aut alophanginar. vsu, addito, si opus sit, rhabarbaro in exiguâ dosi ante cœnam vel prandium.

Exhibeantur simul, quæ ventriculum roborant, mala cydonia, punica, rotulæ aromatici rosati, diarrhod. abb.

Vel ℞. *Conf. ros. rubr.* Vnc. ß. *betonicæ* Vnc. j. *cydon. condit.* Vnc. ß. *spec. arom. ros. diamarg. corall. rub. præparat. ana* Scr. j. *margarit. præp.* Scr. ß. Cum *Syr. conseruat. Zinzib. in China condit. & miua cydon.*

F. Electuarium.

Extra verò ventriculus inungatur ol. mastichino, menthæ, cydonior. absinth. myrtino. Vel imponatur Ceratum stomachale, Empl. de crustâ panis, vel crusta panis tosta vino irrorata.

In cibo dentur adstringentia & austera, assa potiùs quàm elixa, vitentur pinguia.

Pica. Deinde *Pica* sæpe grauidas infestat, cùm eæ quidem cibum appetunt, sed illum naturæ non conuenientem, verùm absurdum, alienum & noxium. Et miranda planè huius vitiosi appetitus exempla à Medicis annotata sunt. Nam interdum grauidæ carbones,

bones, arenam, cineres, & animalia viua appetunt. Matrem ſuam gammaros fluuiatiles crudos comediſſe Trincauella *lib. 3. de curand. partic. hum. corp. affect. cap. 5.* refert. Se nouiſſe mulieres grauidas, quæ crudas anguillas deuorarint, & aliam, quæ pellem ouillam crudam cum lanâ comederit, Foreſtus, *lib. 8. obſ. 7.* ſcribit. Imò interdum, quod mirum, carnes humanas grauidæ appetunt. Ita refert Ludon. Viues, *in comm. ad lib. 27. Auguſt. de ciuit. Dei cap. 25.* ſe vidiſſe grauidam, quæ morſum ceruicis iuuenis cuiuſdam auidè infixis dentibus appetiuit, & abortum penè feciſſet, ni momordiſſet. Et Langius, *lib. 2. Epiſt. 12.* ſcribit, mulierem quamdam vterum gerentem deſiderio humeri piſtoris denudatæ irretitam, mœſtam omnem cibum, præter carnem de humero piſtoris, faſtidiiſſe: maritúmque charæ miſertum vxoris certam pecuniam pro ſingulis de piſtoris humero morſibus cum eo pactum eſſe. Duos itaque dentium mulieris inſultus piſtorem ſuſtinuiſſe, tertium verò doloris pertæſum ferre noluiſſe. Itaque accidiſſe, vt mulier tergeminos ederet, duos viuos, tertium mortuum. Idem, *eodem loco*, refert, in oppido Colonienſis ditionis ad Rhenum grauidam carne mariti veſci deſideraſſe, & propterea, aliàs percharum, occidiſſe, & dimidiâ ferè carne coniugis ſaturatam, reliquam ſale maceraſſe. Lembergi etiam in Sileſiâ quendam lotis & nudis pedibus egreſſum balnio, inque plantis de more crepidas geſtantem, mulierem grauidam ſubſecutam, pedum deſiderio captam, procidiſſe à tergo in genua, & ambabus manibus crure altero apprehenſo de calce illius mordicus dentibus fruſtum euulſiſſe.

Quamuis autem plerumque grauidæ talia ſine damno comedant, imò niſi eorum participes fiant, fœtus lædatur: tamen obſeruatum quoque, grauidas inde damnum paſſas fuiſſe. Refert enim Nicolus Florentinus, *ſerm. 5. tract. 4. cap. 36.* ſe nouiſſe mulierem, quæ prægnans comederit circiter libras 20. piperis, & tamen non abortiuerit, ſed poſt partum remanſerit ei fluxus menſtruorum cholericorum ſubtilium, quo exulcerata eſt eius matrix & mortua eſt. Et Braſauolus, *comm. ad lib. 5. aph. 14. Hippoc.* narrat, ſe curaſſe mulierem vtero gerentem, quæ ob malaciam frequenter glaream comederat, atque inde tuſſim intenſiſſimam, ventriculi dolorem, & coctionis læſionem contraxerat, & difficulter ac tardè curata eſt.

De huius affectus autem cauſſis & curatione cum ſatis ſuperque *lib. 3. part. 1. ſect. 2. cap. 5.* dictum ſit, non opus eſt, vt ea, quæ ibi tradita ſunt, hîc repetantur. Hoc ſaltem addimus, imprimis vtilem hîc eſſe ſuccum è tenellis vitis foliis expreſſum, vel ſolùm, vel cum miua cydonior exhibitum, vel aquam menſe Majo è foliis vitis deſtillatam; quæ non ſolùm appetitum iſtum ſiſtit, verùm etiamſi, cùm grauidæ appetitui ſatisfieri, & eius, quod appetit, particeps fieri non poteſt, aliquoties exhibeatur, præcauet, ne fœtus aliquid damni patiatur.

Vtilis eſt & hic Spiritus.

℞. cortic. citri, pomor. aurant. radic. pœoniæ mundat. ana q. v. Affunde *vini maluatici q. ſ.*

Stent diebus aliquot in digeſtione, poſtea cortices & radices contundantur, Maluaticum rurſum affundatur, & deſtillentur.

Nauſea & vomitus. Tertiò *nauſea* quoque *& vomitus* grauidis ſæpe accidunt; qui etiam excitantur à vapore & humore vitioſo, ob ſanguinem menſtruum retentum, in ventriculi cauitatem effuſo.

Vomitus iſte, ſi facilis ſit, & poſt eum fœminæ meliùs habeant, non facilè ſiſtendus, ſed naturæ negotium committendum; cùm plerumque poſt vnum vel alterum menſem, ſponte ceſſare ſoleat. Si verò vel exiguus, vel nimius & laborioſus ſit, aut fœminæ cibum aſſumtum ſtatim reiiciant, nihilque eius retineant, periculo non vacat.

Ideóque vt Vomitus talis ſiſtatur, materia eum excitans euacuanda, & poſtea ventriculus roborandus. Quapropter ſi vomitus ſit exiguus, & laborioſus, leni vomitorio ex hordeo vel ſimili vomitus adiuuandus. Vel euacuandus ventriculus rhabarbaro, aloë, ſenâ, pro naturâ peccantis humoris, idque leniter faciendum.

Roborantia Ventriculum interna & externa, ſupra, *lib. 3. de affect. p. n. Ventriculi & cap. de vomitu*, ſunt propoſita. Vtiles quoque ſunt pulueres peptici, poſt cibum ſumti.

Ventris tormina & dolores. Quartò *tormina & dolor ventris* ortum habet in grauidis à flatibus ex humoribus circa vterum cumulatis, ad inteſtina ruentibus, eáque diſtentibus. Súntque dolores, qui à flatibus hiſce excitantur, ſæpe tam graues, vt fœminæ in lipothymiam incidant.

Flatus igitur illi diſcutiendi ſunt, & propterea ſacculi ex flatus diſcutientibus ventriculo imponendi, ac poſtea ol. rutaceo vel laurino venter inungendus, aut emplaſtrum vel cataplaſma flatus diſcutiens imponendum; qualia *lib. 3. de Colicâ*, & ſupra, *part. 1. ſect. 2. cap. 9. de inflatione vteri*, fuerunt propoſita. Humida tamen fomenta multa, quia vterum eiúſque vaſa laxant, vitanda. Maſticanda cinamomum, cortices citri, aniſum, vel pulueres ex iis cum Vino exhibendi. Sumenda quoque aqua cinamomi, vel vinum aromaticum.

Alui fluxus. Quintò *Alui fluxus* quandoque etiam grauidas infeſtat, quod malum non contemnendum eſt, cùm, vt Hippocrates, *5. aph. 34.* ſcribit, *Mulieri vterum gerenti ſi aluus multùm fluat, periculum ſit, ne abortiat*; cùm & fœtui alimentum ſubtrahatur, & natura ad excernendum ſtimulata, tale quid in vtero quoque facilè tentare poſſit. Ideóque maturè ei ſuccurrendum, & primò leni abſtergente ſimúlque roborante medicamento, vt Sir. roſ. ſolutiu. myrobal. rhabarbaro, euacuandi, & poſtea roborantia & fluxum ſiſtentia medicamenta cùm interna tùm externa exhibenda, nimirum poma cydonia cocta primâ menſâ, pultes ex oryzâ, amylo, amygdalis, danda Conſ. roſ. minâ cydonior. Vmbilico verò imponendum Cataplaſma è cydoniis coctis cum maſtiche, nuce moſchatâ, macere, garyophyllis, & alia *ſupra lib. 3. de diarrhœâ* propoſita vſurpanda.

Dentium dolor. Sextò quandoque primis menſibus & *dentium dolor* grauidis moleſtus eſt, qui & ipſe in nonnullis certum ſignum eſt, eas concepiſſe.

Oritur autem iſte dolor à parte acris humoris ob retentionem menſium cumulati, ad caput adſcendentis, & ad dentis alicuius radicem irruentis, partéſque membranoſas ibi lædentis.

Ceſſant aut hi dolores plerumque progreſſu temporis ſponte, vt alia Symptomata, quæ in principio conceptionis fœminis moleſta ſunt.

Si tamen dolor ſit grauior, ei ſuccurrendum, vt *Pract. lib. 2. part. 1. cap. 11. de dolore dentium* dictum, vt temporibus ad fluxum inhibendum Emplaſtrum ex maſtiche & tacamahaca, vel aliud adſtringens imponendum. In ore verò detinendum decoctum radic. filicis, pentaphylli, biſtortæ, roſ. rubr. ſaluiæ, cortic mori & ſimilium.

Dolor Capitis. Septimò *dolor Capitis* quandoque grauidis moleſtus eſt, dum ex menſibus retentis vapores ad caput eleuātur, cerebríque membranas diſtendunt & vellicant.

Qui dolores & ipſi plerumque ceſſant, vbi fœtus grandior fit, & plus alimenti attrahit, humoréſque excrementitij retenti in ſua loca recondantur.

Si tamen graues ſint, repellentia & dolorem lenientia Capiti applicanda, de quibus *lib. 1. part. 3. ſect. 1. cap. 3. de dolore capitis* dictum.

Vertigo. Octauò *Vertigo* quoque grauidis moleſta eſt; quæ oritur à vaporibus & menſtruis retentis & vitioſis humoribus inde cumulatis, ad Caput adſcendētibus, Spiritúſque

titúsque turbantibus, qui vaporum adscensus fit partim per venas & arterias, quæ ad cerebrum tendunt; partim per œsophagum ex ventriculo.

Nisi autem sponte, quod plerumque fieri solet, fœtu grandescente cesset, repellentia temporibus imponenda; vapores verò discutientia & cerebrum roborantia interna exhibenda, vt *de Vertigine lib.1. part.2.cap.4.* dictum. Si verò è Ventriculo hi vapores eleuentur, pulueres peptici post cibum sumendi.

Vt ℞. *Coriandri præp.* Drach.j. *cinam.* Vnc. ß. *macis.* Drach.ij. *sacch.ros.tabul.* Vnc.iij. F. Puluis.

Vel post pastum poma cydonia, vel myua cydonior. sumatur.

CAPVT V.

De Symptomatibus, quæ grauidis mediis gestationis mensibus contingunt.

Symptomata quæ mediis mēsibus grauidis accidūt. Mediis verò mensibus grauidis accidere solet *tussis, palpitatio cordis & Lipothymia, vigilia, dolor lumborum & coxendicis, hæmorrhagia*, de quibus hoc capite agemus.

Tussis. Primò mediis mensibus *Tussis* prægnantibus interdum molesta est; quæ fit ex vapore acri à sanguine menstruo suppresso eleuato, & in fauces, asperam arteriam & pulmones irruente, vel etiam ex tenuiore sanguinis illius parte ad venas pectoris conuerso, vel ex humoribus vitiosis ad caput eleuatis & rursum in pectus delabentibus.

Periculosa autem Tussis est in grauidis, cùm musculos abdominis vehementer concutiat, & periculum abortus inducat, vigilias excitet, vires prosternat, capitisque dolores concitet. Ideóque vt cohibeatur danda opera.

Quapropter, vt quantum quidem fœminæ conditio patitur, vitiosi humores, qui ad caput & thoracem fluunt, aut vapores eò mittunt, euacuentur, exhibendum rhabarbarum vel agaricus; deinde caput, ne affluentes humores recipiat, roboretur, sacculis impositis, quales de Catarrho descripti sunt; aut si quid humorum in capite hæreat, per nares euacuetur. Tandem thoracica medicamenta, vel linctus, vel rotularum, vel trochisc. formâ exhibenda, prout materia vel calidior & tenuior, vel frigidior & crassior fuerit, quæ *lib.2. de tussi*, sunt proposita.

Palpitatio cordis & lipothymia. Secundò *Palpitationem cordis*, imò quandoque lipothymiam grauidæ pariuntur, quæ symptomata accidunt à vaporibus & flatibus à sanguine menstruo retento per arterias in cor irruentibus, interdum & à sanguinis copiâ, cùm per vterum exitum non habens, ad partes superiores regurgitat, & cor ac vitalem facultatem opprimit.

Ideóque si ex vapore & flatu sit lipothymia, vel syncope, assumenda medicamenta cordialia, *de palpitat.cord. & lipothymiâ lib.2.* proposita, vt *margaritæ, lapides pretiosi, bezoar, el de gemmis, species cordial. radix Scorzoneræ*; atque vtilis est *Confectio alchermes* in iis, qui eam ferre possunt; vt & *aqua de cordibus*, in Instit. *lib.5.part.3.sect.3.cap.5.pag.* 1352. descripta. Extra verò itidem roborantia cor, & flatus discutientia vsurpanda, & melissa vino irrorata cordis regioni imponenda, aut oleum melissæ vel citri ei illinendum, vel linteamina aquâ aliquâ vel Spiritu cordiali madida ei imponenda.

Si verò à sanguinis copiâ palpitatio vel lipothymia mediis mensibus accidant, quæ sæpe abortus futuri in plethoricis sunt indicium, tutissimum est, Venam aperire, & sanguinem moderatè emittere, quo modo grauidas & ab hisce Symptomatibus, & ab instante abortus periculo liberatas fuisse sæpe obseruatum.

Vigiliæ. Tertiò *Vigiliæ* interdum grauidis molestæ sunt, quæ ortum habent à vaporibus siccis & acribus, ad cerebrum è suppressis mensibus adscendentibus, quietémque spirituum animalium turbantibus. Quæ vt auertantur, frictiones extremorum & lotiones pedum humectantes, sub tempus somni instituere, & Sirupum de papauere vel rosis siccis, vel emulsionem amygdal. dulcium & seminis papaueris albi exhibere vtile erit.

Dolores lumborum & coxendicum. Quartò *lumborum & coxendicum dolores* prægnantibus molesti sunt, qui proueniunt partim à sanguinis suppressi copiâ, in venas eorum locorum decumbente, partim à fœtu grandescente, à quo cum ligamenta Vteri extenduntur, vicinæ partes in consensum trahuntur, dolórque in iis excitatur.

Si ergo plethora adsit, sanguinis missio moderata institui potest. Si verò tantum à pondere fœtus, quod Vterus & ligamenta vix sustinere possunt, dolores hi excitentur, commodissimum est, fasciis collo appensis sarcinam abdominis gestare, & pondus Vteri sustentare, quieti & somno indulgere, & oleis anodynis partes istas inungere.

Hæmorrhagia. Quintò accidere interdum solet, vt prægnantibus *sanguis per Vterum, nares, hæmorrhoides* fluere incipiat.

Ortum autem habet hic sanguinis fluxus vel à sanguinis copiâ, vel à fœtus debilitate sanguinem non attrahentis, vel à prauitate, vitiosísque humoribus sanguini permixtis, naturam ad excretionem stimulantibus. Potest etiam fluxus sanguinis ex Vtero in grauidis accidere, si vasa vteri rumpantur aut lacerentur, & motu vehementi, saltu, casu, percussione, ponderis grauis eleuatione, tussi vehementi, animi perturbatione.

Caussarum autem ista varietas signis discernenda est. Si ex copiâ saltem sanguinis fluxus est, fœmina bono colore prædita est, fluxúsq; fit sine molestiâ, & à fœminâ facilè toleratur, & alia plethoræ signa adsunt.

Si fœtus sit debilis, ex suis signis, quæ infra proponentur, patet. Si verò ab humoribus prauis fluxus is excitetur, quæ effluunt, acria sunt, malè colorata, fœtida, & cum dolore ac guttatim effluunt, ac signa cacochymiæ adsunt. Si à caussâ euidēte & violētâ sanguinis fluxus proueniat, ex relatione fœminæ ea patefiūt.

Neque hoc Symptoma sine periculo est, scribítque de eo in genere Hippocrates, *5. aphor. 60. Si prægnanti purgationes menstruæ cursum suum teneant, bene valere fœtum est impossibile.* Minus tamen periculi est, si saltem ob sanguinis copiam is vel per venas ceruicis Vteri, vel nares euacuetur, cùm hoc modo plethora aliàs damnum allatura imminuatur, & aliàs Venæsectione ad eam imminuendam opus fuisset; modò fluxus non sit nimius, qui alimentum fœtui subtrahat. Obseruatum enim, quibusdam menstrua ad quinque vel sex menses fluxisse, vt testatur Brasauolus, *com.ad lib.5.aphor.6.Hippocratis.* Imò plurimis nutricibus, vt & grauidis, quæ sanguine abundant, & pleniore victu vtuntur, menses ordinarè fluxisse: præterea quasdam etiam visas, quæ ad iustum tempus fœtum non ferebant, nisi præter has purgationes venâ quoque cubiti sectâ sanguinem minuerent, à cuius copiâ animo linqui & suffocari se pronunciarent, testatur Syluius, *comm.de mensib.mulier.* Cardanus, *de cauff.& sign. ac loc. morb.* Columbus, *lib.12.anat.* Ioubertus, *comm.ad lib.2. Gal.de fac.nat.cap.*3. Augenius, *lib.5.epist.1.cap.*10. Periculosum verò est, si ex fœtus debilitate sanguinem non attrahentis fluxus is excitetur. Plerumque enim abortus sequitur, aut partus difficilis fit, aut vltra legitimum tempus protrahitur. Si verò sanguinis copia per inferiores Vteri venas affluat, & in ipsam Vteri cauitatem effundatur, periculum abortus imminet, cùm quod alimentum fœtui detrahitur, vterúsque hiat, tùm quod sanguis in Vtero aliàs clauso retentus corrumpitur, & praua symptomata affert. Non minus

nus periculi grauidæ imminet,ſi ex prauitate ſanguinis is fluxus accidat, & ſanioſus ac malè coloratus, vel etiam fœtidus effluat. Magnæ enim cacochymiæ, quæ & matri & fœtui plurimum damni afferre poteſt, indicium eſt.

Si ergo à copiâ ſanguinis fluxus ſit, commodè, cautè tamen, Venæſectio inſtituenda, & ſimul adſtringentia,quæ aliàs hæmorrhagiis competunt,vſurpanda;

Vt ℞. *margar.prap.*Scrup.j.*corall.rub.prap.*Scrup.ij. *macis,nuc.moſchatæ ana* Drach.j. *cinam.* Drach.ß.*ſacchar.roſ.tabul.* Vnc.ß. F. Puluis.

Vel cum *ſacch.in aq.roſ.diſſol.* Vnc.iij.

F. Rotulæ.

Vel paretur hic puluis, qui cum iuſculis & cibis etiam ſumi poteſt:

℞. *corall.rubr.prep.*Drach.j. *margarit.prepar.* Drach.ß.*lapid.pretioſ.ana* Scrup.ß.*ſantali rubr.* Drach.ß. *boli Armen.*Drach.j.*terræ ſigill. radic.tormentill. ana* Drach.ß.*ſacch.roſ.tab.vel manus Chriſti perlat.* Drach.vj.

F. Puluis.

Vel ℞. *Conſeru.roſ.rubr.* Vnc.iij. *borrag.* Vnc.j. *boli Armen.terra ſigill.corall.rubr.prep.ana* Drach.ß.*margar. prep.*Scrup.j.

Cum *Sir.granator.* F. Elect.

Vel ℞. *conſerue roſ.rubr.*Vnc.ij.*tormentill.*Vnc.j.

Diſſolue in *Aq.tormentill.* Vnc.iiij. *borragin. portulacæ ana* Vnc.ij. Colentur.

Colaturæ adde *Sir.corrallior.* Vnc.j. *granator. ribes ana* Vnc. jß.

Miſc.pro tribus vel quatuor doſibus.

Poſſunt & commodè fœtum roborantia antea propoſita vmbilico imponi.

Vtiles ſunt & frictiones ac ligaturæ, & cucurbitulæ brachiis adhibitæ.

Si cacochymia adſit, vitioſi humores temperandi, & quantum licet,euacuandi.

Amuleta quoque, quæ aliàs in hæmorragiis vſurpari ſolent, in manibus vel ore teneri, aut de collo ſuſpendi poſſunt.

Si hæmorrhoïdum fluxus adſit, ne dolor accedat, cauendum, aut ſi adſit,is mitigandus, ne Vtero in conſenſum tracto abortus ſequatur.

Grauida bibat vinum rubrum, in quod nux moſchata toſta calens adhuc iniecta fuerit.

CAPVT VI.

De Symptomatibus,quæ grauidis vltimis menſibus accidunt.

De Sympt. quæ grauidis accidunt vltimis menſibus. TAndem vltimis menſibus grauidis accidunt,Vrinæ ſuppreſſio,Alui durities,Teneſmus,venarum in cruris & coxis diſtenſio,crurum tumor & inflatio, Fiſſuræ quaſi cutis ventris,Aquæ ex Vtero fluxus,quæ hoc capite ſubiungemus.

Vrina ſuppreſſio. Primò *Vrina* interdum grauidis vltimis menſibus *ſupprimitur*,cùm Vterus pondere ſuo collo veſicæ incumbit,idque comprimit, maximè cum fœmina ſtat erecta. Ideóque vt Vrina prouocetur, fœmina iacere debet,& regionem veſicæ fouere fomento, & ſacculo, vel Cataplaſmate aut Balneo parato è parietariâ, radic. petroſelini,ſemine lini ac ſimilibus. Quibus adhibitis ſi Vrina non profluat, & periculum ex retentione immineat, catheter immittendus & eo Vrina elicienda.

Alui durities. Secundò *aluus* ſæpe *tardior & durior* eſt, præcipuè in fœminis, quæ calidum & ſiccum epar vel lienem habent, cùm infans iam grandior omnem ferè humiditatem ad ſe trahit,aut iam grandior factus inteſtina comprimit.

Quæ alui durities periculo non caret,cùm violento egerendi conatu partibus omnibus in abdomine repletis, facilè aliquid rumpi, vel matri vel fœtui damnum inferri poſſit. Ideóque & calor viſcerum ſi adſit, temperandus, & aluus cibis liquidis & humectantibus,vt iuſculis purgantibus,butyro,maluâ,borragine alteratis, prunis dulcibus primâ menſâ ſumtis, vel etiam melle roſato ad 3.& 4.cochlearia exhibito laxanda. Quæ ſi grauida reſpuat,clyſteres humectantes & emollientes ſine omnibus purgantibus minori quantitate iniici ſine periculo poſſunt.

Venarum in coxis & cruribus diſtenſio. Tertiò *Venæ in coxis & cruribus* ac præcipuè circa poplitem,*diſtenduntur* & intumeſcunt, vt quaſi varicoſæ fiant,ob ſanguinem menſtruum retentum. Cùm autem tumor ille nihil periculi afferat, ſed poſt partum,ſanguine & lochiis euacuatis,ſponte euaneſcat, venæque ad priſtinum ſtatum redeant, medicamentis multis opus non eſt,ſed ſaltem monendæ grauidæ,ne multùm ambulent, ſed potiùs crura eleuata in ſedili aut lecto teneant,ne ſanguis ita ad pedes decumbere poſſit.

Crurum inflatio & tumor. Quartò *crura* in grauidis *inflantur*;& intumeſcunt, quod accidit ob menſes & ſanguinem ſuppreſſum, præcipuè ſi is ſeroſior & aquoſior ſit, & fœtui alendo inutilis,ob epatis debilitatem, qui ad crura detrahitur,eaque diſtendit.

Pariunt autem hoc modo affectæ grauidæ plerumque puellas:& tumor per ſe nihil periculi habet, niſi quod interdum inceſſum difficiliorem reddit, & ſpótè poſt partum humore aquoſo cum lochiis euacuato, euaneſcit. Ideóque medicamentis ferè abſtinendum, ne humor ad ſuperiora regurgitans in viſcera nobiliora ruat. Si tamen tumor magnus ſit, & ambulationem impediat,digerentia & diſcutientia extra applicanda,& crura fouenda lixiuio è ſarmentis vitis cum vino parato,vel decocto origani, chamæmeli, pulegii, calamenthi:

Vel ℞. *farinæ fabarum,lupinor.ana* Vnc.ij.*℥is* Vnc.j. *ſtercoris columbini* Vnc.ß.

Cum *aq.chalibeatâ & ſucco caulium* F.Cataplaſma.

Vel ſacculo ſale & cineribus pleno crura inuoluantur,pedes etiam fricentur, & lauentur aquâ ſalsâ, in quâ chamæmelum,anethum,origanum,cocta ſint.

Si epar ſit debilius,medicamentis idoneis, quæ de cachexiâ & debilitate epatis, *libro* 3. ſunt propoſita, roboretur.

Fiſſura Ventris. Quintò cutis abdominis,præcipuè in primo partu, & in iis quibus frequenti conceptu nondum extenſa eſt,valdè diſtenditur,vt quaſi findi videatur. Ne ergo vel dolor excitetur,vel deformitas poſt partum relinquatur,poſt quartum menſem laxantibus linimentis & vnguentis vtendum, vt medullâ crurum vituli, arietis,ol.amygdal.dulc.pinguedine gallinæ aq.roſar. ablutâ, vng.pomato; vel pellis canina oleo amygd. dulc.illita toti abdomini imponenda.

Aqua ex Vtero effuſio. Sextò aqua illa, quæ tempore geſtationis inter membranas fœtum inuoluentes colligitur, naturaliter demum partu inſtante effunditur. Interdum tamen partu nondum inſtante,vltimis menſibus in grauidis effunditur,cum membranæ illæ violentiâ aliquâ, vt caſu,percuſſione,ſaltu,vel ſimili rumpuntur.

Fluxus hic periculo non caret. Cum enim fœtus aquâ iſtâ à partium circumiacentium duritie defendatur,eâ effluente facilè moleſtiam aliquam percipit, & poſtea etiam partus difficilior,aquâ iſtâ, quæ vias humectat,deficiente,redditur. Ideóque optimam victus rationem grauida obſeruet, & fœtum roborantibus internis & externis vtatur.

Et quidem hæc præcipua ſunt Symptomata, quæ grauidis familiaria quaſi eſſe ſolent. Accidunt quidem ſæpe iis & alij morbi ac ſymptomata, vt dyſenteria, teneſmus,pleuritis,febres, & alij præter naturam affectus,ſed ij grauidis cum illis, quæ non ſunt grauidæ,imò cum viris communes ſunt.

CAPVT

CAP. VII.

De Fœtus debilitate.

Fœtus debilitas. PRæter enumerata Symptomata & hoc grauidis interdum accidit, vt fœtus, quem Vtero ferunt, debilior fiat. Accidit autem hoc, vel quia semen, è quo fœtus formatur, debilius est, vel ob alimenti, quo nutritur, penuriam aut prauitatem. Penuria alimenti accidit ob morbum aliquem matris, inediam vel aliam caussam euidentem, alimentum absumentem; prauitas itidem à matris morbis & vitiosâ corporis constitutione dependet, atque hinc accidit, vt infans variis morbis & ipse corripiatur, de quo plura infra *sect. seq. cap.* 2 dicentur.

Signa. Ne ergo vel abortus sequatur, vel fœtus moriatur, vt id maturè cognoscatur, fœtúsque roboretur, danda opera.

Cognoscitur autem fœtum in Vtero debilem esse, primò, si mammæ, quæ antea turgidæ erant, subitò extenuentur, & lac copiosum vel aquosum fundant. De quo Hippocrates, 5. *aphor.* 53. *Quæ fœtum sunt perditura, iis mammæ extenuantur.* Accidítque hoc ob alimenti in venis Vteri mammarúmque communibus inopiam. Et 16. *aphor.* 38. *Si mulieri Vtero gerenti mammæ subitò extenuentur, abortus sequitur.* Et *aphor.* 52. *Mulieri geminos ferenti si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit. Et si quidem dextra mamma extenuata est, marem; si verò sinistra, fœminam abortione excludit.* Si lac copiosè è mammis effluat, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 52. *Mulieri fœtum gerenti si lac è mammis copiosè fluat, fœtum imbecillem significat. Si verò firmæ solidæque mammæ fuerint, valentiorem conceptum indicant.* Indicio enim est, fœtum sanguinem non satis attrahere, & propterea ad mammas regurgitare.

Tertiò, si menses sæpius grauidæ fluunt, alimentum fœtui subtrahitur: de quo Hippocrates, 5. *aphor.* 65. *Si prægnanti purgationes menstruæ cursum suum teneant, bene valere fœtum est impossibile.* de quo antea, *cap.* 5. dictum.

Quartò si mater sæpè aut diu ægrotet, indicio est, & ipsum fœtum fore debilem. Cùm enim sanguine suo ipsum nutriat, is in corpore ægro sanus esse non potest, humorésque vitiosi sanguini permiscentur, qui cùm fœtui in alimentum cedunt, ipsum inde malè valere necesse est.

Quintò si fœmina alui profluuio laborat. Cùm enim alimenti etiam aliquid subtrahatur, ob defectum eius fœtus debilitatur.

Sextò si fœtus, qui iam moueri inceperat, aut qui iam moueri debebat, motus non percipitur, vel is rarior aut languidior sentitur.

Curatio. Si ergo ex his signis percipiatur, fœtum esse debilem, caussa, ob quam fœtus debilitatur, tollenda, & fœtus roborandus. Itaque si mater morbo aliquo vel Symptomate infestetur, vnde fœtus debilitatur, illa remouenda sunt, de quo hactenus dictum.

Fœtus roborationem quod attinet, fit ea primò bonâ diætâ, si nimirum mater cibis succi boni & facilis coctionis vtatur, carnibus nimirum pullorum, gallinarum, ouis & similibus. Vtiles sunt & amygdalæ dulces, quæ & inter bellaria, & melle despumato macerata manè & ante cœnam sumi possunt; vuæ passæ, poma cydonia.

Fœtum roborantia medicamenta. Deinde roborant fœtum medicamenta quædam, vt *margarita, corallia, lapides pretiosi, cortices citri, macis, cinamomum, zedoaria, garyophylli, lignum aloes, crocus*, plantæ pleræque Vterum calefacientes & roborantes.

Balsamum puerorum, seu Aqua Embyronis. Et ex his parata, *diamargar. frig. & calidum*, prout opus; Aqua seu spiritus ille, quem *Balsamum puerorum*, nominant: quod quia nostris Mulieribus in frequenti vsu est, & ab iis cùm sumitur, tùm extra vmbilico & ventri imponitur, eius descriptionem hîc apponere libet.

℞. *nucis moschatæ, macis, caryophyllor. cinam. zinzib. albi, cubebar. granor. paradisi, zedoar. ana* Vnc. j. ß. *galangæ* Drach. vj. *fl. tiliæ, tunicis ana* ℔j. *herbar. saluia, serpilli, fœnic. verbenæ, lauend. ana* Vnc. iij. *menthæ crisp.* Vnc. ij. *rad. pæon. & sem. eiusd. visci q. decresc. Dâ coll. ana* ℥ ij. *medull. panis tritic.* Vnc. vj.

Herbæ & radices incidantur minutim; aromata verò crassiusculè puluerisentur, panísque medulla in frustula confringatur: quo facto omnia commisc. & affusis *vini maluat. mensur. iiij.* in vase fictili vitreato probè clauso, ne quid exspiret, sepeliantur in cellâ vinariâ sub terram, sténtque ibi in digestione per septim. 3. Deinde die præced. antequam hæc è terrâ rursus eximere volueris, sumito *amygdal. dulc. excort.* ℔j. His in mortario prius probè contusis, & in vitreo vel vitreato vase aliquo mundo collocatis affunde *aq. ros. alb. fl. buglos. ana* Vnc. viij. Stent in infus. per hor. xxiiij. Iam verò rursus accipe *hordei germinantis tosti, Maltz,* ℔j. hoc in mortario grosso modo confringe, illíque superaffunde *aq. fragor. lilij conuall. ana* Vnc. vij. Stent etiam simul in alio vase in infus. per hor. 24. Tandem amygdalas in infusione stantes exactè terito, & cum aquis, quibus immaduêre, diligenter subigito, quo facto & hordeum tostum aquis suis infusum huic amygdalogalæ iungito, ac in ollâ simul omnia studiosè permisceto. Quod si aquarum amygdalis & hordeo superinfusarum quantitas commistioni non suffecerit, de vino maluatico, in quo aromata & herbæ sub terrâ defossæ maceratæ sunt, quantum sufficere videbitur, adiungito, vt sic omnia probè in ollâ simul concussâ permisceantur, donec mistura lacti euadat similis. Tum demum aromata, herbas & radices, quæ vnà cum vino Maluatico reliquo infusa steterant, & iam dicta omnia, additis *mellis despumati* Vnc. viij. simul confundito & misceto, & cucurbitæ inditis, leni igne aquam ex arenâ destillato.

Nunc verò ℞. *veterem Caponem*, quem fune suspensum suffocabis, mundatúmque exenterabis. Huic in frustula dissecto abiectâ omni sorde & pinguedine, affunde *vini maluat.* mens. j. quo sanguinem elues, & dissolues, cùm vino hoc maluatico, & iam dicti caponis carnibus iungito *aq. borrag. verbenæ, fœnic. saluiæ ana* ℔iij. *dactylor. recent. exossat. vuar. passar. passul. min. nucis mosch. ana* Vnc. ij. *caryophyll. cinam. zinzib. cubeb. gran. paradis. zedor. ana* Vnc. ß. *croci* Drach. ij. *cons. ros. rubr.* Vnc. iiij.

Incidenda incidantur, & ollæ operculo diligenter clausæ ac circa iuncturam operculi pastâ diligenter circumlitæ, ne quid exspirare queat, indita, sensim simul decoquantur, donec carnes caponis ab ossibus se separârint: tunc brodio huic adhuc feruenti iniice *panis triticei à furno adhuc calentis & in frusta confracti* Vnc. xviij. *de libo vel pastâ melleâ cum aromatibus bis cocta, in laminas dissectâ, super cratem tostâ; & melle oblitâ* Vnc. xvj. atque ollâ probè clausâ sic per noctem, vt in brodio cuncta mollescant, stare sinito. Deinde verò brodium à rebus infusis separa, caponémque vnà cum rebus reliquis sibi iunctis exime, contunde, donec pulris formam acquirat, quam pultem, brodio priùs separato, redde, eámque in brodio iam dicto dissolue, & aliis ampullæ inditis magnâ cum diligentiâ aquam ex arenâ leui calore destilla. Iam verò primam & secundam aquam hanc commisce, in iísque infunde auri purissimi quantum volueris, vitróque accuratè clauso Solis calore & radiis ad insolationem exponito; ac tum demum rursus aquam hanc omnem cum diligentiâ per destillationem ab auro abstrahito.

Circa hanc Balsami puerorum præparationem equidem quædam monenda essent, cùm aurum & alia quædam non paruo sumtu admisceantur, ex maiorum nostrorum sententiâ, qui in destillationibus omnium, quæ in cucurbitam coniecerant, vires in alembicum eleuari persuasum habebant, de quibus non paucis nihil destillato liquori communicatur: quia tamen compositio vsitata est,& experientia ipsa testatur,grauidis hactenus(etsi de aliquibus nihil in alembicum adscendat)multùm profuisse,eam hoc loco integram & immutatam proponere volui.

Datur autem cochlear j.vel ij.si fœmina vel territa, vel irâ commota,vel mœrore affecta fuerit,aut ei sanguis fluxerit,aut flatus & tormina ventris senserit.

Vel semen fœniculi & cumini in aquâ mellis coquantur,ac fœminæ haustus propinetur.

Vel ℞. *corall.rubr.* Drach.j. *margarit.prap.* Drach.ß. *sapphiri,granati,hyacinth.smaragdi,rubini, ana* Scrup.j. *cinam.*Drach.j.*zedoar.cardamom.ligni aloës,cubeb.rasura ebor.ana* Drach.ß. *gall.mosch.*Scrup.j.*sacch.in aq.ros.& meliss.dissol.* Vnc.vj.

F. Rotulæ.

Amygdala dulces condita. Vtiles sunt & amygdalæ dulces hoc modo conditæ. ℞.amygdalas dulces excorticatas,& fundum vasis vitrei vel fictilis mundi orificij latioris reple. Iis insperge puluerem è garyophyllis, cinam. nuce moschat. & sem. fœniculi, postea iterum impone amygdalas dulces,atque ita fiat S. S. S. Tandem omnibus affunde saccharum cum aq. vel simplici, vel borraginis,vel rosar.vel aliâ conueniente clarificatum,vt saccharo tegantur.De hoc condito fœmina sæpe aliquid sumat.

Vel ℞. *nuc.mosch.* Vnc.ß. *galanga* Drach.ij.*cinamomi* Drach.j. *off.de C.C.*num,ij.

Conspergantur spiritu Vini vel maluatico, & affundantur mel despumatum calidum. De hac mixturâ sæpe grauida instar fabæ sumat.

Extra verò ventri,& vmbilico imprimis imponatur panis dulciarius seu mellitus.

Vel ℞. *garyophyll.nucis mosch. ruta,granor. iunip. ana* Drach. j.

Confusis affunde mel calidum despumatum,& super igne misceantur, & calidè frusto panis secalini oblongo illinatur,qui vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Vini maluatic.* ℔ iij.

Calefiat,& in eo dissolue *ol.nuc.mosch.express.*Vnc.ß. Adde *pulu.garyophyll.ruta ana* Vnc.j.*aq.ros.salu.majoran.puleg.ana* ℔ j.*vita* Vnc,iij.

Hinc spongia noua in maiores & minores, vt variis locis sint aptæ,partes concidatur, & liquore hoc illæ imbuantur,& sub mammam sinistram,sub axillas, vmbilico,sub poplites,pulsibus in carpo, plantis pedum imponantur,& vbi resiccatæ fuerint,iterum madefiant.

Vel ℞. *nucis mosch. macis, garyophyll. granor. junip. partes aquales.*

Adde mel calidum,vt F.instar Linimenti , & crustæ panis vel pani mellito illinantur ac vmbilico imponatur.

Vel ℞. *pomum,* præcipuè cydonium, repleatur *theriacâ,garyophyllis,mastiche,* aut si calor adsit, puluere *corall.myrtillor.ros.rubr.spec.diarrhod. abb,* & assetur, ac vmbilico imponatur.

Vel ℞. *dactylor.pomi,cydon.in Vino coct.an.* ℥ j ß. *farina volatilis* Vnc.j. *pulu. garyophyll.macis , cinam. ana* Vnc.ß.

Cum vino in quo dactyli & cydon. cocta fuerint, F. Cataplasma.

In calidis morbis,& præcipuè vbi sanguinis fluxus adest,tale fiat Cataplasma:

℞. *boli Armeni, sang.drac.mastich.thuris,ana* Drach. ij.*balaustior.trochisc.de carabe,ana* Drach.j,*nucis cupressi* Drach.j.ß.*farina volatilis* Vnc.j.

Cum vino rubro vel succo cydon.F. Catapl. quod vmbilico imponatur.

Vel ℞. *floccor.panni coccinei* Vnc.iiij. *galanga,cinam. macis , ana* Drach. ij. *mastich.* Drach. iij. *sang. dracon.* Drach.j. *mellis q.s.*

F. Cataplasma.

Vel vnguentum Comitissæ dorso & ventri illinatur,vel sacculus ex rosis rubris,mastiche,corall. macere,nuce mosch. garyophyllis fiat , & ventri imponatur.

Vel ℞. *ol. myrtini,cydon.mastichin. ana* Vnc. j. ß.*hypocistidis,acacia,boli Armen.fl.ros.rub.balaust. sang. drac. santal. citrin.ana* Drach.j.*Cera* q.s.F.Vngu.

Vel ℞. *galanga.* Vnc.ß. *nuc.mosch.macis, garyophyll. boli Arm.nuc.cupress. balaust. sang. drac. ana* Drach. ß. *mastich.ladani ana* Vnc. ß.*thuris* Drach.ij.*gummi Arab.* Drach.j. *terebinth.Veneta* Drach.ij. *picis naualis* Vnc.j. *cera q. s.*

F. Emplastrum.

CAPVT VIII.

De Vagitu vterino.

Vagitus vterinus. Tandem inter ea, quæ grauidis accidunt, non prætereundus ploratus seu vagitus vterinus.Etsi enim Aristoteles , *7.de histor.anim.cap.*10.scribit,vocem non emitti à fœtu,antequam egreditur:compertum tamen est,quandoque infantes in vtero plorasse,& vagitum edidisse.Fabritius,*in epistolâ ad fratrem*, refert,Anno 1551. Misenæ fœtum in vtero plorasse; & Iobus Fincelius narrat,Anno 1546.paulò ante bellum Germanicum,infantem in vtero matris fleuisse, vnum in Misniâ,alterum Rotvvilæ ad Nicrum.Mart. VVeinrichius,*de monstris cap.26.* ita scribit : Nostris temporibus infans triduo , antequam ederetur in lucem , nullo ad exitum parato aditu , flere auditus est in hâc ipsâ vrbe nostrâ Breslâ. Factus is homo & morbis & fortunâ miserrimus vsque ad obitum. Et Andr.Libauius,*tract.de vagitu vterino*, refert,D.Leonhardum Doldium , de vagitu vterino hæc ad se scripsisse : Cùm Argentinæ nuper apud fratrem agerem, certò relatum est,vxorem sartoris in viciniâ illius fœtum vtero adhuc gestantem hunc ipsum vagientem cum aliis audiuisse , non procul absente partus tempore.Idem,*ibid.* scribit : In nostro oppido(Rotenburgi ad Tubarim)anno 1596.12 Nouemb.qui fuit ante partum quadragesimus secundus, parentes fœtus fœminei vagitum vicies perceperunt,& sequente quoque die bis , mortua in partu mater est , filiâ adhuc superstite. Superioribus item annis memorant eiulatum talem intra matrem edidisse fœtum alium voce ab adstantibus etiam in foro mulieri manifestè perceptâ, quæ res postea confirmata est relatione cuiusdam villicæ , suam obseruationem in fœtu suo proferentis. Cum item eadem de re in conuentu quodam colloqueremur , attestante idem de suâ filiâ ciuis cuiusdam coniuge partui vicinâ audiuimus Virum auctoritatis & fidei non contemnendæ. Dum hæc scribo,Cal.Mart. Anno 1632. in oppido nostro VVittebergensi fit fœmina , iam vltra vndecimum mensem grauida,quæ ipsa, vt & marito eius , infantem aliquoties ante partum plorantem audiuerunt. (Paulò post tamen feliciter peperit.) Et superiori anno in suburbio fœmina filium peperit, quem triduo ante partum plorare audiuit,qui an num rantum vixit.

Plerique pro malo omine talem fletum habent , & vel fœtui,vel matri, vel Reipublicæ calamitatem aliquam portendi aiunt.Solétque interdum talium motuum in naturâ inusitatorum directio à caussâ superiore fieri,& tum pro portentoso talis ploratus meritò habetur.

Verùm etsi à Medicis pauca eius exempla annotata sint; tamen non ita planè rarò occurrunt, sed non pauca accidunt, quæ in Medicorum notitiam non veniunt, nec annotantur.

Siue autem aliquid portendat, siue non talis vagitus, siue sponte suâ eum in ploratum fœtus feratur, siue à caussâ superiore dirigatur: proximam tamen causam omnino Physicus & Medicus quærere debent.

Cùm verò ploratus vox quædam sit, eáque edatur aëris per asperam arteriam expulsione, omnino concedendum est, aëris etiam aliquid in cavis & vacuis partibus, atque ita etiam in pulmonibus infantis contineri, quod ibi vel ab humoribus & spiritibus euaporauit, vel per ξύμπνοιαν illam, vel quocunque modo eo peruenit, sicut & aërem talem in ipsis ouis, in quibus pulli pipiunt, contineri negare non possumus. Si ergo & aspera arteria, & pulmones, & thorax, & omnia, quæ ad respirationem & vocem edendam necessaria sunt organa, iam absoluta sint, infansque ipse satis validus sit, vocem talem vt edat, possibile est. Stimulatur autem ad eam edendam procul dubio à re molestiam afferente; quod forsan nostro, & aliis pluribus, à diuturnâ & præter tempus ordinarium longâ vtero morâ accidit, ob quam & alimentum copiosius & spiritum liberiorem appetiuit.

SECTIO VI.

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

CAP. I.

De Partu in genere.

Partus naturalis. Postquam fœtus in vtero absolutus, & omnibus numeris perfectus est, angustiâ illâ vteri amplius commodè contineri non potest, & liberiorem iam spiritum maioremque refrigerationem, calore cordis cum mole eius aucto, quàm qualem transpiratio & arteriæ matris suggerunt, copiosiúsque alimentum requirit, & propterea horum indigentiâ motus calcitrare, & membranas ac vincula, quibus continetur, disrumpit, iísque solutis, è locis, quibus continetur, angustis erumpere, & lucis huius vsuram quærere conatur. Cuius conatum Natura ac Vterus, & ipse grandiore fœtus mole & motu stimulatus, adiuuat, venásque & arterias, quibus secundina vtero annectitur, separat, eodem ferè modo quo pediculi maturorum fructuum sine vi abscedunt, & vim expultricem, quâ præditus est, exserit, fœtúmque magno conatu, quem parturientis etiam labor, qui fit contracto spiritu & depresso diaphragmate ac compressis abdominis musculis adiuuat, excludit; quæ actio *Partus* appellatur. *Partus quid. Partus differentia.*

Opus autem hoc admiratione dignissimum non vniforme semper est, sed & modo & tempore variat, & infans non semper eodem modo, nec eodem tempore in lucem prodit: vnde partus alius naturalis, alius non naturalis; alius legitimus, alius ellegitimus appellatur.

Partus naturalis. Partus naturalis est, cùm, vt modò dictum, fœtus iam grandior factus, & copiosiore alimento, ac liberiore spiritu indigens, è locorum istis angustiis exitum quærens sese conuoluit, & capite versus vteri orificium tendit, crura verò sursum, & manus ac brachia etiam sursum ad femora dirigit. Hoc enim situ, & dum capite primùm egreditur, reliquæ omnes partes facilè & sine impedimento sequuntur, cùm contrà, si corporis partes flexiles, pedes & manus, primò prodeant, variis suis motibus corporis reliqui exitum impedire possint. Hinc membrana, amnios dicta, rumpitur, & humor, qui toto gestationis tempore cumulatus fuit, effluit, viásque ad faciliorem partum humectat. Postea infans maiore impetu se mouens acetabula rumpit, & secundina ab acetabulis separatur, ac reliquæ membranæ rumpuntur, vnde sanguis in vteri cauitatem fluit, doloresque parturientem apprehendunt, & ipse infans exitum quærit, & vteri facultas expultrix insurgens infanti exitum quærenti subsidio venit, & vteri os dilatat, vt obstetrix digitum immittere possit; contrà fundum contrahit, fœtúmque expellit: quam actionem & diaphragmatis & musculorum abdominis, præsertim transuersorum, compressio adiuuat, atque ita dum hæc omnia rectè habent, infans sæpe per lubricas istas vias tanto impetu extruditur, vt decidere potiùs, quàm expelli videatur. Statuunt quidem hîc nonnulli, infantem marem facie ad matris anum, fœmellam verò facie ad matris pudenda conuersâ in lucem prodire, & quidem eâ de causâ, quod vtero contrarius illis situs erat, & quod (moralem caussam addunt) natura ab ipsis vitæ primordiis marium oculos ab obscœnis mulierum partibus abstinere voluerit. Verùm quotidiana experientia aliud testatur, quæ docet tam mares quàm fœminas frequentissimè facie ad podicem matris conuersâ nasci. Contrarium verò rarius fieri, exitúsque hic longè facilior est. Ideóque etiam hoc semper suadetur, vt in omni partu præternaturali in meliorem dirigendo hoc obseruetur, vt facies infantis matris dorso obuertatur. Quod opus sanè admiratione dignum & captu intellectus humani maius est, scribitque eâ de re ipse Galenus, 15. *de vsu part. cap.* 7. Alio extra partum tempore omni os vteri ita clauditur, vt ne specilli quidē cuspidem in matricis collum queas immittere, in partubus verò integrum animal illuc egreditur, & os vteri ita aperiunt, vt possit fœtibus facilem præbere exitum, idque nemo ignorat, sed quo pacto accidat, mirari possumus, intelligere non possumus. *Opus partus admirādum.*

Et admirationem auget, quod vterus ossibus vndique quasi circumuallatus, & parte anteriore pubis osse, posteriori osse sacro & coccyge, vtrinque verò ilium ossibus circumdatur, vt quomodo per has angustias fœtus exitum liberum tam facilè inueniat mirum sit. Et imprimis de ossibus pubis quæstio est inter Medicos, an illa tempore partus diuellantur. Tractat hanc quæstionem Andr. Laurentius, *lib.* 8. *anatom. in fine, quæst.* 33. vbi Hippocratis, *in fine libri de naturâ pueror.* & Pinæi sententiam & rationes pro affirmante parte affert, & refutare conatur; ipse verò diuulsionem hanc fieri posse negat ideo, quod ita illa vniantur, vt nullo impetu diuelli, & si deuellantur, nullo medio & glutine vniri possint. Aliquantulum tamen dehiscere posse concedit. Laurentium alij etiam sequuntur, qui coccygis os potius retrahi, quàm os pubis diuelli, & hinc puerperas non de osse pubis, sed coccyge & podice conqueri statuunt. *An ossa pubis in partu diuellantur.*

Mihi imprimis Adriani Spigelij sententia probatur, qui, *lib.* 1. *de corp. hum. fabric. cap.* 24. scribit, se ex plurimis obseruationibus edoctum esse, ossa pubis nec in omnibus hiscere, nec in nullâ, sed in illis tantùm, quæ partum habent difficilem & laboriosum, aut partes ad fœtus egressum necessarias angustias sunt nactæ: nec quoque ita à se diuidi, vt à se mutuò dehiscant, sed ligamento laxiore reddito, adeóque sequace ad extensionem nonnihil hiare. Fieri autem id posse faciliùs statuit, quòd cum maior ante partum ad illa membra generationi fœtúsque exitui dicata, tum in illis maximis doloribus in partu

difficili humorum affluxio, quâ partes illæ molliores redduntur & laxantur, fieri consueuit. Se enim sæpius vidisse, vasa illa, quę aliàs satis minuta sunt, dum in vtero non gestant, in eam accreuisse in grauidis magnitudinem, vt minimi digiti apicem ferè crassitie adæquatint. Non tamen ossa pubis duntaxat, sed & articulationem illam, quæ os sacrum cum ossibus ilium connectit, pro maiore minoreque difficultate, quam partus peperit, laxatam fuisse, se obseruasse scribit, atque hinc accidere, quod exacto parto labore graui, de doloribus circa os sacrum & pubem puerperæ nonnunquam conquerantur. Addit autem porrò, quemlibet experiri posse quàm promptum sit, vt hæc ligamenta laxentur, si ossa innominata adhuc sacro iuncta, & ligamentis suis inuestita accipiat, cartilagineque duorum pubis ossium abscissa, ipsa pubis ossa mutuò à se diuidat. Videbit enim protinus iuncturam illam laxari admodum posse. Id etiam obseruandum esse scribit, Ligamentum illud os sacrum innominatis alligans anteriore parte, quâ abdomen spectat, tenue satis esse, posteriore verò vastissimum, vt adeo affluentibus humoribus haud difficulter remitti queat, sicque anteriore parte ossa ilium à sacro hiscant, posterius autem coniuncta maneant. Et reueia ita sese rem habere, oculisque cerni posse illam dehiscentiam, se sæpe probasse scribit in publicis sectionibus fœminarũ ex difficili partu mortuarum, in quibus femur alterum sustulerit, viderítque os pubis illius lateris digiti ferè latitudine eminuisse, quod sine laxitate ligamentorum vtriusque articuli fieri non potuerit: ac simile accidisse, cum alterius lateris femur eleuaret.

Vasorum vmbilicaliũ & pulmonis post partum mutatio. Tandem etiam illud, quod partum sequitur superat humanum ingenium, vasorum vmbilicalium, item pulmonis & cordis in infante in lucem edito transmutatio, cõsideratione, curâ natura facta sit, omnino dignissima. De qua egregius locus est apud eundem Galenum, *alleg. lib. 15. de vsu part. cap. 6.* quem integrum adscribere libet. In fœtibus, *inquit*, vena caua in arteriam venosam est pertusa. Cum autem id vas venæ officium huic visceri præstaret, necesse fuit, alterum vas in arteriæ vsum transmutari: quocirca natura id quoque in magnam arteriam pertudit. Verùm, cum hic vasa aliquantum inter se distarent, aliud tertium vas exiguum, quod vtrumque coniungeret, effecit. In reliquis verò duobus, cum hæc quoque mutuo sese contingerent, velut foramen quoddam vtrique commune pertudit: tùm membranam quandam in eo, instar operculi, est machinata, quæ ad pulmonis vas facilè resupinaretur, quo sanguini à venâ cauâ impetu affluenti cederet quidem, prohiberet autem, ne sanguis rursum in venam cauam reuerteretur. Hæc quidem omnia naturæ opera sunt admiranda. Superat verò omnem admirationem prædicti foraminis haud ita multò pòst conglutinatio. Etenim, quamprimùm animans in lucem est editum, aut ante vnum, vel duos dies, in quibusdam verò ante quatuor, aut quinque, vel nonnunquam plures, membranam, quæ est ad foramen, coalescentem reperias, nondum tamen coaluisse. Cum autem animal perfectum fuerit, ætatéque iam floruerit, si locum ad vnguem densatum inspexeris, negabis fuisse aliquando tempus, in quo fuerit pertusus. Multò autem magis in iis, quæ adhuc vtero geruntur, aut in nuper genitis, membranam conspicatus, ad solam quidem radicem firmatam, reliquum verò totum corpus in vasorum cauitate pendulum, existimabis fieri non posse, vt ipsa vnquam perfectè coalescat. Corpora sanè neruosa & tenuia etiamsi quis repentè, atque vbi primùm fuerint diuisa, glutinare aggrediatur, voti compos non fit, neque magnopere cohærent, nedum si iam pridem fuerint perfecta. Atqui membrana illa tempore procedente omnino coalescit, non quod neruosa sit ac tenuis, neque quod motu perpetuo agitetur, impedita. Pari modo id vas, quod magnam arteriam venæ, quæ fertur ad pulmonem, connectit, cùm aliæ omnes animalis particulæ augeantur, non modò non augetur, verùm etiam tenuis semper effici conspicitur adeo, vt tempore procedente penitus tabescat, atque exiccetur. Quod igitur hæc omnia natura affabrè faciat, declarat singulorum vsus. Inuenire autem ipsius facultatem, quâ hæc effecit, humani ingenium captum superat. *Hæc Galenus.*

Partus non naturalis. Atque hic naturalis partus modus est. Non-naturalis verò est, qui ab hoc quocunque modo deflectit. Id quod variè accidere potest, vt postea dicetur.

Partus legitimus Deinde partus alius est legitimus, alius illegitimus: Legitimus est quo vtplurimum & ferè secundùm communem naturæ legem fœtus in lucem eduntur. *Illegitimus.* Illegitimus autem est, qui ante aut post illud partui statutum tempus accidit. Quò pertinet & abortus, de quo postea suo loco, & qui in specie partus illegitimus dicetur, de quo hoc capite aliquid agemus.

Tempus partus legitimi. Etsi verò, vt Aristoteles, *4. de gen. an. cap. 6.* scribit, in reliquis animalibus vnum est partus tempus, homini saltem multiplex, seu, vt *Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 5.* loquitur, cæteris animalibus statutum pariendi, & partus gerendi tempus est, homo toto anno & incerto gignitur spatio: tamen certi termini sunt, citra & vltra quos partus non est vitalis. Vt enim de abortu, de quo postea seorsim tractabitur, iam non dicam, ante septimum mensem vix partus vitalis est. *Quinto mense nati.* Refert quidem Montus, *anasceves morbor. lib. 4. cap. 41.* se nouisse Pincernam Christianissimi Regis Henrici, qui mense quinto natus erat, & in ætate iam consistente viuebat. Francisc. Vallesius, *de sacrâ philos. cap. 48.* suo seculo natam puellam quinquemestrem scribit, quæ plus quàm duodecim annos vixit. Et Cardanus, *contrad. lib. 1. tract. 3. contrad. 8.* narrat, se vidisse Mediolani virginem quandam, Claram nomine, quam diebus 168. post abortum masculi fœtus quadrimestris Venetiis mater pepererat; & aliam, quæ 170. die nata est, morbo perpetuo natalium iacturam attestante. *Sexto mense nati.* Puerum verò mense sexto natum bene vixisse Auicennas, *lib. 9. de nat. animal. cap. vlt.* refert. Et quemdam mense sexto natum, etsi primis diebus informis esset, tamen ad perfectam ætatem peruenisse scribit Cardanus, *loco allegato*. Verùm talia rara sunt, & infantes, qui tam maturè eduntur, raro vitales, aut sani sunt. Errant etiam sæpe matres in tempore partus computando.

Septimo mense nati. Septimo mẽse natus & vitalis & legitimus habetur, de quo Hippocrates, περὶ ἀρχῶν: παιδίον ἑπτάμηνον γόνον γινόμενον λόγῳ γεγένηται: *Puer septimestri partu natus, & pro ratione natus est, & vixit.* Hippocratisque sententiam & Galenus & alij Medici, ac ICti sequuntur. Anticipatio autem ista partus fieri creditur, ob facultatis robur & materiam formationi aptam & probam, quibus concurrentibus formatio citò absoluitur, & partus acceleratur. Plerumque tamen debilis est infans septimo mense natus, quia formationem absolutam nimis citò partus sequitur; & propterea etiam qui initio mensis septimi nascuntur, plerumque moriuntur, aut certè valdè debiles sunt; qui verò circa finem mensis septimi nascuntur, seu dierum, vt Hippocrates definit, 210. viuaciores & vegetiores sunt.

Octauo mense nati. De octauo verò mense editis scribit Hippocrates *libro* περὶ ἀρχῶν: Ὀκτάμηνον δὲ γινόμενον οὐδὲν βιοῖ πώποτε. *Octauo mense editus nullus vnquam viuit*, & partus ducentorum quadraginta dierum οὐκ ἔστι, καὶ ἔστι, *non est, & est*, id est, apparet quidem post ortum, sed nequaquam est, quia statim vitâ excedit. Rationemque addit,

addit, *libro de octimestri partu*, quod δυοῖν ἐφεξῆς κακοπαθείας φορὰς, duas continenter consequentes afflictiones ferre non possit. Cùm enim septimo mense, ob conatum exeundi debilitetur infans, sequentes partus labores mox ferre non posse putat, sed octauo mense ipsi quiescendum esse, vt vires instaurentur. Assentiuntur Hippocrati Pythagorici & Arithemitici, qui numeros pares, inter quos octauus, pro imperfectis & infoecundis habent, & septenarium numerum perfectionis, & vt Cicero nominat, omnium rerum Nodum appellant, & propterea tum primum partum viralem edi statuunt. Adstipulantur & Astrologi, & suas causas ex astris afferunt, quas suo loco relinquimus, de iis tamen postea aliquid dicemus.

Illud non prætereundum videtur, obseruatum esse, quosdam & mense octauo, & quidem vitales genitos fuisse, & quod in Ægypto hoc factum fuerit, & Vestiliam Cæsoniani Caij Principis Coniugem octauo mense peperit, Plinius, *nat. hist. lib. 7. cap. 5.* refert, & ex Varrone Gellius, *Noct. Att. lib. 3. cap. 16.* nonnunquam octauo mense partum editum esse scribit. Et Cardanus, *lib. 1. tract. 3. contrad.* 8. quendam nobilem duos habere octimestres filios narrat. Idem, *in comm. ad libr. Hippocrat. de sept. partu*, duos filios Cardinalis Sfondrati, & ipsum Cardinalem Sfondratum octauo mense natum esse. Neque etiam certum, an foetus naturaliter septimo mense ad exitum moueatur. Etsi enim tum perfectionis principium accipiat: non omnes tamen τελειογονίαν, vt Aristoteles, 4. *de gen. animal. c. 4. & 6.* appellat, vltimam & absolutā perfectionē accipiunt, cùm nonnulli hoc mense inscissis meatibus prodeant, vt Aristot. 7. *de hist. animal. c* 4. testatur. Neque grauidarū testimonio cōfirmatur, quod mense septimo maior, quàm alio tempore, motus foetus fiat. Et infantem octauo mense natum Florentiæ triennium vixisse, Marsilius Ficinus, *lib. 3. de vitâ cœlitus comp.* scribit. Canendum tamen hîc ne foeminarum relatione Medici decipiantur; cùm interdum putent, se mense octauo parere, cùm reuera nono pariant, & de primâ feminis conceptione incertæ sint; præsertim cùm quibusdam secundo post conceptionem mense sanguis menstruus fluat, quæ propterea vno mense ante, quàm putant, conceperunt.

Nono & decimo mense nati. Maximè autem legitimum pariendi tempus, & quo plærique foetus in lucem eduntur, est mensis nonus & decimus, à die decimo quinto noni mensis ad diem decimum quintum decimi mensis. Tum enim τελειογονίαν foetus assecutus est, & vberioris alimenti & liberioris respirationis desiderio ad exitum properat, de quo Hippocrates, *lib. de natur. puer.* ἐν δέκα μησὶ γίνεται πάντα τὰ μακρότατον, *In decem mensibus, quod longissimum est, nascitur foetus.* Vnde etiam quia in decimo mense vsque ad medium, immò ad finem eius plerique nascuntur, decimus mensis pro naturalis partus termino à pluribus habetur. Atque hinc Salomon Regum sapientissimus, *libr. Sapient. cap.* 8. scribit: *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui puer factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis.* Et Menander: γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος, *Mulier decimestris parit*, & Virgilius: *Matri longa decem tulerunt fastidia menses*; quod, vt Phauorinus apud Gellium, *lib.* 13. *cap.* 16. de anno loquitur de mense decimo non confecto, sed affecto intelligendum.

Annonus vel decimus mēsis magis legitimus sit. Neque opus esse puto hîc multum disputare, vter mensis magis frequenter nascendi terminus sit, nonus ne, an decimus. Etsi foeminarum vulgò opinio est, nono frequentiores partus fieri; contra Plato, 5. *de republ.* & Aristot. 7. *de hist. animal. cap.* 4. aliique docti viri, vt ex allegatis modò locis patet, vtplurimum partum legitimum decimo mense fieri statuunt: tamen sciendum, non ita strictis terminis partus tempus adstringendum esse, cùm, vt dictum, à noni medio, imò & initio, ad decimi medium, imò etiam decimi finem hic pateat, & prout vegetior vel debilior foetus est, mas vel foemina, ita etiam intra hos terminos citius vel tardius edatur. Et quamuis Poëtæ frequenter, vbi de conceptione & partu loquuntur, annui spatij mentionem faciunt: tamen, vt rectè Phauorinus apud Gellium id explicat, id de anno affecto & non confecto intelligendum est, sensusque est, partum futurum, antequam annus ad finem sit peruenturus, quod vel clarè versus Homeri, quibus Neptunus Nympham alloquitur, testantur:

Χαῖρε γυνὴ φιλότητι, περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ
τέξεις ἀγλαὰ τέκνα.

περιπλομένου, voluente anno, seu dum voluitur, & antequam ad finem peruenier.

Vndecimo & duodecimo nati. Post decimum verò mensem foetui grandiori rarò & alimentum, & spiritus ac locus in vtero sufficit. Gellius equidem, *noct. Attic libr. 3. cap. 16.* qui hac de re videatur, & M. Varrone refert, etiam vndecimo mense nasci posse hominem. Et Plinius, *lib. 7. cap. 5.* Vestiliam Suillium Ruffum vndecimo mense edidisse. Cardanus, *lib. 1. tract. 3. cont.* 8. scribit: Petrum Aponensem, Conciliatorem dictum, fuisse vndecimestrem. Et Amat. Lusitanus, *cent.* 1. *curat.* 27. foeminam quandam post decem menses & vndecimi tres dies filium peperisse scribit. Plinius *allegato loco* è Massurio refert, L. Papyrium Prætorem secundo hærede lege agente binorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater tredecim mēsibus partum se tulisse diceret. Imò etiam decimo quarto & decimo quinto quosdam editos fuisse, nonnulli referunt. Et ipso, quo hæc scribo tempore, vt supra dictum, *de vagitu vterino*, foemina hîc est, quæ vndecim menses foetum gestauit, & postea peperit, & quod mirum, quem ipsa & maritus ante partum aliquoties plorantem audiuerunt. Immò retulit mihi Vir Clariss. & Excellentiss. Dn. D. Dauid Faber, Sereniss. Elect. Saxon. Archiatrus, Collega & amicus meus honorandus, Monspelii, cum ibi Medicinæ operam daret, Collegium Medicum eo loci consultationem instituisse de valetudine foeminæ cuiusdam nobilissimæ, quæ cùm antea legitimo tempore peperisset, vltimos duos partus, alterum decimo, alterum vigesimo mense edidit. Varias autem eâ de re fuisse Medicorum sententias. Nonnullos quidem in eâ fuisse opinione, foeminæ huius relationi fidem habendam non esse; alios non esse certa homini pariendi tempora; alios, & quidem maximè probabiliter statuisse, etsi sint homini certa pariendi tempora, tamen vt in aliis actionibus variæ mutationes, variique errores accidunt, & hinc etiam crises, quæ certa tempora habent, variæ fiunt, pro agentis & patientis variâ dispositione & constitutione: ita etiam in partu, quem crisibus comparat Hippocrates, *libr. de septimestri partu*, idem fieri posse, ob varia, quæ gestationis tempore ipsi acciderunt symptomata, deiectam appetentiam, frequentissimas lipothymias, superfluum singulis mensibus sanguinis fluxum, quibus alimentum foetui subtractum fuit, eiusque vires deiectæ, quibus destitutus egressum ex vtero legitimo tempore conari non potuit.

Sed hæc rariora sunt, neque pro lege naturæ habenda. Et cum septem dierum quadragenariis decimus mensis absoluatur, vt Hippocrates, *in libr. de octimestri partu*, tradit, & foetus tùm sit perfectissimus, vt edatur, paratus est; si verò partus longiore tempore protrahatur, indicium est vires & matris & foetus esse debiles, calorémque natiuum torpere, atque expulsricem languere, vnde plerumque tales partus debiles sunt.

Huius autem varietatis caussa procul dubio est *Varij temporis* forma

Partus causa. formationis & perfectionis varietas, quæ pro facultatis robore & debilitate non eodem semper tempore absoluitur. Vt enim in lucem editi alij subitò incrementum sumunt, alij ob morbosam constitutionem augentur: ita in fœtu etiam, si facultas formatrix fortis sit, formatio citius absoluitur, & partus citius sequitur: si debilis, & formationis & partus tempus protrahitur.

Atque hæc antiqua & vulgata, ac ab Hippocrate desumta de partus tempore sententia est, quam Medici ferè omnes sequuntur & explicant, etsi in explicando in quibusdam variant, vt passim apud Medicos, imprimis Horatium Augenium, qui ex professo, *in libris de partu humano*, vt & Nancelium, *de analogiâ Microcosmi & Macrocosm. lib. 7. part. 4.* & Roderic. à Castro, *de morb. mulier. libr. 4.* & alios plures videre est.

Pauli Zacchiæ de partus tempore sententia. Ab omnibus verò dissentit, & nouam opinionem proponit Paulus Zacchias, Medicus Romanus, *in quæstionib. Medico-Legalib. libr. 1.* quæ hîc prætereunda non videtur. Atque vt, quæ ille prolixè hac de re disserit, & à Lectore videri possunt, paucis comprehendam, primò ille hoc improbat, quod ab Hippocrate sumtum Plato, *5. de repub.* Aristoteles, *7. de histor. animal. cap. 4. & 4. de gen. animal. cap. 6. & problem. sect. 10. problemate* 30. Galenus, Plinius, *libr. 7. nat. hist. cap. 5.* Gellius, *libr. 3. noct. Attic. cap. 16.* & qui sequuntur Medici, Philosophi & ICti approbant,

Homo an habeat certum nascendi tempus? Hominem non vt cætera animalia, certum nascendi terminum habere, sed varium, vt & septimo, & octauo, & nono & decimo, & vndecimo, vt dictum, mense, quidam nascantur. Ipse verò contra statuit,

Nonus & decimus mensis legitimum pariendi tempus. Hominem quoad nascendi tempus nullum peculiare ab aliis animalibus, sed veluti reliqua determinatum habere, certâ tamen latitudine comprehensum, idque esse nonum & decimum mensem. Probat autem hanc sententiam suam hisce rationibus, quæ firmiores videntur: prima est, quod si plures essent nascendi termini, iique naturales, qui in iis eduntur, æquè vitales & sani esse deberent, ac qui nono vel decimo eduntur. Verùm restatur experiētia, eos, qui nono vel decimo mense eduntur, plerosque esse vitales, & contra septimestres paucos esse vitales, etsi sint debiles; octimestres verò ex sententiâ Hippocratis nullo modo, aut certè rarissimè viuere. Secundò cùm in vnoquoque genere eorum, quę à naturâ sunt, necesse sit dare, quod perfectum est; & consentientibus Medicis terminus pariendi maximè legitimus, sit mensis nonus & decimus, legitimi esse non possunt septimus, octauus, vndecimus, qui ab eo longè absunt. Tertiò cum natura nihil ἀλόγως, nihil frustra, nihil casu agat, si hominem possit in Vtero septimo mense perficere, cur plerumque illam absolutionem & perfectionem ad decimum differret?

Reliqui menses omnes illegitimi. Secundò ergo statuit, cùm nonus & decimus mensis sint legitimus pariendi terminus, quicunque alio tempore nascantur, omnes, ob caussam aliquam præter naturam, ita nasci; & qui septimo vel octauo mense nascuntur, differre ab abortiuis aliis, qui ante septimum mensem accidunt, nisi quod illi adhuc à suâ perfectione magis absint, & propterea debiliores sint, hi verò, qui septimo & octauo mense nascuntur, à perfectione minùs absint, & propterea validiores

Cur septimestres aliquando sint vitales. & robustiores sint; & ideo possibile esse aliquando, vt superatâ caussâ morbificâ, propter quam ante tempus editi sunt, viuant, licèt plerumque imbecilles sint, valetudinariam vitam agant, & minùs diuturnam. Confirmat ista suâ experientiâ, refertque, se nouisse duos septimestri partu editos, quorum prior, cùm natus coronalem suturam mirè hiantem habuit, ventrem verò adeo pellucidum, vt interiora omnia intuentibus parerent, crura verò tam imbecilla, vt maior factus nunquam stare potuerit, & iam triginta annis maior morbis valdè obnoxius sit, & neque deambulare, neque erectus stare possit: alter verò puer, qui iam quinquennis sit, ab vtero progrediens auriculas ab osse temporum mirum in modum diuulsas habebat, anum verò adeò patentem, vt crassiorem pollicem admitteret, futuras præterea hiantes.

Cur homo magis variè, quàm alia animalia, nascendi tempus habeat. Quod autem homo tempore illegitimo sæpius nascatur, quàm alia animalia, causam esse statuit, quod homo, vt aliàs pluribus morbis, quàm alia animalia, est obnoxius: ita etiam in vtero ferendo plura pariatur incommoda, quàm illa: siquidem illa rarò, & non nisi in principio abortiunt; homo verò sæpiùs & omni tempore abortit, & eadem quoque de caussâ septimo & octauo mense parit. Itaque statuit, si ante nonum mensem fiat, non naturale & legitimum id tempus esse, sed à caussâ præternaturali partum hunc prouenire, neque hominem ante nonum mensem eam perfectionem & τελειογονίαν, quâ ad viuendum & ad bene viuendum aptus fit, acquirere in Vtero posse, quacunque etiam sit temperaturâ præditus.

Rationes autem quæ vulgò afferuntur ad probandum, aliam hominis, aliam brutorum in tempore partus esse rationem, pluribus, *alleg. loco tit. 2. quæst. 1.* examinat, quæ breuitatis studio hîc prætermitto, & res plana esse videtur. Siue enim ad temperamentorum varietatem, & diuersam corporum dispositionem, siue vteri variam in variis indiuiduis constitutionem, siue ad varium & incertum coëundi tempus in hominibus caussa referatur, eadem omnia etiam in brutis reperiuntur, quæ tamen certum, etsi cum latitudine aliquâ pariendi tempus habent.

Septimestris partus non est legitimus. In specie & tertiò cum Lalamantio, *in comment. in lib. 2. de dieb. criticis*, contra Hippocratem & Galen. statuit, septimestrem partum non esse legitimum, nec, pro ratione, vt loquitur Hippocrates, id est, naturaliter & secundùm naturæ cōmunem cursum nasci, sed penè abortiuum esse; idque probat primò eo, quod hoc tempore nati semper imperfecti & imbecilles sunt, & vtplurimum intereunt, & vel capitis commissuris hiantibus, vel aurium meatibus obtusis, aut nimis patentibus, vel hærentibus inter se manuum pedúmque digitis, podice etiam vel nimis amplo & adaperto, vel nullo modo reserato, ossibus inter se disiunctis, vel adeo tenellis, vt nullam debitam duritiem habeant, nascuntur, viuentes autem vitâ breui donati sunt, neque omnes ætates percurrunt, aut eas ætates quidem breuissimè peragunt, & quàm citissimè senescunt, & licèt ad quinquagesimum vel sexagesimum annum perueniant, tamen valetudinarij sunt, & morbis obnoxiam vitam agunt, quod nec Hippocrates, nec Aristoteles, *7. de hist. animal.* diffitentur, & ipsa experientia docet: quod à naturâ esse non potest, à quâ cuilibet animali perfectè & suo tempore nasci datum est, quod si anticipetur, id præter naturæ intentionem est.

Secundò cùm partus naturalis ob defectum alimenti fiat, cum fœtus tam magnus & vegetus est, vt ei sufficiens alimentum in vtero denegetur; qui verò septimo mense nascuntur, non satis perfecti sint, & debiles ac minimè vegeti: non ob alimenti defectum naturalem, sed ob aliam caussam præternaturaliter eo tempore nascantur.

Tertiò fœminæ multos liberos omnes ferè nonimestres pariunt, nullos aut certè paucissimos septimestres pariunt. Ideóque illi solùm secundùm naturam nascuntur, hi præter naturam, neque id à natura intenditur, sed à caussâ præternaturali prouenit.

Octimestris partus. Quartò octimestrem partum quod attinet, etsi Hippocrates & eum secuti Aristoteles, *7. de hist. anim. cap. 4* Plinius, *nat. hist. anim. cap. 7.* & omnes postea Medici eum non pro legitimo & vitali, sed penè pro mortuo habeant: ipse octimestrem ex suâ naturâ esse magis

magis vitalem statuit septimestri, etiamsi ex accidenti contingat, vt difficilius viuat ille, quàm hic; idque ideò, quod septimestris magis à perfectione & ordinario ac statuto pariendi tempore, quod mensis nonus & decimus est, abest & distat, & propterea etiam octimestris maius robur habet, & solidiora mébra ac magis formata & calorem vegetiorem.

Fundamentum autem vulgatæ opinionis quod attinet, asseritur vulgò, partum septimi mensis ideo magis vitalem esse, quàm octaui, quia infans septimo mense iam omnem perfectionem habeat, ideoque & alimentum copiosius & liberiorem respirationem appetere,& propterea exitum affectare,quem si inueniat viuere, sin minùs, à labore illo debilitatum, eum sequenti mense malè habere, & proinde quadraginta dies requirere, vt vires colligat, atque ideo nono mense demum viribus recollectis vitalem edi, si verò viribus nondum instauratis octauo mense edatur, vitalem non esse. Verùm diximus supra iam de mense septimo & octauo, dubium esse, quod præsupponitur de motu illo insigni, qui fiat mense septimo,quo fœtus exitum quærat, idque grauidarum testimonio destituitur. Fœtus quidem post dimidium gestationis tempus, vbi iam validior est, moueri incipit, sed motus is singulis mensibus accidit, non solùm septimo; neque tantus est, vt inde vires debilitari possint, neque talis, qualis accidit, cum fœtus exitum parat, quíque grauidis dolorem quasi parturientium parit. Neque etiam plerumque fœtus, vt antea dictum, septimo mense ita perfectus & omnibus numeris absolutus est, vt exitum quærere debeat. Et si esset, non sine damno partus ad mensem nonum differri posset, & qui iam septimo mense satis alimenti & respirationem satis liberam non habuisset, octauo iam grandior factus ob vtriusque defectum magis periclitaretur & debilitaretur, & ita nono mense ad partum non vegetior esset, quàm octauo, sed debilior.

Atque hæc, quæ è P. Zacchiâ breuiter attuli, satis vero consentanea sunt, & probabiliter dicuntur. Cum enim inter mille infantes, qui in lucem eduntur, vix vnus vel alter septimo vel octauo mense nascatur,sed reliqui omnes nono aut decimo, non videtur partus septimi & octaui mensis pro planè legitimis habendos, & quod tam maturè eduntur, id ob caussam aliquam præternaturalem fieri; quam si ob naturæ robur infans editus vincat, vitalem esse per accidens, etsi plerumque tales *νοσηροὶ* sint,vel breuis vitæ. Potestque & istud, quæ de varietate partus humani dicuntur, suspectum reddere, quod in computandi partus tempore fœminæ sæpe errant, dum ipsas verum conceptionis tempus latet. Cum enim reliqua animalia pleraque stata & certa congressus tempora habeant, homo solus omnibus anni diebus & quibuslibet diei ac noctis horis coire solet; vnde cum fœmina sæpe concubitu vtuntur, non semper satis certò sciunt, à quo conceperint.

Cur septimo mense nati magis vitales sint, quàm octauo nati. Hoc saltem explicationem adhuc desiderat, quî fiat, quod septimo mense nati magis vitales sint, quàm octauo mense nati. Cum enim, vt hactenus dictum, octauo mense nati diutius in vtero morentur, & propterea quoque maiorem perfectionem acquirant, quàm septimestres, vegetiores etiam & magis vitales esse deberent. Contrarium tamen ferè omnes Medici docent, & ipsa experientia id testatur. Caussam illam à motu, qui per se septimo mense accidat, & infantem debilem reddat, sumtam non sufficere antea dictum est. Paulus Zacchias, *lib.* 1. *tit.* 2. *quæst.* 4. hanc caussam reddit Quantò, *inquit*, tenerior & recentior fœtus est, eò facilius à morbificâ causâ lædi potest; quò verò fortior est, eò magis morbificæ caussæ resistit, & non nisi à forti causâ læditur. Cùm verò & qui septimo & qui octauo mense nascitur infans, vterque non planè legitimo tempore nascatur, & ob caussam morbificam partus anticipetur, putat, septimestrem fœtum,quia debilior,leui etiam caussæ cedere, octimestrem verò, quia fortior, non nisi cum magnâ difficultate cedere,diutiusque cum morbo luctari, & ex eâ pugna debilitari eius vires, & neque partus labores, neque externi aëris iniurias tolerare, neque vires recolligere posse, atque ita necessariò interire. Verùm præsupponitur hîc, non probari, caussam, quæ naturam ad partum intempestiuum stimulat,semper maiorem esse octauo mense, quàm septimo, quam si quis in puerperis, quæ tale quid patiuntur, inquirat & consideret, rem semper ita sese habere non inueniet. Deinde fieri potest, vt fœmina aliqua febre tertianâ, vel alio morbo chronico laboret, quæ septimo, octauo, nono & decimo mense easdem vires habeat, ipsa postea pariat, minus tamen ea periclitabitur, si nono vel decimo mense & legitimo tempore pariat, magis si septimo, omnium maximè si octauo. Ergo alia adhuc caussa quærenda videtur.

Cùm verò inferiora hæc gubernentur à cœlestibus, non absurdum videtur, etiam hîc, vbi aliæ firmæ rationes non suppetunt, ad astrorum vires & motus confugere; modò probabile aliquid afferatur. Vulgò quidemAstrologi quidam hanc huius rei caussam reddunt: Quamprimum concipitur fœtus, primo mense ei Saturnum dominari dicunt, secundo Iouem, tertio Martem, quarto Solem, quinto Venerem,sexto Mercurium, septimo Lunam. Si igitur periodo istâ Planetarum peractâ, fœtus iam absolutus in lucem prodeat, vitalem esse dicunt. Si verò debilis sit, vt octauum mensem exspectare cogatur, Saturni octauo mense iterum dominantis maleficas vires experiri, caloremque eius minui, & si edatur, ideo vitalem non esse.

Verùm ista sine omni ratione ita ponuntur: neque vllâ ratione probatur, cur fœtui concepto Saturnus primo mense, & hinc reliqui, ac Luna vltimo dominari debeat. Probabilius esset, si Lunæ primi mensis dominium daretur,vltimi Saturno.Nos iis fundamentis insistemus, quæ in Institutionibus, *de dieb. Criticis*, posuimus. Dictum autem est ibi, dies Criticos à Lunâ gubernari, breuiumque morborum terminationes à Lunâ, longiorum à Sole dependere. Cum verò partus aliquo modo crisibus respondeat, etiam ex mente Hippocratis, *lib. de septimest. partu*, ita scribentis, *Mulierum & fœtuum conceptiones & partus eodem tempore indicantur, quo & morbi & sanitas & mors cunctis mortalibus: omnia autem istorum alia mensibus; alia diebus euenire videntur*: omnino partus caussa, cùm gestatio fœtus ferè annum duret, in motu Solis mihi quærenda videtur. Etsi autem septenarij numeri magna est dignitas, creauitque Deus omnia in mensurâ, numero & pondere: numeri tamen quatenus numeri id non præstant, sed Creator sapientissimus numeris motus quosdam adiunxit, sicut certum est, Lunæ mutationes & motus varietates per septimanas fieri, & hinc acutorum morborum motus & crises pendere. Quapropter si in Solis annuo motu caussa quærenda est, vix commodior inuenietur, quàm in Triplicitatibus dictis. Cùm enim Sol singulis mensibus signum vnum peragret, solo mense quarto & octauo ad signa eiusdem triplicitatis peruenit,qui propterea etiam grauidis plerumque grauissimi esse solent. Nam cùm ob mensium retentionem in omnibus grauidis quædam in corpore in præternaturalem mutatio fiat, alteratur illa & corrigitur, vbi Sol ad signa alterius triplicitatis peruenerit, quod fit exactò mense primo, secundo, tertio, quinto, sexto, septimo, nono, decimo. Augebitur solùm mense quarto & octauo. Hæc mea coniectura est, quam nulli pro demonstratione obtrudo. Statuat hîc quisque quod volet, modò eorum, quæ fiunt, caussas reddere possit.

CAPVT II.

De Abortu.

VErùm vt iam ad ipsum partum accedamus, & Symptomata, quæ circa partum accidunt, recenseamus, primò occurrit Abortus, Hippocrati ἀποφθορὰ, φθορὰ, & ἄμβλωσις, aliàs etiam ἐκτρωσμὸς, quod Symptoma, vt ipsum nomen indicat, (abortus enim quasi non ortum, vel frustra ortum significat) est fœtus nondum perfecti, neque vitalis, ante legitimum partûs tempus exclusio. Si enim primis statim diebus antequam aliqua formatio apparet, semen liquoris formâ effundatur, ἔκρυσιν, non ἐκτρωσμὸν appellant.

Conceptus quo tempore fiat. Tempus autem illud, post quod abortus dicendus sit, Aristoteles, 7. *de histor. animal. cap.* 3. Septimi diei spatio definit, quod procul dubio sumsit ex Hippocrate, qui *libr. de carnibus*, genituram vtero acceptam in septimo die habere quæcunque corpus habere decet, & abortum hoc tempore factum in aquam iniectum omnia diligenter inspicienti omnium partium rudimenta exhibere docet. E quo loco nonnulli, sed satis imperitè, concludere conantur, conceptum demum septimo die fieri. Hoc quidem rectè Aristoteles dixit, *loco allegato*, si semen in septimum diem permanserit, conceptum iam esse: sed naturam isto septem dierum spatio otiosam fuisse inde non probatur. Et ista de conceptu demum septimo die opinio Gentilium impio dogmati occasionem præbuit, quod proposuit Aristoteles, *politic. cap.* 16. dum scribit. Ἐὰν δ' ἤ τισι γίγνηται παρὰ ταῦτα συνδυασθέντων πρὶν αἴσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωὴν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν. τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μὴ, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται. id est, *quod si quibus inter se copulatis & congressis plures liberi, quàm definitum sit, nascantur prius quàm sensus & vitam inferatur, abortus est fœtui inferendus. Quid enim pium ac religiosum sit, quid non sensu ac vitâ circumscriptum & definitum erit.* Agnouit Aristoteles, μὴ ὅσιον, id est, impium esse, id quod viuit & sentit, perdere: sed si vt verba eius plurimi interpretantur, demum post septimum diem id fieri statuit, malè sensit. Etenim si vtrumque semen sit fœcundum, & vterus bene dispositus, eo ipso momento, quo semen vtrumque in vtero recipitur & miscetur, anima in eo latens modo otiosa est, sed vires suas statim exserit, & quod sui officij est expedit; & proinde id, quod tum conceptum est, eiicere & perdere velle, impium est. Et cum, vt Hippocrates rectè docet, septimo die conceptus habeat quæcunque habere decet, à quo, quæso, prioribus illis diebus illarum partium formatio facta est, si nulla vita adfuit? Itaque malo hîc cum Macrobio, *lib.* 1. *in somn. Scipion. cap.* 6. sentire, qui scribit: *Semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in vitam pronunciatur.* Et paulò post: *Conceptum, quem quisquis vltra septem horas sustinuerit, esse ad vitam creatum.*

Paulus Zacchias quidem etiam fœtum mortuum, etiãsi iusto tẽpore edatur, abortũ dicendum esse putat. Verùm caussa nulla est si fœtus iam perfectus vel paulo ante debitum partus tẽpus, vel in ipso partu moriatur, cur non verus, etsi fœtus mortui partus sit dicendus. Abortus enim propriè dictus is saltem partus est, qui ante legitimum tempus accidit, & à causâ aliquâ violentâ naturam ad immaturam expulsionem stimulante: si verò natura spontè statuto tempore ad expellendum insurgat, abortus non est. *Abortus quo tempore fiat.* Et quidem si strictè rem æstimare velimus etiam septimo & octauo mense editi abortiui dici possent; tamen quia interdum, si fœtus vegetior sit, & caussam morbificam, ob quam maturius editur, & aëris & partus iniurias vincit: Ii propriè abortiui dicendi sunt, qui ante septimum eduntur. Etsi enim quidam quinto & sexto mense nati perhibeantur, qui vitales fuerint: tamen id communi Naturæ legi derogare non debet.

Differentia. Et sunt aliquæ Abortus, temporis & magnitudinis fœtus ratione, differentiæ. Aliquando enim quod eiicitur paruum planè est, & globosum, instar vuæ acini, & in eo caput, brachium, crura, caput à trunco vix discerni possunt, quale quidem primis statim diebus eiicitur; interdum quod eiicitur, digiti longitudinem æquat, & membra omnia distingui possunt: interdum spithamæ longitudine fœtus imperfectus eiicitur: interdum abortiuum non multum à perfectione abest.

Caussæ.

Proxima Abortus caussa est Facultas expultrix ad expellendum irritata. Retentrix equidem in abortu etiam læditur, proxima tamen abortus caussa non est. Quandoque enim primò quidem læditur, vt fœtum retinere non possit, verùm læsa expultricem stimulat; quæ proxima abortus caussa est. Quandoque verò Expultrix primò læditur, postea verò Retentrix ex accidenti læditur, quatenus expultrici cedere cogitur.

Expultricem autem irritari vel offendi Galenus, 3. *de fac. nat.* 12. tribus de caussis docet, ob molem, aut pondus aliquod, aut morsum. Verùm caussæ multò plures sunt, quæ tamen ab authoribus plerisque valdè confusè traduntur. Vt eas, quantum fieri potest, clarè & ordine proponamus, duæ diuisiones proponendæ sunt; vna continet modos caussarum, quæ expultricem stimulare valent; altera per omnia caussarum internarum & externarum ac euidentium genera hos modos scrutatur.

Prima caussarum diuisio, & modi caussarum. Primam diuisionem quod attinet, Expultrix vteri irritatur vel à fœtu ipso, qui etsi ipsa grauida vel vterus eius nullo modo laboret, nec vllus à grauidâ error committatur, neque ea ab vllâ caussâ externâ vel euidente lædatur, nihilominus tamen abortus sequitur, & fœtus spontè exitum quærit, expultricémque vteri irritat. Quod accidit, si fœtus debilis sit, & vel à parẽtũ vitioso semine aut sanguine in ipsâ conceptione debilẽ constitutionem corporis cõtraxerit, vel postea in vtero debilitatus, vel etiã planè mortuus fuerit Si enim debilior fœtus sit, aut molestiam aliquam percipiat, inquietus sit, & se variè agitat, inde etiam expultricem vteri stimulat. Si verò emoriatur planè, vt inutile pondus vterum grauat, tetrósque vapores & tandem quoque saniem de se emittit, quibus omnibus vterus ad expellendum stimulatur. *Debilitatis infantis caussa.* Debilitatur autem fœtus, primò, dum idoneum alimentum non habet, idque vel quantitate vel qualitate peccans.

Quantitate alimentum peccat, dum vel copiâ eius fœtus obruitur & quasi suffocatur, vel contra quacunque de caussâ alimentum fœtui subtrahitur. Alimentũ fœtui subtrahunt inedia & à cibo abstinentia seu voluntaria seu coacta, quò pertinet & appetitus deiectus, cùm grauidæ omnem cibum reiiciunt; tenuis diæta in morbis acutis immodica sanguinis euacuatio vel spõtanea per vterũ, nares, hæmorrhoïdes & alia loca quæcunque venis in iis quocunque modo apertis. Vnde Hippocrates, 5. *aph.* 30. *Mulier in vtero ferens sectâ venâ abortit, eóque magis, si sit fœtus grandior.* Idem præstat alui profluuium, vt docet Hippocrates, 5. *aphor.* 34. *Mulieri vterum gerenti si aluus multùm fluat, periculum est, ne abortiat.* Item lac, si sanguis qui ad vterum ac fœtum alendum ferri debebat, ad mammas fertur, præsertim dum adhuc partus tempus longius distat. Huc referenda est summa totius corporis gracilitas, in quâ tantum sanguinis non suppetit, vt corpori matris multò minus etiam fœtui alendo sufficiat, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 44. *Quæ præter naturam*

tenues vterum gerunt, abortiunt, donec habitiores euaserint.

Qualitate alimentum peccat; dum alimentum vitiosum fœtui suppeditatur, quod fit, si mater est cacochymica, vel morbo aliquo totius corporis aut vteri laborat. Deinde debilis fœtus redditur, vel etiam emoritur, ob morbos & intemperies insignes totius corporis vel vteri, ob externas & euidentes caussas, quales sunt, purgantia maligna & venenata medicamenta, vel à matre sumpta, vel vtero apposita, quæ ipsi communicari possunt. Tertiò omnes motus violenti corporis, quæ ipsi vim inferre possunt, item lapsus, percussio, tonitrui & bombardarum fragores, terror, ira, timor, frigidi aëris admissio, fœtores & candelarum extinctarum fumus, & si quæ sunt similes;

Deinde etsi fœtus sit saluus, nihilominus vtero aliquid accidere potest, quod ipsum ad eiiciendum fœtum stimulet; & quædam hoc faciunt proximè & immediatè, quædam mediante retentrice læsâ. Immediatè & proximè vterum ad expulsionem stimulant, morbi & dolores partium vicinarum, fluxus alui, dysenteria, tenesmus, moles fœtus maior, quàm vt angustia vteri ferre possit, inflammationes, tumores, vlcera, vulnera, grauia symptomata, lapsus, percussio, corporisque motus vehementes, animi affectus, qui spiritus & humores commouent, candelarum extinctarum fœtor, purgantia medicamenta, vel alia venenata sumpta, vel extra adhibita, Venus frequens & nimia. Mediante verò retentrice læsa expultrix læditur, dum retentrix ita læditur, vt fœtum amplius retinere non possit, sed quasi sponte excidere permittat. Tum enim expultrix in consensum trahitur, ipsumque fœtum, quem retentrix non amplius continet, excutit. Debilitatur autem retentrix vteri ob morbos vel totius corporis, aut partium vicinarum, quibus vterus in consensum trahitur, quales sunt febres acutæ, & longæ, vel ipsius vteri morbi, vt inflammationes & erysipelas, vteri internæ superficiei læuitas à pituitoso & viscido humore proueniens, orificii vteri laxitas, caussæ externæ violentæ, quæ ligamenta, quibus vterus fœtui cohæret, rumpere possunt,

Caussæ interna. Atque hîc modi caussarum sunt, quibus expultrix ad fœtum intempestiuè excludendum excitatur, quos iam per omnia caussarum internarum ac externarum & euidentium genera videbimus. Hoc principiò monendum, caussas quasdam non vno modo, sed pluribus ad abortum excitandum facere posse, vt iam patebit. Internæ caussæ sunt primò morbi totius corporis, siue ij sint acuti, siue remissi & diuturni, quorum vis ad vterum pertingit & fœtum debilitat. Nam in febribus seu acutis seu intermittentibus, & vtero ipsi intemperies illa communicatur, ob quam & fœtum nec rectè retinet, nec fouet, ipsique fœtui intemperies quædam inducitur, & vitiosum nutrimentum suppeditatur, in acutis etiam ob tenuem diætam & appetitum deiectum, minùs, quàm par est, alimenti fœtui suppeditatur, vnde is debilitatur vel etiam moritur.

Caussæ abortus interna.

Deinde Symptomata grauia, vt lypothimia & syncope, conuulsiones, dolores quicunque, vomitus, tussis, sternutatio, & similia, spiritus & humores agitando, musculosque abdominis & ipsum vterum, imò ipsum fœtum concutiendo, naturam ad expellendum impellere possunt. De quo Hippocrates, 7. *aph.* 27. *Si pregnanti tenesmus superuenerit, abortus caussa est.* Trahitur enim harum partium dolore & excernendi conatu vterus in consensum. Quò pertinent & clysteres acriores, ratione doloris, quem excitant, item sanguinis euacuationes nimiæ, alui profluuia, quæ partim spiritus & humores agitando, partim alimentum fœtui subtrahendo abortus caussæ sunt. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 34. *Mulieri vterum gerenti si aluus fluat multum, periculum est, ne abortiat. Et aph.* 27. *Si pregnanti tenesmus superuenerit, abortus caussa est.*

Morbi vteri. Vteri ipsius morbos quod attinet, si ille malè & p. n. dispositus est, nec fœtum rectè retinere & fouere, nec ei idoneum aut sufficiens alimentum præbere potest, vnde ille molestiam percipiens mouetur vehementius, & ligamenta ac membranas suas disrumpit, vel etiam emoritur; morbo quoque aut caussâ morbificâ stimulatus vterus facilè ad expellendum fœtum insurgere potest. Hinc abortus caussæ sunt Inflammationes & erysipelata vteri, vel intemperies frigida & humida, cum pituitosi humoris abundantiâ, ob quam ligamenta laxiora redduntur, vt eum amplius retinere nequeant, vel etiam frigida & sicca, quæ omnibus vitæ actionibus aduersa est, vel tumor aliquis durus & confirmatus in vtero, ob quem is fœtum incrementum sumentem retinere non potest, vel interioris vteri superficiei læuitas à pituitosi & viscidi humoris abundantiâ proueniens, quæ facit, vt secundina cum vtero minùs firmiter connectatur. De qua Hippocrates, 5. *aph.* 45. *Quæ mediocriter corpulentæ abortum faciunt, secundo mense aut tertio sine occasione manifestâ, iis cotyledones lentoris sunt plenæ, nec præ pondere continere fœtum possunt, sed abruptis decidit.*

Ad abortum etiam facit vteri angustia, ob quam fœtum grandiorem capere non potest, de quo *in quæstione*; eiusdem item densitas, ob quam secundina cum vteri vasis firmiter non connecti, nec vterus satis distendi potest. Situs etiam vteri mutatus & præcipuè ad inferiora prolapsus, vel orificii eius relaxatio, quæ potissimum accidit ob humidam cœli constitutionem, & nimium aquæ dulcis tepidæ balnei vsum, aut frequentem Venerem fœtu iam grandiore facto, abortus caussa esse potest. Ad abortum quoque faciunt vteri vulnera & vlcera, quæ expultricem eius facultatem stimulant.

Fœtus vitia. Fœtus vitia supra iam omnia enumerata sunt, vbi quâ ratione debilitari, imò emori possit, dictum. Pertinet huc & nimia eius magnitudo, dum nimirum is nimis grandis est, vt vtero capi non possit, vt propterea molestiam percipiens & ipse exitum quærens, & vterus eandem sentiens, onere isto sese liberare cupit. Accidit autem hoc cùm fœminæ tenellæ & paruo corporis habitu præditæ proceræ staturæ viris iunguntur, & præsertim dum primò pariunt id euenit. Tunc enim paulò post septimum abortire solent, postea verò, quia vterus sensim magis dilatatur, mense octauo, tertiò in principio noni, donec tandem vterus satis dilatationi adsuetus fœtum retinere possit.

Aliam adhuc abortus caussam, cuius alii autores non meminerunt, affert Guiliel. Fabricius, *Cent.* 2. *obs.* 50. vbi hoc modo scribit: Torentina Mayer, coniux M. Vrbani Ale, matrona honesta ac robusta, quæ æstatis tempore, anno 1605. ad quinti mensis finem ferè, signis omnibus fœtus viui apparentibus, grauida fuit. Circa finem verò quinti mensis fœtus primò imbecilliter ac languidè mouebantur, ita vt vix persentiri potuerit. Deinde paulatim & intra paucos dies omnino cessabat moueri. Mammæ quoque, quæ antea lacte turgebant, nunc subsidebant, flaccessebant, & exsiccabantur, aliaque signa aderant, ex quibus fœtum in vtero mortuum esse, facillimè conjicere licuit. Tandem circa finem octaui mensis, parturientium doloribus correpta, enixa est masculum, quem per tres ferè menses mortuum gestauerat. Huius autem abortus caussam nullam aliam inuenire potuimus, quàm malam ac ineptam conformationem vasorum vmbilicalium. Chorda enim, vt vocant, vmbilicalis, quæ cõmuniter & in omnibus vlnarum aliquot longitudine esse solet, in hoc abortu vix spithamæ erat longitudinis. Hinc perspicuum, fit,

crescentem fœtum in vtero materno paulatim placentam ab acetabulis siue cotyledonibus abstraxisse & separasse. Abstracto autem hepate vterino, necessariò moritur fœtus. Eandem historiam prolixius repetit *ibid. obseruat. 51.*

Caussæ externæ. Aër. Caussas Externas quod attinet, primò nobis occurrit frigidior aër, post calidum & humidum præcipuè, qui in vterum admissus, & ipsum vterum lædere & irritare, ac ipsi fœtui nocere potest. De quo Hippocrates, 3. *aph. 12. Si australis hyems & pluuiosa ac tepens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quauis causâ abortiunt &c.* Nam vt Galenus, *in comm.* explicat, corpora per hyemem εὐδίον, hoc est, tepidam ac clementem, humida & mollia & rarefacta initio facilè ad intimas vsque sui partes ambientis nos aëris verni frigiditatem admittunt, Quo fit, vt partus, qui longo iam tempore aëris tepori & clementiæ adsueuerunt, vehementius à frigore percellantur & offendantur.

Astrologi non sine caussâ hîc addunt malignos Siderum adspectus, quos nullâ aliâ apparēte caussâ manifestâ frequētes interdū abortus in grauidis sequuntur, quod propterea partus instātis indicium habetur.

Cibus. Cibus si copiosus sit, fœtum suffocare potest, si exiguus, & fœtui alimentum subtrahitur, & mater debilitatur; si prauus ac mali succi, prauum nutrimentum fœtui suggerit, ob quod is debilitatur, vel etiam emoritur. Cibi quoque aperientes & medicamentosi

Potus. & vterum & fœtum stimulare possunt. Eadem potus ratio est, Calidior enim & vtero & fœtui intemperiem vitiosam imprimit, mensesque mouet; copiosus calorem vteri & fœtus suffocat.

Vigiliæ & somnus. Vigiliæ nimiæ spiritus exhauriunt, Somnus nimius calorem hebetat. Sed istæ caussæ rarò tantam vim habent, vt abortum excitare possint.

Inanitio & repletio. Euacuatio nimia per aluum, vomitum, quo & purgationes pertinent, abortum excitant, cùm quod alimentum fœtui subtrahunt, tùm quod in vniuerso corpore humores & spiritus exagitant, qui motus facilè ad vterum & fœtum etiam peruenire potest, tùm quod in purgantibus fortioribus maligna qualitas & vterū & fœtum offendit, idque præcipuè fit ante quartum mensem, & post septimum, de quo supra, *sect. 5. c. 3, quæst. 3. An grauidas purgare liceat,* dictum. Sanguinis verò per vteri venas & hæmorrhoides effluxus nimius fœtui alimentum subtrahit, præcipuè si is grandior sit; contra nimia repletio & sanguinis abundantia fœtum interdum suffocat, & abortum excitat. Dum enim maior sanguinis copia ad vterum confluit, quàm à fœtu absumi possit, circa vteri venas cumulatur, naturamque grauat, vnde vel mensium fluxus excitatur, qui vt fœtus simul excludatur occasionē præbet, vel si retineatur, calorem & fœtum copiā suffocat.

Motus & quies. Motus corporis quicunque nimius & violentus fœtum excutere potest, vt saltus, quo modo Psaltria apud Hippocratem conceptum excussit, gestatio aut eleuatio grauis ponderis, lapsus, cursus, in equo aut curru succutiente vectio, percussio ventris ac dorsi, abdominis compressio, tussis magna, vomitus, sternutatio, conuulsiones. Veneris vsus immoderatus; quæ vel musculos abdominis comprimendo, vel ligamenta, quibus fœtus vtero annectitur, rumpendo, vterum agitando, vel vasa vmbilicalia rumpendo, cuius rei exemplum habet G. Fabricius, *cent. 2. obs. 50.* vel vterum & fœtum agitando, abortus caussa esse possunt.

Animi pathemata. Idem præstant animi pathemata, ira, terror, metus, quæ spiritus turbando & agitando, vel calorem suffocando abortus caussa esse solent.

Res verò non necessariò occurrentes quod attinet, abortum excitant partim alimentum fœtui subtrahendo, vt venæ sectio, purgatio, inedia, partim spiritus & humores turbando & cùm expultricem in matre excitando, tùm fœtum in vtero agitando aut lædendo vel ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret, rumpendo, quarum iam ante de motu & inanitione facta est mentio, vel alio modo fœtum mouendo, quod itidem præstant motus violentus, medicamenta maligna & venenata, quocunque modo adhibita, inprimis quæ fœtum excutere valent, & ἐκβόλια dicuntur, qualia sunt, asa fœtida, castoreum, myrrha. Et quæ extra varijs modis adhibentur, vt opopanax, galbanum, ammoniacum, sulphur, vngulæ asini suffitus, colocynthis, ruta, cucumer syluestris, fel vaccinum, camphora. Fœtida item, quæ inter caussas istas facilè primas obtinent. Atque inprimis fœtor candelarum extinctarum, quem etiam equabus fœtum excutere se obseruasse, vir nobilis fide dignus mihi retulit. Sumit hîc occasionem fragilitatem hominis deplorandi Plinius, *lib. 7. hist. nat. cap. 7.* dum ita scribit: *Miseret,* inquit, *atque etiam pudet æstimantem, quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerumque abortus caussa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis nascuntur Tyranni, his carnifex animus. Tu, qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu, cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes quantulo serpentis ictus dente; aut etiam, vt Anacreon Poeta, acino vuæ passæ, vt Fabius Senator Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam equâ lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.* Hæc Plinius. Tādem etiam venena, quæ & matri & fœtui nocent, abortū excitare possunt.

Hoc loco mirabilis abortus frequentis historia non prætereunda, eiusque caussa inquirenda. Fœmina quædam honesta, temperamento sanguineo, & corpore εὐσάρκῳ, primùm filium grandiusculum laboriosè enixa est, postea verò septies abortiit, & quod mirum, etsi diuersis temporibus, & nunc breuiore, nunc longiore à conceptu temporis spatio, nimirum nunc secundo, nunc tertio, imò etiam quarto & quinto abortiret: tamen omnes abortiui eiusdem magnitudinis fuerunt, pollicis articulum ferè æquantes, membrorum tamen delineationem exhibentes, & vasa vmbilicalia instar fili subtilis albi. Post singulos verò abortus sanguis laudabilis & copiosus effluxit. Dum verò grauida esset, vomitionibus enormibus semper infestata fuit. Huius itaque frequentis & miri abortus caussa quæ fuerit, non ita facilè dictu est. Hoc quidem puto esse probabile, caussam primariam tot abortuum esse sanguinis materni, à quo, vt altero generationis principio, per venam vmbilicalem post primam ex semine factam conformationem, affluente, perfectionē & augmentum fœtus sumit, inopiam & defectum. Caussam autem, cur sanguis iste in formatione fœtus defuerit, reddere difficillimum est. Etenim sanguis in corpore non defuit, quod matris constitutio sanguinea, & copiosus sanguinis laudabilis post partum fluxus docent. Cur ergo ille ad fœtum formandum & augendum non peruenerit, quæstio prima est: altera, cur natura conceptum, quem perficere non potuerit, non citius reiecerit; tertia, cur tot abortus diuersis mensibus facti semper eiusdem magnitudinis fuerint.

Primam quæstionem quod attinet, posset quidem alicui in mentem venire, in primo partu, qui laboriosus fuit, & forsan violentâ secundinæ extractione orificia venarum in vtero callosa facta fuisse, vt postea, vbi iterū concepit, sanguis ad fœtus formationem affluere non potuerit. Verùm vix fieri potuit, vt omnes pariter. Venæ in vtero cicatricem vel callum obduxerint. Si verò aliquæ saltem salnæ sint, conceptus fieri potest, cum compertum sit, vt ex superioribus, & Fr. Rousseto patet, mulieres, quæ hydatides in vtero habuerunt, aut pessum contra vteri procidentiam gestarunt, imò sceleton fœtus mortui in vtero habuerunt, nihilominus concepisse. Præterea fluxus sanguinis copiosus,

qui

qui post abortum semper accidit, venas vteri satis patuisse probat. In ipsis vasis vmbilicalibus potius caussa quærenda est, cùm ea plus iusto exilia & tenuia fuerint, secundina contrà aliquod incrementum sumpserit. Quænam autem caussa vitij huius vasorum vmbilicalium fuerit, inuenire difficillimum est. An debilitas vteri post primum partum laboriosum contracta in caussâ fuerit, vt semina non rectè misceri, & ignobiliores partes, & inter eas vasa vmbilicalia, non rectè conformari potuerint, sed exilia, tenuia atque infirma remanserint, quæ postea, accedentibus vomitibus enormibus, quibus prægnans semper insigniter infestata fuit, facilè abrumpi potuerint: An vero, quia semen virile quidem, idque satis potens adfuit, & ex eo partes spermaticæ nobiliores formatæ sunt, fœmineum verò semen, ex quo inprimis, aut certè ex eo præcipuè cum masculino mixto, ignobiliores partes, ligamenta, & vasa vmbilicalia etiam formantur, ob callum vasi eiaculatoriò fundo vteri inserto, ob partũ laboriosum defuerit, vel paucum adfuerit, atque ita ob seminis fœminini defectum vel paucitatem, vasa vmbilicalia perfici non potuerint, & tenuia atque exilia remanserint, Lectori perpendendum, & si hæ caussę non satisfecerint, tem altiori eius indagini relinquo.

Secundam & Tertiam quęstionem quod attinet mihi probabile videtur naturam ideò non statim conceptum eiecisse, quod ipsius infantis partes spermaticæ nobiliores, ex ipso semine, masculino præcipuè, satis rectæ conformatæ fuerint, ideóque eorum perfectionem Natura adh[...]semper molita sit, & propterea de opere non desperans conceptum satis diu retinuerit. Quia verò in omni conceptu per vasa vmbilicalia non rectè formata, sanguis maternus affluere non potuit, cóceptus ille nullum incrementum sumpsit, donec tandem Natura de perfectione eius desperans, vel etiam aliis causis lacessita eum eiecerit.

Signa Diagnostica.

Signa. Abortus si iam factus sit, id per se manifestum est, nec signis quibus cognoscatur, opus est. Abortus verò instans & futurus vt præuideatur & cognoscatur, vtile est. *Abortus futura signa.* Cùm autem fœtus naturaliter constitutus in vtero sine insigni matris molestiâ, in conuenienti situ, vsque ad partus tempus legitimum commorari, & sanguine materno ali debeat, abortus futuri indicium est, primò, si mammæ extenuentur, vt Hippocrates, 5. *aphor.* 37. docet, dum scribit: *Si mulieri vterum ferenti mammæ subitò extenuentur, abortus subsequitur.* Et 5. *aphor.* 53. *Quæ fœtum sunt perditura, iis mammæ extenuantur:* Et ibid. *aphor.* 38. *Mulieri geminos ferenti, si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit.* Indicat enim mammarum hæc citra euidentem caussam extenuatio defectum sanguinis esse in venis vtero & mammis communibus, ob quem fœtus periclitatur: In aliis verò caussis, vbi ob violentiam fœtus agitatur & vasa rumpuntur dolorésque excitantur, spiritus & sanguis ad partes genitales ruunt, quibus mammæ destitutæ extenuantur. Si etiam lac copiosum è mammis effluat, partum imbecillem & hinc metum abortus indicat, vt Hippocrates, 5. *aphor* 52. docet. Si verò iam grauida crebros circa ventrem & lumbos dolores percipiat, qui versus pubē & os sacrum desinunt, cùm quodam ex vtero egerendi conatu, certum id imminentis abortus indicium est. Dolores ii enim membranas & ligamenta, quibus fœtus Vtero cohæret, tendi & diuelli significant. Quod si post dolores & conatus hos sanguis vel purus, vel ichorosus, vel aqua ex vtero effluat, abortum iamiam instare, & disrupta iam vasa, ac membranas & os vteri apertum esse significat. Ac tum etiam situs mutatur, & qui antea sublimis & fastigiatus quasi in medio ventre erat, iam conglobatus versus pudenda deuoluitur, & alia grauia symptomata, rigores, tremores, cordis palpitationes & similes sequuntur.

Vt curatio autem rectè institui possit, caussæ discernēdæ sũt. *Signa caussarum.* Morbi totius, vt & vteri, è suis signis, quę in superioribus libris, & hoc ipso de morbis vteri sunt proposita, cognoscuntur. Signa fœtus debilis antea, *sect.* 5. *cap.* 7. sunt proposita. Caussæ externæ verò & euidentes cum sensibus manifestæ sint, de iis ab ipsis grauidis & adstantibus Medicus certior fieri potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. In abortu semper mulieres magis periclitantur, quàm in partu naturali; quia violentior est, quàm naturalis partus, & tempore alieno fit. Vt enim in fructibus maturis pediculi ab arbore laxantur, & fructus sponte decidunt: ita in partu naturali vasa & ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret spontè laxātur, & soluuntur, quæ in abortu violenter abrumpi necesse est.

2. Aliquando tamen euadunt, sed multis symptomatibus infestantur, & steriles postea redduntur. Interdum enim ex disruptione vasorum violentâ hæmorrhagiæ nimiæ excitantur, ad quas syncope, deliria, conuulsiones & tandem ipsa mors sequitur, & rarò seruantur, quibus in abortu vel post abortum conuulsiones accidunt. Interdum etiam propter dolorem & sanguinis affluxum, sanguinísque retenti putrefactionem febres excitantur, & alia praua symptomata.

3. Minus tamen læduntur, quæ aliàs sanæ sunt, & quæ infantes iam pepererunt, vt via iam patentior sit & partui assueta, & quæ vterum habent humidiorem & laxiorem.

4. Inprimis verò primus abortus periculosior est; cùm loca genitalia adhuc angustiora & grauidæ doloribus istis non assuetæ sint. Dilaceratis etiam vasorum osculis ferè postea steriles euadunt.

5. Magis quoque periclitantur in abortu fœminæ nimis graciles, propter infirmitatem; vt & nimis crassæ, propter viarum angustiam & adstrictionem.

6. Periculosior est abortus sexto, septimo & octauo mense; quia infans iam grandior in exitu maiores labores, & vasorum & ligamentorum ruptionem affert.

7. Quibuscunque ex deperditione circa vterum, & tumoribus, in capitis grauitatem permutantur in syncipite dolores & quicunque alij ab vtero, istis octo aut decem mensibus in coxendicem finiunt. *6. epid com.* 1. *text.* 2. Videantur Interpretes.

Indicationes.

Indicationes. Medico autem duo Scopi in abortu sunt propositi: Vnus respicit præseruationem, alter Curationem. Et quidem commodius est, abortum præcauere, quàm abortienti subuenire, & idonea medicamenta fœminæ adhibere, vbi nondum grauida est. Quando enim mulier iam concepit, difficilè, imò ferè impossibile est ea remedia vel vniuerso corpori, vel vtero adhibere, quæ vitia illa, ob quæ fœmina ad abortum procliuis est, curare possint. Præcauetur autem abortus, causis eius cùm ante conceptionem, tùm post conceptionem occurrendo, quæ cum omnino sint variæ, etiam vna ab abortu præseruandi ratio non est: Post conceptum verò simul & fœtum & vterum robotantia vsurpando.

Curationem verò & ipsum abortum iam præsentem, qui præcaueri non potest, quod attinet, danda opera, vt viæ laxentur & expultrix adiuuetur, vt minori cum molestiâ & labore fœtus excludatur.

Præseruatio.

Præseruatio. Vt fœmina, quæ nondum est grauida, ab abortu, si concipiat, præseruetur, totius corporis eius constitu

constitutio diligenter perpendenda, & si plethora, cacochymia vel morbus aliquis insignis in toto, & præcipuè in vtero adsit, is debito modo amouendus. Et inprimis si abortus accidat ob nimiam sanguinis copiam, sanguinem ante conceptionem sectâ in cubito venâ imminuere vtile est; Imò si & post conceptionem eo abundet, metuendumque sit, ne ob copiam sanguinis abortiat grauida, quarto vel quinto mense vena in brachio aperienda, sanguisque imminuendus.

Si verò ob cacochymiam, & quod frequenter accidit, ob pituitosos & frigidos humores, quibus vteri vasa & acetabula plena sunt, abortus fiat, totum corpus conuenienter euacuandum, hinc vterus per pessos idoneos purgandus, tandemque calefaciendus, exsiccandus, & roborandus, de quibus supra, *part. 1. sect. 2. cap. 6. de intemperie vteri frigidâ & humidâ cum materiâ*, satis dictum.

Si verò post conceptionem aliæ caussæ internæ, vt morbus aliquis totius vel vteri, abortus caussa sit, is curandus, vel graue symptoma aliquod adsit, illud tollendum, vt de singulis suo loco dictum.

Et inprimis eæ, quæ sæpius abortum passæ sunt, cùm facilè coniicere possint, quâ de caussâ abortiant, rectissimè facerent, si illam tolli curarent, antequam iterum conciperent. Si tamen id neglectum sit, id etiam, dum grauidæ sunt, præstandum, & ante illud tempus, quo ante abortire solitæ sunt, vel venæsectio instituenda, vel si cacochymia insignis adsit, ea leni, sed frequenti purgatione, & per ἐπίκρασιν tollenda: atque iis, quibus humida adest corporis intemperies cum pituita, vterum laxans, decoctum Chinæ vel Sarsæ parillæ exhibere vtile est, additis iis, quæ fœtum roborant.

Externæ etiam atque euidentes caussæ, quas abortum excitare posse diximus, omnes studiosè ac sedulò vitandæ, & si eæ fortè aliquid damni vel matri, vel fœtui intulerunt, id contrariis medicamentis tollendum & corrigendum.

Et propterea grauidæ, quæ abortui obnoxiæ sunt, in aëre temperato versentur, vitent æstum & frigus, odores graues, inprimis candelarum exstinctarum. Vtantur cibis temperatis, boni succi, facilis coctionis; ab aliis verò medicamentosis abstineant. Vinum bibant non potens, aut cereuisiam puram. Motus corporis & animi valentiores vitent. Non frequenter cum marito coëant. Ne aluus constipetur & dura fiat, caueant. Fœtus ipse si sit debilis, caussæ omnes, quæ eum debilitare possunt, remouendæ, isque roborandus, vt antea, *sect. 5. cap. 7.* monstratum. Alterantia quoque vsurpanda, quæ vi adstringendi, & roborandi ligamenta, quibus fœtus vtero annectitur, prædita sunt, quæque vterum firmant, & fœtui peculiari proprietate vires ac robur addunt, quæ allegato loco sunt proposita: inter quæ non postrema sunt corallia, & grana tinctoria, quæ Chermes dicuntur: quibus hæc addimus,

Fœtum & vterum roborantia. ℞. *magister. corall.* Drach. j. *margar. prap.* Drach. ß. *rasura eboris.* Drach. j. *mastich.* Drach. ß. *granor. chermes* Drach. j. *manus Christi perlat.* Drach. ij. F. Puluis.

Vel ℞. *Conseru. rosf.* vnc. ij. *saluia* vnc. j. *cortic. citri condit.* Drach. vj. *myrobalan. chebul. condit. pulpa dactylor. ana.* vnc. ß. *marg. prap.* Scrup. j. *magister. corall.* Drach. j. Cum *Syr. cydon.* F. Elect.

Quod si abortus iam instet, & dolores ingruant, adstringentia cùm exhibẽda, tùm extra vsurpanda. Vtilis est hîc puluis vel magisterium coralliorum in ouo sorbili sumptum.

Vel ℞. *Conf. rosf. rubr.* vnc. j. *corall. rub. prap. mastich. ana.* Scrup. j. M.

Extra regioni lumborum, renum, pectini & perinæo illinatur vng. Comitissæ.

Vel ℞. *ol. rosac. myrtini, mastichin. cydon. ana* vnc. ij. *mentha* vnc. j. *bdell. aceto dissol. styracis liquid. ana* Drach. ij. *ol. nuc. mosch. express.* Drach. j. *cera q. s.* F. Vnguentum.

Vel ℞. *thuris, mastich. ana* Drach. ij. *rad. tormentill.* Drach. jß. *santal. omn.* Drach. j. *fl. rosf. rubr.* Drach. ß. *boli Armen.* Drach. ij. *sang. drac.* Drach. j. *ol. cydon. mentha, cera ana q. s.* F. Vng.

Ex iisdem etiam addendo picem naualem, resinam, colophoniam, fieri possunt Emplastra.

In manu gestet grauida, vel vmbilico apponat magnetem; brachio alliget & sub alis gestet lapidem aquilæ, vel qui in vtero ceruæ interdum reperitur, corallia item, iaspids, smaragdos, adamantes.

Curatio.

Verùm si medicamentis istis nihil perficiatur, sed dolores partus & fœtum expellendi conatus magis magisque incrementum sumant, desistendum est ab adstringentibus; quia non solùm fœtum, sed & secundinas, & sanguinis, qui euacuari debet, effluxum impediunt, sed expulsio fœtus, quæ præcaueri non potest, potius adiuuanda. Ideoque laxantibus, imò facultatem expultricem irritantibus, vtendum, quæ hîc proponere opus non est, cum postea de partu difficili & fœtu mortuo sint proponenda. *Curatio.*

QVÆSTIO.

An vteri angustia abortus caussa esse possit?

Propter vteri angustiam abortum fieri posse docet Hippocrates, *1. de morb. mul.* dum scribit: Sed & ipsi vteri naturas habent, quibus abortum faciant, cùm sint flatuosi, densi, magni, parui, &c. Idem, *lib. de superfœtat.* propter angustiam vteri quandoque abortum fieri posse docet. Et, *lib. de sterilitate*, scribit: Si mulier in tertio, quarto aut quinto mense abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus distendi non possit. Et Galenus, *3. de fac. nat. cap. 12.* de expultrice tractans, ventriculi, vesicæ, vteri in specie mentionem facit, scribitque: Offensionis triplex est caussa, aut nimia moles, aut pondus aliquod, aut morsus. Moles, vbi vterus extendi amplius non tolerat: pondus, cum supra vires ægræ sit, quod continet: morsus, vbi vel humores, qui prius in membranis continebantur, in vterum sint effusi, vel etiam totus partus corruptus & putris tunicam vteri irritat & mordet. Et ratio idem suadere videtur. Cum enim partus naturalis fiat, vbi fœtui iam grandiori amplius in vtero locus non est, si præter naturam vterus sit angustior, ita vt etiam minori adhuc fœtui sufficientem locum præbere non possit, caussa hæc abortus esse potest.

Contra alii in eâ sunt sententiâ, vteri angustiam nullo modo ad abortum facere posse. Cùm enim vterus à naturâ comparatus sit, vt ad fœtus augmentum, & ipse, quantum opus est, distendi possit, non facilè fieri posse putant, vt ob loci angustiam ante tempus excludatur fœtus. Et si fit, vt vterus, non quantum opus est, distendi queat: tamen id saltem augmentum fœtus impedire, non vitam auferre, vel abortum excitare putant.

Verùm enim verò prior sententia vero similior videtur. Etsi enim verum sit, vterum, dum naturaliter se habet, ita conformatum esse, vt naturaliter ad capiendum fœtum & ad partum vsque retinendum extendi possit: tamen caussa nulla est, quin p. n. talis eius conformatio esse possit, vt ita angustus sit, vt ad fœtum capiendũ, donec legitimo tẽpore in lucẽ prodeat,

non

non sufficiat, sed ab eius mole, vbi incrementum sumit, ita afficiatur, vt abortus inde sequatur. Ita ventriculus quidem comparatus est, vt pro cibi assumpti quantitate facilè distendatur: compertum tamen est, ventriculum quibusdam ita angustum fuisse, vt etiam mediocrem cibi quantitatem, quam alij facilè ferunt, retinere non potuerit, sed vomitu reiecerint.

CAPUT. III.

De Partus naturalis signis & modo, regimine parientium, & officio Obstetricis.

Grauidæ ante partum regimen. POstquam fœmina partus tempus vicinum & vix vnâ atque alterâ septimanâ abesse cognouerit, aëris frigiditatem & æstum cauere debet, vitare odores graues, imprimis candelarum exstinctarum fœtorem. In conclaui, in quo degit, non asseruet pyra vel cydonia; neque mastichem aut thus; cùm etiam vapores istarum rerum constringant, partésque quæ laxari debent, ad partum minus aptas reddant. Non etiam res suaueolentes olfacere debet, ne Vteri conatus, qui in partu deorsum esse debet, sursum fiat. Cibi sint facilis coctionis ac boni succi, eorúmque vsus moderatus. Ab omnibus, quæ adstringunt & densant, abstineat, vt oryzâ, milio, ouis duris, auibus & carnibus durioribus. Vtatur iusculis ex vino, conditis cinamomo & croco. Aluus vt laxa sit, non dura, det operam. Imò si partum iamiam instare animaduertat, clystere emolliente aluum laxare vtile, imò necessarium est; cùm si aluo obstructâ ad partus labores accedat, non parum periclitetur. Vtile etiam fuerit, partu iam prope instante alternis, diebus vel quarto quoque die ante insidere balneo aquæ dulcis tepido, in quo malua, althæa, semen fœnigreci, lini, artemisia, flores chamæmeli cocti sint Hoc modo enim partes omnes circa vterum humectantur, & laxantur, vt postea in partu facilius dilatari & fœtui exitum præbere possint. Ita tamen eius vsus moderandus, ne vel grauida, vel fœtus debilitetur. Post balneum dorsum, lumbi, venter, ac partes circa vterum inungi possunt linimento parato è mucilagine seminis althææ, lini, fœnigræci, cydoniorum, & oleo lil. albor. amygdalarum dulcium, violarum, butyro sine sale, ac pinguedine gallinæ; vel solùm oleo lil. alborum. Quæ balneis vti nolunt partes easdem foueát spongiis vel linteis duplicatis eodem decocto madidis. Post balneum vtantur grauidæ fœtum confortantibus antea propositis.

Cæterùm postquam infans perfectus est, & iam tempus pariendi legitimum, de quo antea dictum, adest, ille exitum quærit, & Natura eundem expellere conatur. *Signa partus instantis.* Ac tum dolores grauidam apprehendunt, qui ab vmbilico ad inguina sese extendunt, & ad lumborum vertebras reflectuntur; qui accidunt, cùm ob rupturam vasorum & ligamentorum, quibus fœtus vtero cohæret, tùm præcipuè ob insignem illum vteri conatum, quo, dum fœtum extrudere conatur, fibræ eius membranosæ extenduntur, & distenduntur, atque ii longè plerumque sunt grauissimi, sine quibus tamen fœtus non editur, & si cessent, pro malo signo proculdubio habetur, ideo forsan, quod vis expultrix succumbat quasi. Hinc partes superiores circa vmbilicum extenuari incipiunt, & quæ super pectine & inguine sunt, extenduntur, & infans exitum quærit.

Atque signa ista omnia obstetrices diligenter perpendere debent, ne, antequam verum pariendi tempus adsit, sine fructu, imò cum damno eius, grauidam ad partus labores adigant.

Partus naturalis modus. Partus autem naturalis quomodo fiat supra, *cap. 1.* dictum, nimirum commodissimè fit, si infans capite deorsum versus vteri os conuertatur, crura verò sursum dirigat, & brachia quoque sursum ad fœmora recta habeat. Ita enim facilius exitum inuenit, nec manus & brachia flexilia ipsi in transitu illo per locum tam angustum vllum impedimentum afferre possunt. Atque tunc si obstetrix digitum in orificium vteri immittat, quoddam rotundum & durum instar oui ad orificium vteri hærere percipit. Hinc ruptis membranis, aquæ, vt vulgò appellantur ab obstetricibus, ex vrinâ & sudoribus infantis collectæ effluunt, primò paucæ, hinc copiosæ, denique sanguis aquosus effluit, atque vteri orificium ad fœtum excludendum aperiri incipit. Ac tum totum opus, Deo Opt. Max. cuius potentia hîc conspicitur, & auxilium instante partu piis precibus implorandum, & parturientis labori & conatui ac obstetricis diligentiæ permittendum, & (non verò prius, quàm os vteri hiare incipiat, in frustraneos labores coniicienda) sella ad hanc rem idonea, & ad similitudinem Lunæ excauata, seu semicirculi formâ quatuor pedibus suffulta, & fulcro retrorsum inclinante instructa, infans commodius transire, & ab obstetrice excipi possit, collocanda, in quâ parturiens reclinato dorso & cruribus diuaricatis sedeat. Nonnullæ tamen stantes pariunt, saltem spondæ vel sellæ innixæ; nonnullæ etiam in lecto, in quo ita collocari debent, vt nec penitus supinæ iaceant, nec erectæ sedeant, sed erecto nonnihil dorso, vt liberior sit respiratio. Aër, in quo pariendum est grauidæ, sit temperatus.

Fœmina ita ad pariendum collocata, cum dolor sese exserit, & vterus sese aperire conatur, spiritum cohibeat, nec clamet & omni conatu infantem extrudere conetur; dum autem dolores non vrgent, & vterus se claudit, & ipsa à conatu fœtum extrudendi cesset, nec frustraneo labore se fatiget, aut motu illo irrito caussam præbeat, vt fœtus inuertatur. *Parturientis officium.*

Obstetrix etiam non solùm parturientem bene sperare iubeat, animúmque eius erigat, & ad obsequendum alacriter hortetur, sed & parturientem iubeat decumbere, ambulare, stare, aut sedere, prout & quando opus est, motum etiam conuenientem in sellâ vel lecto parturienti monstret, & manus suas oleo lilior. albor. vt & vterum fœminæ inungat, præcipuè in iis, quæ obesæ sunt, quarumque pudenda angustiora, & os vteri siccum, ac quæ primò pariunt. Vbi iam grauida in sella consedit, ipsa obstetrix ante parturientem sellâ humili sedeat, vt ex superiore loco prodeuntem infantem excipere possit. Infantem verò exeuntem manibus linteo tenui ac molli obductis excipiat, diligenter cauendo, ne vlla pars lædatur. *Obstetricis officium.*

Postquam infans in lucem editus est, sanguis, qui in vasis vmbilicalibus est, versus infantis vmbilicum comprimendus, & ea, relicta parte quatuor digitorum transuersorum longitudine, abscindenda, & vmbilicus filo proximè ad ventrem, pollicis à ventre spatio constringendus mediocriter, vulnerique linteum duplicatum oxyrosaceo madidum imponendum. Cauendum verò, ne in vmbilici abscissione sanguis multus profundatur, cùm compertum sit, si infans debilis sit, & antequam vmbilicus vinciatur, multum sanguinis effundatur, eum mortuum esse.

Danda quoque opera vt vnà cum infante secundinæ exeant. Quæ si in vtero restiterint, manu calido oleo illitâ in vterum immissâ extrahendæ sunt: quæ si vtero cohæreant, paulatim hinc inde circumagendæ, & tandem validius attrahendæ atque extrahendæ sunt.

Adstantium verò mulierum officium est, non solùm verbis parturientem consolari, & animare, sed & fulcire & sustentare, & leniter parientis ventrem manibus patulis comprimere, & infantem deorsum deducere; ac si vires deficiant, animique deliquia impendeant vino & aquarum destillatarum conuenientium odoribus eam recreare. Admittendæ verò ad eam *Adstantium officium.*

operam non nisi mulieres, quæ & ipsæ sæpius pepererunt, & parturientibus defuerunt: Iuuenculæ verò nuper nuptæ, & laborum istorum inexpertæ, quæ clamoribus & ejulatibus parturientis animum deijciunt, non admittendæ.

CAPVT IV.

De Partu difficili Naturali.

Partus facilis signa. ATque hic partus naturalis modus est, qui etsi nunquam sine difficultate & dolore fit, & mulieres in partu plus, quàm bruta, laborant, ijque dolores pœnæ loco lapsæ Euæ in paradiso à Creatore indicti sunt: tamen dum naturaliter se habet, fit sine grauibus Symptomatibus, infans fortiter mouetur, doloresque versus pubem tendunt, fœmina vires & spiritum fortem habet, interdum quoque in partu sternutat, & tunc partus facilis nominatur.

Partus vitia. Contra verò ab isto naturali modo partus multis deflectere modis potest. Interdum tempus quidem legitimum & modus rectus & planè naturalis est, exitus tamen Infantis difficilis; interdum tempus etiam legitimum est, sed modus non naturalis, dum scilicet infans non in caput conuersus, sed aliâ figurâ præternaturali exitum quærit: interdum vltra legitimum tempus in vtero hæret; interdum fœtus in vtero planè emoritur: interdum nullo modo, nec obstetricis operâ educi, nec medicamentis expelli, nec Chirurgi operâ fœtus extrahi potest, sed sectione opus, qui partûs modus partus cæsareus appellatur. De quibus vitiis jam ordine agemus.

Partus difficilis. Etsi verò partus difficilis, Græcis δυστοκία, in genere appellari possit omnis difficilis fœtus maturi expulsio, quacunque de causâ ea fiat, ita vt etiam eum partum complectatur, cum infans non naturali figurâ exitum quærit, eumque propterea difficulter inuenit: tamen de non naturali illo partu, cùm vitiosâ figurâ in lucem prodit infans, qui partus difficilis præternaturalis nominari potest, sequenti capite agemus: *Partus difficilis naturalis.* hoc verò capite saltem de eo difficili partu agemus, cùm sine figuræ vitio partus tamen est difficilis, & *partus difficilis naturalis* appellari potest.

Caussæ.

Caussa. Caussa autem difficilis partus est triplex, & vt partus difficulter fiat, caussa est vel in matre & vi expultrice, vel in fœtu ipso, qui editur, vel in viis, per quas egreditur infans.

Matris & expultricis facultatis vitium. Matris & expultricis ratione partus fit difficilis, quando ea debilis est: quod fit primò, cum ipse vterus debilis est, & ad expellendum non insurgit, ac dolores illi, qui ex vteri expellendi fœtum conatu excitantur, grauidam non apprehendunt. Deinde cum spiritus & sanguis, quibus natura tanquam primario instrumento vtitur, non in sufficienti quantitate in vtero musculisque abdominis adsunt; quod accidit, quia vel in toto corpore eorum est penuria, vel etiamsi adsint, non ad vterum, partesque, quæ partum promouent, fluunt. Deficiunt spiritus & sanguis in corpore, cum vel ob habitus corporis constitutionem laxam, raram, debilem, aut ætatem nimis iuuenilem senilemve spiritus & sanguis in corpore paucus est, vel cum ob æstum, inediam, immodicas euacuationes, venerem nimiam, spiritus & sanguis deficiunt; vel ob morbos aut symptomata grauia, quibus grauidæ laborarunt, aut adhuc laborant, præcipuè febres, absumuntur, & dissipantur, viresque deiiciuntur. De quo Hippocrates, 5. aph. 55. *Quæ gestantes vterum febribus corripiuntur, aut vehementer sine euidente caussa extenuantur, eæ difficulter & cum periculo pariunt, aut abortientes periclitantur.* Spiritus autem & sanguis aliò auocatur, cum parturientes mœstæ sunt, timidæ & pusillanimes, verecundæ nimium, aut alio animi affectu tenentur, aut propter dolorem, quod in delicatis accidit, fœtus expulsionem fortiter non aggrediuntur. Ad debilitatem matris quoque pertinet, si pectus & respirationi dicatæ partes sese non rectè habeant, ac spirandi difficultate laborent, & propterea spiritum, vt debent, non cohibere & versus inferiora pellere possunt.

Fœtus vitia. In fœtu caussa est, primò, si non vnus, sed gemelli sint, vel plures fœtus, & imprimis si vterque eodem tempore exitum quærat, aut si fœtus molam cohærentem habeat; aut si sit fœtus magnus, vel secundum totum corpus, vel secundum caput; si sit debilis, ob caussas supra enumeratas, vt membranas rumpere & exitum sibi parare, eumque adiuuare non queat; & multò magis si mortuus sit. Huc tandem pertinet, si vasa vmbilicalia aliquot gyris collo infantis circumuoluta sint.

Vteri vitia. In viis verò caussa est, cum vel membranæ sunt crassiores & densiores, vt eas infans facilè disrumpere non possit, vel os, ceruix vteri, & rima pudendi angustiores sunt, aut minus lubricæ. Hæ enim tres viæ sunt, quas infans transire, & in partu dilatari debent. Os autem & ceruix vteri angustiores sunt in iis, quæ primò pariunt; deinde dum fœminæ nimis pingues & obesæ sunt; tertiò dum tumor est in vtero aut partibus genitalibus, vel excrescentia quædam; sicut tefert Guil. Fabricius, *Cent.* 1. *obs.* 67. quandam fœminam totos sex dies parturientem tandem mortuam esse, corpore verò post mortem aperto vterum laceratum, & caput infantuli in ventris capacitatem immissum inuentum fuisse; partus verò difficultatis caussam fuisse scirrhum in vteio, qui magnitudinem capitis infantuli fermè æquabat, Et *Cent.* 3. *obs.* 57. in fœminâ quadam è partu mortuâ vterum in scirrhum, qui magnitudinem capitis infantis ferè æquabat, concretum atque induratum fuisse. Quartò dum comprimuntur viæ ob tumores quoscunque partium circumiacentium, vt recti intestini, hæmorrhoidum, duras in intestinis feces, flatus ea distendentes, calculum vesicæ. Quintò, dum ossa coccygis à primâ conformatione non solùm firmiorem compagem, & articulationem habent, sed &, ac quidem præcipuè, si iusto latiora sunt, & extra ita compressa, vt intus gibba potius, quàm caua sint, & ab osse sacro & coccygis non satis distent, & ita fœtui exitum quærenti viam præcludant, eamque non nisi angustam concedant, vt ita vel occipite vel sincipite infans in istis angustiis necessariò hæreat, quæ maxima partus difficilis caussa est, ob quam & fœtus & mater interdum periclitantur, imò pereunt: quod etiam fit ob ossa coxendicis malè formata & sita in claudicantibus. Sextò, dum vterus rectum situm non habet, & propterea ejus os comprimitur; Viæ tandem minùs lubricæ sunt, cùm membranæ ob tenuitatem nimis citò rumpuntur, vt aquæ, quæ vias istas humectare & lubricas reddere debent, citius, quàm par est, effluant.

Rimæ pudendi caussâ quidem rarius fit difficilis partus, infansque, modò os & ceruicem vteri penetrauerit, hanc facilius penetrare potest: tamen si breuior & angusta sit, fieri potest, vt infans & ibi subsistat, & partus nonnihil difficilis fiat.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Partum autem difficilem futurum, è caussarum modò enumeratarum præsentiâ cognoscitur, & si antea mulier difficulter parere solita est.

Si verò parturire incipiat fœmina, ipsa, an faciliè, an difficulter pariat, agnoscit, & an fœtus breui tempore edatur, per se patet. Partus etiam difficilis

ficilis signum est, si dolores partus sint languidi, & per longa interualla recurrant, & dolores ad dorsum potius, quàm versus pudenda vergant.

Quaenam autem caussa sit difficilis partus, facilè cognoscitur, si omnia circa matrem, foetum & vterum diligenter perpendantur. Matrem enim debilem esse, caussis, à quibus debilitatem eius pendere antea diximus, patet. An foetus sit debilis, etiam è signis, supra, *sect. 7. cap. 7.* propositis manifestum euadit. An foetus nimis magnus sit, vel caput magnum habeat, an gemelli adsint, & viae sint angustae, ab Obstetrice cognoscitur.

Si enim foetus ipse rectè exitum quaerat, & mater officium suum faciat, nihilominus infans per illas angustias euadere non possit, sed in ipso orificio vteri subsistat, & ingens distensio circa orificium vteri percipiatur, infantem aut eius caput nimis magnum esse, argumento est. Gemelli etiam & tactu ab obstetrice & situ cognoscuntur.

Secundinas duriores & densiores esse nec rumpi posse cognoscitur, quod partus labores perseuerant, & nihilominus aqua non effluit. Si omnia reliqua sese rectè habeant, & nihilominus exclusio infantis retardetur, aliquod foetui adiunctum impedimentum procul dubio partum moratur; quod istud confirmat, quod grauida non satis commodè gestationis tempore sese habuit, sed variis molestiis vexata, & conceptionis tempora incerta & confusa habuerit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnis partus difficilis periculosus, & cùm mater tùm foetus in eo periclitatur. Soléntque grauia mala, vasorum vteri & aliarum partium in abdomine, vt & pulmonum ruptiones, sicut Guil. Fabricius, *Cent. 3. obs. 67.* narrat, foeminam quandam è partu difficili intra 24. horas mortuam fuisse, cuius venter apertus sanguine seroso repletus fuit; conuulsiones, vteri inflammationes, febres insignes, aliáque inde excitari. Interdum in partu difficili perinaeum, & cutis à pudendis vsque ad anum rumpitur.

2. Interdum verò mater & infans salui euadunt: interdum & mater & infans periclitatur: interdum mater seruatur, infans moritur; & contra infans seruatur, & mater moritur.

3. Si mulier quatuor diebus in partu laboret, vix fieri potest, quin foetus moriatur: quia interea temporis & matris & foetus vires collabuntur.

4. Si partus difficilis fiat ob expultricis vitium, & debilitatem matris, quae febre laborat, ea tamen nec acutâ valde, nec diuturnâ, & mater & foetus seruari possunt.

5. Si ob ossium pubis magnitudinem partus difficilis fiat, foetus peribit, & nisi Chirurgi ope extrahatur, etiam mater de vitâ periclitabitur.

6. Quid ex situ foetus, dum exitum quaerit, vitioso praesagiendum sit, *capite sequenti* dicetur.

Indicationes.

Indicationes. Indicationes praecipuas caussae suppeditant, quae remouendae. Si ob matris virium debilitatem partus difficilis accidat, vires roborandae, spiritúsque reficiendi, & facultas expultrix stimulanda. Si ob vitium foetus partus difficilis accidat, isque sit nimis magnus, viae dilatandae. Si viae nimis angustae sint, eae laxandae, aut si alius morbus in his, is tollendus. Et cum dentur medicamenta, quae partum facilitantia dicuntur, quae procul dubio & foetum ad exeundum & naturam ad expellendum stimulant, ea quoque vsurpanda. Quae omnia si non sufficiant, ad operationem chirurgicam accedendum, foetúsque Chirurgi operâ extrahendus.

Curatio.

Curatio. Primò sunt medicamenta, quae in omni partu difficili locum habent, quae virtutem expultricem irritant & confortant, ac medicamenta partum facilitantia vocantur, qualia ferè sunt, quae aliàs menses prouocare solent, nempe *aristolochia rotunda, dictamnus Creticus, albus, semen lauendulae, thymum, satureia, crocus, cinamomum*, & quae ad cinamomum pertinet *cassia lignea* seu aromatica (vbi notandum, nonnullos crassum errorem committere, qui ad partum facilitandum cassiae ligneae seu aromaticae loco vtuntur cortice fistularis, quae ad laxandum vsurpatur) *myrrha, succinum album* Scr. ij. vel Drach. j. pondere ex vino albo vel aquâ liliorum alborum, vel alia conuenienti exhibitum. Nonnulli etiam olei succini guttam ex aquâ verbenae propinant: *borrax mineralis*, quem Scr. j. vel Drach. ß. pondere exhibitum Fallopius & plures alij Medici commendant. De quibus tamen notandum, vt leniora maturè, & cum partum instare colligitur, validiora, cum partus iam instat, exhibeantur, fortissima verò, quae foetui nocere possunt, non exhibeantur, nisi summa vrgeat necessitas, aut vbi foetus mortuus est.

Partum facilem reddentia medicamenta.

Ideóque in principio cochlear vnum Aq. Cinamomi exhibere sufficit.

Vel ℞. *cassiae lignea, dictamni Cretici ana* Drach. j. *cinamomi* Drach. ß. *croci* Scr. j.

F. puluis. Dosis Drach. j.

℞. *boracis mineralis* Drach. j. *cassiae ligneae* Scr. j. *croci* gr. vj.

F. puluis, qui cum Vino maluatico aquâ verbenae diluto, vel solâ aquâ verbenae exhibeatur.

Vel ℞. *cinamomi* Vnc. j. *croci* Scr. ß. *betonic. dictamni Cretici, an.* Drach. j.

F. puluis. Dosis Drach. j.

Vel ℞. *cassiae ligneae* Drach. j. *dictamni Cretici succini ana* Drach. ß. *cinam. borracis ana* Drach. j. ß. *croci* Scr. j.

F. puluis. Dosis à Drach. ß. ad Drach. j.

Vel ℞. *radic. aristol. rot. longae, pulegij, dictamni Cretici, cinamomi veri*, ana Scr. ß.

F. puluis.

Vel ℞. *succini albi* Drach. vj. *cinamomi* Drach. ij. *cass. lign. myrrhae, boracis ana* Drach. j.

F. puluis.

Vel ℞. *aristol. rot. verae* Scr. ij. *myrrh* Scr. j.

F. puluis. Detur ex vino.

Vel exhibeatur decoctum dictamni Cretici & fl. leucoij lutei.

Vel ℞. *rad. aristol. rot. verae cass. ligneae ana* Drach. iij. *dictamni Cretici, pulegij, sabinae, ana* M. ß. *fl. lauendulae, cheiri ana p. j.* Coq. in vino, & detur haustus cum aq. cinamomi Drach. ij.

Amatus Lusitanus, *Centur. 5. curat.* 34. hunc puluerem è Vino exhibitum commendat.

℞. *cinam. opt. trochisc. de myrrhâ, croci opt. ana* Drach. ß.

F. puluis. Sed croci copia paulò maior videtur. Alius experientiâ probatus.

℞. *dictamni albi, succini ana* Drach. j. ß.

F. puluis, cuius dimidium ex vino calido exhibeatur. Rondeletio hic in vsu fuit.

℞. *sem. lauend.* Drach. ß. *plantag. endiu. ana* Scr. ij. *piperis* Scr. j.

F. puluis, qui exhibeatur ex aquâ caprifolij & endiuiae.

Potenter quoque promouent foetum guttulae aliquot liquoris è ligno coryli destillati, in conuenienti aquâ exhibitae.

Vtile est & oleum cinamomi, si eius gt. ij. vel gt. iij. in Aq. verbenae exhibeantur. Imprimis ab autoribus commendatur Secundina siccata seu tosta puluerisata & exhibita, vt & vasa vmbilicalia, quae hoc modo praeparari possunt:

℞. *partem secundinae vel chordae vmbilicalis, & in*

furno ſiccetur, ac puluериſetur. Poſtea ℞. *pulueris huius* Drach. ij. *cinamom.* Drach. j. *croci* Scr. ß.

Cum ſucco ſabinæ F. Trochiſci. Doſis Drach. ij. in liquore conueniente.

Vel ℞. Vrachum cum duobus vaſis coniunctis, abluatur vino, & in fictili nouo vratur in clibano, & denuo aquâ endiuiæ & vino abluatur.

Poſtea ℞. *Huius cineris* Drach. ij. *cinam.* Drach. ß. *piper. longi, galangæ ana* Drach. j. *ſeminis plantag. endiuiæ ana* Drach. j. ß. *lauendulæ* Scr. iiij. F. puluis.

Vel ℞. *galbani, myrrhæ ana* Drach. j. *radic. ariſtol. rot dictamni Cret. gentianæ ana* Drach. ß. *caſtorei, croci ana* Scr. j. *Cum ſucco ſaluiæ.*

F. Maſſa, Doſis à Drach. ß. ad Drach. j.

Topica. Externa quod attinet, ſuffitus poſſunt fieri ex ſuaueolentibus, & in vterum immitti.

℞. *ladani* Drach. ij. *ſtyracis calamit. benzoes ana* Drach. ß. *moſchi ambræ ana* gr. vj.

F. puluis, vel trochiſci. Vel fiant peſſi fœtum prouocantes, vt. ℞. *galbani aceto diſſol.* Vnc. j. *myrrhæ* Drach. ij. *croci* Drach. j. *Cum ol. irino* Miſc. F. peſſus.

Vel ℞. *mercurialis q. ſ. ſem. nigellæ. radic. cyclam. ana* Drach. j. Cum linteo F. ſacculus pro peſſario.

Vnguenta quoque, ſi vmbilico, pectini & pudendo illinantur, fœtum promouent.

Vt ℞. *ol. cheirini* Vnc. ij. *ſucci ſabinæ* Vnc j. *porri, mercurial. ana* Vnc. ß. Coq. ad ſuccorum conſumptionem, adde *galbani aceto diſſol.* Vnc. ß. *myrrhæ* Drach. ij. *ſtyrac. liquid.* Drach. j. *rad. ariſtol. rot. cyclamin. cinam. ana* Drach. ß. *croci* Scr. j. *ceræ q. ſ.*

F. Vnguentum. Vel paretur tale cataplaſma.

℞. *radic. bryon. ariſtol. rot. ana* Vnc. j. *artemiſ. pulegij, ſabinæ, rutæ ana* M. j. Puluериſentur, adde *farinæ lupinorum* Vnc. ij. *& Coq.* pro Cataplaſmate.

Sternutatoria. Sternutatoria præterea partum promouent, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 35. *Mulieri hyſtericæ aut difficulter parienti ſternutamentum prodeſt.*

Amuleta. Amuleta quoque ad partum promouendum vulgò à fœminis vſurpari ſolent, *Exuuiæ* nimirum *ſerpentum*, quibus parturientem cingunt, *lapis aëtites*, cuius vim clariſſimi quique Medici obſeruarunt, ac de eo Leu. Lemnius, *de occult. nat. mirac. lib. 4. cap.* 12. ſcribit, eius vim vſu quotidiano in Galliâ probatam eſſe, vt ſcilicet ſupra quidem alligatus fœtum retineat, ad femora verò, attrahat, partúmque facilem & expeditum reddat. Refértque, heroinam quandam, cùm toto geſtandi vteri decurſu, hoc à collo geſtamine commodâ valetudine vſa eſſet, partúque inſtante id adimere atque à pectore amouere neglexiſſet, ſenſit illa pariendi difficultatem, infantémque tardiùs deſilire, ſed detracto de collo Aëtite, eóque admoto femori internâ parte non procul à pube, leuem placidúmque partum conſecuta eſt. Imò tantam occultámque vim habet Aëtites, vt non ſolùm fœtum, ſed & vterum ad ſe trahat, ſcribítque F. Valleriola, *lib. 1. obſeru.* 10. cum mulierculæ Valentinæ quidam mulieri difficili partu laboranti lapidem Aëtitem magnum cruri alligaſſent, & edito partu propter imprudentiam & obliuionem lapidem à crure non amouiſſent, poſt paucas horas, prodeunte matrice, mortem miſeræ illatam fuiſſe. Promouent & partum *corallia, iaſpis, radix polygoni, coriandrum viride*, quæ coxæ aut plantis pedum alligantur. Atque iſta remedia in omni partu difficili locum habent.

Vires vt reficiendæ. Cauſſas verò in ſpecie quod attinet, ſi vires, quibus in hoc labore maximè opus eſt, deficiunt, omnibus modis reficiendæ, & propterea Vinum odoratum vel panis recens vino madidus naribus admouendus, aut vinum cum nuce moſchatâ & caryophyllis. Vtilis hîc eſt confectio alchermes, quæ & cor confortat, & languentem facultatem excitat; in quâ ſi quis lapidem Lazuli & moſchum ad ambram reformidet, poteſt eorum doſis minui. Vel dentur ſpec. diamoſch. vel diamarg. cal. Drach. j. ex vino.

Gemini in partu vt regendi. Si verò ratione fœtus partus difficilis eſt, & quidem ſi gemini adſint, ita manibus obſtetrix eos regere debet, ne in exitu vnus alterum impediat, & propterea eum, qui exitui propior eſt, promouere, alterum verò retrudere, donec prior exierit. Si fœtus ſit magnus nimis, vias laxantibus & lubricantibus, de quibus mox dicetur, vtendum.

Viæ vt accommodãda. Si viarum vitio partus difficilis contingat, eæque minus lubricæ ſint, quod aqua nimis citò effluxerit, oleis & decoctis emollientibus laxandæ; ſi via anguſta ſit, itidem emollientibus laxanda, ol. amygd. d. pinguedine gallinæ, anatis; quibus mucilag. ſem. lini, cydonior. ſem. althææ, addere licet.

Si tumor aliquis difficilis partus cauſſa ſit, partes genitales leniter & blandè tractare conuenit, vt citra inſignem dolorem fœtui cedant, ideóque oleis & linimentis modò enumeratis inungendæ ſunt.

Si ob oſſium figuram vel ſitum minus conuenientem, vel etiam pinguedinem nimiam partus difficultas accidat, præcipua partum faciliorem reddendi ratio in conueniente parturientis ſitu conſiſtit, quem obſtetrix ipſi monſtrare debet, vel ipſa etiam facilè animaduertit. Si feces in aluo duræ ſint, clyſtere vel glande eliciendæ.

Si medicamenta non ſufficiant, interdum ad manus operam deueniendum. Itaque ſi membrana ſolidior fœtum retineat, eam digitis oleo dulci inunctis rumpere obſtetrix debet, vel diſcindere, vt Aëtius, *tetrab. 4. cap.* 23. docet. Si verò membrana quidem rupta ſit, fœtus tamen non prodeat, obſtetrix omni modo laborare debet, vt fœtum viuum ſine damno, quantum fieri poteſt, extrahat.

Fœtus ſemianimis in lucem prodiẽs vt tractandus. Et cum in partu difficili interdum fœtus tandem quaſi ſemianimis in lucem prodeat, diligens eius cura habenda, ne planè emoriatur. Ideóque diligentes obſtetrices ſpiritum ipſi per vtrumque os, ore & pennâ inflare ſolent, aromata mandere, & halitum adſpirare & inſpirare. Melle os perungatur. Linguæ inſtilletur guttula aquæ vitæ, eadémque pulſus & narium foramina perungantur, lauetur fœtus vino, lacte vel cereuiſiâ; capiti imponatur ſacculus ex nuce moſchatâ, macere, caryophyllis, cinamomo, vino maluatico madidus; funiculus vmbilici foueatur maluatico vel vino, aquâ, vel cereuiſiâ calidâ. Poſt ſectum vmbilicum. ℞. *maluatici & aq. vitæ* part. æq. calefiant, & in iis diſſolu. *ol. nuc. moſchat.* Deinde pãnus lineus iis imbuatur, eóque vmbilicus inuoluatur. Pauperiores ſemen cymini coquere poſſunt in cereuiſiâ, & eodem modo pannum lineum eâ imbuere & vmbilico imponere.

Diæta.

Diæta. Vbi partum inſtare fœminæ ſenſerint, verſentur in aëre temperato, cibis adſtringentibus abſtineant, contra vtantur cibis facilis coctionis & boni ſucci, iiſque in paucâ quantitate, ſed frequenter exhibitis, iuſculis gallinarum, & cõſummatis dictis, caricis, dactylis, vuis paſſis. Moderatè moueantur, non multùm vigilent, balneis laxantibus è decocto maluæ, altheæ, ſem. fœnugræci vtantur, & loca genitalia ol. lil alb. amygd. inungant. Animi affectus nimios vitent.

In ipſo partu Aër in cubiculo parturientis ſit temperatus. Omnis fœtor amoueatur. Si partus iis diutius protrahatur, oua ſorbilia & panis vino madidus exhibendus, nuces item cõditæ, caro citri & cortices citri.

CAPVT V.

De Partu vitioſo ſeu difficili præternaturali.

Partus vitioſus ſeu difficilis præternaturalis. PEculiaris verò partus difficilis differentia eſt, cùm fœtus non eo ſitu & figurâ, quâ naturaliter & frequenter edi ſolet, ſed aliâ prodit, quæ in ſpecie *Partus vitioſus* ſeu *difficilis præternaturalis* appellari poteſt.

Partus

Foetus ad Partum se ConVertentis Figura

Partus Naturalis figura

PARTUS NON NATURALIS FIGURÆ

I Fig

II Fig

III Fig

IIII Fig

V Fig

VI Fig

VII Fig

VIII Fig

IX Fig

X Fig

XI Fig

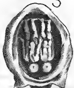
XII Fig

XIII Fig

XIIII Fig

XV Fig

XVI Fig

Partus autem huius vitiosi & præternaturalis multi modi sunt. Cùm enim partus naturalis fiat, cum Infans capite primum exit, manibus & cruribus sursum protensis: quocunque etiam modo aliter Infans prodit, partus is vitiosus est. Potissimùm tamen tres modi sunt. Nam exire conatur infans vel pedibus, vel manibus, vel obliquus. Idque rursum variis modis. Dum n. manibus vel pedibus primùm exire tentat, prodit vel vtroque pede, idque rursum vel manibus ad femora applicatis, qui I. modus est: vel brachiis & genubus extensis ad latera & distortis, qui II. modus est: vel manibus sursum extensis, qui I I I. modus est: vel vno pede, & rursum manibus ad femora applicatis, qui I V. modus est: vel brachiis sursum extensis, qui modus V. vel in genua, qui est modus V I. vel vtraque manu, qui est V I I. modus: vel vnâ manu, qui VIII. modus: vel manu & pede vtroque, qui modus I X. Obliquè dum egredi conatur, rursum varij modi sunt. Vel enim natibus primùm exire tentat, brachiis sursum protensis, qui modus X. est: vel supinus dorso orificio vteri obuoluitur, brachiis & cruribus sursum extensis, qui modus X I. est: vel humeris ad orificium Vteri tendit; brachiis & cruribus itidem sursum extensis, qui modus X I I. vel pronus ventre ori vteri obuiat, manibus & pedibus sursum versus dorsum reflexis, qui modus X I I I. est. Ac vt geminos addamus, vel vterque gemellus in caput prodit, qui modus X I V. est: vel vterque in pedes, qui modus X V. est: vel alter in caput, alter in pedes, qui modus XVI. est.

Videatur Schema.

Verùm procul dubio multò plures adhuc figuræ vitiosi partus sunt, cùm rectum quidem sit simplex, vitiosum multiplex, eæque sæpe obstetricibus occurrant. Talis figura est, quam descripsit & depinxit Gu. Fabricius, *cent.4.obseru.57.* Fœtus is in transuersum situs erat, & ita quidem, vt caput sinistro, pedes verò dextro hypochondrio ita insisterent, vt in vtroque latere prominentia non obscura obseruari posset. Spina dorsi autem fœtus versus vteri orificium vergebat. Brachium dextrum extra orificium propendebat, sinistrum verò, vti quoque crus dextrum (quod versus caput reflexum) mediantibus vasis vmbilicalibus (qui truncum corporis bis circumdederunt) trunco corporis ita alligabantur, vt ab initio fœtus ad exitum minùs commodè sese parare posset, sed omnia inuerso ordine acciderent. Itaque cum fœtus, qui & maturus & robustus erat, maximo impetu sese moueret, sinistro pede corpus Vteri versus dextrum latus dilacerauit, vt pes extra vterum immineret. Hinc cùm iam septem dies in partu laborasset, expultrix vteri planè & subitò quieuit, & parturientium dolores ac conatus cessârunt, atque ipsa exspirauit.

Fœtus per vmbilicum manum exserens. Sed præter hos & alij modi sunt partus vitiosi rariores, seu rara quædam, quæ circa partum fiunt. Lutetiæ cuidam mulieri grauidæ fœtus exertam manum per vmbilicum fuisse, & quindecim dies ad partum sic stetisse, saluáque matre euasisse viuum & vitalem, Hollerius, *inter rara, num.* 8. refert. Quæ res cum planè mira sit, non sine caussâ optat Roussetus, *de partu cæs. sect.4.hist.5.* Hollerium addidisse, quomodo postea enixa sit ista grauida, & per quam viam, & an postea iterum vterū gestârit. Huic quid simile Ioh. Schenckius, ex relatione D. Tobiæ Cneulini, recenset, dum scribit, Augustani Tinctoris vxorem omphalocelem ex partu contraxisse; & licèt duodecim liberorum mater facta fuerit, satis tamen commodè habuisse, quod fasciâ ad ruptionem idoneâ vteretur. Accidisse verò, vt in partu fœtus subitò sursum ad omphalocelem abriperetur, inibíque hæreret, turgente & expanso in tantùm vmbilico, vt ad tactum fœtus membra exactè dignosci possent, non sine matris & fœtus vitæ periculo. Factum tandem fuisse, vt peritissimæ fœminæ manu in vterum immissâ fœtus singulari dexteritate ab vmbilico ad locellos reuocaretur, & filius viuus & vitalis ederetur.

Caussæ.

Caussæ. Hippocrates, *in lib. de nat. puer.* duas huius partus vitiosi caussas refert, vteri scilicet amplitudinem, & mulieris tempore partus ob acerbos dolores inordinatum motum, cùm nimirum modò surgit, modò decumbit, modò in vnam, modò in alteram partem, & huc atque istuc sese iactat. Hisce enim motibus inordinatis fœtus à situ illo naturali facilè dimouetur. Quibus addi potest membranarum fœtum inuoluentium crassities. Has enim cùm capite rumpere non potest infans, manibus & pedibus id tentans, modò in hanc, modò illam partem mouetur.

Signa Diagnostica.

Signa. Quâ figurâ autem prodeat fœtus, & quæ pars primò orificio vteri offeratur, rectissimè obstetrix explorare & deprehendere potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnes istæ fœtus exitum quærentis figuræ præternaturales non solùm difficiles sunt, sed & periculosæ, vt interdum mater, interdum fœtus, interdum & mater & fœtus pereat.

2. Minus tamen periculi est, cùm infans in pedes, præcipuè vtrumque, exit. Latini hoc modo natos Agrippas appellant. *Agrippa.*

Curatio.

Curatio. Si fœtus non recto situ prodit, obstetrix manu oleo inunctâ, vnguibus præcisis, partim adducendo, partim retropellendo, partim in rectum agendo, prout opus, fœtum dirigere, & in meliorem ac naturalem situm conformare debet; & omnis labor eò dirigendus, vt fœtus in cauitatem vteri reducatur. Non rarò enim accidit, vt postea proprio & naturali exeundi conatu suâ sponte naturalem figuram nanciscatur.

Quod si non fiat, & I. figurâ ac in ambos pedes manibus ad femora applicatis prodeat, commodissimum quidem foret, si posset in vterum retrudi, vt in caput prodeat. Verùm cum metuendum sit, ne si hoc tentetur, aliam vitiosiorem figuram acquirat, non facilè ista figura mutanda, cùm vix fieri possit, vt pedes sursum retrudantur, quò fœtus in caput exeat, sed obstetrix oleo manibus inunctis vias lubricare, & brachia infantis prehendere, ne sursum protendantur, debet, & si propter magnitudinem, quam augent porrecta ad latera brachia, difficulter prodeat, os & ceruix vteri inungendus, exitúsque adiuuandus; in quem finem etiam sternutatorium naribus admouere vtile est.

Quod si I I. Figura, in pedes scilicet, sed pedibus, genubus & manib. distortis prodeat, parturiens à sellâ ad lectum deducatur, & nisi infans ad naturalem situm redeat, vterus comprimatur & grauida aliquoties circumuoluatur, donec infans ad commodiorem situm perueniat.

Quod si III. Figura, in vtrumque pedem, manibus sursum extensis exitū quærat infans, periculosus partus est, & brachia facilè læduntur. Itaque vt partus hoc modo fiat, obstetrix permittere non debet, nisi infans nimis paruus sit, & os vteri amplum, vt sine damno facilè exitum habere possit. Ergo grauida in lectū supina, capite demisso & natibus altioribus, collocanda, quod commodè fiet, si supinæ molle aliquid sub coxas substernatur, & sub lecti pedes, quò altiores sint hi, à pedibus aliquid supponatur, & ceruical nullum sit sub cap ite.

capite. Et tum ventrem sursum stringendo, tùm infantem retrudendo, is in vterum repellendus, vt commodiorem figuram nanciscatur. Cùm verò retrusus fuerit fœtus, atque hinc & hinc obuoluitur, vt secùdum naturam constituatur, quicquid sub lecti pedes & sub coxas positum est, subtrahatur. Imprimis danda opera, vt facies infanti dorso matris obuertatur: id quod in omni partu præternaturali obseruandum.

Si verò IV. Figura, vno nimirum pede, altero retracto & manibus ad femora applicatis, infans prodeat, parturiens eodem modo in lecto collocetur, seseque volutet aliquoties, vt infans naturalem situm acquirat. Quod si non fiat, sed pes alter quoque orificio vteri offeratur, is comprehendendus & partus eo modo, quo in I. figurâ promouendus.

Sin autem V. Figura, vno pede ori vteri oblato infans prodeat, nullo modo ista partus figura permittenda, sed ad meliorem redigenda, vt III. Fgurâ dictum.

Quod si VI. Figurâ in genua prodeat infans, manibus ad femora demissis, vtrumque genu sursum impellendum, donec situm Figuræ I. acquirat, & sic vt in Fig. I. partus promouendus. Aut si id tutum non videtur parturiens in lectum collocanda, & voluntanda, donec infans naturalem situm acquirat.

Si VII. Figura in manus ambas prodeat infans, humeris apprehendendus, atque eo vsque introreducendus, donec manus lateribus applicet. Et ne ad priorem partus figuram redeat, ab obstetrice brachia ad latus deducenda.

Quod nisi successerit, ad lectum deducenda grauida, vt in eo infans naturalem situm acquirat. Quem si nullo modo adipisci licet, partus omnino periculosus est, nisi infans planè paruus sit, & vteri os amplum. Vt tamen tum faciliùs prodeat infans, os vteri oleis idoneis laxandum, vterus comprimendus, & brachia, quantum fieri potest, coniungenda.

Si VIII. Figurâ, vnâ scilicet manu, pedibus in vterũ porrectis sese offerat infans, nõ extrahere eum conandum; cùm magis hoc modo infans firmaretur, & membrum vel luxaretur, vel abrũperetur, sed parturiens ad lectum deducenda, & tùm ventrem sursum stringendo, tùm infantem sursum pellendo, in vterum is retrudendus, vt naturalem situm acquirat: quod si spontè non fiat, insertâ manu eminens brachium ad latus cõponendum, vt ita naturalem situm infans nanciscatur.

Si IX. Figurâ, manibus & pedibus iunctis simul prodire conetur infans, obstetrix operam det, vt pedes sursum protrudat, brachia lateribus applicet, capútque infantis apprehendat, & ita ad naturalem partum disponat.

Si X. Figurâ, natibus ori vteri obuersis, ad partum veniat infans, obstetrix manu anum sursum protrudere debet, & caput ad os vteri conuertere, & ita ad naturalem partus figuram dirigere. Idque maturè faciendum, ne in vitiosiorem aliquam figuram infans veniat. Quod si obstetrix obtinere non possit; parturiens ad lectum deducenda, vt infans in meliorem situm conuertatur.

Si XI. Figurâ, transuersus scilicet & supinus, vel etiam in latus alterum inclinans infans prodeat, eodem modo, vt in priore figurâ, nates subleuandæ sunt, capútque ad os vteri dirigendum. Quod si non fiat, mater in lectum componenda & voluenda, donec fœtus ad meliorem figuram veniat.

Si XII. Figurâ, humero nimirum ori vteri obuerso exire conetur infans, porrectis sursum pedibus ac manibus, non ita difficulter in naturalem figuram dirigitur, humeros scilicet submouendo, & sursum pellendo, vt caput ori vteri obuertatur.

Si XIII. Figurâ ventrem & pectus ori vteri obuertat infans, manibus & pedibus retrò coniectis, & sursum versis, periculosissimus partus est. Quapropter obstetrix insertâ manu brachia primùm infantis apprehendat hinc caput, idque orificio vteri obuertat, brachia verò submoueat, & ad latera dirigat. Quod si obtineri non possit, etiam in hoc casu parturiens ad lectum deducenda, vt se volutet, vel etiam pedibus comprehendenda, atque concutienda, vt infans in aliam figuram statuatur. Vt enim motu & agitatione partus naturalis in vitiosam figuram inuerti potest: ita idem motus & agitatio figurã non naturalẽ in naturalẽ mutare valet.

Si XIV. Figura Gemelli prodeant, & quidem capitibus simul ad orificium vteri conuersis, obstetricis officium est, alterum, qui ori vteri propior est, excipere, alterum verò, dum prior prodit, non planè dimittere, ne in vterum regrediens figuram aliquam vitiosam acquirat, sed priore nato, & ipse postea statim prodeat.

Si XV. Figurâ Gemelli pedibus vtrinque ori vteri obuersis prodeant periculosus partus est. Quapropter obstetrix det operã, vt alterius brachium apprehendat corpúsque inuertat, vt caput ori vteri obuertatur idque postea in altero etiam faciẽdum. Quod si obtineri non possit mulier in lectum deducenda, & danda opera, vt agitatione corporis gemelli in meliorem figuram reducantur.

Si XVI. Figurâ gemelli prodeant, alter in caput, alter in pedes conuersus, obstetrix eum, qui capite ad os vteri conuersus est, naturalémque figuram habet, primò extrahere & excipere debet: alterum verò in vterum submoueat & in naturalem figuram restituat; vel quod tutius, vt de I. Figurâ dictum, pedibus eum obstetrix prehendere debet, & conari, vt eum extrahat.

Videatur Schema pag.421.

CAPVT VI.

De Partu Tardo.

Circa partum nec hoc prætereundum, quosdam tardius, quam naturaliter solet, nasci. Cardanus, *libr.1.tract.3.contrad.8.* Patrem suum prædicasse scribit se decimo tertio mense natum. E Plinio, *libr.7.cap.5.* & Auicennâ, *libr.9.de animalibus* constat, quosdam post menses quatuordecim peperisse. Et Alex. Benedictus, *de curand.morb.lib.25.cap.23.* refert, se accepisse, quandam quatuordecim mensibus partum tulisse. Et Massa, *epist.29.tom.2.* scribit, nobilissimam quandam matronam Venetiis ex coniuge septuagenario concepisse, tandem quinto decimo mense puellam peperisse, orbatam oculis, & truncatam manibus, quæ vixit quinque mensibus. Et supra, *cap.1.* relata est historia nobilissimæ cuiusdam fœminæ in Galliâ, quæ duos fœtus vnum decimo octauo, alterum vigesimo mense peperit. Et Paschalis Gallus, *in suâ Bibliothecâ medicâ*, narrat Renatum Thioneau Med. D. edidisse miraculosam historiam fœtus in vtero viginti tres menses gestati, apud Turonenses. Atque ex Alberto Crantzio referunt, quod ex Duce Baruch Vandale vxor conceperit, & biennio prægnans fuerit, & pepererit infantem gradientem, & loquentem. Et Auentinus, *libr.5. annal. Boior.* scribit, fœminam biennio Vterum ferentem, marem loquentem enixam esse. Mercurialis denique, *consil.85.ad Illustriss. & Generosiss. Dn. Christoph. à Wolckenstein*, scribit: Nunquam, *inquit*, aut visum, aut scriptum est, (quantum ipse recordor) mulierem vllam fœtum viuum quatuor annis ventre gestasse, quemadmodum hæc à te mihi proposita mulier, quam scribunt anno 15. enixam marem, mox primo coniuge orbatam cum secundo ac tertio 16. annis sterilem mansisse, donec tandem quarto nupta concepit fœtum, quem ipsa omnino affirmat, se iam quarto anno exactò viuum gestare, non modo absque vllâ insigni molestiâ, verum etiam cum summo valetudinis lucro, nempe quæ prius innumeris pene malis tentaretur, nunc verò à cunctis libera sit. Sed hæc

Partus tardus.

rara

rara & pene miraculosa sunt. Accidúntque procul dubio ob semen debile, vterique calorem languidum, quibus de caussis & fœtus tardiùs absoluitur, & expultrix languet. Non est autem in Medici potestate talia corrigere, sed Naturæ omnia permittenda.

CAPVT VII.

De Partu nullo, & Fœtu in vtero mortuo.

Partus nullus. TAndem in partu & hoc contingit, vt quidem tempore legitimo pariendi conatus sese manifestent, doloréſque grauidam apprehendant, & aqua, vt fieri solet, effluat; postea tamen omnes illi dolores & conatus euanescant, nec vnquam redeant, aut si aliqui redeant, fœtus tamen non excludatur, atque ita Partus nullus accidat, sed infans intra matrem relinquatur.

Differentiæ. Accidit autem hoc quatuor modis. Vel enim fœtus & mater moriuntur: vel mater viua manet, & fœtus moritur: vel mater viuit, & fœtus viuit, in lucem tamen edi non potest: Vel mater moritur, & viuus fœtus in vtero relinquitur.

Caussæ.

Caussa. Eædem ferè caussæ, ob quas partus fit difficilis, si maiores sint, faciunt, vt infans planè excludi non possit, *Matris vitiũ.* partúsque nullus fiat. Etenim cùm primò conatus matris validus, eiúsque robur ad sustinendos partus labores requiratur, si vires matris non solùm quacunque de causâ sint imbecilles, sed & deficiant, & dolores partus euanescant, vel etsi vrgeant, à fœmina tamen sustineri non possint, conatúsque excludendi deficiat, partus nullus fit, & sæpe mater vel infans, vel mater & infans hisce laboribus succumbunt & moriuntur.

Fœtus. Deinde cùm infans validus, fortitérque sese mouens partum faciliorem reddat, si infans sit imbecillis planè, vel etiam moriatur, partus nullus fit. Si quoque fœtus magnus nimis sit, & mater tenella, accidit interdum, vt non solùm partus difficilis fiat, sed & mater in partu succumbat, & vel mater vel fœtus, vel vterque de vitâ periclitetur & moriatur. Quod etiam accidit, si gemini sint, aut plures fœtus, qui vnà exitum quærunt, aut mola carnea sit coniuncta, aut monstrum, vel si adeo fœtus intumuerit, vt ipsi per consuetam viam exitus non detur. Inprimis verò non tantùm partus difficilis fit, sed & non rarò nullus, si infans figurâ non conueniente, de qua *capite præcedente* dictum, prodeat. Cùm enim hoc modo in orificio hæreat infans, & omnem matris conatum eludat, neque etiam ab obstetrice vel Chirurgo in meliorem figuram disponi possit: fit, vt in istis conatibus variisque motibus & compressionibus non solùm mater succumbat, sed & fœtus interdum moriatur.

Viarum. Tertiò si viæ, per quas fœtus transire debet, vel ob conformationẽ, vel ratione ætatis nimis angustæ sint, non solùm difficilis, sed & nullus partus fieri potest. Inprimis verò hoc accidit, cùm pubis ossa, quæ ob laxam cartilaginem, quâ conglutinantur, nonnihil in partu, præcipuè difficiliore, cedere solent, fœtui nullo modo cedunt, aut cùm ossa coccygis nullo modo retrorsum cedunt, & lumbi in muliere breues sunt, & fœtui exitus non patet. Et quidem si fœtus sit fortis, aut partum promouentia fortiora exhibeantur, via verò non satis pateat, accidisse interdum compertum est, vt fœtus vterum perruperit. Ita refert Guil. Fabricius, *Cent.1.obs.*64. se anno 1593. 21. Aprilis, Coloniæ, præsentibus Clariss. & Doctiss. Ioanne Slotano, & Henrico Palantio M.D.D. dissecuisse aurificis vxorem, habitantem in plateâ, quæ appellatur longa, ex partu mortuam. Comperta est matrix erumpente infante lacerata, eiúsque caput in læuam ventris capacitatem dimissum, eadémque matrix, pars neruosa circa infantis collum contracta, quæ ipsum procul dubio suffocârat. Mater totos vndecim dies parturiens fuerat; obstetricibus Fabricióque tandem ipso pridie ante obitum frustra adhibitis: quum multò ante mortuus esset infans, in vtero solo extante læuo brachio, quod propendebat. Et ibid. *obs.* 67. scribit, honestam quandam matronam, Lustriæ ad marginem Lemani lacus, totos sex dies parturientem fuisse. Ipso tandem aduocato, eam in agone mortis comperisse; eâ ipsâ etiam nocte è vitâ discessisse. Sequenti die se corpus aperuisse, vterúmque dilaceratum, & caput infantuli in ventris capacitatem dimissum inuenisse. Huius autem difficultatis pariendi caussam fuisse scribit scirrhum, qui magnitudinem capitis infantuli propemodum æquauit. Hunc igitur scirrhum obstitisse, quo minùs vterus tempore prægnationis sese satis extendere, & parturientis violentum motum fœtus sustinere potuerit.

Aliis tamen etiam de caussis fœtus in vtero emori solet, nimirum ob alimenti defectum vel prauitatem, ob quam morbum aliquem in vtero contrahit, vel copiam, à quâ suffocatur, vel cùm casu, percussione illi vis infertur, aut iisdem caussis, vt & saltu, tussi, sternutatione, acetabula, per quæ alimentum ipsi defertur, soluuntur, aut cum ex animi pathematibus nimiis damnum percipit, aut ex medicamentis fœtum necare valentibus læditur, vt & ex morbis seu acutis seu longis, quæ matrem infestant. Matris enim morbi fœtui communicari solent, quibus non solùm læditur & debilitatur, sed sæpe planè moritur.

Signa Diagnostica.

Siue autem mater moriatur, siue viuat, omnino diligenter inquirendum, an fœtus adhuc viuat, vel mortuus sit, ne si viuat, in vtero matris, tanquam in sepulchro, sine necessariâ ope relinquatur. *Signa.* Etenim si mater viuat, & fœtus mortuus sit, danda opera, vt quamprimùm expellatur vel extrahatur, ne putrescens matri damnum afferat. Si verò mater mortua sit, & fœtus viuat, fœtus eximendus, antequam mater sepeliatur, quâ de caussa in sepultura non properandum, cùm quæ pro mortuis habentur, interdum reuiuiscere possint.

Fœtus mortui signa. Cognoscitur autem fœtus in Vtero mortuus, quod mater & obstetrix motum illius amplius non percipiunt, etiamsi roborantia, quibus aliàs vis eius languida excitari solet, adhibeantur: quando se de latere in latus conuertit, fœtum ex vnâ parte in alteram instar lapidis dilabi percipit, facies & inprimis labra pallent, & partes extremæ liuidæ ac frigidæ apparent, vteri regio & ceruix frigida deprehenditur, mammæ, quæ antea turgebant, flaccescere incipiunt, & temporis progressu anhelitus fit fœtidus, aqua & sanies fœtida ex vtero effluit, febres accenduntur, & horror febrilis accidit, animi deliquia, stomachi & capitis dolores, interdum & conuulsiones accedunt. Si etiam ante fœtum secundina excludatur, fœtus in Vtero mortui signum est; cùm vasis vmbilicalibus, quæ spiritus & nutrimentum afferebant, ipsi spiritus & nutrimentum denegentur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si fœtus ex vtero edi non possit, periculosissimum est, & periclitantur cùm mater, tùm infans: & quidem interdum fœtus moritur, mater verò manet; interdum mater moritur, & infans saluus superest; interdum & mater & fœtus moriuntur; interdum & mater & fœtus viuus manet, atque vterque seruatur Chirurgicâ extractione, de qua postea dicetur.

2. Nisi

2. Nisi fœtus mortuus quamprimum excernatur, putrescens in vitæ periculum matrem conijcit.

3. Quò peiora & plura fœtu mortuo in vtero matres apprehendunt Symptomata, eò magis periclitantur, vtpote si conuellantur, si tremant, si lethargo & somno graui corripiantur, si pulsus sit debilis. Si verò nihil tale patiuntur, ipsas seruari posse, spes est.

Varia historia fœtus mortui.

4. Et quidem plerumque grauidæ ex fœtu mortuo varios & mirandas affectiones patiuntur, tandemque moriuntur, cuius rei exstant variæ historiæ. Fr. Roussetus, *de partu Cæsar, sect. 4. cap. 2.* scribit, fœminam quandam Aurelianensem, cùm menstruorum suppressione & quartanâ laboraret, nec se grauidam esse suspicaretur, sed scirrho se laborare putaret, tamen fœtum in vtero gessisse, qui postea mortuus, nullis partus signis conspicuis, in vtero computruerit, vt tandem ossa tractu temporis denudarentur, & vterum posteriora versus perforarent, ita vt sensim per aluum vnà cum excrementis ossa fuerint excreta, & inter cætera os tibiæ integrum fuerit reiectum: cum quo malo cùm diu conflictata esset, interiit. Idem, *eodem in loco*, refert, quandam Catharinam de Fiefs, cùm secundas contraxisset nuptias, eodem tempore in morbum incidisse, & grauidam redditam fuisse. Cùm verò se vtero gestare non suspicaretur, Lutetiæ infinitis remediis, & quidem diætâ sudorificâ (auxilium aduersus morbum quærens) vsa est: etsi non deessent ex obstetricibus Reginæ aliquæ, quæ grauidam ipsam pronunciarent, eò quod symptomata ea, quæ vtero gerentibus accidere solent, in ipsâ obseruarent, idque à tempore suppressorum menstruorum, donec etiam lac in mammis obseruabatur, & vsque ad nonum mensem: quo tempore omnia illa symptomata desiere, vnà cum motu ipsius fœtus: Dein dolores partus irriti tum superuenêre, & statim post omnia signa fœtus emortui obseruare licuit, attamê horû omnium signorum ratio non habebatur. Quare cum Lutetiâ domum rediisset, adhuc fœtum mortuum vtero gestauit, idque quindecim mensium spatio à die ipsius interitus supputatione factâ, præter anteactos nouem menses, quibus in vtero materno vixerat. Sic partes molliores putrefactæ per inferiora eiiciebantur, quæ (non absque ratione aliquâ) per Dominum Ponetum, Medicum Melodunensem doctissimum, pro sanie ex vteri vlcere promanante habebatur: quemadmodum ossa, quæ remanserant, scirrhum lienis esse censebat. Tandem exstincta cum esset 5. Non. Octob. Anni 1570. à Lucâ Campano & Iacobo Dazier, Tonsoribus Milliensibus, præsentibus Dominis de Vertau, & la Gainiere, plurimisque aliis aperta fuit. Quare copiosa adhuc sanies in abdomine reperta absque vtero, & fœtus ossa aliqua iam putrida, aliqua verò integra erant: & inter hæc ossa vnum ex ossibus clauiculæ iam liuidû peritonæum & abdominis musculos iam perforarat, ita vt sola cutis integra remanserit, qui in latere sinistro forinsecus conspiciebatur, quod iam pridem pro splenis scirrho habebatur.

Fœtus putrefactus in vtero.

5. Contra obseruatum, fœminas quasdam fœtum mortuum fine omni ferè incommodo aliquandiu in vtero tetinuisse. Ita refert Guil Fabricius, *Cent. 2. obseru. 50. & 51.* fœtum mortuum tribus mensibus, nullis superuenientibus symptomatibus, in vtero materno retentum, & octauo demum mense extractum fuisse, vix spirhamæ & dimidiæ longitudine, cum vasis vmbilicalibus vix spithamæ longitudine. Et aliam quamdam circa mensis octaui finem filium peperisse, qui longitudinem spithamæ cum dimidiâ non excesserit, & corpore extenuatus, cuteque & musculis rugosus exsiccatus fuerit, vt figuram sceleti planè referret, quem adstantes per menses tres ant circiter fuisse iudicarunt. Cur autem fœtus hic vterque non putridus aut fœtidus fuerit, caussam esse puto, quod vterque defectu alimenti tabe confectus interierit, atque ita facilè putredini obnoxius esse non potuerit.

Fœtus mortuus in vtero detentus, alio concepto ac genito.

6. Obseruatum ex fœtu in vtero mortuo nonnullas quidem varia mala passas fuisse, verum non solùm superstites mansisse, sed & iterumconcepisse, imò quod mirandum, nonnullas fœtum mortuum vel fœtus mortui sceleton in vtero adhuc gerentes concepisse, & pepetisse. Albucasis, *lib. 2. chirurg. cap. 76.* scribit: Vidi mulierem fœtum mortuum vtero etiamnum gerentem, nihilominus denuo imprægnatam: eundemque fœtum ex secundo conceptu genitum mortuum: huic multo tempore post apostema in vmbilico obortum & inflatum superatum est. Vocatus itaque ad curationem diu eiusdem medicationi insti i, neque tamen ad consolidationem vlcus deduci potuit. Itaque emplastra vehementer attrahentia adhibui, quorum beneficio paucis post diebus officula prodierunt. Admiratione igitur ductus, cum ventrem ossibus carere scirem, tem diligentius & multifariam expendi, deprehendique, officula illa non nisi ex fœtuum mortuorû cadaueribus prouenisse. Caussâ itaq; morbi certò cognitâ, medendique ratione initâ, officula plurima per interualla ex apostemate eduxi: muliere indies melius habente, quæ postmodû diu adhuc supervixit: vlc⁹ verò subinde nonnihil putrilaginis ex sese remisit.

Fœtus in vtero putrefactus, per abdomen exclusus.

Alexand. Benedictus, *de curand. morb. lib. 25. cap. 35.* refert, Venetæ cuidam matronæ, cum partum legitimum exclusisset, alterum intra vterum inclusum mansisse mortuum, qui in magnis puerperæ difficultatibus tabefactus fluore quodam profluxit ex naturalibus oris, demum ortis in ventre tribus fistulis, ex vnâ, quæ omnium maxima erat, integra infantis caluaria extracta est, cunctis mirantibus, deinde singulis diebus reliqua ossa demta sunt, vnde mirabili naturæ opere sanitati restituta est.

Achilles P. Gassarus, *in Epistolâ ad D. Matth. Cornacem*, scribit, in comitatu FeldKirchensi mulierculam quãdam verè imprægnatam ad decimum vsque mensem satis incolumen vixisse. Quæ tandem partus tempore negligentius tractata ab adstantibus ad syncopas crebras adacta est, vt non solùm fœtus insciis illis suffocatus fuerit, sed & mater de vitâ periclitârit. Pro desperatâ igitur ab omnibus habita, nullo medicamento adhibito, solùm offulis ac gallinarum insculis per interualla refocillata fuit. Et sic misera illa per reliquum puerperii spatium vtcunque curata, paulatim dolores remittere, menstruorum tamen fluxum perseuerare sensit, & sine omni auxilio medicamenti alicuius, per Dei gratiam, indies magis ac magis melius habere cœpit: donec & muliebre profluuium cessarit, & dolores magnâ ex parte euanuerint quoque, adeo vt illa domesticis negotiis qualicunque valetudine præesse sategerit; ac decrescente insuper nonnihil vteri mole cuncta sibi prospera ad annum ferè integrum promiserit. Quo tamen non planè euoluto, tumor quidam particularum in sinistrâ inferioris ventris parte, paulò supra inguina apparere de nouo cœpit: qui dum quotidie augeri, & demum etiam dolorem apostematosum cum curis liuore superinducere pergeret; ibi mulier de fœtu amplius non sollicita, Chirurgi auxilium inuocauit. Is vigentibus tum accidentibus, quæ generationem puris concomitari solent, tum ingenti necessitate abscessum illum iam ad humani capitis magnitudinem excrescentem omnino detumefactâ aluo, decussatim nouaculâ, vt in fungorum apertione vsus obtinet, discidit: quo facto, tanta fœtidissimæ virulentiæ copia effluxisse fertur, vt præsentium nullus, nedum ægrota mulier, aut ipsemet Chirurgus facilè sufferre potuerit. Nihilominus tamen vlcus illud sordidissimum Chirurgus mundificare & abstergere pro more non destitit: quousque intra pauculos dies semiputrida quoque ac corrosa officula vnà cum pure exire cœperût. Quæ cum is remittentibus indies tùm dolore, tùm fœtore, vnde

vndenam in ventrem; concauitatem nimirum excessem perueniſſent, ſtupidus miraretur: ex tandem erumpentibus integris tibiarum oſſibus, poſterioribúſque caluariæ fragmentis, manifeſtè deprehendit, ea ipſa reliquias eſſe fœtus illius, quem mulier ea ante annum peperiſſe debebat. Vnde vehementiore admiratione captus, decoctiones, loturas, & vnguenta, quâ potuit, ſolertiâ, pro vlceris profundiſſimi mundificatione exſiccationéque ſemper adhibuit, donec illud, fœminâ nihil vltra conquerente, per ſeſe ad conſolidationem properare animaduertit. Ibi cicatriſationi, quam vocant, inuigilans, mulierem eam omnino perſanauit. Quæ poſthac plures ſuperſtes fuit annos, ac redeuntibus in ordinem naturalem menſtruis purgationibus, feliciter quoque poſtea puerum viuum enixa eſſe fertur.

Et Rouſſetus, *de partu cæſ. ſect. 4. cap. 4. hiſt. 6.* In ſuburbiis Sullianis ad Ligerim, Margaritam Preuoſt, Petri Doreri molitoris vxorem, cum manifeſtò grauida eſſet, & tamen tempore partus eniti non potuiſſet, in grauiſſimum incidiſſe morbum ſcribit, vt tandem venter adeò extenderetur propter fœtum & ipſius tunicas putreſcentes, vt præter totius abdominis tumorem, octauo nonovè menſe circa regionem vmbilici peculiaris tumor valdè elatus, obortus ſit, ſimilis abſceſſui molli tubro, vt iam ad apertionem maturus videretur. Quare abſceſſus hic anno 1550. die natiuitatis Chriſti, ab Ithierio Gallometo, eius loci Chirurgo, cauterio actuali apertus fuit, qui puris incredibilem quantitatem ſcutellis exemit: altero verò die, cùm vulneris rationem eſſet habiturus, qualeſnam eſſent pili, qui circa vulnus conſpiciebantur, inquirere voluit, quare fœtûs caput iam putreſcens eſſe reperit, quod tum per vulnus dilatatum extraxit cum reliquâ cadaueris parte, quod filiam fuiſſe agnitum: attamen breui temporis ſpatio conualuit. Hanc poſt mortem Doreri mariti rurſus alteri nupſiſſe, & circiter annos adhucviginti ſeptem, corpore ſano, ſuperuixiſſe, & demum anno 1577. diarrhœâ periiſſe refert. Verùm ipſa vt nec prius, ita nec poſtmodum vtero geſtauit.

Idem, *ibid.* refert, illuſtriſſimam Principiſſam ex Bourboniâ ſtirpe, vidiſſe iuuenculam ægrotam, pallidam, proſtratis viribus, tumentem, tantiſque doloribus diuexatam, ita vt nec quis morbus eſſet, noſceretur, nec ſpes vlla ſalutis ſupereſſet. Quare miſericordiâ mota Princeps, eam obſtetricibus inſpiciendam tradidiſſe, quæ etiam rem vti ſe habebat, patefecerunt: ægrotam nimirum, quæ virgo cenſebatur, fœtum adultum, & à longo tempore mortuum ac putridum vtero geſtare, ita vt oſſa vtero perforato, ad latus vmbilici conſpicerentur: ex quo loco Principe præſente oſſa aliquot extracta fuiſſe, copioſiſſimè fœtidiſſimo pure emanante, ſcribit, & breui tempore mulierem illam fuiſſe affectu illo percuratam.

Et Maurit. Cordæus, *comm. 1. ad lib. 1. Hippocrat. de morb. mul. text 11.* ſcribit: Mulierem quandam ruſticam fœtum octimeſtrem gerentem, dum ad forum vrbis Sacricæſaris mandaſſet ſe viæ, è ferocienti equo excuſſam fuiſſe, & in ſaxum prægrande, hoc eſt, eius angulum, ad vmbilici regionem impegiſſe, & à caſu illo integrum diem obmutuiſſe, ſenſu motúque priuatam. Perendie prehendiſſe eam acutam febrim, & comitatam quidem ſæuioribus ſymptomatibus. Namque animo liquiſſe, vomuiſſe, deliraſſe. Repurgata illa itaque ex præſcripto Medicorum aliquoties, ac iteratâ ſanguinis detractione, & cæteris ſumptis & admotis, quæ febrilem æſtum infringerent, & ſanguinis intus latentis vim pernicioſam retunderent, trigeſimo poſtea die, remiſſioribus ſymptomatis quibuſque, ſecundum vmbilicum tumorem quendam, magnitudinis vt minimum manus concluſæ, ſeſe prodidiſſe, eóque rupto, fœdam ſaniem, virulentámque, vnà cum tabo primùm exiiſſe, purulentis particulis carnis ſequentibus, poſtremóque fœtus ipſius oſſa fruſtillatim effluxiſſe. Decimo tandem ab hinc menſe, vlcere concluſo, perductóque ad cicatricem, mulierem conualuiſſe.

Similem hiſtoriam ex relatione D. Felicis Plateri, Doct. Caſp Bauhinus, *in appendice ad Rouſſetum*, recenſet, de Concubinâ cuiuſdam Sacerdotis in Zupfſingen, Heluetiæ pago, Barbara Fhirera nominatâ, quæ cum tertiò grauida & partui vicina eſſet, per octiduum pariendi conatus cum maximis vteri cruciatibus perſenſit, neque tamen pepetit, ſed exacto illo tempore, ceſſantibus conatibus, quamuis diu poſtea ægra permaneret, tandem in ventre illius, paulò ſupra vmbilicum, veſica quædam nucis iuglandis magnitudine erupit, quæ cum illi maximos dolores per triduum cauſſaret, tandem ipsâ admodum rogante, à muliere quadam ſubulâ pertuſa, & diſrupta fuit. Quâ adapertâ, admodumque propter ventris tumorem dilatatâ, mox faſciculus fœtum continens apparuit, qui poſtquam à Chirurgo, Ioanne Burgiſio, Bremgartenſi, deliberatione primùm diligenti cum obſtetricibus habitâ, approbantibus ſingulis, parte aliquâ diſſectus eſſet, fœtus cubitus prominens in conſpectum ſe dedit, quem cùm forfice ad id paratâ arripuiſſet, integrum fœtum, ſed ſemiputridum, artificioſè per foramen illud extraxit, nihil tunc grauius paſſâ matre, niſi, quod animo, dum fœtus extraheretur, parumper defecerat. Dein alio adhibito Chirurgo Brugenſi, candelâ cereâ accenſâ, & fotamini nonnihil inditâ, poſtea etiam manibus in abdominis cauitatem immiſſis, anne quid reſtaret, diligenter explorarunt: & cùm nihil ſupereſſe deprehendiſſent, vulnus emplaſtris, ligamentiſque curando, trium ſeptimanarum ſpatio integrè conſolidarunt. Mulierque à partu rectè & decenter, vti aliàs fieri ſolet, purgata, ab anno 1582. quo hæc facta ſunt, ad anni 1584. diem 24. Auguſti, quo extincta primùm eſt, adhuc vixit, miſerè tamen afflicta, quod ventrem faſciis inuolutum & ſuſpenſum ab eo tempore, quo hæc paſſa fuit, geſtare deinceps coacta fuerit.

Io. Langius, *tom. 2. epiſt. 39.* ſcribit, fœminam quandam, cum fœtum viuum vtero geſtaret, & tempus partus appeteret, vbera eius prius turgida lactis aquoſi rore maduiſſe, ac decreuiſſe, nec puerum in vtero ſubſiliiſſe, quæ ſigna fœtum mortuum teſtabantur. Tandem fœtus in matrice computruit. Cuius de cruribus & cerebello oſſa denigrata, & carie obſita, cum mulier ob inteſtini exulcerationem alui profluuio laboraret, tandem anno decimo, non per vuluæ oſtium, ſed per anum ea excreuit. Mulier tamen diu adhuc ſuperſtes manſit. *Fœtus putrefactus in vtero, & eius oſſa per anum excreta.*

Similes fœtus mortui per aluum excreti hiſtorias recenſent Marſilius Cagnatus, *variar. obſeru. lib. 4. cap. 2.*

Marcellus Donatus, *de hiſtor. med. mirab. lib. 4. cap. 22.* cum lotio etiam fœtus mortui digitorum articulos excreuiſſe fœminam, maiora verò oſſa, tibiam, radium, coſtas, per poſticum cum excrementis emiſiſſe, tandémque ſecundo à parturitione anno, maximos antea perpeſſam labores, caluariam totam cum cubito, coſtis & aliis oſſibus eieciſſe, conualuiſſe tamen, etſi toto biennio ſanioſo profluuio comprimeretur, atque ab omni accidente liberam euaſiſſe.

Ægidius de Hertoghe, *epiſtolâ ad Matthiam Cornacem*, refert, fœminam quandam annis duodecim vtero geſtaſſe fœtum mortuum, vel potius ſceleton fœtus mortui, ita manifeſtè, vt tactu vnicuique id explorare, obuium fuerit. Cum enim Anno Chriſti 1540. menſe Martio concepiſſet, & omnia ſigna felicis impregnationis adeſſent, fœtum inſuper à quarto menſe ſentiret valentem & ſtrenuè ſeſe mouentem, vſque

vsque ad festum D. Andreæ sacrum, superuenirentque tum dolores partus vehementes, vterus quoque mirum in modum prominеret, vberaque lacte copioso turgerent, nullum tamen partus breui futuri signum obseruare potuit obstetrix, præter dolores illos, qui toto biduo increbescebant, & totis postea quadraginta diebus, die & nocte illam sæpissimè affligebant; neque etiam ab vtero aliquid interea effluxisse obseruatum est. Fœtus interim vehementissimè mouebatur, lac è mammis effluebat, sed illud acrius, vt etiam partes vicinas exulceraret. Quadragesimo demum secundo & quarto dolorum die fœtus tam valdè amplius moueri destitit, tandem conatu vehementissimo ita fœtus mouebatur, vt inde transuersum in vtero teuolutum mater narraret. Post verò dies quatuor vel sex, cruenta quædam & nigra per aluum deiicere cœpit, singulis diebus ad sex libras. Cumque antea nullus in vtero collisionis ossium sensus voluntarius perciperetur, hic tandem putans misella se ab omnibus ærumnis liberam, vnicuique tangenti vterum sese prodere cœpit: vt etiam illam non lateat ossium fœtus mortui situs, quippe cum digito monstret, hîc caput, illic costas, hîc humeros, illic femora contineri. Quod ego (verba sunt Ægid. de Hertoghe) & alii complures, me monitore, deprehenderunt. Cadauer istud seu Sceleton in vtero matris iacet transuersim, capite & cruribus introrsum, dorso verò extrorsum prominente. Sub ilio dextro caput reconditur, quod cum profundius, quàm matris spinam dorsi respiciat, non fine ratione tactus nostri iudicium refugit: ibi tamen ossis humeri caput superius contineri manifestò constat. Sub illo sinistro sunt crura & pedes: sed introrsum reflexi, vt attingi minimè possint. Coniecturâ tamen artificiali & Anatomicâ ita esse, iudicare non esse difficile: cum ex situ reliquo corporis, tùm quia ibi os femoris apertissimè deprehendatur. In medio ventre dorsum euidentissimè cognoscitur, vertebræque omnes facilimè distinguuntur: costæ quoque maiori ex parte tàm superiores quàm inferiores dinumerantur: turget venter maternus tumore oblongo, qui in pudendum definit: eleuat totam istam molem sursum, eandemque pro animi arbitrio deprimit, non fine assistentium summâ admiratione. Ossa verò sic satis induruisse sentiuntur, ita vt validori compressioni difficulter cedere videantur. Venter maternus interea, dum attrectatur, nullo dolore angitur, nisi id plus, quàm par est, fiat diutius. Valet sic satis illa mulier, omniaque sua munia tàm domi, quàm in agris vnà cum marito suo optimè peragit: hilaris est, prudens mater familias, & vtcunque faceta, annum nunc temporis agens quadragesimum quintum. Corpore gracili, nec habitu illaudabili. Menses, cùm annis quatuor essent detenti, potiunculis nonnullis illos promouentibus vsa, rursum manere cœperunt in hunc vsque diem. At mensibus singulis, cum terminus eorum instat, venter inferior intumescit, illamque dolores inuadunt vehementissimi, haud aliter quàm si nunc esset enixura: nec antea cessant, ni menses omnino erumperint.

Mirum verò planè hoc, & penè incredibile, nisi testes fide dignos citaret, quod Marcellus Donatus refert, dum *de historiâ medic. mirab. lib. 4. cap. 22.* scribit, quod anno Domini 1540. mense Martio, in Castro Pomponii, ditionis Dominorum de Gonzaga, non longè à Pado flumine sito, mulier quædam nomine Ludouica, cum antea vtero fœtum demortuum gestasset, iamque per vuluam corporis molliores partes putrefactæ profluxissent, intro ossiculis corporis derelictis, cum rectè tamen valeret, iterum concepеrit, at cum male admodum haberet, iamque in vitæ discrimen manifestissimum traheretur, fortè aduenisse chirurgum quendam, ex iis, qui per villas percurrentes peregrinantur, cui nomen Christophorus Bainus, qui mulieris casu audito, reque per optimè ab adstantibus explicatâ, mulierem sanitati restituere promisit, dummodo illam ac mortuam manibus ipsius subiicerent, nummosque 10. aureos si sanaret, persoluerent.

Quid fit? pactum recipiunt cognati pauperes, opem ferentibus & spondentibus ditioribus illius loci quibusdam. Homo literarum imperitus, audax tamen, deligatâ muliere, opus aggreditur; dissectisque per longum ipsius abdominis musculis, peritonæo, vtero demum ipso, sceleton mortui pueri extrahit, abluto que vtero vino calente aromatibus quibusdam permixto, futurâ vulneris labia conglutinat, candentique ferro partem inconsutam vrit. Mirandum dictu, sanata mulier, stato tempore alterum fœtum peperit, non solum viuum, sed nullâ ex parte labefactatum, & postmodum non semel, sed quater concepit, vtero gessit, & feliciter enixa est. Testes affert huius rei mirabilis idem Marcell. Donatus, D. Io. Baptistam Zorzonum, & Alexandrum Begher, D. Fridericum de Felinis, & D. Leonellum Zorzonum, & Anton. Maiochum seu Mazzochinum, aliosque complures, qui interfuêre omni operationi.

Quam rem mirabilem confirmat alia historia, quam ex relatione D. Osuualdi Gabelchoueri, Schenckius, *in obseru.* affert, qui ad Schenckium scribit: In oppido Sindelfingen, trium circiter horarum itinere hinc dissito, mirabile quid animaduerti. Viuit ibi fœmina 30. annorum, vel minor, vel non multò maior: ea cum partui propinqua, sex nimirum vel septem septimanis ante expectatam partus horam, fallente glacie, supina dorsum muro illisisset, nihil amplius sensit vitale in fœtu, quem gestabat vtero, neque tunc neque deinceps. Ventris moles eadem, nisi quod aliquandiu post lapsum increuit, ac deinceps iterum decreuit, sed non ex toto. Sed neque mortuum edidit fœtum; nec menses, vel qualia in puerperio expurgari solent, ex eo tempore vidit. Interim tamen (nam Anno 1590. lapsa est) bis vel ter concepit, toties vitales edidit fœtus, post partum tamen adhuc semper distentio ventris manet: ita vt in eâ sit omnino sententiâ, habere se adhuc in vtero fœtum illum mortuũ. Quod quamuis contrarium ex toto sit, fœtum in vtero mortuum non putrescere, Fœtu in vtero hærente mortuo, alterum concipi, ac tandem in vtero foueri, donec iusto tempore in lucem edi possit: quia tamen post lapsum illum adusque primi infantis à lapsu partum, nihil ex vtero neque humoris, neque solidæ substantiæ, vel osseæ, vel carneæ exclusum sit, propemodum, vt credam, non computruisse quidem, sed in scirrhosam quasi abiisse substantiam infantem illum, & quasi contabuisse.

Curatio.

Si ergo partus nullus fiat, & fœtus viuus adhuc sit, vel obstetricis aut chirurgi operâ extrahendus, vt *capite præced. de partu difficili* dictum; vel abdomine & vtero secto eximendus, de quo, *cap. seq.* dicetur. Si verò mortuus sit, danda opera, vt antequam putrescere incipiat, ex vtero vel expellatur, vel extrahatur. Quanquam enim, vt ex historiis modò allatis patet, natura quandoque sponte fœtum corruptum expellit, & varias vias quærit: tamen id non fit fine matris damno & periculo. Ideóque tutius est, operam dare, vt fœtus mortuus, antequam corrumpatur, ex vtero tollatur. Fit autem hoc duobus modis. Vel enim medicamentis expellitur, vel manuum & Chirurgi operâ extrahitur.

Medicamenta, quæ fœtum mortuum expellunt, faculratem quidem expultricem etiam irritant, vt illa, quæ in partu difficili exhibentur, sed fortius & potentius, cum infantis motus iam cessat; fine periculo *Medicamẽta fœtum mortuum expellentia.*

tamen, cum infans iam amplius non viuat, exhiberi possunt. Talia sunt *sabina*, *dictamnus Creticus*, *mercurialis*, *aristol. rot. radix ireos*, *gentiana*, *myrrha*, *castoreum*, *borrax*; Magna hîc etiam *olei ligni Heraclei* vis est, si ad gut. xv. vel xx. in vino maluatico vel conueniente aquâ exhibetur.

Vt ℞. *sabinæ*, *aristol. rot. trochisc. d. myrrhâ*, *castorei*, *ana* Drach. j. *cinam.* Drach. ß. *croci* Scr. j. Dosis Drach. j. cum aq. Sabinæ.

Vel ℞. *boracis*, *dictamni Cretici*, *sabinæ*, *ana* Drach. j. *myrrhæ*, *radic. asari*, *cinam*, *croci ana* Drach. ß. F. puluis. Dosis Drach j.

Testium equi vsus in fœtu mortuo & secundina expellendis. [¶ Ad fœtum mortuum & secundinas abigendas commendantur testes equi præparati, à Conr. Gesnero, *in epist. ad Gasser. p. 27.* qui scribit; Si de polline testium equi sumatur, quantum tribus digitis captatur, idque, si opus sit, bis vel ter repetatur, præsentissimum esse ad secundinas pellendas remedium, quod sæpius in iam desperatis probatum sit. Idem remedium Medicinæ Studiosis in Praxi se comitantibus commendauit Horat. Augenius, vt & *in fin. lib. 7. consul. & epist. Med.* Idem remedium expertus est Henr. ab Heer, vt refert *obs.* 14. in fœmina quadam, quæ agrippam pepetit, capite auulso in vtero relicto, cui exhibuit hunc puluerem: ℞. *testium equi præparat. borracis* an. ℈j. *croci* ℈j. cum *aq. lilior. albor.* & post horæ quadrantem supra puluinar iacenti, sternutatorium naribus admouit, vnde se concussit, & tanto impetu caput infantis eiecit, vt illud per cubiculum instar globi ad 18. pedes volueretur. Addit verò, cum remedio hoc aliquoties in eiiciendis fœtibus secundinisque vsus esset, cogitâsse, idem ad menses quoque promouendos vtile esse posse, & id virginibus aliquoties exhibuisse, sed nullo cum fructu. Eosdem testes pro secreto, in fœtibus mortuis eiiciendis, vt & colica curanda, habet Rodericus à Fonseca, *tom. 2 consil.* 81.]

Vt autem ista medicamenta faciliùs effectum suum edant, antequam propinentur, fœmina in balneo ex emollientibus desidere potest, vel partes circa vterum inungere ol. lil. alborum, amygd. dulcium, chamæmelino, adipe gallinæ, anserino.

Neque inutile fuerit, si vires ferant, etiam purgantia medicamenta exhibere, quæ & vitiosos humores, qui in hoc fœminarum statu facilè colliguntur, euacuant, & consequenter fœtum propellunt.

Externa quoque ad fœtum mortuum eiiciendum vsurpanda. Fiat nimirum fotus ex *mercuriali*, *dictamno Cretico*, *thymo Cretico*; *radice ireos*, *cucumeris agrestis*, *fl. chamæmeli*, *stæchad. genistæ*. Post eius vsum, hypogastrium, & pubis regio, ac lumbi inungantur vnguento de artanitâ.

Vel ℞. *colocynthidis*, *agarici*, *aristol. rot. ana* Drach. j. F. puluis subtilis, adde *ammoniaci vino dissol. fellis tauri ana* Drach. ij. *ol. cheirini* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *rad. cyclamin. ireos. aristol. rot. cucumer. syluestr. an.* ℥ ij. *nitri*, *myrrhæ ana* Drach. j. *farinæ lupinor.* Drach. v. *opopanac.* Vnc. ß. *ol. cheirini q. s.* F. Empl. vel potius Cataplasma,

Vel ℞. *adipis leporini*, *vulpini*, *part. æqual. cancrum viuum*, *lumbricos viuos*, & omnia in mortario contundantur, ac in sartagine frigantur, & inducantur alutæ, ac vuluæ applicentur.

Vel F. Pessus talis:

Vel ℞. *radic. aristol. rot. ireos*, *ellebori nigri*, *colocynthid. myrrhæ ana* Drach. j. puluerisentur, adde *ammoniaci vino sol. fellis taurini ana* Drach. ij. M. F. Pessus.

Vel ℞. *galbani*, *opopanacis*, *benzoës ana* Drach. j. *ol. irini q. s.*

F. Vngnent. quo pessus inungatur.

Vel suffitus ex vngulâ asinæ combustâ, vel galbano, castoreo F. & per tubulum fumus vtero excipiatur.

Quod si frustra medicamentis in fœtu mortuo extrahendo laboratum fuerit, ad Chirurgiam accedendum. Miserandam illam operationem, quæ, vt supra, è Plinio, *lib. 7. cap. 7.* diximus, quàm friuola sit animalium superbissimi origo, quámque miserrima fœminarum, non rarò superbarum, conditio, docet, dum non solùm cum dolore pariunt, sed & in partu de vitâ sæpe periclitantur, & fœtui intra viscera sua mortuo, nisi miserabiliter extrahatur, sepulchrum præbent. Non tamen operatio talis tentanda, nisi seruari posse mulierem constet; deploratæ verò relinquendæ, ne quæ aliàs moriturae fuerant, à Chirurgo occisæ dicantur. Quæ verò seruari possint, quæ non, supra, *Prognostico* 3, dictum.

Fit autem illa operatio duobus modis, vel solâ manu, vel instrumentis.

Per instrumenta fœtum mortuum extrahendi modum, prolixè describit Paulus Ægineta, *lib. 6. de re med. c. 74.* & Aëtius, *tetr. 4. serm. 4. cap. 23.* Atque Arelatensibus mulieribus, quibus malum hoc frequens est, sæpe feliciter fœtus mortuos hoc modo extrahi, Valleriola, *lib. 5. obs. 2.* docet. Operationem autem integram è P. Æginetâ proponere libet, cùm in recentioribus, qui tamen eum ex P. Æginetâ & Aëtio mutuati sunt, rarò integer exstet, Reclinatâ in lecto, *inquit*, supinâ muliere, & magis vt deorsum vergat, mulieres aut ministræ quædam crura eleuata vtrinque teneant: si hæ non adsint, per vincula quædam thoracem mulieris ad lectum deligato, vt ne dum attrahitur fœtus, corpus ipsius sequens, tractus vigorem exsoluat. Deinde pudendi alis per ministrum diductis, sinistram manum contractam, cum robustis ac constrictis digitis, pinguefactam in vteri osculum demittito, ac ipsum dilatato, & infuso in ipsum oleo laxius reddito, & vbi commodè vncus infigi possit quærito. Commodi autem sunt loci ad vncum infigendum, in his, qui in caput deferuntur, oculi, occiput, os ad palatum, mentum, clauiculæ, & circa costas ac præcordia loci: in his verò, qui in pedes deferuntur, ossa supra pubem & costarū intermedia spatia, & rursus clauiculæ: & postea detentum dextrâ manu vncum, & flexuram ipsius inter digitos occultatam, per sinistram manum leniter inducito, & in quodam ex relatis locis infigito vsque ad inanem locum, & alterum huic oppositum, quò æqualis & non ad alteram partem vergens attractio fiat: deinde æqualiter trahito, non solùm in directum, sed etiam in latera, velut in deorsum extractione fieri solet, & interim tensionem ne remittito: postea immisso indice digito pinguefacto, aut etiam pluribus, inter vteri osculum & impactum corpus, velut si excoties, in orbem circumducito. Sequente verò pro ratione vnco, ipsum in vlteriores partes transferre oportebit, atque sic facere vsque ad perfectam fœtus extractionem. At si manus fœtus præmissa sit, & impacta retrudi non possit, obuoluto panniculo, vt ne ob lubricitatem elabatur, aliquatulum attrahere illam oportet, & vbi prodierit, totam de humero resecare. Idem etiam faciendum est, si ambæ manus promineant. Similiter etiam pedes prominentes, reliquo corpore non subsequente, ab inguinibus resecare oportet, & postea conari, vt reliquum corpus dirigatur: Si verò ex eo, quòd maius est caput, obstructio fiat, si quidem hydrocephalus est fœtus, spathula polypis destinata, aut acicula, aut aculeato cultello, inter digitos occultato, caluaria diuidatur, quò aqua euacuata considat. Si verò naturaliter ita amplum caput habet, diuisam similiter caluariam per forcipem dentibus aut ossibus extrahendis commodam contundimus, & si supereminent ossa, ipsa eximimus. At verò si protracto capite, circa thoracem obstructio fiat, eodem instrumento loci circa clauiculas vsque ad inanem locum diuidantur, quò humore euacuato thorax concidat. Si verò non concidat, factâ diffectione clauiculas

Per Chirurgica instrumenta fœtus extractio.

uienlas ipsas auferre oportet: tunc enim thorax concidet. Si verò imus venter inflatus fuerit, mortuo fœtu, aût hydrope affecto, eadem ratione humor euacuetur vnà cum ipsis intestinis. In iis verò, qui in pedes deferuntur, inclinatio facilè ad osculum vteri dirigitur. Quod si circa thoracem aut abdomen impactus fœtus hæreat, panniculo obuoluto attrahatur, & eodem modo factâ diuisione, ea, quæ continentur, euacuentur. At si reliquis ablatis, caput recurrens detineatur, sinistram manum immittito: & si quidem disparatum fuerit vteri osculum, manum in profundum demittito, & repertum caput digitis ad osculum deuoluito, deinde vnco vno atque altero infixo attrahito: si verò conclusum sit vteri osculum ob inflammationem, nulla vis inferatur, sed pinguibus ac largis infusis vtendum est, insessibus item ac irrigationibus & cataplasmatis, quò disparato osculo educatur, velut dictum est. Porrò qui in obliquum prodeunt fœtus, si quidem dirigantur, prædictis modis vtendum est: sin minus, totus fœtus intus dissecetur, & particulatim educatur: diligenti animaduersione habitâ, ne qua particula intus latens relinquatur. Post Chirurgiam, curationib. ad Vteri inflammationes vtendum est. Si verò etiam sanguinis eruptio fiat, etiam huius curationem habeas. *Hactenus P. Ægineta.*

Manuum solùm operâ fœtus mortui extractio. Potest tamen etiam sine instrumentis Chirurgicis solâ manuum operâ & Chirurgi solertiâ fœtus mortuus ex vtero matris extrahi. Modum sibi visitatum descripsit Carol. Stephanus, *lib. 3. cap. 2. de dissect. part. corp. human.* Postquam fœtum mortuum esse cognouimus, cogitamus, *inquit*, de positione optimâ mulieris: eáque ita deliganda & constringenda, vt inter operandum nihil periculi subiret, nobis quoque nihil obstare posset, quo minùs fœtum diligenter extraheremus. Adducimus sedentem matrē ferè vsque ad imam lecti spondam: tibias eius aliquantulum incuruamus, crura diducimus: fasciam latam, eámque longam ac validam, minimè duram, à medio comprehendentes, sub plantâ mediâ pedis parturientis componimus: deinde efficimus, vt alia fasciæ pars in dextrum tibiæ latus, alia in sinistrum per pedion ex opposito inclinet, atque ita tandem vincula sub poplite deuoluimus: illic crucem rursus aliam efficimus, cuius extremitates adhuc sibi inuicem superuectæ per cruris medium rursus tertiam crucem efficerent: tum ipsa extrema simul ad ceruicem per pectus ita deducimus, vt leniter crus & tibiam inflexam continerent: à ceruice ad aliam corporis partem extrema prædicti vinculi penè deflectentes, atque ad eius alterius lateris exporrigentes: in eo ligamenta ducimus ex opposito in crucem, veluti in altero crure factum fuerat, deinde ad poplitem iterum aliam crucem imponimus, & rursum tertiam circa pedion: quomodo in alio latere iam feceramus: quódque extremum vinculi ad internam tibiam spectabat, id sub plantâ sic inflectimus, vt ad extremum eiusdem tibiæ latus deuolutum cum alio extremo constringeretur, ne vel inter operandum dissolui posset, vel ipsam mulierem in motibus incompositis aliquo pacto offenderet. Id vbi factum fuit, reclinamus mulierem supinam: statuimus adiutores duos, qui cruta diducta & firma continerent: præter alios tamen qui corpus mulieris reclinatum ita cohiberent, ne præ dolore vehementius subsultaret. Ministros autem huiusmodi delegimus ex iis, quos facilè agnoscebamus infracto & audaci esse animo, quíque ab opere haud ita citò cessarent, non etiam lacrymis, aut vocum pietate, aut tei ipsius crudelitate præter æquum mouerentur. Linteo calido, in multos sinus conduplicato, vtramque crurum mulieris regionem operimus, ne spectantibus dolor aut pietas concitaretur ex opere: sub eo etiam linteo manus vsque ad mediam ferè vlnam occuluimus, ne res ex se planè impia adstantium affectus plus æquo concitaret, animósque percuteret. Sinistram manum per pudendum intro demittimus, digitis sibi inuicem incubantibus, & ad internam manum arctissimè compressis. Sentimus per collum vteri fœtum in caput deuolutum; vix autem exsilire potuisse, propter angustiam, quæ esset in collo matricis infimo, iuxta pudenda, tùm aliam manum secundum palmam sinistræ cócauam sensim intro dimittimus: cúmque iam se inuicem constringerent manus, fœtuíque proximæ essent: tùm vtramque in pugnum claudimus, quo robustior fieret totius brachij vis in diducendâ parte, & præmunienda fœtui viâ. Pugnis factis, totis viribus ad diductionem vtimur, mediis digitorum vtriusque manus articulis sibi inuicem concurrentibus inter diducendum: vt nostra brachia in eiusmodi motu plus viderentur foras operari, quàm intus manus. Vbi sentimus iustam viam præparatam, tùm nos dextram manum leuiter extrahimus, sinistrâ partem fœtus, quæ magis sese offerebat (siquidem iusta nobis visa fuit) comprehendentes: erat autem caput. Nam si ex pedibus alterum sensissemus, nūquam is corripiendus erat, vt à pede totum corpus extraheretur; si manum, intro etiam erat propellenda, donec caput sese offerret: nunquam enim tuta esset fœtus extractio à primis manibus aut pedibus. Si duplicatus sese obtulisset fœtus, hoc est, ventre, vel natibus, vel humeris ad exitum præparatis: commodius fuisset, leuiter partem prominentem intrò repulisse, fœtúmque ad caput, quantum fieri potuisset, deuoluisse, quàm ita extraxisse: nunquam enim sine maximâ parturientis noxâ fieri id potest, quanquam aliquando fiat. Sed ad rem. Caput subtus corripimus, manu semper infra residente, nunquam autem supra: leuiter id extrahimus, donec altera manus adiutrix priori data esset. Sed & sinistram, quæ intus erat, vsque ad vmbilicum fœtus, iterum sursum duximus: eum enim inculpatum inprimis obseruare necessum fuit, propter secundinam: quum intus reliquisse lethale foret. Ipsum itaque inter duos digitos aut continuimus, aut molliter iis circumuoluimus. Eóque pacto puer exstinctus vnà cum suo chorio nullo negotio tandem extractus est, tametsi visus nobis fuisset fœtus maior aut tumidior, quàm qui maximâ difficultate foras exiret, neque viuentem matrem posse permittere: cum præcipua diligentia sit in vmbilico adhibenda, tum vmbilicum excepisse, ac deiunxisse tutius fuisset, filiúmque extra Vterum depulisse, ne secundina intro concluderetur: deinde verò per ventrem & pectus incidendus erat fœtus, viscera eius eximenda, quo gracilior fieret: postea autem vmbilico partes ad extractionem faciliores excipiendæ, atque id altero genu nostro ad lecti spondam inclinato, diligenter extrahendus, quando ita sola manus præstare non potuisset. Fœtu quouis depulso, nunquam vmbilicus est relinquendus, donec integra secundina subsequatur. *Hæc Car. Stephanus.*

Modum hunc fere secutus est Ioh. Bauhinus vt historia fratri Casp. Bauhino communicata, & obseruationibus Schenckij inserta testatur. Est autem talis: Anno 1587. Octobris 26. cùm essem in Illustrissimi Principis mei arce Horburg, quæ iuxta Colmariam est, vocatus fui à cœnâ, post horam septimam, ad iunioris mei Principis Ludouici priùs nutricem, Barbaram nomine, quæ doloribus partus diuexabatur. Hæc enim cum partui foret proxima, suppurationúmque dies præteriissent, 23. huius mensis per scalas supra dorsum delapsa, vt ferè in lipothymiam inciderit, die 25. ante prandium partus dolores persentire cœpit: 26. verò auctis doloribus & ruptis inuolucris, aquæ effusæ, quo tempore vixisse adhuc fœtum, mulieres adstantes asserebant, quod ex motu apparente collegerint. Dum verò adfui, licet à 7. vsque ad 12. noctis adstiterim, nullum motum sentire potui: dolores tamen & conatus crebros non fortes & irritos pertulit. Sacculos ex lino in aqua coctos

applicare iussi, & continuò pubi admoueri, idque ad partes emolliendas, & tumorem impediendum: ipsa verò aliquando sellæ insidebat, interdum stabat. Obstetrices bonum fœtus situm asserebant, caput & capillos se sentire, sæpiùs à me interrogatæ, asserebant. Ego tandem videns illam frustra eniti & torqueri, iubeo in lectum recumbere, discedo, rediturus cum vocarent. Vocor post quartam, dolores non aderant magni: de dolore tantùm lumborum conquerebatur, ex dolore delirabat. Obstetrici iniungo, vt humectatam manum in decocto lini & inunctam butyro, pudendo inserat, & scruretur, quo in statu sit fœtus, & an aliquid mutatum responderet, esse in eodem, quo præcedente fuerat die, statu: ego tandem præparata manu, vti obstetrix, eam admoui, comperio tumorem ferè extra collum vteri, qui tangendo restitit, digitos molliter supra tumorem ducendo, nullos sentio pilos. Hinc malum coniicio situm fœtus, intrudo manum, vt perquiram: comperio partem mobilem in tumore, dubius hæreo, quæ sit pars: paulò penitius perquirens, rumpitur ex improuiso tunica amnios, & profluit aliquid liquoris: ad tactum apparet manus & vasa vmbilicalia: indico obstetricibus, eas deceptas eo tumore, & vt iterum admoueant manum, sed nihil trahant, edocantve, mihi aliâ ratione procedendum. Quare iubeo ipsam supra marginem lecti sedere, & dein per transuersum in dorsum recumbere: pedes supra scamnum lecto admotum firmare, qui per duos teneremur: supra corpus relinquo culcitram, superinduco linteum, vt nullæ partes apparerent, nec etiam quæ ego manibus, vel obstetrix ageremus, quò honestius omnia tractarentur. His ita peractis, profundè in Vterum protrusâ manu ad mediam ferè vlnam, perquisiui pedes alternatim, modò dextrâ, modò sinistrâ manu vteris: satis commodè pedem vnum reperio, paulatim attraho, alterum perquiro: non possum inuenire, tandem fasciâ ligo pedem in ipso collo vteri: iubeo obstetricem paulatim trahere, dum iterum intrudam manum & perquiram alterum pedem, ducens manum secundum crus fœtus: peruenio ad podicem fœtus, intruso digito in podicem, traho paulatim, iterum perquiro pedem, sed frustra: tandem paulò fortius podicem dextrâ manu traho, & sinistrâ ligamentum pedi annexum: res nonnihil succedit: postea inuenio pedem, quo reperto, victoriam cano, attraho paulatim, eo educto, vtrumque pedem obstetrici trado: iubeo vt lentè trahat, ego manu dextrâ vterum dilato, & sursum rugas repello: tandem sequitur abdomen cum dorso, hæret deinde circa humeros, alterum brachium perquiro & educo: iubeo obstetricem continuò modestè trahere, manu impedio, ne vterus ad collum pueri claudatur (quod fieret, nisi manus impediret) manum in os pueri intrudo & paulatim caput attraho: Extracto toto fœtu, subitò, ne claudatur Vterus, (quod in momento fit, magno cum periculo) intromissâ manu ad medium ferè cubitum, paulatim secundinam perquiro, ac sine vi (ne inuertatur vterus, vt euenisse operâ malarum obstetricum vidi) eam leuiter integram educo, sanguinem etiam grumosum; manu ductâ per totam vteri capacitatem, extraho: subitò retraho manum, & vt comprimat crura iubeo, paulatim supra lectum retrahendam curo: pudendis & abdomini cum sacculis appono panem coctum in vino & aquâ: à somno impedio, & à vini potu, ac quietem iniungo, paulò post aliquid iusculi curo exhibendum, interdico ne nimium calefaciant hypocaustum. Operatio hæc feliciter fuit peracta intra horæ semis spatium. Deo Opt. Max. sit laus. *Hæc Ioh. Bauhinus.*

Cùm autem in talibus operationibus vires valdè deiiciantur, eæ reficiendæ sunt, doloresque mulcendi, & partes laceratæ fouendæ, & omnia, quæ accidere possunt, symptomata præcauenda. Nimirum, vt aliàs etiam, puerperæ à frigido aëre defendendæ, & in lecto diutius detinendæ, ne Vterus ab eo lædatur, & tormina, suffocatio vterina, & alia symptomata excitentur. Exhibenda verò iuscula gallinarum, oua, vinum odoratum cum pane, vel iuscula ex ceruisiâ, modò febris non adsit; species diamargar. frigidi, diambræ; el. de gemmis, cum vino & aq. borraginis.

Vt dolor mitigetur, partesque roborentur, fouendæ decocto artemisiæ, maluæ, rorismarini, absinthij, myrti, hyperici; & postea illinendæ vnguento Comitissæ, vel sequenti:

℞. *ol. myrtini, amygd. dulc. hyperici ana* Vnc.ß. *spermat. ceti* Drach.ij. *seui hircini vel ceruini* Vnc.j. *cera q.s.* F. Vnguentum.

Vel ℞. *ceræ* Vnc.iiij. *spermat. ceti* Vnc.j.

Liquefiant super igne, & vbi ab igne fuerint remota, tela cannabina ventri magnitudine respondens ei immergatur, quæ ventri imponatur.

Verùm in nostris regionibus nunquam, aut certè rarissimè, fœminæ tales operationes admittunt, sed potius rem omnem Deo & Naturæ committunt.

CAPVT VIII.

De Partu Cæsareo.

TAndem vnus adhuc superest modus fœtum ex vtero extrahendi, qui fit sectione abdominis & vteri. Fit autem in tribus casibus. Primus est, cum fœtus mortuus est, & mater viuit. Secundus, cum mater mortua est, & fœtus viuit. Tertius, cum mater & fœtus viuit: & qui hisce duobus vltimis modis viui eduntur, Cæsares, quod ex vtero excisi sint, nominantur, ipsaque illa actio, partus Cæsareus. *Partus Cæsareus.*

Fœtus mortui gratiâ rarò sectio ista instituitur, sed is vel medicamentis expellitur, vel Chirurgiâ extrahitur, aut Naturæ opus relinquitur, quæ eum particulatim expellit. *Fœtus mortui sectio, ac vteri extractio.* Historiam tamen gestationis in vtero fœtus mortui per annos quatuor, & tandem secto abdomine & vtero membratim extracti saluâ matre & fœcundâ manente, Matthias Cornax, *Enchiridio suo consultat. Med.* subiunxit, quæ *pag.* 188. *ibi* extstat, cuius summa hæc est. Anno 1545. cuiusdam ciuis Viennensis, Georgi VVoltzer, hospitis ad ædes rubri cancri, vxor Margareta nomine, anno ætatis 25. concepit; & cum partus tempus adesset, in ipso pariendi conatu fragor quidam in eâ increpuit sonorus, à quo viuacitas infantis amplius deprehendi non potuit, ipsaque grauida inde ægrotare cœpit, etsi lac copiosè afflueret, & indies pariendi spes minor facta. Mulier ita multas septimanas decubuit, ventris tumore, duritie, & fluxu, qui superuenerat, nihil remittentibus, & omnis generis auxilia, sed frustra vsurpauit, & ita ad annum Domini 1549. semiuiua perdurauit, fluxu putrilaginoso per locum muliebrem toto quadriennio durante. Anno tamen 1548. ac vmbilicum foramen apertum est, è quo multum saniosi fœtidique mucoris profluxit, post aliquot menses verò, adhibitis emplastris, locus apertionis coaluit. Anno verò 1549. mense Iunio, natura nouam viam, non procul à priore, aperuit, per quam collecta putrida materia multa effluxit, qui fluxus menses aliquot durauit, & foramine conspectui & tactui os quoddam sese exhibuit. Cùm dolorum fœtorisque grauitas indies accresceret, & crebra animi deliquia acciderent, viderenturque omnia ad interitum spectare, vocati sunt tres Chirurgi, & duo Medici, & inter eos ipse Matthias Cornax, Regis Romanorum Medicus, à quibus decretū, abdomen sectione aperiendū esse. Anno itaq; Domini 1549. decimo Nouembris

horâ

horâ 12. pomerid. ſectio hoc modo peracta eſt. Sectio à loco, quem paulò ſupra vmbilicum, in dextro latere, natura ipſa primò apetuerat, inchoata eſt, & rectè deorſum per tractum muſculi recti abdominis, longitudine plus minus octo vnciarum, hoc eſt, ſemipedis antiqui & duorum pollicum continuata: quâ factâ propter neceſſitatem & incredibilem fœtorem ſubitò contentum in vtero à Chirurgis vndique liberatum eſt & exemptum fruſtillatim fœtus maſculi iamdudum emortui & ſemiputtidi corpus, cuins caput totum confractum & cranii oſſa diſperſa erant. Abſolutâ ſectione, quam ſine animi deliquio pertulit, omnia Dei benignitate feliciter ſucceſſerunt, & ſine vllâ ſuturâ vulnus coaluit, & omnino conſolidatum fuit, ac iterum menſes bono ordine & modo fluere cœperunt. Et quod mirum fœmina iſta iterum concepit, puerúmque geſtauit bene valentem, vſque ad ſecundum diem menſis Iunij, Anni Domini 1551. quæ dies cum illuceſceret, & infans robuſtus ſtrenuè palpitaret, mater verò ſtrenuè in edendo fœtu laboraret, vocati iterum Chirurgi, qui prius eam ſecuerant, & D. Matthias Cornax, qui cùm matrem omnibus viribus deſtitutam, cicatricem denique veterem, per rimam longam quaſi hiſcere, omnéſque fœminæ conatus fruſtraneos eſſe viderunt, ventrem, vt prius, ferro ſecandum eſſe ſuaſerunt. Verùm cum mater eius, & fœminæ præſentes adſentiri nollent, horâ noctis decimâ, cum fruſtra diu & ſtrenuè luctata eſſet, viribus omnibus exhauſtis cruciatibus oppreſſa, animam exhalauit. Qnod cum factum eſſet, ſubitò Chirurgus vocatus, ſtatim infantem perfectum, maſculum, omnibus numeris abſolutum, ſed mortuum exemit.

Similem hiſtoriam D. Philippus Hechſtetterus, *obſeruat. dec. 6. caſ. 3. in Scholio*, refert, quæ ſic ſe habet. Vlmani Fabri incolæ Leinheimenſis in Marchionatu Burgauienſi vxor, nomine Barbara, grauida, ſic Deo benedicente, facta, nonum compleuit menſem, eo dores parturientis ſenſit (Fuit is 27. Martii Anni 1623.) ſed inualidos, ne labor parturientis, nec diligentia obſtetricantis quicquam promouit in vtero, quod enitendum erat. Nec ardentes preces, nec ſuſpiriâ lacrymis conſperſa Deum expugnârunt, niſi quod animam fœtus ad ſe vocârit. Cadauer vterum in tumorem ſuſtulit, & abdomen turgeſcere fecit, iacens in cauo tranſuerſim. Octo tranſierunt ſeptimanę, in quibus nil conaminis in excludendo moleſtum ſenſerit, nec dolores, nec parturientium nixum. Vires matris interim labefactatæ à fœtu putrido, & fœtente hecticum corpus dederunt, ac ſi oſſa incluſa cuti eſſent. Adflicta ſingultientibus votis mortem inclamauit, & ardenter efflagitauit. Cõclamatis ſic & deploratis iã omnibus, miſericordia Dei eam reſpexit, & Marchioniſſam Burgauienſem mouit, vt eius miſerta in hoſpitale reciperet Güntzburgi, vt ibi excideretur putridum, quod matri necem minitaret. Duo igitur Chirurgi, conſilio ſubminiſtrante Excellentiſſimo Dn. Adamo Hebich, Medico Clariſſimo Illuſtriſſimæ Principis viduæ Marchoniſſæ in Güntzburg, ventrem infra vmbilicum tranſuerſim ad pubem verſus aperuerunt, in quâ regione iam ſigna apertionis in ventre à putredine conſpiciebantur. Infans putridus & ſolùm oſſibus ác caluariâ cognoſcendus exemptus fuit, locus vulneratus mundatus, conſutus & conuenientibus medicamentis tractatus & iamiam curatus, niſi quod ad conſolidandum reliquum, opus habeat potius emplaſtris cicatriſantibus, quàm manu medicâ.

Fœtus viui è mortuâ matre ſectione extractio.

Secundò, interdum mortuâ matre fœtus viui ex vtero materno ſecto extracti, & inde Cæſares ac Cæſones dicti ſunt. Ita enecta parente Scipionem Africanum priorem natum fuiſſe, primúmque Cæſarem à Cæſo matris vtero dictum: ſimilique modo natum & Manlium, qui Carthaginem cum exercitu intrauit, Plinius, *lib. 7. nat. hiſt. cap. 9.* & alij, referunt. Anno Domini 959. Burcardum Comitem de Lintzgovv, Buchorn, & Monte-forti, poſt Abbatem Sangallenſem, vulgò Ingenitum dictum fuiſſe, eò quod ex mortuæ matris vtero exſectus eſſet: & Gerhardum Vthonis Comitis de Bregentz F. ex matris vtero exſectum, Conſtantienſem Epiſcopum factum eſſe, anno 1001. & monaſterium Peteshuſium, ac templum Citciacenſe extruxiſſe, è Bruſchio Io. Schenk. *lib. 4. obſer.* refert. In annalibus Hiſpaniæ legi ſcribit Rod. à Caſtro, *libr. 4. de morb. mulier. cap. 3.* Regem Nauarræ Sanctium, matre à Saracenis inter venandum trucidatâ, per vulnus in ventre acceptum exertam manum oſtẽtantem, à ſuperueniente nobili Geuatrâ extractum, & clanculum enutritum fuiſſe, eúmque poſtea de Principis electione diſceptantibus proceribus obtruſiſſe, controuerſiáſque ſedaſſe. Cornelius Gemma, *Cyclognomon. lib. 2. cap. 6.* Se iam ſextò vitalem fœtum ex mortuâ matre exſecuiſſe ſcribit. Et Hor. Augenius, *lib. 5. epiſt. 2. cap. 11.* Villicam quandam, quæ grauida nono menſe ventriculi exulceratione laboraſſet, & viginti diebus ſine cibo potúque permanſiſſet, tandem mortuam eſſe, atque ex eius diſſecto vtero puerum viuum ſe extraxiſſe refert, qui Fortunatus ad fontem S. Baptiſmatis vocatus fuit. Carol. Stephanus, *lib. 3. de diſſect. part. corp. hum. cap. 1.* ſe ſectionem hanc aliquoties adminiſtraſſe, & ex matre mortuâ fœtus viuos extraxiſſe ſcribit.

An fœtus in vtero, matre mortua aliquandiu viuere poſſit.

Monet quidem Roderic à Caſtro, *de morb. mulier. lib. 4. cap. 3.* infantem ſuperuiuere non poſſe in vtero, mortuâ matre niſi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migrauit, ab vtero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera eſt, præſentibus adhuc ſpiritibus vitalibus; ídque ideo, quia vitâ & motu puerperæ ceſſante, ceſſet quoque infantis vita. Verùm vix poſſibile eſt, vt ictu temporis vno operatio iſta perficiatur, neque ſemper conſtat, quo momento anima è corpore emigret; neque ſemper, dum adhuc in agone mater eſt, ſectio iſta admittitur. Ratióque quam adducit, falſa eſt, quod ceſſante vitâ matris, ceſſet etiam vita infantis. Habet enim infans ſuam animam & ſi tempus legitimum partus adſit, atque omnia corporis organa iam perfecta & abſoluta habeat, ſine matris beneficio viuere poteſt, mortuâ matre, eodem modo, vt in lucem editus ſine matris adminiculo viuit. Ne tamen in vtero ſuffocetur, danda opera. Ideóque Carol. Stephanus monet, vt matre in agone conſtitutâ, aliquâ re inter dentes interpoſita apertum morientis os ſeruetur, & obſtetrix nunquam ab oſtio vuluæ manum dimoueat, & incurua ac diducta mulieris femora, quantâ poterit, diligentiâ contineat, donec Chirurgicâ manu fœtus exſectus, & extractus fuerit. Infantem autem matre mortuâ in vtero eius adhuc viuere, ex motu eius & ſubſultatione quaſi cognoſcitur.

Fœtus viui è mortuâ.

Modum autem, quem in extrahendo fœtu viuo, è mortuâ matre obſeruauit Carol. Stephanus, *alleg. loc.* ita deſcribit: Lineam, *inquit*, cultro raſorio leuiter duximus per ſiniſtrum mulieris hypochondrium, circa vteri exuberationem: haud ita profundè tamen; ſed tantùm vſque ad peritoneum: cauendum enim erat, ne quid inteſtinorum aut attactum aut vitiatum eſſet, ſi forte vnà peritonæum inciſum fuiſſet. Rurſus ita admouemus nouaculam vt ſummâ tantùm cuſpide peritonæum incidatur, ad digitos ſiniſtræ manus intromittendos. Eo facto, digitos per rimam peritonæi intro demiſimus, iiſque incuruaris peritonæum ſurſum aliquantulum erexímus: alterâ deinde manu (nempe dextrâ nouaculam admouimus in eam peritonæi portionem, quæ digitis intermediis continebatur, leuiterque conſecuimus id à peritonæo elatum; quod inter digitos comprehenſum fuerat, ſecundum vulneris longitudinem. Iam tum liberè totam manum intrò deuoluimus vſ-

que ad matricem, intestina paulatim sursum attollentes, ne quando delaberentur: eademque manu vulneris labrum superius diducentes, quò facilius veniret in conspectum vteri tumor. Hic non segnes fuimus, sed sinistrâ manu intus relictâ, & vulneris labrum apertum continente, dextram ad confectionem aptauimus, ad vnius tantùm digiti spissitudinem, imprimentes nouaculam in tumorem vteri, eumque pro vulneris longitudine, quantâ fieri potuit diligentiâ consecantes: haud tamen ita temerè, vt primâ sectione matrix ad integrum confecta videretur: incerta est enim, & varia matricum spissitudo, quemadmodum Galenus optimè censuit. Itaque sensim iterum atque iterum demissâ nouaculâ, leuissimè tandem dissecuimus vterum, quousque ad secundinam ventum esset: eam verò facilè cognouimus ex venarum confusa multitudine sanguinem veluti expressum eructante: quod agnoscendi chorii indicium tibi sit omnium certissimum. Tum demum nouaculam reliquimus: iam ab obstetrice certiores facti, defluxisse aquosa excrementa, quibus innatare soleret fœtus: muliere nondum exstinctâ. Alioqui nisi id & signis & verbis compertum nobis fideliter fuisset, tùm excrementa defluxisse, tùm matrem iam pridem è dolore laborasse, nondum quidem nouaculam reliquissemus; sed etiam secundinam penetrare totius fuisset, & summâ nouaculæ cuspide ipsam incidere ad excrementorum effusionem; retenta enim huiusmodi excrementa integram adhuc secundinam esse indicant, quod præcipuè fieri solet, immaturo adhuc partu. Itaque post factum in secundinâ foramen nouaculæ cuspide, tum vtriusque, manus digiti intromittendi sunt ad eam lacerandam. Nos autem & signis ipsis, & verbis agnoscentes effluxisse excrementa, & secundinam disruptam, tum quidem dextram manum secundum vteri altitudinem in profundum sensim demersimus, vt extensis digitis, integrum fœtum comprehenderemus: sinistrâ matricis confectæ labia sursum attollendo, ne fortè impediretur ab intestinis, atque in sese concideret. Vbi fœtum sub manu sensimus, tum ita leuiter ipsum connettimus, vt eius spina tori nostræ palmæ incumberet, atque extensæ manui & brachiali insideret. Nam plurimum cauendum esse duximus, ne vel à thorace, vel ventre, aut pede, aut brachio, aut etiam capite comprehenderemus; id enim fine periculo vix fieri potuisse credidimus. Sed quando caput infra deuolutum sensimus, tùm manu secundum spinam protensâ, curauimus extremos digitos ad humeros paululum incuruare, quo facilior fieret apprehensio. At si sursum caput reperissemus, tum quidem extremi digiti sub natibus & osse sacro confirmandi fuissent. Itaque manum paulatim sursum attrulimus, ita vt totum brachium in mulieris ventrem extremum leuiter incumberet, eumque modicè comprimeret: Eum quando conspeximus, sinistram manum dextræ adiutricem dedimus: & alterâ fœtum ostendente atque erigente, alterâ sensim extrahente, fecimus vt in ventrem mulieris supinus fœtus depelleretur. Voluimus autem confestim experiri, viueret nec ne, cùm propter imbecillitatem ac laborem nullum artuum promoueret, neque spiritum. Id verò facilè cognouimus, primis digitis fœtus vmbilicum prominentem iuxta ventrem mollissimè attrectantes: & modicè per aliquod spatium comprimentes, sensimus pulsantem arteriam in vmbilico, etsi circa parietalium ossium fines, in eo, quem vocant fonticulum, nihil attollitur moueri videretur: nec digito admoto lingua calorem aliquem præ se ferret. Cum primùm percepimus arteriæ pulsum, in vmbilico confestim filo cerato, quod nobis erat in promptu, primùm strictè ligauimus ad triû digitorum longitudinem ab ipso ventre, dein iterum atque iterum etiam aliis locis constrinximus, extremos nodos semper strictiores efficientes. Scies quid postea acciderit; vix consummatâ horâ integrâ, cœpit puer oculos aperire, os diducere, de fonticulo pulsare, artus etiam leuiter extendere: denique vocem atque eiulatum emittere. *Hæc Carol. Stephanus.*

Tertius casus est, cum fœtus viuus è viua matre sectione extrahitur. Id quod faciendum, cum partum aliàs nullum secuturum, ob caussas, *capite præcedente*, propositas, certum est. Tum enim ne vel mater, vel infans, vel mater & infans simul de vita periclitetur, ad hoc extremum auxilium accedendum est. *Viui fœtus è viuâ matre sectione extractio.*

Posse autem hanc operationem saluâ manente matre & fœtu administrari, multæ historiæ docent, quarum plurimas peculiari libello, *de fœtus viui ex matre viuâ sine alterutrius vitæ periculo cæsurâ*, Franc. Roussetus collegit, in cuius *sectione primâ* necessitatem huius operationis ostendit; quod scilicet, si ob caussas, *cap. præced.* enumeratas nullus fieri potest partus, hoc modo fœtus viuus seruari potest, qui aliàs in vtero materno suffocaretur, & ipsa mater seruatur incolumis, cui aliàs etiam moriendum esset, & ita quidem, vt inposterum quoque vtero gestando apta futura sit.

Deinde possibilitatem huius operationis probat historiis variis, primò quatuor ab aliis relatis, quarum prima est de muliere quadam, quæ sexies, cùm aliter parere non posset, sectione eiusmodi fœtus viuentes semper est enixa, septimò verò grauida, cùm Chirurgus, qui priores sectiones obierat, mortuus esset, nec alius esset, qui ipsi subueniret, mortua est; secunda, de alia, cui tres infantes viui è latere extracti; tertia, de Ioanne Marasio Chirurgo, qui è propriæ coniugis latere inciso filium extraxit; quarta similem casum recenset; Sex verò historiis à se ipso visis & notatis, quarum prima est de quadam muliere, in cuius latere cicatricem, & factæ suturæ conspicua puncta, quæ post apertionem abdominis manserant, vidit, quæ tamen amplius non concepit, etsi ipsa & maritus iuuenes essent; Secunda, de aliâ, cui ipse sectionem suasit & cum secaretur adfuit, quæ postea rursum concepit & peperit, herniosa tamen mansit; Tertia, de quadam, è quâ sectione fœtus mortuus extractus fuit, quæ postea aliquoties peperit; Quarta, de quadam, quæ primò grauida feliciter secta fuit, & postea iterum concepit, sed cum nec tum parere posset, & Chirurgus prior mortuus esset, alii verò idem audere nollent, mater vnà cum prole miserè periit; Quinta, de aliâ, quæ felicissimè fuit incisa, & postea rursum grauida reddita, naturali modo iterum enixa est; Sexta de quadam, cui fœtus mortuus sectione extractus fuit, quæ cum conualuisset, septimanis quinque post rursum menstruas purgationes habuit, statimque post concepit & peperit.

Sectione verò *secunda* eiusdem operationis possibilitatem rationibus probat, dum docet, & musculos abdominis, & peritonæum, & vterum posse absque periculo vitæ incidi.

Sectione verò *tertiâ* id, quod rationibus probauerat, exemplis & historiis confirmat, variasque historias adducit, quibus probat, vulnera musculorum epigastrii, peritonæi & vteri fuisse sanata.

Sectione quartâ casus longè periculosiores, quàm est sectio Cæsarea, qui vtero accidêre, qui tamen sui respectu non fuerint lethales, proponit, quos in quinque classes disponit. In primâ classe agit de mulieribus, quæ seipsis ignorantibus vtero gestârunt, in quibus fœtus mortuus ac putridus caussa fuit, vt & vterus in corpore putresceret, ita vt temporis progressu interierint, quæ tamen superuixissent, si malo cognito, tempestiuè sectione hac ipsis auxilium latum fuisset. In alterâ, de mulieribus, quarum aliquæ puerperæ fuêre, aliquæ verò non, quæ apostemate vteri laborantes apertæ fuêre, non sectione Cæsarea, sed cauterio actuali abdomini impresso, quæ tamen non modò nec mortuæ sed nec facultate concipiendi

di priuatæ fuêre: quæ tamen operatio, quàm sit cæsarea sectio, longè periculosior. In tertiâ de morbis vteri, circa interiorem partem fundi ipsius putrefacti, & quidem tanto cum vlcere, vt fœtus mortui è capacitate vteri ad intestina fuerint prolapsi, & inde per epigastrium extracti, (quo loci magnum solùm apostema esse suspicio erat) absque tamen matris internecione, aut postmodum vtero gestandi facultate ablatâ, vtero naturæ beneficio consolidato. In quartâ classe recenset historias mulierum, quibus vterus prolapsus & putridus, absque vitæ periculo, totus, & quidem sectione, vstione, aut ligaturis ablatus fuit. In quintâ itidem historias mulierum, quibus vterus valdè absumptus & putridus, tandem sponte, absque tamen morte aut morbo subsequente, excidit, proponit.

Quintâ sectione idem eorum, qui bruta castrare solent, exemplo confirmat.

Sextâ sectione probat, sectione hac fœcunditatem fœminis non auferri, sed vbi post sectionem conualuerint, iterum concipere posse.

Eandem Rousseti sententiam aliis etiam historiis confirmat Caspatus Bauhinus, *in appendice libelli*, inter quos notabilis prima est, quæ hoc modo refertur, Cum circa annum salutis 1500. Elisabetha Alespachin, Iacobi Nufer, ὀρχοτόμυ, in pago *Siegershausen*, (præfecturæ Gottliebanæ in Turgauiâ, parochiæ Altishuuilanæ) vxor primò vtero gestaret, & iam doloribus partus per aliquot dies diuexaretur, ad se obstetrices tredecim, & aliquot lithomos vocauit, à quibus, frustra tamen, opem sperabat, cùm nec fœtus excludi, nec etiam dolores mitigari possent. Quare iam desperatâ salute maritus vxori consilium suum communicat: quod si consentiret, velle se, quod speraret, annuente Domino fœlicem successum, in ipsâ suam experiri industriam. Annuente ergò ipsâ ad Archipræsidem Frauenfeldensem abiit, rem, vti se habebat, exposuit, conatum aperuit, licentiámque sibi dari rogauit. Re intellectâ, Archipræses primùm quidem difficiliorem se exhibuit: dein verò fiduciæ mariti confidens, annuit. Quare licentiâ impetratâ domum redit, obstetrices alloquitur, & hortatur, vt quæ cordatiores sint, sibi & vxori in hypocausto assistant, timidiores verò ex conclaui recedant; moliturum enim se aliquid, quo benedicente Domino, salutem vxoris speraret. Obstetrices ergo, consilio magnâ cum admiratione intellecto, ex ipsis vndecim ex conclaui cessêre: duæ cordatiores cum Lithotomis mulieri parturienti adstitêre. Quare maritus, implorato prius diuino auxilio, & ianuâ diligenter clausâ, vxorem mensæ imponit, abdomini vulnus (non secus, quàm alicui porco) infligit. Verùm primo statim ictu ita feliciter abdomen aperuit, vt subitò infans absque vllâ læsione extractus fuerit. Cùm iam vndecim obstetrices, quæ præ foribus stabant, infantis vagitum audirent, intrare (sed frustra) expetebant: non enim intromissæ fuêre, antequam fœtus mundatus, vulnúsque Veterinario more consutum foret, quod postmodum absque alio superueniente symptomate feliciter coaluit. Eadem enim post hancce τομοτοκίαν secundò gemellos enixa est: quorum vnus Iohannes Nufer nomine, pagi Sigershausen Præfectus, annum iam agens sexagesimum, anno 1583. adhuc in viuis fuit. Post hos gemellos quatuor alios liberos enixa est. Exsectus verò infans primùm anno salutis 1577. diem suum clausit. Reliquæ einsmodi historiæ, vt & aliquot vteri exsecti exempla viua manente matre, ibi videantur.

Partus cæsareus cū hernia vterina. Nec hic prætereunda partus Cæsarei cum herniâ vterinâ coniuncti historia, quæ hîc Vuittebergæ accidit, & supra, *part.* 1, *sect.* 2, *cap.* 16. integrè descripta exstat.

Sectionis hu- Tandem Roussetus Chirurgos, quâ ratione hæc sectio institui possit, instruit hoc modo: Primò, inquit, tibi considerandum erit, aliquáne sit spes alio faciliori modo fœtum nanciscendi. *ius administranda ratio.* Dein, sit ne mulier robusta, & an signa lethalia adsint: præcipuè autem an non nimium ab obstetricibus, aut ob summos & violentos in partu conatus læsa fuerit, aut quorundam tonsorum carnificinâ crudeliter dilacerata, quod frequentius ab ipsis, quàm à matronis fieri solet. Si enim eam tum mori contingeret, caussa mortis sectioni tuæ, non autem ipsorum erratis adscriberetur. Sic postquam (inuocato tamen prius numine diuino) aliquis, qui tibi ad id commodus visus fuerit, iussu tuo, mulieri animum addiderit, & vt primò Deo bene confidat, dein etiam de tuo auxilio rectè speret, admonuerit: conuenier te instrumenta hæc pauca habere, ad hoc opus peragendum necessaria: ita tamen, vt hæc instrumenta ab ipsa non conspiciantur. Nouaculam nimirum acutā, nouaculam rotundæ aut globosę cuspidis, acum cuspide triangulari filo instructam, spongiam mollem, pannum lineum mollem, veterem, complicatum, consutum & iam imbutum decocto calido, de quo in sequenti agetur, vel alio simili decocto, quo dein bene expresso melius, quàm spongiâ, vteris tam ad sanguinem imbibendum & exsiccandum, quàm ad labia ipsius vulneris fotu adstringente, & calore suaui ac blando fouenda. Præterea etiam linteamina sint in promptu, quæ ipsi mulieri substernantur, & circumponantur, quo sanguis, qui promanabit, tegatur, cuius etiam parua quantitas magnam profusionem ostentat, & tàm mulieri patienti, quàm adstantibus terrorem incutit. Adsint etiam fasciæ, linamenta, splenia, stupæ bene pexæ, puluilli, vsitatis medicamentis adstringentibus imbuti: quæ omnia in primo post sectionem apparatu separatim habere oportet, ante eadem, si tibi ita videatur coniunges. Postmodum vbi, te monitore, vrinam si fieri poterit, reddiderit, (quo vesica vacua deorsum concidat, & minùs impediat, quamuis ea locum sectionis non attingat) situanda est, si vires valeant, supra lecti extimam partem in dorsum inuersa, inflexa, ita vt tibiæ aliquantum propendeant, sed firmiter coniunctæ seruentur, ipsa verò blandè à familiaribus robustis & animosis sustineatur. Aut si vires sint prostratæ, semidecumbens contineuda, (hic enim situs à Syncope præseruat, quod in sectione venæ eorum, qui lypothymiis obnoxii sunt, obseruare solemus) ita tamen, vt versus pedes aliquantum propendeat, tibiæ verò aqualiter sint extensæ. Tum vnum aut alterum, quod voles, latus eliges; hoc enim in idē recidit, vt ex supra citatis historiis colligere licuit, Attamē si hepatis aut splenis aliqua duriries adsit, cōsultius videretur fore, si oppositum latus incidatur, idque variis de caussis, de quibus alibi acturi sumus.

Si verò hernia sit in latere eo, quod incidere est animus, & quod censeatur intestinum ibi, nimirum inter peritonæum & vterum non hærere, (difficulter enim ibi esse potest, quia vterus in muliere valdè grauidâ prius, quàm intestinum se offerat) tum ibi sectio fieri non poterit, eò enim citius quàm in oppositum latus vterus decumbit. Hac ratione fiet, vt postmodum ægrota non ex vtroque latere sit herniosa. Et licet intestinum se ibi offerret, (quod tamen fieri non potest) nil idcirco mali esset modò in altum nouacula non adigatur, ne ipsum lædatur. Olim enim in citratione herniæ magna supra rupturam incisio absque tamen noxâ, fiebat, vt Celsus & Ægineta testantur.

Hoc facto, optimo attamentò locum incidendum notabis, lineâ oblongâ & rectâ per abdominis longitudinem ductâ, cuius exsiccatio exspectanda, ne rursus deleatur, quo recto tramite abdomen secetur. Fiat autem sectio inter vmbilicum & ilia, tribus vel quatnor digitis ab inguine pecten versus, & id secundum

dum recti musculi longitudinem, cauendo tamen, ne vel caput, vel cauda ipsius musculi lædatur. Notandum autē hoc loco, quod si sectio paulò altiori in loco potius, quàm nimis inferne fiat, eam meliorem & tutiorem ratione hæmorhagiæ fore: minùs etiam molestam, si hernia remaneat: adhæc minus etiam doloris causabit. Sed & eodem atramento, in quatuor aut quinque æqualiter distantibus locis, quatuor aut quinque paruas lineas transuersales decussatas, super lineam primam per abdominis longitudinem ductam, notare oportebit, & vt exsiccetur, curandum: supra quas puncta futuræ suturæ sibi inuicem rectè respondentia locanda, quo recta fiat Gastroraphia.

His peractis, sectio ipsius cutis supra lineam dextrè adhibenda, ad pinguedinem vsque, sed cautè nouaculam adigendo: cuius vulneris longitudo erit dimidij circiter pedis, plus minusve, prout mulier magno paruove corpore fuerit, postea eodem prioris sectionis tramite, prudēter, & quidē secundum longitudinem musculi ipsius Epigastrij incidendi, & etiam peritonæum. Sed cautè inquam peritonæum secandum erit: sub eo enim ipsius vteri corpus tum prætumidum se offert, ipsis intestinis, quæ absconditа subiacent, incumbens. Tum, implorato diuino auxilio, vterus incidendus erit, ita tamen, vt alta non fiat sectio, ne fœtus, si adhuc fruatur vitâ, lædatur: si enim mortuus sit, tum citius omnia peragi possunt, cauendo solùm ne nimium mater lædatur. Incipienda erit sectio in summo ipsius vteri, & deorsum inter latus & anteriorem partem ducenda, quò iis locis, vbi sunt epididymi, vasa spermatica, & testiculi muliebres, caueatur.

Quod vt tutius fiat, consultum erit, tum ad manus habere nouaculam alteram, dorso crassiore, acie acutissimâ: ita tamen vt ipsius acuminis principium globulo plumbeo aut buxeo muniatur, (ad instar cultri eius, quo vtunturij, qui omasa præparant, & intestina repurgant) ne acumine infans, dum se in vtero mouet, aliove pacto, lædatur.

Post fœtus & secundinæ extractionem, linteamine tenui, molli, blando & veteri, octies vel decies breuiusculè complicato, & sequenti, decocto imbuto (quo loco spongiâ vti licebit) diligenter & blandè is, qui aderit sanguis, abstergendus est: ita tamen vt blando calore foueatur, quò duabus satisfaciamus Indicationibus, & quidem contrariis, idque eodem tempore, habita ratione breuitatis temporis, quo id fieri debet.

Decoctio fit talis:

℞. herb. artemis. absinthij, agrimon. betonicæ, althéæ, flor. maluæ arborescentis (quam Rosam trans marinam aliqui vocant) si reperiatur; *fol. aut flor. granatorum, rос. syluestrium odoratar. rос. rubr. exsiccatar. ana* M. j. *rad. aristol. longæ & rotundæ, cyperi, schœnanthi ana circiter* Vnc. ß.

F. omnium decoctio vsque ad tertiæ partis consumptionem, in vini crassi rubri & austeri ℔ vj. (sunt duæ pintæ Parisienses) dein coletur: colaturæ addatur aq. fabrorum hemina, id est, quartarij duo (est dimidia cheopina Parisiensis) & rursus vnà bulliant. In hoc decocto temperati caloris linteamen complicatum, eo modo, vt dictum fuit intingatur, & exprimatur, hoc eadem operâ, & saniem absterget, partem læsam fouebit, sanguinis fluxum sistet, partem defatigatam corroborabit, & lochia, quæ fluere debent, commouebit.

Sed hoc loco studiosè dictum illud, Festina lentè, obseruandum. Hæc vbi ratione vteri peregeris, & eum blandè in locum conuenientem, absque tamen suturâ, repositueris, (vteri enim in seipsum contractio, quàm sutura melior est) tum statim Gastroraphia adhibenda (id autem festinanter fieri non debet) vulneri ipsius abdominis, ne frigore interiora afficiantur, obseruantes, & aptè vulneris labra committenda secundum lineas decussatas, vt iam dictum fuit. Quæ quidem res & secundi alicuius operam requirit, qui intestina, quæ tum iuxta vulnus, quod consuitur, occurrunt, intrò trudat, ne ipsa vel acu lædantur, aut inter puncta suturæ occludantur, dum locum eum, quem prius vterus iam tetractus obtinuerat, occupant. Nec etiam nimis cunctantet res agenda, vti prędictum, vel in curiosâ gastroraphiâ administrandâ, vel aliquid cum ægrotæ periculo experiundo, ne totum opus corrumpatur: siquidem experientiâ compertum, quod in iis, quæ incisæ omnium optimè conualuēre, nil aliud quàm cutis, & quidem paucis punctis consuta fuit, nec tamen propter herniam quamuis valdè magna foret, aliquid molestiæ pertulerunt. Nam (vt est in prouerbio Gallico) melius est, infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino auellere.

Post suturam abdominis, reliqua, quæ in aliis etiam recentibus vulneribus fieri solent, erunt administranda, vsque ad cicatricis generationem: frigus tamen summè cauendum: Fiet autem id per vnguenta, cataplasmata, emplastra, fotus, puluillos, stupas bene pexas, pro ratione temporis, & indicationibus conuenientibus.

Ratione autem vteri duo potissimùm conuenient: Pessaria nimirum, & iniectiones in vterum. Pessaria erunt effigiata in formam penicilli, pollicis crassitie, aut paulò minores, & satis longa, quò vsque in concauitatem vteri absque offensâ indi possint. Parabitur autem pessarium, ex linteo, aut ex candelâ cereâ perforatâ in modum penicilli fistulati (quas Tentas cannuleas vocant) linteo, aut bombace obducto, butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato, vitello oui inuncto: quod sæpius extrahendum, & rursus intrudendum erit. Proderit tale pessarium, tum ratione longitudinis, tum etiam ratione perforationis, quo saniei pateat transitus: dein etiam vt collum & os Vteri muniat, ne saniei acrimoniâ afficiantur. Hippocratis consilium imitantes, si modò communem interpretationem sequi velimus: Si vterus inter coxas iacens suppuretur, necessarium est emmotum fieri. Quod si sæpius id extrahamus, non impediet, quò minùs puri, humori pituitoso, aut grumis ipsius sanguinis detur exitus, sed potius ea secum ducet. In eundem vsum clysteres vterini conuenient, qui ipsum fouebunt, abluent, abstergent, roborabunt, & consolidabunt: quæ parabuntur ex decocto artemisiæ, agrimoniæ, absinthij, althéæ, plantaginis, rос. rubrarũ: florib. aut foliis maluæ arborescentis, neperæ; radicum aristolochiæ, salsæ parillæ, cyperi, schœnanthi, quæ omnia decoquentur in aq. chalybeatâ, addendo parum vini crassi austeri, & optimi hydromelitis aliquid. Horum nihil aut parum in suprà citatis historiis obseruatum fuit, quæ nihilominus tamen rectè, & citò curatæ fuēre. Quare si prædicta omnia reperire non liceat, non tamen ob absentiam (vt est in vulgari prouerbio) vnius Monachi Abbatis electio intermittenda.

Victus ratio sit ex cibis euchymis, & sit quoad vires concedent, tenuis. Mulieres enim modò enixas, & tali pacto exercitatas corroborare conuenit: at in vulneribus & apostematibus interioribus exquisita victus ratio requiritur: quare medium seruare oportet. *Diæta.*

Quod si aluus non respondeat, clysteribus ex sacchаro rubro, diapruno simplici, butyro recenti, oleo rosato, cum iure gallinæ pinguis absque herbis & sale paratis, vti oportet. Reliqua pro iudicio Chirurgi, & prudentis Medici, qui fortè aderit, fient. *Hæc Fr. Roussetus*

SECTIO

SECTIO VII.

De Regimine puerperarum, & affectionibus p. n. quæ post partum ijs accidunt.

CAP. I.

De Regimine puerperarum.

Regimen puerperarum. VBi fœmina fœtum edidit, statim danda opera, vt secundina subsequatur, & extrahatur, quod in naturali partu etiam sine difficultate fieri solet. Interdum tamen subsistit, de quo *cap. seq.* dicetur. Vbi verò & fœtus in lucem editus, & secundina extracta est, puerpera in lectum componenda, eiusque vires, quæ in partus laboribus deiectæ sunt, cibis idoneis & quiete, quæ ipsis vulgò, & quidem Sacrarum literarum auctoritate rectè conceditur, reficiendæ, neque ante finem sex septimanarum facilè ad labores consuetos admittendæ. Equidem obseruatum, fœminas quasdam, nullâ puerperij habitâ ratione, ad consueta opera reuertisse: Ac Cælius Rhodiginus, *lib.* 18. *antiq. lect. cap.* 22. & alij ex Possidonio referunt, Virum quendam Massiliensem mercede conduxisse viros & mulieres, qui agrum suum foderent. Ex his vna cœpit sentire dolores partus: relicto ergò opere, abiit paulisper extra agrum, emisśoque fœtu, rediit ad laborem, ne mercedi quid decerperetur: & cum Dominus agri videret, quod pensum difficulter solueret laboris, nesciens, quid ei accidisset, interrogauit, quid illi esset; cognitâ caussâ numerauit illi pretium, iussitque abire. Illa autem sumpto puero, lauit ipsum aquâ fontis & inuolutum panniculis incolumen domum portauit. Non absimile quidam hîc VVittebergæ accidisse memini. Fœminam quandam ad portam Elystræ in alienâ domo noctu subitò pariendi conatus apprehenderunt, & feliciter ea infantem peperit. Cum verò, quæ ad puerperium necessaria sunt, in illâ domo non haberet, sed domi suæ, quæ erat in plateâ presbyterorum, eâ apparasset, ipsa infantem modò editum succinctorio excepit, & pedes rectà domum, ad quam vix intra horæ quadrantem peruenire potuit, portauit, & ibi puerperium salua peregit. Verùm rara ista sunt, neque facilè in exemplum trahenda, sed omnino bonâ & peculiari diætâ puerperæ opus habent.

Qualis Aër puerperis conveniat. Aër, in quo degit puerpera, sit temperatus, & ad calidum potius, quàm frigidum declinans, & omnino studiosè caueat puerpera, ne frigidum aërem, præcipuè in vterum, immittat, cùm is, vt semper, ita in puerperis inprimis, vtero inimicus sit, & lochiorum retentionem, atque hinc tormina & dolores, vteri inflammationes, & alia mala excitet. Omnia etiam odorata remouenda, ne suffocatio vteri excitetur. Si partus laboriosus fuerit, venter & latera puerperæ ol. amygdal. dulc. lil. albor. cum pauco vino calente mistis inunguantur.

Cibus. Cibi sint boni succi ac facilis coctionis, iuscula scilicet gallinarum, & carnes cum pane albo, panatellæ, & in nostris regionibus iuscula è pane & cereuisiâ butyro recenti condita, oua sorbilia; quo victu primis duobus vel tribus diebus, contentæ esse possunt. Postea carnes pullorum, gallinarum, caponum, hœdina, vitulina concedi potest.

Potus sit vinum tenue, modò febris non adsit, vel si febris adsit, aqua cocta, cùm modico cinamomi vel semine coriandri. In nostris regionibus commodissimus potus est cereuisia. *Potus.* Potus autem primis diebus non valdè frigidus exhibeatur, cùm tormina facilè excitet, sed quodammodo tepidus. In cibo autem & potu mediocritas obseruanda, nec à magnâ euacuatione statim ad plenum victum propetandum, nec mulierculis imperitis concedendum, vt subitò cibo & potu nimio poerperas impleant & fatciant; cùm vires deiectæ magnam cibi copiam coquere non possint. Postea verò sensim alimenta augenda.

Arceatur omnis strepitus & clamor, ne quies puerperarum turbetur, & spiritus agitentur. Imò ipsæ puerperæ, non multum, præcipuè altâ voce, loquantur, ne humores & spiritus ad partes superiores moueantur, & purgatio post partum impediatur. Post vel circa vigesimum diem, & postquam purgatio lochiorum peracta est, vt iterum è lecto surgant, ipsis concedatur: aliàs enim, & si nimis citò è lecto surgant, venter flatibus repletur, & tormina excitantur. Ad vires tamen puerperæ hîc respiciendum: aliæ enim sine damno citius è lecto surgunt, aliæ ob vitium debilitatem diutius in eo morari coguntur.

Affectus animi nimij, terror, mœror, ira, risus & gaudium nimium vitandi; cùm humores agitent, & vt in partem aliquam decumbant, facilè in caussa esse possint.

Vt iis, quæ infantes suos lactare nolunt, vel non possunt, purgationes post partum copiosiùs fluant, sanguinisque impetus à mammis auertatur, danda opera; quâ de caussâ etiam repellentia sub axillis adhibenda, vnguentum scilicet rosaceum, aut cerotum santalinum aceto dissolutum, & ipsis mammis Cataplasma è farinâ fabar. orobi, cum oxymelyte mistis imponendum, aut mammæ fouendæ decocto fol. menthæ, anethi, apij, vel folia contusa ei imponenda.

Antequam puerpera iterum domo egreditur, & sese ad consueta munia accingit, balneo vtatur, vt sordes illæ, quas in puerperio contraxit, abluantur, & totius corporis partes roborentur. In balnei aquâ coqui possunt radic. lil. alborum, helenij, fol. artemis. agrimoniæ, borrag. rorismarini, fl. chamæmeli, stœchad. semen lini, fœnigræci, corric. citri. Nostræ mulieres puerperas in balneo emulsione seminum cannabis abstergere solent.

Post balneum, vt fœmina ad conceptum iterum disponatur, nonnullæ per biduum suffitu è thure, santal. citr. cortic. citri, granis Kermes, nuce mosch. cinam. garyophyllis pulverisatis & prunis iniectis vti solet, quem in sellâ perforatâ, aut ex iisdem in vino decoctis vaporem vtero excipiunt.

Atque si his hoc modo administratis omnia rectè procedant, nihil aliud agendum: Si verò quid præter naturam superueniat, ei, vt in sequentibus dicetur, subueniendum.

CAPVT II.

De Secundina & Mola post partum retenta.

POstquam fœtus in lucem prodiit, danda opera, vt membranæ illæ, quibus fœtus in vtero inclusus & inuolutus fuit, Secundinæ, Secundæ, & Græcis δευτέρια dictæ, quod secundum ab vtero fœtui sint receptaculum, vel quod secundæ à fœtu prodeant, subsequantur, quod sine magno conatu fit, si omnia in partu prosperè & rectè succedant, cùm ab vmbilico infantis pendeant, & vmbilicus postremo exeat in partu. *Secundina retenta.*

Interdum tamen post partum hærent Secundinæ, ac subsistunt, & sæpe non minores labores, puerperæ affe-

nunt,

tunt, quàm ipse fœtus. Cum autem subsistit Secundina vel fundo vteri adhæret, vel si ab eo libera sit, alii parti instar pilæ connectitur. Et quidem cùm Secundina detinetur, vel os vteri clausum est, vel patet.

Caussæ.

Caussæ. Retinentur Secundinæ, vel quia nimis crassæ & tenaces, ac firmiter vteri lateribus cohærent, vel quia propter diuturnum partus laborem intumescunt, vel, vt Hippocrates, *lib. 1. de morb. mul.* habet, si per vim infantisque conatum ruptus fuerit vmbilicus, vel imperita Obstetrix vmbilicum præcidit, antequam Secundina ex vtero egressa fuerit, aut vmbilico abscisso eum sinistrâ manu nô firmiter tenuerit; tum enim Secundinam lubricam vteri facilè sursum trahunt. Tutissimum ergo est, Secundinas ad vmbilico non resecare donec, simul exeant, Ideóque vt absque violentiâ & sine rupturâ vmbilici extrahantur, laborandum. Idque vt facilius fiat, etiam sternutatio de consilio Hippocratis excitanda. Si tamen nullo modo extractio secundinæ succedat, sectio vmbilici etiam non nimis diu differenda, ne infanti aliquod damnum & periculum attrahatur. Vbi tamen vmbilicus abscinditur, partem secundinæ cohærentem filo ligare & puerperæ femori alligare, vel manu obstetricis retinere conuenit, ne in fundum vteri Secundina retrahatur. Idem accidit, si aër frigidus in cauitatem vteri admittitur, vel propter odores vterus sensim contrahitur, vel puerpera terrore vel timore concutitur, vel propter impatientiam non in eo situ permanet, aut eos conatus non præstat, qui ad secundinam excludendam sunt necessarij.

Signa Diagnostica.

Signa. Secundam in vtero relictam esse, obstetricem latere non potest. Caussæ etiam ob quas retentæ sunt, facilè patefiunt. Accedunt postea alia Symptomata, & vt Hippocrates, 1. *de morb. mulier.* scribit, purgatio minùs, quàm opus, procedit, & venter durus fit, & magnus, ac febris acuta & dolor per totum corpus, & ventris maximè partem eam, quæ est infra vmbilicum, & grauitas fit in vtero, & tormina, veluti fœtus insit. Quibus postea, vbi secundina putrescere incipit, febris accedit, fœtor per illa loca erumpit, & ex vaporibus tetris adscendentibus nausea, difficultas spirandi, suffocatio, lipothymia, conuulsiones oriuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cùm ergo tot grauia Symptomata ex Secundarum retentione accidere possint, patet hinc, non leue malum esse, sed ex eo puerperæ multum periculi impendere, imò sæpe eâ de causâ eam mori.

2. Salutis autem maior spes est, si, cum Secundina expelli vel extrahi non potest, copiosa sanies ex vtero effluit. Tunc enim spes est, secundas putrefactas vel consumptas sexagesimo die elapsuras.

Curatio.

Curatio. Vt ergo Secundina retenta ex vtero quamprimum tollatur, danda opera: & propterea leniter manibus obstetricis trahenda, sed non rectà, ne simul vterus sede suâ moueatur & excidat, sed in orbem quasi agendo. Et vt conatus accedat, sternutatoria vsurpanda, & sternutatio promouenda, qua secundina exitiatur.

Deinde graueolentia è plumis perdicis & vngulis capræ accensis, ac similia, quæ in suffocatione vteri vsurpari solent, naribus admouenda, quæ spiritus in vtero deorsum quasi fugant.

Quod si nec hoc modo eiiciatur Secundina, medicamenta Secundinam expellentia vsurpanda, quæ eadem ferè sunt cum medicamentis fœtum mortuum expellentibus. Inter quæ vtilis est inprimis *dictamnus Creticus*, & *ol. ligni Heraclei, secundina præparata*, de quibus supra. Secundinas expellentia.

Vel ♃. *artemis. rubræ* M. j.

Coq. in *vino Rhenano*, & cum haustu propinetur illud *flauum ex fl. lil. alborum.*

Vel. ♃. *maioran. charefol. puleg. ana* M. j. *sabinæ* M ß. *sem. fœnic. anisi ana* Drach. ß. *radic. leuistici, petroselini ana* Drach. iij.

Coq. in aq. pro haustibus duobus.

Vel ♃. *sabinæ, artemis. puleg. ana* M j.

Coq. in aq. communi ad consumpt. mediet.

Col. ♃. ℔. ß. Adde calenti ℔. j. *vini odorati, cinam. puluerif.* Vnc. j.

Stent in vase clauso, postea colentur, Detur sexta pars pro haustu manè & vesperi.

Vel ♃. *dictamni Cretici, trochisc. de myrrhâ, boracis ana* Drach. ß. *croci, castorei ana* Scrup. j. F. Puluis.

Vel ♃. *aristol. rot.* Scrup. ij. *myrrhæ.* Scrup. j. F. puluis Detur ex vino.

Vel. ♃. *radic. dictamn. albi* Drach. ß. *cinam.* Scrup j. *sem. violar.* Scrup. ß.

F. Puluis.

Commendatur & testiculorum equorum frustillatim incisorum, & in furno exsiccatorum puluis quantum tribus digitis eius capi potest, bis vel ter cum liquore conuenienter exhibitus.

Vtilis est & succus è foliis leuistici recentibus expressus, & cum Vino Rhenano exhibitus.

Vt & Castoreum cum vino vel cereuisiâ propinatum.

Nonnulli iubent puerperam ter vel quater cæpam morsu comprimere, & succum deglutire, ac postea vini calidi haustum superbibere.

Pessi fiant ex *artemisiâ, mercuriali, saluiâ, iride* puluerisatis, & cum *ol. cheirino* mistis.

Vel ♃. *aristol. rot. sabinæ, byroniæ*, partes æqual. & *felle bubulo ac melle* Excipiantur.

F. Pessi.

Fortiores fiunt ex *decocto vel succo cucumeris asinini, colocynthidis, staphide agria, elleboro, melle, ac felle taurino,*

Suffitus fiant ex *cassiâ, nardo, sabinâ, artemisiâ, pulegio, dictamno.*

Vel ♃. *myrrh. castor. galbani ana* Drach. ß. *opopanacis, cinam. ana* Drach j.

Cum melle F. Trochisci, qui carbonibus iniiciantur.

Vel foueatur venter decocto modo dictarum plantarum.

Vel ♃. *farina lupinor.* Vnc. j. *pulu. absinth.* Vnc. ß. *myrrhæ, rutæ ana* Drach. iij. Cum *felle taurino & melle* Misce in formam Cataplasmatis.

Quod si nec hoc modo Secundina excidat, Clyster vterinus iniiciendus ex *decocto saluiæ, artemis. mercurial. calaminthæ, pulegij.*

Tandem si nec manûs operâ, nec medicamentis expelli Secundina possit, medicamenta suppurantia in Vterum iniicienda sunt, vt in pus mutata particulatim effluat. Ne tamen aliquid incommodi inde excitetur, & vterus exulceretur, detergentia miscenda, vel per interualla iniicienda: Et dum ea iniiciuntur, simul medicamenta Secundinam expellentia exhibenda.

Vt ♃. *rad. maluæ, lil. albor. ana* Vnc. j. *aristol. rot. ireos ana* Drach. ij. *fl. chamæmel.* M. ß. *sem. lini, fœnigr. ana* Drach. ß.

Coq. in *aq. f.*

Col. ♃. Vnc. iiij. *ol. amygd. d.* Vnc. j. *vnguenti Basilici* Vnc. ß. *Ægyptiac.* Drach. j.

De

De Mola post partum relicta.

Mola post partum relicta. Interdum mola cum fœtu coniungitur, & post partum atque Infantem in lucem editum in vtero relinquitur, quod cognoscitur non solùm è signis molæ supra, *sect.* 1. *cap.* 8. propositis, sed quod etiam fœmina post partum non leuatur, & dolores circa vmbilicum, in dorso, in inguinibus remanent, ac grumosus sanguis effluit multus, ab euacuatione tamen illâ puerpera non leuatur, sed tormina, anxietas remanet, venter intumescit, doloresque quasi partus per interualla recurrunt. Quâ ratione autem mola talis tolli possit, supra, *allegato loco*, dictum.

CAPVT III.

De Purgatione post partum imminutâ vel retentâ.

Lochia. CVm sanguis, qui toto gestationis tempore in vasis circa vterum retinetur, in fœtus nutrimentum non totus, sed melior saltem absumatur, contrà deterior retineatur, & præterea quoque vitiosi humores multi, qui aliàs singulis mensibus cum sanguine, dum fœmina non est grauida, euacuari solent, in iisdem vasis cumulentur: post partum natura sanguinem illum, collectósque alios humores euacuat, qui sanguis λόχεια, & euacuatio illa λοχεία aut λοχεία κάθαρσις, vulgò purgatio post partum, & puerperia nominatur.

Hoc loco autem notandum, differre apud Hippocratem λοχεῖα & λόχιον. Λοχεῖα enim & λόχια (vtroque enim modo scribitur) ipsa illa post partum purgamenta, seu materiam & humorem, qui euacuatur, significat: ἡ λοχίη verò, aut λοχείη est κάθαρσις, seu euacuatio & effluxus illius materiæ, vt ex Hippocrat. 1. *de mulieb. in initio*, apparet.

Quantitas & tempus purgationis post partum. Purgatio autem ista, ob caussas modò dictas, non eodem modo sese habet. Si enim mulier sana sit, sanguis effluit, quasi in modò mactatâ victimâ, isque citò concrescit, vt Hippocrates, 1. *de muliebr.* docet, id est, integer, sincerus, floridus & rosei coloris. Si verò mulier integrâ valetudine non fruatur, & cacochymica sit, sanguis iste nunc aquosus, nunc biliosus, nunc melancholicus est, neque in omnibus fluit eadem quantitate, nec in omnibus eodem tempore durat. Hippocrates, *in initio lib. de morb. mul.* scribit: quod effluant hæ purgationes in sanis ad mensuram heminæ vnius & semis, plus minúsve, quæ quantitas indies minuatur, donec perfectè euacuata fuerint. Et durare istum fluxum, si marem pepererit, ad summum diebus viginti vel ad summum triginta; si verò fœmellam pepererit, diebus triginta, ad summum quadringinta duobus diebus. Verum cùm ista varientur ex regionum diuersitate & fœminei corporis constitutione, alimento, vitæ genere, cùm rarò in vna fœmina eadem concurrant, mirum etiam non est, alias copiosius, alias parcius, alias longiore, alias breuiore tempore euacuari. Et in nostris regionibus sæpe mulieres, quæ exercitiis magis deditæ sunt, & minore copiâ, & breuiore tempore purgantur, & nonnullæ ad octauum saltem, pleræque ad dies quindecim, neque eæ continuò, sed vnius vel alterius diei spatio interposito. In aliis verò regionibus, & præcipuè eæ, quæ otio deditæ sunt, copiosiùs & diutiùs purgantur.

Purgatio autem ista sanguinis vel imminuitur & nimis parca est, vel planè supprimitur, vel modum & quantitatem consuetam excedit.

Caussæ.

Caussa. Imminutionem & suppressionem Lochiorum, de quâ hoc capite agemus, quod attinet, sit ea, cum vasa, per quæ euacuari debet sanguis, vel angustiora redduntur, aut planè clauduntur, vel sanguis aliò retrahitur & auocatur. Priùs fit, cùm sanguis est crassior, qui ipse sibi viam q. obstruit, aut vteri vasa ob vitiosum vteri situm comprimuntur, aut frigidus aër in vterum immittitur, qui orificia vasorum constringit, quod fit, si conclaue, in quo fœmina parit, sit frigidius, aut pedes refrigerantur, aut porus frigidus haurirur. Posterius verò accidit potissimum à perturbationibus animi, terrore, metu & similibus; vel si sanguis cum impetu ad mammas ruit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Etsi quantum cuilibet fœminæ sanguinis post partum euacuari debeat, definire sit difficillimum: tamen non ita difficulter cognoscitur, an nimis parcè sanguis euacuetur: Si verò planè supprimatur, id nullo modo latere potest. Accedunt postea & alia symptomata, quæ ex sanguinis imminutâ euacuatione, vel suppressione ortum habent: venter nimirum intumescit, dolor imum ventrem ac lumbos & inguina occupat, & sæpe ad manus & crura extenditur, rigor & febris subsequitur, animíque deliquia, pulsus debilis, celer, & inæqualis; in vrinis quid fuliginosum apparet, vterus interdum inde inflammatur; quod si non accidit, graucolentia, liuida, nigra, grumosa excernuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ex quibus apparet, rem periculo non carere, si lochia diminutè euacuentur, aut planè supprimantur. Etenim si mensium suppressio omnis mala est; multò deterior est eius euacuationis, quæ post partum fit, suppressio. Cum enim in non grauidis sanguis ferè solum copiâ peccans per vterum euacuetur; in grauidis, quod optimum est, in nutrimentum & augmentum fœtus absumitur, quod verò deterius est, relinquitur, & ipsâ morâ peius euadit, & ferè atræ bilis naturam induit, ac propterea, si in corpore retinetur, multorum malorum caussa est, vt Galenus, 1. *epid. com.* 3. *t.* 21. & 3. *epid. com.* 3. *t.* 73. docet.

2. Accidunt enim modò enumerata symptomata, & præcipuè febres, cuius historia est apud Hippocratem, *modò alleg. loco*, 3. *epid. com.* 3. *t.* 73. de fœmina in Thaso, quæ postquam in partu purgata non fuit, in febrem incidit, quæ ibi videatur. Accedunt prætereà melancholia, sanguinis sputum, vomitus, alui fluxus, inflammationes heparis, pleuritis, angina, phrenitis, mania, paraplexia, hydrops, quæ tandem ipsam mortem fœminæ afferre possunt.

3. Si tamen sudor copiosus erumpat, vel ex vtero liuida, nigra, graueolentia effluere incipiant, ab isto periculo fœminam liberare valent. Ex corrupto tamen & putrido sanguine vlcera, nisi id præcaueatur, in vtero excitari possunt.

Curatio.

Curatio. Quapropter non cunctandum, sed antequam graue aliquod malum fœminam apprehendat, auxilium ferendum est. Si enim talia grauia mala accidant, vix vllus postea auxiliis amplius locus est. Itaque si sanguinis copia adsit, & sanguis ad alias partes ruat, vt ad vterum conuertatur & reuellatur, danda opera; quod fiet frictionibus, ligaturis, cucurbitulis, & scarificationibus in inferioribus partibus adhibitis; quæ si non sufficiant, vena in pede aperienda, quæ & sanguinem versus vterum reuocat, eiúsque plenitudinem, quæ periculum aliquod minatur, minuit. Imò si ista euacuatio

euacuatio planè supprimatur, necessarium est, vt statim venæ sectio instituatur: reliqua tamen reuulsoria medicamenta non negligantur.

Vias aperientia. Postea vsurpentur ea, quæ vias laxant & reserant, tum externa, tum interna. Inungatur regio vteri, imò totus venter, *ol. lil. albor. amygdal. d. sesamino, vnguento dialthea, pinguedine gallina*, quibus addi possunt *crocus. oleum angelica, spica, cinamomi*; vel foueatur venter decocto plantarum supra, *part. 2. sect. 2. cap. 3. de mensium suppressione*, propositarum.

Vt ℞. *radic. lil. alb. aristoloch. rot. longa, bryon. angelica, ana* Vnc. ß. *mercurial. artemis. puleg. sabina, calamintha. ana* M. j. *fl. tanaceti, chamameli, sambuci, ana* M. ß. *sem. lini, fœnugr. ana* Drach. ij.

Incidantur & contundantur crasso modo, ac sacculo insuantur, qui in aquâ calidâ coctus ventri inferiori & pudendis imponatur.

Neque inutile fuerit, clysteres emollientes & laxantes inijcere, & si iam dies aliquot à partu præterierint, purgationem ex Rhabarb. agarico vel fol. Senæ exhibere, quò & viæ laxentur, & humores commoueantur.

Vt ℞. *rad. lil. alb. althea ana* Vnc. ß. *aristol. rot. longa ana* Drach. ij. *fol. parietar. mercurial. althaa ana* M. j. *calamintha, fl. chamamel. sambuci ana* p. ij. *sem. lini, fœnugraci ana* Drach. ij. Coq. *in aq. s.*

Col. ℞. Vnc. x. *ol. aneth. lil. alb. ana* Vnc. j. *hiera s.* Vnc. ß. *vng. de artanitâ* Drach. j. M. F. clyster.

Pessi quoque menses prouocantes vtero indi possunt.

Sanguinem fundentia. Exhibeantur sanguinem fundentia & attenuantia, vt succus borrag. & petroselini cum vino, vel decoctum radic. graminis, petrosel. pimpinellæ.

Vt ℞. *radic. aperient. ana* Drach. ij. *betonic. capill.* ♀. *endiu. schœnanthi ana* p. ij. *sem. anisi. fœniculi, ana* Scr. j. *cicer. rubr.* cochl. j. Coq. ad reman. ℔ j ß. Adde *aq. cinam.* Drach. ij. *Syr. de quinque radic.* Vnc. iij. Dentur Vnc. iij.

Hippocrates, 1. *de mulieb.* Erysimum primò leuiter tundere, vt quod impurum superficialiter adhærescit, excutiatur, deinde ita expurgatum accuratius terere iubet, & aquâ dissolutum, saléque & oleo conditum, leniter etiam adspersâ farinâ exhibere mandat.

Plura huius generis exstant supra, *part. 1. sect. 2. cap. 6. de angustiâ vasorum vteri, & part. 2. sect. 2. cap. 3. de mens. suppressione.*

Si sanguis totus ad mammas ruat, considerandum, an ipsa mater sit infantem lactatura, vel nutrici eum traditura. Si enim ipsa Infantem lactabit, non statim sanguinis motus impediendus sed impetus naturæ, prius perpendendus, & videndum, an mammis repletis, sanguis ad vterum sit reuersurus. Quod si non fiat, necessaria auxilia vsurpanda.

Si ad aliam verò partem sanguis ruat, reuulsionibus antea dictis institutis, eius habenda ratio, vt *in sequentib.* dicetur.

CAPVT IV.

De nimio sanguinis post partum fluxu.

Nimius sanguinis post partũ fluxus. INterdum contrà nimia sanguinis copia, & cum impetu, post partum effluit. Cum autem secundum naturarum diuersitatem in aliis fœminis copiosus sanguis fluere soleat, neque copia in genere ita facilè definiri possit, ad vires respiciendum, ísque pro nimio habendus, qui vires prosternit ac deijcit.

Causa.

Caussa. Immodici autem huius sanguinis effluxus caussa est sanguinis copia, quæ nouem mensium spatio in vtero collecta fuit, eiusdem tenuitas & acrimonia, naturam ad excretionem stimulans, & inprimis vasorum apertio, quæ fit in partu difficili, vel cùm secundinæ violentiùs auelluntur & extrahuntur.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem sanguinis nimius fluxus, si is grumosus effluat, & vt dictum, inprimis ex viribus, quæ spiritibus exhaustis deijciuntur; quibus accedit cibi fastidium, dolor in hypochondriis cum ventris torsione, pulsus debilis & frequens, visus obtenebratio, aurium tinnitus, ac tandem animi deliquium aut conuulsio. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. E quibus facilè colligere est, fluxum hunc periculo non vacare, & inprimis si diutius persistat; cum valde vires deijciat. *Prognostica.*

2. Inprimis verò periculosus est iste sanguinis fluxus, si conuulsio, vel animi deliquium accedat. Quò etiam Hippocratis illud, 5. *aph.* 55. accommodari potest. *Si muliebri profluuio conuulsio aut animi defectus superueniat, malum.* Cùm enim omne animi deliquium per se malum sit, inprimis malum in hoc affectu, cum subitam mortem interdum minetur. Quapropter fœminarum tum diligentius habenda est ratio, & pulsus ipsarum frequenter adstantibus mulieribus explorandus, ne dum somnum simulant, mors ipsas occupet.

3. Sanguinis fluxus nimius post abortum plerumque periculosior est, quam post legitimum partum.

Indicationes & Curatio.

Sanguinis quidem fluxus nimius, vt sistatur, indicat. Cautè tamen hîc agendum, & vires quid tolerent, diligenter perpendendum, neque nimis subitò fluxus hic sistendus, cum definita quantitas sanguinis euacuandi ita facilè definiri non possit, & si id, quod expelli adhuc debet, in vtero retineatur, vel ad alias partes ruat, inflammationes ac alia grauia mala inde excitari possunt. Primò ergo, & dum fluxus non supra modum nimius est, victus ratione & leuioribus auxiliis, præcipuè reuulsoriis, fluxus moderandus, & viæ laxæ firmandæ ac roborandæ. Quapropter exhibendæ carnes gallinarum assæ vino granatorum adspersæ, cibi ex amylo & amygdalis, oryza, cydonia, conserua rosc. rubr. Detur vinum rubrum aquâ ferratâ, vel in qua mastiche ebullierit, dilutum. Brachia, manus & digiti ligentur (nostræ fœminæ serico rubro vtuntur) & fricentur. Vtile etiam est, manus linteo vino calido madido inuoluere. Venter inungatur ol. rosar. & myrtillorum. Cucurbitulæ sub mammis, & vtrique hypochondrio, sine scarificatione applicentur. Hepatis regioni cataplasma è ros. rubris, bolo Armeno, & Aq. rosac. apponatur.

Quod si fluxus planè nimius sit, viresque deijciat, ad fortiora auxilia accedendum. Vtile est in eiusmodi sanguinis profusionibus cibum copiosius paulò exhibere, non tamen vnâ vice, sed frequenter potius; cùm hoc modo calor & spiritus, qui expulsionem in vtero adiuuant, ab vtero ad ventriculum auocentur, & vires deiectæ instaurentur.

Simul exhibenda adstringentia & sanguinem sistentia, vt *Syrupus de rosis siccis, myrtinus, de portulacâ, coralliior. de symphyto; Conserua ros. rubr. radic. tormentilla, corallia, & eorum magisterium, bolus Armenus, C. C. trochisci de charabe,* cum *aq. fragor. portulaca, tormentilla, plantaginis.* *Sanguinis fluxum sistentia.*

Vel

Vel ♃. *Conf. rof. rubr. antiq.* vnc. ij. *tormentillæ* vnc. j. *diacydonii fine fpecieb.* vnc. ß. *boli Armeni, corallior. rubr. prap. ana.* Drach. ß. *Cum Syr. ribes & corallior.* F. Electuar.

Vel ♃. *magifter. coralliar.* Drach. j. *radic. tormentill. boli Armeni, C. C. V. prep. ana.* Scr. j. F. pulu.

Extra regio vteri vnguento Comitiſſæ, vel aliis adſtringentibus oleis & vnguentis illinenda.

Fomenta quoque ex adſtringentibus ventri adhiberi poſſunt.

Et Suffitus vtero excipiatur è thure, maſtiche, roſ. rubr. tragacanth. vngulâ equi.

Quod ſi medicamenta nihil iuuent, nulloque modo ſiſti fluxus poſſit, vtiliſſimum eſt, venam in cubito aperire, & per vices aliquid ſanguinis extrahere.

Si ſanguis in vtero in grumos concreſcat, ibique ſubſiſtens dolorem & tenſionem excitet, metuendumque ſit, ne putreſcens vapores tetros ad cor & cerebrum emittat, febremque excitet, danda opera, vt maturè educatur. Ideoque puerpera, ſi vires ferant, nonnihil deambulare, vel erecta, aliquandiu ſedere debet: quod ſi non ſufficiat, decocto hordei tepido, cum pauco oxymelite vel melle roſaceo in vterum iniecto is diſſoluendus. Cautè tamen hîc agendum, ne dum grumos ſanguinis diſſoluere & educere volumus, nouus ſanguinis fluxus concitetur.

Plura eiuſmodi medicamenta videantur ſupra, *ſect. 2. cap. 6. de nimio menſium fluxu.*

CAPVT V.

De doloribus poſt partum, & ventris torminibus.

Dolor poſt partum. DE Dolore vterino ſupra, *ſect. 1. cap. 3.* in genere dictum. Tria verò dolorum genera non confundenda, quod à pleriſque fit, poſt partum fœminas infeſtare ſolent. Vnus peculiaris puerperis, & qui in ſpecie poſt partum dolor appellatur, Germanis *die Nachvvehe*, illi, qui in partu accidit, ſimilis, vbi aliquis q. expellendi fœtum conatus grauidas circa imum ventrem adhuc cruciat. Secundus, qui ab vteri inflammatione accidit, de quo ſupra, *de vteri inflammatione, & dolore vteri* in genere dictum. Tertius, qui non in vtero eſt, ſed in ventre, & propriè tormina ventris nominatur.

Primi generis dolor ſæpè non ſolùm aliquot horis, ſed & diebus aliquot puerperas excruciat, & perinde ſe habet, ac ſi alterum fœtum excludere vellent, habetque ſeſe ferè ſicut teneſmus in inteſtino recto, & cum fœminæ illum pariendi conatum dolores, *die Wehe*, appellent, etiam, vt modò dictum, hunc dolorem poſt partum, *die Nachvvehe* nominant.

Tormina ventris. Ab his doloribus differunt tormina ventris, quæ non ipſum vteri corpus & fundum occupant, ſed à membranis vaſiſque, quibus vterus ſuſpenſus hæret, proueniunt, & in latera ac ventrem extenduntur.

Cauſſa doloris poſt partū. Oriuntur autem hi dolores, cum pariendi ille conatus quaſi continuatur. Quod accidit, cum aliquid eſt, quod vteri fundum ad excretionem ſtimulat. Sunt autem cauſſæ hæ ferè tres, prima eſt aër externus admiſſus. Cum enim extra partum orificium vteri internum exactè clauſum ſit, aër in eum facilè penetrare non poteſt. Cùm verò in partu valde dilatetur, neque ita exactè ſtatim claudatur, niſi ab obſtetrice muniatur, vterum, præſertim ſi frigidior ſit, offendit, atque hunc dolorem excitat. Deinde idem ſit, ſi ſanguinis grumi in vtero contineantur. Ad hunc enim expellendum cum natura inſurgit, hi dolores excitantur. Tandem euenie, ſi ſanguis acrior & mordacior vtero adhæreat, eumque ad excretionem ſtimulet. Tormina verò illa ventris ſimilia ſunt illis doloribus, qui aliàs ante menſium eruptionem, aut in menſium ſuppreſſione accidere ſolent, & proueniunt à ſanguine copioſo, craſſo, vel etiam acri, qui vaſa vteri, præſertim ſi non ſatis pateant, diſtendendo, irritandoque vicinas membranas, & per eas hypochondria & ventrem, qui per membranas conſenſum habet, in conſenſum trahit. Cum enim venæ iam totis nouem menſibus ab iſtâ ſanguinis excretione ceſſârint, & ſanguis interea craſſus ac feculentus euaſerit, dum per anguſta loca tranſit, dolores parit. Vnde etiam dolores per interualla recurrunt, & paulò ante ſanguinis eruptionem fœminas infeſtant; ſanguine verò excreto ceſſant, donec iterum alius egredi conatur.

Signa Diagnoſtica.

Puerperæ ipſæ dolores hos facilè diſcernere poſſunt. Etenim dolores illi poſt partum in ſpecie ita dicti in ipſo vtero ſunt, & vt veri dolores partus ſe habent, ſuntque partus dolores q. continuati. Reliqui verò dolores & tormina ventris dicta non ſunt in vtero, ſed circa vterum, & ad hypochondria & ventrem vſque extenduntur.

Cauſſæ quoque non difficulter cognoſcuntur. An nimirum aër frigidior in vterum admiſſus ſit, ex iis, quæ circa ægram acta ſunt, deprehenditur. Sanguis grumoſus ipſe, dum euacuatur, ſeſe prodit, & eo euacuato dolores aliquantum ceſſant. Sanguis acrior ex eius tenuitate & colore cognoſcitur.

Prognoſticum.

Dolores hi, præcipuè poſt partum propriè dicti, puerperis valdè moleſti ſunt, & ſæpe non minus eas, quàm partus dolores, excruciant, & vires valde deiiciunt, ac propterea tollendi vel mitigandi ſunt.

Curatio.

Vt verò in omni dolore danda opera, vt cauſſa, quæ dolorem parit, tollatur, quâ ablatâ dolor ſpontè ceſſat, aut ſi id ſtatim fieri non poſſit, dolor leniatur: id etiam in hoc dolore præſtandum. Et quidem id efficiêdi in vtroque dolorum genere ferè eadem ratio eſt.

Danda nimirum opera, vt quod vterum moleſtat atq; irritat, extenuetur, & ad euacuationē aptum reddatur. Vtiles hîc ſunt ſpecies diacymini & diagalangæ.

Vel ♃. *cinam.* Drach. j. *croci* Scr. j. *ſpec. diacymin. diagalang. zedoariæ ana* Drach. ß. F. pulu.

Detur Drach. j. cum aq. pulegii & pauxillo cinamomo.

Vel ♃. *cymini ſpir. Vini humectati & rurſum exſiccati* Drach. j. *ſem. ammeos, zinzib. ana* Drach. ß. *cinam.* Scr. ß. *caſtorei* Scr. ß. F. Pulnis.

Vel ♃. *zedoar. radic. imperatoriæ, an.* ʒ. j. ß. *ſem cymini* Drach. j. *cinam.* Drach. ß. *croci* Scr. ß. F. pulu.

Vel ♃. *radic. imperatoriæ, zedoar. ana* Drach. j. *ſchænanthi* Drach. ij. *cinamomi, nuc. moſch. ana* Drach. j. *ſem. carui, cymini, ana* Drach. ß.

Infundantur in aq. pulegii vel vino maluatico, & hauſtus exhibeatur.

Si, quod interdum accidit, deliquia animi accedant, cordalia addi poſſunt.

Vt ♃. *ſpec. diacymini* Drach. j. *dimarg. frig. cortic. citri, Zedoar. ana* Drach. ß. F. puluis.

Si verò fœmina ſit bilioſa, & humor tenuis atque acris, curatur ferè, vt dolor colicus ex bile.

Vt ♃. *Syr. violar. borrag. ana* vnc j. *mucilag. ſem. cydon. aq. viol extr.* vnc. ß. *aq. borrag. ſcorzonere, ana.* vnc. ij. Miſce pro duobus hauſtibus.

Vel ♃. *ol. amygd. d.* vnc. ij. *ſyr. viol.* vnc. j. *aq. borrag.* vnc. ß. M.

Externa quoque medicamenta humores extenuantia & vias laxantia adhibeantur, quæ vnà operâ dolorem sedant.

Fotus ventris fiat *ex betonicâ, artemis. matricar. melissâ, puleg. fol. lauri, calaminth. fl. cheiri, sem. cumini, carui, dauci*, quæ vel sacculo includi, isque vino coctus ventri imponi, vel decoctum cum vino factum spongiâ aut linteo duplicato ventri imponi potest.

Vel fiat Cataplasma è radic. lil. alb. & cœpis coctis, cum farinâ sem. lini, pulu. seminis cumini, addito oleo lil. alborum.

Vel ℞. *farina fabar. seminis lini, fœnigr. ana* vnc. j. *pul. fl. chamamel. sem cumini ana* vnc. ß. Coq. & cum *ol. lil. alb.* F. Cataplasm.

Vel ℞. *ol. lil. alb.* vnc. ij. *cheirini* vnc. j. *vitell. ouor. num.* vj. *pulu. sem. cumini q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *butyri rec. adipis gallin. ana* vnc. j. *medulla ceruina, ol. cheirin. lil. alb. ana* vnc. ß. *pulu. myrrh. castor. ana* Scr. j. *cera parum.* F. vnguentum.

Vel ℞. *cera noua* vnc. iij. *spermat. ceti* vnc. j. *terebinth. Veneta, aq. artemis. lota* vnc. ij. *ol. amygd. dulc. cheirini, ana* vnc. j. *mastich.* vnc. ß. *pingued. cerui* vnc. iij. Liquefiant in vase, & linteum ei immergatur, quod toti ventri applicetur.

Possunt etiam ex decoctis plantarum per fomenta proposita suffitus fieri atque vtero excipi.

CAPVT VI.

De Rupturâ vulua ad anum, vteri prolapsu, inflammatione, vlceribus, suffocatione, ac procidentiâ ani.

Affectus hi omnes equidem partum interdum sequi solent; & proinde hoc loco de iis tractandum videtur: quia iam de iis iam suo loco dictum, eorum saltem hîc mentionem faciemus, ne aliquis hiatus sit.

Ruptura pudendi & perinei. Interdum nimirum in partu difficili, & inprimis si fœtus sit magnus, puerpera verò tenella & iuuencula, vulua vsque ad anum rumpi solet, vt anus & vulua vnum foramen & meatus fiant, de quo supra, *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 1. dictum.

Vteri procidentia. Interdum à violentâ fœtus vel secundinæ extractione vteri ligamenta distenduntur, vt vterus procidat. Verùm cùm hoc malum manifestum, & curatio non sit alia, quàm quæ supra, *part. prim. sect. secund. cap.* 15. proposita est, nihil hîc addimus. Hoc saltem, monemus, dandam operam esse, vt potius quiete, ægrâ supinâ, pedibus ad ventrem attractis, iacente, & fasciis vel suaueolentibus naribus, & fœtidis pudendo admotis, quàm medicamentis nimis adstringentibus, vterus in situ retineatur, ne lochiorum fluxus impediatur. Vbi verò ille præteriit, postea ad vterum retinendum & firmandum tutò adstringentia adhibeantur.

Vteri inflammatio. Nonnunquam accidit, vt ex partu laborioso, & vteri orificii, dum fœtus transit, compressione, aut secundinæ extractione violentiore ac vteri laceratione, inflammatio vteri excitetur, de quâ supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 12. dictum. Hoc saltem monemus, hîc quoque cauendum esse, ne nimio refrigerantium vsu lochiorum fluxus impediatur.

Vteri vlcera. Et nisi inflammationi maturè succurratur, in vlcera interdum abire solet. Verùm etiam supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 18. de his actum, quæ hîc repetenda non censeo. Hoc tantum addo, cùm lochia fluentia vlceris consolidationem impediant, lochia verò, si adstringentibus adhibitis supprimantur, plurima incommoda & pericula inde emergant, vt supra dictum, rutius esse, lochiorum horum fluxum permittere, & vlceris curam aliquandiu postponere. Raró tamen, dum fluunt menstrua, vlcus excitatur.

Vteri suffocatio. Post partum non rarò quoque suffocatio vteri contingit, ex vaporibus illis, qui ex colluuie lochiorum vitiosorum attolluntur, quâ sæpe fœminæ in vitæ periculum coniiciuntur. Verùm de hac affectione etiam supra, *part.* 2. *sect.* 3. *cap.* 4. dictum. Fœminæ ad malum hoc præcauendum fasciâ ventrem inferiorem in hypochondriis ad vaporum adscensum prohibendum constringere solent. Aliquæ in hunc finem vtuntur cingulo è corio humano vel ceruino. Crura quoque fricanda & liganda sunt, iisque cucurbitulæ sine scarificatione imponendæ. Naribus fœtida admouenda, castoreum, pennæ perdicum accensæ, ruta. Pudendis verò suaueolentia admoueantur.

℞. *ol. lil. alb.* vnc. j. *croci* gr. vj. *moschi* gr. iij. Misceantur & ex linteo pessus F. qui hoc oleo illinatur, & ceruici vteri, filo alligato, immittatur.

Vel ventri hic sacculus imponatur.

℞. *melissæ, matricar. summit. anethi, lupuli, fl. chamameli ana* Mj.

Indantur sacculo, Coq. in cerevis. & ventri imponantur.

Ani procidentia. Præterea ex magno illo fœtum excernendi & extrudendi conatu interdum accidit, vt anus vnà extrudatur & procidat. Verùm non alia eam curandi ratio est, quàm quæ *libro* 3. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 7. proposita est, quæ ibi videatur.

CAPVT VII.

De Vigiliis, deliriis variis, & Epilepsiâ puerperarum.

Ex vaporibus, qui ex commotione illâ sanguinis & humorum à partu, & dum lochia fluunt, attolluntur, in capite varia symptomata, præcipuè si febris accedat, aut lochia non rectè fluant, excitantur, nimirum vigiliæ, delirium simplex, melancholia, phrenitis, mania, epilepsia, de quorum affectuum naturâ, *libr.* 1. dictum est. *Vigilia.* Refert Amatus Lusitanus, fœminam quandam, quamuis aliàs optimè valeret, post partum illico melancholiâ correptam fuisse, & mensis *Delirium.* spatio insanam mansisse, postea tamen paucis adhibitis remediis conualuisse. Francisc. Hildesius meminit alterius fœminæ, vt *in obseru. Schenck.* habetur, quæ post inflammationem mammillæ in melancholiam incidit, vt fingeret, se esse mortuam; nihilominus aliquando cibum sumpsit, & infantem vberibus admouit; Admonita autem, vt hoc vel illud faceret, semper respondit, se libenter facturam, modò non esset mortua. Et *ibid.* Dom. Iohan. *Mania.* Hessi obseruatio recensetur, de quadam fœminâ, quæ quarto anno à celebratis nuptiis peperit filiam, & quarto die à partu cœpit conqueri de vigiliis & melancholicis insomniis, paulò post facta est maniaca, ita vt vinculis eam oportuerit contineri, quæ tamen postea curata est. Sequenti anno & tertio feliciter peperit, & non delirauit; quarto anno, cùm tursum pareret, denuo incidit in eadem symptomata, & facta est planè maniaca. Noui ipse fœminam, quæ aliàs ad melancholiam disposita est, quæ à primo partu melancholico delirio correpta, & tentationibus variis afflicta est, quod delirium aliquot septimanis durauit, post puerperium tamen cessauit.

Interdum quoque ex vaporibus prauis ab vtero ad caput adscendentibus epilepsia excitatur.

Curatio

Curatio. Curatio autem istorum affectuum ex iis, quæ supra primo libro dicta sunt, patet. Inprimis danda opera, vt humores à capite ad inferiora reuellantur, & lochiorum euacuatio recta fiat. Hæc enim si rectè fluant, vitiosique illi humores, à quibus illi praui vapores, qui caput lædunt, atolluntur, euacuentur, symptomata ista sponte cessant.

CAPVT VIII.

De vteri, ventris & pedum tumore à partu.

Ventris tumor. INterdum puerperis venter ac pedes à partu intumescunt. Et quidem vteri ac ventris tumor plerumque accidit à frigore in vterum incautè immisso, & interdum tantus excitatur, vt in maiorem molem is assurgat, quàm postremo grauiditatis tempore. Idque consobrinæ cuidā suæ accidisse refert Mauritius Cordæus, *com. 3. ad libr. 1. de muliebr. Hippocr.* Hæc enim cū hortis duabus tantū à partu rixas apud se audiret, quas verbo & clamore non posset cōponere, confestim surrexit è lecto, & aliquantisper ad cœnaculi gradus consistens & clamitās, quiddam frigoris in sinum pudoris subite persensit & exhorruit. Hic vterus cœpit tumere & ita distendi, vt obstetrices & matronæ affirmarent, ventrem superiore multò grandiorem euasisse. Curata autem fuit à Medicis fotu hysterico & admotā pelle recens mactatæ ouis, vnáque vino meraciori. Prætærea tumores hi oriuntur, si fœminæ, dum grauidæ essent, minus accuratā victus ratione vsæ sunt, aut dum à partu non satis purgantur, aut post partum nimio potu vtuntur. Tunc enim humores vitiosi, præcipuè si in flatus resoluantur, vterum & abdomen attollunt, ex iisdem etiam ad crura descendentibus crurum tumor excitatur.

Curatur autem hoc malum, si ortum habeat ab vtero, fomentis vterum calefacientibus. Si à vitiosis humoribus, bonā diætā & pauciore potu, & postquam lochia fluere cessarint, conueniente corporis euacuatione, tandémque fomentis humores illos & flatus discutientibus.

Vt ℞. *fol. caulium, chamæmel. ana q. s.*
Coq. in vino, quo partes foueantur.
Vel ℞. *farinæ fabar. hordei ana* Vnc. ij. *pulu. fl. chamæmel.* Vnc. j.
Cum decocto artemis. F. Cataplasma.
Vel ℞. *absinthij, abrotani, artemis. fl. chamæmel. betonica ana* M ij.
Coq. pro fomento pedum.
Reliqua petantur è *parte 1. sect. 2. cap. 10. & 11.*

CAPVT IX.

De vomitu, fluxu alui, aluo duriore, & vrinæ incontinentiā puerperarum.

Vomitus. QVandoque & vomitus grauidis molestus est, quo nunc cibos incoctos & indigestos, nunc humores vitiosos, nunc etiam sanguinem eiciunt, cuius Hippocrates, 1. *de morb. mulier.* mentionem facit. Cibi crudi & indigesti reiiciuntur, ob ventriculi debilitatem, qui vt aliàs ob vteri consensum affici solet, ita & post partum, cum omnes qui in eo sunt humores, agitantur, affici potest. Vitiosi deinde humores, si in locis ventriculo vicinis cumulati sint, facilè post partum, quo omnes ferè humores in corpore commouentur, ad ventriculum confluunt. Sanguinem verò vomunt, dum puerperia non rectè fluunt. Si enim menstrua, vt ex 5. *aphor.* 32. colligere est, suppressa per vomitum reiici possunt, etiam puerperia suppressa eodem modo reiiciuntur. Dum enim sanguini exitus non patet, ad venas maiores ac hepar recurrit, & in cauo eius venas seu copia seu acrimonia aperit, vnde in ventriculum effunditur. Potest tamen etiam fieri, vt ex pariendi conatu & partu laborioso vena aliqua eò loci rumpatur.

Vomitus autem, vt Hippocrates, *lib. de nat. mulier.* scribit, vtcunque puerperis superueniat, graue & periculosum malum est. Quippe si alimentum excernatur, deficient ad puerperij purgationem vires, & puerpera indies labescet magis, & lacti deerit commoda materia. Si verò reliqui humores expurgentur, vereri oportet, ne præ nimiā eorum turbatione & agitatione febris subsequatur. Si verò sanguis erumpat, & rupta vel aperta hepatis vena fuerit, metuēdum est, ne hepar valdè refrigeretur, & hydrops subsequatur. Et cuiuscunque etiam generis sit per vomitum euacuatio, lochiorum fluxum sistere potest.

Itaque vomitus in puerperis, quicquid etiam eo reiiciatur, statim sistendus est, ne huic motui natura adsuescat, & à lochiorum purgatione desistat.

Si ergo cibus vomitu reiiciatur, bona victus ratio præscribenda, cibique facilis coctionis præbendi, atque eâ copiā, quæ ventriculum onerare non possit, ventriculúsque simul roborandus, eiúsque coctio & retentrix adiuuanda, de quā te libro tertio *de symptomatibus ventriculi* dictum.

Si verò vitiosi humores reiiciantur, equidem nec is vomitus permittendus: non tamen tam citò sistendus, ac qui est à cibo vel sanguine: danda verò opera, vt lenibus medicamentis illi abstergantur, ipsísque via ad aluum monstretur.

Si verò sanguis vomitu eiiciatur, reuellendus ad inferiora, frictione earum partium & cucurbitulis adhibitis, vel etiam sectione venæ in poplite aut talo, simúlque lochia prouocanda. Cum verò venæ hîc in hepate patefactæ sint, medicamenta puerperia & menses mouentia exhibere non licet; extra, tamen, quæ menses prouocant, applicari possunt. Exhibenda verò sunt ea, quæ vim emplasticam & consolidandi habent. Hippocrates puerperam talem aquā calidā lauat, procul dubio ad temperandum sanguinem, & vteri venas, vt per eas sanguis effundatur, dilatandas. Postea ad dolorem leniendum, & si quid in hepate ruptum vel apertum fit, lac asininum quinque vel septem diebus ieiunæ mulieri, postea vaccæ nigræ, vesperi verò sesamum tritum exhibet. Cibo autem interea omnis generis proculdubio interdixisse Hippocratem, vero consentaneum est, ne vel lac corrumpatur, vel venæ nimis repletæ sanguinem faciliùs fundant.

Eodem modo interdum alui fluxus puerperis molestus, earúmque, laborib. partus antea debilitatarum, præcipuè si puerperiorum fluxus, isque copiosus, accedat, vires deiicit, periculúmque minatur, & si fluxus diu duret, interdum in dysenteriā aut tenesmum abit. Alui fluxus.

Periculosum tamen etiam est, hunc fluxum statim sistere; cum medicamenta, quæ eum sistunt, simul lochia sistere possint, nec aliàs alui fluxus, quibus totum corpus euacuatur, statim sistere vtile sit.

Itaque si ex cibo non bene cocto fluxus alui fiat, bona diæta puerperæ præscribenda, ventriculúsque roborandus externis medicamentis. Si verò interna quoque adhibere liceat, ita comparata sint oportet, vt ventriculum iuuent, vtero non noceant. Si verò alij humores per aluum euacuentur, videndum, quid hîc vires ferant. Si enim fœmina fluxū hunc bene toleret, nec vires deiiciantur, naturæ negotium, donec lochiorum fluxus substiterit, permittendum. Deinde medicamenta

dicamenta abstergentia, decoctum hordei, Syr. & mel. rosar. exhibenda, clysteres etiam humorum acrimoniam temperantes, eósque abstergentes iniiciendi. Quæ si non suffecerint, postea purgantia lenia, quæ simul adstringunt, vt Syrup. rosf. solut. pulpa tamarind. rhabarb. exhibenda. Tandem quoque adstringentia, ex rosis, plantag. tormentill. cydoniis, corallis, & aliis, quæ supra, *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 6, de alui fluxu*, sunt proposita, quæ hîc repetere, opus non est. Eadem quoque extra ventri adhibenda. Inter cibos sint cydonia, pyra, primâ mensâ sumpta, pultes & cibi parati ex amylo, amygdalis, oryza.

Quod si fluxum alui non bene ferant puerperæ, neque is aliquid ei conferat, perpendendum, an lochia rectè fluant. Si rectè fluant puerperia, bonis saltē alimentis & diætâ ægra sustinenda, donec alter fluxu sponte cesset. Si vero puerperia non rectè fluant, & indicium sit, eos humores, qui per aluum euacuari debebant, per aluum excerni, tutissimum est, caussam fluxus illius suppressi tollere, & nulla medicamenta adstringentia, sed potius menses mouentia vnguenta, pessus, euaporationes adhibere. Quod si puerperia omnino supprimatur, aluus non supprimeda est, prius tamen humoribus rhabarbaro vel similibus euacuatis, adstringentibus tamen non intus, sed extra adhibitis, & menses mouentibus exhibitis.

Alui obstrictio. Contra sæpe aluus supprimitur puerperis. Quod si accidat, aluus primò saltem glandibus lenibus, ex ficu, lardo, sapone albo, vel similibus paratis, sollicitanda. Vbi dies quatuor vel quinque præterierint, clysteres iniiciantur, ex mercuriali, parietar. maluâ, sem. lini, cum ol. communi aut amygd. dulc. parato. Quæ si non sufficiant, tandem cassia vel manna exhibenda.

Vrinæ incontinentia. Interdum quoque post laboriosum & difficilem partum vrinæ incontinentia accidere solet puerperis, ad quam curandam vsurpandum balneum, in quo fol. betonic. saluiæ, lauri, toris mar. puleg. origan. fl. stœchad. Arabic. cocta sint. A balneo verò pubes inungenda seq. vnguento.

℞. *catellos pingues*, qui in *ol. lumbricor. lil. alb. & vulpino* ad carnis ab ossibus separationem coquantur: Pinguedo colligatur, cui adde *thuris, styrac. calamit. benzoës, opopanac. macis ana* Drach. j. *ol. nuc. mosch. express.* Drach. ß. *pingued. anseris, ceræ ana q. s.* F. Vnguentum.

Vel vsurpentur vnguentum citrinum & rosaceum mista.

CAPVT X.

De Rugis ventris post partum ac pudendi dilatatione emendandâ.

Rugæ ventris. CVm cutis abdominis in grauidis omnibus, maximè tamen iis, quæ fœtus grandiores ferunt, valdè extendatur, & quasi in fissuras scindatur, vbi postea fœtu edito vterus in se contrahitur, etiam abdomen subsidet, atque inde rugæ in ventre manent. Quæ etsi valetudini nihil obsint: tamen quia deformitatem quandam pariunt, fœminæ eas tùm præcauere, tùm genitas abolere conantur. Vt eas præcaueant, statim post quartum gestationis mensem, linteum oleo amygdalar. dulc. aut sesamino, aut lil. alb. madidum imponere solent, vt cutis mollior & laxior fiat, ac faciliùs & sine scissuris extendatur.

Si verò rugæ iam à partu contractæ sint, vt illæ aboleantur, & venter in pristinum statum reducatur, & cutis extensa crassior reddatur, vnguento ex succo audic. lil. alb. melle & cerâ parato venter illinatur.

Vel ℞. *pingued. veruecis recent. seui hircini, ol. amygd. d. ana* vnc. j. *spermat. ceti* Drach. ij. *ceræ q. s.* F. vnguent.

Post puerperiorum fluxum etiam adstringentia nonnihil, vt ol. mastich. rosar. addi possunt.

Vel ℞. *farin. hordei, fabar. oryzæ ana* vnc. ij. Coq. in *aq. ros. & lilior.* Adde *amygdal. dulc. contusar.* vnc. jß. *ol. mastich* vnc. ij. F. Cataplasma.

Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 112.* plura huius generis habet, atque inter cætera hoc commendat.

℞. *narcissi bulbos cortice detracto, concisos & in vmbra siccato, & de his sume* Drach. viij. *radic. struthii contusæ, farinæ prisanæ, fabar. ana* Drach. x. *rad. bryon. ari, cucum. syluestr. costi ana trientem.*

Terito & cribrato ac ventri per erui farinam detersо inspergito, & rursus affricando detergito. Nam & rugas, & rimas generati non finit, & genitas tollit, maculas etiam in quauis corporis superficie extrahit. In puerperis igitur ventrem oleo antea probè confricato, & postea chartam medicamento conspersam adhibeto, & fasciâ deligato, ac post quartum diem exsoluito. Deinde totum corpus in balneo detergito, & omnes nigredines ac rugas abolebis.

Ex partu etiam, præcipuè si fœtus sit grandior, & partus frequentior, ceruix vteri & pudendi orificium nimis dilatari solet, ita quidem, vt & sterilitas & procidentia vteri inde prouenire possint. Quod virium quomodo emendandum sit, dictum, *part. 1. sect. 1. cap. 1.* *Virginalis adstrictio comparanda.*

In mammis quoque & circa lactationem non pauci morbi & symptomata puerperis accidere solent. Verùm de iis agetur *parte sequent. & vlt.* huius libri.

CAPVT XI.

De Febribus & morbis acutis puerperarum.

TAndem etiam febres, eæque plerumque continuæ, puerperas inuadere solent. Et primò plerasque puerperas inuadit febris, quàm Lactis fœminæ appellant, quæ circa tertium vel quartum diem accidere solet, cum lac in mammis generari copiosius incipit, ortumque habet ex sanguinis ab vtero ad mammas conuersione & motu atque agitatione. Est autem ea febris ex ephemeris plurium dierum, & periculo vacat, atque post triduum vel quatriduum, circa diem nonum scilicet, sudore soluitur; modò puerperæ bonā diætam obseruent, nec frigidum aërem, quo sudor prohibeatur & impediatur, admittant, deturque opera, ne lac copiosius effluens in mammis coaguletur vel putrescat. Inde enim febres symptomaticæ oriri solent. *Febris lactis.*

Notandum hîc, cum hæc febris circa quartum incipiat, & ad nonum ferè duret, quod fœminæ sæpe omnes febres, quæ eo temporis spatio oriuntur, pro febribus lactis habent, etsi sint continuæ putridæ, atque ita dum nihil auxilii adhibent, puerperas in periculum coniiciunt. Quem errorem ne & Medicus erret, diligenter signa omnia, de quibus postea, perpendat.

Deinde febres putridæ continuæ sæpe puerperas, & quidem, vt mox dicetur, è variis caussis inuadere solent. De quibus antequam dicamus, quæstio hîc expedienda, an febris, quæ puerperis accidit, initium computandum sit ab ipso partu, an verò à principio febris. Quia verò de hac quæstione pluribus, *in Institut. libr. 3. part. 3. cap. 11.* dictum, paucis rem expediemus, & veritati consentaneū putamus statuere, si febris paulò post partum, & quidem purgatione post partum rectè sese habéte, nullaq; aliâ caussâ accedente oriatur, ab ipso partu computationem faciendam, & caussam *Vnde febris computatio in puerperis fieri debeat.*

in humorum vitiosum apparatum resecandam, qui partus laboribus motus & agitatus ac incensus putredinem concepit, atque ita in actum erupit. Etenim si aliæ caussæ euidentes, labores, dolores, & similes humores accendere, & in iis putredinem excitare valent, cur & partus labores idem non possint? Et licet febris statim primo die à partu symptomatibus vehementioribus se non prodit: tamen humores ex partus labore iam incaluerunt, & putredinis initia adsunt, quæ postea sese magis prodit. Eodem modo si statim à partu puerperia seu lochia subsistant, meritò ab ipso partu febris initium computandum, cùm febris caussa tum iam præsens sit, & procul dubio putredinis humorum initia adsint. Si verò purgatio post partum primò rectè sese habeat, postea verò ob caussam aliquam supprimatur, computatio facienda, & initium febris constituendum dies ille, quo lochia supprimi cœperunt. Idem faciendum, si post sextum, septimum, octauum diem, aut longiore post partum interuallo febris oriatur. Neque enim credibile est, tamdiu febrem latere posse, vt se non prodat, aut eum, qui in partu factus est, motum tamdiu sese extendere posse, sed vero simile est, motum illum interea quieuisse, aliam verò caussam, quæ febrem excitaret, accessisse.

Caussæ.

Caussa febris post partum. Febres autem illæ omnes è duabus caussis proueniunt, vel à lochiorum suppressione aut imminutâ purgatione, vel ab humorum vitioso apparatu, tempore gestationis cumulato & in partu agitato. Nonnulli quidem etiam nimiam lochiorum purgationem addunt. Sed ea caussa vix sola febrim excitat, sed latentem cacochymiam arguit. Sicut & febris, quæ post longius interuallum post partum excitatur, procul dubio etiam à vitioso humorum apparatu, & latente cacochymiâ aliquâ de caussâ eam mouente & ad putredinem disponente prouenit. Lochia enim quod attinet, si ea supprimantur, aut non satis copiosè euacuentur, aut postea supprimantur, sanguis ille, & vitiosi humores, qui plerique tempore gestationis simul cumulati sunt, ad venas maiores, & hepar regurgitant, aut in vteri venis subsistentes putredinem concipiũt, sæpe quoque harum partium inflammationem excitant, atque ita febrem pariunt, etiam in iis fœminis, quæ sanæ sunt aliàs, & non cacochymicæ. Eius rei historias habet Hippocrates, *1. epid. com. 2. t. 21. & 3. epid. com. 3. t. 75.* suppeditátque similes quotidiana experientia. Si verò puerperij purgationes satis quidem rectè fluant, vitiosus verò humorum apparatus in corpore adsit, ex partus laboribus & doloribus ille agitatur, ac facilè calorem & putredinem concipit, febrémque excitat; quod etiam à diætæ erroribus in puerperis accidere potest. Cum enim, vt dictum, febres illæ, quæ cum lacte oriri solent, sudoribus aut certè διαφορήσει largiore finiantur: si puerpera frigidum aërem admittat, & sudorem illum vel διαφόρησιν impediat, facilè fieri potest, vt febris illa per se salutaris, & quæ paucis diebus cessatura erat, in putridam periculosam mutetur. Talium febrium historias habet Hippocrates, *1. epid. com. 3. t. 22. 28. 3. & epid. com. 2. t. 7. 8. 9.* & quotidie in praxi similes occurrunt.

Signa Diagnostica.

Febres illæ lactis eo cognoscuntur, quod ferè circa quartum diem inuadunt, mammæ lacte repleri incipiunt, scapularúmque ac dorsi grauitas percipitur, & puerperia rectè fluunt.

Si verò puerperia non rectè fluant, vel supprimantur, ab iis prouenire febrem indicio est. Et quidem si in vtero humores putrescant, fœtida & saniosa per vterum deiiciuntur, ac venter inflatur, & ad contactum dolet.

Si verò nec à lacte febris fit, & lochia sese rectè habeant, à vitioso humorum apparatu febrim pendere argumento est. Idem indicatur, si partus laboriosus præcesserit; si puerpera sit primipara, corpus habeat cacochymicum, & dum grauida esset, diætâ minus rectâ vsa est.

Prognostica.

1. Febris lactis dicta periculo vacat, & spontè plerumque post quartum diem cessat.

2. Quæ verò à lochiorum suppressione prouenit, valdè periculosa est, & humores in vtero putrescentes grauissima symptomata inducunt, & puerperæ plerumque moriuntur. Si tamen fluxus alui superuenerit, ac nigra & fœtida per vterum deiiciantur, meliùs habent, & euadunt.

3. Quæ verò ex humorum vitioso apparatu proueniunt, eæ pericula coniuncta habent, quæ aliàs febres eiusmodi continuæ putridæ solent, de quo suo loco de febrib. dictum. In puerperis tamen periculosiores sunt, & indicant magnam adesse vitiosorum copiam, quam natura per lochia expurgare non possit; & cum vires puerperarum ex partus laboribus sint deiectæ, febres tales eas ampliùs deiiciunt, & naturam ab opere suo distrahunt, lochiorum fluxum facilè turbant, & vt vel supprimantur, vel parciùs fiant, faciunt; lactis quoque generationem impediunt.

Indicationes & Curatio.

Si febris ex lactis generatione sit, totum negotium naturæ committendum, & ægra saltem bonâ diætâ tegenda, atque opera danda, vt διαφορήσεις & sudores, quibus hæc febris solet terminari, nullâ caussâ impediantur, sed rectè sese habeant.

Si verò ex lochiorum suppressione vel imminutione febris proueniat, præcipua cura esse debet, vt eorum fluxus copiosior procuretur, aut si id obtineri non possit, vel antequam id fieri possit, febris incrementum sumat, aliâ euacuatione defectus supplendus, & proinde vel venæsectione sanguis euacuandus, vel vitiosi humores purgatione tollendi; interim tamen nec ipsa febris planè negligenda, sed vt putredo tollatur opera danda.

Sin autem ex vitioso humorum apparatu febris proueniat, videndum, an puerperiorum fluxus ei tollendo sufficiat, quod si lochiorum fluxus caussæ febris tollendæ par non sit, vel venæsectione, vel purgatione id, quod illa non potest, supplendum. Si verò rectè fœmina post partum purgetur; euacuationem illam nec inhibere, nec mouere, nec ei contrariam instituere, aut naturam aliis euacuationibus distrahere licet. Quapropter primò negotium naturæ committendum, & videndum, an purgatio, illa sufficiens fuerit; quod si talis sit, & mitior febris fiat, medico acquiescendum est, & saltem bonâ diætâ puerpera regenda; si verò affectus grauior sit, aliam adhuc purgationem instituere non abs re fuerit; si verò puerperij purgatio non sit sufficiens, vel purgationem per vterum promouere, & copiosiorem reddere, vel aliam substituere oportet. Neque tamen hîc etiam febris planè negligenda, sed idoneis alterantibus putredo sistenda. *Scopi in curandis febribus putridis puerperarum.*

Itaque præter diætam rectam curatio febrium putridarum & acutarum in puerperis absoluitur, Venæsectione, purgatione, lochiorum, si non satis fluant, prouocatione, & alteratione ac putredinis inhibitione.

Et primò quidem Venæsectionem quod attinet, etsi fœminæ eam in puerperis admittere plerumque formident; tamen si scopi venæsectionem indican-

tes adsint, viresque eam permittant, & inprimis si lochia non satis fluant, nullo modo omittenda. Si verò satis copiosè sanguis per vterum effluat, naturæ totum negotium committere, tutissimum est.

Et quidem commodissimè in pede vena aperitur, cum fluxum lochiorum promoueat; aut si venam aperire non liceat, cucurbitulæ cum scarificatione femoribus & cruribus apponendæ sunt, quamdiu scilicet adhuc sanguis fluit, aut tempus, quo fluere solet, nondum præterlapsum est. Si verò tempus, quo Natura fluxum illum sanguinis post partum absoluere solet iam præterierit, non video, quid obstet, cur non, si febris natura id requirat, & vires fœminæ permittant, etiam in cubito vena aperiri possit; cum ea copiosiùs sanguinem euacuet, quàm vena in pede, neque metuendum sit, quod venæ illa sectio naturalem per vterum purgationem impedire possit, cum tempus ei destinatum iam elapsum sit. Si verò partis alicuius priuatæ inflammatio coniungatur, quid faciendum sit, postea de pleuritide dicetur.

De purgatione verò res longè difficilior est. Equidem nonnulli Medici purgantibus in puerperis vtendum censent. Ita Valeriola, *lib. 5. obs.* 10. puerperæ pleuritide laboranti post septimum diem purgans medicamentum ex agarico in melle rosſ. infuso, & manna ac syr. rosſ. exhibuit. Mercatus etiam, *lib. 4. de morb. mulier. cap.* 11. docet, si purgatio per vterum non sit sufficiens, purgante medicamento vitiosos humores euacuandos esse, vt natura parte oneris leuata, reliquos faciliùs expellat, idque faciendum esse, etiamsi aliquid per vterum fluat, modò sanguis non sit; meliúsque esse statuit, subitò caussam deponere, quantum affectui sufficiat quàm parcâ euacuatione à naturâ factâ contentos auxilium differre, donec ex toto natura succumbat, & nihil illud ampliùs prosit.

Verùm enim vero omnino hîc magnâ cautione opus est. Neque enim primò negligendus est *aph.* 24. *sect.* 1. qui præcipit, in acutis rarò, & non nisi per initia purgandum esse, idque cum magnâ præcautione; qui omnino etiam in puerperarum febribus acutis locum habet. Imò in puerperis multò magis is obseruandus, quàm in aliis; cùm non solùm à partu debiles sint, ipsísque vires deficiant, sed & purgantia medicamenta lochiorum fluxu facilè impedire possint, quod non fit sine damno, cum nulla ferè euacuatio, præter eam, quæ ex vtero fit, puerperis sit vtilis. Si tamen iam sanguinis fluxus cessarit, & aliquid vitiosi humoris natura per vterum expurgare conetur, id tamen non sit sufficiens, indicio est, naturam vitiosum humorem à bonis separare, eorúmque euacuationem moliri. Itaque tum, si febris id permittat, lenibus purgantibus commodè adiuuetur, & medicamenta lenias ex cassiâ, mannâ, syrupo rosſ. solut. rhabarb. foliis senæ exhibere licet.

Alterantia verò medicamenta tutò exhiberi possunt, modò talia sint, quæ fluxum puerperiorum non inhibeant, qualia sunt, quæ fiunt *è cichor. endiu. borrag. capil. Ven. aquâ hordei*, quæ menses non retinet, *succus granatorum dulcium*.

Et omnino vt in reliquis corporibus reliqua curatio instituenda, saltem vt nimis frigidorum & acidorum vsus vitetur. Quamdiu enim sanguinis & aliorum humorum per vterum euacuatio procedit, aut procedere debet, ea nimis frigidorum vsu non turbanda, quin potiùs moderatè attenuantia & humores ad euacuationem præparantia admiscenda, nisi constet ex nimio calore & siccitate humores adurente & incrassante puerperiorum purgationem impediri. Acida verò vtero sunt inimica, & præcipuè eas, quæ nuper pepererunt, offendunt.

Diæta.

Victus sit tenuis, præcipuè primis puerperij diebus, ex ptisanâ hordeaceâ, iure pulli, & similibus.

Corripiuntur & aliis febribus puerperæ, quas vulgò symptomaticas vocant; cùm tamen rectiùs Comitatæ dicendæ sint, in quibus alicuius priuatæ partis inflammatio, pleuræ puta, faucium, hepatis, febri putridæ continuæ coniungitur. Neque enim hæ febres ab inflammatione dictarum partium excitantur; sed cum febris oritur, pars materiæ vitiosæ ad partem aliquam priuatam detruditur, ibique inflammationem excitat, atque ita febri illa inflammatio adiungitur, non verò febris inflammationem sequitur. Habéntque hæ febres illas caussas, quæ modò enumeratæ sunt. *Febres Comitatæ puerperarum.*

Inter inflammationes istas primò est Pleuritis, quæ oritur, dum vel ex lochiis suppressis, vel ex vitioso humorum apparatu è partus laboribus febris excitatur, & materiæ febrilis pars aliqua ad pleuram detruditur. Fit autem hoc præcipuè, cum puerpera sese frigido aëri incautè obiicit. *Pleuritis.*

Malum autem hoc per se patet, & è suis signis suo loco *de pleuritide* propositis cognoscitur.

Periculosum autem hoc malum est, cum non solùm febri aliàs in puerperis periculosæ coniungatur, sed & curationem difficilem habeat.

Et quidem in curatione, inprimis de Venæsectione, inter Medicos magna controuersia est, quæ quæstio omnino hoc loco expedienda. *Venæsectio in pleuritide puerperarum.*

QVÆSTIO

Quæ Vena in puerperis pleuritide laborantibus aperienda sint.

Dissentiunt de hoc valde Medici. Alij enim in eâ sunt sententiâ, perpetuò venas in poplite vel talo aperiendas esse. Nam, vt Massarias hac de re loquitur, cum Galenus dicat, ac fateantur omnes, congruam mensium fluxionem esse veluti clauum nauis, præcipuámque, & fortè solam rationem, qua puerperæ possunt à plerisque malis & periculis curari & præseruari; ex alterâ verò parte Galenus doceat, *lib. de sang. miss. cap.* 11. sectionem Venæ superioris muliebres purgationes reuellere: hinc manifestum videtur, venas in cruribus perpetuò esse incidendas, vt quæ valeant trahere ad vterum menstruam purgationem iuuare; contra verò, quæ in cubito aperitur, reuellere ab vtero menstruam purgationem, eámque impedire, & proinde multa pericula secum afferre. *Quæ vena aperienda.*

Alij contra etiam in brachio venam aperiendam censent, idque ob Indicationes, quas inflammatio ipsa, & hinc pendens periculum suppeditant. Verùm alij aliter. Franc. Valleriola, *lib. 5. obs.* 10. cum consensu Collegæ sui, puerperæ pleuritide laboranti, quarto à partu die internam dextri brachij venam aperuit, nullâ factâ mentione venæ in talo. Mercatus verò, *lib. 4. de morb. mul. cap.* 10. suadet, vt in tali casu primò bis vel ter vena in talo aperiatur; postea verò, si affectus non cedat, cùm iam sanguine misso ex talo satisfactum sit puerperio, ad brachij venas deueniatur. Et in genere docet, in omnibus inflammationibus partium superiorum, si sanguine ab inferioribus partibus sufficienter misso, affectionem adhuc crescere contingat, sanguinem ex viciniore parte esse mittendum, etiamsi puerperium fluat. Nullo enim alio modo citius præcaueri posse suffocationis periculum in pleuritide, difficili respiratione, vel anginâ, quàm ex vicinioribus sanguine misso. Vt tamen interim euocentur menses, per frictiones, ligaturas, & cucurbitulas inferioribus partibus adhibitas, quibus ruentis sursum sanguinis impetus retrahatur.

Varandæus adhuc aliter distinguit, statuítque si lochia pleuritide præsente effluant immodicè, quamprimum

primum venam secandam esse in brachio lateris dolentis, sanguinémque mittendum esse per epicrasin, & iteratis vicibus, vt vires conseruentur, simúlque vacuatio ista immodica sistatur. Si verò suppressa sit lochiorum purgatio, per initia melius esse censet, venam poplitis aut malleoli κατ' ἴξιν aperire, cucurbitulas & frictiones inferioribus partibus adhibere, & reliqua præstare, quæ necessaria sunt ad deducendum sanguinem versus vterum, vt fluxus lochiorum reuocetur. Quibus præstitis, si adhuc perseueret affectus, vel augeri videatur, statim brachij eiusdem lateris venam aperiendam esse; cùm morbi pertinacia significet, fluxionem aliunde, quàm ab vtero pendere, aut ita conclusam esse materiam, vt versus vteri vias reuelli nequeat. Si verò lochia rectè fluant, distinctione vtitur. Si pleuritis oborta sit iam fluentibus mensibus; statim aperiendam venam in brachio eiusdem lateris putat, vt occurratur sæuissimo morbo, cuius generatio & augmentum non potuerit impediri ab illâ vacuatione præsente, sed omnem naturæ conatum superarit. Si verò pleuritis præcesserit, aut simul inceperit cum isto fluxu, exspectandum esse aliquantisper existimat, vt videatur, vtrum ab istâ euacuatione præsens adfectus imminui possit. Nam si dolor & difficultas spirandi, quantumcunque fluat materia, augeatur, non esse cunctandum statuit in secanda venâ proximi cubiti, quæ citò & confertim caussam morbificam morbi reuellere possit.

Ex hac difficili controuersiâ vt nos expediamus, primò, quod sæpe dictum, hoc tenendũ, febrem hanc non esse symptomaticam propriè dictam qualis ex bubonibus & similibus inflãmationibus interdum excitari solet, sed comitatam, quæ nimirum primaria est, comitem tamen & sociam habet inflammationem, dum natura partem materiæ, quæ febrem excitat, ad pleuram, vel etiam ad aliam partem detrudit.

Secundò naturam hîc errare & vitiosam euacuationem instituere, dum humorem vitiosum, quem per vterum expellere debebat, ad pleuram vel aliam partem superiorem deponit.

Tertiò eâ de caussâ nullo modo naturæ hunc motum vitiosum adiuuandum esse; id quod fieret, si vena statim in brachio eiusdem lateris aperiretur: sed potius sanguinis ad vterum, per quem in puerperis Natura rectè agens eum euacuat, motum adiuuandum vel concitandum, venâ in talo vel poplite apertâ. Neque, quem casum ponit Varandæus, facilè fieri potest, vt fluxus lochiorum nimius cum pleuritide coniungatur; cùm si sufficiente quantitate fieret hæc euacuatio, ad pleuram sanguis non rueret. Sit tamen, vt hoc accidat: tamen impetus sanguinis & humorum procul dubio tùm copiosorum non ad superiora conuertendus. Multò minus, si, cùm lochia naturaliter fluere videntur, pleuritis excitetur; vel statim in brachio eiusdem lateris vena aperienda, vel exspectandũ & videndum, an ab istâ euacuatione pleuritis minui possit, quod itidem vult Varandæus. Etenim iustam euacuationis huius mensuram definire non ita facile est, eáque non nisi ex tolerantiâ fœminæ æstimari potest. Itaque etsi sic satis copiosè sanguis post partum fluere videatur: si tamen pleuritis accedat, argumento est, Naturam non sufficienter, neque omnes, quos debet, humores per vterum expellere, sed partem eorum vitioso conatu ad pleuram vel aliam partem depellere. Ideoque vt ab istis conatibus natura auocetur, nullo modo in brachio vena aperienda quo modo conatus iste adiuuaretur, sed in crure vena aperienda, vt torus Naturæ quod vitiosum & molestum est, expellere conantis impetus ad vterum conuertatur, & Natura ad partes superiores sanguinem mouere desistat, neque etiam an subsecutura lochiorum euacuatio vitiosum illum motum naturæ emendare & reuocare possit, exspectandum, sed statim Natura suo ab instituto auocanda, nec Naturæ vitiosè agenti tes committenda, ne dum Medicus otiosus spectator est, illa in instituto suo pergat, & ita malum augeatur.

Quartò, si post venam in talo, quod commodissimè fit κατ' ἴξιν, apertam, pleuritis nihil minuatur, sed dolor & difficultas spirandi perseueret, vel etiam augeatur, non, quod vult Massarias, in venarum in crure sectione persistendũ; cùm illæ nihil aliud, quàm reuellere, nullo verò modo ex parte affectâ deriuare queant, quod tamen in morbo periculoso, vt fiat, necessarium est. Si enim vena in crure sectâ pleuritis non minuatur, vel etiam augeatur, indicio est materiam ita iam parti affectæ inhærere, vt versus vterum amplius reuelli non queat. Ideóque vena tum in brachio eiusdem lateris aperienda, vt sanguis è loco affecto vicinísque partibus euacuetur & deriuetur; quod nisi fiat, æger in vitæ periculum coniicitur. Neque metuendum, vt hoc modo natura à motu ordinario versus vterum auocetur, cum ei incommodo per venam in crure apertam iam obuium itum sit: & si aliquid omnino periculi metuatur, frictionibus & cucurbitulis cruribus appositis, dum vena secatur, id præcaueri possit; interdum etiam tempus illius euacuationis maximâ ex parte iam præterierit; interdum verò, vbi Natura planè vitiosè agit, vix motus, quem omisit, reuocari possit, & propterea vices eius venæ in crure apertæ suppleuerit, vt postea sine periculo parti affectæ & pleuritidi, venâ propiore apertâ, succurri possit. Neque id Galeni loca allegata prohibent; cùm ea saltem de vteri affectibus sine aliarũ partium inflãmationibus, non verò de vteri affectibus cum aliarum partium inflammationibus cõiunctis loquantur. *Hæc de venæsectione.*

Possunt tamen etiam clysteres iniici, qui motum humorum versus superiora reuocent ad inferiora, simúlque vteri vias laxent, vt per eas faciliùs sanguis euacuetur.

Vt ♃. *mercurialis, parietar. maluæ, altheæ, fol. caulium rubr. ana* M.j. *fl. chamæmel.* M.ß. *sem. lini, fœnugr. ana* Vnc.ß. Coq. in aq. f. Col. ♃. ℔.j. *el. lenitiu. f.* Vnc.j. *diacathol. vel fl. cassiæ* Vnc.ß. *ol. violar.* Vnc.ij. M.F. Clyster.

Si febris nõnihil remittat, & tẽpus fluxus puerperij ferè præterierit, lene aliquod purgans exhiberi potest.

Reliqua curatio, vt in quauis aliâ pleuritide instituenda, hoc tamen semper obseruato, ne, dum lochia adhuc fluunt, vllo medicamentorum genere eorum fluxus impediatur & sistatur. Medicamenta autem ad hanc rem idonea *lib. 2. de pleuritid.* sunt proposita, quæ hîc repetere opus non est.

Anginâ quandoque etiam puerperæ corripiuntur, dum, vt in pleuritide ad latus hîc ad fauces pars materiæ vitiosæ ruit. Quod malum periculosum est, cùm non solùm vitiosum materiæ motum indicet, sed & eum augeat. Dum enim respiratio impeditur, thorăxque vehementer & velociter dilatatur, motus sanguinis versus vterum impeditur, isque versus superiora trahitur.

Curandi ratio, & reliqua, quæ de Anginâ dici possunt, *lib. 2. c. de Anginâ*, proposita sunt. Venę sectionem quod attinet, ea omnino eo modo peragenda, qui modò, de pleuritide propositus. Reliqua verò peragenda, vt in anginâ fieri solet.

Tandem si Hepar iisdem de caussis inflammetur, venæsectio eodem modo, vt in pleuritide, instituenda. *Hepatis inflammatio.* Non tamen hîc venæsectio in brachio tam necessaria est, quàm in pleuritide, cùm hepar brachiis non sit tam propinquum vt pleura & thorax, sed exortui venæ cauæ venarum in crura diuaricatio tam propinqua ferè sit, ac venarum superiorum in brachia distributio.

Reliqua quoque curatio, vt *lib. 3. de inflammatione hepatis*, proposita est, instituenda. Hoc saltem obseruandum, ne nimis refrigerantia & adstringentia adhibeantur, sed quæ tenuium partium sunt exhibeantur, ne lochiorũ fluxus impediatur, sed potius adiuuetur.

PARS

PARS TERTIA.

DE MAMMARVM PRÆTER NATVRAM AFFECTIONIBVS.

Procœmium.

LTERVM corporis humani membrum, quo Fœmina à Viro differt, Mammæ ſunt. Et ſi enim in viris quibuſdam pinguibus vel effæminatis etiam pars ea, quæ mammis in fœminis reſpondet, valdè augeatur, tamen nec figura, nec ſubſtantia fœminarum mammis ſimilis eſt, ſed vt Ariſtoteles, 1. de hiſtor. animal. cap. 12. *ſcribit, caro viris ſpiſſa eſt, mulieribus fungoſa & foraminulenta. Et propterea lac in iis non generatur. Etſi enim Io. Alexand. Benedictus,* libr.3.anat.cap.4. *Cardanus,* libr.12.de ſubtilit. *Veſalius,* libr.5.de corp.hum. fabric.cap.18.*& alij referant, viros quoſdam in mammis lac habuiſſe: tamen id rarum eſt, & contra communem naturæ ordinem, quo fœminæ ſaltem liberos, quibus in vtero ad formationem & incrementum ſanguinem ſuppeditârunt, ſimili & familiari ſucco, qui in mammis earum generetur, aliquandiu nutriant, donec cibos ſolidiores concoquere poſſint. Vnde Phauorinus, Philoſophus, apud Gellium,* lib. 12. cap.1. *mammas fontem ſanctiſſimum corporis, generis humani educatorem, eleganter nominat. Conciliant equidem mammæ elegantes fœminis etiam decorem & pulchritudinem, quæ ad amorem maſculos inuitat, & inuictos interdũ vincit, ſicut Galenus,* lib.4.de Hippocratis & Plat.decretis cap.6.*ex Euripide de Menelao ſcribit, quod, cùm ſtricto enſe in Helenã, quaſi eam occiſurus, ferretur, vbi eam viderit, ſtupore adeo, ob pulchritudinem eius, correptus ſit, vt ne tenere quidem gladium amplius potuerit, ſed abiecerit, imò eam exoſculatus ſit. Ita enim,* in Andromache, *apud Euripidem, Peleus Menelaum obiurgat:*

—— —— ὡς ἐσεῖδες μαςὸν, ἐκβαλὼν ξίφος,
φίλημ' ἐδέξω, προδότιν αἰκάλλων κύνα.

Vbi papillas eius aſpexti, ſtatim
Tibi coruſcus gladius è manu excidit,
Et proditricis oſculum excepſti canis.

Verùm præcipuus finis, ob quem mammæ fœminis datæ ſunt, eſt lactis pro fœtu edito alendo generatio.

Multis autem morbis etiam mammæ ſunt obnoxiæ, & iis, ac præcipuè circa lactis ac generationem, multa accidunt ſymptomata. Interdum enim mammæ planè deficiunt, viriles ſaltem ſunt; contra obſeruatum fœminam quadrigeminas mammas habuiſſe; interdum nimis flaccidæ & graciles, contra interdum nimis magnæ ſunt. Tumoribus varüs corripiuntur; venæ earum nonnunquam obſtruuntur, morbo pilari dicto laborant, vermiculi & lapides in iis generantur, papillæ interdum deficiunt, interdum duplices ſunt, interdum non patent, interdum ſcinduntur, & funduntur.

Symptomata verò, quæ circa lactis generationem accidunt, varia ſunt, Lactis defectus, Lac nimis copioſum, Lac vitioſum, Lactis concretio, Lactis per aliena loca excretio, Res alienæ per mammas excretæ, vt ſanguis & pus. Præter hæc & dolor mammis accidit: de quibus omnibus iam ordine agemus.

SECTIO I.

De Morbis Mammarum.

CAPUT I.

De Mammarum numero & magnitudine vitiosâ.

Mammæ geminæ. MAMMÆ in fœminis geminæ sunt; Hinc sororiari puellarum mammæ dicuntur, cum primùm intumescunt, quod non singulæ, sed *Mammæ mulierum viriles.* sicut geminæ sorores simul nascuntur. Obseruatum tamen est, fœminas quasdam nullas fœmininas mammas, sed saltem viriles habuisse. Ita Cardanus scribit, *de rer. variet. lib. 8. cap. 43.* Mulierem in Vvormatiâ, Vangionum vrbe, fuisse virilibus mammis, quæ tamen adeo prolifica erat, vt etiam quandoque vno partu geminos ederet. Contra refert Cabrolius, *obseruat.* *Mammæ quadrigeminæ.* 7. quandam Isabellam quatuor habuisse mammas, vtrinque geminas, omnes lac fundentes.

Conuenientem etiam figuram, globosam nimirum & nonnihil fastigiatam in papillam teretem & mediocriter crassam desinentem mammæ, & constitutionem inter mollitiem & duritiem quasi mediam, *Magnitudo mammarum.* magnitudinémque decentem habere debent, quæ omnia si concurrant, & secundum naturam sese habent, non saltem elegans pulchritudo inde emergit, sed & mammæ tales ad lac bonum generandum aptissimæ sunt; cùm calorem moderatum & optimam conformationem habeant. Nonnulli quidem mammas maiores laudant, quod lac copiosius in iis generetur. Verùm præstat, etiam mediocrem, quàm nimiam lactis copiam generari, cùm nimis copiosum si retineatur, facilè in mammis corrumpatur, atque hinc magnæ mammæ inflammationibus & cancro magis sunt obnoxiæ. Præterea cùm laxæ & humidæ sint mammæ maiores, etiam calorem temperatum non habent.

Mammæ nimis magnæ. A mediocritate autem illâ interdum mammæ descíscunt, magnitudine immodicâ & gracilitate, vt & flacciditate. Nonnunquã enim in magnam & nimiam molem excrescunt. Incredibile quidem ferè videtur, quod Iuuenalis scribit:

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroem crasso maiorem infante papillam?
Nempe quod hic illis natura non omnibus vna.

Qui tamen Indiam Orientalem describunt, referunt, in Insulâ Arnabonis mulieres mammas adeo longas habere, vt eas possint in terga reflectere. Et Galenus, *lib. de differ. morb. cap. 9.* scribit, mammas interdum immodicè excrescere. Et I.C. Scaliger, *exerc. 159. sect. 2.* narrat, se vidisse iuuenculæ virginis mammas tàm vastas, vt brachiorum latera, & ventris superiorem partem occuparent.

Caussæ.

Caussæ. Magnitudo autem ista proximè equidem dependet à boni alimẽti seu sanguinis copiâ, calorísque cùm attrahentis tũ coquentis robore. Verùm primaria caussa proculdubio est viarum amplitudo, & partium illarum in mammis fungosarum laxitas, quæ ex prima conformatione ortũ habet. Confert tamen etiam aliquid hic hepatis robur, multum sanguinẽ generantis, & ciborũ boni & multi succi vsus copiosior, otium, somnus multus, & mensium fluxus mediocris vel parcior: sicut & frequens mammarũ contrectatio, quâ calor & sanguis copiosior ad eas attrahitur.

Curatio.

Facilius verò incrementum nimium mammarum *Curatio.* in virginibus prohibetur, quàm magnitudo nimia iam præsens emendatur. Perficitur autem hoc rectâ diætâ obseruatâ, & medicamentis topicis adhibitis, quæ partim nutrimentum copiosius affluens refrigerando & adstringendo repellunt, viásque, per quas sanguis affluit adstringunt, partim etiam absumunt & exsiccant.

Vt ℞. *fol. myrti, equiseti, plantag. menthæ, fl. rosar. rubr. ana* M. j. *balaustior.* p. ij.

Coq. in vino rubro & pauco aceto; & in decocto spongia vel linteum madefiat, mammísque apponatur, & admotum donec siccetur, relinquatur.

Vel linteum *aq. plantag, rosar. menthæ. è nucibus pini, cicutæ* imbutum, eodem modo imponatur.

Vel folia cicutæ contusa per se vel cum pauco aceto Cataplasmatis modo imponantur.

Vel ℞. *puluer. rad. consolid.* Drach. ij. *balaustior. fl. ros. thuris, mastiches ana* Vnc. ß. *farinæ hordei, rubricæ fabrilis ana* Vnc. j. ß.

Cum *aq. ros. albumine oui conquassato, & pauco aceto* F. Cataplasma.

Vel. ℞. *cerussæ* Vnc. ß. *alabastri. prep. boli Armeni ana* Drach. ij. *boracis* Drach. ß. *camphoræ.* Scrup. j. *mucilag. tragacanth. aq. ros. factæ* Vnc. ß. *ol. myrtini q. s.* F. Vnguentum.

Vel duæ cotes aceto madefactæ mutuo atterantur, & tritura per se vel cum ol. ros. mixta illinatur.

Vel lutum illud, quod in lapidibus molaribus reperitur, cum succo plantag. & ol. ros. mistum imponatur.

Atque talia non solùm mammis, sed & sub axillis imponi possunt, vt vasa eò loci constringantur, & sanguinis ad mammas copiosior affluxus prohibeatur.

Cicuta, hyoscyamus & similia narcotica cautè & nullo modo iis adhibenda, quæ olim liberos suos suo lacte nutrituræ sunt. Calorem enim natiuum in mammis debilitant, & vim γαλακτοποιητικὴν exstinguunt.

Atque hæc adstringentia commodius in iuuenculis vsurpantur. In mulieribus verò quibus propter ablactationem nimis increuerunt mammæ, exsiccantia & discutientia cõmodiora sunt, quibus excrementitia humiditas, quæ relicta est, absumitur & discutitur.

Vt ℞. *farinæ fabar. orobi ana* Vnc. ij. ß. *puluer. rad. consolid.* Vnc. ß. *fol. menthæ* Vnc. ß. *absinth. fl. chamæmel. ros. ana* Drach. ij. Coq. & addantur. *ol. mastichini* Vnc. ij. F. Cataplasma.

Contrà gracilitas mammarum prouenit ab omni- *Mammarum gracilitas.* bus caussis, ob quas sanguinis ad mammas affluxus prohibetur, imminuitur, intercipitur, vel aliò mouetur, aut cum à mammis sanguis non attrahitur. Fit hoc cum sanguinis sufficiens copia in toto deest, ob temperamentum hepatis siccius, inediam, laborem nimium, euacuationes nimias, vigilias, febres, & alios morbos, qui sanguinem in toto corpore absumunt. Intercipiunt sanguinem angustia venarum in mammis, de quâ postea. Repellunt sanguinem non solùm adstringentia medicamenta admota, sed & vestes arctiores. Reuellunt cucurbitulæ partibus inferioribus sæpius adhibitæ. Non attrahitur sanguis ob calorem mammarum debilem. Tandem etiam mammæ imminuuntur & quasi contrabescunt ex frequentiore infantium lactatione, quâ humidum radicale mammarum planè absumitur.

Plus autem incommodi habet mammarum gracilitas, quàm magnitudo nimia; cùm ad generationẽ lactis mãmas ineptas reddat: curatu quoque difficilis est.

Emendatur verò gracilitas mammarum, primò si sanguinis sufficiens copia in corpore desit, cibi boni succi copiosius paulò exhibendi, & vinum album propinandum. Deinde caussæ omnes intercipientes, re-

pellentes

pellentes, aliò auertentes amouendæ, & contra vt venæ in mammis aperiantur, calor in mammis excitatur, vt sanguis ab eis commodiùs attrahatur, fomenta ex aquâ tepidâ, in quâ herbæ emollientes coctæ sint, vel ex vino albo fiant, & postea illinantur mammæ ol. amygdal. dulc. vel de nuce Indicâ. Frictiones etiam frequentes vtiles sunt. Hæc si non sufficiant, lenes dropaces imponi possunt.

Mammarum mollities & flacciditas. Cognatum gracilitati malum est earum mollities & flacciditas. Cùm enim non satis augentur, & præcipuè si antea lacte distentæ fuerunt, aut licet alimentum satis affluat, ipsarum tamen substantia nimis mollis & laxa est, molles, flaccidæ & pendulæ fiunt. Quæ res cùm turpitudinem quandam pariat, emendatur, si alimentum, quod deest, copiosius attrahatur, & postea adstringentibus adhibitis laxitas mammarum emendetur: quod quomodo præstandum sit, ex modò iam dictis patet.

CAPVT II.

De mammarum ex lacte tumore.

Tumor mammarum ex lacte. NOn solùm autem mammæ in maiorem molem attolluntur, cum ex naturali alimento in omnem dimensionem nimium augentur, vt *cap. praeced.* dictum, sed etiam præter naturam varia tumorum genera patiuntur. Et primò quidem mammæ tument, cùm venæ illæ lactiferæ lacte nimiùm replentur & distenduntur, tumorque hic interdum totam mammam, interdum partem eius occupat, prout venæ illæ, quæ lac deferunt, omnes, vel aliquæ lacte nimiùm replentur. Dolent autem ex distensione istâ mammæ, & interdum etiam rubent. Aliquando etiam lac concrescit & induratur, vnde mammarum durus tumor oritur.

Caussæ.

Caussa. Tumoris huius caussa est lactis redundantia, in ductibus illis lac deferentibus. Lactis autem redundantiæ caussa est, vel nimia sanguinis, vnde lac generatur, affluentis copia, de quo infra, *sect.* 2. *cap.* 2. vel lactis retentio, quod post partum iis accidit, quæ ipsæ non lactant; deinde iis quæ lactant, dum infans totum lac exsugere non valet; Tertiò, dum infantes ablactantur.

Signa Diagnostica.

Signa. Tumor hic facilè cognoscitur. Mammæ enim ex lactis copiâ sine inflammatione distenduntur, dolent, & interdum etiam rubent.

Prognostica.

1. Tumor hic plerumque spontè cessat, vt remediis opus non habeat.

2. Interdum tamen, nisi id præcaueatur, in inflammationem mutari solet: interdum quoque, dum lac induratur, tumor durus inde oritur.

Curatio.

Curatur verò hic tumor, si prouentus lactis nimius præcaueatur, de quo infra, *sect.* 2. *cap.* 2. dicetur, vel genitum educatur, aut absumatur. Educitur lac in puerperis, quæ lactant, ore infantis; quod si vnus non sufficiat, plures adhibeantur. Solent & nostræ mulieres catellos adhibere.

Vel ab ipsâ matre exsugatur vitro isto & instrumento suctorio, quo præcipuè opus est, vbi papillæ non satis patent, vel non satis exseruntur. Extrahuntur enim & patentiores isto instrumento fiunt.

Quia verò in iis, quæ lactare non volunt, vt & post ablactationem, non commodum est, nouum lac semper affluere, affluxus inhibendus, & lac absumendum & exsiccandum est. Affluxus inhibetur, epithemate ex *aq. rosar. aceto rosaceo & alumine* parato.

Resoluunt & absumunt lac, *mentha*, *calamintha*, *apium seu petroselinum vulgare*, *vitex*, *coriandrum*, *brassica rubra*, *bryonia*, quæ herbæ virides contusæ imponantur.

Vel imponatur Cataplasma è *farinâ hordei*, *fabar. lentium*, *orobi*, *lupinorum*, *fl. chamameli*, *absinthii*, *mentha*, *rad. althéa*.

Vt. ℞. *farina hordei*, *fabar. lentium ana* vnc. ij. *puluer. rad. althéa*, *fl. chamamel. mentha ana* vnc ß. *sem. viticis* Drach. ij. Coqu. in vino, & addatur pauxillum *aceti* atque *olei anethini* vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel ℞. *farina fabar. lentium ana* vnc. ij. *ol. rosac. aceti rosac. ana q. s.* Misc. in formam Cataplasmatis, quod tepidum mammis imponatur.

Vel ℞. *mentha*, *fl. chamamel. ana* Mj. *gallarum*, *sem. cumini ana* vnc. j. Concisa & contusa coquantur in *aceto* ac colentur. Colaturâ pannus lineus duplicatus imbuatur, & tepidè mammis applicetur.

Vel ℞. *panis secalini* q. v. Adde *Salis* part. ß. Contundantur, & affunde aquam feruentem, vt F. instar pultis, quæ panno illita mammis imponatur, vt tamen per medium panni foramen papilla exseratur. Ita enim lac partim effluet, partim absumetur.

Vel ℞. *succum ruta*, misce cum *fermento* & impone.

Vel *lenticula* cocta instar Cataplasmatis imponatur.

Vel ℞. *cera & aq. mentha q. s.* Super igne misceantur, & pannus lineus immergatur, qui extensus toti mammæ imponatur.

Vulgò fœminæ, ne lac copiosum in mammis coaguletur, scopis illis è setâ porcinâ mammas molliter fricare solent.

CAPVT III.

De Inflammatione & Erysipelate mammarum.

POstea etiam mammæ Inflammatione, tumore scilicet calido, sæpe corripiuntur, idque præcipuè lactantibus accidit.

Caussæ.

Cùm omnium inflammationum caussa proxima & continens sit sanguis, idem etiam meritò in mammis eundem tumorem proculdubio excitat. Quanquam enim & lactis copia ad inflammationem mammarum faciat: tamen non proxima inflammationis caussa est, sed quatenus vel copiâ, vel dum incalescit & corrumpitur, calorem & dolorem parit, ob quem sanguis copiosius ad mammas confluit, & in venis capillaribus hærens, imò extra ipsas in laxam mammarum substantiam elapsus ibi incalescit, & putrescit, atque ita inflammationem excitat, de quo postea, *in quæstione*, dicetur. Aliis tamen quoque de caussis sanguis ad mammas confluere potest, si nimirum lochia vel menses supprimantur; vel percussione aut lapsu; vel nimiâ vestium strictura mammæ lædantur.

Signa Diagnostica.

Vt in aliis partibus, ita etiam in mammis inflammatio facilè cognoscitur ex tumore duro, rubro, calido, dolente, cui febris plerumque coniungitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Equidem inflammationes respectu aliorum tumorum calidorum per se minùs periculosæ sunt: partium tamen affectarum ratione sæpe periculosæ euadunt; & propterea quia mammæ sunt laxæ, multis glandulis præditæ, caloremque habent debilem, facilè inflammationes mammarum in scirrhos & cancros degenerant.

2. Est quidem apud Hippocratem, 5. *aph.* 40. hic aphorismus: *Quibus in mammis sanguis colligitur, furorem significat.* Verùm non loquitur Hippocrates eo loco de inflammatione mammarum, sed cum sanguis adeo feruidus ad mammas fertur, vt ab iis in lac mutari non possit, sed immutatus è mammis effluat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & curatio.

Quas inflammationes in genere indicationes suppeditent, sæpius dictum, & secundum eas mammarum inflammatio curanda; Nimirùm sanguinis ad eas affluxus prohibendus, & is, qui iam affluxit, tollendus.

Venæsectio.

Primò ergo si sanguinis ea sit in corpore copia, vt metuamus, affluxu eius inflammationem augeri posse, sanguis mittendus. Et quidem si à menstruorum vel lochiorum suppressione, aut imminuto fluxu proueniat inflammatio, primò in talo vena aperienda, vel crura scarificanda, & postea, si opus sit, vena in cubito aperienda. Si verò vterus sanguinem non suppeditet, vena statim in cubito aperiri potest.

Purgatio.

Et cùm sæpe accidat, vt vitiosi humores affluentes ad mammas sanguinis affluxui & inflammationi occasionem præbeant, lenia purgantia exhibenda sunt.

Alterantia.

Et si sanguis sit calidior, aut humores calidos admixtos habeat, qui sanguinis motum adiuuent, refrigerantia, quæ motum vel impetum sanguinis nonnihil compescunt exhibenda, è lactucâ, endiuiâ, plantagine, nymphæâ & similibus.

Repellentia.

Postea repellentia applicanda, sed ea minus valida & minùs frigida, ne cordi vicino noceant. Imponatur ergo sæpius mammis linteum poscâ madidum, vel posca oleo rosaceo misceatur, & linteum eâ imbutum mammis applicetur.

Vel ℞. *Fol. lactuca, portulac.* an M. j. *fl. ros. rubr.* M. ß. Coq. in aq. Col. ℞. ℔j. *aceti* vnc. ij. M. pro epithemate.

Vel ℞. *Aceti* ℔ij. Vbi ad ignem ebullierit insperge ei *boli Armeni* Drach. ij. *lithargyri* vnc. j.

Postea adde *aquam*, in quâ antea alumen coctum sit, & misc. in quâ linteola madefiant, & mammis imponantur, papillâ tamen nudâ manente.

Vel ℞. *Succi lactuc. portulac. solani* an. vnc. j. ß. *ol. rosac.* vnc. ij. *chamamel. aceti an.* vnc. j. Misc.

Folia quoque lactucæ ol. rosaceo & aceto madida imponere vtile est.

Vel ℞. *Fol. solani lactuc.* an. M. j. Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis adde *Farina hordei* vnc. ij. *pulu. fl. chamamel.* vnc ß. *oxymel. s. ol. ros.* an. vnc. j. F. Cataplasma.

Vbi principium inflammationis præterierit, discutientia repellentibus addenda.

Vt ℞. *Medulla panis albi, farina hordei* an. vnc. jß. *fabar. fœnigr.* an. vnc. ß. *pulu. fl. ros. chamamel.* an. ʒ. ij. Coq. & add. *aceti rosac.* vnc. j. *ol. rosac. chamamel.* an. ℥jß. F. Cataplasma.

Tandem sola discutientia adhibeantur.

Vt ℞. *Farina fabar. lupinor. sem. lini, fœnigr. pulu. flor. chamamel.* an. vnc. j. Coq. & addantur *ol. chamamel.* vnc. ij. F. Cataplasma.

Atque hoc modo si materia discutiatur, & tumor minuatur, bene est. Quod si non fiat, alterutrum metuendum, vt vel materia induretur; vel vt suppuretur.

Emollientia & attenuantia.

Induratio omnino periculosa est, cùm si materia induretur, inde scirrhi curatu difficiles & interdum cancri oriantur. Ideoque emollientia & attenuantia vsurpanda.

Vt ℞. *Fol. malua* M. j. Coq. ad mollitiem, Adde *farina sem. lini, pulu. rad. althéa, fl. chamameli* an. vnc. j. Coq. & adde. *ol. sesamini* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel stercus caninum cum terebinthinâ mistum imponatur; aut lumbrici terrestres in ol. amygd. d. macerentur, oleumque imponatur.

Vel ℞. *medulla crurum vituli* vnc. ij. *œsypi* vnc. j. *croci* Scr. iiij. *cumini* Scr. ij. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *farina sem. lini, fœnugr.* Coq. in *oxymel.* F. Cataplasma.

Si verò ad suppurationem tendat inflammatio, id quod ex tumoris duritie, calore & dolore magno & pulsatili cognoscitur, danda opera, vt naturæ conatus adiuuetur, & materia quam primùm in pus mutetur.

Imponatur itaque Emplastrum diachylon s. seu sequens Cataplasma.

℞. *fol. malua, althéa ana* M ß. Coq. ad mollitiem, & minutim contundantur. Adde *pulu. radic. althéa* vnc. ij. *farina sem. lini, fœnigr. ana* vnc. j. *fermenti* vnc. ß. Misc. & adde *vnguent. dialthéa* vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel panis triticeus in lacte coctus cum panxillo croci imponatur.

Vel ℞. *fol. malua* M j. *violar.* M. ß. *ficuum num* v. Coq. ad mollitiem & contundantur. Adde *pulu. rad. althéa, farina tritici, sem. lini, fœnigr. ana* vnc. j. *vitell. ouor. num.* iij. *croci* Scr. j. Misc. F. Cataplasma.

Apertio tumoris.

Vbi pus iam generatum est, quod cognoscitur ex febris, caloris, doloris, pulsusque in mammâ remissione, & tumoris in acumen quoddam, sub quo inundatio percipitur, eleuatione, rectissimè fit, si pus quam primùm effundatur. Si ergo natura spontè rumpat abscessum, bene est, si non, commodissimum est: vt scalpello aperiatur. Quia tamen ferrum & sectionem fœminæ sæpe abhorrent, Cataplasmatis vel emplastris maturantibus aliquid acre addi potest, præcipuè eo loco, quo tumor in altum attollitur.

Vtiles sunt hîc conchæ vstæ, quarum cinis cataplasmatis vel emplastris eo loco inspergatur, qui parti magis acuminatæ imponitur.

Dum autem ferro aperitur, obseruandum, vt loco decliuiore abscessus aperiatur, vt puri commodior exitus detur.

Apertus abscessus mundandus est, vt ex abscessuum curatione generali patet. In mammis tamen summa diligentia in mundando abscessu abhibenda, cùm substantia ipsarum sit spongiosa & cauernosa.

Vt ℞. *terebinth. mellis rosati, ol. ros, ana* vnc. ß. M. Potest etiam aliquid myrrhæ addi.

Difficulter verò integrè vlcus curatur, nisi & mammæ alterius sanæ lac exsiccetur. Cum enim sanguis copiosior in mammam sanam ad lactis generationem affluit, simul etiam ad ægram mammam confluit.

QVÆSTIO.

An à solo sanguine, an verò etiam à lacte inflammatio mammarum fiat?

Constans Galeni, 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *de tumorib.* [illegible] 2. atq; omniũ Medicorũ est sententia, inflammationem

esse tumorem calidum à sanguine ortum, & propterea omnino rectè statuitur, etiam mammarum inflammationem à sanguine fieri, non verò à solo lacte. Nonnulli quidem contrarium statuunt, atque inter eos est Mercurialis, qui, *lib. 3. de morb. mulier cap. 6.* statuit, inflammationes mammarum duas caussas habere immediatas, copiam sanguinis & copiam lactis: Cum verò, vt modò dictum, certum sit, ex Galeni & omnium Medicorum sententiâ, inflammationem esse solius sanguinis sobolem, seu tumorem à sanguine; præterea ipse inter signa inflammationis mammarum ruborem referat: respondet quidem ad primum dupliciter; Primò, quod inflammatio interdum sit nomen commune ad omnia apostemata calida; interdum sit peculiare nomen tumoris sanguinei: Secundò, quod inflammatio ex lacte sit vera inflammatio; quia lac nihil aliud est, quàm sanguis dealbatus. Ad alterum verò, non mirum esse, quod in tumore ex lacte, etiam candidissimo subsequatur rubor, quandoquidem propter dolorem partis fit continua sanguinis attractio, qui dispersus per superficiem mammarum necessariò illas coloret colore rubro.

Verùm frustra Mercurialis in suâ opinione saluanda (in quâ tamen sibi ipsi non constat, dum modò statuit, inflammationem mammarum esse inflammationem minùs propriè dictam, modò concedit esse veram inflammationem; cùm tamen vnum, saltem verum esse possit) laborat. Primò enim, quod dicit inflammationem accipi interdum pro omni apostemate, (rectius dixisset tumore) interdum in specie pro tumore à sanguine, sine probatorum Medicorum autoritate id profert. Equidem verum est, φλεγμονῆς vocem ab Hippocrate & antiquis Medicis, vsque ad Erasistrati tempora, ἀντὶ τῆς φλογώσεως, generaliter pro omni ardore, etiam citra tumorem, vsurpatam fuisse, & antiquo illo tempore tumores, quos hodie φλεγμονὰς seu inflammationes dicimus, non φλεγμονὰς, sed composito nomine σκληρὰ καὶ ἐπώδυνα οἰδήματα, id est, duros & dolorificos tumores nominatos; Deinde ab Erasistrati tempore tumores duros à sanguine, quibus rubor & pulsus accidit, φλεγμονὰς & inflammationes dictos fuisse, passim è Galeno patet. Verùm dum de inflammatione mammarum loquimur; non de φλογώσει seu ardore saltem aliquo in genere agimus, sed, vt ipse Marcurialis inflammationem mammarum definit, tumorem durum, calidum, cum dolore pulsatili & cum renitentiâ accipiunt. Et talis φλεγμονὴ seu inflammatio propriè dicta saltem à sanguine prouenit, & ad eam producendam solum lac non sufficit. Neque enim lac est sanguis tantum dealbatus, & lactis generatio in mammis non est saltem quædam alteratio & qualitatum mutatio, sed mutatio substantialis. Et cum diffiteri non possit Mercurialis, ruborem in inflammatione mammarum esse à sanguine, in omni verò inflammatione mammarum adsit rubor, cur non etiam concedat, omnem inflammationem mammarum esse à sanguine?

Hoc tamen concedimus, vt in aliis partibus inflammationes rarò puræ sunt, sed alii humores plerumque admiscentur; ita in mammis, vbi sanguis calore & dolore attractus, vel etiam sponte irruens putrescere incipit, etiam vnà lac putrescere posse.

Erysipelas mammarum.

Erysipelas mammarum. Frequenter quoque accidit, vt fœminæ, siue la[illegible], siue non, ex terrore vel irâ, Erysipelate, vulg[illegible]â, in mammis corripiantur. Verùm cùm mammæ [illegible] substantiam laxam habeant, sanguisque ad la[illegible] generationem ad eas confluere soleat, rarò erysi[illegible] [illegible]ale parum manet, sed statim phlegmonodes [illegible], aut potius phlegmone erysipelatodes oritur.

Quod propterea etiam, vbi dies aliquot præterierint, curandum, vt Inflammationes mammarum, de quibus modò dictum.

In principio verò & primo morbi insultu curatio instituenda, qualis Rosæ seu Erysipelari competit, & nullo modo parti affectæ refrigerantia, adstringentia, repellentia, vel pinguia imponenda. Itaque vt, *de febribus lib. 2. cap. 16.* dictum, statim in principio medicamenta sudorifera è C. C. terrâ sigillatâ, car duo ben. & aq. sambuci, quæ nostris ferè vsitata est, vsurpanda, vt subtilior illa pars sanguinis, quæ φλόγωσιν concepit, & ardorem hunc excitat, discutiatur. Extra verò non refrigerantia & adstringentia vsurpanda, sed resoluentia. Vulgò pannum lineum vel cannabinum, aut sindonem rubram, vel pannum laneum scarlatum, aut farinam hordei imponunt. Humectare enim partes Rosâ laborantes nostris religio est. Commodè tamen pannus lineus aq. sambuci madefieri potest, & iterum exprimi fortiter & tepidus imponi.

Vel ℞. *lixiuij è cinerib. sarmentorum vitis, vel* alius ligni, ℔j. *ol. communis*, vel quod commodius, *sambuci* vnc. iij. Sensim lixiuium oleo infundatur, & agitetur, donec lactis instar albescat. Madefiant istâ mistura panni linei, exprimantur, & in aëre parum saltem, ne valdè madeant, exsiccentur, & imponantur. Vbi dies aliquot præterierint, nec rubor iste discutiatur, postea curatio, vt *de Inflammatione* dictum, instituenda.

CAPVT IV.

De Oedemate mammarum.

PRæter inflammationem & alii tumores mammas corripere solent. Est enim mammarum substantia laxa, spongiosa & glandulosa, atque omnis generis humores affluentes facilè recipit. Nonnulli & flatuoso tumore eas corripi statuunt. Verùm vix puto, exemplis & obseruationibus demonstrari posse, mammas sine humore, quem facilè recipiunt; solo flatu turgescere; cùm nec locus flatibus generandis conueniens sit, nec aliunde eum recipere possint.

Oedemata mammarum. Oedemate verò seu tumore pituitoso interdum corripiuntur. Vt enim in fœminis cachecticis, & febre albâ dictâ laborantibus, aliæ partes tumore frigido & albo corripiuntur, vt impressum digiti vestigium aliquandiu in iis remaneat; ita idem in mammis, parte laxâ & spongiosâ, fieri potest.

Caussæ.

Caussæ. Colligitur autem hic humor pituitosus in iis præcipuè, quibus menstrua supprimuntur, & humores pituitosi & serosi in corpore abundant, qui à mammis facilè admittitur. Rarum est, vt in ipsis mammis à calore earum debili generetur.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Tumor iste est mollis, laxus, & ferè sine dolore, quibus accidentibus facilè ab aliis tumoribus discernitur; dolorque & tumor plerumque, vbi menstrui fluxus tempus instat, nonnihil augeri solet, qui, vbi fluxus tempus præteriit, iterum minuitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Tumor hic mitior est, quàm Inflammatio, & ex se parum periculi affert. Quia tamen à cachexia totius corporis & grauiore vteri affectu pendet, sæpe vitæ periculum minatur.

2. Rarius

2. Rarius verò in supputationem, sed plerumque per resolutionem terminatur. Interdum etiam, parte subtiliore discussâ & crassiore relictâ, induratur.

Curatio.

Curatio. Inprimis hîc calefaciente & siccante diæ'â opus est, in quâ tota penè curationis spes sita est. Postea si cachexia vel menstruorum obstructio adsit, curatio ad istos affectus dirigenda, de quâ suo loco dictum. Nisi enim ista vitia corporis tollantur, in mammarum tumore hoc curando frustra laboratur; cùm quotidie eiusmodi humor iterum in mammas affluat.

Vbi toti corpori conueniente diætâ & vniuersalibus medicamentis prospectum fuerit, topica resoluentia ac discutientia simúlque partem nonnihil roborantia vsurpanda. Cauendum tamen, ne nimis calefacientia & resoluentia fortiora adhibeantur. Siquidem topica calidiora sanguinem ad mammas, vt partem fungosam, & aliàs eò ad lactis generationem affluere solitum, facilè attrahunt, qui pituitæ permixtus, diuturnis, & periculosis tumoribus materiam præbet; fortia verò resoluentia subtiliores partes discutiunt, & crassiores relinquunt, vnde scirrhi generantur.

Itaque conueniunt fomenta *è lixiuio confecto è cinere vitis vel caulium, & sulphure, vel decocto hyssopi, saluiæ, origani, fl. chamæmeli.* Post fomentationem mammæ inungantur *ol. chamæmel. lil. albor. laurino,* vel cataplasma imponatur ex *farinâ fabarum, orobi, pulvere fl. chamæmeli, & sem. cumini.*

Vel ℞. *farinæ hordei* Vnc. iiij. *sem lini, anethi, fœnugr. fl. chamæmel. ana.* Vnc. ß. *rad. althææ* Vnc. j. *ol. chamæmel. anethini ana.* q.s. F. Cataplasma.

Vel imponatur *emplastrum diachylum magnum, de meliloto, de* 🜍 *de baccis lauri.*

Si tumor, quod tamen rarò fit, ad supputationem tendat, ea adiuuanda, iis medicamentis, quæ *cap. 3.* sunt proposita, quibus in hoc tumore fortiora quædam addenda, *caricæ, radic. lil. alb. bryoniæ, diachylum ireatum*, & similia.

CAPVT V.

De Scirrho mammarum.

Scirrhus mammarum. Nonnunquam & Scirrhi, id est, tumores duri & doloris expertes in mammis oriuntur.

Caussæ.

Caussæ. Generantur verò, cum post inflammationes, vel tumores pituitosos, quod crassum est relinquitur, subtili discusso, vel vbi humor melancholicus propriè dictus, non atra bilis, in venis cumulatus ad mammas confluit, atque in earum substantiâ laxa & porosâ colligitur; id quod præcipuè accidit, cum lienis constitutio ad humorem melancholicum cumulandum apta est, & menstrua, cum quibus euacuari deberet minùs rectè fluunt.

Atque ita duæ caussæ sunt scirrhi; pituita, non tamen illa tenuis & aquosa, sed crassa, glutinosa & viscosa exsiccata; & humor melancholicus. Etsi enim etiam post phlegmonas scirrhus oritur: tamen illud, quod post inflammationem relinquitur, vel crassa sanguinis pars est, quæ ad melancholiam refertur, vel pituita crassa. Et quidem fieri potest, vt alteruter humor scirrhum generet, interdum vterque misceatur. Interdum & alij humores miscentur. Atque hinc diuiditur scirrhus in purum seu legitimum, & nothum seu illegitimum. Purus est, qui ex pituitâ, vel melancholiâ, vel vtraque mistâ ortum habet. Nothus verò, qui alium humorem, sanguinem, bilem, vel atrabilem admistam habet. Nonnulli equidem illum, in quo partes tenuiores omnes nondum sunt absumptæ, illegitimum; cùm verò omnes partes tenuiores absumptæ sunt, legitimum appellant: Sed commodiùs ille inchoans & imperfectus, hic perfectus & confirmatus scirrhus nominatur.

Scirrhus legitimus. Illegitimus.

Mercatus equidem, *de morb. mulier. lib. 1. cap. 17.* nouum tumoris genus inter scirrhum & cancrum medium se inuenisse putat, quod Hispani Zaratones nominent, atque à cancro differre dicit, quod cancer sit tumor durus & inæqualis, venas habens in circuitu turgidas, liuescens, colore magis, quàm inflammationes, nigricans, calidus, subitò accrescens & dolore magno affligens; cum hic tumor nec maximum dolorem habeat, nec inflammationem, nec semper, sed ex aliquâ occasione aut imminentibus mensibus; curationem etiam facilius admittat, quàm cancer: Nec etiam scirrhum esse statuit, cùm scirrhus omnino dolore careat, aut illegitimus dolorem exiguum habeat, & quidem eâ saltem in parte, quâ tumor viget; cùm iste tumor per interualla etiam vicinas partes affligat.

Verùm enim verò frustra videntur hîc entia multiplicari. Etenim si omnia diligenter perpendamus, tumor hic, quem vt peculiarem, & inter scirrhum & cancrum medium, describit Mercatus, nihil aliud est, quàm scirrhus illegitimus, qui atrum humorem noniter affluentem, vel ex sanguinis aut bilis, quæ adetat permista, mutatione genitum admistum habet, & iam, quod concedo, in Cancrũ degenerare incipit. Habet enim schirrhus illegitimus suos etiam gradus: siquidem humor, qui admiscetur præcipuè bilis & sanguis, vel suam naturam retinet, vel iam atræ bilis naturam induit, & tunc in cancrum degenerare incipit; & propterea non mirum est, si etiam alia symptomata sese prodant.

Quandiu tamen humor pituitosus, vel melancholia præualet, etsi humores adusti admisceantur, rectè schirrhus, sed in cancrum iam abiens nominatur: vbi verò tota vel maxima tumoris materia in atram bilem mutata est, non amplius schirrhus, sed cancer, dicitur.

Signa Diagnostica.

Scirrhus si sit legitimus, durus est, sine dolore ferè inæqualis. Et duo præcipuè eius signa sunt, durities & doloris priuatio, si scirrhus sit legitimus & perfectus ac confirmatus. Color nunc albicans est, nunc ex albo subliuidus & niger, pro humoris ratione. Signa.

Si verò non sit legitimus, nec perfectus, alia signa accedunt, calor & dolor, quæ quò minora sunt, scirrhum adhuc suam naturam retinere docent. Si verò calor & dolor augeantur, in cancrum iam abire indicant, atque tùm etiam venæ in ambitu liuescere atque intumescere incipiunt.

Prognostica.

1. Curatio verò difficilis est, inprimis si scirrhus omnis sensus expers sit. Prognostica.

2. Et quidem quò maior & durior est, eò difficilius curatur; & cui pili superueniunt, incurabilis est.

3. Et licet aliqua curationis spes supersit; ea tamen non nisi longo tempore, perfici potest; cùm materiam crassam & frigidam semel induratam emollire difficillimum sit.

4. Nec periculo caret; cùm facilè in cancrum abeat.

Curatio.

Cùm scirrhus duplex, sit legitimus & illegitimus curandi Curatio.

curandi etiam ratio secundum hanc differentiam nonnihil variat.

Legitimum Scirrhum curandi ratio in eo consistit, vt vniuersalibus, quibus opus est, præmissis, & caussis in toto, vel vtero, quæ ad generationem huius tumoris facere possunt, amotis, ac diætâ, quæ scirrhorum curationi conuenit, de quâ *de tumoribus in genere* dicitur, præscriptâ; humor, qui proxima & continens huius tumoris caussa est, emolliatur, attenuetur, & discutiatur. Rarò ad suppurationem scirrhus venit, neque eam tentare commodum aut tutum est, vt mox dicetur. Duo enim in vsu horum medicamentorum obseruanda; Primum est, ne nimiò calefacientium & attenuantium vsu partes tenuiores discutiantur, & crassæ relinquantur, eæque duritiem lapideam acquirant, & ita malum incurabile reddatur. Alterum est, ne humectantium & emollientium vsu, præcipuè si mixta sit materia, quasi fermentetur, & ex scirrho Cancer generetur. Ideoque quæ hîc adhibentur emollientia, calida sint, & ferè in secundo, in passiuis temperata, vt neque siccent, neque humectent, quæ eo ipso à maturantibus differunt, quod hæc humidiora sunt. Et istâ cautione magis opus est in scirrho à melancholiâ orto, quàm à pituitâ; cùm, qui à melancholia est Scirrhus, facilius in cancrum abeat, quàm qui à pituitâ genitus est. Itaque tutissimum est Antiquorum consilium, qui suadent, vt nullum vel siccans, vel humectans medicamentum solùm vsurpetur, sed vel alternis vicibus humectantiâ & emollientia cum digerentibus vsurpentur, vel emollientia cum digerentibus misceantur.

Emollientia autem *in Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 6.* & alibi sunt proposita, Itaque mamma scirrho laborans foueatur *decocto maluæ, althéæ, sem. lini, fœnigraci, brancæ vrsinæ & fl. chamameli.*

Postea iungatur *ol. amygd. d. chamamelino, pingued. gallinæ, medulla crurum vituli, vnguento dialthéæ.*

Vel imponatur sequens Cataplasma.

℞ *fol. althéæ, maluæ, brancæ vrsinæ, summit. fœnic. ana* Mj.

Coq. ad mollitiem. Contundantur, & per setaceum traiiciantur.

Postea adde *farinæ hordei, fabar. sem. lini, pulu. radic. althéæ, fl. chamameli ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel imponatur *emplastrum diachylum magnum, de ranis Vigonis.*

Vel mamma foueatur *decocto althéæ, brancæ vrsin. sem. fœnigr. lini,* & similium; Deinde suffitus instituatur ex Vino (acetum enim, quod aliàs in schirrhis emolliendis vtile est, in mammis ita commodum non est) fuso super lapide pyrite, aut molari candente. Et postea imponatur *emplastrum ex ammoniaco & aceto vino dissolutis.*

Vel vsurpetur tale Emplastrum.

℞. *mucilag. radic. althéæ, sem. fœnigr. ana* vnc. j. *caricar. ping.* vnc. iij. *ol. lil. albor. chamamel. lini, ana* vnc j. *pingued. gallin. anseris, porci, seui caprini, terebinthinæ, lithargyri ana* vnc. iiij. Coq. omnia ad consumptionem mucilaginum, & cum *cera* q. s. F. Emplastrum, addendo *ammoniaci, galbani, aceto solutor. ana* Drach. iij. *pulu. radic. ireos* Drach. ij. M.

Scirrhi nothi & in cancrũ degenerantis curatio. Si verò Scirrhus notbus, sit & illegitimus, metuendumque, ne in cancrum abeat, corporis vniuersalis euacuatio per venæ sectionem, vel purgationem, prout opus, & in cancro incipiente fieri solet, præmittenda, & si quæ in visceribus sit dispositio, quæ humorem atrum generat, ea quoque conueniente modo tollenda.

Topica. Topica quod attinet, in scirrho legitimo eiusdem nullis repellentibus opus est: at cùm in illegitimo dolor quidam adsit, qui affluxum humorum concitare valet, emollientibus exsiccantia quædam addenda, quæ influxum humorum prohibeant.

Vsurpanda nimirum *ol. rosf. succus plantag.* & si calor aliquis adsit, ea in mortario plumbeo agitari possunt, ad coloris mutationem.

Vel ℞. *ol. rosac.* vnc. iij. *seui caprini, succi solani, ana* vnc. j.

Agitentur in mortario plumbeo ad coloris mutationem.

Deinde adde *cerussæ, lithargyri ana* vnc. iij. *ceræ q. s.* Iterum agitentur. F. Vnguentum.

Vel vsurpetur vnguentum è ranis, quod hoc modo paratur. *Vng. è ranis.*

℞. *ranas virides in aquis puris degentes q. v.* addito *butyro* in ollâ perforatâ per descensum, vt moris, oleum inde destilletur. Ranas postea combutito, & cinerem cum oleo misceto, & addito pauxillo *cera* q. s. F. Linimentum.

Et si dolor augeatur, vt Cancri iam imminentis periculum instet, commodissimè inunguntur mammæ linimento parato ex *succo solani* tamdiu in mortario agitati, vt formam linimenti acquirat.

Si hisce medicamentis non cedat, & omnino metus sit, scirrhum in Cancrum abiturum, nonnulli caustisis medicamentis, alii sectione vtuntur. Priores exili cauterio ignito foramen in parte efficiunt, & huic Mercurii sublimati granum indunt, digestiuum imponunt, hinc Vnguentum Ægyptiacum, aut puluerem Ioannis Vigonis adhibent. *Chirurgica curatio.*

Sectio non facilè instituenda, nisi tumor in summitate mammæ consistat, vt sine vitæ periculo eximi queat. Vbi sectionem instituere commodum est, ægrâ rectè collocatâ, tumor versus summa mammæ manu sinistrâ Chirurgi detrudendus est: Dextrâ verò cutis nouaculâ acutissimâ secundum longitudinem incidenda, & caro ab vtraque tumoris parte separanda, & postea tumor separatus à carne acu filóque transfigendus & à ministro tenendus, ab ipso verò Chirurgo ad radicem penitus abscindendus, sanguis sistendus, & postea vulnus debito modo curandum.

CAPVT VI.

De Mammarum glandulis tumentibus, scrofulis, & strumis.

Mammas multis glandulis constare notissimum est. Hæ interdum ex humoribus affluentibus intumescunt. Interdum tamen, vt Mercato placet, ipsæ glandulæ non intumescunt, sed in mammis nouus tumor glandulosus, quem strumam vel scrofulam appellant, gignitur. *Glandulæ induratæ & strumæ mammarum.*

Verùm hanc differentiam alii non ita attendunt, nec glandularum tumorem à scrofulis & strumis distinguunt, Galenusque ipse, 14. *method. med. cap.* 11. strumas dicit esse scirrhosum glandularum tumorem. Platerus tamen scrofulas à strumis distinguit, quod scrofulæ plures sint & minores, strumæ verò pauciores & longè maiores. Verùm caussa & curandi ratio eadem est.

Celso, *libr. 5. cap.* 28. rarum esse videtur in mammis strumas reperiri, dum scribit: *In mammis quoque fœminarum strumas se reperisse, Chirurgicus Meges autor est.* Verùm nec magnum, nec rarum hoc putat esse Brasauolus, *in comment. ad aphor. 26. lib. 7. Hippocratis*, & se non solùm in mulierum, sed & virorum mammis strumas vidisse refert.

Caussæ.

Scrofulas autem & strumas vulgò ab humore crasso *Caussæ.*

crasso prouenire putant, siue is sit pituitosus, siue melancholicus, siue ex pituitoso & melancholico mixtus. Platerus tamen monet, non solùm ex pituitâ & melancholiâ strumas prouenire, aliàs tamdiu non durarent, sed putredini & corruptioni subiicerentur, & in pus mutarentur. Ipse vero statuit, eas à crassiore succo, quo istæ partes nutriuntur, si copiosius affluat, prouenire. Celsus, *loco allegato*, strumas tumorem esse scribit, in quo subter concretæ quædam ex pure & sanguine quasi glandulæ oriuntur. Et tenera tales strumæ in fœminarum mammis interdum reperiuntur, cum dolore coniuncti, qui cancros referunt, & in cancros mutari videntur, cùm tamen sæpe diu atque aliquot annis durent, nec in cancrum abeant. Quæcunque autem horum tumorum caussa fit, suppeditatur ea à mensibus suppressis, vel non rectè fluentibus, vbi humores crassi, qui cum menstruo sanguine euacuari debent, ad mammas regurgitant. Magnum enim esse mammarum cum vtero consensum, & mutuum sanguinis & humorum hinc inde confluxum, sæpius dictum.

Signa Diagnostica.

Signa. Facilè autem hoc tumorum genus innotescit, cùm glandulæ grandiores fiant, & quæ antea latebant, nec tactu facilè deprehendebantur, iam tactui obuiæ sunt, & tumores parui multi deprehenduntur, & hinc inde mouentur. Interdum tamen vnus tumor maior atque immobilis est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnes tales glandularum tumores & scrofulæ difficiles curatu sunt; cùm à materiâ crassâ & terrestri oriantur, quæ nec facilè discutitur, nec emollitur.

2. Curantur autem faciliùs in mammis isti tumores, si sint cuti propiores; si verò profundiores & costis propiores, difficiliùs curantur.

Curatio.

Curatio. Materia autem, quæ continens tumoris caussa est, tollitur, dum vel insensibiliter absumitur, & discutitur, vel in pus mutatur, vel exscinditur.

Vniuersalibus ergò purgationibus præmissis, emollientia & discutientia vsurpanda, sed fortiora, qualia ferè in scirrho curando sunt proposita.

Emollientia & resolutiua. Vt ℞. *radic. iridis.* vnc. iij. Coq. in *oxymel dilutiore.* Terantur. Adde *terebinth. vnguenti dialthéæ ana* vnc. iij. *mucilaginis sem. fœnigræci* vnc. j. Misce.

Vel ℞. *radic. althéæ* vnc. ij. *bryon.* vnc. j. *ireos*, vnc. ß. Coq. in *vino albo* ad mollitiem, & contundantur, ac per setaceum traiiciantur. Adde *ammoniaci aceto solut. bdellii vino sol. ana* vnc. j. *picis naual. ceræ ana q. s.* F. Empl.

Suppurantia. Quod si tumor discuti non possit, ad maturationem & suppurationem, vel etiam sectionem, vel caustica veniendum, de quibus *de tumoribus in genere* agitur; supra etiam *lib. 2. part. 1. cap. 25.* satis dictum, quæ strumis mammarum facilè applicari possunt, nec ea hîc repetere opus est.

Verùm cùm non semper tutum sit, vel in scirrho, vel in strumis mammarum, maturationem hanc tentare, cùm facilè fieri possit, vt maturantibus materia corrumpatur, & tumor in cancrum abeat; sectionem quoque fœminæ raro ferant, & præterea tales tumores, sine insigni incommodo multos annos durent, neque hoc loco oculis, vt in gutture, pateant: præstat plerumque tales tumores intactos relinquere, quàm valdè molestæ & periculosæ curationi fœminas subiicere. Et ipsæ fœminæ plerumque malunt cum aliquo incommodo & leuiore molestiâ vitam trahere, quàm grauiores curationis molestias & cruciatus sustinere.

Capvt VII.

De Cancro Mammarum.

Cancer mammarum. QVid Cancer sit, & à quibus caussis ortum habeat, in genere & prolixè explicare huius loci non est, sed ad doctrinam de tumoribus in genere pertinet. Hoc saltem hoc loco explicandum videtur, quid Cancer occultus sit, cùm Hippocrates, *6. aph.* 38. scribat: *Quibus occulti canceri adsunt, non curare melius. Curati enim citius intereunt; Non curati verò longius vitam trahunt:* & an iste aphorismus etiam de mammarum cancro accipi possit. Galenus, *in comment.* occultos Cancros dici ait, vel qui sunt sine vlceratione, atque hoc modo etiam in mammis occultus cancer esse posset, vel latentes, id est, qui sunt in alto corpore, atque hac significatione mammarum cancri occulti esse non possunt. Aëtius, *tetrab. 4. serm. 4. cap. 43.* scribit, quod qui sine vlcere sunt, ab omnibus ferè veteribus occulti appellentur: Philoxenus tamen cancrum occultum priuatim nominarit, qui in vtero ac intestinis esset. Philotheus occultos nominat, qui fiunt in profundo. Brasauolus, *in comment. in loc. alleg.* profundos appellat, qui non sunt in superficie, occultos verò, qui occultas partes occupant, vt iecur, ventriculum, vterum, vel qui in cute & superficie parum quid habent, intus verò profundas iecere radices. Mercatus, *lib. 1. de morb. mulier. cap. 17.* statuit, per occultos cancros Hippocratem intellexisse vlceratos, vbicunque sint; & non exulceratos, si in reconditâ corporis sede sint, Rodericus à Castro, *de morb. mulier. libr. 1. cap. 22.* Mercatum reprehendit, quod vlceratum cancrum duntaxat, vbicunque sit, occultum dicat, inde sumptâ ratione, quod curationem non admittat; cùm Hippocrates, non quia non curationem admittat, occultum vocet, sed quia occultus est, curationem non admittere dixerit. Ipse verò cum Matthæo de gradibus, & Dino Florentino non vlceratum cancrum illum duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui, etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, siue exulceratus sit, siue non, occultum appellandum censet.

Cancer occultus quid.

Verùm enim verò quid Hippocrates, imò omnes Antiqui Medici, vno excepto Philoxeno, per occultos cancros intellexerint, clarè docet, *loco allegato*, Aëtius, nimirum eos, qui sunt sine vlcere, & extra vlceribus in cute se nondum produnt. Non verò eos cancros occultos nominasse, qui in penitioribus & profundis sunt corporis partibus, vel ex eo patet, quod ii omnes sunt incurabiles, imò curari non possunt, & propterea Hippocratis breuitate indignum fuisset, de re inutili & omnibus notâ superfluum aphorismum ponere. Itaque de iis cancris loquitur Hippocrates, qui in propatulo sunt, & curari quidem possunt, curati tamen deteriores euadunt. Et tales sunt cancri omnes non exulcerati. Hi enim topicis medicamentis non sunt irritandi, & si non irritentur, & tantùm bona diæta obseruetur, & per interualla humoris melancholici purgationes instituantur, ægræ, præsertim si sit in mammis cancer, diu sine insigni incommodo viuere possunt. Ita ipse Galenus *in comment. aphor. 47. sect. 6.* scribit, se mulierem quandam, quæ cancrosum in mammâ tumorem habebat, quotannis vere ineunte vacuantem sanasse, subinde forti pharmaco melanagogo vsum

quam quidem purgationem si quando prætermisisset, dolorem profundum illam percepisse, atque ita illico à se accersito purgari petiisse. Et Amatus Lusitanus, *cent.3.curat.52.* refert, se nouisse nonnullas mulieres, cancros in mammis habentes, quæ solo bono vitæ ordine absque vllo medicamentorum topicorum iuuamento, per longum vixerint tempus, ita incolumes, prosperæ ac sanæ, ac si nullum paterentur morbum. Idem confirmat Guil. Fabricius, *centur.3.obseru.87.* docétque aliquot obseruationibus, fœminas quasdam cancros non exulceratos in mammis habentes à curatione eiusdem abstinuisse, & ita multos annos, etiam 40. fine insigni dolore & incommodo vixisse. Contra verò, vt *ibidem* exemplo docet idem Fabricius, si cancer cum quo diu viuere potuisset fœmina, irritetur emollientibus & pus mouentibus, vel aliis medicamentis, ita vt cancer exulceretur, eum breui, & sæpe semestri spatio ægras interimere. Atque id ipsum *alleg. aphor.* Hippocrates docuit.

Caussæ.

Caussæ. Oritur verò is tumor in mammis frequenter, quia fungosæ & laxæ sunt, & inprimis apud fœminas ortum habet ex vtero, ob illum, qui est inter vteri & mammarum vasa consensum, dum vitiosi humores, qui per vterum cum sanguine menstruo euacuari solent, ad mammas regurgitant. Accidítque hoc præcipuè in iis fœminis, vt eius tei aliquot exempla obseruaui, quæ calidioris & siccioris corporis constitutionis sunt, sanguinémque adustum habent, & hypochondriacæ affectioni sunt obnoxiæ; & inprimis vbi menses subsistunt, vel fluere desinunt. Tum enim humores illi adusti, qui per vterum euacuari solebant, ad mammas confluunt, & hoc tumoris genus excitant. Oritur autem cancer, dum vel per se nullo alio tumore præcedente oritur, vel dum alij tumores in eum degenerant.

Signa Diagnostica.

Signa. Per se incipiens cancer non ita facilè cognoscitur. Initio enim est tuberculum vix ciceris aut fabæ magnitudinem superans, paulatim verò postea augetur, & in maiorem molem attollitur, & radices longè extendit, venásque quasi varicosas, liuidásque circumcirca habet. Vbi verò exesâ cute iam exulceratur, vlcus est fœtidum ac fordidum, labra sunt dura, saniésque inde tenuis & nigra emanat, quæ diu sæpe subsistit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vt omnes cancri curatu difficiles sunt, imò rarò & vix vnquam curantur: ita etiam mammarum cancri curatu difficillimi sunt.

2. Estque etiam in mammis verus allegatus antea *aphorif. Hippocratis 38. sect. 6. Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius. Curati enim citius interimunt, non curati verò longiore tempore durant.* Cuius quidem rei caussa est, quod humor ater, à quo oritur, pessimus & pertinacissimus est, & peculiarem malignitatem coniunctam habet, cuius contrarium & specificum remedium cum non satis cognitum sit, funditus exstirpari, eiúsque malitia infringi non potest. Interim si vulgaria, quæ duris tumoribus adhiberi solent, emollientia remedia adhibentur, inprimis pus mouentia, deterior medicando fit cancer. Fermentatur enim quasi & exalratur, ac malignior redditur humor, ita vt tandem partem erodat, & exulceret. Emollientibus medicamentis simul vasa laxantur, & dilatantur, vnde & facilior humorum confluxus fit, & humor corruptus in vicinas partes dispergitur, reliquósque humores instar fermenti inficit & corrumpit.

Curatio.

Cancer ergo occultus nondum exulceratus valentioribus remediis non tentandus, sed ex consilio Hippocratis relinquendus. Interim cùm Galeno, vt supra dictum, sanguinem mittere, si opus sit, & humorem melancholicum sæpius euacuare, de quo sæpius alibi dictum, commodissimum est. Hoc enim modo incrementum cancri prohibetur, & vt fœmina sine insigni dolore atque incommodo vitam diu producere possit, præstatur. Curatio cancri occulti & non exulcerati.

Topica verò adhibenda, non quæ partem putrefacere & irritare possunt, sed quæ vel per experientiam, vel Indicationem dolorem lenire, & incrementum cancri prohibere, compertum est. Talia sunt succus & aqua *solani*, *cochlearum carnes elixæ*, *ranarum viridium oleum per descensum* paratum, & cum *cinere earundem ranarum* in formam vnguenti mistum. *Cancri contusi* & cum *aqu. cardui ben.* mixti & impositi, medicamenta è *plumbo* parata.

Vt ℞. *olei rosac.* Vnc.ij. *succi è fructu solani* Vnc.j ß. *cerussæ lota, facch.* ℔ *ana* Drach.j. *pompholygos* Vnc.ß.

Ducantur in mortario plumbeo tamdiu, donec colorem mutent, & nigredinem ac crassitiem aliquam acquirant.

Inprimis hîc vtile est *Geranium Robertianum*, ob id Cancrosanum dictum, vt & *agrimonia, persicaria, card. benedictus*, quæ herbæ vel contusæ, vel earum aquæ mammis apponantur.

Habent & hîc locum medicamenta interna, vt *cineres cancrorum combustorum*, *magisterium oculorum* ♋ *in aq. persicariæ exhibitum*, *& puluis è cinere cancrorum vstorum*, *& cortice interiore viridi ligni fraxini* paratus; *Geranium* item *Robertianum* sumptum.

Sectio. Auicennas iubet mitiores cancros, & qui in superficie sunt positi, radicitus exscindere, & factâ excisione sanguinem circumquaque exprimere, postéaque locum cauterio inurere, vt vstione reliquiæ absumantur, membrum roboretur, & hæmorrhagia prohibeatur. Modum autem cum exscindendi clarissimè tradit Fr. Arcæus, *lib. 2. de curand. vulnerib. cap.3.* quem eius verbis hîc adscribere libet. Cùm, *inquit*, Cancrum exscindere volumus, ipsum inprimis affectum corpus purgatione præparasse oportuerit Syrupis per quatuor aut quinque dies exhibitis, quorum ad atram, aut ad adustam bilem concoquendam probata natura sit (ex his enim humoribus malum hoc enascitur ac coalescit) deinde purgatio est adhibenda, quæ cum affectione & hominis naturâ optimè conuenire iudicabitur. Tertiâ à purgatione die, secundâ aut tertiâ horâ à prandio, duorum ouorum vitelli vnà cum albo probè agitata sunto; addito si placuerit rosaceo modico. Præstò etiam erit magna lichinorum copia, ex tenuissimâ lini stupâ comparatorum: prætetea & puluisculi cum vittâ, quinque digitos latâ, & gausapis quoque bona pars paretur, atque etiam acus vulneribus consuendis idonea, cum satis tenaci filo, eodémque duplo. Ipse verò homo aut in puluinis, aut in culcitrâ resupinus collocetur: vtrinque autem duo alij homines sint, qui illius brachia firmiter contineant, ne ipse sibi contranitendo impedimento esse possit, dum curatur. Chirurgus verò immineat, hominísque crura suis ipse cruribus contineat, genibus supra culcitram ipsam flexis & firmis homo autem superiori à cingulo parte nudus esto: linteum autem vtrinque fit, quo sanguis defluat. Cancer autem ipse manu apprehendatur, qui si contra ipsius mammæ papillam erit; sapienter est diuertendus, ne ipsa pereat excisa, quod si versus axillam fuerit, diuertendus etiam est, ne quid ex iis musculis, qui ex axillâ oriuntur, lædatur. Vbi verò ita rectè constitutus fuerit, manúque sinistrâ firmiter comprehensus, tandem cutis acutissimâ nouaculâ aperia-

tur,

tur, quantus cancer ipſe ſit: apertio autem in longitudinem fiat, deinde ex altero cancri latere caro commota abſcindatur & ſeparetur, ita tamen vt cancer non feriatur, quod ſi ſanguis erumpat, globulo ex bombyce facto locus opplendus eſt: quem, ſi id fieri conueniat, alter eorum, qui brachia continet, digito comprimat, atque ex altero etiam latere carnem à cancro ſeparet. Hæc autem operatio celerrimam Chirurgi poſtulat expeditionem, cum ſummâ tamen diligentiâ ac ſedulitate atque maturitate coniunctam, ne quid temerè peccatum ſit. Vbi autem vtrinque cancer detectus, à carneque ſeparatus ſit, acu filoque medius transfigitur, filumque ipſum alteri filo innodatum, alicui eorum, qui adſunt, committatur: à quo contentè ſublatâ manu tenendum eſt, atque hinc & hinc contra eam partem, qua Chirurgus ſecat, diuertendum. Vbi verò ex vtroque latere probè fuerit à cæterâ carne cancer ſeparatus, inferiori ex parte penitus eſt abſcindendus, idque quàm fieri poſſit expeditiſſimè, digitis admotis, vt totus cancer abſcindi ſentiatur, nihilque ex eo penitus relinqui: hoc verò commodiſſimè fieri ſolet gladiolo illo, quo Italici Chirurgi ad tumores aperiendos vtuntur, cuius figura ſcarificatorio gladiolo perſimilis eſt, aciem autem vtrinque acutam habet; vtendum autem curuâ acie, cuſpideque acutiſſima: namque illa pars commodiùs ea, quæ inferiora ſunt, reſecat, idque nullo erumpentis ſanguinis, aut alterius rei nocumento fit: adeo autem celerem operationem eſſe volumus, vt plus in traiiciendo cancro filoque colligando, quàm in eodem penitus eruendo moræ ſit: namque huiuſmodi abſciſſiones fœminis plerumque contingunt, quibus natura debilior, animuſque magis deiectus, quàm viris eſt. Cum abſciſſum extractumque penitus fuerit, ne quid ex eo intus reliqui ſit, diligenter eſt peruidendum: adeo autem durum eſt, vt metuendum hoc raro ſit. Hæc vbi expedita fuerint, ſanguis omnis, qui ex vulnere fluit, diligenter abſtergatur, ac mox lichini ouo intincti indantur; ita tamen, ne nimium compreſſi dolorem augeant: neque enim totus locus opplendus denſâ nimis lichinorum inculcatione eſt. Imponendæ autem ſtupæ eodem ouo intinctæ, pulvilliquе & vitta ſunt adhibenda. Poſtero verò die eadem horâ digeſtiuo curabitur, aut balſamo illo noſtro, cuius magna ad concoquendum, mundandum, carnemque inducendam efficientia; id plumâ leuiter vngendo fit, additis etiam filis ſiccis, non tamen nimium compreſſis, vt caro ipſa paulatim coaleſcat & ſeſe committat: circa ipſum verò vulnus, ſuperque ac circa mammam defenſiuum addi oportuerit, ex roſaceo, cerâ, & bolo Armeno confectum. Eius autem quod diximus, balſami vſu, quàm citiſſimè emundabitur vulnus, caróque inducetur; atque ſanabitur. Super balſamum autem emplaſtrum baſilicon lino extenſum imponimus. Tandem vbi ſatis iam inductæ carnis erit, cicatrix filis ſiccis, impoſitoque baſilico, aut leonato dicto emplaſtro procurabitur: aut ex gummi elemi emplaſtro compoſito: quodcunque autem ſit, ſæpius per diem abſtergendum. *Hæc Arcæus.*

Vlcerati cancri curatio. Vlceratum cancrum etſi nonnulli planè non aggrediendum exiſtimant; tamen inhumanum eſt, etiam in tali morbo ægrum ſine auxilio relinquere. Fr. Arcæus, *loc. alleg.* exulceratis cancris nullam aliam, niſi palliatiuam curam deberi ſcribit. Verùm noſtri ſeculi obſeruationes docent, cancros quoque exulceratos ſectione feliciter ſublatos fuiſſe, idque ſe feliciter præſtitiſſe, aliquot hiſtoriis probat Guil. Fabricius, *cent.* 3. *obſ.* 87. Itaque rectè duplex à Medicis cancros exulceratos curandi ratio traditur, vna vera, quæ ad ipſius cancri remotionem tendit, altera palliatiua, vt loquuntur, quæ cancro q. blanditur, eumque lenit, vt ægra cum minore moleſtiâ vitam tranſigat.

Vera cancros vlceratos curandi ratio primò ſectione perficitur. *Vera.* Neque de eâ, ſed ſaltem medicamentis, accipiendus eſt aphoriſmus allegatus Hippocratis; cùm experientiâ conſtet, cancros etiam exulceratos, qui in ſummâ aliquâ corporis parte conſiſtunt, ſectione curatos fuiſſe, vt modò ex Guil. Fabricio dictum.

Modus autem cancrum exulceratum exſcindendi idem eſt, qui antea propoſitus fuit.

Si tamen Cancer nimis magnus ſit, & vaſa maiora ac profundiora, ſola ſectio non ſufficit, ſed & vſtio præterea adhibenda, quæ & reliquias materiæ malignæ abſumit, & hæmorrhagiam nimiam ſiſtit.

Vlcere mundato, hoc medicamentum infundi poteſt.

℞. herbæ Roberti, verbaſci, ſcabioſæ, caprifol. anethi, olei humani, ana part. æqual.

Omnia in cinerem comburantur, eiuſque Drach. iij. cum *aq. ſolani* vnc. vj. in mortario plumbeo miſceantur, & miſturæ aliquid vlceri infundatur.

Poſt cancri tamen per ſectionem exſtirpationem, ne recidiua fiat, ſæpius medicamenta atram bilem purgantia exhibenda, & hæmorrhoides, ſi fieri poſſit, ac menſes prouocandi. Simul quoque medicamenta interna reliquias cancri abſumentia & malignitati reſiſtentia exhibenda: *Theriaca* nimirum, *Mithridatium, cum borraginis & acetoſæ ſucco vel aquâ, ius cancrorum fluuiatilium ex lacte aſinino.* Anton. Chalmetæus in omni cancro hanc aquam commendat, quâ etiam nouem diebus ante exciſionem vtitur.

℞. radic. tapſi barbati, ſcrofulariæ ana vnc. ij. *filipendul. ceterach, herbæ Roberti, agrimoniæ, tormentill. ſcabioſ. garyophyllatæ, linariæ ana* Mj. *ſem. vrticæ* Drach. iij. *flor. ſambuci, roris mar. ana* p. j. F. Decoctio, quæ ſaccharo dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma poſtea formâ Cataplaſmatis apponi poteſt.

Deinde tentata, imò etiam perfecta quandoque fuit vera cura medicamentis quibuſdam. Ita ſcribit Mauritius Cordæus, *in lib.* 1. *Hippocr. de mulierib. comm.* 7. Nobili cuidam mulieri prope caſtellum Neuvenum degenti, totam partem dextram faciei cancro eoque vlceroſo diutiſſimè obſeſſam fuiſſe, magnis doloribus coniunctis. A Medicis itaque fruſtra peritis auxiliis, cùm Gallis & Italis, tùm etiam Germanis & Hiſpanis, exteriſque aliis quibuſque, vulgaris cuiuſdam Barbitonſoris remedio hoc ſequente *ἀπορίσμῳ* ſanatam illam fuiſſe: Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidit & latas, quas ſæpiſſimè commutando interdin admouit parti affectæ. A quo vnico tandem præſtante remedio, reliquis quibuſlibet tentatis fruſtra, curationem recipiens, priſtinam valetudinem recuperauit.

Circumfertur etiam & commendatur puluis cuiuſdam Antonii Fuchſii, Itali, vt refert Rodericus à Caſtro, qui eo multos cancros per Germaniam, Poloniam, Angliam, non ſine admiratione, curauit; atque inde non exiguum lucrum fecit, atque ob id Medicus Cancrorum vulgò nominatus fuit. Putat tamen Roder. à Caſtro, *de morb. mulier. lib.* 1. *cap.* 21. tumores illos, quos curauerit, non fuiſſe cancros, ſed ſcirrhos non exquiſitos, quos Zaraton Hiſpanis dici ſcribit.

Verùm dixi ſupra, ſi ſcirrhi illi nothi degenerent, & deteriores fiant, parùm à cancris differre. Et cum tam celebris fuerit iſte Fuchſius ob morbi huius curationem, procul dubio nouerunt ægri, qui ſe eius curæ commiſerunt, an cancro vel alio tumore laborauerint.

Puluis autem ille, quem Cancro impoſuit, & benedictum appellat, hic eſt.

℞. Sandaracæ Græcorum ſeu arſenici albi calcinoſi vulgò dicti, non ſplendidi q. vitrum; non rubei, ſed albi,

(quod non ita malignum est) ℥ j. Subtilissimè pulueri-setur, per dies 15. de die tertio in tertium affundatur *Aq. Vitæ*, vt cooperiat puluerem, post triduum *Aq. Vitæ* abiiciatur, & noua affundatur, ac misceantur.

Deinde ♃. *radic. dracunculi maior. mense Iulio vel Aug. collectæ, & in taleolas scissæ ac in loco ventis perflatili exsiccatæ* Vnc. ij.

Tertiò ♃. *fuliginis camini splendidi, non arenosi, aut nimis fœdati* Drach. iij.

Redigantur omnia in subtilissimum puluerem super lapidem marmoreum, & seruentur in vase bene clauso vitreo, ne humiditatem recipiat, & longo tempore durabit, imò diuturnitate temporis melior redditur. Ante annum verò ad vsum non erit ita commodus. Refert autem Rodericus à Castro, *loco alleg. cap.* 23. Fuchsium hunc, postquam hunc suum puluerem inspersisset, si intra triduum tumor non exacerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædixisse, cùm procul dubio conijceret, radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè maliductum: atque tùm in vsu pulueris ad 30. diem perstitisse, quo termino, vt referebat, radices extinctæ per se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello præscindebat.

Puluerem autem hunc ita applicauit. Manè ipse ieiunus sputum super bombacem apposuit: si cancer exulceratus, absterso prius vulnere ab omni saniei violentiâ, aspersit puluerem, vt totus cancer tegeretur, & cùm illâ supra scriptâ bombace texit, & cum sputo circumcirca liniuit, vt adhæreret. Cùm adhæret, nunquam cadit, nisi vnà secum radices tollat. Solet vt plurimùm inferre dolorem, non continuum, sed interpolatum, quando humor acris & mordax non potest purgari per vlcus. Et aliquando fit magnus tumor, quando ille acris humor purgatur per vlcus: eo tempore neque remouendum medicamentum, neque aliud supra apponendum, sed circumcirca rosaceum oleum illinendum, & postea dimittendum, vsque dum per se cadat. Postea purgandum, sicut alia vlcera. Ipse Fuchsius vsus est puluere incarnatiuo & mundificatiuo hoc.

♃. *thuris, sarcocoll. mastich. myrrhæ, aloës, mumia, aristol. rot. ana* Drach. iij. ☿ *rij præcipit.* Drach. j. ß.

F. puluis subtilis. In diuitibus vsus est *præcipitato facto cum Auro amalgamato*, cum seq. Vnguento:

♃. *lytharg. auri* Vnc. iij. *mumia* Vnc. j. ß. Subtiliter puluerisentur, & *cum ol. rosac. & aceto rosac.* misc. in mortario plumbeo, F. Vnguentum.

Digestiui loco solùm vsus est *Vng. ex terebinth. & vitello oui*.

Semper autem animaduertendum, ne aliquæ radices remaneant, & si remanserint, iterum puluis imponendus. Exstat aliquando, cum adsunt radices varicosæ, vnus cancer super alterum, aliquando q. strumæ, tum oportet reiterare puluerem, vsque dum omnes strumæ euellantur. Et isti cancri difficilis sunt curationis, cùm sunt in thoracis partibus, quia inter thoracem radices habent. Idem scribit, Cancrum incipientem & nondum exulceratum se curasse Emplastro ex ammoniaco aceto dissoluto.

Cancri exulcerati curatio palliatiua. Curationem cancri palliatiuam quod attinet, de eâ Galenus, *super alleg. aph.* scribit; quod si adest exulceratio, est necessarium, vt si non aliud agamus, saltem saniem abluamus, humido aliquo vtentes, non quocunque, sed vel per experientiam, vel per indicationem inuento, quod neque putrefacere, neque immutare partem patientem sit naturâ aptum. Itaque saltem danda opera, ne cancer augeatur, dolórque eius leniatur, vt sine minore cruciatu & molestiâ ægra vitam protrahere possit. Talia medicamenta sunt, quæ nec putrefaciunt, nec mordicant partem, sed modeatè siccant & refrigerant, qualia sunt supra proposita, inter quæ inprimis plumbum commendatur, & lamina plumbea maximè cancris imposita præstat. Inter composita commendatur inprimis à Guil. Fabricio hæc aqua, qua fouendus & abluendus est locus.

♃. *rad. scrofular. herba Roberti ana* M. j. *arnoglossi, solani, buglossi, borrag. portulaca, euphrag. beton. ana* M. ß. *ranar. aquatil. album. ouor. conquassator. n.* ij. *sem. cydon. fœnigr. contusi aliquantum, an.* ℥ j. *aq. rosf. euphrag. ana* ℔ j. Destill. in Alemb. plumbeo.

Cui non absimilis est, quam habet Chalmetæus:

♃. *succi solani, semperuiui, acetos. scabios. caprifol. tapsi barbati, scrofular. filipendul. plantag. linar. agrimon ana* ℔ ß. *agrestæ* ℔ j. *carnis cancr. fluuiatil.* ℔ ß. *album ouor.* vj. *alumin.* Vnc. iij. *camphoræ* Drach. j. Destill. in alemb. plumbeo.

Alij hunc puluerem magnâ vtilitate etiam in verâ curâ cancro aq. scrofular. prius abluto inspergi iubent.

♃. *sophia Chirurg.* Vnc. ij. *rad. scrofular.* Drach. x. *fœnicula* Vnc. j. *cortic. rad. mali cydon.* Drach. vj. *carduiben.* Vnc. ß. F. puluis.

Cum cibis verò seq. puluis exhiberi potest:

♃. *Sophia chirurgor. anagall. phœniceæ, scrofular. cydon. exsiccator. ana* Vnc. j. F. puluis.

Linimentum vel etiam Vnguentum tale fieri potest.

♃. *Cerussæ lotæ, plumbi vsti loti ana* Vnc. ß. *lythargyri, tutia præp. ana* Drach. iij. *succi solani, scabios. tapsi barbati ana* Vnc. j. *ol. rosf. de ranis, cera an q. s.*

Vel *fol. vrticæ recent.* contusa imponantur; aut ex vrticâ succus exprimatur, & cum pompholyge mixtus applicetur.

Vel ♃. *ol. rosf.* Vnc. iij. *succi solani* Vnc. ij. *vrticæ* Vnc. j. *sacchari* ♄ Vnc. ß.

Agitentur in mortario plumbeo pistillo ligneo donec nigrescant.

F. Vnguentum in mortario plumbeo.

Probatissimum sibi hoc semper fuisse Fr. Arcæus scribit:

♃. *ol. rosac: omphacini, ana* ℔ ß. *sebi hircini, vitulini, vng. rosati, populeon. ana* Vnc. ij. ß. *succi solatri, plantagin. acetos. ana* Vnc. j. ß. *vini granator* Vnc. ij. ß. Bulliant omnia lento igne vsque ad consumptionem succorum & vini: postea colentur: addantur *cerussæ* Vnc. ij. ß. *lythargyri* Vnc. v. *plumbi vsti*, ℥ *ana* Drach. x. *tutia Alexandr.* Vnc. j. ß. *camphora s. a. triturata* ℨ j. *cera alba q. s.*

Fiat vnguentum molle, videlicet, liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ ponantur reliqua mineralia, ducendo corpus ipsum vnguenti per horas duas cum pistillo in mortario plumbeo, atque hoc optimum omnium in hoc genere medicamentorum est.

Nullo verò modo cancri aliorum vlcerum more tractandi. Cùm enim fœmina quædam magnæ familiæ mammæ cancro laborans se cuidam Chirurgo commisisset, atque ille emollientibus, calefacientibus, & attrahentibus mali curationem esset adortus; ita malum vires sumpsisse, vt breui ægram interemerit, autor est Paræus, *lib. 6. cap.* 30. Fernelius verò, *method. med. lib. 16. cap.* 18. refert, arsenicum & mercurium sublimatum mammæ cancro impositum, mulierem diebus sex sustulisse, perinde ac si id hausisset. Horis enim circiter tribus ab insperso puluere vehementi rigore concussa, vomitione mox tentari, & crebris animi defectibus corripi cœpit, cum pulsu languido, quæ dein sensim auctæ ægram iugularunt. Et Guil. Fabricius, *alleg. loco*, narrat, cum quidam Chirurgus vng. Ægyptiacum, quod cancrosis vlceribus est aduersissimum, cancro adhibuisset, summa malignitas celeriter excitata est, vicinásque partes sanas celeriter inuasit, & maximo cum cruciatu & dolore erosit.

CAPVT

CAPVT VIII.

De Vlceribus & fistulis mammarum.

Vlcera mammarum. VLcera quoque interdum post abscessus in mammis relinquuntur, de quorum caussis, vt & signis in genere vt agamus, cùm visui pateant, opus esse non puto.

Curationem quod attinet, primò vniuersales euacuationes, prout opus, instituendæ sunt.

Deinde notandum, non satis feliciter, nec facilè curari talia vlcera posse, si fœmina sit puerpera, vel lactans, antequam lac absumatur, & motus sanguinis ad mammas sistatur. Cum enim nullum vlcus, nisi sordibus careat, & siccetur, curari possit, quandiu hic humorum affluxus sit, curatio non rectè procedit.

Tertiò cum mammæ sic affectæ plerumque sint pendulæ, fasciâ aptâ de collo suspensæ sustinendæ, ne nimius humorum affluxus fiat. Tandem etiam brachium eius lateris non mouendum, ne affluxus humorum concitetur.

Hisce obseruatis vlcus conuenientibus medicamentis abstergendum & mundandum: quale est, quod paratur è *radic. rhapontici, zedoar. & foliis agrimon.* in vino albo coctis. Et vt sanies commodè effluere possit, nec retineatur, cannulâ plumbea breuior vlceri inndenda.

Vlcere mundato consolidandum est, id quod efficit vinum adstringens infusum, in quo *nuces cupressi, folia sumach, & agrimoniæ* cocta sint.

Vel ℞. *Vini potentis adstringentis* sextar. vj. *Rhois obsonior. nuc. cupress. ana* Vnc. iiij. *gallar omphacin.* Vnc. ij. Coq. agitando radice cupressi ad dimid. part. consumptionem. Postea coletur & exprimatur, expressúmque coquatur ad mellis ferè consistentiam, & seruetur vsui in vase vitreo. Reliqua ex aliarum partium vlcerum curatione patent.

Fistula. Si propter diuturnitatem labia vlceris duriora fieri, & callum contrahere incipiant, atque ita fistula metuenda sit, maturè malo huic obuiam eundum, & propterea orificium vlceris ampliandum, & callus incipiens conuenientibus medicamentis, quæ alibi proposita sunt, detrahendus, & postea ordinaria vlceris cura continuanda & absoluenda.

CAPVT IX.

De Vasorum in mammis angustiâ.

Vasa mammarum. CVm mammarum officium sit, lac generare, necessario vias & vasa habere debent, quibus non solùm alimentum pro ipsarum nutritione, sed & sanguis ad lactis generationem aduehatur. Præter ergo externas venas, quæ à ramo axillari oriuntur, & thoracicæ superiores vocantur, ac cutem mammarum, sub quâ excurrunt, nutriunt, & à ramo axillari ortum habent, etiam internas habent, quæ à subclauiis proficiscuntur, & Mammariæ vocantur; & sanguinem quidem ad mammarum substantiâ alendam, in primis tamen ad lac generandum aduehunt. Arterias etiam mammarias habent, similiter à ramis subclauiis natas, quæ sanguinem arteriosum subministrant. Sanguis hic cùm venosus, tùm arteriosus, vbi venas omnes impleuit, à glandulis, quæ plurimæ per mammas sparsæ sunt, in lac mutatur, quod postea in vasa quædam candida, q. canales quosdam, qui propterea venæ lactiferæ vel canales lactiferi appellari possunt, recipitur, & tanquam in penuario asseruatur, donec per papillam, in quam hi canales desinunt, ab infante exsugatur.

Vt ergo & sanguis ad lac generandum necessarius adueharur, & lac è mammis ab infante commodè exsugi possit, hæc vasa & canales hi omnes patere debent.

Quod si non fiat, & quocunque modo vel angustiores fiant, vel planè occludantur, vel etiam papilla non sit perforata, vt mox, & infra, *cap.* 11. dicetur, vel lactis generatio, vel lactatio impeditur.

Caussæ.

Caussæ. Accidit autem hoc, dum vasa hæc vel ab humoribus crassis obstruuntur. Vt enim crassities sanguinis vel crassi humores sanguini admixti vasa vteri obstruunt, & suppressionis mensium caussæ sunt: ita ab eadem causâ vasa in mammis obstrui possunt. Deinde angustiores hi meatus fiunt, vel etiam planè abolentur, ob tumores duros in mammis, à quibus vasa hæc vel comprimuntur, vel obturantur. Tertiò vbi post vlcera, relicto callo, planè coalescunt.

Pertinet huc & meatus in papillis defectus, cum papilla non est perforata, vt lac transire non possit: quod vel à primâ conformatione accidit, vel vbi post vlcera cicatrices relinquuntur.

Signa.

Signa. Quod vasa, quibus sanguis ad mammas defertur, non pateant, cognoscitur ex lactis defectu, & mammarum gracilitate. Si verò mammæ satis lacte turgeant, exsugi tamen non possit, vel in papillis vitium est, quod visu dignoscitur, vel si lac absit, in venis lactiferis. An verò obstructio vel tumor aut vlcus adsit vel adfuerit, circumstantiis omnibus pensitatis, etiam non difficulter innotescit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Obstructio humoribus attenuatis tolli potest. Quæ à tumoribus externis est compressio, corrigi potest, si tumores tolli possint. Si verò à scirrhosis tumoribus adsit obturatio, vel post vlcera coalitus, inemendabile vitium est.

2. Ita etiam si papillæ vel à primo ortu non perforatæ sint, vel post vlcera occaluerint, incurabile malum est.

Curatio.

Curatio. Si obstructio à sanguinis vel humorum crassitie adsit, attenuandi ij sunt. Vsurpanda verò ea medicamenta, quæ cum mammis conuenientiam habent, sanguinémque attenuando, fluidúmque reddendo, & ad mammas deducendo lac generare dicuntur: qualia sunt *fœniculum, anethum, petroselinum, anisum, cicera, semen erucæ.* Fortiùs aperiunt *lumbrici terrestres.*

Externa quoque, quæ humores attenuant, mammis imponere vtile est, fomenta scilicet & cataplasmata ex *fœniculo, petroselino, menthâ viridibus.* Frictio etiam crebra papillarum venas lactiferas aperit.

Si tumores aliqui adsint, ij quoque conueniente modo tollendi.

CAPVT X.

De rebus alienis in mammis genitis.

SEcundum naturam equidem nihil in mammis generari debet, quàm Lac. Interdum tamen accidit, vt p. n. in iis pili generentur vel reperiantur, lapides item & vermes.

Primò enim pilos in mammis reperiri, & cum lacte excerni, apud Medicos dubium non est, & sæpe id obseruâ *Pili in mammis.*

obseruatum, appellatúrque ab iis hoc vitium morbus pilaris; cuius quoque Aristoteles, *lib. 7. de historiâ animal. cap. 11.* mentionem facit. Verùm de caussa eius dissentiunt autores. Aristoteles, *allegato loco*, statuit, si pilus poculo haustus sit, dolorem moueri in mammis, qui non sedetur, donec pilus vel pressus exeat sponte, vel cum lacte exsugatur. Aristotelis sententiam sequitur Alsaharauius, *tract. 14. pract. cap. 2.* qui visum fuisse sibi scribit, pilum fuisse è mammis excretum, & apud se non fuisse dubium, fuisse pilum hominis, & hoc notum esse mulieribus. Assentitur quoque Aristoteli Hieron. Cardanus, *lib. 8. de rer. varietate, cap. 44.* qui concedit, veros pilos lactationis tempore ad mammas peruenire posse, quoniam attractrix virtus in eis tunc valida vrgeat. Et Thomas à Veigâ, *comm. ad lib. 6. cap. 5. de loc. aff. Gall.* non absurdum esse putat, vel eporum, vel cum cibo sumptum pilum ob sanguinis ad vbera confluxum & partis laxitatem eò fluere.

Recentiores verò plerique ab Aristotele dissentiunt. Vesalius, *lib. 5. de corp. hum. fabric. cap. 18.* nulli dubium esse, putat, pilum nequaquam per tot angiportus tenuésque anfractus ab ore ad mammillas duci posse; etiamsi mammillæ illum forte, cum in ipsorum consisteret venis, amplexuræ essent. Non esse tamen etiam ex parte absonum, quid pilis simile in mammillis, quemadmodum in renibus, vrinariísque meatibus progigni posse. Mercurialis, *lib. 5. variar. lection. cap. 4.* scribit, se patrocinari hac in re Aristoteli non posse. Puerile enim esse, cogitare, quod pilus haustus ventriculum, mesaraicas, iecur, atque adeo venas ipsas non mutatus pertransire, & ad mammarum cauernas per mille anfractus peruenire queat. Ipse verò statuit, si quid eiusmodi è mammis educatur, esse fibras sanguini à naturâ impositas.

Vt meam sententiam aperiam, longi & multi anfractus, per quos pilus haustus ad mammas perueniré deberet, vt Aristoteli non adsentiar, me non mouent; cùm etiam acus deglutitæ per vrinam redditæ sint, vt Langius, *lib. 2. Epist. 40.* duas eius rei historias affert, quas etiam *lib. 3. part. 4. c. 1.* allegauimus, & acus deglutitâ à puero sex annorum post decimum octauum annum, ætatis scil 24. tandem in crure apparuerit, vt Rodericus à Castro, *de morb. mul. lib. 4. cap. 26. in scholio*, refert. Pilos etiam in tot coctionibus immutatos manere, impossibile non est, cùm sint durioris substantiæ. Hoc potius me mouet, cùm pili facilè aliis excrementis adhæreant, cur non cum fecibus alui, vel cum vrinâ exeant, sed per tot anfractus vsque ad mammas protrudantur. Itaque in mammis hos pilos generari statuo. Quid autem sint, iterum dubium. Mercurialis, vt dictum, fibras sanguinis esse putat. Verùm fibræ sanguinis à sanguine non separantur, sed totus, qui ad mammas affluit, sanguis in lac mutatur. Alij magis probabiliter statuunt, vt in aliis corporis partibus pili generantur, & ex iis excernuntur, sicut pilos cum vrinâ excretos fuisse *lib. 3. part. 8. sect. 2. cap. 8.* dictum: ita etiam impossibile non esse, in mammis idem fieri posse, & si tales pili excernantur, ij longiores sint. Verùm cum, vt Alsaharauius scribit, in morbo pilari in mammillâ sit rubedo, & quod Aristoteles etiam habet, fortis dolor, febrísque & dolor capitis; & talia symptomata pilus ibi generatus, qui facilè exitum habere posset, excitare non queat: maximè vero consentaneum esse puto, plerunque ex sanguine putrescente vermiculum talem, qui pili speciem præ se ferat, generari; cùm & in aliis corporis partibus idem accidat, sicut in dorso tales vermes generari, *lib. 2. part. 2. cap. 24.* & in vmbilico similiter *lib. 3. part. 10. cap. 4.* dictum est. Et probabiliorem reddit hanc sententiam illud, quod aliàs etiam obseruatum est, vermiculos in mammis natos esse, sicut scribit Bald. Ronsseus, *miscell. epist. 10.* se nouisse mulierem, quæ cum grauissimis vberum doloribus exagitaretur, ei dolor non prius desierit, quàm apertis vomicis vtrinque vermes prosilierint.

Vermes in mammis.

Pilos autem hos in mammis cancros fluuiatiles illitos, vel marinos, vel muricum carnes appositas tollere, Plinius, *lib. 32. cap. 10.* scribit.

Lapides tandem quandoque in mammis concrescunt, vt autor est Leuinus Lemnius, *de occult. nat. miræc. cap. 12.* *Lapides in mammis.*

CAPVT XI.

De Morbis papillarum.

SVos etiam & peculiares morbos papillæ habent. Primò enim interdum papilla vna vel vtraque deficit, idque vel à primo ortu, vel post vlcera, quibus absumuntur, quod malum lactationem impedit, & incurabile est; cùm papilla, quæ vel à primâ conformatione deest, vel vlcere absumpta est, nullo modo restitui possit. *Papillarum morbi. Defectus papillarum.*

Interdum verò papillæ non planè desunt, sed latent & minus exseruntur, ita vt ab infante labiis apprehendi & sugi non possint, quod vitium etiam lactationi obest. *Papillæ latentes.*

Emendatur autem commodissimè, si vitro & instrumento suctorio extrahantur, & postea vbi paulisper sese exserunt, catellis sugendæ præbeantur. Amatus Lusitanus, *curat. medic. cent. 5. curatione 31.* Nobilem Venetam, quæ mammillarum papillas intus absconditas, contractásque habuit, vt lac nec pueri ore, nec artificio alio euocari potuerit, sic curauit: Vitream phialam, oris non admodum latam circumferentiam habentem, feruente aquâ impleri iussit, ac illico ab eâ aquam totam deponi, cuius phialæ sic calentis os ad papillam admouit, quâ attractione papillæ formatæ & elongatæ manserunt: lactis autem non parua quantitas in phialam ipsam extracta fuit. Fœminæ etiam cupulas glandium, aut testas auellanarum dimidias resinâ laricea repletas imponere solent.

Præterea papillarum ille meatus, per quem lac sugitur, interdum deest, & papillæ non perforatæ sunt: quod fit, vel à primâ conformatione, vel vbi callus post vlcus relinquitur, qui meatum illum concludit; quod vitium etiam lactationem impedit, & incurabile est. Si tamen meatus ille angustior quidem fit, aliquo modo tamen pateat, crebrâ suctione factâ, vel ab infante, vel fœminâ, vel à catello, vel instrumenti suctorij beneficio, patentior reddi potest. *Papilla non perforata.*

Mulierem quoque, quæ in alterâ mammâ duplicem papillam lac reddentem habebat, vidit Holletius, vt refert, *inter rara num. 6.* *Papilla duplex.*

Frequentissimum verò malum est fissura seu scissura papillarum, quæ acerbissimû dolorê lactantibus parit, ob quem sustinere non possunt, vt mammæ sugantur. *Fissura papillarum.*

Ortum autem habet à suctione, si infantes durius & fortius papillam, si ea tenuior sit, prehendant; præcipuè si serosi & biliosi humores adsint, qui cum lacte affluentes papillas erodunt. Neque enim crediderim, vt in aliis partibus, labiis, manibus, pedibus, fissuræ fiunt à solâ siccitate, ita etiam in papillis idem fieri posse; sed accedit quædam excoriatio à suctione fortiore. *Caussa.*

Malum autem hoc non solùm molestum & cum acerbissimo dolore coniunctum est; sed & si diutius durat, in praua vlcera degenerat, & fœminas ad lactationem planè ineptas reddit.

Præcauetur verò, si vltimis tribus gestationis mensibus, e cerâ purâ calices duo, instar calicum seu cupularum glandiû, aut digitalium, vt nominant, formentur, rantæ magnitudinis, vt papillas tegere possint; in singulos verò calices resina abietis infundatur, & calices isti papillis apponantur, & ne decidant, thorace lineo ad id parato retineantur, ne seu de die seu noctu decidant. Vbi verò resina absumpta est, noua infundenda. *Præseruatio.*

Inter

Interdum tamen vnum saltem mensem calices hos gestare sufficit.

Vt autem fissuræ sanentur, varia vnguenta adhiberi solent. Illinantur nimirum papillæ *oleo cera*, vel *calix cereus oleo myrtino* repletus imponatur, vel illinatur papilla *vngu. de plumbo*, vel *de tutiâ recenti*.

Vel ℞. *seui hircini* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc.iij. Misc.

Vel ℞. *tutiæ prap.* Drach. j *aluminis* Drach. ß. *camphoræ* gr. vj. Misc. cùm *pingued. capi* & *Vngu. rosaceo.*

Vel ℞. *Vng. pomati* Vnc.j.ß. *mastich.* Drach.j. *tragacanth. pulu. rof. rubr. ana* Drach.ß. Misc.

Vel. ℞. *tutia prep.* q v. Misc. cum *ol. rof.& lil. albor.* in formam linimenti.

Vel. ℞. *Vng. popul. de plumbo*, *pomati ana*. Vnc. ß. *thuris*, *boli Armeni ana* Drach.ß. Misc.

Vel ℞. *Vitell. ouor.*ij *cera*, *tutiæ prap. ol.rof. ana* parum. Misc.

Vel *cancros viuos* contunde, succum exprime, & cum *coagulo vitulino* & *flore lactis* super igne misc. F.Vng.

Vel ℞. *mucilag. sem. cydon. psyllij*, *aq. rof. extr. ana* Vnc.j. *tutia prap. cerussa*, *mastich. ana* Drach.ß. *ol. rof.* Vnc.ß.Misc. in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

Artificium lac exsugendi sine dolore ex papillis fissis. Vel ℞. *mucilag. sem. cydon. aq. rof. extr. ol. amygd. dulc. ana* Vnc.ß. *ouor.* Drach.ij. *vitell. ouor. coct.* num.j. *crem. lactis* q. s. F. Liniment.

Notandum tamen hîc, ne Infans mammæ admoueatur, nisi prius Vnguenta illita absтersa, & papillæ vino albo, aut aq. rof. ablutæ fuerint.

Cum verò fissuræ istæ non statim sanentur, interim verò matres suctionem ob acerbissimum dolorem ferre non possint ne lacte mammæ nimis repleantur, illúdque in iis coaguletur, hoc artificio præstari potest, vt lac sine dolore exsugatur, si nimirum calix argenteus vel stanneus, superiore parte perforatus, mammæ respondens paretur ísque papillâ vberis recens mactatæ vaccæ tegatur, & infanti papilla illa vaccina sugenda præbeatur. Ita enim papillam fissam & dolentem nec tangit labiis infans, interim tamen lac exsugit.

SECTIO I.

De Symptomatibus mammarum.

POSTQVAM morbos omnes, qui mammas fœminarum infestare solent, absoluimus: restat tandem, vt de Symptomatibus, quæ iis accidunt, dicamus. Cùm autem mammarum proprium officium sit, lac generare, illúdque sugendum infanti præbere, hæc symptomata hîc explicanda occurrunt: Lactis & lactationis defectus, lactis abundantia, lactis vitia & concretio, lactis per aliena loca excretio, rerum alienarum per mammas euacuatio, coloris papillarum mutatio, & denique commune cum aliis partibus symptoma, dolor mammarum. De quibus ordine dicemus.

CAPVT I.

De Lactis & lactationis defectu.

Lactationis defectus. PRimò interdum accidit, vt matres & nutrices, etsi velint, infantes lactare non possint. Fit autem hoc & lactatio deficit, vel quia papillæ sese non rectè habent; quod fit, cum aut desunt planè, aut non satis exseruntur, aut non sunt perforatæ, aut finduntur, vt propter dolorem suctionem perferre non possint: vel venæ lactis in mammis non patent; de quibus vitiis modò *sectione præced.* dictum: vel quia lac deficit.

Caussæ.

Lac autem deficit, aut paucum est, vel quia sanguis, è quo generari debet, deficit, vel quia vis γαλακτοποιητικὴ in mammis sese non rectè habet. *Lactis defectus.* Prius accidit, cum sanguis in toto corpore deest; id quod fit, dum vel vitio partium generationi sanguinis dicatarum, inprimis hepatis, non generatur: vel absumitur à febrili calore, aut aliorum morborum ratione, item ob ieiunia, quod sæpe accidit, dum grauidæ aut puerperæ ciborum fastidio laborant, parúmque cibi, eúmque non bene nutrientem assumunt; ob vigilias, curas, labores nimios, nimias euacuationes, sudores, alui fluxum diuturnum, & inprimis dum euacuatur, quod fit in nimiâ post partum purgatione, aut mensium, quo tempore subsistere debebant, fluxu, aut hæmorrhagiâ narium: vel etsi sanguis adsit, tamen is crassior fit, vt ad mammarum venas penetrare non possit; aut venæ in mammis non pateant, seu propter obstructiones seu callos & cicatrices post vlcera, scirrhos, medicamenta, & alias angustiæ caussas. Posterius euenit, cum etsi sanguis non desit in corpore, vis tamen & calor natiuus mammarum debilis est, vt sanguinem neque attrahat sufficienter, neque eum coquat & in lac mutet; quod vitium quibusdam fœminis à primo ortu accidit, sicut Hippocrates scribit, matres quædam quamuis sæpe pariant, omnino lacte destitui naturaliter, id est insito vitio; aliis verò post morbos, vt tumores varios, contrahitur, vel etiam à caussis externis prouenit, dum nimirum fœminæ pulchritudini student, & vel Virgines, dum mammæ augeri incipiunt, vel grauidæ circa quintum gestationis mensem, ne mammæ nimis augeantur, remedia refrigerantia & adstringentia vel etiam narcotica mammis adhibent, quo non solùm vasa, quibus sanguis ad mammas attrahitur, & confluit, constringuntur, sed & calor natiuus mammarum debilitatur, atque ita vix attractrix & coctrix earum læditur, quibus nonnulli addunt etiam infantis debilitatem. Cum enim suctio fortis multum faciat ad sanguinis attractionem, si infans debilis sit, & fortiter non sugat, non sufficiens fit sanguinis ad mammas attractio. Potest denique fieri, vt animi pathemata, mœror, terror, dolor & similes affectus sanguinis ad mammas affluxum prohibeant. *Signa.*

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se manifestus est, & mammæ flaccidæ sunt ac non turgent, & nihil, vel non sufficiens lactis copia inde exsugitur.

Caussarum verò signa quod attinet, si aliquod vitium sit in visceribus naturalibus, & inprimis in hepate; si sanguis vel calore febrili, vel alio morbo, vel ob caussas euidentes, vel nimias euacuationes sanguinísque fluxum absumptus sit, id facilè quoque innotescit. Si verò sanguis adsit, sed is crassior sit, cognoscitur id ex lactis crassitie, & habitu corporis pituitoso aut melancholico. Vitium verò in mammis esse, ídque natiuum, docet id, quod semper & quoties pepererunt, fœminæ lac non generant, mammæque sunt naturâ nimis paruæ, rugosæ & contractæ. Si morbi aliqui præcesserũt, qui mammarum calorem ac constitutionem naturalem lædere potuerint, vel medicamenta ad incrementum

mam

mammarum prohibendum mammis imposita fuerint, id ex ipsâ fœminâ cognoſcendum. Si infans debilis lac non ſugat, prius ſufficiens lactis copia adfuit, quæ poſtea imminuitur, & infantis debilitatis ſigna alia adſunt. Si etiam aliqua perturbatio ſubitúſque caſus præceſſerit, & id fœminæ atque adſtantes patefacient.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Ipſe quidem lactis defectus matri vel nutrici vix aliquid damni adfert: à cauſſis tamen, à quibus ille prouenit, periclitari poteſt; quæ, vt morbi & aliæ nimiæ euacuationes, cum vires noſtras deiiciant, nec ſubitò tolli poſſint, à lactatione mater vel nutrix deſiſtere debet. Si verò cauſſæ non ſint vehementes & reſtitutionis ſpes ſit, ea tentari debet, & lactatio interim continuanda.

2. Ipſi verò infanti non parum lactis matris vel nutricis defectus nocet. Cum enim ſufficiens alimentum non habeat, non rectè nutritur & augetur; & quia non ſat alimenti inuenit, plorat, vigilat, atque inde marceſcit: aut ſi ob defectus lactis nutrix alia quærenda ſit, neç id ſatis commodum eſt.

Curatio.

Curatio. Cauſſæ primò omnes, quæ ad lactis defectum faciunt, quantum fieri poteſt tollendæ ſunt. Deinde opera danda, vt lac copioſius generetur. Faciunt autem ad lactis generationem alimenta & medicamenta. Alimenta ad ſanguinis generationem faciunt, & proinde debent eſſe boni & multi ſucci, ac facilis coctionis.

Lac generantia. Medicamenta, quæ id præſtant, lac generantia dicuntur. Etſi verò, vt *in Inſtitutionibus libr. 5. part. 1. ſect. 1. cap. 9.* dictum, omnia medicamenta, quæ quocunque modo aliquid, quod lactis generationem impedit, tollunt, lac generantia dici poſſunt: tamen in ſpecie talia dicuntur, quæ ciunt, vt ſanguis in corpore genitus ad mammas feratur, & ex illo in iis lac generetur, faciunt, & obſtructiones vaſorum in mammis, ſi quæ adſint, aperiunt, ſanguinémque attenuant, & vt liberius ad mammas fluere poſſit, faciunt, & procul dubio quoque aliquam cum mammis cognationem habent. Cum enim aliæ partes omnes habeant medicamenta ſibi peculiariter cognata, mammis eadem deneganda non videntur. Talia autem ſunt è genere moderatè calefacientium & attenuantium, non verò ſiccantium.

Diæta ad lac generandum neceſſaria. Vt ergo lac deficiens inſtauretur, primò diætâ optimâ opus. Aër ſit temperatus, & potius ad frigidum quàm calidum decliner. Cibi ſint boni & multi ſucci, ac facilis coctionis, alibi expoſiti. Eaſdem ergo conditiones habeant carnes & piſces. Vbera animalium lactantium, oua ſorbilia, lac conueniunt. Vtiles ſunt etiam pultes, & cibi ex farinâ tritici, hordei, lacte, ouorum vitellis, ex amygdalis, pineis, ſaccharo, oryzâ, butyro, caſeo recenti; proſunt item piſtacia, panis martius, vuæ paſſæ, decoctum cicerum. In quibus tamen omnibus temperamenti varij & conſuetudinis habenda ratio. Ditioribus & delicatioribus iuſcula conſummata è ſuccis carnium & vitellis ouorum parari poſſunt. Lac etiam copioſum confectio ſeu edulium ex ſem. lini, melle, vel ſemine ſeſami & melle, paratum, vel priſana cum fœniculo & aniſo cocta gignit. Panis ſit recens, ex bonâ farinâ, & rectè fermentatus, cui momentum ſeu. fœniculi vel ammi addi poteſt. Potus ſit vinum dulce album. In noſtris regionibus commodiſſimus potus eſt cereuiſia pura benè defecata non tenuis nimis, inprimis triticea, quæ, ſi calefiat & butyro condiatur, ac panis addatur, lac copioſum generat. Animi pathemata, mœror, cura, ita vitandá ſunt. Vigiliæ, corporis exercitia nimia, & euacuationes omnes vitandæ. Frictiones tamen mammarum duabus vel tribus horis poſt cibum factæ, vtiles ſunt, vt & partium ſuperiorum.

Lac generantia. Lac autem generantia ſunt *folia, radices & ſemen fœniculi*, omnia viridia adhuc & recentia; quod & de aliis obſeruandum: ſiccata enim iam nimis ſiccant, ſcribitque Galenus, *lib. 5. de ſimplic. med. fac. cap. 21.* Quæ calefaciunt, nullámque inſignem adiunctam habent ſiccitatem, lactis procreatricem facultatem habent. Verùm ea numero ſunt perquàm pauca. Nec enim facilè inuentu eſt, quod propoſitam in temperie fortitum ſit mediocratè: cæterum infinita ſunt, & multitudine incomprehenſa, quæ lac lædunt. Etenim quæcunque plus, quàm expediat, calefaciunt, quæque deſiccant aut refrigerant, partim qualitate ipſum ſanguinem vitiantia, partim ipſum minorem reddentia, lac prouenire prohibent. Itaque ſiccantia omnia in defectu lactis vitanda. Lac etiam augent *apij ſeu petroſelini radices, anethum, ocymum, ſemen aniſi, erucæ.* Commendantur & *lumbrici terreſtres* vino albo & ſucco fœniculi prius loti, & in furno ſiccati, vel in ollâ combuſti, quorum Drach. j. vel Drach. ij. ex vino albo diebus aliquot horis matutinis exhibentur.

Galactites. Lac Ad lac etiam generandum prodeſſe creditur *Cryſtallus præparatus, lapis Galactites*, & qui *Lac Lunæ* dicitur, & in montibus Helueticis reperitur, Drach. j. pondere exhibitus, de quo videatur Anſelmus Boëtius, *de lapid. & gemm. lib. 2. cap. 229.* Amatus Luſitanus, *cent. 4. curat. 92.* ſcribit, Anconitanas mulieres hyppocampum piſciculum in puluerem redactum & vino exceptum ad lac prouocandum bibere, atque id votis optimè reſpondere.

Compoſita quod attinet, talia præparentur.

Vt ℞. *fol. rec. fœniculi, petroſelini, ana* M j. *hordei p.* ij. *cicer. rubr.* Vnc. ß.

Coq. & *ſacch.* dulcorentur: vel ebulliant in iuſculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Vt ℞. *lumbricor. præpar.* Vnc. ß. *fol. vel radic. fœnic. rec.* ℥. vj. *hordei* p. j. Coq. in brodio carnis, & colentur.

Vel ℞. *ſem. fœnic* Drach. vj. *aniſi* Drach. j. ß. *erucæ* Drach. ß.

Detur Drach. j. vel Drach. ij. cum iuſculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Vel ℞. *ſem. aniſi, fœniculi ana* Drach. ij. *lumbricor. præp.* Vnc. j. *ſacch.* Drach. vj.

Vel ℞. *ſem. aniſi*, F puluis. *fœnic. ſeſeleos, ana* Drach. ß. *cryſtalli præp.* Scr. j. *ſacch.* ad pondus omnium Detur ex vino pro duab. doſibus.

Vel ℞. *vber vaccæ*, teſſulatim concindatur, & in furno ſiccetur, ac pulueriſetur. Huius pulueris

℞. ℔ ß. *ſem. aniſi, fœnic. ana* Vnc. j. *cymini*, Vnc. ij. *ſacchar.* ℥iiij. F. puluis.

Extra etiam quædam ad vaſa aperienda & ſanguinem attrahendum adhiberi poſſunt. Vtilia ſunt fomenta calida, è decocto *fœniculi & apij, menthæ* item contuſa mammis appoſita, vel Cataplaſma ex *farinâ hordei & fermento* parata. Vel tale.

℞. *fol. fœnic. petroſel. rec. ana* M. j Coq. & contundantur. Adde *farinæ hordei* Vnc. ß. *ſem. nigell.* Drach. j. *ſtyrac. calamit.* Drach. ij. *ol. lilior. alb.* Vnc. ij. F. Cataplaſma.

Imò dropaces & Sinapiſmi adhiberi poſſunt, ſed non diu, & vix per horæ quadrantem in mammis relinquendi, verùm potius ſæpius per interualla repetendi.

CAPVT

CAPUT II.

De Lactis redundantia.

Lactis redundantia.

Contrarius affectus est lactis nimia copia & redundantia, quam Dioscorides, *lib. 2. cap. 98.* σπαργῶντων nominat, cum lac ita in mammis abundat, vt inde eæ turgeât & intumescant, imò doleant; vel etiam ipsum è mammis sine sectione sponte effluat.

Caussæ.

Caussa.

Prouenit autem nimia lactis copia vel statim post partum, cum sanguinis nimia copia ad mammas confluit; vel postea colligitur, cum matres ipsæ infantem lactare nolunt, aut postea ablactant, aut licet infans mammas sugat, omne tamen lac, ob copiam noui semper succedentis, exsugere non potest. Copia autem illa lactis continuò succedentis à sanguinis copiâ prouenit, concurrente optimâ mammarum constitutione, & vi γαλακτοποιητικῇ in iis forti.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse per se patet. An verò ex lactis retentione, an verò eius copiosâ generatione proueniat, ipsa fœmina facilè docere potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si quædam lactis portio effluat, minus periculi lactis abundantia affert, sed hoc modo omne ferè illud præcauetur.

2. Si verò retineatur, nec etiam ab infante exsugi possit, multa mala parere potest, mammarum tumores, inflammationem, dolorem, lactis concretionem & corruptionem.

3. Imò ipsis infantibus lactis illa redundantia incommoda est; cum si mammæ nimium turgeant, papilla ita commodè ab iis apprehendi, & affluentis lactis impetus sustineri non possit. Præterea Aristoteles, 7. *de histor. animal. cap. 12.* scribit, Infantes plurimos conuulsione corripi, & præcipuè corpulentiores, & lacte vtentes copiosiore, crassioreque; quem Aristotelis aphorismum à Galeno prætermissum esse miratur Rabbi Moyses, *sect. 9. aph. 120.* atque ipse eum in hunc modum citat: Spasmus etiam infantibus accidit, non ex vitio lactis, sed ex nimiâ eius, potissimum si pingue est, copiâ. Accidit autem hæc conuulsio non solùm, quia in ventriculo infantum corrumpitur, sed etiam quia neruosum genus percellit, & q. inebriat, de quo *de morb. Infant. part. 2. cap. 7. de Siriasi*, dicetur.

Curatio.

Curatio

Primus lactis adfluxus non facilè inhibendus est, cum postea sponte subsistat. Vbi verò postea lac superfluum, & copiosius, quàm infans sugere possit, generatur, aut vbi eo pro nutriendo fœtu amplius opus non est, lactis prouentus inhibendus. Id quod fit, iis, quæ sanguinem generando lacti necessarium mammis subtrahunt, vel generationem lactis impediunt, ipsumque absumunt, occultâ inprimis qualitate.

Sanguinis subtractio.

Sanguis subtrahitur commodissimè diætâ tenuiore, & iis cibis, qui parum alimenti suppeditant, hordeo, oleribus, potu aquæ vel cereuisiæ tenuioris, motu & exercitio corporis validiore, vigiliis. Si nimia adsit sanguinis copia, is etiam imminui potest, vel venæ sectione, vel cucurbitulis scarificatis. Repelli quoque potest sanguis medicamentis repellentibus, ad venas illas, quæ ab axillari ad mammas descendunt, non ipsis mammis, sed supra mammas versus brachia appositis. Sunt autem illa passim nota, & parantur ex adstringentibus, è quibus defensiua parari solent.

Repuls.

Lac absumentia.

Lactis autem generationem prohibent, genitumque resoluunt, & absumunt, *mentha*, *calamintha*, *apium*, *vitex*, *coriandrum*, *cicuta*, quæ vt mammarum incrementum prohibet, ita etiam lac exstinguit, vt Dioscorides, *lib. 4. cap. 74.* docet, non vi refrigerante, sed discutiente, qualem ipsi inesse, adeo vt etiam duros tumores dissoluat, vt monet Platerus.

Simplicia.

Verum de menthâ & apio dubium videtur. Mercurialis enim & Platerus, vt & alii quidam Practici, mentham & apium fomenti & cataplasmatis loco ad sanguinem ad mammas trahendum: Iidem iisdem ad lac exsiccandum & absumendum vtuntur. Antiquos si consulamus, Dioscorides, *lib. 3. cap. 38.* de menthâ, scribit, quod mammas, si tendantur, aut lacte turgeant, compescat. Et quod lac coire densarique in caseum non possit, si folia potionibus lactis immergantur. De apio verò scribit, *ibid. cap. 64.* quod mammarum duritiem ex lacte concretam reprimat. Recentiores quoque Botanici mentham commendant, ad duras mammas, cum nutrices infantes ablactant, ne lac coaguletur. Eodem modo *apium hortense* seu *petroselinum vulgare* post ablactatos infantes mammis imponi iubent, ad lac dissipandum, eiusque concretionem inhibendum. Ideo caussam non video, cur Platerus scipserit, mentham contusam mammis impositam lac allicere. Nisi forsan eo fine adhibeatur, cum pituitosus & crassus sanguis venas in mammis obstruit, qui hac ratione attenuatur.

Composita.

Ex simplicibus verò modo propositis talia composita parari possunt.

℞. *fol. apii, maluæ, menthæ, ana* M. j. *sem. cumini, fœnigr. ana* vnc. ß. *fl. chamæmel. meliloti ana p.* j. Coq. in Aq. pro fomento. Sub finem aliquid *Vini* adde.

Vel ex iis ad mollitiem coctis & contusis, addita *farinâ fabarum & oxymelite* vel *oxycrato* F. Cataplasma.

Vel ℞. *sem, cymini q. v.* Coq. in *aceto*. In decocto madefiat spongia recens, & mammis arctè imponatur.

Vel ℞. *sem. agni casti, psyllii, cumini, ana* Drach. ij. *alumin. sciss.* Drach. ij. Coq. in *oxycrato* ad consumptionem tertiæ partis, & decocto mammæ foueantur.

℞. *succi menthæ, saluiæ, petroselini ana* q. v.

Atq; in eo pannus maceretur, & mămis imponatur.

Vel ℞. *farinæ lentium, lupinor. ana* vnc. iij. *sem. cymini* Drach. ij. *fol. menthæ* vnc. ß. F. Cataplasma.

Vel ℞. *menthæ siccæ* M. ij. *petroselini, absinthii ana* M. j. Coq. in poscâ ac contundantur. Deinde adde *farinæ orobi, lupinor. ana* vnc. iij. F. Cataplasma.

Quæ lactare nolunt, foueant primò mammas hoc decocto.

℞. *fol. maluæ, lauri, fœniculi, apii, petroselini, menthæ ana* M. ß.

F. decoctum, quo mammæ foueantur. A fotu mammæ *oleo omphacino* illinantur.

Tandem ℞. *terebinth. vino & aq. rosl. lotæ* vnc. iij. *ouor. num.* iij. *croci* Scr. j. *ceræ q. s.*

F. Emplastrum, quod super linteo extensum, & in medio perforatum, vt papillæ exseri possint, imponendum. Atq; hæc cura singulis diebus manè & ante cœnam repetenda, atque, si opus sit, ante emplastri impositionem lac exprimendum, vel exsugendum.

Ad affluxum etiam sanguinis prohibendum adstringentia supra mammas venis ab axillis ad eas descendentibus imponi possunt, parata ex *ol. myrtino, rosaceo, aceto, bolo Armeno, foliis plantag.* in formam linimenti redactis. Vel spongia oxycrato madida mammis imponatur; vel cataplasma ex *farinâ lentium & sem. cumini* cum *ol. rosaceo*.

Cautio in refrig. & adstring. adhibendis.

Talia tamen refrigerantia & adstringentia diu continuare tutum non est; cùm eorum vsu lac in mammis facilè

facilè coaguletur. Tutius est, exsiccantia & discutientia antea proposita vsurpare.

Si tamen metus sit, ne mammæ ob nimium lactis adfluxum inflammentur, omnino repellentibus opus est. Itaque *folia lactucæ, nymphææ, papaueris, semperuiui*, vel cataplasmata ex his parata mammis imponenda.

Vel ℞. *terebinth. aq. menthæ lota* ℥ iij. *pulu. sem. cumini, radic. ireos, menthæ ana* Drach. ß. *croci* Scr. j. *ceræ q. s.* F. Ceratum molle.

Crocus & *Cuminum* collo appensa, vt mammas attingant, etiam lac absumere creduntur.

Si nihil lactis spontè è mammis effluat, neque etiam medicamenta id absumere valeant, magnaque sanguinis copia adsit, & matres infantes lactare velint, ne inflammatio mammarum excitetur, vel lac coaguletur, aut corrumpatur, per interualla ore fœminæ alicuius leniter exsugendum, non verò violenter, ne plus attrahatur, interim medicamenta continuanda. Vbi verò dolor magnus, & metus inflammationis non est, & mater infantem amplius lactare nolit, vel eum ablactare velit, omnino à suctione abstinendum. Aliàs enim quò plus lactis exsugitur, eò plus adfluit.

CAPVT III.

De Lactis vitiis & coagulatione.

Etsi verò lac quantitate moderatum sit: tamen præterea in substantiæ modo sese rectè habere, nec nimis crassum, aut nimis tenue esse debet; in qualitatibus esse dulce, non acre, salsum, aut alterius saporis ingrati particeps, non nimis calidum, aut alium excessum qualitatum habere, vt *part. 1. cap. 2. de morb. infantium*, dicetur. Degenerat tamen non rarò ab istis bonæ lactis conditionibus lac, & vitiosum euadit; quod quibus modis fiat, & quomodo lac vitiosum emendandum sit, de eo dicetur, *ibid. cap. 3.* cùm vitia illa lactis potius infanti, quàm matri aut nutrici noceant. Propterea etiam hoc loco de vitiis lactis nihil dicemus, sed tantum de lactis coagulatione agemus.

Duos autem autores plerique lactis concretionis *Lactis coagulatio.* modos ponunt, vnum appellant τρόμβωσιν, seu grumefactionem, id est, lactis in grumos concretionem; alterum τύρωσιν, seu caseationem, vbi lac in caseum quasi coagulatur. Et grumefactionem quidem fieri dicunt, cum omnes lactis partes, butyrosa, caseosa, & serosa simul concrescunt: Caseationem verò, cum butyrosa saltem & caseosa pars concrescunt; serosa verò exhalat & separatur.

Verùm de caussis valdè dissentiunt. Et primò grumefactionem quod attinet, statuunt Donatus Anton. ab Altomari, *de med. hum. corp. mal. cap.* 58. & Mercatus, *lib. 4. de morb. mul. cap.* 17. eam non posse fieri, nisi à frigido, idque eâ de caussâ, quod lac in grumos non aliter conuertatur, quàm sanguis: Sanguis verò in grumos non abeat, nisi vbi extra vasa sua elapsus calore suo destituitur. Eodem modo etiam in mammis deficiente earum calore lac in grumos abire statuit, præsertim si è vasis suis in spongiosa mammarum spatia elabatur. Caseationem verò fieri docet ex immodicâ mammarum caliditate, exsiccatâ ac per halitum digestâ parte eius tenui, & serosâ ac crassâ relictâ. Atque eâ ipsâ de caussâ Paulum Æginetam, *lib. 3. cap.* 35. & Aëtium, *tetrab. 4. serm. 4. cap.* 34. & 35. diuersam instituisse horum affectuum curationem, & alia medicamenta pro lactis caseatione, alia pro eiusdem in grumos conuersione ordinasse. Mercurialis, *lib. 3. de morb. mul. cap.* 5 lac coagulari tam à caussâ frigidâ, quàm calidâ statuit.

Caussa. Verùm enimuerò vix probabile videtur, duas eiusmodi lactis concretiones dari, sed vnicam saltem esse puto. Neque enim serum coagulatur; & vbi etiam extra corpus lac coagulatur, serosa pars separatur. Præterea non rectè supponitur, eodem modo lac in grumos conuerti, sicut sanguis in grumos conuertitur. Sanguis enim fibras habet, quibus concrescit, quæ si eximantur, amplius non concrescit; quibus lac destituitur & nihilominus, vbi sanguis è vasis suis excidit, & in externo frigore adseruatur; serum à reliquâ eius parte segregatur.

Deinde ipsam caseationem lactis, quam appellant, quod attinet, longè alia ratio mihi videtur caseationis lactis, quæ fit à coagulo, quàm quæ fit in mammis. Coagulum enim nihil aliud est, quàm fermentum quoddam, seu lac in ventriculo lactantium animalium fermentatum, quod postea lacti additum facit, vt & ipsum fermentari incipiat. Vt enim massa seu pasta cruda panis, si adseruetur, acorem quemdam contrahit, & fermentum euadit, quo postea farina alia fermentatur: ita etiam in ventriculo animalium lac coagulatur, quod postea alii additum & illud coagulat. Idem facit acetum vel vinum lacti infusum, imò antiqui lacte ficulneo, quod non est frigidum, sed calidum & acre, lac coagulabant. Quæ omnia non quatenus frigida, sed quatenus spiritum quemdam fermentantem in se continent, faciunt, vt & ipsum lac fermentari incipiat, quâ fermentatione partes homogeneæ congregantur, & ab heterogeneis separantur. An verò hoc in ipsis mammis, vbi lac non in quodam spatio seu cauitate hæret, sed in suis vasis & glandulis cõtinetur, fieri possit, dubito. Mihi probabile videtur, si lac diutius in mammis detineatur, partes subtiliores & tenuiores sensim exhalare, crassiores relinqui, & inde præcipuè glandulas mammarum indurari, & satis duros tumores inde fieri posse, cùm lactis pars caseosa aliàs ad indurationem valdè apta sit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hoc malum, quod lac copiosum adest, & in mammis retentum fuit, vnde illæ tument, finduntur, & dolent, atque hinc inde dura quædam tubercula apparent. *Signa.*

Prognosticum.

Si lac concretum in mammis diu hæreat, dolorque *Prognosticum.* qui excitatur, continuetur, facilè fieri potest, vt inde sanguinis adfluxus concitetur, atque inflammatio, & ex inflammatione abscessus atque vlcus mammarum oriatur.

Curatio.

Curatio ferè eadem est, quæ scirrhi incipientis. *Curatio.* Danda nimirum opera est, vt concretio lactis, quæ nondum facta est, inhibeatur; id verò, quod concretum est, dissoluatur.

Ad lactis concretionem prohibendam.

℞. *Pulu. fol. menthæ, sem. coriandri ana* ʒ. ij. *ol. anethini* vnc. j. *ceræ q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Ol. menthæ, chamameli. aneth. rutac. ana* vnc. j. Misce.

Ad resoluendum autem lac concretum, exhibeantur, quæ lac concretum dissoluunt, vt *semen fœniculi, cumini, apii, agni casti, radic. fœniculi, eryngii, saluia, mentha, crocus, myrrha, coagulum leporis* Drach. j. pondere ex maluatico exhibitum.

Vt ℞. *Rad. fœnic. eryngii, ana* vnc j. *fol. maluæ.* M. j. *fœniculi virid.* M. ß. *sem. anisi* Drach. j. Coq. in s. q. aq. pro lbj. Col. adde *Syr. de duab. radic. oxymel. s. ana* vnc. ij. Misce.

Extra verò mammæ foueantur *decocto fol. fœniculi, anethi, abrotani, fl. chamæmeli, meliloti, sem. lini, fœnigræci.*

Vel *petroselinum* seu *apium hortense* tritum mãmis impo

imponatur; aut *mentha* cum butyro caprillo contusa.
Vel ℞. *Sem. nigellæ q. v. mica panis*, q. s.
Cum cereuisia misce, & formâ cataplasmatis impone.
Vel ℞. *Fol. maluæ & caulium coctorum & per setaceum traiectorum ana* vnc. j. *farina lentium*, vnc. j. *sem. lini, fœnigr. fabar. ana* vnc. ß. *pingued. gallinæ*, *ol. lil. albor. ana q. s.* F. Cataplasma.
Si tumor sit durior, *acetum* addi potest.
Vt ℞. *Fol. menthæ, brassicæ, furfurum ana* M. j.
Coqu. in aceto, & imponantur.
Vel ℞. *Succi apii, fœnigr. caulium*, ana vnc. j. *aceti* Drach. vj. *croci* Drach. j. Misce.
Vel ℞. *Fol. apii, anethi, caulium ana* M. j.
Coq. ad mollitiem & conrundantur. Postea adde *Pulu. myrrhæ, ireos ana* Drach. ij. *croci* Drach. j. *ol. rutæ* vnc. j. *aceti* vnc. j. ß. Misce. F. Cataplasma.
Vel ℞. *Farinæ lentium, hordei ana* vnc. j. *sem. lini, fœnigr. ana* vnc. ß. *pulu. sem. cumini* Drach. ij. *rutæ*, *croci ana* Drach. j. Coq. in *aceti q. s.* Postea adde *mellis q. s.* F. Cataplasma.

CAPVT IV.

De Lactis per aliena loca excretione.

Lac cum vrina excretum. LAc vt in mammis generatur, ita etiam per earum papillas ab infantibus exsugitur, imò aliquando, si copiosius sit, effluit. Refert tamen Ioan. *Puerperis.* Schenckius, *ex obseru.* D. Capellæ, fœminam quandam lactis dimidium cyathum cum vrinâ eminxisse. Et Andr. Laurentius, *lib. 7. anat. quæst.* 11. scribit, se vidisse puerperas quàmplurimas per vterum & vesicam maximam lactis copiam excreuisse. Per quas autem vias lac ad vterum feratur, dubium est. Plerique id per consensum illum vteri & mammarum per venas mammarias & epigastricas fieri docent. Aliud tamen placet Andr. Laurentio, dum *lib. 8. anat. quæst.* 11. scribit: *Volunt ferè omnes Anatomici, epigastricæ adscendentis ramulos cum mammaria descendentis riuulis coire, fierique harum venarum anastomoses. Ego, vt iam lib. 6. indicaui, harum venarum coitum non nego, sed patentiores & breuiores communionis huius vias inuenio. Epigastrica enim vena per vterum non spargitur, sæpiusque à ramo crurali oritur. Mammaria item, quam vocant, per interiorem sterni partem excurrit, triangularem musculum alitura, neque ad mammas ramulos, nisi fortè capillares, diffundit. Existimo itaque per hypogastricam & spermaticam, quæ peculiares sunt vteri venæ, refluere ad truncum cauæ sanguinem, lac, cæterosque humores; à trunco mox in axillarem; à quâ thoracicæ duæ insignes exortæ, pectorales musculos & glandosum mammarum corpus irrigant. Contrà à thoracicis refluere lac ad axillarem, ab hac in cauæ truncum, à quo per spermaticum ramum in vterum, per hypogastricum nunc in vterum, nunc in vesicam feratur; vnde plerumque lacteæ fundantur vrinæ post partum. Est etiam lactis per vrinas expurgationi locus breuiorque ductus per emulgentes ramos.*

Verùm dubito, an ista, quam proponit Laurentius, via sit breuior ab vtero ad mammam, & à mammis ad vterum; cum ex eius sententia necessarium sit, lac primùm in axillarem venam fluere, ab hac in truncum venæ cauæ: inprimis cum experientia testetur, communicationem istam mammarum & vteri fieri per mammariam internam, atque obseruârit & viderit CL. Io. Riolanus, vt *lib. 3. antropograph. cap.* 3. testatur, in puerperâ recens enixâ, mammariam internam & epigastricam crassitie calamo scriptorio pares fuisse: imò interdum minimi digiti crassitiem adæquent, vt Andr. Spigelius, *lib. 9. de hum. corp. fabr. cap.* 2. refert. Et licet verum, epigastricas venas non per vterum spargi, sed hypogastricas: quia tamen epigastricæ venæ ab eodem ramo oriuntur, à quo hypogastricæ, breuior longè via est ex mammariis in epigastricas, ex epigastriis in hypogastricas atque ex his in vterum, & contrà, quàm à mammariâ ad thoracicam, ab hac in hypogastricam, & ab hac in vterum, ac contrà.

CAPVT V.

De rebus alienis per mammas excretis.

VT in mammis nihil aliud, quàm lac, secundum naturam generatur: ita etiam nihil aliud ex iisdem excerni debet. Accidit tamen, vt res aliæ præter naturam interdum per mammas excernantur.

Primò in vlceribus pus per mammas effluit, & quidem in diuturnis vlceribus satis diu, qui fluxus postea sanato vlcere cessat. Et ex obseruationibus D. Iohan. Bauhini Schenckius, *lib.* 2. refert, moniali cuidam, pus per mamillas ab aliquot annis fluxisse. Verùm cum eadem fuerit vteri albis fluoribus obnoxia, procul dubio non verum pus fuit, sed illa ipsa materia, quæ antea per vterum euacuabatur. *Pus è mammis effluens.*

Deinde obseruatum, sanguinem menstruum statis periodis per mammas euacuatum fuisse. Ita autor est Amatus Lusitanus, *cent.* 2. *cur.* 21. Mulieri cuidam nobili, cum puerum lactaret, & menses longo tempore suppressos haberet, per mammas sanguinem illi effluere cœpisse copiosissimum, à quo præter fluxionis tædium, nullum capitis dolorem aut noxam percipiebat. Factâ tandem ex saphenâ pedis sanguinis copiosâ extractione, sanguinem illico retractum fuisse, & mulierem ab hac fœdâ affectione liberatam fuisse. *Sanguis menstruus.*

Dalechampius, *in annotat. ad cap.* 15. *lib.* 26. *Plinij*, refert, nobili cuidam fœminæ, stato temporis interuallo, sanguinem è sinistrâ mammâ fluere guttatim solitum, quem cum Medicus imprudenter adstringentibus remediis inhibuisset, ac retinuisset, enatum inde cancrum, eoque illam periisse.

Et Mauritius Cordæus, *comm. 6. in lib.* 1. *Hippocratis de muliebr.* ex D. Fabri relatione hæc habet: Visa est mulier, Anno 1569. Castellodunî ad superiorem portam habitans, cui menstrua per mammæ sinistræ papillam mensibus singulis tantâ copiâ profluebant, vt quatuor vel quinque lintea vel mantilia imbubinaret inquinaretque fœdissimè. Eandem historiam Ambr. Paræus, *lib.* 23. *cap.* 32. refert. Idem Lusitanus, *cent.* 7. *obseru.* 48. narrat, Mulieri cuidam, quæ iam ter pepererat, & quartò vterum gestaret, & prope partum ageret, ex mammâ dextrâ sanguinem multum fluxisse, reliquam lænam lacte nouo, colostro dicto, plenam fuisse, & postea puerum feliciter peperisse, & saluam fuisse.

Et Andr. Laurentius. *in Anatom.* scribit, se vidisse mulieres quasdam, suppressis mensibus, sanguinem statis periodis, ceterisque circuitibus per mammarum papillas profudisse.

De sanguinis ad mammas confluxu, scribit Hippocrates, 5. *aphoris.* 40. *Quibuscunque mulieribus sanguis ad mammas colligitur, furorem significat.* Scribit tamen Amat. Lusitanus, *alleg. loco*, se in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ, sanguinem per mammillarum papillas effluere obseruasse, quarum tamen neutra in furorem aut insaniam deuenit, sed potius sanguine ex saphenâ illico misso restituta fuit. Verùm existimo, Hippocratem hoc aphorismo non loqui de menstruorum suppressorum per mammas euacuatione; sed de eo affectu, cum, vt Galenus *in comm.* habet, plurimus sanguis feruens per totum

corpus vagatur, & caput præcipuè petit, vnde insania oritur. Cuius cum aliqua pars ad mammas conuertitur, vt loquitur Hippocrates, & per eas non euacuatur, sed ibi dolorem vel inflammationem excitat; tùm sanguinis ad mammas conuersio futuræ insaniæ indicium est.

Curatur autem affectus iste commodissimè si Saphena in pede aperitur, atque ita sanguinis impetus, qui præter naturam versus superiora est, ad vterum & partes inferiores reuocetur, vt obseruationes ex Amato Lusitano modò allatæ docent.

Pili. Pilos quoque è mammis interdum excerni, supra, *sect.1.cap.10.* dictum est.

CAPVT VI.

De Colore papillarum mutato, & mammarum dolore.

Papillarum color. Papillæ in virginibus naturaliter instar fragi rubent, adeo vt nonnulli statuant, colorem illum mutatum, ob vteri cum mammis consensum, virginitatis amissæ signum esse. Sed falsò. Equidem in lactantibus liuent, nigricant in senibus: tamen, cum & in mulieribus, quæ Venerem expertæ sunt, sæpe iste color remaneat; & ex morbo etiam mutari possit: coloris ista mutatio, pro signo virginitatis amissæ haberi non potest. De quo scribit Hippocrates, *6. epid.sect.5. Si mammarum papillæ, & quod rubet in illis, pallescat, morbosum vas est.* Nomine autem τῦ ἄγγεος, seu vasis, vterum intelligit. Cum enim vteri, vt dictum aliquoties, & mammarum maximus consensus sit, si vterus sese non bene non habeat, etiam mammæ compati, & color iste papillarum rubeus mutari potest, idque æquè in virginibus ac mulieribus accidere potest.

Tandem vt in aliis partibus sensu tactus præditis, ita etiam in mammis dolor quandoque excitatur. Ortum verò vt in aliis partibus omnibus, ille habet à solutione continui: quæ fit à tensione, in mammarum à lactis abundantis distensione, & inflammatione; vel erosione & vellicatione ab acribus humoribus in cancro & aliis vlceribus. *Dolor mammarum.*

A qua verò harum caussarum ortum habeat, facilè ex ipsis affectibus cognoscitur. Et quidem qui à lactis copiâ prouenit, mitissimus est; grauior, qui ab inflammatione; grauissimus, qui à cancro.

Tollitur verò commodissimè, caussis hisce, & morbis, à quibus pendet, sublatis, de quo ante dictum. Interim tamen licet ad dolorem à tensione ex lacte & inflammatione vsurpare anodina, ex *lactucâ, chamæmelo, panis medullâ* cum *ol rosar.* & alia, quæ in partium externarum dolore cum inflammatione vsurpari solent. In cancro verò ex *aquâ solani.*

Vel ℞. *nucleor. Persicor.* q.v.

Contundantur; & infundantur in *Aq. frig.s.* vel *lactucæ* horis iiij. Postea colentur, & colaturâ linteolum madefiat, & mammæ dolenti imponatur, idque sæpius repetatur.

Vel imponatur *anagallis* viridis contusa.

Atque hæc de morbis & Symptomatibus, quibus Mulieres obnoxiæ sunt, dicta sunto: quæ vt in plurimarum commodum & sanitatem cedant, DEVS faxit.

DE

DE CVRATIONE INFANTIVM TRACTATVS.

PROOEMIVM.

Æ TATIBVS *etiamsi sui peculiares morbi sunt, vt* Hippocrates,3.aph.24. & seqq.*docet;& Galenus*,1.epid.comm.1.aph.1.*explicat, immutantur morborum species primò per anni tempora, quia singulis anni temporibus varij sunt humores; secundò per naturas & ætates, quia pro naturis & ætatibus alia dantur temperamenta, & humorum exsuperantiæ dissident, pro quarum respectu morborum differentiæ commutantur. Inprimis verò infantes multi morbi infestare solent, qui etiam vulgò Infantium morbi nominantur. Cum quibus tamen ita comparatum est, vt pauci omnino tali natura præditi sint, vt infantibus proprij sint, & solis accidant. Quapropter etiam factum puto, vt Antiqui eos seorsim non explicauerint, sed inter alios morbos eos recensuerint: vt Mercurialis sine caussâ Medicos antiquos, & maiores nostros accusare videatur, quod partem hanc de Morbis infantium ieiunè, imò imprudenter, & frigidè tractauerint; & Ranchinus parum prudenter scripserit, maiores nostros miserè de morbis puerorum tractasse, vt ferè sepulta iacuerit partis istius theoria & praxis, & tantam fuisse Græcorum, Latinorum, & Arabum negligentiam, vt tam præclaram, tamque necessariam Medicinæ Practicæ partem posteritati tractandam reliquerint. Iniuriâ adfici Antiquos, vel id docet, quod Mercurialis & alij, qui de hac materiâ scripserunt, singulis penè capitibus, Græcos, Latinos, & Arabes allegant. Annon enim de Variolis & Morbillis scripserunt Arabes? Annon de hydrocephalo passim Græci & Arabes? Annon de Achoribus, fauis, tineâ, epilepsiâ, dentitione, balbutie, ranulâ sub linguâ, apthis, exomphalo, ani procidentia, lumbricis, & alijs plurimis ijdem Græci, Latini & Arabes? Illi ipsi potius accusandi videntur, quod multos morbos in suos libros congesserunt, qui adultis non minus familiares sunt, quàm infantibus; & in morbis & symptomatibus infantium omnia, quæ de natura & caussis eorum dici possunt, afferunt, cum tamen sæpe paucæ caussæ sint, quas enumerant, quæ in infantibus locum habent. Nos dabimus operam, vt eos præcipuè infantium p. n. adfectus tractemus, qui infantibus vel solis competunt, vel magis familiares sunt, quales recenset* Hippocrates, *dum* 3. aph.24. *scribit: Paruis & nuper natis puerulis fiunt oris vlcera, vomitiones, tusses, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates; &* aph.25. *Aduentante dentitionis tempore, gingiuarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluuia, maximè cùm caninos edunt, & iis præsertim, qui aluo sunt durâ; &* aph. 26. *Ipsis verò grandiusculis tonsillarum inflammationes, vertebrarum in occipitio introrsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmi, stranguria, strumæ, & alia tubercula, præcipuè verò ante dicta. De quibus & aliis quibusdam iam agemus, vtpote quod quidam solis infantibus competunt, vt dentitio, & quæ eam comitantur symptomata, crusta lactea, & Achores: quidam infantibus maximè sunt familiares, & iis frequentius accidunt, quam aliis ætatibus, quales sunt variolæ, morbilli. Infestant autem hi adfectus p. n. infantes frequentius, quia istâ ætate dispositiones*

peculiares, adfectuum istorum caussæ, magis vigent & præsentes sunt, vt in specie postea patebit, quæ postea in pubertate & aliis ætatibus euanescunt & cessant. Et licet quidam ex istis adfectibus, quos proponemus, etiam aliis ætatibus conueniunt: tamen in iis hac ætate curandis peculiari prudentiâ opus est; cùm infantes non omnia medicamenta, quæ adulti, ferre possunt. Et quia non solùm peculiarem curandi rationem infantes requirunt, sed & aliam longè diætam, quàm adultiores, etiam de diætâ infantium agemus. Atque ita tractatus iste duabus partibus absoluetur, in quarum primâ de diætâ infantium, in alterâ de affectibus p. n. eorundem dicetur. In theoriâ tamen horum adfectuum penè omnia, quæ de natura eorum dici possunt, vt libris superioribus proposita, omittemus; caussas quoque eas saltem recensebimus, quæ infantibus propriæ sunt.

PARS PRIMA.

De Diætâ & Regimine Infantium.

CAPVT I.

De Nutricis electione, & Diætâ.

Diæta infantium à Diætâ adultorum multùm discrepat. Et primò alimentum quòd attinet, cum infantes dentibus ad ciborum masticationem idoneis, non instructi sint, neque etiam cibos crudiores concoquere possint, vt pote quod in vtero materno solo matris sanguine nutriti sunt, Creator rerum sapientissimus infantibus de peculiari nutrimento prospexit, mammásque dedit, in quibus sanguis ille, qui infantem in vtero nutriuit, edito eodem in lucem in lac conuertitur, quem infans progenitus naturæ instinctu, statim è mammis sugit, quas propterea Phauorinus apud Gellium, *lib.* 12. *cap.* 1. fontem sanctissimum corporis generis humani educatorem nominat. Itaque dum de Infantis regimine & diætâ agitur, prima cura de Nutrice esse debet, quæ infantem in lucé editum nutriat. Censemus autē lac maternum infanti commodissimum esse alimentum, vt pote quod ex eodem sanguine generatur, è quo infans in vtero formatus, & nutritus est, de quo postea in *quæstione* dicetur.

Quale alimentum infantibus cōmodissimum.

Quia tamen interdum ob matris debilitatem & morbum aliquem, necessariò alia nutrix adhibenda, eligenda, quæ primò sit sana, nec morbo aliquo detineatur, boni corporis habitus, colore potius roseo, qui optimi temperamenti signum est, quàm fusco, & cum matris constitutione corporis conueniat; nisi forsan mater & infans non sint bonæ constitutionis, vt eam corrigere, & in meliorem deflectere opus sit; non sit lusca, ne infans eidem vitio adsuescat. Secundò, sit ætatis vegetæ, ab anno vigesimo ad trigesimum. Tertiò, sit bene morata, animo tranquillo, non iracunda, non melancholica, non stolida, non salax, non ebriosa. Quartò non sit primipara, si haberi potest, lácque nec nimis recens, nec nimis vetus habeat, propterea à partu non vltra decimum mensem absit. Quintò mammas mediocres & bene conformatas, non laxas, non pendulas habeat, papillas elegantes, & quas infans in sugendo bene capere possit.

Qualis nutrix eligenda.

Vtatur autem nutrix bonâ diætâ. Aërem intemperatum, seu frigidum seu calidum, vitet. Munditiei studeat, corpus ab omnibus sordibus crebrò mundet, vestésque puras habeat. Cibis vtatur boni succi & facilis coctionis. Equidem commodum est, vt si mater, quæ est in re lauta, & suis vberibus prolem suam alit, saltem carne vervecinâ, hædina, vitulina pullis gallinaceis, gallinis & caponibus, perdicibus, turdis, ouis, & similibus vescatur: Verùm cum sæpissime nutrices tenuioris fortunæ cibis delicatis non adsuetæ accersantur, eæ à victu consueto non nimis subitò transeant, & quæ cibis minùs delicatis adsueta est, non nimis auidè lautiorem sumat, sed paulatim ei adsuescat; à cibis tamen valdè intemperatis, vitiosi succi, nimis salsis, aut aromatibus valdè conditis semper abstineat. Non etiam nimio cibo se onetet, sed famem cibus, sitim potus exspectet, saturitatem verò nimiam caueat. Vini in adsuetis vsus sit moderatus; cùm copiosiùs sumptum lac nimis calefaciat. In nostris regionibus cereuisia potus conuenientior est. Vigilias immoderatas, quantum fieri potest, nutrix vitet, & si interdum, dum infantes inquieti sunt, noctu vigilare oporteat, det operam, vt somno matutino id compenset. Vitam non planè otiosam & desidem agat, sed mediocribus laboribus exerceatur. Animi pathemata nimia vitet, neque domestici occasionem irascendi, vel mœrendi nutrici temerè præbeant; cum ex eiusmodi animi adfectibus lac corrumpatur, indéque infantes in grauissimos morbos coniiciant. A Venere nutrices toto lactationis tempore abstineant; cùm coitus lac corrumpat, ipsíque malas qualitates imprimat, & si concipiat nutrix, infanti qui alitur, id noxium sit, cùm & lac imminuatur, & alienis qualitatibus inficiatur. Aluus nec laxa, sit, nec adstricta. Si propter victum liberaliorem, aut aliâ de causâ vitiosi aliquid humoris in nutrice cumulatum esse suspicio sit, leui aliquo purgante nutrix euacuanda, quæ eo die, aut certè maximâ diei parte, à lactatione abstineat nisi forsan eadem operâ infans purgandus sit.

Diæta nutricis.

QVÆSTIO.

An commodius Infans lacte materno, an verò nutricis alienæ alatur?

Infantem commodissimè ali lacte materno, modò dictum est. Generatur enim illud ex illo ipso sanguine è quo infans in vtero materno formatus & nutritus est; & proinde naturæ infantis maximè cognagnatum alimentum est. Nutricis verò lac, quanquam etiam lac sit, & quidem humanum: tamen omnino in hoc non minor est differentia, quàm constitutionis corporis ac temperamenti matris & nutricis, & nullius nutricis lac tantam habet conuenientiam cum corpore infantis, quàm lac maternum, quod è sanguine generatur, è quo infans antea formatus, & in vtero nutritus est. Et licet vitulum hoc vel illo lacte vaccino alere perinde foret: tamen in homine hoc non parum refert, qui non vt vitulus ad pastum solùm, sed longè in nobiliorem finem

An commodius lacte materno, an nutricum, alere infantes.

nem & diuiniora opera educatur. Ideóque nonnulli eas matres reprehendunt, quæ alienis nutricibus infantes suos nutriendos tradunt. Ita Phauorinus Philosophus, vt A. Gellius, *lib.12.cap.1.* refert, cum audisset à matre nobilis cuiusdam puerperæ, parcendum esse ei, & adhibendas puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset, munus quoque nutricationis graue ac difficile accederet, dixisse; Oro te, mulier, sine eam totam integram esse filij sui matrem. Quod enim est hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse ac statim à se abiecisse; aluisse in vtero suo sanguine suo, nescio quid, quod non viderit, non alere nunc suo lacte, quod videat iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem? Et Scipionem Africanum dixisse ferunt. Ego magis mihi iudico esse matrem, quæ etsi non me peperit, per biennium me nutriuit, quàm quæ me peperit, & postea dereliquit. Præterea cùm parentes pij & probi liberos suos non solùm facie & formâ corporis, sed & ingenio ac moribus sibi similes fieri cupiant, id consequentur felicius, si mater suo lacte infantem alat, quàm si nutrici lactandum tradat. Licet enim nutrimentum facultati naturali proximè inseruiat, non animali, atque ita ad ingenium formandum, quale etiam lac infans sugat, non multùm facere videatur: tamen cùm ex chylo sanguis, è sanguine spiritus generentur, & certum sit, quod mores sequantur temperamentum corporis, ad hoc verò conciliandum lac non parum faciat: cum ipso lacte nutricis mores imbibuntur, qui plerumque minùs probati sunt. Mercenariæ enim illæ nutrices, quæ etiam ad nobilium liberos lactandos conducuntur, rusticæ plerumque sunt, aut certè de vulgo hominum, moribúsque parum politis & probatis præditæ, imò sæpissime meretrices. Graui oratione apud Gellium, *loc. alleg.* id persequitur Phauorinus: Quæ, malùm, *inquit*, ratio est, nobilitatem istam nati modò hominis corpúsque & animum benignè ingenitis primordiis inchoatum, insitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpi? præsertim si ista, quæ ad præbendum lac adhibetur, aut seruilis, & vt plerumque fieri solet (de more sui temporis & gentis loquitur) externæ atque Barbaræ nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. Nam plerumque sine discrimine, quæcunque id temporis lactens est, adhiberi solet. Patiemur igitur infantem nostrum pernicioso contagio infici, & spiritum ducere in animum atque in corpus suum ex corpore & animo deterrimo? Id hercle ipsum est, quod sæpenumero miramur, quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus neque animis similes exsistere. Hinc immisericordiam Dido exprobratura Æneæ, 4. *Æneid. apud Virgil.* ait; *Hyrcanæque admôrunt vbera Tygres*; quod ex Græco desumptum, *λεαίνας μαζὸν ἐθήλαξε*, *Leanæ vbera suxit.* Insuper matrum amor maior est in liberos, quàm nutricum, quæ mercedis tantùm causâ hoc officium præstant, & proinde eorum curam negligentius habent, & neque detrimenti quicquam cauent, omnésque molestias, quas lactatio coniunctas habet, patienter sustinent, modò infanti bene sit, quod nutrices illæ mercenariæ non faciunt, & si à matribus de suo officio & infantis salute moneantur, monendo deteriores fiunt. Quæ nutricum improbitas & negligentia adeo nota est, vt Græcis occasionem prouerbij dederit, quod exstat apud Aristophanem, *in milit. καθάπερ αἱ τίτθαι γε σιτίζεις κακῶς, quemadmodum nutrices pascis malè.* Tandem accidit sæpissimè, vt infantes ob illam continuam conuersationem, & acceptissimum ac gratissimum lactationis officium, nutrices plus ament, quàm matres, &, vt Phauorinus, apud Gellium, *loc. alleg.* ait, ipsius infantis affectio animi, amoris, consuetudinis, in eâ solùm, vnde alitur, occupetur, & proinde, prout in expositis vsu venit, matris, quæ genuit, neque sensum vllum, neque desiderium capiat. Et frustra mammas ac lac Natura matri dedisset, si illo infans non alendus esset, neque solùm pauperum indigentiis occurrere, sed omnium omnino infantium necessitati Creator optimus prouidere voluit.

Alij contra nutricibus tradendos esse infantes existimant, hisce de caussis: Primò, quòd sæpe matres non sint optimo temperamento præditæ, sed morbosæ, quædam etiam non bene moratæ, quam vitiosam dispositionem, cùm infantes à matribus acceperint, non augendam esse lacte matris vitioso, sed potius corrigendam lacte nutricis meliori temperamento præditæ. Secundò, ad dolores & labores, quos in pariendo tulisset mater, onus lactationis & nutritionis graue ac difficile addendum non censent, idque præcipuè faciendum esse in iis, quæ sunt teneriori corpore. Delicatiores enim & molliores fœminas, tantam & tàm longam fœtum lacte nutriendi molestiam ferre non posse. Tertiò putant, quod rectâ diæta facilius nutrici, quàm delicatæ matri imperari possit. Quartò, eâ de causâ quoque nutricum potius lacte, quàm matrum, alendos censent infantes, quod animi adfectibus magis obnoxiæ sint matres, quam nutrices, & facilè perturbentur, si malè habeant infantes, vnde lac corrumpatur, & in morbos infantes coniiciantur. Quintò, quòd matres Venere vtantur, atque inde vel imprægnentur, vel menses patiantur, vnde lac & imminuitur & vitiatur. Sextò, quod lac primis diebus tenuius & aquosius est; ideo, quia sanguis primis diebus nondum adsuetus est ad mammas adfluere, neque etiam mammæ in elaboratione lactis adhuc exercitatæ sunt. Ideóque putant, commodius esse, infantem lacte nutricis, ali, quæ habeat lac minus serosum & aquosum. Septimò labem per contagium lacti accedere primis diebus putant, ex lochiis impurissimis & venenatis, nonimestri spatio detentis. Tandem ea quoque procul dubio caussa est, quod matres plurimæ suis mammis alere infantes nolunt, ne pulchritudo corporis, quæ ex mammis est, corrumpatur.

Verùm enim verò prior sententia verior est, ob rationes pro eâ allatas. Inter rationes verò pro contrariâ opinione adductas, prima saltem attendenda est. Si nimirum mater nimis debilis sit, aut morbo aliquo corripiatur, aut corpus *νοσηρὸν* habeat, aut insigniter malè morata sit. Tum enim, commodiore nutrice adhibitâ, vitia illa animi & corporis emendare licet. Reliquæ verò rationes non magni momenti sunt. Nam secundò, etsi mater sit tenella & delicata: tamen qui vires dedit ad concipiendum, fœtum gestandum, & pariendum, idem & ad lactandum vires dabit, ac testatur experientia, sæpe etiam tenellas fœminas prolem suam optimè suo lacte nutrire. Tertiò, matres honestæ longè obsequentiores sunt matris & Medicis, ac diætæ, salutis prolis gratiâ, quam impensè amant, obseruantiores, quàm mercenariæ nutrices. Quartò, testatur experientia, nutrices mercenarias plerumque affectibus malis duci & moueri, & cum familiâ rixas alere, facilique de causâ irâ commoueri, & inde infantes sæpe in periculum graue coniicere. Quintò, Venerem quod attinet, matres salutis liberorum amantes, etiam hac in parte, quid sui officij sit norunt, neque impossibile est, vt anno, & quod excurrit, Venere abstineant; cum honestis matronis sæpe longiori tempore, ob itinera, vel morbos maritorum, debito coniugali carendum sit. Sextò, nil etiam ex lacte primis diebus serosiore incommodi infantes percipiunt, vt ipsa experientia testatur; & si hanc ob caussam materno lacte alendi non essent infantes, omnes omnino nutricibus tradendi essent. Et si quid incommodi habet hoc lac serosius, facilè alieno lacte adhibito per paucos dies euitari possit. Censet tamen Adr. Spiegelius,

R 4 lac

lac istud serosius primis diebus nullum habere incommodum, sed naturam eo ipso saluti infantis prospexisse, vt scilicet isto lacte serosiore feculenti humores, in ventriculo & intestinis infantium, in vtero materno collecti, abstergerentur. Septimò, nil quoque periculi ex lochiis, quibus primis diebus lac infici putant, metuendum. Etenim quicquid vitiosum est, per vterum euacuatur, purissima verò sanguinis pars ad mammas, ad lactis generationem, mittitur. Et omnino, si aliquid valeret hæc ratio, saltem primis diebus, quibus lochia fluunt, nutricibus tradendi essent infantes, non toto lactationis tempore. Tandem, quod pulchritudinem illam corporis & mammarum, quæ lactatione corrumpatur, attinet, de eo Phauorinus, *loc. alleg.* apud Gellium egregiè: An putas naturam fœminis mammarum vbera quasi quosdam næuulos venustiores, non liberorum alendorum, sed ornandi pectoris caussâ dedisse? Sic enim pleræque istæ prodigiosæ mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere ac exstinguere, cum periculo quoque auersi corruptique lactis, laborant, tanquam pulchritudinis insignia sibi deuenustet.

CAPVT II.

De Lactis boni conditionibus.

SIue autem mater siue nutrix aliena infantem alat, lac bonum esse debet. Sumuntur autem lactis boni notæ primò à substantiæ modo. Bonum enim lac nec nimis crassum, nec nimis tenue esse, sed mediam consistentiam habere debet. Nam crassum facilè in ventriculo infantis non coquitur: tenue verò ex cruditate prouenit, & serosum humorem copiosum admixtum habet. Consistentia verò lactis cognoscitur, si ex Aëtii sententiâ pilus ei immergatur. Nam si lac bonæ consistentiæ sit, æqualiter pilo adhæret; si verò nimis tenue sit, planè defluit. Vulgò bonæ consistentiæ lac putatur, si patinæ, vngui vel speculo instillatum subsistat, & nec statim defluat, nec reclinatum immotum hæreat: siquidem si statim instar aquæ diffluat, nimis tenue & serosum est; si verò motâ & reclinatâ patinâ, vngue vel speculo immotum hæreat, nimis crassum & viscidum est.

Lac bonum vnde cognoscatur.

Secundò, lac sit boni coloris, album nimirum & eius coloris, qui inde lacteus appellatur. Ab hoc colore quò magis recedit lactis color, eò deterius est, & vel cruditatis, vel adustionis, vel humoris vitiosi admixti indicium est.

Tertiò, sapor sit dulcis & gratus, qualis lacti proprius est, & non facilè in aliâ re inuenitur. Si verò lac insipidum sit, cruditatem arguit; si acidiusculum, intemperiem frigidam; si salsum, acre, amarum, intemperiem calidam, vitiososque humores admixtos habet.

Quartò, sit boni & suauis odoris, nihilque acre, virosum, nidorosum, acidum exspiret. Tale enim quid si lac referat, facilè in ventriculo infantis corrumpitur.

CAPVT III.

De Vitiis lactis emendandis.

CVm verò non rarò accidat, vt cùm matrum, tùm nutricum lac ab eâ, quam descripsimus, bonitate deflectat, nec tamen semper nutricem, seu mater, seu aliena sit, mutare liceat, aut commodũ sit; qua ratione lactis illa vitia emendari possint, dicendum. Sunt autem ea varia: de copia aut paucitate hîc nihil dicemus; cùm de eo vbi de mammarum, quorum munus est lac generare, symptomatibus egimus, *lib. 4. part. 3. sect. 1.* dictum est. Hîc saltem de lacte tenui, crasso, & alienis qualitatibus prædito emendando agemus.

De Lacte tenui & aquoso.

Lac iusto tenuius euadit, ob seri & aquosæ humiditatis copiam nimiam, quæ sanguini, è quo lac generatur, permiscetur. Copia autem nimia seri colligitur, vel ob errores in victu commissos, vel ob coctionis, præcipuè in hepate, debilitatem, vel etiam ob mammarum intemperiem, inprimis frigidam & humidam.

Lac tenue & aquosum.

Lac serosius quomodo cognoscendum sit, *praced. c.* dictum, cui hoc addendum, si lac coagulari permittatur, facilè patefit, an seri nimia copia adsit. Caussæ etiam modò enumeratæ è signis suo loco propositis innotescunt.

Signa lactis serosi.

Tenuius autem & serosius minus nutrit, vnde infantes emaciantur, sæpe quoque in diarrhœam eâ de caussâ incidunt; vel si lac acrius sit, appetitus deiicitur, & pustulæ in corpore excitantur.

Prognosis.

Vt verò lac crassius fiat, cibis siccantibus & calefacientibus vtendum, pane bene cocto, aniso & fœniculo condito, carnibus assis, oryzâ, amygdalis; pisces, olera, fructus horarii vitandi, neque etiam iuscula multa sumenda. Potus sit vinum vel cereuisia bona. Nutrix vtatur exercitio frequentiori, quâ diætæ ratione si nondum istud vitium corrigatur, lenis humoris serosi purgatio instituenda, ad quam rem *syr. ros. solutiuus*, & *mechoacanna* vtilia sunt, ac si serum sit biliosum, etiam *rhabarbarum*. Tandem quoque sudores vel Laconico, vel medicamentis prouocandi, vt superfluæ humiditates in corpore absumantur. Si tamẽ ob hepatis vel alterius visceris vitium humores serosi in corpore cumulentur, id emendandum, & bona in corpore coctio procuranda. Si mammæ sint frigidæ & humidæ, calefacientibus & siccantibus ea intemperies corrigenda.

Curatio.

De Lacte crasso.

Contrarium vitium est Lactis crassities nimia. Contrahitur autem illud, vel propter cibum aut potum crassæ substantiæ, vel propter mammarum temperamentum calidius & siccius, quo tenuiores partes sanguinis absumuntur & aduruntur.

Lac crassum.

Cognoscitur lac crassius, vt *cap. praced.* dictũ, sicut & post lactis emulsi concretionẽ, si parum seri habet.

Signa.

Solet verò lac crassum plura secum trahere incommoda. Nam & difficilius coquitur, & facilè in ventriculo coagulatur, vnde varii morbi & symptomata in infantibus excitantur.

Prognosis.

Emendatur autem nimia lactis crassities cibis boni succi & facilis coctionis, quales sunt carnes pullorum, vitulina, hœdina; à bubulis verò, porcinis & similibus, vt & caseo abstineat. Quæ si non sufficiant, medicamenta moderatè calefacientia & humectantia, ac simul attenuantia vsurpanda, vt *fœniculum recens*, *hyssopus*, *cichoreum*, & si vitiosi aliqui crassi humores sanguini permixti sint, ii euacuentur.

Curatio.

Lac, si sit crassius, interdum planè induratur. Et quidem si secundum omnes partes, butyrosam, caseosam & serosam concrescat, τρόμβωσις seu grumefactio dicitur: Si verò saltem secundum partem butyrosam & caseosam, τύρωσις, caseatio, nominatur. Verùm cum hoc vitium potius matribus & nutricib. damnũ afferat, quàm infantibus, nisi quod ipsis lac alimentum subtrahitur; de hac lactis concretione supra, *lib. 4. part. 3.* dictum.

De Lactis

De Lactis acrimonia, sapore, odore, colore vitioso.

Lactis acrimonia, sapor. odor, &c. vitiosus. Vitia ista omnia lac contrahit vel à prauæ diætæ ratione, vel ex morbis & intemperiebus, quibus viscera matris aut nutricis laborant. Nihil enim est in nobis, quod omnis generis impressiones & mutationes facilius suscipiat, quàm lac, quod vel brutorum lac docet, quod pro pascuorum ratione varium colorem, odorem, saporem contrahit. Quapropter si mater vel nutrix porro, cœpis, frixis, salsis, acidis, cibis nimis aromatibus conditis, oleribus, raphano & similibus vescatur, si irâ vel aliis animi affectibus perturbetur, si libidine tentetur, si nimium vigilet, varias mutationes lac inde suscipit. Deinde si viscera matris aut nutricis sint intemperata, atque inde cacochymia cumuletur, ex sanguine vitioso lac bonum generari non potest, sed pro cacochymiæ ratione lac varia vitia contrahit, & nunc biliosum atque acre est, nunc salsum, nunc humoris atri & melancholici particeps. Huc pertinent mammarum morbi. Nam si ex intemperie aliquâ, inflammatione, apostematibus laborent, bonum lac generare non possunt.

Signa. Cognoscuntur ista vitia, vel ex ipso lacte, vel matre, vel ex infante. Ex lacte quidem, si linteum candidissimum in eo immergatur & in vmbrâ siccetur. Tunc enim ex colore vitium lactis patefit; cùm si lac sit biliosum, linteum flauescat; si melancholicum, nigrescat quodammodo. Gustu quoque acrimonia, amaritudo, salsedo deprehenditur: imò etiam si odorem grauem lac spiret, vitiosum est.

E nutrice, quod cacochymiæ alicuius in ipsâ adsint. Ex infante, quod plorat, tormina ventris habet, non bene nutritur, vlcuscula & aphthas in ore habet, per aluum liquida viridia vel flaua deiicit.

Prognostica. Lac autem eiusmodi infantes in periculosos morbos conicere solet. Ex eius enim vsu tormina ventris & alui fluxus concitantur, vigiliæ, macies, aphthæ oriuntur, sæpe quoque epilepsia excitatur.

Curatio. Emendatur verò lac eiusmodi, si sanguinis, è quo generatur, vitium corrigatur. Ad quod emendandum plurimum valet bona victus ratio, si nimirum nutrix vtatur cibis optimi succi, qui cacochymiam optimè corrigunt; si det etiam operam, vt cibos bene coquat; contra abstineat ab omnibus, quæ lac corrumpere & vitiare possunt, acribus, salsis, cibis praui succi; vitet iram, & alios animi affectus vehementiores, Venerem. Vini quoque boni & odorati vsus moderatus in assuetis lactis odorem vitiosum corrigit.

Si diæta ad vitium sanguinis corrigendum non sufficit, medicamentis vtendum, quæ contrarias humori peccanti qualitates habent. Tandem etiam si nec victus ratio, nec alterantia medicamenta vitium lactis emendare possint, lenioribus medicamentis, quoties opus reperitis, pro humoris peccantis & cacochymiæ ratione, *syrupo rosf. solutiuo* & *rhabarbaro*, si cacochymia sit biliosa; *agarico*, si pituitosa; *foliis senæ*, si melancholica. Eo tamen die, quo purgatur nutrix, mammam infanti non præbeat, donec purgatio absoluta sit; nisi forsan vnâ operâ ipsum infantem etiam purgare nonnihil necessarium. Lac enim purgantium vires facilè induit.

Denique si mammæ aliquo morbo laborent, is conuenienti modo curandus, de quo suo loco.

CAPVT IV.

De Diæta & Regimine Infantium recens natorum.

VT autem in specie de diætâ & regimine Infantium agamus, postquam infantis vmbilicus abscissus, ligatus & compositus est, atque ipse infans lotus, statim constitutio eius inquirenda & perlustranda. Ideóque primò considerandum, an mater toto gestationis tempore, satis sana & incolumis vixerit. Id enim sani quoque infantis indicium est; inprimis si & pater sanæ constitutionis fuerit. Deinde videndum, quali colore præditus sit infans nuper natus. *Signa infantis sani.* Optimus autem infantis recens nati color est subruber per totum corpus. Is enim indies paulatim in floridum mutatur. Qui verò primùm editi colore sunt florido, aut dilutiore & albido, ij plerumque parum bono temperamento sunt præditi & frigidiores, minúsque vegeti, nec viuaces. Tertiò vagitus & ploratus recens nati infantis debet esse clamosus & clarus, qui spiritalium membrorum thoracísque validi & robusti ac spirituum copiosiorum est indicium. Si verò submissè plorant, eos vitale robur imbecille, ac spiritus, pectorísque musculos mouentis facultatis debilitatem habere significatur. Quartò, considerandum, an omnium partium magnitudo, numerus, figura, meatus, situs, cum aliis connexio sese rectè habeat. Itaque obstetrix illum blandè contrectet, atque exploret, an quid aliqua in parte sit malè conformatum, vt illud postea, quantum fieri potest, melius fingi & corrigi possit, brachia & crura sæpius extendat & contrahat, vt si quid muci vel sordium iis adhæreat, abstergatur & dissipetur; palpebrarum, aurium, narium, podicis, vuluæ, penis ductus meatus & orificia exploret, an rectè pateant, in digitorum in manibus & pedibus interstitia inquirat, ne quid p. n. cohæreat; digitum in os immittat, & à sordibus fauces & linguam mundet, & an vinculum linguæ rectè sese habeat, exploret. Hinc fasciis & linteolis mollibus infans inuoluendus, & in cunas reponendus. Galenus, 1. *de tuend. sanit. cap.* 7. antequam fasciis infans deligetur, totum prius corpus sale modico conspergendum censet, quo cutis eius densior solidiórque iis, quæ intus sunt, partibus reddatur. In vtero enim æquè cum reliquis mollem fuisse. Verùm metuendum est, ne sal mordacitate suâ pruritum excitet, & alia incommoda infanti afferat. Ideóque hic mos à paucis postea retentus, successítque in eius locum apud multos infantes recens natos vino abluendi consuetudo, nec ratio, quam affert Galenus, vero consentanea est, siquidem cutis in vtero iam peculiarem constitutionem ab internis partibus differentem obtinet: neque cutem densare, & transpirationem prohibere tutum est, vt ipse Galenus *cap.* 10. monet. Multò minus Barbarorum quorundam & inter eos Germanorum quondam mos imitandus; cuius Galenus, *loc. alleg.* mentionem facit, qui infantes adhuc ab vtero calentes proximo flumini immergebant, vt validiores solidioréśque redderentur, & vt infantium, quos ad bellum præcipuè educare solebant, robur & vires explorarent; cum procul dubio hanc in aquam frigidam immersionem non nisi robustiores tulerint, teneriores verò & imbecilliores exstincti fuerint, de quo Virgilius:

Durum à stirpe genus natos ad flumina primum
Deferimus, sæuóque gelu duramus & vndis.

Sit enim sanè, vt Iul. Alexandrinus, *salubr. lib.* 17. *cap.* 3. scribit, vt cùm nationes istæ barbaræ animaduerterent, quàm à nascendi statim initio inter aduersissima quæque, & incommodorum cursus assiduos, vita per bella & rapinas, ærumnásque omnes, dies & noctes, nubilo, sereno, ventoso, quieto à ventis, tempestuoso ac furente, pacatóve cœlo, nullo discrimine ducenda fuerit, durandorum sibi natorum aduersus istas iniurias, in amnes à partu statim immersionem sibi commodam esse existimarint, satiúsque esse duxerint, vt vitæ in eo aleam subirent nati, à quo vel ingens exspectanda esset atque incomparabilis ex successu reliquo omni tempore vtilitas, quàm eos

ad

ad ætumnoſam vitam teſeruare : tamen barbarum & efferum hunc morem & inhumanam prorſus conſuetudinem fuiſſe nemo negare poteſt, quàm ipſi barbati poſtea etiam abrogarunt, quáque ipſi ſine reliquæ vitæ damno carere potuiſſent, cùm aliàs, etiamſi non in aquam modò natos immerſiſſent, ita parum delicatè eos tractarint & educatint, vt prima educatio vitæ totius fuerit rudimentum, omnibúſque iniuriis ferendis facilè percommoda.

Antequam verò infanti mamma præbeatur, *mellis* aliquid vel *ol. amyg. dulc. recentis*, vel *diamygdalatum*, ſeu *miſtura vel ex ol. amydg. d. recenti*, & *ſaccharo* confecta lingenda præbeatur, vt ſi quæ ſordes & excrementa in vtero collecta in ventriculo & aluo infantis hæreant, abſtergantur. Solet enim in vtero materno in ventticulo & inteſtinis infantis materia quædam nigra & picea quaſi colligi, quæ primò ſtatim euacuari ſolet, quod niſi fiat, epilepſia concitari poteſt. Imò cenſent nonnulli, integro primo triduo diamygdalato iſto. vel ſimili materiâ infantes nutriendos eſſe. Alij etiam putant, cùm lac primis diebus minus purum ſit, aliam nutricem intetim adhibendam eſſe, donec lac purius fiat. Quod vt non improbamus; ita lactis conditio eſt inſpicienda; cùm in aliis matribus citius, in aliis tardius lac purum fiat. Si enim valdè impurum ſit, præſtat aliam nutricem adhibete, donec puriùs reddatur. Setoſius non nocere putat Adr. Spigelius vt ſupra dictum, ſed potiùs prodeſſe, ad abſtergendum iſtud nigrum excrementum.

Infans quoque ab omni exte nâ iniuriâ muniendus, & in aëre mediocriter calido ſeruandus. Si tamen temperamento optimo præditus non ſit, aër non nihil ad contrariam qualitatem inclinet. Temporum tamen anni etiam habenda ratio, vt ſcilicet hyeme in aëre calidiore, æſtate frigidiore degant. Iaceat infans in cunis, in loco non nimis luminoſo, ne è tenebris vteri materni egreſſus, lumine nimio offendatur. Lumen ſiue Solis ſiue candelarum accenſarum ita ipſi obiiciatut, vt rectis oculis id aſpicere poſſit, non verò ſurſum vel ad latus retortis aut contortis oculis id excipiat; Ideóque non retrò ad caput eius candela ponatur, vel Solis lumen admittatur, ne dum oculis in cunis lucem perquirit, nec corpus aut ceruicem eò flectere poteſt, quocunque poteſt modo aut limis, aut tranſuerſis, aut retortis, aut diſtortis oculis lumen adſpectare conatur, teneros muſculorum oculos mouentium tendines in eam conſuetudinem adducat, vt natura habitum inemendabilem inde contrahat, & ſtrabus infans fiat. Quod quamprimùm animaduertitur, imò ſi quid vitij huiuſmodi ab ortu habeat, in quam partem ſeſe p. n. flexerit oculus, eius partis ex aduerſum ſtatuatur lumen diurnum nocturnúmque, vel res ſplendidiores, vt pictæ tabulæ, aut aulæa coloratiora eâ parte oculis obiiciantur, vt in contrarium oculos moueat infans. Quâ de cauſsâ etiam conopæum vel aliud velum in cunis ſupra caput infantis extendi ſolet vulgò, vt hoc modo lumen nimium excludatur, & vagus oculorum motus inhibeatur, ac viſus in tectum dirigatur.

Cauendum quoque ſtudioſè, ne terreatur infans. Nunquam etiam is, ſeu vigilans, ſeu dormiens, ſolus relinquatur, ne vel ab animalibus venenatis, vel externis aliis iniuriis quas à ſe depellere non poteſt, lædatur: ſicut compertum habetur, ſcorpiones, ſerpentes, lacertas in ora infantium irrepſiſſe, vel eos alio modo læſiſſe vel feles iis incubantes eos ſuffocaſſe. Dormiat & cubet infans in cunis, non apud matrem vel nutricem in lecto, donec ipſe manibus & pedibus ſolutis, ad motum iam aptior ſit, ne, quod ſæpe compertum, manibus & pedibus faſciis ligatus & inuolutus, vel lecto, vel ab incumbente per ſomnum matre aut nutrice ſuffocetur. Cunæ verò, in quibus cubant infantes, ſunt duplices, aliæ in ſemicircularibus ſubditiis pedibus in pauimento vel tabulato agitantur; aliæ ſunt penſiles. Hæ cōmodiores ſunt; cum ſine grauiore concuſſione, leui manuū agitatione, vel faſciarū attractione moueātur, nec infans ex iis facilè excutiatur: illæ verò cū maiore agitatione & cōncuſſione mouentur, & interdū infantes ex iis excutiuntur. Si tamē ploratus infantis ſedari aut ſomnus leui illâ penſilium cunarum agitatione conciliari non poſſit, harum fortiori agitatione interdum opus eſt. Quæ res ipſa oſtendit, nullam omnino ætatem eſſe, cui torpor & quies nimia grata ſit, ſed omnes moderatis exercitiis delectari, & propterea infantes, cùm ipſi nondum moueri & exerceri poſſint, alienâ ope, quà mouentur, gaudent.

Somno plus indulgeant infantes, quàm vigiliis, vt concoctiones meliùs perficiantur, neque vigiliis ſpiritus diſſipentur; vnde ſi vigiliæ vrgeant, cantionibus, cunarum agitatione, geſtatione in vlnis & frequenti mammarum exhibitione ſomnus conciliandus: quâ in re tamen cauendum, ne nimia copia lactis, quam concoquere non poſſit, ventriculus infantis oneretur.

Recens natus infans ſingulis diebus ſemel balneo aquæ dulcis tepidæ abluendus, ſimúlque corpus infantis moderatè fricandum. Frictiones enim eiuſmodi coctionem & diſtributionem alimenti adiuuant, exercitiíque & motus, quem infantes ob corporis mollitiem nondum obire poſſunt, loco eſt, omniaque membra roborat, & firmiora reddit. Et ad fricandum nonnulli oleo dulci vtendum cenſent, cui quidam etiam ſalis triti pauxillum addunt, quod tamen in noſtris regionibus vſitatum non eſt.

A Balneo infans faſciis linteis inuoluendus, ne manus & pedes liberè mouere, & oſſa, quæ flexibilia adhuc ſunt, diſtorquere, & figuram paruam eis conciliare poſſit. Poſt menſes quatuor manus & brachia ſolui, & faſciis liberari poſſunt. Totus autem thorax & venter, etiam vltra annum, linteis inuoluendus, ad fouendum calorem, & partes iſtas tuendas. Alias etiam quoties expergiſcitur infans, à ſordibus excrementorum alui & vrinæ mundandus, ne ex iis pruritus, dolor, & excoriatio aliqua contrahatur.

Curandum quoque vt aluus libera & mollis ſit; quod facilè fiet, ſi lac bonum ſit & conuenienti quantitate præbeatur; quod ſi aluus durior ſit, oleis, pinguedinibus, & linimentis emollientibus venter inferior infra vmbilicum illinendus, vel etiam clyſter emolliens iniiciendus.

Ploratus quidem & vagitus mediocris ad cerebrum euacuandum, pulmones dilatandos & euacuandos, calorémque natiuum excitandum faciunt: verùm immodicæ fluxiones in oculos, catarrhos, herniáſque excitare ſolent. Minùs quoque nocent ploratus ante lactationem, & lacte planè concocto; plus verò poſt lac ſuctum; cùm concoctionem impediant. Et cùm infantes non ſine cauſsâ plorent, ſed laceſſiti à re aliquâ moleſtâ, prudens mater vel nutrix diligenter inquirat, quænā cauſſa ploratus ſit, vt eâ amota quies & ſomnus infanti concilietur. Videndum nimirum, an inuolucra ſordida ſint; cùm infantes munditiem ament, nec inuolucris fecibus alui vel vrinâ conſpurcatis & ſordidis placidè dormiant; an faſciæ nimis ſtrictæ ſint, linteamina dura, aſpera vel contorta, vel acus, aut pungens aliqua res ſimul inuoluta, an verò tormina ventris adſint.

Qualis cibus infantibus præbendus.

Alimentum quod attinet, primis aliquot menſibus ſaltem lac ſugendum præbeatur, ídque toties, quoties illud poſtulant, modò non vomitu, vel alui fluxu laborent, ventriculúſque copiâ lactis non oneretur. In lactando autem infante hoc obſeruetur, vt ei nunc dextra, nunc ſiniſtra mamma præbeatur, præcipuè cùm infanti iam manus à faſciis ſolutæ & liberæ permittuntur, ne ſi ſiniſtræ ſolùm admoueatur,

dextramque

dextrámque ita manum sinu & brachiis nutricis oppressam habeat, sinistram vero liberè moueat, è consuetudine hâc solùm sinistrâ manu vti incipiat. Post menses verò aliquot etiam pulmenta ex farinâ triticeâ infanti præbeantur, quæ cum sint nimis humida & viscida, & propterea tormina & obstructiones pariant vermésque & calculos generent, in ollâ fictili nouâ in clibanum immittenda, &eoúsque ferè ibi relinquenda, donec panis, qui simul immissus est, coctus sit. Ita enim viscidıtatem illam deponit. Vel quod commodius est parentur pultes ex medullâ panis triticei, inprimis aquâ maceratâ aut lotâ, cum aqua aut lacte paratâ. Vegetiores infantes maturè iis assuescere possunt. Post pulmenta antem sumpta per horam ferè à lacte abstineat infans, ne lac cum pulte diutius in ventriculo detentum corrumpatur. Atque talis diæta vsque ad detentionem obseruanda.

CAPVT V.

De Diæta infantis à detentione vsque ad ablactationem.

ANtequam infanti dentes erumpunt, non conuenit, ipsi solidiores cibos dare; cùm eos masticare non possit. Postquam verò dentes emperint, ipsum sensim solidiori cibo adsuescere, lac tamen denegare conuenit: & proinde panis à nutrice nonnihil masticatus, hinc legumina cocta, & carnes item masticatæ interdum ori infantis indendæ: duriora autem quæ sunt, ea exhibenda non sunt. In hac tamen alimenti mistione id cauendum, ne dum lac est in ventriculo, aliquid acetosum, austerum, vel alium qualitatis excessum habens, ob quem lac in ventriculo coagulari vel corrumpi possit exhibeatur.

Deinde cùm Infans iam membris firmior fit, & manibus ac pedibus iam vti, ac repere & ambulare incipit, bonum indicium est, & caloris insiti fortioris ac vegetatioris constitutionis argumentum, si infans crebrò sese loco moueat, nec quietus planè sedeat. Qui verò quieti & quasi torpidi sedent, minùs alacres & viuaciores sunt. Non tamen nimis maturè ad motus tales infans admittendus; multò minùs, quod interdum imperitæ nutrices faciunt, vt pedibus nimis maturè insistat, cogendus, vnde crura adhuc mollia distorquentur & curua fiunt, infantésque vari, vacij, vel valgi euadunt. Cum autem pedibus iam firmiter innititur, fasciâ molli cingulo connexâ à nutrice semipendulus ducendus infans. Deinde vt solus ambulationi adsuescat, paruo curriculo, quod ipse protrudere, simúlque cum curriculo ambulare, nec tamen cadere possit, includendus, quales passim apud matres familiâs videntur, quatuor infra subditis rotulis sic compositi, vt quoquo versum sese egerit infans ei inclusus, facilè sequatur. Hoc enim tanquam ludicro exercitio, nunquam fallente pede, aut labente gressu, sensim infans ambulationi adsuescit & formare ac figere pedes, & gradus sistere incipit. Vbi verò iam ipse sine adminiculo ambulare incipit, cùm vix fieri possit, quin aliquando cadat, solus non relinquendus, & vt periculum omne præcaueatur, circulus quidam rotundus frontem ambiens, duos alios semicirculos, formâ crucis in vertice capitis sese intersecantes annexos habens, ex linteo panno vel pelle aliquâ molli, lanâ bombycinâ vel pilis capreoli infarctos, veluti corona capiti imponendus, qui si infans forsan labatur, præcauet, ne alicubi caput in res obuias duras impingat.

Balneum quod attinet, equidem infans recens natus singulis diebus lauandus est; post tertium tamen mensem vsque ad septimum alternis diebus eum lauare sufficit; à septimo verò mense vsque dum à lacte remouetur, singulis septimaois bis lauare sufficit. Nec hoc circa regimen infantium hoc loco prætereundum, cùm sæpe hâc ætate infantes, sinistrâ manu agiliores fiant eámque vsu roborent, contra dextram torpescere sinant, fasciatione & obligatione sinistræ manus id præcauendum, & dextra manus ipsis libera, relinquenda, vt ea frequentiore vsu roboretur & agilior fiat.

CAPVT VI.

De Infantis ablactatione.

INfans à lacte remouendus non est, antequam ferè perfectum dentium numerum habeat. Etenim si citiùs ablactetur, cibos solidiores ob dentium defectum masticare non poterit; quod cum in adultis incommodum sit, & difficilis in ventriculo coctio fiat, si cibus in ore masticatione nō præparatus ingeratur, multò magis in infantibus id accidit. Præterea cum infans in dentitione, & maximè cùm caninos edit, febres, gingiuarum dolorem & alia sympromata pari soleat, periculum est, ne ablactatio malum istud augeat. *Ablactatio infantis.*

Tempus ablactandi infantes non semper idem est. Quidam n. sunt vegetiores, qui citiùs ablactari possunt; alij debiliores, qui diutiùs lactandi. Interdum quoque matris vel nutricis caussâ si conceperint, vel non satis rectè valeant, citiùs, quàm fieri deberet, ablactatio instituenda. Ideóque alij mense duodecimo, alij decimoquinto ablactantur. Commodissimu mtamen est, vt ad sesquiannū, vel etiam biennium infans lactetur; & cōmodiùs est, diutiùs paulò infantes lacte nutrire, quàm nimis citò ablactare. Conuenientissimo enim hoc alimento partes roboratæ per omnes postea ætates huius benigni alimenti beneficium sentiunt. *Tempus ablactandi.*

Quocunque autem tempore ablactatio fiat, non subitò alieni cibi infanti offerendi sunt, sed, dum adhuc lactatur, sensim iis adsuescat, cùm omnis subita mutatio sit periculosa, & cibos etiam bonos, quibus non adsueuit, homo malè ferat. Ideóque pulmenta ex medullâ panis loti, iuscula è carne gallinarum, vel bubulâ coctâ cum pane triticeo exhibenda. Vbi parùm à tempore ablactationis abest infans, etiam legumina & carnes animalium faciles coctu & boni succi, à matre vel nutrice semimansæ, infantibus exhibendæ.

Commodiùs verò fit ablactatio vere & autumno, quàm æstate vel hyeme, ne alterationi corporis, quæ ex nouo cibo fit, alia, quæ ex ambientis aëris calore vel frigore fit, alteratio accedat, infánsque lædatur. Nostræ quoque fœminæ, nec sine ratione, commodiùs esse existimant, infantem crescente, quàm decrescente Lunâ ablactare.

Et quia interdum accidit, vt infantes mammam nullo modo relinquere velint, papillæ succo absinthij recenti, vel seq. Linimento illinendæ sunt:

♃. *Mellis* Drach. ij. *aloës* Drach. ß. *succi absinth.* Drach. j. M.

Vsus tamen horum non sit nimius, ne labia & gingiuæ infantium ab aliis inflammentur, aut ventriculus lædatur. Et quia interdum quidam infantes mel & dulcia abhorrēt, iis papillis illitis infantes ablactari possunt. Commodissimum verò est si matres & nutrices è conspectu infantium sese subtrahant. Si enim eas non videant, mammam quoque earum non ita appetunt.

Vbi ablactatus est infans, non statim cibi solidiores, sed ij, quibus dum adhuc lactaretur, sensim assuefaciendum diximus, eiexhibendi, pulmenta nimirum è pane *Diæta ablactatorum infantium.*

è pane triticeo loto, iuscula carnium, ipsæque carnes animalium teneriores & coctu faciliores, vt & legumina quædam. In nostris regionibus infantibus commodè dantur iuscula è cereuisiâ cum pane coctâ & butyro condita, quæ satis bene nutriunt. Vinum infantibus non præbendum; in nostris verò regionibus commodè ipsis cereuisia exhibetur.

CAPVT VII.

De Diætâ Infantium post ablactationem.

Diæta infantium post ablactationem. Reliquam verò Infantium vsque ad primum septennium diætam quod attinet, omnino ea adhuc ab adultorum differt; cum infantes adhuc imbecilles sint, ac corpore tenello, nec diætæ errores facilè ferre possint. Sæpiùs cibus istâ ætate porrigendus, & tantùm, quantùm non solùm nutrimentum corporis, sed & augmentum requirit: & vt rectè Hippocrates, 1. *aph.* 13. scribit: ieiunium minimè omnium pueri ferunt, atque inter eos ij maximè, qui acriori & viuidiori ingenio.

Animi affectus quod attinet, danda opera, ne infantes ita vehementer commoueantur, neque tristitiâ afficiantur, neque in timorem incidant; cum eiusmodi animi passiones vehementes fortes in corpus impressiones faciant, vnde epilepsia & alia mala excitantur. Quia tamen malitia innata est infantibus, & ad praua ij proniores sunt, quàm ad bona & recta, non etiam nimis iis indulgendum, sed à teneris omnes illæ animi facultates & affectus omnes ita moderandi, vt rationi, ceu dominæ, obediant, & hac ipsâ ætate sedandorum deinceps omni ætate animi affectuum actionúmque ad rationis normam ac præscriptum edendarum fundamenta iacienda. Cum enim Leonum & Vrsorum catuli ita mansuefieri possint & cicurari, vt rectoris etiam nutui planè obediant, quod ab adultis postea nunquam obtinetur: quidni in homine quoque vis ea animi, cui affectus insident, ita assuefieri possit, vt rationis ductum sequatur; aut si ab eâ deflexerit, statim ad eam recurrat, eiúsque iussa audiat? Non tamen omnium affectuum indicia primis statim annis sese detegunt & patefaciunt, sed inprimis iræ signa, quæ tum aliis modis, tùm ploratu inprimis sese prodit. Itaque danda opera, vt pullulantes subinde animositatis atque iræ affectus reprimantur, & qui primâ ætate nec iussa nec monitus audiebant & admittebant, iam monita accipere, imperata facere, minas intelligere & formidare assuescant, & subinde luxuriantes è prauo semine affectus in primâ herbâ suffocentur, & ita ad vitæ munia obeunda postea à teneris informentur. Ad animi affectus temperandos & ludi faciunt, ludíque infantibus, cùm ea ætas seriò agere nihil possit, concedendi, sed tales, qui corpori damnum nullum afferant. Motus corporis tales sint, quales anni singuli ferre possint, neque in otio & torpore educandi sunt. Cum enim copiosiore alimento opus habeant, vt modò dictum, nisi motus aliquis accedat, alimentum non bene in omne corpus distribuitur, & calor natiuus obruitur. Sæpius adhuc hac ætate lauandi sunt. Qui cum iis conuersantur, sedulò cauere debent, ne quid blasphemum, maledicum, scurrile & impudicum vel dicant vel agant, quod infantes in exemplum trahere possint. Circa sextum annum ætatis iam literas discere incipiant, magistróque tradantur, qui ad sequentes vitæ periodos eos præparet.

***

PARS II.

De Morbis & Symptomatibus Infantium.

CAPVT I.

De Infantium morbis in genere.

QVÆCVNQVE autem diligentia in Infantium diætâ rectè instituendâ adhibeatur, rarò tamen fit, vt non aliquid p. n. patiantur. Etenim cum totis nouem mensibus sanguis singulis mensibus euacuari solitus, ac præterea vitiosi humores, qui interdum cum eo euacuari solent, in vtero retineantur, & cumulentur, facilè fieri potest, vt labes illa in fœtum deriuetur; Insuper cum matres non omnes æquè sanæ sint, & præterea multi graues sæpe in diætâ errores committantur, omne vitium illud vnà cum alimento fœtui communicatur, quæ omnia etsi non semper in vtero morbos in Infantibus pariunt, (quod tamen etiam nonnunquam fit) tamen postea in lucem editis caussæ istæ in vtero collectæ sese exserunt, & varios morbos ac symptomata excitant. Accedunt postea & aliæ caussæ externæ & euidentes, quæ cùm alias mouendo, tùm ipsæ per se morbos pariunt. Primò nimirum ipsi partus labores, in quibus & ipse infans, dum comprimitur, & sæpe non sine vi, ex vtero extruditur vel extrahitur, læditur. Deinde vmbilici abscissio & ligatura, è quâ, antequam consolidescat, etiam aliqua molestia & dolor accidit, imò interdum inflammatio quoque. Tertiò loci mutatio. Dum enim antea matris vtero & peculiaribus inuolucris, carne, membranis, & humoribus, omnibus tepidis, mollibus vel liquidis, infans ambiebatur & tegebatur, iam aëri, cui non assueuit, obiicitur, & linteis siccis atque asperiusculis inuoluitur. Quartò, qui antea matris sanguine, eóque purissimo, quem natura eligit, alebatur, nullo labore ventriculi accedente, iam nouo cibo, lacte nimirum vel matris vel nutricis, quod non semper æquè probum, imò pultibus sæpe alitur, vnde morbi matrum & nutricum in infantes deriuantur, & cibi iam in ipso ventriculo prius coquendi sunt, & postea in hepate in sanguinem mutandi, qui omnibus partibus alimentum præbeat, à quibus concoctionibus varij errores accidere possunt. Tandem ipsa intemperies infantium calida & humida putredini & inde variis morbis est obnoxia. Et licet calor in infantibus satis sit copiosus, & vegetus: tamen sæpe excrementorum copiâ obruitur.

Sunt autem morbi & symptomata infantium plurima. *Differentia.* Nonnulli quidem iis cum adultis communes sunt, quibus tractandis quidam libros suos de infantium morbis augent. Verùm eos omnes hîc, quantum fieri poterit, prætermittemus, & eos saltem, qui infantibus vel proprij, vel magis familiares sunt, proponemus, in quibus recensendis autores etiam variant. Hippocrates secundum ætates eos diuidit, vt supra *in proœmio* diximus, dum 3. *aph.* 24. ita scribit: *Paruis & nuper natis pueris fiunt oris vlcera, vomitiones, tusses, vigilia, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates.* Et *ib. aph.* 25. *Adueniente dentitionis tempore, gingiuarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluuia, maximè cum caninos edunt, & iis præsertim, qui crassissimi sunt, & qui aluo sunt durâ.* Et, *ibid. aph.* 26. *Ipsis verò grandiusculis, tonsillarum inflammationes, vertebræ in occipitio introrsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmi, stranguriæ, strumæ, & alia tubercula,*

tubercula, præcipuè verò ante dicta. Et quidem verum est, quosdam ex his certis infantium temporibus proprios esse, vt vmbilici inflammationem nuper editis; quosdam temporis progressu fieri, vt dentitionem & calculos: plerique tamen toti infantiæ communes sunt. Neque enim vigiliæ, pauores, tusses, solùm nuper natis, sed & post accidunt. Conuulsiones, febres, non solùm circa dentitionem, sed & nuper natis, & post contingunt. Et sunt præterea alii morbi, qui quoque infantes infestant, vt variolæ, morbilli, crusta lactea, faui & acbores, ranula sub linguâ, vinculi linguæ breuitas, intertrigo, & alii. Quapropter Practicos plerosque secuti à capite ad calcem morbos & symptomata ista, quæ infantibus seu propria, seu magis familiaria sunt, proponemus.

Etsi verò nonnulli existimant, infantium morbos solùm naturæ & mulieribus, quæ infantes tractant, committendos esse: tamen & hic Medico suæ partes sunt. Equidem quidam morbi difficulter in infantibus cognoscuntur; cùm infantes nec voce, nec alio indicio partem affectam, & morbum, & symptomata monstrare possint: στοχασμῷ tamen erudito non raro & hi cognoscuntur: quidam verò morbi & symptomata per se manifesta sunt. Etsi quoque non omnia medicamenta admittant infantes, neque omnia auxilia vires eorum imbecilliores ferant: dantur tamen auxilia, quæ ipsis infantibus commodè adhiberi possunt, & eâ ipsâ de caussâ peculiari prudentiâ opus est in medicamentis infantibus præscribendis, atque ideo de infantium morbis curandis peculiariter tractare opus est.

In curatione autem infantium præcipuè auxiliorum & medicamentorum habenda est ratio; neque enim infantes ob corporis debilitatem fortia medicamenta & auxilia ferunt. Sanguinis missionem certè non sustinent. Nam etsi Rhases, *lib. de peste*, *cap.* 4. post quintum ætatis mensem pueris posse cucurbitulas apponi statuit: tamen nemo hodie in tam tenellâ ætate id audet. Imò nec Auicennæ consilium, qui, *quartâ primi, doctr.* 5. *cap.* 21. post annum cucurbitulas pueris apponi permittit, facilè quisquam hodie, præcipuè in nostris regionibus, sequitur. Et si purgatione opus est, fortia purgantia non ferunt infantes, sed vel glandes ano indendi, vel clysteres iniiciendi. E. g.

℞. *Fol viol. maluæ* an. M. j. *flor. chamæmel. viol.* an. P. j. Coq. in s. q. *Aq. s.* Col. ℞. vnc. iiij. vel v. pro ratione ætatis, & adde *Syr. vel mellis rof. sol.* vnc. ß. Drach. vj. vel vnc. j. *ol. violar.* vnc. ß. F. Clyster.

Vel ℞. *Seri lactis caprin. q. s.* Adde *Syr. de cichoreo cum rhabarb.* vel *mellis* aut *syrup. rof.* vel *viol. solutiu.* Drach. vj. *ol. viol.* vnc. ß. F. Clyster.

Si aliis purgantibus opus est, matri vel nutrici commodissimè exhibentur. Vis enim purgantium per lac in infantes deriuatur. De quo Hippocrates, *6. epid. c. 6. t. 35. Mulier, capra, elaterium aut cucumerem syluestrem edentes, pueris purgatio.* Neque, vt Galenus *in comment.* addit, elaterium solùm, quod cucumeris syluestris succus est, quemadmodum & ipsum cucumerem vescentes lac puerorum lactantium purgatorium gignunt: verùm si quod aliud etiam medicamentum purgatorium sumpserint. Et quidem tutius est, vt fortiora talia capræ comedant, & caprarum lac ipsis matribus & nutricibus exhibeatur. Ita enim efferatior vis medicamenti purgantis, in tot alterationibus & mutationibus, quæ & in caprâ & in nutrice fiunt, refringitur. Ipsi verò matri mitiora purgantia exhibere tutius est. Ipsi tamē etiam infanti lenitiua pro ratione ætatis exhibere licet, vt *Syr. & mel. rosar. & viol. solutiuum, Syrup. de cichor. cum rhabarb. de fol. sena, manna, cassiam, passulas laxatiuas.* Et cùm talia medicamenta non semper promptè sumant, puluis mechoacannæ, ac pauxillum cinamomi vel zingib. iusculis inspergi potest. Purgantia verò ex ☿ & ♁, quacunque etiam ratione ab Empiricis commendentur, infantibus non exhibenda. Et memini aliquot infantes; ☿ *vitæ*, & *Croco metallor* temerè exhibitis, necatos fuisse. Imò nec alterantia fortiora ipsis exhibenda. Vetula hic quædam, non ante annos multos, infanti recens nato epilepsiâ laboranti gutt. ij. vel iij. ol. succini exhibuit, vnde tantus in corpore infantis ardor excitatus est, vt tota cuticula, quasi feruidâ aquâ combustus fuisset infans, abscesserit, & infans paulò post mortuus sit.

CAPVT II.

De Febribus Infantium, & Variolis ac Morbillis.

VT autem in specie de his dicamus, sunt Infantium morbi alii Vniuersales, alii particulares. Vniuersales quod attinet, ex iis præcipuè sunt febres, & quæ interdum iis coniunguntur Variolæ & Morbilli. Sunt verò febres; quæ infantes inuadunt, vel sporadicæ & priuatæ, vel epidemiæ. Febres illæ priuatæ ex variis caussis oriuntur. Primò enim Febres omnis generis, quæ adultis accidere solent, etiam eos ex iisdem caussis corripere possunt; Testaturque ipsa experientia, febribus continuis & intermittentibus omnis generis, tertianis, quartanis, non saltem adolescentiæ propiores, sed etiam tenellos adhuc infantes corripi, sicut anno 1616. cum autumno quartanæ hîc frequentes valdè essent, etiam infantes tres menses nati quartanâ correpti sunt. Verùm de hoc febris genere, cùm infantibus cum adultis id commune sit, hîc non agam, neque rectè inter morbos infantium febres recensentur: & si inter morbos infantium hæ febres numerari deberet, multi quoque alii morbi, qui infantibus cum adultis communes sunt, hîc addendi essent. Et propterea Mercurialis, *lib.* 2. *cap.* 1. *de morbis*, non rectè inter morbos puerorum de hisce febribus tractat. Et quanquam plures caussas, cur in infantibus febres accidere possint, affert: tamen ipsis cum adultis vel sunt communes, vel falsæ, vtpote quod corpora puerorum sint densa; cùm contrà omni Medicorum consensu constet, esse laxa & mollia; & quod Galenus dicat, 3. *aph.* 25. propter ætatem puerilem febres fieri. Corrupta enim exemplaria sunt, in quibus legitur, *febricitant pueri propter ætatem*; cùm in emendatioribus legatur, *febricitant hac ætate propter dolores, vigilias, & inflammationes.* Duo verò alia febrium genera infantibus propria sunt: Primò enim infantes & frequentissimè quidem, febre corripiuntur, ob lac corruptum: quoniam vbi hoc putrescit & bilescit, reliquos etiam humores accendit, vnde tandem calore accenso cordi communicato febris oritur. Deinde infantes febribus corripiuntur, vbi dentes ipsis erupunt. Nam, vt loco antè allegato, 3. *aph.* 25. dictū, febricitant infantes propter dolores, vigilias, inflammationes. Etenim dum dentes ipsis erumpunt, dolor & pruriginosus & pungitiuus in infantium ore excitatur, nonnūquam & gingiuæ inflammātur, vnde vigiliæ oriuntur, quæ caussæ omnes humores calefaciendi, exsiccandi, inflammandique, atque ita febres pariendi vim habent.

Febres infantium.

Signa Diagnostica.

Febres eæ primariæ iisdem signis, quibus in adultis, *Signa.*

tis,cognoſcuntur. Febres autem,quæ ex lacte corrupto fiunt,ex eo cognoſcuntur,quod tunc dentes nulli erumpant, lactiſque corrupti ſigna adſint, ventris tormina, alui deiectiones crebræ, flauæ vel virides. Febres autem ex dentitione, dentitionis ſignis manifeſtantur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Febres illæ plerumque periculo vacant; cùm cauſsâ ſublatâ ſponte ceſſent. Si tamen lactis corruptio diu duret,interdum infantes in vitæ periculum coniiciuntur.

2. Quibus in dentitione febris acuta accidit, ij rarò conuulſionibus tentantur. Hippocrates, *de dentitione.*

3. Interdum tamen fluxiones alui & vigiliæ accedunt,quæ infantes iugulant.

Curatio.

Curatio. Si febris ſit à lacte corrupto, cùm tales febres plerumque ſint bilioſæ,frigidis ac humidis vitium illud corrigendum, & propterea alimenta talia matri ſiue nutrici exhibenda,lactuca, endiuia, acetoſa, emulſio ſem.4.frigid.major.ptiſana hordeacea;Vino verò matres & nutrices,dum infantes, quos lactant, febricitant,abſtineant.

Ipſa etiam nutrix *mannâ,caſſiâ, el.lenit. ſ. Diacathol. & Syrupo ſolut.*leniter purganda.

Poſſunt & alterantia ipſis infantibus exhiberi, vt *ſuccus & ſyr.viol.ſyrupus acetoſ. citri,violar. Aqua cichorij,endiuia,violar. ſaccharo dulcorata.*

Extra verò ſpina vnguento è *mucilagine ſem. cydonior.& pſyllij*,cum *ol.viol.* & modico *cera* parato,inungatur.Aut emplaſtrum ex *ſemperuiuo, plantagine,ſolano,rutâ,farinâ hordei & albumine oui*,ventriculo imponatur. Et omnino vtile eſt,vbi lac corrumpitur,ac bileſcit,refrigerantia & adſtringentia ventriculo imponere, vt lactis corruptio præcaueatur, & bona fiat concoctio.

Vt ♃. *Ol.roſar, maſtichin.* an.Vnc.ß.*ſantal. rubr. corallior.* an.Scrup.j.*cera parum.*Miſc.

Si verò à dentitione febris ſit,danda opera, vt dentium eruptio facilis ſit, & dolores, qui in dentitione accidunt,leniantur,de quo infra, *cap. 14. de dentitione,* dicetur.Alterantia quoque, quæ de febre ex lacte corrupto modò ſunt propoſita, & hic locum habent, & vtilia ſunt.

De Variolis & Morbillis.

Variola & Morbilli. Interdum verò febres epidemiæ graſſantur,quæ infantes præcipuè corripiunt, quarum criſis fit per variolas & morbillos. Egi autem de hoc febris genere pluribus,*lib.4.de febrib.cap.*12.quæ ibi videantur. Pauca ſaltem hîc addam.Primò cauſſam quod attinet,grauiſſima eſt de eâ apud Medicos controuerſia, & plures ſunt eâ de re autorum opiniones, duæ tamen præcipuæ,vna Arabum & eorum, qui ſtatuunt, variolas & morbillos ex reliquiis menſtruæ impuritatis in vtero contractæ oriri. Altera Fernelij,qui docet,ex peculiari malignitate aëris, corpora teneriora infantium afficientis,variolas & morbillos generari. Rationes pro vtraque ſententiâ *loc.alleg.*videantur. Verùm commodiſſimum videtur,vt ibidem diximus, ſententias iſtas coniungere & ſtatuere, in corporibus infantium vitioſam aliquam diſpoſitionem in vtero contractam latere, quæ ab aëre externo maligno, vel contagio in actum deducta, ebullitionem quandam humorum & febrim excitet,cuius criſis fiat per variolarum & morbillorum eruptionem, quæ propterea etiam, vbi eruperint,ceſſet.Aut ſi quis adhuc magis in Fernelij partes inclinare velit, ſtatuere poſſet, quod aër malignus & contagium pro malignitatis peculiari differentiâ, nunc has, nunc illas in humoribus corruptiones inducat, & nunc dyſenteria, nunc bubones, nunc carbunculi oriantur: ita hanc etiam humorum corruptionem inducere, è quâ varioli vel morbilli oriantur, præcipuè in infantibus, quorum ſanguis calidior longè & humidior eſt, & longè aliter diſpoſitus, quàm adultiorum; & propterea etiam vbi à maligno aëre vel contagio inficitur,aliam quàm in adultis corruptionem induit. Vnde etiam pro aëris conſtitutione variâ, nunc mitiores, nunc peiores ſunt variolæ & morbilli: quod non fieret, ſi ſaltem ab internâ in vtero contractâ diſpoſitione ortum haberent. Interdum quoque peſtilentes ſunt, & compertum eſt, tantam in variolis fuiſſe humorum corruptionem, vt ſub cruſtis vermes reperti fuerint; Præterea non ſolùm carnoſas partes, vt Paræus, *lib.* 19. *cap.*1. adnotauit, ſed & oſſa arroſerint & corruperint, inſtar luis Venereæ, atque atroſis & labefactatis cubiti, carpi,genuum & pedum dearticulationibus mouendi facultatem ademerint, imò etiam in ipſa interna viſcera ſæuierint, vt in diſſectione morbo hoc exſtinctorum obſeruatum,& eas in iis impreſſiones reliquerint, è quibus poſtea dyſenteria,phthiſis,hydrops ſecuta ſint. Contagioſæ verò penè ſemper ſunt infantibus. Etſi n. plurimi infantes variolis & morbillis corripiuntur, ad quos contagium non peruenit, ex ſolâ aëris conſtitutione maligna: tamen infantes cum aliis infantibus variolis & morbillis laborantibus ſine periculo non conuerſantur,ſed μιάσματα ab iis hauriunt,& eodem morbo corripiuntur.

Deinde & hoc notandum, duo interdum genera febrium accidere in Variolis. Etenim in Morbillis vbi ſufficienter ij eruperint, vt & in variolis, ſi paucæ & benignæ ſint, ſolet febris planè euaneſcere. In variolis verò ſi ſint copioſæ & prauæ, vbi ſuppurare incipiunt, cùm tota cutis ſæpè intumeſcat & quaſi inflammetur, ſolet noua febris, etſi prior ferè euanuerit, accendi, quæ interdum periculoſior eſt, quàm prior, & quæ non prius ceſſat, donec variolæ maturatæ ſint, & exſiccari incipiant.

Tandem etiam de præſeruatione aliquid addendum, an nimirum tutum ſit, à variolis infantes defendere. Vbi notandum, præſeruationem inſtitui poſſe, vel dum infans nondum febricitat, metus tamen eſt, cùm alij infantes plurimi hoc morbo laborent, ne & ipſe variolis corripiatur; vel dum infans febricitare iam incipit. Prior præſeruatio inſtitui poteſt, vel mutatione aëris, vel medicamentis adhibitis. Aërem mutare commodum eſt, cum variolæ ſunt malignæ, & plurimi infantes moriuntur. Si verò variolæ ſint benignæ, & plerique omnes euadant, non neceſſarium eſt, aërem mutare; cùm nihilominus alio tempore, ac forſan periculoſiori, idem morbus, vt omnibus fere neceſſarius, iis ſuſtinendus ſit. Non inutile tamen tunc eſt, pro ratione ætatis & corporis conſtitutione, infantes leniter purgare, vt cacochymia & vitioſi humores, qui malum exaſperant, & febrem deteriorem reddunt, ſubtrahantur. Deinde alexipharmaca mitiora & contra malignitatem pugnantia exhibere, quæ naturam roborant, vt poſtea in expellendis variolis & morbillis fortior ſit. Si verò iam febris præſens ſit, amplius præſeruatio locum non habet, ſed tunc danda opera, vt variolæ, vt & morbilli, maturè erumpant, quâ de cauſsâ expellentiâ exhibenda,de quibus *loc.alleg.* dictum. Interim vtile eſt, partes quaſdam priuatas, vt oculos & fauces, vt ibidem *eod. loco*, dictum à variolis & morbillis defendere. *Præſeruatio à variolis & morbillis.*

Narrauit

Narrauit mihi Illustriss. quædam Principissa in Aulâ paterna vsitatum fuisse, vt virginibus, quas variolæ inuadebant, tota facies linteo rosar. madido obtegeretur. Quâ re equidem deformitas, quæ ex cicatricibus variolarum oriri solet, præcaueri potest. Verùm dubito, an semper tutum sit eiusmodi remedium, & an illam, quæ per faciem erruptura erat, materiam, natura ad partes ignobiliores sit detrusura. Quod nisi fiat, & variolæ sint multæ, facilè fieri poterit, vt in capite retenta cerebrum occupet, & delirium, phrenitidem, & alia mala excitet.

CAPVT III.

De Crustâ lacteâ, achoribus & fauis.

PArticulares verò corporis humani partium affectus, qui infantibus proprii vel familiares sunt, quod attinet, primò, si à capite ad calcem progredi licet, occurrunt crusta lactea, achores & faui, quæ omnia sunt vlcera & tubercula capitis inprimis, quæ
Crusta lactea. infantibus tempore lactationis accidunt, quibus perpetuò saniosum & purulentum quid emanat, quæ Græci ἀχῶρας & κηρία seu fauos nominant. Vulgò eadem crusta lactea, seu lactumina, Germanicæ *der Ansprung* nominantur. Nonnulli, neque planè sine caussâ, crustam lacteam ab achoribus distinguunt, & illam plerumque infantibus in principio lactationis accidere; achores etiam in adultioribus oriri notant. Neque res est de nihilo, & omnino crusta lactea magis albicat, achores verò alium colorem habent. Crusta lactea quoque non solùm occupat faciem, sed & vniuersam corporis cutem fere inquinat; cum achores saltem sint in capite. Quia tamen caussæ non multùm discrepant, & curandi ratio quoque eadem
Crusta lactea, faui, & achores quid? est, hoc capite istos affectus coniungemus, & definimus crustam lacteam, fauos & achores, quod sint vlcera seu vlcerosa tubercula, in capite præcipuè, sed & interdum in reliquo corpore, in quibus apparent foramina, è quibus saniosum quid continuò effluit.

Caussa.

Caussa. Oriuntur autem hæc vlcuscula ex humoribus excrementitiis, serosis & acribus, seu, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 8. scribit, generantur ex humore misto, qui partim tenues, serosasque & mordaces partes, partim verò crassum succum secum habet, & omnino salsum & nitrosum quid in se continet. Hinc & color horum vlcerum nunc albus, nunc flauus, nunc ruber, nunc nigricans est; semper tamen salsus & mordax, vnde pruritum excitat, & ad scalpendum infantes inuitat. Colliguntur verò isti humores partim in vtero, ob impuritatem sanguinis materni, quo aluntur infantes, partim lactis vitio, quo à matre vel nutrice nutriuntur; posteà verò à naturâ in ambitum corporis detruduntur.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus hic sub aspectum venit, & vulgo quoque notus est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem talia vlcera plerumque in infantibus ad secundam valetudinem facere creduntur: nec sine caussâ; cum natura vitiosos humores è partibus interioribus ad ambitum corporis expellat, & propterea si euanescant, infantes in febres & alios morbos incidant.

2. Et Hippocrates, *lib. de sacro morb.* scriptum reliquit, infantes, si ipsis vlcera in capitibus vel circa aures, vel in facie, vel in reliquo corpore excitentur, liberari ab epilepsia; quod etiam annotauit Auicennas, *primâ tertii tract. 5. cap.* 8.

3. Sanantur verò plerumque spontè ætatis progressu hæc vlcera.

4. Si tamen nimis diu durant, sequitur tinea, capillorum defluuium, & alopecia, & metuendum, ne tales exulcerationes vsque ad cranium, imò cranium penetrent, si materia nimis praua sit; & obseruatum, cranium ita hisce vlceribus corruptum fuisse, vt exciderit, & menynges cerebri conspici potuerint.

Curatio.

Ideoque si nihil mali metuendum sit, præsertim quando faciem non deformant, nec oculos lædunt, relinquenda ista vlcera, imò danda opera, vt materia reliqua expellatur, & si forsan vlcera talia euanescant, atque infans malè inde habeat, expellentia *è fumar. scabios. carduo ben. C. C.* & similia exhibenda. Refrigerantia & adstringentia, quæ materiam retro pellunt, non vsurpanda. Interim nutrix bonam diætam obseruet, & à salsis, acribus, & omnibus, quæ vitiosos succos generare possunt, cibis, cœpis, porro, raphano, leguminibus, carne salitâ & similibus abstineat; & si corpus habet impurũ, humores vitiosos conuenienti medicamento euacuet. Hoc enim nisi fiat, omne illud vitium cum lacte in infantes deriuatur, & malum augetur. Si verò humores vitiosi euacuentur, citius crusta decidit, & non renascitur. Quapropter alterentur & præparentur humores medicamentis è *borrag. buglosso, fumar. cichor. lupulo, radic. polypodii, oxylapathi*; Postea verò purgentur *foliis senæ, epithymo, rhabarb. helleb. nigr. el. diacathol. tripherâ Persic.* & similibus. Exhibeantur denique quæ viscera roborare, & reliquos humores tẽperare possunt & expellere, vt:

℞. *Conseru. borrag. bugloss. violar. fumar. cichor.* an. vnc. j. *rad. condit. cichorii, cortic. citri condit.* an. vnc. ß. *spec. diarrhod. abb. diamargar frig. C. C. præp.* an. Scrup. j. Cum *Syr. tunicis* F. Electuar.

Vel ℞. *C. C. præp.* Drach. ij. *magister. corall.* Drach. j. *spec. diamargar. frig.* Drach. ß.

F. puluis, cuius Drach. ß. aut ʒj. singulis diebus nutrici exhibeatur.

Ex iisdem medicamentis etiam ipsis infantibus quædam exhiberi possunt, vt *syrupus de borrag. fumar. polypodio, lupulo*; ipsumque corpus etiam, pro ætatis ratione euacuari clysteribus, vel *mannâ*, vel *passul. laxatiuis, syrupo de fumariâ composito, de fol. senæ.*

Si verò affectus iam diu durauerit, & metus sit, ne putredo insignis sub crustâ excitetur, & vlcera hæc in tineam degenerent, aut caro & cranium erodatur, ad topica accedendum, & primò caput lauandum *decocto maluæ & hordei*; vel *decocto radic. oxylapathi, fol. maluæ, chelidon. maior. absinth. sem. fœnugr. cicerum, lupinor. fabarum.* Si fortiùs abstergere volumus, in vino plantæ decoqui possunt. Vel lotio fiat *decocto radic. altheæ* facto cum *vrinâ infantis* vel solâ vel *aq. hordei* admistâ.

Postea inungatur locus *ol. rosac. amygd. amar.* & modico *lythargyri.*

Vel ℞. *Cineris myrtillor. cortic. auellan.* an. ʒj. *tutiæ* Drach. jß. *butyri antiq. aq. ros. loti* vnc. j. Misc.

Vel ℞. *Succi betæ, chelidon. maj.* an. vnc j. *axung. porcin.* vnc. ij. *sulphuris* Drach. j. M.

Vel ℞. *Lytharg. ol. ros. nutriti* vnc. j. *cerussæ* Drach. ß. *aloës, thuris* an. Drach. jß. *myrrh.* Drach. j. *ol. rosac. rutac.* an. q. s. Misc. in mortario. Fortius est hoc.

℞. *Pulu. ros. rubr. radic. bryon. fimi columbini, virid.*

gris, sulphuris an. Drach. ij. *ol. iuniperini, cheirin.* an. q. s. M. in mortario, quo alternis diebus locus vngetur.

Vel ℞. *Cerusse,lythargyr.* an.℥ ij. *balaust.agaric.* an. Drach. j. Cum *ol. ros.* & *aceti modico*,

F. Vnguentum.

Vel Sapone Anglico aut Belgico liquidæ substantiæ locus affectus fricetur & illinatur & postea conuenienti decocto abluatur. Efficax est hoc:

℞. *Lytharg.* ℔ j 🜍 *acris q.s.*

Coque in vase orichalceo, horis duabus, colatura infundatur in cucurbitam vitream capacem, & affundatur paulatim *ol.tart.per deliq.q.s.* Puluis, qui præcipitatur, achoribus inspergatur.

Si cranium ab vlceribus læsum sit, primò crusta detrahenda & emollienda *maluâ* & *violariâ* in butyro maiali decoctâ, vel axungiâ; postea eluenda & exsiccanda vlcera lixiuio è cineribus vitis, fagi, fraxini, addito butyro. Vbi cranium apparet, adhibendum *mel rosarum*, cui *spir.vini* aliquid additum sit, postea idem *puluis radic.aristoloch.* & *balsamus Peruuianus*, vel *terebinthina aq. Nicotian. cocta* addi potest. Plura medicamenta videantur apud Galenum, 1. *de compos. med.sec.loc.cap.8.*

CAPVT IV.

De Tinea.

Tinea. SI achores & faui diu durent, aut tardè nimis vel malè curentur, in Tineam, vlcera nimirum capitis crustosa, cutem eius erodentia, & fœtida, transeunt, vt *cap. praced.* dictum; & propterea iste affectus meritò inter morbos infantium, sed paulò adultiorum refertur. Etsi enim adulti quandoque hoc morbo laborant: tamen rudimenta eius & initia in infantiâ contraxerunt. Dicitur autem tinea à vermiculis illis vestes erodentibus; quia vlcera ista cutem capitis instar tineæ erodunt & corrumpunt. Quo nomine à Græcis hic affectus appellatus fuerit vix patet. Hoc verò nomine ab iis eum appellarum non fuisse, certum; proculdubio verò sub achoribus & ista vlcera comprehenderunt. Arabibus verò, quibus lactea crusta & achores Sahafati humidum dicitur, Tinea Sahafati siccum nominatur. Differunt tamen non parum crusta lactea, faui, & achores à tineâ, cùm illi sint vlcera humida, è quibus perpetuò aliquid saniei emanat: hæc crustacea, & sicca; & illi interdum non solùm caput, sed & alias corporis partes occupant, hæc saltem sit in capite.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima est humor salsus & acris, sed iam ad melancholiam & atrum degenerans, qui quidem primò ex sanguine materno, quo infans nutritus est, vel vitioso matris lacte ortum habuit, vt *de achoribus* dictum, postea verò temporis progressu & morbi diuturnitate ac ægri negligentiâ, quod sæpe fit in pauperibus, in atrum degenerat. Per contagium quoque facilè transfertur hoc malum in infantibus, dum capitis tegumenta, quibus tineâ laborantes vsi sunt, capiti suo infantes imponunt.

Differentia.

Differentia. Cum autem humoris, qui tineam excitat, non semper eadem sit ratio, inde quoque tineæ quædam differentiæ constituuntur. Alia enim est furfuracea, quæ squamas, dum scalpitur furfuribus similes emittit; alia viscosa, in quâ crustâ remotâ apparent rubicæ vuæque carnis particulæ, quæ ficuum grana interiora repræsentant. Alia quoque pro humoris maiori vel minori prauitate mitior, alia malignior est. Est quoque alia recens, alia diuturna & vetus.

Signa Diagnostica.

Visui ipsi hoc malum patet, & vulgò quoque notum est. Apparent enim in capite vlcera quædam crustacea & arida, modò viridia, modò crocea, modò cinerea, è quibus parum aut nihil saniei effluit, & quod emanat, fœtidum est. Signa.

Prognostica.

1. Omnis Tinea difficilis est curationis. Curatu tamen facilior recens, & quæ ex humore flauo, ac nonnihil adhuc humida est, Prognostica

2. Antiqua verò, & quæ planè sicca & cinerea vel nigra est, contumax est, & curatu difficillima.

3. Et si infantes adhuc tinea corripit, vix curari potest antequam infans ad eam ætatem perueniat, quæ & medicamenta illa, quæ malum hoc requirit, & ipsas curationum molestias perferre possit.

4. Quanquam verò curatur tinea, rarò tamen in loco affecto nascuntur pili, & inprimis si cutis dura & quasi testacea euaserit, & ad frictionē non rubeat. Si verò cutis adhuc sit mollior, & post frictionem rubere incipiat, caloris vegeti adhuc indicium est, & spes, pilos adhuc renatum iri, etsi difficulter id accidat.

Curatio.

Quam reliqua vlcera indicationem habent, eam & ista, nimirum magnitudo imminuta medicamenta carnem instaurantia indicat, soluta vnitas conglutinantia requirit. Verùm istis Indicatis satisfieri non potest, nisi humor erodens tollatur, id quod fit medicamentis detergentibus, & quidem fortioribus, vt malum radicitus tollatur: quod fieri non potest, nisi crusta prius detrahatur, quod præstatur non solùm detergentibus, sed & quodammodo erodentibus. Quia tamen ipsi humores sunt sicci & adusti, & cutis ipsa inde siccatur & densatur, etiam humectantibus opus est, & quæ poros cutis laxant & aperiunt. Curatio.

Quoniam autem infantes tenelli ista medicamenta non ferunt, ne malum radices agat, interim *caulium* vel *betæ folia* butyro vel pingued. porcin. illita vlceribus imponenda sunt, quæ emolliunt & saniei exitum parant:

Vel ℞. *Succi fumar.caulium, oxylapath, helen* an. Vnc.j. ß. *lytharg.* an. Vnc. ß *axung.porcin. ol.rut.* an. q. s. *ceræ* q.s. F. Vng. molle.

Vel ℞. *Cortic. viridium iugland.vst. q.s. terebinth, parum*, & cum *ol.ouor.* M. F. Linimentum.

Vbi autem ea iam fuerit ætas, & medicamenta fortiora, & curationis molestiam ferre possit infans, primò corpus vniuersum, quantum opus est, euacuandum, *sena, rhabarb. agarico*, & similibus, deinde crusta detrahenda validissimè detergentibus.

Vt ℞. *Sulphur.* Drach. ij. *sinapis* Drach. ß. *staphidis agria, radic. bryon.* an. Drach. j. *aceti acerr.* Vnc. j. *tereb. el.* Vnc. ß. *ping.vrsi* q. s.

F. Linimentum.

Vel ℞. *Nasturtium*, teratur & frigatur cum *axung. porc.* & capiti instar cataplasmatis imponatur, quod horis 24. vt crusta decidat, facit, & si continuatur, malum totum sanat.

Crustâ ablatâ & ipsi pili cum radicibus euellendi; cùm iis materia illa magis adhæreat, quod fit vel volsellis, vel psilothris, seu medicamentis capillos tollentibus.

Vulgò

Vulgò vtuntur pileolo pice nauali inducto, quem toti capiti seu loco, quem tinea obsedit, imponunt, & aliquot diebus hærere sinunt, postea eo detracto vnà pilos extrahunt. Vel caput tonsum melle illinatur & puluis resinæ eidem inspergatur, & placenta seu cataplasma è farinâ triticeâ applicetur, qui exactis octo diebus, vbi amouetur, pilos simul euellit.

Vel ℞. *Amyli aut farinæ triticeæ* Vnc. ij. *resinæ* Vnc. ß.

Coq. in aq. ad formam pultis. Postea inducatur linteo densiori, quod in partes aliquot discindatur, quæ tineæ imponantur, & diem ac noctem hærere permittantur: postea iterum auellantur.

Postea emollientia, quæ intemperiem cutis siccam corrigunt, poros aperiunt, atque excrementa in cute altius hærentia euocant & discutiunt vsurpanda.

Vt ℞. *Rad. althææ, oxylapath. lil. alb.* an. Vnc. j. *maluæ, fumar. salu.* an. M. ij.

Coq. in lixiuio, aceto pauco adiecto, & singulis diebus bis caput abluatur.

Hinc ℞. *rad. ostrutij, sulphur.* an. Vnc. ß. *ol. ouor.* Vnc. ij. *pingued. porci q. s.* M.

Postea ℞. *Rad. bryon. oxylapath. helenij* an. Vnc. j. *fol. fumar. chelid. maj. scabios.* an. M. ij. *fl. chamæm. melilot.* an. M. j.

Coq. in lixiuio, & caput bis de die lauetur vel foueatur.

Mox panno aspero vel *ol. de staphid. agr.* vel *raphano*, aut *succo cepar.* caput fricetur ad rubedinem vsque, vt humores vitiosi altius latentes euocentur, & ad externa trahantur.

Vel ℞. *Succi borrag. scabios. fumar. oxylapath.* an. Vnc. iij. *ol. antiq.* ℔ j.

Coq. ad succor. consumpt. postea iniice *picis liquid. q. s.* Misc.

Vel ℞. *Salis, fulig. ol. oliuar. picis liquid.* an. q. s. Misc.

Vel ℞. *Cineris capill. hom.* Vnc. ß. *fecis olei sem. lini* Vnc. iiij. *mell. despumat.* Vnc. iij. *myrrh.* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *Succi fumar. scabios. lapathi acuti, helenij* an. Vnc. j. *ol. antiq.* Vnc. iij.

Coq. ad succor. consumpt. Postea inspergatur hic puluis:

℞. *Hellebori vtriusque, sulphur, vitriol. calcis viuæ, alum. gallar.* an. Drach. ß. *virid. æris* Drach. ij. Tandem adde *picis liquid. ceræ* an. q. s.

F. Cerotum.

Vel ℞. *Nitri* Vnc. j. *oxymell. s.* Vnc. j. ß. Misc.

Vel ℞. *Suphur. viui* Vnc. j. *helleb. albi, staphid. agr.* an. Drach. ij. *axung. porcin.* q. s. Misc.

Vel ℞. *Alumin. vsti, vitriol.* an. Vnc. j ß. *aristol. rot. ærugin.* an. Drach. ij. *picis naualis* Vnc. j. *axung. equi* Vnc. j ß. *butyri antiq.* ℔ ß. Misc.

Aliqui etiam arsenico, auripigm. mercur. viuo & similibus vsi sunt. Verùm cum locus affectus cerebro proximus sit, vix talia vsurpanda, ne venenata qualitas cerebro communicetur, è qua postea vel mors attrahatur. Refert enim Valescus de Tarantâ, *lib. 7. cap. 35.* cum miles quidam fecisset vnguentum ex istis nepoti suo tineâ laboranti, & capiti raso sub noctem imposuisset, manè illum mortuum in lecto repertum fuisse. Argentum tamen viuum tutius, quàm arsenicum adhiberi, & propterea saliuâ hominis ieiuni extinctum, medicamentis modò propositis admisceri potest.

Diæta.

Diæta. Victus ratio sit eadem, quæ in achoribus, abstinendúmque à cibis salsis, acribus, alliis, cepis, pisis, brassicâ, carne suillâ, & aliis prauum succum gignentibus.

Capvt V.

De Phthiriasi.

Equidem & in adultis, si in sordibus viuant, nec vestes mutent, ac sæpius mundent, pediculi generantur, sed præcipuè in infantibus: Infantibus tamen familiare malum est, quod nec nobilium liberis parcit, Phthiriasis, cùm pediculi in infantium capitibus, quâ parte pili nascuntur, generantur. *Phthiriasis.* Quod malum propterea inter morbos infantium omittendum non est. Et proinde hîc de pediculis in infantium capite saltem agemus, vbi tamen generalia quædam de pediculis inspergemus.

Non autem hîc operosè disputabimus, an pediculi in capitibus infantium sint morbi in numero, nimirum substantia toto generè p.n. capiti addita, quæ secundum naturam nullo modo adesse debebat, sicùt lumbrici in intestinis, & calculi in vesicâ inter morbos in numero à Galeno referuntur; an verò sint symptoma in excremento mutato, quatenus scilicet excrementorum capitis soboles sunt, & à cute capitis prodeunt; an verò caussa morbifica, quatenus solutionem continui & dolorem, imò solutam vnitatem rodendo inducunt: cùm quæstio illa sit Logica, vt Galenus appellat, & ad vsum artis parum faciat, ac hoc loco meritò omitti possit. Hoc consideratione dignum est, cùm pediculi sint animalcula quædam, quæ cùm alibi ex sordibus vestium, tùm præcipuè in infantibus ex excrementis capitis nascuntur, quænam sit eorum generatio, & quæ materia, ac caussa efficiens.

Caussæ.

Caussæ. Materiam pediculorum quod attinet, scribit de ea Aristoteles, 5. *de histor. animal. cap. 31.* quod fiant ex carne, cum multa humiditas in eâ abundat, & cùm emersuri sint, fiant pustulæ quædam, sine pure, exiguæ, quæ si pungantur, pediculi exeant; quo loco per carnem cutem intelligit Aristoteles, id quod Antiquis vsitatum fuit, vt ex Galeno, *lib. 5. de simpl. med. fac. cap. 4.* patet. Neque etiam cùm dicit *ex carne*, simpliciter materiam, quam paulò post multam humiditatem in corpore esse dicit, describit, sed locum simul generationis innuit. Si enim ex carne corruptâ pediculi nascerentur, in sordidis vlceribus & cadaueribus id potius fieret, in quibus tamen vermes quidem gignuntur, nunquam verò pediculi. Galenus verò, 1. *de compos. med. s. loc. cap. 7.* pediculorum generationem aceruatim quibusdam fieri statuit, ex multis humoribus calidis, sed non ad tantam caliditatem progressis, ad quam perueniunt acres ichores. Eodem modo scribit Aëtius, *tetrab. 2. serm. 2. cap. 67.* pediculorum generationem quibusdam aceruatim in capite contingere, multis humoribus moderatè calidis in profundo cutis collectis. Quod etiam docet Auicennas, 7. *quarti tr. 3. cap. 1* atque alij Arabes, qui scribunt, pediculos oriri ab humiditate, cum aliquali caliditate, & benigna quadam putredine. Atque ita Græci & Arabes, ac recentiores quoque Medici consentiunt, materiam pediculorum esse humorem excrementitium, & quidem præternaturalem, ita dispositum, vt sit calidus moderatè, actu verò & potestate humidus, inter crassum & tenuem medius, & potius ad ichorem, quàm ad crassum vergens, putrescens, non tamen excellenti putredine, sed miti & moderatâ.

Theophrastus equidem, *lib. 2. de causs. plant. cap. 12.* sanguinem materiam pediculorum esse scribit, quem propterea nonnulli variè impugnant. Verùm cum corruptum sanguinem intelligat, non aliud procul dubio accipit, quàm excrementitiam quandam sanguinis, & inprimis

inprimis pituitosi, aut alimenti in tertia coctione partem.

Putredo non proxima pediculorum caussa est.

Verùm enim verò, etsi hoc modo materiæ, è quâ pediculi generantur, dispositio per manifestas qualitates & putredinem describatur: tamen hoc animum veritatis auidum non satiat. Nam putredo sola nullam speciem producere potest, & si quid omnino ad generationem facit, non facit id quatenus putredo, sed quatenus cum eâ est calor quidam benignus, à quo vis seminalis excitatur. Præter qualitates. n. occultum quid, & seminalis quædam vis in materiâ latet, quæ ad certam speciem producendam disposita est. Vnde ex materiâ, è quâ pediculi generantur, non pulices, non vermes fiunt, sed hæc animalis species: sicut in plantis idem fit, vbi è qualibet plantæ specie, dum corrumpitur, peculiaria animalia fiunt. De quo Scaliger, *exerc.* 59. scribit; Plantæ gignunt in seipsis animalia, non putrefactione, sed quædam quasi semina fouentes ad generationem. Et *exerc.* 190. Animalia, *inquit*, non in plantis putridis, sed tanquam successiuis operis soboles nascuntur; de quâ re pluribus, *de cons. & diss. Chym. cum Gal. cap.* 12 dictum.

Vnde & cum caussa efficiens pediculorum inquiritur, non in calore putredinali solùm acquiescendum, sed vt, *loc. alleg.* monstraui, vis quædam seminalis, quæ huius operis caussa sit, indaganda & agnoscenda, quæ etsi vulgò negligitur, non tamen naturæ scrutatores diligentiores latet. Laudo hîc proinde Viri Doctissimi, Ioh. Thomæ Minadoi, quondam in Patauino Gymnasio Professoris, accuratum iudicium, qui, *de humani corporis turpitudinibus lib.* 2. *cap.* 9. quo de Phthiriasi agit, hoc modo scribit, Hoc loco, *inquit*, cæcutit animus humanus, ac tanquam noctycoracis oculus caligat ad lumen huiusce & similis cognitionis. *Et mox*, cùm eorum sententiam, qui solùm calorem caussam efficientem ponunt, recensuisset, addit: Ex alterâ v. parte cum formæ introductio totiusque animalis elaboratio non simplicem vnius caloris actionem sequi videatur posse, sed ex prouidâ quadâ actione cuiusdam opificis cum discursu & prudentiâ operantis pendere, mens vlteriùs præter calorem aliud quoddam agens cogitur inquirere, quod cum consilio & delectu singula in animalis fabrica disponat & moderetur. Neque enim vnicus calor aliquando dedit brachio, oculis, cæterisque membris, suam vnicuique formationem ac staturam condere, neque alicuius præceptoris disciplinâ vti consueuit, sed eadem semper agens ratione, ad varia se conuertit, ad varias formationes se comparat, prout conditor & architectator omnium partium illum dirigit atque permouet. Neque solùm perfectorum animalium generationem virtuti superiori acceptam fert Minadous, sed & pediculorum. Etsi enim Galenus ad cimicum, pediculorum, pulicum, similiumque animalculorum generationem conuersus, vix, imò ne vix quidem ausit illorum generationem formationemque hinc diuinæ formatrici virtuti adscribere, haud intelligens, quonam pacto tàm præstans, & tam nobile agens ad vilia hæc opera sine suæ maiestatis læsione queat descendere: tamen satius esse putat, statuere, etiam horum animalculorum generationi eandem mentem, quæ grandioribus animalibus gignendis præest, præficere, eámque communi quadam prouidentia etiam minimarum rerum moderatricem constituere, neque æquum esse putare, eam nonercæ ritu, rerum facto delectu, has quidem contemnere soli fortunæ aut casui relinquendo, has verò, vt sibi proprias, consectari; cum tamen illarum nulla sine opificis prouidentiâ atque consilio ad finem deduci rectéque absolui queat.

Atque hæc ita sese habere, nec pediculorum generationem simpliciter æquiuocam esse, vel illud deuincit, quod pediculi generant, & sese propagant. Cum enim pediculi, qui ex humore excrementitio fiunt, sint eiusdem speciei cum iis, qui postea propagatione nascuntur, vt omnia, quæ formæ specificæ identitatem monstrare solent, corporis nimirum conformatio, vis generandi, & omnes actiones, id docent: omnino statuendum est, illos, qui ex humore excrementitio nati sunt, à vi seminali prouenisse. Etsi verò Aristoteles, 5. *de hist. animal. cap.* 3. scribit, pediculos quidem per coitum generare lendes, ex lendibus verò præterea nihil nasci posse: tamen contrarium experientia docet, quâ constat, non solùm pediculos sese copiosissimè multiplicare, sed & per lendes id fieri. Sunt enim pediculi animalia suo modo ouipara, & per coitum lendes, instar ouorum, producunt, è quibus pediculi postea fiunt: quod ex eo patet, quod nisi lendes frequenter pectine vel scopis setaceis detrahantur, magna pediculorum multitudo excrescit; & quod postquam è lendibus pediculi sunt exclusi, spolia capillis hærentia, crepitum amplius, si digitis comprimantur, vt ante exclusionem pediculorum, non edunt.

Idem finis consideratio persuadet. Etsi enim finalis caussa pediculorum apud Medicos non detur; cum pediculi res p. n. sint: tamen cum in natura nihil frustra fiat, etiam à Physico horum finis perpendendus. De eo verò alii aliter sentiunt. Meritò I. C. Scaliger, *exerc.* 260. *sect.* 1. eos irridet, qui pulices (eadem animalculorum eiusmodi aliorum ratio est,) hominis caussa creatos dicunt, aut ad inutilem eius sanguinem sugendum, aut qui cimicem à naturâ ablegatum dicunt, vt noctu ex importuno somno excitet nos ad preces cœlitibus fundendas. Rectè verò Auicennam scripsisse, melius esse gigni pediculos, quàm materiam putrem intra permanere, Viri doctissimi, qui & in pediculi structurâ miri artificiũ agnoscunt, censent Si enim omnium rerum opificem primum spectemus, is, vt suam infinitam sapientiam & omnipotentiam proderet, maluit viuentia, quàm corruptam & putrem vitáque carentem materiam in naturâ multiplicari. Itaque Creatori sapientissimo hoc placuit, vt viuentium perfectorum corpora dum corrumpuntur, non simpliciter in putridam materiam abeant, sed in animalia ignobiliora. Hinc ex animalium partibus, excrementis, ex plantis, & plantarum fructibus varia animalculorum genera prodeunt, & quidem è determinatis determinata. Idem sensit & docuit I. C. Scaliger, qui *alleg. loco.* ita scribit: Homo propter Deum; propter hominem Mundus factus est. Et *mox:* Animalium princeps homo. Non erat autem homo futurus princeps nisi talis; quippe in medio. Non potest esse medius, nisi inter extrema. Igitur extrema facta sunt, vt esset medius. Propter medium igitur facta sunt. Extremorum autem & eorum, quæ medium inter & extrema sita sunt, si deesset aliquid, daretur in formis vacuum. Quod longè maius esset flagitium in naturâ, quàm vacuum in quantitate sine corpore. Quid enim absurdiùs, quàm medium sine extremis. Quod iam olim etiam docuit Augustinus, *de ciuit. Dei lib.* 12. *cap.* 4. Vitia, *inquit*, pecorum, & arborum, aliarúmque rerum mutabilium atque mortalium, vel intellectu, vel sensu, vel vitâ omnino carentium, quibus eorum dissolubilis natura corrumpitur, damnabilia putare ridiculum est: Cum istæ creaturæ eum modum nutu Creatoris acceperint, vt cedẽdo & succedẽdo peragant infimam pulcritudinem temporum, in genere suo istius mundi partibus congruentem. Et *mox:* Cuius ordinis decus propterea nos non delectat, quoniam parti eius pro conditione nostræ mortalitatis intexti, vniuersum, cui particulæ, quæ nos offendunt, satis aptæ, decenterque conueniunt, sentire non possumus. Et *iterum:* Non ex commodo vel incommodo nostro, sed per seipsum considerata

Finis pediculorum.

considerata natura dat artifici suo gloriam. Viuentia nimirum nobiliorem corporis gradum constituunt, quàm mista simpliciter.

Caussa adiuuans. Etsi verò vis seminalis in materiâ idoneâ latens pediculorum, vt & aliorum huiusmodi animalculorum, primaria caussa efficiens est: calor tamen est caussa adiuuans, qui seminalem vim excitat, & in actum deducit. Isque licet sit in materiâ excrementitiâ, & sæpe quoque putridâ: tamen non hoc præstat, quatenus in materia putrida est, sed quatenus adhuc benignus, & aliquomodo naturalis. Et sæpe ad putredinem confugitur, vbi non opus erat; neque quod excrementitium, statim puttidum, & in materiâ excrementitiâ latere potest calor aliquis, qui vim generantem & formatricem latentem excitare potest. Et licet aliqua adsit putredo: tamen non tanta est, vt caloris illius benigni, & virtutis latentis actionem impedite possit. Atque hinc accidit, vt ætas prima & sexus fœmineus, in quibus humida & calida excrementa multa cumulantur, ad generationem pediculorum magis proni sint.

Ad genetationem verò exctementorum faciunt etiam cibi quidam, & ficus inprimis, quas Galenus, *2. de aliment. fac.* P. Ægineta, Oribasius, Auicennas, & Arabes omnes, ad pediculorum genetationem facere statuunt. Confirmatque id experientia, nec dissentit ratio. Suppeditant enim succum pinguem, naturâ sua ad cutem vergentem, ibique viscíditate hærentem, qui actione calotis partim cutis, partim ipsius materiæ, in pediculos conuertitur. Idem ciborum promiscuorum & variorum vsus, sordium purgatio & abstersio, quæ per lotiones, balnea & pectinationem frequentem fieri debet, omissa. Sunt prætetea & aliæ caussæ, quæ ad pediculorum genetationem faciunt, vt fordes vestium & corporis mundatio neglecta, vestes ex lana vel pellibus onium morbidarum, aut à lupis laceratarum confectæ. Verùm hæc ad doctrinam de pediculis in genere pertinent.

Locus. Locum generationis pediculorum quod attinet, generantur equidem & multiplicantur in vestibus, & ex vno vel altero pediculo in veste generato, vel aliunde communicato, magna pediculorum copia nasci potest, vt & in totâ corporis cute. Cum tamen hîc saltem de pediculis inter morbos infantium agamus, commodissimus iis locus est cutis capitis, ratione pilorum, quibus excrementa capitis adhærent, & in quibus tanquam sylua morantur, præcipuè si achores & faui accedant, & capita infantium non sæpe mundentur. Aristoteles etiam, *loc. alleg.* ex carne, id est, cute, pediculos emergere, & primò pustulas quasdam in eâ sine pure generari scribit, quas si pungas, pediculi exeant. Verùm raiò hoc fit; sed frequentissimè in ipsâ cutis superficie, & inter pilos generantur.

Signa.

De signis diagnosticis aliquid addere opus non est. *Signa Prognostica.* Prognostica quod attinet. 1. Pediculare malum turpe, tædiosum & molestum est, ob prutitum, quem excitat. Et si in toto corpore nascantur pediculi, (vt hoc inseramus) periculosum malum est, atque aliquos eâ fœditate obiisse proditum, vt Alcmanem Poëtam, & Pherecidem Syrium, vt *alleg. loco* Aristoteles refert, vt & alios, vt ex historicis notum. Q. Seteni versus hac de re hi sunt.

Sed quis non paueat Pherecidis fata Tragœdi,
Qui nimio sudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.
Sylla quoque infœlix tali languore peresus
Corruit, & fœdo se vidit ab agmine vinci.

2. Idem Aristoteles, *eod. in loco*, scribit, minus laborare eorum capita, quibus pediculus in capillo est.

3. Pediculi morituros deserere solent, & agminatim excurrere: quod procul dubio accidit, quod humidâ, tepidâ ac blandâ exhalatione, quæ ad earum generationem & conseruationem facit, destituuntur, & contra prauis vapotibus in morituris offenduntur.

Præcautio à Pediculis.

Vt iam de pediculis in toto corpore præcauendis non dicamus, quæ bonâ victus ratione, corporis purgatione, vestimentorum crebrâ mutatione, & corporis lotione constat: in infantibus præcauetur, ne pediculi generentur, bonâ diætâ, & abstinentiâ à cibis praui succi, inprimis à ficubus, corporis conuenien- *Præseruatio pediculorum.* te, quam quidem ætas fert, purgatione, & præcipuè capitis cerebrâ pectinatione ac lotione. Inprimis autem ea medicamenta admisceri possunt, quæ materiam, è quâ pediculi generari solent, ita disponunt, vt amplius ad eorum generationẽ apta non sit. Quod equidem frigida & sicca, quæ vitæ, quæ in calido & humido consistit, sunt inimica, præstare possent: Verùm cum pleraque talia sint adstringentia, tuta non sunt, cùm materiam illam viriosam in capite detineant. Medicamenta, quæ calida & sicca ac tenuium pattium sunt, & materiam ex alto euocant, simulque nimiam in ea humiditatem absumunt, commodiora sunt. Qualia mox de pediculorum generatorum curatione proponentur.

Curatio.

Si pediculi autem iam geniti sint, tolluntur vniuersalibus, si opus sit, præmissis, medicamentis ex- *Curatio.* tetnis, quæ partim materiam, quæ pediculos genitos fouet, & plures suppeditat, abstergunt, partim ipsos pediculos enecant. Sunt autem talia medicamenta alia mitiora, quæ, vt dixi, sunt calida & sicca, tenuium partium & ex alto trahentia, & plerumque etiam amara. Qualia sunt *staphisagria*, quæ inde pedicularis appellatur, *absinthium, scordium, ruta, fol. pini, cupressi, rad. helenii, aristol. longa, lupini, semen vrtica, helleborus niger, colocynthis, sulphur, fel taurinum & hircinum, sapo, aqua marina & salsa, lixiuium*: è quibus lotiones & linimenta parari possunt.

Vt ℞. *Aristol. long. lupin. fol pini, cupressi, partes æqual.* Coq. pro lotione capitis.

Vel ℞. *Rad. helenii* vnc. ij. *bryon.* vnc. ß. *beta, mercurialis, saponaria*, an. M. j. *lupinor.* vnc. j. *nitri* vnc. ß. Coq. pro lotione capitis.

Ad lauandum autem sapo aliquis odoratus adhiberi potest.

Vt ℞. *Saponis Veneti* vnc. vj. *pulu. cinamom.* vnc. ß. *ol. anisi* Drach. j. *moschi*, gr. v. F. Pila.

Post lotionem caput illinatur tali Vnguento.

℞. *Pulu. staphid. agria* Drach. iij. *farin. lupinor.* vnc. ß. *agaric. alb.* Drach. iij. *sulph. viui* Drach. ij. *fell. taurini* vnc. ß. *ol. absinth. q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Staphid. agria* vnc. j. *absinth. ruta* an. vnc. ß. *sulphur. nitri* an. Drach. ij. F. Puluis, & cum *ol. laurino* F. Vnguentum.

Fortiora sunt *helleborus albus & argentum viuum salinâ exstinctum*, Nonnulli & *arsenicum* vsurpant; quod tamen sine periculo fieri non potest.

Vt ℞. *Sem. staphid. agr.* Vnc. j. *helleb. albi* Drach. iij. *argenti viui saliuâ exstincti* Drach. ij. *pingued. porci, ol, laurini* an. q. s. F. Vnguentum.

Verùm in infantibus tenerioribus nec argenti viui vsus satis tutus; cùm grauia symptomata excitare possit: & sunt alia medicamenta benigniora, quæ huic malo tollendo sunt paria.

CAPVT VI.

De Hydrocephalo & capitis inflatione.

Hydrocephalus. ET quidem Hydrocephalo, qui tumor capitis totius aquosus est, quandoque etiam adulti corripiuntur, cuius rei historias duas annotauit Carolus Piso, *de morbis à colluuie serosâ*, *obseruat.* 1. & 2. vnam Guil. Fabricius *Cent.* 3. *obs.* 19. Verùm frequentius accidit hoc malum infantibus, quorum capita molliora sunt, vt in omnem dimensionem extendi possint. Imò obseruauit Epiphanius Ferdinandus, *histor. medic.* 21. etiam in vtero matris infantem hydrocephalo laborasse. In lucem verò editos infantes plurimos hydrocephalo laborasse obseruarum est. Rhases, *de morb. infant. cap.* 3. scribit, se vidisse puerum, cuius caput adeo augmentabatur in longitudine & latitudine, vt corpus eius id ferre non posset. Et Albucasis, *lib.* 2. *Chirurg. cap.* 1. refert, sibi visum puerum, cui caput indies ob aquosum humorem contentum grandesceret, tandémque in tantum tumorem sublatum, vt ipsum nec stans, nec sedens ceruice sustinere posset, adeo vt paucis diebus interiret. Paræus etiam, *lib.* 7. *cap.* 1. se quatuor pueros hoc morbo laborantes vidisse, & curasse scribit. Verùm de Hydrocephalo satis egimus, *lib.* 1. *pract. part.* 1. *cap.* 28. qui locus ibi videatur. Quia verò pleraque ibi dicta hydrocephalo ex aquâ extra cranium collectâ ortum habenti conueniunt, quædam de hydrocephalo ab aquâ intra cranium collectâ addemus; etsi & medicamenta ibi proposita hîc conuenire possunt. Generatur enim, vt ibi dictum, etiam hydrops

Caussæ. capitis ab aquâ intra cranium collectâ. Imò, vt Vesalius, *lib.* 1. *cap.* 6. *de fabric. hum. corp.* refert, quandoque ab aquâ intra ventriculos cerebri contentâ. Id quod accidit, si infans in vtero matris talem situm habeat, vt caput dependeat, vnde aqua facilè eò defluit, vel ob ipsius cerebri humidam intemperiem.

Signa. Et tum tumor non adeo magnus est, ac magis durus, quàm vbi aqua est extra cranium.

Prognosticū. Curatur verò longè difficilius, quàm vbi aqua extra cranium colligitur, & plerumque morbus lethalis est.

Curatio. Indicatio verò & hîc est, aquas illas euacuandi & exsiccandi. Fit verò hoc medicamentis, *alleg. loc.* propositis, quæ tamen non solùm extra cutem capitis, sed & auribus & naribus applicanda sunt.

Vt ℞. *Cochlear. in testis* N. xxx. *majoran. artemis.* an. M. j. Contund. Adde *Camphoræ* Scrup. j. *croci* Drach. ß. Cum *ol. chamæmel.* F. Cataplasma.

Et alia ibi proposita imponantur.

Naribus verò sequens aqua immittatur:

℞. *Nuc. mosch. caryophyl. cubeb.* an. Scrup. j. *calami aromat. vulg. cortic. thuris* an. Drach. ß. *ac majoran.* Vnc. iij.

Misc. & naribus liquor immittatur; vel *Balsamum majoranæ*, *caryophyll. nuc. moschat. cum moscho & ambrâ* naribus illinatur. Auribus olea calida immittantur.

Quod si hoc modo aqua intra dies 20. non absumatur & resoluatur, incisio tentanda, & cranium aperiendum, & aqua extrahenda, sed paulatim & partitis vicibus, ne vires infantis deiiciantur. Cauendum quoque, ne aër frigidus cerebrum lædat.

Capitis inflatio. Faciunt & alterius tumoris capitis mentionem autores, quem κεφαλῆς ἐμφύσημα, capitis inflationem nominant, qui à flatu sub cute capitis, vel etiam membranis cerebri contento, capútque distendente, & in maiorem molem attollente generetur. Verùm vix solus flatus sine aquâ, in parte hac corporis frigidiore, tantâ copiâ colligi potest, vt tale quid efficiat: sed si aqua ibi colligatur, aliquid eius in flatus resolui posse, impossibile non est. Quod si accidat, rarefacientia & discutientia, qualia *alleg. loc.* proposita, vsurpanda, & capiti imponenda, ex *chamæmelo, rutâ, origano, sem. cumini, anisi*, & similibus.

CAPVT VII.

De Siriasi.

INter morbos infantium & is recensetur, qui Græcis Σειρίασις, procul dubio à σειρὸς, quæ vox Græcis foueam, seu fossam, aut cauum corpus, in quo semina seruntur, significat. Plinius, *lib.* 20. *cap.* 3. ardorem capitis nominat. Aëtius autem, *tetrab.* 1. *serm.* 4. *cap.* 13. scribit, esse affectionem, quæ cum febre accidat, & quidem inflammationem cerebri & membranarum, adeo, vt syncipitis & oculorum cauitas consequatur. *Siriasis.*

Caussæ.

Caussam huius mali proximam alij pituitam, alij bilem esse statuunt. Verùm cum inflammatio fit, à pituitosâ simpliciter materiâ esse non potest: neque etiam bilis sola in infantibus facilè, præcipuè in cerebro, colligitur. Vero consentaneum est, esse sanguinem pituitosum putrescentem, qui dum putredine incalescit, biliosus quodammodo euadit. *Caussa.*

Caussæ vero remotæ sunt, aër calidior & æstuans, vt & lac calidius ac spirituosius. Quod si cui mirum videatur, is sciat, lac quoque spiritum calidum, imò inebriandi vim in se continentem habere. Docuit iam olim id Lucretius, *lib.* 1. qui fœtus teneros capratum dementari à lacte mero scribit, his versibus;

—— Et candens lacteus humor
Vberibus manat distentis; hinc noua proles
Artubus infirmis, teneras lasciua per herbas
Ludit, lacte mero mentes perculsa nouellas.

Et I. C. Saliger, *exerc.* 87. autor est, Tartaros lactis tenuissimas partes ignis vi sublatas, atque à crassioribus exemptas, quod sublimari dicitur, in vsu habere, præsentissimâ facultate ad inebriandum. Et probabile hoc videtur, cum lac butyrum multum, quod pingue & oleosum est, in se contineat. Dixi verò alibi, pinguia & oleosa omnia spiritus Chymicis dictos suppeditare, & olea à spiritibus vix aliter, quàm substantiæ modo differre. Mirum ergo non est, si matres aut nutrices potu spirituosiore, vino nimirum, vel cereuisiâ fortiori copiosius vtantur, lac spirituosum inde generari, quod infantes lactentes inebriare quasi & dementare, & hinc cerebri ac membranarum eius inflammationem inducere possit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hic morbus ex syncipitis calore, eiúsque & oculorum cauitate, rubedine faciei, febre ardente & pallore, corporis siccitate, prostrato appetitu & vigiliis. Et quidem cauitates syncipitis, è quâ hic affectus nomen habet, *das Blat schiessen oder fallen* appellant Germani. Ossa enim syncipitis parte superiore, vbi sutura coronalis & sagittalis coëunt, non dura sunt, sed membranacea quasi, & omnium postremò indurantur. Quod os seu membrana potius instar folij, vnde Germani *das Blat* nominant, in infantibus interdum subsidet, & foueam quasi constituit, procul dubio quod cerebrum p.n. subsidet. *Signa.*

Prognostica.

1. Morbus hic periculosus est, & pro lethali etiam vulgò à fœminis habetur, si infanti quocunque morbo laboranti, os hoc seu membrana subsideat, & foueam efformet. *Prognostica.*

2. Et

2. Et quidem plerumque intra triduum infantes perire solent; & huc plerique *aph. 50. sect. 7. Hippocratis* applicant: *Quibus cerebrum sideratum est, intra tres dies intereunt; si verò hos superauerint, sani fiunt.*

Curatio.

Curatio. Quia adest intemperies calida cum materia, intemperies calida refrigerationem indicat; humor verò, qui affluxit, discussionem. Ne tamen plus materiæ affluat, vtile est, vt aluus subducatur. Quod commodissimè fit clystere, vel exhibito *syr. ros. vel viol. solutiuo.*

Refrigerantia quod attinet, possunt ea parari è *succo & aqua lactuca, cucurbita, melonum*, vel cucurbita recens in laminas conscissa imponi potest. De quorum tamen vsu monendum, ea quidem quodammodo actu frigida imponenda esse, & quoties incaluerint renouanda: simul tamen cauendum, ne cerebrum, quod proximè subest, & non nisi cute & membranis tectum est: nimio refrigerantium vsu lædatur, & contrarius affectus infantique mors inducatur. Tutius *oleo rosaceo* locus inungitur.

Vel ℞. *Olei rosacei* Vnc. ß. *vng. populei* Drach. ij. *album. oui* j. *emnls. sem. papauer. aq. ros. facta* Drach. ij. Misce.

Vbi fluxio præteriit, & inflammatio sedata est, discutientia è chamæmelo, anetho, & similibus paranda.

Vt ℞. *Ol. chamamelin.* Vnc j ß. *anethini* Vnc. ß. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *Summitat. anethi* M. ß. *fl. chamamel.* p. j. Coq. in aq. Adde *ol. chamamel.* Vnc. j Misc.

Vel *aqua chamameli* & *anethi* imponatur.

Diæta.

Diæta. Inprimis vero bonâ Diætâ Nutricis opus est, quâ lactis caliditas temperetur. Vtatur ergo ea cibis refrigerantibus, prisanâ hordeaceâ, emulsione sem. frig. maj. papaueris, lactuc. endiuiæ. Vino planè abstineat, vt & cereuisiâ potenti, & vel aquam vel cereuisiam tenuem bibat. Degat cum infanti in aëre frigidiore, corporis & animi motus nimios, inprimis iram, caueat.

CAPVT VIII.

De Pauore in somno.

De Pauore in somno. VT verò iam ad symptomata facultatis animalis accedamus, in sensu communi & imaginatione duo accidunt symptomata, pauor in somno, & vigiliæ nimiæ. Et primò pauorem in somno quod attinet, est ille nihil aliud, quàm somnus perturbatus, & cum somniis terribilibus, de quo est *aph. Hippocratis 24. libr. 3. Paruis & nuper natis puerulis accidunt pauores inter dormiendum.* Equidem Aristoteles, 4. *de hist. an. cap.* 10. negat, infantes ante quartum ætatis annum somniare, & post quartum etiam annum pauca ipsis somnia contingere. Verùm cum experientia aliud doceat, & infantes somniare ex risu & pauore in somno satis pateat, locus iste Aristotelis non aliter accipiendus est, quàm vt ipse Aristoteles, 7. *de hist. animal. cap.* 10. sese explicat, dum scribit, somniare infantes, sed serò meminisse imaginum. Et reuera procul dubio, somnia non adeo clara habent infantes; ideóque etiam hic affectus ferè Incubo in adultis respondet.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima sunt vapores impuri & tetri, qui spiritibus animalibus miscentur, eósque turbant, & phantasmata terribilia imaginationi obiiciunt. Ortum autem habent vapores illi ex ventriculo, & deprauatâ coctione: Ideóque hic affectus iis infantibus præcipuè accidit, qui lac auidius sugunt, & voraciores sunt, & ita plus alimenti adsumunt, quàm ventriculus concoquere possit, vnde id corrumpitur, & vapores, qui cerebrum petunt, & spiritus animales turbant, eleuantur. Non absurdum tamen putauerim, statuere, hos vapores non solùm per œsophagum, sed & per venas ad caput adscendere. Vt enim in incubo, qui ex nimiâ cibi copiâ sanguinem flatibus crassis plenum suppeditantis generantur, vapores crassi per vasa ad cerebrum adscendunt, & affectionem eam inducunt: ita si infantes cibo nimio ventriculum repleuerint, sanguis etiam inde vaporibus crassis plenus generari potest, iique ad cerebrum eleuati affectum hunc excitant. Ideóque non solùm in ventriculo oriuntur hi pauores, sed & in febribus, variolis & morbillis infantibus accidunt. Galenus, 3. *aph.* 24. alio modo pauores fieri statuit, dum docet, eos accidere, cum multi & vitiosi humores os ventriculi, quod sensu exquisito præditum est, grauant & mordent, qui morsus, vt alij id porrò explicant, cerebrum in consensum trahat, & exagitet, è quo cerebri motu fiat concussio, & ex concussione pauor ille. Quandoque & à vermibus proueniunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse ab adstantibus facilè agnoscitur, cùm infantes in somno plorent, vel gemant, & concutiantur, ac subitò expergefacti in clamorem erumpant. Ex ore plerumque simul calidus vapor, isque fœtidus exhalat.

Prognosticum.

Prognostic. Malum non contemnendum est; cum sæpe epilepsiæ sit prodromus, & in eam, si sæpius reuertatur, mutetur.

Curatio.

Curatio. Quapropter opera danda, vt malo huic maturè succurratur. Id quod fit, si humores vitiosi è ventriculo tollantur, & ne cibi porrò corrumpantur, detur opera. Præstatur hoc, si nutrix ipsa sit sana; & cibis boni succi moderatè vtatur; à prauis verò cibis omnibus abstineat, vt ita lac, quod infans sugit, sit probum, non vitiosum, de quo supra, *part.* 1. dictum: Infans etiam parcius lactetur, & de alimento eius aliquid detrahatur, ne nimiâ eius copiâ ventriculus grauetur. Neque infans post lac vel cibum sumptum ad somnum statim componendus est, sed aliquandiu gestandus, vt cibus ad ventriculi fundum descendat, & subsideat, & facilius coquatur; atque vt corruptus cibus è ventriculo tollatur, & vomitu reiiciatur, infanti *ol. amygd. dulc.* exhibeatur, vel *mellis rosati solutiui* cochlear vnum atque alterum, quod humores illos vitiosos abstergit, & ad aluum promouet.

Caussâ morbi sublatâ ventriculus roborandus; quod fit commodè *magisterio coralliorum*, quibus species diapliris & confectiones de hyacintho addi, & cum lacte exhiberi possunt.

Vel ℞. *Magist. corallior.* Drach. j. *spec. diaplirис* Scrup. j. *sacchari in aq. ros. dissol.* Vnc. j.

F. Rotulæ.

Extra verò ventriculus *oleo absinthij, mentha, nardino, mastichino nuc. moschata* inungatur.

Ante somnum autem rotulam j. diamoschi d. lacte solutam infanti exhibere vtile est.

Si à febre fit hoc symptoma, illi occurrendum, vt supra dictum.

Si à vermibus, iis conuenientia remedia opponenda, de quibus infra.

Nonnulli hic & amuleta quædam vsurpant, ac de collo infantium suspendunt *corallia, dentem lupi, cornua scarabei Lucanici*, quem volantem ceruum nominant.

CAPVT IX.

De Vigiliis nimiis.

Vigilia nimia. Foetus, quamdiu est in vtero, perpetuo ferè somno detinetur, vt Aristoteles, *5. de gen. an. cap.* 1. habet, vterum quoque egressus, initio, si bene se habet, maximam partem dormit, cum cerebrum habeat adhuc humidissimum, & multis humiditatibus abundet. Cum ergo multùm vigilare incipit infans, & neque cunarum motu, neque cantu, neque mammâ exhibitâ, neque vllo alio modo ipsi somnus conciliari potest, morbosæ & p.n. constitutionis indicium est.

Caussæ.

Caussa. Quæ autem vigiliarum nimiatum caussa sit in adultis, dictum est, *lib. 1. part. 2. cap.* 1. E caussis ibidem enumeratis in infantibus præcipuè locum habent, lactis vitium & eius in ventriculo corruptio, è quo vapores acres continuò ad cerebrum adscendunt, spiritúsque animales agitant, nec eos quiescere permittunt. Cùm verò *cap præced.* dictum sit, ex cibi in ventriculo infantium corruptione etiam pauorem illum in somnis accidere, quæritur, quæ caussa sit, quod ex cibi corruptione modò pauores in somnis, modò vigiliæ excitantur. Mercurialis caussam esse putat, quod vbi à cocto cibo non feruntur vapores, sed tristitiæ phantasmata, quæ solam imaginationem percellunt, efficiantur insomnia terrifica; vbi verò vapores efferuntur, atque illi acres, somnus impediatur atque vigiliæ excitentur. Verùm nulla phantasmata tristia à corrupto cibo in caput feruntur, sed phantasmata in cerebro à facultate imaginatrice formantur: quod autem tristia sint, accidit, vel quia cerebrum per consensum à ventriculo vellicatur, vel, vt maximè probabile, quia vapores tetri spiritus animales inquinant, & vt tristia phantasmata formentur, faciunt; qui vapores vbi non sunt acres, sed potius crassi, non vigilias, sed pauorem in somno excitant. Si verò vapores illi acres sunt, continuò spiritus agitant, atque ita vigilias nimias excitant. Possunt tamen ob vapores acres somnum in infantibus turbantes etiam è venis & arteriis in caput ferri, in febribus. Præterea etiam dolorificæ affectiones in infantibus vigilias pariunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse per se manifestus est, & infantes nullo modo ad somnum deduci possunt, sed continuò plorant.

Prognosticum.

Prognostica. 1. Periculosus verò affectus est, non solùm quia in genere somnus & vigiliæ, si modum excesserint, malæ sunt; verùm inprimis, quia hic affectus ab infantium naturâ, qui plurimùm dormire solent, alienus est.

2. Vigiliis enim nimiis in iis humores accenduntur, & exsiccantur, vnde facilè conuulsiui motus, febres, catarrhi, & alia mala in infantibus excitari possunt.

Curatio.

Curatio. Si vapores illi acres, qui somnum turbant, & vigilias excitant, à lactis vitio & eius corruptione proueniunt, vt lactis vitium modo, qui *parte* 1. propositus est, tollatur, & humores illi ex lacte corrupto nati, tollantur, necesse est, & corruptio cibi potrò præcaueatur, de quo *cap. præced.* dictum est.

Si febris vel dolorifica aliqua affectio adsit, ea tollenda, & linteaac lectisternia munda iis substernenda, scribítque Galenus, *lib. 1. de tuend. sanitat. cap.* 8. cum puellus quidam totum diem iratus fuisset, plorasséque, ac immodicè se & inordinatè iactasset, & neque papillâ in os immissâ, neque vlnarum agitatu, nec vllo alio modo ad somnum componi potuisset, se deprehendisse, tùm lectum, tùm inuolucra & vestes sordidas, ipsúmque puellum immundum atque illotum, & propterea lauare ac detergere, & inuolucra ac vestes mundas præbere iussisse: quibus peractis illico dormiuit puellus non solùm suauissimum, sed & longissimum somnum.

Medicamenta verò somnum conciliantia non ita tutò infantibus exhibentur; cum eorum ingenia stupida reddant. Solent quidem interdum nutrices, ne infantes vigilantes ipsis noctu molesti sint, & vt ipsæ somno commodiùs indulgere possint, sub noctem infantibus syrupum de papauere exhibere: verùm hoc valdè noxium est infantibus, & plerumque ingenia stupida reddit. Multò minùs verò fortiora hypnotica infantibus exhibeantur. Nutricibus potius medicamenta somnum conciliantia propinanda, sed & ea moderata, vt *amygdala dulces, lactuca, semen papau. albi.*

Externa quod attinet, lotio pedum instituenda, è *decocto summit. anethi, fl. chamæmeli, fol. maluæ, salicis, vitis, capitum papaueris.* Et vtilissimum est, vt plantæ pedum medullâ ossium ceruinorum inungantur. Capiti verò fortiora refrigerantia, vel narcotica non applicanda; cum debile & humidum infantium cerebrum ab iis facilè offendatur. Tutissimum est *oleum anethinum recens*, quo tempora illinantur; vel inungantur eadem *oleo rosaceo* cum pauxillo *olei nuc. mosch. expresso mixto*, Vel imponatur cataplasma ex *sem. papau. albi* cum *lacte muliebri vel aqua rosar. aut solani* & momento *croci*. Naribus etiam infantis oleum violarum cum pauco succo lactucæ mixtum illinatur.

Si siccitas cerebri adsit, linteum, quod semicirculo ligneo instar veli infantium capiti obtendi solet, aquâ frigidâ, vel violar. aut lactucæ madefieri, iterúmque expressum supra caput infantis expandi potest.

CAPVT X.

De Epilepsiâ & Conuulsione.

Epilepsia. Non rarò quoque Epilepsiâ & conuulsionibus laborant infantes; de quo symptomatum genere cum satis *lib. 1. part. 2. cap.* 31. dictum sit, hic actum agere nolo: pauca saltem addam. Frequentissimè autem Epilepsia infantibus accidit, & propterea, vt *alleg. loco* dictum, ab Hippocrate παίδιον νόσημα morbus puerilis, & ab Arabibus mater puerorum vocatur. Accidit verò infantibus vel per consensum partium inferiorum, præcipuè ventriculi & intestinorum, cum lac in ventriculo corrumpitur, aut prauam qualitatem habet, id quod sæpe euenit, cùm nutrices malè moratæ, iræ, & animi affectibus nimis indulgent, & postea statim mammam infantibus præbent, aut vermes in intestinis hærent, aut totius, quod in variolis, morbillis, & aliis febribus euenit, cum ex humoribus vitiosis praui vapores eleuantur, & cerebri membranas vellicant, vel per primarium cerebri affectum, cùm humores dispositionem epilepticam habentes in cerebro generantur, idque accidit vel ob hæreditariam dispositionem, quæ à parentibus communicatur, vel ob

tempe

temperiem & alimentum vitiosum, ad quam rem non parum facit vini potentioris copiosius à nutricibus hausti vsus. Dolores quoque dentium vehementes, cerebro in consensum tracto, conuulsiones excitare possunt. Excitatur præterea epilepsia à terrore subito, si infantes eo percellantur. Nonnulli quidem epilepsiam in infantibus à pituitoso humore prouenire statuunt. Verùm si hoc ita se haberet, cur non senes, quorum cerebrum maximè est pituitosum, epilepsiâ, & contra infantes æquè, ac senes apoplexiâ laborarent; quod tamen non accidit? Monstratum verò fuit, *locó alleg.* Epilepsiam nullo modo à pituitâ prouenire, sed potius ab occultâ & acri, cerebrique membranas peculiariter infestante qualitate, quod omnino in infantibus quoque locum habet. Sit enim sanè, vt infantes multam pituitam in capite cumulent, vnde catarrhi suffocatiui, vel alia mala oriuntur: epilepsiam tamen non excitat, nisi Διάθεσις epileptica concurrat. Et humorem illum, qui epilepsiam excitat, non simpliciter esse pituitosum, sed corruptum, acrem, & prauum; fœda illa vlcera & tubercula, quæ infantibus interdum in capite oriuntur, id satis docent. Hæc enim vlcera & tubercula si euanescant in infantibus, non solùm epilepsiæ, sed & mortis sæpe caussa existunt.

Signa Diagnostica.

Signa.

Ipse affectus manifestissimus est.

An verò à lacte vitioso aut corrupto, vel à vermibus, imminentibus variolis, morbillis, vel aliis febribus, vel dentitione proueniant, à signis horum adfectuum suo loco propositis patet. An etiam terror caussa sit, adstantes docebunt. Quæ omnia si absint, à primario cerebri affectu malum prouenire, credibile est.

Prognostica.

Prognostica.

1. Est autem epilepsia non solùm in omni ætate morbus adeo horridus & fœdus, vt Aretæus scribit, vt si se mutuo in accessionibus spectantes ægroti, quæcunque patiuntur cernerent, non vltra vitam ducere vellent, sed & infantibus periculosum malum, & si infantes admodum paruos, & mox in primâ ætate corripiat frequenter, rarò euadunt.

2. Si autem iam adultiores & per longiora interualla ac certas periodos inuadat epilepsia, ætatis mutatione euanescit, & curatur, de quo Hippocrates, *5. aph.* 7. Qui morbo comitiali corripiuntur, ante pubertatem curantur: Post annum autem vigesimum vel vigesimum quintum, ferè vsque ad mortem comitatur. Et Celsus, *lib. 3, cap.* 24. sæpe morbum hunc, si remedia non sustulerunt, in pueris Veneris, in puellis menstruorum interuentu tolli scribit.

3. Epilepsia & motus conuulsiui, qui infantes non rarò in variolarum & morbillorum principio inuadunt, ex se quidem nihil periculi habent, & modò variolæ ac morbilli erumpant, nunquam amplius nec adultos epilepsia infestat. Si tamen natura in expellendo succumbat, sæpe infantes moriuntur, non epilepsiæ, sed primarii morbi caussâ.

Curatio.

Curatio

Curatio autem tàm extrà paroxysmum, seu præseruatio, quàm in paroxysmo, *alleg. loco* proposita est. Vt quædam addamus, præcauetur, epilepsia, si infanti, quàm primum in lucem editus est, puluis hic cum lacte exhibeatur.

℞. *Rad. pæoniæ maris decresc. Luna collectæ* Scrup. j. *magister. corall.* Scrup. ß. *fol. auri dimidium.* F. puluis. Efficax est & hic puluis.

℞. *Margarit. præparat. magist. corallior. rubr.* ana Drach. ß. *visci q.* Drach. ij. *succini albi* Drach. j. *fol. auri* num. vj. *sacch. ad pondus omnium.* F. Puluis.

Vel ℞. *Rad. pæoniæ* Drach. j. *sem. pæoniæ, visci q. vngulæ alcis, cranii hom. prep. succini prep.* an. Scrup. j. *moschi* gr. ij. F. puluis.

Itali, & Florentini præcipuè, quibus hoc malum familiare est, pueros recens natos ferro candente, aut particulâ ligni igniti adurere solent, vbi summa vertebra capiti coniungitur, vel candelæ cereæ accensæ guttam vnam vel alteram feruentem in eundem locum destillare moris esse, præcauendi epilepsiæ gratiâ, *alleg. loc. lib.* 1. dictum, eâ proculdubio de caussa, vt cerebrum hoc modo exsiccetur, & per dolorem humor, qui ad cerebrum fluxit, vel fluxurus est, ad occiput trahatur & deriuetur, inprimis si fonticulus ex vstione excitetur, per quem continuò, quicquid in cerebro colligitur, euacuetur. Et scripsit iam olim Celsus, *lib. 3. cap.* 23. ferro candente in occipitio & infra, qua summa vertebra capiti committitur, adurere duobus locis, vltimum epilepsiæ esse remedium. Verùm enimuero non satis tutò in mollissimis & tenellis infantium corporibus tam generosum auxilium adhibetur; & omnino hîc obseruandum P. Æginetæ consilium, *lib. 3. cap.* 13. scribentis, si infans adhuc fuerit, qui epilepsiâ corripitur, nihil curiosè esse tentandum. Si enim tenera infantium corpora nec purgationem, nec venæsectionem ferunt, quomodo ignem tolerabunt; cum hoc remedium in infantibus continuos dolores vigiliasque excitet, atque ita eorum vires deiiciat. Et sit sanè, vt in quibusdam locis, vbi epilepsia per primarium cerebri affectum familiaris est, istud auxilii genus locum habeat: tamen in epilepsia, quæ per consensum partium inferiorum, quæ sæpe infantibus accidit, nihil prodesse poterit; cum auram illam malignam, quæ ex inferioribus ascendit, à cerebro auertere non possit. Verùm de quæst. istâ prolixè tractat Ioh. Baptista Syluaticus, *controuers.* 87. qui videatur.

Mater inprimis, vt & nutrix, bonam diætam seruet, nec aliquid in cibo sumat, quod hunc morbum infanti conciliare possit, de quo *part. 1. de nutricis diæta*, dictum. Si infans epilepsiæ obnoxius lac ventriculum nimis repleuisse animaduertatur, vt id vomitu reiiciatur, danda opera, quod fit, si lingua infantis comprimatur, vel penna ol. amygd. d. vel oliu. illita in fauces intrudatur, quâ ratione interdum paroxysmus tollitur, si fiat in ventriculi à lacte repletione.

Si à vermibus sit epilepsia, remedia contra vermes *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 5.* tradita, & quorum etiam postea mentio fiet, vsurpanda, quæ eos enecent, & exturbent, quibus radices pæoniæ, & alia contra epilepsiam remedia addere licet.

Si cum febre coniungatur epilepsia, eam nonnulli fieri statuunt, quia calore absumatur cerebrum & quasi colliquescat, atque inde infans moriatur. Verùm cùm infantes in febribus statim in principio interdum epilepsiâ corripiantur, caussa hæc locum non habet. Vero magis consentaneum est, Epilepsiam hanc fieri à vapore maligno, ab humore febrim excitante eleuato. Et cum propterea epilepsia superueniens prauitatem materiæ arguat, non mirum est, infantes plerumque tùm mori. In curatione autem epilepsiæ talis, non simpliciter ad epilepsiam respiciendum, sed simul ad febrem, nec nimis calida contra epilepsiam exhibenda, sed quæ temperata sunt, vt corallia, smaragdus, vngula alcis, & similia.

In paroxysmo exhibeantur aquæ epilepticæ, ac ceruix & synciput iisdem, vt aq. lauendulæ & ol. succini fricetur, collo infantis etiam radix pæoniæ, vngula alcis, smaragdus appendatur, aut in vola infantis complicato pugno retinenda dentur.

De conuulsione.

Conuulsio. Quâ ratione conuulsio & conuulsiui motus differant, *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 28. dictum. Ad conuulsiuos motus pertinet epilepsia, de quâ modò dictum. In epilepsiâ nimirum cerebrum magis afficitur; & propterea omnes totius corporis partes conuelluntur, & simul omnes sensus interni & externi abolentur; Motus tamen ille deprauatus non ita diu durat, cùm cerebrum id quod molestum est, omni conatu excutiat. In conuulsione verò cum materia citra spinalem medullam & in musculorum exortu consistat, omnes partes ita non concutiuntur, neque animales actiones cæteræ læduntur. Malum tamen hoc pertinax est. Habet autem ortum ab iisdem caussis, quæ *lib.* 1: *part.* 2. *cap.* 8. & 31. *de epilepſ.* & *conuulſ.* propositæ. Nonnulli quidem multa dubia hic proponunt: verùm cùm ea omnia ex hypothesi oriantur, mirum conuulsionem fieri vel à repletione, vel ab inanitione; de eo verò quid sentiendum sit, *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 28. *quæſt.* 1. dictum sit: hîc nihil ampliùs addimus. Hæret verò illa materia plerumque in spinali medullâ, & quidem pertinaciter. Et propterea malum periculosum est, & infantes plerumque moriuntur.

Medicamenta ad hunc affectum vtilia, *alleg. loco* sunt proposita. Infantium corpora, & præcipuè spina dorsi lauanda est *decocto radic. althææ, lil. albor. peoniæ, fl. chamæmeli.* Hinc linimento aliquo illinenda, parato ex *pingued. human. anser. ol. lumbricor. irino, lil. alb. vulpino, terebinth. mastichino, styrac. calamit.* & similibus. Paulus Ægineta *heliotropium* herbam aqua coctam pueris conuulsione laborantibus prodesse scribit, si eâ lauentur.

CAPVT XI.

De Strabiſmo.

Strabiſmus. AD actiones animales læsas pertinet Strabismus, quo infantes nuper nati etiam corripiuntur. Estque hoc malum vel natiuum, ex vitiosâ oculorum conformatione; vel ex consuetudine contrahitur, dum infantes in cunis capite luci aut candelæ accensæ aduerso, vel ad latus posito iacent, atque ita oculos continuo luci obuertunt, quò cùm infantes collimant, distortionem hanc oculorum efficiunt. Vel etiam à morbo excitatur, dum post frequentem epilepsiam, conuulsis & contractis oculorum musculis, situs hic oculorum vitiosus contrahitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Si fit à primo ortu Strabismus in infantibus, vix curatur; vt etiam ille, qui epilepsiam frequentem & fortem sequitur. Si verò fit à mala consuetudine, curationem suscipit, dum modò recens malum sit; inueteratum enim vix curatur.

Curatio.

Curatio. Curatur autem, si lucerna in partem oppositam, quò oculi præter naturam declinant, ponatur; vel aulæa picta & variegata simili modo oculis obiiciantur, vt infans fixo obtutu eam adspiciens, in contrarium oculos flectat. Idque tamdiu faciendum, donec assiduo eiusmodi oculi in contrarium motu, is in naturalem statum & situm formetur. Potest quoque larua vel cappa faciei infantium obduci, & foramina oculis opposita ita disponi, vt infantes in partem oppositam ei, quò oculos p. n. vergunt, eos dirigere & monere cogantur. Vide *lib.* 1. *part.* 3. *ſect.* 2. *cap.* 23.

CAPVT XII.

De Aurium dolore, inflammatione, humiditate, vlceribus & vermibus.

INter morbos pueriles, Hippocrates, 3. *aph.* 24. etiam ὦτων ὑγρότητας, aurium humiditates, nominat. Cùm enim cerebrum infantium sit valdè humidum, superfluæ humiditatis pars quædam interdum per aures euacuatur. Sed rarò hoc fit sine inflammatione. Plerumque enim si humores superflui copiosè ad aures confluunt, inflammatio inde excitatur, cui grauis dolor coniungitur, quæ cum in infantium corpore humido non discutiatur, sed in pus mutetur, fit, vt postea sanguis, pus & sanies effluat. Interdum & vermiculi in auribus nascuntur, quæ affectio aurium verminatio, & aures verminosæ appellantur. *Aurium humiditas.*

De aurium autem inflammatione, vermibus, & dolore in genere dictum, *lib.* 1. *part.* 3. *ſect.* 3. *cap.* 2. 4. 8. quæ ibi videantur. Hoc loco saltem quædam, quæ infantibus propria sunt, afferemus.

Cauſſæ.

Est in infantibus, vt dixi, maximè humidum cerebrum, & excrementa multa cumulat, quæ natura rectè agens per palatum & nares euacuat. Vbi verò eorum nimia copia colligitur, quandoque per aures confluentia dolorem, dolor sanguinis affluxum excitat, vnde postea inflammatio oritur, quæ vbi in pus mutatur, sanies ex eâ effluit & natura postea huic viæ adsuescit, & omnia, quæ in cerebro colliguntur, excrementa per hanc viam deinde euacuat. *Cauſſæ.*

Signa Diagnoſtica.

In infantibus humiditatum ex auribus effluxus non difficulter cognoscitur, cum sensibus pateat. Dolor verò & inflammatio non ita facilè cognoscitur, cùm infantes ipsi, quid mali patiantur, narrare non possint: sed colligitur hoc malum ex eo, quod infantes plorant & inquieti sunt, quódque, dum aures contrectantur, clamant, & tactum auersantur. Rubedo quoque & color circa aures percipitur. *Signa.*

Prognoſtica.

1. Malum hoc non negligendum. Dolor enim ipse, qui plerumque coniungitur, cùm adultos, vt Hippocrates, 3. *prognoſt. t.* 16. scribit, die septimo iugulare possit, multò magis potest idem in infantibus præstare, in quibus vigilias, epilepsiam, & tandem mortem adfert. *Prognoſtica.*

Præterea quia puerorum aures sunt humidiores, si sordibus his scateant, vermes in iis generantur.

3. Insuper ex continuo humorum adfluxu & sordibus vlceris latius serpentis tandem aurium ossa, & præcipuè spongiosa & cauernosa illa, corrumpuntur & cariosa euadunt, & nisi temporis progressu vlcus sanetur, incurabilis surditas inde oritur.

Curatio.

Itaque maturè curatio instituenda. Ac primò quidem si dolor adsit grauior, statim is est sedandus, modò, qui *alleg. loco cap.* 8. propositus est. Fortiora tamen, tenellorum infantium corporibus non conueniunt. Sufficit hîc lacte tepido antes fouere, vel *oleo roſ. violar*, vel *decocto capitum papaueris*; aut *oui albumen cum lacte aut* pauxillo *croci* auribus indere. *Curatio.*

Ad ipsas verò aurium humiditates abstergendas vtile est *melroſaceum*, & *aq. mellis*, quæ per turundã auri indantur

indantur. Quæ si non sufficiant, alumen vino dilutum, molli lanâ exceptum auri indatur. Vtilis etiam hîc est *radix ireos, myrrha, crocus*. Vel *nitrum, alumen & crocus cum vino & melle* misceantur, & lanâ exceptâ auribus indantur.

Vel ℞. *Mellis virginei* Vnc. ß. *vini rubri* Vnc. ij. *aluminis, croci, nitri* an. Scrup. j. M. super igne.

Vel *oleum ex sem. cannabis* recens expressum cum pauxillo vino mistum instilletur.

CAPVT XIII.

De Aphthis, vesiculis gingiuarum, & inflammatione tonsillarum.

Aphthæ. ORiuntur in ore infantium sæpe vlcera quædam, quæ Aphthæ vocantur, ortúmque habent ex lacte vitioso, vel in infantium ventriculo corrupto. Cùm enim partes oris internæ in infantibus sint molles ac teneræ, nec in vtero vlli cibo adsuetæ, si lac non sit planè dulce, sed acre ac vitiosum, facilè ab eo exulcerantur. Idem accidit, si ex lacte in ventriculo corrupto vapores acres adscendant, idque eò facilius, cùm tunica, quæ fauces inuestit, œsophago communis sit, & facilè vitia ventriculi per eam faucibus communicentur. Verùm cum quæ de aphthis dici possunt, omnia ferè *lib. 2. part 1. cap.* 18. proposita sint, eorum saltem hîc mentionem facere volui, reliqua inde petantur.

Vesiculæ gingiuarum. Cognatæ sunt aphthis, vel ferè eædem cum aphthis, vesiculæ, quæ in gingiuis infantium interdum oriuntur, habéntque etiam ortum ex lacte corrupto vel vitioso, atque eædem etiam eas curandi ratio est.

℞. *Lentium excortic. q. v.*

Pulverisentur & masticentur, & gingiuis illinantur.

Vel ℞. *Farinæ milij* Vnc. ß. *aq. rosf. ol. omphac.* an. q. s. F. Linimentum.

Inflammatione tonsillarum. Inter puerorum morbos Hippocrates, 3. *aphor.* 26. & tonsillarum inflammationes recenset, de quibus quidem in genere, *lib. 2. part. 1. cap.* 22. actum, pauca tamen hîc addam. Παρίσθμια tonsillæ dicuntur, & propriè locum affectum significant: *alleg. tamen loco* Hippocrates pro ipso affectu accipit, seu tonsillarum inflammatione. Equidem & infantibus, vt Hippocrates, *de dentib.* scribit, dum dentiunt, tonsillæ inflammantur & exulcerantur: idem tamen, *alleg. aph.* πρεσβυτέροισι, pueris iam grandiusculis, id est, vt Galenus, *in comm.* explicat, ab vndecimo ad decimum tertium annum progredientibus, malum hoc familiare esse scribit: quia tum vis expultrix fortior fit, quàm fuit in primâ infantiâ, & partes istæ, iam non ampliùs ita molles manent, sed humorem adfluentem faciliùs retinent, cùm antea, cum molliores erant, eum facilè transudare, & in fauces defluere paterentur.

Curatio ex *alleg. loco* patet. Danda nimirum opera, vt aluus laxior sit; &, si opus sit, clystere mouenda. Postea in principio repellentia adhibenda, deinde resoluentia admiscenda, tandem sola ferè vsurpanda. Quæ commodissimè in adultis formâ gargarismi, & collutione oris vsurpantur. Verùm cum infantes minus adulti talia commodè vsurpare non possint, locus affectus illinendus *melle rosaceo, syr. de rosis siccis, myrtino, granator. diamoro, robnucum*, prout morbi status postulat. Extra verò collum infantis illinendum oleo amygd. d. chamæmelino, hyperici.

Reliqua *alleg. loco* videantur.

CAPVT XIV.

De Dentitione.

Dentitio. INter omnes morbos & Symptomata, quæ infantibus accidere solent, maximè ipsis propria est Dentitio. Sunt etenim quidem multi alij morbi ipsis familiares, pauci tamen necessarij. Vnicam dentitionem necessariò omnes infantes ferre necesse est. Etsi verò dentitio naturæ opus sit: tamen propter morbos & symptomata varia, quæ ipsi coniungi solent, inter morbos infantium recensetur, vbi quidem non tam de ipsâ dentitione, quàm de difficili dentitione agitur. Dentibus equidem infantes, dum in lucem eduntur, iam prædìti sunt: latent tamen ij in suis alueolis, sed gingiuis teguntur, ac postea suo tempore erumpunt. Obseruatum tamen interdum, infantes cum dentibus eminentibus ortos fuisse. Sic refert Plinius, *nat. hist. lib.* 7. *cap.* 16. Marcum Curium & Papirium cum dentibus natos fuisse, & eam ob caussam Curium Dentati nomen meruisse: Valeriam quoque Romæ cum dentibus natam Regum temporibus, Suessam Pometiam, illâ ætate florentissimam vrbem, deportatam esse, responso aruspicum vaticinante, exitio ciuitati, in quam delata esset, futurum. Narrat quoque Balduin. Ronssæus, *de vita hum. primord. cap. de dentit.* Anno 1564. Gondæ se puellam vidisse, quæ cum orderetur lucem, duos incisores dentes in maxillâ inferiore haberet.

Tempus dentitionis. Prodeunt autem & erumpunt dentes circa septimum mensem, & quidem primò Incisorij, quos aliquo temporis interuallo sequuntur Canini dicti, tandem Molares. Etsi verò, vt modò dictum, dentium eruptio, quæ Græcis ὀδοντίασις, Latinis dentitio appellatur, naturæ opus est, quæ ipsos propellit: tamen præternaturales affectiones, quæ ex solutione illâ continui gingiuarum accidunt, plures coniunguntur. Et infantes primò magnum pruritum in gingiuis sentiunt; postea quasi aculeo gingiuæ, dum ab aculeatis illis ossibus perforantur, punguntur, vnde vehementissimus dolor, vigiliæ, inflammationes gingiuarum, febres, alui profluuia, conuulsiones excitantur; idque maximè accidit, cùm caninos edunt, qui vulgò ab oculis nominantur, vnde in prouerbio dici solet; Parentes de liberis gaudere non posse, donec dentes ab oculis editi sint. Fit quidem & alia dentitio circa annum septimum, dum lactis dicti dentes decidunt, aliique firmiores & duriores erumpunt, sed cùm tum gingiuæ antea perforatæ sint, id sine dolore accidit.

Signa Diagnostica.

Signa. Etsi ipsi infantes nondum sermone dolorem, qui in dentitione accidit, indicare possunt: tamen dentitio cognoscitur, primò ex ipso tempore, quo dentes erumpere solent, quod est circa initium septimi mensis; deinde quod infantes frequenter digitos ad dolorem demulcendum in os inferunt; tertiò, quod matres vel nutrices papillas fortius stringi, quàm anteà, percipiunt; quartò eo loco, vbi dentes erumpere conantur, gingiua albicat. Tandem interdum varia mala accidunt, dolor, vigiliæ, alui profluuium, febres, conuulsiones. Et quidem febres illæ symptomaticæ, quæ dentitionem sequuntur, oriuntur ob dolorem, vigilias, gingiuarúmque inflammationes; ac dum humores accenduntur, biliosi & fluxiles sunt, diarrhœa sequitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Grauis, imò sæpe periculosa est dentitio in infantibus

fantibus, ob morbos & symptomata, quæ coniungi & superuenire modò diximus, ita vt non pauci febribus aut conuulsione superueniente moriantur: & eò maius periculum est, quò difficilius, & longiore tempore dentes erumpunt.

2. Quibus, cum dentes erumpunt, aluus crebrò demittit, minùs conulsione tentantur, quàm quibus rarò aluus subducitur. Hippocrates, *lib. de dentit.*

3. Quibus in dentitione febris acura accidit, ij rarò conuulsionibus tentantur, *Ibid.* Quia febre materia, quæ conuulsionem facere poterat, absumitur.

4. Qui in dentitione bene habito corpore permanent, & graui somno premuntur, periculum est, ne eos conuulsio prehendat. *Ibid.*

5. Quibus hyeme dentes erumpunt, si cætera similiter habeant ij facilius euadunt. *Ibid.* Et quibus dentientibus hyems superuenit, ij si diligenter curentur facilius ferunt. Rhases tamen, *in continent.* scribit dentitionem, quæ fit vere, esse minus molestam. Verùm proculdubio ad diuersa respexerunt autores hi. Hippocrates quidem ad ipsum virtutis robur, quod hyeme, ob caloris natiui vigorem, maius est, & ita facilius dentes protrudit, si cætera omnia rectè sese habeant, & infantes ab externis aëris iniuriis defendantur. Rhases contra ad laxitatem gingiuarum, quæ vere & æstate maior est.

6. Non omnes dentibus erumpentibus conuulsione tentati moriuntur, plerique etiam seruantur, *Ibid.*

7. Dum infantes caninos dentes edunt, peius habent ac grauius laborant; quia illi acutiores & grauiores dolores infantibus inferunt.

Curatio.

Curatio. Quâ ratione autem, vt dentitio facilior fiat, curari possit, supra, *alleg. loco*, dictum. Vt quædam addamus, cùm difficilis dentitio proueniat à densitate & crassitie gingiuarum, danda opera, vt laxentur & emolliantur gingiuæ, vt facilius dentes erumpere possint, quod emollientia præstant; deinde vt dolor & inflammatio, si quæ adsit, leniatur, quod refrigerantia præstant, quæ tamen sola, ne gingiuas adstringant, vsurpari non debent, sed emollientibus admisceri, fricentur ergo gingiuæ digito *melle* illito, vel *melle cum butyro* mixto, aut *candela ex cerâ virginea* infanti masticanda detur. Ita enim gingiuæ laxantur, ac pruritus lenitur. Vel inungantur gingiuæ *mucilagine sem. cydon. aq. maluæ* paratâ; vel cerebro leporino.

Extra quoque foueantur maxillæ decocto althææ, fl. chamæmeli, anethi, Vel *succo maluæ* & *butyro* s. f. aut *melle passulato* & *butyro* s. f. Vel *mucilag. sem. cydon.* & *althææ*, cum *vitellis oui* mistâ.

Si inflammatio gingiuarum adsit, frigida, vt *succus solani, lactucæ*, addantur.

Maxillæ quoque emollientibus foueri possunt, & si dolor sit vehementior, *succo solani* cum *ol. ros.* inungantur.

Nutrix ipsa, dum infantes dentiunt, bonam diætam obseruet, victúsque sit temperatus, & potius ad frigidum, quàm calidum declinet. Etsi enim ratione ipsius dentionis calida diæta nutricibus imperanda videtur, cùm Aristoteles, 7, *de hist. an. cap.* 10. & 5. *de gen. animal. cap* 8. scribat; Qui calidiore lacte vescuntur pueri, iis properat ortus dentium: tamen de tempore saltem dentitionis Aristoteles loquitur, in ipsâ dentitione verò victus frigidior commodior est ob febrem, quæ hoc modo vel minuitur, vel præcauetur. Vtetur itaque nutrix sorbitionibus ex *hordeo*, vel *auenâ* paratis, ouis sorbilibus, prunis, lactucâ, endiuiâ; à salsis verò, acribus & mordacibus abstineat; vt & vino. Reliqua videantur *loco allegato*.

CAPVT XV.

De Vinculo linguæ soluendo, & ranulâ sub linguâ.

Accidit quoque non rarò, vt in infantibus à primo ortu lingua vinculo suo arctius adstringatur, vt satis extendi & liberè exseri non possit. Interdum etiam eò loci, vbi linguæ frenum est, tumor mollis & albus apparet, quem *ranulam* appellant. De quibus vitiis cum *lib. 1. part. 3. sect. 5. cap. 4. & 5.* actum sit, ea, quæ ibi dicta, hîc repetere nolo: pauca saltem addo. *Lingua adstricta.*

Linguæ adstrictio seu linguæ ligatio Chirurgia commodissimè curatur. Solent quidem interdum obstetrices statim edito infante, vel vnguibus rumpere, vel nummi acie dissecare hoc vinculum: sed sæpe hoc sine necessitate agunt, & in operando errant. Commodius ergo Chirurgo perito res committitur. Quia tamen operam hanc infantes non facilè admittunt, & facilè fieri potest, vt sectio ista vlterius, quàm pars est, fiat, aut etsi ea rectè facta sit, labia vulneris non statim coeant, linimentum hoc commodè adhibetur.

℞. *Farinæ hordei* Vnc. ß, Misc, cum *mellis despumati* q. s. & lento calore humiditas omnis exhalet, vt in puluerem redigi possit. Postea ℞. *vitell. ouor. ad duritiem coctor. & vase clauso in furno exsiccatorum, vt in puluerem redigi possint*, Drach. j. *thuris, masliches* an. Scrup. j. *alumin. vsti* gr. vj. Puluerisentur omnia, cum *melle rosac.* F. Linimentum.

Ranulam verò sub linguâ quod attinet, sunt sub lingua venæ satis conspicuæ & amplæ, quæ interdum sanguine vitioso replentur. In his ergo si in infantibus humor pituitosus colligatur, atque ex iis transfudet, & intra carnis meatus ibi hæreat, ex eo & sanguine tumor hic q. fungus in arboribus generatur. Cum verò, si diu duret incrementum sumat, balbutiem inducere, & vocem intercipere possit, maturè ei occurrendum. Quapropter medicamentis *alleg. loc.* propositis, vt *sale armoniaco*, vel *sale & thure* mistis item *puluere saluia* aut *origani* cum *mel. ros.* misto, quibus spit. vitriol. gutta vna atque altera addi potest, tumor abigendus. *Ranula sub lingua.*

Vel ℞. *Oss. sepiæ, salis gemmæ, piper.* ana Drach. j. *spongiæ vstæ* Drach. iij. F. puluis, quo tumor fricetur, vel cum melle linimentum, quo tumor illinatur. Sub mento verò emplastrum apponi potest, paratum ex *sterc. anserin. & mellis* partibus æqualibus, in vino ad vini consumptionem coctis.

CAPVT XVI.

De Catarrho, tussi, & difficili respiratione.

Quidem de catarrho *lib. 1. part. 2. cap. 34.* de tussi *lib. 2. part. 3. cap. 5.* & difficili respiratione *cap. 1.* actum fuit. Quia tamen inter infantium morbos ab Hippocrate, 3. *aph. 24.* tusses, & *ibid. aph. 26.* asthmata seu anhelationes nominantur, ista symptomata hîc prætermittenda non sunt. Quia verò aliqui à Catarrho ortû habent, de iis coniunctim hoc capite aliquid breuiter dicemus. *Catarrhus.*

Caussæ.

Ortum autem habeant catarrhi in infantibus à naturali eorum constitutione, seu humidissimâ cerebri temperie, ob quam facilè in eo multa excrementa cumulantur. Accedit his ἀδδηφαγία infantium, cum *Caussæ.*

lactis copia nimia ventriculum onerat, vnde vapores multi in caput adscendunt, cerebrumque replent. Cerebrum ergo si excrementitiis humoribus repleatur, & vel ab externo aëre frigido, cui in vtero infantes non sunt adsueti, vel à caliditate, dum nimis calidè lauantur, aut pluribus calidis tegumentis eorum capita inuoluuntur, materia in capite funditur & agitatur, ad nares, aut ad fauces, aut etiam pulmones copiosiùs descendit. Excrementitii ergo hi humores, si per nares euacuari non possint, in asperam arteriam delabuntur, & tussim excitant. Si itidem in pulmonum bronchia descendant, difficilis respiratio, seu anhelitus difficultas, quam Hippocrates, *alleg. aph.* asthma appellat, excitatur. Cæterùm cum infantes sæpe ex ἀδηφαγίᾳ in primis viis multos crudos humores cumulent, & hypochondria inflata, ac tumida habeant, accidere quoque posse puto, vt, sicut *lib. 2. part. 3. cap. 2.* dictum, crudi humores per hepar, seu ex cruditate & crasso chylo in hepate genitus sanguis pituitosus, per venam arteriosam in pulmones effundatur, & bronchia pulmonis comprimens respirationem difficilem seu asthma excitet.

Signa Diagnostica.

Signa. Ipsa hæc symptomata facilè cognoscuntur. An verò humor sit frigidus vel calidus, deprehenditur ex eo, quod si humor est calidus, catharrhus est tenuior, sæpius infantes sternutant, facies est floridior, fauces que rubent, & ex ore infantium vapor calidus exhalat, quem & nutrices in papillis percipiunt. Si verò humor sit frigidior, crassior est, infantesque non sternutant, nec rubedo in facie aut faucibus, nec calor in ore deprehenditur. An verò difficultas respirationis sit ex materiâ à capite descendente, an verò ex sanguine pituitoso, è venis ad pulmones adscendente, cognoscitur ex eo, quod si à capite descendit, catarrhus & simul tussis adest, & inter respirandum stertor quidam ac sonus percipitur, dum aër non liberè, sed per obstructa pulmonis bronchia transit. Si verò sit ab humore pituitoso ex hypochondriis adscendente, catarrhus & tussis abest, & hypochondria sunt inflata ac tumida.

Prognostica.

Prognostica. 1. Catharrhi hi, & inde sequens tussis, ac difficilis respiratio, in infantibus non negligenda sunt; cùm tusses non solùm vigilias & vomitus frequentes excitare, sed & herniam inducere, imò catarrhi suffocationem & mortem adferre possint.

2. Non autem ita facilè curantur; cùm in infantibus non omnis generis remedia adhiberi possint, neque iidem materiam expectorare atque exspuere valeant.

Curatio.

Curatio. Quas Indicationes Catarrhus, tussis, & difficilis respiratio suppeditet, *alleg. loco* dictum. Verùm cum non omnia remedia ibi proposita infantibus adhiberi possint, vt mirer, nonnullos pilulas & bolos infantibus præscribere; saltem quædam infantibus vtilia & commoda adferemus. Danda autem inprimis opera, vt intemperies, quæ materiam suppeditat, emendetur, & humoris ad pectus adfluxus impediatur. Et eum infantes multa medicamenta nec sumere, nec ferre valeant, & natura ipsa plerumque sine medicamentorum ope humorem catarrhi caussam concoquere, atque ita catarrhum sistere soleat, modò recta diætæ ratio obseruetur, inprimis danda opera, vt nec infans, nec nutrix in diætâ quicquam peccet, & proinde infans nec lacte, nec alio cibo ventriculum repleat, sed ei potius aliquid à cibo subtrahatur. Nutrix verò ab acribus, salsis, acidis, & omnibus, quæ vapores ad caput multos mittunt, abstineat. Commodum quoque fuerit, nutrici decoctum aliquod pectorale exhibere.

Vt ℞. *Ficuum, iniubar.* an. num. x. *sebesten.* num. xxx. *passul. enucl.* Drach. x. *glycyrrh.* Drach. ij. *capill.* ♀. *hyssopi, violar.* an. vnc. ß. Coq. in lbiij. aquæ, ad tertiæ part. consumptionem.

Medicamenta quod attinet, vt aluus laxa seruetur, curandum, eamque *melle*, vel *syr. ros. solutiuo, cassiâ, mannâ, vel clysterib.* sollicitare, vtile fuerit. Commodè quoque exhibetur cochlear j. *ol. amygd. dulc. rec. expressi*, cum *saccharo cando* mixti, quod non solùm ventrem laxat, sed & tussim sedat. Vel linguâ compressâ vomitus prouocetur. Inprimis verò alui laxatione opus est, si difficultas spirandi à repletione ventriculi & hypochondriorum proueniat, & tum etiam lini semen cum melle & momento sem. cumini exhibere conuenit. Postea exhibeatur *succus fœniculi* cum lacte, vel *syr. iniubinus, capill.* ♀; & si materia sit crassior, *de hyssopo & prassio.* Vel *emulsio amygd. d. & pinearum* cum aq. scabiosæ, vel aliâ conueniente facta, & saccharo cando dulcorata exhibeatur. Vel eclegma aliquod ex *spec. diaireos s. diatragac. frigidi, sacchara penidio, cum syr. iniubino* paretur; vel ex *melle, oleo amygd. dulc. & succo glycyrrhyzæ ac fœniculi*. Vtile est & *semen gossypii*, bombacis vulgò vocant, excorticatum, cum vitello oui & ol. amygd. d. ac saccharo penidio mixtum, pro linctu datum. Grandiusculis iam *rotulæ ex spec. diaireos s. diatragac. frig. cum extr. glycyrrh.* & vnâ vel alterâ guttâ *ol. fœniculi* dari possunt.

Si tamen catarrhus sit calidior, emulsio sem. 4. frig. maj. cum aq. maluæ parari, eique spec. diatrag. frig. addi possunt.

Extra verò ad exiccandam materiam catarrhosam, stupa cannabina super prunis calefacta, & puluere ros. rubr. ac thuris conspersa imponatur.

Pedes quoque infantium lauare aquâ, vel apud nos cereuisiâ, in quâ herbæ cephalicæ coctæ sint, & postea plantas pedum pinguedine lucii, vel seuo hircino aut ceruino, vel ol. laurino aut costino inûgere vtile est.

Et quia interdum catarrhi ad fauces & asperam arteriam delabuntur, quod nares in infantibus obstructæ sint, si id accidat, nares supremæ inunguntur *butyro s. s.* vel *ol. amygd. d.* aut *amararum*, prout opus, aliquoties de die.

Vel ℞. *Succi betæ, maioranæ* an. Drach. ij. *alsines* vnc. ß. *ol. amygd. d.* vnc. j. Misc. & nares eo inunguntur.

Vel naribus *butyrum s. s.* pisi magnitudine indatur.

Vel naribus *ocymum, caryophyllatum*, aut *maiorana* admoueatur, vt sternutatio excitetur, & materia, quæ per asperam arteriam defluit, per nares excernatur.

Tandem nonnulli ad respirationem faciliorem reddendam pectus butyro s. s. vel pingued. gallinæ, vel ol. chamæmel. aut amygd. d. illinunt.

CAPUT XVII.

De Singultu.

1\. Singultus. De Singultu actum in genere *lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 10.* Singultus autem accidit infantibus ex alimenti in ventriculo corruptione, aut ventriculi à lacte repletione, aut ventriculi ab externa aëris refrigeratione. A quibus caussis omnibus, cum expultrix facultas ventriculi in infantibus offendatur, & irritetur ad id, quod sibi molestum, expellendum, hunc motum conuulsioni similem

similem instituit. Aliæ singultus caussæ, quæ à nonnullis hîc plures recensentur, & alleg. loco fuerunt propositæ, in infantibus plerumque vix locum habent.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse per se manifestus est. Quod verò infans ventriculum lacte nimis repleuerit, cognoscitur ex nutrice, ventriculi tumore, & quod singultum talem vomitus sequi solet. Si ex lactis corruptione fit singultus, cognoscitur è suis signis; quod nutrices lac vitiosum habent, infantes dolent ac plorant, fecesque alui etiam corrupti lactis indicium exhibent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Singultus in infantibus plerumque nihil periculi habet, & caussâ sublatâ cessat.

2. Si tamen caussa sit tantæ vehementiæ, vt reliquo neruoso generi communicetur, & ita epilepsia, vel aliæ conuulsiones aut conuulsiui motus coniungantur, plerumque lethale est.

Curatio.

Curatio Si ab alimenti corruptione proueniat singultus, commodissimum est, vt cibus vomitu reiiciatur, & propterea ad eum ciendum, lingua digito comprimatur, vel pennâ oleo illitâ fauces illinantur, & postea ventriculus calefacientibus roboretur, ac de lacte & cibo aliquid subtrahatur.

Si ex lactis corruptione & vitio fiat singultus, lactis vitia, vt suo loco dictum, emendanda, & lac corruptum *syr. vel melle rosl. solutiuo* ex ventriculo abstergendum. Postea infanti *conserua ros. rubr.* cum *pulu. corall. vel bolo Arm.* exhibeantur. Si à refrigeratione fit singultus, ventriculus cùm internis tùm externis medicamentis calefaciendus. Exhibeatur infanti *syr. de menthâ, de betonicâ*: foueatur ventriculus *decocto fol. menthæ, origani, absinthii, radic. cyperi*, & postea inungatur *ol. menthæ, mastichino, anethino*, vel imponatur *cataplasma ex menthâ & sem. anethi* trito, cum *ol. mastichino*.

Vel *mastiche & thus* cum *album. oui*, orificio ventriculi imponatur.

Vel ℞. *Mastich.* vnc. j. *thuris, sem. anethi* an. Drach. ij. *cumini* Drach. j.

Puluerisentur & cum *succo menthæ* mixta, ac stupâ cannabinâ excepta ventriculo imponantur.

Est & alius affectus singultui cognatus, quem Mercurialis etiam ad singultum refert, qui infantibus plorantibus accidit, vbi cum insigni sonitu, & singultu quasi plorant, ita, vt ipsis etiam interdum vox intercipiatur.

Caussam autem huius affectus, qui inter plorandum infantibus accidit, Mercurialis esse putat, quod pueri vehementes animi passiones habent, præsertim verò iram & voluptatem. Vbi verò vehemens fit passio, vehemens quoque in corde fit agitatio, atque vbi magna facta est agitatio, spiritus magno impetu emittitur; qui cum confertim exire nequeat, intercipitur, atque interceptus quasi subsultans, dum egredi vult, singultum edit.

Verùm enimuerò affectus iste propriè singultus non est, neque in ventriculo accidit, sed si cui appellare libeat singultum, ille est, cuius Aristoteles, *sect. 33. problem.* 1. mentionem facit, & à pulmone prouenire dicit. Et de hoc singultu vera esse non potest sententia Plateri, quam, *tract. 1. Prax.* habet, vbi diaphragmati singultum tribuit. Verùm non oritur ventriculo primariò affecto, & diaphragmate contracto, sed, vt Mercurialis rectè scribit, ab animi affectibus, irâ scilicet, & dolore, in quib. cum magna fit spirituum agitatio, illi non, vt vult Mercurialis, dum magno impetu & confertim exire conantur, intercipiuntur, sed quia à corde vicino ad diaphragma ruũt, vnde eius conuulsio quædam quasi accidit, à quâ cùm eius motus impediatur, respiratio interdum cessat, & spiritus in infantibus planè interdum vocem clangosam, spiritu subitò erumpente, edunt. Cessante verò animi adfectu, etiam hoc symptoma cessat. Matres tamen, dum spiritus intercipitur, manu dorsum infantis percutere solent, procul dubio vt spiritus vel vapor ille, qui motum diaphragmatis & respirationem impediuit, dissipetur.

CAPVT XVIII.

De Vomitu.

Vomitus. DE Vomitu in genere actum fuit, *lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 12.* In infantibus is fit, vel à copiâ lactis, quod auidè suxerunt, quæ frequentissima ferè caussa est vomitus in infantibus: vel eius prauitate, vel ob vermes, à quibus praui humores in ventriculum regurgitant. Potest quidem & à pituitâ in ventriculum delabente vomitus excitari, sed rarius hoc fit in infantibus. Facit tamen in infantibus ad vomitum frequentiorem & ventriculi debilitas, quæ ab eius humiditate & laxitate prouenit. Vt enim siccitas maximè facit ad retinendum: ita laxitas retentioni obest; vnde accidit, vt in infantibus ventriculus à copiâ lactis facilè offendatur, & ad vomitum concitetur. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Si à copiâ lactis fit vomitus, id nutrix facilè patefaciet, & post vomitum infantes melius habent. Si ex corruptione lactis oriatur, id ex eius, quod vomitu reiicitur, qualitate cognoscitur, estque flauum, viride, vel alterius vitiosi coloris, odoremque prauum habet, ipsumque lac nutricis non satis bonum est. Vermes suis signis cognoscuntur. *Signa.*

Prognostica.

1. Vomitus in infantibus plerumque nihil periculi coniunctum habet, estque vulgata quidem inter fœminas sententia, eos infantes esse viuaciores, quià primo ortu interdum vomunt. Neque ratione caret hæc opinio. Cum enim infantes nuper nati aliquid vitiosi humoris in vtero collecti in ventriculo habeant, ac nouo alimento non sint adsueti, præterea ipsorum ventriculus laxus, humidus ac debilis sit: facilè fieri potest, vt ex lacte, quod sæpe infantes nimis auidè, sugunt, cruditas in ventriculo generetur, vel lac corrumpatur. Itaque si collecti vitiosi humores vomitu reiiciantur, commodius ac salubrius est, quàm si retineantur, & in peniriores corporis partes distribuantur. *Prognostica.*

2. Si à copiâ lactis fit vomitus, minus habet periculi, & plerumque post vomitum infantes melius habere solent.

Si verò è corruptione lactis fit, peior est; cum interdum alia symptomata attrahere soleat.

4. Si vomitus diu duret, periculosum est: cùm atrophiæ, imò tandem mortis caussa esse possit.

5. Si alba & pituitosa reiiciantur, tutius est, quàm si crocea, viridia, aut subnigra.

Curatio.

Si à copiâ lactis fit vomitus, infans non sæpe lactetur, & de lacte ei aliquid subtrahatur. *Curatio*

Si à

Si à lactis corruptione fit vomitus, lactis vitium emendetur, vt supra dictum, & quod corruptum est, abstergatur *syr.* vel *melle ros. solutiuo*.

Vt tamen ventriculus infantis, qui humidus & laxus est, roboretur, *Syrupus menthæ, cydonior.* exhibeatur.

Vel ℞. *Ligni aloës, corallior. mastich.* an. Drach. ß *galangæ* Scrup. ß.

Cum *syr. cydon.* Misc. in formam linctus.

Vel puluis cum lacte materno aut nutricis exhibeatur.

Si humor sit acris & calidus, exhibeatur *syr. granator. ribes, coralliorum*.

Extra imponatur ventriculo *empl. de crustâ panis, ceratum stomachale*, vel crusta panis vino maluatico madida.

Vel ℞. *Ol. mastich. cydon. menthæ, absinth.* an. Vnc. ß. *nuc. mosch. expr.* Drach. ß. *pulueris caryophyllor.* Scrup. j. Misc.

Vel ℞. *Ol. nuc. mosch. expr.* Drach. j. *destill. mastich.* Drach. ß. *menthæ* gutt. iij. Misc.

Vel ℞. *Fl. ros. rubr* M. ß. *menthæ* p j. *rad. cyperi, granor. myrti* an. Drach. ij.

Coq. in vino rubro, quo spongia imbuatur, & ventriculo imponatur.

Vel ℞. *Micam panis albi tosti, & aceto madefactam, vitellos ouor. ad duritiem coctor.* num. iij. Adde *mastich. thuris, gummi Arab.* an q. s. Cum *succho menthæ*.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *Mastich. thuris, fl. rosl. rubr.* an. Drach. ij. *caryophyllor.* Scrup. j. Cum *succo* vel *aq. menthæ*.

F. Cataplasma.

Si lac calidius sit, ventriculus inungatur *ol. ros. myrtido, cydoniorum*.

Vt ℞. *Ol. ros. myrtini* an. Vnc. j. *aceti* Drach. ij. *pulu. coral. sant al. omnium* an. Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *Mastich. fl. ros. rubr.* an. Drach. ij. *balaust.* Drach. j. *panis tosti & acet. rosac. madefacti iterumque expressi.* Vnc. j. ß. *ol. ros. q. s.* F. Cataplasma.

A proprietate occultâ *corallium* prodest, & propterea infantium collo ad vomitum prohibendum appenditur.

CAPVT XIX.

De Torminibus Ventris.

Termina Ventris.

FRequentissimum quoque, quo infantes laborant, malum sunt ventris dolores & tormina, quæ nunc sola, nunc cum alui fluxibus variis infantibus molesta sunt.

Caussæ.

Caussa.

Tormina in infantibus ferè solùm à lacte proueniunt, & quidem dum ex eo vel flatus, vel humores acres generantur. Si enim copia lactis in infantibus ventriculum oneret, cruditates & flatus inde proueniunt; quod etiam accidit, si nutrices cibis, qui flatus generare solent, vtantur, aut si venter infantium ab aëre frigido lædatur. Si verò lac in ventriculo corrumpatur, vbi ad intestina descendit, ea vellicat ac mordicat, & dolorem in iis excitat. Idem faciunt & vermes in intestinis hærentes.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscuntur tormina ventris & dolor in infantibus, quod infantes sunt inquieti, & continuò plorant, mammas auersantur, nunc huc, nunc illuc se iactant. Si à flatu sit dolor, interdum remittit, interdum acerbatur, venter inflatur, ructus & ventris crepitus eduntur. Si sit ab humore, dolor ferè continuus est, & quidem si à pituitoso & viscido, aluus ferè obstruitur, & feces mucosæ sunt.

Si verò à lacte corrupto & biliosis ac acribus humoribus sit dolor, fluxus alui plerumque coniungitur, & quæ excernuntur, sunt crocea vel viridia.

Si à vermibus sint dolores, signa cruditatis, flatuum, vel corrupti lactis absunt, signa verò vermium adsunt.

Prognostica.

1. Dolores hi, si diu durent, vires deiiciunt, & interdum conuulsiones ac epilepsiam excitant. Prognostica.

2. Sunt verò grauiores, qui à lacte corrupto & acribus humoribus proueniunt. Periculosi quoque qui à vermibus.

Curatio.

Si à flatibus & crudis humoribus hæc tormina ortum habeant, & aluus obstructa sit, commodissimum est, vt Clyster iniiciatur. Curatio.

Vt ℞. *Parietar. fl. chamem.* an. M. ß. Coq. in brodio carnis. Colaturæ ℞. Vnc. iij. vel iiij. *mellis rosati colati* Vnc. j. *vitell. oui dimid.*

F. Clyster, qui etiam infanti mensem vnum vel duos nato tutò iniici potest. Vel infanti *ol. amygd. d. recens* expressum (cui abstersionis & saporis gratiâ aliquid sacchari addi potest) horâ vnâ ante cibum exhibeatur, quod & aluum laxat, & dolorem lenit.

Ioh. Heurnius, *meth. ad prax. lib. 2. cap. 26.* scribit, se vsu comperisse, à *seminis anisi* Scrupulo j. crassè comminuto, iam recens natos puerulos commodissimè à viridi bile, & fœdâ pituitâ purgari, si cùm pulvem saccharatam sumunt, primò cochleari indatur, ac illis exhibeatur: clamosos quoq; ventris dolores illud sedare.

Extra quæ leniter calefaciunt, attenuant, dissipant, & laxant, atque ita simul anodyna sont, vsurpanda. Eapropter *oleo anethino* venter infantis largiter inungendus. Vel *parietaria* contusa, & *ol. communi vel chamemel.* mixta, ventri imponatur; vel fomentum ex *parietariâ* vel *fl. chamæmel.* paretur.

Vel ℞. *Fl. chamæmel. summit. anethi* an. M. j. *sem. lini, fœnigr.* an. Vnc. ß. Coq. in vino, quo bis die ante cibum venter foueatur.

Si verò à lacte corrupto & humoribus acribus sit dolor, abstergentia vtilia sunt. Exhibendus ergo *syr. ros. solutiuus*, vel *mel. ros. solutiuum*, vel *syr. de cichor. cum rhabarb.* vel clyster ex *furfurum & parietar. decocto*, ac *syr. ros. sol.* iniiciatur.

Vel ℞. *Decocti hordei* Vnc. iij. vel iv. *ol. anethini* Vnc. j. vel j ß. *vitell. oui* j. F. Clyster.

Extra verò *ol. rosaceum*, cum *anethino* & *chamæmel.* mistum adhibeatur.

CAPVT XX.

De Ventris & hypochondriorum inflatione.

NOn tarò accidit, vt infantibus hypochondria & venter sub costis nothis intumescat, & quasi inflетur, vulgò appellatur *das Hertzgespan*. Ortum autem habet hæc hypochondriorum inflatio ab ἀδδηφαγίᾳ infantium, dum plus lactis sugunt, vel alterius cibi sumunt, quàm rectè concoquere possunt, vnde crudi humores & flatus in ventriculo, & locis vicinis cumulantur, vnde is & hypochondria inflantur & intumescunt. Ventris & hypochondriorum inflatio Caussa.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hæc affectio, quod ventriculus & hypochondria sunt dura & inflata quasi, & infantes angustiam, & oris ventriculi compressionem habent, ac Cardiacam quasi patiuntur, & difficili respiratione aborant. Signa.

Prognosticum.

Prognostic. Malum hoc non difficulter curatur, modò recta diætæ ratio obseruetur.

Curatio.

Curatio. Itaque à cibo aliquid infanti subtrahendum, vt cruditates concoquantur, nec lac ipsis, vel cibus alius præbendus, donec prior concoctus sit. Deinde vtile est, vt crudi humores euacuentur, quod commodissimè fit *melle rof. sol.* exhibito. Vulgò fœminæ nostrates decoctum vel aquam cardiacæ, aut auriculæ muris, vsurpare solent. Et quidem Cardiacam quod attinet, rectè hoc fit, quia nomen hoc accepit, non quod cordi, sed ventriculi orificij, quod antiquis Græcis, teste Galeno, *2. meth. med. cap. 2.* καρδία nominatur, compressioni & angustiæ, atque anxietati exinde excitatæ, de quâ *lib. 3. part. 1. sect. 2. cap. 15.* actum, medeatur. Obstructiones enim aperit, & pituitam deterget. Auricula verò muris quomodo commodè in hoc adfectu adhiberi possit, non video; imò ne cum damno eius decoctum infantibus exhibeatur, metuo; cùm adstringat, & obstruat, & propterea rupturæ vasorum ac sanguinis sputo ac fluxui inde orto vtilis sit. Exhibetur quoque commodè infantibus *puluis ex rad. paoniæ, ireos, sem. cumini, sesami*: vel ex puluere cum *melle* aut *ol. amygd. dulc.* aut *sacch.* F. Linctus.

Hypochondria verò extra foueantur *decocto cardiacæ, fl. chamameli, sem. cumini*: vel cataplasma ex his paratum imponatur. Aut hypochondria inungantur *ol. chamamel. rutaceo, laurino.*

CAPVT XXI.

De alui fluxu.

Diarrhœa. Diarrhœa quoque & alui profluuium satis familiare malum est infantibus. Idque primò accidit dentitionis tempore, vt Hippocrates, 3. *aph. 25.* scribit. Et quidem ob coctionem turbatam, & alimenti

Caussa. corruptionem. Accedit enim plerumque febris dentitioni, atque ita calore præternaturali coctio læditur. Deinde vigiliis nimiis, quas parit dolor, coctio turbatur, quæ aliàs somno adiuuari solet. Tertiò doloribus calor ad coctionem alimenti necessarius à ventriculo auocatur, atque ita coctio turbatur. Quartò calor febrilis humores agitare & fundere solet, qui ad aluum ruentes, fluxum eius excitant. Tandem etiam ob febrim, quæ dentitioni coniungitur, infantes plus sugunt, vel bibunt, quàm par est: imò ipsæ nutrices plerumque, sed malè, vt infantes plorantes placent, eósque ad somnum disponant, sæpius, quàm par est, iis mammam præbent; atque ita dum cibus & potus iste non rectè coquitur, crudus vel corruptus per aluum sæpius eiicitur. Mercurialis, *de morb. puer. lib. 2. cap. 25.* aliam adhuc caussam fluxus alui, qui in infantibus dentitionis tempore accidit, addit, dum scribit; dentitionis tempore in gingiuis à dolore calorem præternaturalem excitari, à quo attrahantur humores ad eas partes, qui ibi putres, falsi & acres redditi, nec non ad stomachum deinceps, & intestina præcipitati, mirificè expultricem facultatem excitent, & consequenter alui fluxum inducant. Aliis hoc probabile non videtur. Primò, quia humores illi attracti non morantur in ore aut gingiuis, sed vel ad thoracem, vel ventriculum delabuntur. Secundò, quia dentes & gingiuæ à lactis continuo vsu leniuntur & temperantur. Tertiò, quia in pueris humidissimis tantus calor esse non possit, qui acrimoniam & salsedinem illam possit producere. Quartò, quia si humores illi tàm acres & salsi essent, vlcera generarent in ore. Verùm etsi Mercurialis sententia simpliciter accepta locum vix habere possit, neque sit credibile, in ipso infantium ore humores ita acres, salsos, imò putres reddi posse, vt in ventriculo & intestinis facultatem expultricem excitare, & hinc alui fluxum inducere possint: tamen cùm in ipso ore cibi aliquam alterationem accipiant; in infantibus verò in dentitione gingiuæ valdè alterentur, imò sæpè inflammentur, vt etiam calidum exspirent infantes dentientes; lac verò facilè mutetur, & corrumpatur: non impossibile videtur, vt lac, quod auidius sugunt infantes, aut etiam alij cibi, quos assumunt, in ore aliquam, eámque prauam alterationem suscipiant, atque ob eam postea facilè in ventriculo corrumpantur, & corrupti expultricem facultatem intestinorum & ventriculi stimulent.

Interdum tamen extra dentitionis tempus infantes alui profluuio corripiuntur, cum vel ventriculus & intestina ab externo aëre refrigerantur, & propterea coctionem alimenti non rectè perficiunt; vel etsi ventriculus sese bene habeat, is tamen à copiâ cibi aut potus oneratur, vnde cruditates, & cibi corruptio sequitur, crudíque & non satis cocti, aut corrupti cibi si non vomitu reiiciuntur, per aluum excernuntur, eámque ad crebram deiectionem inuitant. Potest idem fieri vel ob lactis & alimenti prauitatem, ob quam vitiosus chylus in ventriculo generatur, qui naturam ad excretionem crebram stimulat. Intestinorum tamen humiditas & laxitas interdum etiam alui profluuium excitare potest, ob quam retentrix, quæ siccitate maximè gaudet, læditur, quâ læsâ expultrix postea in consensum trahitur. Humiditas autem ista habet ortum sæpe ab humore acri in ventriculo, & ex ventriculo in intestina delabente. Et quidem istis caussis, siue copiâ, siue prauitate, siue humorum à capite defluxu, ventriculus & intestina interdum sese rectè initio habent: à caussarum tamen istarum vi & continuatione tandem intemperiem contrahunt, ob quam cibi vel crudi & inconcocti, vel corrupti per aluum crebrò excernuntur.

Signa Diagnostica.

Ipse fluxus per se patet. An verò ex dentitione, an verò aliâ de caussâ accidat, ex signis dentitionis, quæ supra proposui, præsentibus vel absentibus colligi potest. Si ex intemperie ventriculi vel intestinorum fluxus alui ortum habeat, cognoscitur id ex eo, quod signa aliarum caussarum absunt, & caussæ aliquæ externæ, quæ intemperiem frigidam vel humidam, ventriculo vel intestinis imprimere potuerint, præcesserunt. Si ab humore à capite descendente fluxus fiat, ex ipso catarrho præsente id cognoscitur, fecésque sunt spumosæ. Qualis etiam sit materia, quæ excernitur, facilè cognoscitur. Si n. sint humores crudi, cibi non concocti excernuntur, ructus adsunt, & excrementa sunt pituitosa & alba. Si verò humores sint calidi, ac cibi corrupti, quæ excernuntur sunt flaua, vel viridia, fœtida, & tormina ventris maiora adsunt. *Signa.*

Prognostica.

1. Quod Celsus in genere de fluxu alui docet, vnâ die fluere aluum, atque etiam pluribus, sæpe pro valetudine esse, modò febris absit, & malum intra septimum diem finiatur, id etiam in infantibus verum est. Et propterea fluxus alui in infantibus, si eum bene ferant, non statim sistendus, cùm sæpe humores in ventriculo corrupti per eum commodè euacuentur, qui si detineantur, grauia mala excitare solent. *Prognostica.*

2. Vnde etiam Hippocrates, *lib. de dentit.* scripsit; Quibus cum dentes erumpunt, aluus sæpius deiicitur, minus conuulsione infestantur.

3. Si tamen infantes fluxum non bene ferant, ac ad oblatos cibos sese malè habeant, vitesque deiiciantur, fluxus nimis diuturnus sit, & atrophia infantes corripiat, omnino sistendus.

4. Periculosus etiam est alui fluxus in infantibus, si per febres acutas accidat, vt & si nigra eiiciantur.

Curatio.

Curatio. In curatione autem primò attendendum, an infans adhuc lac sugat, nec ne; deinde an dentes erumpant, vel non. Si enim lac adhuc sugat, cura non saltem ad infantem, sed & ad matrè aut nutricem dirigenda, & præcipuè videndum, an lac bonum sit, nec ne. Si enim lac vitiosum sit, eius vitium corrigendum, aut si id statim fieri non possit, nutrix mutanda. Ipsi quoque cibi subadstringentes exhibendi. Abstineant verò nutrices à fructibus, & cibis crudis, ac difficilis coctionis. Si verò infans amplius lac non sugit, cura saltem ad infantem dirigenda. Siue autem lac sugat infans siue non, humores vitiosi, qui euacuantur, non intempestiuè supprimendi. Inprimis in dentitione non facilè aluus sistenda; cùm ab iis, quæ lædere potuerint, corpus expurgetur, & retenta febrem augere, & alia mala inducere possint, sed naturæ negotium committendum; inprimis si fluxus sit non adeo copiosus, & infantes eum bene ferant; aliàs caussæ, vnde fluxus pendet, tollendæ, humoresque simul abstergendi iis medicamentis, quæ adstrictionem post se relinquunt, vt *syr.* vel *melle ros. solutiuo, conseruâ ros. cum mannâ* paratâ quæ in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 10.* est descripta. Vel iniiciatur talis clyster.

♃. *Decocti sem. milii, myrobalan. omnium*, an. vnc. ij. vel iij. *syr. ros. simplicis infus.* vnc. j. vel ij. F. Clyster.

Vbi humores sunt abstersi, si caussa sit calida, exhibeatur *syr. de rosis siccis, cydonior. myrtinus, corallior. ribes*; vel detur *puluis ex margaritis, coralliis mastiche, C. C. flor. ros. rubrarum.*

Vel *puluis myrtillorum* cum momento *sang. drac.* exhibeatur.

Vel *semen oxylapathi* cum *vitello oui* super igne subige & exhibe.

Vel ♃. *Fl. verbasci, ros. rubr.* an. p. j. *rad. consolid. maj. tormentill.* an. Drach. j. Coq. Colaturæ ♃. vnc. iij. *syr. ribes* vnc. j. Misc.

Vel ♃. *Nuc. moschat. mastich.* ana Scrup. j.

Exhib. cum *succ. cydonior.* mista. Extra verò venter inungatur *ol. myrtino, ros. mastichino.*

Vt ♃. *Ol. myrtini* Vnc. j. *mastichini, rosar.* an. vnc. ß. *cera parum.* Misc.

Vel venter foueatur *decocto fl. ros. rubr. verbasci, plantag. cum vino rubro* parato.

Vel ♃. *Fl. ros. rubr.* vnc. j. *myrtillor. mastich.* an. Drach. ij. *ol. myrtini q. s. cera parum.* F. Vnguentum

Vel ♃. *Fl. ros. rubrar. verbasci ana* M. j. *rad. cyperi* Drach. ij, *mastich.* vnc. ß.

Dum linteo albo F. sacculus, qui coq. in vino rubro adstringente, & ventri imponatur.

Vel ♃. *Cydonior in vino rubr. coctor. & per setaceum traiectorum* vnc. iiij. *panis tosti aceto adspersi* vnc. j. ß. *ol. mastich. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ♃. *Farina hordei* vnc. ij. *pulu. fl. ros. rubr.* vnc. j. *sang. dracon. balaustior. mastich. thuris* an. Drach. ij.

Cum modico aceti rosacei & oui albumine F. Cataplasma.

Vel imponatur ventri *emplastrum de crustâ panis*, aut *Cerotum stomachale.*

Vel ♃. *Rad. consolid. mai.* vnc. j. *fol. plantag. verbasci* an. M. iij. *fl. ros. rubr.* M. j. *balaustior.* vnc. ß. Coq. in aquâ pro insessu.

Si verò caussa sit frigida, & alba deiiciantur, exhibeatur *syr. mastichinus, cydonior. cum aq. menthæ* *Coagulum* quoque *hœdi* vel *leporis* Scrup. ß. pondere exhibitum à plerisque commendatur. Eo tamen die infans à lacte abstineat, ne haustum in ventriculo coaguletur, sed pulmentis interim vtatur, è pane albo vel similagine in aquâ coctis.

Extra medicamenta ex *menthâ, absinth. mastiche, cumino*, vsurpentur.

Vt ♃. *Anthera rosar.* vnc. j. *sem. cumini, anisi* an. Drach. ij. Cum *ol. mastich.* & *absinth.* & paucâ *cerâ*, F. Vnguentum.

Vel ♃. *Ol. nardini, mastich. menthæ*, an. vnc. ß. *pulu. corallior.* Drach. ß. *ol. nucis mosch. expr.* Scrup. ij, *cera q. s.* F. Vnguentum.

Vel *mentha* vino decocta ventri imponatur, aut crusta panis aquâ menthæ madida. Vel sacculus ex *menthâ absinth. ros. rubris, mastiche, nuce moschatâ, caryophillis* ventri imponatur.

Plura hac de re videantur *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 5. & 6.* quibus *de lienteriâ & diarrhœâ* agitur, & varia medicamenta proponuntur, quæ facilè etiam infantibus accommodari possunt.

CAPVT XXII.

De alui adstrictione.

Contrà sæpe accidit, vt infantibus aluus adstringatur, aut tardior sit, de quo symptomate in genere *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 4.* dictum, vbi caussæ omnes, ob quas aluus obstrui potest, expositæ sunt. *Alui adstrictio.* *Caussæ.* Infantes quod attinet, est in iis aluus tardior, vel adstringitur, primò ob intemperiem intestinorum frigidam vel siccam, quæ nonnullis infantibus à primo ortu accidit. Deinde ob viscidos, & pituitosos humores; quibus feces alui obuoluuntur, atque intestinis tenacius adhærent; & propterea difficulter excernuntur. Fit autem hoc præcipuè ob lactis vitium, quo infantes aluntur, & ex quo pituitosi & viscidi humores in ventriculo generantur: quod accidit, ob debilitatem ventriculi, & cùm matres vel nutrices cibis crassis, viscidis & adstringentibus vtuntur, ac nimis parcè bibunt. Nam vt ipsi infantes talibus cibis vescantur, rarò accidit, & non nisi in adultioribus. Potest tamen etiam ad alui siccitatem & suppressionem in infantibus facere hepatis, lienis, aut renum calida intemperies, ob quam feces alui exsiccantur.

Tandem etiam hoc accidit, si quacunque de caussâ bilis è vesiculâ fellis, quæ intestina ad excretionem stimulat, ad ea non confluat.

Signa Diagnostica.

Ipsum vitium per se manifestum est: quæ autem caussæ sint alui tardioris, vel suppressæ, diligenter inquirendum. *Signa.* Si siccitas naturalis intestinorum mali caussa sit, aluus ferè semper tarda est, quæcunque etiā diligentia in eâ mouendâ adhibeatur, & aliarum caussarum signa adsint. Si pituita viscida & crassa caussa sit, fæces, cum excernuntur, ea obuolutæ adparent. Si error aliquis in diætâ & victu matris vel nutricis commissus sit, ex iis cognoscitur.

Si visceris alicuius vicini intemperies calida & sicca adsit, ex eorum signis patefit. Si bilis, quæ intestina ad excretionem irritat, ad intestina non fluat, feces alui non sunt tinctæ, sed albæ vel cineritiæ, & in infantibus corporis color sit flauus.

Prognostica.

1. Quibus aluus naturâ adstrictior est, equidem interdum satis commodè & sani viuunt; cùm natura illud aquosum fecib. permixtum euacuare, vel insensibiliter discutere soleat. *Prognostica.*

1. Raro tamen fit, vt infantes, quibus aluus adſtrictior eſt, ſatis ſani viuant, & rutius ſemper eſt, ſatis ſani viuant, & tutiusſemper eſt, in iuuenibus aluum laxiorem eſſe, quàm ſuppreſſam, 2. *aph*. 53. Nam ſi aluus ſupprimitur, vapores ex alui fecibus in totum corpus diſtribui, & tormina ventris, dolor capitis, & alia mala inde excitari poſſunt.

Curatio.

Curatio. Curatio alui ſuppreſſæ in infantibus duobus perficitur, primò ſi cauſſæ, ob quas aluus ſupprimi ſolet, tollantur, deinde ſi, aluus ſuppreſſa laxetur. Primò ergo danda opera, vt cauſſæ omnes, quæ alui adſtrictionem iſtam inducere poſſunt, tollantur. Si nimirum inteſtinorum intemperies adſit frigida vel ſicca, crebrò infantes lauandi, & quidem in intemperie frigidâ in balneo herbæ calefacientes ſtomachicæ, in balneo herbæ calefacientes ſtomachicæ, in ſiccâ verò humectantes, *malua, althea, parietaria, branca vrſina*, coquendæ, & venter, ſi adſit intemperies frigida, calefacientibus, ſi ſicca humectantibus, vt *oleo lil. albor. vnguento dialthea, pingued. gallinæ, butyro ſ. q.* & ſimilibus inungendus.

Deinde ſi mater vel nutrix iis cibis vſa ſit, quæ aluum adſtringere poſſunt, vt *cydoniis, meſpilis, pyris, ſorbis, berberis, ribes, fabis*, & ſimilib. ab iis omnibus impoſterum abſtineant, & contrà cibis, quæ aluum emolliunt, vtatur, vt *maluâ, paſſulis, prunis, iure caulium*, & ſimilibus.

Si infans iam grandiuſculus ſit, & aliis etiam cibis, quàm lacte, vtatur, ab omnibus adſtringentibus abſtineat, & emollientibus vtatur: & *caulium* ſeu *braſſicæ rubræ ſuccus* vel *decoctum* cum modico ſale aut melle exhibitum, aluum in infantibus laxare poteſt.

Si pituita viſcida & tenax inteſtinis adhæreat, & feces eâ obuoluantur, incidentia & abſtergentia vſurpanda, vt *mel roſatum ſolutiuum, ſyr. de praſſio*, & ſimilia.

Si viſcus aliquod vicinum calidum & ſiccum ſit, eius intemperies corrigenda *ſyr. viol. cichor. decocto hordei, emulſione ſem. frig. mai.* & ſimilib.

Si bilis ex veſiculâ fellis ad inteſtina non perueniat, meatus bilarii obſtructi aperiendi, *decocto rad. graminis, fœniculi, aſparagi, capil.* ♀, & ſimilibus.

Cum verò non ſemper exſpectare liceat, donec cauſſæ omnes ſublatæ ſint, ſed ad ſymptomata præcauenda maturè aluus aperienda ſit, præſtari id poteſt externis & internis medicamentis.

Inter externa ſunt glandes ſeu ſuppoſitoria dicta, quæ fiunt ex melle & ſale, vel melle crudo linteolo indito; lardo, ſapone, radice maluæ, butyro illita.

Vel ℞. *Stercoris muris* Drach. ß. *& adipi hircino* miſce, ac F. ſuppoſitorium.

Verùm non nimis frequenti horum vſu natura ad glandes eiuſmodi adſuefacienda. Aliàs enim, niſi ſollicitata, aluus officium non facit, & poſtea iterum ſtatim ſupprimitur.

Præſtat ergo Clyſteres & alia externa vſurpare, quæ ſimul cauſſam morbi tollere, & ſiccitatem inteſtinorum emendare, aut pituitam viſcidam incidere aut abſtergere poſſunt, prout neceſſarium eſt.

Vt ℞. *Ol. commun.* Vnc. iij. vel iiij. *ſacchari rubri* ℥ ij. vel iij. *vitell. oui* j. *ſalis* gr. iij. F. Clyſter.

Vel ℞. *Rad. alth* Vnc. ß. *maluæ, parietariæ*. ana M. ß. *fl. chamameli* p. j. *ſem. lini, fœnigr.* an. Drach. j. Coq. in aq. ſ.

In colaturæ Vnc. iij. v. vj pro ætatis ratione, diſſolue *flor. caſſiæ* Drach. ij. iij. vel. Vnc. ß. *ol. commun.* Vnc. j. vel ℥ j ß. *vitell. oui* j. F. Clyſter.

Extra vmbilico infantis quæ aluum laxant, epomphalia dicta, imponi poſſunt. Nimirum butyrum vel ol. amygd. d. aut ſola, aut cum vno atque altero grano ſcammoneæ aut colocynthidis. Vel *adeps gallinæ cum felle bubulo*, aut *ſucco cyclaminis*.

Vel ℞. *Aloës* Drach. ij. *fellis tauri* Drach j. *ſcammon.* Scrup j. *butyri ſ. q. ſ.*

F. Vngu. quo teſta nucis iuglandis impleatur, & vmbilico infantis adponatur.

Imò totus venter inungatur Vnguento aliquo emolliente.

Vt ℞. *Butyri rec. ſ. ſ. pingued. gallin. anſer.* an. Vnc. ß. *ol. amygd. d. lini* an. Drach. iij. *medullæ vituli, vngu. dialtheæ* an. Drach. ij. *ceræ parum.* Miſce.

Vel ℞. *Fol. maluæ, althææ* an. M j. *ſem. lini, fœnigr.* an. Vnc. ß. *ficuum* num. vj. Coq. in aqua & contund. ac per ſetaceum traiiciantur. Contuſis adde *butyri. ſ. ſ. adip. gallin.* an. Vnc. j. *vnguent. dialth.* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. Miſce F. Cataplaſma, quod ventri imponatur.

Si fortius laxare libet, aloë, & alia purgantia addantur. Vel ex *farinâ volatili* & *ſucco ebuli* F. Cataplaſma, quod ventri imponatur, vt ventriculum non rangat; quod in aliis etiam medicamentis & cataplaſmatis, quæ vim purgandi habent, obſeruandum.

Grandioribus iâ *terebinthina Cypria*, ciceris magnitudine, vel Scrup. j. aut Drach. ß exhiberi poteſt; vel decoctû braſſicæ rubræ cum melle, vel *ſyrup. violar. roſar, aut mel roſar. & ſolutiuum*, vel *paſſula laxatiua*, vel *caſſia*, à Drach. ij. ad Drach. vj, vel *manna*, quæ commodè in lacte diſſoluitur, aut pulmentis admiſcetur.

Vel hoc. ℞. *Carnis caricar. pingu. paſſul. enucl.* an. Drach. ij. *iuiubar, num* vij. *fl. caſſiæ* Vnc. ß. *elect. diaſebeſt. ſolutiu. diaprunis ſol.* an. Drach. ij. Cum *ſyr. conſeruat. myrobalan. chebulor.* F. Electuarium. Doſis Drach. j.

Iunioribus verò lac cum ſaccharo exhibeatur, vel mel lingendum detur.

Poſſunt & nutrici medicamenta purgantia, ſed lenioria, & ætati ac conſtitutioni infantis conuenientia adhiberi.

CAPVT XIII.

De Lumbricis.

CVm de Lumbricis ſatis, *lib*. 3. *part*. 2. *ſect*. 2. *cap*. 5. dictum ſit: hîc ſaltem quædam, quæ infantibus propria ſunt, proponemus. De Lumbricis.

Naſcuntur autem præcipuè vermes in Infantium inteſtinis, ita quidem, vt obſeruatum ſit, in ipſo matris vtero lumbricos in inteſtinis infantium ex materia feculenta genitos, & ab editis paulò poſt excretos fuiſſe, v annotauit Autor, *lib*. 4. *de morbis*. In infantibus verò in lucem editis generantur ob eorum ἀδηφαγίαν, & lactis cum aliis cibis confuſionem, & corporis conſtitutionem calidam & humidam, quæ ad talia producenda commodiſſima eſt. Faciunt etiam ad vermium in infantibus generationem dulcia, quibus infantes magis, quàm adulti delectantur. Dulcia enim etſi in adultis facilè bileſcunt: tamen quia infantium temperamentum eſt humidum, in iis dulcia, calidam & humidam intemperiem acquirunt, quæ putredini & vermium generationi maximè obnoxia eſt. Inprimis verò faciunt ad verminm generationem in infantibus fructus horarij, quibus infantes auidè veſcuntur, quæ talia excrementa ſuppeditant, præcipuè in corporibus humidis, in quibus faciliùs vermes generantur. Reliqua de cauſsâ & generatione lumbricorum, videantur *loco alleg*. Cauſſa.

Cùm autem tres ſint lumbricorum ſpecies, vt *ibid*. dictum, alij teretes ſeu rotundi & longi, lumbricis terreſtribus ſimiles; alij lati, inſtar faſciæ, geniculis & nodis q. quibuſdam diſtincti; alij parui, aſcarides dicti, vermiculis, qui è caſeo & carnibus naſcuntur, ſimiles:

similes: primi illi frequentissimè in infantibus nascuntur, Germanis *die Spulwürme*.

Signa Diagnostica.

Signa. Si vermes per aluum vel vomitum eiiciantur, aliis signis opus non est. Verùm quia sæpe, antequam excernantur, diu latent, nec infantes etiam, quid mali patiantur, satis vel intelligunt, vel indicare possunt, signis opus est, quibus vermes in intestinis latentes cognoscantur. Et primò quidem in genere, vbi lumbrici in intestinis latent, os saliuâ abundat, ac sæpe humore quodam perfunditur, fœtor quidam peculiaris ex ore exhalans percipitur. Insomnia terribilia infantes exercent, id quod ex variis gestibus in somno percipitur; strident præter solitum dentibus in somno, somnus est interruptus, linguam exserunt, nares sæpissime scalpunt, masticare videntur: tussis adest sicca, interdum nausea, vomitus, singultus accidit, nimius adest appetitus, & contra appetitus interdum planè deiicitur, sitis quoque plerumque infantes lumbricis laborantes vexat. Venter inflatur atque intumescit: aluus interdum supprimitur; plerumque tamen laxa & fluida est, vrinæ plerumque sint perturbatæ & albæ; tormina ventris adsunt, & inprimis vbi venter vacuus est, & alimentum vermibus deest; leniora verò eadem sunt, vbi alimentum abundat. Reliquum corpus extenuatur, ob alimenti, quod lumbrici absumunt, defectum. Sudorem frigidum sæpe sudant infantes, in facie color ruber apparet, mox iterum pallescunt. Interdum conuulsiuis motibus corripiuntur. Febres quoque sæpe accedunt, eæque satis prauæ, colluuie illâ excrementorum circa vermes putrescente. Ista tamen signa, quæ plerique omnibus communia esse dicunt, magis longis & teretibus, quàm latis lumbricis vel ascarididibus competunt, habéntque illi alia signa.

Qui enim lato lumbrico laborant, cibi appetitum nimium habent, & nisi is offeratur, dolorem & morsum in ventre percipiunt, vt aliquando lipothymiâ corripiantur, nisi statim is offeratur. Aliàs tormina in lato lumbrico sunt mitiora. Ignauior enim est lumbricus latus, & intestinis adhærescit, nec facilè de loco in locum mouetur. Corpus valdè extenuatur, & imbecillum redditur, ac alia quædam signa interdum ex modò recensitis adsunt. Hoc verò certissimum Signum est, si cum alui excrementis corpuscula quædam cucurbitæ seminibus similia excernantur.

In ascaridibus vehemens pruritus in ano adest, & assidua ad egerendum irritatio. Hærent enim in intestino recto, idque continuò vellicant; excrementa sunt veluti iumentorum, & malè olent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem infantes sæpe satis diu lumbricis laborant, sine insigni aliquo detrimento: sæpe tamen grauiora, quæ modò enumerauimus, symptomata inducuntur.

2. Minùs noxij è lumbricis sunt ascarides, cum sint parui, & hæreant in intestino recto, loco à partibus nobilioribus remotiore, & per quem non ita difficulter excernuntur. Aliquando tamen vlcera in intestino recto excitant.

3. Lati quidem lumbrici difficillimè curantur, imò sæpe homini consenescunt: grauia tamen symptomata vel mortem non facilè inferunt.

4. Longi & rotundi maximè noxij sunt, & varia interdum symptomata inducunt, compertúmque est, lumbricos tales non solùm intestina, sed & abdomen perforasse.

5. Melius autem est, si lumbrici hi graciles & extenuati exeant, quàm si crassi, magni, & q. sanguine repleti sint. Si enim graciles sint, indicio est, materiam, quâ aluntur & fouentur, non ita copiosam adesse, contrarium si accidat, argumento est, abundare in corpore multos tales humores excrementitios, à quibus incrementum tantum sumpserint.

6. Melius est, si lumbrici sint pauci, quàm si multi.

7. Melius etiam est, si lumbrici sint albi; peius, si flaui, liuidi, rubri, nigricantes.

8. Simplici figurâ lumbrici mitiores sunt; deteriores, qui serpentinam, vel aliam prodigiosam figuram habent.

9. Melius est per aluum, quàm per os vermes exire; pessimum verò, si partes alias perforent, & per eas exitum quærant.

10. Lumbrici cum febre magis perniciosi sunt, quàm qui sunt sine febri.

11. Si conuulsio cum stridore dentium atque obmutescentiâ accidat, periculosum est.

12. Si vermes mortui non vi remediorum aut defectu alimenti eiiciantur, sed caussâ materiæ morbificæ enecati fuerint, periculosum est, non quia non sit bonum vermes reiici, sed quia prauitatem caussæ morbificæ arguit.

Reliqua prognostica videantur *loco allegato*.

Præseruatio.

Tutius est, præstare, ne lumbrici in infantibus generentur, quàm vt generati enecentur & expellantur. Præseruatio Lumbricorũ. Præcauetur autem generatio lumbricorum diætâ & medicamentis. Diæta sit talis, vt nullo modo ad generationem vermium faciat, sed eam potius impediat, & inprimis victus ratio talis esse debet. Itaque exhibendi cibi boni succi, iique condiendi interdum succo granatorum, aurantiorum, citri. Vitanda verò dulcia, pinguia & viscida, inprimis lactis & piscium multus esus, vt & fructus horarij & ficus. Potus in adsuetis, quod tamen rarò commodum, sit vinum tenue, vel aq. graminis & acetosæ dilutum. Vinum enim lumbricis aduersum est; aut cereuisia pura. Potui rasuram cornu cerui, vel C. C. præparatum, vt & iusculis ac medicamentis admiscere vtile est.

Medicamenta verò quod attinet, inprimis danda opera, vt materia, quæ generationi vermium apta est, non detineatur, sed euacuetur, atque exsiccetur, & ad generationem vermium inepta reddatur. Itaque danda opera, vt aluus laxa sit, & materia, è quâ forsan vermes generari possent, sensim euacuetur. Hic nonnulli quidem aloën, hieram picram, rhabarbarum, infantibus formâ pilul. & boli exhibenda præscribunt, sed quomodo infantibus talia propinari possint, ipsi viderint; nostris talia frustra præscribuntur; nisi adultiores iam sint. Violenter etiam infundi vix commodè possunt, vt mox dicetur. Commodiùs est, si infantibus clysteres iniiciantur, vel, singulis diebus ante cibum *decoctum sebesten* exhibeatur, vel *rotula diaturbith cum rhabarb.* aut aliæ conuenientes, aut *elect. diasebesten*, aut syrupus aliquis ex decocto plantarum vermes necantium, cum fol. senæ, agarico & pauxillo rhabarbaro.

Inter medicamenta autem, quæ materiam exsiccant, ac generationi vermium resistunt, commodissima quidem sunt amara, vt *absinthium scordium*, & similia. Verùm quia ista infantes non facilè adsumunt, alia quæ minùs ingrata sunt, infantibus interdum exhibenda, vt *decoct. radic. graminis, auricula muris, succus limonum, citri*. Interdum etiam gutta j. aut ij. *spiritus vitriol.* in conuenienti liquore propinari potest.

Curatio.

Si autem vermes iam geniti sint, & de eo certis signis Curatio

signis constet, danda opera est, vt ij expellantur. Medicamenta a. quæ id præstant, *alleg. loc.* sunt proposita; quædam hîc saltem eligemus, quæ infantibus commodè exhiberi possunt. Etsi enim nonnulli, ex Antiquis etiam, vt ex P. Ægineta, *lib. 4. de re med. cap. 57.* videre est, suadent, si infantes medicamenta auersentur, ea vi, dentibus diductis, cochleari argenteo fistulato in os vsque ad fauces immisso, infundenda esse, vt, velint nolint, tales potiones hauriant: tamen talia faciliùs præcipiuntur, quàm expediuntur, & quilibet, qui talia tentare velit, facilè experietur, quâ cum difficultate & periculo talia tenentur: & talia medicamenta vi infusa facilè vomitu ab iis iterum reiiciuntur.

Inter medicamenta autem, quæ infantibus commodè exhiberi possunt, vtilis est inprimis *corallina, semen santonici, radices dictamni albi, C. C. aqua & decoctum radic. graminis.* Potest & *mercurius dulcis* locum habere, si cautè exhibeatur, eius nimirum gr. viij. in aq. graminis per noctem infundantur, &, abiectâ posteà mercurij substantiâ, aqua exhibeatur. Pulueres autem tales passim occurrunt, qui infantibus cum lacte vel aq. gramin. vel decocto sebesten à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibentur. Et quia aliàs infantes facilè epilepsiæ obnoxij sunt, & ex ipsis vermibus quoque epilepsia generari potest, commodè iis pulueribus medicamenta contra epilepsiam admiscenda.

Vt ℞. *Sem. santonici* Drach. ij. *corallina, C. C. prap.* an, Drach. j. *rad. paon. dictamni albi, magister. corallior.* an. ℈ j. F. Puluis.

Vel ℞. *Sem. santonici, coralline,* an. Drach. j. ß. *rad. dictamni albi, tormentill.* an. Drach. ß. F. Puluis.

Vel exhibeatur *essentia fl. persicorum,* aut *decoctum* vel *aq. filicis*, ab Vnc. ß. ad Vnc. j. vel puluis eiusdem à Scrup. ß. ad Drach. ß.

Considerandum tamen hîc, an febris vermibus coniungatur. Nam si febris adsit, frigidis magis vtendum, & ea addenda, quæ malignitati repugnant, vt *succus limonum granator. aurantior. acetum, C. C. bezoar, confectio de hyacintho.*

Vel talis potiuncula exhibeatur.

℞. *Aq. gramin.* Vnc. iiij. *syr. acetos. citri* Vnc. j. *violar.* Vnc. ß. *spir. vitriol.* gutt. ij. vel iij. Misc.

Exhibeatur cochlear. j. vel alterum.

Deinde & hoc obseruandum, medicamenta vermes necantia, præcipuè amara, per os exhibenda esse, dulcia verò in aluum iniicienda. Ita enim dum amara & sibi aduersa medicamenta auersantur lumbrici, versus inferiora descendunt, & dulcibus eodem alliciuntur, atque ita facilius è ventre exturbantur. Itaque dum vermes necantia medicamenta exhibentur, clyster ex lacte infundatur.

Vel ℞. *Passulas* num. x. *caricas*, num. vij. Coq. in aq. s.

Colat. ℞. Vnc. iiij. vel vj. in quib. dissolue *sacchari* Vnc. j. vel Vnc. j ß. F. Clyster.

Notandum & hoc, non vni saltem medicamento insistendum esse; cùm vni facilè adsuescant vermes, neque eo abigantur.

Extra verò ventri, præcipuè circa vmbilicum, adhibenda medicamenta parata ex iis, quæ vermes enecant. Ideóque vtilia sunt *folia persici* trita & vmbilico imposita, vel *folia persici, absinthium, & lupini,* pari pondere coquantur, & ventri imponantur.

Vel cuminum cum felle taurino mistum ventri applicetur.

Vel cataplasma ex *absinth. hyperico & felle taurino* factum.

Vel ℞. *Pulu. absinth. nigella, centaur. minor. sem. santonic. farina lupinor.* an. Vnc. ß. *ol. absinth. q. s. cera* Vnc. ß. Misc. super igne. F. Vnguentum quo venter inungatur.

Vel ℞. *Pulu. sem. nigella, absinth.* an. Drach. ij. *farina lupin.* Vnc. ij. *succi ruta* Vnc. j. ß. *absinth.* Vnc. iiij. Vel si succi desint, *ol. rutac. & absinth.*

F. Cataplasma, quod palmi magnitudine vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Theriaca* Vnc. ß. Dissolu. in *succo absinth.* & ventri illinatur.

Vel ℞. *Farina lupin.* Vnc. iiij. *pulu. aloës, myrrha, tanaceti, sem. santonici* an Drach. ij. *aceti scordy,* Vnc. ij. *fellis bouis* Vnc ß. *succi vel ol. absinth. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel tale balneum paretur:

℞. *Fol. persicor. absinth.* ana q. s.

Coq. in aquâ, cui infans ad vmbilicum vsque insideat.

Si tamen febris adsit, temperatiora adhibeantur.

Vt ℞. *Succi portulaca, fol. persicor.* an. ℥. iij. *aceti* Vnc. j. *farina lupinor q. s.*

F. Cataplasma. Reliqua vid. *alleg. loco.*

CAPVT XXIV.

De Herniâ.

De Herniâ egimus, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.* & propterea hîc saltem quædam infantibus peculiaria adferemus. *Hernia.*

Caussa.

Corripiuntur autem pueri herniâ, ex intestinorum tenuium in scrotum, laxato vel rupto peritonæo, delapsu. Laxatur autem vel rumpitur peritonæum fletu nimio, tussi, & nimio egerendi aluum, si is adstrictior sit, conatu; in adultioribus verò pueris etiam motu aliquo corporis nimio, præcipuè qui fit diuaricatis cruribus, aut lapsu. Peritonæum enim in infantibus adhuc est minùs solidum. Quapropter si caussa aliqua, quâ distenditur vehementer, accedat, facilè nimis laxari, aut etiam rumpi potest.

Alius tamen etiam tumor scroto infantium recens natorum sæpe accidit, qui ad hernias vulgò quoque refertur, in quo peritonæum salnum est, humor verò aquosus in abdomine abundans in scrotum descendit, idque in tumorem attollit.

Signa Diagnostica.

Ipse quidem tumor scroti, seu hernia, per se manifesta est. Hoc verò diligenter considerandum, an tumor is sit ex intestinorum in scrotum prolapsu, an verò saltem ex aquoso humore eò defluente. Discernitur autem hoc, quod in enterocele tumor plerumque est in vnâ parte scroti, (rarò enim in vtroque latere in infantibus peritonæum rumpitur) dextrâ vel sinistrâ; & intestina prolapsa tactu percipi possunt. Præterea foramen illud, per quod intestina dilabuntur, digito explorari potest. Tumor verò scroti aquosus plerumque est in vtroque latere. Scrotum etiam est magis inflatum, quàm in enterocele, neque foramen vllum in peritonæo deprehendi potest, neque caussa vlla, quæ enterocelen introducere potuerit, præcessit, sed potius cruditatis signa adsunt. *Signa.*

Prognostica.

1. Enterocele in infantibus faciliùs curatur, quàm in adultis; cùm peritonæum adhuc sit mollius, & faciliùs vniri possit. *Prognostica.*

2. Nonnulli quidem omnem herniam aquosam deteriorem esse enterocele statuunt; sed in infantibus id falsum est. Testatur enim experientia, facilè discutientibus adhibitis herniam istam aquosam curari, imò sæpe ætatis progressu sponte euanescere, humoribus absumptis.

Curatio.

Curatio.

Curatio In herniâ inteſtinali danda inprimis eſt opera, vt aluus ſit laxa in infantibus, & ne nimia ciborum copiâ venter valdè repleatur, infans non multùm ploret, & ſi iam adultior ſit, ab omni motu vehementi abſtineat.

Deinde infante in dorſum reclinato, inteſtina molliter reponenda ſunt, & emplaſtrum vel cataplaſma conueniens applicandum, qualia *alleg. loc.* ſunt propoſita, & ſubligaculo alligandus & conſtringendus.

Vel ℞. *Arnogloſſæ, ſaniculæ* an. vnc. ß. *farinæ lentium, lupinor. fl. roſ. rubr.* an. Drach. ij. *thuris* Drach. j. *alumin.* Drach. ß. F. puluis, cuius ſume q. ſ. & cum *album. oui conquaſſato* F. Cataplaſma, quod loco adfecto imponatur.

Vel ℞. *Thuris, nuc. cupreſſi, aloës, acaciæ* an. Drach. ij. *myrrhæ* Drach. j. F. puluis, qui excipiatur *ichthyocollæ glutine*, & forma emplaſtri imponatur.

Vel ℞. *Nuc. cupreſſ.* Drach. ij. *balauſtior. puluer. rad. conſolid. maj. perfoliatæ, ſaniculæ, herniariæ* an. Drach. j. *bdellij* Drach. j ß. *boli Armeni* Drach. ij. *ſang. dracon* Scrup. iiij. *picis Græcæ* vnc. j. *reſinæ pini* Drach. vj. Cum *terebinth. cera* & *ol. ouor.* F. Ceratum.

Simplex, ſed vtile, emplaſtrum eſt, ſi gummi elemi in aceto maceretur, donec acetum in ſuperficie q. cremore obducatur, & poſtea adfuſis aliquot ol. ouor. guttis, igne lento ad Ceroti conſiſtentiam coquatur.

Vel ℞. *Fol. virid. perfoliatæ, & rad. conſolid. maj. recent.* Contundantur minutim & additâ *ceræ nouæ* parte tertiâ F. Emplaſtrum, quod loco adfecto imponatur.

Vel ℞. *Radic. conſolid. mai. mundatas*, conterantur, & calefactæ linteo albo inducantur, atque emplaſtri modo loco adfecto imponantur, & poſt horas duodecim aliud imponatur.

Simul etiam quædam medicamenta interna exhibeantur, quæ glutinationem adiuuare poſſunt.

Vt ℞. *Saniculæ, arnogloſſi* an. M. ß. *agrimon.* M. j. *rad. conſolid. mai.* vnc. ß. Coq. in vaſe duplici in *aqua* ℔j. Colatura dulcoretur *ſaccharo*, quæ ſæpe calidè infanti propinetur.

Vtiliſſima eſt & *auricula muris*, cuius Majo collectæ puluis ſingulis diebus infantibus cum pulmentis & aliis cibis præbeatur. Idem præſtat *puluis Lunariæ minoris*, ex vino rubro, vel decocto conſolidæ exhibitus. *Perfoliata* etiam, ſeu formâ pulueris, ſeu decocti propinata, hernias ſanat. Idem præſtat *herniaria*. Vel *conſolidæ mai. radices* aquâ herniariæ, vt moris eſt, maceratæ, condiantur, & cum eadem aquâ, in quâ maceratæ ſunt radices, ſyrupus pro conſeruatione radicum coquatur, & cùm ſyrupus, tùm ipſa radix condita exhibeatur.

Si ab humore aquoſo ſit ſcroti tumor infantibus, ea medicamenta ſcroto adhibenda, quæ humorem illum diſcutiunt & abſumunt. Inungatur propterea ſcrotum *ol. ſambuci, laurino, rutaceo*, vel cataplaſma ex *farinâ fabar. ſem. lini, fœnigr. puluere fl. chamameli, ſambuci, ſem. cumini*, imponatur.

CAPVT XX.

De Vmbilici prominentiâ.

Vmbilici prominentia. Cognatum herniæ malum eſt vmbilici prominentia, cum infantibus vmbilicus in tumorem ſine inflammatione attollitur, & magis, quàm par eſt, prominet.

Cauſſæ.

Cauſſa. Accidit autem hoc, cum vmbilicus rectè non ligatur, & pars eius maior, quàm debebat, relicta eſt, quæ in altum attollitur, & protuberat ac prominet; vel cùm peritonæum laxatum eſt, & propterea eò loci vmbilicus nimium diſtenditur, & in eum humores aquoſi vel flatus ſeſe inſinuant: quod fit à fletu nimio infantium aut tuſſi; vel cum peritonæum iiſdem de cauſſis rumpitur; vel cum vmbilicus exulceratur, & inteſtina in vmbilicum prolabuntur, quod malum propriè exomphalô & omphalocele appellatur. Cauſſæ plures ab aliis autoribus ſolent recenſeri, quæ quidem in adultis, ſed non infantibus, de quibus iam agimus, locum habent.

Signa Diagnoſtica.

Tumor vmbilici manifeſtus eſt. Diſcernendus verò eſt ab inflammatione, hoc modo: In inflammatione durities eſt: in vmbilico verò prociduo vel prominente tactui cedit vmbilicus. Deinde in inflammatione calor & rubor apparet, qui non percipitur in vmbilici prominentiâ, in quâ color cutis non mutatur, nec diuerſus eſt color à reliquâ cute. Præterea in inflammatione vmbilici pulſus & dolor adeſt, qui in vmbilici prominentiâ non percipitur, niſi inteſtina valdè prolapſa ſint. Tandem etiam inflammatio citò finitur, cùm ſit tumor calidus: vmbilici prominentia diu durare poteſt. *Signa.*

Cauſſas verò quod attinet, ſi vmbilicus non rectè ſit præciſus, facilè id ex eius quantitate apparet. Si laxatio ſit ſaltem peritonæi, non ruptio, non ita multùm prominet vmbilicus, & ferè tumor æqualis ſemper manet, nec in clamore vel fletu incrementum majus ſumit; ſi verò ruptum ſit planè peritonæum, tumor ſæpe variatur, & dum infans ſupinus iacet tumor vix percipitur, cùm inteſtina in ſuum locum relabantur: contrà dum ambulat, vel ſedet, incrementum ſumit, & inprimis dum flet, clamat, vel lauatur. Vlcus quoque vmbilici per ſe manifeſtum eſt.

Prognoſtica.

1. Si obſtetrix vmbilicum non rectè præcidat, ſed longiorem, quàm par eſt, relinquat, malum incurabile eſt; magis tamen moleſtum, quàm periculoſum. *Prognoſtica.*

2. Si verò vmbilicus iam poſt partum conſolidatus poſtea vel extendatur nimis, vel rumpatur, vel exulceratur, quò recentius malum, eò facilius curatur. Si verò protrahatur, difficulter curatur, & ſæpe incurabile euadit.

3. Imò niſi in infantiâ curetur, poteſt in adultâ ætate, ſi inteſtina prolapſa inflammentur, ileum lethalem inducere.

Curatio.

Si peritonæum ſaltem relaxatum ſit, adſtringendum ac roborandum: ſi ruptum, vniendum & conſolidandum. Et ſi cauſſæ, quæ peritonæum extendere, laxare, vel rumpere poſſunt, adſint, eæ omnes amouendæ. Danda itaque opera, vt quantum fieri poteſt, infans à fletu & eiulatu ad quietem & ſomnum traducatur: ſi tuſſis adſit, ea ſedetur, aliique omnes motus vehementes vitentur. Balnea etiam non conueniunt, cùm vmbilicum laxent. A cibis flatulentis abſtinendũ cùm nutrici, tùm infanti. Aluus vt ſit laxa, danda opera, ne vehementi in excernendo conatu opus ſit. *Curatio*

Deinde ſi peritonæum nimis dilatatum ſit, flatuſque vmbilicum extendant, è *pulueris ſem. cumini, baco. lauri,* & *farin. lupinor.* part. æqual cum vino rubro fiat cataplaſma, & vmbilico imponatur. Aut fiat ſacculus ex ſem. cumini & ſpicâ Celticâ, ac in vino rubro coquatur, & vmbilico imponatur. Poſtea vmbilico adſtringentia imponantur, & puluinari ſuperpoſito

posito vmbilicus fasciâ contineatur, ne amplius distendi possit.

Si verò peritonæum ruptum sit, intestinis prius in locum repositis, medicamenta, quæ *cap. præced.* in herniâ intestinali sunt proposita, vmbilico imponenda, & puluinari superposito fasciâ vmbilicus arctè ligandus, ne intestina iterum procidere possint. Vtilis est hîc plantago, & muscus, qui in pruno syluestri nascitur, si in vino rubro coquatur & vmbilico imponatur. Forestus in recenti Exomphalo infantium nuper natorum quatuor rotulas ad formam stufari seu nummi parui rotundas è corio conficit, easque oxycroceo obducit, & sindone rubra cooperit, & ita vnam rotulam vmbilico imponit, nec ante quartum vel quintum diem amouet, postea aliam imponit.

Vel mentha cum albumine oui contrita vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Pulu. nucum cupress. thuris, myrrhæ, mastich. sarcocollæ, alumin. ichthyocollæ* an. ℥ j. *album. ouor. q. s.* F. Cataplasma.

Exhibeantur etiam medicamenta ad hernias vtilia, vt *radic. symphiti* Scrup. j. infanti detur.

Vel ℞. *Rad. consolid. mai. corall. rubr. mastich. bursæ pastoris* an. Drach. j. F. Puluis.

Nonnulli etiam puluerem rad. scrofulariæ cum lacte exhibent.

Si vmbilicus sit exulceratus, curatio, vt *seq. cap.* dicetur, instituenda, vmbilicóque imponendum ol. rosaceum, in quo cerussa lota contrita sit, vel emplastrum gryseum dictum.

Reliqua, quæ adultis competunt, petantur, vt dictum, è *cap. de herniâ intestinali*, & *lib. 3. part. 10. cap. 2. de herniâ vmbilicali.*

CAPVT XXVI.

De Vmbilici inflammatione.

Vmbilici inflammatio INterdum inflammatur vmbilicus in infantibus, atque id præcipuè accidit post vmbilici abscissionem. Dum enim ex dolore præsertim si ligatura non rectè facta sit, & læsione ab aëre externo, sanguis eò concurrit, inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur inflammatio vmbilici ex tumore cum duritie, rubore, calore & pulsu.

Prognostica.

Prognostica 1. Si malo huic statim succuratur, non ita difficulter curatur.

2. Si verò non rectè tractetur, febris ob quam infans periclitatur, accidere solet.

3. Si inflammatio in abscessum mutetur, isque rumpatur, intestina procidunt, ac sæpe infans moritur.

4. Si verò malum protrahatur, interdum contingit, vt occasione inflammationis natura, quæ in vtero per hunc locum humorem serosum euacuare solebat, eius officij nondum oblita iterum ad hunc locum eundem transmittat, atque ita curationem difficilem reddat.

Curatio.

Curatio Vt in aliis inflammationibus; ita & hîc dolor leniendus, affluxus sanguinis reprimendus, & quod influxit, discutiendum.

Ad dolorem leniendum fiat tale Cataplasma:

℞. *Maluæ coct. & contus.* Vnc. j. *far in hordei* Vnc. ß. *lupinor. fænigr.* an. Drach. ij. *ol. ros. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *Spicæ Celticæ* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc. iij. Cum *ol. amygd. d.* vel *sesamino* F. Vnguentum.

Ad sanguinem repellendum sequens adhibeatur.

℞. *Pulu. thuris* Drach. j. *acaciæ, psyllii* an. Drach. ß. Cum *albumine oui* F. Cataplasma, quod vmbilico imponatur.

Suppuratio quantum fieri potest, prohibenda. Si tamen ad suppurationem & inflammationem perueniat.

℞. *Terebinth*, Vnc. ß. *vitell. oui*, j. *ol. rosac.* Vnc. ij. Misce.

Vel vnguentum ex cerussâ, lithargyro, terebinthinâ & ol. sesamino adhibeatur.

CAPVT XXVII.

De ani procidentiâ.

CONtingit interdum etiam, vt infantibus anus procidat, quod fit ob musculi, qui eum claudit, laxitatem. *Ani procidentia.* Prouenit autem hæc vel à nimia eius humiditate & emollitione, quæ alui fluxum frequentissimè sequitur, vel ob nimium egerendi conatum, qui in tenesmo & aluo durâ accidit, quo anus protruditur extra, reuerti verò in suum locum non potest. Idque eò facilius in infantibus accidit, quia ipsorum corpora sunt humidiora & molliora, & musculi adhuc laxi & languidi. Aliæ verò caussæ, quæ ab aliis autoribus proponuntur, in infantibus vix locum habent.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se manifestus est. An verò prouenìat à nimiâ humiditate, & humoribus ad aluum confluentibus, an verò ex egerendi conatu nimio, facilè ab adstantibus cognoscitur. *Signa.*

Prognostica.

1. Si à nimio egerendi conatu sit ani procidentia, non ita difficulter curatur; modò maturè auxilium adhibeatur. Quò enim diutiùs anus extra locum suum fuerit, eò magis alteratur ac postea difficiliùs reponitur. *Prognostica.*

2. Si verò fit à nimiâ humiditate, difficulter curatur, & præcipuè si fluxus alui ei coniungatur. Perfectè enim malum vix curari potest, antequam fluxus alui cessat. Præterea medicamenta necessaria non facilè detinentur, sed à fecibus alui eorum actio impeditur.

Curatio.

Curatio tota in ani repositione, & repositi in suo loco retentione consistit. *Curatio.* Itaque statim anus in suum locum reponendus. Quod si à tumore eius facilè fieri non possit, *decocto maluæ & althææ* fouendus, & *oleo lil. alb.* inungendus. Aut infans in Balneo ex iisdem herbis parato insideat.

Deinde vt intestina reposita in suo loco maneant, medicamentis adstringintibus præstandum.

Vt ℞. *Rosar. rubr. balaust. nuc. cupress. cortic. granat.* ana Vnc. ß. *sumach, thuris, mastich.* ana Drach. ij.

Coq. in vino austero, & spongiâ decocto hoc madidâ anus foueatur.

Absolutâ fomentatione puluis ex istis medicamentis paratus inspergatur:

Vt ℞. *Fl. ros. rubr. balaust* ana Drach. ß. *thuris, mastich. myrrh.* ana Scrup. j.

F. Puluis

F. puluis, qui gossipio exceptus ano imponatur. Aut ex iisdem suffitus fiat, qui cum ita commodè ab infantibus ano excipiatur, linteis mundis aq. aluminosâ antea madefactis fumus excipiendus, & lintea ano imponenda Ne quoque anus, vbi repositus fuerit, iterum elabatur, infantes cruribus coniunctis iaceant, & si teneri adhuc sint, crura eorum fasciis colliganda sunt. Abstinendum à balneis, quæ laxare possunt.

Plura de hac materiâ videantur, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.*

CAPVT XXVIII.

De calculo Vesicæ.

Calculus vesicæ. FRequenter etiam in vesicâ calculus in infantibus generatur, rarissimè verò in renibus: sicut contra senes frequentiùs calculo renum laborant.

Caussa.

Caussa. Quâ ratione calculi generentur in corpore humano, in genere, *lib. 3. part. 3. sect. 1. cap. 6.* & *part. 8. sect. 1. cap. 1.* dictum, quæ hîc repetenda non censeo. In infantibus calculus in vesicâ præcipuè, vt Hippocrates, *lib. 4. de morbis*, docet, generatur ex lacte, quod infantes sugunt, quod si sit impurum, non solum lapides, sed & alii morbi ex eo nascuntur. Non tamen quodvis impurum lac calculo materiam præbet, sed illud, quod ex cibis crassis, viscidis, & aliàs materiam calculi producendi aptis generatur; & præcipuè si infans illud nimis auidè sugat, ventriculumque eo oneret, vt inde cruditates generentur. Quod verò lac præstare potest, idem pulmenta ex farinâ triticeâ crudâ cum lacte cocta possunt, quæ præsentissima sunt calculi in infantibus materia. Quia tamen videmus, multos infantes tali lacte, & talibus pulmentis vesci, nec tamen omnes calculo corripi, aliæ caussæ addendæ sunt. Primò nimirum hepatis & ventriculi debilitas aliqua, ob quam assumptum alimentum non rectè coquitur, & inutilia non separantur, sed multum succi illius terrestris, & lapidescentis in chylo relinquitur.

Deinde renum intemperies calidior, ob quam chylus iste, inprimis per vias patentes, attrahitur, & attractus ad vesicam, præcipuè si ea hæreditariam ad calculum dispositionem habeat, peruenit, in ea, vt debet, non alteratur, nec terrestris ac crassa pars æquè ac liquida humori exactè permiscetur, vnde vrinæ turbidæ & crassæ fiunt, quæ propterea etiam albæ mingunrur, & interdum ardorem vrinæ excitant. E qua vrinâ non exactè mistâ subinde aliquid terrestre & crassum subsidet, ac vesicæ adhæret. Quamprimùm verò aliquod calculi rudimentum in vesicâ cogitur, circa id postea indies noua materia conglobatur & concrescit. Sæpius autem in pueris, quàm in puellis calculus vesicæ generatur: quia meatus vrinarius in fœminis breuior & patentior, quàm in maribus; & propterea materia, quæ calculum producere poterat, faciliùs in fœminis excernitur.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur calculus vesicæ in infantibus, quod vrinam cum dolore emittunt, eamque guttatim sæpe excernunt, imò sæpe vrina planè supprimitur. Vrina verò, quæ excernitur, est nunc limpida instar aquæ, nunc alba, instar lactis, vel seri lactis; interdum & sanguinis aliquid cum vrinâ emingitur, & sabulum in vrinâ apparet. Præterea infantes pruritum in membro virili percipiunt, vnde frequentissimè manu id tangunt & scalpunt: Virga tandem subinde ipsis arrigitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum non contemnendum est calculus in vesicâ infantium. Etsi enim infantes non subitò iugulat: tamen, si non statim curatur, indies incrementum sumit, & postea non nisi sectione, & calculi extractione curatur.

2. Neque tamen ipsa sectio periculo vacat, sed si lapides sint grandiores, cum infantes, tùm adulti moriuntur.

Curatio.

Curatio. Si ex vrinæ difficultate & aliis signis appareat, puerum ad calculum dispositum esse, danda diligens opera, vt eius generatio præcaueatur. Itaque ventriculus alimento nimio non replendus, & ab omnibus cibis crassis, viscidis, & ad calculi generationem facientibus, cùm nutrici tùm infanti abstinendum. Aluus semper laxa sit.

Simul verò medicamentis cùm internis, tùm externis calculi generatio prohibenda. Itaque balneum parandum infanti ex decocto maluæ, althéæ, parietariæ, petroselini, anethi, sem. lini, fœnigræci.

Post balneum loca circa vesicam inungenda vnguento dialthéæ, ol. lil. alb. scorpionum; & imponendum postea cataplasma ex parietariâ viridi, cum ol. lil. alb. vel chamæmel. cocta.

Exhibeatur verò infanti Scrup. j. vel ij. puln. vel magister. ocul. canc. succini albi, sang. hirci præp. cum aq. petroselini; vel gutt. ij. spiritus vitrioli; aut iiij. vel v. ol. oculorum cancr. cum eadem aquâ. Vel aqua petroselini, eryngii, lappæ maioris, saxifrag. propinetur. Vtile etiam est interdum terebinth. Cypriæ Drach. ß. exhibere.

Plura videantur *loc. alleg. l. 3. Pract. de calculo vesicæ.*

CAPVT XXIX.

De difficultate & retentione Vrinæ.

QVandoque etiam infantes vrinam cum difficultate & dolore reddunt, & sæpe guttatim; quandoque etiam vrina ipsis planè supprimitur.

Caussæ.

Caussa. Caussæ harum adfectionum plures in adultis esse possunt, quæ *lib. 3. part. 8. sect. 2. cap. 2. de suppress. Vrinæ, cap. 4. de stranguriâ, & cap. 5. de dysuria* sunt propositæ. Verùm in infantibus duæ præcipuè caussæ sunt: nimirum humor ille crassus, è quo calculus generari solet, qui stranguriam vel dysuriam inducit; Deinde calculus, qui suppressionem vrinæ excitat. Caussæ autem, è quibus ille humor crassus generatur, *cap. praeced. de calculo*, sunt propositæ; nimirum lac crassum & viscidum, pulmenta ex farinâ tritici & lacte, caseus.

Signa Diagnostica.

Signa. Ipsa vrinæ retentio per se patet. Si verò vrinæ difficultas adsit, cognoscitur, quod guttatim & cum fletu infantibus redditur, atque ipsa vrina est crassa, turbida ac lutulenta.

Si calculus adsit, is per cathetere explorari potest, eoque ab orificio vesicæ remoto, vrina rursus profluit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Satis graue & periculosum hoc malum est. Etenim si fit à materiâ crassâ, nisi ea maturè tollatur, in calculum degenerat.

Si verò ab ipso calculo sit vrinæ suppressio, eadem pericula habet coniuncta, quæ calculus vesicæ.

3. Et ipsa vrinæ suppressio per se periculosa est, præcipuè in pueris; cùm nulla excretio naturalis sine periculo in infantibus supprimatur.

Curatio.

Curatio. Curatio ergo maturè instituenda. Est verò eadem ferè curandi ratio, quæ de calculo modò proposita est. Caussa nimirum seu difficultatis seu soppressionis vrinæ tollenda; quæ cum fuerit humor crassus, inprimis danda opera, vt cùm nutrix, tùm infans, iis alimentis vtatur, quæ ad humoris calculo generando apri productionem non faciunt. Deinde exhibenda medicamenta humores illos è primis viis euacuantia, qualia sunt *mel rosarum solutiuum, flores cassiæ, terebinthina.*

Posteà balnea, fomentationes & vnctiones fiant, ex iisdem medicamentis, quæ *cap. præced.* sunt proposita. Exhibeantur quoque medicamenta, quæ *cap. eod.* sunt tradita. Eadem enim & humores illos, qui calculum generare possunt, expellere valent. Vtilis est & *aq. graminis marini, ononidis, filipendulæ, decoctum cicerum.*

Vel ℞. *Sang. leporis* j. *rad. saxifrag.* Vnc. vj.

Comburantur in fictili nouo. Pulueris huius Scrup. j. vel Drach. ß. cum vino albo vel aq. conueniente detur.

Si lapis vesicæ orificium obstruat, ex eo amouendus; quod fit vel infante supino collocato, & cruribus concusso, vel cathetere immisso; posteà curatio ad calculum dirigenda. Plura videantur locis allegatis.

CAPVT XXX.

De Vrinæ incontinentiâ.

Vrinæ incontinentia. Quia infantes in primâ ætate, dum in cunis iacent, neque dum quid turpe vel decorum sit, intelligunt, vrinam in inuolucra & fascias emittunt, adsuescunt interdum huic rei, vt postea adultiores etiam in somno vrinam in lectum emittant. Sunt præterea nonnulli, qui inuiti non solùm in somno, sed omni tempore vrinam reddunt.

Caussæ.

Caussæ. Ab illâ enim consuetudine musculus orificio vesicæ claudendo dicatus ita disponitur, vt non pro voluntatis arbitrio vrinam retineat, sed quam primùm ab aliquâ eius copiâ stimulatur, eam, nullâ loci & temporis ratione habitâ, emittat. Interdum tamen eiusdem sphincteris adest imbecillitas, dependens à frigidâ & humidâ eius intemperie, contractâ à crassorum & frigidorum humorum abundantiâ, quorum, in puerili ætate magna est copia, vel ab obstructione & compressione neruorum ad sphincterem tendentium ab eadem caussâ dependente. Nonnunquam & calculus vesicæ eumdem sphincterem lædit, vt vesicam claudere, & vrinam continere non possit. Aliæ caussæ, quæ ab autoribus recensentur passim, in infantibus locum non habent, v.g. aër frigidus, potus aquæ gelidæ. Neque enim infantibus vnquam gelida aqua propinatur, neque ita aëri frigido exponuntur, vt sphincter vesicæ ita ab eo refrigerari possit.

Signa Diagnostica.

Sig. Affectum hunc in tenellis infantibus cognoscere non ita facilè est; cùm etsi aliquid morbosi adsit, id ætati tribuatur. Vbi verò infantes iam in eâ ætate sunt, vt ipsi agnoscere possint, non conuenire, vt vrina in lectum emittatur, idque nihilominus ab iis fiat, vitiosum hoc esse cuiuis patet. Neque etiam difficulter innotescit, an saltem ex consuetudine id fiat, an verò inuitis accidat; sicut &, si calculus adsit, is suis signis facilè deprehenditur.

Prognostica.

1. Si saltem à prauâ consuetudine sit hic adfectus contractus, plerumque sponte ætatis progressu corrigitur, cùm infantes iam adultiores facti verecundiæ & pudoris rationem habere discunt, & propterea, ne inter dormiendum tale quid committant, magis solliciti sunt. Prognost.

2. Si verò à consuetudine in habitum abeat, vel morbosi aliquid accedat, & adultiores facti largius bibant, sæpe ad mortem vsque hoc vitium ipsos comitatur.

3. Contra si consuetudo illa quocunque modo aboleatur, ipsa caussa non ita difficulter tolli potest; cùm ætatis progressu illa intemperies corrigatur, & corpus infantis indies siccius euadat.

4. Si à calculo sit iste adfectus; non tolli potest, nisi calculo sublato.

Curatio.

Si saltem à malâ consuetudine sit iste affectus, adhortatione, minis, & quibus fieri potest modis, infantes eò adducendi, vt pudoris habere rationem discant, & solliciti de reddendâ vrinâ dormiant. Si verò sit ab intemperie frigidâ & humidâ, ea per contraria alteranda, ac humor pituitosus absumendus & exsiccandus. Itaque victus nutricis ratio ad calidum & siccum vergat, cibique eius condiantur saluiâ, hyssopo, maioranâ, fœniculo, satureiâ. Infans non multùm bibat, eiusque aluus vt laxa sit, detur opera. Curatio.

Extra regio circa vesicam inungatur exsiccantibus, *ol. costino, irino* & similibus. Vel paretur balneum ex *sulphure, nitro, & fol. quercus*; nisi thermæ naturales sulphureæ & aluminosæ habeantur.

Exhibeatur verò seq. puluis:

℞. *Vesicæ porci*, vel *apri*, vel *ouis tostæ, testiculor. lepor. tostorum, gutturis galli tosti* ana ℥. ß. *glandium* Scrup. ij. *fol. nepetæ, macis* ana Scrup. j.

F. puluis. Detur Scr. j. vel Drach. ß. cum *aq. fol. quercus.*

Plura huiusmodi medicamenta proposita sunt, *lib. 3. part. 8. sect. 2. c. 6.* quæ ibi videantur.

CAPVT XXXI.

De Intertrigine.

Frequenter quoque euenit, vt infantibus cuticula in coxis à verâ cute separetur & quasi abradatur, atque dolor eò loci excitetur, qui infantes insomnes atque inquietos reddit, quod malum *Interirigo* nominatur. Intertrigo.

Caussa.

Accidit autem infantibus hoc loco Intertrigo ab vrinæ acrimoniâ, si linteamina, quibus inuoluuntur infantes, non crebrò mutentur. Etsi verò à nonnullis etiam caussæ externæ recensentur tamen in infantibus locum non habent, & si infantes sæpiùs mundentur, vix Intertriginem patiuntur. Ij tamen, qui vrinam habent acriorem, huic malo magis sunt obnoxij; vt & qui corpulentiores sunt; cùm sordes in coxis, ob corpulentiam quasi corrugatis, iis facilius adhærescant. Caussa.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum ipsum per se manifestum est, & abrasâ cuticulâ cutis viua & nuda ac rubra conspicitur.

Prognosticum.

Prognostic. Malum equidem curatu non difficile est: interim tamen, quia dolorem excitat, vigilias parit, & nisi curetur, exulcerationem eâ in parte excitare valet.

Curatio.

Curatio Non curatur autem hoc malum, nisi caussa tollatur. Et proinde linteamina, quibus infans inuoluitur, sæpius mutanda sunt, ne si vrinâ madeant & sordida sint, malum augeant. Infantes ipsi sæpe lauandi, & abstergendi sunt; & commodum est, si in aquâ balnei althæa, malua, parietaria, rosæ, furfures coquantur. Post balneum *nihili album* vel pompholygem albam linteamini raro in formâ noduli includere, & per eius allisionem locum affectum conspergere nostræ fœminæ solent. Vel puluis subtilissimus ex *spumâ argenti, antherâ & fl. rof. alumine vsto ac thure* paratus inspergatur. Vel locus *vnguento de lythargyro, albo, diapompholygos* illinatur.

CAPVT XXXII.

De Macie & Fascinatione.

Macies & Fascinatio. Etsi macies ad morbos vniuersales infantium, de quibus supra egimus, referri potuisset: malumus tamen hoc loco isto affectu Tractatum hunc concludere. Equidem & adulti sæpe contabescunt: verùm id plerumque fit ob febres, phthisin, & alios morbos manifestos. Infantibus verò peculiariter sæpe accidit, vt sine caussâ aliquâ satis notâ contabescant, & licet comedant, tamen inde non rectè nutriantur, nec augeantur.

Caussæ.

Caussa. Itaque etsi caussæ maciei & extenuationis corporis plures sint in adultis; hoc loco tamen saltem eas proponemus, quæ infantibus peculiares sunt. Primò *Lactis vitiũ* autem hîc occurrit lactis vitium, si nimitum illud vel desit, aut non copiosum satis sit, vel sit vitiosum, & non temperatum, sed calidum & siccum, vitiosisque humoribus inquinatum, à quo idoneus corpori alendo sanguis non generatur. Vnde videmus sæpe infantes, dum ab istâ nutrice aluntur, pænè cótabescere, dum verò alteri admouentur, benè nutriri & augeri.

Secunda maciei in infantibus caussa sunt lumbrici, cùm enim chylus in sanguinem, qui totius corporis alimentum est, mutandus, per intestina transeat, si in intestinis lumbrici stabulentur, eum pro suo alimento ii attrahunt, atque ita sanguini generando materia, toti verò corpori nutrimentum subtrahitur, vnde macies sequitur.

Vermes dorsi. Tertiò, etsi sanguis generetur, & ad totum corpus nutriendum per venas transmittatur: tamen si in ambitu corporis à vermibus in dorso, brachiis & cruribus, & omnibus ferè partibus externis generatis absumatur, & ab iis nutritio impediatur, itidem infantes emaciantur. Egimus autem de hisce vermibus, *lib. 2. part. 2. cap. 24.* appellanturque vulgò à Germanis *die Mitesser, oder Zehrvvurme*, quod alimentum infantium absumant, vnde etsi satis comedant, atque aliàs bene valeant, non nutriuntur, sed penè contabescunt. Suntque vermes hi subtilissimi, & in musculosis dorsi, brachiorum & crurum partibus generantur, & intus in iis & cute hærent, nunquam autem toti prorepunt sed post frictiones in balneis tantùm capita, instar pilorum nigrorum, exserunt, & ad occursum aëris frigidiusculi ea retrahunt. Generantur autem ex materiâ viscosâ & vermium generationi aptâ, in venis capillaribus conclusâ, & ob prohibitam transpirationem in hoc vermium genus mutata.

Fascinatio. Quartò, antiqua est opinio vulgi, fascinatione infantes contabescere posse, eosque, qui bene valentes ab aliquo conspecti subitò malè valere, imò interdum contabescere incipiunt, Fascinatos, & illam, quæ adspectu præcipuè fieri creditur, læsionem, Fascinationem nominant, vocabulo à Græco βασκαίνειν, quod inuidere significat, deducto. Et quidem non solùm infantibus, sed & brutorum fœtibus teneris, gallinis, agnis, equis, idem accidere posse opinantur; vnde illa Virgilii:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos:
Et ---- *Baccare frontem*
Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro:

& passim similia occurrunt.

Et quidem pluribus modis fascinationem talem fieri posse creditur. Primò visu, de quo allegatus modò Virgilii versus:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et iam olim vulgi ista fuit opinio, visu infantes fascinari posse, nón solùm ab inimicis, inuidis, vel sagis, sed & ab amicis, & familiaribus, imò parentibus. De quo Plutarchus, *5. sympos. cap. 7.* Haud sane ignoras, *inquit*, quod & amicis, & familiaribus, & parentibus, nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutius ab istiusmodi hominibus inspectari sinant. Imò hominem sibiipsi visu nocere posse existimatum fuisse, fabula Narcissi in aquâ se adspicientis, vt & Euthelydæ, apud Plutarchum, *loc. alleg.* qui cum sibi pulcer visus esset, propriâ specie in fonte captus in morbum incidit, & habitum bonum vnà cum pulchritudine amisit, docet. Deinde idem halitu fieri posse traditur: tertiò contactu: quartò sermone, de quo antea allegatum illud Virgilii:

---- *Baccare frontem*
Cingite; ne Vati noceat mala lingua futuro.

Neque solùm malam linguam infantibus nocere posse, sed laudationem amicorum vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum rem aliquam laudarent, in vsu fuit, addere, Græcis ἀβασκάντως; Latinis, præfiscine, quasi prætet fascinum, seu ne fascineris, hæc dixero; vt nostris mulieribus, dum vel infantes, vel brutorum fœtus teneros laudant, vsitatum est addere, Deus te tueatur, id est; Deus auertat, ne laudatione istâ fascineris, vel ista laus tibi noceat.

An detur fascinatio. De quâ re quid sentiendum sit, vt breuiter dicam, primò visum quod attinet, visu, quatenus visus, infantes fascinari, iisque aliquid damni inferri non posse, certum esse puto; cùm visus sit actio immanens, & absoluatur per receptionem specierum visibilium in oculum, atque in oculo terminetur, & opinio eorum, qui emissione spirituum opticorum visionem fieri dicunt, passim solidè refutata sit.

Ideoque secundò quod de visu dicitur, de halitu aut vapore potius, seu ἀποῤῥοίαις & occultis illis effluuiis accipiendum est, quæ dari & è corporibus fieri, vel inde patet, quod canes odoratu vestigia feræ vel heri agnoscunt, obiectumque tale, quod ab hero vel ferâ absente relictum est, percipiunt; & quod nonnulli felis, etiam cistæ inclusæ, præsentiâ in eodem conclaui ferre non possunt, & animo linquuntur, nisi ea amoueatur. Imò è pestilenti contagio dari talia effluuia, passim multi cum suo damno experiuntur. Et quidem talia effluuia etsi è toto corpore (quãuis sensibus hominis non percipiantur) effluunt: tamen interdum præcipuè ex oculis egrediuntur. Hinc ophthalmiâ laborantes si quis attentiùs adspiciat, & ipse ophthalmiâ corripitur; de quo illud Poetæ.

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multáque corporibus transitione nocent.

Et mulieres menstruo laborantes sæpe, si specula lucidissima inspiciant, ea inquinant & contaminant, vt Aristoteles, *lib. de insomn. cap. 2.* scribit, & ipsa experientia testatur.

Itaque si corpus aliquod sit malè constitutum, qualia sagæ & aliæ anus inuidiâ erga alios laborantes habent, & omnino, si vitiosa sit corporis constitutio, non est impossibile, tales vitiosas ἀποῤῥίας & μιάσματα ex eo, & præcipuè oculis, effluere posse, quæ infantibus noxiæ sint. Quæ autem sit illa vitiosa corporis constitutio, è quâ talia effluuia, quæ aliis corporibus nocent transitione, exspirant, explicare in mentis humanæ hac caligine impossibile est; interim effectus docet, rem ita se habere. Et si nihil aliud, vnicum pestilens contagium satis docet, quanta & quàm miranda effluxionum harum sit potentia. Neque enim ad putredinem vel manifestas qualitates hîc recurri potest; cùm vltra manifestarum qualitatum vires hæc effluuia agant, & in multis eæ reperiantur, quæ nihil tale præstant. Plinius, *lib. 7. cap. 22.* ex Isigono & Nymphodoro refert, in Africâ esse familias quasdã effascinantium, quarum laudatione (procul dubio non voce, sed halitu) intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes, & alibi etiam eiusdem generis esse ibidem tradit.

Afficiuntur autem hoc modo infantes faciliùs, quàm adulti, quod eorum corpora sunt tenera & talia, quæ à talium caussarum potentiâ facilius, quàm duriora offenduntur; rariora etiam, & in quæ talia μιάσματα sese facilius penetrant.

Quod si per tales effluxus corpora infantium lædi possunt, faciliùs id fiet, si à corporibus talibus tangantur. Vt enim contactu scabies, scorbutus, lues Venerea, lepra, & alii morbi communicantur: ita etiam contactu talium corporum malè dispositorum μιάσματα & inquinamenta infantium corporibus communicari possunt.

Tandem vocem quod attinet, vox, quatenus vox, lædere non potest, & ridicula est, imò superstitiosa illa opinio, quæ omnes Nationes ferè peruasit, laudando infantibus noceri posse, & propterea ad præcauendum & auerruncandum fascinum, bonâ comprecatione opus esse. Nulla enim vocis ad talia efficienda potentia. Si quid omnino damni voce infertur, id ex halitu prauo, exspirando è corporibus talibus quasi venenatis emisso, prouenit. Vt tamen infans tunc læditur, morbidam illam ἀπόῤῥοιαν & exhalationem infantem tangere necesse est. Cùm vero ii homines, qui infantes laudando lædere creduntur, optimâ corporis constitutione plerumque sint præditi, & nihil tale ex iis exhalet; præterea eo sæpe interuallo ab infante distent, vt nullus halitus ab eorum ore ad infantem pertingere possit: nullo modo infantem, quantumcunque etiam laudent, voce lædere possunt.

Quæ omnia si diligenter perpendantur, nulla, qualis quidem vulgò putatur, datur infantum fascinatio, quæ nimirum visu saltem, vel voce, quatenus talis, fiat: sed vt morbosi affectus per μιάσματα quædam & νοσηρὰς ἀποκρίσεις, ac morbosa effluuia, è corporibus ægrotis in alia transferuntur: ita in corporibus non quidem ægris, sed malè dispositis, & quasi venenatis, eiusmodi μιάσματα nascuntur, quæ in corpora tenella infantium transfusa, ea lædunt, & vt Poëta loquitur, iis transitione nocent; vt ita homines tali vitiosâ corporis constitutione præditi, potius venefici, quàm fascinatores dici debeant. Si quis tamen actionem istam fascinationem appellare velit, per me licet. Et ita dum vulgi ista opinio meritò pro superstitiosâ habetur, res ipsa procul dubio, & illa actio occulta non planè damnanda. Nam quod nonnulli, si quid tale accidat, in timorem superstitiosum referunt, quem quis concipiat ex adspectu sagæ, vel alterius inuidi aut maleuoli, id in infantibus locum habere non potest; cum ii homines nondum, quales sint, agnoscant.

Quod verò Vallesius, *de sacrâ Philosoph. cap. 68.* scribit, non verisimile esse, posse cuiquã homini secundũ naturã esse vim alteri homini venenosã; nã vt animal animali sit venenosũ, facere naturæ dissidium & contrarietate: ita viperã homini, & hominẽ viperæ habere saliuã venenosam, sed neque viperam viperæ, neque hominẽ homini adeo habere aduersam naturam. Id ita simpliciter verum non est. Verum quidem hoc est, secundum naturam, & dum omnia naturaliter sese habent, id fieri non posse, at præter naturam in animali aliquid nasci posse, quod alteri indiuiduo eiusdem speciei noceat, omnes morbi contagiosi, & venenum quod in rabido cane generatur, docet, quod æquè canibus, quàm aliis animalibus noxium est.

Idipsum vero non solùm in corporibus ægris, sed & aliàs malè dispositis, etsi ad speciem sic satis sana esse videantur, fieri non impossibile est, & venenum in corpore aliquo generari vel cumulari posse, ita vt corpori, in quo est, non noceat, aliis vero noceat, multa exempla docent. Nota est historia puellæ veneno nutritæ, Alexandro M. ad eum perdendum missæ; & Plutarchus, *loco alleg.* refert ex Philarcho, circa Pontum habitare, quos olim Thybes appellabant, qui non tantùm pueris, sed etiam viris perniciosi fuerint. Tabescere n. & ægrotare, qui adspectum eorum, & halitum ac sermonem exciperent. Et refert I. C. Scaliger, *exercitat. 175. sect. 1.* ab Indo Cambajæ Regulo filium veneno educatum, qui adultus venenosus adeo factus est, vt muscæ, quæ solo suctu cutem modò perstringerent, interirent. Quem ipsum procul dubio hominibus etiam nocere potuisse, id probat, quod de Poro Indorum Rege narratur, qui serpentibus & venenis quotidie vescebatur, & inde adeo venenosus factus est, vt cæteros homines, vel tactu, vel halitu, vel screatu perimeret. Et memini in historiâ Indicâ de alio etiam Rege simile legisse, qui adeo venenosus fuit, vt quos morte mulctare vellet, in eos accersitos exspueret, atque hoc modo eos interimeret. Hæc enim omnia monstrant, in homine, etiam ad speciem sano, tàm venenatos humores generari posse, vt eorum μιάσματα & excrementa aliis hominibus nocere possint.

Si quis tamen cum Basilio Magno, *in homil. de inuidiâ*, interdum ad supernaturalem caussam confugere, & statuere velit, sagas & maleuolos non per se infantes lædere, sed dæmonem id præstare, simulque sagis persuadere, ab ipsis hoc factitatum esse, cum eo non pugnabo. Nefarii enim & scelerati illi homines pactum cum diabolo ineunt, vt quos inuidè, liuidè, vel iracundè adspexerint, iis nocere possint; quod tamen non ipsi, sed, permittente Deo, dæmon præstat.

Talis procul dubio fuit ille, de quo Hieron. Vida, *lib. 2. bombyc.* scribit;

Quandoquidem memini Thusci altâ in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dura rigebant
Ora, grauesque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscœna situ, hirtique in vertice cani:
Ille truci (scelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas paruasque volantes:
Quin etiam si quando hortos ingressus, vbi annus
Exsuit expleto turpem nouus orbe senectam,
Floribus & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricolæ mœsti fleuêre caducam.
Nam quocunq; aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subitò adflatos languescere flores.

Addimus tandem & hoc, cum habitus, qui ad summum gradum peruenit, periculosus sit, vt Hippocrates docet, & qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debeant, vt Celsus monet: sæpe accidit, vt in

et infantes, cum ad summum sanitatis & pulchritudinis peruenerunt, in morbum subitò illabantur; cuius rei caussam cùm vulgus non intelligat, in fascinationem id refert.

Signa Diagnostica.

Signa. Infantes si contabescant, intuentium oculis id patet. Caussarum verò signa quod attinet, si ex febre vel alio morbo adultis communi extenuentur infantes & contabescant, tales caussæ etiam facilè cognoscuntur, nec latere possunt. Si verò tales caussæ omnes absint, primò diligenter inquirendum, quale sit lac nutricis. Si enim lac sit nimis paucum, vbera sint flaccida & lacte destituta, infantes mammam auidè arripiant, in lactis defectum macies illa referenda. Si verò lac adsit, at sit vitiosum, de eius notis, *part.* 1. dictum, atque inprimis si lac calidum ac siccum & biliosum, ex ipsâ nutricis constitutione, & lactis consistentiâ ac colore, vitium lactis cognoscitur, & tunc in lactis vitium caussa meritò referenda.

Si lac accusari non possit, videndum an vermes sint in intestinis, de quorum signis suo loco dictum.

Si nec vermium in intestinis latentium signa adsint, de vermibus illis cutaneis inquirendum, quos vulgò ita agnoscere student. Infantes, quos suspicantur hisce vermibus laborare, in balneum inferunt, & externas corporis partes, ac præcipuè dorsum, manibus, plerumque melle cum pane mixto adhibito, fricant. Ita enim q. capilli quidam cineritei aut nigri è cute erumpunt.

Si verò nulla caussa siue externa siue interna adsit, nec ex parte matris vel infantis, aliquid, quod infanti nocere possit, commissum sit, vermium signa adsint, nec remedia aliquid prosint, de fascinatione aut potius læsione propter halitum, aut μιάσμα venenosum suspicio esse potest. Quapropter inquirendum, quæ fœminæ infantem tractârint, vel cum eo conuersatæ fuerint.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si ob lactis defectum vel vitium infans extenuetur, malum facilè curatur, alia nutrice adhibitâ.

2. Quid lumbrici in intestinis periculi habeant, antea *lib.* 3. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 5. dictum.

3. Macies ex crinonibus seu cutaneis illis vermiculis non difficulter curatur.

4. Si à sagâ, vel maleuolo aut venenoso homine, per μιάσμα & occultam impressionem, inducta sit macies, non ita facilè curatur, cùm illius occultæ qualitatis & malignitatis natura lateat, & propterea contraria medicamenta ei facilè opponi non possint.

Curatio.

Curatio. Quâ ratione lactis defectus corrigendus, aut vitium lactis emendandum, de eo suo loco dictum, nec id hîc repetere opus est. Quòd si vitium emendari non possit, nutrix mutetur, & alia eligatur, quæ lac vel copiosius, vel melius, prout opus est, habeat.

Lumbrici vt necandi & expellendi sint, *alleg. loco* dictum.

Si à vermibus illis in dorso, brachiis & cruribus genitis sit macies, infantes vel lauandi in balneo, in quo micæ panis, (commodum est, si mel saltem admisceatur) coniectæ sint; vel partes musculosæ, in balneo linimento ex farinâ tritici, vel micâ panis triticei & melle confecto, illinendæ & fricandæ.

Vel ℞. *Rad. vitis albæ* M. j.

Coq. in *lixiuio è cinere quercus*, & decocto infantis corpus lauetur. Vbi iam vermiculi capita instar papaueris exseruerint, nouaculâ vel crustâ panis ea abradenda, & detruncanda. Idque aliquoties per dietum interualla repetendum.

Ad fascinationem multa equidem remedia passim circumferuntur, & multa contra fascinationem vulgò fiunt, quæ tamen pleraque sunt superstitiosa. Antiquum est, vt supra etiam dictum, cùm quis quem laudat, addere, ἀβασκάντως, vel præfiscine dixero: & nostris fœminis vsitatum est, ei, qui laudatur, bene precari: quod etsi per se bonum sit; quia tamen ea opinio accedit, nisi benedictio ista accedat, laudationem ei, qui laudatur, damno futuram, id superstitiosum est. Apud nonnullas Nationes ad præcauendam fascinationem medium digitum ostendere solent; alij exspuere, quod ex Plinio sumptum, qui, *lib.* 28. *cap.* 4. repercuti fascinationes despuitione affirmat. Aristoteles, *sect.* 20. *probl.* 35. disputat, quam ob caussam ruta fascinationis remedium sit. Dioscorides, *lib.* 3. *cap.* 89. alyssum commendat, scribitque, si appendatur in domo, vbi sunt infantes, arcere effascinationes omnes. Plinius, *lib.* 26. *cap.* 10. radicem orchidis fœminæ fascinis vtilem esse scribit. Idem, *lib.* 13. *cap.* 8. officula quædam palmarum, & *lib.* 28. *cap.* 8. corium frontis Hyænæ contra fascinationem commendat. Nostrates fœminæ cunis infantium *conyzam cœruleam*, quam inde *Berufskrauth* nominant, contra fascinum imponere solent. Aliis suffitus ex *thure, ligno aloës, radicib. cyperi, caryophyllis, cinamomo*, in vsu est. Q. Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus, vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si fortè premit strix atra puellos,
Virosa emulgens exsertis vbera labris,
Allia præcepit Titini sententia necti.

Vel vt alij legunt,

Allia præcepit tundi sententia Vecti,
Qui veteres elaras expressit more togatas.

Alij *succinum* & *corallium* collo infantium appendi iubent.

Et quidem medicamenta quod attinet, impossibile non est, plantis & gemmis tales vires inesse posse, vt occultis illis inquinamentis, quæ à maleficis corporibus effluunt, resistant; sicut *radix bryoniæ* & *vngula alcis* appensa contra epilepsiam prosunt, & contra alios morbos alia amuleta dantur. Verùm cum illæ occultæ qualitates ignotæ sint, de talibus aliquid certi statuere difficile est. Et propterea experientia, omni superstitione semotâ, consulenda.

Missis itaque talibus, saltem quædam vulgaria & nota contra maciem infantium remedia addemus. Quæ viscerum internorum vitia corrigunt, huc adferre opus non est; cùm alibi sint exposita. Si verò macies oriatur ab intemperie siccâ totius corporis, nullum efficacius datur remedium, quàm frequens *balnei* humectantis vsus, quod paratur ex *aquâ dulci*, in quâ *malua, althæa, branca vrsina, caput castrati*, & similia cocta sint. Post balneum inungatur corpus *ol. dulci*, vel *amygd. dulcium*.

Si siccitati caliditas adiungatur, balneo *lactuca, endiuia, violaria, papaueris capita* addi possunt, & vnguentis *ol. ros.* & *violarum*.

Si frigiditas coniungatur, calida admiscenda sunt, vt *fl. chamæmeli, meliloti, ol. anethinum, chamæmelinum*.

CONCLVSIO

ACCIPE ita, Lector beneuole, *etiam Librum quartum Practicæ Medicinæ, de Morbis Mulierum, cum adiecto Tractatu de morbis Infantium. Qui si forsân tuæ exspectationi vndiquaque non respondebit, eum nec meo voto planè respondere, scito. Natus enim est non solùm inter istos publicos bellorum tumultus, qui è fortissimi etiam cuiusque animo omnes serias cogitationes excutere possent, sed & inter priuatas calamitates plurimas, quæ vt hîc recenseantur, opus non est, amicis verò & familiaribus non ignotæ sunt. Si quid ergo quod Tibi gratum & vtile esse poterit, in eo reperies, Deo Opt. Max. omnis sapientiæ Autori, acceptum feras: si quid secus, id homini adscribas, velim. Potuissem equidem eum aliquandiu adhuc premere, & commodiora illum expoliendi tempora exspectare: sed quis ea nobis polliceri ausit? aut quis mane nouit, quid vesper allaturus sit? Præterea vitæ summa breuis, quam mihi superesse ætas ipsa iam monet, spes me vetat inchoare longas. Et sunt adhuc alia, quæ partim promissa, partim non promissa absoluenda restant. Quæ quidem omnia me perfecturum polliceri non possum: faciam tamen, quamdiu Deus mihi vitam & sanitatem benignè concesserit, ne vnquam otiosus fuisse videar.*

INFERIOR SVM OMNIBVS BENEFICIIS TVIS, DOMINE,

TIBI GRATIARVM ACTIO, LAVS ET GLORIA INFINITIS SECVLIS.

DANIELIS

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS,
PRACTICÆ MEDICINÆ
LIBER QVINTVS.

Sereniſsimo atque illuſtriſsimo Principi, ac Domino,

DN. CHRISTIANO V.
REGNORVM DANIÆ,
NORVVEGIÆ,
GOTHORVM,
VANDALORVMQVE ELECTO PRINCIPI,
Duci Sleſvvici, Holſatiæ, Stormariæ, Dithmarſiæ; Comiti in Oldenburg & Delmenhorſt, &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

HIRVRGIAM, *Sereniſſime atque Illuſtriſſime Princeps, Domine clementiſſime*, Artis Medicæ partem eſſe nobiliſſimam, & reliquis nullo modo poſtponendam, quicunque eius neceſſitatem & antiquitatem accuratè perpenderit, facilè perſpiciet. Etenim victus ratione ea, quam Natura & ſua cuique fortuna ſuppeditat, plerique contenti viuunt, & non niſi ij, qui in lautiore re ſunt, ea de cauſſa Medicos conſulunt. Multi quoque morboſum humorum apparatum diu in corpore circumferunt, neque tamen de eo tollendo, & morbis, qui inde oriri poſſunt, præcauendis ſolliciti ſunt. Imò multi febribus aliiſque morbis correpti Medicos non conſulunt, nec eorum opem & auxilium implorant, ſed totum negotium Naturæ committunt, & vel eius ſolius ope conualeſcunt, vel vi morbi moriuntur. At ſi cui crus vel brachium fractum fuerit, ſi quis vulnus paulò grauius acceperit, mox Chirurgi, cuiuſque etiam conditionis & notæ is ſit, opem implorat, & ab eo ſalutem & ſanitatem ſperat. Vnde & ob ipſam neceſſitatem factum, vt hæc Medicinæ pars, omnium primò exculta fuerit, & Antiquiſſimi Medici, quorum quidem memoria ad nos peruenit, Chirurgiæ inprimis nomine claruerint, Æſculapius, Podalirius, Machaon, atque poſt hos Hippocrates Cous. Qui etſi de omnibus Medicinæ partibus multa præclarè ſcripſerit, adeò vt Princeps Medicorum nominari meruerit: tamen in Chirurgia præcipuè excelluit, & de ea præ reliquis diligentiſſimè ſcripſit, ita vt cùm in aliis nimis plerumque breuis & conciſus ſit, ordinem ſæpe ſuſque deque habeat, non rarò minùs perſpicuus ſit, in Chirurgicis conſcribendis, vt ex libris eius de officina Medici, (quem ita inſcripſit, etſi in eo nihil, niſi Chirurgica tractet) de fracturis, de articulis, de capitis vulneribus apparet, accuratiſſimus & ordinis obſeruantiſſimus eſt, nulliſque verbis parcit, vt omnia clarè & perſpicuè tradat. Quem poſtea ſecuti ſunt omnium ſeculorum Medici clariſſimi, Galenus, Aetius, P. Ægineta, C. Celſus, Auicennas, & alij, qui Chirurgicam Medicinæ partem æquè, vt alias, non ſolum ſcriptis accuratè tractarunt, ſed & ægris in iis affectibus, qui Chirurgia inprimis curantur, operam ipſi præſtiterunt.

Neſcio verò quo fato infelici factum, vt cùm ſuperioribus ſeculis ferè omnes bonæ literæ barbarie conſpurcarentur, etiam Medicina hoc damni paſſa ſit, vt Chirurgia à Medicina reliqua ſepararetur, atque alij dicerentur Phyſici, alii Chirurgi. Hinc enim adeo accidit, vt cùm Medici Chirurgiam negligerent, & à ſe amandarent, barbitonſores, balneatores, aliique operarij Chirurgiæ poſſeſſionem à Medicis derelictam inuaſerint, homines plerique omnis Medicinæ ignariſſimi, qui neque eorum, quæ agunt, cauſſas reddere, neque medicamenta inuenire, neque corpora & affectus diſtinguere norunt, ſed eundem calceum ferè omnibus pedibus adaptare conantur:

nantur: imò quod caput reiest, qui corporis humani structuram, quantum quidem Chirurgo inprimis necessaria est, partiúmque situm & conformationem penitus ignorant, & ex Anatomia nunquam didicerunt. Accessit postea & aliud incommodum. Cum enim intelligerent, sine reliquarum Medicinæ partium subsidio Chirurgum suum scopum adsequi non posse, & animaduerterent, etiam ad externos corporis affectus manuum operam semper non sufficere, sed internis quoque medicamentis sæpissimè opus esse: falcem in alienam messem multi immiserunt, & cùm purgantia, tum alia interna medicamenta exhibere temerario ausu aggressi sunt; etsi nec corporis ægri statum, nec medicamentorum vim & facultatem, nec curandi methodum intelligerent. Quæ res quantò cum ægrorum periculo & damno coniuncta sit, nemo non intelligit. Interim, vt consuetudo est pessimus tyrannus, iste mos in plerisque regionibus, præcipuè nostra Germania, ita inualuit, vt aliæ Medicorum, aliæ Chirurgorum maneant, imò qui Chirurgiam hodie exercent, iniuria se affici querantur, si istud officium Medici ad se retrahere conentur. Agnouerunt tamen iam superioribus seculis, cùm Medicina cum reliquis bonis literis in lucem è tenebris, quibus obruta erat, protracta est, diuortij huius iniquitatem Medici quique doctissimi, & propterea ex iis quidam ipsam Chirurgiam tractare aggressi sunt, quidam verò scriptis eruditissimis excoluerunt. Quod & nostra memoria à clarissimis Medicis factitatum. Et omnino omnibus, qui Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare volunt, incumbit, vt & hanc Medicinæ partem diligenter cognoscere, vt si non ipsi manus ægris admouere velint, aut ob inueteratam consuetudinem non possint, nihilominus Chirurgorum vulgarium actiones dirigere eorúmque errores, vbi occurrunt, corrigere queant.

Quæ res ipsa fecit, vt cùm superiores quatuor libros Medicinæ Practicæ absoluissem, & hunc quintum, qui ea maxima ex parte, quæ Chirurgorum sunt, tractat, necessariò addendum putarem. Qui cùm iam in publicum prodeat, eique pro more huius seculi, Patronus quærendus sit, eum Seren. & illustr. T. Cels. nomini, non leuibus caussis motus, inscribendum existimaui. Etenim quantus Seren. Reg. Maiest. Dn. Parentis, & Seren. ac Illustr. Celsit. Tuæ erga bonas literas, atque inprimis artem medicam, sit amor & incredibilis beneuolentia, omnibus notissimum est, & testis est eius rei locuples Vir CL. *Dn. Henningus Arniseus*, Philosophus & Medicus excellentissimus, amicus meus singularis. Et Sereniss. & Illustriss. T. Celsitud. eandem beneuolentiam ipse non ita pridem in Serenis. Elect. Saxon. Viduæ Aula, quæ Lichtenburgi est, satis superque perspexi & expertus sum. Quam propterea, pro mea virili, etiam ad posteritatem huius libri dedicatione commendandam putaui. Deinde cùm scripta mea omnia in hac Elector. Saxon. ad Albim Academia nata iure quodam Sereniss. Saxon. Elector. Domui deberi, eique sacra esse agnoscam, ea me ad aliam aram (quod apud Antiquos nefas putabatur) transferre non existimaui, si Sereniss. & Illustr. T. Celsitud. cui tam arcta cum Sereniss. Elector. Saxon. familia necessitudo & cognatio intercedit, hunc librum offerrem. Accipe ergo, *Sereniss. & Illustrissime Princeps*, hoc quicquid laboris & operis est, eo vultu, quo aliàs bonarum literarum cultores, & Sereniss. Elect. Saxon. Domui addictos soles, mihique & meis conatibus clementissimè faue. Deus verò ter. Opt. Max. Sereniss. & illustriss. T. Celsitud. saluam, florentem, & felicem vndique præstet. VVitebergæ, Calend. Maij, Anno Christi M DC XXXIV.

Sereniss. atque Illustriss.
Tuæ Celsitud.

Subiectissimus

DANIEL SENNERTUS, D.
Fac. Medic. ib. prof. & Senior,
ac Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

LIBRI QVINTI

PARS I.

DE TVMORIBVS.

CAPVT I.

De Tumorum Natura, Caußis & Differentiis.

Tumoris nomina.

V I Tumor, tuber, & tuberculum Latinis dicitur morbus, is Græcis, ὄγκ☉ appellatur; Hippocrati & antiquis Græcis Medicis etiam οἰδήματα nominatur. Etsi enim Recentioribus Medicis iam Galeni quoque tempore οἰδήματα sint tumores molles, & qui, dum premuntur, dolore vacant, quos Antiqui cum adiectione οἰδήματα μαλθακὰ & ἀνώδυνα, i. e. tumores molles & non dolentes, appellabant: tamen vox οἴδημα☉ Hippocrati & Antiquioribus Medicis in genere omnem omnino præter naturam Tumorem significat, vt à Galeno annoratum est, *in* 1. *prognost. tex.* 29. 4. *aph.* 34. 5. *aph.* 65. *&* 66. *& alibi passim.* φῦμα etiam interdum nomen generale est, significátque omnem in genere Tumorem, sponte tamen & sine caussa externa, præcipuè in externam corporis partem, erumpentem, sicut planta è terra erumpit; vt videre est apud Galenum, 6. *epid. comm.* 1. *cap.* 23. In recentiorum Latinorum, eorúmque, quos Barbaro vulgò nominant, libris, nomine Apostematis omnes omnino tumores comprehenduntur; Imò ex recentioribus quidam, quibus Græca lingua forsan non satis cognita est, eos valdè decipi scribunt, qui aliquam inter nomen Tumoris & Apostematis differentiam esse statuunt; quod tamen cum autoritate omnium antiquorum Medicorum & Græcæ linguæ vsu pugnat. Græcis enim Medicis ἀπόστημα solùm is tumor est, qui suppuratur, vt infra, *cap.* 3. dicetur, & Latinis *Abscessus* & *Vomica* dicetur, Recentioribúsque; ac Barbaris, sumpto ex interprete Auicennæ vocabulo; *Exitura.* Omnes autem tumores ad suppurationem non perueniunt, vt Erisypelas plerumque, herpes, & phlegmone sæpe, tumorésque alij.

Oedema. *Phyma.* *Tumores an rectè apostemata appellentur. Apostema quid?*

Neque tamen ista nominum confusio Arabibus attribuenda, sed Barbaris eorum interpretibus, qui Arabum vocabula non idoneis vocabulis expresserunt. Arabes enim non minùs, quàm Græci tumores & Apostemata nomine distinxerunt, & tumores in genere Bothor, Apostema Dubellet & Dubellatum nominarunt. Ideóque de vocabuli cuiusque significatione eius linguæ autores consulendi sunt, non alterius; seu, vt Galenus, in *libell. ad Thrasibul. an ars tuendæ san. ad Medicinam spectet*, *cap.* 32. docet, si Assyriorum linguæ vocabulum sit, ab ipsis res discenda est, cui nomen illud indiderunt, siue sit Persarum lingua, aut Indorum, aut Arabum, aut Æthiopum aut omnino aliorum quorumdam, illos percunctari oportet.

Tumor.

Quid autem Tumor sit, iam dispiciemus, vbi hoc prius monuerimus, nos de Tumoribus p. n. & qui è morborum genere sunt, præcipuè hîc acturos. Non enim omnis tumor & partis vltra naturalem habitum incrementum, Tumor p n. est. Nam quamuis obesi quidam vltra naturalem habitum in latū & profundū augentur: tamen cùm nondum in iis est aliqua actionis læsio, ob quam demū aliquid p. n. affici dicitur, etiam p. n. se non habent, sed solùm non naturaliter, ἐκ φύσει, & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν, vt ait Galenus. Hæc n. vt idem Galenus, *de tumorib. p. n. cap.* 1. scribit, est inter ea corpora, quæ secundum naturam se habent, & ea, quæ se habent præter naturam, media quædam constitutio. Sic etsi quoque aliqua pars augeatur vltra naturalem habitum, ita tamen, vt eius actiones non lædantur, nullúsque doloris sensus adsit: tum etiam tumor ille non est præter naturam, nondúmque morbus appellatur; sed potius symptoma. Vnde Galenus quoque suum librum de tumoribus, non simpliciter, sed de tumoribus p. n. inscripsit. Longè verò minùs mammæ lacte turgidæ & maiores, quàm in non lactantibus esse solent, & venter inferior tempore gestationis in grauidis in maiorem molem excrescens morbo laborare dicuntur; cùm ista secundum naturam & naturæ leges fiant.

Non omnis tumor morbus est.

Quid v. tumor sit, & ad quod morbi genus pertineat, non adeo liquidum est. Alij enim alias definitiones afferunt, quas hîc coacervare opus non est, & Galenus ipse non semper idem docere videtur Nam 13. *meth. med c.* 1. tumorem morbum esse dicit, in quo partes à naturali habitu in quantitate recesserunt. Et 1. *de causs. symp. c.* 2. tumores ad morbos organicos refert dum scribit, φλεγμονας seu inflammationes, & scirrhos, & abscessus, & id genus alios morbos instrumentalium esse partium. De *differ.* verò *morbor. cap.* 13. & *de causs. morb. c.* 6. inter intemperies, & similarium partium morbos tumores recenset. Recentiores etiam opinionibus dissident. Fallopius Galeni sententiam in 13. *m. m. cap.* 1. sequitur, & tumores ad morbos instrumentales, nimirum magnitudinem p. n. auctam, refert; Hieronymus Capiuaccius, in *cap. de phrenitide*, omnem tumorem esse necessariò morbum in intemperie, non autem necessariò in mala compositione scribit: quam opinionem sequitur Hieronymus Fabricius ab Aquapendente. Alij, inter quos Eustachius Rudius, statuunt tumorem esse vitium ex aucta magnitudine & intemperie compositum, auctámque magnitudinem cum intemperie esse cuiuslibet tumoris formam; statuítque Rudius, eos solùm tumores propriè dici qui in partibus ex materiæ p. n. affluxu fiunt; tumores v. qui in luxationibus, intestinorum in scrotum prolapsu, & aneurismate fiunt, propriè dictos tumores non esse.

Tumor quid?

Verùm si rem accuratius perpēdamus, significatúmque vocabuli Tumoris & ὄγκου consideremus, & tumoris

moris essentiam per se contemplari velimus, Tumorem, quatenus tumor est, rectè cum Galeno definimus, quod sit *morbus, in quo corporis nostri partes, à naturali statu magnitudine aucta recedunt*, ὄγκον enim Græci τὴν εἰς μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος διάστασιν nominant, vt *de* *Tumoris definitio* *tumorib. cap.* 1. scribit Galenus, vt certè absurdum sit, statuere tumorem sine magnitudine aucta, id est, sine tumore. Etsi enim verum sit, quod modò monuimus, & quod Galenus quoque, *de diff. morb. cap.* 12. annotauit, tumorem, si tantus non sit, vt ex eo membrum affectum operationum aliquam læsionem patiatur, symptoma esse, eúmque p. n. affectum potius per intemperiem præsentem, quæ lædit actionem, quàm per tumorem, qui non lædit actiones, definiendum esse; tamen propterea non sequitur, quod etiam tumor, qui morbus est, quíque actiones lædit, potius per intemperiem, quàm magnitudinem auctam, definiendus sit. Imò sæpenumero tumores cum vel à carnosa, vel ab ossea & dura substantia, vel flatuoso spiritu, qui nec frigidus, nec calidus valde sit, producuntur, sine intemperie sunt. Interim tamen alios morbos auctæ magnitudini, quæ tumoris essentiam constituit, coniungi posse, non negamus, qui tamen non sunt de eius essentia. Etenim si materia, quæ tumores efficit, calore, frigore, siccitate, aut humiditate excedat, illam intemperiem parti affectæ communicat, vnde etiam morbus intemperiei tum concurrit. Si præterea materia eadem vel rodendo, vel distendendo continuum soluat, vnitatis quoque solutio accedit. Interdum & figura corrumpitur; interdum & cauitates, canales ac meatus comprimuntur, vel obstruuntur ob multitudinem materiæ, quæ cùm plerumque tumori coniungantur, etiam in differentia & curatione tumorum non solùm de quantitate aucta, sed etiam de reliquis morbis concurrentibus agitur. Interim ratum manet, tumorem, quatenus tumor, esse morbum in aucta p.n. magnitudine, qui ex re p.n. parti adiecta ortum habet. Nec alicuius momenti est, quod Rudius hîc obiicit, quod in tumoribus, qui ab humoribus & qui à partium prominentia & procidentia ac similibus caussis fiant, si penes caussam efficientem, proximam & continentem differentia, & quod ab hac artificiosæ & vtiles indicationes sumantur, non verò ab aucta magnitudine. Etenim licèt in caussa continente speciali differant, quod ea sit nunc humor, nunc os, nunc intestinum: tamen in generali conueniunt, quæ est res p.n. parti adiecta, eámque in tumorem attollens. Et in omni tumore, ab hac, vt in omnibus morbis, qui à caussa continente pendent, nulla sumitur vtilis indicatio, etiam in tumoribus, qui ab humorum influxu pendent. Generalis enim Indicatio, sed inutilis, est, humorem, qui partem in tumorem attollit, esse remouendum: quomodo verò hoc fieri debeat, id iam artificiosum est. Interim quod tumores ex humoribus orti inter compositos morbos ex magnitudine aucta & intemperie cum materia & figura vitiata referri possint, non negabo: id tamen non omnibus tumoribus competit. Vnde procul dubio etiam factum, vt Galenus tumores modò inter morbos partium similarium, vt *de differ. morb. cap.* 12. modò inter morbos organicos, vt 13. *meth. cap.* 1. retulerit.

Neque diffitendum, autores interdum dum tumorum p.n. faciunt mentionem, non tumores in genere accipere, quales etiam sunt, quos intestinum prolapsum vel ossea substantia prominens excitare potest, sed eos in specie, qui ab affluxu humorum fiunt, qui omnino sunt morbi compositi ex magnitudine aucta, intemperie figura vitiosa, & plerumque etiam soluta vnitate.

Caussa. Caussa continens tumoris, in genere accepti, est aliquid p.n. parti adiectum, quod eam eleuat, distendit, & in maiorem magnitudinem attollit.

Differentiæ. Hæc autem materia cùm triplex sit, nimirum humor, flatus, & substantia solida, præcipua etiam differentia tumorum à caussa continente sumitur. Sunt quidem & aliæ tumorum differentiæ, vt alij sint magni, alij parui, alij externi, alij interni, alij recentes, alij antiqui. Verùm hæ sunt accidentales differentiæ, & aliquam quidem mutationem adferunt, & conditionem mutant, speciem verò non variant. Differentiæ autem, quæ speciem constituunt, sumuntur à materia & caussa continente, quæ triplex est, vt dictum. Primùm enim tumores ex humoribus ortum habent, verùm nullam peculiarem appellationem obtinent, sed generali saltem tumoris nomine comprehenduntur; imò, vt dictum, à nonnullis solùm Tumores appellantur. Secundò, flatus in aliqua parte conclusi eam distendunt, & in tumorem attollunt, quos tumores Græci ἐμφυσήματα, Latini Inflationes appellant. Tertiò equidem interdum carneum quasi, aut membranaceum, aut osseum, aut simile quid parti alicui adnascitur, tumorémque excitat: verùm cùm eædem substantiæ ex humoribus ortum habeant, hoc tumorum genus cum primo coniungemus. Denique & ipsæ solidæ corporis partes tumores efficiunt, cum locum mutant, & situm, atque in aliquam partem prolabuntur, eámque distendunt & attollunt, qui & ipsi nullam peculiarem appellationem habent.

Sunt tamen & aliæ differentiæ. A qualitate materiæ coniunctæ alij dicuntur calidi, alij frigidi; alij humidi, alij sicci; alij molles & laxi, alij duri. A magnitudine, qui maiores sunt, simpliciter generis nomine tumores appellantur; qui parui, tubercula. A situ, quod alij sunt interni, alij externi, & hi vel altiores & profundiores, vel superficiales. A figura, quidam lati, alij acuminati.

Omnes autem istas tumorum differentias nominibus & numero comprehendere facile non est. Galenus, *in fine libri de tumoribus*, nullam tumorum præternaturalium speciem, quæ ibi dicta non sit, se reliquisse scribit, & collegit ex eo libro Ioh. Philippus Ingrassias, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. *comm.* 2. *pag.* 77. sexaginta & vnum tumores, quos hoc ordine recenset: 1. *Corpulentia.* 2. *Phlegmone.* 3. *abscessus calidus.* 4. *Sinus.* *Tumorum numerus & nomina secundum Galenum* 5. *Fistula.* 6. *Abscessus ex solidis humidisve corporibus.* 7. *Atheroma.* 8. *Steatoma.* 9. *Meliceris.* 10. *Anthrax.* 11. *Cancer.* 12. *Gangrana.* 13. *Sphacelos.* 14. *Erysipelas.* 15. *Herpes simpliciter.* 16. *Herpes esthiomenos.* 17. *Herpes miliaris.* 18. *Scirrhus.* 19. *Ecchymosis.* 20. *Aneurisma.* 21. *Oedema.* 22. *Phagedana.* 23. *Vlcus Chironium* seu *Telephium.* 24. *Scabies.* 25. *Lepra.* 26. *Elephantiasis.* 27. *Exostosis.* 28. *Satyriasmus* seu *Priapismus.* 29. *Achor.* 30. *Cerion.* 31. *Myrmecia.* 32. *Acrochordon.* 33. *Psydracion.* 34. *Epinyctis.* 35. *Dothien.* 36. *Phyma.* 37. *Bubon.* 38. *Phygethlon.* 39. *Struma.* 40. *Sarcocele.* 41. *Hydrocele.* 42. *Epiplocele.* 43. *Enterocele.* 44. *Enteroepiplocele.* 45. *Cirsocele.* 46. *Varices.* 47. *Bubonocele.* 48. *Exomphalos.* 49. *Ascites.* 50. *Tympanites.* 51. *Anasarca.* 52. *Epulis.* 53. *Parulis.* 54. *Thymos.* 55. *Vua.* 56. *Paristhmia.* 57. *Antiades.* 58. *Polypus.* 59. *Encanthis.* 60. *Vnguis.* 61. *Staphyloma.* Ipse verò Ingrassias numero hoc non contentus, adhuc centum sexaginta quinque addit, nimirum *Tumorum numerus & nomina secundum Ingrassiam.* qui capiti sunt proprij 27. quos *pag.* 301. hoc modo recenset, 1. *Eczesma.* 2. *Elcydrion*, siue *Papilla.* 3. *Sycon*, id est, ficus, seu ficosum exanthema. 4. *Exanthema*, id est, *Tumores capitis 27.* vlcerosa efflorescentia. 5. *Ganglion.* 6. *Hydrocephalus.* 7. *Siriasis.* 8. *Phrenitis.* 9. *Lethargus.* 10. *Typhomania*, seu *agrypnon coma.* 11. *Catochus Pauli.* 12. *Catalepsis* seu *catoche.* 13. *Carus.* 14. *Apoplexia.* 15. *Rhia alsabian.* 16. *Sibare.* 17. *Fatera.* 18. *Sekakilos.* 19. *Testudo.* 20. *Talpa.* 21. *Topinaria.* 22. *Lactumen.* 23. *Cornu.* 24. *Alopecia.* 25. *Ophiasis.* 26. *Pityriasis.* 27. *Phthiriasis.* Oculis & partibus eius proprios sexaginta tres, quos hoc ordine *Tumores oculorum & suarum partium 63.* *pag.* 351. enumerat. 28. *Proptosis* Galeni, siue *epiesmos* Pauli. 29. *Taraxis.* 30. *Ophthalmia.* 31. *Epiphora* Introductorij. 32. *Chemosis.* 33. *Xerophthalmia.* 34. *Sclerophthalmia.*

thalmia. 35. *Scirhophthalmia.* 36. *Phlyctæna.* 37. *Bothrion.* 38. *Cæloma.* 39. *Ægemon.* 40. *Epicauma.* 41. *Encauma.* 42. *Myocephalos.* 43. *Melon.* 44. *Clauus* Pauli & Aëtii. 45. *Clauus* Introductorii & Celſi. 46. *Hypopyon.* 47. *Onyx*, id eſt, vnguis. 48. *Hypoſphagma.* 49. *Achlys* Aëtii. 50. *Nephelion* Aëtii. 51. *Vla*, ſeu *Nephelion.* 52. *Leucoma.* 53. *Sebel.* 54. *Bothor* Auicennæ. 55. *Hymenepanaſtaſis.* 56. *Nyctalopia.* 57. *Anthracoſis.* 58. *Carcinoma.* 59. *Synchyſis.* 60. *Mydriaſis.* 61. *Proptoſis.* Pauli. 62. *Ptilſis.* 63. *Madaroſis*, ſeu *Milphoſis.* 64. *Pladarotes.* 65. *Emphyſema.* 66. *Symphyſis*, ſiue *Ancyloſis.* 67. *Ettropion.* 68. *Lagophthalmos.* 69. *Trachoma.* 70. *Sycoſis.* 71. *Tyloſis.* 72. *Daſyma.* 73. *Pachytes.* 74. *Barytes.* 75. *Hydatis.* 76. *Pſorophthalmia.* 77. *Crite.* 78. *Chalazion.* 79. *Poriaſis.* 80. *Lithiaſis.* 81. *Alantifac.* 82. *Sude*, Auic. 83. *Sarcoſis.* 84. *Lupia.* 85. *Mydeſis.* 86. *Puſtula* Abenzoaris. 87. *Scleriaſis.* 88. *Anchylops.* 89. *Ægylops.* 90. *Epinyctis* Plinii. Et tandem alios in aliis partibus nonaginta ſeptem, quos hoc ordine recenſet: 91. *Auritus.* 92. *Parotis.* 93. *Pherea.* 94. *Ozæna.* 95. *Sarcoma.* 96. *Thelul* Albuc. 97. *Albarbian* Auic. 98. *Chaiſum* Arabum. 99. *Hæmorrhoides* Arabum. 100. *Batrachos.* 101. *Gloſſomegethos.* 102. *Ancyloglosson.* 103. *Aphthæ.* 104. *Cynanche.* 105. *Paracynanche.* 106. *Synanche.* 107. *Paraſynanche.* 108. *Gongrona.* 109. *Folium.* 110. *Bronchocele.* 111. *Alhadal.* 112. *Dionyſiſci.* 113. *Hypopion.* 114. *Ionthi*, ſeu *vari.* 115. *Mentagra.* 116. *Ephelis.* 117. *Ignis ſyluaticus.* 118. *Noli me tangere.* 119. *Buttizaga.* 120. *Gutta roſacea.* 121. *Sparganoſis.* 122. *Chondrioſis.* 123. *Trichiaſis.* 124. *Gynæcomaſton.* 125. *Pleuritis.* 126. *Peripneumonia.* 127. *Phthoë.* 128. *Althabalep.* 129. *Napta.* 130. *Cyphoſis*, ſeu *Cyrtoſis*, *& hyboſis.* 131. *Lordoſis.* 132. *Scolioſis.* 133. *Cœliacus.* 134. *Aurys*, Raſis. 135. *Colica.* 136. *Ileos.* 137. *Condylomata.* 138. *Hæmorrhoides.* 139. *Mariſca.* 140. *Hepaticus.* 141. *Cachexia.* 142. *Altherel*, Bellunenſis. 143. *Thebegi.* 144. *Altherbel*, Bellunenſis. 145. *Splenicus*, Aureliani. 146. *Nephritis.* 147. *Lithiaſis.* 148. *Satyriaſmus.*, Pauli. 149. *Cercoſis.* 150. *Mola.* 151. *Nymphemegethos.* 152. *κίων*, Hippocr. 153. *Scliroma*, Pauli. 154. *Arthritis.* 155. *Podagra.* 156. *Cheiragra.* 157. *Iſchias.* 158. *Lupia*, Guidonis. 159. *Tophi.* 160. *Cornua*, Auic. 161. *Ancyloſis.* ſeu *Ancyla.* 162. *Paronychia.* 163. *Pterigion*, Celſi. 164. *Condyli.* 165. *Perniones.* 166. *Gemurſa*, Plinii. 167. *Dentes muris*, Bellunenſis. 168. *Alliathan.* 169. *Lupus.* 170. *Dactilia*, Haliab. 171. *Malum mortuum.* 172. *Terminthos.* 173. *Emphyſema.* 174. *Phlyctæna.* 175. *Turmuſios*, Auicen. 176. *Impetigo.* 177. *Eſſere.* 178 *Palmos.* 179. *Clauus.* 180. *Calli.* 181. *Ægritudo bouina*, Abenz. & Albuc. 182. *Dracontium.* 183. *Syrones*, ſeu *Pidicelli*, Guid. & Argelaræ. 184. *Variola.* 185. *Morbilli.* 186. *Rubeola.* 187. *Cryſtalli.* 188. *Exanthemata.* 189. *Ectymata*, Fernel. 190. *Hidroa*, ſeu *Sudamina.* 191. *Epinyctis*, Romanorum. 192. *Bothorlenes.* 193. *Ganglia.* 194. *Seps* Hippocr. 195. *Spina ventoſa.* 196. *Bubaſticon vlcus.* 197. *Hyperſarcon.* 198. *Cacoëthe.* 199. *Sipedon.* 200. *Nome.* 201. *Therioma.* 202. *Herpes eſthiomenos*, Celſi. 203. *Herpes eſthiomenos*, Auic. 204. *Thymion*, Celſi. 205. *Ignis ſacer*, Celſi. 206. *Cerion*, Pauli. 207. *Paratrimmata.* 208. *Apoſirmata.* 209. *Zerma.* 210. *Ranula.* 211. *Spina.* 212. *Morſus diaboli.* 213. *Paturſa*, id eſt, *morbus Gallicus.* 214. *Scopuli.* 215. *Tincoſati.* 216. *Pinita.* 217. *Spili.* 218. *Tuſius*, Auic. 219. *Eparma*, Hippocrat. 220. *Rosbeth.* 221 *Cunus*, Rhaſis. 222. *Albothir*, Albucaſis. 223. *Nakir*, Albuc. 224. *Alchalan*, Abenz. 225. *Arcella*, Abenz. 226. *Roſula ſataritia.* Vt ita numerus omnium tumorum quos recenſet Io. Philippus Ingraſſias, ſit 226.

Verùm ſine cauſſa hoc modo multiplicantur entia. Neque enim omnes affectus, qui hîc ſub tumoribus recenſentur, tumores ſunt, atque vnus & idem tumor interdum ſub variis nominibus repetitur; neque, cùm reliquos tomos de tumoribus non abſoluerit Ingraſſias, facilè patet, quos tumores nonnullis nominibus intelligat. Certè, vt de vno atque altero ſaltem, exempli gratia, dicamus, inter tumores, ſinus & fiſtulas, vlcus Chironium, & vlcera alia recenſet. Quis vero inter tumores propriè dictos lethargum, typhomaniam, catochum, catalepſin, carum, apoplexiam, lordoſin, cœliacam affectionem, colicam, affectum hepaticum, ſplenicum, & ſimiles alios affectus, qui vel ad ſymptomata, vel aliorum morborum ſpecies potius, quàm tumores pertinent, numerare auſit? Imò tumores multi, qui in hoc catalogo recenſentur, non peculiares tumorum ſpecies ſunt, ſed ſpecierum ſecundum partes affectas differentiæ.

Differentiæ tumorum. Ideoque duas præcipuè differentias tumorum attendendas cenſemus, vnam, quæ fit à cauſſarum varietate, alteram, quæ fit partium affectarum ratione. Cauſſam tumoris continentem triplicem eſſe diximus, humorem, flatus, & ſubſtantiam ſolidam. Humores rurſum varii ſunt, ſanguis, pituita, melancholia, humor ater, humor aqueus, ſeroſus, variique ichores; item mixti humores, & materia, in quam alii humores degenerant, ac humores maligni.

Cauſſa continens. Ex ſanguine oritur *nimia corpulentia* ſeu *πολυσαρκία*, & *Inflammatio.* Ad inflammationem etiam referunt *Gangrænam & Sphacelum*, quod Inflammatio interdum in ea degeneret. Verùm cùm Gangræna & Sphacelus ſæpe ſine inflammatione ex aliis cauſſis oriantur, neque tumorem ſemper coniunctum habeant, & vlceribus magis cognata ſint, aut in ea degenerent, de iis poſtea *de Vlceribus*, dicemus. Rectius ad Inflammationem refertur *Eryſipelas* ſeu *Roſa* vulgò dicta, *Bubo*, *Furunculus*, *Phyma*, *Phygethlon*, *Parotis*, *Carbunculus*, *Paronychia*, *Perniones*, *Ecchymoſis*, vt poſtea ex ſpeciali horum affectuum explicatione patebit.

A bile oriuntur, *Herpes*, eiuſque differentiæ.

Ab humore pituitoſo prouenit *Oedema.*

Ab humore melancholico, *Scirrhus.*

Ab atra bile, *Cancer.*

Ab humore aquoſo, *Hydrocephalus*, *Hernia aquoſa.*

Verùm ſeroſi humoris & ichorum, è quibus varia tubercula oriuntur, magna eſt differentia, ac ſæpe ſeroſi, ſalſi, ac bilioſi humores cum aliis miſcentur, atque inde oriuntur vari, exanthemata, *Pſydracia*, *Vari*, *Sudamina*, *Epinyctides & Terminthi*, *Eſſere* Arabum, *Elcydria*, *Scabies*, *Lepra* Græcorum, *Vitiligo*, *Impetigo*, & *Lichen*, *Cruſta lactea*, *Achores*, *Faus*, *Tinea*, & cætera.

Tandem ab humoribus quidem etiam prouenit peculiare tumorum genus, ab iis tamen, quos hactenus commemorauimus dupliciter differens. Primò quidem, quod non ex vno humore prouenit, ſed à pluribus, pituita ſcilicet, ſed quæ alios humores, melancholiam vel bilem, admixtos habeat, ita tamen, vt coniuncta cauſſa non amplius humor ſit, ſed alia materia ex humoribus genita. Deinde, quod materia illa peculiari membranæ includitur. Eiuſmodi tumores ſunt *Struma & Scrofula*, *Bronchocele*, *Ganglia*, *Nodi*, *Meliceris*, *Atheromata*, *Steatomata*. *Teſtudo*, *Talpa*, & *Natta.*

Ex humoribus etiam, ſed in aliam materiam degenerantibus, generantur *Polypus*, *ranula ſub lingua*, *hernia carnoſa*, *verruca*, *fungi*, & his ſimilia. Sunt præterea & tumores à malignis humoribus ortum habentes, vt *Variola*, *morbilli*, *Lepra* Arabum ſeu *Elephantiaſis* Græcorum, *Tumores Venerei* varii, *Bubones & Carbunculi peſtilentes.*

A flatu ſunt *Emphyſemata* ſeu *Inflationes*, & *tumores flatulenti* quicunque.

A partibus ſolidis aliò procumbentibus fiunt *Hernia in ſcroto & vmbilico*, cùm inteſtina eò procidunt, *Epiplocele.* Pertinet huc & *Aneuriſma* tumor ex dilatata arteria ortum habens, vt & *Varix* tumor ex dilatata vena.

Ab oſſibus fit *Exoſtoſis*, & ex vertebris dorſi prominentibus *gibboſitas*; ſicut & in aliis partibus tumores fiunt, cùm oſſa luxata vel fracta eò excidunt.

Accipiunt autem iſti tumores varia nomina pro partium affectarum ratione, de quibus ſuo loco dictum.

De multis tamen tumoribus hoc notandum, iis equidem multos vulgò apud multas Nationes affligi, & vulgò etiam eos curari: quæ tamen nomina Germanica, Italica, Gallica, Hiſpanica, aliarumque nationum alia, quibus nominibus Græcorum, Latinorum, & Arabum reſpondeant, non ſemper conſtare; quæ res Medicinæ ſtudioſum in autorum lectione non parum moratur. Conqueſtus eſt hac de re etiam Io. Philippus Ingraſſias, qui in conferendis & explicandis Græcorum, Latinorum, & Arabum nominibus plurimùm laborauit, dum in hunc modum, *de tumoribus, tract.* 1. *cap.* 1. *pag.* 210. ſcribit: Non vehementer admirari, ſimul ac non dolere nequeo, maximam noſtri ſeculi infelicitatem, in quo variis & innumeris ferè morborum ſpeciebus continuò vexamur, præſertimque ob deprauatam victus rationem, huiuſmodi tumore (de dothiene ſeu furunculo loquitur) indies affligimur, adeo, vt notiſſimus procul dubio affectus ſit; nomen tamen eius, non ſecus atque epinyctis & pſydracion, plurimis adhuc in ambiguo ſit, vt inde morbi proprium caput, & curationis methodum apud Latinos, atque ipſos etiam Latinè loquentes Græcos aut Arabes, inuenire difficilimum nobis fiat.

De ſignis Diagnoſticis, Prognoſticis, Indicationibus, & Curatione tumorum in genere, ſolent nonnulli non pauca adferre. Verùm pauca planè ſunt, quæ de tumoribus hoc modo in genere conſideratis dici poſſunt; ſed plerumque ſpeciebus certis conueniunt. De quibus omnibus poſtea ordine & in ſpecie dicemus.

CAPVT II.

De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.

Tumores ab humoribus nati.

FRequentiſſimum autem tumorum genus eſt, quod humores efficiunt. Qua de cauſſa de eo primò agemus. Huius proxima cauſſa eſt humor, partem p. n. in maiorem molem attollens. Qui cùm plerumque aliquem qualitatum exceſſum habeat, & vel calidus, vel frigidus, vel humidus, vel ſiccus ſit, illam qualitatem parti affectæ communicat, quæ cùm à membri patientis temperie differat, inæqualem in eo temperiem excitat; atque ita tumori intemperies coniungitur.

Cauſſæ.

Cauſſa.

Humorum autem, qui tumores efficiunt, magna eſt diuerſitas. Nam & naturales & præternaturales humores, quorum differentiæ ſuo loco ſunt explicatæ, tumores excitant; quò etiam pertinet materia ſeroſa & aquoſa, pus, ſanies, & alia omnia, in quæ humores degenerant, & in tumoribus reperiuntur, atque è patrium corporis numero non ſunt, quorum magna eſt varietas. Galenus, *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 7. ſcribit, & lapidibus, & arenis, & teſtis, & lignis ab arboribus, & limo, & ſordiciei balnei, feci & amurcæ, & multis aliis talibus ſimilia in abſceſſibus corpora contineri, deprehenſum fuiſſe: & 14. *meth. med. cap.* 12. vnguium, pilorum, oſſium, teſtarum, lapidum ſimilia inuenta eſſe docet. Vermes etiam in tumoribus reperiri teſtatur experientia, viditque tales tumores Fallopius & alii, atque ipſe tales non ſemel vidi. Nicolaus Remigius, *lib.* 3. *dæmonolatriæ, cap.* 1. ſcribit, ſuis oculis ſe vidiſſe globum, quales in textrinis videre eſt, qui ex vomica, in ſura cuiuſdam inciſa, exemptus fuerat. Et VVierus, *de præſtig. dæmon. cap.* 13. ex vomica in ſiniſtro latere ſupra lienem, cultrum ferreum exemptum fuiſſe, cum magna puris copia, in quadam puella, refert. Quale quid etiam Langius, *lib.* 1. *epiſtol.* 38. annotauit. Tale quid ſi accidat, vulgus mox veneficiis & incantationibus id adſcribere ſolet. Verùm non opus eſt, in omnibus, quæ præter pus ex abſceſſibus euacuantur, ſtatim ad tales cauſſas confugere, & inter cauſſas præternaturales tumorum recenſere; cùm multa ex his ex humoribus modò enumeratis generentur. Cùm enim experientia conſtet, in corpore humano pluribus in locis ex humoribus excrementitiis lapillos, tophos, pilos, aut his ſimilia, ac varia vermium genera procreari, & extra corpus humanum etiam mira vermium & aliorum animalculorum genera ex aliorum corruptione produci: mirum non eſt, in tumoribus materiam, præcipuè ſi ea praua ſit, & diutius concluſa ibi detineatur, putredine varias mutationes ſubire. Si tamen talia in vomicis & tumoribus reperiantur, quæ à natura in corpore humano, aut ſolius naturæ ope, arte non concurrente, generari non poſſunt, vt ſunt metallica, acus, cultri, claui ferrei: illa iam ad naturales cauſſas referri non poſſunt, ſed dæmonum præſtigiis, aſtutiæ & poteſtati accepta ferenda ſunt. Quomodo autem talia in corpore ſeu procreentur, ſeu ei inſinuentur, huius loci non eſt diſputare: Reliquas cauſſas tumorum ab humoribus ortorum pertexemus.

In abſceſſibus repertorum varietas.

Cauſſas itaque remotas, cuiuſcunque ſint generis, quod attinet, facilè eæ cognoſcuntur, ſi modum generationis tumorum inquiramus, & videamus, vndenam, & qua ratione humor ille, qui cauſſæ continentis rationem obtinet, in partem affectam veniat. Humor autem proxima tumoris cauſſa, in parte vel ſenſim & paulatim congeritur, vel in partem ἀθρόως & confertim influit. Congeritur ſenſim materia primò & præcipuè ob membri aliquod vitium, cùm nimirum vel vis concoctrix eſt debilis, quæ nutrimentum, vt par eſt, non poteſt elaborare, & plura, quàm debebat, excrementa generat, vel cùm facultas expultrix excrementa omnia, vt debet, non eiicit: id quod accidit, vel quia ipſa debilis eſt, vel quia viæ, per quas excrementa eiicere debet, non ſatis patent. Deinde etiam congeritur humor in partibus, cùm ipſum alimentum vitioſum eſt, ex quo nempe vel tanta excrementorum copia generatur, vt ea omnia facultas expultrix eiicere non poſſit, vel ita craſſa, vt natura ea facilè expellere nequeat. A quibus autem cauſſis hæ cauſſæ dependeant, ſuo loco explicatum, nec opus eſt, id prolixè repetere. Vt pauciſſimis rem complectar, imbecillitas facultatum à partium intemperie & calore natiuo debilitato dependet. Meatus obſtruuntur à materia multa & craſſa; à frigoris vi autem condenſantur. Cibi mali ſucci multa excrementa ſuppeditant: qui autem tales ſint, à Galeno, *in libro de cibis boni & mali ſucci*, explicatum.

Tumorum generatio.

Per congeſtionem.

Fluit autem humor ad partem aliquam (quæ frequentior tumorum cauſſa eſt) vel ab ipſa parte attractus, vel aliunde in eam immiſſus. Attractio primò fit à calore, genito vel motu nimio, vel à calore Solis & radiis Solaribus, ab igne, & acri medicamento,

Per affluxum. Attractione.

Ab

Ab his enim caussis calefactæ partes, ex reliquo corpore humores ad se trahunt, etsi in reliquo corpore non sit aliqua humorum abundantia: Quamuis si humores in corpore abundent, eò maior illorum copia attrahatur.

Deinde etiam dolor satis frequenter tumores, attrahendo humores ad partem dolentem, excitat. Attrahit autem dolor non per se, sed per aliud, & vulgò ob tres caussas attrahere statuitur. I. Quod natura, dum tentat parti dolenti subuenire, copiosè & cum maiori conatu, ad partem dolentem sanguinem & spiritus mittit, atque ita partes nimium replet. II. Pars dolens à copia sanguinis & spirituum à natura transmissorum incalescit, vnde postea ob calorem magis attrahit. III. Dolor debilitat membra. Membra autem debilitata, si non attrahunt, tamen potentissimè recipiunt, & non resistunt hinc inde confluenti materiæ.

Trāsmissione. Secundò per defluxum fit tumor, dum humores in partem aliquam, etsi ab ea non attrahantur, transmittuntur. Cùm enim omnis pars non solùm habeat facultatem familiaria attrahendi, sed etiam superflua & molesta expellendi, à copia vel qualitate excrementorum & humorum stimulata, ac lacessita, ea, quæ vtilia non sunt, aut etiam molesta, ad aliquam aliam partem expellit, & deponit. In qua si non digeratur, aut transpiratione euacuetur, rursum ad alias compellitur, donec tandem ad aliquam debiliorem perueniat, quæ expellere transmissos humores non potest, in qua illi relicti tumorem efficiunt. Nam ad hoc, vt tumor per transmissionem, aut transmissa aliunde materia excitetur, requiritur & pars quæ mittit, & quæ recipit, & viæ, per quas fluunt humores. Transmittunt partes, quando facultas valida, à qualitate vel copia materiæ ad expulsionem irritatur. Etenim nisi facultas irritaretur, ad expellendam se non accingeret, & nisi valida esset, expellere non posset. Quò etiam faciunt caussæ externæ fluxionem concitantes, calor nimirum humores dissoluens & fundens, ac frigus constringendo partes eas comprimens.

Hisce tamen duabus fluxionis caussis addi potest tertia, ipsius humoris ῥοπῇ & impetus, sicut videmus in hydropicis aquam pondere suo in pedes & scrotum descendere, qui motus etiam tempore nocturno cessare solet; quod non fieret, si à natura humor expelleretur.

Partes recipientes. Recipiunt autem humores aliunde affluentes partes imbecilles, & ad recipiendus fluxiones procliues. Semper enim fortiora membra ad debiliora superfluum amandant. Debiliora autem membra hîc putantur, quæ vel in prima conformatione vitium aliquod contraxerunt, aut postea læsa sunt, aliquam p. n. constitutionem contraxerunt, aut à natura debilia facta sunt, & ita creata ac comparata, vt excrementa aliarum partium facilè recipiant, vt sunt cutis, & partes laxæ ac raræ. Natura enim, vt principes & nobiles partes à morbis tueretur, constituit in corpore humano partes aliquas debiliores, in quas partes principes humoribus oppressæ & grauatæ illud, quod superfluum & molestum est, deponere possint, quales sunt cutis & partes glandulosæ. Hinc cor ad axillas, cerebrum post aures, & hepar ad inguina humores prauos deponit. Procliues autem ad recipiendum sunt, quæ cum parte mittente connectuntur, viasque per quas humores recipiunt, patentes habent, quibus autem rursum expellant, vel nullas, vel angustas obtinent, aut quæ talem situm habent, vt mittentibus subiaceant, & humorum ad eas procliuis ex mittentibus sit decubitus.

Via per quas fit fluxio. Vias, per quas fluxio fit, quod attinet, sunt eæ vel occultæ, vel patentes. Nam cùm totum corpus sit ξύῤῥουν & confluxile, ex vna parte in aliam per occultos meatus fluunt. Ita serum in abdomine collectum per occultos meatus in scrotum & crura descendit, partesque has in tumorem attollit; id quod etiam sæpe fit in aliis partibus. Nonnunquam humores intra cranium & cutem capitis collecti sub cute in partes inferiores descendunt, rarò tamen inde tumores fiunt. Frequentissimè autem humores, qui tumores excitant, per patentes vias, venas & arterias, fluunt.

Differentia tumorum. Sed vt ad differentias tumorum ab humoribus ortorum accedamus, etsi plures sunt accidentales differentiæ: eæ tamen, per quas tumores ab humoribus orti verè inter se distinguuntur, à caussæ continentis seu humoris tumorem efficientis varietate sumuntur. *Vnde sumantur.* Sunt autem humores varii, Sanguis, bilis, pituita, melancholia, atra bilis, serum. E quibus etiam varia tumorum genera excitantur. Et quidem nunc humor, qui tumorem excitat, simplex & sincerus est, vnde etiam tumor purus excitatur; nunc verò plures humores ad vnum tumorem constituendum concurrunt, atque inde fiunt nothi tumores.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. An tumor ex partis alicuius prolapsu fiat, facilè cognoscitur. Quæ caussa si obsit, ab humoris affluxu eum fieri concludendum.

An verò tumor per congestionem, an verò per fluxionem ortus sit, discernitur hoc modo, quod qui per congestionem fiunt, longiore temporis tractu & paulatim generantur, neque adeo magnum spatium occupant, neque vlla fluxionis caussa aut signum præcessit. Si verò per fluxionem generetur tumor, contraria signa adsunt. Et quidem si in parte affecta nullus dolor vel calor præcesserit, indicat, fluxionem per transmissionem, non attractionem, factam esse; sicut contrà, per attractionem tumorem factum fuisse, dolor vel calor partis affectæ præcedens arguit.

Signa temporum quod attinet, principium adest, cum pars incipit distendi. Incrementum, cùm pars iam in notabilem tumorem attollitur, & symptomata, quæ vnumquodque tumoris genus comitantur, manifestè augentur. Status est, cùm tumor & symptomata omnia sunt maxima. Declinatio est, cùm & moles tumoris, & symptomata minuuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quantum ad Prognostica tumorum in genere; ratione loci affecti tumores interni periculosiores sunt externis, & magis vel minus lethales pro partis affectæ præstantia & vsu.

2. Quantò tumor maior est, & intemperies coniuncta maior, & humor tumorem excitans peior, eò tumor curatu difficilior & periculosior est. Quantò verò humor tumorem generans mitior & benignior est, eò tumor minus periculosus est, & curatu facilior. Omnium verò facilimè flatus ex se discutitur.

Tumores ex humoribus quot modis terminentur. 3. Omnes autem tumores ex humoribus orti, nisi retrocedant & delitescant, seu sponte seu medicamentorum ope, quatuor modis terminantur, vt Galenus, *lib. de inæquali temperie*, docet, scilicet vel per discussionem, quæ fit per ἄδηλον διαπνοήν, seu insensibilem transpirationem; vel per suppurationem, dum humor tumorem efficiens in pus mutatur; vel corruptione, dum partis affectæ temperies calorque innatus à prauitate materiæ vincitur & corrumpitur; vel induratione, dum materia tumorem efficiens induratur.

Resolutionis signum est, membri leuitas, & pulsatio molesta cessans.

Signa resolutionis tumoris. Signa suppurationis instantis sunt, dolor & palpitatio

Suppurationis. tio in parte, & febris accedens vel etiam præsentis incrementum, iuxta Hippocratem, *2. aph. 47. Dum pus fit, febres fiunt.* Dum autem pus iam confectum est, pars leuior quodammodo fit, calor imminuitur, dolor sedatur, & tumoris aliqua pars eminere & in mucronem fastigiari & eleuari incipit, mucronisque illius color iam albescere, & pars si digito tangatur, mollior, ac pus sub digito fluctuans percipitur. Sæpe tamen accidit, vt pus ob loci profunditatem, vel partis crassitiem lateat, & non facilè agnoscatur, vt Hippocrates, *6. aph.* 41. monet.

Corruptionis. Indurationis. Instantis corruptionis signa sunt, liuor vel nigredo partis. Indurationis signum est, tumoris imminutio, duritiei verò eius augmentum. Retrocessionis verò & decrescentiæ signum est, subita tumoris imminutio, quæ si ab interna caussa fiat, perpetuò mala est, nisi materia retrocedens per conuenientem viam euacuetur. Ad retrocessionem materiæ febris excitatur, si antea non adfuit, aut si antè adfuit, augetur, & alia praua symptomata ex materiæ in corpore retentione oriuntur.

Optimus autem solutionis tumorum modus est, qui fit per resolutionem; post hunc is, qui fit per suppurationem. Malum autem est, tumores indurari; pessimum verò ipsam partem corrumpi.

Curatio.

Curatio Ipsa tumoris natura, quæ est aucta magnitudo, nullam vtilem indicationem suppeditat, sed sumitur ea à caussa continente. Hac enim remota, tumor illico euanescit. Si intemperies coniuncta sit, calidos tumores refrigerare, frigidos calefacere, humidos exsiccare, siccos humectare conuenit. In alteratione autem hac partium natura, earumque temperies, actio, vsus, figura, situs, & sensus consideranda sunt, quæ alterationis mensuram præscribunt, de quo alibi dictum, *in Instit. lib. 5. part. 2. sect. 2, cap.* 1.

Caussa tumoris quomodo tollenda. In caussæ vero amotione spectandum, an tumor iam factus sit, & non amplius fiat & augeatur; an verò adhuc incrementum sumat. Si enim tumor iam totus factus sit, solùm ad caussam continentem respiciendum, eamque amouere sufficit. Si verò tumor adhuc in fieri sit, etiam ad caussam antecedentem, aliasque temotiores respiciendum, eæque amouendæ. Idque præcipuè faciendum, vbi tumor ex affluxu humorum generatur. In hoc enim tumoris genere fluxio ipsa inhibenda est, omnesque eius caussæ tollendæ.

Fluxionis ablatio. Tollitur autem fluxio, si fluens humor vel euacuetur sanguinis detractione aut purgatione: vel aliò auertatur; quod fit vel ad contraria reuellendo, humorum motum in via intercipiendo, à parte affecta repellendo, ad vicina deriuando. Fluxionis autem caussæ tolluntur, si omnia ea, quæ vel ad transmissionem, vel attractionem, (quibus modis fit fluxio) faciunt, tollantur. Ad transmissionem faciunt, cùm vel totum, vel pars aliqua, vel copia, vel qualitate humorum, vel vtraque stimulata, id, quod molestum est, ad aliam partem debiliorem vel proeliuiorem pellit. Ideoque quod molestum est toti vel alicui parti, venæsectione vel purgatione, vel vtroque modo tollere conuenit, & partem vitiosos humores generantem vel colligentem robbrare, & ab obstructionibus liberare decet. Attractio fit ratione doloris vel caloris: quapropter dolorem amouere, & calorem refrigerando temperare oportet. Si verò paulatim materia tumoris congeratur, caussa congestionis, siue sit intemperies, siue aliud partis virium, amouenda. Quæ omnia postea in speciali de tumoribus doctrina clariora fient.

Humoris è tumore ablatio. Quod autem iam factum est tumoris, tollitur humoris, qui tumorem excitat, è parte affecta ablatione. Tollitur autem è parte affecta humor, vel eius in aliam partem translatione, vel corporis euacuatione.

Repulsio. Transfertur in aliam partem, vel adstringentibus & repellentibus, vel comprimentibus & partem constringentibus, vel tractione ad alias partes, quæ fit dolore, calore, ratione vacui. Repellentia tamen, vt alibi dictum, solùm habent locum in materia, quæ parti nondum impacta est, sed in eius vasis seu maioribus, seu minoribus, vel etiam extra ea in partis spatiis adhuc fluctuat, & quæ non crassa ac lenta nimis est, vt repellentibus resistere possit. Si verò materia adeo impacta iam est, in parte, vt repelli ex ea non possit, vel etiam non tutum sit eam repellere, de quo *Instit. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap.* 8. dictum, repulsio locum non habet. E corpore euacuatur materia vel sensibiliter, è parte nimirum sensibiliter effusa; vel insensibiliter, materia per poros discussa.

Discussio. Si materia non sit admodum multa, & pars superposita rarior, ipsaque materia non adeo crassa, insensibiliter est discutienda. Si tamen materia discutienda durior, prior emollienda, vt commodius per poros *Effusio.* cutis discuti possit. Si verò materia in tumore contenta copiosior sit, crassior, & pars superiacens densior, sensibiliter potius tumore aperto euacuanda.

Verùm cùm ista omnia maximè conspicua sint in Inflammationibus, quæ de tumorum ex affluxu humorum ortu in genere dici posse videbantur, de Inflammationis curatione postea proponemus. Saltem hoc loco in genere aliquid de Abscessibus dicemus.

CAPVT III.

De Abscessibus.

Sæpe enim accidit, vt materia tumoris caussa insensibiliter discuti non possit, sed in aliam materiam mutetur, eaque in peculiari loco coaceruetur. Quod etsi frequentissimè in inflammationibus accidat, alii tamen tumores etiam non pauci temporis progressu in abscessus mutantur. Quamuis enim pus solùm ex sanguine fiat, vt *capite 5. de Inflammatione* dicetur: tamen si etiam in aliis tumoribus materia inflammationis caussa insensibiliter discuti non possit, à natura, quæ nunquam est otiosa, præcipuè adiuta à calore medicamentorum, & præsertim si pars aliqua sanguinis admista sit, in quiddam puri simile, idque pro natura humoris variè progressu temporis mutatur, quod vbi à partibus continentibus omnino secernitur, & in cauitate partis colligitur, propriè, vt *in initio cap.* 1. dictum, Apostema appellatur. *Apostema. Abscessus.* Equidem vulgò Apostematis & Abscessus nomen pro omni tumore vsurpatur: sed malè, vt suprà *cap.* 1. dictum. Ἀπόστημα enim & Abscessus ab abscedendo nomen habent, quod partes continentes, quæ se antea contingebant, à se inuicem abscedant, & cauitatem efforment, in qua pus colligitur. *Abscessus quid? Suppuratio.* Estque abscessus puris seu materiæ purulentæ in partis alicuius cauitate collectio. Plinius Apostemata suppurationes nominat, *Dubellet.* *lib.* 20. *c.* 3. Auicennas dubellet, vel al dubellet vocat.

Abscessuum differentiæ. Maturantur a. Tumores alii citius, alii tardius. Qui ex bono sanguine, atque in parte carnosa fiunt, facilè maturantur: qui verò ex humorib. aliis, quique prope articulos, & in partibus neruosis ac debilibus, & calorem natiuum exiguum habentibus consistunt, difficulter maturantur. Materiæ etiam, quæ in abscessu colligitur, pro humorum varietate magna est varietas. Ex sanguine bono laudabile pus generatur; ex aliis humorib. puri quid simile, viride, flauum, vel alterius coloris, acre, fœtidum. Natura enim materiã p.n. si discuti non possit, à partibus continẽtibus separat, eamque ab aliis partibus secretam in vnum locũ colligit, &, quantum quidem subiectæ materiæ natura admittit elaborat.

Et omnino materiæ, quæ in abscessibus reperitur

tur, magna est varietas. Non enim solum pus in iis reperitur, sed & interdum pulti, melli, sebo similes materiæ, nunc vini fecem, nunc olei amurcam, nunc melleum mucosumque, eumque sæpe ita fœtentem, vt odorem nemo ferre possit, nunc pilos, nunc vngues, ossa, lapides, vermes, ligna, carbones, testas referens, vt supra etiam, *in initio cap.* 2. diximus. Imò interdum vermes & animalcula in abscessibus reperiuntur, atque Philoxenus, referente Aëtio, *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 7. se aliquando reperisse animalia in tumore culicibus, aut muscis paruis similia, scripsit. Et omnino in vermes & alias res varias humores in corpore mutari posse, notissimum est. Si vero carbones, ligna, testæ, vel alia, in quæ humores abire non possunt, & præcipuè quæ artificium referunt, reperiuntur, procul dubio hoc veneficiis adscribendum. Est de differentia abscessuum, vt Galenus, 14. *meth. med. cap.* 12 docet, & hoc notandum, quod materia, in quam humor tumorem efficiens mutatus est, nunc in cauitate tumoris fluctuat, & in sinum collecta est; nunc peculiari membranæ & folliculo includitur, vt de meliceride, atheromate, & steatomate dicetur. Etsi nonnulli fuerunt, vt ex Paulo Æigineta, *lib.* 6. *cap.* 36. videre est, qui propriè solùm abscessus vocari putabant, qui inflammati sunt & dolorosi, acremque & euidentem humorem continent, & non in propria pellicula aut tunica continentur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem humoris tumorem efficientis in pus mutatio, facilè in inflammatione. Dantur tamen & in aliis tumoribus signa, quæ monstrare possunt, an illi in abscessum mutentur. Nimirum *Suppurationis signa.* dum tumor in abscessum mutatur, nihil is imminuitur, sed in parte pulsatio maior percipitur, calor, dolor, & alia symptomata intenduntur, vnde Hippocrates, 2. *aph.* 47. scribit, dum pus fit, dolores ac febres vigere. Præterea pars tumoris aliqua acuminari incipit, materia exitum quærente, & partem in tumorem attollente.

Vbi verò humor in pus vel materiam puri similem mutatus est, febris & dolor remittit; tumor nonnihil circumcirca imminuitur, & tensio ac durities remittit, ægerque aliquam allenationem sentit, calorque in tumoribus calidis remittit & imminuitur, cùm materia in vnam partem iam collecta sit: Et tumor ipse ea in parte, vbi materia collecta est, in mucronem attollitur. Tandemque si locus digito comprimatur, mollities in parte, & subiectæ materiæ fluctuatio percipitur. Qua in re tamen ne fallamur, cautione opus est. Interdum enim fluctuatio nulla percipitur, vbi scilicet materia est valde crassa, vel in parte profunda. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 41. *Quibus suppuratio in corpore exsistens non innotescit, iis ob crassitudinem puris aut loci non innotescit.* Interdum verò fluctuationi quid simile percipitur, etsi pus nullum subsit, quod accidit circa genua & alios articulos, vbi caro sub cute non subest.

Indicationes & curatio.

Indicationes & curatio. Dum pus gignitur, calor partis pus coquens, medicamentis calorem partis augentibus seu maturantibus augendus est; & ita puris generatio adiuuanda & acceleranda, & dolor, qui tum adest, mitigandus. Cùm verò pus aut quiddam puri simile generatum est, cum id sit toto genere p. n. nec parti assimilari possit, è corpore tollendũ est, quod commodissimè fit abscessus apertione, siue is spontè rumpatur, siue arte aperiatur. Rarissimè verò, & cũ ea planè tenuis est, materia in abscessu contenta, discutitur.

Dolorem tollunt, partisque dolorem mitigant ἀνώδυνα & χαλαστικὰ dicta, *lac, butyrum, oleum, adeps suillus, gallinaceus, vnguentum dialthéæ, emplastrum diachylon simplex.*

Maturantium & pus mouentium qualis natura sit, *in Instit. lib.* 5. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 9. dictum. *Pus mouentia.* Talia sunt, *hydrelæum, oleum temperatum, farina triticea, & panis triticeus; adeps vitulinus, suillus, gallinaceus, anserinus, pix, resina cera oleo subacta & mista, vnguentum tetrapharmacum ex cera, resina, pice, & adipe constans.* Et adeps quidem in mollioribus corporibus suillus, in durioribus taurinus recipiendus. Obseruandum enim hoc de maturantibus, quod naturæ corporis, cui applicantur, simillima esse debent. Ideoque in pueris & fœminis, & omnibus corporibus mollioribus humidiora requiruntur; in duris corporibus minùs humida locum habent. Quod etiam intelligendum est de natura tumoris. Modicè calefacientia & humectantia, sed temperata, in inflammationibus quidem commodissimè vsurpantur: quia tamen & alii tumores frigidiores, etsi tardius maturantur, & materia eorum crassa, si non in pus laudabile, tamen in materiam puri cognatam, mutatur; calor partis, etsi temperatis maturantibus adiuuetur, materiam frigidam maturare non potest, medicamenta paulò calidiora addenda sunt. Quod & in partibus natura sua frigidis & ætate senili obseruandum. Vnde medicamenta pus mouentia duûm generum constituuntur. *Maturantiũ differentia.* Primi generis sunt temperatè calida, & viscida, quibus in tumoribus calidis vtendum, eaque propriè pus mouentia dicuntur, qualia sunt antè enumerata, *hydrelæum, ol. dulce, farina tritici, lac, medulla panis triticei, pinguedo suilla, butyrum recens, cera cum duplo olei mista, malua, & althéa cum oleo cocta, mucilag. seminis lini, fœnigraci, malua, althéa.* Compositum si quis expetet, tale fieri potest.

℞. *Pulu. rad. althéæ, fol. maluæ, ana* vnc. j. *farinæ tritici* vnc. j ß. *sem. fœnigraci, lini ana* vnc. ß. *croci* Drach. ß. Coq. in *decocto caricar.* vel *lacte.* Adde *pingued. suillæ, vngu. dialthéæ ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Secundi generis sunt paulò calidiora, quibus vtendum in tumoribus frigidis & naturis ac partibus frigidioribus, Talia sunt, *Terebinthina, lachryma abietina, laricea, pinea, caricæ, passulæ, sem. fœnigraci, lini, cepa sub prunis cocta, fermentum, ol. chamæmelinum, lil. albor. pinguedo gallinæ veteris, butyrum vetus, bdellium, galbanum, ammoniacum.*

E quibus tale cataplasma fieri potest.

℞. *Pulu. rad. althéæ, farinæ tritici, sem. lini, fœnigraci, caricar. contusar. ana* vnc. ij. *fermenti* vnc. ß. *puln. fl. chamæmel.* Drach. ij. Coq. in *Aq. s.* Adde *pingued. gallin. vet. ol. chamæmel. ana* vnc. j ß. F. Catapl.

Vel ℞. *fol. althéæ, radic. lil. alb. althéæ ana* vnc. j ß. *cepar.* vnc. j. Coq. ad mollitiem, contundantur & per setaceum traiiciantur. Adde *farinæ tritici, sem. lini, fermenti ana* vnc. j. *terebinthinæ* vnc. ß. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel. pingued. gallinæ ana q. s.* F. Cataplasm.

Vsualia sunt, *emplastrum de meliloto, diachylon magnum cum gummatibus.*

Vbi pus confectum est, aut materia tumoris in humorem puri similem mutata, ea è corpore euacuanda est; *Puris euacuatio.* quod cùm dupliciter fieri possit, vel sensibiliter, seu per insensibilem digestionem, optimum quidem esset, præcipuè in facie, ne cicatrix ex apertione remaneat, materiam insensibiliter discutere, in quem finem medicamenta quædam à Galeno, 6. *de compos. med. sec. gen. cap.* 14. 15. & 16. descripta sunt, quæ ibi videantur. Verùm raro hoc accidit, metuendumque, ne, si magna sit puris copia, aliquid relinquatur & induretur, aut si pus acre sit, mora & calefacientium applicatione acrius reddatur, partemque affectam & vicinas lædat: ideo tutissimum plerumque est, apostema, nisi maturè sponte aperiatur, aperire.

Apoſtematum apertio. Aperiendus autem abſceſſus loco eminentiſſimo, quo cutis tenuior eſſe ſolet; loco tamen decliui, vt puri exitus facilior pateat. Apertio autem fit vel medicamento cauſtico, vel ferro. Verùm plerumque tutius eſt, ferro aperire, quàm medicamento cauſtico. Medicamento enim cura protrahitur, calor & dolor in parte excitatur, partiſque temperies, quæ antea ex morbo debilis eſt, euertitur, vnde ſæpe praua ſymptomata excitantur. Interdum tamen, exempli gratia, in tumore aquoſo teſtium, vbi ferro ad locum, in quo materia vitioſa continetur, facilè penetrari non poteſt, cauterio potentiali vtendum. Via enim cauterio potentiali aperta, poſtea quantum libet, vt ad profundiora penetret, dilatari poteſt.

Quot modis fiat. Apertio quæ ferro fit, fit vel ferro ignito, vel ferro non ignito incidente. Ferro ignito rarò vtimur, & non niſi in tumoribus frigidis; & dum abſceſſus eſt in partibus, in quibus multæ vel magnæ ſunt venæ & arteriæ, vt hæmorrhagia præcaueatur. Frequentiſſimè verò & commodiſſimè ferro incidente. Cùm autem ex abſceſſus apertione interdum dolor, ſanguinis effluxus, & ex copioſa materiæ euacuatione, vt & timore & dolore, animi deliquium excitetur, danda opera, vt ſectio quàm citiſſimè & cum minimo dolore perficiatur. Si hæmorrhagia metuatur, ſanguinem ſiſtentia medicamenta ex thure, aloë, oui albumine, bolo Armeno, balauſtiis, ſanguine draconis, & ſimilibus in promptu habere oportet. Ad animi deliquiũ præcauendum, præſertim in pueris, mulieribus, & aliis timidioribus, medicamenta contra animi deliquium vſitata in promptu habenda ſunt. Vt autem rectè ſectio fiat, partis conditio, venarumque & arteriarum ac neruorum ſitus, vt & muſculorum natura Chirurgo ex anatomia cognita eſſe debent, ne venæ & arteriæ temerè incidantur, & hæmorrhagia excitetur, vel neruis læſis aut inciſis dolor oboriatur, aut membri ſenſus tollatur, aut muſculis læſis partis motus aboleatur. Imò & fibratum in muſculis habenda ratio, & ſecundum earum ductum ſectio inſtituenda, non verò tranſuerſim, quæ ſectio partis actionem lædit. Attendendum quoque quanta ſectio ſit facienda. Si enim minor fiat, pus, præſertim craſſius & grumoſum, non exit, ſed compreſſione opus eſt, quæ & dolorem excitat, & calloſitatem in parte, quæ fiſtulæ cauſſa eſſe poteſt, parit. Si verò ſectio nimis magna fiat, cicatrix magna & turpis relinquitur; deinde aër ambiens ingrediens partem alterat. Ideoque tanta ſectio fiat, quæ puri educendo ſufficiat. Et licet ſectio paulò minor fiat, turunda tamen immiſſa foramen facilè dilatari poteſt. Ad inciſionem adhibentur vel nouacula, vel gladiolus myrteus, vtrinque acutus, quo Itali & Galli venas ſecant, vel etiam phlebotomus, quo Germani vtuntur, vel Syringotomos, recuruum inſtrumentum & ſolùm in interna ſeu concaua parte incidens.

Sectio quomodo inſtituenda

Puris euacuatio. Factâ inciſione ſi ſanies ſit pauca, vt facilius exeat pars digitis comprimenda. Si verò ſit multa, ſenſim extrahenda, ne ſi confertim euacuetur; multi ſpiritus ſimul exhalent, & animi deliquium ſequatur.

Poſt inciſionem & puris euacuationem commodum eſt, mannam thuris prima die imponere. Secunda die digeſtiuum aliquod imponere, vt, ſi quid adhuc coquendum reſtet, coquatur. Quod ſi ſordes aliquæ adſint, quæ carnis generationem impediunt, eæ abſtergendæ.

Vt ℞. *terebinthinæ vnc* j. *mell. roſ. vnc.* ß. *farinæ hordei parum.* Miſc.

Si vlcus ſit ſordidius, fortioribus *vt vnguento Apoſtolorum*, vtendum. Tandem Sarcotica vſurpanda, & vlcus cicatrice claudendum.

Abſceſſuum latentium hiſtoria. Notandum hoc loco, interdum abſceſſus non ſolùm ſub muſculis externis, ſed & profundioribus, imò interioribus diu latere. De abſceſſibus muſculorum abdominis dictum *lib.* 3. *part.* 10. *cap.* 7. De abſceſſibus in pſoa muſculo duas hiſtorias refert Guilielmus Fabricius, *cent.* 1. *obſeru.* 63. narratque primò, quandam matronam decubuiſſe cum acuriſſimis doloribus circa lumbos, febre, lipothymia, & vrinæ difficultate. Et cùm ex doloris ſpecie, aliiſque indiciis cognoſceretur, apoſtema eſſe internum (exterius enim nihil apparebat, nec tactu quicquam apprehendi poterat) & quidem ſub pſoa muſculo, ægræque vitæ periculum prædiceretur, niſi aperto abſceſſu humor efflueret, ipſaque & amici conſentirent, ad ſpinæ dorſi latus cutis & muſculi exteriores ad pſoam vſque nouacula inciſi ſunt, effluxitque humor purulentus & fœtidus, ipſaque medicamentis mundificantibus & abſtergentibus ad menſes aliquot adhibitis conualuit. Altera hiſtoria, quam deſcribit, hæc eſt: Anno 1585. iuuenis quidam annorum ferè 27. dum ex Cinecii montis faſtigio ad radices deſcendit, in ſemita admodum procliui, ſibi minùs proſpiciens, repentino impetu cecidit ſupinus. Et quod ad mali cumulum acceſſit, enſis eius capulus ſub coſtis nothis & rene ſiniſtro interceptus, lumbos non leuiter contudit. Poſt caſum primis diebus paucos, poſteris remiſſos dolores in lumborum parte ſiniſtra ſenſit, qui ſenſim incrementum ſumpſerunt, ita vt tandem acerbiſſimi euaderent. Hinc vigiliæ aſſiduæ, appetentia deiecta, quum interim nec ſitis magna, nec febris admodum ſenſibilis, hominem affligerent: nec etiam in affecta parte liuor, aut tumor, aut macula extrinſecus omnino appareret: ſed plana omnia, & à ſitu naturali, coloreve nullatenus diſcrepantia. Sed quod rei ipſius euentus poſtea perſpicuè docuit, ingens humorum vis ex vniuerſo corpore ad muſculum pſoam ſeceſſerat. Primò autem à quodam Medico pro Nephritico tractatus fuit, ſed perperam. Cùm verò nulla nephritidis ſigna apparerent, nec curatio illa ſuccederet, ad Ioannem Griffonium ductus eſt. Qui confeſtim totum quod erat morbi & mali cognouit, & perniciem ex pure intus concluſo imminentem iuueni prædixit, idque euacuandum eſſe cenſuit. Cuius voluntati conſentiens iuuenis curæ ſe commiſit. Hic verò quamprimum curauit, vt materia, quæ vniuerſam lumborum regionem occupabat, in vnum eius locum, adhibitis medicamentis, potenter ex alto trahentibus, conuocaretur: vbi ſcilicet & præcipua vaſa pauca eſſent, & motus inſtrumenta minùs inter operandum lædi poſſent. Quod poſtquam ſtilo argenteo partem identidem pertentans, ex doloris ſenſu affectum ſe eſſe vidit, illico ad latus ſiniſtrum, quartæ lumborum vertebræ, nouacula ignita vulnus inflixit: profundum certò quantum digiti indicis longitudo ex vola prominet, ſicuti ex penicillo poſtmodum iniecto licuit conicere. Tum nihilominus duobus digitis in illud idem vulnus intromiſſis, quò patentior fieret exitus, pus ex eo copioſum effluxit. Poſito verò vacuationis iuxta artis præcepta modo, Chirurgus ægroto penicul um, ſeu turundam argenteam imperauit, qua vnguentis mundificantibus & detergentibus illita, ad aliquot menſes vteretur. Et ſic vulneris labra ſponte coaluerunt, & perfectam ſanitatem iuuenis recuperauit.

Humoris ex abſceſſu in alias partes decubitus. Notabile & hoc, abſceſſus alicubi latentes non apertos, aliam viam interdum quærere & aliò effundi. Ita refert prædictus Guil. Fabricius, *Cent.* 1. *obſeru.* 81. Trimeſtrem puerum abſceſſu circa humerum dextrum laboraſſe. Parentibus verò inciſionem non admittentibus paulatim tumorem imminutum fuiſſe. Inciſo verò tandem eo aliquantum puris effluxiſſe, paulatim verò magis ſubſedisse tumorem, defluente ſenſim in imum ventrem & genitalia humore, à quo exſtin

extinctо calore natiuo gangrænam enatam, & paucos post dies sphacelum, indéque mortem secutam fuisse.

Atque hæc de tumoribus ex humoribus ortis in genere dicta sint. Iam in specie de iis dicendum. Primo autem loco occurrunt tumores ex sanguine orti, atque inter eos Corpulentia nimia.

CAPVT IV.

De Corpulentia nimia.

EQuidem Galenus, *lib. de tumorib. cap.* 1. obesos se habere scribit, οὐ παρὰ τὴν φύσιν, sed ἐν φύσει & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν: addit tamen *ibidem*, quod excessus dispositionum, quæ non naturâ sunt, præter naturam sunt; læsio verò actionis est terminus excessus eorum. Ideóque cùm corporis moles interdum ad tantam molem excrescat, vt actiones lædat, non sine caussa, *lib. de differ. morb. cap.* 9. nimiam corpulentiam ad morbos magnitudinis auctæ refert. Refert enim Galenus, *allegato cap.* 9. *libr. de differ. morb.* euidam Nicomacho Smyrnæo ad tantam molem corpus increuisse, vt loco moueri non posset. Nostra quoque memoria, vel ex picturis publicis, nota est testiarij Argentoratensis vxor, quæ anno 1613. ipsa triginta sex annos nata, libras 480. pendebat. Et vidi hisce diebus vitum hîc, qui plures quàm 400. libras pendebat, in publicum tamen prodibat, in quo verò natura per vmbilicum quandam serosi humoris euacuationem tentate incipiebat. Id quod aliis quoque accidisse compertum est, quibus corpus ita auctum est, vt nec moueri, nec respirare liberè potuerint. In talibus autem non omnes partes corporis æqualiter augentur, vt in iis qui crescunt, & naturaliter augentur, sed tantùm caro & pinguedo nimium increscunt.

Caussæ.

Caussæ. Coniuncta ergo tumoris huius totius corporis caussa est caro & adeps. Et quidem nunc plus adeps, nunc caro augetur: interdum æqualiter vtrumque augetur. Antecedens autem sanguinis pinguis & boni nimia copia. Atque ea de caussa hîc tumor ad sanguineos tumores refertur. Longè tamen alia est eius ratio, quàm aliorum tumorum ex sanguine oriundorum. Tumorum enim sanguineorum continens caussa est sanguis, huius verò tumoris continens caussa est adeps & caro; antecedens verò sanguis. Reliqui tumores sanguinei propriè dicti oriuntur è sanguine è vasis in aliena loca elapso, quod in nimia corpulentia non accidit, in qua sanguis non excidit in loca aliena, sed corpori apponitur.

Quæ autem caussæ sint, vt multa caro & pinguedo generetur, facilè inuenietur, si caussas generationis carnis & adipis consideremus. Generatur autem caro in iis, qui sunt εὔσαρκοι; si & materia carnis suppetat, & virtus carnem generans sese bene habeant. Materiam carni præbet multa boni sanguinis copia, ad quam producendam faciunt cibi boni & multi succi, & iecoris temperamentum bonum, calidum scilicet & humidum. Vt verò ex multo sanguine multa caro generetur, facit habitus corporis seu partium in corpore musculosarum temperamentum bonum, calidum & humidum. Facit huc & otium, in quo non multum sanguinis absumitur, vt & consuetæ sanguinis euacuationes, præsertim in mulieribus, suppressæ. De adipis generatione variæ apud Medicos occurrunt controuersiæ, quas examinare huius loci non est. Breuiter dicimus, adipem seu pinguedinem generari ex vnctuosa & oleaginosa sanguinis parte, extra venas & arterias in partes membranosas excidente, & à membranarum virtute, & calore minus vehementi coacta. Copiosus verò adeps vt generetur, inprimis facit hepar, quod si ob temperamenti benignitatem non multum terrei & frigidi, neque multum biliosi & calidi succi generet, sed sanguinem dulcem, pinguem, & oleaginosum producat, eóque venas & arterias compleat, isque sanguis in habitu corporis non absumatur, sed is frigidior & humidior fit, sanguis is ibi in adipem mutatur. Quò facit otium ac intermissa exercitia, retentæ consuetæ euacuationes, alimenta calore temperata & humida, & omnino omnia, quæ siue extra, siue intra ad copiosi & temperati sanguinis generationem facere; feruorémque sanguinis, viscerum, & habitus corporis temittere ac temperare possunt. Vnde Galenus scriptum teliquit, corpora vergentia ad frigidum & humidum pinguia reddi. Cum quo congruit, quod Prosper Alpinus, *de medic. Ægypt. cap.* 9. scribit, quod corpora Ægyptiorum sint calida & sicca, cùm sub calidissimo & sicco cœlo habitent; quia verò caliditatem & siccitatem minuunt assiduo potu aquæ, ciborúmque refrigerantem facultatem habentium, vt & assiduo vsu balneorum ex aqua dulci paratorum, maximè pinguia euadant, adeo quidem, vt nusquam gentium viderit in tanto numero ita præpingues viros, quales Cayri obseruauit. Refert enim plurimos adeo pingues esse, vt mammas habeant longè mulierum maximis mammis maiores, & crassiores. Et temperamentum calidius hepatis ad pinguedinem multum facere, alia etiam docent. Noui enim Nobilem, qui postquam febri maligna laborasset, ita obesus euasit, vt vix loco mouere se possit, & mole corporis viro illi, cuius antea mentionem feci, non cedit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Ipsa verò corpulentia in oculos occurrit. An verò saltem deformitatem aliquam pariat, & symptoma sit, an verò morbus, actiones læsæ docebunt, de quibus iam dicemus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quæ incommoda secum habeat nimia corpulentia, verbis Auicennæ proponere libet. Ita autem ille *septima quarti, tract. 4. cap 5. Pinguedo superflua est impediens corpus à motu & deambulatione ac operatione, coarctans venas coarctatione constringente eas: quare oppilat spiritui vias suas, quamobrem exstinguitur multoties: & similiter non peruenit ad eos spiraculum aëris. Quare corrumpitur propter illud complexio spiritus: & sunt in timore, quod expellatur sanguis eorum iterum ad locum constrictum. Quare fortassis findetur vena subitò scissione perniciosa. Et in huiusmodi quidem dispositione, quæ est ante eam, accidunt constrictio anhelitus, & pulsus cordis. Et isti quidem expositi sunt morti repentinæ. Et ad summum mors super vltimatos in pinguedine festinat: & propriè illos qui impinguantur in prima ætate; ipsi enim minores habent venas & constrictas. Et sunt expositi apoplexiæ, & paralysi, & pulsui cordis, & diarrhææ propter humiditatem ipsorum, & malitiæ anhelitus, & syncopi, & febribus malis, & non tolerant famem, neque sitim, caussa constrictionis meatuum spiritus, & vehementia frigoris complexionis, & paucitatis sanguinis, & multitudinis phlegmatis. Et similiter isti non sunt generantes, neque producentes embryonem. Et sperma ipsorum est paucum, (quod scilicet concoctum sit, ob caloris imbecillitatem, multum verò propter humiditatem esse potest: aquosum nihilominus, Galeni etiam documento, ac tenue & infœcundum, vel fœminarum generatiuum.) Etsimiliter quæ de mulieribus sunt pingues, non concipiunt. Et cum concipiunt, abortiunt. Et earum appetitus (naturalis videlicet) est debilis.* Hæc Auicenna.

2. Curatio equidem huius affectus sperari potest:

tardè tamen procedit, neque breui tempore perficitur, & ægrum obedientem requirit.

Curatio.

Curatio. Tumoris huius curatio in ablatione caussarum, quæ est nimia carnis & adipis copia, consistit. Caro autem & adeps copiosus tollitur, si id, quod iam generatum est, absumatur, & ne amplius multiplicetur, prohibeatur: Id quod fit, si caueatur, ne sanguis nimis copiosus generetur, aut qui iam generatus est, & ipse absumatur. Vtrumque præstant exsiccantia calida. Cùm enim hepar, si temissum & temperatum calorem habeat, magnam sanguinis dulcis & oleaginosi copiam generet, & ita adipi multo & carni copiosæ materiam suppeditet: si temperata hepatis constitutio mutetur, hepárque calidius & siccius reddatur, pro sanguine laudabili pingui & oleoso, sanguinem calidum & biliosum, vel serosum aquosúmque generat. Itaque calida ac sicca medicamenta & sanguinis copiosi atque oleaginosi generationem prohibent, & adipem generatum absumunt. Ad carnem verò absumendam vtiliora sunt medicamenta, in quibus siccitas præualet, caliditas verò mediocritatem seruat, Ideóque in hoc affectu curando attendendum, an caro, an verò adeps præualeat, & ita idonea medicamenta eligenda, & iis, qui verè carnosi sunt, qualis fuit athletarum habitus, non calefacientia, sed merè siccantia & attenuantia medicamenta præscribenda; qualia sunt, venæsectio, purgatio, inedia, frictiones. In pinguibus verò calefacientia etiam rectè adhibentur; in quibus tamen adhibendis cauendum, ne nimia calefactione alius morbus excitetur.

Itaque cùm sanguis & carni & adipi copioso materiam præbeat, is euacuandus & imminuendus. Et quidem in carnosis liberalius sanguinem euacuare licet, modò euacuatio ad extremum non perueniat, vt monet Hippocrates, 1. *aph.* 3. In pinguibus autem euacuatio sanguinis parcior sit: cùm pingues in frigidos morbos sint propensi. Cucurbitulæ quoque & eum scarificatione & sine scarificatione vtrisque vtiles sunt. Inprimis conueniunt asperæ frictiones totius corporis. Plinius, *lib.* 11. *cap.* 37. scribit, L. Apronij consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobile onere. Verùm remedium hoc sæuum nemo facilè admittet. Vtiles sunt thermæ exsiccantes & potæ & pro balneo adhibitæ. Conueniunt purgationes frequentes ex aloë, cui myrrha & nitrum addi potest, ideóque pilulæ de tribus vtiles. Vt & amara & calida exhibita, *absinthium, myrrha, thus, ruta, oxymel s. & compositum, scilliticum, Syrupus de duabus & quinque radicibus*, & diuretica omnia. Quapropter *radices asparagi, fœniculi, petroselini*, & similes in frequenti vsu esse debent.

Adeps è corpore obeso extractus.

Laudatur hîc puluis:

℞. *Salis nitri* Drach. j. *alumin.* Scrup. ij. *myrrhæ, thuris, cortic. ligni guajaci, radic. sarsæparillæ ana* Drach. ij.

F. pulu. cuius Drach ß. manè ad duos menses exhibeatur. Efficax est etiam *Sal ex viperis.*

Diæta.

Diæta. Diætam quod attinet, cibi & potus sint, qui aluum lubricam reddunt, facilè coquuntur, sed alimentum exiguum præbent. Vinum sit tenue. Ieiunium & à cibo abstinentia frequentior & tenuis diæta plurimum ad corpulentiam minuendam facit, exercitationes sint frequentes, scribítque Galenus, 14. *meth. med. cap.* 15. vbi ex professo de obesitate & corpulentia curanda agit, se virum quendam circiter 40. annos natum oppidóque obesum curasse, tum antidoto, quæ aduersus articulares morbos est composita, tum sale theriacæ, ipsáque theriaca, ac reliquo extenuante victu & pro exercitio cursu veloci. Præparasse autem hominem ad cursum perfricando parum linteis asperis, quoàd cutis rubeter, deinde statim eum oleo, quod in se digerens aliquod medicamentum habebat, inunxisse; quo etiam post cursum rursus vtebatur.

CAPVT V.

De Inflammatione.

Inflammatio. SEd vt ad tumores propriè dictos ex sanguine veniamus, frequentissimi ij sunt tumores, vtpote qui non solùm ex se oriuntur, sed & pluribus aliis morbis, vt vulneribus, fracturis, luxationibus, superuenire solent. Atque appellatur hîc ex sanguine tumor Græcis φλεγμονὴ, Latinis Inflammatio. Aliter verò vocabulum φλεγμονῆς antiqui Medici, aliter Recentiores vsurparunt. Hippocrati enim, & omnibus ante Erasistratum Medicis φλεγμονὴ omnes φλογώσεις, seu omnem magnum & naturæ modum excedentem calorem, etiam citra materiæ affluxum & tumorem, significauit. Post Erasistrati verò tempora φλεγμονὴ consueuit dici solùm de illis tumoribus, in quibus non tantùm calor flammeus, verùm etiam renitentia & pulsus cum rubore est, quos Hippocrates in specie οἰδήματα σκληρὰ καὶ ὑπόλιυρα appellabat, vt annotauit Galenus *l.* 2. *de diff. respir. cap.* 7. *lib.* 3. *cap.* 5. 5. *aph.* 65. 4. *de vict. rat. in ac. t.* 21. *comm.* 3. *in lib. Hippoc. de fractur. text.* 5. & alibi.

Subiectum Inflammationis. Vt autem quid sit Inflammatio, & quomodo definienda, pateat, subiectum & caussam eius primò perpendemus. Forma enim per se patet. Subiectum Galenus, *lib. de tumorib. cap.* 2. exprimit per μόρια σαρκώδη, partes carnosas. Dicit enim phlegmones vocabulum vsurpari de partibus quæ in maiore tumore sunt, carnosis, intentis, renitentibus, pulsanti dolore dolentibus, & rubentibus.

An sola caro inflammetur. Quæ res tamen aliquam dubitationem habere videtur. Nam & membranosis partibus accidit phlegmone, vt in pleuritide membrana costas succingens inflammatur; in phrenitide, membranæ cerebri; ita vesicæ & oculorum membranæ in ophthalmia inflammationem patiuntur. Nec solùm præter carnem membranosæ, sed glandulosæ partes inflammantur, & ob influentem sanguinem intumescunt. Denique non solùm musculosa caro, sed & reliquorum viscerum parenchymata, quæ diuersam carnem à musculosa habent inflammatione corripiuntur, vt in hepatis, lienis, cerebri, & aliorum viscerum inflammationibus patet. Quod ipsum etiam Galenus non præteriit, dum, *sub finem alleg. cap.* scribit; quin & procedente tempore ipsa cutis aliquid de fluore accipit, vt vasorum tunicæ quoque; sic quoque & ipsæ in inflammata parte membranæ; quin & ipsi nerui & tendines, tempore procedente ipsius inflammationis participes fiunt.

Verùm vt ex his nos expediamus, sciendum, per σαρκώδη μόρια non tantùm intelligendam esse musculorum carnem, quæ propriissimè est caro, sed etiam viscerum carnes, quæ parenchymata appellantur. Quin & sub carnosæ partis nomine comprehenduntur glandulosæ partes, imò etiam membranosæ. Nam & his sua caro est, vt hac de re scribit Galenus, *meth. med. cap.* 12. *In singulis*, inquit, *primarum simplicium partium, alia portio substantiæ earum est veluti fibrosa; alia membranosa, alia carnosa. Sit ex. gr. cum vena vnam tunicam habet, & eam tenuem, licet fibrarum in ea inuenire multas, quæ sint araneosis quibusdam intersita contextibus, quibus vtrisque ipsa propria venarum substantia adnascitur. Hec alia in aliis corporis partibus*

tibus habetur, nec ullum commune nomen est nacta. Caterum docendi caussa nihil vetat eam carnosam substantiam voces, vel certa huius particula quandam carnem, quæ in ventriculo quidem sit alia, alia in hepate, similiter in arteria, & musculo. Hactenus Galenus. Quapropter quamcumque carnis substantiam quæ habet venas & arterias, quæ sanguinem inflammationis caussam continent & conuehunt, ac ossibus quæ venas in se non recipiunt, hoc modo opponuntur subiecta inflammationis esse statuimus. Equidem caro præcipuum inflammationis subiectum est: Si tamen sanguis & in vicinas partes sese diffundat, & eæ in consensum trahuntur, simúlque inflammari dicuntur, de quo Galenus, *de tumorib. cap. 2.* dum scribit: *Quod omnis caro, cuius iam maximéque affectio est inflammatio, repleri fluore sanguineo videatur, & color & tumor ipse ostendit. Quare & humida omnis & madescens vt lana & spongia, apparet. Huius rei testis est, quæ effluit, sanies, cum inflammatio ostiolum habet. Iure autem arbitror, & ipsa cutis vnà cum tumoribus eorum quæ subiacent, attollitur & circumtenditur. Et interposito tempore & ipsa de fluore aliquid accipit, vt vasorum tunica quoque, sic quoque & ipsæ in inflammata parte sunt membranæ: quin etiam ipsi nerui & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participent: interdum tamen vulneratis ipsis aut aliter affectis, ex illis ipsis primum ipsum malum incipit. Vniuersaliter verò nihil inflammata parti, secundum naturam exactè se habere perseuerat, cum mora inflammationi est, sed omnia cum carne de fluore fruuntur: vt nonnunquam ipsa quoque ossa attingat, quemadmodum ex ipsis promouetur interdum primò affectis.* Et 6. *meth. med. cap.* 5. scribit: *Nec sanè miror, si phlegmonis quiddam simile etiam ipsis fractis ossibus ad portionem accedat.* Quod & Auicennas docuit, *secunda primi, doctrina prima, cap. 5.* dum scribit: *Tumores membris accidunt mollibus. Et est, cùm ossibus etiam accidit res, quæ tumori assimilatur, per quam eius ingrossatur magnitudo, & eius augmentatur humiditas.* Rationémque addit. *Neque est mirum aut extraneum, quod recipiens augmentum additionémve cum nutrimento recipiat eam, scilicet additionem, cum superfluitate, cùm in ipsum penetrauerit, aut in ipso acciderit.* Et in specie de dentibus scribit Galenus, 5. *de compos. med. sec. loca, cap.* 8. quod in dentibus redundantia consimilem in iis affectionem excitare potest, qualis est circa partes carnosas inflammatio. Imò ossa non solùm à superfluo alimento crassescere possunt, sed & aliud os ipsis adnasci potest. De qua re Abenzoar, *secundo thesyr, tr. 6. cap. 2. Et ingrossantur*, inquit, *quandoque ossa in sua superficie ab humoribus mordicatiuis, qui infunduntur in ipsis ossibus, aut à sanie grossa, quæ transit super ipsa: vnde concauantur, & corroduntur, & ingrossantur.* Iterumque latius deinceps: *Ingrossantur quandoque ossa p. n. propter grossum regimen inordinatum subitò factum, & non successiuè. Et iam audiui dici à patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os, ad similitudinem vnius cornu: quod erat minoris duritiei ossis naturalis; & ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso: & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os: ita quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem; & purgaui me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutiua.*

Caussæ.

Caussa. Caussam quod attinet, eam non modò multitudini hominum, sed ne ipsis Medicis omnibus cognitam esse, scribit Galenus. Etsi verò vt opinor, inter omnes Medicos iam conueniat, sanguinem esse caussam inflammationis, tamen ne, quod idem Galenus, *alleg. loco*, scribit, id, quod nobis videtur, simpliciter enunciare videamur, non facta aliqua inquisitione, etiam hîc caussam inflammationis inuestigabimus hoc modo. Tumor in nulla vnquam corporis parte fieret, nisi vel eius substantia, à calore quasi efferuescens, fundatur, aut foris aliqua noua substantia accedat. Duæ enim omnino sunt caussæ molis ac quantitatis in re aliqua auctæ. Vel enim humidum à calore seu interno seu externo in aëream substantiam resoluitur, quæ longè maius spatium requirit, quàm anteà, vt vulgò notum est; vel foris & extrinsecus noua ei substantia adiicitur. Harum itaque duarum caussarum alteram adesse necesse est, quando in phlegmone pars in maiorem molem attollitur. Non autem efferuescentiam & fusionem humidi caussam esse, ex eo patet, quia omne, quod funditur, & in spiritus conuertitur, refrigeratum priorem quantitatem assumit, & tumorem deponit, vt experientia constat. Partes autem inflammatæ etiamsi vehementissimè refrigerentur, tamen ad pristinum statum non redeunt, neque tumorem deponunt. Deinde si ob fusionem partis & eius in spiritus conuersionem tumor in inflammata parte fieret, appareret spiritus parte incisa, quod tamen non fit; cùm potius sanguis effundatur, & totus locus sanguine plenus conspiciatur. Relinquitur ergo, substantiæ nouæ accessionem esse caussam phlegmones. Substantiam autem illam sanguinem esse, inde patet, quod phlegmone intus & extra valde rubet. Color autem rubeus proprius & inseparabilis est sanguinis, nihilque in corpore rubet præter sanguinem & carnem, quæ tamen caro phlegmones caussa nullo modo esse potest. Nam si carnis incrementum esset caussa inflammationis, tumor quidem fieret, sed tamen calor internus salubris permaneret, neque pristinam naturam euariaret; cùm in nulla re, quæ secundum substantiam augetur, calor intendatur, incrementumque substantiæ & quantitatis diuersum fit à qualitatum mutatione. Sed hoc non fit in phlegmone, in qua color mutatur & intenditur, qui proinde indicium est qualis substantiæ, non quantæ solùm. Præterea quod sanguis sit caussa phlegmones, vel ex hoc indicio manifestum euadit, quod locus in maximis inflammationibus, quæ nonnunquam accidunt vlceribus, circumcirca cruentus apparet, quod certè non fieret, si sanguis non esset caussa inflammationis. Insuper quod inflammationis caussa sit sanguis, generatio quoque inflammationis, quæ vulneribus accidit, indicat. Nam in recentibus vulneribus sanguis effluit, qui postea compressus vel manu vel ligaturis, vel medicamentis sanguinem sistentibus, vel sponte suppressus, in oris dissectorum vasorum retinetur, cogitur, & concrescit, non secus ac grumus, atque ibi congestione affluentis sanguinis partem in tumorem attollit, inflammationémque parit.

Caussa proxima inflammationis est sanguis.

Cùm itaque caussa coniuncta inflammationis sit sanguis præter naturam influens, facilè colligere est, inflammationem esse tumorem p. n. partium carnosarum (vt Gal. *loc. alleg.* nomen carnis accipit) à sanguine præter naturam affluente ortum, & proinde calidum, rubentem, tensum, & renitentiam habentem, dolentem ac pulsantem.

Inflammatio quid?

Verùm vt nihil obscuritatis circa naturam inflammationis relinquatur, etiam generationis phlegmones modum addemus. Describit autem illum Galenus, *lib. de inæq. intemp. cap.* 3. hoc modo: Calida fluxio, vbi in musculum procubuit, primùm maiores arteriæ venæque opplentur, ac distenduntur; ab iis minores; atque ita res procedit, donec ad minimas fit peruentum. In iis vbi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim per tunicas quasi colata & transsudans foràs transmittitur, tum verò ipsa spatia vacua, quæ inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omníque ex parte incalescunt ac perfunduntur. Ea sunt nerui, ligamenta, membranæ, caro ipsa, atque ante hæc

Inflammationis generationis modus.

venæ

venæ & arteriæ. Cùm enim ad quamlibet partem venæ & arteriæ tendant, per quas nutrimentum & ſpiritum vitalem accipiunt, quamdiu ſanguis iuſta copia defluit,& in illis ſuis receptaculis continetur, pars nulla inflammationem patitur, ſed tum demum, quando ſanguis ἀθρόως confertímque in partis ſubſtantiam per venas & arterias effunditur. Quo ipſo diſtinguitur etiam phlegmone ab aliis fluxionibus, quibus materia extra venas in totam ſubſtantiam partis diffunditur, eámque diſtendit & dilatat. In phlegmone enim etſi omnes partes ſanguine perfundantur: tamen ordo quidam ſeruatur,vt aliæ partes prius, aliæ poſterius fluxionem recipiant, donec tandem omnes humore replentur & diſtenduntur. Ordo autem iſte ex naturali diſtributione vaſorum ſanguinem continentium dependet. Cùm enim venæ & arteriæ,dum primum ingrediuntur, ſemper ſint maiores: quo verò profundius in id diſtribuuntur, ſunt minores,nondum adeſt inflammatio, niſi ſanguis in minutiſſimas venas effundatur, atque ex iis excidat, Quod vel exemplo minutiſſimarum venarum, quæ in tunicam oculi adnatam ſeu coniunctiuam dictam tendunt,patet. Hæ quidem ſemper oculo ſanguinem ad nutriendum conuehunt: tamen dum oculus bene ſe haber,ita ſunt exiles,vt ſub aſpectum non veniant. Quamprimum autem oculus inflammatur, & venæ illæ præter naturam ſanguine replentur, tum ſe produnt,& conſpicuæ fiunt; quod etiam in aliis inflammationibus omnibus fieri, vero conſentaneum eſt, Sed nondum adeſt inflammatio, etiamſi venæ minores etiam replentur, niſi tandem ſanguis in reliquam partium ſubſtantiam per eas effundatur; quod fit duplici modo. Nam primò per minutiſſima venarum orificia, quibus in circumpoſitam partis ſubſtantiam venæ quaſi hiant, vt ſanguis per eas ad nutritionem excidere poſſit, ſanguis effunditur. Deinde etiam per tunicas venarum tranſſudat. Sunt etenim tunicæ venarum etiam ſuis poris præditæ,per quas ſi non ipſe ſanguis, certè ſeroſitas & tenuior eius pars exſudat.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, diſtinctio cauſſæ coniunctæ & antecedentis in inflammatione apparet. Sanguis enim, qui phlegmones cauſſa dicitur, duplici ratione vim & naturam cauſſæ induit. Vel enim eſt cauſſa proxima continens & coniuncta, de qua hactenus actum eſt, quatenus nimirum iam in partem influxit,& ei impactus eſt,eandémque actu in tumorem attollit; vel eſt cauſſa antecedens, quatenus nimirum in corpore abundans influere, & influxu partem in tumorem attollere poteſt. Quæ quidem cauſſa antecedens in inflammatione, vt & aliis tumoribus, rurſum dupliciter conſideratur: vel nimirum reſpectu morbi ſimpliciter futuri, quam excitare poteſt,etſi nondum in corpore præſens ſit. Ita plethora ſæpe in corpore præſens eſt, etſi non ſtatim ſequatur inflammatio. Vel conſideratur vt antecedens iam affectum actu exſiſtentem, cùm nimirum iam fluit ſanguis ad excitandum & agendum humorem. Quæ quidem rectiùs,quàm prior, antecedens cauſſa nominatur: cum hæc iam præſentem effectum, illa ſolùm futurum reſpiciat. Antecedens autem hæc cauſſa vt ad locum affectum confluat, ab aliis mouetur, dum vel aliunde tranſmittitur, vel ab ipſa parte attrahitur, iis de cauſſis,quæ iam ſunt explicatæ.

Cauſa inflammationis antecedens.

Cauſſæ verò procatarcticæ remotiores & primitiuæ ſunt,quæ vel ad ſanguinis copioſi generationem faciunt,vt ſunt cibi boni & multi ſucci, vita otioſa, & ſimilia; vel ſanguinem acriorem reddunt, vt calefacientia omnia,acria alimenta, ira, vigiliæ; motus & exercitium nimium; vel ſanguinem ad partem affectam concitant & mouent,vt partis calor nimius, dolor ex vulnere,lapſu,contuſione,fractura, luxatione,& ſimilibus cauſſis, vel partis affectæ imbecillitas cum

Cauſſa remota.

aliarum partium immittentium robore. Nunquam tamen inflammatio per congeſtionem paulatim factam generatur, ſed per ſanguinis ſubitum influxum. Etſi enim fieri poſſit, vt in parte aliqua humor aliquis ſenſim colligatur, qui poſtea cumulatus in parte dolorem excitare incipiat: tamen non prius inflammatio excitatur,antequam dolor facit, vt ſanguis copioſior ſubitò affluat.

Hîc tamen notandum,etſi ſanguis inflammationis cauſſa & continens & antecedens eſt, vt tamen ad partem affectam moueatur; in iis inflammationibus, quæ ſine cauſſa euidente, vt vulneribus, contuſionibus,& ſimilibus excitantur, cacochymiam, & præcipuè humores acres & bilioſos primam cauſſam eſſe. Vbi enim ab humoribus talibus natura vellicatur, eos tamen è corpore expellere planè non poteſt, vt partes principes ab iis liberet, ad externas eos detrudere conatur. Quod cùm præſtare non poſſit, niſi ſanguine quaſi vehiculo vtatur, & ipſe humor acris in parte in quam detruditur dolorem excitet, fit ſanguinis ad illam partem confluxus, & ex eo inflammatio. Atque hoc modo pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis,aurium & gingiuarum inflammatio, bubones,& carbunculi excitantur.

Differentiæ.

Differentiæ inflammationis præcipuæ ſumuntur à varietate cauſſæ continentis,atque ob ſanguinis, qui eam excitat,differentiam. Phlegmone n. alia eſt vera ſeu legitima,alia non vera ſeu notha. Vera & legitima eſt,quæ excitatur à ſanguine bono, & ſecundum naturam ſe habente,ſaltem copioſiore: atque hæc abſolutè & ſimpliciter phlegmone appellatur. Spuria autem phlegmone eſt, quæ ortum habet à ſanguine non bono, neque ſecundum naturam ſe habente, quæ quidem fit dupliciter, ſi enim ſanguis naturam ſuam non amittit, nec ſubſtantiam mutat; ſed alios tantùm humores admiſtos habet, tunc tres nothæ inflammationis oriuntur ſpecies. Nimirum ſi bilis ſanguini inflammationem patienti ſit admixta, appellatur φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης: ſi pituita, φλεγμονὴ οἰδηματώδης: ſi melancholia, φλεγμονὴ σκιῤῥώδης. Si verò ſanguis ſubſtantiam mutet, nullum tumoris ſanguinei genus excitat. Nam ſanguis, vt hac de re ſcribit Galenus,*l.2.de differ.febr.cap.9.* ſi ſupra modum aſſetur,pars eius ſubtilior ac pinguior in flauam bilem conuertitur,quæ autem craſſior,in atram. *Differentia.*

Signa Diagnoſtica.

Signa inflammationis, vt ex definitione colligere eſt,ſunt calor,dolor, tumor & tenſio, renitentia, rubor, pulſus. Primò calor adeſt tantus in hoc genere tumoris,vt etiam nomen ab eo acceperit, & excitatur quidem neceſſariò pluribus de cauſſis. Nam primùm ſanguis, qui copiâ ſuâ phlegmonem excitat, calidus eſt, & illam ſuam caliditatem etiam parti affectæ communicat. Deinde cum à copiâ ſanguinis & interdum etiam aliquâ craſſitie omnes pori ita repleantur & obſtruantur, vt calidæ exhalationes non ſatis emitti & calor ventilari,vt par eſt,non poſſit, retentis illis exhalationibus & fuliginibus calor augetur.Quibus quoque tertia cauſſa accedit, putredo nimirum. Nam ſanguis in parte inflammatâ contentus tandem putredinem concipit,à quâ, vt in aliis etiam rebus, calor excitatur, & parti inflammatæ communicatur. Atque calor nunc maior, nunc minor eſt, pro cauſſarum illatum magnitudine & incremento. *Signa Diagnoſtica.* 1.

Secundum ſignum eſt dolor. Cùm enim duæ euidentes ſint doloris cauſſæ: Intemperies & ſolutio continui, vtráque locum habet in inflammationibus. 2.

bus. Caliditas quidem insignis per suam intemperiem primò dolorem excitat: copia verò sanguinis partem replendo ac distendendo continuum soluit, & continuitatem soluendo doloris huius caussa est. Atque dolor, qui excitatur, varius est, distendens, diuellens, premens, grauans, pro varietate affectarum partium, præcipuè autem dolor pulsans adest, qui etiam propterea inter signa propria phlegmones peculiariter recensetur, de quo postea.

3. Tertiò adest tensio. Cùm enim copia sanguinis non solum venas & arterias, sed etiam totam partis substantiam repleat, omnia distenduntur, præsertim cutis, quæ necessariò, vt partibus reliquis omnibus circumiecta & membranosam substantiam habens tensionem & dolorem illum tensiuum percipit.

4. Quartò renitentia seu ἀντιτυπία itidem illam repletionem & tensionem sequitur. Etsi enim pars inflammata suâ natura dura non sit: tamen à copiâ sanguinis ita repletur & distenditur, vt tangenti iam non cedat, sed resistat & renitatur, atque ad tactum dura appareat.

5. Quintò rubent partes inflammatæ, colorem hunc sanguine communicante. Nihil enim in corpore humano rubet, præter sanguinem & carnem.

6. Sextò denique in partibus inflammatis percipitur pulsus, seu dolor pulsatorius; cum nimirum cum dolore & singulari molestiâ percipitur pulsus arteriæ in parte inflammatâ, qui, cùm pars sana esset, non percipiebatur. Vnde, vt scribit Galenus, *4. de loc. aff. cap.* 7. non omnibus partibus accidit dolor pulsatorius, sed his saltem, quæ arterias habent notatu dignas, & partem sensu præditam, & vbi ad notabilem magnitudinem inflammatio attollitur. Dolor autem iste pulsatorius inde accidit, quod quando arteriæ attolluntur ac distenduntur, partes inflammatæ arteriæ sese distendenti ob copiam sanguinis non liberum locum relinquunt, sed ab arteriâ sese attollente distenduntur, quæ distensio dolorem excitat. Atque hic dolor pulsatorius tùm maximè sentitur, cùm inflammatio ad suppurationem tendit. Tunc enim sanguis quasi ebullit & efferuescit, vnde etiam maius spatium occupat, partémque magis distendit, à qua postea arteria in diastole comprimitur, & ipsa rursum vicinas & circumiacentes partes comprimit.

Dolor pulsatorius quomodo fiat.

Prognostica.

Prognostica. Inflammationis terminatio. Quadruplex.

In Inflammatione duo inprimis præsagire oportet. Euentum siue terminationem eius, & tempus terminationis. Euentus autem bonus est, quando natura vincit materiam inflammationem parientem; quod accidit, quando tumor vel resoluitur, & materia insensibiliter exhalat, qui optimus solutionis inflammationis modus est; vel quando materia in pus mutatur, & suppuratur: aut euentus malus est, vel potius pessimus, quando natura non vincit materiam, quod euenit, quando inflammatio, si est externa, euanescit, & ad partes internas retrocedit, vel superato & extincto calore naturali membrum putrescit, & gangræna corripitur, adeo vt nisi mox præcidatur, toti corpori labes & interitus immineat: aut neuter euentus sequitur, vel vt nonnulli appellant, absolutè malus, quando tumor induratur, & resolutis ac discussis partibus tenuioribus, crassioribúsque relictis, inflammatio in scirrhum degenerat. Quid autem horum sperandum aut expectandum sit, ex collatione roboris naturæ cum materia morbificâ colligi potest. Nam si materia non est adeò multa, non crassa, non loco nimis profundo sita, non sub crassa & densâ cute conclusa; si corpus non est impurum, & natura fortis est: resolutio, & per insensibilem transpirationem euacuatio sperari potest. Si verò materia est copiosior, & crassior, loco profundiore contenta, & sub cute densiore conclusa, suppuratio est expectanda. Materiam ad interiora retrocedere indicium est, cum tumorem imminui videmus, etsi nulla repellentia fuerint adhibita. Extinctionem caloris imminere indicatur, cùm calor, rubor, dolor, pulsus imminuitur, nihilominus remanente tumore, de quo plura postea, vbi de gangrænâ agetur. In scirrhum denique tunc abit plerúmque inflammatio, quando materia est nimis viscosa & dura, & calor naturalis fortis, vel mox in principio nimis fortia discutientia adhibentur, quæ tenuiores partes discutiunt, & crassas relinquunt.

Tempus euentus vt cognoscatur, tempora inflammationis vt nota sint, oportet, atque eadem etiam propter curationem diligenter sunt cognoscenda. Nisi enim tempora inflammationis habeantur cognita, facilè peccari potest, dum non debita cuique tempori adhibentur remedia. Habent autem inflammationes vt alij tumores ac morbi quatuor tempora, principium, augmentum, statum, & declinationem. Principium est, cùm implentur partes sanguine, & tumor, dolor, ac tensio adhuc exigua est. Quando verò pars iam in maiorem molem attollitur, atque ita tumor, dolor, ac tensio augetur, augmentum est.

Tempora inflammationis.

Status est, quando tumor, tensio, dolor, ac omnia symptomata sunt vehementissima. Declinatio denique est, cùm materia tumorem efficiens imminuitur, & dolor, calor, & alia symptomata remittunt, vel materia in pus mutatur.

Verùm hæc tempora aliàs longiora sunt, aliàs breuiora, & inflammationes aliàs citius, aliàs tardius terminantur. Nam vt Galenus docet, *6. aph.* 49. breuiore tempore digeritur, quod tenuioris est substantiæ; longiore, quod crassæ vel lentæ, multóque longius tempus requirit, quod crassum & viscidum fuerit. Et quæ carnosas partes obtinet inflammatio, acutorum termino, qui dies 14. est, subiicitur. Mollior enim & tarior est carnis substantia. Ligamentorum autem, tendinum & neruorum substantia, cum sit densior & durior, atque ita difficilius fluxionem recipiat, eadem de caussa etiam eam difficilius dimittit, & inflammatio in iis longiore tempore ad statum peruenit, tardiúsque curatur; vltra dies tamen quadraginta non prorogabitur curatio, si & Medicus omnia rectè agit, & æger obtemperat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio.

Cùm Inflammationis caussa continens sit sanguis, qui p. n. in partem affluxit, curatur, si sanguis ille ex parte affectâ remoueatur, & ne amplius ad partem affectam confluat, caueatur, atque ita caussa cùm continens, tùm antecedens tollatur. Cùm enim morbus remoueri non possit, nisi caussâ eius sublatâ; & caussæ eo ordine tollendæ sint, quo sese consequuntur, fluxio primò tollenda est. Tollitur autem fluxio, si curetur, ne sanguis in corpore abundet, & qui abundat ad partem affectam non confluat; quod effectum datur commodissimè Venæsectione. Venæ enim sectione & abundantis sanguinis copia imminuitur, & idem à loco affecto reuellitur; vnde magna vtilitas est venæsectionis in inflammatione, vt nunquam ferè omittenda sit, si vires permittant. Et vix tutò alia remedia hic applicantur, nisi præmittatur venæsectio, & sanguinis copia imminuatur. Etenim si repellentia adhibeamus corpore adhuc pleno, meruendum est, vt materia ab aliis partibus recipi non possit, & ne ad partem aliquam confluat.

Fluxionis Curatio.

Venæ sectionis in Inflammatione vtilitas.

Digerentia verò vt pote calida, si corpore adhuc pleno adhibentur, metuendum est, ne plus materiæ attrahatur, quàm discutiatur.

Purgatio. Etsi quoque cacochymia non est caussa inflammationis: tamen cum raro aliquod corpus reperiatur, quod omnis cacochymiæ sit expers, purgationem instituere non inutile est, quâ præmissâ medicamenta postea alia etiam commodius adhibentur. Et monuimus supra, etsi inflammationes à sanguine præcipuè ortum habeant, occasionem tamen sæpissime præbere humores vitiosos & cacochymiam, & quidem inprimis humores calidos. Ab iis enim si natura vellicetur, & stimuletur, eósque è corpore expellere non possit, in alias partes deponere conatur: cùm verò id præstare non possit, nisi simul sanguinem cò mittat, & humore acri ad partem aliquam transmisso dolor excitetur, confluxus sanguinis ad partem illam, in quam natura humorem vitiosum deponere conatur, excitatur, atque ita inflammatio generatur. Et hinc ex cacochymia excitatur sæpè pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis.

Deinde etiam sanguis subtrahitur, & non copiosior generatur, si cibus non exhibeatur, qui vel copiâ suâ vel substantiâ nimis nutrit, & ad sanguinis copiosioris generationem facit. Quapropter æger à Vino abstineat, ac tenui diætâ vtatur, quæ & sanguinis multi generationem prohibet, & si copiosus sit, eum paulatim minuit.

Ne autem sanguis ad partem affectam confluat, præcauebitur, si ea, quæ pro motu ipsi sunt necessaria, ipsi adimamus, & tenuitatem eius atque mobilitatem nimiam corrigamus, viásque per quas moueri debet, constringamus, & eum à parte affectâ retrahamus & reuellamus. Sanguis itaque, ne ad partem affectam confluat, alterandus, repellendus, intercipiendus & deriuandus est.

Alteratio sanguinis. Alteratio sanguinis est necessaria, vt is si nimis sit calidus, tenuis & mobilis, refrigeretur, incrassetur, & ad motum ineptior reddatur; quam etiam plerumque adhibere conuenit ob febrem, quæ ferè phlegmonem comitatur, aut hepatis caliditatem Rarum enim est vt ij quos inflammatio alicuius partis infestat, febrem non sentiant. Quapropter vtendum medicamentis *è cichoreo, endiuia, violis, lactucâ, acetosa, hordeo, seminibus frig. maior. succo citri, granator.* & similibus. Et si sanguis sit tenuior & calidior, etiam ea quæ adstringendi vim aliquam habent, vt sunt *rosæ, portulaca, plantago*, & similia addenda. Videndum tamen, ne venæ sint angustæ, aut obstructiones in visceribus, ne adstringentium vsu obstructiones gignantur, vel augeantur.

Non solum autem sanguinem alterantia contraria sunt adhibenda, sed & amouenda & omittenda similia, & quæ eas, quas iam abesse decebat, qualitates inducunt vel augent. Aër nimirum calidus vitandus; crapula fugienda & vinum non bibendum, aut ὀλιγοφόρον propinandum; motus validus, omittendus, & quieti potius indulgendum, ab ira & Venere abstinendum.

Reuulsio. Reuulsio deinde instituenda, humorque in contrarium est auertendus, id est, efficiendum, vt humori contrarius motus concilietur, & ad partem ei, ad quam vergit, contrariam moueatur, atque ita in partem affectam non confluat. Humoris enim in partem aliquam influentis in contrariam auersionem seu tractionem reuulsionem esse, meritò pro confesso, & ab Hippocrate constituto principio accipimus. Nam, vt ait Galenus, *l. 5. meth. med. cap. 3.* hoc Hippocratis inuentum est, reuulsionem fieri ad contraria. *Contrarietas in reuulsione.* Etsi autem quid contrarij nomine intelligendum sit multum disputetur à Medicis; tamen planam & expeditam esse Galeni sententiam existimamus si ea, quæ passim hac de re tradit, colligamus, & quæ in Reuulsione conditiones requirantur, videamus. Per contrarium autem à Galeno nihil aliud intelligi, quàm partes contrarias, & quidem à parte affectâ dissitas ac remotas, passim ex eius scriptis patet. Ita enim *4. meth. med. cap. 6.* scribit: *Si perpetuum est, quod ab eò didicimus, incipientem fluxionem ad contraria trahendam esse, fixam verò iam in laborante particulâ vacuandum, vel ab ipsâ particulâ, quæ affligitur, vel à maximè vicinâ: in promptu nobis & de sanguinis detractione colligere nunc est, quod in principio hac à longinquo, postea ab ipsis affectis partibus sit molienda.* Et quam remotionem, ac quam longitudinem intelligat, *5. method. med. cap. 3.* explicat; *Reuulsio*, inquit, *in iis, quæ supra sunt omnibus, deorsum semper agitur, sursum in his, quæ sunt infra. Præterea à dextris ad sinistra, similiter ab his rursum ad illa; similiter ex iis, quæ intus habentur, ad ea, quæ foris sunt: contraque ab his ad illa.* Cùm enim reuulsionis scopus sit, non humores illos euacuare, qui iam in affectâ parte continentur, sed influentes potius, & partem mittentem potius, quàm recipientem respiciat: hoc certè in omni reuulsione requiritur, vt motum fluenti contrarium conciliet, ita vt ad partem affectam amplius non moueatur: & proinde néque ex parte affectâ, neque ex proximâ fieri potest, sed potius ex oppositis, & quantum quidem fieri potest, ab affectâ parte remotissimis. Vnde etiam contrarietatem hic non quæuis oppositio constituit, neque quæuis oppositio in reuulsione locum habet, sed illa solùm quæ *alleg. cap. 3. l. 5. meth. med.* Galenus recenset, sursum scil. & deorsum, à dextris ad sinistra, ab his, quæ sunt intus, ad ea, quæ sunt extra & contra. Si tamen exigua solùm adest distantia, commodè reuellere non possumus à partibus interioribus ad exteriora, sed solùm tùm, vbi maior est distantia. Oppositio verò quæ est antè & retrò, seu secundum partes anteriores & posteriores, in reuulsione hac quæ simpliciter & absolutè reuulsio dicitur, locum non habet. Neque enim si aliquis affectus sit in posteriore parte capitis, mox frontis venæ pro reuulsione aperiendæ, cum id præsente plethorâ & fluentibus adhuc humoribus sine insigni periculo fieri non possit. Verùm plura de reuulsione, *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. c. 18.* dictum.

Vt breuibus ea, quæ ibi dicta sunt, & dici possunt, contrahamus, notandum primò reuulsionem esse duplicem, vnam quæ fit cum humoris euacuatione, *Reuulsio quotuplex.* qualis est quæ fit per venæsectionem & cucurbitulas scarificatas; aliam, quæ fit sine humoris euacuatione, qualis est, quæ fit per frictiones, ligaturas, cucurbitulas non scarificatas. Hæc non nisi ad remotissima fieri potest: cum si in partibus propinquis instituatur, humor, qui saltem mouetur, & non euacuatur, facilè ad partem affectam ruere possit. Et ratò hæc etiam locum habet in inflammatione, quæ sensibilem & subitam sanguinis euacuationem requirit.

Deinde reuulsionem, quæ fit per Venæsectionem *Reuulsio per venæsectionem.* quod attinet, hoc saltem notandum, quo obseruato, multæ intricatæ hac de re controuersiæ decidi possunt, nimirum dandam esse operam, vt sanguini contrarius motus concilietur, & quantum fieri potest, ad fontem, vnde fluit, attrahatur; Et cùm sanguinis fons sit hepar, & maxima sanguinis copiâ in venâ cauâ circa hepar contineatur, laborandum, vt sanguis, qui ad partem inflammatam fluit, versus fontem retrahatur, imò si fieri possit, in partem etiam oppositam, ita tamen, vt sanguis qui fluit, retrahatur. Ideóque in omni reuulsione id agendum, vt sanguini talis motus concilietur, per quem non ad partem affectam conciteтur, sed potius à parte affectâ retrahatur. Quomodo autem hoc in qualibet parte fieri possit, hic exponere

exponere prolixum foret, dictúmque ea de re est alibi in particularibus affectibus.

Reuulsio quando instituenda.

Atque ex his, vt opinor, quâ ratione instituenda sit reuulsio in inflammationibus, satis patet, vt de recta administratione multa addere opus non sit. Cùm enim reuulsio competat humoribus fluentibus, non iis, qui iam fluxerunt, & in parte affectâ subsistunt, in principio instituendam esse manifestum est. Hoc tamen non ita accipiendum est, quasi in cuiuscunque inflammationis principio reuellendum sit, nam si non magna adest sanguinis copia, aut eius impetus non est magnus, repellentia & deriuantia sufficiunt. Tum solùm autem est adhibenda, cum sanguis est copiosus, eiúsque tuenris maior imperus, & pro maiore vel minore vehementiâ motus ac copia sanguinis, etiam fortiora vel minus fortia auxilia reuulsoria adhibenda sunt. Maior autem est illa reuulsio, quæ fit cum effusione materiæ, quàm quæ sine eâ fit. Inter omnia autem est efficacissimum remedium reuulsorium venæsectio, quæ ipsa nunc efficacius, nunc debilius reuellit, prout maiores vel minores venæ aperiuntur. Maiores aperiendæ sunt, dum maiori cum impetu sanguis fluit, Minores, cùm minore impetu. Auxilia enim cum præcipiti motu materiæ celeritate contendere oportet. Vnde rectè scribit Fernelius, *lib.2.meth.med.cap.7.* capitis ex plenitudine affectus, cùm interiores, tùm exteriores, reuellit secta cubiti humeraria vena, dextros quidem dextra, sinistros, sinistra. At si segnius & ignauius id agendum erit, vt cùm anteuertere ac morbos futuros præcauere consilium est, secabitur, quæ directè iam pollicem & indicem manus contendit, nisi fortassis aliunde quàm ab humerariâ ducat originem. Ex his verò quæ inter clauiculas & renes posita sunt, reuellit secta interior celerius, & maiori vi in cubito. Tardius verò & segnius in manus ramo, qui inter annularem & minimum digitum porrigitur.

Quibus modis.

Repulsio.

Repulsio subsequi solet reuulsionem. Auxiliantur enim quasi sibi mutuò reuulsio & repulsio, vnde vtrumque remedium in magnis inflammationibus adhiberi debet: præcedat tamen reuulsio. Nam repellentia corpore adhuc pleno tutò adhiberi non possunt, cùm vasa adhuc plena locum humori repulso vix concedant; si verò præmittatur reuulsio, vbi eâ opus est, repellentia postea tutius adhibentur. Repellentia enim & humorem influentem aliò propellunt, eíque aditum in partem laborantem non permittunt, & eum qui recens influxit, & in vasis capillaribus hæret, reprimunt, partémque affectam sanguinis copiâ ita liberant. Etsi verò euidens est Repellentium vtilitas, vt incipientes fluxiones solo repellentium vsu sistantur, & pars, quæ in tumorem attolli incipiebat, iterum detumescat; tamen semper ea adhibere non licet. Etenim vt hoc iam non repetamus, corpore pleno repulsionem nihil prodesse, verùm etiam cum periculo tentari, non adhibere licet repellentia, cum maius incommodum ex repulsione sanguinis, quàm ex inflammatione metuendum est, quod fit 1. si humor sit malignus, venenatus & pestilens, quem quidem si natura ab interioribus ad exteriora propellat, non decet eum rursum ad interiora propellere, ne ad partes interiores recedat, maiorémque morbum efficiat, & hominem iugulet. Quod idem etiam est obseruandum in alio humore quocunque, quem natura rectè agens per crisin in aliquam partem reiicit. Natura enim dum rectè agit in munere suo impedienda non est. 2. Repellentia non tutò adhibentur in partibus ignobilibus, iisque, quas natura, vt partium nobilium superfluitates exciperent, constituit, ad quas interdum humores, quibus nobiliores partes grauantur, deponere solet, vt sunt glandulæ in inguinibus, sub axillis, post au-

Quando repellentia non locũ habeant.

tes. His enim partibus si adhibeantur repellentia, metus est, ne materia ad nobiliores & principes partes recurrat. 3. Sunt porrò & alia loca, aliæque partes, quibus commodè non adhibentur repellentia, vt quæ partibus nobilibus nimis propinquæ sunt & vicinæ. Idem enim metuendum est, ne materia repulsa partem nobilem occupet, maiusque malum creet. 4. Aut quæ loco nimis profundo sitæ sunt. Neque enim ad tales partes repellentium vis pertingit, sed poriùs repellentium vsu eæ magis replentur. Nam dum per repellentia partes exteriores contrahuntur & ex iis humores intrò pelluntur, in partem affectam quasi truduntur, quæ inde magis repletur.

Quo tempore sint adhibeda repellentia.

Quo autem tempore adhibenda sint repellentia, facilè patet. Nimirum cùm repulsionis hic sit finis, vt humor, qui influit, aditu prohibeatur & reiiciatur, in principio, dum adhuc fluit materia, rectissimè adhibentur. Hoc tamen semper obseruandum, vt antè etiam dictum, ne corpus plenum sit. Si enim corpus adhuc plenum est, repellentia tutò non adhibentur, cùm sanguis liberum retrocedendi locum non habeat, & vel in partem magis impingatur, vel in nobiliorem aliquam irruat, maiúsque periculum creet. Cùm verò & in augmento adhuc nonnihil sanguinis fluat, etiam tùm adhiberi possunt repellentia, sed non sola, vnde iis aliquid ex digerentibus miscendum est, vt simul etiam aliquid à calore attenuetur, & in halitus conuertatur.

Repellentia cum discutientibus quomodo miscenda.

Quâ ratione autem miscenda sint repellentia cum digerentibus, docet Galenus, *6. de compos. med. s. loc. c. 1.* Quemadmodum, inquit, in principio commoda sunt pharmaca id quod influit repellentia, sic post principium, vsque ad finem pharmaco est opus ex vtrisque mixto, repellenti videlicet & discutiente facultate prædito, ac primo quidem tempore adstringens præcellere oportet, ad finem verò discutiens. Interposito verò tempore æquales vtrumque partes esse oportet. Cum autem alibi Galenus diuersum nonnihil sentire videatur, vt dubitari possit, an in principio digerentia etiam sint admiscenda, an solis repellentibus vtendum, & an in statu sola digerentia applicanda, an verò repellentia admiscenda, rectè hæc accipienda sunt. Et quidem ita. Cum enim temporum inflammationis quódque rursum in tria quoque quasi tempora & spatia diuidi possit, finis præcedentis participat naturam principij sequentis, & cum eo ferè conuenit. Hinc in primo ferè inflammationis principio, seu eâ principij parte, quæ ab augmento adhuc longius distat, solis repellentibus vtendum. Vergente autem ad augmentum principio, seu ea principij parte, quæ iam progressa, augmento propinqua est, admiscere digerentia vtile est. In augmento & principio status æqualiter ferè miscenda sunt digerentia & repellentia. Etsi enim sanguis ampliùs non fluat; tamen cum non adeo sit impactus, aliquid eius adhuc repelli potest. In medio postea status digerentia præpollere debent: In fine status eadem sola adhibenda, quod ipsum quoque tandem in inflammationis declinatione faciendum.

Repellentia qualia.

Porrò vt ad ipsam materiam medicam accedamus, repellentia omnia sunt frigida, vt est apud Galenum, *l. 5. de simpl. med. fac. cap. 17.* Vt enim calidum attrahit, sic frigidum à se repellit. Sed vt calidum non per se est principium motus localis, seu attractionis, sed per accidens; quatenus nimirum humidum in vapores resoluit, in cuius postea locum, ne vacuum relinquatur, vicina succedunt: Ita etiam frigus per se non repellit, sed per accidens, quatenus nimirum constringit, quo motu constrictionis crassiores partes coëunt, tenuiores exprimuntur. Frigus autem illud interdum adiunctam habet humiditatem, interdum siccitatem. Vnde etiam duo sunt repellentium genera:

Vnum humidum & frigidum seu aqueum: Alterum frigidum & siccum terenúmque, & vt Galenus *l. alleg.* loquitur, partium crassitiem coniunctam habet. Quæ è genere posteriore sunt, cùm præter frigiditatem etiam vim adstringendi habeant, fortius & duplici vi, tùm frigiditate, tùm adstringente facultate repellunt. Mitiora sunt autem illa frigida & humida, quæ propterea humores tenues solùm in superficie positos, & minùs copiosos repellere possunt, atque commodè adhibentur, cum calor & dolor vrgent, Non solùm enim prohibent humoris influxum, sed & calorem temperant, & laxando dolorem nonnihil mulcent. Repellentia autem cum adstrictione in aliis casibus competunt; & præcipuè, si ob debilitatem partium fit fluxio, ac dolor non nimis vrget. Roborant enim partem recipientem, ne humorem influentem recipiat, & eum, qui influxit, repellunt. Prosunt quoque si vasa per quæ sanguis fluit, sint ampla; sicut cum eadem sunt exigua & angusta, mitiora sufficiunt. E priorum genere sunt: *Semperuiuum, vmbilicus Veneris, lactuca, portulaca, intybum, solanum, succus cucurbitæ, lens palustris, psyllium, nymphæa, atriplex, viola*, & omnia frigida, quæ humore aqueo imbuta sunt. Sed inter hæc ipsa tamen etiam quidam gradus sunt, & maiorem alia, alia minorem habent efficaciam. Vmbilicus ♀, psyllium, minùs repellunt quàm lactuca, semperuiuum, portulaca, solanum.

Quotuplicia.

Repellentia cum adstrictione sunt *rosarum flores & capita, folia rubi, vitis, santalum, mespila, sorbi fructus, pyra syluestria, mala cydonia, myrti folia & fructus, balaustia, thus, malicorium, acacia, bolus Armenus, terra sigill. sanguis dracon. nuces cupressi & folia, quercus folia, gallæ immaturæ, cerussa, lithargyrium, corallia.*

Ex his postea varia componuntur medicamenta, pro diuersitate morbi & circumstantiarum. Ex plantis enim vel ipsa folia cruda imponuntur, vel si ob asperitatem id commodum non est, in aquâ coquuntur, quâ lintea vel spongiæ imbuuntur & imponuntur. Vel succus exprimitur, & eodem modo applicatur. Alia verò contusa & liquoribus mista vario modo applicantur. Galenus, oxycrato spongiam imbuit, eámque parti applicat. In eundem vsum conuenit *oleum ros. myrtin. vnguentum rosat. cerot. refrigid. Gal. santalin.* Vtile est ac in frequenti vsu Chirurgis & hoc quod

℞. *album. ouor. & aq ros. part. æq.* quæ conquassantur & commisceantur diligenter, iisque stuppæ panni linei imbuuntur, & parti imponuntur.

Vel ℞. *farin. hordei*, quæ coq. in 🜊 *& succo plantag.* ac parti laboranti imponitur. Galenus 2. *ad Glauc. cap.* 2. cataplasma commendat ex *semperuiuo, cortic. malor. punicor.* cum Vino decoctis, & *Rhu* vel *Sumach* & farina hord. compositum. Hoc enim vt Galenus ait in talibus optimum est atque ad omnia ferè, quæ intendimus, efficax. Repellit enim quod influit, atque id, quod continetur, exiccat, & membra circumstantia roborat. Potest autem ita componi:

℞ *semperuiui* Vnc. iij. *farin. hord.* Vnc. ij. *malicorij* Vnc. j. *Sumach.* Drach. x. Contusis contundend. coq. in vino pro Cataplasmate. Galenus etiam vtitur Emplastro diachalcith. cum ol. ros. aut myrtino dissoluto. Sunt & hæc commoda:

℞. *plantag. rosar. lactuc. portulac. ana.* M. j. Coq. in aq. cui parum aceti permistum sit, addatur *farina hordei.*

Vel ℞ *succi semperuiui. plantag. portulac. ana* Vnc. j. ß. *farin. hord.* Vnc. j. 🜊 Vnc. ß. *ol. ros. q. s.* Coq. in formam pultis.

Vel ℞. *malicor. santali rubr. ana* Vnc. ß. *boli arm.* Vnc. ij. *farin. hord.* Vnc. j. *succi semperuiui* Vnc. ß. *ol. ros. myrtini ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vbi maiore repulsione opus est, & pars fert, paulò fortiora vsurpanda.

Vt ℞. *boli Arm. sang. dracon. ana* Drach. j. *rad. consol. maj.* Vnc. ß. *farin. hord.* Vnc. ij. F. plu. qui cum opus est cum aq. ros. & alb. oui in formam Cataplasm. redigitur, & apponitur.

Intercipientia quæ & defensiua vulgò nominantur, eadem sunt cum repellentibus, saltem loco, cui applicantur, differunt. Nam repellentia ipsi loco inflammato applicantur, intercipientia verò & defensiua partibus & viis per quas humor ad partem affectam confluit, vt in itinere intercipiatur, ipsique via, ne ad partem laborantem pertingere possit, intercludatur. [illegible]quidem applicantur commodissimè locis excarnibus, atque iis in quibus vasa magis patent, & conspicua sunt, vt in articulis & supra, articulos. Veluti si inflammatio sit in manu, ad carpum applicantur; si inter carpum & cubitum, supra cubitum; si in humero, ad summum humerum; si in pede, supra malleolum; si in tibiâ, supra genu.

Intercipientia & defensiua.

Sunt autem intercipientia omnia frigida, sicca, & adstringendi facultate prædita, inter quæ tamen cùm non exigua sit differentia, vt de repellentibus modò dictum est, mitioribus vtendum est in corporibus tenerioribus, vbi fluxio non est magna, venæ angustiores, tempus hybernum. Valentiora autem vsurpanda in corporibus durioribus, fluxione maiore, vasis amplioribus, tempore æstiuo. Adhibentur verò medicamenta intercipientia variis modis. Nam vel succi, vt cydonior granator. plantag. semperuiui, rubi; vel decocta santalor. balaustior. myrtillor. sumach, rosar. vel aq. ros. plantag. superuiui; vel 🜊 & oxycratum vsurpantur, iisque lintea imbuuntur & articulis partibúsque intermediis applicantur, vel adstringentia puluerisata & liquidis mista adhibentur.

Qualia.

Vulgare defensiuum est quod

℞. *boli Arm. sang. dracon. terra sigill. santal. omnium ana* Vnc. j. *ol. rosar. myrtin. ana q. s. ceræ parum, aceti ros.* Vnc. j. Misc. & coqu. ad aceti consumpt. Meritò tamen in his oleum suspectū habetur, vt & cera. Nam pingui & vnctuosâ suâ substantiâ partes emolliunt, & si diu inhærent, quóque calefaciunt. Ideóque tutius est, pulueres tales solùm cum aq. ros. vel oxycrato, & si fortius adstringere velimus, cum albumine oui conquassato mista applicare. Ita enim tenacius parti adhærescunt, eámque constringunt.

Vt ℞. *boli Arm. sang. drac. ana* Vnc. j. *flor. ros. rubr. balaust. myrtillor. santal. rub. cortic. granat. ana* Vnc. ß. F. puluis, qui postea cum *alb. oui & aq. ros.* vel 🜊 q. s. misceatur.

Deriuationem denique etiam h. l. adhibere possumus, quæ sanguinem illum respicit, qui in partem quidem iam influxit, nondum tamen extra venas in partis spatia effusus est, sed adhuc in venis fluctuat. Neque enim sanguis, qui iam parti impactus est, aut iam concoqui, aut in pus mutari incipit, deriuari potest, cùm & crassior iam euaserit, & ad locum in quo non facilè refluere possit, consistat, atque ita ad motum ineptior sit & à natura ad coctionem auidiùs retineatur. E quo facilè patet, quo tempore instituenda sit deriuatio, nimirum in principio quidem inflammationis, non tamen mox in primo morbi insultu sed versus augmentum iam vergente principio, quando scilicet reuulsione & euacuatione iam adhibitâ & præmissâ, sanguis ampliùs non adeò copiosus est, nondum tamen partibus tenaciter inhæret, sed adhuc fluxilis est. Quare & illud, quod sparsim vsurpatur, consistente

Deriuatio.

consistente inflammatione deriuationem adhibendam esse, id non de ipso statu aut declinatione morbi accipiendum est, sed potiùs de posteriore principij parte.

Quomodo. Atque in deriuatione illâ venarum cum parte affectâ communitas, cuius supra mentio facta, maximè obseruanda est. Si enim sanguis, qui in venis partis affectæ est, deriuatione ad vicina trahi debet, omninò talis eligenda est Vena, quæ ad partem affectam pertingat, quæ si aperiatur, claram & euidentem vtilitatem affert. Modum autem quem in missione sanguinis pro deriuatione seruare debemus, tradit Hippocrat. 7. *de vict. rat. in acut. t.* 10. eoúsque, *inquit*, sanguis est auferendus, donec rubicundior & flauior multum, vel pro rubeo liuidus fluxerit. Quicquid enim, vt Galenus docet ibid. sanguinis in phlegmone continetur, id caloris abundantiâ in colore permutatur, reliquum autem in omnibus partibus simile permanet. Eam ob caussam sanguine, qui in totum corpus spargitur, pituitoso existente, rubicundior sanè erit, qui in eo, quod phlegmone obsidetur, latere, continetur. Quod si sanguis in totum corpus diffusus rubicundior fuerit, is procul dubio, qui ad phlegmonem est adustus assatúsque, in nigrum mutabitur. Coloris itaque mutatio ex parte affectâ sanguinis translationem significat, quæ tamen ob virium imbecillitatem semper expectari non potest.

Atque his modis humores, qui ad generationem phlegmones confluunt, à parte affectâ remoueri possunt. Ex quibus tamen repellentia & deriuantia etiam ad humoris, qui in partem affectam confluxit, amotionem nonnihil faciunt. Nam repellentia, etsi inprimis humorem, qui influit, & adhuc in venis partis continetur, reprimunt; tamen & eum, qui recens extra venas illas elapsus est, & nondum impactus, rursum in venas retrudere, & ex parte reiicere possunt. Neque enim impossibile est, humores è venis elapsos, in easdem remeare, sicut id multa tumorum in cute genera docent, qui interdum in aëre frigido subitò euanescunt. Deriuatio itidem etsi humores extra venas elapsos vix reuocat, tamen sanguinem, qui in partis inflammatæ venis fluctuat, ad partes vicinas trahere & per eas euacuare potest.

Euacuatio. Cùm tamen rarò solo repellentium & deriuantium vsu tota materia ex parte inflammatâ euacuetur, sed post eorum vsum plerumque aliquid relinquatur, aliis modis id euacuandum. Euacuatur autem dupliciter: vel insensibiliter, & per ἄδηλον διαπνοὴν; vel sensibiliter & manifestè. Insensibiliter euacuatur materia per medicamenta diaphoretica, digerentia, discutientia, & resoluentia dicta. Sensibiliter per scarificationem & partis, pure generato, apertionem. De priore modo prius agemus & de discutientibus dicemus.

Discussio. Cùm autem resolutio vel discussio nihil aliud sit, quàm euacuatio humoris per insensibilem transpirationem, hinc facilè manifestum euadit, illud, quod debet discuti, debere esse tenue, non crassum nimis; cutem ipsam non nimis densam. Nam si materia nimis crassa sit, in vapores facilè resolui non potest: sin autem cutis nimis densa sit, sicut etiam si materia nimis profundo loco hæreat, nec viam exeundi facilè inuenit, nec medicamenta nisi fortia eò penetrant.

Discutientia quæ. Porrò medicamenta digerentia cùm omnia sint calida, vt paulò post dicemus, mox in principio inflammationis non sunt adhibenda, sed tùm potiùs, vtendum repellentibus, ob caussas supra dictas. Vergente autem versus augmentum inflammatione, aliquid digerentium repellentibus admiscendum est. Atque ita semper quantitas discutientium augenda est, donec tandem in declinatione sola adhibeantur. Sunt verò omnia digerentia seu diaphoretica calida. Resolui enim, attenuari, & in halitus conuerti non potest humor, nisi à calore. Magna autem calidorum est differentia. Alia enim solum rarefaciunt, aut vasorum orificia aperiunt, alia humores incidunt, alia attrahunt: alia etiam vrunt. A quibus omnibus differunt διαφορητικὰ medicamenta, & hanc peculiarem vim habent humores resoluendi & in vapores conuertendi; quæ facultas non ita facilè per caussas describi potest, sed potius experientiâ & effectu deprehenditur. Et quod ratione definiri non potest, id experientiâ & vsu suppletur. Etsi autem omnia medicamenta διαφορητικὰ sunt calida, & à certo mixtionis λόγῳ hanc vim obtinent; tamen inter ea alia sunt fortiora, alia debiliora. Mitiora sunt *chamamelum, melilotus, radices althea, liliorum alborum, fœnigraci, farina lupinor. orobi, cicerum. panis fermentatus, adeps anserinus, oleum vetus.* Fortiora sunt, *anethum, origanum, thymus, pulegium, hyssopus, calamintha, marrubium, radix ireos, ruta, saluia, semen anisi, fœniculi, carui, flores sambuci, ammoniacum, bdellium, galbanum, adeps taurinus, vrsinus, ol. rutaceum, laurinum.* Validissima sunt: *Nitrum & Spuma Nitri, Sulphur, calx,* & similia.

Leuioribus vtimur, cum materia est in loco minus profundo, pars affecta & ipsum corpus est mollius ac laxius, inflammatio exigua: si verò maior sit inflammatio, & materia loco profundiore sita, ipsum corpus durius & densius, fortiora sunt adhibenda. Cautè tamen fortioribus discutientibus vtendum est, ne per ea, discussis & resolutis tenuioribus humorum partibus, ac crassioribus relictis, tumor induretur, ac malum insanabile efficiatur, quod commodissimè præcauebitur, si fortiter discutientibus etiam humectantia & emollientia admisceantur. Cauendum etiam est, ne discutientia sint mordacia, ne mordicatione dolorem excitent & fluxionem augeant.

Componuntur autem ex materia illa medicamentorum iam enumeratâ variæ remediorum formulæ. In fine principij inflammationis & augmento talia conueniunt:

℞. *farin. hord.* Vnc. ij. *sem. lini*, Vnc. j. *pulu. flor. chamamel.* Vnc. ß.

Coq. in aceto, & adde *ol. rosac. chamam. ping. gallina ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *malue, parietar. plantag. ana* M j.

Coqu. in aq. cui pauxillum aceti sit admixtum, & minutim contundantur.

Contusis adde *farin. hord.* Vnc. ij. *sem. fœnigrac.* Vnc. jß. *ol. ros. chamam. ana q. s.*

F. Cataplasma.

Cataplasma ad prohibendas vulnerum & alias Inflammationes vtilissimum.

℞. *pulu. fl. chamamel. ros. rubr. absinth. farina hordei, part. aequal.* Coq. in *aq. pura.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *pulu flor. chamal. ros. rubr. absinth. farina hordei ana* Vnc. iij. Coq. in *aq. communi.* addatur *ol. ros.* Vnc. jß.

F. Cataplasma.

In statu talia possunt adhiberi.

℞. *flor. chamam. meliloti, folior. malue ana* Mß. *ros. rubr.* M ij. *In statu.*

Coq. in vino austero, & adde *farina fœnigraci*, Vnc. j. *ol. chamamel. q. s.*

F. Catapl.

Vel ℞. *radic. lil. alb.* Vnc. j. *flor. chamamel. meliloti ana* M j. *rosar. rubr. summitat. anethi ana* Mß.

Coq in *aq. simpl.* & contundantur minutim, addatúrque *farin. sem. milij, fœnigr. hordei ana* Vnc. j. *croci* Drach. ß. *ol. chamamel. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ♃. *medull. panis tritici* Vnc. vj.

Coq. in *aq. s.* & adspergatur subindè *pulu. flor. chamameli, meliloti, ana* Vnc. ß. *ros. rubr.* Drach. ij. *croci* Drach. ß.

F. Cataplasma.

In declinatione. In declinatione denique talia vsurpanda.

♃. *rad. alth.* Vnc. j. *fol. malu. origani, flor. chamam. meliloti ana* Mß. *sem. lini. fœnigr. anethi ana* Drach ij.

Coqu. in aq. s. q. & F. Forus cum spongiâ.

Vel ♃. *pulu. flor. chamam. sambuci, meliloti ana* Vnc. ß. *sem. aneth.* Drach. ij. *farin. sem. lini, fœnigr. fabar. ana* Vnc. j. *ol. anethini, chamamel. ana q. s.*

F. Cataplasma.

Hoc tandem de digerentibus est notandum, si materia sit crassior, vt digerentia officio suo satisfacere non possint, danda est opera, vt materia apta ad discussionem & διαφόρησιν reddatur; quod fit per emollientia. Itaque tùm, quod antè etiam monuimus, non solùm abstinendum à valdè calefacientibus & siccantibus, cùm humidum, quod est in tumore, discutiant & absumant, materiam indurent, atque ita incurabile malum reddant: sed etiam adhibenda malactica, quæ moderatè calefaciunt, simúlque non validè exiccant, verùm potius humectant, qualia medicamenta inter ipsa digerentia antè enumerata inuenire est, vt est *adeps gallinaceus, anserinus, rad. althaa, & lilior. albor. malua, sem. lini, fœnigr. bdellium, ammoniacum*, & similia, quæ omnia in materia crassiore commodissimè adhibentur vt de emollientibus suo loco dicetur. Atque hoc modo materia in inflammatione contenta per insensibilem transpirationem remouetur.

Sensibiliter autem effundi diximus vel per scarificationem, vel per partis apertionem, postquam pus generatum est. Quantum quidem scarificationem attinet, eam adhibendam censet Galenus, *cap. 95. art. parua*, dum scribit: *Maximè verò euacuabis si in spatiis intermediis aliquid contineri animaduertas, & scarificationis auxilio, & medicamentorum qua vim habent dissoluendi.* Et *cap. 2. de tumor.* scribit: *Inuentum est à Medicis, tùm non modo calefacientibus discutere, sed etiam aliquid ipsius sanguinis sensibiliter euacuare, scarificationibus in cute factis.* Verùm sciendum, hîc diligenter attendendum esse, an materia in pus mutari possit, necne. Si enim suppuratio speranda est, scarificationes locum non habent. Si verò materia in pus non mutetur, nec tamen etiam spes sit, medicamentis planè eam discuti posse, scarificationes & cucurbitulæ adhiberi possunt. Sunt enim scarificationes & cucurbitulæ efficax planè remedium ad ea euacuanda, quæ in alto hærent, & quæ iam in scirrhum abitura videntur. Nullo modo ergò inter initia sunt adhibendæ, sed demum postquàm corpus euacuatum fuerit, & phlegmone iam substiterit, ita vt ampliùs metuendum non sit, dolore illo qui ex scarificatione oritur, nouam fluxionem excitari posse; Et tùm solùm, cùm illud, quod post reliquorum auxiliorum vsum superest, extrahere animus est. In iis tamen solùm partibus locum habet scarificatio, quæ aliàs scarificationem ferunt. Nam si inflammatio in parte fuerit, cui aliàs scarificatio adhiberi non potest, nemo tam temerarius est, vt post phlegmonem pro euacuatione reliquæ materiæ ipsi cucurbitulas & scarificationes adhibere ausit. Sed rarò in hunc vsum adhibentur scarificationes.

Suppuratio. Tutissima autem & maximè vulgata est inflammationis curatio, vt materia, quæ affluxit, discutiatur medicamentis antea propositis: Quod si obtineri non possit, ad alteram phlegmonem curandi rationem accedendum, quæ est per suppurationem.

Atque hæc omnia de pura phlegmone dicta sunt. Si verò inflammatio pura non sit, sed vel ad Erysipelatis vel Oedematis, vel Scirrhi naturam declinet, medicamenta his tumoribus conuenientia miscenda, eâ tamen lege, vt ea quæ phlegmonem respiciunt, præualcant.

Curatio Inflammationis in abscessum degenerantis.

Si itaque nulla spes est, inflammationem planè per auxilia hactenus proposita curari posse; quod *Abscessum generatio.* appatet ex signis inflammationis intensioribus; vt dolore magno, qui indies intenditur, pulsatione & tensione insigni: tum iam danda est opera, vt materia inflammationis caussa quamprimùm concoquatur, & in pus mutetur. Neque enim materia nondum concocta, & nondum in pus mutata, rectè euacuari potest, & si quis partem inflammatam, antequam pus confectum sit, aperiat, nihil inde educet, malúmque potiùs augebit. Si verò pure *Suppur.* iam elaborato pars illa aperiatur, commodissimè illud quod in parte inflammatâ superfluum est, euacuari potest. Materia igitur primùm concoquenda est, & à calore natiuo, quantum fieri potest, elaboranda. Etsi enim illa materia, quæ in phlegmone continetur, nunquam ita coqui & elaborari potest, vt naturæ vtilis & ad alendum partes, apta fiat. Tamen cùm quædam sint in eâ qualitates, quæ naturæ molestæ sunt, eæ tolli, ac quædam æquabilitas & moderatio qualitatum institui, & humorum corruptorum à bonis, & iis, quæ corpori alendo idonei sunt, separatio fieri potest. Quæ elaboratio humoris hîc concoctio & suppuratio nominatur. Et cùm quod est superfluum & corruptum in parte inflammatâ ab vtili & bono est separatum, & qualitates vitiosæ iam sunt emendatæ, atque ipsa sanguinis propria substantia in materiam albam æqualem & læuem fuerit mutata, & in peculiarem locum collecta, vt iam sine omni difficultate parte aperta possit euacuari, tùm pus iam concoctum dicitur, & puris illa in vnum locum collectio ἀπόστημα; Latinis abscessus nominatur, vt supra *cap. 1.* dict. Est autem coctio illa in corpore humano solius naturæ opus, quæ caloris natiui beneficio humores coquit, elaborat, & ad eam, quam recipere debent, perfectionem deducit, qui quidem calor si sit fortis, pus bonum elaboratur, quod, vt est *1. progn. t.* 42. est candidum, æquale, læue, & minimè fœtidum. Si verò debilis, contrario modo se habet. Medici itaque officium est, fouere seu conseruare & augere calorem natiuum in partibus inflammatis, vt eò faciliùs succedat puris elaboratio. Augetur atque conseruatur calor, si primò eius effluuium prohibeatur, & caueatur, ne qui in partibus exterioribus est imbecillior, ab ambiente aëre dissipetur. Deinde si medicamenta calori natiuo similia parti affectæ applicentur, vnde medicamenta, quæ pus mouere debent, talia sint oportet, qualis est calor natiuus in parte, cui applicantur. Et proinde cùm natura nostra humida sit & calida, eiusmodi quoque medicamenta esse debent, calida scilicet & humida. Deinde sint Emplastica, id est, lentorem quendam habeant, vt poros cutis opplere & halituosi illius caloris effluuium prohibere possint. Nam detergentia aut fortiùs calefacientia medicamenta, vt sunt Cataplasmata ex *farinâ fabar. fœnigraci, cicer. lupinor.* cùm halitus difflare permittant, exsiccant quidem, sed pus non mouent.

♃. *radic. althaa* Vnc. iij. *fol. malua, branca vrsina ana* M. ß.

Coctis & contusis, adde *axung. porcina q. s.* M.

Vel ♃. *rad. althaa, lil. albor. ana* Vnc. ij. *fol. malua* M. ij. *caricar. ping.* num. x.

Coctis & contusis, adde *farina tritici* Vnc ij. *sem. lini* Vnc. ß. M. & per cribrum transmittantur.

Postea

Postea adde *adipis suillæ, butyri vel olei lilior. albor. q. s.*
F. Catapl.

Vel ℞. *rad. alth. cavar. lilior. albor. ana* Vnc. ij. *farinæ tritici* Vnc. j. *sem. lini* Drach. vj. *terebinth.* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *pingued. gallinæ, olei chamem. ana q. s.*
F. Catapl.

Puris confecti signa. Pus vbi confectum fuerit, danda opera, vt quamprimum euacuetur. Constare autem prius debet, vtrum pus iam confectum sit. Etsi v. supra, *cap.* 3. de Abscessibus ea de re in genere dictum sit: tamen ea, quæ Inflammationi maximè propria sunt, hîc repetenda videntur. Optimum verò signum à tactu sumitur. Atque primò si pars mollis percipitur, dum premitur, & fluctuatio quædam in eâ sentitur, si nimirum duo duarum manuum digiti aut index & medius vnius manus tumori applicentur, ita tamen, vt sese non contingant, sed aliquantum distent, altérque digitus tumorem premat, alter non: tùm enim fluctuatio & motus quidam materiæ, quæ de loco in locum propellitur sub altero digito quieto percipitur. Hîc tamen cautione opus est, ne fallamur, & vel pure confecto, nullum pus subesse putemus, vel partem, etsi pus nullum subsit, aperiamus. Etenim apparet in quibusdam partibus fluctuatio etiam dum sanæ sunt, vt sunt loca circa genua. Contra interdum pus confectum sui indicia non exhibet. De quo etiam Hippocrat. 6. *aphor.* 41. *Quibus in corpore pus nullam dat sui significationem, ob crassitudinem sui aut loci non se prodit.* Nimirum pus interdum delitescit, nec se prodit vel ob loci densitatem duritiémve, aut profunditatem, vt cum abscessus est intra musculos ventris, crurísve, aut articulos magnos latet; sicut & in calcaneo, & plantâ pedis, ob crassitiem cutis: Vel quia pus nimis crassum est, quâ ratione nec ad superficiem propelli potest, nec compressioni digitorum cedit & fluctuat.

Sunt deinde & alia puris geniti & latentis signa. Secundò nimirùm locus ad albedinem declinat, vbi pus iam confectum est, cum antequam pus conficeretur, rubicundior esset. Tertiò, Signa, quæ pus fieri arguebant, remittuntur & calor, dolor, tensio & pulsatio minuuntur; de quo etiam Hippocr. 6. *aph.* 47. *dum pus fit, dolores ac febres magis accidunt, quàm confecto.* Coctione enim facta, aliquid materiæ & vaporum est resolutum, & materia in pus mutata in vnum locum collecta, vnde etiam tensio amplius non tanta est, & reliqua quoque symptomata remittunt. Quartò, in eminentiam & mucronem quasi tumor propendet, etenim natura pus elaboratum in vnum locum cogit, & quantum potest ad exteriora, & locum, per quem effundatur, protrudit.

Ex his itaque si animaduertamus, pus iam confectum esse, danda est, vt diximus, opera, vt ex parte affectâ quamprimùm euacuetur. Nam si pus diutiùs detineatur, membri temperiem euertit, partes vicinas corrumpit, vlcúsque sinuosum euadit, vel in fistulam degenerat, quod præcipuè contingere solet, cùm materia est acris & maligna, vel ad articulos, ad anum, & similes partes est inflammatio.

[...]us ex abscessu euacuatio. Modus autem euacuandi, vt supra *etiam cap. 3. de abscessu in genere* dictum, est duplex: Vel per partis apertionem, vel per insensibilem transpirationem. Et vulgò quidem plerúmque statim aperitur Vomica, & quidem satis commodè. Galenus tamen *3. meth. med. cap.* 15. non protinus ad apertionem progreditur, sed prius exhalationem & insensibilem discussionem molitur. Et præcipuè hoc fit in strumis & partibus glandulosis. Nam si tales partes aperiantur, & ab ambiente aëre alterentur, vlcera difficilis curationis & diuturna inde fieri solent. Verùm hîc magnâ cautione opus est. Nam cùm resolutio & discussio puris hæc rariùs contingat, & non nisi longiore tempore, ac metuendum sit, ne interea partes vicinas corrumpat, sinúsque efficiat, omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Etenim si pus fuerit bonum & laudabile, tenuius, non multum, in loco non profundo, sed in superficie, si cutis sit mollior & rarior, discussionem forsan sperare licet. Si autem contrario modo sese res habeat, & pus non sit bonum, crassum, loco profundiore hærens, cutis sit densior, resolutionem tentare, & differre apertionem non caret periculo. Vbi autem spes resolutionis datur, valentioribus digerentibus ad hanc discussionem est vtendum. Tale est medicamentum quod Paulus Ægineta, *lib. 4. cap.* 18. habet, quod concoctos iam abscessus exprimit, non concoctos penitus discutit.

℞. *lapid. pyritæ, ammoniaci ana* Vnc. jß. *farinæ fabar.* Drach. vj.

Excipiantur *resinâ liquidâ*, pelliq́ue liquidum medicamentum inducatur, & non auferatur, donec sponte sua decidat.

Vtile est & hoc:

℞. *Ammoniaci* Vnc. ij. *galbani* Vnc. ß. *lithargyri* Vnc. iij. *ol. antiq. q. s.* F. Linimentum.

Quod si, quod & rariùs accidit, pus insensibiliter discuti non potest, sensibiliter effundendum & euacuandum est, aperto abscessu. *Abscessus apertio.* Rumpitur autem abscessus vel per se, vel arte aperitur. Per se aperitur abscessus, dum expectamus, donec pus ipsam cutem erodat; quod facere licet, si tumor nō sit adeo magnus, inprimis verò si in summâ cute sit & carne, & sub cute non adeo densâ. Verùm tutum non est, semper apertionem spontaneam expectare. Nam, vt Galenus, *2. ad Glauc. cap. 6.* hac de re scribit, vbi tumores, qui ad abscessum veniunt, tardiùs secti fuerint, aut ob medicantium imperitiam, aut eorum, quibus medela adhibetur timiditatem, qui secari non patiuntur, sed expectant, vt longiore tempore cutis erodatur; *Quando facienda.* contingit sæpius vniuersam cutem à pure circa abscessum aggregato valdè extenuari, instar τῶ ῥάκους, id est, laceræ vestis. Vnde & illi nomen ῥακώδης, id est, lacerosum, inditum à Medicis: idque si accidat, cutis hoc modo attenuata, difficulter postea cum parte subiectâ conglutinatur. Inprimis autem non differenda apertio, & expectanda spontanea puris eruptio, si caro & cutis sit crassior, & si in illâ parte nerui, venæ, & tendines. Tùm enim quámprimùm aperiendus est abscessus, ne, si differatur apertio, pus corrumpat & corrodat neruos ac tendines, præcipuè si abscessus sit circa articulos. Imò in quibusdam locis, vt circa anum, suturas, vix vltima puris perfectio expectanda, ne partes profundiores putrefiant, & inde vlcus fistulosum aut diuturnum generetur. Si itaque cutis erosio & puris illa eruptio spontanea non potest expectari, aperiendus est abscessus; & quidem loco editiore & eminentiore. Illic enim cutis tenuissima est: simul etiam loco decliuiori & inferiori est aperiendus, vt pus faciliùs egredi possit. Aperitur autem vel ferro, vel medicamentis. Ferro aperitur vel ignito vel secante. Ferro ignito rarissimè vtimur, & non nisi vbi maxima vrget necessitas, vt si tumor sit in partibus venosis & arteriosis. Ibi enim ferro candente hæmorrhagia prohibetur. Frequentissimè verò secante aperitur, quod acutissimum esse debet, vt sine dolore intensiori perficiatur sectio, & si fieri potest, ægroto non aduertente. Videndum autem semper vt quàm minimæ fiant sectiones, ita tamen paruæ, vt necessitati succurrant, & per vulnus pus patentem exeundi viam habeat. Nā si minus sit vulnus, quàm vt pus rectè exire possit, tùm partem comprimere opus est, ex quâ compressione dolor excitatur, & callosum fit vlcus, vnde fistula oriri potest. Si verò maius sit vulnus, & cicatrix sit maior ac turpior, & partes subiectæ ab ambiēte alterantur, & pars interdum imbecillior redditur.

Celsus, *lib. 7. cap. 2.* iubet sectionem fieri ad similitudinem myrti folij, id est, simplex sectio est facienda, sed ita longa, vt labiis dilatatis vulnus referat similitudinem folij myrtini. Interdum vnica sectio non sufficit, sed maiores sinus, vt Celsus, *ibid.* docet, interdum duabus aut pluribus lineis incidendi sunt. Est & hoc obseruandum, vt sectio fiat secundum fibras, seu villos musculorum. Procedunt autem fibræ plerunque secundum longitudinem corporis, nisi in quibusdam locis, vt in fronte. Faciendum autem hoc est, ne motum & actionem membri lædamus, quod tamen obseruare opus non est, si tumor sit in superficie, & subcutaneus, sed tùm solùm, cum pus hæret in ipsâ musculi substantia. Inprimis verò obseruandum est, vt fugiamus neruos, sicut & venas & arterias. Instrumenta, quibus vtimur pro apertione abscessuum, plura sunt; Est primò nouacula; deinde gladiolus myrtinus, quem vulgò Lancettam vocant; tertiò gladiolus oliuarij figurâ: quartò etiam aperiunt nostrates abscessus scalpello vel phlebotomo. Pro ratione autem circunstantiarum hæo instrumenta variсent nec. sse est. Nam si abscessus fuerit loco profundiore, & cutis sit crassior, etiam profundiore sectione opus est. Si autem fuerit subcutaneus, sectione profundâ non eget.

Sed quia multi non admittunt sectionem, ideò medicamenta adhibemus, quibus abscessus aperitur. Sunt autem medicamenta illa non eiusdem generis, alia sunt debiliora, alia fortiora. Fortioribus non temerè vtendum est. Nam & morbum prolongant, & malam intemperiem in parte inducunt, & alia symptomata mala gignere possunt. Mitiora itaque primò adhibenda, quæ potiùs maturant, & materiam ad summitatem tumoris trahunt, simulque cutem ibi subtiliorem & teneriorem reddunt, quàm verè erodunt & cutem rumpunt. Talia sunt:

♃. *rad. althææ, lilior. albor. ana* Vnc. j. *allij, cæparum sub cineribus coctarum, farinæ sem. fœnigr. caricar. ping. ana* Drach. ij. *massæ Panis bene fermentati non cocti* Drach. j ß. *ol. lilior. alb. butyri, pingued. porci. ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ♃. *cæpar. allij, rad. althææ part. æq.*

Coq. ad mollitiem, contusis adde *farinæ fœnigræci*, part. j. *pingued. porci veteris q. s.* Misc. Fortius est, quod

♃. *fermenti acris* Vnc. ß. *cæparum sub prunis coctarum* Vnc. j. *stercoris columbini* Drach. j. *saponis nigri, pingued. suillæ ana q. s.* Misc.

Idem præstat Emplastrum *Diachylon* mistum cum *semine sinapis, ficubus & sale.*

Talia autem medicamenta præcipuè eâ parte, quâ abscessus acuminatus est, apponuntur, & circumcirca apponitur aliquid ex maturantibus simpliciter, vt diachylon, in finem hunc in medio perforatum. Fortissima sunt, quæ cauteria potentialia vocantur, qualia descripsimus in Institutionibus, inter quæ vt efficacissimum, ita tutissimum est, quod paratur è lixiuio, è quo sapo paratur, de quo in Institutionibus. Cauterij autem talis sumitur particula ad quantitatem dimidij ciceris, & parti hocmodo applicatur: Sume telam Emplasticam cuti bene adhærentem, in medio eius exscinde paruum foramen, adhuc angustius, quàm volumus esse cauterium. Hinc sume cauterium & sputo madefactum applica cuti per foramen excisum patenti, & postea aliud Emplastrum superpone. Post horas duas aut tres cauterium cum Emplastro amoue, quo remoto pars apparet nigra, mollis, & sine sensu. Pars hæc exusta vt tollatur, illinatur butyro sine sale, vel pinguedine porcinâ, aut aliquo è digestiuis. Quod si foramen satis amplum non sit, facilè dilatari potest, si nimirum vel spongiola, vel radix gentianæ, vel rapi exiccati indatur. Hæc enim imbuta humiditate dilatantur, & foramen extendunt, atque amplius reddunt. Spongiola ita paratur: spongia imbuitur albumine oui conquassato bis vel ter, deinde arctè colligatur vndique & in vmbrâ siccatur: exiccatæ particula sumitur, & in vlcus imponitur. Verùm quia eschara vix intra aliquot dies decidit, & tàm diu pus nisi statim sub cute hæreat, in abscessu detineatur, tutius longè est ferro abscessum aperire.

Apetto iam quocunque modo abscessu pus est euacuandum, sed non semper totum vnâ vice. Nam si abscessus sit magnus, qui multum puris contineat, apud arterias & venas, totum pus vnâ vice euacuare non licet, ne simul multi spiritus euacuentur & dissipentur, atque ita æger animo deficiat, & debilitetur, sed paulatim potiùs pus est emittendum, præcipuè si æger sit debilis, mulier prægnans, puer, aut senex. Euacuato pure si in circumferentia vel dolor adsit, vel reliquiæ materiæ non suppuratæ apparuerint, ipsúmque pus non sit bene maturum; dolor est leniendus, & inprimis reliquiæ materiæ in pus sunt conuertendæ, medicamento aliquo concoquente, quod vulgò digestiuum vocant. Tale est, quod fit ex *ol. ros. & vitellis ouorum*: dolorem enim lenit, & puris generationem adiuuat.

Vel ♃. *terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui* num. j. *mannæ thuris* Drach. j. *ol. ros.* Drach. iij. Misc. Vtile est & Emplastrum *diachylum simplex.*

Hoc cùm iam peractum est, & apparente iam coctione, ad ea, quæ expurgant, deueniendum est. Neque enim caro generari, neque conglutinatio fieri potest, nisi pars antea mundetur: vnde

♃. *terebinth. claræ* Vnc. j. *mellis ros.* Drach. vj. *oui vitellum vnum.*

Parùm coquantur, & postea adde *croci* Scrup. j. *farinæ hordei parùm.*

Si maiore mundificatione opus sit, potest addi *succus Apij.*

Vt ♃. *mellis crudi, farinæ hordei ana* Vnc. j *succi apij* Vnc. ß. *croci* Scrup. ß. Misc.

Si adhuc maiori mundificatione opus est, potest aliquid de *Vnguento Ægyptiaco* addi.

Vtile est & *centaurium minus*, & *Aristolochia rotunda.*

Vt ♃. *succi centaur. minor.* Vnc. ij. *apij* Vnc. j. *mellis* Vnc. iij.

Bulliant simul, postea adde *farinæ hordei & orobi ana* Drach. vj.

Subtractis ab igne, adde *terebinth.* Vnc. j. *pulu. rad. iridis.* Drach. j. Misce.

Mundato abscessu carnem generantia adhibenda: Qualia autem sint illa medicamenta, prolixè docet Galenus, *3. meth. med. cap. 2. 3. 4. & in Instit.* dictum.

Exempli gratia:

♃. *thuris, mastich. ana* Vnc. ß. *colophon.* Vnc. ij. *ol. ros. mellis ana q. s.* Misceantur.

Vel ♃. *consolidæ maior.* M. j. *betonic. hyperici, caudæ equinæ, ana* M ß.

Coq. in Vino & contundantur. E contusis exprime succum.

Adde *thuris, mastichis ana* Vnc. j ß *sang. dracon.* Vnc. j. *mellis, terebinth. ana q. s.*

Coq. ad succorum consumptionem.

F. Vnguentum.

Vel ♃. *myrrh. aloës, sarcocollæ ana* Vnc. j. *mellis* Drach. vj. *vini albi q. s.*

Coq. ad spissitudinem.

Vbi vlcus fuerit carne repletum, epulotica sunt adhibenda, de quibus etiam *in Instit.* dictum, vt est *Emplastrum Diapalmæ*, seu *Diacalcithyos*, de *Minio Vigonis*, & alia, quæ passim sunt nota.

CAPVT

CAPVT VI.

De Sinibus.

Sinus. ACcidit verò non rarò, vt quamuis pus ex abscessu effundatur, is iterum tamen repleatur, vnde cutis adiacens carni subiectæ non coalescit, glutinaturque, sed cauitas quædam relinquitur, tandemque cutem cum subiectis corporibus agglutinandi difficultas quædam suboritur, quem affectum Græci κόλπον, Latini Sinum appellant, cum nimirum abscessus & vlceris initium satis angustum apparet, profunditas verò se in latitudinem diffundit.

Caussæ.

Caussa. Sunt autem sinuum caussæ plerumque abscessus, seu tumores suppurati, tardiùs aperti, aut non bene mundati. Pus enim si diutiùs in profundo detineatur, acrem & erodentem quandam qualitatem acquirit, & cuniculos quasi molitur, atque ad affectam hoc modo partem ex vicinis, imò vniuerso corpore excrementa, & qui superabundant, humores confluunt, vndè postea tales sinus difficulter conglutinari & carne repleri possunt.

Differentia. Est verò sinuum magna diuersitas, non solùm enim dimensione quantitatis differunt, vt alius sit minor & breuior, alius verò profundior aut latior; aut figurâ, quod alius sit rectus, alius flexuosus, huius illiusvè figuræ, sed inprimis situs & positionis modo, quod ea differentia curationem non parùm variat. Qui enim sursum tendit, meliorem curationis spem præbet, cùm per eius orificium pus facilè effluere & euacuari possit. Qui verò deorsum tendit, pus diutiùs retinet, quod retentum partes amplius corrumpit & erodit. Quare talis sinus non curatur, nisi ex aduerso aperiatur, vt pus liberè effluere possit. Ne verò hæ differentiæ Medicum lateant, sed vt sciat, quo vergat sinus, & quantus sit, explorandus est turundis, siue specillis argenteis aut ferreis, item cereis candelis, aut similibus in profunditatem sinus blandè immissis. Danda verò opera, vt sinus quamprimùm curetur. Nisi enim celeriter curetur, callum contrahit, & durus efficitur spatio temporis, nec postea curam facilem suscipit.

Prognosis. Quid tamen sperandum sit, indicant ipsius partis affectæ qualitates, & inprimis materia, quæ è sinu effluit. Si enim ea sit multa, non cocta, in sinu dolor percipiatur, aut tumor appareat, nondum sanationis spes adest. Si verò pus sit paucum, bonum, album, absit dolor, & totus locus sit æqualis, carne iam impleri sinum argumento est.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, caussa sinus cùm sit cauitas & vnitas soluta: Vnitas soluta vnitionem indicat, cauitas verò repletionem. Vniri verò ea quæ dissident, non possunt, nisi priùs cauum repleatur. Quapropter priùs cauitas replenda. Verùm neque cauitas carne repleri potest, nisi partis temperies sese rectè habeat, & ab omnibus sordibus liber ac mundus sit sinus. Itaque primò danda est opera, vt si aliqua intemperies adsit, illa remoueatur, & sinus probè expurgetur. Ac proinde nisi vel orificium sinus deorsum spectet, vel membrum ita locari possit, vt sanies liberè effluere queat, ante omnia puri exitus patefaciendus. Si orificium abscessus versus inferiora patet, pus habet liberum exitum, talisque sinus mundificantibus adhibitis facilè sanatur. Si verò orificium est in loco superiore, necessum est, vt puri liberum exitum moliamur.

Quod fieri potest, duplici modo, vel tota cauitate dissectâ, vel in parte inferiore saltem orificio aperto. Vtilius equidem est totum sinum aperire, cùm ita faciliùs purgari & sanari vlcus possit. Sed cùm id semper facere non liceat, cùm nimirum sinus magnus est, & pars sine periculo tota dissecari non potest, interdum in imo saltem sinum aperimus. Quo facto, sinuque aperto, diligenter is expurgandus & exiccandus est, ne quid puris relinquatur. Nam si quid relinquitur, inde fistulæ & recidiuæ oriri solent. Ac quamuis conglutinari videantur partes, tamen non rectè cohærent, sed postea iterum abscedunt. Ad puris autem euacuationem non parum faciunt fasciæ & puluini, si iis pars arctè à superiore sinus parte versus eius orificium comprimatur & constringatur. Medicamenta autem in hunc vsum accommodata sunt: aqua decoctionis hordei, Melicratum, quod satis purgat, ita vt eum sinum, cuius orificium loco inferiore est, ad glutinationem aptum solùm reddere possit; mulsum, quod simul roborat & purgat, *resina terebinthina, mel rosatum, farina hordeacea, fabacea, orobi, lupinorum, lixiuium, spir. vini, aqua thermarum, aq. aluminis, oxymel. Vnguentum Ægyptiacum*, quæ fortiora sunt, & in vlceribus sordidioribus saltem adhibenda.

Ex his varia possunt fieri composita, vt:

℞. *mellis ros. colat.* Drach. vj. *farin. hord. q. s.* ad inspissationem.

Vel ℞. *mellis ros. col.* Drach. vj. *terebinth. claræ* vnc. j. *succi apii, absinth. ana* vnc. ß. simul coquantur. Deinde adde *farin. fabar. hord. lupinor. ana q. s.* Misce.

Cùm verò sinus interdum sint plures, aut maior eorum sit profunditas, vt eos planè aperire non sit possibile, nec etiam vnguenta per totam eorum cauitatem penetrare possint, tùm præcipuè liquida abstergentia magis probantur, vtpote, quæ se in omnes sinus partes insinuare possunt: & talia medicamenta iniicienda sunt per syphonem aut fistulam, atque iniecto medicamento orificium concerpto linteamine, aut lanâ bombycinâ aliquandiu obstruendum erit, ne medicamentum mox refluat, vt:

℞. *hord. integri* P. iij. *centaur. min. absinth. ana* P. ij. Coq. in melicrato, F. iniectio.

Vel ℞. *aq. decoct. hordei, melicrati, ana* vnc. ij. *vnguenti Ægyptiac.* vnc. ß. Misce. & iniiciatur.

His itaque medicamentis si vlcus fuerit purgatum, medicamenta carnem producentia sunt adhibenda. Quanquam enim ipsa natura carnem generat: ars tamen medicamentis eatenus ei subuenit, quatenus excrementa, quæ ei impedimento sunt, submouet. Nam partem quamlibet etiam sanam duplex excrementum generare & extra corpus propellere notum est: Vnum tenuius, quod plerumque per insensibilem transpirationem expirat, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur: Alterum crassius, quod extrinsecus corpori adhærescit, & sordium nomine appellatur. Hæc excrementa cùm in parte læsâ, vtpote imbecilla à natura extra vlcus propelli non possunt, in vlcere hærent, & crassum excrementum vlcus sordidum reddit, tenue verò humidum. Quæ excrementa cum naturæ in generatione carnis impedimento sint, tollenda sunt, sordes nimirum illæ detergendæ, humiditasque exiccanda est.

Medicamenta autem quæ hoc præstant, σαρκωτικὰ seu carnem generantia appellantur, non quod ipsa reuerâ carnem generent, quod solius naturæ opus est, sed quod, vt diximus, impedimenta tollant, & naturæ sanguinem talem sufficiant, è quo bona caro generari possit. Sunt verò talia sicca, sed non nimiæ siccitatis, verùm talis, quæ modicè partis affectæ temperiem excedat. Cùm autem non sit idem modus siccitatis in omnibus corporibus & membris, etiam non eadem materia est vtilis ad carnem gignendam

in omnibus corporibus & membris, sed quæ ficciora sunt corpora & membra, ficcioribus egent medicamentis; quæ verò humidiora sunt, minus ficcantibus iodigent. Mitiora sunt thos, farina hordei, fabarum: fortiora, farina orobi, radix ireos, aristolochiæ, myrrha, tutia, pompholix, & fimilia. Equibus composita in rem præsentem parare licet.

Vt ℞. *terebinth.* Vnc. ij. *thuris, mastich. colophon. ana* Vnc. ß. *ceræ, ol. rof. ana. q. f.* F. Vnguentum. Fortius est, quod

℞. *aristoloch. rotund. iridis, consolid. (maior.) ana* Drach. ij. *mastich. thuris, myrrh. aloës ana* Drach. j. *mellis, terebinth. ana q. f.* Misc.

Si corpus ficcius fit, & dura caro generanda fit, ipsúmque vlcus pateat, etiam forma ficca possumus adhibere medicamenta, & pulueres sarcoticos conficere, qui insperguntur.

Vt ℞. *thuris mastich. colophon. part. æq.* F. Pulu.

Vel ℞. *aloës, thuris, sarcocoll. sang. dracon. ana q. v.* F. puluis.

Si verò finus non pateat, sarcotica liquida per siphonem eodem mdo quo mundificantia, iniicienda sunt, & clauso orificio in finu aliquandiu linquenda; In quem finem potest iniici vinum austerum, in quo thus coctum fit, vel decoctum ex Aristol. symphyto, caudâ equinâ, rosis & fimilibus, eum vino, cui addi possunt thus, myrrha, aloë.

An autem ex his medicamentis partes finus profundæ coaluerint, & bene glutinatæ fint, indicat illud, quod effluit quod fi est paucum, benè coctum, atque præterea in ipso finu dolor non percipitur, glutinationem fieri indicio est. Si autem quarta aut etiam septima dies transierit, & nihilominus humor crudus ex vlcere manat, fignum est, finum nondum coalescere, neque carnē generari, ac proinde tunc medicamenta fortiùs exiccantia, fine mordicatione tamen, adhibenda funt. Vbi iam quodammodò est repletus finus, aliquid ex glutinantibus est adhibendum, quod teneram carnem quæ genita est blandè ac fine acrimoniâ cogat, qualia sūt quę Græcis ἔναιμα dicuntur, quasi diuisas partes coniungant, ac recentia vulnera curent, qualia plurima descripsit Galenus, *l. 2. de compos. med. sec. gen. c. 21. & 32.*

Postquam medicamentum glutinans fuerit appositum, iubet Galenus spongiam nouam quam mollissimam ex mulso vel vino circumiicere, quam alij etiam decocto cortic. granator rof. & fimilium, imbuunt, vt nimium exiccet, manantemque è finu saniem excipiat, quæ alioquin partem facilè erodere, aut pruritum excitare posset, atque alligatio incipiat à fundo finus & tendat versus orificium. Sed & fasciarum circumuolutiones circa fundum magis arctè constringantur, fine dolore tamen, paulatim verò laxentur, neque ad os finus, in quo ipso medicamentum laxo modo fit alligatum, nec orificium arctè obturet, sed puri exitum relinquat, in quem finem etiam Emplastrum, quod imponitur, eo loco forcipe dissectum fit.

Atque hæc ratio finus & vlcera finuosa curandi est fecundum Antiquos, & quidem fatis commoda, & vtilis. Aliam tamen longè faciliorem & breuiorem in Apostematibus recens apertis fe excogitasse fcripsit Franciscus Arcæus, *l. 2. de curat. vuln. cap. 7.* quo tertio aut ad fummum quarto die omnis illa apostematum cauitas commissa atque conglutinata curetur, nihilque hians relinquatur præter apertionem, quæ arte facta est, quo pus deflueret atque exprimeretur, idque, nullo aut ægrotantis periculo, aut labore, aut aliâ difficultate. Curandi autem ratio talis est. Si tumor aut apostema fit magnum, primò opprimè aperiatur, ita vt minor digitus orificio indi possit, atque omne pus, quod intus continetur, effluere permittatur, atque ipso loco leniter compresso etiam expellatur. Pure expulso & euacuato turundâ os finus obturetur, atque puluillo imposito atque obligato vsque in posterum diem relinquatur. Postero die, ligaturâ folutâ, vlcus ab omni pure, fi quod subest, diligenter mundetur. Deinde fistula seu cannula plumbea orificio indatur, quæ tanta fit, quantum est ipsum orificium, atque ad cauitatem pertingat, non autem vlteriùs adigatur. Super hoc Emplastrum Basilicum linteo extensum imponi potest, quo fistula etiam contineatur, ne excidat, foramine tamen ad ipsum fistulæ seu cannulæ plumbeæ orificium relicto. Postea ex vtróque cauitatis latere finguli puluilli triangulares ponantur, ita vt totum cauitatis spatium vtroque puluillo repleatur. Sinus verò orificium, qua plumbea fistula est, liberum relinquatur neque puluillis obturetur, neque ligatione occupetur, vt omne pus, quod subest, expurgari possit, postea fascia locus quem puluilli tegunt, fine dolore constringatur, ita quidem vt ligatura incipiat à fundo & tendat versus orificium, quo omne pus, quod intus est, versus orificium, adigatur, atque per illud exprimatur. Hoc modo finus obligatus relinquitur in sequentem diem quo, ligatura, foluta quantum caui relictum fit, explorandum est, vt cognoscamus, an omnia loca puluilli attigerint. Quæ enim puluillis fubiecta fuerunt omnia conglutinata reperientur. Quod vbi inuentum est, rursus puluilli eodem modo, quo antea iacebant, ligabuntur, atque in posterum diem relinquentur. Quod fi nonnihil humoris aut puris aliquo in loco relictum videatur, id puluillis per fasciam vt antea exprimendum, quo fimul locus hians coalescit. Hoc modo vbi partes coaluerint, puluilli amoueantur, atque vlceri linteum, cui Leoninum Emplastrum Autoris aut fimile fit inductum, (*diapalma*) imponendum est, atque fingulis diebus fexies aut octies abstergendum. Circa hunc tamen modum finus & cauitates curandi primò notandum, ipsum feciliciffimè fuccedere folùm in apostematibus recens apertis. Nam antiquos finus, qui intus non bene fese habent, & ferè ad callosa vlcera & fistulas declinant, priore modo meliùs & tutiùs curare licet. Deinde & hoc obseruandum est, videndum esse, an reliquiæ materiæ incoctæ, per partem sparsæ superfint, quod ex apparente aliquo tumore cognoscitur; vt & rubore. Aliàs enim & quandiu aliquid p. n. in parte hæret, glutinatio sperari non potest. Pus quoque ipsum optimè fit expurgatum.

Tertiò & hoc attendendum, an locus fatis commodè fasciis obuolui possit, vt & puluilli arctè cohæreant, atque ita partes diffiras comprimant & pus exprimant. Si enim fasciæ hient, nec puluilli, vt debent, partem comprimant, nec pus exprimitur, nec pars coalescit.

CAPVT VII.

De Eryfipelate, seu Rosa.

OMnino inter Tumores sanguineos referendus est Tumor, quem Græci Ἐρυσίπελας, Nostrates vulgò Rosam, à calore roseo, appellant. Latini præter Celsum, qui Eryfipelatis nomen retinet, Ignem facrum nominant, de quo Lucretius, *lib. 6.* *Eryfipelas.*

Et fimul vlceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, vt est, per membra facer cum dicitur ignis.

Vulgò à Medicis hic tumor ad biliosos refertur. Verùm non fine caussâ dubitatur à quo humore ortum habeat. Nam Galenus ipse non femper idem statuere videtur. Expressè enim fcribit *2. ad Glauc. c. 1.* tenuissimum feruentémque fanguinem, aut bilem cum fanguine, calidiorem vtrumque quàm oporteat, exquisiti

exquisiti Erysipelatis caussam esse, puram bilem verò non huius, sed herpetis caussam esse statuit. Et, *de tumorib. cap. 9.* scribit, cum biliosus fluor, qui exactus quidem est, excitatur, cutemque exulcerat, herpetem fieri; cùm vero aquosa sanie sanguinéque mistus, minùs acer est, magisque in tumorem partem attollit, quàm vlcerat, Erysipelas excitari. Contrà, *lib. de atra bile, cap. 5. 14. meth. med. cap. 1. 2. 3. 17: 2. de differ. febr. cap. 5. de curan. rat. per sang. miss. cap. 8.* & aliis pluribus locis, bilem huius tumoris caussam esse statuit; quam posteriorem sententiam plerique sequuntur.

Verùm si autoritates seponamus, & rem ipsam spectemus, & Erysipelatis nomen ei tumori tribuamus, qui nostris vulgatissimus, & quæ quotidie circa ægros in morbo tam vulgari fiunt videamus, omnino Galeni sententiam, quam *2. ad Glauc. cap. 1.* & *de tumorib. cap. 9.* proposuit, veriorem esse putamus.

Ipse enim color partis affectæ, qui roseus omnino est, sanguinem potiùs quàm bilem caussam esse huius tumoris docet. Et licet tumor iste nonnunquam ex rubro flanescat, id tamen non de omni Erysipelate verum est, sed de quadam eius differentia. Præterea humor, qui hunc tumorem excitat, non tam acris est, ac bilis, & propterea nec exulcerat, nec calorem aut dolorem adeo vehementem infert. Sanguis tamen qui hunc tumorem excitat, tenuissimus & calidissimus est, qui vulgò biliosus appellatur; id quod Galenus etiam, *2. ad Glauc. cap. 1.* docuit, dum scribit, bilem solam, quando secreta est, & in aliquo membro consistit, Herpetem excitare. Si verò ex sanguine & flaua bile calidioribus, quàm oporteat, mista fluxio fuerit, vel ex sanguine sic feruescente & tenuissimo secundum substantiam, Erysipelas vocatur. Etsi verò aliis in locis plurimis Galenus Erysipelas à bile fieri statuat: tamen quid per bilem intelligat, allegato loco satis declarauit. Et si experientiam & quæ circa ægros fiunt, consulamus, nil nisi illam bilem naturalem alimentarem, quam dicunt, id est, sanguinis calidissimam & tenuissimam partem, sed effertuescentem iam & bili proximam intelligere potuit. Quamcunque verò bilem huius tumoris caussam constituere velis, seu flauam, seu pallidam, seu æruginosam, seu porraceam, non cum iis, quæ in hoc tumore accidunt, conuenient. Præterea prauam qualitatem & peculiarem corruptionem hic humor coniunctam habet, & antequam erumpit, summas angustias excitat, & tales ferè, quales pestis inuadens parere solet, & propterea quoque ad expulsionem alexipharmaca, vt in peste, exhibentur.

Possunt tamen Galeni, aliorumque autorum è bile flaua hunc tumorem oriri dicentium verba in meliorem sensum trahi, si dicatur, per bilem, intelligi naturalem illam sanguinis partem tenuiorem & calidiorem, quæ bilis vulgò, rectiùs sanguis biliosus nominatur, quæ vbi efferuescere incipit, hoc tumoris genus excitat. Et non rarò subtilissimi & calidissimi seri pars aliqua (quam si serum biliosum dicere volueris, non repugno) admiscetur, & tum fieri Erysipelas exulceratum, sed superficialiter saltem, sicut sæpe in facie accidere solet, & vesiculæ aquoso humore plenæ exoriuntur, & cuticula saltem abscedit. Si verò ipsa cutis, quod interdum in cruribus accidit, simul exulceretur, humores adusti admisti sunt, idque Erysipelas non est putum.

Verùm de hoc tumore quantum satis, *lib. 2. de feb. cap. 16.* dictum quæ hic repetenda non censemus; cùm ibi videri possint; hoc saltem repeto, morbum primarium febrem esse. Neque enim Erysipelas seu Rosa, nisi cum febre, inuadit, quæ sæpe vno atque altero die antequam erumpit, ægrum affligere solet. Soluitur autem ista febris criticè per hunc tumorem; & proinde sæpe in glandulis sub alis, vel in inguinibus dolor aut tumor aliquis percipitur, donec tandem natura materiam ad extremam aliquam corporis partem depulerit: tunc enim febris solet cessare, etsi tumor aliquandiu in parte affecta hæreat.

De curatione etiam hoc notandum, eam omnino, vt *loc. alleg.* traditum, perficiendam, dandamque operam, vt humor eius continens caussa eucocetur, non retineatur, cùm retentus maiora mala inducere soleat, quod vel exemplo illius rustici, apud Guiliel. Fabricium, *cent. 1. obseru. 81.* patet, qui cum erysipelate in sinistra manu laboraret, & ex tonsoris consilio per aliquot dies manum & brachium oleo ros. inungeret, dolor, inflammatio, aliaque symptomata magis magisque aucta sunt, ita vt tandem gangræna correpta sit tota manus.

CAPVT VIII.

De BVBONE.

AD Inflammationes & Bubo pertinet. *Est* enim Bubo, vt Galenus, *de differ. febr. cap. 5.* & *2. ad Glauc. cap. 1.* habet, *inflammatio glandularum in inguinibus.* Cùm enim glandulæ à natura factæ sint, vt ad eas superflui humores à partibus principibus expellantur: si ii confertim, & cum iis sanguis, ad partes glandulosas detrudantur, inflammatio excitatur, id quod in inguinibus præcipuè, interdum & sub axillis, ac post aures accidit, quæ post a[illegible] inflammationes Parotides nominantur. *Bubo.*

Cùm autem humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, varii sint, variæ etiam inde oriuntur Bubonum differentiæ. Aliquando enim humores simpliciter vitiosi sunt, nullamque malignitatem coniunctam habent, & ex ea oriuntur Bubones non maligni; aliquando verò materia maligna est, & tunc Bubo malignus excitatur, qui rursus pro materiæ malignæ varietate est pestilens vel Venereus. Verùm cùm de pestilenti *in libris de febribus* dictum sit, Venereus autem ad tractatum de lue Venerea pertineat; in genere saltem de Bubone dicemus.

Caussæ.

Ortum autem habet omnis Bubo à sanguine p. n. in glandulas in inguinibus vel aliis effuso; qui tamen semper aliquem humorem vitiosum, qualiscunque etiam ille sit, qui naturam ad excretionem stimulat, coniunctum habet. Vnde etiam caussæ antecedentes, imò & externæ, quæ ad generationem humoris illius faciunt, variæ sunt. Partium principum tamen robur ferè semper coniungitur, quæ quod sibi molestum est, ad partes has ignobiles & emunctoria expellunt. *Caussæ.*

Hieron. Fabricius ab Aquapendente statuit, Bubones quosdam oriri saltem à sanguinis copia, & per viam expulsionis, quosdam à sanguine vitioso fieri, & alios morbos sequi, & excitari per modum criseos.

Verùm enimuerò non puto, quod à sola sanguinis copia bubo excitetur, sed semper vitiosos humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, coniunctos habeat. Hoc tamen verum est, quod Bubo nunc alium morbum sequitur, & per crisin seu perfectam seu imperfectam excitatur, interdum nullo alio morbo præcedente. Etsi verò per crisin solùm ii tumores propriè fieri dicuntur, qui alios morbos sequuntur: tamen & ii, qui sine aliis morbis oriuntur, à natura prauos & molestos humores expellente, excitantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Bubo quod in inguinibus vel sub axillis tumor cum renitentia, rubore, dolore apparet, & plerumque febris leuior accedit. Et quidem si per crisin accidit Bubo, febris vel alius morbus præcessit, qui erumpente bubone leuatur, signaque bonæ crisis præcesserunt, quæ si absint, pro symptomatico habendus. Et quidem si nulla signa pestilentiæ vel luis Venereæ adsint, Bubo est simplex, & non malignus ac contagiosus. Si verò pestilentiæ signa coniungantur, Bubo pro maligno & contagioso habendus, Bubonesque grassante pestilentia semper suspecti sunt. Eodem modo, si æger lue Venereâ infectus sit, Bubo etiam pro Venereo, maligno & contagioso habendus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Bubones non maligni & non contagiosi periculosi non sunt: cùm sint in partibus externis, & fiat à natura vitiosum sanguinem ad partes imbecilles & ignobiles expellente: & præcipuè si statim suppurentur, & aperiantur.

2. Si verò diu protrahantur & tardiùs maturentur, periculo non vacant, cùm in fistulas periculosas facilè abeant.

3. Bubones qui sub axillis excitantur, citiùs maturantur, cum à sanguine calidiore, vtpote quem vasa cordi vicina extrudunt, oriantur, & pars illa ob cordis viciniitatem, plus caloris, qui ad maturationem necessarius est, habeat.

4. Bubones verò qui oriuntur in inguinibus tardiùs suppurantur, cùm à sanguine minùs calido & crassiore excitentur, & sint in loco à corde remotiore, minusque frigido.

5. Omnium tardissimè maturantur bubones post aures, vtpote qui oriuntur à materia frigidiore, & sunt in loco frigidiore.

6. Quid de Bubonibus pestiferis & Venereis sentiendum sit, suo loco dicitur.

Curatio.

Curatio. Cum bubo non pestilens non Venereus excitetur, Natura id quod sibi molestum est, ad partes externas ignobiliores expellente, nullo modo conatus naturæ impediendus, & materia ad interiora repellenda. Et inprimis perpendendum, an Natura per crisin, & quidem perfectam, Bubonem excitauerit, & æger inde morbo liberetur, & signa bonæ crisis adsint, tunc secundum præceptum Hippocratis, 1. *aph.* 20. nihil mouendum, sed Naturæ negorium committendum, & opera danda, vt bubo vel discutiatur, vel quàm citissimè maturetur. Si verò quidem bubo sit criticus, crisis tamen imperfecta, humor ampliùs ad locum affectum attrahendus vel cucurbitulis appositis, vel medicamentis è fermento, sapone nigro, axungia veteri, resina pini, diachylo cum gumm. & similibus.

Si verò nullo alio morbo præcedente excitetur bubo, nec tunc, vt dictum, naturæ motus impediendus. Copia tamen sanguinis secta vena imminuenda, quæ tamen instituenda, vt motus naturæ ad partem affectam potiùs adiuuetur, quàm impediatur. Si quoque vitiosi humores, quod ferè accidit, cum sanguine sint coniuncti, ii euacuandi.

Reliqua curatio in bubonibus hisce omnibus, qui maligni & contagiosi non sunt, vt in inflammationibus aliis instituenda. Hoc tamen notandum, primò, quod digerentia, quæ adhibentur, debeant esse fortiora, quàm in aliis inflammationibus; cùm glandulæ sint partes frigidiores, ignobiliores, & exquisitum sensum non habeant. Vt fiat Cataplasma è farina hordei & lupinorum cum melle.

Vel ℞. *rad. lil. alb. althea, cucum asinin. ana* vnc. j. *fol. parietaria, petroselini, ana* vnc. jß.

Coq. in vino ad mollitiem & contundantur. Contusis & per setaceum traiectis adde *farinæ lupinor.* vnc. ij. *ol. chamæmel. lil. alb. ana q. s.* F. Cataplasma.

Si humor non digeratur, in pus mutandus, & bubo maturandus. Id quod plerumque tutissimum est. Nisi enim hoc fiat, quod sæpe obseruaui, post temporis aliquod interuallum, nouus bubo, vel in eadem, vel in alia parte exoriri solet. Maturantia autem ea, quæ in inflammatione sunt proposita, vsurpanda.

Pure genito tumor incidendus, vt pus citissimè euacuetur, & quidem in inguine per transuersum sectio instituenda, cùm hoc modo tumore purgato cutis faciliùs coëat, qui dum femur flectitur, cutis vnitur.

Euacuato pure vlcus mundandum, caro gignenda, & tandem vlcus cicatrice claudendum.

De curatione Bubonis pestilentis & Gallici suo loco dicitu.

CAPVT IX.

De FVRVNCVLO.

INflammationi cognatum est tumoris genus, quod *Furunculus* Furunculus, Græcis δοθίων vel δοθιὴν, Germanis *Blutschvver* dicitur, nimirum, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. definit, Tuberculum acutum cum inflammatione & dolore, maximeque vbi iam in pus vertitur. *Caussa.* Oriturque à sanguine crasso & vitioso, vt Galenus, 5. *de comp. med. s. loc.* docet, non tamen ita exusto & corrupto, vt in Carbunculo, quem natura à reliquo secernens, tanquam infensum & inutilem in summa corporis propellit. Atque ita Furunculus oritur in cute & carnosis partibus cuti subiectis. Rarò verò solitarius erumpit, sed plerumque plures simul.

Est autem Furunculorum quædam differentia. Quidam enim mites sunt, qui solum cutem occupant; alii maligni, qui altiùs descendunt, seu vt Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 23. scribit, Furunculorum alius est clemens, aliis maleficus. Clemens quidem, cùm in sola cute coierit; maleficus autem curatuque difficilis, cùm altiùs radicibus actis in cutem erumpit. Interdum furunculi sunt sporadici, interdum etiam Epidemii.

Signa Diagnostica.

Signa furunculi sunt: Exigua ab initio inflammatio & pustula sensim excrescens & in acutum tendens, columbini oui magnitudinem non excedens, cum dolore & rubore vbi ad statum peruenit, quod circa octauum, nonum, vel decimum diem accidit. *Signa Diagnostica.* Differtque furunculus ab Inflammatione paruitate, & materia quæ in phlegmone est bonus sanguis, in furunculo verò crassus & vitiosus: à carbunculo materia peior & magis adusta est & propterea ad suppurationem non peruenit, cùm furunculus ad suppurationem perueniat.

Si sunt furunculi Epidemii & pestilentes, sunt nigri & virides, adestque febris maligna & alia praua symptomata.

Prognostica.

1. In furunculo, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. scribit, *Prognostica.* pericu

periculum nullum est, etiamsi nulla curatio adhibeatur. Maturescit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, vt potior Medicina sit, quæ maturiùs liberet.

2. Ex tuberculis salubriora sunt, ac minùs verenda, quæ extra extuberant, & acutè sunt fastigiata, atque æqualiter maturescunt, non dura, neque bifida, seu deorsum vergentia. Hippocrates, 6. *epid. sect.* 1.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt materia furunculi caussa, quamprimum in pus mutetur, ad quam rem vtilia sunt medicamenta de Inflammatione proposita. Mutat autem materiam in pus *triticum* masticatum & impositum, *vuæ passæ*, & *ficus* contusæ & impositæ, *diachylum simplex*.

Vel ℞. *farinæ sem. lini, pulu. rad. althéa ana* vnc. ß. *caricar. ping.* num. iiij. *passul. exacin.* vnc. j. Coq. & adde *butyri sine sale rec.* vnc. ij. F. Cataplasma. Vel si dolor sit vehementior.

℞. *Radic. lil. alb.* vnc. j. *fol. malu. viol. ana* M. j. Coqu. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur; Adde *farinæ hordei, tritici, sem. lini ana* vnc. ß. *vitell. ouor.* ij. *pingued. galli, butyri rec. ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel ℞. *terebinth. medulla ceruinæ, adipis vitulini, anserini, ceræ, butyri rec. mell. opt. ol. rof. ana* vnc. ß. Misc.

Tumor hic vbi maturatus fuerit, nisi sponte rumpatur, aperiendus. Apertus mundificandus.

℞. *succi apii* vnc. ß. *farinæ hordei* Drach. ij. *thuris.* Drach. jß. *terebinth.* vnc. j. *vitell.* j. *mell. rof. q. f.* Misc. in formam linimenti.

Postquam mundatus fuerit, carne replendus, & cicatrice claudendus, vt in abscessibus aliis fieri solet.

CAPVT X.

De PHYMATE.

Phyma. AD inflammationem pertinet & Phyma, quod, vt Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *lib.* 3. *meth. med. cap.* 3. docet, est tumor glandularum, qui statim augetur, & ad suppurationem festinat.

Locus affectus sunt glandulæ.

Caussa.

Caussa. Caussa seu humor Phyma excitans est sanguis, non purus, sed pituitosus, ideoque inflammatio minùs magna est, & tumor hic ad Inflammationem *ὀιδηματώδη* pertinet, oriturque frequentiùs in pueris, rarò in iuuenibus, rariùs in adultis.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur ex tumore rotundo, ac multum eleuato, parum rubente & ferè doloris expette in parte glandulosa.

Prognosticon.

Prognosticon. 1. Tumoris hoc genus periculo vacat, citò augetur, & plerumque absque medicamentorum ope suppuratur & sanatur.

2. Faciliùs curatur in pueris: difficiliùs in iuuenibus & adultis.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt quamprimum suppuretur. Ideoque naturæ conatus adiuuandus, medicamentis maturantibus impositis, de quibus, *de Inflammatione, & Furunculo*, dictum: quæ tamen hic in parte & caussa frigidiore paulò fortiora esse debent. Vtile est *triticum* mansum & impositum: vt & *vua passa* acinis exemptis. *Diachylum* item *simplex*, & *cum gummis*.

Vt ℞. *pulu. rad. althéa, farinæ tritici, lupiner. ana* vnc. j. *caricar. ping.* num. vj. *fermenti* vnc. ß. Coq. & adde *cœpam sub cinerib. coct.* num. j. *ol. lil. alb. q. f.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *terebinth. propoleos mell. ana* vnc. j. *ammoniaci aceto dissol.* vnc. ß. *ol. lil. alb. q. f.* F. Vnguentum.

Suppuratum Phyma equidem nonnulli non statim incidendum, sed prius tentandum putant, an discutientibus materia dissipari possit; ideoque Galenus, 8. *de simp. med. facult.* abrotanum commendat, parietariam, vrticam, radices, althææ, & ammoniacum melle emollitum: sed rarò hoc accidit. Ideoque tutissimum est, nisi sponte rumpatur, vt arte aperiatur, ne materia diutiùs detenta periculum aliquod afferat.

CAPVT XI.

De Phygethlo.

Phygethlon. IN iisdem partibus corporis glandulosis aliud etiam tumoris genus excitatur, quod *φύγεθλον* Græci, Latini Panum, vel potius vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. Panem, à similitudine figuræ nominant. Verùm caussa hic calidior est, & vt Phyma à sanguine pituitoso, ita Phygethlon siue Panis à sanguine bilioso ortum habet, vt Gal. 2. *ad Glauc. cap.* 1. docet. Fit autem ferè hic tumor post febres, aut post dolores alicuius partis, maximeque eos, qui ventrem infestatunt.

Signa Diagnostica.

Phygethli signa sunt tumor, durities, calor, distensio, & dolor maior, quàm pro tumoris magnitudine. Signa Diagnostica. Interdum & febris accedit. Interdum tamen talium extra nihil percipitur, vbi scilicet materia altiùs delitescit, sed punctiones saltem aliquæ intus percipiuntut. Tardè hoc tumoris genus maturatur, neque rectè in pus conuertitur.

Prognostica.

1. Phygethlon quod de subito durius non est, & Prognostica. quamuis non rubet, coloris tamen aliter mutati est, melius est. Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28.

2. Panus qui fit ex vlcere, dolore, vel collisione, vel ex aliqua caussa externa, periculo vacat. At qui febribus superuenit, sicut præcipuè tempore pestilenti fieri solet, siue in femoribus, siue sub alis collove proueniat, pessimus & periculosissimus est. P. Æginetа, *lib.* 4. *cap.* 22.

Curatio.

Si Phygethlon ex vlcere, dolore, contusione, vel Curatio. alia de caussa procatarctica excitetur, quemadmodum aliæ inflammationes, refrigerantibus & repellentibus eius incrementum prohibendum. Si verò in febribus, vel aliàs ex interno humorum apparatu excitetur, repellentia locum non habent; sed discutienria & resoluentia vsurpanda, & si materia durior est, emollientia addenda, vt *althæa, malua, atriplex, alsine, parietaria, carica, ammoniacum.*

Si materia discuti non possit, vt maturetur & in pus mutetur, danda opera medicamentis, quæ hactenus proposita sunt. Tandemque, nisi sponte aperiatur, abscessus rumpendus & aperiendus.

CAPVT

CAPVT XII.

De Parotide

Parotis. AD glandularum Inflammationes pertinet & παρωτίς, tumor ita dictus ἀπὸ τῶ παρὰ & ὠτὸς, quod fit iuxta aures. Hippocrates, *6. epid. comm. 5. tit. 1.* & alibi, ἐπάρματα nominat. Est enim Parotis glandularum iuxta aures inflammatio.

Caussa.

Caussa. Cùm verò Parotis sit inflammatio, eius proximam & continentem caussam sanguinem esse necesse est. Is tamen rarò purus est, sed bilis, vel pituita, vel melancholia, imò sæpe maligni & pestilentes humores admiscentur, vnde malignæ & pestilentes parotides oriuntur. Et rarissimum est, vt sanguis solùm copia peccans naturam stimulet, vt talẽ excretionẽ instituat, sed accidit à vitiosis & prauis humoribus, à quibus natura irritata, cum sanguine tales humores ad externa loca detrudere solet. Vt enim in hæmorhagiis criticis non sanguis principaliter peccat, sed vitiosi humores; quos cùm sine sanguine expellere facilè natura non possit, hanc sanguinis excretionem instituit: ita etiam vt vitiosos humores à principibus partibus ad ignobiliores auertat, sanguine vehiculi loco vtitur. Humores autem hi vel à toto corpore, vel à cerebro saltem transmittuntur. Et quidem non solùm ex humoribus vitiosis in corpore genitis, sed & venenis haustis parotides accidere possunt; id quod hîc VVittebergæ factum memini. Cùm enim ancilla quædam pisces coctura, ex vase, in quod glis inciderat, & in aqua suffocatus fuerat, aquam imprudens hausisset, ac in ea pisces coxisset, Studiosi, ni fallor, decem, cum hospita ægrotare cœperunt, & aliquot ex iis mortui sunt. Ex iis, qui conualuerunt, duobus etiam parotides post aures erumperunt.

Differentiæ.

Differentia. Parotidum differentiæ præcipuè sumuntur à materia, & generationis modo. A materia, quod sanguis, qui parotidem excitat, vel Biliosus, vel pituitosus, vel melancholicus est, vel etiam malignos & pestilentes humores admixtos habet. A generationis modo, quod aliæ citra febres, seu vt Celsus, *lib. 6. cap. 16.* loquitur, aliæ in secunda valetudine oriuntur, naturâ vitiosos aliquos humores, seu ex toto corpore, seu ex capite præcipuè ad ea loca detrudente, aliæ verò per febres, & quidem vel longas, vel acutas, easque benignas, aut malignas vel pestilentes. Et fit hoc in statu aut declinatione, naturâ criticè humorem coctum febris caussam ad loca hæc ignobiliora depellente, vel in principio aut augmento febrium symptomaticè

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur Parotides ex loco affecto, & tumore, dolore, ac plerumque rubore, qui post aures apparet. Quis verò humor sanguini admisceatur, ex humorum signis alibi propositis cognoscitur. Si humor adsit malignus, aut pestilens, febris talis coniungitur. Si à capite solùm transmittatur, nulla in toto corpore cacochymiæ signa adsunt, & dolor capitis præcessit, qui erumpente Parotide euanescit vel minuitur. An criticè vel symptomaticè erũpat, tempus morbi & signa crisis præsentia vel absentia docebunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Parotides, qui sine febre oriuntur, minùs malignæ sunt, & minùs periculi habent, quã quæ sũt cũ febre.

2. Minùs etiam periculosæ sunt, quæ febres longas sequuntur, quàm quæ acutas, & præcipuè in malignis & pestilentibus accidunt.

3. Salutares quoque sunt & curatu faciliores, ægrosque à periculo liberant, quæ criticè erumpunt. Quæ tamen in fine morbi post alias euacuationes, sine symptomatum remissione, & cum virium debilitate accidunt, periculosæ & perniciosæ sunt.

4. Quæ verò symptomaticè erumpunt, & ex cruda atque inprimis rebelli materia ortum habent, pertinaces & mali moris sunt, ac Naturæ & Medico multum negotii facessunt, ægrumque in maxima pericula coniiciunt. Sunt enim in loco cerebro propinquo, è quo & humores & vapores cerebro & eius membranis communicari possunt; vnde earum partium inflammatio & delirium excitari potest.

5. Parotides, quæ iudicationis tempore genitæ non suppurauerint, sed priusquam suppurantur, euanescunt, reuertuntur, augescunt, & iudicantur secundum reuersionis rationem, quemadmodũ febrium reuersiones in similem circuitum. Spes autem est, & in ipsis articulis aliquos orturos abscessus, *6. epid. comm. 4. tit. 1.*

Curatio.

In curatione Parotidum inprimis spectandum, an sint criticæ vel symptomaticæ, & cuius generis sit humor, è quo fiunt. Si criticè erumpat Parotis, morbusque inde tollatur vel minuatur, Naturæ negotium rotum committendum, ex præcepto Hippocratis, *1. aph. 20.* nihilque aliud tum agendum, quàm vt dolorem lenientia, *in cap. de Inflammatione*, proposita, imponantur, quæ eadem opera quoque suppurationem adiuuare possunt. In Parotidibus verò seu criticis seu symptomaticis siue materia sit multa siue pauca, siue benigna siue maligna, repellentia nullum locum habent, vt Galenus, *3. de comp. med. s. loc. cap. 2.* docet; ne materia à loco ignobiliori ad nobiliorem, & præcipuè cerebrum vicinum repellatur. Imò si tumor non satis erumpat, & humor, qui morbi ratione ad partem affectam non satis copiosè à natura protrudatur, attrahentia leniora, vt *ol. chamæmel. irinum, anethinum, de meliloto*, vsurpanda. Fortiora verò cautè adhibenda, ne dolor augeatur viresque deiiciantur. Curatio.

Hinc videndum, an natura resolutionem & discussionem moliatur, quæ medicamentis discutientibus adiuuanda; an verò ad suppurationem, quod ferè commodius est, tendat, quæ & ipsa medicamentis coctionem promouentibus adiuuanda. Vtriusque autem generis medicamenta, *supra cap. 5. de Inflammat. & cap. 8. de Bubone*, sunt proposita.

Suppuratione facta abscessus aperiendus, &c. vt suo loco dictum, curandus.

In Parotidibus symptomaticis naturæ conatus, qui deficit, adiuuandus & promouendus, & caussæ antecedentis copia, si adsit, minuenda. Si enim vel sanguinis & vitiosorum humorum copia adsit, non metuendum, vt natura ab opere & expulsione auertatur, sed ea oneris parte leuata, postea facilius id, quod debet, expellit.

Si tamen caussæ antecedentis euacuatione præmissa, nondum satis, vt debet, expellat, cucurbitulis applicatis, vel aliis attrahentibus expulsio adiuuanda.

Hinc vel materiæ discussio, vel quod plerumque commodius est, in pus mutatio procuranda, medicamentis, quæ *cap. 8. de Bubone*, sunt proposita. Vbi tamen materiæ cõditio attẽdenda, & si frigidior ac crassior sit, discutientia calidiora & fortiora vsurpanda, & si metus sit, ne materia induretur, emollientia quoque vsurpanda.

Post emollitionem, & si aliàs etiam materia ad suppurationem tendat, suppuratio promouẽda, abscessus aperiendus, &c. vt iam sæpiùs dictum, curandus.

Non

Non verò expectandum vt spontè tumor iste rumpatur; cùm pus diu retentum grauia sæpè symptomata accersere soleat: obseruauitque Guil. Fabricius, *cent. 1. obs. 39.* quod in puella quadam cùm parotide laboraret, nec tamen lecto decumberet, & sine febre esset, etiam circa decimum quartum morbi diem abscessus ad pugni magnitudinem excreuit, qui cum non fuisset apertus, puella febre, lipothymia, nausea, vigiliis, dolore dorsi & renum correpta fuit, & licet postea abscessus spontè rumperetur, cùm tamen nihil aut parum puris efflueret, sed viam deorsum quæsiuisset, ipsa è vita decessit.

CAPVT XIII.

De Carbunculo.

Carbunculus. INflammationi affinis est, & proinde post inflammationem à plerisque recensetur Carbunculus, vt pote qui à sanguine adusto & corrupto originem habet. Tumor autem hic variis appellatur nominibus. Græcis dicitur ἄνθραξ; Latinis Carbo & Carbunculus; Auicennæ Pruna & Ignis Persicus; quibus vocibus etsi diuersi tumores significari nonnulli credant, & peculiaribus capitibus, de Pruna & Igne Persico, de Carbunculo, de Anthrace egerint: tamen reuera iis omnibus vnicum tumoris genus significatur; quod enim Græcis est ἄνθραξ, Latinis est Carbunculus. Nisi quis hoc discrimen ex Auicenna ponere velit, quod qui sine pustulis atque humiditate incipit Carbunculus, Pruna; qui verò cum pustulis vesicisque, atque effluente humiditate incipit, Ignis persicus dicatur.

Atque hoc nomine appellatur hic tumor, quia crustam habet, quæ instar carbonis nigra est, qua de caussa etiam Pruna dicitur, quod caro nigra fit, & quasi à pruna adusta; ignis præterea quod ab igne quasi partes comburantur. Quæ autem Celsus & Plinius de Carbunculo scripta reliquerunt, vix Carbunculo in genere ita quadrare videntur, sed speciei alicui, & forsan epidemio alicui, & nouo morbo: Celsus enim, *lib. 5. cap. 28.* scribit: *Ab his quæ extrinsecus incidunt, ad ea veniendum est, quæ interius corrupta aliqua corporum parte nascuntur. Ex quibus non aliud carbunculo peius. Eius hæ notæ sunt: Rubor est, superque eam non nimium pustulæ eminent, maximè nigræ; interdum sublividæ, aut pallidæ. In his sanies esse videtur, infrà color niger est: ipsum corpus aridum, & durius quàm naturaliter oportet. Circaque quasi crusta est, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco leuari cutis potest, sed inferiori carni quasi affixa est. Somnus vrget, nonnunquam horror aut febres oritur, aut vtrumque. Idque vitium subtractis quasi quibusdam radicibus serpit, interdum celerius, interdum tardius: suprà quoque procedens inalbescit, dein liuidum fit, circùmque exiguæ pustulæ oriuntur. Et si circa stomachum faucesue incidit, subitò spiritum sæpe elidit.* Plinius verò, *lib. 26. cap. 1.* quo de nouis omnique æuo priore incognitis morbis agit, scribit, *L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum; quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille Medicorum inscitia sectus, hic verò pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens vareis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque pustulas paruas, rariùs febrem; stomachum, fauces cum inuasit, ocyssimè exanimans.* Quæ qui perpendit, facilè alium, aut certè quid peculiare à vulgari Carbunculo habentem morbum & in gangrænam ac Saphacelum desinentem describi animaduertet.

Inter nouos & antea incognitos morbos eū expressè refert Plinius, & in occultissimis corporis partibus plerumque sub lingua oriri scribit, sine dolore, sine pruritu, sine alio symptomate quàm somno, quo grauati intra triduum exanimentur, nullo tumore existente. Celsus verò nonnunquam etiam sine febri oriri & circa stomachum ac fauces incidere scribit: cùm vulgares carbunculi in extimis corporis partibus oriantur, grauem dolorem coniunctum habeant, & sine febre non inuadunt, & locus affectus manifestè intumescit.

Sed vt ad *Carbunculum* vulgò inter tumores notum redeamus, ille *est tumor ex sanguine adusto feruentissimo, qui partem corrumpit, ortum habens.* Carbunculus quid.

Caussæ.

Continens caussa carbunculi, adstipulante etiam Galeno *in lib. de tumorib. cap. 6. & 2. ad Glaucon cap. 1. & 14. meth. med. cap. 10.* est sanguis calidus feruens, & crassus; quem *in libro de atra bile, cap. 4. & 5.* atram bilem esse dicit. Nimirum, vt ex *lib. 2. de differ. febr. cap. 19.* videre est, oritur Carbunculus ex sanguine ferueuti crasso, putrescente, & in naturam atræ bilis degenerante, aut atram bilem admixtam, & plerumque malignitatem coniunctam habente. Hic tumor etsi paulatim in corpore generari, & prauam illam naturam inducere possit: tamen vbi gradum prauitatis & malignitatis illius adeptus est, à natura ab interioribus ad exteriora & membris nobilioribus ad ignobiliora subitò propellitur. Quod etiam accidit, vbi ab externo contagio sanguis inficitur & corrumpitur, vnde nunquam excitatur Carbunculus per congestionem, sed semper defluxu ἀθρόως facto generatur. Et propterea meritò Inflammationibus subiicitur, & ἐγγὺς τῆς φλεγμονῆς, inflammationi propinquus esse dicitur. Neque enim solùm ex atra bile, vt Cancer, generatur, sed fit ex sanguine adusto in attam bilem abeunte, vel atram bilem admixtam habente. Caussa.

Generatur autem iste adustus sanguis ex praua victus ratione cibisque prauis sanguini toti materiam præbentibus. Ad quam rem etiam facit externa aëris constitutio humores adurens & corrumpens, & inprimis occulta & maligna eius constitutio humores deprauans, ac vix datur Carbunculus, qui omni malignitate careat.

Differentiæ.

Quia tamen malignitas hæc nunc maior, nunc minor est, & Carbunculi alij in pestilenti aëris constitutione plurimos inuadunt, alij etiam sparsim sine pestilenti constitutione ægros corripiunt; distinguuntur Carbunculi in pestilentes & non pestilētes. Deinde alij oriuntur cum pustula vel pustulis, quales ab igne excitantur quibus ruptis subiectum est vlcus crustosum, atque id plerumque accidit, & tales in specie ab Auicenna Pruna aut ignis Persicus vocantur. Alij sine pustulis oriuntur. Differentia

Signa Diagnostica.

Incipit vt dictum, Carbunculus plerúmque; à pustula exigua; interdum verò non solùm vna maiuscula pustula erumpit, sed multæ exiles, veluti mi- Signa Diagnostica.

lij femina, crebræ in particulâ residentes, quibus perruptis vlcus crustosum fit, quale à candente ferro excitatur. Antequam autem pustulæ erumpunt, pruritus in parte sentitur, mox pustula aut pustulæ oriūtur. Interdum tamen citra omnem pustulam incipit Carbunculus, & vlcus crustosum excitatur, crustâ modò nigricante, modò colore cinereum præ se ferēte: mox breui instar bubonum excrescit, in rotundum, & acutum cum ingente calore, ardore & dolore, quæ præsertim circa vesperam exasperantur, ægrúmque adeò vexant, vt vix manum continere possit quin partem fricet, ex quâ fricatione postea pustulæ plures oriuntur. Caro circumposita efferuescit, calorémque habet, & maximam φλόγωσιν concipit, colorem etiam obtinet quam in Erysipelate & phlegmone nigriorem, veluti si cum rubro aliquid nigri permistum sit. Accedunt deinde & alia symptomata, febris nimirum, quæ vt Galenus etiam, 14. *meth. med. cap.* 10. testatur, magis infestat eos, qui carbunculo corripiuntur, quàm qui phlegmone, erysipelatode laborant, nausea, vomitus, appetitus deiectio, tremor ac palpitatio cordis, frequentia animi deliquia, deliria, quæ omnia eò magis infestant, quò malignior materia est.

Est n. Carbunculorum quædam differentia, non solùm quod sanguini illi adusto, qui est caussa coniuncta carbunculi, modò hic modò ille humor admisceatur: sed inprimis quod alius carbunculus est pestilens, alius non pestilens. Nam licet omnis Carbunculus sit malignus, ob materiam feruentem, adustam & putrescentem, quæ carnem corrumpendi vim habet, & in meliorem & benigniorem naturam aliquam reuerti & penè suppurari non potest: Tamen non omnis est pestilens, neque omnis aduentitiam habet malignitatem, sed interdum tantum præter natiuam malignitatem carbunculi etiam alia à communi aëris statu aut cōtagio accedit malignitas. Discernitur autem carbunculus pestilens à non pestilenti, primò pestilente aëris constitutione præsente. Vix enim possibile est, vt vigente pestilente constitutione oriatur carbunculus, qui non ipse sit pestilens. Deinde omnia symptomata & signa, quæ carbunculo apparent, & frequentiora & grauiora sunt in pestilente carbunculo quàm in non pestilente. Nam & febris, quæ carbunculo adiungitur, pestilentem naturam refert, & licet extra mitior, quàm in non pestilente appaeet, imò interdum vix percipitur: tamen intus magis vrit & longè est periculosior: color floridus faciei mutatur, lingua nigricat & sicca est, excrementa alui sunt liquida & biliosa, apperitus deiicitur: adest nausea, vomitúsque pessimorum humorum: difficultas spirandi, anhelitus fœtor, sudor est multus, tepidus vel frigidus. Somnus interdum planè profundus est, interdum vigiliæ infestant: deliria comitantur, animi deliquia & syncope. Quapropter etiam ab alio Carbunculo plus imminet periculi, ab alio minus. Etsi non omnis carbunculus sit perniciosus. Tamen vt testatur Galenus, 3. *Epid. comm.* 3. *t.* 12. perniciosissimus est pestilens, seu is, qui vltra priuatam malignitatem eam quoque, quam status affert, adiunctam habent, & perniciosis illis symptomatibus est stipatus. Quæ si plurimùm remittunt, saluris aliqua spes superest; si verò indies magis intenduntur, & vehementiora fiunt, nihil salutis sperandum est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quo nigrior est carbunculus, eò peior, vt pote qui à sanguine maximè corrupto productus est. Huic proximè succedit liuidus & flauescens. Minùs maligni & formidandi sunt, qui colorem rubicundum habent, in quibus nimirum sanguis suam naturam nondum planè exuit, sed adhuc aliquid natiui caloris & coloris retinuit.

2. Sunt etiam illi Carbunculi minùs perniciosi, qui sunt parui, quàm qui sunt magni, & ex paruâ pustulâ subitò ingentem magnitudinem acquirunt.

3. Sicut & illi qui soli sunt, quàm qui alios Carbunculos coniunctos habent.

4. Exitiosi valdè sunt illi, qui vbi erubuerint, mox iterum euanescunt. Materia enim translata ad partes interiores interitum affert.

5. Considerandum & hoc nonnulli censent, an pestilens carbunculus ante febrem oriatur, an verò præcedente febre pestilenti demum erumpat. Eum enim qui ante febrem pestilentem erumpit, tutiorem esse existimant, modò nulla symptomata superueniant, vt pote, qui indicio sit, naturam esse fortem, & pestilens venenum ante febrem propellere, quam cor occupare potuerit. Illum autem qui post pestilentem febrem demum erumpit, esse periculosiorem, vtpore qui occupato corde à veneno & humoribus prauis in vniuersum corpus sese iam diffundentibus oriatur.

6. Locus quoque plus vel minus periculi metuere iubet. Mali enim habentur, qui in emunctoriis, & propè membra nobilia & præcipua hærent. Inprimis autem hîc vires spectandæ, & videndum an sint fortes vel debiles. Debilis enim virtus à paruo etiam morbo prosterni potest: Contra robustior magnum quoque morbum non raro vincit.

Indicationes.

Aliæ sunt Indicationes in Carbunculo pestilenti, Indicationes aliæ in non pestilenti. In Carbone pestilenti feruor sanguinis in toto est restinguendus, simúlque cor contra malignitatem, quam rarò abesse diximus, muniendum. Reliqua curatio ad ipsum Carbunculum dirigenda. In carbunculo verò pestilenti magis venenata ac pestilens qualitas vrget, quam feruor sanguinis. Neque tamen & iste negligendus.

Curatio.

Curationem ergo Carbunculi quod attinet, in eâ Curatio. duo spectanda, ad caussam antecedentem, seu feruentem atque corruptum sanguinem, qui in toto copore est, & ad caussam coniunctam, seu illum humorem qui iam carbunculum excitat. Ordinatâ itaque couenienti diætâ & moderatione in rebus non naturalibus obseruatâ, primò sanguis ille feruens venæsectione est tollendus. Non tamen in omnibus carbunculis venæsectio est temerè vsurpanda, sed si locum habet, potissimum in non pestilenti, de quo etiam Galeni 14. *meth. med. cap.* 10. & aliorum Autorum, qui ad animi deliquium vsque sanguinem mittendum censent, pronūciatum accipiendum. In pestilenti verò carbunculo nihil facilè tentandum, quod vires, quarum maxima in peste & pestilentibus febribus habenda est ratio, deiicere possit: inter quæ non postremum, verùm potius primum est venæsectio ad animi deliquium instituta, quæ humorem naturæ maximè amicum & vitæ thesaurum præstantissimum cum spiritibus euacuat. Imò nequidem interdum erumpente carbunculo pestilenti venæsectionem tutò satis instituere licet. Nam cùm interdum non mox inprimo insultu pestis atque pestilentium febrium, sed sæpe postea quarto aut aliis diebus erumpat carbunculus, venæsectionem tùm vires non ferunt, quæ iam à morbo sunt deiectæ, & pugnam cum morbo inierunt.

Quæ autem venæ sint aperiendæ ex iis, quæ supra de euacuatione sanguinis, de Reuulsione & Deriuatione in curatione inflammationis dicta sunt satis patet. Hoc saltem obseruandum cauendum esse, ne dùm sanguinem euacuamus, illum seu ad membrum nobile, seu per membrum nobile ducamus & trahamus, ne id eius malignitate afficiatur.

Ideóque vena aperienda, cuius opera potiùs sanguis versus partem affectam trahatur, quàm ab ea retrahatur. Quapropter si carbunculus fuerit circa caput, vel axillas, vel in pectore, secanda est in brachio eiusdem lateris vena maximè vicina. Si infra hepar, vena malleoli vel poplitis eiusdem lateris aperienda. Et quidem statim in principio vena aperienda, antequam febris inualescat, & vires deiiciantur.

Verùm cùm missione sanguinis praui humores vix euacuari possint, purgatione opus esse nonnulli censent, quâ praui humores euacuentur, ne calidum natiuum ab iis suffocetur & extinguatur, ac natura postea expulsionem rectiùs moderari possit, neque copiâ pars affluentis humoris pars affecta corrumpatur.

Verùm omnino metuendum est, ne purgante medicamento, humor, quem natura conatur ad externa pellere, ad interna trahatur. Et præcipuè in Carbunculo pestilenti hoc metuendum. In carbunculo non maligno tutiùs quidem institui posse videtur. Verùm cum febris coniuncta sit; & quidem acuta, cruditas materiæ id plerumque prohibet, & vix datur Carbunculus, in quo non aliquid malignitatis adsit, ideóque tutiùs per alexipharmaca materia maligna ad ambitum corporis protruditur, quàm purgantibus ad interiora trahitur.

Feruor quoque ille sanguinis adusti est alterandus, & malignitas oppugnanda medicamentis conuenientibus, vt *succo citri*, *granatorum*, *acetosa*, *borragine*, *bugloßo*, *scordio*, *cichorio*, & similibus, quibus in carbunculo pestilente etiam alia alexipharmaca admiscere licet.

Vt ℞. *conseru. acetos. borrag. bugloss. ana* Vnc. j. ß. *spec. diamarg. frig. confect. de hyacyntho. Elect. de gemm. ana.* Drach. ß. *cortic. citri. condit.* Drach. vj. *rad. conditar. scorzon.* Vnc. ß. Cum *succo citri* F. Elect.

Quibus in pestilente carbunculo bolum armenum, terram sigill. CC. lapid bezoar & similia addere possumus. Plerique in carbunculo multùm commendant *scabiosam*, eamque nunquam permittendam censent, & vel eius succum vel aquam vel decoctum plurimum in carbunculo prodesse scribunt.

Cordi quoque prospicere Topicis non inutile est per epithemata aliàs nota regioni cordis & pulsibus applicata, vt omnibus modis cor à malignitate sartum tectum conseruetur.

Caussam coniunctam postea seu ipsum tumorem quod attinet, carbunculo non eadem planè conuenit curandi ratio, quæ aliàs inflammationibus, nisi forsan exigua appareat malitia. Neque enim vtendum est repellentibus, quin potiùs attrahenda est ab interioribus ad exteriora materia maligna & venenata, nisi forsan ob mitigationem doloris & vehementiam doloris mitigandam adhibeantur, de quo postea. Itaque adhibitâ venæsectione mox pars affecta scarificanda est, & quidem plagis satis profundis, vt sanguis corruptus, malignus & venenatus, qui nisi ex parte mox euacuetur, vicinas corrumpit, euocetur. Mox detergenda & abluenda est pars aquâ salsâ calente, aut alio liquore conueniente, ne sanguis in parte concrescat & coëat. Quod si sanguis corruptus nondum videatur satis euacuatus, reperendæ sunt scarificationes. Licet quoque loco scarificato cucurbitulas vel hirudines apponere. Si tamen magno impetu humor affluat, attrahentia non satis tutò adhibentur, cùm metus sit, ne copiosè affluente materia dolor vehementior fiat, qui vigilias excitate, febrem augere, & virtutem deiicere possit, quin imò si nimis confertim & maiore impetu materia affluat, vtendum est iis medicamentis, quæ modicè reprimendo etiam digerere possunt.

Tale est seq. Cataplasma.

℞. *arnogloss. lentium, panis nec omnino à furfure puri, nec planè furfurei*, partes æquales.

Coq. in aq. vel vino F. Catapl. quod bis vel ter singulis diebus applicandum.

Verùm hoc ipsum medicamentum aut similia non supra ipsum carbunculum, sed circa ipsum solùm spatio trium digitorum est apponendum. Hoc modo enim ipsa materia maligna non repellitur, sed saltem æstus ac dolor mitigatur, fluxio nonnihil retardatur, & præcauetur, ne materia iterum ad interiora retrocedat. Sed neque hoc prætereundum, non opus esse semper tali præsidio carbunculum munire: hoc tamen plerumque necessarium est, vt ea pars muniatur, quæ membrum nobile spectat, cùm ad alias partes ignobiliores materiæ aliquid deriuari & euaporari non noceat; imò vtile sit.

Porrò loco scarificato non apponenda sunt medicamenta, quæ aliàs imponi solent, quæ nimirum pus mouent, & hac ratione putredinem augere possunt; cùm carbunculus putrescendo semper serpat, & aliàs νέκρωσιν in partes tales incidat, sed potiùs siccantia & putredini resistentia. In quem finem adhiberi possunt pastilli Andronis, Musæ, Polyidæ, Pasionis, qui in vino primùm, postea etiam in aceto liquandi sunt, de quibus vide Galenum, *de compos. med. s. genera lib. 5. cap.* 11. & 12. Vulgò etiam vtuntur vnguento Ægyptiaco. Potest quoque Cataplasma fieri ex *farinâ Orobi* cum *Oxymelite*. Succisa plurimum commendatur, viridis trita & imposita; vel in vino cocta & bibita. Vtuntur quoque hîc plurimi iis, quæ proprietate substantiæ prodesse compertum est, inter quæ præcipuè commendatur, *scabiosa*, vt & *succisa* seu morsus diaboli, sumunt nimirum viridem scabiosam, eámque contundunt, atque addunt vitellum oui, axungiam porci veterem & salis parùm, faciúntque Cataplasma, quod sæpius innouandum est. Symphytum etiam nonulli in eundem vsum trahunt, & tale medicamentum parant.

℞. *succi symphiti maior. scabios. ped. columbin. ana* Vnc j. *farina hord.* Vnc. ij ß. Misc.

Alij, vbi ingens feruor & dolor adest, hoc commendant.

℞. *fol. plantagin. acetosa, ana* M. ij. Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis adde *vitell. ouor.* num. iiij. *theriaca* Drach. ij. *farina hordei*, q. s. F. Cataplasma.

Plerique etiam laudant nuces iuglandes veteres oleosas contusas, è quibus nonnulli tale Cataplasma parant:

℞. *nuc. ingland. veter. rancidar. nucleos* iij. *caricar. & vuar. passar. part. æq.*

Coq. in vino albo forti ad mollitiem & contund. Adde ⊖lis Drach j. *vitell. ouor* ij Misc.

F. Cataplasma.

Si qui autem sunt qui scarificationem ferre nolunt, aut si aliàs his medicamentis carbunculus cedere nolit, atque corruptio, nigredo & alia signa semper augeri videantur, ad cauteria accedendum, & quidè statim, nam etiam exigua mora in maximũ & vitæ periculum ægrum conijcere potest. Potẽtialia autem cauteria non ita tutò adhibere licet; cùm crusta, quæ iis inducitur, tardiùs decidat, atque ita impediatur exhalatio humoris corrupti & maligni. Actuale tutius à plerisque *Cauterio.*

plerisque habetur. Cauterium enim actuale calore & siccitate ignis putredini maximè resistit, partes sanas præseruat, ne & ex putredine inficiantur, attrahitque ex profundo materiam malignam & corruptam, qua de caussa vt efficacissimum remedium hîc à pluribus commendatur, qui id hic adeò graue remedium esse non putant, cùm æger id vix sentiat, quoniam caro mortua est, & finis vrendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Habet tamen & cauterium actuale hoc incommodi, quod crustam seu escharam inducit, quæ & ipsa impedimento est, ne materia maligna & venenata exhalet. Si quis ergo hoc remedio vti velit, omnino cauendum, ne crusta inducta impediat exhalationem humoris corrupti & maligni, ideoque danda opera vt crusta citò & vel 24. horar. spatio remoueatur, cùm periculum in morâ sit. Vulgò quidem vtuntur butyro, adipe suillo, anserino, & similibus humectantibus ac suppurantibus. Verùm rectè monent Horatius Augenius & Guillelm. Fabricius in iis affectibus, in quibus aliàs summum à putredine imminet periculum, hæc tutò adhiberi non posse, vtpote quæ humiditate, & vi Emplasticâ miris modis putredinem augeant, &, vt putredo ac corruptio partis latius serpat, efficiant; ac præterea crustam tardiùs tollant. Quapropter iis potius vtendum censent, quæ valdè detergunt, exiccant, putredini resistunt, & fibras illas, quibus crusta adhæret, abrumpunt. Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 9. ad crustam post vstionem in gangrænâ tollendam vtitur succo porri cum sale. Guillelm. Fabric. ad escharæ casum & ad vlcus abstergendum & mundificandum hoc Vnguentum commendat.

℞. *farinæ orobi, rad. arist. rot. irid. Florent. vincetoxici ana* vnc. ß. *theriaca* Drach. ij. cum suff. q. *mell. ros.* F. Vnguentum.

Horatius Augenius hoc laudat:

℞. *Misy* vel *vitrioli* Drach. ij. *mell. opt.* vnc. ß. *axung. porci* Drach. ij. Misc.

Atque Antiquos ad crustas tollendas non semper vsos esse humectantibus ac pus mouentibus, satis patet ex Galen. *libr. 6. c. m. sec. loc. cap. 6.* & Paulo Æginet. *lib. 4. cap.* 19. quibus in locis plura talia medicamenta videri poterunt.

Atque malim talibus medicamentis ad crustam, quam plerumque Carbunculus contrahit, quàm cauteriis, seu potentialibus, seu actualibus vti. Neque enim simplex hîc putredo est, vt in gangrænâ, & aliâ partium corruptione, vbi putridum plerumque à sanâ parte separatum est, vt putridum adurere tutò planè liceat. Sed in carbunculo humor malignus adest, isque per totam partem diffusus, ideoque medicamentis extrahentibus vtendum est, vt hoc modo quod sanum adhuc est, à putredine & corruptione vindicari possit. Aëtius rutam syluestrem etiam carbunculorum crustas cito separare, in cataplasmate impositam cum melle & vuis passis scribit, *tetrab. 1. serm. 1.* Ideoque etiam medicamenta malignitati resistentia, vt theriaca & similia plerumque commodè admiscentur. Itaque vnguentum Guiliel. Fabricii modò propositum non solùm post vstionem, sed etiam aliàs in Carbunculo vtile est. Alii tale componunt medicamentum quod bidui spatio carnem bonam à corruptâ separare affirmant.

℞. *ruta* M. j. *fermenti* vnc. j. *ficus siccas* num. iij. *piperis* Drach. j. ⊖*lis* Drach. jß. F. Cataplasma, quod manè & vesperi applicetur.

In genere in Carbunculis pestilentibus ad extrahendum venenum, prohibendum, ne serpat putredo. Ad escharam detrahendam inprimis commendatur hoc Emplastrum.

℞. *theriaca opt. mithridat. ana* vnc. ß. *fermenti, terebinth. ana* vnc. ij. *mellis ros.* vnc. jß. *butyri rec.* vnc. ij. ⊖*lis communis* vnc. j. *fuliginis camini* ijß. *sapon. sarracenici* vnc. iij. *croci* Drach. iij. *vitell. ouor.* num. iij. Pistentur omnia & F. Emplastrum.

Vel ℞. *Scabiosæ, symphyti, ana* vnc. ij. *caricar. ping.* num. iij. *cœpam sub cinerib. coct.* num. j. *scyllæ* vnc. ß. *rad. raphani minutim concis.* vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. ⊖ *lis* vnc. ij. *fermenti, fuliginis camini ana* vnc. j. *mellis, terebinth. ana q. s.*

F. Cataplasma, quod linteo inductum calidum imponatur, & singulis ferè horis mutetur.

Si iam in orbem crustam abscedere & rubicundum circulum apparere videmus, futuræ sanitatis indicium est, & naturæ corruptum à sano separantis. Crusta vbi ablata fuerit, vlcus detergendum, *melle rosac. succo apii*, & similibus. Deinde carne implendum, glutinandum, & tandem cicatrice claudendum. Verùm plura de Carbunculi curatione, *lib. 4. de febr. cap. 4.* videantur.

CAPVT XIV.

De Paronychia.

AD Inflammationes pertinet & tumor, Græcis *παρωνυχία*, quod in vicinia vel lateribus vnguium in digitis generetur, Latinis Panaritium, Germanis *der VVurm, oder das Vngenandte.* Vulgus enim in ea est sententia, vermem in tumore illo latere, qui rodendo tantos dolores excitat, eumque nominatum exasperari, ideoque nominandum non esse. Verùm fabulosa hæc sunt. *Paronychia.*

Est autem Paronychia tumor calidus ex sanguine adusto & atrabilario, in extremis digitis ad latera vnguium ortus, & propter viciniam neruorum grauissimos dolores excitans. *Quid Paronych.a.*

Caussæ.

Ortum enim habet hic tumor à sanguine adusto & corrupto, & plerumque maligno, quem natura ad extremitatem digitorum detrudit, ibique inflammationem excitat. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ex tumore, rubore, & dolore in extremitate digitorum circa vngues apparente, & dolore maximo ac intensissimo, ob neruosas partes vicinas affectas, qui nec die nec nocte ægrum dormire permittit, dolorque ob consensum neruorum sæpe per totum brachium extenditur, febremque continuam, & propter nimium dolorem lipothymiam interdum habet comitem. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Pro humoris benignitate malum nunc mitius nunc deterius est. Si enim materia sit benignior, symptomata sunt minùs vehementiora. *Prognostica.*

2. Contra si materia sit maligna, malum periculosum est, quod tamen ligamenta, & neruos vicinos corrumpit, ita sæpe, vt extremus articulus cum osse abscedat, interdum totus digitus corrumpatur.

Curatio.

Vt de caussa, ita & curatione superstitiosas opiniones vulgus habet. Putat enim si quis tempore verno ranarum ouis seu spermate dicto contrito manus madefecerit, & spontè siccari fuerit, manuque postea digitum hac inflammatione laborantem comprehendat, inflammationem sedari. Nonnulli talpam viuam *Curatio.*

vitam singulis annis manu comprehendunt, & conceptis quibusdam verbis pronunciatis talpam comprimendo occidunt, eoque anno omnes istos vermes se occidere posse iactitant.

Verùm, vt hæc omittamus, legitima curatio perficitur, si generali humorum euacuatione per venæsectionem & purgationem, prout opus, præmissa, primò dolorem lenientia & feruorem humorum mitigantia, suppurationemque adiuuantia parti affectæ imponantur.

Repellentia verò & adstringentia parti affectæ imponenda non sunt, ne humor in partem impingatur, dolor augeatur, & nerui atque os corrumpantur. Si tamen affluxus nimius sit, repellentia parti superiori propiùs imponantur.

In principio ergo imponendum sequens Cataplasma.

℞. *farinæ hordei, fabar. ana* vnc. j. *camphoræ* Scrup. j. *mucilag. sem. psyllii, q. s.* Misc. omnia cum *aceto* super igne. F. Cataplasma.

Vel ℞. *succi solani, plantagin. vmbilici Veneris, ana* vnc. ß. *mucilag. sem. psyllii aq. solani extracti* Drach. iij. *boli Armeni* Drach. ß. *camphoræ* gr. v. *ol. rosac. myrtini ana* vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *mucilag. sem. psyllii succo vel aq. plantag. extr.* vnc ij *boli Armen.* Drach. j. *aceti* vnc. ß. Misc.

Vel albumen oui cum ol. viol: mixtum imponatur.

Commendantur etiam vermiculi illi qui in medio echino plantæ dipsaci reperiuntur, si viui vnguibus affectis circumligentur.

Vbi ad suppurationem tendit materia.

℞. *farinæ sem. fœnigræci, lini ana* vnc. ß. *vitell. oui* j. *butyri rec.* vnc. j. *pingued. gallinæ* Drach. iij. Misc. s. igne. F. Vnguentum.

Vel ℞. *mucilag. sem. psyllii* vnc. j. *farinæ sem. lini, fœnigræci, ana* Drach. iij. *vitell. oui* j. *croci* Scrup. j. *pingued. gallinæ, butyri rec. ana* vnc. j. Misc. F. Cataplasma.

Pure genito abscessus aperiendus, & pus, quod ratò bonum, sed saniosum est, educendum. Pure euacuato tale abstergens & incarnans vsurpandum.

℞. *aloës hepaticæ* Drach. iij. *myrrhæ, thuris, sarcocollæ ana* Drach. j. *terebinth. claræ* vnc. ß. *mellis rosf. col.* Drach ij. Misc.

Guillelmus Fabricius, *cent.* 1. *obseru. Chirurg. obseru* 97. non exspectat inflammationem, aut notabilem tumefactionem, & suppurationem, sed in muliere quæ dolore acerbissimo in extremitate digiti, cum febre, lipothymia, nausea, aliisque symptomatibus laborauit, curationem sic instituit. Primò digitum lacte vaccino in quo flores chamæmeli, meliloti, semen fœnigræci & cydoniorum incocti fuêre, aliquantulum fomentauit. Deinde superficiem cutis paulatim diffecuit. Abrasa cute maculæ quædam rubicundæ apparuêre: quibus acie cultelli incisis, guttulam vnam aut alteram aquæ rufæ sub cute inuenit. Illa vacuata, linteum madefactum aqua vitæ, vbi nonnihil theriacæ dissolutum erat, applicuit. His statim sedatus est dolor; atque hoc vnico remedio altero die sanatus fuit digitus.

In alia quoque matrona, quæ triduo propter paronychiæ doloris vehementiam dormire non poterat, abrasa cute maculam huius magnitudinis O in apice digiti sub cute inuenit, in qua vix guttula vna ichoris contenta fuit. Incisa macula applicatoque ipsi digito gossypio intincto aquæ vitæ, in qua dissoluta fuerat theriaca, manui verò & carpo linteo reduplicato ac imbuto posca, statim cessauit dolor: ita vt postero die plenissimè sanatus fuerit digitus. Addit autem idem, statim ab initio incisionem hanc fieri debere, aliàs ex concursu humorum inflammationem & tumorem excitari, atque subiectam carnem, imò etiam ossa erodi. Est enim cutis eâ in parte admodum densa, ita vt materia paronychiæ, (quæ per se maligna est) quum nullo modo exhalare possit, maiorem acrimoniam & venenositatem acquirat; digitus quoque imò tota manus, propter doloris vehementiam inflatur, parumque prodest incisio hæc, nisi prius materia cocta & in pus conuersa fuerit.

CAPVT XV.

De Pernionibus.

DAtur & peculiare genus Inflammationis, quod Perniones nominant; Græcis χίμεθλον & χίμεθλον, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος, seu hieme dicitur. Estque Inflammationis genus, quod tempore hiberno in calcaneis, digitisque pedum ac manuum oritur. Vidi etiam Nobilem virum, qui tale Inflammationis genus in extremitate nasi haberet. *Perniones.*

Caussæ.

Oritur quidem hoc Inflammationis genus à frigore hiberno, dum non solùm ab eo pars debilior & ad recipiendam aptior redditur, sed & à dolore sanguinis ad partem fit attractio. *Caussa.*

Hoc tamen consideratione dignum est, qui fiat, vt qui partium extremarum tempore hiberno refrigerationem insignem passus sit, æstate quidem bene habeat, tempore hiberno verò annis aliquot, & donec malum penitus sit victum, insignem pruritum, dolorem & rumorem in parte refrigerata sentiat; & quamuis tempore æstiuo nihil mali senserit, statim sub initium hiemis malum recrudescat, & pruritus in parte affecta percipiatur: quod fortem aliquam impressionem in parte relictam esse arguit. Neque enim, qui valde refrigerantur, nudam saltem alterationem patiuntur, sed aliquid substantiale parti affectæ communicatur, quod vel illud docet, quod poma & oua congelata, si aquæ frigidæ iniiciantur, gelu ex iis extrahitur, vt tanquam crusta extra adhæreat, & poma ac oua ad naturalem statum redeant; contrà verò si in aquam calidam coniiciantur, flaccescunt, nigra euadunt, & corrumpuntur; quod tamen nullo modo fieri deberet, si nuda esset alteratio. Itaque ex dolore partem affligente, sanguis ad partem affectam trahitur, qui inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Præcessit extremarum corporis partium aduersus aëris externi iniurias minus debita tutatio, & inde refrigeratio, adest pruritus & dolor, qui non solùm semel & postquam æger ab externo aëre refrigerationem passus est, percipitur, sed licet tempore æstiuo & autumnali cesset, circa initium tamen hiemis reuertitur: pars rubet, & intumescit. Nonnunquam etiam exulceratur. *Signa Diagnostica.*

Prognosticum.

Tumor hic equidem periculum nullum adfert; tamen nisi statim curetur, malum diuturnum efficitur, dolorque hic pluribus annis ægro molestus est, parsque interdum exulcerari solet. *Prognosticū.*

Præseruatio.

Ne partes ab externo frigore lædantur, necessarium est, vt tempore hiberno ab eius iniuriis bene muniantur. *Præseruatio.*

niantur. Et quidem ne pedes lædantur, vtile eſt, tibialia ſeu ſoccos lineos ſpiritu vini, præſertim ea parte qua pedes tegunt, humectatos induere. Cùm v. non omnes partes à frigore ſatis muniri poſſint, ne tamen poſtquam in aëre frigido verſatus eſt homo, aliquid damni patiatur, partes refrigeratæ, non primò qualitate contraria alterandæ ſunt, ſed potius, vt cauſſa, quæ ſeſe parti inſinuauit, tollatur, danda opera. Ideóque quod vulgo etiam in regionibus ſeptentrionalibus notum, & annotauit Guilielmus Fabricius, *de grangrena & ſphacelo*, *cap*.10. pars refrigerata non igni admouenda, aut calida ei imponenda, hoc enim ſi fiat, frigore, aut potius atomis frigidis, in parte retentis, & ad peniriora partis affectæ detruſis, ſæuiſſimus dolor oritur, imò interdum grangræna excitatur: Sed pars refrigerata niue perfricanda, vt à ſimili frigus vel frigidum è parte affecta extrahatur; eodem modo, ſicut poma vel oua congelata in aquam frigidiſſimam coniecta reſtituuntur ſuæ naturæ, extracto gelu extrà putamini adhærente. Vnde Septemtrionalium regionum incolæ, vbi iter fecerunt, non ingrediuntur hypocauſtum, aut ad ignem accedunt, niſi prius manus, naſum, & extremas auriculas niue bene perfricuerint, aut pedes prope congelatos aquæ frigidæ aut niui immerſerint. Reférrque, *allegato loco*, Fabricius, ſibi virum nobilem fide dignum narraſſ:, ſe cum eas regiones peragerer, incidiſſe aliquando in viatorem ſecundum viam frigore rigidum & pænè mortuum, quem plauſtro ſuo impoſitum cùm deduxiſſet in diuerſorium, hoſpitem illico demeiſiſſe eum in aquam frigidam, quo facto vndiquaque ita erupit gelu, vt ipſius corpus glacie ceu ferreo thorace contectum conſpiceretur:]um ipſi propinatum fuiſſe cyathum hydromelitis, addito puluere cinamomi, garyophyllorum, macis; vnde ſudor in lecto prouocatus eſt, & æget ad ſe rediit.

Curatio.

Curatio. Vbi iam congelatio illa ſedata, & frigus maxima ex parte extractum, vel ſpontè exhalauit, quod ex dolore pungente ſedato cognoſcitur, pars fouenda lacte dulci tepido, in quo roſmarinus, origanum, ſaluia, folia rutæ, baccæ lauri coctæ ſunt. Vtiliſſimum eſt, quod remedium etiam vulgo notum, ſi pedes vel manus immergantur aquæ calidæ, in qua rapa, præcipuè frigore ante congelata, cocta fuerunt.

Vel ℞. *vini albi* ℔.j. *aluminis* Vnc.j. Bulliant cum vino, & cum eo pars abluatur. Vtile eſt & decoctum lupinorum: poſtea pars melle in quo ſulphur viuum coctum ſit, illinatur.

Efficax eſt & hoc:

℞. *ol. laurini* Vnc. ij. *mellis* Vnc.j. *terebinth.* Vnc.ß. Miſce.

Vel ℞. *terebinth. butyri ſ. ſale, macis an. q. v.* Miſc.

Vel *oleo de cera* pars illinatur.

Si pars iam exulcerata ſit, vtile eſt alumen cum æquali portione thuris contritum, vino adiecto: vel ol. roſ in rapo vel radice raphani excauata cocto & expreſſo.

Vel fiat vnguentum ex *cancris fluuiatilibus* combuſtis cum *melle & oleo roſarum.*

Vel ℞. *ruta, medulla tauri, vnguenti roſac. ana q.ſ.* Miſc.

Vel ℞. *cera, pingued. ſuilla ana* Vnc.j. *lithargyri argenti vel plumbag.* Drach.x. *cortic. pini* Vnc. ij. *manna thuris*, Vnc.j. *ol. roſac. q.ſ.*

F. Vnguentum.

CAPVT XVI.

De Ecchymomate.

Effunditur etiam interdum ſanguis integra cute in ſpatia partium, vnde affectus oritur, qui ἐκχύμωμα ἐκχύμωσις appellatur, Latini, *Effuſionem, Suffuſionem, Suggillationem* verterunt. Eſt enim ἐκχύμωσις nihil aliud quàm χυμῶν ἔκχυσις, hoc eſt, humorum, id eſt ſanguinis in ſpatia vicina, ob vaſorum apertionem effuſio, ſi nimirum cute integra φλέβια ἐκχυμῶνται, venæ ſuccum quem continent, id eſt, ſanguinem effundant, vt Galenus, 2. *de fract. comm.* 16. loquitur, & vel ora vaſorum dehiſcant, quod fit in ἀναστομώσει, vel per tunicas vaſorum rarefactas ſanguis quaſi exſudet, & tranſcoletur, quod Græci Διαπήδησιν nominant, vel ex contuſione vaſa ſoluantur, quod fit ſi quis ex alto cadat, aut rei alicuius grauioris pondere opprimatur, aut claua, lapide, ſtipite percutiatur; vel ex motu aliquo & tenſione violentiore vas rumpatur. Tum cute integra, in ſpatia vicina ſanguis effunditur, vnde color, qui in parte eſt, mutatur, & principio quidem rubens apparet, poſt fit liuidus, hinc flaueſcens, viridis, nigricans. Vnde Galenus, *libr. de tumorib. præt. natur. cap.*10 & 10. *de ſymp. med. fac. cap.* 9. duas ἐκχυμώσεως ſpecies conſtituit, vnam quam nomine generis ἐκχυμώματα appellat, cùm pars medium colorem inter rubrum & nigrum obtinet, quæ propriè πελιδνά, hoc eſt, liuida, & affectus Liuor appellari poteſt: alteram μελάσματα, h. e. nigrores appellat, quæ ſenibus præcipuè, quoties eorum venæ contuſæ, vel alia de cauſſa reſeratæ ſunt, familiares ſunt, & leui occaſione accidunt, ſicut contrà πελιδνὰ & liuores pueris, mulieribúſque, & colorem candidum habentibus accidunt. *Ecchymoma ſeu Ecchymoſis.*

Etſi verò ſæpius & plerumque pars in tumorem non attollitur, ſed ita ſanguis effuſus in ſpatia partium ſeſe inſinuat, vt nullus tumor appareat: tamen interdum pars intumeſcit, ſi copia effuſi ſanguinis maior ſit, quod aliquando etiam poſt venæſectionem accidere ſolet, ſi nimirum vena tota pertundatur, vel vulnus, quod in cute eſt, claudatur, illud verò quod in ipſa vena eſt apertum relinquatur. Hinc enim per vulnus illud, quod in vena eſt, ſanguis effunditur, cui cùm clauſa plaga in cute exitus non pateat, ſub cute ſæpe in totum brachium effunditur, & interdum tumorem quoque aliquem excitat, ſemper verò colore rubeo & liuido cutem tingit.

Diuerſus verò affectus eſt, & diuerſo modo oritur ἐγχύμωσις, cùm ſanguis non extra venas effunditur, ſed ob ſpirituum ſanguiniſque molem venæ & arteriæ, quæ in cutem deſinunt, ſanguine replentur, atque inde corpus coloratum redditur, vt apparet ex Hippocrate, 2. *epid ſect.*4. *in fine*, vt ſcribit: ἐπιτηδεύειν ὀξυθυμίην ἐμποιέειν καὶ χρώματος ἀναλήψιος ἕνεκα, καὶ ἐγχυμώσιος; h. e. *diligentia adhibenda, vt animi excandeſcentia inducatur, & coloris reparandi & ſanguinis infundendi.* *ἐγχύμωσις.*

Et quidem quocunque in loco fiat ſanguinis talis effuſio, in genere ἐκχύμωσις nominari poteſt: pro affectarum tamen partium diuerſitate Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 10. tres ſpecies, quæ peculiaribus nominibus appellentur conſtituit. Prima eſt, τὰ καλούμενα ὑπώπια, quæ Hippocrati ſunt ὑποφθάλμια, quaſi ſubocularia, id eſt, liuores ſub oculis. Dicitur a. ὑπώπιον ἀπὸ τοῦ ὠπὸς, ab oculo quod ſit ſub oculis, aliúſque eſt affectus quàm ὑπόπυον per ο & υ à pure, quod πῦον Græcis, quod ſit puris ſub cornea collectio. Secunda ſpecies eſt ὑπόσφαγμα, quam nonnulli in ſpecie ſuggillationem vocant, ſanguinis

sanguinis nimirum in annatam vel corneam oculi effusio, de qua *lib. 1. practic. part. 1. sect. 2. cap. 32.* dictum. Tertia species est, quæ contusis vnguibus fit, quam ὑπόνυχον appellat. Latinè Subunguium appellari posset.

Contusio. Interdum cum ἐκχυμώσει & contusio coniungitur; imò interdum tanta sanguinis copia effunditur, vt sub cute & musculis collecta sinum quemdam efficiat, partémque in tumorem attollat. Dolor quoque pro partis ratione interdum coniungitur, vnde accidit, vt plus sanguinis affluat, atque inflammatio, & tandem gangræna excitetur. Notabilis huius historia habetur apud Io. Philippum Ingrassiam, in *Iatropologia*. Cùm enim anno 1537. 8. Cal. Quintil. in Hippomachia seu hastiludio, Marchio Terræ nouæ cum Barone Volaterrano concurreret, accidit, vt armatum genu Marchionis, inermem Baronis tibiam ingenti equorum impetu ita percuteret, vt illius contusio insignis fieret, è qua æger post triduum mortuus est. Ob quam inopinatam mortem in iudicium Medici vocati, quasi curationem minùs rectè egissent. Pro quibus Apologiæ libros duos Iatropologiæ nomine conscripsit Io. Philippus Ingrassias. Alia etiam historia, quæ docet, quàm periculosæ sint contusiones, & quam facilè in gangrænam degenerent, exstat apud Guil. Fabricium, *cent. 2. obs.* 83. quæ ibi videatur.

Signa.

Signa. Suffusiones & hæc suggillata facilè cognoscuntur. Nam & ipse color & Tumor, si quis adest, sub sensum cadit. Caussæ ex iis, quæ præcesserunt, & præsentia sunt, agnoscuntur. Etenim si externa aliqua caussa, ictus, lapsus & similes præcesserunt, ex ægri relatione id Medicus percipit. Si verò nihil horum acciderit, ipsum sanguinem in corpore considerabimus, & quâ ratione is peccet, perpendemus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quanquam verò ἐκχυμώματα sint plerumque sine omni periculo, & sanguis, qui adhuc tenuis, facilè discutitur: tamen si hoc non fiat, & sanguis diutius in parte affectâ extra vasa sua detineatur, periculo non vacat; cùm & ipsius partis affectæ corruptio, & totius corporis damnum sic excitari possit. Sanguis enim concretus, nisi mox insensibiliter discutiatur vel in pus mutetur, quod necessariò fit, vbi caro simul valdè contusa est, atque hinc pars mollis adhuc manet, vel putrescit & corrumpitur, atque Gangrænam parit, & ægro non rarò Interitum affert.

2. Periculum autem hoc imminet cum pars affecta non manet amplius viridis aut liuida, sed inflammatur, & fit rubicunda, durior, ac tensa. Cuius rei insignis historia antea ex Ingrassia relata fuit.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque Curationem attinet, Inprimis agemus de curatione illius Ecchymomatis, quod contusionem sequitur. Nam & illud frequentius accidit, & huius curationem qui nouit, etiam sat Medicamentorum habebit, quibus reliqua curet; cùm medicamenta discutientia, quæ hîc proponentur, etiam in reliquis locum habeant. Primò itaque si contusio sit magna, danda diligenter opera, vt sanguinis ad locum affluxus præcaueatur, ne inde Inflammatio excitetur: Id optimè fit per Venæsectionem, quâ de caussa Galenus iubet, vt in casu ex alto, & in percussionibus vena aperiatur, atque etiamsi sanguis non valdè abundet, venâ apertâ detrahatur, ne inflammatio excitetur, vndè praua symptomata, & sæpe mors, originem habent. Et quidem mox instituenda est Venæsectio, simul quoque circa partem defensiua & repellentia admouenda, quæ sanguinis in partem affectam influxum prohibeant; qualia conficiuntur ex *bolo armeno, terrâ sigill. sang. dracon. rosis, myrtillis, nucibus cupressi, gallis, balaustiis, rad. consol. minor.* & similibus.

Vt ℞. *boli arm. terræ sigill. ana* Vnc. ʒß. *cretæ* Vnc. ß. Coq. in acero. Postea

℞. *puluer. rosar. rubr. rad. consolid. farin. volatil. ana* Vnc. ß. Cum ol. myrtillor.

F. Cataplasma.

Vel saltem quod in communi vsu est album. oui cum aq. ros. conquassatum, cum stuppis, præcipuè cannabis, loco affecto applicetur.

Vel ℞. *alb. ouor.* num iv. *ol. myrtin. rosar. ana* Vnc. j. *boli armen. sang. dracon. ana* Vnc. ß. *nucis cupressi* Drach. ij. *aceti parum* Misc.

Atque hîc notandum, ne multa humida & viscosa adhibeantur, per talia enim humida sanguis extra venas elapsus facilè putrescit, vnde postea praua symptomata oriri solent.

Verùmenim verò cùm ex lapsu ab alto, percussione & similibus non solum sub cute & exterioribus sanguis colligatur, sed sæpe eodem modo, vt in ambitu corporis, ex vasis reseratis aut ruptis, in interiora sanguis effundatur, qui ibi in grumos concrescit & corrumpitur, atque Inflammationes & prauas febres, mala symptomata & non rarò mortem inferre solet: danda opera, vt eius concretio impediatur, is dissoluatur, & per aluum, vrinam, vel sudores euacuetur, & quidem maturè. Nam vbi sanguis putredinem conceperit, nô ita facilè, & non nisi exquisitissimis remediis malum curatur. Quapropter quamprimùm adest suspicio, de sanguine extra venas ad interiora elapso, qui per externa discuti non potest, sequentibus vtendum; *Rhabarbaro, rhapontico, terrâ sigill. spermat. ceti, oculis* ♋, *mumiâ, coralliis rubris, C. C. rubia tinctorum*, cum *aq. charefol. card. mar. hyperic. fumar. alkekeng. carduib. scabios. syrup. acetos. s. acetos. citri, aceto*, & similibus, quæ ex seqq. formulis patebit.

℞. *rhabarb. terra sigill. boli armeni, mumia, ana* Drach. j F. inde puluis, de quo datur vnâ vice Drach. j. cum *aq. charefol.* vel *bursæ pastoris*.

Vel ℞. *terræ sigill. ocul.* ♋ *ana* Scrup. j. *spermat. ceti, sanguinis hirci prap. rad. angelic. vincetoxic. rhabarbari el. an.* Scrup. ß. *sem. carduib.* gr. vij. *caryophyll.* gr. iij. F. pulu. pro duabus dosibus cum seqq. aquis propinandus.

℞. *aqua infusionis lauendul.* Vnc. j. *charefol. hyperici, fragor. ana* Vnc. jß. *aceti vini* Vnc. ß. M. pro duabus dosibus.

Vel ℞. *terra sigill. rubiæ tinctorum, mumia, symphyti, rhabarb. ana* Scrup. j.

M. F. puluis.

Vel ℞. *rhabarb. rad. rubiæ tinctor. mumia, ocul.* ♋ *sem. cardui Mariæ, rad. aristol. rotund. ana* Drach. j. Misc. F. puluis detur vnâ vice Drach. j. cum Syrupo acetosæ.

Commendatur & à quibusdam *aqua nucum.*

Vulgò exhibent *spermat. ceti* ʒ. j. dissoluti in aceto aut conueniente aquâ.

Sunt quoque apud nonnullos in vsu & quidem felici cum successu Vnguenta, quæ etiam intra corpus assumuntur, atque idcircò potabilia nominantur, vt *Vnguentum rubrum potabile Augustanorum.*

Vel ℞. *fœniculi viridis* Vnc. iiij. *fol. betonic. sem. fœniculi, baccar. juniperi immatur. ana* Vnc. iij. *rad. helenij, symphyti maioris, rutæ, hederæ terrestris, rorismar. radic. rhapontici ana* Vnc. ij. Concisa terantur cum *butyri recent.* ℔. iij. Stent ad

 Solem

Solem dieb. 8. Postea affunde *aqu. ſanicula cyathum* j. Coqu.ad aqu.& ſuccor. conſumptionem,hinc butyrum ſuccis imbutum exprimatur & ad vſum ſeruetur.Doſis Vnc.ß.bis quotidie cum cereuiſiâ calidâ ſumenda,eóque foris locus affectus inungi poteſt,ſed non mox in principio.

Vel ℞. *herb. abſinth. abrotani ana* M ij. *alchimilla, artemiſ. conſolida aur. minoris, ſaluia minoris, chamadr. centaur. min. cruciata, fœniculi, fragar. fœnigr. hedera terreſtris, hyſſopi, lauend. millefol. majorana, meliſſa, prunella, pulegij, pyrola, pimpinella, roriſmar. ſaluia, ſanicul. ſatureia, ſpicanardi, veronica, verbena ana* M j. *rad. althea, garyophyllat. conſol. maj. angelica, pimpinella, tormentilla ana* Vnc.j.

Herbas & radices virides collectas M.Majo aut Iunio,coq.in *butyri majal,* ℔vj adde *Vini q.ſ.* Bulliant ſimul ad perfectam coctionem, cauendo ne aduratur, addendo *ol. laur. rec.* Vnc. iiij. *ſpermat. ceti* ℔ß. F. Vnguentum viridis coloris. Doſ. Vnc.j. ex aceto aut cereuiſ. quod etiam vulneribus extra poteſt adhiberi.

Vel ℞. *rad. tormentill. dictamn. ſanicul. conſol. major. conſol. ſarracen ana* Vnc.ij. *caſtorei* Vnc.j. (quod tamen ob ſaporem ingratum poteſt omitti) *rubia tinctor.* Vnc.iij. *butyri majal.* ℔iij. *vini rubri q. ſ.* Miſc.& coq.ad conſumpt.vini.

F. Vnguentum. Cui adde *ſpermat, ceti* Vnc.j.

Topica. Quantum ad Topica, initiò adſtringentium aliquid diſcutientibus permiſcendum eſt. Cùm enim tunicæ venarum è quibus ſanguis effuſus eſt, contuſæ nonnihil ſint,conſtringi aliquantulum & condenſari debent,ne noua materia ob dolorem attracta effundatur: cùm, ſi ſola digerentia adhiberentur in principio,non ſolùm ſanguinem, qui extra vaſa effuſus eſt,diſcuterent, ſed etiam ſanguinem, qui in contuſis venulis eſt,attraherent. Poſtea vt contuſæ venulæ ad ſtatum naturalem redeant, ſola digerentia vſurpanda. In hunc vſum nonnulli, quod præcipuè verberatis optimum eſt remedium, ægrum inuoluunt *pelli arietis* recenter detractæ, & adhuc calenti, conſperſæ ⊖*le, baccis myrti, pulu, naſturtij,* aut ſi deſit pellis, inungatur æger *ol. roſar. myrtin. lumbricor.* quibus admiſceantur *puluis roſar. rubr.* aut *baccar. myrti.* Sequenti die tale Linimentum adhiberi poteſt.

℞. *Vnguenti dialthaa* Vnc.iij. *ol. lumbricor. chamam. anethini, ana* Vnc.j. *terebinth.* Vnc. ij. *far. fœnigr. pulu, roſ. rubr. myrtillor. an.* Vnc.ß. *croci* Scrup.j. F. Liniment. aut cum ſ.q.ceræ F.Vnguentum.

Si particularis aliqua ſit contuſio,tale linimentum in principio illiniri poteſt:

℞. *ol. roſ. myrt. chamam. ana* Vnc. j. *ouor. album,* num.j. *pulu. myrtill. roſ. ana* Drach ij.Miſc.

Poſtea tertiâ die pars affecta foueatur *decocto chamamel. abſinth. cumini.*

Poteſt etiam proximè propoſitum Linimentum adhiberi. Efficaciſſima autem eſt in curandis ſuggillatis *radix ſigilli Salomonis,* quæ vel recens, vel tempore hiberno vino macerata & contuſa cataplaſmatis forma appoſita vnica ſæpè nocte ſuggillationem tollit, adeo, vt parti affectæ natiuus color redeat.

Vel ℞. *rad. conſolid. vtriuſque ana* Vnc. iij. *flor. chamamel. melilot. ana* P.ij. *farin. hord. fœnigr. fabar. ana* Vnc j. *pulu. abſinth.* Vnc. ß. *ſem. cumini* Drach j. *croci* Scrup.ß. Miſc.

F. cocturâ Catapl.

Commendatur etiam *nux rancida* contuſa, *ſem. raphani* cum *caricis*, *ſinapi* cum *aceto*, *ruta* cum *melle.*

Vel ℞. *rad. virid. ari* Vnc. iß. *ſigilli Salom.* Vnc. iiij.

Radicibus comminutis affunde *aq. fl. ſambuci, lil. albor, fl. fabar. ana* Vnc. iiij. *aceti vini* Vnc. ij. *alum.* Drach.vj. *fellis taurini* num.j.

Stent in digeſtione 8. diebus, & quotidie agitentur.

In hac aqua panni linei madefiant, & parti affectæ imponantur.

Vel ℞. *ſang. columb. cumini, chamamel. an.* Drach.j. *farina fœnigr.* Drach.ß. *ſpicanardi celtica* Scrup.j. *vini maluatici q.ſ.*

F. Linimentum.

In ſpecie in tumore ac liuore poſt venæſectionem commodè adhibetur *ol. rutac.* & loco affecto impoſita *folia ruta* in oleo communi cocta.

Quod ſi his medicamentis non cedat malum, neque ſanguis extra vaſa elapſus iis diſcuti poſſit, cucurbitulæ, ſi locus ferat, ſunt adhibendæ, quæ efficaciſſimum ſunt remedium ad extrahendum quicquid altiori loco continetur, & quidem ſi opus eſt, ſcarificationes adhibendæ, vt manifeſtè aliquid ſanguinis effundatur.

Verùm ſi his omnibus non poſſit fieri reſolutio, ſanguinis & ſuppurationis notæ adſint, vtpote cùm locus nonnihil intumeſcit, ad tactum apparet mollis, dolor quidam pulſatilis & rubedo circum incipiat apparere, iuuanda eſt ex vulgatâ Chirurgorum doctrinâ & promouenda ſuppuratio. Factâ ſuppuratione vlcus purgandum & detergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. In ſuppurantium tamen vſu cautio adhibenda, & ex iis non niſi moderata adhibenda. Facilè enim ſi hac in re quid peccetur, vlcus ſordidum & putredo in parte excitari poteſt. Hoc itaque cùm animaduerterent recentiores quidam Chirurgi, admonent, vt cum animaduertimus contuſionem in apoſtema mutari, non expectetur perfecta ſuppuratio. Nam ſi pus quod ex ſanguine concreto generatur, detineatur diutius in loco affecto, multa mala, vt febres, dolores, & inſignem putredinem excitare, partéſque vicinas, neruos & oſſa corrumpere poteſt, vnde poſtea vlcera κακοήθη & fiſtulæ non rarò originem ſumunt. Neque etiam admittunt illa emollientia & ſuppurantia Emplaſtra & Cataplaſmata; cùm iis facilè putredo, & alia, quæ indè oriantur mala, in parte excitari poſſint. Sed ſuadent potius, vt talis locus, in quo ſanguis concretus, qui iam apoſtema excitat, continetur, ſcalpello aperiatur, & in vulnus turunda Ægyptiaco vnguento inuncta indatur, locúſque totus conueniente aliquo Emplaſtro, quod calorem natiuum conſeruet, & à putredine defendat, muniatur. Inprimis verò hoc obſeruandum cenſent, ſi in lateribus, ventre, aut dorſo contuſio facta ſit. Tum enim diligenter attendendum; an tertio, quarto aut quinto die in loco, in quo contuſio facta eſt, tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, ac dolor pulſatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, in circumferentiâ rubedo aliena appareat, reſpiratio fiat difficilis, calórque aliquis in corpore ſe prodat. Nam quando hæc apparent, licet nullus in partibus externis appareat liuor, pus colligi & apoſtema excitari indicio eſt. Quapropter ne pus ad interiora ſeſe conuertat, cuniculos agat, & partes interiores erodat, ægróque hoc modo mortem aut diuturnos morbos accerſat, locus maturè aperiendus eſt: aperto ſiquidem loco facilè pus effluit. Vulnus poſtea, vt dictum eſt, tractetur, non neglectâ venæ ſectione, & potionibus vulnerariis. Emollientibus verò & ſuppurantibus vix aliquid profici cenſent.

Quod ſi contuſio magna ſit, aut in curâ aliquid peccatum ſit, ac locus liuidus & emortuus, ob caloris natiui ſuffocationem, fieri incipiat, vt gangræna & νέκρωσις metuenda ſit, inprimis adhibenda eſt ſcarificatio,

catio, aut etiam cucurbitulæ, si opus sit, applicandæ, vt sanguis ille corruptus euacuetur. Postea fouenda est pars aceto calido, aut decocto *radic. raphani, serpentariæ, ari, sigilli Salomonis*, cum vino facto. Talia enim sanguinem concretum dissoluunt, & ab imo ad extremam cutim trahunt. Postea applicetur *Emplast. Diachylon Ireatum.*

Vel ♃. *abrotani, sem. cumini, flor. chamam. ana* Drach. j *fucci ari q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ♃. *ol.* Vnc. iß. *ceræ* Vnc. j. *fucci maioranæ* Vnc. iß. Liquefiant simul ad ignem & addatur *spiritus vini* Vnc. j.

Conclusionis loco illud, quod Paræus monet, notandum: in contusione musculorum, inprimis circa costas, carnem intumescere, & mucosam quasi euadere, vt si comprimatur, aëtem flatulentum reddat, cum tenui quodam sibilo, digitorúmque impressorum maneat vestigium. Hinc in illo, quod caro ab ossibus abscedens reliquit, spatio, purulenta sanies colligitur, à quâ costarum fit syderatio. Hoc itaque si accidat, maturè malo succurrendum & pars arctissimè constringenda; deinde *oxycroceum* vel *diachylon ireatum* aut similia digerentia adhibenda.

Atque hæc de tumoribus à sanguine ortis dicta sint. Sequuntur tumores à bile orti.

CAPVT XVII.

De Herpete.

Herpes. CVm hactenus tumores à sanguine explicauerimus, proximum iam est, vt tumores à bile explicemus. Inter quos primò vulgò proponi solet Erysipelas. Verùm cùm commodius Erysipelas nostrum, seu Rosam vulgò dictam, inter tumores sanguineos referendum censeam, suprà inter sanguineos tumores, *cap. 7. de Erysipelate* egimus.

Tumor verò tenera à bile ortus est *Herpes*. Dicitur autem Herpes à serpendo, quod nimirum anguium modo serpere videtur, & quod vna parte sanescente, morbus in proxima serpit. Etsi verò plura mala sunt quæ serpunt: tamen in specie Herpes dicitur Medicis tumor, qui ex bile flaua sincera secreta ab aliis humoribus, in partis alicuius superficie excitatur, & ad vicina serpit. Vt enim ex sanguine tenuiore & bilioso Erysipelas oritur: ita ex bile excrementitia oritur Herpes. Herpetem Sacri ignis nomine proposuisse videtur Celsus: cùm alij Medici Latini Erysipelas Sacri ignis vocabulo intelligant.

Caussæ.

Caussa. Herpeti caussa continens, cùm sit bilis sincera, & acris, à reliquis humoribus secreta, quæ insita sua tenuitate vsque ad cuticulam penetrat, & per eam diffunditur, tumor in ea adhuc minor est, quàm in Erysipelate. Vt enim in Erysipelate minor est tumor quàm in Phlegmone, ob paucitatem & humiditatem materiæ, quæ in illo magis, in hoc minùs reperitur: ita in Herpete rursus minor tumor est, quàm in Erysipelate, eadem de caussa. Caussæ autem antecedentes & procatarcticæ eædem ferè sunt, quæ in Erysipelate, potius tamen ad bilem flauam excrementitiam, quàm ad sanguinem biliosum generandum dispositæ.

Differentiæ.

Differentiæ. Herpetis differentiæ à caussæ continentis & humoris diuersitate sumuntur. Etsi n. omnis Herpes à bile & humore tenui ortum habeat: tamen cùm eius tenuitatis & puritatis quidam gradus sint; si humor ille, seu bilis, sit simplex & tenuior, etiam Herpes simplex nominatur, qui generis nomen retinet: si verò pituitæ aliqua portio admisceatur, fit Herpes, qui vesiculas in cute similes milio excitat, vnde herpes miliaris appellatur: Si denique bilis sit acrior & mordacior, ita vt erodat cutem, cui adhæreseit, herpes ἐσθιόμενος, id est, exedens vocatur; qui & ipse absolutè herpes, à Galeno, 14. *meth. med. cap.* 17. nuncupatur, & ferè eiusdem naturæ est cum Erysipelate exulcerato, à quo tamen differt humoris tenuitate. Ita enim Galenus, *loc. alleg. Est*, inquit, *admodum tenuis humor, qui herpetem excitat, adeo profectò, vt non solum omnes interiores partes, quæ vbique carnosa substantia sunt, transeat, sed etiam cutem ipsam ad summam vsque cuticulam, quam solam, quod ab ea retinetur, tum erodit, tum exedit, quando si hanc quoque sudoris vice transiret, haudquaquam vlcus excitat.* Differunt a. & hac ratione Erysipelas exulceratum & herpes ἐσθιόμενος, quod Erysipelas exulceratum non tantùm cutem, sed etiam aliquid subiectæ carnis occupat; Herpes verò solam cutem exulcerat.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Herpes cum sensibus pateat non ita difficulter cognoscitur. Est enim Tumor latus, sine omni ferè altitudine, vt vix attollatur pars, potiúsque videatur exasperari, quàm intumescere. Adest præterea durities quædam & dolor, ac sensus quasi vstionis quidam. Miliaris autem herpes pustulas habet multas milio similes in summâ cute, quarum etsi quædam sanantur, aliæ tamen oriuntur, vt serpendo malum ad vicina progredi videatur: si pustulæ rumpantur, aliquid inter pus & saniem quasi medium effluit, locus ipse est rubicundus, colorémque inter ruborem & pallorem habet medium. Herpes autem ἐσθιόμενος seu exedens est, cum multa vlcera serpentia parua & foramina appatent, quæ tamen vltra cutem non procedunt, seu vt Celsus, *lib. 5. cap. 20.* scribit, est malum cum summa cutis excoriatione, & exulceratione sine altitudine, latum, subliuidum, inæqualiter tamen, mediúmque sanescit, extremis procedentibus, ac sæpe id, quod iam sanum videbatur, iterum exulceratur, ac circa proxima cutis, quam malum occupatura est, tumidior & durior est, colorémque habet ex rubro subnigrum.

Sed vt illud etiam hoc loco moneamus, Medici recentiores ferè omnes, quos vulgò Barbaros nominant, Herpetem miliarem & exedentem nomine Formicæ complectuntur, nominum similitudine aut ignorantia decepti; cùm tamen Græcis μυρμήκια, hoc est, formica, verrucarum quoddam genus sit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Herpes etiamsi periculo vacet, nisi valdè exulceratus, & admodum putris sit, tamen non facilè curatur, diuturnúsque morbus est, nisi etiam corporis totius habeatur ratio.

2. Prout bilis, è qua oritur Herpes, benignior vel peior est, eo etiã herpes magis vel minus periculosus.

Curatio.

Curatio. Vt itaque curetur Herpes, & caussæ antecedentis & continentis ac partis affectæ habenda est ratio, & primò quidem antecedentis. Cùm itaque Herpes ex flaua bile & humore salso oriatur, flaua bilis ex corpore inprimis est purganda, & nisi corpus purgetur, nunquam æger perfectè sanabitur. Etsi enim vno in loco

loco topicis medicamentis adhibitis pars sanescere videatur: tamen in altero iterum erumpit. Si materia valdè tenuis sit, qualis est in simplici Herpete, sudorifera quoque locum habent. Quod si pituitæ vel serosi humoris aliquid admixtum sit, aliquid ex medicamentis pituitam & serum purgantibus admisceri potest. Diæta, quoque talis præscribenda est, qualis, vbi bilis & humor adustus peccat, conuenit.

Vbi autem iam caussæ antecedenti satisfactum, ad ipsam continentem accedendum. Primùm itaque cùm summus bilis in cute feruor sit, refrigerantia adhibenda, quæ & feruorem bilis extinguant, & moderatè repellant, qualia sunt illa refrigerantia quæ vulgò in Erysipelate solent adhiberi, vt *Lactuca, polygonum, vmbilicus Vris.*, & similia. Postquam feruor remisit, quod reliquum est, digerendum & discutiendum medicamentis magis desiccantibus, quàm humectantibus, lini semine, coctio in oleo ac vino, spuma argenti. Atque hæc magis conueniunt in feruore simplici. Si autem pustulæ accedant, quia illæ interdum rumpuntur & putrescunt, ne in parte putredo excitetur, illa refrigerãtia & repellẽtia non sint frigida & aquea, sed frigida & sicca. Itaque primò vtendũ est *capreolis ex vitibus, summitatibus rubi, fol. salic. & plantag.* Vtile est & hîc Catapl. quod ex *cortic. mal. granat. rhoe & farinâ hordei* in vino coctis conficitur. Possunt & adhiberi *galla, nuces cupressi, balaustia, bol. Armenus, terra sigillat.* Vbi tandem opus fuerit digerentibus, possunt componi Cataplasmata ex *farina milii, fabar. lini, lupinorum* in vino cocta. Si rumpantur pustulæ & pus effluat, detergentia etiam adhibenda. In hunc vsum hoc commodum est.

℞. *plantag. bursæ pastor. summit. rubi ana* M. j. *caulic. virid. glandium*, par. xij. *fol. myrti* vnc. j. *balaustior, myrrha, thuris ana* vnc. ß. Coq. in *aq. fabrorum.*

Vel ℞. *resina, terebinthina lota aq. ros.* vnc. j. *ol. ros.* vnc. ß. *ouor. lut.* num. ij. *succi duorum malor. aurant. dulc.* Misc.

In Herpete miliari & hoc vtile est.

℞. *creta, ol. oliuar. aceti ana.* Misce instar liniment.

Valescus de Taranta, *cap. proprio, de curatione formica miliaris*, hoc instar arcani commendat.

℞. *lanam succidam ouis*, torrefiat donec fiat nigra, & puluerisetur. Postea misceatur cum aq. ros. vt fiat instar encausti, quo pluma ter de die locus affectus inungatur.

Vel ℞. *farina hordei, fabar. lentium ana* vnc. jß. *pulu. ros. rubr. absinth. lapathi acuti ana* vnc. ß. Coq. in decocto *cortic. granat. balaustior. plantaginis.* Addatur postea *ol. myrtill. mellis, ana q. s.* F. Vnguentum.

Quibus si vsus postulet, etiam florem æris & similia admiscere possumus. Atque etiam eadem Herpeti ἐσθιομένῳ conueniunt.

Vt ℞. *sumach, plantag. gallar. ana* vnc. jß. *panis furfurac.* vnc. j. *pulu. ros.* vnc. jß. Coq. in vino, & F. Cataplasma.

Vel ℞. *hordei mundi, lentium, fabar. ana* M. j. *arnogloss.* M. ij. *balaust. rosar. granor. myrti, sumach, ana* vnc. ß.

Terantur omnia crasso modo præter hordeum, & Coqu. in vino, donec hordeum crepet, F. Cataplasma.

Vel ℞. *cortic. pini vstor. & lotor.* Drach. jß. *cerussæ* Drach. iij. *thuris* Drach. j. *adip. caprini* Drach. vj. *ol. myrtin.* vnc. ij. *cera q. s.*

F. Vnguentum.

Quod si magis exiccari placeat, addere possumus limaturam ferri præparatam, florem æris, & calcem lotam. Commendatur & hoc:

℞. *spuma argent.* vnc. ß. *succi porri, beta ana* vnc. v. Misc.

Hieronymus Fabric. felici successu se hoc vsum scribit:

℞. *succi tabaci* vnc. iij. *cera citrina* vnc. ij. *resin. pini* vnc. jß. *terebinth.* vnc. j. *ol. myrr. q. s.* ad formandum Cerorum molle.

Quod si vlcus putre iam sit, ad valentiora veniendum, qualia sunt *Pastilli Andronis, Musa, Polyida.*

Vt ℞. *lytharg. ceruss. ana* vnc. ij. *cort. gran.* vnc. ß. *myrrha* Drach. j. *thuris* Drach. jß. *flor. æris, alumin. ana* Drach. j.

Cum *ol. myrtin.* & *cera* s. q.

F. Vnguentum.

Quæ si nec sufficiant, & vlcus ac putredo latius serpat, ad fortiora accedendum.

Ad tumores biliosos referunt etiam Phlyctænas, Impetigines, Lichenes. Sudamina, Epinyctides. Verùm quia hæc tubercula non à pura bile, sed à bile cum serosis & salsis humoribus mista proueniunt, de iis infra cum aliis huius generis tumoribus agemus.

CAPVT XVIII.

De Oedemate.

VT ex humoribus calidis tumores, quos hactenus explicauimus, oriuntur: ita quoque ex humoribus frigidis peculiares tumores ortum habent, & primò quidem à pituita fit οἴδημα. Etsi enim Hippoc. & antiqui alii Medici Oedematis nomine, omnes omnino tumores in genere acceperint: tamen posteriores per œdema certum aliquod tumoris genus saltem intelligunt, & in specie Oedema nominant Tumorem laxum, mollem, sine dolore, ad digitorum compressionem cedentem, à pituitâ tenui seu frigidiore & humidiore sanguineæ massæ parte ortum habentem. *Oedema.*

Caussæ.

Caussa continens huius tumoris est pituita illa, quæ in sanguine continetur, si nimirum interdum augeatur, vt facultatem expultricem irritet. Tum enim natura irritata è maioribus vasis ad minora materiam extrudit, & ad imbecilliora à nobilioribus expellit, donec tandem in maximè debili retineatur. Ipse etiam humor frigidus & grauis, pondere suo plerumque deorsum & ad extrema tendit. Hinc quanquam in omnibus partibus excitari possit Oedema: inprimis tamen in manibus & pedibus, vt in hydropicis, cachecticis & phthisicis videre est, oritur, vtpote quæ longius à fonte caloris sunt remotæ. Non autem subitò generatur Oedema, sed paulatim. Crassus enim humor est, nec ad motum subitum aptus. *Caussa.*

Galenus, 2. *ad Glauc.* 3. Oedema ex pituitosa substantia, aut spiritu vaporoso fieri statuit; qualis tumor in cadaueribus euenit. Ex quo loco, vt & 14. *meth. med. cap.* 4. Io. Philippus Ingrassias, *de tumoribus, tomo* 1. *pag.* 113. duplex Oedematis genus constituere conatur, vnum è tenui pituita, alterum è vaporoso spiritu, illudque morbum esse statuit, hoc symptoma, quod phthisin, & aquã intercutem, & cachexian sequatur. Verùm etsi negandum non sit, incipiente putredine & fermẽtatione quasi quadã cadauera intumescere: tamẽ in cachexia vel phthisicis pedũ tumores œdematosos hoc modo fieri non facilè crediderim, cũ talis putredo rũ nõ accidat, sed ex humore seroso abundante in corpore, & ad pedes descẽdente,

ibique

ibique vt in parte frigidiore hærente, talem tumorem fieri credibilius est. Et si sanè, vt in partibus similaribus spiritus aliquis flatulentus colligatur, partémque in tumorem attollat: tamen is non propriè οἴδημα est, sed ἐμπνευμάτωσις seu ἐμφύσημα. Et quamuis talis tumor à Galeno, 14. *meth. med. cap.* 4. symptoma nominatur: tamen Galenus symptomatis nomine tum vtitur in genere, pro omni affectu p. n. qui alium sequitur.

Si verò quid is tumor propriè sit perpendamus, omnino morbus est, cùm sit magnitudo aucta cum intemperie, & hominibus in ambulando plerumque impedimento sit. Et licèt peculiarem curationem tale œdema non requirat: ob id tamen non è morbis eximendum, & inter symptomata reponendum. Morbi enim qui ab aliis morbis simpliciter pendent, nullam peculiarem curationem requirunt, sed iis ablatis & ipsi tolluntur.

Generatur autem iste humor, qui œdematis caussa, sanguificationis vitio, de quo *lib.* 3. *pract. part.* 3. *sect.* 2. *cap.* 1. dictum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Oedema hoc modo: Tumor est mollis, laxus, & si digito prematur, facilè cedit, ac fouea & vestigium digiti relinquitur. Pituita enim humida, partem emollit & laxat, & crassior est & ad motum ineptior: Est sine dolore, aut certè cum exiguo. Nam pituita partem laxat, nec vnitatem soluendo dolorem excitat. Color est subalbidus: Abest calor, nec vlla vt in aliis tumoribus percipitur pulsatio: Quibus signis Oedema ab aliis Tumoribus discernere facile est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Oedema per se periculosus morbus non est, neque enim ipse morbus magnus, neque caussa praua, nec aliquod symptoma malum coniunctum est. Et si quod sæpe ægris œdemate laborantibus fit periculum, vt accidit in phthisi, cachexia & hydrope, id venit non ob œdema, sed ob morbos illos, quos sequitur Oedema. Quapropter distinguendum est, an Oedema ex se oriatur, an verò alios morbos subsequatur: quandoquidem quod partium nutritioni destinatarum insignia vitia sequitur, periculo non caret. Etsi enim post longos morbos non rarò pedes sine periculo intumescant, ex collectis per morbum cruditatibus; tamen si ob refrigerationem, aut aliud hepatis vitium accidant talia Oedemata, periculosa sunt, & ob caussas illas à quibus pendent, mortem minantur. Si autem nihil tale cum Oedemate coniunctum sit, omne etiam periculum abest.

2. Etsi verò œdema periculosus morbus non est: tamen est diuturnus; materia enim est frigidior, quæ non nisi tempore diuturniori vincitur.

Terminatur verò per resolutionem; nisi, interdum quæ accidit, materia induretur.

Curatio.

Curatio. Quantum ad Curationem, primò considerandum, vt modò dictum, an alium aliquem partium nobiliorum morbum sequatur Oedema. Hoc enim si accidat, præcipuè curandum, vt morbus ille, à quo dependet, tollatur; cùm curari, nisi hoc sublato, non possit, & sublato morbo illo primario, sponte euanescat. Si tamen quid molestiæ afferat Oedema, fricare partem oleo cum sale misto vtile est, aut fouere spongiâ vino, in quo absinth. coctum sit, imbuta. Si verò sine alio morbo oriatur Oedema, primò caussa, à qua materia illa suppeditatur, tollenda. Initio itaque victus ratio instituenda talis, quæ non facit ad pituitæ generationem, sed quæ potiùs eam absumit. Aër nimirum, in quo æger versatur, sit siccus. Cibus item & potus attenuandi & siccandi vim habeat. Sit ergo æger in cibo & potu parcus, vt calor naturalis non obruatur, & eo debilitato cruditates generentur, sed potiùs vt cruditates illas calor absumere & rectius elaborare possit. Panis sit bene coctus & fermentatus: à pane verò non fermentato æger abstineat, oleta & iuscula sint rariora. Non conueniunt pisces, nisi saxatiles, & qui carnem solidiorem habent, qui & ipsi, sicut & alij cibi aromatibus & herbis siccantibus condiantur. Danda opera vt aluus quotidie suum officium faciat, quod nisi fiat, aliquid de aloë ante cibum assumere vtile est, quæ aluum lenit, ac humiditates absumit & exsiccat. Ante cibum, si sine partis affectæ damno fieri potest, æger se exerceat, vt humiditates superfluæ absumantur, & calor natiuus excitetur. Somnus tandem sit nocturnus, & quidem breuior.

Secundò, Venæsectio in legitimo Oedemate locum non habet: nullo enim modo sanguis hîc peccat, sed pituita. Humores verò frigidi & crudi in corpore concoquendi & euacuandi sunt. Digerenda primò materia & coquenda calefacientibus & siccantibus, qualia alibi passim de humoris pituitosi præparatione proponuntur; è quibus commodissimè aliquod hydromel aut oxymel confici potest. Si tamen humor saltem serosus sit, coctione opus non est.

Euacuanda postea est materia medicamentis pituitam educentibus, quæ alibi sunt proposita. Quod ipsam partem affectam attinet, pituitosus humor qui in eam confluxit, euacuari debet; quod fit per repellentia & digerentia seu discutientia. Repellentia tamen si vsurpantur, non tàm adhibentur ad humorem retro pellendum, quàm ad partem confirmandam, & exiccandam ac absumendam materiam, quibus etiam aliquid ex iis, quæ discutiendi vim habent, meritò additur. In hunc finem vtitur Galen. spongiâ nouâ, aut si noua desit, alia nitro & lixiuio abluta, & posca, i. e. mixtura ex aceto & aqua, imbuta. Potest etiam pro spongia stuppa cannabis vsurpari. Quod medicamentum si non satisfaciat, aceti quantitas augeri potest, & parum aluminis admisceri. Quod si & ipsum finem non assequatur, ad fortiora progrediendum.

Vt ℞. *flor. ros. rubr. chamamel. fol. myrti, absinth. ana* M ß. *balaust. nuc. cupress. ana* M j. *alumin. salis commun. ana* Vnc. jß.

Coq. in aceto & aq. vel lixiu. & per spongiam, linteum aut stuppam applicetur.

Vel ℞. *fol. salicis, myrti, absinth. flor. chamamel. hyperici, ana* M ß.

Coq. omnia in lixiuio, vsque ad eius consumpt. postea contundantur & addatur *ol. myrtin. rosac. absinth. ana* Vnc. j. *salis* M ß. *nitri* Vnc. j.

F. Cataplasma.

Vel ℞. *nuc. cupress. balaust. ana* M ß. *flor. chamamel. ros. rubr. fol. absinth. ana* M ß. *farina hord. lupin. ana* Vnc. ß. *alumin.* Drach. iij. *aloës, myrrh. ana* Drach. j. *croci* Scrup. j.

Coq. in aq. & acet. s. q.

F. Cataplasma.

Postea in statu ad discutientia & exsiccantia veniendum. In hunc vsum commendatur *aq. calcis* aut lixiu. ex cineribus viris per spongiam applicatum.

Vel ℞. *rad. althææ* M j. *flor. chamam. meliloti, ana* M ß.

Coq. in vin. & aceto.

Postea adde *adip. porcin.* Vnc. ij. *ol. veteris* Vnc. ß. *spuma argenti* Vnc j. M. ad form. Catapl.

Efficax quoque est medicamentum, quod ex *rutâ, melle & sale* conficitur.

Vel ℞. *sulphuris* Vnc. j. *stercor. columb.* Drach. x. *farin. fabar.* Vnc. iß. *lupin.* Vnc. j. *mellis* Vnc. iß.

Cum

Cum *decocto flor. chamamel.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *sulphuris, myrrh. salis ana* vnc. j. *ol. veteris, aceti ana q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Rad. bryon.* vnc. ij *absinth. branc. vrsin. chamamel. melilot. ana* M ß. Coq. in aq. mellis, & contusis ac cribratis addatur *pulu. rosar. rubr. farin. fabar. lupinor. ana* vnc. ß. *ol. vet. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *rad. asphodel. cucum asinin. lil. albor. flor. chamamel. ana* M. j. Coq. ad mollitiem, adde *fermenti, tartari, calcis lota, sulphuris ana* vnc. j. *thuris* Drach. vj. *pingued. cerui, medulla crurum boum ana* Drach. x. F. Cataplasma.

Commendatur etiam *stercus bubulum.* Emollit enim & resoluit: E quo cum *sulphure, thure, melle, aceto,* ac *decocto brassica* potest fieri Caraplas.

In qua omnium medicamentorum applicatione obseruare vtile est, vt antequam Emplastra seu Vnguenta & Linimenta applicantur, prius pars calefiat, frictionibus & foribus; aliàs enim medicamenta non facilè in actum deducuntur ob partis frigiditatem. Frictiones fiant linteis calidis: Fotus è *decoct. flor. chamamel. melilot. fol. betonic. salu. rorismar. lauendul. origan. absinth.* & similium. Foru enim & frictionibus calor cum sanguine ad partem reuocatur, & excrementa ac superflui humores nonnihil discutiuntur.

Quod si Oedema indurescere & in scirrhum abire videatur, emollientia simul vsurpanda. In hunc vsum adhibetur *acetum*, in quo pyrites aut lapis molaris ignitus extinctus sit, & postea oleo veteri in *quo radix cucum. asinini & althéa* cocta sit, pars inungitur.

Vel ℞. *mucilag. rad. althéa, sem lini, fœnigrac. pingued. anserin. medulla crur. vituli, rad. ireos, fl. chamamel. ana* vnc. ij. *styrac. liquid. myrrha, thuris, ol. chamamel. ana* vnc. j. *Cera q. s.* F. Emplastr.

Sed de his agetur, vbi de Scirrho dicemus.

Etsi verò frequentissimè per resolutionem discutitur Oedema: interdum tamen, vt ex Hippocr. 1. *Prognost. text.* 27. patet, ad suppurationem venit, sed rariùs. Nimirùm si in loco calidiore sit, aut alius humor admistus sit, vt in Oedemate phlegmonode accidit; quod si eueniat, dolor, & pulsatio in parte vicina percipitur. Tunc igitur suppuratio promouenda per medicamenta emplastica, qualia sunt *diachylon simplex*, & alia *ex rad. althéa, malua, semine lini, fœnigrac. cum adipe gallina* aut similibus composita.

Vt ℞. *branca vrsin. althéa cum toto, rad. lil. alb. ana* M. j. Coq. in *decoct. caulium*, & contusis adde *farina sem. lini, fœnigraci ana* vnc. ij. *axung. porcin. adip. gallinac. ana* vnc. iij. *croci* Drach. ß. F. Cataplasma.

Coctâ & suppuratâ materia vix expectanda spontanea curatio; cùm tardiùs hoc fiet. Quapropter aperiatur locus vel ferro, vel cauterio potentiali, postea expurgetur abscessus *terebinthina, thure, melle, succo absinth. melle rosato*: Cauitas porrò impleatur *vnguento basilico, aureo, de beton.* & similibus, tandemque cicatrix inducatur.

Capvt XIX.

De Scirrho.

Scirrhus. Cvm de tumoribus ex sanguine, bile, & pituita ortis egerimus, & rester agendum de tumoribus ex melancholia & atra bile oriundis; Scirrhus verò & ex melancholia & ex pituita oriatur, proximum est, vt iam de Scirrho agamus. Est autem Scirrhus tumor durus sine dolore & sensu, aut certè cum exiguo, ex humore crasso, viscido, lento, frigidoque, qualis est melancholicus humor & pituita, partibus infixa ortus. Duo enim sunt humores, melancholicus & pituita, è quibus vel seorsim singulis vel mixtis Scirrhi oriuntur vt vulgò statuitur. Intelligitur autem hic per melancholiam non ille humor ater, qui seu ex humore melancholicò naturali adusto, seu ex bile flaua adustâ oritur, sed melancholia naturalis, & propriè dictus humor melancholicus, crassa nimirum & feculentior sanguinis pars, vel etiam excrementum melancholicum naturale, vel etiam humor crassus ex inflammatione induratâ ortus, quem si quis velit præternaturalem appellare, non repugno. Per pituitam verò non accipitur naturalis illa pituita, seu humor pituitosus, qui est humidus & tenuis, ex quo fit Oedema, sed pituita crassa exiccata, glutinosa & viscida. Ex vtroque hoc humore diutiùs in parte retento, vbi recesserint partes tenuiores & crassæ relictæ fuerint, generatur Scirrhus. Etsi verò humor aliquis crassus ad partem aliquam confluere possit: tamen tam crassus & glutinosus, vt mox scirrhum constituat, non facilè ad partem aliquam confluit, sed talis paulatim euadit in ipso loco affecto, vbi, tenuioribus humoris partibus absumptis, crassiores relinquuntur. Vnde maxima ex parte alios tumores, putà inflammationes, erysipelata, œdemata, scirrhi consequuntur, cùm illi non satis rectè curantur, & intempestiuè aut nimium tenuiores partes per calefacientia dissipantur, vel per repellentia aut adstringentia reprimuntur, vt crassiores partes solùm relinquantur, quæ vlteriùs incrassatæ, durum hunc ac sine dolore ac sensu tumorem constituunt. E quibus facilè colligitur, tumorem hunc non subitò generari, sed paulatim.

A vulgata tamen hac sententia dissentit Platerus, & non ex humoribus excrementitiis, sed ex succo alimentario, verùm crassiori, quàm carni nutriendæ conueniat, indurato scirrhum fieri statuit, cui tamen interdum alius humor adiungatur. Indurationem autem hanc vti variis de caussis, ita & ab inflammatione fieri, non quod sanguis non discussus aut suppuratus sic induretur, vel frigidorum nimia applicatione condensetur, sed quod à calore vehementiore inflammationis sanguine discusso succus partis illius, quæ inflammata erat, incrassetur induretur que.

Est autem Scirrhus duplex, legitimus & non legitimus; quæ distinctio, vt Fallopius monet, non sumitur ex diuersitate materiæ & caussæ continentis, sed ex materiæ diuersis accidentibus & proprietatibus. Antequam enim omnes partes tenuiores sunt discussæ aut absumptæ; Scirrhus non absolutus est, neque tunc omnia sensu carent, neque perfecta adest durities. Si verò tenuioribus partibus omnibus absumptis solùm crassiores restent, eæque instar lapidis ferè indurauerint, & pars non solùm omnis doloris, sed etiam omnis sensus expers sit: tum iam absolutus & perfectus Scirrhus est. Sed forsan nihil prohibet, nondum absolutum Scirrhum etiam non purum & nothum appellare. Aut si minùs hoc placet, potest porrò diuidi Scirrhus in purum ac verum, ac impurum & spurium, purusque nominari, qui ex sola melancholia aut pituita crassa ortum habet; impurus autem ac nothus, qui alium humorem admistum habet, vnde appellatur Scirrhus phlegmonodes, aut Scirrhus cancrosus. Afferunt quidam & aliam Scirrhi differentiam, ex partibus in quibus hæret. Etsi enim Scirrhus in plerisque partibus nullam peculiariatem habet appellationem, sed saltem adiuncto partis affectæ nomine definitur, vt Scirrhus hepatis, Lienis: tamen in quibusdam partibus propriam appellationem habet. In neruis enim appellatur ganglion, in glandulis struma, in articulis porus, de quibus suo loco.

Signa

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Scirrhus ex duobus præcipuè signis, duritie nimirū & doloris priuatione: quibus & hoc accedit, quod, quando premitur, sensu caret, & nunc planè absolutus & cōfirmatus est Scirrhus. Nō verò mirum est, non sentire partem scirrho affectam, aut certè exiguū sensum in Scirrho esse. Nam & influxus spirituum naturalium ob materiam impactā & infixam prohibetur, & ipsa membri temperies ita est mutata, vt pars planè stupeat. Addunt alii & alia signa: colorē nigricantem & liuidū, qui tamen solùm scirrhi ex humore melancholico orti signum est; tactu etiam percipitur temperies valdè frigida, ob humorem crassum & frigidum.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ desumuntur ex sensu hebeti & nullo. Si enim nullus adsit sensus, legitimus & absolutus iā scirrhus est: si verò aliquis adhuc sensus superfit, nō legitimus. Addunt & quidam, quod in legitimo scirrho pili supra partem crescant. An ex pituita vel melancholia ortum habeat, discernit color, qui in pituita subalbidus, hîc nigricans & liuidus est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Euentum quod attinet, Scirrhus, qui planè omni sensu destituitur, non curatur.

2. Scirrhus verò, qui omni sensu non destituitur, etsi incurabilis non sit omninò, præcipuè si ab initio commoda remedia adhibeantur; tamen ita facilè non curatur, præsertim si in parte aliquā nobiliore, vt Epate vel etiam liene hæreat: cum epar & lien tā fortia medicamenta, qualia ad scirrhū perfectè induratum requiruntur, vix sustineant, debilia autem parum proficiant.

3. Si aliqua in Scirrho curationis spes sit, illa tamen nō nisi lōgo tempore perfici potest. Materiam enim crassam, frigidam & duram emollire non ita facilè est, & non nisi paulatim & longiore tempore hoc fieri potest.

4. Duplici autem via curantur scirrhi, vel per resolutionem & discussionem, vel per maturationē & suppurationem. Suppurantur scirrhi rariùs, & quidē cum periculo. Facilè enim, dum suppurantur, in cancros, præcipuè qui ab humore melancholico fiunt, abeunt.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque curam attinet, etsi tumor iam planè factus sit, & maximè in curatione caussæ cōtinentis sit habenda ratio, dandáque opera, vt per topica illa amoueatur: tamē etiam antecedens planè nō negligenda est, & prouidendum, ne malum nouā materia suppeditata augeatur.

Quapropter primò vitanda omnia, quæ sanguinem crassum generant, & tales cibi eligendi sūt, qui faciles coctu sunt, & bonum nutrimentum suppeditant quique ad humidum declinant.

Secundò humores seu pituitosi seu melancholici, priùs tamen præparati, conuenientibus medicamentis euacuandi sunt, de quibus alibi dictum.

Tertiò verò atque præcipuè laborandū, vt caussa continens & materia, quæ Scirrhū facit, tollatur. Est autē repellentibus hic nullus locus. Cùm enim materia sit crassa & frigida, repellentibus nō cedit, sed eorū vsu ampliùs incrassatur, partiq; quasi impingitur. Neq; etiam cōueniūt medicamenta quę valdè calefaciūt & siccant; siquidem per hæc materia magis tantùm induratur. Sed medicamenta, quæ cōmodè adhibētur, sunt, quæ vim habent emolliendi, quod induratū est, & quæ postea illud, quod emollitū est, discutiunt. Malactica nimirum medicamentā sūt applicanda, quæ calidum temperamentū habent, mediocriter tamen, non valdè exiccantia, sed nec manifestè humectantia, verùm quæ mediam quādā quasi naturam inter humectantia & siccantia obtinent, & induratæ substantiæ veluti quādam fusionem moliuntur. Talia sunt, *ol. amygd. dulc. ol. chamæmel. lil. alb. adeps gallinaceus, anserinus, suillus, medulla vitulina, ceruina, mucilag. radic. althææ, semen lini, fœnigr.* vt & ipsa *althæa, malua, semen lini, fœnigr. radix lil. alb. branca vrsina, carica, cera.* Quibus fortiora sunt, *adeps vrsinus, ol. vetus, bdellium, styrax liquida, pix liquida, resina pingues, ammoniacum, galbanum.* Videndū autem quando mitiora, aut quādo fortiora vsurpanda sunt. In recenti scirrho mitioribus vtendum est: in inueterato verò & indurato valentiora vsurpanda. Deinde ipsū quoq; corpus & pars affecta cōsiderāda. Corpori enim duro fortiora medicamenta applicanda: teneris & mollioribus mitiora cōueniunt. Pars si sit durior & densior, vt si Scirrhus sit in tendine aut ligamēto, valētioribus vtendum est. In genere verò hoc tenendū, vt cautè Scirrhos tractemus. Nā si plus æquo resoluentia adhibeamus, vt iam ante quoque dictum est, in lapideam planè duritiem abit Scirrhus. Si verò in emolliēdo nimij simus, metus est, ne scirrhus in cācrū degeneret. Quapropter tutū est, antiquorū hac in re consiliū sequi, vt nullū vel tātùm siccandi, vel tantùm humectandi vim habens medicamentū solùm vsurpemus; sed alternis vicibus emollientia & discutientia adhibeamus, vel emollientia cū digerētib. misceamus. In hunc vsum Galen. laudat fotū ex aceto per lapidem ignitum hoc modo. Foueatur pars decocto althææ, maluæ, brancæ vrsinę, sem. fœnigr. lini & simil. emollientiū. Postea sumatur pyrites, vel lapidis molaris frustū, & ignitū in acetū iniiciatur, vel acetum lapidi illi ignito infundatur, & vapor aceti membro affecto excipiatur. Deinde iterum emollientia adhibeantur: quæ medicamenta plurib. vicibus repeti debent. Hac ratione desperati ferè scirrhi curantur. Si autē tædiosū sit per vices medicamentis hisce vti, misceantur illa. Hoc enim modo eodem tempore & simul emollitur tumor, & quod emollitū est, per halitum discutitur. In quem vsum ex supra memoratis simplicibus varia componi possunt medicamenta.

Vt ℞ *butyr. sine sale, colophon. ceræ ana q. libet.* Misc.

Vel ℞ *farinæ fœnigræc. sem. lini, radic. althææ, puluer. rad. alth. ana* Vnc. j.

Coq. postea adde *butyr. rec.* Vnc. iß. *styrac. liquid. bdellij, ammoniac. aceto solutorum ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. althææ, lil. alb. coctarum contusar. ana* Vnc. iij. *caricarum pinguium coctarum* vj. *ammoniac. bdell. aceto solutor. ana* Vnc. j. *styrac. liquid.* Vnc. ß. *adip. anserin. gallinac. medull. crurum vitul. ana* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamæmel. ceræ, ana q. s.*

F. Empl.

Vel ℞ *farinæ fabar. sem. fœnigr. lini ana* Drach. vj. *rad. alth.* Vnc. j. *picis* Drach. v. *adip. anser. ana q. s.*

F. Empl.

Vel ℞ *mucilag. rad. althææ, fœnigr. ana* Vnc. j. *caricar. ping.* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamæmel. lini, ana* Vnc. ij. *pingued. gallin. ans. porci, seui caprin. terebinth. lithargyri auri ana* Vnc. iiij.

Coq. omnia vsq; ad consumt. humidit. & cum ceræ s. q. addendo *ammoniaci, galban. aceto solutor. ana* Drach. iij. *rad. ireos tritæ* Drach. ij. F. Empl.

Vel ℞ *ammon. bdell. galban. opopanac. styrac. liquid. aceto solutor. ana* Vnc. j. *lithargyri auri* Drach. x. Bulliant in aceto. Postea adde *pyrethri, sulphuris viui ana* Vnc. ß. *ol. lil. alb. ceræ ana q. s.* F. Empl.

Verùm in administrandis hisce medicamentis semper attendendū, an à pituitā, an verò ab humore melancholico ortus sit Scirrhus. Nā si ab humore melā-

cholico ortum habeat,cautiùs tractandus est,quàm si à pituita sit progenitus,ne in cancrum abeat, & præcipuè si ad suppurationem spectat, cauendum, ne calidis medicamentis nimium irritetur.

CAPVT XX.

De Cancro.

Cancer. EX humore adusto seu atrâ bile Cancer,Græcis, καρκῖνος & καρκίνωμα,generatur,ita dictus,quoniã similitudine cancrum aquatilem referat.Celsus tamen inter καρκίνωμα & cãcrum discernere videtur. *Libro* enim 5.*cap*.28.morbum,de quo hoc capite agimus,solùm καρκίνωμα appellat. *Eodem* verò *libro, cap*.16.Cancri nomen pro genere ad quædam serpentia vlcera ponit,sub quo & Erysipelas vlceratũ, & gangrenã & sphacelũ comprehendit: Alii tamen Medici omnes καρκινώματος & cancri vocabulis pro Synonymis vtuntur.Est enim Cancer tumor p.n.à bile atrâ ortum habens, rotundus,colore liuidus, aut subniger,dolens,qui venis circumcirca turgidis atque repletis pedes cancri refert.

Caussæ.

Caussa. Caussa Cancri est atra bilis,in quã vel flaua bilis, vel humor melãcholicus degenerauit propter vstionem Nam humor melancholicus,cùm adhuc naturalis est & nondum vstus,non cancrum efficit, sed alterã Scirrhi speciem: verùm ab atrâ bile & adustâ solùm,quæ in venis hæret,nec ob crassitiem penetrare potest,in exiles illos meatus,sicut humor melãcholicus,qui Scirrhum efficit,Cãcer excitatur.Est verò huius atræ bilis quædã differentia.Mitior enim alia est,seu minùs calida & acris;alia verò acrior, & calidior.Quę mitior est,Cancrũ latentẽ & nõ exulceratũ efficit:quæ vero calidior & acrior est, Cancrum exulcerarum excitat.Acrior autẽ est bilis atra, prout magis aduritur,vel ex humore acriore oritur. Vnde quæ ex flauâ bile adusta proficiscitur,peior est quàm quæ ex humore melancholico. Et quo diutiùs in loco affecto subsistit,ac magis putrescit,& aduritur,eo deterior redditur. Hinc quoque humor melancholicus naturalis,qui primò Scirrhum excitat,si diu in parte hæreat,ac tum imprimis si minùs cautè medicamẽtis calefacientib.& humectantibus tractetur,postea cancrũ excitat.Siue autem sine vlcere sit cancer,sitque bilis atra mitior,siue exulceratus, & caussa acrior,febre tamen per se (nam ex accidente superuenire potest)caret. Interim ipse cancer Tumor calidus est.Quanquam enim nonnulli dubitãt, an Cancer inter calidos vel frigidos tumores referendus sit,vt & an bilis atra sit calidus vel frigidus humor;& ab Arabibus Cancer inter humores frigidos recẽseatur,atque eò inclinare videatur Galenus, *libr.de atra bile,cap*.4.& 2.*ad Glauc.cap*.10.tamen rectissimè cũ Galeno,*lib.de tumoribus,cap*. 8. 10.11.inter tumores calidos refertur, cùm non ex humore melancholico frigido & sicco,sed ex atra bile calida & sicca ortum habeat.

Quanquam enim melancholicus humor primam huic tumori occasionem præbere potest: tamen ex eo non fit Cancer,nisi humor melancholicus in atram bilem degeneret & abeat,siue hoc fiat in vasis, siue in parte affecta, sicut interdum Scirrhum, qui ab humore melancholico producitur, in Cancrum abire posse, modò diximus. Atque hæc coniuncta Cancri caussa est.Atra nimirũ bilis, humor calidus & siccus,acer,salsus, cuncta corrodens & corrumpẽs,ex feruore aliorũ humorũ,cessante iam feruore, aut saltem nõ adeo vigente,vt febrem,sicut in phlegmone & erysipelate fieri solet,excitaret, genitus.

Generatur autem etiam aliis de caussis.Interdum enim calidior intemperies humorem adurit, & atrã bilem generat: interdum cibi & alimenta ad talem humorem generandũ idonea, in crebro lõgiore vsu bilis atræ caussa fiunt:interdũ ipse Lien imbecillior, & quicquid de Melancholico generato humore ad se minimè trahere potens, humorem hunc in corpore relinquit, qui in corpore detentus aduritur. Idem quoque accidit,si vel menses supprimantur, vel hæmorrhoides obstruantur.

Nascitur quidẽ cancer in omnibus partibus externis & internis,præcipuè tamen,vt habet Celsus, *l*.5.*c*.28.in partib.superiorib.circa faciẽ,nares,aures labia, mammas fœminarum,quæ imprimis ob laxitatem humorem illum facilè recipiunt, & ob consensũ quem cũ vtero habẽt,illos humores vitiosos qui per vterũ expurgari debebant promtè admitũt.

Signa Diagnostica.

Inter initia Cancer adeò facilè non cognoscitur cùm primò vix ciceris aut fabę magnitudinẽ ęquet, postea verò vbi incrementum sumsit,& in maiorem molem attollitur,tam euidentia & grauia signa ac symptomata habet,vt à quolibet facilè agnosci possit, Est enim Tumor hic durus,colorem habet plumbeũ vel liuidũ;seu nigricantem,aliàs tamen magis,aliàs minùs pro diuersitate materię.Adest dolor,qui quidem etsi aliàs sit maior,aliàs minor,nunquam tamẽ in cãcro planè abest Adest caliditas,pulsatio, & circumcirca in orbem quasi venas nigro sanguine distentas & turgidas habet.Etsi verò cũ cancro aliquã cognationẽ habet Scirrhus ab humore melancholico ortus,tamen per signa facilè ab eo discerni potest.Nam cancer habet dolorem coniunctũ, & pulsationem cũ aliquã caliditate,ac plerumq; ex se incipit,subitoq; incrementum sumit,ita vt ex minimâ quantitate in maximam molem excrescat,humorq; maximã ex parte in venis residet,quæ refertæ pedes & brachia cancri referunt. In Scirrho verò dolor nullus apparet, & vtplurimum ex aliorum tumorũ permutatione originem habet Scirrhus,humorque qui Scirrhũ efficit, non in venis præcipuè, sed in spatiis & poris partium residet, vnde etiam venæ non amplæ sunt & turgidæ, & tardius quam cancer incrementum sumit. Vlceratus autem si sit iam cancer, vlcus est fœtidum & sordidum,labia sunt tumida,crassa & liuida. Signa Diagnostica.

Prognostica.

1.In genere Cancer omnis est morbus grauis & periculosus qui rarò curatur.Caussas enim eius nimis crassa,pertinax & maligna est,& non rarò etiam profundas venas occupauit,vt nec purgatione corporis,nec replentibus,nec discutiẽtibus,nec sectione,nec vstione tolli possit;sed remedia miriora cõremnat,fortioribus exasperetur. Prognostica.

2.Quibus occulti cancri adsunt,non curare melius:curati enim citiùs intereũt;non curati verò lõgiori tempore viuunt.Hippoc.*6.aph*.30.Nam cancri antea non exulcerati,medicamentis facilè exulcerari possunt.

3.Quibus item sunt cancri in cauitate corporis, aut palato,sede,vtero,si secentur aut vrantur,vlcera cicatrice induci non possunt. Sed homines affligenti curatione vsque ad mortem excarnificantur, qui citra curationem longiore tempore,& commodiori molestiâ vita transegissẽt,vt habet Galen. *ibid.*

4.Eos itaque tantùm,qui in sũma corporis parte sũt,aggredi licet,& quidẽ tutius inter initia,cum exigui adhuc sunt,medicamentis curari possunt:cum verò

verò iam magni enaſerunt, ſine manus operâ non curantur,& quidē ſolùm,ſi in talibus partibus quę reſecare & exurere cum radicibus, id eſt,venis illis ſanguine aduſto plenis, poſſis hæreant.

5. Cum enim magnam partem occupauerit Cancer,aut hæret in parte nobiliore vel aliâ ,quæ commodè exſcindi vel exuri non poteſt, incurabilis eſt.

6. Imò in vniuerſum plerumque exiſtimant, Cacrum confirmatum & exulceratum nullum curari poſſe.Et obſeruatū eſt ſæpius,quamuis exciſi & aliquādo curati fuerint cancri in exterioribus,eoſdem tamen poſtea rediiſſe in eadē vel etiam in aliis partibus,vt Cancro in mammis curato, alium in vtero ſuborrum fuiſſe.Satiùs igitur fuerit ,cācros iam inueteratos & maiores eatenus curare ,vt eorum augmentum prohibeatur.

An Cancer exulceratus ſit contagioſus. Contagioſum facit Zacutus Luſitanus, probatque 1. à ratione.

[¶ Cardanus,*lib.1.de Venen.cap.12*.cancrum non contagioſum eſſe affirmat;affirmationis tamē rationem nullam affert,ſed, vt rem manifeſtam id præſupponit.Nec,quantum memini,ſcio aliquem, qui inter morbos contagioſos cancrum retulerit: facit tamen id Zacutus Luſitanus, *de Prax. Med. Adm. lib.1.obſeru.115*:Idque probare cōatur ratione & experientiâ.Rationes ſunt,1.quia in cancro exulcerato putredo & fœtor quaſi cadaueralis adeſt, qui virulentiâ ſuâ vicinum corpus inquinat. 2.eſt,quia cancer idem morbus eſt cum elephantiaſi, & lepra vnius membri:Elephantiaſis autem eſt maximè contagioſa.

Reſponſio ad eas.

Verùm rationes hæ non ſatis concludunt. Primò enim non omnia putrida & fœtida cōtagioſa ſunt. Etenim in gagręna & ſphacelo maxima putredo & fœtor eſt; non tamen alius inde inficitur. Deinde etſi cancer aliquam cum elephantiaſi ſimilitudinem habet:tamen diuerſi affectus ſunt,vt rectè *all.l.* Cardanus ſtatuit.Ideóque experientia cōſulenda.

2. Ab experientia.

Talem autem experientiam *all.l.* affert Zacutus, cùm ſcribit:Pauperculam quandam mulierem, cùm cancrum vlceratum in mamillâ multis annis gereret,in lectulo decubuiſſe cum tribus filiis, omnéſque ſimili contagio affectos eſſe. Atque eâ mortuâ poſt 5.annos,duos hoc morbo cōfectos è vita emigrâſſe,tertium robuſtiorem, abſciſſo Chirurgi manu cancro, magno labore ſanatum fuiſſe.

Reſponſio ad hanc.

Verùm cùm vnum hoc exemplum ſit, experientia ampliùs cōſulenda.Poſſet enim hîc obiici, filios illos morbū hunc non contagio, ſed hæreditariâ infectione contraxiſſe.]

Curatio.

Curatio.

Curationem itaque Cancri non exulcerati quod attinet, primò ante omnia, (quod quidem omnibus Cancris competit) danda diligens opera,ne atra bilis generetur,& quæ in corpore eſt, euacuetur.Non generatur atra bilis & humor melancholicus,ſi æger iis cibis abſtineat, qui humori atro naturam præbere poſſunt: vt ſunt omnia craſſa,feculenta, ſalſa,amara; vt ſunt caſeus vetus, carnes craſſæ, vetuſtæ, ſalſæ, aut fumo induratæ, allium, cepæ,ſinapi,piper,& alia aromata;atque alia etiam vitet,quæ ad humoris atri generationem faciunt,vt ſūt triſtitia,mœror,vigiliæ & ſimilia.Quin potiùs vtatur æger victu modicè humectante & refrigerante,vt priſanâ hordeaceâ,lactucâ ,maluâ,borragine,cichorio,quat.ſem.frigid.carne vitulinâ,veruecinâ,hœdinâ, pullis gallinarum, ouis ſorbilibus, piſcibus ſaxatilibus,ſero lactis caprini.

Deinde ſi quis etiam in corpore generatus eſt humor aduſtus,euacuetur.Sanguis igitur primùm, ſi opus,mittendus eſt,& vena aperienda.In fœminis conuenientiſſima eſt menſium prouocatio: in viris hæmorrhoides aperiātur;ſi fieri poſſit.Poſtea expurgetur corpus medicamentis atrum humorem euacuantibus, inter quæ præcipuè commendatur *epithymium, veratrum nigrum,fumaria* ,& quæ inde fiunt compoſita *pil.de fumar. confectio Hamech.* Vt autem feliciùs ſuccedat purgatio,humor ille craſſus prius præparandus; imò cùm vnicâ vice totus euacuari nequeat,ſæpius per vices ſunt repetenda purgantia & preparantia Conueniunt autem huic affectui *Sir. de pomis,de fumar.de ſucco borrag. bugloſſ. de lupulo*,aut aliis hiſce ſimilibus medicamentis.Neque etiā inutile eſt,cor & hepar roborare, & ſi qua eis intemperies inducta eſt,eam emendare,per medicamenta ex *borrag.bugloſſ.roſis,citro,ſantalis,corallis ,margarit. gemmis*,aliiſque ex hiſce confectis medicamentis.

Iam ad ipſam partem affectam accedendum eſt,& 1.per Topica,materia quæ influxit, repercenda nonnihil,& diſcutienda;parſque confirmanda eſt, atque medicamenta,quæ reprimendi,roborandi, & diſcutiēdi vim habēt,appliquanda ſūt: hac enim ratione, id quod generatum eſt cancri,tollitur,& prohibetur augmentum eiuſdem. Habeant autem illa medicamenta vires mediocres,& non ſint mordacia. Nam nimis imbecilla ſi ſint medicamenta, nihil opis afferunt:valētiora tenuiores quidem partes vel reprimunt vel diſcutiunt,craſſas verò non ſolùm relinquunt,ſed etiam ad diſcutiendum,poſtea ineptiores reddunt. Conueniunt in hunc vſum *decoctum* aut *ſuccus ſolani*,omniumque ſpecierum *intybi*.Imprimis verò commendant cochlearum carnes elixæ ,cancri fluuiatiles,præcipuè verò ranæ virides,è quibus oleum præſtantiſſimum,ad dolorem leniendum,cancrumque ſanandum hoc modo per deſcenſum deſtillatur:℞.*ranæ virides* in arund.vel aquis puris degentes earum ora butyro repleantur,& poſtea indātur in ollam fictilem vitreatam in fundo multis foraminibus pertuſam.Ea olla alteri ollæ terræ infoſſę & incluſæ imponatur,atque tam quæ alteri ollæ inſiſtit,diligenter oblinatur ,ne quid exhalet. Poſteà ignis circa ollam in orbem accendatur, & oleum in inferiorem ollam deſtillabit, quod colligendum & cum puluer.ranarum ad vnguentum conficiendum miſceri poteſt. Alii ex cineribus cancrorum cum ſem.coriandr.& ol.roſ.vnguentum cōficiunt. Valēt & metallica hîc pleraque lota & non mordicantia, vt *plumbum,tutia ſeu pompholyx , lithargyrum , cerußa,* ♄ *nium*.Plumbum ſummè ab omnibus commendatur quocunque etiam modo adminiſtretur: vnde omnia medicamenta,quæ Cancro applicanda ſunt, commodiſſimè conficiuntur in mortario plumbeo, cum piſtillo plumbeo,de quo conſulatur Galen. *lib. 9.de ſimpl.fac.c.de plumbo*.Commodè itaque adhibetur, *vnguentum de plumbo* , quod fit ſi duæ tabulæ plumbeæ quib.ol roſ.infuſum ſit,tam diu confricētur;donec oleum nigreſcat,& linimenti conſiſtentiam acquirat;aut ſi mortario plumbeo ol.roſae.piſtillo plumbeo tamdiu ducatur,donec ſimiliter nigreſcat & craſſeſcat.

Vel ℞.*ol.roſac.* Vnc.ij.*ſucci è fructu ſolani* Vnc. iß. *cerußæ lotæ,plumbi vſti & loti ana* Drach. j. *lithargyri, thuris,pompholyg.ana.* Drach ß.*ceræ albæ q.ſ.*

F.Vnguentum.

Vel ℞.*terræ ſigill.boli armeni cerußæ ana* Vnc ß.*tutiæ præp.*Drach.ij.*puluer.ranar.virid.*Drach.iij. *lithargyri* Drach iß.*ol.roſ.*Vnc iß.*è ranis* Vnc. j. *aceti* Drach.vj. *ceræ q.ſ.* Diu agitentur in mortario plumbeo & F. Vnguentum.

Atque hæc tutior curandi cancros occultos & nōdum exulceratos ratio eſt.Quanquam autē Auicenn.minores cācros,&qui apprehēdi poſſunt,radicitus exſcindere,&factâ exciſione craſſiorē ſanguinem circūquaque exprimere,poſteaq;locū cauterio inurere iubeat,vt vſtione reliquię abſumatur,membrū roboretur,ac hæmorrhagia prohibeatur: tamen periculo ea curatio nō caret, & meminiſſe oportet, *aph.30.ſect.6.ſupra alleg.*Cācer enim imprimis maior

si totius exscindatur, statim magnæ hæmorrhagiæ incisis venis & arteriis sequûtur, quæ si laqueo intercipiuntur, dolor in aliis partibus insignis excitabitur; si adurantur, etiam non fiet sine incommodo; & nihilominus periculum est, ne reuertatur.

Cãcri exulcerati Curatio.

Vlceratum verò Cancrum etsi non attingendum plurimi existimant; tamen cùm inhumanum sit, ęgrũ etiam in tali morbo auxilio destituere, duplex à Medicis traditur curãdi cancros exulceratos ratio, vna vera, quæ ad ipsius cancri remotionem tendit, alia saltem palliatiua vt loquûtur, quę cancro quasi blanditur, eumque lenit, vt æger cum minore molestiâ vitam transigat. Vera cura perficitur vel incisione, vel vstione, vel adurentibus medicamentis, quę quidem adhibẽtur potissimum, si cancer non sit ita magnus, vel in iis partibus, vt sine periculo exscindi aut aduri possit. Amputandus autem est Cancer ad viuum vsque, vt quicquid vitiosum est tollatur, neque vllius contagii metus relinquatur. Atque interdũ sola sectio sufficit, eaq; totus Cãcer radicitus extirpari potest. Factâ amputatione sanguis non antea supprimendus, quàm constet, omnẽ illum vitiosum & corruptũ è venis effluxisse: postea, linamenta sicca parti incisæ apponẽda, vlcusque concoquendum, mundificandum, carne replendum, & cicatrice claudendum est. Aliquando verò si cancer sit nimis magnus, & maiora quoque & profundiora vasa atra bilis occupauerit, sola sectio non sufficit, sed vstio preterea est adhibẽda. Primò itaque cute illa detracta, ipsa pars cancrosa cũ omnibus venis nigricãtibus, quantũ quidem fieri potest, eximẽda est, sãguis itidem pro virium ratione non mox supprimẽdus, sed etiam exprimendus, vt bilis atra tota ex venis effluat: Postea locus ferro candente adurendus, vt hæmorrhagia sistatur, & reliquiæ materiæ malignæ absumantur. Tandem ea, quæ crustam tollunt, vlcus mundant, carnẽ generant, citatricem inducunt, sunt adhibenda. Alii verò, ne ob hæmorrhagiam ęger periclitetur, aut cũ sanguine vitam effundat, & ne fluxione sanguinis in operatione Chirurgus impediatur, non similiter totum Cancrum amputãt, & postea totum demum adurunt, sed primò aliquam ipsius partem exscindunt, & sanguine, quantũ satis elapso, eam partem adurunt, deinde iterum aliquam partem amputant, eamque rursũ adurũt, atque hoc modo per vices repetitã sectione & vstione totam partem cancro affectam tollunt. Exuri quoque potest Cancer medicamentis causticis, inter quę commendatur Arsenicum sublimatum: sed locorum circumstantium specialiter habenda est ratio, neque arsenicum crudum ita sine periculo adhibetur. Tutius est Arsenicũ, quod cum ⊕ funditur & figitur.

Cum autem de recidiua, metus inprimis Medicis sit, repetenda sępius medicamẽta quę atrã bilem euacuant & hæmorrhoïdes ac mẽses euocandi vim habent, in quorum defectu nonnulli fonticulos excitant. Non solùm verò medicamenta atram bilem præparantia & purgantia exhiberi possunt, sed ea quoque, quæ venenis aduersantur, totiusque substãtiæ ratione prodesse creduntur, & antidotorum rationem obtinent. Hinc exhibetur *theriaca* & *mithridatium* cum *borrag. cichor. & acetosæ succo vel syrupo, iis cancrorum fluuiatilium ex lacte asinino, antidotus de sanguinibus.*

Antonius Chalmetæus in omni cãcro hanc aqu. commẽdat, qua etiã 9. diebus ante excisionẽ vtitur.

℞ sapõ. barbati, rad. scrofular. ana Vnc. ij. *filipendul. ceterach. herbæ Rob. agrimon. tormentill. scabios. caryophyllatæ, linariæ ana* M. j. *sem. vrticæ* Drach. iij. *flor. sambuci, rorismar. ana* P j.

F. decocto quæ saccharo dulcoretur, cuius decocti alterã parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma postea forma cataplasmatis apponi potest.

Altera curandi cancrum ratio est, quæ fit per curã fucatam aut palliatiuam, qua saltem datur opera, ne is augeatur, dolorque eius leniatur, vt sine minore cruciatu & molestia æger vitam protrahere possit. Talia medicamenta sũt, quæ non putrefaciunt, nec mordicant partem, sed moderatè siccant & refrigerant, qualia supra sunt proposita, & videri etiam plura possunt, *lib. 4. pract. part. 3. sect. 1. cap. 7.*

Lupus, & Noli me tangere.

Lupus, & Noli me tangere.

Ad cancrum referendi, aut certè cancro subiungendi sunt tumores seu vlcera, quæ vulgò *Noli me tangere* & *Lupum* nominant.

Cancrum verum nonnulli in tres species diuidũt, in Cancrũ absolutè ita in specie à Græcis & Romanis dictum & vulgò notum, in Noli me tangere, & Lupum. Et Noli me tangere quidem nominant, cùm in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oritur tumor vel vlcus exulcerati cancri speciem referens, lentè initio crescens, quod, vt Theodoricus inquit, quasi pustula paruatoto anno manet, qui aliis minus serpit, quàm Cancer, & Rogerius, *cap. 5.* scribit, Cancrũ plus corrodere vno die, quàm Noli me tãgere in vno mense. Ita autem dicitur, vel quod non debeat fricari, cùm quo plus manu tangitur & fricatur, eo deterius redditur, vel quia contagiosum malum est, vel quia remediis exasperatur potius, quàm mitigatur, & in sanas partes serpit.

Lupum verò appellant, si in tibiis, & cruribus sit. In reliquis verò corporis partibus etsi eiusdem sit prauitatis, Lupum absolutè nominari non censent. In medio tamen corporis nascentem, alii cingulum vocant, vt ait Guido, *serm. 7. tract. 4. summ. 1. cap. 24.* Ob vehemẽtem autem erosionẽ & exesionem ita appellatur. Vulgus inde etiam nominari existimat, quoniam videlicet carnem gallinarum, imò & alias carnes instar famelici Lupi absumat. Fatuitatem quidẽ appellat hãc opinionem Io. Philippus Ingrassias. Verùm tale quid fieri à multis refertur, & confirmat id historia quam habet Mauritius Cordæus, *in lib. 1. Hippocr. de muliebrib. comm. 7. Nobili*, inquit, *cuidam & electæ mulieri prope Castellum Neuieum degenti tota pars faciei dextra cancro eoq; exulcerato obsessa fuit diutissimè, & sæuis exagitata cruciatib. A Medicis frustra petitis auxiliis, tum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hispanis, exterisque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam barbitonsoris remedio hoc sequenti & euporisto sanata fuit. Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidebat & latas, quas sæpiusculè commutando interdiu admouebat parti affectæ. Ab hoc vnico tandem remedio sanitatem pristinam recuperauit.*

Manardus, *lib. 7. cap. 1.* Lupum & Noli me tangere ad Phagedænas refert.

CAPVT XXI.

De Tumore aquoso.

Tumor aquosus.

ORiuntur etiam ab humore aquoso & seroso varia tumorum genera, & ab eo, nunc totum corpus, nũc certę partes intumescunt, cuius generis Hydrops, Hydrocephalus, Hydrops pulmonis & pectoris, Hydromphalus, Hydrocele, Hydrops vteri; de quibus cùm suis locis iam actum sit, hîc saltem in genere quædam de tumore aquoso dicemus.

Caussa.

Caussa.

Caussa nimirum proxima tumorũ aquosorum, est aquosi vel serosi humoris in parte aliqua collectio. Quibus autem de caussis, aquosi & serosi humores colligantur;

colligantur, de hydrope dictum. Colligitur verò humor aquosus & serosus in parte aliqua laxa, vel cauitatem habente.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Tumores aquosi sunt molles, laxi, sine dolore. Si premuntur, prementis digiti vestigium nō remanet, & si ad lucem vel candelam eos spectare detur, pellucidi ferè apparent.

Prognostica.

Prognostica.

1. Ipsi tumores aquosi periculosi non sunt, qui à nullo viscerum vitio fouentur.

2. Qui verò à lienis vel hepatis vitio ortum habent, etsi per se periculosi non sunt, viscerum tamen malè affectorum ratione periculum minantur.

3. Etsi tumores aquosi periculosi non sunt: tamen difficulter curantur, cùm humor coctionem non recipiat, & tardiùs discutiatur.

Curatio.

Curatio.

Vt curatio rectè perficiatur, humor aquosus, qui tumorem fouet, euacuandus, & ne in corpore generetur, cauendum, ipse verò humor, qui in parte affecta, est euacuandus.

Primò ergo aquosi & serosi humores per aluum, vrinam, & sudores euacuandi, præstandumque, vt διαφόρησις & insensibilis transpiratio libera sit.

Secundò, si quod vitium visceris alicuius coctioni destinati adsit, à quo aquosus humor suppeditatur, illud corrigendum, de quo suo loco dictum.

Tertiò, materia aquosa, proxima & continens tumoris caussa euacuanda; quod perficitur vel insēsibiliter, resoluentibus & digerentibus atque exsiccātibus; vel sēsibiliter, tumoris apertione & materiæ effusione. Discutiunt, resoluunt & exsiccāt aquosos humores, *ruta, ebulus, sambucus, chamamelum, anethum, rad. iridis, aristolochia, bacca lauri, farina fabarum, orobi, cineres, sal. sulphur, ammoniacum, bdellium.*

Vt ℞. *fol. rutæ, sambuci, ebuli, fl. chamameli ana* M j. *baccar lauri* Vnc. ij.

Coqu. in lixiuio & vino pro fomento.

Postea ℞. *salis nitri* Vnc. ß. *sulphuris* Drach. iij. *pulu. bacc. lauri* Vnc. j. *ammoniaci* Vnc. ß. *ol. rutacei, ceræ ana q. s.* F. Linimentum.

Si verò materia discuti non possit, tumor aperiatur, & ea effundatur.

Diæta.

Diæta.

Diæta talis instituatur, quæ aquosis humoribus nullo modo materiam suppeditat, & ad caussas collectionis humoris aquosi comparata sit; de quo suo loco dictum.

CAPVT XXII.

De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Pustulis, Phlyctænis, & Eczesmatis.

VErùm rarò vnus humor tumorē aliquē excitat, sed plerumque plures humores mixti, & inprimis biliosi, salsi & serosi humores mixti interdū & atra bilis, varia tuberculorum genera excitāt, de quibus iam dicemus, vbi in nominibus explicādis, non parua occurrit difficultas. Ἐξανθήματα primò & ἐξανθήσεις, quasi efflorescentię, dicuntur, quod florū instar in cute erumpūt. Hippocrates, 3. *epid. comm.* 3. *text.* 51. etiam ἐκθύματα nominat, παρὰ τὸ ἐκθύειν, ὅπερ ἐστὶν ἐξορμᾶν, quod impetuosè erumpunt, vt Galenus, *in comm.* explicat. Plinius, *libr.* 24. *cap.* 4. & *libr.* 26. *cap.* 11. Eruptiones nominat. Videtur autem Exanthematum nomen generale esse, vt, quicquid spontè in curè erūpit, cōprehendat, nec certa tuberculorū species est, vnde etiam nominātur exanthemata sublimia, lata, rubra, rotūda, parua, exanthemata sudorum, ἑλκώδη 3. *aphor.* 20. Exanthematū vocabulo, an Latinum aliquod generale respondeat, dubito. Occurrit quidem papularum & pustularū nomen: verùm cùm Exanthematum genus duplex sit, vnum, quod colorem cutis saltē mutat, vt fit in febribus petechialibus, alterū in quo tubercula quædam in cute erumpūt, pustularum & papularū nomen nō vtrique sed posteriori saltem generi congruere videtur, & papulæ ac pustulæ saltem tubercula significāt, in quibus humor aliquis continetur. Papularum tamen nomen specialius, nec eodem modo à Celso & Plinio vsurpatum videtur. Plinio quidem, Exāthemata calidiora, & quæ sublimius in acumen eleuantur, papulæ vocantur; quarum tamen cùm sint variæ differentię, rubrę, feruentes, nigræ, papulæ sudorum, nomen hoc satis generale esse videtur. Celso verò papulę nomen speciale est, & Græcorum Lichenes, Latinorum Impetiginem significat. Scribit enim, *lib.* 5. *cap.* 18. Papulas per minimas pustulas cutem exasperare, rodere, & eadem serpere, atque vbi vitium rotundum incipit, ita in orbem procedere; quæ minus rotunda, difficilius sanescere, & nisi sublata est, in Impetiginem verti. Duas enim, vt Græci, Lichenum species constituit, vnam ἀγρίαν, id est, feram, alteram mitiorē; feram papulam ieiuna saliua defricatā sanescere: quæ omnia Græcorum Lichenibus competunt.

Generale etiam videtur ἐκζεσμάτων nomen. Etsi enim nōnulli hydroa seu sudamina solùm per ἐκζέσματα intelligant, alii capiti tantum tribuant: tamen procul dubio est generale nomen, & pustulam vel papulam feruentem, vt nomen indicat, significat.

Exanthemata

De Phlyctænis.

Phlyctænæ.

Sed vt de his in specie agamus, primò occurrūt Phlyctęnę. Dicuntur autem φλύκταιναι, φλυκτίδες, φλυζάκια, & φλύσεις, ἀπὸ τοῦ φλύειν vel φλύζειν, quod bullire & feruere est, pustulæ & vesiculæ quasi à feruentibus & acerrimis humoribus excitatę, iis, quę ab igne vel feruente aqua excitantur, similes. Ab aliis etiam Ignis siluestris appellantur. Arabes Sahafati nominant. Et quidē passim in cute, seu potius epidermide tales pustulę & versiculę nōnunquā priuatim in oculi cornea tunica erūpunt, de quibus *lib.* 1. *Pract. part.* 3. *s.* 2. *cap.* 17. dictū. Sępe in cruribus oriuntur, infantibus interdū in toto corpore erūpunt, rarò viris.

Caussæ.

Caussæ.

Proueniunt Phlyctęnę à bilioso & fetuido humore, cū salso & seroso mixto. Quibus autem de caussis tales humores generētur, alibi dictum. Nonnunquā & mulieribus accidunt, ob sanguinem menstruū retentum & corruptum: Ad cutem autem euocātur isti humores, cùm quis repente à frigore ad ignē accesserit, vel calido balneo se commiserit, & contra vbi ab æstu, à frigore externo cutis pori constricti fuerint.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Vesicæ iis similes, quæ ab igne vel aqua feruida excitantur, subitò erumpunt, & quando rumpuntur subflauus humor paulatim effluit: crustulæ obduręscunt, tum decidunt. Ob humoris acrimoniam & fetorem pruritum in cute excitant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Phlyctænæ, vt Aëtius, *tetrabibl.4.serm.2.cap.63.* scribit, biduum aliquando vel triduum durant.

2. Phlyctænæ nisi rectè curentur, aliquando in herpetem degenerant.

Curatio.

Curatio. Si vitiosi humores tales in corpore abundent, ea primò victus ratio instituenda, quæ tales humores non augeat, sed potius cacochymiam istam corrigat. Deinde humores vitiosi conuenientibus medicamẽtis euacuandi sunt.

Topica verò quod attinet, foueantur primò Phlyctænæ *decocto lentium, myrti, & malicorii.*

Vel ♃. *mucilag. sem. psyllii aq. rof. extr.* Vnc. vj. *succi portulacæ, solani ana* Vnc. ij.

Misc. & locus affectus eo inungatur.

Si non sponte sua rumpantur, & grauiorem dolorem inferant, acu perforandæ, pustulæque exprimendæ, & vlceri imponatur hoc Cataplasma.

♃. *farinæ hordei, lentium, fabar. pulu. cortic granator. ana.* Vnc. j. Cum *ol. rof. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ♃. *fol. plantagin. maluæ, myrti, ana* M j.

Coq. ad mollitiem & per setaceum trajiciantur. Addde *farinæ hordei, lentium, micæ panis albi, ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vel linimẽtum ex *adipe suillo* cum *spuma argenti* in mortario plumbeo factum imponatur.

Vel ♃. *succi rad. oxylapathi, scabiosæ, ana* Vnc. ij. *ol. rosac.* Vnc. iiij. *adipis porci veteris* Vnc. vj.

Coq. ad succorum consumtionem.

Postea adde *lithargyri auri* Vnc. j. ☿ *viui* Drach. vj. *terebinthinæ* Vnc. ß.

Agitentur in mortario plumbeo.

F. Linimentum.

Vel ♃. *lithargyri* ☿ *viui, pulu. myrti ana* Vnc. j.

Tere cum *aceto* & adjecto *ol. rof. q. s.*

F. Vnguentum.

Plura vide apud Aëtium, *tetrab. 1. serm. 4. c. 21.*

CAPVT XXIII.

De Varis.

Vari. Psydraciis cognata tabernacula sunt Vari, Græcis ἴονθοι dicta, quoniam scilicet instar ὄνθυ, id est, fimi dehonestamenta sint faciei, eamque conspurcent. Galenus, *2. meth. med. cap. 2.* inter ea nomina recenset, quæ nec locum affectum repræsentant, neque caussam, quæ eas effecit. Ἄκνη etiam siue ἄκνα, à quibusdam, teste Aëtio, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 13.* nominantur, quamquam Hermolaus, *in glossemat. in Plinium*, legit ἀκμὰς, vt sic affectus hujusmodi vulgò à Græcis nominetur, quoniam maximè vigente ætate fieri cõsueuerit. Celsus, *lib. 6. cap. 5.* scribit: *Pene ineptiæ sunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed vari lentulæque vulgo noti sunt; eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest.* Galeno, *5. de comp. med. s. loc. cap. 3.* & *lib. de remed. fac. parabil. lib. cap. 51.* Ionthos est tumor durus & paruus in faciei cute, à crasso succo congregatus. Qui quoniam serosæ humiditatis expers omnino est, idcirco pruriginosus non est, neque ad sui scalptionem stimulans.

Humor hic plerumque alimentarius est, poris cutis sese insinuans. Non rarò tamen humor excrementitius & atrabilarius sanguis admiscetur.

Signa Diagnostica.

Tumorem hunc vulgo notum esse, ex Celso antea diximus.

Prognostica.

1. Nihil periculi habet, vt pro ineptiis putet Celsus, hunc tumorem curare velle.

2. Qui vari ex solo crassiore alimento oriuntur, stabiles sunt. Si verò humor excrementitius iis admisceatur, ichorem tubercula profundunt, & suppurata in vlcera abeunt.

3. Si rubor sit intensius in facie cum pustulis, malum curatu difficile est, & pæne impossibile: & licet pustulæ remoueantur medicamentis fortibus, rubedo tamen manet, & magis intenditur.

4. Quando rubedo conjuncta est cum inflatione faciei & raucedine vocis, lepræ imminẽtis signũ est.

Curatio.

Curantur hæc tubercula emollientibus, discutiẽtibus, & nisi cedant, etiam erodentibus.

Vt ♃. *farinæ lupinor. orobi ana* Vnc. j. *sem. maluæ ex cortic. rad. ireos ana* Drach. ij. *salis ammoniaci* Drach. j.

Cum *mucilag. gummi tragachantha* F. Trochisci, qui tempore vsus in lacte dissoluantur.

Vel ♃. *mellis, aceti acerr. ana* Vnc. iß. Misc.

Vel ♃ *lithargyri auri* Drach. iij. *terebinth.* Vnc. ß. *ol. commun. q. s.* Misc.

Vel *amygdalis amaris* tritis & cum aceto mixtis, facies vesperi illinatur, & manè lacte abluatur.

Si duriores sint vari.

♃. *saponis nigri* Vnc. ß. *ammoniaci*, *thuris, ana* Drach. iß.

Dissoluantur in aqua, vt cerati crassitudinem acquirant.

Vel ♃. *succi oxylapathi* Vnc. ij. *aceti scillitici* Vnc. ß. *gummi ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *boracis* Drach. iß. *alumin.* Drach. ß. Misc.

Vel ♃. *rad. oxylapathi, helenij incisar. ana* Vnc. j. *fol. hissopi, pulegij ana* Vnc. ß.

Coq. in *aceto* ad mollitiem & contundantur minutim. Adde *saponis mollis* Vnc. ß. *ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *myrrhæ*, *thuris*, *boracis ana* Drach. ß. Misce.

CAPVT XXIV.

De Sudaminibus, & Sironibus.

Sudamina, Græcis ἱδρῶα, sunt exanthemata in summa cute corporis hærentia granis milii similia, quæ ἑλκώδως cutem exasperant. Nonnulli ἐκζέσματα quoque nominari putant. A Plinio, *lib. 23. cap. 4.* papulæ sudorum appellantur. Rhases & Auicenna asef vel cum articulo alasef siue hasef & alhasef nominãt. Affectus familiaris est pueris & iuuenibus, præsertim temperamento calidioribus, qui æstatis tempore nimis mouentur & exercentur, in collo, scapulis, pectore, brachiis, & femoribus, frequentius tamen circa pudenda & anum accidens, vnde Hippocrates, *3. aphor. 21.* eum inter morbos æstiuos refert. Sudamina.

Caussa.

Ortum autem habent Sudamina à sudoribus multis biliosis & mordacibus, qui cutem mordent, scabram reddunt, vlcerosè exasperant, & in ea prurirum excitant. Oriunturque inprimis æstate calida & humida, post vsum calidorum & acriorũ, labores maiores, ab habitatione in loco calido & humido vento minus perflabili, sudoribus nimiis, sordibus & immunditie vestium. Caussa.

Signa diagnostica.

Tubercula hæc manifesta sunt. In cute enim asperitas Sign. Diagnostica.

ritas & pustulæ pruriginosæ apparent.

Prognosticum.

Prognosti.

Affectus periculosus non est: sed plerumque naturæ ope sine medicamentorum auxilio curatur.

Curatio.

Curatio.

Vestes idcirco adhibeantur mundæ, crebroque mutentur.

Si affectus sit mitior, folius *aq.rosar.* aut *plantaginis*, quibus tamen *Camphoræ* granum vnum aut alterum addi potest, lotione curatur.

Si verò grauior sit, & biliosi humores in corpore abundent, ii alterandi & euacuandi.

Postea balneo hoc vtendum.

℞. *rad.oxylapathi, lil. alb. ana* ℔ ß. *bryoniæ*, Vnc.iij. *herbæ malvæ, violar. althææ, parietariæ, brancæ vrsinæ ana fasciculum* j. *fumariæ* M.iij. *fl. nymphææ, rosar. rubr. fabar. ana* M.j. *furfur.* ℔ ij.

Coq. in aq. dulci pro balneo.

Post balneum, si opus sit, adhibeatur hoc vnguentum.

℞. *ol violar. rosar. nymphææ ana* ℔. ß. *succi limon.* Vnc. iij. *lithargyrij* Vnc. j. *cerussæ* Vnc. ß. *camphoræ* Drach. j.

Agitentur in mortario.

F. Linimentum.

Sirones.

Pertinent huc & illæ pustulæ, Germanis *Seuren* dictæ, quæ in vola manus, & plantis pedum oriuntur, in quibus minutissimum quoddam vermiculorum genus sub cuticula latet, quod *Sirones* vel *Chirones* nominant. Nascitur autem in hisce locis potissimum, quod ichores crassiores in scabie sub cute eo loci crassiore detinentur.

Signa.

Cognoscitur vermiculos hosce in pustulis latere, quod major pruritus quàm aliàs in hisce locis percipitur.

Effodiuntur Chirones plerumque acu. Hinc ne renascantur, locus vino vel acero, in quo *Sal, alumen* vel *nitrum* dissolutum sit, abluitur; vel lixiuio facto ex cineribus ramorum genistæ aut quercus. Post ablutionem & exsiccationem oblinatur hoc vnguento.

℞. *lapathi acuti, scabiosæ, absinthij, tanaceti, fol. persicorum, fraxini, hyoscyami, nucis, iugland. ana* M j.

Contundantur omnia, & cum succis istis sumantur *axungiæ veteris porcinæ* ℔. ij bulliant omnia ad consumptionem succorum.

Postea adde *picis naualis* ℔. iß. Coletur totum per pannum.

℞ *myrrhæ, thuris mastichis ana* Vnc.ij.

Pulverisentur subtiliter, & imponantur colaturæ, & moueantur cum spatula donec modum vnguenti acquirant. Et quando cum eo operari volueris, tunc Vnc. vj. vnguenti potest addi Vnc. j. *argenti vivi* exstincti cum saliua, aut cum albumine oui agitati. Et intra quindenam diem omnem talem, scabiem seu cirones cum pruritu curabis.

CAP. XXV.

Epinyctidibus & Terminthis.

Epinyctides.

Ἐπινυκτὶς ita dicitur, ἐπινύκτωρ ἐγένετο, id est, quoniam noctu oritur, vt Galenus, 2. *meth. med. cap.* 2. & Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. tradit. Paulus tamen Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 9. & Aëtius *tetrabib.* 4. *serm.* 2. *c.* 61. non quod noctu oboriatur, sed quoniam noctu vehementius hominem excruciet, sic dici existimant. Verùm vtraque ratio simul constare potest, & tuberculum hoc noctu enasci, & noctu hominem excruciare. Paulus Ægineta ergo & Aëtius, *loco alleg.* definiunt Epinyctides, quod sint vlcuscula suâ sponte erumpentia, φλυκταινοειδῆ, h. e. phlyctænis bullisve similia, subrubra, quibus disruptis cruenta sanies defluit. De die non magnopere excruciant, per noctem verò gravius magis, quàm pro ratione vlceris dolore torquent. Etsi verò Paulus & Aëtius per vlcuscula Epinyctides definiunt: tamen procul dubio pustulas in vlcuscula abeuntes intelligunt. Neque solùm ex biliosa & cruenta sanie, sed & aliis humoribus generantur. Ideoque Plinius, *lib.* 20. *cap.* 6. pustulas liuentes & noctu inquietantes appellat. Celsus verò, *loco alleg.* clarissimè eas describit, inquiens: *Pessima pustula est, quæ ἐπινυκτὶς vocatur. Ea colore vel subliuida, vel subnigra, vel alba esse consueuit. Circa hanc autem vehemens inflammatio est, reperitur intus exulceratio mucosa, Color est humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem ejus est, neque enim ea faba maior est. Atque hæc quoq; oritur in eminentibus partibus, & ferè noctu. Vnde nomen quoque à Græcis ei ἐπινυκτὶς impositum est.*

Nonnulli Epinyctides Essere Arabum esse putant: sed falluntur, vt ex *cap. seq.* patebit. Essere enim, nisi sculpatur valde, nullum humorem effundit.

Caussa.

Caussa.

Caussæ huius tumoris sunt salsus & serosus humor, & pituita cui modò sanguinis & biliosi ichoris aliquid, modò bilis atræ admiscetur. Vnde etiam color non vniusmodi est; & ob pituitam admistam pustulâ apertâ mucosa intus exulceratio reperitur. Et omnino humor ferè talis est, qualis carbunculi caussa, nisi quod nulla malignitas adest, neque etiam tumor tantus, quantus carbunculo. Neque enim, vt ex Celso dictum, faba major. Quod verò noctu magis exacerbatur, caussa est humor acer, qui noctu magis moueri solet, & frigus nocturnum, quod poros cutis adstringit.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Notas huius tumoris addere nou est opus; cùm ex descriptione Celsi modò proposita satis cognosci possit.

Prognosticum

Prognosticum.

Periculosa quidem non sunt ista tubercula, robùrque virturis expellentis significant: molesta tamen sunt ob dolorem, noctúque inquietudinem pariunt, & adustum ac vitiosum succum in corpore redundare significant.

Curatio.

Curatio.

Ideoque vitiosus humor euacuandus: & si sanguis abundet, vena secanda. Simul etiam talis victus ratio instituenda, quæ adustum humorem non generet.

Topica quod attinet, tale balneum, vel lotio institui potest.

℞. *malvæ, violar. parietariæ, brancæ vrsinæ, ana* M.iij. *solani* M j. *sem. althææ*, 4. *frig. maj. contus. ana* Vnc j.

Coq. in aq. dulci pro Balneo.

Paulus & Aëtius laserpitij liquorem aqua salita commendant, cùm absque rosione siccet; vt & *cicutæ*, vel *hyoscyami* folia cum melle trita *Coriandrum* item viride & *solanum*, trita & mixta, vel *oleæ silvestris* folia trita.

Vlceribus ex pustulis natis conuenit sequens medicamentum.

℞ *cerussæ* Vnc. ß.*lithargyri* Vnc. iß.*sem. fœnigraeci* Vnc. ß.*rosar.succi endiuiæ q.s.*

Misceantur donec mellis vel linimenti crassitiem acquirant. Ab acribus verò, acidis & salsis abstinendum.

Terminthus

Terminthus Nonnulli ad Epinyctides & *Terminthum* referunt. Verum quid propriè Terminthos antiquorum fuerit, vix satis constat, nisi quantum ex Galeno habetur, qui *6.epid.comm.3.text.*37.scribit: Terminthorum nomen nigras quasdam pustulas in cruribus maximè orientes, à figura coloris, magnitudinique similitudinique, quam cum Terminthorum, id est, cicerum fructu, (vt vulgò vertunt, seu vt alij, & rectiùs, terebinthi fructu) habent, deriuatum, significare.

CAP. XXVI.

De Essere.

Essere. TVmoris etiam genus est, in Græcorum & Latinorum scriptis non obuium, sed ab Arabibus propositum, nostris tamen regionibus etiam non infrequens, quod *Essere, Sora*, & *Sare* nominant, cùm scilicet tubercula parua, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subitò vniuersum corpus occupant, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus, homo demorsus, aut vrticis percussus esset; non ita tamen post longum tempus iterum euanescunt, nulloque ichore vel alia humiditate affluente cutis pristinam læuitatem & colorem recuperat. Nonnulli quidem tuberculorum hoc genus ad Epinyctides Græcorum referunt: verùm malè. Diuersi enim omnino tumores sunt Epinyctides & Essere; cùm Epinyctides humorem ex se effundant, quod non faciunt Essere, quæ sine omni emanante humore euanescunt. Præterea Epinyctides, vnde & nomen habent, noctu potissimum affligunt: essere verò raro noctu erumpunt, sed plerumque de die. Curatio quoque illorum diuersa est.

An Græcis hoc tumoris genus cognitum fuerit, dubium; cùm nullum hujus tumoris proprium genus in eorum scriptis occurrat; nisi quis forsan ad exanthemata vlceris expertia id referre velit.

Serapio, 5.*breuiarij cap.*8.duplex huius tumoris genus constituit, pro caussarum ratione differens. Vnum ex sanguine bilioso deducit; alterū ex phlegmate salso nitroso, sed rarius. Alij, cùm nulla humiditas affluat, ab habitu vel vapore sanguinis feruidi, vel biliosorum & salsorum humorum mistione, hoc tumorum genus oriri statuunt.

Caussæ.

Caussæ. Cui serosorum humorum natura nota est, ille non negauerit, à serosis humoribus talia tubercula excitari posse, vtpote qui acres & valde mobiles sunt, & facilè etiam euanescunt ac discutiuntur. Quod confirmat & illud, quod venæ sectione, quæ potissimum efferuescentiam serosæ partis in sanguine coërcet, hoc malum inprimis tollitur. Esse tamen huius serosi humoris non vnam differentiam sed nunc serum hoc esse mitius, nunc acrius & feruidius, nunc tenuius, nunc crassius, pruritus, quinunc major, nunc minor est, docet; sicut & illud, quod sæpe obseruaui, tubercula hæc, dum ægri in calido loco sunt, nunc emergere, & dum frigido aëri sese exponunt, euanescere; nunc contra in frigido emergere, & in calido euanescere: quorum prius ideo accidere videtur, quod humor valde tenuis & mobilis est, & ab ambiente aëre frigido statim intropellitur; posterius verò quod humor ita mobilis & tenuis non est, sed paulò crassior, qui propterea in aëre frigido transpirare non potest, in calidiore verò transpirat.

Generatur verò iste serosus & tenuis humor plerumque vitio hepatis, quod ab aliqua caussa p. n. ad humorem hunc generandum dispositum est. Efferuescit autem iste humor à caussis procatarcticis, quæ sanguinem agitant. Hieme etiam & frigidis regionibus magis quam calidis accidit.

Signa Diagnostica.

Sign.Diagnost. Ex notis supra nominatis facilè cognoscitur. Nimirum interdum vlcerosa lassitudo præcedit, tum pustulæ pruriginosæ toto corpore erumpunt, ac si homo ab apibus punctus, vel vrticis percussus esset.

Prognostica.

Prognostica. 1. Tubercula hæc brevi temporis spatio, etiam nulla cura adhibita, sponte euanescunt, & non suppurantur, nullaque humiditas ex iis effluit. Et si id accidat interdum, id potius ratione scalpturæ, ac ob vehementem pruritum, qui ægris molestus est, quàm tumoris accidit.

2. Interdum Essere febres biliosas antecedunt, & propterea ij, qui hisce tuberculis frequentius molestantur, curationem negligere non debent, ne in febres, & grauius malum incidant.

Curatio.

Curatio. Topica vt adhibeantur plerumque opus non est, sed si feruor sanguinis & humorum venæsectione & alterantium exhibitione compescatur, tubercula euanescunt, & læuitas ac color naturalis cuti redit. Primò nimirum vena aperienda, & tantum sanguinis detrahendum, quantum corporis conditio postulat. Postea, si opus sit, biliosus & serosus humor detrahendus, *tamarindis, myrobalanis, rhabarbaro.* Postea exhibeatur *succus* & *syrupus granatorum, ribes, de agresta, serum lactis*, cum *emulsione sem.4. frigidorum*, & similibus, *lacacidum*. Vtile etiam est ægrum balneo aquæ tepidæ immittere.

Diæta etiam sit refrigerans & humectans.

CAP. XXVII.

De Scabie.

EX materia adusta etiam Scabies oritur, vt & Pruritus, qui scabiei & similium affectuum veluti præludium quoddam est. Scabies autem Latinis, Græcis ψώρα, notus satis affectus est, in quo non solùm aliqua corporis turpitudo & deformitas adest, sed etiam cutis intemperies cum tumore & exulceratione, vnde etiam cutis actiones læduntur. Inprimis verò in scabie summa cutis afficitur, atque ea ea, vt est apud Galenum, 4.*aph.*17. tale quid adjicitur, qualis fe pe nrum senecta. Vnde à pruritu etiam differt: in pruritu enim tantùm cutis, in qua scalpentibus nihil decidit, est asperitas; in Scabie verò non solum est cutis asperitas, verùm etiam intemperies cum tumore, à qua scalpendo promtè corpora furfuracea separantur, & cum iis ichores etiam varij, & excrementa sa niosa.

Caussa

Caussa.

Caussa.

Quæ autem sit caussa Scabiei, autores non planè conuenire videntur. Galen. *de tumorib. cap.* 13. ita scribit: *Scabies quoque & Lepra melancholici affectus sunt.* & 7. *aph.* 40. melancholicos affectus esse cancros, elephantiases, lepras, & psoras; quod aliis quoque in locis docuit. Auicennas verò 7. *quarti tr.* 3. *cap.* 6. scribit, materiam scabiei esse sanguinem, cui admiscetur bilis, quæ conuersa est in melancholiam, aut phlegma salsum; cui etiam alij Arabes consentiunt. Verùm enim verò etsi humor in scabie non semper sit idem: tamen in omni aliquid humoris adusti & melancholici calidi & sicci admistum est. Præterea scabies alia est humida, alia sicca. Humida, in qua materia humida & saniosa simul effluit; sicca verò in qua parum vel nihil eiusmodi materiæ emittitur. Atque de hac locutus videtur esse Galenus, vtpote in qua humor ille melancholicus magis exsuperat? Auicenna verò & reliqui Arabes de omni scabie. Etsi verò scabiei caussa proxima sit humor acris & salsus: non tamen planè absurdè Auicennas materiam scabiei sanguinem esse dixit. Cùm enim scabies vniuersalis corporis affectus sit, non facilè ab alio humore proficisci potest, nisi sanguis etiam admisceatur, sed tamen sanguis non potest esse simpliciter caussa scabiei, quamdiu nimitum suam benignam & temperatam naturam obtinet; siquidem benignus ac bonus dum est, non pruritum, nedum vlcerosos tumores excitare potest. Quapropter sanguinem corrumpi, aliósque ipsi humores, qui mordaces & acres sint, si scabiem gignere debet, ipsi admisceri oportet. Bilis quidem flaua acris est & mordax, sed vix eâ copiâ affluit, aut tam crassa est, vt tales tumores excitare possit. Atra verò bilis & pituita salsa, ad scabiem producendam commodissimi humores sunt. Ii enim cum crassi, calidi & sicci, ac mordaces sint, si ad cutem protrudantur, in eâ hærent, atque calidam & siccam intemperiem, pruriginem, tumorem atque exulcerationem excitant.

Caussas autem primitiuas quod attinet, inprimis ad humores illos salsos, mordaces & acres gignendos, efficax est victus ratio, cibi nimitum praui, salsi, acres, & qui facilè corrumpuntur: hinc pauperes, qui prauis illis cibis vtuntur, frequentius scabie infestantur; vt & pueri ac in prima ætate constituti, vtpote qui in victu sunt incontinentiores; vnde plura excrementa colligunt, quæ in ambitu corporis retenta corrumpuntur, atque acrimoniam acquitunt. Facilius autem ex cibis prauis gignuntur illi acres & salsi humores, si intemperies hepatis sit calida & sicca. Huc quoque pertinet corporis immundities, & negligentia in mundando corpore, si nimirum sordes à cute non abluuntur, aut vestes non mutantur, vnde sordes in superficie corporis hærentes, exitum non ita liberum excrementis permittunt, & acrimoniam acquirunt, aliósque humores corrumpunt. Oritur quoque scabies interdum post crisin, post morbos tùm acutos, tùm diuturnos, vbi scilicet natura humores prauos, quos alio modo euacuare & discutere non potest, ad cutem propellit. Contagium denique inter præcipuas scabiei caussas numeratur, quam caussam etiam Galen. agnouit, *lib.* 1. *de diff. febr. cap.* 2. & 4. *de differ. puls, cap.* 1. In superficie enim cutis scabiosorum quædam viscida & tenax humiditas colligitur, quæ per vestes aut alio modo corpori communicata, humores in eo simili modo corrumpit, & similem affectionem producit, in his præcipuè corporibus quæ ad scabiem iam sunt disposita. Et quidem scabies humida magis contagiosa est, vtpote in quâ plus talis humiditatis viscidæ generatur.

Differentiæ.

Differentia.

Differentias scabiei aliqui plures recensent, vtpote quod alia sit recens, alia inueterata, alia totum corpus occupet, alia saltem manus & crura: sed præcipua est quæ ab humorum differentia petitur, quod aliqua ex humore atro & melancholico oritur, & sicca appellatur, in qua etsi alij humores cócurrunt, humoris tamen illius maxima pars est, vnde ex partibus hac scabie laborantibus, vel nihil excernitur, vel si quid excernitur, est crassum, siccum, & vlcera ac vestigia vlcerum sunt liuida & nigra: alia est humida, in qua abundat pituita salsa, è qua nimirum sanies humida multa, subtilis, acris, aut etiam crassa, copiosiùs emanat.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Scabies notus affectus est, faciléque agnoscitur, vt & eius differentiæ, præcipuè, ex iis quæ modò dicta sunt. Quæ tamen signa nonnihil mutantur, prout maior vel minor adustio est aliorum humorum.

Prognostica.

Prognostica.

1. Etsi verò scabies ob turpitudinem & deformitatem magis molesta est, quàm ob aliud quod imminet periculum, & in ætate iuuenili sæpe ab aliis morbis præseruat, vel etiam alios morbos sanat: tamen semper tuta non est. Si enim diuturnior sit, in lepram migrare potest, & in senibus contumax est ac curatu difficilis.

2. Et inter species curatur difficiliùs sicca, quã humida. Qualiscunque itaque sit, negligenda non est, sed commoda curatione, vel ob deformitatem saltem, tollenda.

De Scabie intrò recurrente.

Ex scabie intrò recurrente varij morbi.

[¶ Scabies illa, quæ non ex contagio, sed ex interno humorum vitio orta est, plerumque criticè quasi erumpit, & ab interno visceris alicuius vitio oritur, in quo vbi vitiosi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruditur: quem motũ si natura perficere non possit, vel in opere suo medicamentis intempestiuè exhibitis impediatur, varij morbi excitantur. De quartana suprà, *de Febribus*, dictum. Febres quoque aliæ sæpe continuatæ satis periculosæ; sæpe etiam intermittentes, sed plerumque inordinatæ, hoc modo oriuntur. Curaui hoc anno 1636. mense Aprili, hîc, Virum quendam, habitu melancholicum, qui febre continuâ laborabat, cum tussi grauissima, quâ sputum multum, & aliquoties etiam sanguinem satis copiosum reiiciebat, & anhelitûs difficultate laborabat, vt non sine caussa de phthisi iam metus esset. Cùm verò medicamenta per octo dies non satis proficerent, de caussa morbi diligentiùs inquisiui, vbi ille, quod antea me celauerat, se ante hunc morbum scabie laborâsse significauit, quæ vbi euanuerit, febris & tussis hæc secuta sit. Quod cùm intelligerem, vt scabies iterum erumperet, dedi operam medicamentis ex fumaria, & similibus paratis. Cùm ergo scabies iterum erumperet, & alia etiam medicamenta adhiberentur, & febris, & tussis cessauit, & iam sanus viuit sine vllo phthisis metu.

Exemplum febris continua ex scabie intrò recurrente.

Aliud Cæcitatis.

De Studioso quodam *alibi* dixi, is cùm scabies, quâ laborabat, ad interna recurreret, statim cæcus factus est, & per biduum nihil vidit, cum summâ pectoris angustiâ, respiratione difficili, & vrinis nigris. Qui cùm medicamentis idoneis, ad humorem adustum euacuandum exhibitis, vsus esset, vt fumariâ, & similibus intra quatriduum visum recuperauit. Idem post anni quadrantem eodem malo correptus,

Item Epilepſia.

reptus, viſum non amiſit, ſed ſemel epilepſiâ correptus eſt. Medicamentis tamen idoneis adhibitis iterum euaſit.

Multa quoque alia incommoda ſæpius ex ea.

Vidi etiam multos, qui punctionibus pectoris, & nothâ pleuritide, item cachexiâ correpti ſunt ex ſcabie. Puer etiam 14. annorum, cùm intempeſtiuis cõtra ſcabiem inunctionibus vſus eſſet, vrinâ reddidit nigram, viſu priuatus, & tandem epilepſiâ correptus eſt, eáque ſæpius recurrente morruus. Quapropter ſcabies non ſuſque déque habenda, & ſi ab interno humorum vitio, & cacochymiâ oriatur, externa medicamenta, ante purgantium, & aliorum medicamentorum internotum neceſſariorum vſum, non adhibenda.

Idem etiam de achoribus infantium accipiendum.

Quod verò de ſcabie dictum; idem de achoribus infantium accipiendum. De iis Hippocrates, *lib. de morb. ſacr.* ita ſcribit: *Quibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui ſaliuoſi ſunt ac mucoſi, hi ipſi proceſſu ætatis facillimè degunt. Huc enim abit & purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui ſic purgati ſunt, comitiali morbo non prehenduntur.* Cdntrà ſi incautè Medici ac fœminæ intempeſtiuè adſtringentia & repellentia medicamenta adhibeât, & achores ſanent, infantes in febres, epilepſiam, conuulſiones, recurrente ad interna vitioſo humore, incidunt, interdum etiam planè moriuntur.]

Curatio.

Curatio.

Principiò autem recta victus ratio habenda eſt, & à cibis humores aduſtos & ſalſos generantibus abſtinendum, vt ſunt ſalſa, acria, amara, olea & oleaginoſa. Contra verò cibi boni ſucci aſſumendi ſunt. In genere autem hoc obſeruandum, conuenientius eſſe, vt cibi, qui ſcabioſis exhibentut, potius elixi ſint, quàm aſſi aut frixi. Aſſa enim & ftixa præcipuè acriorem humotem & ſicciotem generant.

Poſtea humotum acrimonia temperanda, & præcipuè hepatis intemperies ad naturalem ſtatum teducenda, humores quæ ſalſi & actes euacuãdi. Principiò itaque ptimæ viæ, leui aliquo medicamenro ſunt euacuandæ. E.g.

℞. *Elect. diacathol.* Vnc. ß. *pulu. ſenæ præpar.* Drach. ß, cum *ſaccharo.* F. Bolus.

Si adſit aliqua ſanguinis copia & humores paulò calidiores ſint, etiam non inutile fuerit, venam in cubito aperire. Solet enim natura humotes vitioſos è maioribus illis venis internis ad ramos extemos & ſubcutaneos expellere, qui inibi venâ apertâ cum ſanguine euacuantur.

Poſtea in ſcabie humidâ ex pituitâ ſalſa præparantia exhibenda ex *cichorio, agrimoniâ, lupulo capill.* ♀: Purgantia ex *agarico, rhabarb. fol. ſenæ.* In ſiccâ, præparantia ex *fumaria, borrag. bugloſſo, violis*: Purgantia ex *epithymo, polypodio, ſena, helleboro nigro*: vnde variæ in tem præſentem formulæ concinnari poſſunt.

℞. *rad. cichor.* Vnc. j *polypodii, lapathi acut. cortic. inter frangulæ ana* Vnc. ß. *ligni ſaſſafras, glycyrrhizæ raſæ ana* Drach ij. *fumar. acetoſ. agrimon. ſcabioſ. ana* M j. *epithymi, flor. borrag. bugloſſ. ana* M ß. *paſſular.* Vnc. ß.

Coq. in ſ. q. aq. commun. vel etiam ſeri lactis pro ℔. ij.

Colaturæ clarificatæ adde *Sir. de Endiu. de cichor. cum rhabarb. ana* Vnc. ß. *aceti ſambuc.* Vnc. ij.

Miſc. dentur ſingulis dieb. Vnc iiij. vel v.

Vel ℞. *rad. cichor.* Dtach. vj. *glycyrrhizæ* Drach. iij. *fumariæ* M ij. *endiu.* M j. *flor. borrag. viol. bugloſſ. ana* M ß. *ſem. melon. endiu. ana* Dtach. j. *fol. ſenæ* Vnc. j. *cortic. myrobal. citr. Ind. ana* Vnc. ß. *polypodii q.* Drach. v. *agarici albiſſ.* Dtach. iiij. *rhabarb. el.* Dtach. ij. *ſpicæ* Scrup. j. *cinam. zinzib. ana* Drach. ß.

Coc. in ſ. q. *aq. ſcabioſ. & fumar. pro* ℔. ij. per noctem ſtent: poſtea colentut & clarificentur atque aromatiſentur, *ligni aloes, ſantal. rubr. ana* Scrup. j. Doſis Vnc. iiij. vel v.

Ver ℞. *decocti ſenæ* Vnc. ix. *ſir. de fumar. de epithym. de cichor. cum rhabarb. ana* Vnc. ij. Miſce, aromatiſetur cum *cinnamom.* & *ſpec. diar. abb.* Drach. ß. Doſis Vnch. iiij vel v.

Vel ℞ *fumar.* M j. *flor. 4. cordial. ana* p. j. *epithymi* Dtach. ß. *glycyrrh. raſæ* Drach. ij. *fol. ſen. el.* Dtach. iij. *ellebor. nigri* Scrup. j. *polypod. q.* Drach. iij. *paſſul. enucl.* Drach. ij. *ſem. aniſi* Scrup. j.

Coq. pto Vnc. iiij. in colatura infunde *rhabarb. el.* Scrup. j. *cinamom.* Sctup. ß. *ſpicæ, ſchœnanthi ana* gr. iij.

Colaturæ exptesſæ adde *ſir. de fumar. byzant. ſimp. an.* Dtach. iij.

F. hauſtus, qui toties tepetatur, quoties opus fuerit.

Si vlterioti purgatione opus fuerit, fottiora exhibeantur purgantia.

Vt ℞. *confect. hamech* Dtach. iij. *elect. roſ. Meſues* Drach j ß.

F. Bolus.

Vel diſſolu. in aq. vel *decoct. fumar.* Vnc. iij. & addatur *ſir rupi de epithym. & de fumaria* Vnc. j. Miſc.

Poſt alias præparationes & purgationes vti licet infuſo hellebori nigti hoc modo parati.

℞ *rad. cichor. Polypod. querni ana* Drach. j ß. *fumariæ* M ß. *flor. borrag. bugloſſ. cichor. ana* p. j. *epithymi, paſſular. ana* Drach. ij.

Coq. pro Vnc. v. In colaturâ infunde per noctem *hellebori nigri veri* Drach. j ß. *cinamom.* Scrup. j. *ſem. dauci, aniſi ana* Sctup. ß. *caryophyll.* gr. v.

Colarutæ expreſſæ adde *ſir. de fumar. de cichor. cum rhabab. ana* Drach. iij. Aromatiſetur cum *ſpec. diarhod. abbat.* Scrup. j.

Inprimis verò valde vtile eſt *ſerum lactis* præſertim *caprini*, quod quidẽ in ſcabie humidâ primò exhiberi poteſt cum Vnc. j. *ſucci roſ.* vt ſimul purget, deinde per iv. aut v. dies ſaltem altetet. Si ſicca ſit ſcabies, addi potetunt Vnc. ij. vel iij. *ſucci fumar.* vel etiam Vnc. ij, *emulſionis ſem. melonum*, qua ratione efficaciſſimum ad ſcabiem & pruritum eſt medicamentum.

Vel etiam potetit hoc modo ſerum lactis parari.

℞. *ſeri lactis caprin.* ℔. ij. *myrobalan. contuſor.* Vnc. j. *epithymi* Drach. j ß.

Infundantur per noctem. Manè colaturæ Vnc. j. aſſumatur.

Vel ℞. *rad. cichor. fumar. acetoſ. cimarum lupuli, agrimon. recent. ana* M j. *abſinth. roriſmar. ana* p. j.

Coqu. in ſ. q. lactis caprini recens mulcti ad part. quart. abſumtionem.

Poſtea inſtillentur *aceti ſambuc.* coch. ij. vel iij. vbi lac concreuetit, ſetum purius & ſincerius ſumatut manè per ſe, vel cum *ſirup. de cichor. rhabarbaro.*

Vbi corpus ſatis purgatum fuerit ſudorem prouocantibus opus eſt:

℞. *theriacæ, mithridat. ana* Scrup. j. *ſucci fumar. inſpiſſati* Scrup. ß. *ſir. de ſucco acetoſ.* Drach. ij.

Diſſolu. in *aq. fumar.* & manè ſumantur, & in lecto ſudor prouocetur In hunc vſum ſola *fumaria* poterit vſurpari, vt & *pimpinella, aquileg. ſambucus.* Quod ſi ſcabies ſit contumacior, etiam *decocto ſarſæparillæ* vti poſſumus, quibus tamen commodè aq. vel *ſir. fumar.* admiſcetur.

Hæc vbi vſurpata fuerint, ad Topica accedendum. Imprimis hîc commodus eſt vſus balneorum tùm mineralium ac calidiorum, inter quas præcipuè ſulphureæ cõmendantur: quorum tamen vſus continuus cùm ſiccet, hac ratione interdum in ſcabie ſicca vtile eſt, per vices vſurpare dulcia & ſulphurea, ita vt bis dulcia vſurpentur, quater autẽ ſulphurea. Talium enim balneorum & ſolo ſeri lactis vſu

etiam

etiam contumax ſcabies curatur. Sed cum non vbique iſta balnea mineralia reperiantur, alia pro iis ſubſtituere licet, quæ facultatem digerendi, detergendi, & poros cutis extergendi atque purgandi vim habent, quæ ſi refrigerantibus, & dolorem ac pruritum mitigantibus admiſceantur, polychreſtum medicamentum efficitur.

Vt ♃. alumin. Vnc. j ß. ſulph. Vnc. ij. nitr. Vnc. j. ⊖ M j.

F. pulv. qui in aquæ calentis labrum coniiciatur.

Vel ♃. ⊖ commun. ℔. ß. alum. Vnc. iij. vitr. Vnc. iiij. tart. nitr. ana. Vnc. ij.

Contuſa coniiciantur in balneum.

In balneo etiam coqui poteſt malua, fumaria, ſcabioſa, artemiſ. beta, radix oxylapathi, & in ſacculo ſuſpendi farina fabar. furfures.

Poteſt & tale balneum parari: ♃. rad. & fol. lapathi acuti, M iij. enulæ Vnc. iii. bryoniæ ℔. ß. malvæ, ſcabioſ. fumar. chelidon. ſaponar. ana M ii. hordei integri, lupinor. fabar. ana ℔. ß. furfur. ℔. i. flor. chamæmel. M iij.

Coq. pro balneo.

In eundem etiam vſum linimenta & vnguenta parantur, quorum magnus numerus paſſim apud autores occurrit. Componuntur ex detergentibus, vt dixi, & cutem purgantibus, qualia ſunt nitrum, iris, amygdalæ amaræ, abrotanum, elleborus, radix bryoniæ, lil. alborum, farina fabar. orabi, lupinor. terebinthina, ſulph. tartar. His admiſcentur Anodyna, quæ prutitum & dolorem, qui ex aliis medicamentis excitatur, mitigant, vt ol. roſac. anethin. chamæmel. pinguedo gallin. anſer vituln. butyrum recens, axungia porci. Addenda quoque, quæ cutis intemperiem corrigunt, vt ſunt ſuccus acetoſæ, lac ſem. melonum. Tenuium quoque partium medicamenta admiſcenda, vt acetum, ſuccus limonum.

Ex quibus omnibus & ſimilibus, prout poſtulat, varia componuntur medicamenta, pro ratione corporis affecti. Neque enim vnico medicamento facilè omne genus ſcabiei curari poteſt, & qui hoc tentant, vel negligentiæ, vel inſcitiæ accuſandi ſunt. Mitiora enim in ſcabie mitiori, in pueris, fœminis, delicatis & mollioribus conueniunt: in aliis fortiora. Alia etiam humida, alia ſicca ſcabies poſtulat.

Mitius eſt hoc:

♃. lytharg. aceto roſ. prius diluti, rad. lil. alb. ana Drach. ii. ol roſ. Vnc. ii. farin. fabar. Vnc i. ſucci limon. Drach. ii. camphor. gr. iiij.

Pulueriſanda ſubtiliſſ. pulueriſentur, & cum reliquis in formam linimenti miſceantur.

Vel ♃ ſucci lapathi acuti. elenii, ana Vnc. i. limon. Drach. vi. terebinthin. Vnc. i. lytharg. Vnc. ß. ceruſſæ Drach. ii. ſalis commun. Drach. ß. ol. roſ. q. ſ.

F. Linimentum.

Vel ♃. axung. porcin. Vnc. i ß. ol roſ. Vnc. i. terebinthinæ Vnc. ß. ol. tartar. è vitell. ouor. ana Drach. i. pulv. thuris Drach. ii. ſalis commun. Scrup. i. M. diligenter.

Vel ♃. butyr. rec. terebinth. ana Vnc. iiii. ol. roſ. myrtini, ana Vnc. i. ouor. vitell. num. ii. ceruſſæ Vnc. i. ſalis Drach. ii. Miſc.

Vel ♃. ſucci lapathi acuti, helenii, ana Vnc. i ß. aceti Vnc. ß. ol. roſ. ceræ, ana q. ſ.

F. Vnguentum.

Vel ♃. tereb. lotæ aq. roſar. Vnc. ß. ſucci aurantior. acetoſ. Drach. iii. oui vitell. i. butyri Drach. ij. ol. roſ. q. ſ.

F. Linimentum.

Vel ♃. tereb. lotæ in aq. ſcabioſ. Vnc. j. ol. roſac. Vnc. ß. butyri rec. axung. porcin. ana Drach. ii. ſalis Drach. ß. litharg. Drach. j. vitell. ouor. ij. ſucci limon. Drach. vj. ceræ q. ſ.

F. Vnguentum.

Vel ♃. ſucci lapath. acuti Vnc. j. terebinth. ſtyrac. liquid ana Drach. j ß. rad. helenii Drach. ij. thuris Drach. i oui vitelli. j. ſalis Drach. j. aceti Drach. j ß. axung. porcin. ol. roſ. ana Vnc. ß. ceræ q. ſ.

F. Vnguentum molle.

Vel ♃. litharg. Vnc. ß. ceruſſæ Drach. ij. maſtich. thuris, ana Drach. ij. ſucci ex arantio pomo cum cortice inciſo expreſſi Vnc. j. ol. roſ. q. ſ.

Ducatur in mortario plumbeo.

F. Vnguentum.

Pro diuitibus & delicatioribus ſolent componi Vnguenta è pomis, quæ Pomadas vel Pomata vocant, V. g.

♃. cinam. carophyll. ana Drach. iij. flor. lauendul. Scrup. ij. nucis moſchatæ Drach. ij. ſtyrac. calamitæ Drach. j. benzoes Drach. v. camphor. Scrup. j. pomorum odoratorum ℔ i ß. aq. roſ. tantundem, vini Vnc. iiij. axung. porcinæ rec. ℔ j.

Coq. omnia & colentur, poſtea adde moſchi Scrup. ß. F. Linimentum.

Fortiora in adultioribus & confirmatâ ſcabie neceſſaria ſunt:

Vt ♃. ſucci lapathi acuti Vnc. j. ſulphur. citrini Drach. iij. nitr. Drach. ij. ſtyrac. liquid. farinæ lupinor. ana Drach. ij ß. ol. roſ. q. ſ. ceræ parum.

F. Vnguentum.

Vel ♃. ſulph. Vnc. ß. nitr. Drach. j. ol. roſ. nucum, ana Vnc. j. ſucci limon. Drach. ij. Miſc.

Vel ♃. rad. enulæ, lapathi acut. ana Vnc. j.

Coq. in aceto, & per cribrum trajiciantur. Adde ſulphur. viui Drach j. ⊖lis cõmun. Drach. ß. ſucci limon. Drach. vj. vnguenti albi Rhaſis, vnguenti citrini ana Vnc. ß. ol. tartar. roſac. ana q. ſ. ceræ parum.

F. Vnguentum.

Vel ♃. vini boni odorati ℔ j ß. ſulphuris. Drach. iij. thuris Drach ij. ⊖lis Drach. j ß. pingued. porci Vnc. iiij. ceræ Vnc. j ß.

Bulliant ſimul ad tert. part. conſumtionem; ſub finem adde ſtyrac. liquid. Drach. j ß. Miſc.

♃ rad. pimpinellæ, lapathi acuti, helenii ana Vnc ß.

Infundantur in aq. fumar. & poſtea coquantur. Colaturæ fortiter expreſſæ adde terebinthinæ Vnc. iij ol. roſ. Vnc. ij.

Bulliant ad conſumt. medietatis. Deinde adde ſulphuris Vnc ß. alumin. Drach. ij. ⊖lis gemmæ, ⦶ri, ana Drach. ß ol. ouor. ceræ ana q. ſ.

F. Vnguentum.

Vel ♃. butyri ſine ſale Vnc iv. terebinthin. Vnc. j ß. ſulphuris Drach. ij. ⊖. Drach. ß. vitell ou. j. Miſc.

Vel ♃. tereb. Vnc. iv. ſulphris citrini Vnc. ß. rad. pimpinell. helenii, lapid. calaminar. an. Drach. ß. ⊖. gemmæ Drach. iij. litharg. ceruſſæ ana Drach. j. ouor. vitell. ij. alum. Drach. ij. aceti parùm. ol. roſ. q. ſ.

F. Vnguentum.

Nonnulli etiam ☿ viuum & ♎tum, vnguentis, & limimentis contra ſcabiem admiſcent. Verùm cum inde periculum ægro conciliari poſſit, conſultius eſt, in ſcabie, quæ aliis medicamentis curati poteſt, ab argento viuo & ſublimato, quantum poſſibile, abſtinere.

Interdum & manuum vngendarum cauſſa globuli, ſapones, & ſmegmata parari poſſunt. E. g.

♃. pulu. rad. Ireos, Vnc. ß. helenii Drach. ij. feculæ bryon. gerſæ ſerpentariæ ana Drach. j. thuris electi Drach. ij. ol. tartar. Drach. ii j ſtyrac. liquid. Drach. ij. farin. lupinor. Vnc. ß. ſucci lapathi acuti Vnc. iij. ſapon. Veneti in aqu. roſ. & fumar. diſſolut. q. ſ. moſchi, ſi libet, Scrup. ß. vel plus. Miſc. F. Maſſa, & ex eo globuli qui inuoluantur bombace.

♃. aq. deſtillat. oxylapat ℔ j. ſucci plantag. Vnc. ij. aq. roſ. Vnc. j ß. ſucci limonum Vnc. j. lithargyrii Vnc. iij. ceruſſæ Drach. ij. ☿♎ti Drach. vj ⊖ commun. Drach. ij. ſulph.

*ſulph.*Drach.jß.

Pulueriſanda puluerifentur & cũ aquis miſceã-tur. Stent in infuſ.horis xxiv.poſtea diſtillentur.

Aliud in omni ſcabie expertum.

♃.*rad.oxylapathi virid.helenii virid.ana* ℔ß. *ping. porci* Vnc.iij.

Contund.in mortario, & ad lentum ignem parum ebulliant, poſtea exprimantur fortiter, & F.Vnguentum.

De malo mortuo.

Malum mortuum Peculiaris ſcabiei generis nonnulli Medici mentionem faciũt, quod *malum mortuum* appellant, quia corpus nigrum & quaſi mortificatum apparet; quæ eſt ſcabies cum liuore & nigredine, ac puſtulis cruſtoſis, nigris, fœdis, ſine ſanie, & ſenſu ac dolore, in coxis & tibiis præſertim, ex melancholia naturali exuſta ortum habens; & proinde vſum ciborum melãcholicorũ, lienis obſtructionẽ, retentionẽ hemorrhoidum ſequitur, & proculdubio ſcorbutica malignitate nõ caret. Eſtque malum, vt affectus melancholici omnes, ſatis diuturnum, & curatu difficile.

Curatur autem humorem melancholicũ præparando, & conueniente modo purgando, ac vitium lienis, à quo pendet, corrigendo, de quo ſæpius, vt *de ſcorbuto*, & paſſim alibi diximus. Corpore euacuato continuentur medicamenta humorem melancholicũ temperantia, quibus & antiſcorbutica medicamenta addenda.

Deinde lauetur corpus hoc balneo parato ex *radicibus polypodii, oxylapathi, helenii, ireos, cortic.ſambuci, ebuli, abſinthio, fumaria, parietaria, malua.* Sub ingreſſum balnei detur *conſerua fumariæ*, vel *ſirupus* aut *aqua fumariæ* cum *theriaca*

Poſtea inungatur locus affectus *vnguento diapompholygos*; vel tali:

♃. *ſucci fumariæ, oxylapathi, chelidonii, cochleariæ, naſturtii aquatici ana* Vnc.j.*pingued.porci antiq.*Vnc. iij.

Coqu.ad ſuccorum conſumtionem. Adde *ſulphur. viui* Vnc.ß.*ol.nucum* Vnc.j.*vng. diapompholygos* Vnc. jß.*thuris* Drach.ij.*terebinth.*Vnc.ß.

Miſc.in mortario plumbeo.

F.Vnguentum.

CAPVT XXIIX.

De Lepra Græcorum.

Lepra. Lepra ἀπὸ τῶν λεπίδων à ſquammis denominata, ſummus quidam Pſoræ ſeu ſcabiei gradus eſt. Mox autem in principio, ne quis Autorum lectione turbetur, obſeruandum, nos hîc de Græcorum Leprâ, non de Arabum loqui. Quem autem Arabes Lepram nominat, ille Græcorum eſt Elephantiaſis, de quâ cap. ſequenti, qui nil aliud eſt, quam vniuerſalis totius corporis Cancer, vt ex deſcriptione, quæ apud Auicenn. *tertia quarti, tr 3.c.1.* manifeſtum eſt, dum inquit: Lepra eſt morbus ortum habens ex bile atrâ per totum corpus ſparſa, vnde intemperies partium, forma & figura, & tandem etiam ipſa continuitas corrumpitur, & eſt cancer communis corpori toti.

Græcorum v. lepram nominat Arabes Albaram

Albaras nigra. nigram, vt ex eodem Auicenn, *ſeptima quarti.tr. 2.c. 9.* apparet. Albaras nigra, inquit, eſt illud, quod etiã Impetigo excoriatiua, & eſt ſcabioſitas accedens cuti, aſpera, vehemẽs, & facit ſquamas ſicut piſciũ, cũ pruritu, atque eſt cum humore melancholico, & eſt de antecedentibus Lepram: quibus verbis manifeſtè Græcorum lepra deſcribitur. Eſt nimirum Lepra Græc. ſcabies in ſummo gradu, & à ſcabie ſolũ affectus vehementia differt. Vnde etiam P. Ægineta vno eodemque capite, (*lib.4. cap. 2.*) de ſcabie & lepra agit. Auicennas autem, quẽ & nos ſequimur, peculiaribus capitibus de iis agit, de ſcabie nimirum *ſeptima quarti, tr. 3.c.6.* de lepra Græcorum autem *loc.alleg.* agit.

Maior n. in lepra eſt humorum corruptio & intemperies, quã in ſcabie, & in ſcabie ſolùm quædam corpora furacea decidunt, in lepra autem velut ſquammæ piſcium, ita ut à pruritu per ſcabiem ad lepram fiat tranſitus. Nam pruritus eſt leuis quædam cutis aſperitas, in qua, niſi fortè violentius ſcalpatur, nihil ex cute decidit. In ſcabie poſtea iam humor euidentior eſt, & ſcalpentibus furfuracea quædam corpuſcula decidunt. In lepra maior tumor eſt, & non amplius furfuracea corpuſcula, ſed ſquamoſa, ſeu ſcalpentibus ſeu non ſcalpentibus decidunt. Etenim in ſcabie materia eſt tenuior, & ſummam ſaltem cutem depopulatur: deinde in lepra materia craſſior eſt, & nòn ſolùm ſummam ſuperficiem, ſed etiam profundiora cutis depaſcitur.

Græcorum hanc Lepram procul dubiò ſub impetiginis nomine propoſuit Celſus, *lib. 5. cap.28.* *Impetigo Celſ.* non verò Lichenem Græcorum, quæ aliis Impetigo dicitur, intellexit, dum ita ſcribit: *Impetiginis verò ſpecies ſunt quatuor. Minimè mala eſt, quæ ſimilitudine ſcabiem repræſentat. Nam & rubet, & durior eſt, & exulcerata eſt, & roditur. Diſtat autem ea, quia magis exulcerata eſt, & varis ſimiles puſtulas habet: videnturque eſſe in ea quaſi bullulæ quædam, ex quibus interpoſito tempore ſquamulæ reſoluuntur, certioribuſque hoc temporibus reuertitur. Alterum genus peius eſt, ſimile papulæ ferè, ſed aſperius, rubicundiuſque, figuras varias habens. Squamulæ ex ſumma cute deſcendunt, roſio maior eſt, celerius & latius procedit, certioribuſque etiam, nonnunquam prior, temporibus & fit, & deſinit. Rubrica cognominatur. Tertia etiamnum deterior eſt, nam & craſſior eſt, & durior & magis tumet, in ſumma cute finditur, & vehementius rodit. Ipſa quoque ſquamoſa, ſed nigra procedit, & latè & tardè eminus ſerpit. In temporibus aut oritur, aut deſinit, neque ex toto tollitur, Nigra cognomen eſt. Quartum genus eſt, quod curationem omnino non recipit, diſtans colore: nam ſubalbidum eſt, & recenti cicatrici ſimile, ſquamulaſque habet pallidas: quaſdam ſubalbidas, quaſdam lenticulæ ſimiles: quibus demtis, nonnunquam profluit ſanguis. Alioqui verò humor eius albidus eſt, cutis dura atque fiſſa eſt, proceditque latius. Hæc verò omnia maximè genera oriuntur in pedibus, & manibus, atque vngues quoque infeſtant. Medicamentum non aliud valentius eſt, quàm quod ad ſcabiem quoque pertinere, ſub autore Protarcho retuli. Serapion autem nitri P. ij. Sulphuris P. iiij. excipiebat reſina copioſa, eoque vtebatur.* Hæc Celſus.

Neque enim vllus autor ſeu Græcus ſeu Latinus, tot genera Lichenum conſtituit: quæ tamen facilè in Lepra Græcorum inueniuntur; neque vllum caput in Celſo occurrit, in quo de Lepra tractet, quæ tamen incognita ipſi, Hippocratis ſtudioſiſſimo, eſſe non potuit. Præterea Impetigo, etiam leuiſſima ſcabie peior, à Celſo ponitur: inſuper cuncta Impetiginis genera ſquammas emittere Celſus ſcribit, quod Lepræ Græcorum maximè proprium eſt, & nomen etiam λεπὶς, id eſt, ſquammis accepiſſe putatur; cùm contra Licheni Græcorum ſquammas nemo tribuerit.

Cauſſa.

Cauſſa huius mali eſt atra bilis. Quanquam enim *Cauſſa.* antiqui quidam etiam à pituitâ ſalſa Lepram oriri dixerint: tamen id non ita intelligendum eſt, quaſi à ſola

à ſola pituita ſalſa Lepra oriatur, & excitari poſſit, ſed cum interdum ſalſa pituita atræ bili admiſcetur. Ad Lepræ itaque generationem faciunt quæcunque atram bilem generant, & coaceruant. Quæ iam ex priori de ſcabie doctrina nota ſunt; vt victus incommodus, temperamentum ſiccum, ſuppreſſæ hæmorrhoides aut menſtrua, fonticuli, qui diu fluxere, prohibiti, febris quartana. Denique etiam ad Lepram eodem modo vt ad ſcabiem facit contagium. Etſi nonnulli Lepram contagioſam eſſe negant: tamen id ſine cauſſa euidenti facere videntur. Si enim ſcabies contagioſa, procul dubio etiam lepra, quæ peſſima ſcabies eſt, & quidem ſcabiei exceſſus, contagioſior erit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Cognoſcitur facilè Lepra cùm eadem ſigna, quæ ſcabies, habeat. Hoc ſaltem peculiare obtinet, quod ſquammas emittit. Sudor eſt fœtidus, & malum minùs remediis cedit. Eſt nimirum cutis aſpera, arida & ſicca, adeſt pruritus, & ſeu ſcalpentibus ſeu non ſcalpentibus quædam corpora ſquammas piſcium referentia decidunt.

Prognoſticum.

Prognoſtic. Eſt autem difficile & contumax malum. Et niſi ipſi maturè obuiam eatur, in Lepram ſeu Elephantiaſin degenerat; ſi nimirum atra bilis ita coaceruetur in corpore, vt iam non ſolùm exteriores partes, ſed etiam interiores occupet.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, cùm Lepra ſumma ſit ſcàbies, eadem etiam, quæ ſcabies, medicamenta poſtulat; fortiora ſaltem. Quapropter Diæta rectè inſtituta euacuandum corpus, vt dictum, Epatis intemperies corrigenda, & materia cutem obſidens, digerentibus ac detergentibus medicamentis tollenda. Inprimis hîc vtile eſt ſudores prouocare decocto ſarſæparillæ aut ligni Guaiaci. Galenus ad detergendum inprimis commendat, *libr. 6. de ſimpl. medic. fac.* balanum myrepſicam, quæ cùm validā adſtringēdi vim habeat, ſi acetum coniungatur, vi adſtringente depoſita, egregiè munus detergendi & altius penetrandi in cutaneis affectibus præſtabit. Sulphur etiā hîc commodum eſt, ob vim detergendi. Reliqua ex priori de ſcabie doctrina patent, & dicentur plura, quæ etiam huc accommodari poſſunt, infra, *c. 40.* de Elephantiaſi.

CAPVT XXIX.
De Vitiligine, ſeu Leuca & Alpho.

CVm capite præcedente Græcorum Lepram, Albaras nigram ab Arabibus appellari dixerimus, duas verò Albaras Arabes nominent, vnam albam, alteram nigram; & Albaras alba Arabum ſit λεύκη Græcorum, λεύκη verò Vitiligini ſpecies: lepræ Græcorum Vitiliginem ſubiicere placet. *Vitiligo.*

Diſputant equidem nonnulli operosè, an Leuce & Alphus, & ſimilia quæ proponemus poſthæc vitia, ad morbos, an verò ad ſymptomata pertineant, & varia loca ex Galeno conquirunt, in quibus nunc hoc nunc illud aſſerere videtur. Verùm cùm nobis hoc libro propoſitum ſit, & de morbis & de ſymptomatibus partium externarum agere, de eo ſcrupulosè nō diſputabimus. Hoc monuiſſe ſufficiat, ſi receſſus à ſtatu naturali, ſiue ſit in intemperie, ſiue in organica conſtitutione, tantus ſit, vt actionē nullam lædat, nō morbū ſed ſymptoma eſſe, quo & colores mutari cutis referūtur. Etſi v. in prioribus libris patriū morbos & ſymptomata ſeorſim propoſuimus: hîc tamen id commodè fieri non potuit, cùm interdum idem affectus pro receſſus à ſtatu naturali magnitudine modò morbus ſit, modò ſymptoma.

Vitiliginis autem vocabulo, vndecunque etiam deductum ſit, nullum genericum reſpōdens Grecū habetur, ſed ſub ſe, tres affectus complectitur, λεύκην ſeu Leucam, alphum vtrumque, album ſcilicet & nigrum. Ita enim enim ſcribit Celſus, *lib. 5. cap. 28. in fine: Vitiliginis tres ſpecies ſunt:* Ἄλφος *vbi color albus eſt ferè ſubaſper, & non continuus, vt quædam quaſi guttæ diſperſa eſſe videantur. Interdum etiam latius, & cum quibuſdam intermiſſionibus ſerpit.* Μέλας *colore ab hoc differt, quia niger eſt, vmbræ ſimilis. Cætera eadem ſunt.* Λεύκη *habet quiddam ſimile alpho, ſed magis albida eſt, & altius deſcendit, in eaque albi pili ſunt, & lanugini ſimiles. Omnia hæc ſerpunt, ſed in aliis celerius, in aliis tardius.* Galenus verò, vt dictum, nullum commune nomen habet, quo Leucam & alphum complectatur, ſed vt diuerſos affectus proponit, *2. de ſympt. cauſſ. cap. 2.*

Apud Arabes occurrit vocabulum Albaras, quam illi in albam & nigram diuidunt, non vt morbum eumdem in ſuas ſpecies, ſed vt vocem in ſua ſignificata. Sunt enim diuerſi affectus; & Albaras nigra nihil aliud eſt, quàm Lepra Græcorum, & Celſi Impetigo. Alba verò Græcorū λεύκη quàm appellationem & Celſus retinet, & Vitiliginis ſpeciem conſtituit. Sicut & Plinius Vitiliginis albæ mentionem facit, *lib. 18. cap. 15. & lib. 31. c. 10.* nigrę verò, *l. 22. c. 25.* Nullam enim, quod ſpeciebus Vitiliginis, Leucæ & alpho reſpondeat, nomen apud Latinos occurrit.

Λεύκην nimirum, vt Galenus, *3. de ſympt. cauſſ. cap. 2.* ſcribit, Medici ita nominant, ἀπὸ τῆς χροιᾶς τὴν ὀνομασίαν θέμενοι, à colore nomen imponentes. Qualem enim locuſtæ carnem habent, fereque omnes oſtreæ, talem habent etiam, qui Leuca fœdatur. Ἄλφοι a. ἀπὸ τοῦ ἀλφαίνειν, quod eſt immutare, quoniā ſcil. cutis color immutatur, dicūtur: non tamen totius; ſed ſparſim magnæ maculæ per cutem; plerumq; in corpore, oriuntur. Eorum verò generatio, vt Galenus *ibid.* docet, ſimilis eſt generis, nimirū ex vitioſo nutrimento. Non tamen ſub iis tota caro vitiatur, ſed in ſumma cutis ſuperficie οἱονεὶ λεπίδες τινὲς ἐπιπεπήγασι, id eſt, veluti ſquammulæ quædam ſuperfigumtur, & quidem alphi ex pituitoſo, nigri ex melacholico ſucco oriuntur. Non tamen veræ ſquammæ ſunt, ſed aſperitas quædam cum colore mutato in cute percipitur. In hoc enim differt Alphus niger à lepra ſeu Arabum Albaras nigra, quod in Albaras nigra ſunt excoriatio & ſquammæ, quæ in Alpho nigro non ſunt.

Alphus etiam appellatur Morphæa, procul dubio à μορφῇ, quod ſcilicet cutis color in album nigrum mutetur. Celſus Græcorum appellationes in diſtinguendis vitiliginis ſpeciebus vſurpauit, & primam ſpeciem Leucem ſeu Leucam nominauit: album verò ſimpliciter alphum appellauit, nigrum verò μέλανα. *Morphæa.*

Mutatio autem hæc coloris tam in leuca, quàm in alpho interdū non ſolùm in cute conſiſtit, ſed & ad pilos extenditur, & vt Celſus, *loco alleg.* ſcribit, in leuca albi pili ſunt & lanugini ſimiles, & alphi cādidi etiam cùm inueteraſcūt, vt Paulus, *lib. 4. cap. 6.* ſcribit, pilos albos producūt, nigri nigros. Scribitq; Io. Philippus Ingraſſias, *tract. 1. de tumoribus, cap. 1. p. 142.* ſe non ſemel vidiſſe, canos etiam ſenes, aliquā vel barbę, vel ſuperciliorū partem (vbi ſcilicet veteratus melas aterve alpus extiſterit) nigrā habuiſſe, vt & iuuenibus ex toto nigris, quampiā nihilominus partem leuca, vt inueterato alpho, affectam candeſcere.

Ex his quæ hactenus dicta sunt patet,ob colorem quidem cognatos esse affectus leucam & alphum, aliàs tamen non parum differre; cum leuca non solùm cutis,sed & carnis in colore,imò substantia, sit mutatio:in alpho verò cutis aut cuticula potius saltem in colore mutetur.

Caussæ.

Caussa De Leucæ enim generatione Galenus, 5. *de sympt. caus. cap.* 2. scribit: Cùm caro longo tempore pituitoso simul ac glutinoso sanguine nutritur,caro quidē adhuc manet,mutatur tamen eius forma & in alterā speciem vertitur,fitque media quædam inter sanguineā exsanguemq; carnem.Vbi autem talis est reddita,accidit ei,vt de cætero allatum sibi nutrimentum non magis vel tetet in rubrā carnis speciē mutare, quàm polypodes & locustæ.Ita fit,vt tum alba tum pituitosa è toto quàm citissimè euadat;cùm nec ipsa possit nutrimentū ad ruborē vertere,& simul pituitosū illud affluat.Ergo qualem ab initio locustę carnem habent,fereque omnes ostreæ,talem ex transmutatione habēt,qui leuca fœdātur.Ita enim carnis vitium nominant à calore nomen imponentes,sicut nigræ & callosæ carni ab elephante nomen ferunt.

De alphorum verò generatione mox subiungit Galenus,quod eorum generatio cum prædictis vitiis similis sit generis:nō tamē subijs tota caro vitietur, sed in summo corpore veluti squammæ quæpiam infigantur.

Alphus autem duplex,albus,qui à pituita fit, & Arabibus Morphæa alba dicitur;& niger,qui ab humore melāchol ico generatur ,& morphæa nigra appellatur. Nonnulli tamen alios quoque colores cōstituunt,& cutem quandoque ad citrinum,quandoque ad rubrū,pro diuersitate corrupti humoris, mutari dicunt.Et omninò id non de nihilo est. Cutis enim non ratò ad album solum vel nigrum,sed sæpe etiam ad citrinum colorem mutatur.

Caussæ antecedentes horum vitiorum sunt humores einsdem generis in venis cumulati ,& à natura ad ambitū corporis protrusi.Proueniunt verò isti humores ex sauguificationis vitio ,quod fit seu ob victus prauam rationem , seu epatis aliquem morbum.Ad alphum tamen nigrum inprimis lienis vitium concurrit. Corripiūtur autem hoc malo frequentius viri,quàm fœminæ.In fœminis enim cum menstrua purgatione vitiosi humores euacuari solent.Minùs etiam pueri hoc malo infestātur , cùm corpora eorum calida & humida sint,& proinde ad talium humorum generationem minus apta,ac rara, & insensibili transpirationi maximè idonea.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica Vitia ista ex coloris cutis mutatione cognoscuntur.Et quidem nigri alphi signa sunt manifesta,cùm maculæ nigricantes latæ quasi squammosæ hinc inde per cutē spargantur.Quia verò in leuca & alpho albo vtrobique color albus est, signis distinguenda sunt hæc duo vitia.In alpho pili in loco affecto naturalem colorem retinent ; in leuca verò albi,lanugini similes exoriuntur. In Leuca etiam cutis est magis depressa.Præterea in alphis si cutis acu pungatur,sanguis exit:in leuca autem ferè non sanguis, sed humor aqueus & albus effluit.Tandem etiam in alpho maculæ non sunt continuæ , sed disiunctæ; in leuca verò continuæ, ob æquale subiectæ cutis & carnis vitium.

Prognostica.

Prognostica 1.Vitiligo equidem periculum vitæ nullum infert:turpis tamen est affectio.

2. Si ab epatis vel lienis vitio foueatur,curatum difficilius malum est.

3.Leuca difficilior curatu est,quàm alphus:& antiquior etiam alphus faciliùs curatur ,quàm recens leuce.

4.Leuce,quæ,quæ,dum fricatur,non rubescit ,& si pungatur,sanguinem non emittit,incurabilis est.

5.Incurabilis quoque est,quæ magnum locum occupat,diuturna est,& in singulas horas incrementū sumit.Omne enim alimentum ,quod affluit ,corrumpitur.

6. Contra quæ adhuc aliquem rubotem habet, & exigua est,sanabilis est.

7.Leuce,quæ in manu aut pede est,est difficilis curationis.

8.Alphus albus facilius curatur,quàm niger. Et omnino,quò color à colore corporis naturali magis recedit,eò malum curatu difficilius est.

Curatio.

Malum hoc curatur,si humor,qui ipsum excitat, absumatur,præsteturque,ne similis humor ad cutē effluat;quod fit,si & qui præsens est in corpore euacuetur cureturque,ne nouus generetur. Curatio.

In Leuce & alpho albo venæsectione opus non est.Neque enim sanguis , sed frigidi & crassi humores abundāt:qui calefacientibus,incidentibus ,& abstergētibus medicamētis ex *hyssopo, betonica,radicibus aperientibus,stœchade*,& id genus aliis paratis præparandi,postea medicamentis pituitā & euacuātibus *agarico,mechoacanna,turbith,colocynthide*,& similibus euacuandi.Auicennas etiam vtitur vomitoriis & diureticis.Tandemque ad absumendos humores frigidos & crudos theriaca adhibeatur.

Antequam Topica in Leuce applicentur, locus pannis asperis prius fricandus, vt medicamenta rectiùs penetrare possint. Topica ipsa ita comparata sint,vt abstergant,discutiant,& sanguinem ad partem affectam trahant,qualia sunt rubificātia ,quę in alpho sunt commoda;fortiora & vesicantia,& quasi caustica requiruntur in Leuce.

Abstergunt *lupini, semen orobi, radix gentianæ,fabæ, ficus,amygdalæ amaræ , radix asphodeli,albyssum ,nigella,sulphur,pyrethrum radix cucumer.asinini,bryoniæ.*

Sanguinem attrahunt, rubificāt,atque etiam vesicas excitant,*sem.sinapi,erucæ,thlaspios,nitrum,euphorbiū,cantharides,radix dracunculi*,& alia alibi explicata.

Ex his varia fiunt composita.

℞ *rad.lapathi acuti,cucum. asinini ana* Vnc. j. *chelidon.maj.fumariæ ana* M j.

Coq.in aqua & patte tertia aceti.Decocto locus abluatur.Postea illinatur hoc vnguento:

℞. *succi chelidon maj.lapathi acuti, fumar.scabiosæ, ana* Vnc.jß.*pulu sinapi* Vnc.j.*adipis gallinæ* q. s.

F.Vnguentum.

Vesicatoria siue ex sinapi,siue ex cantharidibus, siue aliis,in alpho tamdiu saltem in parte detineantur,donec mordicatio aliqua percipiatur.In Leuce verò eousque dum cuticula abscedat, & vesicæ excitentur.

In alpho nigro inbalneo locus illinatur puluere sem.sinapi cum aq.in formam pultis misto,& tamdiu detineatur, donec mordicatio quædam percipiatur;vel puluis semin.sinapi cum sapone in aqua nonnihil dissoluto misceatur,& parti illinatur.

Vel ℞ *saponis albi* ℔.j.

Radatur & siccetur vt possit in puluerem redigi.

Addantur *farinæ fabarum , lupinor. ana* Vnc. iij. *sem. sinapi* Vnc. j. *medullæ panis albi* Vnc.jß.

Cum *succo lapathi acuti* misceantur.

Impri

Imprimis verò bona victus ratione opus est, vt sanguinis vitium emẽdetur. Vtendũ ergo cibis boni succi. Abstinendum verò à salsis, fumo induratis, acidis, crassis, viscidis. Quotidie locus affectus manè fricetur, vel linteo aspero, vel manibus ol. amygd: amat. madidis.

CAPVT XXX.

De Impetigine & Lichene.

IMpetiginem Celsi nihil aliud esse, quàm Græcorum Lepram, supra *cap.* 28. dictum. Impetigo verò apud Plinium, Latinosque alios, & de qua hoc capite agere propositum est, Græcorum Lichen est.

Mentagra.

Ad Lichenas pertinet & Mentagra dicta, de qua Plinius, *lib.* 26. *cap.* 1. *Sensit & facies hominum nouos, omniq; æuo priore incognitos, non Italiæ modò, verùm etiam vniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasue aut Hispanias magnoperè vagatos, aut alibi, quàm Romæ circaque, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his Lichenas appellauere, Græco nomine; Latinè, quoniam à mente ferè oriebatur, ioculari primùm lasciuia (vt est procax natura multorum in miseriis alienis) mox & vsurpato vocabulo Mentagram, occupantem in multis totos vtiq; vultus, oculis tantùm immunibus, descendentẽ verò & in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primùm Tiberij Claudii Cæsaris principatu in medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contaginem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ aut seruitia, plebsque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerãt cicatrice, quàm morbo. Causticis namque curabatur, ni vsque in ossa corpus exustũ esset, rebellanti tædio. Aduenerunt que ex Ægypto genitrice talium vitiorum Medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, HS. CC. elocasse in eo morbo curandum sese.* Hæc Plinius.

Reprehendunt equidem nonnulli Pliniũ, statuũtque, etiã multis antequã Claudius imperaret annis lichenas fuisse Græcis notas; cùm Hippocrates, 3. *aph.* 20. & 2. *de morb. mulier.* lichenũ mentionem faciat, & verisimile sit, id malum etiã Italiam vexasse, cùm & Galenus, 5. *de compos. med. sec. loca, cap.* 7. lichenum in mẽto mentionẽ faciat, neque tamẽ aliquid de exortu eorũ sub Claudio meminerit, & plerique autores è quibus pharmaca contra hunc morbũ citat; ante Claudiũ vixerint. Verùm sciendum, duplicẽ esse Lichenem, vnum cuius Hippocrates aliiq; Græci ante Claudiũ Imperatorem mentionẽ faciunt, quemque Plinius & Latini omnes, excepto Celso, Impetiginẽ nominant; alterũ ante Claudii tempora incognitũ, quem alii λειχῆνα ἀγρίαν, lichenem feram, pleriq; Mẽtagram nominarunt. Quam distinctionẽ & Plinius obseruasse videtur, *lib.* 20. *cap.* 1. & 9. & *lib.* 22. *c.* 25. & *lib.* 23. *cap.* 7. & alibi, & lichenes secundum antiquos Græcos sic nominatos, Impetiginẽ; nouũ v. hoc genus Lichenas appellasse, ne vitiosæ nomenclaturæ cõpositionem, Mẽtagræ scil. cũ vulgo vsurparet. Et posteriorẽ hanc lichenũ speciem, contagiosam & epidemiã fuisse, satis innuere videtur Galenus, dum 5. *de compos. medic. sec. loca, cap* 7. ex curatione lichenũ Pamphilum Romæ plurima lucratũ esse, cùm in vrbe Mentagra appellatus morbus inualesceret. Vtrũque genus huius morbi, Celsus, *lib.* 5. *c.* 28. Papularũ nomine complexus videtur, cum scribit: *Papularum duo sunt genera; altera est, in qua per minimas pustulas cutis exasperatur, & rubet, leniterq; roditur, mediũ habet pauxillo lenius, tardè serpit; idq; vitium maximè rotundũ incipit; eadem ratione in orbem procedit. Altera autem est quam ἀγρίαν, id est, feram Græci appellant. In qua similiter quidem, sed magis cutis exasperatur, vlceraturque, ac vehemẽtius roditur ac rubet. Interdũ & pilos remittit* Hæc Celsus; quæ omnia cum iis, quæ Galenus, 5. *de compos. med. s. loc. cap.* 7. Paulus, lib. 4. *cap.* 3. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 16. de Lichenibus scribunt, conueniunt.

Lichen quid sit

Est verò Lichen seu impetigo cutis asperitas cum pustulis siccis, & magno pruritu; ad vicina serpens & se extendens.

Caussæ.

Caussæ.

Caussa est serosus, tenuis & acris succus, cum crassiore humore mixtus. Generatur autem hic humor vel à praua victus ratione, & salsis atque acribus cibis, aut etiã ab aëris ambientis calore; qui postea ad ambitum corporis protrusus eã exasperat, & superficialiter quasi exulcerat. Idque imprimis verno tẽpore accidit, vnde Hippocrates, 3. *aph.* 20. Lichenas inter vernos morbos numerat. Nonnunquam etiam hieme accidit, si ab aëre pori cutis constipentur, & acres salsique humores in ea detineantur. Potest tamen etiam ex contagio vitium hoc contrahi.

Differentiæ.

Differentia

Est autem duplex Impetiginis genus, vt supra ex Celso dictum, vnum mitius, in quo minùs & per minimas pustulas cutis exasperatur, habetque medium paulò leuius, tardeque serpit. Alterũ, quod ἀγρίαν, id est ferum, Græci appellant, in quo cutis magis exasperatur & exulceratur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica

Cognoscitur Impetigo, quod cutis dura, sicca, aspera, & quasi squammosa redditur, adest pruritus, & malum indies latius serpit, & ab exiguo initio sese latius diffundit.

Prognostica.

1. Affectus periculosus non est, & recens ac mitis curatu facilis. *Prognostica.*

2. Quæ verò fera est & ab humore peiore oritur Impetigo, difficiliùs curatur, & in leprã trãsire potest.

Curatio.

Curatio.

Victus ratio talis instituenda, quæ humores tales vitiosos, salsos & acres non cumulet.

Deinde si indicio sit, plures eiusmodi vitiosos humores in corpore abundare, conuenientibus medicamentis alterandi & euacuandi sunt.

Topica quod attinet, mitem & recentem Impetiginẽ sanat saliua ieiuni hominis illita, vt & liquor qui ex viridibus lignis, dum vruntur, exsudat, parietariæ item folia, aut *radix oxylapathi* cũ aceto trita: vt & *gummi prunorum* illitũ; vtile est & *oleum ouorum & ol. tartar. per deliq.* paratum; præsertim aliis mistum.

Vel ℞. *ol: rosat.* Vnc. j. *terebinth. aq. ros. lotæ* Vnc. iij. *ol. è vitell: ouor.* Drach. vj: *tartar. per deliq: parat.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *vng: diapompholygos* Vnc. j. *albi camphorati* Vnc: ß. *ol. tartar. per deliq.* Drach: ij. Misc.

Vel ℞. *ol: ceræ* Vnc. j: *ouor.* Drach. iij. *tartar. per deliq.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *thuris, ammoniaci, ana* Vnc: ß. *ol. de vitell: ouor.* Vnc. ij. *ceræ* Vnc. ß. Misc.

℞. *sulph. viui* Vnc. j. *thuris, myrrhæ ana* Drach. ij. *camphoræ ana* Drach. j.

Singulis subtilissimè tritis adde *boracis* Scrup. j. *aq. ros.* ℔. ij. Destillentur.

Vel ℞. *farinæ cicer.* Vnc. j. *aluminis* Vnc. ß. *mellis* q. s.

F. Vnguentum.

℞. *rad. raphani excauat* q. v.

Impleantur sale, sinapi, & vino. Stent per noctē. Liquore Lichenæ illinantur.

Vel ℞. *cretæ puluerif.* & misceatur cum *succo semperuiui* ad modum Linimenti, quo locus affectus inungatur.

Si verò Impetigo fera, contumax & diuturna sit, valentiùs abstergentibus opus est. Efficax hîc est liquor ex oleo tartar. per deliq. & ☿ viuo destillatus.

Vt ℞. *ol. tart. per deliq.* ℔ ß. ☿ *viui* Vnc. ij.

Destilla per Retortam. Prodibit primò ☿, postea aqua ad lichenas contumaces vtilis.

Vel ℞. *terebinth. aq. ros. lotæ* Vnc. j. *ol. rosacei* Vnc. ß. *pingued. porci* Drach. iij. *sulph. viui* Drach. ij. *nitr.* Drach. iß. *alumin sacch. salis fossil. ana* Drach. j. *sem. staphid. agriæ, lithargyrii, ana* Scrup. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *farinæ lolii* Vnc. j. *sem staphid. agriæ* Drach. ij. *spumæ argenti* Drach. vj. *cerussæ* Drach. ij. *plumbi vsti, & ana* Drach. jß. *pingued. suillæ* Vnc. j. *succi scabiosæ, limonum ana* Drach. vj. ☿ *viui, ping. suillæ exstincti* Vnc. ß. *ol. vitell. ouor.* tartar. *per deliquium ana* Vnc. ij. Misc.

F. Linimentum.

Vel ℞. *fol salicum, maluæ, lappæ, hederæ arboreæ ana* M j.

Coq. in vino rubro. Decocto locus lauetur, & post lotionem folium lappæ imponatur.

Vnguentum à Valesco & Guidone commendatū.

℞. *sem iuniperi conquassati* Vnc. j.

Coq. Colaturæ adde *axung. porcinæ* Vnc. vj. *terebinthinæ* Vnc. j.

Dissoluantur omnia super igne. Ab igne remota vbi refrigerata fuerint, aquosiras effundatur & residuum in mortario diligenter agitetur, addendo Sulph. *viui* Vnc. j.

F. Vnguentum.

Quod si malum his medicamentis nondum cedat, sed pars callosa euadat, excoariatiuis vtendum, qualia Pamphilus Romæ olim vsurpauit, de quibus & aliis ad Impetiginem medicamentis videatur Galenus, 5. *de compos. med. sec. loc. cap.* 7. Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 16.

CAPVT XXXI.

De Gutta rosacea.

Gutta rosacea. Cognatus tumor est, quem Recentiores Guttam rosaceam, alij guttam roseam, Arabes albedisamen vel algnasen, alii etiam a Ibuttizaga nominat, (Germani appellant, *in finicht vnd kupfferin Angesicht*, quod facies cupro seu æri cyprio polito colore similis sit) quæ est rubedo maculosa, seu potiùs rubor cum tuberculis quibus malæ, nasus & facies defœdatur, ac si guttis roseis, conspersa esset. Et sumunt ista tubercula interdum incrementum, vt facies inæqualis & horrida euadat, & nasus valde augeatur. Vixit superiori adhuc anno, non procul à Dresda, vir, cui hoc malo affecto nasus ita incrementum sumsit, vt eum in legendo impediret; quod malum ipsum eò adegit, vt anno 1629, particulas quasdam de naso sibi amputari curaret.

Nicolaus Florentinus, *serm.* 7. *tr.* 6. *summ.* 2. *cap.* 15. tres huius mali differentias constituit. *Aliquando enim*, inquit, *rubedo præter naturam absque pustulis, vesicis, vel vlceribus adest, & vocantur absolutè rubra facies; & quandoque est cum pustulis vel vesicis, & vocatur rubedo pustulosa vel vesicosa; & quandoque est cum vlcere, & vocatur rubedo vlcerosa.* Et vltima differentia non multum videtur differre ab affectu, quem *Noli me tangere* vocant, quem describunt, quod in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oriatur, atque ira dici putant, quia ex remediis, etiam quæ congrua videntur, irritetur potiùs, quàm mitigetur, ac in sauas partes depascendo feratur. Vnde etiam vno eodémque capite de *gutta rosacea* & *Noli me tangere* agunt. Est tamē & alius affectus, quem etiam, *Noli me tangere* vulgò appellant. De quo supra *cap.* 20. dictum.

Caussæ.

Caussam agnoscit hic affectus sanguinem feruidum eúmqne crassum, vitio epatis, quod sanguinem talem producit, genitum, qui ad faciem potissimum delatus, vt aliàs, quem admodum in Erubescentia, facilè ad faciem defertur, & diffūditur, cùm ob crassitiem nec remeare, nec discuti possit, eo loci hæret & primò colorem faciei rubicundum, post etiam, si malum sit diuturnius, rubras pustulas generat. Intēperies autem ista nonnullis vitio naturæ obtingit, qui quamuis sobriè viuant, nihilominus tamen hūc affectum pariuntur. Plerumque tamen ij hunc contrahunt, qui poculis & ebrietati dediti sunt; & quidem non solùm vini, sed & cereuisiæ potatores: nouíque Studiosum, qui insigniter hoc malo laborabat, in Italiam & Galliam postea profectus, vbi cereuisiæ copia nulla est, domum reuersò meliùs habuit. Est enim cereuisia vino crassior, & propterea etiam crassiorem sanguinem suppeditat. Caussa.

Prognosticum.

Difficulter hoc malum curatur, & præsertim si facies sit pustulosa, & quasi exulcerata; ac plerumque hominem ad mortem vsque comitatur. Prognosticū.

Curatio.

Non autem curatur, nisi epatis & sanguinis vitio sublato. Quamuis enim caussa continens huius mali in facie discutiatur: tamen noua subinde materia suppeditatur. Itáque non solùm sanguis, humorque biliosus, qui plerumque admiscetur, euacuandus, & cucurbiculæ cum scarificatione sæpius scapulis affigendæ, sed imprimis sanguinis & epatis feruor temperandus, eius obstructiones aperiendæ, de quo *lib.* 3. *Pract. part.* 6. *sect.* 1. *cap.* 1. *de epatis intemperie calida, & ibid. cap.* 2. *de epatis obstructione*, Imprimis hîc medicamenta è fragis & cichorio ac cichoræis parata vtilia sunt. Curatio.

Topica quod attinet, vbi facies saltem ruber, nōdum verò pustulis inquinata est, sint refrigerantia; vbi v. pustulæ accedunt, etiam discutientia.

Adhibentur verò forma aquarum & liquorum, vel linimentorum & vnguentorum.

Vt ℞. *rad. sigill. Salomon.* Vnc. iij. *fl. sambuci, lil. conuall. fungor. amaror. an.* Vnc. vj. *tart. albi* Vnc. jß. *vini albi* ℔ iiij. *camphoræ* Drach. ij.

Stent in vino in infusione dieb. x. postea destillentur.

℞. *farinæ tritici* q. v. *lactis caprini* ℔ ij.

F. massa, è qua coquatur panis in furno, qui iterum maceretur in lacte caprino horis 11.

Postea adde *album ouor.* num xx. *camphoræ* Vnc. j. *aluminis vsti* Vnc. ij. Destillentur. F. Aqua.

Vel ℞. *fragorum* lb. j. *lactis caprini* ℔ ij. *album ouor.* num. xx. *sem. cydonior.* Vnc. ij. *camphoræ* Drach. ij. *aluminis*, ✠ *ana* Vnc. ß. Misc. Destillentur.

Vtile est & *lac. Virginis* è parte vna lithargyri, & tribus aceti paratum. Efficacius est hoc.

℞. *lithargyri* Vnc. ß. *aceti* Vnc. iiij

Bul

Bulliant vſque ad tertiæ partis conſumtionem. Et in alia olla bulliant *ſalis, aluminis ana* Drach. ß. *thuris* Scrup. j. *aquæ roſ.* ℔ ß.

Miſce liquorem vtrumque, & per linteolum cola, & vſui ſerua.

Vel ♃. *ſulphur.* Drach. ij. *ſalis communis, camphoræ ana* Drach. ß. *ceruſſæ, litargyri argenti ana* Drach. ij.

Puluetiſata miſce diligenter cum *aq. fl. fabar. roſar. lil. alb. ſigill. Salomon. an.* Vnc. ij. Miſc.

Vel ♃. *camphoræ* Drach. j.

Affunde ſenſim in mortario agitando *ol. amygd. dulc.* Drach. iij.

Poſtea affunde *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij.

Deinde adde *vitell. ouor.* ij. Miſc.

Hinc adde *ſacch* ♄. Drach. ß.

Miſc. diligenter.

Tandem ſenſim affunde *aq. fl. fabarum, lil. albor. fragor. ſine vino ana* Vnc. ij. Miſc.

Vel ♃. *lithargyri* Vnc. j. *alumin.* Drach. iij. *ceruſſæ* Vnc. ß. *aceti* Vnc. ij. *aq. roſ. plantag. ana* Vnc. iiij.

Bulliant ad tertiæ partis conſumtionem. Colentur. Colaturæ adde parum *ſucci limonum*, & mixtura hac veſperi facies illinatur.

Vel ♃. *nucleor. Perſicor. excortic. amygd. amarar. excort. ana* num. vj.

Contunde in mortario cũ pauco lacte, & inde lacteus ſuccus exprimatur, cui adde *alumen vſtum* quantitate nucis. Poſtea accipe *argentum viuum* piſi maioris magnitudine, quod cum ſaliua agitãdo, donec nigreſcat & quaſi mortificetur ducatur, idque priori liquori permiſce diligenter, quo ſub introitum lecti facies illinatur, & manè *aqua roſar.* vel *fl. fabarum* abluatur.

Vel ♃. *tartar. albiſſ. aluminis, nitri ana* part. iiij. *ſulphur.* part. j.

Contrita calcinentur, & in cella per deliquium inde oleum fiat.

Vel ♃. *nucleor. Perſicor. excort.* Vnc. iiij. *ſem. cucurbit. excort.* Vnc. ij.

Contundantur & inde oleum exprimatur, quo facies manè & veſperi inungatur, & poſtea *aq. fl. fabar. & ſigill. Salomonis* abluatur.

Vel ♃. *camphoræ, litargyri, aluminis vſti, ana* Drach. ß. *ſulphur. viui* Drach. jß. *Olei albi, thuris ana* Drach. j.

Pulueriſentur & cum *aq. roſ. & fl. fabarum* diligenter miſceantur.

Vel ♃. *ſulphur. viui* Vnc. j. *thuris el.* Drach. iij. *myrrhæ* Drach. ij. *camphoræ* Drach. j. *ceruſſæ* Drach. ß.

Pulueriſentur omnia ſubtiliſſimè, & affundatur *aq. roſar.* ℔j. & miſceatur, ac liquore iſto ſub introitum lecti facies illinatur, & manè *aqua infuſionis furfurum* abluatur.

Vel ♃. *ol. tartar.* Drach. j. *ſulphur.* Drach. ij. *camphoræ* Drach. ß. *ceruſſæ, lithargyri ana* Vnc. ß. *aq. roſ.* q. ſ.

Stent in vitro clauſo ad Solem.

Vel ♃. *ouum integrum* & impone quatriduum aceto fortiſſimo, donec cortex emolliatur. Poſtea album̃en exime, & adde *thuris, maſtichis, ceruſſæ ana* Drach. j. Miſc.

CAPVT XXXII.

De Cruſta lactea, Achoribus, Fauis, Tinea, Ficu, Helcydria, Pſydraciis, & Phthiriaſi.

Ex humoribus miſtis generãtur & tumores ac vlcera in infãtibus, eorumque caput inprimis occupãtia, de quibus, *lib. 4. pract. part. 2. cap. 3. 4. 5.* inter morbos infantium actũ, quę hic repetenda non cenſeo. Pauca ſaltem quædam monebo. Primũ eſt, quod hic propoſiti, & quos proximè explicauimus, affectus quidem à pleriſque ad tumores referũtur: quia tamen vlcus coninnctum eſt, imò vlcus magis morbi rationem habere videtur, quàm tumor, qui exiguus plane eſt, æquè cõmodè ad vlcera referri poſſent. Verùm cœptũ filum ſecundum autorũ plerorumq; ductum continuabimus. Deinde affectus propoſitos quod attinet, quid cruſta lactea, Achores, faui, & Tinea ſint, *alleg. loco* dictũ: helcydria, pſydracia, & alia capitis exanthemata à Galeno, 1. *de compoſ. med. ſ. loc. cap. vlt.* ſimul tractãtur: à reliquis verò Græcis diuerſis capitibus tradũtur. Halyabbas omnes Tineæ nomine complecti videtur, dũ *Theorica lib. 8. cap. 18.* ſcribit: *Tinea autem vlcera ſunt parua, quæ capiti accidunt: quibus eſt veſica, quæ ſpecies habet multas. Prima eſt, quæ fauoſa vocatur, & ex phlegmate fit ſalſo: cuius ſignum eſt; quoniam vlcus eſt quo capitis cutis perforatur foraminibus ſubtilibus, in quo humiditas eſt fauo ſimilis. Secunda ficoſa & rotunda & dura: cuius in ſuperioribus rubor eſt, & in concauitate quiddam granis ſimile ficuum. Eſt & tertia, quæ vocatur ameda: & ſunt vlcera cum quibus in capite multa ſunt ſubtilia foramina, minora ſunt foraminibus, quæ in fauoſa ſunt, & ab his humiditas aquæ carni ſimilis egreditur. Eſt & quarta quoque ſpecies puſtulæ, ſed parua rubea: figura quarum vberibus ſimilis eſt mamillarum, à quibus humiditas fluit aquoſitati ſimili ſanguinis. Quinta etiam eius eſt ſpecies ſicca & colore alba, lupino ſimilis, à qua quaſi cortices & ſquama fluunt alba.* Vbi quatuor humidas, & quintam ſiccam tineæ ſpeciem conſtituit, & ſub humidis non ſolùm achores & fauos, ſed & papulas ac ficus comprehendit. Papulæ autem dicuntur puſtulæ paruæ, à quibus humiditas effluit aquoſo ſanguini ſimilis, ſic dictæ à figura, qua papillis mammarum ſimiles ſunt. Appellantur & ἑλκύδρια. Etſi enim nomen hoc in genere vlcuſculum ſignificat: tamen puſtulis vlceroſis in capite in ſpecie hoc nomen tribuit Galenus, 1. *de compoſ. medic. ſec. loca, cap. vlt.* & quidem adhuc ſpecialius papillis dictis id tribuit Alexander, *lib. 1. cap. 7.* Paulus Ægineta *lib. 3. cap. 3.* Aëtius, *tetrab. 2. ſerm. 2. cap. 70.* Celſus etiam vlcuſculi nomine in ſpecie achores & fauos intelligere videtur, dum, *libr. 5. cap. 28. tit de puſtularum generib. & ear. curat. pag. 457.* ſcribit: *Ex puſtulis verò nonnunquam etiam vlcuſcula ſunt aut aridiora, aut humidiora; & modo tantùm cum prurigine, modò etiam cum inflammatione, aut dolore. Exitque aut pus, aut ſanies, aut vtrumque. Maximeque id euenit in ætate pueriliy, rarò in medio corpore ſæpe in eminentibus partibus.* Σύκωσις verò ſeu ficus, eſt tumor à fici ſimilitudine ſic dictus, quod in cauitate eius granis ficuum ſimile quid reperitur, rotundus, ſubdurus, rubicundus, vlceroſus, à quo aliquando exiguum & glutinoſum quid effluit, in mento & barba maximè erumpens, aliquando & in capillo proueniens. Vnde Celſus, *lib. 6. cap. 3.* duas ſpecies eius conſtituit, dum ſcribit: *Eſt etiam vlcus, quod à fici ſimilitudine σύκωσις à Græcis nominatur. Caro excreſcit, & id quidem generale eſt. Sub eo verò duæ ſpecies ſunt: alterum vlcus durum & rotundum eſt, alterum humidum & inæquale. Ex duro exiguum quiddam & glutinoſum exit, ex humido pus, & mali odoris. Fit verò vtrũque in his partibus, quæ pilis conteguntur. Sed id quidem quod calloſum eſt & rotundum, maximè in barba: id verò quod humidum, præcipuè eſt in capillo.* Naſcitur & in ano, & rum Latini mariſcam appellant. Σύκωσις.

At omnino magna, præcipuè apud Arabes, hîc occurrit nominũ varietas. Neque ea tamẽ ſolũ, ſed & in cauſſa expliquanda diſcrepãtia. Galenus enim, *de tumorib. p. n. cap. 16.* pituitam ſalſam; *libro* verò 1. *de compoſ. med. ſ. loc. c.* 10. humorẽ miſtũ ex tenui ſeroſoq; ac mordaci, & ex craſſo glutinoſoq; etiã ſucco, cum achoris, tũ faui cauſſam eſſe ſtatuit. Paulus Ægineta, *lib.*

lib.3.cap.3. nitrosam falsamque pituitam vtriusque affectus caussā esse scribit Alexander,*lib.1.cap.8.* tres humores posuit,bilem,pituitā,& humorē melācholicum. Et omnino res eò redit, quod affectus hi ex falsa nitriosaque pituita oriūtur,cui nunc bilis,nūc sanguis,nunc humor melancholicus admiscetur.

Psydracia. In specie Psydracia quod attinet, Autor libri *de med.facilè parabilib.ad Solonem* definit ea, quod sint paruæ efflorescentiæ factæ io capite,similes vesicis eminentibus iu superficie. Quem imitati Alexand. Trallianus, *lib.1.cap.5.* & Paulus Ægineta,*lib.4.cap.3.* Psydracia inter capitis affectus numerârunt, & Psydracia hoc modo definiuerunt: ψυδράκια μὲν εἰσὶ μικρὰ ὑπεροχαὶ φλυκτίσιν ὅμοιαι ὑπερκείμεναι τῆς ἐπιφανείας, id est, *Psydracia exigua quedam eminentia sunt, vesiculis vel pustulis (Phlyctænis) similes, summa cuti superposita.* Introductorius tamen Galeni etiam toti corpori tribuit Psydracia, dum scribit *cap.15. Psydracion autem communiter dictum est, quod circa totum corpus & circa oculi album fit efflorescentia, in summo rubicunda.*

Caussæ.

Caussa. Caussa huius tuberculi est humor ex sanguine bile & falso nitrosoque humore mixtus.

Signa ex descriptionibus traditis facilè sumi possunt:nec periculum minantur Psydracia.

Curatio.

Curatio. Curantur seqq.compositionibus, vt Al. Trallianus,*lib.1.cap.5.* & P.Ægineta,*lib.3.cap.3.* docent.

℞ *spumæ argenti, cerussæ ana* Vnc. ß. *alum.fol.rutæ virid.ana* Drach ij.Cum *aceto* & *oleo* trita illine.

Vel ℞ *rutam* & *alumen*, Tere cum *melle*,& capiti raso impone.

CAPVT XXXIII.

De Strumis & Scrofulis.

Struma. EST deinde aliud tumorum genus, quod non ex humore simpliciter,in corporis partes externas effuso seu per eas diffuso excitantur,sed in quo materia tumoris caussa peculiari membrana concluditur, atque humor,qui hoc tumoris genus excitat,in aliam ferè substantiam mutatur. Inter tumores hos primò sunt strumæ & scrofulæ; & quidem de Strumis in collo,& bronchocele,*libr.2.Tract.part.1.cap.25.* egimus,vbi etiam non pauca in genere de strumis dicta sunt. Hîc tamen etiam in genere aliquid dicendum;quia,vt mox dicetur, non solùm collum, sed & alias plures partes occupant.

Etsi verò non iocōmodè ad scirrhum hoc tumorum genus referri possit:tamen hoc communi nomine non appellatur,sed χοιράδες seu scrofulæ hi tumores dicuntur,à porcis desumpta appellatione,qui frequentius hoc malo corripiūtur. Paulus Ægineta tamen,*libr.6.cap.35.* aliam nominis rationem tradit, ἀπὸ τῶν χοιράδων πετρῶν à chœradibus petris, dum scribit:est enim χοιρὰς saxum sub mare nigrum, asperumque, & aliquantulum eminēs,vt porco nanti simile videatur.Cui quidem scopulo ob tumoris asperitatem hic morbus adsimilari potuit. Videntur quidem nonnulli aliquam differentiam constituere inter scrofulas & strumas, dum scribunt.Scrofulas esse induratos,& intra membranam aliquam conclusos in glandulis tumores,qui si ex carne generarentur,tum essent strumæ dicendæ: sed plerique hanc differentiam negligunt. Est enim Struma scirrhosus glandularum tumor, vt definit Galenus, *14.meth. med.cap.11.* & quidem peculiari membrana conclusus. Subiectum enim strumarum sunt glandulæ,& quidem in ceruice & collo frequētissimè oriuntur, interdum tamen etiam in axillis & inguinibus.In māmis quoque subortas strumas, Meges quidam Cheirurgus, cuius Galenus etiam, *lib.6.meth.med.cap.vit.* mentionem facit, obseruauit, vt scribit Celsus,*lib.5.cap.28.* Ita & in mesenterio strumas reperiri, *lib.3.Pract. par. 3.cap.5.* dictum.Si sit in gutture,peculiari nomine Bronchocelen, bocium, & herniam gutturalem nominant.Est is tumor colli grandis & rotundus,inter cutem & asperam arteriam,in quo caro,modò humor aliquis melli adipive similis includūtur.Differunt tamen scrofulæ ab aliis blandulosis tumoribus, primò quidem numero, quod in scrofulis plures glandulæ intumuerunt,& vna ex altera dependet in superficie cutis instar vuarum ex eodem racemo dependentium; deinde quia scrofulæ profundiores radices habent, quàm alii glandulosi tumores.

Caussæ.

Ortum autem habet strumæ ex humore pituitoso, secundum alios etiam melancholico, aut ex pituita & melancholia misto:vnde scrofulis maximè corripiuntur pituitosi,melancholici,gulosi, qui frigidis ac humidioribus cibis vesci sunt soliti,& aquas frigidas biberunt.Hinc in regionibus quibusdam,vbi incolæ crudis aquis & niualibus vtuntur,omnes ferè strumosi sunt. Generantur vero strumæ non subitò & confertim,sed paulatim,& primò influit materia ad vnam glandulam, in qua excitatur tumor mollis & laxus:hinc ad aliā,in qua itidē mollis tumor excitatur, qui porrò induratur,donec tandem multę glandulæ racematim quasi ex loco affecto dependent. *Caussæ.*

Aëtius,*tetrab.4.serm.3.cap.5.* ex Leonida duplicem generationis modum proponit,dum scribit: *Strumæ sunt carnes subcandidæ, facilè augescentes, in membrana cōtenta,& in summa,glandulæ indurata,quæ in collo, sub alis, & inguinib.oriuntur, vbi glandulæ vasis substratæ sunt,vt in aliis quoq;iam relatis glandulis. Aliquando etiam, sed rarò tamen, ex carne eorundem locorum fiunt, quæ affinitate quadam ad strumarum naturam vertitur, & materiæ accessione augetur.* primò enim glandulæ dictarum partium,nō secus ac aliæ quæuis partes,siccata pituita,vel humore melancholico, aut vtroque misto ad scirrhi modum indurescunt.Interdum verò ipsa glandulosæ carnis substantia siccata indurescit,quæ tamen humore melancholico vel pituitoso deinceps imbuta, præter naturam increscit.Galenus tamen,quia vterq;generationis modus in idem ferè incidit, hanc differentiam plerumque neglexit,& *libr.de tumor.p.2.cap.11.* induratis glandulis affectū Strumam nominari scribit.

De caussis tamen,*allegato loco*,monuimus,Platerū statuere,vix solam pituitam & humorem melancholicum ad strumas generādas sufficere;cùm ex his solis si essent,nō tam diuturni essēt,sed putridini obnoxij,vel in pus vt alii tumores mutarētur;sed è succo partes has nutriente ortū strumas ducere. Cùm enim glādulæ,quàm aliæ carnes,crassiore succo nutriātur,si is quantitate excedat, varios tumores generari. Verùm etiamsi hoc omnino concedendū sit: tamen impossibile nō est,quin aliquid humoris pituitosi & malancholici glandularum alimento admisceatur.

Includitur autem strumarū materia peculiari mēbranæ,quam facultas formatrix, quæ omnibus partibus viuentibus insita est producit.Dū enim ab affluente humore superfluo membrana aliqua distenditur,vel etiam rūpitur,natura eam extendit, & dilatat,ac nouæ quasi membranę structurā aggreditur.

Dif

Differentia.

Differentia. Distinguuntur strumæ à nonnullis in malignas & benignas, vt benignæ sint, quæ sunt citra inflammationem & citra dolorem, malignæ autem, quæ inflammationem & dolorem habent, & medicamentis magis exasperantur. Verùm sciendum, malignas dictas strumas nō propriè strumas esse, sed tumorē ex struma & cancro quasi mistum, vtpore qui non solùm fiat ab humore pituitoso & melancholico, sed etiam atram bilem admistam habeat. Distinguuntur etiam hoc modo, quod aliæ strumæ sint liberæ, aliæ infiltratæ. Liberæ dicuntur & simplices, quæ nulli vasi sunt complicatæ & colligatæ: quæ verò vel cum vena insigni aut neruo connectuntur, iisque implicantur, infiltratæ, aut forsan commodiùs implicatæ dicuntur.

Reliqua quæ de Strumis dicenda essent, allegato loco, *lib. 2. Tract. par. 1. cap. 25.* proposita sunt, quæ ibi videantur.

CAP. XXXIV.

De Ganglio, & Nodis.

ΓΆγγλιον Græcis, quam vocem & Latini retinent, à nonnullis inter affectus capitis numeratur. Verùm à Paulo Ægineta, *lib. 4. cap. 16.* & *lib. 6. cap. 39.* & Aëtio *tetrab. 4. serm. 3. cap. 9.* pluribus partibus tribuitur, neruosarumque partium affectus est, atque ab autore definitionum Medicarum definitur, quod sit νεύρου παρὰ φύσιν συστροφὴ σωματοποιουμένη, *nerui præter naturam conuolutio seu nodus, qui in vnum corpus coaluit.* Eundem tumorem Guido, *tractat. 2. doctr. 2. cap. 4.* Lupiam appellare videtur; scribitque Tagaultius, *Institut. Cheirurgic. lib. 1. cap. 13.* ex Philagrij curatione apud Aëtium parere, Recentiorum Lupiam, Auicennæ glandulam, & Græcorum Ganglion, eundem omnino affectum esse.

Quo nomine autem Germanis appellentur hi tumores, non satis planum est. Si Græcorum & Recentiorum Ganglij & Lupiæ, vt & glandularum Auicennæ, descriptiones & signa, imò curationem perpendamus, Ganglium est is affectus, qui Germanis *Vberbein* appellatur, ita dictus, non quod os sit, sed quod tumor supra os sit, loco scilicet, vbi ossa tantùm cute teguntur, vel quod ossis duritiem referat. *Vberbein.* Platerus tamen non eos tumores, qui ex neruis oriuntur, quosque passim sub ganglij nomine describunt autores, *Vberbeine* appellat, sed peculiare tumoris genus, vbi periostio abraso vel exeso, nouum quasi os priori adnascitur. Tumor verò quem ille sub Ganglij nomine proponit, qui scilicet circa articulos, præcipuè genua, nascatur, aliàs angustiore, aliàs latiore termino, vniuersum interdum articulum comprehendens, eiúsque motum interdum adeo sistens, vt membrum vel planè non, vel non integrè moueri possit, tumor is esse videtur, quem Germani appellant *Gliedschvvam*, quod scilicet quasi fungus quidā sub cute circa articulos, inprimis genu nascatur, qui nō semper rotundus est, sed sæpe rotū genu ambiat; cùm tamen ganglion semper sit tumor rotundus, vt Ambr. Paræus, *lib. 6. cap. 20.* scribit. *Gliedschvvam.*

Sed quod supra etiam dixi, magna est in nominibus confusio. Ideóque quod Io. Tagaultius, *lib. 1. Instit. Cheirurg. cap. 2.* monet, res ipsa est attendenda, nominibus verò parum fidendum: cùm eadem vox sæpe apud varios autores variam ac longè diffidentem habeat significationem.

In pluribus quidem corporis partibus oritur Ganglion, præcipuè tamen in iis, quæ mouentur, secundum articulos nempe in manibus & pedibus, iisque in locis vbi ossa tantùm cute vestita sunt, & vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque est concursus. Aëtius tamen caput & frontem addit, vt & cubitos; in quibus tamen rarius accidat.

Caussæ.

Caussæ. Ex ictu autem vel labore originem habere docent Paulus & Aëtius; quod de caussa euidente intelligendum. Verùm quomodo caussæ istæ euidentes hos tumores producant, non ita planum. Vulgò plerique ex lenta & crassa pituita, vel melancholia oriri statuunt: sed rectius statuitur occasione ictus, extensionis, aut laboris nimij, à quibus neruus vel tendendo nimis extenditur, vel etiam secundum membranam quasi rumpitur, partis neruosæ nutrimentum exsudare quasi & circa fibras & neruosæ partis substantiam adhærescere, & à facultate partium earum formatrice in hanc substantiam mutari, & peculiari membrana regi. Quo modo & in ossibus eorum nutrimentum, si periostium aperiatur, in osseum nodum mutari statuit Platerus. Vt enim in arboribus si cortex vulneretur, vel quocunque modo aperiatur, natura alimentum transsudans non temerè diffluere sinit, sed in nodum mutat: ita etiam si membranæ ossa vel partes neruosas inuestientes rumpantur, alimentum natura per viam apertam temerè diffluere non finit, sed tumorem membranæ peculiari inclusum sub cute inde format.

Ganglium verò quod Platerus describit, non ex vnius nerui vel tendinis vitio, sed iis in locis vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque concursus est, & præcipuè circa genu accidit, cùm istæ partes propter motum nimium valdè exercentur, aut dum vulnera sanantur. Si enim succus harum partium, tendinum scilicet, neruorum, membranarum, ligamentorum, occasione caussarum dictarum ex iis diffluat, ac luxuriare incipiat, earúmque fibris adhærescat, in fungosam talem materiam, quæ sæpe totum articulum ambit, mutatur, & Germanis inde *der Sliedtschvvam* nominatur.

Fieri tamen etiam potest, vt in partem talem debilem humor vitiosus in corpore abundans influat, & succo illi crasso partes has alente misceatur, & viâ apertâ vna affluat, ac tumorem augeat.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Tumor iste nascitur in partibus, quæ non carne multa, sed cute tantùm teguntur; ideóque altè non delitescit; estque nunc durus, nunc mollis, nunc major, nunc minor, interdum oui etiam magnitudinem æquat vel superat, doloris est expers; si tamen fortius prematur, torporis quemdam sensum exhibet; ad latera trudi & moueri potest, sed non prorsum & retrorsum.

Ganglium, quod Platerus describit, est tumor, plerúque in genu, mollis, sine dolore, & colore alieno, à paruis initiis increscens, qui interdum ita incrementum sumit, vt totum articulum comprehendat, vnde accidit, vt æger stare aut rectè incedere non possit, nec in incessu terram attingere, vel saltem extremis digitis possit.

Prognostica.

1. Morbus hic diuturnus est, & sæpe multos annos durat, ægrósque vsque ad mortem comitatur.
2. Qui in juncturis sunt articuli, membri totius motum impediunt.
3. Ganglium etiam circa articulum, nisi medicamentis tolli possit, incurabile est. Sectionem

enim non admittit;cùm facilè fieri possit,vt sectione neruus, tendo,vel ligamentum lædatur.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, vt tumor emolliatur, & discutiatur,aut si hoc fieri non possit,suppuretur, aut exscindatur,opus est.Ergo si Ganglium vel Nodus sit recens,& folliculus,cui includitur,adhuc sit tener,danda opera primùm,vt cystis rumpatur. Ideoque manu fricandus tumor, dum incalescat & mollior fiat,postea lamina aliqua,vel alia re solida comprimatur,tamdiu vt cystis rumpatur, & materia in eo inclusa dispergatur. Hinc lamina plumbea loco affecto imponatur, & fascia arctissimè constringatur,nec ante diem decimum amoueatur. Alij ammoniacum dissolutum forma emplastri primùm illinunt,postea laminam plumbeam applicant. Oribasius hoc vsus est:

♃. *cerussæ,resinæ piceæ,olei veteris,ammoniaci, galbani ana* Vnc.j.*ceræ* Vnc.iiij.Misc.

Vel ♃. *aloes,myrrhæ,ana* Drach.vj. *lithargyri auri* Vnc.j *ladani* Vnc.ß.*ammoniaci,adipis vitulini, vulpini ana* Drach. vj.*ol lil.alb.*Vnc.ij.*ceræ* q.s.

F. Empl.

Vel ♃.*calcis viuæ adipis anserin.ana* Vnc,j. *ammoniaci* Vnc.ß *terebinthinæ* Vnc.j.Misce.

Vel.♃.*empl.oxycrocei* Vnc.j.*mucilag.sem.althææ, fœnigræci ana* Vnc. ß.*galbani, sagapeni, ammoniaci aceto dissol.ana* Drach.iij.*resinæ* Drach. vj.*ceræ alb.* Vnc. ß. Misc.

F.Empl.

♃. *gummi ammoniaci,bdellij,galbani aceto dissol.ana* Vnc.iß.*ol.lil.alb.chamæmel.laurini,spir.vini ana*Vnc.ß. *pulv.rad.ireos,sulph.viui ana* Drach.ß.Misc.

F.Emplastrum.

Si hisce medicamentis non cedant Ganglia, ad suppurantia accedendum.

Vt ♃ *rad.lil.alb.althææ,ana* Vnc. iß. *filicis*, Vnc.j. *caricar.ping.*num.x.*rad.scillæ* Vnc. j. *fl.meliloti,sambuci ana* p.j.

Coq. in *iure pedum veruecis* addita aceti aliqua quantitate. Postea contundantur & per setaceum traiiciantur, & addatur *farinæ tritici, lupinorum ana* Vnc. ß.*axung.suillæ veteris, anatis,anseris an.* Vnc. ij. *fecis ol.lil.alb.*Vnc.iij.

F.Cataplasma.

Sectio. Possunt & sectione tolli ganglia & nodi,sed non nisi ij, qui in capite,fronte,aliisque locis extra articulos consistunt: qui verò in articulis consistunt, non tutò secantur, cùm metus sit, ne partes subjectæ neruosæ lædantur, & membri motus tollatur. Sicut nec ea ganglia secare licet, quæ circa jugulares venas sunt, ob hæmorrhagiæ metum. Modus autem sectionis hic est. Primò paruum vulnus in cute ad cystin vsque faciendum, per quod specillum digitum crassum in extremo rotundum,in medio cauum,inter cutem & cystin immittendum, & ad ganglii vsque radicem circumducendum, hinc super eo cutis decussatim quantum satis incidenda, & à cysti ab angulis versus radicem diducenda; & si quæ hæmorrhagia ex vasis crassioribus circa radicem sectis suboriatur, conueniente modo sistenda; hinc tumor totus cum membrana extrahendus, nihilque eius relinquendum, aut si quid relictum fuerit, causticis medicamentis absumendum.

Nodi callosi seu ossei Platero in specie sic dicti difficulter curantur,& nunquam etiam,si inueterati & indurati sunt.Qui curabiles sunt,emollientibus modò propositis curandi. Vtilia etiam hîc sunt Cataplasmata parata ex *radicib. mandragoræ,foliis cicutæ,hyoscyami,vrticæ mortuæ,*coctis in aceto, & cum axungiis emollientibus mistis.

Si nodi isti versus articulos tendant, eorumque motum impediant,& sint in locis nudis & ossibus saltem tectis,cutis aperienda, & ferro acuto nodus continuato ictu ab osse absciendendus, vulnúsque conueniente modo curandum.

Ganglia in specie ita dicta, seu fungosi illi tumores,qui circa articulos,imprimis genua oboriuntur, idque totum interdum comprehendunt, eiúsque motum impediunt, difficilis sunt curationis. Sectio enim, cùm citra læsionem tendinum, ligamentorum & neruorum fieri non possit, locum hîc non habet. Ideoque tentandum,vt emollientibus & digerentibus discutiantur:cauendum tamẽ semper, ne supputatio aliqua sequatur, quæ hisce in locis incurabilia vlcera,à quibus neruosæ partes circa articulos corrumpuntur,excitare solet.

Vtilia hic quoque sunt medicamenta antea proposita. Vel paretur fomentatio ex *radic.althææ,lil.albor.bryoniæ, cucumeris asinini, cyclaminis,foliis malvæ, althææ,vrticæ mortuæ,hyoscyami,chamæpityos,saluiæ,primulæ veris,fl.chamæmeli,sambuci,cheiri,meliloti,semin.lini,fœnigræci,baccis lauri.*

Vel ♃.*nucleor.nuc.iuglandium* Vnc.iij. *farinæ lupinor.* Vnc. iß. *pulu. rad. ireos, lumbricor. ana.* Vnc. j. *mellis* q. s.

F.Cataplasma.

Vel ♃.*picis naualis* Vnc.ij.dissolue in *ol lumbricor. irini ana* Vnc.iß. Adde *ladani,mastichis ana* Drach. ij. *bdellij,styracis calamitæ, ana* Drach. j. *pulu. lumbricor. terrestr.*Drach. ß. Misc.

Vtile est & emplastrum diasulphur Rulandi: inprimis verò thermæ naturales sulphureæ.

CAPVT XXXV.

De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.

HOc peculiare habet hoc tumorum genus,quod materia,quæ in iis continetur, peculiari tunica aut folliculo clauditur. Accipiunt autem nomen à materia contenta. Si enim materia,quę intus concluditur,sit melli similis,Meliceris,(Latini mellifavium dicere possent,) si pulti frumentaceæ, quæ ἀθήρα dicitur, Atheroma; si sebo,Steatoma appellatur. Meliceris enim,vt ex Galeno,14.*meth. med. cap.* 6. Aëtio,*tetrab.* 4.*serm.* 3.*cap.*7. Paulo Ægineta,*lib.* 6. *cap.* 36.& Celso *lib.*7.*cap.*6.patet,est tumor citra dolorem, materiam melli similem pellicula neruosa conclusam continens. *Meliceris quid sit* Atheroma verò est tumor cõcolor citra dolorem, in tunica neruosa humorem pulticulæ similem continens. *Atheroma quid sit* Steatoma verò est tumor itidem membrana peculiari humorem sebo similem continens. *Steatoma quid sit*

De meliceride autem notandum hîc,alium morbum esse à meliceria,cuius mentionem facit Aëtius *lib.*5.*cap.* 28. μελικηρία enim, vt ipse Celsus habet, est vlceris genus, quod à faui similitudine ita dicitur,aliis etiam κηρίον Fauus appellatur,quem *de morbis infantium,part.*2.*cap.*3. explicauimus, estque vlcus foraminulentum, capiti præcipuè peculiare, è foraminibus saniem melli similem fundens,à pituita salsa seu nitrosa ortum habens. μελικηρὶς verò de qua hîc agimus,absque omni foramine,in quacunque parte corporis contingat, intus sub membrana neruea substantiam melli similem continet.

Caussæ.

Caussæ Omnes autem hi tumores ad pituitosos referuntur, ac à pituitoso humore, qui lentè temporis progressu in materiam nunc melli, nunc pulti,

ti, nunc sebo similem mutatur, excitari vulgò dicuntur.

Platerus peculiarem, vt etiam, *lib. 2. Pract. par. 1. cap. 25. de strumis*, diximus, de caussis horum tumorum opinionem habet. Non enim ex humoribus excrementitiis tales humores generari putat, (ex eiusmodi enim excrementis si tale quid nasceretur, non tam stabile, sed putredini & corruptioni obnoxium futurum existimat) sed ex succo alimentari seu nutriendæ parti dicato. Si enim humor crassior sit, quàm nutriendæ parti carnosæ conueniebat, tumores duriores, quàm Sarcomata exsistunt, interdum progigni, & quidem si is admodum crassus sit, Scirrhum generari. Sin verò tumor non adeo durus fit, randem in abscessum desinere, in quo diuersa materia, pro succi huius, qui tumorem hunc genuit, diuersitate & mistione cum aliis humoribus, generetur; qui tamen non vt alij abscessus à sanguine geniti, suppuretur, & in pus conuertatur, sed in aliam substantiam propriæ inclusam vesiculæ. Atque hoc modo melicerides, atheromata, & steatomata generari scribit. Addit verò, ad generationem talium tumorum id non minimum facere, si succo, qui carnem nutrire debet, nutrimenti alterius partis, quæ crasso admodum succo ali debuit, portio ab ea abscedens, in carnosas sedes cum illarum nutrimento delata, talem duritiem in illis gignat. Quod eo etiam probare conatur, quod in eiusmodi abscessibus ex illis tumoribus genitis aliquid aliarum partium substantiæ simile inueniatur. nunc pilum, nunc vnguem, nunc os, nunc glandulam referens, quæ vix ex aliis, quàm ex succo hasce partes vel in cute vel carne vicina nutriente huc cum proprio carnis nutrimento delato nasci potuissent. Ex eodem prouenire putat, si quid in abscessu reperiatur quod fauum, pultem, vel mel referat. Illud enim prouenire ex pinguiore sanguinis parte, quæ pinguedinem efficit; hoc verò ex succo carneo, nondum in pus mutato, sed in talem tenacem humorem maturatione vi caloris excoctum fuisse; qui si vlterius torreatur, succúsque ille magis terreus sit, aliud quid, vt carbones, calculos, similiáque referat. Hæc si propriæ membranæ inclusa sint, illa quoque membranoso succo hinc proueniente nasci scribit.

Verùm circa hanc opinionem quædam notanda sunt. Primò enim nondum hinc caussa patet, cur non in omnibus corporibus, neque in omnibus partibus ex succo, quo nutriuntur, tales tumores fiant. Ideóque caussa reddenda, cur humor ille è partibus effluat, atque inde sub cute tumor excitetur. Eam esse puto, quod membrana, quæ quamlibet partem tegit, & ambit, à caussa siue externa & violenta, siue interna, seu rumpitur, seu eroditur & exulceratur, (quod in generatione nodorum in ossibus in periostio fieri concedit Platerus) vt ita via aperta alimentum seu succus nutriens effluens non amplius in parte affecta sistatur & concludatur, sed per viam apertam exsudet. Quod tamen natura, quæ nunquam otiosa est, temerè fieri non permittit, sed ipsam membranam vlterius extendere, effluentémque succum concludere incipit; sicut in arboribus fieri videmus, vbi cortice externo læso, simili planè modo nodus formatur. Deinde succus, qui materiam tumori præbet, primò parti alendæ dicatum esse facilè concedo, quin tamen progressu temporis vitiosi humores eò non propellantur, ipse Platerus negare non potest. Nec opus est, vt statim in pus mutetur; cùm vitiosi humores alimento permisti, sine corruptione & in pus mutatione diu suã naturam seruare possint, vt in cachexia & scabie ac similibus cutaneis affectibus patet. An verò diuersa illa materia, quæ in tumoribus talibus reperitur, à partium vicinarum, pilorum, vnguium, ossium, proprio alimento in alienum locum confluente, & cũ proprio partis affectæ alimento sese miscente ortum habeat, valdè dubito. Neque enim ad pilorum, vnguium, ossium, & similium formationem sufficit materia, sed inprimis facultas formatrix necessaria est, quæ in parte carnosa carnem, in membranosa membranam, nõ ossa format, & suæ cuique parti peculiaris est; quæ si finem suum ob materiæ ineptitudinem assequi non possit, simile quid format, & in parte carnosa carni, in membranosa membranæ quid simile efficit.

Signa Diagnostica.

Omnia hæc tubercula à paruulo incipiunt, & diu ac paulatim excrescunt, ac tuniculæ suæ includuntur. Et Meliceris quidem figurà rotũdior est, magisque extenditur, & ad digitorum compressionem, ob minorem humoris crassitiem, celerius cedit, & amotis digitis pari celeritate reuertitur. Etsi enim P. Ægineta, *lib. 6. cap. 36.* scribit, quod meliceris tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedat, & tardè quidem diffundatur, citò autem rursus colligatur: tamen procul dubio textus deprauatus est, aliquidque scribentium incuria omissum, quod ex eo apparet, quod signa atheromatis planè omittit. Proculdubio igitur ita legendum, & omissa ex Aëtio supplenda. Steatoma aliis durius est, & ad tactum renititur, fundumque solidius habet. Atheroma autem tangentibus velut corpus quoddam laxum cedit, & tardè reuertitur. Meliceris autem celeriter cedit, citò autẽ rursum colligitur. Et licet Steatoma durum sit, tamen à struma differt, quod non ita, vt struma, durum est, neque sicut struma inæqualem tumorem habet. *Sign. Diagnostica.*

Quid verò intus habeant hi tumores, vt coniectura præsagiri potest, ita certò cognosci, nisi cum eiecta sunt, non potest. Celsus, *lib. 6. cap. 7.*

Prognostica.

1. Periculum equidem coniunctum non habent hi tumores; sæpe tamen diu durãt; & sine noxa circumferuntur ac negliguntur. *Prognostica.*

2. Sæpe sponte tamen in abscesum desinunt. Quod si non fiat, non tam difficulter, vt scrofulæ & scirrhi, curantur.

3. Qui sunt eleuati, & ad motum contactúmq; expositi, facilè curabiles sunt. Qui verò profundius inserti sunt, & ad motum non expositi, difficilius curantur, & in Cheirurgiæ aggressione summam diligentiam expetunt, propter imminentes sanguinis eruptiones, ac neruorum puncturas. Plerique enim Cheirurgi ob imperitiam substratos neruos cum tumoribus eiusmodi rescindunt.

Curatio.

Etsi tumores hi nominibus differant, & peculiarem singuli materiam contineant: tamen eamdem ferè curandi rationem habent. Vniuersalibus nimirum præmissis & corpore à vitioso humore expurgato, materia tumoris caussa vnà cum tunica tollenda: quod fit, si materia vel discutiatur, vel si id fieri non possit, suppuretur, vel exscindantur tumores. In meliceride triplex hoc remedij genus locum habet; atheroma discutientibus & suppurantibus curatur, ac ferè sectione opus non habet. *Curatio.*

Vt ♃. *ladani, bdellii, galbani, ammoniaci, propoleos, terebinth.* partes æquales Misc.

Vtile est & emplastrum ex *ammoniaco, pirethro, & oleo succini* factum, quo ruptum vidi tumorem talem in

in maxilla, atque filamenta alba longa, qualia in cancris interdum reperiuntur, extracta fuisse.

Calx viua quoque cum axungia vel oleo mixta vtilis est.

Vel ♃. *picis naualis* Vnc. j. *ammoniaci*, *sulph. ana* Vnc.ß.Misc.

Vel ex *radic.cyclaminis* & *axungia suilla* ac momen-*su'ph*.F. Emplastrum.

Si sponte non aperiatur tumor, sectio instituenda, ita vt cystis, seu melleam, seu pultaceam, seu adiposam, seu quamcunque aliam substantiam continens, eximatur & tollatur. Cutis autem non transuersim, sed rectà vel subobliquè ad folij myrti figuram secanda, & membrana humorem continens à cute & subiecta parte liberanda, cauendo (quod fiet, si vno impetu cutis non dissecetur) ne membrana illa seu cystis lædatur, humórque, qui in ea continetur, diffluens, operationem impediat, eiúsque, vel humoris aliquid, relinquatur. Et si hoc accipat, & aliquid remanserit, cathæreticis absumendum. Si enim aliquid de tunica illa relinquatur, tumor regeneratur.

Si in capite huiusmodi tumores fuerint, folliculo exemto pericranium secetur, & caluaria abradatur, ne vlla radix tumori nouo generando idonea relinquatur. Si sectionem æger admittere nolit, aut ob venas commodè fieri non possit, medicamentis causticis cutis perrumpenda. Folliculo exemto vlcus consolidandum, & si plus æquo laxa ac extensa cutis fuerit, vt commodè coire non possit, superfluum abscindendum.

CAP. XXXVI

De Testudine, Talpa, seu Topinaria, & Natta.

PErtinent huc & tumores, qui quidem ad meliceri des, atheromata, & Steatomata referuntur: quia verò priuatim capiti accidunt, peculiaria iis imposita sunt nomina, quæ tamen apud Antiquos Græcos, vel Latinos nō exstant, sed à Recentioribus Barbaro-Latinis excogitata sunt; puta Testudo, Talpa, seu Topinaria, Natta.

Testudo, quid sit Testudo scilicet est tumor magnus, mollis, vel non valde durus, in capite, latiore forma in modum testudinis, à cuius similitudine accipit nomen, vel castaneæ in principio, postea verò in formā oui excrescens, in quo mollis materia, tunica quadam obducta, continetur, (vnde ab autoribus ad meliceri des refertur) quæ caluariæ ita inhæret, vt ipsam plerumque vitiet, ipsique cariem inducat.

Talpa. Cognatus huic tumor est Talpa, ita dictus, quod sicut talpa sub terra deambulat, ita hic sub cute cranium depascit. Nonnulli ex illis Latino-Barbaris testudinis nomine hunc tumorem comprehendunt, nec de talpa peculiarem mentionem faciunt. Alij verò de eo peculiariter tractant, & Vigo *lib. 2. tract. 3 cap. 1* expressè Talpam à Testudine distinguit; & materia etiam differunt, quæ in Talpa est crassior, quàm in Testudine. Igitur sicut Testudinem ad Meliceridem referri posse diximus, ita Talpa ad Atheromata referri potest. Nonnulli Topinariam appellant. Alij tamen Topinariam affectum diuersum & pueris familiarem esse dicunt, qui fiat ex phlegmate dulci, quod declaret viscositas saniei & albedo eius, aliquando ex phlegmate misto cum sanguine, quod declaret color, qui non rubeus, & citò ad maturitatem deuenit, aliquando verò ex melancholia, vel cholera, vt hac de re scribit Guilielmus Placentinus, *lib. 1. Cheirurg. cap. 5.* Io. Philippus Ingrassias, *de tumorib. tr. & 1. cap. 1.* hunc tumorem ad Hydrocephalum intrepidè reducendum censet. Verùm cùm Hydrocephalus fiat ex aqua, nec sanguinem admixtum habeat, nec suppuretur, id concedi non potest.

Tandem est alius tumor, quem Natam, Nattam, & Naptam appellant, magnus, & mollis, sine dolore & colore, in dorso præcipuè excrescens, quandoque tamen in humero & aliis partibus erumpens, à tenui quidem radice pendens, ita tamen incrementum sumens, vt aliquot libras pendat, & melonis vel cucurbitæ quantitatem æquet; qui cùm non semper easdem figuras habet, ideo etiam diuersis nominibus ab autoribus appellatur. Materia quidem in eo interdum videtur carnosa, sed non verè caro est, verùm adipi similis, ideoque ad Steatomata referri potest. *Natta.*

Caussæ.

Caussam horum tumorum ad pituitam salsam, vel cum bile mixtam referunt. Verùm cùm ad Meliceri des, Atheromata, & Steatomata hi tumores referantur, commodè etiam statuitur, eos tandem caussam, quam dicti humores habent, habere: altem hic copia materiæ maior est, vnde etiam tumores maiores sunt. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur hi tumores facilè ex descriptionibus supra traditis. Sunt enim tumores molles, vel nō valdè duri, lati & magni, peculiari tunica cōclusi. *Sign. Diagnostica.*

Prognostica.

1. Si in capite sunt huiusmodi tumores, periculosi sunt, ob cranij vicinitatem, cùm cranium corrodant, & corrumpant, præcipuè circa suturas. *Prognostica.*

2. Si magna adsit cranij corruptio, satius est sinere talem tumorem, quàm curare.

3. Qui absque cranij corruptione sunt, tutiùs curantur.

4. Vt in tumoribus *proximo capite* explicatis ita & in his, nisi tota tunica cum humore extrahatur, perfecta sanitas sperari non potest; cùm si aliquid relinquatur, inde nouus tumor pullulet.

Curatio.

Vniuersalibus præmissis & corpore euacuato, materia tumorem constituens tollenda: quod fit digerentibus & resoluentibus medicamentis, vel suppurantibus, vel Cheirurgia. *Curatio.*

Si tumor ergo sit sine vlcere & ossis corruptione, discutientia adhibeantur. Discutientia autem talia sunt, quæ in scrofulis & tumoribus vsurpari solent. Sed rarò discutientibus hi tumores curantur. Si discutientibus tumores hi tolli non possint, maturantia & suppurantia adhibenda, qualia *precedente capite* sunt proposita.

Vel ♃. *capar. sub cinerib. coctar. vitell. ouor. ad duritiem coctor. ana* ℥um.iij. *axung. porcinæ*, vel *butyri s. sale* ℔.ß. *rad. althææ ad mollitiem coctar. & minutim contusar.* ℔j. Misc.

F. Cataplasma.

Pe. fecta tamen putis generatio non est expectanda, cùm pus facilè acredinem & malignitatem augeat ac cranium corrodat. Ideóque quamprimùm aliqua suppurationis signa adsunt, tumor maturè aperiendus. Incisura vel simplex vel forma crucis facienda, pro tumoris magnitudine. Pure euacuato vlcus detergendum conuenientibus medicamentis, ex. gr. tali.

♃. sari

℞ *farinæ hordei* Vnc. ij. *myrrhæ* Vnc. ß. *sarcocollæ* Vnc. j. *mellis* q. s. Misc.

Mundatum vlcus carne impiendum & consolidandum.

Si os corruptum sit, radendum, & vt in carie ossium fieri debet, curandum.

Curatio verò per Cheirurgiam eodem modo instituenda, vt *capite praeced.* dictum.

CAPVT XXXVII.

De Verrucis.

SVnt deinde & alij tumores, qui non ex humoribus, sed ex solida substantia ortum habere dicuntur. Verùm cùm iidem vel ex parte nutrientie succo vitioso & luxuriante, vel humoribus excrementitiis iis admixtis ortum habeant, hoc tumorum genus illis, qui modò explicati sunt, subiungemus.

Verruca Et primò quidem oriuntur quidam parui tumores instar monticulorum in cute, qui Verrucæ seu porri dicuntur. Latinis enim Verruca propriè est editior montis pars; & vt Gellius, *lib. 3. cap. 7.* Catonis dictum interpretatur, aspera: vnde & verrucosa loca dicuntur, quæ inæqualia sunt & diuersas partes eminentes habent. A variis autem formis Verrucæ diuersas sortiuntur appellationes. Alia enim di- *Verruca sessilis.* citur *sessilis*, Græcis, μυρμηκία, Latinis formica, quæ altioribus radicibus fixa est, infrà lata, suprà tenuis, minúsque ex cute sese exserit, & stabilis est, nec, vt aliæ, mobilis. Ita verò appellatam censent vel à colore subatro, qualis est in formicis, vel quod, dum stringitur, sensum exhibeat morsibus formicarum similem; nasciturque plerumque in manibus aut etiam pedibus, nec est sine dolore: in hac quando- *Verruca pensilis.* que pilus vnus & alter, inprimis in facie, apparet. Alia dicitur *pensilis*, quod exiguo quasi pediculo vt de chorda dependeat, vnde Græcis ἀκροχορδὼν dicitur, basin exiguam habet, longum & grande caput. Hanc, si non sit eiusdem coloris, sed thymi florem referat, minórque sit & magis inæqualis, ac parua, Thymum appellant. Si verò maiores sint hæ verrucæ, à similitudine, quam habent cum ficus fructu, Ficus appellantur.

Referri huc etiam possunt Condylomata, & cristæ ani, de quibus *lib. 3. Pract. part. 2 sect. 1. cap. 10. de morbis intestini recti*, dictum.

Clauus quid sit. Est & aliud genus verrucæ, sessili simile, quod Clauum appellant Græc. ἧλον. Sunt illæ verrucæ albæ, rotundæ, clauorum capiti similes, atque in digitis plantísque pedum plerumque oriuntur, vt molestiā ac dolorem inter progrediendum excitent. Hoc Verrucæ genus, quia in ambitus illius cutis concoloris centro fuscam aut nigram maculam habet, pupillæ instar, ac ob id oculo picæ similis est, à Germanis *Elsteraugè*, quasi picæ oculus nominatur.

Nascuntur autem Verrucæ in diuersis corporis partibus: frequentiùs tamen in manibus & pedibus, & plerumque plures simul.

Caussæ.

Caussa. Oriuntur autem omnes, secundum vulgatam doctrinam, ex materia crassa melancholica & pituitosa, quam cum natura non possit discutere, ex ea hoc genus tumorum format.

Platerus verò, vt cognatos tumores, ita & verrucas ex succo cuti & cuticulæ alendo destinato gigni statuit, hoc modo. Vt in illorum substantia consistens adhuc durities callosas & cicatrices gignit: sic in porum cutis vnum pluresvè portio illius irrumpens, cuti adhærens, radicibúsque, portiunculam exiguam porum adimplentem duram ac callosam generat, quæ nunc extra porum effertur, in verruca pensili, aliàs in eo permanet, in verruca sessili, vti & clauo in pedibus. Quod autem succus ille in poros se ingerat, illorum dilatatio & amplitudo caussa esse potest: quod vti à variis caussis prodit, ita in pedibus cute vno loco validius pressa, poróque sic ampliato, caluus facilè gignitur. In manibus quoque cum plerumque se verrucæ offerant, ab externis iniuriis hoc prodire credibile esse statuit.

Ex contagio etiam eas oriri statuunt nonnulli, vt si ex resecta verruca sanguis cadat in aliam partem, in ea generetur Verruca, & si quis linteo fuerit vsus, quo sanguis qui ex verrucis effluxit, collectus & detersus est, & in eo succrescere verrucas.

Signa Diagnostica.

Verrucæ è descriptionibus traditis facilè) cognoscuntur, vt & eorum differentiæ, vt peculiaria signa tradere opus non sit; vulgóque satis noti tumores sunt. *Sign. Diagnostica.*

Prognostica.

1. Verrucæ sæpè sua sponte desinunt, sine vllius medicamenti ope. *Prognostica.*

2. Myrmeciæ & claui tamen sine curatione vix vnquam desinunt.

3. Acrochordones faciliores sunt curatu, cùm radices exiliores habeant: reliquæ autem cum latiore radice in tantum fortiora & efficaciora medicamenta requirunt.

4. Acrochordon si excisa est, nullam radiculam relinquit, ideóque ne renascitur quidem. Thymo Clauóque excisis subter rotunda radicula nascitur, quæ penitus descendit ad carnem, eáque relicta radice rursus oritur. Myrmecię latissimis radicibus inhærent, ideóque ne exscindi quidem sine exulceratione magna possunt. Celsus *lib. 5. cap. 28.*

Curatio.

Tolluntur autem Verrucæ vel medicamentis, vel Cheirurgia. Medicamenta vel occulta proprietate quadam hoc præstant, vel ipsarum alimentum exsiccant, vt verrucæ postea marcescant & euanescant. *Curatio.*

Fallopius commodat *folia salicis* aut succum eorum. Si verò desint viridia salicis folia, vtitur puluere foliorum salicis cum aceto simplici, vel scillitico misto. Vtūtur etiam *scrofularia, radice dracunculi, ari, cyclamini.* Commendant quoque *radices chelidonij* recentes, quarum succo verrucas illinunt. Alij verrucas primò aliquoties festuca adurunt, & posteà nasturtium & sinapi applicant. Portulaca etiam aliqui à proprietate tolli verrucas existimant. Tolluntur & Verrucæ, si cum *nigella* & *vrina* fricentur; si lauetur liquore ex foliis verbasci collecto, & cum floribus apposito: decocto ex *sinapi, sulphure, & sale* facto cum aceto: si *folia sabinæ* in vino macerata per dies tres continuos imponantur: si *herba Roberti, ruta* & *millefolium* simul trita applicentur. Vtile est & *tichorium verrucarium*, quod inde nomen accepit; itē succus lacteus è caulibus dentis leonis, vt & aliarum plantarum intybacearum: *Aqua è sarmentis vitium*, dum vruntur, exsudans: *farina cicerum.*

Efficacissimum etiam est, ad verrucas & clauos in pedibus, hoc emplastrum,

℞ *picis naual.* Vnc. j. *galban. acet. diss.* Vnc. ß. *sal. ammon.* Scrup. j. *empl. diachyl. magni* Drach. jß. Misc. F. Empl.

Verùm si talia non iuuent, ad fortiora, & quæ vim

vim causticam habent, imò ipsum ignem actualem, est accedendum. Cantè tamen caustica adhibenda, imprimis in locis neruosis, & ita, vt solam verrucam attingant. Ideóque prius pars circum circa cera vel emplastro aliquo munienda.

In hunc finem adhibetur lac ficus & tithymali, & quidem lac tithymali efficax esse in seipso compertum habere scribit Valescus de Taranta. Calx viua cum sapone mista etiam vtilis est, quod medicamentum efficacius erit, si vitriolum calcinatum vel viride æris addatur, vel cauterium ex lixiuio saponis paratum.

Vt ℞. *Albumen oui coctione indurat. viridis æris aluminis, ana* Drach. j. Misc.

Vel *allium viride* recens contusum verrucæ applicetur, & supra pileolus ex cera imponatur, & fascia inuoluatur.

Vel ℞. *Auripigmentum*, & misceatur cum oxymelite vel lacte rithymalli atque opponatur verrucæ. Vtile etiam est *ol. Vitrioli & sulphris*. Et ol. quidem ⊕ miris modis hîc commendat Io. Andreas à Cruce, atque hoc modo applicat: Cultellum exiguum ex ligno aloës aut simili parat, & in ol. vitrioli intingit, atque verrucam eo modo liberat, quo aliàs per scalpellum ferreum liberatur.

Cheirurgia, qua verrucæ tolluntur, describitur à Galeno, 14 *method. med cap.* 17. Paulo Æginera, *lib.* 6. *c.* 87. Rhase, *lib. diuision. cap.* 114. Fit autem ea vel extractione, vel excisione, vel adustione. Extrahuntur aut euelluntur vel penna, cuius circulus par sit verrucæ, qua vndique stringitur. verruca, & postea circũagitur, atque ita cũ radice euellitur. Idẽ fistula argentea præstare potest. Quidam suctu ac dentibus Romæ eas euellebat, vt Galen. *loc. alleg.* docet.

Exscinduntur vel vinculo, pensiles scilicet verrucæ, filo nimirũ serico, aut alio forti, aut seta equina, arctius subinde vinculum constringendo, donec verrucæ excidant. Et si aliqua radix remanserit, cauterio absumenda: vel ferro seu scalpello idoneo, ita, vt verruca circum circa prius scarificetur, & postea acuto scalpello vel phlebotomo radicitus exscindatur.

Actu aduruntur vel bacillo betulæ accenso, vel stilo ferreo candente per canalem, ne partes vicinæ lædantur, applicato. Vel si lamina ferrea ad magnitudinem verrucæ perforata verrucæ ita applicetur, vt sola verruca per foramen appareat, & postea candente ferro, vel ignis flamma aduratur. Adustione facta eschata tollenda, & vlcus conueniente modo sanandum. Fallopius, si alia non sint satis efficacia, vrit verrucam sulphure hoc modo. Accipit mediam testam nucis iuglandis, & eam ad magnitudinem verrucę perforat, atque parti, in qua est verruca, parte conuexa applicat, ita vt arctè verrucam comprehendat, & verruca per foramen in cauitatem testæ promineat. Postea sulphur in testæ cauum imponit, atque incendit; quo liquato atque accenso verruca tantum adurenda est, quantum æger ferre potest; atque si vna vice tolli tota non potest, ter vel quater repetenda est adustio. Vbi locus fuerit sanatus, foliis salicis per aliquot dies fricandus & tegendus, ne reuiuiscat verruca.

De Thymis, & cristis ani dictum est, *lib.* 3. *Tract. part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 10.

CAP. XXXIIX.

De Cornibus.

Cornua. PLurimi ad verrucas etiam referunt Cornua, eaque statuunt esse verrucarum quoddam genus oblongum & instar cornu recuruum. Verùm longè larius ab Arabibus, & posterioribus Medicis, nomẽ hoc extenditur. Auicennas, *septima quarti, tract.* 3. *cap.* 14. de cornibus ita scribit: *Cornua sunt additiones fissa, curua, nascentes super iuncturas in extremitatibus, propter vehementiam operationis; & cura eorum est incisio, vt remoueatur ex eis illud, quod non dolet; deinde administrentur super residuum medicina vehementer acuta, ex medicinis verrucarum, donec cadat: deinde consequatur butyrum coctum.*

Auenzoar, *lib* 1. *cap.* 5. hæc habet: *Audiui dici à patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vnius cornu, quod erat minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os, in quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os, vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem: & purgaui me ab humoribus grossis; & posui super ipsum resolutiua, ita quod resolutum fuit pro maiori parte, & illud modicum, quod remansit, non impediuit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis. Ergo vbicunque inueneris simile, facias sicut dixi. Et cum purgas istos, noli ipsos purgare solùm cùm virtutibus medicinarũ, sed cũ ipsis medicinis propriis. Et de melioribus mineris ad purgandum hos, est lapis Lazuli, sed in magnete est absque dubio magnum iuuamentum in hoc, sed ego ipsum non sum operatus, quia sufficit mihi lapis lazuli, & ego commendo opera eius.*

Ex Recentioribus verò quidam inter affectus capitis cornua enarrant, de quo Lanfrancus, *tract.* 3. *doct.* 2. *cap.* 3. scribit: *Vidi quoque cranei manifestas eminentias, sicut cornua. Nam vidi hominem, qui ad me venit pro consilio, qui habebat in capite septem eminentias, vnam alia maiorem, & diuersis in locis. Quarum aliqua erat ita magna, & acuta, sicut cornu capreoli, vel longitudinis pollicis, & multum lædebat cutem. Et miratus fui quomodo cutis non fuerat vlcerata. Quum ergo vidi, quod habebat à craneo suam originem, & radicem, non me volui de cura intromittere, sed ægro consului, ne se poneret in manu alicuius, propter curam, quoniam mihi impossibilis videbatur.* Io. Philippus Ingrassias verò, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. refert, se vidisse Panormi nobilem quandam puellam virginem, quamplurimis recuruis, simúlque in summo exacuatis excrescentiis cornuum vitulorum instar, in omnib. ferè artubus, præcipuéque manuum, cubiti, & genuum correpram, etiam in capite & fronte: *Veruntamen*, inquit, *non sub cute, sed super ipsa oborti erant tumores illi, & quidem nouo quodam generationis ordine. Etenim velut lapidis generatio contingit in vesica, vt scilicet alia super aliam velut tunica adueniente, in magnitudinem increscat. Ita & in illis aspeximus plurimas veluti osseas crustas, sibi inuicem inhærentes, non secus etiam, ac si auellanarum cortices dimidios, alteri superimponas, minorem tamen maiori, vt in acutum, Pyramidisque effigiem coniungantur. Tacti autem circa basin maximepere dolebant, & in tantum firmissimè, ac summa duritie inhærebant, vt nemine Medicorum aliquo remediorum genere succurrere valente, ad nos tandem, post multos iam sui morbi atque ortus horum annos, consanguinei venerint. Continuò enim & magnitudine & aliis nouis enascentibus numero etiam augebantur. Quam Dei opt. max. gratia paucissimis diebus ad sanitatem reduximus, pristinamque pulchritudinem. Cum tamen turpissima euaserit, dæmonium potius, quàm hominem præ se ferens; vsque adeo vt parentes libentius mortem, quàm vitam illi optarint...*

Iulius Cæsar Scaliger, *Exercit.* 199. *sect.* scribit: *Cornua hominibus adnasci, ægritudo est, non monstrum, de qua Principi Aboali, atque maximo viro Abumero narrantibus, equidem pro ter eorum auctoritatem adducebar, vt crederem, donec vnum vidimus in dorso remigis cuiusdam, qui in Ligurum trireme diu fuerat.*

Alexander Benedictus, *ana lib.* 1. *cap.* 14. narrat, se vidisse

se in Creta, vulnerato sagitta genu, cornu nigrum rupicapræ capiti simillimum prodiisse, materiamque, quæ in ossis substantiam conuerti debuisset, in corneam naturam aëris afflatu facilè conuersam fuisse, concinnéque gummi modo indurescentem.

Et Fallopius, *de partibus similaribus cap.7.* scribit interdum quasi cornu in integris ossibus, non in fracturis, nasci, quod quidem cornu excrescat extra carnem & cutem, idque se vidisse Patauij in femore cuiusdam nobilis, ex cuius crure excreuit quasi paxillus longus.

Obseruatio Zacuti Lusitani, de cornu in calcaneo enato.

[¶ Zacutus, *de Prax. Med. adm. lib. 2. obseru. 79.* refert, pauperem quendam natura melancholicum, diu de dolore calcanei dextri conquestum esse, & duritiem aliquam ibi sensisse, quæ postea in tumorem magnitudinis castaneæ paruæ excreuit, durum, asperum, & liuidum, qui octo mensium spatio ita increuit, vt palmi longitudinem æquaret, & verum cornu referret. Qui postquàm de consilio Medicorum, iuxta finem, nullis superuenientibus symptomatibus, præcisus est, ac corpus singulis annis bis purgatum, biennio sanus vixit. Postea subitò eodem in loco intolerabiles dolores sensit, & sex mensibus cornu iterum excreuit, durum, acutissimis aculeis circumseptum, longitudine palmi vnius & dimidij. Quod cùm iterum resectum esset, in parte ima cauerna relicta est, è qua ingens humoris nigri fœtidi copia effluxit, adeò mordacis, vt vicinam carnē exederet. Corpus equidem medicamentis humori melancholico euacuando aptis purgatum fuit, & sudorifera è radic. China exhibita, verùm sine fructu. Ideóque ad intercipiendum fluxum fonticuli excitati fuerunt, vnus in crure sano, quatuor digitis infrà genu, in parte externâ, alter in crure affecto, octo digitis supra genu, seu in femore, in parte infernâ: singulis mensibus purgatus fuit, atque ita cornu non recreuit, & vlcus sponte sanatum, ac cicatrice obductum est.]

Nodi.

Huc pertinent procul dubio Nodi Plateri, de quibus *supra cap.34.* dictum, qui sunt tumores durissimi, firmiter ossibus subiectis insistentes, qui ab illis loco moueri nō possunt, quasi nouū os priori accreuisset: quales tumores circa tempora & frontem, tibiarumque longitudinem, in nudis illis regionibus nascūtur. Incipiuntque hi tumores aliàs per se, aliàs morbi alicuius comites sunt, vt luis Venereæ, & Cephalææ cuiusdam.

Curatio.

Cornua hæc & Nodi difficulter curantur, & toto vitæ tempore sæpe durant. Si tamen prope articulos sint, eorúmque motum impediant, aut premendo cōtinuum dolorem efficiant, amputanda sunt, quod tutius fit, cum in nudis ossibus sola cute obductis consistunt. Cutis primò aperienda, & cornu seu nodus denudandus, postea ferro acuto ab osse abscindendus, & vulnus conueniente modo curandum.

CAPVT XXXIX.

De Fungis.

Fungi.

QVem Latini Fungum appellant, Arabes Fatet & Fatera nominant, & inter tumores cerebri referunt. Galenus obiter eius mentionem facit, dum ita *lib.1. de loc. affect. cap.1.* scribit: *Iam vero ex his etiam, quæ adnascuntur rebus affectæ sedis notæ petuntur. Quippe res adhærentes essentiæ proprietatem obtinent, quemadmodum fungi (μύκητας Græci vocant) si fracto capite meninx fuerit affecta.* Facit quoque eius mentionem Auicēna, *5. quarti, tract. 2. cap. 1.* dum inquit: *Et quando frangitur cranium, & egreditur velamen, & fit apostema, quod nominatur Fatera.* Et egimus de hoc tumore, *lib. 1. pract. part. 1. c. 25.* Verùm, vt ad Clariss. Guilielmum Fabriciū aliquando scripsimus, vt ex *Centur. 2. obseruat. eiusdem, obs. 35.* videre est, ex membranis cerebri equidem frequentissimè, attamen etiam in aliis partibus hoc tumoris genus nascitur, vt historiæ duæ à me ibi adductæ testantur. Prior hæc est. Puer quidam annos natus circiter decem, ex saltu pedem sinistrum ad terram vehementius allisit, atque in planta è regione minimi digiti, læsit. Hunc tumor primò supra malleolum externum conspectus fuit, qui à rustico quodam imperito (forsan luxationis alicuius reponendæ gratia adhibito) postea deorsū pulsus fuit. Hinc tumor paulatim incrementū sumsit, ita vt totū pedium prehēderet, cutemq; insigniter distenderet, & pedes digitorū magno interuallo ob tumorem interiectum distarent. Cutis tamen colore sanæ parti planè fuit similis. Tētata, vt fieri solet, à variis varia, sed omnia frustrà. Tādem ad Chirurgum peruentum: qui cùm suppurationem, ob insignem loci mollitiem, factā esse crederet, & dolores increscerent, aperuit locum. Parum sanguinis, puris verò nihil effluxit: mox verò prosiliit quasi pinguedo quædā, quæ vulnus claudebat. Sequentibus diebus fungi nigro seroso sanguine plenæ, copiosius erumpere cœperunt: & in planta pedes versus digitū minorem vna nocte quasi νέκρωσις incidit tanta, quæ dimidium talerum æquaret. Aperta illa, nihil tamen putridi decidit, & nihil mortuæ carnis separari potuit, sed fuit caro quasi spongia adusta, cruenta, sanguine turgens & distillans. Cœperunt & aliis in locis, ad latera, & supra talos fungi se efferre, fœdo & horrēdo aspectu, vt pars illa pedis magnitudinem capitis pueri superaret. Tandem ad sectionem peruentum, & pedium vsque ad os nauiculare & calcis præcisum est. Quod abscissum fuit, caro erat tota fungosa, partim putrida & corrupta, partim coagulata, densa, & viscidę pinguedini porosæ similis, pondere ferè libr. iiij. Verùm sequentibus diebus spōgiosa caro iterū magna vi prorupit, & quantum interdiu auferebatur, tantum noctu iterum succreuit. Denique tumor magnus ad sinistrum inguen, loco, quo glandulæ sunt, in fumore exortus est, specie planè similis ei, qui in pedio ab initio conspiciebatur, qui & ipse postea sua sponte ruptus est, ex quo magna spongiosæ carnis copia excreuit. Nō ita multò post puer vitā cū morte cōmutauit.

Historia.

Altera historia hæc est. Puer duodecim annos natus dentium dolore vehementer laborauit. Deuentum tandem ad extractionem: extractus est vnus ex dentibus superioribus. Oritur postea tuberculum in palato propè illum dentem, magnitudine nuclei pruni. Istic cùm esset molle, nec spontè aperiretur, pus subesse credebatur: apertus fuit, nihil, nisi aliquot guttæ sanguinis, effluxit. Postea verò caro spongiosa, nigricans prorupit; quæ vsque adeo increuit, vt non solùm os promineret, sed & per nares excresceret, pueroque tandem mortem afferret.

Fungi quoque, ex gurgulione enati, qui totum palatum implerent, ad anteriores dentes ferè pertingerent, historiam refert Guiliel. Fabricius, *Centur. 2. obseruat. 19.* Et alius, *seq. obseru.* meminit, qui ex gurgulione ortus, oui gallinacei magnitudinem æquauit, & foramina nariū in palatū desinētia adeo oppleuit, vt difficulter æger spirare & verba distinctè proferre potuerit.

Adhuc alium etiam ex aure pullulantem vidit & curauit Guilielmus Fabricius, *Cent. 3. obseru. 1.* Et de alio fungo ex ipso centro vmbilici nato tractat *Cent. 5. obseru. 62.* Hoc tumoris genus ad Nactas seu Naptas referendas censet Guilielmus Fabricius, *Cent. 3. obsern. 36.* Verùm quid Naptæ sint, *supra cap. 36.* dictum. Et licet fungosi quid in Natta dicto tumore contineatur, & in genere hi tumores fūgosi nominari possint: tamē cute illud tegitur; fungi verò propriè dicti, de quibus iam agimus, extra cutem nudi prominent, & crescunt:

Ideóque etiam integris membranis cerebri non nascuntur, sed iis vulneratis, contusis & læsis.

Subiectum horum tumorum est membrana aliquo modo læsa seu vulnerata seu contusa.

Caussæ.

Caussa. De Caussa & modo generationis Fungorum scribit Io. Philippus Ingrassias, quod fieri soleat hic fũgus non secus ac in lucernis, hiemali præsertim tempore, fũgus in ellychnii vertice oboriri solet, futuræque pluuię, vel mulierculis, pręsagium; quemadmodũ Virgilius, 1. *Georg.* & Plinius quoq; *lib.* 18. *in fine*, testãtur. Etenim cùm aër humidus esse cœperit, fauilla, quæ cum fumo solet egredi, prohibita, ob aëris crassitatem in lucernis residet, & quasdam velut fungorum imagines imitatur. Ita igitur in discooperta reuelatáque cerebri membrana quædam prius substantia gossipinæ lanuginis imaginem repręsentat. Deinde verò per halitum discussi vapores fumiq; ob aëris frigiditatem in ea substantia conglobati, paulatim ab interiori calore deuruntur siccantúrque, donec fungo quoque, similis substantia appareat, alteratam esse ab aëre membranam significans.

Verùm enim verò concedendum equidem est, ab humore superfluo per læsas membranas quasi exsudante huiusmodi fungos generari, sed quod materia ea ibi ab aëris frigiditate saltẽ detineatur, & à calore simpliciter exsiccetur, falsum est. Neque enim tã subitò hoc modo fungi generari & incrementum sumere possent. Sed à facultate formatrice partium, humorem exstillantem in carnem mollem, quæ fungi instar est in arboribus, mutari, naturámque, quæ nunquam otiosa est, humores affluentes, quos ob eorum copiam & ineptitudinem ac partis debilitatem, in eius alimentum ac substantiam conuertere nequit, in hanc substantiam mutare & formare, vero consentaneum est.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè cognoscitur hoc tumoris genus. Ex læsa enim & contusa seu vulnerata membrana caro mollis, fungosa & pallida, cute non tecta, expullulat, & subitò incrementum magnum sumit.

Prognosticum.

Prognostici. Malum hoc periculosum est, & curatu difficile, ac nisi rectè tractetur, facilè in cancri naturam abit.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, quæ huius loci explicare non est, fungus ipse tollendus, quod fit, vel medicamentis exsiccantibus, atque erodentibus, vel excisione.

Medicamenta exsiccantia tutiora sunt, quàm erodentia: cùm erodentibus materia facilè exasperetur, & cancri naturam induat. Parantur autem talia ex radicibus aristolochiæ rotundæ, Iridis Florentinæ, angelicę, acori veri, fol. sabinę, cardui bened. rorismarini, plantagin. equiseti, geranij, fl. rof. rubr. mastiche, thure, myrrha, tutia præpar. plumbo vsto, sacch. ♄, lapide calaminari, cineribus ranarum & cancrorum.

Exscinduntur autem vel ligatura, quæ fit filo serico aut alio forti, vel ferro. Vbi fungus vel ligatura vel ferro sublatus, pulueres ex enumeratis medicamentis inspergendi sunt. Vide de hisce operationibus Guiliel. Fabricium, *locis alleg.* nimirum *Centur.* 3. *obs.* 1. & *Cent.* 5. *obs.* 62.

CAPVT. XL.

De Tumoribus malignis & venenatis; ac in specie de Elephantiasi.

EST tandem tumorum ab humoribus oriundorũ genus quoddam, quod malignitatem coniunctam habet. Inter quos primò occurrunt variolæ & morbilli. Verùm cùm de iis actum sit, *de febrib. libr.* 4. *cap.* 12. hîc nihil addimus, sed Lectorem eò remittimus. Deinde Bubones & Carbunculi pestilentes; de quibus cùm itidem *loco alleg. c.* 6. actum sit, hoc loco eo labore supersedere possumus. Pertinet tertiùm huc tumores Venerei, de quibus suo loco inter morbos malignos agetur. Tandem Elephantiasis, de qua solùm hoc loco agemus.

Quam Arabes lepram vocant, Græcis Elephantiasin nominari, *supra, capite* 28. dictum est. Appellatur autem Ἐλεφὰς, Ἐλεφαντίασις & Elephantia ab Elephante; ob similitudinem, quam hic morbus habet cum Elephante, nimirum, vt nonnulli putant, quod eo morbo laborantes, magni vt Elephantes, fiant; quæ inepta est notatio, cùm Elephantiaci non maiores fiant (nisi quis non ad magnitudinem corporis Elephantiasi laborantium, sed morbi magnitudinem respiciat, quod scilicet sicut inter quadrupeda maximum animal elephas est: ita inter morbos hic maximus & ferè inuictissimus existit. De qua re Macer, *de virib. herbar. cap.* 15. ait: Elephantiasis.

Est lepræ species, Elephantiasisque vocatur,
Quæ cunctis morbis maior sic esse videtur,
Vt maior cunctis Elephas animantibus exstat:)

Vel quod malũ in crura serpens, efficiat ea Elephantis ritu ferè rigida & æqualia: vel quod inter alios morbos vehemens ac validus sit, veluti Elephas, vel quæ cõmodissima videtur explicatio, quod membra & cutis hoc morbo laborantium tumida, scabra, rugosa, tuberosa, & inæqualis, vt Elephantum, reddatur. Galenus, *de tumorib. cap.* 14. malum hoc, cùm incipit, etiam σατυριασμὸν nominari scribit, eò quod hoc morbo affectorum facies similis reddatur Satyrorum dictorum faciei. Nam labia Elephantiasi laborantiũ fiunt crassa, nasusque tumet, atque ideo depressus apparet, aures tabescunt, maxillæ rubore perfunduntur, in fronte hinc inde tumores quasi quædam cornua apparent; quanquam alij ea etiam de caussa σατυριασμὸν hoc malum nominari censeant, quod in ortu huius mali ægri Satyrorum more sunt valde libidinosi. Aliam tamen & diuersam similitudinis rationem ex Archigene refert Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 120. quoniam videlicet malæ faciei iisdem cum rubore attolluntur, & musculis maxillaribus veluti conuulsionem patientibus mentum ipsum dilatatur; quemadmodum etiam ridentibus euenire solet, similitudine quadam ad picturas Satyrorum, quos ἀπὸ τῆς σατυρικῆς Cœl. Rhodiginus, *Antiq. lect. lib.* 19. *c.* 25. ita nominatos putat, quod ore hiante labiisque diductis instar ridentium cantent & ludant. Nonnulli & tertiam appellationis huius caussam afferunt, nimirum quod Elephantiasi laborantes Satyris in Venerem propensione & libidine similes sint.

Λεοντίασις etiam appellatur, vel quod, vt Leo, inuictum aut malum sit, vel quod, vt est apud Aëtium, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 30. frons ægrorum cum tumore quodam laxior reddatur, ad similitudinẽ pellis flexilis superciliorũ Leonis; vel quia hoc morbo affectorum anima spiritusve non secus ac leonũ anhelitus, quemadmodũ & excrementa, fœteant; vel quoniã hoc morbo laborantes turpissimam & terribilem faciem habeãt, vt leonum instar terrorem ex improuiso adspicientibus incutiant. Nostris appellatur hoc malũ diui Lazari, quod Elephantiaci ita vlceribus scateant,

ceant, ſicut Lazarus ille mendicus, cuius in hiſtoria Euangelica, *Luc.* 16. *c.* fit métio vlceribus plenus fuit.

Graue autem hoc malum eſt, & veluti vniuerſalis ac totius corporis Cancer, vnde plura morborũ genera complectitur. Adeſt enim primò magnitudo aucta, & tumor hinc inde in corpore, præcipuè in partibus externis, quarum etiã pulchritudo & figura hinc corrumpitur; adeſt etiam calida & ſicca intemperies, partes exulcerantur, & corrumpuntur, vt tandem decidant. Totam huius mali ideam Celſus *lib.* 3. *cap.* 15. deſcribit ita: *Totũ*, inquit, *corpus afficitur, ita vt oſſa quoque vitiari dicantur. Summæ partes corporis crebras maculas, crebroſque tumores habent. Rubor harum paulatim in atrum colorem conuertitur. Summa cutis inæqualiter craſſa, tenuis, dura, molliſque, quaſi ſquamis quibuſdam exaſperata, corpus emarceſcit, os, ſuræ, pedes intumeſcunt. Vbi vetus eſt morbus, digiti in manibus pedibuſque ſub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facilè tot malis obrutum hominem conſumit.*

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa continens eſt atra bilis, eaque malignitatis non expers, in totum corpus diffuſa. Diſputant autem de humoris huius atri generatione autores prolixè, & in varias ſententias abeunt. In eo quidem omnes conſentiunt, ex aliorum humorum aduſtione hunc humorem generari; in eo verò diſſentiunt, ex quorum humorum aduſtione fiat. Auicennas, *tertia quarti, tract.* 3. *c.* 1. omnes conplexus videtur, dum quinq; ſpecies huius humoris pouit. Prima eſt, quæ ex ſanguine fit: ſecunda, quæ ex humore melãcholico: tertia, quæ à bilis amaræ aduſtione: quarta, quæ ex pituita cõbuſta fit: quinta, quæ ex chyli, craſſa, calida, & ad exuſtionem apta parte fiat, vt ex ſalſis carnibus, piſcibus, & ſimilibus. Verùm etſi negandũ non ſit, aduſtionem humorum hîc adeſſe, & ſalſos humores huius mali cauſſam eſſe: tamen cùm plurimi alij tumores & vlcera ex aduſtis humoribus fiant, omnino ſpecifica hîc cauſſa quærenda, quæ tamen explicari facilè non poteſt, ſed in occulta malignitate conſiſtit. Humor autem is per omnes venas diffunditur, & ſine putredine febris inductiua per totum corpus diſpergitur & alimento miſcetur.

Ad huius autem humoris generationem multa ſunt, quæ faciunt. Nonnulli à primo ortu morbi huius ſeminaria contrahunt, qui vel ex Elephãtiacis parentibus nati ſunt, vel concepti fluentibus menſibus vitioſis & corruptis, atque ad atram bilem declinantibus. Deinde etiã membrorum nutritioni dicatorũ, putà Epatis & Lienis intemperies calida & ſicca, vnde ſanguis & humores aduruntur, inter mali huius cauſſas meritò numeratur. Præterea etiam facit huc vſus frequentior ciborum ſalſorum, acrium, craſſorũ; aër itidem calidus & ſiccus: aut craſſus & nebuloſus: vnde in aliis regionibus frequentius hoc malum eſt, in aliis rarius. Scribit quidem Lucretius *lib.* 6.

Eſt Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea vſquam.

Verùm etſi frequentior ſit hic morbus eo loci, vt etiam Galenus, *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 10. teſtatur, dum ſcribit, in Alexandriã, ob regionis feruorẽ, & victũ incommodum incolarum, vt qui edant farinam elixatam, & lentem, & cochleas, & plura ſolita, & carnes aſininas, & alia quædam, quæ craſſum melancholicũ humorẽ generant, plures Elephantiaco morbo corripi: tamẽ etiã in aliis regionibus reperitur. In Germaniã in quibuſdam regionib. frequentes ſunt Elephãtiaci; in Hiſpaniã verò & Africã freqnẽtiores; in Narbonenſi Gallia & Aquitania plures reperiũtur, quàm in reliqua Gallia. Plinius, *lib.* 27. *c.* 1. ſcribit, Elephantiaſin ante Pompeij tempora non accidiſſe in Italiã. Conſuetudo quoque & conuerſatio cum Elephantiacis huc pertinet. Inquinatur enim aër, qui inſpiratione attrahitur, ex membrorum fœtore & vitiatã ſpiritus exhalatione. Vnde homines meritò auerſantur hoc malo laborantes, & ipſi etiã neceſſarij & domeſtici, ægrorum conuerſationẽ deuitant, eadémque de cauſſa ex conſortio hominum ſeparantur, & ad loca aprica, in quibus & ipſi commodiùs & ſine aliorum periculo viuant, amandantur. Imprimis autem contagioſus eſt coitus cum leproſo aut leproſâ, aut cum eã, quæ antea cum leproſo rem habuit. Ad eaſdem cauſſas pertinet etiam melancholicarum excretionum retentio, vt menſium hæmorrhoidum ſuppreſſio, vlcerum diuturnorum exiccatio. Humor enim talis, ſi diu in corpore detineatur, in dies peior euadit tandémque malignitatem hanc acquirit, & in corpore retentus in venas reſtagnat, ſanguiníſque maſſam inficit. Apprehendit præterea hoc malum frequẽtius viros quàm fœminas, atque inter hos illos magis, qui craſſum ac viſcoſum, ad atram bilẽ tendentem ſanguinem habent, & qui victu craſſo atque inordinato vtuntur.

Signa Diagnoſtica.

Quantum autem ſigna attinet huius mali, etſi aliqua ex Celſo antè enumerata ſint: integram tamen ſignorum & Symptomatum hiſtoriam enumerare vtile eſt. Itaque vbi imminet hoc malum, adeſt ſegnities, ſpiratio tarda & difficilis, motus difficilis; aſſidua alui cõſtrictio, vrinæ veluti iumentorũ lotia, reſpiratio tarda, fœtida, procliuitas in ♀ rem. Vbi malum iam ad cutem progreſſum fuerit, calor natiuus & floridus in facie mutatur, rubræ ſubliuidæq; puſtulæ oriuntur, malæ craſſiores fiunt & mentum, ſub linguâ venæ varicoſæ fiũt ac nigreſcunt, pili defluũt, adeſt ſitis ingẽs, oriſque ſiccitas diurna & nocturna. Sign. Diagnoſtica.

Sunt autem, vt aliorum morborum, ita etiam huius mali quædam tempora: Principium, cum vitioſus humor & malignitas adhuc viſcera obſidet; Incrementum, quando malum iam foris ſe prodit, & ſymptomata indies augentur; Status, cùm membra exulcerantur, & iam tota ſymptomatum ſyndrome apparet, quam mox ſubiungemus. Primò oculi apparent exactè rotundi, & obtutus eorum fixus eſt ac immobilis, quod accidit ob adipis conſumtionem & muſculorum extenuationẽ; palpebræ & aures contrahuntur; ſupercilia decidunt, naſus intumeſcit extra, & ſimus redditur, ob humoris affluxũ, & intus conſtringitur, vnde meatus comprimitur & reſpiratio impeditur; vt quaſi per nares loqui videantur; color faciei eſt liuidus, aſpectus terribilis; tubercula & puſtulæ rubræ apparent ſub ſuperciliis, circa aures variíſque in facie locis, nodique inſtar granorum duri ac rotũdi; labra fiunt craſſa, oſſa iuxta aures prominent, pili capitis decidunt, & ſi euellũtur, pars albæ cutis ſimul euellitur, quod certiſſimum eſt lepræ ſignũ. Prodit & ſe hoc malum in aliis partibus: venę ſub linguâ intumeſcunt & nigricant, ac glandulæ linguæ circumiacentes tumores rotundos habent, inſtar ſcrofularum quæ ſuibus accidunt. Anhelitus fœtet, vox eſt rauca, clãgoſa & obſcura, ob pulmones & partes reſpirationi inſeruientes, craſſis & aduſtis humoribus obſitas, & arteriæ ſiccitatem atque aſperitatẽ. In manibus muſculi extenuantur, præcipuè inter pollicem & indicẽ, cum illi muſculi naturaliter in montoſum ac manifeſtum tumorem attollantur, ipſorũ depreſſio ac emaciatio, quæ fit ob alimenti defectum, in ipſis manifeſtior eſt. Vngues finduntur: Stupor adeſt & ἀναισθησία in tibiis & pedũ ſuris, ita vt quamuis acubus ibi pungantur, nõ ſentiant, ob materiã vitioſam partẽ opplẽtẽ & ſpirituum acceſſum prohibentẽ. Idem interdũ etiam in digitis manuum & pedũ euenit, in quibus etiã frigiditas, ſenſuſq; priuatio quædam percipitur: interdum etiã ille ſtupor & dormitatio, vti appellant, toti

toti cuti, inter istos digitos, vsque ad brachium accidit,& à pede se extendit vsque ad genua & coxas, imò per vniuersum corpus sensus in Elephantiacis imminuitur. Nerui enim & pori omnes à crassitie humorum obstructi & occlusi spiritui animali transitum non concedunt. Sub cute in quibusdam locis sentitur formicatio, ac si vrticæ affricarentur, ac titillationes, quasi vermes ibi reperent, ob fumos & vapores adustos sub cute ascendentes. Cutis ipsa tota est vnctuosa, vt aqua ei effusa vix hæreat, ob adipis sub cute liquationem,&excrementorum pinguium in eam effusionem. Quibus aliis & alia signa addunt. Iubent accipere aliquot grana salis, & super sanguinem proicere,quod si sanguis sit infectus, statim resoluitur sal, si non infectus, non resoluitur. Iubent etiam sanguinem infundere in aq. limpidissimam,si insuper natauerit,corruptus est,si fundum petat,non est corruptus. Alii sanguinem in panno lineo positum abluunt. Si enim dum nigricantia quædam, aspera,&arenosa quasi corpora appareant, arguit Lepram. Verùm sunt & alia signa, nihilq;ferè incommodi est,quod non huic malo coniungatur,in quo nihil ferè intus & extra sanum est. Sed tamen præcipuè facies consideranda, nullusque facilè leprosus iudicandus, nisi faciei figura corrumpatur. Et cùm in quibusdam Rebus publ. annua instituatur Elephantiacorum examinatio, atque illæ propriæ Medici partes sint, danda ei opera est, & magna cautio adhibenda, ne imprudentia & præcipitato iudicio os in exilium trudat,qui hoc malo infecti non sunt, aut eos, qui infecti sunt, cum sanis magno periculo cõuersari permittat. Quod adsequetur, si signa supra enumerata omnia in conspectu habuerit, & quæ propria & inseparabilia ex iis, quæ verò cum aliis morbis cõmunia sint,perpenderit. In quorum examinatione diligẽtem operam præstitit Franciscus Valeriola, *in enarrat. l. 6. enarrat.* 5. qui locus videri potest.

Non prætereundum hîc & illud,quod habet Marcellus Donatus,*histor.med.memorabil. lib.* 1. *c.* 4. è quo quanta sit sanguinis corruptio in leprosis, occasio cogitandi dari potest. *Annibal*,inquit, *Pedemontanus, Phrygio, cùm per biennium incurabili lepra vexaretur, pleuritide correptus fuit,cui sectâ venâ hoc mirandum accidit: Aqua calida vrnæ mensuram excedẽs,in quam sanguis ad Vnc.vj. pondus fluxit, cùm deferbuisset,haud secus ab ipso densata est,quàm si aqua lac,sanguis verò coagulum esset,ita vt consistentia coagulato lacti persimilis videretur, colorem verò proprium referret,cuius ne gutta quidem in concreta seorsim ab alio reperiri potuit.* Caussam huius rei refert autor citatus in crassitiem & lentorẽ sanguinis, qui aquæ permistus vtriusque actuali caliditate, distributioni in mistione opitulante, cùm deferbuisset,coagulationi occasionem præbuerit. Idẽ & hîc accidisse putat, quod venit, cùm rescissæ pellium partes ad glutinum parandũ in aqua coquuntur. Vbi enim refrigeratur illa aqua, statim cogitur, ob succi lentorem & viscitatem; quod etiam accidit in eduliis, quæ ex pedibus animaliũ parantur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ex quo patet, malum hoc esse grauissimum ac difficile, & reuerà non nisi incipiens & initio curam recipere, quanquam cum difficultate. Confirmata enim & inueterata Elephantiasis curationem planè respuit. Si enim Cancer, qui particularis saltem morbus est, curam non recipit, multo minus curationem recipiet Elephantiasis, qui vniuersalis totius corporis cancer est, vixque vllum repertum est remedium, quod mali huius magnitudinem separare possit.

2. Morbus nimirum ipse magnus est,magna humorum corruptorum copia, & summus in corpore ardor,tantus scilicet,vt si quis breui temporis aspciò pomum recens contineat, illud corrugetur & arescat, ac si aliquot dierum æstu exiccatum fuisset. Et ipsa illa malignitas diu iam radices egit. Nam tardius se prodit hoc malum, neq; ante quam malignitas humorum viscera obsederit ac corruperit. Virtus contra debilis est,vt ex actionibus omnium facultatum læsis satis apparet.

3. Quapropter quemadmodum perfectè à malo eiusque diuturnitate victi frustra manus adhibemus: ita abstinere ab iis, qui eiusmodi affectione corripi & tentari videntur,planè est hominum desperantiũ. Humanum enim vt Aëtius,*tetr.4.serm.*1.*c.*121. scribit,& plenum beniuolentiæ signum est, in extremis malis etiam vsque ad experimenta venire, ad difficultatem affectionis compescendam.

Curatio.

Curationem quod attinet, in recenti adhuc Elephantiasi curandâ, ante omnia necessarium est, vt vitiosi humores è corpore tollantur: quod tamen frustrà tentabitur, nisi prius etiam diæta talis instituatur,qua non plures vitiosi humores colligantur, sed potius vitium, quod est in humoribus & corpore, emendetur. Faciunt id refrigerantia & humectantia, contraria nimirum intemperiei p. n. quæ est calida & sicca. Sorbitiones conueniunt,quæ temperari poterunt *acetosa,bugloss. borrag.* quibus etiam,vt & aliis cibis, admisceri poterit C. C. quod peculiarem vim eam malignitatem oppugnandi habet. Cibi sint boni succi & coctu faciles, carnes, elixæ potius,quàm assæ, aut si assæ sint,adhibeantur cõdimenta,vt & aliàs, ex *acetosa,lactucâ,succo citri, granatorum, aceto ros. capparibus.* Inprimis commendantur *cremor hordei*, cum *lacte amygd. dulc.* Vitentur contra salsa ac sale & fumo indurata, frixa, adusta,aromarica, pisa, fabæ, cepæ, allium, sinapi,carnes leporinæ, ceruinæ, bubulæ, suillæ,pisces, quæ carnem lentam & viscosam habent, & omnia quæ humorẽ crassum, melancholicum, & adustum generant. Et cùm ægri subinde sitiant, à vino verò caliditas & siccitas augeatur,vinum merum hîc nocet; cereuisiã verò plerumq; humores crassi generantur. Ideoq; alium potum, quibus quotidie sine incommodo vti possint, excogitare necessarium est, In quo genere primas obtinet pomaceum,seu potus è succo malorum dulcium maturorum,ac deinde bene defæcatus. Hic enim potus non solùm Elephantiacis,sed etiam melancholicis & hypochondriacis, aliisq; quibus iecur & mesenterium morbo caussam præbent, vtilissimus est. Humorem enim melancholicum tempetat, eius vapores discutit,cor recreat, & lætitiam generat, viscerumque siccitatem temperat, ac bonum alimentum præbet. Alius potus qui omnibus calidis naturis & morbis vtilis est, modò ventriculus ferat, hoc modo parari potest:

℞. *aq. puræ* ℔. vj. *sacchari* Vnc. vj. *succi limon. aut citri.* Vnc. iij.

Prout ægri ventriculus, caloris robur, & sapor exigit, *santali citrin.* Drach. ij. bulliant parùm,postea adde *cinam.* Drach. j. Colentur.

Tenuioris fortunæ homines ptisanam vel hordeũ decoctum cum semine fœniculi vsurpare possunt. Efficacior potus est talis:

℞. *acetosæ, calendulæ, vlmariæ ana* P. j. *pimpinell.* Drach. ij. *rasur. eboris*, C. C. *ana* Drach. j. *passular. mundatar.* Vnc. ij. *glycyrrhizæ rasæ* Vnc. j. *hordei* ℔. j.

Coq. in aqu. ℔. viij. ad duarum consumtion. Colatura condiatur *Sir.* vel *Iulepo violarum.* Vel ℞. *rad. cichor.* Vnc. j. *vuar. passar.* Vnc. iij. *glycyrrh.rasæ* Vnc. ß. C. C. *sem.fœnic. ana* Drach. j.

Coq. in aq. ℔. viij. ad tertias ferè. Colatura condiatur *Sir. violaceo.*

Deinde

Deinde prout opus est vena secetur, corpusq; purgetur, pro ratione circumstantiarum, V. g.

℞. *Cassia* Vnc. j. *elect. diacathol.* Drach. ij. *sem. fœn.* Scrup. ß.

Cum *sacch.* F. Bolus.

Vel ℞. *El. diacathol.* Vnc. ß. *confect. Hamech.* Drach. j. vel Drach. ij. *cõseru. borrag.* Drach. ß. *sacchar.* q. s. F. Bolus.

℞. *rad cichor. scorzon. ana* Drach. iij. *acetos. borrag. bugloss. fumar. scolopendr. ana* P. j. *flor cordial.* P. ij. *sem 4. frig. maior. fœnic. ana* Drach. ß. *fol. senæ el.* Vnc. ß. *polypod. q. epithymi ana* Drach. ij. *passul. mundatar.* Vnc. ß.

Coq. in s. q. *aq. simpl.* In colaturæ Vnc. iiijß. infundatur *rhabarb* Drach. jß. *cinamomi* Drach. ß.

Colaturæ expressæ adde *sir. de fumar. borrag. ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. cichor. rhabarb. monach. helenij, ana.* Vnc. ß. *acetosa, fumar. scabios. bugloss. capill.* ♀. *ana* M. j. *flor. borrag. bugloss. ana* M ß. *glyyrrhizæ rasæ, passul mundatar. ana* Drach. vj.

Coq. in suffic. q. aq. s Colaturæ ℞. ℔. ij. Infundantur in eâ *fol senæ polypod. q. ana* Vnc. j. *cortic. ellebori nigr.* Vnc. ß. *sem fœnic. anisi, ana* Drach. ij *citri* Drach. j. *epithymi* Drach. v. *cinam* Drach. j.

Postea leniter ebulliant & colentur; & cum saccharo dulcorentur, de quo sumat æger singulis vel alternis diebus Vnc. ij. vel iij. cum iure pulli. Vel aliæ præparationes & purgat. instituendæ, ex *sero lactis, fumaria scolopendr capillis* ♀, *borrag. buglosso, violis, cichorio, endiuia, acetosa, scabiosa, thymo, scordio, glycyrrhiza, oxylapatho &c. Ex epithymo, polypodio, fol. senæ, helleboro nigro &c.* Sunt autem purgantia & præparãtia sępius repetenda, neque vnico aut altero digestiuo aut purgatione malum tam contumax vincitur.

Sunt autem etiam interea medicamenta vsurpanda cardiaca, & malignitatem extinguentia, vt

℞. *conf. bugloss. borrag. tunicis, viol. nymphææ, rosar. ana* Drach. ij *fol. auri* iij. vel jv. vel etiam plura,

C. C. præparat. Drach. 1. *theriacæ opt.* Scrup. iiij. *Sir. è pomis vel borrag.* q. s. F. Elect.

Vel ℞. *Conf. flor. borrag. bugloss. rosar. ana* Vnc. jß. *spec. diarhod. abb. theriacæ opt. ana* Drach. ij.

Cum *Sir. de pomis* F. Elect. de quo æger singulis diebus manè ad quantitatem nucis iuglandis sumat, & singulis septimanis bis vel ter, mox assumpto Electuario, descendat in labrum aqu. dulci plenum, in quo sedeat horâ j. Balneum autem ita temperatum sit, vt neque post egressum è balneo, nec in ipso balneo sudor cieatur Si enim sudor moueatur, iam calidius balneum esse indicio est. Plerique ægros mox ad naturales & minerales aquas amandant. Verùm cùm valde siccent, sæpe plus nocumenti, maximè in principio morbi, vti calor & siccitas adhuc vigent, inde oritur. Commodius est aq. dulcis balneum, quod siccitatem temperat, excrementa discutit, & cutem laxat. Post balneum tali vel simili medicamento corpus inungatur:

℞. *succi solani, scabios. ana* Vnc. j. *rad. lapathi acuti* Drach. vj. *aceti ros.* Vnc. j. *rad. helẽ pim, inell. ana* Vnc. ß. *ol. ros.* Vnc. jv. *cortic. hellebori nigri in petiâ ligat.* Drach. iij.

Coq. ferè ad succor. consumt. Postea abiecto helleboro nigro

℞. *butyri rec.* Vnc. jß. *pingued. viperæ*, vel si non habeatur, *theriac.* Vnc. j. *plumbi vsti* Vnc. ß. *lithargyri cerussæ, ana* Drach. ij. *thuris* Drach. jß. *styrac calamit. nitri ana* Scrup. ij

Misce, & cũ *succo limon.* in mortario plũbeo pistillo plumbeo agitentur, donec linimenti formã acquirãt.

Post balneum hoc remedio, quod nonnulli pro secreto habent, vtantur: *Milui* deplumati abscissum caput & pedes ac viscera exempta in olla nouâ comburunt, & de puluere illo aliquid in liquore quodam exhibent, carnes verò in tres partes diuisas, tribus continuis diebus comedendas exhibent.

Solenander se hoc felici successu vsum esse scribit. Accipit duas aut tres *viperas*, aut si haberi non possint, alios serpentes, & viuos dissecat, atque adiecto hordeo multo in aqu. coquit, donec hordeum crepet. Hordeo illo & ipsa etiam carne serpenrũ pullos gallinaceos multos alit, nullumque aliud iis alimentum præbet, quo vbi aliquot dies nutriti fuerint, implumes euadunt, & tandem rursum plumis vestiuntur. Hac postea carne & iusculis paulatim ægrum alit. Et vsitatum fuit antiquis remedium ex viperis: Corpore enim purgato, vere potissimum, receperunt viperas, & cauda ac capite abscissis, ac cute abiectâ; carnes ægris comedendas dederunt. Verùm monet Iulius Palmarius, Fernelium quamuis diligentissimè studuisset, aliquos viperarum vsu restituere, nunquam tamen in totâ vita voti compotem factum esse. Huius monitu etiam ipse Palmarius viperas aliter atque aliter paratas, & ipsam etiam Teriacam exhibuit, sed nullo successu. Etsi enim per initia prodesse videatur hoc remedij genus: tamen saltem Elephanticũ virus eo in cutem detrudi, atque omnia symptomata sic exasperari scribit, vt auctâ putredine membratim quasi dilacerentur. Verùm cùm antiqui valde cõmendarint vsum viperarum, & eundem etiam recentiores prædicent, hac in re experientia consulenda.

Antiqui quoque castratione loco remedij vsi fuerũt, & multos hoc modo sanatos esse scriptũ reliquerunt, quod ideo existimat fieri Valescus de Tarantâ, quod cũ Lepra sit nimia siccitas, per testium ablationem corpus humectetur, & quasi effœminetur, ac humiditas retineatur.

Atque vt hæc cõcludamus, vna Elephantia, vt scribit Palmarius, præ aliis morbis longis, remediorũ varietate & vicissitudine gaudet. Suntque in hoc affectu, si quo in alio, ab omnibus ferè remediis induciæ quædam & intermissio sæpe ægro concedenda, deinde eadem repetenda, & noua addenda; cùm vix vnquam conualescat, qui in vnico remedio, quamlibet generoso, spem salutis collocat. Iulius Palmarius magnam spem ponit in *Hydrargyro*, quod neque viperis, nec Theriaca, neque ferro, neque igne hîc minus valere scribit. Verùm cùm omnia hîc ponere longioris operæ foret, & plura talia idem Palmarius, *lib. de Elephantiasi*, annotauerit; multa etiam collegerit Aëtius *tetrab. 4. ser. 1. c. 121. & seqq.* plura quoque in *Rosa Anglica*, apud Forestum, atque alios habeantur, & mira quoque multa de Elephãtiasi collegit Schẽckius, *lib. 6. obseru.* Autores istos consulere licet. Historiam fœminæ leprosæ, quã auro potabili exuberato supra sphæram exaltato, quod ita vocat, nec reductili, & Antimonio Alexãd. Suchtenij curauerit, recenset Petrus Palmarius, *in lapid. Philosophico dogmaticorũ c. 34.*

CAPVT XLI.

De Tumore flatulento.

ATque ita hactenus Tumores omnes ab humoribus oriundos explicauimus: proximũ iam est, vt de tumoribus à flatibus ortis dicamus. Peculiares enim à Flatibus seu spiritu flatulentó tumores oriũtur, quos Græci πνευματώσεις, & ἐμπνευματώσεις, & ἐμφυσήματα, Latinis Inflationes appellant. Duplici autem modo, vt Galenus, 4. *de rat. vict. in acut. comm. text.* 21. docet, generatur, collecto spiritu flatulẽto in quibusdam cauitatibus vel sensui expositis; vel ratione contemplabilibus. Per cauitates autẽ ratione contẽplabiles, vt idem explicat, 2. *ad Glauc. cap.* 5. intelligit ipsos similarium poros atque interposita similaribus spatiola.

Caussa.

Caussa proxima & coniuncta huius tumoris est flatus vel spiritus flatulẽtus. Gignitur autẽ ille à calo- *Caussa.*

te debili, vt Galenus, 3. *de sympt. causs. cap.* 4. scribit, imbecilloque. Etenim vt absolutum frigus vaporem haudquaquam excitat: sic vehemens calor vaporem discutit. Materiam flatibus præbet humor crassus, pituitosus, vel melancholicus. Eandem præbens & cibi ac potus flatulenti, aër frigidus, humidus, nebulosus, vita otiosa, euacuationes suppressæ. Facit etiã ad flatuum cumulationem partis densitas, quæ vapores transpirare non sinit.

Differentiæ.

Differentiæ. Sunt autem tumorum flatulentorum plures differentiæ, pro partium affectarum imprimis ratione, dum interdum sub cute & circa membranas musculorum flatus colligunrur, interdum in membranis viscerum, interdum in ipsis viscerum cauitatibus, ventriculi, vteri, abdominis, scroti.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Flatulentus tumor cognoscitur, quod pats quidem in molem nunc maiorem, nunc minorem attollitur, sæpe etiam ex distensione dolor excitatur; in partibus tamen nulla grauitas sentitur; & nisi cauitate aliqua flatus concludatur, vix vno in loco flatus persistir, sed hinc inde vagatur. Si digito tumor premi potest, foueam nullam relinquit, sed vel prementi digito tumor renitirur, vel flatus aliò migrat, & si manu percutiatur, sonitum instar tympani edit, & quò maior est cauitas, in qua flatus continetur, eò sonus maior est.

Differt Emphysema ab Oedemate, quod Oedematis caussa semper in poris & spaciis partium ratione contemplabilibus hæret; Emphysematis verò caussa sæpe in cauitate aliqua colligitur. Et licet interdum etiam flatulentus ille spiritus per minima partium interstitia dispersus est: tamen, vt dictum, œdemata pressa foueam relinquunt; emphysemata verò in foueam non concauantur: œdemata quoque, si manu percutiantur, sonum non edunt, quod faciunt Emphysemata.

Prognostica.

Prognostica. 1. Flatulenti tumores si sint parui, & à caussa pertinaci non foueanrur, periculo carent.

2. Si flatulentus tumor sit magnus, magnam caloris debilitatem arguit, & materiæ multitudinem; ideòque periculosior & contumacior est.

3. Si flatulenta materia in musculis detineatur, curatu est difficilis; cùm in omnes ferè musculi partes spiritus dispergatur, constringatur, & intercludatur ab ambientibus membranis, pluribúsque aliis corpusculis vsque ad cutem proteusis, vt Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 2. scribit.

Curatio.

Curatio. Flatus, qui partem distendit, tollendus: & ne generetur, & ad partem confluat, præstandum, & dolor, si quis adsit, mitigandus. Ideòque talis diæta instituenda, quæ ad flatuum generationem non facit; materia, è qua flatus generatur, euacuanda, & partis, quæ flatum generat, calor roborandus & corrigendus, de quo locis, qui mox allegabuntur, pluribus dictum.

Flatus discutiunt calida & sicca, qualia sunt, *semen carui, cumini, anisi, fœniculi, dauci, milii; bacca iuniperi, lauri; chamæmelum, anethum, ruta, calaminthæ, maiorana.*

Vt ℞. *sem. carui, fœniculi, cumini, ana* Vnc. j. *ruta calaminthæ, fl. chamæmel. ana* M. iß. *sem milij* Vnc. iij.

F. Sacculus vnus vel duo, qui vino calente irrigentur, & per vices imponantur.

Vel ℞. *rutæ, betonicæ, ana* M j. *parietariæ* M ß.

Coq. in lixiuio ad mollitiem & contundatur.

Contusis adde *puluer. fl. chamæmeli*, *farinæ fabar. ana* Vnc. ij. Coq. F. Cataplasma.

Vel ℞. *ol. rutacei, anethini, chamæmelini ana* Vnc. j. *destill. carui, fœniculi, cinnam. ana* Scrup. ß. *ceræ parum.*

F. Vnguentum.

CAPVT. XLII.

De Tumoribus à partibus solidis aliò procidentibus, vel incumbentibus in genere.

Restat vltimum tumorum genus quod partes solidæ & viuentes excitant. Eæ enim si extra suum in alium locum procidant vel incumbant, partes incumbentes ac imprimis cutem eleuant, & ita tumorem excitant. Faciunt autem hoc primùm ossa. Etenim si hæc vel in luxationibus suis sedibus excidant, vel si fracta situm mutent, partem incumbentem in tumorem attollunt. Verùm, vt de tumoribus hisce aliquid in specie dicatur, opus non est. Vt enim à luxatione & fracturis pendent, ita ex iis cognoscuntur, iisque curatis euanescunt.

Pertinet huc etiam gibbositas, de qua *lib.* 2. *Pract. part.* 2. *cap* 21. actum.

Peculiaris etiam tumoris ab ossibus orti fit mentio à Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 14. & 15. & 14. *meth. m. cap.* 17. quem ἐξοστώσεις nominat, exostationem dicere posses, ossium nimirum in temporibus præcipuè & alis partibus eminentias: quæ cùm ad nodos & cornua, supra, *cap.* 38. propositos tumores referri possint, de iis vt hoc loco aliquid addatur, opus non est.

Deinde à partibus mollibus suo loco motis & procidentibus, tumores excitantur. Huc pertinet tumorum genus, quod vueæ procidentia excitat, de quo *lib.* 1. *p. rt.* 3. *sect.* 1. *c.* 25. actum: Hernia intestinorum, de qua *lib.* 3. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 6. & hernia vmbilicalis, de qua *ibid. part.* 10. *cap.* 2. actum: Vterina procidentia, & hernia, de qua *lib.* 4. *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 6. & 17. dictum.

Duo saltem adhuc restant tumorum genera à partibus viuentibus orta, alterum ab arteriis, alterum à venis; quorum illud Aneurismatis, hoc Varicum nomine appellatur, quos tumores seqq. duobus capitibus explicabimus, & iis Tractatum de tumoribus concludemus.

CAPVT. XLIII.

De Aneurismate.

Ἀνεύρυσμα, sic dictum non ἀπὸ τῆ νεύρου, sed ἀπὸ τῆ ἀνὰ ἐυρύνειν, quod est supra dilatare; quod vocabulum & Latini retinent, cùm alio destituantur, (quæ enim Arabum interpretes vsurpant, qualia, sũt Hyporisma, Emborisma, Emborismus, aporisma, à Græco vocabulo corrupto ortum habent.) tumorem esse ab arteria p. n. affecta ortum, extra dubium est. Quanquam enim Autor definitionum Medicarum Aneurisma esse dicit venosi vasculi relaxationem: tamen procul dubio venosum pro arterioso tunc sumitur, cùm notissimũ sit, Veteres arterias sæpe venas appellasse. *Aneurisma.*

Quid autem sit Aneurisma, & ex qua causa oriatur, non ita planũ. Galenus quidem, *de tumorib. cap.* 11. ita de Aneurismate scribit: *Ore autem in arteria facto, affectio aneurisma appellatur. Fit autẽ vulnerata ea, cùm ad cicatricem deuenerit, quæ ei adiacet cutis; manet verò arteria vlcus, ea neque conglutinata, neque ad cicatricem simul perducta neque à carne obstructa.* Et 5. *meth. med. c.* 7.

scriptum

scriptum reliquit: *Nisi producta caro prius locum, qui circa præcisam arteriam est, impleuerit, sed locus vacuus aliquis superfuerit, vtique aneurisma vocatum sequitur.* Eandem sententiam Græci alii sequuntur. Ita enim de aneurismate scribit Aëtius, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 10. Aneurisma in qualibet corporis parte fit, sed in gutturis frequentius, vbi tumorem Beronchocelem appellatum producit. Accidit sæpissimè mulieribus in partu, propter violentam spiritus detentionem: sed & in capite circa arteriarum locos, in reliquo corpore, vbi arteriæ vulnerantur: sicut quādo imperiti Medici venam cubiti secturi, simul subiectam arteriam dissecant.* Idem Paulus, *lib. 4. cap. 6.* docet.

Eandem sententiam à Græcis mutuatus est Auicen. dū *quarta quarti, tract. 2. cap. 16.* scribit: *Et quādo non desuper coarctatur locus arteriæ post solutionem continuitatis eius, & inuenit vacuitatem, peruenit res ad Emborismum, quod nominatur mater sanguinis.* Et postea: *Et multoties quidem non incarnatur arteria, & incarnatur illud, quod continet arteriam, & coarctatur super eam. Quare sanguis non potest facere cursum superfluum, imò egreditur ex eo aliquid vsque ad fines cutis, quantitate, quam capit, & quando cum facilitate comprimitur, redit & occultatur, sicut accidit rupturæ.*

Quam sententiam posteriores plerique Medici sequuntur. Imò Platerus, qui aliàs in examinandis Veterum opinionibus liber esse solet, scribit, non solùm ex dilatatione arteriæ, clausa adhuc & integra ea manente, aneurisma oriri, sed frequentius, si non semper, si in exterioribus fiat, ab illius apertura manifesta aliqua procedere. Tunc enim sanguinem tenuem & spirituosum ex arteria erumpentem sub cutem eam in tumorum attollere, illicque sinum sibi formare, inque arteria eo ferè modo, sicut naturaliter in sinus crassæ cerebri membranæ arteriæ sese exonerare solent, hìc præternaturaliter sanguinem cum spiritu in illius diastole effundendo, & in systole rursum in se rapiendo pulsationem hanc in hoc tumore efficere.

Verùm opinionem hanc nunquam probare potui, ideoque cum iamanno 1606. cùm Galeni libellum de tumoribus interpretarer, reieci, aliamque proposui, quam etiam ex prælectionibus illis, tractatui *de Inspectione vulnerum* inseruit Clariss. Dn. D. Bernhardus Suenus. Etenim si ex sanguis arteriosi sub cutem effusione fieret aneurisma, certè sanguis ille in latum & longum, & circumcirca sese diffunderet, cutemque alieno colore tingeret: sicut id fieri videmus in contusionibus & Venæsectione minùs rectè peracta, quando vena vel tota pertunditur, aut vulnus venæ ob sanguis impetum non rectè clauditur. Tunc enim sanguis sub cute sæpe ad extremam vsque manum effūditur, & cutis colore rubro, viridi, flauo tingitur. Id quod multò magis arteria aperta fieri deberet; cùm sanguis arteriosus sit tenuior, & maiore cum impetu effluat: quod tamen non accidit in aneurismate, in quo tumor ille suis limitibus, & quasi in vesica continetur, neque cutis alieno colore tingitur. Deinde si ex sanguine sub cutem effuso fieret aneurisma, progressu temporis in loco alieno consistens putresceret, vt in Ecchymomate fieri solet, vt supra *cap. 17.* diximus.

Antonius Saporta equidem, *lib. 1. de tumorib. præt. natur. cap. 43.* soluere has obiectiones conatur; dum scribit: *Sanguis si omnino sua propria vasa relinquat, & in magnum vel sensilem ventrem se reiiciat ab influentis caloris influxu destitutus, necessariò putrescet: sed in aneurismate, quod ab aperta arteria fit, non ita ab illius calore, & à reliquo, qui in ipsa continetur, sanguine, est abalienatus, vt ipsius natiuus calor & color pereat, neque in amplum ventrem est expulsus, vt putrescat. Fouetur enim à vitali spiritu in arteria contento, cùm ipsius materia adhuc sit continuus. Nam quamuis diuisa sit arteria, & sanguis tumorem faciens egrediatur, non tamen, continua existente, quæ arteriam tegit, carne & cute, in ampliū spatiū semper se ita insinuat, vt putrescat, & à naturæ legibus distituatur.* Verùm hoc modo antiquos ab hisce obiectionibus non liberat. Etenim si à spiritu vitali & calore arteriæ sanguis, qui effluxit, foueri potest, cur nō idem etiam fit, si vena pertūditur, sāguisque, vena nondū consolidata effluit? Neque solùm sāguis, vbi in magnam & sensilē cauitatē effunditur, putrescit, sed etiam vbi sub cutem effunditur. Præterea, vt diximus, sanguis iste arteriosus non circumcirca, vt venosus, effunditur, quod tamen multo magis facere deberet, cum sit tenuior & spirituosior. Neque enim sufficit, quod Platerus scribit, sanguinem sub cute sibi sinum formare, instar eorum in quos se arteriæ in crassa cerebri membrana insinuant, cutemque sanguini extra arteriam effuso esse illi loco arteriæ, & sanguinem citra corruptionem in arteriam remeare posse. Etenim sinus illi à natura facti sunt, membranisque exactè clausi, vt nihil omnino ex iis effluere possit. Talem verò sinum sanguis arteriosus sibi nullo modo formare potest, sed vbi ex arteria excidit, vndequaque sese diffundit, & cum sub cute omnia sint χαῦνα facilè, quò via aperta est, in vicinas partes erumpit, quod & sanguinem venosum, qui crassior est, facere videmus, sanguisque ille in alieno loco putrescit. Quod vel historia illa, quam Antonius Saporta, *de tumorib. prat. natur. lib. 1. cap. 43.* pro aneurismate venditat, ostendit. Neque enim morbus ille, quem describit, aneurisma fuit, sed sanguinis arteriosi ex ruptura arteriæ in vicina loca effusio, & corruptio. Ita autem ille: *Cùm Ioannes Fabri acutissimus & sedulus Palatii Monspeliensis Scriba, præcipuam iuuentutis partem in comessationibus, frequenti atque intempestiuo meracioris vini potu transegisset, cœpit circiter quinquagesimum ætatis annum ægrè respirare, & cordis molestissima palpitatione laborare. Ad huius morbi depulsionem fuere non solùm à nobis, sed & à nostræ Academiæ præstantioribus Medicis præscripta varia præsidia. Quæ cùm contumax & peruicax morbus, ob perseuerantem malam victus rationem prorsus contemneret, deterius habuit, & transactis aliquot mensibus, quibus Medicorum consilio nullo medicamento vsus est, (volebant ii curationis partem chronici affectus naturæ committere) cœpit de illius parte, quæ est sub sinistra homoplata, queri. Inspecta & optimè animaduersa doloris sede, tumor insignis mihi apparuit, tactu mollis & cum pulsatione, & digitis pressus totus ferè delitescens, & his ablatis recurrens. Cùm verò hic morbus iam altas radices egisset, eseque deploratus, vitam cum morte commutauit. Vt autem & constitutionis morbi, & eius caussæ certiores essemus, tumore tentatam partem dissecuimus, ex qua sanguis copiosus, sed olidus prosiliit, quo planè euacuato & deterso, apparuit nobis prima arteria sub corde ex magna ad caput ascendente orta, maximè dilatata & dilacerata. Hæc descendens inter costalium musculorum regionem perreptat. In musculorū spaciis coaceruatus sanguis temporis diuturnitate putrescens, illius loci vertebram & costam ita labefactauit, vt cariosa à nobis visa sit.*

Alius ergo generationis huius tumoris modus quærendus. Autor *libri definit. Medic.* per arteriæ relaxationē Aneurisma definit. Fernelius quoque, *Patholog. lib. 7. cap. 3.* Aneurisma arteriæ dilatationē esse dicit, sanguine spirituoso plenam. Verùm modum non explicant. Neque enim credendum est, vtraque tunica arteriæ dilatata Aneurisma fieri, sed altera saltem. Habent enim arteriæ duplicem membrānam, vnam externā quæ tenuis, rara, & mollis est, tectas fibras plurimas, paucas verò obliquas, trāsuersas nullas habens; alteram internam, quæ crassa est, densa ac duta, habens fibras transuersas, rectis & obliquis carens. Ideoque si vel ictu, vel sectione, quod facilè fieri potest, cùm sit durior tunica interna rumpatur, vel sectione aperiatur, non facilè, vt durior, coalescit, externa verò vt mollior, facilè coalescit, & quia mollior est, fibrisque obliquis & transuersis caret, à sanguine & spiritu vitali exitum imperiosè quærente extenditur, atque ita hoc tumoris

ris genus excitatur, in quo impetus sanguinis & spiritus vitalis ipso actu deprehendi potest. Neque quod obiicit Platerus, alicuius momenti est; dum scribit, sectione sola in cute, quę tumori obducitur, facta, sanguinem illico delituisse, & mox prosiluisse, atque tanta sæpe copia, vt nullo pacto à quodā amplius sisti potuerit, sed largius, & pæne vniuerso sanguine exhausto, mortem subitaneam ægro attulerit. Equidem si ex vtriusque arteriæ tunicę dilatatione aneurisma fieri statueremus, aliquid ponderis hęc obiectio haberet. Verùm cùm ex solius externæ tunicæ dilatatione, interna seu sectione seu ruptura aperta, aneurisma fieri statuamus, nullo modo concedimus, sub cute tota sāguine arteriosum delitescere, sed quia tunica externa supra modum extensa est, ita arctè cuti simul extensæ cohæret, atque cum ea coaluit, vt cutem sine arteriæ tunica externa secare ferè impossibile sit.

Aneurismatis caussa proxima. Atque ita proxima caussa Aneurismatis est arteriæ tunicæ internæ apertio, exterioris verò dilatatio. Aperietur autem frequentissimè sectione, dum imperiti Cheirurgi pro vena arteriam, vel cum vena arteriam perforant. Id enim si fit, externa tunica faciliùs, vtpote mollior, & venarum tunicis cognata, coalescit, interior verò, vt durior, aperta manet, vnde per foramen sanguis & spiritus vitalis erumpere conarur, atque ita externam tunicam distendit, & hoc tumoris genus efficit. Idem accidere potest, si à vehementi sanguinis arteriosi impetu, vel caussa externa violenta, nimiaque arteriæ distensione interna tunica arteriæ rumpatur, externâ, quæ ad extensionem magis apta est, saluâ & incolumi.

An verò arteriarum illa pulsatio, cuius mentionem facit Platerus, *de cordis palpitatione*, & de qua ex Fernelio & Lud. Mercato, *lib. 4. Pract. part. 2. sect. 3. cap. 9.* egimus, ad aneurisma referri possit, vel debeat, dubito. Cùm enim vtriusque arteriæ membrana tunc sit integra, varicibus potius in venis affectus cognatus, quā aneurisma esse videtur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Agnoscitur aneurisma & ab ecchymosi discernitur, quod in aneurismate color est cuti reliquæ similis, tumorque est mollis & laxus, digitotumque cōpressioni plerumque cedit, sanguine in arteriam recurrente, vnde mox rursum effluit. Sentitur etiam pulsus in aneurismate. Quanquam Paræus annotat, in aneurismate interdum, si magnum sit, nec pulsum percipi, nec sanguinem compressum ad interiora redire; quod ipse etiam in fœmina quadam obseruaui: motus tamen & strepitus quasi bullientis aquæ cum percipitur, idque non solum cùm digitis premitur, seu etiam aliàs, & sibilus ille non saltem digitis sentitur, sed etiam admota aure, quod fit ob spiritus vitalis per angusta meantis motum. Quæ signa omnia non à sanguinis sub cutem effusione, sed ab arteriæ dilatatione proueniunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Aneurismata omnia sunt difficilis curationis.

2. Ea tamen, quæ minora sunt, ac recentia, curationem admittunt. Antiqua verò & maiora, cùm sanguis ille adstrigentibus non repelli, & arteria consolidari non possit, atque ita non nisi sectione curanda sint, vix vllam curationem recipiunt. Aperto enim tumore, & secta, quod necessarium est, arteria, sanguis arteriosus cum spiritu vitali ἀθρόως & cum magno impetu effluit, vt æger in discrimen & mortem præcipitetur. Suntque annotata exempla, vbi ægri inter Cheirurgorum imperitorum manus aperto aneurismate expirarunt.

3. Neque tumor aneurismati coniunctus aliquid periculi insignis habet, sed cum eo diu vita produci potest. Noui vicinam meam quandam, cui imperitus Cheirurgus, dum venam secare deberet, arteriam aperuit, quæ iam vltra trigesimum annum aneurisma nucis iuglandis magnitudine in cubiti flexura in terna habet, & aliàs satis commodè hactenus valet. Itaque præstat plerumque, leuiùs hoc incommodum tolerare, quàm periculosæ curationi se subiicere.

Curatio.

Curatio. Ergo mox in principio, dum aneurisma excitari animaduertimus, (neque enim subitò fit, sed sensim dilaratio illa exterioris arteriæ tunicæ fit) mox adstringentia ac repellentia imponenda, vt impetus sāguinis compescatur, & arteriæ foramen apertum claudatur. In quē vsum etiam commodè adhibetur lamina plūbea, quæ repellit, densat, ac constringit arteriam laxatam. Adhibeantur quoque cataplasmata adstringentia, & emplastrum contra rupturam. Et quia aneurisma etiam interdum oritur arteria secta, danda opera, vt si arteria seu studio seu incuria secta fuerit, mox rectè coalescat: quod cùm ob sanguinis arteriosi impetum non ita facilè fiat, vt in venis, ad arteriæ vulnus conglutinandum seq. medicamentum valde vtile est.

℞. *thuris* part. ij. *aloes* part. j ß. Misc.

Cum *albumine oui* conquassato, & *pilis leporis* excepta vulneri arteriæ imponantur. Eius generis quoque alia medicamenta parantur, ex *radic. symphyti maior. mastiche, thure, malicorio, acacia, hypocistide, myrto, gallis, aloë, terra sigil. bolo Armeno, lapide hæmatite, emplastro diachalciteos.*

Si hoc modo incrementum aneurismatis prohiberi non possit, nonnulli quidem sectionem suadent, & tumore aperto arteriam incidendam vinculisque duobus intercipiendam & dissecandam inter duo vincula, & vincula non soluenda docent, donec natura vulnus carne obduxerit, & iam omnis fluxionis ac hæmorrhagiæ metus absit. Modum autem aneurisma secādi tradit Ægineta, *de re med. lib. 6. cap. 37.* his verbis: *Si ex apertione tumor factus est, sectionē rectam in longitudinē cuti infigimus: deinde disparatis per hamulos labiis, excoriantes, & per apta ad hoc instrumēta à membranis repurgantes, arteriam nudabimus, & acus sub ea transmissione, & per duo fila deligatione vsi, vbi primus intermediam arteriæ partem scalpello punxerimus, & quod continetur in ea euacuauerimus, suppurante curatione vtemur, donec deligata filorum vincula excidant. Si verò ex arteriæ ruptione dilatatio facta est, totum ipsum, quantum eius fieri potest, vnà cum cute, digitis prehendere oportet: deinde acum infra apprehēsum traiicere, qua duplex filū trahat: & post traiectionem, ipsam duplicis fili ansam dissecare, & sic per duo fila tumorem hac illac deligare. Quod si timor sit, ne fila dilabantur, etiam alia acus transmittenda est, quæ priorem per totum premat, similiterque duplex filū trahat, & ansa dissecta, sic per quatuor fila tumorem deligabimus: aut aperto iuxta medium tumorem, post excretionem eius, quod in ipso continetur, cutem amputamus, eo quod deligatum est relicto & splenio vino ac oleo imbuto, imposito, curatione per linamenta vtemur.* Verùm quis non videt, hanc curationem non solùm crudelē valde, & quā pauci ferant, sed & esse non sine periculo, neque ægrum sanare. Etsi enim ligetur arteria: tamen postquam fila soluuntur, metus est, ne vel hæmorrhagia, vel nouum aneurisma fiat. Ideoque tutius est tumorē saltē vinculis ac medicamentis constringere ac comprimere, vt ampliùs augeri non possit.

CAPVT XLIV.

De Varicibus.

Varix. Varix, Græcis κιρσὸς, (quod Medicorum nomen est. Aristoteles enim 3. *de histor. animal. cap. 11 & 19.* &

& Plutarchus, *in vita Caij*, *ἰξίαν* nominant) vt Galenus, 10. *method. med. cap. vlt.* definit, & ex eo transscripsit Paulus, *libr. 6. cap.* 82. & Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 2. *cap.* 48. *ὀνομάζεται ἡ ἀνευρυσμένη φλέψ* Varix nominatur, quæ venæ dilatatio est. Accidunt autem varices in variis corporis partibus, frequẽtissimè in cruribus, aliquando tamen etiam in temporibus, vt Paulus habet, *loco allegato*, aliquando in ima ventris parte sub vmbilico, nonnunquam circa testiculos & scrotum, qui tumor in specie *κιρσοκήλη* nominatur.

Caussa.

Caussa. Generantur ex sanguine melancholico copioso, quem, vt Galenus, *lib. de atra bile, cap.* 4. natura sæpenumero ad eas, quę sunt in cruribus, venas trãsmittit, à quo distentæ ac dilatatæ varicosæ redduntur, & cutis, quæ huiusmodi venas attingit, tempore procedente nigrescit. In quibus autem copia tantum sanguinis influit, qui melancholicus non sit, incumbens quidem in venas, quæ ibi natura imbecilliores sunt, eas dilatat, nullo ferè tali colore tingit, quod accidit, vbi sanguis melancholicus varices procrearit. His namque periculum imminet, si quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholia corripiantur. Hoc enim sæpius fieri visum est, non modò in varicibus, verùm etiam in hæmorrhoidibus, qui ex eiusmodi humore consistunt: quemadmodum iis insanientibus superuenientibus, solutio insaniæ fieri solet, *6. aph.* 21. Vix tamen bonus sanguis sola copia varices efficit, sed si is copiosus & simul crassus sit, qui pondere suo ad crura vergit. Vnde etiam non ante pubertatem fiunt varices, vt Hippocrates, *in Coacis prænot. versus finem*, docet; cùm crassior & melancholicus sanguis citius in corpore non generetur: viris etiam tantùm, mulieribus raró varices in cruribus accidere, Plinius, *l.* 11. *c* 45. scribit. Qui etiam calui sunt, iis varices magni non fiunt; quibus verò caluis exsistentibus varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt, *6. aph.* 34. Quod tamen Galenus falsum esse statuit, *in comm.* nisi quis forsan appellatam Medicis madarosin, id est, capillorum defluuium nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, si ij ipsi praui humores in crura translati varices faciant, ægri capillos recuperare & recipere possunt. Nam si prius à vitiosis humoribus capillorum corruptis radicibus eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Caussæ remotiores sunt omnes, quæ ad sanguinis crassi & melancholici generationem faciunt, & imprimis lien non rectè se habens ad varicum generationem facit. Adiuuant tamen fluxionem ad hanc partem, ictus, conatus, iter longum pedibus factum, labores, & similia.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Varices facilè cognoscuntur, cùm in membrorum, præsertim crurum, superficie; venæ turgentes oculis conspiciantur, & pars aut liuida aut nigra appareat, & pressus tumor retrocedat, sed mox reuertatur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Varices per se nihil periculi afferunt, sed potius ab aliis morbis, pręsertim melancholicis, præseruant & liberãt; de quo Hippocrates, *aphor.* [illegible] scribit. *Insanis si varices vel hæmorrhoides superuenerint, insania solutio.* Et totũ corpus à feculento sanguinẽ per eas expurgatur.

2. Si verò intempestiuè tollantur, vt Galenus, *de venæsect. aduersus Erasistratum, cap.* 6. & *lib. de atra bile, c.* 4. docet, insania, pleuritis, renum dolor, fluxus hæmorrhoidum, tussis, & sanguinis expuitio, apoplexia, cachexia, hydrops, & alij morbi oriuntur.

3. Interdum varices in Elephantiam Arabum, de qua *cap. seq.* dicetur, transeunt.

Curatio.

Nisi ergo varices sint maximi, venæ & cutis ob extensionẽ extenuata, vt ruptura, sanguinisque profusio, & mors metuenda sit, & nisi inflammentur, & valde doleant, aut vlcus magnum & malignum adsit: nullo modo sanandi sunt, ne iis sanatis grauiora mala accidant: cùm ea sanare dicantur, quæ hominem omnino liberant, non quæ alium generant affectum priore periculosiorem, vt Galenus, *6. aphorism.* 26. docet. Curatio.

Itaque si curare libeat varices, cum cautione id faciendum, sanguis mittendus, corpus purgandum, idque non semel, sed bis vel ter; epatis & lienis vitia, si malè affecta sint, & caussã varicibus præbeant, prius corrigenda. Postea adstringentibus, exsiccantibus, & digerentibus medicamentis, fasciisque & ligaturis, quę sanguinem à partibus inferioribus ad superiores detrudant, vtendum.

Hæc si non profuerint, Antiqui ad sectionem accedebãt. Caium Marium, qui septies Consul fuit, stãtem sibi varices extrahi passum esse vnum hominem, Oppius autor est; vt refert Plinius, *lib.* 11. *cap.* 45. Vnum, inquit, hominem, quia primus, temporéque illo solus. Post eum verò, & alij quoque stantes & absque vinculis passi sunt. Ita enim Cicero, 2. *Tusculan. quæst.* (versus medium): *At verò Caius Marius Rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, principiò vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ergo postea alijs valuit auctoritas. videsne igitur opinionis esse, non natura malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit; crus enim alterum non præbuit; ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine caussa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes.* De eodem *in vita Caij Marij* Plutarchus scribit: *Exemplum est; quod cùm ex ambobus cruribus laboraret, & plena varicibus haberet, ferretque ægrè animo illorum deformitatem, Medicum sibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendum nec se mouit, nec suspiria emisit, sed cùm tacitus fixisque oculis incidendum se exhiberet, moras quasdam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At Medico alterum crus curare volenti minimè adsensum præbuit, dicens: Nosco remedium istis doloribus indignum.* Et forsan hæc sunt, de quibus Seneca, *lib.* 11: *epist.* 79 inquit: *Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit.* Verùm hodie remedium hoc ob deformitatem auertendam nemo facilè admittet. Modum sectionis docet P. Ægineta, *lib. 6. cap.* 82: *Lotum hominem*, inquit, *laqueo in superna femoris parte circumdato, ambulare iubemus, repletam autem venam atramento scriptorio aut collyrio, secundum situm ipsius, ad trium aut paulò amplius digitorum longitudinem notamus; & reclinato extentis cruribus homine, alterum laqueum supra genu circundamus, & eleuata in fastigium vena scalpello in loco, quem notauimus, secamus, non altius, quàm per cutem, vt ne venam diuidamus: & labiis sectionis per hamulos distentis; & membranas per incurua scalpella ad herniam aquosam parata excoriatis, nudataque venâ, & vndiquaque expassa; femoris vincula soluimus, & eleuato per cæcum hamulum vase, acum duplex filum trahentem subiicimus, sinumque fili dissecamus, & diuisa in medio vena per venæsectorium scalpellum, sanguinis quantum opus est euacuamus: deinde vno filo superiorem vasis partem constringimus, & crure in directum extento, manuum expressione sanguinem, qui in crure est, euacuamus: & postea rursus infernè vas constringimus, aut partem venæ inter vincula interpositam præsectam auferimus;*

aut

aut etiam manere permittimus, donec suâ sponte vnà cum vinculis excidat: & linamentis siccis inditis, & splenio vino aut oleo imbuto imposito deligamus, ac ductu suppuratorio medicamentorum, quæ linamentis excipiuntur, curamus. Nec me clam est, veteres quosdam vinculis vsos non esse, quidam statim nudatum vas excidunt, quidam ex profundo exiëtam ipsum, cum violentia extrahunt ac abrumpunt. Verùm optimus est relatus Cheirurgiæ modus, omniũque securissimus. Quia in imo ventre consistentes varices similiter tractamus: itemque eos qui in temporibus consistunt. Hæc Ægineta.

C. Celsus, *lib. 7. cap. 31* duplicem Cheirurgiã varicis curandi rationem docet, dum scribit: *Vena omnis, quæ noxia est, aut adusta tabescit, aut manu exciditur. Si recta est, si quamuis transuersa, tamen simplex: si modica est, melius aduritur. Si curua est, & velut in orbes quosdam implicatur, pluresque inter se inuoluuntur, vtilius eximere est. Adurendi ratio hæc est: Cutis superinciditur, tum patefacta vena tenui & retuso ferramento candente modicè premitur, vitaturque, ne plaga ipsius ora adurantur, quas reducere hamulis facile est. Id interpositis ferè quaternis digitis per totum varicem fit, & tum superimponitur medicamentum, quo adusta sanantur. At exciditur hoc modo: Cute eadem ratione super venam incisa, hamulo ora excipiuntur, scalpelloque à corpore vena diducitur, caueturque, ne inter hæc ipsa lædatur: eique retusus hamulus subiicitur, impositoque eodem ferè spatio, quod supra positum est: in eadem vena idem fit, quâ quò tendat, facilè hamulo extento cognoscitur. Vbi iam idem, quacunque varices sunt, factum est, vno loco adducta per hamulum vena præciditur: deinde quà proximus hamulus est, attrahitur & euellitur, ibi rursus abscinditur. Ac sic vndique Varicibus crure liberato, tum plagarum ora committuntur, & super emplastrum glutinans adiicitur.*

Auicenna, *lib. 3 fern. 17. tr. 1. cap. 18.* scindit cutem, donec appareat varix, & quidem secundum longitudinem, non verò obliquè, vel ex transuerso. Hinc extrahit totum, qui in ea est, sanguinem; deinde mundificat scindendo in longitudine Aliquando verò extrahi cum acu & incidi scribit. Addit etiam meliorem esse extractionem cum cauterio, quàm excisionem.

Verùm quia varicum per excisionem curatio non solùm aspera & difficilis est, sed & plerumque propter sanguinis effluxum, qui operationem impedit, non feliciter succedit: Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, *de operationib. cheirurg.* aliâ ratione, longè meliori, nimirum absque ipsorum extractione, varices curare docet, hoc modo. *Cùm tria sint consideranda,* inquit, *quæ ad varicem constituendum concurrunt, sãguis fluens, fluxus, & venæ dilatatio: itaque tria etiam indicantur, fluentem nimirum sanguinem intercipiendum, fluxũ euacuandum, & venam ampliatam adstringendam esse. Ad cursum sanguinis intercipiendum, in principio & fine varicis vinculum iniicere oportet; quod fit volsella recuruata, aut hamo, aut duobus summis digitis vena apprehensa, & eleuata, inde acu filum trahente per infernam venam transmissa & alligata, in quam partem inciditur cutis, vt vena appareat, & ligari possit, & non inciditur, cùm extra eminet. Possemus quoque eum modum ad intercipiendum administrare, quo vtuntur fabri in sanguine in equis intercipiendo, ad cõprimendam venam cum parua lamina ferrea ad venam forcipe adstricta. Ac verò ad iam fluxum sanguinem euacuandum Hippocrates docet, quo modo id faciẽdum sit, in libro de vlceribus ad finem, quo loco præcipit, non esse secandam varicosam venam magna fissura, ne fiat magnum vlcus propter varicis influxum; sed varicem ipsum alias atque alias compungendum esse, vbi opportunum esse visum fuerit, ait Hippocrates, ex quibus compunctionibus sanguis, qui iam fluxit, & replet euacuatur, idque sensim fit, non autem confertim & cum periculo: euacuatur autem, si non totus, saltem pro maiori parte, ita vt vena etiam aliqua ex parte subsideat. Quo facto ad tertium scopum deueniendum est, qui est venæ dilatationem adstringere. Soleo ego medicamentum conficere ex tragacanthis in vino granatorum aut omphacio maceratis, inde verò puluere addito ex bolo Armena, mastiche, & sanguine draconis, paribus portionibus, donec liquati seu emolliti tragacanthi crassescant, vt cera, ita vt manus vola ad candelæ conformationem reducantur: quo facto, imponitur medicamentum per longitudinem varicis, & super id arundinis cortex, qui suâ cauitate medicamenti conuexitati respõdeat, & medicamentum comprimat, per longitudinem apponitur, & vinculis, aut fascia angusta circum crus adstringitur; ita enim compressione tum fasciæ, tum arundinis, & medicamenti adstrictione adstricti varicis fuere, vt quasi contabescere videantur. Interdum succo hypocystidis condensato fui vsus. Vltimò adhuc mitiori vsus sum Cheirurgia, præsertim in exiguo varice; siquidem dimissis vinculis, & Hippocratis compunctionibus, tantummodo vsus sum medicamento proposito, per longitudinem varicis, & portione arundinis desuper adstricta: aut spongia contorta oblonga crassitie, quantus varix est, filo circunducta, & in succo granatorum, aut hypocistidis expressa, & fascia angusta rectè alligata: cui rei benefaciunt quoque fructus immaturi ligni guaiaci contusi & impositi; quæ omnia adstrictione sanguinem intercipiunt, & venas adstringunt, exsiccando vero euacuant. Postremò ad præseruationem caliga vsus sum ex pelle canina confecta, quæ exactè circum crus adstringatur & induatur.* Hæc Fabricius.

Varicis monstrosi historiam & curationem describit Guil. Fabricius, *cent. 4. obseruat. 85.* quæ talis est. Vir quidam robustissimus laborauit vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis. Crassitie enim brachium ad carpum æquauit, & spithama ferè fuit longa: incepit autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas effecit. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuauit, protinus retrocessit sanguis; in terram verò posita iterum descendit, & quidem in ipso momento: & sanguis, in summa, fluxit & refluxit, non aliter, ac si in tubulo quodam nunc in hanc nunc in illam partem proiectus fuisset. Curationem autem sic aggressus est. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachii eiusdem lateris incisa, ægróque in scamnum collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separauit. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplexus est, & in inferiore parte varicis eodem modo processit. Sed antequam filum stringeret, nodumque faceret, tibiam ex scamno in terram collocandam iussit: idque eo fine, vt sanguis pro more deorsum flueret. Tandem filum ex superiore parte varicis primò arctè strinxit, nodúmque effecit, postea quoque ex inferiore parte. Quo facto, varicem propemodum superiorem, vt sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, affluere posset, scalpello incidit. Cùm verò copiosior, quàm pro magnitudine varicis decebat, afflueret, & locum attentè inspiceret, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingressus est. Ille cùm filo ligari non potuerit, nonnihil vnguenti eschatotici ad ipsius ostium, postea puluerem suum sanguinem sistentem cum albumine oui copiosè applicuit, omniáque fascia oxycrato madida ligauit, & in sequentem diem vsque reliquit. Demum vulnera aliorum more curauit. Sic penitus vir ille diuino fauore conualuit.

CAPVT XLV.

De Elephantiasi Arabum.

QValis affectus sit Elephantiasis & Elephantia Græcorum, Lepra Arabum *supra, cap. 40.* di-

ctum

ctum est; nimirum quod sit tumor malignus totius corporis, & quasi cancer vniuersalis. Et tractant de isto Auicennas, *lib. 3. fen. 3. tract. 3. cap. 1.* Rhases *lib. 6. ad Almansor. cap. 35.*

Elephantia Arabum. Alterius verò Elephantiæ, cuius ne verbo quidem meminerunt Græci, Arabes mentionem passim faciunt, quæ Varicibus cognata sit, atque ex iis ortum habeat, & tantùm pedum tumor sit. Agunt de hac Auicenna, *lib. 3. fen. 22. tract. 1. cap. 18.* vbi etiam de varicibus tractat: Rhases *ad Almans. lib. 9. cap. 93.* Dissentit tamen ab his, & Græcos sequitur Haly Abbas, *libr. 8. theoric. cap. 15.* & *4. practic. cap. 3.* qui Elephantem dicit esse morbum omnia corporis mébra corrumpentem, & quasi cancrum vniuersalem. Verùm nec ipse sibi constat, cùm *lib. 8. theoric. cap. 18.* scribat: *Vlcera, quæ in pedibus & cruribus fiunt, Elephas vocantur. Et Elephanticus morbus apostuma est melancholicum, quod in cruribus fit & pedibus, & eius signū est, quod pedis figura elephanti figuræ similis sit.* Reliqui omnes seorsim de Lepra & Elephantia agunt, & Elephantiam pedum tumorem esse dicunt, à sanguine melácholico & pituitoso & varicibus ortum, ob quē pedes ægri pedibus elephantis figura & crassitie similes fiunt. Atque tumoris hoc genus in medicantibus sæpe conspicitur, qui in viis publicis stipem petendo victum quærunt.

Signa. Affectus ipse satis manifestus est, cùm crura ægrorum sint tumida, rubicunda, liuida, nigra, vlceribus sæpe scatentia.

Prognostica. Rarò verò curatur, non solùm quia ægri plerumque tenuioris sortis vix medicinam adhibent, sed & quia ex toto corpore humorum melancholicorum copia eò detruditur.

Curatio. Ideo nulla sanatio sperari potest, nisi humores vitiosi è corpore crebrò euacuentur, & vitiosæ viscerum dispositiones, vnde humores illi praui suppeditantur, corrigantur; & vt scribit Auicennas, *loco allegato*, summa curationis est assiduatio curationis. Quod qua ratione fieri debeat, hactenus sæpius explicatum.

Hoc verò vbi factum fuerit, adstringentibus & siccantibus tumoris augmentum prohibendum, & quod factum, resoluentibus fortibus discutiendum.

Si verò malum diuturnum & confirmatum sit, vix salutis aliqua spes superest. Videatur Rhases, *9. ad Almans. cap. 93.*

Manuum tumor. Antonius Saporta, *de tumorib. p. n. lib. 4. cap. 25.* ista, quæ Mauritani de Elephantia dicunt, cuidam tumori manuum, sed præter eorum mentem, applicat. Neque enim cùm Mauritani de Elephantia loquuntur, vnquam manuum, sed tantùm pedum mentionem faciunt. Interim negandum non est, quod aliquoties obseruaui, & *lib. 2. Tract. part. 1. cap. 25.* monui, (etsi nondum autorem viderim, qui huius tumoris in specie mentionem faciat) sæpe manus, reliquo corpore saluo, ita intumescere, vt digitis pressæ, œdematis more, foueam relinquant. Quod malum proculdubio ab humoribus frigidis & crassis ortum habeat. Et nisi initiò ei occurratur, rarò curatur: cùm ægri vniuersales corporis euacuationes, sine quibus malum non tollitur, plerumque respuant, & tædium longioris curationis non perferant.

Vniuersalibus ergo corporis euacuationibus præmissis, & visceribus, in quibus vitiosi humores generantur, roboratis, fortiora discutientia adhibenda ex *chamamelo, radice iridis, aristolochiæ rotunda, flo. cheiri, ammoniaco, bdellio, opopanace,* & similibus.

CAPVT XLVI.

De Tumoribus particularibus.

Tumores particulares. Fit & aliorum tumorum apud Medicos passim mentio, sed qui vel ad hactenus enumeratos referri possunt, vel inter affectus corporis humani particulares explicati sunt, vt propterea de iis in specie plura addere opus non sit. De tumorib. cerebri egimus, *lib. 1. Practica. part. 1. cap. 28.* de fungis cerebri, *ibid. cap. 26.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 29.* de palpebrarū tumoribus, *ibid. part. 3. sect. 2. cap. 2. 3. 4. & 5.* de ophthalmia, *ibid. cap. 12. & 13.* de vngue oculi, *ibid. cap. 14.* de tunica annatæ, *ibid. cap. 17.* de cancro corneæ, *ibid. cap. 19.* de suggillatione oculor. *ibid. cap. 22.* de encanthide, *ibid. cap. 31.* de aurium inflammatione, *ibid. part. 3. sect. 3. cap. 2.* de cancro narium, *ibid. sect. 4. cap. 2.* de polypo, *ibid. cap. 3.* de labiorum tumoribus, *lib. 2. Tract. part. 1. cap. 1. & 2.* de gingiuarum tumoribus, *ibid. cap. 10.* de oris inflammatione, *ibid. cap. 18.* de gurgulion. inflammatione, *ibid. cap. 21.* de tonsillar. inflammat. *ibidem cap. 22.* de angina, *ibid. cap. 24.* de strumis in collo, & hydrope gutturis. *ibid. cap. 25.* de pulmonis inflammat. *ibid. part. 2. cap. 3.* de tuberculis pulmonum, *ibid. cap. 9.* de mediastini inflammatione, *ibid. cap. 13.* de diaphragmatis tumoribus, *ibid. cap. 14.* de pleuritide, *ibid. cap. 16.* de gibbositate, *ibid. cap. 21.* de inflammatione ventriculi, *libr. 3. part. 1. cap. 12.* de tumoribus frigidis ventriculi, *ibid. cap. 13.* de inflammatione intestinorum, *ibid part. 2. s. 1. cap. 1.* de tumoribus intestini recti, & in specie de hæmorrhoidibus, condylomatibus, thymis & ficubus, *ibid. cap. 10.* de mesenterii inflammatione, *ibid. part. 3. cap. 4.* de tumoribus omenti, *ibid. cap. 7. & 8.* de lienis inflammatione, *ibid. cap. 5.* de scirrho lienis, *ibid. cap. 6.* de inflammatione epatis, *lib. 3. sect. 1. cap. 4.* de scirrho epatis, *ibid. c. 5.* de hydrope Ascite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap. 3.* de renum inflammatione & tumoribus, *ibid. part. 7. sect. 1. cap. 8. & 9.* de inflammatione vesicæ, *ibid. part. 8. sect. 1. cap. 4.* de tuberculis in meatu vrinario, *ibid. cap. 9.* de testium tumoribus, *ibid. part. 3. sect. 1. cap. 3.* de hernia, & scroti tumoribus, *ibid. cap. 7.* de tuberculis & verrucis penis, *ibid. cap. 9.* de vmbilici inflammatione, *ibid. part. 10. cap. 3.* de musculorum abdominis inflammatione, *ibid. cap. 9.* de pustulis pudendi muliebr. *lib. 4. part. 1. sect. 1. cap. 4.* de vteri condylomatibus, *ibid. cap. 5.* de pudendi verrucis, *ibid. cap. 6.* de cancro vteri, *ibid. cap. 11.* de vteri hydrope, *ibid. sect. 2. cap. 1.* de tumore vteri à sanguine, *ibid. c. 12.* de inflammatione vteri, *ibid. c. 13.* de vteri scirrho, & cancro, *ibid. cap. 14.* de tumoribus testiculorū in feminis, *ibidem cap. 20.* de crusta lactea, achoribus, & fauis, *tract. de morb. infant. part. 1. c. 3.* de tinea, *ibid. cap. 4.* de phthiriasi, *ibid. cap. 5.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 6.* de sitiasi, *ibidem cap. 7.* de aphthis, *ibidem cap. 13.*

De tumoribus flatulentis egimus etiam in specie libris prioribus. Nimirum *libr. 1. Pract. part. 3. sect. 2. cap. 2.* de inflatione palpebrarum. De inflatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. sect. 1. cap. 11.* de dolore colico, *ibid. part. 2. sect. 2. cap. 4.* de lienis inflatione, *ibid. part. 4. c. 4.* de inflatione epatis, *ibid. part. 6. sect. 1. c. 3.* de tympanite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap. 4.* de hernia ventosa, *ibid part. 9. sect. 1. cap. 7.* de Satyriasi & Priapismo, *ibid. sect. 2. cap. 3.* de vteri inflatione, *lib. 4. cap. 10.* de capitis Inflatione, *tract. de morb. infant. part. 2. cap. 6.*

De tumoribus à partibus mollibus suo loco motis ortis, diximus etiam in specie, & quidem de vueæ procidentia, *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 25.* de hernia intestinorum, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.* de hernia vmbilicali, *ibid. part. 10. cap. 2.* de Vteri procidentia, & hernia vterina, *lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 16. & 17.*

De Atrophia in genere. [¶ Equidem de Atrophia scorbutica suo loco egimus. Cùm verò in genere de magnitudine totius aucta *suprà, cap. 4.* diximus, etiam quæ de Atrophia in genere dici possunt, huic loco subiungenda.

Peculiares quædam Atrophia species. Cùm corpus, quantum debet, non nutritur, sed ob nutritionem denegatam, imminuitur, in genere quidem atrophia appellari potest. Peculiares tamen atrophiæ species, peculiaria quoque nomina habent. Quæ

ab

ab vlcere pulmonis fit, propriè phthisis & labes dicitur. A febre hectica marasmus & marcor nominatur. Quæ sine his caussis accidit, ἰσχνότης & λεπτότης, corporis extenuatio dicitur. Hic Atrophiæ vocabulo in generali significatione vtimur, & eo omnē corporis præter naturam extenuationem, ob nutrimenti defectum, complectemur.

Atrophia in genere quid. Est autem Atrophia duplex. Primò totius corporis: deinde partis alicuius, vt brachij, pedis. Atrophia totius, in genere ita sumpta, est corporis totius p. n. extenuatio ob frustratam, seu denegatam eius nutritionem.

Caussæ.

Eius caussa. De caussis Atrophiæ hoc primò notandum, eam quæ totum corpus obsidet, vel suo modo secundum naturam esse, vel præter naturam. Quæ etiam secundum naturam, est marasmus ille senilis. Nullum enim animalium nascitur, quod non senectuti sit obnoxium, ac in senectute marcescat & contabescat. Verùm cùm Atrophia illa nullâ arte prohiberi possit, saltem de Atrophia, quæ corporibus quibusdam præter naturam accidit, dicemus.

1. *Ratione nutrimenti.* Cùm autem duo ad nutritionem concurrant & necessaria sint, nutrimentum, & facultas nutriens; in his duobus etiam caussa nutritionis imminutæ, & consequenter Atrophiæ, quærenda est. Alimenti ratione corpus contabescit, ob eius vel defectum, vel prauitatem. Si enim tantum, quantum quotidie insensibiliter discutitur, non iterum assumatur, corpus contabescit. Si verò in venis quidem sanguinis sufficiens copia suppetit, is tamen vitiosus est: à partibus vel non attrahitur, vel attractus assimilari non potest. Ob nutrimenti defectum corpus extenuatur & marcescit, cùm in eius, quę quotidie per insensibilem exhalationem diffluit, substantię locum, non aliud, vel non sufficiens nutrimentum reponitur. Cùm autem proximum totius corporis nutrimentum sanguis sit, ob defectum sanguis inprimis nutritio læditur. Sanguis autem deficit primò coctionis primæ vitio, cùm chylus, à quo sanguis generari debet, in ventriculo non sufficiente quantitate generatur: id quod accidit in sanis in inedia diuturna; in ægris verò, quando, ob appetitum deiectum, ægri cibum auersantur, aut dum, ob morbum, cibo exiguo & parum nutriente aluntur. Quod etiam accidere potest, si cibus assumptus, seu crudus, seu in chylum mutatus, per aluum statim reiicitur, & ad hepar non peruenit. Idem fieri potest, si, ob quemcunque ventriculi morbum, coctione eius labefactatâ, chylus vel paucus, vel imperfectus generatur. Deinde sanguificationis læsæ caussâ nutritio non fit, cùm hepatis vel lienis vitio sanguis non bonus generatur. Id quod in cachexia, leucophlegmatia, tympanitide, ascite, atrophia scorbutica, scabie diuturna accidit. Caussæ autem sanguificationis suo loco, *lib. Practic.* sunt expositæ. Vnde accidit, vt licèt sufficiens cibi quantitas fuerit assumpta, nutritio tamen non fiat; idque rursum duabus de caussis accidit, quia sc. alimentum nutriendis partibus non apponitur, vel, licèt apponatur, non rectè tamen assimilatur. Non apponitur partibus, vel quia chylus in ventriculo non ita elaboratur, vt in bonum sanguinem mutari possit: vel quia, licèt chylus in ventriculo rectè elaboratus sit, tamen vitio hepatis in bonum sanguinem non cōuertitur: vel quia, licèt chylus in ventriculo, deinde sāguis generetur: tamen è caussis quibusdā discutitur & absumitur; quales sūt minima exercitatio, vigiliç, curę, dolores, & morbi, qui colliquāt, discutiunt alimētū, vt copiosa per aluū, sudores, sanguinis fluxum, euacuatio, item quies immodica, cibi, & medicamenta siccantia, febres, potissimùm acutæ & malignæ. Partibus verò non rectè assimilatur nutrimentum, quia aliquâ vitiosâ qualitate præditum est, ob quam partibus rectè assimilari non potest; & ita fit frustrata nutritio ob errorem externum, vel ratione obiecti, quia nimirum sanguis talis est, vt à facultate nutriente vinci & assimilari perfectè non possit.

2. *Facultatis nutricis.* Ratione verò facultatis, non fit sufficiens nutritio, ob caloris natiui & humidi radicalis defectum. Calore enim natiuo natura, vt instrumento proximo, in nutriendo, vtitur. Idque accidit inprimis ob cordis affectus præter naturam, atque inprimis eius caliditatem & siccitatem, seu primariò cor laboret, id quod fit in febre hectica; seu partium vicinarum vitio, quod in vlcere pulmonis accidit. Cum enim, vt modò dictū, vis altrix calore innato, tanquam præcipuo instrumento, in retinendo, concoquendo, agglutinando, & assimilando vtatur, calor verò innatus à calore influēte foueatur; si temperies cordis sese non rectè habeat, etiam calor ille influens, & per consequens etiam calor innatus sese nō rectè habet, atque ita non commodum facultatis nutrientis instrumentum esse potest. Et quod febres hecticæ lentè & sensim præstant, id febres ardentes & colliquantes subitò præstare possunt, quarum calore non solùm alimentum & substantia corporis absumitur & colliquatur, sed & cordis & totius corporis temperamentum in calidius & siccius conuertitur. Idem accidit ob labores nimios, curas, morbos diuturnos, & omnino omnes caussas, quæ humidum radicale absumere, calidumque natiuum debilitare possunt.

Subiectum. Accidit autem Atrophia præcipuè in partibus mollioribus, pinguedine, & carne; & quidem pinguedo primò absumitur, deinde etiam carnes extenuantur. Partes verò duriores, vt membranæ, cartilagines, & inprimis ossa, etsi quoque ita exsiccari possint, tamen ita extenuari & imminui non possunt, vt inde totum corpus decrescat. Ideóque etiam extenuatio & atrophia corporis, in iis maximè partibus apparet, in quibus multa est pinguedo, & plures maiores sunt musculi, vt in oculis, temporibus.

Atrophia particularis. Quæ in partibus accidit Atrophia, varia est. Accidit ea priuatim sæpe in artubus, brachiis, cruribus. Pertinet huc atrophia oculi.

Caussæ eius quæ eædem. Caussam quod attinet atrophiæ particularis, sicut atrophiæ totius, caussæ vel in aliquo principali viscere, cuius actio totius corporis nutritioni necessaria est, consistit; aut certè vniuersalis est, & totum corpus exsiccare potest: ita priuatæ alicuius partis atrophia priuatam & saltem eam partem attinentem caussam habet. Sunt tamen caussæ eædem, quę vniuersalis atrophiæ, nimirum facultatis nutricis imbecillitas, & alimenti defectus.

Nutricis imbecillitas. Læditur facultas, dum pars refrigeratur, & proprio calore destituitur. Hoc enim si accidat, neque pars alimentū attrahere, neque retinere, neque alterare, neque assimilare potest. Refrigeratur autem pars, & calor torpescit, non solùm ab aëre externo, vt & aqua frigida, sed & ob quietem, in paralysi, aut ob viarum, per quas spiritus influunt, angustiam.

Nutrimenti defectus. Nutrimentum deficit præcipuè ob viarum, per quas affluit, angustiam. Idque accidit plerunque à caussis externis, cùm venæ quæ sanguinem parti pro nutrimento aduehunt, comprimuntur ab ossibus luxatis, aut vicino aliquo tumore & callo, vel cùm venæ nutrimentum aduehentes dissecantur. Videatur etiam Galeni *liber de Marcore.*

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Corporis totius, vt & partis alicuius extenuatio visui patet, vt multis signis opus nō sit. Nam si totum corpus valde atrophiâ laboret, facies contabescit, tēpora collabuntur, oculorum sedes caua & profunda redditur, nares acutæ fiunt; qualem faciem quia Hippocrates *in Prognostic.* descripsit, vulgò Hippocraticam nominant,

dominant. Costæ omnes fiunt conspicuæ, scapulæ & clauiculæ eminent, collum extenuatur, & larynx extuberat: venter collabitur, clunes fiunt flaccidæ, crura, brachia, manus, pedes emaciantur. Quia verò atrophia à plurimis caussis dependet, eæ omnes inquirendæ sunt, vt rectè curatio institui possit. Ideóque inquirendum, an caussæ externæ, inedia curæ, mœstitia, labor nimius, & similes præcesserint. Si tale nihil præcesserit, de caussis internis requirendum, an febris hectica, vel putrida aliqua adsit, vel adfuerit, necnon quomodo ventriculus, lien, hepar, sese habeant, inuestigandum. Ex horum enim viscerum morbis quæ caussa atrophiæ sit, facilè cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quò atrophia est recentior, eò faciliùs curatur; quò verò diuturnior, eò difficiliùs.

2. Vbi humor saltem alimentarius absumptus est, facilis curationis spes est: difficiliùs verò curatur atrophia, in quâ carnis substantia iam absumpta est; adhuc difficiliùs, vbi membranosæ & fibrosæ partes iam exsiccatæ sunt. Imò talis atrophia tam curari nō potest, quàm in senibus curationem non suscipit.

3. Si calor natiuus nondum adeò debilitatus est, quin reparari possit, salutis spes est, cùm causâ sublatâ, & calore instaurato, corpori nutritio iterū accidat.

4. Et omninò, quid de curatione sperandum sit, è caussis præcipuè coniectandum. Si enim eæ tolli possint, sanitatis recuperandæ spes est; si non, etiam salutis spes nulla est.

Curatio.

Indicationes & curatio. In sanis.

Curationem atrophiæ quod attinet, cùm exsiccatum sit corpus, & pendeat à deficiente nutritione, humectatio indicatur. Humectatur autem corpus, si detur opera, vt alimentum è venis ad omnes corporis partes pertrahatur, attractum verò retineatur, & corpori apponatur. Caussæ verò omnes, seu sint euidentes & externæ, seu internæ, remouendæ sunt. Ideóque si inedia præcesserit, cibus idoneus iterum exhibeatur; si labor nimius, curæ sollicitudo, & similia, illa omnia amouenda. His enim caussis sublatis, & victu idoneo exhibito, corpus facilè instauratur.

In ægris verò, si ob appetitum deiectum, morbúmque aliquem, vel alimentum absumatur, vel facultas debilitetur, eo morbo sublato, ægróque rursum cibum sumente, instauratio corporis sequitur. Quomodo autem morbi ventriculi, hepatis, lienis, pulmonis, & alij curandi, *in Practica Medicina* abūdè docemus. E quibus etiam hoc patet, frustra, vbi corpus vitiosis humoribus repletum est, soli nutritioni operam dari. *Impura* enim *corpora quantò plus nutries, tantò magis lædes*, vt Hippocrates, *2. aph.* 10. ait. Nā corrūpuntur etiam boni succi & cibi à prauis humoribus, atque ita cacochymia augetur. Ideóque vitiosi humores primò præparandi & euacuandi sunt. Et omnino in omni atrophiæ curatione, caussæ, à quâ ea pendet, prima ratio habenda est, atque in eius amotione primò laborandū. Postea quomodo corpus extenuatum per alimenta refici possit, cogitandū. Quod tamē ipsum etiā rectè instituendum. Primò itaq; offerenda alimenta, quæ citò & facilè coquuntur: deinde quæ modicū nutriunt, quamuis difficiliùs & tardiùs coquantur. Iis, qui nec febre, nec obstructione laborant, nec capite dolēt, nec hypochondria distenta habent, commodissimè lac exhibetur, inprimis muliebre, deinde ouillum, tertiò vaccinum, addito pauco sacchato, item succi & iuscula carnium, vt perdicum, gallinarum, carpi, vetuecinæ, vitulinæ, cum pane, & inprimis iura consummata & instaurantia dicta. Vtiles etiam sunt emulsiones ex amygdalis, hordeo, cum farina tritici. Præcipuè hîc vtile est, quod paratur ex pulpa contusa capi, amygdalis, saccharo, lacte, & farina oryzæ. Plurimùm etiam commendant nucem Indicam, huiúsque vnius vsu corpora extenuata pinguefieri scribunt. Vinum in marcore frigido prodest, in torrido verò fugiendum.

Notā de modo refectionis.

In modo verò refectionis & nutritionis obseruandus est *aphorism.* Hip. 7. *sect.* 2. *Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lentè reficienda sunt; quæ verò breui, breuiter.* Nam vt Galenus explicat, quæ breui tempore extenuata sunt corpora, ob humorum & spirituum euacuationem, nōn ex solidorum colliquatione id perpessa sunt; quæ verò longo tempore extenuata sunt, iis carnes liquescunt, & graciles redduntur etiam aliæ partes, per quas concoctio & distributio, ac sanguificatio in toto corpore perficitur. Quare tantum non poterit concoqui alimentum, quanto indiget corpopus. Ob id talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lentè nominauit Hippocrates. In quibus autem soli humores & spiritus sunt euacuati, in iis celeriùs & pleniùs licet reficere, cùm fundamentum præstet solidarum partium robur.

Diæta.

Post somnum frictiones leues instituantur, manibus ol. amygdalar. dulc. inunctis. Vtile est & aquæ balneum. Euidenter enim exsiccatos humectat, quod facilè iis, qui sub Sole iter fecerunt, aut aliquo quouis modo sese exercuerunt, & nimis calefacti sunt, vt & qui vigiliis, curis & aliis modis exsiccati sunt, videre licet. Et omnino Galenus pluribus passim de balneis agit, vt nobis, quibus balneorum non magna cura est, nimis curiosus videri possit. Verùm Romanorum in balneis curam hodie multi imitātur Asiatici, qui omnes suas delicias in balneis ferè constituunt, veterūque hac in re magnificentiam in ædificiis imitantur, luxúmque vel superare æmulantur. Ibi enim in balneis habentur omnia, quæ tum ad sanitatem, tum ad voluptatem desiderari possunt. De qua te videatur Prosper Alphinus, *de Medic. Ægyptior. lib.* 3. *cap.* 15. 16. *& seqq. vsque ad finem eius libri.*

Curatio Atrophiæ particularis.

Particularis autem atrophiæ curationem quod attinet, eam diligenter docuit Galenus, *in libr. de offic. Med. cap.* 3. *text.* 12. & 14. *meth. med. cap.* 36. Cùm enim partes priuatæ marcescant & extenuentur ob impeditum alimenti affluxum, caloremque partis languidū; Medicus operam dare debet, vt parti robur & calorē restituat, sanguinísque ad partem affluxum conciter. Robur & calorem parti restituunt membri moderata frictio, motus, & aquæ calidæ perfusio. Eadem quoque sanguinem ad partem alliciunt. Debet autem frictio, & perfusio aquæ calidæ eoúsque continuari, donec rubicundior & tumidior pars fiat, non tamen eò vsque, donec iterum detumescat. Possunt & partes foueri, vel etiam, si earum fert conditio, immergi balneis ex saluia, summitatibus iuniperi, leuistico, lauēdula, malua, althæa, paratis. Quibus vbi pars fomentata fuerit, postea inungatur oleis vel vnguentis conuenientibus.

Vnguenta.

Vnguenta & emplastra talia multa habentur: ℞. *Vnguenti dialthææ, Aregon. Martiati*, an. ℥j. ß. *ol. laurin. spicæ castorei*, an. ʒ ij. *piperis, pyrethri*, an. ʒ ij. M. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Pingued. human. taxi*, an. q. v. *pulu. sabinæ*, q. s. F. Vnguent.

Vel ℞. *Bdellij, opopanacis*, an. ℥j. Dissoluantur in vino, & colentur. Adde *pingued. porci* ℥iij. *adipis anserin. gallin*. an. ℥j. *ol. oliuar. antiq.* ℥iiij. *terebinthin. ceræ*, an. ℥ j. Misc. super ign. & coq. ad vini consumpt. Tandem adde *pulu. mastich. thur. fænigr.* an. ʒ j. F. Vnguent.

Emplastra.

Potest & tale Emplastrum imponi: ℞. *ceræ, resin. terebinth.* an. ℔. j. Misce super ign. Postea add. *mastich. thur. galban. croci, piperis long. cinnamon. nuc. moschat. macis, caryophyllor. zedoariæ, galangæ, zing. granor.*

granor. paradisi, sem. vrtic. an ℥.ß.F. Emplastrum.

Vel ℞. *Folior. leuistici rec. summitat. sabinæ, iuniperi*, an. M.ij. *fl. chamæmel.* M.ß. ℥. *iuniper.* ℥ ß. Concisis & contusis affund. *ol. laurin.* & *lilior.* q.s. vt omnia contegantur, *axungia porcina* ℥ iij. *vini* ℥ ij. Coq. ad humidirat. consumption. Adde *ol. spicæ, de bacc. iunip.* an. ʒ j. *pulu. sinapi* ℥ j. *rad. pyrethr.* ʒ iij. *sinapi* ʒ ij. *ceræ* q.s. F. Linimentum.

Fotus. Quibus pinguia molesta sunt, his hac aquâ membrũ foueri potest: ℞. *Castor.* ʒ j. *piper. long. pyrethri, granor. paradisi*, an. ʒ ij. *coccognidij* seu *vrticæ*, ℥ ß. *erucæ* ʒ j. ß. *baccar. iuniper.* M. j. *saluiæ, menthæ, origani, serpilli, hyperici*, an M. j. *spir. vini* ℔. iij. Destillentur, vel saltē diu, aliquot. sc. diebus, stent in infusione. Postea colentur.

Dropax. Post hæc Antiqui quarto quoque die Picationes adhibebant. Erat autem Dropax, seu Picatio, medicamentum ex pice oleo dissoluta paratum, quo tepido pars extenuata illinitur, ibique retinetur, donec refrigescat. Hinc aufertur, iterúmque adhibetur, idque toties repetitur, donec pars rubescat & turgida fiat. Hinc, picatione ablatâ, membrum ol. amygdal dulc. vel aliquo adipe inungitur. Vesperi idem repetitur; atque hoc modo tractatur pars tamdiu, donec iterum crassior fiat.

Percussio. Quod nisi picatione obtinebatur, Antiquiqui Græci remedium, quod ἐπίκρουσιν & κατάκρουσιν id est, percussionem nominant, vsurpabant. Partem enim gracilem ferulis quibusdam in hunc vsum paratis percutiebant, quoad turgidior & rubra euaderet. Deinde pingui aliquo medicamento illinebant. Nostri ad percussiones illas vtuntur vrticis vrentibus.

PARS II.

De Vlceribus.

CAPVT I.

De Vlceris natura & differentiis.

ETsi vocabulum ἕλκος Vlcus, in genere accipitur, pro omni solutione continui in parte molli, vt apud Galenum, 13. *meth. med. cap. vlt.* videre est, & hoc modo etiam vulnus propriè dictum complectitur; quo modo Celsus, *lib.* 5. & 6. sæpe sine discrimine vulnus & vlcus accipit: tamen propriè & in specie

Vlcus quid propriè. Vlcus dicitur solutio continui cum imminuta magnitudine, in parte molli, à materia erodente ortum habens. Differunt nimirum in eo vulnus & vlcus, quod in vulnere saltem est soluta vnitas, nihil verò necessariò de parte amissum est; in vlcere verò semper aliquid de parte affecta imminutum & amissum est, si non plus, saltem cuticula. Etenim cùm vlcus fit à caussa erodente, fieri non potest, quin aliquid à parte auferatur. Etsi enim interdum in vlcere caro aliqua superflua excrescit: tamen nihilominus cutis, imò ipsa naturalis caro deest; & vlcus illud non est morbus simplex, sed compositus, & cum magnitudine aucta coniunctus. Possuntque cum vlcere varij morbi, intemperies, inflammatio, erysipelas, caro supercrescens, & alij morbi, coniungi, qui tamen ad essentiam vlceris non pertinent, sed tolli possunt, vlcere manente, cuius essentia solùm in solutione continui cum partis affectæ aliqua diminutione consistit.

Subiectum. Subiectum vlceris est pars mollis seu carnosa, vocabulo carnis latè accepto, quod nō solùm carnē musculosam, sed eam quoque, qua intestina, vesica, & alia viscera constant, comprehendens. Ad differentiam nimirum cariei, quæ est in ossibus.

Caussæ.

Caussa. Caussa proxima est materia quæcunque erodendi vim habet, quæ sub se non solum humores acres in corpore genitos cōprehendit, sed & externas caussas erodendi vim habentes, qualia sunt medicamenta & venena erodentia. Nam falsum est, quod nonnulli vlcera solùm à caussis internis oriri statuunt; cùm experientia doceat, eadem ab externis quoque caussis excitari. Ita teste Galeno, 4. *meth. med. cap.* 9. & ipsa experientia notissimũ certè est, ab igne, aqua, oleo, & aliis succis feruidis, in combustionibus nō vulnera, sed vlcera excitari; quemadmodum & medicamenta ac venena septica & caustica vlcera excitant. Sic venenosi & cōtagiosi vapores vlcera patiũt, quo modo scabies per contagium scabiem parit, dum scilicet contagium cuti communicatum eam erodit. Eodem modo vapores à pulmonibus phthisicorũ inspiratione hausti pulmones exulcerant, & phthisin per contagium pariunt. Eadem ratione virus & venenum Venereum corpori alicui affricatũ vel communicatum illud inficit atque exulcerat. Neque alicuius momenti est, quod talia vlcera ad vulnera potius reducere conatur Eustachius Rudius. Differentiam enim vulnerum & vlcerum hoc modo confundit, cùm vlcera & vulnera in eo non solùm differant, quod illa cum substantiæ amissione, hæc sine eius amissione fiat, sed etiam, quod vulnera à caussa incidente, pungente, rumpente, atque contundente fiant; hæc verò à caussa erodente, siue illa sit externa, siue interna. Id quod manifestum est in medicamentis septicis. (Nam quis vlcus esse neget, quod ab esulæ succo excitatur?) A quibus nō multùm differunt contagiũ in scabie, lue venerea, phthisi. Quamuis enim, quod obiicit Rudius, talia venena etiam humores inficiendi vim habere non negamus, qui corrupti postea vlcera promoueant: tamē ipsi illi contagio vis omnis erodēdi deneganda non est; quãuis postea vbi corruptio humorum in corpore accecedit, vlceris incrementum promouetur.

Differentia.

Differentia. Vlcerum differentiæ aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. Essentiales sunt, quę ab ipsa vlceris forma, subiecto, & caussa efficiente sumuntur. Quæ ab vlceris forma sumũtur, petũtur ab eius figura, magnitudine, & similibus. Alia enim vlcera sunt magna, alia parua, lōga, breuia, lata, angusta: alia recta, obliqua, intorta, fistulosa, æqualia, in quibus caro in omnibus partis affectę partibus æqualiter absũta est; inæqualia, in quibus maior carnis pars in hoc loco, minor in illo est ablata. A parte affecta vlcera alia sunt externa, alia interna; alia superficialia, alia profunda: & quidem in hac vel illa parte. Differentiæ à caussis è capite sequēti, in quo de caussis vlcerum dicetur, patebunt.

Accidentales verò vlcerum differentiæ sunt, quę ab iis, quæ extra vlceris naturam & constitutionem sunt, desumuntur; quales sunt quæ vel ab vlceris situ, vel tempore sumuntur, vt quod quædam recentia sunt, quædam antiqua.

Non immeritò huc referenda & ea differentia, quæ à caussis accidentalibus, & quæ vlceribus omnibus communes non sunt, sumuntur, vt quod vlcera quædam sunt cum fluxione coniuncta, quædam affluxu carent; quædam sunt puta, quædam sordida, cottodentia, depascentia, & serpentia. Hæ differentiæ enim à caussis pendent. Quò pertinent & differentiæ, quæ ab accidentibus & symptomatibus vlcerum sumuntur, quod scilicet alia sũt doloris expertia, alia cum dolore coniuncta,

coniuncta, prurientia, pungentia, vrentia; alia curatu facilia, alia difficilia & rebellia, Græcis δυσεπούλωτα; alia benigna, alia κακοήθη & maligna. Quo referenda & vlcera Cheironia & Telephia dicta. Præter has tamen differentias, quæ propriæ vocari possunt, aliæ adhuc dantur impropriæ, & vlcerum potius cum aliis morbis complicationes, quàm differentiæ, nominandæ. Quales differentiæ fiunt, quod vlcera quædam cum dolore, intemperie, phlegmone, callo, gangræna, cancro, vermibus, osse corrupto coniunguntur.

Atque ex his quidem fontibus vlcerum differentiæ & distinctiones petuntur. Verùm cũ nonnulla vlcerum genera è pluribus fontibus petuntur, ne sine methodo de vlceribus agamus, satis commodè hoc ordine de vlceribus doctrina tractari potest: si nimirum primò dicatur de vlcere simplici, seu in genere considerato; Secundò de vlcere cum intemperie; Tertiò, de vlcere cum humorum affluxu; Quartò, de vlcere sordido; Quintò, de vlcere cum tumoribus; Sextò, de carne excrescente & luxuriante; Septimò, de vlcere liuido & calloso; Octauò de vlcere sinuoso & fistula; Nonò, de vlcere cum vermibus; Decimò, de vlcere cum ossium carie; Vndecimò, de vlceribus dysepulotis, malignis, Telephiis, Cheironiis, Phagedæna; Duodecimò, de dolore cum vlcere; Decimotertiò, de tibiarum & aliarum partium vlceribus. Quibus Decimoquartò addemus de ambustionibus; & Decimoquintò de Gangræna & Sphacelo doctrinam.

CAPVT II.

De Vlcere simplici.

PRimo ergo loco agemus de vlcere simplici, & quas vlcus in genere consideratum caussas habeat, quæque eius secundum formam suam, caussas, & locum affectum sint differentiæ: quibus signis vlcus eiusq; essentiales differentiæ cognoscantur: quid de curatione prædicendum sit; & quid vlcus in genere indicet, quamque curandi rationem requirat.

Caussæ.

Caussa. Caussam proximam vlceris esse materiam corrodendi vi præditam, seu in corpore genitam, seu corpori extra aduenientem, capite præced. diximus.

Illa autem vel in corpore generatur, vel extra illi obuenit. Prioris generis sunt humores quicunque acres & erodendi vi præditi in corpore geniti. Generatur autem iste humor vel extra partem affectam, vel in ipsa parte affecta. Extra partem affectam generatur humor biliosus, pituita salsa, serum salsum, nitrosum & acre, atra bilis. Hi enim si in corpore sint geniti, & ad partem aliquam confluant, eam erodere & exulcerare possunt. Quibus autem de caussis tales humores in corpore generentur, *lib. 2. Institut. de causs. morbor.* & alibi diximus. Fluunt autem ad partem affectam, vel per attractionem, quorum vtrùque, quibus de caussis fiat, supra, *part. 1. cap. 5. de Inflammatione*, dictum. Et inprimis ex interno humorum vitio tempore verno vlcera varia, vt & ex intempestiuis exercitationibus oriri solent. Si enim, vt Galenus, *3. aph. 20.* scribit, tempus vernum impurum corpus suscipiat, tale quiddam vere contingit, quod in exercitationibus fieri videmus. Etenim quamuis ex se sint saluberrimæ: attamen si hominem vel pituita, vel flaua bile, vel atra, vel etiã ipso sanguine plenum, volueris ad exercitationem perducere, ei aut comitialem, aut apoplexiam, aut, si non hæc, vasis in pulmone ruptionem, aut acutissimam febrem exercitatione efficies. Quibus verò purgationis humorum in profundo latentium loco exercitatio imperata fuerit, ea ad cutem cacochymiam, id est prauorum humorum copiam euocans & spargens, vlcera & scabiem excitat. Nam & hoc innuit Hippocrates, cum dicit, Impurgarum si exerceas, vlcera exoriuntur. Sic sanè verno tempore aëris ambientis calor humores fundens euocat ad cutem persimili exercitationum effectu. Nec verò exercitationem effectis solùm, sed ipsius etiam naturæ operibus similia sũt veris effecta. Illius siquidem partes sunt, tum occultam illam toto corpore perspirationem efficere, qua corporis excernantur superuacanea, tũ etiã per morbos variis modis corpus expurgare. Hæc Galenus. In ipsa verò parte acrimoniam acquirunt humores, ob aliquam eius intemperiem, & hoc modo cum pus ipsum, coctione & mora in parte acrius euadit, & quidem eò acrius, quo humor, è quo generatur, acrior est; tum sanguis, qui à parte affecta corrumpitur & putrescit.

Caussæ verò extra corpori aduenientes sunt medicamenta septica & caustica. Imò nec ipsum ignem actualem hinc excludo: cùm eschara relicta ad vlcera potius, quàm vulnera pertineat. Referendum huc & contagium, quo modo vapores è phthisicorum pulmonibus exhalantes ab aliis inspiratione attracti pulmones exulcerant, phthisinque excitant; & sordes atque inquinamenta scabiosorum, leprosorum, & lue Venerea laborantium, cuti communicata, eam exulcerant ac simile vitium generant. Non rectè verò inter caussas proximas & immediatas refertur illa attritio, quæ fit in intertrigine, & attritione à calceis. Ab attritione enim solùm humor attrahitur, qui cutẽ postea erodit, aut vesicam in ea excitat. Quæ autem specialium vlcerum speciales caussæ sint, suo loco postea dicetur, vbi suæ cuiusq; vlceris caussæ explicabuntur.

Signa Diagnostica.

Vlcera externa visui & tactui patent, nec signis, quibus cognoscantur, opus habent. Interna verò, cùm sæpe lateant, cognoscuntur specillo, si ad ea via detur, tactu, vel ab excrementis, dolore, actione læsa. Excrementa enim partem affectam indicant, & si per quæcunque corporis meatum, seu anum, seu vesicam, seu nares, seu aures, pus aut aut sanies effluat, vel vomitu aut tussi & sputo reiiciatur, vlcus aliquod intus latere indicio est. In qua autem parte lateat, doloris proprietas & situs, ac partis læsæ signum est, pulsans alteriæ. *Signa Diagnostica.* Situs doloris similiter ipsam partem exulceratam manifestabit. Si in parte exulcerata sensus vel motus læsus fuerit, neruosæ partis affectæ indicium est. Si mordicatio à sumto cibo sentiatur, ventriculum exulceratum esse indicatur. Caussæ etiam externæ hîc signa suppeditant. Si quis cantharides hauserit, vesicam exulceratam esse; si medicamentum, vel quid vrens, vel aquam fortem biberit, fauces & ventriculum exulceratum esse, indicio est. Vide *Institut. lib. 3. part. 2. cap. 4.*

An vlcus magnũ vel paruum, rectum vel obliquũ, vel alterius figuræ sit, vt & reliquæ similes differentiæ, in externis vlceribus visu & specillo cognoscuntur. In internis verò facilè cognosci non possunt. An tamen vlcus magnum vel paruum sit, puris copia docebit, quæ in magno vlcere maior est, in paruo minor.

Caussas quod attinet, & quidem internas, si ab humorum affluxu vlcus originem habeat, signa cacochymiæ vel in toto, vel vitiosæ epatis, lienis, aut alterius visceris constitutionis aderunt. Quæ si absint, & cõtra intemperies & imbecillitas partis affectæ adsit, in ipsa parte affecta caussam vlceris generatam fuisse indicio est. Qui autem humor vlcus efficiat, an bilis, an pituita salsa, an serosus humor, an atra bilis, è cuiusque vlceris signis, & inprimis pure ac sanie, quæ effluit, vt & colore vlceris ac dolore, puctione, mordicatione

tione parefiet;& docebunt id signa specialiũ vlcerum.

Externæ verò caussæ ex relatione ægri cognoscuntur,qui docebit,an ab acri & erodente medicamẽto, aut veneno,vel ipso etiam igne læsus fuerit,an cum aliquo vlceribus contagiosis laborante conuersatus & ab eo infectus fuerit.

Vlcerum tempora etiam sua signa habent. Dum n. sanies apuosa,cruda,& tenuis copiosior primùm effluit,principiũ est,quod & ipsumtamen sensu,tactu,& visu,vt & ex caussis vlcerum cũ externis tum internis præsentibus,& sequentibus symptomatibus , dolore, pruritu deprehenditur.Vbi pus postea & sanies melius coqui incipit,eiusque copia minuitur,incrementũ est.In statu pus optimũ est,& in declinatione maximè minuitur.Eadem tempora tamen etiam ex dolore,pruritu,actionibusque læsis cognoscuntur ,quæ si augeantur,vlcus augeri;si remittant, & omnia ad naturalem statum redeant,vlcus imminui & in declinatione esse indicant.Quod ipsum & visus & tactus in partibus externis docebunt. Specialium verò vlcerum signa suis locis postea proponentur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quid de curatione vlceris sperandum sit,ex ipsius vlceris magnitudine ac grauitate,& partis affectę conditione cognoscitur.

2.Nam si vlcus saltem cutem occupat,& superficiale est , faciliùs & breuiori tempore curatur. Quanto verò profũdius est, & quo pars,quę afficitur,cute nobilior est,eò difficiliùs curatur.

3.Ob id vlcera,quę in extremitatibus musculorum sunt,periculosiora sunt, quàm quæ in musculorum medio.

4.Hac ipsa de caussa periculosiora sunt vlcera,quę in parte nobili sunt, & ad partem nobilem , vt & neruum,venam,arteriam,pertingunt.Et omnino interiora exterioribus magis periculosa sunt.

5.Vlcera,quæ partem principem ,aut principi vicinam in consensum trahere possunt,sæpe ægro mortem afferunt.

6.Faciliùs curantur vlcera , ad quæ medicamenta, quæ adhibenda sunt,faciliùs pertingunt , iisque faciliùs adhærent:difficiliùs verò curantur,quibus medicamenta rectè applicari non possunt , & quibus non facilè adhærent.

7.Difficulter curantur vlcera in partibus , quæ naturaliter multis humiditatibus & excrementis scatẽt.

8.Vt & ea,quæ sensum exquisitum habent,& partes sensu exquisito præditas in consensũ trahere possũt.

9.Sicut & illa,quæ ab aëre externo vel aliis de caussis necessariò alterantur.

10. Periculosa etiam & diuturna sunt vlcera , in quibus ossium caries metuenda ęst.

11.Vlcus magnum , cæteris paribus,difficiliùs curatur,quàm paruum. In vlcere enim magno multæ partes aëri externo obiiciuntur , & subiectæ partes, venæ,arteriæ,nerui,magis læduntur. Item angusta & oblonga vlcera facilè,rotunda difficilius curantur.

12. Si corpus purum sit, & viscera præcipua bene constituta,ipsaque pars affecta aliàs rectè sese habeat, de facili vlceris curatione spes est. Contrà si corpus sit cacochymicũ,viscera præcipua malè affecta,& pars exulcerata malè affecta,difficilem curationem , & vlcus diuturnum futurum,meritò coniicitur.

13.Hinc vlcera,quæ aliis morbis succedunt , plerumque difficulter curãtur,cùm natura vitiosos humores qui in corpore sunt,ad partem externam depellat & transmittat.

14.Vt & quæ ad viriditatem vel nigredinem tendunt;cùm partis affectæ colorem debilem & pæne extinctum id significet.Et morituris paulò ante mortẽ vlcus pallidum,liuens & atidum apparet,propter caloris natiui exstinctionem.

15.Vbi post longum saniei prauæ fluxum pus bonum apparere incipit, bonam sanitatis recuperandæ spem præbet,signumque est,& naturæ robur sese iam colligere,& materiam in melius mutari.

16.Et omnino ipsum pus,quid de Vlceris curatione sperandum sit,indicium suppeditat. Si enim pus, quod quotidie excernitur,bonum sit,facilis curationis spem præbet:malum verò pus contrarium significat,Pus enim bonum & humorum,è quibus generatur,bonam conditionem,& partis affectæ robur significat.Malum vero contrarium indicat.Pus autem bonum mediæ est inter crassum & tenue consistentiæ, album,læue,æquale,ac quàm minimè fœtidum, Malum verò est,quod valde tenue,& fluidum est,pallidũ, liuidum,feculentum,mali odoris.

17Sanies & ipsa,quæ humor est pure tenuior , & aquosior,ex vlceribus , vt & vulneribus quandoque effluẽs,quid de curatione sperandũ sit,indicat.Sanies enim multa,tenuis nimis,pallida,liuida,nigra,mali odoris,& quæ cutem vicinam erodit,vlcus difficile curatu indicat.Si verò sanies sit mediocriter crassa ,non multa , subrubra, aut subalbida , faciliùs curari vlcus indicat.

18.Si vlcera annua fiãt,aut diuturniora , os abscedere necessariũ est,& cicatrices cauas fieri. Hippocrates,*6.aph.45.*Si enim Medicus ex arte curationem vlceris instituat,nihilque necessarium intermittat,nihilominus vlcus longo tempore nõ curetur,aut cicatrice obductum recrudescat,in osse corrupto caussam, cur vlcus nõ sanetur,esse significat:assiduus quoque excrementorum in vlcere diuturno generatorum affluxus,os subiectum facilè corrumpere potest.Ob partis enim diuturno vlcere obsessę intemperiẽ,& os abscedens, vlceris cauitas non repleri , nec satis carnis excrescere potest,vnde cicatrix caua efficitur.

19.Si vlcus ,postquam carne impletum est , ipsique cicatrix induci debet , recrudescit,metus est,ne in fistulam abeat.

20.Vlcera,quæ sunt in pedibus & manibus , glandularum sub axillis vel inguinibus inflammationes & tumores in corporibus plethoricis & cacochymicis accersere interdũ solent.Defluxuram enim ad vlcus in manu vel pede materiam,ipsæ etiam laxiores & imbecilles prius recipiunt & imbibunt.

21.Vlcera crurum plerumque difficilia curatu sunt, inprimis si lienis vitio foueantur. Tum enim crassi & melancholici humores & vlcus affluentes eius curationem impediunt.

22.Vlcera diuturna & inueterata non sine periculo curãtur,nisi corpus diligenter purgetur,& victus ratio bona obseruetur;cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius,*centur.3.obs.39.*de quodam viro,cui cùm vlcus inueteratũ in crure sinistro ab Empirico αὐτοδίδακτος curatum fuisset,post menses aliquot pleuritide in sinistro latere correptus , atque inde mortuus est , & morbo durãte talia exspuit,qualia antea ex vlcere effluere solebãt.De pure etiam ex vlcere in brachio per vrinam euacuato,videatur Ambros.Paręus,*lib.17.c.51.*

Reliqua prognostica in specialibus vlcerum differentiis tradentur.

Indicationes.

Cùm vlceris essentia in soluta vnitate,& magnitudine partis affectæ imminuta consistant:soluta vnitas vnionẽ;id,quod amissũ & imminutũ est,sui instaurationem indicat.Vlcus nimirum vt vlcus replendum carne,& vniendum,ac cicatrice claudendum. Quãdo verò vlcus cum caussa coniungitur,quæ vel vlcus ab initio excitauit,vel eius,sine quo nõ,in curatione rationẽ obtinet,caussa primò remouẽda. Partis verò affectæ tempeties,vt & sanguinem affluentem , bene se habere

habere oportet. Si verò virium aliquod in his fit, id corrigendum; de quo postea in specialibus vlcerum differentiis dicetur.

Si itaque humor, qui vlcus excitauit, adhuc adsit, is euacuãdus. In omni enim affectu, in quo caussa adhuc præsens est, à caussæ remotione curatio inchoanda. Deinde, quia in principio sãguinis aliquid extra propria vasa excidit, imò sæpe cum eo alii humores vitiosi in corpore eò fluunt, ne quod in poris partium hæret, putrescat, & inflammationem pariat, sanguis is concoquendus, & in bonum pus mutandus. Vnde etiam Galenus, *libro de totius morbi temporib. cap. 3.* vlcera sua tempora habere scribit, & in principio saniem tenuem, incoctam, & aquosam excerni, quæ in augmento coctionis beneficio crassior fit, & in statu tandem in pus bonũ & album mutatur. Ac propterea in principio vlceris concoquentibus, quæ vlgò digestiua appellant, opus est. Sordes præterea, quæ in vlcere generari solent, cùm eius curationem impediant, abstergendæ. Vbi vlcus mundum fuerit, cauitas carne replenda. Tandem vlcus cicatrice claudendum.

Partium tamen affectarum etiam habenda ratio. In vlceribus enim partium externarum, ærugo, æs vstum, vitriolum, antimonium, & similia locum habent, quæ non admittuntur in partibus internis. Si etiam pars ita comparata sit, vt aliis rebus transitum præbeat, qualis est gula, medicamenta ita paranda sunt, vt parti adhæreant. Partes exquisito sensu præditæ acria medicamenta non ferunt, quæ ea, quæ sensum hebetiorem habent, sustinent. de quibus passim in vlceribus particularibus dicetur.

Quomodo autem vlcus carne repleatur, docet Galenus, *3. meth. med. cap. 3.* Ad carnis nimirum generationem necessaria est Efficiens, & Materia. Efficiens Natura est, quæ vti in toto corpore, ita etiam in singulis partibus necessarium alimentum attrahit, retinet, cõcoquit, apponit, assimilat. Materia est sanguis purus & sincerus, qui ex cibo & potu generatur. Verùm quia in omni coctione duplex excrementum generatur, vnum tenuius, quod insensibiliter exhalat, vel per sudorem discutitur, alterum crassius: id etiam in carnis in vlcere generatione accidit, & si in parte relinquãtur, eam humectabunt & carnis generationem impedient. Ideoque excrementa hæc in vlcere abstergenda & siccanda sunt. Atque id est, quod vulgò ex Galeno, *3. meth. med. cap. 4* & *4. meth. med. c. 5.* ac aliis locis passim dicitur, omne vlcus exsiccationem requirere. Et Hippocrates, *in princip. lib. de vlcerib.* scribit: *Quod siccum est, ad sanum: quod madet, ad vitiatum propitius accedit.* Et sic vlceris curatio naturæ opus est, quæ ex affluente sanguine carnem amissam instaurat, & vlceri repleto cicatricem inducit. Medicus saltem impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstaculo sunt, remouet, dum excrementa abstergit, & exsiccat; & dum hoc facit, carnem generare & cicatricem inducere dicitur.

Curatio.

Curatio. Principio ergo, si corpus sit plethoricum vel cacochymicum, sanguinis copia imminuenda, vel corpus euacuandum, ne humores ad partem affectam amplius fluant. Simul quoque victus ratio bona instituatur, ne parui humores in corpore generentur. Rerum etiam reliquarum nõ naturalium ea ratio instituatur, ne vlceri aliquid incommodi afferatur.

Deinde cùm vix fieri queat, quin in poris partis ex venis sanguinis effusi & humorum aliquid hæreat, vt illud coquatur & in pus mutetur, digestiua seu suppurantia medicamenta vsurpanda, quæ in corporibus mollioribus mitiora esse debent, qualia parantur ex oleo rosar. & vitellis ouor. in minùs mollioribus ex *terebinthina, oleo ouorum, rosarum, mastichin. vitell. ouor.* in siccioribus *ex resina terebinthina,* vel *abietina, pulu. thuris, sem. lini, tritici, fænigraci, pingued. gallina.*

Deinde abstergentia vsurpanda. Sæpe tamen accidit, vt vno medicamento duobus scopis satisfacere, & coquere scilicet & abstergere possimus. Vnde tum miscenda sunt suppurantia cum detergentibus, atque ita suppurantia fiunt calidiora & sicciora, quàm aliàs solent. In mistione tamen hac temporum habenda ratio; cùm in principio suppurantia, in fine detergentia præualere debeant. Et quidem tutius est, statim à principio abstergentia cum suppurantibus miscere, quàm solis suppurantibus vti. Natura enim nũquam otiosa est, sed in principio etiam ad carnis generationem sese accingit & excremẽta segregat quæ propterea abstergenda sunt: neque facilè solis suppurantibus vtendum, cùm facilè fieri possit, vt eorũ vsu vlcus humidũ & sordidũ reddatur. Quę forsan caussa fuit, quod Galenus suppurantiũ in vlcerũ curatione mentionem nõ facit. Ideoque cõmodissimè suppurantibus, seu digestiuis dictis addũtur statim thus, resina terebinthina, & abietina, oleũ mastichinũ, succus apii, & similia.

Talia autem medicamenta variè pro variorum corporum constitutione parari possunt. In corpore molli & humido tale fiat.

℞ *ol. rosacei* Vnc. j. *terebinth.* Drach. ij. *vitell. oui.* j. Misc.

Siccius est sequens.

℞. *ol. mastich terebin. ana* Vnc. ß. *oui vitell* j. Misc.

Adhuc fortius.

℞. *resinæ abietinæ* Vnc. j. *ol. rosacei* Drach. vj. *pulu. thuris* Drach. j Misc.

Si maiore abstersione opus sit,

℞. *mellis rosac.* Vnc j. *terebinth.* Vnc ß. *succi apii* Vnc j. *pulu thuris, farinæ hordei, ana* q. s Misc.

Vlcere mundato Sarcotica vsurpanda, de quorum facultate, *in Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9.* dictũ. Sũt autem ea triplicis ordinis. In primo ordine est *farina hordei, fœnigraci, fabarum, thus, manna thuris.* In secundo ordine est, *resina terebinthina, abietina, laricea, mel despumatum, mel rosatum, aloe, farina lupinorum, orobi, pompholyx.* In tertio ordine est *farina erui, mel crudum, rad. aristolochia, iridis, myrrha, ♁, chalcitis.*

E compositis *vnguentum Basilicum maius & minus Galeni, vnguent aureum, de tutia, de matrisylua* De emplastro, quod ex hydrelæo & argenti spuma præparatur, videatur Galenus *1. de comp med. s. gen. cap. 6.*

Vel ℞ *myrrha, aloes, ana* Vnc. ß. *thuris* Vnc. j. *mastich.* Vnc. ß. *gummi elemi* Drach. ij. *terebinth* Vnc. j. *colophon.* Vnc. ß. *ol.* q. s. F. s. a. Vnguentum.

Ex his ergo, eliget Medicus, quæ cuique corporis constitutioni conueniunt: siquidem corpus, quo est humidius, minùs siccãtia, & abstergentia; contra verò siccus, valentiùs siccantia requirit.

Frigidioribus quoque anni temporibus paulò calidiora, calidioribus minùs calida vsurpanda. Si enim imbecilliora, quam par est, medicamenta applicentur, saniei magna copia in vlcere colligitur, & caro mollis ac flaccida generatur. Si vero validiora & nimis siccantia adhibeantur, vlcus aridum redditur, labia eius rubicunda euadunt, caro consumitur, sanguinolenta quandoque excernuntur, & mordicatio quædam in parte percipitur. Si verò pars exulcerata & sicca redditur, sicut naturaliter esse solet, & ex vlcere neque sanies, neque pus effluat, bonusque color in carne appareat, medicamenti sarcotici commodi signum est.

Forma medicamenti ipsius etiam hic attenda videtur. Vel enim liquida & humida, vel sicca applicari solent. In corporibus duris & siccis, & vbi caro durior generanda, pulueres sarcotici, qui vlceri insperguntur, commodissimi sunt.

Vt ℞. *thuris* Vnc. ß *sang. dracon: colophon: ana* Drach. ij. F. puluis.

Vel ℞. *thuris* Vnc. ß. *aloes* Drach. ij. *sang. dracon. sarcocollæ ana* Drach. j. F. puluis.

Si verò corpora sint molliora, humidis vtimur De linimentorum tamen & vnguentorum præparatione

obseruandū, ne nimis sint mollia. Talia enim à calore partis liquantur, & facilè diffluunt. Ideoque si vlcera non sint profundiora, (in talibus enim, quæ eò penetrare possunt, requiruntur) sed in superficie corporis hæreant, medicamentis crassiore consistentia præditis vtendum. Præterea vnguenta nimis humida propter oleosam naturam emolliunt, & carnem nimis laxam & subiectæ dissimilem, præsertim in corporibus siccis, generant.

Vbi vlcus carne repletum fuerit, cicatrice claudendum, cutis seu eius loco cicatrix generanda, eiusque beneficio continuitas soluta vnienda. Vt verò in carne generādā natura est opifex, materiam sanguis suppeditat: ita etiam in cute generanda idem accidit. Medicus saltem impedimenta per medicamenta remouet. Quod verò vulgò docetur, materiam, ex qua fit cicatrix, esse carnem, quæ ita ope medicamentorum alteranda, & siccantium ac adstringentium vsu densanda sit, vt cuti similis euadat; si de principali agente intelligitur, falsum est. Vt enim vis σαρκοποιητικὴ in carne solùm carnem generat, & amissam instaurat; ita solùm vis cutifica, vt sic dicam, in cute cutem generat. Vnde nunquam vllius epulotici vsu, vel solo sarcoticorum vsu, in medio vlcere cicatrix producitur, sed ex vicina cute circa vlceris labia oriri incipit, & sensim extenditur, donec tandem tota caro cicatricē obtegatur. Hinc etiam vlcera non rarò absque vllo Epuloticorum vsu ad cicatricem perducuntur. Epuloticorum tamen vsu natura adiuuari potest. Si enim soli naturæ actio hæc permittatur, tardè cicatrix generabitur; non, vt Fallopius putat, quod caro, ex qua cicatrix generanda sit, tam humida sit, vt à natura partis cutaneæ non possit siccari: sed quod vis cutifica in cute vicina non possit sanguinem affluentem, qui est humidus, nisi tardè, in cutem, substantiam scilicet siccam, mutare, quod facilius præstabit adiuta à medicamentis epuloticis, quæ vim siccandi habent. Qualia autem sint Epulotica medicamenta, qualesque facultates habeant, docet Galenus, 3. *meth. med. cap.* 4. & 5. & 4. *de compos. med. sec. gen. cap.* 1. Dictumque est ea de re etiam *in Institutionib. lib.* 5. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 9. Quanto nimirum cutis siccior est carne, tanto etiam epulotica sarcoticis sicciora esse debent. In actiuis verò cùm calida, tùm frigida esse possunt.

Sunt autem Epulotica etiam trium generum, mitia, mediocria, & fortiora. Mitia sunt, *cadmia lota*, *cortex thuris*, *aloë*, *cyperi radix*, *plumbum vstum & lotum*. Composita, *vnguentum de lithargyro*, *de minio*, *de cerussa*, *diapompholygos*, *ceratum de minio*. Mediocria, *fl. rosrubr. balaustia*, *galla immatura*, *malicorium*, *bolus Armenus*, *terra Lemnia ac sigillata*, *myrobolani*, *sanguis draconis*, *minium plumbum*. E compositis, *vnguentum de tutia*, *diapompholygos*, *emplastrum diapalma*, *gryseum*, *de lapide calaminari*. Fortiora sunt, *chalcitis*, *sarcocolla*, *alumen scissile*, *æs vstum*, *æris squamma*. E compositis sunt, *vnguentum de tutia*, *cerotum de bolo Armeno*. In iis verò eligendis, & vlceris constitutio, & corporis natura consideranda. Accidit enim, vt vlcera, quæ cùm essent sordida, nihil mordicationis à medicamentis percipiebant, postea pura reddita ab iis mordeantur. Quapropter tunc, & cùm vlcus planè purum est, à valentioribus abstersoriis ad mitiora deueniendum: sicut rursum in sordidis ad magis abstergentia transeundum, nisi ex mordicatione sordida facta fuerint. Hoc ipsum enim interdum Medicis imponere solet, vt ad abstersorium valentius se conferant; vnde iterū vlcus erosum & sordidum apparet, carne medicamento colliquata ipsum fœdante. Nam in prauam saniem degenerat caro colliquata. Itaque diligenter perpendere oportet, vtrum vlcus carne, quæ subest, exesa ac colliquescente sordidum euaserit, an quia medicamētum sordibus auferendis aptum requirat, impositum autem tale non sit. Indicat autem vlceris maior facta cauitas, tum oræ rubentiores calidioresque, cum medicamenti acrimonia sordidius redditur. Deinde considerandum, an constitutio corporis sit mollis & humida, an verò sicca. Molli enim mitiora; sicciori fortiora applicanda.

Vsurpanda vero Epulotica, vt Galenus, 13. *meth. med cap.* 5 docet, quando vlcus carne non omnino repletum fuerit, sed adhuc parum deest. Etenim cùm natura nunquam sit otiosa, sed etiam tum cùm cicatricem producere incipit, simul caro adhuc incrementum sumat, si Epulotica tum demum adhiberentur, cū vlcus iam carne planè repletum esset, metuendum, ne antequam cicatrix absoluatur, interim caro adhuc incrementum sumat, & ita cicatrix eminentior fiat. Cùm enim cutis neruosa sit substantia, non ita regenerari potest, vt caro, sed loco eius simile quid cuti generatur, quod cicatricem appellamus.

Notandum & hoc, medicamenta epulotica, & actu & potestate siccandi vi prædita esse debere; ideoque emplastra ad cicatricem inducendam cōmodissima est.

Gabriel Fallopius, *libr. de Vlcerib. c.* 13. hoc *vnguentum* proponit, quod *de tutia magistrale* nominat, & optimum inter omnia, quæ ipse viderit, esse scribit.

℞. *ol. rosac. omphacini ana* Vnc. vj. *myrt. in. vnguenti populei, ana* Vnc. iij. *fol. plantagin. solani hortens. ana* M ij.

Incisis herbis omnia misceantur per octo dies, & quotidie agitentur. Hoc facto colentur, & colaturæ adde *ceræ* Vnc. iiij Misce super igne, donec liquescat: postea baculo misce, & cùm tepidum est, adde *lithargyri auri* vel *argenti* Vnc. vj. *cerussæ* Vnc. ij. *tutiæ præp.* Drach. ij. *plumbi vsti* Drach. vj. *æris vsti rubri* Drach. iij. *camphoræ* Drach. iß.

Ducantur in mortario per duas horas.

Puluis Epuloticus.

℞. *rad. tormentill. bistortæ, aristoloch. rotundæ, cupularum glandium, testar. ouor. combust. thuris, sanguin. draconis ana* Vnc. ß. *lapidis calaminaris* Drach. j. *lithargyri* Drach. ij.

F. puluis.

Vtile est & sequens Emplastrum sæpissimè à me probatum.

℞. *vnguenti diapompholygos, empl. diapalma, gryseí ana* Vnc. j. *gummielemi* Drach. ij. *sacch.* ℔ Scrup. j. *ceræ* parū.

F. Emplastrum.

CAPVT III.

De Vlcere cum intemperie.

VErùm sæpe accidit, vt vlcus non sit solitarium & purum, sed alij p. n. affectus ipsi coniungantur, vnde etiam curatio variatur. Itaque de hisce vlceribus in specie agendum.

Et primò quidem sæpe intemperies cum vlcere coniungitur, quod cùm accidit, curatio vlceris impeditur. *Vlcus cum intemperie.* Cùm enim caussa efficiens curationis vlceris sit natura partis, & materia sanguis: si pars intemperata sit, neutrum sese rectè habere potest; nec vlcus carne impleri, nec cicatrice claudi potest, nisi caro subiecta naturaliter sese habeat, vt Galenus, 3. *meth. med cap.* 8. docet.

Quæ autem intemperierum sibi differentiæ, *in Institutionib. lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 3. dictum, quæ etiam hîc locum habent, potestq; cum vlcere concurrere intemperies calida, frigida, humida, sicca; calida humida; calida sicca; frigida humida; frigida sicca. Et quidem potest esse intemperies vel cū vel sine materia. Verùm de intemperie cum materia dicitur capitibus sequentibus. Hoc itaque de intemperie sine materia saltē agemus.

Caussæ.

Talis autem intemperies vel ante vlceris exortum adfuit, vel ipso vlcerationis tēpore excitata fuit. *Caussæ.* Quæ autem intemperierum sint caussæ, itidem *loco allegato* dictum.

dictum. Quæ vt vlceribus applicemus; intemperies calida in vlceribus excitatur ab aëre calido, fasciarum & inuolucrorum nimia copia, medicamentis nimis calidis. Frigida contra ab aëre frigido, si vlcus fasciis & inuolucris contra externi aëris frigiditatem non satis muniatur, vt & à medicamentis frigidis. Humidam intemperiem inducunt aër ambiens humidus, vnde in nonnullis locis aër vlceribus valde inimicus est, affluxus humorum, de quo capite sequenti. Siccam aër siccus, medicamenta nimis siccantia & alimenti penuria. Compositarum intemperierum compositæ caussæ sunt.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Calidæ intemperiei signa sunt, quod caussæ calefacientes præcesserint, & quòd non solùm labia, sed & ipsa caro vlceris rubicundior apparet, atque ipse æger calorem in vlcere percipit, quem plerumque dolor sequitur; frigida medicamenta applicata iuuant, calida nocent; vlceris excrementa acria sunt, & mordicant.

Frigidam intemperiem caussæ frigefacientes præcesserunt, in ea labia vlceris ad albedinem vel liuiditatem deflectunt, & mollia sunt, atque vlceri calida vtilia, frigida noxia sunt.

Si intemperies fit humida, caussæ humectantes præcesserunt, caro mollis, flaccida apparet, & aliquãdo nimium excrescit; excrementa vlceris sunt multa, siccantia iuuant, humectantia nocent.

Sicca tãdem intemperies ex eo cognoscitur, quod caussæ exsiccantes præcesserunt, labia vlceris sicca & squalida ac dura apparent; excrementa vlceris sunt pauca vel nulla. Humectantia sunt vtilia, siccantia nocent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cum, vt Galenus, *4. meth. med. cap.* 1. docet, temperatam carnem subiectam ad vlcera sananda prorsus esse oporteat, ægrè sanabilia vlcera euadunt propter partis subiectæ intemperiem.

2. Vlcera cum intemperie calida, frigida, humida, non ita difficulter curantur. Vna enim opera, & eodem tempore iisdémque medicamentis & intemperiei occurrere, & vlcus curare possumus.

3. Vlcera verò cum intemperie sicca curata sunt difficilima; quoniam, posthabita vlceris aliquandiu cura, soli intemperiei auertendæ Medicum intentum esse oportet.

Curatio.

Curatio. Intemperies alterationem per contraria indicat. Curatio tamen ita instituenda, vt vlcus, quantum fieri potest, non negligatur. Si tamen vtrique simul succurri non possit, ei, quod magis vrget, magis intentum esse oportet. Cùm autem intemperies caussæ rationem habeat, & ea præsente vlcus curari nõ possit: intemperies prius tollenda, nisi vna opera intemperies tolli, & vlcus sanari possit. Si intemperies sit cum materia, etiam vniuersalibus opus est, de quibus *cap. seq.* dicetur.

Intemperiei calida cura tio. Intemperiem verò sine materia, de qua hoc capite agimus, quod attinet, & quidem calidam, calida refrigerantia indicat, mitiora vel valentiora, pro excessu caloris. Et quamuis vlcus siccantia medicamenta requirit: quia tamen ipsa caliditas etiam humores absumendo vlcus siccius reddit, mitioribus siccantibus vtendum. Eadem tamen simul adstringendi vi prædita sint, vt fluxio, quam calor facilè excitare solet, inhibeatur. Præterea cùm calor dolorem parere soleat, simul vim dolorem mitigandi, aut certè nullam facultatem, quæ dolorem excitet, obtineãt, ideóque siccandi & abstergendi facultate careant. Quapropter vtilia sunt medicamenta ex *succo & aqua rosacea, plātaginis, endiuiæ, aceto, santalo, bolo Armeno, solano, plumbo, vsto, cadmia, saccharo* ♄, *ol. rosaceo, terebinthina aq. plantag. sæpius lota* Vel adhibeatur *vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, de cerussa, de solano, santalinum album.*

Vt ℞. *ol. rosac terebinth. aq. rosf. vel plantag. sæpius lota aña* Vnc. j. *farinæ hordei*, q. s.

F. Linimentum,

Vel ℞. *plumbi vsti, pompholygos lotorum ana* Drach. iß. *ol. rosf. viol. ana* Vnc. iß. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

Medicamenta autem refrigerantia non solùm ipsi vlceri, sed etiam partibus circumiacentibus & vicinis imponi poterunt. Ideóque iis nõ solùm vnguẽta dicta illiniri, sed & fascia *posca*, vel *succo plātaginis, lactucæ, aut solani*, vel *decocto ex myrto, corticibus granatorum, balaustiorum, santalo, plantagine, bolo Armeno*, & similibus cum vino austero parato madefacta imponi.

Intemperie calida ablata, vlcus, vt solet, sarcoticis curandum: quæ tamen minùs calida & sicca esse debent, ne calida intemperies reuocetur.

Frigida vlceris intemperies calefacientia requirit, *Frigida.* qualia sunt *oleum hyperici, nardinum, irinum, chamæmelinum, rutaceum, anethinum, sirupus & mel rosatum, resina abietina, laricea, spiritus vini, ceratum de betonica*. Et quidem linimenta & vnguenta ex his parata ipsi vlceri imponuntur. Extra verò & partibus vicinis imponantur fomenta ex *decocto saluiæ, hissopi, absinthij, origani, rutæ, menthæ, fol. lauri, fl. chamameli*, parata cum vino generoso; vel eædem inungantur calidis modò dictis, aut *ceratum de betonica* imponatur.

Intemperies sicca humectantia requirit. Vtilis est *Sicca.* hîc aqua tepida, si ea vlcus, vel potius vlceris vicinæ partes perfundantur aut fomententur. Quanquam enim Hippocrates, *in lib. de vlceribus*, docet, quod vlcera vniuersa humectare non oportet, nisi vino; & addat: siccum sano esse propius, humidum non sano; & Galenus, *3. meth. med. cap.* 4. & 1. *de compos. med. sec. gen. cap. 6.* scribit, nullum humectans vlceribus conuenire, minimè verò aquam: tamen hæc omnino intelligenda sunt de vlcere, quatenus vlcus, cui nullo modo humectantia vtilia sunt. Si verò intemperies sicca, quæ curationem impedit, vlceri coniungatur, neglecta ad tempus quasi vlceris curatione, siccæ intemperiei occurrendum, donec parti affectæ pristina inperies restituatur.

Humida tandem intemperies siccantia indicat. Et *Humida.* quia aliàs vlcus siccantia requirit, sarcotica fortiora, quàm in vlcere simplici, vsurpanda: qualia sunt *radices cyperi, marrubiũ, spuma argenti, plumbũ vstũ, chalcitis, ferri squama, æris squama*, & his similia, è quibus pro intemperiei magnitudine idonea cuique vlceri medicamenta paranda. Quò enim vlcus humidus, eò fortiùs exsiccantia requiruntur: contrà si minùs humidum fit, mitiora exsiccantia adhibenda; quod fit, *oleo, resina, cera* addita. Quò enim plus horum medicamẽtis exsiccantibus additur, eò magis eorum vis retunditur: quò minus, eò magis eorum vis integra manet. Lauari verò prius potest vlcus ad sordes detergendas vino, vel posca, in quibus adstringentia & siccantia, vt *rad. cyperi, hypericũ, absinthiũ, rosa, betonica, saluia* cosint: postea ex dictis medicamentis aliquid inspergi, vel ex iis cum oleo & cera vnguentum parari, quod sine calefactione super linamentum extendi possit, (Græci ἔμμοτον vocant) atque huic tandem emplastrum aliquod durius vel ceratum imponi. Composita & Emplastra habet Galenus, 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 13. Modus autẽ humectationis fit, vt vbi pars rubescere attollique incipit, à perfusione desistas. Si enim vltra continuetur, quod attractum est, dissipabitur. Modus autem, quo aqua tepida parti applica-

tur,triplex est,fitque fotu, perfusione, balneo. Fotus fit spongia,panno,stupa, aut gossipio. Modusque hic maximè commodus est. Perfusio autem & balneum ita commodè non adhibentur. Vtilius quoque est, si hydrelæo tepido pars foueatur,quàm aqua, imprimis tempore hiberno. Etsi enim aqua tepida actuali calore calefaciat:tamen post fotum partem refrigerat, simulque calorẽ dissipat,quod prohibet oleum admistum, lentore suo poros cutis obstruendo. Post fotum aliquod Cataplasma humectandi vi præditũ imponatur.

Vt ℞. *fol. maluæ ad mollitiem coctor.* Vnc.ß. *farinæ hordei, tritici ana* Drach.ij. *amygd. d. contusar.* Drach. iß. *mellis cocti* Drach.j. *croci*, Scrup.ß. *pingued. porci* q. s.M. in mortario.

F.Cataplasma.

Vel oleo dicta pars foueatur. Vel fiat vnguentum ex *succi maluæ* part.j. *olei dulc.* part.ij. *ceræ, alb.* q.s.

Si verò vlcus siccum sit, & pars atrophia laboret, neque aquæ perfusio sufficiat, danda opera primò, vt æger boni & multi succi cibis, & qui facilè distribuũtur, alatur, vt alimentum parti affectæ abundè suppetat; deinde si opus sit, etiam dropacibus & aliis modis ad partem trahatur.

Intemperie ablata sarcoticis vtendum, & quidem minùs siccantibus, ne pars affecta in intemperiem siccam relabatur, vt docet Galenus, *4. meth. med. cap.* 1. Ideoque Sarcoticis pulueribus pinguedines & olea quædam ac cera admisceri debent.

Vt ℞. *thuris, mastich. ana* Drach.j. *terebinth.* Vnc j. *ol. r sac.* Vnc.iß. *ceræ* p.s.

F.Vnguentum.

CAPVT IV.

De Vlcere cum humorum affluxu.

Vlcus cum affluxu humorum.

VErùm raro intemperies sola vlceri accidit, sed plerumque ea intemperies est cum materia & humorum affluxu.

Quot autem caussæ sint affluxus humorum, suprà, *part. 1. cap. 1. de tumoribus in genere*, dictum. Nimirum ad partem exulceratam humores confluunt vel à toto corpore, aut à parte aliqua vitiosos humores generãte, dum natura, vel copia, vel qualitate humoris, stimulata eos expellit, & in partem exulceratã deponit; vel dum pars ob dolorem aut calorem humores attrahit; vel dum ad partem loco inferiore positam humores sua sponte defluunt, aut aliàs ad partem imbecillem & ignobilem mouentur: quæ omnia quibus modis accidant, *alleg. loco* dictum.

Ex affluxu humorum ad partem vlceratam excrementorum varietas prouenit. Galenus, *in lib. de totius morbi temporibus*, hæc excrementa diuidit in saniem & pus. Celsus quoque *lib. 5. c. 26.* præter sanguinem omnibus notum, etiam saniem & pus ex vulneribus & vlceribus exire statuit, scribitq; *quod sanies sit sanguine tenuior, varie crassa, & glutinosa,* & *colorata. Pus crassissimum, albissimumq; glutinosius & sanguine & sanie. Exiit,* inquit, *sanguis ex vulnere recenti, aut iam sanescente. Sanies est inter vtrumque tempus. Pus ex vlcere iam ad sanitatem spectante. Rursus* & *sanies & pus quasdam species Græcis nominibus distinctas habent. Est enim quædam sanies, quæ vel ἰχὼρ, vel meliceria nominatur. Est pus, quod ἐλαιῶδες appellatur. Ἰχὼρ tenuis, subalbidus, ex malo vlcere exit, maximeque vbi neruo læso inflammatio secuta est. Meliceria crassior & glutinosior, subalbida, mellique albo subsimilis fertur. Hæc quoque ex malis vlceribus, vbi nerui circa articulos læsi sunt, & inter hæc loca maximè, ex genibus, ἐλαιῶδες tenue, subalbidum, quasi vnctum colore atque pinguedine, oleo albo non dissimile, adparet in magnis vlceribus sanescentibus.* Alij tamen aliter his nominibus vtuntur. Si tamen propriè loqui velimus, Pus, Græcis πύον, est illud vlceris excrementum, quod ex sanguine vel carne contusa aut liquata ortum habet, & apparet in vlceribus aliis excrementis vacantibus, vel iam ab excrementis aliis mundatis. Reliqua excrementa omnia, quæ ab aliis humoribus proueniũt, etsi ichoris seu saniei nomine comprehendi possint: plerique tamen saniem & sordes distinguunt, saniemque, quam nonnulli virus quoque appellant, excrementa tenuia & aquosa, sordes verò excrementa crassiora nominant; vt ita ex tenui excremento vlcus humidum, ex crasso sordidum reddatur.

Signa Diagnostica.

Vlcera cum humorum affluxu cognoscuntur primò ex tumore, qui non solùm in labiis, sed & vicinis partibus apparet. Deinde ex dolore, qui, si præcipuè neruosæ partes afficiuntur, ægro molestus est. Tertiò, è copia excrementorum, quæ maior, quàm pro magnitudine vlceris esse solet. Tandem etiam, licet omnia, quæ ad curationem necessaria sunt, adhibeantur, sanatu difficilia sunt; cùm humores affluentes curationem impediant. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Omnia, vt modò dictum, vlcera cum affluxu humorum difficulter curantur; cum ex humorum affluxu vlcus humidum reddatur, incrementum sumat, intumescat, dolorque excitetur. *Prognostica.*

2. Quò affluxus humorum maior, qui affluit, deterior est, eò vlcus difficilius curatur.

Curatio.

Principio ergo cùm vlcus curari non possit, nisi fluxio tollatur, fluxio ipsa eiusque caussæ tollendæ, & proinde siue in toto siue vitio epatis aut lienis humor vitiosus generetur, eius generatio prohibenda, humórque, qui affluit, conuenienti modo præparandus & euacuandus; de qua re alibi sæpius dictũ. Deinde, ne humor ad partem affectam confluat, reuellendus, intercipiendus, repellendus. Inter reuulsoria auxilia imprimis locum habent fonticuli in parte contraria excitati, qui humorem, qui ad partem affectam confluit, alio loco euacuant. Et hi fonticuli sæpe necessarij sunt in vlceribus diuturnis. Cùm enim natura iam diu adsueuerit humores vitiosos per partem exulceratam euacuare, si vlcus planè claudatur, & aliquid humorum vitiosorum cumuletur, facilè fieri potest, vt in venas regurgitet, & in nobiliorem aliquam partem ruat, quod fonticulo præcaueri potest. *Curatio.*

Intercipiunt verò Defensiua dicta quæ supra partem exulceratam in parte sana versus vasorum radicem, in locis vbi venæ maiores & magis conspicuæ sunt, imponuntur, quæ vasa, per quæ humor affluit, constringunt, humorem retrò pellunt; & parantur è siccis & adstringentibus, *bolo Armeno. sang. draconis. fl. ros. rubr. balaustiis, cortic. granat. myrto, alumine cum albumine oui, ol. myrtino, rosaceo, posca, vino austero, aquis adstringentibus*: è quibus Cataplasmata vel alia medicamenta parantur.

Ipsi verò parti affectæ repellentia apponenda, vt humores, qui in vasis partis affectæ adhuc fluctuant, repellantur. Ideóque pars exulcerata vel ei vicinæ abluendæ *aqua aluminosa, aqua vel decocto plantaginis, rosar. balaustior. radic. cyperi, pentaphylli*, & similium, vicinæ verò inungendæ *vnguento de bolo.* Medio verò vlceris puluis exsiccans imponendus, è *lithargyro, tutia, plumbo, corallis, bolo Armeno, chalcitide, vnguentum album Rhasis, diapompholygos.* Summa, sarcotico hîc debent esse fortiora, quàm in vlcere simplici & fluxio-

ne

ne non tentato, vt humorē in partis poris hærentem exficcent, citra mordicationem tamen, ne dolor excitetur.

Vt ℞. *terebinth.* Vnc. j. *sebi taurini* Vnc. ß. *plumbi vsti* Vnc. j. *tutiæ præp.* Vnc. ß. Misc.

Si tamen materia sit cruda & mordax, aliquid thuris ad coctionem humoris promouendam addendum.

De forma medicamentorum hoc obseruandum, ne sint consistentia humida, non oleosa & pinguia; cùm partem magis laxent & humectent, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 6. & 4. *de compos. med. sec. gen. c.* 1. *&* 13 docet. Non tamen in eodem medicamentorum genere semper persistendum. Sæpe enim accidit, vt quod semel atque iterum profuit, postea, humore aliquo modo exsiccato, amplius vtile non sit, sed mordicationem excitet, atque ideo tum medicamentum mutandum, & mitius adhibendum.

Postquam vlcus carne repletum fuerit, epuloticis tandem cicatrix inducenda.

Guido, *tractat.* 4. *cap.* 2. laminam plumbi tenuem perforatam talibus vlceribus imponit. In laminam enim plumbum redactum refrigerat, & in talibus vtile est, si commoda ligatura accedat, quæ humorem ex parte affecta exprimit, eiusque in partem exulceratam influxum prohibet.

CAPVT V.

De Vlcere sordido, putrido, & corrosiuo.

Vlcus sordidum. VLcera humida & cum affluxu humorum plerumque sordida, Græcis ῥυπαρὰ dicta, fiunt, si nimirum illud crassum & mucosum excrementum, quod in specie sordes appellant, effluat; & putrida, si idem grauem & cadauerosum odorem expiret. Sordida enim & putrida vlcera, vt Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 3. ait, saltem secundum magis & minus differunt. Si enim excrementa vlceris simpliciter crassa & sordida sint, sordidum vlcus dicitur; si verò etiam putredinem concipiant, vt subiectam carnem & partes molliores putrefaciant & corrumpant, vt inde graueolens vapor expiret, vlcus putridum dicitur.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius vlceris proximæ sunt humores praui, maligni, & calorem extraneum ac humidum, putredinemque concipientes. Et quidem hi vel aliunde ad partem affectam confluunt, vel in ipsa parte tales euadunt, ob partis intemperiem, vel debilitatem, vsum intempestiuum humidorum & vnctuosorum ac emplasticorum medicamentorum, debiliter exsiccantia adhibita, & omissa, quæ requirebantur, siccantia. Contra tamen etiam vlcera redduntur sordida ob abstergentia fortiora, quæ sanam carnem colliquant.

Interdum humor tantam acrimoniam acquirit, vt non solùm partem exulceratam, sed & vicinam sanam erodat, atque indies latius serpat, quæ vlcera corrosiua, serpentia, & depascentia nominantur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Vlcera sordida visu facilè agnoscuntur; cùm sordes quædam copiosæ, viscidæ in iis appareant, caro flaccida & mollis reddatur, & sæpe nimis excrescat. Si putredo accedat, fœtor grauis & cadauerosus percipitur. Si vlcus corrosiuum & serpens sit, pruritus & dolor percipitur, & vlcus continuò maius euadit.

Caussarum signa quod attinet, si à toto corpore vel parte aliqua humores affluant, id è signis *capite præcedente* propositis apparet. Si pars sit debilis & intemperata, id etiam è suis signis cognoscitur & viuidus partis color non apparet. Si à medicamento debili vlcus sordidum factum fuerit, vlcus albidum apparet, & albedo illa sicut tela quædam totum vlcus ambit. Contra si vlcus à fortiore abstergente sordidum factum fuerit, vlcus cauum magis efficitur, & rubicundius indies euadit, & pus subtile paucum ac calidum effluit.

Prognostica.

1. Si ob sordium copiam & crassitiem transpiratio impediatur, partis corruptio sequitur, & ex sordido vlcere postea depascens & putridum euadit. *Prognostica.*

2. Si putredo in vlcere augeatur, tandem gangræna & sphacelus sequitur.

Curatio.

In sordidis & putridis vlceribus primò victus ratione opus est, & corpus ab omnibus prauis & vitiosis humoribus purgandum. Ipsis verò detergentia medicamenta adhibenda, qualia sunt *mulsa, aqua salsa*, & quæ parantur ex *succo apij, absinthij, farina hordei, orobi, myrrha, melle rosato*. Imprimis verò *spiritus vini* in putridis vlceribus detergendis & mundandis egregiè prodest, qui propterea reliquis medicamentis admiscendus. *Curatio.*

Vt ℞. *ligni Guaiaci, cortic. eiusd. ana* Vnc. j. *rad. aristol. long. centaur. min. absinth. agrimon. ana* M j. *cortic. thuris, myrrhæ ana* Vnc. ß.

Coq. omnia in *s. q. vini.*

Col. adde *mellis despumati* Vnc. iiij. *spir. vini* Vnc. j. Misc.

Vel ℞. *rad. aristol. longæ* Vnc. j. *absinth. centaur. min. agrimon. ana* M ß.

Coq. in *vino.*

Col. adde *farinæ orobi* Vnc. ß. *pulv. myrrh.* Drach. ij. *mellis ros. col.* Vnc. ij. *spirit. vini* Vnc. j *terebinth.* q. s.

F. Linimentum.

Si saltem ex vnctuosorum & oleaginosorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, & nulla grauior sorditiei caussa adsit, leniora abstergentia sufficiunt. Siccioribus enim medicamentis adhibitis, vlcus facilè mundatur.

Si ex validiorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, mitiora imponenda, vt *vnguentum diapompholygos*. Fortiora sunt *vnguentum Apostolorum, Ægyptiacum.*

Vel ℞. *decocti hordei* ℔ j. *mellis ros. col.* Vnc. ij. Misc.

Vel ℞. *terebinth. mell. ros. ana* Vnc. ß. *farinæ hord. orobi, myrrhæ ana* Drach. j. *pulu. rad. ireos* Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *succi apij, absinth. ana* Vnc. j. *farinæ hordei, orobi ana* Drach. j. *terebinth.* Vnc. j. *myrrhæ* Drach. ij. *mellis* Vnc. j. Misc.

Vel ℞. *agrimoniæ, centaur. min. ana* M. ß.

Coq. in *vino.*

Colaturæ adde *succi apij* Vnc. ij. *mellis ros. col.* Vnc. j. *farinæ hord. orobi ana* Drach. iß. *terebinth. spir. vini lotæ* Vnc. ij. Misce.

F. Linimentum.

Si putridum sit vlcus, abluendum *oxycrato, lixinio, muria*, ac imponenda medicamenta ex *farina orobi, rad. aristoloch. longæ, scilla* in vino coctis & cū *melle* mistis.

Cauum verò vlcus, sordidum & putridum *vnguento de bolo Armeno*, vel alio refrigerante inungendum, ne ex calidorum medicamentorum vsu & mordicatione humorum affluxus conciteretur.

Si putredo maior fiat, metuendumque, ne pars ipsa corrumpatur, medicamenta fortiora, quæ in

rupi

capite de gangrana & sphacelo proponentur, vsurpanda.

Si vlcus corrosiuum sit,& partes sanæ etiam corrodantur,quod corruptum est,auferendum, vel incisione,vel cauterio seu actuali,seu potentiali,donec ad sanam carnem peruentum sit, & viuum à corrupto separetur.Verùm de hisce infra plura de *phagedana & gangrana ac sphacelo* dicentur.

CAPVT. VI.

De Vlcere cum tumoribus

Vlcus cum tumore. EX affluxu humorum ad partem vlceratam non solùm intemperies generatur,sed & tumores sæpe occidunt.

Caussa.

Caussa. Nulla verò alia horum tumorum caussa est, quàm quæ antea *de vlcere cum affluxu humorum*, & supra, *part.* 1. *de tumoribus*, explicata est. Pro diuersitate autem humorum affluentium varij tumores excitantur,inflammatio,erysipelas, œdema, cancer. Qui autem humores hos tumores excitent,supra, *de tumoribus*,dictum.

Signa.

Signa. Qualis etiam tumor sit,& quid periculi portendat, ex allegatis locis patet; neque ea,quæ ibi dicta sunt,hîc repetere opus est.

Curatio.

Curatio. Curandi ratio etiam ibi tradita est;quæ ita tamen hîc instituenda est, ne vlcus negligatur. Si ergo vel sanguis copia peccet,vel vitiosi humores in corpore abundent, ii primò euacuandi sunt. Deinde ipsius partis affectæ habenda est ratio. Postea loco affecto applicanda medicamenta, quæ humorem tumoris caussam vel discutiant,vel in pus mutent.

Itaque in inflammatione primùm applicandum Cataplasma ex *malis cidoniis* coctis cum *myrti* puluere,vel ex coctis *lentibus* cum *farina hordei & cortic.granator.*ac *rosis rubris*. In augmento addantur *fl. chamamel.farina fabar.*In statu,*malua,althaa, farina sem. lini, fænigraci.*

Vt ♃.*farina hordei*,Vnc.ij.*pulu.fl.chamamel.* Vnc. j. *farina sem.lini,fænigr.ana* Drach.vi.

F.Cataplasma.

Si tumor ad superficiem tendat, adiuuanda suppuratio cataplasmate ex *malua,althaa,sem.lini, fænigr. tritici*,& aliis maturantibus.

Vt ♃.*malua,althaa ana* M i.

Coq.in aq.ad mollitiem & contundantur,

Contusis adde *farina sem.lini,fænigraci ana* Vnc. j. *tritici* Vnc.ß.*pingued.suilla,ol.rosac.ana* Vnc.j.Misc.

Si erysipelas coniungatur, extra & in vicinis locis ea medicamenta imponenda, quæ de erysipelate supra,*part.*1.*cap.*7.proposuimus.Vtiliter hîc imponitur partibus externis *aq. flor. sambuci, & solani*. Hoc saltem addimus,interdum accidere,vt in erysipelate, si non rectè curetur,& poros obstruentia, ne humor diflari possit,intempestiue adhibeantur, aut humorum nimius affluxus fiat,pustulæ interdum,imo maiores vesicæ in parte affecta excitentur,è quibus ruptis sanies aquosa effluit,parsque postea exulceratur, & nisi rectè tractetur,affectus in diuturna & cacoethe vlcera,præsertim in cruribus, imò in gangrænam sæpe degenerat. Quod si accidat, refrigerantibus, siccantibus &adstringentibus opus est.

Vt ♃ *fol.plantag.*M j.*fl rosrubr.*M ß.

Coq.ad mollitiem & contundantur.

Contusis & per setaceum traiectis adde *farina hordei* Vnc.iß.*pulu.balaustior.*Vnc.ß.

Cum *ol.ros.*

F.Cataplasma.

Inprimis hîc vtile est *vnguentum diapompholygos*,cui si libet aliquid adhuc *sacch.*♄ addere licet.

Si tumor sit frigidus, tale Cataplasma imponi potest.

♃.*fol.malua,althaa,ana* M j.

Coq.in *lixiuio ad mollitiem* & contundantur.

Adde.*pulu.rad.althaa* Vnc.j.*fl. chamameli* Drach. x. *ol.lil.albor.*q.s.

F.Cataplasma.

Si cancer vlceri accedat, nulla alia cura adhiberi potest,quàm quæ de cancro vlcerato tradita est.

Reliqua quæ de his dici possunt, petantur è *parte* 1.*de tumoribus*.

CAPVT VII.

De Carne in vlceribus excrescente & luxuriante.

NOn rarò accidit, vt in vlceribus caro luxuriet, & nimis,quàm par est, excrescat, quod malum ὑπερσάρκωσις nominatur; quod vbi accidit, impedimento est,ne vlcus cicatrice claudi possit. *Carnis excrescentia in vlceribus.*

Accidit autem hoc vel ob abundantiam sanguinis ad partem affectam confluentis, vel ob sarcotica nimis debilia,& minùs,quàm par est,exsiccantia, adhibita.Prius si accidat,caro ipsa sese rectè habet,& saltem copiosor est.Ex posteriore causa si proueniat caro nimia, ipsa caro non solida,sed laxa & spongiosa est. *Caussa.*

Curationem quod attinet,prius si accidat, inedia ægro imperanda, & siccantia imponenda. Si ab sarcoticorum & detergentium nimis debilium vsu caro luxuriare incipiat, valenter detergentia, cicatricem inducentia,& si opus sit,etiam septica vsurpanda.Talia sunt *spongia vsta,sicca linamenta* imposita,*cortex.thuris,galla,aloë,tutia,alumen vstum*. Et quidem in pedum digitis, quando ex vnguium excrescentium compressione caro luxuriare incipit, vt sine dolore nec calceos induere,nec incedere homo possit,solùm *alumen vstum* inspersum carnem illam tollit. Fortiora sunt *arugo, chalcitis*,☿*pracipitatus,& ☿* ♎ *tus*. Ideoque vbi minore exsiccatione opus est, imponantur lina menta sicca, vel hoc decocto imbuta. *Curatio.*

♃.*gallarum,cortic.thuris,mastich.ana.*Drach. j. *fl. ros. rubr.balaustior.ruta ana* M ß.*aluminis* Drach.ij.

Coq.in *vino*.

Vel ♃.*gallar.cortic.granat.spongia combusta ana...*

F.puluis inspergendus.

Inprimis vtilis est hæc aqua viridis,quæ carni luxurianti illita, vel per linamenta imposita,eam sine dolore tollit,& cicatricem generat.

♃.*alumini crudi,virid.aris ana* Drach.ij. *Aqua viridis.*

Coq.in *vini* Vnc.xviij.ad quartæ partis consumtionem.

Coletur;deinde

♃.*camphora* Drach.j.

Soluatur in *spir. vini* Vnc.j.& priori adde

Fortiora sunt hæc.

♃.*aq.plantag.rosar.ana* Vnc.v.☿♎ Drach.j.

Bulliant & colentur per linteum crassius. In colatura madefiant linamenta concerpta, vel pannus lineus, iterumque exsiccetur, & vsui seruetur.

Vel ♃.

Vel ♃ *gallar. balaustior. ana* Drach. j. *sang. dracon. cerussæ, ærugiois ana* Drach. ß. *alumin. vsti, thuris, myrrha ana* Drach. j. F. puluis.

CAPVT VIII.

De Vlcere liuido & calloso.

Vlcus callosum. INterdum accidit, vt vlceris labia fiant dura, callosa, & liuida. Fit autem hoc à nimis siccantibus, vel aëris externi refrigeratione, vel humorum calidorum affluxu.

Quacunque autem de caussa id accidat, vlcus curari non potest, nec cicatrice claudi, nisi durities illa tollatur, & pars vlcerata ad naturalem statum reducatur. Itaque si durities sit minor, emollientia & discutientia vsurpanda, ex *mucilag. sem. lini, fœnigræci, ol. amygd. d. lumbricor. pingued. gallinæ, anatis.*

Vt. ♃ *mucilag. sem. althææ, fœnigr. ana* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. j. *ol. amygd. d. lil. alb. ana.* Drach. iij. *cera* q. s.

F. Vngu. molle.

Vtile est & *emplastrum diachylon simplex.*

Si verò durities maior fuerit, & medicamentis emollientibus ac discutientibus non cedat, qua ratione curandum sit tale vlcus, docet Galenus, dum 4. *meth. cap.* 2. ita scribit: *Cùm labra tantùm vlceris decolorata duràvé plusculum fuerint, excidenda ea sunt ad sanam vsque carnem. Cùm verò amplius progressus eiusmodi affectus est, deliberatio incidit, excidendum ne omne id sit, quod præter naturam visitur, an spacio potius curandum. Proculque dubio est, ægri animum hoc casu consulendum esse; alij enim longiori tempore curari citra sectionem malunt: aliqui quiduis subire, dummodo citius sanentur, sunt parati.* Citissimè enim imò tutissimè talia vlcera sanãtur, si caro dura & liuida conueniente instrumento vsque ad sanam exscindatur. Nã & dolor breuior est, nec parti vlla praua qualitas, vt fit erodentibus medicamentis, inducitur. Commodè etiam durities eiusmodi cauterio actuali absumitur.

Si verò æger nec incisionem, nec vstionem ferre velit, caro dura erodentibus medicamentis absumenda, quæ alibi sunt proposita. Vtilis est & *aqua viridis* præced. capite descripta, & puluis *ibidem* traditus. Fortius est *oleum* ⊖ *li.*

In partibus tamen neruosis cautè fortioribus medicamentis vtendum: vicinis verò partibus, ne dolor excitetur, & nouus affluxus fiat, defensiua medicamenta applicanda.

Si labia vlceris sint liuida & nigra, scarificanda sunt, & sanguis vitiosus extrahendus: postea spongia sicca imponenda, & tandem medicamenta exsiccantia, vt *Aqua viridis*, vel *puluis* capite præcedente descriptus, aut simile medicamentum.

CAPVT IX.

De Vlceribus sinuosis.

Vlcus sinuosum. SI pus ac sanies diu in apostemate vel abscessu cõtineatur, atque acris sit, aut ob moram talis euadat, cuniculos quasi agit, & Sinum, Græcis κόλπον dictum, efformat. De sinibus autem quia supra, *parte* 1. *c.* 6. dictum, actum hîc agere opus non est. Pauca saltem adhuc monebimus. Primum est, non solùm vlcera sinuosa fieri, sed etiam sæpe vulneribus vlcera sinuosa succedere; quod inprimis Cheirurgorum negligentia accidit, & quidem non tarò in cruribus. Si n. in locis eiusmodi, vbi maiores musculi sunt, vulnus non ita deligetur, vt per vulneris orificium pus expellatur, pondere suo secundum ductum musculorum descendit, & cuniculos agit, inprimis si diutius retentum acrius euadat. Atque in tali sinu, cùm pus omne ligatura versus superius orificium vix pelli possit, necessarium est, sinum in parte inferiore aperire, quo facto & puri exitu parato, talia vulnera postea facilè sanantur.

Ideoque secundò notandum, ne vel in vulneribus vel vlceribus fistulæ generentur, ligatura expressiua vtendum esse, quæ scilicet à vulneris vel vlceris fundo incipiat, & in eius orificio desinat, ita tamen, vt quantò propius ad orificium accedit, tantò laxior sit.

Tertiò & hoc monendum, cùm talia vlcera sinuosa plerumque sordida euadunt, vtiliter spiritum vini admisceri, qui maximam vim eiusmodi vlcera mundandi & detergendi habet. Felicem periculosi sinuosi vlceris curationem habet Franciscus Valleriola, *obseruat. lib.* 5. *obseruat.* 1. & aliam *ibid. obseru.* 7. quæ ibi videatur. Medicamenta tamen (nam ob multas rationes sectionem instituere noluit) quibus vsus est, apponere libet. *Primùm*, inquit, *post vniuersalia & totius habita ratione ad procurationem vlceris venientes, quoniam & sordidum, & cauum, & sinuosum erat, detersione & impletione indigebat: at quoniam impleri cauitas nequit, non prius deterso vlcere, detergendum prius vlcus fuit. Neque enim impleri aut agglutinari vlcus potest, nisi purum sit, vt Galenus ait. Ad mundificandum itaque ichorei ac sordes, quorum onustum vlcus erat, variis processimus auxiliis, à debilioribus ad fortiora progressi.*

♃ *decoctionis hordei integri* ℔ ij. *mellis rosat. col.* Vnc. iiij.

Misce, fiat iniectio intra vlcus per syphonem rectum: absque mordicatione detergit & eluit vlceris ichores. Verùm cùm & crassa sanies sordida multa inesset, maiore detersione nobis opus habere visum est. Itaque hoc altero fortiore vsi sumus, nempe Ægyptiaco vnguento præfato admixto, adiecta portiuncula aquæ vitæ, nempe Vnc. ij. *Interdum & post dies aliquot, vbi hoc secundo decocto vsi essemus, nec satis pro voto detersio procederet, hac iniectione nobili & efficaci vtendum censuimus.*

♃ *ligni sancti subtilissimè puluerisati, corticis eiusd. ana* Vnc. ij. *aristol. long. centaur minor. absinth. agrimon. caudæ equinæ, fol. oleæ, myrti, pimpinellæ, consolidæ maior. ana* M j. *cortic thuris, myrrhæ, sarcocollæ ana* Vnc. ß. *vini rubri odoriferi* ℔ iij. *mellis despumati* Vnc. iiij.

Fiat omnium decoctio: ex cuius culatura fiat iniectio intra vlcus, addendo hora iniectionis aquæ vitæ el. Vnc. j. *pro qualibet vice: vbi id animaduersione dignum & obseruatione visum est, aquam vitæ cum præfato decocto potentissimam esse & efficacissimam in detergendis sordidis vlceribus sine morsu, iisdemque exsiccandis, & ad glutinationem promouendis. Quin si cum præfato decocto adiiciantur aquæ vitæ opt. libræ duæ, & in alembico vitreo in M. B. destillentur, mirabilem inde elici liquorem ad vlcera sordida tum glutinanda: quod crebro experimento nobis exploratum est. Mira namque profectò aquæ vitæ vis est in detergendis vlceribus & glutinandis, præsertim neruosarum partium, vt diuturna obseruatione nobis est comprobatum, vt qua nihil est præstantius. Cùm verò carnem regenerare vellemus in hoc vlcere, altera hac iniectione vsi sumus, cuius est vis & modicè detergere, & carne cauitatem implere; vnde sarcotica dici meritò potest.*

♃ *fol. plantag.* M ij. *agrimon. herbæ Roberti, fol. pentaphylli ana* M j. *summitat absinth.* num iij. *consolidæ vtriusque, caudæ equinæ, ceterach, hyperici ana* M. ß. *betonicæ* M j.

F. decoctio in aqua: in fine coctionis adde vini rubei adstringentis ℔. ij. *ros. rubr. fol. myrti, hordei integri ana* p. ij.

De colatura cape ℔ iiij. *quibus adde farinæ fabar.* Vnc. j. *orobi* Vnc. ß. *thuris, mastich. sarcocollæ, resinæ pini ana* Vnc. j. *myrrhæ, aristol. rotund. ana* Drach. vj. *irid. Fl.* Vnc. ß. *mellis ros. col.* Vnc. iiij.

Misc. & ex hoc liquore fiat iniectio intra vlcus; detergit enim

enim commodè, & carnem generat, vt ex ingredientium natura intueri licet, & docuit euentus. Hoc sequente vnguento post iniectionem intra vlcus cum turundis, spleniis, ac liciniis vtebamur commodè:

℞.*succi plantag.* Vnc. iiij. *agrimon.* Vnc.ij. *absinth.* Vnc.j. *vini rub.* Vnc.iiij. *ol rosati omphacini* ℔ j.

Coq. simul ad vini & succorum consumptionem, in fine addendo farinæ fabar. Vnc.iiß. *orobi* Vnc.iß. *thuris, mastiches, sarcocollæ, resinæ pini ana* Vnc.j. *myrrhæ el. Iridis Il. aristol. rotund. an* Vnc.ß. *terebinth. in vino albo lotæ* Vnc.iij. *mellis desputamati* Vnc.iiij. *ceræ* q.s.

F. Vnguentum, quo linamenta liciniaque impleta vlceri imponi iubebamus. Puluere item sarcotico hoc post completam vlceris detersionem intra vlcus feliciter vsi sumus:

℞.*aloës el.* Drach.ij. *thuris, cortic. eiusd. myrrhæ, sarcocollæ ana* Drach.j. *rad. irid. Fl.* Scrup.iiii.

F. omnium puluis tenuissimus, admouendus cauo vlceri ad impletionem cauitatis. Quin & fotu exsiccãdo vlceri accommodato, & ad cicatricem inducendam idoneo, post præfata vtendum duximus.

℞.*fol. plantag.* M ii. *absinth.* M ß. *fol. oleæ, lentisci, summit. rubi, ana* M i. *fol. betonicæ* M ß *fl. chamamel. meliloti, hyperici stœchad. ros. rubr. anthos, fol. ac gran. myrti ana* Mi.

F. decoctio in aq. s.q.

Adde in fine vini rub. adstringent. ℔ iiii.

F. fomentum parti affectæ ante applicationem apparatum bis in die. Quin & altero hoc, cùm primùm non satis prodesse videretur, vsi sumus.

℞.*centaur. min.* M j. *ros. rub.* p.iß. *myrrhæ grosso modo contritæ* Drach. iij. *alumin. rupini.* Vnc.j.

Bulliant omnia simul in vino rubro crasso pro fotu cum filtris infusis & expressis, vt decet. Fotum hunc consequebatur iniectio adstringens & epulotica:

℞.*fol. plantag. hederæ recent fl. ros. rubr. ana* p.j. *granor. myrti conquassator.* p.iß. *fol. & fl centaurii min.* p.j. *aluminis rupini* Vnc.j. *cortic. granator.* Vnc.iß.

F. omnium decoctio in vino rubro. Coletur. De colatura iniici in vlcus cum syphone recto iubemus, probè iam mundificato vlcere: quæ sanè mundificatio cum præordinatis iniectionibus, tum verò maximè sequenti vnguento celerrimè omnium perfecta est; miram namque in detergendis ab ichoribus & sorde vlceribus vim habet: constat autem his:

℞.*succi apii* ℔ ß *(mirabile est in detergendis vlceribus) mellis el.* Vnc.iiij. *farinæ hordei* Vnc. ij. *orobi* Vnc. ß. *myrrhæ el.* Drach.ij. *terebinth.* Vnc.iß.

Decoquantur omnia simul. F. Unguentum, quo licinia imbuantur, & in vlceris cauitatibus induantur: optimè vlcera & citra morsum purgat.

Ad carne implendum vlcus hoc sumus emplastro vsi:

℞.*lithargyri auri* Vnc.vj. *ol. rosati omphacini* ℔ iß. *aceti rosati* ℔ ß.

Coq. simul lento igne, perpetuò cum baculo agitando, donec aquirat nigrum colorem, ad bituminis & cerati consistentiam. F. Magdaleon, ex quo fiat emplastrum supra vlcus ponendum. In fine verò curationis emplastro diachalcitidis cum emplastro è pompholyge vsi sumus: in quo tanto curando vulnere cauo nihil magis profuisse post illius detersionem deprehendimus, quàm vt puluinis paulò crassioribus vndique ad vlcus admotis, quà cauitates suberant, carnem dissitam & hiulcam fortiter institis pressis subditæ carni apprimeremus: id enim glutinationem maximè procurat, si quid aliud, vt nos experientia docuit.

CAPVT X.

De Fistulis.

Fistula. A Sinuoso vlcere fistulæ saltem eo differunt, quod prærerea callosæ & duræ sunt. Ideoque post vlcera sinuosa de fistulis agemus. Si sinus non celeriter curetur, pus cuniculos porrò agit, pars callum contrahit, duriorque efficitur, nec subiectis agglutinari potest: quod malum Fistula postea dicitur. Est enim Fistula sinus angustus & longus, seu vlcus sinnosum, angustum & callosum plerumque, ac proinde non facile curam recipiens.

Caussæ.

Ortum autem habent Fistulæ plerumque ex abscessibus. Hi enim si vel ob corporis impuritatem & humorum prauorum copiam, vel Medici imperitiam nimis diu producantur, & non bene curentur, profundiores, pure cuniculos agente, & callosi euadunt. *Caussæ.*

Differentiæ.

Porrò Fistularum magna est diuersitas. Aliæ enim profundæ sunt, aliæ rectæ, aliæ per carnem transuersim tendunt; aliæ simplices, aliæ verò ab vno orificio incipientes duplices aut etiam triplices sunt, seu plures sinus habent; aliæ desinunt ad os; aliæ ad partem neruosam, aliæ ad venas vel alterias. *Differentiæ.*

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur autem Fistulæ in genere imprimis stylo immisso in sinum, quo & quò tendat, & quàm altè pertingat, discimus. Simul extracto stylo cognoscimus, an humidior, an verò siccior sit fistula. Quod si obliqua fuerit, vt stylus rectâ adigi nequeat, plumbeam virgulam, aut potius ceream candelam, quæ flecti possit, immittemus. Apparet præterea caro, quæ fistulam circundat, alba, sicca, dura & sine dolore; aut cum dolore paruo, nisi iuxta neruum sit; pus, quod egreditur, est crudum, interdum etiam cum fœtore. An verò vnus, aut plures sinus tales sint, specillo explorandum est; quod pus etiam, quod emittitur, aliquando testatur. Nã si plus puris, quàm probabile sit vnico sinu contineri & generari, effluat, aut si, vbi æger situm mutauit, pus, quod antea substiterat, iterum fluere incipiat, plures sinus adesse, altiusque fistulam penetrare indicio est. Sed si plura sunt orificia, fistulæ, per stylum non ita facilè explorari potest, an sit vna fistula, vel plures: sed tùm per syringam, fistulam aut siphonem liquor per vnum orificium iniiciendus est, qui si per orificia omnia effluit, vna fistula est. Si verò per omnia non redditur, plures fistulæ sunt. Quod color quoque illius, quod effluit, testatur. Si enim humiditas, quæ effluit per plura orificia, eiusdem coloris sit, vnam fistulam adesse indicat: si verò diuersi coloris sit, plures arguit. Sed quò pertingant fistulæ, & in quam partem desinant, ita cognoscitur. Si illud, quod stylo tangitur, molle est, & pus, quod effluit, est album & copiosum, in solâ carne tunc hærere fistulã indicat. Si verò ad neruum pertingit, magnus dolor percipitur, cùm exploratur profunditas sinus, & pus, quod euacuatur, album quidem est, sed tenuius, & in minore copia, & actio illius membri, ad quod neruus tendit, difficilior reddirur. Si ad os penetret, dolor in exploratione adest, & illud, ad quod extremitas specilli tendit, durum est, ac renititur. Quod quidem æquale & leue percipitur, si os nondum cariosum & corruptum sit, si verò putredo ipsum etiam os aggressa fuerit, asperum & ad tactum inæquale percipitur, ac pus effluens nigricat, & mali odoris est. Si verò ad venam vel arteriam pertingat sinus, & quidem illa non sit erosa, quasi fex egreditur. Sãguis enim per poros venæ vel arteriæ transudans miscetur cum humiditate vlceris, atque inde, quod emanat, feculentum apparet. Si verò vena vel arteria fuerit erosa, sanguis quandoque erumpit & effluit: Rubicundior, cum saltu & titillatione, si fuerit, ex arteriâ; crassior & obscurior, si fuerit ex venâ. *Sign. Diagnostica.*

Prognostica.

Prognostica. 1. Fistulæ simplices recentes, quæ in carnosis solùm sunt partibus, nõ profundæ, in corporibus iuuenilibus & boni habitus, faciliùs curantur; difficilius verò, in quibus plures partes sunt erosæ, quæ sunt antiquæ, sensu nõ præditæ, profundæ, flexuosæ & varios sinus habentes, membris nobilibus vicinæ, & in corporibus senilibus, ac quæ malis humoribus abundant.

2. Sicut & eæ malæ sunt, ac difficulter curantur, imò ferè insanabiles sunt, quæ ad musculorum capita, venas, arterias, neruos, ossa, articulos, vetebras dorsi pertingunt; quæ ad ventrum cauitates, vt thoracem, aut abdomen, aut etiam ad viscera, vt pulmonẽ, vterum, intestina, item in vesicam penetrant. Tales enim fistulæ vel medicamenta non ferunt, vel etiam ad eas medicamenta pertingete non possunt.

3. Imò quædam fistulæ ne curari quidem debent, quæ nimirum antiquæ sunt, & à partibus nobilibus remotæ, ac per quas humores superflui ac vitiosi expurgari iam diu consueuerunt. Tales enim fistulæ, cùm homines à multis morbis præseruent, claudẽdæ non sunt; cùm clausæ multorum morborum fiant caussa, vt est apud Hippocratẽ, *lib. 6. Epid. comm. 3. text.* 39. verùm etiamsi claudantur, rursus aperiendæ sunt.

Curatio.

Curatio. Est autem Curatio illarum duplex: Vna vera & perfecta: altera palliatiua saltem, quam vocant, imperfecta, qua nimirum fistula exiccatur, intus, & extra consolidatur, manente nihilominus sinu. Quam curam innuisse visus est Galenus, *lib. de tumorib. cap. 4.* dum inquit: *Coërcetur tamen sinus siccatus à medicamentis, vt habere sanitatem irreprehensibilem pars videatur. Siquidem perpetuò quis accurato victu vtens, salubre fere & superfluitatibus vacans corpus habet, cohibitus manet sinus. Superfluitate verò aliquâ collectâ rursus repletur, iterumque fit, qui ab initio fuit abscessus; rursus verò vt cõuenit, medicamentis euacuatur, siccaturque & coërcetur, & semper longè faciliora ei nec omnia fiunt, quàm iis, quæ primò abscedunt. Neque enim quæ diuelluntur, dolent partes; etenim iam distant, celerrimeque replentur, facilè fluorem suscipiente sinu.* Atque hanc curationem non omninò spernendam esse existimat Hieron. Fabricius ab Aquapend. sed interdum bene sibi successisse scribit, etsi non semper. Perficitur autem hæc cura purgato primum corpore & diætâ ordinatâ, postea ablatis turundis ac fistulâ & alligatâ nouâ spongiâ imbutâ liquore valdè exiccante; vt aqua thermarum, lixiuio, aq. calcis & similibus. Hoc enim modo os fistulæ coalescit, vt sana videatur fistula, quæ quidem interdum operâ natiui caloris plane coalescit, sed plerumque tamdiu solùm clausa manet; quando diu superflui humores in corpore non colligunrur. Postquam enim iterum aliquid humoris in sinu colligitur, fistula etiam iterum aperitur.

Vera autem curatio fistulæ hoc modo perficitur. Vniuersalia primò non prætereunda, sed diæta rectè instituenda, corpusque ab humoribus superfluis expurgandũ, & præcauendum, ne plus humoris affluat. Quo facto, antequam ad topica descendatur, nonnulli potiones exhibent, quæ partes interiores siccent, roborent, & fistulam ad consolidationem præparent ac expurgent. Tales potiones duas descripsit Tagaultius:

℞. *agrimon.* p. iij. *plantag.* part. ij. *fol. oliuæ* part. j.

Concisa & contusa coqu. in vino albo: propinetur singulis diebus cyathus vnus.

Vel ℞. *osmundæ* part. iij. *gentianæ* part. ij. *centaur.* part. i.

Coq. eodem modo in vino albo, quæ potio etiam corrupta ossa expellit.

Alii hanc commendant potionem.

℞. *saniculæ, artemis. veronic. consolidæ Sarracenicæ, pyrolæ ana* Vnc. i. *sabinæ* Vnc. iß. *equiseti* Vnc. ß.

Coq. in vino albo, F. potio. quam si efficaciorem reddere velimus, possumus inter propinandum singulis dosibus miscere *ocul. cancri præpar.* Scrup. ß.

Nam sabina & oculi cancror. ad expellenda ossa, pus, corruptas venas & similia, valdè vtilia sunt.

Vel ℞. *consolidæ Sarracenicæ, sanicul. veronicæ, ana* Vnc. i. *rad. tormentill.* Vnc. ß. *caryophyllatæ, carduibened. ana* Vnc. jß.

Coq. in vino.

Postea ante omnia danda opera est, vt callus remoueatur. Cùm autem medicamentorum pro calli amotione adhibendorum applicationem plerumque impediat orificii fistulæ angustia, illud dilatandum est: quod fieri potest vel igne, vel ferro, vel cõmodius & absque dolore per penicillos ex *spongiâ, medullâ sambuci, radicib. gentianæ, aristolochiæ, bryoniæ,* vel etiam *rapi* exiccati. Hæc enim in pyramidalẽ figuram efformata, & parte acuminatâ in fistulam immissa, humiditatem fistulæ imbibunt, & crassiora redduntur, atque ita pedetentim orificium absque dolore dilatant. quæ etiã interdùm cùm callus, dilatationẽ impedit, imbuũtur & illinuntur medicamentis, quæ callũ auferre apta nata sunt. Callus enim in orificio præcipuè fistulæ externo oritur, in ipsâ nimirum cute, vtpote quæ facilius durescit, & tenuior redditur, quàm caro, quæ mollior est, & excrementa illa ac humores affluentes facilius recipit. Interdum tamen etiam ipsa caro in cauitate fistulæ occalluit. Callus, qui est in orificio fistulæ, & tactu & oculis patet. An verò in ipso etiam sinu sit callus, stylo explorari potest. Cùm enim stylus immittitur, nullus aut exiguus planè dolor sentitur, & sanguis nullus exit, duritiesque quædã percipitur, si callus adest. Qui si absit, dolor excitatur, sanguis exit, & durities nulla sentitur.

Vbicunque autem sit callus, remouendus est: quod fit vel medicamentis, vel ferro, vel igne. Medicamẽta autẽ aliàs mitiora sunt adhibenda, qualia sunt emollientia, & digerentia; aliàs fortiora, qualia sũt detergentia. Aliàs etiam fortissima, qualia sunt caustica. In ætate puerili & carne molliore sola emollientia & digerentia sufficiunt, quæ illum & parti infarctam ac impactam materiam, quæ callum cõstituit, dissipant; quibus aliquid etiam tùm abstergentium admiscere licet. Talia sunt *cinis ficuum,* cum *pingued. anser.* mistus: decoctio *rad. filicis, agrimoniæ, fol. oliuæ, diachylũ magnũ, vnguentum Apostolorum.* Sed plerumque fortioribus opus est, quæ detergendo, aut etiam vrendò callum absumunt. Valentiora sunt *sphondilii radix* circumcirca abrasa, *asphodeli, serpentariæ, brioniæ, decoctum lupinorum,* & imprimis *centaurium minus.* Vtuntur etiam aliqui radice *hellebori nigri,* eamque tribus diebus fistulę imponũt. Verùm de hac monet Antonius Chalmæteus, eam non satis tutum esse remedium, maximè si fistula sit in aliquâ thoracis parte. Cùm enim aliquando semel tantũ fistulã in spinâ dorsi propè cordis regionẽ helleboro impleuisset, ægrum in frequentem incidisse lypothymiam: Fortiora adhunc sunt *Vnguentum Ægyptiac. ☉lum vstum, præcipitatum, ol. sulphuris, trochisci de minio, chalcitis, misy, sory;* è quibus in vsum præsentem composita efficere licet.

Expertissimum esse sequ. scribit Celsus, *lib. 5.* quod etiam Paul. Ægineta, *libr. 4. c. 49.* habet: quo loco etiam plura videre licet.

℞. *æruginis* Drach. xij. *ammoniaci* Drach. ij.

Dissoluatur aceto ammoniacum, eique ęrugo misceatur.

Vel ℞. *lixiuii fortis* Vnc. iiii. *decocti lupinor.* Vnc. i. *mellis rof. colat.* Vnc. iß. *alumin.* Vnc. ß.

Misce, cuius vim si efficaciorem velimus reddere, ☿rii præcipitati Drach. ß. addenda.

Vel ♃. *aceti vini opt.* part. iij. *olei antiquiſſ.* part. ij. *lithargyri* part. j.

Terarur lithargyrum cum aceto in mortario. Poſtea omnia coquantur, donec picis colorem & conſiſtentiã acquirant, ex quo deinde penicilli fieri poſsũt.

Vel ♃. *lithargyri* ℔ß.

Bulliat in aceto & aq.roſ. deinde coletur per filtrũ.

Poſtea ♃. *tartari calcinati* q.ſ. Diſſolu. in aceto deſtillato. Miſce aqnas & F. lac Virginum.

Vel ♃. *Vnguenti Ægypt.* Vnc. ß. ℞ti Drach. ß. *lixiuij* Vnc. j. *aq.roſ.* Vnc. ij. *plantag.* Vnc. iiij.

Bulliant nonnihil.

Vtilis eriam eſt aqua viridis ſupra deſcripta.

Si tamen horum medicamentorum commodã applicationem, quod plerumque fit, impedit anguſtia & altitudo fiſtulæ, ea vel tota aperienda eſt, vel medicamenta in profundum vſque iniicienda ſunt. Dum animus eſt, aperire fiſtulam, primò ſtylus immitratur, & ſuper ipſum ea aperiatur. Si autem non licet totam fiſtulam aperire, medicamenta iniiciẽda ſunt, eaque vel liquida, vel ſicca. Liquida iniiciuntur per ſiphonem, & diluuntur *lixiuio*, *mulſo*, *aquã marina*, *calcis*, *aquis thermarum*, *aq.vitæ* ſeu *ſpiritu vini*, de quo obiter hoc notandum, eum, ſi aliis conuenientibus medicamentis admiſceatur, valde vtilem eſſe ad detergenda & exiccanda ſordida vlcera, vt eſt videre apud Valeriolam *lib.4.obſeruat.*10. & *lib.5.obſeruat* 17. & 8.

Sicca autem in pulrerem rediguntur, & calamo ori fiſtulæ admoto inflantur; imprimis ſi fiſtula breuior ſit, & intra carnem: ſi tamen longior ſit, ex parte oppoſitã etiam aperiri poteſt, vt vtrinque medicã immitti poſſit. Vbi hoc non eſt præterreundũ, de quo in curatione ſinus antea monuimus, dandã eſſe operam, vt orificium fiſtulæ pateat verſus inferiora, vt humores liberius effluere poſſint, aut ſi non paret, eò loci aperiendam eſſe fiſtulam, niſi obſtet inſigne aliquod impedimentum.

Fiſtulæ apertio. Sed cum ſemper medicamentis non cedant fiſtulæ, atque interdum hac in re plus auxilij & cõmodi afferat manuum opera, nonnunquam etiã ad ferrũ & ignem accedendum. Aperiendus nimirum totius ſinus eſt, quod tamen in illis fiſtulis, quæ ad magnas arterias, vel neruos, vel tendines, vel membranã coſtas ſuccingentem, vel alias partes ſimiles pertingũt, tentare tutũ non eſt. Vbi autem id facere licet, ſinu per ſpecillum aut liquorẽ immiſſum exploraro, totus, qualis quidem eſt, aperiatur. Apertã fiſtulã callus ſeu medicamentis, ſeu acie ſcalpelli aut nouaculæ, vſq; ad carnis probæ præſentiã detrahi debet: quod non ſolũ ex colore, ſed ex ſanguine etiam & doloris ſenſu percipitur. Iidem calli præduri poriſſimũ ferro candẽte expeditius & minori dolore tolluntur. Verũtamẽ ignis ita homines terret, vt pauci hoc remediũ admittant. Interim autẽ dũ hæc ſeu per medicamenta cauſtica, ſeu per ferrum aut ignẽ fiunt, circumcirca munienda eſt pars defenſiuo aliquo refrigerãte ac repellente, ne dolore excitato fiat inflammatio.

Reſiccata iam atque aduſtã fiſtulã mitigarorio aliquo medicamẽto, & quod cruſtam reſoluit atque deiicit, vtendum. Si autem fiſtula in os deſinat, id ſectione detectum diligenter abradendum eſt, ſi quid in eò corruptum eſt & nigrum. Et quidem ſaltem in ſuperficie. Nam ſi altius caries os corruperit, terebra ſquama excindenda eſt, niſi ſponte ſecedat: quod ſi ad medullam vſque penetrãrit, forcipe inciſorio eximendum eſt, quod corruptum eſt. Si denique os planẽ corruptum ſit, totum eximendum eſt, quod in paruis quidem oſſibus fieri poteſt, in aliis verò non itẽ. Oſſe iam purgato, poſtea exhibenda ea, quæ dicuntur incarnantia. Quibus ſi fiſtula non cedat, ſignũ eſt, nondum omne, quod corruptum erat, ablatum fuiſſe. Profundius itaque aperienda fiſtula, & os diligentius abradendum, ac mundandum: quod ſi neque tùm ſanatur fiſtula, procul dubio ea ad profunda corporis penetrat, vt eius terminum inuenire non ſit poſſibile. Naturæ itaque tunc negotium relinquendum eſt: quam tamen etiam medicamentis adiuuare poſſumus, in quem vſum ſequens præſcribit Nicol. Florentinus, quod oſſa fracta & corrupta extrahere, malam carnem erodere, & fiſtulam ſanare dicit.

♃. *Salem toſtum, tartari, agricum.*

Pulueriſentur, & puluis melle excipiatur, atque fiſtulæ imponantur.

Ablato iam callo, ſi adhuc quid ſordidum reſtet, medicamentis detergentibus & ſarcoticis eſt vtendum. In quem finem *pimpinella*, *virga aurea*, *centaurium minus*, *radix ariſtol.* & ſimilia adhibenda.

♃. *terebinth. ſpiritu vini lota*, Vnc iij. *ſucci apii* Drach. iij *pimpinellæ* Vnc. ß. *mellis roſat. colati*, Vnc. iß.

Coqu. ad dimid. ferè ſuccorum conſummationem.

Poſtea adde *ariſtol. rot.* Drach. i. *farinæ lupinor.* Drach. iii *myrrhæ* Drach. i.

Quod medicamentum vel turundis inungatur, vel alio modo fiſtulis adhibeatur.

Miraculoſa & lectu digna per preces deuotas fiſtulæ curatio exſtat apud Auguſtinum, *libr.22.de Ciuitat. Dei cap.*8.

CAPVT XI.

De Vlcere verminoſo.

Nonnunquam & vermes in vlceribus generantur. Quæ autem cauſſa ſit generationis vermiũ, *in Inſtitutionib. lib.2. part.2. cap.9.* & *lib.5. Pract. part. 2. ſect.1 cap.5.* dictum; quæ & hic locum habent. Oriuntur enim vermes in vlceribus ſordidis, & quæ non, vt fieri debebant, mundantur, & à pure ac ſanie purgantur; præcipuè æſtate & aëre calido ac humido. *Vermes vlcerum.*

Signa Diagnoſtica.

Si vulnus ſit patens, vermes viſui patent. Si verò ob vlceris anguſtiam vermes videri non poſſint, ex aliis tamen ſignis cognoſcuntur, morſu & punctionis ac doloris quodam ac motus ſenſu. Plerumque etiam fœtor quidam in talibus vlceribus percipitur. *Sign. Diagnoſtica.*

Curatio.

Curandi ratio in eo conſiſtit, vt vermes tollantur, & putredo vlceris inhibeatur. Si ergo in propatulo ſint vermes, idoneis inſtrumentis extrahendi. Si verò in abſcondito lateant, aut pertinaciter parti adhæreant, necandi ſunt medicamẽtis, quæ ſimul etiã putredinẽ & humiditatem nimiam partis tollere poſſunt: quod præſtant medicamenta ex *abſinthio, marrubio, dictamno, filice, ſcordio, matricaria, centaur.min. fol. perſicor. lupinis, gentiana, felle taurino, aloes, myrrha* parata. *Curatio.*

Vt ♃. *abſinth. centaur. min. marrubij ana* M.ß.

Coq. in *aq.ſ.* Col.

♃. ℔ß. *mellis* Vnc. ij. *aloes* Drach. ii. Miſc.

Vel ♃. *rad. gentian.* Vnc. ß. *elleb. alb.* Drach. ii. *dictamni Cretici, abſinth. centaur. min. ana* M. ß.

Coq. in *aq.ſ.*

Col ♃. Vnc. vi. *elixir propr.* Drach. ii. Miſc.

Vel ♃. *calcis viuæ* q.ſ.

Extinguatur cum *aceto vini.*

Poſtea teratur cum *oleo roſac.* vt fiat Cataplaſma.

Vel ♃. *aloes* Drach. ii *myrrhæ pulueriſ.* Drach. j. *farinæ lupinor.* Drach. ii. *fell. taurini* Vnc. ß. *flor. æris* Drach. j. *mellis* q.ſ. F. Linimentum.

Vel ♃. *farinæ lupinor.* Drach. iij *elixir. propr.* Drach. ii. *fell. tauri* Drach. iii. *mellis* q.ſ.

F. Linimentum.

CAPVT XII.

De Vlcere varicoso.

Vlcus varicosum.

DE Varicibus equidem supra, 1.*part.cap* 44.dictum est. Accidit tamē interdū, vt vlcus[cū varicibus coniungatur, quod vlcus varicosū nominant. Quod malum ex signis varicis & vlceris facilè cognoscitur.

Non potest autem sanari vlcus varicosum, nisi prius varices sanētur, vt docet Galenus, 4. *meth.c.* 2. Ideoque si tale vlcus aggredi libeat, primùm curatio ad varicem est dirigenda. Quæ quomodo perficienda sit, *alleg.loco* dictum. Vlceris autem varicosi curati historia exstat apud Guil. Fabricium, *cent.4.obseruat.*85. quam hisce verbis refert. *Anno* 1589.inquit, *cùm ex Gallia ad paternos lares reuersus essem, ad quadragenariū quendam, hic in vicinia, virum robustissimum & optimo corporis habitu præditum,* Adolphus auff dem Bruch *nomine, vocatus fui. Laborabat ille vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis: crassitie enim brachium meum ad carpum æquabat, & spithamā ferè erat longa: incipiebat autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas efficiebat. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuabat, protinus retrocedebat sanguis; in terram verò posita tibia, iterum descendebat, & quidem in ipso momento; & vt verbo dicam, sanguis fluebat, & refluebat non aliter, ac si in tubulo quodam, nunc in hanc nunc in illam partem proiectus fuisset.*

Historia varicis monstrosi.

Porrò cùm vlcera varicosa, nisi prius abscisso varice, consolidari nequeant, curationem sic aggressus sum. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, ægroque in scamno collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separaui. Deinde filo reduplicato, mediante acu incurnata varicem amplectebar: in inferiore parte varicis eodem modo processi. Sed antequam filum stringerem, nodumque facerem, tibiam ex scamno in terram collocandam iussi: idq; in eum finem vt sanguis pro more deorsum flueret. Verebar enim, ne sanguis ille propter fluxum & refluxum subtilior factus, incommodum aliquod procrearet. Tandem filum ex superiori parte varicis primò arctè strinxi, nodūque effeci; postea quoque ex inferiori parte. Quo facto, varicem prope nodum superiorem, vt sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, effluere posset, scalpello incidi. Cùm verò copiosior, quàm pro magnitudine varicis decebat, efflueret, & locum attentè inspicerem, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligatura varicem ingrediebatur. Ille cum filo ligari non posset, nonnihil vnguēti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem nostrum ad sanguinem sistendū albumine oui copiosè applicui, omniaque fascia oxycrato madefacta ligaui, & in sequentem diē vsq; reliqui. Demū vulnera aliorum vulnerum more curaui. Interim quoq; circa vlcus nihil, quod necesse videbatur, prætermisi, & corpus per interualla expurgaui. Sic diuino fauore conualuit, & ab eo tempore in hodiernum diem vsq; optima sanitate fruitur: vlcus quin etiam clausum remansit. Hæc Fabricius.

CAPVT XIII.

De Vlcere cum ossis carie.

Vlcus cum osse corrupto.

ACcidit interdum etiam, vt vlceri os corruptum subsit. Corrumpuntur autem ossa & cariē contrahunt, vel à caussis internis, humorum nimirum excrementitiorū lōgo ad ossa affluxu, vel saniei prauitate & acrimonia, aut etiam occulta proprietate, sicut in lue venerea sæpe accidit, vt ossa cariosa fiāt, cute integra manente. Externæ caussæ sunt aër ambiens, frigidus in primis, contusio, incisio, medicamenta acria.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si os in propatulo sit, corruptio eius facilè patet, quia, vt Celsus, *lib* 8 *cap.* 2. scribit, quod vitiatum est, primò ferè fit pingue, deinde vel nigrum vel cariosum. Etsi verò os lateat & in abscondito sit, tamen signis eius corruptio sese prodit. Et si fistula præcesserit, aut vlcus diuturnum adfuerit, puris & sanie cōtactu os corrumpitur, de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 45. *Si vlcera annua, aut etiam diuturniora fiant, os abscedere est necesse, & cicatrices cauas fieri.* Deinde quod vlcera talia ad cicatricem quidem perducuntur, sed paulò post iterū renouantur, cicatrice rupta. Humor enim & sanies, quæ ex osse corrupto exsudat, cicatricem erodit, & vlcus renouat. Itaque si vlcus aliquod sæpius renouatur, semper de osse corrupto suspicionem præbet, vt ait Galenus, 6.*aphor.*45. & Paulus Ægineta, *lib.4.cap.*10. Idq; sæpe videre est in dentium carie, è quibus sanies per foramina ossis maxillæ existillat, & extra in maxilla vlcus excitat: quod etsi sanetur, tamen post tēporis aliquod interuallum iterū cicatrix rūmpitur. Tale ergo vlcus si in maxilla appareat, sæpiusq; renouetur, dentes inspiciendi, & si aliquis cariosus sit, extrahēdus est. Nō enim integrè sanescit vlcus, antequā dens, qui vlceri caussā præbet, extrahatur. Tertiò, caro vlceri superposita est flaccida & mollis. A sanie enim ab osse exsudāte emollitur: aliquādo etiā ob humorem vitiosū ex osse affluente liuida euadit, 7.*aph.*2. Quartò, sanies ex vlcere efluēs copiosior est, quā pro vlceris magnitudine, tenuis etiā, fœtida, & praua; Galenus, 3.*de fract.t.*18. & si linimentū siccū vlceri immittatur, vt ad os vsque pertingat, altero die extractum fœtet. Tandē, si specillū in vlcus vsq; ad os immittatur, id non glabrum, leue, & durū, sed inæquale, asperū ac molle deprehēditur.

An autem caries profunda vel superficialis saltem sit, explorare docet Celsus, *lib. 8. cap. 2.* hoc modo: *Si specillum,* inquit, *tenue in foramen demittatur, quod magis vel minus intrudo, vel in summo cariem esse, vel altius descendere testatur. Nigrities quidem etiam colligi potest ex dolore, & ex febre; quæ vbi mediocria sunt, illa altè descendisse non potest: vbi verò magna, altè descendit. Manifestior tamen adacta terebra fit. Nam finis vitij est, vbi scobis nigra esse desiit* Hæc Celsus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnis ossium caries curationem vlceris impedit, nullumque vlcus perfectè sanari potest, cui os corruptum subest.

2. Propter os ægrotans caro liuida, malum, 7.*aph.* 2. Nam, vt Galenus *in comm.* explicat, non mediocrem ossium labefactionem, sed insignem corruptionem significat.

3. Si iuxta neruosas partes, vt in manibus & pedibus, vel in iuncturis & magnorum ossium capitibus, sit ossium caries, vel circa musculorum capita ac neruos, & tendines, non facilè curatur; cùm operationes Cheirurgicæ tutò institui non possint.

4. Eodem modo sese res habet circa magnas arterias & venas.

Curatio.

Curatio.

Præter Indicationes, quas vlcus præbet, caries ossis indicat, id, quod corruptum est, esse auferendum. Neque enim quod mortuum est, corrigi & emendari potest. Nam quod in partibus carnosis & mollibus est Sphacelus, in ossibus est caries.

Vt verò os corruptū tolli possit, primò detegendū & denudandū est, si carne operiatur, vlcere abscisso. Sectio tamen, vt modò dictū, sæpe fieri nō potest, ob

nervos,muſculos,tendines,arterias,& venas maiores. Tum ergo os,quantum fieri poteſt, detegendum eſt, *radice gentianæ* vel *rapi* immiſſa. Caro ſuper iacens etiã cauſtico medicamento ſeu cauterio potentiali abſumi,& os detegi poteſt,eo modo,quo fonticuli excitari ſolent.

Os corruptum vbi detectum fuerit, auferendum, vel cheirurgia,vel medicamentis. Cheirurgia neceſſariò vtendum,quando corruptio oſſis eſt profundior, in ſuperficie, aut quando citam curationem expetimus,vt in oſſibus thoracis. Natura enim tardè,& vix 35.aut 40.dierũ ſpacio oſſa corrupta ſeparat. Aliàs ſeparatio oſſis corrupti à ſano medicamentis tentari poteſt.

Medicamenta autem,quæ os corruptum à ſano ſeparant,valde ſiccantia eſſe debent,vt humiditates ſuperfluas in oſſe corrupto abſumant,ipſumque os ſanũ ſiccent, vt virtus expultrix ab eo,quod vitioſum eſt in eo,ſeparet,& vis oſſifica os ſeu callum generet, qui os corruptum protrudat.

Medicamenta ad oſſa corrupta. Mitiora ſunt,*rad.peucedani, vitis albæ,ireos, mirrha, aloe,alumen*. Fortiora,*radix ariſtoloch.rot.dracontii,cortex, panacis,pini,pumex vſtus,ſcoria æris,chryſocolla, ſpiritus vini*. Fortiſſima,*euphorbium*, quo nullum præſtantius, & quod citius os corruptum tollat,ſe inueniſſe ſcribit Fallopius;*chalcanthum vſtum,cinis ficulneus,calx, aqua fortis, oleum ⊕li,ſulphuris.*

Ex iſtis medicamentis compoſita fiunt, quæ vel forma pulueris,vel cum melle,reſina, cera, vnguento Ægyptiaco,vel alio miſta,forma vnguẽti applicãtur.

Efficax eſt hic puluis.

℞.*rad.ariſtol.rot.ireos,myrrhæ,aloes,cortic.panacis,terræ Erythridis vſtæ,ſcoriæ æris,cortic.pini,partes æqual.*

Miſta omnia *melle* excipiantur.

F.Vnguentum. Vtiliſſimus eſt & hic puluis.

℞.*mumiæ,ſarcocollæ,ana* Drach. ß.*euphorbii* Drach j.

F.puluis.

Vel ℞.*rad ariſtol.rotund.peucedani ana* Vnc.ß.*cortic. pini* Drach. ij. *agarici alb.lumbricor. terreſtr. præp.ana* Drach. jß.*euphorbij* Drach. j.

F.puluis,aut cum *melle roſato* vnguentum.

Vt & hoc oleum. ℞.*ſulph.citrini* ℔.j.

Ponantur ad ignem lentum,vt liqueſcat, cui adde *tartar.vſti pulueriſ.*℔ ß.

Miſce diligenter donec frigida euadant. Poſtea pulueriſentur,& ſuper lapide in locum humidum ponãtur,donec liqueſcãt. Hoc oleo oſſa corroſa inũgantur.

Vel ℞.*rad.ariſtoloch.long.bryon.peucedani,iridis Fl.an.* Drach.j.*euphorbij*Scrup.j.F.puluis,qui oſſi inſpergatur.

Vel ℞.*pulu.rad.peucedani,ariſtoloch.rot.opopanacis,euphorbij ana* Drach.ß.*terebinth.*Vnc.jß.*ceræ* Vnc.ß.

Coq.ad ceroti conſiſtentiam.

Vel ℞.*rad.ariſtol.vtriuſque,bryon.peucedani,iridis Fl. ana* Vnc. ß.*centaur. min.cortic. pini ana* Drach.iij. *aloes* Drach.ij.*fl.æris* Drach.iß. Affunde *ſpir.vini* q.ſ.

Extrahatur tinctura.

Si verò tanta ſit oſſis corruptio, vt medicamentis tota tolli non poſſit,Cheirurgia opus eſt,& vel abraſione,vel vſtione os corruptum tollendum. Duo autẽ ad abraſiõnem hîc ſunt inſtrumenta:ſcalprum, & terebra. Scalpro locus eſt,vbi os non ita altè corruptũ eſt. Terebra verò vtendum,ſi caries profundiùs penetret. De raſione Celſus,*lib.*8.*cap.* 2. ſcribit: *Qui radit hac,audacter imprimere ferramentum debet,vt & agat aliquid,& maturiùs deſinat. Finis eſt,cùm vel ad album os, vel ad ſolidum ventum eſt. Albo finiri ex nigritie vitium, ſoliditate quadam ex carie manifeſtum eſt. Accedere etiam aliquid cruoris integro,ſupra dictum eſt. Si quando autem altius deſcenderit, vtrumlibet dubium eſt. In carie quidem expedita cognitio eſt. Specillum tenue in foramen demittitur,quod magis minuſvé intrando,vel in ſummo cariem eſſe, vel altius deſcendiſſe teſtatur. Nigrities colligi quidem poteſt etiam ex dolore & ex febre. Quæ vbi mediocria ſunt,illa altè deſcendiſſe non poteſt. Manifeſtior tamen adacta terebra fit. Nam finis vitij eſt,vbi ſcobis nigra eſſe deſiit. Igitur ſi caries altè deſcendit,per terebram vrgenda crebris foramina demittenda candentia ferramenta ſunt,donec inde ſiccum os ex toto fiat. Simul enim poſthac & reſoluetur ab inferiore oſſe quodcunque vitiatum eſt,& is ſinus carne replebitur:& humor aut nullus poſtea feretur,aut mediocris. Sin autem nigrities eſt,aut ſi caries ad alteram quoque partem oſſis tranſit,oportet excidi. Atque idem in carie quoque ad alteram partem oſſis penetrante,fieri poteſt. Sed quod totum eximendum eſt. Si inferior pars integra eſt, eatenus quod corruptum eſt, excidi debet. Item ſiue pectoris os,ſiue coſta carioſa eſt,inutilis vitio eſt,& excidendi neceſſitas eſt.* Hæc Celſus.

E quibus patet,Antiquos poſt abraſionem,os etiã aduſſiſſe;cùm vſtio præſtantiſſimum ad excrementitias humiditates abſumendas ſit remedium.

In cauterio tamen adhibendo cauendum, ne caro vicina ſimul aduratur. Ideoque per fiſtulas ferreas, quibus caro defendatur,cauteria applicanda,quarum plures in promtu habere oportet,vt poſtquã vna incaluit, alia frigida adhibeatur, vel ſi vna vti libeat, poſtquam incaluit,in aquã frigidã immittenda. Quicquid humoris ex iſto oſſe exſudat,ſpongia vel linteo abſtergendum,ne vicinas partes corrũpat. Poſt vſtionem ad inflammationem prohibendam &dolorem leniendum,primò aqua roſacea cum albumine oui imponenda,hinc oleum roſaceum cum oui vitello, poſtea butyrum cũ melle roſaceo. Ipſi verò oſſi aduſto, puluis ex rad.peucedani, ariſtoloch. euphorbij, aut aliud ex antea propoſitis medicamentum imponendum,donec os corruptum ſeparetur & abſcedat.

Poſt corrupti oſſis ablationẽ puluis aliquis exſiccãs,& quales ſunt cephalici dicti,inſpergendus. Hinc vlcus carne replendũ,& tandẽ cicatrice claudendum.

CAPVT XIV.

De Vlcere dyſepuloto,cocoethe,Telephio,& Chironio.

NOminãtur quoque paſſim à Medicis Vlcera dyſepulota,cacoëthe, Telephia,Cheironia,& Phagedæna:quæ qualia ſunt, hoc & ſequenti capite explicandũ. *Vlcera diſepulota.* Vlcera δυσεπούλωτα ſeu ægrè ſanabilia in genere omnia dicuntur ea, quæ ægrè ſanationem recipiunt,& cicatrice clauduntur. De quibus rectè curãdis Galenus tum quartũ librum methodi medendi,tũ quartumde compoſitione medicamentorum ſecundum genera conſcripſit. Et quidẽ id quatuor de cauſſis accidit,vt Galenus,4.*meth.med.cap.*1.docet. Nam ægrè ſanabilium rebelliumque vlcerum alia propter vlceratæ partis intemperiem, alia propter affluentẽ humorem talia fiunt. Intemperies autem ipſa rurſus bifariam diducitur,cum aliàs in qualitate ſola naturę modũ egreſſa ſubdita caro ſit,aliàs etiam cũ neceſſario quodam tumore. Pariter affluxus humorum bifariam diuiditur,nempe in confluentis ſucci tum prauam qualitatem,tum quantitatem. Interim verò miſcentur dictorum affectuum, aut aliqui, aut pariter omnes. Idem Galenus tamen,*6.aph.*45. quintã cauſſam addit,dum ſcribit, vlcera longo tempore manere nõ ſolùm propter humorum affluxũ,aut propter diſpoſitionem in membro contractam ex humoribus influentibus,verùm etiã ob aliquam paſſionem oſſis eo in loco corrupti. Quanquam enim vlcera, quibus os corruptum ſubeſt,interdum curentur,&cicatrice obducantur:tamen ea ſanitas firma nõ eſt,ſed vlcus poſtea iterum renouatur;atque id tamdiu accidit,quamdiu os carioſum non ſanatur.

Galenus tamen,1.*de compoſ.med ſec.gen,cap.*18.in-

ter

ter vlcera δυσεπούλωτα, seu quæ ægrè ad cicatricem producontur,& κακοήθη seu maligna distinguit,& dysepulota ea nominat,quæ ex humorum confluxu vel multorum,vel acrium oriuntur, sine eo, quod locus affectus huiusmodi iam dispositionem habuerit,vt licet bonum sit, quod influit,tamen ipsum corrumpat: quæ verò dictam dispositionem iam obtinent,cacoëthe seu maligna nominat. Vt ita dysepulota vlcera in genere dicantur omnia,quæ ægrè, quacunque etiam de caussa,sanantur ; nunc verò in specie ea, quæ sine praua partis affectæ dispositione ex humorum affluxu talia fiunt. Quia verò vlcerum ægrè sanabilium omnes differentiæ & caussæ hactenus expositæ sunt, vt de iis plura addamus,opus non est.

Vlcera maligna.

Vnam saltem vlcerum difficulter sanabilium caussam,quam aliquoties obseruaui, non prætereundam puto. Nō ratò accidit,vt in diuturnis vlceribus cutis extenuetur,& panniculus carnosus ac pinguedo absumatur: quod si fiat,vlcus non sanatur,cū cutis subiectæ carni nullo modo agglutinari possit. Cùm enim venæ capillares ad cutim tendentes sint erosæ, sanguinem consolidationi necessarium,ad cutem deferre non possunt.

Cognoscitur hoc,quod cutis non solùm ad tactum extenuata percipitur, sed & color in liuidum & obscurum mutatur,& cutis quasi arescit.

Medicamētis verò nihil perficitur,sed cutis vel caustico medicamento erodenda,vel quod aliquoties fieri curaui,vlcus secundum longitudinem ferro, quod facilè,aperiendum.

Cheironia Vlcera.

Cheironia & Telephia vlcera quod attinet,χειρώνιον ἕλκος,à Chirone Centauro nomen accepit:appellationis tamen rationem alij aliam tradunt. Zenodotus,vt refert Erasmus Roterodamus,*Chil. 2.centur. 8. prou.* 21.existimauit,Chironem ictum ab Hercule vulnus immedicabile accepisse in pede,vnde & perierit, vt ita immedicabilia vlcera Chironia dicantur. Plinius verò,*lib.* 25.*c.*6.& Ouidius, *Fastor. lib.* 5. non ab Hercule,vt amico,vulneratum Chironem putant,sed Chironi hospitio ab Hercule excepto fortè sagittam Herculis in pedem incidisse, ipsique vulnus periculosum & venenatum intulisse,& Centaurea,quę inde à posteris Cheironium dicta est, Chironem semetipsum sanasse;atque eum fuisse primum Cheirurgiæ antiquioris Medicinæ partis inuentorem, & a manibus manuumque opere nomen accepisse. Vt ita Cheironium vlcus dicatur vlcus contumax & malignum, quod ob contumaciam Chirone aliquo in curando opus habeat,quodque à Chirone primò curatum sit.

Celsus,*libr.*6.*cap.*28. definit *vlcus Chironium, quod magnum est,& habet oras duras,callosas, tumentes. Exit sanies,non multa,sed tenuis. Odor malus,neque in vlcere,neque in eius tumore est: Nulla inflammatio, dolor modicus est;nihil serpit;ideoque nullum periculum affert;sed non facilè sanescit. Interdum tenuis cicatrix inducitur,deinde iterum rumpitur,vlcusque renouatur. Fit maximè in pedibus & cruribus.*

Idem Celsus,cùm Telephiorum vlcerum mentionem non fecerit,procul dubio eadem cum Chironiis esse putauit. Quod & Paulus facit,dum *lib* 4.*cap.* 46. scribit: *Inueterata,& quæ vix cicatricem recipiunt vlcera, nonnulli Chironia nominarunt,tanquam Chirone ipso ad sanitatem indigentia : alij Telephia,propterea quod Telephus in tali vlcere diutius perseuerarit.* Qui cùm Chironium & Telephiū vlcus non in erosione,verùm in eo,quod malignum & contumax est, vt consenescere cum ægro soleat,consistere putarint,dissentiunt à Galeno, qui,2.*meth.med.cap.*2.&14.*meth.c.*17.phagedænam in erosione consistere,huiusque species Cheironium & Telephium esse putauit.

Vbi sciendum,vt Galenus,6.*aph.*45.docet, vlcera, quæ semper maiora & deteriora fiūt,omnia Phagedęnas Antiquos nominasse, quo modo accepta Phagedæna,Chironia & Telephia Phagedænæ species dici possunt. Quidā verò posteriores ea distinguere cogitarunt,propriā singulis dantes appellationē,& quædā eorum Chironia nominantes;quædā Telephia,quædam Phagedænas. Vt ita Phagedæna pro vlcere corrodente accepta,modò genus sit ad Chironia & Telephia vlcera;modò erodentis vlceris quædam determinata species, à Chironio Telephioque differens;quæ scilicet carnē ipsam præter curē excedit,non adeo tamen maligna,vt Chironia,Telephiavé,aut Cācer est.

Telephia nimirum vlcera eadem sunt cū Chironiis, ita dicta à Telepho,qui tali vlcere longo tempore afflictus est. Et quod de Chironiis Galen.4.*de cōp. med. sec.gen.c.*4.scripsit,*nominant Chironia vlcera non mediocriter maligna contumaciavé sed maximè talia*, id etiam de Telephiis accipiendum.

Telephia vlcera.

Caussa.

Ortum autem habent talia vlcera ab humore melancholico,atræbilis nonnihil admixtum habente.

Caussa.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur talia vlcera, quod labia sunt malè colorata,& plerūque rubēt,ac pruriunt;& licet vlcus leuissimè tractetur vel abstergatur, dolor percipitur; circūiacentes partes tument, vlcusque indies dilatatur,& non solùm cutis,sed & caro subiecta eroditur.

Sign. Diagnostica.

Prognosticum.

Hoc vlcerum genus omne contumax & curatu difficile esse,iam antea dictum.

Prognosticum

Curatio.

Curationē quod attinet;vniuersalibus præmissis, & humore vitioso euacuato,ac diætę recta ratione instituta,vlceri medicamenta applicanda ex frigidis siccis,adstringentibus, & simul discutientibus composita, qualia sunt *plantago,solanum,summitates rubi, flor. rosar.nuc.cupressi,balaustia,cortex granator.mastiche,cortex thuris,plumbum vstum,lithargyrum,*& similia.

Curatio.

Primò ergo lauetur & foueatur vlcus hoc vel simili decocto:

℞.*plantag.*M j.*fl.rof.rubr.balaustior.nuc.cupressi*; *ana* Vnc.ß.*baccar.myrti,cortic.granator. sumach ana* Drach. iij.*alumin.vsti* Vnc. ß. Coq.in *aq.*

Colatura vlcus abluatur.

Vel ℞.*succi rubi, plantag. solani, virgæ pastoris ana* Vnc.iiij.*album.ouor.*num.vj.*aluminis* Vnc. iiij.

Destillentur in alembico plumbeo. Aquâ vlcus abluatur & foueatur. Partes etiam vicinæ defensiuo aliquo illinendæ.

Post vlceris ablutionem imponatur vnguentum diapompholygos, vnguentum album camphoratum, de minio.

Vel ℞.*tutiæ præp.*Vnc.ß.*plumbi vsti, cerussæ lotæ ana* Vnc.j.

Misceantur in mortario plumbeo,affundendo sensim succum vel aq.plantag.donec fiat massa.

Postea adde *boli Armeni* Drach.iij. *ol. rof. ceræ ana* q.s. F.Vnguentum.

Plura huiusmodi medicamenta *cap. seq.* videantur.

CAPVT XV.

De Phagedæna.

QVia etiam,vt dictum,Phagedænæ fit mentio inter vlcera,quid ea sit,explicandum. φαγέδαινα, ἀπὸ τοῦ φαγεῖν,ab edendo,dicitur,nomenque hîc seu tumor seu vlcus ab exedendo & erodendo accepit, quod

Phagedæna.

vicinas partes erodat. Et quidem propriè vlcus est. Quia tamen vlceris oræ atra bile turgidæ in tumorẽ attolluntur, à nonnullis etiam ad tumores refertur, & à Galeno, *in lib. de tumorib. cap.* 14. eius fit mentio. Nos inter vlcera hîc explicabimus. De nomine tamen notandum, id non semper eodem significatu accipi. Interdum enim, vt Galenus, *6. epid. comm. 3. t. 37.* testatur, Phagedæna multorum ciborum appetitum & esum significat; vnde ab autore definition: Medicar. definitur, quod sit constitutio, in qua multum appetentes cibum, sumentesq; immodicum, non ipsum retinent, sed vbi eiecerint, rursus appetunt; quo modo & ab Aureliano, *lib. 3. Chronic. cap. 3.* definitur. Vt ita hoc modo accepta Phagedæna nihil sit aliud, quàm caninus appetitus: & propterea Plinius, *lib. 20. c. 5. & 13. lib. 30 cap. 9. libr. 35. cap. 15.* distinctionis gratia, quando de vlcere loquitur, vlcerũ nomen addere, & Phagedænas vlcerum appellare solet. Præterea Phagedænæ nomẽ interdum apum quamdam luem significat, de qua Columella, *lib. 10. cap. 13.* Verùm Phagedænam hoc loco de vlcere accipimus, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 14. ait: *Quæcunque ex vlceribus depascuntur, atque circumiacentia corpora attingunt, quod sanum est ea continens erodentia, omnia hæc à Græcis φαγεδαινικὰ nuncupantur. Quæ verò ex vtrisque composita sunt, ab vlcere scilicet & tumore carnem ambiente, φαγέδαιναι vocantur.* Depascitur quin etiã herpes circum vicinas partes; verùm solius cutis exulceratio existit: phagedæna verò vnà cum cute, quæ subiecta sunt, attingit.

Nome. Diuersus etiam affectus est Νομὴ à νέμεσθαι quod pascere significat, dicta propterea, quod pergere pascendo id vitium ab ægris particulis ad eas, quæ integra sunt, soleat, atque harum semper aliquid ægris adiicere, atque ita non à substantia rei indicatæ, sed ab accessorio, quod est pascere, appellatio indita, vt Galenus, *5. meth. med. cap. 4.* docet. Nomen enim putredinem depascentem significat, etiamsi vlcus minimè serpat. Phagedæna verò ab acribus erodentibusque humoribus est, etiam sine putredine.

Phagedæna quid sit. Quid autem Phagedæna sit, iam dicendum. Est autem Phagedæna, in specie & propriè sic dicta, vlcus quod depascitur & erodit subiectam carnem, & quæ circa sunt, & ex sanis partibus subinde aliquid depopulatur, atque ægris adiicit; vt ex *6. aph. 46.* videre est, & Galeno, *de tumorib. cap.* 12. Phagedæna nimirum, quam Barbari Vlcus ambulatiuum appellant, vlcus est tumidum, profundum, partes vicinas & carnẽ subiectam erodens. Habet enim tumorem circa labia, quo

Differentia eius à Nome. ἀπὸ τῆς νομῆς distinguitur, quæ sine tumore vicina exedit. Quanquam & aliter distinguitur à Nome, quod in Phagedæna erosio sit à maligna qualitate & acrimonia humoris solùm: in Nome verò simul putredo coniuncta est. Est quoq; vlcus profundũ, & non solùm cutem, verùm etiam carnem erodit; qua ratione differt ab Herpete, qui solam cutem erodit.

Caussæ.

Caussa. Ortum habet hoc malum ab humore adusto & bilioso ferè iam in naturem atræ bilis degenerante, vel à bile cum pituita salsa/humoréque seroso & acri mixto: qui humor non tam tenuis est, vt ille, qui Herpetem afficit, neque tam crassus, vt ille, qui Cancrum. Proueniunt autem hi humores vel ab aliquo membro præcipuo, calida & sicca intemperie laborante, vel in ipsa parte affecta calida & sicca p. n. intemperie prædita aduruntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa iam explicata sunt, & ex hoc & anteced. capite colligi possunt.

Prognostica.

1. Vlcera hæc difficilis sunt curationis, vnde & in genere Cacoëthe nominantur. Prognostica.

2. Alia tamen aliis sunt maligniora; qua de caussa necesse est, in promptu esse varia medicamenta viribus differentia. Neque enim vnico medicamẽto omnia talia vlcera facilè quisquam curauerit.

3. Exedentia vlcera, cum intemperie epatis calida & sicca, vel lue venerea cõiuncta, difficulter curantur.

4. Depascentia vlcera nisi rectè & maturè sanentur, sæpe in exulceratum cancrum degenerant.

Curatio.

Circa curationem huius vlceris notandum est, vt aliàs etiam sæpe dictum, nihil in eo, vt & in aliis morbis profici, manente adhuc caussa. Itaq; primò ea victus ratio instituenda est, quæ tales humores adustos non solùm non generat, sed etiam eorum acrimoniam retundit atque corrigit: postea humores illo praui è corpore educendi sunt. Curatio.

Deinde & hoc obseruandum, quod annotat Galenus, *alleg. loco, c. 4. lib. de compos. med. s. gen.* ad Asclepiadis medicamentum, dum inquit: *Rectè Asclepiades ad finem scripti medicamenti hæc verba adiecit: & hanc triduo soluito, fomentisque mitigato, idemque Emplastrum ablutum emollito, rursumque imponito. Nisi enim diutius cuti pharmacum adhæserit, nihil efficit. Quod plerosque Medicos latuit, arbitrantes, si ter de die saniem ab vlcere deterserint, melius se facturos iis, qui bis idem faciunt.* Et certè hac in re vulgò sæpe peccatur, dum pleriq; existimant, se quam optimè ægris consulere, si de die ter aut quater tale vlcus absterserint. Verùm cùm medicamentũ nõ agat, nisi à calore natiuo in actũ duducatur; atq; in malignis & diuturnis vlceribus partes affectæ calor sit valde debilis, multo tempore eget ad vim medicamenti excitandam. Vnde medicamentum idẽ loco affecto diutius inhærere debet, neq; vbi à calore partis affectæ vix eius vis excitata est, vt iam agere incipiat, eius actio interturbanda, & nouũ medicamentum applicandum est. Qua in re tamen conditio humoris vlcus excitantis consideranda. Si enim valde acris sit, sæpius abstergendus, ne vlceratæ parti inhærens eam magis corrumpat.

CAPVT XVI.

De Vlcere cum dolore.

NOn solùm autem caussæ vlcera fouent & augẽt, ac morbi quidam iis coniunguntur, sed & dolor vlceribus sæpe accidit: qui propterea statim leniẽdus; cùm dolor attrahat, vlcus augeat, ac vt inflammationes & erysipelata accedant, in caussa est. De dolore autem in genere, *lib. 1. Practic. part. 3. sect. 1. sect. 1. cap. 2.* dictũ. Vt hîc saltẽ de dolore vlcerum agamus, oritur dolor in vlceribus plerumque ab humore acri & erodente. Cùm verò, vt *in Institutionib. libr. 5. part. 2. sect. 3. cap. 8.* & *loco alleg.* dictũ, dolor auferatur, vel tollendo, caussã, vel dolorẽ propriè leniẽdo, vel sensum auferẽdo: vltimus modus non adeo tutus est, & non sine partis detrimẽto adhibetur, ac non nisi maxima vrgẽte necessitate eo vtendũ. Propterea tutissimũ est, caussã doloris auferre, aut si id nõ nisi longiore tẽpore fieri possit, & metuendũ sit, ne interea vlcus augeatur, & deterius reddatur, anodyna vsurpãda. Quæ qualia sint, *allegato loco* dictum. Vtilia hic sunt, *vitellus oui, crocus, terebinthina, ol. rosaceum, abietis resina,* è quibus mistis linimẽta fiũt, vlceri imponenda. In ambitu verò vlceris, *pinguedo gallinæ, anseris, anatis, mucilago, sem. lini, fœnigr. althææ, ol. amygd. dulc. chamæmelinum, anethinum, violarum,* imponenda.

Vel ℞. *maluæ, althææ ana* Mj.

Coq. ad mollitiem & contundantur. Contusis & per

per fetaceum traiectis adde *farina hordei* Vnc.j.*sem.lini fœnigr.ana* Vnc.j *ol.rosar.* Vnc.ij.*chamæmelin.lil.alb.ana* Vnc.j. *mucilag. sem. althææ, aq.fl.sambuci extr.* Vnc iß. *croci* Scrup.j.*vitell.ouor.*ij.

F.Cataplasma.

Vel ℞.*micar.panis albi* Vnc.ij.

Macerentur lacte Adde *farinæ hordei sem.lini ana* Vnc.j. *pulu.fl.chamæmel.*Vnc.ß.*ol.rosar.*Vnc.j.ß.*nymphææ* Vnc. ß.*vitell.ouij.croci* Scrup.j.Misc.

F.Cataplasma.

Si ad caussam verò medicamenta accommodare libuerit, cùm frequentissimè à calidis & acribus humoribus dolor in vlceribus oriatur, ad eum tollendum adhiberi possunt *succus* vel *aq.destill.solani. pl ntag.hyoscyami,semperuiui,oleum rosal.albumen oui cum aqu. ros.*Hinc Cataplasmata ex *malua,plantagine solano ,oleo rosac.*imponi; vel *vnguentum* ex *albumine oui,ol.rosar.* & *lithargyro*, diligenter in mortario plumbeo tritis, & postea cum succo semperuiui ad succi consumtionem coctis ; vel ouum integrum cum oleo rosaceo & terebinthina in mortario plumbeo diligenter mistũ; vel vnguentum album camphoratum.

Si ad narcotica accedere necessitas cogat, oleum papaueris, hyoscyami, mandragoræ, de ranis; vel succus hyoscyami cum lacte applicari poterunt.

CAPVT XVII.

De Tibiarum, & aliis particularibus Vlceribus.

Atque hæc in genere de vlceribus pet compendium dicere voluimus, quę quis facilè ad priuatarum partium vlcera applicare poterit. Neque opus esse putamus, vt de singularum partium vlceribus dicamus, cùm de iis in libris superioribus actum sit, vt mox dicetur. Hoc ergo capite in specie saltem de tibiarum vlceribus dicemus. *Tibiarum vlcera.* Frequenter enim accidit, vt humores prauipræsertim melancholici, rum pondere suo ad crura tendentes, tum à natura eò, vt ad partes externas, depulsi, vlcera excitent, idque præsertim post Erysipelata crus frequentius infestantia accidit, & pręsertim in fœminis, vbi procul dubio vteri vitium concurrit; & scio quibusdam familiis talia vlcera familiaria esse, vt omnes fœminæ in ea, etsi aliàs bene habere videantur, vlcera alia diuturna in cruribus habeant. Et omnino maturè hisce vlceribus occurrendum est. Nisi enim statim sanentur, natura adsuescit ad has partes vitiosos humores in corpore cumulatos amandare, qui postea, si vlcus occludatur & corpus non diligenter & sæpius purgetur, alios morbos grauiores, præcipuè in senescentibus excitat. Solent etiam neglecta incrementum sumere, partes vicinas corrumpere, callosa fieri, vt ita, si iis non maturè succurratur, incurabilia postea fiant.

Vt autem vlcera hæc rectè curentur, primò corpus diligenter ab humore vitioso purgandum, & lienis, quod plerumque subest, vitium corrigendum, ac purgatio aliquoties reperenda.

Postea ipsi vlceri *vnguentum diapompholygos* imponendum, quod in hoc vlcerum genere, semper efficacissimum deprehendi, eo vsque, donec pus bonum & album appareat.

Deinde hoc Emplastrum:

℞.*vnguenti diapompholyg .empl. diapalma,grysei ana* Vnc.j.*gummi elemi* Drach.ij.*sacch.*♄ Scrup.j.

M.in mortario plumbeo.

Quibus duobus medicamenris sæpe feliciter diuturna crurum vlcera sanaui.

Vel ℞.*cerussæ* Vnc.ij.*lithargyri* Vnc.j.*ol.ros.* ℔. *ceræ* Vnc.ij.

In mortario plumbeo diligenter misceantur.

Postea adde *istiũ aq. solani prep. thuris, plumbi vsti ana* Vnc.j.

Iterum in mortario ducantur.

F.Vnguentum.

Vel ℞. *ceræ .resinæ ana* Vnc.j.*seui castrati* Vnc.ij. *picis naualis,o'ei,ana* Vnc.iij.*mastich.thuris , myrrhæ ana* Drach.iij.*lithargyri* Vnc.jß.*cerussæ* Vnc.ß.

Olea, resina, cera, & sebum simul liquefiant, & ad iustam consistentiam coquantur : postea addantur reliqua.

Vel ℞.*ceræ albæ,terebinth.resinæ,ana* Vnc.j.*thuris,mastich.ana*.Drach.ij.*styrac.calamit*. Drach.iij. *gummi elemi* Drach. vj. *aristol.rot*. Drach.ij.*succi millefol. betonicæ ana* Vnc.ß.*ol.ros.*q.s.

F.Vnguentum.

Primò a.cera, resina, terebinthina, & olea simul dissoluantur: postea affundantur succi, & cùm infrigidari incipit, pulueres.

Vel ℞.*ol.rosar.*Vnc.xij.*cerussæ* Vnc.iij.*lithargyri* Vnc. iiij.ß.*thuris, mastich.ana* Drach.ß. *sang.dracon.* Vnc.ß. *myrrhæ,sarcocollæ ana* Drach.ij.

Coq. parum.vsque ab rubedinem ; postea ab igne amoueantur, & immergatur lintheum antiquũ, quod materia emplastri imbutum eximatur, & extendatur. F.Sparadrapus.

De reliquarum partium vlceribus, iam in prioribus libris Practicæ actum. Nimirum *Libr. 1. part.3. sect.2.cap.*18.de vlceribus adnaræ, & corenæ tunicæ: *ibid.sect.3.cap.*3.de vlcere aurium: *ibid.sect.*4 *cap.*1. de narium vlceribus. *Libro II.part.*1.*cap.* 3. de labiorum vlceribus: *Ibid.cap.*16.de gingiu.vlceribus: *Ibid.cap.*21. de gurgulionis exulceratione: *Ibid.cap.*22.de tonsillar.vlceribus: *Part. 2. cap.*1. de asperæ arteriæ vlceribus: *Ibid.cap.*11 de pulmonis vlceribus : *ibid.cap.*18. de fistulis thoracis: *Part.4.cap.*3.de vlceribus cordis: *Libro II I.part.1.sect.1. cap.* 1: de vlceribus œsophagi: *Ibid.cap.*17.de vlceribus ventriculi: *part.2.sect.1. cap.* 9. & 10. de vlceribus intestinorum : *part.3.cap.*5.de abscessibus & vlceribus mesenrerii: *ibid.*.7.de vlceribus Pancreatis: *ibid.cap.*8.de vlceribus omenti : *Part. 4.cap.*8.de lienis vlceribus: *part.7.cap.*8. de vlceribus: *ibid.cap.9*.de vlceribus vesicæ: *Part.7.cap.*11.de vlceribus renum. *Part.8.sect.1.cap.*6.de vlceribus vesicæ: *ibid.cap.9*.de vlceribus meatus vrinarii: *Part.*8. *cap.*5. de testium vlceribus : *ibid. cap.*6.de scroti vlceribus: *Ibid.cap.*8.& 10.de penis vlceribus: *Part. 10.cap.* 3.de vmbilici vlcere: *ibid cap.*7.11.de abdominis vlceribus: *Libr. IV. part.* 1.*sect.*1. *cap.*4.8.de vlceribus ceruicis Vteri: *Ibid.cap.*10.de fistulis colli vteri: *Ibid.cap.* 11.de cancro vteri : *Ibid. cap.*12.de gangræna & sphacelo vteri: *sect.2.cap.*14.de vteri cancro: *Ibid.cap.*19.de vlceribus vteri: *Ibid.cap.*20.de testium muliebr.vlceribus: *Part.3.sect.1.cap.*7.de cancro mammarum: *cap.*8. de vlceribus & fistulis mammarum: *Ibid.cap.*11.de vlceribus papillarum.

CAPVT XIIX.

De Ambustionibus.

Vlceribus non immeritò subiungimus Ambustiones, quæ etiam vlcera excitant. *Ambustio.* Sæpe enim accidit, vt casu aliquo fortuito, vel aqua, vel oleo feruente, vel metallo liquefacto membra perfundantur, vel in ignem, aquam, vel oleum feruens aliquis incidar. Quod vbi accidit, dolor vesicæ, exulcerationes excitantur.

Sunt enim Ambustorum tres gradus seu differentiæ. *Differentiæ eius* Aliquando enim ardor & dolor saltem in parte affecta ab ambustione excitatur, & nisi statim remedia adhibeantur, cuticula à vera cute separatur, &

 abscedit

abscedit, ac vesicæ excitatur, in quibus aqua limpida continetur: aliàs etiam statim & in momento vesica attollitur, ipsaque cutis aduritur, exsiccatur, torretur, & contrahitur, nulla tamen crusta vel eschara induucitur. Aliàs verò ipsa cutis; imò interdum subiecta caro, aduritur, exsiccatur, & eschara inducitur, & cutis nigra euadit, sensum nonnihil amittit, & postquam eschara decidit, vlcus satis profundum relinquitur. Ignis enim continuum soluit, doloremque excitat: & quia partes humidæ in cute vi ignis resoluuntur, & exspirare conantur, cuticulæ v. densitate retinentur, eam attollunt, & vesicam excitant. Interdum verò vi ignis aliquid humidi in parte remanet, vnde cutis contrahitur: aliquando verò humidum partis planè dissipatur & exsiccatur, escharaque inducitur. Id quod accidit pro rerum comburentium varietate. Minùs enim comburit aqua, & quidem magis vel minùs, prout magis vel minùs feruida est. Non etiam magnam ambustionem efficiunt stipulæ, stramen, linum, & similia, nisi ambustio continuetur. Plus oleum, pinguedines, vernix, pix, mel, cera. Adhuc vehementius comburunt plumbum, stannum liquefactum, ferrum & alia metalla ignita, vt & ipse ignis actualis, pulueris tormentarii, & ignis fulminaris. Quò enim ignis est in subiecto densiore, & ita plures eius atomi concurrunt, visque eius est condensata, & quò diutius actio ignis continuatur, eò maior fit cõbustio. Si verò ignis fit in subiecto rariore, atque ita eius atomi dispersæ & parum vnitæ, actio quoque eius breuius durat, minor fit ambustio.

Prognostica.

Prognostica

De signis Diagnosticis aliquid dicere opus non est; cùm ipsa ambustio per se manifesta sit. Gradus etiam eius, & quousque peruenerit, ex iis, quæ modò dicta sunt, patent.

Prognostica quod attinet: 1 Quò leuior est ambustio, eò faciliùs curatur & minora mala affert: quò verò grauior est, eò difficilius curatur, & grauiora mala excitat. Sæpe enim partis inflammatio, imò *νέκρωσις*, humido radicali absumto, & calore natiuo dissipato, inde oritur, vlcera difficilia excitantur, partis motus aboletur, ac turpes cicatrices relinquuntur.

2. Ambustio à fulmine etiam periculosa est, & plerumque lethalis.

3. Quo corpus purius est, eò faciliùs curatur ambustio. Si verò sit vel plethoricum vel cacochymicum, facilè ex dolore & calore affluxus fit humorum, & inde inflammationes, vlcera putrida, & alia mala excitantur.

4. Ambustio etiam nunc magis nunc minùs periculosa est, pro affectarum partium ratione. Si enim vna pars saltem amburatur, minus periculi adest, quàm si plures, aut totum corpus amburitur. Vbi enim plures partes vel totum corpus ambustum est, rarò ægri conualescunt, sed vehementia symptomatum miserè moriuntur.

5. Si ambustio ita profunda sit, vt ad maiores venas, arterias, neruos penetret, periculosa est. Cùm enim vasa exsiccata contrahantur & claudantur, sanguis ac spiritus ad partem affectam confluere non possit, vnde atrophia, gangrena, sensus & motus ablatio excitatur.

6. Abdominis combustiones difficulter curantur. Cutis enim ibi est mollior, & musculi illi varios ob motus variè extenduntur & contrahuntur.

7. Si ambustio ad intestina vsque penetret, lethalis est.

8. Periculosa quoque est inguinum ambustio, cùm loca ea sint humida & humorum affluxui opportuna.

9. Oculorum combustiones quoque periculosæ sunt. Quamquam enim lenes sint: tamen vel cæcitatem vel visus deprauationem, aut certè imminutionem inducere possunt.

10. Si partes capillatæ paulò grauiùs comburantur, glabræ manet, & in cicatrice duriore inducta nulli pili generantur.

Curatio.

Curatio.

Equidem quidam, ex trito illo Medicorum axiomare, contraria contrariorum sunt remedia, ambusta refrigeranda, & propterea ambustis partibus statim refrigerantia imponenda esse censent. Verùm ex vulgari, sed falsa, opinione, sententia hæc ortum habet, nimirum ambustionem esse saltem alterationem, & qualitatis calidæ inductionem; cùm tamen ipse ignis eiusque atomi parti ambustæ communicentur, & empyreuma, vt omnes confiteri necesse habent, inducatur. Quid enim aliud est empyreuma hoc, quod omnes euocandum docent, quàm minimæ ignis particulæ, quæ in partem ambustam sese penetrarunt? Et ipsa experientia docuit, frigida ambustiones non curare, sed iis summopere, igneis particulis in penitiora retrusis, dolorem augeri, inflammationes, imò gangrænam & sphacelum excitari; calida verò, quæ empyreuma euocant, prodesse, vnde etiam vulgo notum est, partes ambustas non frigidæ immergendas, sed potius igni parumper admouendas esse. Quod etsi reprehendere videatur Platerus: tamen vsu edoctum vulgus id facit, annotauitque iam olim illud Aristoteles, *sect. 1. probl. 56*. Neque quæ applicantur calida, vt anodyna applicuantur; cùm non quæuis anodyna id præstent, vt mox ex cura patebit: sed ea saltem, quæ empyreuma euocandi vim habent. Attractionem verò facit similitudo, atque ignis externus intrinsecum & inustum à se parti ignem foras euocat, vt rectè loquitur Ambrosius Paræus, *lib. 11. cap. 9*.

Prima ergo in ambustionis curatione cura sit, Empyreuma euocare. Eodem nimirum modo, sicut *parte. cap. 15. de Pernionib.* diximus, vt partes refrigeratæ nõ rectè curantur, si igni admoueantur, vel aquæ calidæ immergantur; cùm dolor inde longè intensissimus, imò sæpe gangræna & sphacelus excitetur; sed si niue primò fricentur, vel aquæ frigidæ immergantur, frigus extrahatur: ita si calidis empyreuma euocetur, quod similitudinis ratione fit, malum hoc tollitur. Quod vt rectè fiat, secundum gradus ambustionis suprà propositos curatio instituenda.

Primò ergo si leuis combustio sit, præcauendum, quantum fieri potest, ne pustulæ oriantur. Id enim si fiat, ab omni malo æger iam liberatus est. Faciendum autem id maturè, ideoque quicquid medicamenti ad manus est, statim vsurpandum, & propterea membrũ, si ita eius conditio fert, igni parumper admouendum est, vel in aquam calidam immergendum, vel spongia aut linteo duplicato aqua calida madido fouendum, vt empyreuma ratione similitudinis extrahatur; vel statim lintheum vernice tinctum membro ambusto imponendum; vel linteum lixiuio aut aqua, in qua calx viua exstincta sit, madidum. Mox cœpæ in mortario cum sale contusæ membro ambusto imponendæ. Vel hoc vnguentum: *Ambustionis leuis curatio.*

Vel ♃. *cœpæ crudæ* Vnc. jß. *salis, saponis Veneti ana* Vnc. ß.

Misceantur in mortario, affundendo *ol. ros.* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ♃. *saponis Veneti* Vnc. iij. *cœpæ crudæ* Vnc. j. *salis* Drach. vj. *ol. ouor.* Vnc. ß. *rosac. amygd. dulc. ana* Vnc. jß. *mucilag. sem. cydon.* Vnc. j. Misc.

F. Vnguentum.

Vel ♃. *corticem viridem sambuci*, aut *prima sambuci germina*, contundantur, coquantur in *butyro rece. s. s.* Colentur.

Vel ♃.

Vel ℞.*calcem viuam* aqu.rof.fæpius lotam, & cũ *ol.rof.*

F.Linimentum.

Vel ℞.*ol.lini,oliuar.ana* Vnc.iß.*falis*, Vnc.ß.*album, euor.*num.ij.Mifc.

Vel ℞.*butyri Maial.f. fale,faponis Veneti, vernicij ana* Mifc.

Vel ℞.*ol.rofar.*Vnc.iij.*camphor.*Dra ch.iij. *album.ouor.*num.iij.Mifc.

Vel ℞.*fucci cæpar.*Vnc. iij.*ol.rof. butyri rec. f. fale, ping.porci,*Vnc.j.*calcis lotæ aq.rof.*Vnc. ß. *mucilag. fem. cydonior.aq.rof.extr.*Vnc.j.*terebinth.*parum.

F.Lin imentum.

Vel ℞.*cortic.medii viridis fambuci*, Vnc.iß.*ol.lini,rofac.ana* Drach.vj.*vernicis,ping.porciana* Vnc.j.*ceræ* Vnc. iß.*thuris pulueris.*Vnc.j.

Coq.in aq.aliquandiu,& cum refrigerata fuerint, pinguedinem collige,& loco vnguenti vfurpa.

E calce fæpius,& vel duodecies,lota,& aqua priore femper abiecta,varia vnguenta ad combuftionem vtiliffima fiunt. Mifcetur enim vel cum *butyro fine fale*,vel *ol.rofar.*aut *hyperici*.Interdum alia adduntur, vt *mucilago fem.cydonior.pfylli,album. oui*, *cera alba.*

Vtilia funt & hæc.

℞.*fucci cortic. med. fambuci*, Vnc. iß.*cremoris lactis* ℔.j.

Coq.ad confiftent. iuftam. Adde *mucilag.fem. cydon.aqu.folani extr.butyri f.f.ceruffæ ana* Vnc.ß.Mifc.

F.Vnguentum.

Vel ℞.*ol.lini* Vnc iiij. *ceræ nouæ* Vnc.ij.*album. ouor.* q.f.Mifce fuper igne.

F.Vnguentum.

Ad omnia ambufta fananda iam maximè valet hoc.

℞.*ol.oliuar.*part.j.*album ouor.*part.ij.

Conquaffentur diligenter & exactè mifceantur, vt F.Vngu.album; quo locus ambuftus cum pluma gallinæ fæpius de die illinendus, vfque dum crufta fponte decidat,nec vlla ligatura externa adhibenda.

Ambrofius Paræus in Nofocomio Parifienfi hoc feliciter vfurpari fcribit.

℞.*lardi concifi* ℔j.

Liquefiat in *aqu.rof.*& coletur per linteum rarũ. Lauetur quater *aq.plantag.*vel altera conueniente.

Poftea add.*vitel.ouor.rec.*num. iij.

F.Vnguentum.

Vel ℞.*cancros q.v.* Contunde viuos in mortario.

Poftea fume *butyrum recent f fale*, feruefiat, & defpumetur. Calefacto iniice cancros contufos,& coq. donec rufefcant.

Poftea coletur,& vnguentum vfui feruetur, quod eft efficaciffimum.

Omnibonus Ferrarius,de *arte medic.infant. lib.* 4.c. 25.hoc tanquam fecretum,& quod fæpius feliciffimè expertus fit,commendat, etfi iam puftulæ eleuatæ fint.

℞.*album ouor.*ij.*ol.rofar.*Vnc.ij. *aq. rof.* Mifce diligenter.

Poftea panniculus albus lineus vel fericus, raræ texturæ, ifto linimento madefactus parti ambuftæ imponatur,& nunquam auferatur,donec malum fanatum fit,fed quotidie bis aut ter faltem linteum iterum illinatur & madefiat.Quarto die elapfo,loco albumin.ouor. vitelli eorum fumantur, & ita vfus continuetur,donec videatur nouæ cuticulæ regeneratio fieri,Tunc verò forfice paulatim de die in diẽ, vbi noua cuticula generata fuit,panniculus abfcindendus,donec totus ablatus fit, quo ablato nullum veftigium læfionis apparebit.

Vel ℞.*cortic.medii fambuci q.v.* Coq. in *oleo oliuarum.*Col.adde *ceruffæ* part.ij.*plumbi vfti,lithargyri ana* part.j.

Mifce diligenter in mortario plumbeo.

De omnibus tamen vnguentis hoc notandum,ità comparata effe debere,vt tenaciter parti non adhæreant,fed facilè abftergi & remoueri poffint. Neque enim vlcera hæc ferunt vt fortiter abftergantur, fed ferè linteo fubtiliffimo parti admoto à pure mundari debent.Si verò vnguenta tenaciter adhæreant, & ægro dolorem,& medico moleftiam in abftergendo pariunt.

Veficæ & puftulæ fi eleuentur, nec tamen malum grauius,non ftatim aperiantur, ob cutem denudatam dolor excitatur,& curatio tardius perficitur.Sed tertio demum die,vbi cuticula regenerari iam incipit,aperiendæ,non verò diutius apertio protrahenda,ne humor contentus acrior fiat, & cutem erodat.

Ambuftio à puluere tormentario. Ad primum hunc gradum plerumque pertinet (Nam fi fit maior pulueris tormentarij copia,vehementius lædit) ambuftio, quæ fit à puluere tormentario,quæ hoc fæpe peculiare habet, vt grana huius pulueris cuti faciei infixa maneant,& deformitatem pariant.Quod fi fiat,(aliàs enim fi pars faltem à flãma pulueris læfa fit,nec grana cuti immiffa & impacta, vt aliæ combuftiones fanandæ) ftatim acu aut alio inftrumento commodo grana extrahenda.Quod fi omnia ftatim extrahi non poffint: permittendum, vt puftulæ eleuentur,ita enim faciliùs reliqua grana extrahentur. Si verò Chirurgus non ftatim in principio vocetur,& combuftione iam fanata maculæ relictæ fuerint, veficatorium è cantharidibus & fermento imponendum,& veficæ excitata forcipe incidendæ, puluis eximendus, & locus (quod aliàs etiam in talibus combuftionibus faciendum *decocto fœnigræci* & *fl.chamæmeli* à nigredine diligenter abluendus. Poftea hoc vel fimili linimento vtendum.

℞.*gummi elemi* Drach.j.Diffoluatur in *ol.ouor. rofar.lil.alb.ana* Drach.ij.*vng.bafilici* Drach.iij.*butyri, f. fale* Vnc.j.Mifc.

Guil.Fabricius,*lib.de Combuftionib.cap.6*.etiam *puluere præcipitati* vtitur.

Sed rectè monet Paræus,puluerem pyrium,ita fæpe in cutem & carnem penetrare, iis non infigniter læfis,vt nullis remediis, non phœnigmis, non veficatoriis,non fcarificatione, non cucurbitulis, aut corniculis eximi,& inde elici queat, adeo vt fæpe eius impreffa maneant veftigia, vt ipfa experientia teftatur.

Ad dolorem verò leniendum partes vicinæ hoc vnguento illinantur.

℞.*ol.amygd.d.rofar.cera alba ana* Vnc.j.

Liquefiant fuper igne, & adde *camphoræ* Scrup.j. *mucilag.fem,cydon.*parum Mifc.

Ambuftio à fulmine. Pertinet huc & ambuftio,quæ fit à fulmine. Cum verò fulmen malignam & venenatam qualitatem coniunctam habeat,id quod ex tetro odore & fumma vi nocendi & interficiẽdi patet,vt & ex eo,quod canes animalium fulmine occiforum carnes non attingunt:ftatim homini à fulmine tacti pulu. aliquis bezoardic.vel theriaca,vel aqua bezoardica, exhibẽda,fudorque prouocandus. Arteriæ quoque, labia, lingua,nates,inungendæ vino in quo theriaca diffoluta fit,& carpis ac cordi epithema cordiale imponendum:loco verò ambufto applicanda vnguenta ex *cepis,foliis rutæ*,& *theriaca*. Exhibendi etiam funt firupi,conferuæ,& pulueres cordiales.

Si efchara inducta fit, ea fcapello maturè remouenda,& tale vnguentum adhibendum.

℞.*pulu.rad.vincetoxici,angelicæ ana* Vnc.ß. *fol.rutæ, fcordii ana* Drach.j. *theriacæ* Drach. ij. *fpir. theriacalis* Drach.iij.*mell.rofac.*Vnc.ij.Mifc.

Vlcere mundato puluis hic farcoticus infpergendus.

℞. *rad.angelicæ vincetoxici ana* Vnc.j.*myrrhæ,maftichi thuris,folior.fcordij ana* Vnc.ß.*aloes fuccotrinæ* Drach.ij.

F.pul

F.puluis,qui irroretur *fuceo Nicotianæ veræ & samculæ*,& F.Trochisci,qui in vmbra siccentur,atque, vbi opus,iterum in puluerem redigantur.

Si qua ossa etiam fracta sint,non illa vulgaria Cataplasmata adstringentia vsurpanda, ne veneni euaporatio impediatur, sed aliud ex *farina fabar. hordei, lupinor.rad.angelica,vincetoxici,fol.rutæ, scordii,theriaca.* Idque singulis diebus renouandum, donec veneni vis victa & discussa sit.Supra verò locum defensiuum apponendum,ne vapores venenati per vasa sursum ad cor ascendant.

Secundi gradus combustionis curatio. Si verò combustio tam vehemens fit,vt non solùm vesicæ excitatæ sint,sed & cutis combusta,exsiccara & contracta sit,medicamenta empyreuma tantùm extrahentia non sufficiunt,nec solùm adhibenda,sed talia applicanda,quæ cutem exsiccatam emolliunt. Ideoque statim omnes pustulæ incidendæ, vt humor calidus & acris effluat,hinc statim loco affecto tale vnguentum imponatur.

℞.*vnguenti basilici* Vnc.j.*ol.rosac.amygd.lil.albor.ana* Drach.iij.*vitell.ouor.*num.ij.Misc.

Vel ℞.*butyri f.sale rec.pingued gallinæ rec.ana* Vnc.j. *ceræ nouæ,ol.lil.alb.ana* Vnc.ß.

Liquefiant super igne,& admisce *croci* Scrup.j.*mucilag.sem.cydonior.*Vnc.j.Misc.

Vel hoc Fabricii:

℞.*butyri rec.f.sale,aq.rosf.lota* Vnc.iij.*ol.violar.de vitell.ouor.amygd.d.ana* Vnc.ß.*farinæ hordei* Vnc. jß.*croci* Scrup.j.*mucilag.sem.cydon.*Vnc.j.*ceræ* q.f.

F.Vnguentum.

Vel aliud ex antea propositis.

Vel ℞.*lithargyri,cerussæ,vel minii* q.v.

Ebulliant in aceto.Acero per filtrum traiecto,adde *ol.viol.vel ouor.*q.f.& diligenter misceantur. Postea

℞.*pulpæ malor. dulc. sub prunis coct* .Vnc. ij.*farinæ hord.sem.fœnigr.ana* Vnc.ß.

Cum *lacte* fiat Cataplasma;cui adde *croci* Scrup.ß. Misc.

Supra verò locum ambustum tale defensiuum imponatur.

℞.*pulu.boli Arm.sang. dracon.balaust fl ros rub ana* Vnc.ß.*ol.rof.*Vnc.iij.*ceræ* Vnc.jß.*aceti* parum.

F.Vnguentum.

Ipsum membrum postea fascia *oxycrato* madida inuoluendum,aut linteum *oxycrato* madidum imponẽdum;vt dolor leniatur,& influxus humorum prohibeatur.Vulgò *muria* illa *acida*,in qua *brassica capitata* seruatur,vti solent.

Tertii gradus ambustionis curatio. Si tandem cutis non saltem exsiccata nonnihil, sed & omne humidum radicale in ea absumtum, & calidum innatum dissipatum sit,imò ipsa caro & venæ,arteriæ,nerui combusti, vt gangræna partis metuenda sit;primò pustulæ & vesicę omnes incidendę, & aqua in iis contenta exsiccanda.Postea danda opera,vt eschara statim primo vel secundo die separetur, aut si id fieri non possit, pluribus in locis scalpello incidenda, vt humori exitus, medicamentis verò ad partem affectam aditus detur.Statim ergo linimentum Guil.Fabricii proximè descriptum.imponendũ.

Vel ℞. *butyri f. f. aq. rof. loti*, Vnc.iij.*vngu.basilici* Vnc.j.*mucilag.sem.cidon.aqu.rof.extr.ol.amygd.d.lil. alb. ana* Vnc.ß.*vitell.oui* j.Misc.

Vel ℞.*butyri f.f.ol.rof. ping.porci ana* Vnc.j. *vitell. ouor.*ij.Misc.

Vel ℞.*mucilag sem.cidon.aq.pariet.extr.*Vnc.ij.*ol.lil. alb.*Vnc.j.*vitell.oui* j.*ceræ q.f.*

F.Vng.mollẽ.

Supra linteum verò de seq. emulsione modicum imponendum.

℞.*sem.cucurbitæ ex cortic.*Vnc.ij.*cydon.*Drach.ij.*fœnigr.*Drach.j.*aq.puræ* ℔ vj.

F.Emulsio.

Adde *saponis Veneti albi* Vnc.ß.*camphoræ* Scr.ß.Misc.

Defensiua hîc, præcipuè si pars iam intumescere incipiat,non adeo commoda sunt, præsertim si gangræna immineat,cùm transpirationem prohibeant.

Si gangræna iam incipiat,curatio instituenda,vt *capite sequ.*dicetur;& si quid planè combustum, maturè separandum,ne putredo partes sanas corripiat.

Vbi eschara,quod combustum est,separatum fuerit,vlcus mundandum, carne implendum, & cicatrice claudendum, vt hactenus de vlcerum curatione dictum, & *cap sequ.* dicetur. Cicatricem tamen inducentia non nimis sicca sint,ne turpis & rugosa cicatrix fiat.

Guil. Fabricius ad cicatricem in ambustis inducendam his vsus est:

℞.*empl. palmei* Vnc. ij. *pingued. gallinæ, anser.ana* Vnc.ß.

Liquefiant simul.

Deinde admisce *aluminis vsti,plumbi calcinati,lithargyri auri,lapid.calaminar.an.*Drach.j.

Terantur in mortario plumbeo,addendo *mucilag. sem cydon.fœnigræci an.*q.f.

F.Vnguentum.

Vnguentum alabastrinum etiam hoc in casu sæpissime magno emolumẽto vsurpauit, cuius hęc est descriptio:

℞.*lapid.alabastrit.calcinati*, Vnc.jß.*pumicis albi calcin.*Vnc.ß.*alumin.vsti* Drach.ij.

F.omnium tenuissimus puluis.Postea

℞.*ceræ albæ,sebi hircini, ol. amygd.dulc.lil. alb.ana* Vnc.j.*e vitel.ouor.*Vnc.ß.

F.Vnguentum;quod emollit,dolorem lenit,& cicatricem pulchram inducit.

Si venæ & arteriæ, vt & nerui, combusti sint,ne pars atrophia ob defectum alimenti corripiatur, sed vasa constricta aperiantur, sequenti vnguento illinenda.

℞.*succi lumbricor.*Vnc.ij.*pingued.human. gallinæ,vrsi ana* Vnc.j.*spir.vini*Drach.ij.Misc.

Si partes natura distitæ combustæ sint,vt palpebræ,labia,digiti,ne coalescant,sicca linimenta aut laminæ plumbeæ subtilissimæ interponendæ.

Tandem etiam partium affectarum habenda est ratio eligendis medicamentis.Faciei enim ambustæ nõ conueniunt medicamenta ex cœpis,sapone liquida, vt & vernice; cùm facilè oculi inde lædi possint. Ideoque faciei Vnguentum Omniboni Ferrarii anteà propositum, vel ex sapone aliquod spissius,nedissuat,imponendum.

Vt ℞.*ol.rosar.amygd.dulc.ana* Vnc. ß.*saponis Veneti* Vnc.j.Misc.

Si oculi sint læsi,statim *lac muliebre* vel aliud tepidum instilletur;aut tale collyrium: *Oculorum combustio*

℞.*aq.rof.*Vnc.iij.*plantagin.*Vnc.j.*sem.cydon. fœnigr. ana* Drach.j.

Stent in loco calido & colentur.

Si combustio fit vehemens & crusta excitata, cauendum ne palpebræ retrahantur,quod magnam deformitatem afferret. Ideoque fomentatio per emollientia instituenda.

℞.*rad.althææ,maluæ ana* Drach.vj.*fol.althææ,maluæ,fl. meliloti, sambuci ana* M ß. *sem fœnigr, lini,cydonior,ana* Vnc.ß.

Coqu.& decocto palpebræ foueantur.

Postea inunganrur hoc vnguento:

℞.*mucilag.sem.cydon.fœnigr.ana* Drach.ij .*ol.amygd. d.pingued.human.ana* Vnc.j.*gummi elemi* Drach.j.

Liquefiant super igne,& colentur.

Vel ℞. *ol. lil. alb. ouor.ana* Vnc.ß.*pingued. humanæ* Drach. vj. *gummi elemi* Drach. ij.*ceræ nouæ* Vnc. j.*croci* Scrup.j.

F.Vnguentum.

Sæpius verò cutis vtraque manu extendatur. *Articulorum combustio.*

Articuli & iuncturæ si comburantur,cùm sint partes

tes ferè excarnes, neruosæ, & magno sensu præditæ, ne affluxus humorum fiat, & grauius malum excitetur, vniuersales euacuationes non omittantur. Topica verò non sint acria, è cœpis, sapone, & similibus; sed lenientia & anodyna: ac præcauendum, ne nerui contrahantur, & articulus incuruetur.

Vt ℞. *ol. lil. alb. amygd. d. lumbricor. ana* Vnc. j. *pingued. gallinæ, human. ana* Vnc. ß. *vngued. dialthææ* Drach. vj. *gummi elemi* Drach. ij. Misce.

F. Vnguentum.

Ferulæ quoque vel alia instrumenta blandè & sine dolore membro adaptanda, vt cõtractio impediatur.

Si verò nerui contracti sint, & iuncturæ incuruatæ vniuersalibus præmissis, pars affecta primò fouenda decocto emolliente, parato è *rad. althææ, bryoniæ, lil. alb. fol. althææ, maluæ, camnæpytios, fl. chamæmeli, hyperici, semin. lini, fœnigræci.*

Postea inungatur hoc vnguento:

℞. *vngu. dialthææ.* Vnc. j. *pingued. gallinæ, human. anseris ana* Vnc. ß. *succi lumbricor.* Vnc. j Misc.

Et imponendum *empl. diachyl. s. & de meliloto.*

Simul etiam membrum contractum idoneis instrumentis sensim extendendum, quæ depinguntur *in Cheirurgia* Gualtheri Ryff, & ap. Guil. Fabricium, *in tract. de combustion.* quæ ibi videantur.

Inguinum combustio Si inguina comburantur, cùm sint loca illa humida, laxa, & fluxionibus opportuna, ac ob glãdularum vicinitatem facilè humores confluant, & gangræna excitetur, medicamenta magis sicca sint, quàm in aliis partibus. Ideoque si pustulæ gullę eruperint, medicamenta ex sapone, cœpis, & calce vtilia sunt. Pustulæ verò si iam sint eleuatæ, maturè aperiantur. Postea imponatur hoc vnguentum.

℞. *vngu. rosacei* Vnc. j. *basilici* Drach. vj. *ol. vitell. ouor. lil. alb. ana* Vnc. ß. *myrrhæ, aloës, ana* Drach. j. Misce.

Super vnguentum tota pars tali cooperiatur cataplasmate:

℞. *farinæ hordei, fabar. orobi ana* Vnc. j. *pulu. rosar.* Vnc. ß.

Cum *mell. ros.* vel *oxymel. s.*

F. Cataplasma.

Si verò combustio magna sit, & gangræna metuenda, medicamenta, quæ *cap. seq. de gangræna* proponentur, vsurpanda.

Cicatrices vt præcauendæ. Cicatrices etiam turpes sæpe post combustionem relinquuntur, ob nimiam ab igne exsiccantionem. Quod si metuatur, id præcauendum emollientibus toto curationis tempore adhibitis: valde verò sicca cicatricem inducentia non vsurpanda. Fouenda nimirum pars decocto modò de contractura membrorum proposito. Postea inungenda hoc linimento:

℞. *ol. ouor. lil. alb. ana* Vnc. ß. *pingued. human. gallinæ, piscis thymali ana* Drach. iij. *ol. myrrhæ* Drach. ß. *succi lũbricor.* Vnc. ß. Misc.

de Diæta.

Diæta. Diætæ simul recta instituatur ratio. Victus sit refrigerans & humectans, vtaturque æger iusculis, in quibus endiuia, acetosa, lactuca, borrago cocta sint; contrà à calidis, acribus, salsis abstineat. Vinum non bibat, sed aquam hordei, vel cereuisiam tenuem. Si opus sit, etiam venæ sectio & corporis purgatio institui potest.

CAPVT XIX.

De Gangræna & Sphacelo.

GAngræna equidem & Sphacelus, nec tumores nec vlcera sunt: imò nec morbus Sphacelus est, sed ipsa partis νέκρωσις & mortificatio; gangræna verò intemperies insignis, ad mortificationem tendens, quæ etiam sine tumore inuadere potest: quia tamen frequentissimè tumores subsequitur, & præsertim inflammationes, nonnulli inter tumores de gangræna & sphacelo agunt; alii, quia vbi pars gangręna corripitur, necessariò vlcus accedit, & post sphacelum vlcus relinquitur, inter vlcera de gangræna & spacelo tractant: quos & nos sequimur, ac propterea sub finem tractatus huius de vlceribus, de gangręna & sphacelo agere volumus.

Est autem *Gangræna* quam vulgò *den heisse Brand*, & Ignem S. Antonii vel Marcelli nominant, partis imperfecta mortificatio aut corruptio, ad νέκρωσιν seu mortificationem tendens, cui nisi celerrimè succurritur, membrum planè emoritur, omnemque sensũ ac vitã amittit, nihilque, seu secetur seu vratur, percipit; quæ νέκρωσις iam ita perfecta, à Latinis applicatur *Syderatio*, è Græcis σφάκελος, à Germanis *der kalte Brandt*, adeò vt hæc duo mala non nisi magnitudine differant. Nam in sphacelo pars omni sensu & vitâ destituta est, planeque emortua: in gangrænâ verò nondum adest perfecta partis corruptio, neque perfecta mortificatio, solùm molliores partes inuadit: sphacelus verò, vtpote qui est perfecta ac integra partis corruptio, non solùm molliores partes, putà cutem, carnem, venas, arterias, neruos inuadit, sed & ipsa ossa intacta non relinquit. In sphacelo tamen etiam primò molliores partes corrumpuntur, & non solum ossa, sed & venæ, arteriæ, ac nerui salui relinquuntur: si tamen pars putrida non separetur, fieri non potest, quin & partes solidiores putredine inficiantur.

Gangræna quid sit?

Differentia Gangrænæ & Sphaceli

Caussæ.

Caussa Cùm ergo in gangræna & sphacelo membri fiat mortificatio, in gangrænâ quidem incipiens, in sphacelo verò perfecta; atque mortificatio partis à destructione caloris natiui dependeat, sicut contra ex huius integritate vita: quicquid calorem natiuum partis destruit, illud etiam caussa gangrænæ & sphaceli esse potest. Calor autem natiuus destruitur, cùm vel à contrario corrumpitur, vel suffocatur, vel dissipatur, vel ob defectum alimenti extinguitur. Destruitur à contrario vel agente qualitate manifestâ & frigore, vel occultâ, vt à veneno: Suffocatur prohibitâ transpiratione. Dissipatur à maiore calore. Extinguitur, si pabulum necessarium denegetur, vt ita quinque caussæ sint generationis gangrænæ & sphaceli. Nimirum frigus nimirum, venenata qualitas, prohibita transpiratio, calor externus vehemens, alimenti caloris influentis defectus.

Primò enim videmus non rarò tempore hyberno per niues & glaciem iter faciẽtibus extrema pedum, manuũ, aures, nares emori, ob frigoris externi vehementiam: ita euenit interdum ob medicamenta nimis refrigerantia in phlegmone aut Erysipelate incautius adhibita partem gangrænâ aut sphacelo corripi. Quanquam hunc casum malim ad transpirationem prohibitam referre.

Maxima quoque vis calorem innatum destruendi est, iis, quæ venenosa sunt, & occultâ vi corpus nostrum destruunt. Etenim interdum humores in corpore nostro adeo degenerant, & tantam malignitatem acquirunt, vt iis partibus, in quas à natura detruduntur, νέκρωσιν inducant, quod videmus fieri in carbunculis. Ita & morsus & ictus venenatorum animalium partes corrumpunt & putrefaciunt. Quod præstant quoque medicamenta septica, quæ carnem corrumpendi vim habent, non satis prudenter adhibita, præcipuè in locis calidis & humidis, vt in emunctoriis, pudendis, & similibus locis.

Tertiò

Tertiò, prohibita trãspiratio etiã gangrænam excitat. Cùm enim calor noster perpetuã ventilatione indigeat, si illa denegetur, suffocatur à copia vaporum. Hæc de caussa non rarò in magnis inflammationibus, præcipuè in partibus humidis, gangræna accidit, calore natiuo extincto; vt aliàs etiam videmus exiguam flammam aqua aut oleo copiosiore affuso extingui, & sub cucurbitula non perforata aut vase quocunque tecto flammam suffocari, quæ sub perforata & vase aperto seruatur. Idque inprimis accidit, si in febribus, præcipuè malignis, cum impetu humores ad aliquam partem seu protrudantur seu ruant. Ita memini hîc cuidam ciui febre maligna laboranti, ex humoribus ad scrotum protrusis, scrotum totum inflammatum & sphacelo correptum fuisse, vt necessariò totum auferetur, & testes nudi propenderent, qui tamen gangræna sedata postea carne ex inguinibus succrescente iterum tecti sunt. Inflammationem etiam, quam sequitur, excitant interdum vulnera, eaque non solùm magna, sed & sæpe exigua, quæ nullius momenti videntur. Ita refert Henricus ab Heer, *lib. 1. obseruat. med rarar. obseru.* 12. se virum æraris annum quinquagesimum nonum agentem, qui cùm vngues pedum resecaret, & ad viuum vsque penetrasset, mox gangræna correptum interire vidisse. Et alios duos Illustres viros, qui cum callum pedis amputandum curassent, gangrænam, quã mox excepit mors, incurrisse. Quò etiam faciunt medicamenta emplastica, in magnis inflammationibus, præcipuè in locis humidis intempestiuè applicata, quæ frequenter suffocationem caloris natiui inducunt.

Quartò etiam calor præter naturam & extraneus gangrænam inducit, humidum radicale & calorem natiuum absumendo. Sic interdum post magnas vstiones gangræna sequitur.

Denique alimenti, sanguinis scilicet spiritusque influentis, qui ad insitum fouendum necessarius est, defectu, oritur Gangræna. Cùm enim calidum innatum perpetuo nutrimento, ceu flamma oleo, indigeat, si illud denegetur, marcescit & extinguitur vt flamma in lucernã deficiente oleo. Atque hoc modo gangræna externis corporis partibus accidit, interdum in atrophia, tabe, & similibus morbis diuturnis corpus extenuantibus. Eadem de caussa, si maiores articuli luxati non bene reponantur, os luxatum comprimit vicina vasa, & sanguinis ac spirituum in partes subiectas influxum prohibet, vnde tabes & macies earumdem sequitur, & procedente tempore non rarò gangræna. Ita compertum est, ex magno tumore circa venam cauam, qua diuaricata in crura descendit, comprimente illam, & sanguinis descensum in crus impediente, gangrænam ortam esse. Hoc modo etiam gangræna accidit, si pars aliqua nimis arctè & diu vinculis constringatur, aut nimis adstringentia parti alicui imponantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscere gangrænam non difficile est. Nam color in parte mutari, & ad nigram conuerti, caro flaccescere, pulsus & sensus imminui, calor aboleri incipit. Quæ symptomata, quò magis ad perfectam corruptionem & sphacelum gangræna tendit, magis augentur & euidentiora fiunt. In perfectã enim corruptione & sphacelo vita & sensus planè abolita sunt: nullus percipitur pulsus, pars, siue secetur, siue vratur, non dolet, caro frigida apparet, fit mollis & flaccescit, vt digitis cedat, dum premitur: quæ tamẽ postea exiccatur, fit nigra, liuida & planè emortua, ac graueolens est instar cadaueris, cutis, si digitis prehendatur, à subiectã carne separari videtur. Monet autem hoc loco Ambrosius Paræus, ne Medicus, vbi ex signis his gangrænam & sphacelum deprehendit, ea, quæ agenda sunt, amplius differat, deceptus motu, qui interdum aliquis in membro etiam emortuo reliquus est. Mouentur enim sphacelo corruptæ partes non integri musculi motu, sed quia saltem musculi caput adhuc integrum est, quod dum mouetur, vnà continuum sibi tendinem, & caudam sciam, etsi iam emortuam, trahit.

Atque hæc signa, quæ in perfectã corruptione & sphacelo apparent, in omni eadem sunt, ex quacumque etiam caussa, siue ex frigore, siue ex venenatã qualitate, siue prohibitã transpiratione, siue calore extraneo, siue alimenti defectu originem traxerit; nisi quod talia symptomata in sphacelo ab occulta caussa & venenata orto, vt delirium, syncope, & similia, sint grauiora. At in gangræna & mortificatione adhuc incipiente, signorum & symptomatum, prout gangræna ex diuersis caussis ortum habet, notatur diuersitas. Nam in grangæna, quæ ex frigore oritur, subitò acutus & pungens dolor oritur, rubor in parte apparet, qui paulò post in nigrum colorem mutatur, calorque, in parte erat, extinguitur, ac frigus & stupor cum horrore quasi per quartanas percipitur. Deinde in gangræna, quæ ex venenato & maligno humore in corpore, quem natura ad externa prorrudit, proficiscitur, adest febris continua, maximusque naturæ cum morbo conflictus, vnde syncope, delirium, & similia ortum habent, oriturque talis gangræna plerumque in partibus extremis, vt digito magno pedis, cum pustula quædam seu vesica, sub quã est macula nigra, quæ sæpe subitò in tibiam notam & coxam deriuatur.

Quæ autem ingentes inflammationes, plerumque ob prohibitam transpirationem, sequitur gangræna, ex eo cognoscitur, quod color ille floridus, qui solet adesse in inflammationibus, in pallidum & liuidum mutatur. Dolor ille pulsans, qui antea infestabat, cessat, sensus hebetatur, oriuntur pustulæ grandiores, plenæ ichore referente carnis loturam. Quæ ferè eadem apparent, vbi à calore extraneo ortum habet gangræna. Si denique ob defectum alimenti aut intemperiem siccam gangræna partem corripiat, nullus adest dolor, inflammatio, tumorque, sed potius macies, corpusque statim refrigeratur, & accidit hæc gangræna plerumque in partibus extremis, vt tibiis & pedum digitis. Vbi autem pustulæ tandem exoriuntur, & pars liuida euadit, tùm dolores accidunt, & febris excitatur. Si autem ex cõstrictione & ligatura eueniat gangræna, pars tumet & distenditur, atque exoriuntur pustulæ maiores, ichore loturæ carnis simili plenæ. Sed caussas euidentes facilè possumus ab ægris percipere.

Prognostica.

Prognostica.

1 Gangrænam periculosum esse malum, cuius facilè patet. Nisi enim citissimè auxilium feratur, in sphacelum breui degenerat, & pars planè emoritur. Qua de caussa nullus hîc cunctationi locus est, sed statim suppetiæ ferendæ, quod non ita difficulter fiet in vegeto adhuc & iuuenili corpore, vbi spiritus vitales adhuc sunt integri, imprimis vbi musculi & nerui nondum sunt læsi.

2. Gangræna autem, quæ fit cum affluxu venenosorum humorum occulta qualitate, difficilioris curationis est, quàm quæ fit sine affluxu. Pauci enim a tali gangræna euadunt.

3. Sunt & illæ gangrænæ periculosiores, quæ in partibus humidis incipiunt. Citius enim calidum innatum à copia humorum in talibus partibus abundante suffocatur.

4. Qua

4. Quâ de cauſſa etiam gangræna quæ in hydropicis oritur, rarò ſanatur, ſed plerumq; degenerat in ſphacelum; & quæ à cauſſa antecedente oritur, etiam periculoſior eſt, quã quæ à primitiuâ, vtpote in qua viſcera magis afficiuntur.

5. Sphacelus verò longè adhuc periculoſius malũ eſt. Nec enim pars ſphacelo correpta in integrum reſtitui poteſt, ſed & mox exſcindenda & à viuâ ſeparanda eſt. Quod niſi fiat, etiã partes ſanæ vicinæ inficiuntur, & putredo tandem in reliquũ corpus ſerpit, vnde præſentiſſima mors imminet, quam præcedunt deliria, vigiliæ, ſyncope, cõuulſiones, ructus, ſingultus, totoq; corpore frigidus erũpens ſudor, aliiq; intet loquendum, alij veluti ſomno oppreſſi moriuntur.

Curatio.

Curatio. Curatio Gangrænæ vt rectè inſtituatur, primò diætæ & cauſſæ antecedentis, ſi adeſt in corpore, habenda eſt ratio antequam ad topica accedamus. Diętam plerique refrigerantem & ſiccantem præſcribere iubent; quod etſi veriſſimum ſit de gangrænâ, quæ cum affluxu humorum fit, & magnas inflammationes ſequitur: tamen variãda quoque interdum diæta eſt, pro varietate cauſſarum, vt mox in ſpecie dicetur.

Ita quoque ſanguinis euacuatio & humorũ vitioſorum præparatio ac purgatio inſtitui debet, pro ratione humorum peccãtium. Hoc generale eſt, vt cordis habeatur ratio, illudq; contra vapores malignos ex parte putreſcente exhalantes, muniatur. Hinc medicaměta cor confortantia ex *borrag, bugloſſo, carduobenedict. acetoſella, bollo Arm. terra ſigillat. lap. Bezoar, citro, theriacâ, Mithridatio, ſpec. diamarg. frigid. Elect. de gēmis, confectione de hyacyntho, alchermes*, & ſimilibus exhibẽda.

Vel ♃. *aq. ſcabioſ. acetoſ. roſ. borrag. carduben. ana* Vnc. jß *ſil. acetol. citri. granator. ana* Vnc. j. *ſpec. diamarg. Arm. frigid. boli. terræ ſigill. ana* Scrup. j. Miſc. F. potus.

Vel ♃. *conſ. roſ.* Vnc. ij. *acetoſ. borrag. tunicis ana.* Vnc. j. *cortic. citri condit. rob. ribes ana* Vnc. ß. *margarit. præparat. boli Arm. terræ ſigill. ſpec. cordial. temperat. ana* Scrup. j. *ſir. acetoſ. citri* q. ſ. Miſc.

Topicis quoque extra cor muniatur.

Vt ♃. *aq. roſ.* Vnc. ij. *borrag. acetoſ.* Vnc. iß. *carbunc.* Vnc. j. *aceti ſcordii* Drach. vi. *ſpir. roſ.* Scrup. i. *macis. ligni aloes, cortic. citri ana* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. *camph.* gr. vj. Miſc.

F. Epithema, quod cordis regioni applicetur.

In gangræna etiam plerumque pars ſana muniri debet, & danda opera ſemper, ne putredinem ipſa cõcipiat. In hunc vſum defẽſiua dicta è *bolo Arm.* & *terrâ ſigill.* adhibeantur, quibus propter malignitatem *ſcordium* admiſceri poteſt.

Vt ♃. *boli Arm.* Vnc. j. *terræ ſigill.* Vnc. ß. *C. C. V. præparat.* Drach. j. *camph.* Drach ß. *ceræ* Drach. vj. *ol. roſ.* Vnc. jv. *aceti roſ.* Vnc. j. *ſucci ſcord.* Vnc. ß. *album. oui.* j. Miſce.

F. Vnguentum.

Vel ♃. *boli Arm. terræ ſigill. ana* Vnc. ß. M. cum *aceto ſcordii.*

Sequenti Guilielm. Fabricius frequentius vtitur.

♃. *farinæ hordei* Vnc. iv. *boli arm.* Drach. ii. *pulu. gallar. nuo. cupreſſ. cortic. granat. ana* Drach. iß. Cum *oxymel. ſimpl.* q. ſ. F. Cataplaſma.

Gangræna à nimia refrigeratione. Sed vt iam ad ſpecialem curationem veniamus, primò qua ratione gangræna à refrigeratione nimiâ ortum habens curanda ſit, dicemus. Verùm vt notum fiat, quomodo omnes tractandi ſint, qui nimiùm refrigerati ſunt, ſiue iam ſit gangræna pręſens, ſiue ſaltem immineat, à principio rẽ breuiter perſequemur.

Refrigeratorum curatio. Si itaq; nimium quis refrigeratus ſit, ita tamen, vt gangræna nondũ præſens ſit, neq; tùm pars ſit liuida & frigida, ſed potius rubor ſit in parte, dolorq; vehemẽs & vrens, tùm non mox igni admouẽdus eſt homo, ſed paulò remotius ab eo collocãdus, vt ſenſim ſeſe calor colligat. Quin imò, modò pars planè frigore non rigeat, vt nullus amplius ſanguis ſubſit, mox niue fricanda, aut etiã frigida abluenda ſunt membra refrigerata, vnde ſenſim incaleſcere, & priſtinũ calorẽ recuperare incipient. Quod incolæ regionum ſeptẽtrionalium in vſu habent, qui homines refrigeratos rigidos & penè emortuos primò aquæ frigidæ ſolent immergere, vt manus, pedes, naſum, & alia membra refrigerata, antequam hoſpitium ingrediuntur, niue abluere & fricare. Et vt ab internis partibus calor fortius ad exteriora ſe pandat, frigusque omne expellatur, vtile eſt ſorbitiones ex vino confectas exhibere & vinum cum Theriaca propinare. Septentrionalium regionum incolæ *Hidromel* cum *puluer. inam caryophyll. zinzib.* & ſimilium aromatum exhibẽt, vnde ſudor in lecto prouocatur. In quem finem etiam nonnulli lagenas aqua calida plenas corpori extra applicãt. Poſtea vbi dolor & refrigeratio nonnihil mitigata ſunt, lenes frictiones manibus, ol. chamæmel. amygd. amar. anethino inunctis, adhibendæ ſunt, & partes fouendæ lacte dulci, in quo etiã coqui poſſunt folia & baccæ lauri, roſmarinus, chamęmel. ſaluia, origanum, ſtœchas & ſimilia. *Raparum* etiam *decoct.* vtile eſt, & vulgò ad membra ex refrigeratione dolentia vtuntur decocto rapar. prius frigore congelatarum.

Poſtea ad calidiora accedendum, vt *oleum de lateribus, de terebinth. de cera, ſemen erucæ, naſturtium.* Si autem non ſolũ metus ſit de gangræna, ſed etiam ea iã præſens, membrumque iam emori incipiat, danda opera vt calor in parte conſeruetur, & ab aliis ad eã reuocetur. Vnde hîc defenſiuorũ vix aliqua vtilitas, ſed potius ſcarificationes adhibendę, & fouendæ partes calidis medicamentis modò enumeratis, quibus addere poſſumus *ſcabioſam, ſcordium, rad. Vincetoxici*, & ſimilia. Adhibentur quoque partibus *theriaca, Mithridatium, trochiſci de vipera, lixiuium*, in quo *ſcordium* ſit coctum, *aquæ theriacales.*

Gangrænæ ex affluxu humorum malignorum. Secundò ſi ex affluxu humorum malignorum aut maligna qualitate gangræna originem habeat, diæta refrigerante & ſiccante inſtituta, & cibis citro, limonibus, granatis conditis exhibitis, euacuatis quoque per venæſect. aut medicamẽta purgantia, ſi opus ſit, & morbi natura ac vis id ferãt, humoribus prauis (fortia tamen hîc ſemper cauenda) malignitas depellẽda eſt, & ab interioribus ad exteriora materia praua propulſãda, & talis ferè curatio inſtituenda, qualis in malignis febribus ſolet, nimirũ exhibenda medicamenta ex *citro, acetoſa, roſis, borragine, ſcordio, carduoben. dictamno Cretico, vincetoxico, angelica, theriaca* etiam & *Mitridatio.* Dandáque opera, vt ſudor his medicamentis prouocetur, & venenum à membris nobilibus ad exteriora propellatur. Quod vt felicius & facilius fiat, per topica quoque materia maligna ad exteriora trahenda.

Vbi etiam, ſi venenum extra corpori adhæſerit, vt ab ictu venenatorum animalium, defenſiua, adhibenda, ne venenum latius ad partes interiores & nobiliores ſerpat. Si autem materia maligna in corpore genita ſit, nullo modo defenſiua adhibenda ſunt, ſed ſolùm ea ad exteriora euocanda, in quem finem ſcarificationes parti affectæ adhiberi, cucurbitulæ etiam & hirudines applicari poſſunt, atque præterea pars ablui decoctis ex medicamentis malignitati & putredini reſiſtentibus, vt *abſinthio, rutâ, dictamno, vincetoxico, angelic.* imprimis *ſcordio*, quod in omni gangræna vtiliſſimum eſt, & à putredine præſeruandi magnã vim habet. Alij ad attrahendum vtuntur *radice raphani, ſemine naſturtii*, & ſimilibus.

Si verò extra corpori aduenerit venenum, & per ictũ, morſum, aut aliũ contactum in partem affectam transfuſum ſit, medicamenta, quæ fortiter venenum attrahunt, exiccant, & abſumunt, ſunt vſurpanda; in quem finem commodiſſimè cauterium actuale

adhibetur. Parte affectâ seu scarificatâ, seu adusta, amplius medicamenta putredini resistentia & [Greek] prohibentia, materiamq; prauam porrò attrahentia sunt applicanda, vt Emplastrum ex iam enumeratis medicamentis, cui fermentum, alliumque sub prunis coctum admisceri potest. Tandemque sedata gangræna, si quod ex scarificatione aut vstione vlcus adest, medicamentis ex *succo apii, melle rosato*, quibus aliquid *spiritus vini* addi potest, mundificandum, & cætera, quæ vlceri conueniunt, porrò agenda.

Gangræna ab Inflammatione. Tertiò gangræna, quæ magnas inflammationes subsequi, & à copia sanguinis ac humorum partis natiuum calorem suffocantium oriri solet, curatur hoc modo. Diæta primò tenuis & refrigerans instituenda. Sanguis & humores, qui in partem influunt copiosiùs, venæsectione, scarificatione, cucurbitulis, purgantibus, aliisq; cōmodis remediis, è toto corpore euacuandi, & ne in partem affectam confluant, aliò reuellendi & deriuandi sunt, circumque partem affectam defensiuum aliquod applicandum, vt supra, *part. 1. cap. 5. de Inflammatione* dictum.

Mox sanguis & humores, qui in parte corrumpuntur, natiuumque calorem suffocant, euacuandi sunt ex parte affecta, vt caussa tollatur, & membrò pristinus calor atque vigor restituatur.

Quapropter pars statim, cùm periculum in mora sit, & sanguis qui iam corrumpi incipit, ob copiam & crassitiem per medicamenta vix digeri ac discuti possit, scarificanda est multis sectionibus, & iis satis profundis, ac sanguis corruptus satis copiosè euacuandus. In magnitudine tamen & profunditate incisionum respiciendum ad ipsius affectus magnitudinem, & prout affectus putredini & sphacelo vicinior fuerit, eæ sunt moderandæ. Aliqui etiam hirudines admouent; aut cucurbitulas minores, si sanguis satis copiosè per scarificationes solas non euacuatur. Facta incisione pars abluēda est *aqu. salsa*, aut *lixinio*, cui etiam *lupini* aut *aloe* addi possunt, simulq; coqui, vt si qui adhuc hæreat in parte sanguis crassior, abluatur, materiæ putridæ reliquiæ euacuētur, & omnino putredini resistatur. In hunc vsum hæc decoctio vsurpari potest qua membrū affectū, quoties noua medicamenta applicantur, abluendum.

℞. *lixiuii fortiss. aceti opt. ana* ℔ij. *scordii, absinth. lupinor. contusor. ana* M ß. *rad. ireos, aristol. rot. vincetoxic. ana* Vnc ß. Coqu. omnia ad tertiæ part. consumtionem. Colat. adde *aloes, myrrhæ, puluerisator. ana* Vnc. ß.

Rursum semel atque iterum ebulliant. Tandem adde *mellis rosat.* Vnc. j. *spir. vini opt.* Vnc. iij. Misce.

Vbi pars abluta fuerit, imponendum *Vnguentum Ægyptiacū*, quod primas hîc obtinet, & efficacissimū est ad putredinē tollendā, & separandā carnē mortuā à sanâ. Quod si maior corruptio sit, tale, quod etiam mali gnitati resistit, componit Guiliel. Fabricius.

℞. *ærug.* Vnc. iiij. *mellis opt.* & *cum decocto absinth. & scordii despumati* ℔j. *aceti scill.* Vnc. vj. *alumin. sal. Arm. ana* Vnc. ß. *succi rutæ, scordii, ana* Vnc. ij. Coq. ad spissitudinem. Postea adde *theriac. opt. Mithrid ana* Vnc. ß. *camph.* Drach. j. Misc.

Vtilis est & hæc aqua, si in ea pannus madefiat, & loco affecto imponatur, quæque in gangræna scroti, de qua supra dictum, feliciter adhibita fuit.

℞. ⊕ *li* Vnc. j. *summit. querc.* M j. *thuris* Vnc. ß. *camphoræ* Drach. ij. *vini* ℔. iiß.

Coqu. ad tertiæ part. consumtionem. Colentur.

Non solùm autem Ægyptiacum vnguentum applicandum est, sed & supra vnguentum insuper Cataplasma, quod resoluat, exiccet, & putrefactionem inhibeat, quale Iohan. de Vigo, *tract. 1. lib. 2. cap. 17.* describit, & commendat, quo etiā alij plerique Chirurgi vtuntur. Atq; hæc omnia tepidè sunt applicāda, & quidem eò vsque, donec putredo sedetur.

Quod si malum his remediis non cedat, ad valentiora medicamenta accedendum, caustica nimirum, vtpote *trochiscos Andronis, Polyidæ, Musæ, Pasionis*, qui aceto & vino soluti parti imponnntur. Multi quidē hîc ante omnia commendant arsenicum: verùm reiicit & improbat illud non sine caussa in curatione gangrænæ Guil. Fabricius, vtpote quod non solum vim septicam, & putrefaciendi ac carnes quasi liquādi habet, sed & grauia inducit symptomata, dolorem ingentem, deliria, syncopen, & similia, vaporibus malignis partibus principibus communicatis. Tutius est cauterium actuale, vtpote quod inhibet putredinem, partem exciccat & roborat, vsurpare.

Commendatur & hoc: ℞. ☿ *rium*, soluatur in aqua forti, soluto adde *salis* ℔ & *vngu. rosati camphorati* q. s. F. Vnguentum.

℞. ☿ *rium*, solue in aqua forti, solutum præcipita cum *ol. tartar.* præcipitatum ablue. Vel solùm ☿ rius solutus cum aq. fl. Trinitatis misceatur & panni in eo liquore madefacti imponantur.

Crusta quocumq; modo inducta tollenda est iis medicamentis, quæ supra, *part. 1. c. 13. de Carbunculo*, fuêre tradita. Neq; tamdiu expectandum, donec natura corruptum à sano planè separet, sed summa pars crustæ, vel cultelli vel scalpelli acie incidatur ad partem sanā vsque, vt medicamentis ad penitiora & reliqua corrupta via pateat. Nam si expectemus donec spontè crusta liberetur, fieri posset, vt sub crusta noua putredo cōtrahatur. Reliqua deinde cura ordine, vt in vlceribus conuenit, instituenda est.

Gangræna à calore nimio. Quartò, à calore nimio si eueniat gangræna, frigida diæta præscripta, & calidis humoribus attemperatis atque euacuatis, si à caussa interna malum originem trahat, membrum affectum scarificandum, & decoctione tali abluendum.

℞. *aq. endiu. acetosæ, lactucæ, solani, aceti ana* ℔j. *sir. acetos. s.* ℔ ij. *lupinor.* Vnc. ß. *scordii* M ß. *salis* Vnc. iij.

Coq. ad tertiæ partis consumtionem.

Post *Ægypt. Vnguentum* & dictum modò Catapl. imponendum, & reliqua, quæ modò præscripta, expedienda sunt. Vbi tamen hoc obseruandum, non nisi maxima vrgente necessitate ad cauterium actuale accedendum esse, ne vi ignis caliditas extranea, gangrænæ caussa, augeatur.

Gangræna ob atrophiam partis. Quintò, si deniq; ex alimenti & sanguinis ac spirituum defectu, & primò quidem ob siccitatem & atrophiā, denegato necessario parti nutrimento, oriatur gangræna, cibi calidi & humidi, concoctu faciles & plurimum ac bonum sanguinē generantes exhibēdi, & extra quoque corpus vnctionibus ex oleo dulci, aut amygd. dulc. humectandum, atque omnia vitāda, quæ corpus exiccant. Ad ipsam verò partem iam gangræna affectam omnibus modis attrahendum est alimentum. Vnde defensiuis hîc locus non relinquitur; cùm sanguine ac spiritibus ad partem affectam aditum præcludant. Non solùm igitur supra partem affectam *succo lumbricorum terrestrium*, qui ex lumbricis primò aqua, postea vino lotis, atq; in vas magnum cū copioso *oleo amygd. dulc. & viol.* inditis, ac super cineribus calidis calore lento liquatis, & postea colatis cōficitur, & ad atrophiā atque extenuationē partium summè efficax est, membra vngenda sunt, sed & ipsa pars affecta eo leniter fricanda; cui etiam cucurbitulæ nō scarificatæ apponi debent. Cōmodissimū autē est, si putredo iā adsit, ea adhibere, quæ similiter & attrahūt, & putredini resistūt, qualia sunt *aqua salsa* cum *scordio* cocta, *pix liquida*, cum *farina lupinorum orobi, scordio, myrrha* & similibus. Quod si iam processerit gangræna, scarificanda pars est, & *Ægyptiacum vnguentum*, atque illud quod ex pice, & modò enumeratis componitur, apponendum est.

Gangræna ex interceptione sanguinis & spirituum. Porrò si ex interceptione spirituum, vel etiam sanguinis, gangræna contingat, quæcunque etiam caussa sit, quæ sanguinem & spiritus intercepit, ea pro

protinus tollenda, vt si à vinculo fit illa interceptio, illud laxandum, & postea medicamenta putredini resistentia, & simul illud, quod est corruptum, discutientia ex *farinâ fabar. orobi, lupinor. aloës, scordio &c.* imponenda. Et si iam inualuerit gangræna, locus scarificandus, & cætera, quæ in gangrænis requiruntur, agenda. Si adstringens & repellens medicamentum fit in caussa, illo sublato, frictionibus, lotionibus, & inunctionib. calor reuocandus. Ita & in gãgræna ab aliis caussis spiritus intercipientibus otta procedendum. Ipsius enim gangrænæ curatio vix quicquam variat, caussarum remotio saltem diuersa est.

Sphaceli curatio. Sed si malum eò vsque deuenerit, vt iam membrũ planè emortuum & sphacelo correptum sit, ex quacunque etiam caussâ ortum habuerit malum, vna curandi est ratio. Cùm enim quod planè emortuum est in corpore, vitam recuperare non possit, & iam rei præter naturam planè habeat rationem, vna indicatio est, illud, è corpore tollendi & amputandi. Quod si fieri ob loci incommoditatem non possit, iam desperata res est. Etenim sunt partes aliæ aliis aptiores, vt abscindãtur, v. gr. digiti, pedes, manus, genitalia, sine minori periculo abscindi possunt. Verùm si in thorace vel ventre malum sit, exscindi partes non possunt, atque imprimis si plures particulæ inficiantur. Nam interdum non tantũ membrũ tollendũ est, sed aliquid saltem ex eo. Interdum verò mẽbrũ planè amputandũ est, cùm nimirũ putredo omnes illius mẽbri partes circumcirca corripuit; quod in quibusdam expeditè & sine periculo præstare licet, vt in scroto; in aliis difficultate & periculo amputatio non caret, vt in pedibus, brachiis & manibus. Sed qua ratione ea amputatio & corrupti ablatio institui debeat, iam doceamus. Fit autẽ hoc pluribus modis. Aliqui defensiuo supra partem sanam prius applicato carnẽ mortuã propè sanam multis sectionibus rectis & obliquis scarificant; & quidem satis profundè, vsque ad os. Vulneribus postea puluerem ex arsenico & sublimato inspergunt, vt pars emortua à sanâ separetur. Verùm in hac carnis corruptæ extirpandæ ratione, vt nuper etiam monuimus, arsenicũ suspectũ est, & loco eius alia vrentia medicamenta ex cinere sarmentorum & calce viuâ adhibenda. Crusta facta scalpello tollenda, neque expectandũ, donec spontè separetur. Vt tamẽ mortuũ siccetur, & à sano facilius separetur, Fallopius hunc sparadrapum applicat;

♃. *aloes, myrrhæ, acaciæ, gallæ mosch. alipta mosch. santal. omnium, ligni aloes, cymini. alumin. ana* Drach. j.

F. puluis, Cuius.

♃. Vnc. j. *picis naualis, resinæ pini, colophon. ana* Vnc. ij. *thuris mastiches, styracis liquid. ana* Vnc. jß. *gummi arabici tragacant. ana* Vnc. ß.

Liquentur omnia, in liquatâ impone linteum, donec omni ex parte medicamento imbuatur. Reliqua postea peraguntur vt in aliis vlceribus. Alii cauterio actuali, quod corruptum est, adurunt, vsque dum dolor percipitur in parte, & reliqua deinceps, vt artis, peraguntur.

Verùm monet Fallopius, ne, dum multa caro emortua est tollenda, vtamur solo cauterio actuali, cum maximus ex adustione illâ excitetur fœtor. Alij sectione & nouaculâ amputant corrupta, & postea ad euitandã hæmorrhagiã & exiccandas atque absumẽdas reliquias etiã cauteriũ actuale, si opus est, applicant. Sed hactenus hæc curãdi ratio procedit, cùm mẽbrum totum non corruptum, neque etiam os auferendum est.

Abscissio mẽbri corrupti vbi facienda. Nam si tantum membrum sit corruptũ atque amputandũ, neque cauterio actuali, neq; potentiali, neque nouacula id expediri potest, sed integri membri, nẽpe pedis, manus amputatione opus est. Verùm qua ratione hæc amputatio fieri debeat, nõ vna est autorũ sententia. Celsus, *lib. 7. cap. 33.* suadet, vt sectio fiat inter carnem sanam & mortuã, ac potius aliquid ex sano tollatur, quàm de mortuo relinquatur, ne malum, quod relinquitur, sanum corrumpat. Quam curandi rationẽ plures ex recẽtioribus improbant, ob pericula, quæ sectionem in parte sanâ sequuntur, sanguinis nimirùm immodicam profusionem & dolorem ingentem, atque hinc dependẽtia animi deliquia. Hæc itaque vt vitarent, sectionẽ instituere iubent in parte corruptâ. Fallopius quidem distantiam vnius digiti à sanâ parte nouaculâ incidit carnem mortuã vsque ad os, quod postea serrâ mox tollit, & amplius ferramentis ignitis vasa magna & carnẽ vsque ad doloris sensum adurit. Hieronimus Fabricius itidem portionem sanæ carnis, quanta est latitudo vnius digiti, relinquit, & nouacula etiam in carne mortuâ sectionẽ instituit, & partem postea ferramentis adurit eodem modo ad hæmorragiam prohibendam & reliquias putredinis absumendas.

Verùm hoc loco monendum est, aliquando adhuc serpere putredinem, & partes vicinas inficere, aliquando verò iam putredinẽ cessare, neque in vicina amplius serpere, quod vbi fit, circum partem corruptam circulus exactè rubeus & exquisiti sensus apparet. In casu posteriore quidem non incommoda videtur esse illa curandi ratio in parte corruptâ & mortuâ. Hoc modo enim pericula illa, quæ comitantur sectionẽ in parte viuâ, sanguinis profluuium nimirum, dolor & deliquia animi præcauentur, cùm per partem corruptam sanguis non effluat, atque eadem nullum sensum habeat. Si quid autem carnis mortuæ reliquũ est, id, cum putredo non amplius serpit, etiãsi cauteria non adhibeantur, spontè postea abscedit, & à natura separatur, idoneis medicamentis adhibitis. Sed si adhuc serpat putredo, neque dum natura spontè sanum à corrupto separare incipiat, non sine præsenti periculo in parte corruptâ solùm instituitur sectio: Nam non rarò in partibus interioribus & imo membri corruptio longè altius & longius penetrat, quàm in cute apparet. Musculi enim & eorum vasa in interioribus partibus, cum sint calidiora, quàm extra, facilius putredinem concipiunt. Quapropter si quis incisionem adhuc in parte mortuâ instituere velit, cùm multũ putredinis relinquat in interioribus, vel ægro mortem relictâ putredine, quæ semper latius serpit, accersit, vel eundem iteratâ sectione temerẽ cruciat. Neque refert, quod dolor excitatur in parte sanâ. Nã vt Celsus ait, *alleg. loco*, non quicquã interest an satis tutũ sit præsidium, quod vnicũ est. Et: Extremis morbis extrema sunt adhibenda remedia. Veruntamẽ dolor aliquo modo leniri, & sensus obscurari potest arctis ligaturis, spiritum animalem aliquamdiu intercipientibus, vt postea dicetur: & vt nouaculâ acutissimâ sectio ferè peragitur, antequam æger id percipiat. Sed nec omnem dolorem cauere illi ipsi possunt, qui in parte corruptâ sectionẽ faciunt: Nam vbi os serrâ resecatur, tum dolores acutissimi accidunt, periostii seu membranæ ossa ambientis caussâ, quem dolorem si quis vitare velit, ea in parte serrâ incisionem faciat necesse est, qua ipsa mẽbrana emortua sit: quod si faceret, procul dubio eò loci ipsum etiam os corruptum est, & putredo in vasis & musculis, quę facilius putredinem cõcipiunt, tanta relinqueretur, quæ nec cauterio postea extingui posset. Neq; ipsi cauteres sine dolore corrupta tollunt, quorum certè plures adhiberi debent, si omnis, quæ relicta est, caro mortua tolli debet. Cauteres præterea habent etiam hæc incõmoda, vt vehementi illo calore adipẽ humores liquefaciãt, partes vehementer calefaciant, vnde in sentientibus partibus insignis dolor excitatur, & caro plerumque vi ignis ita absumitur, contrahitur & corrugatur, vt magna pars ossis nuda emineat, quod non rarò nouam sectionem requirit. Hæmorrhagia etiam non tantopere est extimescenda. Nam si vinculis vasa in tere-

tercipiantur, vt dicetur, non tàm multum ſãguis profluit. Et quamuis copioſius nonnulli ſanguis efflueret, id ex ægri commodo potius, quàm incommodo eſſet. Hác ratione enim ſanguis, qui in vaſis aliquid putredinis fortè cõcepit, euacuatur, atque hoc modo omne periculum tollitur, & præcauetur, ne putredo latius ſerpat, aut iterum inualeſcat.

Quâ ratione igitur ſectio inſtitui debeat, vt breuiter cõplectamur, Vniuerſalia, ſi malũ ferat inducias, prætermittenda, atq; imprimis virium habenda eſt ratio. Æger itaque primò ouum ſorbile cum buccellâ panis toſti vino imbuti aſſumat, & odoramentis ac epithematibus aliiſque medicamentis cordialibus roboretur. Aliqui antequam ſectionem aggrediuntur, medicamentum aliquod narcoticum exhibent ad ſẽſum ſopiendũ. Quos tamen reprehendit Fallopius, atque leuia ſoporifera nihil prodeſſe exiſtimat, valida autem eſſe periculoſa. Hinc ægro collocato & ab adſtantibus vel vinculis etiam comprehenſo, tractiſq; ſurſum verſus ſanam partem muſculis, ſupra illã partem, in quâ ſectio fieri debet, arctiſſimè membrũ vinculis conſtringendum. Quâ ligaturâ primò ſanguinis fluxus nimius prohibetur, ſecundò ſenſus partis ſpiritu animali intercluſo, nonnihil ſopitur, tertiò muſculi ſurſum attracti, ſectione peractâ & vinculis ſolutis, deorſum iterum deuoluuntur, vt extrema oſſium contegant.

Locus amputationis Locum amputationis quod attinet, in digitis manuum pedumque rectiſſimè in articulo fit ſectio. Nã in articulo, ſi ita fert malum, minore cum periculo fit amputatio, & minore cũ dolore. Nerui enim & tendines inciſi ſurſũ contrahuntur, carne conteguntur, neque vlla ſequitur conuulſio. Sin autẽ in pedibus malleolũ trancendat ſphacelus, paulò infra genu crus abſcindendum, vt ægro tibia lignea cõmodius poſſit adaptari. Quâ de cauſſa in tibiâ non ſemper proximè partem emortuam amputatio eſt facienda, ſed ſæpè plus etiam de parte ſanâ amputandũ. Si enim multum de tibiâ relinquatur, id ægro oneroſum eſt, & in motu impedimentũ affert. Contra vero in brachio quàm minimum ſanæ partis amputandum, ſed propè locum corruptum ſectio inſtituenda.

Locus igitur conueniens vbi fuerit electus, nouaculâ acutâ vſque ad os ſectio faciẽda, & ſi fieri poteſt, ipſũ etiam perioſtium diſſecandum, ac ſi muſculorum quædã portio aut quid carnis inter duo oſſa lateat, ne poſtea ſectioni, quæ ſerrâ fit, impedimentũ afferat, cultro idoneo illa etiam caro diſcindenda. Mox ſerrâ (niſi ſectio in articulo fiat: tùm enim membrum nouaculâ ſolùm amputari poteſt,) quanta fieri poteſt celeritate os amputandum. Peracta membri amputatione proximum eſt, vt ſanguinis, vbi ſatis fluxerit, profluuium ſiſtatur. Pleriq; cauterio vaſa adurũt. Verùm hoc valdè reprehendit Paræus. Nam crudele id eſſe exiſtimat, cùm ſummum dolorem inferat, ſi in viua carne vt debet, ſectio facta fuerit & , neruoſis partibus praua accidentia ſuperueniũt: cui accedit, quod illa vſtione plurimũ ſanę carnis abſumitur, vnde oſſa denudãtur, & caro ac cicatrix cum ſumma difficultate, aut etiam planè non obducitur. Ille igitur aliam viam ſiſtendæ hæmorrhagię init, roſtro nimirum coruino vaſa comprehendit & attrahit, & quàm arctiſſimè ligat. Vaſis couſtrictis ſeu ligatura, ſeu, ſi ita libet, cauterio, ſoluenda vincula, & membro ſtuppæ albumini oui imburæ, & puluere ſanguinem ſiſtendi vim habente cõſperſæ imponendæ. Plerumque tamen etiã ſine cauterio & ligatura tali ſanguis hoc modo ſiſti poteſt.

Vt ℞. *farinæ volatilis* Vnc. iij. *ſang. dracon. thuris, aloës ana* Drach ij. *boli Arm. terræ ſigill. gypſi ana* Drach. j. *ranarum aquatilium præparat.* (alii alboreas illas in hunc vſum magis commendant) Vnc. j. *pilor. minutiſſimè inciſor. ſpongiæ raræ torrefactæ ana* Drac. ij. F. puluis.

Poteſt etiam vaſis ſanguinem fundentibus commodè fungus ille, Cheirurgis ad ſanguinem ſiſtendũ vſitatus, qui *Crepitus lupi* dicitur, imponi. Alii Emplaſtra ex *ſang. drac. bolo Arm. terra ſigill farinâ volatil.* & ſimilibus cum *pice* conficiunt.

Poſtea defẽſiuis, qualia ſupra recenſuimus, truncus mẽbri amputati muniẽdus, quale & ſequẽs eſt, quod cum ſtuppis ac faſciis oxycrato imbutis applicatur.

℞. *boli Arm. terræ ſigill. ſang. dracon, maſtich. gypſi, ol. roſ. myrtini, ana* Vnc. j. *album. ouor.* num. iij. *aceti* q. ſ.
F. Vnguentum.

Atque hic primus apparatus eſt, ſeu prima obligatio, quæ ante ſecundũ aut tertiũ diem æſtate, hyeme ante quartũ nõ eſt ſoluenda, niſi quid valdè vrgeat.

Interim membrum collocandum figura media in puluinis, pilis ceruorũ, aut farina frumẽtacea in farctis. Prima ligatura ſoluta, primoque apparatu ablato, iterum cum albumine ouor. vt antea, puluis ſanguinẽ ſiſtens eſt applicandus, & oſſiũ extermitates linamento arido concerpto regendæ, tandemque digeſtiuo aliquo vlnus obligandum.

Atque hæc cura eouſque continuanda, donec non amplius quid mali metuendum eſt ah hæmorrhagia, & vulnus iam purulentũ euadat. Tum enim his medicamentis relictis, mundificantibus vtendum. Guilielm. Fabricius hoc ex ſucco apii vnguentum commendat, non ſolùm ad gangrænam, verùm etiam ad alia vlcera ſordida & maligna.

℞. *ſucci apii, ſcordii, arnogloſſ. rutæ ana* Vnc. ij. *mellis roſ. colati* lbj. Coq. ad conſiſtent. Sirupi.

Poſtea admiſce *farinæ lupinor. pulu. radic. ariſtol. rot. angelicæ, vincetoxici, theriacæ ana* Vnc. ß. *aq. vitæ* Vnc. j.
F. Vnguentum.

Interim dãda opera, vt labra vulneris cõtrahantur, poſtea caro oſſa tegat, ipſiſque quaſi puluinaris loco ſit. Parę us & alii decuſſatim ſumũt labra vulneris: ſed cõmodior videtur ſutura, quam ſiccam vocant, ſeu per glutinum, quæ hoc modo fit. Linteum conuenientis figuræ & magnitudinis glutino ex medicamentis adſtringentibus, emplaſticis & viſcoſis, vt ſunt *Bolus Armenus, ſanguis draconis, gummi tragac. ſarcocolla, maſtiche, oui album, &c.* inducitur.

Vt ℞. *maſtich. ſang. drac. boli Armen, ſarcocollæ, farinæ volatilis ana* Vnc. ß. *reſinæ pini* Drach. ij.

Miſc. cum *albo oui*. Ex hoc linteo fiunt Emplaſtra, quæ vtrinque extremitati vulneris applicentur.

Vbi Emplaſtra ſiccata fuerint, atque cuti tenaciter adhæſerint, anſulas ex filo duplicato vel triplicato applicamus, iiſque labra cõtrahimus; quod etiam ſuturâ rariore fieri poteſt.

Tandem danda opera, vt extrema oſſium, quæ à ferri & aëris contactu læſa fuęre, decidant. In quem finem alii ferro candente extremitates eorum (cauendo tamen, ne caro, & aliæ partes ſentientes lædantur) adurunt: alii *Emplaſtro de betonicâ* vtuntur, & aliis catagmaticis medicamentis. Atque 30. vel 40. diẽ quicquid de oſſe corruptum eſt, abſcedet. Caro ſi luxuriet, aluminis puluere & ſimilibus reprimenda, & tandem cicatrix inducenda. Cùm autem interea dolores ægrũ infeſtent, & metuendum ſit, ne conuulſiones ſuperueniant, partis reciſæ truncus, imò ceruix & tota ſpina inungenda eſt medicamentis, quæ aliàs neruoſi generis affectibus ſolent applicari, confectis è *ſaluiâ roremarino, maiorana, ruta, lauend. anetho, chamæmelo, hyperico, baccis lauri, oleo lumbricor. vulpino, terebinth.* & ſimilibus.

Non prætereunda Gangræna ſcorbutica, de qua *libr. 3. Pract. part. 5. ſect. 2. cap. 4.* dictum. *Gangræna ſcorbutica.* Quæ incipit plerumque circa pedis extremum, cum nigris & purpureis maculis, & lituris quaſi, & hinc paulò poſt vlcus cruſtoſũ & gangrænoſũ, ſiccum, neque ſaniẽ, neq; pus reddens apparet, digitusque vnus vel alter pedis emori incipit, & lineę rubræ, ac purpureę liturę ſupra iuncturã pedis, ſecundum tibiæ longitudinem, apparent.

rent. Exempla huius morbi aliquot vidi. Differũt autem gangræna hæc & sphacelus, à gangræna & sphacelo vulgò noto non paucis. Gangræna enim illa vulgò nota ferè ex caussis manifestis ortum habet, & è mẽbro tali sphacelo emortuo fœtidus ac aquosus humor effluit, membrũ molle ac putridũ redditur, & grauem ac cadauerosũ de se fœtorem emittit, multumq; breui tẽpore serpit, & plerumq; hominẽ citò iugulat. Gãgræna verò scorbutica ferè sine caussa manifesta inuadit, lentè ac tardè serpit, ac non nisi longo tẽpore hominem trucidat. Vidi enim Nobilẽ Virum vltra menses tres: Pædagogum quemdã verò vltra sex menses cum malo hoc vitam protrahentẽ. Pars hæc gangræna affecta planè sicca est, nihilque effluit, & cùm corrupta ferro aufertur, licet caro rubra offeratur, color tamen ille ruber paulò nigrior est, & sequenti die & ipsa planè emortua deprehenditur; nullus quoque fœtor percipitur. Præterea vbi malũ primò vnum saltem pedem apprehendit, postea, absque omni caussa manifesta, in altero etiã crure & pede maculæ, ac lituræ rubræ, vel purpureæ apparere incipiunt, & paulò etiam post illius pedis digitus vnus vel alter liuidus redditur, & planè emoritur, tandẽq; homo plerumq; apoplexia, quod Nobili illi accidit, vel epilepsia accedente moritur.

Aliquando tamen subitò hoc malum inuadit; quando humores praui, ita, terrore vel simili caussa agitati, ad digitos pedum, & primò quidem vnum saltem, subitò & in momento quasi detruduntur, eodẽ modo vt Erysipelas seu Rosa exoriri subitò solet: humorq; is, cùm prauam qualitatẽ habeat, vel etiã eã ab aliquo animi affectu acceperit, partẽ quã occupat, emori facit subitò, vnde à nonnullis hæc gangrænæ & sphaceli species Syderatio in specie appellatur, cũ aliàs in genere etiã gãgræna Syderatio appellari soleat. Occupat autem iste humor tendines ferè, vnde acerbissimi dolores oriũtur, diu noctuq; affligentes, qui cũ nõ ita facilè vt caro, putrescant, lentè etiã serpit illa gangræna, & ad aspectum externum interdũ vix mensis spacio aliũ articulum occupat, etsi intus ferè omnes pedis tendines iam infecti sint; duratque hoc malũ sæpe ad anni quadrantem, antequam hominem iugulat, ac ratò curatur, cũ humor ille prauus tendinibus sese penitius insinuauerit, atq; ideo facilè tolli non possit. Ita vir quidam Nobilissimus, aliàs corpore cacochymico præditus, ac erysipelati obnoxio, ex terrore, natura subitò vitiosos humores ad digitum pedis minimum detrudente, gangræna correptus est, quæ postea sensim & reliquos digitos, ac ferè totũ pedem cum summis doloribus apprehendit, vnde post tres menses diem suum obiit.

Eius generis fuit & gangræna, qua quidam ciuis hic, annos supra 30. natus, mense Ianuario anni 1633. correptus fuit. Cõquestus est is primò de dolore brachij sinistri circa cubitũ, quem cũ nõ magni faceret, dolor ad manũ descendit, eaq; frigido tumore correpta, & tandem subitò puniceo colore infecta est, vt manifesta iam mortificationis & gangrænę apparuerint indicia. Idoneis tamen, de quibus postea dicam, medicamẽtis adhibitis, manui calor naturalis restitutus est, & tumor euanuit, ac tantũ in minimi digiti apice cuticula rugosa euasit, quã apertã parum humoris effluxit, & cutis subter pallida apparuit, atq; ita digiti apex gangræna corruptus est, quæ tamen & ipsa sine articuli diminutione curata fuit. In curatione hoc notatione dignum, quod ab eo digito in totam manum exquisitissimi dolores extendebantur, vt nullo modo lecto æger se committere auderet, sed noctu sedens dormiret. Dum etiam à Cheirurgo digitus tractaretur, tanti dolores aderant, vt ne minimum attactum ferre posset. Intumescebant præterea pedes, & facies nonnihil tumidior erat.

Nec verò mirabitur, tumorem aliquem prauum ad membrum aliquod à natura detrusum id subitò mortificare posse, cui, quæ aliàs in Medicina fiunt, nota fuerint. Certè cauterium potentiale è lixiuio, è quo sapo paratur, intra vnius, vel ad summũ duarũ horarũ spacium, partẽ, qui imponitur, mortificat: cũ tamen saltem è sale lignorum & calcis viuæ daretur. Quid ergo mirum, humorem aliquem similis naturæ, salsum, acrem, malignum, à cæteris, quibus diluebatur & temperabatur, vt Hippocrates, *de prisca Medi ina*, docet, seorsim exsistentem simile quid efficere?

Gangræna scorbutica affectorum, quorum exempla recensui, nemo conualuit, præter illum ciuem, cui gangræna digitũ minimũ manus sinistræ apprehenderat; quẽ & ipsũ pro scorbutico nõ sine caussa habui. Medicamenta autẽ quibus ille curatus est, hæc sunt:

℞. *aq. apoplect. sir. bacc. iunip. ana* Vnc. ij. *absinth. cerasor. ana* Vnc. ß. *aq. saluia, lauẽdulæ ana* Vnc. j. Misce.

Hæc aqua sæpius præparata, qua pars affecta illita, vel lintea ea madefacta imposita fuere.

℞. *conf. cochlear.* Vnc. iiß. *betonic. saluia ana* Vnc. iß. *spec. cordial. temp. pleres arch. ana* Scrup. j. *rob. iuniper.* Drach ij. *sir. de betonic.* Vnc. j. F. Elect.

℞. *conf. cochlear.* Vnc. iij. *saluiæ* Vnc. ij. *spec. diaxyloaloes* Drach. j. *cort. citri condit.* Vnc. ß. *rob. iunip.* Drach. ij. Cum *sir. betonicæ* F. Elect.

℞. *ol. è bacc. iunip.* Vnc. j. *lumbricor.* Vnc. ij. *irini* Vnc. j. Misce.

℞. *essent. carduibened. absinth. ana* Drach. ij. *cochlear.* Vnc. ß. *elix. propr.* Drach. j. *spir. nasturt. aq.* Scrup. j. Misc.

℞. *rad. fœniculi, asparagi ana* Vnc. ß. *pimpinellæ* Drach. ij. *herb. ling ceruinæ* M. j. *chamædr. chamæpyt. cuscutæ ana* Mß. *sem. anisi fœniculi ana* Drach. ij. *bacc. iunip.* Drach. iiß. *flor. bugloss. epaticæ ana* p. j. *passul. min.* Vnc. j. Coq in *aq. s.* ad Vnc. vij. Colat. Adde *sacch.* Vnc. iiß.

Rursum semel atque iterum ebulliant ad consistentiam sirupi liquidi. Adde *aq. cinamomi* Vnc. ß. Misc.

℞. *rad. asparagi, fœniculi ana* Vnc. ß. *pimpinell. cichor. ana* Drach. iiß. *herb. capill.* ♀ *agrimon ling. ceruinæ, chamædr. ana* Mß. *sem. anisi, aquileg. ana* Drach. ij. *fl. borrag. bugloss. ana* p. ß. Coq in *aq. s. q.* ad ℔ß. Col. adde *sacch. albiss.* Vnc. ij.

Rursum semel atque iterum ebulliant. F. Sirupus liquidus. Adde *aq. cinamomi* Vnc. ß. Misc.

℞. *trochisc. de capparib. de rhabarb. ana* Scrup. iß. *extr. absinth. gentian. ana* Scr. j. *ol. cinamomi* gutt. ij. F. pilulæ.

℞. *trochisc de rhabarb. cappar. laccæ ana* Scrup. ij. *extr. absinth. gentian. ana* Scrup. j. *ceterach.* q. s. F. pilulæ.

℞. *pil. tartarear. cum scammon. de rhabarb. ana* Scr. j. *extr. pil. aggreg.* Scrup. ß. *ol. caryophyll.* gutt. j. Cum *aq. betonicæ* F. pilulæ.

℞. *elixir. propr. cum succ.* Drach. j. *essent. cochlear.* Drach. ij. *chamædr. ceterach, absinth. ana* Drach. j. Misc.

℞. *fol. lauri, betonic. saluiæ, maioran ana* M ij.

Dentur in charta pro lotione manus.

℞. *trochisc. de rhabarb. capparib. ana* Scr. j. *extr. cichor.* Drach. ß. *centaur. minor. carduibened. an.* Scr. ß. F. pil. xlv.

℞. *fol. betonicæ, lauri, maioran. saluiæ, roris mar. ana* M. ij. *fl. sambuci, lauendulæ ana* M j. *stœchad Arab.* Vnc. ß.

Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞. *empl. neruini* Vnc. iij. *ol. stillat saluiæ*, Scr. j. *maioran.* Scr. ß. Misc. F. Empl.

℞. *elixir propr.* Scrup. ij. *essent. cochlear. chamedryos an.* Drach. ij. *extr. helenii, ligni a'o:s, ana* Scrup. ß. Misc.

℞. *fol. lauri, betonic. ana* M ij. *maioran. saluiæ, origani ana* M j. *fl. stœchad. Arab.* Vnc. ß.

Coqu. in *vino* pro fomentatione manus.

℞. *rad. aperient.* Vnc. ß. *agrimon.* M ß. *fol. sen. el.* Vnc. j. *mechoacannæ* Vnc. ß. *zinzib.* Drach. iß. Coq. in *aq. s.* In Col. Vnc. iiij. Dissolue *manna* Vnc. ß. Iterum coletur. Adde *sacch.* Vnc. j. F. Sirupus. Fuit & hoc Cataplasma vsurpatum.

℞. *farinæ fabar.* Vnc. j. *pulu. scord. rutæ, saluiæ, absinth. ana* Vnc. ß. F. Cataplasma.

Digitus etiam minimus cũ annulari sæpius inunctus fuit *oleo lumbricorum*, quod paratur, si lumbrici lori indantur vitro, ideoque massæ panis includatur, qua in furno cocta liquor è lumbricis resolutis colligitur, & filtratur.

Ad vlcus verò post gangrænam in minimo digito sanandum hoc vnguentum adhibitum fuit.

℞ *.ol.laurini,mellis,terebinth.ana* Drach.ij.*butyri maial.gummi elemi ana* Drach.i.M.

Alia Cura.

Nobili cuidam, cui calceus pedem attriuerat, pustula nigra in planta pedis dextri eo loci oborta est. Quam cùm negligeret, mox gangræna secuta est, quę eo loci carnem Imperialis magnitudine apprehendit. Quod vbi animaduersum, statim caro affecta scarificata, & pustula forcipe incisa, & vnguẽtum Ægyptiacum loco affecto impositum fuit. Hinc defensiuũ Vigonis pedi applicatum, quod hoc modo paratur.

℞ *.ol.rosar.omphacini,myrtini ana* Vnc.iij.*succi plantag.solani ana* Vnc.ij.

Coqu.ad succor.consumt.& colentur.

Adde *ceræ albæ* Vnc.j. ß.*farinæ lentium, fabar. hordei ana* Vnc.ß.*santal.omn.ana* Drach.ijß.*boli Arm.* Vnc.j. *baccar.myrti,fol.eiusd.ana* Drach.j.Misce.

F.Vnguentum.

Quo locus affectus inungatur.

Hinc vnguento panni lieni seq.aqu.madefacti superimpositi fuêre, & sæpius repetiti:

℞ *.lixiuii tonsorum* ℔.jv.*lupinorum crassiusculè contritorum* M.iij.

Coq.vsque dum lupini mollescant. Lixiuium coletur, & in col.dissolu.*croci* Scrup.ij.Misc.

Scarificatio loci affecti, & vnguenti Ægyptiaci cũ defensiuo appositio prima die ter repetita, aqua etiam applicata fuit.

Sequenti die caro corrupta excisa fuit, & eadem præsidia adhibita.

Tertio die carne putrida in totum amota, sequens digestiuum impositum fuit.

℞ *.mellis puri* Vnc. ij.*farinæ fabar.* Drach. ij.*myrrhæ el.*Vnc.ß.*album ouor.*ij.*croci* gr.vj.Misc.

F.Vnguentum.

Vnà etiam adhibitum fuit Emplastrũ Vigonis tale:

℞ *.fabar.orobi,lentium,lupinor.ana* Vnc.iiij.*succi absinth.*Drach.vj.*salis commun.*Vnc.ß.*oxymel.simp.*q.s.

Coq.lento igne, & F.Emplastrum. Horum medicamentorum, per aliquot dies vsu continuato, æger perfectè sanatus fuit.

PARS III.

De Cutis, capillorum, & vnguium vitiis.

SECTIO I.

De Cutis vitiis.

CAPVT I.

De cutis colore mutato in genere, & in specie de nigredine à Sole contracta.

Natura de salute corporis humani sollicita id, quod optimum est, semper agit, & propterea vitiosos humores, qui in corpore cumulantur, à membris principibus & vasis maioribus, ad ambitum corporis expellit, vnde varia tumorum, tuberculorum, & pustularum, vt & vlcerum genera, sicut etiam variæ maculæ & coloris mutationes oriuntur. Cùm verò de tumoribus, tuberculis, pustulis, & vlceribus, parte prima & secũda egerimus, & simul exanthematum & macularũ quarumdam mentionem fecerimus, quæ ibi videantur, de iis, quæ restant, hac parte agemus, simulque de capillorum & vnguium vitiis tractabimus.

Et quidem primò cutis vitia quod attinet, coloris eius mutationes variæ fiunt. Primò vniuersales & totius corporis, vt in cachexia, scorbuto, ictero, febre alba Virginũ, de quibus alibi diximus. Deinde particulares, in suggillatione, erysipelate, gutta rosacea, impetigine, lichene, vitiligine; de quibus omnibus, *de tumoribus*, actum est; vt Nigredo à Solis adustione cõtracta, Maculę grauidis in facie apparẽtes, vt & Ephelides & Lentigines], quæ sunt maculæ fusci coloris, quæ lentes colore & figura referũt. Præterea & Næni seu maculæ ab ortu contractæ; de quibus iã dicendũ. *Coloris mutationes.*

Et primò quidem inter maculas hasce est affectus ille, qui Ephelis nominatur. Vbi tamen, quod supra quoque dictũ, monendũ, multa tubetculorũ & macularum eiusmodi genera vulgo etiam nota esse, quibus tamẽ nominibus ab Antiquis appellati sint tales affectus, nõ satis cõstare. Id quod vel ex Celso apparet, qui, *lib.6. cap.* 5. scribit: *Pæne neptia sit, curare Varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest: Ex his autem quas supra posui, vari, lenticulaque vulgò nota sunt: quamuis rarior ea species est, quam φακὸν Græci vocant, cùm sit ea lenticula rubicundior, & inæqualior.* Ἐφηλὶς *verò à plerisque ignoratur, quæ nihil est, nisi asperitas quædam, & durities mali coloris. Cætera non nisi in facie, lenticulæ etiam in alia parte nunquam nasci solent.* Et omnino puto vel mulierculis nostris etiam hos affectus notos esse: qui tamen affectus Antiquis Vari, lenticulæ, ephelides fuerint, non satis cõstare. Si ἐφηλὶς vel ἐφηλὶς Galeno, *de simpl.med.fac. lib.* 7.§ *Costus*, per μ scribitur, procul dubio à Sole nomẽ habet, vt sint maculæ quædam à sole contractæ. Verùm Celsus ἐφηλὶς (nisi vitium codicis sit) per ι scribit, & asperitatem ac duritiem mali coloris esse ait; quod maculis illis non conuenit. Eustachius Rudius, *de affect.part.extern.tract.*2.*libr.*2.*cap.* 4. Ephâlida Græcorũ Panum esse dicit, & panum quidem quamcumque corporis partem inficere posse, præsertim inguina, abdomen, dorsum, collum, & mediam pectoris regionem, vtplurimum tamen ipsam frontem deturpare, scribit. Verùm quia Celsus Ephelida inter eos affectus refert, qui non nisi in facie apparent, eas maculas latas, quæ circa inguina, pectus, abdomen, dorsũ, & collum apparent, easq; fuscedine quadam, modò subcitrina, modò subrubra, modò ad nigrum vergente tingunt, vulgoque notæ sunt, ad alphum nigrum commodius referri posse, supra *part.*1.*libr.*29. diximus. Panum etiam malè Ephelida appellat, & panum ac ephelida eumdem affectum esse falsò statuit Rudius; cùm ex Celso, *libr.* 5. *cap.* 18. Plinio, *libr.* 24.*cap.*4.& 9. aliisque Medicis clarum sit, panum esse Græcorum Phygethlon, & interdum etiam Phymata sub Pani nomine cõprehendi. Verùm & alii quidam, autoritate antiquorum neglecta, maculas illas in facie, præsertim in fœminis, Panos appellant. Hippocrates hoc macularũ genus ἐφηλιν nominari scribit, *in libro, de his, qui vterum non gerunt, pag.* 245.*in codice Fœsii*, dum ait: ὅσαι ἐν γαστρὶ ἔχουσι ἐφηλιν ἐπὶ τῷ προσώπῳ ἴσχουσι δῆλον ὡς ἐπίτηλον κέωσι: *Quæ vtero gerentes maculam in facie vel. uti ex Solis adustione habent, ea fœmellas plerumque gestant.* Vbi rectè additur, ὡς ἐπίτηλον; cùm sæpe obseruatum, etiam grauidas, quæ masculos gestarunt, hisce maculis in facie fœdatas fuisse, vt potius conceptionis

ptionis in genere, quàm sexus concepti hæ maculæ indicium; vnde etiam *Kindsflecken* Germani nominant.

Cùm autem duplex Ephelidum genus sit, vnum à caussis externis, alterum ab internis, de hoc sequenti, de illo verò præsenti capite agemus. Et quidem Ephelidum primum genus est notus ille affectus, nigredo scilicet illa, quam Germani *Sommerbrandt* appellant, in facie, manibus, & partibus aliis radiis Solis expositis, ab ardore Solis contractus. Et patiutur hunc affectum tam viri quàm fœminæ; imprimis tamen fœminæ, quæ cutem teneriorem habent; ac præcipuè verno tempore. Cùm enim cutis tempore hiberno calori non sit ita adsueta: si tempore verno subitò Solis radiis exponatur, quæ antea erat alba, rubescere cum nigredine quadam incipit.

Nigredo à Sole.

Cognoscitur hic affectus per se ex caussa quę prægressit. Et non maculis quibusdam facies conspergitur, sed totius color mutatur.

Præseruatio. Præcauetur autem à Sole adustio & Nigredo, si à facie vmbraculis & aliis tegumentis radii Solis auertantur, manus verò Cheirothecis tegantur; vel facies & manus inungantur albumine oui cum aq. rosf. conquassato, vel mucilag. sem. cydonior. vel psyllij aqu. rosf. extracta, aut gummi tragacanth. aq. rosf. soluto. Vel illinatur facies Emulsione sem. 4. frigid. maiorum. Vel vngatur hoc vnguento.

℞. *vnguenti pomati* Vnc. ij. *cerussæ in aq. rosf. dissol.* Drach. j. *mastiches* Drach. ß. *mucilag. sem. psyllij* Vnc. j.

F. Linimentum.

Atque talibus medicamentis præcipuè opus est tempore verno, vbi facies tenera vix satis à calore Solis & aëris muniri potest.

Curatio. Si autem facies à calore Solis iam ambusta quasi & nigredo contracta sit, natura quidem sponte, dum nouam cuticulam in adustum locum reponit, hoc vitium temporis progressu mutare solet, si interea facies à radiis Solaribus tegatur. Verùm cùm mora ista fœminis plerumque tædiosa sit, medicamentorum opera pristinum colorem sibi maturè restitui postulant. Vulgò fœminæ foliis cerasi recentibus faciem abstergere solent. Aliæ vtuntur aq. rosf. in qua camphora dissoluta est. Aliæ gummi cerasorum in aceto dissolutum cum pauxillo farina auenacea vsurpant.

Vtiles hîc etiam sunt aquæ fl. fabarum, maluæ, lil. albor. & paratæ ex seminibus quatuor frig. maior. cum lacte destillatis. Amygdalæ amaræ quoque vtiles sunt.

Vel ℞. *succi plantaginis, solani ana* Vnc. j. *lithargyri auri, argenti ana* Drach. j. *plumbi vsti* Vnc. ß. *tutiæ prap.* Drach. vj. *camphoræ* Drach. ß. *ol. rosac. ceræ ana*. q. s.

F. Vnguentum.

℞. *rad. lil. alb. sub cinerib coct.* Vnc. ij. *rad. serpentariæ, sigill. Salomon. sem. melon. ana* Drach. ij. *mucilag. sem psyllii* Vnc. j. *vng. citrini* Vnc. ß.

F. s. a. Vnguent.

CAPVT II.

De Ephelidibus in grauidis.

Ephelides grauidar. Alterum genus Ephelidum est, quod grauidis inprimis accidit, & ortum habet ex sanguine menstruo retento, qui, cùm ex retentione plerumque aliquid vitij contrahat, varia symptomata in grauidis excitare solet, tum etiam has in facie maculas ex vitioso humore eò protruso genitas.

Nonnunquam tamen Virginibus, & fœminis nō grauidis, maculæ tales in facie erumpunt, si tempore menstrui fluxus cibos quosdam colorandi vim, ve loquuntur, habentes, vt radices Carottæ & betæ rubræ & similes comedant, quas maculas tales parere experientia docuit.

Signa Diagnostica.

Ephelides ingrauidis cognoscuntur quòd sint maculæ fuscæ, frontem imprimis deturpantes, & in longum ac latum sese extendentes, sæpeque palmi longitudinem æquantes, omnis asperitatis expertes. *Sign. Diagnostica.*

Prognosticum

Ephelides in fœminis conceptionis signum sunt, vt supra ex Hippocrate, *de iis quæ vtero non gerunt*, dictum, & rarò curantur, & si tollantur, subinde recurrunt, & quibusdam vsque ad partum durant, & post partum euanescunt; nonnullis etiam post partum remanent; nonnullis etiam ante partum, vbi fotus iam grandior fit, vt alia symptomata, quæ grauidas in principio conceptionis infestare solent, euanescunt. *Prognostic.*

Curatio.

Equidem opus esset, vt humores praui, qui antecedens huius affectus caussa sunt, eumque fouere solent, euacuarentur; sed cùm in grauidis istas euacuationes instituere non liceat, topicis medicamentis contentum esse oportet. Vtiles hîc sunt *baccæ lauri*, si decorticentur, in puluerem redigantur; & cum melle in formam vnguenti misceantur, quo facies in balneo illinatur. *Curatio.*

Vel ℞. *pulu. bacc. lauri* q. v. & cum *aq. fungorum* in formam pulmenti redigantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ℞. *camphoræ* Drach. j. *nitri* Drach. ij.

Misc. cum melle, & facies mistura inungatur.

Vtilis est & emulsio ex *sem cannabis* facta.

Ad maculas in Virginibus, eo tempore, menses fluunt, ℞. *succum* ex incisa *radice buglossi* expressum, & eo maculas illine.

CAPVT III.

De Lentiginibus.

Lentigines. Hvc pertinent & Lentigines; quas Germ. *Sommersprossen, Sommerflecken*, & *Laubflecke*, à foliorū aridorum colore, nominant, & sunt maculæ lentes colore referentes, quibus, in fœminis præcipuè, facies inprimis, interdum & manus, brachia, & thoracis pars superior aëri exposita; nunc densius, nunc ratius, quasi guttatim, conspersa est, sine omni dolore & molestia, in quibusdam æstatis solùm tempore apparentes, hieme verò euanescentes; in quibusdam etiam perennantes.

Caussa.

Caussa. Ortum autem habent ex sanguine adusto epidermidem occupante. Et accidit hoc imprimis in corporibus rubeis & temperatura biliosis, & maximè æstate, vbi vapor ille sanguinis magis aduritur. Vnde maculæ istæ plerumque tempore hibemo euanescunt, æstate iterum apparent. Erumpunt quoque maximè iis in partibus, quæ aëri externo expositæ sunt, facie, collo, manibus, superiore parte thoracis; quia & cuticula à Sole magis aduritur, & aër, ambieos vapores illos adustos in cute detinet.

Platerus existimat, succum, qui pilos cuti infixos alere

alere debebat, ad poros cutis delatum eos efficere. Hic enim inquit, illis prius assimilatus, coloreque antequam illorum radicibus opponitur nonnihil correspondens, si ab iis vlterius in pororum ambitum aliquousque dispergatur, maculas eiusmodi colorem fuscum plus minusvè ad pilorum colorem, dū illis assimilatur, adipiscitur, nonnihil inclinantem procreat. Quæ diffusio huius succi in poros, à colore externo nimium illum attrahente, porosque simul dilatante, interdum proficiscitur, si tunc succus pilos enutriens non tantùm pilorum radicibus se affigat, sed & vlterius diffusus, illicque subsistens maculas illas subfuscas plus minusvè, pro cutis coloris diuersitate, efficiat. Verùm cùm facies pilis careat, nō credibile, succum pilis nutriendis dicatum maculas tales efficere, sed sufficit sanguinis adusti portio in melancholicum quasi humorem degenerans ad maculas producendas. Platerus quoque pororum nimiam à natura laxitatem opitulari existimat, vt illorum caussa succus non solùm pilos alat, sed & maculas has producat: verùm malo hîc assentiri Eustachio Rudio, qui potius ob densitatem cutis lentigines oriri putat, & propterea quia genæ aliis partibus rariores sunt, ideoquamuis ad eas plures adusti vapores perueniant, non tamen in iis detineri, sed leniter euaporare, atque ita in iis lentigines non ita copiosas fieri: quia verò frontis cutis est densior, & vapores in ea non facilè recipiuntur, recepti verò magis retinentur, ideo in fronte copiosiores sunt.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Cognoscuntur Lentigines facilè, quod sint maculæ lentis magnitudine, colore fusco, crebris quasi guttis dispersæ, & his familiares, qui rufo sunt pilo; & faciem, collum, manus, & corporis partes Soli & aëri expositas corripiunt.

Prognosticum.

Prognostic. Lentigines vt nihil periculi habent, ita plerūque hiberno tempore euanescunt. In nonnullis tamen corporibus æstate semper redeunt; in quibusdam etiam perennes sunt.

Curatio.

Curatio Galenus ad has maculas laudat *costum* cum melle & aqua; vt & *brassicæ semen. Amygdalæ* quoque *amaræ* vtiles; vt & *oleum ouorum*. Efficacissima est *aqua scrofulariæ* è tota planta destillata. Item *aqu.è florib. Satyrii maculosi*, & *oleum tartari per deliquium paratum.*

Vel ♃. *fl. sambuci, fabar. part. æqual.*

Affunde lac caprinum tepidum. Stent in loco frigido per diem. Postea destillentur.

Deinde ♃. *farinæ fabar.* q.v.

Humectetur cum ista aqua, & vesperi facies mistura illa illinatur.

Manè facies abluatur *aq. fl. sambuci & fabar.* cui aliquid *camphoræ* in spir. vini dissol. additum sit.

Vel ♃. *mellis* Vnc. iv. *ol. amygd. d.* Vnc. j. *pulu. rad. iridis* Drach. ij. *boracis* Vnc. ß. Misc.

F. Vnguentum.

Vtile est & *Lac. virgineum* dictum, quod ita paratur.

♃. *lithargyri* Vnc. iv.

Coq. in *aceti opt.* ℔. iij. ad tertiæ partis consumtionem. Refrigeratum coletur per filtrum. Postea

♃. *Salis gemmæ* Drach. iij.

Coqu. in aq. clara ad tertię part. consumt. Coletur. Tandem

♃. *aquæ huius* part. ij. *aceti prioris* part. j. Misc.

Vel ♃. *vnguenti citrini recentis* Vnc. iij. *amygd. d. dintiss. pistatarum, farinæ fabar. ana* Drach. j. *ossis sepiæ*, C.C. *farinæ hordei ana* Drach. ii.

Incorporentur cum melle & misceantur.

Vel ♃. *fl. fabar. rec.* q.v.

Affunde *lact. caprin.* q.s.

Stent in infus. per diem & noctem.

Postea colentur & exprimantur, atque in colaturā noui flores iniiciantur, iterumque per diem & noctē in infusione stent & colentur. Id quinquies repete. Postea adde *medullæ panis recentis* q.s. vt fiat instar pultis, & *lacte caprino* addito destill. Aqua ista facies manè & vesperi abluatur.

Vtilia etiam sunt quædam, quæ *cap. seq.* proponentur.

CAPVT IV.

De Cosmetica.

ETsi verò hactenus de variis cutis maculis tollendis *capp. præced.* diximus: fœminæ tamen pulchritudinis studiosę hisce non contentæ sunt, sed præterea & nitorem ac pulchritudinem quandam expetūt. Quapropter & de Cosmeticis medicamentis quædā adiiciemus. Sunt autem medicamenta illa duplicia, alia obsoletum, opacum vel nigricantem colorem emendant, cutemque elegantiorem & nitidiorem reddunt; quæ improbanda planè non sunt, cùm id, quod aëris iniuria, vel alia de caussa, pulchritudini decessit vel deest, re vera homini præstent, coloremque pulchrum stabilem inducant, atque ea propriè Cosmetica dicuntur: alia sunt palliatiua, quæ Fuci dicuntur, cùm naturali colori albus vel rubicundus acquisititius obducitur, & appingitur, qui aliquandiu saltem durat, & spectantium oculos fallit. De prioribus saltem medicamentis dicemus. Posteriora verò vsurpare cùm nec honestum nec pium putemus, non attingemus. Nam primum genus quod attinet, id reiiciendum omnino non videtur, cùm nihil fuci inducat, sed saltem naturalem corporis nitorem, quacunque de caussa amissum, restituat. Præcipuè in fœminis id conceditur, quæ cùm viris prudentiâ, robore corporis & fortitudine, & aliis quibusdam, nonnihil inferiores sint, pro illis, vt Anacreon canit,

> φύσις δίδωσι κάλλος,
> Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,
> Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.
> Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,
> Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.
> *Natura donat illis*
> *Decoram habere formam,*
> *Pro parmulisque cunctis,*
> *Pro lanceisque cunctis.*
> *Nam flamma cedit illi,*
> *Ferrumque, si qua pulchra est.*

Et Plato, *in Phædro*, κάλλος ἐκφανέστατον καὶ ἐρασμιώτατον εἶ), *pulchritudinem omnium rerum illustrissimam & maxime amabilem* esse dicit; & pulchram faciem θεοειδῆ ἀείσωμον, diuina quadam forma illustrem nominat. Alterum verò à fœminis, præcipuè Christianis, omnino reiiciendum; recteque scribit Cyprianus, *tract. 2. de habitu Virgin. Non virgines*, inquit, *tantùm, aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes fœminas admonendas, quod opus Dei & factura eius & plasma adulterari nullo modo debent, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine.* Et post: *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne, quod nascitur, diaboli, quodcunque mutatur.*

Prio

Prioris generis autem medicamenta ferè detergentia sunt, quæ succum, cuti fuscum colorem conciliantem, ex ea extergunt, nouumque, qui niridum colorem illi concilier, alliciunt. Quibus interdum & emollientia quædam adduntur, quæ cutem duram, crassam & asperam, emolliunt & leuiorem reddunt, & manibus præsertim mollitiem conciliant.

Vtrique scopo *lac* satisfacit, præcipuè, *asininum* & *caprinum*: cuius vires cùm non ignoraret Poppæa, Domitij Neronis Imperatoris coniux, insano luxu ducta, quingentas secum per omnia trahebat fœtas asinas, & balneorum solio totum corpus illo lacte macerabat, vt erugaretur, tenescetet, & candidius seruaretur, referente Plinio, *libr.* 11. *cap.* 41. & *libr.* 28. *cap.* 12.

Detergunt, *radices serpentariæ* seu *dracontii maioris, sigilli Salomonis, scrofulariæ, cucumeris asinini, lil. alb. iridis, cyclaminis; flores fabarum, lil. alb. sambuci, amygdalæ amaræ, pineæ, semin. 4. frig. maj. phaseoli, oryza, farina fabarum, cicerum, lupinorum, amylum, albumen ouorum, lac, camphora, sal. & ol. tartar, thus, myrrhæ, mica panis albi, glans vnguentaria.*

Et radicibus *Serpentariæ* fit gersa dicta, quæ nihil aliud est, quàm fecula vulgò vocata. Eodem etiam modo è radicibus sigilli Salomonis & Scrofulariæ fecula seu gersa parari potest. E glande vnguẽtaria seu balano myrepsica oleum exprimitur, quod *oleum de been* appellatur.

Ex enumeratis etiam modò simplicibus plerisque fiunt Aquæ destillatæ, & varia composita.

Vt ℞. *rad. sigilli Salomon. serpentariæ, scrofular. ana* Vnc. iß *ireos* Vnc. j. *fl. fabar.* Vnc. ij. *mastich.* Vnc j. *boracis* Drach. ij. Destillentur.

℞. *medullæ panis triticei* ℔. iij *album. ouor. conquassat.* num. xij. *lactis caprini* ℔. iiij. Destillentur.

Vel ℞. *oryzæ* ℔j.

Macereur in *aq. fl. fabar.* donec rumpatur; postea adde *masticbis el.* Drach. vj *boracis* Drach. ij. Destilla.

Vel ℞. *medullæ panis albi* ℔j. *rad. sigill. Salomon.* ℔ß, *lactis caprini* q. s. Destillentur.

Vel ℞. *fl. sambuci, fabar.* partes æquales.

Affunde *lac caprinum*, & cola. Stent in loco frigido per octiduum; postea destillentur. In vsu ℞. *fabas* excorticatas, redigantur in pollinem, & aquæ immergantur, & aqua postea facies abluatur, ac per se exsiccari sinatur. Tandem dissolue *Camphoram* in Spiritu Vini & misce cum *aq. sambuci*, & aqua ista facies abluatur.

Vel ℞. *album ouor.* num. xxiv. *cinamomi* Drach. ij. *lactis asinæ vel caprini* ℔ ij. Destillentur.

Vtiles sunt & emulsiones è *seminibus quatuor frigidis maiorib. amygdalis amaris, & pineis* paratæ.

Decocta quoque fiunt, quibus facies abluitur, ex *fabis, ciceribus, lupinis, oryza.*

Vel ℞. *rad. lil. alb. sigill. Salomon. borrag. ana* Vnc. j. *maluæ, saponariæ, parietariæ, violar. ana* p. ij. *fabar. excort.* M. j. *fl. maluæ* Mß.

F. decoctio, qua facies abluatur.

Linimenta præterea & vnguenta vsurpantur, inter quæ sunt pomacea seu Pomata vulgò dicta. *Oleũ Talci* hodie in multorum ore est, & præcipuè in gynecæis magnatum in vsu. Verum ad fucos potius pertinere videtur, quàm ad vera Cosmetica; nisi ad abstergendum adhibeatur, & post vsum, quando in publicum prodeundum est, abluatur.

Non solùm verò faciei, sed & manibus fœminæ delicatiores & laboribus non adsuetæ, vt molles & albæ fiant, adhibent medicamenta quædam parata ex medulla panis albi, farina hordei, cicerum, lupinorum, melle, quibus aqua subactis, vel cum sapone molli & melle mixtis manus abluunt.

Vel ℞. *farinæ cicerum, fabar. amygd. dulc. ana* Vnc. ij *rad. iridis Fl.* Drach. ij. *mellis, aq. rof. ana* q. s. Misc.

Vtile est & hîc *vnguentum pomaceum.*

Vel fiat talis sapo.

℞. *saponis Veneti* ℔j.

Dissoluatur *in aq. rof.* Adde *pulu rad. ireos Fl.* Vnc. j. *farinæ cicerum* Vnc. iß. Misc.

Pleraque etiam alia medicamenta, quæ ad faciem nitidam reddendam modò proposuimus, & hîc vtilia sunt.

Plura talia videantur apud Rondeletium, *in tractatu de Fucis.*

De cicatricibus turpibus emendandis.

Cicatrices turpes emendantia. Ad Cosmeticam non immeritò refertur cicatricum turpium emendatio. Cùm enim ex solutione continui vel vulnere vel vlcere facta, ex succo cutem nutriente ad partem vniendam simile quid cuti generetur, quod cicatricis nomine venit, ea toti quidem cuti similis est, ab ea tamen colore, sæpe etiam figura discernitur, quod nunc altior euadit & eminet, nunc depressa est, & foueam quasi, atque ita æqualitatem quandam relinquit, ac deformitatem parit, quæ progressu temporis nonnihil immutari solet, dum cicatrix cuti similior indies redditur. Quod tamen si citius expetatur, medicamentis quibusdam id præstari potest, qualia sunt *oleum myrrhæ*, quod fit si ex ouo duro vitellus eximatur, & myrrha impleatur, atque in locum humidum ponatur, donec in liquorem abeat; quod & oleum myrrhæ destillatum præstare potest. Vtilis est & humor, qui ex ouis, dum assantur, exsudat, *oleum* item *è vitellis ouorum, pinguedo thymali piscis*, quem vulgò asciam vocant, *oleum* expressum *è nucleis persicorum, amygd. amar. ol. de been.* Vel fiat vnguentum ex *borace, camphora, & pingued. humana*; aut ex *lithargyro & oleo rosaceo, ol. amydal. amar.* cum *melle* mixto, vel fiat vnguentum ex succo vel radice cucum. asinini, & melle, eoque per diem cicatrix inũgatur, sequẽti verò die lacte, idque ita per vices fiat.

Vel ℞. *mucilag. sem. fenigr. psylli, ana* Drach. ii. *ol. tartar. per deliq.* Vnc. ß. *rosac.* Vnc. i. *cerussæ, boracis ana* Drach. i. Misc.

Vel ℞. *rad. serpentariæ, sigill. Salomom. ana* Drach. ii: *amygd. amar. nucl. persicor. ana* Drach. i. *testar. ouor. combustar.* Drach. ß. *thuris, myrrhæ el. ana* Drach. i. *sacch. cãdi* Drach iii. *mucilag. sem. fœnigraci* Vnc. i. *ol. è vitell. ouor. pingued. hum. ana* q. s. Misce.

F. Linimentum.

Quod si cicatrix profunda sit, medicamentis emendari non potest, vt cuti reliquę æquætur, sed sectione vel medicamento aliquo corrodente cicatrix tollenda, & cauitas, quantum opus, carne replẽda, & postea noua cicatrix inducenda est.

Cicatrices post variolas. Inprimis verò post variolas sæpissimè turpes cicatrices in facie relinquuntur, quæ insignem turpitudinem pariunt, & propterea, vt emendentur, sæpe Medicorum opera imploratur.

Vtilia verò sunt ad eas tollendas, medicamenta modò proposita, vt & illa, quæ hoc ipso capite antea, ad faciem nitidiorem reddendam, sunt tradita: Inprimis commendatur ex iis pinguedo thymali seu asciæ piscis.

A Foresto feliciter vsurpatum fuit hoc:

℞. *ol. amygd. d.* Vnc. iß. *lil. alb.* Vnc. j. *axungiæ capi, ping. hirci ana* Vnc. ß. *sarcocollæ* Drach. ß. *farinæ oryzæ, lupinor. ana* Drach. j. *lithargyri auri* Drach. ß: *pulu. rad. bryoniæ, ireos ana* Scrup. j. *sacchari thaberzet* Drach. j:

Conterenda conterantur in pollinem, & cribro tenuissimo excipiantur, & gummi dissoluta addantur si libet, tandem commisceantur in mortario superinfundendo *aq. rof. lil. alb. fabar. ana* q. s.

Continuò agitando & incorporando, per pannũ laneum manibus emulcendo, traiiciantur, & exibit vnguentum molle.

CAPVT

CAPVT V.

De Næuis maternis.

Næui materni. EST & aliud macularum genus, quod cutem defœdare solet, idque à prima origine contra-ctum, quodque infans in vtero contraxit, vnde Næ-ui, Maculæ, & Notæ maternæ atque originales no-minantur, Germanis *Muttermahlo der Annahl.* Sũt autem maculæ hæ variæ, coloris nunc rubri, nunc fusci, nunc alterius; huins vel illius figuræ, nunc in hac, nunc in illa corporis parte.

Caussæ.

Caussæ. E quidem reperiuntur, qui à fortuito humorum concursu tales maculas in corpore excitari credunt. Verùm talia fortuitò non fiunt, sed ab imaginatione matris maculas istas pendere, & ab ea fœtum signa-ri, vt loquuntur, ipsa experientia docet. Autoritate Philosophorum & Medicorum varias congerere non est necesse, neque etiam omnia conformationis vi-tia, quæ occasione imaginationis fiunt, hîc recense-re opus est. Mulierculis enim notum, infantes non-nullas maculas fragorum vel cerasorum instar, vel rubras instar vini rubri vel ignis habere, quod ta-libus rebus matri oblatis imaginatio tales colores fœtui impresserit. Et ipse noui fœminam, cui grauidæ sub moro stanti, mora aliquot in dorsum incide-ront, vnde infans ex ea natus totidem excrescentias mororum figuræ similes in dorso habuit. Qua ra-tione autem imaginatio id præstet pluribus *in tra-ctat. de consensu Chymic. cum Aristotel. & Galenic. cap.* 14 & *lib.* 4. *Pract. part.* 2. *sect.* 4 *c.* 7. hac de re actum est, quæ hîc repetere opus esse non puto.

Prognostica.

Prognostica. 1. Difficulter hoc macularum genus curatur; & quamuis interdum nonnihil obscurari videatur, ta-men solet recrudescere. Et referunt nonnulli, eas, quæ occasione cerasorum, fragorum, vuarum contra-ctæ sunt, eo tempore, quo fructus isti maturescere solent, quasi efflorescere tursum.

2. Si tamen mox fœtu edito medicamenta adhi-beantur, interdum tolluntur.

Curatio.

Curatio. Vulgò fœminæ ad maculas tollendas vtuntur sanguine secundinæ, & ea adhuc calente maculas abstergunt. Alij etiam postea sanguine menstrua v-tuntur.

Possunt tamen & alia medicamenta detergentia, hactenus ad alias faciei maculas tollendas proposita, hîc vsurpari. Alij saliuam matris ieiunam adhibent; alii sæpius ex matris vbere lac instillari præcipiunt. Quæ si non sufficiant, ad erodentia & caustica quo-que medicamenta, vel etiam manualem operatio-nem & abrasionem cuticulæ accedendum. Vtile etiã est, si mater sem. sinapi singulis diebus manè masti-cet, & eo maculam fricet. Quidam eam partem vm-bilici, quæ infantulo post vmbilici debitum nexum decidit, adseruant, hancque exsiccatam, ac deinde ex aq. herbæ Christophorinæ madentem maculæ im-ponunt, ter in die, tamdiu, donec ea penitus eua-nescat. Commendatur etiam aqua destillata è garyo-phyllata notata, si ea infans ex vtero egressus laue-tur, & maculæ deinceps eadem aqua abluantur.

CAPVT VI.

De Maculis volaticis infantium.

LIbelli Practici germanici, vt in Gabelchoueri *Practica*, & *Promptuario Medico* VVittichii, & aliis videre est, faciunt inter morbos pueriles mentio-nem affectus, quem *den Flug* appellant, quem, quia nũquam vidi, in *tractatu de morbis infantium* præterii. Quia autem nonnulli sunt, qui eum se vidisse scri-bunt, eius hoc loco mentionem faciam. Describunt autem, quod sint maculæ quædam volaticæ, rubræ, vel purpureæ in cute hinc inde serpentes, quæ si o-rificium aliquod, os puta, nares, oculos, aures, nates attingant, & eousque penetrent, malum lethale fieri. Ideoque vt id præcaueatur, recipiunt *aquam rosarum*, & pauxillum *croci* admiscent, atque ea omnia orifi-cia illinunt, & maculas etiam ipsas circumcirca. Saltem versus pedes corpus non illinunt, vt per pe-des maculæ istæ euanescant. Quæ maculæ, si dantur, proculdubio Erysipelatis species sunt, & propterea non solùm istud linimentum ad orificia corporis ad-hibendum, sed & expulsiua medicamenta, quæ aliàs in Erysipelate vsurpari solent, vsurpanda essent. *Der Flug unger kinder.*

CAPVT VII.

De Maculis à Germanis Epaticis dictis.

QVod sæpe monui, nec hîc præterire possum, multa tuberculorum & macularum genera vul-go etiam passim apud omnes Nationes hodie nota esse, quę quibus nominibus à Græcis vel Latinis ap-pellata sint, ignoratur: cùm tamen credibile non sit, apud Antiquos ea non exstitisse. Siquidem caussæ iisdem seculis viguerunt.

Vulgo notus est affectus, quem Germani *leberflecke* nominant, proculdubio, quod ex epate ortum ha-bere credant, maculæ scilicet fuscæ, vel ex flauo ni-gricantes, latæ, palmi magnitudine, inguina inpri-mis, & pectus ac dorsum occupantes, imò totum pe-ctus interdum obtegentes, cum cutis quadam leui asperitate, quæ squammas aut furfures quasi emit-tit, quæ tamen non vno loco hærent, sed hinc inde disseminantur, & modò euanescunt, modò rursum emergunt. Eas vnicus, quantum memini, clarè de-scribit, Reinerus Solenander, *sect.* 5. *consil.* 11. sed sine nomine. Platerus etiam earum mentionem facere videtur, dum scribit, dari maculas fusci coloris, pal-mæ amplitudine, interdum certis sedibus corporis, & quidem certis temporibus obortas, certisque de-finentes. Verùm tem obscurat, dum caussam & curã in Lentigine quærere iubet. Sunt enim Lentigines & hæ maculæ diuersi affectus, & diuersas caussas habent, vt ex iis, quæ supra *cap.* 3. *de Lentiginibus.* di-cta sunt, & hoc capite dicentur, patebit. An ad Viti-liginem & Alphum nigrum, quod suspicor, referri possint, penes Lectorem esto iudicium. Nos rem istã hoc capite, siue nomine Græco vel Latino (Germa-nicum enim, vt ipsæ istæ maculæ vulgo notissimum est) explicabimus. *Leberfleck.*

Caussæ.

Caussa harum macularum est humor siccior & me-lancholicus, cum alimento partium ad cutem dela-tus, seu sanguis feculentior & crassior, qui cùm to-tus assimilari non possit, id, quod excrementitiũ est, *Caussa.*

ad

ad cutem detruditur. Etsi verò ab epate ficciore sanguis ille feculentior generetur, vnde etiam à Germanis *Leberflecke*, Epaticæ maculæ, dicuntur:tamen lien proculdubio, cùm & ipse suo modo sanguificet non extra culpam est. Vnde obseruaui, post maculas istas, si diu durent, quartanas obortas fuisse. Facit etiam ad macularum harum generationem victus ratio & vitæ genus ad sanguinem siccum & feculentum, & humorem melancholicum generandum apta, de qua alibi diximus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsæ quidem maculæ per se nihil periculi coniunctum habent, neque aliquam molestiam, aut visui obuiam deformitatem pariunt, cùm non in facie & manibus, vt lentigines, sed in locis vestibus tectis oboriantur.

2. Ratione tamen caussæ, à qua pendent, & vitiosæ epatis ac lienis constitutionis, alios morbos præsagiunt, & non rarò tertianæ & quartanæ febres maculas has sequuntur.

3. Etsi quoque istæ maculæ facilè, vt dicetur, tolli possint:tamen nisi vitium sanguinis & viscerum, à quibus vitiosus sanguis generatur, tollatur, paulò post iterum efflorescunt & redeunt.

Curatio.

Curatio. Cùm ergò maculæ istæ semel sublatæ, nisi caussa, à qua pendent, tollatur, redeant, humor vitiosus ille euacuandus, medicamentis paratis ex *radic. polypodii, cichorii, borrag. ceterach, cuscuta capillo* ♀, *agrimonia, foliis sene, rebabarbaro, rad. gialapa*: idque aliquoties repetendum. Si opus sit, etiam vena aperiri potest.

Verùm cùm purgantia saltem humores, qui in venis collecti sunt, tollant, eorum verò generationem non præcaueant. inprimis danda opera, vt illa vitiosa epatis & lienis constitutio, à qua generatio istorum humorum pendet, emendetur: id quod optima victus ratione perficitur, qua sensim illa sicca epatis & lienis constitutio in meliorem restituitur. Itaque vtendum cibis boni succi, carne hœdina, agnina, vitulina, gallinacea, ouis, & similibus, hordeo, tritico, pomis bene maturis, prunis, passulis, amygdalis. Vitandi verò crassi, salsi, acres, & mali succi cibi, vt carnes fumo induratæ, & similes. Bonorum enim ciborum vsu viscerum constitutione in meliorem statum redacta, vitiosi humores amplius non generabuntur, sed sanguis bonus & temperatus.

Topica verò quod attinet, manè partes maculis istis fœdatas fricare vtile est. Inprimis verò ante balnei ingressum, *aquam* vel *sirupum fumariæ* cum pauxillo *theriacæ* sumere commodum est. Post sudorem locus illinatur sem. sinapi cum aqua calida in formam pultis redacto, quod tam diu ibi relinquatur, donec in parte feruor & punctio quædam percipiatur, postea aqua calida abluatur.

Vel hac massa illinatur:

℞. *saponis albi* ℔ß. radatur & siccetur.

Postea adde *sem. sinapi* Drach. jß. *farinæ fabar. lupinor. ana* Vnc. ij. *medullæ panis albi* Vnc. j.

Cum *succo fumariæ* vel *lapathi acuti*. Misce, & vtere.

CAPVT VIII.

De Pruritu.

Etsi Pruritus cum aliis affectibus pluribus coniungatur, vt scabie, impetigine, lepra, & similibus, eorumque ablatione & ipse tollatur: aliquãdo tamen solus homines vexat, & adeo molestus est, vt etiam Medici auxilium implorare cogat, de quo hoc capite agemus.

Est autem Pruritus dolor, ab excremento tenui & acri inter cuticulam & cutem hærente excitatus. Etsi enim dum pars pruriens scalpitur, voluptas non ad pruritus naturam pertinet, sed scalpturam sequitur, dum partes, quæ à materia acri mordebantur, ad statũ naturalem & pristinam æquabilitatem confestim redeunt. Vt enim dolor excitatur à subito motu ad statum præternaturalem: ita voluptas percipitur à subito motu ad statum naturalem. Ipsi verò pruritus post scalpturam cessat, quod materia, quæ caussa doloris erat, euacuatur, & quia solutio continui, quæ dolorem excitat, solutum esse & quietem, si fortior fiat scalptura, deducatur.

Caussa.

Caussa. Caussa nimirum proxima pruritus est excrementum salsũ, mordax, & acre, sincera scilicet aut atrabilis, vel pituita salsa. Quod excremẽtum etsi in scabie quoq; adsit: in pruritu tamen est tenuius, & per minimas particulas sese insinuat. Hæret autẽ inter cutẽ & cuticulã, & propterea acrimonia sua sentiẽtes in cute particulas stimulat, & ad scalpendum irritat. Et quidẽ vt excrementũ istud in cute hęreat, facit cùm excremẽti natura, quod etsi sit tenue, tamen lentorem quendam & viscīditatem habet, qua partibus pertinaciùs adhæret; tùm ipsius cutis densitas, ob quam exhalare non potest.

Colligitur autem istud excrementum ob epatis caliditatem & siccitatem, ciborũque acrium & multorum aromatum vsum. Hinc senes, qui præcipuè in iuuentute epar calidius habuerunt, & cibo ac potu calidiore vsi sunt, in senectute pruritum, & tandem scabiem sentiũt. Vide Galenum, 1. *de sympt. cauß. cap. 6.*

Differentiæ.

Differentiæ. Pro humoris autem varietate, & locorum affectorum ratione, quædam pruritus est differentia. Prout enim materia magis vel minùs acris est, eo maior ac contumacior pruritus excitatur. Interdum pruritus in cute totius corporis percipitur, interdum in partibus quibusdam.

Prognostica.

Prognostica. 1. Pruritus plerumque scabiei futuræ prodromus est. Nam si pruritus diu duret, materia tandem copiosior colligitur, & putredinem concipiens acrior redditur, cuticulamque erodit, & pustulas excitat.

2. Quò humor, qui pruritum excitat, peior, eo deterius est malum. Nimirum qui ex sanguine adusto aut bile excitatur pruritus, citius finitur: qui ex salsa pituita prouenit, durat diutius: diutissimè verò qui à melancholia adusta ortum habet.

3. Pruritus, in quo magna in scalpẽdo est voluptas, malus est; quia à bile acri oritur.

4. Pruritus in senibus rarò curatur; præsertim decrepitis. Nam cùm ea ætas talibus humoribus salsis cumulãdis apta sit, corporis illa dispositio vix mutari & in meliorem statum traduci potest. Si tamen diligens cura adhibeatur, quandoque sanatur; refertque Mercurialis, *de morb. curan. cap.* 3. Leonellum Pium, octuagenarium, à maximo prurituu beneficio medicamentorum fuisse liberatum.

5. Hippocrates, *in Coacis*, pruritum in tabescentibus si alui suppressioni succedat, esse lethalem scribit. Etenim ob pruritus molestiam tabidi, nequedormire neque quiescere possunt; vnde coctio nulla fit, morsque ipsis acceleratur.

Curatio

Curatio.

Curatio. Pruritus cùm dolor sit,ipse,si vehementior sit, & vigilias excitet,viresque prosternat,mitigationem & anodynum;caussa verò, à qua pendet,sui euacuationem indicat.Et quidem caussa proxima,cum sit humor salsus in cute hęrens,is à cute euacuandus.Quia verò caussa ista proxima fouetur ab humore simili in venis contento,& is euacuandus.Et cùm is generetur ob prauam & vitiosam viscerum dispositionem, ea emendanda,atque ita generatio talium humorum præcauenda.

Pruritum tollunt humectantia,quæ materiam illam acrem pruritus caussam mitigant. Humores verò excrementitios è cute euacuant detergentia,emollientia,& rarefacientia. Antecedentem caussam tollunt purgantia. Vitiosam viscerum dispositionem emendant alterantia,& imprimis bona victus ratio.

Itaque primò humor salsus,nitrosus & acris præparandus & euacuandus. Præparant eum medicamenta refrigerandi & humectandi vi prædita,quęque simul viscidum humorem attenuant:qualia sunt, cichorium,endiuia,borrago , buglossa fumaria , lupus, capillus Veneris,rad.asparagi,polypodii,epithymum, & ex his parati Sirupi , inprimis de lupulo , fumaria, cichorio,byzantinus s.capillor.Veneris.

Euacuantur verò humores foliis senæ,polypodio, elleboro nigro,rad.gialapa,sir.de polypodio composito,el.diacatholico,confectione Hamech ,extr.ellebori nigri,melangogo. Formulæ alibi ,vt & *capite de scabie*,sunt propositæ.

Nonnunquam & venæsectio, si ætas & vires ferūt instituenda.Et quia non rarò accidit,vt vel hæmorrhoides vel menses detenti malo huic occasionem præbeant, hæmorrhoides vel menses prouocare tum vtile est.

Ad humorum verò adustorum , vt & ipsorum viscerum feruorem temperandum ,nihil vtilius est sero lactis caprini, quod ad libram j.vel etiam ij. aut iij. exhiberi potest.Efficacius erit,si aliquid succi vel sirupi fumariæ addatur. Inprimis verò ad viscerum intemperiem corrigendam,& sanguinis , boni generationem facit,bona diætæ ratio. Aër sit temperatus, ad frigidum & humidum declinans.Cibus boni succi facilis concoctionis,& qui non facilè corrumpatur, potestque alterari borragine,endiuia,inprimis lactuca,quæ præterea & somnum conciliat, qui in hoc affectu maximè vtilis est.Vitentur verò acria,salsa , amara,acida,dulcia,pinguia,præsertim frixa.

Topica quod attinet, ad ipsum pruritum leniendum ac mitigandum,& humoris acrimoniam temperandam,ac humores etiam nonnihil discutiendos,est vtilissimum aquæ dulcis tepidæ balneum,in quo æger manè ante cibum per dimidiæ vel integræ horæ spacium sedeat:quia simul viscerum calorem & siccitatem temperat,porosque rarefacit. Ad materiam verò potentiùs discutiendam vtilia sunt balnea medicata,scilicet sulphurea;atque vtile fuerit, alternis vicibus vti balneo modò salsæ & sulphureæ.Ita enim & pruritus mitigabitur , & pori laxabuntur , atque excrementa in cute abstergentur & euacuabuntur. Ad discutiendum verò vsurpari potest oleum commune vel amygd.dulc.cum sulph.& sale;item oleum costinum. Vel abluatur corpus decocto apii,parietariæ,rad.oxylapathi,sem.orobi,lupinor.cicerum alborum,furfurum.

Vel ♃.*farinæ lupinor.* Vnc.iij.*sulphuris* Vnc.ij.Misce cum *aceto* & corpori illine.

Vel ♃.*lithargyri, sulphur.terebinth.ana* Vnc.jß.*succi maluæ,parietariæ ana* Vnc.j.*ol.communis* q .s.Misc.

Post vsum verò talium balneo tepido aquæ dulcis vtendum.

Plura petantur è *part.*1.*cap.*27. *de scabie*,cùm pleraque medicamenta,quæ scabiem , præcipuè siccam, curant,etiam in pruritu vtilia sunt

CAPVT IX.

De Malo odore.

Tandem inter affectus cutis non prætereundus videtur malus odor , qui interdū è partibus externis corporis per cutē exspirare,& cùm adstātibus, tùm ipsi homini ,cui id accidit, molestus esse solet. Corpus enim humanū,dum secundū naturā se habet, nō olet,neq;vllū odorem exspirat,qui quidē ab homine percipiatur.Nam animal quodcunque odorē aliquem sui generis exspirare, docet Theophrastus, *lib.de odoribus*,& probat id experientia,dum videmus canes heri vestigia odoris beneficio legere ,& feras inuestigare.Si verò odorem ab aliquo exspirare percipiatur,id præter naturam est. Et quod de Alexādro Magno,*in vita eius*,refert Plutarchus ,eum bonum odorem emisisse , id rarum est;nisi vestibus potius id fuerit tribuendum. *Malus odor.*

Prauos verò & fœtidos odores sæpe è corpore humano exspirare non rarò obseruatur. Loca autem,è quibus fœtor ille exspirat,sunt os,alæ ,pudēda,& pedes præcipuè.Quod verò aures & nares etiam fœtent interdum , id fit ex eorum vlceribus. Nonnunquam tamen & ex toto corpore eiusmodi fœtor exhalat.De oris fœtore,*libr.*1.*part.*1.*cap.*19. dictum.

Non autem hîc in genere,quæ odoris sit natura, tum etiam qua ratione suauis vel ingratus odor generetur,disputare libet,cùm id ex Physicis peti possit Hoc loco scire sufficit,odorem insuauem & fœtorem ex superflua humiditate putrescente , vaporemque talem exhalante prouenire.

Alarum fœtor *Hircus* appellatur. Auicennas *septima quinti,tract.*3.*cap.*23.scribit,quod caussam huius fœtoris nonnulli statuerint esse reliquias seminis , quæ in generatione superfluæ fuerint,& in hunc locum delatæ sint.Quam sententiam etsi Auicennas reiicit, & ab aliis huius odoris caussa ponitur pororum cutis eo loci adstrictio,ob quā vapores liberè nequeant transpirare & exhalare : tamen constrictio pororum non sufficit;aliàs enim senibus esset hic affectus magis familiaris.Et nō videtur esse absurda ista ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus , si motu incalescant, esse maximè familiarem. Et omnino testes & semen talem odorem sanguini imprimendi vim habere,cōgnosci potest ex hircis,& castratis animalibus.Inprimis tamen hic fœtor iis familiaris est,qui corpus habēt humidius,quod putredini maximè est obnoxium. Licèt enim totus sanguis non putrescat,circa emunctoria tamen excrementitii vapores facilè putredinem concipere possunt. *Hircus*

Eadem de caussa & pudenda non nullis olent, ob humores excrementitios , qui ab epate venisque ad emunctoria in inguinibus sita deponuntur,è quibus vapores fœtidi exhalat. *Pudendorum fœtor.*

Fœtent & pedes nonnullis. Cùm enim natura ad externas hasce partes humores excrementitios detrudere soleat,pedes verò vestibus & calceis tegātur, vt vapores inde exhalantes liberè exspirare non possint, putredinem concipiunt , atque inde iste fœtor contrahitur. *Pedū fœtor*

Tandem,sed rarius,totum corpus(nisi id fiat à sudore,quod frequentissimū est)fœtet , & qui toti corpori interdum adscribitur,potiùs alarū est. De Thaide tamen exstat epigramma Martialis,*lib.*6.

Tam malè Thais olet,quàm non Fullonis auari

Testa vetus, media, sed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis.
Non detracta cani transtyberina cutis.
Pullus abortiuo nec cùm putrescit in ouo,
Amphora corrupto nec vitiata garo.
Virus vt hoc alio fallax permutet odore,
Depositâ quoties balnea veste petis:
Psilothro nitet, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque fabâ.
Cùm bene se tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cùm fecit, Thaida Thais olet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Turpe hoc vitium est, & adstantibus molestum, & quod conuersationi incommodum est; ac vxores maritis sæpe ingratas reddit.

2. Idem tamen etiam corporis nimium humidi, & multa humida excrementa cumulantis indicium est; quale in febribus & aliis putredine ortis morbis facilè est obnoxium.

Curatio.

Curatio. Curatio vel ipsum fœtorem respicit, qui suaui odore tegi & palliari potest, vel ipsam caussam, quæ vera curatio est. Itaq; eorū, qui hoc vitiū patiuntur, corpus, conueniente modo, venæsectione, si opus & purgatione euacuandum, & nimia eius humiditas exsiccanda. Vtilis inprimis hîc est *alaë rosata*, quæ corpus siccat, & potenter à putredine præseruat.

Diæta etiam ita cōparata sit, vt ad siccū vergat, & putredini resistat. Cibi propterea cōdiantur *aceto succo citri, aurantiorum, aq. rosar. aceto rosaceo.* Abstinendum verò à cibis, qui facilè corrūpuntur, quales sunt *cucumeres, melones, melopepones, ficus*, & similes. Piscium quoq; præsertim molliū, vsus nimius vitandus. Exercitationes corporis etiam non negligantur. Somnus non sit nimius.

Postea animaduertendum, è qua parte fœtor exhalet, & propterea pars ea sæpius mūdanda & abluēda, *decocto hordei, scabiosæ, rad. ireos, aloes, myrrhæ, ligni guaiaci, cortic. citri, santali, ligni aspalathi*; & postea imponendū ceratū ex *styrace calamita, benzoe, cinamomo, garyophyllis, myrrhæ, aloe*, cū *resina* & *ol. lauēdulæ* subactis.

Cùm verò etiam antequam caussa planè tollatur, fœtor ille omnibus molestus sit, suaueolentibus obscurari, deprimi, & quasi palliari potest. Alæ ergo & inguina, prout opus, liniméto vel vnguēto aliquo suaueolēte inungi possunt, parato ex *rad. irid. Fl. cinamom. ligno aloes, garyophyllis, gallia mosch. styrace calamita, ol. lauendulæ*, vel *balsamo citri, garyophyllorum, cinamomi*, vel pluribus mistis; addito *moscho & ambra*, si libet. Sub alis etiam pila odorata seu pomum ambiæ gestari potest. Si pedes singulis diebus lauentur aqua vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, saluiæ, fl. rosar. chamæmeli, rad. iridis*, cocta sint, fœtor ille facilè tollitor; Vel ablnantur pedes *vino*, in quo *alumen* dissolutū sit.

Post lotionem etiam ξηραλοιφὰ Græcis dicta adhibere licet, quæ vt Plinius, *lib.* 13. *cap.* 2. scribit siccis odoratis cōstant, suntq; aspergines medicamenti alicuius sicci & in puluere triti, quibus & pedes fricare, & aliquid de iis inter digitos pedum inspergere licet.

Vt ℞. *fol. lauri, origani ana* Vnc. j. *fl. rosar. rubr. rad. iridis Fl. cyperi ana* Vnc. ß. *farinæ fabar. lupinor. ana* Vnc. ij. *salis siccati* Vnc. j. F. puluis.

Eadem ratio est, si rorum corpus fœtidum odorem exspiret. Tūc enim frequenter balneis ex herbis odoratis modò dictis vtendū. Et nisi hic fœtor superari possit, vestimentis odoratis, pilis odoratis, balsamis, & similibus vtendū. Verū præstat caussam fœtoris tollere, quàm odoribus fœtorem obfuscare velle; cū odoramenta, nisi planè fortia, se se fœtori misceant, eiusq; vehiculum fiant, & ingratum odorem efficiant. Et omnino ille optimè olet, qui nihil olet.

Memorabilis verò historia fœtoris totius corporis exstat *in epist. Med.* Clar. Dn. D. Gregorij Horstij, *lib.* 2. *sect.* 10. vbi D. Sigismundus Snitzerus ad D. Andream Libauium scribit, quod virgo quædam Augustana, annorū 17. Bambergam in monasteriū S. Sepulchri missa fuerit, vt ordini isti manciparetur. Hanc v. monasteriū vix ingressam, fœtorem cæteris monialibus summè aduersū instar putrescentis cadaueris emisisse, siue in eodem cū cæteris versata fuerit contubernio, siue in sua crypta (cellam vulgò vocant) latuerit: hanc enim prætereuntes odorasse. Diligenti verò habita inquisitione, se intellexisse scribit fœtorē illū nō ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius corporis partis vitio, manare, sed eū esse vniuersi corporis ἰδιοσυγκρασίαν. Libauius tamen in epistola respōsoria συγκρασίαν illam nō admittit, cū eius caussam reddere sit supra humanū captū, sed accessoriū quiddam forinsecus istā substantiæ alteratione induxisse, vel talē adspersisse labē putat. Et quidē eā labem in vtero cōtractam esse, ex cōtaminato sanguine semineq; & cōstitisse & nutritū esse intra parentem: vel aliquid passū esse matris nausea, & cōsternatione affectuq; graui, in vtero latitantem embryonem. Præterea putat, consternaram forsan fuisse matrem sepulchro, superuenisse vnctioni cadaueris, sordibus putridis ex aluo decūbentiū redditis nauseam cōcepisse, aut similibus fuisse grauiter affectam. Plura videantur in allegata Libauij epistola.

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet Libauius, *in seq. epistola*, vbi scribit compertum sibi esse, quandam iuuenculam in matrimonio viuentem tempore fluentium mensium ferè peius cloacis olere, maritumque tunc afflictum degere.

PARS III.

SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

Post cutis vitia meritò capillorum vitia subiungimus. Sunt enim pili cuti infixi, nec vlli bi extra cutem reperiuntur. Neque pilorum vitia prætereunda sunt, cùm & ipsi corporis partes sint, etsi ignobiliores. Cū enim vngues, vngulas, & cornua in animalibus, & pennas in auibus, partes corporis esse nemo facilè negauerit, neque facilè quis dixerit, pauonis caudam & varias auium variè coloratas & figuratas pennas quid excrementitiū esse: pilos etiā corporis partes esse, negādū non est. Id quod eorū cōformatio, figura varia, colorefq; varii satis docent. Probat idē & eorū vsus: vt & morbi, de quibus postea dicetur, ac inprimis Plica illa Polonica: & tādē ipsa vis effectrix & cōformatrix, quam pili, vt aliæ partes, habent, vt mox dicetur, euidenter id ostēdit. Et licet pili abscissi regenerantur, ideo tamen partes non esse, negandū non est. Nam & vngues, & vngulæ, in cancris chelæ, in brutis quibusdā cornua amittuntur, ac renascuntur: imò in homine etiam dentes.

Equidē vulgò docetur, pilos generari, dū à calore

corporis nostri fuliginosi crassique vapores è tertia coctione in corporis nostri partibus eleuantur,& ad poros cutis pelluntur,in quorũ angustiis dũ hereãt, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atq;alius vapor subiẽs hunc impellat,quẽ vicissim alius atque alius,atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur,qui postea,similibus vaporibus succedentibus,pilum protrudentibus,eiusque radici sese agglutinantibus,prolongetur.

Pilorum generatio. Verùm si hoc modo pili generarentur,caussa reddi non posset, cur non in omnibus corporis partibus pili nascerentur,& in quibus nascuntur,in aliis copiosiores,in aliis pauciores,& cur alij semper augeãtur,alii nihil augeãtur.In collo & facie nulli pili naturaliter nascuntur;in capite & genis copiosi, vt & in pudendis,sub alis, in palpebris,& supra palpebras.Pili in capite & barba semper crescunt,& prolõgantur:qui verò in palpebris sunt,eandẽ longitudinẽ seruant,& præterea semper recti manent.Deinde caussa dari non posset,cur viri saltẽ barbam, nõ verò fœminæ etiã habeant,cùm tamen fœminæ in capite prolixissimos sæpe capillos alant. Præterea pili ex Aristotele,3.*de histor.animal.cap.*12.distinguuntur in congenitos,quales sunt capitis,ciliorũ & superciliorũ,&postgenitos,qui demum ætatis progressu proueniunt : cuius rei ratio dari nulla posset,si ex vulgata doctrina è vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum caussa quærenda est , in qua inuestiganda etiam Galenus curiosus fuit,ita vt hic Dei opt.maximi rerũ omniũ opificis , quod aliàs rarissimẽ facere solet, mentionẽ fecerit,eiusq;hac in re omnipotentiã & sapientiã examinare,Moisemque refutare conatus sit,*vt* 11.*de vsu part.cap.*14. videre est.

Si rem verò diligenter pensitemus, nullo modo concedere possumus,quod pili saltem fiãt ab excrementis vel vaporibus è corpore exhalantibus , & in certis locis hærentibus,sed à facultate formatrice & pilifica pilos generari statuendum est,ob caussas modò enumeratas.Et capillos non saltem ex fuliginibus quibusdam,sed ex materia longè solidiore,&vnguibus ac cornibus cognata generari, docet vel illud, quod pili nõ facilè corrũpuntur,sed post mortẽ etiã diu integri conseruantur. Cuius rei historiam refert Gabriel de Zerbis,*in libro anatomiæ corp.hum.titulo,anatom. capillor.fol.*15.his verbis: *Nos vidimus & tetigimus Romæ cadauer mulieris in via Appia ex oppesito viæ, vbi erat sepultura Ciceronis : & ideo existimatum fuit à pluribus illud esse tunc cadauer Tulliolæ,Ciceronis filiæ dilectissimæ sicut per inscriptionem potuit intelligi;quod cadauer de tumulo extractum,in quo maxima parte myrrha & demum mumia præseruatum creditur à corruptione , à temporibus Ciceronis vsque ad Sixtum IV.Pontificem maximum,quod tempus subsequenter fuit vsque prope annum millesimum quingentesimum:cuius cadaueris inerant capilli conseruati & ornati in infula aurea,vt moris erat eo tempore,in ea ætate.Quod quidem cadauer, quod etiam à tota communitate curialium visum fuit,remotum à loco illo,& Romam delatum, in tribus diebus, remoto conseruante,putruit,& ad demixtionem elementorum deuenit.* Et omnino sicut vngues in hominibus,vngulæ & cornua in quadrupedibus,pennæ variegatæ & coloratæ in auibus,à facultate formatrice formantur,&si decidunt, eodem modo regenerantur:ita & pili à facultate formatrice seu pilifica partibus certis à Creatore insita generãtur.Vnde etiam pilorũ illa varietas prouenit. Pili enim,vt diximus, in capite & barba indies augentur & prolongantur:non verò ita, qui in palpebris & superciliis sunt,qui ferè semper eandẽ longitudinẽ seruãt.Præter ea pili in palpebris semper recti stant,eorumque si vel longitudo augeatur,vel rectitudo incuruetur,visui cõmodum afferũt. Viri habent barbã,fœminæ non habent. Vsui nimirũ certo Creator eos omnino destinauit,itaq;facultatẽ pilificã aliis partibus dedit,aliis non dedit,quæ pilos certa quantitate,figura, & colore format.In hominibus & animantibus sub pedibus pili nulli sunt,vni verò lepori sub pedibus pili sunt,vt testatur Aristoteles,3. *de histor.anim.cap.*12.Insuper & istud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quod vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari potest,vt ex historia Iacobi,*Genes.*30.patet.

Materia pilorum. Materia pilorum,vt omnium aliarũ corporis partium,sanguis est,vt etiã Adrianus Spigelius,*de hum. corp.fabrica,lib.*5.*cap.* 10. statuit;id quod vel in plica Polonica apparet,in qua pili secti sanctionẽ fundũt: sed is ignobilior.Natura enim boni œconomi,suum cuique in familia distribuentis, officio fungitur, & nobiliore sanguinis parte nobiliores corporis partes alit,reliquũ in ignobiliores distribuit,in vngues scilicet & pilos in hominibus,in brutis in pilos,vngulas,cornua,pennas.de quo etiam *in Institut lib.*3.*part.* 1.*sect.*1.*c.*3.dictũ.Etsi verò ex ignobiliore sanguinis parte pili proueniunt, vnctuosa tamen ea est,si cum Chymicis loqui libeat , oleaginosa,& quasi sulphurea,vt ex eorum accensione apparet,& nescio quam cum semine cognationem habet:vnde salaces & lasciui pilosi sunt;ad Venerẽ inepti glabri, eunuchi & effœminati barbã non producunt. Qui Venere frequenter vtuntur caluifiunt, contrà eunuchi non caluescunt.

Pilorum vsus. E quibus etiam facilè,quis pilorum vsus sit,colligere licet.Equidẽ quosdam suos habere vsus certum est;cùm pili in capite,eius quasi naturale tegumentũ sint,pili in palpebris suo modo visioni inseruiant,atque euulsi vel excidentes visioni incommodent,capilli capitis & barba,præcipuè in Viris, homini ornamentũ præstet,virumque venerandũ quasi reddat. Verùm cùm pili sub alis,in pudẽdis,in cruribus,neque ad tegumentum neque ad ornamentũ facta sint, aliũ adhuc vsum in procreatione pilorũ natura quæsiuit,vt scilicet quod est ignobilius in sanguine , in iis generandis absumeretur; vnde etiam in aliis pili copiosiùs,in aliis parciùs proueniunt , vt & infantes in plerisq;partib.pilis nudi sunt,qui ætatis progressu generantur,materia pilorum cumulata.

CAPVT II.

De Pilorum vitiis,& primò de Caluitie & Barbæ defectu.

CVm ergo pili à facultate formatrice seu pilifica generentur,habent suam naturalem cõstitutionem,quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore consistit:quam si amittãt,variis vitiis laborant;quæ si morbos appellare libeat,nõ repugno. Et primum quidem vitium in defectu est,qui vel naturalis est,& secundũ ætatem plerisq;accidit,vel prętet naturam.Prius appellatur *Caluities* ; secundi generis sunt *pilorum defluuium, Alopecia, Ophiasis*.Equidem in his omnibus vitiis est pilorum , qui antea aderant, defluuium,atq;ita in genere omnia hæc vitia sub nomine defluuij comprehendi possent:verùm vsus obtinuit,vt nomen defluuii pro quadam pilorum decidentiæ specie accipiatur,vt postea dicetur.

Primò caluitium quod attinet quale φαλακρὸς est in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities,imò & ipsis arboribus:vnde Aristoteles, 5. *de gen.animal.cap.*3.scribit:*Calui omnium maximè animalium homines apertè efficiuntur.Quod genus affectionis generale quodammodo est. Nam & plantarum alia semper frondent,aliæ frondem amittunt. Et aues,quæ certo tempore se abdunt,& latent,pennas amittunt. Qualis affectus caluitium in hominibus est,quibus accidit,vt caluescant. Cùm enim paulatim & frondes,& pennæ, & pili defluant , vbi vniuer*

vniuersim hic affectus euenerit, vocabula accipit hac, caluescere, defrondescere, depennescere. Et Columella, *de re rustica, libr. 4. cap.* 33. nouellam castaneam muribus & talpis infestatam sæpe caluescere ait. Est autem Caluities in homine glabrities seu defectus pilorum in syncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progressu naturaliter, nõnullis tamen præter naturam accidit, quod tum præternaturale & vitiosum habeatur.

Caluities quid.

Caussæ.

Caussa.

De caussis caluitiei equidem Medici valde dissentiunt; verùm si generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cùm enim materia & alimentum pilis præcipuè à cerebro suppeditetur, pilorum equidem huius defluuij proxima caussa est alimenti necessarij defectus; ille tamen à cerebri constitutione prouenit, si nimirum illud siccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. *epid. comm.* 3. *t.* 1. vbi scribit: *Cerebri consumptio, & propterea caluitium.* vbi, vt Galenus, *in comm.* docet, per cerebri consumtionē, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex siccitate in senescentibus accidit. Si enim cerebrũ siccius euadat, nihil superflui in eo relinquitur, quod pilis alendis sufficiat. Idē docet Aristoteles, qui 5. *de gener. anim. c.* 3. scribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id est, humidi alimētalis. Excrementitia enim humiditas in senibus potius superat, quàm deest. Et quidem, vt dictũ, caluitiũ naturale plerisque est, quia ætatis progressu in omnibus cerebrũ siccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitiũ accidit, quibus ex caussa aliqua præternaturali vel violenta cerebrũ præmaturè exsiccatur; quę caussæ plures esse possunt. Præcipua inter eas est nimius Veneris vsus, qui potenter cerebrũ exsiccat. Vnde ante Veneris vsum nemo caluescit, & Eunuchi caluitiũ non patiuntur, 6. *aph.* 28. quia semen non excernunt, vt & pueri. Fœminæ etiã nunquã aut rarò caluescũt, (duas tamen mulieres caluas se vidisse testatur Albertus Magnus, *libr.* 19. *de animalib. cap.* 6.) quia humidiorē corporis constitutionē habent, ideoque & cerebrũ in iis tam facilè non exsiccatur, & fœminæ semen non ita copiosum, vt mares, emittunt. Exsiccant etiam cerebrũ præmaturè vigiliæ nimiæ, studia, curę.

Quod verò Actuarij sententiam attinet, qui *lib.* 2. *met. cap.* 5. nimiam humiditatem caluitiei caussam ponit, eam si cum Hippocratis, Galeni, Aristotelis sententia conciliare libeat; commodius explicari non potest, quàm si dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei caussam esse; excrementitiam tamen humiditatem facere, vt facilius accidat. Eodē modo sicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti necessarii defectum; faciliùs tamen & copiosius decidunt, si aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Caluitium equidem per se oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidentiæ speciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiasi seu Area, quod vitia hæc vaga sint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò semper in syncipite accidit. A defluuio verò capillorum in specie dicto differt caluitium, quod in defluuio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, passim in vniuerso capite decidat; in caluitie verò saltem in capitis parte anteriore.

Prognostica.

Prognostica.

1. Caluitium equidem per se nihil periculi adfert, nisi, quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faciliùs lædatur, & naturæ nostræ mortalis ad interitum properantis prodromus & indicium sit: turpitudinē tamen, præsertim si maturiùs accidat, parit, plerisque ingratam; ferturque Caium Iulium Cæsarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium, tã iniquo animo tulisse, vt post plurima frustra pertentata remedia, postremò à Senatu obtinuerit perpetuã Laureæ gestationem: qui si hodie viueret, facilè capillitio tegumento ex alienis pilis confecto, quod hodie non paucis in vsu est, caluitium regere posset.

2. Caluitium autē siue senectute ætatis progressu, siue præmaturè oriatur, curationem non admittit; sicut nec dentium casus in adultis, cùm alimentales illius humidi defectus restitui nullo modo possit.

3. Qui calui sunt, iis varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt, 6. *aphor.* 34. Verùm aphorismus hic vel falsus est, vt Galenus, *in comment.* docet: cùm nemo ignoret, caluitium esse affectionē insanabilē; falsum etiam esse, magnos varices caluis nunquã superuenire, sicut & varicibus ortis caluitium cessare: nisi fortè, vt nonnulli aiunt, appellatam Medicis madarosin, id est capillorum defluuiũ, caluitiũ nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, iisdē ipsis prauis humoribus in crura translatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere potest. Nam si prius à vitiosis humoribus, capillorum corruptis radicibus: eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Curatio.

Curatio.

Etsi verò Caluities iam facta curari non possit: quia tamen & valetudini incommodat caluitiũ & deformitatem parit, danda opera, vt, quantũ fieri potest, præcaueatur & retardetur. Quod alia ratione fieri non potest, quàm alimenti pilorũ, quod deficere incipit, refectione, & ad cutem capitis attractione. Ideoq; danda opera, vt humidum pingue ac calidũ, quo pili nutriuntur, cõseruetur, & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adstringentia addunt, si à calore capitis cutis rarefiat. Verùm cùm ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob siccitatem aliàs cutis meatus subsidcant, & conniueant, adstrictione opus non est, sed si adstringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimeretur.

Quę autem medicamenta intemperiē capitis & cerebri siccitatē corrigant, *l.* 1. *Pract. par.* 1. *c.* 4. proposita sunt. Vt verò alimētũ ad capillorũ radices attrahatur, frictiones medicamentis præmittendæ sunt, quæ tamen moderatæ esse debent, vt alimentum solùm attrahant, non discutiant. Debent autem calida esse & ita attrahentia, cum moderata adstrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioscoride, *libr.* 1. *cap.* 110. & Galeno, 7. *de simp. fac.* §. *Cistus*, cõmendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum defluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluitium vtuntur, præsertim eius oleo, quod hoc modo parant:

℞. *Ladani opt.* in tenuissimas partes concisi ℔ i.
Affunde *aq. ros.* Vnc. vj. *ol. amygd. d.* Vnc. iiij.

Coq. & coletur toties, vt clarum fiat. Vel dissoluatur *Ladanum* in *ol. mastichino* & coletur. Vtilis est & lotio capitis cum decocto fœnigræci. Plura in hunc vsum medicamenta videantur apud Galenum, 1. *de compos. med. sec. loca, cap.* 1. Et in *capp. seqq.* plura proponentur.

Diæta.

Diæta.

Inprimis verò ad caluitiei retardationem facit recta diætæ ratio. Cibi nimirũ sint boni alimēti, & pin-

guis ſucci,facilisque concoctionis.Abſtinendum verò à ſalſis,acribus,acidis,auſteris,vt fructibus horariis,qui paucum & fluidum alimentum præbent.Potus etiam ſit talis,qui bonum ſuccum præbeat.Abſtinendum verò à vino potenti & antiquo exſiccandi vim habēte.Venus in hoc affectu maximè nocet.Noxiæ ſunt & vigiliæ,mœror,curę,&animi ſollicitudo.

De Barbæ defectu.

Barbæ defectus. Barbam Viri ornamentum eſſe,ſupra diximus. Ea ergo ſi inViris deſit,inſignem turpitudinē parit.Deficit autem vel omnino,vt in eunuchis,& quibuſdā, qui corpore planè fœmineo ſunt præditi;vel tardiùs erumpit,aut non ea copia,qua ſolet , erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum,vel ob cutis,è qua erumpere debet,denſitatem,aut aliam conſtitutionem,quæ barbæ ortum impedit.

Cùm autem in Viris barbæ defectus,ea ætate,qua barba prouenire debet, aliquam turpitudinem & deformitatem pariat,& qui ætate iam ſunt adultiore,ad autoritatem aliquam conciliandam barbam expetāt; non rarò Medicorum opera eo nomine imploratur. Verùm ſucceſſus rarò voto reſpondet,aut certè tardiùs,cùm ſcilicet natura eam ſpontè molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet:plura ex *ſeqq capp.*peti poſſunt.

℞.*ol in quo abrotanum ſit coctum* Vnc.ij. *cineris apum vel veſparum* Drach. j. *ſtercoris murium* Scrup.j. *mellis* Vnc.j.*ladani* Drach.iij.*pingued.vrſi* q.ſ.

F.Linimentum.

Vel *artemiſia* in oleo coquatur,& oleo locus illinatur;quod prodeſt ad barbæ tardiùs prouenientis ortū.

Vel ℞.*pulu.ſem.nigellæ* q.v.*ol.oliuar*.q.ſ.Miſc.

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani,capillor.*℞.*polytrichi aurei,roris marini,aradic.rudinis*.Poſtea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et ſi verum eſt,quod quidam exiſtimant, medicamenta hæc,quæ modò enumerauimus,& enumerabimus,nō omnia ſaltem manifeſtis qualitatibus,&cauſſas defluuij pilorum tollendo pilos generare,ſed etiā occulta vi capillos producere: talia medicamenta in barba producenda inprimis locum habent , vbi pili barbæ non defluxerint,ſed nondum creuerint.

Vulgò etiam notum eſt,ad barbam citius producendam facere,ſi prima lanugo ſæpius abradatur,quò alimentum ad pilorum radices copioſius allicitur.

Ad prouocandam barbam ſequentia etiam medicamenta commendantur.

℞.*ol.anethini,de ſpica ana*Vnc.v.*comar.abrotani* Mij. *ſcillæ* Drach.iij.*vini opt*.Vnc.iij.

Bulliant ad conſumt.vini & vtere.

Vel ℞.*ol.de caryophyllis hortenſ.de ſpica odorat. ana* Vnc.iij.*de roſis* Vnc. iv. *caryophyllor.* Drach. j. *ladani* Drach.ii.*vini odorati* Vnc.ii.

Bulliant omnia ad conſumt. vini, Adde *moſchi* Scrup.i.Miſc.

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Pilorum defluuium. ETſi,vt antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorū defluuiū nominari poſſit:tamē vſus obtinuit,vt in ſpeciē capillorum defluuium appelletur pilorum in capite decidentia ſparſim facta, ita vt non in vno loco,ſed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde decidant.

Cauſſæ.

Cauſſæ. Cauſſa huius defluuii non eſt vna,ſed plures ſunt; nimirùm vel alimēti inopia,vel humorū prauitas,radices pilorum arrodens,vel cutis raritas,pilorum alimentum non admittens. Priores duæ cauſſæ locum habent in phthiſicis,in quibus ſi capilli decidant, id, vt Galenus,*in comm.aphor.*10,*ſect*.5.*docet*,fit,quoniā & maximus alimenti defectus eſt,&nonnunquā humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis,iis inprimis,in quibus cerebro ſimul affecto ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur,& neceſſariū corpori alimentum deeſt,& humores praui capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem iis , qui Venerea lue laborant,capilli decidunt;quod & nonnullis accidit, qui venenum hauſerunt,fertur;ei,qui ſalamandram attingit , pilos decidere.Ob raritatem verò cutis interdum etiā capilli decidunt,quod fœminis, præſertim tēpore æſtiuo,accidit.Vnde & iis,qui ex Germania in Italiā vel alias regiones calidas peregrinātur, capilli quandoq; defluunt.Ab ambientis enim calore cutis rarefit,acciditq;vt materia , è qua pili generari debent,ſimul tranſpiret.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Capillorum defluuium in ſpecie ſic dictum, facilè ex pilorum decidentia cognoſcitur.A caluitie verò, Alopecia, & Ophiaſi diſtinguitur, quod in Caluitie ſolùm in ſyncipite capilli defluūt,inAlopecia verò & Ophiaſi areatim deciduntin defluuio verò in vniuerſa corporis regione æqualiter,modò plures,modò pauciores,excidunt. Ob quam cauſſam verò decidāt, è cauſſis , quæ præceſſerunt , cognoſcitur. Si enim morbus præceſſerit,qui alimentū corporis abſumere aptus natus eſt,ex alimēti inopia pilos decidere credibile eſt.Si verò humores praui & maligni morbum aliquem excitant,etiam à prauitate humorum defluuium capillorum prouenisse argumento eſt. Si denique cauſſæ cutem rarefacientes præceſſerint,à cutis raritate pilorum defluuiom prouenire probabile eſt.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Inter reliquas decidentiæ capillorum ſpecies, defluuium hoc in ſpecie ita dictū,facillimè curatur; niſi cauſſa talis ſit,quæ remoueri non poſſit.Cutis enim aliquā difficulter curabilem diſpoſitionem p.n. nondū contraxit. Itaq;capillorum defluuium , quod accidit poſt febres acutas & malignas facile ſanatur, vbi febre ſanata alimētum corpori iterum ſuppeditātur;& capilli,qui defluxerunt, plerumque etiam ſine medicamentis reſtituuntur.

2.In tabe verò talis alimenti defectus,& tale humorum vitium,nullo modo emendari poteſt. Ideoq; capillorum vitium tunc non ſolùm non tollitur,ſed & ægri moriuntur.Ideóque in tabidis capillorum defluuium,inſtantis mortis indicium eſt.5.*aph*.11.

3.Si capilli ex cutis raritate deciderunt , denſantium vſu non difficulter reſtituuntur.

Curatio.

Curatio. Capillorum defluuium curatur,cauſſa,à qua pendet , ſublata.Si ergo ex alimenti inopia pili deciderint,indicatur,dandam eſſe operam,vt alimentū ſufficiens in corpore generetur,& generatum ad cutem capitis trahatur.Si ab humoribus prauis fit defluuiū, & ii quidem à toto corpore ſuppeditētur, ſunt euacuandi;ſi verò ſaltem ſint ad capillorum radices,diſcutiendi.Si humor ſit venenatus, vt in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium,cutis denſanda.

Si ergo ex inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat,in primis laborandum, vt bona victus ratione inſtituta sāguinis boni ſufficiens copia generetur

retur. Vt is verò ad locum affectũ trahatur, inprimis frictiones præstant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vsum capitis frictiones adhibendæ, vt docet Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap.* 2. Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac densat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmissis, si opus, vniuersalibus purgationibus, caput sæpiùs fricandum, & discutientia adhibenda. Discutientia tamen moderata sint, inprimis si alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vsu alimentum quoque dissipetur & cutis nimium rarefiat. Ideoq; & ladanũ vnguentis cõmodè admiscetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem densantia applicanda. Galenus inprimis *ladanum*, *oleum lientiscinum* & *myrtinum* mixta commendat. Vel soluatur *ladanum* in vino & vsurpetur.

Et omnino *lad·num* in omni ferè capillorum defluuio vtiliter adhibetur. Verùm quia crassioris consistentiæ est, vt per se inungi non possit, in liquido aliquo, vino vel oleo dissoluendum; & quidem tale oleum eligendum, quod caussæ satisfaciat.

Verùm cùm vnguenta & olea multis molesta sint, nec caput vnguento aut oleo delibutum gestare placeat, lotiones capitis gratiores sunt, quæ parantur ex *abrotano, capillis ♀, polytricho aureo, lentisco, rosis, roremarino, ladano.*

Et quod sub finẽ capitis præcedentis monuimus, id hîc omnino repetendum, nõnullos, nec sine caussa, statuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non solùm manifesta qualitate caussas pilorũ defluuij tollendo, sed & occulta & peculiari vi ad capillorum generationẽ facienda, qualia experiẽtia saltem cognita sunt. Talia sunt, *herbæ capillares omnes, abrotanum, radix arundinis, lapathi acuti, lappæ maioris, asarum, ladanum, mel*, & aqua inde destillata, *apes* contritæ cum aluẹolis, vel puluis & cineres illarum, vt & *vesparum, muscarum, talparum, murium, erinacei terrestris, pinguedo vrsi, serpentis.*

E quibus varia parantur composita.

Vt ♃. *cort. rad. arundin. vstor. cinerum apum ana* Drach. ij. *abrotani combusti* Drach. j. *ladani* Drach. ij. *mellis* Vnc. ß. *ol. amygd. d. pingued. vrsinæ ana* q. s.

F. Linimentum.

Ad defluuium capillorũ post morbos hoc vtile est.

♃. *capill. ♀, abrotani, polytrichi aurei, ana* M ß *fol. myrti, rosar. absinthii ana* p. ij.

Coqu. in *ol. comm.* & *vini rubri* s. q. ad vini consumtionem. Colentur & exprimantur.

♃. *olei huius* Vnc. iiij. *ladani* Vnc. j. *mastich.* Vnc. ß. Misce s. a.

Vel ♃. *rad. bardanæ* Vnc. vj. *capill. ♀* M. iij. *abrotani* M j.

Affunde *vini albi* q. s. Destillentur in Vesica Destillato; si libet, addatur *aqua mellis.*

Vel coquantur *radices bardanæ* in lixiuio, & eo caput abluatur.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiasi.

Alopecia.

Ophiasis.

PEculiare capillorum decidentiæ genus, quod Ἀλωπεκία & ὀφίασις nominatur. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris sit hæc pilorum decidentia. Ophiasis verò à figura, quod partes glabræ & pilis destitutæ tortuosæ instar serpentum videntur. Vtrique huic affectui commune est, quod areatim pili decidunt; vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celsusq; eodem capite, de areis, alopecia, & ophiasi agit. Arearũ autem nomen ab areis rusticis impositum. Vt enim illæ certis locis distinctæ, & vbi

Area.

plantis vacuæ sunt, nudæ sunt: ita etiam in areis cutis certis locis glabra apparet. Differunt hi affectus saltem figura. Nã Alopecia nullam certam figuram habet, sed, vt Celsus ait, sub qualibet figura dilatatur. Ophiasis verò serpentis modo tortuosè serpit, & modò ab occipitio extenta, vtrinq; ad aures vsq; serpit, latitudine ferè duorum digitorũ; modò aures prætervecta ad ipsam vsq; frõtem serpentis instar progreditur. Præterea in Ophiasi maius caussæ vitiũ est, vt nõ solùm radices capillorum, sed & cuticula erodatur, eousque scilicet, quò pilorum radices pertingunt. Atque ita Alopecia & Ophiasis definiri possunt, quod sint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens.

Alopecia & Ophiasis definitio.

Autor libri de medicamentis facilè parabilibus, Alopeciam & Ophiasin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitient. Verùm sciendum, hoc non proprium esse arealis pilorum defluuij, sed coloris in pilis mutationem, vel Alopeciam & Ophiasin præcedere, cùm scilicet ex vitiosa nutritione pili primùm albi euadunt, postea verò decidunt; vel post Alopeciam & Ophiasin colores pilorum mutari. Vbi enim post areas pili renascuntur, albi vel flaui nascuntur; sicut in equis, postquam pili ex vlcere ex attritione nato deciderunt, pili albi renasci solent, quod ob vitiosam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celsus, *lib. 6. cap.* 1. Ophiasin ad vnum capitis capillum, Alopeciam ad ipsam quoque barbam extendi.

Caussa.

Caussa.

Caussa vtriusque mali est humor prauus & acris, capillorũ radices erodens, cuiuscumq; etiam ille sit generis. Plerumq; tamen fit hoc malum à pituita salsa, adusta, vel putrefacta. Vnde Galenus, *de diff. sympt. cap.* 4. hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionẽ sequi scribit. Quod autem nunc Alopecia nunc Ophiasis excitatur, seu pili nunc aream rectam, nunc tortuosam cõstituunt, caussa est materiæ copia & qualitas. Si enim sit copiosior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit, si paucior & mista cũ crasso humore, inæqualiter ac tortuosè fit pilorum defluuium, quia humores, cùm sint inæquales & misti, non expeditè & rectè fluunt, sed obliquè serpendo pilos erodunt.

Caussæ remotiores sunt epatis & capitis caliditas, & inprimis primæ & secundæ coctionis vitium, ob quod salsi & acri humores generantur; quod licet omni ætati accidere possit, in puerili tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos sequitur, ob caussas *de morbis infantium* explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ caussæ ad morbi huius generationem faciunt: inter quas Galenus, *libr. 1. de compos. med. sec. loc. cap.* 2. fungos refert; cùm ad vitiosorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipsum pilorum radices erodit; quod & alia venena præstare possunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorũ defluuio differat, iam ante dictum. Alopecia verò ab Ophiasi ipsa areæ figura cognoscitur, & quod in Alopecia solùm pili decidunt absque cutis læsione. In Ophiasi verò non solùm capilli decidunt, sed & cutis excoriatur. Ipse etiã cutis color mutatur, & in quibusdam albidior, in quibusdam pallidior, in quibusdã nigrior apparet, & si pũgatur, sãguis serosus exit. De differentia Alopeciæ & Ophiasis Celsus, *lib. 6. cap.* 4. hæc habet. ***Ea area, quæ ἀλωπεκία nominatur, sub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò, quod à serpẽtis similitudine ὀφίασις appella-***

tur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committant. illud vitium in qualibet ætate est, hoc fere in infantibus.

A tinea verò, Alopecia & Ophiasis differunt, quia in Ophiasi excoriatio in cute est superficialis, & cùm sanatur, pili renascuntur. In tinea verò excoriato & vlcerario profundior est, & ita sæpe cutis corrumpitur, vt pili non renascantur.

Caussarum signa quod attinet, qualis humor peccet, color cutis ostendit: qui vt accuratiùs cognoscatur, capilli, qui reliqui sunt, abradẽdi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque signa, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque, qui renascuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius caussa sit, docebunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Alopecia & Ophiasis etsi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt; & apud Romanos serui, qui area detinebantur, & potissimùm alopecia, viliori pretio vendebantur; & nostra ætate areæ, quia suspicionem luis Venereæ pariunt, pro turpibus habentur.

2. Vtrum autem Ophiasis, an verò Alopecia, faciliùs, vel difficiliùs curetur, autores dissentiũt. Celsus & Auenzoar faciliùs curari scribunt Ophiasin, quàm Alopeciam. Contrà Alexãder, *libro 1. cap. 2.* & Serapio, *lib. 1. cap. 1.* Alopeciam faciliùs, quàm ophiasin curari docent. Verùm Celsus de Alopecia infantium ferè loqui videtur, quæ ætatis decursu & mutatione per se sæpe sanatur. Si verò in adultis vel etiã in eadem ætate per se cõparentur alopecia & ophiasis, omnino ophiasis difficilioris curationis esse videtur, vtpote quæ à materia & crassiore & deteriore ortũ habet, & quæ non solùm capillorum radices, sed & ipsam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quò tamen malum vtrumque antiquius est, eò difficiliùs curatur, quò recentius, eò faciliùs.

4. Si per frictionem locus rubescat, curationis spes est; & quidem quò citius, eò facilioris: si verò non rubescat, nulla curationis spes superest.

5. Peius quoque est arearum genus, quod densam cutem & subpinguem, & ex toto glabram fecit.

6. Alopecia & ophiasis à lepra incurabilis est, quæ verò est à morbo Gallico non curatur, nisi morbo hoc curato.

7. Spes futuræ sanationis affulget, si arearũ extremitates capillis restantibus finitimę iterũ pilos emittere incipiant. Partes enim sanis vicinæ minùs à naturali statu recesserunt, ideoque etiã citius ad naturalem statũ redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio. Si humor vitiosus in toto corpore abundet, is primùm euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita si lues venerea coniuncta sit, ea primùm curanda; cùm areæ, nisi ea sublata, tolli non possint. Sicut etiam viscerum intemperies, à qua vitiosorum humorum generatio pendet, corrigenda. Caussa antecedente sublata, continens arearum caussa tollenda; quod Galenus facit per reprimentia & digerentia. Simul verò dãda opera, vt naturalis tẽperies cuti restituatur. Primò ergo vniuersum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura estpurgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis euacuationem apophlegmatismo quoque adhibet, qui alibi explicati sunt.

Ad materiam vero, quæ adhuc in fluxu est, & in principio, dũ areæ nondũ factæ sunt, Galenus quoq; repellentia vsurpat. Id quòd & Auicenna docet, & medicamenta ad Alopeciam etiam moderatè adstringendo capitis cutem roborare debere scribit, dum *septima quarti, tract. 1. c. 6.* inquit: *Et oportet, vt sit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, vt non recipiat caput materiã malignam.* Aliàs, & si iã præsens sit alopecia & ophiasis, repellẽtia locũ nõ habẽt; sicut nec in scabie.

Si verò areæ iam factæ sint, & materia cuti impacta, digerentibus vtendum. Sint autem illa calida, tenuium partium, & non valdè sicca. Si enim nimis siccantia vsurpentur, non solùm viriosi humores, sed & ipsum pilorũ alimentũ discutitur. Imò cùm intemperies cutis in confirmatis areis sit calida & sicca, frigida & humida, medicamenta reliquis admiscenda.

Medicamenta autem ista, quæ caussam proximam huius mali tollunt, μαδαρωτικὰ nominantur, de quorum apparatu Galenus, *lib. 1. de compos. medic. sec. loc. cap. 2.* & *libr. 14. method. medic. c. 12.* agit. Primò nimirum si pili corrupti adhuc adsint, ii extrahendi vel volsellis, vel dropacismo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capill. ♀, polytrichum, abrotanum*, & similes plantæ coctæ sint. Post lotionẽ locus fricetur linteo neq; nimis molli, neque nimis sicco, donec cutis rubere incipiat. Quod vbi factũ, topica adhibeantur. Sunt autẽ talia medicamẽta, *sinapi, nasturtium, rad. lil. albor.* quæ etiam locis cõbustis depilatos capillos restituere feruntur, *semen erucæ, nitrum, oleum laurinum, pix liquida, sulphur, puluis & cinis abrotani, radix cyclaminis, hellebori, sem. staphis agr. fimus columbinus*, & quæ potentissima sunt, *thapsia atque euphorbium*; quæ ipsa tamen quò sunt recẽtiora, eò sunt acriora, quò vetustiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectui cõuenientia, eaque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocunque tempore, modo, ætate conueniũt, sed cuique sua, suumque cuique tempus est & modus; & incipiẽti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda, corporibus mollioribus, vt pueris & fœminis debiliora, adultis & viris forriora applicãda.

Composita longa experientia examinata, & probata habet Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap. 1.* vt Herę. Critonis, Orestini, Orthonis Siculi, Cleopatrę, Archigenis, Asclepiadis, Dionysidori, Sorani, aliorumque Galenus ipse hæc commendat.

♃. *fol. arundinis Græca vstor.* Vnc. ß. *crinacei vsti* Drach. j. *muscerdæ* Drach. ij. Cum *aceto* trita illine.

Vel ♃ *cineris arundinis vsta, pilor. capræ vstor. adianthi, adipis vrsini, picis liquid. cedria* partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ♃. *murium domesticor. vstor. panniculi linei vsti, dentium equin. vstor. adipis vrsin. medulla ceruina. cort. arundin.* partes æqual. *mellis* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ♃. *euphorbii, thapsia, olei laurini ana* Drach. ij. *sulph. viui, ellebori vtriusque ana* Drach. j. Adde *cera* Drach. vj.

Quod *oleo laurino* aut *veteri* vel *pice liquida* liquetur, & misceatur, quod medicamentum omnium fortissimum est, & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, sufficit medicamentum paratum ex *abrotano*, vel *radicibus arundinis vstis, oleo veteri, laurino*, vel *pice liquida* exceptis.

Vel ♃. *sem. eruca, nasturtii. nitri*, partes æquales, & cum *oleo laurino* vel *pice liquida* misceantur.

Est & hoc mitius, quod pueris & fœminis conuenit.

♃. *abrotani, cineris radicis & cortic arundinis, thuris*, partes æquales, *adip. vrsini, ol. amygd. amar. ana.* q. s.

F. Linimentum.

Quod si fortius expetatur, addatur *spuma maris, sulphur viuum, fel taurinum, semen erucæ, nitrum*, vel etiam *thapsia*.

Vel ♃. *sinapi, thapsia, sem. nasturtii.* part. æqual.

Subtili

Subtiliter puluerisatis adde *ol. laurini*, *resinæ, ana* q.s.

F.s.a.ad ignem emplastrum.

Et exstant talia medicamenta passim plurima apud Valescum de Taranta, Rondeletium, Holleriū, Trincauellium,& alios Practicos.

In vsu etiam fortiorum hoc obseruandum, vt in principio liquidiora & molliora,& oleorum admixtione,quæ fortiorum vires nonnihil exsoluunt,temperata adhibeantur; & post primi medicamenti vsum videatur,quam alterationem in parte affecta effecerit, & pront opus, postea eius vehementia vel minuatur vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipuè deprehenditur, si attendatur, an cutis post medicamenti vsum rubicundior sit facta nec ne, aut an cum leui vel fortiore frictione rubescat. Cauendum enim omnino, ne repetito fortiorum medicamentorum vsu cutis exuratur. De compositorum vsu hoc etiam monendum,si capilli planè derasi sint, conueniunt magis medicamenta forma solidiore,qualia sunt emplastra.Si verò non sint derasi, liquida, & mollia, qualia sunt linimenta & vnguenta.

Detinenda autem sunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctuque,vt vim suam exserere possint.Si verò sint fortiora, eousque, dum in cure aliqua alteratio ab iis percipiatur, & dolor aliquis oriri incipiat. Ideoque in vsu fortiorum quotidie locus affectus semel atque iterum inspiciendus, & si fortiùs locum medicamenta affecerint,ad mitiora redeundum,& locus adipe anserino,oleo anethino,vel simili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, curem adurunt. Scribitque Christophorus à Vega, se vidisse non paucos ex vsu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vsque mansisse imberbes.

Diæta

Diata. Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiasin curandam bona diætæ ratio, quæ talis sit, vt bonus sanguis generetur,& prauorum humorum prouentus prohibeatur. Itaque cibi sint boni succi,qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger,antequam corpus purgatum sit,abstineat; cùm prauos humores in corpore detentos secum in venas rapiat.Vbi verò corpus sufficienter purgatum fuerit,vinum concedi potest temperatum & subdulce,cùm bene nutriat, & bonum sanguinem generet. Aër,in quo versatur æger,sit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

Tinea capillorum. INter affectus,in quibus capilli decidunt,non prætereundus & is,in quo capilli quidem non integri,sed particulatim & frustillatim,à vermiculis quibusdam erosi & absumti decidunt.Pauci quidem autores affectus huius mentionem faciunt: neque is Platero, experientissimo aliàs Medico, notus fuisse videtur,cùm scribit, à vermiculis visum pæne effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere Est tamen affectus vulgo apud nos notus,& mihi sæpe visus ac ad curandum oblatus;Germani nostri *Haaranilben oder Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix visu obuiorum, & quos viuere non nisi ex motu cognoscitur,in caseis, melle,si panis aliquid ei admisceatur,cera vetusta, prunis & cerasis exsiccatis,& aliis rebus nascuntur.Estque procul dubio vermiculorum hæc species ex eorum genere, quod Aristoteles omnium minimum esse,& in cera vetusta & lignis nasci scribit, ac ἀκαρὶ nominat, 5.*de histor.animal.cap.*32. Latinum vocabulum cùm nullum aliud suppetat,*Tineam* appellare libet,quod sicut vestes à tinea,ita & ab his vermiculis capilli,in quibus nascuntur,erodantur.

Caussæ.

Vt pediculis & aliorum vermium generibus sua certa,è qua nascuntur, materia est, neque quoduis è quolibet generatur; quæ non nisi experientia cognosci potest:ita & hoc vermiculorum genus nascitur,vt diximus,in cera,melle,caseis vetustis,cerasis& prunis exsiccatis,vt & capillis,& frequenter in barba. Proculdubio autem ab excrementitio quodam humore,qui cum alimento pilorum in capillos penetrat, atque in iis à calore capitis fotus in vermiculos abit,qui postea capillis adhærentes, (cùm vndegenerati sunt,inde ali cupiant,) pilos corrodunt,vt frustillatim decidant. Caussa.

Signa Diagnostica.

Affectus hic per se manifestus est. Pili enim breuiores fiunt,& inæquales,dum alii magis,alij minùs decurtantur.Vermiculi hi in extremitatibus eorum hærent,eosque indies arrodunt,& decurrant; an verò etiam in medio hæreant, visus consulendus. Color etiam capillorum,si sint ij nigri,mutatur,& propter vermiculos istos adhærentes, quasi cinereus in quibusdam locis euadit. Signa Diagnostica.

Prognosticum.

Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit,præcipuè in barba, dum pili inæquales,alij breuiores, alij longiores sunt, & barba ipsa sordida videtur.Curatu tamen non ita facilis est. Prognostica.

Curatio.

Ad curationem opus est medicamentis, quæ vermiculos istos abstergunt,materiam, vnde generantur,digerunt & discutiunt.Neque abs re videtur, vniuersum corpus purgare; cùm ab humore vitioso alimento pilorum permixto vermiculi hi oriantur. Curatio.

♃.*genistæ*,Vnc.j.*myrrhæ* Drach.ij.*aceti* q.s.

Coq.parum,& Colaturæ pili illinantur.

Vel ♃.*sem.vrticæ pulueris*.Maceretur in aceto, & eo pili madefiant.

Vtile est & decoctum *fœnigraci* & *scabiosæ* cum lixiuio paratum. Vt & *scilla* cum *foliis myrti* & *saluia* in *oleo* cocta.

Vel ♃.*allii,centaurii min.*part.æqual.Coq.in aceto. Adde *fel.bubulum*.

Vel ♃.*vrticam maiorem*,coquatur in lixiuio, & eo caput abluatur.

Vel ♃.*abrotani,rad.garyophyllatæ,absinth.*

Coq.in aceti & aquæ s.parrib.æqualibus, & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fissura.

INterdum quoque capilli in capite & barba finduntur,& diuiduntur,vt qui antea simplices erant bifidi appareant. Quòd vitium proculdubio accidit Fissura pilorum.

ab humore acri capillos in extremitate findente. Cùm autem deformitatem aliquam pariat, emendandū; hoc vitium. Quod fit, si pars illa, quæ remanet, circa extremitates felle inungatur, postea rursum decocto herbarum capillarium, abrotani, arundinis, & similium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities. CAnum hominem in senectute reddi, naturali est: interdum tamen præmaturè & intempestiuè canities, etiam nondum senibus, imò interdū nec viris, oboritur. Accidit præterea canities sensim & lentè. Obseruatum tamen est, quosdam subitò Canos euasisse. Ita refert Scaliger, *Exercit.* 312. historiam, quæ sub Francisco Gonzaga accidit: Is affinem suum suspectum coniurationis cùm in turri ad quæstionem & supplicium adseruari iussisset, nunciatum est manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib.* 2. *cap.* 2. *de complex.* Hadriano Iunio, *comm. de coma*: Lud. Viue, *in somnum Scipionis*; Cœlio Rhodigino, *antiqu. lect. libr.* 3. *cap.* 24. & *libr.* 13. *cap.* 17. Cuspinianus plures historias eorū, qui subitò ex metu cani facti sunt, recenset, sicut refert Io. Schenckius, *libr.* 1 *obseruat.* Arque de ista, quæ ante legitimum tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis est agendū. Hæc enim quia & pulchritudinē naturalē homini eripit, & valetudinis nō satis rectæ indicium est, meritò Medici curæ subiicitur. Canitiem, quæ senescentibus accidit, & naturale senectutis decus est, fucis & pigmentis tegere & dissimulare velle, meretricium est & luxuriosum.

Caussæ.

Caussa. Naturalem canitiem accidere ex temperamēti corporis, & sanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium est. Quî autem fiat, vt hęc in sanguine & alimento mutatio in iuuentute vel viridi ætate quandoque eueniat, hîc inquirendū. Aristoteles, 5. *de gen. animal. c.* 5. alimentū, quod capillos canos producit, cùm nō concoquatur, putrescere, & albā canitiem esse scribit, quod situs curiosus ferè albus est. Canitiemq; ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cùm non possit humores concoquere, illi à naturali calore deserti magis ab externo & alieno calore tententur, atque ita putrescant, ex qua putredine albi fiant. Aristotelis sententiam sequi videtur Galenus, qui, *lib.* 2. *de temperam. cap.* 5. docet, pilos albos fieri, quod alimentum, quo nutriuntur, veluti situs est pituitæ, quæ spacio computruit. Et quod Aristoteles putredinem appellat, ipse situm, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob caussam quoque in temporibus homines magis canescere scribit; quoniam sinciput ob siccitatem pronius est ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad situs generationem proniora sunt ad canitiem. In eo saltem Galeni sententia ab Aristotelis discrepare videtur, quod Aristoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem facit; Galenus verò ex solius pituitæ putredine canitiem prouenire scribit. Et omnino tutius est, hîc per pituitā, humorem simpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quamdam potius, quàm putredinem propriè dictam canitiei caussam esse. Nimirum, vt nostrā sententiam de hac re, de qua alii prolixè disputant, breuiter proponamus, cùm capilli, vt supra dictum, non generentur & alantur ex vapotibus seu excrementis vaporum forma eleuatis, sed vt aliæ partes ex sanguine: extra dubium est sanguinem in senectute non tam floridum ac temperatum, vt in iuuentute, generari, sed corpore iam ad mortem properante eum etiam minùs probum prouenire, quod, vel coloris corporis floridi, quæ in senibus accidit, mutatio, & marcor ille indicat. Itaque non mirum est, cùm sanguis, qui pilos nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari; neque pilos, cùm naturalem suam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vsque habeant, ex situ saltem aliquo, qui putrescentibus rebus accidere solet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitiligine & Leuca, procul dubio, quod in iis alimentū non probum, sed excrementis, præcipuè pituitosis, repletū pilis suppeditatur. In iis verò, qui præmaturè canescūt, procul dubio etiam aliquod vitium est in humoribus; si non in toto, tamen in capite, & cerebri temperie. Neque impossibile est, eos, qui præmaturè canescunt, ob semen, aut in testibus dispositionem aliquam tale quid pati; & omnino semen ac testes ad capillorum mutationem aliquid facere, supra diximus. Cùm verò affectus animi, præcipuè metus & terror insignes in humoribus mutationes efficere possint, & cerebrum quoque valde afficiant: non mirum est, vt breui temporis spacio ex illa in humoribus facta mutatione canities producatur. Si enim ex nebula, vel aëre, aut ventò vitiosō arbores affatæ foliorum color mutatur, & ea exarescunt, ipsa arbore & partibus aliis saluis manentibus, non impossibile est, capillorum etiam, vt corporis nostri partium ignobilissimarum, colorem ex humore vel spiritu eos subitò peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Perioche* 1. scribit, derepentè pilos exalbuisse vapore hydrargyri.

Signa Diagnostica.

Mutatio coloris capillorum in album per se patet, nec signis opus habet. Et si ætate iam inclinante capilli canescant, naturale est, & mutatio hæc sensim & lentè progressu ætatis fit. Si verò ante ætatem senilē id accidat, etsi sensim, præternaturale est. Multò magis præternaturale est, si homo subitò canescat. Signa Diagnostica.

Prognostica.

1. Naturalis canities, quæ in senectute accidit, emēdari non potest; sicut nec senilis marcor. Imò nec à Medico tentari debet, vt supra dictum: cùm canicies senibus potius ornamentum, quàm turpido sit. Prognostica.

2. Præternaturalis verò & corrigi debet; cùm affectum aliquem p.n. & vitiosam, inprimis in cerebro, dispositionem significet: & potest, cùm si illa vitiosa dispositio emendetur, pilorum etiam color mutetur.

3. Canities, quæ à vitiligine est, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Canities senilis, vt diximus, emendari non potest, neque etiam fuco pallianda; & meritò qui id tentat, ridetur. De quo Martialis, *lib.* 5. *Epigram.* Curatio

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis,
Tam subitò coruus, qui modò cygnus eras.
Non omnes fallis, scit te Proserpina canum,
Personam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitiligine & alpho fit canities morbo illo sublato tollitur, & præcipuè si medicamēta capillos prolōgantia adhibeantur. Tū enim nouis pilis è probo alimento succrescentibus, veteres illi cani abolentur.

Si verò intēpestiuè & immaturè canities immineat, aut subitò inuadat, vt præseruetur & curetur, danda opera

opera, vt bonus sanguis in toto corpore & capite proueniat, qui pilis probum alimentum præbeat, simulque vitiosi humores, si qui adsint, vacuentur. Nec prætermittatur paricularis capitis euacuatio per sternutatoria & errhina. Postea vsurpentur medicamenta calorem natiuum corporis, & inprimis cerebrum, roborantia de quibus suo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

♃. *myrobalan. nigro. absq. nucleo* Vnc. v. *zingib. ammeos ana* Drach. x. Irrorentur *butyro*. Deinde adde *saccharum penidium* ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti sæpe Drach. j.

Topica. Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 3. proponit medicamẽta & tenuiũ partium, cùm illi propositũ sit situm illum discutere, & superfluas in cute humiditates exsiccare. Verùm nisi subinde tale alimentũ affluat, quod capillos naturalis coloris iterũ generet, talia parũ prosunt. Alii ergo saltem capillos tingentia & denigrãtia medicamenta vsurpãt. In qua re tamen, quid honestas permittat, attendendũ, simulq; cauendum, ne cerebro aliquid dãni afferatur. Cùm enim medicamenta denigrãtia pleraque vim adstringẽdi habeãt, & sint frigida, apoplexiã, epilepsiam, sudorem grauem, catarrhos, & similia mala inducere possunt, idque mulieribus quibusdam accidisse obseruauit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiam*, vtpote quo medicamento capilli denigrentur, situs discutiatur, & mala dispositio capitis emendetur & *oleum de costo*, *de colocynthide*, *de nigella*, *de sinapi*.

Post inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrum sit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis sit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & *oleum oliuarum silue strium, myrobal. omnis generis*, quæ tum sumtæ, tum extra adhibitæ canitiem retardare feruntur, *gallæ, acacia, fœnum græcum, semen hyoscyami, ladanum, succus corticũ nucum iugland. virid folia & rad. cappar* cum lacte coctæ, tritæ, & cataplasmatis forma applicatæ per noctem; *cortex radicis ilicis* ad mollitiem coctus & impositus, *saluia, calcanthum*.

Sunt autem talia medicamenta continuanda, & licet primis diebus non prosint, ab eorum vsu tamen non est desistendum, sed in eo perseuerandum.

De tinctutis eiusmodi etiam hoc notandum, si stabiles esse cupias, commodũ esse, vt lotio capitis præmittatur, decocto eiusmodi facta, quæ tincturæ ingressum dat, & vt firma maneat facit; sicut tinctores pannorum nigros pannos tincturi, eis primò rubia rubrum colorem, vel isatide cœruleum inducunt. Pili ergo tingendi prius abluantur lixiuio, in quo alumẽ cochæ solutum sit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, vt talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, sed potius suauia sunt.

Certum & multo vsu probatum est hoc.

♃. *lixiuii* ℔ß. Coq. in eo *lithargyri auri* Vnc. iiij. decocto hoc spongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur; postea capilli & caput abluatur lixiuio simplici non forti. Idque bis in septimana faciendum.

Mercurialis sequens medicamentum intra mensem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare scribit.

♃. *myrobalan. nigror.* Vnc. j. *passul. nigr.* Vnc. ij. *vini adstringent.* ℔iij.

Coqu. in duplici vase lento igne, ad consumtionem duarum tertiarum.

Deinde adde *succi cortic. nuc. iuglang. virid.* ℔ß. *sumach, acacia ana* Vnc. j. *garyophyllor.* Vnc. jß. *mosch.* Scrup. j.

Coqu. iterum in duplici vase per dimid. diem. Hoc medicamento sub noctem capilli illinantur, caputque panno nigro tegatur. Manè vero abluatur vino, in quo myrobalani nigræ ebullierint. Scribitque Auicenna, si *cariophylli* huiusmodi medicamentis addantur, eos satis strenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel ♃. *folia vitis & cortic. radicis eiusd. & parietariam*, Coq. in aqua, deinde adde *alumen, gallas, & vitriolum*, Misc.

Vel ♃. *nuces virides* mense Iunio, easque contunde & admisce *aluminis scissi* ℔ß. & in olla noua affundatur *olei* ℔iij. & stent in digestione diebus 20. Postea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel ♃. *pomum colocynthydos*, perforetur, & semina eximantur, ac repleatur *ol. laurino & semine hyoscyami*. Stent per noctem & oleum exprimatur, quo capilli illinantur.

Vel *lixiuii mensura* v. *lithagyri* Vnc. ij. *fol. saluiæ* M ij. Coq. ad consumt. quartæ partis pro lotione capitis.

♃. *tartar.* Vnc. j. *litargyri* Vnc. ß. *succi saluiæ* q. s.

Misce in mortario plumbeo, F. Vnguentum. quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verùm plura addere operæ pretium non est, cùm passim exstent plurima.

Solent autem denigrantia non solum ad canitiem tegendam vsurpari, sed in Germania nostra è nobilibus quibusdam virginibus, vt seu exoticum & peregrinum quid habere videantur, seu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus est, differant, niger capillorum color expetitur. Sic suum cuique pulchrum. Et perinde mihi hæ Virgines facere videntur, ac ille Æthiops, qui in aula Principis cuiusdam Germani erat, qui sæpe dum in Gynæceo virginem candidam, simulque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulcra es, sed canis iste pulcher est; *Gaudet sic cœcolor atro*, vt Iul. Cæsar Scaliger ait

Rectius aliarum Virginum iudicium est, qui colorem flauum seu aureum capillorum expetunt. Conciliatur autem flauus capillorum color, si capilli abluãtur, vel potius scopæ setaceæ madefiant aqua, vel lixiuio, in quo *flores genistæ*, vel *verbasci lutei, stœchadis citrinæ, chamæmeli, cortex citri, rad. cucum. gentiana*, infusa fuerunt. *Lupini* etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt; vt & *aqua & oleum me lis*. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio à cineribus sarmentorum vitis, quod efficacius erit, si in eo flores stœchadis citrinæ vel verbasci infundantur. Verùm passim talia plura exstant. Capillos flauos reddentia.

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigne.

NEque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipsis capillis non accidunt, sed tamen circa capillos & in cutẽ capillata fiunt, cuiusmodi sunt Phthiriasis, & Furfuratio. Verùm cùm de Phthiriasi, *lib.* 4. *de Morb. infantium cap.* 5. actum sit, restat, vt de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis πιτυρίασις, Latinis etiam Porrigo, affectus est, cùm scalpentibus furfuribus similia ex capitis cute decidũt, & quidem plerumq; cute ea, quę sub capillis est, interdum etiam è barba & superciliis. Furfuratio.

Caussæ.

Caussa huius affectus sunt humores serosi & ichores, non solùm pituitosi, sed & biliosi, cum humore; qui pilis materiã præbet, ad caput ielati, vnde & solùm in locis pilosis capitis furfuratio oritur. Materia Caussa.

enim hæc pet poros cutis exitũ quærente, partes tenuiores diſcutiuntur, craſſiores verò & lëtæ in cute & circa pilos hærent,& in materiã furfuribus ſeu ſquamis ſimilem abeunt. Cauſſæ antecedẽtes sũt eæ omnes,quæ humores ſeroſos in capite generare poſſunt. Attrahitur autem materia ad caput,in iis præcipuè,qui cerebrum habent calidius.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Ipſe affectus ſe prodit facilè,dum caput ſcalpitur, fricatur,pectinatur. Tunc enim ſquammulæ quædã quaſi furfures decidunt.

Prognoſticum.

Prognoſticũ. Affectus hic nihil periculi coniunctum habet,imò à nonnullis pro ſani cerebri,excrementa à ſe expellentis,indicio habetur, turpitudinem tamen & moleſtiam aliquam parit.

Curatio.

Curatio Vitioſi humores ſi in corpore abundent, euacuandi ſunt,& ne turſus generentur,præcauendum. Ad ipſum verò caput diſcuſſoria medicamenta adhibenda ſunt. Nonnulli & quædam adſtringentia admiſcent, vt pars affecta roboretur, ne humorem affluẽtem facilè tecipiat. Verùm metuendum,ne tranſpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo grauiora mala excitent.

Itaque,vt Galenus, 1. *de compoſ.med.ſec.loca*, *cap*.5. docet,caput cum *decocto fænigraci*, *betæ ſucco* ac *nitro* lauandum. Vel caput decocto ex *ſemine melonum*, *farina ciccrum,lupinorum*,& *fabarum* abſtergendum. Vel lauetur *decocto cicerum* & *malua* addito *aceto*. Dum caput lauatur,ſaponis loco *amygdalæ amaræ* contritæ vſurpati poſſunt.

Si malum ſit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aſpero fricetur, & poſtea hoc vnguento illinatur.

℞. *hyſſopi viridis,adip.annatis,ana* Vnc.ß.*pulpæ colocynthidis,ol.chetrini ana* Vnc.j.*thapſiæ* Drach.ij. *ladani* Vnc ij.

F. Vnguentum.

Vel caput *decocto betæ* & *centaurii min.* lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞. *rad.althææ,fol.betæ ana* Mj.*pulpæ colocynthid.* Vnc.ß.*nitri* Drach.ij. Coq.in ſ.q aquæ ad quartę part. conſumtionem. Sub finem adde *vini* ℔ j.

Poſt ablutionem caput inungatur ſeq. vnguento.

℞. *chalcanth.fellis tauri,ana* Drach.iß.*nitri*, *ſulphuris ana* Drach.ij.*ol.roſac.* Vnc.ij.

Miſce ſuper igne lento,& addita *cera* ſ.q.

F. Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum,*loco allegato*, vt & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX.

De Plica.

Plica Polonica. TAndem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum,facilè tamen primarium eſt, quod Plica appellatur,quod ſcilicet capilli planè inter ſe complicentur,Polonis *Gvvodziec*,quod Clauum: Roxolanis Koltum,quod paxillum ſignificat,dicitur;vnde quoque à nonnullis Helotis nominatur. Alij vocant morbũ cirrorũ. Germanis *VVichtezôpffe*, quod ſuperſtitioſè crediderint,ab infantibus nõ baptiſatis (hos enim Antiqui *VVichtelm* appellarũt) tales cirros necti: item *Marenflecht*, *Marenvvirctung*, *Marenlocht*, *Schrottlinſzopffe*, *Iudleſopffe*, quod ab Incubo Iudæi ſpecie necti putentur,appellantur.

Familiaris hic morbus & quaſi endemius inprimis Polonis eſt,ita quidem,vt neceſſitas eos coëgerit,conſilium & auxilium Medicotum Patauinorum implorare. Eius ergo hiſtoriam malo illorum, quàm meis verbis deſcribete. Ita autem D. Laurentius Starnigelius, Academiæ Zamoſcienſis Rector, & Eloquentiæ Profeſſor,ad Academiæ Patauinæ Profeſſores Medicos ſcribit,vlt.d.Octobr.Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici cariſſimi & obſeruantiſſimi.

Pro coniunctione ea,quæ nobis in vltima Sarmatia verſantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell. & Magnif. D.V. intercedit, nouella Zamoſcenſis Academiæ Rector,ſcribendum eſſe duxi,ad Excell. & Magnif. D.V. vetuſtate quidem & præſtantia,nobiliſſimæ Academiæ Patauinæ,claros, eruditione tamen ac vſu maiores & clariores. Cauſſam autem ſcribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi & ſumma eis medendi difficultas. Peto,vt epiſtolam hanc meam & legant beneuolè, & lecta conſilium iudiciumq; ſuum amicè perſcribant;qualem morbum exiſtiment, quæ præcepta dent:cuiuſmodi medicinam faciendam putent eius depellendi. Res ita habet. Inter Vngariam,& Pocutium, prouinciam regni Poloniæ, quæ montibus, ex quibus fluuii complures erumpunt, inter ſe diſtinctæ ſunt,eueniebat, vt plerisque hominibus vnus & alter cirrus excreſceret, cum vicinis ſibi crinibus,in ſe introrſus implicatus & denſus. Et tum quidem nulla re moleſtus erat. Nunc ſerpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Poloniæ,magno omnium malo, magnoque cruciatu diuagatur. Infringit oſſa;laxat artus:vertebras eorum infeſtat:membra conglobat ac retorquet:gibbos efficit:pediculos fundit; caputque aliis atque aliis ſuccedentibus ita opplet,vt nequaquam purgari poſſit. Si cirri radantur, humor ille & virus in corpus relabitur,& affectos, vt ſupra ſcriptum eſt,torquet:caput,pedes, manus, omnes artus,omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum eſt, qui tales faſciculos implicatorum perarctè inter ſe crinium deraſerint,eos oculis capi: aut defluxibus ad alias partes corporis grauiſſimè torqueri. Purgationibus vſitatis ſi illi medeare,ægreſcit & exſuperat magis, quod noxios humores nequeat ſuperare purgatio,ſed commotos per totum corpus diſpergat:tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti peſte ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil poſſit eſſe acrius. Maximam partem fœminas inuadit:viros etiam,qui Gallicum in morbum propendent:tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerunt infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis,quam vulgus tineam vocat,medicamentis repercutientibus repreſſerunt: præterea fœminas, quæ menſtruis temporibus non ſatis purgantur. Quarum quædam, dum in ætate adoleſcentiore fluxum ſanguinis per nares, menſtruo modice, nimis profuſum,identidem habuiſſent,ætate prouectiore, eo fluxu per nares ceſſante,in ipſum morbum cirrorum delapſæ ſunt. Quidam,quanquã pirrari, cùm aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitatique fuiſſent,nec caput raſiſſent; vexationemque eius omnem, & pædorem & ſpurcitiem, non ſine ſumma moleſtia,& nauſea penè intolerabili pertuliſſent,tandem virulentis illis cirris decidentibus conualere; maxima tamen pars perit. Quæſita ſunt & tentata varia remediorum genera,ſed nullum eſt ſatis idoneum adhuc repertum:quæſita etiam vis & natura morbi,& cauſſa: ſed ne

de

de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agrestes, Erinacei discerpti circumligatione releuari compererunt: & ad auertendum penitus morbum, ex Erinaceo ipso escam sibi conficiunt; sed ne hoc quidem tanti est. Lotionem praeterea sibi parant ex decoctione foliorum Vrsi brancæ, qua cum abluunt caput, cirri, de quibus est supra scriptum, oriũtur, magnaque vis pediculorũ. Cum exhalatione fuliginosa, ex qua nascuntur crines, communicat, videturque cum tinea affinitatem habere: atque cruciatu ossium, cum Gallica lue: cum arthritide, artuum dolore: cum spasmo, contractione miserabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Excell. & Magn. D. V. hoc in genere artis eruditi & sapientes, facilè colligent, quàm necessaria sit hæc deliberatio: & quanto beneficio amplissimum Regnum Poloniæ sibi obstringent, cum eiusmodi virosa pesti, qua violentissimè diuexatur solerti suo ingenio, remedium præsens inuestigauerint, inuentumque literis mandarint. Multi variarum medicinarum primi auctores in perpetuitatis laude viuunt, huius medicinæ ab Excell. & Magn. D. V. inuenta gloria, vestra propria erit, vos illustrabit, & cum omni consequentis posteritatis ætate florescet. Exspecto humanissimum responsum; sed si minus, quàm par est, neque verbis, quibus opus fuit, morbi vim expressi, pcto ignoscant Excell. & Magn. D. V. homini alio-artis in genere versanti. Adumbratio quædam hæc morbi est, interiora illius, acri ingenii sui acie, Excell. & Magnif. D. V. dispiciant & contemplentur. Bene valere Excell. & Magnif. D. V. opto. Zamoscij, die vltima mensis Octobris, Anno M.D.XCIX.

Referunt tamen alii, etiam aliis regionibus hunc morbũ esse familiarẽ. Ex obseruationibus Schenckii enim videre est, Brisgoiis & Alsatis hunc etiã morbũ notũ esse. Ita enim Schenckius, *obs. med. lib. 13.* scribit: *Horridum quoddam, impexum, adeoque intricatum capitis atque barbæ capillitium, apud nostros haud infrequens, cæterum veteribus cuiuscunque ætatis Medicis incognitum obseruare licet, quo affecti prælongas capillorum tricas & cincinnos mirificè intricatos, digiti sæpe crassitie, ex reliquo capitis & barbæ capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vsque demissos propendere videas, aspectu planè horrifico, & Gorgoneum caput præferente. Quos illi magna religione prorsus incultos, nec ferro præscindere, nec pectine explicare sustinent. Persuasi omnino, grauissima capitis morborũ fomẽta, velut apoplexiæ, paralyseos, maniæ, & cũprimis cephalalgiæ pertinacis, cõsimiliumq; materiã iisdẽ alendis absumi. Qua siue superstitione, siue multa hominum obseruatione ducti, quiduis potius quàm eorumdem culturam aut præsectionem, velut prorsus infaustam & lethalem admittunt; factisque de experimento & historia periculis, sententiam suam mordicus tuentur. Qui ex his elegantiores haberi volunt, tricas huiusmodi, capitis quidem intra pileũ, barbæ verò subtus pectorale conuolutos prius, recondunt, ne conspiciantur. Alii verò etiam inter congressus publicos, nec si celare velint, possunt; nec si possunt, volunt. Adeo & gestantiũ & conspicientium animis indubitata fide insedit, vt citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad vitam substinendam necessariam, conspiciendos sinant. Sed enim quosdam per vniuersam vitæ suæ cursum eo modo aluisse adnotatum est: sperantes sese à difficillimis impendentibusq; sibi morbis vindicari posse. Sunt qui ad eosdem subnatos, nunquam, vbi inuiolatos custodiuissent, recidiuam se passos fuisse constanter affirment. Vulgus etiam, si in tales incidere contingat, statim de occulto aut latente atque difficili aliquando capitis malo eosdem suspectos habet. Qua in re num superstitio experientiam, an verò experientia superstitionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego certè, vt nihil dissimilem, vt in vulgi sententiam propendo: ita seminarium huiusmodi morborum, nõ tam inde argui, quàm ali, atque ne inuadant, hoc modo præueniri posse, de pilorum generationis caussis, euentibus, & curationibus, recepta Medicorum sententia, doceri posse, accedente, quæ ex vulgo constat, & quasi per manus tradita est, attestatione, sentio. Europæis aliis innotuisse hoc capillorum vitium nondum comperi: vt nec plerisque Germaniæ partibus Brisgois, Alsatis, Belgis, nonnullisque Rheni tractibus quasi endemium, vt popello nostro notum est satis. Ciues hîc ipse nouimus supra triginta; quorum aliqui vel hodie quoque supersunt hoc capillitio insignes. Vulgus Marenflecht, Marenvvurkung, vnd Schrotlins zopff, quasi dicas contorsiones pilorum, vel Incuborum tricas, seu cincinnos; vocat; quod putet Incubos & Faunos noctu eosdem sugendo tractare. Alii Marenlock, hoc est, scrofarum tricas nominãt, quod his similes à scrofarum collo enatas & propendentes aliquãdo obseruent.*

Quod historias in specie attinet, duas ipse recenset, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio; & quidẽ propriis illorum verbis. Prima est talis. *In memoriam mihi reuocas Nobilem Casparum ab Hornstein, Commendatoris Sigismundi in Alsatia; & in Burgundia Prouincialis, piè defuncti fratrem, quem cum Commendator ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbam, quã horrificam præ se ferebat, aliquando acrius reprehenderet, suaque à mensa, virum 50. circiter annos natum, nisi eã præcideret, remouendum minaretur, non tam mensa priuari, & aula excedere se velle liberè illum respondit, quàm inexplicabili planeque Gorgonea sua carere velit. Accidit hoc anno Christi 1564. quum Friburgo Alschusam ob pestem concederem.* Hæc ex Stadlero.

Altera talis est. *Nuper dum temerè quidam huiusmodi tricas abscẽdit vetula, tridui decursu supremum clausit diem. Vsque enim adeo fatale clamitant iis, quibus incõsultò & friuolè læduntur. Licet alii alia quoque obtendant: scimus enim cui Comitissæ innotuerat, quæ monstroso hoc capillitio donata, sæpiuscule ceruicetenus resciderat.* Hæc ex Moccio. Atque hucusque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Vngaris hoc malum etiam nõ ignotum esse, atque hoc morbi genere nõ solùm homines, sed & equos laborare; seque adduxisse ex Hungaria Dresdam vsque equum, qui talem cirrum seu plicam ad pedes vsque pendulam habebat.

Ad Epistolam illam Rectoris Academiæ Zamosciensis, respondet peculiari libro, quem de Plica inscripsit, Hercules Saxonia. Consultationem quoque, Patauii 15. Cal Ianuar. anno 1599. habitam, edidit Io. Thomas Minadous, eãque de Helotide inscripsit. De eadem quoque consultationem edidit Rodericus à Fonseca, quæ in *1. consult. eiusd. tom. 1.* est: quæ omnia apud autores istos videri poterunt. An verò multùm Poloni his Italorum consiliis adiuti sint, penes ipsos sit iudicium. Ingenuam puto confectionem Viri Clarissimi, Domini D. Ioannis Preuotii, Medic. Professoris in Gymnasio Patauino primarii, qui in consilio, Illustr. & Generos. Dn. Nicolao Sapieha, Magni Ducatus Lituaniæ supremo Vexillifero, & Comiti in Coden &c. dato, quod paulò post subiungam, ita scribit: Veneni huius natura ignoratur, vt verè mihi dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prędia sua incolentibus plura comperta esse de Plicæ origine, progressu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contigit, Plica laborantẽ perfectæ sanitati restituisse. Patauii plurima certè Professores ibidem Medici tentarunt remedia; sed omnia frustra. Ipse idem Dn. Comes mihi retulit, quemdam Medicum Patauinum, signatura morbi quasi adductũ (qui enim Plica perfecta laborant, quasi serpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quasi habere videntur) sibi aliquot viperas comedendas exhibuisse; sed nullo successu. Alium Psilothrum parasse, idque lixiuii loco clam sibi suggerere voluisse, sed monitũ à Germano, Medicinæ Studioso, cui morbus hic planè incognitus non erat, & qui periculum, quod ex pilorum omnium eradicatione sequuturum fuerat, agnoscebat, illud respuisse. Etsi verò perfectam huius morbi cognitionem mihi arrogare

non

non ausim, atque aliàs morborum à caussa occulta pendentium perfecta cognitio non detur: tamē quæ ex cōuersatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodē morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius caussa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris est, viuunt, ansam dabo, vt quæ de hoc morbo cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi esse non videtur. Etsi enim Italiæ & plerisque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit: tamen nullam video esse caussam, cur Poloniæ non multis retrò seculis familiaris esse potuerit, cùm caussæ, quæ eum hodie producunt, & tum adesse potuerint, Medici verò, qui eam describerent, tum defuerint.

De natura autem eius principiò hoc monendum, morbum hunc nomine tenus quidem à capillorum intricatione notum esse: Plicam tamen istam saltem criticum quasi quiddam esse, ortum ex materiæ vitiosæ è corpore expulsione, & Plicam istam nihil periculi ægro afferre, sæpeque sine omni damno ad mortem vsque circumferri: id verò quod maximum ægro periculum minatur, est humor ille vitiosus, qui in corpore adhuc hærens grauissima illa symptomata, quæ in historia huius morbi supra enumerata sunt, excitat, quę postea materia ad capillos detrusa cessāt.

Deinde & hoc historiæ addendum, in iis, qui eo grauiter laborant, non saltem capillos viriari, sed & vngues, præcipuè in pedibus, & maximè pollicibus, qui scabri, longi & nigri fiunt instar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obseruaui, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non sine caussa ad morbos refertur, cùm pili è partium numero planè excludendi non sint. Et quidem inter morbos conformationis, cùm pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec singuli seorsum, vt debebant, existant, sed inter se variè complicentur, & ex mulris pilis vnus cirrus fiat. Intemperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non est; cùm humor præternaturalis affluat, & pili tales secti sanguinē fundant.

Caussas quod attinet, primò quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum spectrorum in texendis hisce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabulosa & superstitiosa esse, quiuis facilè perspicit. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire posse, vel obseruatio Dn. D. Christophori Rumbaum, ciuis mei, quam in obseruationibus Io. Schenckij senioris, *l.7.* exstare, Herçules Saxonia refert, his Rūbaumi verbis. *Anno 1590. vxori viri cuiusdam, qui ex fecibus cereuisiæ vinum adustum arte elicere solebat, Vratislauiæ, dum nimio subitoque terrore propter incendium vicinorum ædium puerpera, ex menstium & lochiorum retentione peripneumonia corriperetur, in pulmonis abscessum phthisinque ipsius incuria terminante, dum diu à me frustra curaretur: anus quadam empirica accessit, suamque operam offerens auxilium præsens pollicita est. Quam dum ipsa non admitteret, indignabundam diraque comminantem domo excluderet, sordes capitis, pexis, plicatis, compositisque prius pro more capillis satis prolixis, aqua calida eaque simplicissima abluere tentauit. Verùm ad primam aquæ affusionem, lateris alterius cincinni omnes, quasi obducti adeo intricati sunt subitò, vt nullo postea modo ingeniosè extricari possent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc non nisi fascino factum opinamur.*

Verùm rarum hoc esse puto, & à caussa interna vitium hoc prouenire, vel id docet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autē ille humor sit, explicatu difficilimum est. Plerique ad humorem quemdam viscidum huius mali caussam referunt. Verùm rem non tangunt. In multis enim corporibus & multis regionibus viscidi humores generantur, qui tamen talem morbom non producont. Neque enim dolores artuum, conuulsiones, & alia symptomata, saltem in humorem viscidum referri possunt, neque ratio reddi, cur solùm ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura sit, corporis nostri nutritio, & aliorum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etsi enim omnes partes nutriantur sanguine: tamen vt diuersæ plantæ ex eadem terra quælibet sibi familiare alimentum attrahit, teste Hippocrate, *lib. de natur. human. text.* 51. ita etiam ex eadem massa sanguinis in venis contenta, singulæ partes sibi familiare nutrimentū attrahunt. Accidit præterea, vt si sanguis minùs purus sit, excrementitiū illud magis ad vnam, quàm ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre est, vbi materia illa serosa, salsa, tartarea, aut quomodocunq; appellare libeat, magis ad articulos, quā ad loca carnosa fertur. Documentū huius rei etiā præbet lapis osteocolla, qui in fracturis ossiū cōmodè exhibetur, quum eum ipsa ossa attrahant, adeo vt cōpertum sit, ex eius nimio vsu callos nimis magnos excreuisse. De qua re vide Guil. Fabriciū, *cent.* 1. *obs.* 91. Ideoq; existimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius est, vitiū genio loci & aquis inesse, quæ in Poloniā ex mōtibus Vngariæ defluunt (in Brisgoia, si ei regioni familiare hoc malum est, ex Alpibus) quod copiosum pilis nutrimētū suppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxiū, quod cū natura expellit ad pilos, reliquū corpus ab omni molestia liberatur, pili verò saltē vitiosi fiunt. Atq; id in mea sentētia me confirmat, quod Illustris Dn. Comes Nicolaus Sapieha mihi retulit, sibi notū fuisse in Polonia rusticū, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vsu primis septem diebus ægri plane hirsuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui eiusdem balnei vsu adhuc septem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri sanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires esse, passim ex naturalis historiæ scriptoribus patet. Ita in Alpibus Rheticis, Stiria, & Carinthia, aquarum vitio, bronchocelæ & strumæ incolis adnascūtur, materia vitiosa ad glandulas in collo, & non in alium locum detrusa.

Non tamen aërem planè exclusum velim, qui & ipse magnam in corporibus nostris alterandis vim habet, facitque vt in hisce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licet is hanc vim non ex se, sed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atq, hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, sed certis eius locis endemiū est, cū ibi semper grassetur, neq; in alias regiones inde disseminetur; nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, *Pract. Medic. lib.* 10. *de Plica, cap.* 7. quem morbi epidemii & endemii naturam non rectè adsequi & describere, iam *in Instit. libr.* 2. *part.* 1. *cap.* 11. dictum.

Defertur autem ad pilos ista materia, non forma vaporū, vt nonnulli volunt, sed cū ipso sanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentū est, vt supra, *capite* 10. docuimus. Quod vel ex eo patet, quod pili in plica dissecti sanguinē fundunt. Quod tamen etiam interdū in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire potest. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plica laborantes vitiosam ad eūdem morbū generandū dispositionē, in sobolem transfundere posse, impossibile nō est, docetq; id experientia. Filius prædicti Domini Comitis sexennis primùm, iam plicas aliquot in pilis capitis habebat; idemq; etiam aliis accidit. Noui militem senem, qui plicā in occipitio habebat, & de caussa morbi interrogatus (nam Germanus erat è

Thu

Thuringia ortus) respondebat, morbum hunc sibi hæreditarium esse, matrem enim suam septem plicas duarum vlnarum lõgitudine ad mortem vsq; habuisse. Idem referebat, cum in Vngaria militasset, & à Turcis captus fuisset, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vnà plicam abscindi curasse, indeque se cæcum euasisse. Cùm verò per interpretem hero cæcitatis caussam exposuisset, & impetrasset ab eo, vt pilos renasci sineret, visum postea recuperasse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa addere opus nõ est, cùm illa satis ex historia huius morbi supra recensita pateant. Vt caussas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus, primò, si materia ista morbo huius, siue maligna sit, siue simpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copiosius in venis cumuletur, à natura, cui molesta est, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde ossa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus, omnes, omnesque artus & iunctuiæ dolore infestantur, cõuulsiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix sit, tandẽ eã ad capillos, capitis præcipuè, cũ quib. materia hæc maximam cognationem habet (sicut in arthriticis caussa arthritidis cum articulis) protrudit, vnde furfures & pediculi in capite copiosè generantur, & ex materiæ nimia copia & luxurie ipsi capilli inter se cõplicãtur, vt nulla arte vel labore separari queãt, secti etiam sanguinem fundant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsum malum, nisi materia ad capillos detrudatur, satis periculosum est, & grauissimi morbi ac symptomata, in omnib. pæne partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum.

2. Si verò natura rectè agens & quasi per crisin materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem istud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis est, cum quidquid vitiosi eiusmodi materiæ in corpore superest, natura ad capillos detrudere soleat, & multi cum talibus plicis satis commodè ad finem vsque vitæ viuunt.

3. Si verò tales plicæ temere præcidantur, cæcitas & alia grauissima mala inde excitantur, neque id fabulosũ est, sed ipsa experientia sæpe id docuit; vt vel militis illius, cuius supra *de caussis* mentionem feci exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis istis resectis, caput aëri frigido exponatur: cùm id pileo, vel alio tegumẽto imposito facilè præcaueri possit: sed quia locus, in quem natura vitiosos humores protrudere, solita erat, tollitur, materięq; exitus denegatur, eiusque euacuatio impeditur. Atq; idem accidit hîc, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim nisi corpus bene mũdetur prius, non sine periculo sanantur; sicut & fonticuli, si aliquandiu fluxerint, non sine periculo occluduntur.

4. Si tamen in corpore vitiosa talis materia nulla amplius reliqua sit, temporis progressu ipsæ plicæ spontè decidunt; & propterea etiam tali amplius materia non præsente, quod tamen cognoscere difficile est, plicas resecare liceret.

Curatio.

Curatio. Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam esse puto. Quod ideo proculdubio accidit, quod in illis Polonię locis, quibus morbus iste endemius est, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quę vulgo de hoc morbo eiusq; curatione nota sunt, methodum artificiosam constituere potuerint.

Hoc primò certum est, purgationes & venæsectionẽ parum in hoc prodesse, sed sæpe nocere. Ita enim Rector. Academiæ Zemoscensis ad Medicos Patauinos scribit. Purgationibus vsitatis si huic morbo medeare, ægrescit & exsuperat magis, quod noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus dispergat. Tanto enim dolore omniũ deinceps mẽbrorum, hac affecti peste ardent, vt ad cruciarus acerbitatem nihil possit esse acrius. Idẽ confirmat Hercules Saxonia, qui *loco alleg.* ex epistola Illustrissimæ cuiusdã matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, scribit, illam vena in cubito secta, confestim sęuissimos in eo brachio dolores cũ tumore œdematoso passam esse: pari quoq; ratione in pedibus vena aperta, dolores acerbissimos in vtroq; crure ad malleolos excitatos fuisse. Idem, *ibid.* scribit, Illustrem quemdã Capitaneum Polonũ, Ioachimũ de Ociesno, sibi retulisse, se multos vidisse cœcos, quosdam clandos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderint. Id quod etiam in scorbuto accidit, cuius symptomata plerũmque purgantium vsu exasperantur.

Tutissimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitiosa quãprimum ad capillos, quo tendit, euocetur. Qua in re ipsa tutissimum fuerit, iterum experientiam sequi, qua constat, lotiones è planta, quæ brancæ vrsinæ nomine nota est, parata plurimum posse.

An internis medicamẽtis idem præstari possit, mihi sanè incognitum est. Brancæ tamen vrsinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratislauia, proculdubio ex Polonia eo delatus, in vsu est, & ex branca vrsina paratur; & vulgo nomine Polonico *Barsicz*, seu vt Germani pronũciant *Barzsch* appellatur, quo febricitantes, & inprimis helluones post pocula hesterna in iusculis & potu ad sitim sedandam vtuntur. Paratur autẽ hoc modo. Folia brancæ vrsinæ siccata coquuntur in aquę s. q. vt decoctum saltem colorẽ flauum, non puniceũ, contrahat. Decocto fermẽti aliquid, vel panis biscocti ex puluere brancæ vrsinæ, cum fermento acido panis siliginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferuescere & fermentari permittitur, donec saporem acidiusculum contrahat. Potus verò iste an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo pręstet, experiẽtia consulẽda est. Eorũ a. qui in istis locis viuũt, fuerit, medicamẽta, quæ vsus profuisse docuit, in publicũ conferre, vt experientiis collocatis tandẽ methodus hunc morbum curandi constitui possit.

Cæterùm cum plica nonnulla symptomata cum Scorbuto habeat communia, vt sunt artuum dolores, contractiones, & similia, & vtroque morbo laborauerit Illustrissimus Dn. Comes Nicolaus Sapieha, historiam eius morbi hîc apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica, *lib. 3. Tract. de scorbuto*, diximus, lucem aliquam addet.

Historia morbi Generosi & Illustrissimi Dn. Nicolai Sapieha, Comitis in Coden, Vexilliferi supremi magni Ducatus Lituaniæ &c.

Plicam Illustr. Dn. Comes, proculdubio in patria, ex caussa cũ popularibus communi contraxit: scorbutum verò ex variis in diæta erroribus, in variis & molestis per totã pæne Europam itineribus commissis, & hos sequente Quartana. Cùm enim æstate, vt ipse mihi retulit, per mõtes Pyrenęos è Gallia in Hispaniã iter fecisset, & in eo vinũ corruptum & verminosum ex vtribus bibisset, sequente autũno in Hispania in Quartanã incidit. Cuius lõgitudinis cũ esset impatiẽs methodicæ curationis pertęsus, militi cuidã se curandum commisit, qui sumsi aliquot pocula

vini Hispanici fortissimi, & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinumque id ipsi ad satietatem, imò pæne ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu durauit, & Quartanam sustulit, talem tamen visceribus & humoribus dyscrasiam impressit, è qua postea Scorbutus ortus est. Qui cùm ipsum in patria grauiter affligeret, nec tamen, quid morbi esset, satis intelligeret, Patauium profectus, Medicorum clarissimorum curæ ibi se commisit. Verùm valetudinem, quam sperauerat, non recuperauit, ideoque in patriam cum sequenti Consilio dimissus est.

Consilium Clar. & Excell. Dn. D. Iohannis Preuotij, Professoris Medicinæ in Gymnasio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illustrissimus, prolixè agere neque est mihi consilium, cùm à præstantissimis viris fusissima oratione de iis disceptatum esse non nesciam; neque permittit ratio aut meæ valetudinis nondum confirmatæ aut exoptatæ salutis à viro Illustrissimo, cui auxilia magis, quam verba, necessaria esse, non dubito. Perstringam ergo rem totam breuissimè, & quid de ea sentiam ingenuè eloquar, non vt iudicium meum interponam grauissimorum virorum sententiæ, sed vt Illustrissimi viri petitioni morem geram, & si qua re illius salutem adiuuare possum, Christiani hominis officio non desim. Duplex igitur ægritudinum genus Illustrissimum Dominum male afficere videtur; alterum manifestissimum à caussis vulgo notis & confessis pendens; alterum occultum, cuius caussa adhuc obscura; neque satis à quoquam explicata esse videntur. Manifestus est Catarrhus materiæ crassæ, tenacis, albæ, sæpius insipidæ, raro mordacis ad oris partes, interdum etiam ad stomachum defluentis. Præterea dolor eximius infimi ventris per longa interualla repetens cum ventris adstrictione, & quodam tensionis sensu circa vmbilici, hypochondriique præsertim sinistri, nonnunquam etiam lumborum regionem molesto, qui quidem copiosi flatus, mucosique excrementi euacuatione desinere consueuit. His addenda nephritis, & vigiliæ; hæc quidem satis familiaris & frequens, cum plurimas noctes ducat insomnes; illa verò iam olim valde molesta, cum vrinæ rubore, ardore, & arenularum excretione. Quorum omnium malorum caussas à praua internorum viscerum constitutione, indeque ortis varij generis excrementis deriuari manifestum est. Cerebrum quippe humidius non sine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Parisiis accepto contracta, plurimùm pituitæ progignit; accedente potissimum consensu viscerum naturalium; hinc iecoris caliditate sua multos vapores eleuantis, hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori succo inquinantis, caputque replentis, hinc lienis, & mesenterii obstructi sursum effumantis. Itaque pituita in capite congesta partim sua copia & pondere viam sibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata ad os stomachumque ruit, dentium alueolos laxat, molestiamque in deglutiendo subinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaucta ob propriam ipsius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilique calore in flatus versa, dolorem intestinorum cum alui stypticitate, ob impeditam præcipuè fibrarum transuersarum flatu distentarum contractionem, qua fecum descensus adiuuatur. At feruidior halitus adusti sanguinis, & vtriusque bilis à iecore locisque obstructis exsurgens somnum perturbat, nocturno potissimum tempore, quo ex spirituum & sanguinis ad interna recursu maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando succendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, sed etiam periodicam tertianæ spuriæ naturam referentem; siquidem auctis interdum obstructionibus, copiosa ac difformia excrementa omnis generis sibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex hac porrò multiplici colluuie renibus calidioribus communicata, ibique retenta & concrescere potuerunt arenulæ, tenuiorum partium à valido calore absumptione, & generari nephriticus dolor copiosa materia ad vreteres impacta, facilemque ac citum exitum non habente.

Occultarum verò ægritudinum aliæ simpliciter sunt tales, de quarum existentia dubitari potest: aliæ sunt solummodò occultæ quo ad essentiam & naturam, cum reuocari non debeat in controuersiam, an Illustrissimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum est veneficium, de quo habet vir Illustrissimus non irrationabiles dubitandi caussas; cum in suis lectis sæpe repertas referat admirandas figuras magicas, osseas, cereas, alteriusque materiæ; signa item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habuerit denique potentissimos & iniquissimos hostes, à quibus propriam salutem omni insidiarum genere oppugnatam fuisse non dubitat. Cum itaque veneficio variè immutari posse corpora confessum sit, ac iidem frequenter accidant effectus, quos etiam naturales humorum motus in malè affecto corpore edere consueuerunt: fit, vt medici nulla habeant propria signa, quibus constanter explorare & affirmare possint, abesse, vel adesse veneficium. Quod in casu Illustrissimi viri omnino fatendum est. Neque enim audeat vllus, nisi proteruus & de Philosophia Christiana malè sentiens, dubitare, an relatas suspiciones veneficium frequenter comitentur; vt propterea veneficium non adesse, nulli euidenti argumento conuinci possit. Ac si fortasse quispiam dicat, superuacaneam esse hanc dubitationem, cum in varia & satis manifesta humorum vitia referri possint omnia, quæ patitur accidentia; sciat à caussa supernaturali variè affectos, licet naturales effectus edant; non ita corrigi & compesci posse medicis auxiliis, quemadmodum vitiati, prauumque impetum à naturali & sensibili caussa sumentes corriguntur; vt si veneficii cognitio ad proximam morbi caussam assequendam non valde referat: plurimum tamen faciat ad prædicendam curationis facilitatem, morbique exitum præsagiendum. Vtinam à viro Illustrissimo absit hæc infectio, quæ sanè pertinacissimam omni ex parte atque impeditissimam redderet curationem. Duo verò alia sunt occulta mala quibus affici virum Illustrissimum planè affirmo: scorbutus, & plica; quorum natura vti abstrusa est, & à nemine hactenus demonstrata; ita manifestatissima sunt accidentia. Ac plicam quidem ex capillorum cirris inexplicabilibus (vt alias notas breuitatis studio prætermittam) omnes agnoscunt & fatentur: caussam verò propriam omnino ignorant, licet de communi aliquid probabiliter dicant; ad perfectam mali curationem constituendam satis esse non potest. Certum est, lento aliquo excremento tertiæ coctionis capitis, per suturas & poros exsudante capillos conglutinari atque calamistrari, quo per capillorum abscissionem cohibito, incidente liberius aere in apertos poros, grauissima subsequantur accidentia: certum quoque est, vitiosarum aquarum potu, aut halitibus aeri permixtis longa mora eam labem eandem contrahi, vt propterea fontium fluminumque Illustrissimo viro notissimorum incolis endemium sit hoc malum: neque dubitari potest, eos, qui capite sunt imbecilliori, citius grauiusque infici. At illud planè occultum esse videtur, cuius generis sit illud excrementum, quo veneno infectum; qua ratione capiti potius, quam aliis partibus infestum; cur tractu temporis spontè euanescat; remediis autem euocantibus & alexipharmacis non cedat, vnde eximiam illam & planè admirandam conglutinandi vim obtineat. Neque enim in manifestas cuiusuis humoris qualitates primas aut secundas referri hæc possunt; licet pro maiori aut minori prauorum humorum generatione magis aut minus serpere posse, atque confirmari luem fatendum sit. Hoc tantum dici potest, quod in omnibus aliis venenis explicandis vsu venit; eas aquas, earumque halitus veneno infici hac proprietate donato, quod capiti sit infestius, capillorum radici tenacius infigatur, eos mire vinciat & intorqueat, remediisque omnibus pertinacissimè resistat, ob ignoratam peculiare eius veneni naturam & generationem, vt verè mihi dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prædia sua incolentibus

plura

plura comperta esse de plica orgine, progressu & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contingit, plica laborantem perfectæ sanitati restituisse. At Scorbutus paullò grauius malum censendum est, cum in totum sanguinem serpat, eiusque corruptione inualescente inferre tandem possit interitum; quem incuratа intactaque plica nulli fortasse vnquam attulit. Vt meritò sollicitus sit de hoc malo vir Illustrissimus ac seriò doleat, vix aliquam illius haberi rationem in hac vrbe, vbi scorbuto infectus vix aliquando comparuit. Ego licet duos Hollandos, & vnum Anglum scorbuto exquisito affectos partim Venetiis, partim Patavi viderim; nullam mihi adhiberi cupio fidem: sed ex iis, quæ Forestus, Eugalenus, Sennertus de Scorbuto verè & oculata fide innumerisque historiis comprobata scripserunt, absque dubio affirmo Illustrissimum Dominum Scorbuto detineri. Nam si labiorum tumorem, & putridarum gingiuarum flaccescentiam, confirmati scorbuti accidentia, excipias; omnia alia adsunt scorbuti indicia, nempe multus & diuturnus olim vsus salitarum fumoque induratarum carnium, quibus militaris vita in septentrionali tractu valde addicta est; adhac vacillatio dentium cum aliquo gingiuarum pruritu; partium, præcipuè internarum, continua & ingens lassitudo; sinistri hypochōdrii atque mesenterii tensio; lataque exanthemata, modo sublivida, modo rubra toto corpore hinc inde continuò efflorescentia sine febre, quod pathonomicum scorbuti Symptoma esse censetur. Accedit, virum Illustrissimum adhinc triennium manifestè laborasse scorbuto, & medicum, qui eius præerat curationi, in scorbuti cognitione exercitatissimū discedenti liberè dixisse, nō contemnendas esse scorbuti reliquias, quibus opportunè occurrendū esset. Cæterū scorbuti nomen ideo fortasse parui faciunt Italiæ medici, quod dicta omnia accidentia in euidentes neque insolentibus & olim inauditis nominibus appellatas caussas referri posse animaduertant. Nam adustæ ichoribusque contaminata melancholia redundantia (qualem in Illustrissimo viro adesse ostendunt iecoris æstus, lienis imbecillitas, familiaris hæmorrhoidum fluxus, multusque salsi ac terreni cibi vsus) lassitudinem parere potest, magis autem in partibus internis, ad quas humor sua grauitate procumbit: adhac vires infringit, corpusq; eneruat & extenuat alimenti corruptione: viscera naturalia sui copia atque crassitie tendit, obstruitq; diffusi ichoris cum sanguine feruido permixtione varias exoriri maculas non est mirandum, & sua tenuitate feruidior illa exusti humoris pars ad ambitum corporis facilè feratur; & irritata internorum viscerum expultrice facultate per cutem laxam, porosam, imbecillem haud ægrè expurgetur. Itaque nihil caussa esse videtur, cur nouo & inuisitato Scorbuti nomine in rebus notis explicandis abutamur. Verùm quàm multos ægros huiusmodi ratiocinatio perdiderit legere est apud Scorbuti Scriptores; qui passim & vno ore affirmant, nullum scorbuto affectum, qui remediis manifesta qualitate duntaxat agentibus, melancholiamque adustam euacuantibus, contemperantibus, viscerumque obstructiones tollentibus, tametsi à Celeberrimis viris administratis curatus fuerit; persanatum fuisse; eo quod melancholicus sanguis peculiarem & propè indicibilem in Scorbuto contrahat corruptionem, quæ propriis Alexipharmacis melancholiam adustam alioquin irritantibus & efferantibus, si manifestas qualitates spectes, expugnari debeat. Nam cochlearia, beccabunga, quædam nasturcii & Sii genera omnia acerrima, quibus solis cedit Scorbutus, cum tertium caliditatis gradum attingant, ac desiccent, vitia melancholiæ adustæ, omnesque eius caussas vehementer augerent, nisi alexipharmaca qualitate scorbuticæ sanguinis corruptioni aduersarentur. Atque huius corruptionis comitem esse dictam macularum efflorescentiam in cute, ex eo colligitur, quod in aliis regionibus meridionalibus, in quibus adusti humores sæpe dominantur, tales efflorescentiæ non apparent sine febre: Cum itaque Scorbuti vox aliquid vtile designet ad curationem; non est explodenda tanquam insolens & inaudita veteribus medicis, quibus æque incognitum fuit plica, luis venereæ, & morbillorum nomen. Quod si hæc ita sunt, concipere potest vir illustrissimus aliquam spem melioris sanitatis ratione catarrhi, doloris ventris & vigiliæ, ope remediorum Italicorum: in Plicæ autem & Scorbuti cura proficere quid possit non intelligo. Plicæ remedium est incognitum, & scit vir Illustrissimus neminem hactenus vel hîc vel alibi medicorum ope ab hoc malo perfectè liberatum esse. Et quod Illustrissimus Vir à Medicis expectare non potest, beneficiò naturæ fortasse consequetur intra 4. vel 5. annos; cum obseruatum sit, adultos vel 14. vel 17. anno plica per se decidente neque ampliùs renascente liberari. Scorbuti verò alexipharmacis caret Italia, in quam illata ægerrimè propagantur, & vix in alterum annum conseruatur. Quid ergo faciendum? Id nempe, vt optima cum ratione inchoata curationi, quæ ventriculum potest corroborare, caput siccare, virulentum plicæ excrementum vtcunque foras trahere, ope decocti, & extremo aquarum thermalium vsu, nec non calidorum oleorum ad stomachum stillicidio insistat ferè vsque ad Aprilis finem, aut initium Maii, si tamdiu vim perferre poterit horum exiccantium medicamentorum: Tum verò curando scorbutico incumbat, id est, vtatur herbarum aperientium decoctis, admixta alexipharmacorum ea copia, quam indicauerit medicus in hac curatione exercitatus. Omnino curatio Scorbuti in eo erit præcipuè posita, vt quæ obstructiones reserant, (quorum delectus medici, qui curæ præerit, iudicio relinquendus est) antiscorbuticis remediis perpetuò contemperentur. Quorum caussa proficiscendū puto ad Septentrionalia loca, & maturè proficiscendum, vt herbas adhuc vigentes & succi plenas reperiat: aiunt enim antiscorbuticas herbas succo magis, quā Decocto aut alia ratione opitulari. Medicum nostra ætate celeberrimum, atque in Scorbuti cognitione atque curatione exercitatissimum, Danielem Sennertum adeat; huius consilio se committat, atque adeo ab eo, post Deum, salutem periculosissimi mali speret. Viuit VVitteberga, vbi nota & familiaria sunt Scorbuti antidota. Quod si ante hyemem hydrotico capitali decocto rursus decreuerit vti ad capitis ventrisque roborationem, & crassi cuiuscunque excrementi euocationem, id spōtaneæ plicæ curationi accelerandæ proficuum fore arbitror. Iecur quantumuis æstuare videatur, atque valida refrigerantia postulare: satius est tamen æstiuo tempore victu refrigerante vti quam medicamentis; siquidem languidus & excarneis ventriculus horum vsu nullo negotio exsoluitur; & refrigerantium vsu efferari plicam obseruatum est. Atque hæc sunt Illustrissime Domine, quæ mihi scribenda visa sūt, vt petitioni tuæ satisfacerem. Abstinui à remediorum censu, quod omnia in Italia sumenda iam prudentissimè præscripta & continuè vsurpata, vixque vlla mutatione facta continua esse sciam: quæ verò in Saxonia vel alibi ad Scorbuti curationem præscribentur, explorato statu; in quo Vir Illustrissimus esse comperietur post itinerum labores, & continuanda adhuc curationis periculum faciendum; varia ratione accommodanda erunt ad corporis necessitatem, viroque expertissimo ne insinuari quidem sine arrogantia possunt. Faxit Deus Opt. Max. vt Illustrissimi Viri vota atque itinera bene fortunent.

Ioannes Preuotius.

Verùm in patriam reuersus, cùm nullam morbi alleuiationem sentiret, sed is indies ingrauesceret; Consilium Clarissimi Domini Preuotii secutus, litteras ad me 28. die Maii anno 1628. Codnâ scripsit, suūque propositum de itinere VVittebergam, valetudinis gratia, suscipiendo, iis mihi aperuit. Cùm verò cognati & amici in tanta corporis imbecillitate iter dissuadent, nec viuum huc venturum putarent, iter ad autumnum vsque distulit. Verùm cùm morbus indies inualesceret, tandem viæ se accinxit, & mense Nouembri eiusdem anni, lectica gestatus, itinere per Poloniā & Silesiam circiter centum milliar. Germanic. confectio huc VVittebergam venit; sed vix semiuiuus. Nam cute tātùm & ossib. hærebat, nec manus aut pedes mouere poterat, imò nec caput: Verum malo

historiam eius status & morbi Medici eius domestici, quem secum ex Italia duxerat, Viri Excellentissimi, Domini *Francisci Mistrucii*, Foroiuliensis, Med. Doctoris, verbis, quàm meis, recensere, qui morbum Domini Comitis hoc modo descriptum mihi exhibuit.

Inter praclara illa, quibus olim singulari cum admiratione floruit antiquitas, praclara semper & laudabilis ea fuit consuetudo, Vir Clarissime, cùm Delphos proficisceretur, vt de ancipiti aliquando ab Apollonis Pythii Oraculo toto terrarum orbe celeberrimo responsum acciperent. Veterum more Generosus ac Illustrissimus Comes, Dominus Nicolaus Sapieha, generalis vexillifer Magni Ducatus Lituania, de propria incolumitate sollicitus, post tot tamquè varia medicamenta experta, post tot responsa accepta, & in propria patria Polonia, & in Italia, tandem hoc tempore VVittenbergam (non Delphos, sed alteras mehercule Athenas) confugit, vt Vos iam consulat, pane dixerim, sapientissima medicina oracula; à vobis omnino, si humanitus vnquam opem, quam studiosè implorat consecuturus. Historiam ego (postquam id mihi imponitur) summatim profectò, distinctè tamen recensebo, & pauca illa, qua ad malum huiusmodi profligandum in mentem veniet, ea qua decet modestia prascribam, omnia alioquin ad iudicium suum perspicacissimum referens, tanquam ad lydium lapidem elegantiùs expolienda.

Principalis affectio, de qua valde sollicitatur Illustrissimus, tanquam illa, qua bis aut ter mortem pra foribus esse denunciauerit, est pertinax & crudelis dolor totius ventris inferioris, modò in dextro, modò in sinistro hypochondrio, modò circa vmbilicum persistens. Iam septimus agitur annus, ex quo immanes isti cruciatus suos habent recursus adeò pertinaces, vt & agrum & medicum (liberè dicam) iam ferè in desperationem egerint, tantum abest, vt hactenus vllo medicamento cesserint. Iam annus cum dimidio est elapsus, ex quo ego cura Illustrissimi sum addictus, in quo tempore, qualiter morbus se habuerit, tantummodo dicam, ne fiat inanis repetitio antecedentium, qua qua (vti mihi relatum fuit) eundem ferè semper seruarunt tenorem. In isto itaque temporis spatio ita ferè res se habuit. In mense Iulij ex Italia venimus Cracouiam, vbi Illustrissimus statim cura cuiusdam Medici scorbuti curationem profitentis se commisit, qui postposito Hippocratis consilio, quod sub cane & ante canem difficiles sunt medicationes, nullo habito respectu, quod Illustrissimus tunc temporis potius indigebat quiete, propter multa ex tam longo itinere perpessa incommoda, quàm noua medicamentorum agitatione, cepit illi medicamenta ista scorbutica exhibere, veluti syrupum cochlearia, succum eiusdem herba, & alia huius ordinis, additis pulueribus & potionibus aliquibus purgantibus, in quibus medicamentis, sine vllo apparente beneficio, per sex hebdomadas perseuerauit Medicus iste. Tandem videns Illustrissimus, quod nihil boni cum illo ageretur, cogitauit de discessu, & ita circa finem Augusti Lublinum venimus; vbi quamprimùm immanes isti cruciatus adorti sunt illum in toto ventre inferiori, lumborum regionem pertingentes, qui non nisi post longas difficultates, & multam eductionem, tum per superiora, vomitus spontanei beneficio, tum per inferiora, clysterium frequenti vsurpatione, materia cuiusdam mucosa, alba, insipida, modò tenuis, amara, flaua, aliquando fusca, & copia flatus intermiserunt: in quo dolore aluus, adeò erat adstricta, vt nec clysteria, alioquin purgantia, nisi maxima cum difficultate redderet: vrina pariter rubra maximo conatu excernebatur, cum ingenti dolore circa renes, qua postea mitescente dolore copiosior fluebat cum multa excretione arenularum rubearum. Ita sedato dolore circa finem Octobris Lublino venimus Codnam, qua est ciuitas Illustrissimi; sed non longè post nostrum aduentum redeunt obstructiones, recrudescunt dolores cum frequenti animi deliquio, (veluti & modò illi contigit in itinere,) vt de salute penitus desperaretur; in quibus etsi subtus adhibitis mollientibus & superiùs vsurpatis vacuantibus, aluus recludatur ac excrementa omnis generis, veluti supra dictum est, eiiciantur aliqua euidenti leuatione, non minori vehementia; redit tamen morbus, nouis semper succedentibus obstructionibus, nec hucusque extirpari potuit, immo in mense Augusti proximè praterito, post assumptum decoctum China per dies quadragita circiter, adeo inualuit morbus, ita dolores crudeliter illum torserunt, vt nec lecto dimoueri, vix loqui, vix spiritum trahere posset; & in ipso itinere inter tussiendum ter adeo interturbata fuit respiratio, vt de suffocatione omnino dubitaretur. Sciendum praterea est, quod prater intolerabiles dolores, qui in omnibus ventris partibus sentiuntur, alij etiam aliquando in toto dorso extenduntur, & ad extremos artus, maximè vero ad brachiorum & pedum articulos transeunt; immo in isto itinere tantos ac tales sensit dolores circa istas partes, post ventris inferioris cruciatus, vt antehac nunquam tales passus fuerit; nam, veluti & modo potuisti obseruare, vir Excellentissime, vix somnum capere, vix illas loco mouere potuit; ad quos dolores tandem sequuta est paralysis, non quidem legitima, manuum ac pedum, cum tabe & squalore omnium membrorum, vti inspicienti apparet. Obseruandum etiam est, quod isti dolores frequentiùs modò recurrunt, quàm facerent prateritis annis, quibus modo, veluti & antea, occurrebat aliquando: adnectitur pruriginosa flauescentia ac excrescentia gingiuarum, cum maculis quibusdam rubris, instar morsus pulicum, in dorso pracipuè & cruribus apparentibus, qua sensim ad liuorem tendentes, tandem euanescunt. Et quamuis dolores abdominis aliquando intermittant; nihilominus perseuerat macies & ingens lassitudo totius corporis stat paralysis & dolor iuncturarum cum tanta alui adstrictione, vt nec tantillum quidem spontaneè excernat: quare sape aloe rosata, & interpositis diebus clysteribus est stimulanda, quod si vel vnica dies intermittatur euacuatio, iam cruciatus emergunt; & mirabile est, videre, quantam copiam excrementorum omnis generis, sed pracipuè bilis & phlegmatis mucosi singula die indeficienter beneficio horum medicamentorum excernat: nihilominus tamen morbus obstinatè persistit. Istis purgantibus medicamentis & roborantia adnectimus, veluti rotulas ex speciebus aromat. rosar. diarrhodonis abat. additis coralliis & margaritis, confectionem hiacynthi, Alchermes, & alia huius ordinis, nec propterea aliquid hactenus profecimus. Quantum verò ad dubia illa, qua per litteras tibi enodari significasti, istud habet. Quantum ad hamorrhagiam illam, quam ante quatuor annos est passus, non ex vlla viscerum debilitate, non enim post ipsam iterum fòrsan conualuisset, veluti satis commodam duxit valetudinem per annum ferè cum dimidio in Italia; non ex hamorrhoidum retentione, simul enim & hamorrhoides suas habebant periodos singulo mense, qua à medio anno tantummodo omnino intermiserunt, vnde arte illos debui prouocare ter aut quater; restat itaque vt hamorrhagia ista ex sanguinis acredine & tenuitate à capite super calefacto contracta occasionem habuerit. Quantum ad plicam, quam in capite gestat, post annum ferè se manifestauit, quàm isti dolores inciperent, nec est hareditaria, nam nullus ex prosapia ante illum talem habuit affectionem. Quantum ad capitis destillationem, illa continua fuit, & adhuc perseuerat in maxima copia, veluti apparet ex iis, qua per nares & palatum continuo excernuntur, cuius maxima pars ad ventriculum delabitur, inde ad intestina, vnde forsan non leuem suscipiunt fomitem dolores supra dicti. Pulsus alioquin semper obscuri cum aliqua frequentia pro intensione, & remissione dolorum suscipiunt variationem. Victus ratio vtplurimum, pracipue in paroxysmo dolorum, ad libitum assistentium potius, quam medici consilio fuit instituta ex contuso caponis, ouis sorbilibus recentibus, ex iusculis aromatibus conditis. Vinum bibit Italicum bona substantia. Appetitum habet adeo deiectum, pracipuè in doloribus, vt vel odor carnium illi pariat nauseam: sitim gestat continuam, propterea fere semper excedit in vini potu. Noctes vtplurimum ducit vigiles, & si quid dormit, id totum est inquietum,

tum, & phantasmatum plenum. In Italia quomodo fuerit medicamentis tractatus, iam scripta vidisti omnia. Hæc itaque sunt symptomata, quæ sæuissimè affligunt virum hunc Illustrissimum. Ab eis quoad fieri licet vendicari exoptat, & si humanitùs vnquam auxilium est expectandum, non aliunde profectò, quàm abs te in tantis ærumnis exoptat & sperat; abs te, inquam, Sennerte præstantissime, quem ego inter densiora difficilium morborum dumeta (vt ita dicam) in prouincia ista Saxonica, tanquam in horto amœnissimo fragrantissimam candidioris medicinæ rosam florere video, & pro virili parte inprimis admiror. Hactenus D. Franciscus Mistruccius.

Arque omnino his malis omnibus, Illustr. Dn. Comes tenebatur. Et quidem maximè ipsam affligebat pertinax alui obstructio, quæ nisi vel clysteribus, vel medicamentis purgantibus moueretur, planè subsistebat. Ad aluum mouendam magnam aloes rosatæ copiam secum ex Italia attulerat. Verùm cùm eius vsu aluum magis siccare scirem, eius vsum vt continuaret dissuasi. Cùm aluum deiiciebat, pituitam viscidam & tenacem magna copia egerebat. Simul ventris dolores acerbissimi sæpissimè ipsu infestabat, qui in dolores articulorũ, & hi rursum in illos terminabantur. Quod si doloribus ventris ingruentibus copiosè vomeret, quod nõ rarò accidebat, dolores mitiores erant, & citius remittebãt. Aderat præterea mẽbrorũ omnium paralysis, vt & linguæ quandoque, vt satis commodè loqui non posset. Paralysin tamen, vt dictum, articulorum dolores grauissimi cum tumore aliquo comitabantur. Per interualla etiam ipsum infestabat symptoma, quod illum valde terrebat, suffocationis & strãgulationis cuiusdam quasi metus, cuius *de scorbuto cap.* 4. mentionem fecimus, quæ proueniebat à vapore styptico musculos laryngem mouentes contrahente, & quasi conuellente. In corpore, dorso præcipuè, maculę liuidę apparebãt, dentes vacillabant, imò etiam quidam iam exciderant. Conspiciebatur quoque in volis manuum perpetua rubedo, procul dubio à caliditate & siccitate epatis proueniens, inducta ab intempestiuo medicamentorum calefacientium & siccantium vsu. Non enim solùm decocto Chinæ 40. diebus, sed & aliis huiusmodi medicamentis vsus fuerat. Noctes plerasq; totas insomnes agebat. Aderat febris nullum typum obseruans, quales fere scorbuticæ esse solent. Talem cum acciperem hunc ægrum, de sanitate perfecta recuperanda vix aliquid, imò ne de vita certã spem facere potui. Cùm tamen valetudinis gratia tantum iter suscepisset, ei, quantum potui, mea opera prodesse conatus sum, atque Dei beneficio & ope, tantum effeci, vt aluus suum officium rursus faceret, feces naturalem consistentiam acquirerent, dolores ventris & articulorum cessarent, brachiis quoque & manibus motus restitueretur, vt non solùm alia iis officia præstare, sed & literas scribere posset. Venter quoque, qui planè extenuatus erat, iterum augeri, imò pinguescere cœpit.

Restabat tamen & pertinaciter perseuerabat pedum paralysis, & contractio, quæ nullis medicamentis, vt nec thermarum Teplicensiũ vsu, in quas Anno 1619. mense Iunio delatus est, tolli potuit, & vt mihi videtur, vix vnquam integrè tolletur.

Medicamenta autem, quibus vsus sum, in hos scopos directa fuerunt, vt scilicet aluus laxa iterum redderetur, cacochymia sensim euacuetetur, vitium humorum & dispositio viscerum scorbutica antiscorbuticis medicamentis emendaretur, & symptomata vrgentia tollerentur.

Materiam medicam quod attinet, formulas omnes medicamentorum, quæ singulis ferè diebus adhibita fuêre, apponere, prolixum nec operæ pretium foret, cùm, stantibus iisdem Indicationibus, eadẽ medicamenta, formulis tamen nõ rarò mutatis sæpe repetenda in morbo diuturno & contumaci fuerint. Materiam ergo saltem medicamentorum Indicationibus respondentem è formulis extractam subiungemus: quæ tamen nec omnia in omnibus medicamentis, sed pro re nata & circumstantiarum ratione nunc hęc nunc illa adhibita adfuêre. Formulam tamen vnam atque alteram addemus.

Ad alum leniendam, quæ nisi irritata vix suum officium faciebat, magnam quidem, vt antea dixi, aloës rosatæ copiam ex Italia secum adduxerat: verùm cùm eius vsu intestina potius exsiccari animaduerterem, eius vsum dissuasi. Itaque clysteribus, quibus valde adsuetus erat, sæpius vsus est (paratis è *rad. althææ, polypod. q. foliis parietariæ, mercurialis, brancæ vrsinæ, maluæ, althææ, centaurio minore, fl. chamæmeli, sambuci, sem. anethi, fœnigr. lini, cumini, el. diacathol. diacarthamo, bened. laxatiua, hiera s. sir. ros. sol. ol. chamæmel. sambuci, lilior. albor. vitellis ouorum.*

Sirupi verò laxatiui parati fuêre è *radicib. polypod. q. filicis, cichorii, cortic tamarisci, rad. cat par. fumar. agrimon. endiuia, chamædry, ceterach, sem. carthami, passulis, fol. senæ, agarico, zedoariæ, galangæ, cortic. curi, fl. cordial. manna, cremore tartar. sacchari s. q*

Pilulæ, ex *massa pil. Aquapend.* cum *spec. diacarthami.*

Ad vitium humorũ & dispositionẽ Scorbuticã emẽdandam, antiscorbuticis & aperientibus vsus est.

Vt ♃. *aquæ scorbuticæ nostræ*, lib. 3. Practic. descriptę, Vnc. iiij. *cochleariæ, borragin. an.* Vnc. j. *conseru. cochleariæ* Vnc. jß. *betonicæ* Vnc. ß.

Stent per noctem. Manè colentur.

Adde *tartar. vitriol.* vel *misturæ s.* Dra. ß Misc.

Item, ♃. *succi rec. expressi cochleariæ, beccabungæ. nasturtii aqu. an.* ℔ij. *rad. cichor. recent. cond.* Vnc. vj. *Salis tartar.* Drach. ß.

Stent in digestione vase clauso diebus aliquot. Postea colentur.

Colaturæ adde *sacch. albi* Vnc iiij. *cons. borrag. betonicæ. fumariæ ana* Vnc. ij.

Stent iterum in digestione per diem & noctem. Postea colentur.

Item, ♃. *misturæ s.* Vnc. jß. *rob. iuniperi* Vnc. j. *succi cochleariæ, nasturtii aquat. beccabungæ, an.* Vnc. vj. *spec. diarrhod. abb.* Drach ij *sir. borraginis, tunicis, acetos. citri an.* Vnc. jß. *aq. cinamom.* Vnc. ß.

Stent in digestione. Postea quod clarum est effundatur.

Item, ♃. *misturæ s.* Vnc. jß *rob. iunip.* Vnc. ij. *extr calami aromat.* scrup. j. *ro i* scrup. ß. *cons. cochlear.* Vnc. ij. *fumariæ, acetosæ an.* Vnc jß. *succi citri rec.* Vnc. iiij. *aq. scorbuticæ* Vnc. vj *cochleariæ* Vnc. iiij. *cinam.* Vnc. ß.

Stent in digestione. Postea colentur.

Vsus est & *pil. è trochisc. de cappar. extr. cichor. ceterach. gentianæ.*

Item *cremore tartar. tartar. vitriol.*

Præscriptæ quoque rotulæ, è *spec. aromatici. ros. diarrhod. abb. plires archont. extr. ireos, helenii, eryngii, pulu. bezoardico.*

Vt & hic puluis

♃. *spec. diaireos* Drach. j. *calami aromat. sem. nasturtii, erucæ, croci. an.* Scr. j. *cinam.* Drach. j. *crem. tartar.* Drach. ij.

F. puluis.

Electuària vsurpauit, parata è *conserua cochleor. betonicæ, saluiæ, cichor. chamædryos, chamæpityos, corti. citri conditi, rad. condit. scorzoneræ, rob. iniperi, confect. alchermes, sir. borrag. tunicis, acetos. citri.*

Vsurpauit & *vinum cochleariæ*, quod paratur, si *cochleariæ viridis* manipuli aliquod minutim contundãtur, & affũdãtur Vini Rhenani libræ aliquot, & stẽt in cella in vitro diebus tribus, & postea colẽtur. Item hoc: ♃. *absinthii* p. iij. *conserua cochleariæ* Vnc. iij. *nasturtii aquat. viridis contus.* Mj. *cortic. citri siccor.* Drach. vj.

Affunde *Vini Rhenani* ℔iiij.

Stent in vitrio diebus aliquot. Postea, quod clarum est, effundatur.

Tandem cùm à Dn.Büttnero,Pharmacopœo Gorlicensi industrio, nactus essem *spiritum cochleariæ*, quem, vt & ex aliis plantis plerisque per fermentationem & destillationem artificiosè parat, vt plantæ odorem & saporem retineat,& vt spiritus vini flammam concipiat;æger verò aliorum medicamentorum ferè tædium & nauseam concepisset, frequentissimè &cum commodo eo spiritu vsus est.

Vt lieni quoque prospiceretur,qui non parum laborabat,emplastrum ad lienem impositum fuit.

Dolores ventris & articulorum ferè reciprocè oriebantur;& cùm dolores vêtris remitterêt,dolores articulorum inchoarent,contrà, vbi dolores articulorum cessarent,ventris oborirentur :vtriq; auertebantur maxima ex parte,cùm copiosè,quod sæpissimè accidebat, humorem acidum, salsum,amarum, pæne incredibili copia,reiiceret.

Ad dolores ventris leniendos præscripti sunt clysteres *ex althæa,chamæmelo,sem. fænigr.anethi, lini, ol. amygd.d.anethino,chamæmel.melle rosac.el.de baccis lauri.* Et fomenta ac cataplasmata ex iisdem & similibus ventri imposita,& *emplastrum de bacci lauri.* Vsurpauit & *decoctum fl.chamæmeli* cum *manna & ol. amygd. dulcium.*

Ad dolores articulorum, in manibus & pedibus vsurpatæ sunt fomentationes & cataplasmata è *rad. althææ,fl.chamæmeli,hyperici,absinthio,betonica, nasturtio aquat. farina sem.lini,fænigræci,lumbricis terrestr.ol.sambuci,chamæmeli,vnguento dialthææ.*

Vxor generosa illustr.Dn. Comitis ad dolores eiusmodi leniendos in Patria in vsu esse dicebat cataplasmata è *radicibus raphani rustici* tusis & coctis, idque aliquoties, cùm ratione non caret,non sine fructu impositum.

Vsurpatæ etiam fuerunt fomentationes è *radicibus helenii, althææ, bryoniæ, fol.lauri,saluiæ, roris marini,chamæpityos.fl.cheiri,lauêdulæ,primulæ veris,stœchad. Arab.baccis iuniperi.* Vt & inunctiones, ex *rad.althææ*, & *bryoniæ* ac *lumbricis terrestrib.* ad mollitiem coctis, addito *succo cochleariæ*,& *nasturtii aquatici,vnguento de bdellio,terebinthina,ol.lil.alb.chamæmelino*,vt & vnguento Valeriolæ,quod habetur *lib.4.obseruat. 4. eiusdem*; Vt & hoc:

℞.*succi beccabungæ,nasturtii aquat.ana* Vnc.iß.*ol.lilior.alb.an.*Vnc.ij.

Coq.ad succor.consumt. Adde *ol.terebinth.* Vnc.ß. *destillati è baccis iunip. vngu. è bdellio an.* Vnc.j.*gummi elemi,hederæ an.*Drach.iij.*pingued. human.*Vnc. ß.Misc.

Item vnguentum paratum è *rad.ireos.Flor.fol.saluiæ, primulæ veris,tanaceti,artemisiæ,betonicæ,baccis lauri, iuniperi,semine erucæ,fl.lauendulæ spicæ*, coctis in *Vino* & *oleo lumbricor.vulpino,rutaceo,succo nasturtii aquat.*& colatis,atque additis *ol. destill.iuniperi,sagapeno, bdellio, styrace calamita,gummi elemi,pinguedine vulpina & humana,cera.*

Emplastrum etiam *meum neruum* additum fuit, cuius hæc est descriptio:

℞.*fol.lauri,betonic.rorismar. chamæpyt. primul. veris an.*M j.*fl.lauendulæ* M ß.*summit.hyperici* M.j.*lumbricor. vino lotor.*Vnc.iij.

Coqu. in *vino bono.* Colaturæ adde *ol.chamæmel.* Vnc.iij.*irini.*Vnc.jß.

Coqu.ad Vini consumt.Deinde adde *terebinth.claræ* Vnc.iij.*seui hircini* Vnc jß.*gummi elemi* Vnc.ij.*racamahacæ dissol.picis naual.resinæ an.*Vnc.j.

Iterum coq. Adde *lithargyri* Vnc.iij.*ceræ* q.s.

F.Emplastrum,cui sub finem adde *ol.terebinth.è baccis iunip.an.*Vnc.iß.*roris mar.saluiæ destillator.an* Dra.j. Misce.

Ad linguæ paralysin vsurpatæ fuerunt oris collutiones ex *aqua saluiæ,roris marini,extr. calami aromatici,oxymel.scillitico,ol.destillat.nuc.moschatæ.* Inunctiones linguæ ex *theriaca, extr.castorei,calami aromat.ol.nuc. mosch.saluiæ,sem.sinapi.* Trochisci ex iisdem etiam parati fuerunt.

Ad gingiuarum vitia & dentium vicillationē præscripta vnguenta è *fol.aquilegiæ,saluiæ,menthæ, nuc. mosch.fl.rosar.rubr.alumine,melle*; collutiones oris ex *decocto radic. filicis,bistortæ. fol. nasturtiiaquat.virid.saluiæ, menthæ,aquilegiæ,thuri,aq.saluiæ,mēthæ,alumine,mellerosato.*

Atque istis quidem medicamentis,etsi, vt supra dictum,scorbuti vitium maxima ex parte expugnatum sit,nisi quod pedum paralysis fixa maneret;Plica tamē antiquum obtinuit, nisi quod vnus pedum vnguis ad meliorem statum rediit.

CAPVT X.

De Vnguium vitiis.

PRimò,cùm vngues naturalem suam constitutionem,vt aliæ corporis partes,habeāt,leues & plani sint,coloremq; habeant ex albo rubentem,& duritiem ac crassitiem debitam : si hæc naturalis eorum constitutio mutetur,morbosum est.

Vngues inæquales,crassi,rugosi.

Et primò quidem vngues interdū inæquales,crassi, ac rugosi euadunt. Quod accidit ex succo, quo vngues nutriuntur, copiosiùs affluente. Tum enim non solùm elongātur,sed & crassi, inæquales,& rugosi euadunt.Id quod accidit,ex validis laboribus, quibus vngues circa radices quasi commouentur,atques alimentum ita copiosiùs attrahunt. *Vngues inæquales & rugosi.*

Vitium hoc facilè emendari non potest;nisi caussa externa illa cesset.Tum enim temporis progressu, vnguibus illis crassis & inæqualibus sensim resectis, alii meliores succedunt.

Vnguium scabrities.

Deinde & vngues scabri ac malè colorati & crassi euadunt;quod vitium vnguiū scabrities & lepra appellatur,in quo vitio & magnitudo & figura ac conformatio eorum viriatur. *Vnguium scabrities & Lepra.*

Generatur autem istud vitium, ex humoribus vitiosis & excrementitiis alimento vnguium sese permiscentibus.Sūt autē ii inprimis melancholici,quod vel ipse vnguium color docet,aut tartarei quiddam habentes,vnde durities illa prouenit.

Vitium hoc oculis patet,& turpitudinem potius, quàm periculi aliquid affert;apprehensionem tamen, quæ vnguibus fit, lædere potest,simulq;etiam indicat, vitiosi humoris aliquid in corpore delitescere, quod Natura ad vngues detrudit,sicut iis, qui plica polonica laborant,vitiū hoc etiam accidere diximus.

Curatur autem hoc vitium,si,quod emendari non potest, abradatur sensim, & humor excrementitius discutiatur. Recenti vitio *decoctum orobi* & *lentium* conuenit;vel cataplasmata ex eorum farina paratum: vel sulphur cum oleo & aceto impōnatur. Atriplicem vngues sine vlcere eximere scribit Plinius, *lib. 20.cap.*20.Chelidonium minus cum pice idem præstat. Vel imponatur vnguentum aut emplastrūfactum ex *pice,cera, resina,mastiche, colophonia*, vel *passula* cum *opopanace* imponantur :Vel *nasturtium* cum *semine lini.* Fortiora sunt *radices* & *folia ranunculi.*

Vel ℞.*resinæ* Vnc.ß.*terebinth.* Drach. ij.*ceræ nouæ, sebi hircini an.*Drach.v.*mastich.*Drach.jß.*thuris* Dra.ij. F.Emplastrum.

Plura videantur apud Paul.Æginetam,*libr. 2. cap. 81.*Auicennam,*7.quarti,tract.vlt.cap.14.*

Vngu-

Vnguium color mutatus.

Vnguium color mutatus. Nonnunquam verò solus color vnguiun vitiatur, iique liuidi, flaui, nigri euadunt. Quod vitium accidit, non solùm ob subiectæ carnis coloris mutationẽ, vt nonnulli existimant, sed quia ipsorum vnguium alimentum vitiosum & tali colore præditum est. Nõnunquam etiam vngues maculis quibusdam albis exilibus, in iunioribus præcipuè, hinc inde notantur, quæ plerumque circa radicem exortæ, vnà cum vngue crescente locum mutant, donec tandem cum vngue resecantur, habentque ortum à crasso succo alimento se permiscente.

In coriariis quoque ob calcis & lixiuij, & in tinctoribus ob tincturatum tractationem frequenter color vnguentium naturalis in alienum mutatur, qui sæpe diu perseuerat.

Vitium hoc quidem periculum nullum adfert; turpitudinem tamen parit, & hominibus, præsertim fœminis, ingratum & molestum est.

Vt verò tollatur hoc vitium, humores vitiosi, si in toto lateant, euacuandi; deinde ex ipsis vnguibus tollendi. Fiet hoc, si vngues succrescentes frequentissimè resecentur, donec omne illud, quod vitiatum est, tollatur. Ipsi verò vngui emplastrum, modo *de lepra vnguium* propositum imponatur.

Peculiaris verò est coloris vnguium mutatio cùm ex contusione sanguis sub vnguem effunditur, & per vnguem translucens colorem rubrum vel nigricantem, vt in suffusionibus fieri solet, parit. Quod si accidat, Auicennas vnguem perforare, & sanguinem suffusum educere iubet. In qua re tamen cautione opus est, ne in perforatione cutis subiecta neruosa lædatur, & dolor excitetur. Vngue perforato, vel etiam non perforato, imponatur *dictamnum Creticum* cum pisciũ glutine. Vel *emplastrum basilicum*, vel *radix sigilli Salomonis* contrita. Vel ♃ *sagapem* q.v. Misceatur in mortatio cum *oleo nucum*, vt fiat emplastrum, & supraponatur.

Curuatura vnguium.

Curuatura vnguium. Curuaturæ vnguium inter vnguium vitia etiam nõnulli mentionẽ faciũt, & quidẽ eius, qua in extremitatibus vngues curui & adũci quasi, vt in auibus, redduntur, eamq; à siccitate nimia vnguium substantiam contrahẽre deducunt. Verùm rarus hic affectus est, neque vbi datur, à siccitate prouenit, sed à vitiosa materia, ob quam copiosiùs affluentem, vngues ita vitiosi crescunt; id quod in Plica Polonica accidere diximus. Ideoque eorum alia curandi ratio non est, quàm vnguium scabrorum & leprosorum.

Hoc non infrequens est, præcipue in pedibus, vt vngues ad latera nimiũ excrescant, & subiectam cutem perforent, vnde caro eò luxuriare incipit, quæ impedimentum & in calceis induendis, & in incessu affert. Quod si accidat, *alumen vstum* inspergendum, quod carnem superfluam tollit; postea vnguis, qui nimium excreuit, resecandus.

Fissura vnguium.

Vnguium fissura. Nonnunquam & soluta vnitas vnguibus accidit, vt vel in longum findantur, vel per transuersum, velut in duas laminas dissecti sint.

Id quod vel à caussis externis, vt vulneribus accidit, vel ab humorum vitio, quod interdum in lue Venerea & lepra euenit.

Si à vulnere sit fissura, vulnus curãdum. Vngues tamen secti vniri nequeunt, sed dum crescunt integer vnguis fisso succedere solet; modò caueatur, ne, qua parte vnguis fissus est, cute subiecta coalescat. Hoc n. si fiat, nunquam integer vnguis, sed semper bifidus succrescit. Si ab alio morbo & vitiosis humoribus sit fissura, morbus ille curandus, & topica, ac vngui eà adhibenda, quæ scabritiei conueniunt.

Vnguium casus.

Tandem etiam interdum vngues decidere solent, *Vnguium casus.* digiti extremitate nuda relicta: quod vitium ad morbos in numero meritò refertur; cùm sine caussa vngues à partiũ numero excludãtur, vtpote qui suã in naturalem cõformationẽ & vsũ habeant, & vt aliæ partes nutriantur, rotique cohæreant. Cur autem vngues decidant, id primò, & præcipuè, ex vitio alimenti prouenit, quod vbi in alienam naturam declinat, ita quidem, vt non solùm simpliciter vitiosum sit alimentũ; id quod in scabritie, & asperitate vnguiũ accidere solet, sed vt acre simul sit, ac radices vnguium erodat; eodem modo, quo in Apoplexia, ophiasi ac pilorum defluuio, pilorum radices erodi solent, vngues decidunt. Sic nõ rarò post vlcera & vulnera circa radices vnguium decidere solent vngues, pure eorum radices erodente. Et vbi vnguium radices à pure erosi fuerint, etsi vngues sponte non decidant, tamen ab vngue nouo succrescente protruduntur. Ita compertum est, post febres malignas & pestilentes non solùm capillos defluxisse, sed & vngues decidisse: id quod & post venena sumta, & in lue Venerea accidisse obseruatum est. Deinde idem ex inopia alimenti prouenire potest, quomodo iter per niues facientibus & in aquâ gelida manus diutius detinentibus vngues decidisse compertum est, vel constipatis manuum poris alimentum vnguis aduehentibus, vel calore natiuo eorum exstincto.

Vitium autem hoc, quod visui obuium est, non solùm deformitatem parit, sed etiam apprehensionem, cui vngues inseruiunt, lædit: præterea, cùm vngues digitorũ apices contra externas iniurias quasi muniant, inermes quasi & externis iniuriis facilè obnoxii hoc modo digiti redduntur. Itaque curationem hoc malũ non immeritò postulat. Non tamen omnes vngues decidui restitui possunt. Etenim si à prauo humore tota vnguis radix exesa sit, & malum iam diu durauerit, aut si propter inopiam alimenti vngues deciderint, vix restitui possunt. Si verò radix tota erosa non sit & malum recens, curationis spes superest. Tũ igitur vngues tegere oportet pileo ex *ladano, ammoniaco, bdellio, & cera* parato.

Reduuia.

Tandem non ipsorum vnguium, sed cutis vnguibus proximæ vitiũ est, quod Latini Reduuiam, Græci *παρωνυχίαν* nominant, quod iuxta vngues fit. *Reduuia.* Longè verò aliud vitium est hæc *παρονύχια* Græcorũ; quàm ille morbus, qui supra, *part.* 1. *cap.* 14. descriptus est, atque inter inflãmationes numeratur, & Arabibus etiã Paronychia dicitur. Ista enim Paronychia, vt ibi dictũ, grauis & periculosus morbus est: paronychia verò Græcorum, de qua iam agimus, seu Reduuia, leuissimus est affectus, qui nihil damni affert; & Medici cura pæne indignus videtur; quod patet ex Galeno, qui *comment.* 2. *de nat. hum. sub finem* disputans, an ille liber sit Hippocratis, scribit; Sabinum & reliquos, qui librũ illũ reiiciunt, in eo exigua pauxillaq; peccata animaduertere, maiora autem & consideratione digna negligere, ritu illorum prauorum Medicorũ, qui cùm *παρονυχίαν* ægrotantium considerant, magna deinde & difficilia mala per inscitiam negligunt.

Neque est vt quis putet, Paronychiam Græcorum & Arabum esse eundem affectum, & quod Reduuia sit praua & incipiẽs Paronychia, qualẽ Græci describunt, sine tumore, sine inflammatione, sine insigni

dolore, quę species quædam ῥαγάδων fit, & à Græcis describitur. Si verò iam facta sit, in inflammationem & abscessum periculosum mutari, qualis ab Arabibus describitur, & Panaritiũ ipsis nominatur. Experientiæ enim hæc non respondent. Neque enim Panaritium Arabum à talibus fissuris incipit, neque Reduuia & Paronychia Grecorum vnquam in Panaritium mutatur.

Reduuia quid?

Est igitur Paronychia seu Reduuia leuis quædam cuticulæ ad vnguium radices fissura.

Prouenit ab humore falso cuticulam eo loci erodente.

Vitium ipsum per se patet, neque quid periculi habet coniunctum, nisi quod leui quodã dolore molestum est, cùm cuticula fissa cutis nudetur.

Curatur autem *portulaca*, *malua radice* & *semine oleo violarum*, *rosaceo*.

Fissura manuum.

Fissura manuum.

Vltimo loco mentionem facere libet fissuræ manuum, quæ accidit pręcipuè sub initium hiemis, cùm manus teneriores frigori, cui nondum assuetæ sunt, exponuntur, vnde inprimis circa iuncturas fissuras cõtrahũt; id quod tamẽ interdũ etiã pedibus accidit.

Curantur autem felicissimè hoc vnguento.

℞. *lithargyri argenti*, *myrrhe*, *zingib*. partes æqual. Puluerisentur subtilissimè & cum *cera virginea*, *mellis*, & *ol. commun*. q.s.F. Vnguentum, cui odoris gratia *moscus* & *ambra* addi potest.

PARS IV.

De Vulneribus.

CAPVT I.

De Vulneris natura, caussis, & differentiis

INter affectus p.n. corporis externos, & qui sensibus obuii sunt, restant Vulnera, Fracturæ, & Luxationes; de quibus iam ordine dicemus. Et primò vulnus quod attinet, esse solutionem continui in parte osse & cartilagine molliore, extra dubiũ est. Interdũ tamen latè, interdum strictè accipitur. Latissimè sumit Celsus, dum *lib 5. cap. 6.* scribit: *Peius vulnus est, quod etiam collisum, quàm quod totum discissum est, adeo, vt acuto quoque, quàm retuso telo vulnerari cõmodius sit.* Latè dũ solutæ vnitati, factæ à re acuta, tribuitur, & quidem omni, siue punctim, siue cæsim ea facta sit, quomodo Galenus, *6. meth. med. c. 1. & seqq.* & neruos punctos vulneratos nominat. Strictè, dũ à punctura distinguitur, vt vulnus sit soluta vnitas in parte molli à re secante cæsim facta; pũctura verò soluta vnitas in parte molli à re secãte punctim facta. E quo patet, solutionẽ cõtinui in parte molli latius patere, quàm vulnus seu cæsim seu pũctim factũ. Potest enim in parte molli quoque vnitas solui à re nõ acuta, sed dura & graui, idque vel cute integra apparente, vel etiã rupta, quod fit in vulneribus, à sclopetorũ globulis inflictis. Deinde quoque partis mollis vnitas solui potest à tẽsione, quæ Ruptura in specie in partibus similaribus appellantur, in compositis verò σπάσματα, vbi abruptis ligamentis filamentisque illis fibrosis, quibus partes inter se connectuntur, rumpuntur. E quibus patet, vulnus esse solutam vnitatem in parte molli à re secante & acuta factam.

Vulnus quid

Si verò, vt rectè Guido, *lib. 2. Cheirurg.* & Fernelius *lib. 7. meth. medend. cap. 6.* monet, vulnus sordidũ fiat, atque aliquid de vulneratæ partis substantia à pure erodatur, tunc vulnus in vlcus abit, aut certè vulneri vlcus coniungitur. Impugnat quidem hanc sentẽtiã Rudius, *lib. de vulneribus, cap. 1.* sed frustra. Neque enim quod ille sine ratione putat, absurdum est, vnum morbum in alium mutari, aut vnum alii accedere. Vulnus & vlcus vtrumque est soluta vnitas in parte molli, sed vulnus sola sectione absoluitur, vlcus verò fit ab erosione, & proinde in vlcus aliquid de substãtia partis amittitur. Si ergo in vulnere à parte aliquid de substãtia carnis erodatur & absumatur, omnino concedendum est, iam etiam vlcus adesse. Quod tamen non ita accipiendum est, quasi quãprimũ quarta die pus in vulnere apparet, vlcus adesse dicatur. Pus enim illud prouenit à sanguine extra venas effuso, aut alimento in venis capillaribus & spatiis partium hærente, neque aliquid tunc de substãtia partis erosum est. Si verò quacunque de caussa tanta puris copia colligatur, vt aliquid de substantia partis erodatur, vlcus adesse negari non potest; cùm omnia, quæ ad essentiam vlceris requiruntur, tum adsint, & tum curatio non amplius vt in vulnere simpliciter, sed vt in vlcere instituenda.

Cæterùm cùm vulnus sit è morborum numero, quæ actiones ab eo lædantur, non sine caussa disquiritur. Rectè autẽ respondetur, omnes partis actiones & vsus, ad quos destinata est ea pars, à vulnere lædi, siue pars illa eas perficiat, seu vt similaris, seu vt instrumẽtalis. Actiones organicas à vulnere lædi sæpissimè (si nimirũ pars motui destinatas vulneretur) manifestum est; cùm membrum vulneratum debito modo moueri amplius non possit. Vena etiam dissecta amplius sanguinem ad partem alendam aduehere nõ potest, nec arteria sanguinem vitalem & spiritus, aut neruus spiritus animales.

Temperamentum verò partis equidem proximè & immediatè à vulnere non læditur, mediatè tamen, dum nimirum vasis dissectis & sanguine effuso simul calor partis dissipatur, & necessarius sãguinis ac spiritus & caloris influentis, qui ad partis temperamẽtum necessarius est, influxus impeditur. Quibus de caussis omnibus partis attractio, coctio, nutritio, & expulsio læditur. Atque hinc accidit, vt partis tẽperamento mutato, plura, quàm aliàs consueuerunt, in ea generentur excrementa. Ideo etiã prouenit, vt pus nõ statim in vulneris principio, sed postea, circa quartũ scilicet diem, generetur, vbi scilicet calor partis dissipatus iterum restituitur.

Vsus quoque in partibus vulneratis læditur. Cutis vulnerata partes subiacentes amplius tegere non potest, peritonæum dissectum intestina, cornea tunica oculi humores non amplius continet; venę & arterię dissectæ non amplius sanguinem, nec nerui spiritus animales vehere possunt.

Differentia.

Differentiæ vulnerũ aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. Essentiales, ab ipsa vulneris natura sumũtur, nimirum à forma, cuius ratione secundum figuram alia sunt recta, alia obliqua, & quidẽ variæ figuræ; secundũ magnitudinẽ, alia parua, alia magna, alia profũda, alia superficialia. Quò referri potest & illud, quod vulnere inflicto vel aliquid de substantia partis abscissum, vel nihil abscissum est. Quanquam si rem accuratè æstimare velimus, nec hę sunt propriæ & essentiales differentiæ; cùm non ab ipsa vulneris essentia, sed potius quibusdã vulnerũ accidentibus, vt magnitu-

Differentia

gnitudine,figura petantur. A parte affecta,quæ nunc, est caro musculosa,nunc neruus,nunc ligamentum, tendo; nunc hæc vel illa pars afficitur. Et quidem in vna parte multum refert,in qua particula partis vulnus sit, v. g. an in principio,an in fine,an in medio musculi sit vulnus;an in viscere aliquo parenchyma, vel vasa in eo sint vulnerata. A caussa, quod vulnus inflictum est vel cæsim,quod in specie vulnus appellatur,vel punctim,quod pũctura in specie dicitur,vel cum punctura adest incisio; vel simul adest incisio & contusio;vel omnia hęc tria,incisio,punctura,& contusio coniunguntur.

Accidẽtales verò differẽtiæ sunt,quæ ab iis; quæ extra definitionem vulneris sunt,petuntur. Galenus, *3.meth.med.cap.vlt.* ad tria capita eas redigi,& eas desumi docet, vel à generationis modo, quod scilicet totũ sit incisum,vel totũ disruptũ;vel pars incisa,pars disrupta. Secundò,à vulneris situ,vbi scilicet in vulnere obliquè inflicto altera pars vulneris in conspectu est,altera sub cute latet. Tertiò à tempore, quod aliud vulnus est recens,aliud vetus.

Sunt & accidẽtales seu potius impropriæ quædã, ab iis,quæ vulneri cõiunguntur,petitæ differentiæ, quod scilicet vulnus est venenatum,quod gladio venenato,vel morsu venenati animalis estinflictũ:quod vulneri Inflammatio vel erysipelas accessit,aut fractura vel luxatio coniuncta est:vel hæmorrhagia,dolor,at aliud symptoma cõiungitur.

Caussa.

Caussa. De caussis vulnerum multa dicere opus non est. Vulneris cæsim facti caussæ sunt omnia,quę incedẽdi vim habent,ensis,vitrũ,& similia. Punctuiæ,quæcunque acuta sunt,sagittæ,acus,dentes animaliũ. Rũpunt,quæcunque partem mollẽ distendũt,& in partes contrarias diuellunt,vt vehemẽtis ponderis eleuatio vel gestatio,casus,percussio,vociferatio, & similes. Contundunt,grauia ac dura &retusa,vt lapis, lignum,plumbum,&inter hæc globi plumbei è sclopetis emissi perforandi vim habent.

CAPVT II.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica. EQuidem vulnus ipsum per se sensibus manifestũ est,nec signis,quibus cognoscatur , opus habet. Verùm etsi qui locus in cute vulneratus sit sensui pateat:tamen si vulnus ad interiora penetret,quæ intus partes vulneratæ sint,sæpe obscurũ est. Id autem cognoscitur primò ex partium situ, deinde actione læsa , & vsu , tertiò symptomatibus superuenientibus, quartò excretis. Si enim capitis vulnus profundius sit inflictũ,cerebrum esse vulneratum:si thorax totus gladio transfossus,pulmones vulneratos esse indicio est,& inde reliquis partibus. Ad quã rem cognoscendã partiũ situs ex Anatomia discendus est. Secundò actiones læsæ partẽ vulneratam monstrant. Ita vulnere in pube accepto,si vrina spõtè profluat, sphinctetem vesicæ læsum esse indicat. Videndum tamen hic an actio aliqua per consensum alterius partis lędatur. Ideoque alia signa coniungenda sunt. Si vulnere in abdomine accepto,intestina procidant, peritonæum dissectum esse argumento est.

Excreta quod attinet,si chylus excernatur per vulnus,vẽtriculum,vel intestina tenuia:si feces alui,intestina crassiora:si vrina,vesiccam vulneratã esse signũ est;si per vulnus thoracis aer egrediatur, pulmones vulneratos esse significat. An vena vel arteria vulnerata sit,sãguinis effluxus indicat;cùm qui ex arteria profluit,saliendo effluat,& magis rubicundus sit.

Ab accidẽtibus quoq;superuenientibus pars vulnerata significatur. Ita dolor vehemens statim superueniens neruum vulneratũm esse indicat.

CAPVT III.

De Prognosticis & euentu vulnerum prædicendo.

ANtequam Medicus curationem vulneris agrẽditur,omnino de Prognosticis prius sollicitus esse debet. Primò nimirũ præcognoscendũ,an vulnus sanabile sit,vel insanabile. Et quidem si sanabile , an facilis an difficilis curationis,& an ægro integra & pristina sanitas possit restitui,an verò sanatus alicuius membri actionem læsam sit passurus. Sæpe enim accidit,vt tẽdine aliquo dissecto, partis alicuius motus amittatur;cerebro vulnerato memoria aut ratiocinatio lædatur. Præterea an breui,an longo tempore vulnus possit sanari.

Si verò vulnus sit insanabile,an lethale sit , & ad mortem vergat,an verò in vlcus longum sit degeneraturum.

Tandem etiam mutationes vulneris, siue ad bonũ siue ad malum,& quando futuræ ,sunt prædicendæ. Primò autem diligenter explicandum,

Quæ vulnera sint lethalia,quæ non.

Etenim magni momẽti est hęc quæstio,& Medico diligenter atque acutè pensitanda ac cognoscendã. Cùm enim nõ rarò in iudiciis & foro vita nonnullorũ ob vulnera aliis inflicta periclitetur,&à iudicibus Medicorũ sententia hac de re requiratur,danda diligens opera,vt Medicus talem sententiã de Qualitate vulneris ferat,qua innocens non condemnetur, nec reus absoluatur.

Principio autem tenendum , non omne vulnus, quod mors sequitur,lethale esse dicendum,sed id solùm,quod suapte natura mortem adfert. Talia autem vulnera sunt duplicia. Nã lethale,vt Galen. *5. aph. 2. & aph. 18.* docet,interdũ accipitur de iis,quæ ex necessitate, interdum verò de iis , quæ ferè &vt Hippocrates loquitur,ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, sunt lethalia, ac ob quæ,vt Hippocrates per *aphor. 18. sect. 6. in coacis*, limitat,vulnerati ἀποθνήσκουσι μάλιστα , moriũtur plerũq; seu ferè;quomodo lethale Galenus, *5. aph. 2.* pro eo, quod periculosum,ac sæpe morte terminatur, accipi scribit. De priore autẽ genere inprimis quæritur, Quod n. vulnus in aliis aliquando curatũ est, id pro simpliciter lethali haberi non potest. Quando a. pro lethali vel non lethali habendum sit,postea dicetur. Ideoq;secũdò,vulnera simpliciter lethalia haberi nõ possunt,vbi superueniẽtibus grauib. symptomatibus (quæ tamẽ nõ necessario & sẽper vulne.ib. talibus superueniũt)ęger moritur,vt cùm vulneribus articulorũ & neruosarũ partiũ inflammatio,delirium,&alia symptomata accidũt,aut ob cachochymiã in corpore latentẽ febris occasione vulneris accenditur. Et omnino multa sæpe incidũt,quæ morbos suapte natura sanabiles insanabiles reddũt. Sicut nec ea,quorũ sanatio diu protrahitur,quoiũque occasione tandẽ accidit,vt æger lenta morte pereat, pro lethalibus simpliciter habẽda. Id quod accidit,vbi pulmone vulnerato vulcus & phthisis subsequitur , aut thorace vel ventriculo vulnerato;quæ sæpe post longũ temporis spatium ægro mortis causæ fiunt. Cùm enim talia vulnera in aliis sanata fuisse obseruatum sit,pro simpliciter lethalibus haberi non possunt. Sed ea demũ vulnera simpliciter lethalia sunt,quæ paucarũ horarum

rum vel dierum spatio, necessario ægre mortem inferunt, nec vlla arte sanari possunt. Ideoq; distinguendum inter vulnera lethalia, & insanabilia. Lethalia enim omnia insanabilia sunt, sed non omnia insanabilia lethalia. Insanabilia enim, vt dictum, ea fiunt, quæ quidem sanari non possunt, nec tamen ægro subitò mortis caussa sunt, cùm, etsi non sanentur, æger tamen nõ solùm multas septimanas, sed & annos viuere potest. Tale vulnus fuit illud, quod describunt Matthias Cornax, *in epistola responsoria ad D. Ægidiũ Hertogh*, & Iul. Alexandrinus, *in annotat. ad Galeni lib. 6. meth. med. cap.* 4. Cùm n. rusticus quidã in Bohemia, in venatione lato venabulo vulnus in vẽtriculo accepisset, illud cõsolidari nõ potuit, sed labia vulneris tractu tẽporis occalluere, vt vulneratus per multos annos superuixerit, & per instrumentum applicatũ, quando liberet, ventriculum euacuare potuerit.

Quæ autem vulnera simpliciter lethalia sint, iam dispiciendum. Cùm verò mors à calidi natiui defectu & exstinctione, accidat; calor autẽ natiuus dupliciter exstinguatur, vel sensim, quod fit in morte naturali, & morbis diuturnis, vt phthisi, & similibus; vel subitò & violenter: posteriore modo vulnera mortem, vtpote violentam, afferre necesse est.

Exstinguitur autẽ calor innatus, vel quia spiritus vitales dissipantur, vel quia suffocantur. Ergo omnia vulnera, quæ lethalia, & ex necessitate mortem violentã inferũt, spiritus vitales subitò vel suffocant, vel dissipant & corrumpunt. Quia verò cor spirituũ vitaliũ & coloris natiui officina est, primò cordis vulnera omniũ maximè & celerrimè mortem violentam afferre possunt. Et quidem, vt Galenus. 5 *de loc. affect. cap.* 5. scribit, si ad ventriculum cordis, sinistrum præcipuè, vulnus penetret, hominem statim interire necesse est; si verò vulnus non ad ventriculũ vsque pertingat, sed in cordis substantia vulnus cõstiterit, viuere quidem aliquandiu homo potest, sed tamen mori morte hac violenta necesse est.

Secundò, hominem mori, necesse est, si in vicinis pulmonibus vas aliquod vulneretur, & ex eo sanguis copiosus ad cor effundatur, idq; obruat, & calorem eius suffocet.

Tertiò, omnia vasorum magnorũ vulnera interna, quæ nulla arte occludi possunt, quia faciunt, vt sanguine seu ex venis seu arteriis copiosè effuso, spiritus subitò dissipentur, hominem citò iugulant.

Quartò, omnia vulnera lethalia sunt, quæ respirationem subitò tollunt, cordisque ventilationẽ impediunt, & ita vt calor natiuus in corde suffocetur, ac vt homo eo ferè modo, quo Apoplectici mori solent, moriatur, faciũt. Talia vulnera sunt primò vulnera cerebri, sed nõ omnia, cùm multa vulnera cerebri nõ sint lethalia, vt postea dicetur, & *lib. 1. Tract. part. 1. cap.* 23. dictum. Verùm magna & ea, quæ in caussa sunt, vt spiritus animales subitò dissipentur, vel sanguine è vasis effuso principium neruorum occludatur, atque ita spirituũ animalium influxus prohibeatur, vel ex eodem inflammatio cerebri aut febris excitetur Idq; non solùm præstant ipsius cerebri vulnera, sed & capitis percussiones aut cõtusiones vehementes, quibus vasa cerebri & circa cerebrũ rumpuntur, sanguisque ex iis ad principium neruorum effunditur, ibique subsistens influxum spirituum animalium prohibet. Quod & fieri potest, si sinus cerebri lædantur, & ex iis sanguis ad basin cerebri effundatur; vt & in vulneribus oculorum, si tam profundè penetrent, vt vel vasa cerebri, vel quæ sunt in basi vel circa basin cerebri aperiant, & vt sanguis ad basin cerebri effusus influxum spirituum animalium, principio neruorum compresso, impediat. Etsi enim, si sanguis supra cerebrum effundatur, cranio perforato & aperto effundi possit: tamen si ad basin effundatur, euacuari non potest.

Videtur tamen adhuc alius esse modus, quo in cerebrum vel circa cerebrũ effusus sanguis, mortẽ intra paucos dies affert, si euacuari non potest. Cùm enim sit extra vasa, ferè circa quintũ diem putrescere incipit, vnde febres, deliria, conuulsiones excitantur, vt in phrenitide ferè, moriatur.

Quod à cerebri vulneribus fit, idẽ à spinali medulla, si in parte superiore, & quidem tota dissecetur, accidit. Tum enim motus partium inferiorum omnium, atque ita thoracis etiam aboletur, ægriq; suffocantur.

Atque ad hos quatuor modos omnia vulnerum lethalium genera referri posse existimo. Ideoque si quod vulnus in aliquam corporis interiorem partem penetret, atque inde æger breui temporis spatio moriatur, vulnus illud lethale fuisse iudicandum est, & si diligenter inquiratur, ad aliquod horum lethalium vulnerum genus referri posse existimo: siue vulnus illud facultatem vitalem ipsam immediatè, siue alio morbo vel symptomate interueniente lædat. Nam vt Nicolaus Boërius, *decision.* 323 *num.* 10. è Felino scribit, par est, aliquem ex vulnere, & ex infirmitate ab ipso caussata mori. Quod tamen ita accipiendum, si vulnus morbum illum vel symptoma, quod mortis caussa est, necessariò attrahat.

Reliqua verò vulnera, quæ ad horum modorum aliquẽ referri non possunt, non simpliciter nec necessariò lethalia esse puto. Quod vt clarius fiat, omnium partium vulnera, quæ lethalia perhibentur, iam in specie perpendere libet.

Septem verò partium vulnera lethalia esse censet Hippocrates, dum 6. *aph.* 18. scribit: κύστιν διακοπέντι, ἢ ἐγκέφαλον, ἢ καρδίην, ἢ φρένας, ἢ τῶν ἐντέρων τι τῶν λεπτῶν, ἢ κοιλίην, ἢ ἧπαρ, θανατῶδες. *Cui vesica perfecta fuerit, aut cerebrum, aut cor, aut septem transuersum, aut tenue quoddam intestinum, aut ventriculus, aut iecur, lethale est.* Quem tamen aphorismum tum limitat, tum ampliat, *in Coacis, aphor.* 509. *in Cod. Fœsii*, dum inquit: ἀποθνήσκουσι μάλιστα ἐκ τῶν τρωμάτων, ἤν τις ἐγκέφαλον τρωθῇ, ἢ ῥαχίτην μυελὸν, ἢ ἧπαρ, ἢ φρένας, ἢ καρδίην, ἢ κύστιν, ἢ φλέβα τῶν παχειῶν. Θνήσκει δὲ, κἢν ἐς ἀρτηρίην καὶ πλεύμονα μεγάλαι σφόδρα αἱ πληγαὶ γένωνται, ὥστε τοῦ πλεύμονος πληγέντος, ἔλασσον περιερχόμενον πνεῦμα κατὰ στόμα γίνεσθαι, ἢ τὸ ἐκπῖπτον ἐκ τοῦ τρώματος. Θνήσκουσι δὲ καὶ οἱ ἐς τὰ ἐντὸς νεῦρα, ἤν τε τῶν παχέων, ἢν ἐπικάρσιος ἡ πληγὴ γένηται καὶ μεγάλη. Εἰ δὲ μικρὴ καὶ ἰθεῖα, περιγίνονται ἔνιοι. ἥκιστα δὲ θνήσκουσιν οἱ τιτρωσκόμενοι. ἐν οἷσι ταῦτα μὴ ἔνι τῶν σώματος μερῶν, ἢ προσωτάτω. *Ex vulnere ferè mors contingit, si cui vulneratum fuerit cerebrum, aut spinalis medulla, aut iecur, aut septum transuersum, vel cor, aut vesica, aut quædam grandis vena. Mors quoque subit, si in arteriã & pulmonem insignes valde plagæ inflictæ sunt, ita vt percusso pulmone, minor sit qui per os prodit spiritus, quàm qui per vulnus excidit. Intereunt verò, quibus nerui interiores, siue tenuis aliquis, siue crassus, vulnus acceperit, si plaga transuersa fuerit & magna: quod si parua & recta, nonnulli periculo eximuntur. Minimè autem ab his vulneribus mors impendet, quæ in corporis partes, in quibus hæc non sunt, aut ab his quàm longissimè absunt, infliguntur.* Limitat quidem, dum non simpliciter talia vulnera lethalia esse scribit, sed μάλιστα, *maximè, ferè.* Ampliat verò, dum addit medullam spinalem, venas, quæ crassiores sunt, asperam arteriam, & pulmonem, ac interiores neruos. Ideoq; harum partium vulnera ordine cõsiderabimus. Reliquarum enim minimè per se lethalia esse, extra, dubiũ est, idq; ipse Hippocrates, *allegato aph.* 509. *in Coacis*, docet. Celsus, *lib.* 5. *cap.* 26. sententiã Hippocratis ad hunc modum expressit: *Seruari non potest, cui basis cerebri, cui cor, cui stomachus, cui iecinoris portæ, cui in spina medulla percussa est, cuiq; aut pulmo medius, aut ieiunum, aut tenuius intestinum, aut ventriculus, aut renes vulnerati sunt, cuivè circa fauces grandes venæ vel*

Vulnera lethalia ex Hippocrate.

erteria pracisa sunt. Vix autem ad sanitatem perueniunt, quibus vlla parte pulmo, aut iecinoris, caput, aut membrana, qua continet cerebrum, aut lien, aut vulua aut vesica, aut vllum intestinum, aut septum transuersum vulneratum est. Hi quoque in pracipiti sunt, in quibus vsque ad grandes, intusque conditas venas, in alijs vel poplitibus mucro desedit. Periculosa etiam sunt vulnera, vbicunque vena maiores sunt, quoniam exhaurit hominem profusione sanguinis possunt. Idque euenit non in aliis tantum, atque in poplitibus, sed etiam in his venis, qua ad annum testiculosque perueniunt. Prater hac malum vulnus est, quodcunque in alis, vel fœminibus, vel inanibus locis, vel in articulis, vel inter digitos est. Item quodcunque musculum aut neruum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem lesit. Quia verò, quod Hippocrates, 6. aph. 18. dixit esse θανατῶδες, lethale id in (oacis, aph. 509. per ἀποθνήσκουσι μάλιστα, moriuntur ferè, explicat; quæ harum partium vulnera lethalia sint simpliciter, quæ non, videndum.

Cerebri vulnera. Primò, *Cerebri* vulnera inter lethalia refert Hippocrates, 6. *aph.* 18. In *Coacis* tamen id limitat, & μάλιστα id fieri scribit. Neque enim omnia cerebri vulnera lethalia sunt. Vidit ipse Galenus vulnera talia curari, 8. *de vsu part.* 10. *6. aph.* 18. Exempla quoque habentur apud Valleriolam, *lib.* 4. *obseruat.* 10. *lib.* 5. *obseru.* 9. *lib.* 6. *obseruat.* 4. Guil. Fabricium, *cent.* 4. *obseru.* 1. 2. & 3. & longum catalogum Medicorum, qui vulnera cerebri sanata viderunt, recenset Ioan. Andr. à Cruce, *de vulnerib. lib.* 1. *tract.* 2. *c.* 14. *de cerebro sauciato.* Imò obseruatum est, particula cerebri amissa, ægrum nihilominus conualuisse: cuius rei variæ historiæ annotatæ à Medicis, Anton. Musa Brasauola, *comm. in Hippocr. aph.* 18. *sect.* 6. Nicolao Massa, *lib.* 1. *epistol.* 11. Falloppio, *de curand. vulnerib. cap.* 45. Francisco Arcæo, *de curand. vulner. lib.* 1. *cap.* 6. Io. Andræa à Cruce, *libr.* 1. *de vulner. tract.* 2. *cap.* 14. Ambros. Paræo, *lib.* 9. *cap.* 22. & aliis quæ pleraque collegit Schenckius, *lib.* 1. *obs.* 40. & 42. Notatu etiã dignæ sunt historiæ de periculosissimis cerebri vulneribus, quæ exstant apud Cabroliũ, *obseru.* 16. 22. & 34. Henricũ Petræum, *tom.* 2. *disput. harmonic. disp.* 36. *quæst.* 10. Guil. Fabricium, *passim in centuriis obseruationum*, Matthiã Glandorpium, *in spec. Cheirurg. c.* 22. *obs.* 5. Et ipse cum Cheirurgo curaui fabrũ lignariũ, qui in osse sinistro ad suturam coronalem, securis ex alto proiectæ acie vulnus pollicis ferè lõgitudine in cerebrum penetrans acceperat, ita vt particula cranij effracta statim eximi posset, & cerebri portio nucis iuglandis ferè magnitudine propẽderet. Conualuit tamen, cerebri illa portione extra propẽdente sensim abscedente. Et quod mirũ, toto morbi decursu, nec de dolore capitis, nec de vllo symptomate conquestus est, & ambulare sine impedimento potuit. Et tot huius rei exẽpla passim nota sunt vt plura congerere superuacaneum sit. Contrà ex vulneribus cerebri plurimos mori, quotidiana testatur experientia.

Ad cerebri vulnera pertinent & illa, quæ seu ipsi cerebro, seu partibus vicinis cranio conclusis, pet oculi orbitam infliguntur; vt postea dicetur.

Cur autem vulnera cerebri interdum sint lethalia, interdum non, inquisitione dignum est. Nonnulli censent, ea vulnera, quę in ventriculos non penetrãt, non esse lethalia, ea verò quæ in cerebri ventriculos pertingunt, esse lethalia, idq; ob spirituum, qui in ventriculis continentur, dissipationem subitam. Ac videtur id sensisse Galenus, *dum* 6. *aph.* 18. scribit, adolescentem Smyrnę in Ionia, accepto in altero ventriculorum anteriorum vulnere, superstitem fuisse, sed ad temporis quidẽ momentum viuere potuisse, si vtrumq; simul cerebri ventriculũ vulnus violasset. Verùm etiã cerebri ventriculis violatis homines superuixisse, historiæ allegatæ docent; nec ratio bona est. Neque enim in cerebri ventriculis spiritus animales generantur, & continentur, vt Recentiores satis demõstrarũt; nec cerebri ventriculi ita interstitiis separati & distincti sũt, vt vno vulnerato, spiritus, si in ventriculis cõtinerentur, nõ ex altero quoq; exire posset.

Sententiam meam, vt aperiam, cerebri, etsi sit pars nobilis, vulnera esse lethalia non existimo, quatenus cerebrum lædunt, sed quatenus ob vulnera cerebri, cordi & facultati vitali, quæ ad vitã vnicè necessaria est, vis infertur. Cerebrũ enim non est sedes & instrumentũ facultatis vitalis, sed animalis. Vnde vt testatur Brasauolus, *in comm. aph.* 18. *sect.* 6. & alii, ex vulneribus cerebri sensus interiores interdũ læduntur, homoq; memoriã amittit, & stupidus euadit, salua manente vita. Si verò ob cerebri vulnera facultas vitalis periclitetur, mortẽ sequi necesse est. Fit autẽ hoc vbi neruorum principium (vnde Celsus, *alleg. loc.* nõ simpliciter vulnera cerebri esse lethalia dixit, sed cùm basis cerebri vulnerata est) occluditur, seu obstructione, seu compressione, seu dissectione, atque ita homo denegato spirituum animalium influxu, apoplecticorum more, moritur; vel membranis cerebri & neruis vellicatis conuulsio excitatur. Nam & ipsa conuulsio, si sit vehemens, grauissima symptomata, continuos dolores, vigilias, lipothymiam & syncopen, difficilem respirationem, & tandem suffocationem excitat, vnde tandem homo iugulatur. Quomodo in capite vulnerati; non quidem primo die statim moriũtur, sed postea, vbi sanguis è vasis suis effusus in cerebrum, vel circa cerebrum putrescere incipit, cerebrique inflammationem, febrem, delirium, conuulsionesque excitat, atque ita ægrum è medio aufert.

Faciunt autẽ hoc vulnera, quocunque modo & via cerebro infligantur, siue nimirum per cranium, siue per oculi orbitam, siue alia via ad cerebrum penetrent. Allegatur quidem ex Paræi *lib.* 9. *cap.* 9. historia Heinrici II. Regis Galliæ, qui anno Christi 1559. in hastiludio, à fractæ & dissultantis lanceæ trunco vulnus supra dextrum supercilium in cute musculã frõtis ad minorẽ vsq; oculi sinistri angulũ accepit, multis eiusdem trunci frustulis in oculi substantiã depactis, ossibus tamen integris. Verùm cùm oculi orbita integra fuerit, nec vulnus oculi ad cerebrũ penetrarit, non ex oculi vulnere, sed ex commotione cerebri mortuus est, quod ipsa cranij apertio demonstrauit. Cùm enim vndecimo ab ictu die mortuus esset, cranio aperto, in parte ictui opposita ad mediam occipitis suturam, effusi inter crassam & tenuẽ meningem sanguinis copia reperta est, quæ putrescens & cerebrum corrumpens, procul dubio Regi mortis caussa fuit.

Oculi verè lethale vulnus nuper in ciue quodam hîc vidi, qui gladio acuto, ad externũ dextri oculi angulum, vulnus, saluo oculo, per orbitam, quà neruus opticus oculum ingreditur, in cerebrum vsque profundè penetrans accepit, vnde vasis passim discissis, magna sãguinis copia in cerebrũ effusa est, èquo vulnere ipse apoplecticorum more statim attonitus concidit, & circiter horam nonam postea mortuus est.

Vulnera spinalis medulla. Secundò, *spinalis medulla* vulnera quod attinet, cùm spinalis medulla, in partibus sub cerebro sitis, cerebri vices gerat, & cum cerebro substantiam & membranas communes habeat: eodem modo, vt cerebri vulnera, spinalis medullæ vulnera lethalia esse possunt; si nimirum superiore parte vulneretur, qua læsa, spirituum animalium in totum corpus influxus lædi, & hinc in omnibus capiti subiectis partibus, quæ à spinali medulla neruos accipiũt, sensus & motus tolli, & per cõsequens etiã respiratio aboleri potest. Noui lanium quendam, qui boues mactaturus, eos non securi, quod vulgò fieri solet, percutiebat, sed exiguũ cultellum, eo in loco, quo caput vertebris collo coniungitur, in spinalem medullã adigebat, vnde bos attonitus quasi statim concidebat. Faciunt autẽ hoc præcipuè ea vulnera, quæ transuersim totam spinalem medul-

medullam dissecãt, atque ita influxum spirituum animaliũ in partes inferiores omnes prohibent, vel vniuersalem & lethalem corporis conuulsionem pariũt. Qualia vulnera sunt præcipuè, quę infliguntur collo parte inferiore, qua vertebræ quodammodo sunt disiunctæ, neque altè admodum vniuntur, sed tanquam vinculo quodam mucoso neruosoq; ad faciliorẽ motũ alligantur, quo fit, vt dum vulneratur collum ictu vehementi, medulla ipsa attingi queat. Si verò inferiore loco vulnera spinali medullæ infligantur, non necessariò sunt lethalia, & quò dispositiones p.n. plus sunt in spinæ parte inferiore, eò minùs noxiæ, vt Galenus, *.de loc. affect. cap.* 3. docet. Etsi enim & tum dolor, vigiliæ, inflammationes, & alia, quę mortem ægro afferre possunt, superuenire queant: tamen ea vulnera simpliciter lethalia non habentur; cùm talia symptomata non superueniant.

Cordis Vulnera. Tertiò, *Cordis vulnera* inter lethalia recẽsentur, & quidẽ rectè; cùm cordis vulnera omnia necessariò vel simpliciter sint lethalia, vtpote quę caloris natiui officinam & fontem lædunt; idque in confesso apud omnes esse scribit Galenus, *6. aph.* 18. Et quidem cordis vulnus magnũ & profundũ, & quod in ventriculos eius penetrat, subitò necat; quod verò exiguũ, & in carne saltem cordis subsistit, neque ad ventriculos penetrat, non ita multo post ægrum tollit. Vẽtriculis enim apertis subita fit sanguinis arteriosi effusio, spirituumq; vitalium dissipatio; idque inprimis sinistro ventriculo aperto. Si verò vulnus in cordis substãtia substiterit, neque ad ventriculos penetrauerit, homo quidem totam diem interdũ viuere potest, mox tamẽ vtpote in loco calidissimo, & sanguine ac spiritu turgente, inflammatio, & hinc syncope ac mors sequitur. Neque compertum est, vnquam quemquam corde vulnerato euasisse. Etsi verò obseruatum sit, in corde tumores & vlcera reperiri: tamen ista cum sensim fiant, vita aliquandiu cum iis persistere potest, etsi tandem & ipsa homini mortem afferant. Vulnera verò, cùm subitò œconomiam cordis turbent, cum iis vita diu persistere nõ potest. Et quanquam Galenus, *de decret. Platon. & Hippocratis, cap.* 4. refert, victimas ad aras, corde exsecto, clamasse: tamen id tamdiu saltem durat, quamdiu spiritus vitales in arteriis supersunt, quibus exhaustis, paulò post animal concidit & moritur. Nam, vt Aristoteles, *libr. 3. de part. animal. cap.* 4. scribit, cor solùm viscerum atque omnium corporis partium nullum vitium patitur graue; idq; recta ratione. Cùm enim principium corrumpitur, nihil est, quod cæteris, quæ inde pendent, præbere possit auxilium. Et inprimis, vt dictum, sinistro cordis ventriculo, qui sanguinis & spiritus vitalis officina est, vulnerato, æger mox erit. Si autẽ dexter vẽtriculus vulneretur, ægrum aliquandiu vitam protrahere posse, historia mira, attamen vera, in Bibliotheca Academiæ Gronningensis, tabulæ pensili inscripta, comprobat, vt eam describit Gothofredus Hegenitius, *in Itinerario Frisic. Hollandico, pag.* 16. his verbis:

Nicol. Mulerius, Lectori S.

Creditum hactenus fuit, corde vulnerato non posse quemquam vel ad vnius horulæ momentum vitam producere. Quam sententiam ratio firmat & experientia. Cùm enim vita nostra à spirituum incolumitate dependeat, quorum officina fabricaque in ipso corde sita est, corde vulnerato, spirituum generationem impediri, ac prorsus cessare necessum est. Verùm historiam valde memorabilem hoc loco proponere visum fuit: historiam, inquam, militis, qui in corde saucius, vitam vltra quindecim dies sustentauit; qualis nec in veterum nec in recentiorum Medicorum obseruationibus nulla nobis hactenus occurrit. Andreas Haesenanger, Illustriss. Comitis VVilhelmi à Nassau, Frisiæ, Groningæ, Omlandiæ &c. Gubernatoris cohorti prætoriæ adscriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit Anno 1607. die 22. Augusti, sub vesperam; obiit die 8. Septembr. hora vna post exortum Solis, qui erat dies decimus sextus à vulnere inflicto. Defuncti cadauer prætoris militaris iussu, vulneris explorandi gratia, à me & duobus Cheirurgis, Caspare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, præsente & spectante Viro Strenuo & Nobilissimo Bernardo Hoornchens, spectantibus etiam nonnullis aliis imæ ac melioris sortis militibus. Ecce, aperta pectoris cauitate, euacuataque haud parua materia purulenta minimè fœtentis copia, deprehendimus admirabundi, vulnus in cordis vsq; sinum dextrum penetrasse, istamque cordis partem ferè totam contabuisse, sinistra parte manente incolumi, in qua continetur primaria spirituum vitalium officina. Huius igitur vnius beneficio vita Andreæ ad decimum sextum diem conseruata fuit. Et ne fortè huius narrationis dubia esset apud nonnullos fides, eam testimonio suo manuumque subscriptione muniuerunt Viri nobilissimi & amplissimi, Bernardus Hoornchens, præsidii vrbani præfectus, & Petrus Pappus, Prætor militaris. Qui etiam historiæ huius luculentam fecit mentionem, in eruditis suis ad disciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ, die 22. Iunii, Anno 1627.

Bernardus Hoorkens Attestor vt supra. Actum 22. Iunij, 1627.

Petr. Pappus von Tratzberk, historiam hanc veram, & de ea mihi bene constare attestor.

Ideoque quod refert D. Matthias Glandorpius, *in spec. Cheirurg. c.* 33. de Sanctorio Sanctorio Professore Patauino, quod cor cuniculi instrumento acuto perforarit, viuo permanẽte cuniculo ad multos menses; id procul dubio de dextro cordis ventriculo accipiẽdũ, accedente eo, quod instrumentum sine dubio non latum, sed angustum & acutum fuit.

Quartò *Pulmonis vulnera* inter lethalia refert quidem Hippocrates, *loco alleg. in Coacis*, non tamen simpliciter omnia pulmonis vulnera lethalia esse pronunciat, sed ipse limitationem addit, si nimirũ vulnus sit magnum, vt pulmone sauciato minùs spiritus per os prodeat, quàm excidat è vulnere. Atque omnia vulnera pulmonis lethalia non esse, sæpe docuit experientia, qua constat, multos per thoracem totum & pulmones fuisse perfossos, & nihilominus conualuisse. Et ipse vidi exemplum in Studioso quodã, qui anno 1623. mense Iulio, noctu vulnus accepit, gladio angusto in dextro thoracis latere, circa costam tertiam prope axillam in pectus adacto, & è regione prope spinam exeunte, ita vt spiritum cum sono magno per vulnus emitteret, qui tamen mensis spatium conualuit, & nunc etiam, anno 1634. quo hæc scribo bene valet. Imò longè periculosius pulmonis vulnus curatum fuisse refert Guiliel. Fabricius, *cent. 2. obseru.* 32. ex historia ab Abele Roscio sibi communicata, quæ talis. *Erat apud Delphinates in vrbe Calmuntii quidam secundum pectus grauiter sauciatus, vulnere punctim facto, inter pectoris costas quintam ac sextam, non procul ab osse sterno, cui cùm gladius lato mucrone pulmonem ipsum leuissimè perfodisset, in sua extractione & exitu, nescio quomodo in gyrum facto, secum pulmonis portiunculam per vulnus foras eduxit, quare statim à cunctis adstantibus morti proximus adiudicatus fuit æger. Interim Medicus cum Cheirurgo accersitus iussit quamprimùm eam lobi pulmonis partem, quæ foràs prominebat, prius bene vino lotam in pectus retrudere. Sed eam dum tractaretur leuiter liuescere animaduertens, amputare fecit ferreo candente instrumento. Reliquum verò in pectus benignè retrusit Cheirurgus, dilatatis prius cuneo ad id ex tempore parato ligneo, costis. Deinde vulnus ex arte & Medici præscripto curatum fuit, simul externis adhibitis, & intrà propinatis quibusdam*

Pulmonis Vulnera

pectora-

pectoralibus ex vulnerariis decoctis per aliquot dies, connaluitque ager, qui deinde in multos annos vitam protraxit pulmonibus ac thorace semper sanis, & ab omni noxa prorsus immunibus. Pulmonum itaque vulnera per se incurabilia semper aut lethalia non existere patet; nisi inflammatione vulnus profundum sit affectum; vel vbi magna vasa aut bronchia laesit, aut prope cor attigit. Et plures tales historias è Francisco Valleriola, *lib.4. obseru.*10. Nicolao Massa, Fr. Arcæo, Fallopio, Foresto, collegit Schenckius, *lib.2. obseru.* extántque similes apud Guiliel. Fabricium, *cent.3. obseru.36.* & *cent.1. epistol.* 52. & alios; quas omnes recensere hîc prolixum foret. Similem etiam historiam refert CL. Dn. D. Gregorius Horstius, *lib.3. obseru.*11. his verbis: *Vir nobilis iuuenis Abraham à Schleinitz, Eq. Misnicus, studiorum gratia nobiscum Giessæ viuens, anno* 1613. *in feriis Natalitiis ciuis cuiusdam ædes aggreditur, aliis in ipsa domo conuitiis atque comminationibus huic tumultui occasionem præbentibus, & per sanuam rimam acutiori gladio transfoditur, introeunte vulnere non procul à sterno circa 3. vel 4. costam superiorem, eodémque rursus sub scapula non procul à spina exeunte. Vocatus ego circa horam primam noctis, pulsum maximè debilem, respirationemque difficilem adesse video, quam ob caussam parum spei, propter grauem pulmonis vasorumque magnorum læsionem, superesse puto. Sed quid fit? vomitu sponte superueniente symptomata grauia desinunt, vires sensim recolliguntur, nihil sputi purulenti sese offert, tussis etiam, difficilisque respiratio non vrgent, nec admodum calor & sitis per primam septimanam ægrum afficiebant, vulneribus interim more solito tractatis, optimè cocti puris copia mediocris quotidie profluebat. His ad mensem secundum continuatis, & vulneribus externis perfectè purificatis & consolidatis, imminens suffocatio laborantem prehendit, ita vt asthmate quasi periclitaretur, tussi etiam, atrophia & hectica febri plurimùm affligitur, donec tandem vomica pulmonum rumperetur, & cum tussi 5. vel 6. libræ purulentæ materiæ reiicerentur: quo facto, conuenientibus remediis pulmonum exulceratione curata, tabes, febris hectica, reliquáque symptomata remiserunt; & æger perfectæ sanitati restitutus est.*

Ea nimirum pulmonis vulnera lethalia non sunt, in quibus saltem pulmonis substantia, non verò magna vasa læsa sunt, neque adeo magna sunt, ita, vt nec respirationem aboleant, nec facultatem vitalem subitò prosternant, seu insigni hæmorrhagia spiritus dissipando; seu sanguine in pulmones & cor effuso, cor suffocando. Contrà, si vulnus pulmonis sit magnum, & non solùm substantia pulmonis, sed & magna in eo vasa, venæ scilicet arteriosæ & arteriæ venosæ insignes rami vulnerentur, vulnera ea lethalia sunt, vtpote in quibus sanguis & spiritus vitalis profunditur & dissipatur, vel à copia sanguinis pulmones & cor opprimuntur, & homo suffocatur. Hippocrates, *allegato loco in Coacis*, aliam adhuc mortis caussam addit, quæ tamen tam subitò, vt in priore & modò enumerato casu, homini interitum non affert, vbi vulnere magno, non quidem vasa sanguinem continentia læduntur, sed aspera arteria; vt propter vulneris amplitudinem copiosior exspiratio per vulnus, quàm per os, fiat; tum enim cor ob sympathiam afficitur, spiritus vitales dissipantur; pulmo & cor ab aëre ambiente alteratur & offenditur. Afferunt quidem mortem & ea vulnera pulmonis, in quibus vel pulmonis substantia exulcerari incipit, & phthisis excitatur; vel in quibus sanguis in thoracis cauitatem effusus, ibi putrescere incipit, & vel febrem, vel empyema excitat. Verùm quia hoc non semper nec in omnibus vulneribus pulmonis accidit: neque etiam cùm accidit, ægri necessariò moriuntur, ista de caussa vulnera ea pulmonis lethalia necessariò habenda non sunt. Refert enim Felix Platerus, *lib.3. obseru. p.690.* quemdam à vulnere pulmonis phthisicum factum, nihilominus curatum fuisse & conualuisse. *Articularius quidam*, inquit, *ciuis noster, cùm à famulo in thoracis infima sede vulnus profundum punctim cultro factum accepisset, fœtidissimum pus, cuius tetro odore tota vicinia inficiebatur, & pulmonum portiunculas aliquot, in quibus asperæ arteriæ rami cartilaginei manifestè patebant, per vulnus reddidit. Quibus diu perseuerantibus, licèt penitus contabesceret, tandem tamen, puris effluxu remittente, vulnus occlusum est, ipséque sanitati restitutus. Tabellarij munus deinceps multos annos obiens, quadraginta annos superuixit incolumis, etsi, vti verisimile, magna pulmonum parte in vno latere careret.*

Aspera arteria vulnera.

Quintò *asperæ arteriæ vulnera* non lethalia esse, sed sanari posse, vel laryngotomia, de qua *l.2. Pract. part.1. c.*24. dictum, docet. Nimirùm ea sanantur, quæ magna non sunt, & in quibus membranæ saltē, quibus annuli asperæ arteriæ connectuntur, vulnerantur, cuius rei exempla collegit Schenckius, *lib.2. obseru.* Ipse quoque bis talia vulnera sanata vidi. Si verò ipsi annuli cartilaginei vulnerentur, ob duritiem pars coalescere non potest, vt docet Hippocrates, 6. *aphor.* 19. & 7. *aphor.*28 & Galenus, 5. *meth. med. cap* 7. Non tamen subitam, sed lentam mortem talia vulnera afferunt, dum vel ab aëre per vulnus confertim in pulmones ingrediente pulmones alterantur & debilitantur, vel carūcula aliqua vulneri succrescit, quæ spiritum intercipiendo tandem hominem suffocat. Ea verò arteriæ asperæ vulnera saltem ægrū iugulant, in quibus venis & arteriis iugularibus læsis, sanguis confertim in pulmones irruit, respirationem intercipit, atque ita hominem suffocat: quod tamen accidit non ob vulnus arteriæ asperæ, sed ob vulnus venæ iugularis, vel arteriæ soporalis vicinæ.

Diaphragmatis vulnera.

Sextò, *diaphragmatis vulnera* inter lethalia refert Hippocrates. Distinguit autem Galenus, 5. *meth. med. cap.9.* inter vulnera diaphragmatis, quæ neruosæ eius parti, & quæ carnosæ infliguntur, & illa statuit esse lethalia hæc sanabilia. In *6. aph.* 18. tamen neruosæ diaphragmatis partis vulnera non semper lethalia, sed magna solùm talia esse scribit. Planè enim grauia tum superueniunt symptomata, delirium, respiratio difficilis, febris, conuulsio, & quod Aristoteles etiam, 3. *de partib. animal. cap.*10. annotauit, risus Sardonius, vt ridendo ægri moriantur. Cùm enim diaphragma neruos ex tertia & quarta ceruicis vertebra accipiat, hi verò cum ramulis in musculos, qui maxillas & labia mouent, propagatis permisceantur, si, qua parte ad diaphragma perueniunt, fuerint conuulsi, secum ramulos illos musculorum faciei contrahunt, quibus maxillæ & labia hinc inde præter voluntatis imperium agitata, speciem risus excitant, qui inter signa lethalia, exemplo Tichonis, 5. *epid.* ab Hippocrate refertur.

Neque tamen ipsa diaphragmatis in parte neruosa etiam vulnera semper lethalia sunt, ita quidem, vt homo eo loci vulneratus statim intereat: etsi integrè sanari & diu superuiuere isto modo vulneratos sit impossibile. Notabilem huius rei historiam, quam etiam *lib.2. Institut. part.2. cap.*13. & *lib. 2. Pract. part.2. cap.*15. recensui; Socer meus, Dn. D. Andreas Schato, p.m. quondam in hac Acad. VVittebergensi Medicinæ Professor, annotauit, quæ nec hîc prætereunda est. *Anno* 1582. 20. *Septembr. Studiosus quidam, Heinricus Buschernouius, Reualiensis Liuonus, è Saxonia inferiore VVittebergam reuertens, & melancholia laborans, ante portam suo se gladio confodit. Ex vulnere tamen illo intra menses duos sanus euasit. Verùm anno sequenti, 28. Aprilis, iterum malè habere cœpit; vomuitque sequentibus diebus crebrò, primò aquam, & quicquid assumsisset cibi, postea viridia, tandem die 2. Maij planè nigra, magna copia, & post vltimum vomitum eodem die 2. Maij exspirauit. Corpus apertum est, deprehensúmque, vulnus per pulmonem & diaphragma penetrasse, &, vt videbatur, transfossū erat diaphragma in nerueo circulo. Pulmonis ferè nihil repertū est in sinistro latere cōfosso, præter exiguā portiūculā, quæ suprà costis adnata erat; reliquū proculdubio per vulnus cū pure exierat. Ventriculus totus adscenderat in sinistrum thoracis latus,*

cor cum capsula de sua sede depulerat in dextrum latus, vbi & viuus ille ac post vulnus sanitati restitutus, manu imposita, cordis pulsationem obseruari sufferat.

Non absimilem habet Ambros. Paræus, *lib.9.cap.30.* cuiusdam Capitanei, glande è manuario tormento emissa, in diaphragmate, sed parte eius carnosa vulnerati & transfossi, qui octauo demum ab accepto vulnere mense mortuus est, in cuius cadauere aperto animaduersum fuit, magnam coli intestini partem flatu multo turgidam ipsi per diaphragmatis vulnus in thoracem irrepsisse.

Ventriculi vulnera. Septimò, *ventriculi vulnera* quod attinet, inter lethalia simpliciter, & quæ hominem subitò iugulant, plerumque recensenda non sunt: cùm passim exempla vulnerum ventriculi curatorum exstent. Notissima est, & à Iul. Alexandrino, *in cap.4.libr.6.therapeut. meth. Galeni* & Matthia Cornace, *in epistola responsor. ad D. Ægid. Hertogh,* recensita, de rustico Bohemo, qui vulnus, & quidem lato venabulo, in ventriculum accepit, qui tamen superuixit; quam supra etiam retulimus. Nec ignota est historia alia de rustico Bohemo, quam cùm alij, tùm Crollius, *in præfat. Basil. Chymic.* his verbis annotauit: *Anno 1602. Pragæ vidimus in noua vrbe, in quodam Bohemo rustico nomine Mattheo, circiter 36. annos nato: qui dum per biennium mira & inaudita quadam gutturis dexteritate multoties apud bibulos iustæ magnitudinis ferreum cultrum in guttur suum satis amplum, ceu vaginam, corneo manubrio prius intrudendo, instar præstigiatoris dedita opera occultaret, superbibendo bonum hoc nomine impetratum cereuisia haustum, & postea eundem iterum pro libitu (singulari arte) cuspide retraheret nescio qua sua infelici & dementi temeritate postridie Paschatos eiusdem anni, eundem eatenus deglutierit, vt planè in stomachum descenderet, & ab ipso nullo amplius artificio retrahi posset: & postquam ex apprehensione indubitatæ mortis subsecutura quasi semimortuus dictum cultrum septem integras septimanas & duos dies in suo ventriculo hospitatus esset, vsu & adiumento emplastrorum attractiuorum è Magnete & aliis, cuspis eiusdem, naturali impulsu, iuxta orificium stomachi exitum moliri cepit, quo deprehenso, instanter petitum fuit à patiente, (multis tamen propter imminens vitæ periculum factum dissuadentibus) vt incidendo extraheretur quod tandem precibus, in omnis fortunæ & valetudinis dubiæ tamen euentum, à primario Regni & Vrbis Cheirurgo Floriano, Matthia Brandeburgensi, die Iouis post festum Pentecostes hora septima matutina impetratum, & feliciter Dei nutu præstitum fuit. Color excisi cultri pollices transuersos nouem longi, nunc inter rariora Cæsaris repositi (compluribus hominibus tàm in aula Imperatoris, quàm in vrbe incredibilis miraculi instar commonstrati) ita fuit immutatus in stomacho, ac si per illud tempus in igne iacuisset. Rusticus autem spacio paucarum septimanarum adhibitis legitimis ab experto Cheirurgo remediis, sine vlla vlteriori ægritudine & molestia semper bene comedens, bibens, & dormiens, vt mihi aliquoties referebat, Dei auxilio, & multorum erga egenum liberalitate, contra determinatam aphorismorum medicorum assertionem, pristinam sanitatem integram gratis recuperauit, & paulò post nuptias celebrauit.*

Ea autem ventriculi vulnera præcipuè sunt lethalia, quæ orificio eius superiori infliguntur; cùm neruos habeat insignes à sexta coniugatione cerebri oriundos, & maximum cũ cerebro & corde consensum obtineat, eóq; affectο, facilè lethalia symptomata excitari possint. Refertque Beniuenius, *de abditis morb. cur. c.110.* fullonem quemdam pugno vnico stomacho cuiusdam iuuenis violentius impetito hominem interemisse.

Intestinorum tenuium. Octauò, *Intestinorum tenuiorum vulnera* ab Hippocrate inter lethalia referuntur. Et præcipuè ieiuni intestini vulnera inter omnia intestinorũ vulnera maximè lethalia sunt, ob vasorũ magnitudinẽ, & tunicæ illius intestini nerueam ferè substantiam, vnde plerumque magna sequuntur intestinorum tormina & dolores, singultus, animíque defectus, vt videre est ex historiis, quas habet Valleriola, *libr.2. obseruat.8.& 9.* Et quidem maximè iosanabilia sunt tenuiorum iotestinorum vulnera, si per trãsuersum tota dissecentur, cùm nullo modo labia inter se dissidentia coniungi & coire possint.

Crassorum verò intestinorum vulnera minùs periculosa sunt, & præcipuè si non sint magna, & sæpe talia vulnera curata fuisse, passim obseruationes Medicorum exstant, quas Schenckius *in suis obseruationibus* collegit.

Nonò, *Epatis vulnera* etiam inter lethalia numerat Hippocrates; quod tamen limitatione indiget. Nam vulnerato epare, & abscissa eius parte, hominem seruari posse, tradit Ægineta, *lib.6.cap.28.* Et Hispanum iuuenem, cui magna epatis portiuncula per ilei dextri vulnus erumpebat, sanatum fuisse, refert Gemma, *Cosmocritic lib.1.cap.6.* Et Nobilem post inflictum circa epatis regionem vulnus, & particulâ ex eius substantia abscissa & extracta, sanum euasisse, scribit Bertinus, *lib.13.c.7.* Idem etiam alij obseruarunt. Guiliel. Fabricius, *cent.2.obseru.34.* refert, quod Heluetius quidam triginta annorum ætatis, in conflictu quodam gladio Heluetico è regione hepatis percussus fuerit, maximúmque vulnus longitudinis spithamæ acceperit, eíque frustum hepatis ablatum fuerit. Qui tamen, quamuis sæuissimis superuenientibus symptomatis, Dei beneficio integrè conualuit. Et Matthias Glandorpius, *in specul. Cheirurg. obseru.34.pag.166.* habet historiam iuuenis in epate insigniter vulnerati, qui tamen conualuit. Ii tamen saltem conualescunt, quibus superficies tantùm aut substantia epatis sine magnorum vasorum læsione vulnerata est. Si enim vas aliquod maius vulneratum sit, æger non euadit, & ob largam sanguinis effusionem, homo, antequam vulnus glutinetur, moritur. Et alij quidem vitam nonnihil protrahunt: alij breui interuallo moriuntur. Nam, vt refert Hippocrates, *5. epidem.* cuidam iaculo percusso in epar, statim color cadauerum sese sparsit, oculi introcesserunt, difficultas ferendi ac æstuario consecuta est, & eadem die vitam cum morte commutauit. Alter puer à mulo in epate percussus, quarto die mortuus est, qui spiritum densum habuit, nec quicquam intellexit, & febre detentus fuit.

Epatis vulnera.

Lienis vulnera. Decimò, *Lienis vulnera* eodem ferè modo sese habent, vt Epatis Equidem si parenchyma saltem lienis, sine vasorum læsione, vulneretur, ægri euadere possunt. Si verò vasa lienis vulnerentur, vulnera talia nõ solùm periculosa, sed & lethalia sunt. Cùm enim lien venas, & inprimis arterias copiosas habeat, iis vulneratis ob sanguinis effusionem & spirituum dissipationem ægros perire necesse est.

Vesicæ vulnera. Vndecimò, *vesicæ vulnera* in catalogo vulnerum lethalium apud Hippocratem reperiuntur. Distinctione tamen & hîc opus est. Nam exiguum vulnus carnis interuentu coalescit, vt Galenus, *6. aphor.18.* & experientia docet. Si verò vesica tota perfossa sit, quod vulnus est Hippocrati διακοπὴ, periculosius est. Et quidem id imprimis, quod fundo vesicæ, & parti eius nerueæ infligitur: ob doloris enim acerbitatem, superuenientem inflammationem, & febrem continuam, homo paulò post moritur. Quæ verò collo eius, quod carnosum est, infliguntur, sanabilia sunt, vt vel litothomia docet. Obseruatum tamen est, etiam vesicam in fundo vulneratã sanatam fuisse, cuius rei exẽpla habentur *in obseruat.* Schenckij. Neque enim vesica tota neruea est, sed exterior eius membrana carnosior est, vnde Hieron. Fabricius ab Aquapendente, & Spigelius eã pro musculo vesicæ constrictorio habent. Raro tamen integrè sanatur tale vulnus vesicæ, etsi æger non moriatur, sed callo inducto fistula manet, per quã vrina excernitur. Diu tamen cum eiusmodi vulnere homo superstes esse potest. Ideoque, quod suprà quoque dixi, aliud

aliud est vulnus lethale, aliud insanabile.

De omnibus tamen viscerum, quorum hactenus mentionē fecimus, vulneribus hoc obseruādū, etsi exempla curatorū talium vulnerū aliqua obseruata sint, tamen rarò id accidit, & inter ea illa numeranda, de quibus Auerrhoës ait, in curatione morborū interdū miracula fieri. Cùm enim talibus vulneribus internis idonea medicamēta applicari non possint, sed totum negotiū naturæ cōmittendū sit, si ea non planè fortis sit, vix æger sanatur, sed plerūq; inflāmatione, cōuulsionibus, animi deliquiis & eiusmodi symptomatib. superuenientibus moritur. Ideoque rectè Hippocrates, *6. aphorism.* 8. talia vulnera lethalia esse, &, in *Coacis*, μάλιστα, id est, maxima ex parte & plerumq; ex talibus vulneribus homines mori dixit. Ideoque si ex tali vulnere æger paulò post moriatur, caussa mortis vulneri imputari debet; cùm à Medico multum opis sperari non possit, vt postea etiam dicetur.

Venarum grandium vulnera. Tandem *venarū grandium vulnera* Hippocrates inter lethalia recenset, & quidem rectè. Per φλέβας autē venas & arterias intelligit; per παχεῖ, grādes intusq; latentes, quas alibi αἱμοῤῥόυς, id est, sanguinem fundentes nominat, quales sunt, vena caua, magnaque arteria, & earū grandes rami. Tales enim venæ & arteriæ cùm ligatura constringi non possint, sanguine & spiritibus copiosiùs effusis, vires subitò deiiciūtur, vel sanguis extra vasa sua elapsus, si exitū non habet, in corpore detentus in grumos concrescit, putrescit, prauamq; & malignā naturā induit, febrem, gangrænam, & grauissima symptomata excitat, & tandē mortem affert. Et quidem in arteriis periculum hoc grauissimum est; cùm sanguine & spiritu vitali effuso, vires deiiciantur, homoq; de vita periclitetur, nec arteriæ ob perpetuum motum & substantiam duriorem facilè coalescant.

Atque hæc sunt vulnera, quæ Hippocrates lethalia esse rectè scribit. Quorum tamen, vt dixi, quædam sunt simpliciter vel omnino lethalia, quæ Prosper Farinaceus, *tit. de homicid. quæst.* 125. *part.* 1. definit, quę non requirunt curā & consilium Medicorū, sed sunt talia, ex quibus vulneratus stàtim moritur, id est, ob quæ, quamuis omni arte & industria à Medico curētur, nihilominus æger statim moritur. Alia nō omnino mortalia, vel ad mortem certa, quæ idem Prosper Farinaceus definit, ex quibus vulneratus non statim moritur; & ex quibus quandoque etiam nō moritur.

Quæ autem vulnera posterioris generis lethalia sint; id est, è quibus etsi aliqui interdū conualescunt; hic vel ille tamē ex iis reuera mortuus esse dici possit: ex superioribus, quæ de singularū partiū vulneribus lethalibus diximus; quidē patet: hoc tamē addēdum, ex euentu maximè iudicari, an vulnus aliquod tale actu lethale fuerit. Etsi enim rusticus aliquis robustus, aut homo aliàs exactè sanus ex vulnere aliquo conualuerit: tamen non necessariū est, vt inde ex simili vulnere, senex, puer, fœmina, vel alius debili corpore præditus conualescat; sed etsi ille à simili vulnere sanatus fuerit, hic ex eo necessariò mori potest. An autem talia vulnera periculosa in hoc vel illo lethalia fuerint nec ne, sex coniecturis inuestigare docet Nicolaus Boërius, *decision* 323. *num.* 11. Prima est breuitas temporis, si scilicet paulò post æger moriatur: de quo termino etsi plures sint opiniones, principalem tamen esse dicit, si æger intra triduū mortuus fuerit. Alij tamen hunc terminum ad diem quintum vel etiam octauum extendunt. Quod verò aliqui terminum hunc ad mensem octauum vel annum etiam extendunt, id mihi probabile non videtur; & tempus etiam respexisse videtur lex Mosaica, Exod. *cap.* 21. Secunda coniectura est, perseuerantia vomitus & febris & aliorum symptomatum ab initio significantium mortem. Et rectè ac ex Medicorum & ipsius Hippocratis sententia. Habent enim vulnera magna & lethalia decretorios suos dies, instar morborum acutorum, vt docet Hippocrates, 2. *Prorhet.* in quibus bona vel mala accidere solent. Itaque si grauia symptomata, qualia sunt, conuulsiones, vomitus, singultus, delirium, syncope, & similia, quæ aliàs in vulneratis mortem præsagire solent, statim ab initio ægrū inuadant, vel die critico superueniant, & postea continuò perseuerent, indicio est, ea vulnera necessariò inducta fuisse, ideoque vulnus omninò lethale fuisse. Tertia cōiectura est, latitudo & profunditas. Equidē vulnus magnum per se periculosius: potest tamen magnū non esse vulnus, in quo pars nobilis nulla læditur. Quarta cōiectura est qualitas instrumenti, quo instructus quis vulnus intulit, & ex eo animū occidendi habuisse conuincitur. Verùm cōiectura hæc ad forū Iuridicū, non Medicum pertinet, qui nō de animo vulnerantis, sed simpliciter de vulneris qualitate sunt solliciti. Quinta & sexta est, continuus dolor; vnde superueniat conuulsio. Verùm hæ coniecturæ ad secundam pertinent. Atque ita an quis ex vulnere periculoso, & illorum genere, quæ μάλιστα & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, id est, ferè semper sunt mortalia, mortuus sit; Medicus ex sex istis propositis coniecturis duabus præcipuè vtitur & concludit, quod vulnus illud per se fuerit lethale. Primò ex temporis breuitate, quo vulneratus mortuus est. Deinde ex agri statu, qui sēper, postquā vulneratus est, in deterius vsque ad mortem vergeret, & symptomatibus grauibus ac lethalibus, quę vel statim, vel die critico, vulneri superuenerunt, & continuò ægrum afflixerunt. Quibus nō immeritò tertia addi potest, nimirū si nihil commissum vel omissū sit, quod vulnus lethale reddere potuerit; Ex his enim colligere est, & vulneris conditione talē fuisse, vt ægro mortē afferre potuerit, ægerq; eam dispositionē habuerit, vt vulneri superādo par nō fuerit.

Atque hæc & harum partium vulnera meritò lethalia habentur.

Reliquarum partium lethalia non esse, rectè pronunciat Hippocrates, & docet experientia, maxima interdum & periculosissima vulnera curari, cuiusmodi historiæ recensentur à Valleriola, *lib.* 4. *obseruat.* 10: & passim similes in obseruationibus Guil. Fabricij, aliisque Medicorum scriptis exstant.

Accidit tamen sæpe, vt vulnera è quibus alii conualescunt, nonnullis sint lethifera, & non pauci ex leuissimis etiam vulneribus moriantur; scribitque Hippocrates, 2. *Prorhet.* ex cuiusuis generis vulneribus mori hominem contingere: cuius rei exempla passim occurrunt. De Philæ puero, *libr.* 7. *epid.* scribit Hippocrates, quod ex sola ossis denudatione in frōte, vno die febre superueniente, & ossa liuore contracto, mortuus fuerit. Idem refert, Theodori cuiusdam puerum ex ossis denudatione nullius pæne momenti, vigesimo tertio die mortuum esse. Et magnæ nauis præfectum quendam, cùm anchora manus dextræ indicem & os collisisset, inflammatione ac conuulsione superueniente, decimo tertio die vitam cum morte commutasse. Telephanem etiam ex Harpeli liberta filium, plagam in pollice pedis accepisse, ex qua inflammationem & vehementem dolorem consecutum fuisse, quo remittente, ægrum in conuulsionem incidisse, & tertio die mortem obiisse. Sic & Æmiliū Lepidum, incusso pollice lumine cubiculi, exspirasse animam scribit Plinius, *lib.* 7. *nat. histor. cap.* 53. Caium Affidium in Senatum euntem, offenso duntaxat pede, in Comitio mortem obiisse. Petrus Forestus, *lib.* 6. *obseru. Cheirurg. obs.* 50. refert, Consulem quendam Alemarinum, cùm pedes more solito lauaret, & cultello scriptorio callum sub planta pedis abradere studeret & exscindere, se vulnerasse, & statim subsequente spasmo exstinctum fuisse. Sæpe etiam vulnerib. gangræna superuenit, eàq; lethalia facit. Ita refert P. Forestus, *obseruat. Cheirurg. lib.* 6. *obseru.* 49. quendā tibiam

ad rem duram allisisse, ipsamq; cum contusione & vulnere læsisse, quem deinde gangræna superueniës sustulit. Et Guiliel. Fabricius, *obseru. cent.* 5. *obs.* 2. duo exempla recenset, vnű de operario quodã, qui spina pedē punxit, alterum de fœmina, quæ spina apicem indicis dextri vulnerauit, qui ambo gangræna superueniēte mortui sunt. Et Ioan. Matthæus *in quæst. Medic. quæst.* 27. scribit, Freudenbergæ, opido ditionis Nassonicæ, quemdã grassatorē, in humero haud adeo profundè vulneratum, mortuű fuisse. Alium quoq; in Comitatu Oldemburgico, in media femoris regione, cultello leuiter vulneratum, confestim interiisse. Et Lemgouię ciuis filium à Studioso in brachiű gladio percussum, præter omnium opinionem post horã exspirasse. Et Horatius Augenius, 1. *tom. epist. lib.* 9. *epist.* 2. plures historias recenset eorum, qui ex paruo & leui vulnere perierunt. Atque huius rei exempla alibi etiam passim nota sunt.

Accidit autem id ob varias caussas, quas etiã Hippocrates, 2. *Prorhet.* attingit his verbis: *Qui de vulneribus cognoscere volet, quemadmodum singula finien, primùm quidem eum hominum species scrutari oporte tum eas, quæ meliores sunt ad vulnera, tum quæ deteriores. Deinde ætates nosсere, in quibus singula vulnera curatu difficilia existunt: locos item in corporibus perspectos habere, quantum alii ab aliis differunt: sed & alia qualia in singulis accidit, tum bona tum mala nosse oportet. Si quis n. omnia hæc nouerit, is sanè sciet, etiam quomodo singulorum euentus continget. Qui verò non nouerit hæc, non nosse poterit, quales fines vulnerum erunt.* Nos eas hoc ordine recensebimus.

Vulnera sana bilia ex quibus caussis fiant lethalia. Primò enim, si gladius vel telum, aut quodcumq; quo vulnus inflictum est, sit venenatum, leue etiam ad speciem vulnus mortem afferre potest.

Secundò, εἴδεα τῶν ἀνθρώπων vt Hippocrates loquitur, perpendere oportet, qui enim robusto sunt corpore & sani, ii etiam grauissima vulnera perferunt, & ab iis sæpe non magno negotio sanantur, & licet grauia superueniant symptomata vt morituros putes, tamen præter spem & exspectationem euadunt. Quò pertinet apparatus & corporis dispositio vitiosa, & præsens cacochymia. In tale enim corpus si vulnus aliquod incidat, natura irritata, vitiosos humores ad vulnus detrudere solet, vnde accedentibus aliis morbis ac symptomatibus, vulnus, quod in corpore sano ac puro sanabile fuerat, lethale euadere potest. de quo Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 2. Fingamus, inquit, aliquē ad nos venire, cui tantum cutis acu sit puncta, hunc hominem, si is sit, cui facilè vulnera sanescunt, etiamsi citra medicamentum, nudoq; mēbro, ad opera cõsueta dimittas, nihil sentiet mali: sin cui vulnera difficulter sanantur, quiq; vel plethoricus sit vel vitiosis succis prematur, primùm quidem dolebit, post eum tum pulsu particula infestabitur, tũ phlegmone, & compertum est, ex talibus leuibus vulneribus conuulsiones, inflammationes, gangrenã, imò mortem secutam fuisse.

Tertiò, consideranda est ætas, cuius ratione etiam vulnerum euentus variè se habet. Quæ enim grauia ac difficilia, imò lethalia sunt in sene vel puero, ea in iuuene aliquo non lethalia, imò vix mediocria esse possunt.

Quartò, vulnus aliàs sanabile lethale fieri potest, ob Cheirurgi defectum, vel eius negligentiam & imperitiam: ita ob hæmorrhagiam, in defectu Cheirurgi, qui illud obligare debebat, homo de vita periclitari potest, etsi vulnus aliàs non fuerit lethale. Sic si vulnera cerebri, neruorũ, articulorũ, imperitè & negligenter tractentur, accedente inflammatione, conuulsione, gangræna, & similibus malis, homo iugulari potest, etsi vulnus, si rectè tractatű fuisset, fuerit sanabile.

Quintò, interdũ tam subitò grauia accedunt symptomata, vt quamuis Medicus & Cheirurgus omnem diligentiam adhibeant, antequam sedari possit, alij morbi & symptomata, quibus homo iugulatur, accedant. Ita dolor sæpe in parte exquisiti sensus vulnerata humorum affluxum concitat, humorum affluxus inflammationem, inflammatio febrem, gangrenã, & inde mortem. Idq; eo facilius accidit, si vulnus sit in parte quidem per se ignobili, sed quę nobilem facilè in consensum trahere possit.

Sextò, & aëris constitutio, ac loci proprietas, hic peculiarem vim habent. Ita vulnera capitis, quæ in plurimis locis lethalia nõ sunt, in aliis lethalia sunt, quæ tamen alij aliter recensent. Vidus Vidius *lib.* 6. *de curat. morb cap.* 10. *pag.* 249. scribit, Florentiæ vulnera capitis plerisque esse lethalia, caussamq; in aërem frigidum tenuem refert: Pisis verò & Lugduni paucos ex iis interire, cùm cœlum ibi sit crassius. Amatus Lusitanus, *centur.* 6. *curat.* 100. scribit, Florentiæ & Bononiæ capitis vulnera esse periculosa, non ita verò in saxo Ragusæo. Et Ambrosius Paræus testatur, Lutetię, quàm Auenioni capitis vulnera esse difficiliora.

Septimò, diætæ mala ratio, vulnera non adeo periculosa lethalia reddere potest; si nimirũ æger vel praui succi cibis vescatur, vel ira commoueatur, terrore consternatur, rideat immoderatiùs, vtatur Venere. Exempla huius rei, tum apud alios occurrunt, tum quædam recēset Guiliel. Fabricius, *cent.* 1. *obseruat.* 22. *centur.* 5. *obseruat.* 75. & *ceutur.* 1. *epistolar.* 1.

Atque ad hoc caussæ genus, & in specie ad terrorē subitum, vel iram vehementē, referenda sunt illa minima vulnera, ob quæ tamē intra paucas horas multi exspirarunt. Etsi enim neruis, punctis, & conuulsione excitata, homo subitò mori possit: tamen cùm in his nulla conuulsio, aut simile graue symptoma apparuerit, credibile est, ob iram vehementem, aut terrorem mortuos esse; cùm hi animi affectûs magnam corpus afficiendi vim habeant. Cuius rei passim exempla extant. Suidas scribit, quemdam natura timidum, audita Herculis fama, se abduxisse metu in specum; deinde, cùm aliquando prospectaret, & Herculem fortuna præ̃tereuntem videret, exanimatum concidisse. Ita Iulia, Pompeij vxor, conspecta veste mariti sanguine maculata, mortua subitò fuit. Lentulus quoq; inspirato morte Pompeij audito, subitò exanimatus est, teste Plutarcho. Nonnulli conspecto suo sanguine in venæ sectione vel vulneribus in animi deliquium incidunt. Et Manlius, *in loc. com. sub.* 5. *præcept.* hanc historiam refert: *Morio,* inquit, *propter excessum aliquem commissum, ad confictum supplicium productus fuit, quasi capitis supplicio afficiendus foret. Adest lictor, gladium quidem stringens, vt terrorem illi iniiceret, bacillo verò cerui ce morionis leuiter percutiens, miserum hominem exanimatum non sine stupore adstantium concidere facit.* Et Io. Matthæus, *in qu. Med. qu.* 27. hanc recenset. *Cùm,* inquit, *in aula Illustr. Principis Ernesti Friderici, Marchionis Badensis, eius Celsitud. cubicularius Io. Beekler, iuuenis plethoricus, gladio obtuso, vt esse solent, quibus pugiles se exercent, ab imberbi adolescente, in palpebra inferiore leuiter contunderetur, ira & indignationę percitus, ægerrimeq; ferens, quod à puero & discipulo suo vinceretur, in grauissimam conuulsionem epilepticam incidit, quæ quatuor vel quinque horarum spacio vitæ finem fecit.* Ipse etiã memini Studiosű quendã, aliàs satis animosum, cui Cheirurgus, me præsente & iubente, venã aperiri debebat, dű is pro more brachiű ligatet, & scalpellum venæ admouere vellet, in lipothymiam incidisse, & de sella, in qua sedebat, decidisse, antequam scalpellum venæ admotű esset: cùm tamē neque febre, neque alio morbo, qui ipsi lipothymiã inducere potuisset, laboraret.

Octauò tãdem & inflammatio superueniens vulnera interna lethalia reddit. Equidem vulnera Inflammatio necessariò non comitatur: quia tamen in internis, ea, quæ externis, medicamenta adhiberi non possunt; si pars aliqua interna, præcipuè neruosior & exquisiti sensus, vulneretur, excitatur dolor, hinc fit humo

humorum affluxus,ex hoc inflammatio,febris,gangræna & alia mala oriuntur, quæ vulneratum intra paucos dies iugulant. Vnde fit,vt vulgus etiam septimum & nonum diem in vulneribus obseruet,cùm intra hos ista superuenire, & istis diebus maximum periculum ægro afferre soleant.

Nonnulli adhuc aliam caussam addunt, nimirum stellarum influentiam.Ita Fr. Vallesius, *in comm. ad text.95.lib.4.epid.*caussam,cur vulnera leuia etiam interdum fiant lethalia, dicit esse malignum siderum adspectum.Quod & Quercetanus, *in sclopet cap. 3.*docet,Ferrariæ & Florentiæ hac de caussa vulnera capitis plerumque esse lethalia. Verum caussa hæc admitti non potest,neque ratio facilè reddi,cur Ferrariæ vulnera capitis sint lethalia,non verò in vicino Rhodigio aut Bononia.

Atque ex his fundamentis proculdubio etiam ICti pronunciant, quæ vulnera per se non lethalia sint.Nicolaus Boërius,*alleg.loco,n.*18.sex coniecturas proponit,ex quibus colligi possit, vulnus per se lethale non fuisse,sed culpa superueniente tale factum esse.Prima est,si vulneratus decessit post longum tempus,ad quod non consueuere vulnerari vitam præcisè extendere.Secunda est,si nulla periculosa symptomata adfuerunt in principio, aut si quæ adfuerunt, remanseruntque, ægerq; ita valuit, & actiones omnes perfecit eo modo,quo non solent, qui lethaliter vulnerati sunt.Nam si iam reconualescere visus sit,& postea moriatur,alia caussa & culpa mortuum esse, credibile est. Quæ tamen omnia de vulnere per se non lethali intelligenda sunt.Tertia coniectura est, si æger non eam vitæ rationem instituit,quam vulnerati debent,sed se aëri frigido exposuit, poculis indulsit,ira commotus,vel terrore consternatus,Venere vsus est.Quarta est, si Medici iudicare velint, vulnus non est lethale, quibus tanquam expertis in sua arte credendū est.Quinta est, quando vulneratus non adhibuit Medicum, vel Medicum imperitum, quæ paria sunt.Quod tamen,vt dictum, de vulnere simpliciter non lethali intelligendum. Si enim vulnus per se sit lethale,etsi non vocetur Medicus,tamē inde non licet colligere,quod æger sanari potuisset. Sexta est, si æger fortis naturæ fuerit.Hac enim bene custodita rarò perit.Vulnera verò non lethalia quod attinet,quando constat ac certum est, vulnus per se non fuisse lethale, vulneratus verò moriatur, etiam breui tempore,illum nō ex vulnere,sed alia de caussa mortuum esse colligitur.

Atque hæc Medicorum de vulneribus lethalibus & non lethalibus doctrina est. Alia v. quæstio est apud ICtos,an vulnerans homicidij reus agi & condemnari possit.Illi enim non solùm qualitatem vulneris,vt Medici,sed & intentionem,ac animum vulnerantis,& alias circumstantias perpendunt,de quibus ICtorum libri consulantur.

Reliqua Prognostica.

Etsi verò ex hactenus dictis facilè pateat, quid de cuiusque vulneris euentu præsagiri possit:tamen adhuc quædam addere libet. Quamuis enim vulnera, præter ea,quæ diximus, hominem non subitò iugulant:tamen alia aliis periculosiora,vel curatu faciliora,aut difficiliora sunt. Id quod æstimandum primò ex ipsa partis substantia. Partes n. carnosæ omnium facillimè coalescunt,reliquę venæ,arteriæ,nerui,tendines,membranæ difficiliùs. Vniuntur tamen & renascuntur,sed tardius.Galenus venas in capite,casq; satis multas & magnas renasci vidit, 1. *de semine cap.* 13.Arteriam quoq; vniri, 5.*meth.med.cap.*7. Secundò, ex partis actione & vsu.Quò enim pars nobiliorem & toti corpori magis necessariam & vsum & actionē præstat,eò eius vulnera sunt periculosiora. Quæ etiam partes continuò mouentur, difficulter coalescunt.Quò etiam pars exquisitiore sensu est prædita,eò faciliùs ei vulneratæ dolor,inflammatio, delirium,conuulsio,& alia symptomata accidunt.Tertiò, ex ipsa vulneris magnitudine. Quartò, ex iis quæ vulneri accedunt. Nimirum

1. Quò pars nobilior afficitur, aut quæ nobiliorem in cōsensū trahere potest,eò vulnus periculosius. *Prognostica.*

2. Vulnera,quę sunt in musculis,longè ab articulis & temporibus,faciliùs curantur, quàm ea quæ sūt in neruis,tendinibus,partibus membranosis, & articulis.Neruorum enim & neruosarum partium vulnera sunt plerumque periculosa, cùm ob dolorem, inflammationes,conuulsio,& alia grauia symptomata iis facilè accidant:& propterea peritum & diligentem Cheirurgum requirunt.

3. Vulnera partium internarum omnia sunt periculosiora vulneribus partium externarum.

4. Vulnera magna sunt periculosiora paruis, cæteris paribus.

5. Quin etiam,inquit Celsus,*lib.5. cap. 26.* confert aliquid ætas,& corpus,& vitæ propositum,& anni tempus:quia facilius sanescit puer vel adolescēs; quàm senior,valens,quàm infirmus,neque nimis tenuis,neque nimis plenus,quàm si alterum ex his est; integri habitus,quàm corrupti.Item: faciliùs sanescit exercitatus,quàm iners, sobrius & temperans, quàm Vino Venerique deditus.

6. Faciliùs curantur vulnera tempore verno,quàm hyeme aut æstate.

7. Vulnus quoque periculosius est,quod contusionem coniunctam habet.Ideoque acuto telo vulnerari tutius est,quàm obtuso.

8. Tutissima & facillimè curatu vulnera sunt,quæ secundum lineam rectam facta sunt; difficiliùs verò curantur,quæ sunt obliqua; difficillimè,quę sunt orbicularia.

9. Si neruus, aut vena,aut arteria ex toto fuerit incisa,minus periculum impendet, quàm si ex parte sit incisa.Modò non sint venæ & arteriæ notatu dignæ,& in profundo corporis sitæ. Si enim neruus sit totus præcisus, conuulsionis periculum nullum est: quod imminet, si neruus ex parte saltem incidatur. Ita si vna & arteria præcipua sit tota præcisa,hæmorrhagiæ periculum tollitur, cùm vas contrahatur. Si verò arteria vel vena vulneretur,& non tota dissecetur,hæmorrhagiæ periculosæ sæpe suboriuntur.Si tamen insignis arteria vel vena dissecetur, pars illa,in quam fertur, caloris penuria laborat, & interdum etiam atrophia corripitur.

10. Vulnera,quæ vltimum acutorum terminum, præcipuè diem quadragesimum, transierunt, per se lethalia non sunt,sed si æger moriatur, fit id vel ob prauam corporis dispositionem, aut ægri in diæta, aut Medici in curatione errores. Difficulter tamen talia vulnera curantur;cùm caussam grauem subesse indicent,quæ vulneris conglutinationem impediat.

11. Malum vulnus est, ex quo aliquid excisum est,& ex quo caro alia parte abscissa est,alia depēdet.

12. *Quibus cum vlceribus tumores conspicui,ij non admodum conuelluntur,aut insaniunt: quibus verò repentè euanuerint,siquidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt; si verò à fronte, insania, lateris dolor,acutus, empyema, & dysenteria si rubicundi fuerint tumores.* 5.*aph.*65. Et *ibid. Aph.*66.*Si magnis vulneribus & prauis tumor non appareat, ingens malum.* Quod Celsus *lib.*5.*cap.*26.ita reddidit:*Nimis verò intumescere vulnus periculosum; nihil intumescere, periculosissimum est.Illud indicium est magnæ inflammationis, hoc corporis.*

13. Magno vulneri inflammationem superuenirē mirum non est, quæ propterea terrere non debet, modò non diu duret. Paruo verò vulneri inflamma-tionem

tionem superuenire,eamque diu durare, periculosũ, vtpote quæ conuulsionem & delitia excitare soleat.

14. Quintò iam die, quantá inflammatio futura eſt,ſe oſtendit.Quo die ſurſus detecto vulnere conſiderandus color eſt.Qui ſi liuidus,aut pallidus, aut varius,aut niger eſt,ſcire licet, malum vulnus eſſe, idque quandocumque animaduerſum eſt, terrere nos poteſt. Cornelius Celſus,*lib.5.cap.26.*

15. Conuulſio in vulnere pernicioſa.Hippocrates,5.*aph.2.*

16. Vomitus quoque bilioſus nõ voluntarius & non conſuetus,vel ſtatim,vbi qui vulnerarus eſt,vel dum inflammatio manet, malum ſignum eſt, quoniam neruoſarum partium vulneratarum indicium eſt.

17. Si vulnus in brachio,manu,vel alia parte tantum ſit,vt ob præciſas venas & arterias amplius epatis & cordis influxum ſuſcipere nullo modo poſſit, pars extrema emoritur,& propterea,ne gangræna ſanæ parti communicetur,maturè abſcindenda.

18. Vulnera, quæ hydropicis & cachecticis accidunt,difficulter ſanantur:quoniam, vt Hippocrates, *de vlceribus*,ait,quod ſiccum eſt, ad ſanum magis accedit,quod humidum,ad vitiatum.

19. Quò vulnus maius eſt,eò plus temporis, cæteris paribus,ad ſanationem requiritur; quò minus, eò breuius;ita quidem,vt quædam 24.horarum, alia plurium dierum ſpatio ſanentur.

20. Vulnus,quod difficulter expurgatur, difficiliùs & tardius ſanatur;quoniam id, quod ſanationi impedimento eſt,difficulter tollitur.

21. Vulnus in parte,quæ ad ſuſcipiendum humorum influxum prompta eſt,difficiliùs curatur.

22. Omnia vulnera, quæ alios affectus complicatos habent,difficiliùs curantur. Natura enim à pluribus affectibus plus læditur,& faciliùs ei eſt, vnicum affectum tollere & corrigere,quàm plures. Et quidem,quò affectus, qui coniunguntur, plus partis temperamentum lædit,eò vulnus difficiliùs curatur.

23. Extranea omnia in vulnera hærẽtia,ſi à principio ſtatim extrahi nõ poſſint,curationem retardant.

24. Habent & vulnera ſuos dies criticos, de quo Hippocrates *in Coacis prænot.*ait:*Incipere febrem in capitis vulnere quarta die,aut ſeptima,aut vndecima, valde lethale:iudicaturq; autem plerumq; ſi quarta vulneris die inceperit,ad vndecimam;ſi ſeptima, ad decimam quartam, aut decimam ſeptimam;ſi vndecima,ad vigeſimam.*Et *lib. de cap.vulnerit.*Vbi commiſſum fuerit erratũ in curatione,vtplurimum in hyeme ſperuenire febrem ante decimam quartam aſſerit,æſtate verò poſt ſeptimam: item aliquos perire aut æſtate ante ſeptimam, hieme verò ante decimam quartam.Et 4.*de popular.*refert,filio Metrophanti capite vulnerato duodecima febrem ſuperueniſſe,& circa vigeſimam quartam mortuum eſſe.Et 5.*popul.*refert, Autonomum ex capitis vulnere mortuum decimo ſexto die: & famulam in I.mila decimo quarto, cui febris octauo die ſuperuenerat:& filiam Nerei ab amica ludente percuſſam lata manu in ſynciput, quæ tunc vertigine capta eſt,& ſine ſpiritu erat,& cùm domum veniſſet, ſtatim vehementi febre correpta eſt, & capitis dolore ac rubore circa faciem,nona periiſſe,cùm ſeptima die circa aurem dextram pus proceſſiſſet graueolẽs ſubrubrum amplius cyatho. Et filio Philes ex vulnere capitis nona die febrem ſuperueniſſe,& dein mortuũ eſſe:& Ariſtippũ in ſupernum ventrem violenter & grauiter ictu ſagittæ percuſſum ſeptem diebus mortuum. Et paſſim ex Hippocrate videre eſt, eum etiã in vulneribus dies criticos obſeruaſſe.Equidem vulnera,vt vulnera,dies criticos non habent; cùm vulnus ſit morbus ſine materia:quatenus verò ipſi aliquid materiæ,quæ coqui debet,accedit, aut quædam humorũ turbatio occaſione vulneris cõtingit, eatenus quiddam criſis etiam habere poteſt.Natura enim & ipſa ſtatis diebus & quod coqui debet coquit,& turbationem humorũ ſedat.Ideoq; vbi in diebus criticis nulla in peius fit mutatio,ſed omnia rectè procedunt,& ſymptomata,quæ prius aderant, ſedantur, felicis ſanationis ſpem præbet. Si verò contrà hiſce diebus aliquid mali,vt dolor,inflãmatio,febris ſuperueniat,aut quæ antea aderant,nõ minuantur,ſed intendantur,vel mortis, vel difficilis ſanationis ſignũ ſunt.Et rarò omnino motus eiuſmodi in vulneribus ad bonum tendunt, cùm indicium ſit, naturam non potuiſſe motum humorum, qui ex vulnere accidit, ſedare,ſed irritatam humores vel ad partem vulneratam, vel principem aliquam expulſſiſſe. Ideoque vbi motus eiuſmodi in vulnere animaduertitur, potius malum,quàm bonũ aliquod præſagiendum eſt. Quapropter dies iſtos Criticos in vulneribus obſeruare vtile eſt, vt per eos vtiles naturæ actiones cognoſcamus,eaſq; nõ impediamus. Abſtinendũ etiam hiſce diebus ab omnibus, quæ motum aliquem humorum iſtis diebus excitare poſſunt.

CAPVT IV.

De Curatione Vulnerum,& primò de Indicationibus.

Solutæ vnitatis prima communiſq; Indicatio eſt vnitio;ſeu ſoluta vnitas,partes,quæ ſeiunctæ sũt, vniendas eſſe indicat,quatenus quidem vulnus ſimplex affectus eſt.Si verò alij affectus,ſeu cauſſæ, ſeu morbi,ſeu ſymptomata cõiungantur; tot Indicationes dantur,quot ea ſunt,quę vulneri coniunguntur, & ita affectũ compoſitum conſtituunt. Quæ quidem multa eſſe poſſunt.Aliquando enim telum vel aliud corpus in vulnere hæret, quod quia extraneum eſt, cauſſæ rationem habet,& vt ea, quæ è cauſſis internis ſunt toto genere p.n.ſui ablationem indicat.

Si aliquid de carnis ſubſtantia amiſſum ſit,duplex datur Indicatio,ſcilicet,quod diuiſum eſt, vniendum eſt,quod deeſt,regenerandum. Si cutis & caro contuſa ſint,quod contuſum eſt,in pus mutandum, vt abſcedat.Ita etiam de reliquis, qui vulneri coniunguntur,affectibus ſeſe res habet.

Primò autem agemus de ſimplici vulnere,& ſolutione continui, quæ telo allata eſt, cui nihil adhuc alterius mali ſuperuenit;quia tamen interdum telum vel aliud peregrinum corpus cum vulnere inflictum in eo hæret,de iis tollendis ſimul agemus.

Vulneris autem ſimplicis,vt diximus, communis Indicatio eſt vnio,vt docet Galenus,*art.med.c.* 90.& vt idem 3.*meth.med c.*4.habet, vulnus ſimplex agglutinari tantùm poſtulat.Eſt autem agglutinatio iſta & vnio ſolius Naturæ opus,huiuſq; vnius opera partes vulneratę,vt & fractæ,diſiunctæ iterum coaleſcunt& conglutinantur.Cùm a. ad id medium quoddam & q.gluten requiratur, vtitur natura ad eam rem ipſa materia,qua partes nutriuntur, ſanguine ſcilicet.Hic enim ad partem nutritionis gratia attractus,& in poris parietum & labiorum vulneris hærens, in ſubſtãtiam parti vulneratæ ſimilem,carnem ſcilicet mutatur,atq; ita eius beneficio, quæ diſiuncta erant, coaleſcunt,atq; ex duobus vnum fit. Perficit autem hoc in carne vis σαρκοποιητικὴ, in cute vis cutifica, & in qualibet parte Natura medium eiuſdem generis ad glutinandum,quod diſiunctum eſt, generat.

Atq; hoc quidem opus etſi ſolius Naturæ ſit: Medicus tamen hac in re Naturæ miniſter eſt; ac niſi Medicus naturę ſubſidio veniat,ipſa in multis fine ſuo fruſtratur,nec conglutinationem moliri poteſt.

Ea autem quæ Medico hac in re agenda ſunt, ad quatuor

quatuor capita reduxit Galenus, *art. med. cap. 90. Coalescere facit*, inquit, *ea, quæ inuicem distant, & pristinam vnitatem restituit ipsa Natura: nostrum verò opus est, applicare extrema distantium partium, atque in vnum coacta conseruare, & tertiò hoc cauere, ne quid labiis vulneris incidat, & quartò ipsam partis substantiam salubrem conseruare.*

Atque ita in vulnerum curatione quatuor à Galeno præcipuè Medici officia recensentur. Primò videndum, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire possit. Secundò, vt extrema in vnitate soluta iterum rectè coniungantur, & sibi mutuò applicentur, & extrema coniuncta seruentur. Tertiò, vt ipsius partis temperamentum & calor innatus conseruetur, vt is in agglutinatione Naturæ necessarium auxilium præstet. Quibus non immeritò Quartum addimus, scilicet vt symptomata, quæ superuenire possunt, præcaueatur & corrigentur, & omnia, quæ Naturæ in glutinandò vel vulnere impedimento esse possunt, tollantur.

Verùm cùm vnitatis solutæ magna possit esse differentia, hi scopi non semper in omnibus partibus eodem modo perficiuntur. Primò vulnera, de quibus iam agimus, quod attinet, si quid extraneum, vt grumi sanguinis, vel pili, vel aliquid ex armorum genere, aut ossium particulæ, aut aliud quid alienum in vulnere hæreat, illud eximendum & extrahendum est. Vnum enim fieri non possunt, inter quæ aliquid diuersi generis intercedit. Et quidem nō solùm in principio aliena è vulnere extrahenda, sed etiam postea cauendum, ne quid alieni vulnus incidat.

Vbi iam aliena, si quæ affuerint, extracta, labra vulneris committenda & coniungenda sunt, quod quomodo fieri debeat, mox dicetur.

Coniunctis, quæ distabant, partibus, reliquū opus, vt scilicet vniantur & coalescant, Naturæ est. Hæc enim sola illa conglutinat. Cùm verò natura in glutinando partis temperie & calore innato eis vtatur, danda opera, vt temperies & calor innatus partis conseruetur, aut si debilitatus sit, restituatur. Materia autem carnis, per quam partes coniunguntur, cum sanguis sit: danda opera, vt sanguis, qui affluit, nec qualitate, nec quantitate peccet. Si enim sanguis vitiosus est, carnem bonam generare non potest. Si verò fit copiosior, caro nimis luxuriat, & multa excrementa generantur: si fit parcior, non sufficientē materiā suppeditat. Cùm verò pars vulnerata tū ex dolore, tū ex vulnere fiat imbecillior: necessariò in parte vulnerata aliqua excremēta & sanies prouenient: & si sanies in medio adductorum labiorum prouenit, aut etiā locus quispiam medius interfuerit, qui sanie quidem sit vacuus, sed aëre plenus, nō potest vlcus eiusmodi sola diffidentium partium coniunctione conglutinari, sed vt coëat, carne prius impleri postulat. Tum itaq; medicamento sarcotico opus est.

Atque ita in curatione vulnerum perficienda laborandum, 1. ne quid extranei in vulnere & inter labia eius hæreat, vel relinquatur.

2. Vt dehiscentes vulnerum partes coniungantur.

3. Vt coniunctæ ita seruentur.

4. Vt inter se coalescant.

5. Quod præstare cùm naturæ opus sit, inprimis requiritur, vt vulneratæ partis temperies & robur conseruetur.

6. Vt omnia symptomata, & quæcunque coalitum impedire possunt, tollantur. Atque ita etsi vulnus, quatenus vulnus saltem consideratum, simplex affectus est, & vnam saltem vnirionem indicare videtur: tamen reuera plures indicationes adsunt, vt modò dictum.

CAPUT V.

De Rebus alienis è vulnere eximendis.

PRimò ergo danda opera, ne alieni quid in vulnere sit quod eius vnionem & glutinationem impediat. Ideoque primò sanguis non statim supprimendus, & quicquid in venis minoribus discissis hæret, vt effluat, permittendum. Ita enim & minùs puris generatur, & putredinis ac inflammationis periculum auertitur. Quod etiam vulgo notum est, qui ex simplicibus vulneribus vel sugendo sanguinem extrahete, vel digito partem vulneratam premendo exprimete solet. Deinde, quando pili sunt circa vulnus, abradendi, ne intra labia vulneris incidant. Tertiò, si arena vel terra, vel simile quid intra labia vulneris hæreat, vino abstergēdum. Quartò, si grumi sāguinis sint in vulnere, cùm vnitionem impediant, dolorem excitent, & putrescentes febrim pariant, lana vel linteo molli abstergendi, vel etiam ferreo instrumento eximendi. Qua in re tamen vis non adhibenda primo apparatu, neque totus sanguis concretus simul eximendus, inprimis si hæmorrhagia metuatur; cùm grumi sanguinis venarū orificia obstruant, & sub iis vasa coalescant: sed ad secundam vel tertiam deligationem id differendum, vbi postea naturam ipsam, quæ, quod alienum est, expellere incipit, adminiculantem habemus. Quintò, ossicula etiam fracta, si in vulnere sint, eximenda. In prima tamen deligatione non nisi ea, quæ planè libera sunt, vt sine vi eximi possint: quæ verò adhuc aliis ossibus adhærent, in iis Naturæ conatus exspectandus, & videndum, an ea iterum cum reliquo osse vnitura, an verò separatura sit in vulnere, illud eximendum quod & faciendum, si aliud teli vel armorū genus, quod vulnus inflictum est, in vulnere hæreat. Antequam verò telorum extractionem tentemus, videndum, an æger telo extracto victurus sit, necne. Si enim nulla vitæ spes superfit, teli extractio non est tentanda, ne Cheirurgus ægro mortem accersisse videatur, & in ipsis Cheirurgi manibus æger exspiret, quod fit in vulneribus cordis, cerebri, & quidem basis eius, venæ cauæ, vel arteriæ magnæ. Obseruatum enim est, tales ægros telo in vulnere relicto integrum diem adhuc vixisse: telo verò extracto ob hæmorrhagiam subitò exspirasse. Vbi verò spes est, ægrum ex vulnere conualiturum, vt primùm telum extrahatur, laborandum. Tela enim, vt & globi plumbei, etsi aliquando satis diu in corpore hæteant: tamen rarissimè vulnus integrè, telo in corpore adhuc delitescente, sanatur.

Tela autem rectè extrahere satis difficile est, oriturque illa difficultas potissimùm ex loco, in quem illa in corpus immissa penetrauerūt. Ideoque ei, qui rectè tela ex corpore extrahere aggredi voluerit, duo sunt inprimis necessaria, singularum corporis partiū substantiam & naturam, figuram, situm, & connexionem perfectam habere. Deinde telorum diuersitatem ex materia, magnitudine, & figura cognoscere: & omnino necessarium, in telorum extractione cauere, ne venæ, arteriæ, nerui, tendines lacerentur. Turpe enim fuerit & parum artificiosum, vt Ambros. Paræus rectè ait, si plus manus Cheirurgi, quàm ferrum noceat. Vt autem expeditè tela extrahantur, æger ea figura constituatur, quam obtineat, cùm vulneraretur. Quod si fieri non possit, iacens ita collocetur, vt quàm maximè ad eam figuram accedat. *Telorum extractio.*

Eximuntur a. tela duobus modis, vel extractione, vel impulsione, id est, vel ea via qua tela venit, vel & qua tendit. Extrahitur per partem, qua immissum est *Quot modis eximantur tela.*

nulla facta sectione,vel facta sectione. Etenim si telum non altè penetrauit, si vasa magna & loca neruosa non transiit, & è regione, seu qua tendit,os, venas,arterias ,aut neruos habuerit,& si non metus sit à magna laceratione: ea via, qua in corpus penetrauit,& quidem sine sectione retrahi potest.

Si verò periculum est,ac metuendum, ne corpus laceretur,si telum eadem via,qua ingressum est,retrahatur,dilatandum vulnus,vel sectione,vel etiam sine sectione,eo scilicet instrumento,quod ὑψιλοειδὲς Celsus,*lib.7.cap.5*.nominat, aut rostro olorino aut ciconiæ,aut aliis dilatatoriis instrumentis, quò faciliùs telum retrahatur.Extrahitur autem telum vel manibus,si id fieri potest,vt cùm exstat,& in sola carne infixũ est; vel volsella,cùm altiùs hæret,quàm vt manibus apprehẽdi possit,vel aliis instrumentis,quæ Græcis βελουλκοὶ dicuntur, cuiusmodi sunt forcipes longę, denticulatæ,rectę,incuruę,extrema parte latæ,rotundæ:quibus recentiores Cheirurgi varia nomina à figura indiderunt,& rostrum coruinum,ciconiæ ,anatis,anseris appellarunt, quorum figuræ exstant apud Ambr. Paræum, *lib.* 10.*cap.* 18. & Io. Andream à Cruce.

Si verò teli mucro in membro maiorem,quàm mediam partem,penetrauit,& spacium,per quod telum retrahendum est,sit maius,quàm quod adhuc transfendum fuerat,& neque os,neque neruus,neque vena aut arteria id prohibeant:commodius est,ea parte, in quam tendebat,sectione facta,eò telum impellere,atque per vulnus recens factum extrahere. Hoc enim modo faciliùs extrahitur,& vulnus faciliùs sanatur; cùm vtrinque medicamento locus pateat. Si tamen telum nimiis latum sit, ab altera parte educere non expedit;ne ingenti vulneri ipsi quoque ingens vulnus adiiciamus.Si quoque inter duo ossa telum iniectum sit,proxima membra habenis in diuersas partes diducenda,vt laxius ad euellendum inter ossa detur spatium.

Res alienas è vulneribus contrahitur.

Si verò carni frustulum aliquod ossis,vel spina,vel festuca,vel simile quid inhæserit,quod nec manu,nec instrumentis extrahi valeat,medicamentis hac vi prędítis id extrahendum. Commendatur in hunc vsum *lacertarum capita* contrita & imposita, à Dioscoride, *libr.2.cap.58.anagallis, dictamnum Cretic. aristolochiæ rotundæ radix,anemone,radix narcissi,gladioli ,arundinis,sagapenum,galbanon ammoniacum,pix,resina pini*,& similia emplastri forma adhibita.

Commendatur & *emplastrum Auicennæ*,quod componitur ex *fermenti,mellis* aut *propoleos ana* ℔ß.*visci q.* Vnc.iij.*ammoniaci* Vnc.ij.*olei antiquiss.*Vnc.iij.

Vt & vnguentum ex *betonicæ* & *leporis pinguedine.*

Vel ℞.*ceræ nouæ* ℔j.*colophon.resinæ flauæ ana* Vnc.iiij. *ammoniaci* Vnc.ij.*bdellii* Vnc.j. *succini citrini* Vnc.iij. *ol.è vitell.ouor.*Vnc.iiij.*lapid.Magnetis* Vnc.v.

F.s.a.Emplastrum.

Vel ℞.*ceræ virgin.*Vnc.jv.*terebinth.*Vnc.ij.*lap. Magnetis*Vnc.jß.*fabar excort.*Vnc.j.*axung.lepor.*Vnc.ß.

F.s.a.Emplastrum.

Vel ℞.*resinæ pini* Vnc.ij.*picis aridæ*Vnc. j *ammoniaci,sagapeni,gummi elemi ana* Vnc.ß.*rad.aristol.rot.dictãni albi ana* Drach.jß.*dictamni Cretici* Drach.iij. *ol. veteris*, vel *fecis ol.lil.alb.*q.s.F.Ceratum.

Vel ℞.*olei oliuar.*℔jß.*ceræ nouæ* ℔j.

Liquefiant simul. Adde *lithargyri auri* ℔jß.

Coquantur.Postea admisce *galbani , opopanacis,ana* Vnc.j.*ammoniaci,bdellii,ana* Vnc.ij.

(Gummata hæc aceto dissoluuntur.)

Deinde adde *rad. aristol. rot. mastich. myrrhæ , thuris, lapid.calaminaris,ana* Vnc.ij.

Denuò lento igne coquantur.

In fine adde *ol.laurini,terebinthinæ ana* Vnc.iiij.

Agitando coq.

Deinde per linteum traiiciantur in aq.*frigidam* , & malaxando cum *ol.chamæmelino* vel *terebinthina.*

F.Emplastrum.

Vt ℞.*cœpas narcissi* num .ij.*rad.arund.*Vnc.j.*gladioli* Vnc.ß.*fol.verbasci,*Mj.*stercoris columbini putrefacti* Vnc j. *rad.cucum.agrest.aristol. rot. dictamn.alb.ana* Drach. iij. *dictam.Cretici* Vnc.ß.*farinæ erui parum,mellis* q.s.

F.Emplastrum.

Vel ℞.*ceræ,terebinth.ana* Vnc.vj.*colophoniæ,*

Vel *ceræ.terebinth.ana* Vnc.vj.*colophoniæ ,picis naualis ana* Vnc.j.*cerusæ,vitriol. Romani ana* Vnc. jv. *lapid.hæmatitis,magnetis ana* Dra .ij. *mastich.* Vnc.ß.*thuris,camphoræ,mumiæ sang. dracon.ana* Vnc.j.*ol.iuniper.* Vnc.jß. *ouor* Drach.vj.*caryophyllor.*Drach.ij.*hyperici* Vnc.ß.*lũbricor* Vnc.j.

F.Emplastrum.

Plura de telorum extractione videantur apud Celsum,*lib.7.cap.5* & Paulum Æginetam,*lib.6.cap.* 38.

Si verò nullo artificio telum, vel quicquid armorum est,è vulnere extrahi possit,totum negotiũ.Naturæ est committendum,quæ sæpe in hoc genere miracula quasi patrat, & p. n. corpori immissa, per vias quascunque potest,expellit.Cuius rei passim historiæ occurrũt.Hippocrates,5.*epidem.*cuidam ,qui iuxta inguina sagitta percussus fuerat,cuspidem post sex annos eduxit. Guiliel. Fabricius cuidam cultrum ,qui spinæ dorsi infixus erat,post biennium extraxit,*Cent. 1.obseru.62.* Simile quid & memorabile hîc VVittebergæ accidit.Cùm enim Studiosus quidam ad nasi radicem internumque dextri oculi angulum cultro vulneraretur, cultri vi fracti dimidia pars digiti ferè longitudine inibi in osse infixa inhæsit;quod & cùm nec Cheirurgus animaduerteret, neque etiam autor vulneris aliquid de fracto cultro significaret,vulnus citò cõsolidatum est.Accidit tamen,vt post anni quadrantem in superiore parte palati ante columellam æger quemdam dolorem perciperet , & postea vlcus ibi aperiretur;de cultro tamen latente nec æger nec Cheirurgus quid cogitabant,sed fortasse à carie ossis vulnerati vlcus illud apertum putabant.Euenit tamen paulò post,vt post columellam nigri quid promineret,quod laminam ossis cariosi esse putabant. Cùm verò æger cõsilii caussa ad me accederet,iussi,vt Cheirurgus lima,quid esset,exploraret, qui mox ferrum id esse deprehendit,atque ita cuspidem cultri prominere animaduersum est.Vlcus verò illud ante columellam procul dubio acies cultri motu suo aperuerat.Etsi verò Cheirurgus extractionem tentaret:tamẽ cùm latiore sui parte culter adhuc ossibus inhæreret, extrahi nõ potuit, sed naturæ negotium committendum fuit, cuius ope accidit, vt culter indies magis promineret. Tandem cùm culter digiti ferè longitudine in faucibus promineret, motumque aliquem eius,quod antè non factum,(cùm sensim saltem ipso non animaduertentẽ quotidie sese demitteret) æger manifestè perciperet ; atque in magno periculo se constitutum animaduerteret,ac metueret ,ne cuspide culter in viscera irrrueret,cum Cheirurgo ad me accurrit,& consilium petit.Subitò verò tum cultri fragmentum,suopte motu liberatũ ac decidens, à Cheirurgo cuspide apprehensum & extractum est,parumque abfuit,quin in gulam delaberetur.Cùm verò osse eroso foramen in parte superiore palati relinqueretur,quod sermoni impedimentum afferebat , præter medicamenta idonea abstergentia & exsiccantia,tandẽ lamniam auream,instar clypei,quæ in dorso prominentiam & globum habebat, parari , & spongiolã illi alligari curaui,qua per spongiã foramini imposita, & hærente ac foramen claudente,satis commodè locutus est Caro tamen postea in labiis vulneris ,licet tardè,augeri,& foramen angustius nonnihil fieri cœpit.Qua lamina instructus ipse hinc abiit. Foramen tamen illud maxima ex parte carne expletum esse,ipsumque iam concionatorem,etiam sine aurea illa lamina

mina,agere,mihi relatum fuit. Et apud Guil. Fabricium,*cent.2.obseruat.74.* Claudius Deodatus vulneris historiam refert,quod acuto gladio, seu pyloro seu intestinorum tenuium principio(vt Cheirurgi præsentes quidem putarunt:quod tamen Guil.Fabricius negat,& intestinum colum, quod parte sinistra reni annexum est,vulneratum fuisse existimat) inflictum, & miraculosè sanatum fuit.Cùm verò, post vulnus cicatrice obductum,æger circa partem affectam dolorem pungitiuum & tumorem perciperet, accidit, vt cùm sub finem anni expeditis negotiis domum rediturus medio in itinere aluum exonerare cogeretur,inflicti ensis extremum apicem per aluum excluderet.

Verùm cùm nunc rarius sagittis vulnera infligantur, Cheirurgica etiam sagittarum extractio hodie raro requiritur:sed cùm ferè sclopetorum globis infligantur,maior hodie necessitas Cheirurgis incumbit, globulos plumbeos sclopetis corpori immissos extrahendi,de quo postea dicetur.

CAPVT VI.

De Apparatu ad vulnera obliganda necessario.

SI in vulnere nihil alieni hæreat, aut quod in eo hæsit,extractum est,danda opera, vt labra vulneris coniungantur.Cùm verò ad id præstandum quidam apparatus necessarius sit; qui tamen in fracturis etiam curandis maxima ex parte requiritur: primò aliquid in genere de deligatione ex Institutionibus repetemus.

Ad deligationem pertinet Fasciatio, spleniorum iniectio,ferularum adaptatio, illaqueatio seu laquei iniectio,obligatæ partis recta collocatio.

De Fasciatione.

Fascia. Est autem fascia longum & latum vinculum: fasciatio commoda fasciarum circa membrum curandum circumductio & conuolutio.

De fasciis verò prolixè satis egit Galenus, *in libr. de fasciis,*qui hac de re cognoscendus est. Vt pro instituti nostri ratione quædam breuiter dicamus; Fasciæ fiant ex linteis prius aliis vsibus ex parte attritis,vt sint tractabiliores:validis tamen, ne rumpantur.Quanquam enim materia fasciarum triplex esse possit,linea,lanea,membranacca,seu coriacea: linearum tamen hodie ferè tantùm vsus est. Sint autem mundæ,leues,molles, quæ neque consutiones habeant,neque exstantias.

Fasciarum differentia. Sunt autem variæ fasciarum differentiæ, quæ sumuntur à figura,longitudine,latitudine.Figuræ ratione differunt,quod quædam glomeratæ sunt, longè & æqualiter latæ,& in orbem conuolutæ: aliæ scissæ,quæ vno quidem constant linteo , sed eo vel extremis vel mediis partibus scisso:aliæ assutæ, quæ ex fasciis & habenis in varia capita desinentibus cōstant. Longitudine fasciæ differunt, quod aliæ sint longiores,aliæ breuiores:ita & latitudine.

Deligationis differentia. Sunt autem deligationis,quæ fascia fit,duæ differentiæ,vna simplex,altera composita,siue multiplex. Simplex æqualis est tantùm rotunda, quæ membrū affectum in orbem vndique sine vllā in partem alterutram declinatione complectitur. Simplex verò inæqualis in Asciam & Simam diuiditur: quæ tamen saltem ratione maioris & minoris differunt; quod Ascia parum à rotunda declinat, sima verò multum. Variæ fasciationis multæ sunt differentiæ, sumtæ à partium,quæ vinciuntur, vel quorundam animalium,vel aliarum rerum similitudine; de quibus Galen.*lib.de fasc.& comm.2.in lib.de iis,quæ in Med.fiunt.t.7.*

Fasciatio quomodo instituenda. Vt autem rectè fasciatio instituatur, primò considerandum,vnde deligatio incipienda. Aliàs enim à parte affecta,aliàs à loco sano parti affectæ vicino, aliàs à parte opposita deligatio inchoanda. Deinde qua ratione fascia sit circumducenda.Aliàs enim fasciatio incipienda ab extremo fasciæ, aliàs à medio fasciæ.Tertiò videndum,vt fascia partem neque nimis comprimat, neque nimis laxa sit. Laxior enim partem non satis continet; nimiā compressione dolorem & inflammationem parit.

Fasciationis vsus. Hæc vt rectè autem peragantur, fasciationis vsus docet. Fasciationis vsus autem duplex est, vnus per se,alter ex accidente ad sanationem facit. Per se ad sanationem facit fasciatio,quæ partes disiunctas adducit,dilatatas contrahit,distorta dirigit, membrum conformatum & partes coniunctas continet,humorem influentem repellit,aut qui influxit, exprimit. In sinuosis enim abscessibus à fundo inchoatur deligatio, & desinit ad orificium vlceris. Extenuatæ partes ita obligandæ sunt, vt partes sanæ comprimantur,& sanguis ad extenuatas compellatur, quod fiet, si à parte sana vel opposita inchoetur fasciatio, vnde versus partem attenuatam paulum laxetur, tandem circa partem extenuatam laxissimè circumuoluatur.Contra in dilatatis,& vbi influxum humorum reprimere opus est,in loco affecto deligatio inchoanda; & conuolutiones primæ duæ aut tres arctiores sint.

Ex accidente autem inseruiunt fasciæ, dum, vt medicamenta contineant,quæ curationis gratia applicantur,adhibentur. De hisce videatur Hippocrates,*lib.de fract.comm.1.t.21.lib.2.de iis, quæ in medicatr.fiunt,t.30.31.32.33.*

De Spleniis.

Splenia. Ad deligationem quoque adhibentur Splenia, quæ sunt panni linei complicati, à splenis figura sic dicti.Antiquis, quia ex pluma inter duos pannos consuta parabantur,plumaceoli nominabantur; dicuntur & puluilli,quod puluinaris formam referant; & plagulæ.Differunt autem ratione figuræ,longitudinis,latitudinis,& crassitiei.Figura triplex est,propositionis scilicet eorumdem modo.Aliàs enim parti secundum longitudinem rectè, aliàs obliquè,aliàs transuersè imponuntur. Et quidem nunc duplicia, nunc triplicia,nunc quadruplicia,nunc singula,nūc plura;pro vsu,quem præstare debent, ad deligationem firmandam, membra crassitudine inæqualia aut partes graciles & concauas æquandas & explendas, vt tota deligatio æqualis euadat;partes item à fasciarum & vinculorum onere defendendas , & saniem ichoresq; exprimēdos & imbibendos. Et imponuntur nonnumquam sicca, nonnumquam liquore aliquo,morbo & affectæ parti idoneo,imbuūtur & madefiunt. de quibus vide Hippocratem,*3. de iis,quæ in Medicatr.fiunt,t.1.2.1.de fractur.t.32.& 3.de fractur.t.21.& Galenum in comment.*

De Ferulis.

Ferula. Ad deligationem nonnunquam & adhibentur ferulæ,assulæ scil.leues, quæ ossibus fractis & luxatis, postquam restituta fuerunt, adaptari solent. Hippocrates & alij antiqui parabant ex ligneo ferulæ fruticis cortice,vnde & nomen habent. Hodie in defectu ferulæ ex tenuibus ligni assulis , vel arborum corticibus,vel conglutinata papyro & corio duriore conficiuntur. Monet tamen hîc Guiliel. Fabricius,*cent.4.obser.98.* cortices arborum , inprimis re-

centes,

centes, loco ferularum in fracturis adhibendas non esse. Cum enim exsiccantur, circa fracturam contrahi, doloresque excitare, ossaque nonnunquam suo loco iterum mouere.

Hippocrates requirit ferulas leues, æquales, planas, in extremitate simas, id est, ex inferiore parte extremitatum leuiter derasas, vtrinque subiecta fasciatione paulò breuiores, ne partem vltra fasciationem comprimant. Fracturæ autem circumquaque imponuntur, vt non minori, quàm digiti spatio, distent; & ita adaptantur, ne ferularum fines supra prominentia articulorum capita, aut neruos articulis vicinos collocentur, aut cutem nudam attingant. Vide Hippocratem *de iis, quæ in Medicatr. fiunt, t.* 11. 1. *de fract. t.* 40. 2. *de fr. text.* 5. 7. 11. 64. 69. 71. *& Galen. in comm. P. Æginet. lib.* 6. *cap.* 99.

Partibus quoque extremis vulneratis grauiter, aut fractis aut luxatis, præcipuè manibus, nonnunquam capsulæ ex leui ligno ita fabrefactæ, vt membri figuræ respondeant, vel ex ferri albis laminis, aut corio duro, chartâ conglutinatâ, adaptantur, vt partes adductas & coniunctas contineant, ne nutent, & rursum dissiliant atque excidant.

De Laqueis.

Laquei. Ad deligationem quoque pertinet laqueorum iniectio seu illaqueatio. Est autem laqueus propriè vinculum ita nexum, vt attractum vel pondere pressum claudatur. Vsusque eius est ad fracta & luxata extendenda, ad reposita suo loco continenda, ad partes constringendas & arctè vinciendas. Differentiæ laqueorum sunt variæ, nomina sortitæ vel ab inuentoribus, vel ab vsu, vel alicuius rei similitudine & figura, vel nectendi modo, vel effectu: quæ cum sine delineatione vix ex sola descriptione percipiantur, consulatur ea de re libellus *de laqueis*, qui vulgò Oribasij perhibetur.

De Membri deligati apta collocatione.

Membrum deligatum vt collocandum. Postquam membrum affectum ritè deligatum est, superest, vt aptè collocetur. Apta autem collocatio in eo consistit, vt pars eam positionem habeat, quæ naturalem eius figuram conseruat, sine dolore est & ad morbi curationem apta. Collocabitur autem ita membrum, si omnes eius partes, ossa, musculi, nerui, venæ, arteriæ eum situm habeant, vt neque distendantur, neque comprimantur: si molliter & æqualiter situetur membrum: si in cauo vlcere vel vulnere orificium, quantum fieri potest, deorsum spectet, vt sanies expurgetur: si denique deligationis modus in collocatione seruetur, & deligatio nec laxetur, nec stringatur. Et quidē vt in collocatione fiat apta mēbri figuratio, ad duo inprimis respiciendum, ad articulos & ad musculos, vt scil. respectu articulorum membrum mediam, quam Galenus passim appellat, figuram habeat, quæ sine dolore est, in qua scil. & nascimur, & singula membra, cum otiamur, continere consueuimus. & in qua musculi nulli agunt, quęque æqualiter distat ab extremis articulorum motibus, seu extensionibus & inflexionibus: respectu verò musculorum, vt scil. ex vna parte musculos & eius fibras habeat integras, nec fibræ aut totus musculus distorqueatur.

Collocatio autem fit vel repositione, vel suspensione. Reponitur aptè membrum, quando stabilimētis quibusdam, plumis, velleribus aut pannis mollibus ita fulcitur, vt quietum sit, & accliuè, æqualiter ac molliter semper iaceat, ne vel motu concutiatur, vel fluxione teneatur, aut in ea sanies & ichor retineatur. Hinc cruri fracto atque deligato canalem extento poplitea coxa ad pedem Hippocrates supponit: nostri Cheirurgi ex stramine quædam fulcimenta, aut ex charta instar canalis conuoluta & intus stuppā repleta, ac panni linei vtriusque extremitati inuoluta, applicant, quibus totum membrum firmiter continetur, ne incautè moueri possit.

Suspenditur verò membrum vel ægro iacente vel ambulare iam incipiente. Etsi enim, dum in lecto iacet æger, sufficiat, si vigilans manum molliter accliuem habeat: tamen ne dormiens eam incautius moueat, fascia suspensam habere conuenit. Inprimis verò vbi iam æger ambulare incipit, opus est, vt brachium *Tαινία*, quam Celsus mitellam vocat, inuolutū gestet, cuius capita angusta collo iniiciantur, latitudo verò, qua parte brachium inuoluit, tanta sit, vt totum continere possit, ne vlla eius pars sit, quæ non æqualiter fulciatur. Atque hîc ad manus rectè fulciendas sæpe opus est capsulus illis, quarum modò facta est mentio, in quas manus, deligata collocatur, & hinc cum capsula fasciæ imponitur.

CAPVT VII.

De Vulneratarum partium fasciatione.

Atque vt hæc vulneribus applicemus, Cheirurgus vulnus obligaturus, primò de sanguine, si copiosiùs fluat, sistendo, sollicitus sit. Verùm cùm nō omnibus vulneribus hæmorrhagia insignis accidat, sed solùm, vbi vasa maiora vulnerata sunt, de hęmorrhagia sistenda *infra cap.* 14. dicemus. Iam ipsam vulnerum fasciationem quod attinet, vulnerum labia, cùm sint disiuncta, adducenda & coniungenda sūt, & vbi adducta, coniuncta seruanda, quod sine solutione continui fit duobus modis, vel fasciatione, vel glutine aut sutura per glutinum.

Primò fasciationem quod attinet, ea vulneribus secundum longitudinem membri factis, & non admodum profundis conuenit; & vbi speramus, sola fasciatione labia coniungi posse, non temerè instituenda est sutura. Sit autem fascia linea nec dura nimis nec mollis, cuius latitudo ea esse debet, vt semel iniecta nō vulnus tantū, sed etiā vtrinque aliquid ad oras eius cōprehendat. Si verò vulnus longius fuerit, melius angusta & stricta fascia, id est, trium digitorum, deligatio perficiscitur. Deligatio autem hæc absoluitur fascia duorū capitū vel gemini principij, & in vulneribus non admodū longis mediū fasciæ vulneris parti oppositæ primū imponitur, & circumductio ab ea inchoatur, & versus vulnus ducitur, ac supra vulnus stringitur; quo modo labia vulneris rectè adducūtur: postea ambo fascię capita hincinde obuoluūtur, ita vt inferior pars per inferiorē mēbri partē circūducatur, superior verò per superiorem, vt ab affecta parte humores exprimantur. Ligatura hæc supra affectum locum arctior sit, quàm in partibus vicinis: & sic nec nimis laxa, nec nimis arcta. Si enim nimis laxa esset, non contineret adducta vulneris labia: si nimis stricta, dolorem, affluxum humorum & inflammationem pareret. Terminus ergo adstrictionis sit bona ægri tolerantia. Et hyeme ob frigus plures circumuolutiones fieri possunt: æstate pauciores, ne pars propter plures fascię circuitus incalescat. Nodus longè à vulnere faciēdus, vel potius fasciæ capita cōsuenda sunt. Vt autem in magnis vulneribus facilior fiat labiorum adductio, plumaceolus seu puluillus vel lintea multiplicata, de quibus supra dictū, vulgò quadrata adhibent, sed ex doctrina Auicennæ, *quarta quarti tr.* 1 *cap.* 8. commodiores sūt puluilli triangulares, qui bini, vtrinq; vnus, apponūtur, ita vt amborū latera secundū vulneris lōgitudi-

Fasciatio.

nem

nem dispositas (quos proinde vulneris longitudinem excedere oportet) sese respiciant. Fascia enim super triangularis pulvilli angulum ducta, impellit puluillum vnâ cum subiecto labio ad contrariam partem, & vt Auicennas loquitur, coarctat super fissuram tantum; quod non ita fieret, si puluilli isti quadrari essent.

De Sutura vulnerum per glutinum.

Sutura per glutinum. Cum verò in transuersis & longis vulneribus sola fasciatio ad vulneris labia adducenda & continenda non sufficiat, suturâ opus est. Verùm cum in vulneribus faciei puncturæ deformitatem patiant, & in aliis longis ac magnis vulneribus ante glutinationem vulneris suturæ rumpantur;corpora etiam tenera suturam, quæ acu fit, non ferant: quædam glutinatio seu sutura per glutinum inuenta est, quæ sine partis vulneratæ vlla per acum diuisione & punctura labia vulneris adducit.

Est autẽ apparatus talis.Lintea comparãtur valida, æqualia, mollia, quadrangularis vel triangularis vel alterius figuræ, prout vulneris situs & membri, cui applicari debent, natura requirit, quæ in parte, quâ vulnus respiciunt, complicentur aut suantur subtiliter, & fila per latitudinem eorum aliquoties traiiciantur. Linteis istis annectuntur ansulæ è filo duplicato vel multiplicato & contorto cerâ oblito, ea distantia, quam suturæ habere solent, aut etiam minore. Linteis istis inducatur glutinum, è medicamentis adstringentibus & viscosis compositum, qualia sunt albumen oui, bolus Armenus, thus, mastiche, sarcocolla, farina volatilis, gypsum, tragacantha, corallia, resina pinguis.

Vt ♃. *Boli armeni sarcocell.mastich sang.drac.an.*Dra. ij. *cum alb. ovi misceantur.*

Vel ♃. *farin. volatilis mastich. an.* Drach.ß.*bol. armen.corallior.sarcocolla an.*Drach.j.*sang.drac.* Scrup.ij.M. *cum alb.oui.*

Et si metuamus, ne glutinum separetur, quod fit inprimis ob saniem è vulneribus effluentem, resina pini vel piceæ reliquis admiscenda,quæ humiditatem non admittunt.

Vt ♃. *sang.dracon. thuris, mastich. boli armen. resinæ pini, an.* q.v.cum alb. oui commisceantur.

Lintea hoc modo glutine inducta & ansulis suis instructa, duo vtrinque ad latera vulneris, pollicis distantia, ita apponenda, vt ansulæ sibi rectâ respondeant, & tam diu relinquenda, donec glutino siccato lintea cuti firmiter adhæreant; quod 4. vel 5. horarum spatio fieri solet.Linteis cuti iam tenaciter inhærentibus, ansulæ seu fila mutuò colliganda & constringenda, vt vulneris labia rectè vniantur.Quo modo sine omni dolore, sine cicatrice & deformitate quæ fit ex punctura acus, labia vulneris adducuntur, & longiore temporis spatio, quàm sutura, quæ fit acu, adducta & vnita seruantur.Hoc saltem incommodi habere videtur hoc suturæ genus, quod ante sex vel septem horas (citiùs enim non exsiccatur ac firmiter adhærescit) nullius vsus est. Vnde nonnulli prius suturam adhibent,postea glutinum. Verùm mora ista multum damni afferre non potest. Et si aliquid damni metuatur, pro glutino emplastrum parari potest, quod statim adhærescit,quale à Cæsare Magato, *lib.1.de vuln.cap.*59.describitur.

♃. *lacrymæ abietinæ* Vnc.iiij.*liquoris vlmini* Vnc.iij. *resinæ pini, picis Græcæ, naualis, ceræ an.*Vnc.j. *ammoniaci, mastich. tacamahacæ an.*Drach.x. *sarcocollæ, sang.dracon. gummi iunip. hederæ an.* Drach.vj. *rad. consolidæ mai. aristol.rotund.bistortæ, tormentillæ an.*Drach.ij.

Gummi, quæ liquari patiuntur, cum portione lacrymæ abietinæ ad ignem liquefiant, deinde reliqua, quæ ad ignem liquari solent, s.a.liquefacta addantur, & optimè ac diligenter commisceantur, vt in vnum corpus redigantur. Omnia deinde in alembicum conificito, ac balnei calore liquorem extrahito; cúmque existimabis feces omni humore aqueo esse exutas, ipsis adhuc præ calore liquefactis pulueres reliquos addito, ac diligenter commisceto, rursus destillato, donec omnis prorsus humor exierit; dein balneum, detracto igne,refrigerari permittito. Accidit enim, vt materia, quæ in vase continetur, in solidum veluti ceratum coëat, quod est valdè tenax,neque calore humani corporis funditur; vt munetis sui obliuiscatur.

Sequenti & ego vti soleo, quod minori opera parari potest.

♃. *boli Arm.mastich.sang. dracon. thuris an.* Drach.j. *gummi tacamahacæ* Drach ij.

F. puluis, qui pistillo calido alutæ inducatur, vt F. Emplastrum.

Suturam hanc per glutinum applicandi modum etiam peculiarem habet Cæsar Magatus. Cerati talis partem extendit super linteum ex tela noua tenui,deinde forcipe ex linteo hoc tot partes longitudine digitum æquantes, vel etiam longiores, latitudine verò ligulam adstrictoriam,in extremitaribus verò paulò latiores, quot puncta requiri in vulnere videntur,vel non multò pauciores, abscindit, primámque in vulneris medio applicat, ita tamen vt vni saltem lateri vulneris dimidia sui parte adhæreat,reliqua libera sit. Huic è latere, sed ex opposito, aliam applicat, atque ita per vices procedit,vnam in dextra,alteram in sinistra parte applicando: postea partes,quæ liberæ sunt, nec dum cuti adhærent,vnam quidem dextra,alteram sinistra manu apprehendit, & vtramque versus oppositum labium contrahit,donec labia ad mutuum contactum adducantur. Postea vtramque portionem, quam manu continebat, opposito labio, cui non adhærebat, applicat, & vt rectè adhæreant omni ex parte, curiosè studet,& sic in reliquis etiam procedit, ita vt inter vnam & alteram tantum sit interuallum, quantum aliàs inter puncta intercedere solet.

Et omnino exercitatus Cheirurgus, qui emplastris talibus cuti tenaciter adhærentibus; quorum varia componi possunt, labia vulnerum coniungere nouit, is sutura illa cruenta & dolorifica,quæ acu fit, in omnibus ferè vulneribus, etiam in primo apparatu, facilè carere potest. Et certè præstaret,Cheirurgos ad hũc suturæ modum assuefieri,qui in cruenta illa sutura sæpissimè multos errores committunt; dum confuendo plus doloris excitant, quàm quod vulnus fecerat; & crassioribus acubus vsi, plus ex carne apprehendunt, quàm satis erat, & ita sæpe labra vulneris contorta & conuoluta relinquunt, ita vt non cutis cuti & caro carni committatur,sed cutis inter carnem media constituatur;aut si hæc vitare velint,vix summo margine cutem apprehendunt,vt vulnus cauum relinquatur,& sutura paulò post dissoluatur.

De Sutura & Fibulis.

Atque hæ omnes partium carnosarum & mollium *Sutura.* σύνθεσις sine ipsarum vulneratione fiunt. Est deinde & alia, quæ fit ipsarum continuitatem soluendo. Non solùm enim antiqui,sed & hodie Cheirurgi in vulneribus transuersis & magnis, & omnino in iis, in quibus sola fasciatio ad oras vulneris adducendas non sufficit,suturâ vtuntur.

Ad suturam tribus instrumentis opus est, acu,filo, *Ad suturam quæ requiruntur.* & canali extremâ sui parte fenestrato. Acus ob faciliorem penetrationem requiritur triangularis cuspide, *Acus.* qualibus pelliones ferè vtuntur, mediocriter crassa, ne rumpatur; aut difficilius penetret,& caudâ parum excauatâ; ne filum eius transitum remoretur. Filum *Filum.* nonnulli ex serico requirunt: alij tamen reiiciunt, quod cutem facilè rumpat, & ex lino eóque duplicato

sumunt,

ſumunt,vt firmum ſit,& non rumpatur, idque non nimis tortum,ac cera oblitum, æquale & conſiſtentia mediocri. Et cum acus per alterum vulneris labrum eſt tranſacta, per alterum etiam traiicienda ſit,ne labrum,quod ſecundo loco acus traiicićda eſt, ſubſequatur, & ab altero nimis diducatur, inſtrumentum extra apponitur, quod cannulam aut canaliculum appellant. Canalis nimirum aurichalceus aut argenteus,in extremo feneſtratus, vt per feneſtram acus tranſeat, & canali obnirenti & oppoſito vulneris labrum inoitatur, ne dum acus adigitur, commoueatur,nec ad fili & acus protractionem deducatur.Poteſt tamen & ſummis digitis, iodice ſcilicet & medio,labium contineri,& cum altero conſui,modò filum expeditè tranſeat, quod fiet, ſi in cauda acus circa foramen ſit excauata,vt dictum, & filum ſecundum craſſitiem proportionem cum acu habeat.

Canula.

Sutura autem hoc modo fit:In medio vulneris acu duplex filum trahente,ſi vulnus ſit magnum,vulneris labia transfiguntur; & facto nodo filum paulò ſupra nodum reſecatur. Deinde in mediis vtrinque ſpatiis alij punctus ſimplici filo fiunt, & facto nodo ſimiliter abſcinditur; idque continuandum, donec labia vulneris rectè conſuta ſint. Quæ ſutura interſciſſa vocatur,quod poſt ſingulos punctus facto nodo filum abſcindirur. Videndum autem, ne nimis rara,nec nimis crebra ſit ſutura. Nimis enim rara non continet: nimis crebra dolores & inflammationes parit. Itaque tale interuallum inter vnum & alterum punctum relinquatur, vt cutis ducentem quaſi ſubſequatur. Nonnulli ſtatuunt,inter ſingulas ſuturas intercedere debere latitudinem digiti tranſuerſi. Verùm raro tot ſuturis opus eſt:neque omnia vulnera eundem numerum ſuturarum requirunt, ſed vt vulnera magis vel minus dehiſcunt, ita crebrioribus & rarioribus opus eſt ſuturis. Comprehendi tamen nonnunquam non cutem ſolùm, ſed aliquid etiam ex carne,vbi ſubeſt, vtile eſt, quò ſutura fiat firmior, neque cutem abrumpat. Cauendum tamen ſedulò,ne acu tendines pungantur.

Sutura primus modus.

Sutura interſciſſa.

Atque hic modus ferè vulgatiſſimus & commodiſſimus eſt,in quo, quod tamen in reliquis etiam locum habere poteſt, illud ſaltem adhuc ex Celſi *lib.5.cap.26.* monendum ſuturas ita faciendas eſſe,ne oræ ipſæ quidem inter ſe ex toto ſe contingant,vt ſi quid intus humoris concreuerit,ſit,qua emanet. Vnde Chirurgi etiam turundas ſeu penicilla,vnguentis conuenientibus illita,immittere ſolent:vt humores,qui in parte vulnerata colligi ſolent,effluere poſſint;deinde vt medicamenta ad fundum vulneris penetrare queant.

Turundarum quidem vſum in vulneribus articulorum & manuum reiicit Felix VVirtzius, *lib.1. Cheirurg.cap.11.* Verùm non ſine cauſſa iſtam opinionem refutat Guil.Fabricius,*cent.8.obſeru.76.* eamque abſurdam & periculoſam eſſe quatuor exemplis docet. Primum eſt ciuis cuiuſdam Colonienſis, cui neglectis turundis vulnus,quod manu acceperat, ſuperficie clauſum fuit, vnde circa quartum diem dolor exortus fuit,quem ſecuta febris,inflammatio, & phlegmone,ita vt variis in locis exulcerata ſit manus,& non niſi magno labore reſtituta fuerit.

Turundarum vſus.

Secundum eſt ciuis Lauſannenſis, qui ſcalpello volam manus punxit. Et quia vulnus propter ſui anguſtiam turundis apertum minimè retinuit Cheirurgus, grauiſſima ſecuta ſunt ſymptomata, & æger vix poſt diuturnos cruciatus ſanitati reſtitutus fuit.

Tertium eſt ruſticæ cuiuſdam Hildenæ, quæ ſpina ſummum indicem punxit. Cùm verò propter cauſſam antea allatam vulneris ſuperficies coaluiſſet, & pus circa partes neruoſas collectum fuiſſet, exortus eſt dolor,ex mox ſecuta inflammatio,atque gangræna,hincq; ſphacelus. Quæ tamen abſciſſo ad metacarpum digito conualuit.

Quartum eſt ruſtici prope Lauſannam, qui malleolo ſpinam ſibi infixit. Morbo autem neglecto, & punctura nimis citò clauſa,exortus eſt dolor,mox ſecuta inflammatio & gangræna:tandem ſphacelus totam tibiam inuaſit & occupauit. Cùm verò abſciſſionem tibiæ recuſaſſet, intra paucos dies exſtinctus fuit.

Patet ergo, vulnera anguſta, etiam ſi in partibus neruoſis ſint, turundis tantiſper,donec vulnus fuerit ſatis expurgatum; aperta retinenda eſſe. Cùm enim in quolibet vulnere,vt poſtea dicetur,pus colligatur,ſi ei exitus non patet,retinetur,paulatimque incaleſcit,& acre fit,vnde in parte vulnerata, præcipuè neruoſa,ſequitur dolor, qui ſanguinem & humores attrahendo grauiſſima ſymptomata excitat.

Monet tamen hîc Fabricius,turundas,ea induſtria, vt ad minimum ſuperficiem vulneris, donec reliquæ partes ſauciatæ,veluti caro & nerui, ſatis expurgatæ fuerint,hiantem retineant,adaptandas & fabricandas eſſe,ita tamen,ne partes neruoſas compungant. Quapropter profunditatem vulneris diligenter obſeruandam eſſe,& ne acies turundæ fundum vulneris,precipuè ſi neruus aut neruoſum quid detectum fuerit, comprimat,operam dandam eſſe. Auguſtiſſimis autem vulneribus, quia turundam craſſam non excipiunt,ex illis verò nimis ſit flexibilis hinc & inde reflectatur,& fundum vulneris minimè attingat,ſe fruſtum fili aurei aut argentei, pro vulneris profunditate longum,carbaſo inuolutum & vnguento aliquo anodyno & digeſtiuo inunctũ ſe imponere ſcribit.

Vbi vulneris labia hoc modo coniuncta fuerint, vulgò,nec malè, oui albumen agitatum, ſtupa exceptum,cum ſequ.puluere imponere ſolent.

℞ *thuris* part.ij.*ſangu.dracon.*part.j.

F.puluis.

Vel ℞.*boli Armeni,terræ ſigill.an.* Drach. vj. *thuris, maſtich ſarcocollæ an.*Drach.iiß.*myrrhæ,aloes,an.* Drach. iß.*tragacanth.ſangu.dracon.an.*Drach.j.*farinæ hordei,fabar.an.*Drach.ß.

Fiat puluis,qui cum albumine oui agitato miſceatur,& ſtupa excipiatur,vulnerique imponatur,ſupra quod alia ſtupa ſolo albumine oui madida imponẽda. Neque ſine ratione adhibetur hoc medicamentum,cùm ſanguinis profluuium ſupprimat, dolores ſedet & inflammationem prohibeat. Si tamen fluxus ſanguinis nimiis,vel affluxus humorum metus non ſit,non eſt opus iſto apparatu; cùm ſtupæ & medicamenta iſta tenaciter parti abhæreant, & ſiccata eam contrahant,ac ei moleſtiam pariant, & cùm remoueri debent,dolorem faciant.

Etſi verò hæc, quæ diximus, de ſuturis ſufficere poſſunt:libet tamen & alios, qui apud autores occurrunt,ſuturarum modos addere. Nam & deinde & alius ſuturæ modus, qui protſus ea ratione perficitur,qua pelliones pelles conſuere ſolent, vulneratis inteſtinis & venis & arteriis diſſectis accommodatus.

Suturarum modi alii.

Eſt adhuc alia ſutura,quæ fit duabus acubus, qua vtitur Celſus,eamque deſcribit,*lib.7.cap.16.* quæ ibi videatur.

Fit & Fibularum apud antiquos mentio. Si enim in carne,vt Celſus,*lib.5.c.26.* ſcribit, vulnus eſt,hiatque,neque in vnum facilè oræ attrahuntur, ſutura quidem aliena eſt, imponendæ verò fibulæ ſunt, *ἀγκτῆρας* Græci nominant, quæ oras paulum tantùm contrahant,quò minus lata poſtea cicatrix ſit. Et cùm notiſſimus fuerit modus vniendi vulneris oras per fibulas,factum,vt fibularum nec materia nec forma ſatis ab antiquis deſcripta ſit.Guido, quem plu-

rimi sequuntur, factas fuisse fibulas scribit è ferreis quasi circulis aut semicirculis ab vtraque parte recuruis, quorum hami labris vulneris vtrinque infixi sibi ad amussim respondeant. Verum cum hoc modo infigere & infixos tenere eiusmodi hamos in sentiente carne & cute nihil aliud fuisset, quàm tot aculeos pungentes cum intolerabili dolore ibi seruare, non est credibile, antiquos per fibulas tale instrumentum ferreum cuti infixum summos dolores excitans intelligere. Probabilior est Gabrielis Fallopij opinio, qui, *tractatu de vulneribus in genere, cap.* 12. fibulam docet esse futuram illam, quam intercisam supra nominauimus, & quæ hodie est frequentissima, quâ ambo labia vulneris acu filum duplicatum trahente traijciuntur, & super vulnus tribus inuolutionibus ambo fili capita colliguntur, & in nodum nectuntur. Et quanquam apud autores fibulæ aureæ & ferreæ nominantur: tamen sciendum, fibulæ vocem esse generalem, quæ omne instrumentum res aliquas coniungens significat. Ita Cæsar, 4. *de bello Gallico*, fibulis tigna coniuncta dicit.

Erat tandem adhuc vna apud antiquos suendi vulnera ratio, sed quæ parum commoda videtur, & propterea in vsu esse desijt, qua tot acus fila trahentes per vulneris labra vtrinque traijciebant, quod ad vulneris coniunctionem esset necessariæ, postea filum circa vtramq; extremitatem acus supra vulnus reuoluebant, eo planè pacto, quo mulieres, dum acus suas in vestibus asseruare solent, fila circa vtramque extremitatem obuoluunt.

Circa vulnerum deligationem & hoc obseruandum, inquirendum esse, an vulnus simplex & vnicũ sit, an verò reduplicatum. Interdum enim accidit, vt licet in cute vnum vulnus sit, in musculis tamẽ sub cute sint duo vel tria. Hoc enim si fiat, & Cheirurgus vnum saltem vulnus curet, reliquũ, quod latet, negligat, pus in altero colligitur, & dolorẽ, inflammationem, febrem, aliaque grauia symptomata excitat: cuius rei duas historias annotauit Guil. Fabricius, *cent.* 4. *obseruat.* 84. & 85. Vbi etiam docet, qua ratione sinus ille latens aperiri possit, ac instrumenta ad eam rem idonea depicta exhibet.

CAPVT VIII.

De Medicamentis ad vulnera curanda necessariis.

Atque hæc Cheirurgi officia sunt, quæ circa vulnerum curationem præstare debet: ipsa verò partiũ vulneratarũ vnio & coalitus Naturæ opus est, quæ etiam sæpe, sine vlla medicamentorum ope, quod præcipuè in vulneribus internis accidit, ea, quæ disiuncta sunt, glutinat. Cùm verò Natura sit efficiens caussa conglutinationis, sanguis materia: duo hæc, vt rectè sese habeant, necesse est. Primò equidem cùm facultas quidẽ per se nõ lædatur, sine tamen suo frustretur, nisi instrumẽtũ, quod hîc temperies partis & calor innatus est, sese rectè habẽt: vt pars vulnerata temperiem suam naturalem habeat, curãdũ. Deinde vt sanguis in iusta quãtitate affluat, & nec deficiat, nec abundet, & bonus ac purus sit. Qui enim vitiosus affluit, tantum abest, vt ad glutinandũ aptus sit, vt etiã multa praua symptomata excitet. Ideóque si impurus sit, corrigendus, & vitiosi humores vacuandi. Recta quoque victus ratio instituenda, & omnes praui succi cibi, è quibus vitiosus sanguis generari possit, vitandi. Hæc vbi ita curata sunt, iã in sanãdo vulnere Naturæ duo sunt officia: Primò, vt pus debitũ generet; deinde, vt ea, quæ disiuncta sunt, conglutinet. Primò enim, etsi Galenus eius rei expresũ mentionẽ non facit, dũ de vulneribus curandis in generẽ agit: tamen Rhases, 13. *continentis, c.* 14. Auicenna, *quarta quarti, tract.* 3. *c.* 2. & Celsus, *lib.* 5. *c.* 26. pus ex vlcere iam ad sanitatẽ spectante fluere, primóque pus mouendum, hinc purgãdum & implẽdum, tandémque cicatrice vulnus claudendũ docẽt. Atque felix experientia istam curandi rationem approbauit, & medicamenta, quæ eo fine applicantur, Digestiua vulgò nominantur. Neque deest ratio. Cùm enim è venis minimis in parte vulnerata dissectis aliquid affluentis pro parte nutrienda sanguinis effluxerit, & in poris partis hæreat, nec tamen parti apponi possit, in pus à natura mutatur. Preterea ipsa vulneratio contusionẽ aliquã adiunctã habet, & pars dissecta ab aëre ambiente alteratur. Itaque quod alteratum est, abscedere & in pus mutari necesse est. Medicus ergo naturæ hac in re succurrere debet, & medicamenta, quæ puris illĩ generationẽ adiuuẽt, adhibere, quæ vulgò Digestiua vocant, postea Sarcotica seu glutinantia applicare. In praxi tamen hîc discrepare videntur autores. Alij enim, digestiuis dictis & suppurantibus neglectis, statim siccantia adhibent, Balsama scilicet vel naturalia, vel artificialia, de quibus postea dicetur, quibus & vulnus illinunt, & quæ in profundum instillant, & per turundas imponunt. Alij pus mouentia, quæ digestiua vocãt, prætermittunt. Videtúrq; Hippocrates ipse vtramque viam approbasse, *dum lib. de vlcerib.* scribit: *Recentiora vulnera omnia cùm ipsa, tùm circumsita partes, minimè inflammatione tentantur, si quis quàm citissimè suppuret, neque pus vulneris osculo interceptum supprimatur: aut si quis inhibeat, ne ad pus nisi necessarium, idque paucissimum deueniat, sed quàm maximè siccet medicamento non molesto.* Et ipsa experientia docuit, vtramque curandi rationem finem suum assequi. Non tamen sine discrimine vtraque medicamenta vsurpanda videntur.

Nam cùm digestiua illa vulgaria sint humidiora, si incautè & nimis diu adhibeantur, materia nõ solùm digeri, sed & putrescere incipit, & vulnus in vlcus sordidum degenerat. Etenim cùm Natura & coctionis & carnis generationis autor sit, calor natiuus, & téperies partis, eius instrumẽtũ, conseruanda, dandáque opera, vt medicamenta téperiei partis respondeant. Et proinde licet prior curandi ratio in partibus carnosis locum habere possit, vtpote quæ sint humidiores, & in quibus plus sanguinis in pus mutandi in poris partes hæret, qui vt dolor & inflammatio præcaueantur, quàprimum in pus mutari debet; quod naturæ opus facilè licciora medicamenta impedire possent. In partibus tamen siccioribus, sicciora illa commodiora videntur, quæ cùm temperamentum partis conseruent, ipsa etiam necessariam puris generationem promouent. Itaque tutissimum est, non semper vni medicamento confidere, sed pro natura & temperie partis ea componere, & digestiua sarcoticis & glutinantibus miscere, cùm experientia testetur, talia longè felicius, quàm mera suppurãtia vsurpari, sicut Fr. Arcæus, Balsamo seu vnguento suo, quod mox proponeretur, mox inter initia adhibito grauissima vulnera se felicissimè curasse scribit; cuius vsum & ego feliciter sæpe expertus sum. Ideóque digestiua talia iam subiungam, quæ non merè suppurantia sunt.

Parentur nempe digestiua seu pus mouentia medicamenta è *vitellis ouorum, butyro, ol. rosac. mastichino, resina terebinthina vel abiegna, farina triticea, thure, mastiche.* *Digestiua seu pus mouentia.*

Vt ℞. *terebinth. vino albo lota* Vnc. ij. *vitell. oui* j. *farina hordei, mellis ana* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *terebinth. vino lota, butyri maialis s. sale ana* Vnc. j. *thuris, mastich. ana* q. s. Misc.

Vel ℞. *terebinth.* Vnc. ß. *thuris* Drach. j. *butyri s. sale* Vnc. j.

Vnc.j.*vitell.oui* j.Misc.

Vel ℥ *ceræ citrin.* Vnc.j.ol.Vnc.iiij.*thuris,mastich. an.* Drach.ij.*butyri s.sale* q.s.*vitell.ouor.ii.* Misc.

Vel ℥.*ol.rof.*Vnc.ß. *tereb.* Vnc.j.*vitell.oui* i.Misc.

Vbi iam pus bonum apparet, proximum est, vt quod vulneratum & disiunctum est, cõglutinetur. Partium autem disiunctarum in vulneribus vnionem duplici modo fieri, ex Galeno, *artis med.cap.* 91.& 3.*meth.med.c.*4.docetur, nimirũ vel vnione vera, quæ est per medium eiusdẽ generis, non alterius substãtiæ interuentu, vel per mediũ diuersæ substantię. Vnionẽ priorem appellant κατ' πρῶτον σκοπὸν, secũdùm primam intentionem; quoniam talis vnio & à Medicis & à Natura intenditur; alteram κατ' δεύτερον σκοπὸν, secundùm intentionem secundam, quoniam Medicus & Natura cùm non possint, quod primariò intendunt, assequi, agunt, quod possunt. *Partium vnio quomodo fiat.*

Priore modo coalescunt partes molles & caro, duræ verò altero, ossa scilicet & cutis, quorũ illa per callum, hæc per cicatricem vniuntur. Ad priorem vnionem requiritur substantia eiusdẽ generis, ac facultas agens fortis, quæ in altera desunt. In partibus enim carnosis & mollibus sanguis copiosus adest, calorq; in iis est fortis, ac propterea leui mutatione sanguis in carnem, quavulnus coalescat, mutari potest. In partibus verò spermaticis dictis & durioribus, vtpote quarũ natura à sãguine lõgiùs abest, & quarũ partiũ calor est debilior, idẽ nõ regeneratur, sed simile. Pro cute enim fit cicatrix, cuti quidẽ quã simillima, sed ea durior & densior, pro osse callus.

Atque hanc Galeni & vulgatam distinctionem etiam suo modo secutus sum *lib.* 5.*Instit.part.*2.*sect.*2.*c.*4. Verùm declaratione quadam omnino opus habere videtur. Nititur autem illa inprimis diuisione partium in spermaticas & sanguineas, qua statuitur, partes quasdam ex semine, quasdam ex sanguine generari. Imò sunt quidã, inter quos Cæsar Magatus, *lib.*4.*c.*15.qui sanguinem partium spermaticarum immediatum alimentum esse negat, sed necesse esse scribit, si sanguis spermaticas partes nutrire debet, vt prius semen fiat.

Verùm quæstionẽ istam, de qua prolixè cùm alii, tum Andr. Laurentius, *lib.*1.*anatom.c.*21.*qu.* 7.agit, pluribus hoc loco agitare non libet. Veriorem sententiã hanc esse puto, partium omnium primã in vtero delineationẽ fieri à facultate formatrice è semine, vnde Hippocrates, *libello* περὶ ἀρχῶν scribit, quod genitura in 7.diebus habeat, quæcunque habere debet, πάντα μέλεα, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς χώρας, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὰ γυῖα, καὶ τῶν χειρῶν οἱ δάκτυλοι καὶ τὰ σκέλεα, &c. *omnia membra, oculorum regiones, aures, manus, manuum digitos, crura, pedes, pedum digitos, pudendum, &c.* Cùm verò seminis moles sit exigua, impossibile est, quod totius corporis moles ex semine eam, quam debet, magnitudinem acquirat. Ideóque postea partes nutrimentum & incrementum sumunt ex sanguine materno in vtero, & postea fœtu in lucem edito ex sanguine augentur, & ad finem vsque sanguine nutriuntur. Id quod manifestè apparet ex eo, quod etiam ossa, vbi raduntur, sanguinem, qui ipsorum alimentum est, effundunt.

Quod verò nonnulli spermaticas dictas partes semine nutriri aiunt, falsissimum est. Quomodo enim ex tantillo seminis corpore tãta moles corporis formari, nutriri, & augeri potest? Et semen nullibi generatur, nisi in suis propriis vasis. Imò pueri, quorum tamen ossa nutriuntur & augentur, nullum semen generant. Nec sufficit, quod dicit Laurentius, sanguinẽ variè immutarũ & diuersas alterationes passum dealbatum, incrassatumque nihil aliud, quàm semen esse. Falsissimum enim hoc est. Neque enim vllibi semen, quàm in suis organis generatur, neque aliæ substantiæ, etiam si albedine semini similes sunt, semen sunt.

Ideóq; etsi partes illæ albæ & sicciores, quas vulgò spermaticas vocant, ex sanguine plures mutationes passo generentur & nutriatur: tamen reuera ex sanguine generãtur & nutriuntur. Itaque verũ quidem est, carnẽ quę ad vulneris partis carnosę glutinationem generatur, esse priori planè similẽ, vtpote in quã sanguis facillimè, ob materiæ cognationem, & partium carnosarum robur mutatur: quod verò cutis & ossa ac reliquę partes spermaticæ per heterogeneum qui vniantur, non facile dixerim, sed sine absurditate dici posse puto, cicatricem esse cutem, & callum os. Etsi enim diuersitas quædam inter cicatricem, cutem, callum, & os apparet: tamen diuersæ substantiæ non sunt, sed dissimilitudo illa inde prouenit, quod sãguis multis & operosioribus mutationibus, indigeat, vt fiat cutis, neruus, os, quàm vt caro fiat, & calor harũ partiũ sit debilior, quia à vulnere debilitatus fuit. Quapropter facultas formatrix quidẽ cutẽ & os generat; sed non tam bonæ notæ, vt ea sunt, quæ in prima formatione sunt generata. Interim etiãsi cicatrix & callus nonnihil à priore cute & osse discrepãt, alterius tamẽ generis appellãda non sũt. Idq; etiã ideo, quod cicatrix non nisi à facultate cutifica, callus nõ nisi ab ossifica generatur, & propterea etiam, vt supra *part.* 2.*c.*2. dictũ, nunquam ex carne cutis, sed ex cute cutis generatur, & quidẽ sæpe magna eius portio, vt in mẽbris abscissis videre est. Quis enim illud, quod caro manus amputatę tegitur, nõ cutem, sed quiddã diuersũ nominare velit. Etsi verò partiũ disiunctarum cõiunctio & cõglutinatio solius naturæ opus sit: vt tamen Natura id faciliùs præstet, Medicus ipsi subsidio venit, medicamenta quędã adhibendo, cũ externa, tũ interna. Externa sunt σαρκωτικὰ seu carnem generantia, & κολλητικὰ seu glutinantia, de quibus *lib.*5.*Institut.part.*1 *sect.*1.*c.*9. pluribus actum. Etsi verò hæc diuersa, vt eo loco dictũ, proponuntur: tamen cũ vulneratarũ coniunctio carnis medio fiat; idem, vt ibi dictum, medicamentum, pro diuersitate corporum & partiũ vulneratarũ, nunc sarcoticum, nunc glutinatorium, nunc epuloticum esse potest.

Qua vi autem ista medicamenta in vulnerũ sanatione prosint, dispiciendũ. Galenus, 3.*meth.med.c.*4.prolixè hac de re agit, docetq;, quod in corporis nostri partibus duo excrementa proueniant, alterũ tenuius, quod plerũque per insensibilem transpirationem, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur; alterũ crassius, quod extrinsecus corpori adhęrescit, & sordium nomine indigitatur. Crassius itaque si in vlcere hæreat, illud sordidũ reddere, tenue verò vlcus nimis humidũ efficere, & ita naturæ in carnis generatione impedimento esse, ac proinde sordes detergendas & humiditatem exsiccandam esse. Atque ita sarcotica esse, quę moderatè calefaciũt & siccant, & sordes citra morsũ detergunt, ac nullo modo adstringũt: Sarcoticorũque & glutinantium medicamentorũ finem esse, nullam inter partes iũgendas, nisi humiditatem permittere, vt idem Gal. 2.*de compos.med.sec.gen c.*21.docet. Adstringere non debere, ne id, quod influit repellant, sordesq; parti affectæ impingant; non nimis verò siccare, ne quod influit, absumant, sed modicè saltem, vt, quod affluit, in carnem concrescat. Et hæc communis ferè est de sarcoticorum & vulnerariorum medicamentorum sententia. *Sarcotica.*

Recentiores v.quidam vi Balsamica id præstare statuũt, (vnde & linimenta quędam, quę ad vulnera sananda adhibentur, Balsama vulneraria appellant) quę verò ista vis sit, nõ satis explicant: quod si rectè explicetur, nõ ita absurda hęc opinio videtur. Nam docet Gal. aliique Medici passim, Cheirurgo maximè

ximè in eo laborandum esse,vt partis vulneratæ naturalis temperies conseruetur. Cùm enim vulneratarum partiũ glutinatio naturæ opus sit; Natura verò, vt instrumento, in hac, vt & in aliis actionibus naturalibus,partis calido natiuo & temperie vtatur: si illud rectè sese habeat,& vegetum ac robustum sit, vulneris sanatio felicissimè perficitur,& calidi huius natiui beneficio interdum nonnulli ex periculosissimis vulneribus conualescunt. Si verò partis temperamentum vitietur,& pars debilior fiat, natura nec alimentum affluens rectè concoquere,nec assimilare, nec extrementa expellere potest,vnde ad partem affectam fit humorum confluxus,excrementa in ea cumulantur, & inde multa mala ac symptomata attrahuntur. Vnde Hippocrates, *lib. de vlceribus*, scribit: *Quod siccum est, sano; & quod humidum, vitiato & non sano propius est.* Itaque mihi verisimile videtur, medicamenta sarcotica & glutinantia, & in summa vulneraria,equidem siccare, non tamen istam eorum vnicam & primariam operationem esse;cùm multa vulnera,modò temperamentum partis saluum sit, etiam sine talium medicamentorum ope sanentur,& Natura excrementa,quæ in debita quantitate proueniunt, spontè expellat. Sed probabile mihi videtur, medicamenta ista ideo vulneribus sanandis prodesse, quod non solùm siccent & humiditatem nimiam in vulnere absumant, sed & temperamentum & calidum natiuum partium, quod Recentiores quidam Balsamum vocant, vi sua cuique parti cognata & familiari, quam itidem Balsamicam nominãt,conseruent. Hinc adeo fit,vt quia partium omniũ non est idem temperamentum,& calidum natiuum cuique parti propriũ, non eadem medicamenta vulneraria omnibus partibus vulneratis sint vtilia,sed alia carnosæ parti, alia neruosæ vulneratæ conueniant; sicut gummi elemi omnibus partibus neruosis,&inde etiam capitis vulneribus est vtilissimum,vt aliquoties dictum.

Quod vel illud etiam mihi persuadere videtur, quod in vulneribus, præcipuè articulorum, vbi symptomata praua imminent, Cheirurgi nostri,qui peritiores sunt,non solùm vnguentis &emplastris contenti sunt, sed & supra ista Cataplasmata felici successu imponunt, quæ quia ipsum vulnus non attingunt, excrementa in eo non exsiccare possunt, sed partis temperiem & calorem natiuum saltem fouent & conseruant.Et vidi sæpe in vulneribus neruorum,in quibus ob partis temperiem debilitatam fit humorum affluxus,& ob alimenti affluentis coctionem imperfectam magna excremẽtorum copia colligitur,(Germani Cheirurgi appellant das Gliedwasser) talium cataplasmatum vsu vulnus ad meliorem statum reductum fuisse, & amplius tantam excrementorum copiam nõ effudisse.Parantur autem ista cataplasmata è *radic. althææ,farina sem.lini,fœn.gr.fabarum,pulu. fl. chamameli*, & *m l'oti*, *betonicæ*, & similibus.

Neque tamen ex hoc,quod diximus,medicamentorum vulnerariorum præcipuum officium esse, vt calorem natiuum partis conseruent,& roborent, sequitur, quod vno medicamento omnium partium vulnera sanentur. Sed vt Galenus, ratione siccitatis, quæ ipsi præcipua est, pro vario variarum partium temperamento varia adhibet siccantia; ita etiam pro varietate temperamenti partium singularium temperies & calor diuersa requirit medicamenta, ita quidem, vt quod vni parti vtile & commodum est, alteri noxium esse possit, & quod carnosæ parti vtile est, neruosæ damnum afferre possit. Partes enim carnosæ multo calore prædita sunt, ideoque etsi minùs calidis foueantur,nihilominus satis roboris habent: partes verò exsangues calidum debilius habent,ideoque magis calidis fouendæ, imprimis cùm vulnere magis debilitentur. Imò accedere potest, vt etsi in qualitatibus primis quædam medicamenta similia videantur, substantiæ tamen modo,ob quẽ vires suas alia citius amittunt, alia diutius conseruant,discrepent,imò tota substantia & occulta proprietate differant. Dari autem talia medicamenta,Galenus, *1. de compos.med.sec.loca cap.1.* docet, atq; in eos inuehitur, qui talia medicamenta dari negant. Taliũ autem medicamentorum ratio facilè reddi non potest,sed experientia docet, alia ad vulnera, & præcipuè harum vel illarum partium aliis esse vtiliora, etsi qualitatibus primis non multum discrepent. Interim manifestas qualitates in talibus medicamentis,quę à tota substantia simul operantur, non planè esse inutiles existimo, sed ad humiditatis nimiæ in vulnere exsiccationem cõmodas. Et sicut dantur medicamẽta,quæ totius substantiæ proprietate certis partibus sunt accommodata,alia epati,alia cerebro, alia pulmoni: ita etiam non absurdum est,dari medicamenta vulneraria,quæ certis partibus sunt dicata,alia carni, alia neruis,alia cerebro &c. Et certum est atque experientia constat, gũmi elemi omnibus partibus neruosis vulneratis,vt & cerebro,esse vtilissimum: betonicam capiti. Ita non inutile fuerit & in vulnerariis medicamentis eligendis delectũ quendam habere; in qua re & ægri natura perpendenda,cùm experientia doceat,etiam in vulneribus quędã medicamenta quibusdam naturis esse magis vtilia,quædã noxia. Quod quidè sola experientia inuestigatur; & quod Galenus, *3. medic.meth.c. 8.* de siccantibus habet,id de omnibus vulnerariis medicamentis verum est, nimirum ad excrementa & statum vulneris respiciendum esse. Si enim pauciora excrementa in vulnere generãtur, & aliàs vulnus sese bene habet, vtilis hoc & accommodati medicamenti indicium est: si verò multa excrementa cumulentur in vulnere, medicamenti non accõmodati signum est. Interim manifestas medicamentorum qualitates non negligendas,sed eas etiam corporis totius partis temperamento idoneas eligẽdas esse putamus;nec in hac re aëris constitutionem negligendam,sed temporibus calidioribus frigidiora, frigidioribus calidiora vsurpanda esse.

Medicamenta autẽ vulneraria &sarcotica ac glutinantia parantur è *radice consolida maior. bistortæ, tormentillæ*; foliis, *alchimillæ*, *bursæ pastoris*, *virgæ aureæ*, *balsamitæ*, *verbenæ*, *veronicæ*, *hyperici*, *millefolii*, *saniculæ*, *caudæ equinæ*, *vlmi*, *plantaginis*, *betonicæ*, *cupressi*, *pilosellæ*; flor. *rosar. rubr. hyperici*, *balaustiis*; fructibus, *nucibus cupressi*; gummi,lacrimis, succis, *thure*, *aloe*, *mastiche*, *lacrima abietina*, *resina terebinthina*, *pini*, *laricis*, *pice arida*, *liquore follic. vlmi*; *gummi elemi*, *iunip. hederæ*, *tragacanthi*, *tacamahaca*, *caranna*, *sarcocolla*, *sanguine draconis*; terris, *sigillata*, *bolo Armeno*; corticibus *thuris*; lapidibus, *hæmatite*, *coralliis*; — *Medicamenta vulneraria.*

E quibus parantur varia composita.

Linimenta & vnguenta. Vtilissimum est hoc Fr. Arcæi: — *Linimenta & vnguenta.*

℞ *terebinth. claræ*, *gummi elemi an.* Vnc. iß. *ping. castrati* Vnc.ij. *porcinæ antiquæ* Vnc.j.

Liquefiant ad ignem. F. Linimentum.

Vel ℞ *resinæ*, *ceræ*, *terebinth*, *ol. ros. an.* Vnc. ij. *thuris*, *mastichis*, *myrrhæ*, *an.* Drach.ij. F. Vngu.

Vel ℞ *terebinth.* Vnc.ii *resinæ albæ*, *olibani*, *colophon. an.* Vnc.iiß. *mastich.* Vnc.i. *croci* Drach. i. *ceræ* lbß. *olei communi.* lbiß. F. s.a. Vnguentum.

Vel ℞ *succor. recent. alchimillæ*, *saniculæ*, *consolidæ Saracenicæ*, q.v.

Ad ignem positis adde *pingu. suillæ veteris*, *butyri maial. an.* q.s. F. Vnguentum.

Vel ℞ *resinæ albæ* Vnc.iii. *butyri maial* Vnc.vi. *succ. alchimillæ* Vnc.i. *saniculæ pyrolæ an.* Vnc.ß. *tragopogi oli oliuar. an.* Vnc ii.

Succi primò cum oleo coqu. ad consumt. humiditatis,deinde adde resinam, postremò butyrum. Denique colentur,& agitentur,donec refrigescant.

Vel ℞. *Herb.pyrolæ,serpentariæ,saniculæ,veronicæ an.* Vnc.j.*fl.hyp·rici centaur.min.an.*Drach.vj.

Conscindantur minutim, & lagenæ vitreæ includantur. Adde *o'.oliuar.*Vnc.j.*pingued. porcinæ* Vnc. iij.*butyri s.s.*Vnc.iiij.

Stent in loco calido aut B M. per 8.dies Postea coqn. ad consumtionem humiditatis. Colentur. Hinc adde *terebinth.*Vnc j.*masti h.thuris, myrrhæ ana* Vnc.ß.*aloes epat.*Vnc.j.

F.Vnguentum.

Vtile est & vnguentum Cæsaris Magati tale.

℞.*ol.nostri ex hyper.*℔j.*·eræ aq.balsami lotæ* Vnc.iij.

Liquefiant simul in vase vitreo stricti orificij. Liquefactis adde *Balsami nostri* ℔j. *gummi elemi* Vnc. iij *balsami Peruuiani,tacamahacæ, carannæ an.* Vnc.ij. (quæ quidem gummi scorsum solui debent oleo nostro de hyperico,) *ammoniaci,galbani., itidem dissolutar.an.*Vnc.ß.*myrrhæ,thuris, aloes, gummi hederæ an.* Drach.ij.*rad consolidæ aristoloch.bistortæ, torment. ana* Drach.iß.*dictamni Cretici* Drach.iij *s ordii* Drach. ij. *humanæ pingu.prap.*Vnc.ij.*pingued. ygni* Vnc.j Misc. F.Vng.

Balsama. Asseruetur in vase vitreo vel argenteo stricti oris.

Olea & Balsama. Naturalia, vt *de Tolu,de Peru*, & similia. Et artificialia.

Vt ℞.*ol.laurini,*Vnc.ij.*masti h.olibani., sebi hircini an.*Vnc j.Misce.

Vel ℞.*antheræ rosalb.rubr.lil.alb.an.*q.s.

Affunde *ol.oliuar.*ad sufficienriam, & radiis Solis in vitro bene obturato expone per 14.dies.

Vel ℞.*terebinth.ol.laurini an.*Vnc iiij.*ouor.è vitell.* Vnc.ij.*rosac.*℔ß.

Misce & Soli exponantur, vsque dum flauum colorem acquirant.

Vel ℞.*terebinth.*℔j.*galbani,gummi elemi, hederæ, thuris,mastich.myrrhæ an.* Vnc.ij.*aloes,xyloaloes,galangæ,caryophyllor,cinam.nuc mosch.cubebar.an.*Vnc j.*aquæ vitæ* Vnc.iij.

Macerentur simul per diem & noctem. Postea bis distillentur, & oleum illud distillatitium tanquam balsamum preciosum asseruetur.

Vel ℞.*liquoris vesicarum vlmi depurati & præparati* ℔j.*mellis opt.depurati* Vnc.iij.*succ.tormentillæ, consolidæ mai.consol.mediæ an.*Vnc.iiij.

Misce, & coq.lento igne ad succorum consumtionem; deinde infra scriptos pulueres adde.

℞.*sangu.dracon.boli armeni orient. mannæ thuris,equiseti,mastich.an.*Drach.

Misce, & fiat puluis tennissimus, quem supradictis adde.

Præparatio liquoris vesicatum vlmi ita fit: Mense Majo huiusmodi vesicæ colliguntur, antequam intus vermiculi oriuntur, & hoc liquore vitrea phiala impletur, linteoque obturatur, postea facienda fouea in terra, per altitudinem duorum palmirum, vel trium, & fundo foueæ sal communis per altitudinem trium digitorum inspergitur, super quem phiala ponenda, dein fouea terra explenda, ita, vt phiala non appateat, & sic per spacium 25. dierum relinquenda, deinde feces à substantia clara separandæ, & quod clarum est ad vsum seruandum, quod etiam per se appositum glutinat.

Aliud Balsamum.

℞.*thuris,myrrhæ,sarcocollæ,gummi iunip.& Arab.hederæ,elemi,mastich.sangu.dracon.balsami Peruuiani tacamaha·æ,carannæ an.*Vnc.iß.*lacrimæ abietinæ, liquoris folliculor.vlmi an.*℔j.*resinæ pineæ*℔ß.*rad.tormentillæ,bistortæ,iridis,aristol.rot.consolidæ,dictamni albi an.*Vnc.ß. *baccar.iunip.lauri an* Drach.vj.*spir.vini opt.*℔iij.

Mixta destillentur, & aquam, spiritum, ac oleum seorsim excipias, quæ omnia ad glutinationem vulneris faciunt.

Aliud Balsamum.

℞.*olei antiquiss.*Vnc.iiij. *terebinth. Venetæ* Vnc.xß. *tritici integri* Vnc.ij.*hyperici* Vnc.iiß.*rad.carduiben.valerianæ an.*Drach.x.*pulu.subtilissimi thuris* Vnc. ij.*hypocistid.*Drach.ß.*boli Armeni,sangu. dracon.an.* Vnc.ß. *pulueris lumbricor.terrestr.*Drach.ij.*consolidæ maior. equiseti* M.ß.

Radices & herbæ crasso modo contendantur, deinde in vas ponantur, & vinum album effundatur; & postquam ita fuerint infusa, oleum & frumentum addarur, omniáq; ad vini consumt.coquantur. Postea forti facta expressione, addantur pulueres & terebinthina, & iterum parum bullire sinas; & deinde in vitreo vase ad vsum serua.

Vel ℞.*terebinth.*℔ij.*olei communis* ℔iii. *laur.* Vnc. vi.*cinam.*Vnc.ii.*euphorbii,garyophyllor.bacc.lauri,gummi hederæ,sagapeni,ammoniaci, opopanacis, galbani an.* Vnc.i *thuris,mastich.an.*Drach.ii.

Destillentur simul. Fiat Balsamum pro vulnerib. neruorum.

Vel ℞. *terebinth. claræ* ℔ii. *olei lini* ℔i. *resinæ pini* Vnc.vi.*thuris,myrrhæ,aloes,mastich. sarcocollæ an.*Vnc. iii.*macis,ligni aloes an.*Vnc.ii.*croci* Vnc.ß.

Ponantur hæc omnia in retortam, destillētur primò lentissimo igne, & exibit aqua clara: paulò post verò sequetur oleum rubicundum: tum augmenta ignem semper magis magisq; intendendo ad finem destillationis. Quo facto, separa oleum ab aqua, & vtrumque seorsim serua. Aqua succedente tempore rubescit, & oleum acquirit rubini colorem. Oleum valet vulnerib. præcipuè verò partiū neruosarum ossium, venarum: citò enim & sine dolore consolidat.

Aliud.

℞.*lumbricorum terrestrium* q.v. indantur vasi musco pruni siluestris repleto, quo perreptando muscū à sordibus purgentur, adiice etiam illis ouorum aliquot vitellos ad duritiem coctos & incisos quib. vescantur. Lumbricorum sic præparatorum postea ℞.℔i.contundantur in mortario. Adde *ol. rosar.*℔i.

Coq. Postea colentur. Colat. adde *mastich. myrrhæ an.*Drach.ii.*rad.ireos,sarcocollæ an.*Drach. vi.*terebinth mellis rosati an.*Vnc.iß.Misc.

Vel ℞.*ol.oliuar* ℔i.*terebinth.*Vnc. iii. *flor. hyperici, verbasci,an.*q.s.vt fiat massa. Cui affund. *vini alb.opt.* Mens.iß.

Coq.ad vini consumt. Ponantur postea species ad Solem per menses duos, vt fiat oleum seu balsamum.

Vel. ℞.*rad.consolidæ maior.*q.v.

Affunde in olla noua *olei oliuar.* ad eminentiam. Coq.& exprime. Succum expressum iterum coque; tamdiu vsq; dum nulla aquositas remaneat. Postea

℞.*huius olei* part.iii.*ol.terebinth.*part i. *flor.hyperici, chelidon maj.an.*q.s.misceantur & calefiant, atque indantur lagenæ vitreæ, ponanturque per 40. dies in fimum equinum, & habebis balsamum, quem calidè vulneri instillabis.

Vel ℞.*ol.oliuar.*℔i.*fl.hyperici,betonicæ, prunellæ centaurei an.*Mi.

Contundantur herbæ & cum oleo vitro includantur, & calore Solis per 40.dies digerantur. Postea exprimantur. Expressum liquorem vsui reserua.

Sequens oleum ad partium neruosarum vulnera maximè in Hispania commendari scribit Hieron. Fabricius.

℞.*ol.vetustiss.*Vnc.iii.*tereb.puræ* Vnc.viii. *frumenti integri* Vnc.iß.*sem.hyperici* Vnc.ii.*rad.carduiben.valerianæ an.*Vnc.i. *thuris pulueris.* Vnc.ii.

Radices & herbę crasso modo cōtūdantur, in ollam ponantur, & tanrū vini albi superfundatur, vt omnia in vino merganrur: & per biduū facta infusione, oleū & fragmentū adiiciantur, & coq. omnia ad vini consumtionem; mox facta forti expressione, addatur terebinthina & thus; iterum parum bulliant, seruenturque in vase vitreo. Modus vtendi talis est.

Abluto

Ablato prius vulnere vino albo frigido, statim inungitur totum vulnus oleo prædicto calente;quod si hoc fieri commodè nequeat,per siphonē intra vulnus immittitur,& confestim labia vulneris ad mutuum contactū adducuntur,deligatura,aut sutura,aut glutino:deinde partes circūstantes prædicto oleo similiter inunguntur,supra vulneris verò labia iam reducta linteum imponitur prædicto oleo madens:& supra hoc aliud vino nigro expressum, mox aliā lintea sicca,deinde fascia superligatur.

Oleum Hispanæ. Vtile est & oleum,quod *oleum Hispanæ* appellant, & sic paratur.

♃.*ol.oliuar.antiqui* ℔ iiij.*de terebinthina* ℔ ij. *thuris* ℔ j. *valerianæ, hyperici, carduiben.an.* ℔ ß,*myrrhæ el.* Vnc.j.*cocci infectorij* Vnc.iiij.*resinæ pini recent.*Vnc. iij. *Vini maluat.*℔ iij.

Valeriana colligatur mense Maio,& abiiciātur radices.Hypericon colligatur mense Iulio cum flor.& seminibus. Herbæ igitur manibus confractæ, & in mortario aliquātulū cōtusæ,infundātur in vino maluatico posito in olla terrea vitro obducta,cuius tertia pars omnibus in ea positis vacua permaneat, per quatuor horas,deinde superpone coccum infectoriū aliquātulum fractū in mortario vna cū oleo,& absq; cooperimento bulliant lento igne,donec vinum ferè euanuerit,idque animaduertatur, ne herbæ comburantur.Auferatur postea ab igne,& dum adhuc valde calet,sacculo vino maluatico madefacto exprimantur herbæ.Et vas,in quo facta fuit ebullitio,diligēter abstergatur,neque enim penitus exsiccetur,nam debet relinqui vinum, quod adhæret, & in eodem rursus oleum,ad ignē ponatur cū oleo de terebinthina,vel abietina lacrima.Et quando ebullire iā incipit,addatur myrrha tenuissimè puluerisata,& in mortario cū aliquantulo ex oleo in vase exsistente ad ignē liquefacta. Addatur pariter resina eodem oleo liquefacta; prius tamen percolata,&thus tenuissimè puluerisatū, omniaq;curiosè misceantur,& vbi parumper bullierint,auferatur vas ab igne,& vbi refrixerint,seruetur in vase vitreo,nulla facta colatura,& Soli per 15.aut 20.dies exponatur.

Oleum de Hyperico, Magati. Commendat & Cæsar Magatus *oleum suum de Hyperico*,quod sic operosè paratur.

♃.*summit. hyperici* Miij. *ephioglossi, consolidæ maior. equiseti an.*Mj.*vini albi odori & potentis* ℔ v.

Contūdantur herbæ,& dicto vino macerentur 24. horis,ore vasis diligenter obturato; deinde facta expressione & colatura,par quantitas dictarum herbarum assumatur,& fiat altera infusio,& sic tertiò.Facta postrema expressione,& colat.adde vino dicto

Olei antiqui ℔vj.*summit.hyperici* Mij.*ophioglossi,herbæ Reginæ vulgò appell.consolidæ maior. carduibened. an.* Mj. *rad.dictamni albi,consolidæ maior. aristoloch. rotund. tormentillæ,bistortæ an.*Vnc.ß.*grani tinctorij* Drach.ij. *sem. hyperici* Drach.vj.

Misc. Contusis contundendis,macerentur balneo calentis aquæ,ore vasis obturato,per 24.horas,postea bulliant duplici vase ad vini consumt. Deinde facta expressione & colatura,sacculo prius vino albo optimo madefacto,adde oleo

Summit.hyperici Mij.*ophioglossi,herbæRegine,consolidæ, matrisylue an.*Mj.

Misce. Contusis herbis,& facta infus.in balneo calentis aquæ per 24.horas postea facta expressione, & col.vt prius,par quantitas dictarum herbarum accipiatur, & fiat altera infusio ,vt supra, & sic tertiò, factaque postrema expressione & colat. adde oleo

flor.hyperici Mij.*betonicæ,pimpinellæ ,pilosellæ , Trinitatis an.*Mj.

Ex his fiant tres infus. vt supra.Facta vltima expressione & col.adde oleo

follicul.hyperici Mij.*consolidæ,centaurei minor.viticellæ, vincæperuincæ an.*Mj.

Et f.pariter tres infus. hac ratione; tribus diebus vas,quod vitreū esse debet,Soli exponatur,quarto verò die balneo calentis aquæ detineatur, vt ibidē 24. horas moretur,postea f.expressio & col.& oleo rursus addantur,

follicul. hyperici , qui iam ad maturitatem peruenerint M iij. *centaurei minor.* Mj. *fructus Balsaminæ* num.vj.

Fiat vt supra, Facta postrema expressione, & col. oleo adde

*dictamni Cretici*Vnc.j.*rad.dictamni albi consolidæ maior.aristol.rot. Iridis Illyricæ,arundinum,bistortæ.tormentillæ an.*Drach.vj.*grani tinctorij* Drach.ij.

F.tres infusiones hac ratione,exponatur vas Soli per dies sex;postea per duos dies in balneo calentis aquæ detineatur,inde fiat expressio,& col. & sic fiat tertiò.Tandem facta postrema expressione & col.adde oleo

ol.stillat.de terebinth.de lacrima abietina an. ℔ß. *sem. hyperici* Vnc.j.*rad.consolidæ,aristoloch. dictamni albi,tormentillæ,bistortæ,irid.an.*Vnc.ij.*granor.tinctor.*Vnc.j.*myrrhæ,thuris an.* Vnc. iß. *sarcocollæ, gummi iunip. aloës an.* Vnc. ß. *pomor. balsaminæ* num.xij.*balsami Peruuiani* Vnc. ij.

Poma incidantur,cætera contundantur,& cū oleo misceantur,& vas toto tempore hiberno detineatur sub fimo equino,inde extrahatur,& facta expressione atque colat. vsui seruetur in vase vitreo,orificio benè obturato.

Balsamum vulnerarium Magati. *Balsamum vulnerarium Magati.*

♃.*gummi elemi* Vnc.iiij.*balsami Peruuiani* Vnc. iij. *gummi tacamahacæ,carannæ,liquoris in vesiculi vlmi contenti an.*Vnc.j.*olei laurini,styrac.liquid myrrhæ an.* Vnc. iß.*thuris albi,gumm. hederæ an.*Vnc.j.*laseris odorati, ladani,styracis calamitæ pinguis,ammoniaci,bdellii,opopanacis,galbani,sarcocolla an.*Drach.vj.*rad.aristol. rot. imperatoriæ,angelicæ,dictamni albi,consolidæ,acori,iridis, tormentillæ,bistortæ,sem.hyperici,citri,cortic.citri.an.*Vnc.ß.*cinamomi caryophyllorum,nucum.myristicar macis an.* Vnc. ij *mastic.aloës,sangu.draconis,grani tinctorij an.*Vnc.ß. *dictamni Cretici* Vnc. j. *olei glandis vnguentariæ* Vnc. iij. *bacc.iunip.*Vnc.iß.*ceræ* Vnc.j.*ex resina pinea* Vnc. iß. *terebinth. claræ. lacrimæ abietinæ an.* ℔iß.*aq. ardentis opt.*℔vj.

Misce,diligenter liquatis gummis,quæ liquari possunt seorsim, cū portione terebinthinæ, cæteris verò aridioribus grosso modo puluerisatis,coniiciantur,q; omnia in retortā,quæ balneo calentis aquæ per tres dies detineatur,inde luto obducatur, & in æstuario maneat,donec exsiccatum sit lutum, postea igne cineritio f.a.extrahatur oleum;exibit autē primò aqua, quod balsami aquam voco,quæ seorsim debet seruari,deinde oleum,quod Balsamum dicitur.

Valdè etiam iuuat *oleum hyperici*,quod paratur hoc modo.♃.*summit.hyperici iamiam maturescentis* Vnc.iij. macerentur in vino odorifero diebus tribus,bulliant deinde in vase duplici obturato orificio vasis. Postea exprimantur & recentis hyperici par pondus iniiciatur,iterum maceretur,coq.& exprimatur. Repetatur tertio:si vnum minuitur,aliquid adde. Postea *Oleum Hyperici.*

♃. *terebinthinæ* Vnc.iii.*olei veteris clari* Vnc.vi.*croci* Scrup.i.

Coq.in vase duplici vsque ad consumt.vini,postea exprime,& à sedimento purgatum oleum repone ad vsum.

Balsamum sequens à D. Raimundo Minderero valde commendatur. *Balsamum D. Minderери.*

♃.*terebinth.Cypriæ,ol.hyperic.an.*q.v.

Liquefiant simul.Singulatim etiam liquescat *gummi,elemi* q.s.ad iustam consistentiam,& addatur.Quādo ferè refrigerata fuerint,adde parum *ol.ceræ destillati*.Misc.

Balsamus Henr. ab Heer ad vulnera & vlcera.

[Henr. ab Heer. *obs. Med. oppido rar. obs.* 10. valde laudat hunc balsamum. ℞. *Flor. thapsi, hyperici, folior. prunellæ*, an. Mj. Coq. in *ol. sem. hyperic. express.* & *vini rubr. veter.* part. æqual ad vini omnimodam consumptionem, h. e. dum liquoris gutta igni iniecta sine vllo stridore flammam concipiat. Seruetur ad vsum. Si libet, eosdem flores sæpius immacera , & post 40. dierum insolationem, aut ignis calorem, iterum exprime; quod quò sæpius facies, efficacius multò oleum comperies. Adde, si vis, *lapidem calaminarem* , septies vino, demum in hoc oleo post ignitionem extinctum.]

In Balsamorum tamen, præcipuè calidorum, vsu cautione opus est, vt etiã monet Guil. Fabricius, *cent. 3. obseru.* 97. non solũ, quia vulneris labiis nimis citò conglutinatis, pus, quod postea generatur, intus detinetur, & grauia symptomata excitat: sed etiam, quia eiusmodi Balsama non omnium partium temperamento æquè conueniunt.

Emplastra.

Emplastra.

Vtile est emplastrum Fr. Arcæi.

Vt ℞. *ol. ros. viol. chamæmeli, an.* Vnc. j. *axung. gallinæ, medullæ crurum vituli, an.* Vnc. ß. *vermium terrestr. vino lotor.* Vnc. j. *butyri recent.* Drach. vj. *mucilag. althææ* ℔ß.

Bulliant omnia ad consumtionem mucilaginis; deinde colentur.

Colaturæ adde *lithargyri* Vnc. iß. *minii* Vnc. iij. Cum *cera alba* q. s.

F. Cerotum, addendo *terebinth.* Drach. x. *mastich.* Vnc. ß.

Vel ℞. *succi rec. betonic. agrimon. saniculæ, alchimillæ, consolidæ Sarracen. an.* Vnc. ß. *ceræ albæ*, *sebi hircini ana* ℔ß. *resinæ opt.* ℔j.

Coq. In fine adde *mastich.* Vnc. j.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *ceræ, resinæ, picis, vitrioli, cerussæ, thuris albi an.* Vnc. iiij. *terebinth.* Vnc. vj. *myrrh. rubr. ol. iunip. ouor. ana* Drach. ij. *camphoræ* Drach. iß.

F. Emplast. addendo *ol. ros.* q. s.

Vel ℞. *ceræ nouæ, resinæ ana* ℔j. *sebi hircini, ping. porci ana* Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. ij. *aceti.* Vnc. iij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *lithargyri argent. ol. ros. ana* ℔ß. *mucilag. sem. lini, rad. ireos ana* Vnc. ij.

Coq. ad iustam consistentiam. Adde postea *thuris, mastich. ana* Vnc. j. *ceræ. terebinth. ana* Vnc. ij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *ceræ* Vnc. iij *resinæ, picis ana* Vnc. ij *thuris albi, vitrioli, cerussæ ana* Vnc. iv. *ol. è bacc. iunip. ouor. ana* Vnc. ij. *camphoræ* Drach. iß. *terebinth.* ℔ß.

F. Emplastrum.

Sequentia ad puncturas maximè valent.

℞. *ol. oliu.* Vnc. ij. *resinæ, adip. vrsini, sebi hircini, taurini ana* Vnc. iß. *pingued. vngulæ bouinæ*, Vnc. iiiß. *butyri maial.* Vnc. vj. *litharg. argenti* ℔j. *squamæ æris* Vnc. iß. *mastich.* Vnc. j. *ceræ nouæ* vel *ol. eiusd.* Vnc. iiij.

F. s. a. Empl.

Maximè etiam commendat, & ad vulnera recentia sananda, resque alienas vulneri infixas extrahendas, vt & in vlceribus fœdis & putridis optimum esse suum Emplastrum scribit Raimundus Mindererus, quod vocat *Emplastrum Opoteldoch magnum colcotharinum.* Descriptio , quæ exstat *in tractatu de calcantho, cap.* 7. hæc est.

℞. *ceræ nouæ mundissimæ* ℔j *terebinthinæ mundæ* , vel si mauis *Cypriæ* aut *Venetæ*, Vnc. vj. *gummi elemi* Vnc. iij *ol. hyperici, myrtini ana* Vnc. iß.

Liquefiant simul omnia, & postquam diffluxerint, adde eis sequentia, *gummi ammoniaci mundissimi* , *galbani, opopanicis ana* Drach. iij. *colophoniæ* Drach. vj. *mumiæ selectæ, succini albi pellucidi ana* Drach. ij. *olibani albi, mastich. purificatæ, sang. draconis, sarcocollæ à recrementis purgatæ, ana* Drach. iß. *aloes epaticæ* Drach. ß. *myrrhæ* Drach. j.

Dissoluantur gummi in aceto , iunganturque simul commodè ac secundum artem, agitando singula, ac vbi fermè refrixerint, paulatim ac studiosè iniice. *lapidis Magnetis præparati* Drach. vj. *croci* ♂ *ex arte sine corrosiuo parati, tutiæ præp. ana* Vnc. j. *lapid. calaminar. præp.* Vnc. v. *lithargyri auri* Vnc. j. *colcotharis indulcati seu terræ vitrioli mortuæ ac dulcificatæ*, Vnc. ij.

Redigantur l. a. in emplastrum, quod frigefactum durescat, ita vt dissiliat. Vsus est talis. Supra prunas digitis tractandum, vt mollescat , hinc pars illius in placentæ modum diducatur, illaque vulnus obtegatur, & quotidie bis iterum abstergatur, malaxetur & rursus vulneri imponatur. Et sic vna eius particula aliquot vulnera sanari possunt.

Epulotica.

Tandem vulnus cicatrice claudendum. Qua ratione autem cicatrix inducatur, supra , *part. 2. sub finem*, dictum. Cicatricemque etiam inducunt quędam emplastra ex modò propositis.

Vtilia sunt & emplastra, quæ commendat Fr. Arcæus, *lib. 2. cap.* 5. Leoninum, & nigrum. Leonini hæc est descriptio.

℞. *cerussæ* Vnc. iij. *ol. ros.* ℔ß. *vnguenti basilici* Vnc. j.

Bulliant simul lento igne baculo agitando, vsque dum fiat cerotum, cui adde *viridis æris pulueris* Drach. iij.

Bulliant iterum quoad colorem flauum aut subrubeum. F. Cerotum. Nigri hæc est descriptio.

℞. *lithargyri* ℔i. *ol. antiqui, aceti fortissimi ana* ℔iii, Misc. ad ignem, F. Empl.

CAPVT IX.

De Cæsaris Magati & Ludouici Septalii curandi vulnera methodo iudicium.

Atque ex his, quæ hactenus diximus, patet, qua ratione vulnera primò obliganda sint, & qui in iis curandis primus sit apparatus. Quo verò modo porrò tractanda sint , iam dispiciendum. Equidem Antiqui, qui de vulneribus curandis scripserunt, vt & Cheirurgi, qui vulnera tractarunt, nec in iis, quæ porrò agenda sunt, discrepant; vt mox dicetur , sed omnes eadem ferè via incedunt. Superioribus primùm annis Cæsar Magatus, in Ferrariensi Gymnasio Medicinæ Professor , *libris duobus de rara medicatione vulnerum*, quibus diligenter & accuratè omnia, quæ de vulneribus dici possunt, persecutus est , nouam, & à nullo hactenus attentatam, & qua felicissimè ac citius, quàm ab antiquis & hactenus factum, ea curenter, sanandi vulnera methodum promittit. Cæsarem Magatum laudat, commendat, & defendit Ludouicus Septalius, *libr. 8. animaduers. Medicarum*, Vtrique ob studium artem medicam iuuandi, & ægros à molesta curatione liberandi, sua meritò laus debetur. Nec me tamen in publica commoda peccaturum puto, si vtriusque opinionem , sine obtrectatione, hoc loco perpendendam proposuerim.

Primò Cæsar Magatus, *de Vulnerib. lib. 1. cap.* 33. accusat Galenum, quod Indicationem maximi momenti prætermiserit, in aliis verò minoris momenti totus occupatus fuerit, scribitque, quod Galenus solùm de excrementis genitis fuerit sollicitus caussam verò, vnde illa generantur , despexerit ; absumtionem excrementorum desiderauerit, sed eorum generationem inhibere neglexerit , nimirum de temperamento & calore partis parum sollicitus fuerit.

Si enim temperamento & robori partis consulatur, non posse colligi excrementa tam copiosa putat, quæ curiosam hanc, imò noxiam diligentiam requirant. Calorem autem foueri & roborari existimat, si eius difflationem prohibeamus, eiusque qualitatem conseruemus: difflationem autem prohiberi, si defectum illius naturalis tegumenti, cutis pura vulneratæ, suppleamus, & quidem medicamento, quod qualitate temperamento partis amicum sit. Ita enim & calorem foueri, & qualitatem simili qualitate cōseruari. Atque ex iis tandem concludit, vulnera rariùs, quàm hactenus factum, detegenda, ne scilicet calor patris ab ambiente aëre lædatur, sed sub perpetuo tegumento saluus seruetur, foueatur, & augeatur, & ita nouam vulnera curandi rationem proponit, de qua iam aliquid dicendum. Equidem quæ dixi, ferè totius rei summa sunt: quia tamen Autores modo citati prolixè hac de re agant, res paulo clatiùs explicanda.

Status autem controuersiæ hic est: An præstet vulnera singulis diebus, si non bis, semel detegere, abstergere, nouisque medicamentis impositis iterum obligare: an verò vix septimo die semel saltem id facere. Priorem vulnera curandi rationem Antiqui Medici & Cheirurgi omnes ad hæc vsque tempora secuti sunt. Posteriorem verò & nouam curandi vulnera rationem se primùm Romæ vidisse scribit Cęsar Magatus *in Præfat. lib. 1. vuln.* quæ etsi suspecta & patum firmis rationibus niti sibi videretur, miros tamen euentus quotidie conspiciens, cœpisse semetipsum fundamenta & rationes, quibus firmaretur, accuratè perscrutari. In duobus autem nouam istam vulnera curandi rationem à vulgari & communi discrepare *ibid.* scribit. Primum est, vt tardò soluantur vulnera; alterum, vt turundæ seu penicilli ac linamenta ablegentur. De vtroque seorsim agemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Vulnera curandi modus Magati & Septalii. Primò tamen eorum vulnera curandi modum proponemus. Si offeratur vulnus in corpore sano alioquin & boni habitus, in quo nec sit vas magnum nec neruus læsus, sed in carne simplici, & sanguinis, quantum satis, effluxerit, iubent vulneris labia coniungere, & ad mutuum contactum adducere. Labiis vnitis, & ad mutuum contactum adductis, vulneri aliquid imponunt, quod & tegumenti loco sit, & calorem natiuum foueat, & simul vim siccandi cum aliqua adstrictione habeat, quò affluens sanguis pro vulneratæ partis nutritione ab omni superflua humiditate expurgetur, & ad quandam visciditatem deducatur. In hunc vsum adhibent *resinam terebinthinam*, vel *abietinam*, quibus, si solidiores sint, addunt *ceræ* portionem aliquam ad consistentiam acquirendam. *Tacamahacam* quoque in hunc vsum commendant, quam vt melius extendi possit, emolliunt *oleo momordi a*, vel *hyperici* quarta vel quinta parte. Laudant & *Balsamum Peruuianum*, cui, si solidius sit, consistentiam dant cera addita. Vtuntur & *succo* contento in *folliculi vlmi* inspissato, item *cerato barbaros diapalma*, *de betonica*, *tacam ahaca*; vel alio emplastro parato è succis vel decoctis plantarum vulnerariarū additis *aloe sarcocolla*, *sang. dracon. resina terebinthina*, *abiena* exceptis. Ex his medicamentis aliquid linteo, quod vulneris magnitudini respondeat, & aliquid de adiacentibus partibus comprehendat, inducunt, ac vulneri imponunt. Super hoc verò tot lintea duplicata vel triplicata, quot satis sunt ad seruandum calorem naturalem partis, & ad arcendas iniurias aëris ambientis, applicant. Atque hoc modo vulnus obligatum ante quartum, quintum, imò septimum diem non soluunt; & sic vnam sæpe deligationem ad vulnus aliquod curandum sufficere, interdum bis vel ter deligatione facta sanari posse vulnus scribūt. Vt tamen conspurcata lintea quandoque detrahantur, mundaque illorum loco imponantur, concedunt; modò id fiat citra vulneris detectionem. Simul etiam casus quosdam excipiunt, in quibus hæc curandi ratio simpliciter locum non habeat; sed antiquo modo vtendum sit, de quibus infra dicemus.

Atque istam nouam curandi rationem antiquæ longè præferunt, & primò eam faciliorem & tutiorem esse argumentis quibusdam & rationibus probare conantur; deinde rationibus quibusdam antiqui ad frequentiorem vulnerum detectionem adducti videntur, infringere nituntur, & quæ contra nouam curandi rationem obiiciuntur, soluere tentant: de quibus ordine dicemus. *An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?*

Et 1. quidem vt suam istam nouam methodum faciliorem & tutiorem, & perquàm multò plures, quàm vulgatam illam, sanentur, probent, primò ad experientiam prouocant, & in specie de vulneribus capitis scribit Ludouicus Septalius, quod cùm in magno valetudinario Mediolanensi spacio vnius anni plerique ex vulneratis in capite, vulgari modo, frequenti vulnerum solutione, turundis, liciniis, frequentioribus terebrationibus & scalpturis curati interiissent; postea noua hac curandi ratione adhibita, vnguento scilicet vulneri imposito, labiis oleo abietino inunctis, & solùm bis vel ter vulnere detecto, semelque tantùm terebratione instituta, è quatuordecim in capite vulneratis vnum saltem interiisse. Et Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 40.* cōtusa capitis vulnera cum ossis introcessione viginti dierum spacio modo illo sanata fuisse scribit. Eodem temporis spacio vulnus capitis cum membranarum sectione sanatum fuisse. Vulnus pila plumbea fulmine bellico explosa capiti inflictum, sicut ad penitiores anterioris cerebri partes globulus peruenerit, nec inueniri & educi potuerit, triginta diebus, duobus aut tribus solutionibus integrè sanatum fuisse.

Deinde his rationibus, quas breuiter proponemus, vtitur Cæsar Magatus, *libr. 1. cap. 7.* Prima est, quod ista noua vulnera curandi ratio ea, quæ ad sanandum requiruntur, optimè & maxima cum securitate præstat; calorem scilicet innatum, quo natura ad suppurationem, carnis generationem, & glutinādum vulnus, vt præcipuo agente, vtitur, quique ob sanguinis effusionem & detectum ac vulneratum naturale tegumentum, dissipatus & imbecillior redditus est, & ab aëre externo obrunditur & alteratur; fortior & vegetior redditur, dum in hac noua curandi methodo vulnera tecta seruantur. Cū n. vulnera rariùs deteguntur, artificiale istud tegumentum naturalis tegumenti, quod cutis est, defectum supplet, & ita calor natiuus nec difflatur & dissoluitur, nec ab aëre ambiente alteratur. Et circa hanc rationem miratur Septalius, quod Galenus hunc principalem scopum, qui est calorem innatum seruandi, omiserit, & impedimentis saltem tollendis intentus fuerit. *Rationes quibus motus Magatus nouum suum curandi vulnera modum antiquo præferendum esse putat.*

Secundò ideo nouo hoc modo vulnera felicissimè curari existimant, quia eo maximè auertuntur ea quæ vulnerum sanationem remorantur & impediunt. Nam cùm inter ea, quæ maximè impediunt vulnerum curationem, sit humorum confluxus ad partem vulneratam, istum hoc nouo modo maximè præcaueri putant. Cùm enim affluxus fiat vel transmissione, vel attractione ratione doloris aut caloris, vtrumque nouo isto modo auerti. Etenim si rariùs vulnus detegatur, ob tegumentum calorem seruari & roborari; neque dolorem concitari; quod in frequenti vulnerum contractione & detersione fieri soleat. Ista enim incommoda omnia in nouo isto

 modo

modo effugiuntur,dum pars à conueniente situ non nisi rarissimè dimouetur,non soluitur,nisi rarò, neque sæpe deligatur;& quod cap.32.addit,si quis flatus aut humor partem distendat, atque hinc dolor concitetur, celeriter à calore robustiore discutitur.

3. Tertiò,ex iis, quæ vulnerum curationi obstant, esse maximè expositionem vulneris aëri ambienti, à quo innatus calor alteratur & debilitatur. Hoc autem præcaueri,si vulnus rarius detegatur.

4. Quartò,cùm Hippocrates, *de fractur.sect.3.t.7.* eam curationem laudet,sub qua ossa minimè abscedunt: id hoc nouo modo fieri, & proinde cum perfectissimum esse statuit; idque suo exemplo probat Magatus,cùm hoc modo capitis vulnera cum insigni ossis læsione,vt quilibet magnā ossis portionem abscessuram indicaret,curauerit,ita vt nihil abscesserit.

5. Quintò ideo hunc nouum curandi modum præferendum putat,quod pauciora sub eo excrementa, quàm sub communi & vulgari, generentur; quod experientia manifestum esse scribit.

6. Sextò & hoc adfert Cæsar Magatus, *lib.1.cap.32.* quod peregrina corpora,quæ à Cheirurgis in principio educi nō potuerūt,& naturę opus requirunt, facilius propellātur,si vulnera rariùs detegātur, idq; ideo,quod calor naturalis in isto nouo modo rectiùs seruetur,foueatur,& augeatur, vt ratione prima dictum.

7 Septimò & hoc *loco allegato* profert; quod medicamenti primo apparatu adhibiti vis in hoc nouo modo vsque ad perfectam agglutinationem optimè perduceret,præsertim si sit eius essentiæ,vt non promtè dissipetur. Neque etiam ab excrementorum miscella id corrumpi posse putat, cùm effatu digna excrementa non generentur.

II. *Rationes quibus moti reiiciunt antiquum curandi modū Magatus & Septalius.*

II. Antiquam curandi vulnera rationem itidem reiiciunt experientia & rationę ducti. Experientia quidem,quod, vt antea dictum, ægri pauciores & minùs feliciter sub antiqua,quàm noua medendi ratione conualescunt.Rationes autem has afferunt.

1. Prima est, quod sub communi & vulgato modo pars vulnerata ambienti aëri exponatur, atque inde calor eius naturalis dissoluatur,offendatur, ac debilitetur;inde & pars ad affluxum humorum suscipiēdum obnoxia reddatur,& coctio in ea minùs feliciter perficiatur,atque ita copiosiora excrementa,impedimento naturæ futura,generentur.

2. Deinde ex frequenti vulneris solutione, contractione,& motu partis,detersione neruorum medicamentorum impositione ac deligatione noua dolorem excitari,qui fluxionis caussa sit,inquiunt. Fieri enim minimè potest,ait Cæsar Magatus, *lib.1.c.32.* quin,dum partē tractamus, aliquis excitetur dolor, & quidem eò maior,quò vulnus maius est,& in parte exquisito sensu prædita.Partem enim in vulneris solutione& noua obligatione à situ priore dimouere cogimur.Medicamenta detrahimus,pus abstergimus,medicamenta noua imponimus,vulnus iterum obligamus,quæ operationes omnes sine dolore perfici non possunt.

3. Tertiò obiiciunt,quod,si vulnus sæpiùs soluatur, & detegatur,multum caloris & spirituum exhalet.

& 4. Tandem etiam naturam, quoties soluitur & detergitur vulnus, toties interturbari, & à proprio munere distrahi existimant.

III. *Rationes cur antiqui vulnera sæpe detexerint,& ratum refutatis Magati.*

III.Caussas & rationes,ob quas antiquis necessariū visū fuit,& hodie vulgò necessariū videtur, vulnera sępius detegere & medicamēta noua imponere,hoc modo infringere conatur Cæsar Magatus, *lib.1 c.1.*& Lud. Septalius, *lib.1.animadu.med.*

1 Primò pro vulgata sententia hoc affertur,quod in cauis vulneribus semper duplex excrementi genus, crassum & tenue generentur, vt ex Galeno, *3.meth. med.c.9.* patet,& proinde semper habeatur,quod exsiccari & abstergi debet,ac propterea vulnus quotidie soluendū sit,vt pus abstergi,& noua medicamēta imponi possint. Quæ n.primò apponūtur, vires suas integras diu seruare nō possunt,cùm à calore partis dissoluātur,& ab excrementorū,permistione corrūpātur.Si verò excrementa non exsiccentur & expurgentur,in vulnere retenta carnis generationem & vulneris conglutinationem impediant, atque acriora euadant, imò sæpe putredinem concipiant, vnde dolores,inflammationes, abscessus, vermes, gangræna prouenire potest.

Ad hoc autem ita respondēt, primò quod è pure nihil periculi immineat;cùm non necessariò in vulneribus magna eius copia generetur,sed tum solum vbi ob frequentē eorum detectionem calor natiuus debilitatur.Neque ea absumēnda variorum medicamentorum impositione opus esse dicunt;cùm internarum partium vulnera,epatis,pulmonum, linguæ, & aliarū, in quibus turundas aut linamēta vnguētis illata applicare non licet, à natura nihilominus sanentur. Et licet admittatur,vt Cæsar Magatus, *l.1. c.44.* scribit,quod duo excrementa, tenue scilicet & crassum,in vulnere generētur, ob id tamen crebram vulneris detectionem non esse necessariā putat.Tenue n.excrementū partim per insensibilem halitum digeri,partim à calore extra vulnus propelli;crassum verò à principio adeo esse exiguum,vt medicamentis,quæ ipsum detergant,non indigeat:procedente verò tempore cum pure confundi, & à natura cum eo expelli.

2. Secundò & ea de caussa vulneris frequentior detectio necessaria cēsetur,quod interdū manuali operatione opus est;cùm in cauitate vulneris multa excrementa colligātur,quæ à medicamentis expurgari non possunt,sed manus operatione abstergēda sunt.

Id verò negat Cęsar Magatus, *c.44.* vbi statuit,excrementa in vulnere genita, partim per halitum insensibiliter digeri, partim sensibiliter à natura per vulnus expelli,quando idoneus adest effluxus, non autem in cauitate vulneris detineri.

3. Tertiò,ideo vulnera sæpius detegenda esse vulgò statuitur,vt pro vario vulnerum statu varia medicamenta imponi possint;primò suppurantia seu digestiua,deinde abstergentia,carnem generantia, quandoque carnem superfluam detrahentia,tandem cicatricem inducentia.Quæ omnia cùm vno medicamēto perfici non possint,sæpiùs vulnera soluenda sunt, vt cuique vulneris statui conuenientia medicamenta imponi possint.

Ad hoc argumentum respondere conatur Cæsar Magatus, *lib.1.c.44.* in antiquo quidem curādi modo hoc necessarium esse,sed nō in nouo,vtpote in quo excrementorū cura pro maiori parte ipsi naturę cōmittitur:& *c.37.* scribit, se naturæ totum negotium committere, & satis esse, vt medicamentum vicem gerat tegumenti & naturalē calorē foueat ac tueatur,& eandē medicinam posse in omnibus vulneribus tegumenti rationē subire. Et se obseruasse dicit, solius digestiui vulgaris ope vulnera suppurata, expurgata,& carne repleta fuisse. Medicamenta autem sola corpulentia, dum caloris effluxum prohibent, & ab externis iniuriis defendunt, id præstare putat: non verò multum referre, quæ qualitas corpulentiæ adiuncta fuerit;præsertim cùm eligantur plerumque medicamenta,quæ caloris sint temperati,naturę nostræ cognati. Tandemq; concludit Magatus, quolibet medicamēto conuenientis corpulentiæ,quod deleteriū & corruptiuum non existat, aut adeo acre ac mordax sit,vt fluxionem concitet, posse omnia vulnera caua,quæ sanabilia sunt,carne repleri.

Quartò,ideo etiā vulnera frequentius detegenda esse censetur,vt cognoscatur, qui effectus appositi medicamenti fuerit,& num quantum satis exsiccarit,necne,& an vulnus humidum,necne, vt siccātia proportione humiditati respondeant, cū humidiora vulne

vulnera ſiccioribus medicamentis ſint curanda ; vt Galenus, *3. med. meth. cap. 3.* docet.

Ad hoc verò reſpondent Cæſar Magatus & Ludouicus Septalius, iſtam ob cauſſam non opus eſſe frequenti vulneris detectione, cùm in iſta nouâ curandi methodo excrementorum cura non medicamentis, ſed naturæ & naturali calori committatur, & in eo ſolùm fouendo laborétur.

5. Quintò, & ea de cauſſa frequentior vulneris detectio neceſſaria videtur, vt ſtatus vulneris cognoſcatur, & quæ ſuperuenire poſſent ſymptomata præcaueantur, & ea, quorum mentionem facit Hippocrates, *1. prædict. text. 18. 5. aphor. 65. 66. 67. 6. aph. 4.* cognoſcantur.

Ad quod reſpondent, iſta omnia aliis modis cognoſci poſſe, ex pruritu, dolore, fœtore, dolore pulſante, febre horrifica, grauitate in parte, vel ſimilibus. Et omnino oculos mentis acutius videre, quàm corporis oculos.

6. Sextò & ea de cauſſa vulnus ſæpius ſoluendum videtur, vt faſciæ & puluini ac linteamina impoſita mundentur: quod Hippocrates, *lib. de offic. Medic. ſect. 2.* & Galenus, *in comment.* præcipit; cùm ſordes eiuſmodi pruritum, dolorem, & inflammationem tandem excitare poſſint.

Ad quod reſpondet Septalius; & faſcias quidem permutari poſſe cõcedit, modò vulnus nõ detegatur.

7. Septimò ea quoque de cauſſa faſciæ & tegumenta vulneris ſæpius mutanda videntur; vt halitus praui in vulnere geniti exhalare poſſint, qui concluſi partem vulneratam malè afficiunt, eiúſque temperamentum immutant.

Verùm & ad hoc reſpondet Magatus; non tot & talibus linteis, neq; adeo arctè deligandã eſſe partẽ vulneratã, vt vapores praui ſupprimantur. Et ſi pus exitũ habeat, multo magis vaporoſa excremẽta diſſlari poſſe. Ac licet retineantur, nũquam tantum afferre dãnum, quãtũ ex vulneris detectione prouenit.

Examen generale opinionu Magati & Septalij. Verùm enimuerò vt meã de iſta controuerſia ſententiam aperiam, equidem Virorum Clariſſimorũ & cum honoris præfatione nominandorum, Cæſaris Magati & Ludouici Septalij, laudi nihil detractum volo: nodum tamen in ſcirpo mihi quærere; & cauſſis non ſufficientibus moti antiquũ ſanandi vulnera modum reprehendere, & nouum cõmendare videntur. Primò enim ipſi fateri neceſſe habent, antiquo iſto curandi modo per tot retrò ſecula multa & grauiſſima vulnera feliciter curata fuiſſe. Deinde nec hoc diffiteri poſſunt, nouum iſtum modũ ſolùm locũ habere in vulnere ſimplici, vulnerato ſani bonique habitus exſiſtente, in quo neq; magnũ vas ſit inciſũ, neq; neruus læſus. Id quod & nos admittimus. Talia enim vulnera cùm nihil periculi coniunctũ habeant, & à ſola natura etiam ſine medicamentorum ope curari poſſint, non probamus eorũ ſeu curioſitatem ſeu intempeſtiuam diligẽtiam, qui ſine vrgente cauſſa vulnus ſæpiùs, & quotidie, non ſolùm ſemel, ſed bis vel ter detegunt; & concedimus, ac vulgo id notũ eſt, leuia eiuſmodi vulnera, vel lardo, vel ſimili re impoſita, & vix bis deligata, ſponte & à natura ſanari. Cõtrà verò ipſi agnoſcunt, & fateri neceſſe habẽt, multa dari vulnera, in quibus curandis talia naturæ impedimẽta afferuntur; vt ſi ea à Medico non tollantur, natura ad vulnus vniendum par non ſit, & proinde ſimplex ille apparatus in iis non ſufficiat. Et omnino ſi aliquid in vulnere agendũ, quod ſine manuali operatione perfici nõ poſſit, ſi medicamentũ neceſſariũ imponendũ ſit, & periculum adſit, cui ſtatim ſuccurrendum ſit, ſolutionem vulneris cõcedũt. Si enim, vt Septalius caſus hos ponit, corpus ſit cacochymicum, vel vas aliquod magnũ ſectum, aut neruus læſus, ſi caro ſimul ſit cõtuſa, quæ ſuppuratione opus habeat; ſi vulnus ſit anguſti orificij, neq; pus exitum habeat; ſi os aliquod ſit læſum, aut nobilis pars detecta, & proinde manuali operatione opus ſit; ſi multum puris & excrementorũ in vulnere generetur, à quibus dolor, partis corruptio, inflammatio, vermiũ generatio prouenire poſſit; ſi caro luxuriet; ſi dolor vehemẽs adſit; ſi inflãmatio vel gãgræna metuatur; ſi oſſiculũ vel aliud corpus, quod eximendũ eſt, in vulnere hæreat: aut, vt caſus hos recenſet Cæſar Magatus, *libr. 1. c. 38.* ſi caro nimiũ excreſcat; ſi hæmorrhagia vrgeat, ſi gangræna & corruptio partis immineat, ſi ingẽs putredo & ſordities adſit, excrementa multa cumulentur, inflammatio partis immineat, peregrinum corpus in vulnere hæreat, abſceſſus ſuperueniat, dolor adſit, pruritus, fœtor, oſſa fracta ſint: in iſtis caſibus omnibus ſimplicem illam deligationem non ſufficere, ſed antiquorũ illum operoſiorem apparatum neceſſarium eſſe vltrò cõcedũt.

Quapropter cùm exceptiones regulã ſuperent, eiq; derogent, rariſſimè illum nouum curandi vulnera modum ſufficere, & plerumque grauiſſima mala, ſi vulnus demum quarto, quinto, vel ſeptimo die ſoluatur, ſuperuenire poſſe putamus. Ideóque etiamſi libenter concedimus, vulnera citra neceſſitatem non ſæpiùs detegenda & aeri ambiẽti temerè exponenda eſſe: tamen cautio quoque adhibẽda, ne ſi tardiùs & rariùs detegãtur, mundẽtur, & medicamenta neceſſaria imponãtur, dãni & periculi aliquid ægro attrahatur. Itaque affirmatur quidem, ſed non probatur, nouã iſtam curandi vulnera rationẽ antiqua eſſe faciliorẽ, breuiorem, minùs moleſtam, & tutiorem. Sit enim, quod ſit minùs moleſta, breuior & facilior: tutior tamen non ſemper eſt. Quis enim eam tutò in vulneribus illis profundis & anguſtis, quæ pũgendo & telo acuto non craſſo inferuntur, adhibere, & vulnus tale, tegumento aliquo ſaltem impoſito, naturæ committere, & ante ſeptimum diem non ſoluere auſit? Equidem naturæ vulneris conglutinationem moliẽtis intentio tum etiã recta eſt; ſed accidere poteſt, vt in ſuperficie vulnus conglutinet, antequã in profundo ſit cõglutinatũ, vnde in profundo pus colligitur, quod magna pericula affert, & proinde tale vulnus iterũ aperiẽdũ ſit, vt experiẽtia ſæpiùs docuit.

Verùm, vt in ſpecie vtriuſque partis argumenta conſideremus; primum ea argumenta, quæ Viros Clariſſimos, Cæſ. Magatum, & Lud. Septalium in hanc ſententiam adduxerunt, perpendemus. *Examen ſpeciale rationum Magati & Septalij.*

1. Primò experientiam quod attinet, habet eandem pro ſe etiã antiquus curandi modus; cùm nemo negare poſſit, infinitos grauiſſimè vulneratos eo curatos fuiſſe. Non tamẽ impedio, quin quilibet experiẽtiam cõſulat, & inquirat, an melius aliquid inuenire poſſit; modò id ſine ægri damno & periculo fiat. Quod verò in ſpecie de vulneribus capitis affert L. Septalius, & plures in valetudinario Mediolanenſi conualuiſſe, quàm antiquo illo modo, ſcribit, non in ſpecie explicat, qualia hæc vel illa fuerint. Poſſunt enim vulnera capitis alia eſſe lethalia, alia curabilia. Cæſar Magatus verò etſi vulnerũ capitis, quorũ exẽpla affert, qualitates deſcribit: tamen id non probat, ægros ob nouũ iſtũ curandi modũ ſanatos fuiſſe, & nõ conualituros fuiſſe, ſi antiquus modus adhibitus fuiſſet. Ipſe enim rectè ſæpiùs inculcat & clarè ſcribit, quod vulnera curat, naturam eſſe, non Medicum, aut medicamẽta: námq; ſi pus mouere oporteat, hoc à natura perfici; ſi caro ſit generanda, & callo oſſa fracta firmanda, hæc eius eſſe opera; ſi agglutinandũ, id eam præſtare; ſi excrementa expellenda, hoc eſſe eius munus. Et ob robur naturæ ſæpe miracula in vulneribus accedunt, imò, quod ipſe *c. 37.* probat, fortẽ naturam etiam errores Cheirurgi in curãdis vulneribus tolerare & vincere. Et poſſunt procul dubio Cheirurgi, qui antiqua methodo vtũtur, ſimilia exẽpla producere. Studioſus ille, qui per thoracem, pul-

mone

mone vulnerato, transfossus fuit. cuius *lib. 2. Practic. part. 2 c. 11.* & supra, *c. 3. de pulmonum vuln.* mentionem feci, intra mensis spacium curatus fuit, cuius vulneris cura, cùm internum fuerit, naturæ potissimum, & neque antiquo neq; nouo curandi modo adscribi potuit. Vulnus œsophagi 24. die cicatrice obductum fuisse, refert Glandorpius, *in speculo Cheirurg. obseru.* 30.

Deinde equidem ipsi facilè concedo, crebras istas terebrationes, quę interdū exercitii potius, quàm necessitatis caussa institui videtur, nō semper tutas esse, & sæpe ægro plus damni, quàm commodi adferre. Quod verò capitis vulnera, non nisi ante quintū vel septimum diem detegenda sint, non facilè concesserim; cùm talia vulnera partes varias transeant, & varia excrementa cumulent, & plerumq; sanguis inter cranium & crebri membranas colligatur, qui propterea maturè euacuandus: qua de caussa quoque terebratio & perforatio cranii interdum necessaria est, ne retentus putrescat, ac grauia symptomata, imò mortem ægro afferat: quod etiam facilè fieri posset, si tam rarò vulnera ista saluerentur & detegerentur.

Secundò rationes, quas adferunt Cæs. Magatus, & ex eo Lud. Septalius, tanti momēti non sunt, vt propter eas vulgarus vulnera curandi modus reiiciendus sit. Primò maximè hoc vrgent, & in eo ferè fundamentū istius sententiæ positū est, calorem partis vulneratæ conseruandū esse; & Galenum accusant, quod maximi momenti Indicationem omiserit, & in aliis parui momenti rebus, excrementorūq; in vulnere generationi intentus fuerit: cùm si calor innatus seruetur, pauca etiā excrementa, quæ vulneris glutinationi obesse nō possint, generentur. Vbi libenter cōcedimus, fatemurq;, Naturam, vt aliorū morborum, ita & vulnerum esse medicatricem, eamque solam caloris innati beneficio, non verò medicamenta, glutinationem vulneris perficere, & propterea calorem & temperiem partis naturalem studiosè seruandam & fouēdam esse. Id quod etsi Galenus, vbi ex professo de vulnerum curatione agit, præteriit (an bene vel malè, iam non disputo): tamen aliis in locis passim inculcat, nullam fieri posse vulneris sanationem, nisi pars suam naturalem obtineat; & ea ipsa medicamenta, quæ dicuntur sarcotica, ad partis calorem cōseruandum comparata sunt, vt *cap. præced.* dictum. Verùm duo hîc quæruntur, primum est, an nouo isto medendi modo rectiùs calor natiuus conseruetur, quàm antiquo, & an in antiquo modo necessariò plura, in nouo pauciora excrementa generentur; alterū est, an solius caloris natiui conseruatio ad sanandum vulnus sufficiat. Vtrumque negamus. Primū quod attinet, monstrabitur in sequentibus argumentis, raram vulnerū detectionem calori innato sæpe plus officere quàm prodesse, contra verò frequentiorem & quoties opus est, vulneris detectionem, calori innato non officere: ideoquè nō ob vulneris detectionem, sed ob caloris debilitatem, aut constitutionem partis aut corporis, excrementa generari Cum enim in vulnere sanguis effundatur, hinc calor & spiritus dissipatur, parsque debilior redditur, vnde etiam in coctione, quę in parte fit, plura excrementa generantur. Et quod nunc pauca, nūc plura excrementa in vulnere generantur, non fit ideo, quia vulnus rariùs vel frequentiùs detegitur, sed quia totum corpus & pars vulnerata ad excrementa plura vel pauciora generanda disposita sūt. Quantū verò ad alterum calorem innatum ad vulnus sanandū solum non semper sufficere, apparet, cùm tot impedimenta sæpe obiiciantur, vt nisi ea à Medico, & quidem sæpissimè singulis diebus, remoueantur, nullo modo natura finem suum assequi possit. Pus inprimis & excrementa, quæ in vulnere colligūtur, euacuanda sunt, iisq; etiam interdum, & vbi opus, pertundas exitus parandus; medicamenta, quæ calorem foueant, excrementa exsiccent, earūque generationem impediant, & vulneris glutinationem adiuuent, sæpiùs imponenda; cùm semel imposita à pure & sanie abluantur, ac debilitentur, & aliàs à calore partis eorum vis dissipetur. Et quanquam Galenus, vbi de medicamentis ad vulnera sananda necessariis agit, in specie medicamentorum calorem naturalem fouentium & conseruantium mentionem non facit: (quod fieri debuisse, non inficior) tamen passim alibi monet, calorem & temperiem partis vulneratæ esse conseruandam, & nisi temperies partis sese rectè habeat, vulneris sanationem felicem fieri non posse, & medicamenta illa ipsa, quæ passim proponit excrementorum vulneris exsiccationem, calorem fouent. & *c. præced.* dictum, mihi videri, medicamenta illa digestiua & sarcotica ac glutinantia potius ad caloris natiui conseruationem, quàm ad illud quid præstandum comparata esse.

Secundùm quod Magatus pro suo nouo curandi vulnera modo affert, est, quod affluxus humorum nō cōcitetur, cùm & partis calor seruetur, neque dolor, qui fluxionem cōcitat, frequenti cōtrectatione excitetur. Verùm vt in sequenti ratione dicetur, in rara ista vulneris detectione calor partis non melius conseruatur, quàm in antiquo modo. Dolorem verò, qui in vulneris detectione, mūdatione & detersione, ac medicamentorū nouorū impositione & deligatione noua excitetur, quod attinet, Cheirurgi periti est, ita partem vulneratam tractare, vt quam minimus dolor excitetur. Neque in puris euacuatione pars comprimenda, sed id leuissimè detergendum: nisi fortè vulnus sinuosum sit. In talibus enim vulneribus compressio sinus & vtilis & necessaria est; imò ad pus exprimendū fundo sinus etiam pululli imponendi. Ac tum commodum, quod ex momentaneo illo dolore oritur, longè maius est, quàm incommodum.

Tertiò nec id alicuius momenti est, quod in nouo isto modo pars vulnerata rariùs aëri ambienti obiiciatur, quàm in vulgari. Commodum enim, quod ex vulneris mundatione ac medicamentorum necessariorum applicatione oritur, longè maius est, quàm damnū, quod aër ambiens admissus affert. Quod incommodum tamen magna ex parte præcaueri potest, si vulnus non in frigido aëre, sed calidiote vel temperato detegatur, idque non sępius fiat, quàm necessitas postulat; atque ante vulneris detectionem omnia, quæ ad nouam deligationē necessaria sunt, prius apparentur, omniaque quàm celerrimè peragantur.

Quartò nec ob id noua ista curandi ratio antiquæ præferenda est, quod in vulnere capitis, os, quod abscessurum putabatur, seruatum fuit. Nondum enim probatū, quod idem non futurum fuisset, si antiquus curādi modus adhibitus fuisset; cùm quotidie obseruetur, etiam eo adhibito, ossa, quæ abscessura videbantur, iterum reliquis agglutinari.

Quintò affirmat quidem Magatus, quod sub nouo isto modo pauciora excrementa colligantur, quàm sub antiquo: sed id non probat, ac semper præsupponit calorem innatum rectiùs conseruari, si rariùs detegantur vulnera, quàm si frequentiùs. Atque excrementa quidē plura prouenire vitiosa partis coctione cōcedimus: sed hoc negamus, quod ea solùm fiant à debilitate caloris ab aëre cōtracta; cùm eius plures caussæ esse possint, nimirum vitiosorum humorum in corpore abundantia & ad partem vulneratam cōfluxus, vasa magna plurimum sanguinem fundentia læsa, partis contusio, & similes aliæ.

Ad sextum argumenrum respondemus, & concedimus quidē, quod officulorum, & peregrinorū corporum à natura feliciùs fiat expulsio, si calor partis sit fortis: hoc tamen iterū probandū, & non præsupponendū est, quod calor innatus rectius conseruetur & roboretur in rara illa vulnerum detectione, vt ad primum argumentum dictum est.

Tan

Tandem & hoc affert, sed non probat, Magatus, quod vis medicamenti primò appositi ad perfectam agglotinationem integra durare possit: de quo postea in caussis, ob quæ vulnera sæpiùs detegenda sint, ratione prima dicetur.

Iam etiam argumenta perpendenda sunt, ob quæ antiquam vulnera curandi methodum reiiciunt. Experientiam quod attinet, adhuc sub iudice lis est, vtri modo palma debeatur; cùm negari non possit, infinitos antiquo modo hactenus curatos esse. Et omnino hîc notandum, in curatione vulnerum multa sæpe arti & artifici tribui, quæ potius naturæ tribuenda essent, quæ est morborū medicatrix. Et cōfitetur ipse Cæsar Magatus, *libr. 1. c. 31.* naturam robustam etiam errata corrigere, nocentia spernere: idque seipsum expertum fuisse, qui ludens & quasi per otium obseruare voluerit, quid natura in robustioribus corporibus præstare potuerit; ideóque medicamenta minùs commoda adhibuisse, ægrúmque nihilominus naturæ ope conualuisse.

Rationes verò, quas contra antiquum modū obiicit, quod attinet, prima hæc est, quod ambienti aëri pars vulnerata sæpius obiiciatur, vnde calor eius debilitetur, & hinc copiosiora excrementa cumulētur. Verùm quod ambienti aëri crebrius in vulnus admisso toties imputatur, & ea saltem de caussa copiosiora excrementa in vulnere colligi dicitur, id non probatur. Copiosa enim excrementa nō ab aëre proueniunt, sed alias caussas habent. Aëris enim exiguus ille appulsus, qui tamen, quantum fieri potest, vitandus, & operatio in loco calido propterea peragenda, tam magnam alterationem afferre non potest. Deinde excrementa etiā colliguntur, quia sanguis & humores è vasis elapsi, necessariò in pus & saniem mutantur, etsi partis temperies salua sit. Ipsam autem partis temperiem ab ipso vulnere & vasorum sectione atque apertione, sanguinísque & spirituū effluxu lædi, negari non potest, atque id ipsum prolixè probandum suscipit Cæsar Magatus, *libr. 1. cap. 9.* Atque hæc ipsa partis, ob vulnus inflictum, debilitatio & intemperiei mutatio, caussa est, vt non statim primis diebus in vulneribus pus generetur, sed quarto plerumque primùm die, vbi scilicet natura vires collegit, partísque calor redintegratus est. Præterea corpora, quibus vulnera infliguntur, non semper exactè sana ac pura sunt, sed sæpe cacochymica, etsi exactè sana videantur; quæ etsi leue aliquod vulnus accipiunt, id in iis in vlcus degenerat, propter humores vitiosos ad partem vulneratam affluentes.

Quod secundò obiicitur, ex frequenti vulneris solutione, contrectatione & motu partis dolorem, & hinc fluxionem ad partem vulnere affectam excitari, ad id iam antea responsum est. Nimirum peritum Cheirurgum facilè dolorem istum præcauere posse, & licet aliquis dolor ex vulneris detectione excitaretur: tamē incommodū & dolor, qui ex retentis excrementis oriretur, longè maior & periculosior esset.

Tertiò frustrà metuit Magatus, ne in vulneris detectione spirituum & caloris dissipatio fiat. Nam si quæ spirituum & caloris dissipatio fit, ea fit cum ipsa sanguinis profusione. Hæc verò vbi substitit, vasorū orificia iterum conniuent, vt de tali spirituum dissipatione metus nullus sit; & natura aliàs de spirituum & caloris conseruatione sollicita excrementa expellit, vtilia retinet, vt in criticis euacuationibus fieri videmus.

Quartò tandem & hoc obiiciunt, quod quoties soluuntur & deteguntur vulnera, toties turbetur & à proprio munere distrahatur natura. Verùm frustra hoc metuitur. Neque enim natura breui illo temporis spacio, quo vulnus iterum obligatur, in opere turbari potest, nisi magna alteratio accedat. Turbatur potiùs, si vulnus ab excrementis nōn mundetur.

3. Caussas, quibus addicti fuêre antiqui, & ad nostra vsque tempora Cheirurgi omnes, vt vulnera toties soluerent, solidè non refutant Cæsar Magatus & Lud. Septalius.

Nam primò, quod ideo vulnera sæpiùs detegenda esse statuitur, vt excrementa illa, quæ necessariò generantur, euacuentur; id quidem non necessarium esse statuunt, cùm tenue excrementum partim per halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli possit; crassum verò, si quod generetur, cum pure conflari, & à natura cum eo expelli. Verùm falsum esse experientia docet, quod tenue excrementum semper per halitum digeratur, cùm sæpe vulnus valde humidum reddat, & magna copia effluat. Crassum verò etsi puri misceatur; tamen spontè totum non euacuatur, & si euacuatur, tardius id fit, & propterea retentum acrimoniam acquirit, & dolorem ac nouum affluxum parit, ideóque maturè, antequam hoc fiat, euacuandum & abstergendum, & propterea vulnus, quoties opus, detegendū. Neq; etiā Natura excrementa hæc expellit. Natura quidem vtile ab inutili separat; at vbi excrementum iam ab vtili separatum est, & in vulneris cauitate hæret, non amplius in naturæ potestate est, nec natura id expellere potest, sed vel spontè & pondere effluit, vel à succrescente carne protruditur: quod si non fiat, in vulnere relinquitur. Neque etiam semper pars vulnerata ita potest collocari & situari, vt pus deorsum tēdens grauitate sua spontè effluat. Omnia enim vulnera partibus corporis anterioribus inflicta ad talem situm, qui spontaneo puris effluxui commodus sit, inepta sunt, cùm commodū non sit, ægrū pronū iacere. Posterioris etiā partis corporis vulnera etsi ita cōparata sint, vt facilè pus inde effluere possit: tamē decubitus in partem vulneratā commodus non est, sed molestus & laboriosus; cùm tota corporis moles partem affectam premat. Et multo magis in vulneribus capitis caluariam penetrantibus talis situs facilè haberi non potest, vt omne pus sponte sua & pōdere grauitatis effluat, etsi vulnus rariùs detegatur.

Verùm nondum cedit Magatus, sed *toto cap. 33. lib. 1.* probare conatur, non necessarium esse, vt vulnera sæpius detegātur, abstergendorum excrementorum crassorum gratia; & monstrare nititur, excrementa crassa, & pus etiam, sine abstergentium vsu euacuari posse. Et primò quidem ex Galeno hoc affert, quod *13. meth. med. cap. 5.* scribit: *Quin si pus aliquod notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò exhalatione moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vsus ex affectu sit coniectatus:* hinc concludit, quod abstergētibus nō opus sit, si discutientibus pus possit discuti. Verùm vt iam de eo non disputem, an satis tutum sit, in abscessibus pus discutientibus absumere velle, sit sanè, vt hoc fieri possit: tamen ad id medicamentis valentibus & fortibus opus esse ipse scribit. At quādo talia in vulneribus puris discutiendi gratia adhibentur? Deinde scribit, quod in abscessibus ruptis sæpe sinus notabiles & copiosum pus emittētes, carne repleantur, nulla abstergente in cauitatem immisso, sed soli osculo admoto medicamento, ex quo nihil eius ad fundum possit peruenire. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed sæpe medicamentis abstergentibus iniectis opus esse; aut si talia non adhibeantur, sinum comprimendum esse, vt pus effluat & exprimatur, idque sæpe faciendum esse, atque ea de caussa vulnus etiam sæpe detegendum, nec pus in tali sinu detinendum esse. Tandem etiam interna vulnera sanari dicit, etiamsi sordes & excrementa non abstergantur. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed in iis saltem partibus, in quibus pauca excremēta colliguntur, & patentem ac pronum exitum habent. Aliàs si excrementa detinentur, vulnera illa nō sanantur.

tur, id quod in pulmonibus sæpe fieri videmus, in quibus ex retentis excrementis vlcera & tandem phthisis generatur. Et quidem ita sæpe vulneris parietibus pus & excrementa tenaciter adhærent, vt sponte non effluant, sed manuali etiam operatione detergenda sint.

Tertiò quod ideo vulnus detegendum sit, vt pro vario vulneris statu nunc digestiua, nunc abstergentia, nunc carnem generantia, nunc eandem superfluam absumentia adhiberi possint: ad id quidem respondet Cæsar Magatus, ista mutatione medicamentorum opus non esse; cùm totum negotium naturæ committatur. Satis esse, si regumentum saltem, quod corpulentia sua caloris effluxum prohibeat, vulneri imponatur, quod calorem conseruet, & propterea vno medicamento diuersis temporibus vulnus aliquod curari posse. Verùm falsa hic principia præsupponuntur. Primum est, quod natura omnia, quæ ad vulneris sanationem necessaria sunt, sola præstare possit. Equidem natura coquit, aliena separat, carnē generat: verùm excrementa separata sola non potest expellere, sed sæpe ea tenacia sunt & parti adhærent; neque etiam illa per se sponte semper effluunt, aut membrum ita locari potest, vt sponte effluant, vt modò etiam dictum. Ideóque tum medicamentis opus est, quæ ea abstergant, imò sæpe manuali opera, quæ ea detergat. Alterum est, quod natura in opere suo nullis medicamentis, quibus adiuuetur, indigeat; quod falsum esse, ipsa experientia constat, quæ docet, digestiua in principio vtilia esse, in morbi progressu noxia: id quod ipse Cæsar Magatus confitetur, qui *lib. 1. cap. 37.* scribit, se obseruasse, digestiui vsu vulnera sclopetorum grauissima inflicta suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse, sed postea ob nimiam humiditatem supercreuisse carnem, quæ erodentibus indiguerit. Tertium, quod hinc consequitur, etiam falsum est, quod vnicum medicamentum toto morbi tempore sufficiat, modò corpulentia sua tegumēti loco esse possit. Hoc enim si ita se haberet, loco emplastri corium aliquod imponere liceret, aut quodcunque emplastrum pro quocunque vsurpare, modò non deleterium, acre & mordax sit: quod tamen nemo prudens Medicus fecerit. In qua re etiam sibi expressè contradicit Magatus, qui, *cap. 36. eiusdem libri*, rectè scribit, non quodlibet tegumentum vtcunque paratum aptum esse ad tuendum & roborandum calorem naturalem, sicut cuiusque partis temperiei conuenit, & quod in vna parte decens tegumentum est, in alia parte inconueniens imò noxium tegumentum esse posse.

Quartò, cùm vulgo doceatur, ideo etiam frequentiùs vulnera esse detegenda, vt effectus medicamenti cognoscatur, & an vulnus sit humidum nec ne, vt conuenientia siccantia apponi possint; ad id respondet Cæsar Magatus, ista sollicitudine opus non esse, cùm totum negotium Naturæ committatur. Verùm malè hoc statuitur. Natura enim quidem semper id, quod optimum est, intendit: tamen semper, quod intendit, obtinere non potest, vel quia debilis est, vel quia obiecti, in quod agit, copia obruitur: ideóque & temperies partis vulneratæ fouenda est medicamentis, & quidem aliis alio tempore, & excrementa, quibus natura obruitur, exsiccanda & euacuanda. Itaque naturæ omnem rem committere, & otiosum spectatorem esse, temerarium est; cùm facilè fieri possit, vt humiditate in vulnere abundante, id in vlcus degeneret.

Quintò & ea de caussa vulnerum paulò frequentior detectio necessaria est, vt vulneris status cognoscatur, & superuentura symptomata præcaueantur. Equidem & istam caussam reiicit Cæsar Magatus, & ex aliis signis, pruritu, dolore, fœtore, & omnino rectiùs artificiosa coniectura & oculis mentis, quàm corporis cognosci posse, statuit, cùm illi acutiùs quàm hi videant. Verùm coniecturæ istæ sæpe sunt incertæ. Imò quædam vulneribus accidere possunt, quæ non nisi oculari inspectione innotescunt, vt fungi cerebri, vermes in vulneribus, caro supercrescens. Et licet quædam tandem signis se prodant: tamen non tutum est, vt Medicus otiosus spectator sit, donec talia signa, dolores, febres, fœtor & similia accedunt. His enim superuenientibus æger plerumque in magno periculo versatur, quod oculari inspectione præuoscere & auertere par erat & tutius; & sæpe vnius diei, imò paucarum horarum spacio graue aliquod malum superuenire potest. Ita refert Paræus, vulnera sibi visa, in quibus, nisi quotidie soluerentur, & medicamenta noua imponerentur, vermes oriebantur.

Sextò & ea de caussa vulnus interdum sæpius detegendum, vt fasciæ, puluilli, & linteamina mundentur. Sed id non magnifaciunt Cæs. Magatus & Ludouicus Septalius, aut si omnino fascias mutare libeat, id concedunt, modò vulnus non detegatur. At cogitare debebant, si fasciæ immundæ fiunt, multò magis vulnus & propiora vulneri tegumenta immunda futura; cùm sanies ea maximè, quæ vulnus proximè contingunt, inquinet.

Tandem cùm & ea de caussa frequentior vulneris detectio, & fasciarum ac puluillorum mutatio necessaria videatur, vt halitus praui in vulnere ex pute & excrementis geniti, exhalare possint, qui detenti & conclusi partem vulneratam afficiunt, eámque immutant: Respondet Septalius, non tot & talibus linteis vulnus obligandum esse, vt vapores illi supprimantur: & si pus exitum habeat, multo magis vaporosa illa excrementa difflari posse putat: & si omnino retineantur, non tantum allatura damnum, quantum ex vulneris detectione & aëris ambientis alteratione prouenire possit.

Verùm quocunque modo etiam vulnus obligatur, (quod tamen ita obligandum esse, vt ab externis iniuriis defendatur, ipsi concedunt) facilè vapores illi detineri, imò ipsis linteaminibus & fasciis sese insinuare possunt, & hinc fœtore suo partem vulneratam offendere. Et hoc ipsum in quæstione est, an pus omne euacuari possit, nisi vulnus sæpius detegatur. Alteratio quoque, quæ fit ab aëre externo, tam noxia esse non potest; cùm nullius prauæ qualitatis sit particeps, quam ea, quæ à vaporibus putridis & fœtidis, è pure & sanie ortis, prouenit.

An turundarum & penicillorum in vulneribus curandis aliquis vsus sit?

Alterum, in quo Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius ab Antiquis & aliis Medicis ac Cheirurgis dissentiunt, est, quod turundarum nullum in vulneribus vsum esse statuunt. Vritur autem Magatus ad id probandum his rationibus, *lib. 1. c. 5.* *An turundarum vsus sit necessarius.*

Prima ratio est hæc, quia turundæ neque ideo adhibendæ sunt, vt vulneris oras apertas seruent, neque vt per eas medicamenta vulneris lateribus adhæreant. Prius hoc modo probat, quod antequam vulnus conglutinatum sit, ora eius semper pateant, ita quidem, vt nec, si vellemus, claudi possint. Alterius vsus graria etiam non opus esse turundis putat, cùm medicamenta ita liquari possint, vt commodè in vulnus instillari queant. *Rationes Magati, quibus turundarum vsum improbat.* 1.

Secunda ratio est hæc, quia sint partis vulneratæ naturæ infestæ & pondere molestæ; vnde etiam natura in iis expellendis semper laboret. 2.

Tertia est, quia partem distendant, comprimant, dolorémque excitent, & propterea nouas fluxiones pariant. 3.

Quarta est, quod penicilli & turundæ prauis humoribus 4.

morbus imbuantur & inquinentur,& malā qualitatem acquirant, qua partem vulneratam lædant; præterea quoque puris euacuationem impediant, & vt prauam & malignam qualitatem acquirat, faciant.

5. Quintò, Hippocratem & Galenum nunquam, cùm de vulneribus curandis scribunt, eorum mentionem fecisse dicunt, vt ex 14.*method.med.c.*4.& *de fract.sect.*3.*comm.*21.videre sit.

Rationes eorum, qui turundas vsurpant, pro ista controuersia. Contrà, qui turundas vsurpant, his rationibus nituntur. Prima est, in vulneribus ideo necessarium esse turundarum vsum, vt earum ope vulneris orificium seruetur apertum,& puri exitus pateat.

1. 2. Secunda est, ea de caussa turundas esse vsurpandas, vt earum ope medicamenta vndique tangant vulnus,& ad fundum eius vsque perueniant.

3. Tertiò, ea etiam de caussa turundæ videntur necessariæ, quod iis præcaueatur, ne pars superior vulneris claudatur, antequam profunditas vulneris sit impleta.

Responsio ad has rationes, Magati. Ad istas rationes respondent, & ad primam quidem, quod non plura excrementa in vulnere, si rectè curetur, generētur, quàm à natura facilè expelli possint. Deinde etsi generentur excrementa: turūdæ tamen potius exitum puri occludant, quàm patefaciant. Ad alterum verò, quod turundis opus non sit; cùm medicamenta, si liquida sint, ipsa ad vulneris fundum penetrare possint; neque etiam toties repetita medicamentorū impositione opus esse. Ad tertiam respondent, quod assiduus excrementorum effluxus, per externas partes vulneratas impediat labiorum coitionem; antequam cauitas carne fit repleta.

Sententia propria. Verùm vt de ista controuersia meā sententiam aperiam, equidem libenter concedo, in iis vulneribus, quæ sunt superficialia, recta,& parum puris generant, turundas non esse necessarias; nec earū impositione temerè vulneris curationem retardādā esse. Sed si vulnus sit profundum, obliquum, vt puri exitus rectus non pateat,& multū puris generetur, omnino videntur turundæ necessariæ, vt puri exitus apertus per eas paretur, & via relinquatur, vt medicamenta ad interiora vulneris per ea penetrāre possint,& ne vulneris orificium citius conglutinetur & coalescat, antequam quod in imo est vulneris conglutinetur: quæ si negligantur, & pus atque excrementa in vulnere detineantur, maximorū dolorum & periculorum caussæ esse possunt, vt eius rei *supra,c.* 7. aliquot exempla è Guil. Fabricio sunt proposita.

Responsiones ad rationes Magati. Quæ verò ad ista respondent, & quæ obiiciunt, non magni momenti sunt.

Primò enim quod dicitur, turundas non esse necessarias vt vulnus apertum seruetur, cùm ore eius semper se pateant: id omnino negatur. Sæpe enim vulnera, pro vario ægri situ, quem habuit, dum vulneraretur, sunt obliqua & anfractuosa, vt etsi vulneris parietes & labia nondum coaluerint, ita tamen se contingant, imò premant, vt puri liber exitus non pateat.

Secundò ea ipsā de caussa,& cùm vulnera non recta sunt, medicamenta ita facilè ad fundum penetrare non possunt. Et licet vulnus tortuosum & obliquum non sit: tamen non semper commodum est, medicamenta nimis fluida vulneri instillare, cùm à sanie facilè abluantur: sed interdum crassioribus & viscidioribus opus est, quæ turundis illita, diutiùs & firmiùs vulneratis partibus adhærent, & proinde vim suam rectiùs exserunt.

Tertiò, quod nunquā orificium superius conglutinetur, antequam inferior vulneris cauitas coalescat,& propterea orificium turundis apertum seruare opus nōn sit, falsum est, & experientia sæpissimè contrarium docet, ac Guil. Fabricius, *centur.* 4.*obseruat.*7.exempla duo recenset vulnerum, quorum orificia fuēre citò sanata, vulnere intus nondum sanato, vnde pus intus collectum fuit,& vnde grauia ac periculosa mala excitata. Et quod dicunt, continuum excrementorum effluxum factum, vt orificium vulneris non claudatur, suis præsuppositis cōtradicunt; cùm antea statuerint, exiguam omnino puris copiam in vulnere generari.

Quartò, turundæ nec nimis crassæ esse debent, vt partem nec premant, nec distendant, & omnino nullo modo ei molestiam aliquam & dolorem pariant, neque etiam puri exitum intercludant; & si interdum tale quid accidat, quale quid Ludouicus Septalius, *libr.*8.*animaduers.n.* 10. allegat ex Hippocrate in historia Massiliensis, errata artificum arti imputanda non sunt; cùm forsan vulnus non toties quoties opus fuit, detexerint. Vbi tamen hoc monendum, etsi danda sit opera, vt vulnera sine molestia omni & dolore,& certè, quantum fieri potest, cum minimo, curentur: tamen omnis molestia, vt in aliorum morborum, ita etiam in vulnerum curatione, abesse nequit. Et si omnia, quæ qualemcumque molestiam pariunt, omittenda essent, & futuræ, ac fasciæ & deligatio omittenda essent. Semper inter duo mala eligendum est minus.

Quintò, nec ideo turundę omittendę sunt, quod pure inquinatæ partem vulneratam lædant. Nam quoties hoc modo conspurcatæ sunt, detrahendæ sunt; quod ipsum ratam illam vulnerum detectionem impugnat.

Tandem etsi Hippocrates & Galenus expressè in vulnerum curandorum ratione turundarum mentionem non fecerint: tamen nec eorum vsum prohibuerunt; sed potius ex iis, quæ Galenus de vulnerum curatione præcipit, turundarum etiam vsus quandoque probari potest.

His ergo in omnibus vltrò citroque agitatis, res eò redire videtur,& summa rei hoc est: Leuia vulnera,& in quibus pus multum non generatur, Naturę committi posse,& non multùm referre, etsi talia vulnera rariùs detegantur. Vt verò in vulnerib. grauioribus,& in quibus plurimùm excrementorum prouenit, quis otiosus spectator & cunctator sit,& soli Naturæ rem omnem committat, non suaserim; cùm ex neglecta vulneris detectione necessaria tantum vna die damni & periculi suboriri possit, quantum postea integro mense non emendari queat.

Turundæ etiam, vt, vbi opus non est, vulneri imponantur, vel tales vulneri indantur, quæ dolorem pariant, fluxionem concitent, puris effluxum impediant, non suaserim: vbi tamen necessitas & caussæ supra propositæ earum vsum postulauerint, eas sine damno omitti non posse censeo. Quia tamen Experientia extundit artem, Exemplo monstrante viam: non obsto, quin aliquis & hanc viam experiatur, sed, vt dixi, sine ægri periculo, & vt ipse Magatus, *in fine cap.*40.*lib.*1.monet, à leuioribus & facilioribus inchoando, atque ab his sensim ad grauiora & difficiliora progrediendo.

CAPVT X.

De Vnguento armario.

ISta, quæ *capite præced.* de Cæsaris Magati & Ludouici Septalij sententia, de curatione vulnerum, dicta sunt, me vnguenti Armarij vulgò dicti admonent. Vt enim illa carnis vulnera simplicia, vt *cap.* *Vnguentum armarium.*

præced. dictum, sine multo apparatu & frequenti vulneris detectione, ac multorum medicamentorũ applicatione solius Naturæ beneficio sanantur: ita & vulnera, quæ vnguento armario sanari dicuntur, solius Naturæ ope sanari existimo. Cùm autem à nõnullis contrarium statuatur, quid de vnguento armario sentiendum sit, inquirere hoc loco libet.

Primò autem Vnguenti armarij descriptiones, deinde eius vsum, & quæ pro eo defendendo afferri solent, proponemus. Plerique autem Paracelso hoc vnguentum tribuunt, aut certè ab eo propalatum scribunt.

Paracelsi descriptio. Paracelsus ipse, *Archidox. Magicæ, lib. 1.* hanc habet descriptionem.

℞. *vsnea* Vnc. ij. *mumiæ* Vnc. ß. *pingued. humanæ* Vnc. ij. *sang. human.* Vnc. ß. *ol. lini*, Drach. ij. *rosac. boli Armeni. ana* Vnc. j.

Misc. F. Vng.

In quod lignum sanguine ex vulnere imbutum & exsiccatum imponit, & vulnus singulis diebus fascia noua vrina vulnerati madefacta obtegit. Ad arma verò inungendas addit adhuc

mellis Vnc j. *ping. tauri* Drach. j.

Descriptio vnguenti armarii Portæ. Iohan. Baptista Porta, *Mag. nat. lib.* 8. *cap.* 12. de eo ita scribit: *Vnguentum armarium, olim à Paracelso Maxiliano Cæsari datum, & ab eodem expertum maximè charum ab eo habitum quandiu vixit, cuius aula nobilis mihi communicauit. Si adlatum fuerit ferrum, quod sauciauit, aut lignum eiusdem sanguine madefactum, sanabitur æger, etiamsi longè abierit.*

Cape vsnea, siue musci concreti in caluaria æri derelicta adipis humani ana Vnc. ij. *mumiæ, sanguinis humani an.* Vnc. ß. *ol. lini; terebinth. boli Armeni ana* Vnc. j.

Omnia simul in mortario terantur; in vrna oblonga & angusta seruentur. Immerge ferrum in vnguentum, & ita relinquatur: æger manè sui ipsius vrina eluat vulnus, nulloq; addito deligetur, & sine dolore aliquo sanabitur.

Crollii descriptio. Crollius & ipse Paracelso id tribuit, ac vnguentum Sympatheticum seu stellatum Paracelsi nominat, & id ita scribit.

℞. *adipis verris aprugni, vrsini ana* Vnc. iiij.

Quò seniora animalia, eò melior adeps. Vtriusque animalis adeps prius in vino rubro per dimidiam horam lento igne bulliat, postea effunditur super aquam frigidam & cochleari colligitur pinguedo innatans, quicquid fundum petit abiiciatur.

Postea ℞. *lumbricorum ex vino vel aqua lotorum sextarios duos, torrefiant in olla tecta in fornace pistoris, cauendum tamen ne adurantur, postea terantur in puluerem.*

℞. *huius pulueris, cerebri aprugni siccati, santali rubri odorati, mumiæ, hematit. ana* Vnc. j.

Demum accipe Vsnea è cranio hominis violenta morte peremti, abrasa Luna crescente, & in bona domo exsistente, Veneris si fieri possit, non Martis aut Saturni, ad põdus duarum auellanarum circiter. Et omnibus tritis & inuicem mixtis cum adipe secundum artem vnguentum fiat, in vitro clauso, vel pyxide diligenter ad suos vsus reseruandum.

Si fortè lapsu temporis vnguentum exsiccaretur, dicto adipe vel melle Virgineo humectari & emolliri de nouo potest. Paretur vnguentum Sole in libra exsistente.

Vsus. De efficacia autem & vsu eius scribit: *Perficitur hæc cura per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à sideribus caussatam, quæ mediante aere vulneri adducitur & coniungitur, vt spiritualis operatio in effectum deducatur. Fit inquam propter coniunctionem astralem & elementalem: vt enim calor Solis concordat se cum terra, ita Persicaria cum morbo: abeunte Sole abit calor, ita hic etiam.*

Tria ergo sunt, quæ caussantur per hoc vnguentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathia Naturæ. 2. Influentia corporum cælestium, suas operationes per elementa perficiens. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum est. Hoc vnguento sanantur omnia vulnera, quocunque telo, ictu, iactu, cuicunque etiam sexui inflicta, (ita tamen vt nec nerui vnum è tribus principalioribus membris læsum sit) modò telum haberi possit, etiamsi patiens multis milliaribus à nobis absit. Et quia est conglutinantis, suppurantis & renouantis naturæ, non permittit, si debito modo applicetur, vllum noxium symptoma superuenire.

Modus applicandi vnguentum. *1. Vngatur telum, quo homo vulneratus est, singulis diebus semel, si necessitas vrgeat, & vulnus sit ingens: alioquin secundo aut tertio die inunxisse sufficit, seruetur in mundo linteolo & loco tepido non nimis calido, ne damnum inferatur patienti: cauendum etiam ne desuper telum cadat, nec ventus afflet in loco frigido, alioquin patiens ad insaniam redigeretur.*

2. Antequam telum vngas, considera, an punctim vulnus factum sit, quod si est, vngatur defensorium illud superius (& non inferius) descendendo, alioquin nocumentum afferretur ægrotanti.

3. Si verò non possis cognoscere, quàm profundè, vel quomodo defensorium in carnem intromerit, poteris illud totum perungere, alioquin sufficit locum teli, quo aliquis læsus, inunxisse.

4. Non est necesse consuere vulnus, more barbitonsorum, sed solùm linteolo mundo quotidie circumligare, in patientis vrina prius madefacto.

5. Quo die quis inungit telum, abstineat à Venere.

6. Ante inunctionem teli, vulnerato etiam citissimè sistatur sanguis.

7. In fracturis & ruptura ossium aliquid pulueris symphyti maioris poteris addere vnguento, vel de radicibus ellebori nigri.

Habito telo, quo quis læsus, & cupias scire, vtrum patiens sit moriturus vel superuicturus, sic experiêre: Si illi telo supra carbones calefacto, in tantum quod possis manum desuper tenere, puluerem è santalo rubro & hæmatite asperseris, si sudat guttas sanguinis, morietur patiens, sin minus, euadet.

Si verò scire volumus, vtrum patiens se rectè gubernet in potu & aliis requisitis: hoc cognoscitur, quando in defensorio maculæ sanguinis apparent, sin minùs tùm bene se gerit.

Notandum insuper 1. Non habitis armis vel telo, nihilominus quamlibet cutis aperturam & læsionem violentam, per quam sanguis egreditur, hoc vnguento sanari posse, ita vt lignellum salicetinum in apertura cruenta madefiat, & postquam sanguis adhærens siccatus est (non ad Solis vel ignis calorem, sed spontè & per se) demum infigatur supradicto vnguento in pyxide asseruato, intus relinquendo.

2. Si vulnus magnum & profundum esset, singulis auroris mundificari potest, & recento linteolo ligari, sine omni alio vsu extraneorum oleorum, vnguentorum, & similium: & tunc sanatur hoc vulnus quocunque modo inflictum per se; & sufficit lignellum semel tantùm in apertura seu vulnere cruento prius madefactum vnguento pyxidis infixum manere, vsque ad sanationem plenariam.

3. Attamen quoties vulnus aliquod nouum sanandum est, requiritur semper recens lignellum.

4. Si verò vulnus nollet sanguinem emittere, tamdiu lignello scarificandum, donec sanguis effluat: sic etiam in dolore dentium sanando, dens dolens tamdiu scarificetur scalpello, donec sanguinem emittat, scalpellum post exsiccationem sanguinis vngatur hoc vnguento, sic confestim sedatur dolor. Si equus sit clauo transfixus in pede, extrahatur primo clauus & inungatur, & citò curabitur pes equi, sine suppuratione.

Eodem modo possunt omnia animalia carnem & ossa habentia curari.

Gabelchoueri descriptio. Osvvaldus Gabelchouerus, *in Practica Germanica.*

℞. *pingued. apri vrsi an.* ℔j.

Eáque

Eaque lique facta *vino rubro* infundit. Pinguedini huic addit

pulu. lapid. hæmatit. Vnc.j. *santali rubri* Drach. vj. *lumbricor. præparat.* Drach. ij. *vsneæ quantum haberi potest.*

Miscet,vt F.Vngu. de cuius vsu ferè eadem, quæ Crollius habet.

Alij hanc descriptionem habent.

Alia descriptio. ♃. *lardi aprugni ad ignem liquefacti, & supra aquam fusi* q.s. *pulueris lumbricor.terrestr.præparat.lapid.hæmatit. santali rubri,vsneæ de cranio humano ana* q. s. Misc. ad ignem.

Io. VVirtichius vsneam omittit, & parum referre putat,siue ea adhibeatur,siue omittatur.Mumiã quoque & adipem ac sanguinem non addit.Quod & alij faciunt.Et noui ipse quendam,qui curam hanc promittebat,qui vnguentum hoc saltem ex *pingued.porci domestici,* paucisque aliis, nulla vsnea, nec vlla re è corpore humano petita, quoties libebat, componebat.

Coleri descriptio. Polypragmon ille Iac. Colerus,*lib.*18.*Oeconomiæ,c.*154.hanc descriptionem tradit.

♃.*pingued. verris aprugni, domestici, vrsini an.*℔ß. *musci è cranio humano* p.j *lumbricor.terrestr.*Mẽ.*quartar. lapid.hæmatit.* Vnc.ij. *santali rubri, rad. consolidæ maior. ana* Vnc.iij.

Misce.Fiat cum Vino vnguentum.

De tempore etiam parandi medicamenti non conueniunt. Crollius Sole in libra exsistente parare iubet. Alij augustioribus adhuc terminis tempus hoc includunt,& 10. ac 11. diem Septembris definiunt. Alij quocunque tempore parant.

Modus vtendi. Modus autem vtendi hoc medicamento, cùm antea à Crolleo prolixè sit descriptus,eũ repetere opus non est.Summa est,non ipsum vulnus hoc vnguento vngendum esse, sed telum,seu instrumentum quodcunque, quo vulnus fuit inflictum, aut si id haberi nequeat,aliud telum,vel lignum,inprimis salignum, vel aliud quid vulneri immissum,& sanguine hominis vulnerati infectum & commaculatum.Nihil etiã referre putant, siue æger præsens sit, siue ad multa milliaria absens: neque ipsius vulnerati vllam, sed saltem armorum inunctorum curam habent. Aliqui tamen,vt singulis diebus vulnus vrina vel vino abluatur & mundetur,præcipiunt.

Ne quis autem de effectu huius medicamenti dubitet;primò ad experientiam prouocant,scribitq;Rudolphus Goclenius Iunior,se posse nominare Imperatores,Reges, Principes, Comites,Nobiles,quorum autoritas atque fides in dubium non sit vocanda,qui de efficacia huius vnguenti testimonium perhibeant.

Rationes pro vnguento armario. Deinde actionis huius naturales caussas reddi posse putant patroni huius vnguenti, & impetitos fatuos nominat Crollius eos, qui de efficacia huius medicamenti dubitant,aut curam hanc ad veneficia referunt.Vt autem probent,naturali modo illam curam perfici,primò prolixè probant,dari actiones,quę non contactu corporeo intercedente, sed per occultã sympathiam & Magnetismum, vt vocant,fiant. Ita Magnes trahit ferrum,etsi id corpore non tangit; & mouetur versus polum. Astra in hæc inferiora, quæ corpore non attingunt, agunt; torpedo per hastam tangentis manuum afficit. Nonnulli felis etiam cistæ inclusæ,& quam non vident,præsentiam non ferunt,& nisi vel felis amoueatur, vel ipsi è conclaui, in qua felis est,exeant,in lipothymiam incidunt.Canes heri vestigia agnoscunt,vt & ferarum,eorumque ductu eas insequuntur.Taxi vmbra noxia est homini.Et talia plurima,quæ in natura obseruantur, occultarum actionum exempla congerunt;quas quia in Magnete sunt manifestissimæ, ab eo Magneticas in genere vocant.

Alterum,quod præsupponunt,est,dari quendam spiritum mundi per totum mũdum diffusum, qui sit vector & vehiculum occultarum potetiarum & actionum,quiq; omnes mundi partes connectat,& mirum inter eas consensum excitet.

Tertiò autem vires ipsius Vnguẽti Armarij quod attinet,duplicem in eo vim esse statuũt,vnam in ipso vnguento,vulnera scil.consolidandi &glutinandi,alteram,quæ in telo inuncto sit, & potentia istã ad vulnus deferat. Priorem vim à compluribus è quibus componitur,hoc medicamentum deducunt, & siderum influxu, & coniunctione Astrali & Elementali.Ideoque,vt dictum, nonnulli certo anni tempore ac siderum positu hoc vnguentum conficiunt.Alteram verò vim deducunt à balsamo naturali,qui cũ sanguine telo,vel instrumento vulnerati impresso,&sãguine vulnerati maculato inhæreat. Hoc enim Balsamum,propter sympathiã, quam habeat cũ parte vulnerata, vim illam medicamenti, mediante spiritu mundi,vulneri communicare.At huius rei & alia exempla afferunt.Zenith quod appellant, iuuenculorum in ignem proiectũ grauiter virginẽ,è qua effluxit,lædere aiunt:Secundinas malè tractatas fœmine,à qua exierunt,damnum inferre.Quanquã nec hîc sat clarè sese explicent.Scribit enim Crollius,curã hanc perfici per medicamẽti huius vim Magneticam attractiuam à sideribus caussatam,quæ mediante aëre vulneri adducatur & coniungatur.Et mox tria esse dicit, quæ caussentur per hoc medicamentum tam mirabilem effectum, 1. Sympathiam Naturæ. 2.Influentiam corporũ cœlestium suas operationes per elementa perficientem. 3.Balsamum,quod sanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum sit.

Verùm enim verò, vt nostram sententiam de isto vnguento aperiamus,primò illud id suspectũ reddit, quod non vna eius compositio circumfertur, sed plures,&in quibusdam ea omittuntur,à quibus alii omnẽ huius medicamenti vim deducunt, & ex descriptionibus variis supra allatis patet. Ita VVirtichius vsneam & adipẽ ac sanguinẽ omittit,quę tamen alii pro basi & præcipua parte huius medicamenti habent.Et nihilominus omnes eundẽ effectũ pollicentur,&quisq;suũ ad omnia vulnera,quocunque teli genere,seu punctim,seu cæsim,seu iactu,seu lapsu inflictũ prædicat; etsi Goclenius & Crollius, vulnera,quæ sunt in neruis,arteriis,& vno è membris principalioribus,vt corde,cerebro, excipiunt. *Rationes contra vnguenti armarii defensores*

Quod alii contra huius medicamenti compositionem obiiciunt, quod nimirũ autores huius vnguenti vsneam è cranio hominis suspẽsi,mumiam, sanguinem humanũ calentẽ,adipem humanũ adsciscãt,& in sanguine humano,& adipe totius negotii succũ & neruum esse cẽsent,idq;superstitiosum putãt;id meum quidem non facio: cùm notissimũ sit, adipem & cranium humanũ, mumiã,vsneam à Medicis aliis sine superstitione in curãdis morbis vsurpari:hoc tamen moneo, cùm sagæ & malefici,vt ex Apuleio,*lib.*2.*&* 3.*metamorphos.Ouid.*& Nicolao Remigio,*dæmonolatriæ lib.*1.*c.*16.& *lib.*1.*c.*1.& aliis,qui de sagis scripserũt,patet,humano sanguine &carne, aliisq;humani corporis partibus ad sua maleficia vti soleant,cauendũ esse cuiq;,qui talibus vti vult,vt medicamento effectus naturalis caussa nõ superstitiosè vtatur,& ita diabolo,qui & animæ &corporis humani hostis est,gratificetur,eiq;incautè inseruiat, quod fieri potest, si ad eos effectus talibus vtatur, qui non sunt in rerũ istarum naturali potestate; & propterea,si ii consequãtur,diabolo potius,homini per talia superstitiosas insidias struenti,quàm ipsi rei imputandi & adscribendi sunt.

Effectum huius medicamenti quod attinet, cum non semper voto respondere,vel *obseruatio* 25.*cent.*3.

apud Guiliel. Fabricium ostendit. Et sit, vt multos, qui contra hæc vsi sunt, conualuisse, etiam magni viri testentur: tamen nõ plus testari possunt, quàm hęc: Quendam vulneratum fuisse; ipsi adhibitam curam istam per vnguentum armarium; eundē cõualuisse: an verò vi huius medicamenti conualuerit, hoc testari nõ possunt. Multa enim sępe cū effectu aliquo coniungi possunt, quæ eius caussa non sunt. Itaque vt nõ sequitur; Isto ambulante coruscauit: ergo ambulatio est caussa coruscationis. Ita non sequitur; hic vulneratus sanatus fuit, & adhibuit vnguentū armarium; ergo vnguentū armarium est caussa sanationis; nisi monstretur, ab isto vnguento necessariò hunc effectū secutum esse Et nullibi fallacia caussæ frequentior est, quā in Medicina, ac sæpissimè alicui medicamento morbi alicuius sanatio tribuitur, quæ nõ ab eo prouenit, sed à Natura, aut antea vel simul adhibitis aliis medicamētis. Et est Medicinę longè alia, quā aliarum artium, ratio. In aliis enim artibus effectus in solidum ab artifice pendet, & si quid ab eo bene vel malè fit, id omne (nisi forsan materiæ subiecti ineptitudine; cū nõ ex quolibet ligno fiat Mercurius; aut instrumenti ratione aliquid vitij accidat) artifici imputandū & adscribendū, cùm, vt *in Inst. lib.* 1. *c.* 1. dictū subiecta aliarū artiū nihil agant, sed obsequiū saltē præstent: Medicinę verò subiectū innatam quandā potentiā habeat, qua à Medico adiutum plerumq; spontè ad sanitatem tendit; vnde ab Hippocrate, 6. *epid. comm.* 5. *text.* 1. νόσων φύσιες ἰητροὶ, *Naturæ morborum medicatrices* dicuntur.

Itaque res eò redit, & hîc non status controuersiæ est, an vulnerato, qui conualuit, cura per vnguentum armarium adhibita fuerit; sed hic est, an vnguentum armarium sanationis caussa fuerit, de quo iam dispiciendum.

Cùm autem, vt supra dictum, conglutinationis vulneris Natura caussa sit, nullius verò medicamēti vi, quocunque nomine veniat, & sæpe etiam lardo, vel alia re nõ magni momenti, imposito, vulnera multa, sine aliorum medicamentorū & Medici ope, sanētur: propterea in cura etiā, quæ per vnguentum armarium adhiberi creditur, cõglutinatio vulneris soli Naturæ, vt proximę & principali caussæ, adscribenda est. Quod cùm ita sese habeat, & nullo modo negari possit: iā quęritur, an ista in cura soli Naturę vulneris sanatio adscribenda sit; an verò etiam vnguenti armarij aliqua efficacia simul cõcurrat. Mihi prius probabilius videtur, ideo, quod certum est, vt modò dictum, vulnera sępissimè à Natura nullo cõcurrente medicamęnto, sanari; id quod etiā vulnera interna, quib. nulla medicamenta adhiberi possunt, testantur. Et huc tota illa Cæs. Magati vulnera curandi ratio, de qua *c. præcedente* dictum, tendit, vt negotium Naturæ cõmittatur, calor & temperies partis, quę instrumentū est, integra seruetur, neq; præter necessitatem medicamentis ea molestetur. Et interdum tā periculosa vulnera, Naturę inprimis beneficio, nullo vel haud magni momenti medicamēto adhibito, sanantur: vt miraculo potius, quā medicamentis adscribendum id videatur. Cuius rei obseruationes exemplaq; passim nota sunt. Neq; tamen ita audaces sunt huius vnguenti patroni, vt vim eius ad omnia vulnera extendant; cum, vt paulo antè dictū, Crollius & Goclenius vulnera membrorum principaliorū, item neruorū & arteriarū excipiant; & nemo adhuc inuentus, qui ad sclopetorū vulnera isto vnguento vti ausus fuerit. Quis verò est, qui negare ausit, vulnera alia leuiora à sola Natura sanari posse? Si tamen aliquid, quod vim naturæ excedere videatur, in cura ista per vnguentum armarium accidat, videndum, ne ope diaboli, pacto seu implicito alleciti, id præstitum fuerit.

Cùm ergo Natura sola & proximè vulnera glutinet; medicamenta verò, vt supra monstratum, nihil aliud præstent, quàm vt calorem natiuum & temperiem partis naturalem conseruent, vel impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstant, remoueant: iam videndum, an vnguentum armarium ista præstare possit.

Vbi mox prima difficultas occurrit, an nimirum omnino medicamentum, quod non ipsi vulneri, sed telo, aut rei alii sanguine ex vulnere maculato inūgitur, prodesse possit, inprimis si vulneratus absens sit, & à telo inuncto aliquot milliariū spacio remotus. *An Vnguentum armarium in distans agere possit.* Equidem ad id probandum duabus vtuntur rationibus, vt supra etiam dictū. Prima est, quod dentur actiones ab occultis qualitatibus, & in distans, quas Magneticas vocant; deinde quod per spiritum mundi vis vnguenti ad vulnus, vt multorum rerum sympathia & antipathia, deferatur.

Verùm neutrum id, quod debet, probat. Primò enim etsi concedimus, dari tales actiones, neq; semper, quæ mutuò agunt & patiuntur, sese corporibus contingere: tamen an id fiat in vnguento armario, atque an à telo inuncto vis aliqua ad vulnus per lõgum locorum interuallum perueniat, probandum adhuc est. Nec enim sequitur, dantur aliarum rerum tales actiones mirabiles, ergo & vnguentum armarium talem vim habet. Et id non fieri, facilè perspiciet, qui reliquas eiusmodi actiones, quæ ad distans fiunt, considerabit. Cùm operari sequatur esse, vt inter agens & patiens quædam fiat coniunctio & mutuus contactus, necessarium est. Cū autem res, inter quæ est actio, non omnes corporibus sese contingant, vt alio modo se contingant necesse est: qui duplex est. *Actio in distans duplex.* Vel enim res, quæ ad distans agere dicitur, aliquid de suo corpore & substantia, quod effluuium seu ἀπόρροιαν antiqui vocabant. Medici vbi de contagio agunt, μίασμα appellant, (videatur *lib.* 4. *de febrib. c.* 4. & *Inst. lib.* 2. *part.* 2. *c.* 12.) vbi scilicet minutissimæ partes & atomi è corpore effluunt, & mediante vel aëre, vel alio corpore, ad aliud corpus transferuntur, idque vi, quam corpore integro cõmunem habent, afficiunt. Talia autem corpuscula & effluuia nullum regularem motum habent, sed pro motu aëris inordinatè hinc inde mouentur, & à flatu quocunque variè dispe guntur, sicut in candelarum exstinctarum & aliarum rerum accensarum fumo videre est. Alia verò corpora, quæ in distans agere dicuntur, equidem nihil de suo corpore, quod ad aliud corpus transferatur, sed speciem saltem emittunt; quo modo per species sensibiles lucem, sonum, odorem, corpora etiam distantia afficiuntur. Et probabile est, plures esse eiusmodi species, quàm quot nostris sensibus percipiuntur. Atque id vulgò virtute vel virtuali contactu fieri dicitur. Virtus tamen semper præsupponit substantiam, à qua ea fluit. Sic exstincta flamma, cessat illuminatio. Deinde idoneum subiectum requiritur, per quod propagetur, quod si non sit, actio cessat. Ita interposito corpore opaco, inter lucidum & visum nostrum illuminatio cessat. Tertiò vis hæc & orbiculariter diffunditur, & ad certam distantiam. Physici vocant sphæram actiuitatis: quæ in aliis maior, in aliis minor est. Maxima in rebus lucidis, minor in sonoris. Quò tamen corpus lucidum maius est, eò etiam maior sphæra actiuitatis. Hinc stellæ omnium longissimè & latissimè lumen de se spargunt.

Quæritur ergo iam, quia certum est, vnguentum armarium, quo telum inunctum est, corpore abesse à vulnerato, an horum modorum altero eū tangat. Tertium non datur. Neque enim per accidens & qualitatem aliquam id fieri potest; cùm accidens de subiecto in subiectum non migret, nec se in distans & aliud corpus diffundat. Neutro id fieri posse dico.

Primò

Vnguentum Armarium non agit per effluuium corporum.

Primò enim cùm effluuia corporea nullum certum motum habeat, sed ad motum aëris inordinatè hinc inde moueantur, quomodo rectà ad vulneratũ tendent? Neque est, vt quis ad similitudinem substantiæ cõfugiat. Quanquam enim corpuscula talia minima tandem sui generis sese applicant, vt in tonitru & fulgure videre est: tamen dum primùm è corpore exhalant, hinc inde inordinatè vagantur. Multò minus ad spiritum Mundi confugere licet, quo vectore corpuscula hæc è telo vncto ad vulnus perueniant. Dicuntur enim ista de spiritu Mundi; sed nõ probantur; imò rationibus sat firmis oppugnantur. Præterea cũ cura hęc in lõginquum & per milliaria aliquot, vt volunt, se extendat, si per corpusculorũ effusionem fieret, cùm perexiguũ vnguẽti, & multò minus adhuc balsami illius naturalis, telo adhærescat, vnguentũ illud cum balsamo facilè in auras auolaret, & euanesceret, & ita sublato curationis fundamento curatio ipsa cessaret.

Vnguentum Armarium non agit per species.

Si verò per species vel actionem Magneticã hãc actionem fieri dicant, probandum primò est, quod tales species huic vnguento insint, (simplicibus enim quibusdam & rebus naturalibus, non arte cõpositis, Naturæ vim species eiusmodi emittendi dedit) & monstrãdum quę ipsorum natura, quæ sphæra actiuitatis sit. Neque enim credibile, vim vnguẽti per duodecim milliaria circumcirca, & ita orbiculariter se extendere. Magnetẽ quod attinet, à quo actiones has Magneticas appellare solent, Magnes equidẽ ferrum nõnihil à se distans attrahit, sed lõgissimè remotũ & vltra sphæram suæ actiuitatis nõ trahit; quod & in aliis actionib. eiusmodi occultis & Magneticis fieri notum est. Magnes etiam, & huiusmodi alia recta linea vires suas exserunt, quę tamen nõ in infinitum extenduntur, & sępe etiam obiectu aliarum rerum intercipiuntur. Ita radij Solares ab obiectu corporis opaci excludũtur. Quis ergo credat, è pauxillo vnguento & sanguinis tantillo, corpuscula tot vel species per cistam, in quam telum inunctum conclusum est, perrũpere, per lõgum internallum, etiam duodecim milliariũ, deferri, mõtes & muros penetrare, & ad cubiculo inclusum vulneratum rectà tendere, & multiplices, quibus vulnus inuolutũ est, fascias peruadere; ac vulneri sese insinuare? Magnes ipsi ferro admouetur: at vnguentum hoc non vulneri, sed armis inungitur; & Magnes quidem simpliciter ferro applicatus id attrahit: in vnguento verò rectè vsurpando quàm superstitiosi vngendi modi adhibeantur, antea dictum. Et in aliis etiam magna inter Magnetem & vnguẽtum armariũ apparet diuersitas. Magnes corpus naturale est, habetq; suum naturalem effectum, quem semper eodem modo edit. Vnguentum armarium res ex variis cõposita est; atque ab aliis aliter; & ex aliis rebus, vt supra dictum, conficitur. Vnguentum etiam plures effectus edere debet, omnia nimirum ad vulneris sanationem necessaria præstare, vulnus à dolore liberũ seruare, eiq; etiam, si nõ rectè asseruetur, vel inquinetur, dolorem inferre. Si enim id, quod aliàs Naturę opus est, in vulnerib. curandis pręstare debet, omnino vt multa agat necesse est, nimirum, quod alienũ & cõcoquendum est, cõcoquat, pus & excrementa expellat, carnem generat. Imò Medici & Medicamentorũ officium pręstare deberet, quod est varium. Neque enim corpora, quæ vulnerãtur, eodem modo disposita sunt, sed alia sana, alia plethorica, vel cacochymica; partes variæ, caro, nerui, membranæ, quæ diuersi generis medicamenta requirunt: quorũ omnium vires sustinere debet vnguentum armarium. Et si quis vno tẽpore plura vulnera diuersis in partibus, quod sæpe fit, à diuersis armis accipiat, vnum ne telum vngere sufficit, & vis ne eius ad omnia vulnera feretur, aut omnia ne tela inungenda erunt? & anne vnguentũ quodlibet faciet suum officiũ, & hoc ad istud vulnus, quod hoc telo inflictum est, rectà perget, illud ad aliud, quod alio telo illatũ est.

Caussa etiam reddenda esset, cur in pyxide non idem præstet hoc vnguentum, quod telo inunctum præstare dicunt. Neque enim est, vt dicant; balsami illius, qui est in sanguine, beneficio vim medicamẽti ad vulnus deportari. Nam si totus sanguis ille in atomos resolueretur, non sufficeret ad spacium tale implendum. Neque probarunt hactenus, quod species tales sãguis ex se emittat. Et si sãguinis beneficio vis medicamẽti ad vulnus deferatur, cur nõ etiã aliarũ rerũ, in quas ex vulneratis copiosissimè sæpe sanguis effunditur, vires ad vulnus deferret? quod fieri non videmus.

Quæ verò in specie de secundinis, & primo Virginũ sanguine menstruo afferunt, eoque non rectè tractato, fœminis damnũ afferri statuunt; ea ad muliercularũ superstitionem pertinent. Si enim in homine secundinæ in sordida loca abiectæ fœminæ damnum afferunt, cur non idem fit in brutis, in quibus secundinæ in fimum adiectæ sæpe putrescunt? Et quocunque loco defodiãtur secundinę, tamẽ putrescunt. Cur molæ, quas comburunt fœminæ, nihil damni fœminæ afferunt? cur primus mestruus sanguis combustus virgini noceat, non reliquus?

His ita se habentibus, non opus est operosè disputare, quas vires hoc vnguentum in vulnere curãdo habeat; cùm nullas ab vnguento hoc ad vulnus peruenire, hactenus satis probatum sit. Et si vnguẽtum hoc vel temperiem, vel calorem innatum partis (Balsamum illi vocant) conseruandi & fouendi, vel excremẽta exsiccandi vim haberet, commodius eam exsereret, ipsi vulneratæ parti, quàm telo inũctũ. Insuper si, quod nonnulli volunt, succus & neruus huius medicamenti est in sanguine & adipe humano, cur nonnulli etiam ad aliorum animaliũ, v.gr. equorum, vulnera adhibent? Quanta enim inter hominem & equum est diuersitas.

Quod verò, ne id hîc prætercam, Crollius & nõnulli alij à cœlo vim huius vnguenti deducunt, & propterea certo cœli positu id parare iubent: nec istud caussæ huic patrocinatur. Neque enim probarunt, cœlo vel stellis aliquibus vim sanandi vulnera inesse, aut si inesset, vnguento huic sese ita immiscere, vt quasi vincta & conclusa circumferri, & quando libet in vsum trahi possit.

Modum etiam vtendi hoc medicamento quod attinet, ille quoq; nullo fũdamento nititur, nec superstitione caret. Primò enim, cũ totam sanationis caussam in eo ponant, vt vis medicamenti beneficio balsami naturalis, quod in sanguine sit, ad vulnus deducatur: cur telũ quo homo sauciatus est, vel aliud telũ, vel lignũ vulneris sanguine cruentatum solùm inungũt: nõ verò indusiũ, vel alias vestes ęgri; vel lapidẽ, vel aliud quodcũq;, in quod sanguis effusus est. Si nõ pactũ aliquod cũ diabolo implicitũ subest. Deinde cur, si vulnus sit punctim factũ, illinunt gladiũ in cuspide versus capulũ; si verò cęsim; ab acie versus tergũ: sin appareat quousq; gladius in vulnus penetrauit, eousq; eum inungunt, quousque penetrauit: si non, totũ inungunt? quę omnia superstitiosa sunt, quorũ nulla ratio dari potest. Si enim facultas medicamẽti naturalis est, quid iste modus vngendi ad rẽ facit, & an nouam vim & qualitatem addit? Si vires naturales sunt, ceremoniis nullis opus est; vt in omnib. rebus naturalibus patet. Magnes ferrũ trahit, & ferrũ illitũ Magnete ad polum mouetur, nullis adhibitis ceremoniis. Præterea alij telum singulis diebus inungũt, alii alternis vel ternis, alij vnica vnctione sũt cõtenti. Alii, ne inũgẽdo aberrẽt, telũ aut lignum salignũ, quod eius vicẽ gerit, vnguento in pyxide asseruato ad integrã sana-

tionem planè immergunt, ipsum telum sed planè negligunt, qui arma, aut quod vicem eorum gerat, vnguento immergunt. Alij telum inunctum in loco temperato quocunque asseruant, aliqui etiam cistæ includunt. Omnes verò hoc sedulò cauent, ne telum in loco nimis calido sit vel frigido, vel sordibus inquinetur. Hoc enim si accidat, curationem impediri, & dolorem grauissimum in vulnere ægro conciliari. Quæ omnia sunt friuola & superstitiosa. Cùm enim antea satis probatum sit, nullam vnguenti armarii, longè à vulnere dissiti, in vulnus esse posse actionem, etiam dolorem excitare non poterit. Et proinde si is pro arbitrio curantis accidit, cacodæmonis ope id contingit. Certè vulneratorum sanguis non semper in munda loca, sed sordida sæpe effunditur, tempore hiberno congelatur, lintea cruenrata calida aqua eluuntur, ligna cruore conspersa comburuntur, & tamen æger nihil mali inde sentit.

Tandem planè impossibilia hoc vnguento tribuūt, & eas vires, quæ omnes in medicamento vno naturali non reperiuntur. Affirmant enim hoc vnguento omnia vulnera, seu cæsim, seu punctim, seu casu, seu iactu inflicta, curari posse. Verum magna est vulnerum, pro variis circumstantiis, diuersitas, & proinde ad ea sananda non vnicum, sed varia medicamenta requiruntur. Vulnus telo acuto inflictum sine multi puris generatione curatur: at in eo, quod contusum est, quicquid contusum est, in pus abire oportet. Partium maxima quoque est diuersitas. In parte carnosa præcipuè in homine sano & bene habito facilè vulnus curatur: at longè difficiliùs curatur vulnus cerebro, neruis, tendinibus, & ligamentis, inprimis grandioribus, quales sunt in poplite, inflictum. Promittunt quoque curationem vulnerum sine omni dolore; quod in omnibus partibus præstare impossibile est. Certè si neruus punctus sit, nemo præstabit, ne vllus dolor sit ægro molestus.

Atque vt hæc concludamus, sanatio vulneris, quę vnguento armario tribuitur, vt dictum, plerumque solius Naturæ, quæ non solùm leuia, sed & grauissima vulnera sæpe curat, opus est: quod vel ex eo patet, quod tot diuersæ huius vnguenti descriptiones habentur, & quod nonnulli loco vnguenti armarii compositi, saltem lardo aut pinguedine porci vtuntur, & nihilominus vulnera sanantur, quod se vidisse testatur antea allegatus Iohan. Colerus, *in Oeconom. dicto loco.* Si verò adhibito isto medicamento, vulnus aliquod grauissimum sanetur, quod si naturæ vires omnino superare videatur, vi ipsius dæmonis ex pacto seu explicito seu implicito ad curationem hanc allecti id accidit. Neque suspicionem huius rei tollit illud, quod nonnulli dicunt, omnia simplicia, quæ ad compositionem huius vnguenti adhibentur, esse planè naturalia, nullos in compositione vel inunctione adhiberi characteres, vel coniurationes & incantationes. Nam non solùm sub characteribus & consecrationibus, aut certo verborum modo, suum pactum occultare potest Diabolus, sed & sub rebus naturalibus, si ipso iubente (quod fit in pacto primo & explicito, cui implicitè alii, qui eadem adhibent, incautè se admiscere possunt) res naturales ad alios, quàm à Deo creatæ sunt, vsus adhibentur, atque actiones diabolicæ ac magicæ sub magneticarum actionum velo obuoluuntur, & obtruduntur. Posito ergo, (quod tamen plerumque naturæ beneficio fieri diximus) vt hoc vnguento vulneratus sanetur, diabolum tamen, vt perdat animam, corpori aliquo modo prodesse, impossibile non est, imò credibile, cùm infensissimus hominum hostis sit, isque, quocunq; modo potest, ad nocendum paratissimus, & proinde, quantum potest, à Deo Creatore benefico, & mediis ab eo ordinatis, hominem ad res superstitiosas deducit.

CAPVT XI.

De Alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.

Dvplicia medicamenta ad vulnera sananda vsurpari, externa & interna, suprà dictum. De externis hactenus actum; de internis hoc capite agemus. Sunt autem illa duplicia, quædam alterantia saltem, quędam in specie vulneraria dicta. Alterantia sunt refrigerantia, incrassantia, & leniter, ne obstructiones pariant, adstringentia; quæ ideo adhibentur, vt prohibeant, ne humores facilè incalescant, fluxiles fiant, & putredinem concipiant. Talia parātur è *cichorio, endiuia, acetosa, plantag. tormentilla, rosis, portulaca, nymphæa, borragine, santalis, succo citri, granatorum, C. C. margaritis, corallis.* E quibus decocta, aquæ destillatæ, sirupi, electuaria, potiones parantur. *Interna medicamenta vulneraria duplicia.*

Deinde vsurpantur quædam medicamenta, potiones inprimis, quæ vulneraria dicuntur. De quibus tamen Autores dissentiunt. Nonnulli, inter quos Balduin. Ronssæus, *in epistol. medic. epistol. 66.* eas quidē admittunt in iis partibus vulneratis, ad quas eiusmodi potiones pertingunt, vt sunt gula, ventriculus, & intestina, & tunc topicorum medicamentorū ferè locū habent; in partibus verò externis eas reiiciunt, istis de caussis. Primò, quod in Hippocratis & antiquorū Medicorum scriptis nulla harum potionum fiat mētio. Secundò, quod ob situs distantiā, ad extremos artus, vel caput penetrare posse non credunt, imò nec ad intestina crassiora, quibus scil. vulneratis, medicamenta per clysteres commodius iniiciantur, quàm potanda exhibeantur; imò adstringentia, quæ plerūq; admiscentur, impedire putant, vt medicamenta ista, ad partes penitiores non penetrent. Tertiò, quod inter medicamenta, è quibus potiones parantur, sint cùm calida & aperientia, vt *betonica, veronica, artemisia, garyophyllata, carduus benedictus, &c.* tùm frigida & adstringentia, *vt symphytum, pyrola, equisetum, sanguisorba, tormentilla, &c.* vt ita non satis constet, cuius facultatis esse debeant medicamenta, è quibus hæ potiones parantur, & quas vires illæ potiones habeant. Quartò, cùm tamen pleraque sint adstringentia, exhibitā plus damni, quàm commodi allatura putant; cùm epar atque alia viscera nobiliora obstruunt. *An potiones vulneraria vsurpandæ sint. Negatiua.*

Verùm enim verò negandum equidem non est, apud antiquiores Medicos, quantum ego quidē memini, de hisce medicamentis mentionem ferè non fieri: posterioribus tamen frequens eorum vsus fuit. Attamē ea, quæ Galenus, *5. meth. cap. 9.* de potionibus in vulneribus thoracis habet, ea huc quadrare videntur: & facit potionum harum mentionem Autor *libri de dynamidiis, tit. de plaga,* qui exhibet ex vino *pilosellam, plantaginem, fragariam garyophyllatam, pimpinellam, hederam terrestrem, betonicam, agrimoniā.* Et *titulo de vulnerib. sanand.* præscribit *pilosellam, agrimoniam, hederam terrestrem.* Et in Antidotario Mesues, *sub finem distinction 11.* post emplastra talis potio exstat: *Affirmatiua.*

℞. *garyophyllatæ, rad. artemisiæ, pimpinellæ, camomillæ, pentaphylli, herbæ venti, violarum, caulis rubri, cannabis, teneritatum rubi ana* M j. *rubeæ* ad pondus omnium.

Bulliant hæc omnia in vino vsque ad medietatem: postea colent. Colaturæ adde tertiam partem *mellis*: iterum ebulliant & colentur.

Equidem Christophorus Georgius de Honestis, *in comm.* antiquos codices hoc habere hoc medicamētū scribit; & Io. Manardus, *in comm. in hunc locum* se nescire scribit, quo casu hæc mixtura in hunc locum irrepserit, & potus emplastris additus fuerit. Idem tamen

tien Christoph. Georgius de Honestis, *eod. in loco*, siue Mesues sit, sine alterius, in moltis tamen aliis autoribos descriptam reperiri: & Io. Manardus, *eod. in loc.* potiones eiusmodi ad vulnera noua & antiqua esse vtiles, seque eas non semel expertum esse, ac curauisse iis solis pessima & desparata vlcera scribit. Easdem vsurparunt & alii, non solùm Empeirici, sed & doctissimi & peritissimi Medici ac Cheirurgi, Guido, *part. 1. Cheirurg. parua, cap. 9.* Io. de Vigo, *lib. 3. cap. 10.* Io. Anglicus, Nicolaus Massa, *epist. 28.* Io. Tagault. *libr. 2. Institut. Cheirurg.* Io Andr. à Cruce, *de vulner. tract. 2. libr. 4. cap. 4.* Fallopius, *de vulnerib. cap. 14.* Petrus Andr. Matthiolus, *in libr. 4. Dioscorid. cap. 16.* Ambros. Paræus, *libr. 18. cap. 28.* Hier Fabricius ab Aquapendente, *lib. 1. Cheirurg. cap. 23.* Ludouic. Septalius, *animaduers. medicar. lib. 8. num. 181.* aliique plurimi, quos experiētia docuit, potiones has ad vulnera curanda maximè vtiles esse. Ideoque experientiæ refragati, & medicamenta vsu longo probata reiicere aut negligere, nefas sit. Nam, vt Galenus, *5. de loc. affect. cap. 3.* scribit: *Præstat ea, quæ fiunt, quomodo fiant, quærere, quàm, quod fiant, negare.* Neque id satis est ad medicamenta reiicienda, quod in antiquorom libris eorum mentio non fiat. Nam multa & vtilissima medicamenta posteriores inuenerunt, quæ antiquis fuerunt ignotissima. Neque eo fine adhibentur, quo topica, aut poriones illæ, quantum mentionem facit Galenus *4. method. medend. cap. 7.* Ideoque etiamsi extra, vt alia topica, vulnus non attingunt: tamen per venas ad ipsa vulnera penetrare possunt. Neque ob vim adstrictoriam, quam ex istis medicamentis quædam habent, metuendum, vt propterea ad exteriora membra penetrare non possiot, aut in visceribus obstructiones patitura sint. Aliorum enim, quæ vim potius aperiendi habent, admixtione incommodū hoc facilè euitari potest. Nec tandem omnium medicamentorum vires saltem à primis & hinc ortis qualitatibus æstimandæ sunt, sed & à tota substantia ortis proprietatibus, quas sola experientia suggerit. Vires autem horum medicamentorum, etsi facilè definiri non possint, sed experientia manifestentur: tamen de eo inter autores conuenit, ea non esse vsurpanda in principio, & vbi periculi nihil in vulnere imminet, ac topica ad sanationem integram sufficiunt; vt & vbi febris & inflammatio adest, quæ horum, cùm plerumque calida sint, vsu facilè augeri possunt: sed cùm aliis de caussis, tùm inprimis ob vitiosam partis constitutionem, vulnera curationem non facilè suscipiunt, vnde non solùm in vulneribus, sed & vlceribus ac fistulis feliciter vsurpantur. Multum enim refert, quomodo pars vulnerata, & sanguis in ea sese habeat, & quæ nocent vulneribus, omnia ferè sanguinis vitio communicantur, vt docet Tagautius, *Institut. Chirurg. lib. 6. cap. 12.* Atq; cùm videamus, cibos alios esse vulneratis commodiores, alios noxios: cur non etiam ea medicamenta ægris propinemus, quæ faciant, vt omnia in sanguine, & circa partem affectam rectè sese habeant? Qua de re Ambros. Paræus, *loco antea allegato*, sic scribit: *Natura tali potione adiuta planè mira fecisse mihi non rarò visa est in cariosorum ossium correctione, & vlcerum consolidatione. Hæ namque potiones etsi humores noxios per aluum non expurgent: valde tamen efficaces sunt detergendis vlceribus; & ab omni excrementitiorum humorum colluuie vindicandis, sanguini defecando; & ab ichoribus, omnique impuritate repurgando; fractis ossibus agglutinandis, & neruis vnionem restituendis.* Et mox: *Hæc medicamenta admirabili & propè diuina vi suâ sic sanguinem expurgant, vt ex eo tanquam è materia apta & laudabili, caro, quævisque alia substantia deperdita promtè restitui & repom possit, & pars pristinæ vnioni reddi.* Et P. Andreas Matthiolus, *in lib. 4. Dioscoridis, cap. 16.* ait: *Eiusmodi potionibus vidi ego cùm thoracis tùm intestinorum vulnera sanari, quæ lethalia & nullo prorsus auxilio curari censebantur.* Et omnino id agunt hæc medicamenta, vt sanguinis nimiam humiditatem, quæ ad glutinationem parum apta est, absumant, probam pro generatione carnis materiam suppeditent, & affluxum ad partem vulneratam moderata adstrictione inhibeant. Et Guido de Cauliaco, *tr. 3. doctrin. 1. cap. 1.* sui seculi stylo ita scribit: *In antiquis vlceribus, in fistulatis & canceratis, nec non & in sanguine congelato in interioribus, ac in sanie congregata in pectore, & in glandulis intrinsecis, & crepaturis quandoque concessi.* Quæ eadem ex eo habet Io. Tagautius, *lib. 2. Institut. Cheirurg.* Et in his casibus audacter se illis potionibus vti scribit Ioh. Andreas à Cruce, iisque magis in diuturnis, fistulosis & malè morigeratis. Et Ludouicus Septalius, *loco allegato*, scribit: *Vbi copiosiora indies excrementa generari viderimus, vel ob errata in victu, vel exuberantiam prauorum humorum in toto, vel ob malitiam vulneris; euacuato corpore & transacto inflammationis tempore, placet vti aliqua vulneraria potione plures dies donec absumtam materiam viderimus.*

Simplicia autem, è qoibus parantur, varia sunt. Io. Andr. à Cruce à Germanis quatuor tantùm herbas io hunc vsum extolli & commendari scribit, *alchimillam, garyophyllatam, vincam peruincam*, & *Trinitatis herbam*, quæ species trifolij fit. Verùm multo plures plaotæ in vsu sunt. Nimirum *consolida maior, & minor, sanicula, consolida Sarracenica, agrimonia, pyrola, veronica, artemisia, plantago, sabina, equisetum, ophioglossum, quinquefolium, potentilla, verbena, brassica rubra, nepetha, virga aurea, centaurium minus, hypericum, tanacetum, serpentaria, herniaria, scordium, fragaria, radic. tormentillæ, pimpinellæ, aristolochia vtriusque, dictamni albi, valerianæ, bistortæ, gentianæ, rhabarbari, Rhapontici, fl. lil. conuallium, hyperici, rosarum, oculi cancrorum, spermaceti, lignum lentiscinum, mumia, macis, bolus Armenus.* Materia potionum vulnerariorum.

Ex his parantur varia composita, imprimis potiotiones & pulueres. In quibus tamen parandis hoc in genere obseruandum, vt eæ plantæ quæ parti vulneratæ aut vicinæ appropriatæ sunt, ex. gr. in vulneribus capitis *betonica rosæ*, in volneribus pectoris *veronica*, in vulneribus epatis & circa epar *agrimonia*, in vulneribus renum aut circa renes *fragaria*; eligantur.

Potiones.

Vt ♃. *artemisiæ rubræ*, Vnc. j. *fol. hederæ arbor. herb. pyrolæ, saniculæ maior. minor. alchimillæ, consolid. Sarracenic. ana* Vnc. j. *bellid.* Vnc. ß. Potiones vulnerariæ.

Concidantur & infundantur in *vini opt.* ℔ ß. *aq. f.* ℔ jß.

Stent in Balneo clauso per 3. horas in calore. Postea eximantur & stent per noctem. Manè adde

sacchari Vnc. iiij *nuc. mosch. ocul. cancror. mumiæ ana* Drach. ij.

F. Potio.

Vel ♃. *alchimillæ, saniculæ, consolidæ Sarracen. hederæ sylnest. artemis. rub. ana* Mj.

Affunde vini boni mens. iiij. Coq: in olla clausa lento igoe, vsque ad quartæ partis consumtionem.

Vel ♃. *herbæ pyrolæ* M iiij. *fol. hederæ terrestr.* M iij. *rad. gentianæ albæ* Vnc. iiij.

Concisis affunde *cereuisiæ veteris*, q. s.

Stent per noctem. Postea destillentur.

Vel ♃. *consolidæ Sarracenicæ cum toto* Mj.

Coq. in vino bono ad tertiæ part. coosumtionem. Detur manè & vesperi haustus.

Vel ♃. *herbæ tormentillæ, fragariæ, saniculæ, matrisilvæ, pyrolæ, ana* M j.

Coq. in cereuis. quæ detur ægro.

Vel ♃. *herb. pyrolæ, vincæ peruincæ, prunellæ, artemis. rubr. pimpinellæ, agrimon. ana* M ij.

Coq. in vino ad dimidias. Detur vulnerato haustus manè & vesperi.

Vel ♃. *ligni lentiscini, visci quercini ana* Vnc. ij. *rad. consolidæ, aristoloch. centaureæ, rubiæ, valerianæ, tormentillæ, bistortæ ana* Vnc. ß. *aq. communis chalybeatæ* ℔ xij.

Misc. & fiat infusio s.a. per 24. horas, postea bulliant duplici vase ad consumtionem medietatis, & cùm ad consumtionem tertiæ partis fuerit peruentum, adde *rad. petroselini, summitat. rubi, cannabis, pilosellæ, Trinitatis, vincæ peruincæ, equiseti, fragariæ, flor. lil. conuallium ana* M ß. *rhaponticæ* Drach. ij. *cinamomi* Vnc. ß. In fine verò decoctionis adde *vini aromatici* ℔ iij.

Deinde facta expressione & colatura, cum *saccharo* fiat veluti mulsa.

Vel ♃. *ligni Guaiaci præparat.* Vnc. iiij. *cortic. Guaiaci, sarsaparillæ ana* Vnc. ij. *sentali. c. t. in. rad. tormentillæ, bistortæ, valerianæ, dictamni albi, consolidæ ana* Vnc. ß. *aquæ commun.* ℔ xvj.

Misc. & F. infusio s.a. per 24. horas. Postea bulliant duplici vase, ad consumtionem tertiæ partis, tunc adde *equiseti, betonicæ, pilosellæ, dictamni Cretici, pyrolæ, potentillæ, summit. rubi, herb. Trinitatis, fragariæ ana* M ß. *cinamomi* Vnc. ß.

Bulliant simul, donec remaneat ℔ vj. & in fine ebullitionis adde *vini albi opt.* ℔ iij.

Facta deinde expressione & colatura, cum *melle* vel *saccharo* fiat veluti mulsa. Si tamen febricitaret vulneratus, detrahendum esset vinum.

Commendatur etiam sequens potio Nobilium Bernensium, qua sola sæpissimè grauissima vulnera curari dicuntur, cuius mentionem etiam facit Guiliel. Fabricius, *cent. 4. obseruat.* 84.

♃. *pyrolæ, virgæ aureæ, artemis. saniculæ, betæ rubr. an.* q.v.

Colligendæ sunt plantæ M. Augusto & in vmbra siccandæ, postea puluerisandæ. Pulueris sume part. æqual. & misce. Tunc

♃. *pulu. huius cochl.* j.

Ebulliat in *vini albi* Mens. j detur vulnerato haustus tepidè ter in die. Continuetur vsque ad consolidationem. Debili ægro dentur cochl. ij.

Alia potio.

♃. *Gallitrici, pyrolæ, vincæ peruincæ, consolid. Sarracen. matrisilu. saniculæ, veronicæ, alchimillæ, hederæ arbor. artemis. an.* M iij. *albi Græci mense Martio collecti* Vnc. ij. ß. *Cereuisiæ veteris* & *acidulæ* vnius vrnæ proportionem. Stent in digestione per 14. dies; postea per Vesicam destillentur, & reserua pro vsu in vitris bene munitis. Dantur iij. cochlearia singulis vicibus, ter in die.

Puluer. Parantur in hunc vsum & pulueres.

Vt ♃. *nuc. mosch.* Vnc. j. *ocul.* ♋ Vnc. j ß.

Fiat puluis, detur ʒß. vel ʒj. cum vino.

Vel ♃. *corall. rubr.* Drach. iij. *margarit. spodij an.* Drach. vj. *ocul.* ♋ Vnc. j. M.F. puluis.

Detur vulnerato de isto puluere Drachma vna in Vino aut aqua.

Electuaria. Electuaria talia parari possunt.

Vt ♃. *conf. rof. rubr. betonic. an.* Vnc. ij. *tormentillæ consolidæ an.* Vnc j. *macis* Drach. ij. *corall. rubr.* Drach j. *oculor.* ♋ *præp.* Drach. ß. Cum *Sir. acetosæ*, F. Electuar.

Vel ♃. *succi plantag. equiseti, saniculæ, pilosellæ, veronicæ an.* Vnc. ij. *rad. consolid. maior.* sub cinerib. coctar. & per setaceum traiectar. ʒj. *sacchari albi* ℔j.

Coq. ad Electuarij consistentiam. Sub finem addendo *conf. rosar.* Vnc. j. *tormentillæ* Vnc. ß. Misce.

Non tamen his potionibus solis fidendum, & reliqua topica medicamenta negligenda sunt. Id enim si fiat, vulneratus in graue periculũ incidere potest, cuius rei historia est apud Guiliel. Fabricium, *cent. 4. obseruat.* 83.

CAPVT XII.

De Diæta vulneratorum.

Diæta vulneratorum. Atque hæc de Cheirurgia & medicamentis ad vulnerum curationem in vniuersũ necessariis dicta sint. Restat, vt aliquid de diæta, quæ vulneratis obseruanda est, dicamus. Aer sit temperatus seu tepidus, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Locus, in quo cubabit, tepidus esse debebit.* Frigidus verò vulneribus omnibus valde inimicus est. Calidus licet vulneri satis commodus est: tamen quia corpus calefacit, humores commouet, & ad motum aptos reddit, atque ita facilè fluxionibus, quæ aliàs in vulneribus facilè accidere solent, occasionem præbere potest, vulneratis vtilis non est, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26.* Opportunissimum tempus curationis vernum est, aut certè neque feruens, neque frigidum. Siquidem vulnera & nimius calor & nimium frigus infestat. Si verò talis natura non detur, arte parandus est. Sit etiam aër purus: fœtidus verò & quouis modo inquinatus vitandus.

Cibum & potum quod attinet, cùm sanguine caro, & quicquid ad vulneris glutinationem necessarium est, generetur, tales sint, è quibus sanguis bonus & purus generetur, & nullo modo multis excrementis & prauis symptomatibus occasionem præbeat. Cibi ergo sint boni succi & facilis coctionis: vitãdi verò cibi praui succi, allia, cæpæ, suilla caro, pisa; & omnino calidis, acribus, mordacibus, & mali succi cibis abstinendum. Sumantur etiam cibi ea quantitate, qua possint à natura coqui, & quæ moderatam sanguinis quantitatem suppeditant. Si enim copiosior sanguis generatur, materiam fluxioni, inflammationi, & aliis symptomatibus suppeditat. Et quidem ea quantitate cibus adsumendus, vt sanguinis non tantum ad partem vulneratam confluat, quantum tempore sanitatis fluere consueuit; cùm pars vulnerata imbecillior reddita, tantam sanguinis copiam, quàm ante, conficere & sibi assimilare non possit; vnde vel inflammatio, vel excrementorum copia generabitur, vulnusque nimis humectabitur. Cibi etiam ita comparati sint, vt humorum fluxionem potius cohibeant, quàm excitent, & omnino tales esse debent, vt si quod vitium sit in humoribus, illud corrigant potius, quàm augeant. Et si quid mali accidat vulneri, vt illi aduersetur cibus, danda opera. Non tamen in omnibus vulneribus eadem forma victus conuenit. Nam si vulnus sit in parte carnosa, & nullum adsit inflammationis periculum, plenior cibi offerri potest: at in partibus neruosis, & vbi inflammationis periculum imminet, tenuior victus præscribendus, vt minor sanguinis copia ad partem vulneratam affluat, & inflammationi materia subtrahatur. Et quidem quò maius periculum in vulnere adest, eò victus sit tenuior: vbi verò periculum minuitur paulatim ad pleniorem adscendere licet. Quanquam ergo Hippocrates, *l. ibr. de affect.* scribit: *vulneratos fame affligito:* id nõ simpliciter accipiendum, sed semper ad periculum, inprimis inflammationis, coniunctum attendendum

dum,& quò id maius vel minus,eò tenuior vel plenior victus præscribendus,vt ex eodem Hippocrate, *libr. de fractur. comm. 1. text. 44.* & *comm. 3. t. 12.* & Galeno, *in comm. ibid.* videre est. Dandum tamen hîc etiam est aliquid ætati, tempori, regioni, consuetudini, temperaturæ, secundum *aph. 17. sect. 1.*

Potus. Porum quod attinet,in nostris regionibus satis commodè bibitur cereuisia, potus pura ex hordeo, vel tritico paratus; quæ nunc tenuior, nunc crassior, pro vulneris conditione eligenda. Vinum,in vulneribus periculosis,& vbi inflammationis periculum imminet,locum non habet;cùm humorum, ob tenuitatem & caliditatem, fit vehiculum. Ideoque Hippocrates, *lib. de vlcerib. t. 1.* scribit: *Modicus cibus & aqua potto quàm maximè omnibus vulneribus, magis tamen recentibus quàm vetustis confert, tum sicubi in vulnere inflammatio adest, aut metuitur, aut vbi periculum est, ne quid vitietur, vel cùm articuli vulnera inflammatione tentantur, aut vbi conuulsionis metus impendet, & venter vulnus accepit.* Itaque adsuetis, & vbi cereuisiæ copia non est, vel aqua simplex exhibenda, vel medicata, *succo granatorum, semine coriandri, cortic. citr.*, vel *aqua hordei*, aut *è toto citro* destillata. Vbi inflammationis periculum transiit, vinum ὀλιγοφόρον exhiberi poterit. In grauioribus vulneribus medicati potus ex herbis vulnerariis parari possunt.

Motus & quies. Morum & quietem quod concernit, quies vulneratis conuenit,& præcipuè parti vulneratæ. Motus enim humores commouet,& ad fluxum aptos reddit,& membri vulnerati motus dolorem in eo concitat. Ambulare tamen lenirer, si crura salua sint, non nocet de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Optimum etiam medicamentum quies est. Mouere & ambulare, nisi sanis alienum est: minùs tamen his est periculosum, qui in capite, vel brachiis, quàm qui in inferioribus partibus vulnerati sunt. Minimeque ambulatio conuenit, femore, aut crure, aut pede laborante.*

Animi affectus. Motus quoque animi nimii sunt vitandi, & inprimis ira, Ideoque ii, qui ægrum & iram concitare possint, nec admittendi, nec eorum facièda mentio, sed potius ad moderatam lætitiam ac animi tranquillitatem æget disponendus. Venus, si quid aliud, vulneratis noxia. Vigiliæ immodicæ nocent; cùm humores accendant,& cómoueant. Aluus sit aperta, & si substiterit, clysteribus lenibus laxanda.

CAPVT XIII.

De prohibenda ad partem vulneratam fluxione.

Atque hæc de generali vulnerum curatione dicta sint: quæ tamen interdum secundum subiectorum varietatem, partis vulneratæ naturam, & morborum ac symptomatum superuenientium rationem varianda est de quo iam dicemus.

Et primò quidem sæpe accidit, vt corpus, quod vulneratum est, non exactè sanum sit; sed vel plethoricum & cacochymicum,& proinde metuendum ne vel sanguis abundet, vel humores vitiosi in corpore cumulari occasione vulneris ad partem affectam ruant,& varia mala excitent. Danda ergo diligens opera, vt affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur. Præcauetur autem fluxio primò, si omnes caussę quę fluxionem excitare possunt præcaueantur; & proinde omnia, quæ partem vulneratam p.n. calefacere, in ea dolorem excitare, aut laxam & ad fluxum intercipiendam aptam reddere possunt, humores item calefacere, fundere, & ad motum faciles reddere queunt, tollendæ. Diætæ quoque ea ratio obseruanda, ne vllo modo nimis copiosum sanguinem, vel prauos humores generet.

Deinde partis imbecillitati succurrendum roborantibus; dolor, si is adsit, mitigandus; si calor alterandus; & tandem sanguinis copia imminuenda, ac vitiosi humores euacuandi. Id quod venæ sectione, vel purgatione perfici potest.

Itaque si sanguis in corpore abundet, vt metuendus sit eius ad vulnus defluxus, sanguinem, nisi antea multùm fluxerit, mittere vtile est, de quo Celsus, *libr. 5. cap. 16. Medicus*, inquit, *debet mittere sanguinem ad siccitatem mouendam.* Et: *Fluat ergo sanguis multus ad siccitatem abundantiorem; sed nisi fluxit, quantum satis, secetur vena, si vires venæsectionem ferant.* Venæsectio. Idque inprimis faciendum in vulneribus magnis, in quibus ob dolorem sãguinis affluxus metuitur: vbi etiam sanguis mittendus, etiamsi in corpore adeo non abundet. Vnde Hippocrates, *in lib. de articulis*, in costæ collisione sanguinem è cubito detrahit; vbi Galenus, *in comment.* addit: *Etiamsi in corpore sanguis non redundet, in huiusmodi plagis ad venæsectionem deueniendum est.* Et *lib. 2. de compos. med. sec. loc. c. 2.* ad capitis dolorem ex ictu maximè venæsectionem cómendat.

Vt autem venæsectio non solùm euacuationem, sed & Reuulsionem præstet, in longinqua & contraria parte vena aperienda, vt alibi de Reuulsione dictum. Faciendum autem hoc citissimè, & primò statim die,& quidem antequam vllum medicamentum adhibetur, vt sanguinis ad partem vulneratam affluxus præcaueatur.

Emittendus autem sanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque si antea multum sanguinis effluxerit, omittenda venæsectio. Quod si verò parum vel nihil sanguinis effluxerit, sanguis emittendus, semper tamen pro virium ratione: quas definiunt ætas, habitus corporis, anni tempus,& alia, de quibus suo loco dictum.

Si verò humores vitiosi in corpore abundent, purgatione opus est. Purgatio. Nam cùm eò feliciùs & citiùs vulnus sanetur, quò pars magis sana & bene constituta est; & mala partis vulneratæ constitutio sanationem impediat: omnino danda opera, ne vitiosi humores ad partem affectam confluant. Iraque cùm vulneris occasione facilè fieri possit, vt ad partem affectam confluant, si in corpore reperiantur, statim euacuandi sunt. Idque faciendum in magnis vulneribus,& vbi metuendum, ne ob dolorem praui humores ad partem vulneratam ruant, vt & in iis vulneribus, vbi sectio & dilatatio facienda, & os abradendum est,& omnino in omnibus, vbi dolor est vehementior. Praua verò vulnera & dolore carentia etiam fine purgatione sanescunt. Si tamen aluus sit adstricta, clystere laxanda est.

An vulnerati sint purgandi. Equidem nonnulli sunt, qui purgationes in vulneribus abhorrent, & metuunt, ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verùm admittunt eas Hippocrates, *lib. de affectionib.* & *fracturis, t. 48. comm. 3.* & Galenus, *4. meth. med. cap. 4. & 6.* Et ratio id suadet. Si enim calidi & tenues ac biliosi humores in corpore abundent, sanguinem ad motum aptum reddunt, & facilè ex dolore & vigiliis incalescunt, atque inflammantur, & febri occasionem præbent.

Etsi verò omnes humores vitiosi, qui in corpore abundant, euacuandi sunt, tamen, vt diximus, inprimis calidi & biliosi ac serosi, qui ad fluxum magis apti sunt,& ad inflammationes ac erysipelata generanda faciunt, & febres facilè excitant: Statim autem inprincipio instituenda est purgatio, antequam nimirum affluxus concitetur, & febris accedat. Si verò febris iam accesserit, purgatio non commodè, aut certè cum periculo instituitur.

Ac proinde in vulneribus ad purgandū vtilissimè adhibentur *manna, sirupus rof. solut. rhabarbarum, fol. senæ*; & ex compositis, *tryph'era Persica, el. de psyllio, rosarum Mesues*. A calidissimis verò medicamentis purgantibus adstinendum, ne fluxus humorū concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem disponant. Qua ratione autem purgatio rectè instituenda sit, alibi dictum,

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus sistenda

PArtes ipsas vulneratas quod attinct, sæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerū agendū. Quomodo priuatarum partium vulnerum curatio rectè instituenda sit, suis locis, quę postea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarū, neruorum, ac partium neruosarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrhagia vulnerū. Et primò quidem venarum & arteriarum maiorū vulnera hoc peculiare habent, quod insignis hæmorrhagia eas comitatur, quæ animi deliquia, & alia symptomata excitare potest. Fluit autem sanguis vel ex venis, vel arteriis, & quidē nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna vel ex pluribus. Et licet prima hemorrhagiæ caussa sit vulnus vasi inflictum: tamen non rarò accidit, vt sanguis aliquandiu sistatur, postea tamen subitò iterum erūpat, quod præcipuè accidit ex animi commotione & ira. Quò pertinet & aduersarij à quo vulnus inflictū est, præsentia; qua de caussa aliquoties sanguinem, qui iā substiterat, iterum fluere incepisse compertum est. Ac memini, cùm frater fratrem vulnerasset, & ad vulneratum alter, dū vulnus deligaretur, accederet, (etsi iam reconciliati essent) subitò sanguinē, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupisse; cùm verò aditu postea prohiberetur, substitisse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cùm antē sāguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, crassior est, nigrior, obscurior, & minùs calidus, ac sine maiore impetu & pulsu æqualiter effluit, ac minùs vires deiicit, cęteris paribus. Qui aurē ex arteriis prouenit, cū impetu exsilit porius, quàm fluit, aut calidior, feruens, tēuis, magis flauus, spumosus, nec citra pulsus insignē mutationē, ac viriū imbecillitatē & deiectionem funditur. Si maius vas sit apertum, maiore copia & impetu sanguis effluit; minore, si minus vas sit vulneratum. Quæ autem venas vel arteria, & an vna vel plures sint vulneratæ, ex Anatomicis cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valdè periculosa est. Sanguis enim vitæ thesaurus est, & cùm spiritus vitales euocentur, inde pulsus imbecillitatē, paruitatē, frequentiam, & inæqualitatem, & nōnunquā intermissionem, animi deliquiū, syncopen, partium extremarum refrigerationem & sudores, conuulsionem, singultum, deliria, & tandem mortē ipsam affert. Vnde Hippocrates, 5. *aph.* 3. ait: *Ex copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus accidens, malum.* Et 7. *aph.* 9. *Ex sanguinis profluuio delirium, aut etiā conuulsio, malum.* Et quidem periculosius est; si delirio conuulsio coniungatur, quàm si solùm delirium adsit.

2. Inprimis verò id præstat sanguinis arteriosi effusio; vtpote cùm quo caloris influentis plurimū, & spiritus vitales, qui ad vitam conseruandam maximè sunt necessarii, effunduntur ac dissipantur.

3. Præterea & ob id periculosiora sunt arteriarū, quàm venarum, vulnera, quia difficiliùs sanantur & consolidantur, propter ipsarum duritiem, motum perpetuum, ac sanguinis arteriosi impetum.

4. Longè etiam periculosiora sunt arteriæ vulnera, maioremq; & curatu difficiliorem hæmorrhagiā afferunt, quæ secundum arteriæ longitudinem, aut transuersim vel obliquè inflicta sunt, quàm quibus tota arteria discissa est, vt ipsa experientia testatur; ita quidē, vt Medici suadeant, si hæmorrhagia sisti nō possit, & arteria tota non sit dissecta, vt tota per transuersum discindatur. Etenim si arteria tota per transuersum sit discissa, in se cōtrahitur, eiusq; orificia conniuent, & propterea facilius coalescunt, & à carne circūiacente faciliùs teguntur & occludūtur, neq; dū arteria dilatatur, vulnus ita distrahitur. Si verò arteria secundum longitudinē, vel obliquè, aut etiā non tota discissa sit, cùm assiduo dilatationis ac contractionis motu moueantur, hoc motu, & inprimis distensione, vulnus magis dilatatur, & in qualiber diastole hiat, vnde sanguis cum impetu effunditur & exsilit.

Curatio.

Vt in omni hæmorrhagia nimis, ita etiam in ea, quæ fit ex vulnere, duplex indicatio occurrit, vna, quam ipsa vasa vulnerata suggerunt, quæ vnionem & glutinationē postulant; alteram, quā hæmorrhagia suggerit, quæ si nimia sit, & vires deiiciat, vt sistatur, etiā antequam vasa occludantur, & vniantur, postulat. Cùm enim ad vasorū vnionē temporis spatiū aliquod requiratur, atque interim æger de vita periclitari possit, statim sanguis sistendus est. *Curatio.*

Vt ergo sanguis, etsi vulnus vasis nondum coaluerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præstāda sunt, quæ eius motū impedire ac inhibere possunt. Impeditur sanguinis fluxus, si conuenientibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quo modo si sanguis cohiberi non possit, & per vulnus etiā quocunque modo clausum perrumpat, ob sanguinis maiorē impetum, omnia ea remouenda, quæ sanguinis impetum conciliare possunt, qualia sunt, sanguinis nimia copia expultricē irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues efferuescentes, motus; sicut & arteriæ, si tota discissa non sit, motus; membri situs decliuis, & similia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui sanguinem attrahit; & sanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens alio auertendus.

Primùm ergo, ut vulneris orificium occludatur, dāda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vasis vulnerati coiunctione, vel orificii obstructione. Labia vulneris cōiunguntur vel digitis orificiū vulneris tamdiu cōprimendo, quousque sanguis grumescit, & ita ipse vasis orificiū obstruit, ac ora vasis conniueant & subsideat, vel fasciis orificia in vicē adducenda. Verùm rarò tā diu digitū in vulnere detinere licet, donec sanguinis grumus cōcretus orificiū obstruat; neq; id locum habet in arteriis vulneratis, cùm arteriosus sanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concrescat. Neque etiam venæ, si sint profundiores, facilè fasciis constringi, vel eorū orificia digitis cōprimi possunt. Tutissimum ergo est, operā dare, vt orificiū vasis sanguinem fundentis obstruatur. Id verò vt artificiosè fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri potest; aut si ipsum orificium vasis digitis atringi nō possit, ramus sanguinē fundens, quā ad vulnus tendit, proximè digito

to arctè comprimendus,& vulnus ab omni humiditate mundandũ, hincq; statim medicamentum sãguinem sistens imponendum. Quod vt rectè fiat, nõ temerè (qua in re à Chirurgis nõ rarò peccari vidi) vulnus magna medicamentorum adstringentium mole saltem obruendum, sed danda opera, vt ipsum orificium statim & arctè obturetur. Hoc enim nisi fiat, etsi magna moles huiusmodi medicamentorum imponatur: tamen si orificium vasis non sit obturatũ & obstructum, per id sanguis erumpit, & reliquum illum apparatum omnem eludit. Ad sanguinem autẽ hoc modo sistendum vix quicquam cõmodius est, vt quotidiana testatur experientia, quàm fungus ille exsiccatus, quem crepitum lupi appellant, qui passim in vineis crescit. Cùm enim naturæ sit siccissimæ, & sanguinẽ effluentem, quod humida faciũt, quæ propterea ad sistendum sanguinem parum vtilia sunt, nõ admittat, vt in vase subsistat & hæreat, facit. Imprimis verò vtilissimus hic est, si prius filo cõstringatur, & onere imposito vel torculari in se comprimatur,& cogatur. Ita enim postea vbi vulneri imponitur, sese dilatat iterum, & orificium vulneris obstruit.

Sanguinem sistentia.

Si tamẽ huic soli fidere nõ libeat, pulueres adstrictorii vulneri priùs inspergi possũt. Galenus hoc medicamẽtũ ad sistendũ sanguinẽ prę reliquis cõmendat, & omniũ, quæ nouerit, optimũ esse, & mirari se scribit; 5. *meth. med. cap.* 4. si cui melius inuenire contingat:

℞. *thuris* part. j. *aloës* part. jß.

F. Puluis; huius q. s. misce cũ *albumine oui* ad mellis cõsistentiã. Misturam hãc mollissimis *pilis leporis* excipe, eãque vasi & toti vulneri impone. Postea cõueniente modo fascia vulnus obliga, & tertio demũ die solue. Vbi medicamentũ adhuc vulneri adhæret, aliud adhuc superponito. Sin prius sua spõte linamentum decidat, radicem vasis digito blandè comprimens, vt scilicet nihil confluat, hoc quidem suspensa manu adimito, alterũque imponito. Quousq; enim Medicamentũ è sanguine fuerit remollitum, nõ probè sedata fluxio est. Vide Galenũ, *loco allegato.*

Sunt tamen & alii pulueres etiam vtiles:

Vt ℞. *boli Armen. sang. dracon. thuris, aloës succotrinæ*, part. æqual. F. puluis.

Guil. Fabricius sæpe hunc feliciter vsurpauit.

℞. *farinæ volatilis*, Vnc. iij. *sang. dracon. thuris ana* Vnc. ß. *boli Oriental. terræ sigill ana* Drach. ij. *gypsi* Drach. vj. *ranar. aquatil. præparat.* Vnc. j. *musci cranei human.* Vnc. ß. *pilor. lepor. minutiss. incisor.* Drach. j. *pulu. album. ouor. in* ☉ *diligenter exsiccat. spumæ maris, spongiæ nouæ torrefact. ana* Vnc. ß.

Misc. F. puluis subrilissimus.

Vel ℞. *musci pruni syluestr. rad. vrticæ, serpentariæ ana* Vnc. ß.

F. puluis, qui vulneri inspergatur.

Vel ℞. *vitriol.* pulueris. q. s. includatur linteolo & vulneri imponatur.

Vel ℞. *aloës, thuris, farinæ volatilis, telar. aranear. boli Armen. pilor. lepor. ana* Drach. j. F. puluis.

Vel *vrtica mortua* puluerisetur & vulneri inspergatur.

Neque ab vsu istorum medicamentorum desistẽdum, donec caro, quæ gignitur, circa vas sit producta, vt eius orificium claudat. Hoc enim nisi fiat, sẽper adhuc hæmorrhagia metuenda est.

Aqua contra hæmorrhagiã, Magati.

Cæsar Magatus, *libr. 1. cap.* 63. miros effectus præstare hanc cum *albuminibus ouorum* subactis permixtam aquam:

℞. *succi plantag. vuæ acerbæ, cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro, ana* ℔j. *succi expressi ex stercore asinino recenti* ℔j. *album. ouor. subast.* num. xxx. *equiseti, fragariæ, pilosellæ, linguæ serpentinæ, Trinitatis, pyrolæ, vincæ peruincæ, potentillæ, auriculæ vrsi recent. ana* M j. *rad. recent. cõsolid. maior.* ℔j. *cẽtaur. magni* ℔ß. *cortic. granat. or. balaustior. gallarũ quercus immaturar. gummi Arab. tragacanthi, sarcocollæ, thuris albi gũmosi ana* Vnc. ß. *rad. tormentillæ, bistortæ, boli Arm. terræ sigill. sang. dracon. terræ Samiæ ana* Drach. iij.

Misce, cõtusis cõtundendis; & puluerisatis puluerisãdis; post triduanã macerationẽ duplici vase eliciatur aqua secũdũ artẽ. Verùm dubito an aqua hęc destillata insignem vim adstringendi habeat, cùm ea pars medicamentorum simpliciũ, in quibus est vis adstringendi, vix per alembicum adscendat.

Aqua aluminis.

Efficacior est aqua ex alumine destillata, hoc modo.

℞. *aluminis optimi* q. v. puluerisatũ vesicæ bubulæ indito & aquæ calidę in aheno iniicito, vt alumen dissoluatur. Aquã hãc per alẽbicũ destilla, opus tamdiu cõtinuãdo, (nõ vlteriùs) vsque dũ caput mortuũ in fũdo resideat. Quod de nouo deinde est in vesica bubula dissoluendũ, vsque dũ tota substantia aluminis in aquam fuerit per destillationem conuersa.

An in hæmorrhagia vulnerum causticis vtendũ.

Quod si his nõ sistatur sanguis, causticis nõnulli vtuntur: quæ crustã inducũt, atque ita eius beneficio vasis orificiũ claudũt. Verùm modus hic satis tutus nõ est. Cùm enim quantũ particulæ adustũ est in crustam, tãtùm parti de naturali carne decedat, cùm crusta decidit, iterũ orificium vasis nudum & carne destitutũ relinquitur, & sępe noua hęmorrhagia, quę nõ facilè supprimi potest, excitatur. Ea ex his tutiùs vsurpari possunt, quæ vsta vim causticã obtinent, nõ vsta vim insignẽ adstringendi, vrendi verò paruam habent, quale medicamentũ est *vitriolum* crudũ, quod propterea nonnulli crudum in pulverem redactũ vulneribus ad hæmorrhagiã sistendũ inspergũt; alij verò in aqua dissoluũt, & lintea hac madefaciunt, ac vulneri imponũt. Et inprimis chalcanthũ seu puluerisatũ, seu in conuenienti liquore dissolutũ vtile est in vulneribus, vbi neq; compressione neq; fũgo illo, qui crepitus lupi appellatur, vel etiam, si opus sit, vstione, orificium vasis claudi potest. Chalcanthum autẽ, præcipuè in liquore dissolutum, & vas ipsũ læsũ penetrat. Cauendũ tamen, ne nerui, si adsint, lædantur. Ideoq; in talia profunda vulnera, si adsint nerui, potius alia medicamẽta sanguinem sistendi vim habẽtia, per clysteres auriculares, seu instrumenta idonea iniicienda.

Vitrioli vsus in hæmorrhagia.

Interim tamen vtile fuerit & vniuersalia quam præsidia, quæ ad sanguinem sistendum faciũt, adhibere, reuellentia nimirum, intercipientia, & medicamenta quædam interna sanguinem sistentia.

Venæsectio.

Reuellũt, venęsectio in loco cõtrario instituta, quę tãtùm institui debet, hæmorrhagia nõ est magna, & vires validæ. Vt tamẽ vires cõseruẽtur, & expeditior fiat reuulsio, sanguis non vna vice euacuandus, sed pluribus.

Si verò vires venæsectionem non ferant, cucurbitulæ tum siccæ tum scarificatæ, prout opus, in locis remotis & oppositis affigendæ.

Intercipientia.

Intercipientia verò adhibẽtur sanguinem ad partem affluentem repellendi incrassandi caussa, viasq; per quas fluit, angustiores reddẽdi. Talia a. applicãda vasis, per quæ sãguis ad partẽ vulneratam tẽdit, & ita supra partem versus vasis radicem, præcipuè, vbi fieri potest, locis exterioribus, vbi venæ sub cute saltẽ latẽt, nec multa carne tegũtur; de quo Hippocrates, 5. *aphor.* 23. *Frigido in his vtẽdũ, vnde fluit aut fluxurus sanguis est, non quidẽ eodem loci, sed ad ea loca, vnde influit, amoto: & si quæ partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum sanguineumvè colorem tẽdunt, recenti efflorescente sanguine, iisdem ipsis adhibito.* Parantur autem è medicamentis frigidis & adstringentibus, *posca, vino austero, aq. rosar. plantaginis, quercus, solani, farina hordei, pulu. myrtillorum. bolo Armeno, sãg. draconis, mastiche, fl. ros. rubr. balaustiis, albumine oui.* E quibus varia parãtur medicamẽta, quorum formulę

supra

supra, *part.1.c.5.* inter defensiua in inflammatione sunt proposita. Medicamento imposito, fascia, quæ versus radicem venarum stringat, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non prius soluenda, donec sangui sistatur. Auicennas, *quarta quarti, tr.2.cap.*18. hoc medicamentum, quod non solùm vrendi, sed & adstringêdi & carnem generandi vim habet, proponit.

℞. *chalcanthi, gypsi subtilissimè pulueris. & per setaceum cribrati, ana* Drach. xx. *thuris puluerisf.* Drach. vj. *aloës, glutini sicci, an.* Drach. viij. *arsenici* Drach. iiij. (mallem hîc *mercurium sublimatum* sumere. Cùm multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, sæpe vbi sublimatum in genere legitur, & Mercurius sublimatus intelligendus est, ipsi Arsenicum substituât.) Omnia subtilissimè puluerisentur, linamento excipiantur, & orificio vasis imponantur. Nonnulli huic medicamento *sanguinem draconis* & *hypocistidem* addunt.

Interna verò medicamenta sanguinem sistentia sunt vel frigefacientia & incrassātia, vel narcotica. Frigefacientia & incrassantia parantur è *myrto, rosis, portulaca, lactuca, berberis, ribes, cichorio, cydoniis, granatis, tormentilla, coralliis, bolo Armeno, terra sigillata* è quibus pulueres, aquæ, sirupi, hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occulta proprietate sāguinem sistere dicuntur: quomodo *aqua fragorum* ad hæmorrhagias commendatur. Et *radix pseudomelanthii* sub lingua detenta sanguinem sistit. Nonnulli & *radices cichorii fl. albo* commendant. Alii *iaspidem* vel *lapidem hæmatitem* in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non facilè exhibenda, nisi vires constent; ne eæ ex profusione sanguinis labentes; ampliùs deficiantur; ideoque si eæ id ferant, granum vnum vel alterum *laudani opiati* exhibendum.

Vt sanguis autem suppressus maneat, non parum facit partis vulneratæ situs, qui talis esse debet, vt membrum sursum spectet, ea dolore careat. Nam dolor facilè sanguinem attrahit, & vt iterum erumpat facit, & ad locum decliuem sanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo sanguis non sistatur, vinculum vasi sanguinem fundenti, inprimis versus radicem, qua ramus epar vel cor spectat, iniiciendum docent, nudandasque venas vel arterias, ac hamo prehendendas esse, mox filo, præsertim serico, ligandas, & fortiter stringendas, hinc vulnus carne implendum, priusquam vinculum decidat, præcipiunt. Nisi enim caro prius locum, qui circa vas est impleuerit, ipsumque vasis orificium clauserit, vinculo decidente facilè iterum hæmorrhagia sequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quàm præstantur & operæ perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata sanguinem fundens tota discindi possit, sanguis faciliùs sistitur. Retrahitur enim & in se contrahitur vas ex vtraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium tegitur ac clauditur.

Verùm tutissima & facillima, si rectè instituatur, sanguinem sistendi ratio est, quæ fit per medicamēta sanguinem sistentia, & orificium vasis claudentia, quæ antea proposuimus.

Vbi sanguis substiterit, ante tertium diem vulnus vix soluendum, & si vulnus soluatur, tamen si sanguinis fluxus adhuc metuatur, non planè tollēdum medicamentum, si à pure & sanie nondum sit madidum. Si verò madidum sit, & sponte ferè decidat, aliud imponendum, si adhuc fluxus sanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & altera manu pars vasis versus radicem comprimenda, vt sanguinis fluxus prohibeatur, altera verò manu medicamentum detrahendum, vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vasa interna vulnerata sint, vt nec ligatura constringi, nec medicamentis impositis obstrui & obturari possint, medicamenta, ex iis, quæ sanguinem infrigidandi, incrassandique vim habent, quæque modò proposuimus paranda, victusque similis, vt diximus, præscribendus.

Vbi verò iam sanguis substiterit, & in grumos concreuerit, danda opera, ne putrescat, sed dissoluatur; quod qua ratione præstandum sit, dictum est *lib.2. part 2. cap.6.* & suprà, *part.1. cap. 16.* quæ ibi videantur. Hoc enim capite solùm de hæmorrhagia vulnerum sistenda agere nobis propositum est.

Diæta.

Diæta etiam ita ordinanda, vt sanguinem sistat, ideoque cibi parandi ex *oryza, amylo, hordeo, pyris, ribes, cydoniis, sorbis, mespilis, lactuca, endiuia.* Abstinendum à vino. Cauendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideoque aduersarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus. *Diæta.*

CAPVT XV.

De Vulneribus neruorum & tendinum in genere, & de punctura neruorum.

Deinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata sunt, vt peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Neruos primò vt & tendines quod attinet, (nam quę de neruis dicemus, & tendinibus applicari possunt) alterius naturæ sunt quàm caro, ideoque etiā, vt postea dicetur, alia quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea sensum, vt & tendines, exquisitum habent, & propterea læsi dolores & cōuulsiones pariunt. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & incisio, prout instrumentum vulnerans punctim vel cæsim vulnus infert. *Neruorum vulnera.*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati consideratione, & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inserantur, docet. Qua de caussa etiam considerandum, an vulnus sit in capitibus musculorum, an verò in finibus eorundem, an supra articulos, vel in ipsis articulis. Si enim in musculorum capitibus sit, neruū; si in finibus & propè articulos, tendinem vulneratum esse, indicio est. Deinde, ex dolore vehementi, qui statim post acceptum vulnus ægrum infestat, nisi neruus transuersim totus sit dissectus. Habent enim nerui exquisitum sensum, & propterea iis punctis statim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in consensum tracto sæpe conuulsiones & deliria excitantur. Tendines verò etsi minùs exquisito sensu prediti sunt, quia tamen & ipsi sensu non carent, itidem iis punctis dolores & hinc conuulsiones excitantur. *Sign. Diagnostica.*

Prognostica.

1. Omnia neruorum vulnera periculosa sūt, propter sensum exquisitum, quem habent, & consensū cum cerebro. Punctura tamen periculosior, est quàm sectio, vt postea dicetur. *Prognostica.*

2. Tendinum vulnera minùs periculosa sunt, quàm neruorum.

3. Conuulsio

3. Conuulsio, quæ in vulnus incidit, lethalis est. 5. *aporis.* 2. Quod de partium neruosarum vulnerib. intelligendum. θανάσιμον tamen seu lethale, vt Galen. *in comm.* explicat, hîc non id, quod ex necessitate & semper mortem affert, sed quod periculosum est, & crebrò modum mortem affert, significat.

4. Quib. sunt cum vulnerib. (neruorū puta) tumores conspicui, ij non admodū conuelluntur nec insaniunt. Quib. verò repentè euanuerunt, siquidē postica parte factū sit, conuulsiones & tetanus accidunt: si verò enteriore, insania, lateris dolor acutus, empyema dysenteria, si rubicundi fuerint tumores. 5. *aph.* 65.

5. Imò aphoris. 66 *sect.* 5. supra de vulneribus in genere allegatus, hîc inprimis locum habet. *Si magnis & prauis existentibus vulneribus tumor non conspiciatur, ingens malum.* In nullo enim vulnerum genere faciliùs excitantur inflammationes, quàm in vulneribus neruorum. Ideóque si adsit fluxionis caussa & occasio, nec tamen tumor superueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in penitiorib. partib. detineri, vel à natura aliò trudi indicio est.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiusmodi vulnerib. apparent, si nimirum Medicus omnes fluxionis caussas adimat, aut natura ipsa impetū humoris sedet. Et omnino bene sperandū est, si vsque ad septimū nihil mali superueniat. Signum enim est, naturam humorum motum & exagitationem sedasse. De quo Gal. 2. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. *Si vsque ad quintum vel septimum morbi diem nec phlegmone tentetur vacetq; prorsus dolore, nullam sentiat tensionem, in posterum tutus erit.*

7. Nerui vulnerati putredinem quoque facilè concipiunt; cùm calorem maximè debilem habeant, & siccæ naturæ sint, & ab humidis facilè lædantur; vnde aqua & oleum neruis inimica sunt. Neq; ista putredo & corruptio saltē in parte vulnerata continetur, sed & partib. vicinis, imò remotioribus communicatur. Vnde vulnerata manu ant digito in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non solùm dolores, sed & abscessus fieri solent, neq; saltē vni lateri, sed & opposito malū communicatur. Imò in toto corpore humores corrūpuntur, vnde febres, laterum dolores, & dysenteriæ excitari solent. Et quod hoc loco non prætereundū, nōn semper inflāmationis aut putredinis adsunt indicia; imò nec dolores vehementes adsūt, sed sæpe latenter & subitò conuulsio inuadit. Materia enim vitiosa subtilis & praua latenter per neruos ad cerebrum defertur, vt in epilepsia id fieri videmus, à partib. extremis aura venenata sine insigni dolore in partib. per quas trāsit, adscendente. Cuius rei multa exēpla occurrunt, vt vulnerati, sine dolore & inflāmatione, subitò cōuulsione correpti interierint. Itaque in neruorū vulnerib. etsi inflammatio nulla adsit, tamen non fidendum, sed curatio diligenter instituenda.

Curatio. *Curatio.*

De neruorum vulneratorum curatione diligenter agit Gal. 6. *meth. med c.* 2. In omni verò neruorū vulnere, cùm dolor & inflammatio facilè immineat, danda opera, vt dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. Ideoque si opus sit, & sanguinis missione, & acrium ac tenuium humorum expurgatione eorū affluxus ad partem affectam inhibendus. Ipsum verò vulnus, vt excrementa liberè effluere possint, apertum seruādū. Potissima enim in vulnerib. neruorum doloris caussa est materia excrementitia conclusa, quæ diutius retēta quantitatem prauam acquirit, neruosque vellicat & putrefacit. Itaq; medicamēta, quæ ἔναιμα dicuntur, & vulneribus cruētis ac partiū carnosarū conueniunt, & citò vulnus claudunt, hîc non conueniunt. Non conueniūt quoque aqua & frigida; cùm vt Hippocrates, 5. *aph.* 18. scribit, *frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, dorsali medullæ; calidum verò amicum.* Imò nec alia medicamenta actu frigida neruis vulneratis admouenda. Cùm enim nerui partes sint exangues, pauco innato calore præditi, & exquisitissimo sensu donati, frigido, quod est mordax & dolorificum, vt Hippocrates, 5. *aph.* 28. scribit, facillimè offenduntur; vt etiam Galenus, 6. *meth. med. cap.* 3. docet. Sed nec tepida satis commoda sunt. De quo Galenus, 6. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. *Oleum, quod fouemus, satis calens esto, ne talem vulneratam partem effundat. Sicut enim frigidum huiusmodi affectibus est maximè contrarium: sic tepens non omnino vtile.* Et post: *Propter quod & ego fomentum ex oleo calente satis vsurpare malui, tepidum semper vitans; hoc autē magis frigidum.* Si tamē neruus sit detectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. *meth. med. cap.* 3.

Etsi verò ad dolorem leniendum calidum humidum sit vtilissimum: quia tamen sub humectantib. nerui facilè putrescunt, neruorum vulnerib. accommodatissima medicamenta sunt, quæ in actiuis sunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in passiuis verò siccant; & partium tenuium, quæ calorē neruorum debilem roborent, excrementa absumāt, & exsiccent. De quo Gal. 6. *meth. med. cap.* 1. *Facultas medicamentorum neruorum vulneratorum tum tenuis esse debet, tum modicè excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit; cùm sola hac trahere ex profundo saniem, neque contracta neque demorsa particula possit.* Et post: *Nerui vulnerati medicamenta postulant, quæ tepidum calorem excitent, & valenter siccent, & quæ ex substantia suæ natura & trahendi vim habeant, & tenuium sint partium.* Idem docet 3. *de compos. med. sec. gen. c.* 2. Et talia medicamēta etiam hoc habēt beneficij, vt licet facultate siccādi sint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinēt; cū & vim attractricē habeant, & adstrictoria destituantur. Naturę tamē vulnerati habenda est ratio, & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora sunt adhibenda. Habenda quoq; est ratio materiæ exsiccādę, & pro copia humiditatis conuenienter siccantia eligenda. Nam vt Gal. *proximè alleg. loco* 3. *de compos. med. sec. loca, c.* 2. ait, copiosa humiditate auctum insigniter exsiccante, paruā, modicè hoc faciente, quemadmodum multā, admodum resiccante, non tamen extremè neque in summo exsiccari desiderat. Siccitati enim quātitatē humiditatis copia respondere cōuenit. Si quæ etiā sint ex medicamentis exsiccantib. & tenuium partium ad vulnera neruorum vtilia, quæ adiunctā habent insignem caliditatem & acrimoniā mordacē, ac propterea dolorem facilè ac fluxiones excitare queunt, qualia sunt balsama destillata, spiritus, oleaeorum caliditas & acrimonia, nisi spontè statim euanescat, id quod in spiritu vini accidit, aliorum permistione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia neruis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6. *meth. cap. c.* 2. & 3. & *de compos. med. sec. gen. c.* 3. 4. & 7. & proponentur etiam mox *de neruorum punctura.*

Vt verò dolor leniatur, partis temperies seruetur, & affluxus humorū ac inflammatio prohibeatur, nō solùm conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus mox dicetur, sed & partes à vulnere vsq; ad principiū neruorū intermediæ oleo calente sunt inungendæ & fouendæ, *ol. lumbricorum* scilicet, *liliorum alborum, vulpino, costino, de castoreo,* & similibus. Id quod Gal. 6. *method. c.* 3. præcipit, & propterea si neruus sit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere vsque ad axillas & collum inungendum. Si verò neruus sit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, adscendendum

dendumq; per spinam ad caput & collum.

Verùm cùm prognostica, vt & medicamentorum istorum vsus non nihil variet, si neruus pũctim vel cæsim vulneratus sit, de punctura & incisione neruorum in specie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

De Neruorum punctura.

Punctura neruorum.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Cognoscitur autem neruum punctim vulneratũ esse ex ipso teli genere & vulneris conditione, si nimirum id angustum sit; nihilominus statim grauis dolor subsequatur, atq; hinc pulsatio, inflammatio febris, conuulsio: quæ symptomata neutiquam accidũt, vbi neruus ex toto præcisus est. Nam cùm neruus totus transuersim dissectus amplius cum cerebro non continuetur, id in consensum trahere nequit, atq; ita dolor & cõuulsio excitari nõ potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculosissima est. Nam, vt Gal. *art. med. cap.* 92. scribit, *nerui & tendinis punctura propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio continuatur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cùm nihil exspirat, obcæcato cutis vulnere.* Et 6. *meth. medic. cap.* 2. *Vbi punctus est neruus, necesse est dolorem inuadere, quàm reliquis partibus maiorem, tum ex necessitate superuenire phlegmone necesse est.*

2. Eò tamen periculosior est nerui pũctura, quò in corpus impurus & malè dispositum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. affect. c.* 2. scribit: *Quod si quis, cui vulnera facilè sanescunt, acu pũgatur, is, etsi citra medicamentum, nudoque membro ad opera consueta abeat, nihil mali sentiet: si verò cui vulnera difficulter sanantur, & qui vel plethoricus est, vel vitiosis succis premitur, is primò quidem dolebit, post etiam tum pulsu particula infestabitur, tum phlegmone.*

3. Si in neruorum puncturis rumor appareat, & postea disparеat & euanescit, conuulsionem ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor.* 65. dictum.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis est, id nimirum, quod solutum est, esse vniendum, ea & in neruorũ punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus est neruus, propter sensus, quem habet, acrimoniam, maior, quàm reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorũ punctura id inprimis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, si excremẽta in vulnere, quæ dolorẽ afferre possũt, non cumulentur. Nõ cumulabũtur autem si ex toto corpore vitiosi humores ad vulneratũ locum non confluant. & si quæ in vulnere colligũtur, in eo non retineantur, sed statim euacuentur. Quod præstabitur, si cutis, vt & carnis, quę neruo incũbit, vulnus seruetur, aut si vulnus non satis pateat, amplius reddatur, & cutis latius duabus ad angulos rectos sectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunq; in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorũ punctura tria inprimis agenda sunt: corpus à vitiosis humorib. purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus pateat, eáq; tollantur.

Qua ratione corpus vniuersũ purgandũ sit, sępius dictũ. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & saniei exitũ parent, ŝinq; alto latentia excrementa foras trahant; & si vulnus nimis angustũ sit, id vel sectione decussatim facta, ita vt punctura sit sectionũ centrum; vel turũdis, quæ curem dilatent, neruum tamen non tangãt, ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua calida, & humida conueniunt; cùm aqua & frigida omnia sint neruis inimica, & calida ac humida facilè putredinem in neruis excitent, sed potius vtendũ oleó tenuis substantiæ, vt *lumbricorum*. Vtile etiam fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuissimarũ partium non adstringente inungere, aut si talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamęmel. anethino, de meliloto. Quod si dolor nondũ cesset, & inflãmatio immineat, commodũ fuerit cataplasma aliquod ad dolorem leniendũ imponere paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonica flor. chamæmeli, oleo bene maturo.* Talia n. cataplasmata dolorem sedant, exsiccant, & discutiunt, putredini resistunt, calorem natiuum fouent ac roborant; & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtilissimè adhibentur; & inprimis talia vsurpanda, cùm nerui inflammati & putrescere incipiunt, & tũ cataplasmata illa cũ oxymelite vel lixiuio parãda, ac ea ferè curatio instituẽda, qualis gãgręnę incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes autores consentiũt, & praxis ipsa atque experientia id docet, in pũcturis neruorũ esse abstinendũ à frigidis, adstringentibus, humidis, & vtendum esse calidis, siccis, tenuem substantiam habentibus, seu vt Gal. ait, eò omne consilium dirigendum, vt medicamentorũ facultas sit tum tenuis, tum mediocriter excalefaciens, & quæ siccare citra dolorem possit. Nam sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contracta, neque demorsa particula, possunt.

Verùm et si hoc quidem extra dubiũ sit, medicamenta, quæ puncturis neruorũ adhibentur, talem, qualem modò diximus, facultatem, nimirũ saniem exsiccare & discutere, atque ex alto trahere: an tamẽ præterea nihil agant, nulloque alio fine adhibeãtur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ suprà, *c.* 8. de sarcoticis dicta sunt, faciunt. Cùm enim eo loco mõstrauerim, non absurdum esse statuere, sarcoticorum medicamentorum eum inprimis esse vsum, vt calorem cuiuscunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectiùs suũ officium præstare possit: id inprimis in neruis, tendinib. & ligamentis vulneratis necessarium est. Cùm enim eorum calor longè debilior sit, quàm partiũ carnosarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentũ affluens rectè coquere, & sibi assimilare non possunt, ac proinde id in saniem mutatur, & quò maior est debilitas, eò copiosiùs talis sanies effluit. Præterea cùm neruosæ partes exquisitum sensum habeant, facilè dolore corripiuntur, cuius occasione ex reliquo corpore vitiosi humores confluunt. Hinc sæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, inprimis in cubito vel genu, præcipuè si accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, sed magna saniei copia effluat, quam Cheirurgi nostrates *das gliedwasser*, aquam articularem, nominant, atque imperitiores ipsius articuli genuinum humorem esse existimant, & propterea eius affluxum, nescio quibus medicamentis, obstruere conantur; cùm tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vna die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo sisti possit, nisi parti vulneratæ sua temperies naturalis restituatur. de quo etiam monet Io. Langius, *in præfat. epist. med.* & *lib.* 1. *epist.* 3.

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorũ & tendinũ vulneribus, inprimis pũcturis vtilia esse docuit, sunt *oleum* bene maturum, *tamen potius quàm*

quàm recens,lumbricorum,rutaceum,lil.alb. costinum, de castoreo; terebinthina, (sola in pueris,fœminis, & qui molliore sunt corporis habitu, in ficcioribus verò, cui aliquid *euphorbii* admixtum sit;) *ammoniacum,galbanum,radix aristolochia rot.dictamnus*, & omnes radices amaræ fine adstrictione;*propolis*, eodem modo vel sola vel cum *euphorbio*;loco euphorbij & *sagapenum* admisceri potest, *oleum destillatum terebinthina, lacrima abietina,balsama artificialia alia*. Commendat etiam Galenus emplastrum, quod paratur ex *cera part.* j.*terebinthina,picis,ana part.dimid euphorbij part. xij*;de quo videatur Galenus,6.*meth.medic.cap.* 2. vbi diligenter & prolixè de euphorbij in neruorũ vulneribus vsu agit;quarum summa est:cùm vsum euphorbij mẽsura nemo cõprehendere possit,cùm propter variã euphorbij ętatem,tùm propter varias naturas corporum;attendendum esse,quale sit euphorbium,an recens,an vetus,& qua proportione miscendum. Vetus enim,quod nouo flauidius & pallidius est,sed consistentia durius & siccius,minùs efficax est,& quamuis ad annum tertium vim aliquã retinet,quarto quinto,aut sexto iam exsoluitur, & procedente tempore planè elanguescit.Recens itaque cum *cera* triplo commisceatur.

Vt ♃. *euphorbii* Vnc. j. *cera* Vnc.iij. *olei* Vnc. x. *vel* xij.

Veterascens autem copiosiùs admiscendum; & pars vna ac dimidia adiicienda,vel etiam duæ:trimũ autem vel quadrimum,vel duplicatum prioris pondus,vel æquale ceræ. Qua in re tamen vsus attendẽdus.Si enim vulneratus ipse morsum sensisse dicat, & partes puncturam ambientes calidæ appareant, rum ipsa punctura magis,quàm par est, tumida, & ora inflammatione subafficiãntur:medicamentũ iusto fortius est,& propterea vel olei copiosioris mistura eius vis remittenda,vel vetustius euphorbium sumendũ.Si contrà eueniat,vis medicamenti adaugenda,vel copiosiore,vel recentiore euphorbio admixto.Quæ enim mistura triplum ceræ habet, valentissima est; quæ quintuplum, inualidissima;quæ quadruplum,mediocris.

Galenus,vt ex 3.*de compos.med.sec.gen.cap.* 2.videre est,& alia vsurpanda censuit,*sulphur.vinum,calcem viuam lotam,arsenicum,sandaracham,pompholyga,squamam æris, chalcitidem vstam*.Sed in his omnibus saltem vim siccandi spectauit,& talia solum medicamenta componere voluit,quæ excrementa è vulneribus neruorum euocarent & absumerent. Verùm mihi,vt antea dictum,probabilius videtur,talia medicamenta esse eligenda,quæ calidum natiuum neruorum,quod tùm per se,tùm maximè in vulneratis neruis debile est,simul roborent & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamẽta tam arte chymica parata,quàm è peregrinis regionibus allata,imo & in nostris obuia, & quæ citra dolorẽ,quem facilè fortiora illa antiquorum inducunt,officium suũ faciunt,quæq;seu neruus denudatus,seu tectus sit,tutò applicantur,(cùm in neruo denudato antiqua illa omnia tutò adhiberi nõ possint)inuenit,qualia sunt *balsamum Peruuianum,ol destillatum resina terebinthina,& abietina,cera oleũ* seu *balsamũ hyperici,spiritus vini,gummi elemi,tacamahaca,caranna*:quę omnia eã,quam à Galeno,& antiquis propo sita obtinent,eo tredẽdi vim nõ habent,& simul vim balsamicam,vt Recentiores loquuntur,qua illa destituuntur, obrinent,& non solùm excrementa absumunt,& calorẽ natiuũ pàrtis vulneratæ valde roborant,& omnia neruis amica sunt. Cæsar Magatus,*lib.* .*de vulneribus,cap.*5. has formulas tradit:

♃. *ammoniaci,opopanac.sagapeni aq. ardenti solutor. propoleos,terebinth.ana* Vnc.ß.*ol.tenuium partium, bimi aut.trimi, in quo lumbrici terrestres bullierint* Vnc. iß. M.F.Vngu.

Vel ♃.*terebinthina clara,lacrima abietina an.*Vnc.j. *tacamahaca* Vnc.ß.*caranna* Drach.ij.*balsami Peruuiani* Drach.iij.*propoleos* Drach.vj.*ol.nostri de hyperico* Vnc.j. M. F.Vngu.

Vel ♃.*sagapeni,opopanacis,propoleos an.*Vnc. ß.*tacamahaca* Drach.iij. *ol.stillat.terebinth. vel lacrima abietina* Vnc.j.*sulphuris ignem non experti* Drach. iß. M.F.Vngu.

Vel ♃.*tacamahaca,opopanacis, propoleos,abietina lacrima ana* Drach.ij *balsami artificialis* Drach.vj. M.F.Vng.

Vel ♃. *balsami artificialis, ol.nostri de hyperico ana* Vnc.ß.*aqua ardentis,aut aqua balsami* Drach.iij Misc.

Vel ♃.*diachyl.gummati* Vnc.j.*tacamahaca, caranna,sagapeni,propoleos,resina pini,picis naualis an.*Drach. iij.*balsami arte facti* Vnc.ß.*euphorbij* Scruph.ij. Misc.F.Cerotum.

Vel ♃.*fermenti vetusti* Vnc. iß. *stercoris columbini, aut sulphuris* Drach.j.*aq..ardentis, aq. balsami* q. s. vt medicamẽtũ acquirat mellis consistentiam Misc.

Vel ♃.*ol.de terebinthina vel abietina lacrima.*Vnc.j. *sagapeni,propoleos,an.*Vnc.ß.*euphorbij* Drach.j. Misce.

Et si,quod imponitur,medicamentũ si tẽuis substantiæ,seu vt Chymici loquũtur,volatile,quod facilè dissipari possit,admiscẽda *terebinthina gummi elemi*;vel superponendum emplastrum *è gummi,caranna,tacamahaca,ol.hyperici* composito dissoluto.

Diæta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aër, in quo æger versatur,calidior sit;cùm frigidum neruis sit inimicum. 5.*aph.*18.Ideoq; etiam neruorum vulnera nõ nimis sæpe & sine caussa detegenda,& cùm detegũtur,cãdela accensa,vel vas carbonibus ignitus plenũ in propinquo esse debet, & ipsa noua deligatio festinãda & citò perficienda.A vino æger abstineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda.Nã vt Celsus ait,*lib.*5.*c.*26. optimũ etiã medicamentũ quies est:moueri & ambulare,nisi sanis,alienum est. Imò risum in vulneribus partiũ neruosarũ multum periculi & damni afferre posse,testantur duæ historiæ annotatæ à Guiliel.Fabricio,*cent.*1.*obseruat.*23.Ita & animi affectus vitentur.A Venere,vt nocentissima,æger abstineat,vt vel historia iuuenis illius apud Guiliel.Fabricium,*cent.* 1. *obseru.* 22. docet, qui iam propemodum sanatus hanc ob caussam obiit. Diæta.

CAPVT XVI.

De Neruis cæsim vulneratis,& Ligamentorum vulneribus.

SI verò neruus vel tẽdo non punctim,sed cæsim vulneratus sit,vidẽdum,an secundũ longitudinẽ,an verò per transuersum: & quidem neruus vel totus dissectus,vel ex parte tantùm vulneratus sit, & quantum curis superiacentis sit diuisum.

Signa Diagnostica.

Dolor,si neruus sit cęsim vulneratus,sed non totus dissectus,non est ita magnus,ac si punctim vulneretur. Plerumque tamen etiam satis magnus est. Si verò neruus rotus præcisus sit,nullus dolor percipitur, sensus tamen vel motus partis, in quam neruus inseritur,aufertur.Si etiam tendo totus dissectus sit, motus membri aufertur. Signa Diagnostica.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si neruus secundum longitudinem sit vulneratus, conuulsionis metus tantus non est, cũ fibrę nõ ita afficiãtur: si verò transuersim sit vulneratus, non tamẽ totus discissus, omnia quidem ea symptomata, dolores scilicet, inflammationes, conuulsionem, deliria afferre potest, quæ neruí punctura: quia à fibris dissectis iis, quæ non dissectæ sunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala; malumque tandem ipsi cerebro communicatur, vnde conuulsiui motus & deliria.

2. Si verò neruus totus dissectus sit, equidem tantum periculum non affert, nec conuulsionis vllus metus est: aliud tamen incurabile malũ subsequitur, nimirũ partis, in quã neruus inseritur, debilitas in sensu & motu; cũ spiritus animalis per neruum amplius integrè ad eam partem ferri non possit.

3. Si tendo aliquis vulneratus sit, sed non totus dissectus, motos debilitatem in parte, quam mouet, patitur: si verò totus sit discissus, partis illius motus planè aboletur & tollitur.

4. Si copiosa sanies effluat, partis affectæ malè constitutæ, inflammatæ, & omnino periclitantis indiciũ est. Fluit autem ista sanies pro partis affectæ ratione varia, nunc instar aquæ se habens, nunc sero lactis similis, nũc alba, & lactea quasi; ex tendinibus crassior & glutinosior instar albuminis oui; ac memini quidã Studioso in genu valdè vulnerato quotidie è vulnere materiam oui albumini similem, sed tamen nõnihil albidiorem & paulò crassiorem, & omnino tamen qualem Celsus, *lib.* 5 *c.* 26. describit, & melicerią appellat, quod albo melli sit similis, ea copia effluxisse, vt oui testa eã vix capere potuisset.

Curatio.

Curatio. Curandi ratio in plerisque quidem est eadem cũ ea, quæ *c. præcedente* est proposita; quædam tamen peculiariter attendenda. Nerui cæsim vulnerati plerũque nudi & cute denudati sunt. Danda igitur opera, ne frigido aëri, qui neruis inimicus est, exponantur. Ideoq; vt proprio tegumento & superiacente cute regantur, quantum fieri potest, danda opera; & proinde, si neruus sit secundum longitudinem vulneratus, fascia vulneris labia adducenda & coniungenda; si verò per transuersum, & necessitas id requirat, sutura adhibenda; diligenter tamen cauendo, ne, si acu fiat sutura, (quod tamen facilè euitari potest, vt supra dictũ) neruus ipse acu rangatur. Si enim suendo pũgatur, eadem symptomata accidere possũnt, quæ aliàs in neruorũ pũctura oriri solent. Ita tamen vulnus adducendũ, vt saniei liber exitus pateat; quod si opus est, turunda fieri potest; ne ea detenta neruum corrumpat & putrefaciat. Nerui vulnerati quoque fortia illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & similibus, non ferũt. Ideoq; ad talia eorũm vulnera Galen. vsus est medicamento ex calco viua sæpius lota cum oleo rosaceo multo misto, vt & medicamento ex pompholyge, si cum largo oleo rosaceo misceatur. Verùm tutissima sũt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum *c. præcedente* facta est mentio. Ipsum verò volnus extra tegi potest *emplastro diachalciteos* seu *diapalma*, vel *neruino*, aut alio conueniente, Galenus, *lib.* 3. *de compos. medic. sec. gen. cap.* 3. huiusmodi emplastra proponit; & apud Recentiores etiam plurima extant, cuiusmodi etiam supra *cap.* 8. *de medicamentis vulnerariis*, proposita sunt. Vtile est & hoc *vnguentum de vermibus* dictum.

♃. *centaurei minor. plantag. minor. cynoglossæ, pilosellæ, consolidæ maior. minor. caudæ equinæ, mille folij an.* M j. *vermiũ terrestriũ* ℔ß. *ol. commun.* ℔j. *Vini aceti* Vnc. iv. Subigantur simul, & ita septem diebus fermententur. Deinde illis addatur *sebi Arietis à pellibus emundati* ℔j. *picis nauali, resina ana quart. vnum, gummi ammoniaci, galbani, opopanacis aceto dissolutor. ana* Drach. ß.

Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti consumtionem, & colentur. Vbi verò perfrixerint, adde *terebinthinæ* Vnc. iß. *thuris mastich. sarcocollæ an.* Drach iij. *croci* Drach. ij.

Agitentur spatula, vel pistillo in mortario moueantur, & si videbitur, ad consistentiam *cera* addi potest.

Et cùm ob caloris naturalis in neruis inopiam, vix bona fieri soleat supputatio, sed potius putredo & humorum corruptio, cataplasma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc vtilitatem præstat, vt neruum, cui frigus inimicum est, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile est & hoc.

♃. *farinæ fabar. hordei, erui, pulu. fl. chamæmeli, ros. rubr. an.* q. v. Cum *oxymel. s.* & *ol. rosato lumbricato.* F. Cataplasma.

Et cùm in neruis transuersim vulneratis, non verò per totum dissectis, facilè cerebrum per fibras integras in consensum trahatur, & conuulsio excitetur, conuulsio, quantùm fieri potest, præcauenda, iis, quæ hactenus sunt proposita, medicamentis, & quæ infra, *c.* 23. proponentur, auertenda; aut si id fieri non possit, nec medicamenta sufficiant, neruus totus dissecandus, vt conuulsio auertatur. Etsi enim pars inde debilitetur, & vel stuporem vel motur læsionem patiatur: tamen præstat hoc incommodum, quàm mortem, pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamenta, cùm sensu destituuntur, vulnerata *Ligamentorum vulnera.* nec dolorem nec conuulsionem pariunt, neque per se suos affectus cerebro cõmunicant. Et inprimis ligamenti, quod ab osse ad os tendit, vulnus maximè periculo vacat: quod verò musculo inseritur, quia neruos & tendines in consensũ trahere valet, si rectè nõ curetur, plus periculi afferre potest. Quia enim & ipsa ligamenta debilẽ calorẽ habent, nõ facilè vulnera ferũt, sed propter multa excrementa cumulãt, quę putredinẽ contrahere, & alia mala excitare possũt. Ideóq; ex medicamẽtis ad neruorũ & tẽdinũ vulnera vtilibus maximè siccãtia adhibenda: & quidẽ tutò ea vsurpare licet; cũ pars hæc sensu destituatur, neque ab eorũ acrimonia facilè offendatur. Cũ tamen, vt *capite praced.* dictũ, mihi videatur, talia medicamenta non solũ exiccandi, sed & partiũ calorem debilem fouendi & roborandi gratia adhiberi: talia siccantia vsurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & dissipent, sed potius foueant & roborent.

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

NEruorum vulneribus cognata sunt articulo- *Articulorum vulnera.* rum vulnera, quæ scilicet in cubito, genu, aut articulis digitorum accidunt: quæ sunt aut cum luxatione, aut sine ea.

Prognostica.

1. Sunt autem talia vulnera omnia periculosa, *Prognostica.* cũ articuli ad recipiendas fluxiones sint valde idonei, vtpote partes excarnes, cauę, & qui mẽbranis ac tẽdinib. mẽbranaceis cõnectuntur, & facilè dolorib. tentãtur, vnde inflammationes, vigiliæ, deliria, conuulsiones

uulsiones excitantur; & talia vulnera in vlcera cacoëthe facilè degenerant, vt Galenus, 5. *meth.med.c.* 6. scribit.

2. Et periculosiora adhuc sunt in parte interna, cùm eo loci grandiora vasa & nerui contineantur, vnde & hæmorrhagiæ insignes & conuulsiones facilè excitantur.

3. De iisdem vulneribus etiam scribit Hippocrates, 2. *Prorrhet. Vulnera, quæ in articulis fiunt, si penitus abscissi nerui sunt, qui continebant, absque dubio claudos reddent. Sin dubium est, quomodo nerui affecti sint, si quidem ex acuto telo recta plaga est, ea transuersa melior. Quod si graue fuerit & retusum quod vulnus inflixit, nihil multi discriminis. Sed & vulneris altitudo aliaq; signa huiusmodi consideranda sunt. Pus si ad articulum accedat, duriorem eum reddi necesse est. Quod si etiam tumores simul perseuerauerint, necesse est, eum locum in multum tempus durum esse; & sano quoque vlcere tumorem permanere, simulq; ea inflecti & extendi, vbi recuruato articulo curatio adhibita est. At quibus neruus excisurus esse speratur, iis cum maiore fiducia claudicationem prædixeris, idq; tum maximè, si quis neruorum inferiorũ exsolutus fuerit. Neruus autem excisurus his indiciis deprehēditur, si pus album crassumq; & diuturnum sub eo effluit, doloresq; ac inflammationes ad articulum circa initia oriuntur. Quæ etiam contingere solent, vbi os excisurum est.*

4. Idem *allegato loco* sic ait: *Quæ in cubitis discissa sunt præcipuè cum inflammatione, ad suppurationem sectionemque & vstionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculosiora fiunt, si accedat luxatio. Neque enim sine vitæ periculo articulus tũ reponi potest, ob dolores huiusmodi vulnera perperuò comitantes. Ideóq; se Medicus prognostico munire debet, ne apud vulgũ malè audiat. Aliàs enim si articulũ reponat, & is repositus maneat, mortē affert ægrotãti, videturq; vulgo ad parunm vulnus mors secuta. Vbi enim accidit cũ tali vulnere luxatio, distractionē patiũtur neruosę partes circa articulos, vnde dolores sæui & fluxiones fiũt: si verò reducatur articulus, rursũ extenduntur eædem partes, atque ita inflammationes & conuulsiones accidere, atq; cerebro cõmunicari necesse est, simulq; ex tot distractionibus & extēsionibus orto affluxu materiæ calor suffocatur, & gãgręna ac sphacelus sequitur. Quapropter si tale vulnus offertur, periculum vitæ adstantibus exponat Medicus, & febrem futuráque breui conuulsionē, si reductio fiat, prænuncier. De quo Hippocrates, *lib. de articulis, t.* 74. de osse tibiæ verba faciens, scribit: *At enim quibuscunque tibiæ ossa luxata vulnere facto penitus è pedis articulis eminent, siue extra vergant, reponenda non sũt: sed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorum; dierum vitam ipsorum futuram. Pauci enim ex ipsis sunt, qui septem dies pertranseant. Quæ namq; ipsos perimit, conuulsio est. Adde quod eueniet etiam, vt & tibia & pes gangræna corripiatur. Hac ita esse euentura, certò sciendum est.* Et de osse cubiti, *text.* 76. ait: *Eadem ratio est, si ossa quoque cubiti ad articulum manus vlcere facto siue in interiorem, siue in exteriorem partem manus emineant. Certò enim sciendum est, intra paucos dies ea morte, qua superius dictum est, eum esse moriturum, cui reposita ossa permanserint.* Et de osse femoris, *text.* 77. *Si verò os femoris ad genu vulnere facto prolapsum sit, repositum ac subsistens violentiorem mortē maturus afferet, quàm superius dicta.* Et postea: *Eadem verò ratio est de articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio. Quæcunque enim ex his luxata vulnere facto eminuerint, ea omnia, si reposita fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores si reducantur, non necessariò mortem afferunt, sed plurimi seruantur, de quo Hippocrates, *lib. de articul. t.* 78. *At verò quibus articuli digitorum vel pedis vel manus luxati vulnere facto exierint, non esse quidem fracto, sed in ipsa cohærentia auulso, iis si repositi permaneant, conuulsionis quidem periculum impendet, nisi rectè curentur.* Et Galenus, 3 *de fract. t.* 16. *Si verò parui articuli, quemadmodum circa digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vacabit, qui tamen, si euadunt, plerique ob diligentiam magnam in cura adhibitam id consequuntur.* Et postea: *Expectandum tamen est, articulos circa digitos, qui reponuntur, abscessuros esse; plerumque enim ita contingit, si vel queuis inflammatio subsit. Quare si non propter vulgi imperitiam Medico verenda esset accusatio, nullum penitus reponere oportebat.* Quæ omnia vt Medicus euitet, ægrótque mortem non accersat, repositionem articuli non suscipere debet. Si verò non reponet articulũ, inscitiæ à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum claudum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc prognostico se munire debet Medicus.

Curatio.

Curatio horum vulnerum, si sint sine luxatione, eadem ferè est quæ neruorum. Labia nimirum vulneris quidem adducenda sunt, non tamen penitus, si vulnus sit profundius, vt humoribus, qui facilè colliguntur, effluxus pateat. Et cùm articuli inprimis paucum calorem habeant, optimè ab externi aëris iniuriis defendendi. Quapropter non solùm illa vnguenta & emplastra, vt in aliis vulneribus, præsertim neruosis, vsitata imponenda, sed & cataplasma quorum supra, *cap.* 8. facta est mentio. V. gr. *Curatio.*

℞. *pulu. rad. althæa,* Vnc. ß. *betonicæ, fl. chamæmeli meliloti ana* Vnc. j. *farinæ sem. lini, fœnigræci ana* Vnc. iß. *fabar.* Vnc. j.

F. Cataplasma.

Affluxus quoque humorum præcauēdus, & propterea totum corpus diligenter euacuandum, & affluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè situetur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præcaueatur, & membri actio conseruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ diploma crassius subiiciatur, & aliquo inuoluatur, quod cubitum sustineat, & caput humeri altiùs impellat. Proprio enim pondere deorsum tractum humeri caput facit, vt vulnus tardiùs sanetur. Si articulo cubiti vulnus inflictum, brachium neque extensum seruandum, neque oimis inflexum; sed figura media collocandum, quæ angulum obtusum referat. Qui situs vt seruetur, & ab ægro aut dormiente, aut non cogitante mutetur, vel deligationibus idoneis, vel etiam instrumentis ligneis adaptatis conseruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digitorum articulis, manus semiflexa continenda, & digiti non extensi, ne cicatrice inducta rigida manus permaneat, & cõtracta lędatur. Si femoris articulus sit vulneratus, supinus æger decumbat, & idoneis puluillis ac deligationibus caput ischij in proprio loco cõtineatur, & dum cicatrix inducitur, mandãdum ægro, vt interdũ huc atque illuc femur moueat, ne cicatrice inducta motus læsio ob eam accidat. Genu vulneratum extensum rectâ figura locandum, vt claudicatio euitetur.

Si verò cum luxatione sit vulnus, si articulus magnus luxatus est, repositio omittēda, & claudicatio ac periculũ ægro prędicendũ, & fluxio omnib. modis auertenda, dolorque mitigandus, membrique is situs eligendus, qui ęgro maximè cõmodus & gratus videtur & minimũ doloris affert; modò membrũ nō dependeat, ne affluxioni occasio detur. Vulnus verò, vt reliqua vulnera, curandũ; non tamen vt reliqua vulnera deligãdũ. Cauendũ etiã ab aëre frigido. Cataplasmata quoq; nō ipsi vulneri, sed partib. vicinis imponēda: ne vllo modo pars pōdere graue- *Vulnus cum luxatione.*

uetur & oneretur. Et cùm fluxiones facilè ad has partes fiant,& propterea curatio longiùs protrahatur,crebris purgationibus,vt & sudoriferis,corpus ab omnibus vitiosis & superfluis humoribus mundandum.

CAPUT XIIX.

De Vulnere cum contusione.

CVm etiam instrumenti,quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam afferat,nec id prætereundum.Nam vulnera alia instrumentis acutis infliguntur , alia obtusis; quod non parum curationem variat.Et quidem curatio vulnerum instrumentis acutis inflictorum ex iis, quæ hactenus dicta sunt,'satis patet:quid peculiare vulnera obtusis instrumentis illata habeant,hoc capite dicemus.Solutæ autem vnitatis illa species, quam instrumenta obtusa in parte molli efficiunt , Contusio appellatur. Et quidem propriè Contusio appellatur, quando integra superficie partis seu cute, quæ sub ea sunt partes molles contunduntur, & quasi comminuuntur, cuius contusionis etiam suprà *part.*1 *cap.*16.aliqua facta est mentio.Interdum tamen non solùm pars intus contunditur,sed & extra in superficie vulneratur,vbi vulnus cum contusione coniungitur,de qua contusione agere huius loci est, quam tamen ita tractabimus , vt , quid in omni contusione agendum sit,pateat.

Vulnus cum contusione.

Caussa.

Caussa. Fit autem contusio in vulneribus , quando telum,aut instrumentum,quo vulnus infligitur,non solùm incidendi & secandi,sed & contundendi vim habet:id quod fit,quando telum aut instrumentum est retusum , aut graue , aut quando homo rei duræ alliditur:quo modo etiam sine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi potest.

Signa Diagnostica.

Sign.Diagnostica. Cognoscuntur vulnera cum contusione ex instrumento,quo vulnus illatum fuit,si scilicet obtusum & graue fuerit;deinde ex dolore & colore liuido partis.

Prognostica.

Prognostica. 1.Vulnus cum contusione periculosius & curatu difficilius est,quàm id,quod est sine contusione. Partes enim contusæ & sanguis effusus discuti,vel in pus mutari debent:quod antequam fiat , vulnus curari non potest.

2. Et si pars contusa & sanguis ex ruptis vasis effusus putrescere incipiat, gangrænam excitare potest.

Curatio.

Curatio. Cùm nullum vulnus,cui alius affectus , qui eius curationem impedit,coniunctus est , sanari possit, nisi is remoueatur, & pars ipsa rectè sese habeat: facilè hinc patet, ad contusionem primam curam dirigendam esse. Vbi verò contusio ablata est , reliqua cura antea proposito modo peragenda.

Cùm autem id, quod contusum est, in integrum restitui non possit,& sanguis,qui è vasis effusus est, in loco alieno hæreat,& facilè corrumpatur:danda primò opera,vt vtrũque tollatur,& seu discutiatur, seu in pus mutetur.Et cùm ad partem contusam ob dolorem facilè humorum affluxus fiat, primò vniuersales reuulsiones , inprimis venæsectio, si opus sit,instituendæ.

Deinde,ne plus humoris ad partem affectam confluat,defensiua & repellentia adhibenda,de quibus supra , *part.* 1. *cap.* 16. dictum; quæ talia esse debent , vt humorem affluentem non admittant, simulque eius aliquid absorbeant & exsiccent.

Vbi de affluxu humorum amplius metus non est, danda opera, vt id,quod contusum est, & sanguis, qui è vasis effusus,in parte contusa hæret , quamprimùm in pus mutetur,docente id Hippocrate,*lib. de vlceribus*: *Si quid*,inquit, *carnis collisum attritumque à telo fuerit , ita curandam est, vt quàm celerrimè suppuretur Nam & minùs inflammatione prehenditur,& necesse est collisam detritamque à telo carnem in pus conuersam tabescere,deinde nouam erearis.* Quæ autem pus mouentia sint,alibi dictum.In eorum verò vsu, cùm calida sint & humida, attendendum, ne nimis humida apponantur;cùm eorum vsu facilè putredo & partis corruptio excitari possit.Ideoque discutientia quædam addenda.

Vt ℞.*rad.althææ* Vnc.j.*cucum.agrestis.*Vnc.ß.*origani,summit.anethi.ana* Mß.*caricarum*,n um.vj.

Coq.ad mollitiem & per setaceum traiiciantur.

Adde *pulu. fl.chamameli farinæ sem. lini, fœnigraci, ana* Vnc.ß.*sanguinis dracon.* Drach. iij.*styrac. liquid. galbani,myrrhæ ana* Drach.ij.*croci* Scrup.j.*ol. hyperici, pingued.porci,ana* q.s.Misc.

F.Cataplasma.

Cataplasmata autem talia non ipsi vulneri , sed circumcirca,vbi pars contusa est, imponenda sunt. Quod ipsum docuit Hippocrates, *libr. de vlceribus*, dum scribit : *Vbi cataplasmate vulnus muniendum esse videtur , reduci a plaga debet , & proximis partibus imponi,vt pus euadat,& quæ dura sunt emolliantur.*

Ipsi verò vulneri digestiuum ex *resina terebinthina*,& *vitellis oui* paratum,vel *triapharmacum*, aut *vnguentum basilicum*,vel simile ex iis , quæ supra proposita sunt,inungendum,& desuper linamenta eodem digestiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamẽtis detergendum,&tandem detersum carne implendum ac consolidandum est.

Si verò quod contusum est,in pus non mutetur, sed tertio,quarto,aut quinto die tumor cum dolore oriatur,& indies augeatur,dolorque pulsatilis excitetur , ægerque tactum eius loci non bene ferat, tandemque calor in parte floridus exstinguatur , & pars ad flauedinem tendat,dolor & pulsatio remittant, atque alia imminentis gangrænæ indicia adsint, pars scarificanda , & *vnguentum Ægyptiacum* imponendum,ac curatio instituenda,vt *allegato cap.* 16.*part.*1 & in imminente gangræna fieri solet, de quo *part.* 2. *cap.* 19.dictum.

Si verò non solùm caro,sed & nerui, tendines & ligamenta contundantur:nerui quidem & tendines si sint contusi absque cutis contusione, oleo calente sunt fouendi,quod discutiendi vim habeat,vt *rutaceo,irino,anethino,sampsuchino.*Si verò simul cutis sit contusa,primò *albumen oui* cum *rosaceo* mixtum , ad dolorem leniendum,imponendum. Dolore nonnihil lenito pars vino adstringente tepido fouenda, & postea,quod athletis,quibus talis contusio sæpe accidit,in vsu fuisse frequenti scribit Galenus, cataplasma ex *farina fabarum* & *oxymelite* imponendum.Laudantur etiam *folia vlmi* oleo incocta & applicata,vt & *cinis sarmentorum vitis* cum *pingued.gallinæ* & *aceto* permistus. Et si dolor vehementior fit coniunctus *pix liquida* cum *oxymelite* & *farina fabacea* misceri, coqui, ac calens imponi potest: si verò magis exsiccare libeat ,*farina erui*,vel *puluis rad Ireos Illyricæ*

Illyricæ admisceri, locusque *oleo chamæmelino, anethino, irino, rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facilè putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix aristolochiæ, gentianæ, helenii, centaurium minus, ammoniacum* cum *melle*.

Si verò in neruo vel tendine post contusionem vel conto.sionem, ob crassorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & stupor in parte excitetur, emollientia & digerentia imponenda, qualia sunt *radix althææ, lil. albor. bdellium, ammoniacum, galbanum, diachylum magnum*.

Si tandem ligamenta contundantur & contorqueantur, medicamenta, quę calefaciendi, discutiendi, & partis calorem roborandi vim habent, imponenda; qualia sunt *oleum mastichinum, nardinum, irinum, spicatum, emplastrum barbarum, nigrum*.

Vel ♃. *ol. mastich. nerdini, spicati ana* Vnc. j. *bdellij* Drach. ij. *croci* Scrup. j. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morsu animalium illatis.

Vulnera ex morsu animalium.

AD vulnera cum contusione pertinent & ea, quæ morsu animalium, & globulis bombardarum inferuntur; de quibus propterea in specie agere libet. Et quidem vulnera morsu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite quatenus veneni expertia sunt. De morsu verò animaliũ venenatorum postea, *cap.* 21. dicetur. Accidit enim interdum, vt homo à cane, simia, equo, asino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morsum quoddam virus habere scribit Cornelius Celsus, *lib.* 5. *cap.* 27. Quod de feris facilè negari non potest. Etenim cũ saliua animalium magnam vim habeat, & si quid viriosi in corpore est, id facilè imbibat, cùm morsu vulneri inferri facilè potest. Accedit & hoc, quod animalia, dum mordent, plerumque irata sunt. Cùm verò ira, vt notissimum, magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, vitium istud humorum facilè saliuæ, & per eam vulneri communicari potest; idque multo magis accidit, si homo sit phreneticus. Et si omnino nihil virulenti sit in vulnere à morsu animalis inflicto: ipsa tamen contusio, quæ omnia vulnera periculosiora & curatu difficiliora reddit, vulnera ista grauiora facit. Nam cùm dentes animalium non ita acuti sint, vt gladius, vel cultrum, vel aliud aromatum genus, dum vulnerant, simul contundunt.

Prognostica.

Quàm periculosa autem sint vulnera etiam ab homine morsu illata docet Guillielmus Fabricius tribus exemplis, quæ, *cent.* 1. *obseruat.* 84. & 85. recenset, quorum primum est de mercatore inter pocula morsu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morsu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens secuta, cum conuulsionibus, febre ardentissima, syncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè, linguæ explorandæ gratia, digitum in os ipsius immiserat, demorso, cui ex morsu illo dolor vehemens non solùm in digito, sed & toto brachio exortus est: tertium viri ab alio furioso ira percito ad primam articulationem pollicis grauiter morsi, cui itidem statim dolor vehemens per totum brachium exortus est, & secuta febris ac syncope.

Similem historiam recenset Matthias Glandorpius, *in speculo Cheirurg. obseruat.* 49 de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice circa primum articulum sauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus, febris continua, corporis inquietudo, lipothymiæ frequentes, & intensus capitis dolor ortus est.

Et omnino vulnera periculosa sunt, tum ex se propter contusionem, tum quod saliua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculosa sunt, si partes neruosæ, quales sunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Cùm, vt dictum, in omni vulnere à morsu animalium illato contusio adsit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis sunt acuti magis, quales canis, simiæ, sciuri, alij minùs acuti, vt hominis, equi, asini; & ex contusione illa dolor inferatur: & contusionis & doloris habenda ratio. *Curatio.*

Primò ergo sanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæ sectio vel purgatio, si opus sit, instituenda; ac ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus superioribus communicetur, defensiuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti superiori imponendum; ipsi verò vulneri ad dolorem leniendum, suppurationem promouendam, vulnusque apertum seruandum, tale medicamentum applicandum.

♃. *ouum* j. *butyri* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *ol. violar. rosac. ana* Drach. ij. Misc.

Vel *rad. althææ*, Vnc. iß. *fol. maluæ, flor. chamæmel. meliloti an.* Mß *absinthii* p. ij.

Coq. ad mollitiem & contundantur. Contusis adde

vitell. oui j. *ol. rosac. chamæmel. an.* q. s.

F. Cataplasma.

Si virulentia aliqua metuatur, *scordium* addi potest, vt & *theriaca*. Proinde tale vnguentum parandum.

♃. *vngu. basilici, butyri rec. an.* Vnc. ß. *theriacæ* Dr. j. *ol. rosac.* Vnc. j *vitel. oui* j. Misc.

Deinde, vt porrò, quod contusum est, in pus mutetur, vtendum *melle rosaceo, resina terebinthina*, cum *vitello oui*, vel *vnguento basilico*. Vel, si malignitas metuatur, hoc:

♃. *pulu. myrrhæ, rad. aristol. rot. iridis Fl. aloes an.* Drach j. *angelicæ* Drach. ß. *theriacæ in spir. Vini dissol.* Drach. ii. Cum *melle rosato*.

F. Linimentum.

Tandem deterso & mundificato vulnere, carne id replendum & cicatrice claudendum, vt aliàs fieri solet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt *de gangræna* dictum, instituenda.

Glandorpij parens in casu antea allegato, præter vniuersalia & interna, hæc topica adhibuit. Primò hoc vnguento inunxit filamenta & calidè vulneri cum *emplastro citrino* imposuit.

Vt ♃. *terebinth. Venetæ aliquoties lotæ* Vnc. j. *pulu. lumbric. terrestr.* Scrup. ij *thuris* Drach. ß. *vitell. oui* j. Misce.

Manus ad carpum vsque inuncta fuit *ol. rosato*.

Dolore incrementum sumente seq. cataplasma tepidè applicauit.

♃. *scordii, alliariæ an.* p. iiii. *absinth. comar. hyperici saluiæ, amaraci an.* p. ii. *ros. rubr.* p. iii. *flor. chamæmel. meliloti an.* p. i. *medullæ panis siligin.* Vnc. iii. *furfurum* Vnc. i. *farinæ lupinor.* Vnc. iß.

Cum s. q. *Vini* fiat Catapl. in fine addendo

ol. rutæ Drach. vi. *rosati lumbricat.* Vnc. iß. *vitell. oui* i. *croci* Scrup. i. Misce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum defensiuum hoc applicauit.

℞. *vng. rosat. champhorat. santalini an.* Vnc. ß. *ol. rosati cum succo solani* ℥iij. *boli Armeni* Drach. ij. *puluer. rosar. rub.* Drach. j. *aceti rosati parum*, Misc.

Dolore nonnihil cessante, neruus seu potius tendo niger conspectus fuit, ideo seq. puluerem inspersit:

℞. *rad. aristol. rot. peucedan. iridis an.* Scrup. j. *C. C. V. prep. puluer. lumbric. terrestr. thuris an.* Scrup ß.

Misc. F. puluis subtilissimus. Supra quem imposuit filamenta illita *emplastro diapompholyg.* tecta *emplast. diapalma.* Et sic metus, qui aderat, pollicem amputandi, depulsus fuit, & portio tendinis magna excisa, officulumque primum planè cariosum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diuturnam deligationem, vt & pollex, motu destituebantur, fomentationibus, balneis & linimētis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licet immobilis mansit, de nouo vngue donatus fuit.

CAPVT XX.

De Sclopetorum vulneribus.

Vulnera Sclopetorum. AD contusa vulnera referimus etiam ea, quæ sclopetis infliguntur. Vbi statim in principio discutienda quæstio,

An vulnera sclopetorum globis inflicta aliquam malignitatem vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impressum habeant?

Tres opiniones de vulneribus sclopetorum. In tres omnino sententias hîc abeunt autores. Primi statuunt, vulnera sclopetorum globis inflicta esse venenata. Alii venenata quidem esse negāt, empyreuma tamen & combustionem habere dicūt. Alii denique neutrum adesse concedunt, sed omne id, quo differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, esse à partium, quas globus transiit, cōtusione & dilaceratione. Quas sententias ordine videbimus.

Prima. Primò eorum, qui vulnera hæc venenata esse statuunt, opinio satis antiqua est, & post bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera sclopetis inflicta methodus superstructa fuit, Nam Io. de Vigo, *parte 2. practic. Cheirurgia. libr. 1. cap. de vulnere venenoso*, scribit. *Si vulnus caussatum fuerit ab instrumento iam dicto bombarda, tunc cauterizatio fieri debet cum oleo sambucino vel lini tantummodò.* Scribitque Paræus, *libr. 10. Cheirurg. apologismo 1.* ad sua tempora vsque vsitatū fuisse, talia vulnera oleo sambucino calidissimo, cui nonnihil theriacæ admistum sit, inurere; atque hanc curandi rationem se quoque initio secutam fuisse, donec fortuitò quodam casu aliud edoceretur, de quo *allegatus locus* videatur.

Rationes quibus prima opinio probatur. Qui autem hanc opinionem sequuntur, venenositatem in vniuersum probant ex morbis & symptomatibus prauis, qui superueniāt, qualia sunt partium corruptio & gangræna, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida seu nigra; deinde ex curatione, quod Alexipharmaca in his vulneribus profuisse compertum, & quod vulnera hæc diu aperta seruāda sunt, more aliorum vulnerum venenatorū. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quod compertum sit, omnes, qui in quibusdam præliis globis eiusmodi vulnerati fuerunt, periisse, vel vix, & non nisi maximo labore fuisse seruatos, etsi vulnera adeo magna & periculosa non videantur, quæcunque etiam à Cheirurgis adhiberetur diligentia.

Venenositatem verò alii deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proiiciuntur; alii à metallo, è quo globi parantur; alii à veneno, quo globi hi inficiuntur. Constat enim hic puluis ex Sulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida esse, & dum igniuntur, summè calida fieri, & si flammam concipiant, tandem venenositatem acquirere dicūt. Quod vel ex eo etiā patere existimāt, quod qui pulverem istum conficiunt, os & mures occludant, ne venenosis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenositatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori nostro inimica esse statuunt; alii etsi globos istos per se venenatos non dicant, eos tamen veneno infici posse, idque variis gentibus vsitatum fuisse, passim ex authoribus variis probant, vt Theophrasto, *de plantis, lib. 9. cap. 15.* Dioscoride, *lib. 9. cap. 20.* Plinio, *lib. 12. c. 53.* Paulo Æginera, *lib. 6. cap. 88.* & aliis modernis scriptoribus. Nonnulli hîc ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt; atque sicut certum est, in fulmine vim venenatā sæpe inesse, quod fœtor & mira hominem & bruta subitò iugulādi vis, atque alii maligni eius effectus satis testantur: ita simile quid in ictu bombardæ inesse putant.

Secundò multi fuerunt & sunt, qui empyteuma seu combustionem partium his vulneribus coniungi statuunt Atque hinc tot apud Cheirurgos vulgò circunferuntur medicamenta, quæ Cheirurgi nostri *Pulverleschung*, id est, pulueris pyrii seu empyreumatis exstinctoria nominant, quod scilicet persuasum habent, in tali vulnere esse empyreuma, quod primò omnium exstringuendum sit. Id verò his rationibus probare conantur, primò quod globi isti, dum proiiciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundò, ex ipso globuli motu, qui cùm sit celerrimus & velocissimus, inde globum calefieri putant; quod ipsum etiam Aristoteles docuisse videtur, qui *1. de cœlo, cap. 7. text. 42.* & *1. meteor. text. 3.* ob vehementem motum ferrum calefieri, & plūbum in sagittis liquescere, ac ligna & lapides igniri scribit; quod & ipsa experientia docet, cùm notum sit, attritu lignorum rusticos interdum ignem excitare, & molarium rotarum axes, nisi pinguedine madeant, ignem concipere. Tertiò etiam id ipsum in globis istis experientiā confirmat; cum sæpe compertum sit, à globis istis in pagis straminea tecta flammam concepisse, domosque integras conflagrasse. Quartò & alia, quæ in combustionibus accidere solent, in his vulneribus apparere dicunt, ipsum vulnus nigrescere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambustionibus fieri solet, ad nonum vsque diem augeri, & hinc imminui.

Secunda.

Rationes quibus altera sententia stabilitur.

Tertiò, qui venenum & ambustionem in vulneribus adesse negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenositatem, quæ vulneribus inesse, hoc modo pugnant. Primò aiūt, si venenum vulneribus talibus insit, illarum fuisse vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non posse, ex eo patet, quod res, à quibus componitur, venenatæ non sunt. Componitur enim ex sulphure, nitro, & carbonibus: quorum nullum venenatum est. Etenim & sulphur & nitrum medicamentorum internorum loco vsurpari, & ab antiquis & à recentibus Medicis, ita notum est, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati sunt. Et licet puluis iste accendatur: tamen inde venenositatem acquirere non potest; cùm ignis venenositatem potius absumat, quàm inducat. Et pulue-

Tertia. Rationes pro tertia opinionis defensione. Venenum non prouenire à puluere.

rem

rem hunc non esse venenatum, milites multi satis probant, qui eo cum aceto ad pestem curandam vtuntur: idemque in peste ad eam arcendam in domibus accendi solet. Imò ipse effectus & experientia id satis probat, quæ testantur, plurimos à globis eiusmodi vulneratos nullū symptoma, quod veneni alicuius possit esse indicium, pati.

Non à globo. Neque etiam à globo plumbeo venenum prouenire potest. Plumbum enim, præcipuè integrum, nihil veneni adferre, manifestum est, & patet ex eo, quod multi tales globos corpori immissos interdū aliquot annorum spacio sine omni damno in corpore circumferunt; imò nonnulli plumbeos globos deglutitos per aluum rursum sine omni noxa reiecerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamenta parata extra ad antiquorum vlcerum curationem feliciter adhiberi, notissimum est.

Globos verò tales, vt postea dicetur, veneno infici posse, non negatur; sed hoc non in omnibus talibus vulneribus contingit, vt paulò post dicetur.

Ambustionē nullā adesse. Ambustionem etiam nullam adesse hoc modo probant. Primò enim si ambustionem inferrent hæc vulnera, ipsi globi ignescere, & inde liquescere deberent; cùm tamen globi isti integri & nihil tale passi è vulneribus extrahantur. Secundò; in rebus, quæ magis sunt combustiles, combustio hęc percipi deberet, & in vestibus primò eorum, qui hoc modo vulnerātur, cōbustio ista appareret; cū tamē nulla cōbustionis in iis, siue lanea, siue linea sint, vestigia appareat. Imò qui naues vel alia ædificia cōtra istorum globorum ictus defendere conantur, saccos lana vel stupa plenos appendunt, qui nullo modo à globis istis etiam maioribus accenduntur. Neque est, vt hîc quis respondeat dicatque, diuersā esse rationem partium corporis humani & vestium, ac similium rerum. Talia enim, ob amplitudinem meatuum, tenuissimam exhalationem peruadere, intacta substantia; corpus humanum verò ob densitatem lædere, idemque hîc fieri, quod in fulmine, quod illæsa vagina gladium colliquat. Verùm magna fulminis & globi hîc est diuersitas: Tota enim actio fulminis est à spiritu potentissimo; & substantia subtilissima omnia penetrante: at talem spiritum cum globo plumbeo coniunctum esse, nōdum est probatum; sed tota actio hîc globi est, qui neque raras comburit, neque ligna, & alias densas; in quas impingit. Tertiò, cùm vix vlla res detur magis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius maximè φλόγιςος, si globi hi corpus humanum comburerent; multo magis puluerem pyrium accendere deberent; quod tamen non accidit, teste ipsa experientia, quæ docet, etsi à globo tali vas puluere tormentario plenum traiiciatur, puluerem tamen non accendi. Si verò eueniat, vt globo è bombarda emisso accendatur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipsa ad puluerem penetrauit, vel is ad ferrum vel lapidem allidirur, atque ignis scintillis, tanquam è silice excussis, accenditur. Quartò, si loco globi plumbei papyrus vel stupa sclopeto indatur atque explodatur; nulla combustionis in iis, seu à puluere pyrio, seu à motu contractæ vestigia apparent (nisi quòd interdum à puluere contaminantur, & nigrescunt,) & sæpe ex ipsis vulneribus integrè extrahuntur. Quintò, vulnerati hoc modo nullum calorem aut adustionem percipiunt; sed dolorem tantùm ex cōtusione & dilaceratione. Sextò, quod nec à flamma pulueris nec à motu globi isti incalescant, vel illud etiam docet; quod globus è cera confectus & sclopeto eiectus nō liquescit, sed & ipse asserem ligneū duos digitos crassum penetrat: ex quo vnico satis patet, globos istos non vi ignea, sed impetu saltem, quicquid præstant, efficere.

Decisio opinionum omnium. Vt verò de controuersia meam sententiam aperiam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas, vero consentiam esse puto. Quæ verò pro prioribus duabus opinionibus allata sunt argumenta, facilè solui possunt.

Priores enim, qui defendunt vulnera ista esse venenata, id eo non probant, quod primò grauia hoc modo vulneratos infestant symptomata. Ea enim omnia ex contusione, nisi rectè curetur, aut si nimis magna sit, & hinc putredo excitetur, prouenire possunt. Etenim cùm globus iste summa violentia partes, in quas impingit, penetret, quicquid obuium est, collidit, contundit, & lacerat, qua vi non solùm venæ capillares & arteriæ ac nerui per carnem passim sparsi dilacerantur, sed & maiora rumpuntur & contunduntur, vt naturalis confluxus sanguinis & spirituum prohibeatur, vnde partes contusæ calore vitali destitutæ facilè corrumpuntur & putrescunt. Neque etiam tremor cordis, & similia symptomata, in omnibus hoc modo vulneratis accidunt. Quod verò secundò alexipharmacā interdum profuisse compertum est, id non de omni vulnere sclopetario verum est, sed de iis solùm, cùm ex contusione, & hinc sequente putredine magna, ac omnino gangræna imminente; cor à putridis vaporibus, à vulnere per arterias adscendentibus, læditur, & proinde alexipharmacis ab iis munitur & roboratur. Quod verò vulnera ista diu aperta seruanda sunt, non ideo fit, vt venenum euacuari possit, sed vt pus, quod continuò è partibus contusis generatur, euacuetur, id quod tardiùs fit; cùm id quod contusum est, multum fit in hisce vulneribus. Tandemque quod in præliis nonnullis vulnerati plerique vel mortui vel difficulter curati sunt, non ideo accidit, quod vulnera globis inflicta venenatā fuerint; cùm in aliis præliis plurimis nihil tale obseruatum sit; sed accidit vel ob aëris constitutionem vitiosam, vel ob viosam corporis constitutionem, & prauum in iis humorum apparatum, qualis sæpe in castris esse solet.

In specie verò venenositas horum vulnerum neque ex puluere pyrio, neque ex globo probari potest. Nam, vt antea etiam dictum, neque sulphur, neque nitrum, neque carbones venenati sunt; proinde ex iis venenati nihil componi potest. Exhiberi sulphur & nitrum tutò; patet ex Dioscoride, *lib. 5. cap. 83.* Hippocrate, *de nat. muliebri*, & aliis cùm antiquis, tùm recentioribus. Accensio verò eorum & ignis venenositatem, si quę adesset, potius dissiparet, quàm induceret. Neque qui puluerem istum parant, os & nares obstruunt ob venenositatem, sed ob puluerem, qui illis molestus. Neque. Neque omnes id faciunt.

Deinde multò minùs à plumbeo venenositas induci potest. Etsi enim id in corpore diu detentum & resolutum, instar aliorum metallorum; si ærugines contrahant, nocere potest: tamen vt in momentaneo isto transitu venenum aliquod corpori ab eo imprimatur, fieri nullo modo potest. Et suprà dictum globulos eiusmodi interdum multis annis in corpore sine omni incommodo & damno gestari: imò è plumbo multa vtilia medicamenta ad externa vlcera parantur.

Hoc verò vltrò & facilè concedimus; globulos istos, vt & arma, veneno infici posse. Etsi enim plūbum satis densum sit, tamen cùm ferrum, quod adhuc solidius est, veneno infici possit, quidni & plūbum possit. Et nullum de illa re dubium est; atque testantur id historiæ tùm antiquæ tùm recentes, earum gentium, quæ adhuc sagittis vtuntur: prodideruntque id Dioscorides, *lib. 6. cap. 21.* & Paulus Ægineta, *lib. 6. cap. 88.* Et

Vegeti

Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.

Virgilius, *lib.* 10. *Æneid.* & alibi dixit. Et Ouidius, *lib.* 3. *Trist.*

Nam volucri ferro tinctile virus inest.

Sed de hoc non est quæstio. Verùm de hoc quæritur, an omne vulnus sclopeti globo inflictum sit venenatum: quod negatur. Ideoque sicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inflicta esse lethalia: ita quoque non licet concludere, si quædam vulnera sclopetorum globis illata sunt venerata, ergo omnia talia esse. Neque est, vt quis cũ Paræo, *lib.* 10. *apologismo* 2. existimet, igni satis supetq; virium esse ad veneni vim omnem dissipandam, si quod glandi affusum aut adiectum fuerit. Nam, vt postea probabitur, & ipse Paręus concedit, globi isti bombardarij nullo modo tantum calorem concipiunt, vt ab eo, tanquam igne, venenum, si quod adsit, possit dissipari.

Qua ratione autem hi globi infici possint, an inunctione solùm, quod Paræus concedit, an verò ipsius substantiæ venenatæ infusione, quod ille negat, non disputo. Non tamen impossibile esse puto, substantiam aliquam venenatam, si non vegetabilem tamen mineralem, dari posse, quæ in fusione plumbo admisceri & permanere possit: de quo tamen acriter non pugno, neque, talia vt cognoscam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo suam opinionem probare volunt, non est ea conuenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venenositatem sæpe inesse negari non potest. At in ictu bombardico nihil tale inest, vt ex eius compositione antea probatum; neque flamma ex accenso puluere ad ipsum vulnus penetrat, sed quicquid globus præstat, id violentia & motu præstat, modo aliorum violenter proiectorum, vt sagittæ & lapides è fundis proiecti. Qua verò ratione motu violento proiecta talia prestent, disputare huius loci non est. Et si quæ est fulminis & bombardarum similitudo, ea potius in igne à puluere pyrio accenso & eiaculato est, quàm in ipsis globis plumbeis.

Tandem quod in quibusdam præliis globis eiusmodi vulnerati plerique interierint, neque id venenositatem horum vulnerum probat. Neque enim, vt supra etiam dictum, in omnibus præliis id accidit, sed plurimi à periculosissimis eiusmodi vulneribus sanantur. Id verò si quandoque accidat, vel malitiæ hostium, qui eiusmodi globos veneno infecerunt, vel corporum prauæ dispositioni, aut ipsi etiam aëri vitioso adscribendum. Etenim notissimum est, ob prauam victus rationem corpora militum ad pestẽ & alios morbos esse disposita; quibus si vulnera infligantur, facilè fieri possunt lethalia; sicut hydropicorum & aliorum cacochymicorum vulnera periculosa esse solet. Aërem verò, cùm ex anni constitutione, tum ex castrorum sordibus impurũ & vitiosum, vulnera periculosa facere posse dubium nõ est. Et omnino in talibus vulneribus, corporũ praua dispositio, & aëris vitiosa constitutio, plus periculi afferunt, quàm in aliis sine globo inflictis vulneribus. In iis enim suppuratione tanta opus non est; in contusis verò hisce vulneribus omnino suppurantibus opus est, neque sine iis vllo modo talia vulnera contusa sanari possunt, quæ in corporibus malè dispositis facilè putredinem, & hanc sequentes febres & praua symptomata excitare valent. Neque enim nouum hoc vulneris genus. Nam licet bombardarum inuentum & ista globulorum plumbeorum eiaculatio noua sit: tamen vulneris modus nouus non est, sed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, nimirum contusio. Non tamen in solis suppurantibus periti Cheirurgi subsistunt, sed putredine imminente, quæ gangrænam facilè inducere potest, vnguentum Ægypriacum & alia, quę gangrænam auertunt, medicamenta vsurpant, vt postea de curatione dicetur; quæ tamen ita comparatà esse debent, ne suppurationem planè impediat; cùm nullum vulnus contusum sanari possit, nisi quod contusum est, in pus mutetur.

Alteram verò sententiam quod attinet, eorum, qui combustionem vel empyreuma his vulneribus coniungi statuunt, nec illi firmis rationibus nituntur. Quod enim Germani nostri medicamenta, quæ his vulneribus in principio adhibentur, *Pulverleschung*, id est, empyreumatis ex puluere pyrio exstinctoria appellarunt, id falsa hypothesi nititur, & qui hanc appellationem his medicamentis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primùm restinguendum esse. Medicamenta v. illa omnia nihil aliud præstant, quàm quod vel id contusum est in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, si quæ immineat, auertũt. Quod verò hæc alia sint, quàm suppurantia, quæ in aliis vulneribus & vlceribus adhiberi solent, non mirum. Nam supra, *part.* 1. *cap.* 16. & antea, *cap.* 18. *de vulnere cum contusione*, dictum, in contusionibus suppurantia illa calida & humida locum non habere, sed eò eorum vsu putredinem & hinc gangrænam sæpe excitari; & propterea magis exsiccantia & putredini resistentia, interim naturam in pure generando robotantia, requiri.

Rationes verò, quæ pro hac sententia afferuntur, parùm solidæ sunt. Primò enim quod globos istos à puluere tormentario accenso igniri quasi statuunt, falsum est, & suprà argumentis pro tertia opinione adductis satis probatum, nullo modo globos istos à puluere isto calefieri & ignescere. Deinde, quod opinantur, eos motu calescere, atque ad id probandum Aristotelem tẽstem citant; scribit equidem Aristoteles *locis allegatis*, quod motus & ligna & lapides, & ferrum ignire soleat, & confirmat id experientia. Sed vt hoc fiat, duo corpora dura & solida diu mutuò atteri necesse est. Quod verò plumbum vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditum fuerit, nunquam experientia docuit. Hoc enim si fieret, etiam sagittæ, quæ sæpe ferreis aut æreis cuspidibus munitæ sunt, per aërem traiectæ incalescere & igniri deberent. Quod verò tertiò dicunt, à globis istis straminea tecta & domos accendi, id verum est, si flamma, quæ cum globo è bombarda emittitur, tectum tangat, aut si fomes aliquis ignem fouens globo alligetur, quod incendiarij facere solent. Abs flamma verò illa aut materia igniaria si sit, & si globus saltem stramen tangat, nec id, vt nec lana, nec stupa, nec ipse puluis pyrius, accendi potest, vt antea in argumentis pro tertia sententia allatis dictum est. Neque hîc distinctio Quercetani, quam habet *in Sclopetario*, *c.* 1. locum haber, vbi scribit, si globus eminus & è longinquo è bombarda emittatur, vel partem veste tectam feriat, ambustione & vredine id vulnus carere: si verò cominus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, cum vredine & ambustione coniunctum vulnus esse posse. Nam etsi barbam & capillos, vel etiam vestes, flamma illa è puluere pyrio accenso è sclopeto erumpens è propinquo lædere possit: tamen non credibile est, flammam per exiguũ illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, simul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera cominus & eminus per globos illata; nisi quod à globo è propinquo emisso, qui maiore vi ferit, grauior fit contusio, quàm ab eo, qui è longinquo venit, & debiliùs ferit. Quartò verò quod ea, quæ in

in vulneribus hisce apparent, attinet, ea omnia non ab empyreumate, sed à contusione proueniunt, & apparent quoq; in aliis vulneribus, in quibus nullũ omnino empyreuma & combustio adest. Et quod circa nonum demũ diem vulnus melius habere, & quod corruptum est separari incipit, id non saltem in ambustis, & vbi eschara est, accidit, sed & in contusionibus, cùm, vt id, quod cõtusũ & corruptũ est, in pus mutetur, etiam certum temporis spacium requiratur. Neque id, quod isti in hisce vulneribus pro eschara habent, vera eschara est, cùm nullo modo, vt eschara, durum sit, sed caro valde contusa, quę statim emoritur, vnde & nigra euadit; interdum tamen etiam à calore pulueris tormentarii, quo globus infectus est, denigratur.

Vulnerum à sclopetis inflictorum natura. Ex quibus omnibus patet, quænam sit horum vulnerum natura; nimirum quod fit tantùm cũ contusione insigni & dilaceratione partium, per quas trãsit. Et licet pars cominus & è propinquo possit à flamma pulueris accensi comburi, tamen id ad ipsum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici posse non negamus, sed hoc non est de essentia horum vulnerũ, sed accidentarium quid; sicut si quis gladio venenato vulneratur, id de essentia vulneris non est.

Quod verò omnes decipit, est istud, quod alia symptomata his vulneribus accidant, & vulnera ista aliam curationem requirant, quàm vulnera sagittis illata. Verùm animaduertere debuissent, magnam inter vulnera ista esse differentiam. Sagittæ enim acutæ sunt, & scindendo vulnus inferunt: at globi isti rotundi sunt & obtusi, ac proinde tumpendo ac cõtundendo lædunt; vnde facilè partis cõtusæ corruptio & praua symptomata sequuntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ horum vulnerum sumuntur à magnitudine vulneris, quod scilicet alia sint magna, alia parua, alia superficialia, alia profundiora; à parte affecta, quod interdum cutis & caro saltem vulneratur, interdum etiam nerui & tendines, aut maiora vasa rumpuntur, imò ossa franguntur; alia à modo, quod nunc homo ex vna parte saltem vulneratur, nunc corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdũ etiam globus partem transiit, interdum in parte adhuc hæret; interdum solùs globus in corpus penetrauit: interdum armaturam, vel alias res, per quas transiit, secum in corpus rapuit.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Signa, quibus hæc vulnera in genere cognoscuntur, tradere non opus est; cùm satis sit, cognitum habere, aliquem à globo bombarda emisso vulneratum esse. Quæ autem partes vulneratæ sint, vel stylo immisso explorandũ, vel è situ partiũ ex anatomia noto congnoscendum. Partes neruosas læsas esse, dolor manifestauit. An verò venenatum vulnus eiusmodi sit, ex symptomatibus superuenientibus cognoscitur, si scilicet color carnis præter solitum sit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiusmodi symptomata alia caussa adsit, à qua talia symptomata proficisci possint. Quod tamen ipsa etiam globi, si in promptu sit, consideratio, docere potest. Etenim si globus ab aliis colore vel alia re differat; veneno infectum esse suspicio est; eaque confirmatur, si globus igne fortiore fundatur, & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet; vel ipsi globulo iterum congelato extra adhæreat, eiusque colorem mutet.

Vulnus tale in gangrænam degenerare cognoscitur ex tarda maturatione & puris generatione; coloris partis floridi exstinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, doloris præter caussam remissione, & pulsatione cessante, ac stupore partis, aliisque gangrænæ signis supra, *part. 2. cap. 18.* propositis.

Prognostica.

Prognostica. Vt verò Prognostica, quæ cum aliis vulneribus habent communia, quæque supra, *cap. 5.* proposita sunt, hîc non repetamus,

1. Vulnera ista omnia, cùm insignem contusionem coniunctam habeant, sunt longè periculosiora, quàm vulnera, quæ gladio vel telo infliguntur. Ideoque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi sanantur, puta ventriculi, intestinorum, vesicæ, ex iis solopeto illatis raro quis conualescit.

Etsi verò vulnera ista vulneribus gladio inflictis longè sint periculosiora: tamen æger non facilè deserendus; cùm & hîc Natura sæpe miracula quasi facere soleat, & eos, qui iam sepulturæ tradendi videbantur, cõualuisse obseruatum sit. Cuiusmodi historiæ passim exstant & notæ sunt, & singularem etiam obseruationem & curationem huiusmodi *libro 3. obseruat.* subiicit G. Fabricius.

3. Quò plures partes & nobiliores sunt vulneratæ, contusæ, & dilaceratæ, & inprimis si ossa simul fracta & comminuta sint, eò vulnus est periculosius & curatu difficilius.

4. Quò pertinent & eæ partes, quæ principes in consensum facilè trahere possunt, quales sunt iuncturæ, item magna vasa vulnerata, à quibus excepti non solùm vapores, sed & humores vitiosi ac corrupti, communicantur, & febres ac lipothymiam & syncopem, imò & diarrhœas excitãt. Id quod obseruauit in Comite Mansfeldio Ambr. Paræus, qui; vt *lib. 10. cap. 12.* & *lib. 16. cap. 49.* refert, purulentam & fœtidam saniem, è vulnere in sinistro brachio acceptο, per aluũ redderet. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, vt sanguis & sanies per aluũ & vesicã excernãtur, sicut eius rei exemplũ habet Ambr. Paræus, *allegato lib. 16. cap. 49.* Et simile exemplũ *libr. 2. Pract. part. 2. cap. 16. quæst. 5.* attuli, vbi & de via, per quam hoc fieri possit, egi.

5. Vulnera talia si incidant in corpus cacochymicũ, multò periculosiora sunt, quàm si in sanum incidant. Vnde in exercitibus, in quibus morbi epidemii grassantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò aliàs in castris vulnera ista curatu difficiliora & periculosa euadunt; cùm aër è sordibus castrorũ plerũque inquinatus sit, & milites, in defectu ciborũ meliorum & potus commodi, plerumque praua diæta vtantur: & cibis quibusuis obuiis vescantur, aquasque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum ossium fractura longè periculosiora & curatu difficiliora sunt, quàm quæ sine ea.

7. Vulnera eiusmodi si à globo venenato infligãtur, valde periculosa sunt, & plerumque lethalia; inprimis si ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in speciem sunt parua, nihilominus hominem iugulant.

Curatio.

Curatio. Vulnera hæc tres præcipuè Indicationes habent. Prima est, globi, si adhuc in parte hæreat, extractio; secunda, contusæ carnis in pus mutatio; tertia, quæ vulneribus reliquis communis est, vt vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

De globorum extractione.

Globorum extractio.

Primò ergo globuli è vulnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel si id tum non liceat, nec fieri possit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi ea via, qua ingressi sunt, & ea qua tendunt, extrahi. Nam si globus altè penetrauerit, vt oppositæ parti vicinior sit, & per cutem ac carnẽ subiectam tangatur: parte incisa per illam globus extrahendus. Si autem ita altè non penetrauit, vt ex parte opposita commodè extrahi possit, specillo, ea parte, qua globus venit, immisso, globus inquirẽdus eoque reperto extractio commodo instrumento tẽtanda; quæ varia sunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt instrumento via dilatetur. Deinde, vt globus apprehendatur. Apprehendit autem instrumentũ globum vel vt forceps, vel vt extremitate sua se in globum infigit, aut eum cauo suo comprehendit, aut serrata extremitate apprehendit. Atque hinc instrumentorum varietas nascitur, quorum alia apprehẽdunt, & foras trahunt, quatenus globis infiguntur; alia globos comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo sunt; alia quatenus in extremo serrata sũt, quorum alia recta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus processit. Tertiò globus apprehensus instrumento manu Cheirurgi cum instrumento extrahatur. Instrumenta ad hanc rem idonea apud Paræũ exstãt, *libr.* 10. *cap.* 14. & Ioh. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent.* 1. *obseru.* 88. vbi extrahendi globum modum facilem cum instrumentis depictis tradit, & vulgare illud instrumentum forma terebræ ad globos plumbeos extrahendos noua inuentione commodius & aptius reddit. Cùm enim, si vulgaris terebra globo infigitur, globulus facilè vnà circũuoluatur, & circũuertatur: ille, vt hoc prohibeat, primò fistulam argenteam, ferream, vel æneã optimè politam oleo rosaceo inunctam lentè vulneri immittit, & ad globulũ vsque protrudit. Hinc alteram fistulam seu cannulam immittit in extremitate dentatam seu serratam, ita quidem, vt dentes ex sinistro in dextrum vergant, quæ impediant, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tãdem per hanc secundam fistulam terebra immittitur, & cùm ea satis globo infixa fuerit, telũ cũ globo & vtraque fistula seu cãnula extrahitur. Quod si globus specillo inueniri non possit, vt interdum in valdè profũdis vulneribus accidit, vulnus diu apertũ seruandũ, & suppurantia medicamenta vsurpãda, mẽbrũque ita collocandũ, vt suo põdere globus exire possit. Atque ita nonnunquã tela vel globi, qui aliquandiu in corpore latuerũt, tandem tẽporis progressu vel artis opera extrahũtur, vel à natura expellũtur. Cui propterea, si globus inueniri non possit, vel in extractione periculum aliquod sit, negotium committendũ; inprimis cùm plumbei globi sine dãno diu in corpore gestari possint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cùm rubiginem vel æruginẽ contrahunt, vulnus sanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilẽ in consensum trahere possit, globus hæreat, & ex vulnere per se de vita periclitari videatur: Cheirurgus globi extractionem tentare nõ debet; cùm hoc modo ægro nihil auxilii afferat, sed mortem, quam vulnus per se allaturum erat, acceleret.

Non solùm verò globi è vulneribus extrahendi, sed quia ab iisdem sæpe festucæ ligni, papyrus, fragmenta & frusta armorum ac vestimentorum & huius generis alia in vulnus rapiuntur, ea omnia primò eximenda sunt. Et quidem ista extractio commodiùs fit in initio statim, cùm tùm dolor adhuc sit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non possunt, in sequentibus id faciendum.

De medicamentis ad sclopetorum vulnera necessariis.

Medicamenta ad sclopetorũ vulnera.

Fieri equidem potest, vt in vulneribus etiã venæsectione aut purgatione opus sit. Verùm cùm istud vulneribus hisce nõ proprium sit, sed cum aliis vulneribus commune, ea, quæ suprà de vulneribus hac in re dicta sunt, etiam hîc locum habent.

Prima ergo cura sit, vt id, quod contusum est, in pus mutetur, & à carne sana ac partibus sanis separetur. Verùm cùm contusæ partes facilè putredinẽ cõcipiant, & gangrenæ periculum immineat, vulgata illa in aliis tumoribus & vulneribus digestiua & suppurãtia hîc simpliciter locũ non habẽt, præsertim si neruosæ partes cõtusæ sint, quæ eiusmodi humida & simpliciter oleosa ac pinguia nõ tolerãt, ac sicciora requirũt: sed talia vsurpãda, quæ quidẽ ad carnis cõtusæ in pus mutationẽ faciunt, putredinẽ tamen non inducunt. Quæ medicamenta simul etiam dolorem leniendi vim habent. Quercetanus, *in Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgarium suppurantiũ vsu prouenire solẽt, præcaueat, singulis vnciis suppurantiũ seu digestiuorũ drachmã vnam Mercurii præcipitati addit. Verùm cautione hac in re opus esse, neque quid temere agendũ puto. Etsi enim, vbi putredo præsens est, & gangræna iam imminet, vt Mercurius præcipitatus admisceatur, non dissuadeo: tamen in quocũque vulnere sclopeto inflicto id nec necessariũ nec semper tutũ est: cùm experientia testetur, multa talia vulnera sine Mercurii admixtione curari, & sint alia tutiora medicamẽta, quæ putredinem inhibere possunt. Et si loca neruosa vulnerata sint, facilè insignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare potest.

Ambrosius Paræus sequens linimentum seu Balsamum instar secreti à Cheirurgo quodam, ob felicem vulnera sclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞. *ol. lil. albor. vel violar.* ℔ iiij.

In iis coquantur *catelli* duo nuper nati ad ossium dissolutionem.

Postea adde *lumbricorum terrestr. vino lotorum* ℔i.

Coq. simul, & colentur sine forti expressione.

Colaturæ adde *terebinthinæ Venetæ*, Vnc. iij. *spir. vini* Vnc. j. Misc.

F. Linimentum.

Cui mira vis est sedendi dolorem & pus maturandi.

Vtile est & hoc.

℞. *ol. sem. lini, lil. alb. ana* Vnc. iij. *vngu. Basili* Vnc. j. Misc.

Commodum est & *oleum è semine cannabis* expressum.

Vel ℞. *ol. cannabis, lini ana* part. iiij. *mollis* part. j. *aluminis* part. ß.

Misc. super igne.

Vel ℞. *ol. cannabis* ℔j. *lini* Vnc. iij. *succi plantag. solani ana* q. s.

Coq. ad succorum consumtionem.

Vel ℞. *ol. cannabis, lini ana* Vnc. iij. *rosac.* Vnc. j. *mastich.* Drach. vj. *camphoræ* Drach. ß.

Coq. simul & misceantur, ac calidè vsurpentur.

Vel ℞. *ol. lini, cannabis, ana* Vnc. iiij. *lil. alb. chamameli, rosac. ana* Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. j.

Misc.

Misc. & liquefiant.

Vel ℞ *terebinth.* Vnc.iiij.*thuris,mastich.ana* Drach. iij.*myrrhæ* Drach.j.*ol.hyperici* Vnc.ij.*vitell. ouor.* num. ij.*croci parum*.Misc.

Vel ℞ *mellis,terebinth.ana* Vnc. iiij.*alumin. croci* ℥ *ana* Drach.ij.*rad.aristol.rot. pulueris. aloës ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞ *terebinth.mellis ana* Vnc. iij. *vitell. ouor.* vj. Coq.ad linimenti consistentiam.

Si putredo immineat, sequentia vsurpari possunt.

℞ *ol. cannabis, picis liquidæ, terebinthinæ ana* Vnc. ij.*ol.rosac. mastich. thuris ana* Vnc.j. *aluminis* Drach. ß.*galbani,nitri,sal. armoniaci ana* Vnc. j. *viridis æris, ol.lumbricor. terrestr. pulueris lumbricor. ol terebinth. vitrioli albi,camphoræ ana* Drach.j.*ol.lini* Vnc. ij.Misc. & liquefiant super igne.

Vel ℞. *ol. cannabis, lini ana* ℔j. *salis Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc. ß. *vernicis* Vnc. iij. Misc. super igne.

Vel ℞ *ol.lini,cannabis,ana* Drac. vj. *sal. Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc.ß.*theriacæ, Mithridat. ana* Drach. ij.Liquefiant super igne.

Si maior putredinis & gangrænæ metus sit, *Mercurii præcipitati* aliquid addi potest.

Vt ℞ *vnguenti Basilic. maior. Mesue* Vnc ij. *butyri rec.*Vnc.j ☿ *precip.*Drach.ij.Misc.

Vt verò affluxus humorum præcaueatur, partibus remotioribus, è quibus is accidere potest, defensiua applicanda.

Vt ℞ *boli Armeni,sanguinis drac.ana* Vnc. i.*thuris, fl.rosar. ana* Vnc.ß. *album. ouor.* iij. Cum *oxyrhod.* q.s.

Misc.& supra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illæ partes seq.vnguento.

℞ *ol.rosac.de cortic.sambuci,mastich. ana* Vnc.ii. *boli Armeni* Vnc.ß.*vnguenti santalin.*Vnc.i. *aceti ros.*q.s. Misc.

Neque inutile fuerit, ipsi parti vulneratæ cataplasma aliquod imponere, quod calorem partis foueat, suppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt ℞ *rad.althææ* Vnc.i.*consolid.mai.* Drach. vi. *flo. cham mel.meliloti,hyperici ana* Mß.*absinth.*p.iii.

Coq.ad mollitiem & contund.Adde *farina hordei, fabar.ana* Vnc.iß.*vini* q.s.

Coq.iterum.

F.Cataplasma.

An setaceum adhibendum. De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monendum, apud nonnullos in vsu esse, vt si globus membrum aliquod totum penetrauerit, ita vt vulnus vtraque parte pateat, medicamenta per setonem aut setaceum è cannabi, lino, vel serico parato, Germani *Durchzug* nominant, adhibere, & quoties vulnus detegunt, hinc inde setonem illum trahendo mouere, & nouo medicamento illinire. Verùm cùm hoc modo & puri exitus præcludatur, & dolor excitetur, non satis tutum esse horum setonum vsum, paret, cùm idem per turundas vtrinque immissas præstari possit, & vulnera, quæ vna ex parte saltem patent, sine horum vsu curentur. Penicilli tamen seu turundæ ipsæ non nimis crassæ esse debent, ne puri exitum impediant, doloremque pariant.

Quoties vulnera hæc soluenda. Et quidem per initia vulnus semel de die obligasse sufficit, cùm vix aliquid, quod euacuari necessarium sit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, bis de die obligandum, & cùm ea copia fluit, vt, nisi sæpiùs euacuetur, ægro molestiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus est. Vbi rursum copia eius minui incipit, bis de die vulnus detegere sufficit. Et tandem vbi exigua eius copia essluit, & vulnus carne impleri incipit, semel, vt initiò, vulnus detegere & obligare satis est.

Inprimis verò hîc opera danda, vt saniei, quæ copiosa in hisce vulneribus ex partium contusione, vt & fragmentis ossium, quæ natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat, id quod turundis, si opus sit, etiam cauis, præstari potest. Exitum etiam puris adiuuant, idque expellunt, si splenia seu lintea triplicata aut quadruplicata crassiora imo sinui imponantur, & postea arctiore ligatura pus ac sanies exprimatur.

Interdum saniei tanta copia colligitur, & sinus tam profundi ac tortuosi sunt, vt sanies omnis nec effluere, nec exprimi possit: itaque tum sinus incidendus, vt sanies effluere, & sinus mundari possit.

Neque hîc inutiles sunt vulnerariæ potiones. Cùm enim vlcera detergant, & ab excrementitiorũ humorum collunie liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis faciliùs & citiùs à natura protrudantur, faciant; si in vllo vulnerum genere iis opus est, in hisce maximè necessariæ sunt. De iis verò supra *cap.*11.dictum.

Postquàm iam cōcoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit; cùm ob vehementem partis contusionem calor eius valde debilitatus, & spiritus exhausti sint; & cùm neque iam dolor insignis & inflammatio apparet, atque id, quod contusum est, maxima ex parte in pus mutatum est, vulnus abstergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus purum fuerit, necessariò est omnino carnis generatio; cùm contusa caro in pus mutetur, & vulnus necessariò cauum fiat.

Et quidem abstergentia, quod attinet, ea mitiora vel fortiora esse debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel sordidius est. Abstergentia.

Vt ℞ *decocti hordei, succi plantagin. apii, agrimon. centaurii minor.ana* Vnc.i.

Coqu & in fine adde *terebinthinæ* Vnc.iii.*mellis rosati* Vnc.ii.*thuris, mastich.an.* Drach. i. *croci* Scrup. i. Misc.

Vel ℞ *farinæ orobi* Vnc.iß. *thuris, rad. ireos an.* Dr. vi.*succi apii* Vnc.iii.*mellis* q.s.

Misc.super igne.

Vel ℞ *farinæ hordei,lupinor.an.*Vnc.i.*thuris,myrrhæ, aloes an.*Drc.ß.*pulu.rad ireos* Drach.ii.*succi apii,absinthii an.*Vnc.iii.*terebinth.*Vnc.ii.*mellis* Vnc.i.

Coqu.ad succorum consumtionem. Si vulnus sit sordidius, vnguentum Ægyptiacum addi potest.

Vt ℞ *farinæ orobi* Vnc.i.*myrrhæ, thuris an.* Vnc. ß, *terebinth.succi apii an.*Vnc.ii.*vngu. Ægyptiaci* Vnc.ß. Misce.

Si sinus sit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurii minor. equiseti, consolidæ mai. aristol. ireos, thuris*, cum *Vino* parato, addita s. q.*mellis*.

Ad carnem verò generandam aptea proposita medicamenta vsurpentur. Vtile est & hoc in hisce vulneribus. Carnem generantia.

℞ *ol.mastich.*Vnc.iß. *resinæ abietis* Vnc. i. *mannæ thuris*, Vnc.ß.*equiseti,tormentillæ,consolidæ maior,hyperici,plantag.betonicæ,an.*Mß. *lumbricor. terrestr. vino lotorum* Vnc.ii.*vini* q.s.

Coqu.ad vini consumtionem. Postea colentur cum forti expressione. Adde *ceræ, seui hircini, an.* Vnc.iiii.*thuris,myrrhæ,mastichis,aloes an.* Vnc.ß.

Misce, F.Vngu. quod vulneri imponatur, idque *emplastro diapalma* tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus *seq.cap.*dicetur.

Si vulnerata pars gāgræua corripi incipiat, cu- ratio

ratio instituenda, vt gangræna, supra *part. 2. cap. vlt.* dictum.

Vulnera cum ossium fractura.

Inprimis verò vulnera à sclopetis inflicta curatu difficilia reddit, cũ ossa in brachiis, femore, & tibia frangũtur, imò in plurima fragmenta sępe cõminuũtur, in quibus cum neruosæ partes plerumque læduntur, & à fragmentis ossiũ punguntur, inde dolores acutissimi, conuulsiones, gãgræna oritur. Quod si accidat, vulgares Cheirurgi frequenter ad amputationẽ totius membri properant. Verùm etsi interdũ, vt totius saluti prospiciatur, hoc faciendũ sit: tamen quandiu adhuc aliqua sanationis spes superest, id nõ faciendum; cùm Natura & in his vulneribus miracula præstare soleat.

Curandi ratio est eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap.* 2. dicetur. Prima nimirum cura esse debet. vt magna ossium fragmenta suo loco restituantur, & coniungantur. In ferulis tamen quæ in ossium fracturis aliàs applicari solent, adhibendis, cautione opus est; cùm ex earum vsu facilè dolor, conuulsio, inflãmatio & gangræna excitari possit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia sunt; sicut nec illa cataplasmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærẽt, eãque arctè cõstringũt, facilè locũ habent, cùm partẽ constringant & dolorem pariant. Commodum ergo est, vt postquã ossa composita & cõiuncta sunt, membrũ locetur & firmetur in lamina plumbea, vel corio madefacto, vel asseribus illis seu schidiis, quas plaustrarij, dũ tubulos rotarũ excauant, terebra caua exscindunt, si aqua prius madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinere, & nihilominus, quantum libet, flecti possuot, ne dolorem inferant.

Loco verò Cataplasmatum illorum emplastrum aliquod vel cerotum imponi potest.

Vt ℞. *resinæ ceræ an.* ℔ß. *pulu. cortic. tiliæ* Vnc. iß. *terebinth.* Vnc. ij. *boli Armeni* Vnc. j. *succi geranij* Vnc. ij. Coq. ad ceroti consistentiam.

Vel ℞. *mucilag. rad. consolidæ maior. visci pomor. an.* Vnc. iij. *osteocollæ, boli Armeni an.* Vnc. iß. *succi geranij* Vnc. vj. *pulu. cortic. tiliæ* Vnc. ij. *vitell. ouor.* xx. *terebinth.* ℔ß. *ol. lumbricor.* Vnc. iij. Misc.

Plura eiusmodi proponentur infra, *part. 5. de fracturis.*

Diæta.

Diæta.

Aër sit siccus; in reliquis temperatus, & potius ad calidum, quàm frigidum, declinans. Victus sit tenuior: ita tamen, vt viriũ & consuetudinis habeatur ratio; & vt in omnium vulnerum, ita in hoc pręcipuè genere cibi sint boni succi: ab omnibus verò cibis, qui prauum succum præbent, accuratè abstinendũ. Æger vino, nisi planè adsuetus sit, abstineat. Qui enim ei adsuetus est, potum aquæ, si cereuisia non suppetat, non facilè feret. Caueat quoque vulneratus ab ira, corporis motu nimio, cùm quies, vt Hippocrates, *de vlceribus*, docet, omnibus vulneratis vtilis sit, labor noxius; vt & Venere. Et omnino si in aliis vulneribus diæta accurata opus est, in hoc vulnerum genere inprimis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata.

TAndem curationem peculiarem etiã requirunt vulnera venenata, siue venenum globis, sagittis, telis, aut quocunque venenatorũ armorum genere, siue animalium, vt canis vel lupi rabidi, vel alterius venenosi morsu, siue ictu scorpionis, aspidis, vel alterius veoenosi animalis inferatur. Et quidẽ vulnera, quæ à ferarum venenatarum morsibus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenata, quàm vulnere, quæ plerũq; per se nõ sunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferũtur, non solùm vi venenata, sed vt vulnera etiam sæpe sunt periculosa.

Lues Morauica.

Hoc loco non prætereunda lues è scarificatione contracta, quam luem nouã Morauicam, & Brunnæ luem appellarunt, quod Brunnæ Morauiæ oppido primò anno 1577. innotuerit, de qua peculiarẽ libellum edidit Th. Iordanus, quẽ *lib. 6. obseruat.* inseruit Ioan. Schenckius. De eadem lue tractatum scripsit Io. Sporischius, atque inscripsit de scarificationis symptomatibus Facit quoq; eiusdem mentionẽ Ioã. Crato, *in epist. à Scholzio collect. epistol.* 139. Summa rei hæc est: *Omnes quotquot anno* 1577. *die Luciæ* (ex seqq. tamen colligo, quod non solùm, qui primo die brumæ scarificationes has adhibuerunt, hoc malo sint correpti, sed omnes, qui à bruma vsque ad vernum solstitium iis vsi sunt) *Brũnnæ publicum balneum ingressi sunt, & scarificationes adhibuerunt; illico correpti putantur. Neque enò noxam persensere, signa labis recepta non statim emerserunt. Sunt, quibus octiduum occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spacio, pro robore nimirum tam agentis, quàm renitentis passi, delituit: demum pulicè se extulit. Interim insueta quadam ignauia seu torpore grauati, pigri, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vultu conspiciebantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in toruum, circulo fusco sicut menstruatis mulieribus deformem, subitò immutatus. Manifestis tùm se prodidit signis. Vestigia cucurbitularum turgescentia extemplò ardor inuasit immensus & immedicabilis; quem fœdi abscessus & vlcera exceperunt putrida, sanie taboque fluitantia; circum circa pustula, palmum quoque latæ, achoribus floridæ, quibus dehiscentibus, acu aut medicamentis apertis, profluxit pituita tenuis, serosa, marcida, saniesque mucosa: aliis etiam acris & erodens: tum caro cucurbita ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, tetrum vt è Telephiis ac phagedænicis vlceribus inuexit fœtorem. Vbi admiratione dignum initio, quod è tot affixis cucurbitulis, cùm alii decem plus minus, tres quoque tantùm nonnulli apponi iussissent, vna duntaxat, aut ad summum duæ (socrui Laurentii Sartoris è quindecim tres) ex iis omnibus in fœdam transiuerint vomicam. Nonnullis vniuersum corpus pustulis consperfum, facies informis, triste supercilium, horrẽdus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci, à summo ad ima porriginosa scabie, crustaceisque vlceribus supra cutem paulum eleuatis, duum cruciatorum nummum vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, candida superficie polluta, & deturpata, cernere erat. Manabant hæc quoque pingui liquore, mucore lento, qui non pus, sed saniem referebat lucidam, ὓ τῷ πύῳ ἴκελον. Imò scabie sublata & curata, macula atræ, diuersa quàm ab impetiginibus aut vitiliginibus plumbei & fusci coloris, remanserunt. Progressu morbi in capite calli concreuere, qui summo cum dolore rupti vel dissecti, melleum quippiam & tenax, ceu ex coniferis arboribus laticem exstillare videmus, lentum inquam & viscidum marcescentis pituitæ argumentum, exsudabant. Abscessus hi sordidi vereque cacoëthes, postquã magna difficultate expurgati, & non minore carne rursum producta, coaluissent, nouum prorupit symptoma. Vniuersi corporis artus, brachia, scapulæ, cubitus, humeri, suræ, tibiæ, pedes imi, puncturis quibusdam, quasi aculeis, intensissimè vellicabantur, ac si ferris discinderentur, potissimùm vbi tibia maximè excarnis lacertorum non fulta thorie à solo periostio vestitur. Membra pondere grauia fulcra postulabant, imò & paralysi quibusdam minata succollatorum beneficio erigi necesse habebant. Nulla tam quies, doloribus nocte dieque indesinenter torquentibus. Et hi dolores non vnius aut alterius diei spacium, sed per integrum mensem durauerunt. Caput quoque non fuit immune*

te. Nam præter achores supra recitatas, gummata & callos, verrucis grandibus similes, doloribus vehementibus infestabatur, circa regionem occipitij potissimum, qui præter virium imbecillitatem, vigilias, etiam dementiam quibusdam inuexerunt, quæ vix, muco purulento maleque olente per nares multos dies stillante, mitescere cœpit. Toto interim morbi decursu ἄλλοτον πάντων χυμάτων δίαιταν *nec Cereris nec Bacchi muneribus voluptatem ullam capiebant. Conuersationem omnem auersabantur, verecundia ne suffusi, aut indignatione commoti, quod horrenda labe, nullo suo merito, & spe auxilii exigua, aspersos se cernerent. Morbus hic durauit vsque ad æquinoctium vernum, Solis in Arietis signum ingressu, circa quod tempus manifestè desiisse, & Paschatis feriis prorsus interiisse iudicatus est, eò quod deinceps nullus hac labe ex integro adspersus deprehensus fuerit.*

De morbi huius origine duæ fuerunt præcipuæ sententiæ. Alij enim putarunt esse nouū morbi Gallici genus, contagione propagatum in Laconico balnei; alij per scarificationē hoc venenum cōmunicatum fuisse existimarunt. Inquisiuit ea de re dilgenter Magistratus oppidanus, sed nihil certi inuenit. Io. Sporischius, *in alleg. tractatu*, neutram caussam admittit, sed hoc malum originem duxisse putat cacochymiâ pituosa, ab anni eius constitutione in corpore cumulata, scarificationē verò nimiâ & minimè cōgruam hosce humores vitiosos ad loca scarificata attraxisse. Vtq; id probet, multa de situ eius vrbis, victu & morbis incolarū scribit, atq; ex his omnib. humoris pituitosi copiam collectam fuisse probat.

Eromnino nō ita planū est, vnde ille morbus fuerit contractus. Si o. è scarificatione ortū habuit, caussa nō patet, cur infectio hæc saltē à bruma vsque ad æquinoctium vernū durauerit, (nisi quis eā caussam reddere voluerit, quod post hoc tēpus nemo, ob periculi metum, hisce balneis vsus est, vel quia balneū hoc pęne dirutum & innouatum est) & cur non omnes partes, quibus cucurbitulæ scarificatæ affixæ fuerunt, exulceratæ sint. In historiis enim infectorē notat Thomas Iordanus viro cuidam, cùm quinque cucurbitulas affigi iussisset, duo saltem loca, ceruicem scilicet & sinistri lumbi regionem, exulcerata fuisse. Famulæ quidam, quæ septem cucurbitulas affigi curauit, sub vna saltem dextræ scapulæ affixæ exulceratam cutem fuisse: atque idem aliis quoque accidisse. Contra eos verò, qui ex vitioso humorum apparatu hoc malum ortum habuisse existimant, id pugnat, quod cùm tria publica balnea Brunnæ tunc fuerint, illi solùm, qui in Adami illius balneo scarificatione vsi sūt, infecti fuêre; quod in reliquis omnino etiam accidere debuisset, si à vitiosis humoribus in corpore collectis malum originem duxisset. Sporischij verò sententia, quatenus ab humore pituitoso luem hanc exortam fuisse statuit, nullo modo assensum meretur. Facilè enim cuiuis historiā & symptomata huius morbi consideranti patet, caussam huius morbi venenatam fuisse.

Secunda tamen sententia mihi probabilior videtur. Nam, quod & Crato monet, cùm nemo præter eos, qui scarificatione, & quidē in isto, non alio balneo vsi fuerunt, infectus sit, per vulnera scarificatione inflicta venenū aliquod corpori illatū fuisse, verisimile est, siue id venenū acie scalpelli infecto, siue cucurbitula, siue venenato balnei vapore, siue aquâ corpori illatum fuerit. Sagittas enim à multis nationib. veneno infici notissimum est: quod & in scalpello fieri potuit, siue id malitia balneatoris, siue incuria factū sit, dū idem scalpellum, quo impurum aliquem hominē scarificauit, aliis adhibuit; cùm notū sit, venā sectam malè cecidisse, quæ scalpello, quo alteri vlcus apertum fuerat, peracta fuit. Potuit venenum hoc scalpello communicari à core vel loro, quibus instrumenta ista affricari solent, si à vapore balnei sordiū aliquid & maligni ipsi adhæsisset. Contagium etiam cucurbitulis adhærere potuit, quę non semper ea, quâ debent, diligentia mundantur. Et tandem impossibile non est, vt vapor balnei sese cuti recens scarificatæ, vel aquæ, qua loca scarificata abluuntur, insinuare potuerit, qui non semper purus est, sed variorū hominum sudoribus & sordibus inquinatus. Quò etiam facit, quod è lapidibus illis, quibus ad Laconicum calefaciendum aqua affunditur, magna vaporis copia attollitur, qui non semper puri, sed ob sordes balnei & loci perpetuam humiditatem ad vitium dispositi sunt.

Atque in ista sententia me confirmat historia similis scarificationis, quæ annis abhinc non ita multis in Franconia accidit, quæ exstat *lib. 2. epistol. Medic. sect. 6.* Clariss. Dn. D. Gregorij Horstij, qua infecti scatebant pustulis & vlceribus quasi cancrosis, non tantùm in locis scarificatis, sed toto ferè corpore, patiebantur artuum dolores immensos, dolores ἐπιπόνους, tanta cū debilitate, vt non nisi suffulti lecto exire possent. Quod malum à maleficio nequam Balneatoris ortū habuit, qui vt in eius confessione ibidē exstat, tribus vel quatuor septimanis, loro seu cori illi ligneæ corio obductæ, in qua scalpella sua acuere solebat pulverem cadmiæ fossilis metallicæ, seu Cobalti, & μυοκτόνῳ affricauit, atque scalpella gryllis impegit: Bufones etiā exsiccauit, postea pulverem eorum in aqua macerauit, quam cum puluere lapidibus illis, quibus in balneis aqua ad calefaciēdum Laconicum infundi solet, infudit. *Historia aliæ similis affectus.*

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Vulnera venenata si ex animalibus venenatis inflicta sint, ex relatione ægri innotescunt, & vel ex eo, quod à talibus animalibus prouenerint, quod venenata sint, cognoscuntur. Si verò telo, vel alio armorū genere, vel globulo plumbeo vulneratus sit æger cognoscitur id ex eo, quod in loco vulnerato doloris & punctionis sensus maior est, partis vulneratæ color naturalis mutatur, & in liuidum ac nigrū degenerat, & statim symptomata grauia præter rationem vulneris sequuntur, in toto corpore nūc ardor, nunc obstupescentia, & cordis angustia, interdum & tremor & lipothymia percipitur. Quamprimū enim venenum per venas & arterias receptum est, sese in totū corpus diffundit, & membra principalia inprimis cor, quæ venenorum natura est, oppugnat, vnde varia symptomata excitantur. Quæ quidem generalia venenati vulneris signa sunt; quibus postea plurima alia symptomata, pro veneni cuiusque natura, accedunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omne vulnus, quod venenato armorum genere, vel à venenoso animali inflictum, est, longè grauius & periculosius est, quàm quod veneno caret. Et vulnus etiā exiguum venenatum mortem afferre potest; cùm aliàs magna vulnera sanari possint.

2. Et quidem quò symptomata sunt plura & grauiora, & magis contumacia, optimisq; etiam adhibitis remediis non cedunt, eò sunt periculosiora, ac plerumq; lethalia. Si verò symptomata sunt pauciora ac minùs grauia, & adhibitis remediis mitigantur, eò maior salutis spes est.

3. Quò vulnus venenatum cordi propitius est, eò periculosius est, vt & quod cerebro vicinum est.

Curatio.

Curatio.

Vulnus, quatenus vulnus, quas Indicationes suppeditet, & quomodo curandū sit, ex iis, quę hactenus dicta sunt, satis patet. Si verò vt venenatum spectetur, danda opera primò, ne venenum ad interiora, præcipuè

præcipuè cor,penetret:deinde,vt eius vis alexipharmacis infringatur.Primò ergo attendendum,ao telum venenatū adhuc intra vulnus hæreat.Omnis siquidē frustra tentatur curatio,oisi id extrahatur; ideoq;, vt maous opera quàprimùm eximator,laborādum.Quod si extrahi oon possit,emplastris,quæ venenum euocare possunt,ea admiscenda, quæ tela & alia peregrina à vulneribus extrahere valent,de quibus supra,c.8.dictum. Deinde ne venenum ad interiora & cor penetret,primò,vt Celsus,*lib.* 5.*cap.* 7. docet, supra vulnus id membrum deligandum est, non tamen nimis vehementer, ne membrum torpeat,aut, quod interdum imperitorum Cheirurgorum culpa fit, gangræna corripiatur. Deinde venenum ipsum extrahendū & ad exteriora euocandum. Antiqui ad euocandum venenum suctiones adhibebant,& qui id præstabant,Psylli appellabantur, existimabantq; eos proprietatē quandam habere venenū suctu attrahendi, & eidem resistendi, cùm tamen id saltem audacia præstaret:de quo Celsus,*lib.* 5. *cap.* 27.scribit:*Sene id quidem est*,(hoc est, si desit cucurbitula,vel simile quid)*homo adhibendus est,qui vulnus exsugat. Neque sanè scientiam præcipuam habent hi,qui Psylli nominantur, sed audaciam vsu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis,vt quædam etiam venatoria venena, non gustu,sed vulnere nocent.* Et mox: *Ergo quisquis exemplum Psylli secutus, id vulnus exsuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit. Illud,ne intereat, antè debebit attendere, ne quod in gingiuis,palatovè,aliavè parte oris vlcus habeat.* Euocant tutius & extrahunt venenum cucurbitulæ,præcipuè in morsibus & ictibus venenosorum animaliū, quæ eò potentiùs venenum extrahunt,si scarificationes, præsertim profundiores, adhibeantur. Post amotas cucurbitulas,gallinæ vel aliæ aues podice, vel per medium dissectæ,calentes adhuc vulneri imponendæ.Et si locus neruosus non sit, in venenatorum animalium morsibus caro circumcirca exscindenda, imò abscindenda,refertque Galenus,vinitorē quendam à vipera morsum confestim læsum digitum falce abscidisse, atque ita periculum omne euitasse & euasisse. Abluere quoque vulnus vtile fuerit *aceto* vel *vino*,in quo *theriaca* soluta sit, aut decocto *flor. chamemel.* vel *rad. oxylapathi*.Imò in morsibus animaliū, si locus neruosus læsus non sit, efficacissimum est cauterium actuale,quod vi ignis & venenū absumit, & ne ad interiora penetret,prohibet.Si æger cauterium actuale non admittat, potentiale seu caustica medicamēta adhibenda: vt tamen eschara citò decidat,curandum,& nisi fiat,scalpello liberanda,nec vlcus statim glutinandum. Ideoque vlceri *cæpa* cum *sale*,vel *allium syluestre*,vel *ruta* imponenda.

Quæ tamen ipsa,etsi caustica non sint præmissa, ad extrahendum venenum sunt imponenda, putà *cæpa,allium syluestre,ruta,stercus columbinum, nuces iuglandes* cum *allio,sale,& melle*, vt tradit Conciliator, *l.b.de remed.venen.c.*4.quæ seu sumtæ,seu extra impositæ à venenis seu sumtis,seu morsu & ictu animaliū venenatorum illatis liberare possunt,*hypericum, vincetoxicum,helenium,raphanus,dictamnus,aristolochia longa & rotunda.* Vtilia etiam sunt *carduus benedictus, scabiosa,ruta,gentiana, scorzonera*; & omnino omnia simplicia,quæ venenum attrahunt,vel qualitate manifesta,vt calidirare, vel occulta & peculiari similitudine.De prioribus hoc notandum, ne in partibus neruosis acribus valde vtamur,& dum vnū periculū vitare volumus,in aliud incidamus, & dolorem ac conuulsionem exeitemus.Ideoq, io talib. partib.tutius est,ea medicamenta applicare, quæ substantiæ proprietate venenum euocant. Neque etiam solùm acrium vsus diu continuari debet, sed vbi per diem vnum atque alterum cootinuata fuerint, alia postea mitiora imponenda.

Composita varia sunt. Vtilis est *Theriaca*,aliis medicameotis mixta:quam quod nonnulli ideo suspectā habent,quod propter frigiditatem opij veoenum ad interna pellere possit,ridiculum pæoe est io tanta veritatis luce. Vel instilletur *oleum Matthioli*, quod describit ille *in comm.in præfat.lib.6. Dioscorid.* aut *Magni Ducis Hetruriæ*,vel *succus scorzoneræ*.

Guido in vulneribus venenatis hoc emplastrum laudat.

℞.*galbani,sagapeni,opopanacis, asæ fœtidæ, myrrhæ, piperis,sulphuris ana* Vnc.iß.*stercoris columbini, anatis ana* Vnc.ij.*calaminthæ,mentastri ana* Vnc.j.

Dissoluantur gummi *vino*, & Misc. omnia cum *melle*,& *oleo antiquo*.

F.Emplastrum.

Vel ℞. *terebinth. aq.vel succo scorzoneræ lota* Vnc. ij.*propoleos* Vnc.ij.*ol. Matthioli* Vnc. ß. *de terebinthina* Drach.ij.*præcipitati* Drach.iß.*scordii,rad. scorzoneræ ana* Scrup.iiij.

Misc.& F.Vngu.

Vel ℞.*ammoniaci,galbani, bdellii ana* Vnc. ß. *stymacis liquidi* Drach.iij.*myrrhæ,sulphuris ignem non experti ana* Drach.ij.*euphorbii,præcipitati ana* Drach.j.*ol.Matthioli,de terebinth.ana* Drach.ij.

Dissoluantur gummi *aceto scillitico*,& cum reliquis misceantur,atque cum *propoli*, ac *pice nauali* q. s. F. Ceratum.

Vel ℞.*rad.serpentariæ,aristol.rot.ana* Vnc.j. *tabaci, scordij ana* Mj.*thuris,myrrhæ, sulphuris ignem non experti ana* Vnc.ß. *dictamni Cretici, rad. angelicæ, dictamni albæ ana* Drach.iij. *ol. de terebinthina* Vnc. ij. *Matthioli* Vnc.j.*ceræ,picis naualis ana* q.s.Misc.

F.Emplastrum.

Vel ℞. *summit. hyperici* M ij. *carduibened. scordii, tabaci,vincetoxici ana* Mj.*rutæ* p.j.*rad. serpentariæ* Vnc. ij.*rumicis* Vnc.iß.

Contundantur, & emplastri modo applicentur.

Vel ℞.*ol.oliuar.mellis ana* Vnc.ij. *calcis viuæ* Drach. ij.*rad.aristol.rot.*Drach.j.

F.Cataplasma.

Vel.℞.*cæpar.allii,porri sectilis ana* Vnc.iij.Coq. & contund.Adde *rad.serpentariæ, asphodeli ana* Drach.ij. *theriacæ* Vnc.ß.*ol.scorpion.*Vnc.j Misc.

Vel ℞.*cineris clauellati,calcis viuæ ana* Vnc. ij. *absinthii,aristoloch.rutæ,allii,cæpar.ana* Vnc. j. *ficuum* n. xx.*stercoris caprilli,ol. euphorbii, scorpion. ana* Vnc. iij. *mellis* ℔iß *aceti vini* ℔j.Misc.

F.Emplastrum.

Plura eiusmodi *libro sequenti, de venenatorum animal.morsibus*,proponentur.

Exhibenda simul, & statim quidem accepto vulnere,alexipharmaca,quæ à veneno cor muoiant,idque ad exteriora expellant. Et quidē si veneni species cognita sit,ei sua alexipharmaca opponenda, de quib.*lib. seq.*Si verò lateat,vniuersalia illa alexipharmaca,*lapis bezoar,theriaca, Mithridatium, aqua theriacalis*,& huius generis alia passim nota exhibeoda.

Iisdem etiam extra cor muniendum, & propterea non solùm *Theriaca* & *Mithridatium*, sed inprimis *ol. Matthioli* regioni cordis & arteriis illinendum, vt & *oleum Magni Ducis Hetruriæ*.

Veoeno extracto ad vulneris sanationem accedendum. Ad quam vtile est hoc vnguentum.

℞.*ceræ picis,nigræ,resinæ, axungia arietis, ol.antiqui ana* Vnc.iij.*galbani* Vnc.vi.

F.Vnguentum.

Postea cura, vt in reliquis vulnerib. peragenda.

Si verò ex symptomatibus prauis, vt sudoribus frigidis,aoimi deliquiis,& syocope cognoscatur, venenum iam ad peoitiores corporis partes & cor penetrasse, pars vulnerata non oimis affligenda, sed potius corpori & cordi prospiciendum.

CAPVT

CAPUT XXII.

De Vulneribus particularibus.

Atque hactenus de vulneribus in genere,& eorum in vniuersū curatione dictū est. Cùm verò vulnerum curatio pro varietate partium vulneratarum non parum discrepet:iam in specie de singularū partium vulneribus agendum esset. Verùm cū in prioribus libris de iis actū sit, actum agere opus non est, Actum enim *lib.* 1.*part.* 1.*c.* 21.22. 23. 24. 25.de capitis & cerebri vulnerib.*Ibid.part.* 3. *sect.*2. *c.*9.de palpebrarum vulneribus,*c.*20. de vulneribus oculorum.*Ibid.sect.*3.*cap.* 5. de vulneribus narium. *Ibid.sect.*5.*cap.*3.de linguæ vulneribus.

*Lib.*2.*part.*1.*c.*4.de labiorum vulnerib. *Ibid. part.* 2.*cap.*4.de apertione vasor.pulmonis.*Ibid.cap.*11.de pulmonum vulnerib.*Ibid.cap.*15.de vulneribus diaphragmatis.*Ibid.c.*17. de thoracis vulneribus. *Ibid. cap.*22. de spinalis medullæ vulneribus. *Ibid. part.* 4.*cap.*3.de cordis vulneribus.

*Lib.*3.*part.*1.*sect.*1.*cap.*1.de œsophagi vulneribus. *Ibid.c.*16.de ventriculi vulneribus. *Ibid.part.* 2. *sect.* 1.*cap.*8.de vulneribus intestinorum. *Ibid part.*4.*cap.* 4.*cap.*7.de lienis vulnerib.*Ibid.part.*6.*sect.*1.*cap.*7.de epatis vulnerib.*Ibid.part.*7.*sect.*1.*c.* 11.de renū vulneribus.*Ibid.part.*8.*sect.*1.*cap.*5.de vesicæ vulnerib. *Ibid.part.*9.*sect.*1.*cap.*5. de testium vulnerib. *Ibid. c.* 11.de penis vulnerib.*Ibid.part.*10.*cap.* 15. de abdominis vulneribus.

*Lib.*4.*part.*1 *sect.*2.*cap.*1.de Vteri vulneribus egimus.

CAPUT XXIII.

De Morbis & symptomatibus, quæ vulneribus accidunt.

Cum verò non rarò accidat,vt alij morbi, vt & symptomata varia, vulneribus accidant & superueniant, quæ peculiares Indicationes suppeditant,& tum curationem ad se trahunt, ægri vires deiiciunt,& vulnera curatu difficilia & periculosa reddunt:de iis quoque agendum, & qua ratione ea tollenda sint,dicendum.

De Febribus.

Febres. Et primò quidem non rarò Febres vulnerib. superueniunt. Et verò peculiari tractatu de Febribus egimus:tamen cùm multum referat, febrium, quæ vulnerib. superueniunt,differentias rectè cognoscere,& auertere,de iis in specie aliquid hîc dicemus. Primò verò diligenter inquirendum, quæ febris, quæ vulneri superuenit, sit natura, & quæ caussa. Febres enim tales sunt variæ, aliæ ephemeræ,à spirituum agitatione & efferuescentia sāguinis ortæ, propter irā,terrorē, & omnino humorū ac spirituū cùm animi tùm corporis motu agitationē. Deinde etiā dū pus,præsertim copiosus, generatur, febres accidunt,secundū *aphor.*47.*sect.*2.Tertiò ex inflammatione.Quartò interdum & putridæ febres generantur ex putredine in parte vulnerata. Quintò,ex vitioso humorum apparatu.

Primum febrium genus ex agitatione humorū. Primum febriū genus statim in principio inuadit,& vt dictum, ex motu animi & corporis,atque hinc orta sāguinis & spirituū agitatione prouenit. Quò pertinet & dolor vehemēs, qui humores agitando,& vigilias excitando, eos & spiritus accendere & febrim excitare potest.

Signa. Cognoscunrur autem hæ febres, quod statim cū vulnere inuadūt.Quia tamen & putridæ interdum statim etiā à principio inuadere possunt, qua ratione ephemeræ à putridis discerni queant,ex iis,quæ *lib.* 1.*de febrib.cap.*6.diximus,patet.

Prognostica. Febres hæ quidem ex se nihil periculi ægro afferunt,neque tamen salutem etiam ægro promittere possunt,cùm tunc fluxionis & inflammarionis,quæ superuenire solent,tempus nondum præterierit.

Curatio. Febris verò hæc peculiarem curationem nō postulat,sed modò æger bona diæta tegatur, sponte euanescit. Caussæ tamen eius,si adhuc præsentes sint,aut recurrere possint,omnes admouendæ.Aliàs enim facilè periculū aliquod attrahere possunt. Et cùm aliàs circa quartū inflāmationes & fluxiones accidere soleant;tales febres,si eo vsque protrahantur,mala illa attrahere & augere possunt.

Febris ex puris generatione. Deinde,dum pus generatur, & præcipuè copiosiùs,febres fiunt, vt Hippocrates 2.*aph.* 47. scribit. Tùm enim,quod in parte vulnerata redundat, & in substantiā partis mutari nequit,putrescere incipit, fitq; quasi ebullitio.Natura tamen facit, quod potest, & quod in substantiam partis mutari nequit, quantū potest elaborat,& ne planè corrūpatur, in pus mutat. Ex hac igitur ebullitione calor quidam sanguini in venis & arteriis cōmunicatur, qui vbi ad cor peruenit,febrem accēdit,quæ ephemeris potius plurium dierū,quàm verè putridis est similis.

Signa. Itaque signa putredinis absūnt, vt & inflammationis,& inuadunt hæ febres eo tempore, quo pus generari solet,inprimis circa quartum diem. Calor est multus,sed suauis,pulsus magni,celeres, & frequentes,vrina parum à naturali statu recedit, nullumque prauum symptoma coniungitur.

Prognostica. Febris hæc per se periculi nihil habet, sed paulò post cessat.

Curatio. Idq; vt eò citiùs fiat,exitus puri parandus,eoque citius,quo in nobiliori parte, aut cum nobili consentiente continetur: simulque danda opera,vt affluxus humorum omnis præcaueatur.

Febres ex inflammatione. Tertiò nonnunquam febres ex inflammatione, quæ parti superuenit,accēduntur, nunc ephemeræ, nunc putridæ,prout saltem spiritus incalescunt,calorque cordi communicatur,vel etiam vapores putridi in venas & arterias trans fusi ad cor penetrāt; idque calefaciunt.

Signa. Cognoscuntur autem tales febres ex signis inflammationis,de quibus *part.*1.*c.*5.dictū.An verò febris sit ephemera vel putrida, cognoscitur ex signis ephemerarū & putridarū,de quib.*lib.*1.*de febribus* dictū;& præcipuè in ephemera aberunt signa putredinis in vrina,quæ in putridis apparent. Calor etiā in putridis est maior & acrior,quā in ephemeris, ac symptomata sunt grauiora, maiorq; viriū deiectio.

Prognosticum. Febres autem hæ cùm ab inflammatione totæ pendeant, pro inflammationis etiam magnitudine sunt maiores vel minores,& magis vel minùs periculosæ.

Curatio. Tolluntur verò inflammatione sublata,& curantur,vt aliæ febes symptomaticæ, de quibus suo loco dictum.Inprimis danda opera,vt per refrigerantia & cōuenientia alterantia curetur, ne putredo in humoribus excitetur,aut si iam præsens sit,inhibeatur & sedetur.

Febres ex putredine humorum. Quartò accidunt etiam vulneribus febres accensæ ex putredine humorum in ipso vulnere, quæ iis, quæ ex pure fiunt,maximè cognatæ sunt.

Signa. Cognoscūtur tales febres ex quantitate & qualitate excremētorū vulneris.Magna enim copia saniei effluit,eaq; putridū quid potius,quā pus bonū refert, coloris varij & mali, mali odoris & foeti-

da. Et licet magna puris vel sanici copia non effluat: tamen si materia, quæ effluit, sit praua, color partis mutetur, partisque dolor & grauitas adsit, materiam vitiosam quidem adesse, sed non expurgari indicio est. Interim febris signa aderunt, quæ putredinis notas in vrinis exhibent, vel non exhibent, prout materia venis & arteriis magis vel minùs communicatur.

Prognostic. Atque febres tales magis vel minùs periculosæ sunt, prout put redo fuerit maior vel minor, & in parte nobiliore vel ignobiliore, ac mitioribus vel grauioribus stipata symptomatibus, & quò faciliùs vel difficiliùs materiæ vitiosæ effluxus parari potest.

Curatio. Curatio in eo consistit inprimis, vt putredo quàprimum in parte affecta coërceatur, & materiæ vitiosæ omni modo exitus paretur. Putredine enim sublata febris postea facilè euanescit.

Febris ex vitioso humorũ apparatu. Tandem est febrium genus, quod in vulneratis ex vitioso humorum apparatu oritur. Si enim corpus vulneratum sit impurum, facilè fieri potest, vt febris occasione vulneris in eo accendatur. Fit autem hoc dupliciter. Primò ex spirituum & humorum post vulnus acceptum commotione. Vt enim in corporibus impuris aliàs ex animi & corporis motibus, quod & in partu in fœminis accidit, febres accenduntur: ita idem in vulneratis fieri potest. Deinde ex putredine in parte vulnerata febris accenditur. Vt enim in puerperis ex lochiis ac secundis retentis febres accenduntur, idque eò faciliùs, si corpus sit impurum: ita si putredo in parte vulnerata accendatur, vaporesque praui venis communicati vitiosos humores in iis offendant, facilè febris oritur. Febres autem tales sunt variæ, pro vario vitiosorum humorum apparatu, aliquando intermittentes, aliquando continuæ: prout vitiosorum humorum apparatus vel extra venam causam vel in ea hæret, & quidem plerumque tertianæ continuæ vel intermittentes, simplices vel duplices, tarò quotidianæ, rarissimè quartanæ.

Signa. Cognoscuntur hæ febres, quòd & calor, & vrinæ, & pulsus, putredinis certa indicia exhibent. An autem ex commotione humorum saltem, an verò ex putredine in parte vulnerata sint accensæ, cognoscitur ex eo, quod si ex commotione saltem humorũ sit febris, statim in principio talis febris inuadit, & in vulnere nihil vitij deprehenditur. Si verò ex putredine in vulnere proueniat, non mox in principio, sed temporis progressu oritur, & putredinis in vulnere sunt indicia. Qualis autem febris sit, è propriis febrium signis cognoscitur.

Prognostic. Febres hæ aliæ aliis sunt periculosiores, vt suo loco de febribus dictum: & intermittentes ex se periculo vacant; continuæ verò sunt periculosiores, & quidem nunc magis, nunc minùs, pro putredinis ratione. Quia tamen ad vulnera hæ febres accidunt, omnes aliquid periculi afferunt. Cùm enim antea pars vulnerata sit debilis, nunc febris accedens debilitatem, & hinc dependens periculum auget, & facilè fieri potest, vt ad partem affectam fluxio excitetur, vel ob calorem ea de caussa debilitatum plurima in ea excrementa generentur, atque hinc alia malia excitentur.

Curatio. Curationem verò harum febrium quod attinet, etsi à vulnere occasionem sumserint: tamen quia apparatus vitiosus humorum eorum caussa præcipua est, curandæ eæ febres eo modo, de quo suo loco dictum.

De Inflammatione.

Inflammatio. Sæpissimè verò vulneribus accidit Inflammatio, interdum & Erysipelas. Et quidem inflammatio sæpissimè vulneribus accidit, præcipuè partium neruosarum; cùm ob dolorē affluxus sanguinis ad partē affectam concitatur; deinde cùm sanguis, quod non satis effluxerit, putrescit, & facilè inflammationem concitat, quam sufficiens sanguinis effluxus præcauet, de quo Hippocrates, *lib. de Vlceribus.* Si statim pro valetudine sanguis plus minusvè è plaga fluxerit, & ipsum vulnus, & quæ iuxta sunt, minùs inflammatione premuntur.

Si ergo inflammatio metuatur, & sanguis non satis fluxerit, statim vena in loco opposito secanda, & pro viribus ægri sanguis euacuandus. Imò si inflammatio iam adsit, & vires ferant, ac necessitas postulet, venæsectio, & purgatio quoque, prout opus, institui potest.

Si à dolore excitata sit inflammatio, vt is tollatur, & simul affluxus humorum reprimatur, danda opera. Auicennas in hunc vsum inprimis commendat cataplasma, quod paratur ex *malo Punico* in vino adstringente cocto, in mortario contuso, & in formam cataplasmatis redacto. Potest etiam Cataplasma fieri ex *farina hordei, lenticula palustri, auricula muris, oleo rosaceo.* Si his inflammatio non cedat, reliqua cura, vt *part.1.cap. 5. de inflammatione* dictum, peragenda.

De Erysipelate.

Si erysipelas vulneri superueniat, id ex signis *part.1.cap.7. de Erysipelate* traditis patet. Qua ratione autem curãdum sit, ex iis, quæ *ibidem* dicta sunt, manifestum est. Equidem Hippocrates, *lib. de vlceribus*, docet, vbicunque vlceri superuenerit erysipelas, purgandum corpus esse. Et quidem si bilis abundet, ne eius ad vulnus affluxus fiat, omnino eã euacuare vtile est. Quia tamen Erysipelas, quod Rosam nos appellamus, potius à sanguine tenuissimo & peculiariter corrupto ortum habet, sudorifera maximè vtilia sunt; vt *ibidem* dictum. Hippocrates parti affectæ glasti folia vel succum cum limo imponit. Possunt & Cataplasmata ex *farina hordei & aqua sambuci*, atque alia, quæ *allegato loco* sunt proposita, parti affectæ applicari. *Erysipelas.*

De carne superexcrescente.

Interdum etiam accidit, vt caro luxuriet, & vltra modum excrescat, quæ res cicatricis inductionem impedit, aut vt cicatrix turpis fiat, facit. Accidit autem hoc Medici incuria, qui minùs, quàm par est, siccantia medicamenta adhibuit. Quod ergo superfluum est, tollendum, vt vulnus cicatrice claudi possit. *Caro super excrescens.*

Est autem hoc opus Medici, qui medicamentis fortiter siccantibus, detergendus, & si opus est, etetiam nonnihil erodentibus carnem superfluam absumit.

Quibus autem medicamentis hoc fieri possit, *parte 2.cap.7.* dictum, quæ ibi videantur. Inprimis vtilis est Aqua viridis ibi proposita, quæ & carnem superfluam absumit, & cicatricem inducit.

De Hæmorrhagia.

Multa quoque symptomata vulneribus accidũt, quæ partim vires deiiciunt, partim curationem difficilem reddunt. Et primò quidem sæpissimè ingens hæmorrhagia & sanguinis profusio accidit, quæ non solùm vires deiicit, & interdum vitam homini eripit, sed & curationem impedit. Quamdiu enim sanguinis fluxus durat, in curatione nihil proficitur. Accidit autem ista hæmorrhagia venis maioribus vulneratis, vt & arteriis, non so- *Hæmorrhag.*

tùm magnis, sed & mediocribus. Verùm de symptomate hoc supra *cap.* 14. dictum, quæ ibi videantur.

De dolore cum vulnere.

Dolor cum vulnere. Sæpissimè etiam dolor vehemens vulneribus accidit. Etsi enim nullum ferè vulnus sit sine dolore: tamen non tarò ille tolerabilis est. Interdùm verò planè vehemens; id quod accidit maximè, cùm nerui & partes neruosæ vulneratæ sunt; & omnino dolor vehemens statim post vulnus inflictum exortus nerui aut neruosæ partis vulneratæ indicium est.

Caussa. Excitatur autem dolor in vulneribus nunc ob errores ægri in diæta, dum ille prauo victu vtitur, vt brassica piscibus salsis, carne suilla, aut similibus, partem vulneratam aëri frigido exponit, eamque nimis exercendo mouet; interdum Cheirurgi incuria; qui nimis calida vel acria medicamenta adhibet, partem nimis arctè ligat, non rectè locat, turundas nimis longas vel crassas in vulnus intrudit, pus nimis diu in vulnere relinquit, aut ossis fragmentum alias partes pũgit. Interdum etiam, fine his caussis omnibus, ab interno humorum affluxu dolor excitatur, aq; is interdum subitò cum horrore vel frigore inuadit; id quod sæpe secuturæ magnę inflammationis, vel etiam gangrænæ imminentis indicium est; idq; inprimis, si cum dolore pungente ardor quidam in vulnere percipitur.

Prognostica. Grauium autem malorum dolores nimij in vulneribus caussæ esse solent. Præterquam enim quod vigilias excitant, viresque deiiciunt, etiam affluxus humorum ad partem vulneratam caussæ sunt, vnde inflammationes, febris, & interdum quoque gangræna, excitantur. De quo passim monet Galenus. Nihil est, quod phlegmonem magis augeat, quàm dolor, scribit 5. *meth. medic. cap.* 4. Et 3. *meth. medic. c.* 2. *&* 6. ob dolorem fluxionibus partes laborant. Et

Curatio. 13. *meth. medic. cap.* 5. dolor & membri, in quo phlegmone residet, calor, etiamsi purum ab excrementis sit totum corpus, fluxionis caussæ fiunt.

Vt ergo dolor tollatur, diligenter inquirendum, an æg. i vel Cheirurgi culpa is concitatus sit, & si quæ talis caussa reperitur, ea ante omnia amouenda. Si talis caussa nulla adsit, ast aliquid externũ vulneri inhæreat, illud extrahendum. Si à puris retenti copia dolor proueniat, ei exitus liber patefaciendus. Si verò ab humorum affluxu nimio, id quod fit in inflammatione, dolor excitetur, humorum influxum nimium prohibentia, rarefacientia & anodyna vsurpanda. Vtile est hîc *oleum rosaceum* cum *albumine oui*, vel *vitellis oui*, prout res postulauerit, & in quo *lumbrici terrestres* cocti sint; item *oleum chamæmelinum, lini, amygdal. dulcium*; *lumbricorum*, *sambucinum*. Cataplasma ex *foliis maluæ*, *rad. althææ*, *farina hordei*, *fabarum*, *&* *furfuribus*. Si dolor sit maior, *oleum de papauere*, *de nymphæa*, cataplasma è foliis vel radice *solani* & *axungia suilla* vsurpandum.

Exempli gr.

℞. *olei amygd d. rosacei, chamæmel. an.* Vnc. j. *vitell. oui* j, *croci* Scrup. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. althææ* Vnc. ß. *fol. maluæ* M j. *fl. sambuci* p. ij.

Coq. omnia ad mollitiem & per setaceum traiiciantur. Adde

pulu. fl. chamæmel Vnc. ß. *farinæ hordei* Vnc. j. *fabarum sem. lini an.* Vnc. ß.

F. Cataplasma.

Cui, si libet, *oleum rosac. chamæmelinum, lil. albor. mastichin. vngu. d. althææ* addi possunt.

Si dolor his medicamentis non sedetur, neruum aliquem insigniter læsum esse indicio est. Itaque cura, vt supra *cap.* 15. *de vulneribus neruorum* dictum, instituenda.

De Conuulsionibus & conuulsiuis motibus.

Insigne etiam & periculosum symptoma sæpe vulneribus accidit, Conuulsio, seu motus conuulsiui, de quo symptomate nonnulli prolixè de vulneribus agere solent. Verùm cùm de conuulsione in genere, *lib.* 1. *Tract. part.* 2. *cap.* 20. satis superque dictum: hîc saltem ea, quæ cõuulsioni, quæ vulneribus superuenire solent, propria sunt, proponemus. Conuulsio.

Caussas conuulsionis quod attinet, in vulneribus fiunt conuulsiones vel à punctura neruorum, eorumque dolore ingenti, vel ab acri & maligno seu humore seu vapore partem aliquam neruosam aut cerebri membranas vellicante; ad quem expellendum, cùm Natura insurgit, contractionem istam excitat. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 65. *Quibus sunt cum vulneribus tumores conspicui, ii non admodum conuelluntur & insaniunt. At iis de repente euanescentibus, si quidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt.* Et Galenus, *art. medic. cap.* 92. *Nerui*, inquit, *& tendinis punctum, propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio, id est, cerebro connectitur, promta est ad neruorum conuulsionem excitandam. Ac tum præsertim, cùm nihil extrorsum exspirant, obcœcato cutis vulnere.* Caussa.

Et quidem materia conuulsionem excitans interdum acrimonia saltem id præstat, interdum etiam malignitate; id quod in vulneribus & ictibus ac morsibus venenatis accidit.

Sunt autem satis periculosæ conuulsiones & conuulsiui motus in vulneribus. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 2. *Conuulsio*, inquit, *quæ vulneri superuenit, lethalis.* Et 5. *aph.* 3. *E copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus, malum.* Prognostica.

Quæ autem ratio sit conuulsiones curandi, dictum est *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 28. quæ eo loci videantur. Hoc loco nihil aliud monemus, nisi hæc. Primò in conuulsionibus & conuulsiuis motibus, qui vulneribus accidunt, siue per se, siue per consensum, & omnino quocunque modo cetebri, spinalis medullę, & neruorum ex his progredientium rationem habendam, & proinde ceruicem & collum, totamque spinalem medullam conuenientibus medicamentis inungendam esse, qualia *alio loco* sunt proposita, Cęsar Magatus, *lib.* 1. *cap.* 77. hoc commendat: Curatio.

℞. *olei laurini, ligni iuniperini, bacc. iuniperi, pingued. humanæ lumbric. terrestr. an.* Vnc. iiij. *olei fl. roris marini, fl. lauendulæ, fl. saluiæ an.* Vnc. ij. *petrolei, de terebinthina an.* ℔ß. *laterum, glandis vnguentariæ, quod de been vocant, ana* Vnc. iiiß. *myrrhæ, thuris, ladani, benzoi, gummi iuniper. an.* Vnc. iij. *cinam. caryophyllor. macis, nuc. myristicæ an.* Vnc. iß. *bdellii* Vnc. ii. *ammoniaci, opopanac. gal. ani an.* Vnc. j. *tacamahacæ Indæ, caranne an.* Vnc. iiij. *castorei, croci an.* Drach. vi. *rad. Imperatoriæ, angelicæ, valerianæ, acori, costi, an.* Vnc. ß. *styracis calam. pinguis* Vnc. iß. *pingued. leonis, taur. an.* Vnc. ij. *aq. ardentis. opt.* ℔ii. Misce.

Deinde, si ex puris vel aliorum excrementorum retentione conuulsio accidat, danda opera, vt omnibus modis saniei & excrementis exitus pateat, liquorque aliquis in vulnus instilletur; qui vim habeat abstergendi & absumendi: extra quoque aliquid imponendum; quod vim ex alto trahendi habeat, qualia ex superioribus, præcipuè de neruorum vulneribus, nota sunt.

CAPVT XXIV.

An liceat Christiano periaptis & sigillis appensis, vel similibus modis, se ab armis inuiolabilem præstare.

An Christiano liceat se ab armis inuiolabilem reddere.

CVm nihil hodie apud milites frequentius sit, quàm se contra armorum & globorū tormentariorū ictus pentaculis quibusdam ac sigillis & characteribus obfirmare & inuiolabiles reddere, antequā à doctrina de vulneribus abeamus, cōclusionis loco addere & discutere libet quæstionem; An Christiano, salua pietate & conscientia, liceat, tali modo se inuiolabilem reddere.

Etsi verò in arcana eiusmodi hominum inquirere nec cupio nec operæ pretium duco, hoc tamen vulgo etiam notum est, eiusmodi homines se non ab omni violentia firmare & munire posse, sed saltem contra ictus gladiorum & aliorum eiusmodi armorum, vt globulos bombardarum, ita vt talia arma cutem penetrare nullo modo possint. A fustibus verò & maiorum tormentorum globis violari, imò necari posse, etsi cutis non facile vulneretur. Imò ferunt, partes quasdam esse, quæ inuiolabiles reddi non possint, inprimis oculos. Deinde & hoc vulgò fertur, nonnullos non solùm seipsos, sed & alios ita obfirmare & impenetrabiles reddere posse, vt nullo armorum genere sint violabiles; imò quosdam efficere posse, vt buryrum nec cultro, nec gladio, nec securi scindi possit. Tertiò & hoc dicitur, inscios etiam ab aliis contra omne armorum ac telorum genus inuiolabiles reddi posse.

Modi varii quibus nonnulli se armis impenetrabiles reddunt.

Modos autem varios sese hoc modo inuiolabiles reddendi habent, quos nec cognitos habeo, nec cognoscere cupio. In genere saltem vnum atque alterum, qui vulgò circumferuntur, referre libet, vt de reliquis etiam inde iudicium fieri possit. Primò, nemini ferè ignotum est, sigilla seu pentacula circumferri variis figuris & characteribus insignita, & ignorabiliter literata, vt Apuleius loquitur, quæ à militibus de collo suspendi & corpori alligari solent, vt iis ab armis inuolabiles se præstent. Nonnulli characteres eiusmodi saltem chartæ inscribunt, eosque corpori appendunt. Noui que virum, qui referebat, se schedam eiusmodi canis collo appendisse, eumque sclopeti tormentarii globo cominus eiaculato periisse, qui nullo modo læsus fuerit. Sunt qui schedas eiusmodi deuorant. Exstat in publico quodam scripto eiusmodi artificium, (si ita præstigias has diaboli appellare licet) quo vir quidam generosus sese contra omne armorum genus munierit. Quod an in herois illius, qui fortiter & feliciter in Hungaria pro Christianis contra Turcas militauit, laudē aut vituperium cedat, cuiuis liberum esto iudicare. Ego hoc saltem addo, magnos etiam sæpe viros, Principes ac heroës in hoc genere falli, & deceptoribus, qui talia venditāt, & sæpe pro magno pretio obtrudunt, nimis incautè fidem habere, nec satis, quàm periculosam rem tractent, perpendere. Modum autem illum, cùm planè superstitiosus & impius sit, ego meis scriptis ad posteritatem propagare nolo: vt tamen superstitio pateat, in genere eum delineabo. In sacris natalitiis Christi sub mediam noctem in charta Pergamena virginea literæ I. N. R. I. inscribuntur, & scheda eiusmodi globulis ex massa panis triticei includitur, qui clam altari imponuntur, vt certis & diuersis tēporibus tres Missæ super eis celebrentur. Globulus huiusmodi vnus manè cum quibusdam precibus deuoratur, qui hominem eo die ab omni vulnere immunem præstat.

In eodem libello docetur, quemadmodum die Veneris ante Solis exortum, ex hominis suspēsi vel rota necati cranio muscus cum certis precibus defendendus sit, qui si in veste sub sinistra axilla insitus gestatur, hominem eodem modo inuiolabilem præstet.

Sunt, qui cutem vulnerant, & schedas eiusmodi vel alias res vulneri imponunt, idque conglutināt. Et sunt procul dubio modi eiusmodi plurimi militibus passim noti, in quibus indagandis ego curiosus esse nolo.

De autoribus si inquirantur, primi plerumque ignoti sunt, & ab incautis militibus per manus ista traduntur. Etsi ad primum perueniretur, is procul dubio malus dæmon esset, vt postea dicetur. Carnifices huiusmodi *κακοτεχνίας* sæpe autores agnoscunt; vt plerumque hoc hominum genus Magię deditū est. Ita ars Passauiensis dicta, *die Passauische Kunst*, quod in exercitu illo, qui circa Passauium collectus postea anno 1611. in Bohemiam irrupit, & Pragam occupauit, primò innotuit, & per totam Germaniā passim disseminata est, à carnifice eius loci primò militibus communicata dicitur. *Autores huius rei.*

Rationem huius rei si inquiras, primò experientiam prætendunt, & magnos etiam viros, Principes ac Heroes allegant, qui suis experimētis probatum dederint, hoc modo ab omni armorum genere quē se inuiobilem præstare posse. Deinde nonnulli ex astris huius effectus vim & caussam deducunt, vnde certis constellationibus eiusmodi sigilla, periapta ac pentacula, quæ appellant, conficere docent.

Verùm enim verò, equidem hoc negamus, talia ita fieri, & à magnis etiam viris vsurpari: sed de hoc iam quæstio est, an talia naturaliter fiant, & an fas ac pium sit, hominem Christianum hoc modo se inuiolabilem & impenetrabilem reddere: an verò vi Magica & diabolica atque ex pacto cum diabolo fiat, quicquid fit, & proinde illicitum atque impium sit, hoc modo se inuiolabilem præstare.

In qua quidem quæstione posteriorem sententiam defendimus, & vim atque efficaciam hanc ex pacto cum diabolo, atque ita ab ipso malo dæmone proficisci, & eum, qui sese huius generis medio aduersus armorum impetum minuit, rem impiam tentare statuimus. Etenim primò certum est neque in metallis, neque in chartis per se hanc vim inesse, sed characteribus demum notata istud præstare. Ac figurarum & characterum nulla talis vis & efficacia esse potest. Ergo à vi superiore ea proueniat necesse est: & proinde vel à Deo & bonis Angelis, vel à diabolo. At nullibi in sacris literis exstat, quod Deus per se vel bonorum Angelorum ministerio talia se effecturum promiserit, vel effecerit. Et quis à bonis Angelis verborum sacrorum abusum, & talia superstitiosa, qualia supra sunt relata, probari credat? Ergo à dæmone hæc prouenire credendum. Is nimirum, vt homines à Dei cultu abducat, & sibi obnoxios reddat, paciscitur cum aliquo, si à Deo ad se desciscat, eum ab armorum omnium vi immunem & inuiolabilem se præstiturum, si periaptum tale gestet, vel characteres chartæ inscriptos deuoret. Cuius pacti sese obnoxios reddunt, qui eosdem characteres vsurpant. Sunt enim characteres illi alphabetum diaboli & tessera quasi militaris, à qua suum auxilium implorantes agnoscit. Etsi verò nōnulli hîc ab omni idololatria, superstitione & impietate sese immunes esse, & nihil commercii cum diabolo intercedere putant: tamen valde falluntur, dū mediis nō à Deo, sed à diabolo ordinatis vtūtur. *Non esse licitum.* *Rationes.*

Est

Pactum cum diabolo duplex. Est enim pactum cum diabolo duplex, mediatum & immediatum, seu explicitum & implicitum. Immediatum & explicitum est, cùm quis mediis ab ipso diabolo immediatè traditis vtitur: immediatum verò seu implicitum, cùm quis mediis à diabolo præscriptis, sed non à diabolo ipso acceptis, sed per manus ab aliis traditis vtitur: quorum vtrumque prohibitum est, & contra legem Dei, quæ prohibet alienos Deos habere, pugnat. Neque est, quod hîc nonnulli obiiciunt, dicuntque, non esse verisimile, quod pacta cum aliis à diabolo inita ad alium transeant, & eadem impietate obstringant; cùm pacta efficiat paci scentium consensus. Etenim in pacto isto quod dixi, implicito non omnis assensus abest. Cùm enim, qui earenus adhuc mente sanus est,

Vt possit rupem & puteum vitare patentem, facilè agnoscat, characteresistos vel verba à se istam vim non habere, omnino antequam iis vtatur, inquirere debet, qua vi id, quod præstant, agant. Quod si negligit, implicitè in pactum cum dæmone transit, qui pollicitus est, se istud præstiturum, qui ex suo præscripto istis characteribus & verbis vsus fuerit, neq; ab impietate liber est. Id quod vel sequentes duæ historię testantur. Refert Martinus del Rio, *disquisit. Magic. lib.* 2. *quæst.* 27. *sect.* 1. de Henrico Cornelio Agripppa, qui cùm Louanii commensalem haberet nimis curiosum, accidit, vt peregrè abiret aliquãdo Agrippa, & vxori, quam postea repudiauit, claues musei traderet, addita prohibitione, ne quẽ ingredi fineret. Cùm verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescẽs, ac in libellum cõiurationũ incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterũque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, dæmon ingreditur, quæritque cur vocatus esset, territoque ob metum iuueni nec respondenti fauces & spiritum interclusit. Vt enim qui lingua peregrina aliquid legit, ipse quid legat non intelligit, quod adstans aliquis intelligere potest, ita etiamsi iuuenis hic se diabolum aduocare nesciuit, diabolus tamen tesseram suam & pactum agnoscens adfuit.

Alteram refert Heinricus Brucæus, *in miscellaneis Smetii, libr.* 5. *epistola* 17. quam se à D Næuio accepisse, & de ea innumeris ciuibus ibi constare scribit, & est hæc Lipsiæ, puella non intelligens quid ageret ob ætatem, dum nutricis actionem totã, qua in ciẽdis tempestatibus vsam sæpius videat, imitaretur, fulgura tonitruaque excitauit, quibus villa haud procul ab vrbe dissita conflagrauit. Puellã in Senatum adductã deliberatum fuit, an in eã iure animaduerri possit: Iureconsultorum autem sententiis decisum, non posse puniri, cùm ob ętatem, quid egerit, planè ignorasset. Quæ historia satis docet, etiã quem incautè & pæne sine assensu posse in huiusmodi pactum cum diabolo se immittere. Cùm enim puella ista, etsi ob ætatem non intelligeret, quid ageret, ceremoniis à Dæmone sagæ alicui traditis & præscriptis vteretur, dæmon statim ex pacto adfuit, & tempestatẽ illã excitauit. Quæ si adultior aliquis, qui facilè intelligere potuisset, in eiusmodi ceremoniis non eã vim inesse, perpetrasset, à ICtis procul dubio nõ fuisset absolutus. Ideoq; nemo, qui mentis cõpos est, cùm facilè intelligere possit, ceremonias tales, verba, & characteres ea, quæ præstare dicuntur nec vi sua & naturali, nec à Deo aut bonis Angelis concessa agere, sed vim eã à Dæmone malo habere iis vtetur; & is, qui iis vtitur, ab impietate, magia, & idolatria immunis & liber esse non potest.

Sigillorum an aliqua vis. Verùm cùm nonnulli ab astris istas vires deducere conentur, ac sigilla varia sub certo astrorum positu componere doceant: & ista opinio examinanda. Equidem inter sigilla Arnoldi Villanouani, & Paracelsi, *in libr. Archidox. Magic.* nullum reperitur, quod hominem ab armis inuiolabilem reddere posset, & propterea recentius diaboli inuentum hoc videtur: quia tamen effectuum illorum omnium, qui à sigillis eiusmodi promittuntur, eadem est ratio, omnino aliquid de sigillis istis dicendum videtur. Si enim in genere demonstrauerimus, nullam vim naturalem talium sigillorum esse, simul demonstratum erit, nec sigilla, quæ contra vulnera vsurpantur, suam ab astris vim habere.

Sub Astrologiæ nomine Magica talia venditari, non nouum est, sed olim iam in Orientalibus vsitatum fuit. de quo Plinius, *libro* 30. *nat. histor. cap.* 1. ait: *Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque seculis valuit. Autoritatem illi maximam fuisse, nemo miretur: quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redegit. Natam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de se sciendi, neque ea è cœlo verissimè peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, vt hodie etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente Regum Regibus imperet.*

Atque vtinam in Oriente ista superstitio substitisset, & cum Monarchia pereũte periisset. Verùm postea superstitio hæc in alias quoque regiones propagata est. Iam enim Galenus, *lib.* 9 *de simp. med. fac. cap. de lapidib. § iaspis*, docet, vsitatum esse iaspidi draconem insculpere & annullis inserere ad confortationem ventriculi. Alexander Trallianus, *lib.* 10. *in fine*, Herculis erecti suffocantis Leonem imaginem lapidi insculptam ac annulo aureo inclusam colicæ mederi scribit: atque *ibidem* quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, commendat. Decimoseptimo vel vigesimo primo die Lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, φεῦγε, φεῦγε ἰῦ χολὴ: ἡ κορυδαλὸς ἐζήτει, *fuge, fuge, heu bilis: alauda quærebat.* Subiectum autem signum ℞ in annuli caput scribere iubet. Et *lib.* 10. *cap.* 1. contra podagram commendat laminam auream, in qua Luna in libra vel leone consistente, inscriptus sit versus Homeri: τετρήχει δ' ἀγορά: ὑπὸ δ' ἐστεναχίζετο γαῖα. Qualia passim alia quoq; habet Trallianus. Plurimos verò tales characteres proposuit Paracelsus, *in lib. archidoxeos Magic.* Ipse tamen, *in lib. de philosoph. occulta, c. de characterib.* omnibus de characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo: vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton. Atque hęc sigilla contra dæmones omnisque incantationes prodesse & mira præstare scribit. Atque iterum vtinam dico, superstitio ista, quæ Regum Regibus in Oriente imperauit, non etiam Christianis Principibus, Nobilibus, & magnis Viris imperaret, aut non inuenirentur, qui Magica ista Principibus & Nobilibus sub Astrologia venditarent, & tanti Viri diligentiùs in ista inquirerent! Nam facilè inuenirent, ea nec probabili rationi niti. Etsi enim nonnulli conati sint, affectuum horum caussam è cœlo deducere: tamen nec in modo constant, nec probabile quid afferunt.

Conciliator, *different.* 101. ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: vultus sublunarium subiectos esse vultibus cœlestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cælestibus imaginibus, statuit, cælestem scorpionem in inferis dominari scorpionibus, serpentem serpentibus;

Verùm

Verùm sit sanè,(quod tamen nondum ab iis probatum)scorpiones inferiores subiici signo Scorpii in cœlo:sed quid hoc ad scorpionē gemmę insculptum?Certè sculptus vel pictus canis, vel scorpius, non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Alii vim illam instillari sigillis à cœlo & stellis dicunt , spiritumque astralem in ea influentem & immissum,in mundo sublunari,metallis ,lapidibus, & plantis illis se non accommodare tantùm,verùm etiam in eorum substantiam occultè se ingerere,cū quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum , familiaritatem ,mox & continuationem.

Verùm concedatur sanè , cœlum & stellas non tantùm,quod vult in hac quæstione Erastus , *part. 1. disput. aduersus Paracels. pag.* 151.hæc inferiora calefacere,& illiminare,atque hoc modo vt caussam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere :sed statuatur etiam,certas stellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere , & ea,cum quibus habent familiaritatem,peculiariter afficere,atque aliam stellam cum adamante , aliam cum alia planta habere familiaritatem : verùm quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti, cùm stellæ vires suas rebus merè naturaliter , sine omni nostro præscripto & artificio,communicent? Cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras,nullisque characteribus insignitas infundunt , quàm in eas , in quas tales characteres insculpti sunt ? Certè Pæonia iusto tempore collecta,aliæque plantæ,atque alia omnino omnia, quæ amuletorum naturalium loco vsurpantur,vires suas exserunt,magnes trahit ferrum & mouerur ad polum,sine omni figura vel charactere insculpto. Vnde rectè Galenus statuit,Iaspidem easdem vires habere , sine illi signum Scorpii insculpatur , siue non.

Henr. Cornelius Agrippa ab hac sententia non multum discrepat,qui.*libr.* 1.*de occulta Philosoph.cap.* 33. ita hac de re scribit:*Omnes*,inquit, *stellæ suas proprias habent naturas,proprietates,conditiones :quorum signacula & characteres per suos radios etiam in istis inferioribus producunt,in elementis ,in lapidibus,in plantis, in animalibus & eorum membris.Vnde vnaquæque res à dispositione harmonica , & à sua stella ipsam irradiante sortitur speciale aliquod signaculum,seu characterem sibi impressum , illius stellæ siue harmoniæ significatiuum , ac specialem in se continentem virtutem ,ab aliis differētem, vel genere,vel numero præiacentis materiæ. Habet itaque qualibet res suum characterem ad aliquem peculiarem effectum sibi à sua stella impressum,maximè ab illo,qua in ipsa præ cæteris obtinet principatum:& hi characteres has stellarum suarum proprias naturas , virtutes & radices in se continent atque retinent ,earumque consimiles operationes in res alias,super quas reflectuntur,producunt,& stellarum suarum influxus prouocant adiuuantque , siue planetarum,siue etiam stellarum fixarum,& imaginum,& signorum cœlestium , quoties videlicet in debita materia, suo tempore debitisque solennitatibus fuerint fabricati.* Miras quoque ibi literas & characteres singulis Planetis proprios depingit. Si quis ergo vires alicuius stellæ experat , rem stellæ illi subiectam,v.gr.si Solarem vim quis expetat,aurum sumendum esse; atque characterem illius planetæ,eo tempore ,quo eius planetæ vires vigent,insculpendum esse docet. Verùm meræ petitiones principii sunt.Primò enim multas eiusmodi vires hisce sigillis tribuit Agrippa & alii,vt passim ex eorum descriptionibus videre est,quæ certè nullius stellæ sunt naturales. Paracelsus , *libr.* 4. *Archidox. Magic.* docet subulam sacrificare,eique certos characteres depictos inscribere; affirmatque,si quis parieti creta circulum inscribat, & in eius centrum subulam infigat,omnes muscas eo loci in circulum illum sessuras,& ibi permansuras,donec subula iterum è pariete euellatur. Credat Iudæus Apella,non ego.

Sunt tamen,qui hodie etiam id non solùm credunt,sed aliis etiam publicis scriptis persuadere conantur, & vim hanc per characteres illos ab astris deduci opinantur. Monstret verò quænam stella imperium istud in muscas habeat.Beelzebub quidē muscarum Deus dicitur. Et procul dubio potius huic parent muscæ,quàm stellis.Alius sigillum parat cum figura Saturni senis ligone terram fodientis , quæ Saturnum repræsentare debet,& quibusdam numeris,idque si in sinistra ocrea (cur non in dextra,vel in brachio?)gestetur , præstare scribit,ne quis à suo equo aliquid damni patiatur ; difficilem præterea partum accelerare.

Deinde vnde probabunt,illos miros & ignorabiles characteres,quos apud Cornelium Agrippam, Paracelsum & alios videre est,stellarum certarum esse characteres?neque solùm characteres , sed & alias figuras. Saturnum pingunt specie senis cum falce vel ligone. Iouem instar Regis cum sceptro. Quid hisce figuris cum planetis hisce?Et quæ caussa est,cur stellæ vires suas metallo tantùm communicat,si hæ figuræ insculpantur & non aliæ?Et quis primùm docuit,hoc charactere hanc,isto illam stellam gaudere ? Eadem ratio est aliarum figurarum, de quibus omnibus probandum ,eas certarum stellarum figuras esse.Præterea,quid præter characteres faciunt verba,quæ non solùm in fabricatione horum sigillorum pronunciātur,sed & sigillis insculpuntur & imprimuntur , ex *libr. Archid. Magicę* ,& sigillis Arnoldi de Villa noua videre est?

Alii ita se expedire conātur,dū dicūt,Indiuidua, cùm incipiunt esse sub determinata constellatione accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiēdi,præter eā,quā habēt à specie.Sed sit hoc ita:tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit,cum sculpitur,sed antea erat, & quidem indiuidua substanria erat,atque ex ipsorum etiam sententia astralis spiritus & vis in substanriam , cum qua συμπάθειαν habet , sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & συμπάθεια, non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alii in ea sunt sentētia,figurā quidem non esse principium operationis,sed tamen ad operationem plurimùm conferre.Nam deformis figura in animo hominis tristitiam,pulchra gaudium adfert :& per instrumenta artificium,pro ratione figurarum , variæ fiunt operationes , aliæ per serram , aliæ per securim.

Verùm nec alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce?Et cùm pulchra delectent,cùm videntur,quomodo hæc hominem delectare poterunt,cum vestibus tecta gestentur aut rarò adspiciantur?& quid ad illam pulchritudinem varia nomina & quidem ignota faciunt?Instrumenta artificum quod attinet,facit figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem :non verò ad operationes,quæ per alterationes fiunt.In his figura nihil potest ; gemmæque,si quas vires naturales habent,illas sub quacunque figura exserunt ; scribitque Galenus de iaspide,*loco suprà allegato*,se eius vim æquè expertum fuisse sine figura draconis vel Scorpii,ac cum ea.

Neque alii etiam quid probabile saltem pro characterum & sigillorum viribus hactenus adferre potuerunt.Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & caussas reddere?cùm sigilla non solùm

solùm morbos depellere, sed alia etiam hominibus omnibus gratiosum reddere; alia scientiam, ingenium, memoriam, alia Principum fauorem, alia victoriam in bello & caussis ciuilibus, alia felicitatem in aucupio, piscatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare, alia hominem ad summos honores euehere; alia omnium votorum hominem compotem reddere, & quæ nescio quæ alia præstare scribant?

Rudolphus Goclenius Iunior hîc se variè torquet, *in Synarthrosi Magnetica*, & tandem inter sigilla distinguit: & illa, quorum autores perhibentur Ragaël, Chaël, Terel, Hermes, Salomon, reiicit; alia verò commendat, ea scilicet, quæ sub certo siderum positu & concursu fabrefacta sint, & vires suas recipiant è stellarum influxu, & ex connexu & continuatione caussarum naturalium, naturaliter, citra vllam impietatem & superstitionem. Quis autem ille caussarum naturalium connexus sit, & qua ratione sigilla hæc & imagines vires suas à cœlo accipiant, nullibi explicat. Experimentis quidem hæc clara & patefacta esse dicit. At idem Chaël, Ragaël & reliqui Magi pro suis sigillis contendere possent: & cui hodie ignotum est, sigillis talibus sese plurimos ab armis inuiolabiles reddere? Itaque hîc non quæritur, quid fiat, sed quæritur, à quo agente hæc præstantur, an à caussa naturali, an à malo dæmone.

A caussa verò naturali tales vires & effectus non prouenire posse, cuiuis accuratè, & sine præiudicio rem pensitanti, facilè patet Duo enim sunt in istis sigillis, Materia, & Characteres, quorum neutri vis illa adscribi potest. Materia à natura est, & vires istas non habet; quod ipsi confiteri necesse habent.

Equidem hîc ad sigillorum efficaciam probandam ad amuleta confugiunt, & illorum vim prætendunt. Verùm sit, vt omnia illa, quæ de amuletis scribuntur, vera sint, sicut quædam vera esse certum est: quid verò hoc ad sigilla, in quibus si metalla, characteres & similia, consideres, illa talem vim non habere extra dubium est. Et pœonia, vngula arcis, & similia, vim, quam habent, exserunt, etiam characteribus nullis insignita; id quod de Iaspide quoque se expertum esse Galenus, *loco allegato* scribit.

Characteres verò ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia, vtpore quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio est inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; sed quatenus ex materia naturali constat. Et proinde imagines vel nomina insculpta materiæ nihil per se præstare possunt, materiaque, si afficiatur à cælo, æquè afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat, nullamque peculiarem vim cœlestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei scribere possint.

Ad obiectionem equidem hanc respondere conatur Rudolphus Goclenius Iunior, dum *in Synarthrosi Magnetica p.* 102. scribit: *Non statua, qua talis, nec sigillum, nec imago, qua talis, potest aliam statuam aut qualitatem efficere, sigilla siquidem artificialia ab arte nullam vim acquirunt, sed virtus eis instillatur & infunditur à cœlo & stellis: radius, inquam, ille cœlestis & spiritus astralis in ea influens & immissus, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, at plantis illis, se non accommodat tantùm, verùm etiam in eorundem substantiam occultè se ingerit, cum quibus mutuam ac sympatheticam in prima creatione adeptus est familiaritatem, nexum, & continuationem. Hic autem spiritus influit sine vlla adiuratione, consecratione, dæmonumque inuocatione, sed naturali prorsus modo.* Sed nihil respondet. Hoc enim ipsum vtpore quod est in quæstione, probare debet, quod in metalla & chartas ignorabiliter signatas & literatas vis cœlestis talis, quæ sigillis tribuitur, influat. Hîc Rhodus: hîc saltandum. Etsi enim non negamus, stellas in hæc inferiora occultas habere influentias, & propterea frustra prolixè probatur, stellas nō solùm motu & lumine, sed & occulta influētia in hæc inferiora agere: tamen de duobus inprimis quæritur. Prius est, an stellæ vim habeat, tales casus fortuitos & effectus, qui non sunt naturales, sed à voluntate & arbitrio hominū pendent, producendi. Alterū est, cur vim illam nō metallis integris, sed characteribus saltem insignitis cōmunicent. Quid enim characteribus hisce cum stellis? quid Marti in cœlo cum imagine viri armati? quid Saturno cū sene ligonem gerente? & sic de cæteris Planetis. Eodē modo res se habet de signis Zodiaci & reliquis asterismis, quibus nomina ex hominū arbitrio & volūtate docēdi caussa imposita sunt, qui asterismū, quem piscē aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Hollādi signis illis meridionalibus, quæ in suis nauigationibus obseruarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt. Ita & signa asterismos illos denotantia ex arbitrio hominum sunt imposita: neq; vlla est necessitas, cur vis alicuius stellæ in characterem talem hominum arbitrio impositum, si certo tempore sculpatur, sese insinuare debeat.

Res ergo eò redit, ex naturali caussa vim aliquā sigillis & characteribus talibus adscribi non posse, & si aliqua (nam de hoc ipso dubium est, & multa de his prædicantur, quæ reuera experientiæ non respondent) sicut Paracelsus, Arnoldus de Villanoua, Thurneiserus, & recentiores alij multa de his producūnt, in iis efficacia deprehēdatur, ea vel imaginationi adscribenda, omnibusq; norum est maximā vim esse imaginationis: vel si abs hac sit, à caussa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti quod olim cum suis cultorib. inierunt, signis his tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonesq; talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eò nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, vt constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easq; hominū mentibus inferat, vel inferras confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo mediisq; ab eo creatis & in salutem hominū ordinatis, ad se quocunq; modo auertat. Ideoque talia nihil aliud sunt, quàm noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarū vtitur. Ac proinde tolerādum nō est, quod Phædro, *in Cheirurgia minore*, scribit, in tali cure characteristica maiora & miraculosiora delitescere abscōdita maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quàm fas sit profari. Debuisset homo temerarius prius demōstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus & verbis cōstellatis, quæ appellar, tantā vim inditam esse, quàm in alios Medicos ita debacchatetur, easque blasphemos, alastores, qui honorē Deo in sūmis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt, con

contemplatur, admiratur, & celebrat. In Deum verò iniurius est & impius, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et patres primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristica vsos scribit, non sunt ii, quorum in sacris literis fit mentio; cùm talia superstitiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit, sed illi, quorum in *Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio, his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra rationem Deorum increduli & non aduertentes ad cultum religionemque diuinam inuenerunt artem, qua deos efficerent cui inuenta adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alii omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuêre, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores, Cornelius Agrippa, Paracelsus, & similes Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonũ inuocatione & adiuratione, aliisq; modis illicitis, sed vi naturali operari. Nã primò ipsis probandũ erat, peculiares virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, ac in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest, agnoscitque diabolus istar quasi tesseras suis cultoribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnem superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, & vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracelso, *in Archidoxi Mag. & alibi*, propositis significent, aut fidem suam interponere, illas figulas & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Turcicam scripturã Germanus non intelligit, sed Turca, sicut nec Turca Germanicam, sed Germanus. Ideoque etsi miros characteres & ignorabilia verba, non quiuis homo intelligit: diabolus tamen, vt autor istius alphabeti & scripturæ, ista intelligit, & iis aduocatus opem suam præstat. Æstimet ergo hæc & habeat in pretio quisquis sit: mihi maximum illud & primum Dei præceptum in mente: *Non habebis Deos alienos.*

Atque cùm ex his clarè pateat, sigillorum & periaptorum nullas vires naturales esse etiam hinc manifestum est, ea hominem ab armis inuiolabilem reddere non posse, cuius gratia hæc prolixius attulimus, & neque à cœlo, neq; ab alia caussa naturali habere, quicquid ipsis tribuitur, sed omne hoc purũ purum dæmonis inuentum esse; & propterea sine idololatria vsurpari non posse. Deus hominis corpus condidit, vt molle sit, & dolorem ac solutionem continui pati possit: aliter ergo qui id disponere & comparare vult, Dei ordini sese opponit, & diaboli ope vritur. Etenim omnino effectus huius caussa, vel in Naturam, vel in Deum, vel in homines vel in diabolum referenda est. In Naturam referri non potest. Ea enim homines corpus format tale, vt à quocunque armorum genere violari possit. Nec Deo hic effectus tribui potest, qui sine miraculo ordinem naturæ non mutat. Neque à Deo tale quicquam vnquam factum à sacra historia & scriptura patet; etsi Dei iussu difficillima, cõtra varios hostes, à suo populo bella gesta sint. Neque ab hominibus talis effectus prouenire potest, quos tale aliquid ex se præstandi vim nullam habere, notissimum est. Neque etiam, si media illa consideres, illa talem effectum vllo modo producere, & naturæ ordinem inuertere possunt. Sunt enim vel characteres, vel verba, vel simile quid, quibus nec a Deo, nec à Natura tales vires concessæ sunt. Ideoque eò res redit diaboli ope talia præstari. Quanquam enim multi sũt, qui putant, sibi nihil commercii cum Diabolo intercedere, etsi talia media vsurpent: tamen scire debent, talia media primitùs nec à Deo, nec ab hominibus inuenta, sed à diabolo suggesta esse iis, qui cũ eo pactum iniuerũt, & proinde qui illis vtuntur, pacti huius se participem facere, vt suprà diximus.

Periaptis ergo eiusmodi malum dæmonem saltem homines ludificare, vel ex eo patet, quod cùm homines hoc modo se optimè contra omnia arma munitos putant, alii inueniuntur, qui inuiolabilitatem istam tollere & soluere, vt loquuntur, possunt, vnde cùm minimè opinantur, in ista sua superstitione pereunt.

Etquidem modi illi soluendi plerumque nullius momenti sunt, mihi quidem non cogniti: sed tamen ex vulgi relatione constat, ista periapta contra globos argẽteos non valere, item hominem inuiolabilem esse non posse, si globus plumbeus in ore masticetur nonnihil: si gladii cuspis in igne calefiat, & seuo inungatur, si gladius terræ vel pani infigatur, & si quæ sint eiusmodi alia, in quib. curiosũ esse, meum non est. Hoc certè inde patet, diabolum esse, nec pacta seruare, & sæpe fallere, & dum arte istã hominibus communicat, non id agere, vt iis prosit, sed cùm se corpus ab iniuriis tutum præstiturum promittit, animæ insidiari. Cuius rei multi casus extãt, & inter eos notabilis est ille, qui mense Februario anno hoc 1634. Misniæ accidit. Ibi enim cùm inter pocula miles quidam, cum solenni illa hodie militũ adiuratione, vt me diabolus auferat, iactaret, se ab omnibus armis inuiolabilem & impenetrabilẽ esse, vtque eius rei documentum ederet, pectus nudum gladio breui bis magna vi feriret, vt etiã gladius incuruaretur, nec quicquã læderetur, atq; idẽ tertia vice tẽtaret, tũ gladius subito in pectus penetrauit, & in ipsum cor adactus est, atq; ita miserè miser homo periit.

Miles ergo Christianus & pius istis mediis illicitis, vtpote à diabolo profectis, nõ vtatur, sed licitis corpus suũ protegẽdi artibus contẽtus sit: cætera Deo commẽdet, in cuius manu est vita nostra, & sine cuius voluntate ne capillus quidem de capite nostro decidit.

PARS V.

De Fracturis.

CAPVT I.

De Fracturis earumque curatione in genere.

QVod in parte molli est vulnus, id in dura & osse est *Fractura*, propriè Græcis ἄγμα & κάταγμα, quæ est ossis diuisio seu ruptura à caussa externa violenter irruente. Scripserunt autem prolixè & accuratè de Fracturis inprimis Hippocrates, *de Fracturis*, & Galenus, *in comment.* & *6. meth. med. cap. 5. & 6.* atque inter Recentiores Hieronym. Fabricius ab Aquapendente, *de operationibus Cheirurgic. tit. de ossium fracturis*, qui videantur. Nos rem breuiter contrahemus & proponemus. *Fractura.*

Differentia.

Differentiæ.

Differentia. Differentias tradit Galenus, *6. meth. med. cap. 5.* Aliàs enim franguntur ossa in trasuersum, quæ inprimis & propriè Fractura dicitur, & quidem si ita franguntur, vt nullo pacto extrema cohæreant, & è directo non iaceant, in specie huiusmodi fractura καυληδὸν, à fracti caulis similitudine appellatur. Paulus Ægineta scribit, τὸ καυληδὸν κάταγμα dici etiam ῥαφανηδὸν & σικυηδὸν, à similitudine fractæ radiculæ & cucumeris. Si verò os non saltem in duas partes fractũ, sed & in plures contritum sit, fractura ea σύντριμμα, *Comminutio* dicitur, Galeno etiam καρυηδὸν, quod sit facta in modum contusarum nucis testarum. Si verò secundum longitudinem, sicut ligna, ossa findantur, παρὰ μῆκος, recta, propriè *Fissura*, Galeno σχιδακηδὸν, nominatur. In capite hæc solutæ vnitatis species peculiaria nomina habet, de quibus Hippocrates, *lib. de vulnerib. capitis*, & *lib. 1. Pract. part. 1. cap. 23.* videatur.

Fracturarum harũ & aliæ sunt differentiæ. Quædam enim sunt magnæ, quædam paruæ; quædã simplex & vnica, quædam multiplex, quædam æqualis, quædam inæqualis; & nonnunquam vno, nunc vario modò ossa franguntur. Et quidem à figura & aliarum partium similitudine ab antiquis nomina iis indita sunt, & vt dictum, καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, σικυηδὸν κάταγμα dictum; interdum & ἀλφιτηδὸν, vbi in multas tenues partes, farinæ instar, os comminutum est; item καλαμηδὸν, arundinata fractio, εἰς ὄνυχα, ad vnguis formam. Quas tamen appellationes plerumque neglexit Hippocrates, & vsitatis nominibus vsus eas oratione interpretari & circumloqui maluit. Aliquando omnes ossis fracti partes iterum coalescunt, interdum verò ossis fracti aliqua pars abscedit.

A parte affecta quoque variæ sumuntur differẽtiæ. Alia enim est cranii fractura, alia humeri, alia brachii, alia femoris, alia alius partis. Et quidem in brachio vel vnum os, vel vtrumque, vlna scil. & radius frangitur. Eodem modo sese res habet in crure. Franguntur & ossa nasi, claviculæ, costæ, patella.

Sunt deinde & accidentales differentiæ, quod os fractum vel in sua sede manet, vel super aliud os effertur, quod fractura est recens, vel vetus. Sunt & aliæ impropriæ differentiæ, vt quod fractura coniungitur interdũ cum vulnere, interdũ cũ luxatione, interdum cum aliis affectibus. Interdum enim fit fractura cute & carne superiacente integra; interdum earũ vulnus accedit. Interdum quoque cum fractura luxatio articuli vicini accidit. Accedunt interdũ fracturæ dolor insignis, tumor, & inflammatio; interdum verò hæc absunt.

Caussæ.

Caussa. Omnia autem ossa frangere possunt, quæ ita ossa inflectere conantur, vt ea, cùm flexibilia non sint, necessariò frangantur. Galenus, *2. de fractur. text. 9.* ad quatuor caussas ea omnia reducit, dũ scribit: *Vel aliquid est, quod contundere potest, si vehementi impetu deferatur: id autem procul dubio corpus aliquod esse debet, quod durum substãtia sit, & mole nõ exiguum. Vel aliquid, quod non cutem solum, vel quod aliquid etiam, quod subest cuti vsque ad ossa, sed quod ossa etiam ipsa diuidat: quod sanè malum ipsi* ἕδραν, *quasi desessionem dicas, in libro de vulneribus capitis, vocat. Quinetiam ex alto loco desilientes nonnulli vel tibia, vel femoris os fregerunt, qua sicciora ipsis, neque admodum densa fuerint: nam in palæstra nos quoque vidimus ex circumtortione, hoc est,* κατὰ τὴν περίκλασιν, *ita enim clarè dici possit, fracturam contigisse in quodã, cui cum fracta esset tibia vnà cum sura magno cum vulnere ossa denudata sunt. Fractura enim ea euenit, cùm tibia cruri aduersarii luctantis per trãsuersum fuisset subiecta, vt vtraque eius capita & iuxta pedem & iuxta genu deorsum violenter deprimerentur: id quod in lignis quoque, quæ à nobis ipsis circumtorquentur, videre licet. Si enim ligna aliqua supra femur nostrum imposita ex vtroque capite deorsum vehementer manibus vrgeamus frangi, ea in media parte cernemus.*

Facit tamen ossium fracturam etiam ipsa ossium cõstitutio, quæ nũc fragilis est, vt etiam parũ impetũ sustinere non possit, nunc verò durior, vt nõ nisi maiore impetu frangi queat: ossa etiam fragilia reddit caries, & inprimis, quæ luẽ Veneream sequitur, & qui sæpius inũctionib. mercurialibus vsi sũt. Memorandæ & raræ fragilitatis historia exstat apud Marcellum Donatum, *de hist. med. mirabil. lib. 4. cap. 5.* & est hæc: *Vincentius Morellus, illustris Poetæ nobilisq; Patricij D. Dionysij de Pietis, auriga cum aliis conseruis lusitans, arrepta è mensa dimidij mali aurantii parte, in socium antecurrentem proiecit, maius sibi malum, quàm alteri parans: eo namq; in brachio valido motu os humeri dextri ita perfractum fuit, vt rupti ossis capita inuicem disiuncta, manifestè tactu deprehenderentur: at auditu mirum, vix esse illo ferruminato, cùm priores operationes nõdum obire posset, nocte media lectulo cubãs expergefactus, brachiũ alterũ demisit vt matulã susciperet; qua in motione os brachii sinistrum circa mediã ipsius partem disruptum fuit, quod pariter ope medica occaluit. Laborauerat hic vir antea per plures annos lue Gallica sæuissima, atq; caput, crura, brachiaq; tophacei tumores occuparãt, qui tãdẽ ex illitione ex vnguento cũ hydrargyro delituisse videbãtur. Quãobrem brachii ossa cario exesa, & vitiata adeo facile admirãdaq; fractioni occasionẽ præbuisse est censendum.* Similes duæ habentur apud Schenckium, *lib. 5. obs. 8.* ex obseruatione D. Camerarii. Fuit enim à Capiuaccio cõmemoratũ aliquãdo, quod quidã nucleũ amygdalinũ pauimento illidere volẽs, fregerit brachium. Quemadmodũ & alius quidam, tundens aliquid non grauiter malleo, itidem brachium fregit. Aliæ duæ historiæ reperiuntur apud Guil. Fabriciũ, *cent. 2. obseru.* Prima est Philiberti Sarrazeni Medici Lugdunensis, qui ad GuilFabriciũ, *obseru. 66.* ita scribit: *Vir quidã Lugdunẽsis sexagenarius ex arthritide pituitosa in articulis humeri & cubiti dextri, iam ferè bimestre spacium obtuso dolore torquebatur: nullis vtitur remediis, solam sibi partis illius quietẽ imperat, dum brachium affectum fascia obuolutum, & pectori innixum continuo haberet. Is alioquin sanus & valens, in publicũ hora circiter diei octaua progressurus, dũ cheirothecã in manum affecta partis induere leuissimo conatu adnititur, brachii os quatuor aut quinq; digitis infra humerum transuersim effregit. Vocatus ego cõfestim rem nõ sine admiratione conspicio, exploro, & per Cheirurgum os ipsum restituo, quæ conueniebant remedia, iubeo admoueri. Elapso triduo ægrotum reuiso, nũ appositè restituta essent omnia exploraturus remotis fasciis & assulis, naturalẽ ossis situm rediisse vidimus, & appressis digitis persensimus. Sed ecce paulò inferius circa cubiti articulũ noua se, & nõdum cõspecta obtulit ossis eiusdẽ fractura, dolores vrgent clamosi, restitutioni itidem sedulo incumbimus. Inde placata omnia, & nũc bellè quiescit, nondũ tamen ab eo tempore explicata fascia, nec visu, vti sẽ habeat pars ea. Miratus sũ diu tantã ossiũ fragilitatẽ in eo homine, qui se vllis ossiũ affectibus, vel à lue Venerea, vel aliunde contractis, laborasse pernegauit.*

Altera habetur *obseruat. 68.* his verbis: *Philiberta Braelea Segusiana, vbi quinquagesimum nonum ætatis suæ annum attigisset, sua sponte, nullaq; vi extrinsecus illata ossibus confractis, anno 1606. sublata fuit. Hac cùm die Dominico sacro iuxta ritum & patria cõsuetudinẽ manè recentem subuculam indueret, sublato corpore iacente, & manibus sursum exporrectis, brachii os magno dolore rũpi & conteri sensit, sic vt Cheirurgi opera fuerit opus, qui vbi fractorum ossium extrema aptè cõposuisset, & fasciis deligasset, adhibitis præterea extrinsecus congruis remediis affectum*

affectum hunc feliciter curauit. Sed misella hæc non tam citò ab his liberata fuit angustiis, quàm adhuc citius seuerioris mali impetum debuerit sustinere; ipsi namque cùm tandem aliquando domesticorum suorum ope è lectulo, in quo iam dudum decumbebat, ad ignem esset itura, vbi induere primùm tibias conaretur, ancilla, quæ illi tunc tẽporis ministrabat, admotis manibus opẽ ferens os dextri cruris in transuersum confregit: quod iterum Cheirurgus reparauit. His in ærumnis miserrima illa biennium vixit, cumq; toto hoc temporis tractu variis fracturis innumerisque doloribus indies conficeretur, eam tandem hui luci eripi contigit. Er scribit Autor huius obseruationis, quod neque à lue Venerea vel alio morbo in hac muliere tales fracturæ caussatæ fuerint, cùm nunquã tali aliquo morbo laborauerit. Caussam autem veram esse putat venenum aliquod occultum, ab insigni humorum corruptela profectum, quod totam ossium substantiam quoque versum permeans inenarrabili modo eam corruperit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè fractura per transuersum vel obliquè facta cognoscitur, quia tactu ossis fracti extremitates separatæ deprehenduntur, & in fracturæ loco cauitas non naturalis deprehenditur. Præterea corpus, mẽbrumque fractum debito modo moueri non potest. Dolor etiam antequam ossa componuntur, acerbus exoritur, dum ossis fracti extremitates partes sentientes pungunt. Quod vt rectius cognoscatur, mẽbrum sanum, vt brachium cum brachio, crus cum crure, comparandum est. Sæpissimè etiam ob os fractum membrum breuius redditur, dũ musculi inferiorem ossis partem sursum trahunt. Et plerumque fracturæ vulgo etiam notæ sunt, & caussæ violentæ ossa frangendi vim habentes præcesserunt.

Fracturæ verò per longũ factæ difficiliùs cognoscuntur: deprehenduntur tamen ex membri crassitie præternaturali, & inæqualitate ac dolore.

Ossa etiã sæpe abscedunt, dum scilicet omnes eius particulæ reponi non potuerunt, & quæ à carne denudantur: id quod cognoscitur ex ossis nigritie, si id conspectui pateat, vel mobilitate ossis, si aliis ossibus non adhætere deprehendatur.

Prognostica.

Prognostica 1. Fractura ossium secundum longitudinem facta, faciliùs curatur, quàm quæ facta est per obliquum aut transuersum. Operosa enim ossium repositione opus non est, sed sufficit, si ossa quasi hiantia iterum coniungantur.

2. Inter fracturas transuersas & obliquas ea facillimè curatur, & minùs periculosa est, quę est simplex & æqualis, & in qua fracta ossa suis sedibus mota non sunt.

3. Illæ fracturæ, in quibus capita fractorũ ossium sunt retusa, minùs sũt periculosæ: in quibus verò sũt acuta, pessimæ sunt; quia neq; facilè cõmittuntur, & nullo retuso innituntur, carnemq; vulnerant, interdũ neruum quoque aut musculum. Celsus, *lib* 5. *c.* 7.

4. Difficiliùs verò curatur fractura, vbi os in multa fragmenta diuisum est, & quò plura fragmenta, sũt; & vbi eminẽtiæ acutæ, quę partes vicinas pũgũt.

5. Quò fractura maior & ossa fracta grandiora, eò difficiliùs & tardiùs curatur fractura.

6. Vbi ossa duo coniuncta, vt in brachio radius & vlna, in crure tibia & fibula, ambo fracta sũt difficiliùs curãtur, quàm si alterũ ex his saltem fractũ sit. Si enim os vnum integrũ maneat, musculi minùs contrahi possunt, qui ab integro osse tensi seruantur. Et vbi os fractũ repositum est, si alterum sit integrũ, id fracto fulcri quasi loco est, & plus ab eo opis, quàm à fasciis & ferulis, est. Contrà verò si vtrumque os fractum sit, omnia in reposito continendo curiosiùs fieri oportet.

7. Quæ fractura in ossis medio est, leuior habẽda, quàm quę capiti ossis seu superiori seu inferiori propior est. Cùm enim prope caput inferius sint plures tẽdines, prope caput verò superius plures nerui: maiores dolores excitantur, & curatio redditur difficilior. Si verò prope articulũ sit fractura; omnium periculosissima est; cùm ibi sint tendines, & nerui, & ligamenta, & pars fracta eo loco commodè ligari nõ possit, in loco etiam exsangui & frigido calor sit debilis. Et licet fractura in isto loco consolideur: tamẽ membri illius in motu impedimentum reliquit; ob callum, qui tendines aut musculos q. ligat.

8. Fractura recens ad consolidationem aptissima est Si verò tempus aliquod protrahatur, curatio omnino difficilior redditur; non solùm, qoia accedente inflammatione extensio partis, quæ requiritur, fieri sine periculo nõ potest, sed & quia occallescunt extremitates ossium, vt postea nunquã coalescere possint; idq; præcipuè accidit in senibus. Ideoque danda opera, vt quamprimum extremitates ossium inter se coaptẽtur. Ita enim facilè postea coalescẽt. Omnino enim si fracturæ dolor, & inflammatio accidant, curationem difficiliorem reddunt.

9. Fracturæ ossis alicuius insignis conueniens curatio si vltra septimũ diem protrahatur, periculũ est, ne ex ossibus aliquod syderetur. Gal. § *de fract t.* 37.

10. Ita & si carnis contusio & vulnus fracturæ coniungatur, fractura periculosa est, & eò periculosior, quo vulnus maius est, præsertim si grãdiores musculi, vt femoris & humeri, vulnerati sint. Inflãmationes enim facilè accedunt, & tandẽ gangræna ac sphacelus. Curamq; etiã id difficiliorem reddit, quod ferulę & similia, quæ ad fracturas repositas cõtinendas necessaria sunt, non ita commodè adaptari possunt, sed tamen vulneris sanandi caussa feruendum est.

11. Si ossa ita fracta sint & cõminuta, vt in antiquũ statum reduci nequeant, perfecta sanitas ægro promitti non potest. Etsi enim ossa coalescant: tamen mẽbrũ breuius, & ad pristina officia ineptũ redditur.

12. In quibus ossa restitui nequiuerunt, scire licet, hæc abscessura esse, atq; etiam ea, quæ carne omnino nudata sunt, Hippocrates, 3. *de fract. text.* 44. Abscedunt autẽ ossa nunc citius, nunc tardius. Citiùs separantur ossa quę citius arescunt, & à succrescente carne citius propulsantur. Et ideo paruum os citius abscedit, & quod in extrema est parte, & quod rarius est; inde accidit, vt intra decimum quartum diem talia ossa separentur. Maiora verò ossa & solidiora tardiùs abscedunt. Nam & tardiùs arescunt, & à succrescente carne tardiùs propulsantur, vnde ante quadragesimũ diem nõ abscedunt, nonnunquã & sexagesimũ, & ad multos menses abscessus differtur. Imò nonnunquam ossium valde comminutorũ fragmẽta post multos an. protumpunt, vt exemplo docet Guiliel. Fabricius, *cẽtur.* 4. *obseruat.* 97. Atque ipse noui militum Ducem quendam primariũ, qui ad Noribergam globo per dextrum brachiũ traiectus est, quo os humeri ipsum fractum est, è quo vulnere adhuc hoc anno 1634. ossium fragmenta erumpunt.

13. Ætas quoq;, corporis temperatura & habitus, morbi tolerantia, vitæ genus, anni tempus, regio & cœli status, & omnino omnia, quæ vires determinare possunt, curationem faciliorem vel difficiliorem reddunt? Et propterea fracturæ sanatio in iuuenibus facilior est, in senibus & decrepitis difficilis, imò sępe impossibilis.

14. Fracturæ cum inflammatione & carnis contusione periculosæ sunt, cùm eæ integrè curari, antequam illa curentur, non possint.

15. De tempore consolidationis fracturæ nihil certi prædici potest; cùm id variet secundũ ętatẽ, habitum

bitum corporis,& anni tempus ,ac alias circũstantias. In iuuenibus n. bono corporis habitu prȩditis, bonâ diętâ seruãtibus,& tẽperato cœli statu ossa citius cõsolidãtur. Tardius verò in senib.&debiliorib.

16 Nasi,maxillæ,iuguli,pectoris ,scapularum ossa, costæ,ossa spinæ,tali,calcis,manus, & plantæ pedis intra vigesimum & vigesimum quartum diem consolidantur. Crurum & brachiorum intra trigesimũ quintum & quadragesimum diem.

Curatio.

Curatio. Fractura simplex cùm sit solutæ vnitatis species, etiã cõmunem & vniuersalem Indicationem habet, id quod disiunctũ est,esse vniendũ. Etsi verò vnitio *Ad ossa fracta curanda quæ necessaria.* illa Naturæ opus sit,vt in vulneribus:tamen vt Natura scopũ suũ assequatur , plura adhuc necessaria sũt. Nimirũ cũm ossa fracta plerũq; suo loco dimoueãtur,si id accidat,ossa fracta suo loco restituẽda,& ad amussim coaptãda sũt. Deinde hoc modo coniũcto sunt seruãda. Quæ si dextre à Cheirurgo fiãt,vnitio postea ossiũ,seu calli generatio Naturæ opus est. Medicus tamen naturæ opem ferre debet : quod fit,si partis naturalem temperiem cõseruet,& inflãmatio,ac omnia superuenientia symptomata,quæ naturam in opere suo turbare poterant ,auertantur.

Primò ergo,vt Cornelius Celsus,*lib.* 8.*cap.*7. docet, animaduertendũ ac considerandũ est,vtrũ fracta ossa proprio loco exciderint,nec ne;cùm nõ semper, vbi trãsuersim frangũtur ossa, sua naturali sede excidant. Cognoscitur autem ossa suo loco dimota nõ esse,si in fracturæ loco nulla cauitas percipitur ,nec punctionis sensus,nec membrum breuius apparet. In hac ergo fracturæ specie non opus est,vt membrum extendatur,& de ossiũ repositione ac coaptatione laboretur. Facilè enim fieri potest,si id tentetur,vt dolores excitẽtur,& ossium fractorum capita & eminentiæ mutuò atterantur & frangantur : sed danda solùm opera, vt ossa fracta in sua naturali sede detineantur & vniantur,vt mox dicetur.

Si verò ossa fracta loco suo exciderint, ita vt vnũ supra alterũ efferatur,prima cura esse debet,vt fracta ossa loco suo restituãtur. Fit autem hoc duabus primariò operationib. quarũ altera κατάτασις vel ἀντίτασις extensio;altera verò διόρθωσις,conformatio seu ossiũ in suum locum repositio appellatur. Nemo autem has operationes rectè perficiet , nisi qui naturam ossiũ & fracturarum differentias cognitas habuerit. Ossiũ natura è Galeni,*de ossibus*,& aliorũ Anatomicorum libris,atq; inprimis ex αὐτοψία cognoscenda est. Fracturæ differentias tradidit Gal.*lib.*6.*meth.med. cap.*5.

Primò ergo in fractorum ossiũ restitutione opus est partis extensione. Etenim cùm citra musculi prȩcisionẽ,aut ossis fracti partes è suo loco dimouẽtur, aut articulus è suo loco excidit,musculus,cuius initiũ ei parti annexũ est,in quã vel pars ossis fracti inclinat,vel articulus procidit,totus ad suũ caput retrahitur,atque ita eam illius membri partẽ ,quȩ ipsi coniuncta est,secum rapit. Vnde fieri non potest , vt vel fractum os rectè conformetur , vel luxatum suæ sedi reponatur , antequam tantum retrahatur,quãtum in hanc vel illam partem è suo loco dimotũ est. Alioquin,si scil.hon recta fiat extensio ,in fracturis ex attritione rũperentur ossium eminentiæ,& ita in suas cauitates reponi non possent ,sed vel exterius ad ossium latera hærerent,vel inter ossa fracta remanerent,& coaptatio ossium impediretur.

Extensio quomodo fiat Itaque vt os fractum rectè conformari queat, vtriusq;partis ossis fracti retrorsũ seu in diuersa distractione,quæ Græcis ἀντίτασις dicitur ,opus est. Vt autem extensio iusta fiat,opera danda , vt fiat cum dolore nullo vel minimo. Fiet verò hoc,si membrum extendendum ea figura locetur,in qua musculi nõ agũt,sed otiosi & omnes laxati sunt,vt omnes musculorum ipsius fibræ directè extendi possint : quo modo & minore extensione opus est ,& minore cũ dolore opus perficitur.

Fit autem extensio hæc & distractio vel vnius tãtùm operâ ,vel pluriũ;& quidem manibus tantùm, vel habenis,fasciis aut machinis. Vbi digitus fractus est ,vel aliud mẽbrum tenerũ, vnius operâ extensio fieri potest, vnâ fracti mẽbri partẽ dextrâ , alteram sinistra manu prǽhendentis,& inuicem diducentis: vel duorũ,vt vnus membri fracti partem teneat ,alter extendat. Si verò maius & robustius aliquod membrum fractum,plurium opera necessaria est,ita quidẽ,vt alter vtraque manu vnam membri fracti partem,alter itidẽ vtrãq; alterã prǽhendat,& in diuersa trahendo cõtendant. Nõnunquam verò fasciis linteis & habenis circũpositis & vtrinq; membro fracta ad laquei figurã adaptis opus est,quas plures in diuersa trahant:nõnunquã verò ,& quoties maiore, sed sine violentia,extensione opus est,vnã cũ hisce machinamenta adhibenda,de quibus Hippocrates, 2.*de fr.tex.*40.*& seq.*& Oribasius,*de machin.* Paræus, *lib.*15.*cap.*7.

Est autem extensio vel æqualis,vel inæqualis. Æqualis ea est , in qua ab vtroque latere ossis fracti æqualiter membrũ extenditur. Inæqualis autem,quã ab vno latere membrũ magis extẽnditur:quæ locum habet,vbi alterutrũ tibiæ vel cubiti os tãtùm fractũ est. Illud enim latus magis extendendum est,in quo os fractum continetur. *Extensio quotu.plex.*

Διόρθωσις verò seu conformatio est ossis fracti in suum locũ repositio,& extremitatũ ossis fracti recta coaptatio,quæ fit,si,postquam mẽbrum eatenus extensum est,vt in reponenda ossa tangere nõ possint, Cheirurgus ambabus manib. vtrũque membrũ apprehendat,& quod in dextram partem prolapsũ est, in sinistrã,&cõtra,quod in anteriorem prolapsũ est, in contrariam,& cõtra detrudat , atque ossium eminentias in suas cauitates recõdat,donec extremitates ossium rectè vnitæ,& in suas sedes depulsæ sint, & membrũ naturalem figurã recuperauerit. Nõ sunt autem eminentiæ ossiũ cum impulsu in suas cauitates intrudendæ,ne rũpantur,sed potius spõte sua, extẽsione laxatã,manibus Cheirurgi leniter directę in suas sedes recedãt. Atque hæc omnia quãprimùm facienda sũt,antequam inflammatio accedat. Si enim inflammatio accesserit,& membri extensio ac ossiũ repositio tentetur,facilè conuulsio excitatur. *Conformatio*

Si verò Cheirurgus vocatus fuerit,cùm iã inflammatio ceperit,& ob eam reductio ossium tentari nequeat,omni modo cõtra inflãmationem pugnandũ, eaque vt quamprimùm tollatur,iis medicamentis, quæ supra,*parte* 1.*cap.*5 *de inflammatione*,sunt proposita,danda opera. Interim de parte affecta sollicitum esse oportet,ne fluxionem promtè recipiat :id quod fit repellentibus, etsi pars eo modo locetur ,& tractetur,vt nullus dolor inferatur. Transacta inflammatione postea danda opera,vt ossa reducantur.

Si verò ossium fractorum extremitates extra cutem protrumpant & emineant,quã ratione talis fractura curanda sit,dicitur capite sequenti. His peractis dispiciendum an ossa rectè composita sint. Cognoscitur autem id,vt Hipp. 3.*de offic.Medic.t.*24. ait,si dolor ęgrũ amplius nõ ita infestat,sicut prius, si ossiũ eminentiæ inter se cõiunctę partẽ amplius nõ pũgant;si dũ pars fracta manu tangitur,nulla cauitas,nulla eminentia & inæqualitas percipitur, & si fractũ membrũ cũ pari sano,id est,humerus cũ humero,femur cũ femore ,crus cũ crure cõparatur,ei penes figuram & magnitudinem ferè similis sit. Forè quidem;quia secundũ crassitiem potest esse aliqua diuersitas;cũ propter dolorem & affluxũ humorum factum membrum plerumque intumescat.

Vbi ossa conformata esse deprehenditur, intensio sensim remittenda, & aptâ deligatione, vt ossa coaptata, vnita & rectè cōformata maneant, præstandū. Quod duabus aliis operationibus perficitur, nimirum deligatione, & membri collocatione. Vnde alii quatuor operationibus fracturarum curationem absolui scribunt: extensione, confotmatione, deligatione, & membri collocatione.

Fracturarum deligatio. Antequam tamen fascia membro fracto iniiciatur, medicamenta aliqua ad affluxum humorū & inflammationem prohibendam, atque etiam calli generationem adiuuandam imponi solent, in quo Autores varii sunt. Hippocrates cerato rosaceo vtitur: Celsus pannis oleo & vino tinctis: alii primò fracturæ *ceratum rosaceum* cū linteo latiore, deinde linteū vino nigro austero aut succo granatorū madidū imponūt: alii stuppas albumine oui cōquassato madefactas & expressas: alii, quod hodiè est frequentissimum, panno lineo illinunt misturam ex *albumine oui* & pulnerib. adstringētibus ex *bolo armeno, sanguine Draconis, rosis, balaustiis, radicibus consolidæ, thure* & similibus paratā, eamq; imponunt. Quæ medicamēta eo vsque in singulis deligationibus cōtinuātur, donec nullus amplius inflammationis metus sit, & fractura iam stabilis esse incipiat: postea admouentur æstate *emplastrum diapalma*, hieme *barbarum* vel aliud conueniens. Atque hęc medicamentorū diuersitas nō sine caussa ab authoribus inducta fuisse videtur. Vbi enim indicatio est firmandi fracturam, & dolor ac inflammationis metus id non prohibet, albumen oui & cataplasma adstringentia vsurpantur: si verò dolor vrget, *ceratum* & *oleum rosaceum* ac *vinum* vsurpandum.

Vel ℞. *Capitis mortui à sem. lini, sem. lini pulueris. butyri. ʒ ß. rad. symphyti ma or. ana* Vnc. iiij. *boli Armeni, cerussa ana* Vnc. j. *album. ouor.* num. xv.

F. Cataplasma.

Ponatur super fracturam, & post 2. dies renouetur, Repetatur quoiquies.

Vel ℞ *farina volatilis* ℔ß. *mastich. gummi Arab. ana* Vnc. j. *mumiæ, boli Armen. ana* Vnc. ß. Cum *album. ouor.* F. Catapl.

Vtile est & *empl. Vigonis*, quod tradit *lib.* 8. *cap.* 6. Guil Fabricius, *cent.* 4. *obseruat.* 99. hoc Empl. vtitur.

℞. *empl. Slotani* Vnc. iiij. *pulu. rad symphyti maior. rof. rubr. myrtillor ana* Drach. ij. *lapid. osteocolla prap.* Drach. vj. Misc. lento igne cum modico *ol. rosac.* F. Emplastrum.

Vulnus Cheirurgorū in fracturis sæpe statim ab initio aut post pauces dies *empl. oxycroceū* applicare solet. Verùm hoc nō fit sine periculo, vt exēplo docet, *loco allegato* Fabricius. Cùm enim hoc emplastrū partem affectam calefaciat, & sanguinē ac humores attrahat, pruritum, dolorem, inflammationem, & gāgrænam, præcipuè in corpore bilioso & caecochymico, inducere solet.

Postquam medicamenta idonea imposita sunt, deligatio instituenda, quæ nec nimis laxa sit, ne ossa suo loco iterū dimoueri possint; nec nimis arcta, ne alimēti affluxū prohibeat, & dolorē excitet. Perficitur verò duabus fasciis, quarum prior, quæ nō incōmodè oxyerato humectatur, supra fracturam iniicienda, & circa eam bis terve conuoluenda sursum versus, ita vt multū sanę partis cōplectatur, vt ea ossa reposita cōtineātur, & confluxus sanguinis ad locū affectū prohibeatur. Altera priore dimidio longior cōtrario modo circūducenda, primūq; fracturæ iniicienda, & ab ea incipiens deorsum aliquoties circūuoluenda, iterūq; supra fracturam ducenda, & tandē versus partem sanam superiorem ducenda. Ita enim si à prima fascia versus vnā parte musculus distortus fortè est, à secunda emendatur, humor ex parte exprimitur, & sāguinis tam ex inferioribus, quam superioribus influxus præcauetur. Deligationes enim omnes eas vires habent, vt ex iis partibus, quibus primùm iniiciūtur, humores exprimant in eas, in quas finiuntur.

Fascia fracturæ adhibenda. Atq; hæc, quę bisce duabus fasciis, quas Hippocrates ὑποδεσμίδας appellat, fit deligatio, Hippocrati ὑπόδεσις dicitur. Vt verò in magnis ossibus deligatio fit stabilior, plagulæ seu splenia iosuper apponūtur, & post earū appositionē duabus fasciis æqualibos, quas ἐπιδέσμους appellat Hippocrates, deligatio firmatur, quarū vna ab inferiore parte sursū dextrorsū vel sinistrorsū fertur altera deorsū via priori aduersâ: quæ deligatio Hippocr. ἐπίδεσις dicitur. Et omnino cauendū, ne ligatur vel laxior sit, quę ossa in suū locū reposita nō satis contineat, neque arctior, quæ dolorem excitet, sed vitato amborum incommodo media eligenda, vt vtri usq; commodo fruamur: & si paucis complexibus fractura satis contineri nō potest, securitatem iniectionis numerus præstat.

Et vt ossa reposita omninò firmiter contineātur, nec loco suo moueantur, ferulę insuper iniiciuntur, si loci affecti natura patiatur. Etenim cum fasciæ & splenia inflexibilia nō sint, fracturā firmā & directam seruare nō possunt; sed facilè fieri potest, vt tùm vigilantibus, tùm dormiētibus membrū moueatur. Vt igitur, in moribus, qui nō animaduertūtur, membrū firmū teneatur, opus est iis, quæ rigida sunt, & non flectūtur, & tamē minus pōderosa sūt. Qu em ad finē vt Hieronymus Fabricius loquitur, in mūdo nō poterat Hippocrates eligere post plagulas meliora instrumenta, quam ferulas, quæ & rigidæ sūt, ac inflexiles & leues. Verùm cū ferula destituamur, eius loco ligneis tabellis tenuibus vtimur. Nōnulli corticibus arborum loco ferularū vtuntur. Verùm si quis iis vti velit, videat, ne virides sint, sed probè exsiccati. Virides enim, cùm exsiccantur, circa fracturam cōtrahuntur, doloresque excitant, atque ossa nōnnunquā suo loco iterum dimouent, vt exēplo peculiari docet Guilielmus Fabricius, *cent.* 4. *obseruat.* 98.

Membri situ collocatio. Tandem membro canalis; si opus sit, adhibendus, de quo Hippocrates & Galenus *de iis, quæ in medicat. fiunt. text.* 18. mēbrumq; rectè collocandū, videndūq; vt positio sit mollis, æqualis & sursū versa: mollis, ne membrū fractū eā parte cōprimat, neque dolorē & inflammationem excitet: æqualis, vt dolorem nullum inferat, nec membrum distorqueat: sursum versa, ne humores pondere suo deorsū tendentes ad locum affectū affluant. Inprimis autem danda opera vt media articulorum figura & musculorum figuratio obseruetur: quem ad finem etiam capsulæ quædā interdum, quæ membrum fractum toto curationis tempore capiant, adhibentur. Hippocrates, 3. *de offic. Medic. t.* 3. & 30. in recto situ membri constituendo tria iubet animaduertere, quietem, medium, & cōsuetudinem. Quietem quidem, vt talis situs eligatur, qualē homo seruare solet, cùm totiùs est positura inter extremā extensionem & cōtractionem, nō tamen semper exactè, sed qui ad mediū proximè accidit. V. g. in brachio pro medio situ habetur, qui non in cubito rectum angulum constituit, sed obtusum & porrectionē accedit, sicut videmus homines quiescentes & otiosos brachiū nō penitus media inter porrecta & tota curuata habere, sed ad porrectionē magis accedentia; quæ figura cùm à dolore maximè absit, ipsis gratissima est. Tādem eriā cōsuetudo spectāda, quia nō alius habitus faciliùs fertur, quàm cui adsueuimus. Quibus quartum ex eodem Hippocrate, 1. *de fract. t.* 1. addere possumus, nimirum eum musculorum statum eligendum, sub quo non magna vi fracta ossa in diuersum deducuntur, & cum membrum sub eo habitu continetur, illud dolore omni vacat. Vtrumq; autem præstar, qui ita figurat, vt musculorū fibræ directę inrendārur. Directæ autē

intenduotur

intenduntur, cùm in vna membri parte vniuersus musculus collocatur. Nam si musculus, qui suũ habet initium in parte interiore, ita collocetur, vt medius ab interiore parte, extremus ab exteriori, vel sic, vt medius à superiore, extremus ab exteriore situs sit, hoc pacto circa mẽbrũ conuolutus extẽditur.

Bona autem deligatio cognoscitur, vt Hippocrates, 1. *lib. de fract.* ait, primò ex ægri querimonia, vbi, nũ prematur, rogaueris, atque is respõdeat, se premi quidẽ, sed leuiter, idque præsertim, qua fractura est. Hæc itaque sic habere, necesse est fateatur, qui rectè est alligatus. Si verò patiens abundè sub fasciis vrgeatur, celerrimè soluendæ ac aptius deligandæ, ne ex arctiori vinculo praua symptomata eueniant. Sin fasciarum circuitus iusto laxiores, & nihil se premi respondeat patiens, arctius vinciendæ; cùm laxa vincula non prohibeant membrum, quò minus, qua fractura est, deprauetur.

Alia moderatæ deligaturæ signa sunt: si eadem die ac nocte, qua deligatus fuerit, ipse sibi videatur non leuius, sed valentius adstringi; postridie verò tumor mollis ac puluus in mẽbri extremitate oriatur. Paruitas enim tumoris ac mollitiei aliquid sub vinculo ab affecta parte ad membri extremũ esse expressum indicat. Si verò nullus tumor appareat, nõ satis fuisse adstrictum indicat: & si tumor magnus ac durus, id est, qui tactui non cedat, in membri extremitate adsit, valentius arctatum fuisse indicium præbet.

Ergo si probæ deligationis signa adsint, nullusq; dolor insignis, nulla inflãmatio vel exulceratio, suspecta sit, reliquũ opus, quod est callum, per quẽ fracta ossa cõiunguntur, gignere, naturæ, cuius id opus est, cõmittendum, & deligatio ante tertiã diem non soluenda. Tertiò verò die soluantur & iterũ obligẽtur fasciæ, tùm vt arctius stringantur, tum vt exitus pateat humoribus & vaporibus sub cute cõrentis: qui vt difflentur, & ne pruritus excitetur, aut si pruritus infestet, vult Hippocrates aqua calida membrũ esse perfundendũ, vt pori aperiantur. Si autẽ tardius soluatur deligatio, magna sæpe incõmoda, nimirum partis exulceratio, putredo, gãgræna, inde oriuntur, imò vitæ periculũ; quorũ exẽpla annotauit Guilhelmus Fabricius, *cent.* 2. *obseruat.* 91. & propterea monet, vt secundo aut certè tertio die semper deligatio soluatur: & quanquã post septimum non sit ideo necessariũ toties fracturam soluere, se tamen de quarto in quartum fascias soluere, partemque affectã inspicere solere, scribit. Atque hęc deligatio cõtinuanda, donec callus genitus & fractura sanata sit: quod in femore 40. diebus, in humero & tibia 30. in radio & cubito 20. in ossibus digitorum 15. diebus præter propter fieri solet. Tẽpus enim, vt in Prognosticis dictũ, hoc in omnibus ita determinatum non est, sed pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis & ipsius fracturæ ratione variat. Citiùs enim coalescit fractura in puero & iuuene, quàm in sene; neruo citius, quàm æstiuo tempore.

Interim dum hæc fiunt, vniuersalia medicamẽta non sunt negligenda, nimirum venæsectio, & purgatio, prout nimirum hæc vel illa ægri constitutio requirit. Atque hæc omnia eo fine peraguntur, vt ossa cõglutinentur. Fit autem hoc calli beneficio, qui an sit quiddã heterogeneum, an verò similis ossibus substantia, supra, *part.* 4. *c.* 4. dictũ. Calli verò, quo ossa conglutinantur & coalescunt, generatio Naturæ opus est: Medicus tamen Naturæ opem ferre debet, quod fit, si caueat, ne aliqua inflãmatio, vel simile accidens, quod mẽbri substantiã & temperiẽ lædat, superueniat, ipsumq; alimentum per siccantia medicamenta disponatur, vt in callum eò citius mutetur. Fit autẽ hoc ferè per suprà proposita medicamenta, in quorũ locũ diebus posterioribus eriã veniunt *emplastrũ diapalma, balbarum, oxycroceum, nigrum*, & alia

Galli generatio.

Deinde det operã, vt materia idonea suppeditetur generando callo. Quapropter exhibẽdus cibus paulò plenior, boni & tenacioris nonnihil succi, qualis ex oryza, tritico, & similibus conficitur. Verùm quia ante duodecimum diem vix callus generari incipit, & præterea initiò multa symptomata metuenda sunt: non mox per initia plenior victus, sed tenuior exhibendus; imò, si opus, sanguis detrahẽdus, aut purgatio instituenda, & demum, vt dictum, vbi callus generari incipit, plenior cibus exhibendus.

Solent etiam intus quædam medicamenta exhiberi, quæ ad callũ citius generandum & inducendũ faciunt, vt *pulvis* & *succus radicum agrimoniæ*. Plurimi miris modis cõmendant *lapidem osteocollam* dictũ, cuius in puluerem redacti Drachmam vnam cum *aq. symphyti* sæpius exhibent. Verùm in iuuenibus, & iis qui bõni sunt habitus, callum nimis auget: quapropter cautè & nõ nisi in adultioribus exhibendus. De qua re, vt & de vsu viscidorum ciborum, quos pleriq; in fracturis exhibendos censent, legi potest Guilielmus Fabricius, *centur.* 1. *obseruat.* 90. 91. & 92.

Possunt etiam parari decocta è *rad. consolidæ, agrimon. primula veris, serpentaria.*

Vt ♃. *rad. aristol. consolidæ, serpentar. ana* Vnc. j. *geranij* Mj. *sabinæ* Mß. *macis* Vnc. ß. *zedoariæ, galangæ, an.* Drach. ij.

Coq. in vino in vase duplici. De colatura æger bis de die bibat.

Idem Fabricius, *centur.* 3. *obseruat.* 90. hoc medicamentum vsurpat.

♃. *lapidis ossifragi diligenter præparati* Vnc. j. *cinam. el.* Drach. iij. *sacchari* Vnc. ij.

M. F. puluis subtilissimus. Dentur Drach. ij. in iusculo carnis singulis diebus manè.

Externa talia laudat.

♃. *ol. lumbricor.* Vnc. ij. *granor. iuniperi* Drach. ij. *succi lumbricor.* Vnc. j.

M. F. Linimentum, quo inungatur fractura.

♃. *Empl. Vigonis ad fractur. ess.* Vnc. ij. *oxycrocei* Vnc. ß. *lapid. osteo. ollæ præp.* Vnc. iß. *lumbricor. præp.* & *pulueris.* Vnc. j. Cum *ol. lumbricor.* q. s.

F. Empl. quod superponatur.

Vbi callus iustæ magnitudinis generatus fuerit, medicamentis roborantibus confirmandus est. Ideoque tale emplastrum imponendum:

♃. *ol. rosacei* Vnc. ij. *ceræ* Vnc. iijß. *pulueris resinæ* Vnc. iij. *colophoniæ, mastich. thuris ana* Vnc. ß. *nucum cupressi, rad. erythrodani ana* Drach. j *croci* Drach. ß. Misc.

F. Ceratum, quod super linteum vel alutam extendatur, & applicetur.

Diæta.

Diætam quod attinet, bona victus ratio, vt in vulneribus, etiam obseruanda. Si enim natura à cibi copia vel qualitate non offendatur, & in callo generando partes suas rectiùs exsequetur. Præcipiunt quidem nonnulli, vt cibi viscidi exhibeantur, è pedibus, capitibus, & intestinis animalium. Verùm metuendum est, ne ex eiusmodi cibi chylus crassus & viscosus generetur, qui postea in epate & venis obstructiones pariat, & totum sanguinem inficiat, sicut eius rei exemplum refert Guil. Fabricius, *cent.* 1. *obseruat.* 92. de quodam viro quadragenario, qui talibus cibis vsus in cachaxiam & tandem hydropem incidit, & hydropicus mortuus est. Et constat experientia, multos ægros sine talium ciborum vsu sanatos fuisse. *Diæta.*

CAPVT II.

De Fractura cum vulnere.

Fractura cum vulnere. INsignis fracturæ differentia, & quæ curationem non parum variat, est fractura cum vulnere. Accidit autem illa, cùm ossium fractorum eminentiæ acutæ incumbentem carnem perforant. Quod cū fit, membrum breuius, quàm prius erat, redditur: vbi antè ossa denudata in suam sedē restituta fuerūt, ad pristinam longitudinem membrū redit. Interdū tamen à telo secante tales fracturæ accidūt, cùm eo non solùm caro, sed & ipsum os scinditur.

In fracturis autem his cum vulnere interdum os nudatum est, interdum non est nudatum: deinde interdum os seu fragmentum aliquod abscessurum esse metuimus, interdū nihil abscessurum speramus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Sunt autem tales fracturæ longè periculosiores iis, quę fiunt carne & cute superiecta integra manēte. Nam perforatio illa cutis & carnis dolorem & inflammationē excitat, & musculi, qui iam inflammatione tentantur, duplicē extensionem pati cogūtur, vnam, quæ fit ex inflammatione, alteram ex hac, quæ iis, dum redeunt ad pristinam longitudinem, accidit.

2. Periculum autem hoc eò maius est, quò pluris & maioris momenti partes conteruntur & perforātur, vt musculi, nerui, venæ, arteriæ.

3. Vnde fractura in femore & humero cum vulnere & ossis excitu maximè periculosa est. de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 47. *Illi autem ferè non euadunt, quibus ossa, aut brachii, aut femoris extra exiere. Nam cùm prægrandia sint ea ossa, & plurimùm medullosa; atque cum multa præterea sint, & magni momenti ea, quæ vulnerantur, nempe nerui, musculi, & venæ, vnde & si ea reponas, conuulsiones concitari solent. Sin autem minimè reponas, febres acutæ suboriūtur biliosæ, cum singultu & nigritia. Illi tamen non minùs euadunt, quibus neque reponimus, neque reponere tentamus. Præterea verò & illi potius euadunt, quibus inferius os, quàm quibus superius extra excidit. Superstites etiam & illi sunt interdum, quāuis rarò, quibus ea reponuntur.* Et text. 41. *Conuulsio tamen magis, si restituntur, quàm si restitui non poterūt, induceretur.* Et Celsus, *libr.* 8. *cap.* 10. ait: *Grauius aliquando est, cùm ossis fractura carnis quoque vulnus accessit, maximè quę si id musculi femoris, aut humeri senserunt. nam & inflammationes, multò grauiores, & promptiores cancros habent. Augetur periculum, si os à parte domestica egrediatur, in illa enim partes maioris momenti reperiuntur, quàm in syluestri.* Vnde Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 47. scribit: *Nec parum insuper refert, in exteriorem ne brachii, aut femoris partis os erumpat, cùm multæ ac præcipuæ venæ per interiorem femoris partem deferantur, quarum si aliqua conuulnerentur, hominem iugulant, pauciores verò per exteriores.*

4 Fractura cum vulnere si à telo scindente facta fuerit, periculosa est, si os magnum, vt femoris vel humeri præscisum sit. Talia enim ossa, præsertim si incisio sit recta, ægrè coalescunt; quoniam à telo secāte pori ossis, per quos alimentum ad calli generationem transcēdebat, quodāmodo obstruuntur, atq; ita callus tardius generatur. Præterea cùm talis fractura sit æqualis, ossa fracta difficillimè immota seruantur, atque ita coalitus impeditur.

Curatio in genere.

Duæ hîc dantur Indicationes. Prima est, vt ossa loco suo restituantur & cōiungantur: altera est, vt vulnus sanetur. Repositio hîc omnino difficilis est propter partes vulneraras, quæ sine dolore & cōuulsionis metu extēdi nō possunt. Reponēdi tamē ratio est, vt primò extensio sufficiēs fiat, sed sine violētia, quæ si nō sufficiat, firma, ferramenta, vectibus similia magnitudine differētia, ad manū sint, ex quibus cōueniens aliquod inferiore parte humilioti ossis fracti parti, superiore verò superiori, vectis instar, adhibeatur, atque ita ossa fracta in locū suum cōpellātur: de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 39. Sios etiā, quod super alterum excidit, vecti idoneum locū non relinquat aut ita acutum sit, vt vectis effugiat, scalpro excauendum, donec vecti locus fiat, & firmiter hæreat. Et quidē ista omnia statim & primo die peragenda sūt, antequam inflammatio superueniat. Hæc enim si accedat, sine insigni periculo extensio & repositio talis institui nō potest. Si tamen ab initio statim Cheirurgus nō adsit, & iam præsente inflammatione demum vocetur, repositionē donec inflammatio pręterierit, differat. Interfui curationi rustici, qui arbore, glandes decussurus, decidens ctus fregit prope talum, vt os prominenst alo insisteret. Cùm verò idonei Cheirurgi copiā statim nō habeter, inflāmatio & gāgręna accessit, quæ cutē & carnem omnem pæne circa talum absūsit. In vrbem vectus, vbi gangræna sedata fuit, os promimens vecti eleuatum, & in suum locum restitutum est, & postea reliqua, quæ necessaria fuerūt, peracta, ac fractura & vulnus sanatum.

Si verò ossis aliqua particula prominea, vt facilè in suam sedem reponi non possit, sed ob variam fractionem alia ossis portio alteri impedimento sit, neque etiam validiorem extensionem partiū molliū ob doloris & cōuulsionis metū, tentate liceat, & ossa vicina corpora in conformatione dilacerare, dolorémq; inducere queant, ea abscindere iubet Hippocrates, 3. *de fract. t.* 4. vel scalpro incisorio, vel serra, prout opportunū erit. Ita etiā si qua ossis portio carnem disrūpat, doloresq; excitet, vt tentare repositionem citra maiorem disruptionem & maximos cruciatus nō liceat, etiā os præscindere oportet. Ne tamen, quod ex necessaria artis operatione accidit, Medici errori imputetur, prædicendū, partem illam breuiorem futuram. Quod etiam Hippocrates, *de fractur. text.* 37 monet, dum inquit: *Nosse quoq; id cōuenit, necesse esse, ibi corpora breuiora fieri, vbi ossa fracta & imminuta, id est, præcisa curantur.* In tali autem fractura, quæ cum cutis & carnis superiacentis vulnenere cōiuncta est, videndū etiā, antequā ossa coniūgantur, & postquam coniuncta sunt, ne quid inter ossa fracta hæreat, quod conglutinationem impedire possit: sed si quid, siue ossis particula, siue aliud quid inueniatur, eximendum; istud tamen cum violentia nō faciendū, ne doloris inflammatio, aut cōuulsio excitetur. Ideoq; si in principio sine dolore & violentia id præstari non potest, differre consultius est. Natura enim omne alienum tandē protrudit; quæ tamen attrahentibus iuuari potest.

Qua ratione autem deligatio fracturæ talis cum vulnere institui debeat, neque antiqui neque recentiores inter se cōueniūt, dū alii fracturam, vt aliàs cū sine vulnere est, deligare solent, vt ita quoque vulnus tegatur, & deligationem tertio quoque die soluūt; alii fascias ita circūducunt, vt vulnus ab iis nō cōprehendatur, sed nudū relinquatur, vt vulnus quotidie curare liceat, neq; totā fracturā toties deligare opus sit. Alii fasciis paucioribus vtūtur, & vulgato modo deligāt; alii latiores & plures fascias adhibēt, vt numero fasciarū idem præstent, quod paucioribus arctè circūdatis. Alii ferulas negligūt, alii easdem adhibent; & ex his alii procul à vulnere eas applicāt, alii etiam supra vulnus, sed eam partem, qua supra vulnus ponitur, perforāt, vt pus exire, & medicamē- *Deligatio quomodo instituenda.*

ta

ta per foramen applicari possint. Cæsar Magatus, *lib. de vulnerib. cap. 6.* suæ methodi insistit, & vulneris hîc etiam nullam habet rationem, & nisi quid aliud superueniat, quod cogat aliter facere, solutionem differt ad decimum quintum, & non rarò ad trigesimum diem, prout qualitas fracturæ & vulneris suadere videtur; & quanto fractura longius solutionem differt. Neque se pure deterreri scribit, quod in vulnere generatur. Nam si hoc modo curetur, in multò pauciore quantitate id generari, ob calorem regumenti laborantis, & quod generatur extra vulnus à natura propelli scribit: idque vt faciliùs fieri possit, omnia lintea è regione vulneris minutis quibusdam sectionibus pertundit, per quas sanies genita ex- possit propelli.

Etsi verò in talibus encheirematis sæpe variis modis ad eundem finem perueniri possit: tamé Hippocrates & omnes peritiores Cheirurgi pro indubitato habent, deligationem primam ita esse instituendam, ne vulnus nudum, relinquatur, sed fascia comprehendatur. Itaque primò quidem fascia ipsi vulneri iniicienda: secus si fiat, humores à parte superiore versus vulnus comprimuntur, atque praua symptomata inde excitantur. Cuius rei periculum in homine sano facere licet. Si enim partem aliquam supra & infra deliges, mediamque intactam relinquas, pars illa media humoribus à vicinis membris ad eam compressis in tumorem attollitur, & ex influxu humorum colorem mutat. Et licet in prima deligatione membrum totum fasciis inuoluatur: nihil tamen periculi metuendum; cùm primis tribus diebus vix multum saniei aut puris effluat. Poteſt tamen & in hac deligatione obseruari, vt fascia paulò latior vsurpetur, quàm aliàs, si vulnus abesset, fieri solet, & compressio tanta quidem fiat, quanta sufficiens est ad ossa retinenda, paulò tamen minor, quàm si vulnus non adesset, ne compressa vulnerata parte dolor & inflammatio excitetur; & numerus fasciarum constrictionem laxiorem compensare potest; cùm tutius sit, sæpiùs fascias circumducere, quàm comprimere.

Tertiò die deligatio soluenda, & primo modo quidem iterum instituenda. Commodissimè tum in emplastrum vel cataplasma, quod fracturæ imponitur, foramen inciditur, imò in fasciis ipsis in medio foramen relinquitur, vt & in ferulis, si quæ apponuntur, vt medicamenta idonea vulneri applicari, idque mundari & expurgari possit, sine fracturæ solutione, qui deligationis modus depictus exstat apud Ambr. Paræum, *lib. 14. cap. 18. & 23.* Cùm enim ossa fracta, quæ cutem perforare solent, non ita semper acuta sint, vt gladii, accidit, vt simul caro contundatur, quæ cùm necessariò in pus mutetur, pus copiosum generatur, quod si retineatur, id quod fit, si vulnus totum obligatur, acre euadit, & pruritum ac dolorem, atque alia mala excitat. Et licet natura sit robusta: generatio tamen puris copiosi non potest præcaueri; cùm omne, quod contusum est, necessariò in pus mutandum sit. Et licet Magatus omnia lintea vulneri superposita minutis sectionibus pertundit, vt puri exitus pateat: tamen incommoda omnia, quæ ex puris retentione proueniunt, præcaueri hoc modo non possunt. Si enim ante diem decimum quintum, vel etiam trigesimum lintea illa & fasciæ non mutentur, certè à pure & sanie inquinantur, vnde in parte vulnerata pruritus, dolor, & exulceratio sequi potest. Si verò fasciæ integræ seruentur, ac propterea tertio quoque die soluendæ sint: metuendum, ne pus retentum interea aliquid mali excitet, & ne in tot solutionibus ac nouis deligationibus ossa suo loco dimoueantur, & quæ composita sunt, iterum deprauentur: quod facilè vitari potest, si deligatio rariùs soluatur, & vulnus apertum seruetur. Potest tamen, quoties vulnus curatum est, id fascia ooua obduci, quæ medicamenta & splenia contineat, vulnusque ab externo aëre defendat, quæ toties solui potest, quoties opus, & quidem sine membri fracti agitatione & motu.

Ferulæ quoque non apponendæ, ne vulnus comprimant, & dolorem ac inflammationem pariant, & si eas applicare libeat, vulneri non apponantur; potestque ferularum vsum fasciarum multitudo explere. Atque hæc ita simpliciter peragenda sunt, si nec os nudatum, nec aliquod fragmentum ossis abscessurum speramus.

CAPVT III.

De Fractura cum vulnere, in qua os nudatum non est, fragmentum tamen ossis aliquod abscessurum metuitur.

INterdum tamen accidit in fractura cum vulnere, vt os nudatum non sit, os tamen aliquod fractum abscessurum mutuamus. Id quod fit, cùm ossa arefacta & marcida facta sunt, vt sano ossi agglutinari non possit, aut in fractura ita à reliquo osse separata, vt cum eo amplius coniungi nequeant. Tum enim natura id, quod sibi molestum est, aliisque ossibus vniri non potest, foras protrudere conatur, neque finem facit, donec è corpore sit expulsum: id quod sæpe longiore demum tempore perficere potest.

Accidit autem hoc, cùm ossa vel à sanie corrumpuntur, vel ab aëre externo alterantur, vel etiam in fractione ita ab ossibus reliquis separantur, vt cum iis amplius coniungi non possint.

Signa Diagnostica.

Signa autem ossis abscessuri proponit Hippocrates, *3. de fract. text. 18.* Primum est, quod sanies copiosior, quàm pro magnitudine & constitutione vulneris effluit. Secundò, labra vulneris nó coëunt, & si coiuerint, iterum rumpi quasi & ad excretionem stimulari videntur, & laxa quasi & spongiosa euadunt, & tacita quædam motio in parte vulnerata percipitur. Neque enim natura vulnus integrè sanat, vbi aliquid intus est, quod reliquis agglutinari non potest. Tertiò, si os carne nudatum sit, omnino recessurum indicio est; cùm ab aëre externo alteretur & corrumpatur, ac venæ & arteriæ, quæ alimentum deferunt, ad id amplius non excurrant. Quartò etiam ossa abscessura indicatur, si os in multas particulas comminutum sit. Neque enim tunc omnes facilè conglutinantur. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Citò futuræ abscessionis signum est, si caro bona in parietibus ossis sani generatur. *Prognostica.*
2. Tempus autem, quo ossa recedere solent, varium est. In ætate enim tenera & tempore æstiuo, & si os nó adeo magnum sit, viginti, triginta, aut quadraginta dierum spacio abscedit. Si verò os sit magnum, in ætate adulta, tempore hiemali, vix sexagesimo die, aut etiam tardiùs, os abscedit.

Curatio.

Si os, quod abscessurum est, suo loco motum sit, & in ipso vulnere consistat, statim, vt supra, *c. 4.* di- *Curatio.*

ctum,volsella extrahendum ; si quidem sine dolore & violentia extrahi possit;alioquin Naturę negotiũ committendum,quæ sensim id , quod agglutinare non potest,separat.Quæ tamen à Medico adiuuanda est,& propterea deligatio laxior instituenda, & sæpiùs soluenda,ne pus detineatur,sed facilè effluat. Ferulæ etiam eo loco,quo os abscessurum est, non imponendę,ne dolorem comprimendo pariant.Medicamenta etiam vulneri imponenda , quæ ossa & omne alienum è vulnere extrahunt,qualia supra,*loco alleg.*.sunt proposita.

Si verò insignis ossis portio sit abscessura , ideo quod ossis fracti partes non potuerint cũ aliis componi(quæcunq; enim ossa repositionem effugerint, ea abscessura esse,nosse oporter,itemq; ea,quæ carnibus nudata sunt,scribit Hippocrates *lib.de fractur. text.* 3.) tales partes vulneratæ omnino leniter tractandæ sunt Etenim propter motum &compressionem accidunt dolores vehemẽtes,pungentibus diffracti ossis particulis non rectè compositis vicinas partes sentientes.Vnde deligatio,quæ aliis fracturis conuenit,in hisce maximos dolores excitaret.

Hæc igitur incommoda vt euitaret Hippocrates, *lib.de fract.text.* 31. non vtitur fascia,ne comprimat partem,& ne,si attollatur pars , dolorem excitaret, sed facta repositione ossium,quæ fieri potest,& ablatis,quæ possunt,ossium fragmentis,vulneri apponit picatum ceratum,aut aliud cruentis vulneribus aptum;deinde , quoniam fluxionis periculum imminet,ex debilitate partis & dolore,vt & fluxio repellatur & pars roboretur ac fractura stabiliatur, circumponit splenia duplicata,seu plagulas è tenui linteo , latitudine quidem dimidia palma non minores,longitudine verò paulò breuiores, quàm vt bis circa vulneratum membrum circumduci possint,seu paulò longiores,quàm vt semel saltem mẽbrum ambiant.Longiores enim si essent,membrum, dum medicamenta innouantur, attollendum esset. Si verò breuiores essent , fracturam non stabilirent & firmarent. Panni isti linei vino austero madidi, & tot numero quot sunt necessarij, ne vllus locus vacuus detur,ita membro applicandi , vt eorum capita per affectum locum ducantur,non in orbem,sed paulò inclinati,sic,vt à contraria parte,à qua incepernnt,ad X.literæ similitudinem inter se committantur,& decussatim se intersecent , ducendo dextrum caput ad sinistram partem,&sinistrum ad dextram.Quæ splenia,cùm non sint admodum longa, & auferri possint vt pars non attollatur,valdè commoda sunt. Loco vini tamen & alia medicamenta, quæ eundem vsum præstare possunt,adhibere licet.

Potest tamen etiam deligatio adhiberi, quæ vnica circa vulnus obuolutione absoluitur , & fascia, quæ duplici triplicivè linteo in plagulæ modum contexta , ac oris suis dexterrimè consuta est, tam lata , vt totum vulnus contegere possit, perfici potest.

Quoniam verò deligatio, qua ossa composita contineri debebant,hîc locum non habet , ideo capsulæ ligneæ,canales,aut similia machinamenta adhibenda,quæ partem fractam in suo loco contineant. Attendendum tamen,ne quid durum immediatè parti applicetur,sed inter partem vulneratam & machinamenta illa mollia splenia interponantur,vt nulla fiat compressio. Videatur Hippocrates, *de fract.tex.* 23.

Tandem si ossium fractorum extremitates extra cutem prorumpant & emineant, omnino danda opera , ne ab aëre alterentur & corrumpantur , vt postea ea abscindere necesse sit,&propterea laborandum , vt quamprimùm reponantur,& naturali suo tegumento,quod cutis est, tegantur. Quod qua ratione fieri debeat,supra,*cap.* 2.dictum.

CAPVT IV.

De Affectibus p.n. qui Fracturis accidunt.

CVm verò varij affectus p.n.fracturis succedere soleant , quæ partim curationem remorantur, partim post curatam fracturam remanent,& tollendi sunt,de iis etiam dicendum. Sunt autem affectus tales plures,dolor,inflammatio,& hanc subsequens gangræna,pruritus , excoriatio atque exulceratio, membri figura deprauata,callus iusto maior vel minor,membri extenuatio,gracilitas & debilitatio. de iam dicemus.

Dolor.

Dolor si adsit,omnino is leniendus,ac tollendus; aliàs enim eius occasione humores ad partem affectam confluunt,& inflammatio ac alia mala excitantur. Vt is verò tollatur,cõsiderandum,à qua causa proueniat,& si fieri possit,ea statim tollenda.Perpendendum ergo,an ab osse aliquo pungente dolor sit,an à fasciis nimiùm adstrictis,an ex membri situ prauo,an ex humorum affluxu. *Dolor.*

Si ex osse pungente dolor sit,id quod ex leui partis contrectatione & pungente dolore cognoscitur, fasciæ resoluendæ,&os pungens vel in locum suum reponendum,vel,si fieri possit,eximendum,aut præcidendum.De quo Celsus,*lib.*8.*cap.*10.*Interdum fractura quibusdam veluti aculeis carnem vexat,quo à prurigine & punctionibus cognito,aperire id melius, eoque aculeos præcidere necesse habet.*

Si ex fasciarum nimia adstrictione dolor oriatur, deprehenditur id ex tumore,qui in extremitate partis apparet , ægerque se vehementer premi conqueritur. Tunc ergo fasciæ quamprimùm soluendæ, & deligatio laxior instituenda.

Si ex situ membri prauo dolor oriatur,id ęger facilè detegit,& situs mutationem postulat , quæ ita instituenda,vt æger iam sine dolore se esse fateatur.

Si ex humorum affluxu sit dolor,ea eius curandi ratio est,quæ incipientis inflammationis, vt iam dicetur.

Inflammatio.

Si enim ex affluxu humorum dolor excitetur,& inflammatio incipiat, inflammationi occurrendum eo modo,qui supra,*part.* 1. *cap.* 5.traditus est. Membrum nimirum vinctum soluendum , & fouendum *oleo rosaceo* , vel simplici vel cum *albumine oui* misto. Vel tale cataplasma imponendum. *Inflammatio.*

℞.*farinæ hordei* Vnc.iij.*pulu.rad.althææ,fl. chamamel.an.*Vnc.iß.*rof.*Vnc.j.

Coq.in *aq.*& *vini austeri* q.s.

Adde *ol.rosac.*Vnc.iij.

F.Cataplasma.Reliqua *allegato loco* videantur.

Antequam verò inflammatio sedata fuerit, pars non deliganda, aut certè non arctè deliganda, nec ferulæ nec huiusmodi machinamentorum aliquid imponendum,nisi vt membrum fulciant,&medicamenta contineant.

Gangræna.

Non rarò quoque fracturis , præcipuè iis , quæ cum vulnere ac carnis contusione fiunt,propter inflammationem subsequentem Gangræna accidit, Quæ qua ratione curanda sit,supra,*part.*2. *cap.* 19. dictum. *Gangræna.*

Pruritus

Pruritus & excoriatio.

Pruritus & excoriatio. Si verò à sanie pruritus in vulnere & excoriatio atque exulceratio excitetur, aqua temperatè calida vsurpanda, vt sanies abluatur & euocetur ac dissipetur: potest & modicè salsa recipi, quæ potentiùs abstergit.

Postea inungatur locus *vnguento albo camphorato, rosaceo, de lithargyro, diapompholygos*, & similibus: quibus etiam *succus plantaginis* vel *solani* addi potest.

CAPVT V.

De distortis & malè compositis ossibus.

Ossa distorta. NOn rarò etiam accidit, vt postquam ossa fracta iterum coaluere, pristinam & conuenientem figuram non recipiant, sed distorta sint, vnde membri motus impeditur, & claudicatio in pede, vel in brachiis apprehensio læditur. Fit autem hoc vel ob Cheirurgi ossa componentis & fracturam deligantis imperitiam, aut negligentiam, vel ægri motus inordinatos.

Curatio Emendatur hoc vitium, si quidem callus sit recens, & non vltra sex menses concretus, æger ætate florenti & robustus, os fractum non adeo magnum, & actio membri non læsa; si callus iterum frangatur, & ossa rectè coaptentur & componantur. Fit autem hæc calli fractio facilius, si callus prius diebus aliquot foueatur decocto herbarum emollientium, putà *rad. & fol. althææ, maluæ, caricar. pinguium*; & cataplasma postea ex iisdem, aut emplastrum emolliens imponatur. Vel vnguētum aliquod emolliens adhibendum.

Vt ℞. *vngu. dialthææ* Vnc. iß. *bdellii, mastich. terebinth. ana* Vnc. ß. *medulla crurum vituli, olei amygd. d. chamamel. pingued. gallina. an.* Drach. vj. *mucilag. sem. lini, fœnugr. an.* Vnc. j. *cera* q. s.

F. Vng. molle.

Callus quo modo sit frangendus. Callo satis emollito, à duobus ministris membrum in diuersa trahendum, & extendendum est; Cheirurgus verò loco, quo fractura est, id quod eminet, in suam sedem compellat, & si parum valuit, ab ea parte, in quam ossa inclinant, inuoluram lana tegulam obiiciat, atque ita deligando adsuescere iterum vetustæ sedi cogat; aut os omnino frangat, modo fieri potest, vel etiam si Cheirurgus fractum mēbrum, quà callus est, genu suo imponat, & os vtrinque vtraque manu deprimat. Capita deinde ossium rectè coaptanda, & fracturæ nouæ conueniens curatio instituenda.

Si verò callus iam antiquus sit, & valdè indurverit, æger sit debilis aut senex, optimum est, vt Albucasis consulit, illi manum nō admouere, propter periculosa, quæ subsequi talem curationem solent, symptomata. Satius enim est, vel deformem vel claudum annos multos adhuc viuere, quàm crudeli cura lethalia symptomata attrahere. Imò impossibile est, si callus sit vetustus & induratus, eum frangere; sed si id tentetur, potius in alio loco os frangetur, quàm vbi callus est, atque ita grauia mala ægro attrahentur, & quod cupit, deformitas & tortuositas membri non corrigetur, cùm callus tortuosus emendari non possit.

CAPVT VI.

De Callo iusto minore vel maiore corrigendo.

Callus iusto minor. INterdum quoq; accidit, vt iusto minor vel maior callus generetur. Et quidem iusto minor generatur callus, ob crassi illius alimenti, quo ossa nutriuntur, & è quo callus generatur, penuriam & paucitatem, quæ est vel à victu tenui, vel quia æger cibis callo generando aptis vsus non est, vel quia fasciæ nimis adstrictæ, aut medicamenta nimis adstringentia adhibita affluxum alimenti impediuerunt.

Signa. Cognoscitur autem callus iusto minor tactu, quo exiguus deprehenditur, & membrum ad motum debile est, ac caussæ, quæ modò enumeratæ sunt præcesserunt.

Quid agendum, vt callus maior generetur. Vt autem callus maior generetur, victus plenior & cibi succum crassum & viscidum generantes exhibendi, fasciæ laxanda, & pars aqua calida perfundenda, donec rubescat. Hoc modo enim sanguis copiosior ad partem affectam allicitur, vt copiosior callo generando materia suppetat. Imponenda etiam sunt medicamenta & dropaces modicè calefacientes, & alimentum copiosius ad locum affectum attrahentes. Exhibendus quoque *lapis osteocolla* ʒj. pondere cum *aq. symphyti maior.* in marmore tritus, in ptisana, iusculo carnis, vel vino, qui singularem virtutem habet callum generandi, vt exemplis probat Guiliel. Fabricius, *cent.* 1. *obseru.* 90.

Callus iusto maior. Contrà interdum callus iusto maior generatur, quod fit ex alimento, præcipuè crassiore, copiosiùs affluente, vt & incauta exhibitione lapidis osteocollæ, qui etsi insignem callum generandi vim habet, senibus tamen & adultis potius conuenit, quàm iuuenibus. His enim si exhibeatur, callus iusto maior generatur, & exemplo docet Guilielmus Fabricius, *allegato loco*.

Signa. Cognoscitur autem callus ipso tactu, quo facilè deprehenditur, tum ex dolore, qui ex compressione musculorum neruosarumque partium oritur, vnde & pars ad motum inepta redditus, inprimis si prope articulum fractura facta sit.

Callus quo modo imminuatur. Imminuitur autem callus iusto maior discutientibus & digerentibus medicamentis, vt frictionibus ex *sale nitro* & *oleo*, & perfusione ac fomentatione facta aqua salsa, vel decocto *fol. beta, malua, parietaria, saluia, fl. chamameli, meliloti*; aut cataplasma ex his paratum imponendum.

Vel inungatur pars hoc vnguento.

℞. *ping. anseris, vrsi, humana ana* Vnc. ij. *succi lumbricor.* Vnc. j. *ammoniaci* Drach. j Misc.

Si tamen durior callus sit, emollientia digerentibus addantur; & ante applicationem cataplasmatum aliquo decocto locus affectus foueatur.

Vt ℞. *rad. althææ*, Vnc. j. *lil. alb. bryonia ana* Vnc. ß. *flor. althææ, maluæ ana* Mj. *chamameli, meliloti ana* Mß. *sem. lini, fœnigr. ana* Vnc. ß.

Coq. pro fotu, & ex magnate fiat Cataplasma.

Fiant autem fomentationes non solùm donec pars rubere & intumescere incipiat, sed & vt pars iterum detumescat & corrigetur.

Victus sit tenuior, neque sibi crassi multi dentur.

Guilielmus Fabricius, *cent.* 1. *obseruat.* 91. cùm ex vsu lapidis osteocollæ alicui callus nimis increuerat, his medicamentis vsus est. Primò fouit callum seq. decocto emollienti bis in die.

℞. *rad. & fol. althææ, bryonia, lil. alb. branca vrsina, fl. chama*

chamameli, meliloti ana Mj. *absinth. vulgar. rosrubr. ana* Vnc.j.

Coq. in parte vna *aceti*, & partibus quatuor *aquæ*, ad consumtionem tertiæ partis.

Postea seq. vnguento callum inunxit.

♃. *axungiæ humanæ, vrsi, anseris*, ana Vnc. ij. *succi lumbricor. aceti scillitici* ana Vnc.j. Misc.

F. Vnguentum.

Post inunctionem sequens emplastrum supra alutam extensum applicauit.

♃. *empl. de ranis cũ* ☿ *rio, de mucilag. an.* Vnc.j. Misc.

His per sex dies processit, callumque non solùm emolliri, verùm etiã manifestè diminui vidit. Postea locò emplastri laminam plumbeam adaptauit & firmiter fascia superligauit. His remediis diuino fauore callus emollitus, resolutus, extenuatus & depressus, æger que pristinæ sanitati restitutus fuit.

CAPVT VII.

De Membri gracilitate & debilitate.

Membri gracilitas & debilitas. TAndem non rarò accidit, vt post fracturam mẽbrum gracile & debile maneat: quod fit vel ob alimenti penuriam, dum à longa & varia fasciarum adstrictione venæ alimentum parti afferentes constringuntur; quò etiam faciunt diuturna membri quies & à motu cessatio.

Danda ergo omni modo opera, vt copiosius alimentum ad partem attrahatur. Ideóque quantum licet membrum mouendum, & ad consuetos motus reducendum, ac fouendum decoctis, quæ alimentum ad partẽ affectam saltem attrahant, non dissipent. Vtiles sunt & dropacismi.

Vel ♃. *ol. costini, chamamel ana* Vnc. ß. *castorei, vng. Martiati, ping. humanæ ana* Vnc.j. Misc.

Ossa fracta si non coalescant. Interdum quoque accidit, præsertim in senibus, vt fracta ossa non coalescant; cuius rei historiam habet Guillielmus Fabricius *cent. 3. obser. 92*. Cui planè simile quid in Viro docto sexagenario, qui adhuc in viuis est, nuper hîc accidit. Is eodem planè modo sese habet, vt Vir ille quem Guil. Fabricius describit. Dextra enim manu quidem scribere potest, sed si brachium dextrum, quod fregerat, totum antrorsum vel retrorsum mouere cupit, sinistræ manus adminiculo opus habet.

Accidit autem hoc, si ossa composita immota non detineantur; id quod in Viro etiam hoc, cuius modò mentionem feci, caussa fuit. Nam cùm esset carnosus, & humerus, quem fregerat, satis arctè ligari non posset, atque ipse noctu inquietus iaceret, præterea sudoribus, quibus medicamenta imposita madefiebãt, pæne diffinerẽt, ossa cõsolidata nõ fuerunt.

Fracturæ autem tales posteà vix curantur, (nisi non diuturnæ sint, in quibus consueta medicatio adhibenda, & *lapis osteocolla* exhibendus; cuius rei exemplum habet Guilielmus Fabricius, *cent. 3. obseru. 90.*) cùm extremitatibus ossium fractorum callus obducatur, ob quem ossa amplius coalescere nequeunt. Nonnulli tales fracturæ etiam inueteratas curari posse putant, & scribit de iis Cornelius Celsus, *lib. 8. cap. 10. Si vetustas* (ossa scilicet, quæ non conferbuerunt) *occupauit, membrum extendendum est, vt aliquid lædatur. Ossa inter se manu diuidenda, vt concurrendo exasperentur, vt si quid pingue est, tradatur, totúmque id quasi recens fiat. Magna tamen cura habita, ne nerui musculive lædantur. Tum vino fouendum est, in quo malicorium decoctum sit, imponendumque idipsum oui albo mistum. Tertio die resoluendum, fouendumque aqua, in qua verbenæ decocta sint. Quinto die idem faciendum, ferulaque circumdanda. Cætera & antè & post eadem facienda, quæ suprà scripsi.* Sed periculosa est hæc curatio, &, quod ipse Celsus metuit, facilè nerui & musculi lædi possunt, indeque inflammatio vel conuulsio excitari.

CAPVT VIII.

De Brachii fractura.

ATque hæc in genere de fracturis dicta sint. Quia verò ossa, quæ franguntur, varia sunt, & secundum fractorum ossium varietatem cura nonnihil variat, de fracturis in specie aliquid dicemus. Reliquæ verò differentiæ, quia nihil aut parum ad cognitionem aut curationem faciunt, & omne, quod de iis dici potest, in iis quæ hactenus in genere de fracturis dicta sunt, contineantur, eas prætermittemus, & saltem differentias, quæ à subiecto, & ossium fractorum diuersitate sumuntur, proponemus. Et quia frequentissimè franguntur brachium, humerus, crus, femur, de iis primò dicemus, postea & reliquorum ossium fracturas subiungemus.

Et quidem brachij fracturam quod attinet, quia brachium cum manu apprehensionis & multorum laborum organum est, externisque iniuriis expositum, sæpissimè frangi solet. *Brachii fractura.*

Constat autem brachium seu pars illa, quæ est à cubito ad carpum, duobus ossibus, quorum maius & inferius cubitus seu vlna; minus verò, & quòd cubito superior, radius nominatur. Frangitur autem nunc vtrumque os, nunc vnum ex iis.

Prognostica.

1. Faciliùs curatur fractura brachij, vbi vnum saltem os fractum est, quàm vbi vtrumque, vt suprà, *c.1. Prognostico 6.* dictum. *Prognostica.*

2. Si vnum saltem os brachij fractum sit, facilior est curatio, si superius seu radius, quàm si inferius seu cubitus frangatur. Superius enim minore extensione indiget. Et si inferius, cubitus scilicet, integrum seruetur, basis quasi seu fulcri loco est, quod os fractum immotum seruat. Deinde, quia faciliùs reponitur; nisi in vicinia manus. Tertiò quia osse cubiti integro seruato mitella seu fascia tutiùs suspenditur.

3. Pessima verò fractura est, si ambo ossa simul frangantur. Nam primò nullum fulcrum & sustentaculum habent: deinde maiore extensione opus habent; cùm nerui & musculi magis versus principia contrahantur; cùm non sit, à quo extensi sermentur: tertiò, quia vicinæ partes magis læduntur.

4. Brachij autem ossa plerumque intra dies 30. coalescunt: quanquam, vt suprà dictum est, æras ab ætate, natura á natura differat.

Curatio.

Quæ ad aliarum partium fracturarum curationem requiruntur, & hîc necessaria sunt. Ad extensionem autem minore vi opus est vbi radius fractus fuerit; maiore, vbi cubitus; maxima, vbi vtrumque os. Et quidem si ambo ossa sint fracta, æqualis extensio facienda; si alterutrum verò solùm sit fractum, ea in parte, vbi os fractum est, fortior extensio instituẽda. Extensione facta, admotis prominentibus palmarum partibus os fractum dirigendum & componendum. Osse fracto reposito, fractura conueniente modo, vt supra dictum, fasciis circumdanda, & alia, quæ in genere de fracturæ curatione dicta sunt, peragenda, *Curatio.*

da,& tandem brachium rectè collocandum ac situandum. Et quidem, vt Hippocrates, *1. de fract. t. 21.* iubet, in collocatione cura adhibenda, ne manus inferior, sit cubito, ne si brachiũ dependeat, sanguis versus fracturam confluat, sed paulò saltẽ sublimior, ne tamen dolor vllus inferatur. Ea quoque figura brachiũ collocandũ, quæ musculos nullo modo peruertat, & dolorem pariat. Ideoque brachiũ extendi, nec totum curuari debet, neque etiam supinũ neq; pronum collocãdum. Hi enim extremi quatuor habitus sunt, atque extensio flexioni & curuaturæ est contraria, supinum prono: duo verò alij modi sunt, vnus inter extremam flexuram & extensionem, angularis Hippocrati dictus, alter inter pronum & supinum. Et omnino si rectè locetur brachium, musculi, qui anteriore parte cubiti oriũtur, toti ab interiore parte siti erunt; qui ab exteriore, in hac similiter continebuntur, atque ita extensio & peruersio musculorũ nulla erit. Et quidem brachio ita deligato & situato, cõmodum est, vt æger ad decimum vsque diem in lecto se contineat. Cùm autem diutius in lecto æger non libens cubet, sed ambulare iam cupiat, à ceruice brachium suspendendũ per mitellam latam mollemque, multam brachij cum parte palmæ æqualiter sustinentem, ita, vt quæ coniuncta sunt, ossa nullo modo de loco demoueantur.

CAPVT IX.

De Humeri fractura.

Prognosticum.

Prognosticũ. Humeri os quadraginta diebus coalescit. Cùm enim sit grandius, longiore tempore ad callum generandum opus habet.

Curatio.

Curatio. Prima ergo, vt in omnibus fracturis, cura debet esse, vt ossa fracta suo loco restituantur, & coniuncta seruentur. Quod vt præstetur, primò extẽsione opus est, quæ quomodo fieri debeat in hoc morbo, accuratè describit Hippocrates, *2. de fract.* & *offic. Medic.* Summa est, vt æger seu sit sedens seu iacens ita immotus contineatur, ne extendenti cedat: atque humerus circa alam contineatur, & fractum os in diuersum trahatur. Quod si manuum opera expediri non possit in adultioribus, ob musculorum eius loci crassitiem & robur, machinis & laqueis opus est, de quibus *allegato loco* Hippocrates. Facta extensione, ossa conuenienter componenda; quod hic non difficulter fieri potest. Ossibus fractis directis idonea medicamenta, de quibus supra, *cap. 1.* dictum, imponenda, & post fasciæ iniiciendæ, incipiendo à fractura, attẽdendumq; vt semper in ea figura ligetur membrũ, in qua manere debet, id est, vt cubitus tum humero rectum angulum constituat, ne in mutando situ fascia vna parte comprimat, in altera laxior sit, & ossa peruertantur. Hippocrates septimo aut nono die ferulas alligat, eò, quod in humero ob musculorum, quibus continetur, magnitudinem, quæ circa fracturam sunt, diuturniori tempore ex toto gracilia fiant laxaque. Tum enim demum opportunè ad ferulas venitur. Cauendum autem, ne ferulæ articulorum extremitates tangant, & proinde, vt Celsus, *lib. 8. cap. 10.* ait, extrinsecus esse eæ longissimæ debent, à lacerto breuiores, sed sub ala breuissimæ. Si verò primis statim diebus, quod Recentiores plerique faciunt, ferulæ iniiciantur, laxè adstringi debent, à septimo verò ac nono postea resoluendæ & arctius constringendę. Tandem membrũ rectè collocandũ, & ne humerus peruertatur, lata fascia humerũ excipiens in orbem circa pectus agatur, & cùm humerum quiescere oporteat, prima multipliciter implicita inter latus & cubitum subiiciatur, ne humerus attingat latus, sed in medio spaciũ sit, quo compulsus habena ad pectus adducente minimè deprauetur. Æger supinus iaceat; manu supra ventriculũ posita, & humero, ne suspensus maneat, puluinaria mollia subiicienda, cubitus verò à collo suspendendus, vt angularis figura seruetur, nec inter dormiendum dimoueatur.

CAPVT X.

De Cruris fractura.

CRus ea pars est, quæ à genu ad pedem extenditur. Constat autem duobus ossibus, quorum quod crassius est & internam cruris regionẽ occupat. Tibia; quod tenuius & exterius est, Fibula nominatur. Franguntur autem hæc ossa interdum ambo simul, interdum vnum tantum, & fractura accidit vel in medio, vel in superiore aut inferiore parte. Cruris fractura.

Signa Diagnostica.

Si vtrinque os sit fractũ, facillimè id cognoscitur, cùm totũ crus inflecti possit. Nec difficulter cognoscitur fractura tibiæ, si ea tota fracta sit; quoniam totum hoc os in conspectum, vt in loco excarne, facilè venit. Si verò fibula sola frangatur, id non ita facilè cognoscitur; quoniam multa carne tegitur: Fracta tamen pars ad interiora inclinat. Sign. Diagnostica.

Prognostica.

1. Si alterum os tantùm fractum sit, cura facilior est, quàm si vtrumque fractum est. Prognostica.

2. Si fibula tantùm fracta sit, curatur faciliùs & æger citius pedi insistere potest; cùm faciliùs crura extendantur, & tibia maximam oneris corporis partem sustineat.

3. Si tibia fracta sit curatur difficiliùs, cùm maiore extensione opus sit, & homo multò tardius incedere audeat.

4. Ossa autem hæc plerumque intra quadragesimum diem conferuent.

Curatio.

Siue ergo vtrumque siue vnum os frangatur, crus, quantum opus est, extendendum, vt sine damno ossa suo loco restitui & coniungi possint. Quod plerumque duo viri robusti, si in diuersa crus trahant, vnus in partem superiorem, alter in inferiorem, præstare possunt. Et iactantiæ est, vti machinamentis, vbi res non exigit. Quod si exsequi non possint, habenis vel machinis passim descriptis & notis vtendum. Et vbi satis extensum crus fuerit ossa fracta reponenda. Postea conuenientia medicamenta imponenda, & fasciis, vt in genere dictum, crus inuoluendum est, quæ & latiores, & longiores esse debent, quàm in brachio: & omnino ita situandum & componendum, ne in vllam partem peruerti possit, neque ossa fracta deprauari queant, cum vel lectum sternere, vel aluum exonerare hominem oportet. De situ tibię etiam videatur Guil. Fabricius, *cent. 1. obseruat. 93.* Tandem crus rectum & extensum super puluinari aut re molli & plana collocandum, Curatio.

&

& ferulæ ac canales adhibendi, vt *cap.* 1. in genere dictum. Qua in re obseruandum, ne super eminentes ossium extremitates applicentur, vel super eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit & calci annectitur. Hæ enim partes, cùm sensum exquisitum habeant, compressionem non ferunt, sed compressæ dolent, ac inflammantur.

Venæsectione & purgatione etiam hîc interdum opus est, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ad diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quàm vbi brachium fractum est, quanto illud maius est & crassius, quàm hoc, & necesse etiam est corpus quiescere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura. FEmoris os omnium, quæ in corpore humano sunt, maximum est & crassissimum ac longissimum, & ipsum etiam frangi potest, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognostica.

Prognostica. 1. De femoris fractura Celsus, *lib.* 8. *cap.* 10. scribit: *Si femur fractum est, fieri breuius oportet; quia nunquam in antiquam sedem reuertitur, summisque digitis postea eius cruris insistit. Sed multa tamen femoris debilitas est, vbi fortuna negligentia quoque accessit.* Quam Celsi sententiam ita intelligendam censet Peccetus, *lib.* 4 *cap.* 24. Non quod nullo pacto in pristinam sedem femoris fracta ossa restitui possint, & bene coaptari, ideo necessariò breuius, sed vbi minùs, quàm sit opus, pars distendatur, & quando non bene & ad amussim ossa coaptentur: cùm multo videamus indies, qui femoris fracturam passi sunt, bene ea ferruminata, rectè absque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 5. *tract.* 3. *cap.* 14 Guido de Cauliaco, *tractat.* 5. *doctrin.* 1. *cap.* 7. Io. de Vigo, *lib.* 6. *cap.* 14 Andr. Vesalins, *Chirurg. lib.* 2. *c.* 14. atque alij. Scribitque Guilielmus Fabricius, *cent.* 5. *obs.* se neminem, qui ex huiusmodi fractura sine claudicatione euaserit, præter vnicam puellam, cui nouam & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidisse. Idque præcipuè accidit, si femur prope coxam frangatur. Et de ea autores allegati intelligendi sunt. Sin versus genu aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeo difficulter & sine claudicatione fractura sanati potest. Quod verò si versus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ sunt caussæ, vt eas recenset Guilielmus Fabricius. Prima est, quia os femoris non rectum est, vti sunt ossa tibiæ & brachij, sed naturaliter in externam partem veluti in arcum dilatatum est: quapropter si fractum fuerit, facilè versus internam partem incuruatur. Versus externam verò veluti in arcum extuberat. Secundò adsunt nerui & musculi ex interna parte femoris quàm maximi & robustissimi, qui quamprimùm os fractum est, versus originem suam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi naturaliter, incuruatum est, facilè & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipsius circa fracturam sese disjungant, & versus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum est os, quapropter non tam facilè in loco suo detineri potest, ac si aliud sibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum habeteat. Quartò, cùm pars maximè sit carnosa, & os veluti in medio puluinati situm, difficulter beneficio ferularum & splenorum in loco suo retineri posse, experientia docet: præsertim si fractura in obliquum facta fuerit. Validissimi enim nerui ac musculi ossa, quamuis ab initio rectè reposita fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum sequatur, quam ipse Guil. Fabricius proponit, facilè euitari posse scribit, ne crus breuius euadat & claudicatio sequatur.

An femoris fractura necessariò claudicationem afferat.

2. Femur quinquaginta demum diebus conferuet; & coalescit; cùm vt antea dictum, omnium ossium maximum sit, & propterea longiore tempore opus sit, vt callus generetur, quo coalescat.

Curatio.

Femore fracto, si ossa suo loco dimota sint, valida extensione opus est; cùm musculi, qui femur circumdant, maximi sint, & facilè musculi robusti, cùm versus suum principium contrahuntur, vincula, quibus fit extensio, superent. Quod si fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum est. Etenim brachium, etsi breuius sit, celari potest; neque noxa adeo magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit. *Curatio.*

Extensione sufficienti facta, musculi, vt validissimi, facilè fracti ossis partem inferiorem ad superiora adducunt. Id ramen vt tectiùs & decentet fiat, extensione sufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Postea medicamentum necessarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur, atq; vtile hîc est conscindere aliquot lintea, eaque in orbem circa coxam & illa, vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale est, inuoluere; cùm ob alias caussas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis, qui femori adaptatur, vel ossis totum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adaptetur, qui breuior sit, quàm vt vltra poplitem pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque molestus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri necesse est, & musculos alio atque alio modo figurari, ac ossa fracta dimoueri. Ideoque vtilissimum videtur, femur in canalem conijci, qui à coxa ad pedem vsque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrinque à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pus, femur scilicet cum crure & pede, molliter & sine dolore iaceat, firmiter tamen, ne æger vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere possit. *Canalis qualis esse debeat.*

Obseruandum etiam est, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri potest, contineatur, & rectè locetur. Nam si dependente pede crus reliquum fulciatur, necesse est, ossa gibba in priore parte pedis conspici: sin calx iusto sublimior collocetur, reliquo corpore leniter suspenso, os in priore parte cruris iusto magis simum necessariò se ostendet, idque adeo, si calx hominis naturaliter est grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum, quod si ob fascias vel ferulas magis adstrictas, vel quacunque de caussa, tumor iusto maior in poplite vel partibus inferioribus exoriatur, id quod vrget & nimis premit, relaxandum esse, partem verò tumidam foueodam vel inungendam esse iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi, & leniter repellendi habent, qualis est succida lana vino

&

& oleo madida, vel similia medicamenta.

Cùm tamen, vt dictum, etsi ista curatio instituatur, plerumque sequatur claudicatio: nouam & artificiosam methodum curandi fracturas femoris proponit Guiliel. Fabricius, *alleg. loco*, eamque exemplo declarat, scribitque fracturam femoris curã ad rationem, quæ pro difficilima semper habita fuerit, ad eam facilitatē se redegisse, vt quiuis etiam tyro in arte sine dubitatione talem fracturam curaturus sit, dummodò diligentiam adhibuerit, & instrumentis aptis instructus fuerit. Curandi autem ista ratio cum instrumentis depictis videatur *loco allegato.*

CAPVT XII.

De Fractura Nasi.

Atque hæc ossa, puta crus, femur, brachium, & humerus, frequentissimè franguntur. Accidit tamē interdum, vt & alia ossa frangantur. de quibus iam ordine, à capite ad pedes grogrediēdo, dicemus.

Nasi fractura. Et primò Nasi fracturam quod attinet, accidit ea vario modo, vt Hippocrates, *2. de articul. tex. 37.* docet. Aut enim pars eius abrūpitur, ipse tamen seruatur perpetuus, vt neque deorsum inclinetur, neque in alteram partem connertatur; aut horum alterum fit, idq; aut in parte eius, quæ cartilaginosa prominet, aut in reliqua, quę ossibus continetur. Nonnunquam in medio naso, quà acutus est, caro iuxta os contunditur seu conteritur, vel paulum etiam os lęditur, non tamen multum; nonnunquam etiam vulnus fracturæ accedit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Nasus ex omnibus corporis partibus facilimè componitur, & nisi protinùs dirigatur, dirigi postea non potest, sed peruertitur.

2. In naribus callus citò increscit. Nam decem diebus sanescit, nisi corrumpatur. Hippocrates, *2. de articulis.* Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus id fieri dixerunt: quod pro varia corporum constitutione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Curatio. Si igitur fractus nasus in inferiorem partem æqualiter demittatur, simulq; reddatur, in nares aliquid indēdum, quod dirigat, vt specillum seu spatha dicta; aut quod fractum est, eleuandum est digito in nares immisso; & in naturalem sedem restituendum. Extrinsecus etiam ab vtraque parte nasum apprehendere ac sursum ducere oportet.

Vt verò quæ conformata narium sunt ossa in sua naturali sede contineantur, vel linamenra cōparata, vel lintei rasura, vel simile quid linteo inuolutum, aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pellicula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantùm latere nasus fractus sit, dirigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat, & in naturalem sedem restituere oportet, tum digitum vel instrumentum commodum in narem, qua parte læsus est, immittendo, tū etiā extra dirigendo. Ne verò quod cōpositum est, iterum deprauetur, & os desideat, in narē læsam vel linamenta vel penna anserina grandior gummi illita & molli pellicula obducta, vel fistula aut cannula è plumbo vel argēteo molli pellicula obducta nari immittenda. Neque multum referr, quid immittatur, modò præstet, ne os nasi fractum subsideat, & molle sit, atque odoris gratis expers. Neq; etiā spōgia, aut res similes, quę humorem imbibendo crassescunt & dilatantur, immittendæ, ne dilatatæ partem distendant, & ossa cōposita, iterum suo loco moueant. Quod immittitur illiniri debet emplastico aliquo medicamento, ex *manna thuris, gummi tragacanthæ, mastiche, ol. rosacco.*

Si verò iuxta cartilaginē nasus fractus & in obliquum distortus sit, habenula digitum lata glutine aliquo, qualia de surura sicca in vulnerib. proposuimus, naso ea parte, in quā inclinat, agglutinanda; postea intendenda, quantum expedit, vt nasus rectè dirigatur. Longa autē sit hæc habena, vt postea infra autē obducta circa caput obducatur. Et licet eius extremitatem ad frontem agglutinare. Hæc enim iustè dirigit nasum, & remitti ac intendi potest. Etsi intra nares impositæ turundæ dolorem excitēt, tollendæ, & tandiu nares habena directę seruandæ. Post decimum quartum verò habenæ demendæ, & ceratum imponendum, ac curandum, ne callus plus iusto excrescat.

Si ossa nasi minutim fuerint confracta, quantum licet singula in suam sedem reponenda, vel idoneis instrumentis compellenda, neque facilè, & nisi nullo modo agglutinari possit, os aliquod eximendum cùm deformitatem patiat. Postea ceratum aliquod vel aliud medicamentum ad ossa confirmanda imponendum.

Si fracturæ vulnus accedat, emplastrum aliquod, cruentis vulneribus conuenit imponendum: & talia vulnera facilimè sanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excitari incipiat, turundæ conuenientibus medicamentis inunctæ immittendæ, & omnino cauendum, ne carnis aliquid intra nares excrescat. In quem finem etiam vtilis est canalis plumbeus immissus.

De fracturatum harum deligatione autores dissentiunt, atq; alij eā admittunt, alij omnino reiiciunt. Et omnino tutius videtur, deligaturam & fascias omnino omittere; cùm vel nihil pręstent, si laxę sint; vel, si fortius constringant, nasum distorqueant, & simum efficiant, ac facilè emplastris idoneis nasi ossa fracta sine omni deligatione in loco suo contineri possint. Et nullo alio in casu deligatio cōuenire videtur, quā si in medio naso, quā acutus est, caro circa os contusa sit, & os emineat, vt cōpressus ea parte nasus naturalē figurā acquirat. Verùm & hîc vinculum etsi prodesse videatur: tamen necessariū non est, cùm ceratum vel emplastrum sufficiat. Et omnino si fasciā admouere libet, ea medio naso iniicienda, cuius vtraque capita ad posteriorem capitis partem colligentur. *Deligatio.*

Ambrosius Paræus hoc vtitur.

℞. *thuris, mast. ch. boli Armeni, sang. dracon. an.* Vnc. ß. *aluminis rochæ, resina pini an.* Drach. ij.

Puluerisentur subtilissimè, & cum *oui albumine* incorporentur. Plura videantur apud Hippocratem, *2. de articul. à tex. 36.* ad 46.

CAPVT XIII.

De Maxillæ fractura.

Interdum & maxilla inferior frangitur; id quod facilè cognoscitur. *Maxillæ fractura.*

Prognostica.

1. Maxillæ ossa, si primis diebus inflammatio accedat, intra viginti dies consolidantur, & dentes integri remanent. *Prognostica.*

2. Si verò crura diutius protrahatur, dentes vitiantur, & inutiles redduntur.

Curatio.

Curatio.

Si maxillæ os ita per transuersum fractum sit, vt tamen aliqua ex parte ossa inter se cohæreant, digitis vtrinq;, tã scilicet ori immissis, quàm extra applicatis, os cõprimere & in suã sedem cõpellere oportet. Maxillam verò in suam sedem esse restitutam, ex eius & dentium æqualitate apparet.

Si verò maxilla tota transuersim fracta sit, quod tamen raro accidit, & quidem os super os emineat, dens super proximam dentem excedat, digitis in os immissis, & extra etiam manu adhibita, ossa fracta componenda; & nisi simplici compressione id fieri possit, primùm extensio, ministro retrò continente, & Medico antè extendente, fieri debet, & postea ossa inter se componenda. Maxillæ rectè restitutæ signum est, si dentes suo naturali situ iterum dispositi conspiciantur.

Dentes, qui alueolis suis commoti sunt filo aureo, argenteo, vel ferreo proximis annectendi sunt, donec iterum stabiliti fuerint.

His peractis medicamentum aliquod fracturæ cõueniens extra maxillæ imponendum, & vt ossa fracta composita suo loco stabiliãtur, extra ferula ex corio seu alia conueniente materia maxillæ longitudini correspondens apponenda. Postea conueniens deligatura instituenda, quæ fit fascia duabus extremitatibus fissa, duos digitos lata, media quoque sui parte in longitudinem incisa, vt vtrinq; mentum complectatur. Quatuor ergo fasciæ in extremitatibus fissæ cùm sint capita, duo inferiora ad summũ caput deducantur, ibiq; deligentur, vel pileolo nocturno assuantur, superiora verò duo transuersim traducta ad imũ occiput deligentur, vel eidẽ pileolo adsuantur.

Non decumbat æger in fractam maxillam, sed in sanam, non tamen huic, sed capiti innixus, ne illa cõposita iterum distorqueatur. Maxilla quoque immobilis seruetur; ideoq; æger non multũ loquatur, nec duriores cibos masticet, sed mollioribus, & liquidis nutriatur, donec callus obduret. Si aliquid iterum loco suo motum fuisse obseruetur, tertia die deligatio soluenda, & si quid exciderit, in locum suum reponendum.

CAPVT XIV.

De Fractura clauiculæ, seu iuguli.

Clauicula seu iuguli fractura.

Hippocrates, *de articul. text. 62.* fracturæ clauiculæ sex differentias recenset. Vel enim clauicula per transuersum frangitur, vel per longitudinem. Si per trãsuersum, id accidit vel prope humeri articulũ, vel magis versus os pectoris abrumpitur; deinde iuguli os ita frangitur, vt ea pars, quæ à pectore est, sursum feratur, quæ verò à summitate lati scapularũ ossis, deorsum, quod plerumq; accidit; vel contrà, quę prope scapularum os, sursum, quæ prope pectus est, deorsum feratur, quod rariùs euenit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem huius ossis fractura potius tactu, quàm visu; vt & ex dolore.

Prognostica.

Prognosticũ.

1. Si per transuersum frangatur clauicula, curatur faciliùs; si per longitudinem, difficiliùs. Nam quod transuersim fractum est, facilè extensione & digitorum compressione in naturalem sedem reuertitur; reliqua fractura sẽper quid eminentiæ habet, quod ægrè coaptari potest. Prætetea, qui iugulũ fascia in orbẽ excipi, atque ita, quod in longitudinem fissum est, in suam sedem compelli nequit; contrà ligatura, quod in transuersum fractum est, in suam sedem faciliùs compellitur.

2. Iuguli fractura equidem nihil humeri commissuram, aliamvé partem lædit: quia tamen, quantũuis magna diligentia adhibeatur, fascia collũ & iugulũ, vt brachia & crura, obuolui arctè nequit, deformitatem callus relinquit; quia in osse raro callus facilè maior fit: sed tantùm in principio deforme videtur, propter nouitatem, procedente verò tempore, cùm ei adsuescimus, minor deformitas videtur.

3. Coalescit autem facilè os iuguli, vt alia ossa rara, & quidem ad summum viginti diebus ferruminatur.

Curatio.

Vt autem hæc fractura curetur, ministri duo ad extensionem requiruntur, quorũ vnus vtraque manu humerũ, qui clauiculæ fractæ adiacet, ad posteriora, alter oppositum humerum vel collũ potius in oppositũ versus se trahat, vt ita extensio fiat. Quæ vbi facta est, Cheirurgus digitis ossa fracta suo loco restituat, id quod altius eminet digitis comprimendo, id verò, quod depressum est, attollendo, aut quomodocunque opus est, in suam naturalem sedem restituendo. Aliqui, vt facilior fiat restitutio, globũ axillę ægri subiiciunt, qui eius cauitatem repleat; deinde verò valdè cubitũ costis apprimunt, atque ita os sedi suæ restituunt. Si verò ossis fracti extremitates ita depressæ sint, vt sursum reduci hoc modo nequeant, æger resupinandus est in puluinari duriore ipsius spinæ inter scapulas subiecto, humeri verò manuum innixu ita deprimẽdi sunt, vt fracti ossis extrema depressa eleuentur, eo vsque, vt in suum naturalem situm restitui possint. *Curatio.*

Si verò clauicula in plures partes comminuta sit, & fragmentũ aliquod carnem pungat, ac difficilem respirationem afferat: cutis eo loco incidenda, & fragmenta extrahenda, vel aculei præcidendi & detrahendi, ac ossa cõplanata coniungenda, labia vulneris committenda, medicamentumq; fracturæ idoneum, & quod simul inflammationẽ inhibeat, imponendum. Si verò plura fragmenta ossis, cute integra, deprehendantur, quæ tamen acuta non sint, nec pungant, ferula ex corio vel alia conueniente materia paranda, & conueniente medicamento illinenda, ac fragmentis illis apponenda.

Compositis rectè fractę clauiculæ ossibus medicamentũ fracturæ vtile, qualia supra, *c. 1.* sunt proposita, imponendum. Hinc plagulæ tres conuenientis crassitiei & longitudinis, vt cauitatem, quæ supra & infra clauiculam est, expleant, parandæ, quarum duæ lateribus, tertia crassior prominenti fracturæ imponenda. Ita enim & os fractum eminens deprimetur, & nec sursum, nec deorsum, nec ad latera è suis sedibus ossa fracta composita dimoueri poterunt. Hinc deligatio recta instituenda, quæ fiat fascia palmum lata, sufficientis longitudinis, duplex caput habẽte, decussatim iniecta, quæ circũducenda sæpiùs, quàm valentiùs, & ita obuoluatur, vt brachium in posteriora deducat. Cauitas etiam sub axilla parti affectæ vicina replenda est linteaminibus conuolutis. Ita enim faciliùs æger deligationem fert. Imperandum etiam est ægro, vt in quiete maneat, & ipse brachium in posteriora reflectat. Non soluatur autem fascia ante septimum diem, nisi pruritus vel aliud quid vrgeat; & si indies fiat laxior, quotidie nonnihil adstringatur.

CAPUT XV.

De Scapulæ fractura.

Scapulæ fractura. OMoplata, quæ Latinis Scapula, seu os illud angulare, à tergo ceruicis vertebris vicinum, dorsoq; & thoraci non per articulationem, sed tantùm musculorum interuentum cohærens, & à parte anteriore cum humero & iugulo per articulationem commissum, de quo videantur Anatomici, frangi qualibet sui parte potest, rariùs tamen in processu illo, qui Acromion dicitur; sæpius iuxta spinam & in aliis suis extremitatibus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si acromion frangatur; visu & tactu id, & inæqualitas quædam percipitur, inprimis si pars ægra cum sana comparetur. Si latior ipsius pars & in extremitatibus frangatur, tactu cauitas quædam deprehenditur, & punctorius dolor in parte percipitur, brachium verò è directo positum stupor prehendit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Fractura, quæ in summo humero seu acromio est, difficiliùs curatur, quàm in aliis scapulę partib.

2. Si fractio sit in homoplatæ ceruice, aut humeri de articulatione, vix sanatur. Cùm enim circa hũc articulum sint venæ & arteriæ axillarum, & nerui ex ceruicis vertebris orti, facilè inflammatio & grauissima symptomata accidunt.

3. Scapulæ os fractum intra dies viginti quatuor consolidatur.

Curatio.

Curatio. Si os fractum scapulæ adhuc cohæreat, manu Cheirurgi in suum locum restituendum. Quod si nõ facilè fiat, & maiore vi opus sit, pila ex linteo sub axillam ponatur, & minister deorsum humerum trahat, cubitum ad costas adducendo, Cheirurgus verò manu fracturam comprimat & componat. Si verò os fractum scapulæ non cohæreat, modò ligamentis & perioftio adhuc cohæreat, & pungendo non exciter, etiam suo loco restituendum. At si penitus & ab osse & à perioftio ac ligamentis separata sint, & carnes pungant, cutis & caro incidi, & fragmenta eximi debent. Si verò non pungant, relinquen da:nam Natura, quod reliquis non cohæret, tandem spontè expellit, etsi interdum post longum tempus id fiat; sicut Ambrosius Paræus, *lib.14.c.9.* refert cuidam Marchioni e scapula vulnerata ossium quędam fragmenta post annos septem, cicatrice reserata, erupisse. Ossibus ritè compositis, medicamenta idonea fracturæ imponenda, & deligatio conueniens instituenda, & si summum humeri fractum sit, pila sub ala vincienda, & deligatio ante diem septimum, nisi quid aliud superueniat, non soluenda. Æger in opposito latere cubet, & partem in quiete detineat.

CAPUT XVI.

De Sterni fractura.

Sterni fractura. STernum & ipsum interdum frangitur, lapsu vel percussione.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Quod cognoscitur ex dolore & inprimis inęqualitate, quę tactu comprehenditur, & ad digitorum compressionem os fractum intrò cedit, & strepitus quidam auditur, & cauitas, qua os fractum est, animaduertitur. Difficultas quoque spirandi, tussis, & sanguinis sputio plerumque accedit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Periculosa est fractura sterni, cùm ob pleuram, quam simul facilè lædit, & nobiles partes suppositas, grauia mala attrahere soleat.

2. Consolidatur autem viginti vel viginti quatuor diebus cum spongiosum & ratum sit.

Curatio.

Curatio. Vt os hoc fractum & depressum suæ sedi restituatur, ægro resupinato pulninar sub spinam è regione fracturæ ponendum, & à ministro vtrinque humerus deprimendus, Cheirurgus verò costas vtrinque manu comprimat, & ossa fracta in suum locum reducat. Hinc medicamenta, quæ aliis fracturis adhiberi solent, quæ inflammationem prohibent, fracturæque conglutinationi inseruiunt, imponenda, & deligatio decussatim fasciis idoneis supra humeros instituenda, quæ non sit nimis arcta, ne respirationem impediat.

CAPUT XVII.

De Costarum fractura.

Costarum fractura. FRanguntur quoque interdum costæ ex caussis violentis, casu vel percussione.

Costæ autem, vt Celsus, *lib.8.c.9.* scribit, interdum sic finduntur, vt ne summum quidem os, sed interior eius pars, quæ rara est, lædatur, interdum sic vt eas totas is casus perruperit. Et quidem fracta ossa interdum intrò declinant, interdum extra eminẽt; interdum, etsi tota franguntur, proprio loco non dimouentur; interdũ, etiam caro circa costas colliditur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si costa tota non est fracta, nec sanguis exspuitur nec febricula sequitur, nec quicquam suppuratur, nisi admodum raro, nec dolor magnus adest: tactu tamen is locus leuiter indolescit.

Si verò costa quidem fracta fit, fractę tamen extremitates neque intrò cesserint, neque in exteriorem partem compellantur, pauci admodum febricitant. Sed neque multi sanguinem spuerunt, nec multis item contractum pus in thorace.

Si verò costa & tota fracta sit, & extremitates loco motæ, quædam inæqualitas & cauitas tum visu tum tactu deprehenditur, strepitus quoque quidam auditur. Quibus accedunt & alia symptomata. Adest dolor grauis, & pręcipuè si interna costę pars fracta sit, isq; pleuriticũ dolorem æmulans, respiratio est difficilis, tussis molesta, & nonnunquam etiam sanguinis sputum superuenit, dum ex vasis ruptis sanguinẽ effluentem pulmo imbibit, febris accidit. Pręcipuè verò duo mala fracturam costarum comitari solent. Primum est carnis superiaceotis costæ inflatio, quæ & tactu & visu deprehenditur, & si manu locus cõprimatur, aëris cedentis strepitus auditur. Cui nisi succurratur maturè, secũdò inflãmatio, & febris, atq; abscessus succedere solẽt. Cuius rei caussa est carnis ab osse separatio, & imbecillitas partis ictu inducta, quę alimẽtũ, quod doloris ratione attractũ copiosius affluit, satis cõcoquere nequit, quodpartim crudum ideo remanet, partim in vapores & flatus resoluitur.

reſoluitur. Malum hoc interdum & coſtarum corruptio ſequi ſolet. Cùm enim caro ab oſſe abſcedit, ſuccedit in locum aër, cuius contactu os offenditur & corrumpitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si ſimplex ſit fractura abſque partium vicinarum contuſione, periculo vacat, & coſtæ intra 20. diem coaleſcunt.

2. Si verò caro circa coſtas atteritur, periculoſum malum eſt, ob ſymptomata, quæ diximus accedere, & ſæpe lethale. De quo Hippocrates, 3. *de articul. t. 61. Si contuſio, inquit, ſiue attritio, quæ circa coſtas ſit, negligatur, etſi in id malum deterius non incidat, carnem tamen magis mucoſam habet in loco attritio, quàm prius, & vbi talis relinquitur, nec curatione ad bonum habitum reſtituitur, res peior eſt, ſi mucoſa circa os ipſum relinquantur, cùm caro non amplius ſimiliter os attingat, & ipſum os morbis opportunius redditur, ob eiuſmodi autem cauſſas oſſa multis vitiantur, quia malum diutius extrahitur.*

3. Periculoſa etiam eſt fractura, ſi coſta intrò compellatur, & pleuram pungat vel vulneret, & tunc omnia ferè ſymptomata, quæ pleuriticos infeſtare ſolent, ſuperueniunt, & vix ante quadrageſimum diem cura abſoluitur.

Curatio.

Curatio. Si coſta tota fracta non ſit, vel ſi tota ſit fracta, proprio tamen loco non dimota, nec incumbentium & vicinarum partium contuſio adſit, medicamentum aliquod fracturæ & inflammationibus conueniens lene imponendum, ex *thure, farina volatili, bolo Armeno, albumine oui*, & ſimilibus.

Si verò fracta coſta extra promineat, manu comprimenda, & in naturalem ſuum ſitum reducenda: hinc itidem idoneum medicamentum imponendū.

Si verò fracta coſta intrò vergat, danda opera, vt in ſuum locum reducatur. Primò ergo videndum, an tuſſi & ſpiritus retentione, an verò manuum opera coſta fracta in locum ſuum reſtitui poſſit. Quod niſi ſuccedat emplaſtrum aliquod attrahens, & quod adhæret, imponendum, & cum impetu auferendum, vt coſta in locum ſuum reducatur.

Conueniens huic vſui etiam eſt hoc emplaſtrum.

℞. *farinæ volatilis* Vnc. ij. *tragacanth. thuris puluerſ. an.* Drach. v. *viſci querni (glutinis ſcil.)* Drac. vj *chryocollæ* Vnc. iß. *album ouor.* Vnc. ij. *aq. roſ.* q. ſ. Miſc.

Vel emplaſtrum ex *terebinthina, reſina, pice nigra, farina hordei* vel *fabarum, maſtiche, aloe* compoſitum. Et talia emplaſtra ſæpiùs applicanda, & auellenda ſunt, donec æger melius ſpiret. Et memini, me ante aliquot annos vietori, cui in latere dextro à pertica, quā pro dolij vinculo parando flectere volebat, reciprocante, coſta fracta & depreſſa erat, ita vt difficulter reſpiraret, tuſſiret, nec ſe erigere valeret, tali emplaſtro impoſito coſtam in ſuum locum reduxiſſe.

Nonnulli quidem cucurbitulis coſtas fractas in ſuum locum reducere conantur: verùm improbāt id pleriq; Medici; cùm metus ſit, ne plus humoris attrahatur, & aliàs caro ſupra coſtas inſtari ſoleat. Si verò fragmentum coſtæ membranā pungat, atque inde acerbiſſimi dolores & alia praua ſymptomata oriantur, atque ipſa mors metuēda ſit, pars, qua coſta fracta eſt, incidenda, vt fragmenta pungantia vel eximere vel præcidere liceat. Si etiam contuſio adſit, vena ſecanda, ne inflammatio accedat.

Coſtis in locum ſuum reductis, natura quidem ſponte callum generat: cui vt ſubueniatur, emplaſtrum aliquod ad fracturam oſſium conueniens imponendum, inter quæ & hoc vtile.

℞. *pulu. myrtillor. roſ. rubr. ana* Vnc. j. *farinæ hordei, orobi, lentium, fabar. maſtich. ana* Drach. ij. *cupular. gland. nuc. cupreſſi, cortic. granat. balauſt. ana* Vnc. ß. *hypociſtid. acaciæ, cortic. thuris, ſang. dracon. terræ Lemniæ, aloes, myrrhæ ana* Drach. ij. *olei myrtini, roſac. omphacini ana* Vnc. ix. *ceræ, terebinth. claræ ana* ℔ß.

F. Emplaſtrum.

Nonnulli in morbi progreſſu faſcias *aq. roriſmar.* imbuunt, quam efficaciſſimam in oſſium fractura eſſe ſcribunt.

Si caro humida & flaccida ſit, medicamenta antea propoſita imponenda, & locus faſciis ac plagis cōſtringendus, vt caro oſſi coniungatur. Et ſi ob Medici vel ægri negligentiā malum inueterauerit, & caro mucoſa reddita fuerit, vt metuendum, ne oſſa, cartilagines, & mēbranæ lædantur, danda opera, vt ſuccus ille mucoſus cataplaſmatis digerentib. de quibus mox dicetur, diſcuti poſſit. Quod ſi adſequi non liceat, ferrum candens optima medicina eſt, cauendo tamen, ne os calefiat, aut interiora lædantur.

Si ad ſuppurationem, quód contuſum eſt, tendat, materia reſoluenda & euacuanda cataplaſmate ex *farina hordei, fabar. orobi, fl. chamameli*, & ſimilibus.

Vt ℞. *farinæ fabarum, hordei, ana* Vnc. ij. *abſinth.* Vnc. ß. *pulu. fl. chamamel. meliloti, ſambuci ana* Vnc. j. Coq. in *aq* ſ. Adde *ol. chamamel. roſac. ana* Vnc. j.

F. Cataplaſma.

Si verò materia hiſce medicamentis diſcuti non poſſit, omnis mora vitāda erit, ne os vitietur, & propterea, qua parte maximè tumet, pars aperienda vel ſcalpello, vel candente ferro, vt puri exitus pateat.

Diæta.

Victus ſit in principio tenuis, & talis, qualis in aliis acutis requiritur. Æger quieſcat, non tuſſiat, non ſternutet, quantum poteſt, non loquatur multū, non rideat, non iraſcatur. Vide Hippocratem, 3. *de articul. t.* 54. *& ſeqq.* Galenum, *in comm.* & Ambroſium Paræum, *lib.* 14. *cap.* 12. *Curatio.*

CAPVT XIIX.

De Spinæ dorſi fractura.

INterdum etiam accidit, vt à cauſſis externis & violentis ſpina dorſi & eius vertebræ frangantur. *Spina dorſi fractura.*

Signa Diagnoſtica.

Si ſpina dorſi frangatur, cauitas eo loci apparet, & dolor ac punctio ſentitur; cùm neceſſe ſit ea fragmenta ſpinoſa eſſe, vt Celſus *lib.* 8. *c.* 9. ait. Et ſi quis proceſſus illorum, qui extuberant, frangatur, tactu id deprehenditur, cùm huc atque illuc moueri poſſit. Præterea ſi homo pronus inclinatur, magis dolet, quàm ſi ſtat erectus. Nam cutis extenditur, & fragmentis acutis colliditur: ſi verò ſtat erectus, cutis laxatur, & ab aculeis oſſium minùs pungitur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Proceſſus vertebrarum facilè ſe, niſi aliud malum accedat, conſolidatur; cùm ſint oſſa ſpongioſa & rara. *Prognoſtica.*

2. Aliàs fractura hæc plerumque lethalis eſt; ob ſpinalis medullæ, & membranarum ac neruorum læſionem, inprimis ſi iuxta vertebras ceruicis fractura contingat.

3. Et ſi in colli vertebris fractura accidat, brachiorū & manuū paralyſis ſequitur; ſi autē in parte inferiore, femorū, crurum, ac pedum; idq; lethale eſt. Si verò motus & ſenſus non omnino fuerit aboli-

tus

tus, aliqua adhuc salutis spes superest.

4. Si in vertebratum fractione voluntaria fecum egestio fiat, & vrinæ suppressio, lethale signum est.

Curatio.

Curatio. Etsi spes in angusto sit, tamẽ ne æger sine auxilio deseratur, apophyses fractæ suo loco reponendæ, si non sint planè abruptæ, & medicamenta imponẽda, quæ dolorẽ leniunt, inflãmationem prohibent, & glutinationẽ ossiũ adiuuant, qualia hactenus sæpiùs sunt proposita. Si verò processus planè à periostio sit abruptus, cutis incidenda, & fragmetũ detrahendũ, atq; vulnus postea conueniente modo sanãdum. Quod etiam faciendum, si aliarum vertebrarũ fractarum fragmenta spinalem medullam eiusque neruos comprimant, aut pungant. Aliàs enim vitæ periculum imminet.

Ossis sacri & ossis coccygis fractura. Ad fracturas spinæ pertinet & fractura ossis sacri & ossis coccygis, quæ si ita cõparata sint, vt inde spinalis medulla lædatur, malum ferè lethale est. Si verò salutis spes superfit, immisso in annum digito vsque ad locum fractum, os fractum expellendum; extra verò altera vel ministri manu ossa æquanda & in suum locum reponenda, & postea medicamenta fracturæ conuenientia imponenda.

CAPVT XIX.

De Fractura ossium manus.

Fractura ossium manus. OSsa manus, quę in ossa carpi, meta carpij, & digitos diuiduntur, etiã nonnunquã frangũtur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Fractura in hisce ossibus facilè & visu & tactu agnoscitur; cùm hæc ossa fracta vtplurimùm vel ad exteriora, vel ad interiora declinent.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ossa hæc non difficulter, & quidem intra viginti dies, perfectè coalescunt & sanantur.

Curatio.

Curatio. Æger læsam manum super æqualem & læuem tabulã extendat. Deinde minister ossa fracta extendat: Cheirurgus verò ossa manu in suam sedem restituat. Vbi ossa cõposita fuerint, medicamentum, quale in fracturis adhiberi solet, imponendum; postea fascia pars obuoluenda. Et quidẽ si digiti fracti sint, sanis vicinis alligandi, vt ab iis in suo loco quasi à ferula adiecta contineantur. Tandem glomo ex linteo conuoluto manus vola cõplenda est. Ita enim ossa cõposita faciliùs in suo loco cõtinẽtur, & digiti in media figura conseruantur. Si verò digitis vel exteosis vel cõtractis callus generetur, manus officium in comprehendendo læditur. Manus quoque cũ brachio à collo fascia idonea suspensa in quiete detineatur.

CAPVT XX.

De Coxendicis fractura.

Coxendicis fractura. COxẽdicis os tribus ossibus constat, quorũ primum est os ilium, alterum ischion, tertium os pubis, quæ etiam in infantibus separari possunt in adultis tamen ita cohærent, vt vix diuelli possint. Franguntur autẽ ista ossa, vt scapulæ, vel in extremitatibus, vel secundum longitudinem, vel in medio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur ista fractura ex dolore, qui tactu & compressione inprimis exasperatur, cauitate & inæqualitate, punctura & stupore in crure eiusdẽ lateris.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ossa hæc viginti quatuor dierum spacio consolidantur.

Curatio.

Curatio. Ossa fracta, qua possunt, diligentia cõponenda, & in locum suũ restituenda sunt, ac postea medicamẽta idonea imponenda. Si verò ossis fragmentũ aliquod abruptum sit, & pungendo dolorem excitet, atq; inflãmationis metus adsit, nonnulli suadent, vt cute incisa in primo statim apparatu fragmentũ eximatur. Verùm cùm vix sub cute solùm, sed sub ipsis musculis talia fragmenta lateant, sine periculo talis sectio non instituitur. Et qui eam tentare velit, omnino caueat, ne musculorũ capita, vel vas aliquod insigne, aut neruum illum grandiorem, qui in femoris & cruris musculos porrigitur, lædat.

CAPVT XXI.

De Fractura patellæ in genu.

Fractura patellæ in genu. PAtella & ipsa interdum frangitur, & quidẽ nunc secundum longitudinẽ, respectu totius femoris, nunc in transuersum, nunc in obliquum; & nunc in duas, nunc in plures partes comminuitur: & rursum nunc cum vulnere, nunc sine vulnere.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Fractura huius ossis facilè innotescit, ex ossium fractorum distantia, quæ tactu deprehenditur, incedendi impotentia, cauitate, quæ in loco fracturæ & visu & tactu percipitur, & crepitu ac sono, qui in eius contrectatione & motu animaduertitur.

Prognostica.

Prognosticã. 1. Patella equidem, vt alia ossa rara, facilè coalescit, modò rectè coniungatur, & coniuncta seruetur.

2. Et si secundum longitudinem sit fractura facta, ossa facilè cõiunguntur, & coniuncta puluillis & fasciis non difficulter in suo loco retinentur. Cùm enim circa patellã septimi, octaui & noni tibiã mouentium musculorum extremitates concurrant, & in validissimũ tendinem desinant, qui patellæ implantatur; musculi verò sua sponte versus suam originem trahi ac moueri soleant: etiam non magna industria adhibita, fractura secundum longitudinẽ facta in locum suũ reduci potest, & ossa arctissimè coniunguntur, atque ita nulla calli extuberantia, & hanc seques claudicatio, facilè metuenda. Parєus equidem, *lib.* 14. *c.* 22. neminem sibi visum fuisse scribit, cui os hoc fractũ esset, qui non per vitæ reliquũ claudicauerit: idq; ideo, quod inducta calli concretione cõsolidatio liberam genuflexionẽ impediat. Verùm etsi hæc, de transuersa fractura facilè concedi possint: tamen rectè statuit Guil. Fabricius, *cent.* 5 *obseru.* 88. oõ semper præcipuè in fractura secundũ longitudinem, id esse necessarium, cùm non necessariò semper callus ita

ita protuberans nascatur, vt motus impedimentum in genu & claudicationem afferat, videamusque in aliorum ossium fracturis naturam tam eleganter callum generare, vt sæpe vix vestigium fracturæ appareat: quod inprimis accidit, vbi periostium integrum est, quod materiam calli retinet, ne nimis excrescere & protuberare possit.

3. Si verò fractura in transuersum vel obliquũ facta est, vix vlla industria ea curari potest, vt nulla claudicatio sequatur. Etenim cùm septimus, octauus & nonus tibiam mouentes musculi sursum versus coxam trahant, tendo verò, qui sub genu tibiæ ossi inseritur, patellam deorsum trahat, ossa patellæ fractæ ita disiunguntur, vt vix vlla arte coniungi, aut coniuncta retineri possint, vnde callus exuberat, & musculi tibiam mouentes læduntur, atque hinc æger tibiam vix eleuare potest, & claudicatio sequitur.

Curatio.

Crus primò extendendum est. Hinc à Cheirurgo patella seu in duas seu plures partes fracta coniungenda, & emplastrum vel cataplasma fracturæ conueniens, quod ossa composita retineat, imponendũ, membrumque conuenienter deligandum, & impositis rorulis stramineis, vt in fractura cruris fieri solet, membrum immobile tenendum, & omnino cauendum, ne crus flectatur. Hoc enim si fieret, fragmenta composita suo loco iterum dimouerentur.

Si fragmentum aliquod ossis acutum à reliquo osse separatum sit, quod cutem pungat, nonnulli, vt de aliis fracturis hactenus diximus, cutem incidendam, & os eximendum docent.

Si symptomata grauia superueniant, iis occurrendum, vt in aliis fracturis.

CAPVT XXII.

De Fractura ossium pedis.

Fractura ossium pedis. TAndem & ossa pedis interdum franguntur; cuius quot sint ossa, videatur apud Anatomicos. Ossa autem pedis, vt & manus, non frangi scribit Hippocrates, *2. de artic.* nisi acuta vel graui quapiam re carnosæ partes vulnerentur. Sunt enim duriora: & quæ acuta sunt, & valde grauia, si ossa hæc frangunt, cutem incumbentem saluam non relinquunt. Et Paulus, *lib. 6. cap. 106.* scribit, talum nullo modo frangi, non tantùm ob duritiem, sed quia vndiquaque est munitus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si pedis ossa frangantur, visu & tactu id facilè deprehenditur; cùm hæ partes excarnes sint, & si fractæ aliquò emineant, id visu & tactu facilè agnoscitur.

Prognostica.

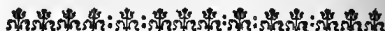
Prognostica. 1. Ipsa horum ossium fractura per se periculosa non est: quia tamen non nisi à caussa valida & violenta valdè franguntur, partes incumbentes & vicinæ carnosæ & neruosæ simul contunduntur & vulnerantur, vnde grauissimi dolores & inflammationes ac alia mala oriuntur.

2. Plerumque autem diebus viginti conferuent; nisi quæ cruri vicina sunt. Ea enim cùm sint maiora, longius tempus requirunt.

Curatio.

Curatio ferè eadem est, quæ ossium manus fractorum. *Curat.* Commoda nimirum primò extensio facienda est, & ossa, siue in superiorem siue inferiorem partem emineant, in naturalem sedem cõpellenda sunt: quod commodissimè fit, si æger pede fracto tabulæ planæ panno obductæ insistat. Deinde idonea medicamenta, quæ fracturæ requirunt, adhibenda. Tertiò fasciis pes inuoluẽdus. Et cũ pedi ferulæ ob inæqualitatẽ loci cõmodè imponi non possint, splenia loco affecto imponenda, & fasciis locus vinciendus, vt ossa cõposita in sua sede contineantur. Situatio tamen & collocatio aliter instituenda, quàm in manibus. Cùm enim manus datæ sint ad apprehensionem, curua figura digitos collocandos esse antea, *c.* 19. diximus. Cùm verò pedes ad ambulandũ & standum dati sint, recta figura situandi, non curua, ne eorum actio deprauetur.

Atque hæc etiam de Fracturis breuiter dicta sint. Cùm enim eruditissimi hac de re Hippocratis libri de Fracturis & Articulis, & in eos doctissimi Galeni cõmentarij exstent, illos integrè describere, quod à nonnullis factum video, operæ precium non duco: sed ad eos Lectorem remitto.

PARS VI.

De Luxationibus.

CAPVT I.

De Luxationibus in genere.

MVlta omnino in corpore humano ossa sunt, quæ vario modo inter se connectuntur & componuntur. Præcipuè tamen componuntur per symphysin & articulum. Symphysis est ossium vnio sine motu. Per articulum verò coniunctio ad motum composita est. Eius duæ præcipuè sunt differentiæ, Diarthrosis & Synarthrosis. Diarthrosis est cum motu manifesto; Synarthrosis cum obscuro: de quo videantur Anatomicorum libri.

Cum ergò ossa, quæ per articulum coniunguntur, sede sua excidunt, morbus in Græcis ἐξάρθρημα *Luxatio quid.* Latinis luxatio appellatur, quæ est articuli è suâ sede, quæ acetabulum dicitur, in alienam prolapsus, quo motus arbitrarius impeditur. Vbi per articulũ, *Articulus quid.* vt etiam Hippocrates & Galenus, *1. articul. text. 1.* docent, non quiddam aggregatum ex duabus ossium extremitatibus inuicem connexis, sed caput articuli solum intelligitur.

Caussa.

Caussæ autem Luxationis sunt vel internæ vel *Caussa interna.* externæ: Internæ sunt humores, qui ad articulos decumbentes ligamenta vel laxant, vt ossa è suis sedibus excidere patiantur, vel replendo decurtant & contrahunt, vt ossium capita è suis sedibus extrahant. Quò referenda sunt vitia hæreditaria; cum experientia doceat, sæpe à gibbosis, gibbosos, à claudis, claudos generari. Externæ autem caussæ violen- *Externa.* tæ, ictus, lapsus, extensio violenta & similes, quæ ossa sedibus suis expellere vel extrahere possunt. Idq; aliquando

aliquando in ipso partu etiam fieri, & brachia vel cruta luxari possunt, dum ab ostetricibus imprudentibus cum violentia infantes extrahuntur. Imò in ipso vtero materno, ex percussione, casu, compressione infantibus ossa luxari possunt, vt Hippocrates, 3. *de art.* 88. & 94. & 4. *de articul. text.* 2. & 3. innuere videtur. Caussæ verò omnes cuiuscunque sint generis, luxationes excitant, vel τάσει, vel ὤσει βιαίᾳ, tensione vel impulsione violenta. Frequentissimè fit luxatio à violentâ impulsione, cum à forinsecus incidentibus caussis, vt casu, saltu, percussione & similibus ossa violenter è sedibus suis expelluntur. Reliquæ caussæ omnes ad tensionem referendæ sunt, quando scilicet ossium capita excipientes cauitates, quas Græci κοτύλας nominant, vel angustiores vel ampliores & laxiores redduntur. Angusta fit hæc cauitas, cum humor vel materia aliqua sinum articuli occupat & os sede sua expellit, quod in articulorum doloribus interdum accidit. Amplior verò & laxior fit articulatio, quando franguntur sinum includentia supercilia. Ita enim ossa liberius vagari atque excidere possunt. Laxior etiam fit articulatio, quando humor aliquis ligamenta nimis emollit & laxat, ac totam articulationem laxiorem reddit. Idem euenit, vbi ligamenta nimis tenduntur aut rumpuntur.

Magis autem & faciliùs luxantur ossa in pueris & adolescentulis, quorum ligamenta sunt molliora & debiliora, quàm in adultis, quorum ligamenta sunt firmiora & validiora. Item accidit in iis, quorũ corpora sunt emaciata & quæ debiliora ligamenta habent: qui verò carnosi sunt & bene habiti, iis articuli non facilè excidunt; cum articulus vndique arctè à robustioribus musculis constringatur. Facilius quoque ii articuli luxantur, qui ad plures motuum differentias compositi sunt; qui autem pauciores motuum differentias habent, non ita facilè è suâ sede excidunt. Articuli etiam, qui vnico ligamento continentur, faciliùs luxantur, quàm qui duplici. Ossa quoque maiora difficiliùs & non nisi à caussa violentiore luxantur; minora facilius. Tandem ossa alia faciliùs, alia difficilius, pro articulationis ratione è sua sede prolabũtur, vt postea in specie patebit. In genere hoc tenẽdum, quod articuli qui in planiore sunt sinu faciliùs luxantur, difficilius verò, qui in profundo sinu reconduntur.

Differentiæ.

Differentiæ. A subiecto. Differentiæ propriè sumuntur vel à subiecto, vel à forma, vel à caussa efficiente. A subiecto, quod ossa, quæ luxantur, coniunguntur vel per synarthrosin & cum motu obscuro, vt dum latum scapularum os ab humero, aut clauicula à summitate lati scapularum ossis, aut radius à cubito recedit, quam luxationem Arabum Interpretes disiunctionem vocant, cum ossa veluti dehiscant; vel per Diarthrosin cum motu manifesto, quæ luxatio maximè propriè ita dicitur. Est etiã peculiaris, sed impropriè sic dictæ luxationis species, quando epiphyses ossium ob osse, cui impositæ sunt, diuelluntur; id quod iuuenibus potissimum accidit.

A forma. A formâ, quod articulus nunc totus suâ sede excidit, quæ Luxatio nomine generis ἐξάρθρημα seu Luxatio dicitur; interdum verò ex parte saltem, & vsque ad sinus seu acetabuli marginem prolabitur, quæ Græcis παράρθρημα, Latinis Subluxatio dicitur: ad quam luxationis differentiam pertinet & Elongatio illa, cum luxatis & longioribus factis ligamentis articulus quidem secundum longitudinem à sua sede aliquando recedit, non tamen ex toto excidit.

A situs varietate. A varietate verò situs, in quem articulus pro labitur, tres imprimis differentiæ petuntur. Prima est, si quod in superiori loco naturaliter collocatum est os, in inferiorem excidit, vel contra. Secunda est, si dextrum fiat, quod in sinistro oportebat esse collocatum, vel contra à sinistro in dextrũ excidat; quod alii exterius aut interius nominant. Tertia est, si quod in anteriori loco collocatum erat, in posteriorem prolabatur, & contra, quod in posteriore situm erat, in anteriorem excidat. Ac quarundam partium articuli in omnes differentias luxari possunt: quidam in certas tantum differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabuntur, nempè in interiorem, exteriorem, anteriorem & posteriorem: supra autem non possunt. Genu in tres situs excidit, interiorem nimirum, exteriorem & posteriorem iuxta poplitem, sed in priorem seu anteriorem excidere opposita patella prohibet. De quibus in seqq. in singulatum partium luxationibus dicetur.

A caussa efficiente. A caussa efficiente differentia sumitur, quod luxatio nunc fit à caussis externis, vt lapsu, percussione, saltu, cursu & omninò violentia membri distorsione, extensione & impulsione; nonnunquam verò à caussis internis, vt dum humor in cauitatem articuli lapsus eum à sede suâ expellit.

Impropriæ differentiæ. Sunt & impropriæ quædam differentiæ, seu potius aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, vt quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Articulus in alienam sedem elapsus facilè visu & tactu cognoscitur. Tumor enim in parte, in quam articulus excidit, apparet; cauitas verò in loco, è quo articulus prolapsus est. Idque eò faciliùs apparet, si corpus non admodum crassum & pingue sit, aut locus sit excarnis. Deinde si luxatio sit perfecta, membrum illud breuius redditur; cum articulus nõ amplius in sua cauitate inclusus, sed extra prolapsus, sursum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, vt postea in specie dicitur. Cum ergò luxatum membrum semper sano dissimile in situ, figura, & longitudine fiat, semper affectum membrum cum sano simili & cognomine comparandum est, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, vt mẽbrum, cum quo fit comparatio, sanum sit, neque aliquod vitium habeat. Tertiò quia articulationes propter motum factæ sunt, si articulus è suã naturali sede excidat, articuli motũ lædi necesse esse. Ideoque vbi luxationis suspicio quidem est, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam esse, concludendum. Tandem quia articulus è suâ sede elapsus partes sentientes, in quas prolapsus est, tendines puta, neruos, musculos comprimit; dolor inde excitatur.

Atque hæc perfectæ luxationis signa sunt: si verò saltem sit Subluxatio, signa proposita vel erunt remissiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli fit per Synarthrosin coniuncti, in qua ossa dehiscunt, cognoscitur ea ex crassitie, membri solito maiore, & quã capita ossium consistunt, extuberantia maiori.

Signa caussarum. Caussas quod attinet, externæ & violentiæ ex ægri relatione patent, & luxatio inde proueniens, subitò accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem luxatio fiat, sensim ea accidit, & luxatum mẽbrum huc atque illuc inordinatis motibus mouetur & vacillat, & dum articulus in suam sedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem

acquirit,quo rursum dimisso,statim longius euadit. Si digitis etiam caput ossis luxati in contrariam partem truditur,facilè etiam resilit.Circa articulum vndique cauitas gignitur,vt si digitus in articulum adigatur,facilè & nullo resistente corpore,ac si omnia essent vacua,intrò subit.

Vbi Epiphysis aliqua à suo esse auulsa est,cognoscitur id ex motus impotentia & ex crepitu,cùm attrectantur & mouentur.

Prognostica.

Prognostica. 1. In corporibus puerorū & adolescentum,& omnino mollioribus ossa luxata faciliùs restituuntur: restituta tamen minùs fideliter retinentur.Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli,qui paucioribus motuum differentiis dicati sunt,difficilius reponuntur,sed melius continentur.

3. Quò longiùs à suo sinu articulus excidit, eò difficiliùs restituitur;quò propriùs,eò citiùs.

4 Luxationes, in quibus ossium supercilia franguntur,pessimæ sunt Etsi enim suo loco articuli restituuntur:tamen non diu persistunt, sed leuissimâ de caussa iterum excidunt.

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapsi sunt,etsi reponuntur, tamen rursum facilè elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens,inflammatio,aut vulnus accidit,eæ curatu sunt difficiles,nec periculo carent,& sine conuulsionis,imò mortis periculo restitui non possunt. Quare si reposito osse nerui distendantur, rursum id protinus expellendum est,vt Celsus consulit.

7. Vetustæ luxationes & quæ iam callo obduruerunt,& quibus lentus humor ossium cauitatem repleuit,nunquam vel certè difficilimè sanantur. Itaque omnis luxatio statim reponenda est.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repositi sunt, ii minùs, quàm cæteri crescunt.

9. Membrum etiam quodcunque diuturna luxatione laborans,quanto minus naturali motu moueri potest, eò magis extenuatur, & contrabescit;tum quia ob motum intermissum calor natiuus membri hebetatur,tùm quia ab articulo luxato vasa comprimuntur,& sanguinis & spirituum necessarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob spinalis medullæ statim in primo eius exortu compressionem & influxum animalium spirituum prohibitum.

De reliquorum articulorum prognosticis postea in specie dicetur.

Curatio.

Curatio. Os luxatum,& quod è naturali sede excidit, in naturalem locum repositionem indicat. Indicationi autem huic satis fit,curanturque luxationes, ad oppositam partem ei,è qua facta est permutatio,intendendo atque impellendo. Quæ articulorum è suis sedibus elapsorum repositio τῶν ἄρθρων ἐμβολὴ & ἀρθρεμβολὴ appellatur. Tribus autem modis ossium luxatorum repositio perficitur, vel Cheirurgi aut eius ministrorum manibus, qui simplicissimus est & Palæstricus appellatur,sic dictus, quod in Palæstra vsitatus esset,si quando gladiatorum membra luxarentur; atque conuenit in mollibus corporibus, & vbi recens malum est:vel vulgaribus quibusdam instrumentis,vt habenarum,fasciarum, laqueorum, scalarum,sedilium,forium bifidarum auxilio, articuli in suas sedes compelluntur;qui modus Methodicus nominatur,& conuenit pueris, fœminis, & masculis iam robustioribus, & luxationibus antiquioribus:vel per organa & machinas quasdam singulares perficitur, & Organicus nominatur, & ad robusta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas, quæ prioribus duobus modis restitui non possunt,adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrates, *de articulis, & fracturis*, & Oribasius,*de machinis*.Alij duos modos saltem constituūt, Palæstricum,& Medicum, & sub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quocunque autem modo ossis luxati restitutio perficiatur,quatuor ad eam operationes sunt necessariæ,extensio,repositio,deligatio ac membri repositi confirmatio, & collocatio. Primò enim cùm, vt de fracturis diximus,musculi contrahantur,membri luxati extensione opus est,quæ statim post luxationem factam,aut si Cheirurgus tardius vocetur,quādo metus inflammationis transiit,eò vsq; fieri debet,vt inter ossa aliquod liberum spacium relinquatur,ne articulus seu caput ossis arteratur, aut sinus supercilia frangantur, & in extensione commoda membri figuratio obseruanda, musculique ex vna parte integri seruandi, & non distorquendi; ne scilicet caput musculi sit in parte interna, finis in externa. Fit autem extensio vel manibus Cheirurgi aut ministrorum,vel habenis,laqueis & fasciis, vel organis & machinis, vt dictum. *Quot operationes ad luxatorum repositionem requirantur. Extensio.*

Repositio. Extensione sufficienti facta,os, quod è suo loco elapsum est,in eum reponendum:quæ opera Græcis μοχλία & μόχλευσις dicitur, ossis scilicet luxati & extensi in suam sedem compulsio. Vt autem rectè fiat ista operatio,& articulationum naturæ, & qua ratione omnia ossa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ esse debent. Neque enim certò sciet Cheirurgus,in quem locum os luxatum impellere debeat, si non prius rectè cognouerit,è quo loco naturali illud exiderit. Considerare nimirum debet Cheirurgus, vnde articulus primò exciderit,quem in prolapsu progressum habuerit,& quo demùm peruenerit:& à fine prolapsus,ea via,qua prolapsus est,retrò ad eum, è quo prolapsus est, articulum compellere; vt si articulus è sinistro versus dextrum excidit, impellere versus sinistrum debet:si è dextro versus sinistrum elapsum est, versus dextrū:quod versus anteriora excidit,versus posterio:a:quod versus posteriora elapsum est, versus anteriora impellendum est.Atque huius μοχλίας tot modi sunt,quot articuli,ex.grat.alio modo humerus,alio pes,alio vertebræ in suum locum reducuntur,atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem Placidè autem, & si opus sit adhibiti prius laxantibus & emollientibus medicamentis,in suū locum os compellendū ne fiat contusio vel attritio capitis & sinus inter se, aut dolor atq;inflammatio excitetur, vitandaq; capitis ossis circumrotatio,ne frangatur.

Articulum autem rectè repositum esse cognoscitur,si membrū & iunctura naturalem figuram, longitudinem,amissumq;motum recuperauit,& omnino si cum membro cognomine & simili sano iterū conuenit, dolorque, qui ante aderat,cesset. Solet etiam plerumq; strepitus & sonus quidam audiri, dum os in cauitatem redit. Verùm signo huic soli non fidendum, fit,enim aliquando strepitus,& sonus auditur ob superciliorum ossis abruptionem, quæ fieri potest,quando ossis caput, superciliis ita alliditur, vt aliquid ex iis abrumpatur;& tum, cum pars supercilij abrupta citius sinum ingreditur, quàm articulus,repositio recta fieri non potest. Strepitus etiam & sonus excitari potest,cum in violenta repositione articulus seu ossis caput sinui alliditur,

eamque contundit, vnde cartilago à reliquo osse separatur,& motus fit difficultas. Signa ergo reliqua omnia coniungenda sunt.

Deligatio. Reposito in suam sedem articulo, intensio remittenda,& vt musculi ad sese tedeant permittendum, membrumque postea ita firmamdum, vt articulus iterum ex sua sede egredi non possit: quod ferè eodem modo vt in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio instituatur, medicamenta adstringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent,& laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo, sanguine draconis, corticibus granatorum, balaustiis, rosis, thure, farina volatili, & similibus, cum albumine oui mistis, si ea dolor sit magnus, quæ simul cum vi adstringendi dolorem leniunt, vt oleum rosac. mastichinum,& similia.

Vel ♃. *symphyti maior. farinæ fabar. boli Armeni ana* Vnc. iij.

Macerentur in aceto & siccentur. Postea

♃. *lithargyr. ceræ, resinæ an.* Vnc. iiij.

Liquefiant super igne,& adde prædicta in aceto macerata, atque vltimò *tragacanthæ* Vnc. ij.

F. Emplastrum.

Vel ♃. *ceræ nouæ* Vnc. iij. *visci querni mastiches, resinæ pini ana* Vnc. ß. Misc.

Hinc conuenienter membrum deligandum per fascias & splenia, vt de fracturis diximus,& prolixè Gabriel Fallopius, *tract. de luxat. cap.* 5. docet, vt os in sua sede contineatur, affluxusque humorum prohibeatur. Si opus sit,& membri figura ac ratio id patiatur, etiam ferulæ vel canales è densâ chartâ vel corio vel alia conuenienti materia imponendi.

Collocatio. Tandem membrum molliter, æqualiter,& vt collocatio mediam ac naturalem figuram seruet, collocandum, ne dolor excitetur,& vsque ad quartum vel septimum diem, nisi pruritus, dolor, vel aliud symptoma vrgeat, immotum seruandum: & postea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Dolor & inflammatio cum luxatione. Accidit verò interdum, vt luxatio non sit sola, sed alii affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si verò antequam medicus vocetur, iam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati restitutio non prius tentanda, donec dolor & inflammatio sedata fuerit. Si enim antequam hoc factū fuerit, ea tentetur, metuendum est, ne ex neruorum distensione conuulsio, vel aliud periculosum malum oriatur. Ideoque antequam tentetur articuli repositio, prius dolor leniendus & inflammatio sedanda iis medicamentis, quæ supra sunt reposita. Si postquam articulus repositus fuerit,& deligatio soluatur, pruritus adsit, locus aquâ tepida perfundendus, *Pruritus.* vt humor prutitus caussa discutiatur,& dolor leniatur. Aliàs,& si pruritus nullus adsit, à perfusione calida abstinendum, ne ligamenta laxentur: aut potiùs dum deligatio soluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus,

Vt ♃. *fol. myrthi, quercus, absinthii, an.* Mj. *fl. rosar. rubr.* Mß. *corticum granator.* Vnc. j. *balaustiorum, musci querni ana* Mß.

Coquantur in vino austero.

Luxatio cum vulnere. Si luxationi vulnus coniunctum sit, id valde periculosum est,& sæpe homini mortem affert; cùm ex distensione neruorum & musculorum dolor, inflammatio, conuulsio, febres acutæ excitentur,& eò maius periculum est, quò membrum maius est, neruique & musculi circa id maiores: vnde humeri femorisque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eò etiam maius periculum est, quò vulnus articulo propiùs. Ideoque Hippocrates repositionem ossium luxatorum, eorumque deligationem auersatur, solisque doloremlenientibus, & inflammationem tollentibus initio vti iubet, nihilque ex his tutò reponi posse putat, præter digitos, manus, & plantas, atque in his ipsis etiam diligenter omnia peragenda esse præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimū periculi est, reponi debet, cùm inflammatio adest, sed vel antequam inflammatio accedit, vel cùm iam sedata est. Multo verò magis in aliis articulis id faciendū: de quibus omnibus Hippocrates, 4. *articul. text.* 16. & 17. *At enim quibuscunque ossa tibiæ luxata vulnere facto penitus è pedis articulis emineat, siue introrsò vel extra vergant, reponenda non sunt: sed permittendum, vt qui vel t medius ea reponas. Scire n. licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorumque dierum vitam ipsorum futurā. Pauci n. ex ipsis sunt, qui septem dies pertransēunt. Quæ namque ipsos perimit, conuulsio est. Adde, quod euenit etiam, vt & tibia & pes gangræna corripiatur. Hæc ita esse euentura, sciendum certò est.* Et ibid. *text.* 28 29. 31. quæ loca ibi, vt & Galenus, *comment.* videantur. Ac propterea statim inter initia,& antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extensione (validam enim nullo modo fert) atriculus in suam sedem restitui possit. Quod si ex sententia successerit, in eo imprimis laborandum, vt inflammatio prohibeatur. Si verò reposito articulo inflammatio aut conuulsio accesserit, articulus iterum (si sine violentia fieri possit) è sua sede exturbandus. Aut si hoc periculum metuamus, tutius est, præsertim in articulis maioribus, repositionem differre, donec inflammatio cessauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio cessauit, quod circa septimam vel nonam diem fieri solet, vtrumque adstantibus significandum ac prædicendum; & periculum, quod ex repositione instat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancusque redditur, si articulus non restituatur: & si ipsi restitutionem articuli vrgeant, ea sine vlla violentia tentanda. Vulneris postea curatio, vt in fractura cum vulnere instituenda. Membrum ipsum verò ita collocandum, vt æger, quantum fieri potest, sine omni dolore sit. Videatur de his Hippocrates, *loco allegato.*

Nonnunquam etiam accidit, vt fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus sit Cheirurgus; & si fractura prope articulum offeratur, attendat, an articulus saluus vel luxatus sit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio, puero nouem annorum circiter, cùm ei vas, in quam cereuisiam à coctura calentem infundere solent, in femur incidisset,& os femoris fractum, & articulum fuisse eiusdem luxatum, quod cum Cheirurgus non attendisset, & solam fracturam curasset, articulumque coxendis non restituisset, claudus puer euasit. Si autem luxatio cum fractura sit, membrum communi modo extendendum, & articulus luxatus in suum locum reponendus, ossa verò fracta conformanda & componenda sunt. Et primò quidem articulus luxatus, si fieri potest, reponendus, deinde fractura curanda, & vtrique idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens instituenda. Quod si ante fracturæ curationem articulus sine peri

periculo suo loco restitui non possit, primò fractura curanda; deinde, vbi callus generandus est, danda, vt etiam articulus luxatus restituatur.

Luxationis antiqua cura tio. Tandem si luxatio, ob superuenientem inflammationem, vel vulnus aut fracturam coniunctam statim restitui non potuit, sed circa articulum callosa durities contracta sit, locus fouendus est vel aquâ simplici calidâ, vel decocto emolliente, pararo ex althæa, malua, floribus chamæmeli, sem. fœnigr. & similibus. Post forum verò inungendus articulus vnguento dialthææ, vel alio emolliente, aut Cataplasma tale imponendum.

℞. *rad. althææ, cucumeris asinini, ana* Vnc. iij. *fol. maluæ, althææ ana* Mj.

Coq. ad molliriem & per setaceum traiiciantur. Adde *farin. sem fœnigræc. lini, ana* Vnc. ß. *olei amyg. dulc. pinqued. suillæ* q. s.

F. Cataplasma.

Si indurario maior sit, decoctis addenda radix cucumeris asinini, & imponendum diachylum magnum.

Vbi membrum satis emollitum fuerit, si opus, digerentia adhibenda, beronica, saluia, hyssopus, chamæpirys, Emplastrum de beronica, & similia. Vel suffirus è lapide pyrite aut molari, vel thermæ bituminosæ & sulphureæ, si earum copia detur. Denique vbi quicquid durum fuerit emollirum & discussum est, articulus conuenienti modo suo loco restituendus, & reliqua, vt supra *cap.* 1. dictum, peragenda.

CAPVT III.

De Mandibulæ luxatione

Mandibulæ luxatio. Atque hæc in genere de luxationibus per compendium dixisse sufficiat Iam in specie de præcipuorum articulorum luxatione aliquid dicendum.

Et primò quidem maxillæ luxationem quod attiner, cum cura omnibus animalibus, crocodylo fluuiatili excepro, qui teste Aristotele, 1. *histor. animal. cap.* 11. *&* 1. *hist. animal cap.* 7. superiorem maxillam mouet, solam inferiorem mobilem fecerit, illi etiam solùm luxationem competere, facile pater. Quæ tamen nec ipsa facilè luxatur, ob arctissimam eius cum ossibus capitis coarticulationem, & validissimum musculorum eam sursum trahentium robur. In quã veiò partem mandibula luxari possit, eius structura & insertio haud obscurè docent. Structuram enim quod attinet, processus haber sede posteriore in quolibet latere duos, quorum prior antrorsum diductus, latus, tenuis in mucronem quasi desinir, posterior verò retrorsum ferrur, & capitulum, longum ac transuersum efformat: ille ossi iugali inserirur, hic verò in sinum secundum ossi temporũ insculptum adaptur.

Differentiæ.

Differentiæ. E quibus manifestissimè apparet, mandibulam inferiorem non posse luxari in partem posteriorem; quia obstant processus mamillares ossis temporum: nec dextrorsum (in adulris præcipuè) quia caput maxillæ sinistrum impedit: neque etiam sinistrorsum; quia impedimento est caput maxillæ in latere dextro. In adulteris, dixi. Nam mandibulam inferiorem in infantibus bifidam esse, & in medio mento copiosa cartilagine iungi, ex Anaromicis notum. Quæ cartilago si ab affluentibus humoribus laxetur, vel mentum etiam percutiatur, vt os à cartilagine separetur: forsan maxilla in dextram vel sinistram partem luxari potest, quod tamen raro accidit, & proprerea non attenditur. In adultis verò, quia ista cartilago adeo in osseam naturam degenerauit, vt nullo modo, nec coctione quidem separari queat, imò ne minimum quidem lineæ & commissuræ alicuius vestigium ferè remaneat, sed os vnum continuò videatur, medici solùm in partem anteriorem luxationem fieri posse rectè asserunt. Accidir autem ista luxatio, si processus anterior & acurus, rostro similis, qui Corone Græcis nominatur, infra iugale os elabatur, vt eo ita humilior fiat, vt sursum in suum locum amplius redire non possit. Aliàs enim, etsi processus hic ossi iugali humilius demittatur, nõ tamen statim fit luxatio, sed ore operto is in suum locum reuertitur. Fit verò ista luxatio vel in vno duntaxat latere, cùm solum pars eius dextra vel sinistra elabitur; vel in vtroque latere simul, cùm totum maxillæ inferioris os in vtroque latere è sede sua excidit.

Caussa.

Caussa. Caussa verò luxationis frequentissima, imò ferè vnica, est nimia oris aperrio & diductio, siue id fiat oscitando, siue graue aliquod onus dentibus apprehendendo & in altum eleuando, ita vt processus nominatus osse iugali humilior fiat, vt dictũ, & simul in latus conuertatur. Neque enim reditu in suam sedem prohibetur, nisi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipsum raro & difficulter, & raro maxilla luxatur, etiam ob musculorum, quibus superioribus partibus alligatur, robur. Ab vtroque enim processu maxillæ inferioris oriuntur tendines neruosi & validissimi, quibus musculi illigantur, qui Crotaphitæ & Masseteres dicuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Maxillam è sede suâ excidisse in genere cognoscitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, processusque ossis rostrum referentis extat iuxta maxillam. Si n processus rostrum referens ex osse iugali excidat, necesse est, vt ibi etiam eminear, quod in homine non ita obeso & visu & tactu facilè cognoscitur. Os manet apertum, vnde loquela impeditur, & saliua eo inuiro effluit.

Si ex vna tantùm parte maxilla luxata fuerit, ipsa cum mento in contrariam partem, quâ luxata non est, inclinatur, os distorquetur, vnde dentes nec cõmitti possunt nec etiam paribus suis respondent, sed sub incisoriis canini consistunt: in parte luxatã solùm eminentia quædam cõspicitur, temporalisque musculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla sit luxata, tota cum mento, & quidem recta, in partem anteriorem siue ad pectus prominet. Dentes interiores longius quidem, quàm superiores excedunt: è regione tamẽ sibi inuicem, incisorii incisoriis, canini caninis respondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam processus acurus rostro similis efformat; musculi temporales, quorum tendines hic processus excipit, imò totus ab illis ambitur, intenti, rigidi, ac duri conspiciuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Maxillæ luxatio periculosum malum est, & maxilla luxata, docente Hippocr. 2. *de art.* & Galeno, *in comm.* citissimè reponenda est; cùm musculi temporales hisque inserti nerui, & consequenter ipsum cerebrum

rebrum, facilè in consensum trahantur. Habent enim musculi temporales maximum cum cerebro cõsensum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt, vnde non solum dolores, inflammationes febres continuæ, sopores torpidi oriuntur, sed ipsa quoque mors haud rarò circa diem decimum accelerarur.

2. Quibus maxilla non reponitur, solet aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac si euomant, vomitus purus est.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliorq; est repositio, si maxilla vtraque parte, quàm si vna saltem luxata fuerit; cùm musculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio. Maxilla luxata, vt in suam sedem reponatur, indicat. Quod quomodo fieri debeat, docet Hippocrates, *2. de artic. t.* 15. & 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderatè potest, ad mentum, & intus & extra digitis apprehensam prius aliquantisper hac illac agitare, & tum ipse mana in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueat. & promouenti obsequatur quam maximè. Deinde studium adhibendum est, vt tribus figurationibus simul repente decutiamus. Nam & à distortione in naturalem situm promouenda, & simul retrò agenda inferior mala est. Æger verò his obsequendo, committere os, non hiare amplius debet. Ac repositio quidem hæc est, quæ ne aliis quidem figurationibus fieri potest. Medicina verò postmodum breuis sufficiet; plagula enim cerato imposita laxam deligationem adhibemus. Tutius tamen administrationem hanc exercemus, si homo supinus reclinetur, caputque obfirmat subiecto scorteo puluino benè farcto, vt quam minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque luxata sit. Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque vel vnam luxata sit. Si vtraque maxillæ pars prolapsa fuerit, in humili aliqua sede æger collocetur, eiusque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriusculo aliquo puluinari vrgeatur, vel à ministro à tergo ægri collocato vel ægro supino iacente, vt ex figura apud Hippocrat. *loco allegat. text.* 17. videre est, à ministro ad caput stante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Postea Cheirurgus vtriusque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam ad mẽtum extra apprehendere, & repositionem modo motuque contrario, quod excidit, tentare debet: id quod præstare poterit, si primò maxillam, eò quod musculi temporales processum acutum sursum rapuerunt, deorsum trahat. Secundò quia in partem priorem maxilla prolapsa fuit, eandem in partem posteriorem adigat. Tertiò quia deorsum tracta fuit, sursum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citissimè & in momento perficere potest.

Si vna parte. Si verò maxilla ex vnâ tantum parte è sede sua excidit, eadem reponendi ratio est. Hoc tantùm peculiariter obseruandum, quod maxilla deorsum tracta atque retrorsum compulsa, postea etiam ad latus oppositum agitanda, simulque sursum propellenda est.

Repositione facta, ceratum ex cera & oleo rosaceo ad maxillæ capita seu tempora applicandum, & si fortior facta fuerit distensio, vt inflammatio prohibeatur, adstringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ è mente incipiat & versus capitis verticem tendat, eaque ante diem tertium non soluenda. Æger à sermone multo, oris diductione, & oscitatione, durorumque ciborum masticatione abstineat, & liquidis contentus sit.

Si inflammatio, vel aliud graue symptoma immineat, ei conuenienter, vt sæpius dictum, occurrendum. Et si oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam sanguis è brachio mittendus, monente Celso, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo rosatum imbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Claviculæ luxatione.

Clauicula luxatio. Clauicula quoque interdum sede sua dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de artic. comm.* 1. *text.* 61. suo exemplo probat, vbi prolixè recenset, quomodo sibi 35. annos nato, in Palæstra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa se actum sit.

Luxatur autem clauicula vel contra sternum, vel contra scapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque osse connexionem.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Non facilè verò huius ossis luxatio cognoscitur, scribitque Ambrosius Paræus, *lib.* 15. *cap.* 11. se multos Cheirurgos nouisse, qui decepti iuguli luxationem pro summi humeri luxatione habuerint. Cognoscitur autem, quod humeri quasi apex intumescit, & in loco, vnde clauicula excessit, manifesta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac surrigendi, aliorumque motuum, qui humeri opera obeuntur, impotentia.

Prognostica.

Prognostica. 1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem sedem reuertitur, sed plerumq; magis vel minùs à superiori parte prominet.

2. Nisi verò restituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio. Os hoc pro varietate luxationis, variam restitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in suum locum repellenda. Quod fit, si supinus iaceat, puluinari duriusculo scapulis supposito, vt scapula thoraxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo, aut protrahendo brachium antrorsum, retrorsumque, prout opus, & manus volâ comprimendo, os hoc in sedem suam compellatur. Post idonea medicamenta & splenia multiplicia imponenda, ac pars arctius vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnes omnino homines ferunt. Galenus verò tam validam deligationem se sustinuisse scribit, vt arteriarum sub iugulo sibi perceptilis motus esset.

CAPVT V.

De Spina, & costarum luxatione.

Spina & costarum luxatio. Non rarò & vertebræ spinæ luxantur, & præcipuè eæ, quæ sunt in dorso, vnde gibbositas.

Cum

Cum autem hac de re *lib.2 part.2. cap.11.* egerim, actum agere nolo, sed lectorem ad eum locum remitto. Duo saltem addo. Primum de fractura, quæ fit ad exteriora, si fit recens, & à caussa violenta facta, eam statim esse reponendam Cheirurgi opera: de qua agunt Hippocrat. *lib. 4. de artic.* Galen. *in commen.* Paulus Ægineta, *lib.6. cap.177.* Oribasius, *de machi. 35.* Celsus, *libr.8. cap.14.* Paræus, *libr.15. cap.15. & 16.*

Vertebrarum in externa luxatio.

Quia verò infantibus sensim sæpe hoc malū subrepit, & nō rarò est hæreditarium, plerumq; incurabile est. Si quę tamē salutis spes superest, fit cum ijs cōmodis emplastris, quæ adstringāt & partem affectā roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ sensim vertebras in locū suum compellat. Debet autem lamina illa tam lōga & lata esse, vt totum gibbū cōprehendat, & vt fortius comprimat, pars interna, qua gibbo imponitur, gossipio arctè sutura frequenti cōpresso, repleri & linteo obduci debet. Lamina autē ista thoraci è tela linea vel gossipina parao inseri, & in sui ita debet, vt dū induitur, partem affectam comprehendat. Thorax hic ligulis constringi debet, in reliquis quidē partibus mediocriter, circa partē autem affectam arctissimè, vt lamina mminentes vertebras comprimat; & si luxatio fit in vertebris lūborum, thorax hic non solùm thoracem, sed ventrē quoque inferiorem vsque ad pudenda comprehendere debet.

Emplastrum tale fieri potest.

℞. *ol. commun. pingued. porci ana* Vnc.iij. *seui ceruini* Vnc.jß.

Liquefiant & misc super igne. Hnc inijce *minij* Vnc.ij.

Coquantur agitando continuè, donec nigrescere & crassescere incipiant. Mox adde *picis* Vnc.ij.

Postea sensim insperge *vitrioli albi puluerisati* Vnc, ij. Hinc adde *lithargyri* Vnc.ij.

Tandemque vbi ad crassitiem iustam ferè cocta fuerint, adde *tacamahacæ* Vnc jß.

Iterum agitentur & coquantur ad Emplastri consistentiam.

Guillielmus Fabricius, *centur. 5. obseru.67.* tale proponit:

℞. *Empl. Slotani* Vnc.ß. *terræ nouæ* Vnc. ij. *osteocollæ* Vnc j. *pulu. rad. consolidæ maior. terræ sigill. ana* Drach.iij. *pulu. balaustriorum, nucum cupress. ros. rubr. ana* Drach.j. *ol. ros.* aut *mastichin.* q.s. Misc.

Antequam verò talia Emplastra & lamina imponantur, vtile fuerit, prius aliquo temporis spacio sequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, si quid induratum sit, & ad repositionem aptius reddatur.

Vt ℞. *saluiæ, althææ, flor. chamæmel. meliloti, hyperici, ana* Mj.

Coquantur pro fomento.

℞. *olei lumbricorum irini, lil. alb. ana* Vnc.j. *vnguenti Agrippæ* Vnc.ß. *dialthææ* Vnc.j. Misc.

Vertebrarum introrsum luxatio.

Secundò si vertebræ introrsum sunt luxatæ, difficilior earum restitutio omnino fieri potest. In tenellis tamen corporibus, si malum sit recens, emplastrum aliquod tenaciter cuti adhærens, loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi possunt.

In adultis extremum remedium potius tentandū esse censet Guil. Fabricius, *cent.5. obseru.69.* quàm ægrum derelinquere, qui aliàs vt morbi vel miseram vitam acturus, vel moriturus sit. Nimirum, vt docet Fabricius, nouaculâ incisio vsque ad ipsam appendicem vertebræ descendentem fiat; mox per idem vulnus iterū immissâ nouaculâ duæ aliæ fiāt incisiones, vna ad dextrum, altera ad sinistrū latus appēdicis: deinde tenaculis ad negotium hocce aptis apprehensa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in sedem naturalē. Interim autē dùm hæc fiunt, spina vt extensa sit, necesse est, faciliùs enim in situ naturalem resiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnū, secundum dislocationis magnitudinem infligendum est. Si enim vnica vertebra impressa fuerit, paruum sufficiet vulnus: sin duæ aut plures, magnum vt fit necesse est, quò ambæ vertebræ luxatæ apprehēdi possint. Si hæmorrhagia obstiterit, ita vt statim post incisionem factam operatio fieri nō possit, stupis arctè cōtortis, & albumine oui madefactis, nec non puluere ad sanguinem sistendum aspersis, sistendus est. Vbi hoc obseruandum, totum vulnus, præsertim ex vtraque parte appendicis, stupis istis quàm diligentissimè adimplendum esse. Id verò, vt commodè fiat, ex stupis contortis hunc in modum fiant puluilli multi, quorum vnus post alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur postea Emplastrum aliquod tenaciter adhærens, & fascia ligetur. Post horas aliquot, cùm sanguis substiterit, clementer, ne sanguis iterū prorumpat, eximendæ sunt stupæ. Postea adhibenda est tenacula, quemadmodum dictum est. Tenacula autem fortis & dentata sit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ, ambæ & quidem duabus tenaculis apprehendendę sunt.

Duo itaque sint Cheirurgi, qui æqualiter, vnoquoq; cum consensu in altū trahant. Videat præterea Cheirurgus, ne incisiones ad latera appendicis nimis profundè fiāt, propter neruos, qui ad latera vertebrarū ex spinali medulla prodeūt. Necesse præterea est, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc constant, & antequam pars affecta inflāmatione & intumefactione sit obsessa. Nec quicquam interest, an æger, vt aliquando fit, sine loquela & intellectu fuerit. Quod si ab initio Cheirurgus vocatus non fuerit, secundā, tertiā, aut quartā demū die, ante operationem fouendus est locus decocto *betonicæ, primulæ veris, saluiæ, chamæmeli, meliloti, rosarum* & *granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althæam*, addere poterit, deinde repositionem tentare. Post operationem dorsum *oleo rosaceo* & *lumbricorum* inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contusorum vulnerum tractandum est.

Operationem hanc non satis tutam esse, & cui pauci se subijciant mihi videri, allegato loco scripsi. Quamquam Guiliel. Fabr. cum Celso, *lib. 3. cap. 33.* afferat, nihil interesse, tutumnè sit remedium nec ne, quod vnicū; & putet, operationē hancce tam periculosam non esse; cùm in medio dorsi non dentur magna vasa venarum & arteriarum, nerui præterea in appendicibus exiles.

De costarū luxatione dictum *lib.2. part.2. cap.25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri luxatio.

Humeri os capite suo rotundo cartilagine vndiq; obducto sinui ceruicis scapulę perfectissima omnibusq; motibus obeundis absoluendisq; accommodatissima articulandi ratione cōmittitur. Et cùm sinus hic non altè satis pro excipiendo humeri capite exsculptus sit, ne frequentibus luxationib. articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari processu cauit; atq; insuper præter cartilaginē, qua sinū hūc incrustauit, aliā in ambitu adiūxit, quæ sinui quidem haudquaquā adnascitur, ligamentis tamē adstricta crassior incipit, sensimque versus centrum extenuatur. Si tamen caussa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit.

Differentiæ.

Differentia.

Differentia. Excidit autem articulus deorsum ferè seu sub alâ. Cum enim, vt Galen. 1. *de artic. text.* 2. caussas huius rei reddit, sex circumcirca omnem dearticulationē sint loca, supra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars inferior, qua planè sursū vergit, carnosam musculi partē superiectam habet, qui deltoides à Δ literæ similitudine à quibusdam vocatur: qua verò ad collum versus declinat, scapulę dorsum, vbi ex iuguli coniunctione summus humerus efficitur, qui ἀκρώμιον appellatur: qua intrinsecus spectat, processus ille scapulæ occurrit, quem ob formā anchoralem alij, quidam cornicularem appellāt, qui perfectè vetat, quo minus eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in posteriorem partē prolabatur, cum inde scapula ipsa incumbat: quis nostrū est, qui vel concipere animo possit? Reliquæ igitur quatuor partes sunt, quæ tutela carent: in quas elabi posse articulum verisimile est. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quam sub axillam, luxationis speciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere posse. Galen. tamē id quinquies vidit, semel in Asia, quater Romæ. Nec mirum, cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiā plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæstræ vsu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, *lib.* 15. *cap.* 21. 29. *&* 30. duas adhuc differentias addit, scil. sursum & extrorsum. Verùm sunt tæ rarissimæ, possuntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus saltem luxationem perfectā, an verò etiam subluxationem patiatur, dubium. Hippocrates, 1. *de artic. text.* 22. id negat; neq; id sine caussa & ratione. Cum enim caput huius articuli rotūdum sit, & in cauitates inseratur, quæ oras in orbem habent, in iis consistere non potest. Et omnino hoc verū est, si luxatio à caussa violenta externa accidat. Si verò humores crassi in scapulæ sinū confluant, ibidemq; ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput sensim sua sede protrudere, & imperfectam luxationem efficere possunt. Hoc tamen in humero rariùs accidit, in coxendice frequentiùs.

Caussa.

Caussa. E quibus iam patet, caussam perfectæ luxationis humeri esse caussam violentam, casum, percussionē, brachij vehementem extensionem aut distorsionem: subluxationis verò humorem crassum in sinum scapulæ illapsum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Humerum sub alam prolapsum esse, facilè cognoscitur, & monstrat id certissimum, propriū, & inseparabile signum, nimirum quid rotundū ac durū sub axilla sensibiliter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, sed communia. Etenim & cauitas insolita in summo humero apparet; sed id commune signum est, & humeri prolapsi & lati scapularū ossis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. nūm suo rùm aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text.* 61. Monstrat eundem humeri prolapsum eiusdē cum sani collati dissimilitudo, processus scapulæ superioris acuta quasi protuberantia, cubiti à costis solito maior recessus, & ad easdem reductio difficilis & dolorifica, eiusdéq; cùm sano collati (nisi tamē humerus deorsum prolapsus à musculis sursū trahatur,) exsuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen signum nec ipsum inseparabile est; cùm musculi circa humerum quocunque modo seu à luxatione seu ab alia caussa læsi ad motum apti non sint.

Si in partē anteriorem humerus prolapsus sit, in parte posteriore insolita cauitas, & in anteriore nimia protuberantia conspicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes posteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & signa in alam luxati cubiti desunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humeri caput in priorem partem prolapsum faciliùs reponitur, quàm si in alam prolabatur.

2. Antiquæ humeri luxatio difficilimè reponitur, & reposita iterum excidit.

3. Qui reposito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum est) partibus, quæ iuxta sunt, nulla inflāmatione affectis, protinus humero vti sine dolore possunt, hi nulla cura & prouidentia sibi opus esse arbitrantur. At Medici est, eorum opinionē corrigere; cùm his faciliùs humerus iterū excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non possunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, si adhuc crescunt, humerus nō æque augetur ac sanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob musculorum & venarum compressionem, & quia totus articulus immobilis est. Quibus verò ætate iam adulta humeri caput erumpit, neque restitutum est, pars, quæ supra articulum est, extenuatur, & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio. Vt articulus humeri in alam elapsus in suam sedem, è qua elapsus est, restituatur, tria agenda sūt, vt Galenus, 1. *de articul. text.* 5. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendū; deinde in superiorem; tandem in posteriorem: vt nimirum contrariū iter luxationi molliatur. Etenim caput humeri à proprio sinu recedens primò in partem priorem impellitur: secundò suo pondere deorsum fertur; tertiò retrò in alam à musculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapsus sit, cōtraria via in posteriorem impellendus. Vt tamen à musculis, quibus detinetur, explicetur, prius aliqua extensio, modica tamen, humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre est, varij sunt, è quibus præcipuos & maximè vsitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutissimiq; sunt, recensebimus.

Modus primus reponendi humerum luxatum. Primus modus fit circūducendo caput humeri circa scapulæ ceruicē, quando scilicet Cheirurgus manū arctissimè ponit sub axillā, humerumq; altera manu circūrotat, vt medij digitorum nodi eundem in suā cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo nō vacat, si quidem per illam circūuolutionem non solùm neruosa & membranosa corpora, sed & ipsa sinus supercilia atteri, imò cartilago sinū ambiens nō absq; graui noxa velli lædivè facilè potest: in pueris tamen, aliisq; corporibus mollioribus, suū habet locum, modò Cheirurgus eū cautè administret.

Modus secundus. Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi resupinandus est; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & costas, pila mediocris quantitatis è corio vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda: Cheirurgus verò ægro ex aduerso sedens calcem dextro, si dexter humerus luxatus sit, vel sinistro, si sinister, super pilam alæ subiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorsum (cùm caput eius vi musculorum sursum raptum sit,) trahat: calce verò humerū ad anteriora si-

mulq; sursū propellat, tandemque retrò humeri caput in scapulæ cauitatem adigat, id quod facilè præstare poterit, cùm musculi morū hunc nō solùm plurimùm adiuuēt, sed sæpissimè soli eundē planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere possūt duo ministri, quorum alter fascia vel habena scapulam, sursum versus caput ægri trahat, hacq; ratione morum deorsum faciliter: pede verò summum humerum premat, atque sic, ne scapula, dum Cheirurgus humerū deorsum trahit, sequatur, impediat: alterum verò brachium oppositum sanū apprehendat, hacq; ratione, ne totum corpus ad extensionē à Cheirurgo in affecto latere factā vnà sequatur, prohibeat. Atque hic modus quia fit via prolapsui contraria, & quidē cū extensione, propè naturalis, tutus, nec adeo laboriosus est. Quia tamen impulsu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus fit per scalam, atque etiam tutus & satis commodus est. Erigitur nimirū scala firma ac stabilis, super cuius gradū altiorem rotundū quoddam corpus, quod ęgrorantis alæ adaptari, humeriq; caput propellere possit, deligatur: ad ima scalæ subsellium locatur, quod æger adscendit; postea ala super corpus illud rotundum ponitur, luxatū brachiū à Cheirurgo deorsum trahitur, humerusque hinc inde commouetur. Interim sanum brachium à ministro ex opposita parte simul validissimè deorsū trahitur, & vnà scabellum pedibus ęgrorantis subtrahitur, vt pendulus à scala permaneat, hacque ratione humerus restituatur.

Quartus modus. Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui pistillo perficitur. Inuoluitur nimirum pistillū molli aliqua fascia, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius lōgitudinis, vt homo stās pæne ex eo pendeat. Quod si breuius fuerit, homo sedeat sic, vt vix inijcere humerū super pistillū possit. Deinde humerus & brachiū iuxta pistillum extendatur: corpus verò alter in alterā partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verùm modus hic adeo tutus non est, cùm pistillum sub axilla facilè cedere possit, periculumque sit, ne ad extensionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus. Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri suppositionem, (subhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris staturæ minister ægrotantis alam ponat super acuminatam humeri sui partem, humerumq; luxatum versus pectus suum citissimè & validissimè trahat, vt æger ab eius humero quasi pendeat, quo modo & brachium extenderur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius minister à tergo ęgroti stās summum humerū, ne scapula vnà consequatur, premat, concutiat, motusq; istos violentos manibus suis ita regat, vt humerus luxatus in suam scapulæ insculptam cauitatē reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipsi appendatur, ne ad humeri extensionē totum corpus consequatur, omnisque Cheirurgi actio impediatur.

Sextus modus. Nonus modus humerum reponendi. Sextus modus, qui ab Hippocrate commodissimus habetur, describitur ab eo 1. *de artic. text.* 19. quem adhuc cōmodiorem facit Ambr. Paræus, *lib.* 15. *cap.* 27. qui ibi videatur. Cui tamē modo adhuc aliquod artificiū accedere potest, si æger in scamno immotus sedeat, habeātq; duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, crassa duos; vnū erectū perpēdiculariter basi suæ, quæ in formā crucis formata sit, infigatur, eius longitudinis, vt si scamno, in quo sedet, statuatur, sub axillā eius ferè pertingat, quod in superiore secundū longitudinem acumē habeat, in quo alterū immitti possit. Alterū verò sit ferè tres vlnas longū, & in extremitate vna aliud lignū ex trāsuerso dimidiæ ferè vlnæ longitudinē præfixū habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil sit vlnę longitudine ab extremitate, cui aliud lignū præfixum est, vt ligno alteri erecto inseri possit, altera verò extremitate scamnum attingat. Iam æger immotus in scamno sedeat, & ei lignū illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoneatur, vt lignum illud transuersū sub alam ægri, in qua parte luxatio est, arctè immittatur, æger brachiū læsum supra lignū illud transuersū versus scamnum extendat. Hinc fascia vel laqueus (commodissimè vsurpatur mantile longum) brachio affecto supra cubitum iniiciatur, & vsque sub cubitū brachium eo inuoluatur, ita vt fascia in duas ansas desinat, ex vtraque parte brachij & ligni transuersi. Iam extremitati ligni trāsuersique scamno incūbit, machina attractoria, quales ad arcū in balistis tendendum vsurpantur, applicetur; qua de caussa lignum illud transuersum paxillo igneo per transuersum immisso non procul ab extremitate, instrumenti verò illius attractorii vnci duo in parte superiore duab. ansis laquei seu mātilis iniiciātur. Quod vbi factū, machina illa circūagenda, vt in arcu tendēdo fieri solet. Ita enim brachiū sensim extenditur, & deorsum versus trahitur, atque articulus elapsus in locū suum promouetur, in quem vel spōtè motu suorum musculorum trahitur & illabitur, vel Cheirurgi opera manu eò impellendus est.

Qui modus ab Ambi effigie è Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. duplici ligno constructæ habetur columna è simplici ligno, quæ in suprema parte habet apicem, qui spathæ A. sinui in inferiore parte excauatę immittitur. Deinde quod spathæ illius seu Ambi loco est lignū, quod ab humero vsque ad scamnum, in quo æger sedet, pertingit. Tertiò, quod spatha illa, quæ sub humerum immittitur, non habet caput rotundum, sed lignum transuersū præfixum, quod sub alā mittitur. Quartò quod brachiū non alligatur ambi seu spathæ, sed solùm ei incumbit: fascia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque brachii latere infra machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui passim apud autores occurrunt, breuitatis studio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præstò & ad manum sunt. Neque enim tutum est diu repositionem differre, donec operosa instrumenta conquirantur.

In anteriorem partem si fuerit humerus luxatus, iisdem ferè modis, quibus in alam prolapsus restituitur, extēdēdo nimirū humerū, eiusq; caput in diuersa trahendo, & in cauitatem suam impellendo. In hoc solùm differt, quod in hac luxationis specie humerus deorsū tractus in partem posteriorem pellendus sit. Præcauere etiam sedulò debet Cheirurgus, ne caput humeri in ipsa actione in alam procidat. Id quod fiet, si ala pila vel glomo quodā iustę magnitudinis expleatur. Et hāc operationem facilitare potest minister à tergo ægrotantis stās, & laqueo seu fascia valida & lata scapulā, ne ad extensionem humeri à Cheirurgo factam simul consequatur, sursū trahens. *Humerus in anteriorem partem luxatus.*

Humero reposito medicamenta phlegmonē coërcentia, ligamentaq; laxa & mollia constringentia adhibenda, de quibus *parte praeced. de fracturis*, & supra, *cap.* 1. *de luxationib. in genere*, facta est mentio. Cōmodissimus fasciandi modus est, si pila è linteis vel stupa confecta, & medicamentis cōuenientibus imbuta, sub alam, ne humeri caput eò redeat, ponatur, hanc prima fascia excipiat, postea semel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad scapulam ducatur, iterumq; ad articulum descendat, & tandem, vt brachium magis sursum trahat, & conseruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidemq; ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, nisi inflammatio aliud iubeat, soluatur. Soluta verò vel adiecta fascia, cera-

tum

tum aliquod, *diapalma* videlicet, si æstas fuerit, vel, si hiems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatum scapularũ ossis luxatio. Tandem non prætereunda hîc est summitatis latis, scapularum ossis luxatio de qua Hippocrates, *2. de articul text. 62.* hæc habet. *Iis autem, quibus summus humerus auulsus fuit, os quod auulsum est, eminere conspicitur. Est autem os iuguli & scapulæ nexus. Quippe cùm hac in parte diuersa hominis ab aliorum animalium natura sit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi consueuerunt. Cùm enim os auulsum emineat, superhumeralis humilis & concaua apparet: vt ab illis quasi humerus prolapsus sit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis sanè non malos, qui dum huiusmodi humeros conantur reponere, excidisse eos rati, multa damna vexãdo attulerunt, neque prius desistere, quàm vel sententiam mutarint, vel repossuisse se articulum existimantes, quid facere deberent amplius, ignorarint. His curatio ea est, qua alius huiusmodi, ceratum, plagula, linteæ, & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorsum os eminens est, eaque in parte plagula quam plurima imponenda, ac deprimenda quammaxime sunt, brachiumque ad costas in superiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maximè fit, vt accedere ac coire auulsum os possit. Sciendum tamen probè est, & prædicendum etiam tuta hac esse, si alioqui volueris: propterea quod nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit: sed locus tantum deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in pristinam sedem simili modo, vt natura erit, restitui queat: sed necesse omnino sit, vt paulò vel multò turgidius in superiore parte efficiatur, neque aliud aliquod in eundem planè statum redeat, quod communicans cum altero ac cohærens à pristina cohærentia auulsum fuerit. Paucis diebus dolor in summo humero sedatur, si rectè deligetur.* Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radii luxatione.

Cubiti & Radii luxatio. CVm humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per γίγλυμον, hoc est, eam articulationis speciem, qua ossa iũcta sese inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorũ anterior siue minor processum cubiti exteriorem suscipit; posterior verò siue maior posterior eiusdem processui dicatus est. Pro radio verò excipiendo humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentiæ.

Differentia. E quibus facilè colligere licet, Cubitum nõ solùm perfectè & integrè luxari, sed & subluxari posse: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari posse, antrorsum, retrorsum, extrorsum, introrsum. Radius verò vti interdum cubitum in quamcumque partem luxatam sequitur, interdũ verò in suo loco persistit: ita nonnunquam solus à cubito, absque vlla eius luxatione, recidit.

Caussæ.

Caussa. Vt aliarum partiũ luxatio à caussis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimũ ex violenta & subita brachij extensione fit: in posteriorem ex violenta brachii inflexione; & ad extra vel intra ex brachii peruersione. Subluxationis caussę sũt humores ad articulũ fluentes, qui cauitates tam parti inferiori ossis humeri, quàm etiam ipsi cubito aut radio insculpras sensim implent, cubitumq; vel radium è sua sede protrudũt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. In quã partem cubitus luxatus sit, visu tactuque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapsus fuerit, brachium est extentũ, nec curuari potest; in parte anteriore tumor insolitus; in posteriore verò cauitas insolita cõspicitur. His contraria eueniũt, si in posteriorẽ partem fuerit luxatus, brachiũ nimirũ curuum est, nec vllo modo extendi potest, tumor in posteriore, canitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partẽ exteriorẽ, protuberantiã quoq; in exteriore, sinũ verò in interiore parte efformat. Contrà verò eminentia iusto minor in interiore; cauitas in exteriore parte conspicitur, si in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitũ sequatur, iisdem signis cognoscitur. Si verò à cubito solùm extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus est, digitoq; sinum inuenire facilè licet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cubitus vti ob firmam ac stabilem cum humero coarticulationem ligamentorũ; copiam ac robur non facilè elabitur: ita prolapsus difficulter restituitur.

2. Cubitus luxatus nisi citissimè reponantur, nõ solùm varia & periculosa symptomata, dolorẽ nimirũ intensissimum, inflammationem, febrem, conuulsionem, sed nonnunquam etiam mortem adfert.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculosa & dolorifica est, quæ in posteriorẽ fit partẽ. Paulus Ægineta *de re medic. lib. 6. cap. 115.*

4. Cùm os cubiti ab altero osse diducitur, non facile restituitur. Neque enim duo ossa, quę bina inter se coniunguntur, vbi dehiscunt, facilè in pristinum locum redeunt; sed necesse est, ossibus sic diductis partem reddi tumidam, & ossa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio. Cubitus in partẽ anteriorem imperfectè siue subluxatus moderata extensione & solo cubiti influxu facilimè restituitur. Perfecta v. luxatio difficiliorem habet repositionem, maioremque requirit apparatũ. Primò enim extensio & quidem obliqua, ne altum cubiti supercilium humeri caput lædat, à duobus ministris, quorũ alter summũ humerũ sursum, alter verò cubitum deorsum, vel solis manibus, vel necessitate exigente habenis trahat, fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandũ, super quod postea Cheirurgus brachium inflectendo, & citissimè cubitum ad posteriora impellendo eum in suum locum restituat.

Cubitum in partem posteriorem luxatum Hippocrates, *3. de fractur.* nonnunquam sola cubiti extensione subita & diutina se curasse affirmat: quę si nõ sufficit, conueniente extensione facta cubitus ad interiora pellendus.

In partem exteriorem vel interiorem prolapsus cubitus facilimè reponitur, si facta extensione ab ea parte, in quã prolapsus est, in contrariũ impellatur.

Idem reponendi modus obseruandus est in radij repositione, si cubitum luxatum fuerit secutus. Si verò ab eo solùm discesserit, prominentib. palmarum partibus comprimendus, brachiumq; ad naturalem figuram reducendum. Facta repositione medicamenta conuenientia adhibenda, congruaque deligatio facienda, vt in genere suprà, *cap. 1.* dictum.

CAPVT VIII.

De Manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio. Manus nomine hîc brachiale & postbrachiale, seu carpum & metacarpiũ intelligimus. Connectitur autem carpus cũ cubito & radio per diarthrosin, cùm motus ibi fit manifestus; cũ metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifestus sit, per synarthrosin aut dubiam articulationem. Metacarpiũ seu postbrachiale connectitur cum digitorũ ossibus iterum per diarthrosin; quia rotunda quatuor metacarpij ossium capita superficiem primorum digitorum ossium leuiter excauatam conspicuè subintrant. Et hoc modo etiam ipsa digitorũ ossa inuicẽ vniuntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Vnde facilè colligere licet, carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, posteriorẽ, & ad latera luxari posse. Metacarpij ossa omnia quidẽ introrsum & extrorsum luxantur, ad latera verò mediorum duorum ossium prolapsum impediunt duo extrema ossa indicẽ & minimum digitũ respicientia; quæ duo verò solùm in latus ab ossium vicinia liberum excidere possunt. Digitorum ossa iterũ quatuor modis, introrsum nimirum, extrorsum, & ad latera luxantur.

Caussæ.

Caussæ. Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis caussa est motus violentus aliquis ictus, casus, peruersio, & contorsio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia sunt. Siue enim carpi, siue metacarpij, siue digitorum ossa in partem anteriorem luxata fuerint, tumor eò loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in posteriore parte conspicitur, digitiq; ob tendinũ & neruorum ad ipsos tendentium compressionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapsus factus est, & depressio eius, è qua excidit articulus, apparet.

Prognosticum.

Prognosticũ. Luxatio harum partium periculosa non est, cùm facilè restitui in suum locum possint.

Curatio.

Curatio. Cardi ossa, in quamcunq; partem luxata fuerint, etiam absq; omni extensione in suum locum reponi possunt, hunc in modum. Ægri manus super tabulã vel mensam, & quidem prona, si ad posteriora, supina verò si ad anteriora facta fuerit luxatio, ponatur. Postea Cheirurgus vel palma, in corporibus scilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robustioribus, articulum luxatum validissimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum ossibus reponendis ratio obseruatur; nisi quod minister aliquis altera manu digitos, altera verò brachium apprehendens leuẽ faciat extensionem. Repositis ossibus medicamenta inflammationẽ prohibentia articulosque firmantia adhibenda, membrumque conuenienter deligandum & reponendum est.

CAPVT IX.

De Femoris luxatione.

Femoris os omnium in corpore humano maximũ & longissimum parte superiore capite suo sat magno, crasso, & exactè semiglobofo, coxendicis sinui pro excipiendo hoc capite sat amplo & profundo, nõ solùm exactissimè per enarthrosin committitur, sed firmissimo ligamento quoq; ex ipsius coxẽdicis sinu prognato & in angustum capitis femoris sinũ implantato ipsi validissimè vnitur, cũ in finẽ, vt femur eò faciliùs & expedirius flecti, extendi, in latera moueri, & circũuerti, nec facilè prolabi possit. *Femoris luxatio.*

Caussæ.

Femoris luxationis perfectæ caussæ sunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirũ externæ & violentæ, casus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extensio ac distorsio. Imperfectæ verò luxationis caussæ sunt humores ad articulum hunc affluentes, eundemque sensim è sua sede protrudentes. *Caussæ.*

Differentiæ.

Excidit autem hic articulus in quatuor partes, anteriorẽ, posteriorem, sed rariùs, cum acerabuli supercilium hac in parte altius sit; in partem exteriorẽ & interiorem sæpissimè, cùm eò lo.i supercilium humilius sit. Nonnunquam & femur subluxationẽ admittit, à caussa interna; vnde cũ P. Ægineta, *lib.6. de remed.c.* 118. scribit, coxæ articulationẽ tantùm luxationem, nõ subluxationẽ pati, id de ea solùm quæ à caussa externa & violenta est, intelligendum. Videmus enim nõ rarò ab affluxu humorũ nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt ossis femoris caput in acetabulo firmiter continere non possint; vnde subluxatio quædam sequitur. *Differentiæ.*

Signa Diagnostica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; cùm caput femoris ad pubem incumbat; nates contra propter musculos cũ femore ad pubem cõtractos rugosæ videntur; vrina, ob vesicæ à femoris capite cõpressionem, supprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci potest; cùm in ipso flexu sit femoris caput. Laborat etiã homo si poplitẽ flectere cogatur, propter musculũ priorẽ, qui oritur ab osse quod ad ilia pertinet. Ille enim cõprimitur, tensusq; attollitur à femoris capite, cùmq; extendi amplius non possit, renititur. Aliàs quod calcem & vniuersum crus sani longitudinem equat. Nam femur è suo cauo recedens in priorem partẽ & paulò inferiùs venit; quo fit, vt læsum crus sani longitudinẽ æquet, id quod præsertim ipsis accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti possunt, vnde in incessu æger calci solùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robusta articulus in hanc partem elapsus nõ restituitur; hi, cùm dolor desinit, & articulus adsuescit eo in loco contineri, in quem procidit, recti prorinus ingredi possunt sine baculo; ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatẽ crure toto ingressu magis recto vtũtur, quàm cùm sanum erat. Nonnunquã etiam pedem per terram trahunt; cùm *Sign. Diagnostica femoris luxati, in partem anteriorem.*

supe

superiores commissuras, quæ ad inguen & quæ ad poplitem sunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inābulant. Quibus verò tenera ætate articulus, elapsus minimè restituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimū autem femur imminuitur: minuitur tamen caro vbique, præsertim à posteriore parte.

In partem posteriorem. In partem posteriorem si os femoris luxetur, dictis contraria signa adsunt, caput nimirum femoris in nates prolapsum è tumore circa illas partes visu tactuq; deprehenditur; inguina cōtrà laxiora apparēt. Crus affectum, ob musculorum caput femoris ambientium cōpressionem & tensionē extendi nō potest, sanoq; breuius redditur: calx terram nō attingit, vnde etiam ægri nec stare nec progredi possunt, sed præcipites retrorsum prolabūtur, eò quod corpus in illā partem prolabitur, femorisq; caput extra propriū locum constitutum corpori fulciendo è directo oppositum non sit. Curuare tamen homo crus potest, si dolore nō prohibeatur. Cùm enim femoris caput vi cum tota ceruice in magnum musculum natium, qui articulationē hanc extendit, expellatur, hic musculus prolapsum femori, caput admittens omnium maximè torquetur, cùm sub ipso prematur distenditurque. Quam necesse est inflammatione ipsum prehendi. Procedente autem tempore, cùm musculus hic ab inflammatione soluatur, contrahitque humorem quendam glutinosum, pars eius, quæ articulum contingit, occallescit, & poples citra dolorem inflectitur. Insuper capite femoris in posteriorem partem luxato, crus & spes moderatè recta apparent, & neq; hac neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adulta os femoris prolapsum restitutū nō fuerit, vbi dolor cessauit, & articulus volui in carne consueuit, ambulare quidē potest homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idq; duplici de caussa; quia & crus multò breuius redditur, & multū calx abest vt terrā contingat. Nam si vel maximè tentet eo pede sustineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem posteriorem. Si verò ætate tenera articulus hoc modo luxatus repositus nō fuerit, femoris os breue efficitur, vitiaturq; crus vniuersum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vsui sit.

In exteriorē. Si femur in partem exteriorem luxatum sit, id his signis cognoscitur. Inter anum & scrotū cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam cōspicitur. Crus eo, quod femoris caput in locum altiorē exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò spectat. Calx terram non attingit, vnde cùm incedere vult æger extremis solum digitis innititur.

Et si adultis iam hic articulus non restituatur, sed caro, in quā articulus excidit, occallescat, dolorq; propterea cessat, ingredi absq; baculo possunt, ideoque cùm crure vtātur, his caro minùs offenditur. Quibus autem tenera ætate hoc infortuniū accidit, diligentem curā postulant. Nam si negligantur, crus vniuersum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in sano.

In interiorē. Tandem femoris in interiorem partē luxatio hoc modo cognoscitur: Crus longius est, si cum altero conferatur, idq; duplici de caussa. Ossi enim quod è coxa sursum procedit, ad pectinē femoris caput inhæret, ceruixq; articuli cauo sustinetur. Rursus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote, quod femoris caput in interiorem partem exciderit. Extra rursus femur iuxta genu spectare cogitur in partem exteriorem: similiter crus & pes; cùm in omnibus luxatis ossibus altera extremitas semper in contrariam partem spectet, atque ea quæ prolapsa est.

Quibus hoc modo prolapsus est articulus, neque repositus, dum grediuntur, crus in exteriorem partem circumagunt. Cùm enim vitiatum crus longius redditur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recusent, superest, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, *3. de artic. à t.* 68. vsque ad *t.* 105. quæ omnia huc transcribere breuitatis studio nolo.

Prognostica.

Prognostica. 1. Magnum femori periculum est, ne vel difficulter reponatur, vel repositum rursus excidat. Celsus, *lib.* 8. *cap.* 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua sinus humoribus est oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectā præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur sua sede moueri, vel si idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in sua sede non possit cōtinere, etsi os repositū fuerit, tamen in loco suo non manet, sed rursus excidit, si nimirū humor remaneat. Si verò humor exsiccetur, articulus in sua sede remanere potest. De quo Hippocrates, *6. aph.* 60. *Quibus diuturno dolore ischiatico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit & claudicat, nisi vrantur.*

4. Idem fit, si ligamentum istud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes sensim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ constringuntur, & comprimuntur, vt sanguini ac spiritibus liber ad partes illas transitus nō pateat, & quia pars debito modo nō mouetur, calor marcescit, vnde nutritio partis non rectè perficitur; & os femoris pro reliquorū ossium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio. Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum scapula, etiam femur cum osse coccygis iungatur: idem etiam ferè in vtrisque est reponendi modus. Æger subiecto puluinari vel culcitra in scamno aut mēsa collocandus, pronus quidē, si extrorsum aut retrorsum luxatio facta sit supinus, si introrsū, & in latus, si antrorsum. Firq; illa repositio interdū solis manibus absq; vlla extensione, vt vel primò femoris caput circa ilia tandiu circumrotetur, donec in suum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus nō est) vel secūdò, in luxatione scilicet in partē interiorem facta, crus citissimè & validissimè ad inguina flectatur, atq; hac ratione prolapsum femoris caput extrorsum in suū locum pellatur. Si verò hisce modis nihil proficiatur, æger semper ita collocandus est, vt pars, in quā prolapsū est femoris caput, sit superior, ea verò, à qua recessit, sit inferior, postea conueniēs fieri debet extensio: tandem verò femur semper via prolapsui contraria in suum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extensio vel manibus in corporibus scilicet mollibus, luxatione recēti, vel etiā habenis, laqueis, ac similibus, in corporibus scilicet robustis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. 1 reced. c.* 11. *de femoris fractura*, dicta sunt satis patet. Et quidem extensio quatuor luxati femoris speciebus cōmunis esse potest: at capitis femoris in suū locum impellendi & restituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varietate. Nam quod introrsum, extrorsum excidit, extrorsum, introrsum; & sic de reliquis. Vbi os repositū fuerit, quod ex libera & sine dolore cruris motu cognoscitur, medicamenta, de quibus suprà, c. 1. in genere dictum, artículo imponenda, & fasciis articulus in suo loco continendus. Straminei etiam toruli vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandum, vt luxatum membrū in suo loco contineatur. Atq; hic apparatus ante quartum diem

non ſoluendus. Et æger ſatis diu in lecto ſe contineat, nec deambulet, ne intempeſtiua deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *libr. 6. cap. 119.* Ambroſ. Paræum, *libr. 15. à cap. 39. ad cap. 48.*

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

FEmur parte ſua inferiore duo inſignia capita in poſteriorem partē vergēria obtinet, quib. in duos tibię ſinus ſuperficiales tantū minimeq; profūdos, ac lęui cartilagine incruſtatos inſeritur. Habet pręterea etiā parte poſteriore ſinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos ſinus eminens inſeritur. Ne verò ob laxiorē hāc, quę fit per γιγγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationib. obnoxiū ſir, femoris & tibiæ oſſi anterius patella propoſita eſt, iiſq; beneficio craſſiorum tendinum muſculorum tibiā extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ oſſis ab externo latere fibula adſtat, quæ parte ſuperna in latere interno ſinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod ſuperiore tibiæ appendice ſubſiſtit, excipitur: parte inferna verò acuto ſuo angulo in ſinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inſeritur, malleolumque externum conſtituit. Cùm ergo plures hîc articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere poſſunt.

Patella luxatio. Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullū habeat obſtaculum diſlocationem eius impediens, in partem ſuperiorem, inferiorem, exteriorem, & interiorem facilimè luxari poteſt: in poſteriorem verò nunquam; cùm tibiæ & femoris oſſa, quæ ipſa tegit, obſtent.

Cauſſæ.

Cauſſa. Cauſſæ huius luxationis ſunt caſus ab alto, ſaltus, percuſſio, indecenſque tibiæ diſtenſio.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Patellæ luxatio facilè viſu & tactu cognoſcitur, cruſque rectè flecti & moueri non poteſt.

Prognoſticum.

Prognoſticū. Cùm laxior ſit hæc articulatio, patella facilè ſedi ſuæ reſtitui poteſt.

Curatio.

Curatio. Vt patella in ſuam ſedem reponatur, æger firmiter in planitie erectus ſtet: Cheirurgus verò manib. patellā à parte, in quā prolapſa eſt, in eam, è qua excidit, cōpellat. Vbi ſuo loco reſtituta eſt patella, medicamenta idonea imponenda, & ſpleniis popliris cauitas explenda, ne crus flecti poſſit. Mox canalis, præſertim à latere, in quod exciderat, ad ipſius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non poſſit. Vbi periculum amplius non eſt, ne patella iterum excidat, æger ſenſim genu rurſum flectere adſueſcat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatio. GEnu non ſolùm ſubluxari, ſed & perfectam luxationem pati poteſt: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem, tarò in poſteriorem; rariſſimè verò in anteriorem, & non niſi à cauſſa violentiſſima, cùm patella oppoſita id prohibeat, prolabitur.

Cauſſæ.

Accidit hæc luxatio etiam à percuſſione, caſu, ſaltu, curſu vehementiore & indecente tibiæ extenſione, vel contractione & diſtorſione. *Cauſſa.*

Signa Diagnoſtica.

In quam partem genu luxatum ſit, facilè cognoſcitur: ſiquidē in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quò diſceſſit, viſu tactuq; deprehenditur: figura deprauatur, crus eſt extentum, nec flecti poteſt; vnde motus neceſſariò deprauatur, vel omnino perit. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Genu ſi cum cubito conferatur, articulus, quæ in genu eſt, ob eius iuncturæ modū ſæpius excidit & faciliùs reponitur. Oſſium enim quib. vterq; articulus continetur, ſtructura arctior eſt in cubito, laxior in genu. Præterea multi proceſſus, multique ſinus inter ſe commiſſi vndique cubiti commiſſuram adſtringūt: at in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ ſinus conijcitur. *Prognoſtica.*

2. Eadem de cauſſa luxatio genu minùs periculoſa eſt, nec inflammatio facilè accidit. Nam cùm inflāmatio oriatur ob vim, qua oſſa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & ſinu vi magna excidere & reponi poteſt, inflammationis periculum non eſt.

Curatio.

Genu in partem interiorem & exteriorem luxatū mediocri extēſione vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione nō ita recenti & corporibus robuſtioribus; factā, oſſiūque in contrariam, è qua exciderunt, partem manu factā impulſione, non ita difficulter reſtituitur. *Curatio.*

Retrorsū verò facta luxatio cōmodè reſtituitur, ſi ęger reſupinus in ſcamno collocetur, & miniſter aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, oſq; prolapſum anteriora verſus fortiter impellat. Cheirurgus verò crus ægrum ambabus manibus apprehendat, ſubitoque ira inflectat & curuet, vt calx nates contingat.

Genu ſubluxatum nulla vel exigua facta extenſione, & in contrariam partem impulſione, in ſuum locum reponitur.

Vbi repoſitum eſt os, quod ex cruris libera extēſione & cum altero genu cōparatione cognoſcitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio inſtituenda, ægerque ab inceſſu abſtinebit, donec à noua luxatione metus nullus amplius ſit.

CAPVT XII.

De Fibulæ diſtractione.

Fibulæ diſtractio. FIbula tibiæ adhæret, & vt capite præced. dictum, ſuprà ad genu, infra ad aſtragalum. Diſtrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus.

Cauſſæ.

Fit autem hęc diuulſio ex iis cauſſis, à quib. genu luxari *Cauſſa.*

luxari diximus; iuprimis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, sed introrsum vel extrorsum nutans distorquetur. Idem ex casu ab alto vel percussione fieri potest.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumor in parte, in quam fibula diuulsa est, apparet, & visu ac tactu deprehenditur, motusq; læditur.

Prognosticum.

Repositio fibulæ facilis est.

Curatio.

Curatio. Cheirurgi enim manibus in suam sedem facilè cogi & deduci potest, eam in partem prolapsui cõtrariam adigendo. Postea deligatio conueniens, appositis ei parti, in quam fibula prolapsa est, plagulis, instituenda; & quies aliquot septimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur.

CAPVT XIII.

De pedis & eius ossium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illã corporis humani partẽ ab inferiore tibiæ parte ad extremos vsque pedis digitos exporrectam intelligimus, quæ varia variis modis inuicem coarticulata, ligamentisque mẽbranosis connexa, continet ossa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarsum, metatarsum & digitorum ossa. De quorum omnium luxationibus iam dicendũ esset. Verũ quia tarsi, metatarsi, & digitorũ pedis ossa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus ossa inter se inuicem vniuntur; iisdem quoque luxationibus subiecta sunt, easdem caussas habent, iisdem signis dignoscuntur, & eodem modo reponuntur; Os verò nauiculare eadem, quæ tarsi ossa, pati potest: operæ pretium non est, multa de his addere, sed ea, quæ de manus ossibus dicta sunt, his etiam applicari possunt. Quædam saltem de tali & calcis luxatione, cùm his ossibus nulla in manu respondeant, addere libet. Tali & calcis luxatio.

Differentiæ.

Differentiæ. Talus, vulgò astragalus dictus, cum tibia & fibula per γίγγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & posteriorem luxari potest.

Calx verò, siue calcaneus, talo substratus, frequẽter quidem anterius & posterius, rarò verò ad latera promouetur.

Caussæ.

Luxatio harum partium fit à violento casu, ictu, aut alia inconueniente pedis distorsione. In specie verò calx luxatur, & ab astragalo diuellitur, si quis ex alto desiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter saltandũ calci vehementer insistat. Caussæ.

Signa Diagnostica.

Talus si in partem exteriorem prolapsus sit, ima pars pedis in interiorem conuertitur; si in interiorem, contraria signa adsunt. Si luxatus sit in partem anteriorem, latus tendo calci subtensus durus est & intentus, pesque minor fit, & breuior; in posteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, pesque longior euadere videtur. Signa Diagnostica.

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actioneque læsa facilè cognoscitur.

Prognostica.

1. Talus sicuti facilè luxatur, sic facilè etiam reponitur; sed ob multitudinem ossium iuncturas cõponentium difficulter confirmatur. Prognostica.

2. Calcis luxatio maximè periculosa est: siquidẽ venæ, arteriæ, & nerui grandiores, quos excipit, nec non tendo, qui ei annectitur, facilè in consensum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulsio, febres, & alia plurima mala excitari possunt.

Curatio.

Tali repositionem commoda præcedat extensio, siue illa fiat manibus ministrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; siue habenis vel aliis machinamentis deorsum trahentibus. Postea Cheirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientemque deligationem instituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt musculi distenti ligamentaque laxiora reddita, iustum robur acquirant, totique corpori ferendo paria esse possint: id quod ante diem quadragesimum vix contingit. Curatio.

Calcaneus etiam leui extensione facta in pristinũ locum reponitur: repositus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur; tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic restitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis, & fracturis*, & Galenum, *in comment.* Oribasium, *de machinamentis*, Celsum, *libr. 8. cap. 11. vsque ad finem libri.* Gabrielem Falloppium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib. 15.* & alios.

Conclusio.

DE libro isto,quem nunc accipis, *Lector beneuole*, absoluendo ferè omnem cogitationem deposueram. Etsi enim superiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera est, non ingratos fuisse sciam: reperti tamen etiam sunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones, veritatis inuestigandæ studio,liberè proposui,Nouator & Paradoxologus ipsis habeor.Si veterum sententias recenseo & explico,ex aliis mea transcripsisse dicor.Vicerunt tamen amicorum seu preces seu monita, vt laborem hunc in manus resumerem,& criminationes istas floccipenderem.Cùm enim infelicius nihil sit iis ingeniis,vt rectè I. Cæs.Scaliger,*exercit*.306.censet,quæ mordicùs sentiunt,Maiores nostros nihil ignorasse,mancipium alienarũ opinionum nunquam esse volui.Contrà nec me puduit,ab aliis discere,& quædam ex iis in mea scripta transferre: quod omnibus seculis ab omnibus viris doctis factitatum video,neminemque adhuc inuentum existimo,qui omnia,quæ in publicum edidit,in suo cerebro nata esse gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eaque à veritate non aliena, quæ in aliorum scriptis forsan non ita sunt obuia.Verùm omnibus placere impossibile, & vt Iul.Cæs.Scaliger,*Epidorpid.lib*.3.ait:

Qui seuit,ab alto pluuiam satis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non sæpe Deus placet;& tu placere credis?

Ideoque inuidorum obtrectationibus nihil motus,& librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac sextum iam in manus sumam, & in eo, quousque Deo Opt.Max.placuerit,progrediar.In quo ipso etiam etsi non pauca,quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia esse poterunt,dicenda erunt:proferam tamen ea liberè,& veritatis patrocinium nec hîc deseram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad serram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, sed posteritati,quæ sine affectu iudicabit,iudicium omne relinquam.

Pascitur in viuis liuor,post fata quiescit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIE

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS,
DE ARTHRITIDE TRACTATVS.

GENEROSIS, STRENVIS, MAGNIFICIS, NOBILIS. Q. VIRIS,

DN. IOACHIMO A' LOSS, IN PILNIZ, GRAVPA, SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæsar. Majest. à Consiliis, Sacr. Rom. Imper. Thesaurario, ac Serenissimi Electoris Saxon. Consilij intimi Præsidi,

DN. GEORGIO A' VVERTHERN, in Beichlingen, Wieche, Frohndorff, & Brucke, Cæsar. Majest & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis supremi Iudicij, quod Lipsiæ est, Præsidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO à MILTIZ in Steinberg, Borsten-Otten- & Burkersdorff,

NECNON

MAGNIFICO, NOBILI ET AMPLISSIMO VIRO,

DN. IOANNI TIMÆO, I.V.D. & Comiti Palatino Cæsaræo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS,

PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,

HVNCCE DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

DE ARTHRITIDE.

CAPVT I.

De Natura Arthritidis.

Nomen.

ARthritis, Græcis ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, id est, articulo, dicta, Latinis morbus seu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, Guttam appellant, quòd à fluxu quasi guttatim facto excitetur hoc malum Et sunt ex recentioribus etiam, qui eos sequūtur, imò hâc appellatione omnibus præferunt, sed minus rectè, vt infra, *quæst. prima*, dicetur.

Ἄρθρον quid?

Etsi verò ἄρθρον, vt ab Autore Definit. Medicar. & Isagoges definitur, sit σύμβολή vel σύνθεσις, compages & compositio ossium ad motum comparata: tamen hic per articulum non accipitur ipsa ossium compages ac σύνθεσις & vnio, vel extremitates ossium, quæ coniunguntur, vel spatium inter ossa, quæ articulo coniunguntur, sed partes, quæ ipsum articulum coniungunt & ambiunt, præcipuè sensu præditæ, nimirum, membranæ, ligamenta membranosa, & extremitates musculorum, partibusque his inserti nerui.

Arthritidis differentia pro varietate articulorum

Cum verò articuli sint varii, ab eorum differentia, & varietate partium affectarum arthritis quoque varia nomina accepit, & si pedes afficiantur, dicitur Podagra; si manus, Chiragra; si coxendix, Ischias; si genu, Gonagra: vocabulis hisce plerisque à loco affecto & ἄγρα, quod capturam significat deductis, vt Podagra nihil aliud sit, quam pedū, Chiragra verò manuum captura; cum hæc membra morbo hoc quasi capta, & irretita detineantur: vnde etiam à Luciano, *in Tragopodagra*, sic loquens Podagra introducitur:

-----·· πῦρ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα:
------ *à plerisque autem hominum*
Podagra vocor existens pedum captura.

In cæteris verò articulis speciale nomen non habet sed communi generis nomine Arthritis appellatur; sicut & in genere Arthritis dicitur, cum plures articulos simul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambrosius Paræus, *de arthrit. cap.* 1. & si malum in maxillæ articulo fuerit, Syagonagram; si in ceruice, Trachelagram, si in spina dorsi, Rachysagram; si in humero Homagram; si in cubito, Pechyagram nominant. Verùm vocabula ista apud Græcos non occurrunt, nec vsu trita sunt; licet ipsi pluribus in partibus arthritidem generari posse passim doceant.

+ Cum in toto corpore πάναγρα

Mentagra quid?

Occurrit etiam apud Plinium, *lib.* 27. *cap.* 1. vocabulum Mentagræ, ioculari, vt Plinius ait, primum lascinia inuentum (est enim vitiosa vocabuli compositio ex Latina & Græca voce, & aliena à consuetudine eruditorum) mox tamen vsurpatum: verum affectus iste ad Arthritidem non pertinet, sed fuit faciei quædam fœditas, & praua scabies ad lichenes pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cùm ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, *lib.* 26. *cap.* 10. Podagra, inquit, morbus rarior solebat esse non solùm patrum auorumque memoriâ, verùm & nostrâ, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset.

Norandum tamen hic, etiamsi Podagræ vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, vt etiam Craro, *consil.* 253. confitetur, ab vno membro desumpta appellatione pro omni arthritide podagra accipitur; cum fieri soleat, vt pedes ferè primò & frequentiùs hoc morbo corripiātur, & rarò cùm alii articuli afficiuntur, immunes sint. Hinc quoque Dialogum suum, qui est de Arthritide, Lucianus, Tragopodagram inscripsit. Ita qui de laude Podagræ scripserunt, Cardanus, & alii, omnes de Arthritide in genere egisse videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agūt, tractatus suos de Podagra inscripserūt.

Arthritis quem locum frequentius inuadat?

Frequentius nimirum pedes hic dolor, & quidem maximè ac primum plerumque pollicem pedis inuadit, Natura enim, quantum potest, humores vitiosos ad extremas & remotas partes depellere solet; suntque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu, quo humores ad eos trahuntur. Vnde etiam Galenus, 6. *aphor.* 28. scribit, eos, qui arthritide, id est, omnium articulorum doloribus corripiuntur, primò fieri Podagricos Vt plurimum verò hoc accidit, non verò semper In quibusdam enim arthritis incipit in manu, quibusdam in genu, quibusdam in aliis articulis Et quamuis primò pedes prehendit: tamen postea etiam plerumque in brachiis digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, vt & cubiti articulos inuadit, aliquādo & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerunque vnum articulum, vel in pede, quod frequentius accidit, vel alibi occupat, postea verò crebro morbi insultu visceribus debilitatis, ac calore natiuo labefactato, & materia indies magis cumulatâ, plures articulos inuadit, & res eò sæpe redit, vt vix vllus sit articulus, & ossium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera sit: & vt Lucianus *in Tragopodagra* scribit:

Malum hoc τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις
Afflictum & miserum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas excruciat.

Imò sæpè res eò redit, vt humor ille vitiosus nō solùm in articulos omnes, sed & alias partes sentiētes effundatur, sicut nōnullis in dentes effusū ibi dolorē, aliis ad pectus, spuriam ibi pleu. itidem excitâsse, obseruatum.

Arthritidis periodus.

Solet verò malum hoc non continuum esse, sed per interualla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa interualla ad articulos detruditur, quæ quidem initio sunt longiora, ita vt sæpe ægri per menses sex, sæpe etiam integrum annum ab Arthritide sint liberi: postea visceribus & calore debilitato & humoribus vitiosis pluribus cumulatis per breuiora interualla malū redit, interdū post menses tres, interdū singulis mensibus, imò nōnullos lecto perpetuò affigere solet.

Arthritidis definitio.

Est nimirum Arthritis in genere definita *dolor partiū circa articulos, à defluxu humoris serosi & acris è venis & arteriis in eas effusi excitatus*, seu, si alio modo cùm tumor iam cōcurrit, definire libeat, *tumor circa articulos, ex defluxu humoris serosi, & acris per venas & arterias eò facto ortus, & propter tensionem membranarum circa articulos & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.*

An per interualla recurrere arthritidi proprium sit?

Et quia ea huius morbi natura est, vt vbi semel hominem infestauit, vix vnquam ita corpori benè prospici possit, quin leui de caussa, daráque occasione reuertatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc seme

femestres, nunc menstruas recurrat: doctissimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quod sit dolor vel tumor per certa interualla recurrens. Quod si quis ideò omittendum censet, quod is, qui primùm arthritide laborat, & ita paroxysmos plures per interualla recurrentes non passus est, reuera arthritide laborat: is tamen hoc negare non potest, quod ea est huius morbi natura, vt in primo etiam paroxysmo per interualla recurrere aptus natus sit; sicut qui Tertiana vel Quartana febre primùm corripitur, reuera Tertiana vel Quartana laborare dicitur, etsi plures paroxysmos tertia vel quarta die recurrentes non expertus sit.

Franciscus India equidem eos reprehendit, qui per dolorem arthritidem definiunt, vtpote qui morbum negligentes per symptomata hoc malum definiunt. Verùm non nouum est, affectus, in quibus symptoma & morbus concurrunt, per symptomata, vt magis vrgentia, ægris molesta & manifesta, definire. Ita phrenitis per delirium, pleuritis per dolorem definitur; etsi vtrobique morbus, inflammatio scil. adsit. Ideóque præstantissimi quique Medici antiqui & recentiores suos de hoc affectu tractatus de articulorum dolore inscripserunt. Neque etiam hîc ita commodè per tumorem arthritis semper definiri potest, cùm sæpe nullus tumor euidens in partibus externis appareat, & tamen tùm dolor sit vehementior, quàm vbi pars intumuit. Ipse verò India valde errat, dum malum hoc per defluxum definit. Neque enim arthritis defluxus est, sed ex defluxu generatur.

An omnis articulorum dolor arthritis dici debeat?

Porrò quanquàm arthritis omnis, quæ circa articulos accidit, dolor appellari possit, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contusione, ictu, vulnere, qui in lue venerea est, qui virginibus, dum menstrua erumpunt, aut grauidis partui vicinis in coxa accidunt, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui possit: tamen non tàm latè hîc vocabulum arthritidis accipimus, sed κατ' ἐξοχὴν peculiarem doloris speciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris subito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes sese insinuante, ortam & per interualla recurrentem hoc nomine accipimus.

Arthritidis subiectum.

An omnia ligamenta sensu careant?

Subiectum Arthritidis, si per dolorem definiatur, sunt tantùm partes membranosæ, ac sensu præditæ circa articulos. Cùm enim membrana adæquatum tactus subiectum sit, etiam hîc partes, quæ dolore corripiuntur, quatenus membranosæ sunt, eum patiuntur: à quibus nec ligamenta membranosa excludimus. Nam licet Galenus ligamenta omnia sensu carere doceat: tamen membranosis ligamentis sensus denegandus non est, quæ puncta sentire, experientia docet, ipsáque arthritis euincit. Neque ratio, quæ affertur, quod scilicet perpetuo dolore & nunquàm cessantibus cruciatibus obnoxius futurus sit homo, si ligamenta sententia ossibus alliderentur, magni momenti est. Etenim natura ita partes illas muniuit, & optimè construit, vt nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimus, pedibus ambulamus, inquibus tendines, nerui & membranæ sunt plurimæ, & tamen dolorem nullum percipimus. Si verò per tumorem definiatur, omnes partes articulum coniungentes, eúmq; ambientes subiectum Arthritidis dici possunt. Quod autem circa articulos dolores hi magis, quàm alibi excitantur, caussa est, quod venæ, & arteriæ, quæ finibus suis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quique in medio venarum & arteriarum ductu effluere non possunt, effundunt in hæc loca, in quibus membranarum & neruorum est concursus, & quod humores ad articulorum sedem peruenientes in angustioribus hisce locis, vbi omnes, quæ eò desinunt, partes sibi mutuò connectuntur & implicantur, hærent, cùm alibi liberè magis moueri & vagari possint.

Equidem & in alias partes iste humor quandoque diffunditur, scribitque Author innominatus *libelli de Podagra, scriptis Medicorum Prin ipum additi*, §. 8. non solùm manus, pedes & articulos omnes huiusmodi fluxiones infestare, verùm etiam in ipsum caput, in ipsum iecur, in ipsum quandoque cor facere impressionem. Hieronymus Capiuaccius etiam *in consil. à Scholtzio collectis consilio* 226. facit mentionem podagrici doloris in latere, ob quem æger diu in tergo decumbere coactus est, nec latera mouere potuit. Et retulit mihi vir Nobilis, virum quendam podagrâ afflictum etiam grauissimos in membro virili dolores percepisse: & nobilis fœmina narrauit, cognatæ suæ arthritide laboranti etiam margam (ita appellabat, nec incommodè) in fronte erupisse, vt instar arenæ & granorum salis abstergi posset. Verùm caussa equidem arthritidem pariens, si copiosa sit, etiam in alias partes, præter articulos, diffundi potest; alibi tamen, quàm in articulis, arthritidem non parit.

Cur arthritici raro conuulsionem patiantur?

Quæri autem hoc loco non sine caussa potest, quî fiat, quòd arthritici rarissimè conuulsionem patiantur, sed saltem dolorem, cùm tamen neruosæ partes hîc afficiantur, & quidem ab humore acri vellicentur, vt meritò conuulsio excitanda videatur. Thomas Erastus, *disput.* 4. *contra Paracels.* caussam esse putat, quòd humor

Sententia Erasti.

neruis circumfusus aqueus sit & pituitosus, eósque propterea magis laxet, quàm tendat, atque hæc si non sit caussa, quæ sit, se nescire, ingenuè fatetur. Verùm hæc caussa vera caussa omnino non est, neque humor arthritidem excitans simpliciter aqueus & pituitosus est, qui potiùs laxet, quàm tendat partes, vt postea probabitur, & vel ex dolore patet, qui acerbissimus est. Ideóque caussam huius rei esse puto in loco affecto,

Authoris.

quòd scilicet non ipsi nerui, quatenus partibus motui dicatis, musculis putà, inseruntur, motuíque inseruiunt, afficiuntur, sed membranæ & ligamenta membranosa potiùs, quæ partes motui dicatæ non sunt, ac propterea licèt grauissimos dolores patiantur, nullum tamen motum conuulsiuum excitant, nisi forsan cerebro in consensum tracto, sicut hoc in dentium, oculorum, pleuræ, coli, & similibus doloribus videre est, in quibus non nerui motui dicati, sed membranæ potiùs afficiuntur, sine omni conuulsione. Idem in arthritide accidit, in qua partes membranosæ, quæ circa articulos sunt, & extremitates articulorum connectunt, ab humoribus affluentibus seu distéduntur, seu vellicãtur.

Nonnulli quidem, statuunt, ipsam cauitatem seu spatium, quod est inter extremitates ossium, humores affluentes recipere, idque spatium verum caussæ arthritidem pariens subiectum esse. Verùm falsum hoc est, vt *quæstione* 3. dicetur.

Arthritidis symptomata.

Caussa proxima doloris arthritici, vt in aliis etiam partibus, est continui solutio, quam inducit affluxus humorum acrium in partes membranosas circa articulum, eas vel distendendo, vel acrimoniâ simul pungendo & vellicando.

Dolorem comitatur motûs impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerunque cum rubedine & calore, superuenit, & deprehenditur præcipuè in articulis extremis; nonnunquam tamen citra rubedinem tumor saltem œdematosus apparet. In coxendice & Homoplata, vtpote locis carnosis, tumor extrà vix apparet, sed humor qui affluxit, carne tectus latet. Febris quoque, continua inprimis, in arthritide ferè semper, sæpe in podagra, & gonagra cum dolore inuadit, & æger primò horrore corripitur, mox calor superuenit, cuius caussâ ægri siti vexantur, pulsúsque mutatur, & vrinæ fiunt rubicundiores, quæ sæpe in principio sunt aqueæ. Qualis autem sit febris, quæ arthritidem comitatur, de eo dissentiunt Autores, vt *quæst.* 4. dicetur. Superueniunt interdum & alia symptomata, & inter ea vigiliæ & spasmus.

Si arthritis diu duret, & sæpius ægrum affligat, tandem tophi & nodi in articulis generantur, è crassiore serosi humoris parte, sponte etiam ad coagulationem tendente, & si cutis aperiatur, exit materia aliàs fluida & alba, aliàs gypsi & calcis instar friabilis, aliàs rophi & calculi instar dura.

Grassatur etiam malum hoc interdum populariter, caussâ ex communi vel aëris vel victûs vitio in pluribus generatâ. An vero ob mori fructûs defectum id acciderit aliquando, de eo *quæst.* 5. dicetur.

CAPVT II.

De caussis Arthritidis.

Caussa Arthritidis.

CAussa proxima doloris in arthritide est solutio vnitatis in partibus membranosis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) saltem à compressione partium sentientium circa articulum, factâ à ligamentis humore præter naturam repletis. *Solutio vnitatis in arthritide vnde contingat?* Etenim ligamenta solidissima & densissima sunt, vt ita ipsa inprimis humores non admittant, & dolor sæpè maximus est, cùm tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à sola compressione fieri possit. Fit potiùs hic dolor à distentione & vellicatione ac punctione in partibus sentientibus circa articulum.

Quæ autem eius distentionis ac vellicationis punctionisque caussa sit, explicare difficillimum est, ob dissidentes hac de re Medicorum sententias. Alii enim ab intemperie quoque solâ arthritidem generari docent; alii à flatu; alii ab humore tantùm, eumque alii pituitam esse statuunt, alii bilem, alii pituitam cum bile, alii cum sanguine mixtam, alii sanguinem crudum & aquosum, alii serum, alii omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alii à capite defluere statuunt, aliique rursum ab internis partibus, alii ab externis, inter cranium & cutem, alii è venis, alii per vtramque viam, de quibus plutibus infra *quæstione* 7. dicetur.

Arthritidis caussa proxima.

Breuiter vt rem hîc complectamur, caussa proxima arthritidis est humor partim sentiétes partes circa articulum distendens, partim pungens ac lancinans, nimirum serosus, non tamen aqueus, sed salsus & acris, &, vt Chymici appellant, tartareus, in sanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arterias in partes circa articulos protrusus. Et omninò peculiaris naturæ est hic humor, & alius quam qui in aliis partibus inflammationem pariunt, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt. Est enim in omni terra aliquid salinum, & mineralis naturæ particeps. Quod siue sal terræ, siue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur, mihi perinde est, modò de re constet.

Sal terræ & tartarum an differant.

Mihi tamen non planè idem esse videtur, an sal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim sal corpus sui generis simplex est, tartarum verò (vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur) è sale & terra, imò sulphure etiam compositum, vnde etiam terrarum talium differentiæ constituuntur, & humoris arthritidem parientis diuersitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex salis huius copia, vel paucitate, & cum aliis succis mistione variæ terrarum differentiæ oriuntur, vt alia sit lutosa, alia limosa, argillacea, tophacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in alia creta, in alia aliud quid abundet, & est in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta crescũt, huius salis tanta copia, vt etiam ex iis spiritus, qui metalla soluit, destillari possit. Istud sal vel tartarum à plantis cum suo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines, quibus plantæ illæ in porum vel cibum cedunt, deriuatur, atque nisi conueniente modo separetur & excernatur, sanguini tandem permiscetur, & cùm corpori alendo ineptum sit, tandem in articulos ob caussas, quæ postea dicentur, depellitur. Et accedit humor hic salsus, qui arthritidem excitat, sæpe ad spiritũ, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales sunt vini & aliorum vegetabilium, sale volatili præditorum, item salis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etsi sint tenues, subtiles, & aquæ naturam referant: tamen in se salem mordacissimum continent. Ac non minùs in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cum sit subtilissimus, acerbissimos & acutissimos dolores excitat. Neque enim opus est, vt humores illi semper crasso modo corpus lædant, sed sæpe spirituosi fiunt, vt infrà etiam *in caussis* de vino dicetur. Et rem ita sese habere multa docent. Primò ipsa doloris vehementia & atrocitas, quæ non ab humore pituitoso, aqueo, vel etiam sanguine partes distendente pronenire potest; sed ab humore acri, mole quidem sæpe exiguo, potestate verò maximo & efficacissimo. Deinde quòd in articulis tandem tophi & nodi generantur, è quibus materia calcis instar, qualem etiam vina quædam non defecata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus nnn accidit, qui potius in pus, quam tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarem, quàm alii tumores, caussam habere satis indicat. Tertiò caussæ idem arguunt, cùm nihil magis ad arthritidis generationem faciat, quàm vinum, quod sale & tartaro tali maximè abundat, cùm nulla planta sit, vt infrà etiam dicetur, quæ id quod salsum, argillosum & calcarium est in terra, magis attrahat, quam ipsa vitis, etsi & aliæ plantæ, vt triticũ & hordeum eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia hæc quandoque etiam in aqua continetur; vnde interdum abstemii, aut qui ob paupertatẽ vinum non bibunt, arthritide laborant, & in quibusdam locis cereuisia arthriticis maximè noxia est, siue id fiat ob frumentum ibi proueniens, siue ob aquam.

Atque hinc accidit, vt arthritis multis locis ferè endemia sit. Et iis ipsis in locis, vbi arthritis quasi endemia est, quod in multis Morauiæ locis accidit, incolæ præter arthritidem etiam calculo, colica, & inde nata paralysi & membrorum contractione, atque epilepsia laborant, qui affectus penè omnes non ab humore aqueo, sed acri & salso proueniunt. Tandem & hoc docet, humorem hunc serosum esse quod arthritis ad suppurationem non deducitur. Sanguis enim facilè in pus mutatur, vt & alii humores; serosorum verò & salsorum humorum est, vt si planè sint tenues, toti resoluantur, vel si tartarei & crassi quid admixtum habeant, in tophos & calculos mutentur.

Materia hæc, cum potius ad mineralium, quàm vegetabilium naturam accedat, alimentum corpori idoneum nullo modo præbere potest, atque ita vel in prima statim, vel in secunda coctione expelli debet: quod vbi accidit, arthritis non generatur, vnde multi vini potatores & helluones ab arthritide immunes sunt, quod ideò euenit, quia viscera coctioni dicata robusta habent, quæ omne, quod est excrementitium in cibis & potu assumptis, exactè separant, & per conuenientes vias euacuant. Si verò materia hæc non statim euacuetur, sed in corpore retineatur, hinc inde in corpore protruditur, donec tandem ad articulos pellatur.

Frustra ergò, vt *quæst.* 5. pluribus docebitur, ab aliis bilis, pituita, melancholia, sanguis hîc accusatur. Etsi enim fieri possit, vt in vno corpore hic, in alio iste humor abundet, & simul ad articulum dolentẽ confluat: tamen serosus ille humor, quem natura expellere cupit, & ad articulos protrudit, prima motus caussa est, dolorque postea etiam alios humores ad locum affectum concitat, & proinde, si corpus sit plethoricum, sanguis; si cacochymicum, alii etiam humores ad locum affectum mouentur. Interim illi ipsi humores prima arthritidis caussa non sunt, & si absque humore

An bilis, pituita, vel melancholia &c. Arthritidis caussa?

humore illo salso & seroso fuisset, ad articulos nunquam fluxissent, cùm multi sint plethorici & cacochymici, qui tamen non sunt arthritici. Rectè proinde scribit Mercatus, etsi succi abundent, & vitiosi sint, ob id non protinus in affectus articulares eos degenerare, & arthritidem producere. Sed humor, qui arthritidem producere debet vt dictum, serosus, salsus, acris & tartareus est, & peculiarem ad articulos habet φιλίαν.

Quid requiratur ad quãlibet fluxionem?

Cum verò ad quamlibet fluxionem requiratur materia fluens, terminus à quo, terminus ad quem, via per quam, & de materia arthritidis caussa modò dictum sit: restat, vt de termino à quo, seu loco, in quo materia generatur, viâ per quam fluit & termino ad quem, seu parte recipiente dicamus.

Pars recipiens fluxionis Arthrit.

Et vt de parte recipiente primum agamus, vt postea caussas & internas & externas coniunctim explicare possimus: primò pars recipiens hic sunt articuli & pedum præcipuè, à quibus podagra ferè incipit, cæteris partibus omnib. propemodum imbecilliores, vt pote qui calore imbecilliori sunt præditi, cum ex ossibus, ligamentis, cartilaginibus, tendinibus, neruis, membranísque constent, & à calore longius absint, externis etiam caussis, earúmque iniuriis valde sint expositi, & à laboribus atque exercitiis magnis debilitentur, atque hinc ad recipiendos affluentes humores sint promptissimi. Sola tamen articulorum imbecillitas ad arthritidem etiam non sufficit, sed fluxio omninò necessaria est. Qui enim, vt Galenus, 6. *de tuend. sanit. cap.* 13. habet, nihil colligunt superflui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Cuius rei euidentissimum argumentum est, quod aliqui sex mensibus, pluribúsque infirmis partibus laborant; cùm si sola infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret pars infirma, cui ægrotationis caussa nunquam abesset. Nunc quoniam perpetuò non laborat, manifestum est, aliud quippiam interuenire, quod eius affectûs gignendi caussa sit, quod certè est nil aliud, quàm quod vel qualitate vel quãtitate redundat. Imbecillitatem tamen partium, quam plerique Medici ad arthritidis generationem necessariam esse statuunt, negat Carolus Piso, *lib. de morb. ab illuuie serosa consil.* 1. *de arthrit.* dum scribit, Medicos passim frustra laborare, quando monent, imbecillitatis partium recipientium habendam esse rationem, cùm, quod articuli reliquis membris facilius promptiúsque serum sponte suâ efferuescens recipiant, admittántque, id non fit ab eorum imbecillitate, seu intẽperie aliqua, hoc est laxitate vel raritate, verùm ab ipsa conformatione, eáque non in cauitate posita, sed potius in coniunctione vasorum omnium finibus, quam conformationem immutare minimè est in nostra facultate positum. Statuítque, articulos solum hoc nomine efferuescens serum admittere, atque imbibere, quia in iis sistantur, terminentúrque vasorum internorum propagines externæ. Scilicet ebullitionem primùm incipere in maioribus vasis, interníśque, hinc excidere in minores, tandémque in extremos surculos, qui cùm non habeant, vbi refundant imbibitum humorem, inde eum in articulis in quibus externa vasa ferè vniuersa terminantur, sisti, congeríque. Quæ omnia, etsi veritati valdè consentanea videantur, duo tamen monenda sunt. Primum est, quod etsi verum est, maiores illos truncos venæ cauæ ac arterias, hinc inde ramis sparsis, maximam partem in articulos terminari: tamen sunt rami etiam non pauci, qui hinc inde in carnes & alias partes terminantur & nihilominus materiam arthritidis ad illas partes non transfundunt. Præterea etiam materia arthritica non semper ad extremos vsque articulos effunditur, sed sæpe etiam in media via, in coxendice, genibus, cubitis subsistit. Alterum est, quòd licet illa conformatio vasorum, ob quam ea in articulos terminantur, mutari non potest, laxitas tamen & debilitas partium in quas inseruntur, mutari aliquomodo potest roborantibus, etsi curationis pars minor, vt dictum, hic sita sit.

Articulorum imbecillitas quomodo ad arthritidem concurrat?

Cur humor arthritidis caussa potius ad articulos, quàm alias partes moueatur.

Cæterum præter articulorum imbecillitatem alia adhuc mihi subesse caussa videtur, cur hic humor ad articulos potius quàm alias partes moueatur, quam vt paradoxum saltem æqui Lectoris iudicio libero submitto. Sanguinem in corpore nostro non esse planè homogeneum, sed diuersas partes obtinere, & diuersis illis partibus diuersas corporis partes ali certum est, temperatiore carnem, crassiore ossa, subtiliore pulmones, & ita reliquas corporis partes sibi conueniens nutrimentum ex sanguine attrahere. Id quod etiam lapis osteocolla dictus, quod insignem fracta ossa glutinandi vim habet, probare videtur qui, ad ossa potius, quàm alias partes assumptus penetrat, & facit, vt calli breui tempore generentur, imò in iuuenibus callum nimis magnum producit, vt ex Guilhelmi Fabricij, *cent.* 1 *obs.* 90. & 91. videre est. Neque hæc solum fiunt in corpore sano, sed & ipsi humores vitiosi non quiuis ad quasuis partes inclinationem habent & pelluntur, sed alij ad alias, id quod cùm alij morbi, tum inprimis Plica Polonica docet. Ideóque cum rectè scribat Hercules Saxonia, *lib. de Plica cap.* 26. humorẽ Plicæ caussam habere proprietatẽ articulis, ligamentis, tendinibus, neruis, mẽbranísque omnibus aduersariã, cum pilis autẽ, & extrema cute familiaritatẽ aliquam: etiã me rectè statuere posse puto humorem arthritidis caussam familiaritatem aliquam, & naturæ cognationem habere cum ossibus, membranosis verò partibus esse aduersum, si non occulto modo, acrimoniã tamen & facultate vellicante ac lancinante. Verisimile enim est, cùm ossa, vt & ligamenta, ac tẽdines, sanguine magis terrestri, & cum tartareo humore cognationem habente alantur, alios etiam humores tartareos tàm crassos, quàm subtiles magis ad articulos, quàm alias partes detrudi, & præcipue ad articulos partium extremarum; cùm natura, quantum fieri potest, viosos humores à regiis viis ad remotissimas partes propellere soleat. Etsi enim interdum natura non statim ad extremos pedum vel manuum articulos materiã arthritidis caussam protrudit, sed inmedio articulo aliquo subsistit, tamen postea, cum dolores incipiunt, eadem, si adhuc fortis sit, materiam per easdem vias, per quas influxit, rursus in maiores per venas repellit, & hinc ad extremos vsque articulos depellit. De qua re plura, vt & an in ipsis ossibus aliquid, quod ad paroxysmum arthriticum excitandum faciat, delitescat, infrà in *quæstione* 8. dicentur.

An arthritis per collectionem humoris generetur?

Secundò vbi autem humores arthritidis caussa generentur, & per quas vias in articulos perueniant, variæ & discrepantes Medicorum sunt sententiæ, de quibus *quæst.* 7. dicemus. Paucis vt rem complectamur, cùm omnes tumores, & humorum in parte aliqua præter naturam collectio duobus modis fiant, vel per congestionem, quâ humor sensim in parte colligitur & cumulatur, vel per affluxum; priorem modum in arthritide locum habere, non putamus. Si enim per congestionem, & solam partium imbecillitatem humor in articulis colligeretur, non tàm subitò, facilè atque euidenter dolor ac tumor nasceretur, & perpetuò laboraret pars infirma, vt pote cui ægritudinis caussa nunquam deesset. Cùm a. arthritici perpetuò non laborent, sed nonnulli sex mensibus liberi sint, posteà iterum materia affluat, & quidem subitò cùm scilicet vitiosus humor in corpore collectus est, qui naturam ad expulsionem stimulat: facilè hinc patet, arthritidem per collectionem, quæ sensim fit non generari. Rectè proinde scribit doctissimus Solenander, *sect.* 4. *consil.* 24. humor qui paulatim nutricationis particulæ vitio colligitur,

& apponitur, si quando dolorem excitare, & motum impedire posset, articularem tamen morbum excitare nemo Medicorum dicet. *Arthritidis diuturnitas unde?* Hoc tamen interim non nego, in iis, qui pedibus aut aliis articulis nunquàm ferè valent, ad mali diuturnitatem & continuationem articulorum imbecillitatem aliquid conferre posse. Pars enim debilis, alimentum sibi non rectè assimilat, sed excrementa colligit, & propterea etiam affluentes humores facilius recipit, & difficulter discutit.

Arthritidis species peculiaris. Felix Platerus quidem peculiaris cuiusdam arthritidis mentionem facit, qualis ferè etiam infrà *quæst. 6.* ex Erasto mentionem faciemus, quæ excitetur non à materiâ, quæ aliunde affluxit, sed ab excremento circà regionem articulorum ex sanguine congesto, loco affecto ex multis fluxionibus debilitato, noua excrementa illic congerente, & dolorem non adeò grauem, ac tumorem potius œdematosum, quàm alium, proferentem, statuitque, eos, qui sic affecti sunt, à podagra tatò immunes esse, & nunc ob affluentem, nunc ob congestum humorem semper illius quædam indicia secum circumferre, aliquidque pati.

Verùm non peculiaris hæc arthritidis species est; & si ab arthritide, quam descripsimus, differt, non arthritis est, sed tumor potius in pedibus œdematosus. Vnde ipse Platerus confitetur, quòd tarius primò incipiat, sed aliam, quæ ex affluxione fit, sequi soleat. Nimirum ex dolore & diuturno ac frequenti humorum affluxu articuli debilitantur, vt etiam affluens alimentum rectè concoquere, & sibi assimilare non possint; vnde multa excrementa colliguntur, quæ congesta tumorem œdematosum citra grauem dolorem excitant. Qui tumot tamen, si dolor arthritidi proprius absit, arthritis propriè non est; Si autem vera arthritis coniungatur, pars debilitata humorem, qui affluxit, difficulter, & non nisi longo tempore discutere potest, vnde accidit, vt antequam vnus humor discutiatur, quod Hippocrates vix ante 40. diem fieri scribit, alius humor affluat, & ita perpetuò quasi arthritide laborare æger videatur, aut etiam, si per breuia interualla affluxus fiat, continuò teuerà laboret.

Vnde affluxus fiat. Quomodo verò & vnde affluxus iste fiat, itidem Autores dissentiunt. Verùm si autoritate sepositâ rem ipsam, & quæ circa ægros fiunt, attendamus, facilè perspiciemus, per venas & arterias affluxum hunc fieri. Solent enim instante paroxysmo in arthriticis vasa, quæ ad manus & pedes tendunt, & extremis arti- *Quomodo & vnde affluxus in Arthritide fiat?* culis inseruntur, manifestè intumescere. Deinde morbus hic subitò inuadit, & affluxus subitò fit, quod non nisi per venas & arterias accidere potest. Prætereà ex vno loco facilè in alium migrat, præcipuè si parti affectæ refrigerantia & repellentia applicentur, & qui dolor nunc pedem affligebat, pede liberato nunc alterum pedem vel manum affligere incipit. Aut si natura succumbat, humoresque istos vitiosos expellere non possit, iis circa viscera, & præcipuè circa cor hærentibus, cordis angustiæ & animi deliquia excitantur, vt aliquoties obseruaui, quæ non cessant, donec humor vitiosus iterum in alium articulum depulsus fuerit: qui humoris motus non nisi per vasa communia fieri potest. Prætereà febres cùm continuæ, tùm intermittentes interdum in arthritidem terminantur; quod fieri non posset, nisi materia in venis esset. Tandem solet febris accidere, & pulsûs mutatio fieri, quæ humorem in venis & arteriis contineri indicant.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur? Cùm itaque humor hic arthritidis caussa in venis & arteriis contineatur, & ex iis in articulos effundatur, procul dubio in coctione aliqua sanguinis eum generari, necessum est, & quidem tali, è quâ venæ & arteriæ humorem, quem continent, accipiunt; id quod statuimus fieri in hepate & liene, sanguificatione ibi suo modo læsa.

Ob quas caussas generetur? Caussæ autem, ob quas generatur hic humor, duæ sunt, primò iecoris & lienis aliquod vitium, & inprimis caliditas & siccitas, deinde & præcipuè alimenta & potus, quæ materiam talem tartaream suppeditant.

Primum quod attinet, equidem ventriculus etiam aliquid huc conferre potest, si in eo non rectè chylus elaboretur, & post hanc coctionem feces tartareæ pletæque non mox separentur; vnde etiam omnes Medici in præcauenda arthritide magnam primæ coctionis rationem habendam esse præcipiunt: non tamen proximè illa ventriculi coctio læsa ad arthritidem facit, sed lienis ac hepatis concoctio accedat necesse est. In his enim si aliquod vitium sit, quod quidem facilè & determinatè explicari vix potest, fit vt partes inutiles, salsæ ac tartareæ, quæ chylo insunt, non rectè separentur, sed sanguini permistæ maneant, & cum eo ad venas deriuentur. Atque ob hoc viscerum horũ vitium accidit, vt à cibis & potu sæpe non adeò malæ notæ alii facilè offendantur, alii contrà, qui viscera robusta habent, in quibus & sanguinis coctio & excrementorum separatio rectè perficitur, etsi cibo arthritidi generandæ apto vtantur, & vino eoque etiam minùs salubri sese repleant, arthritide non corripiantur.

Quæ autem illa intemperies hepatis ac lienis sit, *Quænam intemperies hepatis ac lienis ad arthritidem faciat?* non ita facilè explicari potest. Si quis tamen eam calidam & siccam esse statuat, cum eo non pugnabo. Quomodo autem calida & sicca intemperies id præstet, non ita clarum. Franciscus Vallesius per eam intemperiem fortiter exprimi aquam à reliquis succis statuit; quod probabile non est, nisi commodè explicetur. Hoc enim libenter concedimus, si hepar sit calidius & siccius, pro elixatione moderata assationem quandam fieri, atque ita sanguinem acrem generari. Alii, & satis cõmodè, statuunt, hepar, & lienem calidũ vehementer & intemperãter attrahere serosum & salsum in cibo succum, qui in prima coctione separari & euacuari debebat, atque ita eum sanguini permisceri. Imò forsan etiam in ipso hepate & liene intemperato sanguis non bene elaboratur, atque aliquid in eo relinquitur, quod meritò separari debebat, quod postea in venis cumulatum arthritidis caussa est.

Atque omnino tale quid in hepate ac liene accidere puto, quale quid in renibus accidit. Multi enim sunt, qui caseo & aliis cibis, qui calculo generando apti perhibentur, vescuntur, tamen calculum non generant; alii contrà, quibus insita est renum arenosa calculosaque constitutio, vt Fernelius appellat, seu vis in renibus λιθοποιητική, ab iis facilè offenduntur. Non diuerso modo puto sese rem habere in arthritide, & esse in arthriticorum visceribus quandã vitiosam constitutionem, salis seu tartari illius effectricem, existimo, ob quam humor ille arthritidis caussa producitur, qui vbi abundat, postea ad articulos protruditur. Atque hæc vitiosa constitutio quibusdam à parentibus communicatur, aliis ex cibi & potus similis vsu, & in diæta erroribus contrahitur.

Deinde etsi facultas viscerum benè constituta sit; tamen si cibus & potus tali tartarea materia abundat, omnis à natura euacuari non potest, & cùm nec in prima coctione, nec in secunda, vt par est, separetur, sanguini permista manet.

Interim quantum fieri potest, à natura alteratur, & spirituascit, si sic loqui liceat, aut, vt Mercatus loquitur, attenuatur & funditur, & in tenuem, ac spirituosum, & acrem humorem mutatur, qui postea à naturâ ad articulos detruditur. Articuli enim, vt antea dictũ, partes debiles sunt, & extremæ, osseæ & exsangues, ad quas natura non solùm serosos humores detrudere solet, sed etiam quæ aliquã cognationem habent cum *Imbecillitas articulorum duplex.* humore affluente. Imbecillitas autem articulorum est vel natiua, vel adscitia. Natiua est, cùm vel ipsi articuli in prima structura sunt laxiores, mollioresque, & ad recipiendum humores affluentes aptiores, vel à parentibus vel auis arthriticis hæreditario iure intemperiem & debi

& debilitatem contraxerunt. Adſcititia verò eſt, cùm articuli debilitantur vel à labore nimio, aut aëris exceſſu, aliíſque cauſſis articulos alterantibus.

Cur humor ad articulos mouetur. Vt autem humor, qui in venis & circum viſcera cumulatus eſt, ad arriculos moueatur, accidit, quia natura à vitioſorum humorum copiâ ſtimulata ad expellendum inſurgit. Si tamen aliquid accedat, quod humores moueat, faciliùs paroxyſmus excitatur. Id quod euenit, ſi quis irâ, terrore, vel alio vehementi animi affectu percellatur, aut ſi quis eadem die valde calefiat, & rurſus refrigeretur, vel immoderatè exerceatur, vel balneo vtatur. Quod faciunt & ſudoris conſueti retentio, aut aëris ambientis in qualitatibus exceſſus, & mutatio, & præcipuè ea, quæ fit circa anni tempora, conſtatque experientiâ, circa initium veris & autumnum ſanguinem in corpore moueri & agitari, ac ſi quid vitioſi ſit in eo, ad partes ignobiliores depelli, vnde ſcabies, eryſipelas, febres, arthritides, & pro corporum varia diſpoſitione multi alij morbi oriuntur.

Cauſſæ antecedentes. E quibus omnibus cauſſas antecedentes, procatarcticas & omninò remotas externas & internas inuenire facile eſt, quæ qualeſcunque ſint, vel ad materiæ & humoris arthritidem producentis generationem faciunt, vel articulos & viſcera debilitant; vel, vt humores moueantur & concitentur, præſtant.

Cùm autem hæ variæ ſint, & aliquæ pluribus modis ad arthritidis generationem concurrant, ſecundum res non naturales dictas conſiderari poſſunt.

Aër. Aërem primò quod attinet, dictû iam maximè vernô tempore arthritidem excitari Aër, deinde autumno, ob humorum, qui eo tempore fit, motum & mutationem. Et quidem præcipuè tempore verno arthritis infeſtare ſolet; cùm humores hyberno tempore cumulati tum fundi & moueri ſoleant; quod eleganribus verſibus deſcripſit Lucianus, *in Tragopodagra*, qui infrà videantur.

Poſſunt idem interdum & aliæ aëris anomaliæ efficere, & ſicut humida aëris conſtitutio aliàs catarrhos & fluxûs: ſic etiam arthritidem ſæpè inducit. Et procul dubio arthritidis illa epidemia, cuius, ex Athenæo infrà, *quæſt.* 5. mentionem facimus, ab aëris aliqua peculiari conſtitutione inducta fuit.

Deinde inprimis dieta ad arthritidis generationem multum facit, & præcipuè vini ac maximè generoſi potus, quo multi ſibi arthritidem attrahunt, vnde Q. Serenus ſcribit.

Ennius ipſe pater, dum pocula ſiccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruiſſe dolores.

Nihilque eſt quod arthriticis plus obſit, quâ potus vini, id quod experientia teſtatur. Nihil enim plus tartareæ illius, aut quomodocúque appellare libet materiæ arthritidi generandæ aptæ, quàm vinum obtinet.

Quæ etſi, vt modò dictum, in corporibus quibuſdam robuſtioribus ſeparatur: tamen arthritici, qui viſcerum aliquam debilitatem habent, vt exemplo helluonum ſibi aliquid in vini potu indulgeant, non habent; ſed commodius eſt iis à vino abſtinere. Contrà verò abſtinentiâ à vino multi ab athrtiride liberati ſunt ſcribitque Trincauellius, *de rat. cur. partic. hum. corp. aff. lib.* 12. *cap.* 2. ſe nouiſſe Medicum ſenem Venetiis, qui cùm non parum infeſtaretur à podagra, & ad ſenium vſque ſolùm primum ad quinquennium ſibi ipſi interdixiſſet, liber tandem ab omnibus iis moleſtiis ita euaſit, vt ampliùs vſque ad vltimum ſenium, imò ad mortem horum dolorum expers fuerit. Quendam etiam Franciſcum Pechium quinquagenarium podagricum in carcerem à Marchione quodam coniectum, & ibi annos viginti detentum, poſtea à podagra ſaluum egreſſum eſſe, ſcribit Franciſcus Alexander, *in Apollinis radio primo, in deſcriptione Diacorallii.* Refert quoque Solenander, *ſect.* 5. *conſil.* 1. viduam quandam gente Hiſpanam, cùm vſum vini, quo tamen pro more gentis pauciſſimo & dilutiſſimo vſa fuerat, omiſiſſet, podagrâ ampliùs tentatam non fuiſſe. Et ſunt tales hiſtoriæ plures notæ eorum, qui vel in carcerem coniecti, vel ad paupertatem redacti à vino neceſſariò abſtinuerunt, & ab arthritide liberati ſunt. Nimirum cùm, vt ſupra etiam dictum, arthritidis proxima cauſſa ſit quiddam minerale quaſi, idque ad alendum corpus planè ineptum, quale in omni terrâ, etſi in alia plus, in alia minus, reperitur, attrahit id potentiùs vitis, quam alia vlla planta, (quod patet vel ex tartaro, quod copioſius in vino, quàm vlla alia planta reperitur, & quòd vites iis in locis, in quibus aliæ plantæ non proueniunt, neque ſatis alimenti habent, creſcunt, ferè ſale illo terræ contentæ) quod poſtea cum vino, etſi variè mutatum, in corpus humanum deriuatur, ibique cumulatum arthritidi materiam præbet.

Alij tamen etiam cibi & potus ad arthritidem generandam faciunt, reperiuntúrque aquæ interdum, quæ ad arthritidem faciunt, & in iis locis, vbi arthritis endemia quaſi eſt, non ſolùm diuites, qui vinum bibunt, ſed & pauperes, aquæ potores, arthritide corripiuntur. Scribit etiam Iulius Alexandrinus, *lib.* 15. *ſalubrium cap.* 6. ſe nouiſſe quendam podagricum, cui eſu cyprinorum podagra erat perpetuò parata, vt in manu illi eſſet accerſere, quando vellet, eo pacto. *Cyprinorum eſu commota podagra.* Porrò vina non omnia ſunt eiuſdem generis. Quædam enim in terra arenoſa proueniunt, & huius tartareæ materiæ minus continent. Talia ſunt, quæ ad vicinum oppidum *Ieſſen* creſcunt, Gornbergenſia dicta, quæ etſi ab incolis eius loci ſatis liberaliter bibantur; tamen non audiui aliquem ibi eſſe arthriticum. *Vina ſalubria.* Talia vina & in aliis multis locis proueniunt. Contrà quæ in terra pingui, limoſa, argilloſa, lapidoſa, & mineralem margam, tophum, aut minerale aliquid aliud admixtum habente creſcunt, ad arthritidem generandam ſunt paratiſſima, qualia ſunt vina Morauica, Bohemica, Vngarica, Auſtriaca pleraque, *Vina inſalubria.* Et licèt vina, quæ arthritidem non generant, plus ſæpe tartari in vaſe deponunt, quàm illa quæ arthritidem producunt, imò ſi diſtillentur, plus tartari in iis inueniatur, quàm in his, ſicut Vratiſlauiæ, vt ad me Clariſſimus Dn. D. Dótingius perſcripſit è viginti quatuor menſuris vini Rhenani, ferè vnciæ tres tartari, è Tocauienſis, verò, inter Hungarica generoſiſſimi, totidem menſuris vix drachmæ duæ tartari in deſtillatione repertæ ſunt: tamen id nihil his, quæ diximus, obſtat. Habent enim illa ſalem illum ſeu tartarum ſuperficialiter ſaltem, vt ſic dicam, & craſſo modo commixtum; aut, vt cum Chymicis loquar, ſalem adhuc fixum; hæc verò volatilem exactiſſimè permixtum, ita vt ſal illud & tartarum ſpirituoſum quaſi factû ſit; vnde illud faciliùs vel in ventriculo, vel in hepate ſeparatur, & per aluum aut vrinam excernitur; hoc verò cum ſpiritu vini miſtum in ipſam maſſam ſanguinis tranſit, & in penitiſſima corporis penetrat. Et poſſe ſales, qui fixi erant, volatiles fieri, Chymicorum deſtillationes probant, & tartarum ſpirituoſum quaſi poſſe fieri, & per alembicum eleuari, ſpiritus vini tartariſatus docet; imò etiam metalla in aquis fortibus & ſpiritibus ita ſolui poſſunt, vt non ſolùm per chartam colentur, ſed & in alembicum eleuentur. Quia tamen ille ſal, quamuis ſubtilis ſit, alendo corpori ineptus eſt, vtpote mineralis naturæ, quæ ad alendum animalia apta non eſt, particeps, etiamſi cum ſanguine in venas penetrat; tamen vt ἀνεπιτήδειον & inutile à naturâ tandem è venis & arteriis eiicitur, & ad articulos protruditur. Itáque an vinum podagræ generandæ ſit aptum, inprimis, ex loco natali & effectu iudicandû, vt & ex potentia. Quò enim potentiora ſunt vina, eò ſal hic exactiùs & ſubtiliùs ipſis permixtus, & magis ſpirituoſus eſt. Sicut id in ſpiritu vini tartariſato apparet, qui ſimplici ſpiritu vini potentior eſt.

Quæ

Quæ tamen omnia ita accipienda sunt, si ob viscerum, vt antè etiam dictum, intéperiem & debilitatem id quod in vino est excrementitiũ & tartareũ non separetur. Si enim separetur, innoxium erit vinum. Imò si quod vinum dari posset, quod talis materiæ tartareæ parùm obtineat, & viscera debilia & excrementa hæc non benè separantia roboret, atque ita coctionem adiuuet, excrementorum secretionem & euacuationem promoueat, illud non saltem non noxium, sed & vtile fore, si moderatè bibatur, concedimus. Tale vinum Pucinum nonnulli esse statuunt, & propterea ad præcauendam arthritidem commendant. Verùm an in omnibus hoc locum habeat, dubito, & propterea experientiam consulendam censeo.

Pucinum vinum.

[Suprà quidem de caussa, ob quam vina quædam Arthritidem generent, aliquid diximus: rem tamen adhuc clarius explicare libet. Vinum arthritidem inducere, non quatenus vinum, sed quatenùs quiddam ἀνεπιτήδειον, & corpori nostro alienum & inutile, quod propterea ad articulos detruditur, in se continet, plenum esse puto. Idque patet vel ex eo, quòd vina quædam Arthritidem non generant, qualia sunt nostra Gothbergensia, & multa alia, quæ in hisce regionibus in locis arenosis crescunt. Etsi enim ea pro potu quotidiano, & quidem satis largiter potentur; nemo tamen inde arthritidem contrahit. Contrà Morauica, Bohemica, Austriaca, Vngarica, vt & aliarum regionum plurima, ad arthritidem generandam sunt aptissima. Imò non solùm vina, sed & aquæ, in quibusdam locis Arthritidem generant. Ità retulit mihi Cl. Dn. D. Tobias Knoblochius, Iglaniæ in Morauia, vbi aliquot annis medicinam fecit, non solùm lautioris fortunæ homines, qui vina bibunt, sed & pauperes, qui vinum vix gustàrunt, arthritidi, colicæ, & epilepsiæ, morbis ei loco endemiis, esse obnoxios.

Vinum quodo generet arthritidem.

In quibusdã locis etiam aqua arthritidem generant?

Quid autem illud sit, quod quædam vina ad arthritidem generandam apta facit, inquirendum. Vbi primò notandum, nihil nutrire, de quo alibi dictum, nisi quod ab animatis prouenit. Ideoque reliqua, mineralia, metalla, terrarum varia genera, ad corpus nostrũ nutriendum inepta sunt, & propterea si assumantur, vel per vrinam, vel per aluum euacuanda sunt; quod nisi fiat, in articulos deponuntur, & Arthritidem generant. Vites ergo, quæ crescunt in terra arenosa, & minùs pingui, præter succum alimentarem, quod attrahant non habent: quæ verò crescunt in locis argillosis, lapide calcario, vel alia terra pingui, non solùm succum vegetabilem, sed & mineralem quasi, & corpori nostro inutilem, attrahunt, qui non incommodè Tartarus appellatur, substantiam scilicet ex sale fixo & volatili, & terrea, ac minerali ferè materia constantem, qualis non solùm parietibus doliorum adhæret, sed & vini substantiæ admiscetur. Et omnino ea salium natura est, vt alia corpora in minimas atomos redigant, & sibi associent. Videmus hoc in solutione metallorum in aqua forti, in quibus metalla, corpora aliàs crassa, sali aquarum soluentium ita vniuntur, vt per chartam bibulam transire possint. Idem videmus in solutione margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, quæ dum sali aceti adhærent, aquæ per minima permiscentur, & per chartam colari possunt; præcipitata verò amplius non liquescunt. Exemplum etiam est in vitriolo, quod in aqua solutum, etiam per chartam percolari potest; vbi verò vitriolum calcinatur, & sal extrahitur, terra remanet, nullo liquore amplius solubilis. Ita in thermis aquæ terrea substantia permista est, & ita quidem, vt nullo sensu agnosci possit. Vbi tamen ea posteà canalibus ligneis & lapideis adhærescit, & seorsim consistit, aquâ ampliùs solubilis non est. E quibus patet, sine sale non generari arthritidem; & procul dubio dolores atrocissimi à sale fiunt: sal tamen solus & purus id non præstat; cùm multa vina sint, quæ salem etiam habent, arthritidem tamen non generant; sed prætereà concurrit materia argillosa, calcaria, marga, vel minerale quid, quod vitis cum nutrimento è solo attraxit, concoxit, & cum materia alimentari per minima miscuit, vuisque communicauit; vnde illud etiam vinum ex vuis expressum accipit ac retinet. Hinc videmus, in arthriticorum articulis interdum tophos generari, & quasi calcem inde eximi, quæ nihil aliud est, quàm materia illa mineralis, quam sal vini secum rapuit, & quæ tandem, vt alendo corpori inutilis, ad articulos detruditur.

Quæ vina generent arthritidem, quæ non.

Quid illud sit quod vina quædam ad arthritidem generandam apta facit.

Quò ergo (vt ad quæstionem, cur vina alia generent arthritidem, alia non generent, veniamus) vinum aliquod plus habet huius materiæ, eamque per minima permistam, eò ad arthritidem generandam potentius est. Quod fit primò, ratione soli, vbi scilicet vinum crescit in terra limosa, argillosa, calcaria, marga, vel alia minerali. Deinde si vina non planè tartarum deponat, sed turbida quasi maneant; id quod accidit in vinis, primò recentibus, & nondum transfusatis: deinde in quibusdam, quæ nunquam clarescunt planè, qualia sunt Vngatica: tertiò si tartarea illa materia ita vino per minima permista est, vt nec in prima, nec in secunda coctione, à corpore nostro separari possit; id quod accidit in vinis generosis & fortibus plerunque, & quæ in locis calidioribus crescunt. Vina enim non generosa, etsi & ipsa tartaream materiam continere possint: tamen quia calor regionis non tam potens fuit, vt in vite & vuis eam per minima cum spiritu, qui est in vino, miscere potuerit, faciliùs etiam postea vel in prima, vel in secunda coctione separatur, & vel per aluum, vel per vrinam excernitur. Si verò ab aëre regionis calidioris, qui potentiùs coquit, materia illa tartarea cum sale & spiritu vini permista sit, secretricis facultatis vim effugit, & cum parte alimentosa in totum corpus sese penetrat. Quia tamen ad alendum inepta est, tandem à natura ad articulos detruditur, & arthritidem generat. Et ita rem sese habere, vel Vngarica vina docent. Etsi enim, experientiâ teste, ad arthritidem generandam sint aptissima: tamen, vt *suprà*, dictum, obseruatum, in destillatione vini Vngarici & Rhenani, plus tartari è Rhenano, quàm Vngarico collectum fuisse. Quod nulla alia de caussa accidit, nisi quia in Vngarico vino materia illa tartarea ita exactè per minima cum spiritu vini permixta est, vt cum eo etiam per alembicum transire possit]

Carolus Piso inter caussas, à quibus materia arthritidis in venis cumulatur, etiam ponit humidos & aquosos cibos, vt iuscula, fructus horarios & similes. Verùm ex falsâ hypothesi hoc facit, dum serum puram putam esse aquam statuit; cùm tamen experientia contrarium doceat, & nemo vnquam ex solo ciborum humidorum & aquosorum vsu arthriticus factus sit, neque aquosi humores tantos dolores excitare possint.

An cibi humidi & aquosi arthritidem pariant?

Facit ad arthritidem generandam etiam consuetarum euacuationum suppressio. Vnde Hippocrates, *6. aph. 29.* scribit, mulieres non laborare podagrâ, nisi menses ipsas defecerint, de quo tamen infrà *quæst. 9.* dicetur. Ita idem Hippocrates scribit, *6. epid. sect. 8. text. 55.* Abderis Phaëtusa Pythii coniunx antea per iuuentam fœcunda erat, viro autem eius exulante diu menses defecerunt, ex quo postea dolores & rubores ad articulos exorti sunt. Idem quoque in Thaso Namysiæ Gorgippi coniugi contigit. Hinc etiam sæpe ii in arthritidem incidere solent, quibus antiqua tibiarum vlcera aut fistulæ ani consolidantur, & aliarum partium fluxiones supprimuntur. Humores enim, qui vlcera crurum diuturna & fistulas ani excitare solent, sunt ipsi etiam salsi, & propterea si supprimantur, arthritidem producere possunt.

Euacuationes solitæ suppressæ.

Atque hic plurimi in recensendis caussis externis & remotis solent esse prolixi, & nullam rerum non naturalium præterire. Verùm etsi quodcunque etiam in

An omne in rebus non naturalibus erratũ arthritidem inducere possit?

a rebus non naturalibus vsurpandis peccatum cacochymiam inducere possit: non ita tamen omnis comparata est, vt arthritidem producere valeat. Atque è reliquis rebus non naturalibus nulla ferè per se arthritidem inducit, nisi quòd ex nimio motu, ira, terrore paroxysmus concitatur; & sudorum retentio etiam ad eandem inducendam facit, & si consueti sint, arthritidis imminentis indicium est. Venus tamen nimia cùm articulos & partes neruosas, tùm totum corpus debilitando plurimum ad arthritidis generationem facit. Hinc poëtis Podagra Bacchi & Veneris filia dicitur. Hinc antiqui versus:

Venus arthri. tidis caussa?

Λυσιμελοῦς βάκχου, καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης,
Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.
E soluilumba Venere, soluilumbóque
Baccho creata est soluilumba Chiragra.

Vt Iulius Cæsar Scaliger, *in Ara* vertit. Et Latini Poëtæ versus:

Vt Venus eneruat vires: sic copia vini
Et tentat gressus, debilitatque pedes.

Hæreditaria podagra.

Interdum etiam hæreditaria podagra est, & non solùm articulorum, sed & viscerum humores vitiosos generantium debilitas à parentibus & auis, liberis ac nepotibus communicatur; siue id accidat à semine vitioso, siue quòd materia sanguinis in podagricis est podagrica, à qua spiritus vitales generantur & omnes partes alimentum capiunt. Fieri tamen etiam potest, vt à parentibus podagricis liberi non podagrici generentur; vel demum nepotes podagrici fiant. Nonnulli quidem sunt in ea opinione, quòd liberi, qui in ipso paroxysmo arthritico concipiuntur, fiant arthritici, contrà qui extra paroxysmum arthriticum concipiantur, sint salui. Verùm pauci fortan in ipso paroxysmo arthritico generant; sicut etiam epileptici extra paroxysmum epilepticos generant. Neque illa ipsa materia, quæ paroxysmum excitat, communicatur liberis, sed solùm dispositio vitiosa, quæ sola non sufficit ad producendam arthritidem, sed humorum vitiosorum affluxus præterea requiritur. Ideóque si liberi diætam exactam seruent, accidere potest, vt illa debilitas à parentibus contracta aboleatur vel corrigatur, ac humores arthritidi generandæ apti non generentur. Contrà fieri potest, vt licèt filius non sit podagricus, tamen nepos podagrâ laboret, si nimirum illud vitium & imbecillitatem ab auo per patrem communicatam erroribus diætæ augeat, & quæ exspiratura erat, si bonâ diætâ vsus fuisset, erroribus diætæ quasi exuscitetur. Quibus & hoc accedere potest, quod seminis paterni vitium à bonitate seminis materni corrigi & emendari interdum potest. Possunt præterea semina morbifica sua tempora habere, in quibus demum sese produnt, vt in intoxicationibus & veneno canis rabidi videre est, vel etiam vires suas amittunt & euanescunt.

An arthritici liberi extra paroxysmum etiam generentur?

An arthritis semper in solum trans-fundatur?

Cur diuites potius quam pauperes arthritidi obnoxij sint?

E quibus omnibus caussam reddere non difficile est, cur diuites potius quàm pauperes arthritidi, quæ propterea Germanis etiam diuitum morbus appellatur, sint obnoxij. Rarò enim compertum habetur, rusticos vel mendicos arthritide laborare, vnde arthritis quoque διὰ μισόπτωχος id est, pauperes odio habens nominatur: Et in fabula est apud Iouianum Pontanum, *lib. 5. de serm. cap. 1.* podagram aliquando peregrinantem in rusculum diuertisse, atque cùm ibi casulas inertissimè ædificatas, squalidas situ, & nihil præter marras, bidentes, rastros & alia instrumenta rustica vidisset, hospitium hoc auersatam fuisse, & in vrbe hospitium quæsiuisse. Delatam verò in vrbem ad primum ingressum in officinam fabri ferrarij incidisse, & illam quoque, vt sibi incommodam, præteriisse: tandem cùm in vrbe progressa ad domum quandam peruenisset, ante cuius vestibulum choreæ agitabantur, atque conuiuia, interrogasse, cuius ædes essent, & cùm responsum accepisset, otij eas esse, inhabitarique ab hominibus desidiosis, somnóque & vino marcentibus, è vestigio domum ingressam dixisse: Hæc domus, hæc patria est: Et cùm solicitudinem ac laborem ante fores videret saragentes, iussisse procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primisque sobrietatem & abstinentiam. Etenim pauperes & rustici plerunque simplici & pauco cibo contenti sunt: cùm contrà diuites ciborum varietate delectentur, vinumque, & plerunque liberalius, bibant, imò sæpè crapulæ & vino dediti sint. Præterea rustici laboribus exercentur, quibus viscerum calor excitatur, & si quid vitiosorum humorum adsit, discutitur; cùm diuites plerique otio magis indulgeant. Insuper diuites rarò Medicis, vt par est, obtemperant, sed ad placitum & palatum medicamenta sibi præscribi postulant, eáque rarò, quantum opus est, continuant, nec diætæ rationem, quàm debent, obseruant. Tandem etiam Medicis quidem vtuntur, sed eos sæpissimè mutant, & non rarò Empiricis vel aliis parum doctis se committunt, qui interdum ea medicamenta adhibent, quorum vsu morbus potiùs radices agit, quàm euellitur.

Solet verò malum hoc ferè viros inuadere, & inprimis ab anno 30. ad 50. quòd nimirum istâ ætate ob calorem acriorem salsus & tartareus humor magis cumulatur, & postea senes maximè affligere ob caloris natiui debilitatem, & facultatis expultricis imbecillitatem. Fœminis enim plerunque minùs temperanter viuunt Viri, labores maiores sustinent, venere magis vtuntur & læduntur. Fœminæ contrà temperatiores sunt, & præterea menstruas euacuationes habent, per quas natura vitiosos humores simul expellere solet. Vnde etiam Hippocrates, *6. aphor. 29.* mulieres non laborare podagrâ, nisi menses deficiant, scribit. Verùm nec fœminæ semper, nec Viri, qui supra & infra eam ætatem sunt, ab hoc malo immunes sunt, & licèt pueros Hippocrates, *6. aphor. 30.* podagrâ non laborare scribat, ante Veneris vsum, & omnino rarum sit, pueros arthritide laborare: tamen id quoque aliquando accidisse compertum est: sicut & id obseruatum, eos, qui supra 50. annum sunt, quandoque arthritide corripi, vidique nuper Virum doctum, annos 62. natum, qui primò podagrâ correptus fuerat. Nec etiam Eunuchi, quos Hippocrates, *6. aphor. 28.* excipit, semper ab hoc malo immunes sunt, vt *quæst. 9.* dicetur.

Quinam Arthritia obnoxij.

ego anno 61 primo expertus sum in dextro pedis pollice

CAPVT III.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica arthritidis.

Ipsum malum per se patet, ægrique conqueruntur de dolore circa articulos in pedibus, manibus, genibus & aliis partibus, cui postea accedit tumor, rubor, & plerunque febris. Et quidem cùm primò inuadit arthritis, ferè pollicem pedis & plerunque sinistri inuadit. Et in aliis articulis dolor ferè in loco affecto consistit. In Ischiadico verò dolore non solùm in articulo, quo femoris caput coxendici inseritur, sed per neruos & membranas vsque ad nates, quà nerui à lumbis & osse sacro exoriuntur, sursum fertur, & deorsum in suram & pedem extenditur, secundum nerui ductum. In aliis etiam articulis, vtpote in summo iacentibus, tumor, calor & rubor manifestè percipitur: In Ischiadico verò dolore eadem non apparent, quòd locus affectus sit in profundo, & eius loci summa cutis venis conspersa non sit. Summa; in arthritide præcipuè ægro molesta sunt dolor, & morbus impotentia. Hinc sequuntur vigiliæ, virium deiectio, & alia Symptomata, quæ eleganter descripsit Lucianus *in Tragopodagra*, his versibus.

Ἐπιδεσμοχαρὴς, κατακλινοβάτις,
Κωλυσοδρόμα βασανοσεγάλα,
Σφυροπρηνπτύεσ, μυκτα ψίδαμα,

Δοιδυκοφόβα, γονυκλαυσταγρύπνα,
Περικονδυλοπωροφίλα
Γονυκαμψεπικυρτοποδάγρα.
O gaudens fasciis, humilileċtipeta,
Cursiueta, talorum tortrix,
Calcicrematrix, malè humi tanga,
Pistilli sonum timens, genufraga, insomnis,
Circa articulos tophos inserendi cupida,
Curuigenuflexa Podagra.

Signa caussarum. In recensendis verò signis, quibus caussarum differentiæ & humores diuersi discernantur, plerique Medici sunt satis prolixi, & operosè recensent signa arthritidis ex sanguine, bile, pituita & atra bile. Verùm cùm, vt supra dictum, isti humores arthritidem propriè non excitent, sed saltem vel ab humore, qui arthritidis caussa est, agitati, vel dolore partis affectæ attracti ad partem affectam confluant, hoc labore hîc supersedebimus. Si tamen omninò propter curationem rectè instituendam affluentis humoris cognitio requiri videatur, ea ex generali de inflammatione doctrina patet, in qua, quæ phlegmone pura, quæ œdematodes, quæ erysipelatodes, quæ scirrhodes signa habeat, traditur; & facilè ex humoris in corpore dominantis signis alibi explicatis, tumorisque qualitatibus, atque iis quæ iuuant & nocent, quis humor vna affluat, cognoscitur.

Agnouerunt tamen hîc doctiores Medici, etiam ij, qui à diuersis humoribus arthritidem prouenire statuerunt, quòd signis, quæ à dolore, calore, & similibus accidentibus sumuntur, parum fidendum sit, cùm occurrant plurima, quæ tàm coloris, quàm caloris & frigiditatis membri caussa esse possunt, contra materiæ peccantis naturam. Humor enim, vt Guainerius ait, vera arthritidis caussa, existens in profundo membri, superficiem membri plerunque non mutat, & sic membri color nullum dat indicium: sed potest fieri, vt humor in corpore abundans ex dolore ad locum affectum concitetur, & tumorem efficiat, qui tamen arthritidis caussa non est.

CAPVT IV.

Prognostica.

Prognostica Arthritidis. I. Arthritidis plerunque morbus lethalis non est. Etsi enim vires à doloribus & vigiliis multum debilitantur, vt ægri tandem succumbant: tamen hoc non fit, nisi longo tempore. Et arthritici sæpe diu viuunt, & senectutem attingunt, eâ de caussâ, quod natura humores vitiosos, ex quibus alij morbi periculosiores progenerari poterant, ad articulos per certa interualla protrudit, atque ita partes principes vitiosis humoribus liberat.

II. Si tamen periculosæ inflammationes, vel perniciosæ febres accedant, vel natura succumbat, vt humores vitiosos ampliùs expellere non possit, æger de vitâ periclitari potest. Et si quid tale periculosum coniungatur cum vehementi articulorum dolore, delirium putà, tremor cordis, difficultas anhelitus, ac sudor frigidus & pulsus paruus superuenerit, ægrum eodem vel altero die moriturum indicio est.

III. Etsi verò arthritis plerunque morbus lethalis non est, curatu tamen difficilis est, & vulgò Medicorum opprobrium habetur. Quanquam enim, si recens sit morbus, non adeò difficulter curatur: tamen si diu protrahatur, & sæpius inuadat, curatu fit difficilior, cùm articuli, imò viscera, doloribus & vigiliis, imò, affluxu humorum, debilitentur. Atque vt morbus hîc radices agat, ipsi ægri sæpe in caussa sunt, dum inuadenti primò morbo non occurrunt, imò eum occultant, & alij alias morbi sui caussas prætexunt, de quo eleganter Lucianus, in *Ocypode*:

Γελῶ δὲ τοὺς πληγέντας ὑπ' ἐμοῦ,
Καὶ μὴ λέγοντας ἀτρεκῆ τῆς συμφορᾶς,
Ἀλλ' εἰς ματαίαν πρόφασιν ἐξησκημένους,
Ἅπας γὰρ αὐτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐνστραφεὶς ἢ προσκόψας ποιβάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Ὃ μὴ λέγει γάρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινάς,
Χρόνος δέ γ' ἕρπων μηνύσει κἂν μὴ θέλῃ.
Ridere verò soleo eos, quos torqueo:
Dum proloqui veram mali caussam haud volunt:
Aliamque fictam ini promptu habent, qua se tegant.
Quilibet enim se decipit mendacio:
Luxatum alicubi, aut grauiter allisum pedem
Dum dictitat, veramque caussam supprimit;
Quod enim ipse celat, aut latere alios cupit:
Hoc tempus inuito arguit eo post tamen.

Est autem hîc morbus postea curatu difficilis, tùm ob diætæ errores, à quibus ægri non abstinent, tùm sæpe ob Medicorum imperitiam, qui vel veram morbi caussam ignorant, vel medicamenta parùm idonea adhibent, quibus articulos & viscera magis debilitant, quàm roborant. Interim tamen per se non planè impossibilis curatu est arthritis, docéntque id exempla multorum ab arthritide liberatorum, de quo *quæst.* 10. dicetur.

IV. Quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophósque concretos habent, aut ærumnosè viuunt, aut siccam aluum habent, hi omnes curari non possunt arte humanâ, quantum ego noui. Hippocrates, 2. *Prædiction.*

V. Si in arthritide contingat luxatio, difficulter sanatur, aut prorsus est insanabilis. Etsi enim articulus reponi possit: tamen quia articulorum ligamenta facta sunt laxiora, perfecta sanatio vix speranda. Si etiam in luxatione, quæ sequitur arthritidem, cauitas articuli materiâ tophaceâ repleatur, incurabilis morbus est. Articulus enim reponi non potest, antequam materia tophacea illa tollatur, ea verò vix tolli potest.

VI. Inter omnes arthritidis species ischiadicus dolor grauissimus est, & ob doloris magnitudinem & ob symptomatum superuenientium grauitatem. Vigilias enim propter dolorem grauissimum infert, febres accendit, interdum luxatio articuli incidit, vnde claudicatio & totius cruris tabes sequitur. Si enim ex affluentis humoris multitudine articulus suo loco excidat, claudicationem fieri necesse est. Quia verò os suâ sede elapsum musculos, venas, arterias comprimit, alimentum spiritúsque in partes inferiores influere non possunt, vnde earum tabes sequitur.

VII. Etsi verò ischiadicus dolor sit vehementissimus, tamen in principio faciliùs, quàm cæteri, curationem admittit, quia medicamentorum vis ad vasa, per quæ fluit in coxendicem humor, facilius, quàm ad extremos articulos penetrare, atque ita humor affluens faciliùs euacuari potest. Si verò humor semel affluxerit, & in coxendicem sese insinuauerit, difficulter curatur; quia remedia discutientia propter articulo incumbentem carnem penetrare, quò debent, nequeunt.

VIII. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursúmque incidit, iis mucores superueniunt, 6. *aph.* 59. id est, excrementa mucosa ex debili partium neruosarum calore succrescunt.

IX. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur. *Ibid. aph.* 50. Contabescit quidem crus, quia malè nutritur, ob caloris natiui ex humorum vitiosorum diutino affluxu debilitatem; & quia venæ atque arteriæ suo loco dimouentur & comprimuntur, & alimentum cruri rectè afferre non possunt. Claudicant verò, quia crus ob *ἀτροφίαν* robore destituitur, & ob luxationem fit breuius, atque ob ligamentorum laxitatem os femoris non firmiter stabilitur.

X. Quibus

X. Quibus hæreditaria est arthritis, vix vnquam ab ea integrè liberantur, & si velint liberari, longè exactiore diætâ, & accuratiore medicamentorum vsu opus habent, quàm alij.

XI. Si podagricis varices superuenerint, soluitur podagra. *Auicennas*: quia humores ad articulos fluere consueti ad exteriores iam cruris partes deriuantur.

XII. Si arthritis suas periodos seruare consueta, non reuertatur, grauissimorum & sæpe lethalium morborum caussa est; nisi materia per prophylaxin detrahatur, quod præstare difficillimum. Materia enim, quam in articulos natura detrudere solebat, si ob debilitatem naturæ ampliùs expelli non possit, vel circa viscera & partes principes hæret, vel ad pulmones, intestina, aut alias partes protrusa grauissima ibi mala excitat.

An semper arthritis citius interdum quàm 40. diebus finiatur?

XIII. Ipsum paroxysmum quod attinet, de eo scribit Hippocrates, *6. aph. 49.* quibuscunque morbi podagrici fiunt, iis sedatâ in 40. dies inflammatione finiuntur, modò (vt Galenus *in comm.* addit.) Medicus in curatione nihil deliquerit, & ægri sint obedientes. Cùm enim humores in arthritide per ligamenta, membranas & neruos dispersi sint, ac partes hæ sint densiores, ac frigidiores, quàm carnosæ, non mirum est, longius in his tempus ad discussionem humoris requiri, quàm in partibus carnosis. Aphorismus tamen hic saltem intelligendus de vltimo termino, cùm experientia testetur, multos intra pauciores, quàm quadraginta dies sanari. Mitior enim alia est arthritis & breuior, quæ breui tempore soluitur. Alia acerbior & diuturnior, quæ longiore. Nonnulli caussam in humores referunt, statuúntque arthritidem, quæ ex bile proueniat, esse breuiorem, quæ ex pituita, longiorem. Verùm sit sanè, vt aliàs sanguis, aliàs pituita, aliàs bilis simul conflat: tamen is ipse humor salsus, qui proxima arthritidis caussa est, nunc est tenuior, vt faciliùs discuti possit, nunc crassior. Cui accedit secundò partis robur & debilitas. Quò enim pars robustior est, eò humorem, qui affluxit, faciliùs discutit, quò verò debilior, eò tardius; vnde accidit, vt qui primùm arthritide laborare incipiunt, paroxysmos breuiores habeant, qui diutiùs, longiores, nisi diligentem sui curam habeant. Quò sæpius enim membrum arthritide corripitur, eò magis debilitatur. Tertiò ipsi ægri etiam non eandem diætæ rationem obseruant, vnde qui eam accuratam seruant, faciliùs liberantur, alij diætæ erroribus paroxysmos sibi prolongant, & nouæ fluxioni caussam præbent.

XIV. Quò plura & frequentiora subsequuntur symptomata, eò difficiliùs morbus curatur. Interdum enim ratione vehementissimi doloris, ægri repellentia & stupefacientia intempestiuè expetunt, quæ humorem ad articulos fluentem ad partes nobiliores repellunt, vnde accidit, vt ægri in cordis angustias, lipothymiam, vel alia mala incidant, imò in vitæ periculum coniiciantur, & tunc solùm salutis spes est in eo, vt humores illi, si fieri possit, iterum ad articulos repellantur.

Solutionis arthritidis quatuor modi.

XV. Sunt autem quatuor modi solutionis arthritidis. Primò enim & frequentiùs resoluitur materia, & quidem tota, vt nullum sui relinquat vestigium, vel maximâ ex parte, vt sui vestigium aliquod relinquat. Secundò, sed quod rarius est, in puri quid simile mutatur materia. Neque enim verum pus est, sed sanies quædam seu ichor refudat, & extra carnem & cutem erodit.

Cur arthritis rarò suppuratur?

Cur autem arthritis rarissimè ad suppurationem veniat, consideratione dignum est. Nonnulli sunt in ea sententia, ideò id fieri, quia articuli sunt remoti à fonte caloris, tantúmque caloris, quantum ad suppurationem requiritur, non habent. Sed veram hanc caussam non esse, patet ex eo, quòd interdum in ipsis apicibus digitorum inflammatio oritur, quæ tamen ad suppurationem venit. Verior ergo caussa esse videtur, ipsius humoris huius salsi & serosi natura, qui in pus non mutatur, sed vel totus dissipatur, vel si quid relinquitur, in tophos concrescit. Tertius modus est, cùm ob loci debilitatem materia diutiùs in parte affecta hærens tandem in tophum & nodum mutatur. Et de tali arthritide scribit Galenus, *16. de comp. med. sec. loc. cap. 2.* Postquam producti fuerint talli, ne speraueris ad pristinam constitutionem exactè redire articulum posse; & Poeta:

Tollere nodosam nescit Medicina podagram.

Quartus modus est, cùm humor aliò transfertur, id quod interdum accidit ad membra nobiliora, pulmones, cor, cerebrum, quæ pessima est permutatio, ob quam ægri moriuntur, nisi materia ad articulos retrahatur, aliquando ad ignobiliora, vt varices, sicut *Prognost. 11.* dictum, aliquando euacuatur è corpore, & vt Rhases *11. contin.* scribit: aliquando ad intestina fertur, fluxúmque alui excitat, & intestina excoriat; qui fluxus aliquando ad finem vitæ durat, & viribus paulatim deficientibus propter febres & dolores, ægri marasmo consumpti moriuntur.

CAPVT V.

Indicationes & Curatio.

Indicatio & Curatio arthritidis.

CVm affectuum præter naturam perfecta curatio in caussarum ablatione consistat, Authores verò de caussis arthritidis, vt *suprà* dictum, dissentiant, non mirum etiam est, de curatione alios aliter sentire, eámque variam proponere; quæ discrepantia, vt aliquoties iam dictum, non postrema caussa est, vt tam pauci arthritici sanentur, cùm quilibet hic hostem, quem sibi sæpe finxit, impugnandum suscipiat, eum verò, qui reuera hostis est, negligat. Patet hoc passim è consiliis Medicis, quæ etiam pro Illustrissimis Viris data sunt, non singula saltem, sed aliquammulta, in quibus plerisque, conquisitis hinc inde sententiis, res eò plerunque redit, curationem præcipuè ad caput, vt membrum mandans, & articulos, vt mẽbrum recipiens, dirigendam esse. Ita vnius Fernelij, Medici aliàs doctissimi & experientissimi, authoritas plurimos à veritatis inuestigatione abstraxit, &, vt multi ægri parum idonea medicamenta nanciscerentur, fecit. Nos, saluo aliorum iudicio, iis fundamentis, quæ *suprà* proposuimus, insistentes, curandi rationem breuiter proponemus.

Cur pauci arthritici sanentur.

Arthritidis curatio.

Consistit autem Curatio in genere ita dicta in duobus. Primum est, vt præsens paroxysmus, seu dolor, tumor, motus impedimentum, & alia quæ ægro arthritide laboranti molesta sunt, tollantur. Alterum est, vt præcaueatur, ne paroxysmus semel sublatus redeat.

Et primùm quidem arthritidem præsentem curandi rationem quod attinet, tria sunt præcipuè, quæ in paroxysmo amoueri cupit arthriticus, dolor, tumor, & motus impedimentum. Cùm verò hæc tria omnia ab humore p. n. in articulum illapso ortum habeant, tota paroxysmi ablatio in eo consistit, vt humoris influxus inhibeatur, & qui illapsus est, tollatur. Humore enim isto sublato & dolor cessat, & tumor euanescit, & motus partis redit. Quia tamen dolor sæpe valde ægrum cruciat, neque eum æger facilè sustinere possit, donec humor eius caussa tollatur, dolor interdum leniendus est, etiam antequam caussa planè tollitur. Atque ita tota arthritidis ægrum affligentis curatio consistit in caussæ ablatione, & doloris lenitione.

Primum quod attinet, cùm fluxus à motu & ebullitione quasi sanguinis & humorum in venis sumat initiũ, illa humoris ebullitio & motus sistendus primò, ac humores ad partem affectã ruentes cũ impetu non solùm aliò auocandi, atque auertendi, sed & è corpore eua-

euandi sunt. Hos enim nisi fiat, dolor magis exacerbatur. Postea verò humor, qui influxit, discutiendus. Et quia dolor inprimis molestus est, is interdum etiam, caussâ non sublatâ, leniendus.

Ideoque si caussa aliqua, vel externa in ambientis aëris intemperie posita, vel corporis densitas occasionem dederit, ea amouenda, imò etiam contrario modo corrigenda.

Venæsectio.

Venæsectio. Secundò si sanguis in corpore abũdet, qui & ab humoris motu commoueatur, & quasi ebulliat, & à dolore ad partem affectã attrahatur, atque ita vt *συναίτιον* ad arthritidem concurrat, & malum augere possit, ac præterea febris immineat, vel comitetur, venæsectio, si vires ferant, instituenda, vt affluxus ad partẽ affectam minuatur, & imminenti febri fomes subtrahatur, non nimia tamen quantitas euacuetur. Si verò à sanguinis copia periculum nullum immineat, aut etiam pituitosus humor abundet, venæsectio potiùs noxia est, quàm vtilis; cùm tum sanguinis euacuatione spiritus dissipentur, & calor natiuus absumatur, vnde calor in parte affecta humores vincere & ita facilè dissipare non potest, vnde & ægri tardiùs conualescunt, imò interdum tophi in articulis generantur. Et si omnes aut plurimi articuli afficiantur, basilica in dextro vel sinistro brachio aperienda. Si vnus tantum articulus, in opposito vena secanda. Vt si in dextro brachio articuli afficiantur, in sinistro brachio vena aperienda; si in sinistro, dextri brachii vena tũdenda. Si dexter pes laborat, vena dextri brachii secanda; si sinister, vena in eodem latere in cubito aperienda. Hoc enim commodius est, quàm venã in pede lateris oppositi aperire. Illâ enim Venæsectione humores fluẽtes reuellũtur, hîc tãtùm deriuantur. Eadẽ ratio est, si dolor fit in coxêdice.

Venæsectione in brachio in dolore Ischiadico præmissâ, ad deriuandũ vena cõmodè in poplite aperitur, aut iuxta malleolum interiorẽ, vel etiam exteriorem, in vena illic apparente, quam ob insignem quam affert, si tunc & in tempore fecerit, vtilitatem, Ischiadicam vocant, quæ & sæpè sola hunc affectũ sanat. Plerunque autẽ in crure dolente secatur, licèt & in sano apertam admodùm profuisse, subitòque omnem dolorem sustulisse, scribat Platerus.

Quia verò malum vrget, & fluxus velociter fit, etiã statim venæsectio, si eã opus sit, instituenda; & sanguinis quantùm opus, si vires ferant, vnicâ vice detrahendum. Si tamen vires largiorem venæsectionem non ferant, repetitis vicibus tantum detrahendũ, quantum plenitudini respõdeat. Venæsectionis vicariæ possunt.

Cucurbitulæ. esse cucurbitulæ, quæ incipientibus doloribus parti sanæ oppositæ vel distanti affigantur cum scarificatione.

Hirudines. Hirudines etiam in assuetis hæmorrhoidibus appositæ, sanguinem exhauriendo commodum aliquod afferunt.

Purgatio.

Purgatio. His reuulsionibus per sanguinis euacuationẽ factis instituenda est purgatio, de quâ etsi alii aliter sentiãt, vt postea *quæst.* 11. dicetur: tamen plerũque cõmodè adhibetur. Statim a. inchoantibus vel etiam imminentibus doloribus, antequam ii idẽ, vt & vigiliis, aut febre auctã vires debilitentur, instituẽda, neque hîc coctionem aliquam exspectare, aut præparationẽ præmittere opus est; quod superiorũ seculorũ Medici plurimi fecerunt, qui primò lenientibus vsi sunt, deinde præparantibus seu digestiuis, vt vocãt, aliquot dies, tandem purgantibus, quæ humores ab articulis trahunt. Cùm enim humores iam antea in motu sint, ac tenues, & turgentium naturam referant, & natura ipsa eos vt sibi molestos à bono sanguine separare conetur, ac metuẽdum sit, ne (vt dictum antequàm talia peragantur, humores ad articulos ruant, & dolore, vigiliis vires deiiciantur & febris superueniẽs purgationem prohibeat, statim purgatio instituenda. Et vnicum purgans exhibitum plerunque minùs ventriculo nocet, quàm toties repetitæ digestiuæ potiones, quæ ventriculum resoluunt & labefactant, vt auctis postea cruditatibus maior ad articulos affluxus fiat.

Alterantia.

Alterantia. Si tamen humores sint nimis calidi & acres, temperari possunt iusculis alteratis cichorio, endiuia, taraxaco, portulaca, acetosa, & medicamentis ex his paratis, nec inutilis est conserua rosarum cum speciebus diatrionsantalon.

Vt ℞. *Conseru. rof.* vnc. iij. *spec. diatrionsant.* Drach. j. *corall. rubr.* Scrup. j. Cum *syr. granator.* F. Electuar.

Vel ℞. *Margar. prap.* Drach. j. *corall. rubr. prap. santal. omnium*, an. Drach. j ß. *rof. rubr.* Drach. j. *oss. de cord. cerui* Scrup. j. Fiat Puluis.

Vel cum *sacharo in aq. rof. dissoluto* totulæ.

Verùm de purgatione duo inprimis monenda. Primò vt aptum tempus, vt antea diximus, eligatur, & ea non nimis diu differatur. Etenim si iam ad ipsos articulos influxerit totus humor, frustra instituitur purgatio, neque humor facilè reuocatur. Ideoque, vt is, qui ad articulos fluxurus est, ad aluum vertatur & per eam euacuetur, mox in principio paroxysmi, imò eã quamprimùm is instare animaduertitur, purgatio instituenda. Hoc modo enim humor, qui in fluxu est, & qui fluxurus erat, per conuenientia loca euacuatur, & ne ad partem affectã ruat, impeditur, ac doloris & tumoris incremẽtum prohibetur, & ita, quod influxit in parte affecta, faciliùs dissoluitur. Testaturque ipsa experientia, curationem hanc multis profuisse. Ita de se scribit Petrus Bayerus, se à quatuor hominibus ad sellam gestatum postquã aluum quater deposuisset, sumpto suo electuario Caryocostino à doloribus alleuiatum fuisse, & sine adminiculo alterius ire potuisse.

Deinde considerandum, quibus medicamentis purgatio sit instituenda. Nonnulli à validioribus medicamentis abstinendum censent, & nonnisi lenioribus vtendum vel calidioribus in minima quantitate, cùm fortis purgatio humorum copiam à partibus ignobilioribus & externis trahat ad internas & nobiliores, & accidat aliquando, vt nonnulli à vehementi purgatione in febres ardentes, malignas & lethales incidant. Quod vt libenter concedimus, & vehementioribus purgantibus humores antea feruidos non magis accẽdendos, aut motum naturæ planè interturbandũ, censemus, ita etiam cauendum putamus, ne humores saltem agitentur, & in venis commoueantur, & non educantur, ac sufficienter euacuentur. Quod vbi fit, postea maiore impetu ad partem affectam ruunt, vtpote ad quam natura antea eos detrudere conabatur, & ad quam simul à dolore attrahuntur. Purgantia itaque in principio paroxysmi, vel imminente eo, paulò fortiora eligi debent, talia tamen, quæ ventriculum non offendant. Si enim, vt modò dictum, leniora sumantur, humores saltem commouentur, & nihil effatu dignum euacuatur, vnde postea maior ad partem affectam fit confluxus.

Ne autem durante purgatione ad partem affectam confluxus fiat, & humor purgatione motus ad partem affectam ruat, præcauetur, si pars affecta sublimiori loco in lecto ponatur, donec purgatio absoluta sit, vel, quod certius, defensiuum purgante exhibito supra caput partis affectæ imponatur. Ex gr. si dolor sit in manu, defensiuum ad humerum apponendum, poteśtque id parari è *floribus rosarum, balaustiis, radicibus bistortæ, tormentillæ, consolidæ maioris, corticibus granatorum, bolo Armeno*, cum albumine oui, & aqua rosarum vel aceto mistis.

Et ne

Et ne cataplasma hoc ficcatum & induratum dolores excitet, atque ita fluxum conciter, parum vnguenti Comitissæ, aut olei rosacei omphacini addi potest. Aut loco cataplasmatis fascia satis longa poscâ, in qua muscus quernus, rosæ rubræ, vel alia adstringentia modò enumerata cocta sint, madida parti superiori, exempli gratia in podagra parti supra genua, induci potest. Atque ista defensiua tâdiu cōtinuanda, quamdiu purgatio durat, etiam per diem integrum.

Quibus autem in specie medicamentis purgatio instituenda sit, in genere definiri non potest; cùm magna sit corporum varietas. Licèt enim humor proxima arthritidis caussa serosus, salsus, & tartareus sit: tamen & ipse in diuersis corporibus diuerso modo constitutus est, & secum alios humores in corpore abundantes rapit. Imò in eodem corpore semper eadem medicaméta non cōueniunt, cū non semper sit idē corporis status. Ideoq; præsentis Medici est talia præscribere.

Ad humores autem serosos & ichores biliosos euacuandos comparata esse debent, qualia sunt: *Syr. ros. solut. de spina ceruina, domesticus vulgò dictus, manna, mechoacanna, sena, semen carthami*; & hinc cōposita: *Elect. diachatol triphera Persica, de succo rosar.* In fortioribus etiam medicamenta ex hermodactylis vsum habent, atque inter ea electuarium Caryocostinum Bayri, cuius infrà *de præseruatione* fiet mentio.

Vel ℞. *Hermodactyl. turbith elect.* an. Drach. iij. *diagr.* Drach. j ß. *zingib. mastich.* an. Drach. j. *sacch.* Drach. vj. F. Puluis.

Dos. Drach. j. vel Drach j. ß. cum intre carnis. Vel vsurpentur pilulæ Rhasis, quæ, vt ille scribit, *in 9. ad Mansorem, cap. 90.* lecto decumbentes surgere, moueri & ambulare faciunt, quæ hoc modo componūtur.

℞. *Aloës* Drach. j. *scammon.* obol. dimid. *rosar. rubr.* obol. vnum, *hermodactyl.* Drach. dimid.

Fiant pilulæ, quæ vna vice porrigantur, habito tamen respectu virium ægroti.

Verùm etsi serosus humor proxima caussa sit arthritidis: tamen quia is alios etiam vitiosos humores in corpore secum rapit, præsertim dolore accedente, præsentis Medici etiam est cuilibet ægro in tem præsentem varia medicamenta purgantia præscribere.

Vomitoria.

Vomitoria. Vomitus etiam in assuetis vtilis est, & cùm is breuiore viâ humores euacuet, non ita metus est, ne ad partem affectam ruant.

Vomitoria tamen hîc tàm fortia vix date licet, vt ex ipsis venis euacuent, sed satis est, si talia exhibeantur, quæ primas vias & partes ventriculo vicinas euacuent. Etenim si humores multi vitiosi circa ventriculum, lienem, & hepatis cauum, ac in locis vicinis consistant, facilè fieri potest, vt commotis in toto corpore humoribus & ii ad venas penetrent, & ad partem affectam ruant. Post vomitoria verò etiam purgationes instituere licet; imò si vna purgatio non sufficere videtur, ea iteranda est. Franciscus India, *lib. 2. de Gutta podagr. cap. 3.* miris laudibus hîc effert vomitorium, quod parat ex sufficienti quantitate pulueris scopæ regiæ, cum aqua stillatitia aurantiorum immaturorum tepida exhibitum; quod bilem & pituitam per superiora & inferiora cum commodo ægri euacuare scribit.

Sudorifera.

Sudorifera. Corpore purgato danda opera, vt sudor prouocetur, vel spontè, vel adhibitis medicamentis. Si enim, vt rectè Crato, *consil. 24.* scribit, quàmprimùm intus sudor detinetur, aut inhibetur, maximè si consuetus fuerit, imminet paroxysmus podagricus: etiam proculdubio angebitur paroxysmus, & prouocabitur, si in eo sudor detineatur, & reliquiæ humoris serosi in venis non discutiantur, & contrà breuior fiet paroxysmus, si per sudorem serum discutiatur. Verùm cùm in arthritidis inuasione fiat quasi quædam humorum ebullitio, & plerunque etiam febris adsit, calida sudorifera, qualia sunt *theriaca, Mithridatium*, & similia, vix conueniunt, cùm humores magis accendantur. *Sudorifera qualia esse debeant?* *Cornu cerui* verò vel crudum, vel sine vstione præparatum, commodè exhibetur, aut solum, aut cum aq. cardui benedict. Vtile est & *Antimonium diaphoreticum*. Si verò corporis constitutio, & humorum dispositio id ferat, decoctum Sassafras, vel sarsæ parillæ, vel Chinæ exhiberi potest, quod tamen cichorio, endiuia, soncho, dente leonis temperare licet. Ea verò, quæ in paroxysmis vtilia sunt ad humores seu sensibiliter, seu insensibiliter discutiendos, omnia in curatione locum non habent. Vtile etiam decoctum bardanæ radicis, seu lappæ maioris, cùm incidat, discutiat, sudores & vrinas moueat, refertque Forestus, Vastellium Pensionarium Mechlinensem cùm in lecto decumberet ex doloribus articulorum, vt nullum membrum mouere posset, bibisse cereuisiam calidam, in quâ radix lappæ maioris cocta erat, quâ epotâ cùm nullis remediis à Medicis curari posset, plurima minxit alba instar lactis, & à doloribus liberatus fuit.

Vel ℞. *Sarsæ parillæ* vnc. j. *ligni sassafr.* vnc. ß. *rad. caryoph.* vnc. j. *santali citrini* Drach. ij.

Infund. in aq. lib. iij. horis 24. postea coq. Detur manè haustus vel decocti solius, vel cum C. C.

Topica.

Topica. Corpore ite conueniente modo euacuato, & caussâ antecedente, quæ morbum auctura fuerat, ablatâ, iam ad ipsam doloris lenitionem, & caussæ continentis, doloris ac tumoris ablationem, adeoque topica accedendum. Si verò, antequàm ista vniuersalia præmissa fuerint, statim topica adhibeantur, plus damni, quàm commodi inde æger percipit. Vel enim materia, quam natura ad articulos depellere conatur, ad interiora repellitur, vnde grauia symptomata excitantur: vel articulis impingitur, dolorque exasperatur: vel pars effœminatur, laxaturque, atque ita fluxus augetur. Quæ cùm vulgò non obseruentur, & topica sæpè non satis tēpestiuè & cautè adhibeantur, plus plerūque damni, quàm vtilitatis inde ægri percipiunt, vnde etiam vulgata sententia orta est, optimum esse, articulis dolentibus nihil adhibere. Et teuera præstat nihil applicare, & naturæ rem committere, quàm medicamenta minùs idonea vsurpare.

Topica autem, quæ applicantur, vel dolorem solum respiciunt, vel caussam simul doloris, humorē scilicet, qui affluit & affluxit, dolorémque & tumorē excitat.

Dolorem lenientia.

Dolorem lenientia. Dolor plerunque in hoc morbo grauissimum symptoma est, & ægris molestissimū, quem maximè diris deuouent, vt in Luciani Tragopodagra *mox in principio* videre est; & propterea etiam maximè ablatū cupiunt. Et omnino necessarium est, vt eius rationem habeat Medicus, quia, si nimius fit, vigilias concitat, vires deiicit, & attrahēdo humores malū auget, atque ita curā ad se meritò trahit, *12. meth. med. cap. 1.* & propterea sui lenitionē per anodyna indicat. Habent autē dolorē leniētia seu anodyna & hoc cōmodi, quòd partes laxando, faciunt vt humor, qui antea saltem ad interiores circa articulum partes fluebat, etiam iam ad ambientes partes & carnosas diffundatur. Vnde arthritici dolores, antequam pars intumescat, sunt vehementissimi; mitigantur verò, vbi pars intumescit.

Anodyna autem qualia propriè sint, alibi dictum in Instit. quæ scilicet partem affectam demulcent & laxant, caussam verò ipsam non discutiunt. Et parentur

tur hîc ex lacte caprino ex vberibus recens mulcto, pane albo & lacte cum vitellis ouorum, & momento croci, ex foliis althææ, maluæ, brassicæ, calidè impositis; ex semine maluæ, altheæ, cydoniorum, psyllii, & præcipuè ex mucilaginibus eorum, cassia fistulari extracta cum decocto vel aqua solani, quæ, vt Auicennas ait, præstantissimum est remedium, cui, si humores calidi affluant, aliquid olei vel aquæ rosarum addi potest; si frigidi, oleum chamæmelinum. Pro cassia etiam roob sambuci vsurpare licet; ex pane albo & vino, & quidem si humor sit calidior, vino rubro, si frigidior, vel mistus, vino albo cum puluere flor. chamæmeli & oleo rosaceo; è caseo ouillo recenti imposito, & sæpius immutato; è stercore bubulo primo vere recenti, vt & aqua ex eo destillata. Vtilissimum quoque remedium est *mucilago seminis psyllii* aquâ rosarum vel solani extracta, cui aliquid interdum aceti addi potest, commendaturque hoc medicamentum multùm à Serapione & aliis.

In morbo incipiente Solenander sumit crassiores stipites cicutæ, eosque sale implet, & argillâ vel pastâ obturatos in locum humidum ponit, vt sal liquescat, quem liquorè in vitro asseruat, & pannis loco dolenti applicat.

Vsus etiam est sæpissime cataplasmate hoc:

℞. *Maluam integram* cum radicibus concisam minutim, eamque in æquis vini & aceti partibus coque in fictili nouo ad tertiæ partis consumptionem, deinde admisce *secalis crassiores furfures*, quantum ad conficiendum cataplasma sufficit, idque calidum loco dolenti applica.

Forestus refert, quendam aquaricæ lenticulæ, & floribus chamæmeli lacte coctis parum farinæ hordei addidisse, & in formam cataplasmatis redegisse, & apposuisse ad sedandum dolorem, cum miraculo quasi. Vtile est & oui luteum cum oleo violat. in formam linimenti subactû; vt & aqua spermatis ranatum, quæ forsan etiam aliquam vim narcoticam habent. Adrianus Spigelius apud Morauos in vsu & nobile experimentum pro sanandis illicò doloribus podagricorum Vlmariæ cum radicibus & floribus destillatæ aquam esse scribit: quæ & Silesiis in frequenti vsu est. Commodum etiam est decoctio parietariæ partem affectam fouete.

Vsurpantur à plurimis etiam olea & pinguedines. Verùm hic non sine caussa monendum, pinguibus talibus cautè vtendum esse. Cùm enim arthritis sæpe cum erysipelate, quantum ad caussam, aliquâ cognationem habeat; at verò notum sit, pinguia omnia, quæ poros oblinunt, in erysipelate potiùs nocere, quàm prodesse: idem etiam in arthritide metuendû videtur, ne si per pinguia pori oblinantur, humore intus detento, dolor augeatur; id quod ipsa experientia testatur. Et vir quidam honestus in vicinia mihi retulit, se in podagricis doloribus sedandis in suo corpore nihil vtilius percepisse, quàm caseum ouillum planè recentem impositum, verùm sæpè renouatum. Quamprimum enim à calore partis calefactus pinguescere & quasi butyrum fundere caseus incipiebat, dolorem inde sibi augeri dicebat.

℞. *Medull. panis tritic.* ℔ ß Coq. *in lact. rec. q. s.* ad conficiendum cataplasma: Adde *mucilag. sem. alth.* vnc. ij. *farinæ sem. lini, fœnigræci*, an. Drach. ij. *pulu. flor. chamæmeli, meliloti*, an. vnc. j. *croci* Drach. j. *ol. rosac. chamæmel.* an. vnc. ß. Misce.

Vel ℞. *Lactis recenter mulcti* vnc. j ß. *medullæ panis tritici* Drach v. *farinæ hordei* vnc j ß. *hermodactylor. vulgatior.* ʒ. vj. *croci* Drach. j. *ol. chamæmel. q. s.* Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Panis albi* vnc. vj *lact q. s.* Misc. ad ignem, Adde *vitellos ouor.* ij *ol. rosac.* vnc. ij. *croci* Scrup j. M.

Vel ℞. *Farin. hord, fabar. orobi*, an. vnc. j. *sem. lini* Drach. vj. *pulu. flor. chamæmel.* Drach. iij. *meliloti* Drach. ij. *croci* Scrup. j. Coq. in *s. q. aq. flor. chamæmeli*: Adde *vitellos. ouor. duor. ol. chamæmel. rosar.* an. vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Pulpæ panis triticei* vnc. ij. *pulu. flor. verbasci* vnc. j. Coq. *in lacte.*

Adde *flor. cassiæ* vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Sem. lini, fœnigræci* part. æqual.

Extrahatur mucilago *aquâ rosarum.*

Adde *vitellos ouorum duos, aceti* parum.

Inspersa farina fabarum, F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farinæ hordei, sem lini, fœnigræci, fabarum, pulu. flor. chamæmel.* an. vnc. ß. *rad. althéæ* vnc. j. *ol. rosac. chamæmel.* an. vnc. j ß. *vitellos ouor.* num. iij. *roob vini* vnc j. Misce. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Flor. verbasci* q. v

Infund. in s q. vini rubri per duos menses, deinde destillentur. Destillatâ aquâ locus foueatur, & deinde inungatur oleo seu liquore è floribus verbasci, vitro clauso ad radios solis tempore æstiuo collecto.

Vel ℞ *Gemmas coryli*, exprimatur ex iis oleum eodem modo, vt ex semine lini parari solet. Corpus, quod post olei expressionem remanet, comburatur, & ex cineribus aquâ purâ sal eliciatur, qui oleo expresso misceatur. Oleum cum sale mixtum clarificetur transfundendo id per pyxidem ligneam, sicut pictores oleû lini pro suo vsu clarificare solent; & euadit præstans ad dolores leniendos medicamentum.

Verùm ipsa anodyna pro qualitate humoris nonnihil variari possunt, & in humore calidiore frigida quædam addi, vt rosæ, & earû aqua, aqua plantaginis & similes, In caussa verò frigida flores chamæmeli, meliloti, absinthium, semen lini, fœnigræci addi possunt.

Narcotica.

Si anodyna non suffecerint, narcotica vsurpanda, *Narcotica.* quæ cùm stuporem parti inducant, non solùm protinus dolorem compescunt, sed & calore suo, quem obtinent, simul humores resoluunt, atque ita cum commodo & tutò, nec cum periculo, vti creditur, vsurpatur, sicut Platerus, *lib. 2. Pract.* scribit: ac propterea, sicut & alii plurimi, hyoscyami & mandragoræ ac papaueris folia recentia contusa vel priùs decocta admota commendat; sunt vtilia & illorum olea, ac succus ex illis expressus, pro fotu vsuparus, vt & radix mandragoræ, semenque hyoscyami cum aliis cataplasmatis formâ applicata. Nicotianæ etiam folia recentia contusa & parti dolenti imposita dolorem leniunt. Idem Platerus, vt & alii Autores ad opium accedunt, idque aliis anodynis admiscent, & Vnciis duabus illorum Drach. j. opii addunt. Si etiam in spiritus vini simplicis, vel croci infusione flauescentis vnc. iiij. camphoræ Scrup j, & opii Drach. j. dissoluatur, eoque liquore pars dolens illinatur, efficacissimum scribit esse remedium. Antidota etiam opiata, vt theriaca, Mithridatium, philonium, recentia addi possunt, præsertim si opii quantitas augeatur.

In vsu tamen opiatorum non diu persistendum, cùm calido natiuo & neruis sint inimica.

Idem tamen Platerus, *lib. 1. Pract. cap. 5. de tactus læs.* scribit, ab externo narcotico cuti applicato cutem stupidam & indolentem reddi posse, se nunquam deprehendere potuisse, licet vt aliquid certi cognosceret, massam opii emollitam parti podagrâ dolêti applicârit.

Exhibita quidem narcotica dolorem etiam facilè sedant; verùm cùm motum humorum ad externas partes impediant, facilè aliquid incommodi excitare possunt, & dolorem longiorem efficere, cùm dolor paulò post recurrere soleat.

E. G. ℞. *farin. hord.* vnc. iiij. *medull. panis triticei* vnc. iij. *lactis q. s.*

Coqu. ad consistentiam cataplasmatis: adde *ol. rosac.* Vnc. j. *vitell. ouor.* num. iij. *opij* Scrup. j. Misce.

Vel

Vel ℞. *Medull.panis tritici q.s.* Affunde cremoris lactis q.s. adde *croci* Drach.j.*thuris*,Drach.ß.*pulu. lumbricor.terrestr.*Drach.ij.*vitell.ouor.*num.iv.*sem. hyoscyami,papau.alb.*an.Drach.iij.

Bulliant in vase duplici per horam dimidiam.

F. Cataplasma.

Vel ℞. *fol. hyoscyami* M iij. *baccar. solani* Vnc.j.

Coquantur ad mollitiem & contundantur:insper-gatur *farin.hord.* Vnc.j.ß. *ol.rosac.* parum.

F. Cataplasma.

Vel ℞.*farin.hord.medull. panis alb.*an.Mß.*fol.hyoscyami,malu.violar.* an.Mj *flor.chamemel.cortic.papau.alb.* an.M.ß.*ol.lumbricor.papauer* an.Vnc.j.

F. Cataplasma.

Si libet,opij & croci an.Drach.j.addere licet.

Vel ℞. *rad.mandrag.fol. hyoscyami*, an.q.s. Coq.& contundantur:adde *farinæ fabar.& ol.rosac.q.s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *Vitrioli crudi* ℔ij.*spiritus vini* ℔iij. *aq.sambuc.* ℔ij.

Misce simul in cucurbita vitrea bene lutata, appositóque alembico & recipiente, in quo ponantur *sem. hyoscyami contusi* Vnc.ij. *flor. verbasci, sambuci, chamamel.* an.M.ij.

Fiat destillatio igne aperto, per gradus, donec vitrum igniatur. Post destillationem spiritus cum phlegmate à seminibus & floribus separetur, & vsui in vitro seruetur.

Vel ℞. *fol. hyoscyami* Mj. *solani, semperuiui, capit. papaueris hortens.* an.M.ß. *radic. mandragor.* Vnc.j. *flor. chamamel. verbasci* an.Pj. *sem. psyllij* Vnc.j ß.*hyoscyami* Drach.j.

Coquantur in lacte pro fomento.Remanentiæ contundantur,& additâ:*farinæ sem.lini* Vnc. j. *hord. ol. rosacei* an.Vnc.ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli huc referunt & aquæ frigidæ perfusionem, & quidem authoritate Hippocratis, qui 5.*aph.* 25.scribit:*dolores articulorum podagricos,conuulsiones,& horum plurima frigida aqua largè affusa leuat,& dolorem soluit. Nam modicus torpor dolorem soluit.* Scribítque Donat.Anton. Ferrus,*tract.* 2. *de podagra cap.*9. se hoc remedium sæpius expertum esse, & cùm alia remedia nihil profecissent,ad aquæ frigidæ perfusionem, tanquam ad extremum remedium peruenisse, & statim dolorem sedatum fuisse. Verum enim verò negari equidem non potest,aquam frigidam parti affectæ affusam non solùm repellere, sed torporem quendam inducere, atque ita dolorem lenire: verùm metuendum est,ne calor innatus partis hoc modo destruatur, & imbecillitas parti concilietur,ob quam postea malum grauius reddatur,& præterea humor parti impingatur,& in ea condensetur, aut etiam ex violenta repulsione humores ad interiora ruant.

Repellentia.

Repellentia. Topica verò,quæ ad caussam diriguntur, quod attinet,& primò repellentia,etsi ea à nonnullis commendantur: tamen sola hîc vix locum habent. Cùm enim natura ipsa motum hanc instituat, & humores vitiosos è partibus internis ad externas & ignobiliores depellat,si is motus impediatur,& humores ad partes internas & principes repellantur, id cum vitæ periculo accidit, & pessima exoriuntur symptomata, quæ non cessant,nisi natura humorem vitiosum ad alium articulum iterum expellat.

Præterea cùm dolor mitigetur, cùm materia ad externas,quæ circa articulum sunt, partes diffunditur,si per repellentia ad interna repellantur,dolor augetur; vnde nonnulli etiam nec externam auram, etsi non adeò frigida sit,ferre possunt, sed membrum affectum tegant necesse est,si dolorem mitiorem experiri velint. Insuper si materia iam ex parte influxerit, repellentium & refrigerantium vsu incrassatur,& parti impingitur,malúmque difficilius curatu redditur. Si tamen à subito & nimio humorum affluxu, præsertim calidorum,in principio dolor valde augeatur, & is curam totam ad se trahere videatur,ac propterea eum moderari, & repellere nonnihil animus sit, repellentibus quidem vtendum,sed non solis,verùm cum anodynis mistis,& præmissâ venæsectione & purgatione. Sicut contrà in principio nimis laxantia non vsurpanda, cùm affluxum humorum promoueant, sed affluxum humorum nonnihil remorantia vsurpanda. Itaque tùm lactucam, semperuiuum, portulacam, violariam, plantaginem,rosas,& ex iis parata addere licet; vt & aliquid ceti.

Vt ℞. *farin.hord.*Vnc.iij. Coq. in *oxycrato*, Adde *vitell.ouor.*ij.*croci*,Scrup.j.Misce.

Vel ℞.*Mucilag. sem.psyllij aquâ rosextract.* Vnc.ij. *mucilag. sem.alth.*Vnc.j. *farin.hord.q.s. vitell.oui vnius.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *Aq. sperm.ranar.*Vnc.iv. *solani, flor.sambuci, plantag.*an.Vnc.ij. *camphor.*Scrup.ß. Misce.

Si libet,*mucilag. sem.psyllij & cydon.*an. Vnc.j. addi potest.

Vel ℞. *Succi hyoscyami,semperuiui,lactucæ* an. Vnc. ij.*farinæ hordei* Vnc.j.*vitell. oui vnius*, *ol. rosac.* Vnc.ij, Misce.

Vel ℞.*Rosar. rubr.*M.j. *farin. sem. fœnigr. fabar.hord.* an.Vnc.j.*santali rubr.*Drach.j ß. *flor.chamam.*P.j.Coctis & contusis addantur *vitell.ouor.* ij.*aceti* Vnc. iv. *ol.rosac.q.s.*

Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Aq.solani,plantag.sperm. ranar.* an. Vnc ij. *ol. rosac.chamemel.*an.Vnc.j.*lactis vaccini* Vnc iij. *farin. fabar. alth.hord.*an. Vnc.j. *vel q.s.croci* Scrup.j. *vitell. ouor.*num.ij.*opij* Scrup.ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli *C.C. vstum & praeparatum* in *aqua flor.verbasci* macerant,vel coquunt, & in colatura pannos lineos imbuunt,eósque parti dolenti imponunt.

Vel ℞. *Verbasci recentis* ℔vj.*vini* ℔ij.

Macerentur per dies tres,postea destillentur.

Vel ℞.*Flores verbasci*, iísque ampullam vitream reple,& orificio obturato Soli expone. Sic enim in liquorem diffluunt, qui linteo parti affectæ impositus dolorem lenit. Si oleâ adhibere libet.

℞. *Ranas quinque, lumbricorum terrestrium vino lotorum* Vnc.iij.Coq.*in ol.rosaceo.* Colentur.

Discutientia.

Vbi autem fluxionis impetus præteriit, ac pars intumuit,ea simul misceantur, quæ humorem euocant, leniter discutiunt, atque ita aliquid caussæ tollunt. *Discutiētia.* Hîc autem Medici plerique prolixi esse solent in recensendis & distinguendis medicamentis, quæ caussæ calidæ, quæ frigidæ, imò quæ omnibus humoribus conueniunt.Verùm etsi non negamus,ad humoris affluentis conditionem aliquo modo respiciendum esse; tamen præcipua cura esse debet, vt humor ille serosus & acris,qui proxima & principalis doloris caussa est,à partibus in articulis penitioribus ad externas euocetur,& insensibiliter discutiatur; id tamen ita fiat, vt humorum(vt dictum modò)quos is secum rapit, quique ratione doloris simul attrahuntur, & vulgò pro proxima arthritidis caussa habentur, etiam ratio habeatur. Imò ipse humor ille serosus prima mali huius caussa in aliis magis,in aliis minùs calidus est.Ideóque si humor qui affluit,sit calidior, discutientia ita comparata esse debent,vt quidem humorem leniter discutiant,affluxui tamen nouo occasionem non præbeant. Et humor talis calidus,cùm sit simul mobilis & tenuis, facilè discutitur,nec fortioribus medicamētis indiget. Si verò humor sit minùs calidus, vel frigidior, tutiùs calidiora adhibere licet. Neque enim metus est, vt tum

rum facilè nouus fluxus conciretur, & calidiora medicamenta ad humorem talem discutiendum requiruntur.

Quibus verò medicamentis humor ille serosus & tartareus, vt appellatur à Chymicis, extrahendus & discutiendus sit, non sine caussa diligenter inquirendum. Etenim diximus *de cons. & diss. Chym. & Gal. cap. 15. p. 381.* medicamenta caussæ suo modo debere esse similia. Nam non quodlibet à quolibet patitur, nec quodlibet cuilibet vnitur. Gummi Arabicum, tragacanthæ, cerasorum ab aquâ ob naturæ conuenientiam dissoluuntur, non verò sulphur & alia sulphurea ac oleosa. Sulphur ab oleo dissoluitur, non verò ab aqua forti, etsi id argentum & alia metalla soluere possit. Manus pice vel terebinthinâ sordidæ non aquâ, sed oleo vel aliâ pinguedine mundantur. In ambustis non frigidam aquam adhibere licet, sed oleum lini, vernix, & similia, quæ empyreuma illud extrahunt, adhibenda. In erysipelate seu rosa dicta non pinguia & oleosa imponenda, sed lixiuium, oleo temperatum, sapo in aq. sambuci dissolutus, & similia, quæ poros non claudunt, illum tamen subtilem & calidum humorem extrahunt ac discutiunt. Eadem in arthritide est ratio, & cùm ea non ab aqueo humore, nec etiam ab oleoso aut sulphureo, vt Chymici loquuntur, sed acri & salso originem habeat, ad eum extrahendum & dissipandum potiùs ea, quæ salem volatilem in se continent, quàm pinguia & oleosa exhibenda. Et experientia iam multos docuit, à pinguibus dolores arthriticos augeri. Hinc Chymici non sine caussa commendant salem armoniacum sæpius sublimatum, in vino vel alio conueniente liquore dissolutum, & parti impositum. Alij salem vrinæ, itidem in vino vel alio liquore dissolutum. Et cum Adr. Spigelius scribat, se vidisse vrinam humanam veterem parti dolenti, etiam adhuc perstantibus insignibus doloribus, fomenti loco impositam mirabiliter profuisse, multò magis id sal vrinæ præstaret. Imò nonnulli & aliis salibus ad euacuandum istum humorem vtuntur. Noui etiam, qui spiritum salis aliis liquoribus temperatum adhibet. Commodissimè aquâ Vlmariæ temperatur, & parti dolenti pennâ illitus humorem ita extrahit, vt etiam vaporis formâ exhalare videatur. Imò quidam etiam ea commendant, quæ ad phœnigmos & vesicatoria vsurpari solent, atque anodynis ea miscent. Neque hæc recentiorum, & Chymicorum saltem inuenta sunt, sed plantas sale volatili & acri abundantes in arthritide curanda iam antiquis in vsu fuisse, vel sola iberis seu lepidium docet, cuius radices tusas cum axungia veteri mistas ischiadicis magno cum commodo apponi scribunt, vt patet ex Dioscoride, ex Damocrate, cuius carmen apud Galenum, 10. *de comp. med. sec. loc.* legitur. Aëtio, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 2.* & aliis. Et de sinapi semine scribit Alex. Trallianus, quendam, solo sinapi cum ficubus siccatis misto in magnis doloribus à frigido humore ortis, vtentem dolore liberatum fuisse. Nonnulli raphanum agrestem comminutum commendant, & vidi quibusdam profuisse. Cuius acrimonia si metuatur, & fetuor inde aliquis excitetur, coqui priùs parum potest.

Laudatur & liquor limacum

℞. *Limac. ex testis suis exemptas* num. xxv. *gran. ebuli recent. salis* ana q. s.

Fiat S. S. S in vase mundo subtus pertuso, ponatur in cellam, & supponatur vas, quod excipiat liquorem destillantem, quo panni imbuantur, & parti affectæ applicentur.

Commendatur & hoc suffumigium.

℞. *Ligni aloës, succini, thuris, gummi iuniperi, sem. hyoscyami, styrac. calamit. gummi tacamahacæ, animæ*, an. Drach. j.

Puluerisentur crassiusculè, puluis supra igniros carbones proiiciatur, & fumus parte affectâ per dimidiam horam excipiatur. Quercetanus, *Pharmacop. rest. cap. 7.* quatuor habet aquas antipodagricas.

Prima est:

℞. *Aqua spermatis ranarum, tapsi barbati, salicis* ana ℔ ijß. *vrinæ pueri vinum bibentis* ℔iij. *theriac. recent.* Drach. ijß. *vitrioli, salis fusi, aluminis* an. Vnc. iv.

Destillentur ad siccitatem per cineres, Adde *salis vitrioli* Vnc. j. ß. *camphor. croci* an. Drach. ij. Misce.

In aqua ista linteola madefiant, & parti dolenti applicentur, ac sæpè renouentur.

Secunda:

℞. *Salis, vrinæ pueri*, an. q. v. Destillentur.

Tertia:

℞. *Fol. & flor. sambuci viridium* ana ℔j.

Contundantur & macerentur in s. q. vini per dies 3, in Baln. postea destillentur.

Quarta:

℞. *Spir. vini rectific.* ℔ ij. *mellis puriss.* ℔ j.

Destillentur in balneo vaporoso, & duo liquores, alter aqueus, alter sulphureus, seorsim colligantur.

Remanentiis adde *croci integri* Vnc. jß. *terebinth. Venet.* Vnc. ij, *tartari ad albed. calcinati* ℔ß. *salis fusi* Vnc. j *phlegmatis vitrioli* Vnc. iv. *lixiuij sarmentorum vitis* ℔ ij.

Macerentur horis 24. deinde destillentur ad siccitatem. Fecibus remanentibus adde primam aquam & destillentur. Tandem liquores omnes misce, & in baln. vaporoso destilla.

Andreas Libauius *Apocalyps. Hermet. part. prior. cap. 8.* omnibus præfert aquam, in quâ æs & ferrum extincta, & postea Mercurius vitæ maceratus sit.

Vel ℞. *Sapon. Veneti* Vnc. jß. *spir. vini, aq. flor. sambuci* an. Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. *Cancror. fluuial.* num. viij. *granor. iunip.* M. j. *myrrhæ, thuris* an. Vnc. j. *vini optimi* ℔j. Destillentur.

Vel ℞. *Mastich. thuris, myrrhæ, ammoniaci, bdellij* an. Vnc. ij. *vitriol.* ℔j. *mellis* ℔ij. *tartari* Vnc. jß. *spir. vini opt.* ℔ iv. Destillentur s. a.

Solenander *consil. 24. sect. 4.* scribit, se nouisse quendam senem podagricum, qui sibi hoc modo medicinam faciebat. Cùm tumor & dolor magnus, locúsque rubens erat, accipiebat salem, cinerem, vrinam pueri, & acetum, in iis commistis, & agitatis madefactum & expressum pannum laneum album applicabat aliquoties. Sedato iam magna ex parte dolore, morbo declinante, coquebat sulphur viuum, & puluerem hellebori albi in oleo seminis lini, eóque affecta loca illinebat. Idem Solenander istud multis profuisse scribit. Adnascitur ad quercûs radices, vt plurimùm autumno fungus quidam rubens, tener, & pro ratione radicis arboris magnus, satis, quem propterea ὑπὸδρῦν nominat, ille procul dubio, cuius suprà *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 7.* de dysenteria facta est mentio: istum in tenues particulas sectum cum trito sale in ollam testaceam indit, ita inspergens salem tritum, vt particularum strata quælibet salem intermedium recipiant. Sic permixtim conditum fungum in penu subterraneo seponit, muriam, quæ tandem inuenitur in olla, liquefactam colligit, eáque asseruatâ affectos articulos illinit. Verùm quia siccat vehementer & discutit, laxatámque ab humore partem mirificè roborat, monet, principio, priusquam dolor innaluit, eius vsum esse vtiliorem, aut iam declinante paroxysmo ad materiam absumendam, partíque robur, & firmitudinem addendam, potissimùm si aliquoties interponatur fotus & lotio partium ex decocto verbasci, absinthij, chamæmeli, herbæ paralyseos, saluiæ, chamæpityos, artemisiæ, rorismarini, meliloti, & id genus aliarum, quæ incidere, abstergere, discutere, siccare mediocriter & roborare valent.

Commendatur & hoc Emplastrum.

℞. *Gummi Carannæ* Vnc. jß. *tacamahacæ* Drach. vj. *emplastri oxycrocei* Vnc. ix. *ceræ albæ* Drach. v. *pulueris consolid. maioris* Drach. ij. gr. xv. Cum *oleo chamæmel.*

F. s. a.

F. f. a. Emplastrum, quod loco dolenti applicatum valde extrahit materiam, & dolori succurit.

Et talia medicamenta plurima magnâ copiâ apud Platerum *lib. 2. Pract.* & alios passim extant.

De iis tamen hoc monendum censeo, in topicis omnibus applicandis signa à iuuantibus & nocentibus diligenter attendenda esse. Etsi enim proxima caussa arthriditis sit humor serosus, salsus, tartareus, aut quomodocunque appellare libet: tamen non est de nihilo, quod Chymici monent, vt infrà *quaestione 6.* dicetur, varia esse salium in plantis & terrâ genera, seu, vt Platerus loquitur humorem arthritidis causam ichoribus humorum excrementitiorum, qui eum vehementiorem reddant, permisceri. Vnde non solùm in diuersis indiuiduis, sed & in eodem secundum aetatem non semper eadem doloris ratio est. Vnde Q. Serenus.

Quaedam haud sunt rabida medicamina digna podagra.
Cui ter tricenas species Epidaurius ipse
Dixit inesse Deus.

Tandem ad discutiendas reliquias fiant fomentationes ex artemisia, origano, absinthio, betonica, calamintha, floribus stoechad, Arabicae, lauendulae, chamaemeli, meliloti, in vino & aqua coctis, quae simul partem roborant. Monet autem hic Crato, *consil.* 240. vt pedes quàm minimè humectentur, sed vapor salsum pedibus excipiatur. Et reuera commodissimae sunt eiusmodi fomentationes. Si tamen paulò plures plantae in aqua coquantur, & aliquid salis addatur, vel etiam lixiuium affundatur, nil incommodi ab humectatione expectandum, aut si omnino quid damni metuamus, ne humiditas aquea post balneum in parte affecta relinquatur, trochisci sequentes carbonibus ignitis iniiciantur, & fumus parte affectâ excipiatur.

℞. *Gummi iuniperi, thuris*, an Drach. ij. *ladani, benzoës*, an. Vnc. j. *cinamomi caryophyll. nuc. mosch.* an. Drach. ß.

Puluerisata excipiantur *gummi tragacanth*, & F. trochisci.

Commendatur etiam plurimùm balneum è ligno iuniperi, vt & ex decocto vulpis integrae, adiectis ranis & lumbricis, & herbis anteà enumeratis.

Vel vngantur pedes conuenienti aliquo linimento vel vnguento. Galenus. 2 *de simp. med. fac. cap.* 18. vt & alij authores, plurimùm commendant oleum salitum patti affectae affricatum. Omnibus enim, ait Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 21. qui hoc modo fricantur, insitus calor augetur, quod praeter naturam est, discutitur, recrementaque consumuntur, & affecta membra redduntur robustiora, vt doloribus ampliùs non sint obnoxia; maximè si diligenter singulis diebus manè & vesperi per omnem vitam hoc praesidio vtantur. De quo confidenter & proculdubio ἀποδοκτικῶς ausus est pronunciare Philagrius, vt Aëtius *loc. alleg.* scribit, quòd etiam solum sufficiat iis, qui vel maximè circa diaetam delinquunt, aut immodicè refrigerantur, aut aegrotant ex labore, aut re venereâ nimiùm sunt vsi, aut quemcunque alium excessum admiserunt. Quia autem oleum & sal non facilè miscentur, sal primò vino calido humectandum, & hinc cum oleo in mortario diligenter miscendum, & semper, & antequam hoc linimentum in vsum trahatur, sal oleo benè admiscendum. Neque etiam saltem innnctio sufficit, sed articuli benè fricandi sunt, vt medicamenti vis penetret.

℞. *Castorei, thuris*, ana Drach. jß. *medull. ceruinae, adipis anser.* an. Drach. iij. *ol. mastich menthae*, an. Vnc. ijß. *bdellij, galbani aceto dissolut* an. Vnc. ß. *farinae sem. lini, foenigraci*, an. ʒ. iij ß. *cerae q. s.*

Fiat Emplastrum. Flavij Clementis pharmacum, cuius vsu homines toto corpore destructos à podagra, chiragraque adeò conualuisse fertur vt citra noxam ambulauerint, describit Galenus 7. *de comp. med. sec. gen. cap.* 12. vbi & alia huius generis pharmaca habet, vt & 10. *de comp. med. sec. loc. cap.* 2.

Vel ℞. *Gummi pini*, Vnc. j. *picis nigrae*, Vnc. ij. *cerae*, Vnc. jß. *pingued. galli veteris*, Vnc. j. *pulv. hermodactyl. sulph. viui*, an. Vnc. iij. Fiat Emplastrum & tertiâ die renouetur.

Hentici Stapedii *in consil. Scholtzii, cons.* 238. sunt sequentia. ℞. *Baccar iuniperi, althaea*, an. Vnc. ij. *fol. lauri, myrti, saluiae, betonicae, stoechados, origani, calaminthae, maioran. rosmarin.* an. M. ß. *sem. lini foenigr.* an. vnc. ij. Fiat decoctio in lixiuio è sarmentis vitis, addendo salis communis ℔j.

Postea sequenti oleo inunguntur. ℞. *Rad. pyreth. nuc. mosch. caryoph. contusor.* an. Drach. ij. *flor. salv. hyssopi, rorismarini stoechad. Arabic. spicae nardi*, an. Drach. j ß. *rad. aristoloch. hermodactyl.* an. Vnc. j. Affunde *spir. vini* ℔j. *vel q. s.* Macerentur per diem, postea adde *terebinth. opt.* ℔j. ß.

Destillentur in alembico vitreo Alexand. Trallianus & alij hoc commendant, & eo multos non solùm, quibus pituitosus humor, sed & quibus bilis affluxerat, valetudinem recuperasse testantur.

℞. *Thymi, origani, satureiae, calaminthae*; an. q. v.

Coq. in *aceto acerrimo*, decocto calido partes affectas saepe perfunde ac foue.

Ad Tophos.

Si materia jam in tophos concreuerit, equidem eos dissoluere difficilimum est; verùm si nondum inueterati sint, non omninò nulla sanationis spes est. Possunt antè ad tophos discutiendos adhiberi non solùm externa & topica, sed & interna. Interna sunt antidota illa suprà proposita, inter quae praecipuè vtilis est antidotus Tralliani ex Centaurio. Scribit etiam idem Trallianus, quendam, cùm tophos habere coepisset, decocto chamaepityos sumpto prohibuisse, ne ampliùs generarentur. Externa seu topica ad nodos dissoluendos vtilia sunt ammoniacum aceto dissolutum. *Ad tophos.*

Vel ℞. *Empl. diachyli simpl.* Vnc j. *ammoniaci, galbani, bdellij, sagapeni*, an. Drach. j. *ol. irini, liliorum alborum*, an. Vnc. ß. *pulv. ireos*, Drach. j.

Fiat Emplastr.

Vel ℞. *rad. bryoniae, cucum agrest. iridis*, an Vnc. ij. *alth. lilior. albor. sub cinerib. calid. coctar.* an. num. iv. *sem. vrticae, sinapi, nasturtij*, an. Vnc. j. Terantur *cum adip. anserin. & ol. amygd. dulc. s. q.*

F. Cataplasma.

Galenus & alij id, quod è caseo veteri conficitur, plurimùm commendant. Nam cute spontè disruptâ absque sectione articulos citra noxam quotidie lapidibus liberatos reficit.

℞. *Casei veteris & acris*, Vnc. iij. vel q. v. intingatur *in iuris carnis suillae salsae* s. q. & in mortario subactus parti affectae imponatur. Alij pedes suum salsos in aqua ad mollitiem planè coquunt & posteà admiscent casei antiqui partes duas, nasturtij partem vnam, & emplastrum inde conficiunt, quod valde commendant.

Vel ℞. *succi tabaci* Vnc. iij. *cerae citrinae* Vnc. ij. *resinae pini* Vnc. jß. *terebinth.* Vnc. j. *ol. chamamel. q. s.* Fiat ceroteum molle.

Vel ℞. *mellis, axung. vrsinae, aceti acris* an. ℔j. *serpentes & testudines montanas*, vnùm & alterum. Coq. in vase vitreato lento igne ad *aceti* consumptionem, postea colentur, & adde *cerae* vnc. iij.

Liquefiant simul & vsui seruentur, & loco affecto ad ignem illinantur.

Vtilia etiam sunt luta emollientia & resoluentia quarundam thermarum, qualia sunt D. Petri & Bartholomaei in agro Patauino, quibus manè & vesperi

pars affecta pet horam & amplius fouetur, & postea thermis abluitur.

Erasistratus Sicyonius efficax ad tophos remedium hoc parabat.

℞. visci querni ℔jß. *thuris, ceræ, tædarum pingu. resinæ pini*, an. ℔j.

Liquabilia liquabat & cum pinguibus tædis agitabat ac miscebat, à quibus cùm omnis pinguedo effluxisset, ab igne ablatum liquorem percolabat, thusque in tenuissimum puluerem contritum inspergebat, & assiduè, donec in massam manus non inquinantem redigeretur, agitabat. Plura vid. apud Trallian *lib.* 11.

CAPVT VI.

De Dolore Ischiadico.

Dolor Ischiadicus.

DOlor ischiadicus equidem arthritidis species est, vt de eo præter ea, quæ hactenus dicta sunt, nihil dicendum videatur. Verùm cùm & ratione partis affectæ aliquid peculiaris habeat, & in curatione proprii quid obseruandum veniat, de eo pauca dicemus.

Sunt quidem nonnulli, qui per Ischiadicum dolorem alium affectum ab arthritide differentem accipiũt, qui inter chronicos affectus est, & accidit iis etiam, qui podagrâ vel chiragrâ nunquam laborarunt, ab excrementis illîc congestis, vel in eam partem influentibus, & plerumque sensim & paulatim. Verùm de isto affectu hîc agere nobis propositum non est, pertinetque is ad ambulandi ob coxæ vitium impotentiam, quæ latiùs se, quàm arthritis extendit, de quà solùm hîc agere nobis propositum est, & proinde etiam de ischiadico dolore tantùm vt arthritico hîc agemus.

De loco autem affecto hîc quædam discrepantia est. Aëtius *tetr. 3. serm.* 4. *cap.* 1. ex Archigene ita scribit: Ischiadici propriè dicuntur, quibus dolor circa iuncturam quandam vertebrarum innititur. Antecedit autem & quasi auspicatur hoc malum aliquando vicinorum musculorum dolor, & maximè lumborum; aliquando verò ab ipsa iunctura initium fit affectionis: iam verò quandoque contingit, vt vertebræ dolore ferè sublato circa poplitem solùm affectio hæreat, aliis verò iuxta talum; quibusdam verò totum crus æqualiter dolore affligitur, multis item circa inguina dolor figitur, & tum sanè vesica ipsa molestiam transsumens, vrinæ difficultatem inducit, & tunc maximè totum crus à coxendicibus vsque ad calcaneum dolorem perfert.

Fernel. *lib. 6. de part. morb. & sympt. cap.* 18. Ischias, *inquit*, omnium vehementissima sedem non habet in eo articulo, quo femoris caput in coxendicem inseritur, sed altiùs, ad summam natem, quà nerui à lumbis & osse sacro emergentes feruntur in crura, dolor atrox non in sola est coxendice, sed in femur quoque & in suram, & in extremum pedem exporrigitur, quocunque nimirum ab affecta coxendice diductus ramus pertingit. Alii, vt Platerus, Ischiadicum dolorem articulo coxæ cum femore tribuunt.

Verùm sciendum, circa coxendicem, vt & in humero interdum accidere aliquando dolorem, qui quidem sæpè vehementissimus est, non tamen propriè articularis, cùm non sit in articulo, quia membranam musculorum occupat, neque etiam in vno loco cõsistit, sed ad partes inferiores plerunque descendit. Et talis ferè dolor est Ischiadicus, quem Aëtius ex Archigene descripsit. Atque hunc dolorem ex humore seroso acri à capite sub cute defluente, & circa membranam vel neruum aliquem hærente ortum habere concedo: eum tamen dolorem propriè arthritidem non esse, ex eo patet. Primò, quòd non circa articulum sẽper, sed & in mediis spatiis intra articulos consistit. Ita curaui hîc virũ nobilem, qui talem dolorẽ in ipsis musculis, qui sunt inter genua & coxendicem, patiebatur. Similes dolores sæpè in pectore accidunt, & pleuritidem notham quandam excitant. Deinde quòd certis interuallis rarò redeunt, sed sæpè, postquàm semel atque iterum hominem afflixerunt, postea toto vitæ tempore non reuertuntur. Tertiò, quòd ii, qui dolores hos patiuntur, arthritide in aliis partibus non affliguntur, quod in verâ arthritide accidit. Qui enim diu arthritide laborant, rarò solâ podagrâ corripiuntur, sed postea etiam dolores in manibus & aliis articulis patiuntur.

Tandem etiam arthritis vera plerunque & ferè semper sibi tumorem adsciscit; at verò dolores hi nullum tumorem habent coniunctum, non solum vbi sunt in loco profundo, sed etiam vbi sunt in loco non profundo, vt in humero sæpè accidit, idque ea de caussa euenit, quia humor non ex venis, quibus pars illa nutritur, vt in vera arthritide, affluit.

Nos verò non de dolore isto hîc agemus, sed qui propriè arthriticus est. Dolor autem iste Ischiadicus hoc proprii habet, quòd latiùs, quam in aliis articulis, & sæpè ad vicina loca diffunditur, id quod accidit primò, quòd os coxendicis amplum est, vnde etiam tribus nominibus distinguitur, & vbi lateribus ossis sacris connectitur, os ilium dicitur; ad cotylam, ischiũ; anteriore parte, os pubis. Deinde quòd nerui, qui à lumbis & osse sacro ad eam articulationem veniunt, in diuersas partes distribuuntur. Ideoque dolor coxendicis in omnia loca sese diffundit interdum, inque neruos à coxendice deductos pertingit.

Est autem hoc malum curatu difficile propter loci profunditatem & amplitudinem, ac materiæ multitudinem, quam locus amplus capit. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, tursusque incidit, iis mucores superueniunt, *6. aphor. 59.* Et quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur, *ibid. aphor.* 60. Si enim ab influente humore ligamenta relaxantur, coxa excidit, & in cauitatem illapsus humor lentus redditur, imò sæpè in lapideam duritiem concrescit. Vnde quia venæ & arteriæ suo loco dimouentur, & comprimuntur, *ἀτροφία* in cruribus succedit. Si etiam in ætate iuuenili quem ischias apprehendit, vitam breuiorem promittit, quia dolore & inediis æger marcescit, vnde etiam *φθίσις ἰσχιαδικὴ* nomen accepit.

Curationem quod attinet, ad reuulsionem commodissimè vena basilica in eodem latere aperitur; deriuationis autem gratiâ ischiadica. Et quidem si dolor magis extrorsum vergat, quæ est ad malleolum externum; aut saphena, quæ est ad malleolum internum, si dolor magis introrsum vergat.

Scribit etiam Hippocrates *6. epid. sect. 5. t. 62.* cùm adsunt *κέδματα*, venæ post aures scarificandæ sunt; quem locum Galenus & alii de fluxionibus in coxendicem explicant: præceptum tamen Hippocratis verum esse non putant. Hippocratem verò defendit Stegghius, & cum ratione istud, quod procul dubio experientiâ obseruauit, Hippocratem proposuisse putat. Cùm enim caussa mali per foramen nuchæ vel viam Fernelii in coxendicem destillet, ad fontem mali tollendum circa aures rectè remedium adhiberi statuit. Verùm etsi ista concedantur: tamen *κέδματα* ista non sunt dolores ischiadici propriè dicti, qui ad arthritidem pertinent, sed ii, quorum suprà facta est mentio.

Purgationes fortiores hîc locum habent, atque vtile est hîc Electuarium Caryocostinum, pilulæ arthriticæ, fœtidæ, de hermodactylis. Crato equidem *consil.* 247. ischiadicos dolores purgantia non ferre scribit; cùm humores magis in ea loca decumbant: verùm de insufficiente purgatione hoc est accipiendum.

Et videntur hîc vomitoria purgantibus per aluum

commodiora esse, cum per locum à parte affecta remotiorem humores vitiosos euacuent.

Repellentia hîc planè locum non habent; cùm metuendum sit, ne horum vsu sanguis & alij humores versus partem affectam repellantur, ibique cumulentur.

Præmissis vniuersalibus attrahentia & resoluentia medicamenta imponenda, eaque fortiora, quæ humorem è profundo in superficiem euocent, qualia parantur ex herbis discutientibus, fol. sambuci, ebuli, lauri, rutæ, betonicæ, chamæmelo, chamæpity, rosmarino, meliloto, sem. sinapi, staphidis agriæ, cantharidibus, pice, sulphure, terebinthina, ammoniaco, galbano, bdellio, opopanace, euphorbio.

Celebre medicamentum est, quod fit ex iberide seu lepidio, cuius supra facta est mentio, vt & nasturtio hyemali, & piperitide.

Vt ℞. *Iberidis, piperitidis, nasturtij aquat.* omnium vel vnius M. IV. Coq. in *vino*, Asperge *farinam lupinorum, orobi, fabarum*, an. ℥ij, *pulu. rutæ siccæ* Drach. ij, *flor. chamemel.* Drach. j. *rad. costi* Drach. j ß. *ol. terebinth.* Vnc. ß. *lumbricor.* q. s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Sinapi aceto acerrimo dissol.* Vnc. ij. *fermenti menti acris* Vnc. ß. *pulu. hermodact.* Drach. ij. *mellis* Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. IV. *ol. laurin, de spica* an Vnc ij, *farin. sem. fœnugræc.* Vnc. j. ß. *terræ formicar. cum ouis* ℔ j. *fol. lauri, saluiæ, rutæ, rorismarini*, an M. ß. *lumbricor. terestrium prap.* ℔ ß.

Terra formicar cum ouis & lumbricis ac herbis in vino albo coquantur, postea colentur, & reliqua admisceantur.

Vel ℞. *Rad. sigill. B. Mariæ* (quæ ad ischiadicum dolorem inprimis commendantur sectæ & coxendici appositæ) Drach. vj. *emplastri diachyl. simpl.* Vnc. ß. *croci in spiritu vini dissolut* Drach. ij. *terebinth*, Vnc. j. *ol. de spica* q. s. Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Ceræ citrinæ, terebinth. abietis*, an Vnc. iij. Liquescant simul; vbi refixerunt, Adde *pulu. seminis vrticæ, hermodactyl.* an Drach. ij. *rad. aristoloch. rotund. flor. chamæmel. iridis Florent.* an Drach. ij ß. *myrrhæ.* Drach. ij. *croci* Scrup. IV.

Malaxentur manibus axungiâ porcinâ inunctis Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Ceræ, visci querni, terebinth. irid. siccæ, myrrhæ, galbani*, Cum *oleo lumbricor.*

Fiat Ceratum,

Quibus si dolor non cedat, cucurbitulæ cum multa flamma apponantur, vel vesicatoria.

Si ne sic quidem malum tollatur, de Hippocratis consilio. 6. *aph* 60. pars affecta vrenda, quod & Celsus probat, dum *lib.* 4. *cap.* 20. scribit, vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis supra coxam cutem cadentibus ferramentis exulcerare. Partem enim calefaciendo crassos viscidos humores dissoluit & euacuat, ac si, quod fieri debet, vlcera aperta seruentur, materia vitiosa per ea affluit. De modo vrendi vide P. Æginetam, *lib.* 6. *cap* 76. Albucas. *part.* 1. *cap.* 43.

Nonnulli & arthritidis vertebrarum dorsi in specie mentionem faciunt: & concedimus eam interdum dari, quæ etiam eandem causam & curationem habet, quam aliæ arthritides. Videndum tamen hic ne decipiamur, ac quemcunque dorsi dolorem pro arthritide habeamus. Sæpè enim accidit, vt ex materia serosa, & è capite defluente, in dorso, & præcipuè secundum ductum musculi cucullaris dicti descendente, & ad spinam in fine eius musculi hærente dolor excitetur; qui tamen arthritis non est; cùm non in partibus ad articulum pertinentibus accidat, sæpè etiam momentaneus sit, ac dormientes affligat, à somno verò surgentes deserat & euanescat, quod in verà arthritide non accidit.

CAPVT VII.

De Ratione præcauendi Arthritidem.

MVlti quidem id vnicè agunt, vt à doloribus arthriticis liberetur; Liberati autem parum solliciti sunt, quâ ratione obtinere possint, ne iisdem doloribus iterum corripiantur, & neque medicamenta, quibus malum hoc præcaueant, vsurpant, neque à diætæ erroribus sibi temperant, & ita malum recens inueterascere sinunt, vnde non mirum, paucos podagricos sanari. Verùm præcautio non minus quàm curatio in specie ita dicta necessaria est. *Ratio præcauendi arthritidem.*

Consistit autè ea in tribus, primum est, vt caueatur, ne materia, quæ ad articulos fluere possit, colligatur. Secundum, vt si quæ collecta sit, tollatur, antequàm ad articulos ruat. Tertium, vt articuli eam non facilè recipiant. Si verò, quod nonnulli faciunt, quis saltem articulis roborandis operam dare velit, interim permittere, vt materia vitiosa in corpore cumuletur, plus damni, quàm commodi inde sentiet. Si enim materia vitiosa in corpore adsit, nec ad articulos consueto modo protrudatur, retenta in corpore ad alias partes nobiliores fluere, & grauissimorum morborum caussa esse potest. *In quibus consistat?*

Primum præstat bona diætæ ratio, & medicamenta viscerum intemperiem corrigentia. Secundum sanguinis missio, purgantia, & alia serosos & tartareos humores tollentia. Tertium, articulos roborantia.

Et primò diætam quod attinet, omnino in præcauenda arthridide ea plurimùm potest & maximi momenti est, & sine ea medicamenta, etiam generosissima, nihil proficiunt, Et quod tàm pauci arthritici sanantur, maximam partem ob eorum in diæta licentiam accidit. Contrà sola victus ratio malum istud sæpe expugnare potest, scribitque rectè Crato, *consil.* 161. Ego podagricis, *inquit*, nihil nisi rectam victus rationem consulendam arbitror. Quæ enim medicamenta vel materiam ipsam exhaurire, vel calorem roborare possunt? Et Solenandet, *sect.* 1. *consil* 20. Obseruamus, *inquit*, multos curâ & diligentiâ liberos se reddidisse, hos, quod abstemij facti essent, illos, quia Venerem nullam habuissent; nonnullos, quòd vsi essent continuò hoc aut illo medicamento; quosdam, quia hunc vel illum cibum tanquam noxium vitassent. *Primum præcautionis membrum, diæta.*

Diætæ autem ratio consistit in rectò sex rerum non naturalium vsu. Et primò aërem quod attinet, vitetur omnis aëris in qualitatibus excessus, qui humores in corpore vitiosos vel retinere vel fundere potest, & in primis frigidus, qui transpirationem & perenne illud vaporum effluuium retinet; imo & serum ab habitu corporis in centrum compellit, vbi postea facilè esse nescit, & agitari incipit. Ideoque arthritici contra externas aëris iniurias vestibus idoneis sese accuratè muniant, caueantque, ne frigus externum habitum corporis denset, vaporumque effluuium prohibeat. Et si habitus corporis fortè densatus sit, crebris, sed lenibus frictionibus rarefaciendus.

Imprimis verò cibi & potûs accurata habenda ratio. Cùm n potus & cibus materiã arthritidis suppeditare soleat, nisi æger à cibo & potu sibi noxio abstineat, aut circa eum errores committat, frustra sanitatem sperat. Et cùm ægri ipsi animaduertant, qui cibi sint noxii, (sicut suprà de quodam diximus, qui ex Cyprinorum esu semper in arthritidem incidebat) ab iis omnino abstineat æger Quantitas etiam cibi ea solùm assumenda, quæ viribus reficiendis & conseruandis satis sit. Et omninò non plus cibi sumẽdum, quàm rectè in ventriculo, epate & liene concoqui possit, quod fiet, si ea solum cibi quantitas sumatur, vt ἀόξιν Hippocratis adsit, i. e. vt de mensa surgens plura *Cibi Quantitas.*

semper

ſemper appetat, nunquàm verò ita ſeſe cibo repleat, vt nullum eius deſiderium relinquatur. Cùm enim in his coctionibus,quod excrementitium eſt,ſeparari ſoleat, ſi coctiones iſtæ non rectè perficiantur, excrementa multa, eáque tartatea ſanguini permiſcentur, quæ poſtea,vt inutilia, ſuo tempore à natura ad articulos detruduntur. Aut ſi in vna menſa aliquid peccatum ſit in quantitate, in ſequenti menſa detrahendum. Semel etiam in ſeptimana à cœna abſtinere, vel parciſſimâ eâ vti commodum eſt. Cibus etiam nouus non ſumendus,niſi prior concoctus ſit. Cœna prandio ſemper parcior ſit. Ciborum quoque varietas in vna menſa vitanda,quæ non minus, quàm ciborum nimia copia,noxia eſt.

Qualitas. Panis ergo ſit purus & fermentatus. Caro veruecina, hædina,vitulina,& ſimiles boni ſucci. Conceditur & bubula iunior,præſertim in calidioribus,ſcribitque Alex.Trallianus,*lib.*11.*cap.*1,quòd nôrit quoſdam,qui fluxione copioſiſſimâ acri laborabant, maximè carnibus bubulis adiutos fuiſſe. Nonnulli gallinarum & caponum carnibus abſtinendum putant, idque ideo, quia multi ſint nutrimenti. Verùm cibus boni & mul ti ſucci vix aliquem in arthritidem coniicit, modò debitâ quantitate ſumatur. Alij ideò gallos, capones & gallinas podagricis nocere putant, quòd & ipſi podagrâ quandoque laborent;quod ſanè etiam accidere pot.ſt,ob cauſſam quam iam dicam Mihi enim maximè vero conſentaneum videtur, id euenire, quòd galli & gallinæ arenam etiam & calculos vorant, eóſque in ventriculo concoquunt, è quibus facilè aliquid ſalſi, terreſtris & tartarei in ipſum ſanguinem deriuari, atque poſtea homini arthritidis materiam præbere poteſt. Cui ſententiæ fauere videtur Crato, *conſil.*24.,dum caponem peculiarem humorem habere ſcribit, quem natura ad articulos depellit. Piſcium vſus ſit parcus: a Cyprinis verò & mollibus piſcibus, vt anguillis & ſimilibus, planè abſtinendum; vt & à cibis,qui aluum obſtruendi vim habent,vel ventriculum refrigerant. Caſei etiam multi vſus tutus non eſt. Abſtinendum & à leguminibus,præter hordeum, quæ terreum ſuccum multum continent. Et quia, vt Crato,*conſil.*247.ſcribit, inter vinum & braſſicam naturalis quædam antipathia eſſe perhibetur, vtile creditur,ſi podagrici(vtpote quibus vinum noxium)frequenter braſſicâ & pane hordeaceo fruantur. Scribitque Plinius,*lib.*20.*cap.*9.Inuenio & à podagra liberatos edendo braſſicam,decoctúmque eius bibendo.Pomorum vſum plurimi non ſine cauſſa damnant, atque Medicos monent, ratione & obſeruatione ducti, vt morbis articularibus obnoxiis interdicant vſum pomorum. Habent enim poma humorem copioſum, eúmque plerunque acrimoniæ alicuius participem, & penetrandi vi præditum (ob quem etiam maculæ à ſucco pomorum è pannis lineis difficultet eluuntur). & propterea humores facilè mouent. Vitentur etiam pinguia, & inprimis frixa, vtpote quæ non ſolùm malum nutrimentum præbent,ſed & alios cibos corrumpunt. Vt & cibi nimiis aromatibus conditi.

Gallina,galli, & capones arthriticis noxij.

Braſſica arthriticis vtilis.

In potu verò eligendo inprimis cautione opus eſt. A vinis Morauicis,Auſtriacis,Hungaricis & ſimilibus, quæ arthritidem generare certum eſt, planè abſtinendum Alia verò, quæ in ſanis arthritidem facilè non generant,omnino parcè bibenda, cùm & ipſa aliquid tartareæ materiæ contineant.

Inter quæ vina ſalubria etiam Hiſpanicum craſſum rubrum,quod de Alecante vocant,vel vinum tinctum, refert Solenander,*ſect.*4.*conſil.*14. eiúſque, vt minùs noxij, mediocrem vſum arthriticis concedit. Alij & Pucinum laudant.Vt & quod è Valle Telina affertur; cùm non ita articulos feriendi vim habeant.

Et ſi ab his etiam vinis ſeſe lædi ſentiat æger, vino planè,ſi poteſt,abſtineat: cùm fieri poſſit, vt ad podagram diſpoſitis ea etiam vina noceant, quæ alij ſine damno bibunt. Scribitque Paulus Æginetа, *de re medic.lib.*3.*cap.*78. Multos noui,qui à ſolo vino penitus abſtinuerunt,& omnes opem ſenſerunt. Quidam enim in principio morbi perfectè liberati ſunt: quidam poſtea & rarò, & neque valde doloroſè exacerbati ſunt. Si igitur nihil aduerſi ex hoc contingat, aut in futurum timeatur,per totam vitam à vino abſtineant. Qui verò propter debilitatem aut perfrigerationem aliquantulum ſuccubuerunt, vbi ad biennium à vino abſtinuerint,hinc modicum & aquoſum perpetuò bibant. Oportet autem eos,qui à vino abſtinent, pro vino aniſi decoctum bibere,aut alicuius eiuſmodi ſeminis, abſtinendo quantum eius fieri poteſt à fructibus, pomis & reliquis refrigerantibus. *Hæc Ægineta.*

Et reuera rem ita ſeſe habere,ſuprà *cap.*1.exemplis probatum eſt. Atque in noſtris regionibus, qui volunt, longe faciliùs, quàm in Græcia & alibi,à vino abſtinere poſſunt;cùm paſſim cereuiſiæ ſatis commodæ habeantur, quæ vini vicem ſupplere poſſunt. Et quamuis à vino planè abſtinere plurimis durum, imò noxium videatur: tamen,ſicut rectè ab Hippocrate,2. *aph.*50.dictum eſt, ad inſueta etiam quandoque mutatio facienda eſt. Si qui verò à vino planè abſtinere nolunt, vel propter valetudinis incommodum non poſſunt, id quod plerunque accidit, bibant vinum Rhenanum,non tamen forte,neque etiam crudum;vel etiam Pucinum, aut ſimile, neque tamen copioſè. Ideóque non diſplicet conſilium Solenandri, qui *ſect.* 4 *conſil.*24.in vſu vini, temperamenti, conſtitutionis corporis, ætatis, conſuetudinis habendam eſſe rationem ſuadet;cùm magna ſit corporum varietas,&quod vni eſt vtile ac ſalubre, alteri poſſit eſſe noxium ac inutile. Itaque in vſu vini inprimis attendendum, quid commodi vel damni æger ex eo percipiat. Si enim nocere vinum animaduertatur, penitus omittendum,aut ſi ſine damno omitti non poſſit; parciſſimè bibendum. Et qui in vſu vini ſibi non temperare, ac modum ſeruare poteſt, ei vinum potiùs interdicendum,quàm permittendum. In paroxyſmi verò initio à vino planè abſtinendum. Neque etiam vinum bibendum ventriculo vacuo,ſed cùm cibus ſolidior iam aſſumptus eſt. Bibere etiam vinum inter prandium& cœnam maximè noxium,cùm facilè ad hepar penetret, & fluxiones excitet.

Potûs tantum ſaltem aſſumatur, quantum ſedandæ ſiti ſatis ſit, non verò fluctuationem ciborum efficiat. *Potus Quantitas.*

Somnus & quies moderata ſint: ſomnúſque non mox à cibo ineatur, nec vltra ſeptem vel octo horas extendatur; non tamen etiam ſeptem horis breuior ſit. *Somnus & quies.*

Exercitia corporis ſint moderata, & ante cibum ineantur. Et ſi quo in morbo verus eſt aphoriſmus Hippocratis: ἄσκησις ὑγιείης ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων: *exercitium ſanitatis eſt,non ſaturari cibo,& impigrum eſſe ad labores*,hoc in morbo verus eſt.Et commodiſſimum eſt iis, qui præſtare poſſunt,ante prandium interdum ad ſudorem vſque ſe exercere. Poſt motum tamen & exercitium non priùs cibus vel potus ſumendus, donec calor motu contractus euanuerit. Et ſi in quietis & motûs exceſſu peccandum, præſtat in motu, quàm in quiete excedere. Otio enim & deſidiâ calor minuitur, vires langueſcunt,coctiones deprauantur, excrementa non euacuantur & diſcutiuntur. Vnde Galenus,6.*aphor.* 28. non minùs deſidiam, quàm crapulam arthritidis cauſſam ponit. Et videmus homines laboribus deditos rarò arthritide corripi. Frictiones etiam matutinæ exercitij loco eſſe poſſunt. Multum ſtare,vt & nimium deambulare vel equitare, podagricis valde noxium. *Exercitia corporis.*

Eodem modo vt exercitium & motus:ita & ſomnus ac vigiliæ moderatæ eſſe debent. Vigiliæ tamen vtiliores,

liores, quàm somnus nimius, modò vires non deiiciant, aut cruditates patiant. Nec etiam statim à sumpto cibo dormiendum.

Repletio. Repletionem & inanitionem quod attinet, cutandum, vt aluus quotidie officium faciat, & ne humores in primis viis cumulentur, eccoprotica medicamenta, quæ leniter aluum subducunt, sæpius vsurpanda. Sudores matutini vtilissimi sunt, & ad præcauendam arthritidem commodissimi, cùm serosos humores è corpore tollant. Itaque quocunque modo fieri potest, ægri ad eos assuefaciendi, qui propterea stragulis de nocte sese diligenter munire debent, vt si non sudor, mador tamen corporis sub auroram sequatur. A Venere nimiâ abstinendum, quæ cum Baccho Arthritidis parens, & vt Scaliger ex Græco vertit. Ex soluilumba Venere, soluilumboque Baccho, nata est soluilumba Podagra. Nimio enim Veneris vsu totum corpus debilitatur, spiritûs, calorque natiuus dissipatur, vnde omnes coctiones læduntur, & multa excrementa cumulantur. *Venus.*

Affectus animi. Affectus animi immoderati, imprimis ira & terror, vitandi sunt, & lætitiæ potiùs indulgendum.

Cur diuites frequentiùs quàm pauperes arthritide corripiantur? Atque ista Diætæ ratio causa est, cur diuites & nobiles frequentius, quàm pauperes, & rustici arthritide corripiantur. Abundant enim diuites omni ciborum & ferculorum copiâ, vnde non solùm varios cibos in eâdem mensa plerunque miscent, sed & plus cibi assumunt, quàm concoquere possunt, vnde cruditates generantur, & præcipuè in vini potu sibi nimiùm indulgent. Deinde exercitia laboriosa ipsis desunt, quibus humores excrementitij, & præcipuè serosi in corpore euacuantur. Præterea medicamenta plerunque abhorrent, & iis non nisi ad palatum comparatis vtuntur.

Et omnino quæ aliàs in genere à Medicis de bonâ Diætâ præcipiuntur, arthriticis maximè obseruanda, de qua prolixè agunt Alexand. Trallianus, *lib.* 11. *cap.* 1. Andreas Gallus, in *consil. à Scholtzio collectis, consil* 270. Et Petrus Andreas Matthiolus, *ibidem consil.* 220. Antonius Fertus, *de podagra, tractat.* 3.

Intemperies viscerum corrigenda. Præter tamen bonam Diætæ rationem etiam necessarium est, ne humores vitiosi cumulentur, vt nulla insignis in visceribus adsit intemperies. Itaque si aliqua hepatis vel Lienis in temperies adsit, aut ventriculus frigidior non rectè coquat, eæ intemperies conuenienti modo, vt suo loco dictum, corrigendæ.

Nisi enim viscera ista sint benè constituta, etsi in Diæta parum aut nihil peccetur: tamen etiam cibus bonus aut iustâ quantitate sumptus, in vitiosum humorem conuertitur, aut talem sanguinem, qui purus non est, sed vitiosos humores admistos habet, suppeditat. Cùm contrà qui viscera bene constituta & robusta habent, quæ id quod vitiosum est in cibo & potu, exactè ab vtili sanguine separant & per conuenientes vias euacuant, multos Diætæ errores vincere possunt, sicut videmus multos helluones vinum, idque non semper salubre, quotidie ingurgitare, & nihilominus arthritidi non esse obnoxios.

Verùm cùm impossibile sit, vt is, qui non sibi soli, sed aliis etiam viuit, & vel publico seruit, vel in aliis negotiis constitutus est, & interdum in aëre inclementiori versari, aut iter facere, aut peregrè apud alios viuere necesse habet, interdum in Diæta non delinquat, atque inde excrementa in corpore colligantur: Medici est, hæc etiam in parte præcauere, ne excrementa illa in corpore cumulentur, & postea paroxysmum excitent; quod fit, si maturè è corpore tollantur.

Venæ sectio.

Venæsectio. Primò ergo etsi à sanguine, quatenus talis, non oriatur proximè arthritis: tamen quia suo modo ad arthritidis generationem concurrere potest, dum vel ad feruorem & efferuescentiam ferri, si abundet, facit, vel necessariorû medicamentorû exhibitioni impedimento est, sanguis euacuari debet. Quibus verò naturâ debilius aut frigidius est corpus, illi læduntur magis ex sanguinis euacuatione, quam vt opem inde sentiant, vt Paulus Æginera *l.* 3. *c.* 78. scribit. Vt & ij, quos crebra iam fluxio sæpè occupauit. Crebris enim doloribus & vigiliis, spiritus dissipantur, viresque deiiciuntur. Commodissimè autem fit sanguinis euacuatio tempore verno & autumnali. Apud nonnullos tamen sæpius repetitâ venæsectione opus est. Si enim æger se cibo paulò copiosiore refecerit, ad primam quamque aëris alterationem humorum efferuescentia & motus accidere solet. Quia verò in præseruatione non ad ipsam partem affectam respicimus, sed saltem sanguinem abundantem euacuare animus est, commodissimè è vena cubiti aperta sanguis emittitur in podagra & vniuersali arthritide. Si verò in solo brachio sit malum, vt in Chiragra, commodè in crure vena aperitur.

Sunt qui podagrâ laborantibus singulis mensibus venas ad pollices pedum aperiunt, idque aliquoties repetant, & noui, qui id cum commodo fecerint. Neque ratione hoc institutum carere videtur. Solet enim natura vitiosos humores maximè ad extremas corporis partes & venas protrudere, & præcipuè eas, ad quas assueuit fluxionem concitare. Ideóque cum credibile sit, naturam in podagra laborantibus tartareos illos humores maiore copiâ ad venas in pollicibus pedum, quam alias partes mittere, venâ ibi apertâ ij commodè euacuantur. Neque eâ euacuatione vires valde deiici possunt, modò non sit nimia. Et fauere huic sententiæ etiam id videtur, quod Costæus, *in Auicenam, lib.* 3. *fen.* 22. *tract.* 2. *cap.* 5. scribit, se vidisse quendam, cui factâ à Medico in crure vstione ater planè humor effluxerit copiosius & frequens, quo demum euacuato sedata affectio prorsus fuit. Alij in eundem vsum plantis pedum singulis mensibus ante nouilunium cucubitulas sine scarificatione apponunt. Et noui Virum nobilem, qui solo ferè harum vsu podagram præcauet.

Ipsam verò humoris serosi & tartarei euacuationem quod attinet, fit ea per aluum, per ambitum corporis, sensibiliter, insensibiliter; per vrinas, per fonticulos. *Humoris serosi & tartari euacuatio*

Purgatio.

Purgatio per aluum medicamentis serosum humorem euacuantibus instituenda, quæ maximum commodum affert. Compertumque est, arthriticos quosdam è nullo medicamento alio tantam, quantam ex repetitis purgationibus, percepisse vtilitatem; ac purgantia sæpe profuisse sine aliis medicamentis, cùm reliqua medicamenta omnia sine purgatione parùm prosint. Neque aliquid incommodi ex eiusmodi purgantibus metuendum est, præcipuè si medicamenta ista non sint admodùm vehementia. Vnde non sine causâ sanctè affirmat Solenander *sect.* 4. *consil* 24. plus spirituum resolui doloribus, vires magis confici, artus grauiùs infirmari, denique totius corporis facultates magis atteri ab vno vnius paroxysmi in articulos humorum influxu, quàm à septies iteratis vsu compertis moderatisque medicamentis purgantibus. *Purgatio.*

Et quidem ista euacuatio commodissimè fit verè ac autumno, paulò ante æquinoctium, quo tempore aliàs humores moueri solent. Imò si quis diligentiam in præcauenda arthritide adhibere velit, ter vel etiam quater singulis annis purgationem instituere poterit. Quæ purgatio cum venæsectione & rectâ victûs ratione ad præcauendam arthritidem multum facit: de quo Galenus, *de rat. cur. per venæs. cap.* 7. Complures, *inquit*, *Quando institui debeat*

inquit, ipse sanaui, qui tribus quatuorve annis per interualla pedum laborâssent doloribus, exundante humore veris initio expurgato & sanguine diminuto. Illud tamen sciendum, in omni victus ratione eos moderatos esse oportere. Nam intemperantes, vinosósque, ac ventri gulæque deditos neque purgatione, neque sanguinis missione maximopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam vitiosorum humorum copiam colligunt. Verùm his ne manum quidem admouere tentandum est. *Hæc Galenus*.

Quibus medicamentis? Quibus autem medicamentis istæ purgationes instituendæ sint, consideratione dignum. Sunt quidem nonnulli, qui hîc suos pulueres Aurelios, & mercurialia medicamenta, quæ & vomitum mouent, & per aluum purgant, commendant. Ego vt iis quis vtatur ad præseruationem, nulli author sum: faciat id suo periculo, qui volet. Multò minus alicui author esse possum, vt in consiliis nonnullis extare video, vt Mercurium vitæ vno mense quater semper post Lunæ mutationes accipiat, atque inde vomitus & sedes expectet. Cùm enim medicamenta illa mercurialia maximas humorum agitationes efficiant, simúlque viscera debilitent, plus nocent, quàm prosunt. Neque quisquam sibi persuadeat, curationem istam præseruatoriam vno mense absolui posse.

Alij saltem lenissimis istis medicamentis vtendum censent. Verùm ea peccantem humorem vix satis semper educunt. Vt tutum, ita vtile est, iis medicamentis vti, quæ quidem ventriculum & alia viscera non lædunt; humorem tamen peccantem, quantum satis, euacuant. E quibus nec *scammonium*, nec *turpethum*, nec *hermodactyli* planè excludendi, *Sena* verò, *agaricus*, *rhabarbarum*, inter ea omnino locum habent.

Præter has autem solennes euacuationes etiam singulis mensibus, imò breuioribus interuallis quædam lenia medicamenta vsurpanda, quæ materiam sensim ad intestina deriuant, aluúmque laxam seruant. Imò si vel singulis septimanis bis horâ vnâ ante cœnam vel scrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiusmodi medicamentorum aliquid æger sumat, non parum commodi inde percipiet. Talia sunt *syr. rosar. solut* & *mel. ros. solut. syr. de spina ceruina*, vulgò domesticus dictus, *semen carthami, ebuli, aloë, agaricus, rhabarbarum*, præcipuè vbi ichores biliosi abundant. Quæ tamen sola cùm, vt dictum, non sufficiant, nisi quis etiam singulis annis bis vel ter paulò fortiora sumat, vere & autumno paulò fortior purgatio instituenda.

Formulas istorum medicamentorum hîc multas subiicere operæ pretium non puto; cùm cuiusque constitutioni propria rectissimè à præsenti Medico præscribantur. Et licèt humor ille serosus & tartareus proxima huius mali caussa sit: admiscent se tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitiosi, qui propterea simul euacuandi. Et sunt medicamenta purgantia pauca, quæ non simul etiam serosum humorem euacuent.

Electuarium Caryocostinū Bayri. Celebratur hîc valde Electuarium Caryocostinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Pract. lib. 18. cap. 1*. Etsi ei componendo proculdubio antiqui, Aëtius & Paulus Ægineta, occasionem dederint, in quibus similia habentur. Componitur autem hoc modo:

℞. *Hermodactyl. albor. à cortice superior. mundat. diagryd.* an. Drach. ij. *costi, cymini, caryophyllorum, zingiberis*, an. Drach. i.

Fiat Puluis.

Cuius dosis Drach. j plus vel minùs. Vel trita & cribrata misceantur cum *syrupo facto ex melle & vino albo coctis*, donec formam syrupi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Dosis eius à Drach. ij ad Vnc. ß. Scribítque Bayrus, quamprimùm senserit signa repletionis, se sumpsisse hoc Electuarium, idque iterâsse quater in anno, atque hoc modo viginti sex annis ab istis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuisse molestatum. Atque non incommodum est medicamentum, vbi tantum humorum iam collectum est, vt paroxysmus imminere videatur. Vtiles etiam sunt pilulæ Rhasis suprà *in curatione* descriptæ, vt & hæ:

℞. *Chamæpit.* Vnc. ß *chamædr. stœchad. Arab.* an. Drach. iij. *hermodactyl.* Vnc. ß. *sem. hyperici* Drach. j. *aloës hepaticæ* Vnc. ß. Cum *terebinth. Cypriâ*.

F. Pilulæ.

Quæ autem frequentiùs, & singulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor septimanis vsurpantur medicamenta, mitiora esse debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, se in præseruatione ab arthritide nunquam in purgatione vti hermodactylis: cùm non opus sit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, sed vult, vt contenti simus iis, quæ ex maioribus venis humores euacuant; nisi forsan antiqua & nodosa podagra, quæ frequentiores habet insultus, aut iam, vt dictum, paroxysmus immineat. *Hermodactyli an in præseruatione arthrit. conueniant?* Quæ vt de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter instituuntur, vera esse concedimus: ita in illis purgationibus, quæ singulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admisceri putamus, iísque omnes exercitatiores Medici ad nostra vsque tempora vsi sunt, vtpote qui procul dubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores istos arthritidem patientes euacuandi, scribítque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum scripta reperitur, quòd experientiâ cognouerit, in podagra quouis etiam humore peccante purgationem, quæ fit per hermodactylos, summè esse vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhasis, & Electuarium Caryocostinum Bayri hermodactylos recipiunt. Vt verò talia medicamenta sine nausea sumi possint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morsulorum sumi possunt.

Non incommodus est etiam vomitus, si natura eum facilè ferat; cùm bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet. *Vomitus.*

Antipodragica Medicamenta.

Antipodagrica medicamenta. Corpore purgato deinceps antidoti antipodagrici vsurpandi, vt reliquiæ humorum, quæ purgantia subterfugerunt, per eos absumantur, corpúsque vnâ operâ ad sudores matutinos disponatur, aut humores serosi insensibiliter discutiantur, vt postea de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vsu ista fuere medicamenta, & valde ab iis commendantur; extántque plurima apud Aëtium, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 47.* Alex. Trallianum, *lib. 11. c. 62.* Et inter recentiores etiam passim talia occurrunt.

Theriaca. Inter illa primò est Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Pison. cap. 15.* scribit: Maximè verò prodest, quando quis ipsam sanus adhuc frequenter accipit; propterea quòd superfluos humores absumat, & totius corporis temperamentum immutet. Et paulò post: Consulo, *inquit*, vt in talibus morbis theriacâ vti velit; quoniam & superfluum humorem exiccat, & alium colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio prorsus à podagra liberati sunt.

Antidotum ex quatuor rebus. Antidoti ex quatuor rebus constantis, nonnullis *Mysterium* appellati, descriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. *Gentian. baccar. lauri, myrrha*, part æq. Fiat Puluis.

Detur singulis diebus cochleare dimidium in *aqua calida*.

Aliam descriptionem habet Oribasius, *loco allegato*.

℞. *Chamædryos* lib. j. *gentian. aristoloch. rot.* an. Vnc. ix. *sem. rutæ sextarium*. Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Ex septem rebus. Quod ex septem rebus conficitur, habet eiusmodi.

℞. *Hyperici* Vnc. j. *centaur. chamæpit.* an. Vnc. iij. *gentianæ* Vnc. v. *aristoloch. rotundæ*, Vnc. j. *agarici*, Vnc. iij. *petroselini*, Vnc. j. *mellis Attici*, ℔ v.

Datur

Datur autem ʒ j.ex *aq.cyathis* iij.

Antidotus ex centaurio. Inprimis verò Aëtius commendat antidotum ex centaurio, ſcribítque; ſe multos eius vſu ſanatos nouiſſe, & eſſe adeò ſalutare podagricis, vt quoſdam per quindecim annos podagrâ correptos eius vſus ad iter pedibus faciendum præparauerit, & eſſe ſtomacho gratam, aluo conferentem & vrinas cientem.

Paratur autem hoc modo:

℞. *Comæ centaur. minor. rad. centaur. major. triſſaginis, gentianæ, ariſtol. rotund* partt. æq. *puta* ℔j. Detur ʒj. diebus quadraginta ex *aqua calida*, in ſequentibus autem diebus anni 325. ʒß. eodem modo præbeatur.

Antidotus ex hyperico. Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, vt quæ ſanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum puta, foueat ſtomachum, viſum acriorem reddat, reliquos item ſenſus clariores & illuſtriores faciat, euacuet leniter vrinam, etiam comitiali morbo proſit, à grauibus capitis doloribus liberet, ſplenem & hepar in ſcirrhum induratum emolliat.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Triſſag.* dodrantem, *centaurei* beſſem, *ariſtoloch. rotund.* ſeptuncem, *rad. gentian.* ſexuncem, *comæ hyperici* quincuncem, *petroſelini* trientem, *mei* quadrantem, *rhapontici* ſextantem, *agarici* ſextantem, *mellis deſpumati* ℔ iij.

Antidotus Heracliti. Alex. Trallianus hunc antidotum Heracliti Philoſophi multis valde probatum commendat.

℞. *Spicæ nardi, folij*, an. Vnc. ij. *gentianæ, ariſtoloch. longæ, rotundæ, myrrhæ opt. baccar. lauri, rhapontici*, an ℥ß.

Doſ. Drach. j. Tempus optimum ver incipiens & autumnus, & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnus.

Diacorallii. Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorallium, quod ita paratur.

℞. *Coallior.* Drach. ij. *myrrhæ Troglodyticæ* Vnc. iv. *caryoph.* Vnc. ß. *rhapontic.* Vnc. j. *folij* Vnc. ß. *rad. pæoniæ tantundem, ariſt oloch. rotund. longæ*, an. Vnc. ij *ſpicæ nardi* Vnc. iv. F. Puluis.

Exhibet verò manè Scrup j. ex *aqua tepida*, & hinc à cibo abſtinere iubet hor. vj. (poſſunt tamen & pauciores ſufficere) facítque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (*ob diuturnam indicantis perſeuerantiam; vt explicat Capiuacius.*) Deinde intermittit 30. dies (*propter vires, vt ea roborari & colligi poſſint, vt idem docet.*) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rurſum per triginta intermittit Cùm ducentos & ſexaginta dies, potiones autem ducentas abſoluerit, exhibet iterum, ſed non ſingulis, verùm alternis diebus, & in centum ſexaginta diebus octoginta potiones propinat. Et poſtea rurſum in ducentis & ſexaginta diebus octoginta potiones exhibet, ſingulis diebus duobus interpoſitis exhibens, donec trecentas & ſexaginta quinque potiones fuerint abſumptæ. Cauere autem, qui hoc antidorum ſumunt, iubet, iram, Venerem, vinum adſtringens & dulce, omniáque amara olera, piſcium capita, cancros, aſtacos, ſepias, betam, leporinas carnes, legumina omnia, præſertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium, & Trallian. *locis alleg.* exſtant.

Ex his poſtea ſuperioribus & noſtro ſeculo aliæ tales compoſitiones variæ ortæ ſunt. Thomas Eraſtus duas ſibi communicatas, & magnis elogiis celebratas ſcribit: Vna profecta à Medico Italo, qui puluerem Iouis eam appellauit, & à Doctore Conrado Geſnero *Puluis Iouis.* communicata fuit, ita paratur:

℞. *Ariſtoloch. rotund. veræ, rhapontici veri*, an. Vnc. j. *ſem. petroſel. Macedonic.* Vnc. ß. *comar. chamædryos, centaur. minor. hyperici*, an. Drach. x. Fiat Puluis.

Primo menſe detur quotidie ʒ. j. ex *aqua tepida*, poſtea ʒß. per integrum annum, ſemel atque iterum ſingulis menſibus purgatione interiectâ, vel agarici puluere pituitoſis ad purgandum intermixto.

Altera à Dn. D. Chriſtoph. VVirſungo, Medico Auguſtano, communicata ita paratur:

℞. *Ariſtol. rot. veræ, gentian. rhapontic. ſeu centaur. major. (ego mallem rhapont. veri) comar. chamædr. chamæpit. part. æq.* F. Puluis.

Per annum dimidium ſumatur ʒ. j. per reliquum anni tempus ʒ ß.

Doctor Iohannes Matthæus è libro antiquo manuſcripto hunc ſibi communicatum producit.

℞. *Rhapontici*, Vnc j. *agarici*, Vnc. ij. *valerian.* Vnc. iij. *ſem. petroſel. Macedon. mei*, an. Vnc. v. *gentianæ, ariſtoloch.* an. Vnc vij. *chamædryos*, Vnc. ix. F. Puluis.

Donzellini hic eſt.

℞. *Chamædryos, iuæ, centaur. minor. majoran. ſaluiæ, betonic. gentianæ, ariſtoloch. rot.* an. Vnc. j. *Guajaci optimi*, Vnc. viij. vel ℔j.

F. Puluis.

Atque hoc vno perfectè podagram curari ſcribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic eſt.

℞. *Ariſtoloch.* Vnc. j. *centaur. minor.* Drach. iij. *gentian.* Drach. vj. *mei*, Drach. v. *hyperici* Drach. vj. *petroſel. Macedonic.* Vnc. ß *agarici* Drach. ij. *rhapontici, vel ſi haberi non poteſt, rhabarbari* Drach j. F. Puluis.

Cuius ſcrup. ij. manè exhibet in *aqua iuæ arteticæ* vel *betonicæ*, cum *ſyr. de iua* vel *betonicâ*, in Ianuario dies quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Majo tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Auguſto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus Verùm nihil refert, etſi ſæpius ſumatur, quin potiùs vtile eſt.

Doctoris Manardi talis eſt.

℞. *Chamædr. dictamni Cretici, iuæ, rad. centaur. major. ariſtoloch. rotundæ*, an. Vnc ij. *corticum internorum iugland.* ℔ j. Fiat Puluis Doſis Drach. j. per dies quadraginta.

Eraſto hic tribuitur.

℞. *C. C. vſti, oſſium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibular. lucij*, part. æq. *Coallior. vſtor. eboris vſti, an. part. dimid.*

Fiat puluis, cui, ſaporis gratiâ, addatur aliquid *cinamomi, macis, caryoph.* Et cum *ſaccharo*, F. Tragea.

Iohannes Anglicus puluerem hunc, quem Sarracenicum appellat, valde commendat. *Puluis Sarracenius.*

℞. *Iuæ ſeu chamæpityos*, Vnc. j. *oſſium humanor. combuſtor.* Drach. ij. *glycyrrh.* Drach iij. F. Puluis.

Neque tamen ad puluerum formas ſimpliciter ægri adſtringendi ſunt, ſed poſſunt ex iiſdem medicamentis ſimplicibus cum *ſaccharo* vel *ſyrupo aliquo conueniente* electuaria parari, vel pilulæ, quæ commodiſſimè plerunque cum terebinthina Cypria parantur, cùm plerique arthritici etiam calculo ſint obnoxij, vel extracta, vel eſſentiæ dictæ, ſeu extracta liquida, vel vinum aut cereuiſia medicata, vt hoc modo etiam palato ægri inſeruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Pariſienſis, hoc Electuarium valde laudat:

℞. *Valerian.* Drach. j. *agarici* Drach. ij. *mei* Drach. iij. *ſem. petroſelini Macedonic.* ʒiv. *hyperici* Drach. v. *gentianæ* Drach. vj. *ariſtol. rot.* Drach. vij. *centaur. minor.* Drach viij. *chamædr.* Drach. ix. *oſſium humanor. ex articulis exemptor: medicè reſiccat.* ʒx. Cum *oxymel. ſcillitici ſ. q.* Fiat Electuarium.

Cuius doſis ʒ j. per integrum annum.

Vel ℞. *Conſeruæ chamæpit.* Vnc. iij. *chamædryos, folior. betonicæ*, ana ℥jß. *ſem. hyperici, rad. ariſtol. rotundæ*, an. Vnc. ß. *angelicæ* Drach. ij. *oſſium humanor. præparat. corall. rubr. præp. eboris præparati*, an. Drach j. *caryophyll. cinam.* an. Drach. ij. Cum *ſyr. betonicæ*.

F. Electuarium.

Poſſunt & recentiorum medicamenta, magiſteria, feculæ, ſales addi, vt & margaritæ, oculi cancri.

Vt ℞. *Rad. mel vel imperator. hyperici*, an. Vnc. j. *fecule ari*, Drach. ij. *salis chamædryos. chamæpit. charefoly, imperatoriæ*, an. ℈. j. *magister. corall. ocul. cancri*, an. Drach. ß. *margaritarum*. Scrup. j. *sacchari*, ad pondus omnium. F. Puluis.

Ad sudores matutinos ciendos dantur etiam *syrupi è baccis sambuci* cum *saccharo* præparati cochlearia duo. Si libet aliquid *Cornu Cerui* addi potest.

Crato commendat hoc destillatum, cuius cochlear vnum quotidie vel sæpius in septimanâ sumendum.

℞. *Melissæ, valerianæ, baccarum iunip.* an. q. v.

Aspergantur *vino bono dulci*, & macerentur in *aquâ melissæ*, ac postea destillentur.

In corporibus etiam frigidis commodè vsurpari potest aqua vitæ illa, quâ Gisbertus Horstius Hollandus, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vsus est, & hoc modo paratur.

Aqua vitæ Gisberti Horstii. ℞. *Anthos, centaur. min. flor. chamæmel. chamædryos, hyperici, chamæpit. asari*, an Vnc j. *cort. rad. ebuli* M. j. *ireos* Vnc. j. *theriacæ* Vnc. ß *cinam. nuc. mosch. galangæ, macis, zingiberis*, an. Drach. jß. *hermodactylor. aloes hepaticæ*, an. Drach. j. *agarici* Vnc. ß. *colocynthid.* Drach. iij. *myrobal. omnium*, an. Drach ij. *rad polypod. q.* Vnc. jß. *folior. senæ elect.* Vnc. j. *sem. anisi, dauci, fœniculi*, an. Drach. j.

Infund. in *spiritu vini*, vt is digito supereemineat, per biduum, postea destillentur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab ℥j. ad ℥iij.

Decoctum chamædryos. Omnium verò hactenus dictorum medicamentorum instar, plurimorum iudicio esse potest *decoctum chamædryos*, quod propterea etiam Carolo V, imperatori Genuenses Medici valdè commendârunt: referétque Solenander, *sect. 5. consil.* 1. compertum esse, quosdam, qui hoc decoctum sexaginta diebus bibissent, penitus liberatos & sanitati restitutos fuisse: cùm antea non solùm pedum, sed & manuum articulos isto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum. Crassos enim humores attenuat, absumitque, per vrinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per sudores euidenter, vel insensibiliter per transpirationem discutit, viscerâque interna & neruosum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de chamædryos decocto, & Genuensium Medicorum consilio prolixe agit Vesalius, *in sua de radice china ad Ioachimum Rœlandts epistola circa finem*, locum Integrum adscribere libet. *Non improbari mihi potest*, inquit, *suo tempore adhibitum medicamentum instar Numinis cuiusdam à Genuensium Primatibus commendatum, & quod non sine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articularis exilium ante menses aliquot Doctori Marsilio Colla, Cæsarianis Equis Præfecto, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus est, animi dotes, digno missum fuit, & nunc iterum Cæsari quoque ita oblatum, vt illum posthac, (modo medicamen istud in vsum posuerit) articulari morbo non apprehendendum, certissimè prædicetur. Continet a. vniuersa descriptio me herculè satis empiricè, aliud nihil, quàm initio purgationem instituendam, deinde chamædryos, seu humilis quercus adhuc virescentis, si ad manum sit (cum ego resiccatam interim, vt in aliis herbis siccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conscindenda, vinoque albo dein incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum vnum offerendum, tribus ante prandium horis: licèt interim tantò magis à medicamento sperandum esse addatur, quantò eius potus prandium diutius antecesserit. In victus ratione ab acidis salsisque interdicitur, & vini illius potus ad sexaginta dies præscribitur; hoc adiecto, destillatitium humilis quercus liquorem, seu aquam vino illi in viribus (quod mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minus placeret, aquam porrigendam. Aliud in vniuersum nil habet hæc transmissa schedula, prater insignem & turgentem titulum, & hominum magnum sibi subiectum catalogum, qui illius vsu annos aliquot ab articulari morbo immunes vixêre, & qui, cùm transmittetur, eius vsum aggrediebantur, in quorum classe Cardinalis Doria Antesignanus occurrebat.* Hactenus Vesalius. E cuius verbis apparet, ipsum in laudes huius decocti non planè consentire. Et credibile est, non omnibus prodesse: si tamen vires eius, suprà propositæ, perpendantur, facilè inde apparet, in arthritide sanè perquam commodum esse. Hoc verò rectè monet Vesalius aquam destillatam decocto conferri non posse; cùm aquæ destillatæ (vt multi falsò putant) non omnes simplicis facultates habeant: siquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Chamædrys pluribus modis vsurpari potest. Pluribus autem modis chamædrys in vsum trahi potest. Alij accipiunt *vini Rhenani* quartas mensurales duas, *aquæ purissimæ* quartam dimidiam, *mellis rosacei* quartæ vnius sextam vel quartam partem.

Coq. ad carbones in fictili, & despumentur. Tum add. *chamædryos* M iiij. *chamæpit.* Mij. *herbæ paralys.* Mj.

Coq. in vase duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamædryos, dum floret lectæ & bene asseruatæ* Mj. *vini* ℔. iij.

Coqu. in vase dupli ci horis 5. Colentur.

Commodius autem esset, *si chamædrus* cum musto deferueret, atque ita vinum chamædryres fine coctione pararetur.

Et si quis vinum metuat, poterit hydromel vel etiam cereuisiam chamædrytem eodem modo parare.

Continuandus autem vsus huius vini, hydromelitis vel cereuisiæ ad dies sexaginta, corpore priùs purgato, singulísque diebus manè vnus haustus sumendus.

Posset etiam ex chamedry essentia, (vt vocant) parari, eaque per dies plures vsurpari.

Medicamenta simplicia. Verùm certis formulis hîc neminem alligati velim, sed pro re nata, & ægri constitutione ea concinnari. Præcipua, è quibus medicamenta hæc componuntur, vt ex hactenus propositis formulis pater, simplicia sunt: *chamæpitys*, in omnibus articulorum affectibus vtilissima, vnde etiam iua arthetica à quibusdam appellatur, & ex eius Drach. j. cum terebinthina formant pilulas Lobelius, easque in omni arthritide commendat, *chamædrys*, de cuius viribus antea dictum, *hypericum, aristolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhaponticum verum, gentiana, meum, radix artemisiæ*, si cum cibo loco radicum petroselini coquatur, cuius solo vsu mulros ab articulorum doloribus liberatos esse, scribit Abrahamus Seylerus, *in consiliis Scholtzii, consil.* 335. quibus addi possunt *ossa humana, corallium, oculi cancri, & alia hactenus* enumerata, pro cuiusque corporis constitutione.

Rectè enim hîc monet Aëtius de theriaca & similibus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore sunt temperamento prædìti, non solùm nihil opis afferre, sed & resolutiones immedicabiles sæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hîc, id falrem de summè calidis intelligendum esse; cùm & Galenus, 5. *de tuend. sanit.* exponens verba Hippocratis, quibus vini potum interdicit calidis, id non de absolutè calidis, sed de summè calidis dixisse: certum tamen est, ad corporum & temperamentorum diuersitatem hic esse attendendum, & calida etiam tempore autumnali commodiùs, quàm verno dari, ideóque in calidioribus corporibus *cichorium* admisceri solet, scribitque etiam de cichorio Andreas Spigelius, se experientiâ edoctum esse, in caussa calida nil magis conuenire, quàm puluerem folior. cichorij syluestris mense Majo collectorum & in vmbra siccatorum, ad Drach j. datum. Vtiles tamen sunt & radices primo vere collectæ, & possunt eædem, vt & folia cum aliis hactenus enumeratis medicamentis misceri.

Quomodo ista podagrica medicamenta arthriticis prosint. Quâ ratione autem pulueres & antidota ista antipodagrica arthriticis prosint, consideratione dignum est, mouétque hac de re quæstionem Thomâs Erastus, & quærit, quomodo ista medicamenta capitis intemperiẽ frigidam & humidam corrigere, vel humores in eo genitos dissipare possint. Sed ex anticipata opinione & hypo

hypothesi quæstionem hanc mouet; dum præsupponit humores arthriridis caussam à capite defluere, quod falsum esse, infrà *quæst*. 7. monstrabitur. Qui rectè de arthritidis caussa sentit, facilè animadnertit, quis hîc Medici scopus sit, in exhibendis hisce antidotis. Cùm enim tartarei illi humores in prima & secunda coctione generentur, atque hinc in venas deriuentnt, & tandem suo rempore in articulos protrudantur, in exhibendis istis medicamentis hic scopus Medico est propositus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueát, & si quæ excrementa, quod Erastus etiam confitetur, in ventriculo, vicinísque ei partibus, puta venis mesaraicis, liene, hepate, gerietentur, ea abstergant, consumant, in halitum dissoluant, & per sudores ac vrinas euacuent: rectéque scribit Carolus Piso, humoris serosi per spiracula cutis, siue sensilem, siue etiam insensilem transpirationem, seu expurgationem tanti æstimandam esse, vt in eâ solâ, præcautionis omniũ fluxionum arthriticarum momentum omne positum sit. Id quod egregiè ista medicaměta, si cõtinuentur, præstát.

An decoctum Guajaci & similium idẽ præstent, quod antipodagrica medicamenta? Verùm hîc non sine caussa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guajaci, sarsæparillæ, Chinæ & similiũ præstari possit; cùm & talia egregiè sudores moueant, vnde etiam à plurimis vsus horum decoctorum arthriticis præscribitur. Verùm, saluo cuiúsque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Crato rectè, *epist*. 125. scribit, sudorifera illa, præcipuè è ligno Guajaco, crebrò exhibita humidum radicale absumũt; quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ solùm humores abstergunt, eósque per madorem matutinum, vel leuem sudorẽ, aut etiam insensibiliter discutiunt. Præterea decocta talia, cùm in magna quantitate sumantur, viscera, quæ aliâs plerunque intemperie siccâ in arthriticis laborant, ampliùs siccant. Insuper medicamenta illa antipodagrica hactenus enumetata pleraque amara sunt, & propterea vim tartareos illos humores, & biliosos ichores qui circa hepar & lienem colligũtur, abstergendi habent, quæ decoctis illis deest, cum solùm extenuent, siccent, humores fundant, & sudores moueant. Vnde non sine caussa Ioannes Crato, *consil*. 353. scribit, experientiam vulgi sequi, falli non minus esse, quàm in istis potionibus Chinæ, sarsæ & similium decoctionum spem ponere. Si quid enim iuuare videntur, hoc ratione victus præstare, & summos homines, qui toties decocta ista hauserint, persuasione aliorum deceptos fuisse, & proinde ad eundem lapidem non bis impingendum. Et omnino si viriosa aliqua constitutio in visceribus est, & vis istum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vsu illa augeatur, sicut certum est, calculosam illam dispositionem in renibus calidis & siccis medicamentis ad calculum frangendum intempestiuè exhibitis augeri. Scribitque etiam Manardus, *lib*. 16. *epist*. Guajacum mirificè exiccare, ideóque temperaturâ siccis non parùm obesse.

Chymici etiam hîc sua medicamenta commendant; quidam arcanum tartari podagram radicaliter tollere scribunt Paratur autem hoc modo:

Arcanum tartari. ℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum destillatum aliquoties per destillationem abstrahe, nouũ semper recipiendo, donec de suâ acredine nihil post se relinquat ampliùs. Deinde huius salis parti vni adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene luratam, recipiente maiori adaptato, spiritum inde destilla. Eius parti vni affunde spit. vini partes duas, olei sulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam sextam. Omnia bene commista in vitro Hermeticè sigillato per tres menses continuè circulentur.

Spiritus calcis viuæ. Frater Basilius Valentinus miris laudibus extollit spiritum calcis viuæ. Verùm non solùm operosa est compositio, sed etiam hoc perpendědum, annon facilè viscera offendere possit; cùm vis caustica insignis sit in sale calcis viuæ, vt vel e cauteriis potentialibus, quæ è lixiuio è calce viua parantur, patet.

Fonticuli. Fonticuli quidem etiam aliquid serosi humoris, seu saniem quandam quotidie euacuant: verùm experiẽtia testatur, remedium hoc, cum sudoribus & insensibili transpiratione nullo modo cõparandũ esse; & notũ est, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominùs arthritide laborare, quia non sufficiũt ad humorẽ illum, qui in vasis est, totum exhauriendum, multò minus id, quod quotidie circa viscera colligitur, & postea per venas in articulos effũditur, euacuare possunt, præsertim si errata in diæta, & inprimis nimius potus accedat.

Si tamen arthritis ex vlcere diuturno in cruribus consolidato, & euacuatione ichoris, quæ per id fiebat, suppressâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile est. Ita etiam si in brachio fonticulus fuerit, atque ex eo sanato oriatur arthritis, fonticulus iterum aperiendus est.

Articulos Roborantia.

Tertium præcautionis membrum, articulorum roboratio. An sit necessaria? Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum consistit, vt plerique docent, ne affluentem materiam facilè recipiant. Verùm Carolus Piso, vt suprà etiam dictum, frustra hic laborari censet eâ in re, quæ non sit nostri arbitrij & iuris, cùm, vt existimat, ista imbecillitas nõ consistat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, sed naturali conformatione, & vasorum in extremos articulos terminatione. Et licèt hoc quoq; modo impediri possit, ne humor iste in articulos influat: tamen tãtum abesse statuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vitæ discrimen inde adduci possit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viscus translatâ. Verum enim verò non equidem est de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quòd vasa in eos terminantur, & si materia illa in articulos fluere solita in mẽbra nobiliora transferatur, ęgrum in grauia pericula coniici posse, dictúmque est suprà inter prognostica, malum esse, si materia ad articulos fluere consueta in corpore subsistat. Ac proinde huic remedio, seu modo præcauendi arthritidem soli non fidendum, nisi etiam detur opera, vt humores illi vitiosi in corpore non generentur, vel si geniti sint, frequenter euacuentur. Interim tamen & hoc verum est, si articuli imbecilles & malè dispositi sint, frequẽtiùs ægros laborare, neque à paroxysmo tàm facilè liberari. Quâ autem in re ista articulorum imbecillitas consistat, & suprà dictum, & infrà *quæst*. 8. dicetur. Ideóque si aliquid sit in articulis, vel ex paroxysmo relictum, vel ex vitiosa nutritione collectum, id absumẽdum, atque ita articulo sua temperies & naturalis constitutio restituitur, & sic roborari dicitur. Vtilia ergo sunt hîc adstringentia & moderatè calefacientia & siccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euanuerint, & tophi etiam non adsint. Hæc enim si præsentia sint, adstringentia potiùs nocent, quàm prosunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eúmque indurant.

Vinaceorum vtilitas. Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis absumendas vtilis est & cõmendatur à multis vinaceorum vsus, de quibus quia integrũ libellum scripsit Antonius Donatus ab Alto Mari, eâ de re consuli potest. Hoc saltem non prætereundum, cõmmodissimè vsurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidẽ ex vuis benè maturis: quorum cùm in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vsurpanda sunt. Nonnulli tamen etiam exiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum saluiam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiusmodi alia, vt & lumbricos terrestres, addunt.

Balnea articulos roborantia. Articulos etiam roborant balnea. Etsi n. à nõnullis reiiciãtur, ideò quod actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant: tamen incõmodũ hoc facilè præcaueri potest, si in aquâ coquãtur plantæ calefacientes & siccantes, pedésque roborantes, quales sunt betoni-

ca,faluia,chamæpitys,rofæ,geranium,erica,folia quercûs,ligna & baccæ iuniperi,pinaftri fructus.

Lorio pedum Andernaci, quam multis profuiffe fcribit, hæc eft:

℞. Lixiuium ex fagi cineribus paratum, quod ter quatérue coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis Vnc. ij. Calefiant ad ignem.

Vel ℞. *Artemifiæ, abfinthij, origani, flor. chamæm.* an M. ij. *aluminis, falis* an. M. j *lixiuij è cineribus fagi parati q. f.* Coq. pro balneo.

Ad partes roborandas etiam vtile eft balneum è ligno iuniperi, fi ramenta eius in aquâ chalybeatâ coquantur, donec aqua tingatur, & lixiuij colorem contrahat. Poffunt tamen etiam vnciæ aliquot falis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinēdi oleo ex acinis vuarū expreffo, vel myrtino, vel rofarum, vel alio, de quibus mox.

Thermæ articulos roborantes. Inprimis verò thermæ à plurimis commendantur, etfi ab aliis inprobentur; de quo *quæft.* 12. dicemus. Vtiles autem funt, fi rectè vfurpentur, fulphureæ, falfæ, nitrofæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminofæ. Si enim alumen abundet, cautè vfurpandæ, cùm poros cutis adftringant, & corpus ad fudorem in arthriticis maximè neceffarium ineptum reddant, & fi quid in parte affecta fuperfit, quod per infenfibilem tranfpirationem exhalare & difcuti poffit, ad neruofas & membranofas partes retrudant, dolorémque ita renouent, id quod Fabricio accidit *cent.* 5. *obf.* 83. Thermæ verò arthriticis conuenientes funt Hirfchbergenfes & Landeccenfes in Silefia, Carolinæ in Bohemia, Badenfes in Auftria, Martiaræ, nunc VVifbadenfes, non procul à Moguntia, Emfenfes ad Fluuium Lanum, Aquifgranenfes. Inprimis verò vtile eft lutum thermarum quarundam, quo exforbetur materia, quæ in partibus his hæret, partéfque roborantur.

Vbi thermæ defunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimùm lotiones ex aqua aluminofa. Commodius tamen eft, fi alumni fal & fulphur addatur, vt fiquid adhuc materiæ fupeifit, refoluatur.

Vel ℞. *flor. ftœchad. Arab. faluiæ, thymi, geranij*, an. M. j. Coq. in *aq. communi vel ferrata*, Colaturæ adde *fulph. nitri*, an Vnc. ij. *alumin.* vnc. j.

Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel ℞. *Fol. chamæpit. beton.* an. M. j. *flor. rofar. fylueftr. ftœchad. Arab. herba paralyfis, pedis columbini* an M. ij. *vitrioli albi*, Vnc. j Coq pro fomento, vel balneo.

Vnguenta & emplaftra. Vulgatum & multis vfitatum eft vnguentum, cuius etiam fuprà *de Curatione* facta eft mentio, quod fit è fale torrefacto (alij malunt falem iuniperi) & f. q. olei communis vel rofar. in formam vnguenti miftis, quo articuli bene fricari debent.

Solenander hoc vfus eft poft lotiones.

℞. *olei omphac.* Vnc ij *mafticbin.* Vnc j. *falis torrefacti* Drach. ij. *boli Arm.* Drach. iij. *fang. dracon. hypociftid. thuris, maftich.* an Drach. ij ß.

Terantur fingula per fe prius fubtiliffimè, Tum cum oleis in mortario mifceantur in formam linimenti.

Vtile eft etiam Emplaftrum diachalciteos, feu diapalma impofitum. Eftque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, fcribitque Solenander *fectione* 4. *confil.* 25. fe nouiffe quofdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxyfmis tentari confueuerant, vfu huius Emplaftri continuo & purgationibus per internalla affumptis quinquennium integrum ab iftis doloribus liberatos fuiffe. Atque emplaftrum hoc non inquinat, non pruritum aut puftulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate moleftum eft. Aptatur autem ad formam membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) fiunt calcei, qui intus emplaftro Diachalcitidis obducuntur, pedibúfque aptantur. Eadem aluta emplaftro hoc inducta genibus, carpis, & aliis partibus applicari poteft.

Socci etiam linei in vino cum fale loti & ficcati pedibufque obducti vtiles funt.

Thomas Eraftus lapidem fabuli commendat, fi cum oleo myrtino, & radicibus geranij in puluerem redactis mifceatur, & cataplafmatis formâ imponatur. Monet tamen idem, non antea eo vtendum effe, quàm manifeftè conftet, nihil excrementi in articulis reliquum effe, quod in tophum indurari valeat. Ideóque fuadet, ante ipfius vfum, ceratum ex bryoniâ ab Aëtio, *tetrab.* 3. *fer.* 4. *c.* 43. defcriptū, aliquoties priùs imponere, vt minus fit periculi, quod Aëtius valde laudat.

Verùm de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victûs rationem feruant, & conuenientibus euacuationibus non vtuntur, fine commodo, imò cum damno adhiberi; iis verò qui temperanter viuunt, & conuenientibus euacuationibus vtuntur, non fine vtilitate adhibentur.

Aëtius *alleg. loco. cap.* 24. ad Podagræ præcautionem etiam venarū, quæ ex fupernis in pedes deferuntur, excifionem laudat, eodem modo factam, ficut varices in cruribus exfcindi aliquando folent. *Venarum excifio.* Verùm, vt rectè Hieron Fabr. ab Aquap. *de operat. chirurg.* fcribit, varicum extractio & excifio non modò afpera eft & difficilis, fed etiam plerunque non feliciter fuccedit, propter fanguinem effluentem. Præterea partes inferiores ex venarum excifione facilè contabefcere poffunt. Infuper etfi hæ venæ exfcindantur: tamen parum commodi inde fperandum effet. Si enim vitiofi humores in corpore cumulētur, & ad pedes fluere fint confueti, viâ ipfis occlusâ, ad partem aliquā nobilem, ferri & alium affectū periculofiorem excitare poffent.

Poffunt etiā interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa fcilicet, quæ ipfis funt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, faluia, rofmarinus & alia huius generis fuprà propofita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio eft, quam breuibus complexus videtur Rhafes, dum ita fcribit: *Si podagricus feruauerit bonum regimen, & aliquando vtatur Mithridatio, vel alio fuperfluitates confumente, & circa loca iuncturarum vfus fuerit ftipticis, releuabitur.*

CAPVT VIII.

Confolatio Medica in Arthritide.

CVm ægri à Medico non confolationem, fed confilium & auxilium expectant, præter officium Medici effe videtur, de confolatione in dolore articulari aliquid fcribere: & nihil etiam hac de re in medium proferre, nifi idem vir clariffimus, Iohannes Crato, ciuis meus, trium Imperatorum Medicus, feciffet *in confil. à Scholtzio collectis.* *Confolatio Arthritid.* Eum ergo fecutus aliquid hâc de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia fæpe adhibentur neque tamen femper Medicus fic quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obferuare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partiū ratione obferuare non poteft, ac proinde etfi tum perfectam fanationis fpem æger concipere non poffit, aliquid tamen, quod eum foletur, habet.

I. Arthritis à multis aliis malis ac morbis præferuat, & roboris naturę indiciū eft, quod vitiofos in corpore humores è regiis & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contrà, vt etiā fuprà *in Prognoft.* dictum, fi natura fuccūbat, atq; ampliùs hos humores expellere non poffit, tum febres & alij morbi periculofi fequi folent. Vnde non vulgares Medici cenfent, arthritidem fæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac fi malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitiofos humores. vt modò dictum, ad articulos deponit. Si verò corpore non fatis purgato, vel vbi dietæ exacta ratio non obferuatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione vires

vires iam debiles sunt, Medicus saltem in articulis roborandis laboret, facilè accidere potest, vt materia, quam natura ad articulos detrudere solebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculosos excitet, imò mortem acceleret.

II. Interim de vitâ homo non periclitatur in arthritide, vt in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, sputo sanguinis, pleuritide, peripneumonia, hydrope, epilepsia, apoplexia & pluribus aliis, sed tempore non ita longo elapso homo ad consueta negotia redit, & sæpe ita, ac si nunquam malè valuisset.

III. Temperantiam etiam & sobrietatem, si quid aliud, maximè arthritis suadere potest. Cùm enim dolor in arthritide sit sæuissimus; nullâ verò, omnium Medicorum consensu, & ipsius experientiæ testimonio, re arthritis rectiùs præcaueri vel mitigari possit, quam frugali Diætâ, quæ facit, vt non solùm prauis humoribus materia non suppeditetur, sed etiam viscerum intemperies optimè corrigatur: prudentis est, rationi potius hic, quàm affectibus obedire, & illud cogitare;

Nocet empta dolore voluptas,

& quòd voluptas illa, quæ in liberiore Diætâ percipitur, non digna sit & tanta, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licèt conuiuia & sodalitia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, sodales eiusmodi in morbo postea nihil auxilij afferre posse, sed (vt est *in Tragopodagra Luciani, in fine*) potiùs laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occasione bonæ diætæ homo assuescit, non solùm dolores arthriticos præcauet, sed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non tarò ad senectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus se subiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam seruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, sed se ipsos accusent; cùm rectè scripserit Galenus, *de cur. rat. per venæs. cap. 7. Ei, qui rectam victûs rationem seruare nequit, medicamenta præscribere superuacaneum est.* Si verò homo bonam Diætam obseruet, nec tamen à morbo hoc liberetur, bonâ tamen conscientiâ niti & in diuinâ voluntate acquiescere potest. Hinc rectè scribit Crato, *loco alleg.* cùm obseruatio diligens atque moderatio prudens in victu semper iuuet, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ stultitiæ atque amentiæ esse, verùm negligentionis nostræ, quam pietas vetat, putemus. Et cùm culpâ nostrâ nihil admissum fuisse, quo dolor sit accersitus vel auctus, conscientia testis fuerit, summâ consolatione esse, abesse à culpa nobis persuadeamus, atq; necessaria rectè ferre, neque DEO repugnare placidè studeamus.

IV. Solent arthriticos & hoc, quòd, vt sua cuique est calamitas: ita etiam sua cuique est commoditas, & quòd arthritis Diuitum morbus dicitur. Quanquam enim arthritici istum dolorem patiuntur: tamen plerique in re satis lauta, vel saltem mediocri viuunt, cùm contrà sint multi, qui etsi hoc dolore vacant, aliis quotidianis molestiis ob paupertatem premuntur. Podagra, vt Cardanus *in encomio Podagræ,* scribit, vnguenta sentit, cantûs & citharas audit, in mollibus stratis, puluinis sericeis, intra aurum & gemmas, ac pictas tabellas superba decumbit, audit fabellas, degustat vina generosa, delicatioresque cibos. Offeruntur flores gratiosi, vestes variegatæ, & quicquid ambitiosum à ciuibus vel ipsis Regibus multorum spatio annorum congestum est. Et Podagra adeò beata, vt qui eâ detinetur, præter dolorem ipsum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo sibi gratulari possunt arthritici, quòd non, vt in reliquis morbis plerisque illa superior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, sed plerunque eæ saluæ sunt. Et certe plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ, si sani fuissent, vix edidissent. Et, vt Cardanus *loco alleg.* scribit: nostræ ætatis vir magnæ eruditionis Erasmus è cubili podagræ quicquid legi meretur, exprompsit.

VI. Est & aliud commodum, quod arthritis secum fert, nimirum quòd hominem à multis aliis molestiis liberare potest, laboresque inanes & curas grauiores demere, vt Cardani verbis vtar, vt si seruiendum sit tumultuosæ Reipubl. si graui Principi & moroso, si imprudenti amico, vnde meliùs sumitur excusatio, quàm à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in sua potestate: nulla honestior excusatio laboris, quàm à Podagra. Et si tua res agitur, deseruit te dolor, dicis.

Tandem licèt ab arte & optimâ Diæta multum auxilij sperari possit: tamen cùm temperies viscerum diuturnitate & grauitate dolorum ita euersa est, & articuli ita debilitati, vt nulla integræ sanitatis recuperandæ spes supersit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientiâ animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris, Caroli V. qui dicere solebat: *Gedult, vnd ein vvenig Schreien, Sindt vor die Gicht die besten Artzneyen.* Esse patientem, & parum præ dolore clamare, sunt optima contra arthritidem remedia.

Verùm cùm Medici non sit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc sensum plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoscere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus. Quæ tamen, vt & à Medico legatur, non indigna est; cùm huius morbi vehementiam ἐμφατικῶς exprimat, caussam, & quidem rectiùs quàm nonnulli Medici, tradat, tempúsque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promissa, tandémque ægro necessariam Patientiam eleganter describat.

QVÆSTIONES Controuersæ DE ARTHRITIDE.

QVÆSTIO I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat?

ARTHRITIDEM ἀπὸ τῶ ἄρθρων Græcis dici, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, sed minus rectè, appellari, suprà dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos est Franciscus India, Medicus Veronensis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c. 1.* qui nomen Guttæ Barbaricum esse negant, vt quod sit veluti genericum nomen omnium ægritudinum, quæ per destillationem producuntur in articulis pedum, manuũ, coxarum & similium corporis partium, ideóque Guttæ nomen generis nomen mereri, arthritidem verò de Podagra, vt genus minimè prædicari posse docent, ideò quòd Galenus, *6. aph. 28.* scribat, ferè omnes, qui articulari affectione corripiuntur, prius podagricos fieri. Et sunt etiam alij Medici, qui articularem dolorem alium faciũt, & à Podagra & Chiragra planè distinctum Cardanus, *in aph. 29. sect. 6.* sc. ibit, non esse eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legisse aliquem qui viderit, Galenumque reprehendit, quòd discrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Luc. Mercatus verò, *lib. 4. de int. morb. cur. c. 18.* pluribus hac de re agit, & arthritidem seu articularem morbum à podagra, chiragra, ischiade distinguit, docére-

que, peculiarem esse arthritidis naturam, quæ non consistat in dolore, sed in eo, quòd plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ necessaria est in podagra, chiragra & ischiade, sed multò leuiorem sufficere, contrà requirere longè maiorem copiam, atque esse podagrâ, chiragrâ, & ischiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quòd incipiat cum rumore & desinat in dolorem: cùm in podagra, chiragra & ischiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripiatur, hinc intumescat: præterea non requirere 40. dierum spatium ad resolutionem, idque ideo quòd partes minùs sint imbeciles, & humor in partibus hæreat, quæ ad resolutionem aptiores sunt: Tandem etiam rarissimè aut nunquam reuerti, cùm radicitus materia omnis discutiatur; nisi forsan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Causam enim arthritidis esse statuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vasorum, præsertim sanguinis; externam verò omnem occasionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert insuetum, quo ipsi incalescunt, laxantur & dilatantur, ac humores fusi efferuescentes & commoti in ipsis confluunt, quos facilè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut suscipiet.

Verùm enim verò Francisci Indiæ opinionem quod attinet, equidem vocabulum Guttæ Latinum est, non Barbarum: sed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide vsurpare velle, contra vsum Latinæ linguæ est; & proinde Barbaris meritò accensetur, qui id pro Arthritide vsurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licèt Galenus. 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui arthriticâ affectione corripiuntur, priùs podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire, Etenim & in pedibus sunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in specie sumi de eo articulorum morbo, cùm omnes vel plerique articuli afficiuntur, suprà *cap.* 1. diximus, id quod non accidit, nisi quis prius podagrâ corripiatur. Rectiùs longè Guainerius, *de ægritud. iunctur. cap.* 1. Ego, *inquit*, cùm arthericam (ita enim eius sæculi Medici ob linguæ Græcæ ignorantiam morbum hunc appellabant) ab artu vel articulo nomen traxisse videam, quibus in locis dolores iuncturarum fiunt, omnes tales siue cum tumore, siue non, artheticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, causam nullam video, cur non podagram, chiragram, & Ischiadicum dolorem & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt species sub genere, comprehendi velint, aut si plures vel omnes ferè articuli simili affectu, quo pedes, manus, genua, & coxendix laborare solent, corripiantur, arthritis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitiosi humores, (non sanguis, vt vult Mercatus) alterius generis, quam ij, qui arthritidem propriè dictam producunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc sine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores, & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non sunt propriè arthritis, cùm, vt ipse Mercatus statuit, non incipiant à dolore & desinant in tumorem, sed contra à tumore incipiant, & postea dolor accedat. Multò minùs hi tumores solum arthritidis nomine dignandi, & contrà nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum, denegandum. Præsertim cùm isti tumores non per interualla, vt arrhritis, redeant, sed etsi semel hominem infestârint, postea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque si Cardanus, Mercatus, vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, sciant, antiquos non quoscunque & à quacunque caussa ortos tumores & dolores articulorum arthritidem nominâsse, & Hippocrates. 6. *Epid. comm.* 4. *text.* 13. eos, qui in Æno ex etui nimio esu genuum dolore laborabant non ἀρθριτικοὺς, sed γυναλγέας nominat; de quo *quæst. seq.* dicetur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit?

Sunt quidem nonnulli in eâ sententiâ, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem Arthritidem appellandum esse; cùm si sint alij eiusmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quisquam de articulorum dolore non arthritico commentatus sit. Et licèt quædam vel secundum magnitudinem, vel secundum durationem ad tempus occurrat differentia, eam speciem non variare putant.

Verùm rectè scripsisse puto Galenum 3. *aph.* 15. & 16. si tantus fuerit squalor, vt articularem humorem exiccet & consumat, motûs profectò præ siccitate difficultatem & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamen affectionem arthritim appellatam commiserit, nisi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipse illos, qui probi nimio esu dolores eiusmodi contraxerant, ἀρθριτικοὺς sed γυναλγέας appellat. Ideoque licèt de doloribus eiusmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, sparsim tamen eorum fit mentio. Non rarò enim accidit, vt vitiosi humores in corpore cumulati per febrem, aut etiam sine febri ad articulos, & inprimis genua protrudantur, & ibi dolores sæpe satis diuturnos excitent, quales procul dubio ij fuerunt, quorum Hippocrates *in epid.* mentionem facit, qui si non semper, tamen cùm æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propriè Arthritidis nomen propriè acceptæ non competit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores serosi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipsi, dum pedes mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non sunt Arthritici: Neque humor per venas tum in partem affectam influit, sed per poros in abdomine in eam sensim descendit. Et si rem accuratè æstimemus, tales tumores non ipsas partes articulum constituentes & connectentes occupant, sed potiùs humor extrà partibus hisce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum constituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contusionibus, sæpe humores ad articulos affluunt, ibique tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non est dignandus. Ita quibus articuli exiccati & indurati sunt, quos vulgò contractos vocant, in scorbuto & aliis morbis, hi eos extendere & mouere sine dolore non possunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideoque arthritis propriè & in specie dicta iste articulorum dolor saltem appellandus, cùm peculiaris humor suprà descriptus in visceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumulatus subitò per eas in articulos influit, atque præcipuè in sentientes circa articulos partes sese insinuat, ibique partim vellicando, partim distendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans consistat?

Plurimi quidem sunt in eâ sententiâ humorem arthritidis caussam præcipuè in cauitate illâ seu spatio, quod est inter extremitates seu capita ossium, quæ per articulationem coniunguntur, consistere, & humores affluentes per venas ad cauitates istas articulorum

lorū primò cōfluere, hinc partes omnes circūiacentes, ossa & cutem occupare, vnde fiat, vt abscedētibus à se inuicē ossibus, ligamenta neruiq; & tēdines adeò tendatur, vt dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Afferūtque pro sua sententia primò illud, quod Hipp. 6. aph. 49. scribit, Arthritidē non finiri ante diem 40. humoresque, qui affluxerunt, non citiùs discuti, vtpote qui hæreant in parte calore destitutâ; cùm si in partibus carnosis, & quæ multas venas ac arterias habent, consisterent, facilè resolui possent. Secundò, probare id volunt eo quòd ex affluxu humorum in cauitatem articuli ossa inuicem à se discedant, atque ita distendendo tēdines & membranas dolorem efficiant. Tertiò, quòd ex motu articuli dolor augetur. Quartò, quòd dolor in profundo primùm percipitur, priusquàm intumescant partes externæ, postquam verò humores sibi viam ad exteriora pararunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verùm contraria sententia, quæ statuit, primò in ipsas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forsan aliquando, sed rariùs, in articuli cauitatem seu spatium transsudare, omnino vero magis consentanea est, docetque id primò ipsa arthritidis generatio. Cùm enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vasa alimentum partibus advehentia, vt postea probabitur, necessarium est, vt humor vitiosus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes eumque connectentes influat, hinc verò, si tanta sit eius copia, in articuli cauitatem sese insinuet. Secundò, ossa per ligamenta validissima ita connectuntur, vt nullum ferè spatium relinquatur, in quod materia sese insinuare possit. Tertiò, ligamenta valde crassa & solida sunt, vt humores affluentes non facilè admittant, multò minus in ipsam cauitatem articuli primò influere sinant. Quartò, si materia in ipsam cauitatem illaberetur, & hinc ossa inuicem abscederent, membrum longius euaderet; quod tamen non accidit. Quintò, in nodosa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur; non in spatio inter ossa reperiuntur, sed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sextò, si humor in ipsum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus vel obtusus dolor excitaretur; cùm ossium capita toto illo spatio, quo inuicem connectuntur, periostio non tegantur, sed cartilagine saltem obducantur, & nulla membrana vel neruus eò loci sit. Septimò tumor, qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando satis latè ad vicina extenditur, non in ipso articulo, sed partibus circa articulum humorem arthritidis caussam contineri satis docet. Tandem si in ipsâ inter ossa cauitate contineretur humor, fieri non posset, vt, quod sæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem statim à loco affecto in vasa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ a. pro contraria sententia afferunt, facilè soluuntur. Nam primò quòd humores in arthritide tardiùs sæpe discutiuntur, caussa est, non quòd humores in cauitate inter ossa continentur, sed quòd in locis exsanguibus, & pauco calore præditis hærent, atque ipse humor ad perfectam discussionem ineptus est. Neque tamen hoc semper verum est, sed sæpe etiam satis breui temporis spatio discutitur materia, cùm scilicet ea est pauca, tenuis, pars calore fouetur, nec materia ineptis topicis incrassatur.

Deinde non ideò dolor excitatur, quia articuli elongantur, & à se inuicem abscedunt, sed quia humor acris in membranosas partes influens eas distendit & vellicat. Tertiò, licèt dolor magis excitatur, dum articulus mouetur: tamen id non ideo accidit, quia humor in articulo ipso continetur. (Est enim is, vt iam dictum, sensus expers) sed quia partes membranosæ circa articulum antea ab humore præter naturam distentæ magis distenduntur. Tandem nec illud probat humorem primò in articuli spatium excidere, quòd dolor, cùm morbus inuadit, in profundo primùm percipitur, priusquàm intumescant partes externæ, quod cum accidit, dolor mitigatur. Verum quidem est, hæc sæpe ita accidere, ac initio nullum aut certè exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alto sæuire, & esse grauissimum; qui postea lenitur, cùm partes externæ intumescunt. Sed id non ideo accidit, quòd in ipsam articuli cauitatem humor illabatur, & hinc sibi viam ad externa paret, cùm ossium extrema omni sensu, vt antea etiam dictum, destituantur, sed ideò euenit, quòd humor vitiosus totus primò per extremitates vasorum ad partes neruosas & membranosas circa articulum affluit, easque valde affligit, postea verò, cùm pars humoris etiam in partes carnosas distribuitur, dolor fit mitior; cùm humor in plura loca distributus minùs potenter agat, & partes illæ laxiores sint, ac minore cum dolore distendantur & vellicentur: sicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus est, cùm vniuersus humor ad dentes & neruos ipsi insertos affluit, postea verò, cùm pars eius in vicinam maxillam & gingiuas distribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, vt antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipsam cauitatem articuli transsudare posse, si affluxus diutius duret. Neque contra nostram sententiam faciunt vltimi duo aphorismi Hippocratis, *sect. 6.* *Quibus longo coxendicum dolore conflictatis femoris summum coxâ excidit, rursumque recidit, iis mucosa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxâ excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi vrantur.* Nam non ideò articulus iste excidit, quòd ab humore in cauitatem eius illapso os loco suo detrudatur, sed (vt Galenus *in comm.* docet) quia à pituitoso humore imbuta & permadescentia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes sint circa articulum, quæ humorem affluentem suscipiunt, nec de eo planè omnes idem sentiunt. Capiuaccius & alii quidam statuunt, ad ligamenta solùm affluxum hunc fieri, & ligamenta in arthritide repleri, non verò neruos & tendines; cùm si partes hæ replerentur, conuulsiones fierent. Has enim partes saltem per consensum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verùm ligamenta tam dura & solida sunt, vt credibile non sit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleri. Et non ideò dolor excitatur, quòd saltem partes neruosæ & membranosæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, si hæc caussa esset, tam atrox & acerbus dolor esse posset; sed quia humor acris & mordax partes sentientes pungit & vellicat. Vt enim in aliis partibus membranæ, periostia & nerui doloris subiectum sunt: ita etiam in arthritide doloris proximam caussam continent. Quòd autem conuulsio non excitatur, caussa suprà iam proposita est; quia nimirum non afficiuntur partes motui, sed sensui saltem dicatæ membranæ, vel etiam ipsi nerui motui non dicati secundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis sit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem statuunt, febrem eam solùm esse symptomaticam. Verùm cùm febres symptomaticæ sint eæ propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viscerum, inflammationes sequuntur, cùm scilicet calor ille, qui est in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur, caloremque in eo accendunt, atque ita focus febris est in alia parte affecta: facilè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam symptomaticam non esse, sed primariam. Est enim in

febre, quæ arthritidem comitatur, focus febris non in parte affecta, seu parte arthritide laborante, sed in magnis vasis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea inuadente simul inuadit, non verò arthritidem sequitur. Ideoque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas scilicet, quæ non sunt solitariæ, sed alium morbum, & quidem ab eadem caussa pendentem, coniunctum habent; cùm nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certè materia, quæ ad partem aliquam mouetur, simul putrida est, vt febrem accendat. Atque vt in erysipelate, pleuritide, variolis, morbillis & similibus affectibus, id accidit: ita & in arthritide euenit, quam febris talis sæpe diem vnum antecedere solet, aut certè cum ea inuadit, etsi parua sit sæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animaduertatur. Est autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa vesperam verò intenditur, quod fit à sanguinis ad interiora recursu, seu spontaneo, seu ab ambientis aëris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipsa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis caussa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri solet. Humor autem iste, qui febrem accendit, non solùm in venis, sed & in arteriis quandoque continetur, & tum putredinis in vrinis signa ita euidentia non adsunt: imò vrinæ in principio sæpe sunt tenues, & perspicuæ instar aquæ, sedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu serosi humoris proueniunt, sunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?

Occasionem huic quæstioni dedit Athenæus, qui *Dipnosophist. lib.* 2. sic scribit: Pyrhermus, vt inquit Hegesander, memoriæ tradidit, æuo suo moros annos 20. fructum non edidisse, & popularem morbum podagram grassatam ita fuisse, vt non solùm viros, sed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corripuerit; quin & eam ægritudinem adeò vehementer sæuiisse in greges, vt ouium partes duas morbus ille afflixerit. Vnde putant, nonnulli id accidisse ob mororum totis 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram arcendi tribuunt. Ac verum quidem est, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æstuanti prodesse; verùm quòd peculiari vi podagricis prosint, nec ratio nec experientia persuadet. Neque ideo probari potest, quod cùm 20. annis mora deessent, populariter podagra grassata fuit. Probabilius enim est, ob insignem aliquam aëris ἀνωμαλίαν, quæ totis 20. annis viguit, vt singulis annis moris noceret, vitiosos humores arthritidi generandæ aptos cumulatos fuisse. Et patet hoc vel ex eo, quòd non solùm homines, sed & oues, quæ tamen mori fructibus non vescuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quænam sit Arthritidis caussa?

Caussam equidē Arthritidis proximā esse diximus, continui partium circa articulum solutionē, ab humore, qui in eas influxit, prouenientem, dum partes illas vel distendit, vel pungit & lancinat, vel vtrumque præstat. Ea de re tamen Medici non parum dissentiunt, & de caussa proxima arthritidem excitante alii aliter statuunt; quem Medicorum dissensum non postremam caussam esse puto, quod parum feliciter arthritis sæpe curatur. Vbi enim de caussa morbi non satis constat, curatio rectè institui non potest.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter caussas arthritidis numerant, idque etiam Costæus, *in Auicenna lib.* 3. *fen.* 22. *tractat.* 2. *ca.* 5. affirmat, ea de caussa, quòd interdum absque tumore omni, qui intemperie cum materia coniungi solet, dolor sentiatur. *An intemperies nuda sit caussa arthritidis.* Verùm intemperies sola, qualiscunque etiam, proxima affectûs huius caussa non est, cùm intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, sola non subsistere, neque etiam tàm acerbi doloris caussa esse possit. Deinde ipse tumor, sæpe satis manifestus, præter intemperiem affluxum humorum adesse satis indicat. Et quamuis in principio nullus sæpè tumor extra apparet, id tamen non satis euincit, nullum intus esse humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarumque partium doloribus multis humor intus latens solo dolore, nullo verò tumore sese prodit. Præterea purgantia & sudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti habent, quæ ad putam intemperiem non essent necessaria.

Et quamuis Paræus historiam sui morbi refetat, quâ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere posse; tamen ea non satis probat, omnem affluxum humorum abfuisse; cùm externi aëris qualitates humorum affluxum concitare possint.

Petrus Salius Diuersus equidem, *de affect. partic. cap.* 17. Ischiadis aut arthritidis à siccitate mentionem facit, cuius caussam nec Galenus, nec alius post eum nouerit, sed solùm Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per siccitatem autem non intelligendam esse scribit intemperiem siccam partium articulum ipsum constituentium, videlicet ossium, ligamentorum, & tendinum, sed consumptionem eius glutinosæ humiditatis, quâ naturaliter nutritur & ad faciliorem motum subungitur articulus ipse, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem si contigerit quacunque de caussa exsiccari, tum articuli motus impeditur, difficultasque motûs ac dolor vnà succedit. Huiusmodi affectum, si in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate ischiadicum dolorem appellari scribit, se verò in quocunque alio articulo etiam gigni posse, animaduertisse. et in me expertus sum in [illegible]

Verùm non ignorauit hunc affectum Galenus, sed arthritidem veram esse negat, ac saltem quoddam motûs impedimentum esse docet, dum 3. *aph.* 16. expressè scribit, si immodicè factæ siccitates consumant articulorum humiditatem, difficilem sanè quendam motum ob siccitatem fieri, fortè verò & dolorem nonnunquam; Eam verò passionem, quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, nisi quispiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixero, sit sanè, vt talis dolor & motûs, impedimentum à siccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius solùm, quo ossium capita inunguntur, absumptione hic dolor fiat. Toto enim spatio, quo coniunguntur, ossa, nullo periostio inuestiuntur, & propterea sensu destituuntur, ac proinde eò loci dolor excitari non potest. Vero magis consentaneum videtur, si motûs quoddam impedimentum vel dolor ob siccitatem in articulis excitetur, id fieri ob tendinum, musculorum extremitatum & ligamentorum exiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & si moueri debent, violenter extendi necesse est, quæ violenta extensio dolorem parit.

Cum ergo à nuda intemperie non fiat arthritis, porrò dispiciendum, à quâ materiâ excitetur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de gradibus, ventositatis, seu flatûs mentionem faciunt. Verùm *An flatus.*

flatus

flatus dolorem tantum & sæpe tam diuturnum in hisce partibus rexcitare non potest, nisi quis per flatum spiritum intelligere velit, de quo postea dicetur. Et licet dolor sit sæpe mobilis & vagus: tamen id euenit non à flatu, sed ab humore, qui ad motum etiam aptissimus est.

Nakir qualis affectus sit? Ad arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus Nakir dicitur, quem Albucasis, *lib. 2. cap. 93.* ita describit: Ægritudo hæc in terra nostra appellatur Nakir, & est dolor, qui accidit in quibusdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, vt huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suum, & vidi inflationem paruam in vena brachii, & post horam vnam vidi illam inflationem procedere cum focili, sicut serpit vermis ascendendo ad humerum celerius, quàm credi potest, & mouebatur, sicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Secessit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus est in humero. Deinde, vt narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facilè deprehendere potui. Miratus ergo sum velocitatem decursionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc ægritudinem, quæ esset qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permutari de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hîc caussam coniicere possum, quàm quòd mulier fuit Sole & laboribus exhausta, quales sunt, quæ ex villis, ficci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensui illa ventositas permutata, & est necesse vt non appareat secundum hunc modum in illis, qui sunt deliciosi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo moliris curationem eius, & sentit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, vt suprà diximus; tunc stringe super ipsum & sub ipso velociter, & seca super ipsum, donec egrediatur ventositas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem, tunc cura ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventositates & extenuat eas. Commodæ autem sunt pilulæ fœtidæ, de sagapeno, & similes. *Hæc Albucasis.*

Verùm morbus hîc arthritis non est. Neque enim est saltem circa articulos, sed oritur à flatu seu spiritu furioso è vasis effuso, & per ambitum corporis discurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & spirituum in ipsis venis factum putant. Et verum quidem est, in vasis & visceribus sæpe flatus tales magno cum impetu discurrere, sicut Anton. Beniuenius, *de abd. morb. & sanat. causs. cap. 81.* refert, Ludouicum Nicolinum adeo à vento, viscera & stomachum impetente affectum fuisse, vt non solùm viscera & pectus, sed scapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & spiritûs magna ac miserabilis fieret angustia, vnde etiam tertio die è vita emigraret. Verùm in historia illa Albucasis flatuosum illum spiritum è vasis in ipsum ambitum corporis effusum fuisse, credibile est. Cum enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vasis spiritus ille solùm contineri non potuit, vtpote quæ sensu destituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, si non eundem, cognatum tamen esse putant illi, quem VVierus, *in libell. Germanico de morb. incognitis*, peculiari tractatu descripsit, & à VVestphalis *die Fahren oder feuffende Fahren*, à Dithmarsis, *die Katten*, in agro Brunsuicensi *dieguten Kinder*, in Göttingensi *die guten Hœden* nominari scribit, de quo etiam Epistolam ad Petrum Forestum scripsit Henricus à Bra, Campensis Medicus, quæ *libro vigesimo obs. Foresti* annexa est. Nostri homines plerunque ad incantationem referunt, & nescio quid nati à succubis dolores illos parere putant; cùm tamen dolores tales vagi etiam caussas naturales habere possint, & à flatu quodam acri, seu sero acri ex humore ferè scorbutico genito per partes membranosas & musculos vagante ortum habeant. Vnde etiam patet, ad dracunculos veterum, cum hîc vermis nullus subsit, commodè referri non posse. VVestphali ad curationem vtuntur præcipuè, vt peculiari medicamento, lumbricis terrestribus, de quo vide VVierum, *loco alleg.*

Verùm plura de hoc affectu non addimus, cùm ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc saltem non prætereundum censemus, in historiis arthriticorum, quos Forestus *lib. 29.* affert, etiam *obs.* 14. mentionem facere cuiusdam Hugonis Cornelii, Zythepsæ Delphensis, annor. 28, qui cùm ab agricultura lassus, ac somno oppressus in terram decubuisset, atque aliquot horis dormiuisset; euigilans in manu sinistra circa carpum intensissimum dolorem sensit, qui totum dein brachium occupauit, vt neque manum, neque digitos mouere potuerit, qui subrigidi quasi videbantur: mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui accessit quoque febris valde intensa. A quibus tamen omnibus medicamento purgante & alterante ac topicis adhibitis intra septem dies sanatus fuit. Vbi & alterius cuiusdam mentionem facit, qui cùm in horto valde ebrius pernoctâsset supra terram, cùm euigilasset, febre correptus fuit, cum sæuissimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verùm mihi non videtur, affectûs istos propriè fuisse arthriticos, sed febres acutas è vaporibus è terrâ exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitiosi humoris partem ad extrema detrusit, à quo dolores non solùm in articulis, sed toto brachio, membranis musculorum ibi affectis, excitati fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, vt alteri ægrorum etiam mortem statim attulerit.

Cùm ergo nec nuda intemperies nec flatus solus arthritidis caussa esse possit, Medici quidem plerique in eo consentiunt, humorem esse arthritidis caussam: verùm quis humor ille sit, maximè dissentiunt. Aliqui omnes quatuor humores, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis caussam esse posse putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varii tumorum colores, dolores diuersi, accidentia varia apparent, terminus declinationis non sit vnus, curandique ratio varia, pro caussarum varietate, instituenda est. Nimirum, vt Pet. Sal. Diuersi *de aff. part. cap. 16.* verbis vtar, color aliis est rubicundus, aliis flauus, aliis albus. Tumor aliquando est notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque est molestus quidem, sed non multum, quandoque autem est acerrimus. Hicque nonnunquam citò soluitur, ille longiùs protrahitur. Symptomata autem multorties sequuntur mala, vt caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando a. vel nulla est caliditas, vel frigiditas inest molesta illique ab aëre calidiore, hi à frigidiore læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illique à frigidis, isti à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex sanguinis, quidam ex pituitæ, alii ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione sedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis caussam modò esse calidam, modò frigidam, modò diuersam esse materiam.

An humor & qualisnā? *An omnes quatuor?*

Verùm hæ rationes id quod debent, non satis probant. Etenim etsi pro vario humorum apparatu varii humores ad partem affectam confluere possint: tamen ii prima arthritidis caussa non sunt, sed cum sero saltem ad partem affectam rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis caussam esse, vix vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumescit, maximus dolor est, parte verò intumescente dolor remittit.

Neque

Neque etiam rationi consentanea est hæc opinio. Etenim multi plethora & cacochymia laborant: neque tamen vnquam arthritide corripiuntur. Et in specie sanguinem quod attinet; ille suâ abundantiâ nullo modo arthritidem generat. Est enim sanguis naturæ thesaurus: ideoque etsi redundat, non facilè natura eum ad partem aliquam depellit, præcipuè partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam si eò protruderetur, cùm sit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio statim adsunt, antequam pars intumescere & rubescere incipit. Et si esset ex sanguine arthritis, cur non tumor suppuraretur; cùm nullus humor faciliùs in pus muretur, quàm sanguis?

An sanguis?

De Melancholia res plana etiam est, eamque pauci arthritidis caussam esse ponunt. Cùm enim sit humor crassus, non facilè in angustissimas istas vias sese insinuare potest.

An melancholia?

Bilem verò, nec sine caussa, nonnulli vrgent, & ab ea, non solum à pituita, etiam arthritidem prouenire dicunt, idque probare volunt ex signis, quæ in arthritide adsunt. Est enim plerunque dolor acerrimus, & similis pungitiuo, victus ad siccum & calidum vergens præcessit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis est gracilis. Temperatura biliosa, atque ipse æger ad iram procliuis. Verum enimuerò hoc equidem negari non potest, ista interdum ægris ita accidere, & dolorem sæpe esse tàm acrem, vt ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri possit, sed calidum potiùs humorem arguat. Sed de hoc iam quæstio est, an omnis humor p. n. calidus bilis sit, quod negandum censemus, statuimusque cum Carolo Pisone, dari etiam cacochymiam serosam (etsi eam ille non rectè explicet) ac serosum etiam humorē posse esse calidissimum, & sub eo etiam comprehendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, vt *infra* dicemus, ita nominant, seu, si cum Chymicis loqui libeat, salem illum tartareum, aut spiritus salium tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, sunt habitu corporis gracili, & temperaturâ biliosâ.

Fernelius, *lib. 6. de part. morb. & sympt. cap.* 19. humores reliquos omnes reiicit, & non sanguinem, non bilem, non malancholiam, sed tantùm humorem frigidum, pituitosum, aut serosum arthritidis caussam esse, omnemque arthritidem frigidam, & à frigido humore prouenire statuit. Atque in eo quidem rectè sentit, quod vnius morbi vnicam saltem caussam esse statuit; sed in eo valde errat, quòd eum humorem frigidum esse docet; cùm omnia ferè symptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor scilicet acutissimus, ardor, motus subitus, & alia. Licèt n. cùm humor hic moueri incipit, frigus aliquod oboriatur, quo totum corpus perhorrescit: tamen id frigidæ materiæ indicium certum non est, cùm etiam humores calidi, cum per partes sentientes mouentur, frigoris & horroris sensum inducere possint, vt in febribus biliosis manifestum est. Errat deinde etiam in eo, quòd pituitam & serosum humorem pro vno habet; vt & in eo, quòd serosum humorem simpliciter frigidum esse docet. Etsi enim in seroso humore multæ partes aqueæ sint: tamen etiam multæ partes acres & salsæ insunt, quibus à simplici & pura aqua differt.

An pituita sec. Fernelium?

Hausisse autem hanc opinionem videtur Fernelius è Galeno. 10. *de comp. medic. sec. loc. cap.* 2. vbi scribit, humorem, qui arthritidem excitat, aliàs quidem sanguinem esse, vt plurimùm verò pituitosum, aut ex pituitoso & bilioso mixtum, aut etiam ex sanguine cum istis permixto. Aut si quis exactiùs interpretari velit, non pituitosum humorem, sed qui crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari, nonnunquam esse crassum ad similitudinem puris crassioris. Vbi verò in articulis moram traxerit, non solùm crassiorem, sed & viscosum reddi.

Galenum & Fernelium sequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitosum, frigidum, crudum & serosum pro eodem habent, & arthritidis caussam esse docent. In quo omnes errant; cùm nec tantus dolor è tali frigido & crudo humore prouenire possit, & arthritis subitò inuadat, & sæpe iterum delitescat, & in alium locum moueatur, ad quod præstandum humor pituitosus & crassus, & qui crasso puri sit similis, aptus non est. Præterea cùm in principio, cùm nullus tumor apparet, dolor sit vehementissimus, eum ab humore subtili & acri angustissima etiam loca penetrante, ac mēbranas pungente, non verò à crasso & frigido humore fieri indicio est. Neque tophi, qui in arthriticis generantur caussam arthritidis pituitam esse satis docent; cùm eiusmodi tophi potiùs ab humore tartareo, & terris mineralibus cognato, quam crudâ pituitâ fiant. Thomas Erastus equidem, *Disp. 4. contra Paracels.* scribit, se tantùm semel vidisse Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmstadt, qui absque omni dolore ægrotabat, si in quiete manus & pedes seruabat: nullus rubor conspiciebatur, sed tumor albus, laxus satis, tametsi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus insistere non potuisset. Verùm affectus iste tum temporis non fuit Podagra verè dicta, sed tumor œdematosus, quô pedes longo & diuturno humorum affluxu laborabant: Quod verò in principio sanguis cum pituita, (aut potiùs serosus humor) in pedes defluxerit, eosque corruperit, ipse Erastus confitetur.

Carolus Piso, *in lib. de morb. ab illuuie serosa, in consiliis duobus de arthritide*, vnicam arthritidis caussam esse statuit colluuiem serosam. Quæ sententia, si rectè explicetur, omnino vera est. In eo autem fallitur, quòd serum istud puram putam aquam esse putat; cùm Symptomata & ea, quæ arthriticis accidunt, longè aliud doceant.

An colluuies serosa iuxta Pisonem?

Alij, inter quos Mercurialis, cùm agnoscant, ab humore pituitoso & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non posse; cùm certum sit, dolores vehementissimos fieri à caussa calida: neque etiam pituitosum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide subitaneus est, esse idoneum, neque in partes istas membranosas sese insinuare posse, posteriùs ex *allegato* Galeni *loco* assumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, vt crassæ, bilem quasi vehiculum admisceri statuunt. Verùm nec hæc opinio, nisi illa pituitæ & bilis mistura pro seroso humore sumatur, satisfacit. Cùm enim ipsi agnoscant, dolorem atrocem requirere caussam calidam, is à bile pituitæ permistâ fieri non potest; cùm actimoniam bilis pituita obtundat & temperet potiùs, quàm augeat.

An pituita cum bile mixta, iuxta Mercurialem.

Ludouicus Mercatus cùm agnosceret, humores vitiosos, etsi abundent in corpore, non statim arthritidem, sed alios etiam morbos generare, ipse etiam ad cruditatem confugit, & vt humores vitiosi arthritidem generent, crudos esse debere, statuit. Verùm cùm iterum agnosceret, cruditatem ad arthritidem generandam simpliciter non sufficere, varia de cruditate comminiscitur, statuitque, eam solùm cruditatem arthritidi generandæ aptām esse, quæ à caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an propriè loquatur, cuiusuis iudicio relinquo) eamque tribus modis fieri. Primò cùm pars pinguior ab eo separatur atque educitur. Secundò ob dissolutionem eius à calore externo. Tertiò quòd ei admisceatur aliquid incoctum, sed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non esse qualemcunque, vt reliquas, quæ febres, defluxiones, & cæteros morbos procreant, sed aliquid sortiri peculiare, ob quod magis in hunc affectum, quàm alios commigrat, idque fieri statuit, cùm humores fiunt tenuiores cum fusione & mordacitate, quibus facilè

An cruditas secundum Mercatum.

facilè ab aliis partibus reiiciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino statuit, humorem istum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, cruditatem aut conditionem potius (neque enim omnis humor, qui præter naturam est, rectè crudus dicitur) si diligenter perpendamus, competit certè humori seroso, salso & tartareo suprà à nobis descripto, vtpote qui tenuis est, mordax, fusus, seu, vt Chymici dicunt, à sale tartareo resolutus. Vt ita rem agnouisse, verbis exprimere non potuisse videatur Mercatus.

An humor malignus & occulta qualitate partiteps secundùm Paræum?

Ambrosius Paræus, *lib. 17. cap. 2.* cùm & ipse animaduerteret, humorem, qui arthritidem generat, omnino esse alterius naturæ, quàm eos, qui phlegmones, œdematis, erysipelatis aut scirrhi autores sunt, statuit, eum non notioris ac melioris naturæ esse, quàm qui pestem, luem Veneream, aut epilepsiam facit, idque probare conatur, 1. eo quòd hic humor nunquam ad suppurationem venit reliquorum humorum more, 2. Quòd dolores longè acerbiores efficit, quam alii humores, ita vt ægri partem sibi quasi vri sæpe dicant, 3. Quòd in nodos mutatur, quod aliis humoribus non accidit, 4. Quòd nullis remediis ferè cedit, sed iis irritatur & efferatur potiùs, vt ægri sibi longè melius esse dicant, non appositis remediis, quàm appositis. 5. Quòd Galenus ipse, *de theriaca ad Pison. cap. 15.* theriacam arthriticis omnibus ex vsu esse dicit, vtpote, vt putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundat. In quo quidem rectè sentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam, melancholiam arthritidem efficere, sed peculiare quid humorem arthritidis caussam obtinere, id quod rationes ab ipso allegatæ satis probant, vt verò ad malignitatem peculiarem & occultam qualitatem hîc confugiamus, opus non est, neque id rationes allatæ probant. Nihil enim hîc maligni apparet, sed doloris vehementia ab acrimonia humoris prouenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licèt Galenus theriacam ad arthritidem commendet; tamen id non facit, vt malignitatem humoris expugnet, sed potiùs vt humores vitiosos absumat, qualia etiam medicamenta alia suprà *in curatione sunt* proposita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis caussa est, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere posse; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. Attamen non quatenus malignus est, arthritidem producit, sed quatenus eam dispositionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis sunt expertes.

An synouia ebullitio & spiritus salsi secund. Chymicos?

Vt tandem etiam Chymicos consulamus, equidem omnino ab iis aliquid lucis in hac doctrina speramus. Verùm eam vix à Paracelso & eius asseclis assequemur, qui etiam rem planam plerunque obscurant. Paracelsus enim, vt solet, variè hac de re loquitur: Nam *in tractat. de Podagra pag.* 540. Podagram dicit esse morbum, cuius sedes sit synouia, quæ vbi exaltetur, podagra excitetur. Morbum esse liquorem mineralem, seu succum acetosum, quales sunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; cùm enim hæc salia synouiæ sint aduersa, si in homine generentur & synouiæ permisceantur, synouiam ebullire, & postea mira de cœli influxu subiungit, quæ vt hîc referam, digna vix puto, sicut & ea, quæ *lib. 2. de Podagr.* habet. *In Paramiro* ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. *In lib. de morb. tartar. cap.* 19. ad tartarum. Petrus Seuerinus, *Idea medic. cap.* 12. docet, excitatas radices podagricorum affectuum si in sanguine sedem habeant, efferuescere & spirituales ac vaporosas tincturas ad loca domestica mittere, ibique fructus radicum matrices nactas prædestinationum reuolutiones dolorosa symptomatum calamitate absoluere. Doloris autem differentias, vt planè dicam, quod ille affectatâ verborum pompâ obscurat, prouenire à diuersitate salium, quorum alii sunt acriores, alii minùs acres. Recipi autem has spirituales ac vaporosas tincturas à suis matricibus, id est, partibus illis, quæ obnoxiæ sunt educationibus fructuum podagricorum resolutorum, affinitatemque generis cum iis habent, & hospitem aduenientem admittunt, id est, articulis, vel synouiâ manuum ac pedum.

Verùm rem planam verbis obscurant, & veris falsa miscent. Nam quæ de synouiæ ebullitione & efferuescentia afferunt, figmentum est ista Paracelsi synouia, de quâ *de conf. & diss. Chymicor. cap.* 15. dictum. Quod verò de spiritibus salsis dicunt, veritati consentaneum est, si rectè explicetur; vt mox dicetur. Sicut & id tolerari potest, quod ex salium differentiis, quæ in vegetalibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conantur; cùm dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientissimus Felix Platerus statuat, humorem arthritidis caussam non simpliciter aquam esse, sed qualitate alienâ imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permistum. Sicut & id potiùs perpendendum, quàm reiiciendum putamus, quod obscuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis caussam peculiarè ad articulos ῥοπὴν habere, vt etiam suprà dictum.

Autoris sententia.

Vt ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ hactenus dicta sunt, nec sanguinem simpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam proximam arthritidis caussam esse. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hisce humoribus deduci non possunt, vt ex hactenus dictis manifestum est, perpendam, aliter statuere non possum, quàm humorem salsum, acrem, subtilem, & spirituum salinorum naturam plerunque referentem, arthritidis caussam esse. Appellet eum iam quis bilem, pituitam bili permistam, salem, tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur Ego vocabulum seri, salis & tartari vsurpabo, vt rem à bile & pituitâ vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non solùm esse humorem aqueum etiam Antiqui agnouerunt, scribitque Galenus, *6. Epid. comm. 3. t.* 38. sanguinem ἰχῶροειδῆ & serosum non solùm vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morsu carentem, sed mordacem & erodentem, qui scilicet spirituum salinorum naturam refert, & propterea partes sentientes pungit & mordicat, & acutissimos dolores in iis excitat. Est nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid salsum quod mineralibus respondet, & non incommodè sal terræ appellari potest, quod tamen vix purum & solum reperitur, sed aliis corporibus miscetur, vnde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium est, limosum, argillosum, &c. tandemque in plantis & animalibus tartarum nominatur, & in hominem transfunditur. Verùm id etsi in plantis & homine in variis coctionibus subtile & volatile fiat, nisi antea tale sit, sicut id etiam ex sale vrinæ patet, ac tandem etiam ipsi sanguini misceatur: quia tamen à prima origine ad corpus nostrum alendum ineptum, & (vt Hippocrates loquitur) ἀνεπιτήδειον, tandem, nisi mox per aluum in prima coctione excernatur, aut postea per sudores vel vrinam euacuetur, cumulatum & naturæ molestum ad articulos, vt qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, vbi suâ acrimoniâ acutissimos dolores excitat. Neque quem moueat, quòd hanc materiam modò spirituosam, modò tartaream, & ad tophos etiam generandos aptam esse dicimus. Nam, vt cum Chymicis loquar, è corporibus possunt fieri spiritus, & rursum è spiritibus corpora. Materia hæc in suâ origine, & dum in terra esset, corpus fuit, & quiddam

quiddam quasi terreum & minerale; attenuatum verò postea fuit in variis in plantis & homine coctionibus, & spirituosum quasi factum est. Quod Galenici etiam quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui *in aph. 49. ipsi 47. sect. 6. Hipp.* scribit: materia, arthritidis scilicet caussa, est quasi spiritus. Et Lucianus *in Tragopodagra*, πνεῦμα βίαιον appellat. Postea tamen humor hic tenuis aut spiritus, vbi locum idoneum nactus est, ossa scilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, sicut spiritum vitrioli & aliorum salium spiritus iterum coagulari posse, & in corpora redire, Chymicis notissimum est. Si quis tamen statuere velit, in ipsa terra esse salem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic sententiæ nihil officit; sed res eòdem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat.

QVo in loco humor arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde dissentiunt: quæ dissensio curationem non parum difficilem reddit, & non sine caussa Fernelius, *lib. 6. de part. morb. sympt. c.* 18. scribit; ex rei huius ignoratione hactenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum esse, nuncupatumque Medicorum opprobrium.

Nostram hac de re sententiam suprà breuiter proposuimus: Quia verò non pauci doctissimi Medici aliter sentiunt, (vt in hac humanæ mentis caligine in grauissimis controuersiis fieri solet) eorum opiniones breuiter proponere & perpendere libet.

Et primò quidem Fernelium quod attinet, statuit is, errare eos, qui humorem arthritidis caussam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. Quomodo enim, *inquit*, à visceribus internisque sedibus posset humor sincerus aliquispiam per ora venarum in articulos purus excidere, aut si etiam cum humore sanguis effluat, cur in articulis collectus phlegmonen non excitat? Sed neque humor crudus, qui per alios ductûs, quàm per venas fertur, in articulis arthritidem faciet. Nam crudi humores in cachexia è visceribus in pedes decumbunt, vnde intumescunt, podagram non excitant. Ipse verò statuit, originem & fontem huius mali caput esse, è quo pituitosus humor, isque tenuis in articulos defluat. Et quidem non in cerebro, vtpote cuius excrementa vel forâs per nares, vel per palatum in asperam arteriam atque pulmones, aut in ventriculum interioresque sedes illabuntur, sed partibus externis capitis, & extra caluariam positis hunc humorem colligi & per summa corporis sub cute deorsum decurrere docet. Cùm enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, sua tenuia atque serosa excrementa ibi deponere, cumque capitis cutis crassa, densaque sit, & humores per eam facilè non exspirent, temporis progressu ibi cumulari, & per summa corporis ad articulos defluere existimat.

Fernelij opinionem sequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantùm in capite inter cranium & cutem capitis humorem arthritidis caussam colligi, & hunc vnicum locum esse statuunt, vnde materia ad articulos defluat: alij ersi etiam alias vias addunt, hanc tamen Fernellij coniungunt, & pauci omnino sunt, qui non etiam simul à capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quòd ob eam euenerit, vt arthritis ferè pro incurabili derelicta sit, Medicorumque opprobrium nuncupata, ego, saluo cuiusque iudicio, potiùs de Fernelij opinione verum esse existimo, & eum Medicum, qui fontem huius mali saltem in capite quærit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etsi enim verum sit, dolores quosdam vagos & varios ex humore seroso ab externa capitis parte sub cute per summa corporis delabente hinc inde excitari: arthritis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, sed musculorum membranas ferè subsistere solet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio est. Is enim ob diætæ errores & viscerum debilitatem in sanguificatione generatur, aliquando & ex mensium ac hæmoroidum suppressione suppeditatur; & in venis ac arteriis cumulatur, vnde etiam cùm moueri & efferuescere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur; imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, vt in arthritide humoris in venis peccantis satis manifesta indicia vtrina exhibeat. Hinc ipse Galenus docet. 3. *aphor.* 20. in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitiosis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protrusis. Neque aliud firmis rationibus probari potest. Quæ cùm ita sese habeant, & humor arthritidis caussa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi potest, quâ necessitate, vel naturæ vel morbi, humores iti necessariò prius in caput debeant ascendere, antequàm in pedes ferantur, præsertim cùm pares & recta via sit, quâ per venas & arterias moueri & in eos ferri possint. Et quòd materia arthritidis caussa non extra vasa, sed per vasa ad articulos feratur, patet quoque ex eo quòd venæ in articulis, quos inuasura est arthritis, sub initiū arthritidis turgent & intumescunt; quòd humor arthritidem excitans, si repellentia intempestiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febresque acutas, cordis anxietates & alia mala symptomata excitat; vel subitò in alium articulum transfertur; vnde dolor, qui modò pedem infestabat, mox, si repellentia incautè apponantur, in manu sese exserit, quod non nisi per vasa moto humore fieri potest. Nec enim possibile est, vt humor, qui in digito pedis erat, sub cute ad manum subitò feratur. Et si humor sub cute per spatia defluerer, in partibus per quas transiret, dolorem excitaret, vt sæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore seroso extra cranium descendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in scapulis, ac dorso excitari, tandemque humorem ac dolorem vsque ad crura descendere; quod non accidit in arthritide. Insuper sæpe accidit, vt homo ex ira, aut terrore subitò in arthritidē coniiciatur, quod certè accidit humoribus in venis & arteriis subitò commotis: Si verò sub cute capitis illi sensim cumularentur, id accidere non posset. Et si sub cute capitis fons & origo huius mali est, cur non curatio præcipuè ad eam sedem dirigitur, & vesicatoria, cauteria, ac setacea ceruici applicantur; cùm vix commodior locus, quam hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea si origo humoris semper esset in externa capitis parte, etiam signa eius ibi cumulati & descendentis adesse deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, quos capite planè saluo arthritis inuadit. Fernelius quidem inter signa cumulati humoris recenset capitis grauitatem & somnolentiam, dolorem externum capitis & qui contactu, præsertimque inuersis capillis excitetur, tumorem œdematosum, vt ceram mollem, cuti præsertim ad occipitium subiectum: defluentis verò humoris signa ponit dolorem à ceruice vel per humeros in cubitum & manus, vel per dorsum in coxendices, genna pedesque sensim deuolutum, sensu interdum frigoris oborto. Verùm negari quidem non potest, hæc signa adesse; vbi humor serosus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur: sed rarò apparent

apparent in arthritide; cùm experientiâ constet, eos qui arthritide laborent, capite plerunque optimè valere. Nec qui arthritide corripiuntur, defluxum illum humorum à capite & dolorem ibi prouenientem percipiunt, vt modò dictum. Et fit sanè, vt in principio arthritidis etiam caput in quibusdam, quibus id debilius est, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non satis probat, humorem arthritidis caussam in capite generari; cùm eadem sæpe in febribus accidant, licet febris caussa in capite non generetur, sed per consensum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis efferuescunt, & moueri incipiunt, partim suopte impetu hinc inde vagantur, quod turgentium proprium est, partim à naturâ hinc inde protruduntur, & præcipuè debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam sedem figant. Quapropter non mirum est, in quibusdam, quibus caput debilius, & aliàs defluxionibus excitandis obnoxium est, in primâ arthritidis inuasione aliquid humoris ad articulos tuituri per venas capillares sub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia symptomata excitare. Quod tamen sententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cùm ij ipsi humores non sub cute capitis, quod ille vult, geniti & collecti sint, sed subitò per venas & arterias, quæ à iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effunduntur. Et fit sanè, vt reuera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia sub cute sensim collectâ & eò defluente, sed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venæ cauæ & arteriæ truncum descendentem ad pedes isti humores feruntur: ita per ascendentē ad caput & vicinas partes iidem mitti possunt. Et quòd symptomatum in ægris quædā diuersitas apparet, ex eo accidit, quòd humor nunc per truncum venæ cauæ & arteriæ adscendentē, nunc per descendentem præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cùm n. per ascendentem mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat, facilè aliquid, per iugulares cùm internas tùm externas in caput ascendentes, etiam in cerebrum & sub cutem protrudi potest, vnde nonnullos vigiliæ, alios somnolentia, alios alia symptomata infestant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infestat, sub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effusus fuerit, & hinc ad pedem defluxerit, nullâ firmâ ratione probari potest. Quæ n. recta via est, per quam è capite sub cute ad digitos pedis subitò & rectâ fluere possit? Nam cùm materia à capite sub cute destillat, hinc inde dispergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò rectà ad extremos pedes tendit: neque etiam si per hanc viam flueret, subitò in manum, quod sæpe accidit, viâ mutatâ, ascendere posset.

Et in specie somnolentiam quod attinet, & si quæ sunt id generis alia symptomata, quæ in ipso cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque si apparent, Fernelij opinionem confirmant, sed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, sed ex ipsis venis effundi docent. Fit enim somnolentia à materiâ intra cerebrum cumulatâ, non extra caluariam collectâ, quæ si in arthritide adsit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipsum cerebrum effundi docent.

Tandem constat experientiâ, morbos alios, & præsertim acutos, quorum materia in venis & circum viscera hæret, transmutari in arthritidem, & tum vrinas crassas imminentis arthritidis signum esse, testaturque Auenroës, 7. *collig. cap.* 3. seipsum factum esse arthriticum ex morbo acuto, cùm natura per crisin humores ad articulos, & præsertim ad pedes expulisset, quod non fieret, si arthritis à materia à capite defluente generaretur. De quâ re plura quoque postea in examine opinionis Plateri dicentur.

Neque ea, quæ contra alteram sententiam, quam supra proposuimus, & veritati consentaneam existimamus, profert Fernelius, magni momenti sunt. Nam cùm quærit, quomodo humor sincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim sanguinem, vt vitæ thesaurum, retinet, & ne à vitiosis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis è venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus solos humores vitiosos è vena caua ad mesaraicas, & hinc ad intestina protrudit: per sudores criticos humores vitiosos, & quidem sinceros, sæpe fœtidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem desinentium expellit. Idem præstat in erysipelate, scabie, variolis, morbillis, aliisque morbis plurimis, in quibus natura, vt corpus sanum conseruet, vitiosos humores à bono sanguine segregat, eosque per orificia venarum expellit. Neque tamen serosus ille humor semper sincerus ad articulos defluit, sed sæpe sanguinem, sæpe alios humores secum rapit. Quod verò Fernelius addit, si sanguis vna efflueret, phlegmonen excitatnrum, id reuera sæpe accidit, quod ipse Fernelius confiteri necesse habet, dum de chiragra scribit; *Dolor huic inest pulsans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerunque venis.* Et de Podagra; *Tumor, vt in chiragra, adest, tum partis, tùm venarum ambientium rubor, calor, dolorque pulsans;* quæ omnia inflammationis signa sunt. Vnde etiam Hippocrates, 6. *aph.* 49. hoc nomen arthritidi tribuit, dum ποδαγρικὰ ἀποφλεγμαίνοντα appellat. Non tamen omnis inflammatio necessariò suppuratur, & quòd humores in arthritide non suppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, sed potiùs ipsius humoris naturam arguit, vtpote qui ad suppuratione ineptus est, serosus scilicet, salsus & tartareus, cuius pars tenuior discutitur, crassum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim suppuratur, nisi sanguis, aut quod sanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite descēdere, quod cum horrore, seu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc non humoris à capite sub cute descendentis, sed humoris potius è venis effusi indicium est, sicut idem in febribus & erysipelate accidere videmus.

Alij, vt Eustachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verùm non solùm extra cranium, inter cutem & pericranium, per spatia, quæ sub cute sunt, ad articulos defluere, sed & intra caluariam, per externam spinalis medullæ superficiem descendere; alij etiam per mediam spinalis medullæ substantiam fluere, docent. Verùm si hæc fierent, potiùs paralysis aut conuulsio inde excitaretur, & in medio spatio, per quod fluerent humores, etiam nerui afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent; quæ communissima ferè sententia est, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cùm sanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem synocham coniunctam habentem. Vt enim sanguine subtili in superficiem cutis effuso erysipelata, quæ febris synocha comitatur, excitantur: ita dum in articulorum sedes effunditur, articulorum dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, vt qui vtrique morbo obnoxij sunt, podagrâ inuadente erysipelaris opinione se consolentur. Quæ omnia sunt verissima.

Extra venas tamen etiam congestos humores serosos & excrementitios arthritidem excitare, eorumque originem à capite esse, ibique defluxionū scaturiginē existere, & ab eo in partes subiectas defluere statuit.

Congeri autem ibi nonnunquam in illius sede interiore intra caluariam, præbente ei materiam sanguine crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excrementitiam sensim in cerebro cumulari, quæ cùm postea delabitur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiusdémque dolor nonnunquam, aliáque accidentia, coaceruatæ illic materiæ indicia, comitentur. Sanguinem autem excrementitium fieri docet, vel primæ vel secundæ, vel etiam tertiæ coctionis, quæ fit in cerebro, vitio, ob cerebri scilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illuuiem autem hanc & humores vitiosos in capite congestos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel à frigore externo & humiditate aëris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus reseratis, & facultate expultrice irritatâ, concitari tradit.

Eundem tamen serosum & excrementitium humorem extra caluariam quoque inter ipsam & cutem congeri, & in inferiores partes defluere statuit.

Vias autem, per quas defluxus iste à capite fiat, varias esse docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri basi ex tribus cauitatibus, caluariæ fundo impressis, nunc per foramen ossis cribrosi transcolari, & è naribus stillare, coryzámque excitare statuit; nunc in mediam cauitatem, quæ multis foraminibus palatum spectat, ferri, & vel per nares emungi, aut screatu è faucibus exspui, vel in oculorum sedem descendentem per lachrymas exstillare: nunc in mediâ hac sede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, sequi: nunc in posteriorem caluariæ cauitatem, quæ humilior & amplior est, delatam, per magnum occipitij foramen spinalis medullæ descendere in habitûs corporis locum aliquem, & vel in carnosis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem subsistere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra verò caluariam collectum humorem sub cute deorsum defluentem, prout se vel articulorum, vel carnosis sedibus insinuat, varia dolorum genera proferre statuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verùm enim verò vt ista, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Eustachio Rudio consentit, libenter admittimus: ita vt arthritidem inde generari credamus, adduci non possumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzam, aut sputum copiosum excitat, & per nares ac fauces reiicitur, longè alterius naturæ est, quàm quæ arthritidem parit; ac fieri non posset, quin si materia tam acris & ignea quasi in cerebro generaretur, grauissima induceret symptomata. Præterea siue secundum neruorum, siue secundum spinalis medullæ ductum humor hic descenderet, fieri non posset, quin priùs vel conuulsionem, vel paralysin, vel dolorem aliquem in transitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibíque dolorem excitaret cùm tamen sæpè contrarium, & præcipuè in huius morbi initio, fieri, & in pedibus subitò dolorem excitari videamus, nullo alibi dolore, vel symptomate apparente. Deinde ex materia sub cute capitis cumulatâ Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthriticis doloribus distinguit, (etsi in eo erret, quod hos Defluxionum dolores solùm in carnosis musculorum locis fieri statuit; cùm æque circa articulos fiant) in carnosis locis & membranis musculorum excitari posse equidem libenter concedo: arthritidem verò propriè dictam per certa internalla recurrentem, certúmque durationis tempus habentem inde generari, mihi persuadere non possum. Etenim si inter carnem & cutem delaberetur humor, priùs propinquas capiti partes & articulos occuparet; cùm, vt Galenus, *2. de diff. febr. cap. 11.* expressè docet, quæ à capite fiunt fluxiones, capiti vicinas partes, aures, oculos, dentes, gingiuas, & vicinas glandulas, aut pectus & pulmones, & dorsi musculos occupare soleant, vnde tales à defluxione dolores mox in primo à capite humoris descensu, in collo, in ceruice, ac scapulis percipiuntur, in digitos verò pedum, quos Arthritis maximè infestare solet, vix vnquàm descendunt, humore illo seroso tenui in via euanescente: quod in arthritide non accidit, in qua subitò in extremis plerunque pedum digitis dolores primùm & subitò excitari solent. Nam quòd Solenander, *consil. 14. sect. 4.* cuidam nobili Viro sub finem hyemis arthritide laboranti ideò humores à capite motos fuisse scribit, quòd non subitò sint aucti, sed paulatim creuerint, & de articulo in articulum, de pede in pedem, de hoc in genu transierint, occupârint inde manus, ac in cubiti iuncturas sese insinuârint, id mihi parum probabile videtur. Etenim si humor à capite defluxisset, primò cubitos, hinc manus; primò genua, hinc pedes infestare debuisset, cùm tamen contrarium factum sit. Vero magis consentaneum est, id ab humoris naturâ & copiâ factum fuisse. Cùm enim crassior fuerit, tempore hyberno tardiùs motus est: cùm verò magna eius copia cumulata fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cùm totum capere non possent, etiam ad propiores postea detrusit. Neque etiam vllam viam video, per quam rectâ humor hic extra caluariam cumulatus in pedes feratur, & non hinc inde, vt dolores illi ex defluxionibus, vagetur. Et fit sanè, interdum cerebrum etiam quædam symptomata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare: tamen nondum id, quod debet, probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem descendere. Primò enim quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monstratur. Deinde etsi intra venas & arterias humor fluat, possunt eadem symptomata in cerebro (quæ nulla fieri possent, si humor extra cranium sub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitiosum per truncum venæ cauæ & arteriæ adscendentem natura conatur expellere, facilè aliquid per venas & arterias iugulares in cerebrum influere, ibíque aliqua symptomata excitare potest, & antequam ad manus perueniat, facilè accidere potest, vt per ramos in nucham, & humerum sparsos aliquid in eas partes extrudat. Et cùm omnes in toto corpore articuli, & partes circa illas suum nutrimentum è venis & atteriis capiant, nullus est articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis caussa per eadem vasa influere possit, vt cæcas atque occultas & ex remotissimis partibus vias quærere opus non sit. Et vt tandem hoc etiam largiar, posse fieri, vt serosi eiusmodi humores in venis abundantes etiã in caput protrudantur, & sub cutem effundantur, atq; ingruente paroxysmo Arthritico, & naturâ ad expulsionẽ sese accingente, etiam moueantur, & per ceruicem ad dorsum descendant: tamen non illi humores sunt, qui arthritidem pariunt, sed sub cute descendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem spuriam pariunt, sed frictionibus, discutientibus, & sudoribus facilè tolluntur, perseuerante nihilominus arthritide.

Franciscus India, Medicus Veronensis, *de Gutta lib. 1. cap. 4.* rem hanc valde intricatam reddit, dum scribit membra, quæ has superfluitates emittunt, varia & plura esse, caput præcipuè, ventriculum, intestina, iecur, & renes: & quidem à capite potissimùm & à cerebro istas fluxiones fieri; quoniam licèt ab intestinis, à ventriculo & aliis membris isti humores originem trahunt, antequam ad partes iuncturarũ fluant, priùs in caput adscendere, & postea ab illo ad subiectas partes transmitti. A toto autem corpore non negat

gat quidem humores istos prouenire Si enim,inquit, corpus omnino à superfluitatibus immune ac liberum esset, humor minimè influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiam ad articulos fluere negat,cùm fieri non possit, vt humor qui in ventriculo, vel intestinis,vel in iecore, aut liene reperitur,confestim ab his partibus ad articulos fluat, nisi ab irritamento naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem istas statuit esse venas, musculos & neruos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda destinatas humores excrementitios, qui per totum corpus existunt, ad digitorum manuum ligamenta, tendines & articulos deferre. Musculos verò, qui à scapulis & spinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus suscipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per neruos ab illo descendentes ad manuum digitorum articulos protrudere. Postea tamen negat, à solo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores,vtpote ad genua,crura, & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos,sed propter consensum venarum & neruorum spinæ dorsi & renum cum genibus,cruribus & pedibus, quandoque etiam deferri à spina dorsi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verùm in hac opinione non pauca falsa continentur. Primò enim cùm à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omninò corporis partes,ventriculus, intestina, hepar, renes & aliæ,sed venosum genus in toto corpore.Etsi enim excrementitij humores in ventriculo, intestinis, liene & hepate generari possint: tamen vbi cumulantur,tandem in venam cauam cum perpetuo illo sanguinis commeatu, vt & in arterias distribuuntur, & hinc ad externas corporis partes protruduntur, vt in scabie & aliis affectibus pluribus videre est. Humores ergo vitiosi si in arthriticis cumulentur, non est opus,vt per tantas ambages, per musculos & neruos ad articulos deducantur, cùm via propinqua sit per venas & arterias,à quibus vt aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli suum nutrimentum accipiunt. Prætetea per neruos humores in articulos defluere vero planè non est consentaneum. Neque enim nerui facilè tantam humorum copiam admittunt; neque possibile esset, si materia ista à cerebro reciperetur, & per neruos afflueret, quin grauissima mala priùs,antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum *cap.*6.scribit,materiam quæ fluit, non interiùs neruos replere, sed extra solùm distendere. Verùm hoc non est per neruos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda ista euitat, dum non monstrat, quomodo continuo à capite ductu secundùm neruorum progressum materia hæc fluere possit, vt tamen in via neque conuulsionem, neque paralysin, neque dolorem vllum excitet.Et quorsum istis per musculos ambagibus opus esset,cùm via rectà,vt sæpius iam dictum,è venis & arteriis fit in articulos?

Peculiarem sententiam habet Adrianus Spigelius, *in lib. de arthrit.* Qui cùm agnosceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores à capite defluere asserit,deserere vellet,simúlque animadnerteret, eum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri posse,statuit tum à capite,tum ab hepate fieri fluxionem, sed in eo ab aliis dissentit, quòd eam fluxionem quam à capite fieri putat,rarò sub cute, vt docet Fernelius, nunquam verò per foramen medullæ, quo spiritus continentur, vel per. foramen nuchæ supra membranam externam spinalis medullæ fieri docet, sed per venas & arterias iugulares, non solum externas,sed etiam internas,per quas ab infernis partibus hepate præsertim,fertur humor in capitis externas internásque partes,remeare in venam cauam, & arteriam magnam,vel eius ramos sub iugulo constitutos,atque sic in articulos deuolui statuit.

Verùm enim verò in eo quidem rectè sentit Spigelius, quòd per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet,vel eo edoctus,quod obseruauit, si ante vniuersalem corporis euacuationem externa remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur,materiam ad nobiles partes refluxisse, febrésque acutas,& alia mala excitasse.Sed quòd materia è cerebro primùm in venas & arterias regurgitet, non probat, & sine vlla firma ratione profert: contrà potiùs ea,quæ arthriticis accidunt, testantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cùm si hoc accideret,humor tam acris, tantósque dolores efficere potens,grauissimos in cerebro affectus excitaret. Quæritque ambages hîc Spigelius, cùm multa doceant,in hepate & liene sanguificationis officinis humores hos gigni,atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi,vt eos à cerebro petere opus non sit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi statuunt. Verùm ij nihil aliud hîc per totum intelligere possunt, quàm venas & arterias per totum dispersas.

Verùm vt prolixam hanc disputationem tandem concludamus,& in pauca cõtrahamus. Hoc primò certum est, in visceribus ventris inferioris materiam arthritidis caussam generari, imò sæpe diu ibi circa lienẽ & intestina ac hepar stabulari,donec tãdem in venam cauã transferatur.Rectéq; scribit Mercatus,se ex vẽtris doloribus articulorum dolores subortos conspexisse,& Authores non contemnendos idem scripsisse;quod & ipse in hypochõdriacis & scorbuticis factũ non semel vidi. Vnde etiam diarrhœæ intempestiuè suppressæ in arthritidem mutantur.Et quòd ab intestino colo humor arthritidẽ excitans fluere possit,docet Hippocrates & Galenus,6.*epid.com.*4.*text.*3.De viis tes plana est, vt etiam *de Scorbuto* dictum:Nimirum ex colo per mesentericas arterias humor hic in arteriæ magnæ truncum transferri potest,atque hinc ad articulos detrudi.

Secundò & illud certum est,concedúntque id Medici quique doctissimi,humorem arthritidis caussam per venas,& arterias moueri,(alij semper, sæpissime verò, ij qui à capite etiam humorem defluere statuunt) réque adeò plana est,vt Thomas Erastus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, *disp.*4.*contra Parac.pag.*261. scribat, eum tantùm de hac re dubitare posse, qui quid fiat quotidie, non satis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cùm certa sint,hoc iam dubium est,an hæc via non sufficiat,& an alia detur, & an à capite etiam sub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum esse puto,ac suprà satis probatum,quandoque initium fluxionis non esse à capite.Cùm enim pars mittens & recipiens suis symptomaribus sese prodat;in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas,nullus dolor,nec alia symptomata congesti ibi & cumulati humoris indicia appareant:statui non potest,à capite humorem defluere. Prætetea nec illa arthritis, quæ ex colicâ fit,à capite, seu à cerebro ortum habet,vt *suprà* monstratum; sicut nec illa,quæ ex diarrhœâ intempestiuè suppressâ prouenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquitur, an aliquando à materiâ sub cute capitis cumulatâ defluente arthritis oriatur. Quod quidem plurimi doctissimi Medici, quibus suum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen,vt credam persuaderi non possum,ob rationes suprà propositas, quas hîc repetere opus non est, inprimis cùm omnium symptomatum, quæ arthriticis accidũt,rationem optimè reddere possim,etsi statuam, humorem

humorem arthritidis caussam, solùm intra vasa moueri, & per ea in articulos fluere; præcipuè si illud attendatur, humorem hunc nunc potissimùm per truncum venæ cauæ & arteriæ magnæ descendentem, nunc etiam per ascendentem simul fluere, atque inde varia symptomata circa caput excitari. Quid ergo opus est, iis viis neglectis, quas natura ceu canales motui & fluxui humorum destinauit, insuetas & insolitas quærere? Et vt vnum saltem attingam, Erastus quidem *loco allegato* pro certo signo defluentis à capite humoris hoc habet, quòd ægri plerumque manifestè sentiant, humorem ex capite per ceruicem, latera, dorsum, instar aquæ defluere, cum horrore seu leui frigore. Verùm hoc signum mihi parum firmum videtur. Accidit enim iste horror non solùm in arthritide, sed sæpe etiam in febribus, erysipelate, variolis, morbillis, morborúmque horum imminentium indicium est; cùm ex venæ cauæ & arteriæ trunco in dorso maximè, per ramos ab iis ortos & venarum arteriarum extremitates vapor ex vitioso humore, vel etiam pars eius tenuior in dorsi partes protruditur. Etsi enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit: tamen in dorso primùm horror excitatur, ob spinalem medullam, & neruos ab ea prodeuntes sensu exquisito præditos ibi plurimos; per quam medullam etiam rigor nunc ascendere nunc descendere videtur, de quo Hippocrates *5.aph.69.*

QVÆSTIO VIII.

An in ipsis articulis quid colligatur, quod ad producendum paroxysmum aliquid faciat?

VT de hac quæstione cogitarem, non solùm Paracelsus ejusque asseclæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, sed & admirandæ quædam arthritidis curationes occasionem dederunt. Guilhelm. Fabric. *cent.1. ep.47.& seq* refert, quosdam per torturam ab arthritide liberatos fuisse, vt eam nunquam passi sint. Equidem per terrorem, vt & gaudium, à paroxysmo arthritico multos liberatos fuisse, passim notum est. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari possit, caussam reddere non ita facile est, nisi ea in loco affecto quæratur. Et sunt hujus rei historiæ aliæ etiam. Clariss. Dn. D. Dôringius mihi retulit, fuisse ciuem Giessæ, qui doloris impatientiâ securi maximum pedis alterutrius digitum sibi amputauit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libavius etiam, *ad Schnitzerum epist.73. in Cista Medica Hornungi*, talem historiam refert. Patiens erat hospes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui pactus 300. florenis sanationem promisit, & recepto Autographo curam aggressus est. Patiens jussus est pedes imponere trunco ligneo. Aderant fortes servi Nobilis, qui sedentem tenerent. Ipse Nobilis ferreo malleo instructus, sex clauis pedes affixit ligneo trunco, moxque miserabiliter clamantem ægrotum reliquit, & se in equos conjecit. Interim crebrò expiscatus est, num morbus fuisset reuersus, cognitóque jam elapso triennio non rediisse, ipse repetiit hospitium, & iocatus cum hospite cognouit de sanato morbo. Itáque Chirographum produxit, & se Medicum fuisse ostendit, popóscitque Sostron. Consensit hospes, licèt crudeliter tractatus, equitem tamdiu pauit cum suis, donec trecenti floreni essent consumpti.

E quibus historiis omnibus colligi videtur, mineram aliquam in loco affecto latitare, quæ suo tempore ad paroxysmum excitandum aliquid faciat. Etsi verò eâ de re aliquid certi statuere difficile est: meas tamen cogitationes, paradoxi salrê loco, proferam, ad quas neminem adstrictum cupio, sed cuique suum iudicium relinquo.

Partes corporis quælibet vt sibi conuenienti alimento nutriuntur, ita etiam in neutris & ægris corporibus humores, qui ad eas quandam analogiam habent, alij ad alias partes feruntur, vnde vitiosa nutritio accidit. In sanis, quod aliarum partium nutritioni inutile est, in vngues & pilos in homine absumitur, in brutis quoque in vngulas & cornua. In ægris vitiosi humores etiã ad definitas sibi partes ferũtur, id quod cùm in aliis morbis, tũ in Plica Polonica videre est, in quâ humor ille vitiosus non solùm ad capillos capitis propellitur, quos inuiscat & conglutinat, sed & ad vngues pedũ, qui inde duri & nigri fiunt. In fracturis ossium osteocolla lapis assumptus ad ossa tendit, & in callũ, interdum etiã nimis magnum, abit, vt exemplis id docet Guilhelmus Fabricius, *cent.1. obs.90 91*. Si ergo humores arthritidi generãdæ apti sanguini sint cõmixti, credibile est eos ad articulos ferri, & cum alimento ossiũ in eorũ substãtiam sese insinuare, atque ibi excrementum ossibus proprium, futuræ arthritidis mineram & rudimentum, colligi. Non obscurè hoc docuisse videtur Galenus, dũ *5.aph.39.* singulas corporis partes vt suum nutrimentum, ita etiam excrementum habere, & superfluum derelictum similem naturæ partis humorem esse docet. Et quidem istud excrementum tartareum præcipuè in ossium epiphysibus colligi verisimile est, quæ reliquis ossium partibus porosiores sunt, & ideò quoque, vt habet Andreas Laurentius, *lib.2.c.4.* constructæ sunt, vt sint tanquam ventres ossium, in quibus coquatur ossium alimentum, quod sensim in eorum cauernas percolatur. Si ergo humor vel excremẽtum tale in ossibus colligatur, affluente simili humore efferuescit, quod cùm fit, in vicinas partes diffunditur, & dolorem in iis excitat; atque id maximè fit in epiphysibus, è quibus ligamẽta oriũtur, & quibus partes circa articulos fenfiles connectũtur. Si verò idẽ humor vel excrementum dissipetur, vel alio modo effundatur, ægrũ ab arthritide planè liberari credibile est. Vnde etiam non sine caussa medicamenta humores circa articulos absumentia & exiccantia valdè commendantur. Posset ad huius sententiæ confirmationem & hoc afferri, quòd arthritici sunt pluuiarum vates, vt loquuntur, & aëris ac tempestatis mutationes in pedibus percipiunt, & vt vulgus loquitur, habent Almanach in pedibus. Quod quidem accidere putat Iohannes Anglicus, *in Rosa Anglica*, quia in iuncturas, propter earum vacuitatem & dilatationem, intret aër ille liberiùs. Verùm ratio hæc nullius momenti est; quia dolor non fit in cauitate iuncturarum, & aliæ partes maiores habent cauitates, quæ nil tale sentiunt: sed proculdubio dolor hic ideò accidit, quia aëris instantes mutationes humores excrementitios in articulis hærentes commouent.

Et si quis Paracelsi & asseclarum eius sententiam in meliorem partem interpretari velit, & hîc ansa præbetur. Paracelsus enim, & Petrus Seuerinus ex synouiæ ebullitione ac efferuescentiâ arthritidem generari docent, vbi si per synouiam non naturalem humorem, sed excrementitium quid in articulis collectum intelligunt, idem quod hactenus dictum, docent. Clariùs idem explicat Quercetanus, *in consilio de Arthritide & calculo*, vbi statuit, tartarum congestum & contentum in iuncturis caussam proximam ac immediatam esse arthritidis, eámque aliquandiu in iuncturis contineri, & otiosam manere; vbi verò fiat noua fluxio, quæ eam commoueat, paroxysmum excitare, non aliter, ac dum calci viuæ aqua affunditur, fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆSTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?

SCribit quidem Hippocrates, *6. aph. 28.* Eunuchi Podagrâ non laborant, nec calui fiunt, & *ibid. aph. 29.* Mulier podagrâ non laborat, nisi ipsi menses defecerint; & *ibid. aphor. 30.* Pueri podagrâ non laborant ante Veneris vsum. Verùm rectè Galenus, *in comm. ad aphor. 28.* scribit: Eunuchos podagrâ non tentari. Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc verò propter nimium tum otium, tum vitæ intemperantiam non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem summam. Nostrâ verò ætate in tantum auctis deliciis & luxu & voluptatibus, vt nihil suprà addi posse videatur, infinita est podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam se exercentibus, sed malè coquentibus, sæque inebriantibus, nullóque præsumpto cibo fortia vina potantibus, & venere immoderatâ vtentibus, aliis verò etsi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus. Et *aphor. 29.* de Mulieribus scribit: Hoc olim erat verum, antequam menstrua defecissent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum, quæ superiori ætate mulieres admittebant, paucitatem. Nunc verò ob earum magnitudinem nonnullæ podagrâ affli̇ctantur. Et Seneca, *epist. 95.* egregiè scribit: Mulieres, cùm virorum licentiam æquarint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant, æquè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æquè niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis; libidine verò nec maribus cedunt, pati natæ. Quid ergo mirum est, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ sint. Beneficium sexûs sui vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. *Hæc Seneca.* Quibus accedit & hoc, quòd arthritis, cùm hodie sit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriusque sexûs deriuatur. Et exstant talia exempla multa passim, quæ Hippocratis aphorismis derogant. Iuuenem nobilem Silesium ante annos aliquot hîc literis operam dantem noui, nondum annos 18. natum, & quem Venerem nunquam expertum credo, qui sæpissimè podagrâ laborabat. Ant. Musa Brasauol. *ad aphor. 31. lib. 6.* scribit, se vidisse Alphonsum Dassonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum Podagrâ laborantem, qui Venerem se exercuisse negabat. Et Hollerius, *ad eundem aphor.* scribit, se vidisse annos tantùm 10 natos habuisse Podagram. Et Michaël Paschalius, *meth. cur. morb. lib. 1. cap. 15.* se vidisse nobilem puerum septem aut octo annos natum laborantem non solùm podagrâ, sed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Musa Brassauolus, *ad aphor. 28. lib. 6.* Hippocr. refert, se vidisse Venetiis Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articulorum dolores patiebatur. Vidit idem Scholiographus *ad cap. 63. lib. 1. Holler. de morb. intern.* De mulieribus arthritide laborantibus exempla referre opus non est; cùm ea sint passim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis sit curabilis?

VVlgata multorum est opinio, arthritidem esse incurabilem. Et reuerà multi reperiuntur, quos ad mortem vsque morbus iste comitatur. Vnde etiam accidit, vt arthritici multi, quasi in morbo desperato, nullos Medicos consulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abstineant. Verùm habentur contrà exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ Diætâ, vel temerario aut fortuito casu ab arthritide liberati sunt, & postea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, *in vitâ Plotini*, scribit, Rogatianum, Senatorem Romanum, Platonicum, Plotini discipulum, diætæ frugalitate eò peruenisse, vt cùm acriter anteà podagrâ vexaretur, neque progredi posset, nisi sellâ vectus, robur inde resumpserit, & cùm manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, vt his expeditiùs vteretur, quàm qui artificia quotidie manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. *lib. 11. cap. 2. de rat. curand. partic. corp. hum. affect.* retuli, Medicum quendam senem Venetiis quinque annorum à vino abstinentiâ ab arthritide vsque ad mortem liberum fuisse. Et ex Francisco Alexandro, quendam Franciscum Pecchium podagricum in carcere 20. annos detentum, ex eo à podagrâ saluum egressum fuisse. Et Marcus Gattinaria, *capite de cura dolor. iuncturar. à caussa calidâ*, de seipso scribit, quòd, cùm incepisset pati podagram, vsus fuerit tali regimine, scilicet dimiserit vinum per duos annos, fecéritque singulis mensibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diuersoriam, eáque vteretur bis in hebdomada, vt natura diuerteretur in transmittendo materiam ad iuncturas, & potiùs transmitteret per viam secessus, & cum tali regimine curatus fuerit, vt nunquam postea passus sit tales dolores. Scribit quoque Carolus Piso, *in lib. de morb. ab illuu. serosa, in consil. de arthrit.* Virum quendam, qui perpetuis arthritidis querelis infestam transegisset adolescentiam, & ex consilio Nicolai Pisonis in flore ætatis sibi vini vsum, quanquam Præfectus Vinariæ cellæ principalis, admirandæ temperantiæ exemplo, prorsus interdixisset, iam à 30. annis ab iis doloribus sese liberâsse. Et alios etiam seu vitæ instituto, seu ad paupertatem, & hinc vitæ frugalitatem redactos à Podagra liberatos fuisse, historiæ testantur. Mirum hoc est, cuius tria exempla Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obs. 79.* recenset, arthriticos grauium facinorum suspectos torturæ grauissimæ multoties subiectos fuisse, cùm verò innocentiam suam constanter affirmarent, criminis absolutos fuisse, simúlque podagrâ, quâ ante grauissimè laborabant, perpetuò liberatos. Sicut & illud, quod *cent. 1. epist. 47.* recenset, decubuisse quendam tetricum & maledicum podagrâ laborantem, qui nec lecto affixus à maledicentiâ sibi temperare poterat. Quod cùm homo quidam festiuus, qui & ipse eius petulanti linguâ læsus fuerat, perciperet, sub crepusculum vespertinum, cùm fortè ægrotus à familia solus esset relictus, clàm ædes ipsius laruatus, Æthiophis instar, ingreditur, & ad decumbentis lectum accedit; ægrotus formæ insolentiâ, solitudine, crepusculo ipso perterritus, quis sit, & vnde venerit, quærit; alter nihil respondens propiùs lectum accedit, & brachiis, quæ & ipsa arthritide laborabant, arreptum dorso inicit, atque ita pendentem vociferantémque extra cubiculum effert, pedes illius gradibus, per quos descensurus erat, identidem allidens; vbi in areæ pauimentum ventum esset, ibi onere deposito hominem sistit in pedes, nihil locutus, tantùm intuens, mox accurrit, quasi correpturus denuò, atque extrà domum elaturus. Ibi, qui priùs pedibus insistere, præ morbo, non poterat, nec in plano ambulare, nedum per gradus ascendere, gradus cursu repetit, superat, & ad cubile contendit, & per fenestras clamore totam viciniam excitat. Accurritur: ille anhelus, & metu penè exanimatus narrat, à spectro se è lectulo extractum, & extra cubile elatum, tractatum miserrimè, & nisi nomen IESV ingeminâsset, de se actum omninò fuisse. Et quod mirum, qui priùs podagricus fuerat, inde conualescit, nec vnquam postea po-

idem accidit ... [illegible handwritten marginal note]

dagrâ fuit tentatus. Habetque ibi aliam historiam Fabricius de quodam malefico podagrico, qui cùm duceretur ad supplicium, capite plectendus, in medio itinere allatum est de veniâ Principis clementer concessâ nuntium insperatum. Illo sic affectus est miser, vt qui extremorum membrorum omnium vsu penè carebat, statim alacri & expedito motu se in pedes dederit, annosque postea multos liber ab omni arthritidis molestiâ vixerit. Memini etiam hîc olim iuuenem nobilem podagrâ laborâsse, cùm autem fortè noctu ædes vicinæ incendio conflagrarent, ille præ metu lecto se eripit, per scalas decurrit, & in aliam domum fugiturus, in foueam, quam glacies hyberna formauerat, & aquâ plena erat, pede ægro incidit, & ita non solùm à paroxysmo, sed & à podagra multis annis liberatus fuit. Neque solùm exempla eorum, qui vel diætâ accuratiore, vel terrore aut gaudio similibusq; modis ab arthritide liberati sunt, habentur, sed & eorum, qui medicamentorum ope conualuerunt. Cardanus, *de curat. admir. Num.* 16. quatuor exempla recenset eorum, quos ab arthritide liberârit. Et habentur etiam alia exempla, quorum quædam habet Schenkius, *lib. 5. obseru.* Scribit quoque Solenander, *sect. 5. consil.* 1. Et ab aliis nouimus curatos, & nos non paucos in multos annos immunes etiam leuiore curatione reddidimus, qui antea singulis semestribus & frequentiùs etiam tentabantur, quorum quidam adhuc superstites, qui fidem facere possunt. Et notabile est hoc, quod recenset Carolus Piso *allegato loco*, hunc in modum: Cornelius quidam Perdeus Picardus, in Rhetoricis eruditus, à septimo ætatis anno arthritidi obnoxius fuit, eique sæpius quotannis recurrenti atque studia interturbanti: Qui cùm Carolum Pisonem consuleret, & rogaret, vt importuno dolori leuamentum afferret, is spe non vanâ adolescentem recreauit, si modò paucis hisce præceptis obtemperantem se redderet, scilicet demenso quidem & præsertim potu quotidiano sensim tertiam minimùm partem detraheret, inprimis à vino prorsus abstineret, tum verò sese accuratè semper ab aëris iniuriis & præsertim frigore defenderet, prætereaque ita se muniret stragulis de nocte, vt quotidie sub finem secundi somni si non sudor, certè nador dimanare posset, deque syrupo rosarum pallidarum ter quaterue mense tepetito illuuiem omnem serosam repurgaret. Paruit adolescens per biennium & ampliùs, atque fomitem morbi præter omnem opinionem circumcidit, vixitque liber prorsus ab omni dolore articulari.

Certum ergo est ex quotidianâ experientiâ & Medicorum obseruationibus, multos ab arthritide non sanari, contrà etiam plurimos sanatos fuisse. Qui autem sanabiles, docuit Hippocrates. 2. *Prorrh.* De podagricis hoc dico, *inquit*, quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophaceos concretos habent, aut ærumnosè viuunt, siccam aluum habentes, hi omnes sani fieri non possunt humanâ arte, quantum ego noui. Sanat quidem hos optimè dysenteria, si superuenerit, sed & aliæ eliquationes valde prosunt, quæ ad infernos locos repunt. Qui verò iuuenis est, & circa articulos nondum callos tophaceos haber concretos, & accuratè viuit, & laboris amans est, & animum bonum haber ad obediendum pro studiorum ratione, hic sanè Medicum intelligentem nactus sanari poterit. *Hæc Hippocrates.* Insanabili tamẽ arthritidi meritò etiã eam annumeramus, quæ hæreditaria est. Nam vt alij morbi hæreditarij, ita & arthritis hæreditaria difficulter expugnatur.

Caussæ autem, cur multi qui sanari possent, non sanantur, plures sunt. Primò n. sæpe caussa est in Medico, qui morbi huius, eiusque caussæ, non satis gnarus est. Cùm n. multi de natura huius morbi malè sentiant, ac falsas opiniones foueant, non etiam mirum, si eum non rectè curent: cùm morbi incogniti nulla curatio rectè institui possit. Multi etiam Medici telis plumbeis contra hostem tam potentem & pertinacem pugnant. Deinde caussa est in ægris, qui in tribus peccant. Plerique n. sibi persuasum habent, malum hoc esse incurabile, & propterea de Medico & medicamentis non sunt solliciti, sed morbum, qui in principio curari poterat, radices agere permittunt. Secundò qui Medicos consulunt, etiam in tribus peccant, primum est, quòd veros Medicos plerunque negligunt, & imperitis credunt, atque empiricos consuluot, quorum operâ morbus redditur deterior. Secundum, quòd vsum medicamentorum non satis diu continuant, Vt n. illa vitiosa in corpore dispositio, quæ ad arthritidem facit, tum ipsi humores vitiosi, qui sensim colliguntur, tollantur, non satis est, si æger semel vel bis singulis annis purgetur, sed diuturnâ continuatione medicamentorum opus est, vnde antiqui pulueres suos arthriticos per integrum annum exhibuerunt. Tertium, quòd plerique arthritici saltem de dolore leniendo sunt solliciti, & modò à paroxysmo liberati sint, iam se ab eâ euasisse putant, parùm de eo solliciti, quâ ratione præcaueri possit, ne eadem rursum corripiantur. Tandem & hæc, ac ferè præcipua, caussa est, quòd pauci exquisitam & accuratam diætæ rationem seruant, & potiùs morbum, cui assueuerunt, tolerare volunt, quam seuerioris diætæ legibus se adstringere. *Sie essen vnd trincken was ihnen schmecket, vnd leiden was sie kœnnen*, vt Germani nostri loquuntur. Et plerique sibi ab vsu vini non temperant, cuius vsus nisi omittatur, nulla perfectæ curationis spes in plurimis superest. Atque hinc accidit, vt potiùs diuites & nobiles, quàm pauperes & rustici, arthritide laborent; cùm illi diætâ tenuiore vtantur, & vinum non bibant hi verò vinum liberaliùs ingurgitent, & aliis multis modis in diæta, plus quàm pauperes, peccent. Nec tamen hoc etiam negandum, quod nonnulli, etsi errores insignes in diæta non committant, ab arthritide tamen vix liberari possunt, ideò quòd maxima alimentorum pars ob viscerum debilitatem in vitiosos humores conuertitur, sicut videmus aliis alibi vitiosos humores colligi. Cùm ergo viscerum illam imbecillitatem corrigere sæpe impossibile sit, etiam arthritis inde proueniens vix curabitur.

QVÆSTIO XI.

An purgare liceat in principio paroxysmi Arthritici?

Diuersæ hac de re Medicorum sunt sententiæ, Alij enim affirmant, incipiente arthritide purgantia exhibenda esse, idque ideò, vt humores per ea ab articulis reuellantur, & ita dolores minuantur, atque paroxysmi breuiores fiant: prouocantque simul ad experientiam, quâ constet, purgantibus exhibitis in principio paroxysmi ægros à dolore fuisse liberatos, sicut suprà de Petro Bayro diximus, qui de se scribit se fuisse adeò impotentem, vt solam linguam mouere posset, & à quatuor hominibus in sellam locandus fuerit, sumpto a. suo electuario caryocostino, & postquam venter quinquies solutus esset, à dolorib. ita fuisse alleuiatum, vt absque alterius adminiculo ad sellam ire & ab eadem redire, & eodem die ambulare per Musæum potuerit.

Alij in contrariâ sunt sententia, statuúntq; si purgante medicamento humores moueantur, sæpe vehementiùs & maiore impetu ac copiâ ad articulos & partẽ affectam ruere, & sic maiores dolores excitare. Ac prouocant ipsi quoque ad experientiam, quâ compertum sit, non solùm dolores ex vsu purgantium auctos fuisse, sed & si calidiora & validiora fuerint purgantia,

tia, iis fuisse humores accensos, & ad partes internas ac nobiles tractos, ac febres ardentes & lethales excitâsse.

Ludou. Septalius *lib.7. animaduerſ. num.*177. se annorum 45. experientiâ comperisse scribit, purgationes initio factas in arthritide aliquibus bene cessisse, aliis nihil profuisse; ideóque ille hanc distinctionem adhibet, cùm in arthritide adsit & materia fluens, & robur partis expellentis, & imbecillitas recipientis, si præualuerit copia materiæ, aut robur partis propellentis, citra controuersiam, quamprimùm illam materiam euacuandam esse, & ab articulis auocandam, aut vomitu, aut medicamento purgante. Quòd si laxitas & imbecillitas articulorum sit caussa fluxionis, itaut leui occasione, quacunque quantitate materiam in corpore collectam ad articulos tentet natura profundere, dato medicamento purgante & fluxionem concitari, & naturam imbecilliorem reddi.

Verum enim verò hoc quidem verum est, nunc maiore, nunc minore cum impetu ad hanc vel illam partem, materiam ruere: verum huius fluxionis caussa nunquam est sola articulorum imbecillitas, vtpote quæ saltem ad faciliùs recipiendam materiã partem disponit, non verò ad partem affectam humorem trahit vel allicit; sed quòd nunc ad hanc, nunc ad illam partem faciliùs ruit, id potiùs facultati expultrici ascribendum, quæ nunc huic, nunc illi viæ & parti assuescit. Ideoq; si metuamus, materiam magno cum impetu ad partem ruituram, non statim purgatio omittenda, sed talis exhibenda, quæ non solùm humores mouere, sed & euacuare possit. Tutissimum tamen hîc est, quod Septalius suadet, experientiam consulere. Nam si semel atque iterum tentatã purgatione dolores exacerbentur, & diutius durent, ab illâ inposterum abstinendum. Si verò dolores minuantur, & paroxysmus leuior fiat, posthac etiam audacter purgare licet. Commodissimum verò est, statim in principio purgare. Cùm enim impetus humoris tum nondum ad partem affectam adeò magnus sit, facilè humor aliò auocatur; si verò iam cum impetu ad partem affectam ruat; difficiliùs reuocatur. Ne verò febris aliqua accendatur, conditio humorum, & natura purgantium perpendenda, & ita ea temperanda, ne quid tale accidat.

QVÆSTIO XII.

An thermæ Arthriticis vtiles sint?

Thermæ à multis Medicis Arthriticis commendantur, & multi etiam ægri ad eas, tanquam sacram anchoram, confugiunt, vnde dolorum omnium & cruciatuum leuamen sperant. Contra tamen sæpe experientia docuit, nonnullos in ipsis thermis in paroxysmum & dolores Arthriticos incidisse, quosdam etiam ex vsu thermarum peiùs habuisse. Itaque cùm vtrumque verum sit, nimirum thermas Arthriticis nunc prodesse, nunc nocere, primò sciendum, à thermis solis neminem integram sanitatem sperare posse. Neque etiam Arthritis, vt suprà dictum, à solâ articulorum imbecillitate prouenit, neque vt depellatur, sufficit, saltem articulos roborare. Deinde quòd thermæ nunc iuuant, nunc nocent, id non thermis simpliciter ascribendum est, sed ægrorum constitutioni, & diætæ rationi in iis obseruatæ. Etenim si corpus antea rectè euacuatum fuerit, & reliquiæ saltem, quæ supersunt, absumendæ, atque articuli roborandi sint, cum ægri commodo adhibentur thermæ. Reliquias enim humorum in articulis potentius, quàm alia medicamenta, fundunt & dissipant, partésque ita roborant, ac præterea calorem natiuum, si temperatus earum sit vsus, corporis fouent. Si verò corpus impurum sit, & adhuc multis vitiosis humoribus scateat, thermæ eos liquant & fundunt, vnde interdum ægri in ipsis thermis in arthritidem incidunt, atque ita ab eatum vsu desistere coguntur, aut humores fusi in alias partes & viscera delati periculosa mala excitant. Ita etiam plus nocent, quàm prosunt thermæ, nisi recta diætæ ratio in iis obseruetur.

ΤΡΑΓΟΠΟΔΑΓΡΑ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα:

Ποδαγρός.
χορὸς Ποδαγρῶν.
Ποδάγρα.
Ἄγγελος.
Ἰατρώ.
Βάσανοι.

PODAGRA TRAGICE PRODUCTA A LUCIANO.

Personæ colloquentes.

Podager.
Chorus Podagricorum.
Podagra.
Nuncius.
Duo Medici.
Tortores.

INTERPRETE

M. ERASMO SCHMIDIO,
Græc. & Math. Prof.

ὁ ΠΟΔΑΓΡΟΣ.

Ὦ στυγνὸν ὄνομ', ὦ Θεοῖς στυγούμενον,
Ποδάγρα, πολυστένακτε, Κωκυτοῦ τέκνον·
ἣν ταρτάρου κευθμῶσιν ἐν βαθυσκίοις,
Μέγαιρ' ἐριννὺς γαστρὸς ἐξεγείνατο;
μαζοῖσί τ' ἐξέθρεψε, καὶ πικρῷ βρέφει
εἰς χεῖλος ἐστάλαξεν Ἀληκτὼ γάλα.
Τίς τὴν δυσώνυμόν σε δαιμόνων ἄρα
εἰς φῶς ἀνῆκεν; ἦλθες ἀνθρώποις βλάβος.
Εἰ γὰρ τεθνεῶσιν ἀμπλακημάτων τίσις
Βροτῶν ὀπηδεῖ, τῶν ἔδρασαν ἐν φάει:
οὐ Τάνταλον ποτοῖσιν, οὐδ' Ἰξίονα
Τροχῷ στροβιλὸν, οὐδὲ Σίσυφον πέτρῳ
ἔδει κολάζειν ἐν δόμοισι. Πλουτέως:
Ἁπλῶς δὲ πάντας τοὺς κακῶς δεδρακότας
Τοῖς σοῖς προσάπτειν ἀρθροκηδέσιν πόνοις.
Ὡς μου τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας,
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις,
ἰχῶρι φαύλῳ, καὶ πικρῷ χυμῷ χολῆς,
Πνεύματι βιαίῳ τῷδε διασφίγγον πόρους,
ἔστηκε, καὶ μεμυκὸς ἐπιτείνει πόνους;
Σπλάγχνων δ' ἐπ' αὐτῶν διάπυρον τρέχει κακόν,
Δίναισι φλογμῶν σάρκα πυρπολούμενον,
Ἁποῖα κρατὴρ μεστὸς. Αἰτναίου πυρὸς,
ἢ Σικελὸς αὐλὼν ἁλιπόρου διασφάγος,
Ἅπου δυσεξέλικτα κυμαινόμενος
σήραγξι πετρῶν σκολιὸς εἰλεῖται κλύδων.
Ὦ δυσέκμαρτον πᾶσιν ἀνθρώποις τέλος,
ὡς, εἰς μάτην. σε πάντες ἀμφιθαλπόμεθα,
Ἐλπίδι ματαίᾳ μωρὰ βουκολούμενοι!

ὁ Χο. Ἀνὰ Δίνδυμον Κυβήλης
Φρύγες ἔνθεον ὀλολυγὴν
Ἁπαλῷ τελοῦσιν Ἄττει:
Καὶ πρὸς μέλος κεράτου
Φρυγίου κατ' ὄρεα Τμώλου,
Κῶμον βοῶσι Λυδοί.
Παραπλῆγες δ' ἀμφὶ ῥόπτροις
Κελαδοῦσι Κρητὶ ῥυθμῷ
Νόμον εὐαὶ Κορύβαντες.
Κλάζει δὲ βρίθουσα σάλπιγξ
Ἄρει κρέκουσα θοῦρον
Πολεμιστὰν Ἄταν.
ἡμεῖς δὲ σοὶ, Ποδάγρα,
Πρώταις ἔαρος ἐν ὥραις
Μύσται τελοῦμεν οἴκτους,
Ὅτε πᾶς χλοηκόμοισι
Ποίαις τέθηλε λειμών;
ζεφύρου δὲ δένδρεα πνοαῖς
Ἁπαλοῖς κομᾷ πετάλοις:
Ἁ δὲ δύσγαμος κατ' οἴκους

PODAGER.

O Odiosum nomen, ô Diis inuisum,
Podagra, planctibus-abundans, Cocyti filia:
Quam Tartari latibulis in tenebrosissimis
Megera Furia ventre edidit:
Vberibusque enutriuit, & amarulento infanti
In labium instillauit lac Alecto.
Quisnam abominabilem te Dæmonum
In lucem produxit? Venisti hominibus noxa.
Si enim demortuos delictorum vltio
Homines sequitur, quæ patrarunt in vita:
Non Tantalum potibus (fugacibus,) neque Ixionem
Rota versandum, neque Sisyphum saxo
Oportebat punire in domibus Plutonis:
Sed simpliciter omnes mala operatos
Tuis mancipare membra-infestantibus doloribus.
Quàm meum afflictum & miserum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas,
Ichore malo, & amaro succo bilis,
Spiritu vehemente isto perstringens poros,
Effecit, & luctans intendit dolores:
Visceribusque in ipsis ignitum discurrit Malum,
Vorticibus flammarum carnem ignis-more-depascens,
Veluti crater plenus Ætnæi ignis,
Aut † Siculus canalis æquorei interstitij, † Siculum Fretum.
Vbi confusè fluctuans
Ob-fissuras petrarum obliquus voluitur æstus.
O cautu-difficile omnibus hominibus Malum,
Quàm in vanum te omnes circummulcemus,
Spe vana stolidè lactati!

Per Dindymum Cybeles CHOR.
Phryges furiosum vlulatum
Tenero perficiunt Atti:
Et ad cantum Cornicinis,
Phrygij ad montes Tmoli
Festum-hilare peragunt clamando Lydi.
Furore-perciti autem circa tympana
Resonant Cretico rhythmo
Carmen Euan Corybantes.
Clangit autem (flatus) plena tuba
Marti resonans aspero
Bellicosam Aten.
At nos tibi, Podagra,
Primo Veris tempore
Mystæ (tui) sacrificamus eiulatus-miserabiles,
Quando omne germinantibus
Herbis viret pratum,
Zephyrique arbores flatibus,
Teneris comant foliis:
Et infeliciter-nupta ad ædes

Hominum

Hominum garrit Hirundo;
Et nocturna in silvis
Ityn gemit lacrymosis
Attica luctibus Luscinia.
O mihi dolorum opifer, ô tertij pedis
POD. *Vicem sortite Bacule, suffulci meum*
Incessum tremulum, & dirige viam
Plantamque, leuiter vt innitar solo.
Corripe miser membra è stratis,
Et linque ædium inferius conclaue;
Dissipaque ab oculis nocturnam caliginis profunditatem,
Progressus foràs, & ad Solis lumen,
Limpidam auram spiritus sereni trahe.
Decima enim iam hæc cùm quinta est die,
Quando tenebris conclusus absque Sole,
Cubili in incomposito affligor corpus.
Animus equidem mihi & prompta voluntas adest
Gressus alternandi ad fores progresso:
Sed corpus languidum non inseruit desideriis,
Et tamen propera anime; sciens, quòd
Inops (sit quiuis) podagricus. Ambulare siquidem si quis (velit
Nec tamen possit, hunc inter mortuos refer.
Sed eia.
Quinam isti (sunt) baculos versantes ambabus manibus,
Capita foliis Actea coronati?
Quemnam Dæmonum ducunt festum chorum?
Num Phœbe Pæan tuum venerantur numen?
At non coronantur Delphicæ folio Lauri.
Aut num aliquis hymnus Bacchanalium decantatur?
At non impositum est hederaceum signum comis.
Quinam nobis, ô Hospites, venistis?
Dicite, & promite veracem sermonem. (ô amici.
Quænam autem est (Dea,) quam hymno celebratis? Dicite
CHOR. *Tu verò, quisnam existens? nos, & quorum (caussa) compel-(las?*
Prout enim te Baculus & incessus coarguunt.
POD. *Mysten videmus insuperabilis illius Deæ.*
Vnus sum & ego, Dea illa non indignus.
CHOR. *Cypriam quidem Venerem*
Guttis delapsam ab ætheris
Enutriuit decentem structuram
Marinis in fluctibus Nereus.
Oceani autem ad fontes
Iouis coniugem Olympij
Albiulnam latis (in) sinibus
Iunonem educauit Tethys.
Verticibus autem capitis in immortalis
Parturijt Virginis imperterritam indolem
Saturnius, longè præstantissimus Cœlestium,
Gloria-excitatricem Mineruam.
At nostram Deam opulentam
Senex delicatis in vlnis
Primam fouit Ophion.
Postquam cessauit quidem obscurum (diluculi) lumen,
Orta-est verò fulgida Aurora,
Et omnia-illustrans Solis iubar:
Tunc etiam Podagra apparuit potens.
Postquam enim ilibus eam entxa (fuit)
Parca, Clotho tunc abluit,
Risitque omnis fulgor cœli,
Vehementérque intonuit serenum cœlum:
Ipsamque lacte-abundantibus vberibus
Beatus enutriuit Pluto.
POD. *Quibus autem sacris initiat ministros (suos?)*
CHOR. *Non sanguinem copiosum profundimus ab ore ferri;*
Non capilli promissi ligatur flexibus ceruix;
Neque creperis astragalis percuti-solent terga;
Neque crudas laceratas carnes pascimur taurorum:
Sed quando vlmi vere progerminat tener flos,
Et garrula Merula super ramis cantat:
Tunc per mēbra acutum iaculum quoddā infigitur mystis.
Non-apparens, laténsque, penetrans sub recessus artuum;
Pedem, genu, cotylam, talos, coxas, femora,
Manus, scapulasque, brachia, ossium processus, carpos,

Μερόπων θροεῖ χελιδών·
Καὶ νύκτερος καθ' ὕλαν
Τὸν Ἴτυν σένει δακρύοις
Ἀτθὶς γόοις ἀηδών.
Ὤ μοι πόνων ἀρωγὸν, ὦ τρίτου ποδὸς
Μοῖραν λελογχὼς βάκτρον, ἐξέρειδέ μου ὁ Πο.
Βάσιν τρέμουσαν, καὶ κατίθυνον τρίβον
Ἴχνος τε, βαιὸν ὡς ἐπιστήσω πέδῳ.
Ἔγειρε τλῆμον γυῖα δεμνίων ἄπο,
Καὶ λεῖπε μελάθρων τὴν ὑπώροφον στέγην:
σκέδασον δ' ἀπ' ὄσσων νύχιον ἀέρος βάθος,
Μολὼν θύραζε, καὶ πρὸς ἡλίου φάος
Ἀθόλωτον αὔραν πνεύματος φαιδροῦ σπάσον.
Δέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο πρὸς πέμπτῳ φάει,
Ἐξ οὗ ζόφῳ σύγκλειστος ἡλίου δίχα,
Εὐναῖς ἐν ἀστρώτοισι τείρομαι δέμας.
Ψυχὴ μὲν οὖν μοι καὶ προθυμία πάρα
Βάσεις ἀμείβειν ἐπὶ θύρας ὡρμημένῳ:
Δέμας δὲ νωθρὸν οὐχ ὑπηρετεῖ πόθοις.
Ὅμως δ' ἔπειγε θυμέ: γιγνώσκων ὅτι
Πτωχὸς ποδαγρῶν. Περιπατεῖν μὲν ὃς ἂν θέλῃ,
Καὶ μὴ δύνηται: τοῦτον ἐν νεκροῖς τίθει.
Ἀλλ' εἶα.
Τίνες γὰρ οἵδε βάκτρα νωμῶντες χεροῖν,
Κάρηνα φύλλοις Ἀκτέας κατεστεφεῖς;
Τίνα δαιμόνων ἄγουσι κωμαστὴν χορόν;
Μῶν Φοῖβε Παιὰν σὸν γεραίρουσι σέβας;
Ἀλλ' οὐ στέφονται Δελφίδος φύλλῳ Δάφνης.
Ἢ μή τις ὕμνος Βακχείων κωμάζεται;
Ἀλλ' οὐκ ἔπεστι κισσίνη σφραγὶς κόμαις.
Τίνες ποθ' ἡμῖν, ὦ ξένοι, βεβήκατε;
Αὐδᾶτε, καὶ πρόσθε νημερτῆ λόγον.
Τίς δ' ἐστιν, ἣν ὑμνεῖτε; λέξατ' ὦ φίλοι.
Σὺ δ' ἂν τίς; ἡμᾶς, καὶ τίνων προσεννέπεις; ὁ Χο.
Ὡς γάρ σε βάκτρον καὶ βάσις μηνύετον,
Μύστην ὁρῶμεν τῆς ἀνικήτου Θεᾶς.
Εἷς εἰμι κἀγὼ τῆς Θεᾶς ἐπάξιος. ὁ Πο.
Τὰν μὲν Κυπρίαν Ἀφροδίταν
σταγόνων προπεσοῦσαν ἀπ' αἰθέρος,
Ἀνεθρέψατο κόσμιον ἁρμογὰν
Ἁλίοις ἐνὶ κύμασι Νηρεύς.
Τὰν δ' Ὠκεανοῦ παρὰ παγαῖς
Ζηνὸς παράκοιτιν Ὀλυμπίου
Λευκώλενον εὐρέσι κόλποις
Ἥραν ἐτιθήνατο τηθύς.
Κορυφαῖσι δὲ κρατὸς ἐν ἀφθίτου
Ἐλόχευσε Κόρης ἄτρομον φυὰν
Κρονίδας, μέγ' ἄριστος Ὀλυμπίων,
Ταὐ ἐγρεκύδοιμον Ἀθάναν.
Ταὐ δ' ἡμετέραν Θεὸν ὀλβίαν
Ὁ γέρων λιπαραῖσιν ἐν ἀγκάλαις
Πρώταν ἐλόχευσεν Ὀφίων.
Ὅτ' ἐπαύσατο μὲν σκότιον φάος,
Ἀνέτειλε δὲ λαμπτῆρσι ἠὼς,
Καὶ παμφαὲς ἀελίου σέλας:
Τότε καὶ Ποδάγρας ἐφάνη κράτος.
Ὅτε γὰρ λαγόνων ἐ τίκτουσα
Μοῖρα, Κλωθὼ τότ' ἔλουσεν,
Ἐγέλασε δ' ἅπαν σέλας οὐρανοῦ,
Μέγα δ' ἔκτυπεν εὔδιος αἰθήρ:
Τὴν δ' εὐγλαγέτοις ἐνὶ μαζοῖς ὁ Πο.
Εὔολβος ἐθρέψατο Πλοῦτος. Χο.
Τίσι δ' ἐν τελεταῖς ὀργιάζει προσπόλους;
Οὐχ αἷμα λάβρον προχέομεν ἀπὸ στόματος σιδάρου:
Οὐ τριχὸς ἀφέτοιο λυγίζεται στροφαῖσιν αὐχήν:
Οὐδὲ πολυκρότοις ἀστραγάλοισι πέπληγε νῶτα:
Οὐδ' ὠμὰ λακιστὰ κρέα σιτούμεθα ταύρων:
Ὅτε δὲ πτελέας ἔαρι βρύει τὸ λεπτὸν ἄνθος,
Καὶ πολυκέλαδος κόσσυφος ἐπὶ κλάδοισιν ᾄδει:
Τότε διὰ μελέων ὀξὺ βέλος τι πέπηγε μύσταις,
Ἀφανὲς, κρύφιον τε, δεδυκὸς ὑπὸ μυχοῖσι γυίων:
Πόδα, γόνυ, κοτύλην, ἀστραγάλους, ἰσχία, μηρούς,
Χέρας, ὠμοπλάτας τε, βραχίονας, κόρωνα, καρπούς,

ἔδει, νέμεται, κρατεῖ, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
Μέχρις ἂν ἡ Θεὰ τὸν πόνον ἀποφυγεῖν κελεύσῃ.
ἡ Πο. Εἷς ἄρα κἀγὼ τῶν κατωργιασμένων
Ἔλαθον ὑπάρχων; τί γὰρ ἱκέτω πρευμενὴς
Δαίμων φανεῖσα: σὺν δ' ἐγὼ μύσταις ὁμοῦ
ὕμνων κατάρξω, τὸ ποδαγρῶν ᾄδων μέλος.
Χο. Σῖγα μὲν αἰθὴρ καὶ νήνεμος ἔστω,
Καὶ πᾶς ποδαγρῶν εὐφημείτω.
Ἴδε πρὸς θυμέλας κλινοχαρὴς
Βαίνει δαίμων, σκίμπωνι βάσιν στηριζομένη.
Χαίροις μακάρων πολυπραοτάτη,
Καὶ σοῖς προπόλοις ἵλαος ἔλθοις
Ὄμματι φαιδρῷ: δοίης δὲ πόνοις λύσιν ὠκεῖαν
Ταῖς δ' εἰαριναῖς ὥραις.
ἡ Πο. Τίς τὴν ἀνίκητόν με δεσπότιν πόνων
Οὐκ οἶδε Ποδάγραν, τῶν ἐπὶ χθονὸς βροτῶν;
ἣν οὔτε λιβάνων ἀτμὶς ἐξιλάσκεται:
οὔτε χυθὲν αἷμα βωμίοις παρ' ἐμπύροις:
οὐ ναὸς ὄλβου περικρεμὴς ἀγάλμασιν:
ἣν οὔτε Παιὰν φαρμάκοις νικᾶν σθένει,
Πάντων ἰατρὸς τῶν ἐν οὐρανῷ Θεῶν:
οὐ παῖς ὁ Φοίβου πολυμαθὴς Ἀσκληπιός.
Ἐξ οὗ γὰρ ἐφύη πρῶτον ἀνθρώποις γένος,
Τολμῶσι πάντες τοὐμὸν ἐκβαλεῖν σθένος,
Κυκῶντες αἰεὶ φαρμάκων τεχνήματα.
Ἄλλος γὰρ ἄλλην ἐπ' ἐμὲ πειράζει τέχνην.
Τρίβουσιν ἀρνόγλωσσα, καὶ σέλινά μοι
Καὶ φύλλα θριδάκων, καὶ νομαίαν ἀνδράχνην:
Ἄλλοι πράσιον: οἱ δὲ ποταμογείτονα:
Ἄλλοι κνίδας τρίβουσιν: ἄλλοι σύμφυτον:
Ἄλλοι φακοὺς φέρουσι τοὺς ἐκ τελμάτων,
σταφυλῖνον ἑφθόν: οἱ δὲ φύλλα Περσικῶν,
ὑοσκύαμον, μήκωνα, βολβοὺς, σίδια,
ψύλλιον, λίβανον, ῥίζαν ἐλλεβόρου, νίτρον,
Τῆλιν μετ' οἴνου, γυρίνην, κολλάμφακον,
Κυπαρισσίνην κηκῖδα, γύριν κριθίνην,
Κράμβης ἀπέφθου φύλλα, γύψον ἐκ γάρου,
σπυράθους ὀρείας αἰγὸς, ἀνθρώπου κόπρον,
Ἄλευρα κυάμων, ἄνθος Ἀσίου λίθου:
Ἕψουσι φρύνους, μυγαλᾶς, σαύρας, γαλᾶς,
Βατράχους, ὑαίνας, τραγελάφους, ἀλώπεκας.
Ποῖον μέταλλον οὐ πεπείραται βροτοῖς;
Τίς οὐχὶ χυμός; ποῖον οὐ δένδρου δάκρυ;
Ζώων ἁπάντων ὀστᾶ, νεῦρα, δέρματα,
στέαρ, αἷμα, μυελὸς, οὖρον, ἀπόπατος, γάλα;
Πίνουσιν οἱ μὲν τὸ διὰ τεσσάρων ἄκος:
Οἱ δὲ τὸ δι' ὀκτώ: τὸ δὲ δι' ἑπτὰ πλείονες.
Ἄλλος δὲ πίνων τὴν ἱερὰν, καθαίρεται:
Ἄλλος ἐπαοιδαῖς ἐπιθετῶν ἐμπαίζεται:
Ἰουδαῖος ἕτερον μῶρον ἐξάδει λαβών:
Ὁ δὲ θεραπείαν ἔλαβε παρὰ τῆς ὠράνης.
Ἐγὼ δὲ τούτοις πᾶσιν οἰμώζειν λέγω:
Καὶ τοῖς ποιοῦσι ταῦτα, καὶ πειρῶσί με,
Εἴωθ' ἀπαντᾶν μᾶλλον ὀργιλωτέρα:
Τοῖς δὲ φρονοῦσι μηδὲν ἀντίξουν ἐμοὶ,
ἤπιον ἔχω νοῦν, εὐμενής τε γίγνομαι.
Ὁ γὰρ μεταλαβὼν τῶν ἐμῶν μυστηρίων,
Πρῶτον μὲν εὐθὺς εὐφημεῖν διδάσκεται,
Τέρπων ἅπαντας, εὐτραπέλους λέγων λόγους,
Πᾶσιν δ' ὁρᾶται μετὰ γέλωτος καὶ κρότου,
Ὅτε ἐπὶ λουτρὰ φερόμενος βαστάζεται.
Ἄτην γὰρ, ἣν Ὅμηρος εἶπ', ἤδ' εἰμ' ἐγώ,
Βαίνουσ' ἐπ' ἀνδρῶν κρᾶτα, καὶ βάσεις ποδῶν
Ἁπαλὰς ἔχουσα; παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
Ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα.
Ἀλλ' εἶα μύσται πάντες ὀργίων ἐμῶν,
Γεραίρεθ' ὕμνοις τὴν ἀνίκητον Θεάν.
Χο. Ἀδαμάντινον ἦθος ἔχουσα Κόρα,
Πολυσθενὲς, ὀβριμόθυμε Θεά,
Κλῦθι σῶν ἱερῶν μερόπων ἐνοπάς.
Μέγα σὸν κράτος ὀλβιόφρον Ποδάγρα,
Τὰν καὶ Διὸς ὠκὺ τρέμει βέλος:
Τρομέει δὲ σὲ κύμαθ' ἁλὸς βαθείης:

Edit, depascitur, occupat, urit, inflammat, eneruat,
Vsquedum Dea dolorem abire iusserit.
Vnus utique & ego admodum-initiatorum POD.
Ignarus sum. Igitur veniat propitia
Dea apparens: vnaque ego(cum)mystis pariter
Hymnos exordiar, Podagrorũ decantãs(solitum)carmen.
Tranquillus igitur æther, & sine-ventis sit, CHOR.
Et quiuis Podagrorum fausta canat.
Ecce ad aras(suas) lecto-gaudens
Venit Dea, baculo gressum firmans.
Salueas Dearum longè-benignissima,
Et tuis famulis propitia venias
Vultu læto: desque doloribus solutionem citam
Hocce verno tempore.
Quis inuictam me dominam dolorum POD.
Ignorat Podagram in terra mortalium?
Quam neque thuris vapor placat;
Neque effusus sanguis aras ad incensas; (narijs;
Non templum diuitiarum undique-suspensis-ornatum do-
Quam neque Apollo medicamentis expugnare valet,
Omnium Medicus in cœlo Deorum;
Non filius Apollinis doctissimus Æsculapius.
Postquam enim enatum-est primùm Hominibus genus,
Conantur omnes meam elidere potentiam,
Miscentes semper medicamentorum artificia.
Alius enim aliam in me experitur artem.
Terunt Plantagines, & Apia mihi,
Et folia Lactucarum, & siluestrem Portulacam;
Alij Marrubium; alij Potamogitonem;
Alij Vrticas terunt; alij Symphytum;
Alij Lentes afferunt ex palustribus(lectas;)
(Alij) Pastinacam coctam; alij folia Persicorum,
Hyoscyamum, Papauer, cepas-agrestes, mali-punici-cor-
Psyllium, Thus, radicem Ellebori, Nitrum, (tices,
*Fænum græcum cum vino, *Gyrinem, *Collamphacum;*
Cyparissinam Gallam, Pollinem hordeaceum,
Brassicæ decoctæ folia, Gypsum ex Garo,
Stercora montanæ capræ, humanum oletum,
Farinas fabarum, florem Asij lapidis:
Coquunt rubetas, mures-araneos, lacertas, feles,
Ranas, hyænas, tragelaphos, vulpeculas.
Quale metallum non exploratum-est mortalibus?
Quis non succus? Qualis non arborum lachryma?
Animalium quorumuis ossa, nerui, pelles,
Adeps, sanguis, medulla, lotium, stercus, lac?
Bibunt alij numero quaterno pharmacum:
Alij octono: sed septeno plures.
Alius verò bibens Hieram, purgatur:
Alius incantamentis impostorum deluditur:
Iudæus alium stultum excantat nactus:
Alius verò remedium petit ab Hirundinis-nido.
Ego autem his omnibus plorare impero,
Et facientibus hæc, atque irritantibus me,
Soleo occurrere multò iracundior.
Iis verò qui-cogitant nihil aduersum mihi,
Benignam adhibeo mentem, facilisque fio.
Qui enim communicat meis mysteriis,
Primum quidem statim bona-verba loqui docetur,
Oblectans omnes, facetos dicens sermones,
Et ab omnibus visitur cum risu & plausu,
Quando ad balnea gestatus portatur.
Aten enim quam Homerus nominauit, ea sum ego,
Incedens per hominum capita, & plantas pedum
Teneras occupans: à plerisque autem hominum
Podagra vocor, existens Pedum captura.
Sed agite mystæ omnes sacrorum meorum,
Honorate hymnis (me)inuictam Deam.
Adamantinam mentem habens Puella CHOR.
Multipotens, duri-animi Dea,
Audi tibi dicatorum hominum voces.
Magna tua potentia, opulenta Podagra,
Quam & Iouis velox horrere-solet telum:
Tremuntque te fluctus maris profundi:

Tremit

Tremit rex inferorum Pluto:
Fasciis-gaudens, humililectipeta,
Cursiueta, talitorquula,
Malleoloflammicrema, malehumitanga,
Pistillitimens, genufraga-insomnis,
Circa-articulos-tophos-inserendi-cupida,
Genucurvifexa Podagra.
NVNC. *Domina (opportunè quippe obuiasti pede,)*
Audi. Nuncium enim non inane fero:
Sed est res verbis congrua.
Ego enim, vt præcepisti, lento pede
Vrbes perreptans, omnes exploraui domos,
Cognoscere cupiens num quis tuã non veneretur potẽtiam.
Et aliorum quidem quietum inueni animum:
Superatorum ô Regina, tuarum vi manuum:
At duo hi viri audaces confidentia,
Loquebantur populis, & iuramentis-affirmabant,
Quod non sit tua potentia venerabilis,
Sed (quod) eiectam mortalium te facturi-sint è-vita.
Quapropter validè postquam-constrinxi fascia pedem,
Quinto-die venio, stadia emensus duo.
POD. *Quàm celer volasti Nunciorum mihi citissime!*
Sed cuius terræ fines inuia relinquens
Venis? apertè indica, vt sciam celeritatem.
NVNC. *Primum quidem reliqui quinque graduum scalam,*
Trabium trementem dissolutis compagibus:
Inde me excipit clauis-coactum solum,
Duris impulsibus renitens pedibus:
Quod emensus plantis dolentibus ego,
Stratam silicibus ingressus-sum viam,
Et difficilem-perambulatu acutis prominentiis lapidum:
Post quam incidens in-lubricam prolapsione viam,
Festinabam in anteriora: sed solutum meos
Trahebat retrò cœnum malè-firmos malleolos,
Per quod transeunti liquidus è membris sudor
Fluebat, (quoad) gressum meum imbecillem eneruato.
Vnde me excipit toto corpore defatigatum
Lata quidem via, sed non tuta:
Nam alia inde, alia illinc vehicula
Properabant, cogebant, impellebant vt-currerem.
Ego verò languidum leuiter attollens pedem,
Transuersus ascendebam introitus limen angustum,
Donec currus præteriret rotis-actus.
Mysta enim quum-sim tuus, citò currere non valebam.
POD. *Non in vanum, optime, negotium hoc tibi*
Rectè peractum est: Tuæ autem promptitudini
Pari pretio rependam gratiam.
Esto autem tibi munus animo-gratum hoc;
Deinceps triennio-semel tentaberis à lenibus doloribus.
At vos impuri, & Diis inuisissimi,
Quinam existentes, & quibus progeniti,
Audetis Podagræ obniti potentiæ?
Cuius neque Saturnius nouit vincere robur.
Dicite ô pessimi. Nam & Heroum ego
Domui plurimos; idque sciunt Sapientes.
Priamus Podarces podager fuisse celebratus-est.
Obiit que Achilles podager existens, Pelei (filius.)
Bellerophontes podager (me) sustinuit.
Thebarum Dynastes Oedipus, podager erat.
Ex Pelopidis podager erat Plisthenes.
Pœantis filius podager existens duxit classem.
Alius Podarces Thessalorum erat dux,
Qui postquam cecidit Protesilaus in prælio,
Quamuis podagricus existens & æger, duxit classem.
Ithacæ Regem Laertæ filium Vlyssem
Ego interfeci, non aculeus Pastinacæ-marinæ.
Itaque minimè gauisuri ô miserrimi
Dignam patiemini pœnam (iis) quæ patrastis.
Syri quidem sumus, è Damasco genere;
Fame autem multa & paupertate pressi,
Terram & mare peragramus errabundi;
Habemus autem vnguentum ex-paterno-munere hocce,
Quo solamur dolentium cruciatus.

Τρομέει βασιλεὺς ἐνέρων Ἀΐδης:
Ἐπιδεσμοχαρὴς, κατακλινοβατὴς,
Κωλυσιδρόμα, βασανοσπραγάλα,
Σφυροπρησιπύρα, μογισαψεδάφα,
Δοιδυκοφόβα, γονυκλαυσαγρύπνια,
Περικονδυλοπωροφίλα,
Γονυκαμψεπίκυρτε Ποδάγρα.
Δέσποινα, καιρίῳ γὰρ ἤντησας ποδὶ, ἄγγε.
Ἄκουε, ἔπος γὰρ οὐκ ἐτώσιον φέρω.
Ἀλλ' ἔστι πρᾶξις τῶν λόγων συνέμπορος.
Ἐγὼ γὰρ, ὡς ἔταξας, ἠρέμῳ ποδὶ
Πόλεις ἰχνεύων, πάντας ἠρεύνων δόμους,
Μαθεῖν ποθῶν εἴ τις σὸν οὐ τιμᾷ κράτος.
Καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἡσυχῆ εἶδον φρένα,
Νικωμένων ἄνασσα σαῖν βίᾳ χεροῖν:
Δύω δὲ τώδε φῶτε τολμηρῷ θράσει,
Ἐφραζέτην λαοῖσι, καὶ κατωμνύτην,
Ὡς οὐκ ἄρ' ἐστι σὸν κράτος σεβάσμιον,
Ἀλλ' ἔκβολον βροτῶν σε θήσουσιν βίου.
Διόπερ κρατιστῶς συνοχμάσας δεσμῷ πόδα,
Πεμπταῖος ἥκω, στάδια διανύσας δύο.
Ὡς κραιπνὸς ἔπτης ἀγγέλων ὤκιστέ μοι! ἡ Πο.
Τίνος δὲ καὶ γῆς ὅρια δυσβάτου λιπὼν
ἥκεις: σαφῶς μήνυσον, ὡς ἴδω τάχος.
Πρῶτον μὲν ἔλιπον πέντε βαθμῶν κλίμακα, ἄγγε.
Ξύλων τρέμουσαν διαλύτοισιν ἁρμογαῖς,
Ὅθεν με δέχεται κορδυβαλλῶδες πέδον,
Σκληροῖσι ταρσοῖς ἀντερεῖδον κρούμασιν:
Ὅπερ διανύσας ἴχνεσιν ἀλγεινοῖς ἐγὼ,
Ἐστρωμένην χάλιξιν εἰσέβην ὁδὸν,
Καὶ δυσπάτητον ὀξέσι κέντροις λίθων:
Μεθ' ἣν ὀλισθρῷ προσπεσὼν λείας ὁδοῦ,
Ἔσπευδον εἰς τὸ πρόσθε: διάλυτος δέ μου
Ἔσυρεν ὀπίσω πηλὸς ἀσθενῆ σφυρὰ,
Δι' ἧς περῶντι νότιος ἐκ μελῶν ἱδρὼς
Ἔρρει, σάπη μου σαθρὸν † ἐκλυομένῳ. † Suspectum.
Ὅθεν με δέχεται πᾶν δέμας κεκμηκότα
Πλατεῖα μὲν κέλευθος, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλής:
Τὰ μὲν γὰρ ἔνθεν, τὰ δ' ἐκεῖθεν ὀχήματα
ἤπειγεν, ἠνάγκαζεν, ἔσπερχε τρέχειν.
Ἐγὼ δὲ νωθρὸν ἐλαφρῶς κουφίζων πόδα,
Δόχμιος ἔβαινον εἰσόδου πέζαν στενὴν,
Ἕως ἀπήνη παρέδραμε τροχήλατος.
Μύστης γὰρ ὢν σὸς, ταχὺ τρέχειν οὐκ ἔσθενον.
Οὐκ εἰς μάτην, βέλτιστε, πρᾶξις ἥδε σοι ἡ Πο.
Ὀρθῶς πέπρακται: τῇ δὲ σῇ προθυμίᾳ
Ἴσαισι τιμαῖς ἀντισηκώσω χάριν.
Ἔστω δέ σοι δώρημα θυμῆρες τόδε,
Ἐξῆς τριετίας πειράσῃ κούφων πόνων.
Ὑμεῖς δὲ μιαροὶ, καὶ θεοῖς ἐχθίστατοι,
Τίνες ποτ' ὄντες, καὶ τίνων πεφυκότες,
Τολμᾶτε Ποδάγρας ἀνθαμιλλᾶσθαι κράτει;
Τῆς, οὐδ' ὁ Κρονίδας οἶδε νικῆσαι βίαν.
Λέγετ', ὦ κάκιστοι. Καὶ γὰρ ἡρώων ἐγὼ
Ἐδάμασα πλείστους, καί γ' ἐπίστανται σοφοί.
Πρίαμος Ποδάρκης, ποδαγρὸς ὢν κλῄζετο.
Ἔθανε δ' Ἀχιλλεὺς ποδαγρὸς ὢν ὁ Πηλέως.
Ὁ Βελλεροφόντης ποδαγρὸς ὢν ἐκαρτέρει.
Θηβῶν δυνάστης Οἰδίπους, ποδαγρὸς ἦν.
Ἐκ τῶν Πελοπιδῶν, ποδαγρὸς ἦν ὁ Πλεισθένης.
Ποίαντος υἱὸς ποδαγρὸς ὢν, ἦρχε στόλου.
Ἄλλος Ποδάρκης, Θεσσαλῶν ἦν ἡγεμὼν,
Ὃς ἐπείπερ ἔπεσε Πρωτεσίλαος ἐν μάχῃ,
Ὅμως ποδαγρὸς ὢν καὶ πονῶν, ἦρχε στόλου.
Ἰθάκης ἄνακτα Λαρτιάδην Ὀδυσσέα
Ἐγὼ κατέπεφνον, οὐκ ἄκανθα τρυγόνος.
Ὡς οὔτι χαιρήσοντες ὦ δυσδαίμονες,
Τοίην πάθητε κόλασιν οἷς δεδράκατε.
Σύροι μὲν ἐσμὲν, ἐκ Δαμασκοῦ τῷ γένει. ἰα.
Λιμῷ δὲ πολλῷ καὶ πενίᾳ κεκλεμμένοι,
Γῆν καὶ θάλασσαν ἐφέπομεν πλανώμενοι:
Ἔχομεν δὲ χρῖσμα πατροδώρητον τόδε,
Ἐν ᾧ παρηγοροῦμεν ἀλγούντων πόνους.

ἡ Πο. Τί δὴ τὸ χρῖσμα; καὶ τίς ἡ σκευή; φράσον.
ἰα. Μύστης με σιγᾶν ὅρκος, οὐκ ἐᾷ φράσαι,
Καὶ λοισθία θνήσκοντος ἐντολὴ πατρός,
Ὃς ἔταξε κεύθειν φαρμάκου μέγα σθένος,
Ὃ καὶ σὲ παύειν οἶδεν ἠγριωμένην.
ἡ Πο. Εἶτ', ὦ κατάρατοι, καὶ κακῶς ὀλούμενοι,
Ἔστιν τις ἐν γῇ φαρμάκου δρᾶσις τόση,
Ὃ χρισθὲν οἶδε τὴν ἐμὴν παῦσαι βίαν;
Ἀλλ' εἶα, τήνδε σύμβασιν συνθώμεθα,
Καὶ πειράσωμεν, εἴτε φαρμάκου σθένος
ὑπέρτερον πέφυκεν, εἴτ' ἐμαὶ φλόγες.
Δεῦτ' ὦ σκυθρωπαὶ πάντοθεν ποτώμεναι
Βάσανοι, πάρεδροι τῶν ἐμῶν βακχευμάτων,
Πελάζετ' ἆσσον. Καὶ σὺ μὲν ποδῶν ἄκρους
Φλέγμαινε ταρσούς, δακτύλων ποδῶν ἄχρι:
Σὺ δέ, σφυροῖσιν ἔμβαινε: σὺ δέ, μηρῶν ἄπο
Ἐς γόνατα λεῖβε πικρῶν ἰχώρων βάθος:
ὑμεῖς δὲ χειρῶν δακτύλους λυγίζετε.
Βά. Ἴδ' ὡς ἔταξας, πάντα σοι δεδράκαμεν.
Κεῖνται βοῶντες οἱ ταλαίπωροι μέγα,
Ἅπαντα γυῖα προσβολῇ στρεβλούμενοι.
ἡ Πο. Φέρετ' ὦ ξένοι, μάθωμεν ἀτρεκέστατον,
Εἰ χρισθὲν ὑμᾶς φάρμακον τόδ' ὠφελεῖ;
Εἰ γὰρ σαφῶς τόδ' ἐστὶν ἀντίξουν ἐμοί:
Λιποῦσα γαῖαν, εἰς μυχοὺς εἶμι χθονός,
Ἄϊστος, ἀφανής, πύματα ταρτάρου βάθη.
ἰα. Ἰδοὺ κέχρισται: κοὐ χαλᾷ φλογμὸν πόνων.
Οἴμοι, παπαί γε: τείρομαι, διόλλυμαι:
Ἅπαν πέπαρμαι γυῖον ἀσκόπῳ κακῷ.
Οὐ Ζεὺς κεραυνοῦ τοῖον αἰωρεῖ βέλος:
οὐδεὶς θαλάσσης τοῖα μαίνεται κλυδών:
οὐδὲ στροβητὴς λαίλαπος τόση βία.
Μὴ καρχαρον πορθεῖ με δῆγμα Κερβέρου;
Μήτις μ' ἐχίδνης ἰὸς ἀμφιβόσκεται;
ἢ διαβρεχὴς ἰχῶρι Κενταύρου πέπλος,
Ἐλέαιρ' ἄνασσα. Φάρμακον γάρ, οὔτ' ἐμόν,
οὔτ' ἄλλο, δύναται σὸν ἀναχαιτίσαι δρόμον,
Ψήφοις δὲ πάσαις πᾶν ἔθνος νικᾷς βροτῶν.
ἡ Πο. Παύσασθε Βάσανοι, καὶ πόνους μειώσατε
Τῶν μετανοούντων εἰς ἐμὴν ἔριν μολεῖν.
Γιγνωσκέτω δὲ πᾶς τις, ὡς μόνη θεῶν
Ἄτεγκτος οὖσα, φαρμάκοις οὐ πείθομαι.
Χο. Οὔτε Διὸς βρονταῖς, Σαλμωνέος ἤρισεν βία,
Ἀλλ' ἔθανε ψολόεντι δαμεῖσα θεοῦ φρένα βέλει:
Οὐκ ἐρίσας ἐχάρη Φοίβῳ Σάτυρος Μαρσύας,
Ἀλλὰ λιγὺ ψαίρει κείνου περὶ δέρμα ἡ πίτυς:
Πένθος ἀείμνηστον δι' ἔριν τοκὰς ἔσχε Νιόβη,
Ἀλλ' ἔτι μυρομένη, προχέει πολὺ δάκρυ Σιπύλῳ:
Μαιονία δ' Ἀράχνη Τριτωνίδος ἦλθεν εἰς ἔριν,
Ἀλλ' ὀλέσασα τύπον, καὶ νῦν ἔτι νήματα πλέκει.
Οὐ γὰρ ἴσον μακάρων ὀργαῖς, θράσος ἐστὶ μερόπων,
Ὡς Διός, ὡς Λητοῦς, ὡς Παλλάδος, ὡς Πυθίου.
Ἤπιον, ὦ πάνδημε φέροις ἄλγημα Ποδάγρα,
Κοῦφον, ἐλαφρόν, ἄδριμυ, βραχυβλαβές, ἀνώδυνον,
Εὔφορον, εὔληκτον, ὀλιγοδρανές, εὐπερίπατον.

Πολλαὶ μορφαὶ τῶν ἀτυχούντων:
Μελέται δὲ πόνων, καὶ τὸ σύνηθες,
Τοὺς ποδαγρῶντας παραμυθείσθω.
Ὅθεν εὐθύμως, ὦ συνναύκληροι, λήσεσθε
Πόνων. Εἰ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη.
Τοῖς δ' ἀδοκήτοις πόρον εὗρεν θεός,
Πᾶς ἀνεχέσθω τῶν πασχόντων
Ἐμπαιζόμενος, καὶ σκωπτόμενος.
Τοῖον γὰρ ἔφυ τόδε πρᾶγμα.

ΤΕΛΟΣ.

Quodnam illud vnguentum? & quæ eius preparatio? edic. POD.
Sacrum me tacere iuramentum, non eloqui sinit, MED.
Et vltimum morientis præceptum Patris;
Qui sanxit arcanam-tenere medicamenti magnam vim,
Quod & te sedare valet sævientem.
Ita, ô execrandi & malè perdendi, POD.
Est aliqua in terris pharmaci operatio tanta,
Quod illitum valeat meam compescere potentiam!
Sed eia, hocce pactum compromittamus,
Et experiamur, vtrum pharmaci (vestri) robur
Potentius existat, an-verò mea flammæ?
Huc-agite ô tristes vndecunque conuolantes
Tortores, assidentes meis furoribus,
Admouemini propius: & Tu quidem pedum extremas
Inflamma plantas, ad digitos pedum vsque:
Tu verò malleolis insinuare: Tu verò à femoribus
Ad genua destilla biliosorum ichorum copiam:
Vos autem manuum digitos constringite.
Ecce! vt præcepisti omnia tibi perfecimus. TOR.
Iacent clamantes miseri valdè,
(Per) omnia membra afflictione contorti.
Agite ô hospites, cognoscamus quàm-verissimè, POD.
An illitum vos pharmacum hoc iuuet?
Si enim verè hoc est aduersum mihi:
Relicta terra, in sinus abeo terræ, *(abyssos.*
Incognita, non-amplius-apparens, (ad) infimas Tartari
Ecce inunctum-est: sed non laxat flammam dolorum. MED.
Heu mihi, papæ: excrucior, dispereo;
Omnia transfixus-sum membra cæco malo.
Non Iupiter fulminis tale attollit iaculum:
Nulla maris ita furit procella:
Neque verticosi turbinis vis tanta.
Num asper vastat me morsus Cerberi?
Num quod me Echidnæ virus circumdepascitur?
Aut madefacta ichore Centauri tunica?
Miserere ô-Regina. Pharmacum enim neque meum
Neque aliud, potest tuum inhibere cursum.
Sed suffragiis omnibus omnem gentem vincis mortalium. POD.
Cessate, Tortores, & dolores minuite,
Quum-pœniteat-eos in contentionem mecum venisse.
Cognoscat autem quiuis, quod sola ex-Diis
Nullo-linimento-demulcenda, pharmacis non obtemperem.
Non Iouis tonitribus Salmonei contendit robur, CHOR.
Sed perijt fumoso domitum Dei mente jaculo:
Non certamine-facto gauisus-est cũ-Phœbo Satyrus Mar-
Sed stridulum agitatur eius circa cutem Pinus: *(syas,*
Luctum perpetuum propter contentionem fœcunda habuit Niobe,
Et adhuc lugens profundit multam lacrymam in-Sipylo:
Mæonia autem Arachne Mineruæ venit ad certamen,
Sed quum perdidisset modulum, etiamnum fila nectit.
Neq; enim par est Beatorum potentiæ confidẽtia Hominũ. »
Vt Iouis, vt Latonæ, vt Palladis, vt Pythij. *(dagra,* »
Lenẽ, ô vbiq; gemitũ-celebrata afferas (nobis) dolorem ô Po-
Leuem, facilem, non-acutum, breuem, haud-sæuientem,
Tolerabilem, facile-desinentem, parum-validum, ambulationes-non-impedientem.
Multi sunt modi miserorum:
Sed exercitia dolorum, & consuetudo
Podagricos soletur.
Ideóque æquo-animo, ô complices, obliuiscimini
Dolorum. Si ea-quæ-placent non fiunt.
Tamẽ etiã-præter-spẽ-accidẽtibus viã inuenire-solet Deus
Quiuis sustineat Podagra-laborantium.
Deludi & derideri.
Talis enim huius morbi natura est.

FINIS.

DANIELIS SENNERTI D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS, PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SEXTVS.

VIRIS AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, ET PRVDENTISSIMIS, REIPVBLICÆ WITTEBERGENSIS CONSVLIBVS AC SENATORIBVS, Dominis & Amicis honorandis.

SI Patria est, vbi bene est, *Viri Amplißimi, Consultißimi, Prudentißimique Domini & Amici honorandi*, VVittebergam non immeritò Patriam dixero. Equidem Vratislauia, Silesiæ metropolis, & inter splendidissimas Germaniæ vrbes non postrema, me in lucem hanc prodeuntem primùm excepit, postea nutriuit, fouit, Religionis Christianæ, & bonarum literarum rudimentis primùm imbuit, & felicitatis, quæ in hac vita mihi obtigit, prima autor exstitit; & omnino vera Patria est. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea transegi, reliquo verò tempore me maximè VVitteberga suum habuit, atque in ea sic satis bene mihi fuit, non immeritò eam alteram Patriam dixero. Neque est, cur me in ea tandiu vixisse pudeat, vel pœniteat. Etsi enim multæ in Germania vrbes sunt, quæ ædificiorum structurâ & splendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentia ei superiores sunt, & aliis, quæ vulgo magni æstimari solent: tamen & ipsa habet, quibus glorietur, & quibus pluribus Germaniæ vrbibus par est, quasdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc satis antiqua est, & à VVitekindo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exstructa, & inde VViteburgum, quasi VVittekindi, vel VVitti (quod ipsum nomen etiam apud veteres occurrit) burgum, id est, castrum, dictum est: quæ appellatio literâ vnâ atque alterâ mutatâ postea in VVittebergam abiit. Etsi vero oppidum hoc, circa annum Christi 800. præter propter conditum, aliquandiu non adeo celebre fuit: inclaruit tamen postea, & celebrius factum est, cùm Electores Saxoniæ Electoralem sedem hic constituerent, quam BERNHARDVS, Vrsi filius, sibi in ea elegit: vnde & hodie inter Electorales Saxoniæ ciuitates prima est. Accessit eidem & aliud postea ornamentum, quod BERNHARDI II. Electoris posteri familiæ suæ sepulturâ hanc vrbem honorarunt. Cùm enim ALBERTI I. Electoris vxor, Helena, OTTONIS Brunsuuicensis filia, Cœnobium Franciscanorum, vbi hodie Hospitale, seu Xenodochium est, anno 1238 suis sumptibus extruxisset, in eius templo sepeliri, monumentúmque sibi poni voluit. Sepulti sunt postea in eodem templo ALBERTVS II. & vxor eius, AGNES, Filia Imperatoris RVDOLPHI; Iutta Brãdeburgica, RVDOLPHI I. Elector. vxor; KVNIGVNDA, Regis Poloniæ filia, secunda RVDOLPHI I. vxor; RVDOLPHVS I. Elector; RVDOLPHVS II Elector; VVENCESLAVS, Elector; RVDOLPHVS III. ALBERTVS, Elector, CÆCILIA Carrariensis, Patauina, VVENCESLAI, Electoris, vxor; & BARBARA, Ducis Lignicensis & Bregensis filia, secunda coniunx RVDOLPHI III. Electoris, & alij Duces Saxoniæ eorúmque vxores & liberi, omnes 20. numero. Cùm verò postea Electorale Axioma à Ducibus Anhaltinis ad Marchiones Misniæ, & Landgrauios Thuringiæ translatum esset, FRIDERICVS III. Sapiens dictus, primus inter Marchiones Misniæ Elector Saxoniæ factus arcem VVITTIKINDEAM, versus occidentem in hoc oppido sitam, arduâ structurâ, & magno sumptu ædificauit, & ipsi contiguum Templum, cuius fundamenta RVDOLPHVS II. Elector iecerat, planè elegans, in hanc, qua hodie conspicuum est, formam exstruxit, & pauimentum marmore Rochlizio, & statuis, monumentis, picturísque artificiosis exornauit. In quo Templo Ipse, & IOANNES, Elector, Frater, cum vxore Anhaltina, sepultus est eorúmque monumenta & hodie in eodem exstant. Idem FRIDERICVS III. ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum incendio deformatum turribus, muris, aggeribus & fossis mu-

ftiuit; quam structuram postea IOHANNES FRIDERICVS, & nouissimè Serenissimus Saxoniæ Elector, Dn. IOHANNES GEORGIVS, Dominus noster Clementissimus, ita perfecit, vt iam satis fortis propugnaculi loco haberi possit. Idem quoque FRIDERICVS III. Cœnobium Augustinianum ædificauit, cui noua structura ab AVGVSTO, Electore Saxoniæ adiecta est, quæ hodie Collegium Augusti dicitur. Exstruxit quoque Collegium vetus & nouum dictum, Lectionibus Theologicis, Medicis, & Philosophicis destinatum. Et quod primo loco dici debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum est, Academiam, seu Publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit; è qua quantum commodi in totum Christianum orbem hactenus redundarit, ego hîc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc instituti mei est, & res ipsa id loquitur. Accesserunt huic oppido & alia ornamenta, Dicasterium & Iudicium Prouinciale, in quo ab Assessoribus, viris grauissimis, partim ex equestri, partim è Doctorum & Professorum ordine electis, singulis trimestribus ius dicitur: cui adiunctum est & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuersas quæstiones quotidie ferè respondetur, quod Scabinatum vocant. Nec prætereunda inter decora huius vrbis Superintendentia Circuli Electoralis, & Consistorium Ecclesiasticum, in quo caussæ matrimoniales, & aliæ Ecclesiasticæ controuersiæ diiudicantur Et sunt plurima alia diuinæ misericordiæ & beneficentiæ in hanc vrbem indicia & monumenta. Inter quæ nec postremum hoc est, quòd in isto ciuili bello, quod maximam Germaniæ partem vastauit, hæc vrbs ad hunc vsque diem nihil hostile passa & experta est. Quod vt magnum est DEI beneficium: ita ipsi cum paucis Germaniæ vrbibus est peculiare. Vnde euenit, vt Academia hæc, quod pluribus accidit, nunquam, durante isto bello, tota dissipata fuerit, sed & docentes omnes & discentes sat frequentes, etiam in mediis istis Germaniæ tumultibus, semper in ea reperti sint, nec ciues sua deserere, & hostilem vim fugere necesse habuerint, sed alios potiùs, patriâ extorres, & exules plurimos hospitio excipere potuerint.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, inter beneficia, quæ DEVS Opt. Max in me indignum contulit, facilè primum iudico, quòd præter omnem spem me in Professorum huius Academiæ numerum adsciſci, & totis his 33. annis maxima ex parte saluum & incolumem præstare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem si diuitiis inhiare voluissem, forsan alibi meliùs viuere potuissem: verùm cùm non qui multum possidet, sed qui iis, quæ habet, contentus est, diues sit: & hac in parte mihi bene fuit, & est, quod DEO gratias agam. Quæ omnia gratiora & acceptiora mihi reddita sunt, quòd non solùm Professorum huius Academiæ amicitiam, sed & Senatorum & Ciuium huius oppidi insignem semper beneuolentiam expertus sum, *Melius* enim *est*, vt *Prouerb.* 15. dicitur, *vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum saginatum cum odio.*

Cùm itaque VVitteberga me tot nominibus sibi deuinctum habeat, mearum partium semper esse iudicaui, non solùm Collegis, sed & Senatoribus & Ciuibus huius oppidi mutuâ beneuolentia & amore respondere. Et spero sanè Vos de mea ipsorum commodis inseruiendi promptitudine nunquam dubitasse, sed vel ex eo illam cognouisse, quod non solùm ægrotis quotidie curandis opera mea nunquam defuit, sed & peste, & sæpe satis grauiter, hîc grassante, quod sæpius, quàm sexies, dum hic Professorem ago, factum memini, vrbem nunquam deserui. Vt tamen in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affectus & amoris peculiare aliquod exstaret monumentum, Vestro, *Viri Amplissimi, Consultissimi, & Prudentissimi*, nomini Librum hunc Sextum & vltimum Practicæ Medicinæ inscribere volui. Quæso ergo, hoc mei in Vos affectus indicium eo, quò à me profectum est, animo accipite, & Sennertum Vestrum amare pergite. DEVS Opt. Max. vrbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porro etiam forti sua manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. SIT PAX VVITTEBERGA, INTRA MVROS TVOS, & PROSPERITAS IN DOMIBVS TVIS. Kal. Decembr. Anno Christi M. DC. XXXV.

V. V. Amplitud.

Studiosiss.

DANIEL SENNERTVS, D. Facult. Medic. Professor & Senior, & Sereniss. Elect. Saxon. Medicus.

LIBRI

LIBRI SEXTI DE MORBIS OCCVLTIS, PARS PRIMA.

DE MORBIS OCCVLTARVM QVALITATVM *in genere.*

CAPVT I.

An dentur actiones à totâ ſubſtantiâ, ſeu qualitatibus occultis.

FORMAS per qualitates efficaces eſſe, tritum Philoſophorum, & ab omnibus conceſſum axioma eſt. Quot verò qualitatum illarum genera ſint, & vnde quæque oriantur, non ita planum eſt. Earum autem differentiæ inueſtigantur, ſi inquiratur, *An dentur qualitates occultæ?* An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifeſtas, ſeu primas dictas, ſiue ſimplices, ſiue ab iis oriundam temperiem reduci non poſſunt. Equidem nonnulli in eo valdè laborarunt, vt omnium ferè, qui in Naturâ rerum occurrunt, effectuum cauſas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magnâ iactauit, ſe omnium talium (de fluuiatilium cancrorum cineris vi contra canis rabidi morſum tractat ibi *Sententia Galeni.* Galenus) cauſſas nouiſſe. Verùm Galenus eum, *lib. 11. de ſimpl. med. facult.* meritò reprehendit. Et qui id tentant, illis plerunque euenit id, quod de Epicuro & Aſclepiade Galenus, *lib. 1. de natural. facult. cap. 14.* ſcribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata ſunt. Itaque Galenus actiones à manifeſtis qualitatibus ab iis, quæ à totâ Subſtantiâ fiunt, diſtinguit. Etenim, *lib. 3. de ſimpl. med. facult. cap. 6.* ſcribit; *Et alio in loco ſanè in aliis tractatibus demonſtratum eſt à nobis, amicitias quaſdam, pugnantiáſque qualitatum omnibus rebus ineſſe, ac quod familiare eſt, expeditè aſſimilari; quod verò contrarium eſt, ad internecionem ducere tùm animalia, tùm plantas; præterea familiaritates illas à totius Subſtantiæ proprietate oriri.* Et *lib. 5. de ſimplic. medic. facult. cap. 1. Oſtenſum eſt, inquit, medicamenta eſſe nata alterare aut vnâ qualitate, ſcilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectãdo, aut ſiccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ ſuâ Subſtantiâ, ſicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, ſeu amuletorum, tùm purgantia omnia.* Quod etiam repetit, *eodem lib. cap. 17. 18. 19. 23.* Idem docet *6. 8. & 9. de ſimpl. med. facult. 1. de compoſ. medic. ſecund. gen. cap. 16. lib. 2. de compoſ. medic. ſecund. loca cap. 2. lib. 13. meth. med. cap. 6. & alibi.* Idem alij Clariſſimi quiq; Philoſophi & Medici docuerunt. *Alexandri Aphrodiſæi.* Alexander Aphrodiſæus, *in Proœmio Problematum,* infinita in rerum naturâ exiſtere ſcribit, quæ ſolâ experientiâ cognoſcantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur, eoſque reprehendit, qui talem effectum & cauſſas ex elementorum qualitatibus afferre conantur, eoſque prauè ſolutiones componere quamplurimas, quæ *Auicennæ, & Arabum.* inutiles & improbabiles planè ſint, docet Auicennas, *fen. 2. doct. 2. ſum. 1. cap. 15.* vbi de iis, quæ totâ ſubſtantiâ agere dicuntur, tractat, illarum operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, ſed à formâ ſpecificâ, poſt complexionem adueniente, ſcribit; quem Meſues & alij Arabes ſequuntur.

Fernelij. Superiore verò ſeculo prolixè & eruditè ſententiam hanc defendit Ioan. Fernelius, Medicus doctiſſimus, *in libris duob. de abdit. rer. cauſ.* qui *in præfat. lib. 2.* ſcribit, multos quidem atomos Democriti ridere, ſed Democritum, ſi vitam cum morte commutare poſſet, multò magis hæc, quæ putamus elementa, (quatenus ſcilicet ex iis effectuum omnium naturalium cauſſas nonnulli deducere conantur) ſuo more riſurum. *Iul. Cæſ. Scaligeri.* Acutiſſimus Iul. Cæſ. Scaliger, *exerc. 218. ſect. 1.* ad manifeſtas omnia deducere qualitates ſummam impudentiam eſſe ſcribit, & *exerc. 101. ſect. 14.* Cardanum ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandreus adegit eò, vt miſerè diceres, ſolâ elementorum permiſtione fieri poſſe, vt ferrum trahatur à Magnete?* Et *in lib. 1. de plantis,* de Saporibus agens, hæc habet: *Quod ſi quis dicat, ex qualitatum quatuor conſpiratione confici ſaporẽ, reſpõdeat, an in elemento quopiam, quâ elementũ eſt, ſapor inſit: non ſanè ineſt. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque riſus, neque ſenſus, neque intellectio, neque motus voluntarius, ſed à formis aliis, quàm elementaribus; ita ſapor quoque. Et ſi nihil eſſet, quod nobis perſuaderet, alias eſſe qualitates occultas ab elementaribus, ſaltem in venenis decuit acquieſcere.* Idem Scaliger, *exerc. 218 ſect. 8.* ait: *Eorum namque multa diuerſas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos; illudunt curioſis.* *Th. Eraſti.* Et Th. Eraſtus, *de occult. med. proprietat. cap. 4.* ſcribit; Eos, qui omnia ad manifeſtas qualitates deducere conantur, nihil conſequi, quàm quod ab omnibus veritatis ſtudioſis, & rerum naturalium ſcientibus meritò derideantur. *Autoris.* Mihi ſi, quod ſentio, liberè dicendum, vix vllam rei Phyſicæ damnoſiorem, & quæ optima ingenia irrito & inani labore magis fatigauerit, in Phyſicam irrepſiſſe puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, cauſſas è qualitatibus manifeſtis, & quatuor elementis reddere conati ſunt.

Exempla occultarum qualitatum. Verùm ne hoc ſine ratione pronuntiaſſe, & laudati modò Viri ſine cauſsâ ſtatuiſſe videantur, rem ipſam penſitremus. Occurrere profectò multas actiones admirandas in rerum naturâ, & multa in naturâ fieri, quæ ſupra vires elementorum ſunt, adeo notum eſt, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudentis ſit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes Armatus vix vnciarum duarum plus quàm libram ferri trahit, & id continuò à ſe pendulum ſuſtinet, nec vnquam decidere permittit. Nonnulli ita feles auerſantur, vt etiam alicuius ciſtæ incluſæ, & quam nunquam viderunt, præſentiam ferre non poſſint, vt niſi ex

ex amoueatur, frigidi sudores ipsis erumpant, & animi deliquium immineat. Quæ sit medicamentorum purgantium vis, nemini ignotum, putà, aliquod è fortioribus paucorum saltem granorum sumptum purgans è corpore humores copiosè euacuat. Quàm pauca opij grana in corpore mutionem efficiant, & quantam narcosin excitent, nec tyrones Medicorum latet. Notissimum itidem, quæ venenorum vis sit, & quomodo aspidis, scorpij, & aliorum venenatorum animalium tantilla veneni portio in corpus humanum immissi id totum immutet, hominique citam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua portio, vbi in corpus humanum seu morsu, seu saliuâ delatum, penetrauit, quàm longo tempore delitescere, & quàm grauia symptomata excitare possit, *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 16. dictum. Quàm admiranda etiam phalangij, seu tarantulæ morsus inducat symptomata, *ibid. c.* 17. relatum. Et quid multa de aliis venenis afferre opus est? Exigua particula veneni pestilentis, quamdiu in fomite aliquo delitescere, & corpori humano communicatum, quàm subitò hominem iugulare possit, quotidiana experientia testatur. Et certè si nihil aliud persuaderet, quàm frustra & temerè multi institucrint, omnia ad manifestas qualitates deducere, saltem venena & eorum remedia docere poterant, vt modò è Scaligero, *exerc.* 218. *sect.* 8. dictum.

Rationes pro occultis qualitatibus. Ex quibus omnibus concludimus, actiones has longè alias & diuersas esse à qualitatum manifestarum actionibus. Primò enim toto genere diuersæ sunt hæ actiones. Elementa saltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant. At hæ actiones longè aliæ sunt. Magnes trahit ferrum, scammonium purgat, opium soporem inducit, venena varia & grauissima symptomata, & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominē subitò iugulant. De quo Galenus 6. *Epid. comment.* 6. *text.* 5. *&* 3. *de Temperam. cap.* 4. expressè scribit, quod deleteria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua, sed totius naturæ suæ contrarietate. Et *lib.* 5. *de simpl. med. facult. cap.* 1. 12. *&* 19. scribit, quod sint, quæ totâ Substantiâ nobis contraria sunt. Secundò modo agendi planè ab elementis discrepant. Neque enim elementa, eorumque qualitates suas vires in exiguo corpore insigniter exercere possunt. Etsi enim summè calidus est ignis, nix summè frigida; tamen, vt rectè Galenus, 3. *de Temper. cap.* 4. scribit, si quod horum prorsus exiguum est, nullum euidentem in corporibus nostris excitant effectum; imò ne in maiore copiâ talia, vel calida, vel frigida, vt piper, nix, aqua frigida hominem enecant. Tertiò eadem elementa tàm subitas in corpore mutationes non efficiunt; at venena quædam in minimâ quantitate hominem enecant subitò, vel grauissima symptomata excitant, idque citissimè præstant, de quo Galenus, *lib.* 1. *de sem. cap.* 16. scribit: *Minima portiuncula humoris lethalium venenorum, quæ Deleteria appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibique simili affectione alterat.* Idem, 3. *de locis affect. cap.* 7. inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & insuetâ mutatione affici, nisi sæpe numero id accedere videret, præsertim minimam quandam rem feris in ipsum demittentibus?* Et paulò post: *Marinæ turturis, quemadmodum & terreni scorpii aculeus in partem extremam, acutissimam illam quidem finitur, vbi nullum foramen est, per quod venenum deiici possit: necesse est tamen, vt excogitemus substantiam quandam esse, aut spiritualem, aut humidam, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et Ælianus, *lib.* 9. *de Anima. cap.* 57. refert, morsuum vestigia, quæ aspis imprimit, tam obscura & parua esse, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur. Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 11. Vt & Hieron. Mercurialis, *lib.* 1. *de venen. cap.* 6. scribunt, In Nubiâ, & quæ est Æthiopia sub Ægypto, venenum esse, cuius grani vnius decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum statim interimat.

CAPVT II.

De Nomine & Naturâ occultarum qualitatum.

CVm ergo ex his pateat, dari effectus multos in naturâ, qui à qualitatibus manifestis deduci non possunt, rectè in Scholis Physicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quòd aliæ sunt manifestæ, aliæ occultæ. *Manifestæ qualitates.* Manifestæ sunt, quæ sensibus externis, tactui imprimis, sunt obuiæ, eoque perceptibiles, quales sunt caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. *Occultæ qualitates.* Occultæ seu abstrusæ & abditæ qualitates sunt, quarum quidem vim ex operatione & effectu percipimus, eas tamen ipsas sensu non apprehendimus. Qualis vis est in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum noxa, quam inferunt corpori, etsi satis manifesta est, earum tamen actio sensibus externis non percipitur, sed latenter & occultè corpus afficit. *Qualitatum occultarum Nomina.* Qualitates has specificas, alij proprietates, alij substāriæ proprias facultates. Galenus passim à totâ substantiâ agētia, seu substantiæ proprietates, ἰδιότητας τῶν ἐσιῶν, vel totius substantiæ familiaritate, & similitudine agētia nominat, & de iis aliquando se librum scripturum, *lib.* 11. *de simpl. med. fac.* pollicetur, imò 6. *Epid. comment.* 6. *text.* 5. allegat illum librum, in quo de iis, quæ κτ τὴν ἰδιότητα της ὅλης ἐσίας prosint vel noceant, dictum sit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non peruenit.

Agentia à totâ Substantiâ quæ? Quid antem sint à totâ substantiâ agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum est. Galenus primis qualitatibus ea opponit, & tùm passim alibi, tùm 5. *de simplic. med. facult. cap.* 1. scribit: *Sententia Galeni.* *Ostensum est, medicamenta alterare nata esse, aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quâdam, aut totâ substantiâ suâ.* Et *ibid. cap.* 19. *Alterant*, inquit, *medicamenta, aut vnâ qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique totâ substantiâ.* Quæ tamen tota illa substantia sit, non explicat, nisi quod alibi ἰδιοσυγκρασίαν nominat. *Mercatl.* Ludouicus Mercatus, *tom.* 1. *lib.* 1. *part.* 2. *class.* 1. *artic.* 2. *quæst.* 35. duplex temperamentum statuit, vnum, quod ex qualitatum primarum mutuâ alteratione resultet, alterum quod ex comminutione substantiarum elementorum ad minima fiat, quâ totum efficiatur, quod sibi sit vndiquaque simile, confusas in se continens qualitates; seu quod sit substantiæ quidam modus, qui grauitatem, duritiem, crassitiem, mollitiem, & similia alia accidentia præ se ferat. Atque duobus hisce temperamentis duplex morbi genus opponi statuit; qualitatum illi intemperiei, morbos intemperiei, huic morbos à totâ substantiâ, sicut prolixiùs hanc sententiam *loco alleg. & in Instit. lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 4. videre est. Verùm temperiem cum mistione videtur confundere, aut si omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in misto reperiantur, ita vt in vno misto sit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodem misto aliud sit crassius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui substantiæ modi dici possunt: tamen accidentia illa potiùs patiendi, quàm agendi sunt principia, & materiam spectant, & si quid tale mistum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatum, neque ab isto substantiæ modo tàm nobiles actiones deduci possunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum

ferrum, rhabarbarum purget bilem, opium sit narcoticum. Non multùm ab hac sententiâ discrepat Andr. Cæsalpinus, qui *lib. 3. art. med. cap. 2.* quid sit agere secundum totam substantiam, hoc modò explicare conatur. Primò supponit, non posse accipi per totam substantiam formam misti, è temperamento prodeuntem. Nam piper & alliũ in quarto gradu esse calida & sicca, non tamen esse deleteria, vt auripigmentum. Deinde statuit, totam substantiam significare non solùm formam, sed simul materiam. Tertiò per formam accipit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco, & essentiam omnium effectricum facultatum esse primas qualitates, & omnes actiones & passiones similarium esse opera primarum qualitatum, statuit. Per materiam autem intelligit conditiones materiales, vt crassum, tenue, graue, leue, materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ facilè mutantur in substantiam corporis nostri, familiaria dici, scribit, vt alimenta; quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimicissima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à totâ substantiâ, vt formam per se sumptam, & adiunctâ materiâ, vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etsi habeant temperamentum nostræ naturæ maximè contrarium: quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facilè conuertibilem, inde eorum feruorem exstingui, nec esse deleteria. Cantharides verò ob crassitiem integras vires retinere ad vesicâ, & exulcerare. Auripigmenti materiam esse maximè granem, & metallicam, nec conuerti posse à nostro calore, ideoque non extingui eius feruorem, sed instar ferri igniti corpori nostro incumbere totâ substantiâ. Verùm cum ipse animaduerteret, à materiâ actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à totâ substantiâ materiæ adscribi possit, respondétque ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propensionem, facilitatem & difficultatem, ad patiendum sympathiam & antipathiam, v. g. aërea cum spiritibus conuenire, oleum cum resinis & pinguibus, aquea cum humoribus, terrea cum solidis, proprietates autem totius substantiæ magis in materiâ consistere, quàm in temperamento. Tandem quatuor materias constituit, quæ totâ substantiâ aut conueniant cum corpore nostro, aut alienæ sint. Primò medicamenta purgantia conuenire scribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ; cùm nulla sit similitudo substantiæ in temperamento hellebori & atræ bilis, colocynthidis & pituitæ, sed materiâ. Purgantium enim materiam facilè conuerti in humores, quos trahunt ob affinitatem. Trahunt, inquit; humores temperamento calido, sed similitudinc substantiæ proprios humores. Eadem purgantia aliena sunt à corpore nostro totâ substantiâ, quæ non nutriunt. Secundò alimenta conuenire cum corpore nostro, statuit, & temperamento, quod mediocre est, & materiâ, quæ facilè conuertitur. Tertiò, ait, sunt malefica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria statuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore nostro. Cum venenis conuenire materiâ inalterabili, cùm corpore nostro temperamenti mediocritate.

Verùm mirum, tantum, vt habetur, Philosophum & Medicum, in quæstione tàm graui tàm crassè philosophatum esse, & tàm grauiter errasse. Nam primò valde errat, quod formam statuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco. Forma enim substantia est, temperamentum accidens. Deinde non minus errat, quod omnes similarium actiones & passiones opera primarum qualitatum esse statuit, atque à caliditate etiam vim purgandi deducere conatur. Etenim dari effectus, qui ad nullas qualitates manifestas reduci possunt, suprà satis probatum, vt hîc repetere opus non sit. Tertiò & in eo grauiter impingit, quòd totam substantiam potius materiam, quàm formam esse dicit, eamque saltem facilitate vel difficultate agendi describit. Equidem libenter concedimus, quòd qualitates primæ, pro variâ materiæ dispositione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candente vehementiùs vrit, quàm in stipulis verùm dum de actione à totâ substantiâ disputatur, non quæstio est de facilitate vel difficultate agendi, sed de ipsa actionũ naturâ, vbi rectè statuimus, & supra satis probauimus, planè & toto genere differre actiones, quæ à qualitatibus primis, & quæ à totâ substantiâ fieri dicũtur. Actiones enim Magnetis, purgãtium medicamentorũ, venenorũ, alexiphannacorũ omnes diuersissimæ sunt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniunt, & pẽdent à suis formis, non à materiâ. Distinxit certè clarissimè Galenus actiones à totâ substãtiâ dictas ab actionibus qualitatum primarum. In libris *de simpl. med. facult.* plurima loca sunt, in quibus distinguit agentia à totâ substantia ab agentibus per primas qualitates. Et *13. meth. med. cap. 6.* venena ab eâ, quam ibi tractat, methodo esse seiuncta, nec methodo inueniri posse naturas eorum, docet. At certè & qualitates primæ, à quibus Cæsalpinus omnem vim agẽdi, & secundæ, à quibus facilitatẽ & difficultatẽ agendi deducit, methodo inueniuntur, & iis sua medicamẽta per Indicationes inuenta opponuntur, & propterea methodo curantur. Id quod non solùm allegato loco, sed & *ad Thrasybulum cap. 8.* negat Galenus, vbi scribit: *Eorum, quæ contrariâ qualitate sunt, methodus est; eorum verò, quæ totâ substantiâ sunt aduersa, methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Methodus enim est per Indicationem, hæc autem supponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à totâ substantiâ est, quæ non prouenit à primis qualitatibus, vtpote, quæ sunt accidentia, & pertinent ad dispositionem subiectæ materiæ, in rebus naturalibus compositis, sed quæ ab ipsa rei essentiâ prouenit. Sed autem totius substantiæ nomen totum mistum significat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ab illa proficiscitur operatio propria: primariò tamen illa fluit à formâ, & quidem, vt Auicennas ait, à formâ elementis superueniente. Quartò & hoc falsum, quod ea saltem, quæ facilè conuertuntur in substantiam corporis nostri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta; quæ nullo modo, venena, & corpori nostro inimicissima sint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in substantiam corporis nostri mutantur, & tamen nullo modo venena sunt, ideò, quia formâ illa, & vi agendi nostro corpori aduersa destituuntur: contra verò cicuta, napellus & similia non ita sunt crassa, grauia & densa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori nostro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet, falsa esse pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ totâ substantiâ cum corpore nostro conueniunt, aut ab eo aliena sunt, dicuntur. Falsum enim purgantia per calorem trahere: Hunc verò humorem ob materiæ dispositionem. Quæ enim conuenientia in materiâ est hellebori albi cum atrâ bile? Quæ scammonii, cum cum bile flauâ? Quæ mechoacannæ, & gummigotte cum serosis humoribus? Falsum, vt dictum, quod venena ideò suot venena, quia sunt immurabilia. Dantur enim, quæ sunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ sturnis, elleborus, qui coturnicibus alimentum est: & tamen sunt venena. Contrà dantur lapides & terræ, quæ sunt immutabiles, & tamen non sunt venena. Falsum tandem, quod alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore nostro mediocritate temperamenti. Nam multæ plantæ sunt alexiteriæ, quæ à corpore nostro alterantur, & multa dantur alexipharmaca, quæ non sunt temperata, vt ruta, angelica, scordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Francisc. Valleriola.

Rectiùs longè de totâ substantiâ sensit & scripsit Franciscus Valleriola, *in comment. in libr. Gal. de Constit. art. pag.* 421. Verba eius integra adscribere libet: *Non enim*, inquit, *ab Heracly lapidis aut qualitatibus elementaribus, aut miscellâ ex illis ferri attractio fit; sed magis ab illius substantiâ, & specificâ formâ, peculiarique illâ vi ac potestate cœlesti illius formæ inditâ, per quam id cœlitùs operatur. Vt à nullo Philosophorum alia reddi effectionis huius ratio vsquam possit, quàm quod hæc substantia id virium à formâ suâ specificâ cœlitùs illi attributa habeat, vnde id suapte naturâ efficere queat. Vt scammonio bilem detrahendi, cnico pituitam, elleboro atram bilem. Itaque quæcunque merito suæ ipsorum formæ vnum quippiam agunt, quod illi peculiare sit ac proprium, id quidem à totâ substantiâ iure merito operari dicentur: quod in nullam aliam, quam in propriam rei agentis substantiam referri ea actio possit. Nam cùm forma rei diuinius aliquid temperamento sit, vt & Plato & Mesueus, Auicennáque voluerunt, necessarium quidem est, quod à formâ essentiali (quæ tota rei substantia est) efficitur, id sublimiore quodam modo, atque etiamnùm occultiore fieri: nempe quod occulta sit nobis ea substantia atque forma, vnde operatio ceu à propriâ caussâ manat. Vnde haud immeritò cæcam eam caussam, cæcámque potestatem, eámque etiam proprietatem, quæ talem naturam insequitur, vocare solemus, quòd sensibus nostris obuia ea natura non sit, minúsque perspecta, atque ob id apertam talium actionum rationem reddere minimè valemus, nisi hanc vnam tantùm, à verâ cognitione atque scientiâ valde semotam, quòd hoc illi substantiæ atque naturæ proprium sit; vt equo hinnitus, grunnitus suibus, bobus mugitus, ouibus balatus, elephanti barritus, canibus latratus, homini risus. Cur verò sit? nemo quisquam, nisi qui solus omnia nouit, Deus opt. Max. idémque sapientiæ fons sciuit vnquam, præter id solum, quòd proprietates hæ & actiones suas formas & rerum naturas, quibus insunt, perpetuò sequantur.* Summa: Valeriola in eâ sententiâ est, & quidem rectè sentit, agentia à totâ substantiâ ita dicta esse, quòd virium harum nulla alia caussa sit, & reddi possit, quàm forma substantialis. Quæ sententia ipsa tamen aliquâ adhuc explicatione indiget. Etenim & ipsæ elementares qualitates à suis formis fluunt. Verùm cùm de agentibus à tota substantia dictis sermo est, non quæritur de elementis, vt corporibus simplicibus, aut de mistis ex elementis simpliciter, sed de rebus naturalibus compositis perfectioribus, quæ alias supra elementa formas habent. In his ergo etsi quoque dentur actiones, quæ à temperie qualitatum primarum fluunt: tamen quia qualitates primæ ab elementis pendent; elementa verò in corporibus naturalibus aliis non rei substantiam perficiunt, quod formæ nobilioris est, sed materiæ loco sunt, & nobiliori formæ subiacent: actiones hæ, quæ ab occultis proprietatibus, quarum proxima & vnica caussa est forma, proueniunt, à tota substantia fieri dicuntur.

Occultæ qualitates cur ita dicantur.

Occultæ verò hę qualitates nominantur, quod ipsæ sensibus non sunt obuiæ. Etenim quòd à formis suis fluunt, ipsis cum omnibus qualitatibus propriis commune est: Et quòd ignis calefacit, nulla alia caussa dari potest, quàm quòd vis hæc à forma eius fluit: sed in hoc est diuersitas, quod qualitas, per quam ignis calefacit, caliditas puta, nobis manifesta est, & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aqua humectare, quia humida dicitur; At in agentibus tota substantia dictis qualitas illa, quâ mediante forma agit, ignota, occulta, & abstrusa est, v. g. quia in magnete qualitas, per quam ferrum trahit, occulta est, statim ad formam ipsam recurrimus, & à tota substantia seu forma magnetis actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipsam occultam nominamus.

Occultæ qualitates an reiiciendæ.

Etsi verò nonnulli qualitates has, quia occultæ nominantur, derident, ac ignorantiæ asylum appellant: tamen imbecilla mentis nostræ acies ad inuestiganda naturæ penetralia hoc modo potiùs accusatur, quàm qualitates hæ culpantur. Si enim vera qualitatum harum origo, de qua non ita multi solliciti fuerunt, inquiratur, eius cognitio non minùs certam scientiam parit, quam qualitatum manifestarum notitia: Et vt Auicennas, *de virib. cord. tract.* 1. *cap.* 10. loquitur, sicuti sciens ignem propter caliditatem calefacere, verè scit, & non ignorat: ita qui scit magnetem attrahere ferrum, quia virtutem habet, cuius natura est, attrahere ferrum, procul dubio sciens est, & non ignorans. Et postea: *Ignorantia caussarum*, inquit, *penitius huius virtutis in magnete non est mirabilior, quàm ignorantia caussarum disponentium res ad rubedinem, aut citrinitatem, aut corpus aut animam. Sed à rebus quidem consuetis admiratio cadit, & negligit anima de ipsis inquirere. Quod autem rarò est, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad speculandum de caussis eius.* Et mox: *Si ignis esset res difficilis inuentionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur vtique vulgus de propretate eius ampliùs, quàm de proprietate corporum cæterorum, & inquireret attentiùs de caussis proprietatis ipsius, quàm de caussis aliarum proprietatum, quoniam ipsius operationes valde mirabiles sunt. Etenim præsentia eius extrahit visum de potentiâ ad actum, & tangi se prohibet, & ascendit sursum, & ascendere facit ea, quæ vincere potest, & generatur ex modico ipsius in vnâ horâ quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & transmutat ad sui substantiam; nec etiam minuitur, si accipiatur ex eo. Et hæc quidem in veritate mirabiliora sunt, quàm tractus ferri à magnete, vel quam cætera proprietates. Sed quoniam ista vsitata sunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & sollicitudo perquirendi caussam ipsorum. Actio verò Magnetis, quia rara est, & insitata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de caussâ ipsius.* Interim in hâc humanæ mentis caligine, æquè forma ignis, ac magnetis nobis ignota est, & vt Scaliger, *exer.* 307. *sect.* 29 ait: *Forma res diuina est, cuius exquisita cognitio nos latet. Quare vlterior disquisitio morosi atque satagentis animi est. Humanæ sapientiæ pars est, quædam æquo animo nescire velle.*

CAPVT III.

De qualitatum Occultarum Origine.

Origo qualitatum occultarum.

Etsi verò hæ qualitates occultæ sunt: tamen cùm, si ad caussas suas reducuntur, scientiam pariant, vt modò dictum, omnino qualitatum harum origo diligenter inuestiganda. Quanquam autem qualitatum occultarum originem inuenire longè difficillimum sit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari, omnino operæ pretium est. Sunt verò variæ & diuersæ de origine qualitatum occultarum, sententiæ. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatum occultarum admittunt, dum verò ad rem ventum est, & de origine earum inquiritur, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum mistione & temperie occultas qualitates deducunt, occultásque qualitates à peculiari primarum temperie, quam Græci ἰδιοσυγκρασίαν nominant, prouenire, seu esse idem cum peculiari illa temperie, aut ἰδιοσυγκρασία existimant. A sententia hac an Galenus planè alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius substantiæ proprietate scripsit, senserit vel scripserit, non satis constat; cùm librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen scriptis, etsi actionem à qualitatibus primis actioni à tota substantia sæpe opponit, vt *cap. præced.* dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remediorum effectuum caussas temperiei quatuor qualitatum attribuisse videtur. Nam *in lib.* 1. *de elem. cap.* 7. scribit; corpora nostra alterari tantùm calefacta, refrigerata, exsiccata, humectata. So-

las enim has qualitates totas transmutari per totam substantiam. Et cùm *in lib. 3. de temper. c. 3.* dixisset, quatuor corporis facultates, attractricem, retentricem, alteratricem & segregatricem esse effectus totius in quouis corpore substantiæ, addit, totam illam substantiam constare è calido, frigido, humido, sicco, inter se mistis. Et *cap. 4.* principij loco obseruandum esse docet, cuiuslibet corporis proprietatem quandam temperamenti esse, quæ huic quidem naturæ sit conueniens, ab hac verò dissentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco sint, ex. gr. cicutam sturno, veratrum coturnici esse nutrimentum, quæ homini sint medicamenta; siquidem coturnicum & sturnorum temperies assimilare sibi veratrum & cicutam possit, quod hominis temperies non possit.

Manifesta qualitates quocunque modo mista non faciunt occultas. Eodem ferè modo posteriores plurimi, etsi experientiâ conuicti, qualitates occultas dari, fateri necesse habeant, vbi tamen ad rem, & quæstionem de earum origine ventum est, subinde ad qualitatum primarum temperamentum relabuntur, résque naturales saltê per mistionem elementorum & temperamentum constitui, & per temperiem qualitatum primarum solùm differre credunt. A quâ sententiâ non alienus videtur Th. Erastus, qui, *de occult. med. qual. lib. 2. cap.* 12. duo occultarum qualitatum genera constituit, quarum alterum formæ tribuatur, alterum temperamenti proprietatem consequatur, quorum prius rebus saluis abesse non possit, nec remanere post formæ ablationem, sed quæ certæ speciei indiuiduis omnibus semper adsit; alterum verò genus, quale est medicamentorum, temperamenti sobolem & accidentia esse statuit: *ἰδιοσυγκρασίαν* tamen *ibid. c.* 13 ita explicat, dùm, scribit, quòd ea dicantur manifestis qualitatibus agere, quæ exsuperantibus in mistione qualitatibus agunt; quæ verò non vnâ duntaxat, duabúsque qualitatibus in mistione cætera superantibus agant, sed totius materiæ ex tot & talibus partibus concretæ & mistæ vi nos afficiant, ea totâ substantiâ agere, seu, vt *seq. cap.* sese explicat, dùm dicit, se per totam substantiam, totúmque temperamentum, non tantùm temperiem ex mutuâ qualitatum primarum actione & permistione ortam, & in abstracto consideratam, intelligere, sed vnâ cum hâc subiectam quoque materiam comprehendere, hoc est, temperiem in tot & talibus materiæ partibus insidentem; seu ex tot & talibus materiæ partibus conflatam sic nominare. Ex quibus omnibus patet, plurimos, etsi occultas qualitates admittunt, subinde tamen ad elementa, eorúmque mistionem recurrere.

Verùm enimuerò diximus iam alibi sæpius, è qualitatibus primis quocunque modo mistis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ supra facultatem sint suorum principiorum, oriri non posse. Neque enim, siue separatæ siue quocúnque modo coniunctæ qualitates primæ, imò elementorum formæ & materiæ considerêtur, tales effectus, qui supra omnem eorum potentiam, fortem & conditionem sunt, quales in purgantibus, venenis, & alexipharmacis animaduertuntur, edere possunt, ipséque D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoscere necesse habet, ex inscrutabili & indicibili mensurâ & proportione elementorum ad mistionem concurrentium, & inde resultante temperie occultas qualitates non oriri, & proportionem qualitatum manifestarum ignoratam, ex apertis non facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatis nomen iure sibi vendicet; & manifestas eas non induere occultarum naturam, nec essentiam mutare propter vllum mistionis modum, esse & manere elementares qualitates etiam sub incognitâ ciasceos mensurâ, & semper sequi mistum naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in mistis mensuram producere vim aliam, quàm quæ ab elementaribus qualitatibus contemperatis resultare queat; & vti hæ permistiones non mutant naturam, neque essentiam exaltant: ita nec actionem, quæ eiusdem conditionem & virtutem superet, hoc pacto edere valere: cum vniuersalis & infallibilis sit veritatis regula: Quod nihil agat vltra vires suæ speciei. Et omninò argumentum, quo vtitur I. C. Scaliger, *ex. 304. sect. 20.* ad probandum, animam non oriri ex elementis, generale est, quod hic etiam locum habet. *Est*, inquit ille, *in animæ potestatibus, quod nunquam fuit in potestate elementi cuiusquam. Ac nihil est in quapiam re, quod non fuit actu in suis principiis. Principia namque sunt actus eorum, quorum sunt principia; at in animâ est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum sinistrorsum, quod in elemento nullo. Alia quoque longe illustriores sunt animæ potentiæ, quæ non sunt in elementis.* Quod enim Scaliger dicit de facultate animæ, idem dicere possumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit vltra virtutem suæ speciei, & nihil potest causare vltra actum suum adæquatum, cùm is potentiæ virtutem impleat. Et licet aliæ vires sint in misto, quam in singulis simplicibus seorsim sumptis: tamen vires ex non sunt aliæ, quàm elementares, & quas singula elementa coniunctim considerata habent, id est, qualitatum primarum temperies. Etenim siue duo, siue quatuor, siue plures ad cœnam *ἀσύμβολοι* conueniant, omnes esurire necesse est. E. g. si quatuor colores misceantur, color quidem à singulis quatuor diuersus oritur, nihil tamen aliud oritur, quàm color, non vis, qualis est in opio, scammonio, & similibus. Eodem modo licet qualitates quatuor primas misceas ac remisceas, aliæ quidem qualitates seu temperies oriuntur, quàm simplex siccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, seu elementare temperamentum.

Neque alicuius est momenti, quod dicunt, qualitates manifestas tàm nobiles edere actiones, quatenus à forma specifica & nobiliore diriguntur. Equidem formæ illæ nobiliores & superiores etiam temperie qualitatum elemẽtarium ad certas actiones edendas vtuntur, sed eas sui generis. Et omninò diligenter hîc ratio instrumentorum explicanda, & monstrandum, quòd nullum instrumentum, etiam dùm ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente superiote vltra virtutem suæ speciei agit. *Instrumenti natura & ratio.* E. g. statuarius dùm è ligno statuam facit, vtitur ad eam rem instrumento non vno, sed variis ad diuersos vsus, circino ad dimetiendum, serrâ ad secandum, dolabra ad dolandum, scalpro ad superflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem statua emergit. Ita natura ad varias actiones vtitur peculiaribus instrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamuis calore, vt instrumento generali, ad plures actiones vtitur: tamen illæ actiones primariò calori non sunt adscribendæ; sed animæ, quæ chylificâ vi chylum, *αἱματοποιητικῇ* sanguinem, *σπερματοποιητικῇ* semen generat. Et sicut serrâ, quisquis eâ etiam vtitur, non aliud quàm sectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quanquam pro vtentis principalis ratione nobilior effectus sequatur. Et aduersarij, quomodocunque se torqueant, tamen ipsa veritas ipsos eò adigit, vt veritatem fateantur, vnde D. Iohan. Freytagius ita scribit: Principium, quod operatur, est forma; principium quo, est qualitas. Itaque ipsa actio non instrumento, sed principali efficienti assignanda. *Et mox*: Etsi nulla forma substantialis operetur, nisi per qualitates: tamen non sequitur, harum duntaxat operâ fieri nobiles istas operationes, quandoquidem longè sit supra earum virtutem & conditionem ista agendi potestas. Sic calor, quando dirigitur à forma ignis, vrit; cùm verò vt instrumentum, animæ inseruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt suæ naturæ conditionem. Viuificat enim, generat, producit spiritûs, chylificat, adeoque vitæ autor & conseruator est. Nec enim accidens id

per

per se efficit, quod suâ naturâ sublimius est, & perfectio effectûs non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem vti vis instrumenti dependet à directione caussæ principalis, ita maximè illæ actiones, quæ instrumenti, seu elementarium qualitatum potentiam superant, proficiscuntur à formarum principaliter agentium virture, adeò, vt si maximè verum fuerit nullam fonnam substantialem agere, nisi per qualitates ministras: tamen ipsa causalitas efficientis principalis nequaquam his instrumenti saltem munere fungentibus adscribi possit.

Forma non solùm qualitatibus manifestis pro instrumentis vtuntur.

Quæ confessio etsi satis ingenua sit; tamen nondum ptobatum, quod nobiliores illæ & specificæ formæ saltem qualitatibus elementaribus vtantur. Vt enim, vt modò dixi, nulla alia actio serrâ fieri potest, quàm sectio: ita nulla alia actio à calore, quàm calefactio; ad alias verò actiones natura aliis qualitatibus vtitur. Neque enim illæ formæ specificæ sunt steriles, sed vt ab elementorum formis fluunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas: ita ab his sui generis nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat securi, sed dolabrâ: ita formæ illæ ad singulas actiones sui generis qualitatibus vtuntur. Magnes non trahit ferrum caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate, aut ex his ortâ temperie, sed occultâ qualitate. Eodem modo opium non manifestis qualitatibus, aut ex his ortâ temperie, sed qualitate occultâ narcoticum est. Nimirum, vt res essentiis differunt, ita etiam operationibus & instrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitatibus elementaribus, aut ex elementorum mistione ortis qualitatibus, quatenus à forma superiore & specifica diriguntur, prouenire possunt, cùm sæpissime à formis illis separentur, & actiones tales edant, dum ab illis formis ampliùs non diriguntur? Ita opium narcosin inducit, vbi iam à papauere, cuius succus est, separatum est. Rhabarbarum purgat, dum anima & forma rhabarbari specifica ampliùs non adest. Venenum canis rabidi hominis corpori immissum longo post tempore integrum in corpore conseruatur, & post longum temporis interuallum sese exserit, etsi canis rabidus dudum occisus sit. Et à qua forma superiore diriguntur pestilentis & aliorum venenorum actiones?

Falsa opinio de origine qualitatum occultarum D. Iohan. Freytagii.

Quæ omnia, cùm ita plana sint, vt negari non possint, & ipse aduersarius concedere necesse habeat, ab elementotum qualitatibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quàm elementarem prouenire, & infallibilem veritatis regulam esse; Nihil agere supra virtutem suæ speciei: Ipse nouum originis modum qualitatum harum comminiscitur, eumque vt cramben, non bis, sed multò sæpiùs coctam & recoctam aliquoties reponit, & omnis suæ de origine formarum, & qualitatibus occultis opinionis fundamentum constituit: nec tamen vllâ ratione eum vnquam probat. Ideóque qua facilitate ab eo proponitur, eadem facilitate negari potest. Ait enim, in qualibet mistione nouam formam educi, & semper manentibus priorum gradibus, alios aduenire, & simul cum his nouas qualitates emergere, & materiam primò formas vniuersales, iisque mediantibus, particulares, donec tandem ad indiuiduorum peruentum sit, assumere, atque ita primò formas essentiæ, deinde existentiæ inducere, & quidem primas propter postremas. Seu, vt alibi scribit, naturam ad rerum generationem primò recipere formas essentiæ, deinde existentiæ, seu educere primò formas vniuersales, iisque mediantibus particulares, donec ad indiuidualem & existentiæ perueniat. Primas illas esse propter postremas, neque illarum essentias propter vltimæ inductionem perire, vel aboleri, sed vt nobiliori formæ nobilius esset subiectum, suo rigore seposito, quasi materiæ vicem recipientes, eiusdem se submittere potestati: & ex hac qualitatum à diuersis formis ortarum contemperatione, corporumque seruatis formis, materiæ seu potentiæ naturam quodammodo induentibus, mistione oriri indicibilem quandam ἰδιοσυγκρασίαν, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

Refutatio.

Verùm quod aliàs semper fieri solet, vt qui veritatem semel impugnare sibi proposuit, quicquid etiam fingat & comminiscatur, in multa absurda incidat: id etiam hîc euenit, & falsa falsis, absurda absurdis cumulantur. Primò enim quidem verum est, formas nobiliores requirere nobiliorem materiam, & ad illam materiæ dispositionem, vt sit formæ specificæ idoneū subiectum, etiam pertinere formas illas inferiores: tamen iam quæritur, quænam illarum formarum natura & origo sit; an nimirum talis, qualem ille comminiscitur, scilicet ex variâ elementorum mistione ac remistione, & an occultæ qualitates proueniant ex qualitatum à diuersis illis formis ortarum contemperatione. Vtrumque falsum & absurdum esse dicimus. Primo enim, si formæ illæ ab elementorum formis variè mistis & remistis proueniunt simpliciter, elementares sunt, & vt modò probatum, nobiliorem, quàm elementa, effectum edere non possunt. Sit enim, vt primò elementa simplicia misceantur, forma, quæ inde emergit, non nisi elementaris erit: mista hæc, quæ talem formam habent, iterum misceantur, iterum nihil quam elementare proueniet: & fiat hoc sæpius, tamen ex elementaribus formis non nisi elementares emergent. Si verò dicat, formam istam esse nobiliorem, quàm elementares, iam non simpliciter ab elementis erit, & si nobilior est, mecum sentit. Sed quæ talis formæ nobilioris origo? Dicit, naturam eam ex elementis educere. Quænam verò natura? Si agens eiusdem speciei, potiùs inducitur, aut materiæ communicatur, quàm educitur, & ita rursum mecum sentit. Aliud agens non vniuocum si afferat, & simpliciter dicat, educi è potentiâ materiæ, verba affert, nihil rei, & figmento illo de eductione formarum è potentia materiæ alibi satis refutato errorem suum palliare conatur. Et hoc modo omnes formæ originem suam materiæ primæ debent. Si enim primò è potentia materiæ educuntur formæ elementorum, ex his mistis aliæ formæ, atque ex his iterum aliæ: omnes consequenter è materia prima orirentur. Et omnino varia mistorum mistio & remistio, & inexplicabilis qualitatum inde ortarum contemperatio nihil nisi elementare producit.

Mistum duplex.

Et ne in vocabulo Misti aliqua ambiguitas lateat, intelligendum Mistum, vel propriè dictum, & simpliciter, & quatenus tale, vel impropriè ita dictum. Si mistum propriè ita dictum, & quatenus tale intelligatur, misceantur sanè, vt dictum, primò quatuor elementa, atque inde mista aliquot emergant, ea tamen nil præter elementa habebunt. Hæc mista rursum misceantur, & remisceantur, quoties & quomodo licet, nihil nisi elementare inde emerget, & tale mistum proinde nobiliores actiones, quàm elementa, edere non poterit. Neque enim in mistione aliam naturam induunt, nec essentiam mutant propter varium mistionis modum. Sunt, manentque elementa sub quocunque mistionis modo. Si verò per mistum intelligatur species aliqua perfecta corporis naturalis, v. g. Adamas, magnes, ferrum, aurum, corallia, &c. tum rectè illud Scaligeri vsurpatur, quod, *exerc. 30. sect. 20.* habet. *Quin istis*, inquit, *edico simul, omnem formam cuiuscunque perfecti misti, etsi non est anima, vt in adamante, naturam esse quintam, aliam à quatuor elementis.* Et si modo ab Aduersario proposito res naturalis fieret, & mediantibus formis primis perueniretur ad particulares, tandemque ad indiuiduantes; omnium viuentium formæ, tàm plantarum, quàm animalium, ex elementis excuderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I. C. Scaliger, *exerc. 307. sect.*

ta.12.Si, inquit, vt illæ belua carnifices animarum temerè litigant, animæ conflarentur ex elementorum formis, ipsæ formæ corruptæ plus possent, quàm integræ. Quòd si integræ ab istis intus in composito seruantur, necesse est, ab aliqua potentia ab eis diuersa & misceri ad certos fines, & certis finibus contineri. Non enim ex illis actu existentibus fieri potest vnum per se, nisi à potestate superiore, quam ἀρχὴν τῶν ζώων appellat Aristoteles. Et quæ de gradibus & temistione formarum dicuntur, figmenta sunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, sed earum essentia ἐν ἀτόμῳ consistit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D.Freyt. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miscentur elementa, atque hinc formæ educuntur vniuersales. His rursum mistis, & refractis aliæ formæ particulares, iisque rursum mistis & mediantibus educitur forma indiuidualis seu existentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fiet. Sed si in terram semen à pæonia generatum, vel radix eius coniiciatur, atque calore Solis foueatur, radiculas primùm anima in semine existens agit, & per eas humorem alimentarium è terra pro plantæ pæoniæ formatione necessarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ constitutionem sunt necessaria, format.

Qualitates occultæ non oriuntur à qualitatibus primis.

Deinde eadem est qualitatum ratio. Etenim ex mistione elementorum nihil nisi elementare oritur, neq; ex qualitatum primarum contemperatione aliæ, quàm elementares, qualitates proueniunt. Et quid opus est, à qualitatum è diuersis formis ortarum indicibili contemperatione deducere qualitates occultas? Hoc enim modo non essent simplices eæ, sed compositæ? Sunt verò omnino & planè simplices, & à suis formis simplicibus ortæ; cum formæ illæ vltimæ non sint steriles & otiosæ, sed sui generis qualitates producant. Nam, vt ab ignis formâ simplici fluit caliditas, ita à simplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ simplex est qualitas; à forma illa, quæ est in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ simplex est; & eadem qualitatum aliarum occultarum ratio.

Qualitates non educuntur è potentia materiæ primæ.

Et quocunque se vertat, vltimum eius refugium est materia prima, è qua tàm formas, quàm qualitates omnes educi putat. Ita enim, *de morbis totius substantiæ thes.17.* scribit: Cùm certū sit, formam rerum, seu separabilem, qualis anima humana, seu inseparabilem, in cæterarum rerum, nullam generare qualitatem in re, nisi ex subiectæ materiæ potentiâ, necesse est ex elementarium corporum materiâ, omnibus communi, eiúsque potentiâ, tàm educi qualitates occultas, quàm ex forma ignis cum materiæ primæ coniunctione summus calor, ceu manifesta qualitas pronascitur. Quo quid absurdius vix dici potest. Etenim qualitates nec manifestæ nec occultæ, nec cuiuscúnque generis educuntur è potentia materiæ primæ, sed fluunt ab ipsarū formarum essentiâ; Deúsque non creauit formas & animas otiosas, inefficaces, & viribus destitutas, sed suis qualitatibus, & proprietatibus ac viribus instructas, quas illæ adæquato suo subiecto, non materiæ primæ, communicant. Et annè vis videndi cùm in aliis animalibus, tùm in homine, item imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ educuntur è potentia materiæ primæ, seu elementaribus corporibus omnibus communi?

Qualitates occultæ non fluunt à cœlo.

Sunt postea nonnulli, qui à cœlo infundi istas qualitates existimant. Verùm cùm iidem negare non possint, omnes qualitates & proprietates à formis suis fluere, concedere necesse habent, etiam has qualitates, etsi à cœlo prouenirent, mediantibus formis suis prouenire. Verùm alibi pluribus probatum est, formas non prouenire à cœlo.

Qualitates occultæ oriuntur à suis formis.

Quæ omnia ergo cùm falsa sint, rectissimè statuitur, vt omnes alias qualitates & proprietates, ita etiam has à formis suis prouenire. Verùm quænam illæ formæ sint, porro inquirēdum. Quod vt expeditius & facilius fiat, primò qualitatum harum secundum subiecta sua differentiæ, seu substātiarum quibus hæ qualitates insunt, differentiæ inuestigandæ sunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Sunt enim corpora alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, vt rhabarbarum, absinthium; alia non habent, nec habuerunt.

Occultarum qualitatum differentia.

Primò ergò nullo modo negandum esse puto, quòd viuentium quædam sint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangenti stuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piscis viuus, nauem sistit, mortuus verò id non præstat, & si nauis piscibus talibus mortuis operiretur, non sisteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures sunt, quæ nos latent.

Deinde sunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen suas & ipsa actiones habent, quæ à formâ ipsarum specificâ proculdubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ suas à formis ipsarū specificis profluētes habent vires.

Tertiò sunt quædam, quæ vixerunt, sed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepsiæ; Cornu cerui venenis resistit.

Quartò quædam à viuentibus proueniunt, vitam tamen non habent, quæ nihilominùs occultas qualitates & vires insignes, tàm ad morbos inducendos, quàm curandos obtinent. Et quidem alia generantur in iis naturaliter, vt alôe, scammonium, succus napelli, cicutæ, venenum scorpionis, aspidis, serpentis: alia præter naturam, vt venenum canis rabidi, pestilens.

E quibus iam manifestum euadit, non omniū qualitatum occultarum eandem originem esse posse. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates suis subiectis per formas, à quibus fluunt, insunt, & à rebus subiectis incolumi earum substantiâ separari non possunt: ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & subiectum, in quo etiam hæ qualitates reperiuntur.

Materia quotuplex.

Materia autem ista est vel remota, qualis sunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, respectu formæ specificæ. ἐσχάτη seu οἰκεῖος ὕλη; seu materia proxima non nisi vna vni formæ substantiali & specificæ subiicitur, & cum forma hac simul est, & simul interit. Econtra quandiu materia hæc salua est, anima manet, illâ abolitâ, anima aboletur, vel abscedit. Talis materia in animalibus est corpus calido innato & influente perfusum, quod si muratur, animal, cum anima ampliùs idoneum subiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis esse, quod ei respondeat, ex eo patet, quod planta deficiente idoneo subiecto, & humido alimentali destituta emoritur.

Est tertiò & materia quædam media, quæ formâ specificâ non ampliùs præsente manere potest, quam calidum innatum præcipuè in viuentibus constituit, à qua illæ medicamentorum, à plantis & animalibus ampliùs non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Vt ita classes quædam sint occultarum qualitatum, à diuersis causis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum causis inquirere voluerit, valdè errabit.

Occultæ qualitates soli alicui speciei viuentium propriæ.

Primò enim sunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiusdē speciei indiuiduis propriæ. Etsi enim de modo actionis etiam in his aliquid dubij moueri possit; tamen, quia actiones istæ non nisi in viuentibus reperiuntur, non verò in mortuis, & quidē omnibus eiusdem speciei indiuiduis, statuimus, eas qualitates occultas è formis viuentiū specificis prouenire, & ortum habere. Exemplū harū qualitatum & actionum suppeditat echeneis, seu remora,

cuius vim tum alij, tum inprimis Plinius, *lib. 32. cap. 1.* admiratur: *Ruant*, inquit, *venti licet, & saeuiant procella, imperat furori, viresque tantas paruus admodum pisciculus compescit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non machina pondere irreuocabili iacta. Infrenat impetus, & domat venti rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhaerendo. Haec tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armata classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cum rostra illa, aere ferroque ad ictus armata semipedalis inhibere possit, ac tenere reuincta pisciculus.* Haec Plinius. Id quod tamen viuus saltem praestat, non verò mortuus Torpedo, quam vim habeat, notissimum est: nempe, quod non solùm tangentes alligat, sed per ipsum etiam rete obtorpescientem grauedinem piscatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum saepe, si quis, cum viua elabitur, supernè interea manibus aquam agitet, vimad manûs remeantem & obstupefacientem penetrare: eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quàm admirandae basilisci viuentis vires sint, videatur in *Epit. nostra Phys. l. 7. cap. 10.* Mortuus tamen idem sine periculo tractari potest.

Occulta proprietates indiuiduorum. Secundò sunt mirae & occultae qualitates, quae in rebus quibusdam viuentibus, sed non omnibus eiusdem speciei, sed aliquibus tantùm indiuiduis reperiuntur. Ita alij caseum, alij aliud genus cibi auersantur, eoque non nisi cum damno valetudinis vtuntur. Reperiuntur, qui rosarum odore offenduntur. Nonnulli felis praesentiam etiam latetis, & quam non vident, ferre non possunt. Et sunt omninò eiusmodi occultae qualitates quibusdam indiuiduis propriae, plurimae, & hinc ortae Sympathiae & Antipathiae multae, quae non toti speciei communes sunt, sed certis speciebus propriae, quarum caussa propterea non est forma illius speciei, vtpote, quae communis est omnibus eiusdem speciei indiuiduis, sed ad potentias & impotentias naturales reducenda est, & à corporis illius indiuiduis peculiari constitutione pendet. Vnde etiam obseruatum, eiusmodi qualitates interdum cum aetate mutari, & quibusdam id, quod in iuuentute fuit ingratissimum, & quod non sine periculo iuuenes vsurpassent, in virili, vel senili aetate fieri gratissimum. Imò obseruatum est, quosdam vsu longo venenis, quae aliàs homini lethalia sunt, assueuisse. Quo modo Mithridates longo suae antidoti vsu corpus suum ita disposuit, vt venena ampliùs ei nocere non potuerint. Quae omnia accidunt, non mutatâ formâ hominis, vtpote quae nullam mutationem patitur; sed corporis dispositione peculiari mutatâ. Ita & , quòd quidam homines venenis resistunt, id non prouenit ab anima humana (aliàs enim omnes homines venenis resistere possent) sed à peculiari corporis proprietate.

Occulta qualitates rerum naturalium inanimatarum. Tertiò sunt occultae qualitates, quae in rebus inanimatis animaduertuntur, quae cùm sint certae rerum naturalium species, qualitates illae meritò ab illarum formâ specificâ deducuntur. Talis qualitas & vis est in magnete trahendi ferrum, idque in medio aëre pendulum, sine adhaerens fernandi, & vis mouendi sese versus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmae, metalla, mineralia, vt passim ex autoribus, qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis scripserunt, notum est.

Occulta qualitates viuentium mortuorum. Quartò sunt occultae proprietates in rebus naturalibus, quae antea vixerunt, sed iam amplius non viuunt. Quales passim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuis animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, sed iam emortuis. Ita bufonibus exsiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morsui canis rabidi: Alcis cornua, & vngulae contra epilepsiam vtiles sunt: Cornu cerui, & os de corde cerui contra venena vsurpantur: cranium humanum contra epilepsiam medetur; thabarbarum, agaricus, mechoacanna, helleborus albus & niger, atque aliae plantae purgandi vim habent: radices paeoniae contra epilepsiam vtiles sunt: scordium veneno aduersatur, sunt aliae plurimae insignes plantarum vites.

Occulta qualitates vel, qua in viuentibus s. n. generantur. Quintò reperiuntur tales qualitates in iis, quae secundum naturam in viuentibus, tàm animalibus, quàm plantis generantur. Hùc pertinent venenum scorpionis, aspidis, serpentis, tarantulae, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar, moschus, zibethum, castoreum, & si quae huius generis alia sunt, quae in animalibus secundum naturam generantur. Huc referendi plantarum succi, lacrymae, & gummi, aloë, scammonium, elaterium, euphorbium, gummi gotte, opium, succus cicutae, & huius generis plurima alia.

Occulta qualitates vel, qua p. n. in viuentibus generantur. Tandem sunt ea, quae in viuentibus, animalibus praecipuè, praeter naturam generantur. Tale est venenum canis rabidi, & aliorum animalium rabidorum, & venena alia, quae in corpore humano generantur: quo & pestilens venenum referri potest.

Cùm ergo qualitatum occultarum tot diuersa sint subiecta, procul dubio etiam à diuersis caussis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cùm ad propositum nostrum & morborum occultorum caussas & curationem eorundem non faciant, ea hoc loco praetermittemus, & pauca de iis dicemus, vt & de tertio genere; de quarto, quinto & sexto, vt diligentius agamus, propositi nostri ratio requirit.

Occultarum qualitatum viuentium Speciebus propriarum caussa. Primò enim eae proprietates admirandae, quae viuentibus omnibus & semper competunt, meritò ab animabus deducuntur, quarum, quae sit origo, alibi pluribus dictum; nimirum, quod in prima rerum creatione omnes sint cum plantis & animalibus creatae, & nunc etiam plantarum & viuentium generatione multiplicentur, viresque à Creatore insitas habeant.

Occultarum proprietatum Indiuid. caussa. Secundi generis qualitates, quòd scilicet quidam caseum, alij hunc vel illum piscem, alij feles, alij aliud aliquid auersantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus sympathiae & antipathiae non à formis specificis pendent; cùm non eiusdem speciei, imò nec pluribus indiuiduis competant, nec essentiales potentiae sint, sed naturales potentiae vel impotentiae.

Potentia duplex. Sciendum enim, hîc potentiam esse duplicem; Essentialem & Naturalem dictam. Essentialis à forma specifica immediatè fluit & pendet, & sicut forma nec mutatur, nec gradus recipit, ita nec potentia essentialis, & à forma inseparabilis est, sicut forma ab ipsa; & essentialis illa potentia animae omnibus viuentis partibus inest, v. g. anima humana semper vim habet mutandi cibum in chylum, chylum in sanguinem, videndi, audiendi, ratiocinandi, & in quacunque parte corporis illam potentiam habet, & vt alicubi Scaliger ait: si oculus esset in pede, homo videret in pede. *Essentialis.* Essentialis autem illa potentia sine potentia naturali in actum erumpere non potest, & sine naturali ad agendum vim nullam habet, ideoque certas operationes in certis membris perficit; coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, vt I. C. Scaliger, *exerc. 317. sect. 29.* ait. Potentia ista naturalis accidens quoddam subiecti est, poteftque permutari cum impotentia naturali. Ita potentia essentialis videndi animae nunquam mutatur, sed in actum deduci non potest, nisi in oculo, & quidem sano, ac potentiam naturalem habente, & ad viuendum rectè disposito. Et quamdiu haec potentia adest, oculus videt; si verò permutetur cum impotentia naturali, id est, si adsit dispositio vitiosa in oculo, oculus non videt, vel malè videt, & si

essentialis

essentialis potentia adsit, quæ postea morbo oculi ablato, iterum se exserit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus est, appetendi & coquendi essentialem potentiam habet. Quod verò quidam caseum, quidam alios cibos auersantur, & si eos assumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali est, & peculiari ventriculi dispositione prouenit. Sic homini essentiale est, vt sit disciplinæ capax, istúdque est hominis proprium πάθος, nullis gradibus diuiduum, sicut anima indiuidua est: nihilominùs proptet potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurrunt differentiæ, & quot capita hominum sunt, tot sunt sententiæ. Alij enim ingeniosissimi sunt, & disciplinarum omnium capacissimi; alij mediocri ingenio præditi; nonnulli adeò stupidi, vt vix homines esse videantur. Idem in plantis accidit. Omnes enim pyri, v. g. essentialem potentiam habent pyra generandi: quod verò pyri quædam infrugiferæ sunt, vel non singulis annis pyra ferunt, id non prouenit à potentia essentiali, quæ eadem semper est, & non mutatur, sed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarum etiam secundum regionum varietatem magna est varietas. Persica apud nos edulia sunt; at in Persiâ venenata. Arum in Cyrenensi agro saporem acrem non habet, qualem quidem in aliis passim regionibus, sed adeo mite est, vt in ciborum vsum veniat. Elleborus pro diuersitate regionum, in quibus nascitur, potentius, vel imbecillius purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, vt testatur Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. cap. 9.* Scorpiones quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum est: in aliquibus verò, vt in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, *loco alleg.* Huc pertinet, quòd homines quidam à venenis non amplius læduntur, & vt Theophrastus, *lib 9. de hist. plant. cap. 13.* refert, quidam helleboro ita adsuescunt, vt ab eo amplius non purgentur: & Mithridates crebro vsu sui antidoti effecit, vt venena amplius ipsi non nocerent. Itaque licèt actiones seu operationes viuentium secundum magis & minus differant: tamen non ob id statuendum est, quod potentia essentialis gradûs habeat. Differentia enim illa est propter potentiam naturalem, quæ magis & minus recipit, & quicquid in viuentibus agit, essentiali potentiâ, simúlque naturali præditum est: si verò non agit, vel malè agit, non negandum est, quod essentiali potentiâ præditum sit, cum quod agere non possit, ab impotentia naturali prouenjat. Cum verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia, quæ ad morbosam constitutionem quamcunque pertinere diximus: istæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico, vel à soluta vnitate, sed ab occulta & inexplicabili dispositione. Equidem, quod quis cibum non appetere, vel non coquere potest, id prouenire potest ab intemperie ventriculi manifestâ: Sed quod quis, qui omnes alios cibos sumit, vel coquit, saltem caseum, vel panem, vel hunc vel illum piscem auersatur, id omninò ab occulta qualitate prouenit.

Occultarum qualitatum in rebus inanimatis caussa.

Tertium genus occultarum qualitatum, quæ sunt in rebus, quæ non viuunt, quæ tamen suas formas specificas alias ab elementis habent, meritò ab illis ipsis formis specificis deducitur. Ita ob formam suam specificam magnes trahit ferrum: habéntque gemmæ singulæ, vt & metalla ac mineralia suas occultas proprietates, & vires, quæ à forma ipsarum specifica fluunt.

Occultarum qualitatum inanimatis mortuis caussa.

Quartò verò medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma specifica seu animalium, seu plantarum, certum est; cum anima in medicamentis illis ampliùs non adsit. Neque etiam possunt prouenire & pendere à mistione elementorum simpliciter, & temperie qualitatum primarum; cum illarum actiones sint toto genere ab iis diuersæ, & supra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, vtpotè ampliùs non præsente. Cum verò omnis qualitas præsupponat formam, & has qualitates à forma quadam fluere & pendere necesse est. Illa autem nulla alia esse potest, quàm quæ anteà subiectum seu οἰκείαν ὕλην formæ nobiliori, perfectæ & specificæ suo modo, & pro sua parte (suo modo, inquam, ne quis cauillandi occasionem habeat. Nam forma hæc cum sua materia ἐσχάτην ὕλην, quæ cum forma ipsa corrumpitur, non planè absoluit, cum in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam ἀνάλογον requiratur) constituebat. Cum enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam, & sicut formæ τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ, vt Aristoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & singulis speciebus ac formis, propriæ sint: materiarum illarum differentia & diuersitas non nisi per formas diuersa esse potest, quæ cuique formæ specificæ suam οἰκείαν ὕλην constituunt: Quæ quidem formæ per se consideratæ, etsi veræ formæ sunt, quæ materias suas informant: tamen respectu animæ & formæ specificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedente remanent aliquandiu & formæ officio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurimis amplius non viuentibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus, vel formis prouenire possunt, autores sunt: quæ Aristotelicorum etiam præstantissimorum est sententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduersario hæc sententia vt noua traducitur, dum scribit; nouam & vero non consentaneam esse opinionem, formam principalem & substantialem inesse rei per aliam formam substantialem, quæ permanere possit, priore recedente; cum forma substantialis & specifica, quæque ob materiæ commodiorem dispositionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando superuenit; id quod in ouo pateat, cuius forma pereat, quando generatur pullus, neque res vna duabus subsistat actibus substantialibus. Etenim ludit hic vocabulo formæ substantialis. Si enim per formam substantialem specificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philosophorum vllus vnquam statuit, formam specificam inesse rei per aliam formam specificam; cùm res vna duas formas specificas habere non possit. Si verò per formam substantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet essentiam, pro falsâ & noua sententiâ traducit eam, quæ est verissima & antiquissima. Formæ enim tales subordinatæ suâ naturâ formæ sunt; dum tamen adest rei naturalis specifica forma, habent rationem materiæ, seu ad materiæ proximæ dispositionem pertinent, iisque subordinatæ sunt, nec iis corruptis aut recedentibus necessariò statim pereunt. Cùm enim, vt Aristoteles, *2. de gener. animal. cap. 3.* scribit, vt animæ nobilitate atque ignobilitate inter se differunt; ita etiam materiam earum differre necesse sit; certè differentia hæc non nisi per formas diuersas esse potest, cum materia à materia per se non differat, sed per formam. Atque idem sensit & statuit Iac. Schegkius, *de occult. med. proprietat.* Iacob. Zarabella, *lib. de gener. & interit. cap. 2. & alij.*

An dentur formæ specificæ subordinatæ.

Ratio etiam contra hanc sententiam allata nullius momenti est, quòd scilicet forma illa, quæ nobiliori & specificæ materiâ præstat, eâ superueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypothesi, quasi primò è materia educatur forma generica, hinc superueniat forma

specifica: cùm tamen cum semine illud σῶμα τὸ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον, quódque semina facit fœcunda, propagetur; & anima sui domicilij & corporis architecta sit: quâ decedente non statim totum corpus, quod fabricauit, corruere, & omnia in eo simul aboleri necesse est.

Formarum specificæ subordinatarum origo. De formarum autem harum origine quid statuendum sit, equidem res non plana est, & ei, qui illam inquirere conatur, via non satis trita calcanda est. Hoc in genere verum est, quod Aristoteles, *5. de generat. animal. cap. 7.* scribit: αἱ ἀρχαὶ μεγέθει ὄσαι μικραὶ, τῇ δυνάμει μεγάλαι εἶσι, id est, *principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt magna*: ideóque non immeritò in ipsa rerum generatione, & ipso semine origo harum formarum quærenda, & ita statuendum: Creatorem rerum sapientissimum, vt omnibus rebus in prima creatione formas specificas dedit, ita etiam iisdem, & quidem diuersis diuersam, & cuique propriā dedisse materiam, & in materia illa cuique speciei proprias suas simul formas; (& quidem duplici fine, nimirum primò, vt formæ specificæ habeant subiecta, in quibus esse, subsistere, & actiones suas perficere possint; secundò, vt animâ seu formâ illâ specificâ decedente homini certos vsus præstarent, & vel in alimentum, vel in medicamentum cederent:) & voluisse, vt sicut formæ illæ specificæ multiplicantur & propagantur, ita etiam formæ hæ subordinatæ propagarentur. Quæ sententia, si cui non placet, statuat, quod aliis placere video, animas viuentium eam vim habere, vt tales formas, quæ ad suum subiectum & domicilium constituendum pertinent, producant, quæ etiam ipsis amplius non præsentibus manere possint. Quicquid tamen statuatur, formæ hæ in semine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, *lib. 3. quæst. nat. cap. 29.* habet, dici potest, cùm scribit: *natura gubernante, vt arbores, vt sata, ab initio mundi vsque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debent, inclusum est; vt in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ*, inquit, *& canorum nondum natus infans habet. Totius enim corporis & sequentis ætatis in paruo occultóque lineamenta sunt.*

Formarum harum subiectum. Cùm autem quælibet forma suum subiectum & aliquam materiam requirat, cum qua simul est & interit, etiam de harum formarum subiecto inquirere operæ pretium est. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur esse, quam spiritus ille insitus, humidúmque radicale, quæ coniunctim sumpta vulgò Calidi natiui, à recentioribus, Chymicis præsertim, Balsami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipsa docet, quandiu plantæ, vt & animalium partes balsamicam istam substantiam obtinent, vires suas integras retinere: quamprimùm verò eam amittunt, atque cariosa euadunt vel putrida, statim ἐξίτηλα fieri, & vires suas amittere, & reliquum corpus relictum inutile esse. Id quod etiam pharmaceuticæ & Chymicæ separationes docent. Si enim coctione vel infusione ea substantiæ pars, in qua vis purgandi est, separetur & extrahatur, vtile medicamentum paratur, reliquum verò corpus planè inefficax relinquitur. Vnde Mesues etiam, *de simpl. med. cap. de Rhabarb.* Rhabarbarum, è quo vis purgandi extracta est, animam (formam rectiùs dixisset: nam animam perdidit, cum è terra euulsum exsiccaretur) perdidisse, scribit. Et proinde rectè concluditur, in corpore illo, quod à reliquo separatum est, inesse formam, facultatis purgatricis caussam; cum facultates propriæ à formis non sint separabiles, & vbi illæ reperiuntur, meritò ibi etiam formas, à quibus pendent, esse, colligatur. Nec quem turbare debet, quod in succo, à corpore reliquo secreto, formam inesse dico. Si enim in puluere potest manere integra, cur non etiam in succo? Nam, vt Schegkius, *de occult. medic. facult. cap. 1.* scribit: in minutissimas partes diuisio rei non corrumpit ex necessitate substantiam rei sic comminutæ in puluerem. Neque tamen omnia, quæ in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formæ illius reliquæ proprium subiectum sunt, vt manifestè videmus in rhabarbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum subiecto suo à reliquo corpore ad purgandum inutili separatur. Equidem in viuente plantâ totum eius corpus animæ subiectum est, & indiget anima plantæ eo toto ad actiones suas exercendas. At animâ decedente, forma quæ remanet, & vires medicamentosas habet, non totum corpus, subiectum est, sed aliqua eius pars præcipuè.

Neque est, vt quis, ne formam aliquam in corpore mortuo residuam concedere cogatur, ad id confugiat, dicátque, proprietates illas, quæ à forma substantiali inseparabiles sunt, in extractis non esse, sed tantum ἐνεργείᾳ agentis qualitatem quandam esse productam, quæ sit accidens alterius subiecti, similis tamen aliquo modo, eandémque appellationem habens, quam habet, à quo proficiscitur. Etenim vbi eædem operationes sunt, ibi meritò idem agens esse dicitur. Ideóque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, sed ipsam illam proprietatem adesse dicimus, quod vel ex eo patet, quòd videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum vtimur, separari posse, vi medicamenti integrâ manente in corpore, seu succo, qui ex planta vel alio medicamento extractus est. Qui succus, cùm pars illius medicamenti fuerit, vires illas in proprio & primo subiecto esse, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, sed illam ipsam naturalem proprietatem, proprio subiecto inhærentem esse, meritò quis dixerit.

Occultarum qualitatum quæ in viuentibus sunt generatarum, caussa. Quintam classem qualitatum occultarum constituunt ea, quæ in plantis & animalibus secundum naturam generantur: qualia sunt plantarum succi, gummi & lacrymæ, vt aloë, myrrha, scammonium, euphorbium, opium; & quæ in animalibus generantur, vt moschus, Zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena item animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti, vel veneni loco sint: tamen plantis & animalibus sunt domestica & cognata. Tales autem qualitates omnes, earúmque effectus, non proximè ab anima, seu viuentium forma specifica, sed forma ipsarum propria pendent; cùm à viuentibus separata, nihilominus suos effectus, & suas operationes habeant. Vnde autem formæ istæ proueniant, etsi explicare non ita facile est; tamen tutissimum videtur, statuere, res istas formas suas ab anima cuiusque speciei accipere, & formas istas quodammodo animæ inclusas esse. Vt enim anima habet vim chylificam, αἱματοποιητικὴν, ossificam, cutificam: ita etiam alij succi in aliis viuentibus producuntur, vt oleum in oleâ, vinum in vite, eodémque modo succi illi venenati, medicamentosique, quos modo commemorauimus, à sua cuiusque speciei anima producuntur. Et sicut vinum, etsi animâ vitis ampliùs non animatur, nihilominus λόγον ἐνὸς & formam illam, quam à vite accepit, vt corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati succi suas formas & vires integras diu possident; imò cognationem aliquam, & consensum cum eius speciei formis habent, motúsque iis ἀνάλογους perficiunt. Vnde vinum in doliis, dum vites florent, efferuescere solet. Talium nimirùm omnium ratio in semine latet, & vt antea ex Aristotele, *5. de gener. animal. cap. 7.* diximus: Principia quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt maxima; idque inprimis de semine verum est: & quod antea ex Senec. *lib. 3. quæst. natural. cap. 29.* de homine diximus, id etiam hîc verum est, quod scilicet in semine omnis futuri corporis ratio comprehensa est.

Sexta classis est venenorum, & malignorum humorum,

Occultarum qualitatum genera, quæ in partibus animalium generantur refutatio. rum, qui in corporibus animalium præter naturam generantur, vt venenum canis rabidi, pestilens, elephantiacum, & similia, de quibus infra suo loco dicetur de venenis in corporibus animalium genitis.

CAPVT IV.

An ad sanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

An occultæ qualitates etiam ad sanitatem pertineant? CVm rectum sit index obliqui, & de morbis occultarum qualitatum nobis dicere propositum sit; priùs omnino dispiciendum, an occultæ qualitates etiam ad sanitatem pertineant, seu, an similarium partium, quatenus tales, sanitas & naturalis constitutio pendeat saltem à primarum qualitatum temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualitates ad eam tem pertineant. *Affirmatur.* Affirmatur posterius, *lib. 1. Instit. cap. 3.* neque, vt puto, sine ratione. Cùm enim omnia, quæ pertinent ad propriam cuique formæ specificæ materiam & subiectum constituendum, etiam ad eiusdem sanitatem constituendam pertineant, qualitates verò occultæ in homine proueniant à forma illa, quæ viuenti cuique proximam materiam constituit, etiam eas ad sanitatem pertinere, omnino statuendum est. Reperiri autem tales qualitates in viuentibus, negandum non est. Si enim in plantis emortuis qualitates occultæ reperiuntur, eædem in viuentibus adfuerunt, nec frustra in iis adfuerunt, sed vt in emortuis homini sunt loco medicamenti, ita etiam in viuentibus ad eorundem actiones, & ad eius speciei sanitatem vtiles & necessariæ fuerunt. Si in cornu cerui mortui quædam est occulta proprietas, etiam eadem in viuo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum sanitatem pertinent, cur eædem homini omnium viuentium nobilissimo denegandæ sunt? Et esse in eo tales qualitates, variæ sympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille consensus quorundam medicamentorum cum quibusdam partibus prouenit; vt, quòd agrimonia est cognata hepati, euphragia oculis, pulmonaria pulmoni, nisi à conuenientia qualitatum, (sed non elementarium) quæ est in vtrisque? Vnde accidit, vt hic odorem rosæ, alter alterius rei, etiam suaueolentis, ferre non possit, nisi à qualitatibus occultis? Qualitatum elementarium nulla cum odoribus cognatio est. Vnde accidit, vt nonnullis pestilens venenum non noceat, alios facilè inficiat? Cum itaque quicquid corporis parti alicui secundum naturam inest, ad sanitatem eius pertineat; qualitates verò occultæ partibus corporis nostri secundum naturam insint: eas ad sanitatem ipsam pertinere, manifestum est. Id quod demonstrasse oportuit.

Obiectio D. Freytag. Verùm negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quod, sicut per qualitates primas mistio perficitur, talisque dispositio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea sit, inducitur, & forma, nisi illa præuia sit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quàm illam, in re conseruetur, & consequenter nullas actiones ad sui, totiusque subiecti conseruationem edat, nisi per hanc. Existimatque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius vltima dispositio sit quasi formæ emersio, etiam pro conseruanda eadem forma necessarium esse apparatum, & hac pro suo instrumento vti, in eaque vitam & sanitatem conseruari; occultas autem qualitates vt non generant, ita neque conseruare corpus, nec sanitatis essentiam constituere. Etsi enim forma has qualitates occultas ad peculiares & sæpe admirandas actiones edendum in subiecto generauit: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec subiectum conseruare putat. Neque enim, inquit, venenum per hoc, quod necat, per id, quod trahit bilem, rhabarbarum, vel brassica, quod vitem amat, sui integritatem conseruant, aut mistum, vel vitam rei, quæ vitalis est, tuentur, quia id ab integritate rei dependet. Affert & hanc rationem, quòd actiones hæ intercipi possunt, & suspendi, manente rei integritate: actio verò vitalis & conseruatio misti, à caloris incessabili ministerio dependens re saluâ nequaquam suspendi potest.

Solutio. Verùm meræ petitiones principij, & ignorationes elenchi sunt hæc omnia, quæ proferũtur. Primò enim, vt de opinione illa de eductione formarum, & de dispositione materiæ, ad quam forma emergat, nihil dicam; cum ea ad quæstionem hanc parum faciat, & formæ non è disposita materia emergant, sed potiùs formæ præsentes iam sibi materiam disponant, & sui domicilij architectæ sint, idque tale constituant, quale ad actiones suas edendas necessarium est: de eo quæstio est; an subiectum cuiusque, & inprimis hominis, (de huius enim sanitate quæritur, non de rhabarbari, non de serpentis, quæ impertinenter affert) in quo conseruatur forma, & in quo, & per quod suas operationes perficit, & quidem, quatenus vt similare consideratur, dispositio saltem per qualitatum primarum temperiem absoluatur. Ille hoc affirmat, sed sine ratione: ego, nego, eâ ratione, quod, sicut à multis formis in aliis rebus naturalibus, ita etiam in homine longè nobiliores actiones pendeant, quàm quæ per qualitates primas perfici possunt, & ad actiones varias, variis instrumentis opus sit. Equidem in homine, vt & in aliis animalibus, vna est anima, & nulla fit in eo actio, seu naturalis, seu animalis, quæ non ab ipsa anima fluat. Quòd verò diuersas & varias actiones actu edit, id omne prouenit à varietate instrumentorum, neque anima vno instrumento ad varias, neque variis ad vnam, sed ad singulas actiones propriis instrumentis vtitur: sicut & in artificialibus nemo serrâ vel malleo scribit, sed pennâ opus habet, nec pennâ secat, sed serrâ. Idem persuadent miræ sympathiæ & antipathiæ partium corporis nostri cum aliis rebus. Imò ipse Aduersarius concedere necesse habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiares & sæpe admirandas actiones in subiecto edendas. Quod dum concedit, necesse est, simul concedat, eas ad sanitatem cuiusque rei pertinere. Cum enim sanitas sit naturalis partium dispositio, ea, quæ secundum naturam sunt, exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: certè ad sanitatem eas pertinere, manifestum est.

Quod verò ideo eas ad sanitatem non pertinere putat, quia per eas forma non vitæ actiones exercet, neq; subiectum conseruet: petitio principij, & ignorantia elenchi est, neque probatio idonea. Etenim de sanitate hîc quæritur; ille de vita respondet; cùm hæc duo longè differant, possitque res viuere, etsi non sit sana, queantque dispositiones ad sanitatem necessariæ variè mutari, vitâ manente. Neque ea saltem ad sanitatem necessaria sunt, quæ ad vitam totius spectant; sed etiam quæ ad cuiusque partis naturalem constitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum est. Aliquando enim sumitur pro omnibus operationibus, quas viuens exercet; aliàs saltem pro actionibus vitalibus in specie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo si accipiatur vitalis actio, falsum est, quòd occultæ qualitates ad vitæ actiones non pertineant: cum etiam in viuente eæ qualitates otiosæ non sint, & partes corporis singulæ penè cum aliis rebus consensum vel dissensum habeant. Etenim, etsi res venenata, (ita enim dicere debuisset, non venenum. Venenum enim sanitatem non habet, nec vitam) v. g. napellus vel serpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipsa qualitas occulta ad dispositionem natura

naturalem napelli vel serpentis pertineat, negandum non est. Res enim omnes naturales primò sui gratiâ constitutæ sunt, vt mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitatum est seu manifestarum, seu occultarum, id omne ad earum naturalem constitutionem pertinet: quod verò illæ qualitates aliis rebus gratæ, aliis noxiæ sint, id secundarium & accidentarium est. Ita quicquid qualitatum in brassicâ est, id omne ad brassicæ naturalem constitutionem necessarium est, & per eas qualitates brassica actiones sibi proprias edit. Quod verò vitem viuam oleris huius odor fugat, vt quidem Theophrastus & Plinius referunt; (nam insignis error mnemonicus est, dùm scribit D.Freytag. quod brassica vitem amet) id accidentarium est, habétque suam naturalem constitutionem, etsi feratur, vbi vitis nulla est. Et quòd qualitates hæ ipsæ ad sanitatem cuiusque rei pertineant, ipsa experientia docet, quæ læsis istis qualitatibus, lædi sanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à brassicæ odore. Aliàs enim vitis brassicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præsentiam. Sed forsan hæc ductu Aduersarij extra oleas, cùm de hominis sanitate agendum sit. Summa: quicquid ad partium corporis humani naturalem dispositionem pertinet, id ad eius sanitatem pertinet. Sanitas enim est seu potentia naturalis exercendi naturales actiones, pendens à constitutione partium secundùm naturam; seu dispositio partium corporis, naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad constitutionem partium corporis humani naturalem, pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis sanitatem pertinent.

CAPVT V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus similaribus morbi?

POstquam capite præcedente monstrauimus, ad ipsam sanitatem etiam pertinere qualitates occultas; iam idem de morbis, quorum gratiâ hæc instituta quæstio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus similaribus, morbos organicos, & vnitatem solutam, passim è Medicorum libris patet. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus similaribus, controuersum est. Equidem neme ante Fernelium, quod sciam, inuentus, qui alios, quàm intemperiei morbos, in partibus similiaribus dari statuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus similaribus reperiri morbos, docuit, quos totius Substantiæ nominat, & de re, vt *initio cap.10.lib.2.de abdit.rer. causs.* scribit, perquàm obscurâ, intricatâ, nullâque hactenus arte comprehensâ agere aggressus est.

An dentur in partibus similaribus morbi occulti? Fernelij sententia.

His autem præcipuè vtitur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit *lib. 2. cap.9.de abdit. rer. causs. Si qua sunt*, inquit, *in parte similari, præter temperiem, quibus sanitas illius & integritas seruetur, necesse fuerit, in bona illorum constitutione sanitatem, in malâ morbum collocare. Atqui duo in vnaquaque parte similari insunt temperamento præstantiora, materia & species, seu forma, & vt in eorum naturali constitutione sanitas, ita in eorum præternaturali constitutione morbus continetur; cùm contrariorum eadem sit subiecta materia.* Et quidem de materiæ morbis pluribus agit *in eod.cap.* Sequente autem 10. *cap.* de morb. totius Substantiæ ita scribit: *Tota rei substantia perfectio est, & integritas, quâ res vnaquæque consistit. Hæc quoties mutatur, & de perfectione decidit, res tota continuè perstringitur, ipsaque illius decessio morbus est totius Substantiæ, ea scilicet, quæ nondum consummata fuerit. Nam perfecta, consummatáque corruptio & interitus est.*

Eius argumenta.

Alterum argumentum à caussarum morbificarum natura sumit, *eod. in loc. Si*, inquit, *vt ex Galeno de simpl. med facult. constat, medicamenta nos afficiunt aut simplicibus qualitatibus, aut totâ Substantiâ, necesse est, alias qualitates, aliàs totam substantiam mutari. Hæc autem mutatio, si multùm de optimo statu recedit, & naturæ limitem prætergressa sit, totius substantiæ morbus erit.* Et paulò post: *Dum vel aër, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis nostri neque qualitates, neque temperamentum, sed totam substantiam primò ac per se mutant. Cùm enim omnis actio sit ex contrariis, quatenus sub vno eodémque genere comprehenduntur, illorum qualitates, corporis nostri qualitates; tota verò substantia illorum, totam corporis substantiam afficiet; neque fieri potest, vt qualitas in substantiam, aut substantia in qualitatem primùm & per se agat. Esto igitur, quis iam deleterium medicamentum hauserit, quo è vita sit excessurus. Id quidem sensim artuum omnium, maximéque princi pum, spiritûs, humores, totámque substantiam labefactabit, atque corrumpet; tùm tandem mors sequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, quæ actionem primò per se lædit, morbus est, isque verè similaris, quod tùm omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet similaris morbi genus, quod nos substantiæ corruptionem appellamus.* Atque caussarum hoc genus latius *allegato capite*, & *sequentibus* pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dùm *lib.2.cap.9.* scribit: *Medicamenta, quæcumque hominum ars ac industria inuenit, morbis curandis idonea vel ex primis, vel ex secundis, vel ex tertiis qualitatibus originem & vires habent, quibus etiam nonnulli quartas adiiciunt. Primæ illorum vires & facultates intemperiei morbis succurrunt ac medentur, secundæ immoderationis materiæ, tertiæ & quartæ iis, qui totius substantiæ vim roburque dissoluunt.* Et *eod. in lib. cap. vlt. Vt repletio inanitione, inanitio repletione, omnisque intemperies intemperie curatur contrariâ, sic & substantiæ morbus medicamentis profligatur totius substantiæ proprietate contrariis. Vnicuique, siue in Epidemiorum, siue in contagiosorum, siue in venenorum genere sit, peculiare quoddam remedium opponitur, secretâ facultate efficax.*

Fernelium sequitur Argenterius, *in lib.de morb. gener.cap.* 14. qui tribus potissimum argumentis vtitur ad probandum, quòd in similaribus alij dentur morbi, quàm intemperiei. Primum sumit à caussis toto genere nobis aduersis: secundum à medicamentis totâ substantiâ agentibus: tertium ex eo, quòd dantur actiones læsæ partium similarium, quæ non pendent à morbis intemperiei. *Annon*, inquit, *etiam morbos oriri in partibus similaribus, concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè referre possumus: quales sunt febres pestilentiales, morbus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & quæ venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, contra quos non calidis, frigidis, humidis siccis, sed iis, quæ tota substantiâ agunt, pugnamus? Quod si genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à tota substantia vel à tota natura, non ob euidentes qualitates corporis similaris mala propellit; cur etiam non eadem in corpore mala statuimus, quibus ea mederi solent? Alioquin profectò frustra erunt excogitata hæc alterius esse naturæ, quàm alia, quorum effectus ad manifestas qualitates rediguntur.* Et ibidem: *Atque hi sanè morbi similarium propriè existunt, non minus profectò, quàm illi, quos primarum qualitatum excessus committit: quippe, cum attractiones, retentiones, coctionesque nutrimenti, atque etiam excrementorum ipsorum expulsionem in singulis partibus perperàm obiri, atque rarò ipsas*

Argenter.

ipsa quoque partes per malignos morbos insigniter lædi, & homines denique sæpius extingui, quam à manifestis qualitatibus fieri possit, quotidiana doceat experientia.

Fuchsij. Fuchsius, *lib. 3. Instit. sect. 1. cap. 4.* disputationem hanc Fernelij pro ἀρεθολογίᾳ Philosophicâ habet, quam studio Galenus, & qui huius sectantur dogmata, Medici euitare voluerint, vt, qui tùm materiam, tùm formam sub temperamento complecti maluerint; atque ita concedit, dari morbos in similaribus, à morbis temperiei manifestis diuersos, qui per ea, quę totâ substantiâ ipsis contraria sunt, curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicémq; intemperiem dari, scribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex mistione primorum corporum fiat, quæ tota substantia appelletur. Verùm suprà iam dictum, mistionem, & temperaturam non esse confundenda, & nullam aliam dari temperiem, nisi ortam è quatuor primis qualitatibus; neque illum modum substantiæ, qui ex mistione corporum elementarium oritur, posse tot, & tantarum virium, quæ passim in rebus naturalibus occurrunt, caussam esse. Quod ipsum tandem agnoscit Fuchsius, dùm scribit, se non negare, alias qualitates, vt vocant, specificas, & vires peculiares, corporibus à DEO Opt. Max. esse inditas, quas commistioni primorum corporum acceptas referre non possumus.

Errant, qui morbos totius substantiæ reiiciunt, opinio. Th. Erasti. Contra sunt alij, qui Fernelij hanc sententiam planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus similaribus dari, statuunt, inter quos non postremus fuit Thomas Erastus, qui anno 1575. peculiari disputatione Fernelij sententiam impugnauit. Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primò arguit Fernelium, quod totam substantiam non rectè definierit, nec in ea definiendâ sibi constiterit, Galenique autoritate abusus sit; cùm secundùm Galenum nec species seu forma, nec ex specie & formâ compositum, nec spiritus, & congenitus nobis calor tota substantia sit, sed cuiusque rei materia aptè temperata. Deinde cum tria sint morborum genera, primum partium similarium, alterum organicarum, & tertium vtrisque commune, & ipso Fernelio fatente, morbi substantiæ non possint referri inter instrumentarios & solutæ vnitatis, probare conatur, etiam ad similares referri non posse, & eo quidem argumento, quòd, si essent morbi similares, actionem partium similarium primò & per se læderent. at hæ cum in proprio similarium temperamento consistant, lædi non possunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte similari actionibus deseruiens inesse statuit, præter temperamentum & formam, seu animam. At forma seu anima non ægrotationi obnoxia est: ergò solum temperamentum morbis obnoxium erit: & proinde nullus alius morbus partium similarium dabitur, quàm intemperiei. Tertiò ad argumenta Fernelij respondet, negátque, tria in similaribus morborum genera constituenda esse, quia ex tribus, materiâ, formâ & temperamento composita sit. Cùm enim morbus eius rei sit vitium, quæ actionis propinquissima caussa est, neque materiæ, neque formæ, sed composito per se & propriè accidere, vt propinquiori actionum caussæ, & proinde in similari parte nullos alios morbos inesse, quàm vnitatis & temperationis. Forma enim immutabilis est, materia verò nullius actionis caussa proxima, sed temperamentum.

Comit. Montani. Deinde etiam alij hos morbos impugnauerunt, & inter eos Comes Montanus, *de morb. lib. 3. cap. 15.* qui inprimis hoc argumento vtuntur, eóque simul primam rationem Fernelij impugnant. Corruptio substantiæ vel formæ, inquiunt, est aut in termino & absoluta, aut in via. Si in termino & absoluta, non morbus est, sed interitus, sic ipsomet Fernelio statuente. Si in via, non est corruptio, sed alteratio corruptioni præuia, & per consequens morbus ex intemperie, cùm alteratio motus sit in qualitate.

Alij hoc argumentum ita proponunt. Concedunt quidem, in parte similari tria inueniri, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad sanitatis naturam pertinere negant. Cùm enim duplex sit partium constitutio, vna essentialis, altera accidentalis; illa, quæ ex materia & forma resultat, hæc, quæ illam insequitur, & accidentium certa dispositio est, per quam forma compositi est efficax: sanitas non in essentiali, sed accidentali constitutione collocanda est. Sanitas enim & morbus accidentia sunt, quæ rei essentiâ saluâ permanente permutari variè possunt, vnde idem homo nunc sanus, nunc æger est: forma verò, à qua rei essentia pendet, intendi & remitti non potest, sed constituta est in indiuisibili, vnde, vt modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus est, sed rei interitus, nullúsque morbus dari potest, qui, manente re formam corrumpat, sed formâ, quæ vbi est, vel tota est, vel non est, sublatâ, ipsum totum corrumpitur: quod verò corruptum est, sanum vel ægrum dici non potest, cùm non entis non sint accidentia. Atque ita, cùm parte similari integrâ manente, eius forma corrumpi non possit; solùm verò temperies, re saluâ manente, variè alterari & mutari possit; concludunt, nullum in parte similari formæ vel substantiæ totius, sed saltem temperiei morbum dari.

Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, si per morbos formæ, vel totius substantiæ intelligendi sint ipsius formæ, vel substantiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi posse. Etenim formæ ipsæ sunt immutabiles, & saluo subiecto corrumpi non possunt, sed formâ corruptâ pars emoritur, atque ita ampliùs nec sana nec ægra dici potest. Et proinde, licet Fernelius rectè probet, ad partis similaris constitutionem præter temperiem etiam formam & materiam pertinere: tamen id saltem de essentiali constitutione intelligendum est, ad quam sanitas & morbus non pertinent; cùm, essentiali hâc constitutione saluâ manente, pars nunc sana, nunc ægra esse possit.

Verùm hoc modo nondum Aduersarij Fernelij probarunt, nullos alios dari in partibus similaribus, (præter vnitatis solutæ) quàm intemperiei morbos. Hoc enim, quod Erastus & Comes Montanus, & alij præsupponunt, nihil ad sanitatem partis similaris (præter vnitatem) requiri, quàm temperiem, omnésque actiones partis similaris perfici saltem eius temperie, nondum probatum, sed id ipsum est κειμένον, & *cap. præced.* demonstratum, alias adhuc ad sanitatem partis similaris qualitates, quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam resolutiones chymicæ, quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicamenta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus similaribus præter tēperiē dantur, quorū recessus à naturali statu similē morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta. Inter quæ primū est id, quod a caussis morbificis sumitur. Si enim dantur caussæ morbificæ, quæ alio modo, quàm temperie primarum qualitatum, partes similares afficiunt, etiam dabuntur morbi alij, ab intemperiei morbis in partibus similaribus. At dari agentia à tota substantia, & quorum actio in nullam manifestam qualitatem, aut harum temperiem referri potest, planū est, & suprà satis probatum, monstrántq; id cùm multa medicamenta, tùm inprimis venenorum varia genera, quæ non notis & elementaribus, sed longè diuersis qualitatibus corpus nostrum afficiunt; id quod neque ipsi Aduersarij negare possunt. Cùm verò omnis actio sit inter cōtraria eiusdē generis, & omne agens agat in suum cōtrarium, eo: púsq; quod afficit, sibi simili qualitate afficiat & alteret, illiq; sibi similē qualitatē inducat: inde certò cōcluditur, à medicamētis & venenis occulto modo agentibus non tēperiē immediatè & proximè

ximè mutari, nec intemperiem è manifestis qualitatibus exortam, sed occultam & ab intemperie diuersam qualitatem ac dispositionem induci.

Contra Tho. Erastum. In hoc argumento soluendo varij multis modis laborant. Thomas Erastus, *in alleg. disp. thes. 57.* scribit: non rectè concludi, aliquid totâ substantiâ nobis inimicum esse; Ergò totius substantiæ morbum generare. E. g. effluuia pestifera totâ substantiâ nobis inimica esse: solùm tamē calefaciendo, putrefaciēdo, erodendo nos offendere. Atque ita concedit, dari quidē actiones à tota substantia, seu occultis qualitatibus, læsionem tamen, quam inducunt, notam & manifestam esse statuit. Idem Comes Montanus, *de morb. lib. 3. cap. 16.* scotit, qui dari agentia à tota substantia quidem concedit, actionem tamen illarum tantùm per qualitates primas, & temperiem fieri, existimat, docetque, quando mutatio tantùm fit in qualitatibus primis, tùm actionem illam vocari per vnam vel duas qualitates: sed quando aliæ etiam, secundæ & tertiæ mutantur, tùm illam actionem prouenire à tota substantia, & omnino actiones omnes istas fluere à temperie docet. Sed cùm agnoscat, negari non posse, quòd dentur actiones, quæ ab intemperie non proueniunt, rem in dubio relinquit, & nihilominùs statuit, quomodocunque res agant, siue per temperiem, siue per formam à temperie diuersam, morbos non esse, sed potiùs caussas morborum, & non morbos totius substantiæ, sed à Galeno saltem receptos inducere, v. g. morsum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & siccam inducere, quæ tandem ægrum in furorem agat.

Hieron. Capiuaccium. Eodem modo Hieronymus Capiuaccius, *in tract. de lue Vener.* agnoscit in lue Venerea actionē à tota substantia, & quæ sit supra elementorum qualitates, quęque peculiariter fit corpori humano aduersa, & non nisi alexipharmacis deleri possit: at proprietatem illam saltem in excremento præter naturam, quod à toto genere lædere potens sit, statuit: sed quod morbum aliquem nouum, præter vulgò receptos, producat, negat, notosque tantùm morbos intemperiei, tumores, vlcera, & similes inducere, statuit.

Verùm hoc modo argumentum istud non soluitur. Etenim, etsi negandum non sit, venena, & alia occultis qualitatibus primis, quas cum occultis habent, agere, intemperiem inducere, exulcerare: tamen actiones istæ ab iis non proueniunt, quatenus venenata sunt, & occultis qualitatibus agunt, sed quatenus & ipsa temperiem suam elementarem habent. Aut licet, vbi occultis qualitatibus calidum innatum est destructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac symptomata excitentur: tamen id facit venenum non per se, sed per accidens. Interim quæritur, annon venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agūt, peculiari modo etiam in corpus nostrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant? quod omnino affirmatur. Cùm enim res quælibet secundum naturam suam agat, calor calefaciat, non refrigeret, nec purget; frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrum trahat; omnino etiam occultæ qualitates secundum propriam naturæ suæ rationem agent, venena cor infestabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eâ qualitate, quâ purgat, calefaciet vel frigefaciet, & omnino qualitatem quælibet sibi similem patienti imprimet. Et concedere actiones occultarum qualitatum, negare verò ab iis occultam aliquam imprimi, & statuere, saltem manifestas qualitates ab iis induci, contradictio in adiecto est. Etenim si manifestam saltem qualitatem inducit, actio non est occulta, sed manifesta. Deinde cùm omnis actio fit inter contraria, & agens cupiat sibi assimilare patiens; nec verò, vt Thomas Erastus, *th. 59.* scribit, qualitas in substantiam, vel substantia in qualitatem primò agat: necessarium est, vt, quia medicamenta à tota substantia aliis, quàm manifestis qualitatibus agunt, alias etiam, quàm manifestas qualitates afficiant, & sibi similem affectionem inducant.

Ad veritatem proximè accessit, eam tamen non planè assecutus est Eustachius Rudius, vbi, *de morb. occult. lib. 1. cap. 7.* inquirit, quo pacto venena corpus nostrum corrumpant, & contra Fernelium disputat. *Eustachij Rudij sententia.* Vbi quidem rectè docet, quòd qualitas formam primò non afficiat; cùm fieri non possit, vt qualitas in substantiam agat: sicut & hoc rectè statuit, deleteriorum formas esse principia agendi, proprietates verò, seu occultas qualitates, ab iisdem formis fluentes, esse instrumenta; & has proprietates, cùm nostri corporis proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere posse. Quæ mea planè sententia est, in quam seu inuiti, seu inscij tandem verissimo principiorum Physicorum ductu nonnulli delabuntur. Veruntamen ex præconcepta opinione aliquomodo ad qualitates primas delabitur, dum scribit, proprietates nobis contrarias à manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari & roborari. Isto enim qualitatum primarum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Etsi enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitatum primarum excessum habere: tamen singulæ qualitates, quod suum est, agunt, & occultæ etiam sine primarum auxilio suas actiones perficiunt. Et sicut magnes trahit ferrum sine caloris vel frigoris auxilio: ita aspidis venenum sine auxilio caloris, qui in tantilla quantitate nullus insignis esse potest, solum occultâ & venenatâ suâ proprietate malignam qualitatem corpori nostro imprimit, & occultas nostri corporis proprietates impugnat. Et cùm dicit, qualitates occultas in suis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitatum propriam & primariam, à primarum qualitatum actione diuersam, esse actionem.

Hæc omnia etsi plana sint, ex ipso Aristotele, *lib. 1. de generat. & corrupt. cap. 7. text. 57.* desumpta, vbi Aristoteles & eius interpretes clarè docent actionem esse inter contraria eiusdem generis; tamen ne victas veritati manûs porrigere cogatur D. Iohan. Freytag. fit hîc venerandæ antiquitatis desertor, Nouator & Paradoxologus. *D. Iohan Freyt. argumentum refutatur.* Nihil tamen solidi contra principium Aristotelis affert, verùm ne nihil dicat, aliquid, vel ad rem nihil pertinens, dicit. Nam cùm Aristotelis canon de causis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cùm sermo fit de antipathiis, ille exempla sympathias inducit. Cùm de actionibus naturalibus, quæ sunt inter contraria sub eodem genere, tractetur, ille de potentia obedientiali, (quo suam in Philosophia inscitiam egregiè prodit) quæ DEI & artis respectu talis esse dicitur, aliquid producit, & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter se imperitè ponit; quæ responsione digna non sunt. Certum enim est, Aristotelis canonem esse verissimum, de actione immutatiua seu corruptiua dicta, & in actione tali non quidlibet agere in quodlibet, sed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatem sibi similem. Talia autem agentia non sunt solùm ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt, sed inter ea etiam, quæ à tota substantia, seu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modo venena non lapidibus, nōn metallis, non lignis, sed animatis sunt venena. Et quidem, quod vni animalium speciei venenum est, non omnibus animalibus venenum est. Et quæ hoc modo agunt, non manifestas seu primas qualitates corpori inducunt, sed sibi similia affectione id alterant, vt Galenus loquitur. Venenorum enim natura non in qualitatibus primis, sed occultis consistit. Et si venena saltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitatibus

bus primis prædita, idem quod venena agere possent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod affertur, non prætereundum videtur. Primò ait: *Non quia innumerabilia indicibilium venenorum genera in nos agunt, occultis suis & aduersis qualitatibus, idcirco innumeræ quoque occultæ qualitates, & innumeræ ex his sanitates occultarum qualitatum, & ex harum à venenis læsione innumeri morbi incogniti & indicibiles statuendi*, id quod absurdum videtur. Verùm absurdum hîc nullum est, nisi quæ ipse fingit. Primò enim, etsi non sint innumeri morbi occulti, & forsan nec 80084. quot misturas humorum possibiles commentus est Sanctor. Sanctorius, *lib. 7. meth. vitandor. error. cap. 9.* tamen sat multi sunt. Alius enim occultus & malignus morbus inducitur à virulentia venerea, alius à contagio pestilenti, alius à morsu canis rabidi, alius à morsu aspidis, alius à morsu scorpij, alius à viperæ, alius ab ictu tarantulæ. Non tamen sequitur, quòd etiam tot necessariæ sint in homine sano occultæ qualitates, & tot sanitates. Rectum enim vnum, obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qualitatum vna qualitas est, & in qualibet parte vna, variis tamen modis, & à variis intemperiebus & caussis à naturali statu deflectere potest: ita etiam naturalis illa dispositio, quæ est ab vna vel pluribus qualitatibus occultis, variis modis & à variis venenis mutari potest. Et licet plura sint venenorum genera, & speciales actiones venenorum inter se differant: in genere tamen conueniunt, vt omnia sint calido natiuo, & naturali constitutioni contraria, eamque corrumpant. E contrà vna theriaca multis venenis resistit. Ac quamuis plures essent tales qualitates in corpore: non tamen essent plures sanitates. Sanitas vna est formaliter sumpta: caussæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere possunt. Et posito, sed non concesso, quòd nulla detur in corpore nostro talis occulta qualitas, ad sanitatem eius pertinens, quæ in venenosis morbis mutetur: tamen cum venena sibi simili affectione corpus nostrum alterent, vt Galenus, 1. *de sem. cap.* 16. loquitur, atque illa qualitas & dispositio maligna corpori à veneno impressa sit præternaturalis, atque actiones eius lædat, cur morbus corporis dici non possit; cùm ei morbi definitio competat? Nam quod allegatum Galeni locum, vbi docet, *quòd minima portiuncula lethalium venenorum, quæ δηλητήρια appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerint, momento temporis id immutant, sibique simili affectione alterant*, falsa interpretatione corrumpere conatur, frustra laborat. Etenim, quod scribit, Galenum dicere, *totum alterari, non saltem qualitates occultas, sed maximè manifestam, in qua vita fundatur*, pueriliter in vocabulo *Totum* ludit. Neque enim Galenus per totum intelligit vniuersam totius corporis constitutionem, cùm videamus, in lue venerea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, & aliis venenis, non statim omnem corporis constitutionem mutari; imò sæpe temperiem qualitatum primarum vix permutari; id quod ex eo manifestum est, quòd sæpe à veneni vi citissimè homo jugulatur, antequam vlla, quæ homini interitum afferre possit, mutatio in qualitatibus primis (vtpotè quæ longius tempus requirit) facta fuerit: id quod ipse concedere necesse habet, dum scribit, quod peste infecti subitò moriuntur, ex veneni pernicie, quod cordis vitalem, insitum & influentem spiritum rapidissimè corrumpat. Sed dum dicit Galenus, totum momento temporis immutari, eius hæc mens est, in toto corpore subitam alterationem fieri: id quod ex eo patet, quòd statim postaddit; *alexipharmaca totum corpus immutare.* Vbi certè non docet, ab alexipharmacis omnem corporis temperiem & naturalem dispositionem euerti, sed saltem istam à veneno inductam alterationem aboleri. Neque etiam temperiem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non potest) dicit Galenus, sed talem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipsum præditum est. Et venena non sunt venena per qualitates primas, sed per occultas. Et proinde, dum sibi simili affectione corpus nostrum alterant, non primas qualitates inducunt, sed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quòd Galenus statim subiungit; alexipharmaca contrariâ venenis alteratione corpus afficere. Etenim, alexipharmaca, vt pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, sed totâ substantiâ, & qualitatibus occultis. Cùm ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam alterationem inducant, venenorum actio non in qualitatibus primis consistit.

Deinde, quòd scribit: *quia venena omnia directè substantiam nostram humanam, maximè iuxta temperiem qualitatum, & præcipuè calidi & humidi, in qua sanitas & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vitalique facultati in calido natiuo, eiusque spiritu & humido archigeno, in corde potissimum radicato, depeculantur, celeriterque vi suâ perniciosâ, & potenter corpus & naturam nostram pessundant, & in suam naturam immutando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt; sed manifestos temperiei morbos producunt*: Primò petitio principij est, quòd putat, venena humanam naturam mutare directè, iuxta temperiem qualitatum primarum: sibi enim simili affectione corpus nostrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori imprimunt. Deinde malè confundit vitam & sanitatem; cum vita absque sanitate esse possit, & æquè ægri viuant, ac sani. Vnde etiam tandem apparet, falsum esse, quod ex nostra sententia sequi putat, quod calore natiuo, in quo vita consistit, saluo, quisquam perire possit. Petitio enim principij est, quòd calidi natiui seu spiritûs insiti essentia saltem qualitatum primarum temperie absoluatur; cùm, vt suo loco ex Aristotele dictum, spiritus ille insitus sit σῶμα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον. Et posito, sed non concesso, quod calidum innatum sit elementare, tamen corde à veneno læso, totam eius œconomiam, & ita etiam temperiem, labefactari, necesse est. Atque ita primum argumentum pro morbis occultarum qualitatum, quos Fernelius totius substantiæ vel formæ appellat, saluum est. *Secundi.*

Secundum argumentum sumitur, vt dictum, à curandi ratione. Cùm enim dentur medicamenta à tota substantia, vt appellant, non qualitatibus manifestis, sed occultis agentia, dantur etiam necessariò morbi occultarum qualitatum; cùm contraria contrariorum sint remedia. Vnde rectè Argenterius: Nisi darentur morbi occulti, frustra inuenta essent remedia totâ substantiâ agentia. Nam si omnes morbi partium similarium essent morbi temperiei, possent ij medicamentis contrariâ intemperie prædiris expugnari. At hoc non fit: sed sæpe manifestæ qualitates ad impugnandos morbos non sufficiunt, sed opus est medicamentis occultis qualitatibus agentibus, vt quotidiana experientia testatur. Id quod expressè docet Galenus, 1. *de sem. cap.* 16. dum scribit, quòd venenorum antidota & alexipharmaca contrariâ lethalibus alteratione totum etiam corpus immutent. *Secundi argumenti Fernelij confirmatio.*

Verùm & in hoc argumento soluendo nonnulli laborant, sed frustra. Thomas Erastus, vt *ex lib. 5. Miscell. Smetii. Epist. 6.* videre est, eò audaciæ venit, vt scribat, non posse vel vnius hominis exemplum produci, qui à peste medicamentis virtute specificâ agentibus sit liberatus. Et quæ latente virtute dicuntur profuisse, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel siccando cuncta profuisse. Additque, si tales essent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil simile inter se habentia pharmaca eadem essent potestate præ- *Contra Tho. Erastum.*

dita: quod fieri nullo modo possit. Verùm magna hæc est pertinacia & audacia, ita ipsi experientiæ reluctari, quã satis constat, non solùm pestem, sed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari posse, remediis solùm manifestis qualitatibus, quæcunque eæ sint, agentibus; sed opus esse alexipharmacis, quæ sola experientia suggerit. Et illud ipsum, quod contrà obiicit Erastus, sententiam nostram roborat potiùs, quàm infringit. Si enim, quod experientiâ constat, infinita ferè medicamenta nihil simile inter se, vel ratione primarum vel secundarum qualitatum habentia eâdem vi pesti resistendi prædita sunt, necessariò concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuersam, in quâ omnia ista conueniunt, iis inesse.

Comitem Montanum. Comes Montanus, *lib.* 3. *de morb. cap.* 16. cùm videret, negari non posse, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & statuit, talia medicamenta non morbos expellere, sed caussas saltem morborum; ipsos verò morbos ab iis inductos, si opus sit, saltem curari medicamentis manifestis qualitatibus agentibus. Ita in veneno canis rabidi caussam magis trahere ad se curam, quàm morbum, qui sit intemperies calida & sicca, & ideò non solùm iis, quæ manifestâ vi venenum hoc extrahunt, sed & iis, quæ totâ substantiâ agunt, vtendum esse. Verùm enimuerò negandum quidem non est, alexipharmaca etiam caussæ aduersari, eamque impugnare, & è corpore expellere posse. Interim & hoc verum est, quod Galenus, *lib.* 1. *de sem. cap.* 16. scribit, quod deleteria corpus nostrum sibi simili affectione alterant, & sibi congeneres qualitates, & malignam diathesin ipsi inducunt. Quæ enim esset aliàs actio venenorum, & quomodo corpus nostrum tam vehementer læderent, cùm in manifestis qualitatibus sæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo caussa, vt Comes Montanus putat, plus quam intemperies manifesta inducta vrgeret, & curam ad se traheret, si saltem manifestis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc fieri non potest, nisi dispositionem corporis ad vitam necessariam summoperè euertat. At hoc, vt ipse confitetur, non facit intemperie manifesta, quæ primis diebus sæpè exigua & nullius momenti est: ergo id facit occulto modo dispositionem naturalem corporis nostri euertendo, ipsique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facilè iudicauerit, quòd venena sæpe, etiamsi è corpore sint exturbata, nihilominùs malignas diatheses post se relinquant.

Anton Santorellum. Tandem vt hæc concludamus, & iis, quæ modò, & *cap. præced.* diximus, hoc addamus, Antonius Santorellus, *in antipraxi Medic. lib.* 5. *cap.* 4. etiam statuit, quod antidota oppugnent caussam morbi, non morbum: illa autem etsi occulta sit, producat effectum manifestum, Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. Nam, *inquit*, magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ, medicamenta purgant occultâ vi; at effectus, vt tractio, manifestus est. Atque ita etiam putat, venenatam caussam occultam effectum manifestum producere. Verùm dicit, sed non probat, quòd antidota saltem caussam morbi oppugnent, non morbum, quod supra refutatum. Deinde quòd caussas occultas attinet, & earum effectûs, distinguendum est primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem est localis. At hîc quæritur, quamnam alterationem venena in corpora inducant? Præterea distinguendum est inter effectum proximum & remotum. Etsi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur, manifestus sit: tamen motus ille ferri non est effectus proximus occultæ qualitatis, sed remotus. Etenim sicut veneno sumpto hominem vomere vel mori, manifestum est, interim vomitum & mortem actio aliqua præcedit, quâ venenum occulto modo hominem afficit: ita etsi manifestè ferrum ad magnetem mouetur: tamen actio alia occulta præcedit, quâ magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimit, ob quam ferrum ad magnetem mouetur, eaque qualitas ignota nobis est æque, ac illa, quam venenum corpori nostro imprimit: quòd etiam Scaliger, *exerc.* 102. *sect.* 6. docet: vbi statuit, quod ferrum ad magnetem potiùs, tanquam matricem suam, moueatur, cuius abditis principiis perficiatur. Itaque etsi venenatas caussas multi effectûs sequuntur, tamen cùm illi plures & toto genere diuersi sint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, sed mediante aliâ proximâ caussâ, à quâ calor natiuus corporis, & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læso, ampliùs corpus & humores à natura regi non possunt, vnde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proximè excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus seu purgatio manifesta est, sed illa non fit immediatè & proximè à medicamento purgante, sed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omninò occulta est.

E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipsis actionibus læsis. *Tertium argum. ...* Cum enim omnes actiones læsæ fiant vel à morbo partis, quæ illam actionem perficit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læsæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque externum errorem referri possint: hinc sequitur, dari alios, præter intemperiem, morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non potest, in morbis malignis, pestilentibus, & venenatis, sæpe nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deiici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem adesse, necesse est, ob quam tantæ actionum læsiones fiant.

Et quocunque se vertant, qui hos morbos negant, eos ipsos tamen, seu inuiti, seu inscij concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui, *de venenis cap.* 2. morbos hos ad morbos intemperiei referre conatur *de venenis cap.* 1. definit morbum perniciosum in hunc modum: *Morbus venenosus est dispositio præter naturam cor offendens immediatè, & vehementer eius actiones lædens, ob vim veneficam.* Et Eustachius Rudius, *de occult. morb. lib.* 1. *cap.* 2. definit morbum occultum, quòd sit affectus præter naturam, qui ab ea caussa, materiaque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiusque præsertim innato calori totâ suâ naturâ nobis ignotâ aduersaria existens, ipsum pro suo posse corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cùm enim definitio definiti essentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: si morbus, qui definitur, est occultus & venenosus, certè affectus ille seu dispositio præter naturam, non solùm intemperies est qualitatum primarum, sed & ipsa occulta & venenosa esse debet. Deinde, cum caussa occulta sit & venefica, & à qualitatibus primis diuersa, necesse est, vt dispositionem etiam occultam & venenosam, à qualitatibus primis diuersam, inducat.

CAPVT VI,

Quinam sint illi alij, præter intemperiem, in partibus similaribus, morbi?

Quinam sint occulti morbi. Atque hactenus satis firmis, vt opinor, argumentis, probatum est, dari in partibus similaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam est, vt explicemus, quinam illi sint. Id enim, quia non satis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hisce morbis doctrinam plurimis suspectam reddidit.

reddidit. Cùm enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falsa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, simul reiecerunt. Ita autem de morbis totius substantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius*, inquit, *substantiæ morbi sunt, qui partium substantiam primam & per se oppugnant. Horum alii manifesti sunt, alii occulti.* Manifesti, qui partium corporisque substantiam manifestis è caussis demoliuntur. Eiusmodi sunt vlcera maligna, phthisis, iecoris, lienis, aliarumque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & spiritûs innati dissolutio per vigilias, labores, inedias, atrocesque dolores, & natiui caloris extinctio, in strangulatu, vel in penetrabili, extremoque frigore. Occulti morbi sunt, qui cæcis ex caussis totam substantiam oppugnant, quorum postea differentias recenset. Idem docet *lib. 2. de abdit. rer. causs. cap. 10. & 11.*

Sententia Fernelij.

Corrigitur.

Verùm etsi, quantum ad posterius morborum totius substantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari argumenta *cap. præced.* allata satis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari potest. Argumenta enim, quæ *cap. præced.* attulimus, saltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelii, quo ad prius morborum totius substantiæ genus probandum vtitur Fernelius, nullum robur esse, *cap. preced.* dictum. Neque enim ipsius substantiæ mutatio & corruptio morbum parit, sed rei interitum. Res verò corrupta ampliùs neque morbum neque sanitatem patitur. Si verò corruptio non sit perfecta, sed via saltem ad eam, est alteratio & morbus intemperiei; aut si illa à caussa occulta proueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò est formæ corruptio. Et vt in specie illos manifestos morbos, quos inter morbos totius substantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos numerat maligna vlcera, phthisin, & partium putredinem. Verùm siue vt vlcera simpliciter, siue vt maligna considerentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non constituunt. Nam vlcera sunt morbus solutæ vnitatis cum substantiæ amissione, & plerunque cum intemperie. Si verò vt maligna considerentur, appellantur ea vlcera maligna, vt Galenus, *de compos. med. secund. gen. lib. 4. cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam dispositionem contraxit, quæ humores affluentes etsi boni sint, corrumpit, & vt ideo vlcera ad cicatricem difficulter perueniant, facit Si ergo dispositio ea est intemperies saltem, nullum nouum morbum inducit, sed est morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diathesis sit à caussa maligna parti exulceratæ inducta, tùm quidem alius ab intemperie morbus, verum non, quod vult Fernelius, manifestus, & à manifestis caussis lædens, sed occultus, & ad posterius morborum totius substantiæ genus, quos Fernelius constituit, non ad prius pertinens. Id quod ipse Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum scribit, illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitatis caussa statuenda, quæ vix abigi profligarique potest. Talia ferè ex pestilentia relinqui solent.

Secundò hùc recenset pulmonis, hepatis, lienis, aliarumque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verum putredo illa vel iam facta est, & tùm pars non amplius ægrotat, sed corrupta est, vt fit in sphacelo, aut si non sit tota corrupta, vlcere laborat; vel est in fieri, quæ cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit, quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo, quæ est in humoribus, non morbus est, sed morbi caussa.

Tertiò loco inter morbos totius substantiæ à manifesta caussa ortos ponit spiritûs innati dissolutionem per vigilias, labores, inedias, atrocesque dolores, & natiui caloris extinctionem in strangulatione, vel penetrabili, extremóque frigore. Et omnino dissipatio spirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præstat spiritûs innati dissipatio. Etsi verò de modo, quo spirituum defectus actiones lædat, non omnes idem sentiunt: tamen cùm, vt ipse Fernelius *lib. 4. Physiol. cap. 5.* docet, spiritus ille insitus ad partis similaris constitutionem pertineat, & partis similaris essentiam compleat, & spiritûs tùm insiti, tùm influentes ad temperiem cordis perficiendam necessarij sint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit, qui defectus si sit maximus; pars emoritur planè. Si tamen, de quo suo loco diximus, in calido illo aliquid, quod supra primas qualitates sit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Veri occulti morbi.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à caussis manifestis excitari, scribit Fernelius, totius substantiæ & formæ morbos, non nouos esse, sed iam vulgò cognitos: & relinquitur, nó alios, præter morbos intemperiei, in partibus similaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducũtur, & iisdem curantur, id quod argumentis *præced. cap.* propositis, satis probatum est. Agnouit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum, *lib. de morb. gener. cap. 4.* disputat de morbis in partibus similaribus, quos ad qualitates manifestas referre non possumus, illorum, quos à caussis manifestis ortos recenset Fernelius nullam mentionem facit, sed saltem febrem pestilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat, & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis, quæ totâ substantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura sit, nec ipse, nec alius quod sciam, satis clarè explicauit.

Autoris sententia.

Primus (absit vero verbo inuidia) anno 1607 in disputatione publicâ docui, à caussis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori nostro similem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde dispositionem præter naturam ortam rectiùs morbum occultarum qualitatum, quàm totius substantiæ seu formæ, vtpote quæ non afficitur, appellari. Quam sententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & secuti sunt. Si quis tamen cum Fernelio morbos totius substantiæ seu formæ appellare velit, per me licet; modò hoc teneat, eos non ita appellari posse, quòd ipsam formam immediatè afficiant; (quod fieri non posse, supra probatũ) sed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vtitur, mutant, hisque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheses corpori nostro, *cap. præced.* probatũ. Quibus vt hoc saltem addam, sæpissime tales diatheses malignas ac pestilentes relinqui, ipsa experientia docet. De sudore Anglico referunt, quod nonnullos, qui ex hoc morbo euaserant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata est; & infra de lue venerea dicetur, quód nonnulli, cùm planè sanati, & bene valere sibi viderentur, post vigesimum & trigesimum annum in eundem morbum relapsi sint: quod procul dubio à malignâ diathesi relictâ accidit Neq; Galenus hanc occultam & malignam diathesin ignorasse videtur. Nam. *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quòd minima particula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingressa sunt, totum id momento temporis immutant, sibiq, simili affectione alterant. Et *2. Aph. 22.* ita scribit: Medicamenta, quæ à rabido cane demorsis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduersum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, sed rabiei futuræ amuleta. Quibus verbis distinguit Galenus remedia, quæ caussæ opponuntur, & pro

& prohibent, ne ab ea maligna diſpoſitio corpori inducatur,& ea,quæ affectionem, diſpoſitionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi occulti ad manifestas qualitates reduci non possunt. Etſi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos ad vulgò nota illorum genera reducant : tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui *lib.* 3. *de morb. cap. aliquot* hâc de re agit,videre eſt. Nam falſum eſt,quòd primò ſtatuit ; cauſſam febris peſtilentis, & peſtis eſſe ſaltem inſignem putredinem, vt pluribus *lib.* 4. *de febr. cap.* 1. probatum eſt. Deinde quòd dicit, inquinamentum illud non eſſe morbum , ſed cauſſam morbi, concedimus. At hoc falſum eſt , quòd cauſſa illa ſaltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem , inſtrumentarios,& ex ſoluta vnitate. Quanquam enim in corpore peſte laborante fieri poſſit, vt quandoq; omnia morborum genera in eo excitentur:tamen hoc non ſemper fit , & multi peſte ſubitò moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei , inſtrumentarii & ſolutæ vnitatis adſunt indicia. Et ſi in quibuſdam id accidit : tamen ii morbi non proximè , ac immediatè & per ſe à peſtilenti veneno inducuntur, ſed per accidens; cùm à veneno calido natiuo debilitato humores putredinem concipiant , & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per ſe & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio ſit , quam excitat, vbi homo ſubitò , nullo alio morbo manifeſto apparente , moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ ſaltem ſecundarium quiddam , quod per κρίσιν à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius eſt febris maligna , ob quam ægri magis, quàm ob variolas & morbillos, vbi eruperunt, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauſeam legenti pariat. Agnoſcit enim venenum canis rabidi à tota ſubſtantia agere: negat tamen alios , quàm vulgo notos & receptos morbos inducere, morbumque , quem inducat , calidam & ſiccam intemperiem eſſe ſtatuit. Verùm ſi ita eſſet, cur non alij morbi calidi & ſicci idem præſtarent, quod morſus canis rabidi ? Et ſi morbus eſt intemperies calida & ſicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & ſicca? Et cùm concedat,hunc morbum, vt & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid , quæſo, qualitas illa abdita per ſe agit ? Nam vt calefaciat & ſiccet , non qualitatis abditæ , ſed manifeſtæ proprium eſt. Eadem ratio eſt omnium aliorum morborum venenatorum , luis venereæ, elephantiaſis & ſimilium. Licet enim variæ intemperies , tumores , vlcera & ſimilia in iis appareant : tamen hæc ſolùm fiunt per accidens, quando ſcilicet, œconomiâ corporis per venenum turbatâ, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per ſe, & quatenus tale, ſibi ſimili affectione, vt Galenus loquitur, corpus alterat , ipſique malignam diatheſin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda eſt. Imò illi ipſi tumores & vlcera ſui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones peſtilentes , alio modo bubones & tumores Venerei , alio modo tumores & vlcera elephantiacorum.

CAPVT VII.

De Cauſſis, & Differentijs occultorum morborum in genere.

Morbi occulti qui? Atque ita, vt verbo me expediam, morbi occulti ſunt diatheſes præter naturam corpori noſtro à cauſſis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impreſſæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ cauſſæ cùm ſint variæ, ab ipſarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodiſſimè petuntur ; cùm aliàs eorum natura abdita & incognita ſit. Antequam autem ad ſpeciem deſcendamus , primò cauſſarum illarum varietatem in genere in quaſdam claſſes diſtribuere libet.

Primò cauſſarum illarum natura eſt varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim cauſſæ illæ non inducunt morbum lethalem , contagioſum tamen; Ita ſæpe obſeruatum , febres cum catarrho, tuſſi,vel alio modo populariter graſſatas fuiſſe, ex ægris tamen vix centeſimum , aut ducenteſimum mortuum fuiſſe. Ita in lue venerea eſt occulta virulentia, quæ tamen hominem non ſtatim iugulat, ſed multos longo tempore vexat. Eodem modo elephantiaci & leproſi non ſtatim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ ſatis periculoſæ, dantur peſtilentes, imò ipſa peſtis. Præterea dantur venena, quæ ſeu hauſta, ſeu extra in corpus immiſſa hominem ſtatim iugulant. De qua differentia poſtea, *part.* 2. *cap.* 1. *Cauſſarum occultarum differentia.*

Deinde cauſſæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quam elementaribus viribus corpus noſtrum afficiunt, vel in corpore noſtro generantur , vel extra illi adueniunt. In corpore noſtro humores malignos & peſtilentes, & qui non minùs,quàm venena extra ſumpta lædunt , generari poſſe, ipſa experientia docet ; cùm ſæpiſſime in obſidionibus , in caſtris , & aliàs ſæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipſa peſtilentia ortum habeat. Pertinet huc ſcorbutus, elephantiaſis , & venenum , quod in canibus rabidis generatur, & ſi qui ſint ſimiles morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes. *Cauſſæ occultæ internæ.*

Cauſſæ verò morborum occultorum , quæ extra corpori humano adueniunt , variæ ſunt. Primò enim aër poteſt variis qualitatum exceſſibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus , & inquinamentis infici,quæ ſi homo cum aëre, quem inſpiratione ducit, attrahat,maligni & peſtilentes morbi in corpore humano generantur. *Externæ.* *Prima cauſſa, Aër.*

Secundò aquæ & aëris vitio cognatum eſt contagium, quod ab aliis,qui contagioſis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eoſdem in iis morbos excitat. Tales morbi ſunt ſæpè febres malignæ & peſtilentes, epidemiæ, ipſa peſtis, ſcorbutus, elephantiaſis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri poſſunt. *2 Contagium.*

Tertiò ſunt venena aſſumpta quocunque modo, quæ omnino ſunt varia, & ſumuntur vel à mineralibus , vel à plantis, vel ab animalibus. *3. Venena aſſumpta.*

Quartò etiam ſunt venena extra communicata & corpori noſtro immiſſa morſu & ictu venenatorum animalium, vt morſu rabidorum animalium, ictu ſcorpii, tarantulæ , ſerpentium & ſimilia ; imò ipſo viſu vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum eſt Catablepæ , & Baſiliſci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus ſagittæ, gladii,veſtes & alia, quæ hominem attingere poſſunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem , ſi libet , poſſunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in ſpecie poſtea dicendum erit. *4. Externa communicata.*

Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum eſt differentia, à partibus nimirum corporis , quas occultæ qualitates infeſtant,petunt. Etſi enim venena in ſpecie ita dicta præcipuè cordi vim inferant : tamen ſunt & aliæ occultæ malignæ qualitates , quæ non primariò cor petunt , ſed aliis partibus infeſtæ ſunt. Equidem peſtilens venenum ſcorpii, ſerpentis , & ſimilium , quia hominem mox iugulare poſſunt, primariò cordi inimica ſunt. Verùm dantur & aliæ occultæ *Venena alia aliis partibus aduerſa.*

occultæ qualitates, corpori nostro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam statim auferunt. Ita aura maligna epilepsiam excitans, opium, solanum, atque alia, quæ dementant, vt Galenus, *5 de simpl. med. facult. cap. 19.* loquitur, item torpedo & similia, cerebro & spiritibus animalibus sunt inimica; lepus marinus pulmoni est aduersus; hepati inimica est virulentia venerea; hepati procul dubio etiam fuit aduersa herba illa, cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* mentionem facit, quam in Thracibus Bythiniam incolentibus nouerat homo quidam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita cantharides vesicæ inprimis inimicæ sunt.

Alia aliter agunt. Tertiò à modo vel vi porins actionis nonnulli quasdam differentias constituunt. Cùm enim formæ agant per qualitates, &, vt Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 7.* hâc de re docet, cùm omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium necessariò fiat, & substantiæ nihil omnino sit cōtrarium, omnino impossibile est, vt substantiæ ac formæ, quibus nihil est contrarium, mutuò per se agant ac patiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ sunt quidem reuerà principia agendi, instrumenta verò sunt virtutes quædam occultæ ab iisdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cùm corporis nostri proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere non possunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum sunt diuersæ; ita & proprietates, vel occultæ qualitates Verùm cum eæ nobis ignotæ sint, non nisi ex effectu agnoscuntur, & proinde differentiæ non aliæ, nisi ipsorum venenorum constitui possunt. Deflectit tamen postea ab ista veritate Rudius, & cum vulgo ad manifestas qualitates relabitur, dum scribit, *quod, si dicamus, has proprietates, nobis contrarias, à manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & à Galeni ipsius authoritate recedere non ita videbimur.* Et mox: *cum omnia deleteria venena manifestis qualitatibus prædita sint; ideo iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipsis à manifestis qualitatibus adiutis nostrum corpus labefactare & corrumpere.* Etenim etsi id omnino rectè statuit, deleteria venena proprietatibus suis à formâ fluentibus corpus nostrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quod scilicet, si qualitates manifestæ, dum excedunt, tantam corpus nostrum corrumpendi potestatem habent, tantò maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipsa forma fluunt: tamen frustra & sine omni caussa in auxilium aduocat qualitates manifestas. Ipsa enim experientia testatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, sine qualitatum manifestarum ope operationes suas in corporibus nostris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifestâ adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar sine qualitatum primarum ope venenis resistit. In venenis quoque plurimis nullus primarum qualitatum excessus animaduertitur. Et si in venenis quibusdam qualitatum primarum excessus sunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifestis proueniunt, planè separatæ & diuersæ sunt ab occultarum qualitatum actionibus, & cum iis nihil commune habent. Imò, vt suo loco dicetur, inter venena malè quædam recensentur, quæ potiùs erodendo vel putrefaciendo, vi manifestâ, quàm occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hausta, etsi hominem necare possit, propriè venenum est. Ideoque illas venenorum, & occultorum morborum differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum illam in calida & frigida diuisionem hoc loco omittemus, & venena ipsa saltem attendemus; cùm, vt rectè ibidem loquitur Rudius, vnumquodque venenorum genus aut potiùs species suum habeat peculiare remedium alexipharmacum siue Bezoarticum, quod ad destruendum non manifestâ qualitate, sed occultâ proprietate, potentiaque dirigitur.

CAPVT VIII.

De signis occultorum & venenatorum morborum in genere.

Signa Diagnostica.

Occultorum morborum Signa Diagnostica. 1. Morbus occultus & venenatus primò cognoscitur à caussis occultis & venenatis præcedentibus. Si enim de caussa occulta, maligna, & venenata constet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioso & maligno laborant, conuersatus sit, si eum venenum aliquod seu hausisse, seu morsu vel ictu animalium venenatorum accepisse, certum sit, morbo occulto & maligno eum laborare indicium est.

2. Deinde & hoc morbi occulti & maligni signum, & quasi character est, quòd morbi & symptomata, quæ superueniunt, sunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia v. g. si accidat hydrophobia, nimia aliqua saltandi cupiditas, si animi deliquia frequentia, pulsus magna mutatio, virium prostratio, & similia symptomata accedant, quorū caussæ in morbum manifestum, qui coniungitur, nullo modo referri possunt. Et licet quidam morbi occulti non sint periculosi, & pauci inde moriantur, id quod in febre illa catarrhosa, quæ anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemiâ, quæ 1616. cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.* fecimus, grassata est, accidit; tamen febres tales sunt epidemiæ, contagiosæ & plerunque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda est. Summè autem malignorum & venenatorum morborum tanta est vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger non nisi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualescat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium est, si medicamenta, quæ manifestis qualitatibus agunt, non iuuant, sed occultâ solùm qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Signa differentiarum. Differentias quod attinet, an caussa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà accesserit, ex corporis constitutione, antè actâ victûs ratione, cum aliis conuersatione, & ipsius morbi malignâ naturâ, ac specialibus venenorum signis cognoscitur. v. g. si quis vitiosis scatet humoribus, prauâ ratione victûs vsus fuerit, morbo maligno seorsim corripiatur, cum nullo morbo aliquo contagioso infecto conuersatus fuerit, neque vlla alia veneni hausti, vel ab animali aliquo venenato communicati adsit suspicio: eum apparatu interno humorum vitioso ægrotare indicium est.

Contra si quis integrâ sanitate fruatur, & nulla cacochymiæ ac prauæ corporis dispositionis signa adsint, & subitò morbo maligno & occulto corripiatur: eum morbum illum à veneno extrà communicato contraxisse, suspicio est. In qua re tamen cautè pronunciandum, cùm venena, postquàm totam corporis œconomiam turbarunt, multa symptomata excitent, quæ cum aliis morbis sunt communia; & sæpe latens in corpore cacochymia subitò mota ea symptomata inducat, quæ venenis haustis sunt similia. Ita cholera oborta sæpe veneno hausto similia symptomata inducit. Cuius rei exemplum est, *5. epid. Athenis,* inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit, vomebat, deorsumque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque per aluum secessus sisti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginosi & caui erant, & conuulsiones tenebant, quæ ab intestinis profectæ ad ventriculum tendebant, aderat singultus.* Quæ symptomata sæpe etiam veneno

veneno hausto accidunt. Si tamen veneni hausti certa sint indicia, vel æger ab animali venenato morsus vel ictus fuerit, de veneno extra communicato amplius dubium nullum est, nec aliis signis opus est. Verùm de singulis venenorum signis infra dicetur, quæ etsi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioscorides, *lib. 6. in præfat.* scribit: ferè vires venenorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt, & difficile est, vni veneno proprium signum inuenire, quod haustum, gustatumve virus prodere possit.

Signa partis affecta. Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è symptomatibus potissimùm cognoscitur. Si cor inprimis venenum petit, facultas vitalis deiicitur, pulsus fiunt debiles; accidunt cordis palpitationes, animi angustia & defectus, ac syncope. Si cerebrum, sensûs & motûs læsio accidit, torpor & sudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & similia facultatibus animalibus læsis symptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & pustulæ in ambitu corporis apparent, vrina insigniter in substantia & colore mutatur, atque alia sanguinis corrupti apparent indicia.

Prognostica.

1. Euentus morbi occulti & maligni è natura caussæ veneni, & partis affectæ conditione cognoscitur. Quò enim caussa maligna potentior est, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus est: quò verò debilior est caussa, & pars affecta ignobilior, eò longior. Itaque quæ cor ipsum statim inuadunt venena, citissimè vel hominem iugulant, vel superantur, tardiùs, quæ cerebrum, tardiùs adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiasi, morboque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, stupidi sine motu multos annos viuunt; modò non respiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc respiratio tollitur, hominem statim interire necesse est.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali spetandum sit, è caussæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus suspectus esse debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifestâ periculosior est. Quæ enim extra communicantur corpori nostro venena plerasque, magis periculosa sunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri potest, vt materiæ malignæ intùs genitæ magna sit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extra assumpti exigua portio. Quanquam inter externa quædam sint, quæ minimâ etiam copiâ maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum descriptione suo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagiosis & epidemiis, præcipuè nouis, ipsa experientia consulenda. Si enim videamus quidem multos passim ægrotare, centesimum verò, vel millesimum etiam quenquam vix mori, de ægri cuiuscunque etiam salute non facilè desperandum: Si verò passim multi moriuntur, quemcunque etiam ægrum in periculo esse, prædicendum.

4. Certissima tamen salutis & mortis præsagia præbent superuenientia symptomata, & virium robur. Quò enim symptomata sunt grauiora, & plura, viresq; magis deiiciuntur, eò maius periculum metuendum est. Quò autem symptomata sunt mitiora & pauciora, viresque magis constant, eò maior salutis spes est.

Reliqua prognostica ex speciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Qvamuis Galenus morborum, qui à totius substantiæ proprietate proueniunt, curationem potiùs experientiâ, quam methodo constare affirmet: id tamen solùm de ipsis medicamentis, quæ non ratione, sed experientiâ inueniuntur, intelligendum est. Interim ipsa morborum curatio suas habet indicationes, suamque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, & in his indicationes vel Præseruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præseruatio morbi venenati. Præseruatoriæ inprimis locum habent in morbis contagiosis, de quo suo loco infra dicetur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; siquidem si is maturè euacuetur, & humorum putredo & corruptio præcaueatur, ipsi morbi præcauentur. Alia verò venena cùm homini plerunque fortuitò offeratur, medicamentis vix auerti possunt. Si quis tamen sibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuersalium crebro vsu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire potest, vt à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem suâ confectione sæpiùs sumpta fecisse legimus, quâ adeò à venenis se inuiolabilem præstitit, vt cùm vellet veneno seipsum perimere, non potuerit. Et de Agrippina scribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis adeo exquisitis tentare non ausus sit, quòd sentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes satis vitari possunt. Quâ de re tamen prolixè agit Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. 1.* & dicetur de eo etiam aliquid infra, *part. 5. cap. 5.*

Curatio. Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaserit, siue iam sensibiliter sese exserat, seu lateat adhuc, & mala, quæ inferre solet, timeamus, danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & si tolli statim non possit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum est, vt ipsa caussa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri potest; sed pluribus, prout scilicet venenum vel est in corpore genitum, vel ore sumptum, vel extra corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus sit, is tollendus vel purgatione, vel sudoriferis, vt postea dicetur. Si venenum cum aëre attractum sit, per sudorifera discutiendum. Si haustum, aut quocunque modo sumptum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum: quod commodissimè præstant pinguia & oleosa hausta, quæ simul vim veneni hebetant, & ventriculum & intestina ab eo defendunt. Si è ventriculo ad intestina vsque peruenerit, per aluum expurgandum, seu clystere infuso, seu medicamento leni purgante sumpto. Si verò iam vltra hepar penetrauerit, per sudorifera discutiendum. Si verò ictu, morsu, aut quocunque modo per contactum corpori extra illatum sit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni studio, quo fieri potest modo, id agendum, ne in corpus penetret, quod commodissimè fit attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt suo loco dicetur. Vinculis quoque fieri potest, superioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vasa ad interiora serpat.

Quocunque verò modo venenum in corpus admissum sit, simul statim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ corroborant, & contrà veneni vim minuunt, ipsiusque veneni vim impugnant; & si quæ mala diathesis ab eo corpori impressa sit, eam expugnant, & tolluut. Equidem si venenum notum sit, cuique veneni speciei sua alexipharmaca opponenda. Si verò sint ignota, vel specifica desint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis resistunt, vsurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et inprimis in acribus venenis haustis pinguia & vnctuosa vtilia sunt, quæ partium internarum superficiem oblinunt, ne à veneno facilè lædi possit: & omni operâ in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri potest, iis remediis vtendum, qui

qui & secundum manifestas & occultas qualitates rei deleteriæ & malignæ contraria sunt, aut si simplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè respondeat, plura miscenda & conueniens medicamentum parandum. Quà in re tamen hoc semper attendendum, vt in talibus morbis semper maior qualitatum occultarum, quàm manifestarum habeatur ratio. Si etiam venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum sit, talia medicamenta vsurpanda, vel admiscenda, quæ illi membro dicata sunt.

Quantitas alexipharmaci.

Cùm verò, vt Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. scribit, non obscura sit alteratio, quæ fit per totius substantiæ facultatem; siquidem (vt ipse quidem caussam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, seu venena, vt videlicet sit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, seu alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rursum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: ea propter omnia propemodum, quæ deleteriis aduersantur, si largius sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copiâ nimiâ corpus offendant, neque exiguitate suâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmacis præparantia & euacuantia præmittenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum hoc etiam in genere monet Eustachius Rudius, *lib.* 1. *de morb. occult. & venen. cap.* 12. considerandum esse, an affectum corpus, cum veneni pernicies ipsum corripuit, purum & integrè sanum sit, aut potiùs plethorâ, vel vitiosorum excrementorum copiâ, seu cacochymiâ, vel obstructione, vel aliâ caussâ præter naturam correptum sit. In hoc enim curando non antè esse vsurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obstructio aliæve caussæ arte remotæ sint. Et id quidem in valde perniciosis, & citò interimentibus deleteriis quàm citissimè peragendum esse docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquisitiùs & longiori tempore adhiberi posse, præsertim vbi deleterij vis in corpore residens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ caussæ præter id, quòd occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vsque ad adfectum membrum non sinunt. In vitiosorum enim excrementorum copiâ, & cacochymia, præsertim quæ ventriculum, primas vias & viscera occupant, occultas medicamentorum vires quasi frangi & hebescere.

Verùm enimuerò non planè vero consentanea est hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob caussas modò enumeratas, & quia in vitiosis humoribus venenum sese faciliùs diffundit, & multiplicat, & humores illi præter naturam sese habentes vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæstio est, an in tali casu priùs humorum vitium tollendum, an verò priùs veneno occurrendum sit? Prius negandum, posterius affirmandum censemus, præsertim in venenis, quæ extra corpus adueniunt. Etenim cùm ei, quod magis vrget, semper primò occurrendum sit, & extra controuersiam sit, à veneno præsentissimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel statim hominem iugulare vel, si non statim hominem interimat, eam impressionem in corpore relinquere, quæ posteà vix vllâ arte tolli possit: manifestum euadit, quòd veneno statim occurrendum sit. Si enim priùs in plethorâ, cacochymiâ, vel obstructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori sese insinuabit, vt posteà nullâ arte expelli possit. Hoc tamen concedimus, si venenum aliquod longiores det inducias, neque homini statim interitum afferat, postquam semel atque iterum alexipharmaca sunt exhibita, posteà in plethorâ vel cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborandum esse, vt venenum, quod reliquum est, faciliùs tolli, & humores ita corrumpi non possint. Et tùm quidem, si venam secare libet, in eâ parte, vel illi vicinâ ea aperienda, per quam venenum vel morsu vel ictu animalis venenati corpori immissum est.

Ipsa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξητήρια & ἀλεξιφάρμακα, ab ἀλέξω, quod est arceo & depello, vel auxilior. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo seu Persico, seu Arabico, quod etsi κατ' ἐξοχὴν & quasi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum significat; & quidem ab Arabibus interdum sine adiectione vsurpatur; cùm verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius; sic moschus napelli Bezoar dicitur.

Alexipharmaca duplicia.

Talia autem alexipharmaca sunt duplicia, alia specialia, quæ cuique veneni speciei priuatim aduersantur: alia communia, quæ omnibus omninò venenis sunt contraria. De illis posteà dicemus in singulis speciebus. Vniuersalia seu communia sunt:

Simplicia.

Radices; *angelicæ, valerianæ, vincetoxici, contraieruæ, tormentillæ, succisæ, zedoariæ, pimpinellæ, scorzoneræ, plantaginis, gentianæ, helenij, dictamni albi, aristolochiæ rotundæ, imperatoriæ, bistortæ.*

Cortices; *citri, fraxini.*

Herbæ; *carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, scordium, acetosa, galega, veronica, calendula, absinthium, plantago, hypericum, saluia, scabiosa, verbena.*

Flores; *hyperici, calendulæ, rosarum, anthos, borraginis, buglossi.*

Fructus; *citri, aurantiorum, baccæ iuniperi, nuces iuglandes.*

Semina; *citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetosæ.*

Succi; *balsamum, succus citri, granatorum.*

Ab animalibus sumpta; *lapis bezoar, vnicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margarita.*

Terræ & lapides; *bolus Armenus, terra Lemnia, sigillata, corallia, smaragdus, hyacynthus.*

Composita.

Composita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diascordium Fracastorij, antidotus Matthioli, vt & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ describuntur à Iulian. Palmario, *lib.* 1. *de lue vener cap.* 7 & similia, quæ passim apud Medicos, præsertim in tractatibus de peste extant.

Diæta.

Diæta.

Diæta ita comparanda est, vt vires conseruet, non deiiciat.

Cibi quoque corrigendi sunt succo citri, granatorum, acetosæ, coralliis, margaritis. In venenis haustis lac commodus cibus est.

Veneno quocunque modo in corpus admisso non statim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis destinatum esse oportet, somno tribuendum: & per somnum venena ad interiora serpunt, hominemque iugulant. A motu etiam abstinendum, si venenum vel ore sumptum, vel extra corpori immissum sit.

Verùm hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è speciali de iis tractatione clariora fient.

PARS SECVNDA.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

CAPVT I.

De malignitate & veneno in genere.

POSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in specie de iis agendum. Cùm verò occultorum morborum variæ sint differentiæ, vt *part.* 1. *cap.* 8. dictum, & posteà etiam dicetur; quædam adhuc de eorum naturâ in vniuersum speciali tractationi præmittenda. Probatum autem satis est parte præcedente, dari morbos alios in partibus similaribus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius substantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitatum dicuntur. Probatum itidem hactenus, nullos alios dari morbos in partibus similaribus, præter intemperiei morbos, quam qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iisdem curantur, & occultas qualitates in corpore lædunt, aliásque præter naturam inducunt. Caussæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentiæ petendæ sunt, cùm malignæ, venenatæ, imò venena appellentur, primò omnino in genere adhuc dispiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum sit, & dici debeat.

Malignum quid?

Malignum, Græcis κακόηθες, quod, si verbum verbo reddas, mali moris est, dicitur, quòd à simplicium morborum consuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi naturâ, habet symptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcera κακοήθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξίαν & malam dispositionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non raro febres, etsi non sint pestilentes, tamen dùm praua inferunt symptomata, malignæ appellantur. Sic 1. *Epidem. comm.* 1. *text.* 24. vbi Hippocrates agit de illa constitutione, quæ nullo modo pestilens erat, sed vulgaris solummodo, morbósque & eorum symptomata describens, hæc habet: *Sudabant insuper, at non toto corpore, magna extremitatum perfrictio vrgebat, vt vix incalescerent*: Galenus *in comm.* addit: Nos in præsagiis didicisse, hæc esse malignarum febrium symptomata. Et passim Galenus maligna ea nominat symptomata, quæ febribus nullatenus pestilentibus communia sunt. Contra negari non potest, etiam pestilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuersis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiuocam esse statuunt.

Malignitas quid.

Puto tamen ita sine absurditate in genere malignitatem definiri posse; quòd sit morbo aduentitia qualitas, eum supra & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculosum reddens. Etenim si quis in febre valde ardente non dormiat, viribus destituatur, appetitu careat, & similia, quæ pro ratione febris sunt, symptomata patiatur, id mali moris non est. Sunt enim talia symptomata febri ardenti propria. At si quis febre non adeo ardente, sed leni in speciem laboret, & nihilominùs vigilet continuò, non appetat, viribus destituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris est. Hæc enim omnia præter naturam febris istius accidunt. Ita si quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret, quod ex sua natura facilè aliàs curari potest, nihilominùs ob prauam corporis dispositionem, vel gladium, quo inflictum est, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortem inferat: id vulnus vel vlcus κακόηθες nominatur.

Verùm ista κακοήθεια nunc à manifestis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit, v. g. si vulnus vel vlcus in partem saltem intemperie manifestam qualitatum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακόηθες euadit, ob manifestam qualitatem. Ita si quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiúsque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morsúmque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari potest, etsi à manifestis caussis talis fiat.

Contra verò, si quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, sed à caussa occulta. Sic si febre quis in speciem miti corripiatur, humor tamen putrescens, febris caussa, venenatam quasi, & occultam qualitatem habeat, à quâ grauia symptomata inducantur, & vitæ periculum immineat, eæ quoque febres malignæ appellantur, sed à causa occulta. Quæ κακοηθείας species cùm non parùm differant, si meo arbitrio nomina ipsis imponenda essent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abest, sed ob partis affectæ dispositionem, aut caussæ vim maiorem, manifestam tamen, morbus curatu difficilis & grauis euadit, κακοήθειαν in specie, & talem morbum Mali moris: contrà verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculosus euadit, Malignum appellandum esse censerem. Quomodo etiam plerunque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo acceptâ, & solùm ab occultis qualitatibus fluente hoc loco nobis agere propositum est.

Malignitas differt à veneno.

Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cùm malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel superueniens sit; venenum autem sit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere potest, sine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicetur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & pestilentem & pestem constituere non est difficile.

Febris malignæ & pestilentis differentia.

Febres enim malignæ & pestilentes sunt, vbi morbus non excitatur sine putredine, & proinde non sine febre, & malignitas tanta non est, vt per se, nisi humores putrescant, & febrem excitent, homini nocere, morbúmq; generare possint; at inter malignas in specie dictas & pestilentes saltem maioris & minoris ratione differentia est. Pestis verò propriè appellatur, cùm materia pestilens etiam sine febre per se & proximè homini nocere, eúmq; tandem iugulare apta nata est, etsi postea, si morbus paululùm det inducias, neq; à pestilenti veneno homo statim perimatur, febris plerunq; & eam comitantia alia symptomata accedant. Ita venena hausta, v.g. cicuta, napellus, propriâ vi, sine febre, hominem iugulare possunt.

Veneni nomina.

Cùm autem & ipsum veneni nomen ambiguum sit, & non solùm cicuta, nappellus, arsenicum, serpentes & similia, quæ hominem certò interimunt, venena appellentur, sed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere potest: vt ista omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura propriè consistat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, δηλητήριον & φάρμακον. Illud semper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex versu Homeri, 4. *Odyss.* apparet:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui Pharmaceutriæ nomen, accipitur. Hodie tamen plerunque in bonam partẽ accipitur nomen pharmaci. Græcis

istis

istis vocabulis Latinum venenum respondet, quod etiam olim *μῖσος* fuit,& in bonam & malam partem acceptum,(sicut & alterum Poëtis magis vsitatum,virus; vnde Virgilius.

Ille malum virus serpentibus addidit atris.) vt ex Vlpiano & Cajo ICtis, *ff.l.3. tit.2. leg 14. & lib.18.tit.1. l.35.* apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, *ad leg.12.Tab.de verbor.signif.* ait:Qui venenum dicit,adiicere debet, vtrum bonum esset,an malum:Verùm hodie veneni vocabulum plerunque in malam partem accipitur.

Venenum quid. Quid autem venenum sit,& quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum est, ob autorum hac de re varias sententias.Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea,quæ nocere possunt. Ita ille vinum appellabat venenum:in sacris aspidum venenum in linguis calumniatorum esse dicitur,& Horatio venenata dicta sunt:& itidem in sacris Saluator noster inferno venenum esse dicitur. Verùm hæ significationes huius loci non sunt.Neq; enim quodcunq; hominem interimere potest,venenum propriè dicitur,neq; qui gladio iugulatur,vel aquâ suffocatur,veneno periisse Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioscorides, dùm *lib.6.* venenis accenset aquam frigidam, lac coagulatum,taurinum sanguinem, & similia, quæ copiâ vel suffocando,vel alio manifesto modo necant. Talia enim,quæ vi manifestâ agunt,etsi corpori, præsertim maiore quantitate sumpta,nocere possint, inter venena propriè dicta referri non possunt. Vnde etiam quamuis aqua fortis pota hominem iugulare possit; multa extrà corpori imposita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipsam partem mortificare possint, vt lapides corrosiui dicti, & similia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, sed ea solùm, quæ occultis qualitatibus homini noxia sunt.

Venenum dupliciter dicitur. Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & strictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere possunt. Ita definit Cardanus,*lib.1.de venen.c.1*.venenum,quòd sit,quod aptum est nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione.Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atq;alij etiam per contactũ immissi:vnde dicitur venenũ epilepticum,Venereum,elephanticum,etsi hominem non subitò iugulent,atq; hoc modo venenum & malignitas idẽ est. Quæ acceptio satis vulgata est, atq; ij ipsi,qui strictiorem significationem magis probant, ab hâc generali vocis vsurpatione non semper abstinent, sed sæpè venenatos humores appellant, qui propriè maligni dicendi essent. Strictè enim & propriissimè ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ nostræ inimicam qualitatem acquisiuerunt, sed quæ suâ naturâ,absque vlla accedente corruptione,talia sunt,vt homini insigniter & occulto modo nocere possint,siue sint è mineralium, plantarum, siue animalium, siue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id,quod ex corruptione occultam,& non minorem,quàm modò dictam,nocendi vim habet,venenum appellare velit,cum eo non pugnabo.

Venenum quid? Vt ita venenum sit,quod occulto modo, & per se insigniter & vehementer corpus nostrum lædendi; & hominem in vitæ periculum coniiciendi vim habet.

An venenũ sit qualitas vel substantia. Cæterum cùm venenum, etiam in specie & strictè acceptum, & vt qualitas, & vt substantia considerari possit,quomodo definiendum sit,adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuaccius, *de venen. c.1.* dùm dicit,venenum esse qualitatem corruptiuam confertim corporis humani,putatque,venenum, quo Basiliscus hominem interficit, vt & venenum, quo serpens ille,cuius mentionem Auicenna facit, & Conciliator,*lib.1.de venen.c.1*.qui ab homine hastâ percussus, eum interemit, nudam & sincetam qualitatem esse, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contra Eustach. Rudius, *l.2.de morb. occ.c.1*.Venenum qualitatem esse negat, disputatque, omne venenum corpus esse. Etsi enim ipsa actio proueniat à qualitate, tamen cùm nullum accidens, nec vlla qualitas per se queat subsistere, omnísque actio illi attribuatur,vt in subiecto subsistit, vniuersum opus ipsi subiecto, tanquàm præcipuo agenti tribuendum esse, statuit. Ad actiones verò illas, quæ videntur à nuda qualitate proficisci, vt modò de Basilisco & serpente illo, qui mediante hastâ militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, si tridente à piscatore tangatur, eius manum stupefacit, respondet dupliciter Rudius. Primò non solum tem incorpoream à re venenata communicari,sed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis ista inhærescat,quod corpus subiectum sit vel vehiculum venenatæ qualitatis; & dùm serpens ille militem per mediam hastam interfecit, id ita factum esse putat, nimirum in ea parte hastæ, quæ serpentem attigit,aliquem humorem veneficâ qualitate infectum immissum fuisse, & mox ab eo dictum halitum, corpusculáque tenuiora eâdem infecta qualitate transmissa, quæ per hastam repentè ad vltimam vsque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint.Verùm cum ipse agnoscat, vix possibile esse, vt corpus, quamuis subtile ac tenue in momento quasi temporis per solidum lignum penetrare possit;& Galenus,*de locis affect.lib.6.cap.2.*scribat, tes quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea, quæ eis vicina sunt, alterare posse, idque accidere in marina torpedine, cui tàm vehemens sit potentia,vt per piscatoris tridentem transmissâ ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat,respondet secundò, non qualitatem illam à torpedine in hastam seu tridentem deferri torpedine relictâ,sed torpedinem propriâ qualitate tridentem alterare, ac similem illi,quam possidet,in tridente producere qualitatem; hâc autem tridente affecto, dum manum piscatoris tangit, ipsam torpidam reddere.

Quæ controuersia etsi in speciem leuis esse videtur: tamen omnino grauissima est, neque tantùm venena concernit, sed omnem sympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum est, & à paucis tentatum.Fecit eius mentionem Iul.Cæs.Scaliger,*exer.344. s.5.* vbi tandem concludit, talia per species fieri,& habere se species tales,sicut radium cõtinuò promotum, qui etiam per & vltra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæstio rectè explicetur,ex eod. Scaligero, *exerc. 71.* vt & aliis Philosophis, tenendum, qualitates alias esse Materiales & Reales, alias Intentionales dictas. Qualitatem realem esse viriditatem in arbore: Intentionalem esse viriditatem ab arbore in parietem vel vestem immissam. Qualitatem materialem esse colorẽ in vino rubro: intentionalem in mensa productũ,cùm lumen per vitrum vino rubro plenum transmittitur. *Qualitates duplices Reales. Intentionales.* Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, est explicandum. Etsi enim intentionale plerùnque accipitur pro eo, quod ab operatione nostræ mentis dependet, & sine ea nihil est: interdum tamen etiam accipitur pro re, quæ etiam sine nostræ mentis operatione existit; alterius tamen rei primariæ species est, eámque repræsentat. *Intentionale quid.* Sic lumen lucis imagò est; imago in speculo, hominis; color viridis, qui in vestibus sub arbore iacentis est, alterius coloris, qui in foliis arborum est, imago est. Ac posteriori quidem modo hîc intentionale accipitur, pro ente scilicet suo modo reali, & quod extra animi nostri operationem, & sine eâ suum esse habet, alterius tamen primarij accidentis imago est, & aliàs ens spiritale vel spiritalis qualitas,

aut species appellatur. Et quidem species tales ab ente primario, quasi radius continuus promotus, vt Scaliger, *exerc.* 344. *ſ.* 5. loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & species has spiritales est differentia. Nam illæ insunt suo subiecto, & cum eo, & ad eius motum mouentur, nec ab eo sunt separabiles, & successiuè in subiecto recipiuntur, nec sunt plures eiusdem in eodem subiecto numero differentes, non confusæ, sed distinctæ: at spiritales illæ species à corpore à quo oriuntur, in orbem tectâ, quasi radij, diffunduntur; non mouentur ita cum aëre, vt qualitates, quæ aëri propriè insunt; in eodem subiecto numero plures nôn confusæ insunt, quod è plurium candelarum pluribus vmbris apparet, multæ earum etiam per solida corpora transeunt, vt vel ex sono, qui solidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferrum trahit, apparet. Interim non sunt inefficaces, sed vires earum rerum, à quibus fluunt, obtinent, sicut lumen lucem repræsentat, magnes trahit ferrum, vmbra taxi noxia est. Et quamuis vulgò saltem inter species sensibiles harum specierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures sunt, quàm quæ sensibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum sympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem istæ species ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & post eos alij Philosophi & Medici statuerunt, & corpuscula tenuia, & minima esse dicunt, quæ nullo modo, vt Fracastorius, *de Sympathiâ & antiph. cap.* 5. scribit, negandæ sunt. Hæ enim atomi & minima corpuscula à corporibus, à quibus fluunt, non nisi magnitudine differunt, & eandem essentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem spiritales omnino essentiâ ab iis differunt. Quid autem sint istæ species, non facilè explicatu est. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracastorio, *alleg. loco*, qui substantias esse statuit, & eiusdem rationis cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab iis, nisi modo subsistendi. Eatenus enim materiales esse dicit, quatenus crassâ quâdam existentiâ in materia sunt, & certos terminos poscunt: cùm autem ingenitum sit omnibus formis, sese propagare, & has formas materiales, cùm per eum modum & existentiam, quâ ipsæ sunt, sese propagare non possint, tenuem & superficialem sui vel partem vel gradum producere, quem εἴδωλον vocant, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, ceu soboles quædam. Verùm nemo facilè dixerit, lumen & lucem Solis esse eiusdem essentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui est in te, cum eo, qui est in speculo. Quomodo verò, si sunt qualitates, in momento gignantur & propagentur, cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiusdem speciei plures numero sint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facilè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracastorio sequentibus versibus (quos etsi aliquoties in meis scriptis allegaui, tamen digni sunt, vt nec hic præteriri debeant) nobis conquerendum sit:

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam,
Irrequietum animi & quærentem indagine vanâ
Naturam semper fugientem, quæ se vbi paullùm
Ostendit mihi, mox species in mille repentè
Ceu Proteus conuersa, sequentem eludit & angit,
Mœrentem seniique horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulacraque rerum,
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum sector, meditans, tacitusque requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus:
Cognoui tamen hus spectris illudier ipsis;
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant,
Perque fores, caulasque animi ludantque meentque,
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.

Nam quæ obscuritas naturæ in speciebus sensibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiusdem speciebus spiritalibus; quarum multò plures sunt, quàm quæ sensibus nostris percipiuntur, & vulgò creditur.

Atque vt hæc, quæ hactenus diximus, ad propositum nostrum applicemus, sciendum, venenum interdum sumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus nostrum occulto modo lædendi. Posteriore modo consideratum, seu ipsa venenositas, omninò est qualitas. Si verò priore modo consideretur, venenum duplicis naturæ est. Quædam enim venena corpora esse, certum est: & per contactum corporalem agere; & licet omnia corpora, quæ afficiunt, non tangant corpore suo: minima tamen corpuscula & atomos ex eo mittunt, quæ corpus nostrum afficiunt, & talia corpuscula inordinatè hinc inde mouentur, & cum ipso aëre agitantur, id quod in contagio pestilenti contingit. Verùm in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cùm miles ille hastâ serpentem interfecit, & mediante hastâ à serpente infectus & occisus est, aut cùm torpedo per tridentem manum piscatoris stupefacit, id fieri, quoniam minima corpuscula solidam hastam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à serpente vel torpedine fluens, ipsum solidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere possit. Hic aliud nihil dari potest, quàm species illa spiritalis, quæ in quibusdam etiam corpora solida penetrat. Etsi enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim solidissima corpora penetrare, notissimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibusdam fieri, absurdum non est.

Postquàm ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in specie explicandos accedimus. Vt autem omnes formæ latent, & nobis in hâc mentis humanæ caligine ignotæ sunt, ita etiam differentiæ horum morborum latent, & non nisi ex effectis & caussis cognoscuntur. Ideoque suo loco quodlibet venenum suis signis describemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à caussis petitas, proponemus. Caussæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & pestilentes, imò ipsa pestis. Quæ extra homini obueniunt caussæ malignæ & venenatæ, variæ sunt. Primò enim aër, seu inspiratione attractus, seu transpiratione in corpus admissus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare potest. Secundò etiam aqua vitiosa hausta maximè noxia esse potest. Tertiò contagium est, quod vel in aërem transfusum, vel alio modo corpori nostro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò sunt venena, quæ intra corpus quocunque modo assumpta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extra admota, & in corpus penetrantia illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morsus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda sunt ea venena, quibus nonnulla animalia, seu visu, seu sibilo, seu alio modo, atque ita vel halitu venenoso, vel specie spiritali emissâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, serpentes quidam, basiliscus, vmbra taxi. Ad venena extra corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel sagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ in corpus penetrant, qualia vnguenta & pulueres sparsos etiam pestilentiam induxisse, obseruatum est; imò per odores venenatos

Atomi.

Venenum quot modis dicatur.

Differentia morborum occultorum.

natos homines subitò interemptos fuisse, annotatum. Quò referri possunt & veneficia. Venena autem ista omnia propriè dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tàm sumpta, quàm extra admota homini nocere possunt.

Et proinde totam istam tractationem ita disponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore nostro generatis, oriuntur: secundo de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent: tertio de iis, qui à contagio: quartò de iis, qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò de plantis venenatis: sextò de animalibus venenatis: septimò tandem, cùm & veneficia summam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

Capvt II.

An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur.

An venenati humores in corpore nostro generentur.

PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum; an tale morborum genus detur, & an humores in corpore nostro ita degenerare possint, vt malignitatem & venenositatem acquirant? sunt enim eâ de re dissentientes Medicorum opiniones. Mercurialis, *lib.* 1. *de venen. cap.* 14. simile quid veneno quidem in corpore nostro generari posse concedit, verum autem venenum in eo generari posse, negat, idque inprimis hâc ratione probare conatur. Cùm, *inquit*, autor omnium in corpore nostro sit calor, venenum generabitur vel à calore naturali, vel præternaturali; non à natiuo, quia hic semper est autor vitæ & salutis, non autem veneni & perniciei: non à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam. Vis autem veneni maior est, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.

Pluribus etiam contra Fernelium, asserentem in corpore nostro generari venena, disputat Iacob. Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. Vtitur autem his rationibus. Prima est, si ex longa putredine, aut alia quadam caussa occulta venenum in corpore nostro generari potest, fatendum esset; omnes morbos in corpore ortos ex veneno originem habere: siquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, qua quotidiè vtimur, longo tempore collectâ oritur. Deinde negat, quòd vel semen, vel sanguis menstruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici possint, quia non principaliter cordi infesti sunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi sæpiùs reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere potest. Tertiò illa symptomata, quæ in epilepsia, suffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, sed manifestis. Lepram etiam ab humore malancholico, terreo, frigido, sicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quod veneni vocabulum propriè de iis accipiatur, quæ exteriùs accidunt, inter quæ, & naturam nostram tantum sit odium, vt nihil in corpore nostro contineri possit, quod fit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. Inprimis verò Platerus, *in quæst. med. quæst.* 43. prolixè hâc de re agit, & pro negatiua & affirmatiua sententiâ plures rationes proponit, quæ allegato loco videri possunt. Prima est hæc, quòd, si ex humorum putredine seu corruptione pestis proueniret, non tot annis pestis cessaret, sed vt reliquæ febres, singulis annis grassaretur, cùm semper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda; si ex humorum corruptione originem traheret pestis, non ij, qui optimis humoribus sunt præditi, inficerentur, sed cacochymici salsem; cùm tamen contrarium fieri, experientia testetur, & contra ij, qui pessimis humoribus scatent, & scabie & aliis vlceribus affliguntur, vt plurimùm salui viuant. Tertia, quia in peste nulla humorum corruptionis signa apparent, sed vrina sæpe est sanorum similis, sicut & sanguis plerunque bonus è peste infectorum venis effluit. Quarta; curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ sectione tutò vti licet. Et *quæst.* 44. vbi expresse negat, quòd venenata qualitas febrem pestilentialem accendens in corpore humano gigni possit, hisce argumentis vtitur. Primum est, quod multorum annorum decursu in tot hominum millibus interdum nulla pestis se prodat; cùm tamen intereà tot vitia in humoribus in variis corporibus sese offerant. Secundò, quòd, qui ex hâc lue euadunt, plerique citra medicamentorum vsum, & præsertim eorum, quæ corpus ab illuuie eiusmodi humorum expurgant, sanantur.

Controuersia autem ista facilè decidi posset, si cum studio statueremus, saltem ea venena esse, quæ suâ naturâ talia sunt, non verò ex corruptione vim corpori nostro inimicam acquirunt. Talia enim cùm omnia extra corpus nostrum generentur, dici posset, venenum in corpore nostro non generari. Verùm cùm humores corrupti eandem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v. g. venenum scorpii, aspidis, & similium, ex sua natura habent, nihil obstat, quin etiam venenati dici possint. Atque fuit in ea sententia Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. *de constitut. art. cap.* 19. 3. *epid. comment.* 3. *ægr.* 4. 6. *epid. comment.* 2. *text.* 38. *Ibidem comment.* 6. *text.* 5. 1. *Prorrhetic. comment.* 2. *text.* 17. *de cib. bon. & mal. succ. cap.* 1. Et quidem 6. *de loc. affect. cap.* 5. scribit: *Reliquum est, vt inuestigemus, an in animalibus corruptio aliqua nasci possit adeo vehemens, vt veneni tùm qualitatem, tùm vires aquet: an id iam Medicis enodatum discussumque esse videatur, qui hanc solent proponere quæstionem; vtrùm sint propria nota veneni, nec-ne. Nam qui maximè videntur super hac ambiguitate disputasse, ij eosdem fieri affectus concedunt, & à lethalis veneni potione, & à corruptione, qua à corpore ortum habet: verùm facilè discerni posse eos, qui venenum sumpserunt, ab iis, qui aliunde affecti sunt. Cùm enim homo suaptè naturâ probus humoribus abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, (vt lethali assumpto veneno fieri solet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse aiunt. Igitur, si eiusmodi affectibus nos infestari fateamur, qui ex nobis metipsis accepto sua originis impetu, similes sint his, qui pernicioso epoto veneno eueniunt; nihil mirum, si vitiatum semen, aut menstruum huiusmodi, eùm retinetur, aut putrescit, corporibus, vt afficiantur idoneis grauia inferat accidentia. Quippe facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficienda rei aptitudo; cùm enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis eo affectu corripitur: atque tanta sit in ipso humorum corruptio, vt solum eius sputum, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare possit. Vt igitur ab exigua initio, sputi videlicet qualitate, aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Si ergo in aliis animalibus id accidat, negandum non est, quin & in humano corpore idem fieri possit. At in canibus venenum generatur, quod summè contagiosum est, & hominem in extremum periculum deducit. Vt iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, vt cadaueribus

tibus animalium, venenum pestilens emergere posse.

Neq; effugere potest hic Mercurialis, quod dicit nó venenum, sed veneno quid simile saltem in corpore nostro generari. Equidem negandum non est, humorum in corpore humano corruptorum magnam esse differentiam, & quosdam potiùs malignos, quam venenatos dicendos esse. Interim nec hoc negandum est, etiam tales humores, qui idem quod venena extra assumpta præstent, generari posse. Et Galenus expresse venenatam vim in corpore nostro generari posse statuit, dùm scribit, *6. epid. comm. 2. text. 38.* Non simpliciter tenuem & aquosum sanguinem ab eo ichorodea vocati suspicandum est, sed eum, qui venenosâ & malignâ facultate prædirus sit. Idem statuit *lib. de constitut. art. cap. 19.* quando inquit, vel copia humorum, vel grauitas, vel obstructio, vel corrumpens virus hominis corpori innascitur. Et omnino res plana est. Cùm enim similitudinem humorum corruprorum cum venenis Mercurialis ipse in tribus constituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tùm venena epota, tùm humores in corpore veneno similes celerrimè enecant; secundò eadem afferunt sæpe symptómata, animi deliquia, deliria, extremarum partium refrigerationes, sudores diaphoreticos, & huius generis alia; tertiò cùm æquè corrumpant humores in corpore: certè hinc apparet, non saltem similitudinem quandam eorum esse, sed eandem naturam. De quo Galenus, *3. epid. comm. 3. ægrot. 4.* ita scribit: *Vt epoto lethali veneno quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copiâ, mortem afferente: ita & hic æger statim tertiâ die censendus obiisse à qualitate succorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis respondemus, quòd ad rei generationem non saltem agens externum, sed materia disposita, agens primarium in se continens, requiritur, cui potiùs generatio, quàm instrumentario agenti tribuenda. Ita concurrente calore generantur variarum vermium genera, generantur plantæ variæ, quarum generatio non calori externo, vt primario agenti, sed ipsi materiæ, & latenti in eâ caussæ adscribenda. Eodem modo dùm generatur venenum in corpore, calor corporis nostri, seu naturalis, seu præternaturalis, caussa externa & adiuuans est, primaria verò in ipsa materia latet, vt *capite sequenti* dicetur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ alicuius momenti sunt. Primò enim, quòd dicit, si ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla est consequentia. Non enim quæuis corruptio ad venenum generandum sufficit, sed determinata, vt *cap. sequenti* dicetur. Deinde, quòd humores illos, à quibus epilepsia, suffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quod hominem non mox iugulant, caussa sufficiens non est. Neque enim necessarium est ad veneni essentiam, vt hominem interimat, sed satis est ad naturam veneni constituendam, vt sit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, vt suprà, *cap. 1.* cum Cardano venenum definitum. Et si omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen esse concedat, necesse est. Et proinde tertiò falsum, quòd à manifestis qualitaribus dependeant, vt satis de epilepsia, suffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licet non eam vim habeant semper humores maligni intus geniti, quam venenum extra: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, vt in pestilentia & pestilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifestè docet, inprimis *6. de loc. affect. cap. 5.* In quo loco in alienam sententiam detorquendo frustrà laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum sententia loquitur Galenus, neque ex vehementi actione saltem similitudinem aliquam in humoribus putridis inquirit; sed humores ita corripi posse statuit, vt non minus, quàm venena extra genita vniuersum corpus celeriter alterare, hominémque citò interficere possint. Atque eius hanc mentem fuisse, ex anteà *allegato loco 3. epid. comment. 3. ægr. 4.* clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: primò, quòd non singulis annis pestis grassatur, etsi passim multa humorum vitia accidant, caussa est, quia non singulis annis ea humorum corruptio, quæ ad pestem necessaria est, in corporibus hominum reperitur, sed longâ sæpe digestione, & fermentatione quasi opus est, donec ad illum summum corruptionis & venenositatis gradum humores perueniant; vnde sæpe variolæ, morbilli, dysenteriæ epidemiæ, febres malignæ præcedunt, donec tandem humor ad summum corruptionis gradum, qui in peste est, perueniat. Secundò, quòd cacochymici non semper peste corripiuntur, caussa est, quia non quæuis humorum corruptio ad pestem producendam sufficit, sed determinatâ & peculiari opus est. Et cùm in scabie & similibus affectibus humores vitiosi ad ambitum corporis protrudantur, intus non facilè corrumpuntur. Tertiò etiam non semper per insignem putredinem pestis inducitur, vnde etiam non opus est, vt putredinis signa in vrina semper appareant; imò plerunque ea pestis, in quâ nulla signa putredinis adsunt, non genita est ab interno humorum vitio, sed à contagio communicata: in ea verò, quæ à vitioso humorum apparatu genita est, signa putredinis adsunt. Quartò licet multi sine medicamentis à peste euadant: non tamen sine euacuatione humorum conualescunt. Natura enim ipsa sæpe eos per sudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

Cap. III.

Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generentur?

Qvomodo autem in corpore nostro maligni & venenati humores ac vapores generentur, inquirere longè difficillimum. Et quæstio hæc è difficilimis, quæ in totâ medicinâ occurrunt, non postrema est. Primò verò loco inter recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus nostris generationem semper putredo requiratur, an verò etiam absque ea id generari possit? Gerardus Columba, *lib. 1. de febr. pestil. cap. 31.* statuit, venenum non generari sine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generatur in corpore humano, quo in cane rabido, teste Galeno, *6. de loc. affect. cap. 5. & 2. prorrhet. text. 17.* At in cane rabido venenum nunquam fit, nisi post summam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum saliuâ canis in corpus humanum admissum actu fit venenum generanti simile, nisi post summam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* scribit, vbi ab exiguo initio sputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore dispositio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docétque passim Galenus, humores, licet sensim disponantur, vt venenum fiant, nunquam tamen venenum dici posse; nisi postquam summam & malignissimam naturam sint consecuti. Ita *3. epid. comment. 3. text. 75.* scribit: *Longo tempore caussa, quæ rabiem efficit, augetur: quæ vbi tandem eò peruenerit, mortem affert repentinam. Ita in hac phrenitide vitiosus humor coaceruatus fuit, veneno lethali assimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humórque ipse*

An ad veneni generationem putred. semper sit necessaria.

ipse euaserat malignissimus, lethale repentè apparuit symptoma. Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & summâ corruptione, vt fiat venenum, vel mediocri, vel omninò leui. At non mediocri vel leui; aliàs enim putrida omnia essent venenata, & omnes febres putridæ essent malignæ. Ergo ad venenum generandum summa putredo requiritur. Tertiò, quia, si humor naturalis à statu corpori nostro amico ad deleterium debet mutari, necesse est, vt summâ fiat corruptio & transmutatio. Si enim parua sufficeret, omnes humores corrupti essent venenati.

Contra, & rectè Hercules Saxonia, *de phenigm. sect.2. cap.19. & de febb. cap. 37.* defendit, venenum in corpore nostro generari posse, non solùm sine insigni putredine, sed etiam absque omni putredine. Et quidem ad id probandum variis rationibus vtitur, quæ tamen cùm omnes non sint eiusdem ponderis, firmiores saltem adducemus. Primò si venenum plantarum & animalium sine valida putredine, imò interdum sine omni putredine generatur, impossibile non est, quin & in corpore humano sine insigni putredine, imò sine omni putredine idem fiat. Secundò, quia venena generantur non solùm in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem sunt aptissima, sed & in calidis & siccis, frigidis & siccis. Tertiò, si venena, quatenus putrida, nocerent, manifestâ potius qualitate, quàm totâ substantiâ nobis essent inimica, quod falsum. Quartò excellens & insignis putredo non potest diu latere in corpore, quin morbum exciteт: sed humores, qui excitant hystericam passionem & rabiem, diu sæpe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulò ante allegato, 6. de loc. affect. cap. 5.* docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo*, inquit, *initio sputi rabidi canis aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses, cum nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: Sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Vbi clarissimè docet, venenum iam fuisse genitum, antequam sese in toto corpore prodit. Et omnino manifestum est, sæpe sine putredine venenum generari. Etenim pestilens venenum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in constitutione humida, sed etiam in sicca, quæ ab omni putredine est aliena: & in febribus malignis ac pestilentibus sæpe minor putredo, quàm in aliis putridis, quæ malignæ & pestilentes non sunt, apparet; cùm tamen, qui contrarium statuunt, summam putrediнem ad venenum generandum requiri, doceant. Quintò, vbi adest putredo insignis, in vrina ea sese prodit; quod tamen non semper fit in febribus pestilentibus, seu peste, vbi sæpe multi extinguuntur, antequàm vlla putredinis signa in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifestum fit, etsi concedi possit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere posse: tamen id simpliciter & semper non esse necessarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, venenum generari sine summa putredine, ille probandum suscipit, venena non generari posse sine summa corruptione & immutatione humorum, quod libenter concedimus. Verùm latius longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio. Etenim quotiescunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, sed non semper putrefactio: id quod in variis humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquandò etiam putrefactio in corporibus nostris accidit, sæpe tamen mutationes in variis corruptionibus fiunt sine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, intestinis, venis mesaraicis, hepate, corde, cerebro, testibus, & omnibus omnino partibus, si & materia & efficiens sese rectè habet, omnia rectè peraguntur, si verò siue in ipso agente & instrumento actionis, siue obiecto & materiâ aliquod vitium sit, etiam opus, quod perficitur, vitiosū est. Hinc sæpe sine omni putredine, sumptis melonibus, fungis, & similibus, pessimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & nisi ille vitiosus humor ex vitiata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuatur, sed in reliquum corpus penetrat, quo diutiùs retinetur, eò peior euadit, & in singulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in singulis coctionibus fit mutatio, sed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni summâ corruptione opus esse: vt autem ea semper fiat per putredinem, non opus esse putamus.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor est; imò pauci sunt, qui glaciem hanc frangere conati sunt. Eustachius Rudius hac de re aliquid proposuit, cuius discursum hîc adducere libet. Ille autem ita, *lib.2. de morb. occult. cap. 1.* de venenorum in corpore nostro generatione sentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, necesse est, vt fiat ex priuatione, quæ quidem, cùm subiectam materiam supponat, necesse est, vt venenum fiat ex aliquo, sibi contrario, quod ex materia & forma conflatum sit; & formâ priore recedente, corruptáque materiâ illius veneni forma substernatur (seu, vt *lib. 3. pract. cap. 30. de febri pestilenti* loquitur: forma prior, & materia illius veneni formæ substernitur) & ita huius generatio illius corruptio fit. Hæc autem generatio, quæ veneni generationem præcedit, naturalis non est, qualis est cibi, dùm ex eo chylus procreatur, aut sanguinis, dùm in carnem commigrat: sed quemadmodum, quod generatur, est quiddam præter naturam; ita & corruptio præcedens præter naturam esse debet, & aliquid præter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali persimile, sed fiat excrementum naturali omnino dissimile, & adeo dissimile, vt naturam acquirat humanæ naturæ penitùs aduersariam. Cùm autem corruptiones variæ sint, & putredo etiam suos gradus habeat, porrò statuit, ad veneni generationem non satis esse putredinem, quatenus putredo, sed vt venenum fiat, ingens debet esse ac penitus maligna. Hæc enim, inquit, sola ea est, cuius fimus & inquinamentum est venenum, summámque sapit malignitatē. Non enim omnes æquè prauæ sunt putredines. Deterior enim est, quæ in venis nobilioribus, ac puriori sanguini continendo dicatis fit, quàm quæ in venis chylum continentibus, & extra venas suboritur. Deterior etiam est alimenti, quàm excrementi putredo. Cùm autem natura magis intenta sit illius, quàm huius generationi, rationabile est, vt dùm alimentum putrescit, potentiorem caussam habeat. Et tandem concludit, non putrescens humor venenum est, sed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod superest, humoris putredini, illud est, ex quo venenati halitûs in cor elati periculosa efficiunt symptomata, & vitalem præsertim facultatem deiiciunt.

Quomodo venena in corpore nostro generentur.

Rudij opinio.

Verùm hoc modo rem non satis explicat. Primò enim præsupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falsum esse, paulò ante monstrauimus. Deinde sit sanè, vt non ipse humor putrescens, sed illud inquinamentum & corpus, quod post putredinem relinquitur, venenum fit: tamen non explicat, à quo corporis illius, quod relinquitur, forma ortum habeat. Dùm enim scribit, quòd, vbi recedit forma prior, materia illius veneni formæ substernatur, veneni quidem formam nominat, sed vnde ea proueniat, non explicat. Et licet quis ea, quæ, *de morbis occultis lib. 1 c. 7.* de formarum in rebus venenatis, extra corpus nostrū, seu à natura tales sint, seu ex corruptione tales fiant, origine

Eius examinatio.

origine disputat, coniungat: tamen dubio non satisfaciunt. Rectè enim quidem ibi disputat, quòd, sicut viuentia ab ipsa anima & virtute formatrice, quæ in semine, spirituosóque corpore continentur, procreantur, & sicut in viuentibus è putri materia ortis innatus rei putrescentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propriâ, cum sit accidens, substantiam producere non potest: ita in mixtorum vitâ carentium generatione, sola elementa non sufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum sint imperfectissima, impossibile omnino statuit, vt ex illis mixta, & præsertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, sed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inuestigando iam deficit, dùm primum efficiens cœlum esse statuit. Alibi enim iam monstrauimus, proximam caussam rerum naturalium cælum esse non posse, sed saltem vniuersalem & communem. Et ipse Rudius hoc fatetur & agnoscit, dùm expresse scribit, quòd cœlum tanquam agens vniuersale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, sed ad ea sese habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potiùs quodnam sit proximum & determinatum efficiens, non explicat, sed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac passiuarum sine temperamenti totius apparatu, quæ sunt in minera ipsi cœlo subordinatæ, tanquam instrumenta illius ad particulariter agendum, putat; cùm tamen expresse supra scripserit, sola elementa ad hæc corpora efficienda non sufficere, & vt corporum omnium imperfectissima, vltra vires proprias agere non posse. Et cùm ipse Rudius concedat, temperamenti illum apparatum saltem esse instrumentum, cœlum verò esse caussam vniuersalem necessarium omninò est, adhuc dari caussam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteriæ, non explicat, nisi quòd *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* scribit dùm venena in corpore gignuntur, necesse est, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris sententia. Cùm ergo, quomodo venenum in corpore nostro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eaq; fractâ in veritatis pelagus peruenire possit. Cùm autem omnis error, qui in corruptionibus nostri corporis, fit vel efficienti vel materiæ adscribendus sit: ab efficiente quidem tale quid fieri posse aliquando, concedo, sed rariùs, vbi scilicet antea à veneno maligna aliqua qualitas & dispositio corpori vel parti alicui impressa est, quæ affluentes humores sibi simili dispositione inficit & corrumpit. *Alimentorū vitium.* Frequentissimè verò venenatos humores in corpore nostro generari puto materiæ ratione. Cùm enim in singulis coctionibus nouæ mistiones fiant, neq; formâ vnâ sublatâ, omnes subordinatæ pereant, neq; (vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. petech. cap. 7.* ne solus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat resolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatumq; illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum seu subiectum cum suis accidentibus pereat; aliæ verò formæ subordinatæ cum propriis quoq; suis accidentibus integræ manere possint; accidit, vt sæpe aliqua forma manifestetur & sese exserere incipiat, quæ antea latebat. Et quòd Hippocrates, *libr. de prisc. medic.* de δυνάμει, & potentiis humorum scribit, id etiam de venenorum natura hîc verum est. *In homine*, inquit, *inest & amarum & dulce, & salsum & acidum, & acerbū & insipidum, aliaq; sexcenta, quæ pro copiâ & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestiâ quenquam afficiunt. At vbi horum secretum quippiam fuerit, & per se exstiterit, tum & conspicuum fit, & hominem molestiâ afficit, &c.* Eodem enim modo sese res de venenis habet. Cùm enim homo vescatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, succum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori nostro aduersas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis est. Quæ quando cum alimento in corpus nostrum veniunt, non semper tota excernuntur, sed cum eo sæpe in corpus sese penitiùs insinuant, & vires suas retinent. Exemplo sit istud, quod Hippocrates, *6. epid. comment. 5. text. 25.* scribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim si mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in comment.* explicat, sumpserit, lac eorum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc sanguis, tandem lac, & nihilominùs in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio, subiecto (sine hoc enim esse non potest) integra & incorrupta seruatur, quæ, vbi lac infans hauserit, sese exserit. Cogitemus iam, quos sæpè malignos succos è stercoribus & excrementis animalium plantæ è terrâ trahant. Consideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiusmodi cibis vescantur, quæ qualis sint naturæ, & quàm prauum alimentum suppeditent, notissimum; adeo, vt de iis Galenus scribat, etsi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore succum, qui à lethali veneno parùm abest. Perpendamus insuper, quàm sæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta vescuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis vescantur; sicut constat, sturnos cicutam depascere, coturnices veratrum, anates bufones aquaricos deuorare, iisque nutriri; ciconias serpentibus victitare, gallinas araneas, imò scorpiones deglutire, lupos pisces etiam serpentes. His ergo omnibus cùm rursum cibi loco vtatur homo, venenata illa substantia, (quæ non omnibus, sed homini saltem, & ita respectiuè venenum est) quæ in plantarum & animalium alimentum subiit, etsi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis mista sæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis secreta fuerit, & sola extiterit, tùm homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè si copiosiùs & sæpius tale alimentum sumptum sit. Etsi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus assumpta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli possint; tamen si sæpius & copiosiùs in corpus ingerantur, tandem nocere possunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Diosc.* cùm quæritur, an animalia eiusmodi venenaris animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, ei nocere possint, respondet, plerosque quidem asserere, huiusmodi animalia, si comedantur, non modo veneno non inficere, sed nullam prorsus noxam inferre, & corpus nutrire; se tamen credere, quòd, licet venenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuò cibus est, non tamen esse posse, quin caro, quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. *An animalia venenata victitantia edenda sint?* Et videmus, quomodo sæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obsidionibus, castrisque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis, & praui succi vtuntur, dysenteriâ, malignis ac pestilentibus febribus, & tandem ipsâ peste corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non semper, & in omnibus corporibus generantur, sed tùm, vbi homines eiusmodi prauis cibis vsi sunt: id quod in castris & obsidionibus frequentissimè accidit; vnde etiam ma-

ligni

ligni eiusmodi morbi castris quasi proprij sunt, & propterea à nonnullis Castrenses appellantur.

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, vbi is ab aliis secretus fuerit, seorsim exstiterit, facilè alios humores inquinat; cùm omnis forma sui multiplicatiua sit: id quod non solum è feminibus spontè ortorum viuentium, in atomis & minimis corpusculis latitantibus patet, vt cùm à Doctiss. Fortunio Liceto, *in lib. de spontan. viu. ort.* tùm à me *in eodem tractatu* monstratum; sed & in venenis verum est, id quod exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam sensim adscendit, tandémque totum hominem alterat.

Quæ si cui non satisfaciant, & alicui id adhuc scrupulum moueat, quomodo è semine & sanguine etiam bono, extra sua vasa elapso, putrescente & corrupto, venenata materia generati possit; ille primò *δυνάμεις* & *ἀκρίτητας* humorum Hippocratis in mentem sibi reuocet, cogitétque, in homine esse amara, salsa, & sexcenta alia, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non sunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter se neque cernuntur, neque quempiam molestiâ afficiunt; at vbi ab aliis secreta fuerint, & per se & seorsim exstiterint, conspicua fieri, & hominem molestiâ afficere. Faciat quis periculum in carne vel sanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri solent, eáque in vitro concluso, vt nihil externi accedere possit, digerat, & videbit, vbi massa illa sanguinis vel carnis dissoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari possit. Idem euenit in aliis rebus, brassicâ, cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidiè sine noxa vescimur. Omnia enim hæc, si putrescant & resoluantur, ac singulæ eorum partes seorsim existere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de se exhalent, & quàm noxiæ euadant, notum est. Si ergo sanguis intus corrumpatur, cur non idem præstare possit?

Sanguinis corrupti noxa.

Seminis corruptione.

Semen in specie quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem esse pessimam, ideo quòd optima *δυνάμεις* illas Hippocratis, etiamsi aliis permistas, habent potentissimas, quæ vbi seorsim existunt, & à mediocritate recesserunt, maximè lædere possunt. Neque enim incommodè mista, siue saltem simpliciter, & vt talia, atque ex elementis solùm composita, considerentur, siue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, pependantur, harmoniæ Musicæ comparari possunt. Vt enim, etsi in ea vocum & sonorum est diuersitas; tamen si inter eos iusta seruetur proportio, suauissimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt; si verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces dissonent, auditui ingratissimus sonus inde oritur: ita etiam, si in misto seu qualitatum primarum, seu occultarum proportio, quæ naturæ cuiusque rei conueniens est, seruetur, omnia se rectè habent; si verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non possunt, & grauissima oriuntur symptomata, atque inde accidit, vt, quod anteà vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipsa dosi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus nostrum requiratur, quæ si obseruetur, homini sunt grata & vtilia, eiúsque corpus à venenis tuentur: si verò maiori quantitate exhibeantur, etsi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ suâ & actiuitate proportionem corpori nostro conuenientem non obseruant; corpus nostrum dissoluunt, séque nocent.

Deinde & de semine hoc obseruandum, ea symptomata, quæ in fœminis à semine retento fieri dicuntur, non semper à semine, sed ab aliis humoribus, circa vasa seminalia cumulatis, fieri, vt *lib. 4. Pract. part. 2. sect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim semen in suo loco non putrescit & corrumpitur, & viri multi sæpe semen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines moniales & aliæ sunt, quæ Venere non vtuntur, nec tamen suffocatione vteri laborant. Vnde credibile est, materiam, quæ tam grauia symptomata in fœminis excitat, non semen esse, sed alios humores prauos, qui circa vasa genitalia fœminarum, & inprimis tubam vteri dictam collecti sunt. Obseruatum enim est, testes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo, croceo, fetosóque humore grauissimè olente turgentes, repertos fuisse, vt *alleg. loc.* dictum.

CAPVT IV.

De Caussis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum, in specie.

ATque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore nostro generentur, dicta sunt: de caussis tamen adhuc quædam in specie addenda sunt. Cùm autem omne, quod in corpore nostro præter naturam generatur, vel caussæ efficientis, vel materiæ vitio proueniat, eædem caussæ & hîc perpendendæ. Primò caussam efficientem quod attinet, cùm in omnibus corporis partibus, tàm publicis, quàm priuatis, coctiones fiant, & quælibet pars sibi conueniens opus producat: non mirum est, si actiones & coctiones eæ non rectè perficiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in testibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa, aliíque humores præternaturales, si coctiones illæ non bene perficiantur; in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in testibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ sanguinis ac spirituum locus ac receptaculum sint, quæ, vbi suam naturalem constitutionem obtinent, sanguinem & spiritûs in statu naturali suo conseruant: ita si illam naturalem constitutionem amittunt, & præternaturalem acquirunt, sanguinem, & spiritûs ampliùs regere non possunt, sed eos corrumpi sinunt. Cùm autem ad naturalem partis cuiusque constitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem dispositionem requiri diximus: si vel hæ vel illæ mutentur, varij humores excrementitij, nunc qualitatum solùm primarum, & temperiei excessum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò si intemperies aliqua in corpore nostro excitetur, præsertim calida & humida, non solùm humores & excrementa, sed & partes ipsæ solidæ corrumpi possunt; vt in vlceribus putridis, gangrænâ, & sphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat, *cap. praced.* dictum.

Ad malignorum humorũ generationem facit

1. Dispositio corporis.

Præuia autem hæc dispositio quibusdam hæreditario quasi iure à parentibus communicatur, vt prauos subinde humores generent, & totâ ætate penè, vel scabie malignâ, elephantiasi simili, vel scorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibusdam plurimos vsque ad adultam ætatem generari; cùm in aliis, ne in infantibus quidem nascantur. Accidit hoc in iis potissimùm, qui calidos & adustos & atros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

2. Cibus & potus.

Deinde faciunt ad hanc partium naturalium constitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta,

dicamenta, vt & venena, cùm qualitatum primarum excessu peccantia, tùm multò magis occulto modo corpori nostro infesta, quæ malignam & venenatam dispositionem partibus corporis nostri imprimere possunt: ob quam postea alimentum & sanguinem in similem qualitatem corrumpunt. Ita obseruatum sæpe est, veneno sumpto longo interdum post tempore nonnullos morbis quibusdam correptos fuisse, qui non aliunde prouenerint, quàm à mala dispositione, à veneno corpori impressâ. Memini vicinam meam filio & filiæ quinquennibus circiter in balneum ituris ad sudorem ciendum arsenicum pro cornu cerui incautè exhibuisse, vnde filius, qui parùm vomebat, intra sex horas mortuus est, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, sed circa annum ætatis vigesimum primum fœdissimâ scabie & cachexiâ correpta est, quæ nullo modo curari potuit, sed ægræ mortem intulit; quam non aliunde, nisi à dispositione à veneno corpori, & inprimis hepati impressa prouenisse existimo. Ita luem veneream, cum interdum integrè curata visa esset, nec vllis symptomatibus sese ampliùs proderet, post annum vigesimum, imò trigesimum recruduisse obseruatum est, itidem ob dispositionem à virulentia illa hepati impressâ reliquam. Sic ij, qui carbunculos pestilentes passi sunt, etsi integrè curati sunt, in partibus illis dolores sæpe longo post tempore & diu percipiunt.

3. Cœlum & sidera. Tertiò faciunt huc & stellæ ac sidera. Etsi enim astra per se neque mala sunt, neque mali quid intendunt, sed totum hunc inferiorem mundum suo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium speciei vel indiuiduo noxia esse possunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium huic vel illis nocere, v. g. æstum maiorem viribus esse amicum, quasdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm astra occultas influentias habeant, nisi eæ influentiæ proportionem, quæ corpori nostro amica est, obseruent, humores in eo corrumpi, necesse est. Quâ de re plura, *lib. 4. de febrib. cap. 4.* dicta sunt.

4. Aër. Quartò inter has caussas, quæ corpus nostrum afficiunt, est aër, qui non solùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus nostrum inficiunt, in se continet, (qua ratione de eo parte tertiâ dicemus) malignorum & venenatorum autor est morborum, sed etiam, vt dispositionem corporis nostri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat; quâ ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos potest facere manifestis qualitatibus, de quo Hippocrates plurimus, 3. *Aphor. lib.* agit 1. *Aphor.* ibi ait: *Mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & in ipsis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inspiratione attractus, tùm per poros in corpus immissus, illud continuò afficiat; si intemperatus sit, eandem intemperiem corpori nostro imprimit, idque de naturali statu deiicit. Et imprimis calida & humida aëris constitutio, si diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptissima sit, etiam morbos malignos & venenatos inducere potest, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Pestilentes morbos oriri, necessarium est, cùm aëris temperatura naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa*, & insigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. *epid.* Etsi enim putredo ipsa per se venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ dissimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, potest eâ mutatione aliquid naturæ nostræ plane inimicum emergere, vt *cap. praeced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër crassus & humidus aptissimus, quo nomine aër Romanus infamis est, & ad febres malignas dispositus, &, vt Galenus, 1. *epid. comm. 2. text. 25.* scribit semitertianæ febres prauæ Romæ familiarissimæ sunt. De quo etiam scribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. cap. 10. & lib. 1. Chronic. cap. 3.* Quibus subscripsit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æsculapij Romæ ideo extra vrbem ædificatum esse scribit, quòd maior ibi aëris salubritas, quàm in vrbe haberetur. Potest tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori nostro nocere. Cùm enim & stellarum influxus & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque sæpe malignæ sint: si is, & inspiratione continuè attrahatur, & per transpirationem in corpus sese insinuet, fieri potest, vt id ab occultis illis qualitatibus simili p. n. dispositione alteretur, quod postea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & conclusis habitant, hac de caussa sæpe malignis morbis infestantur.

Tandem inter caussas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires sint, *de cons. & dissens. Chym. cum Galen. cap. 14.* dictum, & ex errore & irâ multos in Erysipelas, vulgò Rosam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius symptoma quasi est Rosa, aliquid malignitatis, vt inuasio, quæ instar pestis se habet, satis testatur. Item ex terrore & timore etiam multos in pestem incidisse, vulgo notissimum est. Obseruaui etiam hoc tempore, dum hîc Professorem & Medicum ago, quo plus quàm sexies valde (vt leuiores infectiones, quæ sæpissimè acciderunt, præteream) hîc pestis grassata est, non paucos quoque ex ira in pestem incidisse. Quod quâ ratione fiat, equidem explicatu facilè non est, & dictum de eo *de febr. lib. 4 cap. 2.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in pestilentibus constitutionibus corpora, siue cœli siue aëris ambientis vi, seu aliis de caussis ad pestilentem potiùs, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes silent & cessant) disposita esse plurima. Cui si imaginatio, terror, timor, vel ira accidat, facilè illa dispositio in actum deduci potest. Imò etiam boni humores iisdem animi affectibus corrumpi possunt. Et inprimis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, si moueatur, obtinet, & non sine caussa ab humore melancholico & atro pestilentiam prouenire, statuit Platerus, *in quæst. Medic. paradox. quæst. 43.* Iram verò non à bile flaua, sed humore atro prouenire, monstraui *lib. 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius *disquisition. 1. de semin. pestil. cap. 4.* hanc caussam reddit, quod timor & terror ad pestem inducendam faciant, dùm scribit, vt terrore, præsertim subitaneo, spiritus à superficie corporis confertim versus cor abripiuntur, sicque eò secum deuehunt halitum pestiferum superficiei corporis obuersantem, qui cùm sit naturæ spiritalis, syntimoriâ quadam sese vitalibus spiritibus consociat; ita è contrario, spiritibus æquabiliter per totum corpus expansis continuò remanentibus, quod fit animo benè composito, idem halitus non nisi temporis aliquo spatio exactò ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhærescit, ita edomatur, vt nullum sit inde pestilitatis periculum; haud raro tamen etiam, licet tardiùs, in pestem manifestè erumpit. Qua de caussa apud Plutarchum, legitur, *in lib. de Music.* Thaletam quendam Cretensem à Lacedæmoniis pestem fugasse solâ Musicâ, quàm Excellentissimus Hieronymus Mercurialis, *in lect. de pestilentia cap. 22. (pag. 83.)* nihil aliud fuisse existimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu pestem fugabant, quàm spem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentius pugnent aduersus morbum pestilentem. Quin & Theophrastus musicâ viperarum & aranearum morsus curari testatur: Idemque confirmat de iis, qui à tarantula sunt demorsi, Matthiolus, *in lib. 2. comment. in Dioscorid.* & Scaliger, *exercit. 185. aduersus*

Cardanum.

Cardanum. Nimirùm quia Musica animum excitat, & spiritus ad corporis circumferentiam mouet, ac proinde venenum à corde sic distrahitur, perque potos discutitur & dissipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Iuuenilib. cent. 2. de admirandis facultatibus, aphor. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præstat Musica; ita etiam in præseruatione simile quid præstare valebit, spiritibus sic excitatis & probè compositis in vniuerso corpore, ne frequenter commoti versus cor secum abripiant seminaria pestifera. *Hæc Obbaf.* Verùm caussa hæc saltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi caussa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectûs, qui humores corrumpere, ipsisque naturam venenatam inducere possunt, Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 6.* etiam odium refert, affectum ex tristitia & ira compositum, eumque acertimè corrumpere humores, si quid aliud, scribit. Nam ira excalefacit, tristitia refrigerat, quo ipso motûs contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, caussis perite existimat. Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Materia. Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etsi bene sese habeat, è prauo obiecto & materia vitiosa bonum opus generare potest, sed fit actionis frustratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit imprimis victus ratio, & ex cibo ac potu praui succi, maligni & venenati humores, & ipsa interdum pestilentia generatur, quæ sæpe annonæ caritatem sequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. & lib. 1. de diff. febr. cap. 3.* se vidisse scribit, sub Commodo Imperatore, & quales passim apud historias descriptæ exstant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, necessitate coacti comedant, inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ nostræ apta non sunt, nec chylus, nec sanguis bonus generari potest, sed vitiosi humores inde proueniunt, qui, quò diutiùs in corpore nostro detinentur, & sæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus scribit, *lib. de succ. bon. & vit. cap. 8. Inter fructûs censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eò quòd, nisi alum statim subeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet: eiusdem tamen, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est; quod in moris quoque euenit, quæ ipsa etiam, si quidem antè, quàm corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, ni si quis assiduè his vtatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire ac meminisse conuenit.* Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali succi cibis etiam verum est. Idque non solùm præstant ea, quæ, vt Hippocrates, *de prisc. medic.* loquitur, ἀνεπιτήδεια sunt, & nobis inconuenientia, & ἄκρητα ac intemperati succi plurimum obtinent, sed & cibi, quibus aliàs continuò vescimur, quique boni succi sunt, si corrumpantur, vt sæpe in obsidionibus accidit. Tum enim extra iam contractum vitium in corpore humano emendari non potest, sed in singulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui praui succi sint, Galenus, *in lib. de cib. bon. & mal. succ.* docet. Imò cibi etiam boni, si non rectè coquantur in ventriculo, & iis qui contrarij sunt naturâ, misceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, seu ex bonis seu prauis cibis genito, nunquam fit bonus sanguis, sed sæpissimè generatur inde humor, qui bilis prasinæ nomine vulgò appellatur, qui postea in hepate aduritur, & corrumpitur, sanguinique postea permiscetur, qui dùm quiescit in venis, vix sentitur, sed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vlteriusque corrumpitur, & à bonis humoribus separatus, grauissimos morbos, imò subitam mortem sæpe inferre potest.

Si enim cibi praui succi saltem malignos morbos inducere possunt, multò magis id præstant ij cibi, qui iam in se malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales sunt interdum fungi, tanæ & similia, à quibus nunc maligna dispositio humoribus imprimitur, nunc etiam homo statim iugulatur, de quibus postea de venenis extra assumptis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentijs.

SVnt autem morbi ab interno humorum vitio orti varij, pro caussarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni saltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire possint, symptomata inferunt, hominem tamen non enecant, sed ita comparati sunt, vt cum iis diu vita trahi possit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam statim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis sunt humores, qui epilepsiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, secundum Platerum, scorbutum, colicam, & dysenteriam malignam, elephantiasin, gangrænam, interdum suffocationem vterinam, & febres malignas, simpliciter ita dictas, inferunt: posterioris generis sunt, qui febres pestilentes, & ipsam pestilentiam generant. *Morborum occultorum ab interno humorum vitio differentia.*

Primum genus quod attinet, primò Epilepsiam non ab obstructione ventriculorum cerebri, sed ab humore vel vapore, membranis cerebri & neruoso generi peculiariter infesto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. cap. 31. quæst. 1.* satis monstratum est, vt eâ de re hîc plura addere opus non sit. *Epilepsia.*

Secundò, Hydrophobia, etsi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorsis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obseruatum, etiam sine morsu canis, vel alterius animalis rabidi ab interno humorum vitio hydrophobiam generari posse. Cuius quinque exempla recenset Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuersus, *de affect. particular. cap. 19.* De quo *lib. 1. pract. part. 2. cap. 16.* *Hydrophobia.*

Tertiò Chorea S. Viti dicta hûc pertinet, quâ qui laborant, perpetuo & insano quodam saltandi desiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorsi sunt, qui itidem admirando saltandi desiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifesta qualitate huius symptomatis caussa reddi potest. Egimus autem de his affectibus *lib. 1. pract. part. 2. cap. 17.* *Chorea S. Viti. Tarantati.*

Quartò, cum in Maniâ tàm enormia accidant symptomata, quorum caussæ à qualitatibus manifestis sufficientes dari non possunt, & videamus eos talia symptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibita sunt, patiuntur: non sine caussa Platerus in maniæ caussis reddendis manifestis qualitatibus contentus non est, sed vt mania excitetur, necessarium esse putat, vt humor atet peculiarem & occultam dispositionem inducat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. cap. 15.* dictum. *Mania.*

Quiortò

Catarrhi, Tusses, Anginæ, Pleuritides malignæ. Quintò dantur interdum & catarrhi, tusses, anginæ, pleuritides, & peripneumoniæ epidemiæ ac malignæ; verùm cùm isti affectus ferè semper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febrib. cap. 17.*

Scorbutus. Sextò, etsi Scorbutus ab humoris melancholici colluuie rectè deducitur: tamen cùm in hypochondriaca affectione, quartana, aliisque ab humore melancholicò ortis morbis non eadem symptomata, quæ in scorbuto, conspiciantur, scorbutus etiam contagiosus sit, & peculiaria requirat remedia: vero consentaneum est, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem suscipere, antequàm scorbutum inducit, vt *lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap. 2.* dictum.

Colica maligna. Septimò etiam Colicæ malignæ & pestilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul. Ægineta, *lib. 3. cap. 43.*

Dysenteria maligna. Octauò pertinent & hùc Dysenteriæ illæ epidemiæ, qualis anno 1513. post æstatem calidam & siccam, & hic etiam anno 1624. itidem æstate siccâ & calidâ grassata est; quæ non pauciores è medio sustulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dysenteriis febris ferè coniungatur. Et solent istæ dysenteriæ sæpe adeo malignæ esse, vt paulò post in pestem degenerent. De qua dysenteria etiam *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 7.* dictum.

Suffocatio vterina. Nonò, Suffocationem vteri, vt & epilepsiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruosum corpus ad superiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciâ verò potentissimum esse, *lib. 4. pract. part. 2. sect. 3. cap. 4. & 7.* dictum.

Elephātiasis. Decimò hùc etiam referenda Elephantiasis, quæ quidem ab atra bile, sed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. cap. 40.* dictum.

Gangræna maligna. Vndecimò, etsi Gangræna sæpe à manifestis caussis proueniat, tamen interdum etiam ab humoribus malignis, in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15.* ita scribit: Obseruatum fuit, extremum pedem sphacelatum aliquando fuisse sine caussa externa, sine tumore, aut rubore conspicuo, oborto primùm dolore immanissimo, mox sensum in eo ac motum periisse, & partem totam liuore contabuisse, exulcerationemque fœdam insecutam esse, quæ acerrima caustica, atque medicamenta sine sensu admitteret, non multò post arteriam brachij dextri, deinde etiam sinistri pulsare desiisse, & ita sensim vniuerso corpore obsesso, miserū extinctū sine febre, sine symptomatibus admodū granibus. *Hæc Fernel.* Tot igitur, tamque præsentium malorum quis intemperiem aut simplicem, aut cum materia caussam esse statuit? Quis non potiùs venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 1.* Eiusmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 5. pract. part. 2. cap. 19.* Quò pertinet & gangræna scorbutica, de qua *eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap 14.* egi. Et Barthol. Maggius, *de vulnerib. sclopetor.* scribit, se vidisse in iuuene, febre aliquâ maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatam, eius vniuersum suâ malitiâ infecisse, & ad siderationem deduxisse, nullo apparente vel tumore, vel rubore, nulloque dolore percepto.

Bubones, Carbunculi. Duodecimò hùc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui, etiamsi sæpe à corruptione humorum, à contagio prouenientè, ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 2. pract. part. 1. cap. 8. & 15.* actum.

Febres malignæ. Decimò tertiò sunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cum variolis, morbillis, cephalalgiâ, tussi, catarrho, pleuritide, peripneumoniâ, erysipelate: quæ si sint priuatæ & sporadicæ; nullum dubium est; quin ab humorum vitioso apparatu proueniant, qui contrahitur cùm aëris vitio, ob insignem in qualitatibus excessum, tùm ex victu prauo, & cibis mali succi, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia symptomata appatent, quæ à febre, quæ sæpe in speciem lenta est, prouenire non possunt; ideò occultam malignitatem iis adiunctam esse, rectè statuitur. Non rarò tamen febres etiam tales sunt epidemiæ, si nimirum caussa malignum humorum apparatum generans communis præcesserit, aut ipsæ febres hæ contagiosæ fiant. De quibus febribus *lib. 4. de febr.* pluribus dictum, quæ ibi videantur.

Febres pestilentes & Pestis. Decimo quarto. Tandem humores in corpore nostro sæpe ita corrumpuntur, vt non solùm maligni euadant, sed ita exitiosi fiant, vt non minus subitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena assumpta. Tales humores sunt, qui pestilentes febres, & pestem, & in iis bubones, ac carbunculos pestilentes excitant. Etsi enim Donatus ab Alto Mari, & Horatius Augenius id negant, existimantque morbos illos, qui post annonæ caritatem excitati sunt, fuisse sæpissime epidemios; & quamuis symptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit saltem ob variam dispositionem corporum: interim ipse morbus principalis fuit communis, & vera pestis, non pesti similis, cùm plures inuaderet & occideret, ipsique pestis definitio competeret, de quo *lib. 4. de febrib. cap. 2.* dictum.

De quibus affectibus omnibus cùm allegatis locis egerim, non opus esse puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum.

Signa morborum malignorum ab interno humorum vitio. A caussis. Aër. Cognoscitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eoque maligno & venenato originem traxisse, primò à caussis præcedentibus, quas *cap. 4.* exposuimus. Nimirùm si aër naturalem constitutionem diu non obseruauerit, humores inde corruptos fuisse, colligitur, de quo Galenus, *lib. 1. de diff. febr. cap. 4.* scribit: *Pestilentes,* inquit, *morbos oriri necessarium, cùm aëris temperamentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa.* Talem aëris constitutionem describit Hippocrates, 3. *epid. comment.* 3. *Annus,* inquit, *austrinus, pluuius, à ventis in totum silens, cùm paulò superioribus annis squalores præcessissent, sub arcturum flatus austrini, multum pluit. Autumnus nimbosus, nubilus, largè pluens. Hyems erat austrina, humida, lenis. Multò post Solis reuersionem, circa æquinoctium, boreas spirauit, & ninxit non ita diu. Ver rursum sine ventis: pluit multùm & continenter vsque ad canem. Æstas serena & calida erat, magni erant æstus. Etesiæ parua dispersim spirabant: sub arcturum rursum spirante boreâ multum pluit.* Quæ anni constitutio austrina & humida pestem sæuissimam excitauit, quam, *alleg. loco,* describit Hippocrates. Ita Octauianus Roboretus, *de febre petechiali, cap. 1.* cùm anno 1590. siccissima atque admodum calida esset æstas, autumnus magnâ ex parte australis, hanc verò hyems admodùm frigidâ & niuosa excepisset, factum esse scribit, anno 1591. vt Tridenti non solùm plerique è plebe, sed ex primoribus multò magis febre petechiali grauissimâ corriperentur. Et tales obseruationes passim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum est. In dysenteria aliquoties præsagiēda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem constitutionem non semel, sed æstiuam constitutionē obtineat, & calidum

calidum ac ſiccum ſit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dyſenteriæ epidemiæ excitantur, quæ fructuum horariorum eſui adſcribi non poſſunt; cùm menſe Maio, vbi nulli adhuc tales fructûs maturi fuerunt, talem dyſenteriam, anno 1624. graſſatam, eáque etiam infantes lactantes correptos fuiſſe, obſeruarim.

Prognostica. Deinde, vbi morbus aliquis malignus & peſtilens graſſatur, & præceſſerit annonæ caritas, ſine ex frugum defectu communi, ſiue in obſidionibus & caſtris, & homines prauo victu vſos eſſe, notum ſit; de internâ humorum corruptione nullum eſt dubium. Si etiam nulla cauſſa externa, quæ corpori malignitatem vel venenoſitatem communicare potuerit, præceſſerit, & homo cum nullo ſimili morbo laborante conuerſatus ſit, & nihilominùs malignitatis & venenoſitatis indicia adſint, ab interno humorum vitio exortum eſſe morbum ſignificat. Adſunt etiam prauorum humorum indicia; cùm contrà externa venena hominem etiam optimè ſanum lædere poſſint. Verùm quâ ratione venena intùs genita, ab iis, quæ extra aſſumpta ſunt, diſcerni poſſint, pluribus infra, *part. 5 cap. 3* explicatur.

Euentum morbi quod attinet, etſi humorum vitium ab initio plerunque non eſt tam vehemens, vt illud, quod à cauſſis externis ſummam iam vim habentibus accidit: tamen ſi diu humores in corpore detineantur, peſſimam tandem etiam corruptionem inducere poſſunt, & quò diutius humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli, dyſenteria, & aliæ febres malignæ epidemiæ, ſi diu durent, tandem in peſtilentes, & ipſam peſtilentiam degenerant. An autem æger moriturus vel conualiturus ſit, ex collatione virium cum morbo manifeſtum euadit, vt ſuo loco, *de febrium malignarum & peſtilentiarum prognoſticis*, dictum.

CAPVT VII.

De præſeruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Præſeruatio à morbis malignis ex interno humorum vitio. QVâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & *cap. 4.* enumerati, curandi ſint, locis ibi allegatis dictum, quæ hîc repetere opus non eſt. Videantur loca allegata. Pauca ſaltem addere libet. Primò hoc non prætereundum, quemlibet, ſi vel ex aëre, vel victu prauo aliquod malignum humorum vitiū in corporibus humanis excitatum fuiſſe, colligat, & imprimis, ſi morbus aliquis malignus epidemius graſſari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, ſi conuenientc modo corpus maturè euacuauerit, &, ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim ſæpius accidit, vt humores vitioſi, antequàm in actum erumpant, & corpus manifeſtè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ ſimul putredini reſiſtunt, euacuandi ſunt: in quem vſum commodiſſimæ ſunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, ſyrupus roſarum, de tribus & ſimilia. Idque aliquoties per interualla faciendum, ſimúlque ſi notum ſit, à quâ cauſſâ vitium illud contractum ſit, ei contrariis alterantibus reſiſtendum, &

Curatio. alexipharmaca idonea vſurpanda. Quam ad rem vinum medicatum abſinthio, ca. duo benedicto, ſcordio, cortic. citri, zedoariâ, radic. helenij, inprimis vtile eſt, vt & elixir. proprietatis dictum. Plura eiuſmodi recenſentur *l. b. 4. de febrib. cap. 5.* Imò vt poſt purgationes ſudores interdum cieantur, non inutile eſt. Inprimis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis hoc diligenter attendendum, vt quiuis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiuſmodi morbis attentiorem caueat. Ab huiuſmodi enim affectibus humores latentes excitari poſſunt, vt in actum erumpant; id quod ſæpe obſeruatum, & ipſe cùm aliâs, tùm hoc ipſo anno 1634. multos in peſtem incidiſſe memini, cùm ne minima ſuſpicio adeſſet, eos cum vllo peſte infecto conuerſatos fuiſſe, ſed ex terrore, imò etiam irâ, humoribus vitioſis in corpore latentibus agitatis, & in actum deductis, in peſtem incidiſſe.

De curatione nihil addere libet, niſi pauca de febris malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea ſatis, *lib. 4. de febrib. cap. 6.* dictum. Quia tamen quì in aliorum erroribus inquirendis lynceus videri vult, in ſuis verò ſæpe cæcus eſt, de febris malignæ curatione controuerſiam à multis vltrò citróque agitatam nouo quodam modo ſoluere conatur, *in aurora medicor.* nouamque interpretationem aphoriſmi 22. ſect. 1. affert, aliqua de genuino illius aphoriſmi ſenſu afferre hoc loco non præter rem fuerit, cùm ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat. *D. Iohann. Freytag.*

Ita autem aphoriſmus ille ſeſe habet: *πεπόνα φαρμακέυειν, καὶ κινέειν μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ, τὰ δὲ πλειστὰ ἐκ ὀργᾷ. Concocta, maturaque medicari oportet, non cruda; nec per initia: niſi materia turgeat, vtplurimùm verò non turgent.* Cuius aphoriſmi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus ſenſus ſit; & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum ſit, (è quorum explicatione ſenſus huius aphoriſmi pendet) *lib. 5. Inſtit. part. 2. ſect. 1. cap. 6.* & *de febrib. lib. 2. cap. 6.* dictum. At D. Freytag. *in Auror. Medicor. cap. 16. pag. 81.* ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditas*, inquit, *humorum dicitur, vel ratione ſubſtantiæ & qualitatis ſimul, vel quoad ſolas qualitates. Cruditas verò illa, quâ & iuxta ſubſtantiam & qualitates humor dicitur crudus, eſt ipſius ſubſtantiæ corruptio, humoriſque in venis potiſſimùm putrefactio, quâ ſibi diſſimilis quoad ſubſtantiam & qualitates reducitur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad ſolas qualitates cruditatem, quæ neceſſariæ præparationis ratione conſideratur,* ſtatuit, *eſſe in primis vel ſecundis qualitatibus, vt frigiditate, caliditate, craſſitie, viſciditate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas ſubſtantiæ & qualitatum*, (ita pergit) *vel recipit mutationem ad vtilem, naturæque benigniorem ſtatum, vel non. Eam recipiunt humores ſanguinei in venis, videlicet ipſe ſanguis, eiúſque partes; non recipiunt cæteri humores, videlicet bilis, pituita, melancholia, quatenus tantum à ſanguinis natura receſſerunt, vt alimentitiæ benignitatis nihil ampliùs obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putreſcentes per concoctionem & dominium caloris natiui, quod putredinem ceſſare facit, manente ſubſtantiâ ad vtiliorem quendam ſtatum reduci poſſunt, vt videlicet pars eius, quæ non planè ſibi diſſimilis fit facta, ſaluetur conſeruatione humidi in ſicco, reliquum verò, quod integrè ſeruari nequit, in humorem puri phlegmonarum reſpondentem conuertatur. Tale venarum eſt excrementum in vrinis ſubſidens, & abſceſſuum puri reſpondens. Fit enim pus, Galeno teſte, ex ſanguine in ſemiuitioſam mutationem degenerante. Cum itaque*, (ita enim tandem concludit) *ſolus ſanguis illam admittit, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, ſequitur, aphoriſmum hunc, quo cocta purgare præcipit, non cruda, intelligendum tantum de horum affectuum curatione, qui ex ſanguine, ſanguiniſue partibus putreſcentibus oriantur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati ſunt, quod nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corpori ſtatum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extra eaſdem conuerti poſſint.*

Explicatio aphor 22. ſect. 1.

Verùm insignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidē rectè sentit, cruditatē hic esse substantiæ corruptelam, seu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigēda est. Vbi sciendum, coctionem dici dupliciter, vel respectu naturalis corporis status, quæ nihil aliud est, quàm alimenti pro corpore nostro alendo perfectio, qualis fit in vētriculo, hepate, & singulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, putà fæcum alui, vrinæ, bilis in hepate. Et huius coctionis respectu dicuntur cocta, quæ, vt alere possint, apta sunt, vel si sint excrementa in coctionibus genita, si naturalem modum obseruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum sunt cocta, vt corpus nutrire possint, ita tamen sunt disposita, vt talia fieri possint; vel si sunt excrementa, si eam, quā habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, si sint nimis liquidæ, dicuntur crudæ; vrinæ item, si sint tenues, aquosæ, dicuntur crudæ; bilis si nondum naturalem suam constitutionem est assecura, sed adhuc iusto tenuior est, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali suo statu desciuerunt, cuius putredinis repressio coctio appellatur, non quidem ideo, vt tales humores ad eum statum iterum veniant, quo corpus alere possint, (nunquam enim eum habuerunt) sed vt commodius è corpore euacuari possint, & expulsioni aptiores reddantur, nec naturæ amplius ita sint molesti. Atque de hac posteriori cruditate & coctione aphorismus iste Hippocratis est intelligendus.

Coctio duplex.

Qui autem isti humores sint, si quætatur, rectè respondetur, omnes humores, qui in venis continentur, siue alimentares, siue excrementitij sint, si putredinem concipiant. Errat proinde insigniter nouus iste interpres, dùm scribit, aphorismum hūc tantùm intelligendum esse de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisque partibus putrescentibus oriūtur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, vtpote, quia nullâ naturæ vel artis ope ad beniginiorem vtilēmq; corporis statum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimū quippiam, in venis; aut extra easdem conuerti possit, quique nec ante nec post putredinem in meliorem statum beneficio caloris natiui mutatı, quorūmque corruptio neç naturâ, nec arte edomari possit. Equidem hoc verum est, coctionem saltem iis humoribus competere, qui à natura caloris natiui beneficio in meliorem statum redigi possunt. Quòd verò solus sanguis talis sit, falsum. Etenim si hoc ita se haberet, aphorismus hic saltem de febribus synochis seu continentibus accipiendus esset; cùm tamē clarum sit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ imprimis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere possunt, clarum est, ad ὀργασμὸν seu turgentiam maximè aptos esse humores biliosos. Turgere enim est, vt Galenus, *in comment. in hunc aphorismum, lib. 22. sect. 1. & 4. aphor. 1. ac. 10 & 1. de cris. cap. 9. & alibi* docet, quando humores motu vehementi agitari ab vno loco ad alium hinc inde inordinatè mouentur, hominémq; hinc inde ruentes molestant, & dolores & titillationes in variis partibus excitando, non sinunt quiescere, quemadmodum animalia lasciuientia in libidinem incensa dicuntur ὀργᾶν, cùm ad coitum ruunt, & loco stare nequeunt. Talem autem humorum motūm nō accidere in febribus synochis seu sanguineis, vtpote, quæ inter omnes continuas mitissimæ sunt, sed acutis biliosis, extra controuersiam est. Erroris autem huius hæc inprimis caussa est, quòd opinatus est, solum sanguinem ad meliorem statum, si corrumpatur, reduci posse, reliquos verò, præter sanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem statum reduci posse. Etsi enim humores excrementitij in substantiam corpori alendo vtilem conuerti non possint: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere solet, & hic facit, iisq; quantam potest, perfectionem inducit, & vt hominem minùs molestent, efficit, eósque à reliquo & vtili sanguine separat, & ad euacuationē aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifestum est. Primò enim sæpe ichores tenues, vel sanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginosa aut viridia exspuuntur, quæ tandem, si morbus lethalis non est, in meliorem statum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex *2. prognost. text. 41. 45. 46. 47.* videre est. Ita etiam in inflammationibus aliis, si eæ puræ non sint, humores sanguini admisti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone purā, mutari non possunt; interim eum, quem potest, substantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus est, humores vitiosos ab alimentariis separare, seu talem dispositionem iis inducere, vt è corpore, seu naturæ, seu medicamentorum ope facilè separari possint.

Error D. Freytag. de cruditate & ꝗ ctione.

Turgentes humores qui.

An soli sanguini competat coctio.

Docuit hoc manifestè Galenus, qui, *lib. de febr. diff. cap. 6.* in febribus omnibus putridis humores putrescentes nouum substantiæ modum acquirere, scribit, eúmque varium pro humoris naturâ, & virtutis robore vel imbecillitate. Vt enim in musto & cereuisia videmus, dum à spiritu intùs agitante efferuescunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miscetur, feruore verò illo cessante, fæces à substantia vini vel cereuisiæ separantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cùm inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum sedat, coquere dicitur; quod vbi factum, humores illi ampliùs ita molesti non sunt, & ab vtilibus segregati, postea facilè seu à natura, seu arte per sudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctissimorum Medicorum est sententia. Galenus, *in 2. de rat. vict. in acut. text. 44.* scribit: *Nempe biliosa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non possunt. Nam quoniam & talia euincit natura, cocta consueuit appellare Hippocrates: cruda, quæ non sunt euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam capit.* Et mox: *Sic igitur biliosorum humorum copia existit, vt sanguinis, qui in phlegmone est, in pus migrantis, intelligentibus nobis coctionis nomen in suo vniuersaliori significato.* Idem Galenus etiam expressè *aphorismum 22. sect. 1.* de biliosis humoribus interpretatur, & *4. de rat. vict. in acut. text. 43. Nebula enim non ostendit coctionem nisi in biliosis.* Ideóque de his præceptum est, non esse purgandos crudos, vt explicat Christoph. à Vega, *de art. med. lib. 2. cap. 3.*

Neque ideo, quia putredo illa in venis fit, sanguinem, sanguinisque partes saltem putrescere, dicēdum. Etsi enim negandum non sit, etiam boni sanguinis partem aliquam corrumpi: faciliùs tamen, & primò semper putrescunt humores vitiosi. Qua de re egregiè scribit Fernel. *lib. 4 pathol. cap. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licet earum sanguinem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum enim non omninò simplex sit, sed ex multorum humorum permistione compositus, & sero multo perfusus,* (adde & hoc; & sæpe in statu præternaturali varios humores vitiosos permistos habeat,) *primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permistam atque confusam, quæ minus, quàm illa sit vitiosa; hocque modo sensim obrepens, simul cum calore præter naturam augetur, & inualescit, nec antea desinit, quàm omnes sanguinis partes putredini obnoxias absumpserit.* Et mox: *Omnibus, quæ putrescere apta sunt, absumptis, putredo, calorque febrilis cessat, manet tamen pars melior sanguinis, quæ quoniam minùs erat putredini obnoxia, huic inuiolata restitit, eaque licet putrida permisceretur, illius tamen contagione minimè computruit, sed duntaxat incaluit: restincta proinde, sedataque putredine in pristinam illam puritatem redit.*

redit. Atque tũ vrinæ puræ ac prorsus laudabiles apparent, quæ crassæ, turbidæ, ac sine sedimento fuerant. Itaque eâ putredine (nisi fortè extremo exitio fuerit) neque sanguis vniuersus, neque totus labefactatur. Nam solutâ febre non omnino exhaustæ venæ manent, sed aliquid in his etiamnùm inesse deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneũ, quod tamen olim miscebatur putredini. Id ipsum contingit, etiamsi nihil sanguinis recẽs genitum, nihilque cibi toto morbo sumptum fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hac propemodum ratione putret sanguis in synochâ putridâ: nec multò secus in causo, in continua tertianâ, in alijsve continuis. Hæc Fernelius.

Error D. Freytag. de turgescentia.

Deinde idem Author valde errat de turgescentiâ, dum scribit, *p. 86. non tantum turgere humores calidos, acres, subtiles, biliosos, malignos in acutis, sed & crassos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimia periculum suffocationis minantur, naturámque ad excretionem solicitant.* Communis enim Medicorum est sententia, & apud omnes in coofesso, humores, qui in principio motborum acutorum ideo euacuandi sunt, quòd turgeant, eos saltem esse, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnáque molestiâ ac dolore ægrum afficiunt, vt ipse quoq; quiescere loco non possit; cuiusmodi humores non sunt crassi & frigidi, sed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis.

Eiusdem contradictio insignis.

Imò sibi manifestè & euidentet contradicit, dum postea, *pag. 136.* scribit, *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμόν, & in horum principio tantùm purgationem eradicatiuam conuenire; Galenus in comment. 24. sect. 1. docet illi humores duntaxat turgere, hoc est, in corpore impetuosè discurrere, & errabundè huc illuc vagari possunt, qui acrimoniâ suâ interiora stimulant, vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur, & qui tenuitate & mobilitate suâ corporis ductus penetrante, vndiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare possunt, ad quod inepti sunt crassi & frigidi.* Et mox: *Proinde necessum est, solis morbis acutis, ab humorum subtilium, acriumque copia natis, propriè accidere turgescentiam, & propter hanc ipsis competere purgationem.*

An crudi humores purgãdi initio.

Alteram verò Aphorismi partem quod attinet, grauissima quæstio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, solùm turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quasi Gordio soluendo plurimi doctissimi viri laborarunt, vt *in Institut. lib. 2. part. 2. sect. 2. cap. 6. & lib. 2. de febr. cap. 6.* pluribus dictum est.

D. Freytag. opinio.

D. Freytag. verò hunc nodum non soluere laborat, sed gladio secat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum censet. *Animas*, inquit. (sesquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I.C. Scaliger, *in Apiculis*) *negotiantur, qui extra ὀργασμοῦ procellas coctionem semper præstolandam esse docent, priusquàm purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si enim ea sit materiæ morbificæ indoles, vt citius, quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum vitæ possessione deiiciat, & animâ exsnat, quâ luxati ingenij vertigine aguntur, qui in ipso ægrimoniæ frontispicio salutares ad purgandum manus continuò non extendunt? Præstat crudam initio diripi, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta, jugulandi potentiam fœneretur.* Postea tamen hanc distinctionem adhibet, eaque hunc nodum se soluisse putat. *Si*, inquit, *extrinsecùs incidente caussâ, à maligna sideris facie, vel auræ veneficâ impressione febris suscitetur, virus allectum & haustum absque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyus, ab interiori viscerum cordisque territorio foràs alexipharmacis & diaphoreticis propulsandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorumque malignâ corruptione, & à genuina integritate in vappam & rancorem apostasiâ sit genita, omnino æquum fuerit, majoribus vacuationum præsidiis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & foras nullâ expectatâ concoctione, projicere quod reliquum est à virore, quantum res patitur, vindicare, ad symmeteriam deducere, & quæ intaminata sunt, tueri conuenit. Quæ nisi quispiam accuratè internoscat, & in curandi munere ob oculos posita ritè sequatur, Plutonis granaria amplissima messe suffarcinabit, multósque, qui exitium rectâ curatione enauigare, & elabi potuissent, Libitinæ consecrabit.*

Refutatur.

Verùm si hac ratione, & distinctione controuersa ista componi potuissent, non tot disputationibus opus fuisset, nec, vbi quæritur, nùm in principio febrium acutarum & malignarum purgandum sit, tàm de humoribus à contagio externo corruptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falsum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, si ab interno vitio à naturali constitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, statim maioribus vacuationum præsidiis expurgandi sint. Id enim si verum esset, non raro in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum esset, quod præcipit Hippocrates, sed frequentissimè: cùm frequentissimè febres acutæ & malignæ ab interno humorum apparatu & vitio ortum habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus saburram humorũ lenientibus medicamentis tollendam esse; imò & vomitum interdum concitandũ, quem vel ipsa quoque natura quandoque instituit, facilè conceditur. Verùm de hoc non quæstio est, sed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar, ad venas pertingũt, quęque ipse maiora vacuationũ pręsidia nominat.

An electiuè purgantiâ in morborum principio exhibenda?

De his verè scripsit Hippocrates, quòd in acutis raro sit purgandum, & saltem in initiis, ac non nisi materia turgeat: eamque sententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo consentiunt; nititurque ea ratione & experientiâ. Etenim, si crudos humores purgare quis aggrediatut, plus damni, quàm commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etsi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum separatum est: ita etiam in putrescentibus humoribus in venis sese res habet, qui cùm in venis cum bonis mixti adhuc sint, nec dùm coctione formam quandam meliorem, quâ ad euacuationem apti reddantur, adepti, nec dum à bonis separati, si purgantia exhibeantur, mouentur quidem, sed non feliciter emouentur; vnde saltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferuescentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm sedatur.

Neque ratio ipsius alicuius momenti est. *Præstare*, inquit, *crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta iugulandi potentiam assequatur.* Affirmatur hoc, sed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipso controuersia est, an ex purgatione in principio factâ plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quàm prodesse ægro purgationem in acutorum initio institutam, ex rationibus modò allatis patet. Cùm enim vtiles humores à vitiosis nondum sint separati, neque ad meliorem statum deducti, aut fine suo frustrabuntur purgantia medicamenta, aut, si fortiora sint, corpus liquefacient, calidum innatum dissoluent, humores magis turbabunt, & confundent, vnde vires deijciuntur, vt postea morbum vel planè non vincere, vel non nisi longo tempore, possint. Talis infelicis purgationis exempla sæpe occurrunt, & duos eiusmodi ægrotos, qui facilè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenset Christophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. cap. 3. p. 360.* Et licèt ea interdum naturæ morbificæ indoles sit, vt citiùs, quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum jugulare possit: tamen non sequitur, quòd Medicus ideo purgãre medicamento ea non aggredi debeat. Casus enim eiusmodi desperatus est, & Medicus, nisi turgeat talis materia, coctionẽ non promouebit, si cru-

dam purgare instituat, sed potiùs impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. cap.* 89. cùm duas Indicationes in febribus putridis esse, docuisset, alterationem, seu coctionem, & euacuationem, dùm euacuationes enumerat, purgationem omiserit, quia, vt Ioh. Baptista. Montanus, Doctissimus Medicus, in *comm.* ait, præsupposuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus semper cauere à fortibus soluiuis.

Minoratiua purgatio an locũ habeat. Quæ cùm ita sese habeant, facilè hîc patet, falsa esse, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum sententia aberrare, quantumcunque sub venerandæ antiquitatis schemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in specie rationes, quas ille pro sua opinione affert, perpendendæ sunt. In genere tamen priùs duo monenda. Primum est, vt etiam modò dictum, non quæstionem hîc esse de medicamentis illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari posse, extra dubium est. Deinde non est quæstio de humoribus non putrescentibus. Hos enim, cùm teliquis permixti ita non sint, in cuiusuis morbi principio euacuari posse concedimus. Sed de putrescentibus cõtrouersia est; cùm, vt ipse Aduersarius loquitur, potissima cruditas, quæ in humoribus malignis consideratur, omnium Medicorum iudicio, ipsamet eorum putredo sit. Cùm verò humores putrescant in venis & bonis misti efferuescant, & ebulliant quasi, quæritur: An tunc eos, & quidem in vena caua, vltra hepar existentes, purgare liceat in initio morbi. Respondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, nisi turgeant. Neque Aduersarij rationes aliud probare, monstratum. Etsi verò alij & alios casus excipiant tamen, cùm illi omnes, *lib.* 5. *Institut. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 6. *&* *lib.* 2. *de febrib.* refutati sint, iam saltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copiâ peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tùm in malignis, tùm in aliis acutis febribus liceat, iam dispiciemus.

Pro affirmatiuâ rationes D. Freytag. 1. Prima illius ratio est hæc. Cùm humores excrementitij, præter sanguinem, coctione ad nullam conditionem, quâ naturæ sint vtiles, reduci possint, sed semper excrementitij, & præternaturales maneant, caussam nullam esse putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio statim euacuandi sint, priusquàm maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitiosi fiant. Omnis enim humor in corpore humano, quò magis putrescit, eò vicinior veneno, & naturæ infensior euadit; solúmque sanguinem partim ad naturalem statum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putrescentes nec in externis partibus, nec in venis, vllo naturæ artísque beneficio corrigi posse, putat.

2. Secundò, naturam hîc ducem sequendam existimat, quæ tales humores, etiamsi crudos, antequàm grauiorem putredinem concipiant, continuò à se reiicit, & in peste, carbunculis, exanthematibus, tumoribúsque, variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum existimat; cùm vrgens necessitas plus valeat ad indicandam purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum.

3. Tertiò, cùm omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à sanguineis humoribus segregata, & ad expulsionem destinata sit, & antequàm actu fieret morbi caussa, sui remotionem indicarit: ideo cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam sui eiectionem postulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittit, expetendam esse, opinatur.

4. Quartò, si crudorum morborum purgatione, inquit, morbum futurum præcauemus, cur non initio, cùm morbum excitare incipit, antequàm longiore morâ perniciosiores euadant, pari emolumento foras exturbantur?

Verùm ad hæc argumenta in genere & specie respondeo. In genere, quod error ille eius ex eo totus fluit, quòd solùm sanguinem coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio est vel alimenti, quæ fit nutritionis caussâ, quâ ratione chylus in ventriculo, sanguis in hepate coquitur, & sanguis in singulis partibus in eâdem substantiam mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel saltem qualitate peccant, cùm aut nimis sunt tenues, aut crassi, aut viscidi, qui propterea, vt commodiùs euacuentur, ad mediocritatem reducendi sunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem concoctionem, sed nimis latâ significatione, appellant, pleríque præparationem appellare malunt. Auicen. *lib.* 1. *fen. tr.* 2. *cap.* 2. æquationem nominat, id est, reductionem ad quandam mediocritatem substantiæ; cùm crassa scilicet attenuantur, viscida inciduntur, tenuia incrassantur, acria & feruida temperantur: vel peccant substantiâ, cùm putredine corrumpuntur; (quod tamen & sanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. cap.* 89. appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc substantiâ. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici non solùm in febribus à sanguine ortis, sed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitaris, fieri statuit: quâ putredo finitur, humores in meliorem statum reducuntur, à bonis separantur, & licet non ad alendum corpus vtiles fieri possint; (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quàm cùm putrescunt, redduntur. Et proinde et falsum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, siue coctionem recipere, sed magis magísque putrescentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum est: at in iis, quarum euentus salubris est, contrarium euenit, vbi natura humori dominans, eum in statum & substantiæ modum meliorem reducit. Id quod non solùm in febribus putridis apparet, sed & in pleuritide, peripneumoniâ, vbi primò sanguinea, ichorosa, flaua eiiciuntur, quæ postea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus alui, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem consistentiam & modum educuntur.

In specie. 1. Atque ex istis, quæ in genere de coctione dicta sunt, primo eius argumento respondere facile est, nimirum falsum esse, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere.

2. In secundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam esse, quæ in febribus malignis & pestilentibus ac peste humores noxios per carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores sunt. Primò enim de purgatione per aluum hîc quæstio est: at ille carbunculos, bubones, exanthemata, morbillos, & eiusmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda esse, quæ humores viriosos ad ambitum corporis propellant, facilè concedimus. Longè alia ratio est pestilentis malignitatis, quàm humorum simpliciter putrescentium. Neque enim variolas & morbillos & eiusmodi alia sine coctione natura expellit, sed per crisin, quæ nulla fit sine coctione, hanc euacuationem instituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus sui generis, quæ non mox initio crudâ materiâ accidit; sed quarto vel septimo etiam die eiusmodi erumpunt, & cùm eruperunt, ipsa febris & symptomata mitescere incipiunt. Illud verò planè absurdum est, quòd naturam in diarrhœa, quæ initio febrium acutarum interdum accidit, imitandam censet. Sunt enim eiusmodi

Refutatio. *In genere.*

huiusmodi euacuationes non criticæ, sed symptomaticæ, de quibus Galenus, 4. *aphor.* 22. scribit. *Cum morbus aliquis incipit, si quid excernatur, id tunc natura ratione & lege non excernitur, sed sunt omnia eorum, quæ in corpore fiunt, affectuum symptomata. Quamdiu enim à caussis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adest cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non potest, siquidem vt bona fiat crisis, coctionem præcessisse oportet, & secretionem secutam fuisse, tandemque euacuationem.* E quibus patet, omnem symptomaticam euacuationem per se malam esse, quam imitari Medicus nullo modo debet. Et licet aliquando bene cadat; id tamen ex accidente fit; & naturæ roboti adscribendum. Verùm quia rarum est, vt in symptomaticis eiusmodi euacuationibus vires conseruentur, nec, quando conseruari possint, certò præcognoscere licet; sunt ideo illæ semper timendæ, & nunquam à Medico in exemplum trahendæ, ideoque ab initio, nisi materia turgeat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.* 25.

3. Tertiò, quòd putat, si ante putredinem bilem & pituitam statim ex purgare licet, ideo etiam, cùm putrescere cœpit, statim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam suscipere possit, expectandam esse, & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio est vitiosorum humorum, antequam putrescant, & febrem inducunt, alia, postquàm putrescere cœperunt, & iam actu febrem excitant. Illi enim propriè crudi non sunt; cùm cruditas, vt ipse confitetur, quæ in humoribus morbificis consideratur, omnium Medicorum iudicio in famet putredo sit, & proinde eos, antequàm putrescunt, statim euacuare licet. Quamuis enim in venis sint: tamen cum sanguine vtcunque confusi sunt, & perinde sese habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam mustum efferuescere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino separari possunt. At putridorum humorum longè alia ratio est. Illi enim sanguini planè permixti sunt, nec, nisi putredo & efferuescentia illa humorum cesset, separari possunt, perinde, vt, cùm mustum feruet, vel quando vinum, si fæces non exactè separatæ sint, iterum efferuescere incipit, nemo fæces illas, antequam efferuescentia illa & ebullitio cesset, separare potest. Vt verò separentur excrementitia à bonis, coctio efficit, quam illè sine ratione, & contra Medicorum authoritatem humoribus excrementitiis denegat.

4. Ad quartum argumentum eadem est responsio. Fallitur enim, quòd putat, si vitiosos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequàm humores morborum caussa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his sermo est in isto aphorismo, & in tota hac controuersia) præcaueantur, euacuamus, crudi, ipsius confessione, non sunt; cùm putridi non sint. At putrescentium & febrem iam actu excitantium longè alia est ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, sed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum sententiâ, quæ putredinem sistit, prohibetur. Et si natura coctionem procurare non possit, febris talis lethalis est; & de tali humorum cruditate, & talibus febribus expressè scribit Galenus, 2. *aph.* 39. *In morbis exitialibus non modò quando vigori sunt vicini, nihil mouere oportet, sed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit, sed absistere; cùm morborum lethalium non sit incipienda curatio.*

Defensio argument. Sal. Saluiani contra D. Freytag. Primi.

Potuisset verò D. Freyt. si libuisset, à Medicis præstantissimis, atq; inter cæteros à Sal. Saluiano veritatẽ cognoscere. Verùm anticipatæ falsæ opiniones nec veritatem agnoscere permiserunt, sed & vt eorum sentẽtias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò scripsisset Saluianus, eam euacuationẽ verè bonam esse, quæ humorem, qui morbum facit, educit; talem autem ante status finem vel declinationem vniuersalem fieri non posse; ille respondet: Saluiani minorẽ esse veram de continentẽ & proxima caussa, non de antecedente stultumque existimat, expectare, donec antecedens degeneret in contiontem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione statim euacuandã esse. Continentem autem caussam eos humores esse statuit, qui in maioribus vasis; antecedentem verò, humores, qui sunt à visceribus ituri. Illam, si coctionis capax sit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationẽ reseruandam esse. Hanc verò, ne continentem foueat & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandã esse. Verùm statum controuersiæ vel non intelligit, vel subdolè peruertit. Non enim quæstio est de humoribus in primis viis consistentibus, sed de iis, qui iam in venis consistunt, putridi sunt, & febris acutæ caussa continens. Ipso enim fatente, cruditas est humorum putredo. Quod verò putat, si ea humorum putridorũ in venis multitudo suppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere possit, naturã, quæ etiam in initio symptomaticã euacuationem instituit, imitandam esse; iterum iam statum controuersiæ mutat, & de caussa continente, quam antea naturæ relinquendã esse dixit, vt coquatur, disputat. Sed iam antea respõsum est, omnes tales euacuationes per se malas esse; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, nisi nimiæ sint, de consilio Aetij, non sunt supprimendæ, nec tamen Medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia est, vt eam natura vel non aggredi, vel non absoluere, & vincere possit, lethales sunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc modo non minuitur, sed potiùs augetur, & mors accèleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita disposita sit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non possit, neque periculum illud purgatione in principio morbi institutâ vitari possit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis sine coctione materiæ conualescit. Et ipse sibi in hac re contradicit. Etenim statuit, excrementitios humores nullã coctionem recipere posse: Interim docet, si copiosa sit materia, partem eius minoratiuâ purgatione esse euacuandam, vt reliqua à natura faciliùs vinci possit. Si planè coctionẽ recipere non potest, quomodo vincere potest?

Secundum argumentum Saluiani est hoc: Tum optima est vacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, nisi in vltima parte status. Ergo tum saltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali misti sunt, eosque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, si exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum id inprimis respondet, naturam non semper expectare coctionem materiæ, sed si eius onere pressa sit, eamque aggredi nequeat, initiò euacuationem instituere. Verùm ad hoc iterum respondeo: natura rectè agens semper expectat coctionem: dum verò interdum & raro aliquid coacta agit, ea imitanda non est, cùm nec naturæ semper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem successum sperare possit. Secundi.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non sunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. Ad quod respondet, hoc argumentum procedere, si humor sit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipseque æger cum viribus ad statum persistere possit, alioquin in principio ex materia per purgationem mota, sed valde imminutâ plus commodi accidere naturæ ad superandum, quam ex retentione eiusdem in quiete. Verùm dicitur hoc, sed non probatur, & hoc ipsum est, quod tot Prudentissimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant. Tertij.

Responsio ad autor. Hipp. & Galeni. Tandem vt opinionẽ, quæ non solùm multis videri noua possit, sed reuerà noua est, venerandæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis autoritatem allegat, quem purgationem eradicatiuam in acutorum initio, si materia turgeat, vel in fine, dum in vniuersum cocta sit, neque sponte naturæ euacuatur, *aph.22.sect.1.* præcepisse putat; minoratiuam verò in acutis sub principium concessisse, dum *aph.29.&* 30. scribit: *Incipientibus morbis, si quid mouendum videtur, moue; vigentibus autem quiescere præstat. Nam in morborum initio & fine remissiora sunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, sed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *sect.1.aph.22.* & de aliâ *sect.2.aph.29.&* 30. loquatur. Nam quod *aphorismo 29.&* 30. *sect.2.* in genere proponit, *aph.22. sect.1.* in speciem explicat, & casum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphorismos hos Doctissimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum saltem adducam, Philotheus, Græcus interpretes, ita in *aphorism.29.sect.2.* scribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σκόπει, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενώσει χρῶ. Τοῦτο γὰρ ἐστι, ἤν τι δοκέῃ. ἢν δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κενώσῃς. Κένωσιν δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκεῖ ἐν ἀρχῇ, κάθαρον τῇ κενώσει. ἵνα εὑρίσκουσα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id est, *Quod autem dicit, tale est, quod animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim est, si quid videtur. Non verò si turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæ sectionem & purgationem. Veruntamen si in principio videtur, euacuatione purgabis, vt natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materiæ immutationem.* Eodem modo hunc Aphorismum interpretantur Antonius Musa Brassauolus, Christophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, *4. & 5. de tuend. sanit.* in quibus eos, qui venæ sectionem reformidant, vel non admittunt, vbetiùs & exquisitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuendâ sanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non sunt crudi, vtpote nondum putridi: quæstio verò hic est de febribus putridis. Secundò eodem modo Galenus, *1.de febr.differ.* in aëris statu pestilenti purgatione vsus est, ad corpora à peste præseruanda, non in pestis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, *3.de method.med.cap.12.* quòd quidam post pestilentiam curati fuerint, quòd præexsiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus asperæ arteriæ, & quosdam ab iis conualuisse, dicit, quibus, cùm peste laborauerant, corpus præexsiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.3. Meth.med.* præcipere, purgante medicamento reuocandos reuellendósque humores esse, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cùm crudi & putridi non sint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar, non quæstio est, an humores vitiosos, qui nodum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, statim expurgare liceat; quod nemo negat: sed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua existentes, qui iam putredinem conceperunt, sine præuia coctione, nisi turgeant, in principio morborum euacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico, & si vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipsâ tamen deserit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

PARS TERTIA.

De morbis occultis, ortis ab aqua, aëre, & de contagio, & morbis contagiosis in genere.

CAP. I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aquâ ortis.

POSTQVAM morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus; sequitur iam, vt de iis, qui à caussis externis proximè excitantur, agamus. Inter caussas autem illas prima est Aqua. Vt verò aquæ vitiosæ hydropem, dysenteriam, aliósque morbos interdum inducunt; ita etiam quandoque malignos morbos excitant. *Morbi ab aquâ.* Aquæ vitio scorbutum produci, dubium non est. De quo Balduinus Ronssæus, *de Scorbuto, epist.1. In Hollandiâ,* inquit, *tum ob patrij ipsius soli, (vtpote quod ab aliis planè diuersum est glebâ nec argillosâ, nec sabulosâ, nec arenosâ, sed cauâ quodammodo & pumicis modo rarâ) tum aqua ipsius, quã terra naturam induit, qualitatem, scorbutus sæpissimè inuadit, & quò sunt lacustres magis atque palustres loci, hoc etiam frequentiores sunt scorbutici.* *Scorbutus ab aqua.* Additque, *quamuis omnes ferè Hollandi ac Frisij eadem penè victûs ratione vtantur, ac sub eodem propemodum versentur climate: alios tamen scorbuto citiùs atque frequentiùs apprehendi;* idque ideo, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in castris ad febres malignas & pestem excitandam etiam facere aquarum palustrium & corruptarum vsum, non ignorum est, & exercitus inuictos, ac ingentes copias aquæ perniciosæ potu deletas fuisse, in annales relatum. *Aquæ palustris vitia.* Cùm enim aquæ palustres collectitiæ ac segnes sint, nec moueantur, limúmque ferè admistum habeant, facilè putrescunt, præsertim vere, cùm terra sese aperit, vaporésque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu discutiuntur, sed in iis retinentur, qui superueniente æstatis calore postea magis corrumpuntur, & putredinem maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, serpentibus, & eiusmodi venenatis animalibus, quibus istæ aquæ inficiuntur. Imò interdum cadauera eiusmodi animalium venenatorum, in aquis eiusmodi paludosis putrescentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: *Fontes venenati.* id quod sibi accidisse refert Auenzoar, *lib.2. tract.7. cap.10.* Insalubres & ex aquæ sunt, in quibus linum & cannabis macerantur, scribitque Petrus Pena, *in Aduersar. pag. 226.* hanc aquam tantopere suâ malignitate nocere, vt epota sit instar veneni, & sic nullis antidotis, quantumuis tempestiuè datis, potuisse occurri fato Marchionis Aiboisij, fratris Guisiorum, eiúsque vxoris, ac quamplurimorum aliorum, qui prope Olbiã in Prouinciâ, cùm æstates feruidas transmitterent, imprudenter aquam limpidâ, sed occultis & subterraneis cuniculis identidem in fontem illapsam, hausissent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquæ haustæ hominem enecant. Stygis fontis aquæ apud Poëtas & Historicos eo nomine infames sunt. Terraconæ etiam fuisse fontem, Neptunum vocatum, è quo qui imprudenter bibisset, enecatus fuerit, & ob id obstructum à veteribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte scribit Plinius, *lib.25.cap.2.* quòd, qui ex eo bibisset, vigesimo die enecetur. Insalubres etiam sunt aquæ, quæ per metal

metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores sæpe excipiant. Et est Physicorum & Medicorum Axioma, tales esse aquas, quales sunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere possint, ex historiâ, quæ mox adducetur, patebit.

Sunt & aquæ, quæ licet hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis est aqua illa apud Euganem fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo, lib. 2. cap. 2.* refert, bibentiū mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præstat Lyncestis aqua, & quæ in Paphlagoniâ, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *lib. 2. cap. 103.* Mentionem etiam facit autor libri de bonit. aquar. aquæ cuiusdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipsa furorem induceret, & alterius in Susis, quæ dentes excuteret; & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Hùc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminum aquæ inficiuntur. Quod etsi nonnulli negant, ideo, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ sint, & omnino negandum non sit, quòd in fluuiis & fontibus continuò fluentibus id non facilè fieri possit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, riuique & fluuij currentes, si detineantur. Et fontes ipsos infectos fuisse, historiæ testantur. *Fontes veneno infecti.* Narrat enim Pausanias, *in Phocicis*, quòd hellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Plistum amnem coniiciendas curauit; atque vbi satis infectam medicamento aquam intellexit, quam priùs in vrbem influentem auerterat, in pristinum alueum omnem reposuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibissent, alui perpetuo profluuio laborantes, deserere mœnium præsidium coacti sunt, & Amphyctionibus obsidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebant, veneno infecisse, narrat ex historicis Appianus Alexand. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *lib. 4. de bello Pharſ.*

O Fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immisso strauit per rura veneno.

Idem narratur patrasse Iuba, qui Afris iunctus erat, contra Romanos, eodem Appiano teste, *lib. 2. de bell. ciuil.*

In aqua potu cauendum quid sit. Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in castris viuunt, obseruanda, & cauendum, ne vitiosæ aquæ potu quis se in vitæ periculum coniiciat. Et inprimis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno æstu cauti sint, ne ad sitim sedandam quibusuis aquis vtantur, & quemlibet caurum reddere potest historia, quā refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib. 16. cap. 17. Agebat*, inquit, *Monspessuli Rex Franciscus (quod est Galliæ Narbonensis oppidum, Medicinæ studio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat secum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici præfectus est. Illic verò (vt solent proceres aulæ) iuuenem à pedibus habebat, qui cursu itinereque contractam sitim abolere cupiens, in fontem fortè incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidissimè ex eius aqua bibit: protinúsque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum accesserunt, vt tam subiti casus caussas cognoscerent, auxilióque essent misero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiusdam fontis id contigisse, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, vt erat gesta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curiosissimus, atque studiosissimus, mittit quosdam, qui fontem illum accuratè considerent, eósque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ: verùm, qui mandata acceperant, cùm ad riuum venissent, oculis quidem, tactúque omnia perlustrabant, atque percontabantur. Nam gustatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandem linteum candidum in eam immerserunt aquam, quam quodam colore infectam videbant: postea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare renersi linteum illud Principi ostenderunt, qui statim prudenter, & doctè censuit, aquam illam per metalla transire, à quibus & colorem & saporem, vimque exitialem referret.*

Cùm verò non vbique purarum aquarum copia suppetat, quâ ratione vitiū aquæ corrigi possit, dispiciendum. *Aquarum vitia vt corrigenda.* Omnium autem doctorum Virorum testimonio præstātissima, aquas corruptas (modò nō sint infectæ,) corrigendi ratio est coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euanescunt, ac discutiuntur, reliquæ postea in fundo subsident, à quibus pura aqua separari potest. Etsi enim aquæ sæpe diuersorum generum substantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ sunt: ob minimarum tamen partium commixtionem sensûs nostros fugiunt, ignis verò vi eæ segregatæ inter ebulliendum quidem subsiliunt, concurrentesque miscentur in omnem aquæ partem agitatæ, postea verò abeunte calore subsident. Plinius etiam, *lib. 31. cap. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitiosæ aquæ remedium coctionem esse, tradit, si ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text. 10.* aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aquâ extinctum.

Verùm cùm non semper in itineribus & castris occasio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi sunt. Si ex paludibus aqua ex necessitate bibenda, & metuendum sit, ne ranarum semina, vel serpentium inquinamenta ei insint, per linteum & strophiolum saltem colanda est. Plinius, *lib. 24. cap. 31.* scribit, aquas nitrosas & amaras polentâ iniectâ corrigi, vt post duas horas bibi possint. Est verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ insalubres bibendæ sint, mentastrum etiam tritum inspergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magna vis est contra aquarum vitium. Qua de caussa nauigantes plerunque magnam eius copiam circumferre solent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admistus, eius vitia corrigit. Verùm cùm in exercitu magnâ aquæ copiâ opus sit, nec modi illi, quibus priuatus quisque vti potest, toti exercitui sufficiant, vt vtilis aqua præparari possit, commodissimum est, fossas facere, & arenam ac sabulum interponere, vt per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiusmodi vitiosam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum sumat. Si verò febris maligna aut pestilens inde sit contracta, curatio, vt suo loco dictum, instituenda.

CAP. II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

AB aëre etiam morbos malignos, imò pestilentes excitari, non solùm quatenus qualitatibus suis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, sed etiam quatenus maligna miasmata, & morborum malignorum ac pestilentium in se continet semina, extra dubium esse puto, & dictum est eâ de re *lib. 4. de febrib. cap. 2.* vbi de caussis pestilentiæ actum. *Morbi maligni ab aëre.* Et febrem illam malignam, quæ sudoris Anglici nomine innotuit, per aërem disseminatam fuisse, *ibidem cap. 15.* dictum. Etsi verò, vt eo loco dictum, inter authores controuersia est, an aër morborum malignorum & pestilentium caussa esse possit: tamen si res rectè explicetur, nihil dubij esse puto. Etenim ipse aër, quatenus purum elementum est, nec putrescir, nec alio modo ita corrumpi potest, vt malignus, venenatus, ac pestilens euadat, sed si talis euadit, id accidit, cùm μιάσματα, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi pestilentes sæpe ex

vnâ regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam subitò moriuntur, ac si præsentissimum venenum hausissent.

Aer quomodo malignus euadat Primus modus. Duplici autem ratione malignus, venenatus ac pestilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & μιάσματα è terrâ, aquis lacustribus, rebus putrescentibus, vel locis infectis delata accipit, quod sæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambrosius Paræus, *lib.* 10. *cap.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Pænæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuisse, è quo post duos menses tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde pestis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locustarum mortuarum copiâ euenit; quod accidisse scribit Augustinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei*, *cap.* 31. vbi tantam ex iis pestilentiam ortam fuisse refert, vt in solo regno Massanissæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanserint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca palustria, quæ æstiuo tempore morborum variorum caussa sunt. Id quod in Atticâ peste Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidisse refert. Cùm, inquit, hyeme præcedente magni grauésque imbres regionem inundassent, factum est, vt locis depressioribus aquarum multitudo residens in paludum modum stagnaret. Quâ æstatis subsecutæ calore fractâ, crassi grauésque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracliensium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues suos blandâ ratione è medio tolleret, sub caniculæ exortum eduxit exercitum, vrbem Æstacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoso loco castra metari iussit, ipse, quasi summam molestiam toleraturus cum mercenariis, vmbrosa & excelsa loca aquis affluentia cepit, & in iis castra metatus est, & eò vsque expugnationem extendit, donec ciues suos perdidisset; quia æstiuo tempore palustria morbosa sunt. Vnde etiam Cambyses apud Xenophontem, *lib.* 1. *Instit. Cyr.* monet, vt, si velit exercitum incolumem, castra in loco salubri metetur. Et cùm ob sordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum est, quòd vrbes populosæ sæpe pestilentibus febribus, & peste ipsa infestantur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Parisiorum, quam I. C. Scaliger lutosam appellat, scribit Iulian. Palmarius, *in Epistol. & præfat libro de pestilente*

Lutetia Parisiorum cur morbis obnoxia. *febre præmissa*: Vrbs hæc infinitis iam morbis, atque etiam pestilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cæni, quę viis publicis aggeruntur, graueolentiam, cænosâ præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant, quæ minimè in proximum Sequanam sese exonerant, sed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt; omnes vrbem & suburbia perreptantes, fœtido vapore viciniam inficiunt atq; contaminant, calido præsertim & æstuoso cœlo: sed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, satis procul ab vrbe asportantur, aut specubus induntur, verùm in mediis suburbiis coaceruata putrescunt, tetrísque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namq; & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliaq; eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel solus inducere pestem possit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egressi, fœtidissima hominum stercora iuxta vias publicas, ponè suburbia cumulant, aut iis vicinam terram stercorant, vnde omnia fœtore impleri, necesse est, qui prætereuntibus pro suffitu fit, séq; in vrbem diffundat. Adde vini & aceti fæces reficcatas extra vrbem exuri, sed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri solet. Postremò coriarij omnes in media vrbe recepti sunt, vbi fœtidissimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peste correpti sese recipiunt, in media vrbe situm est, prope ædem Mariæ sacram, è quo peste necati, in Trinitatis cæmiterium, quod à porta Dionysiaca non longè abest, deferri solent per vrbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiusque victu, originem habere, longâ experientiâ compertum habeo, eósque multò grauiores, quàm eiusdem generis dispersos, qui à singulorum victu procedunt. Atque ista, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populosis locum habent.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt, si quis eum hauriat, subitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euoluit, totum intumuisse, & vt veneno affectum curatum fuisse, narrat Amat. Lusitanus, *cent.* 3. *curat.* 84.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & specus, lacus item, & putei subterranei. Plurimis Italiæ locis pestilentem aërem exhalare, scribit Seneca, *lib.* 6. *quæst. nat. c.* 18 Et Galenus, *in princip.* 1. *epid.* nominat χαρωνείους βαράθρους, & spiritus lethales Plinius, *lib.* 2. *cap.* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. scribit, se vidisse propter Romam specus multas, in quas si vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pausanias & Geographi plurimi, quòd fertilis sit Insula, sed soli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, sic penè pestilens. Hinc Martialis:

Nullo fata loco possis excludere, cùm mors
Venerit: in medio Tyberè Sardinia est.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor, quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia esset. Et in Epistolis Tigellium quendam Sardoum hominem esse, ait, patriâ suâ pestilentiorem. Sunt enim in ea insula multæ paludes, à quibus aër tempore æstiuo planè pestilens redditur. Et quidem exhalationes eæ malignæ non semper sunt eiusdem generis, sed differunt specie, id quod etiam monet Vidus Vidius, *dum Med. part.* 2. *sect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. scribit: Neque aspiratio exhalat similis à quolibet auerno, sed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, aliæ ex aliis putridis locis, qualis illa fuit, quæ ante decem & septem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuersorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac sordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipsum extrahat, eò descendit, & statim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc spectantes, periculum in cane potius, quàm in se facere voluerunt. (Simile quid VVinshemij in Franconiâ, Anno 1612. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diu conclusum, eum ad vsum mundaturus, descendisset, subitò mortuus est. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, descendisset, & ille statim interiit, atque idem tertiò, puero, quid hisce mali obtigerit, percontatum immisso, accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licet totum os & nares contra venenosos halitus probè munitum, & tamen vix feruarum, extracti essent, puteus terrâ obrutus est) Necesse autem est, aspirationem totâ substantiâ naturæ nostræ alienam ex putri illa materia, quæ in puteo cōtinebatur, exhalauisse, quæ statim interitū attulit. Verisimile autem est, hanc alterius speciei fuisse, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rursus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum seruatum est, cùm primùm aperiuntur; adeò autem perniciosa est, vt sæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licet idem genere ab omnibus excitetur, specie differat.

Deinde

Secundum modum. Deinde aër pestilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ aliàs in aëre vagari solent, (ficuti aër inferior nunquam planè purus est) & per se maligna & venenata non sunt, putrescunt, ac corrumpuntur. Idque rursum fit duobus modus, primò, cùm aër, seu potiùs mista aëri corpora putrescunt & corrumpuntur, si is conclusus sit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetustatis arcam adapertam fuisse, è qua tam perniciosus halitus exspirârit, vt inde pestis ad Parthos vsque grassans excitata sit. Et in Campania è puteo quodam, qui diù conclusus fuerat, aperto, tàm venenatam auram exhalasse, vt astantes statim perierint, refert Guainerius, *de peste, cap.* 1. Deinde astrorum etiam influxus aërem corrumpere potest. Negant quidem id multi, & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paschaly meth. med. libr.* 2. *cap.* 9. eâ de caussa, quòd in cœlo corporibus nostris contrarium nihil sit, & astra omnia creata sint; vt nobis seruiant. Verùm etsi omnes cœli influxûs boni sint, ex accidenti tamen, & si nobis non sint proportionati, nocere possunt, & sicut calor, qui tempore æstiuo excitatur, quidem per se bonus est; qui tamen, vbi vehemens est, & plantis & hominibus sæpe noxius est: ita etiam fieri potest, vt occultæ illæ influentiæ per se quidem bonæ, & ad vniuersæ naturæ conseruationem necessariæ, si eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obseruent, nobis damnum inferant.

Signa morborum ab aëre. Cognoscitur autem in aëre vitium esse, si eodem tempore, cùm antea in victu communi nullus error præcesserit, multi inficiantur, & ij etiam, qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuersati sunt, subitò morbo illo, qui grassatur, epidemio corripiantur; si idem morbus subitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum saltem, quod per contagium fieri solet, sed totam regionē inuadat.

Prognosis. Morbi autem isti periculosissimi sunt, neque facilè quis sibi ab iis immunitatem polliceri potest; cùm aëris vsu nemo carere possit, & propterea in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes, qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & præterea morbi illi pestilentes, qui ab aëre proueniunt, longè periculosiores sunt, quàm alij, hominésque sæpe inter sua negotia, dùm sani putantur, concidunt, & breui post pereunt.

Curatio. In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitiū istud aëris auertere & præcauere: secundò, si iam præsens sit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim se contra id munire debeat, monstrare.

Primò, si aër inquinetur à cadaueribus seu hominū, seu bestiarum, vt ea maturè sepeliantur vel amoueantur, Magistratûs officium est. Si lacus aliquis vel palustres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinunciis ob vicini amnis fœtorem de pestilentiā metueretur, eū remedium inuenisse præsentaneum, cùm riuulos è propinquis satis limpidis fluminibus deriuando, in sordidum deduceret amnem, idque suo ære ac sumptu, quibus inuicem permixtis accessione purioris aquæ putridæ lacunæ emendaræ, motuque velociore reddito fœtida semina dissipata sunt. Hippocrates quoq; cùm ab Illyria pestis Græciæ immineret, accensis sylvis eam auertit, quâ de caussa Græcia ei statuam pileo capite tecto locauit, æqualemque cum Hercule Hippocrati honores decreuit, quòd ceu alter Hercules, monstrorum domitor, pestem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda nihil præsentius & efficacius igne est, qui & imminentia pestis seminaria auertit, & præsentia discutit. Itaque in pestilenti statu non solùm in publicis viis & plateis, sed & priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & vesperi debent. Vbi aër infectus est, commodissimū est fugere, & se in loca salubria conferre; cùm nemo immunitatem facilè sibi polliceri possit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de caussa fugere non licet, ij in publicum prodire non debent, nisi & alexipharmacis sese munierint, & eadem in ore gestent, & naribus illinant, de quibus *lib.* 4. *de feb. cap.* 5. dictum. Si verò locus naturâ suâ pestilens sit, nemo, qui sanitatem integram conseruare vult, sedem in eo figat. Quod ipsum monet Columella, *lib.* 1. *de re rustic. cap.* 3. vbi Porcij Catonis sententiâ in emendo inspiciendóque agro duo præcipuè esse consideranda, scribit; salubritatem cœli, & vbertatem loci: neque sanum facere debere sumptûs in cultura sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo & pingui agro dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi fit cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed etiam vitam colonorum esse dubiam, vel potiùs mortem quæstu certiorem.

Si quis autem peste ex aëris vitio corripiatur, is statim alexipharmacis & sudoriferis, de quibus *lib.* 4. *de febb. cap.* 6. dictum, vti debet. Purgatio verò & venæ sectio nullo modo locum habet: cùm vitium non sit ab interno humorum apparatu, sed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea virium maxima habenda sit ratio, quæ nec venæ sectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & prosternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbos inducenti cognatum est Contagium, quo licet & aliis modis, vt vestibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in sana corpora deferri possint: plerumque tamen id fit per aërem. Cùm autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures sint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *in Institut. lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 12. *& de febrib. lib.* 4. *cap.* 3. & hîc tamen quædam de eo addere necessarium videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad alia respicientes, contagium aliter, atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium est, in contagiosis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum, qui dicitur Contagiosus, alióſque simili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus similis in alio producitur: Tertiò, ipsam actionem, quâ morbus similis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, nisi valde impropriè. Reliquæ significationes magis propriæ sunt. Hinc alij ad morbum contagiosum respicientes, definiunt Contagium, esse affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam similiter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito respectu, quòd sit inquinamentum, quo corpori alicui similis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipsum corpus & subiectum qualitatis, sed ipsam qualitatem respicientes, definiunt contagium, per qualitatem venenatam, quæ similem morbum in alio producere potest. Alij denique seu ad contactum, seu ad actionem respicientes, definiunt Contagium, quòd sit actio, similem morbum, quo alius laborat, in sano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem seu contactum definiunt contagium, se maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus constituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non semper satis propria & commoda sunt, respiciendum. Illud verò, quod hic definiendum, est id, quod Græci μίασμα, νοσηρὸν ἀπόῤῥοιαν, & ἀποῤῥοίαν nominant. Mihi itaque propterea

Contagij nomen quot modis accipiatur.

Contagij varia definitiones.

præterea commodissimè definiri posse videtur Contagium, quòd sit inquinamentum, seu corpus è corpore ægro emissum, quod in analogo animalis corpore receptum, similem in eo morbum producere valet.

Quæ in contagio consideranda. Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoscatur, tria explicanda sunt. Primò corpus ipsum contagiosum. Secundò ipsum μίασμα, per quod alteri morbus communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod si secundum in ipsam qualitatem, quæ efficax est, & in subiectum, cui ea inest, diuidere velis, quatuor erunt consideranda. Imò nec ista duo, qualitas scilicet, & corpus subiectum, ad μιάσματος naturam explicandam sufficiunt, sed ipsa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Corpus contagiosum quod. Primò contagiosum corpus quod attinet, equidem contagium non solùm est in hominibus, sed & ouibus, suibus, bobus id competere, manifestum est: veruntamen saltem in homine considerare contagium nobis propositum est. Deinde sciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagiosum dici, sed id solùm, quod simili morbo antea laborat. Ideóque etsi torpedo stuporem inducit, serpentes venenum homini inferunt: contagiosa tamen non dicuntur: quia ipsa non præter naturam id patiuntur, sed venena illa animalibus hisce natiua & familiaria sunt. Illud itaque saltem contagiosum propriè dicitur, quod ægrum & morbosum est, atque affectum præter naturam, quo ipsum laborat, alteri sano communicare potest. Neque tamen omnes morbi contagiosi sunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere potest; sed illud corpus saltem est contagiosum, quod aliquid in se generare potest, quod in aliud eiusdem speciei translatum, similem in eo morbum producit.

Contagij semina. Secundò, cùm morbus, vt accidens, de subiecto in subiectum non transeat; neque qui peste laborat, illum ipsum suum morbum alteri communicare possit; interim certum sit, ab eo, qui peste, vel alio contagioso morbo laborat, alios infici: omnino aliquid dari necesse est, quod ab ægro in alium transeat, quo mediante similis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, νοσερὰς ἀποκρίσεις; & ἀποῤῥοίας ac σπέρματα, Latini inquinamenta, semina & seminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima sit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate insit suo subiecto: hæc tria etiam in contagio & μιάσματι consideranda sunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro μίασμα illud generetur.

Qualitas contagiosa. Qualitates illæ, vt & forma, à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem se qualitates istæ cum suis formis instar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, massæ farinaceæ non fermentatæ mista, facit, vt ipsa efferuescat; & pauca quantitas fecum, vt totum vinum vel cereuisia efferuescat, efficit; ita & hoc μίασμα, vbi à corpore aliquo receptum est, id totum immutat, & sibi simili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam simpliciter appellant, sed minùs rectè. Latiùs enim se contagium, quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagiosi sunt maligni & venenati, vt phthisis, ophthalmia & scabies, ac similes; neque contrà omnes maligni & venenati morbi contagiosi sunt, sicut, si quis venenum hausit, vel ab animali venenato morsus est, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non potest.

Subiectum contagij. Subiectum autem, cui qualitas hæc inest, est vel species spiritalis, vel corpus. Spiritalem speciem esse non dixerim, cùm ei proprietates specierum spiritalium, quas supra dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd cõtagium non in orbem, vt radius, promouetur, nec certam sphæram actiuitatis habet, sed vestibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinatè mouetur, & sæpe ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo est, in quo ista & qualitas & forma inest, & sæpe exiguum, & proculdubio atomotum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum cõtagia per corpuscula multiplicantur, quæ seminis instar totam morbi essentiam in se comprehendunt. In contagioso autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam mistionem habeat, deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam mistionem habere debet, vt etiam in minimas partes resolutum, in iis essentiam suam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: summam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & sibi similia reddere possit. Etsi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & sudores effluunt: tamen vel facilè resoluuntur & dissipantur, vel, quia occultis qualitatibus destituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etsi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non possint. Qualitas autem illa, per quam μιάσματι illa sunt efficacia, ad nullam manifestam teduci potest; cùm nulla tantam habeat efficaciam: sed occulta est, & in sensûs nostros non incurrit, nec nisi effectu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à sui generis forma, & quidem peculiari, plerunque malignâ, & totius substantiæ proprietate naturæ nostræ, aut certè determinatæ alicui parti aduersa & inimica. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuersis μιάσμασι variis non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere potest, canibus, felibus, bobus, vel suibus non nocet, & μίασμα, quòd ex oculis effluit, non pulmones afficit, sed oculos, & contra, quod è pulmonibus in phthisicis exhalat, non oculis, sed pulmonibus saltem nocet.

Quomodo autem contagium in corporibus contagiosis generetur, non ita planum est, & alij alias eâ de re opiniones habent. Plurimi in eâ sunt sententia, μιάσματα illa, & semina contagij saltem in rebus putrescentibus generari, & ex iis effluere. Verùm enimuerò negandum non puto, sæpe id accidere: interim id simpliciter necessarium non est, potéstque seminium contagij & sine putredine generari, & licet cum putredine generetur, tamen putredo per se, & quatenus talis, eius caussa efficiens proxima non est. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis spatium requiritur; at contagium haustum quamprimùm hominem inficit, sæpe interficit, & similem humorem contagiosum in eo generat, aliorúmque venenorum perniciosorum modo agit, antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit. v.g. venenum pestilens sæpe non tàm in humores, quàm spiritûs agit. Nihilominùs verò talis homo à pestilentis veneni contagio infectus, & subitò iugulatus, alios inficere potest, vt ipsa experientia testatur. Etsi enim venenositas & contagium non sit idem, vt supra dictum, & contagium sine veneno esse possit: tamen generationis modus idem est. Et si de pestilenti veneno demonstratur, id sine putredine generari posse, etiam simul demonstratum erit, contagium sine putredine generari posse. Clarè autem, *lib.4. de febrib. cap.1.* demonstratum, pestilentiæ naturam nec in putredine consistere, nec putredinem ad eius productionem simpliciter necessariam esse, vt actum agere hîc superfluum putem. Hoc saltem addo, quòd quidam dicunt, quòd sæpe in corpore humano latere possit contagium sine manifestis eius signis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etsi in putredine consistat, sine damno & indiciis ali-

Quomodo generetur contagium.

Contagium non est à putredine.

quibus

quibus satis diu in corpore latere possit: id omnino falsum est, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipsi, qui à putredine sola venenum & contagium in corpore nostro generari statuunt, putredinem illam excellentem, profundam, sordidam esse dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem describant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari potest, vt nulla eius nota in vrinis, pulsu, calore & aliis appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum pestilens posse latere in parte ignobili, & à corde remotâ, & tum nobis nullis sese prodere, ac nocere: postquàm autem mouetur cor subitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verùm si tota pestilentis veneni natura consistit in putredine, quomodo, si priùs in loco ignobili, & à corde remoto hæsit, putredo illa ad cor deferri possit, eaque excellens, vt nullæ eius notæ in vrinâ vel pulsu, vel caloris mutatione percipiatur? Quæ omnia cùm nonnulli viderent esse manifesta, tandem eò deueniunt, vt dicant, pestem, in quâ nulla putredinis indicia in vrina vel pulsu apparent, venenosa potiùs qualitate nocere, quàm putredine, & proinde, cùm putredo sit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina, nec pulsu, signa apparere, & hominē mori, quasi præsentaneo veneno hausto. Verùm eo ipso agnoscunt, & fateri coguntur, venenum non esse in putredine, sed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd necessariò cum putredine semper coniungatur, nondum probatum. Itaque non sine caussa argumentum hoc exaggerat Franciscus Valleriola, *in append. loc. comm. cap. 2. Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, pestilentium, contagiosorum & venenatorum malorum caussam esse, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum caussas inuoluentes, omniaque permiscentes atque perturbantes, vehementissimos quosque & implicabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam; vel in obstructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in caussas proprias referunt: cùm in his, qui ex morbida excretione nascuntur, morbis, maior quadam, & à putredine, obstructione, plethora, aut cacochymia longè semotior subsit caussa, nempe tetra illa, morbosaque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius substantiæ proprietate, non obstructionis, aut putredinis interuentu substantiam nostram labefactet, innataque antipathiâ perdat, idque confestim, exiguâ interpositâ morâ. Cùm enim aliquis integrè sanus accessu ad peste correptum peste quoque inficitur, atque paucis post horis concidit (quod fieri sæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorsus, in rabiem & ipse agitur, aut scorpionis compunctu, præsentisve alicuius veneni haustu extinguitur, quis tàm hebes sit, qui putredinem tàm repentinæ mortis caussam statuat? Nam, quæ possit tam vehemens, tamque perniciosa putredo in hominem incurrere, sine alterius cuiusquam rei concursu, quæ tam citò hominem tollat? præsertim cùm, qui concidit, nec plethorâ, nec cacochymiâ, obstructioneve esset correptus, sed bene valens, sanus, atque vegetus, bonoque nonnunquam habitu præditus, derepente & morbo pestilenti corripitur, & confestim mortem obit. Hæc profectò in tali proposito euentu referri in putredinem nullo pacto possunt. Magna certè pernicies, cæcaque ac deleteria facultas quædam morbidæ excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiuscemodi caussis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodū interdū hæ, quas cōmemorauimus, caussæ, nempe obstructio, putredo, plethora & cacochymiâ, absque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine sua solent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamuis enim nonnulli id vinum putrefactum esse dicant: tamen falsum hoc esse, Zabarella, *de misti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8.* & inprimis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio putredo est; dum verò in acetum mutatur, vinum non putrescit, sed nouum ex eo mistum constituitur, vnde & ab Aristotele, 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter mista refertur. Et qui quid fixum & volatile sit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & dissolutum, sed nouo modo mistum. Neq; enim ex vino corrupto, & à quo spiritûs separati sunt, fit acetum, sed quò generosius vinum est, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. sect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum sal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem, & quod ad eiusmodi generationem non opus sit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generantur, nec essentiam suam à putredine habent, quorum tamen tanta est potentia, vt in momento, etsi nondum putredo in corpus introducta sit, hominem iugulare possint. Et posito, sed non concesso, quòd omne contagium generetur cum putredine: tamen non sequitur, quòd contagium per putredinem sit definiendum, aut quòd à putredine per se producatur, multò minùs, quòd essentia contagij in putredine consistat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, sed à calore, qui est in re putrescente, generantur: qui tamen ipse calor non est primarium vermium efficiens, sed primarium saltem excitans, vt *de spont. viu. ortu* dicetur.

Acetì generatio.

Secundò contagij essentiam nec in putredine consistere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactissima mistionis ratio, quæ talis est, vt etiam in exiguo corpore diu salua tetineri possit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari posse, nullo probabili saltem argumēto probari potest, demonstratque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer cauf. cap. 14.* multorum venenorum exemplo, quæ, sicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari potest, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum spiritûs, sanguinem, humores, partiumque substantiam labefactat, hinc sensim serpit longiùs in partes principes, sed tam segniter, vt tardò ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis sit indicium, percipitur, nec scit æger, quantâ pernicie laboret. Refertque ibi historiam, quòd quidam in lupum sæuientem irruentes, trucidatum in varia obsoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicūque esitarunt, non multo post tēpore rabie correpti sunt Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere posse? Et sit sanè, quòd nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi sint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem suscipere, necesse est, si debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum est.

Tertiò ad Contagium, quatenus tale, producēdum, & essentiam contagij constituendam, putredo per se, nec vlla qualitas manifesta sufficit; cùm nihil agat vltra vires suæ speciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & pestilentium, etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis simpliciter misto adscribi potest.

Quartò, si contagium à putredine produceretur, & essentia contagij in putredine consisteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes sunt contagiosæ, & tales imprimis, per quas sudores satis sæpe fœtidi excernuntur? Illud itaque contagiosum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis aliam originem habet, de qua suprà dictum.

[Quod

Putredo non est de essentia cõtagij. Cõtra quã vult Zacut. Lusitanus: eius argumẽtum.

[Quod putredo non sit de essentia contagij, monstraui *supra*, & sentiunt mecum alij etiam Medici Doctissimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. comm. cap.* 2. quem impugnat Zacutus Lusitanus, *de Medicor. Princ. histor. lib. 1. hist.* 84. *quæst.* 50. atque adfert vnum argumentum, quod putat firmissimum, quod tale est. Nullus morbus dici potest contagiosus, nisi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt sufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à solo putrido calore moueri potest, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo necessariò concurrit in omni contagioso affectu. Minorem probat, quia vt aliquid, siue benignâ, siue malignâ qualitate infectum, è corpore effluat, magna requiratur humorum agitatio, quæ non nisi à putrescente calore fieri possit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Extrentem verò calorem, cùm sit validus, dissipare seminarium. Ergo solum calorem putredinosum necessarium esse ad contagium.

Verùm primò statum controuersiæ non rectè format. Quæstio enim hæc duplicem sensum habere potest, primò an putredo necessaria sit ad materiam contagiosam generandam: secundò, an ad materiæ contagiosæ ex vno corpore in aliud translationem necessaria sit putredo. Ad generationem materiæ contagiosæ necessariam non esse putredinem, nec in eo consistere essentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam

Responsio ad argumẽtum.

ad diffusionem materiæ, sit necessaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falsa est, & probatio minoris non firma. Maior est falsa, quòd scilicet nullus morbus dici possit contagiosus, nisi communicet vaporem infectum. Etsi enim multi morbi contagiosi per vaporem communicentur: tamen non omnes, sed etiam per humores, sordes, & alia inquinamenta non vaporosa. Id quod manifestum in scabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis similibus apparet, in quibus cũ ægris tutò quis cõuersari potest, cùm ex corporibus vapores cõtagiosi vt in peste fieri solet, non exhalẽt, neque quis ab iis inficiatur, nisi vel ægri corpus tãgat, vel sordes, quæ ab eius cute, vestibus, vel stragulis sunt cõmunicatæ, corpore suo excipiat. Et proinde frustra minorẽ probare conatur, quòd solus calor putredinosus ad talem vaporẽ emittendũ aptus sit; cùm talis vapor non semper requiratur. Et si esset talis vapor necessarius, etiam ab innato calore à corpore emitti posset. Nam calor innatus & per sudores, & per insensibilem transpirationem, vitiosos humores & vapores è corpore expellit. Neque in peste, morbo maximè contagioso, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, semper deprehenditur, vt *superius* dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα; ita non agunt per putredinem, sed occultâ qualitate vim suam exserunt; atque contagiosorum vis est, qualis est rerum spirituosarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis spatio massam farinæ peruadit, & vt vinum & ceruisia efferuescat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ destillationis gratiâ instituitur. Eodem modo, si melli exiguum quid panis admisceatur, magnam in eo mutationem excitat; acetum vinum in acetum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus passim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, sed spirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur.

Contagium autem, & μίασμα istud ex infectis corporibus vario modo effluit & disseminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum sudore effluit; nonnunquam cum excremento crassiore & sordibus cuti adhæret; nonnunquam per exspirationem, & halitum è corpore exspirat; aliquando per pus & saniem è tumoribus effluentem communicatur. Contagiosi enim illius inquinamenti non vna est ratio. Etenim interdum atomorum & minimorum corpusculorum modo per aërem spargitur, & hinc inde vagatur, quo modo pestilentiæ semina longè latéq; e diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthisicorum, quod postea per aëris inspirationem attractum, pulmones similiter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium scabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, sed vestimentis & aliis rebus adhærens aliis corporibus communicatur.

Fomes contagij quid?

Hinc accidit, vt contagiosum μίασμα duplici modo disseminetur, vel per fomitem saltem, vel per fomitem & aërem. Quanquam video, nonnullos esse, qui sub fomite aërem etiam comprehendunt; cùm & ille semina contagij ab ægris corporibus excipere, & in sana transferre possit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hîc distinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, πόρους illas ἀποκρίσεις, & semina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alijs rursus communicare, idque inquinare potest. Semina enim illa contagij essentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in se continent: fomes verò non subiectum illius formæ est, sed locum saltem inquinamentis & fomitibus illis contagij præbet. Talia sunt omnia, quæ rara & porosa sunt, vt effluuia illa contagiosa excipere possint, putà lana, linum, gossypium, & vestes ex lana, lino confectæ, plumæ & pelles pilosæ animalium; vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium possunt deferre, telæ aranearum & similia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium suscipere posse, experientiâ constat. Contra, quæ solida & densa sunt, lapides, metalla, & similia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò pura sint, nec sordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere possit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipsos parietes & lapides sese insinuarit, vt non solùm abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, sed sæpe tota ædificia destrui, necessarium fuerit De qua re legatur *Leuit. cap.* 13.

Contagium in fomite diu asseruatur.

Ea autem contagij, præcipuè pestilentis, vis est, vt longo tempore in fomite, vt vestibus, esse possit, præsertim si non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minùs frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium istud astantibus communicari potest, obseruatumque, vestimentis & lectis pestilenti contagio infectis post multos annos pestem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuisse. Accidere etiam potest, vt quis contagium in suis vestibus circumferat, tamen si cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, à veste verò eius excussum, & in aërem dispersum aliis communicetur, eosque inficiat. Obseruatum quoque, eos, qui domi suæ conclusi metu pestis planè delituerunt, ab aliis sanis, etiam in vestibus tale contagium circumferentibus, infectos fuisse. Imò aliquem in suo corpore contagium habere, idque alteri, antequàm ipse ægrotat, communicare posse, lues Venerea docet. Si enim cum sana muliere quis, quæ tamen paulò ante cum alio lue Venereâ infecto rem habuerit, congrediatur, fieri potest, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequàm ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud suo membro haurire, mulieremque eo absterso liberare potest. Præter fomitem etiam per aërem propagari potest contagium per quem non solùm in priuatas domus, sed etiam ex vna ciuitate in aliam, imò regione in aliam pestilens contagiũ defertur. Id quod in peste Attica accidit, quæ, vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata est. Promptiùs autem aër & fomes contagium recipit & defert, si nullum insignem excessum

cessum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa rei contagiosæ totam essentiam in se continentia, & alios vim inficiendi habentia dissipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia. Ex hisce autem modis, quibus semina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differẽtia quædam contagij exoritur. Atque inde Fracastorius triplex contagij genus constituit, vnum per contactum, secundum per fomitem, tertium, quod grauissimum appellatur, ad distans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem disseminatur, hominem in distanti ab ægro loco inficere possit, non rectè contagium per fomitem ei, quod ad distans appellatur, opponitur; cùm vtroque sine contactu corporis ægri cõtagiosi homo infici possit. Rectiùs ergo diuiditur contagium in mediatum & immediatum. *Contagium immediatum.* Immediatum est, quòd solùm per contactum corporis ægri contagiosi inficit, quomodo is inficitur, qui cum scabioso vel leproso eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venereâ lue laborant, rem habet. Atq; hoc contagium in crassa hæret materia, & non nisi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur. *Mediatum.* Contagium verò mediatum est, quo æger mediante aliquo corpore inficitur, etsi ipsum ægrum corpus non attingat. Hoc modo scabies, lues Venerea, pestis, per vestes communicatur, pestis etiam per aërem. *Contagiũ per fomitem.* Si quis tamen contagium per fomitem & ad distans distinguere velit, & istud per fomitem nominare, quod per vestes tantùm & similia propagatur, atque in crassiore est substantia, & in sordibus è corpore emissis hæret, per aërem verò in distantia loca non diffundi potest, sicut contagium scabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt pestilens; *Ad distans.* ad distans verò id appellare, quod non solùm vestibus & similibus rebus adhæret, sed ita subtile & potens est, vt etiam in aërem dispergi, & per eum in loca distantia disseminari possit, quale est pestilens: cum eo non pugnatim.

Contagium quomodo in corpus recipiatur. Contagium autem, & præcipuè pestilens, postquàm ex ægro corpore egressum, non per vnam viam in corpus sanum admittitur. Aliquando enim per os & nares, cum spiritu, quem attrahit quis, in corpus sanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extrà adueniat, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipsum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet. Postquàm *μίασμα* & semen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à sano receptum est, non semper vires suas statim exserit, sed in corpore sæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium est, in contagio canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos aliquot in corporibus latuisse, obseruationes Medicorum docent. De pestilenti contagio quidem nonnulli dubitant; verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerùnque quatuordecim dierum spatio in corpore latere posse, experientia docet; cùm sæpissimè obseruatum sit, etsi, vbi aliquis peste in domo aliqua mortuus est, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de supellectile suspecta secum abstulerint, nihilominus post temporis aliquod interuallum & ipsos peste correptos fuisse; idque plerunque circa Nouilunium accidisse, sæpius obseruaui. Atque ipsa experientia mouit non solùm Venetos, & in aliis Italiæ locis Magistratum, vt hanc legem constituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum consortium intra quadragesimum diem admittatur. Imò & hoc compertum est, in quibusdam pestilentibus constitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos esse: id quod in peste illa magna, quæ anno Christi 532. grassata est, euenisse, testatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc fit in pestilenti veneno, cùm vt modò dictum, non solùm canis rabidi venenum, sed & alia venena hausta sæpe diu in corpore latere possint, antequam hominem occidant? Id quod doctissimi quique Philosophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophrastus, *lib. 9. hist. plant. cap. 15. 16.* de aconito loquens, & 17. de cicutâ tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui esse debet, qui ea, quæ de spontaneo viuentium ortu cognitu sunt necessaria, non ignorauerit. Vt enim in iis seminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, sese exserit; ita etiam contagij semina, etsi aliquandiu delitescunt: tamen sensim & latenter sese propagant, tandémque viribus auctis subitò se produnt & exserunt. Et quidem nunc citiùs, nunc tardiùs vim suam proferunt, primò pro ipsius veneni natura, quod nunc crassius, nunc subtilius & spirituosius est. De quo Galenus, 3. *de simpl. med. facult. cap. 22.* *Longo etiam*, inquit, *post tempore, à quo assumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimùm, quæ crassâ terrenaque essentiâ sunt. Hæc enim corporibus nostris inhærentia, insidentiaque, dein temporis spatio putrescentia erodunt, corrumpuntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor est, vt ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis dispositione, & in contagiosis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs resistat; ideo quò corpus fortiùs resistit, eò veneni actio sese tardiùs exserere potest, quò verò corpus est debilius, eò citius sese prodit. Quò accommodari potest illud Galeni, qui, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Oportet toto hoc in sermone repetere memoriâ, quòd nulla caussarum sine patientis aptitudine agere potest: alioqui omnes, qui sub Sole æstiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauantur, aut irâ excandescentes, aut tristitiâ affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & pestilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet eius, qui passurus est, habilitas corporis.* Ad dispositionem autem istam corporis patientis pertinent, Temperies corporis, in quâ calida & humida temperies ad putredinem suscipiendam est aptior, ac peculiaris naturæ proprietas, ob quam alij magis, alij minùs contagio resistunt.

An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit. Etsi verò nonnulli contrarium sentiunt, & inprimis, pestilens contagium aliquandiu in corpore latere posse, negant Hieron. Mercurialis, *lib. de peste, cap. 14.* Andreas Cæsalpinus, *lib. 1. quæst. Med. 11.* Iohann. Antonius Sarracenus, *de peste, cap. 6.* Matthias Vnzerus, *in Catoptro pestilent. lib. 1. cap. 16.* aliique: tamen argumenta, quæ pro sua sententia afferunt, non satis firma sunt. Nam quòd primò aiunt, in corpore aliquandiu latere non posse venenum, cùm natura cum eo, vt hoste infensissimo, semper pugnet; id eatenùs tantùm conceditur, vbi veneni vis & copia tanta est, vt naturam statim lacessere possit. Si verò venenum sit debilius, eiusque copia minor, & proptereà naturam non irritet, etiam nulla insignis pugna inter id & naturam statim instituitur: sicut aliàs etiam videmus humores vitiosos diu in corpore cumulari & delitescere posse, antequàm actu morbum excitent. Id quod etiam in venenatis & contagiosis humoribus accidere posse, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus, *in lib. de part. art. med. cap. 5.* *Sicut illi*, inquit, *qui à cane rabido morsi sunt, ita etiam, qui venenum hauserunt, quod non nisi post tempus aliquod interficit, videntur in statu neutro versari, id est, medio inter sanitatem & morbum, qui manifestam quidem habent intemperiem, nondum tamen ægrotant, quippe, cùm adhuc possint obire solitas actiones, quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui sensibilis sit, sed insensibili tantùm.*

Nam quod Sarracenus, *in alleg. loco*, putat, esse differentiam inter venenum canis rabidi & pestilens, quòd illud in crassiore & densiore materia inhæreat; vnde etiam

etiam tardiùs sese exserat, hoc verò fit tenuius, acrius, & propterea breue, & facilè sese quoquouersum insinuet: equidem istam differentiam non simpliciter negamus, interim experientia testatur, in vtroque veneno rursum magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum canis rabidi esse lentum, neque omne pestilens suam vim subitò exserere.

Verùm de hac quæstione prolixè agit Ioachinus Oelhafius, Medicus & Physicus Dantiscanus, *disput.* 1. *de seminar. pestil. intra corpus viuum latitante*: qui etiam, *disput.* 2. scrupulosè probare conatur, quòd pestilens seminarium latitare possit circa superficiem corporis, seu in continentibus externis, puta inter ipsam substantiam cuticulæ, & cutis sub ipsa cute, intra panniculum carnosum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in musculis, in arteriis & venis, in neruoso genere, & habitu corporis, in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in mesenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in vteri partibus, de quibus suum cuique iudicium relinquo. Hoc extra dubium esse puto, in iis locis præcipuè hærere, per quæ corpus ingreditur.

Corpora ad contagium recipiendum apta. Tertiò in contagio etiam considerandum corpus, quod inficitur, & contagium recipit. Non enim agens in quodlibet agit, sed in dispositũ & sibi simile. Ideóque in contagio etiam inter corpus contagiosum, & quod contagium recipit, ac per id eundem morbum contrahit, similitudo quædam requiritur, quæ est inter animalia eiusdem speciei & proprietatis. Etenim, etsi in vestibus, lana, parietibus, contagium pestilens hærere possit: tamen in iis similis morbus non producitur; cùm non sint animalia, nisi quòd, vt anteà etiam dictum, apud Iudæos etiam vestes & lanæ, ac parietes ex contagio leprosi fiebant, vt non solùm vestes comburi, muros abradi, & nouâ calce incrustari, sed sæpe totas ædes destruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculosè à Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis disquirendum relinquimus. Requiritur autem similitudo non solùm generica, sed etiam specifica. Nam licèt animalia contagium suscipiant: tamen idem contagium omnia animalia non æquè inficit. Pestis, quæ in sues contagio deriuatur, non boues, non homines; & quæ boues, non sues & homines, & quæ homines, non sues nec boues inficit & iugulat. Imò inter homines non omnes ad quodlibet pestis contagium recipiendum æquè apti sunt. Euagrius *histor. Ecclesf. lib.* 4 *c.* 28. de peste Antiochena refert, quòd certæ in eâ familiæ prorsus interierint, saluis manentibus reliquis vrbis incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ mansere, sequenti eo morbo affectas. Et Cardanus, *lib.* 8 *de varietat. rer. c.* 4. Basiliensis pestis mentionem facit, quâ soli Heluetij non item Hispani, Itali, aut Galli, eâdem licet in vrbe viuentes, afficerentur. Et Ioh. Vtenhouius, *in historia peregrinationis Ecclesiæ Anglicæ, sub finem cap.* 4. scribit de peste quadam sæuissima Hafniæ in Dania, Anno 1553. grassante, breuique temporis spatio aliquot hominum millia prosternente, à qua tamē omnes immunes prorsus manserint tum ex Anglia aduenæ, Belgæ, Germani, quamuis ij maiore ex parte incolerent ædes, quæ vel ab hominibus peste enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ fuerãt. Et narrauit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cùm paucis ab hinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus suis Germanis Cremonæ diuertisset, in qua pestis vehementer grassabatur, & iã quatuor etiam Medici ea exstincti erant, nullum ex suis militibus, etsi in domos infectas diuertissent, peste correptum fuisse: quod & in Silesiâ, Suidnitij superiore anno accidisse, mihi narratum, cuius vrbis ciues plerique peste extincti sunt, saluis Svecicis & Saxonicis militibus. Etsi verò alij aliam huius rei caussam reddant: tamen nullam commodiorem dari posse puto, quàm similitudinem inter corpus contagiosum, & id, quod peste inficitur. Vt enim non quodlibet cuilibet venenum est, ita etiam non quodlibet cuilibet contagiosum. Et propterea quod vni venenum & contagiosum est, alteri huic simili etiam venenum & contagiosum erit. Vt enim duo similia se habent ad aliquod tertium: ita tertium sese habet ad vtrumque illorum. Et propterea etiam pestis, quæ infestat boues, alium etiam bouem, non verò hominem vel suem inficere potest; & pestis, quæ hominem corripit, alium etiam hominem inficere potest, non verò sues vel boues. Et eadem de caussa accidere potest, vt vna pestis vni familiæ, vel nationi, ob similitudinem, quam inter se habent, non aliis familiis vel nationibus perniciosa sit. In qua autem re illa antipathia & similitudo consistat, nemo integrè explicabit. Sunt enim illæ corporum qualitates occultæ, quibus venenosis resistunt, & alexipharmacorum, vt & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & non nisi ex effectu deprehenduntur.

CAPVT IV.

De Contagiosorum morborum differentiis.

Svnt autem contagiosi morbi plures. Et plerunque morbi Epidemij contagiosi sunt. Etsi enim à caussa communi, vel victu prauo, vel aëre morbi communes & epidemij originem habeant: tamen plerique etiam per se contagiosi sunt, & per contagium disseminãtur. *Contagiosorum morborum differentia.* Non tamen soli morbi epidemij contagiosi sunt, sed etiam sporadici, & cõtagium interdum vtrisque commune est. Equidem morbus cùm sit accidens, de subiecto in subiectũ non migrat, nec idem numero in aliud corpus transit; sed in corpore tali ægro ob morbificam dispositionem excremẽtum quoddam generatur, quòd vel vaporis formâ, & in minima corpuscula resolutum exhalans, vel per sordes communicatum, in aliò corpore similem affectum producit. Ita Catarrhi sæpe sunt contagiosi, vnde vulgò etiam obseruatur, quòd nemo libenter cum alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat. *Catarrhi.* Ita Febres malignæ & pestilentes, seu solitariæ, seu comitatæ, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ sunt febres contagiosæ. *Febres maligna & pestilentes.* Maximè verò contagiosa pestis est. Sunt tamen & sporadici ac priuati morbi interdum contagiosi. Sic ὀφθαλμία & lippitudo contagiosa est, cùm ex oculis lippientibus vapor exhalans in alterius lippientem intuentis oculis recipitur, & receptus in oculo similem in eo dispositionem inducit. *Ophthalmia.* Ita Phthisis est contagiosa, cùm ex putrescentibus pulmonibus vapor cõtagiosus exhalans cum aëre, qui inspiratur, ab alio attractus, pulmones eius corrumpit. *Phthisis.* Et de tali putredine verum est, quod Galenus, *lib. de differ. febr.* 1. *cap.* 5. scribit: In totum cum iis, qui putridum exhalant, minimè tutum est conuersari; quod de phthisicis & de putredine contagiosa, non de omni accipiendum est. Chirurgi enim, qui gangrænas & sordida vlcera tractant, necessariò cum iis, qui putridum exhalant, conuersantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem, sed eam, à qua exhalat, inficit. Ita Dysenteria contagiosa est, imprimis per excrementa alui, vt si quis in loco, in quo dysentericus aliquis aluum excreuit, & ipse aluum excreturus desideat, & per anum vapores illos contagiosos excipiat, facilè & ipse dysenteriâ corripitur. *Dysenteria.* Quia tamen in dysenteriis, præsertim epidemiis, massa sanguinis infecta est, & ita per totum corpus illa inquinamenta exhalant, cum iis conuersari tutum non est. Scorbutus & ipse contagiosus est, præsertim *Scorbutus.*

sertim si quis scorbuticus gingiuas fœtidas habeat. Tum enim facilè per pocula communia alij infici possunt. *Scabies.* Scabiem quoque contagiosam esse, nemini ignotum est, quæ tamen ad distans non inficit, neque solùm conuersatio cum scabioso scabiem contrahit, sed saltem si sordes scabiei contagiosæ per vestimenta, lectum communem, mantilia & similia, ab aliis excipiantur. *Tinea.* Tinea etiam contagiosa est, ita, vt si quis pileum vel mitram gestet, quam antea tineâ laborans gestauit, eodem morbo facilè corripiatur. Multo verò *Lepra Arabum.* magis contagiosa est Lepra Arabum. Neque enim solùm per contactum, sed ad distans etiam inficere potest. De quo Paulus Ægineta, *lib. 4. cap. 22.* Quoniam in contagiosis hæc est passio, non minùs, quàm pestis, habitandum iis est quàm longissimè ab vrbibus, *Rabies animal.* in frigidis & parùm habitatis locis. Demorsos etiam ab animali rabido saliuâ suâ alios inficere posse, suo loco dictum.

Verùm cùm de morbis hisce omnibus hactenus in superioribus libris Pract. vt & lib. de febr. actum sit, vnicus saltem adhuc morbus contagiosus, nondum *Lues Venerea.* explicatus restat: nimirùm lues Venerea; quam hoc loco explicandam suscipimus.

PARS QVARTA.

De lue Venerea.

CAP. I.

De Nomine & Origine Luis Venereæ.

INTER morbos contagiosos, post pestilentiam & lepram Arabum, facilè primas obtinet Lues Venerea. Variis au- *Luis Venereæ nomina.* tem nominibus is morbus appellatur. Frequentissimum nomen est morbi Gallici, quod inde contraxit, quòd inter Gallos primùm in Europa innotuit. Cùm enim anno Christi 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso Rege ad Neapolim bellum gereret, morbus hic primùm in Gallorum castris sæuire cœpit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primò nominatus fuit. Nam quòd Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. causs. cap. 1.* anno Christi 1496. id accidisse refert, id procul dubio ita accipiendum est, quòd iam non ampliùs hic morbus tum se continuerit Italiâ, sed, vt ipse loquitur, ferme totam Europam perrepserit, & per cæteras eius prouincias latè se diffundere cœperit. Omnes enim autores alij in eo consentiunt, primùm ad Neapolim in Gallorum castris dicto tempore hunc morbum innotuisse; & inde Gallicum ap- *Morbus Gallicus.* pellatum fuisse. Galli verò, vt dedecus hoc à se amo- *Italicus.* lirentur, & iniuriam in Italos retorquerent, Italicum *Neapolitanus.* & Neapolitanum morbum appellauerunt, quòd in Italia ad Neapolim primò innotuerit. Alij, quia ab Hispanis in Gallorum castra inuectus sit, Hispanicum *Hispanicus.* nominant. Alij etiam Indicum appellant. Rerum *Indicus.* enim Indicarum scriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem desinit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò seculis epidemium fuisse, & plurimos repentè absque euidente caussa sine contagione, ac si quis saltem cum muliere, cùm menses fluunt, concubuerit, popu- *Syphylis.* lariter inuadere ac corripere, scribunt. Fracastorius *Pudendagra.* etiam Syphilidem appellat; nonnulli Pudendagram; *Variola magna.* nonnulli Variolam magnam, quod instar variolarum passim pustulæ & tubercula erumpant. Plerique hodie sine vllius nationis iniuriâ & infamiâ luem *Lues Venerea.* Veneream nominant, quòd ex Venere & concubitu cum impuris per contagium inprimis contrahatur.

Solent autem hîc autores disquirere, an morbus *An sit morbus nouus.* iste nouus circa 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? Franciscus Vallesius, *1. epid. comm. 1.* & Hieron. Reusnerus, *de Scorbuto, exerc. 1.* & alij quidam Recentiores luem hanc antiquis non fuisse ignotam existimant, eámque Hippocratem, *3. epid. sect. 3.* (verba sunt Reusneri) non penicillo adumbrasse, sed viuis coloribus depinxisse putant: cùm varia ibi recenseat symptomata, quæ in lue Venerea conspiciuntur; qualia sunt abscessus ac suppurationes carnium, neruorum, & ossium denudationes, atque elapsus magni, fluxio collecta non puri similis, sed deterior pure, glabrities capitis & menti cum & sine febri, sacer ignis cum minimis vlcusculis & inflammatione, praui & putridi fluxûs, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abscessûs circa dentes, voces viriatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, &, quod omnium grauissimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verùm ne somniauit quidem Hippocrates eò loci de lue Venerea, sed pestilentiam longè grauissimam describit, Galeni & omnium interpretum iudicio, & ipsâ historiæ euidentiâ teste. Nam morbus ille vtplurimùm cum febre inuasit, quod non accidit in lue Venerea; & fuit epidemius, cum lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quàm luis Venereæ curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodoneus, *in allegatum locum Beniueny*, ab immundis & sordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxisse, testari Guilielmum Salicetum, Gordonium, & Vallescum de Taranta, quorum hic vixit anno 1418. Salicetus verò claruit anno 1270. Gordonius, medio tempore. Imò sacræ literæ testantur, eum, qui scortis adhæret, vermes & tineas pro mercede reportare. Verùm non puto, quòd illi morbi iidem cum lue Venereâ hodie na fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in castris Gallorum, primò innotuit. Ideo etiamsi Paracelsus, *lib. de tumo-* *Origo luis Venereæ.* *rib. & vlcer. morb. Gall. cap. 3.* anno 1478. *& lib. 1. de caussa luis Gall. cap. 3.* anno 1480. accidisse hoc scribit: tamen ab omnium aliorum relationibus discrepat; cùm in eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Christi 1493. Europæ notum non fuisse, etsi in India occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hispanis ex India in Italiam illatus sit. Cùm enim Christoph. Columbus anno 1492. mense Septembri primam nauigationem in Indiam occidentalem suscepisset, atque biennium ferè in eo itinere consumpsisset, rediit in Hispaniam anno 1494. cuius milites cùm morbo illo in India infecti essent, & postea in Italica expeditione stipendia facerent, morbum hunc disseminarunt. Nam, vt de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. lib. 1.* scribit, (qui patrem suum in eo bello fuisse refert) cùm ob annonæ caritatem Hispani multitudinem inutilem propellerent, Galli scorta, eorum pulchritudine allecti, clàm exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt, qui postea primùm per eorum castra, & hinc per Europam disseminatus est.

In aliis tamen regionibus frequentiùs grassatus est, & adhuc grassatur; in aliis rariùs, cuius rei caussam, cùm odiosum sit, inquirere supersedemus. Hoc tamen certum esse puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quàm in aliis quibusdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 76.* Iacob. Carpum, qui primus ferè curationem

tionem per inunctionem ☿ ij vſurpauit, ex ſola hac curatione ita diuitem factum fuiſſe, vt 40000. ſcutatorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Capiuaccius, *in tractat. de lue Vener. cap. 12. in fine* ſe è ſolius Gallicæ luis curatione vltra 18000. coronaceorum lucratum eſſe. Et L. Septal. l. 7. animad. n. 186. ſcribit, Mediolani in Hoſpitali Brolij ſæpe numero vere ſolo ſeptingentos, reliquo verò tempore ſemper ducentos curari. Ego verò ingenuè fateor, me hiſce 34. annis, quibus hîc VVitebergæ, nec, benedictione diuinâ, ſine lucro, medicinam facio, non tot Coronatos, quot Capiuaccius eorum millia, lucratum eſſe ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine diſſentiunt, & non ſolùm contagione ab Hiſpanis diſſeminatum hunc morbum eſſe putant, ſed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum exiſtimant; cùm multi paſſim in diuerſis regionibus ſine vllo contagio hoc morbo laborare cœperint, de quo poſtea.

CAPVT II.

Hiſtoria luis Venereæ.

Hiſtoria morbi Gallici.

VErùm de origine huius morbi poſtea, vbi de cauſſis agetur, plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod vt felicius fiat, & vt pateat, de quo diſceptetur, primò eius deſcriptionem & hiſtoriam, è fide dignis, qui tùm vixerunt, autoribus, inprimis Hieron. Fracaſtorio, & Anton. Benjuenio proponere libet. Cùm morbus hic primùm innoteſceret, ſuboriebantur puſtulæ diuerſi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capilloſa eius parte potiſſimùm, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæteriſque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ miniméque extantes, ſed ſcabræ in ſuperficie, & colore ſubrubido, à quibus ſquamæ reſoluebantur, & caro ſub ipſis calloſa apparebat: aliis varis ſimiles, figurâ rotunda, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram referebant, & ab his quidem ſquamis leuioribus reſolutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat. Nonnulli verò latioribus corripiebantur puſtulis, ſed quæ ſupra cutem non intumeſcerent, craſſiores ſquamas habentibus è quibus etiam ſanies virulenta copioſior emanabat, & remotis ſquamis caro apparebat obſcurior & ſubliuens. Quibuſdam ſubalbidis ſquamis amotis cicatrici ſimile quid remanebat, à qua interdum profluens ſanguis difficultatem curationis oſtenderet, & ſimilitudinem ſiccæ ſcabiei repræſentaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licet enim minùs eroderet, ſerpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas puſtulas & aliæ in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membriſque obſcænis oriebantur; quæ in vlcera maligna & ſerpentia abierunt, quæ ſubiectas partes eroderent, & aliis naſum, aliis labia depaſcerent, aliis columellam abſumerent, palatumque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec oſſibus parcebat malum, ſed iis cariem inducebat, vnde quibuſdam cranium, aliis alia oſſa foraminulenta reddebantur. Neque ſolùm in externis, & viſu obuiis partibus puſtulæ illæ & morbi indicia apparebant, ſed & obſeruatum, in quibuſdam puſtulas ac fœda vlcera ipſa etiam viſcera occupaſſe. Quibus circa ſuperiora vigebat malum, iis deſtillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modò fauces & tonſillas erodebant, quibuſdam nares, quibuſdam oculos. Præterea maximâ ex parte gummoſitates quædam per membra concreſcebant, magnâ deformitate. Nam ſæpe oui, ſæpe panis magnitudine prominebant, quibus apertis mucus ſaltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is callus maximè in brachiis & cruribus accidebat, quibuſdam exulcerabatur, interdum integer vſque ad mortem perſeuerabat. Accedebant præterea dolores atroces cum maximo cruciatu, qui circa noctem exaſperabantur. Dolores autem illi circa extremum oſſium ſedem in tibiis, homoplatâ, circa clauiculas, in ſcapulis, in capite circa frontem & tempora, nonnunquam etiam in ſterno ſeſe exſerebant; non tamen in ipſis iuncturis, ſed circa muſculos & neruos. In qua re tamen magna erat varietas. Quibuſdam enim ſine puſtulis dolores, quibuſdam ſine dolore puſtulæ, accidebant; maior pars vtriſque affligebatur: & quidem dolores iſti nunc puſtulas præcedebant, nunc ſequebantur, nunc cum iis oriebantur. Interim languebant membra omnia, macies corpus detinebat, cibi deſiderium deiiciebatur, aderant vigiliæ, mœror & iracundia aſſidua, ac amor decubitûs. Quandoque & febricula comitabatur, ſed rarò. Sanguis, ſi vena aperiretur, erat mucoſus & corruptus, vrina craſſior, pinguis, & ſine febre etiam ſubrubens, aluus ægrè reddebatur, & fæces erant mucoſæ ac ſiccæ. Pilorum etiam caſus in hac lue frequens eſt, potiſſimùm in capite, circa tempora & occiput: item ſuperciliorum, ac in viris barbæ. Non rarò quoque bubones in inguinibus erumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc rurſum euaneſcunt, nunc indurantur, nunc ſuppurantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum, ac in viris in ano exoriuntur; ſciſſuræ & fiſſuræ præterea in manibus & pedibus interdum accidunt, & cutis craſſa in vola manuum à ſubiecta cute abſcedit. Vngues quoque interdum decidunt. Accidit tandem quandoque, vt virulenta materia in maribus per penem, in fæminis per pudenda effluat, qui virulentæ materiæ effluxus vulgò Gonorrhœa Gallica, ſiue virulenta appellatur, etſi reuerà ſemen non ſit: à quo fluxu penis meatus interior exulceratur, & caruunculæ quædam in meatu vrinario exoriuntur, vnde mictio ardens, & vrinæ ſtillicidium cum dolore excitatur. Atque hæc ſub primum exortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hieron. Fracaſtorius refert, poſt illa tempora mutata videtur. Poſt primam enim eius originem, elapſis annis viginti fere, cœpere pauciores videri puſtulæ, gummoſitates verò plures. Factæ etiam fuêre puſtulæ ſicciores ac dolores acerbiores. Annis ſex elapſis iterum mutatio facta eſt; quippe cùm iam valde pauciores puſtulæ videntur, & dolores ferè nulli, aut multò mitiores, gummoſitates verò multæ, &, quod mirum in omnibus viſum eſt, pilorum caſus homines ferè ridiculos fecit, aliis ſine barba, aliis ſine ſuperciliis, aliis glabro capite in conſpectum venientibus. E qua mutatione Fracaſtorius bene ſperabat, exiſtimabatque, ſenium iam huius morbi incepiſſe, nec longè poſt futurum, vt ne per contagium ſe propaget, quoniam materia indies fiebat craſſior, in qua ſeminaria tum pauciora, tum debiliora gignuntur. Verùm ſpes hæc eum valde fefellit, & morbus hic etiam hiſce temporibus durat, imò, vt nonnulli exiſtimant, penè grauior, quàm olim fuit.

CAPVT III.

De Natura luis Venereæ.

CVm ergo tanta morborũ & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, meritò, quæ eius natura ſit, diligenter inueſtigandũ. De qua variæ variorum autorum

autorum sunt sententiæ, &c, vt hac de re Epiphanius Ferdinandus, *in hist. med. hist.* 17. scribit, autores, qui de morbo hoc scripserunt, etsi ad numerum octogenarium accedant, (forsan etiam eum excedant) omnes penè de huius morbi essentia discordes sunt, & vnusquisque pro suo arbitrio eum definit. Cùm enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis descriptus, neque, vt aliàs fieri solet, antiquorum sententias, quibus insistant, habeant, Recentiorum quisque sua libertate vsus suam sententiam proposuit. Equidem de hoc dubium esse non puto, affectionem hanc esse contagiosam, malignam, & venenatam. Neque probatione operosâ indigere videtur, & ex eo id satis patet, quòd in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia est, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere potest. Et tanta omnino in hac lue morborum ac symptomatum varietas est, vt ad nullam manifestam caussam reduci possit. Itaque, vt in pestilentibus constitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* descripsit, tanta fuit malorum multitudo, vt ad occultas qualitates & venenatam caussam confugiendum fuerit: ita etiam cùm tanta morborum ac symptomatum colluuies in lue Venerea appareat, vt omnium origo in nullam manifestam qualitatem referri possit, etiam hîc ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Lues Venerea ab occulta qualitate.

Quid sit.

Etsi verò hæc ita sese habeant, de hoc tamen autores adhuc dissentiunt, an illa malignitas solùm in caussa consistat; an verò etiam malignus morbus adsit aliquis. Capinaccius, *de morb. Gall. cap.* 1. affectum hunc non morbum, sed caussam esse putat, dum definit luem Veneream, quòd sit excrementum p. n. toto genere, potens multifariàm lædere hominem, genitum ex humana substantia à simili.

Capinaccij sententia.

Herculis Saxoniæ.

Ita etiam Hercules Saxonia, *de lue Venerea, cap.* 1. scribit, quòd lues Venerea sit caussa, non morbus, non symptoma; ideò, quia extra humanum corpus in linteis, vel aliis id genus vestimentis, in sudore præterea, semine & sanguine iam à corpore secreto potest existere; in corpore verò humano etiam partes non viuentes, morbisque non subiectas, humores nimirum & spiritus inficit & obsidet.

Aurelij Minadoi.

Aurelius Minadous, *de virulentia Vener.* nec morbum, nec caussam, nec symptomata esse statuit. Morbum quidem ea de caussa, *cap.* 17. quoniam neque sit intemperies, nec mala compositio, nec soluta vnitas. Caussam verò morbi esse negat, *cap.* 9. quandoquidem caussa præter naturam propriè est illa, inter quam & actionem læsam cadit medium, morbus nimirum, cùm morbus sit id, quod proximè lædit actionem, caussa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam verò Veneream, & actionem læsam nullum cadere medium, sed ipsam per se, suísque viribus primùm & immediatè operationes vitiare & lædere putat. Quòd autem virulentia Venerea per se, & primò offendat operationes, hoc apud Medicos in confesso esse, & propterea præsupponendum esse opinatur, & nisi virulentia hæc per se, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laborasse, putat Symptoma non esse, probat *cap.* 18. quia non sit actio læsa, neque qualitas mutata, neque extens mutatum. Actionem læsam non esse, eo probat, quia ipsa virulentia Venerea sit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutatæ sequuntur actiones læsas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conspiciuntur, qui non sunt symptomata.

Ipse verò Aurelius Minadous, cùm omnes aliorum sententias & definitiones reiecisset, tandem se ad perfectam definitionem constituendam, malíque huius naturam explicandam accingit. Primò autem, *c.* 16. hoc fundamentum suæ opinionis præsupponit, nimirum morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, sed potiùs nomine corporis, ideo, quia transeat de vno corpore in aliud, id quod proprium est corporum, non qualitatum, & quia alia corpora tangit.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res,

vt Lucretius canit. Deinde si esset qualitas, esset vel manifesta, vel occulta. Non aliqua ex manifestis, quod pluribus & rectè probat. Quòd verò non sit occulta qualitas, nullum speciale argumentum affert, sed illud generale reperit, quia nimirum de loco in locum mouetur, & alia corpora tangit.

Hoc præsupposito postea, *cap.* 30. virulentiam Veneream quid corporeũ internum, & quidem spiritum seu vaporem esse statuit, idque ideo, quia breuissimo temporis spatio defertur, communicatur & participatur. Talem tamen vaporem esse statuit, qui occultâ qualitate & virtute à tota eius substantia, seu toto suæ naturæ modo præditus sit, propter quam qualitatem non solùm quoscunque humores corporis, sed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quòd autem in spirituosa substantia cõsistat hæc lues, porro probat, quia nonnulli inficiuntur non solùm congressu Venereo, sed etiam osculo, vel indumentorum vsu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe sensere noxam, quàm solum capillorum defluuium, quòd scilicet acribus vaporibus capillorum radices erosæ sint. Tertiò, quia nonnulli solo exercitio vehementi hanc virulentiam dissiparunt. Vaporem tamen illum seu spiritum, excrementum propriè esse negat, *cap.* 20. cùm excrementum illud propriè sit, quod redundat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Etsi ibidem concedat, excremẽtum communiter vocatum dici, quicquid in corpore superfluum est, seu spiritus, seu humor, seu corpus aliud solidum, siue sit vtile, siue inutile, siue secundum naturã, siue præter naturam. Vaporem hunc porro vagum, tenuem & viscidum esse statuit, *c.* 21. Atque eleuari à substantia spirituosa, humorosa, solida. Vaporem autem hunc totâ substantiâ contrarium, & præter naturã esse, probat *cap.* 22. pluribus, de quo postea dicetur. Tádemque, *cap.* 27. definit virulentiam Veneream, quòd sit vapor à tota substantia aduersus facultati naturali, sensim agens. Et vt clariùs suam mentem explicet, nec lectorem dubium relinquat; ad quod terum præter naturam genus referri hæc virulentia debeat, cùm antea nec morbum, nec caussam, nec symptoma esse, interim actiones primò lædere, dixerit; tandem, *cap.* 28. statuit, esse errorem externum, idque hoc Syllogismo probare conatur: Quicquid primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis, est error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis. Ergo est error externus.

Nonnulli, vt breuiter se absoluant, & cum omnibus sentiant, dicunt, luem hanc esse congeriem omnium malorum, morborum ac symptomatum. *Lues Venerea pendet ab occultâ qualitate.*

Ex difficili hac controuersia vt nos expediamus, primò eos rectè sentire, iam anteà probatum, & pluribus postea probabitur, qui qualitatem occultã & vim à tota substantia, vt vulgò loquuntur, pendentem hic admittunt. Neque enim aliter statuere possunt, cùm extra dubium sit, esse luem contagiosam, & malignam. Qualis dum est, duo præstat, nimirum & corpus, à quo recipitur, alterat, & ad sui similitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis, vt mox dicetur, cùm non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio est semper cum putredine, cùm putredo non nisi longo tempore inducatur, hæc mutatio verò in momento quasi fiat; neque exustio, vt Ioh. Baptista Montanus, & alij quidam statuunt, cùm intemperies calida & sicca non semper adsit, neque frigidis & humectantibus curetur; sæpe etiam sordida putredo adsit, in qua nulla est exustio.

Est morbus. Quòd autem saltem in materia illa extra partes viuentes constituta hanc malignitatem esse, morbum verò similem nullum adesse statuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quòd μίασμα illud contagiosum à corpore lue Venereâ infecto emissum, etiam in vestibus hærere possit, nec hoc negamus, quòd humores in corpore nostro eodem inquinari possint: interim tamen haud sequitur, quòd partes viuentes immunes & sanæ maneant. Vt enim in febre putrida, etsi à calore febrili humores & spiritus primùm incalescunt, postea tamen partes viuentes eadem intemperie corripiuntur: ita etsi humores in lue Venerea ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen caussa nulla est, cur idem vitium partibus viuentibus communicari non possit.

Non calidus & siccus. Quanquam autem nonnulli agnoscunt, caussam istam otiosam esse non posse: tamen cùm vltra qualitates manifestas & primas non sapiant, etiam virulentiæ Venereæ effectûs ad caussas manifestas reducere conantur. Ioh. Baptista Montanus, vt modò dictum, essentiam huius mali in calida & sicca intemperie consistere existimat. Verùm curatio aliud docet; cùm calidis & siccis medicamentis, vt decocto ligni Guajaci, ac similibus curetur. Deinde quòd putredo magna adsit in humoribus, quæ non prouenit à calida & sicca intemperie.

Non frigidus & siccus. Nicolaus Massa, *de morb. Gall. cap.* 5. dicit, esse hepatis frigiditatem, ad aliquam siccitatem declinantem, cum qualitate occulta. Verùm de qualitate quidem occulta rectè scribit: non autem esse intemperiem frigidam, effectus docet, vt vlcera, caries ossium, & similia. Et quamcunque aliam intemperiem afferant: tamen nec morbis ac symptomatibus, quæ in hac lue apparent, nec curationi consentaneum proferunt.

Sed occultus. Itaque cùm ad nullam manifestam qualitatem actio virulentiæ Venereæ referri possit, meritò ab ea qualitatem occultam induci dicimus. Primò enim omnis caussa efficiens à ratione efficiendi caussa dicitur, & proinde hæc maligna qualitas non solùm humores, sed etiam partes viuentes ad sui similitudinem alterat, & immutat. Deinde, licet caussa morbifica sit ablata, & morbus hîc iam expugnatus videatur: tamen nisi maligna illa διάθεσις expugnetur, homo perfectam sanitatem non recuperat. Obseruatum enim, luem Veneream interdum post trigesimum annum recrudiusse, quod procul dubio accidit, non quòd humores vitiosi tandiu in corpore delituerint; (hi enim citiùs suis signis se prodidissent) sed quòd διάθεσις illa maligna corpori impressa actû fuit, quæ postea sensim vitiosos humores produxit, & inquinauit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, *lib. 1. de curand. rat. particul. affect. cap.* 11. refert, fœminam quandam edidisse fœtum Gallico morbo laborantem, crustosísque vlceribus vndique scatentem, cùm ipsa nunquam signum aliquod contractæ illius luis habuerit, sed semper omnino integra fuerit. Et contra accidere potest, vt quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, vbi malignitas illa expugnata est, Gallicum ampliùs non rectè dicitur, sed vulgaribus etiam medicamentis, vt alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, luem Veneream non solùm in humoribus, sed etiam in partibus viuentibus existere, eámque non saltem in mutatione qualitatum primarum consistere, sed etiam qualitatem occultam malignam partibus inprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam censemus. Quos morbos à Fernelio totius substantiæ dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, vt supra diximus, si agnouissent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hic verò per caussam definiuissent. Iidem etiam si cogniti fuissent Aurelio Minadoo, non defendere conatus esset, luem hanc non esse morbum, sed errorem externum.

Sententia Aurelij Minadoi examen. Nam quod probare conatur, luem Veneream non esse morbum partium similarium, ideo, quòd non sit intemperies, neque mala compositio, neque soluta vnitas, in eo probando frustra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quòd nullum aliud detur morbi genus in partibus similaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Substantiæ, nos rectiùs occultarum qualitatum nominamus, suprà, *part.* 1. satis probatum est, atque hic ipse morbus, vt & alij venenati omnes docent, quòd ad nullum aliud genus, quàm ad qualitates malignas referri possit; sequitúrque hoc ex ipsius Minadoi hypothesi, & confessione, quam *cap.* 20. habet, vbi scribit; virulentiam Veneream vim habere, non solùm omnes humores, sed & omnes corporis partes inficiendi, corrumpendi & ad sui similitudinem conuertendi. Idem Minadous, si hos morbos agnouisset, non ita laborasset, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venerea referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitiosos illos humores, qui in corporibus lue Venereâ laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipsos humores ac partes corporis alterandi & mutandi, è caussarum numero excludere. Nam quod ait, caussam id propriè esse, inter quam & actionem læsam morbus intercedit, id de caussa proxima verum est. Caussæ verò antecedentes etiam nocere possunt, vt obiecti vitiosi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipso morbo dum humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipsos & actionem læsam illa maligna διάθεσις & occulta qualitas intercedit. Ideóque quòd humorem illum, seu vaporem venenatum in lue Venerea immediatè actionem lædere putat, falsum; nisi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læsæ accidunt in lue Venerea, dum inter eas & humorem seu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum nimirùm qualitatum.

Quòd verò negat, virulentiam Veneream esse qualitatem, & corpus eam esse statuit, primò confundit caussam & morbum; deinde non distinguit inter qualitatem & subiectum eius. *Lues Venerea nō est corpus.* Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipsum morbum, vel eius caussam. Si morbum, est ille qualitas, vt omnes morbi, nimirum dispositio p. n. partium; & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò sumitur pro caussa lues Venerea, seu, quæ extra communicata hunc morbum inducit, seu, quæ est in corpore, quæ varios morbos ac symptomata excitat, & alios inficere potest, concedimus, caussam istam corpus dici posse. Verùm obseruandum, humores istos, seu vapores non dici caussas, quatenus corpora, sed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent, quod ipse Minadous diffiteri non potest, dum, *cap.* 20. scribit, vaporem illum, seu spiritum, quem virulentiam Veneream appellat, præditum esse occultâ qualitate & virtute, à tota illius substantia pendente, per quam non solùm quoscunque humores corporis, sed & omnes eius partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quæ enim quæso, est ista similitudo, ad quam virulentia venerea non solùm humores, sed & partes corporis conuertit, nisi sit occulta qualitas, quâ vapor ille præditus est?

Quòd denique, *cap.* 38. virulentiam Veneream ad errorem externum refert, ideo, quòd primò lædat operationem, & non sit de constitutione corporis; antea verò negarit, nec morbum esse, nec caussam morbi, nec symptoma: frustra res p. n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quàm morbus, caussa, & symptoma. Et omnino virulentia Venerea, vt ille eam describit, ad caussas pertinet duplici modo. Vel enim inducit similem in corporis partes dispositionem, vel alios

morbos excitat, dum partes erodit & exulcerat. Quòd verò luem Veneream pro cauſſa acceptam dicit eſſe vaporem, ſeu ſpiritum, id rectè accipiendum. Equidem nullo modo negari poteſt, quòd humor etiam ſit, cùm nimirum in concubitu corpori affricetur, veſtibuſque inhæreat. Talis tamen eius natura eſt, vt & aliorum contagioſorum humorum, vt, licet in vapores & minima corpuſcula reſoluatur; quodlibet tamen illorum totam eius eſſentiam contineat, aliosq; afficiendi vim habeat. Poteſtque hæc res declarari per moſchum, caſtoreum, & ſimilia. Ea enim, etſi ſunt corpora, & quidem humoroſa: talia tamen ſunt, vt, licet in minima corpuſcula reſoluantur, nihilominùs integras vires retineant. Eodem modo ſeſe res habet in lue Venerea, & aliis morbis contagioſis, in quibus etſi humor malignus & contagioſus in minima corpuſcula reſoluitur: quodlibet tamen illorum eandem eſſentiam & virtutem ac vim alios inficiendi obtinet. Quòd verò humorem illum, & vaporem non cauſſam, ſed errorem externum appellandum eſſe cenſet, in eo etiam fallitur. Error enim externus ad cauſſas pertinet, vnde ſymptomata ob errorem externum orta, dicuntur ſymptomata cauſſæ. Vbi & hoc notandũ, Medicos non tantùm cauſſam proximã nomine cauſſæ dignari, ſed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaque ob humores vitioſos ſit praua nutritio, etſi illi nondum intemperiem & vitioſam diſpoſitionem partibus impreſſerint. Quòd verò virulentiam Veneream, etiam conſideratam vt vaporem, cauſſam eſſe negat, ideò, quòd non mediante morbo, ſed proximè & immediatè actiones lædat, id quod nondum conceſſum eſt, præſupponit, & ita principium petit. Lædit enim hic ſpiritus ſeu vapor ipſam partis ſimilaris conſtitutionem, eique malignam qualitatem imprimit. Id quod ipſe negare non poteſt, dum, *cap.* 23. ſtatuit, à lue Venerea quidem multas actiones lædi, ſed non omnes in omnibus: læſionem verò functionis naturalis omnibus eſſe communem, & nullum dari, qui lue Venerea detinetur, qui non laboret aliquo vitio in actionibus naturalibus, atque hinc prouenire omnem illam colluuiem excrementorum, atque inde orta gummata, tumores, puſtulas, dolores, gonorrhœam, vlcera, cariem, & eiuſmodi alia mala: & quidem virulentiam Veneream peculiarem inimicitiam & diſſidium habere cum facultate naturali, ipſique aduerſam eſſe à toto ſuo genere, id eſt, à ſua forma, à facultate ſpecifica, à tota ſubſtantia, ab occulta proprietate. Inimicitiam autem autem aduerſus facultatem naturalem porrò deſcribit, quòd ſit à natura ſua deſtructrix ſpiritûs naturalis; quòd virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impedientes generationem ſpirituum naturalium; eaſque non manifeſtas, ſed occultas. Cùm a. ad actionem naturalem requiratur anima, temperatiua, & calor innatus, ſeu ſpiritus inſitus, & calor influens, rectè porrò concludit, non lædi animam, vtpote quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifeſtam, vt hactenus probatum, ſed inprimis ſpiritum inſitum, ſeu calidum innatum. Quæ omnia cùm ita rectè dicantur, & virulentia Venerea ſit inimica ſpiritui inſito, & quidem non manifeſtis qualitatibus, ſed à ſua forma, à facultate ſpecifica, ab occulta proprietate, quã non ſolùm humores, ſed & partes ipſas viuentes, & in iis calidum inſitum ad ſui ſimilitudinem permutare conatur; certè qualitas ſimilis maligna partibus inducitur. Quæ vitioſa & maligna qualitas quid, quæſo, aliud eſt, quàm morbus occultus & malignus?

An ſit vapor vel ſpiritus.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, rectè concludimus, luem Veneream eſſe morbum & occultum & venenatum. Etenim & à cauſſis eiuſdem generis inducitur, tales effectûs immediatè edit, qui ad nullam manifeſtam intemperiem, ſed ſaltem occultam qualitatem referri poſſunt: neque etiam curatur medicamentis manifeſtis qualitatibus agentibus, & intemperies notas corrigentibus, ſed propriis & ſpecificis, id quod omnes Medici & hodie, & inprimis, qui ſub exortum huius morbi vixerunt, teſtari, & cum ſuo & ægrorum damno experti ſunt. Cùm enim vulgarem curandi rationem ſequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præſtarent, deſpectui multis eſſe cœperũt, donec Hiſpani Medici ex Indiis allata medicamenta monſtrarent, & audaces Chirurgi ad hydrargyrum accederent.

Lues Venerea eſt morbus occultus & venenatus.

Verùm vt hæc omnia clariora fiant, quodnam ſubiectum huius morbi ſit, inquirendum, de quo Medici diſſentiunt. Nonnulli pudenda primariò affici exiſtimarunt. Per has enim partes plerunque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius veſtigia, niſi perfectè curetur, imprimis circa pudenda apparent; glans facilè in Venere excoriatur, caro calloſa ſæpe longo tẽpore perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verùm etſi negari non poſſit, à pudendis ſæpe huius mali originem eſſe, & præcipuè ſeſe eò loci prodere: tamẽ non ſemper id accidit, ſed per oſculaeriam, ſudores, amplexũs, veſtes idẽ morbus contrahi poteſt; imò etiam infantes per lac, quod à nutrice ſugunt, infici poſſunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis morbus non apparet.

Subiectum luis Venereæ quodnam. Non pudenda.

Nonnulli, vt Leoniceuus, cutem ſubiectum huius mali eſſe, vt in ſcabie, lichene, & ſimilibus affectibus, ſtatuunt. Verùm non ſemper ſola cutis afficitur, ſed & aliæ partes, pudenda, fauces, oſſa, quæ carioſa fiũt, imò interdum etiam partes internæ.

Non cutis.

Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 3. triplex ſubiectum ſtatuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio ſtatuit affici ſpiritum naturalem, ſeu partem maſſæ ſanguineæ vaporoſam. Deinde ichores & humores excrementitios; tãdem alimentarios; in progreſſu autem morbi humores aduſtos; ex partibus ventriculum & hepar, atq; inde chylificationem & ſanguificationem lædi: in antiquo autem malo ſubiectum eſſe humores pituitoſos; ex partibus autem laborare ſimilares, oſſa, neruos, & mẽbranoſa corpora. Verùm libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum eſt, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi: ſicut nec hoc imus inficias, humores excrementitios faciliùs corrumpi, quàm alimentarios; cùm natura vtiles humores ſemper magis tueatur, quàm excrementitios, in quos, ſine diſcrimine, ferè facilè hæc lues ſeſe diffundit. Verùm enimuerò non quæſtio hîc eſt, quid à virulentia iſta infici poſſit, ſed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adeſſe demonſtrauimus, ſubiectum ſit. Vt enim in febribus putridis etiam ſpiritûs & humores incaleſcunt, nec tamen febris ſubiectum ſunt: ita quoque, etſi humoribus etiam à virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij ſubiectum morbi non ſunt, ſed ſolùm partes viuentes, ex quibus quænam ſubiectum huius morbi ſit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes ſimilares morbi huius ſubiectum eſſe ſtatuit, in eo ſibi non conſtat. Siue enim recens, ſiue antiquus morbus ſit, ſubiectum idem eſt.

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes ſpermaticas dictas, neruoſas ac membranoſas huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuerunt. Verùm non ſolùm membranoſæ & neruoſæ partes, ſed & carnoſæ in hoc morbo afficiuntur.

Non partes ſpermaticæ.

Alij hepar primarium huius morbi ſubiectum eſſe ſtatuunt. Et hæc ſententia maximè veritati conſentanea eſt. Verùm cùm & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda eſt, vt mox dicetur.

An hepar.

Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap.* 34. primò hoc præſupponit, nullum membrum eſſe peculiare in corpore noſtro, quòd perpetuò in virulentia Venerea ſit affectum; quod ſuo modo verum eſt, dum nunc

An omnes partes.

hæc,

hæc, nunc illa pars afficitur. Deinde statuit, hanc virulentiam aduersari primò actionibus naturalibus, vel potiùs earundem facultatibus: quæ naturalis potentia cùm sit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in specie parti esse aduersam, sed omnibus, quibus illa inest. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus naturalibus insita, opera sua exsequatur sine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, sicut datur animalis influens. Secundò in specie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi subiectum esse statuunt. Etenim, ait, accidere potest, vt quis post impurum congressum statim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certè nemo negabit lue Venereâ affectum; cùm tamen in eo hepar nondum laboret. Eadem ratio est de aliis partibus, quæ primò per contagium afficiuntur. Imò statuit, parte vna externâ infectâ posse humores in corpore infici sine læsione hepatis. Interim hoc negare non potest, quòd lues hæc propriissimè & potissimùm patescat, cum hepar afficitur; cùm hepatis operationes toti corpori sint necessariæ. Idem, *cap*. 4. etiam probare conatur, quòd hepar non sit subiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies sit index & speculum probatissimum internorum corporis affectuum; maximè tamen hepatis affectûs in eâ relucent. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitiosus appareret semper, quod tamen experientiâ falsum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac lue inquinatas, quibus tamē color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæsit. Deinde putat, quòd ex congressu Venereo possint affici primùm pudenda, atque inde labem serpere per venas, per spiritûs ad reliquas corporis partes, & prout vna pars, quàm alia magis apta est, & disposita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar semper infici.

Autoris sententia. Ex hac controuersia vt nos expediamus, primò ex actionibus læsis quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etsi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprij subiecti nos deducere possunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa musculos & ossa percipiantur, sed id non est perpetuum. In sensibus quoque externis & internis quandoque læsio accidit, sed tamen & hoc rarum est. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: sed & hoc rarò euenit. Eodem modo sese res habet in aliis morbis ac symptomatibus. Vna actio læsa est, quæ communis est omnibus, qui lue Venerea laborant, nimirum nutritio vitiosa. Hinc videmus, iis, qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, eumque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur passim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, ossa fiunt cariosa, capilli defluunt, quæ omnia à vitiosa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream *Lues Venerea est facultati naturali inimica.* esse primariò inimicam facultati naturali. Non verò mirum est, facultati naturali solùm hoc venenum esse aduersum, cùm dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus sunt inimica. Ita pestilens venenum & alia plurima cordi, cantharides vesicæ, solanum maniacum & opium facultati animali sunt inimica.

Vnde, vt rem paucis concludamus, potest quidem lues ista per vnum membrum contrahi: si tamen in plura ex vno diffundatur, id fit, quia hepar infectum est. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam inprimis habet, eius verò seu fons, seu primaria sedes est hepar, illud etiam à virulentia hac primariò infestatur, & per id reliquæ partes hanc labem contrahunt. Ideóque cùm, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus est, malum hepati nondum communicatum est, sed in pudendis, quæ primò infecta sunt, adhuc hæret. Et virulentiæ huius nunc maior, nunc minor est vis, vnde etiam nunc citiùs, nunc tardiùs hepati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus consistit, sed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in sanguine, ad speciem etiam bono, consistere posse. Verùm ista omnia adhuc clariora è caussarum inuestigatione fient.

CAPVT IV.

De Caussis.

De caussis autem huius morbi duo explicanda sunt. Primum est, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primùm innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quàm per contagium, omnémque luem Veneream contagiosam esse, manifestum puto. *Lues Venerea saltem per contagium contrahitur.*

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap.* 3. statuit, non omnem luem Veneream esse contagiosam, & plerunque minùs esse contagiosam vetustam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luémque Veneream, quæ tophis sese prodit, non esse contagiosam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido est repositum, quando verò ex parte affecta nihil exspirat, quod possit alteri communicari, affectus etiam contagiosus non est, & proptereà, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel, si continetur, ad genitalia non transfertur, tùm morbus iste non erit contagiosus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigesies ferè ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyro nunquam sanari potuit, etsi cum virginibus consuetudinem haberet, eas nunquam infecerit: & ex Antonio Musa refert, quendam, qui habebat vxorem laborantem lue Venerea circa mammas, nunquam luem Veneream contraxisse. *An semper sit contagiosa.*

Verùm hic Saxoniæ assentiri non possumus, sed omnem luem Veneream suo modo contagiosam esse statuimus. Quod verò contra obiicit experientiam, non sequitur; quòd, si quis lue Venerea laborans alium non inficit actu, morbus ipse non sit contagiosus. Nam vt effectus aliquis sequatur, & agens est necessarium, & patiens dispositum requiritur. Hinc videmus, multos cum peste laborantibus conuersari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quòd pestis illa non fuerit contagiosa. Et Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 22. refert, duodecim scholares cum vna meretrice rem habuisse, ex his tamen tantùm tres infectos fuisse. Et ipse Saxonia solutionem huius argumenti suppeditat, dum scribit, morbum hunc non esse contagiosum, si ex parte affecta nihil exspirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere potest, aut si, quod exspirat, ab altero non excipiatur. Itaque etsi quis vlcus habeat in capite, vel tophum in crure, partes verò genitales sint saluæ, non necessariò aliam concubitu inficit. Quòd verò docet, luem Veneream inueteratam esse minùs contagiosam, quàm recentem vel mediam, suo modo concedi potest, & ex eo ipso colligere licet, luem Veneream non solùm esse caussam, sed etiam morbum. Cùm enim per caussam seu contagium hic morbus communicetur, fieri potest, vt caussa maximâ ex parte sit sublata, quod proculdubio in illo accidit qui toties decocto ligni Indici vsus, & ter inunctus est. Et tales omnino, si nimirum morbus quidem adsit, sed sudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati sint, non ita contagiosi sunt, ac ij, qui nuper hoc malo fuêre infecti, in quibus nondum humores illi maligni sunt euacuati.

Itaque

Itaque concludimus, etsi non semper certis de caussis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripi, nisi qui per contagium ab alio fuerit infectus, & ita solùm per contagium hodie hoc malum propagari.

Lues Venerea prima origo. Quomodo autem, & quibus à caussis morbus hic, vbi primùm in Europa innotuit, excitatus sit, diuersæ autorum sunt sententiæ; & cùm illi ipsi, qui sub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam vltra seculum remoti sumus, eos conciliare poterimus, Itaque eorum opiniones saltem recensebimus. *An fuerit primò epidemius morbus.* Doctissim. Leonicenus & Fracastorius, vt & alij quidam, in ea fuerunt senteotia, morbum hunc sub primum exortū fuisse epidemium, & à caussa communi profectum; cùm sub primum eius initium pueri, viri, senes, puellæ, mulieres inficerentur; & vt Hieron. Fracastorius, *de morb. Gallic. cap.* 7. scribit, etsi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obseruatum sit, innumeros alios sine vlla contagione per se infectos, morbum hunc perpessos fuisse. Impossibile præterea putat Fracastorius, tàm paruo tempore contagionē, quæ per se segnis est, nec concipitur facilè, tot terras peragrare potuisse, ab vna classe Hispanorum primò delatam; quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Quæ si ita sese habet, caussa nulla est, cur morbum hunc primò epidemium fuisse, non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum, annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cùm tamen sudorem Anglicum, morbum Vngaricum, & similes morbos nouiter ortos diligentissimè descripserint.

Quæ autem eius morbi epidemij, si talis fuit, caussa fuerit, illi ipsi autores diuersas opiniones habēt. Equidem in eo consentiunt, ab aëris vitio originem habuisse: vnde autem aër vitium illud contraxerit, in eo dissentiūnt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tiberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuisse. Æstate enim sequenti ex illa colluuie & sordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuisse, atque inde hunc morbum profectum fuisse putant. Verùm enim verò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non potest; cùm illud Romæ potissimùm acciderit, morbus verò hic ad Neapolim primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum pestilentes potiùs morbos excitare solent, acciderúntque tales exundationes ante etiam sæpius, neque tamen talis morbus anteà inde excitatus est.

Probabiliùs alij (si morbus hic primùm fuit epidemius) caussam in astra referunt, scribítque hac de re Fracastorius, *lib 2. de morb. contag. cap.* 12. quòd mirum videri non debeat, nouos atque insolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & historiis variorum morborum probat. Et vt alios taceamus, auorum memoria grassata febris illa fuit maligna, quæ sudoris Anglici nomine vulgò nota est, qualem in nulla historia ante legimus. Quapropter mirum esse non putat, si & Gallicus morbus non priùs cognitus in nostro orbe per multa sæcula, nunc primùm erupe rit: *Venient, inquit*, & aliæ ægritudines nouæ insuetatæque, cùm tempus feret; sicut & Mentagra apud antiquos, quæ postea ampliùs visa non est. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris tursus videndus renascetur, quemadmodum & ætaribus præteritis visum à maioribus nostris fuisse, credendum est, de quo non pauca indicia etiamnum sunt. Tonsor quidam, amicus noster, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum satis, inter quæ vnum inter alia scriptum erat, cui titulus erat: Ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergò eùm primùm tecootissimus esset morbus, memor medicaminis, consuluit Medicos quosdā, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuère, quòd ex argento viuo constaret, & sulphure. Felix, nisi Medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus. Paruit autem, nec experiri ausus est medicamentum, quod demum expertus, atque optimum agnoscens, valde indoluit, quod serò eo vsus fuisset, quæstu iam per alios sibi abrepto. *Hac Fracastorius.*

Caussam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Idib. Octobr. h. 2 pom. statuunt, factam esse coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♎, in domo octaua, quæ est domus ægritudinis, Iouémque fuisse combustum, ac prætereà eodem anno Cal. IXbris in eadem domo & signo factam esse coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, vt Nicolaus Massa, *de Morb. Gall. cap.* 6. morbum istum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ sub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, referunt. Verùm vt non impossibile est, certas astrorum configurationes morbos quosdam inducere: ita nemo facilè huius morbi, si epidemius fuit, caussam specificam reddere potuit. Equidem astrorum effectûs omnes boni & benigni sunt, nihilque mali per se ab iis proficiscitur; per accidens tamen fieri potest, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, vt malos affectûs producere possint, cùm suo modo & generationis & corruptionis rerum naturalium autores sint; quòd verò hunc morbum in specie producere potuerint, nondum explicatum puto; & sperauit quidem Fracastorius iam suo tempore, morbi huius senium adesse, eúmque paulò pòst cessaturum, *alleg. loc.* tum in Syphilide his versibus:

Namque iterum cùm fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atrâ sopita iacebit
Interitu.

Verùm spes illa ipsum fefellit; cùm iam vltra 140. annos durauerit, nihilque etiam, vt plurimi existimant, de malitia illa remiserit.

Alij contrà hunc morbum non fuisse epidemium, sed sporadicum & contagiosum existimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc vsque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui astrorum influxu excitati fuerunt, paulò pòst cessauerint. Ideóque hunc morbum, cùm iam vltra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non censent. Nisi forsan hæc in hoc morbo durationis ratio dari possit, quòd contagium huius morbi non vitatur, vt pestilentiæ. Nam si alicubi pestis grassari incipit, omnes, quantum possunt & licet, conuersationem cum ægris fugiunt, omnémque supellectilem infectam auersantur; imò in Italia, si pestis in Germania, vel vicinis regionibus aliis grassari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinósque omnes suspectos aditu Italiæ excludunt. At plurimi scientes & volentes cum scortis suspectis rem habent, & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideóque si ea diligentia & curiositas, quæ in nonnullis locis tempore pestilentiæ adhibetur, in infectis & suspectis, à consortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coercenda adhiberetur, forsan & hic morbus, quamuis contagiosus, exstirpari posset.

Iidem tamen, qui morbum hunc non epidemium, sed sporadicum contagiosum esse existimant, rursum de eius origine in varias sententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primùm Valentiæ in Hispania Tarraconensi ortum habuerit, vbi quidam elephantiasi laborans noctem à nobili meretrice quin- *Lues Venerea quomodo in Europam inuecta sit.*

quagin

quaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, vt alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos disseminatum fuerit. Verùm alia elephantiasis, alia luis Venereæ idea est, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primùm ab Hispanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum esse, putant, qui hunc morbum in India epidemium esse asserunt, de quo supra *cap.* 1. dictum. Quam ob caussam verò in India quibusdam regionibus epidemius sit, an aëris, vel aquarum, vel victûs vitio, nondum ab historicis explicatum.

L. Fiorauanti de lue Venerea opinio. Leonhardus Fiorauanti, famosus suo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium scriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate scripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fiorauanti Libri tre*, ita de origine huius morbi cùm apud Indos, tùm in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib.* 1. *cap.* 26. scribit: Cùm, *inquit*, inter Gallos & Hispanos ad Neapolim bellum esset, & magna annonæ, & præcipuè carnium esset penuria, malè feriati illi mercatores, qui victum castris aduehunt, clàm cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obsoniorum genera apparauerunt, eaque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cùm inscij satis longo tempore comedissent, plerique hoc morbo correpti, & pleni pustularum & dolorum euaserunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Remque ita se habere, se cognouisse scribit, è quodam Paschali Gibilotto Neapolitano, homine sene, & 98. annorum, qui sibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauensis, bellum gessit contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. sese sæpius à patre suo audiuisse, qui fuerat eiusmodi mercator in exercitu Regis Alphonsi, quòd in ciborum defectu & penuria milites vtrinque ex esu humanarum carnium, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, se, vt certior hac de re fieret, suem in domo sua aluisse, eiusque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiscuisse, atque intra paucos dies sui setas & pilos decidisse, eamque pustularum plenam euasisse. Deinde se canem per duos menses sola carne canum aluisse, qui postea plenus dolorum & pustularum euaserit, pilosque amiserit. E quibus experimentis concludi, quòd omne animal si suæ speciei carnibus alatur, morbo hoc, qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipsam caussam esse putat, quòd Indiæ hic morbus epidemius sit, vtpote in qua Anthropophagi carnibus humanis vescuntur.

Verùm enimuerò, miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc scripserunt, caussæ huius nullam mentionem fecisse. Neque etiam relatio illius senis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iste non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati, Ducis Andegauensis filius contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, bellum gessit, sed in bello, quod Carolus VIII. Galliæ Rex cum Alphonso, Neapolitano Rege, gessit, circa annum 1493. vel 94. Deinde sit, vt, si animal sui generis animalium carnibus nutriatur, pustulis & doloribus corripiatur, & pilorum casum patiatur: tamen quæstio adhuc esset, an morbus iste sit ipsissima lues Venerea, talisque, qui per contagium, & præcipuè Venerem, in alios transferri possit. Neque enim luis Venereæ essentia in pustulis & pilorum casu consistit, sed in occulta malignitate, quâ ipsa etiam vlcera ab aliis vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum est, id quod Fiorauanti expertus est, experiri. Et si res experientiâ confirmaretur, vt, si animal sui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat: inde ratio reddi posset, cur Indiæ populis morbus hic sit endemius: nimirùm quòd eius incolæ carnibus humanis vescuntur; etsi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Anthropophagi sunt, ideoque ex historiis Indicis inquirendum esset, an apud anthropophagos solùm, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemius sit.

And. Cæsalpini. Andreas Cæsalpinus, *lib.* 4. *de morb. cap.* 3. scribit, se habere aliam historiam originis huius morbi, ab iismet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit. Is referebat, oppidum in monte Vesuuio, quod Suma dicitur, vbi copia est vini generosi, quod Creticum appellatur, clàm noctu ab Hispanis derelictum, obsidentibus Gallis, sed vino infecto, admixto sanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hospitali S. Lazari laborabant. Ingressos enim Gallos, cùm se vino eo expleuissent, cœpisse laborare morbis ac symptomatibus elephantiasin referentibus. Sed si hoc verum esset, potiùs elephantiasis, quàm lues Venerea hoc modo excitata fuisset.

Aurel. Minadoi. Aurelius Minadous *de virul. Vener. cap.* 30. peculiarem proponit opinionem, statuitque, virulentiam hanc ex impurissimarum meretricum fœdissimis vteris primùm erupisse, idque eâ de caussâ, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura sit conuersatus, ab hac lue corripiatur. Pronenisse verò hanc luem primò putat, cùm fœminæ impurissimæ redditæ sunt, quando variam seminum commistionem admiserunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus sano ventriculo sanitatis caussa est, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidorosamque cruditatem parit, excrementaque passim congerit: ita vnicum semen vni vtero tantùm familiare ac sanum est, fœcunditatemque promouet, contra multitudo ac varietas seminum vterum ita afficit, vt praua, imò pessima excrementa sui corruptione producat, & ex sordida illa substantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cùm verò facilè intelligere potuerit, vagas illas libidines non solùm in bello ad Neapolim gesto, sed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguisse, neque tamen talem morbum excitatum fuisse, ille suam sententiam non de quibusvis mulieribus, sed solùm Indicis accipi vult. Illas enim, mediantibus cœlo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victûs forma côtraxisse hoc venenum, quod postea per Columbum & exercitum Hispanicum in Galliam, & hinc totum orbem disseminatum sit.

Verùm enimuerò etsi negandum non sit, corporum in diuersis regionibus diuersam esse constitutionem, & meminerim, me in historiis nauigationum legisse, quòd, cùm Europæi quidam Æthiopicas quasdam puellas in littore maris ludentes offendissent, atque eas compressissent, statim aliquot illorum mortui sint: tamen quomodo res sese in America habeat, vlteriore inquisitione dignum. Et si quod tale virium est in mulieribus, id non tam ex diuersorum seminum commistione fieri probabile est, sed potiùs, vt plurimi Autores referunt, ex eo, quòd, si quis in India cum muliere menstruo laborante rem habeat, isto morbo corripiatur. Id enim cùm vbique non salubre, & propterea etiam peculiariter & seuerè Iudæis à Deo in sacris literis prohibitum sit, potest peculiariter in India nocere.

His ergo missis, hoc, quòd ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, nisi per contagium, & inprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriel Fallopius, *de morb. Gal. cap.* 13. eas fœminas falsè irridet, quæ, cùm lue Venereâ laborarent, nihilominùs se castas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aspersione hunc morbum se contraxisse, dicebant. *Lues Venerea solùm per contagium contrahitur.*

Contagium in lue V. Contagium autem hoc, quo vnicè hodie hunc morbum disseminari diximus, variis modis concipi tur.

[...]rea quo- [...]do contra- [...]tur. Lue Venerea [...] hæredita- [...].

tur. Aliquando enim cum femine & fanguine menftruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hæreditarius. Cùm enim fanguis, è quo femen generatur, infectus & vitiofus eft, fimile & morbidum femen generatur, fanguis etiam maternus impurus, quo fœtus alitur, eum inquinat, quæ labes poftea in lucē editis citiùs vel tardiùs fefe exferit, pro maiore vel minore virulentiæ illius potentiâ. Quem quidem originis huius morbi modum fi quis per contagium propriè fieri negare velit, quod non fiat per duorum corporum, fcilicet fani & ægri contactum, id per me licet: is tamen hoc nouerit, quòd tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, fed ab infectis parentibus per femen vel fanguinem maternum foboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi poteft. Primus eft, cùm nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentiffimus eft. Cùm enim lac fuctum mutetur in fanguinem, ifque totius corporis nutrimentum fit, virus hoc modo in totum corpus difpergitur, eique penitiffimè fefe infert, & propterea raro, & non nifi difficulter curantur hoc modo infecti.

An ad diftās infectio poffit

Alter modus eft per contagium ita propriè, & in fpecie dictum. Vbi primò quæritur; An etiam ad diftans contagium in lue Venerea detur, ita, vt fi quis nec infectum, nec fomitem contagium in fe continentem, corpore fuo contigerit, lue Venerea nihilominus infici poffit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, nifi quod Manardus, *lib. 7. epift. 3.* docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cùm ophthalmia aliàs fæpius fit cōtagiofa, non mirum eft, fi quis cum ægro ophthalmiâ Gallicâ laborante conuerfetur, eiufque oculos attentè infpiciat, illum quoque talem ophthalmiam poffe cōtrahere. Hoc tamen concedi non poteft, quòd, ficut peftis per aërem ad loca diffita ad alios transferri poteft, ita etiam lues Venerea communicari poffit. Experientia enim quotidiana teftatur, Medicos, & alios multos cum infectis hâc lue familiariter conuerfari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahatur.

Ergo potiffimùm per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentiffimè per coitum Venereum, cùm partibus genitalibus nudis, mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primùm à militibus Hifpanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum caftra diffeminatam, & hinc in totam Europam fparfam effe, Medicorum plurimorum opinio eft, vt fupra diximus. Et quamuis nonnulli, vt modò diximus, qui morbo hoc infecti funt, cauffamhanc à fe amoliri cupiunt: tamen multi, fi non castè, tamen cautè viuunt, & non fine cauffa Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 10.* irridet quafdam caftas, quales fe venditabant, matronas, quæ ex afperfione aquæ benedictæ inquinatæ fe hunc morbum contraxiffe dicebāt. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, *2. collect. cap. 10.* fcribit, fœminam in balneo grauidam factam ex femine, quod mali homines ibi proiecerant; aut cum Vallefio corrigat aphorifmum 36. fect. 6. ideo, quia multi Monachi podagrâ laborarunt ante vfum Veneris.

Viri per coitū à fœminis quomodo inficiantur.

Fœmina à viris.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter fpirituum concurfum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virili raræ conftitutionis abforbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus fanam mulierem inficere poteft, vel per membrum virile, fi id infectum & exulceratum habeat, vel per femen, etfi membrum virile vlceratum non fit, vel vtroque modo: Quanquam enim femeñ in viris non fæpe planè corruptū eft; cùm videamus, multos viros infectos hâc lue generare: alteratum tamē, & infectum eft, vnde non folùm foboles hanc luem contrahit, fed & fœmina infici poteft.

Alij contagij modi.

Etfi verò frequentiffimè per coitum Venereum hoc malum contrahitur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari poteft, nimirum per fudores, fi quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiufque fudore madefcat; deinde per fordes & excrementa, feu ex vlceribus effufa, & linteis, lectis, vel indufiis & veftibus inhærentia, fi quis in iis cubet, vel ea induat. Poteft & per fputum & faliuam idem morbus communicari, quomodo amatores ofculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel fi quis è poculo bibat, vel cochleari forbeat, quo paulò ante hoc morbo laborans vfus eft. Infantes & alio prætereà modo infici poffunt, fi nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione; vel quia lac infectum & vitiatum fugunt, de quo anteà dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ funt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici poffunt, potiffimùm fi aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus fuguntur, calefiunt, earumque pori magis aperiuntur, vnde virulentiam iftam faciliùs immittunt.

Halitu verò, vt anteà etiam dictum, nemo facilè inficitur, & fine periculo in eodem contubernio cum infectis verfari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidiè cum ægris conuerfantur, inficiuntur. Et fi per infpirationem, & ad diftans lues Venerea effet contagiofa, totus orbis iam effet Gallicus, & morbus magis effet quàm epidemius, vt quidam fcribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire poffit, ei immunitatem ab hoc malo polliceri nolim; cùm fciam, vxores à viris phthifi laborantibus infectas, & poftea mortuas fuiffe.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum eft, in partibus, in quibus primum receptum fuit, non hæret, fed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem fæpe mox, atque intra paucos dies fefe prodit, interdum diu latet; fcribitque Fernelius, *de abdit. rer. cauff. lib. 2. cap. 14.* recurrere interdum & reuirefcere poft trigefimum annum, tantoque interuallo morbi fomitem quafi fopitum delitefcere; & nihilominùs qui omnis mali expertes, fefeque prorfus fanos putant, aliàs, cum quibus concubunt, contaminare, prolemque gignere eâ lue correptam. Idem Ioh. Philippus Ingraffias teftatus eft. Et Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 11.* refert, fe curaffe virum Illuftriffimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigefimo quinto ab accepta lue.

Quæ partes præcipuè afficiantur.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores diffentire, fupra, vbi de fubiecto actum, diximas. Plurimi quidem membranis potiffimùm virulentiam hanc aduerfam effe ftatuunt, ideo, quia dolores circa perioftia maximè, & partes externas, vbi plures membranæ funt, in capite, tibiis, brachiis, fterno exoriuntur, atque in iis, perioftiis erofis, tophi excitantur. Verùm non folùm partes membranofæ laborant, fed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, offium caries, pilorum defluuium, gonorrhœa teftantur. Et propterea communis fubiectum quærendum, quod fuprà hepar, & partes fimilares, nutritioni dicatas, & cum hepate confentientes effe diximus. Poftquam enim contagium illud ad hepar vfque penetrauit, (etfi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum eft, inquinare poffit) eique malignam difpofitionem impreffit, fanguificatio læditur, & ipfi fanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum fanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ molefti fint,

ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantùm dolores in membranis, sed & in aliis partibus varij morbi ac symptomata excitantur. Et cùm nec ossa immunia sint, sed ipsa sæpe carie afficiantur, non mirum est, etiam periostia vicina affici, & dolores acerbissimos excitari.

Modus generationis luis Venereæ.

Ex quibus omnibus, qui sit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius siue per semen & sanguinem parentum, siue per lactis infecti suctionem, siue per coitum, siue per saliuam, siue per cibum & potum, siue per vestes & linteamina corporis sani parti cuicunque etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas serpit, & per eas ad hepar penetrat; quod vbi prauam dispositionem induit, & morbum malignum contraxit, sanguinem vitiosum, luis Venereæ semina in se continentem, generat, quæ cùm corpori sit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, vnde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venereæ definitio.

Tandem ex istis omnibus, quæ hactenus de Natura & caussis luis Venereæ dicta sunt, hanc huius luis definitionem constituimus: *Lues Venerea est morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagiosus, hepati & facultati nutrienti inprimis aduersus, & propterea nutritione in toto corpore læsâ, varios morbos ac symptomata excitans.*

CAPVT V.

De differentijs.

Differentiæ:

1. A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem à Brassauola 234. recensentur; sed multæ inter eas inutiles. Maximè necessariæ & vtiles sunt hæ. Primò, ipsam morbi essentiam quod attinet, cùm ea sit ignota, etiam ab ea per se nullam petere possumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab essentia ista & occulta qualitate pendet, hæ differentiæ inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas est huius morbi. Et obseruarunt Medici, aliquando post coitum impurum statim superuenisse symptomata Gallica, eaque mitiora, & paulò post cessasse etiam, sine vllo remedio adhibito: interdum verò statim grauissima symptomata superuenisse, & malum pertinax fuisse, nulloque modo, vel difficulter curari potuisse. Et scriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, vbi primò innotuit, longè grauiora habuerit symptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei caussa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, qui inficiebantur, dispositione. Cùm enim in castris ad Neapolim primùm innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas, ac fames, etiã in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cùm contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum sumpsit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius curatio eius non nota satis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc semper deterior euaserit. Accidit hoc etiam in peste, in qua quò plures moriuntur, venenum semper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrorum, nisi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quasi malignitas, & exaltatur.

Sub primum exortum hic morbus fuit grauior.

2. Secundò à caussis & modo contagij differentiæ petuntur, dum Venerea lues nunc est hæreditaria, & à parentibus cum semine & sanguine in sobolem deriuatur: nunc verò post ortum per coitum, oscula, lac, vestimenta, & similia communicatur.

Tertia differentia sumitur à morbis & symptomatibus superuenientibus, quòd nunc morbus est cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis symptomatibus. Neque enim symptomata, quæ superueniunt, & postea in signis recensebuntur, eadem in omnibus semper apparent: scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* se millies obseruasse, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem scorto coiuisse, & nihilominùs vnum gonorrhœâ, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuio, alium alio diuerso præter naturam affectu fuisse correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum indispositionẽ, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles faciliùs humores vitiosos suscipiunt, quàm robustæ. Aliud etiam corpus purius est, aliud impurius, & his vel illis humoribus scatet, qui cùm ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac symptomata excitant. Itaque si pro varietate morborum ac symptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omninò constitui possent, quarum, vt modò dictum, 234. scrupulose potius, quàm vtiliter, Brassauola recensuit.

Quarta differentia est à tempore, quòd lues hæc aliàs est recens, aliàs inueterata, alia in principio, alia in augmento, alia in statu, alia in declinatione. 4.

Gradus luis Venereæ.

E quibus, & præcipuè differentiâ à tẽpore, & morborum ac symptomatum, hunc morbum comitantium, varietate, quatuor gradûs huius morbi constituit non incommodè Iulianus Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & lenissimus gradus est, cùm solùm capitis & barbæ pili sensim, citra vllam aliam corporis læsionem, decidunt. Alter gradus iam deterior est, 2. cùm vniuersa cutis crebris maculis minimè extuberantibus conspergitur, iisque interdum paruis, lentiginis instar, interdum multò latioribus, & vtrisque modò rubris, modò flauis. Tertius adhuc grauior est, cùm non solùm maculæ, sed veræ pustulæ & tubercula 3. erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde passim in capite; tandem verò in reliquo corpore. Quartus gradus est, cùm iam in- 4. ueterata lues solidas partes, ossa, vincula, membranas ac neruos adoritur & corrumpit: in quibus multa excrementa crassa, glutinosa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa periostia consistunt, membranasque vellicant, & ab ossibus diuellunt, cruciatûs cieri solent implacabiles, circa noctem ingrauescentes, à quibus excrementis etiam tophi sensim succrescunt, cruciatu multò grauiore, qui ossium duritiem adæquant. Quòd si in ossibus figantur, adeo ea amplificant & distendunt, vt fiant sæpe ossa monstrosæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa, & acrimonia sensim exedit, & carie consumit ossa, plerunque etiam illæsa cute impositâ: scribitque ibi Palmarius, se non paucos vidisse, in quibus illæsâ capitis cute pericranium & subiectum illi cranium ad meninges vsque putredine prorsus exesum, carieque absumptum deprehensum fuerit, citra febrim vllam, citraque vomitionem: è quibus vnus & alter superstes visi sunt sine cranio. De quibus mox plura in signis diagnosticis & prognosticis dicentur.

CAPVT VI.

De Signis Diagnosticis.

ETsi verò ex iis, quæ supra de historia huius morbi dicta sunt, facilè huius morbi signa diagnostica

haberi

haberi poſſint: tamen & hoc loco eadem in ſpecie proponenda ſunt. Primò autem hoc tenendum, ſigna, vt Galenus, 1. *aph.* 17. tum alibi docet, quæ affectum aliquem certè ſignificare debent, quæ vulgò *παθογνωμονικὰ* appellantur, debere eſſe non ſolùm propria, ſed & inſeparabilia, ita vt iis poſitis ponatur affectus, iiſdem remotis remoueatur. Etſi verò, vt in aliis morbis pleriſque, in lue Venerea, non detur vnum ſignum, ex quo morbus cognoſci poſſit: tamen ſyndrome ſignorum idem præſtare poteſt. Quæ tamen illa ſyndrome in lue Venerea ſit, definire non facile eſt; cùm magna in hoc morbo ſymptomatum & morborum ſit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis cognationem habeat. Quæ res adeò facit, vt, cùm multi, vt ſupra dictum, eandem ferè ſignorum ſyndromen in morbo illo epidemio, quem Hippocrates, 3. *epid.* proponit, viderint, luem Veneream ibi deſcriptam putauerint, alij eam ad elephantiaſin retulerint. Cur autem ſyndromen ſignorum in hoc morbo definire difficile ſit, cauſſa hæc eſt, quòd hepar & facultas nutrix totius corporis inprimis læditur. Cùm enim cor vel cerebrum læditur, facilè actiones eorum læſæ apparent, vtpote quæ ſimplices ſunt, & ad paucas partes adſtrictæ. Verùm cùm hepat toti corpori nutrimentum ſuppeditet, inde, ſi nutritio lædatur, varij morbi & ſymptomata accidunt. Etſi enim nutrimentum vnicum totius corporis ſit, ſanguis ſcilicet; innumerabilis tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur, varietate, ſeſe in ſingulis partibus offert varietas, cùm cuilibet parti nutrimentum peculiariter aſſimilari neceſſe ſit. Si tamen cauſſas præcedentes, ea quæ ſunt præſentia, & quæ iuuant ac nocent, ſeu remedia perpendamus, nec iſte morbus latere poteſt.

Signa Diagnoſtica morborum.

Cauſſas quod attinet, primò, ſi parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam ſigna, quæ luem Veneream arguant, ſeſe offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus eſt. Eodem modo ſeſe res habet, ſi infans nutricem hoc morbo laborantem ſuxerit.

Si verò quis ex ſanis parentibus natus, & ſanæ nutricis lacte nutritus ſit, & tamen morbi & ſymptomata aliqua adſint, quæ ſuſpicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod ſi concedat, res ſalua eſt, & ampliùs de morbi ſpecie dubitandum non eſt. Si verò, quod ſæpe accidit, quis honoris ſui & dignitatis tuendæ gratiâ tale quid ſe perpetraſſe neget, in mariti, vel vxoris, ſi in coniugio viuat, conditionem & vitæ actæ rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi poſſunt. Si verò nulla talis coniectura adſit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius veſtibus vſus ſit. Si verò ex hiſce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi poſſit, ægri ſtatus præſens diligenter perpendendus, qui quidem alius eſt in morbo incipiente, alius in augmento, alius in inueterato; vnde etiam vulgò ſigna huius morbi incipientis, augeſcentis, & inueterati tradi ſolent. Et quidem morbum iam adultum cognoſcere, non ita difficile eſt, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba eſt, eum cognoſcere non ita facile eſt. Vt enim herbæ & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ ſunt; in primo verò gramine eas cognoſcere non niſi artificis & boni Botanici eſt: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis ac ſymptomatibus ſeſe prodit, etiam à vulgo agnoſcitur; ſed dum in obſcuro latet, non niſi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis Venereæ incipientis ſigna.

Sunt tamen quædam ſigna, quæ morbum hunc etiam ſub primum initium, prodere poſſunt. Primum eſt, quòd ij, qui hoc morbo corripiuntur, ſtatim (nullis febris imminentis ſignis apparentibus) laſſitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & ſegnitiem interdum à ſomno percipiunt. Dolor adeſt vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in muſculis, modò circa artûs percipitur, dolórque hic magis ſub noctem, quàm aliis diei partibus, eſt moleſtus. Color faciei floridus in alienum mutatur, ſcribúntque nonnulli, quòd ſub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menſtruatis conſpici ſolet. Accedit his mœror, timor, & qui anteà læti & faceti erant, triſtes & mœſti ſine cauſſa redduntur. Quæ ſigna omnia maiorem vim habent, ſi anteà ſigna luis Venereæ præceſſerint, & abſque conueniente & ſufficiente ratione euanuerint. Et quidem ſi lues per concubitum ſit contracta, nec dum tamen hepar planè occupanit, ſed adhuc in pudendis hæret, tum inprimis incipiens lues Venerea ſeſe prodit gonorrhœâ, vlceribus in pudendo, & bubone. Cùm enim vapor ille malignus teſtibus & vaſibus genitalibus primùm communicetur, ſemen corrumpitur, & ſeminis generatio in vaſibus genitalibus deprauatur. Vnde pro bono ſemine generatur humor fœtidus & corruptus, qui naturam ad excretionem ſtimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etſi ita impropriè dicta; à gonorrhœa non Gallica facilè diſcernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore eſt coniuncta, interdum etiam cum inflammatione teſtium, & vaſorum varices referentium; materia, quæ excernitur, à ſemine eſt longè diuerſa; flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit; neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo puſtulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circundant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & calloſa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Tertiò etiam bubones in morbo hoc ſeſe produnt. Etſi enim interdum etiam eryſipelas, ſeu Roſam præcedunt bubones: tamen tum cauſſæ Roſam excitantes præceſſerunt, timor, terror, ira, & bubo verſus crura per rubram quaſi lineam extenditur, & paulò pòſt eryſipelate erumpente euaneſcit. Si verò Bubo ſit Venereus, non extenditur ſecundum cruris longitudinem, ſed potiùs in obliquum, & vaſorum ſpermaticorum ſitum imitatur. In coitu enim impuro facilè vaſa ſeminalia primò inficiuntur, quæ cùm à vena caua non longè ab ipſo hepate ortum habeant, virulentia iſta hepati facilè communicatur; quod affectum illam ipſam per eaſdem vias à ſe repellit; vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitatur. Atque ita hi duo affectûs complicantur plerunque, & coniuncti certum luis Venereæ ſunt indicium, & vno ceſſante, alterum inualeſcit. Si verò abſque congreſſu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oſcula, circa os vlcera, ſi ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, puſtulæ & fiſſuræ; ſi ex veſtimentis & communi cubatione, in cute puſtulæ paſſim excitantur.

Luis augeſcentis ſigna.

Si verò malum iam augeatur & ingraueſcat, ipſaque virulentia iam hepati communicata ſit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & ſymptomata, ſupra, *cap.* 2. in huius morbi hiſtoria enumerata, oriuntur. Quæ quidem etſi ſingula per ſe huius morbi ſignum proprium & inſeparabile non præbent: tamen ſi coniuncta ſumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter conſideretur, malum hoc ſatis clarè detegere poſſunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium ſyndrome ſit. Imò plurima ſunt lui Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augeſcente hac lue conſpiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus diſcerni poſſint, modò dictum. Puſtulæ Venereæ quædam ſunt cruſtoſæ, aliæ ſine cruſta. Cruſtoſæ inprimis huius morbi ſunt indicia: habentque interdum eminentiam, vt in fronte & capite arietis cornua referant, ſub quibus aliquando ſa-

nies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, inprimis verò circa pubem & coxas. Scribitque Fallopius, tumores eiusmodi venereos à nō venereis hoc modo discerni, quòd Venerei, si fricentur, & tollatur pellicula, post triduum immutati apparent, benignæ verò pustulæ, si fricentur, augentur attracto sanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgò appellantur, si sunt cum tumore coniuncti, aut partibus excarnibus & ossibus firmiter adhærescunt, præsertim si sint in capite, fronte, in anteriore tibiarum parte, certissimum sunt luis Venereæ indicium. Materia enim Venerea etiam in humore crasso virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia crassa oriuntur, non est. Vlcera verò etsi etiam in aliis morbis plurimis accidant: tamen si in pene inprimis, & præsertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonsillis, & quidem putrida ac fœtida excitantur, ac nullâ earum partium inflammatio præcesserit, nec scorbuti adsint indicia: etiã morbi Gallici signa sunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium excitat. Si enim post ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum sequi solet, præcedente, capilli in capite, & inprimis in barba & superciliis decidant, & simul pustulæ vlcerosæ aut sordida scabies conspiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici est indicium. Eodem modo rhagades & fissuræ in volis manuum, ac plantis pedum, si nulla alia caussa præcesserit, non dubium huius luis sunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depressæ ac latæ, modò oblongæ, & excrescentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & crustas appellant, si in partibus pudendis, aut ano conspiciantur, satis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etsi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen si tubercula, & gummata in cute accedant; si gonorrhœa adfuerit, & suppressa sit, si bubo euanuerit, & ij satis certum huius morbi signum sunt. Dolores quoque in aliis partibus itidem hunc morbum detegere possunt. Si enim dolores non sunt in ipsis articulis, sed in regione ea, quæ in medio ossium est, & prope articulos, vt in anteriore tibiarum parte, vel in osse humeri, quod est inter caput & cubiti articulum, iique sint intensissimi & acerbissimi, & circa vesperam & noctu exacerbentur, certa etiam sunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris est illa destillatio, quâ per os & nares multa pituitosa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas transeunt, exulcerantur. Inprimis verò morbi huius certum est indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua anteà dictum. Est tandem & hoc certum huius morbi indiciũ, si enumerati morbi & symptomata, medicamentis manifestâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, sed potius in peius ruant: remediis verò illis propriis ac specificis mitigentur.

Inueteratæ luis Venereæ signa. Si denique inueteratum sit hoc malum, omnis generis morbi ac symptomata accidere possunt, vlcera callosa, fistulosa, cancrosa, tophi in variis corporis partibus, ossium caries in tibiis, brachiis, inprimis in cranio, osse palati ac nasi, febris hectica, tabes, phthisis, cachexia, epilepsia, dentium casus, surditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib. 2. de curat. membrat. cap.* 18. refert se vidisse Barcinonæ militem Hispanum, qui ex lue Gallica cariem cranij passus est, & postea in epilepsiam incidit, sanie illâ à cranio carioso destillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus est vstione cranij ferro candente factâ. Et Forestus, *lib. 7. obseruat. 9. in schol.* narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etsi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuisse, qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto sub eo inuentum est, supra durâ matre, nigriusculum quid, instar gurgulionis; qui vermis cùm esset ablatus, dolor ille cessauit, neque ampliùs rediit. Et Iohannes Schenckius, *ex D. Georgij Garneri obseruat.* refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum, magnâ inflammatione in palato, in osse cribroso in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuisse, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibusque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipsum per os expuerit, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, *lib. 1. obseruat.* narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & surdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm si illi supra brachium nudum literas digito vel ligno, sententiam aliquam exprimentes, duxerent. Ex quibus singulis seorsim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis sententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iustus iudex interdum vagas libidines punit.

Signa differentiarum. Virulentiæ huius differentias quod attinet, etsi formalis eius ratio ignota sit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam est quædam differentia, quæ ex effectibus cognoscitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur. Interdum contagium & vis agendi magna est, interdum minor, narratque Eustach. Rudius, *de morb. occult. lib. 5. c.* 10. se nouisse quasdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non solùm statim eodem malo inficerentur, sed omnino symptomatibus grauissimis corriperentur, quæ nullis remediis, nullâque arte tolli vel mitigari potuerint, imò nonnulli non multò pòst diem suum obierint. Cognoscimus autem vehementiam mali, si, vt modò dictum, alij statim inficiantur, si dolor sit sæuissimus, si erosio vsque ad ossa penetret, si passim in corpore excrementa multa putrida fœtida prodeant. Quo plura enim & grauiora sunt mala, eò maior virulentiæ huius vis est.

CAPVT VII.

De Prognosticis.

VT autem, quid de euentu huius morbi sperandum sit, cognoscatur, inquirendum, an morbus sit futurus breuis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus sit exitum.

An lues hæc sit cessatura. Primò autem de morbo hoc in vniuersum quæri solet à nonnullis Medicis, an finem aliquando sit habiturus? Spectauit id quidem, vt supra dictum, Fracastorius, existimauitque, iam suo tempore hunc morbum senescere, eumque paulò pòst planè interiturum, eâ inprimis de caussa, quòd epidemium esse putauit, & ab astris originem traxisse, quæ cœli impressiones nō perpetuò durant, sed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbũ mitescere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lue Vener. cap. 5.* hæc de re scribit, narratum fuit, hunc morbũ, cùm primò oriretur, tantâ fuisse sorditie, vt, qui nunc grassatur, vix illius generis esse puterur. Vlcera enim innumera in quernæ glandis speciem & magnitudinem aspera exporrectáque erant, spurcus ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt, cuius nares attigisset, is mox infici crederetur: color pustulis ex nigro virescens, ipso aspectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcirco omnes eorum aspectum, cōtactu verò sic abstinebant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracastorium spes ista. Neque enim dum hunc morbum senescere, multò minùs cessare videmus; & quanquam pustularum & vlcerum fœditas sit tolerabilior; doloribus tamen & cruciatibus immanior euasit, vt idem Palmarius scribit. Vero simile potius est, quandiu concubitus & conuersationes

sationes istæ cum infectis,& vagæ libidines durabunt; tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura est, vt hominem non subitò iuguleț: interim ij, qui isto morbo laborant, contagiosi sunt iis modis, de quibus supra dictum. Cùm ergo passim adhuc dentur multi, qui isto morbo inquinati sunt, atque alij cum iis conuersentur, nulla adhuc spes est, morbum hunc paulò pòst cessaturum; cùm effectus non cesset, nisi caussâ sublatâ. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium sentiunt, afferunt, satis firma est. Aiunt enim, cùm morbus hic contagium sit p.n. ac violentum, necessariò finem habiturum; cùm ea, quæ p.n. sunt, ac vi finnt, perpetuas caussas non habeant, ac proptereà necessariò desinant. Verùm facilis est responsio. Nihil equidem p.n. & violentum ex sese est perpetuum: si tamen caussa perpetua sit,& ipsum perpetuum esse potest. Itaque, licet, sicut pestis interdum extinguitur, & hic morbus extingui posset, si eadem, quæ in peste præcauendâ & curandâ, adhiberetur diligentia, vt supra dictum: tamen quia semper dantur homines, qui hoc morbo laborant, aliósque inficere possunt; alij verò ab eorum consortio non abstinent; etiam hic morbus tamdiu continuabitur, quandiu contagium istud durabit. Rectè igitur hac de re scribit Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 11.* Si vnus, *inquit*, esset Mundi Princeps, aut vna multorum aduersus hunc morbum conspiratio, Medicorum ope hic morbus planè exstirpari posset. Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum consortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peste infectis vel leprosis fieri solet, spes esset, morbum hunc extirpari posse: eâ etiam de caussa, quia lues Venerea non, vt pestis, ad distans contagiosa est, sed plerunque per concubitum, interdum per oscula & vestes communicatur. Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, &, vt idem Rudius ait, fures, latrones, homicidæ, & alij flagitiosi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hâc labe refertissimæ, & quæ plus quàm mille homines indies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & splendidè conseruantur. Sed hisce missis, quid de quolibet ægro prædicendum sit, videamus.

Prognostica. 1. Lues Venerea plerunque ex se diuturnus morbus est, eâ nimirum de causa, quòd hepar præcipuè & facultas nutrix in eâ inficitur. Docet verò rectè Galenus, *5. de loc. affect. cap. 2.* quòd ex cordis morbis omnes citissimè pereunt, tardiùs ex cerebri affectibus: at vita diutiùs trahitur cum actionibus naturalibus læsis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna sit, & inter venena suo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius vis longè tardior est, quàm aliorum venenorum. Potest tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis dispositio. Si enim venenum sit vehementius, morbus periculosior est, vt mox dicetur. Si quoque anteà corpus vitiosis humoribus scateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia est, vt, etsi planè extinctus interdum videatur: tamen post plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruduisse, obseruatum sit, vt supra dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus sit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, vt in aliis morbis, æstimandum. Primò ipsius morbi rationem quod attinet, etsi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior sit: tamen quia non ex illorum numero est, qui ex intemperiebus manifestis pendent, sed malignis & contagiosis, omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes similares inquinare potest, & hinc curatu difficilis est.

3. Curatu tamē facilior est recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim maligna illa qualitate saltem partes, per quas propagata est, & plerunque pudenda, afficit: in inueterato verò ipsa maligna illa qualitas etiam epati imprimitur, & ab hepate rursum sanguini, & per sanguinem omnibus partibus similaribus communicatur. Falsum enim est, vt ex superioribus, quæ de natura huius morbi dicta sunt, patet, quòd hepar hic in sanguificatione lædatur, ob nullum morbum, sed saltem ratione praui obiecti, quod cum sanguine & aliis humoribus mistum, illos inquinet, deprauet, vitiosos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non est, quòd vitiosi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylo in hepate malè disposito malus sanguis generatur; quod vel ex eo patet, quòd per quamcunque etiam partem nutritio paulò pòst per totum corpus inficiatur, quod fieri non potest, nisi hepate læso.

4. Eos, qui semel sanati, iterum hâc lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate sanari, se experientiâ didicisse, idque etiam alios Medicos obseruasse, scribit Epiph. Ferdinandus, *hist. 17.*

5. Etsi virulentiæ huius natura non consistat in intemperie aliqua manifesta: tamen si incidat in corpus calidum & siccum, & inprimis intemperie hepatis calida præditum, difficiliùs curatur. Etenim cùm lignum Guaiacum, sarsaparilla, & similia calida & sicca sint, illa intemperies calida & sicca augetur, atque ita, etsi morbus hic ipse non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, &, cùm medicamenta ista propria tutò adhiberi non possint, nisi corpus anteà probè purgatum fuerit, ab iisdem etiam ampliùs calesit, & siccatur.

6. Eandem ob caussam tempus anni calidum & siccum, quale est æstiuum, curationi huius morbi minùs est idoneum; cùm vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus sit debilis, vt fortia necessaria medicamenta non ferat, aut si æger propter consuetudinem, vel ob morositatem necessaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, rabes, vel aliud graue symptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facilè tolli non potest, vt modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus callosi, scirrhosi, & duri tumores, ac gummata vulgò dicta apparent, malum curatu difficile est, & non nisi valentissimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, nisi malum inueteratum sit, & altiùs radices egerit, quarum pleræque in ossibus subiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus si sint duri, & non suppurantur facilè, & qui modò erūpunt, modò euanescūt, curatu sunt difficiles; quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem significant. Si verò facilè suppurantur, & vires sint validæ, atque imprimis hepar robustum, morbi & materiæ benignioris sunt indicium: & tales bubones, si diu aperti seruentur, integram sanitatem afferre possunt.

11 Faucium asperitas, quam raucedo, aut vocis obscuritas, aut ablatio sequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quódque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facilè curantur; in anno verò, vel circa anum, difficiliùs. Malum enim iam inueteratum esse, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non satis commodè iis applicari possunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficilimè curantur; quia malum iam inueteratum, & quod tótum corpus inuaserit, significant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facilè curantur; quia & malum iam antiquum arguunt, neque iis commoda medicamenta adhiberi possunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si ossa nasi sint erosa, simúlque adsit febris lenta,

ta, malum incurabile significat; cùm iam malum ipsi cerebro vel eius membranis sit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, inprimis latiores, non facilè curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatus, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præsertim in capite, & anteriore tibiarum parte, sæpe pertinaces sunt, vt nullis remediis, aut certè non nisi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepsiæ grauissimæ & pertinaces sunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipsum cerebrum iam occupasse.

20. Destillationes quoque pertinaces sunt; quia & ipsæ saltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculosiores & grauiores sunt, si in thoracem & pulmones delabuntur, eósque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitus plerunque pertinaces sunt, & vix tolluntur; cùm in auribus varij anfractus sint, & virtus expultrix earum sit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare possint.

22. Gonorrhœa etiam plerunque diuturna esse solet, aut, si supprimatur, grauia mala subsequi solent, capitisque & artuum dolores grauissimi.

23. Inprimis verò ipsius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura vim & magnitudinem morbi manifestat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referúntque Medici, quibus tales ægri curandi sæpius oblati sunt, interdum ex decem robustis iuuenibus, qui cum eodem scorto rem habuerunt, ne vnum euasisse. Ideóque si sciatur, à quo vel qua malum hoc contractum sit, Medicus de morbi euentu facilius iudicare potest.

24. Cæteris etiam paribus curatur faciliùs hoc malum, quod per Venereum congressum contractum est. Curatu verò difficilius est, quod infans cum lacte suxit; cùm virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc in hepate sanguis virulentus generetur, qui posteà totum corpus permeat, idque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium, & à parentibus infectis cum ipso semine & sanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, si hepar solum sit affectum, faciliùs malum curatur; cùm & virtutem expultricem habeat robustam, & medicamenta ad id faciliùs penetrare possint. Lien verò, renes, vterus, & artus externi non ita facilè curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones; quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facilè penetrant.

26. E quibus omnibus facilè colligere est, qui morbi euentus sit futurus. Quò enim plures ac grauiotes morbi & symptomata lui Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri, quò pauciores & leuiores, minus. Atq; ij inprimis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ, febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iisque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & simul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci potest.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potiùs lenta & putrida. Etenim & ipsa virulentia Venerea, & dolores ac vigiliæ, & alia symptomata, calorē innatum debilitant, nutritionē lædūt, vnde tabes totius corporis sequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsâ, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac respirationem impedientes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vasis pulmonum erosis, & sputo primùm sanguinis, deinde phthisi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vasis erosis, & sanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

Caput VIII.

De Præseruatione.

Cum tutius sit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etsi cum infecta rem habeat, se immunem præstare possit. De qua re integro c. 89. de morbo Gallico tractat Fallopius, scribítque, se nihil fecisse videri posse, nisi doceat, quomodo quis, videns pulchram fœminam, & coiens cum ea etiam infecta, à lue Gallica præseruetur, Deúmque immortalem testatur, se fecisse experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuisse infectum: proponítque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum statim extrahi, dissipari, vel exsiccari possit. Eadem proponit Hercules Saxonia, *de lue Venerea cap. 16.* eáque valde probat, &, sicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi cōfidunt, se posse maximè infectas meretrices penetrare, omnémque regionem liberè peragrare. Similia etiam medicamenta proponit Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c. 13.* Præseruatio.

Verùm enim verò non credo, bonâ conscientiâ ista doceri posse, quibus tot homines ad libidinem animātur, quos ab ea forsan morbi huius metus absterrere poterat. Ideóq. nihil de hisce medicamentis dicemus. Eos ipsos tamen, qui talia docent, falli existimat Aurel. Minad *de virul. Vener. cap. 31.* vbi fundamenta Fallopij subuertit, qui putat, luem hanc saltem cōmunicari per minima corpuscula saniosa, quæ si abstergantur, extrahantur, dissipētur, morbū hunc auerti posse; docétque, contagium non solùm per externas pudendorū partes, verùm etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporésque infectos & spiritus per porositates quoque internas penetrare, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ solùm partes externas attingit, aliísque medicamentis extrà impositis salutem & incolumitatem neminē sibi polliceri, nec talia externa medicamenta intùs conceptam inquinationem tollere posse. Tutissima ergo hunc morbum cauendi ratio est, abstinere à scortis, & meminisse, quòd scortatores & adulteros iudicabit DEUS, qui tamen etiam in hac ipsa vita isto fœdissimo morbo eos punire solet. An sit licita.

Aliam tamen huius luis præcautionem habet Iul. Palmarius, per interna scilicet medicamēta, scribítque, se antidotum seu amuletum inuenisse, cuius vsu hominum corpora aduersus hanc luem tuta reddantur: omnes tamē Medicos ac Chirurgos orat ac obtestatur, ne libidinosis morem gerentes, istud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores se præbeant, sed iis solùm, quibus cum suspectis aut contaminatis necessariò cōuersandum sit. Describit autem istam antidotum *lib. 1. cap. 8.* Estque hæc:

℞. *Amuleti luis & Mithridatij veteris, ascriptione Galeni, vtriusque* Drach. vj. *conseru. bugloss. flor. genistæ anthos*, an. Drach. iij. Misce, præbe Drach j aut iß aut ij. ad summum manè, horis duabus ante cibum, octo aut decem dies continuos.

Si verò quis se infectum suspicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modò descriptum alexipharmacum arripiendum, eius Drach. j. aut iß. manè & ante cœnam degluriendā, octo decémve dies continuos, cuius vis vt remotiores partes faciliùs attingat, eo deuorato Iulapij huius nonnihil statim superbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquouersum deferatur.

℞. *Aq. carduibened. pimpinellæ, succis.* an. Vnc. ij. *Syrup. de succo acetosæ, de limonib.* an. Vnc jß.

F. Iula

F. Iulapium, ad duas doses, statim post assumptam amuleti Drach. ʒß. manè & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verùm cùm omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta simplicia non luis huius Venereæ propria sint, experientia consulenda, an tanta eorum vis sit, quantam Palmarius prædicat.

CAPVT IX.

De Indicationibus.

Indicationes.

QVæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo sumitur, curatoria in specie dicta; præseruatoria. Quam caussa suppeditat; quò & vrgentia symptomata referuntur; & tandem vitalis, eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij sunt, vtque quisque de natura huius morbi sentit, ita etiam de Indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ supra de huius morbi natura proposuimus, & firmiter probauimus, insistentes, ita de Indicationibus in hoc morbo sentimus.

Primò, cùm morbus iste sit occultus & malignus, hepati inprimis, & facultati nutrienti aduersus, ideóq; genericam quandam indicationem suppeditat: specifica verò & vtilis nulla inde peti potest, & proinde sola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo suppeditauit. Et nisi Hispani ab Indis medicamenta talia, vt lignum sanctum, sarsamparillam, radicem Chinæ accepissent, & Chirurgorum audacia, ac imprimis Iacob. Carpus, vel casu, vel per analogismum, dum Auicennam, Mesuen, & Theodoricum in pustulis quibusdam, & scabie crustosa, argento viuo vsos fuisse legissent, ad Mercurium vsurpandum accessissent, forsan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Etsi verò huius morbi remedia non tàm per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta sunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, sed suum etiam locum habet: cùm necessarium sit, vt medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur; & præterea etiam tumores, vlcera, & similes ex corruptione humorum orti morbi, suam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plùs ad manifestas qualitates, ac morbos notos, quàm ipsam occultam morbi naturam, respiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi sunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cùm tamen experientiâ constet, & in calida & in sicca intemperie, & in exustione, vt loquuntur, & ipsa tabe, felicissimè vsurpari lignum Guaiacum, & similia calida & sicca, & malignitate expugnatâ reliqua non ita difficulter euanescere.

Præseruatoria.

Secundò Indicationem præseruatoriam quod attinet, est hîc imprimis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impressam, respiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia sunt, & ipsa emendare non inutile fuerit. Et cùm, siue corpus plethorâ oneretur, siue vitiosis humoribus scateat, malignitas faciliùs in id disseminetur, & putredini vberior materia suppeditetur, ac vires alexipharmacorum hebetentur, expedit seu sanguinem superfluũ, seu humores vitiosos euacuare, vt reliqua medicamenta postea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi possint.

Curatoria.

Tertiò morbi & symptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, suo quæque modo tollenda.

Vitalis.

Quartò vires conseruandæ; cùm sicut nullus alius morbus, nisi vires constent: ita nec hic curari possit, & frustra omnia tententur, nisi naturam ad minimum blandam habeamus.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, si sanguis abundet, is imminuendos, ac si qui vitiosi humores abundent, ij præparandi & euacuandi, & omnino, si qui manifesti morbi, qui propriæ curationi impedimento esse possint, vt obstructiones & similes, adsint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tàm humoribus inhærens, quàm partibus, & præcipuè hepati impressa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò vires conseruãdæ, & roborãdæ; & inprimis hepatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habẽda ratio. Quartò morbi & symptomata, qui huic lui coniungi solent, tollenda. *Quatuor in luis Venereæ curatione agenda.*

Hoc loco controuersia expedienda; An nimirum sine sudore labes hæc curari possit. Nonnulli in ea sunt sententia, quòd lues ista tolli possit, etsi sudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quòd lues hæc consistat in qualitate quadam abdita, quæ non nisi corporis alteratione tollatur; cùm contraria contrariorum sint remedia. Istam autem alterationem præstare posse antidota & decocta administrata propriâ virtute, & sine sudore. Deinde experientiam adducunt, quâ constat, sumptis talibus medicamentis, sine sudore nonnullos conualuisse. Tertiò hoc afferunt, quòd decoctum ligni bibentes interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam, per aluum, non semper per sudores. *An sine sudore curatio perfici possit.*

Contra hos pugnat Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap. 39.* Et primò quidem, se nunquam obseruasse, scribit, vt decoctum Medici iussetint sine sudore sumere, vtpote ad quem & alexipharmaca omnia ipsa suâ naturâ inclinent, nec ipsa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporosa & halituosa, inepta sit; neque aliquem extitisse, qui huiusmodi morbum penitus atque integrè sine alicuius sudoris auxilio superauerit, præsertim si fuerit inueteratus. Cur verò ita statuat, rationem hanc affert, quòd, ex sua scilicet opinione, mali huius essentia non consistat in qualitate, sed in corpore malâ qualitate affecto. Et proinde, sicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, statuit, quæ quamuis multis modis fieri possit, commodissimè tamen per sudorem instituatur; cùm hoc ipsum corpus sit vaporosum, & rectissimè ac facilimè per sudorem discutiatur. Addit & hoc, cùm in corporibus hâc lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec solùm in aliqua parte, sed vniuerso corpore; sudor autem sit euacuatio vniuersalis, ea per sudores commodissimè euacuari. Et inprimis hepati sudores plurimùm prodesse statuit. Cùm enim illud humorum, qui per vniuersum corpus feruntur, officina sit, & illi sudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam hepar polluturn hoc modo mundari potest. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam, vt aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus sit, sed adiuuandus: tamen absque sudore vniuersum corpus ab ista lue liberari non posse, vnicúmque sudorem ab omnibus locis, tàm internis, quàm externis, citò, tutò, iucundè euacuare putat.

Verùm neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria, ita in genere dicta, duplex: vna præseruatoria, quæ sumitur à caussa; altera in specie curatoria dicta, quæ sumitur à morbo: illi, qui sine sudore morbum hunc curari posse censent, quòd consistat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidam Indicatione rectè sentiunt; cùm illa maligna qualitas non sudore, vel aliis euacuationibus, sed propriis alexipharmacis tollatur: præseruatoriam tamen indicationem & caussam negligunt. Cùm enim certum sit, in lue Venerea non solùm vitiosam & malignam in partibus, præcipuè hepate, esse dispositionem, sed & omnes corporis humores inquinatos; *Decisio.*

eorum euacuatio requiritur, quæ commodissimè fit per sudores, vt rectè Minadous probat. Quanquam enim insensibiliter etiam aliquid discutiatur, insensibilis tamen illa euacuatio non sufficit, & nimis tarda esset. Aurelius Minadous verò de caussæ ablatione, & humorum vitiosorum euacuatione, quæ rectissimè fit per sudores, bene sentit; morbum verò ipsum, seu qualitatem illam malignam non solùm humoribus, sed & partibus viuentibus impressam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandum, de morbis occultis disputationem non esse inter eas, quas Galenus Logicas appellat, sed ipsam horum morborum essentiam concernere, morborúmque occultorum ignorantiam non solùm errores in theoria, sed & in praxi parere. Itaque quamuis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per sudores institui: tamen alexipharmaca etiam ad dispositionem illam malignam in partibus, inprimis hepate, necessariæ sunt; & Fernelius, ac quem sequitur Palmarius eandem ob caussam peculiaria alexipharmaca, vt dicetur, addunt, vt dispositio illa maligna radicitùs exstirpetur. Etsi enim omnes humores vitiosi sint euacuati, & omnes morbi alij ac symptomata post eorum euacuationem cessent: tamen nisi dispositio illa maligna è partibus tollatur, malum rectu descit, & sæpe longo pòst tempore. Et hanc caussam esse puto, quòd non solùm decoctum ligni, sarsæ parillæ, & similium, ad sudores ciendos manè exhibetur; sed etiam sine sudoribus potûs loco propinatur. Ea ipsa enim medicamenta propria, quæ caussam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humoresque vitiosos per sudorem euacuant, etiam dispositionem partibus impressam eradicare valent.

Luis Venereæ curatio. Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes antea propositas non necessariò in quouis morbo Gallico attendendas esse, sed saltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuasit, & imprimis hepar occupauit. Si verò malũ recens sit, non opus est, vel sanguinem mittere, vel purgantia exhibere; cùm vitium nondum humoribus communicatum sit, sed satis est, contagium receptum abstergere & enocare. Id quod & in scabie recenter contracta per contagium sufficit. Vbi tamen attendendum, an pustulæ illæ, seu caries Gallica, quam dicunt, immediatè à contagio & congressu Venereo proueniant; tunc enim externa medicamenta sufficiunt: an verò hepate iam affecto oriantur; tum enim euacuationibus & alexipharmacis opus est.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Venæ sectione.

Venæ sectio. PRimò ergo Præseruatoriam Indicationem, seu caussarum amotionem quod attinet, & principio quidem sanguinis missionem; equidem per sanguinis missionem caussa morbi propriè & proximè non tollitur: tamen, si sanguis in corpore abundet, isque præsertim calidior, propria huius morbi remedia, quæ calida & sicca sunt, tutò adhiberi non possunt, nisi sanguis abundans priùs minutus sit.

Et quidem si materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem, motum habeat, inprimis basilica vena aperiri potest. Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæ sectio cautè instituẽda. Si enim bubo ad suppurationem properet, venæ sectio non facienda, & præcipuè in brachio, ne natura in expulsione turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obseruatúmque, multos ex aperto bubone, & materia diutiùs per eum euacuata, integrè sanatos esse: contra ex intempestiua venæ sectione malum prolongatum fuisse. In venæ sectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor spem suppurationis non præbet, in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim materia versus inferiora retrahitur, & propter effluxum sanguinis calidi postea faciliùs suppuratur. Eodem modo in pene vena aperienda est, si adsit in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, si infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementissimos excitet, praua vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica communissimè aperitur.

Cætera, quæ in venæ sectione rectè administrandâ in genere proponuntur, præcepta etiam hîc obseruanda; quæ cùm huius affectus propria non sint, pluribus hîc non proponenda.

Si vires venæ sectionem non ferunt, eius loco hæmorrhoides venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Præparatione & Purgatione vitiosorum humorum.

Humorum præparatio & purgatio. DEinde si corpus sit cacochymicum, humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi sunt; cùm in corpore impuro alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parùm prosint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licet ipsa lues expugnetur, aliis morbis obnoxium reddere possint. Non enim humores vitiosi, circa viscera collecti, toti per sudores discuti & dissipari possunt, sed tenuiore parte discussâ crassior relinquitur, & siccescit, ac visceribus impingitur, sæpe etiam acrimoniam contrahens, vasorum substantiam labefactat. Vnde interdum lues ista curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obstructiones & scirrhi, affectio hypochondriaca, herpetes oriuntur.

Neque tamen solùm in principio & ante luis propriam curationem purgatio instituenda, sed etiam toto curationis tempore, si vitiosa materia iterum colligatur, per interualla euacuanda. Si tamen lues iam sit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitiosa ad interiora reuocanda, ne hepar, ventriculus, & alia viscera lædantur ac debilitentur, sed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione etsi autores multi satis prolixi sint: tamen cùm illa quæ de vniuersali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, sed omnibus à cacochymia pendentibus communia sint, operæ pretium non videtur, in istis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota sunt, inhærere. Hæc saltem monemus; Primò in malo recenti esse attendendum, qui humores vitiosi in corpore, & imprimis in secunda eius regione abundent, eósque præparandos & euacuandos esse. Si verò malum iam sit inueteratum, quia in eo plerunque humores crassi & adusti colliguntur, ad eos inprimis medicamenta dirigenda esse. Deinde & hoc obseruandum, simul ad intemperiem viscerum esse respiciendum, & si quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eaque propriis medicamentis roboranda esse. Tertiò est necessarium, vt semper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate specificâ virulentiæ Venereæ resistat. Ideóque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cùm passim sint obuia & nota, nisi hoc, non paucos Medicos testari, mechoacannam, quò pertinet radix gialapa, non solùm ob vim purgandi cũ commodo in hoc morbo exhiberi, sed etiam, quia peculiari vi lui huic aduersetur, ita, vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis imprimis ad huius morbi curationem & purgationem

gationem etiam commendari ☿rium præparatum, de quo infra in specie dicetur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Luis Venereæ antidota. POstquam corpus conueniente modo euacuatum, maxima curationis huius spes est in antidotis huius morbi propriis, vtpote, à quibus sola perfecta sanitas sperari potest, ita quidem, vt, etsi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo sæpe coniungantur: tamen si malignitas illa tollatur, paulò pòst vel spontè euanescant, vel facile curentur; sine verò horum remediorum ope nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio sperari possit. Imò & hoc à pluribus obseruatum, eiusmodi medicamenta, etsi manifestis qualitatibus intemperiei calidæ & siccæ aduersari videntur: tamen à multis, qui intemperie hepatis, imò totius corporis, calidâ & siccâ præditi fuerunt, & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiusmodi medicamenta calida & sicca felicissimo successu vsurpata esse. Ex quo vel ipso apparet, in hoc morbo potiùs occultæ malignitatis, quàm manifestæ intemperiei rationem habendam esse. Ideóque quamprimùm corpus aliquo modo præparatum & euacuatum est, maturè ad ista luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Luis Venereæ alexipharmaca necessaria. Etsi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recensebuntur, vires eleuare & extenuare velint, dum statuunt, quòd decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præstare possit, quod decoctum ligni Guajaci, modò tenuissima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guajaci adhiberi solet, vsurpetur: tamen falsum id esse, experientia dudum docuit. Licet enim compertum sit, ex victu tenuissimo mitescere quædam huius morbi symptomata: tamen nisi propria auxilia adhibeantur, paulò pòst recrudescere & sæuior redire morbus visus est. Etenim talia medicamenta cum tenui diæta quidem vitiosos humores absumere, sed malignitatem expugnare non possunt. Vt ergo hic morbus est occultus, qui non nisi ex effectis cognoscitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, sed solâ experientiâ.

Quænam sint illa. Quæ autem illa medicamenta sint, Medici rursum non planè consentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro spem ponunt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum esse putant, alij id planè reiiciunt, de qua re infra dicetur. Alij, & plerique quidem vsu ligni Guajaci, sarsæparillæ, radicis Chinæ, ligni sassafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipsis dubitant, imò quidam negant, solius Guajaci & similium vsu luem hanc expugnari posse, & propterea aliorum permistione eorum vim exacuendam & augendam esse censent. Iul. Palmarius, *lib. de lue Venerea, cap.* 13, distinguit, nec esse tanti Guajacum putat, vt Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorsus extinguat, nec ita imbecillum, vt nihil sine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius vsu, ab sumptis humoribus, omnia luis symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere scribit, sed tamen venenatam mali labem quæ iam partibus solidis insederit, in plerisque eo præsidio non expugnari, prorsusque extingui, sed vt planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi recursio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda esse censet. Quam sententiam procul dubio hausit à Fernelio, Præceptore suo. Eum enim, vt *lib.* 1. *de lue Vener. cap.* 7. primum ausum esse, scribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri sine hydrargyri vsu, & multa domi suæ alexipharmaca componenda curauisse, quæ aduersus eiusmodi perniciem cum Guajaco, aut etiam sine eo adhibuit, &, vt *alleg. cap.* 7. scribit, duo eiusmodi medicamenta, quæ præstantissima & efficacissima reperit, quæ ipse adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hactenus neminem fefellerit.

Verùm cùm eiusmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponemus, sed infra aliquid de iis dicemus. Primo verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hactenus vsi sunt, & quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca esse docuit, quorumque vsu non solùm humores vitiosi euacuati & symptomata profligata, sed & ipsas morbi radices extirpatas fuisse, vt is ampliùs non rediret, multo vsu obseruatum. Qualia sunt lignum Guajacum, sarsaparilla, radix Chinæ, lignum sassafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico & Guajaco.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, vtpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. Cùm enim in India morbus hic feratur esse endemius, etiam primarium remedium ex India petitum, quod lignum Indicum vocant. Est autem lignum huiusmodi, vt ex Consaluo Ouiedo, Nobili Hispano, Indicarum rerum scriptore, patet, duplex: vnum, quod vulgò notum, Guajacum dictum, alterum, quod palus sanctus, seu lignum sanctum appellatur. Etsi enim à plurimis hæc duo ligna pro eodem habentur: tamen nominatus modò autor & noris & locis vtrumque discernit, de quo videatur Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 39. Cùm tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum expugnandum easdem vires habeat, (etsi ligno sancto ad arthrididen & alios morbos maior vis esse feratur, & lignum sanctum hodiè ad nos rarò afferatur) solùm de Guajaco dicemus. *Lignum Indicum.* *Duplex: Guajacum Sanctum.*

Inter cæteras superioribus sæculis repertas nouas Insulas est etiam vna, cui Hispani inuentores Hispaniolæ nomen indiderunt. In ea cùm lues Venerea endemia esse feratur, atque vnicum eius morbi ibi remedium habeatur decoctum cuiusdam ligni, quod hodie Guajacum, ab incolis cum hiatu Huajacum nominatur, Hispani eâdem lue infecti idem decoctum salutare experti sunt, viresque eius aliis posteà detexerunt. Arbor fertur esse foliis fraxini, color ligni intùs nigrescens est, ipsum lignum graue & ponderosum, in aqua non fluit, sed mergitur, resinosum est, & dùm accenditur, odorem non ingratum spirat; sapor eius subamarus, cum leui acrimonia, linguam vellicante.

Ligni Guajaci electio. De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea sententia, id quod albicat, reliquo præferendum esse; cùm quò minùs adoleuerit, eò magis albicet; quò verò magis adoleuerit, eò magis nigricet. Siccius autem esse, quod est annosius; quod verò minùs annosum, humidius, & succo magis abundans, & proinde efficacius. Verùm cùm verò cùm duplex sit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati, seu spiritûs insiti subiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquosior, & ad inflammationem minùs aptus: vires huius ligni, vt & aliarum plantarum, non æstimandæ ab illo alimentario, & aquosiore humore, sed à calido illo insito & humido primigenio. Qui

cùm in ætate prima cùm infantibus, tùm in plantis humido multo obruatur & obfuscetur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles sunt, quæ postea humido illo nonnihil absumpto, & calore vegetiore reddito, progressu ætatis fortiores fiunt, soletque hic calor omnium actionum præcipuum instrumentum vsque ad florentem ætatem, & ἀκμὴν immutatus consistere. Itaque etsi in Guajaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale semper sit, à quo vires eiusdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis ista à copia humoris obruitur quasi & cohibetur, minùs efficax est adolescens adhuc lignum eo, quod iam adultæ & confirmatæ ætatis est. Ac proinde ad huius morbi curationẽ non lignum subflauum, vel quod buxei coloris est, & vel ab immatura arbore, vel à ramis descissum est, minusque efficax, sed potiùs nigricans eligendum, vtpote, quod magis resinosum est, & pingui illâ ac balsamicâ substantiâ abundat, in qua vis illa virulentiæ Venereæ aduersa maximè residet. Ætatem ergo huius ligni internoscere, vtile est, vt efficacissimum eligatur. Etenim quod internâ quidem partem nigram habet, sed fissutis veluti lineis quibusdam colore fusco, in orbem vt nigrum actis per longum intersectum est, efficax quidem illud est, sed quod tamen vel ex arborum ramis decisum est, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideo minoris efficaciæ est. Idcirco enim comparent lineæ huiusmodi, quòd præpinguis illa substantia, quæ in medio arboris caudice maximè residet; nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod verò totâ internâ parte nigricat, superficie duntaxat albicante. id si integrum, ponderosum, & odoratum existat, leuique acrimoniâ linguam vellicet, & vel nullis lineis intersectum est, vel iis resinâ plenis, ideoque, dum accenditur, præter odorem, quem spirat, gratum, resinam etiam reddit subnigram, id summum maturitatis gradum assecutum, & ex arboris caudice decisum ac propterea efficacissimum est. Si verò lineis distinctum, & foraminulentum est, & nec ponderc, nec odore, nec acrimoniâ valet, nec incensum resinam sudat, id senectutem iam attigisse, & propterea vites eius iam hebescere, indicio est.

Ætas huius ligni vt distinguenda.

Monet hic etiam L. Septalius, esse speciem quandã Guajaci, quæ nunquam in vsum ducenda sit, quæ nigrorem verum in medio non habet, sed coloris est subobscuri cum quadam viriditate, quæ decoctum facit omnino turbidum, quod nunquam clarescit, tum maxima acredine & in gula, & faucibus ardorem excitat; ob crassas autem & terrestres partes maiori ex parte in splene, nonnunquam etiam in hepate obstructiones inducit. Empirici syluestre lignum sanctum appellant. Sed cùm apud autores nullibi reperetit duplicem hanc syluestris & domestici differentiam, potiùs ratione soli has qualitates acquirere censet.

Si etiam cortex sit crassus, & ligno ita adhæreat, vt vix aueili & separari possit, bonæ notæ lignum est. Si verò cortex facilè à ligno separetur, vel vetustum est, vel aquâ marinâ emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, rasum masticatum mordet, & amaritudinem post se relinquit, dum secatur, solidum, & superficies æqualis, non aspera & foraminulenta apparet, lignum bonum est.

Cortex ligni Guaiaci.

Cortex eiusdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine pollet, & propterea validiùs siccat, attenuat, & digerit, quàm lignum: verùm quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduersatur, est potiùs in humido illo pingui, ac substantia balsamica, semper lignum cortici præfertur: ac prætetea cortex in calidis & siccis corporibus minùs commodè adhibetur.

Vires ligni Guaiaci.

Vires ligni Guajaci quod attinet; est illud calidum & siccum, vt ex sapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in secundo gradu, ac simul est tenuium partium, vnde vim habet crassa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obstructiones aperiendi, ac sudores & vrinas ciendi, superfluosque humores frigidos dissipandi & absumendi. Verùm non ob istas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guajacum, (cùm huiusmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea transportare necesse fuisset) sed inprimis ob vim illam peculiarem & occultam, quâ virulentiæ Venereæ aduersum est. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guajacum primas obtinere, omnes ferè Medici consentiunt. Quanquam enim Fernelius eins hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo, quòd non omnes hoc morbo affecti eius vsu curantur: tamen caussa hæc sufficiens non est; cùm nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod desperatos etiã morbos curet. Ipsi autem virulentiæ Venereæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduersatur, ac humido radicali, & balsamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduersa maximè læditur, amicum est, illudque roboratadeo, vt obseruatum sit, eotum quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & siccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, vt anteà etiam dictum, vsu decocti huius ligni, licet caliditate & siccitate ipsis aduersis, instauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuisse. Nonnulli quidem scribere ausi sunt, decoctum huius ligni non minùs nutrire, quàm nutriat ius pulli. Verùm hi nimij esse mihi videntur in laudando hoc ligno. Etsi enim vegetabile est, & aliquid forsan succi alimentaris in decoctum deponit: tamen in pullo plus esse alimenti homini idonei, quàm in ligno Guajaco, neminem sanæ mentis facilè negaturum puto. Quòd verò nonnulli post morbum hunc corpulétiores fiunt, id ex accidenti est. Nam cùm ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læsa, vbi illa discussa & extincta est, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit: Id quod & in aliis quibusdam morbis, inprimis febribus, accidit, ante quas cùm homines ob prauum nutrimentum non essent εὔσαρκοι, per morbum absumptis vitiosis humoribus postea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

An lignum Guaiacum nutriat.

[Fr. Arcæus, *lib. de curand. vulner. rat.* ad vlcera pulmonis & phthisin etiam decoctum ligni Guajaci exhibet, scribitque, corpora, licèt extenuata, ab eo non offendi, sed potiùs impinguari. Imò sunt nonnulli, qui ligno Guajaco vim nutriendi tribuunt, illudque non minùs nutrire, quàm ius pulli, scribunt. Easdem vires alij etiam sarsæparillæ, ligno sassafras, & inprimis radici Chinæ tribuunt. Verùm enimuerò, etsi compertum, in phthisi, lue Venerea, scabie, & alijs morbis, vsu horum decoctorum corpora extenuata iterum instaurata & pinguefacta fuisse, tamen hoc non per se accidit, quòd scilicet hæc decocta vim nutriendi, sicut alia alimenta, habeant, sed per accidens, quatenus scilicet caussam maciei tollunt. In phthisicis res plana est. Cùm enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere vsu ligni Guajaci exsiccato, corpus iterum rectè nutriri incipit. Idem accidit in aliis morbis, lue Venerea, scabie, & similibus. Cùm enim macies illa & atrophia à mala nutritione proueniat, mala autem nutritio plerunque ab acribus & salsis humoribus, qui & vtilem sanguinem absumunt, & corpori agglutinari prohibent, vitiosis humoribus istis per decocta eiusmodi absumptis, & per sudores discussis, corpora iterum rectè nutriri incipiunt, imò pinguefiunt.]

An decoctum Ligni Guaiaci, Sarsaparillæ, Sassafras, radic. Chinæ, pinguefaciat. Decocta Guaiaci, Sarsaparillæ, Sassafras, rad. Chinæ, non nisi per accid. nutriunt.

Non solùm autem lignum hoc habet vim alterandi, & occulta qualitate malignitatem illam virulentiæ Venereæ, cùm humoribus, tùm partibus solidis impressam, extinguendi, sed etiam euacuandi, cùm sensibiliter per sudores, tùm insensibiliter, per insensibilem transpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guajacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum

morbum Gallicum maximè vsitata est. Etsi enim ob diuturnitatem curationis, & sudandi labores, ac tenuem diætam, aliquam molestiam eis afferat: tutior tamen longè est illâ, quæ fit per hydrargyrum, in qua si peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Medicamenta à ligno Guaiaco.

Parantur autem ex ligno Guajaco varia medicamenta, eaque vel formâ liquidâ, vel solidâ, & in substantiâ. Verùm in forma liquida exhibita efficaciora sunt; cùm facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum stimulent. In solida verò forma cùm pars illa, in qua vis medicamenti præcipuè residet, à terrestri & crassa nondum separata sit, non ita facilè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodissimum, maximè in vsu est. Si qui tamen propter diuturnum huius medicamenti vsum eius pertæsi sint, ac nihilominus metuant, ne reliquiæ aliquæ humoris praui supersint, aut vitæ genus decocti debito modo vsurpandi vsum ampliùs non admittat, iis etiam aliâ formâ ex hoc ligno medicamenta exhiberi possunt. Inter quæ extracta & spiritûs, vt dicetur, efficacissima sunt, ac longè pulueribus præstantiora.

Decocti ligni parandi ratio.
An sit in vino coquendū.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia est, cùm ratione liquoris, in quo fit decoctio, tùm qualitatis liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis destillatis, alij in vino, alij in sero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt. L. Septalius, *lib. 7. animadu. n. 204.* eos reprehendit, qui solo vino decoctum ligni fieri posse, negant; cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates sit, ipso vino, & aquâ (rectiùs spiritu vini dixisset) vini. Ideoque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiâ frigidâ prædominante vtitur, hoc modo: *Factâ infusione corticis ligni sancti optimi, crasso modo contusi ℥viij. in vini albi optimi ℔. medicinal. XLij. per duos dies excalefacto priùs vino, & semper per duos illos dies in duplici vase, vel cineribus calente: Pòst fit lento igne vel in duplici vase elixatio ad consumptionem tertiæ partis; quo vtatur ægrotus, & manè loco syrupi, & pro potu in cibis, sumet manè ℥vij. & post horam proliciantur sudores; in prandio autem, & in cœna non excedat ℥xiiij.*

Verùm etiamsi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodissimum esse: tamen hoc negari non potest, quòd coctione vires vini euanescant, & vbi spiritus exhalauit, phlegma nauseabundum, & ipsâ aquâ simplici minùs commodum relinquatur. Ideoque in ea sum sententiâ, vel lignum in aqua coquendum, & sub finem decoctionis vinum addendum esse; vel lignum saltem in vino diutiùs infundendum, aut in duplici vase coquendum esse, vt nihil pereat, nullo verò modo ad tertiæ partis consumptionem.

Ergo vulgatissimè & rectissimè decoctio fit in aqua pura, quæ & medicamenti caliditatem & siccitatē nonnihil corrigit, & distributionem ac sudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus sit frigidior, ac debilior, ægerque vino assuetus, non incommodè vinum admiscetur, vt modò dictum, & postea etiam dicetur. Nam vino admisto ventriculus minus læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni ad aquam proportio.

Ligni etiam ad aquam diuersa obseruatur proportio, pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis ratione, sumunturque *ad aquæ ℔xij. ligni ℥ij. vsque ad ℥xij.* Si enim anni tempus & corpus sit calidius, tutissimum est, minorem ligni quantitatem sumere, & longiore tempore curationem tutò perficere, quàm medicamēto potentiore damnum aliquod ægro adferre; præcipuè primis curationis diebus, & priusquàm humores in corpore superflui imminuantur, & sudor facilè ac exquisitè fluere incipiat, ægerque decocto adsuescat. Pòst sensim plus ligni sumi potest, quod nisi obseruetur, æger facilè in periculum conijcitur. Scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 13.* se vidisse ægros, qui ob hunc errorem, nimiam scilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt postea ab vsu decocti fuerit abstinendū, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum est, in adultis, & cōmuniter, ligni raspati, vel torno comminuti ℔j. affunduntur *aquæ lib. xij.* in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Postea vase tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vase adhuc tecto refrigescere sinitur, posteà colatur.

Quâ ratione coctio instituenda.

Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap. 46.* disputat, an commodius sit, coquere igne aperto, vel in vase duplici dicto, seu in B.M. illosque reprehendit, qui statuunt, decoctum in Baln. factum esse dilutius seu minùs potēs & quòd decoctum, quod fit in balneo, sit præstantius illo, quod fit in igne aperto, probare conatur exemplo aquarum destillatarum, quæ per Baln. præstantissimæ parantur; cùm in his nulla adustio fiat, sed maior eliquatio, quæ fit in calido humido, decoctum præstantius reddat. Verùm aliud docet experiētia, quàm ratio confirmat. Etsi enim è quibusdam plantis humidioribus, vt rosis, violis, lilio conuallium, & similibus recentibus, quarū vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, consistit, optimæ aquæ fiant, etiam sine aquæ affusione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleosa consistit, nunquam earum vis per balnei calorē nimis mitem elici potest, id quod etiam in multis seminibus accidit, sed opus est destillatione per vesicam, per quam vehiculo aquæ partes illæ fixiores eleuātur. Cùm ergo tota vis ligni Guajaci in parte illa oleosa & resinosa consistat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus sit, eam calor B. lentus præstare non potest, sed coctione in igne aperto opus est; quæ tamen, si sufficiens quantitas aquæ addatur, nullā adustionē inducit.

Quomodo decoctum sit condiendum.

Nonnulli saporis gratiâ, & vt amaritudo & acrimonia minuatur, sub finē coctionis vuarum passarū & glycyrrhizæ an. ℥j. addunt. Potest & saccharū & iulepus aliquis saporis gratiâ addi. Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap. 4.* melle inprimis decoctum dulcorandū statuit. Mellis enim exiguam quantitatē, si simul concoquatur, & despumetur, omnem amaritudinē infringere, decoctúque maiorē vim abstergendi, attenuādi, aperiendi, fundendique humores, ac mēbra roborandi, acquirere existimat. Quod in corporibus pituitosis, ac inprimis ventriculo frigido, locū habere concedimus: ita cùm mel facilè bilescat, in corporibus biliosis, calidis & siccis non tutò vsurpari putamus, sed cōmodius & tutiùs passulas, glycyrrhizam, aut etiam saccharum.

Nonnulli etiam in iis, qui hepar calidius & siccius habent, sub finem decocto vnam atque alteram radicē cichorij, endiuiæ, sonchi, M. j. vel ij. addunt. Verùm cùm decocta talia sint diu continuanda, cauendum, ne talium admistione ingrata reddantur, ægroque nauseā pariant. Deinde cùm decoctum ad plures dies sufficiēs plerunque coquatur vnâ vice, tales autem herbæ additæ faciant, vt decoctum minùs diu duret; vt hoc præcaueatur, non toti decocto, sed eius saltem ℔. j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommodè, præcipuè in assuetis, & quibus ventriculus debilior est, sub finem coctionis vini albi subdulcis ℔as iij. addunt. Nonnulli totum decoctum in vino parant, sed minùs rectè. Euaporat enim in decoctione vini pars optima, & phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctū istud ligni cum vehiculo esse exhibendū, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborāte cephalica, renibus laborātibus nephritica,

phritica, hepate, hepatica, liene, splenetica esse admiscēda. Quod vt non planè improbamus: ita non semper necessariũ putamus; cùm decocti vis facilè per se in totum corpus penetret. Inprimis verò cauendum, ne eiusmodi medicamentorum admistione decoctum nauseabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cùm ipse etiam animaduertat, rectè monet, talia medicamenta commodiùs seorsim in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, sumi, quàm decocto permisceri. Verùm de decoctis compositis infra dicetur.

Destillatum è ligno Guaiaco. Chymici cùm metuant, ne longâ decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, spirituosæ ac subtiles partes exhalent & dissipentur, atque ita vitius medicamenti minuatur, alio modo decoctum hoc parant, ita vt nihil virium pereat. Recipiunt scobem Guajaci, ac Retortæ indunt, & aq. f. q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne supposito primò digestionem, deinde destillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ consumptionem. Quæ destillatur aqua, exhibetur ad ℥iiij. Commodissimum tamen est, si aqua destillata cum reliquo in decocto in retorta colato misceatur. Ita enim integræ vires habentur. Supra decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac postea destillari potest. Liquórque destillatus potûs loco exhibetur. Et cùm interdum accidat, vt infantes infecti lue Venereâ nascantur, vel à nutricibus inficiantur, destillatum hoc saccharo dulcoratum loco julepi ipsis exhiberi potest.

Decoctum secundum. Postquàm etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum est, ligno post coctionem primam reliquo iterum aquæ ℔.xij. vel xviij. prout æger plus vel minus bibere solet, affunduntur & coquuntur ad part. tertiæ consumptionem. Colatura pro potu ordinario in prandio & cœna exhibetur. Si potus iste dulcior & suauior expetatur, passularum ℥iiij. vel plures addere licet, vel loco passular. sem. coriandri præparat. ℥j. vel ij. & decoctum sacchari ℥ij. vel iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in mensa non è reliquiis primi decocti parandum, cùm nauseabundum foret, verùm aliud decoctum recens, sed dilutius parandum, vel vinum Guajacinum, quod fit, si sumantur ligni ℔.iiij. vel v. sacchari albi ℔ iiij. vini albi ℔.c. 1. lignúmque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

Vinum Guaiacinum.

Decoctum tertium. Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis vsurpant. Potest idem decoctum etiam pro manuum ablutione, narium elutione, & vlcerum mundatione vsurpari.

Electuarium è Guaiaco. Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulueris; alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Massa, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 6.* Recipit *ligni Indici subtilissimè praeparat.* ℔. j. *& cum syrupo fumar. coquit in formam electuarij*: cuius ℥ß. vel j. exhibet.

Vel ℞. *ligni Guajac. subtiliss. puluerisati, sarsaparill.* an. ℥j. *spec. diatrion santal. diarhod. abbat.* an. ℥ij. *conseru. cichor. rosar.* an. ℥vj. *Cum syrup. de cichor.*

F. Electuarium.

Alij cum syrupo conuenienti pilulas inde parant.

Verùm alij non sine caussa hîc monent, talia medicamenta minùs efficacia esse, multósque, qui recens fuerant infecti, cùm ex talium medicamentorum vsu sanitatem sperassent, morâ & cunctatione istâ & medicamenti debilitate in malum grauissimum incidisse. Minùs enim, vt dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, vbi malum penè expugnatum est, ac meruitur saltem, ne praua aliqua dispositio reliqua sit, & ægris iamdiu continuatus decocti ligni potus nauseam pariat, talia medicamenta ad reliquias omnes absumendas vsurpari possunt.

Extractum ligni Guaiaci. Commodiùs extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel rotulæ. Verùm post eius vsum liquore aliquo sumpto opus est, cuius vehiculo extractum in totum corpus distribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam censente Hercule Saxoniâ, vix tàm validas vires habent, vt possint morbum antiquum & maximum vincere, sed iis meritò decoctum præfertur.

Oleum Guaiaci. Fortius oleum esse scribit Hercul. Saxonia, *de lue Venerea, cap. 27.* Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depositam esse putat, & se experientiâ comprobasse refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuisse superarum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatis cum lacte; in aliis temperamenti calidioris cum conserua rosarum, vel sero caprino; in melancholicis cum conserua borraginis, vel buglossi; in pituitosis cum conserua beronicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro dosi ϑij. Verùm procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxonia, sed extractum liquidum, seu tinctura, vt appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno destillatur. Quod verò per retortam, seu descensum, igne aperto, destillatur, ita comparatum est, vt intra corpus non commodè, imò vix tutò exhiberi possit.

Spiritus Guaiaci. Ego plus tribuo spiritui Guajaci, quem tamen parare non est cuiusuis. Longiore enim & diligentiore digestione ac fermentatione indiget, vt parari possit.

Sunt etiam, qui folia & fructus huius arboris in conseruas & electuaria redacta vsurpanda censent, referúntque, Indos etiam hâc lue infectos, ea loco medicamenti vsurpare. Verùm etsi folia & fructus in lue leui aliquid præstare possint: tamen in inueterata & magna non sufficiunt, nec idem quod lignum præstare valent. Fructûs verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obseruatum est. Et cùm recens ac leuis lues interdum solis purgantibus curetur: non mirum est, Indos, per purgantes hos fructûs, curari posse; in primis cùm omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum ei non sit deneganda.

CAPVT XIV.

De Sarsaparilla.

Sarsaparilla. Post lignum Guajacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij spartam parillam, alij salsamparillam, Hispani sarsamparillam nominant, ob similitudinem, quam cum smilace aspera plantâ habet. Ob spinas quidem (dumus enim Hispanis Sarsa est) sarsa, ob folia verò & ramos, parilla, quasi vitis spinosa nominatur. Imò Fallopius, *de morb. Gall. cap. 63.* in ea est sententia, reuerâ esse smilacem asperam, quæ & in Italia passim crescat; & se eius vsu felici successu plures à lue Gallica liberasse, scribit. Dioscorides quoque, *lib. 4. cap. 139.* de smilace aspera ita scribit: *folia & fructûs eius contra lethalia venena prius pòstque pota antidota sunt, & traditum praeterea est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum venenum.* Verùm sit sanè, vt Italica smilax aspera contra hunc morbum, sicut & alia venena, aliquid possit: tamen ipse concedit, quòd non leuis inter hanc & Indicam sit differentia.

Locus natalis sarsaparillae. Nascitur verò Sarsaparilla in Peru, in sepibus, vt in Europa smilax aspera, vitis alba & nigra, ac lupus salictarius. Radix per terram longè latéque serpit, vt sæpe sex cubitorum longitudinem superet, quæ in fasciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens est alba, solida: quæ verò tussa est, & cùm frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

Vires. Eius vis, vt dixi, maxima etiam est in curando hoc morbo, atque experientiâ compertum, eius vsu, sine Guajaco, multos curatos esse. Et quia temperatior est, & moderatè calida, ac nullius acrimoniæ, amaroris, aut adstrictionis, vt & odoris particeps, sed obscuram quandam dulcedinem habet, omni corporis constitutioni & ætati tutò adhiberi potest. Partium prætereà est tenuium, sudores prouocat, insigniter exsiccat, putredini resistit, nimiam humiditatem absumit, corpus nonnihil laxat, & propterea ventriculum aliquo modo debilitare solet. Etsi verò valentius & efficacius sit lignum Guajacum: farsa tamen in eo lignum superat, quòd insignē vim habet dolores Gallicos sedandi, eosque acutissimos, & pertinacissimos, ob insignē tenuitatem, vim penetrandi & laxandi: nullúque dolorē tam contumacē, tamque diuturnum occurrere scribit Iul. Palmarius, quem non raro aliquando sopiat ac superet, si quis decocto eius diutiùs & constanter vtatur. Imò nodosi omnes luis tumores, modò ossei non sint, quacunque in parte consistunt, exstirpantur eius vsu, liquefactâ & sudoribus profusâ, aut minùs consumptâ, & insensibili perspiratione vacuatâ eorum materiâ. Scribitque *alleg. loc.* Fallopius, quòd, si post superatum morbum restant vlcera, rhagades circa anum, duplo citiùs ea sanare sarsamparillam, quàm lignum Indicum; & breui quoque tempore tophos durissimos ea discuti. Monent tamen hîc nonnulli, Guajaco equidem hunc morbum perfectè curari posse, & in Guajaco omnia, quæ ad luem hanc curandam necessaria sunt, reperiri, sarsam verò solam, sed cum ligno Guajaco, rad. Chinæ, & ligno sassafras mixtam, hunc curare morbum: idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimoniâ careat, & proptereà non ita abstergat, & cùm odore careat, spiritûs efficiendi vim non habeat. Verùm accusationes hæ, à qualitatibus manifestis petitæ, non videntur sufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non est. Interim à plurimis etiam obseruatum, solius huius radicis vsu interdum luem hanc curatam fuisse. Et si forsan ventriculum nimis laxet, ei facilè occurri potest.

Modus exhibendi. Exhibetur autem & ipsa variis modis. Plerunque, vt Guajacum, in decocto. De quo notandum, qui sumptui parcere nolunt, & decoctū efficacius expetunt, eos solum corticem, vt qui efficacior radicis pars est, sumere, medullam verò interiorem abiicere debere, vtpote, quæ minùs efficax est, imò, vt à nonnullis perhibetur, frigidior, & quandam adstringendi vim habet.

Decoctio. Sumitur autem radix sarsæparillæ, minutim concisæ, eiusque ℥j. affunduntur aq. lb. ij. seu rad. ℥iiß. aq. lb. iiij. nonnulli rad. ℥iiij. aq. lb. vij. alij. ℥iij. aq. lb. x. affundunt. Neque enim ita strictè aquæ ad radicem portio præscribi, sed ea pro morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari potest. In lue enim inueterata potentiori decocto opus est, in recenti minùs potenti. Maceratur autem primò horis 15. vel 20. & postea coquitur ad dimidiæ partis consumptionem. Decoctoque passulæ, glycyrrhiza, vel alia, prout opus, sicut in decocto Guajaci, adduntur. Et quia decoctum sarsæ ventriculum nonnihil laxat, plerunque mentha, betonica, vel aliud ventriculum roborans, addendum, aut, quod commodius videtur, ipsum Guajacum, aut, ne variorum mixtio nauseam pariat, post sumptum sarsæparillæ decoctum, aliquod ventriculum roborans sumendum.

Decoctum secundum. Postquam decoctum primum paratum est, reliquiis iterum aq. lb. xv. affunduntur, & ad tertias decoquuntur, decoctumque in prandio & cœna vsurpatur. Nonnulli etiam sub finem decoctionis vini lb. iij. addunt. Id tamen tùm solùm faciendum censet Fallopius, cùm vel æger domo egreditur, vt vires conseruentur, vel quando ventriculus debilis est.

Possunt tamen etiam ex hac radice pulueres, electuaria, extracta parari, vt ex ligno Guajaco.

CAPVT XV.

De Radice Chinæ.

Radix Chinæ. Mercatores Lusitani è Chinarum regione radicem quandam ad hunc morbum curandum superiore seculo aduexerunt, quam Radicem Chinæ appellarunt. Cùm enim & eam regionem lues Venerea inuasisset, sicut Americani Guajaci vsum ad hunc morbum profligandum monstrarunt; ita Chinenses ad eundem curandum hanc radicem vsurparunt, eiusque vsum alios docuerunt. Est verò radix palmi longitudine, interdum crassa satis, interdum tenuior, tuberosa, subrufa, ponderis mediocris, quam recens effossam adeò tenellam esse ferunt, vt cruda & elixa mandi possit, apud nos napi ac rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cùm apud nos napi ac rapi radices exsiccatæ tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos dissectæ adferuntur.

Vires eius. Vires eius quod attinet, nec sapore nec odore pollet, & propterea in caliditate & frigiditate nullus eius est excessus, sed potiùs temperata est, aut si quis eius est excessus, potius est in frigiditate. In siccitate tamen ad secundum extenditur, tenuis est substantiæ, cum aliqua tamen adstringendi vi, & substantifica quadam humiditate; ita, vt eius vsu homines pinguescant: vnde & decoctum eius facilè acescit. Cùm primùm à Lusitanis in Galliam & vicinas prouincias esset allata, mirè à mercatoribus laudata est, vt quæ tenuium partium digerendi vim habeat, vrinas & sudores moueat, omnis generis excrementa absumat, viscera abstergat, obstructiones liberet, sanguinem à corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lui Venereæ prosit, & quia temperata est, omni ætati, sexui, quocunque tempore anni, ipsisque adeo febricitantibus tutò adhiberi possit. Quæ facultates omnes cùm in ligno non sint, à nonnullis tum temporis non solùm ad alios morbos curandos adhibita, sed & ad Gallicum curandum ligno Guajaco prælata est. Quæ res ipsa fecit, vt Carolus V. Imperator, grauissimâ arthritide laborans, primus ferè huius radicis vsum, de quorundam Medicorum consilio, experiri voluerit. Verùm experientia illam famam postea minuit, scribitque hac de re Iul. Palmarius, *de lue Vener. cap.* 14. multos magno suo incommodo radicem hanc ligno Guajaco prætulisse seque experientiâ cōperisse, quòd etiam in magna victûs parsimonia aduersus hanc luem inefficax fuerit, sæpe etiam eius decocto ita humescere ventriculus visus sit, & calor natiuus opprimi, vt lienteria grauis, magnaque cruditas non raro subsecuta fuerit, quibus imbecillus insiti caloris fomes inerat. Præter has incommoditates & vitia non raro etiam lienis tumores atque duritiem diutiùs vtentibus inducere scribit. Neque etiam totâ substantiâ vel occultâ qualitate aduersus luem hanc præcellentes vires habere concedit; cùm post eius vsum in morbi recidiuam, qui sibi iam bene esse crediderunt, quotidie relabantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap.* 60. qui & ter & quater se istâ radice ad hunc morbum curandum vsum esse, nihil verò eâ efficere potuisse, scribit: interim se feliciter eâ ad hydropem, ad contemperandam humorum mobilitatem, in lippitudinibus oculorum calidis, & intemperie calida ventriculi & hepatis vsum esse scribit. Et consentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guajaco & sarsaparillâ inferior longè sit, quanquam ad calorem corporis nostri conseruandum & roborandum ac propterea

ad

ad alios morbos, vtilis sit. Et si forsan vnus aliquis, qui neque Guajaci decocto, neque hydrargyri inunctione seruari potuit, Chinæ decocto ad sanitatem rediit, eius rei hanc caussam esse putat Iul. Palmarius, quod natura varietate remediorum gaudens & fortiorum pertæsa, tandem minus efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam insigniter adeò calefacere, vt si quis eius decocto paullùm meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos hepatis ardores, in erysipelata, in phlegmonas, atque alia grauissima symptomata incidat. Verùm cùm ad nos insipida, interdum etiam puluerulenta, aduehatur, non est, vt tale quid metuamus. Neque verò hoc solùm in hac planta, sed & in multis aliis accidit, vt succus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exsiccatæ. Ideoque etsi forsan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat: non tamen necessarium est, vt easdem apud nos obtineat.

Decoctum Chinæ. Paratur autem decoctum ex hac radice ab aliis aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc esse scribit, vt radicis ℥iiß. in orbiculos sectæ in olla fictili aquæ ℔. iiij. affundantur, & horis xij. macerentur, postea lento igne ad dimidiæ partis consumptionem coquantur. Fallopius radic. ℥ij. in aq. ℔. xij. coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari potest, & radic. ab ℥j. ad ℥iij. in aq. ℔. xij. coqui. Monet tamen hîc Septalius, commodissimè decoctum hoc parari, si radic. recentior. non cariosæ. ℥j. coquatur in ℔. x. aq. & ℥ij. in ℔. aq. xij. Scribit enim: Etsi multi Medici, vt nimiæ impensæ rationem habeant, cùm multi totam illam decoctionem vnicâ die absumere nequeant, vereantur autem, si in alterum diem conseruent, ne acescat, dimidiam Chinæ portione in dimidiatâ aquæ quantitate excoquunt, & aut dimidias, aut duas tertias consumunt, sic censentes & indemnitati crumenæ cõsuluisse, & decoctum æquè validum parasse; tamen maximè decipiuntur, & si gustûs iudicium non subtraxerint, facilè cognoscent, potentius multò esse primùm illud decoctum, quàm secundum; & ratio est in promptu, quia non satis est, dari proportionem radicis ad aquam, sed spectandum maximè tempus coctionis, & actionis caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex durissimâ radice, & aquæ communicandam, cùm quatuor putà horarum spatium intercedere debeat, quantum consumetur in absumendis per elixationem sex, octo, libris aquæ, si dimidiatâ quantitate impositâ, Chinæ putà ℥ß. ℔. vj. aq. dimidium consumere sinamus; aut duæ tertiæ partes, minori spatio, quàm duarum horarum absumentur, minus aquâ actioni ignis resistere valente. Neque verò quis dicere audeat, datâ minori ignis quantitate, & magis lento igne si fiat coctio, posse nos huic incommodo contra venire: nam ad extrahendam vim hanc ex solidiori substantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.

Decoctum secundum. Ex reliquiis alius potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guajaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen primâ coctione totam facultatem istius radicis in iusculum transfundi existimat, ideoque pro potu ordinario radicis alias ℥iij. in aq. ℔. viij. coquit, dum ℔. ij. discussæ fuerint, additque passulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna propinant, cùm gustui non ingratum sit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti semel paretur, quàm vnâ die absumi possit, cùm refrigeratum facilè acescat. Ideo etiam id in cineribus tepidis asseruari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quia tamen acescit, id ipsum docet, radicem hanc aliquid spirituosi & alimentarij, quod fermentationis; & hinc aciditatis, caussa, est, in se habere.

Videatur etiam de hac Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat.* 98. & inprimis *centur. 2. curat.* 31.

CAPVT XVI.

De Ligno Sassafras.

Lignum Sassafras. Vires eius. AD luem Veneream curandam etiam vsurpant lignum, quod Sassafras vulgò appellatur, quod ex Insula Florida dicta apportatur. Saporis est aromatici, instar fœniculi. Calidum est & siccum in 2. gradu, tenuis substantiæ & vi aperiendi, discutiendi atque attenuandi præditum: ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigarunt, commẽdatur ad febres tertianas diuturnas, cachexiam, & hydropem, & ventriculum roborandum, doloresque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, menses aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non est. Vsurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minùs tamen efficax esse, quàm Guajacum, & sarsamparillam, plerique Medici consentiunt. Paraturque ex eo decoctum ferè, vt ex sarsaparillâ.

CAPVT XVII.

De Saponaria.

Saponaria. TAndem quibusdam Medicis ad hunc morbum curandum Saponaria commendatur, quæ est amara, acris, & vi abstergendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinacissimis doloribus laudatur. Inuentum esse fertur Zapatæ, Empirici Hispani. Vsurpatur verò & in decocto, & in substantia. Decoctum paratur hoc modo:

Decoctum eius. ℞. Saponariæ virid. M. ij. Infundantur per noctem in ℔. viij. aq. Mox excoquantur ad cocturam saponariæ. Deinde ℔. j. cum ℔ß. aq. cum herba iam cocta excolentur cum expressione, quæ reseruetur pro potione matutina, ad sudores proliciendos, sumendo ℥vij aut viij. Quod verò verò superest, dulcoretur cum passulis, aut sacharo pro potu cum cibis; æstate, & biliosis natura addi poterit aut sonchi, aut cymbalariæ M. j.

Sed gustui ingratum est remedium. Eustach. Rudius Recipit saponar. p. vj. vel etiam plures, & infundit in aq. ℔. xij. & coquit ad dimidiæ partis consumptionẽ. Verùm, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam saponariæ portionem est aquæ copia.

Puluis. In Substantia verò radix inprimis vsurpatur, eamque Rudius plurimùm in doloribus Gallicis antiquis commendat, atque ex ea hunc puluerem parat.

℞. *chamæpitios* ℥ij. *dictamn. alb.* ℥iß. *zedoar.* ℨvj. *rad. saponar.* ℨiij. *margarit. præparat.* ℨß.

F. puluis pro jx. dosibus. Sed quis sumet pro vna dosi pulueris propemodum ℨiiij? Et reliqua medicamenta saponariam, quæ tamen basis esse debet, longè superant.

CAPVT XVIII.

De Alexipharmacis Compositis.

Alexipharmaca composita in lue Venerea. ETsi verò medicamenta hactenus enumerata omnia ad hunc morbũ profligandũ vtilia sint: tamen alia aliis efficaciora sunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc huic, nunc illi scopo inseruiunt, vt de simplicibus dictum. Ideoque rarò vnum medicamentum ex his, sed plerunque plura simul vsurpantur. Equidem si morbus sit simplex, neque viscus aliquod labo.et,

laboret, & intemperies aliqua insignis in parte aliqua sit, quæ vsum Guajaci prohibeat, præstantissimum inter omnia est lignum Guajacum, quod & occultis qualitatibus, & manifestis huic morbo resistit. Si verò affectus aliquis coniungatur, sarsamparillam, Chinámque addere sæpe vtilissimum est. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cùm suprà dictum sit, hoc loco nihil de iis addimus, nisi hoc; cauendum esse, ne admixtione cichoraceorum & intibaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guajaci, qui tamen ita formidandus non est, temperandum adduntur, sudores, qui vnicè expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm leuis calefactio damni, impediantur: Deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauseabunda reddatur. Ideóque his missis, vt saltem de alexipharmacorum mistione dicamus, si ægri natura sit valde calida & sicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, solùm lignum Guajacum non commodè adhibetur; cùm partes ampliùs calefaciat & exsiccet, & humores caliditate suâ fundat, ac moueat; sed tum sarsaparilla tutior est, & China adhuc commodior, quæ caliditatem simul temperat, adstringendíque vim habet, quâ fluxiones sistit. Contra si virtus sit imbecillis, & oculorum debilitas adsit, salsa non commoda est, cùm ventriculum laxet, & oculorum aciem obtundat. Si magna adsit atrophia, (modò non à lue Venerea ortum habeat. tunc enim lue hâc, vt causâ, ablatâ ipsa macies quoque cessat, & corpus meliùs nutriri incipit) Guajacum & Sarsaparilla non satis tuta sunt; China verò tum longè vtilior est, vtpote quæ substantificè, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat sarsamparillam Lud. Septalius, *lib. 7. animadu. num. 214.* vt infra etiam *cap. vlt.* dicetur. Ita si atroces dolores ægrum infestant, aut gummatosi tumores, aut insignia vlcera coniunguntur, sarsaparilla vtilissima est, quæ etiam tophos Gallicos discutit, ac dolores faciliùs sedat, quàm ipsum lignum. Ita pro ægri constitutione, & morborum coniunctorum naturâ, nunc Guajacum solum vsurpare, nunc sarsamparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia, & quidem in maiore vel minore quantitate, admiscere vtile est. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc ℥ iij. nunc ℥ iiij. pondere, ad ligni ℔.j. & in aq. ℔. xv. coquuntur. E. g.

℞. *lign. Guaiac.* ℔ß. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an ℥iij. *radic. Chinæ* ℥iß.

Infund. hor. 24. in aq. ℔. xij. Postea coquantur ad dimid. part. consumpt. pro haustu sudorifero.

Residuo affund. aq. ℔. xij. Stent in infus. hor. 8. Postea coq. ad tert. part. consumpt. pro potu in mensa.

Vel: ℞. *lign. Guaiac.* ℔.j. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an. ℥iij.

Coq. in aq. ℔. xvj ad dimid. part. consumpt.

Vel: ℞. *lign. Guaiac. radic. Chinæ*, an. ℥iß. *sarsaparill.* ℥j.

Infund. in aq. ℔. vj. hor. 24. Postea coq. ad medietat.

Residuo affund. aq. ℔. x. Coq. ad consumpt. ℔. iij. Colatura detur pro potu in mensa.

Vel: ℞. *ligni Guaiac.* ℥viij. *cortic. eiusd.* ℥iiij. *sarsaparill. lign. sassafras*, an. ℥ij.

Coq. in aq. ℔. xij. ad consumpt duarum tertiar. vt scilicet remaneant ℔. iiij. Sub finem add. vini ℔. iiij.

Residuo affund. aq. ℔ xvj. Coq. ad consumption. medietat. & sub finem add. vin. ℔. iiij.

F. potus in mensa.

Hoc loco non prætereunda est quæstio, de vsu purgantium, dum decocta bibuntur: An nimirum ea decocto admisceri, vel cum decocto simul vsurpari debeant. *An purgantia decoctis admiscenda.* Alij enim planè ea reiiciunt, & purgantia nec decocto admiscenda, nec seorsim vsurpanda esse, statuunt, eâ de caussa, quòd corpora, antequàm accedant ad vsum horum decoctorum, diligenter purgari soleant. Deinde, quòd purgantia & sudorifera motûs contrarios efficiant. Alij contra decoctis hisce admiscent purgantia, vt eorum auxilio sanguis mundetur, & aluus continuò laxetur. Alij purgantia decoctis hisce non admiscent, sed certis interuallis, octauo vel decimo quoque die, vel longiore etiam interuallo, prout opus est, purgant. Quæ vltima sententia mihi verissima videtur. Etsi enim corpus ante decoctorum horum vsum purgetur: tamen facilè aliquid restare potest, & subinde etiam colligi; ac sudores tantùm humores tenuiores purgant, crassos verò relinquunt. Neque hoc modo motûs contrarij fiunt. Eo enim die, quo purgatio instituitur, sudorifera non exhibentur. Si verò ipsis sudoriferis purgantia admiscerentur, tum motûs contrarij fierent. Et præterea purgantium admistione decoctum tot septimanis vsurpandum nauseabundum & ingratum redderetur.

Statuit quoque Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. singulis etiam diebus posse purgationem institui, in iis scilicet, in quibus sudor vel non potest, vel non debet excitari. *An purgantia sudoriferorum loco esse possint.* Non posse sudorem prouocari, existimat in iis, qui vel sunt vsque adeò cute durâ ac densâ, vt nullo modo possint sudare, vel quibus quamprimùm sudorifera exhibentur, lipothymia vel syncope accidit. Non debere verò eos sudare putat, quibus lues Venerea non obsidet artûs, neque cutem, neque corporis ambitum, sed potiùs circa viscera propriam posuit sedem. Verùm non videtur vero mihi consentanea hæc opinio. Nam quòd putat, ideo quibusdam esse exhibenda purgantia, quòd non possint sudare ob cutis densitatem, vel quod in lipothymiam statim incidant, nec rationi, nec experientiæ consentit. Etenim vix habet aliquis cutem tam densam, vt poti ad sudorem nullo modo pateant. Et licet primis diebus sudor statim non succedat: tamen postquàm vsu decoctorum humores attenuantur, viæ & pori aperiuntur, postea sequitur sudot; inprimis si balnea illa Laconica, vt postea dicetur, adhibeantur. Potest æger sudorem etiam ita moderari, vt in lipothymiam vel syncopen non incidat. Et qui sudores non ferunt, nec purgationem facilè ferent. Tandem purgantia idem, quod illa sudorifera, præstare non possunt. Quòd verò in quibusdam sudorifera exhiberi non debeant, falsum. Etsi enim circa hepar & viscera lues primariam sedem habere possit: tamen fieri non potest, quin simul vitiosi humores in toto corpore abundent; cùm hepar hâc lue infectum virulentum sanguinem generet, eúmque in totum corpus distribuat.

CAPVT XIX.

De Modo Vtendi his medicamentis.

Modum vtendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guajaci exhibetur plerunq; manè & post meridiem, horis duabus ante cœnam. *Modus vtendi his medicamentis.* Manè quidem datur ab ℥v. ad ℥viij. vel viiij. ante vesperâ ab ℥iij. ad ℥vj. Puluis ad ʒij. Extracti ℈ij. Haustus *Dosis decocti.*

tamen vespertinus interdum omittitur, inprimis in principiô, donec æger decocto adsuescat. Quod enim supra de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quantitate exhibenda observandum, ne nimiâ eius copiâ æger obruatur & offendatur. Quod nisi observetur, accidit interdum, vt ægri in febres incidant, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur.

Eadem verò ratione est exhibendum decoctum sarsæpatillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compositorum. Etsi enim nonnulli hîc varias doses præscribunt: tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Sudor. Et quidem post matutinum haustum danda opera, vt æger sudet. Experientia enim docet, eos, qui sumptis his medicamentis non sudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò sudor faciliùs fluat, æger sumpto medicamento horam vnam dormiat. Ita enim medicamentum in actum deducitur. *Tempus sudandi.* Tempus sudandi quod attinet, primò satis est, si æger horam vnam sudet, post sensim ad plures adscendat. *Modi sudandi.* Modi verò sudandi varij sunt. Plerique ægros in lecto sudare permittunt, quod vt facilius fiat, lagenæ aquâ calidâ plenæ, vel lateres calidi panno inuoluti sub axillas, & latera ægri apponendi sunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale descripsit & depinxit, *in Exeges. chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tamen sudandi modus non parùm molestus est. *Balneum.* Non sine caussa verò omnibus sudandi modis in hoc morbo præferunt plerique eum, qui fit in balneo & æstuario, vtpote qui minorem molestiam ægris affert, cùm debiles ægri etiam in lecto sudantes, balneo & æstuario vti possint, calorque balnei queat intendi & remitti pro lubitu, siccum & humidum parari, vt ægri conditio postulat. Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ vapore lentè calefactum, commodissimum est; cùm vapor ille calidus aquæ poros cutis aperiat & laxet, vt sudor faciliùs, & absque ægri molestia fluat. Sicca verò balnea planè laboriosa sunt, & in corporibus siccis ac melancholicis vsurpati non debent.

Balnea duplicia. Balnea autem illa æstuaria sunt duplicia: Primò magna illa, in quibus ambulatur, qualia sunt nostra vulgò balnea dicta, in quibus plures simul sudare & lauari possunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonsoribus sint vsitata, meritò tamen vitantur; cùm, si quis leniter affectus illud, quod ex alio grauiter laborante exhalat, excipiat, magis infici possit, sed commodius est, vt quilibet æger seorsim sudet. Deinde sunt balnea, seu æstuaria parua, in quibus vnus solus conclusus sudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ tursum sunt duplicia; alia, quæ rectâ hominem, sine corporis inflexione, rectum capere possunt, quale describit Iul. Palmarius, *de lue Venerea, cap.* 17. Formâ quadratâ septem pedes altâ, quatuor verò longâ & latâ. Cuius descriptio ibi videatur. Apud nos alia sunt in vsu, etiam ex asseribus, mutuis processibus & finibus sese excipientibus, compacta, quadrata, sed oblonga, latitudine eâ, vt homo sine impedimento sedere, & brachia dilatare possit; altitudine verò duplici, vnâ vbi æger sedet, tantâ, vt sedens caput, quod arctè tabulis concluditur in collo, exserere possit: reliquâ verò parte humiliore. Longitudo tanta est, vt si æger sedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & ostiolum, per quod æger ingredi potest, & à tergo fenestram, quæ pro vsus necessitate aperiri potest. Habet & aliud ostiolum versus pedes, per quod vas ferreum vel aheneum lapidibus vel scoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte superiore è directo vasis, per quem vel aqua simplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel scorias sensim, quantum æger ferre potest, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vsque diffusus, sudorem prolicit. Et quamuis in hoc modo caput exseratur: id tamen non nocet, aut inutile est, etiam cum caput afficitur. Etsi enim prominet, tamen & ipsum sudore satis copioso perfunditur. Interim æger non illos prauos halitus è corpore euaporantes iterum inspiratione attrahit, sed liberum & purum aërem, vnde refocillatur, vt sudorem faciliùs & feliciùs sustinere possit. Quocunque autem in balneo sudor prouocetur, post sudationem peractam balneum aperiri debet, vt ab aëre libero perflari, & praui illi vapores discuti possint.

Quando sudandum. Tempus sudandi commodissimum est matutinum. Interdum tamen & post meridiem sudare licet. Qua in re ægri vires consideranda. Reperiuntur enim, qui sudorem etiam bis de die facilè ferunt; alij qui semel fatem; alij, qui nec singulis diebus semel sudationem tolerare possunt. Medicamenta autem sudorem cientia ieiuno ventriculo sumenda, & horâ vnâ vel alterâ post medicamentum sumptum sudor ciendus.

Quandiu. Sudandum autem tandiu, quandiu ægri vires ferunt, & si æger in balneo vel æstuario sudet, caloremque balnei ampliùs tolerare non possit, in lectum componendus, in quo posteà sudor sponte, & sine virium iactura, ampliùs fluit. Sudor postea detergendus, ac post sudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties. Quoties autem sudandum, & quandiu horum medicamentorum vsus continuandus sit, in genere definiri non potest. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda: interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta sufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies sexaginta, & vltra in vsu horum medicamentorum persistendum. Toties nimirum & tandiu sudandum, donec morbi malignitas victa & vitiosi ac virulenti humores per sudores discussi sint, & omnia symptomata cessent inprimis gonorrhœa & cicatrices callosæ. Quandiu enim hæc durant, in vsu horum medicamentorum subsistendum. Imò etiamsi omnia symptomata euanescunt: tamen per dies aliquot medicamenta ita continuare vtile est vt etiam partium dispositio maligna tollatur, nec recidiua metuenda sit.

Post meridiem verò, etsi sudor non moueatur: tamen idem decoctum tum exhibitum vitiosos humores iosensibiliter discutere, & virulentam dispositionem cum partibus, tùm humoribus impressam expugnare potest.

CAPVT XX.

De Alexipharmacis aliis Communibus.

Alexipharmaca communia. VErùm nonnulli alexipharmacis istis puta ligno Guaiaco, Sarsapatillâ, radice Chinæ, & ligno sassafras solis non fidunt, sed etiam communia alexipharmaca addunt. Factitatum id primò à Fernelio, qui decoctum hausturis opiatæ seu antidoti alexipharmaci sui prius ʒ ß. vel ʒ. j. exhibet, quæ ita paratur:

Antidot. Fernelij. ℞. *fol. scordij* ℥ ß. *polij montan. puleg. prassij alb. origan. calaminth. hyperici, cẽtaur. minor stæchad. chamæpithyos, chamædryos, spicæ nardi,* an. ʒ ij. *sem. anisi fœnicul. petroselin. dauci, sileris mõtan. rutæ, ocym, hormini, thlaspi, baccar. laur. iuniperi, sem. pæon. maris*; an. ʒ ß. *radic. aristoloch.*

aristoloch rot. gentian. dictamn. valerian. asari an. ʒ j. *nuc. moschat. garyophyll. piperis. croci* an. ℈ iiij. *cinamom, myrrhæ castorei, styrac. calamit.* an. ʒ iij. *mellis boni* q. s.

F. opiata.

Fernelium secutus est Iul. Palmarius, eius discipulus, qui, vt supra etiam dictum *lib. 1. de lue Vener. cap. 7.* scribit, Fernelium ab hydrargyri vsu alienissimum primum ausum esse huius luis curationem sine illius ope polliceri; & multa domi suæ alexipharmaca componenda curasse, quæ aduersus huius morbi perniciē cum Guajaco, ac etiam sine hoc exhibuerit. E quibus præstantissima & efficacissima, quæ comperit, duo describit: Primum modò descriptum est; Alterum est hoc:

℞. *Morsûs Diaboli, scabiosæ, pimpinellæ, flor. calendulæ, verbasci, plantaginis, melissæ, rutæ, genistæ, origani, flor. anthos, rosar. rubrar.* an. ʒiij. *sem. citri. acetosæ, fœniculi, carduibened. rad. dictamn. tunicis, tormentill. aristolochiæ rot. gentian. zedoariæ, doronici Roman.* an. ʒij. *cornu Ceruі, rasuræ eboris, ligni aloës, santali citrin. cinamom. el.* an. ℥ß. *croc. caryophill. nucis moschat.* an. ʒij.

Refertque primam compositionem vocasse opiatam maiorem, alteram minorem, atque alterius ʒß. cum conseru. buglossi, pari pondere, & Mithtidatij ℈ß. pro dosi exhibuisse, vel etiam sine Mithridatio Se verò, postquàm è viuis excessisset Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduersus venena valere, & ad sudores ciendos aptissima esse compererit, vnam concinnasse, cuius descriptio est hæc:

Antidotus Palmarij.

℞. *Scordij* ℥ß. *morsus diaboli, scabiosæ, pimpinellæ, polij montani, pulegij, calamenti, prassij albi odorat. origani, menthæ, hyperici, centaur. min. stæchad. chamædryos, chamæpithyos, plantaginis, melissæ, rutæ, thymi, sampsuchi*, an. ʒij. *hyssopi, saluiæ min. polypod. verbenæ, veronicæ vtriusque* an. ʒij. *flor. betonic. calendulæ, verbasci, genistæ, roris marini, iasmini, saluiæ, rosar. rubr. hyperici, buglossi, borraginis, violarum, nymphææ*, an. ʒiij. *sem. anisi, petroselini vtriusque, dauci, granorum tinctoriorum, hyperici, sileris montani, rutæ, leuistici, ocymi, baccar. lauri, iuniperi, sem. pæoniæ vtriusque, seseleos*, an. ʒiß. *sem. citrij, acetosæ, carduibened. fœnicul.* an. ʒiij. *rad. pæoniæ maris, aristolochiæ rotund. gentianæ, calami aromatic. ireos Florentinæ, cyperi*, an. ʒj. *angelicæ, dictamni, tunicæ, tormentill. zedoariæ, doronici Roman.* an. ʒiiß. *margaritar. el.* ʒiiß. *C. C. rasur. eboris*, an. ℥j *ligni aloës, santali citrini, ossis de corde Cerui, corallij vtriusque* an. ℥ß. *cinamom. el.* ʒiß. *xylobalsami*, si haberi potest, ℥j. *lapidum omnium pretiosor.* an. ʒß. *nucis moschatæ, macis, caryophillorum, myrrhæ, styrac. calamit. benzoini, croci, castorei*, an. ʒß. *succi glycyrrhizæ* ℥j. *ol. è sem. fœnicul. anisi, è saluia, mentha, iunipero, nuce moschat. caryophyll. opobalsami rubri*, ex America allati, si ad manum est, an. ʒj.

Legantur singulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, siccentur, ac in papyraceis sacculis asseruentur, tum in puluerem tenuissimum omnes redactæ vino & melle excipiantur, & in electuarium coquantur, donec Mithridatij bene præparati crassitudinem assequatur. Possunt tamen flores saccharo conditi & asseruari, vt aliis misceantur sub coctionis finem. Mellis ℔. j. puluerum ℥ij. misceatur. Seruetur in amplissimo vase terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut efferuescat: nec in vsum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum. Eorum descriptiones hæ sunt: Aquæ Cardiacæ:

Aqua Cardiaca Palmarij.

℞. *fol. saluiæ, menthæ, maioranæ, rutæ, hyssopi, origani, summitatum betonicæ*, ana M. j.

Contrita omnia in fictile maiusculum reconde loco calido, & aqua attractilidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne extent, quotidiè radiculâ agitentur, antequàm acescant (qnod quarto quintovè post die contingit) expressus humor seruetur, & magma abiiciatur. Rursus

℞. *fol. plantag. calendulæ, melissæ, verbasci, hyperici, centaur. min. pimpinellæ*, an. M. ij.

His, post quatridui macerationem & expressionem, abiectis, rursus accipies *scordij, morsûs diaboli, fœnicul. petroselini, buglossi, borrag. angelicæ*, an. M. j.

Quibus dies totidem maceratis, expressis, & abiectis.

℞. *rad. angelicæ dictamni tormentillæ, betonicæ, zedoariæ*, an. ℥. ß. *cyperi* ʒ. iij. *nuc. moschat. caryophill.* an. ʒ j. *sem fœnicul. citri acetos. carduibened. baccar. iuniperi*, an. ʒ ij. *rasuræ eboris, C. C. ligni aloës santali citrini, cinamom.* an. ʒ j. *croci* ʒ ß.

Paratum puluerem expresso liquori commiscebis.

Exin amuleti luis, Mithridatij selectissimi, an. ℔. j ß. theriac, veteris. ʒ iiij. pendes, & dicto liquori atque pulueri confusa in alembico vitreo aut terreo vitrato recondita Iunij ardoribus sex octouè dies expones, dum conferueant, & perfectè fermententur, tandémque fiat distillatio in diplomate igni quàm lentissimo. Si descripta simplicia olla noua indita cum aqua attractilidis dies quindecim fimo equino calente conferueant, præstantior aqua elicietur.

℞. *Aqu. prædictæ* ℥ iij. *syrupi de limonibus & violati* an. ʒ vj.

Fiat dosis.

Pulueris descriptio.

Puluis alexipharmacus Palmarij.

℞. *Rasuræ eboris, cornu cerui iunioris, margaritarum el.* an. ʒ ß. *ligni aloës, santali citrin. ossis de corde cerui*, an. ℈ j. *sem. fœnicul. coriandri præparat.* an. ʒ j. *fol menthæ plantag. verbenæ pimpinell.* an. ℈ ij. *rad. tormentill. betonicæ zedoariæ*, an. ʒ ß. *flor. betonicæ calendulæ genistæ siccorum*, an. ʒ ß. *sacchari rosati* triplum: fiat puluis tenuissimus.

Dosis cochlear j. initio pastus, & ante sudorifici cremoris haustum, si æger opiatæ vsum refugiat.

Et *cap. 13. lib. de lue Vener.* vbi disputat:, an solius Guaiaci vsu hic morbus possit percurari; an verò aliis medicamentis, operarum sociis opus sit, tandem distinguendo concludit, quòd nec tanta Guaiaci vis sit, vt veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum prorsus extirpare possit, nec ita imbecillum, vt nihil sine aliorum ope perficiat. Eius quidem vnius vsu, absumptis humoribus, omnia symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere, sed tamen mali labem, quæ iam partibus solidis insederat, in plerisque eo præsidio expugnari prorsúsque extingui non posse.

Aqua theriacalis Rondeletij.

Secutus procul dubio hos & Rondeletius, qui *de mo bo Italico* commendat aquam suam theriacalem, quæ sudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc est descriptio:

℞. *Theriacæ* ℔. j. *acetosæ* M. iij. *flor chamill. puleg. granator carduibened*: an. ℥ ij.

Temperentur omnia in vino albo, ac destillentur.

De qua aqua ℥ iij. cum *aq. acetos. & buglossi* ℥iij. propinentur, cum æger ingreditur lectum aut stupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guaiaci, sarsæparillæ, Chinæ, sassafras, decocta, idem in hac lue, quod illa præstare posse, experientiâ comprobatum putat & proinde, sed malè, in eam sententiam delabitur, modò dicta medicamenta, quæ huius morbi alexiphar

alexipharmaca putantur, potiùs sudores monendo, quàm occultâ vi, in curatione huius morbi operari; & propterea non solùm decoctum ligni buxi, iuniperi, cedri, cupressi, & sabinæ, agallochi, rhodij, sed etiam decoctum & aquas Theriacales, quæ in febribus pestilentibus adhibentur, & hîc vtilia esse existimat.

An theriaca in lue Venerea vtilis. Aurelius Minadons, *de lue Venerea, cap.* 53. cùm multa in laudem theriacæ dixisset, tandem concludit, theriacam quoque contra virulentiam Venoream vsurpari posse, tanquam alexiterium præstantissimum, non quidem ex eorum numero, quæ per se expellere dicuntur hanc virulentiam, sed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum spiritûs conformi quadam ad ipsos proportione corroboret, ita vt ipsi iam validi, tanquam agens principale, vnà cum theriaca, veluti instrumento, malignitatem virulentiæ Venereæ vincere possint.

Trochisci Cypheos. Idem, *cap.* 44. trochiscos Cypheos in hac lue commendat, vtpote, qui hepar, quod in hac lue maximè laborat, inprimis confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent, ad coquendum, extergendum, & siccandum excrementum valeant. Ideoque sicut hanc compositionem Galenus omnibus aliis, ab Asclepiade, Andromacho, aliisque celeberrimis Medicis, ad hepaticos scriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipse eandem præ cæteris in hâc lue vsurpandam & magnifaciendam censet.

Verùm vt non dissuadeo, vt quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda vtatur, cùm aliàs etiam moris esse soleat, cùm quis venenum hauserit, vel quocunque modo acceperit, & quale sit, ignoretur, theriaca, & communia alexipharmaca propinentur: ita nullit autor esse volo, vt in hisce medicamentis solis confidat, & propria illa negligat. Et à paucis etiam Medicis id factitatum video, vtpote quos experientia docuit, sine ligno Guajaco, sarsaparilla, & similibus, morbum hunc planè non exstirpari. Neque sequitur, quòd ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guajaco curari non potuerunt, plus spei in hisce medicamentis ponendum sit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multò minùs his communibus curabuntur.

CAPVT XXI.

De Cura per Hydrargyrum.

De cura per Hydrargyrum. Atque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus est, hicque primus morbum hunc curandi modus. Est enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, seu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonsoribus primùm in vsum tractus, postea quoque à Medicis doctis adhibitus est. Cùm enim, vt supra ex Fracastorio dictum, tonsores quidam inter medicamenta ab antecessoribus ad scabiem sordidam, & cum articulorum doloribus coniunctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & sulphure componuntur, inuenissent, ea, aliis medicamentis parùm proficientibus, vsurpare cœperunt. Quorum vsus cùm non planè infeliciter cederet, à multis postea, etiam doctis Medicis, argentum viuum in curando hoc morbo vsurpatum est.

Quanquam autem de hydrargyro, seu argento viuo, quod Chymici Mercurium nominant, hoc loco agere mihi propositum non est, sed potiùs de huius in hoc morbo curandi vsu: tamen in genere pauca quædam de eo monebimus. Refertur autem argentum viuum inter metalla, & dicitur argentum, à colore, quo argentum refert; viuum verò, quòd perpetuò mobile est. Et omnino mirabilis eius natura est, quam multi docti viri admirantur, quæque Chymicorum multorum ingenia torsit, & labores lusit. Quamuis enim mortificatus, fixus, aut quocunque modo mutatus sæpe videatur: tamen non difficulter ad pristinam viuam naturam redigi potest. Et quanquam in minima corpuscula redigatur, & per corium transmittatur, aut aliter in atomos & alienam formam reducatur: tamen in iis integram naturam & essentiam seruat, & in viuum ac pristinum corpus redit.

Argentum viuum unde dictum. Eius mirabilis natura.

Argentum viuum an sit calidum vel frigidum. De eius temperamento Physici & Medici, dum alij frigidum, alij calidum esse statuunt, dissentiunt. Vtrorumque rationes collegit Matthias Vnzerus, *in Anatom. Spagyr. Mercurij*, quas omnes hoc loco prolixè adducere, instituti nostri non est, potestque is de eo, *loco alleg.* videri. Paulo post tamen quarundam mentionem faciemus. Ipse verò Vnzerus, *cap.* 12. mediâ viâ incedit, statuitque, rebus quibusdam naturalibus sæpe diuersas, ac planè contrarias vires & facultates inesse, & quidem alias manifestas, alias occultas; & has pendere à forma specifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod absinthij, rhabarbari, aceti, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accensendum putat Mercurium, qui considerari possit, & vt crudus, & vt præparatus. Crudum mixtas habere qualitates, partimque calidum, partim frigidum esse putat; eamque diuersitatem diuersis partibus materiæ, è quibus constat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ sint admodum tenues, subtiles, puræ, ac spirituosæ; quædam verò crassæ, terrestres & fæculentæ. Mercurium verò præparatum nihil frigidæ ampliùs qualitatis habere existimat, vtpote quæ ignis externo, vel menstruorum adhibitorum auxilio penitùs sublatæ sint, & propterea calidissimum esse. *Matth. Vnzeri opinio.*

Hercul. Saxonia. Idem statuit Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 39. dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem ac inflammationem excitare posse; ex altera parte torporem, paralysin, aliosque affectûs frigidos inducere, idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd sit mixtum imperfectum, atque si per calcinationem præparetur, frigidam euolare substantiam, quod relinquitur, ignem esse.

Autoris sententia. Verùm valdè hi autores errant. Equidem negari non potest, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas, quarum ratione diuersos effectûs edunt, quæ etiam artis ope separari possunt. Quòd verò argentum viuum tales habeat partes, falsum, neque dum adhuc vllus Chymicus repertus est, qui partes diuersas in eo monstrare, & arte in eo separare poruerit. Totum enim homogeneum est, si quicquid aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet; & quocunque etiam modo præparetur, tandem rotus homogeneus reuiuiscit. Et quicunque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, vt in rhabarbaro, ostendit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ est, quàm crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum à crudo saltem formâ externâ differt, quam præstant rerum alienarum admistio, quæ nunc sunt partes salsæ, vt in Mercurio sublimato & præcipitaro accidit, nunc etiam aqueæ saltem, vt dum Mercurius per Retortam sine alterius rei admistione in aquam redigitur, vt idem Vnzerus, *lib.* 2. *de Anatom. Mercurij, cap.* 2. *n.* 4. docet. Hæc enim aqua nihil aliud est, quàm argentum viuum, in minima corpuscula, seu atomos, vi ignis, resolutum, & cum vaporibus aqueis, seu aëre humido mistum. In eo ipso tamen nulli frigiditatis effectûs apparent, sed potiùs caliditaris, & illa ipsa aqua, vt aliæ aquæ Mercuriales, aurum soluit. Eodē modo errat Saxonia, neque enim mistū imperfectum est argentū viuū, sed corpus, quod perfectissimâ mistionē habet, & nullâ etiā arte à Chymicis destrui potest, sed vbiq; suâ formâ retinet, neq; dū calcinatur, *Argentum viuum esse homogeneum.*

natur, (seu potiùs igni exponitur: neque enim propriè loquendo argentum viuum calcinari potest) frigidæ partes auolant, & igneæ relinquuntur, sed si partes, quæ eleuantur, excipiantur, sunt eiusdem naturæ cum iis, quæ remanent, vt Chymicis notissimum est.

Itaque cùm hæc conciliatio locum habere non possit, videndum, vtri rectius sentiant, an ij, qui calidum, an ij, qui frigidum argentum viuum statuũt. Rectiùs verò omnino eos sentire puto, qui calidum esse existimant. Id enim patet ex maxima vi penetrandi, corrodendique, ita, vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac sublimato carnes, imò ipsa ossa, corrodantur. Scribitque Libauius, *in tract. de Igne naturæ, cap.* 30. se ex relatione doctissimi cuiusdam Medici cognouisse, Chirurgum quendam, ob crebrum vsum medicamentorum mercurialium mortuum, ossa habuisse planè friabilia.

Argentum viuum est calidum.

Quòd verò obiiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei caussa est, quòd sese corpori insinuare, atque in id agere non potest; cùm omnes eius partes arctissimè sibi cohæreant, nec cum aliis corporibus misceantur. Medicamenta verò ex eo præparata, vt Mercurius sublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & si quæ sunt huius generis alia, maximam vrendi, ac corrodendi vim habent, non solùm ob admistionem salium, quæ tantilla est, sed quòd in minima corpora est resolutus, & cum salibus mixtus corpori adhærere, atque in eo sese rerum admixtarum beneficio penitissimè insinuare potest.

Contraria rationes soluta.

1.

2. Secundò quòd ad tactum apparet frigidum argentum viuum, id ipsi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ suâ calidis, quæ ex accidenti frigidæ percipiuntur, commune est.

3. Tertio, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum esse colligere volunt, in eo valde falluntur, & effectûs, qui aliunde dependent, frigiditati tribuunt. Equidem qui aquas hydrargyro infectas in alpibus bibunt, variis fluxionibus laborant, & corripiuntur bronchocele. Aurifabri & alij, qui argentum viuum frequenter tractant, rarò sunt sani & viuaces, sed stupori, tremori, paralysi, conuulsionibus, lethargo, catarrhis suffocatiuis, & apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernelius, quendam aurifabrum solius hydrargyri vapore imprudenter admisso statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse. Idem alteri cuidam accidisse narrat Ferdinandus Ponzettus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 3. Et Forestus, *lib.* 8. *obseru.* 5. scribit, cuidam iuueni artem fabrilem addiscenti ex deauratione poculi cum argento viuo omnes è capite pilos decidisse, faciem supra modum pallidam, totumque corpus tremulum euasisse. Idem & alij plurimi obseruarunt. Et Iacobus Oethæus, *in suis obseruat.* refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudendis laborantem, vnguentum Mercuriale ad eos abigendos vsurpasse, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit. Verùm fallacia hîc caussæ est: neque argentum viuum ista præstat frigefaciendo, sed quia peculiarem & occultam vim, neruis ac cerebro inimicam, habet, qualis in aliis multis venenis stupefacientibus apparet.

4. Quartò etiam facilè soluitur id, quod obiicitur, nimirum damnum ab argento viuo corpori humano illatum calefacientium vsu curari, puta saluiâ, hyssopo, origano, hormino, rutâ, castoreo & similibus. Ista enim medicamenta non ideo ad affectûs præter naturam ex hydrargyro adhibetur, quod solùm calida sunt, sed quia cerebro & neruis sunt amica, & præterea, quod ipsi concedunt, specificâ proprietate. Mercuriali virulentiæ aduersantur. Et quòd talia non ideo adhibeantur, quia calida sunt, sed quia peculiari vi neruis amica, id patet ex eo, quod alia calida, vt Zingiber, piper, & similia, quæ specificam proprietatem, neruoso generi amicam, non habent, idem non præstant.

De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo inprimis dubia occurrunt. Primò an sit venenatum. Deinde, an lui Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

De priore quæstione, an nimirum argentum viuum sit venenatum, egimus iam antea, *in tractat. de Chymic. & Aristotelic. consens. & dissens. cap.* 19. vbi de Mercurio egimus, dictumque ibi, quòd Matthias Vnzerus, *de anatom. Spagyric. Mercury*, prolixè probare conetur, Mercurium non esse venenatum: cum quo & alij consentiunt, qui inprimis ad experientiam & doctorum Medicorum autoritatem prouocant. Auicenna, *lib.* 4. *fen.* 6. *tract.* 1. *sum.* 1. *cap.* 2. scribit, argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere: egredi enim cum dispositione sua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, *lib.* 1. *Pract. cap.* 53. Rhases, *in nonum ad Mansorem, de potu argenti viui*, statuunt. Brassauolus quoque *in lib. de stirpium examine*, testatur, se infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dedisse, Fallopius etiam, *de metallis, cap.* 37. statuit, Mercurium citra noxæ cuiusquam metum intra corpus assumi posse, refertque, bruta argentum viuum innoxiè deuorare. Cùm enim vermibus scatent, quod ex anhelitu cognoscunt veterinarij, auellanæ nucis putamen dimidiatum, argento viuo repletum, & faucibus iniectum, si quatuor vicibus deglutiuerint, nullo grauiore morbo succedente, curantur. Et pueris in extremo periculo constitutis, quibus cætera nihil profuerunt, duorum, triumvè milij granorum quantitate euidenti cum successu se exhibuisse testatur. Idem, *de morb. Gall. cap.* 76. scribit, se vidisse mulierem, quæ libram Mercurij bibit, vt faceret abortum; & sine noxa. Refert quoque Matthiolus, *in lib.* 1. *Dioscorid. cap.* 170. (id quod se etiam, cùm medicinam ibi faceret, sæpissimè obseruasse, Eustachius Rudius narrat,) in oppido Gorritiensi nutrices ad interimendas ventris tineas, & vermes, argenti viui duo grana milij quantitate citra vllam molestiã puerulis propinare. Et obstetrices, vbi in partu diu grauidæ laborant, statim Mercurium ℈j. pondere cum nullo incommodo potandum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito suo sæpius hydrargyrum, vt ipsum enecaret, fraudulenter præbuisse, ac nihilominùs eum incolumem perstitisse. Imò obseruatum, quosdam sitibundos noctu in tenebris vasa argento viuo plena pro poculo arripuisse, & plenis faucibus argentum viuum magna quantite exhausisse; id tamen sine damno per aluũ reieciſſe. Additque Eustach. Rudius, *lib.* 5. *de morb. occult. cap.* 15. & hoc, se vidisse, idque & alios obseruasse, corpora quædam dissecta fuisse, in quibus argenti viui in ossium cauitate non exigua copia, ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta, qui nihilominùs post inunctionem multos annos vixere. Quod fieri non potuisse videtur, si naturâ venenum esset.

An Argenti viuum sit venenatum.

Negatur.

Verùm ab his dissentiunt Galenus, Aëtius, Conciliator, Cardanus, Fernelius, Ferdinandus Ponzettus, Iul. Palmarius, quos, *loco citato, cap.* 19. *de cons. & dissens. Chymic. cum Aristotelic.* allegaui. Et adduxit Viros Clarissimos in eam sententiam ipsa experientia, quâ constat, argentum viuum non minùs, quàm alia venena, stuporem, conuulsionem, tremorem, paralysin, epilepsiam, apoplexiam, lipothymiam excitare, imò interdum mortem afferre. Referuntque nonnulli, rarò viuaces esse illos, qui argenti viui venas effodiunt, & quamuis sint robustissimi, & optimi temperamenti, in eo operè vix vsque ad quintum annum perdurare posse, sed ob haustum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripi.

Affirmatur.

Atque horum sententiam omnino vero magis consentaneã putamus, vtpote quam & ipsa experientia cõfirmat. Quod verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum sæpe sine damno propinatum & exhibitum fuisse scribunt, ea argentum viuum à vene-

Autoris sententia.

nositate non excusat. Etenim, vt fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio, & mora quædam requiritur, quæ cùm in allegatis exemplis defuerit, argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum vel præparatum. Si viuum sumitur, minùs noxium, est. Nam cùm argentum viuum corpus exactissimè mistum sit, eiúsque partes minimæ sibi pertinacissimè cohæreant, vnde etiam mobile est perpetuò, dum integrum & viuum est, corpori nostro vel parùm vel nihil damni infert, sed statim per aluum excernitur. Eodem enim modo vt globus plumbeus, vel alius metallicus, si deglutitus integer statim è corpore excernitur, nihil damni infert; si verò resoluitur in minima, & æruginem contrahit, valde nocere potest; id quod historia illa de plumbo, quam Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* recitat, satis docet; ita etiam si argentum viuum integrum, mobile, sibíque cohærens assumitur, & ob mobilitatem suam statim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert; si verò in minima resoluatur, & inprimis salium admistione, & eorum auxilio quasi corpori affigatur, atque in id penetret, cùm intùs tum extra adhibitus, grauissima mala infert, vt vel sublimatum & præcipitatum satis docet. Neque est, vt vim illam corrodendi salibus admistis quis adscribat. Nam in fumo, qui, dum argentum inauratur, exhalat, nihil salis est, & tamen ille ipse summè noxius est. Neque in sublimato vel præcipitato tantillum salis, quod admiscetur, tantum damnum inferre potest; cùm sal, etsi in magna copia exhibeatur, nihil tale præstet.

Mercurius præparatus.

Præparatum verò Mercurium quòd attinet, scio equidem, quantis laudibus nonnulli Mercurialia medicamenta extollant. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominant; aliter præparatum Mercurium vitæ appellant. Laudantur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo, *in consens. & dissens. Chymicor. pag. 365.* dictum: alij Mercurium dulcē commendant; & ita quidem, vt eum rectè præparatum & propinatum tam benignum esse scribant, quàm manna, tamarindos, cassiam; & propterea eo etiam in leuissimis morbis, qui benignioribus medicamentis facilè tolli possunt, vtuntur. Verùm laudes istæ nimiæ sunt; nec temeritas eorum laudanda, qui in quibusuis morbis hydrargyrum exhibent; cùm habeantur passim exempla eorum, qui medicamentorum horum vsu non solùm in vitæ periculum sunt coniecti, sed etiam planè periêre. Vnde Guilh. Fabricius, *in epist. ad D. Doringium, lib. 3. obseruat. annexâ*, Mercurium vitæ dictum interdum Mercurium mortis, & Mercurium vitæ æternæ appellari posse censet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitissimus, interdum nocere possit, *alleg. loc.* dictum. Quod autem Hydrargyrum quandoque sine damno exhiberi potest; fit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet, & propterea in corpus nostrum, vt modò dictum, parum agere potest, qualis est Mercurius dulcis, & flores Mercurij argentei, vel quia fixus est suo modo. Vt enim Metalla integra, etsi in corpus sumuntur, illud non afficiunt, nisi resoluantur: ita etiam cùm Mercurius fixus naturam metallorum fixorum quasi induat, etiam ita non nocet, vt qui adhuc volatilis est, & in corpus sese facilè insinuare potest.

Mercurius præparatus in quibus morbis exhibendus.

Non tamen in quolibet morbo vel corpore etiam præparatus Mercurius temerè vsurpari, & præsertim initio exhiberi debet, sed in iis saltem, in quibus magna vitiosorum humorum copia est, quos ille euacuare possit, & vires adsunt fortes. Vt enim extra adhibitus Mercurius sublimatus & præcipitatus in vlceribus sordidis, ea mundat, & carnem sanam, quandiu sordes adsunt non aggreditur: si verò sanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam si hydrargyrum intra corpus assumptum vitiosos humores, in quos agat, inueniat, partibus ipsis interioribus non facilè damnum infert, sed in humores agit, & vt euacuentur, facit; si verò tales humores non adsint, etiam partes sanas aggreditur. Verùm cùm hydrargyrum intra exhibitum non solùm ad luem Veneream, sed & alios morbos plurimos abigendos vsurpetur, de eo plura hîc non dicemus, sed de eo iam dispiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodesse possit.

An hydrargyrum in luis Venereæ curatione vsurpandum. Negatiua opinio.

Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat, & tutò possit, & quâ vi agat, Medici valdè dissentiunt. Equidem Epiphanius Ferdinandus, *historia 17.* inter nonaginta autores, qui de lue Venerea scripserint, quatuor tantùm esse existimat, qui hydrargyri vsum in hac lue improbarint, Casparum Torellum, Montanum, Minadoum, & Fracastorium. Verùm multò plures sunt, quos etiam recenset Ioh Baptista Syluaticus, *contr. 34.* qui ipse Syluaticus etiam inter eos est, qui hydrargyrum Gallicæ luis essentiæ aduersari negant. Etenim Vlricus ab Hutten, Eques & Medicus Germanus, *cap. 4. in lib. de morb. Gall.* vix centesimum quemque suo tempore hydrargyro inunctum recidiuam euitasse scribit, durante ad paucos dies eius auxilio. Sebastianus Aquilianus, *lib. de morb Gall. cap. 4* curationem huius morbi hydrargyro factam sophisticam appellat, omnésque eo inunctos recidiuam passos suâ ætate scribit. Gaspar Torellus, S. Iustæ Episcopus, *in declamatione aduersus hydrargyri inunctionem*, perniciosum hoc appellat medicamentum, idque instar pestis fugiendum censet. Ioh. Baptista Montanus, *tract. de morb. Gall.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum istum scribit, sed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quàm priùs euadant. Iohann. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. causs. cap. 14.* nihil minùs se credere scribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream sanare posse; symptomata siquidem saltem suo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculosam esse putat luis istius cum argento viuo curationem. Non magnifacit etiam curationem hanc Fallopius, vt ex libro eius, de morbo Gallico, *cap. 76.* patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 13.* vt & alij quidam. Quorum sententiæ, vt dixi, Ioh. Baptista Syluaticus sese adiungit, scribítque se non credere, quòd argentum viuum ex toto hunc morbum sanet, sítque antidotus è diametro lui Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quædam morbi accidentia posse sedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallici essentiæ, quæ sit occulta proprietas, hepati inimica, è diametro aduersari, eámque superare, se non credere. Etsi verò sub primum huius morbi exortum Carpus, Chirurgus, primus (quem forsan secutus est tonsor ille, cuius mentionem facit Fracastorius) hoc medicamentum vsurpauit, eâ ratione adductus, quòd contra scabiem contumacem, & plerósque alios cutaneos morbos rebelles hydrargyro vsos fuisse Medicos antiquos Arabes obseruasset: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minimè confirmasse, & propterea à plurimis Medicis reiectum fuisse. Etenim si inter morbi huius antidota est hydrargyrum, semper & vbique expectationi suffecisset, nec opus fuisset, vt ex transmarinis & remotissimis regionibus efficaciora remedia conquirerentur, quæ felicissimo cum successu hactenus vsurpata sunt, ita, vt de eorum in hoc morbo efficaciâ nemo ampliùs dubitet. Et licet vlcera Gallica sanet hydrargyrum: tamen non sequitur, quod eiusdem virulentiæ sit antidotum; sicut neque ea medicamenta, quæ in peste bubones vel carbunculos sanant, eâ de caussa pro antidotis haberi possunt. Iisdem consentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Vener. cap. 39.* qui vsum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima est, quòd

neminem

neminem viderit eius vsu sanitati restitutum; contra potiùs obseruârit, non paucos ab hydrargyri vsu peiora symptomata passos esse, vsque adeo, vt ex auxilio putato maiora damna, quàm ex morbo se percepisse, affirmarint. Secunda, quòd nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis prosit in hoc morbo hydrargyrum. Quibus addunt nonnulli quartam, quòd per se sit venenum. Quintam, quòd ex eius vsu multi mortui sint.

Affirmatiua sententia. Contra alij plurimi Medici hydrargyri vsum in hoc morbo valdè commendant. Et vt alios iam prætercam, scribit Epiphanius Ferdinandus, *histor.* 17. se iureiurando affirmare posse, se centum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, sexûs & varij temperamenti, & in variis anni partibus persanasse, nullo relicto malo symptomate; nominátque alium Medicum experientissimum, Ioh. Laurentium Protopapam, qui sibi iureiurando affirmârit, se plus quàm mille homines Gallicos curasse felicissimo successu vnguento Mercuriali; Deóque agendas gratias esse scribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Autoris sententia. Ex hac difficili controuersia vt nos expediamus, primò hydrargyri vsum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hic experientiæ opponi potest. Et plurimi Medici sunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargytum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo sit reiiciendus hydrargyrus, quòd sit frigidus, falsa est. Effectûs enim hydrargyri, vt supra dictum, eum calidum, quàm frigidum potiùs esse docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc curet; postea dispiciemus. Et licet modus ille inueniri non possit, tamen experientia propterea non est neganda. Multa enim sunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non potest. Quartò etsi hydrargyrus venenatus sit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus esset; cùm & alia venenosa in vsum medicum veniant, vt opium, cantharides, oleum scorpij & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydrargyro adscribendum, sed potiùs vel Medici imperitiæ, qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentiæ, aut inobedientiæ, vel morbi vehementiæ, qui nullo, etiam optimo, medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando vsurpandus. Vt verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, sed non nisi vrgente necessitate vsurpandum esse censemus, tum scilicet, vbi ligno Guajaco vel sarsaparillâ morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus inprimis de caussis ad hydrargyri vsum accedendum. Prima est, quando morbus ita pertinax est, vt medicamentis illis vsitatis cedere nolit. Deinde, cùm aliquid adest, quod vsum decocti ligni & sarsaparillæ non admittit, inprimis renum ac heparum calor & inflammatio. Scribítque Eustach. Rudius, *lib.* 5. *cap.* 15. se curasse quosdam, qui si vel tantillum Guajaci, etiam frigidis correcti, vsurpassent, statim ardore vrinæ adeò correpti fuerint, vt earum partium inflammatione subortâ vix mortem effugerint. Ideóque in talibus casibus interdum, velimus nolimus, ad hydrargyri vsum accedere cogimur, vt idem Rudius loquitur. Idque satis tutò sæpe fieri potest, ita vt etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro se inunxisse, & sanasse scribat.

Prohibentia inunctionem hydrargyri. Nec tamen temere & inconsideratè ad inunctionem hanc accedendum, sed priùs considerandum, an aliquod adsit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires sunt debiles, & proinde in senibus rarò locum habet. Secundò, si corpus adhuc multis vitiosis humoribus scateat. Tum enim hydrargyrum non facilè penetrat, humoribúsque commotis graues morbos ac symptomata inducit. Ideóque corpus priùs euacuandum. Tertiò, si aër sit nimis calidus, & si adsint Caniculares. Quartò, si corpus sit emaciatum, si adsit febris, oris vlcera, ad anginam dispositio. In iis quoque non conuenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum stuporem, tremorem, paralysin, & articulorum dolores passi fuerunt.

An hydrargyrus luis Venereæ sit alexipharmacum. Vt autem rectè vsurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus sit, & quid in hoc morbo præstet, ac possit, inquirendum, qua in re cardo huius controuersiæ vertitur. Vbi primò cum iis non sentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum esse putant. Equidem id affirmat Quercetanus, *in Consil. de lue Vener.* vbi scribit, Mercurium luis huius, præsertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & solum alexipharmacum esse. A quo non multùm dissentit Felix Platerus, qui occultis suis qualitatibus & proprietate huic lui aduersâ venenatam istius morbi qualitatem Mercurium retundere scribit. Verùm simpliciter hoc admitti non potest. Cùm enim tria sint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atque inprimis hepati, impressa, seu morbus occultus; deinde vitiosi humores, in hepatema le affecto geniti, & à malignitate hac inquinati; tertiò morbi ac symptomata, quæ passim in corpore à vitiosis illis humoribus excitantur: ad vitiosos humores euacuandos, vt postea dicetur, & hinc etiam ad morbos & symptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere posse quidem non negamus. Quòd verò ipsam malignam & virulentam dispositionem, quod alexipharmaci est, expugnet, id est, quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllo argumento solido hactenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata; sed quicquid præstat, saliuatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non est alexipharmaci; aliàs enim omnia medicamenta purgantia humores vitiosos, alexipharmaca appellanda essent. Hoc potiùs constat, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis sanati, post longum temporis interuallum in hunc morbum relapsi sunt, occultâ illâ & malignâ dispositione in corpore relictâ. Deinde non esse hydrargyrum alexipharmacum, etiam ex eo patet, quod corpori nostro nullo modo amicus est, sed cerebrum, cor, & alia membra potiùs labefactat, & in faucibus grauissimos morbos ac symptomata excitat: quæ frustra à Mercurio amoliri, & saliuæ virulentiæ adscribere conatur Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus saliuationem excitat, non solùm in morbo Gallico, sed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborant, & præterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, fœtorem, dentium læsionem, quod cuilibet experiri & obseruare promptum est. Illud vero magis consentaneum est, hydrargyrum esse ex euacuantium medicamentorum numero; cùm experientiâ constet, eius auxilio multos crassos, viscidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per sudores, vel alias vias expurgari, ac in hoc morbo non multum præstare, nisi saliuatio sequatur. Ideóque quando adhibetur, eo tantum fine vsurpari potest, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cùm symptomata ab iis excitata euanescant, à plerisque ad symptomata mitiganda exhiberi posse, statuitur; cùm tamen per accidens saltem symptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus, à quibus illa pendent, sublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius sentit, omnium acerbissima est, & tam dura, vt perire morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbo discrimine sanari. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi posse, vulgò notum est.

Hydrargyrus quot modis euacuet.

Ad humores verò vitiosos euacuandos triplici modo vsurpari potest, vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad sudores ciendos; vel saliuationem & sputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo iam anteà etiam dictum.

Per aluum & vomitum.

Atque in eo laudando multi sunt Chymici, eúmque mitis præconiis extollunt. Et Crollius Mercurium balsamum naturæ, & in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum, nominat; cui Beguinus assentitur, qui, *in lib.2.Tyrocin. Chym.c.3.* summum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium esse scribit. A quibus etsi non planè dissentit Platerus, dum docet, purgatione per sumptum Mercurium facilè luem hanc sanari posse, & quidem non longo tempore, sed breuissimo, & bis terue vix propinatum, vnde copiosus & alui fluxus, & vomitus simul concitatur, aliquando etiam sudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non potest, id cum præstare naturam violenter irritando, & non fine periculo.

Cautè exhibendus.

Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium esse in medicamento hoc. Etenim quem venenum omnium rerum esse dixit Plinius, *lib.37.cap.6.* is nec corpori humano parcit, sed ventriculum, hepar, intestina, & omnia viscera offendit, & neruis inprimis, ac cerebro infestus est. Etsi verò præparatum mitescere posse affirmant Chymici, &, ne noceat, eum præcipitant, sublimant, ex eo flores, aquilam, Aurum vitæ & alia parant; tamen.

Naturam expellas furca: tamen vsque recurret.

Etenim, vt iam ex Platero dictum, violenter, & non sine periculo purgat, & vt Fernelius, *lib. de lue Vener. cap.7.* hac de re scribit: Mercurio etiam præparato exhibito (præcipitatum procul dubio intellexit) statim ex vniuersi corporis ambitu omnis generis humores sursum ac deorsum prorumpunt, tanto impetu, támque violento, vt ex haustis spiritibus, fractísque viribus, vel repentè moriantur ægri, vel aliquot dies sine viribus, mortuis persimiles, iaceant. Os interdum totum inflammatur, & gangrænam contrahunt vlcera putrida, ac valde fœtida, faucésque interdum intumescunt, vt æger diebus aliquot nihil prorsus deglutire possit. Etsi mitiùs interdum agit: tamen satis violenter purgat.

Si verò mitiùs agat, vel crudi naturam retinet, vel fixus fere metalli fixi naturam induit. Prioris generis est Mercurius dulcis, de quo Angelus Sala: In adultioribus, *inquit*, parùm operatur, nisi magna dosi exhibitus, nimirum ad gr. xxxv. ac tum saliuationem facilè concitat. Idque verum esse, Medicus quidam mihi notissimus malo suo didicit, & expertus est, *vt de Consens. & Dissens. cap.18.* diximus. Si verò fixior sit, aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat, necesse est, si debet purgare, vt naturam vellicare possit. Vbi tamen semper medium tenere difficile est. Inter illa tamen, quæ de Mercurio præparato diximus, medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet, ita vt plurium è Mercurio paratorum medicamentorum hîc mentionem facere opus esse non putem. Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum esse, sed aliquam partem Antimonij in eo contineri; id quod docet Vittum & Regulus, quæ è Mercurio vitæ fieri possunt, nullâ verò arte è Mercurio solo parari queunt, ex antimonio verò fieri, notissimum est.

Quando exhibendus in lue Venerea.

Quando tamen Mercurium vitæ, & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet, diligenter perpendendus canon Mesue: istud esse prudentiæ grauium, ad medicinas fortes non deuenire, nisi vbi debiles non satisfecerint. Si ergo lues hæc sit recens & mitis, quæ leuioribus purgantibus, & decocto Guajaci, vel Sarsæparillæ possit sanari, ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum sit pertinax, & inueteratum, & vimlenti humores in corpore multi adsint, sine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi possunt. Tum enim non facilè metus est, vt ipsum corpus humanum aggrediatur, cùm sat vitiosorum humorum, in quos agat, habeat. Et sæpe cogit necessitas ad vsum hydrargyri accedere, ac frustra non nulli sperant, debilibus medicamentis sæpe repetitis idem effici posse, quod fortioribus semel & confertim sumptis. Etenim experientia dudum docuit, tempus sæpè frustra teri talibus medicamentis, ad pertinaces morbos exhibitis. Contra fortia medicamenta, atque inter ea hydrargyrum, semel atque iterum assumpta pertinaces morbos, quorum caussa circa ventriculum, iecoris caua, lienem, pancreas, omentum hæsit, & inde aliis partibus communicata fuit, feliciter expugnasse.

Secundò ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica, nimirum Mercurij spiritus albus, seu oleum Mercurij album, seu rubrum, quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & spiritu Guaiaci, vel decocto simili propinantur ad sudores mouendos, vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id, cuius gratiâ exhibetur, hydrargyrus præstet, & sudores moueat, humorésque vitiosos per eos discutiat, non ita periculosum medicamentum est.

Medicamenta diaphoretica ex hydrargyro.

Tertius modus est per saliuationem, & quidem plurimi in saliuatione omnem curationis huius morbi spem ponunt, adeo, vt Platerus scribat, nisi in curatione per hydrargyrum saliuatio eius vsu concitetur, tandémque superueniat, curam non succedere, neque conueniens esse, ob vitia, quæ ori in hac curatione contingunt, vel alia accidentia, inter quæ conuulsiones præcipuè metuendæ, quæ, si in illius vsu grauiter delinquatur, accidere interdum solent, eius vsum tantopere damnare, penitúsque reiicere, cùm postea in cura oris vitia iterum facilè corrigi possint. Contra Fernelius, *de lue Vener. cap.6.* hanc curandi rationem graphicè depingit, eiúsque incommoda describit: Tanta, *inquit*, huius vnguenti crudelitas est, atque ferocia, vt secundo statim, aut tertio die languescere incipiat æger. Quippe quòd in summo corpore est, & in toto corporis ambitu, summâ suâ tenuitate colliquat, & dissoluit, ac tandem extremâ refrigerandi, quâ pollet, facultate, ad interna repellit: inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde sursum partium continuatione ad gulam & os compellit, tantâ, támque violentâ iniuriâ, vt dentes, quibus, vt & cerebro, peculiariter inimicum est, statim omnibus vacillent, ac nonnullis liuidi decidant omnes. Quædam è corpore per sudores dissipat; quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat, magnis torminibus Atque, vt paucis complectar, omnibus certè, qui ita curantur, exulcerantur fauces; lingua & palatum intumescunt; gingiuæ, dentes, vacillant: sputum per ora sine intermissione profluit, omni prorsus fœtore olentius, tanto contagio, vt labia eius contactu vlcus contrahant, & intùs buccæ vlcerentur. Frigefacto stomacho, & turbato fœtore, appetentiâ cibi destituuntur ægri: cumque siti intolerabili crucientur, vix tamen bibere possunt, os alioqui totum vno occupante vlcere. Quin etiâ linguæ balbuties, aures surditatem contrahunt, nonnullis immedicabilem. Fœtet omnis circumhabitatio.

Saliuatio ab hydrargyro.

Et sanè acerba satis est ea curandi ratio, vt eam quis nõ facilè admittere debeat, ac propterea non vsurpanda in malo recenti ac leui, sed in inueterato ac contumaci, & in quo priùs alia præsidia, vtpote decoctum ligni, & sarsæparillæ, ac similia frustra fuerunt tentata: neq; ad illã accedendũ, nisi corpus anteà etiã diligenter sit purgatũ, ne nimia virulentorum humorum copia ad os & fauces cõuertatur ac ruat. Neq; etiam cõuenit hæc cura senibus, nec quibus vires sunt imbecilles, quique sunt emaciati, & neruorum debilitate laborant, & caput habent imbecillum, ac destillationibus obno-

Inunctio hydrargyri quando vsurpanda.

xium, ne hydrargyro, vtpote ipsis infesto, hæ partes magis debilitentur.

Ideóque, vt Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.* hac de re scribit, nec ij probandi, qui sine discrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis sentiendum, qui eorum vsum planè reiiciunt. Interdum enim hic morbus adeo contumax est, vt decocto ligni, etiam ad dies quinquaginta, & quidem bis vel ter de die sumpto, non curetur, sed etiam in deterius labatur. Cùm ergo decoctorum ampliùs sumendorum, vt & sudoris ac inediæ pertæsi sint ægri, ne sine auxilio relinquantur, commodius est, periculosum, quàm nullum auxilium adhibere.

Quomodo hydrargyrus saliuationem excitet. Quâ ratione autem hydrargytus saliuationem excitet, autores dissentiunt. Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 15.* pluribus hac de re disputat; & primò meritò eos deridet, qui statuunt, intensissimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Etenim repellentia crassarum & siccarum partium sunt; hydrargyrum verò tenuissimarum partium est. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidissimus, vel aqua frigidissima, tale quicquam præstat. Neque ratio hîc dari potest, cur ad os, & non alias propinquiores partes repulsio fiat. Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum, & præcipuè per os expurgetur. Plerique existimant, neque id Platero displicet, hydrargyrum peculiari vi exspuitiones concitare. Verùm modum non explicat. Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, si totius substantiæ ratione, & peculiari proprietate ad caput mouetur hydrargyrum, facit id vel substantiæ similitudine, vel contrarietate. Substantiæ similitudine id fieri non potest; quia hydrargyrum cerebro & neruis potiùs nocet, quàm amicum est. Atque ideo sicut cantharides vesicam, lepus marinus pulmones inuadit & infestat, etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius istam sententiam impugnat duobus modis, primò, quia ante probauerit, Mercurium non esse venenum; deinde, quia ex manifestis qualitatibus se reddere rationem posse putat, cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc supponit, Mercurium, vt opium, habere partes heterogeneas, & conflatum esse ex partibus diuersæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur; atque esse compositum ex substantia aërea & terrea, sed calore quàm maximè attenuata, quæ fuliginis modo vix calorem passa, euolet in fumum, & dissipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiusce facultatis medicamenta valentissimè extenuare, discutere, & humores ad motum conuertere, ac propterea purgare per sudores, per aluum, per os, humorésque ita partim purgatiuâ virtute, partim caliditate tenuium partium, secum trahere; atque ita accidere, vt tenuiores ad cutem profecti per sudorem euacuentur; crassi verò, & inepti, vt per sudorem extenuentur, extenuati vnà cum hydrargyro in vaporem soluto in caput trahantur, & deinde destillationem promouentes, deorsum delabantur. Tandémque concludit, cùm hydrargyrum extrinsecùs illitum non permaneat in ventriculo, quemadmodum alia purgantia medicamenta, sed caput petat, mirum non esse, si per os præcipuè expurget.

Verùm enim verò dubium hoc non soluit isto modo, & magna rerum Physicarum & Chymicarum hæc inscitia est. Primò enim hydrargyrum à venenositate absolui non posse, supra dictum, & probatum, rationésque contrariæ solutæ. Et ipse Rudius, *cap. modo alleg.* tot & tanta mala, quæ Mercurius inducit, recenset, vt omnia ad manifestas qualitates reduci non possint. *Hydrargyri damna.* Quæ vt in compendium redigam, erodendi vim hydrargyrum habet, cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit, neruorúmque substantiam, & propriam huic vnitatem labefactat, vnde tremores immedicabiles, cruciatúsque graues excitantur, & multi, Mercurialibus medicamentis vsi, conuulsiones, epilepsiam & apoplexiam passi sunt. Imò quosdam post inunctionem in maniam & insaniam incidisse, idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifestas illam Mercurij operationem, quâ saliuationem excitat, reducere conatur, in eo frustra laborat. Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ sunt, vt supra etiam dictum, neque vllus Chymicorum eas hactenus monstrare potuit, & siue vtatur hydrargyrum, siue in aquam reducatur, siue aliam quamcunque formam externam induat, suam essentiam integram retinet, & facili negotio in pristinam formam reduci potest. Deinde causam nullam reddit Rudius, cur Mercurius extra corpori illitus ad caput potiùs, quàm ad ventriculum moueatur, & eò secum humores rapiat. Quòd enim putat, eum in vapores resolui, & ad caput ferri, falsum est; cùm integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Vero ergo magis consentaneum est, hydrargyrum neruoso generi, id quod tremores, quos inducit, satis indicant, & cerebro, infestum esse, & propterea per neruos ad cerebrum repere, secúmque vitiosos humores eò ducere, quem, vt & vitiosos humores, cùm natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, saliuatio hinc sequitur. Et siue extra & foris applicatus, siue assumptus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, & sputum copiosum excitat. *Hydrargyrũ neruis inimicum.*

Sunt verò modi ad saliuam concitandam vsurpandi hydrargyri, varij; nimirum vel foris corpori admouetur per vnguenta, per emplastra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per suffumigia; vel intrò sumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, nisi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt faciliùs in corpus penetrare possit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, suam naturam seruat, & partes minimæ sibi inuicem iterum facilè vniuntur, & ad pristinam corpulentiam redeunt, vt obseruatum sit, in venis & ossium cauitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuisse. *Modi vtendi hydrargyro.*

Vulgatissimus tamen modus est adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipsa inunctione, quædam post inunctionem obseruanda sunt. Ante inunctionem corpus, si opus sit, vel medicamentis purgantibus, vel venæ sectione euacuandum. Etenim si vitiosi humores plurimi in corpore abundent, metus est, ne vsu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrúmque suffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralysin excitent: ideóque prius pars aliqua eorum euacuanda est. Si etiam sanguinis adsit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, sanguinem imminuere vtile est. Fallopius quoque, vt pars materiæ absumatur, viscera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhiber. *Inunctio hydrargyri quomodo instituenda.*

Ipsam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum basis est Hydrargyrus, qui eligendus est purus, aut ex cinnabari viuificatus, miscendúsque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus ampliùs ad visum non appareat; quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥vj hydrargyri addunt sacchari rubri ℥iiij. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi constitutione alia atque alia miscent, quæ tamen parum præstant. Hærent enim illa seu oleosa & vnctuosa, seu alia in cute & corporis superficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes sequi, nec eius malitiam corrigere possunt. *Argentum viuum, quomodo præparandum.*

Quæ

Quæ verò admiſcentur neceſſariò, eo fine admiſcentur, vt hydrargyrum in minima corpuſcula redigatur, & ita faciliùs ſeſe in corpus inſinuare poſſit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia reſpiciendum cenſent. Ideóque Hercul. Saxonia, ſi tophi adſint, addit, quæ emolliunt, vt axungias & adipes anſeris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: ſi vlcera adſint, addere iubet pulueres ſiccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, ceruſſam; quæ ſi praua ſint, & cinnabarim præcipitatum addit. Præterea admiſcere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere inſuper iubet ea, quæ partes magis læſas & principales reſpiciant. Ideóque ſi articuli laborant, iuam addere; ſi hepar, hepatica; ſi ventriculus, ſtomachica iubet. Præter cætera verò ipſi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò ſi tumorum vel vlcerum inprimis gratiâ inunctiones inſtituantur, commodè ipſis medicamenta admiſceri poſſunt: verùm ſi præcipuè ſaliuatio, & per ſputum euacuatio intendatur, operosâ iſtâ compoſitione opus non eſt. Deinde hydrargyrus ipſe ſi ſit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihílque eſt, quod eo facilius penetrare poſſit. Tertiò vix perſuaderi poſſum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eáque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis iſtis oleum Guajaci addendum cenſet.

Quantitas. Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor vſurpatur pro morbi vehementia & virium robore. Vltra tamen ℥vij. non tranſeundum, quæ etiam robuſtis corporibus ſufficiunt. In debilibus ſatis, ℥iij. iiij. v. vſurpare. Singulis verò vicibus ʒij. vel ʒiij. vnguenti vſurpentur, ſeu pro ſingulis doſibus ℈ij. adſumantur. In pueris tenerioribus pro ſingulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine ſufficit.

Formulæ vnguentorum Mercuriali[um]. Talia ergo vnguenta fieri poſſunt:

℞. Mercurij ℥vj. *adip. ſuill. ſ. ſale* ℔j.

Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius, & exactè miſceatur. Deinde adde *medullæ cruris bouis* ℥ß. *terebinth.* ℥iij. *ol. eiuſd.* ℥j. *ligni Guaiac.* ℥ij. M.

Vel: *℞. Terebinth. Venet.* ℔.j. *Mercurij viui* ℥vij. M. diligenter. Deinde adde *pinguedin. porc.* ℥viij. *ol. amygdal. dulc. & amar.* an. ʒij *pulu. cinam.* ℈ij. *moſchi* g̃. vj. M. Fiat vnguentum.

Euſtachius Rudius hanc formam commendat, quâ feliciſſimo cum ſucceſſu vſus ſit plures annos Vtini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ ſecuritate vt ne vnus eorum, quos curauerit, perierit:

℞. Mercurij viui ℥iß. *axung. ſuill. ſ. ſale* ℥ iij. *maſtich. pulueriſ.* ℥ j. *ol. maſtich.* ʒiß. *croci* ʒß. *pomor. dulc. mediocr. magnitud.* n. ij.

Primò axungia ſuilla miſceatur cum Mercurio exactiſſimè. Deinde addatur pulu. maſtich. ſubtiliſſ. vnâ cum ol. maſtich. & croco, & poſtea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel: *℞. Mercurij ſaliuâ extincti* ʒiij. *ol. veteris* ʒiiij. *thuris, vt maſtich. vulgar. parat.* ʒij. *maſtich* ʒj. *pingued. porci* ʒiiß. *ol. laurin.* ʒiß. *ceræ virgin.* ʒij *vnguent. dialthææ* ʒiß. *ſagapeni* ʒj. *ceræ* q. ſ.

Fiat vnguentum.

Vel: *℞. Mercurij* ʒij. *axung. porc.* ℥iij. *terebinth.* ʒj. *pulner. ireos, thuris, maſtich.* an. ʒij. *ol. chamæmel. lil. albor. laurin* an. ʒij. *ſtyrac. calamit.* ℥ß. M.

Vel: *℞. pingued. gallin. porc. vrſ.* an. ℥j. *ol. lilior. albor. laurin.* an. ʒij. *Mercurij* ℥vj.

Miſceantur pinguedines in mortario. Poſtea addatur Mercurius & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde *thur. maſtich. myrrhæ, ammoniac. ſtyrac. pulu. ſtœchad. Arabic.* an. ʒß.

Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, ſunt artûs & internodia, ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genubus. Quandoque in robuſtis & hepatis emunctoria, ac ſpina dorſi inungitur. Fallopius manûs excipit, & primò inungit pedes tranſuerſim, vbi eſt tarſus, poſtea internodia tibiæ, deinde media femora, medias vlnas, & media brachia, poſtea totum dorſum.

Tempus inungendi. Tempus inunctionis commodiſſimum eſt vernum, atque autumnus; hyems atque æſtas minùs commoda ſunt. Atque inſtituenda inunctio tempore matutino, ieiuno ſtomacho, in loco concluſo & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad ſuperiores tranſeundum. Rarò bis eâdem die inunctio inſtituitur.

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes inunctæ ſtuphâ ex lino vel cannabe tegendæ, ægérque in lectum ponendus.

Inunctio quandiu continuanda. Tandiu autem continuanda inunctio, donec ſaliuatio vel alui fluxus, vel alia euacuatio ſuccedat, ac ſymptomata minuantur & ceſſent. Et quidem ſi alui fluxus accidit, is non ſtatim ſupprimendus: ne tamen inteſtina aliquid damni patiantur, cauendum, infundendo per clyſteres lac chalybeatum, vel ſuccum priſanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & poſtea, ſi opus ſit, veniendum ad adſtringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos cenſent. Verùm ſi natura ad ſaliuationem tendat, ſudorem ciere non conuenit, ne contrarij motûs fiant. Si verò natura ſpontè ad ſudores tendat, nec id prohibendum. Vltra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam ſtatim grauia ſequuntur ſymptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læſa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dyſenteria, & tunc ſtatim ab inunctione ceſſandum. Interdum tamen, ſed rarò accidit, vt nullum tale graue ſymptoma ſequatur, ſed tantùm ſudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Quid post inunctionem faciendum. Vbi inunctio iam perfecta eſt, ſputúmque benè procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo ſaluia, flores ſtœchad. Arab. roſmarin. chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerunt, poſtea imponendum aliquod emplaſtrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideóque Laconico ſudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auri ramenta potanda, vel globuli aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutiendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aquæ plantaginis, vel folior. vitis, cum diamoro, & ſyrupo de roſis ſiccis vtatur æger. Dentes abluendi decocto vel aquâ ſaluiæ, aquilegiæ, vino auſtero. Poſt inunctionem à curatione non ſtatim deſiſtendum, ſed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmacum, adhuc diebus aliquot propinandum. Quod ſi intermittatur, facilè recidiua ſubſequi ſolet.

Emplastra Mercurialia. Secundò emplaſtra formâ Mercurij in hoc morbo adhibentur, quæ etſi minorem moleſtiam afferunt: tamen etiam minùs ad ſputationem euacuandam efficacia ſunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiſcere licet. Miſcetur verò hydrargyrum vel cum vſualibus emplaſtris, & diachylo ireato, de meliloto, vel componuntur noua. Eſt etiam in vſu emplaſtrum de ranis cũ Mercurio dictum. Emplaſtra hæc inducuntur linteis lineis, alutæ, & iiſdẽ locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, in-

terdum

terdum & spinæ dorsi, & gestantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quoque die renouantur. Minùs hæc cura molesta est, & diebus fetenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipsa minùs perfecta est, & propterea diutiùs continuanda.

Lauatoria è Mercurio. Tertiò linteamina aquâ Mercurij madefacta iisdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius sublimatus commodissimè soluitur in aqua, Mercurio hoc modo soluto, eadem loca, quæ inungi solent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij sublimati ℥j. qui in liquoris alicuius ℔.ij. soluitur.

V.g. ℞. *Mercurij* ♎*ti*. ℥j. *aq. scabios. rosar. fumar.* an. ℥viij *saluiæ* ℥ iiij.

Ebulliant & misceantur.

Vsus huiusmodi est: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito versus manus, idque fit manè, vt & ante vesperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec sputatio superueniat.

Cingula & armillæ Mercuriales. Quartò cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio saliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mistura gossypio inducitur, idque infuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Suffumigia è Mercurio. Quintò etiam suffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verùm magis periculosa est hæc cura, quàm per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, nisi omnia reliqua frustra tentata fuerint, & non nisi corporibus robustissimis. Vehemens enim hæc curatio est, cùm, qui eam adhibent ægri, singulis diebus ℔.x. sputi virulenti excernere soleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calidâ & siccâ intemperie præditis, & in iis, qui difficultate spirandi laborant, seu destillationibus à capite in thoracem sunt obnoxij, aut sputo sanguinis laborant, aut lienteriâ vel dysenteriâ tentantur. Inprimis autem Medici vtuntur istis suffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non potest. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen suffumigatio tùm institui potest.

Eorum differentiæ. Notandum enim hîc, suffumigiorum in hoc morbo esse differentiam. Quædam enim sunt vniuersalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantùm partibus adhibentur. Deinde suffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinamomo, styrace calamit. spica nardi, succino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moscho, gallia moschata, & similibus: quæ etsi certis partibus in suum vsum accommodari possunt, morbum tamen ipsum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria sunt, parantur è Mercurio inprimis, & ex Mercurio paratis, cinnábari, Mercurio præcipitato, sublimato.

Vniuersalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, basis est Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & sandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verùm cùm ista venena perniciosissima sint, non satis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum speciatim curant.

Formula. Vt formulas aliquot addamus:

℞. *cinnabaris factitia* ℥iij. *myrrhæ, thur. mastich.* an. ℥j. *aloës hepatic. styrac. calamit. benzôes*, an. ℥ß. F. Puluis.

Vel: ℞. *cinnabar.* ℥iij. *myrrha, thur. ligni alôes, ladani, ammoniac.* an. ℥j. M. *cum terebinthin.* F. Pilulæ.

Vel: ℞. *cinnabar.* ℥iij. *Mercurij præcipitat.* ʒiij. *thur. alôes. mastich. myrrhæ, benzôes, styrac. calamit.* an. ℥ß. F. Puluis

Sequentem formulam Neapoli in Hospitali incurabilium in frequenti vsu esse, refert Epiphanius Ferdinandus.

℞. *Lythargyri* ℥v. *antimon. cinnabar.* an. ℥j. *rhapontic.* ʒvj. *polypod. quercin.* ℥iij. *calam. aromat. cinamom. ladan. rosar. macis, nuc. mosch. aluminis, virid. æris, aloës* an. ʒiij. *minij, sandaracha Græcor.* an. ℥j. *caranna* ʒij. *aq. rosar. & fl. citri* q.s. M.s.a.

Verùm videtur mihi formula sine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior est, quam ipse Ferdinandus proponit:

℞. *Cinnabar. Mercurij* ♎*ti* an. ℥j. *gummi oliu. ladani*, an. ℥ß. *nuc. mosch. baccar. laur. iuniper.* an. ʒiij. *thur. cinam.* an. ʒij. *sampsuchi, calchanthi* an ʒiß. *therebinth.* q.s. ad incorporandum. Fiat massa.

Suffumigia ista parandi ratio. Medicamenta autem ista siue in puluerem, siue in pilulas, siue in trochiscos redacta, hoc modo vsurpantur. Primò ægro, vt curam istam sustinere possit (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui se libidinibus contaminant) exhibeantur duo oua sorbilia, offa panis vino generoso madidi, haustúsque vini, & cochlear conseruæ rosarum. Hinc per horæ quadrantem quiescat æger. Interim ille thalamus Venereus, seu carcer potiùs, sudatorium nimirum, calefiat; in Laconico illo, seu stuffa sicca paretur tentorium, seu papilio ex linteo denso, sub quo æger nudus in sella humili sedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, seu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos sensim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochisci coniiciantur, vt fumus inde per totum corpus spargatur, & ab ægri nudo corpore excipiatur. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inspergatur, idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integrâ horam continuetur, prout ægri vires ferre possunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod sæpe accidere solet; quod si ex sermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus est. Vt verò deliquium animi præcaueatur, potest ægro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exserat.

Adhibentur autem hæc suffumigia vel semel, vel bis de die, & quidem diebus tribus, sex, nouem vel pluribus, prout citiùs vel tardiùs superuenit purgatio. Hâc enim, vel fluxu alui, superueniente, statim à suffitu cessandum. Postquàm satis sub papilione sudauit æger, linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnam vel duas sudorem continuet.

Particularia suffumigia. Particularia verò suffumigia non toti corpori adhibentur, sed saltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum saliuatio non mouetur, nec is eorum scopus est, sed ad morbos saltem & symptomata in partibus externis tollenda vsurpatur, nimirum ob defluuium capillorum suffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cùm fissuras ac rhagadas patiuntur.

Medicamenta interna saliuationem mouentia. Tandem etiam intrò sumpto hydrargyro saliuatio concitari potest. Quod etsi Fernelio notum non fuerit: tamen à posterioribus animaduersum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vsurpatur. Tales sunt pilulæ Barbarossæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autem Medici pilulas ex Mercurio paratas ita, vt vnâ dosi dentur Mercurij gr.vi. vel vij. eásque singulis diebus ferè exhibent, ac tandiu, donec saliuatio sequatur, eámque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam esse, monet Platerus, & non nisi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmissa nihil iuuant. Commodum simul etiam existimat, si statim, vt vel pondere suo, vel aliis admistis, per aluum excernatur. Verùm si id fiat, procul dubio saliuationem non mouebit. Ideo præstat, si Mercurius, quocunque modo præparatus, minori dosi exhibeatur, quàm vt vel per vomitum, vel aluum purgare possit, si nimirum vel dimidia, vel tertia, vel

quarta

quarta saltem doseos, quæ aliàs ad purgandum exhiberi solet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitatum vel turpetum gt. vj. pondere aliàs ad vomendum vel purgandum exhiberi solet; si verò saltem gr. iij. vel ij. vel j. exhibeatur, continuato vsu saliuatio excitatur. Ideóque qui talibus medicamentis vti velit, rectissimè fecerit, si primò integram dosin Mercurialis medicamenti ad purgandum exhibeat: secundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec saliua & sputum profluant; id quod tamen ita strictè obseruare opus non est. Et omnino tutius est in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non summâ violentiâ, nec tanto periculo aluum mouent, continuato tamen vsu sputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Diæta in luis Venereæ curatione obseruanda.

Diæta. Aër. Diæta in huius morbi curatione exactè obseruanda. Aër primò, in quo æger versatur, sit calidus, vt & insensibilis transpiratio liberâ sit, nec sudores prohibeantur, sed potius promoueantur, non tamen ita calidus, vt vires prosternat. Itaque in conclaui calefacto, si opus sit, toto curationis tempore æger sese contineat, nec aëri libero, nisi is anni temporis ratione calidior sit, & tamen non ante meridiem, sese committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi sese contineant, vestibus aduersus frigus externum sese muniant, & quantum possunt, frigidum aërem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo sermo passim est de victu tenui. Verùm cùm victus tenuis sit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conseruat, talis victus acutis morbis saltem conuenit, qui cùm non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem persistere possunt. *An victus tenuis in lue Venerea conueniat.* Cùm verò morbus Gallicus sit morbus chronicus, & curatio ad plures septimanas extendatur, si vires tenui victu deiiciantur, ad finem morbi durare non possunt. Quod verò Medici pane inprimis, & vuis passis ægros cibant, caussam hanc esse puto, quòd simplicissimum cibum, cúmque boni succi, exhibere volunt. Cùm enim varietas ciborum facilè vitiosos humores suppeditet, carnes verò & pisces, similésque cibi faciliùs corrumpantur, quàm panis & vuæ passæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eósque solùm pane & vuis passis contentos esse voluerunt. Itaque ea victus ratio & forma obseruanda, quæ viribus conseruandis, etsi non augendis, sufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam sit boni succi, & simplex, quíque excrementis generandis nullo modo materiam suppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad sui coctionem auocet. Ideóque non nisi duo fercula ægro concedenda, & cibus solùm bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vsum medicamentorum præparatur, victus talis sit, qui vires non minuat, sed potiùs conseruet, imò quodammodo augeat, vt euacuationes instituendas æger, & victum tenuiorem postea sustinere possit. Cùm verò sudorifera vel hydrargyrum adhibetur, si vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur, ac superflui humores in corpore potiùs absumantur, quàm colligantur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes seruentur. Non verò victus sit nimium tenuis, ne vires concidant, sed ad perfectam morbi curationem, quæ longior esse solet, sufficere possint. Et quamuis aliquid de consueto victu in curatione huius morbi demendum sit: tamen id non statim faciendum in principio, nec subitò ista facienda mutatio, sed primis octo diebus paulatim aliquid de consueto cibo detrahendum, sicut & vltimis octo curationis diebus sensim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires respiciendum, & quid eæ perferre possint, diligenter considerandum, earúmque, vtpote sine quibus curatio perfici non potest, maior, quàm morbi, habenda ratio.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum respiciendum. Quò enim vires sunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare possunt. Vires autem demonstrant corporis habitus, temperamentum, consuetudo, ætas, anni tempus, regio & ægri status. De quibus suo loco dictum. Summa: quantum fieri potest, aliquid de cibo consueto detrahendum, quod & Indiæ populi, à quibus modus hunc morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen vt semper ad vires respiciatur. Si enim æger sit robustus, corpus constitutionis frigidioris, vt facilè inediam ferre possit, caro post octo dies ampliùs non danda, sed æger pane & passulis contentus sit. Si verò vires sint debiles, corpus gracile, biliosum, raræ constitutionis, & os ventriculi εὐαίσθητον, etiam aliquid de carnibus concedi potest; nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hædina & veruecina tenerior, vt & oua gallinarum. Caro verò suilla, quæ difficulter coquitur & distribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, vt & fructus horarij, ac pisces molles. Et quidem commodissimus cibus sunt in hoc morbo vuæ passæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facilè putrescunt, & bonum succum & alimentum suppeditant, malignitatémque vitiosorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in eâ sunt sententia, passulas non solùm cibi, sed & medicamenti loco esse in hoc morbo. Et inprimis illæ maiores, Cybebæ dictæ, vtilissimæ sunt, in quibus & maior alimenti copia & vis abstergendi & roborandi.

De pane hîc nonnihil dubij est. Plurimi panem bis coctum commendant, imò solum admittunt. *Qualis panis exhibendus.* Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora sunt, & pituitâ atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potiùs, quàm adultis, abundant, & qui dentes firmos habent, eoque sunt assueti, non improbamus: ita etiam panis semel rectè coctus, & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare omnibus naturis, sexui, ætati, & quouis anni tempore tutò permitti potest; neque si æger eum magis, quàm bis coctum appetat, aliquid molestiæ ipsi, panem vulgarem prohibendo, creandum est. Imò panis bis coctus sua videtur habere incommoda. Diutiùs enim in ventriculo moratur, nec ita facilè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerunque Gallico morbo laborantibus languet, opus est. Præterea cùm lue Venerea laborantibus plerunque exusti humores abundent, pane bis cocto ij augentur; contra à vulgari pane, vtpote humidiore, temperantur, ac tandem plus alimenti & sanguinis boni ab eo, vtpote optimè temperato, suppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna mensa panis ℥iiij. carnis autem ℥ij. vel iij. sufficere scribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obseruari potest, sed naturarum & consuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potus. Potum quod attinet, de eo quoque autores non planè conueniunt. Nonnulli nihil nisi decoctum illud ligni & sarsæparillæ pro potu exhibendum censent, & vinum planè prohibent, idque non minùs, quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinúmque ne delibandum esse toto curationis decursu censent,

censent, ac tale esse vinum ligno, quale eicutæ, scribit Fernelius, *de lue Vener. cap.* 13. Ea autem inprimis de caussa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui anteà adusti sunt, & qui ab vsu ligni incalescunt, eius vsu inflammentur. Verùm enimuerò ratio hæc non sufficiens videtur. Etenim & decoctum illud secundarium tantum calefacere potest, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderatè haustum. Ideoque vires hic considerandæ, & cùm vinum insignem cum corpore nostro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque inprimis ventriculum roboret, in totum corpus facillimè distribuatur, citissimè nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo sese faciliùs opponere possit: eius vsus non simpliciter reiiciendus, inprimis in iis, qui minùs sunt calidi, ac corpus pituitosum, & crudis humoribus refertum habent. Vsus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllo modo inflammet. Qui verò vino sine damno abstinere possunt, illi bibant decoctum illud secundarium, è ligno Guajaco paratum, idque satis liberaliter in mensa, & extra mensam, siti vrgente; qui ipsi tamen ventriculi roborandi caussa interdum vini haustum sumant.

Eodem modo si per hydrargyrum instituatur curatio, eo tempore, quo nondum per os & saliuam euacuatio accidit, ægerque cibos masticare potest, pane optimo & bonâ carne nutriendus est, eique vinum dilutius exhibendum. Vbi verò saliuatio incipit, & æger ampliùs masticare non potest, ob dentes vacillátes, sorbitionibus & prisanâ hordeaceâ, & iure carnium cum pane æger nutriendus. Et cùm metus sit inflammationis faucium, à vino abstinendum.

Postquam verò cura absoluta est, etsi ægro ad consuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni succi, è quibus optimus sanguis generatur, alatur, commodissimum est. Cùm enim corpus sit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vasa vitioso sanguine repleantur, sed vt bono instaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualescens à minore quantitate cibi ad magnam subitò adscendat, cùm omnis mutatio ad extrema periculosa sit. Et cùm metus sit, ne medicamentorum calidorum & siccorum vsu hepar sit calefactum, conseruæ rosar. violar. spec. diatrion santalon, diarhod. abb. aliquot septimanis exhibeantur, victusque ratio, præsertim æstiuo tempore, sit frigidior, parata inprimis ex hordeo. Vtile est & serum lactis caprini. Si verò metus sit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi & dispositio maligna in corpore supersit, *Vinum Guaiacinum.* vinum Guajaco vel Sarsaparillâ medicatum exhibeatur, quod commódissimum tempore vindemiæ paratur, si pro singulo congio vini, Guajaci ℔j. & sarsæparillæ ℥iij. addantur, & cùm musto consueto modo deferuere sinantur. Extra verò vindemiæ tempus medicamenta ista saltem in vino macerari possunt.

Somnus. Somnus non tantùm noctu conuenit, sed etiam de die, dum sudant ægri, concedi potest.

Exercitatio. Exercitatio omnis vehementior noxia est. Cùm enim per eam vires labefactentur, & transpiratio ac dissolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo vsurpari solet, æger contentus esse non possit. A Venere verò, vt huic morbo aduersissimâ, planè abstinendum. Exercitij loco sit sudatio in conclaui, & frictiones, quæ vnâ operâ, cùm sudores absterguntur, fieri possunt. Animi affectûs sint ad lætitiam compositi.

Excreta. Aluus vt aperta seruetur, danda opera, & cùm facilè ob pauciorem cibum occludi soleat, clysteribus laxanda, & passulis cum foliis senæ. Imò per interualla quædam purgantia exhibere non solùm vtile est, sed & necessarium. Etsi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à sudoriferis saltem tenuiores humores euacuantur, crassi verò relinquuntur: vtile est, post septem vel decem dies, vel etiam post longius interuallum, prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi solent, curandis.

CVm varij morbi ac symptomata lui Venereæ coniungi soleant, nonnulli satis prolixi sunt in explicando, quâ ratione ij morbi ac symptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerunque manifesti sint, & de eorum curatione in superioribus libris à nobis actum sit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ pretium non puto. Ideoque saltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria sunt, afferam: reliqua è suis locis petantur.

Vlcera.

Vlcera, penis imprimis, quæ huic morbo maximè familiaria sunt, quod attinet, de iis in genere, *lib.* 3. *Pract. part.* 9. *cap.* 11. dictum. Vt pauca addamus, vnguento defensiuo penis radice munitâ, vlcus abluendum decocto scabiosæ, marrubij, & præsertim saponariæ, & ligni Guajaci. Postea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. Inprimis vtilia sunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, seu viuum, seu sublimatum, seu præcipitatum, seu cinnabarim. Et in penis vlceribus, & carie glandis, vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius esse excogitatum medicamentum, scribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, nisi vbi crassæ sordes adsunt: in vlceribus verò mundis locum non habent. Eustachius Rudius, *lib.* 5. *de morb. occult. cap.* 19. duo inprimis vnguenta commendat. Primum est: *Vlcerum Venerei curatio in pene.*

♃. *ol. rosac. complet. amygdalar. dulc.* an. ℥ß. *vnguent. resina* (quod pararur ex oleo puro, resina pini, terebinthina, & ceracittina) ʒvj. *Vnguentum Mercuriale. 1.*

Mercurij precipitat. ʒj. *cera* parum.

Misce omnia, excepto Mercurio præcipitato, super igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, postea præcipitatum adde. Potest tamen pro vlceris, & partis eo affectæ ratione Mercurij præcipitati plus vel minùs addi.

Alterum est hoc:

♃. *ol. amygd. dulc. vnguent. rosac.* an. ℥ iij. *cera noua* ℥ j. *Mercurij pracipitati* ℥ ß. Misce. *2.*

Atque ista vnguenta non solùm ad vlcera penis, sed & aliarum partium vlcera Gallica, ficûs, condylomata, & vocaras cristas sunt vtilia.

Vtile est & balsamũ Mercurij, quod hoc modo paratur:

♃. *Mercurij viui solut. spiritu nitri.* Ad solutionis huius ℔.j. affunde *ol. oliuar.* ℥ iij.

Stent in digestione octo diebus, postea oleum separetur & vsui seruetur.

Vel: ♃. *Vitellum oui j. ad duritiem cocti, mell.* ℥ j.

Misce super lento igne, ebulliant, & adde *Mercurij* ♎*ati* ʒß.

Post mũdificationẽ & hoc vnguentũ vsurpari potest:

♃. *Aloës opt.* ℥ ß. *croc.* ♂. ʒ ij *thur. minij*, an. ʒ j. *mell.* ℥ ß. *terebinthina* ʒ ij. *vitell. oui j.* Misce.

Vlcera autem occulta & latentia, vel sub præputio constricto delitescere solent, vel sunt in meatu interno penis. Si vlcus sit sub præputio cõtracto, vel per siphonem conueniens medicamentum iniiciendũ, & postea tenta vnguento imbuta stilo loco affecto applicanda: vel præputium secundum longitudinem dissecandum, & necessaria medicamenta imponenda. *Vlcera latentia.*

Si verò vlcera sint in ipso membri virilis meatu, curatu sunt difficilia, habentque coniunctas caruunculas, seu carneas excrescentias, quæ vrinæ emissionem impediunt. *Vlcera in penis meatu.*

pediunt. In vlcere ergo leuiore iniicienda aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum, & cerussa cocta sint. In grauioribus verò vlceribus vsurpetur hoc linimentum:

♃. Mercurij præcipitat. ℥j. *Mercurij* ♎. ʒj. *plumbi vst.* ʒij.

Terantur in porphyrite cum aq. rosar. sæpius abluantur, & in vmbra siccentur:

Postea *♃. pingued. suill.* ℥vj. *ceræ alb.* ʒij.

Dissoluantur super igne, & addatur puluis, & *camphoræ* ℈ij. Fiat linimentum, quod candelæ *ex cera alb.* ℥v. *terebinthin.* ℥j. paratæ, illinendum, & candela meatui vrinario indenda. Vel emplastrum conueniens super stylo paruo conuolutum immittatur. Carunculâ sublatâ vnguentum exsiccans, & consolidans immittẽdum.

In vtero.

Si verò in vtero sit vlcus, idque sordidum & serpens, malum incurabile est. Leuiora verò curantur iniectionibus ex aquis aluminosis, in quibus lignum Guajacum & Sarsaparilla coquitur; vel pessariis ex succo plantaginis, cum puluere aloës, boli Armeni, cerussæ & similibus. In sordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandémque vnguentum exsiccans & consolidans, vt de tutia, vel simile, vsurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri suffumigia vtilissima sunt. Verùm cùm tubuli facilè à prunis nimium calefiant, hæ candelæ pro fumo Hercul. Saxoniæ vtiles sunt:

♃. Styrac. calamit. benzoës, an. ʒvj. *ligni aloës* ℈vij. *thur. alb.* ℥j. *ladani* ʒiß, *ireos, caryophyll.* an. ʒij. *ros. Damascen.* ʒvj. *cinnabar.* ʒij. *carbon. salicis* ℔ß. *aq. vitæ*, q. s.

Fiant candelæ.

Iisdem medicamẽtis & intestinorũ vlcera curantur.

Faucium vlcera.

Ad faucium verò vlcera cùm talia adhiberi non possint, fiat Gargarismus è decocto sarsæparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, scabiosæ, myrti, rosis rubris, cortic. granator. sumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri potest in aqua, & sub finem aliquid vini austeri addi. Post ablutionem vlcera abstergenda oleo sulphuris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminosâ compositâ, quæ ita paratur:

Aqua aluminosa composita.

♃. Mercurij ♎*ati, aluminis rochæ*, an. ℥j.

Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *succi limon.* ℥iij *aq. plantagin.* ℔iß. *ros.* ℥ix.

Coq. in vitro, ad quintæ partis consumptionem.

Verùm cauendum; ne aliquid de talibus medicamentis deglutiatur. Efficax est & butyrum ♄ij dictum, si vlcus gossypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verùm eâdem cautione hîc etiam opus est. Sed cùm non semper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita satis tutò talia medicamenta adhiberi non possint; contra verò alia medicamenta mitiora parùm efficacia sint: vlcera hæc curatu difficilia sunt, imò sæpe incurabilia. Tutiùs auri solutio hisce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

♃. fol. auri xv. *aluminis rochæ, nitri, salis fusi*, an. ℥j.

Tere in marmore, affunde aliquot guttas spir. vitrioli, postea affunde spiritum vini ad duorum digitorum eminentiam.

Sténtque in cineribus tepidis, tandémque ebulliant, vt folia auri soluantur, ac spiritus vini flauescat.

Spiritum vini destillando separa, alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec spiritus vini aurum soluat, & sales in fundo relinquantur. Tandem spiritum vini destillando separa vsque ad siccitatem, & spiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum solutum sit. Hac solutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium.

Nariũ vlcera curantur per errhina vel infusa, pulueres inspersos, suffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fissuræ manuum & pedum.

Fissuræ manuum & pedum.

Si in volis manuum & pedum adsunt rhagades & fissuræ, abluantur decocto ligni Goajaci, eius corticis, scabiosæ, scordij, pentaphylli: & si durities adsit, etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agrestis. Postea vnguentum vsurpetur è butyro, adipe anseris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ vel præcipitati addatur, vel vnguentum anteà propositum.

Vel: *♃. Pingued. porc.* q. l. Affunde *ol. tartari*, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat:

Quibus si malum non cedat, suffumigium particulare è cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 30. scribit, se obseruasse, mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fissuras gesserat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum operâ vsa fuerat, breui & facilè curatam fuisse succo herbæ, quam alij artemisiam, alij tanacetum appellant, in omnes fissuras diligenter pennâ illito, & omni manuum lotione omissâ: eundémque succum se vtilem deprehendisse in impetiginibus & vlceribus crustosis.

Bubones.

Curatio Bubonum.

De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere solent, hoc in genere tenendum, dandam esse operam, vt expulsio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cùm hac euacuatione interdum natura sese toto isto morbo liberare soleat. Itaque si bubo non satis erumpat, & augeatur, nec ad suppurationem tendat, vt extrahatur & suppuretur, danda opera. Itaque crus, quod è directo est, fricandum, circa partes inferiores scarificandum, aut etiam vena eò loci aperienda. Ipsi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

♃. Sagapeni, ammoniac, an. ʒiij. *opopanac. bdellij*, an. ʒij. *sinapi, piper. pyrethri*, an. ʒj. *sapon. nigri* ℥ß. Misce, ac cum cera & pice.

Fiat Emplastrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentæ materiæ prematur, vt totam expellere non possit, tum purgans medicamentum exhibere vtile est, vt natura parte oneris leuata reliquum faciliùs expellat.

Vbi tumor satis erupit, laborandum, vt, quamprimùm aperiatur, & diu apertus seruetur. Vt suppuretur, maturantia, quæ in inflammationibus adhiberi solent, imponantur, è mucilagine maluæ, althææ, sem. tritici, lini, caricis, pingued. suilla, adipe anserino, & similibus, vel diachylum simplex, aut cum gummi compositum. Vbi pus confectum est, non expectandum, vt bubo sponte aperiatur, sed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digestiua dicta & abstergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus est, vlcusque diu apertum seruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus est, vt materia ad alias partes adscendat, sed si purgationes & sudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo sine periculo planè delitescit.

Tumores gummatosi & Nodi.

Tumorum gummatosorum & nodorum.

Equidem tumores tales & nodi, qui in excarnibus locis, vt fronte, osse caluariæ, tibiarúmque exteriore sede oriuntur, sæpissimè, si morbus hic perfectè curatus fuerit, & ipsi euanescunt; inprimis post vsum sarsæparillæ, quæ in hisce morbis discutiendis efficacissima est, & post vsum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen post absolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia, & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agrestis, bdellium, sagapenum, opopanacum, & inprimis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientiâ probatum est hoc:

♃. Empl.

℞. *Empl. diachyl. c. gummi* ℥j *diachyl. simpl.* ℥ß. *Mercurij saliua extincti* ℥j. *ol. Guaiac.* q. s.

Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. *Ammoniac. opopanac. gummi hederæ in aq. vitæ dissol. pingued. gallinæ, anserinæ*, an. ℥iß. *medull. cruris vitul.* Vnc. j. *ladani, styrac. calamit. liquid.* an. Drach. ij. *pulu. radic. hermodactyl. ireos*, an. ʒiij. *cinnabar.* ʒj. *argent. viui cum terebinth. misti* ʒvj. *ol. lilior. & ceræ* q. s.

Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, supra enumerata, in his tumoribus locum habent.

Si ista non satisfaciant, tumores caustícis aperiendi, præsertim si non sint in articulis, neruis, tendinibus; & locus apertus seruandus, ac os subiectum, quod plerunque læsum est, deradendum.

Tubercula & pustulæ.

Tuberculorũ & pustularũ. Tubercula quoque, vt & pustulæ paruæ, thymi, verrucæ, fani, cùm in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri solent. Quæ etsi interdum post vniuersalem curationem spontè euanescunt: tamen nõnunquam etiam peculiarem curationem requirunt.

Quæ in capite sunt eiusmodi tubercula, abluenda sunt sæpe decocto ligni Guajaci, & præsertim corticis eiusdem, & sarsæparillæ. Nonnulli & oleum scorpionum ac viperinum vsurpant. Quibus si non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminosa composita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio ♎to, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. *Alumin. rochæ, Mercurij ♎ati*, an. ʒij.

Terantur. Adde *aquæ plantagin. rosar.* an. ℔. j.

Coq. in vitro ad consumpt. dimid. part. Postea stent diebus xv. vt alumen & Mercurius resideant, & clara aqua effundatur, ac vsui seruetur.

Si pustulæ sint in ore, vsurpantur collutiones oris è decocto ligni, aut si adsit inflammatio, ex sero lactis chalybeati, quibus rosæ, plantago, addi possunt. Et si pustulæ sint fordidæ, scabiosa addatur, & alumin. gr. x. pro singulis seri vel decocti libris. Est & vtilissima aqua aluminosa composita modò descripta. In oris tamen pustulis eâ solâ vti tutum non est, sed diluenda est triplo vel quadruplo aq. rosar. & plantag.

Pustulæ verò ani & penis singulis diebus aliquoties fouendæ linteo madido decocto ligni Guajaci & sarsæparillæ. In iisdem aqua aluminosa modo descripta vtilissima est: vel si pertinax fit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia sunt supra proposita, imponendum, vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui mistum, quod ani excrescentiis eiusmodi impositum horarum 24. spatio eas extrahit & exstirpat. Postea exsiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præscindunt. & postea radicem modò propositis medicamentis exstirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucæ tangatur, exsiccatur, & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium. Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potiùs ex erosione radicum capillorum, quàm aliis caussis cùm in capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuersalibus præmissis, primò capilli deradendi, si æger id ferat. Nam non omnes id admittunt, præcipuè religiosi, quorum morbos occultos esse oportet, vt scribit Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. Deinde non vsurpanda adstringentia, quorum vsu malum deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde retentâ materiâ sequuntur; sed potiùs vsurpanda, quæ materiam illam vitiosam, pilos erodentem, discutiunt & abstergunt. Lixiuium putà, in quo lignum, & cortex eius, sarsaparilla, fol. fumariæ, betonic. scabios. abrotani, absinthii, pulegij, asari, agarici cocta sint. Et si cutis sit arida, malua, althæa, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamenta adhibenda, quæ *lib.* 5. *pract. part.* 3. *sect.* 2. *cap* 3. *&* 4. sunt proposita. Quæ omnia si non satisfaciant, suffumigia particularia, ad caput scilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio spatio sex vel nouem dierum defluuium pilorum inhibetur. Verùm plerunque, si vniuersalia purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia pilos erodens tollatur, ac lotiones idoneæ vsurpentur, spontè postea capilli in locum eorum, qui deciderunt, succedunt. Plura videantur *loc. alleg. de Alopecia & capillorum defluuio.*

Dolores.

Dolores quoque atrocissimi sæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infestant. Ij verò commodissimè tolluntur propriis huius morbi medicamentis. *Dolorum curatio.* Inprimis verò ad eos tollendos vtilis est sarsaparilla. Ideóque si dolores valde vrgeant, maior quantitas sarsæparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus sumenda: & licet, quia maximam attenuandi vim habet sarsaparilla, sine viscerum adstrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vsque ad secundam septimanam augeantur: tamen ab vsu eius non desistendum, sed de eo æger monendus. Postea dolore cessante, ligni quantitatem augere licet. Potest & radix Chinæ ad dolores istos mitigandos addi. Per interualla verò singulis ferè septimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, foliis pulegij, saluiæ, rorismarini, flor. chamæmel. Vtilia etiam sunt ol. lilior. albor. rutac. scorpion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus si dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ supra in vniuersali curatione proposuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda, vel alia emplastra supra proposita, Quibus & castoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi possunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiusmodi dolores sopiendos vsitatum est. Vtile est & hoc Plateri ceratum:

℞. *Argent. viu.* ℥iij. Agitentur *cum terebinth. aq. vitæ lota* ℥j. Addendo *pingued. vrsin. medulla cruris vitul.* an. ℥iß. *ol. lilior. albor. chamæmel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini*, an. ℥ß. *spicæ vel terebinthin.* ʒij. *euphorb. thuris*, an. ℥ß. *styrac. liquid.* ʒvj. *pulu. hermodact.* ʒij. *castorei* ʒj. *ceræ*, q. s. Fiat ceratum.

Lauatoria quoque dicta è Mercurio parata, supra proposita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores sopiunt.

Gonorrhœa.

Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens est, *Curatio Gonorrhœa.* in principio, & temerè non supprimenda; cùm natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quæ si supprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si verò, vbi decoctum etiam ad tertiam septimanam vsque vsurpatum est, non cesset, oleis adstringentibus ex mastiche, mentha, rosa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inungantur.

Exhibeantur verò medicamenta è semine agni casti, lactucæ, cannabis, quibus pulu. sarsæparillæ duplum addatur. Possuntque medicamenta ista exhiberi vel formâ pulueris, vel cum syrupo de nymphæâ in formam electuarij redigi. Vtile etiam est, si singulis diebus exhibeantur nymphææ. Drach. ij. vel iij. cum terebinthin. ℈j. vel ij. Nonnulli ad gonorrhœam hanc etiam exhibent ☿rium præcipitatum viridem, vel resinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto sarsæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tabes. Tandem non rarò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minus dextrè institutâ ad summam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non sufficiunt, sed specificis opus est. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduers. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo se quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberasse scribit. Sic autem paratur.

℞. *Sarsaparillæ el. minut. incis.* ℥vj. Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔ xv. loco calido, vase clauso. Postea lento igne coq. donec ℔. v. absumptæ sint. Hinc cochleari perforato extrahatur sarsaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contusa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macræ ℔. ij. *sem coriandri præparat.* ℥j. aut eius loco *ligni Guajaci rasi, tantumdem aut santali citrini incisi* ℥iij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vase operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔. v. & in fine aromatizentur *cinam. el.* ℥iij. Hinc fiat colatura cum forti expressione, quæ vsui reseruetur in vase vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥vj. vel vij. vesperi autem, horis 3. ante cœnam, ℥iiij. vel v. Quòd si æstas sit, aut si coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥iiij. atque in vsu huius medicamenti plurimis diebus perseuerat, quandoque etiam ad centesimum diem.

Reliqua petantur è curatione affectuum particularium & Fallopio, *de morb. Gall.* qui de morbis ac symptomatibus huic morbo coniunctis prolixè scripsit.

PARS QVINTA.

De Venenis externis in genere.

CAPVT I.

De natura Veneni.

De Veneni natura.

QVINEM supra, *part. 2. cap. 1.* de venenis in genere actum est. Quia tamen ibidem dictum, etsi omne illud venenum appellari possit, quod occultis qualitatibus homini insigniter nocere potest, ea tamen, quæ vim hanc à sua natura, nullâ putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in specie à nonnullis venena appellari; qualia sunt omnia, quæ extra homini adueniunt, eiusque corpori immittuntur; siue sint è mineralium, siue plantarum, siue animalium genere: de veneno in specie hoc modo sumpto quædam in genere adhuc addenda videntur.

Venenum propriè quid. Et primò monendum de venenis istis, autores, & præcipuè Galenum, non semper eodem modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorum numerum referendæ sint. Nam 6. *epid. comment. 6. text. 5.* κακῶν, seu maleficorum duo genera constituit, dum scribit; *Cum tertium materiæ genus, & in medicamenta deleteria, hoc est, mortifera vocata, & ferarum venena distribuatur, duplex & ista curantium materia est. Appellantur autem Græco vocabulo ἀλεξιφάρμακα, id est, medicamentorum auxilia, quæ mortiferis medicamentis aduersantur: theriaca verò, quæ ferarum morsibus medentur. Verùm fortasse quis existimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera esse censendam: nam & hæc vltra modum exhibita nos interficiunt. Id si concesserimus, consequens erit etiam, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis enumeremus; quandoquidem & hæc nos perdere possunt, nisi quis ex ipsis omnino valde parum assumpserit. Verùm eâ de caussa mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quòd ipsorum temporibus quibusdam vtilitas necessaria sit, ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt.* Quo loco Galenus planè diuersa facit θανάσιμα & δηλητήρια, & θανάσιμα ea dicit, quæ licet quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodesse possunt: δηλητήρια verò ea, quæ semper nocent, nec vnquam, nec ægris nec sanis, prosunt. Contra, *lib. 6. de compos. med. secund. loca cap. 1.* Δηλητήρια τῶν θανάσιμων speciem quandam esse docet; quod priori contrarium. Si enim θανάσιμα sunt, quæ quamuis necant quandoque tamen prodesse possunt; deleteria verò, quæ nunquam prosunt, eorum species esse non possunt. Idem tamen etiam docet 2. *de vict. rat. in morb. acut, comm. 2. text. 12.* dum scribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria. Vt autem succi papaueris, mandragoræque & hyosciami, & aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa, corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipiunt commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam præcidentes partem, ad suppetias ferendas vtimur.*

Θανάσιμα & δηλητήρια quæ differunt.

Atque hinc exorta est quæstio, quam prolixè tractat Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 4.* An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgantia, inter venena referenda sint. Et quidem ipse vtrumque negat, idque probare conatur cùm autoritate Galeni, tùm ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locum Galeni ex 6. *epid. comm. 6.* quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quod & Bezoardica & purgantia corpori nostro sint similia. Et Bezoardica quidem corpori nostro esse similia, probat autoritate Auicennæ, qui, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* scribit, quòd Bezoartica sint medicinæ, quarum proprietas est, vt sanitatem conseruent, & virtutem in spiritu Auerroëm verò reprehendit, quòd, *5. collig. cap. 23.* scribit, quod Bezoardica, si reperiant in corpore venenum, non interficiant, sed venenatum hominem seruent; si verò non reperiant in corpore, illum interficiant; idque experientiæ & rationi contrarium esse putat. Experientiæ quidem, quia Rex Mithridates confectione suâ continuò, sine vlla læsione, vsus est; Antoninus verò Imperator theriacam absque vllo mortis periculo sumpsit. Rationi verò, quia, si Bezoardicum interficit, & vires dissoluit, non præsente veneno, multò id citiùs faciet præsente veneno. Tum enim cor à duplici hoste impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeo roborant, vt etiam postea exhibitum venenum facilè superare possit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate similia esse, probare conatur ex Galeno, *3. de simpl. med. fac. cap. 24. 25. 26.* vbi docet, quod omne pharmacum purgans purgando humori similem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit, si medicamentum purgans purgando humori habet similem proprietatem, & succus ille est nobis similis ac familiaris: ergo ex consequenti medicamentum purgans nobis similem habet proprietatem.

An Bezoardica & purgantia venena sint.

Verùm vt pateat, quid de hac cõtrouersia sit sentiendum, & quæ propriè venena sint, primò sciendũ, Galenum non semper eodem modo locutũ esse. Nam vt ex *3. de temperam. cap. 4. & locis antea alleg.* patet, θανάσιμον ipsi interdum generale vocabulum est, quod

omnia

omnia ea, quæ homini mortem inferre possunt, complectitur; siue sint deleteria, siue purgantia, siue alia: interdum verò speciale est, & deleteriis opponitur, atque id significat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodesse potest.

Deinde notandum, ea medicamenta, quæ semper nocent, nunquam prosunt, extra omne dubium venena esse, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque prosunt, è venenorum numero non excludenda, nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda esse. Nocentium enim, seu θανασίμων, in genere ita dictorum, quædam est differentia, quæ à paucis annotata est, obseruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæstioni antea propositæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib.5.de simpl.med.facult.cap.*19. opium, myrrham, styracem & crocum coniungit. Verùm cùm idem, 2. *de rat.vict.in acut.text.* 12. opium mandragoræ, hyoscyamo & aliis, quæ nobis à tota substantia & viribus aduersa sunt, rebus accenseat: facilè patet, non in eandem classem opium, mandragoram & similia deleteria cum croco, myrrha, styrace, collocari posse. Ideoque sciendum, quædam simpliciter esse venenata, quæ nunquam prosunt, semper nocent, de quibus Galenus, 5.*de simpl. med. facult.cap.*19. *Sunt, quæ totâ essentiâ nobis sunt contraria, proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat, necesse est, ceu dryopteris, & pithyocampe, & thapsia, & solanum manicum, & hydrargyrus, & fungorum nonnulli, præterea saliua & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere sunt deleteria, non quantitate, & proinde nihil eorum in alexiterias antidotos inditur.* Deinde sunt, quæ etsi venenatam qualitatem habent: tamen cum eâ etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodesse possunt; qualia sunt narcotica omnia, opium, hyoscyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipsius Galeni testimonio, 2.*de ration.vict.in acut.text.*12. præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & similia. Quæ quòd ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quòd succo, quem trahunt, sint familiaria, succus verò ille nostro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori nostro familiares sunt, sed excrementitios, qui ei dissimiles, siue secundum, siue præter naturam, in corpore nostro generantur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum, quod occultam, malignam & venenatam, & corpori nostro peculiariter & per se noxiam qualitatem obtinet, siue coniunctam habeat aliquam qualitatem, ob quam in vsum Medicum trahi possit, siue non habeat.

Longè alia verò ratio est croci, myrrhæ, styracis, & similium, vt & omnium simpliciter Bezoardicorum: de quibus propterea, & purgantibus coniunctim, vnam quæstionem non conuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, sed potiùs vtilem habent, & saltem ex accidenti, si scilicet in nimia quantitate sumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies sibi similibus conseruatur, & corpori nostro conueniens est, si verò eæ qualitates excesserint, & intemperies inducatur, ea morbosa, imò lethalis esse potest: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, styrax, Bezoardica & similia, occultis qualitatibus nobis vtilia, si nimia quantitate sumantur, illam, quæ à qualitatibus occultis pendet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere possunt. Lætitia moderata est affectus animi, valetudini conseruandæ vtilissimus: si tamen modum excedat, nocere potest, vt compertum sit, quosdam nimiâ lætitiâ extinctos esse. Eodem modo crocus cor roborat spiritúsque exhilarat; in nimia tamen quantitate sumptus, idem, quod nimia lætitia, præstare potest. De quo Amatus Lusitanus, *enarr. ad cap.*25.*lib.*1.*Dioscor.* Est, *inquit*, crocus Medicina cordialis, quæ meritò tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis misceri debet; nam cor roborat & lætificat, & eâ de caussa risum pronocat, & ita promouet, vt fabulosum non sit, hominem aliquando risu & cachinno, ob nimium croci esum, mori. Vidimus enim nos apud Murinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cùm plures croci sarcinulas, siue inuolucra emeret, vt in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes iurulentas pro cœna continente, iniecit: qui post earum vsum in tam intensum ac vehementem risum prorupit, vt non multum abfuerit, quin risu & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verum dixisse credidi, cùm, *capite de croco*, ex mente Rasis dicit: crocus pondere drachmarum duarum partum accelerat, & inebriat ebrietate forti, si cum vino misceatur, & lætificat adeo, donec facit insaniam excellenti lætitiâ. [Eadem, quæ croci, Bezoardicorum est ratio. Summa: omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, obtinent, licet quandoque, siue ob primarum, siue occultarum qualitatum excessum, homini noceant, ad venena referenda non sunt.

[Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori nostro vtilia, nimiâ quantitate sumpta, noxia euadere posse, modò dictum, & in specie de Croci nimio vsu noxio historiam ex Amato Lusitano recensuimus: cui similem habet Zacutus Lusitanus, *de Prax. Medic. Admir.lib.*3.*obseru.*139. vbi narrat, Cocum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in auium iure quantitatem magnam croci dissoluisse; quo cùm fœmina quædam vsa esset, in risum ex interuallis lætabundum incidit, à quo nunquam liberari potuit.]

Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, *lib.*1.*de Venen.cap.*1. & 4. venenum definiendum esse putamus; quod aptum est vehementer nobis nocere occultâ agendi ratione. A qua non multum discrepat definitio Auicennæ, quam habet 2.*prim. doct.*2. *cap.* 15. Venenum est, quod corrumpit complexionem humanam non solâ qualitate, sed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni essentia est, vt hominem semper interimat, sed satis est ad veneni essentiam constituendam, vt sit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis sunt omnia illa, quæ insaniam vel stoliditatem, & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

E quibus facillimè decidi potest illa quæstio, in qua soluenda nonnulli anxii sunt; An venenum omne sit cordi inimicum. Etsi enim verum sit, multa venena hominem subitò, quod non nisi corde affecto fieri potest, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & spiritui animali infesta esse; leporem marinum pulmones, cantharides vesicam peculiariter exulcerare, lue Venereâ & elephantiasi laborantes sæpe multos annos saluâ vitâ (quod fieri non posset, si cor primariò afficeretur) superesse; multos haustis poculis amatoriis multos annos in amentia vixisse, multos epilepticos, aurâ malignâ, à partibus inferioribus ascendente, & malo sæpe recurrente, diu vitam trahere.

Itaq; illi nimis angustè venenū definire videtur, qui dicunt, venenum esse id, quod occultâ proprietate hominem subitò interficiendi vim habet, seu, quod habet proprietatē humani cordis celeriter corruptiuā, & propterea statuunt, omnia venena esse cordi, vtpote à quo vita

Margin notes: θανασίμων differentia. — Bezoardica venenata. — De Croci nimio vsu noxio. — Historia Zacuti Lusitani. — Venenū quid. — An venenum omne sit cordi inimicum.

vita dependet, inimica. Neque vlla caussa est, quòd alia, quæ licet hominem non statim interficiant, corporis tamen alicui parti occultâ qualitate nocent, v. g. quæ cerebro sunt inimica, & amentiam vel stoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venerea, inter venena referenda non sint. Ideoque etiam Greuinus, *lib. 2. de venen. cap. 24.* venenum appellat omne id, quod, cùm in corpus ingressum est, vim infert naturæ, illamque vincit. Et, *lib. 1. cap. 1.* vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod est in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ caussa.

Quomodo venenum ad cor perueniat

Cùm ergo venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria sint, disputat Conciliator, *de venen. cap. 3.* quomodo venenum ad cor veniat: Nam, *inquit*, aut trahetur à corde, sicut ferrum à Magnete, aut ipsum transibit ad cor, aut vtroque modo, corde scilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur possibile. Neque enim cor venenum, vt sibi aduersissimum, trahet, neque etiam venenum ad cor, vt sibi inimicum, mouebitur. Resp. quidem Conciliator: cor, dum sanum est, nihil attrahere, nisi sanguinem sibi similem, & spiritum; quando verò infirmum est, trahere ad se etiam qualitatem cōtrariam. Verùm enim verò homo etiam optimè sanus à veneno lædi potest, neque cor priùs infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, sed ipsum à veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles sunt, Prior est, quod, quia venenum omne, quoniam actiuum est, à forma, quam habet perniciosam & destructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit in illam speciem venenosam, & destructiuam cordis, ac sese multiplicat. Et omnino rerum spirituosarum insignis vis est sese multiplicandi, non solùm per species, sed sæpe etiam per atomorum diffusionem, sicut manifestè apparet in moscho, è quo pulueres & suffumigia, quibus pelles & vestes odoratæ redduntur, parantur, vt mirum sit, tantillum moschi tot & tanta corpora odorata reddere posse.

Quâ ratione venena certas partes petant.

Sed tamen hîc dubium relinquitur, quomodo, dum venenum sese multiplicat, non eodem modo ad partes omnes, æqualiter diffundatur, sed nunc magis versus cor, nunc versus cerebrum, nunc versus hepar. Vbi tenendum, quod Aristoteles, *1. de gener. & corrupt. cap. 7. text. 51.* scribit, quòd agens & patiens genere quidem eadem & similia sint; specie verò differant; talia autem contraria sunt. Vnde Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 25.* scribit, similitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etsi enim contrarietas cum corpore nostro in veneno adsit: tamen longè potentiùs & faciliùs operatur, si sit similitudo in materia Vnde sicut, vt moschi odor disseminetur, & multiplicetur, non quæuis res sunt idoneæ, sed certa materia requiritur, vt ex confectione puluerum illorum moschatorum & suffumigiorum patet: ita quò venena ratione materiæ cum spiritibus corporis nostri maiorem cognationem habent, eò potentiùs lædunt; & quò venenum pestilens in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetonium *in vita Claudij Neronis Cæsaris*, legitur de muliere quadam, cui nomen erat Locustæ, quæ cùm venenum, quod fortasse segnius erat, perfectiùs coqui curasset, repentinæ mortis Britannici caussa fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiorâ reddendi venenorum coctoribus non ignota sunt. Veruntamen quæstio hæc latiùs etiam extendi potest, & quæri; quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocent, perueniant. Vbi tutissimum est, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit, admittere: hoc tamen addere, etsi venenum aliquod per totum corpus diffundatur; tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua insignem habet eâ antipathiam. Ita venena Gallica etiamsi per totum corpus diffunduntur, hepati inprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cùm in corpus recipitur, sese quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus saltem in venenis lethalibus, & cordi inprimis aduersis, locum habet, consistitque in eo, quòd arteriæ cordis continuo aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiscetur, & in arterias penetrat, facilè ad cor transferri potest. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etsi tangantur, modò cutis sit salua, & non in arterias penetret, nihil nocere. Quamprimùm verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare, & hominem perimere.

An venena nutriant.

Tandem cùm venena corpori nostro sint tam aduersa, hoc loco non prætereunda quæstio; An venena nutrire possint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës, *lib. de theriac. cap. 2.* ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtiturque hac ratione, dicitque, quod si homo nutriretur veneno, totâ substantiâ sibi contrario, sequeretur, hominem non ampliùs esse hominem. Nam quicquid nutritur, suo simili nutritur. Quòd si homo nutriretur veneno, necessum est, vt sit similis veneno. At si venenum humanæ naturæ contrarium est, sequeretur, hominem, cùm veneni naturam induerit, non ampliùs esse hominem. Verùm hominem in vitium aliquod naturæ suæ contrarium degenerare posse, absonum. Contrarium tamen testatur experientia. Marsos serpentes sine periculo deuorare, refert Galenus, *de Theriac. ad Pison.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem, *3. de alim. facult. cap. 3.* docet. Ophiophagos quoque Populos quosdam, rubro mari finitimos, Candeos dictos, serpentibus victitare, testatur Plinius, *lib. 6. cap. 29.* Theophrastus, *9. de hist. animal. cap. 18.* refert, Thrasiam herbariũ, & pastores nonnullos helleboro sine noxa vsos, atque integros interdum manipulos esitasse. In Gualata, Lybiæ deserta regione, bufonibus nutriri gentes quasdam, in Buteri relationibus exstat. Galenus, *lib. 1. de simpl medic. fac.* refert historiam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 6.* è Ruffo refert, puellam quandam fuisse nutritam napello, vt interficerentur Reges, si cum ea coirent. A Rege Cambajæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *exerc. 175.* narrantque alij, eum ita venenosum euasisse, vt & muscas accedentes solo halitu necaret, & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuisse, scribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib. 1. cap. 2.* eundemque, quemcunque necare voluerat, solo sputo in cutem coniecto interfecisse. Albertus Magnus, *1. de animal. cap. 8.* narrat, quod Coloniæ fuerit puella, quæ quàm cito à matre aufugere poterat, angulos domus sollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, se vidisse puellam trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate sine damno comedebat. Et ipse noui ciuem quendam meum, qui sanctè affirmabat, se puerum cum delectatione & sine damno araneas deuorasse. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipse se fabulam facit.

Sciendum ergo venenorum esse diuersam naturam. Quædam enim v. g. arsenicum nihil in se alimentosum continent, sed tota ipsorum substantia aliena est à natura nostra, atque talia nullo modo nutrire possunt. Deinde sunt alia, quæ quidem venenata sunt, partes tamen aliquas, quæ alere possunt, simul obtinent: tales sunt plantæ & animalia, quorum non tota substantia venenata est, sed vel succus saltem vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire posse, non impossibile est, si scilicet homo in iis sumendis è

parua quantitate ad maiorem continuò adscendat, vt ita homo sensim iis adsuescat. Vix tamen quenquam repertum fuisse credimus, qui solis venenis nutritus fuerit,& non alios cibos simul sumpserit, cùm vix talia tantum nutrimentum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Ea tamen ipsa venena non simpliciter nutrimentum sunt. Nam homo, si omnia sese bene habent, nutritur simili; at non omnis nutritio bona est,sed sæpe vitiosa.Etenim & qui cachexiâ, lue Venereâ, elephantiasi laborant,nutriuntur,sed vitiosè nutriuntur, ac vita sæpe cum tali vitiosa nutritione diu consistere potest. Quod ergo in lue Venerea& elephantiasi accidit, cur non etiam in venenis quibusdam accidere possit? Licet verò hominis talis corpus venenosum euadat;nón tamen homo esse definit. Animalia enim bruta,inprimis auium carnes, plantarum, quibus nutriuntur, saporem & odorem acquirunt,interim speciem non mutant. Iacobus Greuinus equidem, *de Venen.lib.1.cap.1.* existimat, impossibile esse, vt homo se paulatim ad vsum venenorum assuefacere possit,vt iis nutriatur, sed naturam adsuescere,vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere possit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, si offeratur, expellere queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illa, napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambajæ Rex venenatus euasit. Et ipse Galenus, *loc.allegat.* aliam caussam non reddidit, nisi quòd natura veneno adsuescat. Etsi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis: tamen si frequentiùs & copiosius sumantur; cùm omne expellere natura non possit,sed aliquid cum nutrimento in totum corpus sese insinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè defendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiasi laborantibus, ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

POstquam hæc in genere de natura venenorum, ita in specie dictorum,quæ extra in corpus nostrũ quocunque modo admissa, illud afficiunt, dicta sunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Venenorum differentiæ. 1. Primò autem venena in specie ita dicta à nonnullis diuiduntur in venena, quæ naturâ suâ talia sunt, vt napellus, cicuta & similia; deinde in venena, quæ quidem naturâ suâ talia non sunt, sed cùm putrescunt & corrumpuntur, talia fiunt,vt carnes & pisces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiunt, vt Mercurius sublimatus, aqua fortis & similia. Verùm tertiam classem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non est, sed quicquid præstat, corrodendo facit; Mercurius sublimatus verò naturâ suâ talis est, vt supra *part.4.cap.21.* probatum est. Et omnino si ars, seu potiùs malitia hominum, qui Diaboli instinctu in venenis conficiendis occupantur, venena parat, nihil aliud præstat, quàm vt naturalia venena misceat & exalret, qualia artificia, seu potiùs veneficia, in Italia præcipuè vsitata esse, scribit Greuinus,*de Venen. lib.1. cap. 1.* Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ suâ non sunt venena, sed si corrumpantur & putrefcant, talia euadunt, quia talia ferè pestem & pestilentes febres excitant, dictum est de iis supra *part.2. & 3.* De primo ergò genere hîc peculiariter tractandum est. Etsi verò talia homini venena sint, v. g. napellus, cicuta, scorpius & similia: tamen res ipsæ, quibus insunt, rerum naturalium species sunt, & à Deo creatæ, per se bonæ, & ad Mundi perfectionem absoluendam & complendam pertinent, habentque ipsæ procul dubio etiam vtiles nobis vires, sed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ sunt.

Secundò venena in specie sic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum, quibus insunt, vt & alia sint in mineralium & metallorum genere, vt arsenicum & similia;quædam è plantis,vt cicuta,napellus; quædam ex animalibus,vt vipera, scorpius.Secundum quam differentiam postea in specie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium classe enumerabimus. 2.

Tertiò vulgatissima est diuisio, quâ venena diuiduntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifestis, alia occultis, alia occultis & manifestis simul. Et quidem quæ primis agunt, sint alia calida, alia frigida, alia humida, alia sicca. Calida nimirum, inquiunt, calidum natiuum dissoluunt, humidum radicale absumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò,vt opium,solanum somniferum,hyoscyamus & similia,corpus adeò refrigerant,& spiritûs adeò frigidos reddunt,vt penitus congelentur,& suas actiones exercere minimè valeant, vnde mors sequitur. Sicca venena cordis humiditates & sanguinem absumunt, & quasi in crustam conuertunt, quod efficiunt calx viua, & calchantum; aut partem à parte separant, donec vsque ad cor perueniatur, id quod præstat realgar. Humida venena membra stupefaciunt,& calorem suffocant, vt coriandrum recens, & similia, quæ stupefaciendo & humectando spiritûs crassos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors sequatur. Addunt nonnulli & qualitates secundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum suâ acuitate, vt loquuntur,corrodit ventrem & intestina. 3.

Venena an manifestis qualitatibus agant. Verùm quàm trita & vulgata,& à doctis etiam Medicis proposita est hæc diuisio,tam falsa est, si simpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit, propriè venenum non est,sed id solùm,quod qualitatibus occultis & proprietate totius substantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, sed totiùs naturæ suæ contrarietate æstimanda esse, tum alibi, tum *3.de temperam. cap.4.* Galenus docet.

Secundò deleteriorum natura & ratio solâ experientiâ cognoscitur; vt Galenus, *1. de simpl.med. fac. cap. de abrotano*, docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertiò venena omnia sunt cordi, vel alij parti peculiari,inimica;at frigida, calida,humida, sicca,quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica sunt, sed omnes afficere possunt. Et licet intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat:tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatum primarum excessum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt;quia scilicet venenatam qualitatem,nobis aduersam, non habent: & contrà reperiuntur, quæ secundo vel tertio tantùm gradu sunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero sunt.

Quintò si à primis qualitatibus dependeret veneni natura,omnia,quæ eundem primarum qualitatum excessum habent, essent venenata, quod tamen falsum. Nam allium, pyrethrum, sinapi, sunt calida in quarto gradu,nec tamen sunt venena,vt auripigmentum.

Sextò, si venenorum natura à manifestis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè essent venena: at cicuta sturno alimentum, homini venenum est.

Errandi verò occasionem multis præbuit,quod vim stupefaciendi in opio, mandragora, hyoscyamo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ab occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidissima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præstat.

Decepit eos & id, quòd multa ad venena retulerunt, quæ tamen venena non sunt. Etenim si vitri acutæ particulæ venenatæ sunt, cur non etiam acûs deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & similia, venena propriè dici non puto, cùm solùm corrodendo noceant: aliàs enim sales illi, qui ex lixiuio coquuntur, è quibus lapides corrosiui & cauteria dicta fiunt, venena essent.

Etsi verò negandum non sit, quandam esse venenorum differentiam, vt alia venena saltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum insignem excessum habeant; alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum insigni excessu valeant, atque adeò inde factum sit, vt autores discrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere statuant: tamen quæ propriè venena sunt, ea inprimis occultâ qualitate nocent, vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus contraria, eorum noxa corrigitur, sed per alexipharmaca; imò venenis valde calidis sæpe alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò sunt, quæ saltem qualitatibus primis, seu calefaciendo & erodendo, seu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena nõ sunt. Quia tamen & hæc interdum insigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeóque hominem occidere possunt, à Medicis plerunque inter venena referuntur. Et quanquam etiam multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerà occultâ qualitate præstant: vnde Galenus 3. *de temperam.c.*4. & 3. *de simpl.med.facult.cap.*18. opium, mandragoram, hyoscyamum & similia sic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: licet in eodem subiecto manifestæ & occultæ qualitates esse possint: tamen eorum effectûs non sunt confundendi. Manifestis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant; occultis verò hominem interimunt, seu alio modo ei insigniter nocent, & quælibet qualitas, quod suæ naturæ est, agit, sine alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, *de venen.cap.*1. scribit: *Quòd si Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifesta, sciendum, quòd Auicennas & alij sic ponentes considerauerunt venenum, quantum ad specificam formam, quâ vna species differt ab alia: & secundum hanc considerationem dixerunt, quòd venenorum quoddam operatur, non quatenus calidum, aut frigidum, sed quatenus tale, habens scilicet virtutem humanæ vitæ & sanitati contrariam: aliud est, quod etsi à virtute, seu à proprietate agat, cum hoc etiam agit quatenus frigidum aut calidum, vt euphorbium & similia.*

4. *Differentia.* Quartò, cùm formæ venenorum nos lateant, & eæ sese per operationes prodant, commodissima & vtilissima est diuisio, quæ sumitur ab effectibus, quâ scilicet venena alia sunt cordi inimica, qualia sunt pleraque quæ hominem subitò enecant; alia sunt inimica cerebro, vt solanum hypnoticum, maniacum, hyoscyamus, opium, apium risus, vitus canimum, tarantulæ, torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticum, Mercurius, & eiusmodi alia, cerebro & spiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infesta fuit planta illa, quæ sanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, *lib.de purg.med.facult.cap.*4. vt & elephantiacum & Venereum. Quædam etiam vasis genitalibus inimica sunt, refértque Cardanus, *lib.*3. *de venenis.* Franciscum Sforziam veneno debilitatum fuisse, vt postmodùm sterilis euaserit, & parùm superuixerit. Lepus marinus pulmonibus; cantharides vesicæ imprimis nocent. Ita sunt venena, quæ dysenteriam excitant. Vnde accidit, vt venena, quæ morsibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia facilius per venas, alia per arterias, alia per neruos in corpus penetrent. Scorpionis & similium cordi inimicorum venenatorum animalium venenum statim per arterias ad cor penetrat: canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, sed per neruos inprimis: súntque alia etiam venena, quæ corde & hepate non læso, statim cerebrum petunt, & stuporem, torporem, conuulsiones excitant. Venenum verò Gallicum mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læso. Hinc etiam accidit, vt ab aliis venenis alia symptomata inducantur. Alia venena torporem & soporem, alia conuulsiones, risum, delitia varia, saltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœstitiam, tristitiam, timiditatem pariunt; alia dolores vehementissimos, ardores, inflammationes, febres excitant; imò ipse necandi hominem modus varius est. Alij enim accepto veneno facilè moriuntur; alij cum maximis doloribus & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

Quintò ex hac diuersitate venenorum aliæ venenorum differentiæ ortum habent, quòd scilicet alia esse dicuntur mortifera, alia non mortifera, seu lethalia & non lethalia. Quanquam enim nonnulli sunt, inter quos Mercurialis, *lib.* 1. *de venen. cap.*5. qui statuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falsum esse supra, *cap.*1. diximus; cùm multa sint venena, quæ solùm insigniter lædunt, non interficiunt, qualia sunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen sæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena sunt, quæ plerunque hominem interimunt, siue breui siue longiori temporis spatio fiat. Et talia sunt omnia, quæ membris ad vitam necessariis sunt inimica. Ad vitam autem necessaria membra sunt primò cor, à quo vita imprimis pendet: ideóque corde à veneno vehementer læso, animal statim emoritur: deinde hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cùm sine respiratione homo viuere non possit, sine motu verò animali respiratio fieri non queat: si cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis subitò aboleatur, etiam tum mors sequitur. Post hæc tria principalia sunt pulmo & ventriculus; hinc vesica & renes. Si igitur membrum aliquod horum valde à veneno lædatur, morbus is lethalis est. Si verò sit venenũ, quod membrum ad vitam non necessarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitam necessariam aboleat, id non lethale est. Talia sũt quæ fatuitatem & insaniam inducunt: quò etiam pertinent philtra & pocula amatoria, item quæ epilepsiam vel paralysin excitant. Quò referendum & venenum tarantulæ, quod insanum saltandi desiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cùm enim 6.
venena lethalia alia hominem statim interimant, alia post aliquod interuallum, hinc venena diuidũtur, quòd alia sint præsentanea, alia temporanea. Præsentaneũ venenum est, quod hominem statim, vel breuissimo temporis spatio interimit. Ita supra ex Scaligero & aliis dictum, quòd granum Nubiæ inter decem homines diuisum, spatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantem quadrimum Arsenico, quod mater incauta ipsi pro C.C. propinârat, sumpto, intra sex horas mortuum fuisse. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Christophorus à Costa, *lib.aromat.* mentionem facit veneni cuiusdam, ex Maluarica planta sumpti, quod tam subitò necat, vt ob eius subitam vim nullã adhuc contra eius perniciem antidotum Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extra adueniunt, celerrimum habetur venenum aspidum. Deinde sunt alia, quæ licet certò occidunt: longiore tamen tempore id faciunt, quorum scilicet non ea, quæ priorũ potentia est. Nonnulla tamen, etsi aliàs satis potentia sint ad occidendũ: tamen si in minore quantitate sumantur, longiore tempore occidunt. Ita narrat Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.*65. famulum Arubas tabefactum intra annum obiisse, quòd carnem gustasset gallinæ Arsenico enectæ.

ctæ. Et quidem plerunque talia venena diu latent: vbi tamen postea sese exserere incipiunt, hominem subitò iugulant. Tale venenum est canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos latere potest, posteaquàm verò sese exserit, & hydrophobia sese prodit, vix vllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè serpere putant: verùm rectiùs in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipsæ aliæ citiùs, aliæ tardiùs agunt. Quanquam hoc negandum non sit, calore natiuo debilitato, putredinem sequi posse.

An venena quædam definito temporis spatio interficiant. Hoc loco quæstio inter Medicos agitatur; An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis spatio hominem interficiant? Vbi non is est status controuersiæ, an venenum longo tempore post, quàm sumptum fuit, hominem interficere possit: neque etiam, an venenum, quod ex sua natura ita comparatum est, vt vnius vel paucorum dierum spatio iugulare possit, sic præparari queat, vt tardè operetur, & longo, postquam assumptum fuit, tempore, hominem interimat. Vtrumque enim verum esse, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quem Agrippina lento veneno tollere decernebat, est apud Tacitum, *Annal. lib.* 12. & Drusi, qui tali veneno sublatus est, apud eundem, *Annal. lib.* 4. Inter recentiora verò exempla est id, quod refertur à Iouio, *histor. part.* 1. *lib.* 2. de veneno illo, quo Cæsar Borgia vniuersum Cardinalium Collegium interficere conatus est. Scribit enim, puluerem fuisse, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ insidiabatur, sed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per se venenata nimis incautè & temerè exhibent, eo non satis firmiter probare, quod talia medicamenta innoxia sint, quia eo, quo exhibita fuerunt, die, vel sequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cùm ab iis vitiosa dispositio corpori imprimi possit, quæ longo demum tempore post sese exserat. Sed de hoc quæstio est. An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari possit, quod definito & certo temporis spatio interficiat. Qui id affirmant, primò nituntur autoritate Theophrasti, qui *in* 9. *de histor. plant. cap.* 16. de aconito scribit: Componi, *inquit*, ita ferunt, vt certis temporibus possit occidere, videlicet, bimestri, trimestri, semestri, anno completo, interdum etiam biennio. Et quod magis mirum, *ibid. cap.* 19. refert, Aristophilum, quendam Pharmacopolam Plataicum fuisse, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menses posset, quique hoc remedio ad temperandos, compescendosque adolescentum impetûs nimios vsus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quòd nimirum omnes res naturales actionum suarum circuitûs habeant, & per certa temporum spatia actiones suas absoluant; id quod in crisibus, præcipuè in morbis, accidit, quæ certis temporum spatiis perficiuntur. Præterea, quia mors accidit, calido natiuo absumpto, & humido radicali exsiccato, ea exsiccatio nunc vno, nunc duobus mensibus; nunc vno, nunc duobus annis fieri posse videtur.

Verùm enimuerò non probabile est, talia venena dari posse. Etenim etsi primò res naturales omnes suos circuitûs habeant, & actionum initia ac fines sint: tamen ij plerunque in hâc humanæ mentis imbecillitate nobis ignoti sunt, nec certis dierum spatiis exactè determinari possunt. Deinde ad actionem non saltem requiritur agens, sed & patiens, & agens pro patientis dispositione agit. Ideoque cùm hîc corpus humanum patiens sit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarum qualitatum, ætatis, & aliarum circumstantiarum, nunc maior, nunc minor resistẽdi vis est, non mirũ est, si idẽ venenum hunc citiùs, illum tardiùs iugulet. Et patet ex historiis, ab eodem veneno eâdem quantitate pluribus in eodẽ cibo propinato, non omnes eodem tempore mortuos esse, sed alios mox, alios post aliquot horas, alios post aliquot dies. Præterea non parum situm est in vomitu, quo venena vel citiùs vel tardiùs reiiciuntur, vt & in alexipharmacis, si vel tempestiuè, vel tardiùs propinentur, si efficacia vel minùs efficacia sint, quorum vsu si venenum vel tardiùs vel citiùs euacuatur; aut eius vis vel magis vel minùs infringitur, accidit, vt homo vel citiùs, vel tardiùs iugulerur. Feci aliàs mentionem puellæ, cui cum fratre in balneum ituris à matre incauta pro cornu cerui arsenicum, ad sudorem prouocandum, propinatum est. Puer, qui minùs vomebat, sex horarum spatio interiit; puella, quæ plus vomebat, & cui superstiti plura alexipharmaca sunt exhibita, vixit ad annum vigesimũ primum, tertium scilicet climactericum, quo tam fœda scabie, & tantâ cachexiâ correpta est, vt nulla diligentiâ curari potuerit, sed diem suum obierit. Similiter aliàs narraui, decem, ni fallor, studiosos, qui cum pisces coctos in aqua, in qua glis suffocatus fuerat, comedissent, omnes ægrotare cœpisse, & quatuor mortuos esse, non vno tamen tempore; reliquos conualuisse, alios tamen citiùs, alios tardiùs.

7. *Differentia.* Septimò, venena diuiduntur à variis modis, quibus sese corpori nostro insinuant. Quædam enim ore sumuntur, seu cibi, seu potûs, seu medicamenti specie offerantur: quædam eidem extra adueniunt.

An externa venena etiam sumpta venena sint. Vbi quæstio moueri solet, An quod extra adhibitum venenum est, etiam intùs sumptum venenum sit, & contra. Facit eius rei mentionem Celsus, qui, *lib.* 5. *c.* 27. scribit, esse venena quædam, quibus præcipuè venatores vtuntur, quæ non gustu, sed in vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui 3. *de temperam. cap.* 3. scribit, non eandem esse venenorum rationem, cùm exteriùs applicantur, & cùm intùs assumuntur. Quemadmodum enim, ait, quæ intùs assumpta, perimunt, foris administrata non nocent: sic neque quæ foris admota, occidunt, intùs assumpta idem præstant. Idem asserit Plinius, *lib.* 29. *cap.* 4. dum scribit: *Sed & venenum aspidum, si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit; inueteratum vulnus tardiùs: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt.* Inde quidam, inter quos Fabius Columna, *stirp. minùs cognitar. part. altera, cap.* 18. scribit, quòd quædam venena sint, quæ nisi sanguinem vel sanguineas partes attingant, non nocent; quædam verò intrò quomodolibet accepta, in parua etiam dosi, periculo non vacent, vt album elleborum, aconitum, napellus, ac similes: serpentum verò venenum, nisi sanguinem attingat, non nocere, iam satis exploratum sit, etiam intrò sumptum, nisi vlcere sint intestina affecta. Verùm posteriorem sententiæ huius partem impugnat Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 18. Quòd enim, quæ assumuntur, non semper exteriùs admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem suadere scribit, quoniam minorem vim habeant: quòd verò venenorum, quæ exteriùs admota perimunt, vllum interiùs assumptum non occidat, se nondum nouisse dicit; & neque nunc inuentum esse, neque in posterum vsque in æternum inueniri posse, quod interius assumptum non perimat, vulneri admota perimant tanquam venena Scillam equidem, cæpas, allium & similia ὀδυνηρὰ vulnera efficere sæuiora, hotum tamen nihil venenum esse. Et omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia testetur, obsecuare periculosum.

Venenorum externorum differentia. Animalia. Venenorum autem, quæ extra corpori obueniunt, magna omnino est varietas. Quædam enim morsu animalium venenatorum communicantur, qualia animalia sunt serpentes, viperæ, canes rabidi; quædam punctura, vt scorpij & phalangij. Imò animalia quædam adeo venenata sunt, vt non solùm contactu immediato, sed etiam tantùm halitu venenato interficiant hominem, & non solum contactu corporali, sed etiam virtuali,

virtuali, vt loquuntur, & per occulta effluuia & species spiritales occidant. Nota est historia militis apud Auicennam, *lib. 4. fen. 6. tract. 3. cap. 22.* qui cùm serpentem hastâ vulnerasset, mortuus est. Tale quid etiam I. C. Scaliger, *exerc.* 200. refert. In Lombardia, *inquit*, & agro Ferrariensi serpentum magna copia est. Haud procul Dertona Palauicinum quendam, qui esset in venatione, & Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deletos audiui è fortissimo equite, Antonio Lazaro, qui sub patruo meo Bonifacio stipendia faciebat. Simile narrat Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioscor.* In agro Tridentino, *inquit*, rusticus quidam, cùm esset in suis vineis, paruum quendam collem sæpius adscendebat; vt ibi vuarum custodiam ageret. Hinc quâdam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastæ circumuolutam pro viribus teneret, magno statim tremore correptus est, quo maximè deterritus, vociferans viatores & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longè aberant, rustici, eò cursu velociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inuenerunt. Cognitâ tamen ex occiso serpente sui infortunij caussâ, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam eum reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is vniuersi corporis stupore in lecto semper decumbens ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Ita refert Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat.* 62. virum Anconitanum robustum, cùm vineam putaret, serpentem offendisse longum & crassum, eumque lignis, lapidibus ac gladio interfecisse, à quo interfecto illico de capitis dolore queri cœpit, febricitauit, & cùm omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Additque, *in Scholio*, alios quoque, cùm serpentes interfecerunt, prope obitum peruenisse, at antidotis adiutos euasisse, non sine tamen chronico & graui morbo, totum corpus occupante, & præcipuè brachium illius manûs, quo interemptæ feræ fuêre. Qualia exempla refert Vidus Vidius, *de curat. gener. lib. 1. cap.* 13.

Possunt & animalia venenosa sua venena in plantas deponere, quæ inde venenatæ euadunt. Cuius rei aliquot historiæ exstant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 1.* & *in hort. Med. camp. 3. areâ 1.* è Iohan. Bocatio refert, quendam, dum in horto iuxta saluiæ fruticem cum amasiâ luderet, ac gingiuas & dentes foliis eiusdem fricaret, & detergeret, illico mortuum concidisse. Cùm verò amasia veneficij argueretur à iudice, & illa decerpto folio ex ipsamet saluia ostenderet, amasium eo ipso modo dentes detersisse, obiit & ipsa. Vnde iudex de saluia malè suspicatus, eam exstirpari radicitùs iussit. In qua re dum horti colonus sedulam nauaret operam, bufonem prægrandem sub ea stabulari deprehendit, qui viroso halitu & illuuie plantam inficiebat. Similem historiam recenset Ambrosius Paræus, *lib. de ven. cap.* 24. Anditum, *inquit*, habeo à viro fide dignissimo, exstitisse mercatores duos, qui non longè ab vrbe Tolosana interim, dum pararetur prandium, in hospitij hortum cùm deambulandi caussa soli diuertissent, folia saluiæ legerunt, eaque illota, vt lecta erant, in vinum suum merserunt. Nondum pransi erant, cùm illis repentina vertigine prehensis totum diuersorium susque deque verti visum est: tum occæcati in syncopen lapsi sunt, obortis per interualla conuulsionibus interruptam. Cæterùm labris linguaque nigricantibus balbutiebant, aspectu toruo & horrido, cum effreni vomitu, sudore frigido, mortis quæ mox illis in altum tumorem toto corpore sublatis contigit, prænuntio. Cùm de veneno ipsis exhibito Iustitiæ eius municipij custodibus iniecta esset suspicio, manûs in hospitij dominum, omnesque

Saluia interdū venenatæ.

conuiuas iniectæ sunt; quæstione habitâ, constanti & vnâ voce singuli responderunt, iisdem mortuos illos cibatos potionatosque, quibus & reliqui; hoc vno excepto, quod saluiam vino suo non affudissent. Quæsitum à Medico est, num saluia veneno infici posset; responsum est, posse. Atque id, quod per coniecturam tantùm pronunciatum, oculis verum compertum est. Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum est, totum bubonibus differtum, qui instillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam illatum. Referuntque autores, bubones inprimis saluiâ delectari, monentque ideo, rutam, quæ animalia venenosa à se abigit, saluiæ comitem in hortis semper iungendam, nec saluiam illotam in cibo, poculis, vel medicamentis vsurpandam, eamque, quæ folia maculata & quasi carbunculata habet, planè fugiendam esse.

Quædam venena etiam contactu, affrictu, illitione & inunctione noxia esse, passim historiæ docent. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. cap.* 15. scribit, Turcas habere venenum præsentaneum, quod solo attactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *exerc.* 157. ex Indicis historiis refert, Cambajæ Regem filium veneno educasse, qui adeo venenosus factus est, vt muscæ, quæ solo suctu cutem modò perstringerent, turgidæ interirent. Et in iisdem historiis legitur, Regem Indiæ adeo venenosum fuisse, vt si in alicuius nudam cutem exspueret, sputo eum necaret, atque ita quoscunque vellet, interimeret. Inprimis verò malitia hominum in venenis non solùm propinandis, sed etiam iis, quæ externo contactu nocent, inueniendis & parandis, semper occupata fuit. De quo Plinius, *lib.* 18. *cap.* 1. conqueritur. Ad nocendum, *inquit*, præparant quidem se animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas inungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem in perniciem vertimus, nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno.

Venena contactu & illitu noxia.

Et quidem tela inficiendi mos vetustissimus est, & apud plurimas nationes vsitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Toxica, à τόξῳ, vt est apud Dioscor. *lib. 6.* appellantur. Quanquam, vt est apud Plinium, *lib. 6. cap.* 10. quidam à taxo nominata dicant venena, quæ nunc toxica dicuntur, quibus sagittæ tinguntur. Duplicis autem generis toxica sunt. Alterum, quo solùm in venatione pro occidendis feris vtuntur; alterum, quo etiam in bello contra hostes, quod genus Homerus, *Odyss.* 1. ἀνδροφόνον φάρμακον nominat. Sic, Nessum sagittâ hydræ sanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulæ fingunt. Sanie viperæ & humano sanguine simul mixtis & putrefactis, toxica sua conficere Scythas quondam solitos, quibus spicula inungerent, est *in admirand. auscult.* Idem succo venenatarum plantarũ fieri potest. Theophrastus, *hist. plant. lib. 9. cap.* 15. scribit, radicem apud Æthiopas lethalissimam fuisse, quâ sagittas inungerent suas. Simili veneni genere Charibes, ferocissimum apud Indos occidentales populi genus, vtuntur.

Toxica.

Neque solùm venena, quibus gladios & sagittas, sed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Vestes veneno infici posse, testantur Ardoynus, *lib. 1. de venen. cap.* 8. Guainerius, *de venen. cap.* 22. Ponzettus, *lib. 7. cap.* 2. & experientia id sæpe docuit. Imò & hoc, quòd venena inuenta fuerint, quibus ansæ ianuarum inunctæ fuerunt, vt, quicunque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques, Pigafetta Vincentinus, *in suo itinerar.* in Tidore, Molucarum Insula, veneficos quosdam fuisse, qui obuiorum manûs vnguento quodam oblinirent, cuius vi ægrotarẽt statim, & paulò pòst etiam interirent, admonitosq; à Rege Hispanos, ne noctu domu egrederẽtur, periculum euitasse.

Venena in terna varia.

enitasse. Præterea libros, subsellia, ocreas, calcaria equitum, & stapedes veneno infici posse, vt homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parùm credibile putatur, cùm improbabile videatur, venena extra illita per indumenta ad ipsam cutem penetrare posse. Verùm qui torpedinis vim, & serpentum illorum, qui per hastas, quibus confossi sunt, alios necarunt, de quo anteà dictum, perpendit, vt & illud, quod Scaliger, *exerc.* 186. refert, tantam aranei cuiusdam vim esse, vt calcantibus per calceorum soleas venenum transmiserit, non ignorat, is nec talia impossibilia esse, facilè credet. Hæc enim si natura præstat, cur non artificia aut potiùs malitia hominum, è naturalibus talia præparare possit, quæ per ocreas & vestimenta penetrent? Et referunt huiusmodi exempla Nicol. Florentinus, *summ.* 4. *tract.* 4. *cap.* 5. Guaiuerius, *de venen. cap.* 1. & 2. Matthiolus, *in præfat. in* 6. *Dioscor.* Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præstare, sed malum dæmonem, sagarum precibus adscitum, permittente Deo. Dicetur enim infra, *part. vltim.* sagas interdum & veneficas pulueribus quosdam, & vnguentis, aliisque nullius momenti rebus adhibitis, aliis morbos & mortem accersere, qui nullo modo à rebus eiusmodi inefficacibus, sed ipso Diabolo proficiscuntur.

Basilisci mentio. Cæterùm non solùm contactu hominem veneno infici posse, sed & venena dari, quæ hominem visu ac odoratu interimant, vulgò fertur. Plinius, *lib.* 8. *cap.* 21. scribit, quòd iuxta Nilum sit fera, quæ appellatur Catablepas, internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius vidêre, confestim exspirantibus. Eandem & Basilisci serpentis vim esse, refert. Eundem Basiliscum serpentem Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 8. describit, refertque, quòd tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat. Quæ etsi Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 16. pro nugis habet: tamen omnia pro nugis habenda non esse, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu, vel quocunque effluuio vicina enecent, historiæ testantur. De Basilisco verò illo ex ouo galli gallinacei otto diximus in *Epitom. Phys. lib.* 7. *cap.* 10. & dicetur infra, *part.* 8. *cap.* 12. Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Basilisci lapideam positam esse Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud galli in Saccensi oppido discissum anno 1524. Imò hominum malitia & scelus inuenit odores, qui seu floribus odoratis inspersi, seu suffitu & vapore hominem iugulare possunt. Circumforaneum quendam ab alio eiusdem farinæ homine olfactu floris caryophylli in publico foro interemptum esse, refert Matthiolus, *in præfat. in lib.* 6. *Diosc.* Et Ambros. Paræus, *lib.* 20. *cap.* 7. narrat, Clementem VII. Pontificem præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admisso, infectum & inde extinctum esse. Et narrat Nicolaus Florentinus, *serm.* 4. *tract.* 3. *summ.* 2. *cap.* 9. & *tract.* 4. *cap.* 6. repetit Mercurialis & Schenckius, *lib.* 7. *obseru.* Franciscum Ordelaphū, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones illicò interimebat omnes circumstantes. Et Indiæ occidentalis scriptores referunt, arbores ibi esse, quarum fumus exitialis sit. Noui quendam pictorem, qui cum capsulam diu conclusam, in qua Realgar continebatur, aperuisset, ac naribus halitum excepisset, vertigine ac lipothymiâ correptus est, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis sumptis curatus est.

Veneno an necare possit odore. Verùm quâ ratione odoratu & visu animalia venenata homini nocere possint, dubium. Nonnulli per simplicem qualitatem seu speciem sensibilem id fieri posse existimant, idque probare volunt eo, quòd multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, vt animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & aliis symptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus, *de re cibar. lib.* 9. *cap.* 12. Iacobum Forolitiniensem Medicum ab allij odore, tanquam re pestilenti, lædi consueuisse. Nonnulli rosarum odorem ferre non possunt, sed ab eo in lipothymiam cōiiciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 36. Et Franciscum Venerium, Venetorum Ducem, festo die sacra auditurum, Sacellani operâ recentes rosas illatas properè auferri iussisse, ne, quod sibi priuatim sæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zuingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 10. Cardinalem quendam, qui, vt alij referunt, Oliuerius Caraffa fuit, à rosarum odore interiisse, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideóque si odor suauissimi alicuius floris ob quandam naturalem contrarietatem quosdam lædere potest, caussam nullam esse putant, cur non & venena idem præstare possint. Deinde dicunt, si odor, quod multi Medici concedunt, nutrire potest, etiam concedendum esse, odorem posse corrumpere & occidere; cùm corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus sint contraria.

Eandem rationem etiam de visu militare posse putant. Nam cùm sint quædam homini adeo inimica, vt etiam visa terrorem incutiant, syncopen excitent, & alia grauia accidentia inducant, cuius rei exempla non solùm passim apud autores, sed & in communi vita occurrunt: non impossibile esse existimant, dari animal, quod solo visu hominem veneno interficere possit. Etenim si, quæ venenosa non sunt, solo visu lædere & interficere hominem possunt, ab iis, quæ venenosa sunt, id multò magis posse fieri videtur. *An Visu.*

Imò nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, & magis probabile esse hoc existimant, ideo, quòd in vocis emissione halitus quidam ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cùm ex animali venenoso sint venenosi, si in certa distantia ab homine excipiantur, fieri posse, vt ab his ipsis inficiatur. Fauere his videtur etiam Lucretius, qui, *lib.* 4. *de rer. nat.* hæc habet: *An Auditu.*

Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
In genere est, sed item species rerum, atque colores
Non ita conueniunt ad sensus omnibus omnes,
Vt non sint aliis quadam magis acria visu.
Quin etiam Gallum noctē explodentibus alis,
Auroram clarā consuetum voce vocare
Nenu queunt rapidi contra constare Leones,
Inque tueri: ita continuò meminēre fugai:
Nimirum quia sunt gallorum in corpore quadam
Semina, quæ cùm sint oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acrémque dolorem
Præbent, vt nequeant contra durare feroces.

Et *lib.* 6.

Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odores.
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporéque tristia quæ sint.

Alij contrà ista omnia negant, & nec olfactu, nec visu, nec auditu per solam speciem sensibilem & simplicem qualitatem hominem interfici posse, existimāt, sed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 16. odorem nullum occidere posse docet, & additâ ratione generali statuit, sensibilia perturbare sensum posse, euertere non posse, aut corrumpere; quæ autem sensibus coniuncta sunt, id facere.

E qua difficultate vt nos expediamus; primò tenendum, etsi, vt anteà dictum, varij sunt modi, quibus venena corpori communicantur: tamen omnem illam veneni rationem consistere vel in qualitate materiali, vel in specie spirituali, vt supra, *part.* 2. *cap.* 1. diximus. Quædam enim venena in formā atomorum & minimorum corpusculorum, siue ea sint in fumo & vapore, siue puluere, siue succo, siue vnguento, communicantur; & in talibus venenata qualitas non est nisi in illo corpore, tanquam in subiecto. Qualitas enim talis cùm pendeat *Autoris sententia.*

deat à sua forma,& illa sit in suo corpore, forma illa & qualitas non mouetur,& aliò transfertur,nisi cum suo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile;cùm torpedo per tridentem piscatoris manum lædit, aut cùm serpens aliquis per hastam, quâ transfoditur, eum,qui hastam vibrat, interficit,id per minima corpuscula fieri, atque ea in momento quasi per solidum lignum penetrare posse: sed tales actiones per qualitates spiritales fieri, omnino vero consentaneum est. Ideóque concedimus quidem, dari qualitates spiritales, quæ homini nocere possunt,sed tales non esse species sensibiles,cum Cardano statuimus:& si nocere videntur vel odor, vel sonus,vel species visibiles:id non fieri à speciebus istis, quatenus tales, sed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatæ,vel aliæ qualitates spiritales venenosæ coniunctæ sunt.

Odorabilia quomodo sint venena. Et odorem in specie quod attinet, an olfactus solam speciem, an etiam quiddam materiale recipiat; deinde, an semper vaporis vehiculo odoris species indigeat,disputatur à Philosophis & Medicis,& de vtraque quæstione *Epith. Phys. lib. 7. cap. 4.* dictum. E quibus concludimus,si quædam odore venenata sunt,plerunque vapore potiùs id præstare, quàm specie. Et quod de vmbra arborum noxiarum quarundam Cardanus,*lib. 1. de venen. cap. 16.* scribit,neminem adeo stupidum esse, qui existimet, vmbram ipsam venenatam esse,vt quæ solùm est carentia lucis,sed vapores,ab arbore profluentes, esse noxias:Idem de odoribus etiam dicendum puto. Ita etiam colocynthis solo odore interdum purgat, non simpliciter, quatenus odorabilis, sed quatenus subtilissimos vapores emittit, qui naribus excipiuntur. Ita pictor ille, cuius antea mentionem feci, non odore tisagallæ, sed vapore eius læsus est. Sic aurifabri non ab odore,sed vapore argenti viui stuporem contrahunt. Et omnia illa exempla vel serpentum,bufonum, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu suo hominibus nocent, nihil aliud docent, quàm quòd halitûs quidam & vapores venenati ab iis exspirant, qui ab homine excepti nocent, non quòd speciè odorabili interimant. Quod vel ex eo patet,quòd halitûs illi æquè nocent,si per os & fauces admittuntur,ac cum per nares attrahuntur. Et cum nonnulli ex odore capitis dolorem, vertiginem contrahunt, id nullo modo soli speciei odoris,sed vapori attribui potest.

Visibilia quomodo necant. Multò minùs verò visu solùm homo infici vel necari potest. Vbi tamen ambiguitas occurrit,an nimirum animalia alium intuendo enecent,an homo, dum animal venenatum aspicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici posse statuunt,si id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine visa terrorem incutiant,syncopen excitent, sicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inspicere non potuerat. Et narrat Marcellus Donatus,*de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 3.* Mantuanum quendam etinaceum terrestrem videre non potuisse. Sed talia venena propriè loquendo non sunt,sed quicquid præstant,terrore,quem inducunt,& peculiari antipathia præstant, quæ certis rebus cum certis hominibus est. Et si hæc inter venena numerari deberent,etiam caseus inter venena numerandus esset, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio est an animalia dentur, quæ visu hominem enecare possint. Plinius *lib. 8. cap. 21.* mentionem facit Basilisci ac Catablepæ,quam refert visu solo, auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere. Autor etiam libri de Theriac. ad Pisonem, *cap. 8.* eius meminit,& Auicennas eum describit,*6. tert. tract. 3. cap. 21. 22. 23.* Verùm omnia ista, quæ de Basilisco dicuntur, nugas esse putat Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 16.* vt modò dictum. Quicquid sit, de quo suo loco dicetur, & dentur talia animalia,quæ etiam ad distans hominem necare possunt: tamen visu id non præstant. Neque enim visus fit emissione, sed receptione, vt satis à doctissimis Philosophis & Medicis probatum. Sed si nocent talia animalia, halitu venenoso hominem enecant. Idque vt per os & habitum corporis, aliasque corporis partes fieri potest:ita, vt etiam per oculos fiat, impossibile non est;cùm halitûs illi, per oculos emissi, in mulieribus menstruo laborantibus specula inficiant,& ophthalmia contagiosa fit. Si quis verò ab animalis venenati aspectu terretur, & inde in lipothymiam vel syncopen incidit, id non à veneno euenit.

Omnium verò minimè sono solo animal aliquod venenosum hominem interimere potest; cùm sonus nihil aliud sit, nisi species ex aëre fractò exorta, sed si sibilo vel clamore aliquod venenosum animal hominem interficit,id fit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emisso.

CAPVT III.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica Cardanus, *lib. 2. de venen. cap. 1.* triplicia facit;alia, quæ rem aliquam venenatam esse patefaciunt;alia,quæ venenum,dum sumitur, indicant;alia,quæ venenum iam sumptum detegunt.

Primi generis signa sumi docet à sapore,odore, colore,tactu,effectu.Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè esse acria & amara, & saporis abominabilis. Verùm quis venena gustare velit?Et sit sanè,naturâ pleraque venena habere saporem ingratum,idque ideo factum esse à natura,vt sapore hoc homines à venenis absterrerentur: tamen de omnibus verum non est. Et saporis expertia posse esse venena illa, quæ à veneficis interdum propinantur, satis docent, talémque fuisse pulverem,quo interfectus est Alexander VI. Pontifex Romanus,è Iouio notum. Inter simplicia de colchico Ephemero scribit Dioscorides,*lib. 4. cap. 79.* quòd saporis suauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aëtius,*2. tetrab. serm. 3. cap. 59.* refert, quòd sit gustu dulce,& adstringens. *Venenatarum rerum signa.*

Secundò venena etiam praui odoris esse scribit Cardanus. Verùm & hoc falsum esse,specialis tractatio venenorum docebit. Certè arsenicum nullum habet odorem grauem,& tamen venenum est.

Ita nec color quicquam certi docet;cùm notum sit, res eodem colore præditas alias esse venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud signum certius datur, quàm ipse effectus. Nimirum experientia docuit, serpentes,scorpiones,araneos,aconitum,napellum,cicutam,& huiusmodi alia esse venenata. Si quis tamen aliquâ re muscas,gallinas, canes interire videat, & rem aliquam ab eiusmodi animalibus non attingi videat, & id venenum homini deleterium esse posse, non leuis suspicio est.

Eodem modo nec venenum, dum sumitur, certis notis patet. Equidem si talia signa adsint, & homo in ore aliquam insignem mutationem,& saporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem sentiat, id omnino suspectum est. Ac proinde si quis insigniter malè habere incipiat, dicátque se in prandio vel cœna proximè præcedente saporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore insignem mutationem percepisse,id non leue in cibo vel potu propinati veneni indicium est.Si tamen hæc signa absint, non licet inde concludere,hominem venenum non hausisse. Fieri enim potest, vt nullo modo sese sapore venenū prodat.

His missis,de signis veneni seu hausti, seu extra in corpus immissi,dicemus. Et quidem veneni præsenta- *Veneni præsentanei sumpti signa.*

nei

nei hoc commune signum est, quod subitò maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum conijcit. Etsi enim & ex veneno intùs genito varia & grauia symptomata excitari, imò homo mori possit: tamen multa signa sunt, quibus discerni potest, an venenum intùs genitum; an verò extrà assumptum sit. Primò enim intùs genita venena, antequam extremum periculum inferunt, sese signis quibusdam priùs produnt; cùm prauas humoribus dispositiones imprimant, quas planè latere impossibile est. Si verò extrà venena sint admissa, nullo tali signo præcedente homo aliàs sanus in extremum periculum statim conijcitur. Non tamen ex eo, quòd symptomata tardè vel longè ab assumpto cibo aut potu sese produnt, concludere licet, venenum extrà fuisse assumptum. Si tamen id accidit, veneni sumpti certum indicium est. Etenim venena variant, & alia citiùs, alia tardiùs sese produnt, sicut id è veneno canis rabidi manifestum est; & venena temporanea esse, antea dictum. *Veneni intus geniti & extranei differentia.*

Secundò modus inuadendi diuersus est in veneno intùs genito & extrà assumpto. Nam in veneno intùs genito paulatim symptomata superueniunt, neque omnia simul, sed vnum post aliud. In veneno verò extrà assumpto multa simul apparent, & natura, à veneno stimulata, turbulentas vomitiones instituit, & omnia susque deque inordinato motu feruntur, naturâ omnibus viribus nitente, vt subitò hostem improuisum vincat & à se repellat.

Tertiò venena assumpta non solùm multitudine symptomatum sese produnt, sed plerunque etiam talia symptomata habent, quæ ab intùs genito veneno prouenire non possunt, v.g. opij sumpti signa sunt stupor mentis & sensuum omnium; in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odórq; ipsius opij è corpore exspirans: quæ simul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita si lepus marinus sumptus sit, accidit suffocatio, respiratio difficilis, tussis, sanguinis sputum, omnium piscium abominatio, & ad eorū conspectum tertor, totius corporis odor, qualis piscium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intùs genito nō accidunt. Et firmiora sunt talia signa, si symptomata ista non sensim, sed subitò ingruant, id quod in veneno intus genito rarò accidit: præterea si coniunctim & simul omnia ista appareant. Etsi enim sopor grauis à caussa interna accidere possit, & pruritus etiam à caussa interna: tamen non simul accidunt, vt sumpto opio. Et omninò multa symptomata in venenis externis assumptis coniungi possunt, quæ in morbo à veneno intus genito nunquam coniunguntur. E.g. si statim in primo morbi insultu vomitus & alui fluxus accidat, simúlque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumescat, si difficultas respirandi, sitis inextinguibilis, sudor frigidus, strangulationis & suffocationis metus cum ventris torminibus & dolore mox in principio adsint, id in nullo morbo ex veneno intus genito statim in principio accidere potest.

Quartò est & hoc veneni extra assumpti signum, si symptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo accidit, cuiusque nulla caussa reddi potest, appareat. E.g. si quis nec pisciū visum ferre possit; si quis rideat, id quod in apio risus euenit; si quis continuò saltare & tripudiare gestiat, id quod cōtingit à tarātulæ veneno.

Quintò est & hoc non leue veneni extra accepti indicium, quo etiam Galenus, *lib. 6. de loc. affect. cap. 1.* vtitur, si nimirum is, cui talia symptomata accidunt, corpore sano, & bonis humoribus abundante præditus, cibisque bonis nutritus fuerit. Non enim credibile est, hominem tali corporis constitutione præditum tam subitò in tam sæuum morbum, tantis comitatum symptomatibus, incidere posse. Aliàs fieri potest, si quis ante paucas horas vel dies etiam cibis, qui difficulter coquuntur, vel facilè putrescunt, & corrumpuntur, & cùm in ventriculo, tùm in hepate veneni quasi naturam induere possunt, copiosè vsus sit, vt in grauem morbum, sæuis comitatum symptomatibus, incidat. Vbi non in venenum haustum, sed cibos sumptos caussa referenda est. Quod etiam faciendum, si quis vel sciens vel inscius cibos, cum quibus peculiarem habet antipathiam, sumpserit. Nam & tales vomitu, palpitatione cordis, syncope & similibus symptomatibus corripi notissimum est.

Sextò venenum intus genitum sese prodit plerunque cum febre. Cùm enim venenum diu in corpore latens sensim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extra assumpto grauia excitantur symptomata sine febre. Cùm enim ad putredinem inducendā alteratio prævia requiratur, & ita temporis spatium: venenum nō dat eas inducias, sed statim grauissima symptomata inducit. Itaq; cùm symptomata grauia cum febre putrida accidant, & febrem subsequuntur, nulla de veneno assumpto suspicio est, sed potiùs ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile est.

Septimò vbi contagium præsens est, & plures in eadem domo seu familia, non eodem tempore, sed vnus pòst alterū moritur, & morbus aliquis epidemius grassatur, id omne veneni assumpti suspicionem aufert. Etsi enim venena quædam ictu vel morsu animalium communicata rursum contagiosa sint, vt venenum canis rabidi & dryini serpentis: tamen pestilētiæ & aliorum ferè contagiosorum morborum longè alia est ratio, habetq; se venenum canis rabidi, si per saliuā excipiatur, instar veneni extra assumpti. Nec à cane rabido tā subitò plures inficiuntur, quàm à veneno pestilenti.

Octauò & illud veneni intùs geniti, non extra assumpti, est indicium, si morbus periodos certas, & quasdam remissiones vel intermissiones habeat. Cùm enim intùs genita venena in humore aliquo suam sedem habeant; humores verò suas periodos, quibus alij singulis, alij alternis, alij quarto quoque die mouentur & exacerbantur: si quid tale accidat, intus geniti veneni indicium est. Venena verò extra assumpta continuò hominem affligunt, nec vllam quietem aut temissionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipsa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoscitur, venenum alicui exhibitū esse, si id, quod vomitu reiicitur, cibo mixtum, cani deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium est. Nonnulli quidem & gallinis, id quod vomitu reiicitur, obiiciendum putant. Verùm cùm gallinæ plurima venena sine damno deuorent, id satis firmum signum non est.

Summa: si in homine, qui sanus fuit, nec prauis humoribus abundauit, subitò & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutentur, eum venenum accepisse, indicium est. Nimirum præsentaneo veneno sumpto ructus, fœtidi & mali saporis accidunt. Vbi tamen attendendum, ne ob errorem in victu & ingurgitationem variorum ciborum, olerum, lactis, allij, ceparum, fructuum fugacium, piscium frixorum, tales ructus, vel etiam vomitus & alui profluuia, de quibus mox dicetur, accidant. Statim pulsus & cordis motus, nullâ aliâ caussâ eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labuntur, & vel pulsus planè aboletur, vel valde deprauatur. Accedit cordis angustia, palpitatio, lipothymia, syncope, & tandem mors. Prætereà accidunt vertigo, conuulsiones, tremor, singultus, stupor, mordicatio & dolores ventriculi & intestinorum, vrina supprimitur; interdum sitis accidit. Suboriuntur vomitus materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt sudores frigidi, extrema refrigerantur, lingua intumescit, labra nigricant, & inflammantur, interdum venter, imò & totum corpus intumescit ac inflatur, maculæ passim in corpore erumpunt. Et quidem *Veneni sumpti signa.*

iſta ſymptomata omnia ſunt atrociora, quàm ea,quæ à veneno intùs genito accidere ſolent.

Verùm non eadem ſemper ſymptomata in omnibus, qui venenum ſumpſerunt, accidunt. Equidem præſentanei veneni, & quod cordi præcipuè inimicum,hæc ſigna ſunt: tamen etiam venena ſunt, quæ alias partes lædunt,& non ita vehementer totum corpus turbant,de quibus poſteà dicemus.

Ipſam veneni ſpeciem quod attinet,refertur interdum ab ægrotantibus,interdum à familiaribus, quale venenum ſumptum ſit.

Venena, quæ vel morſu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur,ſeſe inprimis his ſignis produnt, quòd ſcilicet dolor partem ſtatim apprehendit,pars ipſa inflammatur,& tandem putreſcit, ac mortificatur.

Temporaneorum venenorum ſigna.

Temporaneorum autem venenorum ſigna non ita certa ſunt,inprimis in principio, neque ſtatim ſignis manifeſtis ſeſe produnt,vt venena præſentanea. Coniecturæ tamen quædam dantur, quæ ex iis petuntur, quæ tum in ipſa ſumptione, tum poſt aſſumptionem ex effectis apparent.Hæc quod attinet,ægri plerunque in diuturnos morbos, quorum cauſſa nulla manifeſta reddi poteſt,incidūt;fatuitatem,inſaniam, epilepſiam, paralyſin,dolores vagos,tabem.Et in principio quidem lingua ſigna ſuppeditat,quæ ventriculi, pulmonis,& capitis affectus facilè indicant:quorum vnum ſumpto veneno tali affici neceſſe eſt. Quæ enim venena pulmonem afficiunt,tuſſim ſiccam, ariditatem linguæ, ſitim, ſanguinis ſputum & tandem phthiſin excitant. Quæ verò ventriculo inprimis nocent, nauſeam,dolorem,& inflationem ventriculi, fluxum alui pariunt,& linguæ color ac ſapor ab iis mutatur.Mutatur quoque color linguæ,ſi hepar afficiatur, præterea accidit ſitis, febris,cachexia,hydrops. Cardanus,*lib.*1. *de venen.c.*26. etiam à ſanguine emiſſo latentis veneni ſigna petit;ſi nimirum inſolitæ in eo mutationes appareant,ſcribítque, ſe & ſimilem ptiſanæ & viridem vidiſſe, bis album, ſimilem ſucco betarum ſemel, eúmque veneni occulti indicium fuiſſe putat. Ego in quodam Iuris Doctore tet ſanguinem vidi, cui ſerum inſtar lactis candidum innatabat.Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, ſed de ſcorbuto potiùs ſuſpectum habui. Qui etſi ſæpius febribus erraticis, non tamen diuturnis,laboraret, poſtea peſte tum graſſante correptus obiit.

An quis veneno interemptus ſit.

An verò,qui mortuus eſt homo,veneno interemptus ſit,ſignis cognoſci poſſit,dubitatur. Negant equidem id multi,& experientiâ id probare volunt, atque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui,*lib.*3.*Annal.* de venefica Martia verba faciens, hæc habet: Vulgatum erat,miſſam à Cn.Sentio famoſam veneficiis, Martiam ſubitâ morte Brunduſij extinctam, venenúmque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore ſigna ſumpti exitij reperta.Idem de Alexandro & Cleopatra referunt,in quorum,licet veneno exſtinctorum,corporibus nullum penitus veneni indicium exſtitit.Plerunque tamē etiam in mortuis venena ſeſe ſatis produnt, de quo Galenus,6 *de loc.affect.cap.* 5.Cùm,*inquit*,homo ſuapte naturâ humoribus probis abundans, ac ſanorum more educatus,derepentè moritur, vt lethali veneno aſſumpto fieri ſolet, deinde corpus aut liuens, aut nigricans,aut varium eſt,aut diffluens,aut putredinem moleſtam olet,hunc venenum ſumpſiſſe,aiunt.Et omnino fieri ſolet,vt ij,qui veneno mortui ſunt, paulò poſt mortem toto corpore colorem primò citrinum aut ſubuiridem, & poſt vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum ſubita corruptione accidit.Cuius rei exemplum habet Galenus, 5.*de loc.affect.cap.*7.de quodam ſeruorum Imperialium, qui cùm à vipera morſus eſſet,ei totius corporis color ita mutatus eſt,vt porri colorem referret.

Alij & alia ſigna addunt, nimirum, quòd vngues poſt mortem nigri euadant,& facilè euellantur,capilli defluant, adeo vt interdum ſine vlla violentia integri manipuli euelli poſſint.Plinius,*lib.*2.*cap.*63. cadauera veneno interemptorum neque à feris, neq; ab auibus tentari aut deguſtari ſcribit:quod tamen ſignū & peſte infectis competit. De quo Lucretius *lib.*6.*de rer.natur.*

Multaque humi cùm inhumata iacerent corpora ſupra
Corporibus,tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul abſiliebat,vt acrem exiret odorem,
Aut vbi guſtârat,languebat morte propinqua.

Nonnulli inter ſigna veneni hauſti & hoc habent, quòd cor veneno interemptorum igne conſumi non poſſit.De quo Suetonius,*in Caligula*,vbi de Germanici obitu loquitur:Antiochiæ,*inquit*,obiit,non ſine veneni ſuſpicione.Nam præter liuores, qui in toto corpore erant,& ſpumas,quæ per os fluebant, crematíque cor inter oſſa incorruptum repertum eſt, cuius ea natura eſſe exiſtimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat.Et Plinius de corde ipſo,*lib.*10.*cap.*37.ſcribit: negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo interiére,negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij,quâ reum Piſonem eius ſceleris coarguit, hoc vſus argumento,palámque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Et Auicennas,*de virib.cord.* ſcribit, Cor à venenis impensè congelari & exſiccari. Quæ ſuo loco relinquimus.

CAPVT IV.

De Prognoſticis.

Prognoſtica.

1. MOrbi omnes à veneno illati periculoſi ſunt, & niſi idonea remedia ſtatim adhibeantur, homini mortem afferunt: & omnino longè pauciores ex iis,qui venenum ſumpſerunt,ſeruantur, quàm qui pereunt.

2. Eſt tamen venenorum,vt ex ſpeciali de iis doctrina patebit, magna differentia, atque alia magis,alia minùs ſunt noxia,& alia citiùs, alia tardiùs hominem occidunt.Quæ enim cor ſtatim inuadunt,citiſſimè hominem vel enecant,vel ſuperantur. Quæ iecur & pulmones lædunt,diuturnos morbos pariunt. Quæ cerebro inimica ſunt,differunt. Quæ enim motum ſtatim tollunt,hominem, læsâ reſpiratione, citiſſimè etiam iugulare poſſunt. Quæ verò ſaltem ſenſus interiores lædunt, & vel memoriam abolent, vel fatuitatem inducunt,cum iis diu homo ſupereſſe poteſt.

3. Quò maior veneni copia ſumpta eſt,eò hominem faciliùs interimit: ſi verò prorſus exiguâ quantitate ſumptum ſit,hominem interficere non poteſt.Mediocri ſi ſumptum ſit, hominem quidem non ſtatim iugulat, ſed ſenſim in corpus penetrans, lentâ morte ipſum perimit.

4. Quid autem poſt venenum admiſſum ſperandum ſit,ſymptomatum copia & vehementia,vel paucitas & lenitas oſtendunt.Etenim ſi ſtatim ἀσφυξία & ſyncope,totius corporis,& inprimis extremorum, refrigeratio accidat,ſudor frigidus erumpat,oculi peruertantur,cerebrúmque,ob ſpirituum animalium læſionem, in conſenſum trahatur,& hinc cerebro affecto grauia facultatis animalis læſæ ſymptomata accidant, morbum lethalem ſignificat.

5. Quò tamen malum ſit erupturum,ex ſymptomatum imminutione vel incremento cognoſcitur. Si enim ſympromata continuò augeantur,lethalis morbi indicium eſt.Si verò ſymptomata minuantur, ſalutis aliqua adhuc ſpes ſupereſt.

6. Lethalis etiam morbi indicium eſt, ſi venenum neque per vomitum,neque per aluum, neque alia ratione è corpore eiiciatur,& excernatur; neque idonea & neceſſaria medicamenta adhibita fuerint,aut ſi,quæ adhibentur,nihil proſint.

7. Si verò venenum vel foràs è corpore expellatur,vel in locum aliquem ignobilem propellatur, ſalutis ſpes eſt.

est. Ita è Studiosis illis, de quibus suprà dictum, qui pisces in aqua, in qua glis suffocatus erat, comederant, ij euaserunt, quibus parotides erumpebant.

8. Si etiam idonea medicamenta statim adhibita fuerint, & ex eorum vsu meliùs æger habeat, de vita ægri non desperandum.

9. Etsi verò æger veneno accepto conualuisse, & de vita ampliùs periclitari non videatur: non tamen securum esse, & extra omne periculum se constitutum sibi persuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diathesis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo pòst tempore sese exserit.

10. Venena, quæ præsentanea sunt, & temporanea euadunt, partémque aliquam erodunt vel corrumpunt, v.g. pulmonem, tardius occidunt, pro morbi, quem inducunt, ratione.

11. Venena temporanea, quæ nullam partem primario corrumpunt, sed latenter sese postea exserunt, vbi sese exserere incipiunt, vix expugnari possunt, sed hominem breui interficiunt. Etenim si præsentanea venena, etsi iis statim medicamenta necessaria opponuntur, tamen raro expugnari possunt: quantò maius ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diu substiterunt, idque longo tempore inquinauerunt, neque remediis idoneis oppugnata sunt. Vnde etsi venenum canis rabidi diu satis in corpore latere possit: tamen vbi sese exserit, & hydrophobia accedit, non diu ampliùs homo viuere potest.

Caput V.

De Præseruatione à Venenis.

Præseruatio. CVm autem venenum præcauere, quàm admissum expugnare & expellere, tutius sit, ante curationē aliquid de præseruatione dicendum. Consistit autem præseruatio illa in duobus. Primum est, vt omnis prudentia & diligentia adhibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Secundum, vt contra ea alexipharmacis homo præmuniatur. Feratum quidem morsus & ictus aliquâ diligentiâ præcaueri possunt: casus tamen illi sæpe sūt fortuiti, &, vt Horatius, *lib. 2. Od. 13.* canit:

Quod quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas.

A venenis autem, quæ ore sumuntur, vt maximè sibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui sæpe cùm ab inimicis apertâ vi è medio tolli non possint, venenis clàm interficiuntur. Tradunt verò & præscribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, *lib. 3. de venen. cap. 1.* varias regulas.

Regulæ ad præcauenda venena.

1. *Prima* est, vt fidissimos habeant famulos & ancillas.

2. *Secunda*, vt vitent conuiuia, in quibus cùm in cibo tum in potu facilè aliquid veneni exhiberi potest.

3. *Tertia*, vt neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos, qui iis præfecti sunt, admittant.

4. *Quarta*, vt suspectos cum famulis & familiaribus conuersari non patiantur.

5. *Quinta*, Nullum cibum peculiarem sibi parari iubeant, nec certis cibis soli delectentur; cùm facilè iis inprimis venenum admisceri possit.

6. *Sexta*, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vsitatus apud Principes cibos prægustandi modus natus est: qui tamen ceremoniæ potius, quàm prægustationis loco est, cùm prægustatores illi vel nihil vel parùm gustent, nec vlla mora temporis, experimento necessaria, interiiciatur.

7. *Septima*, Abstineant à ferculis è pluribus ciborum generibus mistis, & vario modo conditis, dulcibus, acribus, acidis, salsis nimis.

8. *Octaua*, In edendo cibi odorem & saporem explorent, & si quis sapor suspectus sit, cibum illum non degustent.

9. *Nona*, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiusmodi. Cùm enim per se venenosa esse possint, interdum, ne malitia patefiat, sub his venenum tegitur: scribítque Cardanus, *alleg. loc.* Principem Istonij, & Borromæum, antistites, veneno sublatos esse, & duos Patritios sibi notos, veneno propinato, dum ranas comedissent.

Decima, Nihil edendum, quod alieno cultro discissum est, aut quod cuspide alieni cultri porrigitur. Ita è Cresia, *in lib. de reb. Pers.* referunt, quandam mulierem, Statyram nomine, maximè semper timuisse venenū, & omni diligentia vsam, vt illud euitaret; factum tamen, vt quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantùm veneno infecit, & deinde coram Statyra diuisit auiculam paruam coctam, & quā auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblatâ Statyræ, illico eam exstinxit; cùm interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipsi ministranti attulerit. 10.

Vndecima, Cibus sumptus non auidè deglutiendus, sed diligenter masticandus. Ita enim masticatione illâ diligenti, si quid veneni cibo admistum sit, faciliùs deprehenditur. 11.

Duodecima, Potus non affatim & auidè hauriendus, sed pitissando primùm degustandus. 12.

Decimatertia, Propterea etiam qui venenum timent, non sumant cibum & potum, dum valdè esuriunt vel sitiunt. Cùm enim cibus & potus auidè deglutitus à venis ac visceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facilè sese insinuat. 13.

Decima quarta, Qui ius aliquod hauriunt vel bibūt, patinam aut poculum non ad fundum vsque euacuent & exhauriant; cùm succi vel pulueres venenati, iusculis vel potui misti, plerunque ad fundum descendāt. Ita in Excerptis Senecæ, *lib. 6. controu. 4.* exemplum est cuiusdam mariti, qui eodem poculo, quod ipse hauserat, vxorem veneuauit, cùm priorille potasset, & quod erat in fundo, vxori dedisset, vnde ipso incolumi manente, vxor extincta est. Scinit, *inquit Seneca*, maritus, quam partem potionis hauriret, summis scilicet particulis leuis & innoxius humor suspenditur, grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit. 14.

Decima quinta. Habeant etiam, qui venena timent, vestes, & maximè interulas plures, cistis inclusas, quas dum induere volunt, ad ignem siccent, & fumis odoratis imbuant. 15.

Verùm in ista hominum multorum malitia & astutia nemo satis cautus esse potest, sed, vt Plautus, *in Captiu. Act. 2. sc. 2.* loquitur:

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, cùm etiam cauet:
Etiam cùm cauisse ratus, sæpe is cautor captus est.

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum se præstare potest, si, vt Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 12.* scribit, Christianam, integrámque vitam ducat, iustitiam administret, populum suum amet, ministros è præclara stirpe genitos, fideles, & non munerum, lucríque turpis cupidos, nec inuidos, sed qui diu vitâ ac moribus anteà probati sunt, eligat, in eósque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum est, vt ab iis cibis abstineat, quos scit quandoque venenatos esse posse, putà fungis, ranis, anguillis, quæ interdum cum anguibus coëunt, & venenum ab iis accipiunt, herbis etiam, quas interdum veneno infici, obseruatum est.

Qui tamen venenum metuunt, tutissimam præseruandi & muniendi se contra ea rationem habent, quæ fit per alexipharmaca; quomodo se à venenis inuiolabilem antidoro suâ præstauit Mithridates, Ponti Rex, adeo vt postea, vbi vellet, veneno mori non posset. Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxilij quærunt, & suadent, vt cibi liberaliùs assumantur, vt eorum copiâ vis veneni frangatur, & vbi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vna cum cibo venenum eiiciatur. Conciliator, *lib. de venen. cap. 4.* lac asini præsta Alexipharmaca contra venena.

præstare scribit, ne vis veneni viscera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna asinæ lac fuerit bibitum vel comestum, nullum, præter napellum, venenum nocere posse, docet. Et non ignotum est, circūforaneos quosdam, vt vulgus decipiant, & merces suas pretiosius vendant, butyrum prius magnā copiā esitare, vel aliud pingue sumere, & hinc venenum aliquod, omnibus spectantibus, potare, & illico anridorum exhaurire, & paulò pòst domum reuersos vomitum ciere. Verùm nec cibi semper sufficiunt, & molestum est, nec salubre, cibum semper liberaliùs ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectissimè facit, si alexipharmacis sese munit.

Sunt autem illa vel externa vel interna. Inter externa sunt Smaragdus, Adamas, Topasius, de quibus Albertus Magnus scribit, si continuò gestentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaspidem etiam, quæ Gramatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo persimilis, ac purpureum in se quid continere videtur, albáque cingitur lineā, ad venena quæuis pro amuleto gestari, scribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. lib. 2. cap.* 202. De lapide etiam ouum anguinū referente, refert idem Anshelmus Boëtius, *lib. 2. de gemm. cap.* 175. quòd gestatus putetur gestantem securum reddere, ne ab aëre pestilenti, aut à veneno inficiatur, aiúntque, præsenre veneno id sudore prodere. Alij & Bezoar & corallia addunt.

Interna Simplicia. Verùm longè tutius est, interna medicamenta vsurpare. Simplicia passim nota sunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. seq.* dicetur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen inprimis magnopere commendari in hunc vsum, scribit Mercurialis, *lib. de venen. cap.* 18. Rutam scilicet, mali citrij tam fructum, quàm semen, & malum cydonium. De Ruta scribit Athenæus, *lib.* 3. *Dipnosoph.* Archelaum, quendam Regem Ponti, consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, consueuisse, priusquàm exirent domo, semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. Refert idem de citriis, experientiā probatum esse, homines fuisse venenatos, atque ex iis fuisse seruatos, qui priùs ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere.

Composita. Composita multa passim extant. Vulgaris antidotus est, quæ paratur è nucibus iuglandibus siccis duabus, rutæ foliis xx & salis momento. Cuius si ieiuno stomacho Drachmæ duæ ad Vnc. ß. sumantur, hominem à veneno præseruant. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præseruationem pestis passim extant, & *lib.* 3. *de febr.* sunt proposita, & hîc locum habent, vt & amuleta Fernelij & Palmarij, supra *part.* 4. *cap.* 20 proposita. Et inprimis vtilis est Theriaca & Mithridatium. Scribitque Galenus, *lib. de Theriac. ad Pison. cap.* 16. *&* 1. *de Antidot. cap.* 16. fieri non posse, vt iis vllum venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ Ægyptiæ pondere sumpserint.

An Bezoardica ad præseruationem sanis vsurpanda. De vtroque tamen hoc medicamento, Mithridatio scilicet & Theriaca, disputatur à nonnullis, an hominibus sanis propinanda sint. Auerroës enim cùm *in lib. de Theriac.* tùm *lib.* 5. *Collect. cap.* 32. medicamenta Bezoardica saltem vtilia esse scribit, vbi corpus veneno infectum est; sanis verò corporibus, si exhibeantur, nocere. Vnum tamen semen citri excipit, quod etiam sanis corporibus vtile sit. Et inprimis contra Theriacam tribus argumentis vtitur. Primum est, quod theriacæ vsu omnes ira disponantur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde fiant similes veneno. Secundò, quòd theriaca attrahat venenum, atque ita cùm attractio fiat per similitudinem, similis sit veneno, & propterea sanis corporibus non conueniat. Tertiò, quòd potenrissimum sit medicamētum, & magnæ actiuitatis. Verùm rectiùs sentit Galenus, qui locis modò allegatis, *lib. de Theriac. ad Pison. cap.* 16. *&* 1. *de Antid. cap.* 16. theriacam, vt præstantissimum medicamenrum, ad ruendum corpora contra venena, commendat. Cui consentit Auicennas, *lib. de virib. cord.* & omnes ferè alij Medici, imò ipsa experientia, quæ docet, vera & genuina alexipharmaca corporibus sanis, etiam ad tuendum ea contra venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo verò modo, quod vult Auerroës, ab alexipharmacis veris corpora sana fiunt venenosa, sed potiùs ab iis acquirunt quandam proprierarem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca, sed impugnat. Tertiò, etsi sit potentissima & magnæ actiuitatis: tamen certā dosi & cautè adhibita, etiam in sanis suum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum, alexipharmacorum esse quandam differentiam. Quædam enim, cùm nullum qualitatum primarum excessum habeant, vt lapis Bezoar, Terra sigillata, bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus & similia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & sicca sunt, vt Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum vsu damni aliquid ægro attrahatur.

CAPVT VI.

De curatione Venenorum in genere.

Generalis veneni curandi ratio. Communis omnium morborum, à venenis extra admissis ortorum, Indicatio est, vt venenum per eam viam, per quam in corpus ingressum est, si possibile, reuocetur & expellatur; deinde, vt idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cùm alia ore assumãtur, alia extra corpori adueniãt & immittãtur, & quidē vario modo, de singulis eiusmodi modis in specie dicēdū. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis sunt communia, præter ea, quæ supra, *part.* 1. *cap.* 9. dicta sunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Bezoardica occultis qualitatibus agunt. Et primò quidem dispiciendum, quænam sit alexipharmacorum & Bezoardicorū medicamentorū natura. Vbi principio hoc tenendum, quòd omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etsi enim à nonnullis scribitur, si venena sunt frigida, à calidis primum esse auxilium; si calida, à frigidis; si humida, à siccis, si sicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideo propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, siccum, sed quia occultā qualitatem, corpori nostro inimicā, habet: ideo etiam nihil propriè est alexipharmacū, quia calidum, frigidum, humidum vel siccum, sed quia occultā qualitate venenficæ qualitati resistit. Interim incommodum non est, vt, si venenum aliquod etiam primarum qualitatū excessum coniunctum habeat, vt illi qualitatum manifestarum excessui qualitates contrariæ opponantur.

Alexipharmaca quid. Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura sit, non ita clarum. Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. scribit, quòd sint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 4. Bezoardicum sic definit; quòd sit remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam à se repellat. Ex quo colligi posse videtur, quòd Bezoardicum non agat in venenum, sed saltem corpus roboret, vt ad venenum expellendum sufficiat, atque ita per accidens saltem in venenatis morbis prosit. Eustachius Rudius verò, *de morb. occult. lib. 2. cap.* 7. è Galeno, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. statuit, Bezoardicum non ad corpus nostrum, seu cor, sed ad ipsum venenum dirigi, & totā substantiā venenis aduersum esse. Etenim si venenum habet formam humani corporis corruptiuam,

ptiuam, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ sit veneni formæ contraria, eamque oppugnet & destruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenùs esse corpori nostro simile, quadantenùs etiam contrarium; & proinde si maiore quantitate sumatur, obesse, imò hominem planè necare posse.

Verùm neutra harum opinionum planè vera est; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica saltem per accidens veneno aduersentur, quatenus cor roborant, falsum est. Et patet id ex eo, quia, si Bezoardicum saltem ex accidenti venenum expelleret, sequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne, quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduersaretur, quod falsum. Nam primo dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum prosunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non rarò accidit, vt, licet venenum non expellatur è corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco superatur, ac eius forma destruitur, ampliùs nocere non possit. Tertiò, si alexipharmaca saltem ideo talia essent, quia sunt cordialia, omnia cordialia essent alexipharmaca, quod falsum. Atque ita alexipharmaca cor non saltem roborant, sed & venenum impugnant.

In altera verò sententia hoc admitti non potest, quòd statuunt, alexipharmaca esse cordi aliquo modo aduersa, & propterea nimia quantitate nocere, imò occidere. Contrarium potius verum est, esse cordi similia, non quidem sicut alimenta, sed occultâ qualitate. Vbi tamen quædam est differentia. Quædam enim, quæ alimentis sunt propinquiora, vt poma citria, cydonia, melissa, & similia, maiore etiam quantitate sumpta non nocent. At quæ planè medicamentosa sunt, & fortiora, etsi & ipsa occultâ qualitate corpori nostro sint amica; tamen ob eam ipsam in certa dosi exhibenda sunt, quæ si excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifestarum & occultarum qualitatum exsurgit, turbant, quod vel ex eo patet, quòd etiam alia, quæ saltem cordialia sunt, homini nocere possunt, si nimiâ quantitate sumantur, vt in croco res manifesta est.

Cordialia & alexipharmaca quomodo differant. Ex quo apparet, quæ sit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis sunt vtilia; cùm cor roborent, vt veneno faciliùs resistere possit: ipsum tamen venenum non adeo expugnant, sicut alexipharmaca propriè dicta, qualia sunt margaritæ, corallia.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ plerisque venenis contraria sunt, accipienda; cuiusmodi sunt lapis Bezoar, Cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, sed potiùs & ipsa venena sunt, & nisi venenum contrarium, cum quo pugnent, in corpore adsit, hominem interimunt. Ita aconitum, aliàs omnium venenorum ocyssimum, scorpionum ictibus aduersari, datum in vino calido, scribit Plinius, *lib.* 27. *cap.* 2. *Et est*, inquit, *aconiti natura, vt hominem occidat, nisi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit: mirumque exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine committuntur, vt homo supersit.*

Quæ autem alexipharmaca sint, supra, *part.* 1. *cap.* 9. dictum, atque etiam *lib.* 4. *de febr. cap.* 5. sunt proposita. Et extat omnino alexipharmacorum talium passim magna copia, vt iniuriâ conqueratur Plinius, brutis naturam abundè prouidisse, hominibus nouercam veluti extitisse; quin potiùs benigna DEI prouidentia hic admiratione digna est, qui vbique talia extare voluit, & quidem ita, vt, vbi in regione aliqua morbus aliquis quasi familiaris existit, ibi etiam dederit remedium, vt paria omnia essent in vniuerso. Ita in Ægypto Ilides serpentibus opposuit; iisdemque in Apulis & Lucanis ciconias; scorzoneram, in Comitatu Arguillensi Scorzionibus dictis, quorũ veneno nec theriaca prodest; mustelam in Zailam, Insula, aduersus serpentes quosdam coronatos, quasi Regulos dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno Indico & Guajaco incolis prouidit. Imò non solùm dedit passim alexipharmaca Creator, sed pleraque etiam cõmonstrauit, & oculis quasi subiecit, figurâ, & formâ, maculis, colore: vt in scorpioide, quod semine caudæ scorpionis effigiem gerit; echio, quod semen vipetino capiti simile profert.

Alexipharmaca communia. Notandũ verò hic, alexipharmaca quædam esse cõmunia, quæ omnibus venenis sunt cõmunia, qualia allegatis locis sunt proposita, quædã autem certis venenis propria, quæ in speciali de venenis tractatione proponentur.

Cordialia. Cordialia tamen medicamenta, cùm spiritus & robur cordis conseruent & augeant, vt veneno fortiùs resistere possit, & ipsa in morbis venenatis curandis vtilia sunt. Talia sunt

Radices; *tormentillæ, dictamni albi.*

Folia; *borraginis, buglossi, acetosæ, melissæ, scabiosæ.*

Flores; *borraginis, buglossi, violarum, rosarum, nymphææ, tunicis.*

Semen; *citri, ocymi.*

Ligna & cortices; *aloës, citri.*

Succi; *citri, granatorum, aurantiorum, cydoniorum.*

Aromata; *crocus, cinamomum, caryophylli.*

Ex animalibus; *Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.*

Vt & *moschus, ambra, corallia, hyacinthus, smaragdus, granati, sapphiri, terra sigillata, bolus Armenus.*

Quorum tamen plurima etiam venenis resistunt.

Ex his composita & parata:

Syrupi; *borraginis, buglossi, de succo citri, granatorum, aurantiorum, acetosæ, acetosellæ, tunicis.*

Conseruæ; *borraginis, buglossi, rosarum, violarum, tunicis, acetosæ, acetosellæ.*

Species & puluetes; *de hyacintho, de gẽmis, diamargariti, cordiales tẽperata, lætitia Galeni, exhilarãtes Rasis.*

Confectio; *Alchermes.*

Cæterum de hisce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendũ primò, vtile quidẽ esse, vt in quocunq; veneno vniuersalia illa alexipharmaca vsurpentur: verùm si venenum notum sit, tutissimum esse, ipsi proprium alexipharmacum opponere.

Deinde monẽt hîc Autores, cùm alexiphatmaca variè temperata sint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, siccis humida, humidis sicca opponantur: quod vt, vbi fieri potest, non improbo: ita semper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quàm manifestas qualitates, respiciendũ censeo; & propterea etiam theriaca ac Mithridatium, quæ sũt calida, in calidis venenis nõ sine fructu exhibetur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoardica & cordialia tectiùs & citiùs ad cor penetrare possint, cacochymiã & plethoram priùs tollendã, & obstructiones aperiendas esse; cùm si adsint, & vires alexipharmacorũ hebetent, & impedimento sint, ne ad cor facilè penetrare possint. Verùm hîc vires veneni considerandæ. Si enim venenum potens sit, quodque homini subitò nocere potest, nullo modo dãtur induciæ, vt priùs obstructiones aperiri, & plethora vel cacochymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendũ; quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominemque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obseruandum ex Auicenna, 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 1. ne, qui venenum seu ore hausit, seu extra in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum vsu,

vſu, ſæpe vomitu, ſæpe aliis opus eſt, quæ in ſomno negliguntur: ſecundò neceſſarium eſt, vt diligenter attendatur, an ſymptomata, quæ à veneno excitantur, incrementum ſumant, vel decreſcant, quod in ſomno animaduerti non poteſt: tertiò in ſomno venenum ad cor & interiora facilè penetrat.

CAPVT VII.

De venenorum ore aſſumptorum curatione.

CVm autem venenorum ore ſumptorum, & extra in corpus immiſſorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtriſque ſeorſim dicemus. Et primò curationem venenorum, quæ ore ſumpta ſunt, quod attinet, primò danda opera, vt venenum ſumptum quamprimum è corpore iterum euacuetur; quod commodiſſimè fit vomitu. *Curatio venenorum ore ſumptorum.* *Vomitoria.* Vomitoria tamen non ſint fortiora ac maligna, ſed leniora & parata ex iis, quæ ſimul lentorem obtinent, vt ſi quæ veneni ſit acrimonia & vis corrodendi, illa obtundatur, & partes internæ contra eam quaſi muniantur, ſimulque ipſum venenum iis immiſtum & inuiſcatum quaſi faciliùs eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iuſculis, oleo, butyro, lacte, decocto flor. geniſtæ, ſ. anethi, raphano & ſimilibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, vt Cornu cerui, lapidem Bezoar, & ſimilia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cùm periculum ſit in mora, nec ſemper operosè medicamenta componere liceat, quæ ad manum ſunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, neceſſarium eſt, ex aqua repida vel cereuiſia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem ſatis eſt, ſemel vomitum prouocare, ſed tamdiu is continuandus, donec nulla ampliùs veneni in ventriculo indicia ex ſapore, odore, nauſea, dolore & morſu deprehendatur.

Si verò venenum ad ventriculum iam deſcenderit, quod facile fieri poteſt, inteſtina eodem modo clyſteribus eluenda, & à veneno mundanda, vt:

♃. *Maluæ, parietariæ, althéæ*, an. M. ij. Coq. in ſ. q. aq. ſ.

Col. ♃. ℔. iß. *ol. dulcis*, Vnc. vj. *Electuar. de pſyllio* Drach. ij. M F. Clyſter.

Purgantia. Aut ſi materia adhuc in inteſtinis ſuperioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici poſſit, etiam lenia purgantia vſurpanda, caſſia ſcilicet, manna, & agaricus, vt:

♃. *Radic. ſcorzoner.* Drach. ij. *fol. acetoſæ* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. ſem. citri*, an. Scrup. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. ſ. Col. ♃. Vnc. iiij. Diſſolu. *mannæ*, Vnc. ij. Iterum colentur.

Adde *ſyrup. de cortic. citri*, Vnç. ß. Miſce.

Diuretica. Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulſione ſeminum melonum, cui ſemen citri addendum, vel exhibità caſſiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Poſtquam venenum euacuatum eſt, aut etiam dum adhuc euacuatur, ſtatim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, ſi venenum notum ſit, & ad manum illa ſint, de quibus poſtea in ſpeciali venenorum tractatione dicetur.

Ad venena tamen intùs ſumpta non ſolum vtilia ſunt alexipharmaca intra, ſed etiam quædam extra adhibita, qualia ſunt; ol. ſcorpion. compoſit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononienſi, inuentum, & à Clemente VII. & aulo III Pontificibus Romanis, in facinoroſis contra validiſſima venena probatum eſt, vt Vidus Vidius, *de curat. generat. lib. 1. cap. 12.* refert; vt & ol. Magni Ducis Hetruriæ.

Ol. Carauitæ Matthioli. Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in præfat. in lib. 6. Dioſcor.* deſcribitur, hoc modo:

♃. *ol. commun. ſui temporis vetuſtiſſ. menſe Maio, quo conſici debet, collecti* ℔. iij. *fol. hyperic. virentis contuſ.* M. iij.

Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole ferueat, clauſo ore vaſis, ne reſpiret.

Deinde pone vas in balneum Mariæ, per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Poſtmodum

♃. *Hyperici, chamædryos, calaminthæ, carduiben.* an. M. j.

Quæ omnia contundantur, & miſceantur cum oleo, & macerentur ſimul tribus diebus in B. M.

Deinde exprimantur. Poſtmodùm accipe *flor. hyperic.* M. iij.

Contundantur & macerentur per triduum cum oleo in B. M.

Deinde exprimantur, & ita fiat ter aut quater, vſque quò oleum ſanguineum appareat. Poſteà accipe *ſem. hyperic.* M. iij.

Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur.

Poſtmodum in arena per octo dies inſolentur; deinde per tres dies macerentur in B. M.

Pòſt colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis hyperici noua ſemina. Deinde

♃. *Scordij recentis, calaminth. centaur. min. cardui bened. verbenacæ, dictamni Cretenſ.* an. M. ß.

Contuſa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur ſimul in B. M.

Deinde colentur & exprimantur. Poſtmodum ſumantur *zedoariæ, radic. diptamn. albi. gentian. tormentill. ariſtoloch. rot.* an. Drach. iij. *ſcordij*, M. j.

Contuſa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *ſtyrac. calamit. laſeris*, an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iiij. *melanthij* Drach. ij. *cinamom.* Drach. viiij. *iunc. odorat. cyperi*, an. Drach. iß. *ſantalor. alb.* Vnc. ß.

Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur.

Demùm colentur, & exprimantur, modo, quo antea dictum.

Poſtremò 300. ſcorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur ſuper cineres calidos, & cùm ſudant & iraſcuntur, tunc ſuper infunde oleum in dicto vaſe, cauendo, ne cineres calidi frangant vas ſuo calore, obturato vaſis orificio macerentur ſimul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis ſcorpionibus rurſum in dicto oleo infundantur *rhabarb. myrrhæ, aloës hepaticæ*, an. Drach. iij. *nardic. Indic.* Drach. ij. *croc.* Drach. j. *theriac. el. Mithridat.* an. Vnc. ß.

Contundenda contũdantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B.

Deinde oleum non amplius percoletur, ſed recondatur perinde ac carpobalſamum.

Inunguntur autem hiſce oleis ea loca, in quibus pulſus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis, atque inunctio tribus horis interpoſitis repetitur.

Sunt qui & ſuadeant, vt homo, qui venenum ſumpſit, in equi vel muli, aut aſini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenũ ad partes exteriores euocetur: quo remedio ſunt vſi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæſar Borgia, filius eius; ſed hic non bene conualuit, ille paulò pòſt interiit, cum miniſtrorum negligentiâ venenum in vino bibiſſent, quod aliis parauerant, cuius vis, priuſquàm id auxilium experiretur, iam ad viſcera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* ſcribit.

Tandem, ſi quæ reliquiæ veneni in corpore ſuperſint, à corde & viſceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per ſudores euacuandæ; quod alexipharmaca itidem præſtant. Et omnino vtile & neceſſarium eſt, ab alexipharmacorum vſu non ſtatim deſiſtere, ſed ea aliquandiu continuare, donec etiam

maligna

maligna dispositio corpori impressa expugnata sit.

Lactis in Venenis vsus. Victûs quoque ratio talis instituatur, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribítque Cardanus, *de venen.lib.3.cap.3.* se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vsu conseruasse. Cibi etiam alij sint pingues & vnctuosi, vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus: & condiantur & conspergantur cardiacis & alexipharmacis, C.C.corall.margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri.

CAPVT VIII.

De Venenorum extra in corpus admissorum curatione.

Venena extra in corpus admissa curandi ratio. ETsi autem, vt supra dictum, venena in corpus extra variis modis immittantur: tota tamen curandi ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permittatur, secundùm est, vt inhibeatur, ne ad interiora serpat, viæque ei occludantur, tertium, vt si qnid veneni iam in arterias & venas sese insinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur.

Venenum extrahatio. Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta, quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel occultis.

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu. Græcis ἐπισπαστικὰ, & ἑλκτικὰ dicta, vt sinapi, pyrethtum, aristolochia, cyclaminus, piper, bryonia, fel taurinum, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum & similia.

Vt: ℞. *Galbani, sagapeni, myrrhæ, pyrethri,* an. Vnc. ß. *stercor.columbin.* Vnc.iij. *calaminth.* Drach.j.

Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo antiquo.

F. Cataplasma,

Vel: ℞. *puln. aristoloch. rotund. long.* an. Vnc. iß. *bryoniæ,* Vnc.j. *galban.sagapen. myrrh.* an. Drach.vj. *ol.lauri, sambuc.* an.q.s.

F. Ceratum.

Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hic vtilia esse, vt pulli vel hædi viui per medium dissecti, & calentes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ similitudine id faciunt, vt ol. scorpionum, aranearum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac.ad Pison. cap.10.* Demorsis à crocodilo, crocodilinum adipem summè contulisse nouimus, obtritis membris impositum. Muris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur: Eodem modo & à vipera percussi liberantur, si quis illam atterat & vulneri coniungat. Sic Draco marinus dissectus, impositúsque, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Plinius, *lib.32. cap.5.* scribit, contra suum ictum remedio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Setenus:

Et cùm vulnus atrox incussit scorpius ardens,
Continuò capitur, tunc digna cæde retusus
Vulneribusque aptus, fertur reuocare venenum.

Existimat quidem Cardanus, *lib.2.de venen. cap.* 10. quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpij in punctura aranearum, cum sint inimica. Verùm si contrarietate id præstarent, potiùs venenum à se intrò in corpus pellerent. Vero magis consentaneum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cùm & scorpius & araneus sint venenata. Quod ipse etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpij scorpiones contriti imponi, vel oleum scorpion. inungi soleat, vt & vesparum ictibus vespæ contritæ imponuntur.

Quâ ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Carauitæ, seu scorpion.compos. vt &, quòd mox proponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extra imposita, prosint, dubium. Ego verò consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

An alexiteria venenosis ictibus imponenda. Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extra non imponenda, sed tantùm exhibenda censent. Alexipharmaca enim, si extra imponantur, tantum abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intùs potiùs propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedimus. Verùm si aliquod medicamentum è venenis & alexipharmicis sit compositum, vtrumque præstare potest, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmaca id impugnare; qualia sunt oleum Carauitæ, & hoc Cardani, quod *lib. 3. de venen.cap.14.* describit:

℞. *ol.scorpion. hyperici complet.* an. ℔. ß. *bufones viuos magnos* n.iij. *verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, viperam, sem.rutæ, scordij,* an. Vnc.iij.

Coq. in baln. hor. 2. Col. posteà in Sole digeratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua symptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

Venenum intercipiẽtia. Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohibetur, si vasa, quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringantur. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vita periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manûs vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, *3. de loc. affect. cap.7.* fecit, qui à vipera in digitum morsus, illum abscidit.

Alexipharmaca. Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore sumptis, *cap.præced.* explicauimus. Et quidem maturè, & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cùm triplicem vsum habeant; scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; illud, quod ad interiora penetrauit, exstinguant; & si quæ venenata dispositio ab eo corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen.lib.2. c.10.* quosdam referre, quòd bibere vrinam propriam, secundum à morsu sit alexipharmacum, in omni morsu & ictu venenato.

Monendum etiam hîc, si morsum vel ictum animalis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidandum, sed diu apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib.5.part.4.cap.21.*

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda sint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo scorpion. Carauitæ, & aliis antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollendum contrariis suffitibus & odoribus, paratis ex myrrha, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspalathi, rosis, gummi animæ, ligno aloës, santalis, caryophyllis, croco, styrace, atque odores ex istis, ore clauso, naribus excipiendi sunt; cùm maximè cerebrum afficiatur.

ciatur. Vtile est & balsamum tutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsurpentur. Nec negligantur alexipharmaca anteà proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Morbi ex terrore contracti. Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus vmbras nominat, oriuntur; cùm ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *lib.3, de venen, cap.14.* tribus modis id fieri docet; primò, cùm vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur; secundò, cùm homo imaginatur, se videre aliquid, quod reuerà non videt, atque inde terretur; tertiò, cùm reuerà spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cùm homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideo homo amittit vocem; & si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & si corpus plenum sit malis humoribus, grauiter ægrotant; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ necessario, moritur æger; si non necessario, sideratur. Et omnino grauia mala ex terrore induci possunt, eoque grauiora, quò corpus est impurius, habétque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *Obseruat. lib.1.* puellas quasdam veris initio in prata extra vrbem excurrisse, & cùm ad locum supplicij, vbi patibulum erat, peruenissent, illicque cadauer non ita diu suspensi vidissent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiuisse: quòd, cum ex impulsu fluctuaret, illa eum viuere, séque inuadere velle imaginata est, & territa ac mœsta, & melancholica domum reuersa, & continuo timore diuexata, post dies aliquot in conuulsionem incidens, mortua est. Ibidémque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulcrum recens apertum ingressa sit, feretro iampridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subitò inde perterrefacta, domum reuersa, conuulsionibus ex terroribus adeò fuerit dinexata, vt oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandémque vitam cum morte commutauerit. Idémque, *lib.1. Practic.* scribit, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra vrbem intuita est, in talem melancholiam incidit, quæ in conuulsiones desinens, mortem illi intulit: & quòd mulier, quæ patibulum serò prætergrediens, metuénsque, ne vrbe illic exclusa pernoctari cogeretur, in diuturnam melancholiam incidit: & quòd alia, quæ cadauer furis, qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proijceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, miserè multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metûs & imaginationis, mortui sunt, historias tres Henricus ab Heer, *obseru. rarar. lib. obseruat.6.* Primam Canonici, qui cùm non lethaliter decumberet, cùm se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam iounctiooem petiuisset, quintâ horâ post Medicorum, qui nulla lethalia signa animaduerterant, abitum, subitò, assistentibus non aduertentibus, exstinctus est: Secundam, illustris Dominæ, quæ primo, quo quintò vterum se ferre sensit, die, indubiè se illo partu morituram prædixit, & ad mortem sese præparare cœpit, ac mense octauo, marito suo accubans, nihil vel illo, vel pedissequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta est: Tertiam Illustris virginis, quæ cùm non ita integrè valeret, Medico ab amicis vocato negauit, se vllis egere medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nolle se inutilibus remediis propediem sepeliendum corpus fatigare; dixisse Cingaram, ante finem anni vinere desituram: vigesimo octauo die, cùm omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente constante, somno se dedit, à quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loc. allegat.* quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, vt non possit dilatari. Ideóque primam einsmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem esse, existimat, vt quàm celerrimè sanguis mittatur. Posteà iubet, vt æger in balneum deducatur, sic vt respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aquâ calidâ, donec rubescant, & liberè respiret; dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, vt rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia vt libenter concedimus, si malum solùm circa cor hæret: ita, cùm experientia doceat, cerebrum sæpissime etiam in consensum trahi, atque inde conuulsiones & epilepsiam excitari, necessarium est, vt medicamenta antepileptica exhibeantur; vnde etiam nostris hominibus vsitatum est, vt aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *alleg. loc.* consilio, si ex terrore male habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, Smaragdus, pœonia, cranium hominis, vngula alcis & similia. Vtilis est & hæc aqua pueris:

℞. *aq. tiliæ, pæon, cerasor. nigror.* an. Vnc.iß. *margarit. præparat. corall. præpar. C. C. præparat.* an. Scrup.j. *fæcula pæon.* Scrup.ß. Misce.

PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POSTQVAM hæc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, vt de iis in specie agamus. Cùm autem venena insint vel mineralibus & metallis, vel plantis, vel animalibus: secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit inter ea primo loco Calx viua. *Calx viua* Quamuis verò negare nolim, in calce, vt in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque eâ ratione inter venena referri posse; tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenositate eius, annon verò potiùs quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger, *exerc.5. sect.8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam putà, fugiens, adeo sese exserit, vt tangentis manûs adurat, & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cùm & corpus nostrum intùs adurere possint, vstione illâ varia symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa Calx viua, intra corpus assumpta, perniciosa excitat symptomata. Ventriculum enim, aluum & intestina erodit & excruciat, sitim inexplebilem, oris & linguæ siccitatem, faucium & gulæ asperitatem, tussim, respi-

randi

randi difficultatem, dysenteriam, vrinæ suppressionem, & tandem frigiditatem extremorum, syncopen & præfocationem inducit. Id quod historiâ quadam pueri octo annorum probat Amatus Lusitanus, *centur.5.curat.91.* qui cùm esset consuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eámque copiosè deuorauit, vnde intensissimè febricitabat, sitiebat & multum bibebat, sed eius sitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde sextâ die obiit.

Curatio.

Curatio. Primùm statim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, eiúsque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partésque contra eius erosionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & sem. maluæ, althææ, lini, oryzæ, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue; item mucilag. sem. lini, maluæ, althææ, psyllij.

Venter quoque iisdem leniatur, vt & cassiâ extractâ. Vel iniiciantur clysteres ex decocto hordei, fol. radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. psyllij, lini, cassia, ol. violar. lini, nymphææ, & similibus.

Inter antidota recensetur fel capreoli, à Scrup. j. ad Drach. j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup. j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte sumpta.

In cibo vtilia sunt butyrum recens, iura pinguia carnium, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, ptisanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypso.

Gypsum. Gypso poto C. Proculejus, Augusti Cæsaris familiaris, in maximo stomachi dolore mortem sibi consciuit, vt Plinius, *lib.25.cap.24.* narrat. Et Sabellicus, *lib.4.Ennead.9.* refert, quòd Conrado III. Imperatore Iconium obsidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & detestabile commentus est. Gypsum contusum & in speciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiscuit, quos ex Byzantio mittebat in castra, eóque cibatu tanta vis militum breui consumpta est, vt negotio infecto, obsidionem soluere coactus sit Rex alioqui inuictus, qui suorum clade consternatus, relictâ Asiâ, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Signa. Gypsum intra corpus sumptum tussim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauissimúmque circa os ventriculi & stomachum dolorem ac singultum, tensionem in hypochondriis, colicam, ventris adstrictionem excitat, ac præterea torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando iugulat.

Curatio.

Curatio. Statim danda opera, vt gypsum vomitu reiiciatur, ideóque exhibenda aqua tepida cum multo butyro, aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulsa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria lenia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad elleborismum veniendum. Si ad intestina iam descenderit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas etiam purgare iubet scammonio, vt & Rhases, qui, 8. *ad Almansor.cap.proprio* scammonij Drach. j. cum psyllij Drach. ij. ex iulepo dari iubet.

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. fœni græci, maluæ, althææ, insculà pinguia, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccarum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere sarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumptum. Scribítque Guainerius, quòd Bezoar gypsi sit cinis sarmentorum vitis, Drach. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumptus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, Drach. j. pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda prosunt theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à Drach. ß. ad Drach. ij. cum vino generoso exhibita.

Et quia gypsum sumptum alui pertinaces obstructiones sequi solent, ea lenienda clysteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, sem. lini, cassia extracta, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

Vitriolum. Vitriolum, Græcis χάλκανθον (cui cognata sunt chalcitis, misy, sory, melanteria, de quibus Dioscorides, *lib.5.cap.74.75.76.77.78.* & Galenus, *lib.9. de simpl.med.fac.*) inter sales, neque immeritò, refertur. Etsi enim non Sal purus & sincerus sit, sed sulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat: sal tamen facilè præualet. Inter venena propriè dicta referri vix potest, nec etiam à Dioscoride, & plerisque aliis autoribus, inter ea recensetur; cùm vtilissima medicamenta, in quibus nulla venenositatis appparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, ℥ j. pondere sumptum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduersus sumptum fungorum venenum, ex aqua, teste Dioscoride, prodest.

Symptomata, & Signa.

Signa. Quia tamen crudum nauseam & vomitum excitat quod alicuius malignitatis videtur indicium, & si copiosiùs sumptum fuerit, aut non statim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, intestina excruciat, dysenteriamque excitat, & sitim magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam salis vitrioli, accidant, iis occurrendum sit.

Curatio.

Curatio. Si ergo vitriolo sumpto quædam mala sequantur symptomata, danda opera, vt quamprimùm vomitu planè reiiciatur, quod fit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largiùs sumatur, aut lac recens tepidum, cum sacchаro & butyro, vel exhibeatur decoctum hordei, cum syrupo violarum.

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiantur, clysteres lenientes, ex decocto hordei, maluæ, oleo rosaceo & similibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel sigillata, cum mucilag. sem. cydonior. Drach. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT IV.

De Aqua forti.

Aquafortis. AQuæ ſeparatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chryſulcæ dictæ, quæ ad corrodenda & ſeparanda metalla ab aurifabris & Chymicis vſurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præſtant, potiùs corroſione, quàm venenoſitate facere videntur. Quia tamen ſatis grauia ſymptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum ſit, hic non prætereundum.

Symptomata & ſigna.

Signa. Statim enim violentâ ſuâ penetrandi vi, inſtar ignis faucium & linguæ, ventriculique ac inteſtinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & niſi maturè ſuccurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm ſitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis aſſeruata fuerat, arripuiſſet, illamque bibiſſet, diris miſerandiſque cruciatibus exſtincta eſt, obſeruauit Bruno Seidelius, *de morbis incurabilibus pag.* 13.

Curatio.

Curatio. Cùm aquæ hæ ſubitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab eroſione eſt, ſtatim lenientia & viſcida, quæ partes internas à corroſione muniant, ſimulque calori reſiſtant, exhibenda. Maximè vtilis eſt mucil. ſem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Foreſtum, *lib.* 15. *obſ.* 30. qui cùm aquam fortem inſcius bibiſſet, & gula præ ardore occluderetur, ſuffocationiſque periculum immineret, præter multorum opinionem euaſit. Efficax etiam eſt eclegma è mucil. ſem. cydonior. althéæ. & gummi tragacanthæ, aqua roſarum extracta, ac melle roſato & violato paratum; vt & gargariſma ex ſemine cydoniorum, althéæ, & cucumeris, flor. roſar. violar. & verbaſci, atque ex prunella, pulmonaria, ſanicula, in ſ. q. aquæ decoctis, & melle roſato, vel oxymelite ſcilitico addito paratum: quorum medicamentorum ope nauta ille, apud Balduinum Ronſſæum, *epiſt.* 9. qui cùm ſiti æſtuans, per errorem è vaſe, quod aquam vitæ continere ſuſpicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum ſibi ſatis eſſe putaret, vno ſpiritu hauſiſſet, & periculoſiſſimis ſymptomatibus correptus eſſet, ſanatus eſt, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonii. ANtimonium pauci eorum, qui ex profeſſo de venenis ſcripſerunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non eſſe, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, *de venenis*, *lib.* 2. *cap.* 24. ſeu *tractat. de virib. Antimon.* id venenum eſſe probare conatur, idque eo inprimis, quòd ſtatim intra corpus aſſumptum, & ſupra & infra hominem fatigat, & humores non electiuè, vt alia purgantia, ſed ſerum in omni ætate, ſexu, & quouis anni tempore, nullo adhibito diſcrimine, tam in ſano, quàm in ægro, educit, magnamque præterea laſſitudinem & virium imbecillitatem perpetuò poſt ſe relinquit. Idem ſtatuit Gemma, *Cyclognomicæ, lib.* 2. qui ſcribit, ſe nominatim ſcriptos domi aſſeruare plures octoginta, cùm viros, tum fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento viuo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero eſſe, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari poſſunt: interim malignitatis & venenoſitatis eſſe particeps, vt ſymptomata, quæ inducit, ſatis indicant, & ſi nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liqueſcit Antimonium, exhalant, ſatis teſtantur.

Symptomata & Signa.

Nam dum igne liquatur, & ad vſus, ſeu Chymicos, ſeu alios, præparatur, adeo noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in ſuffocationem, paralyſin, epilepſiam & alia mala incidere poſſint. Sumptum verò ſtatim laborioſos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulſiones excitat. *Signa.*

Curatio.

Qui Antimonium in igne tractant, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut ſumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile eſt & hoc electuarium: *Curatio.*

℞. *Allij, nucum iugland.* an. M. j.
Contundantur, & cum melle miſceantur.
Miſturæ huic addatur *theriaca* Vnc. j. *zedoar.* Vnc. ß. *caryophyllor. nuc. moſchat.* an. Drach. ij. *mellis deſpumati* q. ſ.

F. Electuarium, quod non ſolùm ad præſeruationem ſumi, ſed & linimenti loco ad nares vſurpari poteſt.

Si verò Antimonium ſeu crudum, ſeu malè præparatum, ſeu malè exhibitum, praua ſymptomata excitat, primò decocto hordei, cum ſyrupo roſarum, ſimplicis infuſionis, ad abſtergendum vtendum; ſicut & clyſteres abluentes & abſtergentes vſurpandi.

Poſtea ventriculus & inteſtina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis reſiſtendum. Vtilis eſt hîc vini potio, in quo caryophylli & maſtix cocta ſunt; cortices item citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita ſæpe eſitata.

Antidota, præter theriacam, ſunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem ſe in quatuor Chirurgiæ ſtudioſis probaſſe ſcribit Laurentius Ioubertus, *de peſte cap.* 19. quibus cùm ſtibio cathartico præparando non ſatis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè ſuffocati eſſent, ſingulis boli Armeni Scrup. ij. exhibuit. Vtile eſt & ol. caryophyllor. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini ſumptum; vt & puluis, ex caryophyllorum, maſtiches, & C. C. præparati, an. Scrup. j. paratus, & cum ſucco cydoniorum exhibitus.

Extrà ventri applicetur emplaſtrum de cruſta panis, vel cruſta panis ſiliginei toſta, & vino Cretico, vel alio generoſo, aut aqua menthæ, conſperſa.

CAPVT VI.

De Magnete.

MAgnes an inter venena referendus ſit, autores diſcrepant. Nonnulli non omnem, ſed aliquam ſaltem eius ſpeciem venenoſam eſſe exiſtimant. Quidam non ſolum venenoſum, ſolum verò ad multa vtilem eſſe ſcribunt. Imò Garzias ab Horto, *aromat. lib.* 1. *cap.* 56. ſcribit: Non deleterius eſt hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indiæ Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate ſumptum, adoleſcentiam conſeruare. Qua de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete iuſſiſſe confici, in quibus cibus eius coquatur. Hoc ipſe, cui mandatum erat negotium, mihi affirmauit. Verùm ſi hoc ita ſeſe haberet, non ſolùm argento appenſus, ſed etiam auro vix emeretur. Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabuloſa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, *lib.* 2. *de gemmis, cap.* 257. *Magnes.* *An ſit venenatus.*

Alij

Alij contrà autores Magnetem simpliciter, & nullâ vel speciei, vel loturæ mentione factâ, inter venena referunt, eùmque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumptum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum, vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam molestiã creaturum. Quod si accidat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciẽdus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibẽda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus nimirum, qui nouem dierum spatio ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi possunt. Nonnulli & alium cõmendant. Vtilis est & theriaca: vt & alia, quæ sanguinẽ ac spiritûs clarificant, qualia in curatione melancholiæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

Adamas. EOdem modo sese res de Adamante habet, qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non enumeratur; imò ex eorũ numero planè eximitur, de quo plura *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 7. quæst. 1.* dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repetò, historias, quæ Adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidentiâ facti digniores esse: quæ verò contrariũ statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bembus, *lib. 1. histor. Veneta*, refert, quendam Tristanum Cibeletum Cyprium, Ferdinãdi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cum insuper aquam fortem potârit, an potus aquæ fortis, vel Adamas, mortis caussa fuerit, dubium. Sic quidem ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Luzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Eucharistia interfectus est, ex Adamante fuisse. Verùm vix credibile est, tantillum pulueris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse; sed procul dubio venenum longè potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermissum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem sumpserunt, tradita sunt, addere libet.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, assumptionem consequentia, vt autores tradunt, sunt dolor vehementissimus stomachi & intestinorum, quẽ is continuum soluendo excitat, cui postea syncope accedit, quam tandem mors excipit.

Curatio.

Curatio. Primò omnium danda opera, vt statim lapis iste è corpore expellatur, quod in principio commodissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum & castratorum, ac similibus, quæ hactenus aliquoties sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic. althææ, maluæ, sem. lini, iusculis carniũ pinguibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dandũ cẽsent sanguinem hirci recentem vel siccum, cum iure carnium pingui: quod nisi ideo fiat, vt vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vulgo creditur, factum, quòd sanguis hirci Adamantẽ frangat. Nonnulli balsamum verum à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibendũ censent. Bibatur etiam vinũ clarum diureticũ. Quæ si non prosint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, simulque vulneribus & vlceribus intestinorum, ab assumpto adamante inductis, subueniendum censent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

LApidem Lazuli inter venena non solùm Ardoynus *lib. 2. de venen. cap. 71.* Guainerius, *de venen. cap. 8.* Eustach. Rudius, *lib. 4. cap. 10.* & alij recentiores numerant; sed & Græci ei *δύναμιν μετρίως ἐσχαρωτικήν, καθαιρετικήν τε, καὶ ἑλκωτικήν*, vim modicè exedentem, crustas gignentem, detergentem, & exulcerantem tribuunt. Quos secutus procul dubio Mesue, *de simpl. med.* scribit, quòd habeat vim adurendi, vlcerandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, *lib. 1. Paradox. cap. 12.* vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facilè admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuisse opinatur, vtpote qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verùm enim verò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, non infeliciter vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabũtur, patet. Imò Mesues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuẽtutem conseruandi. Qua de caussa eum procul dubio Arabes in confectionẽ Alchermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videatur Mesues, *lib. 1. de simpl.* Auicennas, *lib. 2. tract. 2. de virib. cord.* Alexander. Trallianus, *lib. 1. cap. 15.* Guainerius, *de Melanchol. & mania.* Antonius Musa Brassauolus, *de med. purgant.* Scaliger, *exerc. 272.*

Symptomata & signa.

Signa. Si tamen accidat, vt non rectè præparatus, vel nimia quantitate assumatur, ventriculi subuersionem, & vomitum, inappetentiam, ventrisq; dolorem parit, &, vt nonnulli addunt, tristitiam & sollicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt reliquorum venenorum erodentium, consistit in eo, vt primò vomitu reiiciatur, & clysteribus lenientibus & abstergẽtibus per aluum educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, inprimis lac tepidum, asininum præcipuè, quod iis, qui lapidem hunc hauserunt, septem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach. ij. sumptum, esse, idem scribit.

CAPVT IX.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

Arsenicum, Auripigmentum. Sandaracha. ARsenicum duplex est; alterum natiuum, alterum factitium. Natiuum, quod spontè oritur è metallis, iterum duplex est, auripigmentum, seu Arsenicum aureum citrinum, & Sandaracha, seu Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt generis & facultatis. Nam in iisdem mineris vel fodinis nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidẽ duplex est: aliud albũ & crystallinum,

cryſtallinum,quod fit ex auripigméto,ſeu arſenico citrino,& ſandaracha, ſeu arſenico rubro, per ſublimationem, & hoc vtplurimum abſolutè vocatur Arſenicum; aliud Realgar & Riſagallum dictum quod fit ex auripigmento & ſulphure,vel ſolis,vel additâ calce viuâ, aut ſale, ſimul mixtis & combuſtis, ſeu calcinatis. *Realgar*

Symptomata & ſigna.

Signa. Intra corpus aſſumptæ quatuor illæ Arſenici ſpecies,eadem ferè inferunt ſymptomata, eáque grauiſſima. Quæ,vt modò exponentur,ſi ingruant,diligenter inquirendum, an tale quid aſſumptum fuerit. Sæpe enim factum, vt per errorem Arſenicum album ad glires necandos, vel alios vſus aſſeruatum, propinatum fuerit Quod niſi ſtatim pateſiat, & medicamentis idoneis ægro ſuccurratur,de vita eius actum eſt.Ita refert Foreſtus, *lib.30.obſeru.8.* hiſtoriam de famula quadam, quæ per errorem Arſenicum, amylum aut ſaccharum eſſe exiſtimans, guſtauit; & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C.C.vſti, ad vermes occidendos, Arſenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, *lib. eodem obſeru.5.* narrat, quandam aromatarij cuiuſdam famulam, cùm chartulam, Arſenico repletam, in officina relictam inueniſſet, & iuri piſcium, pro ſaccharo, per imprudentiam, immiſcuiſſet, non ſolùm ſeipſam,ſed & heram & puerum veneno infeciſſe.Quale quid & hic apud vicinam meam accidiſſe, iam ſemel atque iterum ſupra retuli. Cùm enim duo eius liberi vomitu & grauiſſimis ventris torminibus torquerentur, vt de veneno propinato dubius ampliùs non eſſem,& quid cum iis actum fuerit,quærerem,matérque reſponderet, ſe in balneum ituris, ſudoris ciendi gratiâ,C.C.præparatum,cum ſyrupo fumariæ,exhibuiſſe, vt C C.illud mihi monſtraret,iuſſi. Id cùm afferret, & mihi porrigeret,ipſo pondere ſtatim,non C.C.ſed minerale quoddam eſſe, deprehendi, Arſenicum verò eſſe ſtatim vidi.

Symptomata autem,quæ arſenico ſumpto excitantur, ſunt ventris & inteſtinorum cruciatus vehementiſſimus,vomitûs,ſitis inextinguibilis,linguæ,faucium & gulæ ariditas & aſperitas,ſpirandi difficultas,tuſſis, ſingultus, vomitus. Sequitur non rarò etiam dyſenteria & vrinæ ſuppreſſio. Interdum ſpaſmus & paralyſis accedit,& tandem mors ſuperuenit.

Sandaracha tamen mitior eſt, quàm auripigmétum Mitiora quoque ſunt ſymptomata, quæ Auripigmentum ſequuntur, quàm quæ arſenicum album cryſtallinum, quod omnium pernicioſiſſimum eſt.Mitius quidem Arſenico albo, ſed peius auripigmento eſt Realgar. Hinc ſymptomata affert iis ſimilia, quæ Arſenicum album ſequuntur,licet paulùm remiſſiora.Æſtuationes enim ingentes, exſiccationémque & conſumptionem humiditatis extremâ inducit, ita,vt, niſi breui tempore ſuccurratur,æger aut moriturus, aut paralyticus,vel contractus in membris remaneat.Refértque Conciliator, *tract. de venen.* ſe vidiſſe & curaſſe iuuenem,qui cùm ipſi datum eſſet cum hepate porci aſſato Realgar tritum,mortem quidem euaſerit,ſed circa omnes iuncturas quaſi immobilis remanſerit.

Neque ſolum ore ſumptum,ſed & extra adhibitum Arſenicum & Realgar nocent. De Pictore,qui,cùm capſulam,Realgare repletam, diu conclusam, aperuiſſet, in lipothymiam incidit,& totâ facie tumidus euaſit,ac alexipharmacis curatus eſt, *ſupra* dixi. Amatus Luſitanus, *centur.2 curat.34.* narrat, iuuenem quendam Florentinum, qui cùm ſcabie, vniuerſum eius corpus occupante,fœdaretur,vnguento, cui Arſenicum commiſtum erat, præter Medicorum conſilium, ſe illeuiſſet, manè mortuum in lecto inuentum fuiſſe: & alium quendam, ob ſimilem inunctionem, in inſaniam deueniſſe.

Prognoſtica.

1. Niſi ſtatim præſentaneâ operâ ſuccurratur,de vita periclitatur æger.Ita puer ille,vicini mei,de quo dixi,intra ſex horas mortuus eſt. *Prognoſtica.*

2. Quidam tamen non mox moriuntur,ſed longiore tempore vitam trahunt, at miſerrimam. Sic Amatus Luſitanus, *centur.2. curat.65.* refert de puero quodam, 12.annorum, qui Arſenico ſumpto paulatim tabidus ac marcidus factus,intra annum obiit. Similia exempla habet Foreſtus, *lib.30. obſ.8.in Scholio,*& *lib.18.obſeru. 28. in Scholio,*vbi ſcribit,ſe nouiſſe, qui multos annos ſuperuixêre,ſed in magna miſeria, cruribus reſolutis, vt vix incedere poſſent. Ita puella illa, cuius fratrem poſt ſex horas mortuum eſſe dixi, cùm largiter vomeret, & alexipharmacis vteretur,euaſit quidem, vt ſana videretur: ſed anno ætatis 21. in fœdiſſimam ſcabiem, & grauiſſimam cachexiam incidit, vt nullâ diligentiâ adhibitâ curari potuerit, ſed diem ſuum obierit.

Curatio.

Curationem quod attinet, cùm omnes iſtæ Arſenici ſpecies eadem qualitate venenoſâ præditæ ſint, eadémque inferant ſymptomata, iiſdem quoque opus habent remediis Ratio curationis in hoc conſiſtit, vt primò ſtatim vomitus prouocetur. Prouocandus autem eſt vomitus,& ſæpe iterandus pinguibus,& acrimoniam venenorum ſimul hebetatibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto ſem. rapi, atriplicis,in quo butyrum recens,aut ol.lini vel roſaceum ſit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioſo. *Curatio.*

Deinde ſi cruciatûs inteſtina affligant, clyſteres ex decocto fol. maluæ, althææ,flor.violar.verbaſci,ſem.lini,maluæ,confecti,quibus & ol. violat.& pulpa caſſiæ admixta ſint,applicentur.Idem parari poſſunt ex iure pingui,cremore priſanæ,lacte aſinæ, quibus mucilago ſem. pſyllij, maluæ,& cydoniorum addi poteſt.

Poſtea exhibeantur ea,quæ viſciditate & lubricitate ſuâ viſcera à vi arſenici erodente muniant.Vbi plurimum confert, & vtiliſſimum eſt lac bubulum, ſi in magna quantitate bibatur. Quâ ratione octo pueros, cuiuſdam ruſtici liberos,vt & Pſaltriam, & meretricẽ quandam Veronenſem,vnà cum patre & matre,quorũ illi ranas farinâ arſenico infectâ inuolutas, & oleo frixas,hi piſces in oleo, cum ſale& agreſtâ frixos,& Arſenico itidem infectos, edetant, liberatos eſſe ſcribit Ioh. Baptiſta Montanus,*conſil.367.* Butyrum etiam, ac oleum copioſè ſumptum hic vtiliſſimum eſt, ſicut & ol. amygdal. dulc,ac iuſcula pinguia, cremor ptiſanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis ſumpta.Dioſcorides, præter iura pinguia, ſuccum althææ & maluæ, cùm vterque vim lubricandi habeat, vt& decoctum ſeminis lini,tragi,orizæ, & lac cum aqua mulſa copioſum dare præcipit. Vtilis eſt & ſyrupus violaceus,cum decocto ſem lini,aut maluæ,aut hordei.

Mercurialis, *de venen.lib.2. cap.9.* præ ceteris mirificè conferre ſcribit aquam,ſi is,qui ſumpſit arſenicum, ſtatim eam copioſè bibat,atque ſuam aſſertionem probare conatur exemplo,primò,canum,quos quandoque in cauernas, vbi arſenicũ erat,à ſe miſſos,atque exanimes extractos, vbi copia bibendi aquam facta eſſet, reuixiſſe vidit; ſecundò, murium,quos, ſi accepto arſenico aquam bibetint,liberari ferunt;tertiò,vulpium, de quibus Plutarchus,*6.ſympoſiac.cap.2.*refert,quòd vbi deguſtaſſent amygdal.amaras,præ inſigni ſiccitate interreant,niſi aquam bibant.Verùm vt aquam non improbo; ita Foreſtus,*lib.30. obſ.5.* aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum nõ reprimat, ſed ipſum potius in corpore ſuâ frigiditate retineat. Tepida copioſè vſque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem

Tandem specifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia sunt primò crystallus fossilis puluerisatus, Drach. j. pondere ex ol. amygdal. dulc. recenti potus, quem pro præstantissimo & proprio arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Apponensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim. Secundò ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: ℞. *pinear. contritar.* Vnc. iiij. atque infundantur in aq. ℔. j. horis aliquot, & postea exprimantur, atque postmodum expressa propinentur. Tertiò vtilis etiam est lapis Bezoar orientalis, quod probat historia illa, quam recenset Claudius Richardus, *in description. lapid. Bezoar, tractatui Iordani de peste adiūctā*, de quodam adolescente, 20. annorum, qui, cum ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. ß. cum saccharo exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar gr. x. in aq. borrag. in potu data essent, à morte conseruatus est. Quartò Matthiolus antidotum vnam omnium præstātissimam contra mortiferam arsenici, & aliorum quoque venenorum, vim esse scribit pulu. Ferdinandi I. Archiducis Austriæ, quo Pragæ quidam suspendio dānatus, & alij alibi seruati fuerint. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forsan est puluis Cæsaris tubens, dictus. Ponzettus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci, cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Serapinum, dūmodò odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarū, & interius album, Drach. j. pondere, vsque ad aureum, infusum in aquā mellis, vel decocto rutæ; cum aliis verò medicamentis sufficere Drach. ß. vsque ad Drach. j.

Curatio.

Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, siue squamam æris, siue æruginem ipsam assumpserit, communis, vt hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est; vt quicquid assumptum fuerit, euomatur, & vomitus aquā tepidā, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro, ac similibus prouocetur: aluus vero clystere ex decocto maluæ, althéæ, violarū, hordei, sem. fœnigræci, ad dito melle, oleo communi, rosar. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Postea accipiatur lac, & præcipuè asininum, butyrū recens, iuscula carnium pinguia, mucil. sem. fœnigræci, psyllij, althéæ, maluæ & lini, syrupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, vt imus venter ol. rosaceo calido, vel masthichino inungatur; imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullirent, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quātitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus; aut succus apij, Drach. ij. quantitate cum vino sumptus; item succus radic. acori, Drach. ij. vel iij. quantitate, cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data, puluis item zedoariæ, Drach. j. pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumptū. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT X.

De Ære, eiusq; squama, flore, ære vsto, & viridi æris.

Æs. ÆS siue cuprum, Græcis, χαλκὸς, venenata qualitate etiam non caret, quā & esculenta & potulenta, (præsertim quæ aceto aut vino condiuntur) vt & cerevisia, si in vasis cupreis coquantur, aut diutiùs feruentur, imbuuntur. Quæ postea intra corpus assumpta, ventriculum turbant, nauseam, vomitiones, ariditatem linguæ, & erosiones ventriculi, doloremque & fluxus ventris excitant. Ipsius æris assumptionem præter dicta symptomata, aliquando & vlcera intestinorū, difficultas anhelitûs & suffocatio sequi solent.

Æs vstum. E cupro verò conficiuntur æs vstum, flos æris, squama æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum facultatibus Medicis Dioscorides, *lib. 5. cap. 47. & seqq.* Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*

Intra corpus verò assumptum æs vstum ventriculum subuertit, coctionem extinguit, & cruciatûs intestinorum infert.

Squama æris. Squama æris, seu scoria cupri, eiusdem ferè cum ipso ære naturæ est, & in corpus assumpta, eadem symptomata, quæ æs, sed aliquanto vehementiora, & iis quæ æs vstum inducit, ferè similia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui & ventriculi punctionibus.

Flos æris. Flos æris quoque eadem symptomata infert, pulmonem insuper coarctat, & interdum suffocat.

Ærugo. Ærugo, siue viride æris, intra corpus assumptum, perniciosum venenum est, & grauissima infert symptomata, ferè similia iis, quæ sequuntur assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corrosionem ac mordicationem in gutture, stomacho & intestinis inducit; vnde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dysentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Postea guttur constringitur, respiratio intercipitur, adeo vt violētèr æger suffocetur & extinguatur: scribitq; Rases, 10. cōt. c. 2. viridis æris aureū vnū vno die interficere.

CAPVT XI.

De Aurichalco & scobina Campanarum.

Aurichalcū. CVm Aurichalcum magna parte ex cupro constet, eandē in se retinet virulentiā, & cibis potionibusque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunq; modo sumptum, vt æs, nocet, eademque symptomata inducit, ac eandem curationem postulat.

Scobina Campanarū. Et cùm campanæ etiam ex ære, & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De quare Iac. Horstius, *in commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit: Nobilis matrona, *inquit*, in summo vitæ discrimine constituta erat, vt quæ imprudens deliræ anûs consilium secuta fuerat, quæ certam, vt solent, præsentemque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino rubeo, violento vomitu diuexabatur, & aluus vehementer ei subducebatur. Vnde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidē incidit: quæ cùm nonnihil mentem recepisset, semper sensit tosiones in ventriculo, & lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis scobinam expurgaui, & dilucidè in chartam assumptam, aliis visendam exhibui. Et omnino si quid tale sumptum sit, eadem curatio, quæ de ære proposita est, conuenit.

CAPVT XII.

De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.

Ferrum. EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe loco medicamenti exhibetur, non solùm Chymicè præparatus, sed etiam crudus & limatus solùm, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, si vel nimiā copiā sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam noceat.

Symptomata & Signa.

Signa. Tum enim in ventre dolor vehemens, ſiccitas oris, & totius corporis inflammatio ſequi ſolet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolot.

Curatio.

Curatio. Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in inteſtina deſcenderit, clyſteribus lenientibus abſtergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ ſtomachicæ, & ſimilia.

Poſtea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. j. pondere, vel cum vino, vel cum ſucco Mercurialis, in pilulas conformatum, eſſe, ipsúmque ſe ei aſſociando extrahere ſcribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

Plumbum. Etſi plumbum, ſi integrum deglutiatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini inferat, tamen ſi comminutum diu in corpore hæreat, & reſoluatur, grauiſſima ſymptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vſto, de recrementis ſeu ſcoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioſcorides, *lib.5. cap.55. & ſeqq.* agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Plumbum autem ſumptum etiam ſymptomata grauiſſima affert. Et quantum nocere poſſit, clariſſimè monſtrat hiſtoria, quam Fernelius, *de lue Vener. cap.7.* refert. Ea verò etſi ſuprà etiam allata ſit, & hoc loco non prætereunda videtur. Amicus quidam meus, *inquit*, hiſce diebus deſtillationi è capite, interdum in ceruicem, & ſcapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: quâ tamen ſuperueniente iuſtis vacuationibus haud ægrè liberari ſolebat: Huic à me iam doloribus liberato Empiricus quidam plumbi puluerem aduerſus arthritidem ita commēdauit, vt in eo ſolo eius recurrentis præcautionem poſitam eſſe, ſtatim perſuaderet. Cuius idcirco vſum amplexus, pulueris eius ſeſquilibram ex iuſculis, ex vino & pyris coctis, aliiſque cibis, ſacchari loco, dierum quindecim ſpatio, abſumpſit Sed dij boni, quot quantaque incommoda ſtatim perſenſit. Dyſenteria crudelis, febri ſtipata, die duodecimo exorta eſt, cum grauiſſimis nō ventris ſolùm, ſed & ventriculi torſionibus, ad eam ſpinæ dorſi partem, in quam os ipſius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta diſſolutio, tanta oris oblæſio ſubſecuta eſt, vt ne contactum vel blandiſſimum ferre poſſet. Et quæcunq; ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem tenuiſſimum verſa, mox reuomebantur. Inde ructuum tāta edebatur copia, vt in flatûs omnia abire viderentur. Sedatâ dyſenteriâ grauis illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatûs dies 20. perſeuerarunt, cum incendij interni moleſtiſſimo ſenſu, totidémq; noctes peregit inſomnes. Arq; hoc temporis interuallo licet ſitis ipſum non valde exercuerit, appetentia tamē ſemper proſtrata iacuit, nec aluus quicquam, niſi vel clyſtere, vel catharrico medicamento prorirata, reddidit, & quæcunque tum infra, tum ſupra, aut ſponte, aut artis beneficio prodiêre, plumbeo colore infecta erant omnia, ſuam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeo impreſſerat. Interim exorto ictero corpus totum fœdatum apparuit, ac ſanguis, ſedatâ dyſenteriâ, ad febris curationem reſerata vena detractus, totus flauus, biliofus ac ſpumoſus deprehenſus eſt.

Curatio.

Curatio. Curationem plumbo ſumpto plerique eandem cenſent, quæ ceruſſa vel lithargyro ſumpto adhiberi ſolet. Verùm de vomitu hoc mihi monendum videtur, eum non ita eſſe neceſſarium, ſi raſura plumbi ſaltem aſſumpta ſit. Cùm enim plumbum nihil noceat, niſi in corpore reſoluatur, vt ex hiſtoria, è Fernelio modò allegata, patet, vix verò credibile ſit, & illa ipſa hiſtoria doceat, in ventriculo id reſolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vſtum exhibitum ſit, vomitus non inutilis videtur. In non vſto verò ſatis eſt, vbi iam ad inteſtina deſcendit, & malignitatem ſuam exſerere incipit, acrimoniam eius temperantia & abſtergentia vſurpare. Laudatur propterea lac aſininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, ſem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quaſi plumbi vſti ſunt grana cydonioꝝ excorticata & trita, Drach. ij. pōdere, in potu cū vino dulci data. Vtile eſt etiam, quotidie vſque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij. cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cùm magis defæcatum ſit, minùs quidem malignum eſt, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamē ſumptum, eadem ferè, quæ plumbum, infert ſymptomata, quæ iiſdem quoque remediis, quibus plumbum ſumptū conſequentia ſymptomata, curanda ſunt.

CAPVT XIV.

De Ceruſſa.

Ceruſſa. E plumbo fit ceruſſa, minium & lithargyrum, de quibus iam ordinis ratione dicendum.

Ceruſſa fit ex plumbo, aceti vapore corroſo, & propterea eadem ſymptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sumptâ nimirum ceruſſâ mox palatum, lingua, gingiuæ & dentes albedine quadam inficiuntur, ſequitúrque ſingultus, vomendi deſiderium, linguæ ariditas, faucium aſperitas, tuſſis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tenſio, anhelitûs difficultas, ſanguinis per aluum egeſtio, teneſmus, præterea caput turbatur, & ſæpiſſime in ipſa luce ante oculos vana quædam phantaſmata ſe conſpicere putant ægri, aliàs ſunt ſomnolenti, membra torpeſcunt, & neque manus neque pedes ſuum officium faciunt. Vrinæ modò nigræ, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigeſcunt, ægríque pereunt.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & hîc danda opera, vt venenum hauſtum quamprimùm per vomitum vel aluum excernatur. Ad quam rem vtilia ſunt decoctum ſem. atriplicis & rapi, radic. maluæ, ficuum, vt & aqua mulſa, ol. liliorum, irinum, ſeſaminum, & ſimilia.

Clyſteres parentur ex decocto braſſicæ, caulium rubrorum, parietariæ, cardui bened centaur. min. diaphænico, ol. communi, lilior. albor coſtino.

Euacuato per vomitum & clyſteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum, radic. & ſem. maluæ, althææ, mucilag. ſem. lini, fœnigræci, pſyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, ſeſamino, lini. Laudatur & aqua, quæ eſt in foliis vlmi, & gummi vlmi.

Tandem exhibenda quæ abſtergunt, vrinā pellunt, ac venenatæ qualitati reſiſtunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere ſarmentorum viris paratum, cum aqua mulſa. Et Rhaſes, 8. *ad Almanſor. c. propr.* ſuccum abſinthij cum hydromelite multories, vnius aurei pondere, bibendum ſcribit, donec vrina prouocetur. In quē finem & decoctum ſem. apij, fœniculi, aniſi, exhiberi poteſt. Malignitati reſiſtunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca & Mithridatium, cum optimo vino ſumpta.

In

In potu vtilia sunt lac caprinum, malua, caricæ, vinum album meracum, hydromel. A somno, quantum fieri potest, æger prohibendus.

CAPVT XV.

De Minio.

Minium. Minium nostrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) eandem ferè vim habet, quam plumbum, cerussa, & alia è lithargyro parata medicamenta; & proinde sumptum eadem, quæ illa, excitat symptomata.

Symptomata & Signa.

Signa. Inprimis verò ventriculum & intestina lædit, & hinc ructum, singultum, nauseam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta sunt, symptomata excitat.

Curatio.

Curatio. Ideóque etiam statim vomitorium ex sem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum.

Deinde iniiciatur clyster ex decocto radic. althææ, maluæ & granor. iuniperi, cum ol. lilior. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur spodium de ebore vsto, Drach. ij. pódere, ex vino: item theriaca & Mithridatiũ.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

Lithargyrum. Lithargyrum etsi quinque modis fiat, vt apud Agricolam videre est: duæ tamen species in communi vsu sunt; album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob similitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata lithargyrum intra corpus sumptum consequentia ista recenset Dioscorides, *lib.6.c.27.* Grauitatem nimirum stomachi, ventriculi, & intestinorũ, cum magnis doloribus affert, nonnunquam intestina vulnerat, vrinámq; supprimit; corpus intumescit, plũbeámque deformitatem cócipit. Præter hæc, vt Aëtius, Auicennas & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines népe articulorum incenduntur & ardent, intestina exulcerantur, vnde ventris fluxus superuenit, & aliquando egreditur, & prominet intestinum; nonnunquam aluus supprimitur: in superioribus inflatio apparet, flatúsque sese reuoluentes per medium ventrẽ, & iuxta vmbilicum, murmurant, mirísque cruciatibus hominem affligunt; sæpe etiam ileos suboritur, lingua grauatur, sermo impeditur, spuma in ore adest, & constrictio anhelitus, respiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur, facultas motrix artuum impeditur, tandémque inualescente malo suffocatio sequitur.

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum sumptum vomitu reiiciatur: deinde curandum, ne partes internæ atrodantur; imprimis verò malignæ lithargyri qualitati resistendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo, & si vomitus non satis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Postea clysteres aluum lenientes & lubricantes, simúlque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & similibus.

Si vomitus non satis processerit & symptomata ingrauescant, Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* Auicennas & alij scammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ erosionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuisia calida, lac recens tepidum, asininum præcipuè, iura pinguia, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati resistunt, vimq; aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vsum imprimis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aëtius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij item ex vino, Ægineta denarios octo, Dioscorides Drach. viij. præscribit. Sed locum deprauatum non immeritò suspicantur Matthiolus & Greuinus, quantitásque nimia videtur, posśúntque sufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioscorides commendat absinthium, hyssopum, sem. apij, piper, ligustri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhases hoc medicamentum dare iubet:

℞. *sem. apij, myrrhæ*, an. aur. ij. *absinthij* aur j. Misce cum sapa. Dosis aurei ij.

Vel ℞. *sem. apij, absinthij*, an. part. æqual. *piperis* Drach. ß. Detur pondus aureor. ij cum vino.

Commendatur & spica Celtica ac stercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile est & syluestris hominis semen, vt & succus eiusdem, cum vino pota. Laudatur & colũbarum & palumborum stercus, ex vino vel mulso exhibitum, vt modo dictum, teste Dioscoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Apponensis Bezoar lithargyri semen keruæ, vel cataputiæ maioris esse scribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verùm cùm facultatis admodùm deiectoriæ sit medicamentum, Drach. j. se non excessisse scribit Matthiolus. Vtilis est & aqua destillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoso sumpta.

Ante cibum sumantur caricæ: in cibo verò carnes agninæ frequenter sumantur.

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum sublimato, tum præcipitato.

De hydrargyri, seu argenti viui, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, *de consens. & dissens. Chym. cum Galen. cap.9.* & supra, *part.4. cap.21.* dictũ, ibíque duo imprimis explicata. Primò, an argentum viuum sit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ sit. Quæ hîc repetere velle inutilis operæ foret. Ideóque quæ de aliis venenis dicta sunt, hîc etiã solùm explicanda restant, nimirum quæ symptomata & damna inferat argentum viuum sumptum; deinde quomodo iis occurrendum sit. Triplici autem modo argentum viuum sumi potest, nimirum crudum, quo pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde sublimatum: tertiò præcipitatum. Quæ quomodo parentur, passim è Chymicorum libris patet. *Hydrargyrum.* *Crudum.* *Sublimatum.* *Præcipitatum.*

Symptomata & Signa.

Etsi argentum viuum haustum, vt *loc. allegat.* dictũ, sæpe innoxium sit, atque ægrè parturientibus, sicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitũ fuerit à peritissimis Medicis, quandoque etiam casu & incuria, magnâ quantitate haustum legatur: tamen tum solùm id accidit, cùm iterum statim per aluum pondere & volubilitate suâ elabitur. Si verò in aliqua cauitate partium diutiùs hæreat, vel si alteri medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admisceatur, aut alia de caussa retineatur, grauia mala, imò mortem inferre potest. *Signa.*

test. Eadem præstat fumus ex argento viuo, ore haustus; nec innoxium est, si extra inunctum in corpus penetret. Perniciosius est præcipitatum, maximè perniciosum sublimatum.

Argēti viui. Etenim argentum viuum, non extinctum nec præparatum, si in corpore hæreat, stomachum & intestina lædit, non quidem pondere, seu grauitate suâ, vt credit Dioscorides, *lib.6.cap.28*, sed vi malignâ suâ & erodente; flatûs magnos excitat, doloresque ventriculi & intestinorum vehementissimos, iis similes, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab erosione intestinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate stomachi, & grauedine totius corporis. Et si diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ suppressio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatûs obstruit. Vnde postea totum corpus intumescit, & colorem plumbeum siue liuescentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatos. Fœdum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralysin membris, quibus adhæret, aliquando etiam epilepsiam, apoplexiam, syncopen, & ipsam denique mortem.

Eiusdē fumi. Symptomata verò, quæ ex argenti viui fumo concitantur, sunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articulorum & paralysis, sensuum læsiones, & præsertim visus ac auditus; fœtor oris, eiusdémque exulceratio, capitis dolores continui, insanabilia vlcera, casus capillorum, sæpe etiam epilepsia & apoplexia, qualia symptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, sæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzettus, *lib.2.de venen. cap.21.* quendam, cùm argentum viuum per aliquot septimanas in vase, igne circumquaque cooperto, tenuisset, idque postea incautè aperuisset, fumúmque naribus hausisset, statim sine loquela decessisse. Et Iohann. Fernelius, *de lue Vener.cap.7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vasa inauraret, hydrargyri vapore admisso imprudentiùs, statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse scribit. Quæ, *inquit*, in os indebant, deuorabat quidem, stercus tamen & vrinam minimè sentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactis mensibus sex, in febrim acutam incidit, ac tum, excusso torpore, loqui cœpit, & quæsitus, respondere, sed perturbata omnia & confusa. Remisit die vigesimâ febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, torpidíque sensus omnes remanserunt, ménsque interuallis perturbata. Refert quoque Forestus, *lib.8. obseru.5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excepisset, neque dormire, neque quiescere potuisse, sed modò in hanc, modò in illam partem sese deuoluisse; ei pilos omnes è capite decidisse, mox faciem supra modum pallescere cœpisse, totúmque corpus tremulum euasisse.

Inunctionis Mercurij. Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui sequuntur, vt videre est in iis, qui in lue Venerea vel scabie iis vnguentis vtuntur, de quo supra, *part.4.cap.21.* dictum.

Præcipitati. Mercurium præcipitatum eadem, & quidem sat grauia, sequuntur symptomata, inprimis saliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorúmque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipsáque adeo mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagios. lib.de hydrarg.cap.6.* quendam cùm quartanario cuidam iuueni robusto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuoranda dedisset, eum paucis diebus è medio sustulisse.

Sublimati. Omnium verò grauissima symptomata & damna infert argentum viuum sublimatum, & suo contactu instar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc si sumptum sit, statim lingua & fauces exasperantur, quod incommodum nullo leniente gargarismo, nisi difficulter & longo tempore tolli potest. Quamprimùm verò in ventriculum descendit, ei pertinaciter inhæret, eúmque, & postea etiam intestina, erodit & exulcerat, vehementémque in iis partibus dolorem parit, sitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. Accedit praetereà inflammatio, ardor, & intumescentia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ suppressio, anhelitûs difficultas, & aliquando sanguinis per aluum effusio, & dysenteria perniciosa, tandémque ipsa mors. Ita refert Andreas Baccius, *in prolegom. venenor. & antidotor.* propinato cuidam iuueni à muliercula sublimati polline, cum contrito carnium & sacchari, pregressis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æstuante ventriculo eum post triduum, sæuis superuenientibus alui torminibus, ac ichoris simul purulenti violentis vomitibus, reiecisse simul & animam. Et Franciscus Valleriola, *lib.1. obseruat.7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cùm nocte intempestâ somniferum syrupum sumpturus esset, illius loco aquam sublimati, quâ ad fucum vti mulieres consueuerunt, ab ancilla, quæ illi ministrabat, per incuriam propinatam, hausisse. Vnde mox à grauibus & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatûs incidit, ita vt in furorem penè, præ dolorum sæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Accesserunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam desperata res videretur. Neque enim quid hausisset, ante sextum diem innotuit. Antidotis tamen crebro datis, vacuationibus aptis, clysteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vnctionibus lenientibus resurgere incepit, omniaque symptomata mitigari, tandémque post trimestre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus est.

Curatio.

Curatio crudi sumpti. Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi sumpti, principio danda opera, vt id quamprimùm è corpore expellatur, quod plerique vomitu faciendum esse existimant. Verùm cùm argentum viuum pondere suo deorsum vergat, & si sursum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac dissipetur, non ita commodè per vomitum expelli potest. Consultius esse puto, vt detur opera, vt statim per aluum expellatur. Itaq; fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum intestinorum & aluum effluere queat. Quod vt faciliùs fiat, clyster ex hydromelite, cui admixta sit hiera picra, vel ex oleo oliuarum solo, aut misto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis s. sale, & similibus, intestinis infundendus est. Quod si non sufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile est etiam lac copiosius potum, imprimis asininum. Magnum verò imprimis auxilium præstat, auri limati scobem, vel folia auri sumere. Nihil enim est, quod argentum viuum auidiùs imbibat, quàm aurum. Atque ita postea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Costum cum vino sumptum argenti viui quasi Bezoar esse, scribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam est succus pimpinellæ, quo, post multa frustra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vsus fuerat, curatum fuisse, refert Schenckius, *in obseruat. lib. 7.* Exhiberi etiam potest theriaca. Auicennas, *canon.lib.4.fen.6.cap.propr.* post euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & postea mulsam superbibere iubet. Idem præsidium Guainerius laudat, & præterea puluis rutæ Scrup. ij. dare iubet. Conciliator myrrham & castoreum decocta in vino, & saluiam ac rutam tritam, cum

aqua

aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, date præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen hormini, origanum, hyssopum, cum vino Rhases etiam, *continent. lib. 20. cap. 2.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cùm semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 23. cap. 1.* contrà argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heraclidem contra argentum viuum siser etraticum dedisse scribit. Et *lib. 22, cap. 3.* ex sententia Nicandri semen vrticæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. c. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 29. c. 5.* columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Fumi eius-dem. Si verò à fumo argenti viui, naribus & ore recepto, æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rorismarini, stœchas Arabica & centaur. min. cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluiæ & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui insutæ sunt herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Inunctionis. Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quę supra, *sub finem partis 4. de curat. luis vener.* dicta sunt, patet.

Sublimati vel præcipitati. Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumptum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergo statim, antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, vt hactenus sæpe dictum. Vbi verò iam ad intestina descendit, clysteres iniicere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, althææ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea vt virulenta Mercurij erosio frænetur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerari possint, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri retentis s. sale elitare.

Antidotum & quasi Bezoar argenti viui sublimati est puluis crystalli subtilissimus, Drach j. quantitate, cum ol. amygdal. dulc. haustus. Nonnulli inprimis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumptum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magisteriorum per oleum Tartari à corporibus solutis omnis vis corrosiua tollitur, per præcipitationem de qua in Institut. *lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13.* dictum: ita etiam dum Sal Tartari vel absinthij, Salem aquæ, quâ Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quam argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ sint, aut pinguedine caprina, vel hircinâ, aliisque, quæ suo loco de vlceribus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum clysteribus conuenientibus sanandæ, quietiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, vt sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum, postea pecten & vesica sæpius fomentanda, impositâ spongiâ madidâ decocto iuniperi, & sem apij; & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel acori cocta sit.

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

Cinnabaris. Argento viuo meritò subiicitur Cinnabaris, vtpote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia est. *Natiua.* Natiua rursus duplex: alia veterum, de qua Dioscorides, *lib. 5. c. 69.* hoc tempore forsan ignota; alia recentiorum, quæ est lapis mineræ argenti viui, atque inde cinnabaris natiua ac mineralis appellatur. *Factitia.* Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur; omnibúsque nota, & vulgo in vsu est: de qua etiam solâ hoc loco agemus.

Symptomata, & Signa.

Signa sumpta cinnabaris factitia. Symptomata autem cinnabarim artificialem sumptam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & intestinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, vt quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *cap. præced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Iohann. Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* vbi scribit, quòd Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiores solito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis pòst diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim indies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè inplexibiles manerent; quin & carpum & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiáque reddebantur. Haud multò pòst idem vitium pedes sensere, sublatâ incedédi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longè grauissimum ac crudelissimum, accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cœpit, sed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cum nec noctu nec interdiu intermittebat, clysteribus, fotibus, balneis, & aliis quibusdam remediorum generibus, leuatio quæsita est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuórve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octoue dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeo fuerat discruciatus, sensim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rursus simili accessione correptus prosterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in accessionibus aluus, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etsi verò in caussis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim pictor iste non solùm penicillõ digitis sæpe extergeret, sed etiam imprudens & incautus ore exsugeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & visceribus ac neruis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horũ symptomatum caussa extiterit. Alteram recenset Iohan. Schenkius, *lib. 7. obseruat.* ex relatione D. Iohan. Franci, Medici Camicensis, de quodam Iuuene, qui cùm vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullísque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autẽ tempore de grauissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus cõquestus est. Dolor nonnunquã per biduum aut triduũ remittebat, aliquando singulis diebus ter quaterve recurrebat. Dolore sæuiẽte sese cõiiciebat in lectũ, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi possent, constringi

constringi & comprimi, seque nullâ re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vsus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subitò inter manus famulorum, caput pro more suo comprimentum, exstinctus est.

Curatio.

Curatio. Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem sumpserunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumpserunt, debetur. Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam iura pinguia gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti est butyrum, oleum, & alia, quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt.

Bezoar Cinnabaris esse spodium, quod fit ex ebore combusto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod fit ex radice cannæ adustæ, itidem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *cap. preced.* proposita.

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

De Opio. POSTQVAM de venenis è mirabilibus parte præcedente actum, proximum est, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de opio, vtpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipiamus, de eo plenam tractationem hîc proponere, mei instituti non est. Inprimis cùm id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michael Doringius, & Dn. D. Daniel VVincklerus, in doctissimis, quos de Opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1. An opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumpti signa, seu quæ iis, qui opium sumpserunt, accidant symptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium sumpserunt, curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat.

Opium est venenosum. Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lacryma, non adulteratum purâ, recens, & non exoletũ, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 6. cap. 17.* Galenus, *3. de Temperam. c. 4. de Theriac. ad Pison. cap. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. cap. 2. ibid. sum. 3. cap. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores, inprimis Dynus, qui *Quædam*, inquit, *sunt, quæ solùm sunt stupefacientia ratione qualitatis eorum, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefactiua nix & aqua frigida; quædam verò sunt stupefactiua ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opiũ, poma, mandragoræ, & hyoscyamus.* Et Georgius Christophorus de Honestis, *in Mesues part. 2. distinct. 1. de Antidot. de Theriac. diatessaron. mihi fol. 50. col. 1.* scribit: *Opium somnum faciliter profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quàm suis qualitatibus primis. Cauendum ergo est ab vsu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi.* Et Guainerius, *de venen. cap. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occultâ proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenset, docetque mentem Auicennæ & aliorum, qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendã esse, quàm quòd, etsi talia agunt occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida; & licet euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, vt sint homines interemptiua. Et *paulò post* scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur: illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohann. Freitagius, *de Opio, cap. 4.* à veterum æuo hucusque creditum & definitũ esse, opium iuxta qualitates apertas tãtùm nocere. Plura testimonia congerere opus non est, cùm ipsa experiẽtiâ cõster, multos opij vsu interẽptos fuisse. Et rationes, quibus posteà probabitur, opiũ nõ manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eædem etiam facilè euincunt, venenum esse.

Argumenta D. Freitag. refutantur. Primum. Neque rationes, quas D. Freit. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quòd opiũ corpus nostrum non continuò, vbi sumptũ fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium à nobis cõsequatur, hoc est, à calore nostro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verùm ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actum deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud antè habent, sed latet saltem in misto, quod sese exserit, vbi mistum resoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarella, *de misti generat. & interit. lib. 2. cap. 9.* De quo etiã Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap. 1.* docet, quòd calor noster nullã medicamento agendi facultatem confert, sed latentes solùm vires exsuscitat. Deinde Maior, quæ præsupponitur, falsa est, quòd nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temper. cap. 4.* vbi duplicia venena constituit, Vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur, alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multiuarias alterationes vertuntur, quibus corrũpi naturam accidit. Nimirũ quædã venena ita comparata sunt, vt à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cùm partes venenosæ ab aliis separantur, liberæ iam sese exserere, & in corpus nostrũ agere incipiunt. Quædam verò ita sunt cõparata, vt secundũ omnes partes sint venenata, quæ neq; aggredi natura potest. De quibus Galenus, *loco modò alleg. Medicamenta*, inquit, *sunt, quæ nulla substãtia sua mutata parte, sed totâ seruatã integrâ corpus nostrũ afficiunt; cæterum grauia & naturam animalis corrumpentia, vnde & totum eorum genus deleterium.* In vtroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc.* ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaueris succus hominis corpori prorsus est contrarius, vt quod in eum quicquam agere ne quidem vnâ qualitate possit, multò minùs totâ substantiâ possit.* Et sit sanè, vt opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt, & concedatur, non ita venenosum esse, vt auripigmentum, vel venenum aspidis: tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundò

Secundò eo probare conatur Freitagius,opium non esse venenatum,quia venena in minima quantitate hominem occidunt,opium verò in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno,*5.de simpl.med.fac.cap.*14. Dioscoride, *lib.4.cap.6.* vbi docetur, quòd opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat; & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vti scribit. Affert præterea ex Bellonio, Prospero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium seu Maslach in quotidiano vsu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij innoxiè deuorarit.

Verùm & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est,quòd omnia venena in minima,& vt loquitur, etiam insensibili quantitate hominem occidant. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *exerc.*153.*sect.*11. cuius decima pars intra horæ quadrantem hominem interficit. Tale est venenum aspidis,scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, vt cicuta & arsenicum occidant; maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et præterea, *supr.part.5.cap.*1. probatum est,non omnis veneni proprium esse,hominem occidere, sed solùm insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeo magnâ quantitate opus non est,vt hominem occidat,sed etiam in satis parua,& nō multorum granorum quantitate sumptum,homini perpetuum somnum conciliare,eúmque interimere potest. Ità narrat Sanctor. Sanctorius,*method.vitandor.error.lib.*8.*cap.*12. se vidisse in finitimis Vngariæ locis militem quendam,qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento compositas fuisse,eúmque eas pro aliis ex errore sumpsisse) deglutiuerat,qui tanto cum impetu spiritum trahebat, vt paulò pòst deficeret, & è viuis, antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim adsuescere posse, non fabulosum esse, vt Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis constare,de quo *supra,part.5.cap.*1.dictum.Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem, vt etiam elephantiasi vel lue Venerea laborans, etsi tota eius corporis constitutio vitiata sit,homo manet; ita & Regis Cambajæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cùm, vt ipse scribit, torpidi, amentes, desidésque fiant, &, vt Prosper Alpinus, *de Medic.Ægyptior.lib.4.cap.*1.testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrij ac torpidi appareant, sint comatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ita vt nemo propemodum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minùs læduntur Ægyptij & Turcæ opio, caussa hæc est,quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis; & ij ipsi, vt Fallopius, *de medic.purgant.simpl.cap.6.* docet,à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio,non sine periculo id faciunt;imò qui ei sunt assueti,& aliquot annis ab eo abstinuerunt, si postea id sumant, læduntur; & vt I.C. Scaliger,*exerc.*175. scribit, qui à primis annis eius esui assueti non sunt, si adultâ ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc.Donatus,*de hist.med.mirab.lib.4.cap.*18. Mantuæ captiuum Turcam Illustrissimi Comitis Bonifacij Totelli empto à Seplasiario opio,eóque deglutito, extinctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam deuorantis,quod attinet,ipse Freit. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quòd opium in magna quantitate sine damno sumi possit,& propterea venenum non sit.Refert Marcel.Donatus,*de hist.med.mirab.lib.6.cap.*3.fuisse, qui nullum ex scorpionis & aranearum ictu dolorem sentiebat; alium qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradict.7. tract.2.sect.2.* quendam Arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert.Et Fallopius, *de purgantib. cap. 6,* narrat, Germanum quendam scammonij Vnciam vnam sine noxa sumpsisse. Quis verò inde concludere velit,talia & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed vt Scaliger, *exerc.*154.*&* 175. & Bellonius,*lib.3. obseru. cap.*15. docent, ex papauere albo colligitur, idque non putum, sed aliis rebus admistum sumitur.Sicut etiam maxima est inter semen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non solùm in Styriâ & Austriâ, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vtitur, & verum opium,differentia.

Tandem obiicit, quod ideo venenis non sit accensendum, quia corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat. Verùm & venena quadam præparatione mitescere, & in vsum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confitetur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in vsum medicum veniunt. Notandum enim hîc, inter venena quandam esse differentiam,vt supra,*part.5.cap.*1. pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad vsûs quosdam adhiberi possint) homini vtilitatem afferre possunt, sed simpliciter noxia sunt,qualia sunt Arsenicum,auripigmẽtum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent,tamen etiam virtutem aliquam,quâ prodesse possunt,obtinent.Ita elleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmum concitandi,imò mortem inferendi habeat: tamen cùm etiam vim purgandi habeat,ob eam quandoque exhibetur;quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparari, vt malignitas ea corrigatur, & eâ quantitate exhiberi potest,vt tantùm somnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp.de vict.rat.in morb.acut.comment.* 2. *text.* 12. *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur,naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria, id est, pestilens: vt autem succi papaueris,mandragoræque, & hyoscyami,atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantiâ & viribus aduersa corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes,magnam percipimus commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam partem præcidentes,ad suppetias ferendas vtimur.* *Tertium.*

Secundum,quod explicandum sumpsimus,est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est multorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verùm si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in eâ persistant, vix satis mirari possum, quòd istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim, & forsan vnica, quâ vtuntur, ratio est, quòd somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, cap.* 3. vtitur. Certum est, *inquit*, frigus sopire, corporem, immobilitatem, tandemque ipsam calois *An opium sit calidum vel frigidum.*

loris exstinctionem & mortem inferre, quòd ij, qui summo sæuiente frigore, noctu præsertim, & per niues iter faciunt, experiuntur, quorũ aliqui aut penitùs intereunt, aut sphacelata membra reportarunt.

Non esse frigidum. *Ratio 1.* Verùm enim verò istos effectûs esse frigoris externi, quod est in aëre hiberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi sæpe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At hoc quæstio est, an opiũ & alia narcotica similiter ac aër hibernus, frigefaciendo stuporem & soporem inducant, imò ipsam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primò vt à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summâ, eaque in toto aëre ambiente consistentis actione opus est. At opium exiguo pondere & subitò soporem inducit; id quod aliquot atomi aquæ frigidæ, vel niuis libræ præstare non possunt. Et quis credat, vt *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiati granis duobus vel tribus assumptis corpus à febre æstuans ita refrigerari posse, vt illa refrigeratio à ventriculo vsque ad cerebrum pertingat, quod nec aquæ frigidæ satis magna copia hausta præstare potest? Et cùm quis, licet in frigido aëre satis diu versetur, vel etiam aquæ frigidæ immergatur, non statim in stuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id præstare potest? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcel. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap. 18.* *Rases, inquit, 9. Continentis* scribit, se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse, & Galenus, *2. de morb. vulgar.* asserit, quòd suppositum fuit opium, in ano quorundam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui sunt, &. Auicennas, *in cura fluxus,* sic scribit: Vidimus, qui supposuit sibi collyrium (est autem collyrium Auicennæ suppositorium) ex opio; & mortuus est. Gatinaria, *lib. sua Pract. cap. de cura sodæ colerica*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili, quæ cùm stetisset per plures dies, quòd non dormierat, Medici decreuerunt, vt illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cùm fuisset factum, statim cœpit dormire, Medici autem præceperant ancillis, q od cùm cœpisset dormire, extraheretur illud collyrium, quæ ipsum omittentes, & non extrahentes, taliter profundata fuit in somno, quod nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Nicolus, *serm. 2. cap. 11.* scribit, se vidisse puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Betta, *in suis comm. in 4. sen. p. c. Auic.* tradit à se visum, quòd quædam de Mutinensi familia Chatandinorum, cùm iam per multos dies vigilasset, & nullo leui ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, vt per diem & noctem profundissimo somno dormierit, à quo tandem multis administratis auxiliis releuata est, & licet per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm. 2. sum. 2. tract. 1. cap. 15.* Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in senectute constitutum, cui immissum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit. Alex Benedictus, *lib. 3. cap. 6. part. morb.* scribit, Patauij accidisse, quòd Iustinianus, Patritius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum ex magnis dentibus, & cùm dolor ingens perseueraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hæc Marc. Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumptum, sed vni saltem parti admotum, solâ frigiditate præstare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiæ lubens & vltrò accedam.

Secundò elementare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potiùs calorem & ardorem percipit. 2.

Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis externæ calorem exstinxit, facit, vt ea emoriatur, & sphacelo corripiatur, quod nunquam præstat opium. 3

Quartò, si opium frigiditatem summam induceret, omnia frigida hoc præstarent, quod falsum. Neque 4. enim aqua frigida hausta, vel glacies vino iniecta idem præstant.

Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & 5. narcotica, vt spiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, tabacum, & alia.

Vis narcotica non pendet à caliditate. Ne tamen quis hinc cauillandi occasionem sumat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum sentiunt, non statuere, quod vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu essent hypnotica & narcotica; quod falsum) sed quòd vis illa occulta sit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas nominant, potiùs, quàm cum frigidis coniuncta: quæ sulphurea substantia naribus saltem hausta somnum inducit, vt compertum sit, Pharmacopæorum famulos, dum aquas hypnoticas destillarent, à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profunde soporatos fuisse. Itaque D. Freitag inanem operam & laborem suscipit, & eo ipso se recentiorum mentem nunquam assecutum esse, satis prodit, dum, *cap. 2.* operosè probare conatur, calorem somnum non inducere; ac Platerum, Doringium, & alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiæ, *pag. 45.* arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam vt vis alexipharmaca & purgans est quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen est ipsa caliditas, sed solùm cum ea coniuncta est; ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo præcipuè fine faciunt, vt monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate. vtpote, quæ in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si obseruasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cùm docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominùs hos effectus non calori vaporoso, seu, vt loquuntur, sulphuris halitui, in quo *ναρκωσιν* omnem ponunt, sed occultæ qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, seu sulphureæ substantiæ, quatenus talis (multa enim sunt calida & sulphurea, quæ non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licet id magnificiat D. Freitag. nullius est momenti. Fateor equidem, antiquos opiatis suis confectionibus multa calida admiscuisse, sed ex falsa hypothesi, quod scilicet putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ resistunt, vt castoreum, ruta, & eiusmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradûs id non præstant) sed vi specificâ, quæ qualitati narcoticæ est aduersa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur, argumenta, & à D. Freitag. *cap. 3.* adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. VVinckle ro iam refutata sunt.

Longè

Opium est calidum.

Longè verò firmiora sunt argumenta, quæ opium calidum esse probant, & agnouerunt iamdudũ quasdam partes in opio calidas Conciliator, I. C. Scaliger, *exerc.* 175. Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque vt id crederent, ipse sensus eos conuicit. *Primò* autem opium calidum esse probat eius

Rationes.

1. inflammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum scribit, pinguibus rebus omnibus, etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facilè, siue difficulter fiat, propter partes oleosas, & sulphureas, quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram obiicit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa naturâ calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinnus, *in 9. Rhasis cap.* 4. quia odore est acri & penetrante, sapore acuto, qualis ferè est in pipere, velocissimè ignibilis est, instar Napthæ, ac vigilias inducit. Cui assentitur Costæus, *in Auicen-*
2. *nam. Secundò* opium calidum esse docet eius grauis
3. 4. odor. *Tertiò* sapor amarus. *Quartò*, quod fauces &
5. labia adurit. *Quintò* sitim excitat *Sextò* animum in-
6. 7. flammat & accendit. *Septimò* ad Venerem stimulat.
8. 9. *Octauò* pruritum excitat. *Nonò* sudorem prouocat.
Quæ omnia caliditatis, & quidem non insignis, argumenta sunt vt pluribus in suis Tractatibus de Opio vri Clariss. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel VVinckleruς monstrarunt. Quæ omnia cùm plana sint, hîc repetenda non censeo.

Atque omnia hæc cùm tàm clara sint, vt negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula, & reliqua, quæ modò enumerani; à frigiditate verò vim soporiferam. Et vt falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & spirituosas, vnde initio spirituum animalium agirationes & dementiæ, & audaciæ & impetus, sitis, pruritus per corpus, & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exerceant; ipsa verò frigidiore eiusdem substantiâ ad operationem veniente, quod seriùs propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiem & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comata, caros, aliasque soporiferarum affectionum.

Verùm enim verò etsi in opio, vt in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: tamen de hoc quæritur; an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè respondetur, cùm tot caloris in opio sint indicia, fieri non posse, vt Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponantur siue quatuor partes frigidæ, siue ex sententia Alchindi sedecim partes frigidæ respectu vnius calidæ, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admittunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excessu frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possũt, frigiditatis verò nulla? Et cum in aliis medicamentis, quæ diuersis partibus constant, vt in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hactenus præstari potuit? Monstrabit verò eas D. Freit. vbi monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles, aliæ frigidæ. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostione fit, opium non redditur magis soporiferum; cùm tamen contrarium experientia testetur, & nimia tostione vis hypnotica dissipetur? Quòd verò ab eadem caussa diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Vt enim in vino & spiritu vini, caliditas primò spiritûs turbat, posteà vis narcotica eosdem sopit: ita etiam ab opio & opiatis medicamentis idem fieri potest. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Non entis nulli sunt effectûs.

Opium occultâ qualitate est Narcoticum. Rationes.

Cùm ergò ob frigiditatem, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & νάρκωσιν non inducat; neque etiam caliditas id præstet; cùm sint multa similiter calida, quæ idem non præstant: rectissimè concluditur, opium occultâ qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Prima est, quòd in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim non solùm exhibitum, sed etiam glandium formâ ano suppositũ, homines necauit, cuius rei exempla sunt supra allegata ex Marcel. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. cap.* 18. Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidorum admistione temperatur. Nam quod summam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *cap.* 3. contra experientiam & Galenum facit, qui, *lib. 1. de Temperam. cap.* 9. niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit sanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod est etiam in glacie & niue. Et licet esset longè maius; tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in ea quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Hollandi versati sunt, vulpes cœperunt, cum vrsis pugnarunt, & alia egerunt, & ita eum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt. Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sæuissimũ, vt illud è noua Zembla accersere opus non fuerit, in quo plerisque quotidiè ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue non est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto, & tot calidas partes habente, maior esse potest? Quod verò *ibidem* docet, sensûs & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etsi enim sensûs & natura nostra sine damno summas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio est, quòd opium certis partibus, cerebro nimirum, neruis, & spiritibus animalibus maximè inimicum est; cùm, quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habeant. 2.

Tertia est, quòd tot & tàm miri sunt opij effectûs, qui mox inter signa recensebuntur, vt eos omnes ad manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit, imò quòd exiguâ etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit. 3.

Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit. 4.

Quinta, si solùm frigiditate & copiâ noceret opium, sicut piper & crocus, Medici non tàm solliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si in minori quantitate exhiberetur; sicut nemo zinziber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certâ quantitate ea quisque exhibet. 5.

De Opij qualitatibus.

[De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & calidum esse secundum manifestas qualitates, occultâ verò vi somnum & νάρκωσιν inducere, demonstraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falsissimæ nonnullorum

lorum animis altè insederunt, vt Æthiopem potiùs dealbes, quàm eos ad veritatem deducas, quæ contra naturam, & doctissimorum Virorum sententiam obiiciunt, proponere & soluere libet. Primò enim nonnulli ad authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib. 5. coll. c. 27.* saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed quandoque etiam ex frigiditate, statuit. Auerrois defensionem contra Galenum suscepit Fr. Valleriola, *lib. 1 enar. at. 4.* vbi ostendere conatur, amara non omnia calida esse, sed interdum etiam frigida. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti sunt. Probare enim id volunt exemplo opij & cicutæ. Verùm petitio principij hæc est. Opium enim non est frigidum, sed calidum, & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, sed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cùm insigniter amara sint, frigida tamen potiùs, quàm calida esse statuuntur. Verùm dictum suo loco, cichorium & intybum non frigida esse, sed per accidens saltem refrigerare, amaritudine nimirum suâ aperiendo, & bilem ex hepate abstergendo. Quòd verò omnia sint calida, satis ex eo patet, quòd, vt Galenus, *5. de simpl. med. fac. cap. 26.* docet, meatus expurgant, abstergunt, extenuant, incîdunt humores crassos, obstructiones aperiunt, extrà etiam admota, sordida vlcera purgant, cutem extergunt, menstrua prouocant.

An amara sint frigida? Affirmat Auerroës. Valleriola.

Refutantur.

Fr. Vallesius *lib. 9. controuers. cap. 5.* Auerroïs & Valleriolæ opinionem sequitur, & negat, res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere; & nonnulla ita amara esse narrat, vt bilem & aloën, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admista, eam amaram faciant, v. g. aq. ℔j. bilis octauâ vnciæ parte admista. Verùm enim verò aquam per se frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admistione frigidiorem non fieri posse, & crama illud non naturale, sed artificiale mistum esse, extra controuersiam est. At monstrent in opio illam partem diuersam, & probent, quòd in opio tanta partium frigidarum copia sit; quanta est in cramate ex ℔j. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ constante, quod mistum fecerunt. Opium enim corpus maximâ ex parte homogeneum est, & totum amarum.

Idem vult Fr. Vallesius.

Refutatur.

Nec melior est eorum opinio, qui existimant, opium, licèt sit frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & superficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio istam partium diuersitatem monstrare potuerunt, nec poterunt.]

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa.

Tertium quod de opio explicandum promisimus, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumpto accidere solent. Etsi verò ob eius ingratum saporem nemini facilè opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse obseruatum est, vt opium pro alio medicamento homini propinatum sit, vt exemplum illud militis, quod *supra*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumpto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominem quandoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labia intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurantur, nasus distorquetur, in fine etiam conuulsiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum esse, obseruatum.

Prognosticum.

Prognosticũ.

Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex supra adductis historiis apparet, hominem, nisi idoneis medicamentis occurratur, iugulet.

Curatio.

Curatio.

Curatio consistit primùm in eo, vt, quod in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysteres, etiam acriores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt inprimis asa, & castoreum, quæ Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. sum. 3. cap. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de venenis, cap. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & origanum, & quidem asa Drach. j. castoreum Drach. j. vel ij. pondere, cum vino generoso propinantur. Simul etiam potest sternutatorio excitari, & reuulsio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib. 6. cap. propr.*

De Correctione Opij.

Opij correctio.

Etsi verò opium venenatum sit, & hominem interimere possit: tamen quia vim soporiferam & narcoticam simul obtinet, quæ quandoq; in summis doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio medicamenta parari possunt, quorum non pauca proposui & laudaui, *lib. 2. pract. part. 2. cap. 1.* Quapropter dum D. Freitag. *de opio cap. 9.* me inter Laudanomastygas numerat, vel eo ipso suum liuorem, & me calumniandi libidinem, & iniquè carpendi ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum medicamentorum legitimum concedo & laudo; abusum temerarium improbo, & quia generosa medicamenta sunt cautè vsurpāda moneo. Quod ante me Galenus, *12. de Meth. med. cap. 1.* fecit, vbi non simpliciter de opio, sed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita scribit: *Comittunt*, inquit, *Medici eiusmodi excessûs cùm in aliis quoq; remediorum generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis anodynis, quæ ex papaueris succo, vel alterius semine, vel mandragoræ radice, vel styrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui ægris gratificantur, in eorum medicamentorum vsu modum excedunt, & qui intempestiuè immodicéque sunt animosi, dum prorsus horum vsum refugiunt, doloribus ægros iugulant. Ergo veluti in omni totius vitæ tum habitudine tum actione; ita hic quoque consilium istud sapientis, qui,* Ne quid nimis, *dixit, complectemur, habentes pro fine, quò tendamus, ægrotantis vtilitatem. Quippe, si fas est iis remediis, quæ morbum sanent, vtendo, quod optamus, efficere, abstinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus resoluendis ad mortis discrimen æger tendat, tum profectò tempestiuè eiusmodi medicamentis vtare, scilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil esse lædendum, læsionem tamen, quàm mortem, potiùs eligendam.* Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum & ego semper in scriptis & praxi obseruaui; & ante me Fernelius, Valleriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est Experientissimus Ludouicus Septalius, qui *animadu. medicar. Aphor. 43.* scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in vsum ducantur, sed non nisi in vehementissimis doloribus vbi vires concidunt, vt cessantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris verò Medici erit, aut auram popularem captantis, ea in leuibus doloribus in vsum ducere.* Panaceam vèrò quasi in medicamentis opiatis, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus nonnihil lædere scribit, certisq; saltem vsibus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudanum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuiq; penè morbo conuenire, Empirici potius est, quam Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunq; volet, μεγαλοῤῥημοσύνῃ D. Freit. qui *de opio cap. 7.* scribit, Laudanum non solùm conualituris plurimùm prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimendis; fatoque accinctis vltimo, salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita afferre, vt præsentiore animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortísque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & *cap. 8.* refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demúmque in labiis

Opiatis medicamenta cautè vsurpanda.

biis

biis obertante fato, & præsentis mortis indiciis apparentibus, quatriduum in viuis permanendi facultatem huius vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam prentiùs componeret, & de bonis relinquendis prudentiùs testaretur. Experientiam qui consulet, inueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acutis, cùm iam in labiis oberrat fatum, & vires iam concidunt, opiatorum vsum non esse tutum, sed si vsurpentur, spiritibus sopitis mortem iis accelerari. Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamẽtorum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis cordialibus potiùs adscribendum. Vt ergo nec in omnibus morbis (neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarúmque partium, dysenteria, sanguinis profluuia, mania, quos, *cap.* 8. D. Freit. vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique penè morbo cõuenire, recenset, omnes morbi sunt, sed multò plures adhuc restant, quibus opium non conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vsum omnem suspectum esse, scribit Ludouicus Septalius, *lib.* 3. *animadu. Aph.* 46.

Opium quomodo corrigendum. Quâ ratione autem præparari possit opium & corrigi, vt per quæ lethale est, vt Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 10. scribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores dissentiunt, vt, *alleg. loc. lib.* 1. *Pract. quæst.* 2. dictum. Vt tem hoc loco in paucâ contraham, tota opij præparatio consistit in separatione inutilium, & correctione noxiorum.

Noxia ab opio vt separanda. Ad separationem duo adhiberi possunt; Primum est, vt opium soluatur in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec spuma supernatet, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem præterire velit, aliàs puro) affundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissimè, & à rebus inutilibus separat. Quod licet alij succo limonum aut citri, vel aceto præstare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt; cùm acetum & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potiùs figant, & minùs efficaces reddant, vnde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hîc ab aliis contra spiritum vini obiiciuntur, aliquo modo locum habere possent, (quamuis iterum separetur) si correctionis gratiâ præcipuè adhiberetur. Verùm cùm extractionis saltem gratiâ principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatũ corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est, à quo damnum aliquod metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quòd Pharmacopeorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, *Pharmacopœa dogmat. restit.* *cap.* 24. opium torret eo vsque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum réddatur, vt facilè in puluerem redigi possit. Verùm hoc modo non solùm crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctio opij. Correctionem ipsam quod attinet, cùm antiqui opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verùm cùm hypothesis ista de opii frigiditate falsa sit, correctio etiam inutilis est. Et quicunque hîc antiquorum patrocinium suscipit, priùs probare debet, opium frigiditate narcoticum esse, quod ad Calendas Græcas præstabit. Cùm autem duo sint in opio, quæ nocere possunt; primò vis narcotica, quæ, si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Rudio, *lib.* 3. *de morb. occult. cap.* 2. inter venena cordis refertur, duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, 3. *de temperam. cap.* 3. & 4. *de simpl. med. fac. cap.* 18. Plinius, *lib.* 20. *c.* 18.

Vis narcotica opij vt corrigenda. Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ne nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticæ oppositis, quæ *supra* de curatione eorum, qui opium sumpserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreũ, quod, vt Galenus, *lib.* 8. *de compos. medic. secund. loca, cap.* 3. scribit, oppositum verè opio facultate est, quódque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est, acetum & acida narcoticorum, ac non solùm opij, sed & solani maniaci, hyoscyami vim infringere, & sulphur illud narcoticum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quòd verò D. Freit. *cap.* 7. ideo acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant, ipse suis principiis parùm consentanea loquitur. Cùm enim opium in summo gradu frigidum esse statuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, vt correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate pendet, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissimè fit per cordialia: vnde species diambræ, diaxylo aloës, vel aliæ, oleum citri, cinamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & similia adduntur.

Vis maligna opij vt corrigenda. Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parùm facit digestio, quæ opiũ extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miscet, & videmus quid digestio in elixire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & spiritûs sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Extant autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum describtiones addere libet.

Primum est, quo ego vti soleo:

℞. *Opij s. a. purificat.* Vnc j. Affunde *spirit. vini opt. rectif.* vt digitis tribus superemineat: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est, sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad syrupi liquidioris consistentiam.

Seorsim etiam infundantur in spir. vini, diebus 14. *specier. diambræ* Vnc. ij. & postea tinctura clara separetur. Hinc extracto opij affundatur *tincturæ diambr. pars dimidia, & succi citr. recent. purific.* Vnc. j. Sténtque in digestione seu calore tepido dies 20 sæpiúsque agitentur. Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. castorei, solutionis corall. margarit.* an. Drach. ß. *essent. croc.* Scrup. j. Et affunde speciet. diambræ reliquum, ac lento igne spir. vini separetur. Sub finem adde *ol. citr. cinamom. caryophyll.* an. gutt. vi. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde *moschi*, *ambræ* an. gr. vi. Reliquum seruetur pro fœminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dysenteria, comperi, est hoc:

℞. *extract. opij spirit. vini parat.* Vnc. ß. Affunde *succ. citr. recent. pur.* Vnc. ß. Stent per triduum, postea adde *extr. castor.* Scrup. ij. gr. vij. *magist. corall. rubr. perlar.* an. Drach iß. *ol. cinamom.* gutt. xxj. *caryophyll.* gutt. xvj. *nuc. mosch.* gutt. x. *succin.* gutt. vi. *extr. croc.* gran. ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest *moschi* Scrup. j. *ambræ.* Drach. ß.

CAPVT

Caput II.

De Fungis.

Fungi. Infimum & ignobilissimum vegetabilium genus fungi sunt, quorum etsi aliqui simpliciter venenati sunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt; alij verò edules sunt: omnes tamen facilè nocere possunt, vt non sine caussa Seneca voluptuarium venenum nominauerit, & Plinius, *lib. 22.c.23.* ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia, Annæum Serenum, Præfectum Neronis vigilum & tribunos & centuriones. Et Antistitem Borromæum cum duobus è familia ex esu fungorum interiisse, narrat Cardanus, *lib. 2. de tuend. sanit. cap. 47.* Sunt autem fungi venenati vel suâ naturâ, quia è prauo & venenato succo generantur, vel quia à serpentum & bufonum, aliorúmque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Suntque interdum adeò venenati, vt non solùm comesti interimant, sed & solo olfactu ipso momento occidant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Fungi seu venenati per se, seu nimiâ copiâ ingesti, seu minus rectè cocti & præparati, suffocationem & strangulationem inducunt, ventriculum inflant, singultum excitant, intestina exulcerant, eorúmque dolores pariunt, corpori vniuerso colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur, præterea horrorem ac sudorem frigidum, pulsum paruum, syncopen, interdum & epilepsiam excitant, nonnunquam & somnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib. 2. cap. 3*, in Bernhardo Medices Foroliuiensium Antistite, qui ex nimio esu fungorum somno oppressus, & adeo redditus est attonitus, vt neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & insaniam fungi excitant, vt Leonhardus Botallus, *in append. ad lib. de Medici & ægror. munere*, ac Petrus Forestus, *lib. 10. obseruat. 116. in scholio*, testantur. Tandémque interdum mortem homini accersunt.

Cuius rei historiam habet Epiphanius Ferdinandus, *hist. ij.* de quodam, qui cùm in via & ob motum, & ob pondus, quod gestabat, multùm sudasset, & domum reuersus, sic calidus & sudore madidus magnam fungorum copiam auidè comedisset, partim coctorum, partim semicoctorum, sine oleo aliòque antidoto, tertiâ horâ noctis cholerâ correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxûs simul habens, cum maxima anxietate, & stomachi ac intestinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore erysipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte sinistra. Secundâ die accessit delirium; tertiâ omnia magis intensa fuêre, & febris maxima cum ardenti siti, conuulsionibus & tremore corporis; quartâ eadem symptomata, vrina qualis iumentorum, cum sedimento subnigro, balbuties, pulsûs parui & languidi, quintâ mortuus est.

Prognosticum.

Prognostica. Fungi ij, qui naturâ suâ venenati sunt, longè periculosiora symptomata inferunt, quàm ij, qui saltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij fiunt.

Curatio.

Curatio. Fungi statim vomitu reiiciendi sunt, vel si iam ad intestina descenderint, medicamento purgante exhibito, vel clystere iniecto euacuandi. Postea medicamenta venenositati resistentia exhibenda: quæ ipsa tamen statim etiam vomitoriis admisceri possunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. *flor. genistæ, sambuci*, an. p. ij. *cortic. ebuli* Drach. ij. *sem. raphan. anethi, atriplic.* an. Drach. j. *agaric.* Drach. ß. Coquantur in s.q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vi. Adde *ol. rutæ* Vnc. j. Misce.

Fiat potio.

Plurimi hic commendant puluerem stercoris gallinæ, vel cinerem sarmentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ mulsæ tepidæ s.q. haustum.

Lixiuium etiam ex sarmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare scribit Aëtius, *tetrabl. 4. serm. 5. cap. 73.*

Purgantia parentur inprimis ex *agarico*, vt & *scammonio, elect. Indo, diacatholic. diacarthamo.*

Clysteres parentur ex *origano, hyssopo, ruta, calamintha, scordio, electuar. hiera cum agarico, melle rosat. solutiuo, ol. rutaceo.*

Malignitati verò resistunt *calamintha montana, origanum, hyssopus, ruta, nasturtium, absinthium, aristoloch. radix, allium.* Laudantur & pyra austera, vtpote, quæ siue recentia, siue sicca, si esum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compositis sunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite simplici vel scillitico exhibitum; vt & *species diatrion piperion, diacalaminthæ, diamoschi, diacymini, diagalanga*, Drach j. pondere, cum vino generoso tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger sæpius vtatur allio, nasturtio aquatico, sinapi, pipere, aliisque aromatibus, vt & pyris austeris, de quibus modò dictum: inprimis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

Caput III.

De Napello.

Napellus. Napellus venenorum præsentaneorum facilè princeps est, & planta adeo venenata, vt ij non solùm, qui eam sumpserunt, vel eius succum hauserunt, rarò vel nunquam euadant; sed & ij, qui sagittis Napelli succo illitis vulnerati sunt, intereant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Sumpto Napello labia interioresque oris partes inflammantur, lingua adeo intumescit, vt vix ore contineri vel exseri queat. Imò non solùm lingua, sed & labia, frons, oculi, & totum adeo corpus intumescit, vertigines, conuulsiones, & animi deliquia crebrò superueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant, sudor frigidus erumpit, pulsus fit languidus, facies totúmque corpus liuido colore fœdatur, ægrique tádem moriuntur. De symptomatibus verò, quæ eos, qui Napellum sumpserunt, infestant, prolixè differit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioscor. cap. 73.* & Thomas Iordanus, *de pest. phænomenis, pag. 626.*

Prognostica.

Prognostica. 1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta est, vt nullis ferè antidotis homo seruari possit, nisi quamprimùm & statim, & quidem efficacissimis remediis succurratur, sed plerique intra paucas horas, ad summum verò intra biduum moriuntur.

2. Et licet homo à præsenti morte seruetur; tamen metus est, ne in epilepsiam, tabem vel phthisin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimùm vomitu reiiciatur,

tur, danda opera. In quem finem vomitorium *cap. præced.* propositum vsurpari potest. Et sunt einsmodi formulæ passim notæ. Auicennas in eum finem, & vt venenum expellat, & alteret, decoctum sem. napi cum vino & butyro, & decocto n cortic quercus exhibet.

Si clystere opus fuerit, paretur ex malua, violaria, mercuriali, acetosa, cassia, ol. violar.

Quibus præmissis exhibeatur lapis Bezoar, terra sigillata, cum butyro & aq. mellis, Smaragdus item vtilis est, Drach. ij pondere exhibitus, bolus Armenus, syrupus acetositat. citr. granator. Præcipuum verò aduersus napellum, postquàm vomitione reiectus est, antidotum esse murem napelli, (vt quidem vulgata exemplaria habent) scribit Auicennas. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. cap.* 9. iam animaduertisse videtur) monent Pena & Lobelius, *in aduers. stirp. pag.* 302. vt & Dodonæus, *de hist. stirp. pemptade* 3. *lib.* 4. *cap.* 12. murem napelli radices depascentem nullum esse, sed Arabes μῦν seu murem è μυία seu musca fecisse. Muscæ enim quædam cæruleæ, cantharidibus non absimiles, napello turmatim aduolant, forsan ex ipso napello genitæ. Neque in vlla alia planta huic congenere insident aut victitant. Ex his ergo fit præstantissima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. *muscar. Napelli* num. xx, *aristoloch. boli Armeni*, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Zedoar.* Scrup. j. *thuris* Scrup. ß. *lapid. Bezoar*, gr. vij. *moschi*, *ambræ* an gr. ij.

F. Puluis, qui cum aqua rutæ exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solùm tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis, olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua rosar prunell. plantagin. cum rob nucum, diamoro, & similibus, quæ ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

Aconitum. Aconitum & Napellus cognatæ plantæ sunt, vt nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. Et napellum ex aconitorum genere esse, confitetur Matthiolus, *in Dioscor. lib.* 4. *c.* 73. Sunt autem aconitorum variæ species; primum est cynoctonon & lycoctonon dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quæ cæca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quòd Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad hæc duo genera aliæ species; quæ plures sunt, vt ex tei herbariæ scriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatæ sunt, & succo inprimis radicis nocent, qui non solùm assumptus certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Paræo, *lib.* 20. *cap.* 35. solo odoratu mures interficit, &, vt Plinius, *lib.* 27. *cap.* 2. refert, tactis genitalibus fœminei sexûs animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calfurnius Bestia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum est, quòd *eod.* Plinius, *alleg. loc.* scribit, quòd scorpionum ictibus aduersetur. Cum eo, *inquit*, solo colluctatur, veluti pari intùs inuento. Sola hæc pugna est cùm venenum in visceribus reperit, mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo superstit. *Scorpionibus aduersum.*

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Aconitum sumptum statim in lingua inter sumendum, quodammodo dulcescit, paulò post ponticus sapor oritur. Hinc caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrymæ inuoluntariæ, oculorum rubedo, laterum dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas, circa pilorum morsus, flatus in intestinis copiosi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tandémque, nisi citissimè malefica eius vis infringatur, mortem affert.

Prognosticum.

Adeo maligna & homini aduersa est vis aconiti, vt nisi statim succurratur, hominem subitò interficiat, & quidem vnius diei spatio, vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocyssimum esse, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorem esse statuunt. Et nauigationes Indicæ docent, in India plantas adhuc esse magis venenatas. *Prognosticum.*

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id inprimis agere debet, vt venenum, si ore sumptum fit, quamprimùm vomitu reiiciatur; & si iam ad inferiora descenderit, per aluum medicamento purgante, vel clystere euacuetur. *Curatio.*

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamæpitis, aristoloch. long. coagulum leporis, hædi, cum vino vel aceto sumptum, rad. eryngij, castoreum, theriaca, Mithridatium. Inprimis commendatur opobalsamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extra corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacæ admixtum sit, inungere non inutile fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum, in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum fit, Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus vetus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se, vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubulatum carnium iuscula pinguia cum vino vtilia sunt.

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

Facit etiam Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 20. Toxici, & *ibid. cap.* 19. Pharici mentionem, quæ fuêre medicamenta, quibus olim nationes quædam cum hostibus pugnaturæ tela sua illinebant, vt hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Græcis τόξα & τοξεύματα sagittæ, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiæ vrbe, talia venena apportentur. Quæ venena cùm omnium sint perniciosissima, vocabulum Toxici interdum in genere pro veneno vsurpatur. *Toxicum. Pharicum.*

Quæ autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitum esse, quæ antiquis hæc venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de caussa in Matthiolum inuehitur, & ipsum ignorantiæ ac negligentiæ arguit, quòd non animaduerterit, quòd ipse Dioscorides, *in præfat. lib.* 6. Pharicum inter plantas refert. Verùm etsi certum sit, quòd & Toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant, hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantæ specie hoc venenum petitum fuerit. Sunt enim tales plantæ plures, Napellus, Aconitum Pardalianches, helleborus albus, & similes, & quædam etiam Indis hodie in vsu, nobis nondum notæ. Dubium etiam, an simplex vel compositum fuerit. Compositum tamen fuisse, aut certo modo præparatum, è Scribonio Largo patet.

Verùm de re non satis cognita plura non addo, nisi hoc, quòd ex Athenæo, *lib. 3. Dipnosophist.* affertur, & ab aliis etiam confirmatur, vt ad alia venena, ita inprimis contra toxica optimum esse remedium mala cydonia, ita vt etiam suâ præsentiâ & fragrâriâ venenum hoc ignauum & languidum reddant. Et referunt nonnulli, Hispanos milites, contra Afros pugnaturos, cydonia mala secum ferre, vt à venenatis telis fortè læsi ea, tanquam antidotum saluberrimam, comedenda in promptu habeant.

CAPVT VI.

De Cicuta.

De Cicuta. INter venena etiam est cicuta: & non paucos, cùm cicutæ radices alij pro pastinacæ, alij pro petroselini radice comedissent, in grauissima pericula coniectos fuisse, testantur Hieronymus Tragus, *libr. 1. de stirp. cap. 159.* Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 2.* Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. cap. 11.* Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc. 152.* refert, Cicutæ folia, quæ loco petroselini in iusculum ab ancilla posita hauserat, necasse Franciscum Trapolinum, Præceptoris sui Pomponatij Præceptorem. Et inprimis notum est venenum cicutæ morte Socratis, quam Plato, *in Phædon.* describit, quem Dialogum sæpius, & non sine lacrymis, se legisse, Scaliger, *allegato loco,* scribit. Non autem agit, vt nonnulli volunt, frigiditate; cùm aqua & nix, eâ longè frigidiora, nihil tale præstent. Imò non sine caussa calidam esse statuit Cardanus, *de venen. lib. 1. cap. 20.* Est enim amara, & quandoque etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, quâ vt venenum agit, est ab occulta proprietate.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Cicuta verò hausta inducit oculorum caliginem vertiginem, amentiam & furorem quandoque, strangulationem, difficultatem spirandi, vel etiam suffocationem, singultum, corporis tumorem, frigiditatem, stuporem, tandemque virium exsolutionem, ἀσφυξίαν & ipsam mortem.

Prognosticum.

Prognostic. Cicuta in aliis regionibus magis, in aliis minùs exitialis est. Sicut & in Italia minùs lethalis est, si ei maturè præsidiis occurratur.

Curatio.

Curatio. Præmisso vomitorio, vel etiam purgante aut clystere, statim alexipharmaca sunt exhibenda, ruta, dictamnus, folia lauri tenera, daucus, gentiana, piper, amomum, cardamomum, semen vrticæ, absinthium, castoreum, quæ vel formâ pulueris, cum vino generoso, vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridatium Drach. ij. pondere exhiberi possunt.

Potus sit vinum merum & generosum, & quidem copiosiùs haustum. Si enim minùs debile aut paucum exhibeatur, metus est, ne potius vehiculi loco sit veneno, quàm vt id expugnet. Qua de caussa etiam Athenienses, si, quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, pauxillùm vini ei admiscebant, vt suâ tenuitate cicutam per venas & arterias deduceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præsertim præcordia, ægerque ad vehementem motum & cursum cogendus. Calor enim hoc venenum dissipat. Idcirco, vt Scaliger, *exerc. 152.* scribit; publicus ille nocentissimæ fecis mortalium minister Critonem admonebat, ne Socratem permitteret attentiùs disputare, propterea quòd ex ea mentis agitatione caloris aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

EPhemerum Colchicum, ad differentiam ephemeri non venenati, à loco dictum, quòd in Colcho copiosè proueniat, planta est omnibus sui partibus naturæ hominis inimica & noxia. *Ephemerum.*

Symptomata & Signa.

Ephemerum sumptum statim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & strangulationem excitat, perinde ac si quis fungos comedisset. Vbi ad intestina descendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflammat, adeo, vt breui temporis spatio sanguis, & cum eo ramenta intestinorum per aluum exeant. Neque saltem fluxionem alui, sed & vomitum loturæ carnis similem concitat. Insignem etiam pruritum in toto corpore producit. *Signa.*

Curatio.

Vt reliquorum venenorum omnium ore intra sumptorum: ita & huius cura à vomitu inchoanda, si in ventriculo adhuc hæreat, vel à clysteribus, si ad intestina iam descenderit. *Curatio.*

Quibus præmissis ægrotos plurimùm iuuari lactis asinini vel bubuli potu, imò si lactis huius copia adsit, vix aliud medicamentum requiri, autor est Dioscorides, *lib. 6. cap. 5.* & Aëtius, *tetrab. 4. serm. 1. cap. 56.* Pro alexipharmacis comedantur serpillum, origanum, tormentilla, plantago, bursa pastoris, folia & glandes quercus ac fagi, rad. polygoni, rubi folia, myrti semen & folia, quæ in lacte vel vino coqui possunt. Vel fiant emulsiones ex sem. 4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua tormentill. plantag. bursæ pastoris.

Si vlcus intestinorum relinquatur, quâ ratione id curandum sit, dictum supra, *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 7.*

CAPVT VIII.

De Hyoscyamo.

HYoscyami species describuntur à Dioscoride, *lib. 4. cap. 64.* & aliis rei herbariæ scriptoribus. Omnes verò occultâ proprietate & malignitate cerebro & spiritibus animalibus infestæ sunt. *Hyoscyamus.*

Symptomata & Signa Diagnostica.

Nam qui de hyoscyami radice, foliis, semine, succo aliquid degustarunt, ij ebriorum modo delirant, modò rixantur, modò virgis ob pruritum, quem hyoscyamus in toto corpore excitat, cædi se putant, vnde varios gemitus edunt, nonnunquam asinorum more rudunt, aut equorum instar hinniunt, vertigine corripiuntur, toto corpore tremunt, artusque hinc inde iactitant, nonnunquam & in epilepsiam satis grauem incidunt, animo deficiunt, magnâ difficultate respirationis laborant, vt suffocari videantur. *Signa.*

Prognostica.

1. Etsi hyoscyamus satis noxium venenum fit: facilè tamen medicamentis cedit, si, priusquàm venenosa vis inualescat, superetque corporis vires, vtilia medicamenta propinentur. *Prognostica.*

2. Cùm autem tria sint inprimis hyoscyami genera; nigrum, rubrum, album; nigrum reliquis est deterius, album minùs noxium, rubrũ medio modo sese habet.

Curatio.

Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo, vel clystere abstergēte præmisso, Bezoartica huius veneni exhibeantur, qualia sunt pistacia largè comesta & ebibita, castoreum, ruta, absinthium, folia & baccæ lauri, semen vrticæ, allium, theriaca, Mithridatium. *Curatio.*

Cum

Cum cibo sumat æger raphanum, sinapi, allium, cepas, nasturtium, butyrum recens, piper, pistacia, amygd. dulces, nucleos Persicorum. Potus sit vinum absinthites. Sudor quibuscunque modis prouocetur.

CAPVT IX.

De Solano furioso & Dorycnio.

Solani noxa. OMnes Solani species somnum inducunt, & crebro aduersam qualitatem obtinent. Etsi enim vulgare illud hortense in vsus medicos veniat: tamen refert Hieronymus Tragus, *histor. stirp. lib.3.c.24.* duos pueros cum plures eius baccas comedissent, mortuos esse. Magis adhuc noxium est illud, quod Belladonna dicitur, de quo idem Tragus, *lib.1. histor. stirp. cap.15.* refert, quòd vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchsius, *histor. stirp. cap.265.* duos pueros ex esu acinorum huius mortuos esse. Et VVierus, *lib.3. de prestig. dæmon. cap.17.* ex eorum esu puerum quendam in furorem actum esse narrat, vt nec parentem agnosceret, hinc profundo somno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius, *in adu. pag. 103.* iuuenes quosdam iis sumptis somno profundo sopitos interiisse narrat.

Solanum furiosum. Omnium verò perniciosissimum est solanum, quod furiosum dicitur, ideo quòd intra corpus sumptum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum est, sed falsò. Neque enim frigida per se somnum inducunt, sed quicquid agit, occultâ qualitate, aliorum venenorum more, agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Solani furiosi radix, Drach.j. pondere pota, facit species varias, imaginationésque non iniucundas obuersari; sed duplicatus hic modus ad tres vsque dies mentis alienationem affert; quadruplicatus interimit, vt Dioscorides, *lib.4.c.69.* scribit.

Curatio.

Curatio. Vt quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. Ideóque aqua mulsa copiosè exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, asininum. Postea exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, ruta, theriaca & Mithridatium, & reliqua, quæ opio sumpto vtilia sunt.

Naribus etiam castoreum & ruta cum aceto admoueantur.

Dorycnium. Dorycnium & Solanum furiosum non solùm hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, sed & tempore Dioscoridis pro eadem habita esse, ex *lib.6. cap.6.* patet. Verùm non eandem plantam esse, apparet vel ex eo, quòd Dioscorides, *lib.4.* diuersis capitibus agit de solano furioso & Dorycnio. Et manifestum etiam id est ex eo, quòd Dorycnium, *lib.1. cap.31.* ita dicitur, quòd eo cuspides hastarum tingantur, quod de solano furioso non annotatum. Præterea nec symptomata, quæ ab iis sumptis accidunt, sunt eadem. Solanum enim furiosum furorem & somnum inducit: Dorycnium verò sumptum in lingua lactis dulcedinem refert; ad ventriculum vbi peruenit, singultum continuum & crebrum animi deliquium excitat: vomitu sanguis reiicitur, intestina exulcerantur, vnde excrementa primùm mucosa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuersa est. Equidem, vt reliqua venena sumpta, vomitu reiiciendum & clystere euacuandum est. Priuatim verò, vt scribit Dioscorides, iis opitulatur aqua mulsa, lac caprinum aut asininum, dulce vinum, quod tepidum cum aniso bibatur; amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta: quin etiam conchylia omnia, tam cruda, quam cocta, edere salutare est. Conueniunt & locustæ marinæ, gammari, & pota eorundem iuscula.

CAPVT X.

De Mandragora.

Mandragora. LIcet ex Aëtij, *tetrabibl.4. serm.1.c.68.* mente mandragoræ radix non facilè alicui per insidias exhiberi possit; cùm grauem & nauseabundum spiret odorem, & gustui amarulenta ac iniucunda sit: quia tamen astutia & malitia quorundam hominum maxima, quæ admistione sapidorum & suaueolentium gustum ac olfactum fallere nouit, facilè fieri potest, vt in quantitate sat notabili homini nihil tale suspicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imò etiã solo halitu soporifera sunt, vt Leuinus Lemnius, *in explicat. herbar. biblicar. cap.2.* refert, qui ibi scribit, cùm semel atque iterum poma mandragoræ in Museo suo collocasset, se ita somnolentum factum fuisse, vt soporem ægrè excutere posset, pomo verò amoto, factum fuisse alacriorem, atque omnem torporem discussisse. Etsi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere creditur: tamen sapor amarus, odor grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis superficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irrito & infelici conatu omnia ad manifestas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectius omnes illi effectûs, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam, & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli caussam nullam habuerunt, cur dubitarent, an rectè Dioscorides præceperit, vt oleo rosaceo & aceto, quæ frigida sunt, caput in affectu frigido perfunderetur. Neque enim mandragora frigida est, & nullus metus, vt oleo rosaceo & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & Signa diagnostica.

Mandragoræ radicem vel succum qui sumpserunt, *Signa.* in soporem grauem, lethargo non absimilem, incidunt, à quo difficulter excitantur; excitati verò vociferantur, statímque iterum obdormiscunt; tristes, segnes, & languidi, nonnunquam etiam amentes fiunt; oculos habent rubicundos & prominentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum & ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt, lingua & os arescunt, quam ob caussam ore perpetuò hiãte frigidum trahunt aërem.

Prognosticum.

Mandragora quidem molesta symptomata excitat, *Prognosticum.* tardiùs verò interimit. Si tamen vis venenata impunè serpere augerique sinatur, ac remedia necessaria maturè non adhibeantur, certam hominem enecandi vim habet, & homo tandem conuulsione perit.

Curatio.

Mandragora, vt alia venena, quamprimùm vel per *Curatio.* aluum, vel per vomitum reiicienda. Postea ægro pulegium, origanum, absinthium, ruta, scordium, castoreum seu formâ decocti, seu pulueris, cum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis est & Theriaca. Raphanus domesticus, cum sale per triduum aliquoties assumptus, mandragoræ Bezoar perhibetur.

Inprimis verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odoramenta & errhina è castoreo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere & sinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi solent, vt frictiones, ligaturæ & similia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hic locum habent. Caput irrigandum est aceto & oleo rosaceo, item oleo, in quo pulegium, calamintha, serpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerunt.

Potus sit vinum dulce, vel vinum absinthites.

CAPVT XI.

De Apio risus, seu herba Sardonia.

Herba Sardonia.

SArdonia herba, quòd in Sardonia copiosè prouenit, ita dicta, & apium risus, quòd agresti apio simile sit, iis verò, qui illam deuorârunt, os contorquetur, vt ridere videantur, etiam inter venena refertur. Herba enim hæc neruis inprimis inimica est, eosque intra corpus assumptum contrahit, vt iis, qui eam sumpserunt, musculi labia mouentes in rictum contrahantur, & risûs speciem præbeant, vnde in prouerbio de homine in calamitatibus ridente dicitur: *Risus Sardonius.* Nonnulli tamen existimant, non solùm ob conuulsionem ægros ridentes videri, sed reuerâ etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa.

Ij, qui apium risûs sumpserunt, ardorem in gutture, ventriculo & intestinis percipiunt, nec non totius corporis inflammationem; mente alienantur, continuò ridere videntur.

Curatio.

Curatio.

Apium risus citò vel per vomitum, vel per aluum reiiciendum, & proprerea hydromel, lac, butyrum, & iuscula pinguia copiosè exhibenda. Vtilis est quoque emulsio amygdal. dulc. sem. 4. frigid. maior. excorticator. & sem. papau. albi, cum aq. hordei, lactucæ, & plantag. parata.

Antidoti loco est succus melissæ cum aceto datus, vel bolus Armenus cum sero lactis, vel castoreum cum vino dulci.

Ceruix inungatur oleo costino, de castoreo, vulpino, hyperici, vnguento aregon & similibus, quæ in conuulsionibus adhiberi solent, & *lib.* 1. *Pract. part.* 2. *cap.* 28. sunt proposita.

Æger sæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, pistacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita vt ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

CAPVT XII.

De Coriandro.

Coriandrum.

DE Coriandro etiam qualitates primæ controuersiam inter authores excitarunt. Dioscorides, *lib.* 3. *cap.* 62. coriandrum frigidum esse statuit; quem Galenus reprehendit, contrariumque probare conatur, *lib.* 3. *de simpl. med. facult.* Auicennas rursum, vt Dioscoridem defendat, Galenum reprehendit. Verùm res plana est. Etenim si ad primas qualitates respicimus, omnino calidum coriandrum esse statuendum est, vt sapor, odor, & alij caliditatem sequentes effectus satis testantur. Effectus verò reliqui, ob quos Dioscorides, sed malè, coriandrum frigidum esse statuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Etsi verò vis ista maligna præcipuè in herba viridi, & succo ex ea expresso, vt & immaturo semine appareat: tamen nec maturum semen omni malitiâ caret, & ea ipsa, quæ postea in signis proponentur, symptomata inducere potest. Ideoque antequàm in vsum medicum veniat, aceto priùs præparatur, quâ ratione occulta eius venenosa qualitas tollitur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Coriandrum, inprimis viride, & succus eius assumptus, furiosum inducit delirium, vt ægrotantes ebriorũ nonnullorum more dicta turpia & obscœna loquantur; vocem reddit asperam & raucam, vertiginem & somnolentiam excitat; totum denique corpus tetrum & fœtidum odorem, instar coriandri viridis, spirat.

Curatio.

Curatio.

Ante omnia vomitus prouocetur aquâ tepida, vel decocto anethi cum oleo irino vel liliorum alborum. Hinc iuscula pinguia cum sale & pipere, & vinum absinthites sæpius ægro offeratur.

Antidoti loco sit radix vincetoxici ex vino, vel theriaca. Vtiles etiam sunt species diambræ, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatæ, vel aliptæ moschatæ.

Cibus sint oua sorbilia cum pipere & sale; potus verò vinum generosum merum, vel absinthites.

CAPVT XIII.

De Ixia & Chamæleone.

Chamæleon.

IXiam à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli distinguunt. Verùm Plinius, *lib.* 22. *cap.* 18. non distinguit, vt & alij. Et maleficas qualitates radicis Chamæleonis etiam extra tractatæ describit Bellonius, *lib.* 1. *obseru. c.* 35. vbi refert, se in Lemno cum sociis & Turcis quibusdam radices Chamæleonis nigri eruisse, & frustulatim secuisse, ac filo traiecisse, vt facilius siccarentur. Cùm verò in summo æstu manibus non ablutis sudorem faciei abstersissent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam sensisse pruriginem, inflammationem & ardorem, qualem nec scilla, nec vrticæ vllæ centesimâ parte excitare possent.

Symptomata & Signa.

Signa.

Ixia hausta, vt Aëtius, *tetrabil.* 4. *serm.* 1. *c.* 71. & Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 21. referunt, saporem & odorem ocymo similem præbet, inflammat & exasperat, insaniam excitat, respirationem difficilem reddit, aluum arctissimè, vt nihil excernatur, constringit, ventris tormina, pruritus & lipothymias frequentes parit.

Curatio.

Curatio.

Vomitu excitato, vel iniecto ad subducendum aluum clystere, ægroto propinandum decoctum absinthij, vel tragorigani ex vino, aceto vel hydromelite paratum. Vel exhibeatur eidem silphij radix, vel rutæ sylnestris semen, vel nardus Indica, castoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innata suâ malignitate cordi & spiritibus vitalibus inimica est, hic quoque inprimis vtilia sunt medicamenta, quæ spiritus vitales roborant, quæ de lipothymia & syncope, *lib.* 2. *Pract. part.* 4. *cap.* 6. sunt proposita.

CAPVT XIV.

De Taxo.

Taxus.

TAxus arbor non solùm foliis, succo, & baccis, hominibus & iumentis lethalis est, ita vt quoque vasa viatoria, vt Plinius, *lib.* 16. *cap.* 10. scribit, ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum sit: sed etiam eod. *ibid.* teste, in Arcadia tam præsentis veneni est, vt qui sub ea obdormiunt, vel cibum capiunt, moriantur. Scribit tamen Plutarchus, *lib.* 3. *Symposiac.* Taxum eo tempore tantùm noxiam esse, quo florere incipit. Et Petrus Pena, *in Aduersar. pag.* 450. refert, in Anglia innocuam prorsus esse, & pueros eius baccas sine damno esitare.

Symptomata & Signa.

Signa.

Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt, strangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dysentericum patiuntur, & plerunque repentina morte moriuntur.

Curatio.

Curatio.

Post vomitum vel alui deiectionem ad veneni euacuationem necessariã vinum generosum & absinthites

copiosè

copiosè exhibendum, vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluuium à taxi veneno inductum sistunt terra sigillata, bolus Armenus, lapis Bezoar, corallia, radix tormentillæ, succus & syrupus granatorum & ribes.

CAPVT XV.

De Euphorbio.

Euphorbium. EVphorbio etsi inter medicamenta etiam quandoque locus sit: tamen si in maiori, quàm par est, quantitate exhibeatur, vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ discrimen præcipitat. Quanquam verò inprimis adurendi vi nocere vulgò putatur: tamen procul dubio etiam, vt Cardanus, *lib.1.de venen.cap.* 1. scribit, occultam aliquam proprietatem habet, per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quòd animi deliquia statim inducit, & subitò, quod sola erosio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *Pract.lib.* 10.*cap.*17. quendam, cùm Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuisset, dysenteriâ correptum, eadem die obiisse. Curatur etiam antidotis, vt alia venena.

Symptomata & Signa.

Signa. Euphorbium sumptum fauces, ventriculum, & intestina adurit, & non absque dolore intensissimo erodit, singultum & vomitum mouet, totum corpus inflammat, sitim excitat inextinguibilem, non hypercatharsin solùm, sed & dysenteriam grauissimam parit; sudorem frigidum, animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert præsentissimam.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum intra corpus assumptorum; ita Euphorbij quoq; curatio vel à vomitorio vel à clystere, prout vel in ventriculo vel intestinis venenum latet, cura auspicanda. Vomitoria parētur ex aqua calida simplici, vel decocto violariæ aut maluæ, cum oleo violatum, rosaceo, aut amygdalarum dulcium. Clyster paretur è refrigerantibus, abstergentibus, dolorem lenientibus, vt radice althææ, foliis violariæ, maluæ, endiuiæ, lactucæ, plantaginis, floribus chamæmeli, verbasci, sem.4. frig. maior. mucilag. sem. psyllij, oleo violarum, rosar.

Hinc ad feruorem extinguendum, & acrimoniam obtundendam crebrò exhibeantur refrigerantia & pinguia, vt lac recens mulctum, oxygala, iuscula pinguia, emulsio è sem.4.frigid.maior.cum aq.rosar. portulac. cichorij, endiuiæ, lactuc. violariæ facta.

Proprium euphorbij antidotum est semen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ sint. Vtilia etiam sunt terra sigillata, smaragdus, crystallus præparatus, spec. liberantis, theriaca.

Vlcera intestinorum qua ratione curanda sint, dictum *lib.3.Pract.part.2.sect.2.cap.7.*

Cibus sit cremor ptisanæ, lac, oryza, amylum, poma & pyra acida, cydonia, ribes, berberis.

CAPVT XVI.

De Nuce Metella.

Nux Metella. DE nuce Metella quamuis non omnium eadem sit opinio, plerique tamen pro fructu strammonij seu solani spinosi habent. Cardanus, *de venen.lib.3.c.5.* scribit, nucem Metellam esse mediã inter opium & cicutã, & aurei vnius pondere sumptam vno die interficere.

Symptomata & Signa.

Signa. Nux Metella intra corpus sumpta somnum profundum, à quo homo vix excitari potest, temulentiã, anhelitum frigidum, labiorum intumescentiam, corporis pallorem, vnguium liuorem, tandémque frigidum sudorem inducit, quem paulò pòst mors insequitur.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & in hoc primò vomitus excitandus, & quidem decocto è corticib. radic. iuglandium cum vino parato. Aluus verò subducatur clystere è centaurio min. ruta, scordio, castoreo, & hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum absinthij, origani, rutæ syluestris, radic. gentianæ, helenij, cum vino paratum, vel castoreum, pyrethrum, baccæ lauri, cinamomum, theriaca, species diagalangæ, diazingiberis.

Æger à somno excitetur errhinis, ligaturis dolorificis, frictionibus extremorum, & cum potest moueri, & tectiùs sese habet, corpus moueat, & sese exerceat æger, donec sudet.

Cibi loco vtatur æger butyro recenti, carnibus & iusculis pinguibus. Potus sit vel vinum meracum, vel lac dulce copiosum.

CAPVT XVII.

De Nerio, seu Oleandro.

DIoscorides, *lib.4.cap.*77. Nerij flores & folia mulis, asinis, canibus, aliisque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra serpentum morsus præsidio esse affirmat. Alij tamen, ipsâ experientiâ ita edocti, Nerium vel in cibo vel in potu, etiam minori copiâ assumptum, tam homines, quàm quadrupedes interficere, imò vmbram eius cunctis animalibus noxiam esse scribunt. Nisi forsan Nerium contra serpentum morsus in specie alexipharmacum sit, sicut de aconito, quod aliàs præsentaneum venenum est, narrat Plinius, *lib.22.cap.2.* quod cum vino calido datum scorpionum ictibus aduersetur, & ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata, & Signa.

Nerium assumptum magnam inducit circa præcordia angustiam, ventrem inflat, rugitûs in intestinis excitat, aluum mouet, corpus inflammat, syncopen parit, ipsámque mortem, nisi citò succurratur, infert. *Signa.*

Curatio.

Reiecto vel per vomitum, vel per secessum Nerio, æger sæpius bibat decoctum ficuum, dactylorum, folior. maluæ, radic. althææ, sem. lini, aut fœnigræci, vel assumat electuarij diacastorei, aut rob baccar. iuniperi Drach.ij. Inprimis semen rutæ & agni casti cum aceto propinatum proprietate quadam Nerio aduersari scribitur. *Curatio.*

Æger sæpius vescatur ptisanæ cremore, ficubus, passulis, dactylis, saccharo, butyro recenti, lacte, iusculis pinguibus & aliis dulcibus ac mucilaginosis.

CAPVT XVIII.

De Iuglande arbore.

IVglans arbor vix alio, quàm si quis sub eius vmbra somnum capiat, nocet modo, referto; hîc Greuinus, *Iuglans.*

lib. 2. de venen. cap. 22. sibi, cùm aliquando mediâ æstate sub iuglande obdormiuisset, vniuersum corpus refrigeratum fuisse, cum maximo capitis dolore; qui quinque vel sex dies durauit. Et Marcel. Donatus, *hist. med. mirabili, lib. 1. cap. 1.* refert, quòd mulier quædam ruris incola, cùm in meridie sub vmbra nucis arboris dormitasset, in somniis à dæmone opprimi & verberari sibi ipsi visa sit, & præ timore expergefacta, cum sub nucis vmbra se cubasse videret, semidormiens perterrita, à malo spiritu se correptam prædicans, domum reuersa sit, & febri superueniente, ferè capilli omnes deciderint, qui tamen sanitati restitutæ renati sint.

Symptomata & Signa.

Signa. Qui sub vmbra juglandis arboris diutiùs versatur aut dormit, ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepsiam vel apoplexiam incidit.

Curatio.

Curatio. Symptomata verò ista tolluntur lotione capitis cum lixiuio, in quo betonica, hyssopus, majorana, lauendula, pulegium, rosmarinus, saluia, spica vel stœchas cocta fuerint; vel irroretur caput aquâ rorismarini, majoranæ, saluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò species diambræ, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci, galliæ moschatæ, vel ex herbis cephalicis supra dictis paretur decoctum, & addito melle anthosato ægro exhibeatur. Vtiles etiam sunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus sit vinum generosum.

CAPVT XIX.

De Esula.

Esula. Esulæ siue Tithymalli quamuis plures sint species: omnes tamen secundum omnes partes haud parùm venenatæ sunt. Et licet Esula non ex eorum venenorum genere sit, quod simpliciter tale est, & nullum in medicina habet vsum, sed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen si non præparata, vel nimiâ quantitate sumatur, grauia symptomata excitat.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Nimirum statim nauseam, singultum & vomitum copiosum, cordisque anxietatem excitat, corpus totum inflammat, sitim infert vehementissimam, hepatis temperiem & constitutionem summopere destruit, ventris dolorem, & periculosum alui fluxum parit, quem vt plurimùm conuulsio, & hanc ipsa mors consequitur.

Curatio.

Curatio. Vomitus ab assumpta Esula proueniens non statim sistendus, sed potiùs, vt materia venenata statim euacuetur, promouendus: quòd fit aquâ hordei tepidâ, cum oleo anethino vel violar. exhibitâ. Hinc clyster refrigerans & abstergens è decocto herbarum emollientiũ, seminibus 4. frigid. major. mucilag. sem. psyll. vel cidon. ol. rosar. violar. vitello oui paratus iniiciatur.

Antidoti loco exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, corallia rubra, cornu Cerui præparatum, theriaca cum vino vel aqua carduibened. Vtile est & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vtatur butyro recẽti, ptisanæ cremore, amygd. dulc. iusculis pinguibus, ol. & emuls. amygd. dulc. vt & emulsione sem. 4. frigid. major. excorticator. factâ cum aq. hordei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile est & lac recens mulctum.

CAPVT XX.

De Nuce Vomica.

Nux vomica. Qvamuis sunt, qui nuces vomicas canes & aues quidem interficere, hominibus verò nullam noxam inferre putant: eas tamen intra corpus sumptas hominibus quoque lethales esse, experientia docuit.

Nux vomica an hominis sit venenum? [Equidem hîc inter venena, quæ etiam homini nocere possunt, recensui Nucem vomicam. Quia verò nonnulla adhuc dubia de ea occurrunt, & nonnulli etiam eandem alexipharmacis admiscent, quædam adhuc addenda videntur, & inprimis experientia consulenda. Canibus & felibus venenum esse Nucem vomicam, extra dubium est. Et ipse vidi canem, cui nux vomica exhibita fuit, intra horæ spatium cum magnis conuulsionibus interiisse. An autem hominibus venenũ sit, dubitatur. Medici Noribergenses *in Nota ad Electuarium de Ouo* scribunt: Experientiâ comprobatum est, Nucem vomicam potiùs canibus & felibus, quàm hominibus aduersari. Et sunt Autores, qui medicamentis alexipharmacis eam admiscent. Ita Electuario de Ouo Nux vomica admiscetur. Et Iodocus VVillichius pulueri suo expulsiuo ℥ 1 ß. admiscet, etsi hîc de pondere, ánque ℥ i ß. vel ʒ ß. legendum sit, dubitatur.

An sit vomitorium? Quo fine autem alexipharmacis Nux vomica admisceatur, an vt vomitorium, an vt alexipharmacum, an vt narcoticum, dubium. Renodæus *Antidotar. lib. 3. sect. 1. cap.* 10. equidem etiam alexiteriam vim huic Nuci tribuit: maximè tamen ob vomitum prodesse scribit. *Nonnulli,* inquit, *Nucem vomicam reformidant, quòd felibus & canibus deleteria sit, ac præsens venenum; sed huic dubitationi multoties satisfecimus. Nam brutorum natura longè distat ab hominis conditione, cui sæpe venenum est, quod illis pabulum familiare; & contrà. Coturnices vescuntur helleboro, & sturni cicutâ, à quibus homo enecatur: contrà aloë & amygdala amara enecant vulpes; homo verò illis vtitur ad salutem. Præterea Nux vomica, cum habeat vim alexiteriam, etiam vomitui prouocando magis confert. Nam morbis contagiosis vomitus mirificè prodest, maximè verò his, quibus prima regio corporis humoribus scatet. Sic enim, partibus præcipuis malignâ colluuie liberatis, facultas fit vegetior, & ad expugnandum virus alacrior.* Hæc Renodæus.

An Narcoticum. Cont. Gesnerus autem ob narcoticam vim Nucem vomicam alexipharmacis admisceri putat, dum *epist. lib. 1. p. 33.* ad Achillem Gasserum ita scribit: *Nucem vomicam,* inquit, *narcoticam esse de quo dubitabam, iam certius cognoui. Curaui enim, vt scrup. semis eius daretur cani cum carne cruda. Is deuorauit, post horam mediam obdormiuit, & intra quatuor horas periit, cùm inter dormiendum modò capite, modò cruribus ipsum conuelli apparuisset. Tum alteri etiam cani tantundem huius nucis similiter dedimus, & post horas ferè tres, cùm grauia symptomata ipsum iam inuasissent, antidoti Saxonicæ ʒ ß. cum carne cruda dedimus. Quod cùm deuorasset, sanatus, & nihil mali passus est, etsi non euomuit. Ergo quod de opio scripsi, lui pestilenti ipsum resistere, antidotis mixtum, id Electuarij etiam de Ouo dicti argumento probabitur, quod non opium quidem, sed Nucem vomicam, opio fortè vehementiorem vim refrigerandi, recipit.* Hæc Gesnerus. Et *Epist. seq. p. 34. opij vim.* scribit, *contra pestem præcipuam esse, testatur etiam solanum syluaticum (Dollvvurtz) quod in pestilentia porcorum efficacissimum est, vt Tragus scribit: Vim enim habet opij.* Et *ibid. p. 45. fac. b.* ad Io. Culmannum: *Opium,* inquit, *antidotis, vt alijs multis, contra alia venena diuersa, & maximos quosque morbos, misceri puto. Primùm quoniam theriaca, cuius vis ad pestem maxima est, plurimum habet opij, non quidem opinor, vt feruorem & acrimoniam aliorum mitiget corrigátve,* sed

sed propter vim suam peculiarem, quâ tollit dolores, & subtiles ac penetrantes humores, vaporésque venenosos coërcet, ac sistit, vt aliâ priùs viâ euacuentur, quàm ad cor pertingant. Habent & alia veterum antidoti innumera, & laudatum contra pestem Andreæ Lacunæ remedium, euphorbium simul atque opium recipit. Times tu, ne parum nihil faciat, nimium verò perimat, mediocre profuturum sperato, non solum, neque per se, sed cum aliis multis conuenientibus mixtum. Audiuisti fortè de noua antidoto Saxonica, contra venena omnia, & pestem mirè efficaci, ea non quidē opium, sed eiusdem facultatis herba, quam pro aconito primo D. Fuchsius pinxit, folia fructúsque recipit. Electuarij de Ouo compositionem pôsti, id Nucem vomicam, cui frigiditatem in quarto tribuunt, requirit. His antidotis opium, aut similia aufer, animam abstuleris, hoc est, basin, & vim præcipuam earum. Hæc etiam Gesnerus. De opio etiam Iohan. Hennemannus Reysing, Ciuis meus, *in Idea Loimode, pag.* 38. scribit, se expertum scire, quid opium possit, si alexipharmacis misceatur, in feruore hoc spiritali exstinguendo. Addítque, quando expulsiuis miscetur in rectâ dosi, tunc spiritus illius contagiosi motum sistere, vbi expulsiuum medicamentum post illum vnà cum corrupto humore faciliùs à corde arcere, & ad cutim propellere. Alij planè vim alexipharmacam Nuci vomicæ tribuunt. Exstat Epistola, *in Notis D. Doringij ad Tract. Iod. Vvillichij de peste*, in qua Autor Epistolæ scribit, inter Medicos Germanos esse, qui Nucem vomicam, vt alexiterium non vulgare, commendant, & in vsu habent frequenti, non solùm in præcauenda, sed etiam curanda peste: & in multis Saxoniæ locis, vbi serpit contagium, scrupul. vnum, vel duos sine periculo exhiberi, haberéque vim mirificam contra venenum pestilens; cùm sudores valde moueat, & aluum quoque subducat. Et olim Medicum Lipsiensem, Gasparum Keglerum, puluerem seq. magno successu exhibuisse: ℞. *Pilul. pestilential.* ℥ j. *nuc. vomicæ, exempto cortice, & limâ in puluerem redactæ* ℥ ß. *vnicornu boni* ʒ j. vel illius loco *C.C. tantundem*. F. Puluis, cuius ʒ j. adultis cum aquis appropriatis præbetur. Alios simpliciter ex ouo puluerem exhibuisse, & mulieres in quodam Monasterio, in Nariscis sito, loco præseruationis magnam copiam illius absumpsisse, nec vllum vomitum, aut aliud perniciosum symptoma, inde esse subsecutum. In aqua etiam contra calculum, quæ Fuggerorum appellatur, satis multum de nuce illâ absumi. Imò Ciuem suum quendam puluerem istius Nucis vomicæ, quoties sudorem in balneo elicere voluit, antè sumpsisse, & affirmasse, ipsius patrem idem factitasse, persuasum, hoc remedio sese à multis morbis tutum reddi posse, præsertim tempore pestis.

An alexipharmacum.

Sententia Tabernæmontani.

Tabernæmontanus, *lib.* 3. *cap.* 14. scribit, quòd nux vomica (& quidem quæ hodie pharmacopœis nota est) ℥ ij. pondere hominem enecet, ʒ j. verò pondere sumpta hominem quasi ebrium reddat, & proinde vsurpetur ad dolores sedandos.

Autoris.

Cùm ergo hac de re tanta Autorum sit dissensio, aliquid decidere non ita facile est. Inprimis, quod mirum, in re adeò vulgatâ, de huius nucis natalibus non satis constat, nisi quòd Mercatores ex Alexandria Ægypti Venetias eam afferri referunt, & experientiæ contrariæ alleguntur; ac propterea experientia ampliùs consulenda est. Vt tamen aliquid addam, illud principio rectè à plerisque affirmari puto, licèt canibus & felibus præsens venenum sit. Nux vomica: non tamen inde sequi, etiam homini esse venenum. Nam, vt rectè Lucretius habet.

Quódque aliis cibus est, aliis fuit acre venenum.

Et

Praterea nobis veratrum est acre venenum:

At capris adipes & coturnicibus auget.

Non est vomitorium.

Quo verò fine antidotis misceatur, cùm Autores dissentiant, primò Renodæi opinionem parum probabilem existimo, dum vim vomitoriam tribuit nuci vomicæ vulgari; cùm tamen nulla vel in simplici, vel in antidotis, quibus admiscetur, vt el. de ouo, vis vomitoria deprehendatur. Quòd verò vis vomitoria tribuitur nuci vomicæ, inde natum, quòd apud Autores nux Metalla & Vomica confunduntur, & vni ex his vis vomitoria competit. An verò nostra nux vomica sit antiquorum Metella vel vomica, iam non dispuro. Hoc certum est, nucem vomicam officinis hodie notam non esse vomitoriam, & malè huic, quod alteri vomitoriæ competit, tribui. Ideóque nostram istam esse nucem Merellam, existimat Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Veram verò nucem vomicam esse angulosam, & drachm. vnius pondere vomitum ciere, & inde etiam nomen habere scribit.

Nux metella & Vomica differunt.

Deinde etiam non puto, nostram istam nucem vomicam habere vim alexipharmacam. Neque dum satis experimentis probatum est, neque credibile, quod aliis animalibus est præsens venenum, homini esse alexipharmacum. Et licèt hoc negare nolim, sudorem ciere posse: id tamen etiam opio, & aliis narcoticis, commune est, quæ nullam vim alexipharmacam habent.

Non alexiterium.

Malo ergo Gesnero & Hennemanno assentiri, qui ob vim narcoticam, eodem modo vt opium theriacæ & Mithridario admiscetur, nucem Vomicam Electuario de Ouo, & aliis contra pestem remediis admisceri statuunt. Habere autem talem vim, experimenta Gesneri anteà allata probant. Et Gaudentius Merula, *in memorabilibus*, scribit, aues quoque, si nux ea illarum cibis admisceatur, reddi attonitas, vt manu capi possint. Cum quibus consentit Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Cùm enim narcotica non solùm spiritus, sed & vapores acres ac venenosos coërceant, vt veneni pestilentis impetus nonnihil sistatur, non incommodè narcotica antidotis admiscentur.]

Sed narcoticum.

Symptomata & Signa.

Signa.

Assumptam nucem vomicam statim nausea, vomitus copiosus, sitis vehemens, alui fluxus immoderatus, pectoris angustia, subita virium prostratio, sudor frigidus, conuulsio, tandémque, nisi citò succurratur, mors sequitur.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis, ita & in hoc veneno necessarium est, vt id statim è ventriculo reiiciatur, hausto hydromelite, in quo raphanus vel simile quid decoctum sit; hinc aluus iniecto clystere emolliente & refrigerante eluatur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pondere cum vino, cortices citri vel succus eius, rob myrti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pineæ, amygdalæ dulces, prisana hordeacea, carnes & iuscula gallinarum. Potus sit lac recens mulctum adhuc calidum, vel vinum aqua fontanâ dilutum. Vtile quoque est balneo vti, corpúsque inungere oleo sesamino, anethino, irino, cui aliquid castorei addere licet.

CAPVT XXI.

De Elleboro.

Elleborus.

DE Elleboro albo (hunc enim, vbi simpliciter, & sine adiectione Elleborum nominatur, intelligendum esse, docet Galenus, 5. *aphorism.* 1.) autores dissentiunt, & nonnulli eum è numero medicamentorum planè relegandum censent; alij magnis laudibus extollunt. Autor lib. 1. de plantis, *cap.* 3. hyoscyamum & Elleborum hominibus venenum esse, & Alexander Aphrodisæus, *in præfat. Problem.* veratro coturnices, cicutâ sturnos vesci, quæ hominibus venena sint, scribit. Et Galenus, 6. *epid. comm.* 5. *text.* 35. scriptum reliquit, in Doride, Beotia ac Thessalia plurimos ex esu coturnicum musculorum distensionibus fuisse correptos

quoniam helleboro eæ vescerentur, idque & Athenis quibusdam accidisse. Et Mesue helleborum reiicit, quia præfocationem inducat; Auerroës verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contra negari non potest, Hippocrati & antiquis in frequenti vsu fuisse helleborum, & Plinius, *lib. 25. cap. 5.* scribit, hellebori vsum adeo promiscuum fuisse, vt plerique studiorum gratiâ ad peruidenda acriùs, quæ commentabantur, eum sæpius sumpserint, vt peculiariter fecit Carneades Academicus, qui scripturus aduersus Stoici Zenonis libros, candido helleboro superiora purgabat, ne quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia vsque animi redundaret, & constantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam vsurpando agit Aëtius, *tetrabibl. lib. 1, serm. 3. cap. 120. & seqq.* Paulus Ægineta, *lib. 7. c. 4.* Oribasius, *lib. 7. collect.* Cæl. Aurel. *lib. 3. acut. cap. 13. & lib. 1. tard. passion. c. 4.* Et ita quidem helleborus apud antiquos in frequenti vsu fuit, vt in prouerbia plura abierit. *Bibe elleborum.* Et Demosthenes Æschinum monet, vt helleboro se purget. Lucianus, *in Dialogo Menippi ac Tantali*, ait: Desipis, Tantale, & vt verè dicam, helleboro tibi poto opus est. Et: *Nauiget Anticyras.* Ac:

Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Lycino commiserit.

scribit Horatius. In Anticyris enim maxima hellebori copia fuit.

Verùm controuersia hæc distinctione commodâ adhibitâ facilè componi potest. Diximus enim iam supra ex Galeno, *6. epid. com. 6. text. 5.* quòd venena sint duplicia; alia simpliciter talia, quæ nec ægris prosunt, sed semper nocent, quædam, quæ licet interdum noceant, & hominem interimunt, quandoque tamen, & secundum artem adhibita in vsum medicum venire possunt. Atque in posteriore, non priore genere collocandus est helleborus albus. Quamuis enim in vsum medicum venire possit, & apud antiquos frequentissimè vsurpatus sit, vt ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Baptista Codronchius docuit: non rarò tamen etiam nocuisse, & homines interemisse obseruatum est. Ita scribit Antoninus Beniuenius, *de abdit. morb. & sanat. caus. cap. 51.* cùm imperitus quidam cuidam quartanâ laboranti helleborum propinasset, eum intra sex horarum spatium mortuum esse; & alium eodem modo ex hellebori vsu mortuum esse, *ibid. cap. 52.* refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui *5. aphorism. 1.* conuulsionem ex helleboro lethalem esse scribit. Et Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 32* quendam laborantem, cum sumpsisset hellebori sesquidrachmam, mortuum esse refert.

Symptomata & Signa.

Signa. Nimirum helleborus vel non præparatus, vel largiùs sumptus violentam supra & infra excretionem, ingentésque ventriculi & intestinorum cruciatûs ac tormina, singultumque excitat; Præfocationem, respirationis difficultatem, mentis turbationem, subitam virium prostrationem, cordis palpitationem, lipothymiam, corporísque totius tremorem infert, ægrique tandem vel suffocati, vel conuulsi moriuntur.

Curatio.

Curatio. Etsi verò helleborus vomitum excitat: tamen is non sistendus, sed potiùs promouendus, & propterea vomitorium è radice raphani, semin. anethi, atriplicis, genistæ, in hydromelite coctis, exhibendum, & aliquoties repetendum, Si clystere opus, paretur is è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althéæ, addito oleo anethino, & ouorum vitellis.

Antidoti loco exhibeatur pulu. ß. aut rad. nymphéæ albæ, vel sem. pastinacæ Drach. ij. cum vino, vel ex absinth. scordio, aniso, cumino, nardo Indica & castoreo paretur puluis, & cum vino offeratur, vt & theriaca vel Mithridatium.

Ad strangulationem inhibendam detur galbani Drach. ß.

Ad ventris cruciatûs & tormina sedanda sacculus è furfuribus, sale, cumino, pulegio, mentha, ruta, & lauri baccis paratus, & in vino vel lacte coctus extra calidè applicetur.

Vel: ℞. *Mithridatij, castorei, ol. nuc. moschat. express.* an. Drach. j. *ol. rutac.* q. s. Fiat Linimentum.

Qua ratione hypercatharsis & nimia purgatio sistenda sit, dictum est *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 2. cap. 6.*

Singultus etiam quomodo curandus sit, dictum eodem *lib. 3. part. 1, sect. 2. cap. 10.*

Tandem quâ ratione conuulsionibus, quæ accedere solent, occurrendum sit, dictum *lib. 1. part. 2, cap. 28.*

CAPVT XXII.

De Grano Nubiæ, Erica baccifera, Herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Abouai, Hiucæ succo, Melle venenato.

Reliquas plantas venenatas vno capite coniungemus, & symptomata ac morbos, quos inducunt, inprimis referemus. Vbi curatio non addetur ad communia illa confugiendum, lapidem Bezoar, terram sigillatam, bolum Armenum, theriacam, Mithridatium & similia.

A pluribus annotatum, granum Nubiæ dictum, omnium venenorum pessimum. De quo Iul. Cæs. Scaliget, *exerc. 153. sect. 11.* scribit; In Nubia, quæ est Æthiopia sub Ægypto, granum est, quod deuoratum expellir animantes vitâ. Decima pars intra horæ quadrantem interficit. Et de eodem Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* scribit: In Nubia reperitur quoddam veneni genus, cuius si granum vnum propinetur decem hominibus, omnes statim iugulat spatio quartæ partis horæ: sin autem detur vni homini, illum statim interimit. *Granum Nubiæ*

Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones ad montem Brottenbergum, *Apenbeer*, hoc est, simiarum baccas, nominant, ita dici existimat Iohannes Thalius, *in descriptione Hercinia*, quòd esus earum vberior capiti noxia quædam inferat symptomata, atque deliræ subsequantur gesticulationes, ratione nonnihil interturbatâ, vt is, qui vsus fuerit copiosiùs, simiarum instar sese habere gestu ridiculo videatur. *Erica baccifera.*

Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, de qua Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 4.* In Thracibus, Bithyniam incolentibus, inuenit homo quidam herbam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus cùm facinus diligenti inquisitione dignum putaretur, herbarium comprehendunt, & ad gentis Magistratum ducunt. Is cùm non solùm hominem necare studeret, sed si quis alius herbam aut didicisset aut docuisset, à nullo siquidem ipsam didicisse veneficus asseruit, verùm in suburbanum cùm aliquando suillum iecur deferret, vrgente ventre super herba quadam iecur deposuisse, quod aliquantò pòst cùm sustulisset, vidisset ex vniuerso iecinore sanguineos riuulos ad herbam confluere. Ex hoc coniectura factâ, corpori sanguinem ea detrahi posse, periculo mox in obuio quodam facto, vt verum comperit, quod fortè sperabat, ad malos vsus herbam deinceps transtulisse, se tamen alicui alij eam monstrasse negauit. Hæc herbarius ille diu inter quæstiones habitus retulit. Populi verò Magistratus cùm illis in locis nasci hanc herbam ex rei dictis accepisset, vinctis oculis ipsum ad supplicium duci iussit, ne cui inter eundum herbam indicaret. *Herba hæmatogoga.*

Datura. Venenata est & Datura, seu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib. 2. cap.* 24. Inijcitur à furibus hic flos, aut eius semen, in cibos eorum, quos deprædari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum soluuntur, magna cum libertate sinentes, quod libitum est, deprædari. Durat verò hæc mentis alienatio viginti quatuor horarum spatio. Et de eadem refert Christophorus à Costa, *lib. aromat. pag.* 78. Mala, *inquit*, inualuit consuetudo apud impudicas mulieres, quòd huius seminis in puluerem triti Drach. ß. ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materiâ præbeant. Miset, qui eum hausit, diu veluti mente alienatus remanet, aut ridens, aut eiulans, aut dormiens, plerunque etiam alteri colloquens & respondens, vt interdum etiam sana mente præditum esse credas, tametsi mentis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones confert, & colloquij habiti planè sit immemor, postquàm ad se redit. Additque, neminem tamen, qui id sumpsisset, necatum vnquam comperisse, tametsi nonnullos conspexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quæ si fuerit nimia, interimit.

Flos Africanus. Florem quoque Africanum, vt Dodonæus, *hist. stirp. pent. 2. lib. 3, cap.* 12. docet, præditum esse venenosa potentia, odor ingratus caput aggrauans, cicutæ similis, qualis Lycopersij succo, ostendit. Deinde experimentis nonnullis constat. Memini enim, *inquit* idem Dodonæus, in puero, qui flores mandere inceperat, labia & os inflata me videre, sicut crebrò iis accidit, qui cicutæ fistulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquandiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caseo permistos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò pòst mortua fuit. Mures quoque, qui semen arrosetant, mortui feruntur reperti.

Lolij semen. Lolij etiam semen vim malignam obtinet, & panis, in quo lolium fuerit, stuporem quendam & veluti temulentiam esitantibus parit, cum inexpugnabili ferè somno. De quo Galenus, 6. *de simpl. med. fac. &* 1. *de aliment.* refert, quòd, cum anni constitutio praua aliquando fuisset, lolium tritico affatim innasci cótigit, quod cùm neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris accuratè purgassent, neque pistores, quòd paucus esset tritici prouentus, multis caput dolere cœpit. Ineunte verò æstate in cute multorum, qui comederant, vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subsecutum. Et VVierus, *de præstig. dæmon. lib. 3. cap.* 18. narrat, quòd mulier quadam ad rem intentior, cùm trituratores in multas dies conduxerat, cutârit ex lolio diligenter excreto, molito, pinsitóque, admistâ secalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cùm essent pasti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cùm essent aliquandiu totati vertigine, lassi ad vnum omnes in profundum longúmque inciderunt somnum, vt pro labore, quem vetulæ præstare oportuisset, ipsi continuò stertetent, donec ea tandem post alterum aut tertium diem, errore animaduerso, victûs tationem mutaret.

Mangas. De Mangas syluestris, & lactariæ herbæ Maluaticæ veneno ita Christophorus à Costa, *lib. 1. aromat. pag.* 70. scribit: Syluestre reperitur Mangas, Brauas nuncupatum, adeo præsentis veneni, vt indigenæ illo se mutuò perimant. Nam si quis paululum ederit, illico moritur. Interdum oleum admiscent, ad exacuendam eius vim, vtque celeriorem perniciem afferat. Sed quocunque tandem sumptum modo adeo celeriter perimit, vt hactenus nullum sit repertum antidotum ad eius vim compescendam.

Ahouai. Et de Ahouai narrat Carolus Clusius, *annot. ad cap.* 11. *lib. 1. aromat. Garciæ ab Horto*, quòd eius nucleus præsentissimum sit venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & dissidiis, præsertim verò viri, leuissimâ occasione vxoribus infensi, aut contrà vxores viris indignatæ dare solent.

De Hiuca referunt Cardanus, *de subtil. lib.* 12. & I. C. Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 5. & 8. quòd eius succus lethalis sit, farina verò salubris, ita vt ex ea panem forment. *Hiuca.*

Tandem mel quoque interdum venenatum est, de quo Galenus, 10. *de simpl. med. fac. circa initium*: Quidam, *inquit*, Medicis duobus ad vnguentariorum officinam conspectis, attulit ad eos mel, venditurus scilicet, illi vbi gustassent, de pretio discepranttat hic, tanquam illi parum offerrent, properè subducit sese: verùm Medicorum neuter seruatus est. Et Plinius, *lib.* 21. *c.* 13. hæc habet: Tantum pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta, nec dixête autores, è quibus floribus ea fierent. Nos tradēmus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum appellata, Ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. (Dioscorides, *in* 6. *lib.* in Aconitum, quod ibi copiosum nascitur, culpam omnem reiiciendam censet, eadémque symptomata in his sequi, quæ aconito sumpto.) Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor aliens, sternutamenta protinùs mouens, quod ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim teptæsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & rutâ: salsamenta etiam, si reiiciantur, sumpta crebrò. Et *paulò pòst*: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorū mellis, quod ab insania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore Rhododendri, quo scatent syluæ. *Mel venenatum.*

PARS OCTAVA.

De Venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De Venenis ab animalibus in genere.

Estant tandem venena, quæ animalia venenosa homini communicant, id quod varijs modis accidit. Alia enim animalia venenosa morsu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium serpentum genera, mus araneus, scolopêdra, canes & alia animalia rabida; alia lædunt ictu vel aculeo, vt scorpius, aranei & phalangia, vespæ; inter pisces pastinaca marina, draco, turtur: alia saliua & sputo, vt ptyas: alia vrinâ, quomodo glires vle era maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicāt, quo modo torpedo per tridentem piscatoris manum stupefacit. Et miles apud Auicennam per hastam, quâ serpentē vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus est. Nocent etiam animalia venenata, si venenum eorū extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium est venenum animalium venenatorum, si in potu seu cibo vel à malitioso aliquo propinatum, vel fortuitò & incuriâ sumptum fuerit. Ita Nicolaus Florentinus refert, in Cœnobio quodam sumpto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus, omnes monachos fuisse intetemptos. Sic memini hîc VVitebergæ ciuis cuiusdam commensales omnes Studiosos, postquàm pisces coctos comedissent, ægrotare cœpisse, & aliquot etiam ex iis mortuos esse. Cùm verò alij aliter de caussa indicarent, *Venenorum ab animalibus differentia.*

indicarent, tandem compertum est, pisces illos ab ancilla incauta coctos fuisse in aqua, in qua glis suffocatus erat. Et inprimis venenatorum animalium fel, si minimâ etiam quantitate sumptum fuerit, lethale esse, Galenus, *5. de simpl. med. fac. cap. 9.* docet. Et Plinius nullâ alia parte, præcipuè in serpentibus, deterius venenum esse scribit, *lib. 29. cap. 6.* Et omnino quæcunque animalia vel venenosa sunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & hepati interdum aliquid venenatæ qualitatis communicatur. Memini me in historia nauigationis Hollandorum in nouam Zemblam legisse, cùm hepar vulpinum comedissent, omnes periculosè ægrotare cœpisse. Quod aliunde factum non puto, nisi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in vesicula fellis in vulpe collectum, & hepati etiam communicatum fuit.

Sunt autem venenata animalia vel ex se & suâ naturâ, vt serpentes, scorpius, bufones, araneus, & huius generis alia; vel etsi de se non sunt venenata, ex victu venenato talia euadunt, qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Rex. Qua de re etiam supra, *part. 2. cap. 3.* dictum: vbi simul quæstionem mouimus; an animalia, aliàs homini esculenta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia sint, & tutò in cibum venire possint, quæ nec hîc prætereunda. Etenim multa sunt animalia, quæ cibis nobis venenosis, sicut sturni cicutâ, pascuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ serpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique inter quos Langius, *lib. 1. epist. 69.* existimant, talia animalia sine omni periculo comedi posse, & quidem verum est, in talibus venenosum cum excrementis expelli, vtile saltem corpori assimilari. Quia tamen vix fieri potest, quin aliquid etiam venenosi corpori apponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Regis filio appatet: non malè censet Matthiolus, *in præfat. in 6. Dioscorid.* talium animalium carnes non planè sine noxa esse, præsertim si frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quod lac animalium, quæ herbis purgantibus pastæ sunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominùs vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, *6. epid. comment. 5. text. 35.* referunt, & ipsa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi vescuntur, & gallinis, quæ absinthium deuorant patet; cùm illarum caro saporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem absinthij referat. Et iam olim mensas coturnices damnasse, quia veratrum ipsis sit gratissimus cibus, Plinius, *lib. 10. cap. 23.* scribit. Et Galenus, *in comment. in modò allegat. loc. Hippocratis*, refert, quòd in Doride, Bœotica & Thessalia, omnibusque finitimis regionibus multi ex coturnicum esu conuulsione correpti sint, quoniam scilicet veratro illæ vescantur. Atque nouisse se scribit, aliquibus Athenis idem accidisse, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant. Nisi quis forsan statuere velit, eiusmodi animalia habere vim alexipharmacam, quâ venenatam qualitatem extinguant: sicut de Salamandra scribit Plinius, *lib. 29. cap. 4.* quod à quibusdam animalibus, vt suibus, manditur, domante eâdem illâ rerum diffidentiâ.

An animalia venenis victitantia tutò comedi possint.

Cæterum animalia venenata longè deteriora & venenosiora euadunt, & venenum ipsorum intenditur, si venenatis victitent; vt Plinius etiam docet, *lib. 10 cap. 72.* Et vesparum ictus periculosiores esse, si vespæ antea serpentibus victitarunt, idem, *lib. 11. cap. 53.* annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno sumpto perierunt, venenata euadunt, & propterea vsus eorum non tutus. Sic refert Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 14.* cùm venatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obsoniorum genera apparassent & coxissent, omnes, quicunque esitarunt, non multo pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios sociorum morte prudentes sibi prospexisse. Et Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 65.* narrat, famulum Arubæ tabefactum ad mortem, quòd gustasset carnem gallinæ arsenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tutò comedi possint; dubium est. Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 10.* refert, Dacos & Dalmatas telorum cuspides Helenio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis sagittis confossos, nullam comedentibus læsionem inferre. Verùm hic animaduertendum, quale venenum sit, quo tela inunguntur. Si enim venenum sit, quod etiam homini noxium est, non tutum est, carnem eiusmodi telo interfecti animalis comedere; aut certè, quod venatores nonnulli facere solent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata resecanda, antequam venenum in totum corpus penetret. Si verò venenum, quo telum tinctũ fuit, animali quidem illi sit venenum, non verò homini, tutò eiusmodi caro comedi potest.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Venenum ab animali venenato illatum esse, plerunque ex ægri relatione innotescit. Si verò ignoretur, an morsus vel ictus venenatus fuerit, id ex eo patefit, quòd post morsum vel ictum pars læsa statim valde intumescit, inflammatur, dolore grauissimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia symptomata, quæ venenis sumptis superuenire solent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si homo seu morsu seu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculosissimum est, si morsus vel ictus arteriam læserit. Tunc enim venenum facilè ad cor penetrat, & syncope accedit, ac homo perit.

2. Nec periculo caret, si neruus aliquis sit læsus. Nã non solùm dolor excitatur, sed & cerebro, præcipuè si id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauia symptomata excitantur.

3. Si verò vena saltem sit læsa, minus periculum est, cùm saltem humores corrumpantur.

4. Minimè periculosum est, si nullum vas sit læsum.

Curatio.

Curatio. Quomodo curatio institui debeat, si venenum morsu, ictu, saliuâ, vel quocunque modo corpori immissum sit, supra, *part. 5. cap. 7.* dictum, vt nihil hoc loco ampliùs addere opus sit. Alexipharmaca verò, quæ cuiusque venenosi animalis veneno propria sunt, postea in speciali de venenosis animalibus tractatione proponentur.

CAPVT II.

De Serpentibus in genere.

Serpens. E Venenosorum animalium numero Serpentes inprimis sunt: de quibus historiæ animalium scriptores videantur. Nos pro instituti nostri ratione hoc saltem monemus; serpentis nomen sumi dupliciter. Primò generaliter, pro omnibus serpentibus, ita vt etiam vipera sub eo comprehendatur. Deinde in specie, vt viperis opponitur; quo modo serpentes dicuntur animalia illa repentia ouipara; viperæ verò, quæ viua animalia pariunt.

Serpentum temperamentum. Solent autem Autores certare de temperamento serpentis. Quam quæstionem etiam Mercurialis, *de venen. lib. 1. cap. 2.* tractat, dum alij, vt Galenus, *lib. 2. de temperam. cap. 5.* Plinius, *lib. 10. cap. 72.* frigidos serpentes; alij contra, vt Auicennas, *6. quarti, tract. 3. cap. 21.* calidos esse statuunt. Verùm quæstio hæc ad propositum

propositum nostrum nihil facit; cùm certum sit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam serpentum consistere, sed in occulta qualitate & proprietate.

Quot modis nocant. Quinque autem potissimùm modis serpentes homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (vt de formidabili aspectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morsu periculosum, & hominibus lethale vulnus infligunt. Secundò etiam sputo & saliuâ nocent. Tertiò serpentes etiam quidam halitu & occultis effluuiis hominem interimere possunt; ita quidem, vt, etiamsi corpore suo hominem non tangant; medio tamen gladio, lanceâ, vel ligno eidem nocere possint. De serpente, cuius Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 6. mentionem facit, quique, cùm à milite quodam hastâ confixus esset, virulentam vim per hastam ad manum transmisit, quam primùm infecit, & deinde totum corpus, antea etiam dictum. Simile quid Matthiolus, *in præfat. ad libr. 6. Dioscorid.* narrat, de vinitore quodam Tridentino, qui cùm horrendi serpentis capiti hastam satis longam infixisset, ac serpentem fortiter se contorquentem pro viribus teneret, magno statim tremore correptus, & de vita periclitatus est; qui etsi theriaca & aliis antidotis ad vitam reuocatus est; duobus tamen annis postea vniuersi corporis stupore, in lecto semper decũbens, ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Et I. C. Scaliger, *exerc.* 200. haud procul Dertona Palauicinum quendam, cùm Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deletos se audiuisse è fortissimo Equite, Antonio Lazaro, narrat. Et Amatus Lusitanus, *centur.* 1. *curat.* 62. refert, virum Anconitanum cùm lignis, lapidibus, ac gladio serpentem immẽsæ longitudinis & crassitudinis interfecisset, illico de dolore capitis quæri cœpisse, febricitasse, & die vndecimo obiisse. Quartò, solo etiam contactu, sine morsu, serpentes nocere possunt. Cuius rei historiam refert Gesnerus, *hist. anim. lib.* 4. *de aquatil. pag.* 528. de Acõtia, seu jaculo Germanorum, vbi scribit, quod in agro Tigurino serpens quidam baculi crassitudine in rusticum insilire conatus sit, quod cum ille cerneret, & sacco, quem ferebat, relicto, fugeret, serpens prosiluit spatio circiter sedecim pedum, non tamen attigit rusticum. Deinde cùm sacci accipiendi caussâ rediret, serpens denuò in eum prosiliens brachium eius sinistrum totum spiris implicauit, idque adeo arctè constrinxit, vt vestigia spirarum imprimeret; non tamen momordit. Nam rusticus statim alterâ manu capite comprehensum abstraxit reiecitque. Brachium verò paulatim putridâ quadam sanie contabescẽs carne nudatum est, omni tamen carne putridâ per Chirurgum extractâ curatus. Quintò, nocent etiam sanguine, si dum conscinduntur, eo crura vel manûs conspergantur. Præter hæc interdum incautis serpentes in vepretis vel circa muros & collapsa ædificia latitantes, hiante ore somnum capientibus per os in corpus irrepunt, ac sæua symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum serpentis in loco affecto tumor, dolor & calor insignis sequitur: sanguis primùm quidem putus, pòst verò saniosus, serosus & graueolens è vulnere effluit: facies flauescens & liuida euadit: exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur, totum corpus colore albo, vitiligini simili inficitur; pili è capite defluunt, quartóque die ægri vt plurimùm moriuntur. Qui halitu venenato ac effluuio serpentum læduntur, plerique etiam moriuntur. In membro saliua vel sanguine serpentis polluto vesicæ rubræ excitantur, caro magis magisque continuò exeditur, adeo vt sæpissime vsque ad ossa caro absumatur.

Serpentem per os hominis ingressum patefaciunt acerbissimi cruciatus ventris, ieiuno præcipuè stomacho affligentes, ventriculi rosiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactisque potu mitescentes, nec non lipothymiæ crebrò accedentes.

Curatio.

Vt generalis anteà proposita curatio hic in specie applicetur, primò si homo à serpente morsus sit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars supra morsum arctissimè liganda. Pars verò læsa copiosis ac profundis incissuris scarificánda, cucurbituláque appositâ sanguis, & cum eo simul venenum extrahendum: plaga postea spiritu vini, in qua theriaca vel Mithridatium dissoluta sint, abluenda. Vel dissecentur pulli gallinacei aut columbini, & calentes adhuc parti læsæ imponantur. Postea etiam imponere vtile est scillã aceto coctam, ficûs & allia contusa; fenum caprinum cum pice, sulphure & cerâ mistum; sal cum melle, origano, hyssopo, rutâ & cœpis. Et quia venena propter similitudinem sui generis venena attrahere solent, serpentum morsibus vel propria axungia, vel capita serpentum trita, vel exta illorum, & præcipuè fel, commodè imponitur. *Curatio.*

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, simul statim alexipharmaca propinanda, & sudor prouocandus. Alexipharmaca autem supra sunt proposita. Imprimis vtilis est Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nonnulli fragariæ cum toto, vt & veronicæ decoctum in vino commendant, alij seminis agni casti Drach. j. vel radic. gentianæ Drach. ij. cum vino exhibitas laudant. Commendatur etiam aduersus serpentum ictûs castoreum Drach. j. pondere cum aq. cardui bened. exhibitum.

Vel: ℞. *radic. gentian. aristoloch. long. baccar. laur. myrrhæ*, an. Drach. ij. *costi amari, folior. rutæ*, an. Drach. j. *spicæ* Scrup. ij. *croci* Scrup. j.

Fiat puluis, & cum melle Electuarium. Dosis Drach. j. vel ij.

A somno, ne vna cum calore & spiritibus somni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu, & occultis effluuiis serpentis alicuius homo infectus sit, ei per alexipharmaca, vt modò dictum, statim succurrendum.

Si membrum saliua vel sanguine serpentis infectum sit, primùm vlcera illa maligna & venenata abstergenda aq. destillatâ, vel decocto flor. origani. Postea puluis sequens vlceribus sæpius inspergendus:

℞. *herbæ cancri mense Iunio, dum floret, collectæ* Vnc. iß. *cineris talpæ* Vnc. j. *exuuias anguium*, num. ij.

Fiat Puluis.

Si serpens per os in hominis corpus ingressus sit, inquirendum; num adhuc in ventriculo lateat, vel ad intestina progressus fuerit: id quod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger infra vel supra ventriculum sentit, facilè innotescit. Si in ventriculo adhuc contineatur, cùm absque suffocationis periculo serpens nec viuus, nec medicamentis interfectus, per vomitum violenter reiici possit, commodissimum est, vt æger toto corpore antrorsum incuruato, capite versus terram inclinato, pedibus verò sursum vergentibus collocetur, posteáque aperto eius ore peluis feruente lacte repletus subiiciatur. Vapore enim illo suaui lactis serpentem allici, & sponte sua per œsophagum egredi ac in lac prosilire, experientia docuit. In intestinis verò si delitescat serpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardui bened. absinthij, scordij, & similium amarorum & alexipharmacorum, vt serpens amaritudinem illam ingratam & vim alexipharmacam sibi aduersam percipiens magis magisque versus intestina crassa descendat: per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibitis serpens per anum sponte sua egredietur. Si verò aliquandiu adhuc *Serpens per os ingressus quomodo eliciendus.*

moretur

moretur, vt natura ad excernendum stimuletur, ferpensque cum excrementis reiiciatur, aloë, & pilulæ ex aloë paratæ, addito succo vel extracto absinthij, exhibeantur.

Plura de serpentibus videantur apud Aristotelem, *lib. 2. hist. anim. cap. 14.* & Plinium, *lib. 8. histor. natural. cap. 23.*

CAPVT III.

De Aspide.

Verùm cùm sint multæ serpentum species, quæ & symptomatum ac morborum, quos inducunt, diuersitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirunt, de iis in specie dicendum. Et vt primò de Aspide, serpente longè venenatissimo, de quo etiam Nicander, venenorum scriptor antiquissimus, primò tractat, primo loco dicamus, disputant etiam de hoc autores, an frigidæ vel calidæ sit temperiei. Galenus, *in lib. quòd animi mores, cap. 3.* aspidem paulò minùs esse frigidum ipsa cicuta; Arabes, & qui eos sequuntur, calidissimæ naturæ esse statuunt, quòd ex eius morsu dolores, incendia & inflammationes membrorum sequuntur. Verùm & hæc disputatio ad propositum nostrum parum facit; cùm illa nocendi vis, quæ est in aspide, neque à caliditate, neque à frigiditate, sed occulta proprietate pendeat; id quod & subiti ac mirandi huius veneni effectus, & ipsa curatio probat.

Aspis.

Eius temperies.

Quomodo noceat.

Aspis autem tam exiguum infligit vulnus, vt id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acûs æquet: per illud tamen tantæ perniciei venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus peruadit, hominemque citissimè è medio tollit. Dolorem tamen exiguum infert, adeo, vt, sicut Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* refert, Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, se aspide, quàm alio veneni genere interimere.

Non solùm tamen morsu, sed & sine morsu solâ inspuitione, hominem enecare potest. Vt enim Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 6.* scribit: In aspidum genere, quæ Ptyas nominatur, ceruicem erigit, & dimetito interuallo, perinde ac rationis tum particeps foret, sine errore venenum corporibus inspuit.

Symptomata, & Signa Diagnostica.

Signa.

Demorsis ab aspide superuenit capitis grauitas, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupor, segnities, somnolentia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oscitationes, spasmus, conuulsio, & tandem, nisi citò succurratur, trium horarum spatio, ipsa mors.

Accidentia sputi iniectionem consequentia cum modò dictis ferè sunt eadem, sed mitiora.

Prognostica.

Prognostica.

1. Venenum aspidum perniciosissimum est, & quam citissimè hominem interficit, vt modò dictum, ac ferè est insanabile.

2. Est tamen quædam differentia pro differentiâ aspidum. Cùm enim tria aspidum genera Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 8.* veteres, & præsertim Nicandrum secutus, constituerit, Hirudinaceus statim interimit; Terrestris autem spatio trium aut quatuor horarum; Ptyas paulò tardiùs.

Curatio.

Curatio.

Ne venenum in corpus penetret, sed per vulnus euocetur, ligaturis, scarificationibus & aliis modis, capitibus præcedentibus propositis, præstandum. Plagæ etiam extra applicetur centaurium viride cum myrrha contusum; item theriaca, vel ruta contusa, vel linteola lacte tithymali madida.

Simul statim alexipharmaca exhibenda, è quibus sunt præcipua theriaca & Mithridarium. Scribit tamen Ambrosius Paræus, *lib. 20. cap. 22.* Christoph. Andream, *in æcoiatriâ*, scribere, Hispaniæ Insulas serpentibus, aspidibus, omnique genere ferarum virulentarũ passim differtas esse, contra quarum morsûs nunquam quicquam præsidij in theriacâ animaduersum & compertum sit. At in sequenti antidoto vires multiplici experientia comprobatas adeo certas & insignes existere, vt illius fiduciâ non dubitauerit, se mordendum quantumlibet effero offerre aspidi. Capit verò id remedium folia thapsi barbati, caryophillatæ, leucoij rubri pari pondere, quæ in aceto acerrimo, & sani hominis vrina bulliant ad partis læsæ fotum. Quanquam si ab ictu multum tempus iam sine remedio exactum sit, omnino satius & certius esse, si æger eius decocti Vnc. iij. ieiunus duabus ante pastum horis hauriat. Ardoynus & rutam veneni aspidis Bezoar esse scribit. Ægyptij in frequenti vsu contra venenum hoc habent acetum vini copiosè sumptum. Vtilis est & gentiana, ac castoreum, cum vino vel aceto propinata.

Vel: ℞. *Radic. aristoloch. rotund. gentianæ*, an. Drach. j. *foliar. rutæ* p. ij. *castorei*, *cassiæ lign.* an. Drach. j. *sem. anisi, citri excortic.* an. Drach. iß.

F. Puluis. Dosis à Scrup. j. ad Drach. j. cum vino vel aceto.

Pars aspidis sputo infecta vrinâ puerorum impubium, vel spiritu vini, in quo theriaca dissoluta sit, frequenter abluenda; simul verò medicamenta alexipharmaca modò proposita exhibenda.

Ab aspide læsus parùm dormiat, multum verò sese exerceat.

De aspide etiam videantur Aëtius, *tetrab. 4. sect. 1, cap. 30.* Ardoynus, *de venen. lib. 6. cap. 4.* Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 7.*

CAPVT IV.

De Ceraste.

Cerastes serpens ita dictus, quòd in capite duas eminentias paruas, quales & cochleæ, instar cornuum habeat, morsu suo vulnus infligit non quidem adeo dolorificum, ob veneni tamen vehementiam maximè lethale, quòd paucissimi ab eo vulnerati euadant, licet vitam nonnunquam in nonum vsque diem protrahant. *Cerastes.*

Symptomata & Signa.

Locus à Ceraste morsus in tumorem capiti claui non absimilem attollitur; è vulnere sanies exit modò pallida, modò nigra; pustulæ exoriuntur liuidæ; nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumescunt, oculi caligant, mens alienatur; circa inguina & poplites dolor excitatur, procul dubio ob retractionem magnorum neruorum, qui eas partes perreptant; genitale intenditur, vires prosternuntur, ægrique examines moriuntur. *Signa.*

Curatio.

Maxima curationis spes est in membri læsi amputatione, si locus membri & conditio id patiatur, quod si fieri non possit, omnis caro circa locum affectum abscindatur, vel ad minimum profundè scarificetur, cucurbitulisque appositis sanguis copiosius eliciatur, & plaga aquâ vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morsui postea imponit Auicennas cataplasma è mentastro mõtano, hyssopo, melle, & sale. Vtile est & id, quod fit è farina orobi, scilla, ficubus, allio & sale, cum pice. Sunt qui ranas fixas, vel auem alaudam contusam vulneri imponunt. *Curatio.*

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea de-

de serpentibus sunt proposita, & postea de viperarum morsu proponentur. Ardoynus, *lib. 6. de venen. cap. 5.* veneni huius Bezoar rutam esse asserit Laudatur & semen raphani cum vino sumptum, decoctū item serpilli, herbæ Kunigundis, aristolochiæ, gentianæ, ex vino paratum. Vt & succus artemisiæ, rutæ caprariæ scabiosæ.

Mira de Psyllis, Libyæ incolis, in curatione demorsorum à Ceraste plures autores referunt, quòd scilicet vel solâ saliua suâ illitâ, vel aquâ, quâ os colluerunt, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubitu cum ægrotis, eos curare potuerint, vt hac de re Ælianus, *lib. 1. de animal. cap. 57. & lib. 16. de animal. cap. 28.* & alij scribunt. Plutarchus, *in vita Catonis*, scriptum reliquit, quòd Cato, cùm, exercitum Iulij Cæsaris fugiens, per Libyæ deserta iter faceret, seque in summo periculo ob serpentes, qui singulis ferè horis milites suos interficiebant, constitutum videret, meliùs certè sibi consulere non potuerit, quàm vt auxilium à Psyllis peteret, qui vulneratorum ictus exsugerent, & incantamentis quibusdam ita serpentes fascinarent, vt nullum deinde morsum inferre possent. Lucanus quoque huius meminit, cùm ait:

----- Gens vnica terras
Incolit, à sæuo serpentum innoxia morsu
Marmaridæ Psylli: par lingua potentibus herbis,
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest, natura locorum
Iussit, vt immunes misti serpentibus essent.

Maximè verò mirum est, quod de iisdem Ælianus, *alleg. at. loc. lib. 1. cap. 57.* scribit, virum, cui sua vxor venerit in suspicionem adulterij, quique ex ea susceptos liberos adulterino sanguine natos suspicetur, experimenti caussa in dolium Cerastarum plenum infantem conijcere, sicque ingenuitatem pueruli experiri. Cerastas protinùs insultare, acerbosque fieri, innatum malum puero minitantes: eos vt puer attigit, temollescere, vnde Libycus ille se legitimum patrem agnoscit. Sed ipse Ælianus dubitat, an hæc vera sint; an Afri verò ea comminiscantur. Et licet multi autores de vi Psyllorum contra serpentes mentionem faciant: tamen an ea, quæ præstitetunt, naturalem caussam, an verò Magicam habuerint, dubium. Imò Gellius, *lib. 16. cap. 11.* ex fabula quadam Herodoti narrat, Psyllos ad vnum omnes interiisse. Sicut & quæ de Marsis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiam tempore, vt ex *lib. de Theriac. ad Pison.* videre est, ita se non habuerunt, nec hodie quicquam de eo constat.

CAPVT V.

De Hæmorrhoo.

Hæmorrhous. HÆmorrhous, quasi dicas sanguifluus, nomen inde accepit, quòd illis, vt mox dicetur, qui ab illo vulnerati sunt, sanguis per omnes corporis partes effunditur. Vt verò reliquæ serpentum species; ita & hic hominibus morsu lethale vulnus infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Ab hæmorrhoo aliquem morsum esse, pathognomonicum signum præbet sanguinis profluuium, non solum per vulnus inflictum, aut alias consuetas vias, hæmorrhoides scilicet, nares, vterum; sed & per loca planè inconsueta, aures nimirum, oculorum angulos, dentium gingiuas, vnguium radices, os, per vomitum aut tussim, per anum cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatus, nec non per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expressit his versibus:

Impressit dentes hæmorrhois aspera Tullo,
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Vtque solet pariter totis se effundere signis
Corycij pressura croci: sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrymæ, quæcunque foramina nouit
Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,
Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.

Dolor præterea affligit vehemens, pars demorsa tumet & nigricat, adest stomachi dolor & respirandi difficultas, vox intercipitur, vt & vrina, gingiuæ putrescunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit.

Curatio.

Etsi salutis spes in angusto est: tamen curatio tentari potest, & primò quidem membrum læsum, si absque vitæ dispendio id fieri potest, abscindendum; aut si id facere non liceat, cucurbitulæ scarificatæ adhibendæ vel cauterio actuali pars adurenda. Postea etiā medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplasma ex foliis vitis coctis, tritis cum melle, & foliis portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contusis, addita farinâ hordei & albumine oui, F. Cataplasma parti demorsæ imponendum. Curatio.

Simul exhibeantur medicamenta sanguinis impetum sistendi vim habentia, qualia sunt tormentilla, bursa pastoris, portulaca, plantago, bolus Armenus, terra sigillata, lapis hæmatites, quibus semper aliquid theriacæ adiicere vtile est.

Neque enim vllo modo alexipharmaca hactenus proposita negligenda. Nam licet vim sanguinis fundendi habere videantur: quia tamen sanguinis ista profusio à veneno hoc proficiscitur, veneno per alexipharmaca victo etiam sanguinis ista effusio cessat. Commendatur præterea allium & theriaca, præsertim recens. Laudantur & vuæ passæ, ac rubi fructus.

CAPVT VI.

De Sepedone.

SEpedonem serpentem, ita dictum quòd corpus eorum, quos tetigit, statim, ob veneni malignitatem, putrefaciat, venenatissimum esse, omnes Autores consentiunt. Atque ipsa experientia edocuit, tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra tertium vel quartum diem hominem è medio tollat. Sepedon.

Symptomata & Signa.

Sepedonis morsum dolor in affecta parte sequitur vehementissimus, sanguis è vulnere primò quidem purus, paulò post verò saniosus & graueolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conspicitur, tingitur, pars læsa citissimè, & hinc breui temporis spatio totum corpus, adeo putrescit, vt omnis caro absumatur, ac frustillatim decidat. Signa.

Curatio.

Pars demorsa, si fieri potest, statim supra vulnus arctissimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copiosis & profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplasmatis & emplastris attractoriis è baccis lauri, radicibus aristolochiæ rotundæ, cæpis, allio, sinapi, nasturtio, pice, galbano, opopanace & similibus paratis venenum extrahendum. Curatio.

Exhibenda simul statim demorsis folia lauri, mentha, cassia lignea, castoreum, succus artemisiæ, cum mulsa & oxymelite, & reliqua, quæ serpentum & viperarum morsibus prosunt.

CAPVT VII.

De Dipsade.

DIpsadis, serpentis sic dicti, quòd ij, qui ab eo sunt demorsi, siti intolerabili & inextinguibili cruciantur, maxima veneni vis est. Dipsas.

Symptomata & Signa diagnostica.

Nam Dipsadis morsum magna tam internarum, quàm externa-

externarum partium sequitur inflammatio,& hinc intolerabilis,atq; inextinguibilis sitis,adeo,vt licet ægri copiosissimum potum ingurgitent; nullum tamẽ inde sentiant leuamen, sed more hydropicorum, quò plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ. Quia tamen meatus vrinarij exsiccantur & constringuntur, largissimus ille potus per vrinã exire non potest, sed per venas in totũ corpus distribuitur, vel ad ventris capacitatẽ transmittitur, vnde is adeo intumescit, vt nonnunquam circa inguina rumpatur,ægérque sitibundus moriatur.

Curatio.

Curatio. Dipsadis morsui eadem,quæ reliquorum serpentum ac viperarum morsui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen,quia demorsi plurimum bibunt, & potus ille per vias vrinæ non euacuatur, diuretica exhibenda è sem.4. frigid. maior. radic. aperientib. testa bonis,chærefolio, virga pastoris, fragis,nucleis persicor. hordeo & similibus. Clysteribus quoque aquam educentibus aluus euacuanda. De Dipsade videatur Aëtius,*tetrabibl.4.sem.1.c.22.* Ardoynus,*de venen. lib.6.cap.9.* Greuinus,*de venen.lib.1.c.14.*

CAPVT VIII.

De Natrice.

Natrix. NAtrix serpens secundum loci, quem diuersis anni temporibus in habitat, diuersitatem diuersa etiam sortitur nomina. Amphybium enim cùm sit hyeme ac vere in stagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æstate verò & autumno siccam terram inhabitat, & Chersydros dicitur, sub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. serm.1. cap.35.* describitur. Est verò & hoc serpentum genus morsu nocentissimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cùm in aquis commoratur.

Symptomata & Signa.

Signa. E plaga à Natrice inflicta primò sanguis purus exit, paulò post tamen sanies multa, putrida,fœdique odoris; circa locum demorsum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitus adsunt biliosi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehementissimus & vrens nunc hanc, nunc illam partem valde affligit; cutis fit arida, pustulæ emergunt liuidæ; ægri inquieti sunt, membráque hinc inde iactitant, tandemque viribus prostratis ipsa mors ad summum triduo, vel, vt Ardoynus scribit, trium horarum spatio ingruit. Ælianus etiam, *lib.8. de animalibus cap.7.* ex Apollodoro refert, Chersydri venenum ita perniciosum esse, vt qui mortuum tantùm attigerit, statim intereat.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliis vulneribus à venenatis serpentibus inflictis ad veneni coercitionem & extractionem adhiberi solent auxilia, & hîc locum habent. Præterea extrà plagæ imponatur emplastrum ex origano, radic. aristoloch. farina hordei cum melle; item calamintha montana & similia cum oleo.

Exhibeatur verò præter theriacam aristolochiæ rotundæ radix, Drach. ij. pondere cum vino aut posca, succus item,vel decoctum marrubij aut origani. Aëtius nucum cupressi mundat. & myrti baccar. an. Drach.j. terere, & cum melle rosaceo aut vino mulso in potu exhibere iubet.

CAPVT IX.

De Amphysbana & Scytale.

Amphysbana Scytale. AMphysbæna & Scytale serpentes sunt inter se adeo similes, vt vix discerni possint. In hoc saltẽ differunt, quòd illa in vtramque partem, vnde & nomen accepit, anteriorem nimirum & posteriorem; hæc verò saltem in anteriorem mouetur, hocque illam crassitie aliquantulùm superat. Ambo etiam simili modo nocent,& exiguum ac vix notabile vulnus morsu infligunt. De Amphysbæna fertur,quòd,si mulier vterum gerẽs eam transgrediatur,malè pariat,aut abortũ faciat.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum Amphysbænæ & Scytales sequitur inflammatio,dolor ac rubedo;nonnunquam etiam apostema in parte affecta excitatur. Reliqua symptomata, quæ eius morsum sequuntur,similia sunt his,quæ in viperæ morsu contingunt.

Curatio.

Curatio. Curationem etiam Amphysbænæ & Scytales morsui eandem,quam viperæ morsui,deberi, Dioscorides, *lib.6.cap.48.* Aëtius,*tetrab.4.serm.1. cap. 30.* & alij asserunt:quæ propterea ex iis,quæ infra,*cap.13.* de viperæ morsu dicentur,petaturi

CAPVT X.

De Cenchri.

Cenchri. CEnchris quoque serpens est venenatissimus, cuius morsus etiam hominem,nisi è vestigio succurratur, tridui spatio è medio tollit. Et Dioscorides, *lib.6.cap.52.* ex Erasistrato refert,serpentis huius venenum iecori, intestino ieiuno, & colo potissimum infensum esse.

Symptomata & Signa.

Signa. Demorsis à Cenchri venter ob aquam, à veneno humores fundendi vim habente,collectam, attollitur, caro deflnit,è plaga sanies cruenta promanat,quam vlcus putridum & serpens sequitur, pars læsa intumescit, capitis adest grauitas, in somnum propensio & quasi veternus,atque animi deliquium.

Curatio.

Curatio. Præmissa per ambitum vulneris profunda scarificatione, cucurbitularum appositione, partiúmque superiorum arcta ligatione, & prætereà emplastrorum ac cataplasmatum attractoriorum applicatione,exhibeantur satureia, ruta syluestris, radis gentianæ, aristolochiæ,asphodeli,mentha,serpillum,centaurium minus, cassia lignea, cardamomum,castoreum, succus artemisiæ cum aqua mulsa

CAPVT XI.

De Dryino.

Dryinus. DRyinus etiam venenatissimus serpens est, tantæque venenositatis, vt non solùm morsu hominẽ interficiat;aut hominis eum calcantis pedem lædat,sed etiam Medici ægrotanti medicamenta applicantis manûs excoriet. Imò si quis eum interimat, eum prauè admodum olere, illóque suo fœtore omnium aliorum odorum,quamuis præstantium, sensum auferre fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. E vulnere morsu Dryini inflicto sanguis effluit nigricans & putridus,sequitur læsæ partis tumor,scissura mortificatio,dolor vehemens,cutis fit sicca,dura & aspera,nigræ pustulæ circa vulnus oriuntur,accedit oculorum caligo delirium,sitis intolerabilis,singultus, vomitus biliosus aut sanguinolentus,cardialgia, ventris tormina,vrinæ aluique suppressio, vocis & respirationis interceptio, odórque ex ægri corpore exiens fœtidissimus & molestissimus.

Curatio.

Curatio. Dryini morsus curatio petatur ex iis,quæ supra,*cap.2.* dicta sunt,& infra,*cap.13.* de viperæ morsu dicentur.

In specie tamẽ ad Dryini morsus cõmendantur origanum,trifolium & marrubiũ,vel eorum succus, radix item

item aristolochiæ, nec non glandes cuiuscunq; quercus concisæ, & cum vino generoso sumptæ. Eædem quoq; contusæ & cum melle mixtæ extra plagæ imponantur Dolorem leniunt etiam ilicis radices tusæ & applicatæ.

CAPUT XII.

De Basilisco.

Basiliscus duplex. Basilisci nomine duo animalium genera apud autores veniunt; vnum quod è serpentum genere sit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei nascatur. Vtrumque alij pro fabuloso habent; alij in rerum natura dari affirmant.

Basiliscus serpens. Basilisci serpentis meminit Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 8. dum ipsum ita describit: Serpens parumper flauus, eminentias habens in capite, tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat, atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Et de eodem Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 29. & 33. scribit, quòd omnes serpentes illius conspectum fugiant, nec audeant ire ad pabula vel aquas, quòd adeò exitialis sit. Et Auicennas, 6. *tertij*, de eodem ita scribit: quòd sit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorúmque rubentium, qui si lanceâ tangatur, eum, qui tetigerit, perimat, & si animal iuxta ipsum transeat, obstupescat, & inde moriatur, & quòd plantæ omnes in circuitu illius pereant, & si auis volet supra eius foueam, concidat.

Verùm ista omnia Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 16, pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quòd Galenus, 11 *simpl. med. facult. c.* 1. negat, se vnquam tale animal vidisse, nec ipse viderit, nec alium, qui viderit, audiuerit. Deinde non verisimile esse putat, naturam procreasse genus animalis adeo omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Tertiò addit, si videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest? Quartò Dioscorides, *lib.* 6. *cap. vlt.* morsum eius describit dicens: quòd plaga est aurei coloris, & curatur castoreo hepoto, Drach. iij. pondere: & proinde non tam exitiosum animal esse videtur, vt etiam vulnus eius curam admittat. Quintò Rhasis, experimentorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitant, eius non meminerunt.

Cæterùm dari Basiliscum serpentem, negari non potest, cùm à tot autoribus describatur, & ipse etiam Cardanus concedat, serpentem esse exiguum, qui in ambitu suæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeo vt quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, licet non ex visu aut auditu illius; sicut & hoc negare non audet, quòd, si lanceâ tangatur, eum, qui tetigerit, interficiat. Est enim Basiliscus, vnde procul dubio etiam nomen accepit, omnium serpentum venenatissimus, qui non solùm morsu & tactu immediato, sed & sibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tantâ prætcrea, vt ferunt, & Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 18. narrat, veneni vi pollet, vt mortuum etiam bestiæ & auiculæ, vbi fœdum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant; quòd si fortè aliquid de eo comederint, subitò moriantur; imò idem iis contingat, si de corpore, quod ex ipsius morsu periit, aliquid assumant. Vnde Solinus refert, Pergamenses magnam pecuniæ summam pro Basilisci cadauere numerasse, quod de summa Apollinis templi parte suspenderunt, ne vel aues vel araneæ eò possent appropinquare.

Symptomata & Signa.

Signa. Basilisci morsum maxima sequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore, pili defluunt, caro liquescit & frustillatim decidit, morsúsque breui temporis spatio vitam finit.

Curatio.

Curatio. Cùm ergo tam subita mors Basilisci morsum excipiat, Aëtius ipse superuacaneum existimat, remedia aduersus ipsum præscribere; cùm vix vllis remediis tam repentinæ morti occurri possit. Erasistratus tamen, cum quo Dioscorides consentit, castorei Drach. j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam censet.

CAPUT XIII.

De Vipera.

Vipera etsi sub serpentis nomine etiam quandoq; comprehendatur: à reliquis tamen serpentibus duobus differt. Primum est, quòd, cùm reliqui serpentes oua pariant, viperæ viuum fœtum excludunt, nō quòd, vt nonnulli ex Aristotele, 5. *histor. anim. c. vlt.* malè intellecto existimant, ventre matris perforato nascatur, cùm solùm membranis, quibus inuoluitur, corrosis prodeat. Alterum est, quòd Aristoteles, 8. *histor. anim. cap.* 15. scribit: Cæteri serpentes hyeme in terra, vipera in saxi latet. *Vipera.*

De temperamento viperæ etiam inter autores controuertitur. Galenus, 3. *de loc. affect. cap. vlt.* viperas frigidi temperamenti esse scribit. Contra Auicennas, *secund.* 1. *doctr.* 2. *cap.* 15. calidum eius venenum esse docet. Imò ipse Galenus, 11. *de simpl. med. fac. circa init.* carnem viperarum exsiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neq; refert, quòd vipera ad tactum frigida deprehenditur; cùm vinum & mineralia calidissima tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei caussa alibi dicetur. Nobis hic de veneno viperæ inprimis quæstio est; cuius vim non in qualitatibus primis & manifestis, sed occultis consistere, supra satis probatum. *Viperæ temperamentum.*

Hoc etiam de vipera notandum, quòd autores plerique, Nicandrum & Autorem libri de Theriaca ad Pisonem secuti, ferunt, viperas mares duos tantùm dentes, caninos referentes, habere; fœminas verò quatuor, & hinc discerni posse, an homo à mare vel fœmina morsus sit; cùm in morsu à mare duo tantùm foramina & vulnera; in morsu verò à fœmina quatuor adsint. Verùm Paulus, *lib.* 5. *cap.* 17. rectè docet, in morsu viperæ, tum maris tum fœminæ, duo solùm foramina paruo spatio discreta obseruari. Quod & Halyabbas, *lib.* 8. *de Theriac. cap.* 71, confirmat. Et testatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentissimè de viperæ natura scripsit, *cap.* 15. dentes tam marem, quàm fœminam quatuor habere, sed fœminis firmiores stabilioresque, quippe qui pro tempore quatuor insint; duos verò deciduos habere, mares perennes alios.

Symptomata & Signa.

E vulnere morsu viperæ inflicto sanguis primò exit purus, quem breui sequitur sanies cruenta, spumosa, & æruginis similis: non solùm pars demorsa, sed nonnunquam totum corpus in tumorem satis notabilem, & quidem, pro humorum varia dispositione & corruptione, nunc rubescentem, nunc virescentem, quandoque etiam purpurascentem aut nigricantem attollitur: dolor insignis, & quidem hinc inde oberrans, ægrotantem miserè affligit, calor adest vehemens, pustulæ in membro læso adustæ & nigricantes excitantur: accedunt vomitus biliosi, singultûs, vertigines, mentis stupor, dolores, febres ardentes, vrinæ difficultates, hæmorrhagiæ, sudores frigidi, tremores, lipothymiæ, anhelitûs difficultates, aliaque grauia symptomata. *Signa.*

Prognostica.

1. Etsi quidam venenum viperæ inter ea, quæ statim enecāt, & ea, quæ tardiùs interimunt, mediū esse velint, & verū sit, in nonnullis regionibus viperæ morsum nō esse adeo lethalem, nec tam citò interimere: tamen certum est, in regionibus calidioribus, ac tēpore æstiuo & calidiore, & præcipuè à vipera irata illatū morsum val- *Prognostica.*

de esse lethalem, & nonnunquam septem horarum spatio, ad summum tertio die, demorsos interire.

2. Vtrum fœmina aut mas venenum lethalius inferat, apud authores controuertitur. Verùm si experientia consulatur, cui nec ratio repugnat, procul dubio maris venenum est magis noxium.

3. Si quis à vipera morsus incidit in syncopen, aut illi sanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, vngues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, &, vt Nicander scribit, veluti grandine percuti videtur, certum est, mortem esse propinquam.

Curatio.

Curatio. Quod de aliorum animalium venenatorum morsu dictum, & hîc faciendum, membrumque demorsum paulò supra plagam, si fieri potest, ligandum, scarificandum, sanguisque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis dissectis, calentibusque morsui impositis virus eliciendum.

Extra etiam applicetur stercus capræ cum aceto, pice, cera & sulphure mistum, farina item erui cum melle subacta, & scilla cum aceto cocta & cōtusa. Galenus, 2, *de antid. c.* 14. ad viperæ morsus hæc epithemata tradit.

℞. *Sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaic. opopanacis*, an. part. j. *galbani, sulphuris viui*, an. part. ij.

Arida puluerisetur, liquores in aceto soluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. *Centaurij, aristoloch. rad. peuced.* an. par pondus. Puluerisentur, & aceto ac galbano excipiantur.

Vel: ℞. *Sagapeni, asæ fœtidæ, piperis, opopanacis*, an. Drach. ij. *galbani, sulphuris viui*, an. Drach. j.

Gummi aceto dissoluantur, atque iis reliqua puluerisata inspergantur. Fiatque Emplastrum.

Vtile est & Emplastrum paratum ex allio, ficubus & theriaca.

Statim verò demorsis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar esse costum, à Drach. ß. ad Drach. j. cum vino absinthite, vel decoctionis absinthij exhibitum, scribit Ardoynus, *de venen. lib.* 6. *cap.* 1. Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 47. exhibet coaguli leporin. obol. iij, allium item, porrum, cepas, salsamentáque acerrima mandenda, vinumque frequenter bibendum præcipit. Vtilis est & radix asphodeli, tormentillæ, gentianæ, bryoniæ, aristolochiæ rotundæ, terra sigillata, quorum quodlibet vel seorsim, vel plura simul mixta dantur ad Drach. j. cum vino veteri. Cui si aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum euadit.

Inter composita primas obtinet theriaca, Drach. j, vel ij. pondere, cum vini generosi Vnc. iiij. exhibita: cui succedit Mithridatium.

Vel: ℞. *Radic. aristoloch. rotund. bacc. lauri, cassiæ ligneæ, piperis*, an. Drach. ij. *castorei* Drach. j. *anisi*, Drach. ß. *folior. rutæ syluestris* Drach. iß.

Puluerisentur omnia, & cum melle despumato redigantur in formam electuarij. Dosis à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini.

Matthiolus, *in comment. super præfat. lib.* 6. *Dioscorid.* ex antidoto quadam, quam ibi describit, aquam parat, cuius tantas vires esse prædicat, vt eâ non solùm à viperis demorsos, quod duabus historiis probat, sed etiam à quocunque animali venenato ictos sanare, imò in tanto mortis discrimine constitutos, vt visum, vocem, & reliquos sensûs amiserint, ingenti astantium admiratione, à longo veluti somno excitare, & à morte ad vitam reuocare possit. Dosis illius aquæ sunt Drach. iiij. vel per se, vel cum aquæ alicuius destillatæ cordialis, vel vini odorati pari quantitate.

CAPVT XIV.

De Scorpione.

Scorpionum plures reperiuntur species, de quibus Nicander, *de Theriaca*, Ardoynus, *de venen. lib.* 8. *cap.* 1. Greuinus, *de venen. lib.* 1, *cap.* 24. & alij. Etsi verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingrediuntur, sicut Omnibonus Ferrarius, *de art. Medic. infant. lib.* 2. *cap.* 9. refert, in agro Veronensi, in infantis in cunis dormientis os ingressum fuisse, scorpionem, quem licet postea euomuerit, nihilominùs diem suum obierit: tamen plerunque aculeo nocent, & punctura venenum infundunt, mole quidem exiguum, maximè tamen exitiosum & lethale, nisi citissimè succurratur. Scorpio.

Symptomata, & Signa.

Scorpionis ictum acerbissimus, non solùm in parte affecta, sed & in toto corpore, sequitur dolor & inflammatio, & tumor; circa plagam pustulæ emergunt verrucis similes, & totum corpus veluti grandine percuti videtur: corpus totum tremit, pallet, modò æstuat, modò frigore concutitur, sudor frigidus erumpit, scribitque Beneuinius, *cap.* 56. *de abdit.* se famulum habuisse, qui à scorpione ictus subitò tam frigido sudore toto corpore perfusus sit, vt algentissima niue atque glacie se opprimi quereretur: capilli eriguntur, facies distorquetur, lacrymæ profluunt, sordes in oculorum angulis colliguntur glutinosæ, spuma ex ore prodit, singultus & vomitiones accidunt, non tardò apostema sub axillis excitatur, inguina intumescunt, nonnunquam etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod rarius est, obseruauit tamen Marcel. Donatus, *de hist. medic. mirab. lib.* 1. *c.* 9. maculis nigris totū corpus conspergitur. Signa.

Prognostica.

1. In temperatis regionibus, & multò magis in frigidioribus, scorpiones minùs sunt venenosi, & iam in ipsa Italia grauissima inferunt pericula. Prognostica.

2. A Scorpionum veneno inprimis interimuntur fœminæ, & inter eas virgines præsertim; viri autem potissimùm moriuntur, quando manè à scorpio percutiuntur, teste Plinio, *lib.* 11. *cap.* 35.

Curatio.

In curatione danda opera, ne venenum in corpus penetret, sed è vulnere extrahatur, & vt cor à veneno muniatur. Ideo membrum, si fieri potest, supra puncturam arctè ligandum, & cucurbitulæ parti apponendæ, vel quod certissimum remedium est, & multiplici experientia cōprobatum, ipse scorpius viuus captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo scorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiæ locorum scorpionibus refertissimorum oleum scorpionum diu noctuque ad manus habent, eoque, quamprimùm ictum sentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum euitant, saluique enadunt. Quâ ratione autem scorpius vulneri, quod inflixit, auxilio sit, autores dissentiunt. Nonnulli existimant, non euacuando, sed ob antipathiam, & aduersam formam alterando mederi. Verùm probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipse scorpius suo veneno erit aduersus? Cùm ergo videamus, etiam ab aliis venenis venena extrahi, sicut bubonibus & carbunculis pestilentibus ad venenum extrahendum bufones sicci imponuntur: verosimile est, scorpionem ob similitudinem venenum suum extrahere. Omne enim simile attrahit ad se sibi simile. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 19. cochleam, hortolanam præcipuè, cum testa tritam, & plagæ impositam confestim dolorem sedare scribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta syluestris, scorpioides herba, si quodlibet horum seorsim, vel plura ex his trita & mista imponantur. Aëtius, *loco citato*, rutæ Curatio. Scorpius quo modo suo vulneri medeatur.

syluestris

ſylueſtris Drach.j.(fortaſſis Vnc.j.) in aceto terit, ceræ Vnc.j. & reſinæ pini quadrant. liquefacit, & affuſo oleo,q.ſ.vnit ac imponit,hocque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus inſtillatum percuſſis præſenti auxilio eſſe,ſcribit Dioſcorides, *lib.6. cap.* 44. Vel è rad.bryoniæ cocta,ruta trita, ſem. vrticæ, & panco ſulphure cum ol.veteri. Fiat cataplaſma plagæ imponendum.

Antequam topica reiterentur, id quod ſæpius fieri debet,abluatur locus affectus aquâ,in qua ſulphur,ruta ſylueſtris,lauri folia, & alia ſupra enumerata cocta ſint.

Dum hæc ita vulneri applicantur,ſtatim ſimul alexipharmaca,& quæ veneno huic aduerſantur, exhibenda ſunt,vt ſaluia,ſcordium,abſinthium, agrimonia,taraxacum,ſerpillum,ocymum,elaphoboſcum, verbenaca recta,gentiana,ariſtolochia, lauri baccæ, ſem. paſtinacæ ſylueſtris,trifolij,ocymi,fœniculi,raphani, quæ vel in ſubſtantia,vel in decocto exhibeantur.

E compoſitis vtilia ſunt theriaca Andromachi, diateſſaron. Aëtius,*alleg.anteà loco*,antidotum ſequentem plurimum ad ſcorpionis ictum conducere, eáque ſeipſum vſum & ſeruatum fuiſſe ſcribit:

℞. *Caſtorei,ſucci Cyrenaici,piperis*, an. Vnc. ß.*coſti, ſpicæ nardi,croci,ſucci centaurij*,an.Drach.ij.*mellis deſpumati* q.ſ. Miſce.Datur nucis Ponticæ magnitudine.

Vel: ℞. *aſæ fœtidæ,rad.gentianæ*,an.Vnc.ß.*ariſtolochiæ longæ,rotundæ*, an. Drach.ij. *ſem. rutæ* Drach. j. *caſtorei* Drach.ß. *Cum melle deſpumato.*

Fiat Electuarium. Doſis à Drach.j. ad Drach.ij. cum vino,vel anethi decocto.

Vtile etiam eſt mentaſtrum,rutam,rad.ariſtolochiæ, gentianæ,lauri baccas, æqualibus partibus in vino coquere,& decoctum ægrotanti exhibere.

Sigillum ſcorpij an ictui ſcorpionum profit.

Hoc loco non prætereundum,quòd Mizaldus,*memorabil.centur. 6. aph.* 86. & alij ex Iouiano Pontano referunt, hominem à ſcorpio grauiter percuſſum ſtatim liberatum fuiſſe exhibito thure contrito,in quo celatum fuerat ſcorpij ſignum.De quo etiam alia extat hiſtoria, quæ priorem declarat,apud Iohan.Heurnium, *Methodi ad praxin,lib.3.cap.*28.Ipſe,*inquit*,vidi ſatellitem Romanum,Geometriæ gnarum,qui cùm diu habitaſſet Ægyptum,ex Chriſtiano Saracenus euaſit, temporibus Regis Camorchæ:hic (mirum) ſpontè mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cùm apud ſatellitem eſſem, quòd obnixè eiulantem armigerum ſuum audiremus:ex ictu enim ſcorpij grauiter dolebat. Hic meus ille ſatelles in certam antidotum quid porrexit,vt id potaret:id gerebat characterem ſcorpij,& thus olebat:quo hauſto illico euanuit dolor. Hic ego,quidnam id eſſet, quod tam commodam & ſalutarem preſſiſſet formam? illico aureum obtulit annulum, qui emblema gerebat lapidis Bezaar,cui inſculpta erat imago ſcorpij Rogabam,quanam horâ hanc ſculpſiſſet;reſpondit, Lunâ in ſcorpione verſante, cùm angulum centrúmque cœli attigiſſet; túncque olibanum maſtiche imbutum ſe preſſiſſe affirmabat. Quin aliis rebus inuſta hæc idea, ac ſi thuri, hanc efficaciam exercebat.

Verùm quid de ſigillis in genere ſentiendum ſit, dictum *de Conſ.& Dyſſenſ. Chymicor. cum Galenic. cap* 18. & *lib.5.Pract.part.4.c.*24.Scorpionem quod attinet,quæ quæſo conuenientia ſideri cœleſti, cui vndecunque etiam nomen ſcorpij inditum,cum ſcorpione, animali terreſtri,& figurâ ſcopionis in annulo ſculptâ, & figurâ ſcorpij ex illa celatura thuri impreſſâ. Itaque ſi thus illud figurâ ſcorpij ſignatum ſcorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, non quatenus ſcorpij figurâ ſignatum. Quod fallaciæ genus detegit etiam Galenus, *lib.*10.*de ſimplic.medic.facult.*dum ſcribit : Pollicitus eſt mihi quidam, incantationem ſeſe oſtenſurum, quæ ſcorpios interficeret : vbi illam ſemel dixiſſet, in ſcorpium expuit, inde rurſum eam obmurmurans, iterum ſcorpium conſpuit,ac vbi tertio dixiſſet,atque expuiſſet,mortuus eſt ſcorpius.At poſtea ego abſque incantatione à ſola ſaliua morientem vidi ſcorpium,idque celeriter patientem à ſaliua eſurientium, aut ſitientium; tardè autem ab illis,qui cibo potúque fuerant impleti, in aliis autem proportione.Si verò thus per ſe hoc non agit,procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino ſuſpectus fuit ille miles ex Chriſtiano Saracenus factus,qui ſponte mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinúmque antiquum etiam ad ſatietatem bibat. Caueant verò ſibi ab eſu apij, qui loca,in quibus ſcorpiones copioſè repetiuntur,inhabitant.

CAPVT XV.
De Dracone terreſtri.

Draco terreſtris.

ETſi Dracones terreſtres celebertrimi autores parum vel nihil veneni in ſe continere aſſerant,imò è corpore illorum remedia quædam aduerſus quoſdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum, vt Ethnici eos in ſummo honore haberent, & Æſculapio, quem Medicinæ inuentorem ferunt,conſecrarent:quia tamen è ſerpentum numero ſunt, veneno procul dubio omni non carent, præſertim in regionibus calidioribus, de quo Lucanus,*lib.9.*ita ſcribit:

Vos quoque,qui cunctis innoxia numina terris.
Serpitis,aurato nitidi fulgore Dracones,
Peſtiferos ardens facit Africa.

Verùm cùm in pluribus regionibus ignoti ſint, de iis multa dicere ſuperuacaneum puto;& ſi alicubi morſu nocent,quomodo curandus ſit,ſatis ex iis, quæ hactenus de reliquorum venenatorum animalium morſibus curandis dicta ſunt,vt & *lib.5.Pract.part.4. cap.*19. patet.

CAPVT XVI.
De Crocodilo.

Crocodilus.

CRocodilus,quem Plinius,*lib.8.Natural. hiſtor.cap.*25.& Matthiolus,*in 2.Dioſcorid.c* 60. deſcribunt, cùm os habeat valde amplum, & dentes fortiſſimos, vulnus quoque morſu infligit ſat magnum, per quod exitiale venenum in corpus infundit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Morſum Crocodili acerbiſſimus ſequitur dolor,ſanguíſque ob tam manifeſtam continui ſolutionem primò quidem purus excernitur, quem paulò pòſt ſanies virulenta,acris & fœtida ſequitur : in parte demorſa tumor & inflammatio, nec non puſtulæ aduſtæ & nigricantes excitantur.Et cùm veneni Crocodili malignitas ſit maxima,niſi citiſſimè ſuccurratur, vomitûs praui,febres ardentes,ſudores frigidi,lipothymiæ, aliáque grauia ſymptomata, & tandem ipſa mors breui temporis ſpatio ſuperuenit.

Curatio.

Curatio.

Virus parti affectæ communicatum omnibus modis, de quibus hactenus ſæpius dictum,extrahendum.Hinc vulnus acri muriâ,vel ſpiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium,vel aceto,in quo nitrum diſſolutum ſit, abluatur,crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum,medulla cerui,aut adeps anſerinus,cum butyro & melle.Vel è ſtercore porcino,myrrha,galbano,ſale,ærugine,adipe anſerino, oleo communi & cera F. emplaſtrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & ſtatim exhibenda alexipharmaca,quæ ex iis,quæ hactenus dicta,nota ſunt.

CAPVT XVII.
De Lacerta.

Lacerta.

LAcerta etſi adeo venenoſa non habeatur; quia tamen dentes habet admodũ ſubtiles,paruos,nigros,

iique post morsum plerunque in vulnere remanent, morsu suo infligunt vulnera curatu difficilia: simul etiam omni veneno eas non carere, symptomata, quæ inducunt, docent.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam demorsi à lacerta dolorem in loco affecto sentiunt vehementissimum, è plaga primùm sanguis excernitur, paulò pòst verò sanies graueolens; caro circa puncturam pallescit, & in tumorem attollitur, putrescitq;.

Curatio.

Curatio. Vt dentes in vulnere relicti faciliùs excidant, locum oleo & aquâ calidâ fricare oportet, postea vel sugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnusque eo, quo viperarum morsum, modo tractare conuenit. Prodest etiam spongiam aceto calido imbutam morsui imponere, locumq; butyro, sale, & melle mixtis inungere; emplastrum ex allio & foliis maluæ coctis & contusis, furfuribusque cribratis, & oleo rosaceo paratum; vel cataplasma ex panis triticei medulla, cum decocto rutæ, calaminthæ, allij & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hactenus proposita exhibere.

CAPVT XVIII.

De Stellione.

Stellio. STellio è lacertarum genere est, ita dictus, quòd in dorso maculas quasdam paruas instar stellarum habeat. Hic non assumptus solùm intra corpus, sed & morsu, homini & aliis animalibus nocet, morsusque eius perniciosissimus est, & naturali astutiâ stelliones præditi sunt, vt nobis damnum inferant, teste Plinio.

Symptomata & Signa.

Signa. Si stellionis vel caro sumatur, aut liquor, in quem incidit, bibatur, eadem in œsophago, stomacho & intestinis excitantur symptomata, qualia assumptis cantharidibus in vesica excitari solent. Nam in ventriculo, & potissimùm superiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor stomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, visus debilitatur, caput dolet, faciesque, teste Plinio, *libr. 29. cap. 4.* lentigine obducitur.

Demorsi à Stellione dolorem in affecta parte sentiunt continuum, & vehementem, caroque circa puncturam liuida redditur, & alia, quæ demorsis à serpentibus accidunt, symptomata superuenire solent.

Curatio.

Curatio. Si vel Stellio sumptus, vel potus, in quo Stellio suffocatus fuerit, haustus sit, statim vomitus aquâ tepidâ & oleo veteri, vel violarum, aliisque hactenus propositis prouocandus: hinc clyster iniiciendus è decocto maluæ, altheæ, violariæ, sem. lini, oleo rosaceo, & aliis lenientibus paratur, simulque ægro exhibenda iuscula pinguia, butyrum recens, cremor prisanæ, lac caprinum, emulsiones amygdal dulc. sem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei paratæ.

Demorsi, vt docet Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 12.* è vestigio iuuantur, si cæpe & allia cataplasmatis modo vulneri imponantur, eademque comedant, & vinum post eorum sumptionem bibant.

Siue verò venenum stellionis haustum & ore sumptum, siue morsu communicatum fuerit, alexipharmaca nullo modo negligenda, sed ea, quæ contra serpentum morsus hactenus proposita sunt, vsurpanda.

CAPVT XIX.

De Salamandra.

Salamandra. AD lacertarum genus pertinet & Salamandra, vt ex Plinio, *lib. 10. cap. 67.* videre est. Inter omnia autem venenata, vt idem, *lib. 29. cap. 4.* scribit, Salamandræ scelus maximum est. Cæteræ enim singulos feriūt, nec plures pariter interimunt; salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat, nihil aconito distans. Quin imò si contacto ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe cum saliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis toto corpore pilus defluat. Nimirum non solùm venenum eius morsu infusum totâ suâ substantiâ naturæ nostræ aduersatur, sed & fructûs & herbæ eius sputo inquinatæ, vel aquæ, in quas cecidit, non solùm grauissima & periculosissima symptomata inducunt, sed sæpissimè ipsam mortem inferunt.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam Salamandræ veneno infectis, nisi cita mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorsum, calore natiuo exstincto nigrescit, putrescit, fœtidissimam saniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutiùs in corpore immorante planè decidit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, sermo impeditur, sensûs deficiunt, corpus totum tumet & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors superuenit.

Curatio.

Curatio. Locus demorsus quamprimùm scarificandus, venenumque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulneri cataplasma ex allio, cæpis, ruta, sale & melle confectum, vel stercus suillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum.

Si quid à Salamandræ sputo infectum assumptum fuerit, vomitus aquâ calidâ & oleo, & aliis medicamentis hactenus propositis prouocandus.

In vtroque casu alexipharmaca necessaria sunt, ac propterea & Mithridatium exhibendum. In specie ad Salamandræ morsum Dioscorides, *lib. 6. cap. 4.* commendat resinam pini, aut galbanum ex melle linctum. Vtilis etiam est chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vel coquatur chamæpitys, grana pin. folia cupressi, & sem. vrticæ in vino, decoctumque exhibeatur.

Vel: ℞. *baccar. iuniperi, asa fœtidæ, piper. nigri,* an. Drach. ij. *castorei, fol. rutæ, radic. pyrethri,* an. Drach. j. *Cum melle spumato.*

F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo sæpe sumat nucleos pini, cibique alij condiantur cinamomo, caryophyllis, & aliis aromatibus. Potus sit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

De Hirudine.

Hirudo. HIrudines in vsum Medicum venire, & quandoq; venæ sectionis vices supplere, notum est, dum vasis forinsecus applicatæ sanguinem extrahunt & exsugunt. Quod quidem sæpe cum ægrorum commodo accidit, si ipsæ puræ & non venenatæ sint, & vbi officium suum fecerunt, sponte decidant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenositatem contraxerint, aut si auellantur, & capita vel denticulos suos in

in carne defixos relinquant, non solùm vlcera curatu difficilia, sed & mortem inferre possunt; sicut Messalinum è Consularibus Patriciis, cùm ad genua admisisset hirudines, inde interemptum esse, refert Plinius, *lib.32 cap.10.*

Nonnunquam etiam cum aquis impuris bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel statim faucibus adhærent, vel ad ventriculum vsque descendunt; suctionemque in eo molestam excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Extra hirudines venenatæ, vel non rectè applicatæ, non solùm, vt dictum, vlcera insanabilia, sed & gangrænam quandoque excitant, vt eius rei historias duas narrat Schenckius, *lib.7.obseru.*

Si faucibus adhuc adhæreant hirudines, oculis patent; si verò per os ingressæ fuerint, & ad ventriculum vsque peruenerint, ex ægri relationibus id optimè cognoscitur. Suctionis tamen etiam sensus & sanguinis excretio, quam hirudo in ventriculo latens, venásque sugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio.

Curatio. Quomodo hirudines partibus corporis nostri curationis ergo sint applicandæ, &, vt decidant, curandum, dictum fuit *lib.5.Instit.part.1.sect.2.c.7.*

Si tamen vulnus ab hirudine inflictum non bene cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium contusum cum vino mixtum; vel ex allio, ruta, galbano, maiorana, castoreo & oleo veteri fiat cataplasma, quod plagæ imponatur. Imprimis vtilis est agrimonia contrita & cataplasmatis modo imposita. Vel illinatur plaga testudinis marinæ sanguine, oleo costino, de pyrethro. Si faucibus adhæreat hirudo, sæpe gargarismatibus è sinapi, allio, aceto, aliísque acribus & acidis, adiecto sale paratis, vtendum.

Ventriculo si infixa sit, æger muriam tepidam vel acetum bibat; quibus aliquid aloës admiscendum, vt eò citiùs refigatur, vomitúque, qui cum oxymelite simplici vel scillitico, & decocto anethi prouocari potest, excludatur.

Si sanguis reiiciatur, adstringentibus, sanguinémque sistentibus vtendum; qualia sunt conserua rosarum rubrar. antiqua, radic. tormentillæ, bolus Armenus, terra sigillata, trochisci de berberis, de spodio, syrupi cydoniorum, de rosis siccis, de agresta, mirtyllorum, granatorum; aqua plantaginis, portulacæ, bursæ pastoris, & alia.

Reiecta per vomitum hirudine, eius malignitati resistentia exhibenda. Vbi commendantur absinthium, nasturtium, saluia, gentiana, pimpinella, baccæ lauri, cæpe, scilla, radic. cappar, myrrha, galbanum, è quibus tale potest fieri Electuarium:

℞. *Aristoloch.longa, gentianæ, baccar.lauri, cortic.radic. capparum, myrrhæ*, an. Drach.ij. *sem.rutæ, piperis nigri, castorei*, an. Drach.j. *Cum melle despumato.*

Fiat Electuarium, cuius Dosis Drach.j. ad Drach.ij. cum vini generosi Vnc.iiij.

CAPVT XXI.

De Scolopendra.

Scolopendra. Scolopendra, vti in partem anteriorem & posteriorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque morsu suo est noxia.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Demorsi à scolopendra pruritum sentiunt in toto corpore; caro circa plagam liuescit & putredine corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & fæculenta apparet, vlcúsque in eâ curatu perquàm difficile excitatur. Nonnunquam & alia, quæ morsus animalium venenatorum sequi solent, symptomata accidunt.

Curatio.

Plaga primùm acidâ muriâ, vel oleo calido fouenda. Curatio. Postea sal bene tritus, aut cinis aceto maceratus, aut sal cum pice liquida, aut scilla ei imponenda. Prodest etiam, ex Aerij consilio, cedria cum melle, & allium cum foliis ficus & cumino, eruoque ac vino.

Antidota quod attinet Dioscorides, *lib.6. cap.43.* à scolopendra demorsis cum vino exhibet aristolochiam, aut serpillum, aut chalamintham, aut rutam syluestrem, quibus Aerius, *tetrabibl.4. serm.1.cap.15.* absinthium & mentham adiungit. Vinum quoque, in quo asphodeli flores & semen, aut mentastri folia cocta sunt, vtile est.

CAPVT XXII.

De Rubeta.

Rubeta. Rvbetæ seu bufones equidem dentibus carent: gingiuis tamen, quas prædures & scabras habent, partem cui adhærescunt, sic arctè constringunt, vt venenum suum in partem, totumque inde corpus, per apprehensæ partis poros, transmittant. Insuper venenum suum mictu & saliuatione in herbas & fructus euomunt, quos si illotos quis comederit, variis symptomatibus corripitur. Præterea & anhelitum virulentum emittunt, eosque, quos anhelitu tantùm contingunt, lædere, autor est Aetius, *tetrabil.4.serm.1.cap.63.* Et de saluia anhelitu bufonum infectâ, *supra, part.5.c.2.* duas historias retulimus, quæ ibi videantur. Compertum etiam est, palum, quo bufo transfixus fuerat, nocuisse. Refertque Ferdinand. Ponzettus, *de venen. lib.3.cap.12.* quendam cùm cannam, in cuius summitate steterat infixa Rubeta manibus cepisset, & eâ animalia ex suo agro expulisset, reuersum domum quamprimùm incepit comedere, omnem cibum, quem tangebat, euomuisse nec cessasse vomitum, donec cibus per manum alterius administratus fuit. In cute quoque, si saliua vel vrinâ rubetæ conspergatur, pustulæ minores excitantur. Imò quod magis mirum, rubetæ, ad modum quorundam serpentum, mediantibus telis nocere possunt. Ita refert Ardoynus, *de venen. lib.4. cap.7.* se vidisse quendam iuuenem, qui cùm interfecisset lanceolâ quendam magnum bufonem, deuenit ad stuporem totius corporis, adeo vt sterteret duobus diebus protinus absque pulsu.

Symptomata & Signa.

Rubetæ veneno quocunque modo accepto corpus Signa. pallet, & in tumorem hydropicorum instar attollitur; accedit nausea, vomitus, difficultas anhelitus, vertigo, oculorum caligo, orisque fœtor, syncope; febris affligit, partes extremæ inflammantur, semen spontè profluit, pili defluunt, dentes quoque interdum cadunt.

Curatio.

Rubetæ venenum si ore sumptum sit, vt vomitu Curatio. quamprimùm reiiciatur, curandum. Hinc, vt aliàs etiam, quocunque modo in corpus admissum sit, rhetiaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto rutæ vel vino exhibendum; vinum meracum copiosè propinandum; motus vehemens ægro imperandus, sudor copiosus aliquoties in balneo prouocandus ægerque aquâ calidâ abluendus. Qui cum è balneo egreditur, de speciebus diacurcumæ, dialaccæ, diarhod.abb.trochisc. de eupatoр. de rhabarbar. aliquid sumat, vel ex his cum conseru. capill. Vener. diacoro, & syrup. Byzantino F. Electuarium, de quo quotidie bis, horâ vnâ ante cibum ʒ ij. vel ʒ iij. exhibeantur;

beantur; vel testudinis marinæ sanguis, cum leporis coagulo & cumino, ex vino præbeatur.

Cutis sputo vel vrinâ rubetæ inquinata mox abluatur vrinâ humanâ, vel aquâ & sale; posteàque ol. vitell. ouor. vel rosaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De Mure Araneo.

Mus Araneus. DE Mure Araneo, non omnibus locis noto animali, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. cap. 2.* Greuinus, *de venen, lib. 1. cap. 27.* Hic dentibus suis, quos in vtraque maxilla duplici ordine digestos, eosque acutos habere dicitur, morsum non solùm infert periculosum, sed mediante saliuâ venenum quoque exitiale corpori communicat.

Symptomata & Signa.

Signa. Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam dentium multitudinem; fat manifestum, & quadruplici ordine conspicuum est. E quo sanguis primùm purus effluit, paulò pòst verò saniosus & putridus; dolor adest vehemens, pars affecta inflammatur, exulcerarur & putrescit; circa plagam pustulæ emergunt sanioso humore turgentes, quæ si rumpantur, pus fundunt virulentum, quo excreto caro subiacens liuida, qualis in cancro conspicitur, apparet: nonnunquam intestinorum tormina, vrinæ difficultas, & sudores frigidi superueniunt.

Curatio.

Curatio. Primò danda opera, vt venenum corpori communicatum foràs eliciatur, iis modis, qui hactenus sæpius sunt propositi. Imponantur plagæ emplastrum è galbano in aceto dissoluto, & farinâ hordaceâ paratum; vel ex allio, foliis ficûs & cimino contusis, ac cum oleo mixtis. Fiat Cataplasma vulneri imponendum.

Vlcera è pustulis ruptis oborta Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordeum vstum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto, vel potiùs decocto myrti, fouere iubet.

Morsum à Mure Araneo inflictum arenam, seu terram ex rotarum transitu seu orbitâ sumptam, & vulneri cataplasmatis modo impositam illico sanare, scribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap. 37.*

Interim statim simul alexipharmaca sunt sumenda, quæ hactenus sæpe sunt proposita. Aëtius, *alleg. loc.* Drach. j. vel Drach. ij fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ cum vino exhibere iubet. Vel paretur tale electuarium;

℞. *Cortic. radic. cappar. radic. gentianæ*, an. Drach. ß. *aristoloch. long. baccar. lauri, terræ sigillat. rutæ*, an. Drach. ij. *costi amari, spicæ Indicæ*, an. Drach. j. *flor. sulphur.* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. *Cum melle.*

F. Electuarium, cuius dosis quotidie bis à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paretur cum vino decoctum ex absinthio, fol. lauri, abrotano, serpillo, de quo æger quotidie Vnc. iiij. sumat. Sunt, qui coagulum hædi, leporis vel agni ex vino sumptum valde commendant.

CAPVT XXIV.

De Araneo.

Araneus. ARaneorum licet plures species reperiantur, atque aliis alij venenosiores sint; omnes tamen vno eodemque modò nocent. Vel enim ictu per vulnusculum tam exiguum, vt oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod de araneis in Vasconia I. C. Scaliger, *exerc. 186.* refert, calcati per calceorum soleas venenum transmittunt; vel in esculenta & potulenta illapsi, & cum iis in corpus ingesti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib. 2. cap. 5.* è Nicolao Florentino refert, in monasterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuisse peremptos potu vini, in quo fuerat exstinctus araneus pestifer; vel etiam combusti fumo suo nocent. Ita refert Nicol. Florentinus, *serm. 4. tract. 4. cap. 23.* quendam Lombardum Florentiæ in hospitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combussisse flammâ candelæ, & cùm fumum illius naribus excepisset, statim incepisse debilitari, & incidisse in lipothymiam, & totâ nocte passum esse pulsum cordis, & pulsum eius ita minutum esse, vt vix perciperetur. Curatum verò fuisse theriacâ, diamoscho, & puluere zedoariæ mixtis.

Symptomata & Signa.

Si Araneus siue intra corpus sumptus fuerit, siue ictu venenum suum corpori immiserit, accidit in parte demorsa stupor, cum frigoris sensu & horrore, ventris intumescentia, flatus in intestinis, faciei pallor, lacrymæ inuoluntariæ, partium extremarum tremor & contractio, conuulsioni non dissimilis; sudor frigidus, perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tensio & dolor, in senioribus verò laxatio: nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per vrinam, aranearum simile quid excernitur. *Signa.*

Curatio.

Si Araneus intra corpus sumptus fuerit, cura à vomitorio auspicanda: in quem vsum hic inprimis commendantur iuli iuglandium in furno siccati, tusi, & à Drach. j ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo, propinati. *Curatio.*

Vel: ℞. *Radic. esulæ, asari*, an. Drach. ij. *flor. anethi, genistæ*, an. p. j.

Coq. in aq. purâ. Col. ℞. Vnc. v. Adde *mellis* Drach. j. Fiat vomitorium.

Post vomitum offerenda alexipharmaca, quibus sumptis æger vel in lecto sese ad sudorem componat, vel, quod melius, balneum ingrediatur, & copiosè sudet. Vtilis est hic theriaca, Drach. ij. pondere, cum aq. cardui bened. scordij, aut vino albo sumpta. Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac strangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracastorius, vt *lib. 2. de morb. contagios. cap. 2.* refert. Dioscorides propinat abrotani semen, aristolochiam, anisum, cicer syluestre, & cuminum Æthiopicum, cuiuslibet seorsim sumpti Drach. ij. cum vino. Vtilis est & resina sicca abietis, cuius vsu mulierculam quadam, cùm incauta deuorasset araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuisse, eiusque vsum contra venena illos rusticos, qui circa montes habitant, & Rhæti Resinarij, à resina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Gesnerus, *in annotat. ad librum 2. facilè parabil. Dioscorid. cap. 150.*

℞. *Fol. scordij, menthæ, rutæ, cupressi*, an. M. j. *sem. erucæ, anisi*, 4. *calidor. minor.* an. Drach. j.

Coq. in s. q. vini. Colaturæ quotidie bis, manè & vesperi, Vnc. iiij. propinentur, donec corporis tumor euanescat. Commendantur quoque lauri baccæ, serpillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, melissa, nigella, quorum quodlibet vel seorsim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & sumendæ.

Vel: ℞. *Asæ fœtidæ* Drach. ij *myrrhæ, allii, piperis, castorei*, an. Drach. ß.

F. Puluis pro 4. dosibus, qui exhibeatur cum vino, antequàm æger balneum, quod quotidie ferè, cùm magnus in hoc casu eius vis sit, repetendum, ingrediatur.

Si

Si verò morsu araneus nocuerit, locus demorsus sæpius aquâ salsâ abluendus, aut spongiâ calido aceto, vel decocto maluæ, origani, serpilli, aliorúmque supra commemoratorum madidâ fouendus; inprimis lac è foliis ficûs manans instillatum vtile etiam ad ictum araneæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. simpl. noui orbis, cap.* 62. in regno Peru insecta quædam reperiri, quæ araneæ appellantur, eò quòd vbicunque fuerint, sua retia texant Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeo virulenta, vt eorum ictus iugulent, nisi efficaci remedio succurratur. Nam si diutiùs differatur, & subeat virus ad cor, præsens mors consequitur, nec vlla remedia prosunt. Miram autem in ficu vtilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, & lac ex ficûs foliis manans bis aut ter in vulnus instillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tolluntúrque dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto; quod cum sit exiguum, facilè curatur: diu tamen apertû seruandum. Cataplasmata quoque ictui imponenda parari possunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis. Prodest etiam allium & cepas contusas, stercus item caprinum cum vino, vt & ficûs pingues imponere.

Simul vsurpentur alexipharmaca supra proposita, ægerque in balneo sæpius sudet. Allium etiam frequentiùs comedat, vinúmque liberalius bibat.

CAPVT XXV.

De Tarantula.

Tarantula. CVm *lib.* 1. *Pract. part.* 2. *cap.* 17. ea, quæ de Tarantula pro instituti nostri ratione hoc loco dicenda essent, explicata, symptomata ictum eius consequentia enumerata, eorúmque curatio proposita sit: eadem hoc loco repetenda non censeo, sed lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam Philippum Camerarium, *horar. subcisiuar. centur.* 2. *cap.* 81. in quo de Tarantula agit, & autores, qui & à me, & ab eo allegantur, consulere poterit.

CAPVT XXVI.

De Cantharidibus.

DE Cantharidibus quidem nonnulli affirmant, vt ex Langio, *lib.* 1. *epist.* 47. & Ioh. Michaële Paschali, *meth. med. cap.* 41. videre est, quòd etiam extra corpori applicatæ vesicæ noceant, & mictionem sanguinis excitent. Verùm etsi sexcenties vesicatorij loco iis vsus fuerim: nunquam tamen tale quid obseruare potui. Ideo hoc loco saltem qualia symptomata intra corpus assumptæ excitent, enarrabo, earúmque curationem monstrabo.

Symptomata & Signa.

Signa. Cantharides assumptæ omnes ferè ab ore ad vesicam vsque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant; atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauseam, dysenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiam pariunt. In ore resinæ cedri & pini sapor percipitur. Imprimis verò partibus vrinæ dicatis suâ naturâ infensæ sunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & dolorificam stranguriam, vel omnimodam ischuriam excitant; quæ tandem vasorum vrinariorum gangræna & ipsa mors consequitur. Ita Cossinus, Eques Romanus, amicitiâ Neronis notus, cum lichene laboraret, vocato ex Ægypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus est, vt refert Plinius, *lib.* 29. *c.* 4. Ita narrat Paræus, *lib.* 5. *c.* 17. Scortum quoddam iuuenem lautâ cœnâ excepisse, additis etiam condimentis puluisculo cantharidum conspersis. Qui cùm posterâ die merum sanguinem ano virgáque rigidâ redderet, Medici vocati omnia necessaria medicamenta adhibuerunt, sed frustranei omnes illorum fuêre conatus. Interiit enim iuuenis vehementiâ veneni victus.

Curatio.

Curatio. Cantharides assumptæ è corpore vt eiiciantur, primò danda opera; quod commodissimè fit vomitorio ex aqua tepida, vel decocto capitis porcini, agnini, vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Post vomitum clysteres per anum iniiciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria, sem. lini, fœnigræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. seuo hircino, & electuar. diaphænico parati.

Hinc vel solum lac, vel decoctum althææ, sem. lini, & maluæ, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatum vrinarium infundere non inutile fuerit.

Postea ad acrimoniam, & maleficam Cantharidum vim obtundendam æger sumat lac caprinum, iuscula pinguia, ptisanæ cremorem, oryzam cum lacte caprino coctam, butyrum recens, carnes pingues, porcinas scilicet & hædinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulsio ex sem. 4. frigid. maiorib. cum aq. lactucæ parata. Vel emulsio conficiatur è nucleis pini, sem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vtiles quoque sunt potiones ex aqua endiuiæ, plantaginis, lactucæ, portulacæ, syrup. nymphææ, papaueris, violar. & similibus paratæ: quibus si de mucilag. sem. psyllij, maluæ, cydoniorum, aut gummi tragacanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur, efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, siue in substantia sumatur, siue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia, Drach. ij. pondere, vel fructûs alkekengi num. x. si cum vino sumantur.

Vel ℞. *trochisc. de terra sigillat. alkekengi*, an. Drach. ß.

Et ægro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque, quibus ægri insideant, paranda ex decocto maluæ, althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, sem. lini, fœnigræci.

Extra lumbi, genitalia, & alia membra dolentia inungantur vnguento rosac. & popul. cum oxyerato mistis. Vtilia sunt & epithemata è succo lactucæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, & ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis dolentibus imposita.

CAPVT XXVII.

De Bupreste.

Buprestis. BVprestis tam Græcis, quàm Latinis, teste Nicandro & Plinio, ita dicitur, quòd, cùm boum corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Bestiola enim est cantharidi similis, aut scarabæo longipedi, quæ in herbis latitans sæpenumero à brutis deuoratur, eáque interficit. Homini etiam vix alio modo nocet, quàm cùm intra corpus assumitur.

Symptomata & Signa.

Signa. Siue enim ab homine, siue à bruto inter pascendum deglutita fuerit hæc bestiola, sequitur totius corporis instar tympani inflatio, stomachi ventrisque dolor vehemens, vrinæ suppressio, ægrotantique omnia nitrum sapere & olere videntur.

Curatio.

Curatio. Quia Buprestes magnam cum cantharidibus habent cognationem, eandem quoque cum illis curationem requirunt, quæ *cap. præced.* est proposita.

In specie verò ad Buprestem, iuxta Dioscoridem, *lib. 6, cap. 3.* conferunt ficûs aridæ per se comestæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles sunt & dactyli, lac bubulum, caprinum vel ouillum, vt & pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam se diffuderit, sudor in balneo prouocandus.

CAPVT XXVIII.

De Pini Erucis.

Pini erucæ. Pini erucæ triplici modò hominibus nocent, morsu scilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum esculentis aut potulentis assumptæ.

Symptomata & Signa.

Signa. In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo duriùs attigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Assumptæ in palato, lingua, omnibúsque oris partibus, vt & ventriculo & intestinis dolorem, inflammationem, cibi fastidium, punctiones, & in toto corpore æstum excitant vehementissimum.

Curatio.

Curatio. Parti erucæ morsu aut attritu læsæ remedio sunt cæpæ aceto tritæ, ruta item cum melle & sale trita, vel cum aceto & pice cocta & imposita.

Erucæ intra corpus assumptæ quamprimùm vomitu reiiciendæ sunt, & si iam ad intestina descenderint, clysteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulsio è sem. 4. frigid. maior. amygdal. dulc. sem. papau. albi, cum aq. hordei parata. Æger comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem ptisanæ, amydal. dulces, inscula pinguia.

Antidotus erucarum pini est terra Lemnia, & coralia rubra præparata, cum mucilag. sem. cydonior. exhibita.

CAPVT XXIX.

De Muscis, Apibus, & Vespis.

Muscæ. NOn equidem muscæ omnes venenatæ sunt; grandiores tamen quædam interdum virulentia non carent, præcipuè si anteà cadaueribus venenatorum animalium insederint; sicut Plinius, *libr. 11. cap. 53.* vesparum ictûs periculosiores esse, si eæ antea serpentibus *Apes.* victitarint, annotauit. Apes aculeo suo etiam nocent, & præsertim si densiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeo vt equos etiam ab iis necatos *Vespæ.* fuisse compertum sit. Multò verò magis adhuc nocent vespæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Ictum istorum animalium consequitur in parte affecta dolor vehemens. & tamdiu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri solet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac pustulæ, in parte affecta excitantur.

Curatio.

Curatio. Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod si fieri nequeat, locus demorsus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplastrum ex cinere, oleo & fermento imponatur; vel hisce nihil proficientibus, fortiter fugatur. Vbi aculeus extractus est, vel si nullus adfuit, plaga ablueda aquâ salsa: hinc cataplasma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel stercus bubulum cum aceto, vel bolus Armenus cum aceto & oleo mistus imponendus; nasturtium etiam aquaticum tritum & impositum dolorem sedat, ac tumorem discutit. Inprimis verò ipsa animalcula, quæ plagam intulerunt, trita imposita omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam est lenticula palustris cum aceto mista parti imposita. Prodest & sulphur viuum saliuâ humanâ subactum; item ruta, lac ficuum, loco affecto imposita.

Si aliqua etiam in toto corpore sentiatur mutatio, exhibeatur coriandrum cum saccharo, quod Ardoynus, *de venen. lib. 8. cap. 11.* è Christophoro de Honestis, puncturæ Vespæ & Apis Bezoar esse scribit. Vtile etiam est nasturtium aquaticum, calamenthum & taraxacum. Et si calor aliquis in toto corpore superuenerit, curatio vt in febribus malignis instituatur.

CAPVT XXX.

De Veneno Canis, & aliorũ Animalium rabidorum.

ACtum equidẽ de veneno canis rabidi, *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 16.* Ne tamen & hîc aliquis hiatus relinquatur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etsi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Io. Bauhinus, sues, boues, vulpes, feles, asini, mulæ, vrsi, & alia bruta: tamen frequentissimè canes in rabiem aguntur, & virus suum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etsi inter autores non planè conuenit, & nonnulli omnem vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur: tamen frustra laborant, certumque est, vt aliorum venenorum; ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt satis, *alleg. loc. quæst. 1.* probatum. *Venenum canis & animalium aliorum rabidorum.*

Vnum saltem hic addimus, nimirum Eustach. Rud. *lib. 4. de morb. occult. cap. 12.* cùm videret, naturam veneni rabidorum animalium in siccitate & calore non consistere, in contrariam opinionem lapsum esse, & paradoxum defendendum suscipere, scilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate esse præditum, idque non solùm probabilibus, sed firmis & validissimis rationibus se demonstraturum polliceri. Primò autem hoc probare conatur ex consideratione animalium, quæ venenum hoc in suo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refertque talia esse plurima, non solùm canes, sed chamelos, equos, mulos, vulpes, mustelas, lupos, feles & alia. Verùm ne conatur quidem ex animalium horum consideratione aliquam rationem elicere; cùm sint tot & tam diuersæ naturæ, nec vnius temperamenti, ideoque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum esse. *An venenum canis rabidi sit summè humidum.*

Secundò ex consideratione caussarum, quarum vi hoc venenũ in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd scilicet ferè semper putridorum cadauerum carnes, potusque similes, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipsis induxisse, experientia testatur. Ex hoc enim concludit, quoniam putrida diffluunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere corruptionem ac putredinem: insignem verò putredinem præsupponere insignem humiditatem existimat. Verùm & hæc ratio nullius momenti est. Corruptionem enim ad veneni generationem necessariam esse, diximus supra, *part. 2. cap. 3.* sed non semper putredinem. Et certè in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerunque nulla putredinis apparent indicia. Et fit sanè, vt putredo accedat: tamen putredo ista non semper est humidissima, sed varia, pro subiecti putrescentis ratione. Et ipse Rudius, dum *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* de generatione veneni disputat, statuit, putredinem, quâ putredo, non satis esse ad veneni generationem, sed vt venenum fiat, debere esse putredinem insignem & penitus malignam. Et quidem venenum non consistere in ipsa putredine, sed eiusdem fimum & inquinamentum venenum

nenum esse, quod certè non est humidissimum; & humorem non, dum putrescit, venenum esse, sed quando iam computruit, & propriâ formâ depositâ in speciem conuersus est humanæ naturæ penitus aduersam.

Tertiò hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum [illegible], hoc venenum in corpus immittunt. Vulnus [illegible] nihil nisi dolorem ex solutione continui ex[illegible] venenum per plures menses in corpore subsistens, & sensim sese multiplicans, donec tandem ad cerebrum vsque penetrat, nullâ acrimoniâ vel calore, vel siccitatis sensu sese prodit, & propterea impossibile esse putat, vt tale venenum sit siccissimum & calidissimum. Verùm nulla consequentia est; venenum hoc non est siccissimum & calidissimum: ergo humidissimum. Hoc potiùs ex omnibus, quæ affert, sequitur, eius naturam non in vlla qualitate manifesta, sed occulta potiùs consistere.

Quartò idem probare conatur ex symptomatibus, quæ demorsis ab animalibus rabidis superueniunt, & primò quidem ex contagio. Cùm enim venenum animalium rabidorum sit contagiosum, è genere putrescentium esse putat, & propterea valde humidum. Verùm supra, *part.3.cap.3.* satis probatum, contagij naturam non consistere in putredine. Deinde ex aliis symptomatibus colligere vult, venenum hoc non esse calidum & acre, quod & nos concedimus; sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cùm enim omnia remedia, quæ à Galeno & aliis Medicis in demorsis à cane rabido vsurpantur, sicca sint, quædam etiam calida, ea certè, si venenum hoc siccissimum esset, locum non haberent. Quod ipsum & nos libenter concedimus, sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exsiccante, sed occultâ qualitate: quod ex eo paret, quòd multa dantur medicamenta siccantia, quæ nullam in hoc morbo curando vim habent, ideo quia illâ occulta qualitate veneno huic aduersâ destituuntur.

Venenum canis rabidi quomodo communicetur. Communicatur quidem hoc venenum frequentissimè morsu, quandoque tamen & aliis modis: non rarò saliuâ. Ita Ioh. Matthæus de Gradibus, *consil.82.* narrat, Ioh. Coquetanum infectum fuisse post multos dies, ex sola impositione manûs in os canis rabidi, etsi eum canis rabidus non momorderit. Et Matthiolus, *in 6. Diosc. cap.36.* se duos vidisse refert, qui sputo canis rabidi perfusi, nullo accepto vulnere, rabiem contraxerunt. Cælius Aurelianus, *lib.3. acutor. morb.* scribit, quosdam ab animalis rabidi vnguibus læsos, & quendam à gallo gallinaceo pugnante leuiter læsum in rabiem venisse. Et Schenckius, *lib.7. obs.* ex obseruationibus D. Esaiæ Meichsneri refert, puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inuenisse sub sponda gladium, quo ante plures annos canis rabidus confossus fuerat, eúmque, vt sibi donaretur, petiisse: quo impetrato cum ensem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, improuidus digito infixit vulnusculum, vnde rabie percitus periit. Imò Aretæus, *lib.1. de sign. & caus. morbor. acut. cap.7.* scribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum spiritus adducitur, tantummodò inspirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur. & Cælius Aurelianus, *loc. alleg.* quòd quidam hydrophobicam passionem solo odore ex rabido cane attracto inciderit. Neque enim solum extra corpori communicatum, sed & ore admissum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, *contradict.9. tractat.5. lib.2.* quendam osculasse canem rabidum, antequam emitteret suffocandum, & hinc rabiem contraxisse, ac mortuum esse. Et Cælius Aurelianus, *alleg loc.* refert, sartricem quandam, cùm chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumpsisset, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum futuras lamberet, tertiâ die in rabiem venisse. Et Iul. Palmarius, *de morb. contagios.* scribit, se vidisse ex straminis, in quo rabie perciti sues decubuerant, esu equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ stramentum depastuerant, rabiem contraxisse. Et Fernelius narrat, *lib.2. de abdit. cap.14.* venatores quosdam lupum ferociorem trucidatum in varia obsoniorum genera apparasse & coxisse, & omnes, quicunque esitarunt, non multò pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios, sociorum morte prudentes, sibi prospexisse.

Venenum autem hoc nunc tardiùs nunc citiùs sese exserit; rarò tamè ante vigesimum diem sese prodit: interdum post trigesimum, in multis non nisi post 4. sex, aut 8. menses; in quibusdam etiam post annum, vel vel etiam post quinquennium, vt Fracastorius, *lib.2. de morb. contag. cap.10.* scribit. Albertus Magnus, *lib.7. histor. animal. cap.2.* scribit, se vidisse hominem morsum à cane rabido in brachio, & anno septimo pòst incepisse inflari locum cicatricis, & mortuum esse intra duos dies. Et Petrus Salius Diuersus, *de affect. lib. particularib.* refert, proditum memoriæ ab antiquis esse, hunc morbum ad quintum, septimum, & duodecimum annum dilatum fuisse.

Symptomata & Signa.

Si quis ab animali rabido morsus est, nullo modo vulnus id negligat, etsi nihil mali statim sentiat; cùm, vt supra dictum, venenum hoc sæpe diu latere possit, & tandem suis signis & symptomatibus sese prodat. Sunt autem illa symptomata & signa alia propria & inseparabilia, alia communia & separabilia. *Signa.*

Propria & inseparabilia signa sunt, quòd, cùm venenum hoc ipsi cerebro, cui peculiariter aduersum est, communicatum est, homo fit cogitabundus & meticulosus, solitudinem captat, atque etiam familiarem societatem fugit, lucem odio habet, tandémque aquam expauescit & abhorret; vnde etiam antiqui, aliis symptomatibus missis, hunc morbum hydrophobiam appellarunt. Imò quod magis mirum, hoc morbo affecti non solùm aquam, sed omnia liquida, vinum & alia potûs genera, ac iuscula auersantur; ita quidem, vt non solùm oblata & visa abhorreant, sed etiam si de iis mentio fiat, ea abominentur, & summâ angustiâ afficiantur; & si aquam diutiùs inspiciant, aut liquidus potus ipsis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidant. Quæ autem huius symptomatis caussa sit, explicare non facile est, & autores de eo valde dissentiunt, de quo in Institut. *lib.2. part.3. sect.2. cap.4.* dictum. Pelops, Galeni Præceptor, accidere id putauit, quia hydrophobi propter multam siccitatem teneantur desiderio aquæ, sed propter delirium eam abhorreant. Verùm nec semper sitiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec vllo modo vnquam persuaderi possunt, vt aquam admittant. Aëtius ex Posidonio & Ruffo refert, id accidere, quia imaginem canis in aqua videant. Sed non solùm aquam, sed liquida omnia, & quidem ea etiam, quæ non vident, auersantur. Eodem modo sese res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quòd suam imaginem, quam in aqua vident, abhorreant. Etenim & aquam in vase tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auersantur. Eustach. Rudius, *loco alleg.* suæ hypothesi, sed falsæ, insistens, id ideo fieri putat, quòd, cùm veneni huius temperatura sit putrida, viscida & humidissima, id ab aqua foueatur & augeatur. Verùm veneni huius naturam non in humiditate consistere, supra probatum. Deinde alij, qui morbis humidissimis laborant, vt leucophlegmatiâ, non ita aquam & liquida auersantur. Tertiò non omnia liquidissima sunt humidissima, & vim humectandi habent, sed multa etiam sicca, vt spiritus vini. Cùm itaque opiniones hæ omnes veram huius symptomatis caussam non reddant, ad occultam proprietatem confugere necesse est; inprimis cùm in aliis etiam venenis talia occurrant, quæ ad nullas manifestas caussas reduci *Propria.* *Hydrophobiæ caussa.*

reduci possunt. Sic tarantulæ veneni cum Musica aliquis consensus est: qui leporem marinum deuorarunt, omne genus piscis auersantur.

Signa communia.

Præter hæc signa propria & inseparabilia alia etiam occurrunt. Nam interdum delirant ægri, vnde etiam inter deliriorum species de Rabie vulgò à Medicis agitur; sed non semper. De quo rectè errus Salius Diuersus: Non possum negare, *inquit*, me nonnullos vidisse rabientes, qui non tantùm delirarent, sed etiam furerent. Plures tamen scio mente semper vsque ad vltimam vitæ horam constitisse. Nonnunquam & conuulsiui motus accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicatione; vt & singultus. Interdum & spuma circa os apparet, præcipuè dum ægri sunt morti vicini. Quandoque & febris accidit; sed & hoc rarò, & si quandoque id euenit, id potius apparatui humorum, & prauiæ corporis dispositioni, quàm veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quosque morsu impetunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si demorsis ab animali rabido, antequam venenum inualescat, & cerebrum inuadat, statim necessaria media adhibeantur, seruari ij possunt, & præcaueri, ne in hydrophobiam incidant, potest.

2. Si verò cerebro iam malum sit communicatum, & hydrophobia accesserit, vix quisquam seruatur & euadit.

3. Auicennas scribit, quòd si quis à cane rabido demorsus aquam timens in speculum intuens seipsum agnoscat, huic salutis spem non deesse; quia scilicet agnat, facultatem cognoscentem non esse prorsus labefactatam. Verùm falsum hoc esse, se deprehendisse scribit Eustach. Rudius, & se hydrophobia laborantibus propriâ manu specula contemplanda obtulisse, ægros tamen, licet se probè agnouerint, nihilominùs periisse.

4. Moriuntur autem ægri citiùs vel tardiùs, prout symptomata plura vel pauciora, vigiliæ, deliria, conuulsiones, & similia accidunt. Si singultus accedat, mors in propinquo est, adeò vt vel eâdem vel posterâ die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio.

De curatione cùm pluribus egerim *allegat. libr. 1. Practic.* de ea hic multa dicere opus non est. Pauca saltem de eâ monebo. Et quidem de primo scopo, quæ est veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum seruandum esse, & quidem non solùm vsque ad diem quadragesimum, sed per integrum annum; cùm obseruatum sit, quosdam à rabidis canibus morsos etiam post annum, imò etiam longius temporis spatium in hydrophobiam incidisse.

Inter interna medicamenta Dioscorides & Galenus inprimis commendant cinerem cancrorum fluuiatilium, si eius duo cochlearia cum pulueris radicis gentianæ cochleari vno in vino meraco exhibeantur: tantique facit, hoc medicamentum Galenus, vt, etsi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoso morbo demorsos homines tam celebri remedio, & certâ salute defraudaret, fatetur se nunquam alio præsidij genere per os sumpto vti voluisse. Plura tamen huiusmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib. 2. de Antidot. cap. 11.*

Reliqua videantur *loco alleg. lib. 1. Practica.*

CAPVT XXXI.

De Cerebro & Sanguine Felis.

PEculiare aliquid in fele esse, vel ex eo patet, quòd non pauci reperiuntur homines, qui etsi canes & alia animalia ferre possunt, felium tamen præsentiam planè abhorrent, ita vt nec in vno conclaui cum ipsis morari possint, & licet eas non videant, nihilominùs earum præsentiam mox percipiant, ac sudore frigido diffluant, & nisi feles amoueantur, in lipothymiam incidant.

Inprimis verò cerebrum felis in cibo sumptum [illegible] venena refert Ponzettus, *lib. 2. de venen. tract. 6. ca*[illegible] & Matthiolus, *in 6. Dioscorid. cap. 25.* *Cerebrum*

De sanguine etiam felis scribit Martinus VVe[illegible]chius, *de monstris*, quòd puella quædam Vratislauiæ cùm publicè spectaret, latronem capite truncari, territa spectaculo in epilepsiam inciderit. Cùm verò, vt fit, multa frustra tentarentur, ex vulgo quis suasit, sanguinem felis porrigi vtile esse, quo ebibito malum non difficulter cessaturum. Offertur; accipit misera, infelici admodum euentu. Paulò pòst enim felis naturam induit, sed ex interuallo, & quod hoc animal solet, id illa omne æmulatur, voce, saltu, gestu, vestigiis, cùm mures in silentio venatur, in quibuscunque etiam potest angustissimis foraminibus, idque tantisper, dum paroxysmi vehementia remiserit. *Sanguis felis*

Anhelitu quoque feles noxias esse, & spiritus inficere, humidum radicale absumere, & marasmum inducere, docet Auenzoar, *in Proœm. lib. 1. Theizir.* Matthiolus, *loc. allegat.* & Paræus, *lib. 20. cap. 34.* Quain re experientia consulenda; cùm sæpe videamus, infantes gestare feles, & secum in lectis cubantes habere sine damno. Forsan enim maior est huic homini, quàm illi, cum fele antipathia *Anhelitus felis.*

Symptomata & Signa.

Cerebrum felis qui comederunt, crebrâ vertigine corripiuntur, stupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt. *Signa.*

Curatio.

Si sciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hærere, vomitu reiiciatur. Si verò in corpus sit distributum, expurgandum est inprimis extr. hellebor. Scrup. j. Postea antidoti loco exhibeatur moschi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, Scrup. ß. idque singulis septimanis aliquandiu continuetur. Vtile est etiam sæpe sumere confectionem diamoschi dulcis, vel de sequenti electuario aliquid exhibere. *Curatio.*

℞. *Conseruæ anthos* Vnc. ij. *pulu. sem. paon. carui, cubebar.* an. Drach. ß. *spec. diamosch. dulc.* Drach. j. *Cum syrup. de betonic.* F. Electuarium.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menstruo.

PLinius de sanguine menstruo mulierum, *lib. 7. cap. 15.* ita scribit: Nihil facilè reperitur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina; & fructus arborum, quibus insedere, decidunt; speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor; aluei apum emoriuntur; æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aëra; & in rabiem aguntur canes eo gustato, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quæ etiam repetit *lib. 28. cap. 7.* Verùm, *lib. 4. Practic. part. 2. sect. 1. cap. 1. quæst. 2.* de huius rei veritate inquisiuimus, vbi quæstionem illam proposuimus, an sanguis menstruus solùm quantitate sit superfluus; an verò etiam qualitate vitiosus, docuimusque sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate manifestâ seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari; & præcipuè, si quid humoris vitiosi sit in vtero, vt sæpe esse solet, à sanguine per vterum fluente elui. Potest tamen etiam sanguis is, *Sanguis menstruus.*

extra corpus si asseruetur, corrumpi. Et quod sæpe non postremum est, à veneficis, quæ sanguinem menstruum seu philtri, seu alterius veneni loco exhibent, plerunque alia mala medicamenta admiscentur.

Symptomata & Signa.

Signa. Sanguis menstruus assumptus homines obliuiosos, melancholicos, amentes, & quasi lunaticos, imò vt nonnulli ferunt, leprosos efficit.

Curatio.

Curatio. Sanguinis menstrui noxam corrigit Drach.j. puluis margarit. cum aq. melyssophylli exhibita, vt & trochisci viperini, à Scrup.j. ad Scrup.ij. exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar esse scribit; item sem. caulium, & leporis coagulum. Vtilis est & theriaca, Drach.ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus sit vinum, in quo melissa cocta vel infusa fuit. Æger sæpe balneo vtatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hausto.

Sanguis Taurinus. Sanguis Taurinus etiam à plerisque inter venena refertur. Et sanè extant historiæ, quæ testantur, quosdam sanguine taurino hausto mortuos esse. Midam enim, antiquissimum illum Phrygiæ Regem, contractâ ex somniorum diritate animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augesceret indies, tauri sanguine copiosiùs hausto concessisse ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib.* 14. *cap.* 12. ex Plutarch. *lib. de superstition.* Strabonis *lib.* 1, & Eusebio, *de temporibus*, refert. Et Psammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyse hausto sanguine taurino periisse, Herodotus, *lib.* 3. scribit. Et Themistoclem Atheniensem inuidiâ ciuium relegatum ad Artaxerxem confugisse, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutasse hausto sanguine taurino, narrat Plutarchus, *in Themistocle*.

Quâ ratione sanguis Taurinus noceat. Quâ tamen ratione ita noxius sit, non satis planum. Greuinus, *lib.* 2. *de venen. c.* 10. sanguinem taurinum non propria sua natura venenatum esse, sed ratione tantùm quadam aduentitiâ, scribit. Eustach. Rudius etiam, *de morb. occult. lib.* 3. *cap.* 6. ipsum suâ naturâ venenum esse negat, tum eâ etiam de caussa, quod nemo taurinum sanguinem clàm potandum exhibere potest. Plerique non aliter, quàm lac coagulatum, & concretione tantùm, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Greuinus concedit, qui tamé addit, quòd, postquam sanguis hic in ventriculo concrescit, & in grumos conuertitur, putrescat, & deinde malignos vapores ad cerebrum transmittat, quo fiat, vt æger subinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc caussam reddit, quòd, cùm grumi magni sint, nec supra, nec infra expelli possint, inde strangulatio & viarum tam ventriculi, quàm pulmonis obturatio subsequatur. Fieri tamen non posse addit, vt bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verùm enimverò quod vltimum attinet, tantillum, quod in pulmonem delabitur, si delabitur, tantorum symptomatum caussam esse posse credibile non est. Vero magis consentaneum esse existimo, suffocationem illam & strangulationem accidere à consensu ventriculi, qui dum sanguine taurino concreto repletus est, diaphragma & pulmonem comprimit; orificium tamen ventriculi, quòd neruosum est, etiam lædi, & vicinas partes, quæ eosdem neruos accipiunt, in consensum trahere potest. Quia tamen sanguis taurinus plus, quam lac coagulatum, nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum esse, annotatum non memini, plures verò à sanguine taurino mortuos esse, historiæ supra allatæ testantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere existimo. Quia enim, vbi concretus est, concoctioni resistit, prauam naturam induit, vtpote qui crudus assumitur, nec à calore ventriculi nostri vinci potest. Id quod & in aliis quibusdam cibis accidit, si à ventriculo vinci non possunt. Ita refert Galenus, 2. *de facult. aliment. cap.* 69. quendam post boletorum non satis elixorum (qui tamen innocentissimi esse putantur) vsum largiorem os ventriculi pressum ac grauatum & coarctatum, difficilémque respirationem habuisse, & in animi deliquium incidisse, sudorémque frigidum sudasse, ac ægerrimè medicamentis seruari potuisse.

Symptomata & Signa.

Signa. Haustus sanguis taurinus recens difficilem respirationem excitat: spuma magnâ copiâ ore reiicitur, adest deglutiendi difficultas, in ventriculo dolor & nausea, accedit animi deliquium, & iidem ferè insultus, quos patiuntur epileptici: & tandem, nisi remediis succurratur, ipsa mors sequitur.

Curatio.

Curatio. Equidem curatio à vomitu inchoanda esset: verùm quia ob grumos sanguinis concretos vomitus citra suffocationis periculum prouocari non potest, auspicanda ea à medicamentis sanguinem concretum dissoluentibus; qualia sunt acetum, oxymel, & acetosa alia, hydromel, sperma ceti, mumia, coagulum leporis, hædi, rad. gentianæ, laserpitij, pimpinellæ, semen brassicæ, conyzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum potabile, magisterium oculorum cancri, & similia; & omnino ea, quæ ad sanguinem concretum dissoluendum supra, *lib.* 5. *part.* 1. *cap.* 6. sunt proposita, nec hic sunt inutilia. Aëtius etiam ramulos fici tritos cum nitro & posca præbet, fructusque vitis syluestris, etiam siccos, comestos statim grumos sanguinis dissoluere asserit, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *cap.* 74.

Sanguine hoc modo dissoluto vomitus prouocetur, & si ad intestina iam descenderit, clysteribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad sanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad sanguinem dissoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia esse videntur. Talia sunt terra sigillata, bolus Armenus, marga saxorum, rad. tormentillæ. Æger sæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri dissolutum sit. Potus sit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

Lac coagulatum. Vt lac, si in ventriculo rectè coquatur, vtilissimum præstat alimentum: ita si in eodem corrumpatur, variorum morborum & symptomatum caussa esse potest. Verùm de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propositum non est, sed eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt; verùm vix puto, aliquid malignitatis subesse, sed omnia, quæ accidunt, symptomata à ventriculo grauato accidere; id quod ab aliis cibis accidere potest. Memini virginem, cùm cum alios cibos, tum cancros cum ipsis ferè testis auidè comedisset, sub primum somnum in grauissimam cardialgiam incidisse, vt de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancrorum testis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata est. Eodem enim modo sese res habet de lacte. Cuius rei historias duas habet Dodonæus, *in annotat. ad cap.* 17. *Beniuenij*; similémque Forestus, *lib.* 18.

18. *obseru.* 13. quæ docent, à lacte in ventriculo concreto pessima, quæ iam recensebuntur, symptomata excitari. Et memini ipse, cùm Studiosi quidam iam antè annos 30. cereuisiam ad ebrietatem vsque ingurgitassent, & fortè lac ad parandos caseos destinatum in vrceis offendissent, & illud sibi mutuò propinassent, ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuisse, vnde grauissimi ventriculi dolores, & suffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum dissoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis frustis, casei instar, vomitu reiectis, liberatus est.

Symptomata & Signa.

Signa. Lac enim in ventriculo coagulatum eisdem dolores & angustiam, respirandi difficultatem, suffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, sudorem frigidum, pulsúmque paruum excitat.

Curatio.

Curatio. Danda inprimis opera, vt lac coagulatum dissoluatur & vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile est acetum simplex, vel scilliticum, hydromel, oxymel simplex & compositum, vel scilliticum, & reliqua medicamenta *cap. præced.* proposita. Commendatur & succus menthæ recens expressus, baccæ iuniperi, thymus, artemisia, sem. nasturtij, lac ficûs cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuscunque animalis vri lacti recenti iniectum ipsum cogit & inspissat; ita quod iam coactum est, ex natura sua dissoluit, vt scribit Aetius, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *cap.* 75. Forestus, *loco allegat.* vt & lac dissolueretur concretum, & per vomitum reiiceretur vnâ operâ, parauit decoctum è fl. chamæmeli M. j. sem. anis. fœnicul. an. Drach. j. in aq. f. & colaturæ Vnc. iiij. cum aceti & sacchari modico tepidè propinauit. Neque enim in talibus subitis casibus medicamenta operosè componere licet, sed quæ ad manum sunt, vsurpare necesse est.

Lac coagulatum nonnisi dissolutum per vomitum eiiciendum. [Quàm praua symptomata, & his quæ sanguine taurino sumpto accidunt, similia, è lacte coagulato accidere possint, *suprà* dictum. De Curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum è ventriculo eiiciendum cōueniat. Negat id Matthiolus, ea de causa quòd lac coagulatum, si quis id vomitu eiicere conetur, in gula facilè hærere, & hominem suffocare possit. Verùm id saltem metuendum esset, si lac coagulatum nondum dissolutum vomitu reiiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum dissoluentia, superiùs proposita (oxymel, & similia, vt & mumia, ac sperma ceti,) exhibenda. Postquàm verò lac dissolutum est, vomitoria sine omni periculo exhiberi possunt.]

CAPVT XXXV.

De Caudæ ceruinæ veneno.

Cauda ceruina venenum. IN Ceruorum caudis humorem quendam viridi porraceæque bili similem, qui præsentissimum venenum sit, reperiri fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum sumpserit, ei è vestigio intolerabiles angustiæ ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuersum hydropicorum more intumescit, liuidóque colore defœdatur.

Curatio.

Curatio. Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioso, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel pulueris coralliot. præparat. Scrup. j. vel theriacæ Drach. ij.

Extra venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo è citri semine expresso.

Æger sæpius vescatur nucleis pini aut pistaciis.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium segmentis.

NOn in brutorum animalium vngulis solùm, sed & hominum vnguibus, malignum aliquid [illegible] vulgò fertur: neque experientia, neque ratio di[illegible] Solet enim natura, si quid vitiosi est in corpore, [illegible] partes eiusmodi ignobiliores detrudere. *Vnguium segmenta.*

Symptomata, & Signa.

Vnguium humanorum resegmina intra corpus assumpta facultatem expultricem adeo mouent & irritant, vt copiosa & per vomitum & per aluum, sicut in cholera fieri solet, excitetur præter naturam euacuatio. *Signa.*

Curatio.

Quæ præternaturalis euacuatio vt sistatur, lenientia, lubricantia & abstergentia exhibenda, iuscula nimirum pinguia, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, serum bubulum vel caprillum. Vel paretur potio abstergens ex aq. hordei, aut aq. mulsa, & syrup. violat. solutiuo. Vtile etiam est clysterem iniicere è decocto maluæ vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. sem. psyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum. *Curatio.*

Detersis hoc modo ventriculo & intestinis, leniter adstringentia, ventriculúmque roborantia vsurpanda sunt: qualia sunt nux moschata, macis, terra sigillata, bolus Armenus, conserua rosar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. syrup. masticin. de mentha, de rosis siccis, myrtu cydoniorum.

Extra abdomen illinatur oleo menthæ, absinthij, mastichino, cydoniorum, nuc. moschat. expresso. Vel imponatur cerotum stomachale, emplastr. de crusta panis, aut de baccis lauri.

CAPVT XXXVII.

De Sudoris animalium veneno.

EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiæ potissimum coctionis, quale sudor est, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatûs eluserunt, esse aduersa, & malignitatis aliquid in se continere, vti rationi est consentaneum, ita etiam experientiâ comprobatum est. *Sudoris animalium venenum.*

Symptomata & Signa.

Sudor animalium, equi potissimùm, quem Germani *Pferdstaub* nominant, vt & asini ac muli, si cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridisque redditur; sudor è corpore, maximè verò sub alis promanat fœtidus; flatûs in intestinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac suffocatio, ac si cum vino bibatur, delirium superuenit. *Signa.*

Curatio.

Quamprimùm vomitus excitādus est assumpto haustu hydromelitis calidi cum butyro copioso, vel oleo rosaceo; quibus, si libet, addi potest aristolochiæ rot. & salis gemmæ, an. ℥ ß. *Curatio.*

A vomitu ægro propinandum est vinum cum melle rosaceo mixtū, vel rhabarbari ʒ ß. cum salis fossilis ℈ ß.

Veneno sudoris animalium maximè resistit sequens electuariū. ℞. *boli Armeni, terræ sigillatæ, baccar. lauri, an.* ʒ j. *coaguli capreoli, vel eius loco leporini* ℈ ß. *myrrhæ. fol. rutæ an.* ʒ ß. *Cum melle despumato.* F. Electuarium, quod ʒ ij. pondere quotidie semel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

REstant tandē venena animaliū aquatilium, & præcipuè marinorum. Et vt primò de Torpedine dicamus, scribit de ea Galenus, *6. de loc. affect. cap.* 5. quòd *Torpedo.*

eā

ea potentiâ prædita sit, vt, si fuscinâ aut tridente attingatur à piscatore transmissa qualitate per hastam ad manum, eam repentè stupefaciat. Imò non solùm per tridentem vel hastam vim suam piscatoris brachio communicat, sed tanta eius est stupefaciendi vis, vt etiam cum retibus, tum humo capta, per retium funiculos, ...is hamus alligatur, eadem stupefaciendi vis ad ...catoris manum & brachium deuecta in eo stuporem inducat. Et vt Aristoteles, 9. *de hist. animal. cap.* 37. scribit; Cum pigra sit torpedo propter pinnarum in corporis mole defectum, & proptereà pisces, quos apperit, & quibus vescitur, venari non possit, afficit eos ipsos illâ, quam in suo corpore continet, facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis vescitur. Abdit enim se in arena ac limo, & pisces, qui adnatantes obstupuerunt, corripit. Vnde id, quod lento admodum motu consequi non poterat, astu stupefaciendi facultate mediante, assequitur. Cuius rei indicium sunt mugiles, qui licet velocissimi sint, sæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa stupefaciendi saltem in viua torpedine est; cùm mortua etiam comedi possit, & propterea à forma eius specifica fluit.

Quomodo torpedo stupefaciat. Quomodo autem hæc vis stupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, obscurum, nec ab autoribus satis explicatum. Eustach. Rudius, *lib.* 4. *de morb. occult. cap.* 15. etsi id, quod à torpedine homini communicatur, humorem esse, & quidem rectè, negat: tamen & id negat, esse simplicem qualitatem, alterationemque; & substantiam corpoream, licet vaporosam & spirituosam esse existimat, similem auræ malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilepsiam excitat, quam rem substantiam esse, non saltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quòd vinculis & deligatione supra locum, cuius consensu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum ascensus prohiberi potest. Posse tamen hanc vaporosam substantiam à torpedine per lignum ad ipsam piscatoris manum penetrare, eo probare conatur, quòd facilimè ac citissimè halitus, tum suauis, tum fœtidi odoris, tum pestilentiæ seminibus imbuti, ac virulenti insensibili quodam modo cùm naribus, tum corporibus nostris, ab aliis corporibus à quibus euaporant, possunt impertiri. Atque vt id amplius declaret, & ad torpedinem applicet, dicit id fieri mediante tenuissimâ aëris substantia, quam piscatoris retia ac tridentes in suis poris ac meatibus continent.

Verùm enimuerò exempla hæc torpedinis actionem non satis declarant, & longè ab ea diuersa sunt. Materia enim illa, quibus odores & semina pestilentiæ transferuntur, omnino corporea est, & propterea per solida corpora penetrare non potest, ita vt quis per ianuam clausam, aut fenestram vitreis orbibus rectè munitam cum peste laborante tutò colloqui possit. Aërem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per solidi ligni substantiam nec odores nec contagium pestilens penetrare potest. Rectiùs longe venenum illud torpedinis sono comparatur, qui per corpora etiam solida penetrat, & mediante aëre transfertur; vt & magneti, qui nullâ mediante corporeâ substantiâ, sed spirituali effluuio, in ferrum, etiam ad distans, agit. Talis enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum est, quod per fuscinam, tridentem & retia piscatoris manum, & pisces per ipsam aquam stupefacere & torpidos reddere potest, qua de re supra, *par.* 2. *cap.* 1. dictum.

Symptomata & Signa.

Signa. Torpedo, vt modò dictum non solùm per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & stuporem inducit, sed & consequenter in totum corpus transmittit, vires prosternit, magnamque corporis grauitatem & tremorem inducit.

Curatio.

Curatio. Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, eum nihil à torpedine mali pati, Ælianus, *de histor. animal. lib.* 5. *cap.* 37. autor est. Quæ si ita sese habent, proculdubio etiam hic liquor ad torporem & stuporem, à contactu torpedinis inductum, vtilis erit. Alexander Aphrodisæus, *initio Problemat.* Trigli, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium esse docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum vtilis est theriaca, si Drach. ij pondere cum vino absinthite exhibeatur. Vel coquatur absinthium, ruta, gentiana, folia lauri in vino, decoctumque exhibeatur. Vel: ℞. *sem. vrticæ nasturtij, dauci*, an. Drach. iß *piperis nigri castorei*, an. Vnc. j. F. Puluis, cuius Drach. j. cum vino generoso exhibeatur. Æger quoque in balneo sæpius sudet.

Membrum stupidum fricetur pannis asperis, & fomentetur vino, in quo saluia, calamintha, ruta, chamæmelum, hypericum cocta sint. Ex iisdem etiam balneū parari potest. Postea illinatur locus affectus oleo rutaceo, costino, quibus aliquid spiritus baccar. iuniperi admixtum sit.

CAPVT XXXIX.

De Muræna.

Muræna. Mvræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius assumpta noxam aliquam homini afferat: si tamen dentibus suis, quos longos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læserit, periculosum id habetur. Scribitque Rondeletius, *de piscibus, lib.* 14. *cap.* 5. piscatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam non nisi forcipe arripere: venenatum enim eius morsum esse dictitant, qui cinere capitis eiusdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorsa, nisi tota abscindatur, à morsu liberari non potest, ob vncinaros dentes, maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Augusti, qui inuenit in hoc malo documenta sæuitiæ, vt tradit Plinius, *lib.* 9. *cap.* 23. Viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Si etiam verum est, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs sunt periculosa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum murænæ sequitur dolor vehemens, sanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et si muræna rabida fuerit, symptomata, quæ viperæ morsum sequi solent, accedunt.

Curatio.

Curatio. Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera simplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.* 5. *Pract. part.* 1. *cap.* 19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur; in specie ad murænæ morsum commendantur lumbrici cum melle triti & impositi. Murænæ quoque morsum capitis ipsius cinere sanari scribit Plinius, *lib.* 23. *cap.* 5.

Si ex rabie venenositas accedat; curatur tale vulnus, vt morsus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus. Lepus marinus, vt Plinius, *lib.* 32. *cap.* 1. tradit, non solùm in potu aut cibo datus, sed & visus, venenū est. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint fœminam ex eo genere duntaxat, statim nauseâ & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Et mox addit: Eadem res in mari, & tactu quidem, nocet. Vescitur eo vnum tantum animalium, vt non interea

inteteat, nullus piscis; tenerescit tantùm & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in pastu est, piscem olent; hoc primùm argumento veneficium id deprehenditur. Cæterùm moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id esse autor est Licinus Macer. Et omnino venenatum piscem esse, ex Nicandro, Dioscoride, Galeno, Paulo Æginetâ, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. alleg.* scripsit, suâ experientia confirmat Rondeletius, *de piscibus lib.* 17. *cap.* 1. vbi refert, lepotem marinum à piscatoribus captum ad se delatum esse, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & sibi & mulris, qui vnà aderant, nauseam mouisse. Sed cùm ne hac quidem à piscis inspectione reuocatus eum dissecaret, & partes internas omnes sedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum consultura. Cui cùm ad dissectionem attentior non statim responderet Rondeletius, odor piscisque conspectus vomitum, dissolutionémque ventriculi protinùs ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea quæri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adstringentibus emplastris ad retinendum fœtum ventri lumbisque admotis prohibuit, & vt aliquot dies cancris vesceretur, consuluit.

Symptomata & Signa.

Signa. Qui leporem marinum intra corpus sumpserunt, vt Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 30. & Aëtius, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *c.* 53. testantur, piscium vitus olent, & saporem in ore similem piscibus virosum habent, paulò pòst in ventre dolent, & color corporis ad icteri similitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effusionem; progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam sanguinolentum, deinde nauseabundi facti biliosâ vomunt sanguine permista: exudant autem graueolentia, & omne piscis genus auersantur, præter cancros. Imò ipsam mortem interdum infert lepus marinus, teste Æliano, *lib.* 2. *de animal. cap.* 45. Galenus, *in lib. de theriac. ad Pison.* peculiariter pulmoni aduersum esse leporem marinum, cùmque exulcerare scribit; & *lib.* 1. *de compos. medic. sec. gen. in initio*, Sophistis, eos cauillantibus, qui de medicamentis scripserunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuuant, respondet: At hoc cauillum, *inquit*, eos, qui ita iocantur, arguit, facultatis medicamentorum adeo esse imperitos, vt pulmonem solum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent. Quod Galeni effatum, quòd scilicet solus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati consentaneum esse, existimat Rondeletius, *alleg. loco*, ideo, quòd Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius grauia ac læua symptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis solius affectu ne verbum quidem. Dioscorides etiam, & Plinius, quanta sit istius veneni pernicies, satis fusè declarant: at de solius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hic Galeno aduersari putat. Verùm cùm experientiam, quod promittit, istam non adducat, non crediderim, Galenum ista sine experientia statuisse. Ideóque experientia consulenda. Etsi enim & alias partes lædat lepus marinus: potest tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licet omnes partes ab ore vsque ad vesicam malè afficiant; imprimis tamen vesicam exulcerant.

An lepus marinus in primis pulmoni inimicus.

Curatio.

Curatio. Lepus marinus assumptus quamprimùm vel vomitu, si adhuc in ventriculo restitet, reiiciendus, vel si ad intestina descenderit, vel iniecto clystere, vel purgante medicamēto ore assūpto, etiā paulò fortiore, educēdus. In quem vsum cōmendātur pilulæ è scāmonij, ellebori nigri, agarici, succi glycyrrhizæ & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. j. pondere exhibitæ.

Resinam cedri, obuli pondere cum vino sumptam leporis marini alexipharmacum esse tradunt. Alij, vt Athenæus, huius veneni Bezoarticum Triglā esse aiūt. Vtilia sunt & mala Punica; decoctum item è virga pastoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac asininum vel bubulum, vel decoctū è malua tota paratum. Dioscorides & Aëtius sanguinem anserinum, alij verò galli sanguinem tepentem [illegible] re iubent. Cancris fluuiatilibus æger sæpius vescatur. De reliquis piscibus si quid assumere incipiat, certissimum conualescentiæ signum est; cùm, vt anteà dictum, qui leporem marinum sumpserunt, omnes pisces, præter cancrum, auersentur.

CAPVT XLI.

De Pastinaca marina.

Licet Pastinacæ marinæ caro, modò radius eius abscissus sit, in cibum venire possit: tamen in cauda habet aculeum seu radium ita mortiferum, vt breui temporis spatio homines brutáque animantia ictu perdere possit; imò si, vt scribit Ælianus, *lib.* 8. *de animal. cap.* 26. ad maximam arborem, & summè virentem aculeum admoueas & defigas, non multò pòst amittat folia: quæ postquàm defluxerunt, totus truncus similis est arboribus, Solis ardoribus æstate exsiccatis. Idem Plinius, *lib.* 32. *cap.* 2. tradit, qui etiam, *lib.* 9. *cap.* 48. scribit, nihil vsquam execrabilius esse, quàm radium supra caudam eminentem Trygonis. De pastinaca marina Rondeletius, *lib.* 12. *de piscibus cap.* 1. hanc historiam refert. Rusticus quidam, *inquit*, è Cemeneis montibus, cùm pastinacam à se furto sublatam veste tegeret, telo femori infixo vulneratus est; sed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare non ausus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monstrans, quod dilatato vulnere extractum est, atque interea dum cremaretur, & in cinerem redigeretur, vulneri pastinacæ iecur imponendum curaui, nec id sine successu: paulò pòst enim sedatus fuit dolor, cœpitque tumor submitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piscem istum habere in se sui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus sum, & vulnus recens planè exsiccaui. Venenum istud nostris piscatoribus notum est. Captis enim pastinacis caudas abscindunt, nisi aliquando in forum piscarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studiosorum.

Pastinaca marina.

Symptomata & Signa.

Pastinacæ marinæ ictum sequitur soluta vnitas, & dolor in parte læsa vehemens; caro circa plagam nigrescit & stupet, quæ si digitis comprimatur, saniem emittit atram, crassam & malè olentem; accedunt, potissimùm si neruus aliquis sit læsus, crebræ conuulsiones, totius corporis lassitudo, stupor, ac tandem ipsa mors. Signa.

Curatio.

Cùm pastinacæ marinæ venenum sit perquàm lethiferum, percussis ab ea citissimè subueniendum; quod fit si plaga primùm scarificetur & sanguis cucurbitulis extrahatur. Postea vulneri vel hepar pastinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipsa pastinaca diuulsa imponatur. Vel applicentur etiam cataplasmata attrahentia, quæ parantur ex sulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio, foliis lauri, saluia & similibus, cum vrina veteri subactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, sinapi, sale ammoniaco & sulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendum. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 37. furfures aceto coctos, & pro cataplasmate impositos, vt & acetum affusum pro fotu valde prodesse scribit. Simul statim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *lib.* 28. *c.* 11. contra pastinacam & omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis vel hædi vel agni Drach. j. pondere prodesse Curatio.

prodesse tradit. Idem *lib.32. cap.5*, contra eundem prodesse etiam mullum in cibo sumptum, scribit. Vtilia etiam sunt scordium, rosmarinus, saluia in vino cocta; vel è myrrhæ, piperis, costi amari, rad.bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, cuius Drach.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur Drach.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *costi amari, myrrhæ, rad.gentianæ, aristoloch. long. zedoariæ*, an.Drach.j. *sem. pastinacæ sylvestris, anisi, ammios*, an.Scrup.ij. *granor.mastiches, spicæ, piperis, rutæ, croci*, an.Drach.ß. *Cum melle despumato* F.Electuarium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morsibus medentur, etiam pastinacæ marinæ morsibus adhiberi possunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus. SCorpio marinus, ita dictus, non quòd scorpij terrestris formam habeat, sed quòd sit πληκτικὸς, vt ex Aristotele citat Athenæus, *lib.7.* id est, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat scorpij terreni modo. Vt enim scorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita scorpiones marini non solùm in dorso spinam gerunt venenatam, quâ incautos piscatores sæpe iciunt, verùm spinas etiam in capite habent, quæ iis, quæ sunt in dorso, non minùs sunt virulentæ, & vt Plinius, *lib.32.cap.11.* scribit, scorpius marinus lædit, dum manu tollitur. Additque Rondeletius, *de piscib. lib.6. cap.19.* tot aculeos habet in capite, vt sine noxa tractari non possit, nisi caudâ arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.

Scorpæna. Scorpioni marino cognata est & Scorpæna, quæ piscis est littoralis, scorpione multò minor, & in dorso solùm spinam, eámque venenatam, gestans.

Symptomata & Signa.

Signa. A scorpione marino qui ictûs inferuntur, molestos cruciatûs pariunt, scribítque de se Alsaharauius, *tractat. 30.pract. sect.2. cap.21.* quòd cùm à scorpione marino punctus fuisset in minimo digito, primò senserit modicum dolorem, qui postea sensim fuerit auctus, & peruenerit ac ascenderit ad brachium, & tandem vsque ad spatulam. Accedunt interdum partis motûs ablatio, conuulsiones & lassitudines.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliorum venenatorum animalium morsibus & ictibus curatio adhiberi solet, ea & hîc locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca conterna exhibenda. Rondeletius, *de piscibus lib.6.cap.19.* refert, se puerum ab hoc pisce miserè ictû, dum eum in sinu recondere vellet, curauisse mullo dissecto & imposito, cum eiusdem scorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentisco contuso. Additq; hæc: Nullum ferè venenatum est animal, quod veneni sui antipharmacum in se non contineat: duplex autem antipharmaci genus est, antipathia & similitudo substantiæ vt hepar venenatorum animalium vulneri impositum similitudine substantiæ venenum retrahit maximéque confert eâ parte, quâ fel continetur: carnes verò impositæ idem præstant per antipathiam, vt viperarum caro morsui viperarum medetur. Terrenus scorpius totus ictibus suis remedio est. Sic mullus marini Draconis, aranei ac scorpionis morsibus medetur, si crudus dissectus admoueatur, autore Dioscoride, *lib.2.cap.25.* Galenus, *9. de simpl.medic.facult.* Piscatores docuit, vt sulphure ad venenatorum piscium morsus vterentur, seu sicco vulneri inspersó, seu cum saliua misto, seu cum vrina macerato, seu cum oleo veteri & melle & resina, terebinthina subacto.

Simul alexipharmaca hactenus proposita vsurpanda. Dioscorides percussis à marino scorpione absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti potionem subuenire scribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus. DRaco marinus licet sæpissimè in culinas veniat, & à Gallis, cùm carnem habeat solidam & gustui gratam, experatur: aculeos tamen habet in ceruice vel dorsi principio quinque præacutos, tenui membranâ supraconnexos, quibus, vt & iis, qui circa branchias sunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Eius puncturam acerbissimus in affectâ parte sequitur dolor, tumor & inflammatio; febris item, & animi deliquium: & nisi citissimè succurratur, gangræna membrum læsum corrumpitur, quam ipsa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio. Vt venenum immissum è plaga eliciatur, membrum læsum aquæ calidæ immergendum, scarificandum, eíq; cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipse etiam Draco marinus impositus ictûs suos sanat; mulli caro idem præstat. Rondeletius, *de piscib. lib.10.cap.11.* piscatores à Dracone marino læsos ad lentisci folia, tanquam ad sacram anchoram, confugere, ipsísque partem vulneratam confricare scribit: quos tamen meliùs sibi consulturos putat, si Draconis ipsius dissecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile est & cataplasma ex cæpe sub cineribus coctâ, fermento, serpillo trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua vitæ, in aqua theriaca dissoluta sit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in massam redacti, & loco læso sæpius de die impositi, dolores in hoc casu mitè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, statim etiam alexipharmaca propinanda. Dioscorides, *lib.6. cap.45.* absinthium, saluiam, & sulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodest etiam theriaca aut Mithridatium cum absinthij aqua aut decocto exhibitum. Pastillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aetius à Dracone marino ictis mirè conducere scribit, *tetrabibl. 4. serm.1. cap.39.*

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piscis.

Fel canis piscis. FEl canis piscis adeo venenosum & lethiferum esse, vt vel vnius grani pondere assumptum, nisi debitè & statim succurratur, intra septem dies mortem inferat, asserit Ardoynus, *de venen.lib.4.cap.17.*

Symptomata, & Signa.

Signa. Fel hoc sumptum sequitur oris fœtor grauissimus, color corporis flauus, siue ictericius, inuoluntariúmque seminis profluuium.

Curatio.

Curatio. Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca communia locum. Et præterea gentianæ radix, siue in substantia, Drach.ij. pondere cum butyro sumatur, siue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo dissoluatur, & singulis diebus bis Vnc.iiij. sumantur. Corpus inungatur oleis vel balsamis atomaticis suaueolentibus.

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum post se relinquunt.

Morbi & symptomata, quæ post venena relinquuntur. ETsi præsentanea venena, seu ore sumpta, seu morsu vel ictu in corpus hominis immissa, non semper

enecant, ſed homo neceſſariis adhibitis auxiliis à morte liberatur,ita vt ſæpe planè ſanus ſibi videatur: tamen non rarò venena diſpoſitiones malignas in corpore relinquunt,quæ nunc tardiùs, nunc citiùs ſeſe exſerunt, tandemque hominem in morbos diuturnos coniiciunt, & lentâ morte enecant. Quòd vel ipſum ſatis eſt ad morbos occultos, vulgò totius Subſtantiæ dictos,probandum ; cùm illæ diſpoſitiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifeſta conſiſtant, nec etiam medicamentis intemperiebus manifeſtarum qualitatum oppoſitis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc de venenis doctrinam concludere libet.

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam,vt ex iis, quæ hactenus dicta sũt, patet,etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ diſpoſitiones relinquuntur. Sunt verò diſpoſitiones illæ, vt eas Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. vlt.* recenſet, hæ fermè : Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthiſis, ſtrangulatio & ſynanche , caſus dentium , melancholia & triſtitia, vigiliæ, furor, mala coctio , alui durities, inteſtinorum & ventriculi dolores , dyſenteria, ſplen tumidus, ſpirandi difficultas, reſolutio membrorum, & durities iuncturarum , febres inordinatæ , animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia , conuulſio & dolor totius corporis , vrinæ ardor aut difficultas,vertigo,nauſea & obliuio,& alia, qualia paſſim apud obſeruationum medicarum ſcriptores occurrunt.

Curatio eorum. Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus conſiſtit. Prius eſt , illi affectui noto, v. g. cachexiæ,phthiſi, idonea adhibere remedia, quiæ paſſim in Practicorum libris traduntur. Alterum eſt, vt diſpoſitio illa maligna & venenata parti alicui , vel etiam toti corpori inducta tollatur. Fruſtra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, niſi illæ veneni reliquiæ expugnentur,& radicitùs extirpentur. Atque accidit ſæpe, vt, licet morbus planè curatus videatur : tamen ſi diſpoſitio talis maligna relinquatur, paulò pòſt, vel etiam poſt longum tempus , recrudeſcat , id quod in curatione luis Venereæ ſæpe fieri,ſupra ſuo loco diximus. Contrà ſæpe euenit, vt licet morbus per ſe videatur eſſe lethalis ; tamen veneno ſublato & ipſe ſanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per ſe ſunt inſalubres, & è genere carcinomatum : tamen ſi ex peſte oriuntur, peſtilenti veneno victo & ipſi curationem ſuſcipiunt. Et ſputum ſanguinis diuturnum etſi aliàs ſit inſanabile, teſte Galeno, *5. meth. med. cap.* 11. tamen id in Puſſiano quodam curatum fuiſſe teſtatur Cardanus, *loc. allegat.* quia ortum habebat ex lue Indica. Et propterea ſemper in talium morborũ & ſymptomatum curatione non minor malignæ diſpoſitionis,quàm manifeſti morbi habenda ratio eſt. Et licet medicamenta illa malignæ diſpoſitioni contraria ad morbum manifeſtum curandum non ita planè apta videantur : tamen propterea non negligenda. Et quidem , ſi fieri poteſt, medicamentis manifeſto morbo contrariis admiſcenda, vel per vices vſurpanda ea , quæ ſunt malignæ illi diſpoſitioni propriè contraria, eiuſque alexipharmaca ; id quod in morbis & ſymptomatibus eiuſmodi poſt luem Veneream relictis manifeſtum eſt , in quorum curatione ſemper lignum Guajacum, ſarſaparilla & ſimilia addenda, licet ipſi morbo manifeſto non videantur adeo commoda : ſi verò veneni ſpecies ignoretur , aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca , vel ſimplicia vel compoſita , adhibenda : & inprimis ſi dentur alexipharmaca , quæ parti affectæ aliàs ſunt cognata & vtilia , ea eligenda.

PARS NONA.

De Morbis à Faſcino & Incantatione, ac Veneficijs inductis.

PRÆFATIO.

Quidem ea, quæ hactenus dicta ſunt, ad morbos occultos explicandos ſufficere videri poterant : quia tamen in Medicorum , vt & aliorum ſcriptis adhuc vnum morbi genus occurrit , quod ad qualitates manifeſtas , aut vllum aliud vulgo notum morbi genus referri non poteſt , nec illud omittendum , ſed & de eo aliquid hoc loco dicendum eſt. Sunt autem morbi hi illi , qui à Faſcino, Incantatione, & Veneficijs induci dicuntur ; qui etiam ea de cauſſa Medicis cognoſcendi ſunt, quòd ipſi interdum in talibus morbis conſuluntur ; vt patet ex Amato Luſitano cent. 6. curat. 87. *qui, cùm mulier quædam apud Iudices accuſata eſſet, quòd iuuenem nobilem excantamentis ſurdum reddidiſſet, ipſe, an ſurditas illa ab incantamento , vel cauſſa naturali prouenerit, conſultus eſt, vt* allegat. loc. *pluribus videre eſt. Quanquam verò multa à Philoſophis , Medicis , Iureconſultis & Theologis de Incantationibus , Veneficijs & Magia ſcripta exſtant : tamen illa omnia ad noſtrum propoſitum non pertinent. Ideoque breuiter quatuor ſaltem explicabimus. Primò dicemus ; An dentur morbi à Faſcino, Incantatione, & Veneficijs. Secundò ; quibus modis ac quâ ratione illi inducantur. Tertiò ; quibus ſignis cognoſcantur. Quartò ; quâ ratione curandi ſint.*

CAPVT I.

De Faſcinatione, & an ea aliqui morbi inducantur.

FAſcinum & Faſcinatio à fando , vt nonnullis placet, ſed minùs rectè , dici putatur, quod Incantationis quoddam genus ſit. Rectiùs deducitur à Græco φασκαίνω , quod eſt inuideo, quòd inuidi inprimis aliis aſpectu nocere creduntur. *Faſcinum vnde dictum.* Habetur autem vulgo pro Incantationis quodam genere , quo ſeu intuitu, ſeu laudatione,non ſolùm infantes & homines,ſed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia , imò ſegeres lætiores, & plantæ laudantur, vt contabeſcant , & emoriantur. *Quid ſit?* Metuunt etiam nonnulli, ſi quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri , ne faſcinentur ; & propterea ne faſcinentur , partem cibi intuenti ſtatim porrigunt, affanturque, cùm impertiunt ; *ne me faſcines*, vt habet Ariſtoteles , *ſect.* 20. *probl.* 34. Imò quidam etiam ad res inanimatas faſcinum extendunt , & vaſa pulchra, ac ſpecula intuendo faſcinari ac lædi poſſe, vt rumpantur, exiſtimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hic nobis agendum ſit , inprimis diſquirendum; An reuerà aliqui morbi à Faſcino inducantur. *An dentur morbi à faſcino.* De quo etſi de morbis Infantium, *part. 2. cap.* 32. etiam aliquid dictum,hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

Vulgaris ſententia. Et ſunt nonnulli, qui exiſtimant, non ſolùm infantes, qui optimè valent,ſed & alios homines, faſcinatione in tabem & peſſimum ſtatum coniici , imò & res alias lædi poſſe ; & quidem tribus modis , primò viſu , deinde voce & laudatione, tertio contactu & contrectatione. Atque hanc ſuam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Hiſtoricorum, ac Philoſophorum autoritatibus.

Faſcinatio quæ ſit viſu. Et de viſu quidem ſcribit Virgilius :

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Plinius verò, *lib. 7. cap.* 2. ex Iſigono ſcribit , quòd in Triballis & Illyriis ſint,qui viſu effaſcinẽt,interimãtq; quos diutiùs intuentur,iratis præcipuè oculis. Additq; quòd

quòd pupillas binas in singulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidisse Appollonidem, Philargum & in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

---- Oculis quoque pupula duplex
Fulminat & geminum lumen in orbe manet.

Et Telchinas, Rhodi Insulæ populos, malè quondam hoc nomine audiuisse, ex Ouidio, 7. *Metamorphos.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialysios Telchinas,
Quorum oculos ipso mutantes omnia visu
Iupiter exosus, fraternis subdidit vndis.

Et Plutarchus ὀφθαλμὸν βάσκανον nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cæl. Rhodiginus, *antiq. lection. lib.* 36. *cap.* 22. mentionem facit, & in eos dici scribit, quibus fascinator oculus mali obiecit quicquam; additque, esse genus locustæ, quæ si quod inspexerit animal, protinus ipsi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib.* 2. *Bombyc.* senem quendam oculis fascinantem describit his versibus:

Quandoquidem memini Tusci altâ in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dira rigebant
Ora, grauésque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscena situ, hirtique in vertice cani.
Ille truci (scelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas, paruasque volantes.
Quin etiam si quando hortos ingressus, vbi annus
Exuit expleto turpem nouus orbe senectam,
Floribus & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricola mœsti fleuêre caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subitò afflatos languescere flores.

Imò opinio vulgi est, non solùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, sed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipsis parentibus, infantes fascinari, & lædi posse. De quo Plutarchus, 5. *sympos. cap.* 7. vbi pluribus de Fascino agit, hæc habet: Haud sanè ignoras, *inquit*, vt & amicis, & familiaribus & parentibus nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutiùs ab eiusmodi hominibus inspectari sinant. Et quod magis est, hominem seipsum visu fascinare, & sibi ipsi oculis nocere posse, refetunt. De quo idem Plutarchus; *loco allegato.* Narrant, *inquit*, Eutelidam, cùm sibi pulcer visus esset, propriâ specie captum in morbum incidisse, atque bonum habitum vnâ cum pulchritudine perdidisse. Et nota est fabula de Narcisso ex Ouidio, *lib.* 3. *Metamorph. fabul.* 8.

Voce.] Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione fascinationem fieri posse, vulgata opinio est. Vnde Virgilius, *Eclog.* 7.

Aut si vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. scribit, in Africa familias esse effascinantium, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Imò non solùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere posse, sed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudatur, in vsu fuit addere, Græcis quidem, ἀβασκάντως, Latinis, *Præfiscine dixero*, quasi præter fascinum, seu, ne fascineris, hæc dixero. Et nostris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vsitatum est addere; *Deus te tueatur*: ac nisi id addant, quod laudant, fascinari & lædi posse, persuasum habent.

Contactu. Tertiò & contactu fascinationem fieri posse, vulgò creditur. De quo Plinius, *alleg. lib.* 7. *cap.* 2. scribit, quod genus Pharnacum in Æthiopia sit, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi posse, vulgus existimat; & propterea infantes vetulis eiusmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib.* 2. *cap.* 3. veneficæ mentionem facit, quæ solùm ventrem fœminæ cuiusdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus allata sunt, caussas reddere conantur. Et primò quidem ἀπορροίας illas, & vaporum effluuia afferunt, quæ non solùm ex animalibus, sed & plantis & gemmis fiunt: de quibus pluribus Langius, *lib.* 2. *epist.* 36. agit, qui ibi videatur: & in specie de visu addit, nullum reperiri in humani corporis fabrica sensûs organum, quod tanta spirituum copiâ scateat, & fulgorem ex se emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Augusti & Tiberij Cæsaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has ἀπορροίας & effluxûs etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas seipsum fascinare potuerit. Bonus vir Eutelidas, *inquit*, & quicunque seipsos dicuntur fascinare, non sine ratione id mihi videntur pati. Periculosus enim est summè bonus habitus, & corpora simul atque ad summum vigorem processerunt, non stant, sed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, seque spe meliùs affectos vident, adeò vt se demirentur, ac conspiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitûs vitium in deterius tracti seipsos fascinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas, vel alia quædam specula, subsistunt. Exhalat enim spiritus in obiecta, eoque fit, vt, quo aliis nocebant, seipsos malè habeant. Rationes pro fascino. Prima.

Secundò in specie id declarant exemplo fœminarum menstruo laborantium, quarum, vt Plinius, *lib.* 17. *cap.* 15. habet, superuentu acescunt musta, flaccescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructûs arborum, quibus insidêre, decidunt, speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, aluei apum emoriuntur; æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit. Et mulieres menstruatas specula lucidissima, si ea inspiciant, inquinare, Aristoteles, *lib. de insomn. cap.* 2. & ipsa experientia, testatur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari possit, quod modis dictis alios lædat, non impossibile esse putant, homines quosdam seu naturali, seu acquisititiâ proprietate talem nocendi vim habere posse: éstque in confesso apud Medicos plerosque, venenosos humores in corpore humano nasci posse, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari solent, vt Galenus, 3. *de loc. affect. cap.* 7. & 6. *de loc. affect. cap.* 5. docet. Secunda.

Ideoque non est mirum, si homines, in quibus tales humores abundant, aliis visu, afflatu, & tactu nocent.

Tertiò exempla ophthalmiâ laborantium afferunt, de quibus Poëta: 3.

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multaque corporibus transitione nocent.

Quartò adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ visu nocent. Ita de Basilisco ferunt, eum ita exitiosum esse, vt solo visu hominem & alia animalia necare possit. Et de lupis narrant, quòd si priores hominem aliquem conspiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius: 4.

--- lupi Mœrin vidêre priores.

Quintò nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recensent, quanta imaginationis vis sit, & quantum humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philosoph. lib.* 1. *cap.* 65. ea de re scribit, statuunt, passiones animæ, quæ phantasiam sequuntur, cùm vehementissimæ sunt, non solùm 5.

posse immutare corpus proprium, verùm etiam transcendere in operando ad corpus alienum, ita, quod admirabiles quædam impressiones inde producantur in elementis, & rebus extrinsecis, atque etiam morbos quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accensam mutare sanitatem vel ægritudinē, non solùm in corpore proprio, sed etiam in corporibus alienis. Adduntque nonnulli, spiritûs ab imaginatione corruptos & inquinatos sursum aëré inficere ac corrumpere, non secùs, vt ab aspectu stellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi solet.

Plutarchi de fascinatione sententia. A quibus non dissentit Plutarchus, qui, *alleg. lib. 5. sympos. cap. 5.* in inuidiam caussam fascinationis refert. Andacter, *inquit*, dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insunt, in iis melancholicos habitûs ingenerare. Hi cùm naturæ vim cœperunt, qualibet ex caussa mori sæpe etiam inuitos homines in iam proprias & consuetas perturbationes deferunt. *Et mox*: Nullâ itaque admiratione dignum, si, qui inuidendi & fascinandi habitum sibi contraxerunt, etiam aduersus familiares ex proprietate mouentur; ast vbi moti fuerint, quod natura solet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodum enim sphæram sphæricè moueri, & cylindrum in modum cylindri necesse est; ita & hominē sic inuidiâ affectum inuidenter aduersus omnia moueri. *Et ibidem*: Quandoque homines sic inuidiâ affecti oculos insigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipsius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta telâ impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, si conspectu noceant.

Heliodori. Inde in eundem sensum scribit Heliodorus, *lib. 3. histor. Æthiop.* Hic aër, *inquit*, nobis circumfusus per oculos, nares, halitus, aliosque meatûs ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo secum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiūt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumstantem aërem qualitate maleficâ replet, ac proprium spiritum acerbitatis plenum in proximum quoque contorquet. Spiritus autem, vtpote subtilis, ad spiritum vsque, & medullas ipsas peruadit, & plerisque morbus fit inuidia, & proprium accipit nomen Fascinationis.

Tandem in specie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis sit ad mouēdos & variè flectendos animos, notissimum est. Nec ignota Musicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad tristitiam, ad misericordiam, ad arma concitare potest. Animi verò affectûs magnam vim habere corpora nostra alterandi, extra dubium est. Obseruatum etiam esse putant, verbis quibusdam prolatis à vetulis infantes quosdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes, abortum facere, nonnullos macie consumi, alios grauissimis doloribus corripi.

Fascinationē negantes. Alij contra omnia illa, quæ de fascinatione dicuntur, fabulosa & falsa esse existimāt Et cum tres eiusmodi fascinationis modi sint propositi, per visum, per vocem, & contactum; nullo horum quenquam fascinari & lædi posse putant Cùm enim visio fiat non radiorum emissione, sed specierum visibilium receptione, & sit actio in homine immanēs, nullo modo visu quis alium lædere potest. Vox quoque cùm saltem auditûs obiectum sit, per se nemini nocet, nec verborum per se vlla efficacia est. Ita nec tactus, quatenus talis, nisi is, qui tangit, alterum alterat, nocere potest, præsertim si vestes saltem contingantur. Quæ omnia cum verissima sint, postea pluribus probabuntur.

Cardani de fascino sententia. Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 17.* etsi fascini tres principales differentias constituit, vnam, quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi, tractandi, percutiendi, attentiùs inspiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aspectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepsiam incidere, & mori scribit. Verùm etsi negandum non sit, terrorem, timorem, & imaginationem morbos eosque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepsiâ corripi posse: tamen hoc nihil ad hanc quæstionem de Fascino facit. Non enim hîc quæritur; an homo sibi ipsi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere possit; sed de hoc controuersia est, an aliquis alteri visu vel voce nocere possit. Et infantes, qui fascinari dicuntur, eas, à quibus fascinari putantur, sæpe non vident, non agnoscunt, & proinde ad eorum aspectum non terrentur.

Autoris sententia. Ex hac ergo controuersia vt nos expediamus, primò ambiguitas vocabuli Fascini distinguenda. Cùm enim *Fascinum quot modis dicatur.* Fascini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, sed triplex quæstio est, an dentur morbi ex fascino. *Prima fascini significatio.* Primò enim fascinatio sumitur sensu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo est, pro læsione, quæ solo visu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla supra sunt allata:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et: - - - - - *baccare frontem*

Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cùm fœminæ sibi persuasum habent, se infantibus, si eos laudent, nocere, nisi illud, *præfiscinè dixero*, seu Deus te custodiat, addant.

Secunda. Secundò fascinatio interdum accipitur pro læsione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀποῤῥοίας, & effluuia affertur: quæ fascinatio, si modò fascinatio dicenda est, vt mox dicetur, omnino naturalis est. Hoc modo Fascinum definit Langius, *lib. 2. epist. 36.* quòd sit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis dissidente, ἀποῤῥοια, id est, defluuium, quo aliorum corporis habitus & spiritus, per visum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conspurcati, corpora tabescere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in solis effluuiis acquiescere, sed visum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, sed minùs rectè, addere videtur.

Tertia. Tertiò est Fascinatio Magica dicta, quæ nihil aliud est, quàm incantatio & veneficium: quo modo fascinationis vocabulum accepit Balduinus Ronssæus, *epist. 50.* in qua, vbi in titulo fascini historias se relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum historias recenset. Itaque vt de distinctis rebus & quæstionibus distinctè loquamur, secundum & tertium genus concedimus, sed an propriè fascinationes dici possint, dubitamus.

Fascinum impropriè dictum. Et quidem quantum ad secundum genus, probauimus supra rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm simpliciter venenati, tum etiam contagiosi, inducuntur: eaque effluuia esse partim atomos è corporibus effluentes, partim spiritualia, speciebus sensibilibus cognata. Verùm propriè fascinatio ista non dicitur, sed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagiosos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, si quis peste ab alio, vel lue Venereâ, vel scabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel si piscator stuporem à torpedine patiatur, aut quis à Basilisc, serpente, busone, aut huiusmodi alio animali venenato occulto effluuio lædatur, fascinatus propriè, sed venenatus dicitur. Et ipsa Etymologia repugnat. Fascinatio enim à Græco φασκαίνω, id est, inuideo, deducitur, & φασκανία propriè inuidia est. Inuidere autem, teste Cicerone, antiqui visu pabant pro nimium videre. Qui enim inuidet, ab eius, cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quò illud Horatij pertinet:

Non

Non isthac obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro, morsuque venenat.

Quæ fascini significatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideoque etsi effluuia illa omnino admittenda sunt: tamen ne illa superstitiosa & falsa fascinatio admitti videatur, fascinationis nomen ei non attribuendum. Et qui superstitionem aliquam è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

Tertium. Tertium genus quod attinet, probabitur in sequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, persuadet, si res nullius momenti vel liminibus domûs, vel lectis imponant, se iis effectus illos, quos cupiunt, præstare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præstetur: ita quoque idem veneficis persuadet, vt eum, cui nocere volunt, torvum aspiciant, ei malè precentur; interim visus, voxque nihil tale præstant, sed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus est. De quo I.C.Scaliger, *exerc.* 349. Malus dæmon ista facit, non vt hominem faceret potentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipse igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, suis se verbis agere. Talis fuit proculdubio senex ille, cuius supra mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptista Codronchio, *lib.* 1. *de morb. venef. cap.* 3. diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu altera fœmina nobilis fœtûs motum inconsuetum statim sensit, & postea fœtum in frusta comminutum summo cum vitæ discrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigisset, puerpera sex mensibus peractis grauissimos cruciatûs circa ventrem inferiorem sentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata est. Malo ad veneficia etiam, quàm ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus supra, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effascinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. scribit. Verùm actiones istæ magicæ cum fascino vulgari non sunt confundendæ. Equidem negandum non est, vocabulum Fascinationis ad actiones magicas sæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerius librum suum contra Magos & Veneficos inscripsit: *Flagellum hæreticorum fascinariorum*. Et Franc. Ronssæus, *epist.* 1. fascinum pro veneficio sumit, vt antea dictum. Verùm nec ista fascinationis significatio propria est, vt notio nominis antea proposita indicat. Et multis ex vulgi sententia fascinatio tribuitur, etiam amicis, in quibus nulla veneficij suspicio est.

Fascinatio vulgo credita non datur. Itaque restat tertium fascinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione est, quod, vt ex suprà allatis patet, persuasum habet, etiam sine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui visu vel voce, ac laudatione noceri posse. Atque hoc fascinum dari negamus, nullumque eo morbum induci posse, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabulosa & superstitiosa esse; omnia verò, quæ ad id probandum suprà allata sunt, saltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera esse putamus. Id quod clarius fiet, si omnes, qui vulgò traduntur, fascinationis modos examinemus.

An visu fiat fascinatio. Et primò quidem visum quod attinet, cùm visus sit actio immanens, & fiat per specierum visibilium receptionem, non spirituum opticorum emissionem, & visus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat; facilè hinc patet, visu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre posse. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis, quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagiosam esse posse. Imò si quis statuere velit, è corporibus occulto modo malè constitutis, qualia sunt vetularum & sagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti posse, quæ aliis, præcipuè infantium tenellorum, & ad resistendum minùs potentium, corporibus noxia esse possint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur esse contagiosa. Verùm læsio hæc non fieret, nisi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaq; credibile esse puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares, quibus potiùs ea adscribenda sunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peste certè laborantes neminem visu, sed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideoque sine periculo est, qui à peste laborante solùm videtur; qui verò è propinquo cum eo conuersatur, vt halitûs ex ore & corpore exhalantes excipere possit, extra periculum non est.

An voce. Deinde vocis eadem ratio est. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere posse, quod, vt prohibeant, vt antea etiam dictum, Græci illud ἀβασκάντως, Latini, præfiscinè dixero, vsurpant, Germani Deus te custodiat, addunt. Verùm falsa & superstitiosa ea est opinio, & nullâ ratione nititur. Etenim ipsa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ ex ore cum voce exhalant. Quæ caussa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique sani sint, non ægri, nec etiam semper tam propinquo loco constituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere possit, hoc modo nulla læsio fieri potest. Et licet vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora sint malè disposita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere possit; & licet ex ore plures exhalent: tamen longè sæpe ab infantibus remotæ sunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino si iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præstant.

An tactu. Tactu denique non solùm corpora ægra aliis suos morbos, vt scabiem, luem Veneream, elephantiasin, pestem, & similes communicare posse, manifestum est; sed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in speciem sana sunt, etsi venenata sint, aliis contactu nocere possunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono missa, & ille Cambajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 125. *sect.* 1. refert, adeo venenosus fuit, vt muscæ etiam, quæ eius cutem fugerent, interirent; & alter, qui sputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi posse, si nihil aliud, torpedo satis docet. Verùm ista omnia nihil ad fascinationem faciunt. Neque enim qui à scabioso, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, fascinati esse dicuntur. Neque hoc modo probatur, solum contactum cuiquam nocere posse: sed si quæ per tactum læsiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenosis fiunt. Si quæ verò læsiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, sed solo contactu, etiam à sanis, (corpus enim sanum alij morbum, quem nullum habet, communicare non potest) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam ventem medijs vestibus factus est, quo modo vetula illa ventrem fœminæ nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiusmodi hominibus tanguntur, læduntur, sed ij saltem, quibus veneficæ eiusmodi malè cupiunt.

Fascinatio propriè dicta nulla datur. Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet, fascinationem illam, quæ vulgò fertur, nullam esse, nec naturales caussas habere, sed antiquam iam per multas gentes, per manûs quasi traditam esse opinionem & superstitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno, nec ab vllo veterum Medi-

corum

corum eius inter caussas morborum mentionem factam esse; & quæ à fascinatione vulgò fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagiosis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De fascinatione opinio vnde oriatur. Quibus & hoc addimus, opinionem istam de fascino infantium inprimis ex eo natam esse, quòd vulgus non intelligit caussam, cur infantes maximè sani & pulcri sæpe subitò in morbum incidant. Accidit verò id ideo, quia εὐεξία, quæ ad summum peruenit, periculosa est, teste Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debent, vt Celsus monet. Ideóque non mirum, si & infantes, cum ad summum εὐεξίας gradum peruenerunt, subitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidunt. Cuius rei caussam cùm vulgus ignoret, eos ab aliquo, qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aspexit, fascinatos esse opinantur.

Exemplorum & rationum pro fascinatione solutio. Atque hæc omnia si quis obseruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam fascinationem afferri solent, & supra enumerata sunt, soluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Historicis afferuntur, quod attinet, plurima sunt falsa & superstitiosa. Si qui verò affectûs tales reuerà acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à visu vel laudatione simpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti sunt. Primò enim quod multa de ἀποῤῥοίαις & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci posse supra etiam monuimus, sed læsiones illæ non fascinationes sunt, vt anteà dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo seipsum Eutelidas fascinare potuerit, falsus est. Etenim etsi periculosus est habitus summè bonus; tamen periculosus est, etiamsi quis in fonte vel speculo se non aspiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore summè bene habito ex oculis spiritûs in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò fœminarum menstruo laborantium & specula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea fascinatio est, neque per visum, quatenus talis, fit, sed per occulta effluuia & halitus prauos, eosque non tam ex oculis, quam ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò ophthalmiam contagiosam esse posse, conceditur, sed nemo eum, qui hoc modo lippitudinem contrahit, fascinatum esse dicit; cùm vitia ista non per visum, quatenus talis, sed per contagiosum effluuium fiant.

Quartò eadem ratio est Basilisci & aliorum animalium venenatorum, quæ visu nocere dicuntur. Non enim hoc præstant visu, quatenus talis, sed per occulta effluuia. Neque si quis à Basilisco vel alio animali venenato hoc modo necatus est, fascinatus dicitur. Quòd verò lupus hominem prius videns, ei vocem adimat, fabulosum est.

Quintò magnas imaginationis vires esse concedimus, verùm in proprium saltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium sese extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falsum, vt *in tractat. de Consf. & Dissens. Arist. cum Galen. cap.* 14. probatum. Est enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt supra in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam fascinationem affert, nullius ponderis sunt. Etsi enim, vt alij praui affectûs, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare potest: tamen, vt quotidiana experientia docet, nemini, quàm sibi ipsi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *lib.* 2. *metamorph.* scribit:

Successus hominum carpitque & carpitur vnà,
Suppliciumque suum est. --- ---

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere possit, nondum obseruatum; cùm affectus animi extra suum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici posse puto: Malo inuidiam, quam misericordiam.

Tandem in specie vocem quod attinet, equidem oratione & Musicâ hominum animos moueri posse, non nego. Verùm quid hoc ad fascinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornatâ oratione aut Musicâ auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur, plerunque non audiunt, aut si audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Musicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, & vulgata illa fascinatio nulla sit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagiosis, vel veneficio proueniant: nihil amplius de fascinatione dicendum videtur; cùm de morbis ab effluuiis contagiosis & venenatis antea dictum sit, de veneficiis verò in seqq. dicendum restet: quia tamen de signis & curatione fascinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea prætetire volo.

Et primò signa quod attinet, iam supra diximus, antiquam esse opinionem, fascinantibus in oculis, vel vtroque, vel alterutro esse binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis fascinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui stigmatibus eiusmodi sua mancipia insignire & notare solet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficis scripserunt, patet, sicut in aliis partibus notas quasdam à Dæmone impressas Magi habent; ita non impossibile est, vt in oculis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obseruatum scribunt) reuerà in oculo sint, an saltem appareant, aliis dijudicandum relinquo. *Signa fascinantium.*

Deinde quomodo ij, qui fascino læsi sunt, sint cognoscendi, docet Cardanus, *lib.* 2. *de venen. cap.* 7. vbi fascinati indicia esse scribit, colorem mutatum, oculos tristes & demissos, cum lacrymis, aut nimiùm siccos, suspiria, cor triste, vigilias insomnia multa, maciem in toto corpore, & inprimis pallescere signum fascini & veneficij esse putat. Verùm quis non videt, signa ista etiam aliis morbis esse communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in fascino impallescere, nitoremque amittere; & si annulus digito immittatur ex asini vngula, fiatque is latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affecti id esse indicium scribit. *Signa fascinatorum.*

Certius signum est, si nulla alterius morbi indicia adsint, nec caussa aliqua seu externa, seu interna, seu ex parte matris, seu infantis, quæ ei nocere potuerit, præcesserit; absint etiam signa veneni, nec remedia aliquid prosint. Tum enim de fascinatione, seu potius læsione per effluuium malignum aut veneficium suspicio est. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuersata sit.

Curatio quomodo instituenda sit, ex superioribus facilè patet. Cùm enim duo fascini genera sint; (si modò ita appellanda sint) vnum, quod est ab effluuio maligno & venenato, alterû quod est à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extra communicatis curandi sint, supra dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi sit ratio, in sequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad fascinationes præcauendas medium digitum ostendere solent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui, *lib.* 28. *cap.* 1. repercuti fascinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio superstitiosa sunt. Nostrates fœminæ cunis infantiû conyzam cæruleâ (quam inde *Be uff ra f* nominant) imponere solent. Cardanus, *lib.* 3. *de venen. cap.* 15. sequentia habet: Suffumigare iubet ex Apulejo infantem fascinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, succino; *Curatio.*

succino; scribitque, opitulari fascinatis quæcunque cor confortant; smaragdum, hyacinthum, theriacam, moschum, syrup. de nymphæâ; & iubet inungere ægrum succo artemisiæ, eademque eum suffumigari, verbenam suspendere in cubiculo,& comedere assiduè buglossum, petroselinum vulgare, & vincire frontem corio frontis asini, de collo suspendere radices pæoniæ maris, & Iaspidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum suspendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum est: Serua cor sincerum erga Deum, & ille te tuebitur. Alij etiam corallium rubrum collo infantis suspensum, aut armillis insertum, in brachioque gestatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra fascinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyssum quoque herbam domi ad lacunaria suspensam contra fascinationes hominum quadrupedumque salutare esse amuletum, refert Dioscorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra fascinum valere creditum esse, ex illo Virgilij patet:

- - - - - baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Aristoteles *sect.* 30. *probl.* 34. fascini vires obtundere scribit. Cuius rei manifestam tamen potiùs, quàm occultam caussam reddere conatur, quòd scilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inspiciente se fascinari metuunt, flatûs multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta discutiat. Et aliàs Ruta creditur aduersus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia somnia, phantasmata, & nocturnos terrores, esse vtilis. Cuius rei caussa esse videtur, quòd absumit flatûs, & exsiccat, ac seminis redundantiam extinguit, è quibus duabus caussis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex libr. Hippocratis, *de flatib.* & *morbis virginum*, colligi potest. Eiusmodi remedia etiam habet Plinius, *lib.* 13. *cap.* 8. *lib.* 26. *cap.* 10. *& lib.* 28. *cap.* 8. Quintus Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus vel strigè inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si fortè premit stryx atra puellos
Virosa emulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Tydin sententia nectì.

Verùm etsi contra illa occulta inquinamenta & gemmis & plantis occultas vires esse, negandum non sit; cùm vsitatum sit, vngulam alcis & rad. pæoniæ contra epilepsiam de collo suspendere: plurima tamen videntur superstitiosa esse. Summa; cùm illâ fascinatione, quæ vulgò perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum sollicitum esse, necessarium non est.

Illa verò, quæ vel epilepsiæ, vel suffocationi vteri medentur, vel flatûs discutiunt, vel seminis abundantiam exstinguunt, cuiusmodi diximus esse corallia, succinum, & similia, sine superstitione adhiberi possunt, vtpote quæ naturaliter repugnant dispositionibus illis vitiosis in corpore, quibus Diabolus ad suas præstigias abuti solet; de quibus infra suo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid sit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantatio, Veneficium. INcantationis & Veneficij nomen in genere significat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiusdem dæmonis operâ aliquid, quod supra naturæ cursum est, perficitur. Actiones autem istæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominanturque à Græcis φαρμακία, ἐπῳδὴ, μαγία, μαγγανεία, γοητεία, & φαρμακίδες, ac φαρμακεύτριαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes, incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, sagæ, lamiæ, striges. Quæ appellationes etsi singulæ certas actiones & operandi modos significant: tamen plerunque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque significare videantur.

Pharmacum. Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτρια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuatur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, seu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac similibus consistunt, significat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium secundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et antiquos etiam vocabulum φαρμακίας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, seu carmine, seu aliis modis nocetur, accipi, manifestè patet è Platone, *libr.* 10. *de Legib* Et apud Aristotelem, 6. *histor. animal. cap.* 25. φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypseos cap.* 18. φαρμακία pro præstigiis & impostura sumitur, cùm scribitur: ἐν φαρμακίᾳ σοῦ ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id est, in impostura tua omnes gentes decepti sunt.

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπάδειν, quod est accinere, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, est maleficij genus propriè, quo verbis quibusdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira se præstare posse putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog.* 8. patet: *ἐπῳδή.*

- - - - - nihil hîc nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim incantationes, seu ἐπῳδαὶ, & carmina alia sunt bona dicta, alia mala. Bona sunt, quæ ad morbos sanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidam, ἡ ἐπάδουσα τοῖς νοσοῦσι παισὶ, id est, quæ carmen pueris fascinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur. Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & salubriora fiant. Mala verò sunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifesto & expresso cum Diabolo pacto sua carmina recitant, & incantationes instituunt; alij imprudentes, non tamen excusabiles, carmina illa seu verba sic recitant, non quasi ex pacto cum Diabolo valeant, sed quod verbis ipsis vim quandam inesse, malè persuasum habent. Vtrique plerunque alios lædere student, præcipuè illi, quibus pactum expressum est cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodesse cupiunt. *Incantationu genera.*

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & malam partem accipi, supra dictum) vtuntur, iisque hominibus nocent. *Venefica.*

Quartò ob nocendi studium maleficæ appellantur; cùm omnia earum studia, conatus & actiones eò dirigantur, vt hominibus vel brutis, instinctu Diaboli, qui ab initio est homicida, noceant. *Malefica.*

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuisse, negandum non est. Etsi enim nonnulli existimant, Magos semper & vbique habitos, qui vel scire vel facere possint ea, quæ à naturalibus caussis effici nequeunt, & cùm naturæ vires nihil superet, nisi Deus & Angeli boni vel mali, Dei verò & bonorum Angelorum operâ vsi non sint ea de caussa, quòd, quæ faciunt, ordini à Deo præscripto prorsus repugnant: malorum Angelorum operâ id præstitisse. Verùm malo hîc sentire cum Peterio, *lib.* 1. *de Mag. cap.* 3. & aliis, qui statuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eamque esse, quæ cognitione quadam, & vsu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt Plinius loquitur, sunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ majestate penitùs abdita. Qualia passim in Physicorum libris occurrunt, & eorum quædam *Magi.* *Magia naturalis.*

quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota sunt, si perspecta habeat Philosophus, mira facere potest, adeo vt vulgus ea supra naturæ vires, & à superiore aliqua caussa profecta putet. Interim hoc negandum non est, cùm humana mens sit nouitatis auida, & scientia nunquam expleri possit, illos Persas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia, quæ vellent, intellectu consequi non possent, ad Dæmonum opem tandem confugisse. Vnde Magi nomen infamatum est, adeo vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui, vt sciant, vel faciant, quæ secundum naturæ cursum scire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur; quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conantur.

Saga. Sextò Sagæ, à sagiendo, id est, multa sciendo, dictæ sunt propriè, quæ se multa scire inprimis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non possunt, seu quæ ex pacto cum malo dæmone se, quæ alij nesciunt, dicere, vel prædicere, vel tempestates ciere, homini, brutis, segetibus nocere posse, sibi persuasum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamia. Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lami erant spectra seu phantasmata, quę cùm prodesse se vellet, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formosarum & pulchrarum mulierũ specie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empusæ ac Mormolicia dicebantur. Cùm ergò sagæ hodiernæ cum spectris colludere, conuiuari, saltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ sunt vocatæ.

Striges. Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes absque custodia relictos è cunis rapere, sanguinemque eorum exsorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et sunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia. Tandem etiam à quibusdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schvvartzekunst* dicunt, non quidem ab atro colore, sed ab Atrace, qui eam primus in Thessalia tradidisse scribitur, teste Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Asin.*

Etsi verò ex hisce omnibus pater, nomina hæc diuersa diuersas ob caussas maleficis esse imposita: tamẽ hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vsurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiusque ope, ea, quæ supra naturam sunt, præstare dicuntur. Iis enim omnibus, vt posteà dicetur, commune est, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expressum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abjurato Deo paciscantur cum malo Dæmone, & se eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & scientias, ad occultas res ab eo discant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò ipsi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & similibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone iniuerunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præstent, & aliis seu prosint, seu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficijs & Incantatione inductos, affirmant multi.

Etsi verò actiones Veneficæ & magicæ & variæ & plurimæ sunt, quæ à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Iohanne Bodino, *in Dæmonom.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recensentur: tamen iis, quæ ad propositũ nostrum non pertinent, prætermissis, saltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus; An dentur morbi ab Incantatione & veneficiis inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit passim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & sagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in sacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recensere. Quapropter iis omnibus missis saltem è recentioribus vnam atque alteram historiam recensebimus eorum morborum, quos à nulla alia caussa, quàm veneficio inductos fuisse, quiuis facilè colligere poterit. *An dentur morbi ab Incantatione.*

Ioh. Langius, *lib. 1. epist. 38.* refert, anno 1539 in quodam Eisterensis Episcopi ditionis pago, Fugenstal, Vlricum Neusesser, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illæsa cute manu apprehẽdisse, quẽ Chirurgus illic balneator nouacula exciderit, nec tamẽ dolores cessasse, sed indies magis incrudiusse. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arrepto cultro guttur sibi abscidisse. Porrò cùm cadauer astante magna hominum frequentia apertum esset, & ventriculus incisus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim instar serræ dentati, & duo ferramenta aspera reperta fuisse, quorum singula spithami longitudinem excedebant, adfuisse & capillorũ instar globi inuolucrum. *Veneficiorum historia Ioh. Langij.*

Alexandr. Benedicti. Alexander Benedict, *lib. 7. Pract. cap. 25.* narrat, se vidisse duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis postea vomitibus exagitatæ fuerunt; alterã acum crinalem ingentem in modũ hami implicatã cum capillo muliebri plusculo, cũ resegmentis vnguium inuoluto reiecisse magnis conatibus, quæ sequenti die mortẽ obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri frusta, cum canis caudæ pilosæ tribus frustis arefactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatẽ, si in vnum composita fuissent, adæquassent, euomuisse.

Antonii Beniueny. Antonius Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. caus. cap. 8.* refert, mulierem quandam sedecim annos agentem subitò in horrendum clamorem erupisse, eiusque ventrem ita intumuisse, vt fœtum octimestrem gestare videretur, & ita conuulsionibus correptam fuisse, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupisse, quo ligna & recuruos clauos, æreasque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi frustum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuisset, idque sæpius ipsam fecisse.

Cornel. Gemma. Inprimis verò mirandam talis vomitûs historiam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characterism. cap.* 4 oculatus testis longâ oratione recenset: quæ omissis, quæ ad rem nostram non ita facere videntur, ita sese habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter succulento, formæ venustate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu subtristis quædam alacritas misturam æquabilem humoris sanguinei & melancholici præ se ferret, cœpit languere varijs symptomatibus. Circa Iannar. anni 1571. menses bis terve processerunt, sed à morbi initio statim suppressi, insignem totius corporis lassitudinem pepererunt, eius generis, quem φλεγμονώδη Galenus appellat. Magna fuit veneni suspicio, quòd libamenti frustulum accepisset, in quo mandendo se sensisse dicebat saporem non prorsus extraneum, sed asperitatem deglutitioni resistentem; atque ab eo tempore cœpit primùm cingi circa præcordia, extenuari plurimùm, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, alijsque propè, quæ grauidis solent accidere, infandis symptomatibus conflictari; potissimùm tamen 4. & 7. mense. Nam circa medium Iunij febres occultæ sensim in manifestas abierunt, cum siti, & quadam conuulsionis specie, animique deliquio. Interdum verò sic auctus est dolor, vt instar furibundæ de loco in locum continuè fluctuauerit, sæpe inflatis præcordijs multò vehementiùs, quàm in hystericis soleat. Eò angustiæ venit, vt nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premerentur, tres quatuorvè ministri robustissimi*

robustissimi vix retinendæ sufficiebant, quia repentè exiliens lecto in omnem conuulsionis speciem torquebatur. Hæc mala cùm se per vices intenderent, atque remitterent, mense Augusto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata sunt supra modum. Euenit tandem, vt post terribiles cruciatûs spontè concitata vis naturæ anguillam viuam per posteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota specie, crassitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij; aderant illi & squama, & oculi, & spina, & cauda, vniuersim vt in anguillis solet; iacebat diu inter feces veluti exanimis, sed coniecta in vrnam aquâ plenam reuixit denuò. Cessarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguilla, quam mortuam exenteratámque suspenderant loco sublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquosi humoris copiam humano lotio non absimilem, saporis absurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, singulis profectò exonerans supra libras viginti quatuor; nihilominùs vrinam interdiu bis terue copiosam reddente ægrâ: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipsa puella potus ac cibi paucissimi, vix vnum cyathum vini aut cereuisiæ, aut alterius liquoris petitauit, aiebátque, multum sibi dolere sinistrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum ante, sed prius fuisse alicuius ponderis sensum, nunc etiam morsum & acrimoniam accessisse, quin cùm validiùs premeret, offendi se grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquosi humoris copia profluxisset, cœperunt & pili confertim exire per vomitum, copiosissimi numero, digiti longitudine, sed longiores alij, alij breuiores, eiusmodi sanè, quales annosis canibus euelluntur, auctáque est in dies ea pilorum quantitas, vt facilè pilas quamplurimas iustæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno fastidio ac vomitûs difficultate, ac iam circa vesperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, supinam sese subitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, nisi coërcita, caput promptissimè in aduersum parietem, vel spondæ vertices impegisset. Manus contractæ erant tam validè, vt nulla vis posset effringere. Interdum manu subitò reductâ pectus percutiebat tanto sonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viscerum lethali vulnere violaret. Durabat istud per horas interdum duas: in paroxysmo neminem agnoscebat. Sæpe velut ab vtero suffocata rubebat insigniter, cum lassitudine quadam, ac sensim oborientis febriculæ rudimento. Semel atque iterum spumeum quiddam circa os apparuit. Contigit semel sub paroxysmum ex risu in fletûs, ex fletu in risus maximos solui. Præterea nonnulli vomitus, qui floccos ingentes pilorum eiicerent, cum purulenta materia, instar saniei, interdum simili stercori columbino aut anserino, in qua colluuie & frusta lignorum, & membranarum tenuia rudimenta, sed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obsoletis diffractis inæqualiter comminutæ portiones viderentur, vnguis amplitudine, aliæ crassitudine, intùs fungosæ, foris obducta vetustiore cortice nigro. Paulò post cœpit alius vomitus ater, vt carbo, dixisses atramentum verum, vel sepiæ succum; imò carbones veros minutissimè tritos atque permistos singulis diebus prodeuntes ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpissimè cum pilis tam copiosis, vt nuci iuglandi includi non possent, omnibus albis, prolixis & durinsculis. Quæ cùm per triduum ita durassent, eiecit semel & puri sanguinis, tanquam à vena dissecta, libras duas, nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu sanguinis rursus secutus est ater, ac si antimonio tinctus fuisset, humor omnino liquidus, in dies ferè singulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum septimanam integram constanti horarum lege & spatio perdurauit. Tum relinquere cœperunt epileptici paroxysmi, qui primùm diebus singulis affligentes, posteà non nisi per tertium diem, ac postremò per septimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, sed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imò & breuiores in dies, & cum priùs ex flauo ruffescerent, paulatim liuidi, nigri, tandem aterrimi ac velut dissecti in frusta minutissima redderentur. Quandoque & cum his virulentus humor & crassus, quandoque similis limo. Circa Septembris medium membranæ frusta maiora tanquam ventriculi partes euomuit; habebant hæc speciem tunicæ crassioris, carnosæ, lentæ, fractúque contumacis: quibus profectò (vt fœtus inuolucro choroidi) etiam venarum ductus inarati ramosâ propagine spectabantur interdum medij palmi longitudine. Has aliæ sunt è vestigio subsecutæ tenuiores multò, sed penitùs nigræ, venarum duntaxat vestigia referentes, alioqui membranæ alantoidi non absimiles. Postremò venerunt & tertij generis tunicæ vasorum prorsus expertes, aliarum omnium tenuissimæ, vt locum amnij retinerent. Postquàm hasce membranas eiecit, secuti sunt lapides ferè innumeri, quos vesperi semper hâc statâ horarum periodo magnis cum tempestatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem angulosum, vix cum duplicis castaneæ mole librandum: hæsit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œsophago sic vt tumor insignis ipsum ostenderet in interna gutturis regione: eodem temporis spatio omni pariter & pulsu & respiratione destituta permansit, vt ne pluma quidem ori apposita moueretur: manus pedésque frigidi: corpus rigidum instar statuæ, vt nihil amplius spei vitæ reliquum esset, donec subito rursus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è vestigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & crassitie, sed minori difficultate excreuit: Interea tamen & pili per vices, sed minores ordine pauciores ac nigriores. Puella quoque in summum strangulationis periculum venit: os enim triangulare solidum foris intùs cauum ac spongiosum reddidit; nec mora sequenti die articuli ossei, tali, digitorum acies, rotulæ variæ speciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapidos intermixti, atque omnium postremò vitri & æris portiunculæ. Postquam hæ portentosæ excretiones conquieuerunt, virgo assiduis ærumnis valdè concussa ac decolor remansit, ventre subtumido, cum anorexiâ, tanquam ad hydropisin valetudo vniuersa spectaret, sed solo decoct. rad. eryngij, asparagi, iridis Illiricæ ac zarzæ restituta conualuit. Aiebat tumorem sibi relictum in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere visus, hernia flatuosa, ex vomitûs violentiâ subnata, indicata est. Hactenus Gemma.

Forestus etiam, *lib.* 18. *obseruat.* 16. *in schol.* refert, se vidisse pannum, clauos, ferramenta, capillos & ossa vomitu reiecta. Et Francisc. Hildesheim, *spicil.* 2. *pag.* 186. narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium, & alia reiecisse. Et Baptista Codronchius, *lib.* 2. *de morb. venef. cap.* 3. vt supra etiam dictum, scribit, cum vetula quædam ventrem puerperæ tetigisset, eam post sex menses grauissimos in ventre dolores percepisse, tandémque per aluum spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia eiecisse. Quæ omnia à naturalibus caussis non prouenisse, cuilibet facilè est animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiusdam grauidæ ventrem blandè quasi tetigisset, eam mox fœtûs motum inconsuetum sensisse, & postea fœtum in frusta comminutum reiecisse. Idem, *libr.* 1. *de venef. c.* 8. narrat, filiam suam Franciscam, decem menses natam, macie correptam fuisse, & sæpe suspiria magna edidisse, & cùm fasciæ soluerentur, quod aliàs infantes facere non solent, semper plorasse. Cùm verò veneficij suspiciones adessent, inquisitum fuisse in culcitram, & nonnulla veneficij signa reperta, semen nempe ciceris, grana coriandri, frustum carbonis, & ossis defuncti, rem quandam conspectu incognitam, præterea quasdam plumas ita quibusdam filis artificiosè insertas, vt pileo, vt moris est, applicari facilè possent: & postea in eodem lecto inuenta fuisse frustula duo nucis siccæ, & ossis albi, nouem vel decem ossa piscium, quæ erant fabricata instar pectinis, cum quibusdam coralliis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis,

mutatâ domo,& omnibus aliis,Dei beneficio, absque omni remedio naturali eam conualuisse.

Ligaturæ etiam dictæ,quibus noui præsertim coniuges ad Veneres impotentes redduntur,ita etiam vulgo notæ sunt,vt sæpè ipsi ad copulationem in publicum prodire metuāt.Quod quidem veneficij genus interdū semper,interdum certis mensibus aut annis durat.Atq; in hoc maleficio præstādo malus dæmon veneficis sese satis promptum præstat,vt coniugum amorē corrumpat,iisque peccandi occasionem præbeat. Herodotus, *lib.2.* scriptum reliquit,Amasin Ægypti Regem, impotentem factum fuisse erga Laodiceam, vxorem suam, quousque quibusdam carminibus precibusque solennibus ad pristinam redactus est constitutionem.Baptista Codronchius,*lib.3 de morb.venef.c.5.* è Pierio refert: Comitem quendā in Argentoratensi ditione cùm vxorem duxisset,per triennium Veneris officium præstare non potuisse,casu autem de veneficij instrumento certiorem factum liberatum esse. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendisset,quam pro scorto anteà habuerat,post mutuas salutationes interrogatus de valetudine sua & suorum , prosperè omnia agi respondit: quo turbata mulier iterum interrogauit , vtrum filios ex vxore habuisset;annuit Comes, & triennio tres habuisse respondet.Cùm adhuc magis vultu turbata esset mulier,cur,inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem.Non,inquit mulier,sed veterulæ succenseo,quæ putauit suo maleficio vim procreandi liberos se tibi impedituram : in cuius signum,ait,puteus, qui in medio claustro est, ollam in fundo continet , in qua res quædam clauduntur,veneficij instrumēta.Gaudeo autem illa irrita esse,ac tuæ felicitati gratulor.Quibus auditis Comes in patriam reuersus repurgato puteo ollam inuenit,quam prædixerat mulier,& combustis instrumentis illis imposterum nullo impedimento

Membrum virile veneficio ablatū. vxore vsus est. Imò quod magis mirum est , referunt nonnulli,repertos fuisse, qui ex veneficio membro virili priuati sint. Atque eius rei historiam etiam *alleg. loc.* Baptista Codronchius narrat, de iuuene quodam, qui diu iuuencula quadam potitus, volens eam deserere,reperit se genitalibus priuatum. Cùm verò tristis caussam superuenienti cuidam mulieri tristitiæ aperuisset,atque quam maleficij in hoc negotiô suspectam haberet,dixisset,illa respondit , vel blandissimis verbis ac pollicitationibus,vel minis ac vi opus est,vt eam ad pristinum statum te restituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens,obseruato tempore, in noctis crepusculo , opportuno loco , eam comprehendens , cum precibus eam inflectere non potuisset , iniecto in collum panniculo linteo , quo clamare mulier prohiberetur , penè ad mortem compressit , nec eam , antequàm sanitatem promitreret,laxauit. Quæ tactu manus inter femora prastigium abstulit.

Abortus ex veneficio. Non verò solùm Venerem impedire, sed & abortum possunt excitare veneficæ.Ita quidā veneficus,vt idem Codrōchius,*eod.in loc.* refert,captiuus in iudicio fassus est,suis se veneficiis effecisse , vt quædam mulier per multos annos abortum fecisset , fœtu septies in vtero enecato Id etiam contigisse pecoribus & iumentis omnibus vtero gerentibus tum temporis. Instrumentum verò,quo vtebatur , fuit serpens in limine ostij reconditus.Quo perquisito,& puluere tantùm,aliquibusque vestigiis serpentis,ob diuturnitatem temporis , inuentis,igneque concrematis,posteà rectè pepererunt.

Amor & odium inter coniuges ex veneficio. Coniugatis autem veneficæ non eo saltem modo nocere solent,quòd impediunt, ne coniuges sibi mutuò coniugale officium præstare possint;sed etiam dum odium pertinacissimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitiosos quoque affectus in homine excitare potest,vt vel id,quod nullo modo pulchrum, omnium formosissimum & maximè amabile habeatur,& contra, quod-maritò amandum est,horrendum & abominabile appareat. Cuius rei historiam refert Baptista Codronchius,*de morb.venef.lib.3.c.6.* In quodam Hetruriæ oppido , *inquit* , iuuenis quidam adeò perditè veneficam mulierem adamauit, vt formosam alioqui vxorem vnà cum filiis reliquerit , & cum pellice suorum immemor vitam eousque traduxerit,donec vxor de maleficio monita eò concessisset,& veneficij instrumentum inuenisset;bufonem nimirum sub lecto ollæ inclusum, consutis oculis.Eo igitur abrepto,& , solutis oculis , postea igni concremato , confestim vir , suorum recordatus, tanquam à somno surgens,ad vxorem & filios reuersus est.Contrà odij hoc memorabile exemplum ibidem refert:In oppido Sepino , *inquit* , ditionis Neapolitanæ, erat quidam,Iacobus nomine,cuius vxor ita eum odio habebat,vt à primo die,quo inter ipsos matrimonium contractum fuit , simul habitare nunquam potuerint; tantum abest,vt se inuicem copulauerint. Et si quando Iacobus ad vxorem accedere volebat , tanto furore & rabie percita vxor erat,vt se per fenestram potiùs præcipitem dare,quam illum pati vellet.Quod cùm cuidam religioso ab ipsis hospitio recepto relatum esset,de hac re dubius,nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illico mulierem aduocari iubet,eiusque maritum in interiore ædium parte sese abdere,ne eius præsentia vxor ingredi renueret Venit mulier,quæ de odij caussâ contra coniugem interrogata,suam vicem priùs,miserumque fatum cum deplorasset,se nullam,inquit , eius rei rationem reddere posse:quin absentis mariti tanto desiderio & amore se flagrare dicebat , vt id verbis exprimere non posset.Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit,illico imaginationi suę tot deformitatibus & turpitudinibus,totque horribilibus monstris maritum apparere,vt mortem prius subire velle se,quam illum ferre asseuerarat:quod eius anima tota , omnesque vires ac spiritûs in maritum,tanquam oblatum malum, & sui perniciem ferebantur:rursus & absente se eiusdem desiderio æstuare aiebat. De cuius mulieris verbis cùm bonus ille sacerdos periculum facere vellet : dixit mulieribus eam comitantibus,vt illam circum pedes & brachia super lectum valido fune in crucis modum vincirent;quo maritus omni repugnantia remotâ expeditum accessum ad eam haberet : verebatur enim ille sacerdos,ne,ob deformitatem aliquam celandam, mulier se ita affectam simularet.Vxor denique,ob mariti desiderium se ligandam tradidit,rogans , vt ad se maritum admitterent,quo ingrediente nullæ vnquam furiæ,tam immanes visæ sunt , nulla fera ita efferata , nulla belua tantâ rabie & furore concitata , quæ cum ea conferri posset : spumam ex ore emittebat , dentibus fremebat, oculos contorquebat,totum corpus veluti furiis agitatum,ac dæmonibus plenum videbatur.Mulieresque ibi assidentes retulerunt , eius ventrem ac stomachum funibus contortis,quos ipsæ tangebant , referrum visum fuisse,totamque cutim vt flagris cæsam redactam. Nec furendi finis factus est , donec maritus concertationis labore defessus,& illius misericordiâ motus,illinc exiit. Et tandem post tres annos mulier quædam in veneficiis versata , quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter molestéque tulerat, maleficium , quod patrauerat,soluit:& ita Iacobus vxore potitus est, & inde in summa pace atque ocio tranquillissimè vixit. Et Nicolaus Iaquetius,*in flagell.hereticor.fascinar. cap.* 12. refert, se frequenter vidisse, quòd personæ maleficiatæ non potuerint præsentiam alterius tolerare,imò ne accessum,etiamsi nondum eam viderent,sed toto corpore cohorruerint , & coactæ sint fugere cum vehementissimis clamoribus.

Vtinam etiam supprimere seu occludere hominibus veneficæ valent;id quod iuueni cuidam factum esse ad mortis vsq; periculum à venefico,narrat idem Codronchius,*de morb.venef.lib.3.c.5.* Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus , in publico ipsum vrinam emittere coëgit,ac etiam colludendo impedimentum abstulit. *Vrina veneficio suppressa.*

Inter recentiores Zacutus Lusitanus,*de praxi medica mirabil.* *Mira veneficij historia.*

mirabil. lib. 3. obs. 134. etiam memoratu dignam historiam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipse sic recitat: Puellam annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapia orinndam, formâ non vulgari præditam iuuenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprimè instructus ita miserè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures, velut amens, insomnis duceret: at cùm illum ea, vt ex infimo loco natum, temneret & irridet, indignabundus sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cerâ cōfictam verbis prolatis sortilegæ compungunt, quibus recitatis insons sæuis doloribus in toto corpore excitatis est afflicta, iisque ita infandis immisericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphona, & conuulsione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorsum pectus contingebat, cum oculis toruis, nigricante facie, pinnis nariū inuersis, linguæ tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, fastidio summo. His triduò perseuerantibus, conuocantur Medici, qui postquàm vltrò citróque de caussa morbi disceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia ab vtero, auráque venefica ad partes superas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ similem tragœdiā excitare nata est. Quapropter præsidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cùm iis applicatis illa delira, furibūda, omni conuulsionis specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur. Hoc ita esse confirmauit postea enormis vomitus, cuius violentiā nigerrimam materiā primò, postea glomeratos crines, tribulorum fasciculū, acûs æneas, & tandem ouiformem massam, atro colore conspurcatam reiecit, quâ dissectâ erupêre plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum fœtorem ex se exspirarunt, vt nullus in domo persistere posset. Visis his omnibus patuit, cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cùm in agone esset syncope oppressa, per vomitum laboriosissimè excreuit animal pugni formâ, colore atrū, caudâ oblōgâ, toto corpore pilosum, muris instar, quod postquam in terram elapsum est, eximiâ pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti consulunt ariolos, sagas, sortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus se eam sanaturum propositâ multâ mercede constanter pollicetur, dicens, vt aduentante paroxysmo vocaretur. Sic factum. Nam cùm accessio ferociter inualescit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ prius abrasum, me præsente, imposuit papyraceam chartam albissimam, in qua scriptæ erant literæ binæ: T.M. & imposita erat vngula asini semicombusta, & ille nescio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab insultu & omni symptomate imposterùm liberauit.

Et tales historiæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria sagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis scripserunt, recēsentur. Imò vulgò etiam passim notum, sagas & maleficas iudicibus confessas esse, se alios cæcos, alios claudos, paralyticos effecisse, alios sæuissimis doloribus diu exercuisse, & alios plurimos morbos excitasse: qui plerique cùm supra caussas naturales fuerint, vt ex symptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifestū est, non sine caussa plurimi censent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

VVierus negat morbos à veneficio.

VErùm ista omnia, quæ hactenus dicta sunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negâtque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus causam esse posse, dum, *lib. 3. de præstig. dæmon. cap. 14.* defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos, quorum se fatentur effectrices esse; & quæ hac de re in historiis referuntur, inter fabulas recensenda esse putat: idémque repetit *in lib. de lamiis*. Ac tale quid esse putat quod de Duffo, Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib. 11. hist. Scotor.* referunt; qui cùm sudoribus, vigiliis, doloribus & macie, sine vlla manifesta caussa, conficeretur, tandem deprehensum est, in Morauia, in quadam arce, sagarum vnam cereum simulacrum ad Regis Duffi effigiem dæmoniacâ arte confectum ligneo affixum veru ante ignē mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere sensim supra imaginem: quæ deprehensæ responderunt, dum simulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in sudorem solui; carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad cerâ liquescentē macie consumi: consumpta autem cerâ Regis mortem continuò subsecuturam. Confracto verò simulacro, & sagis flammâ combustis, sub ipsum tempus hoc in Foressensi arce in Morauia, fuit Rex languore leuatus, & noctu absque dolore quieuit, ac breui sanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Dæmonom. lib. 2. cap. 8.* notat, qui has sagas ad enecandum Regem Scotorum conduxerunt, esse incolas Scotiæ, olim Scotorum hostes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam historiam, vt dixi, VVierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent.

Duffi Regis Scotiæ, historia.

Deinde omnia illa, quæ facere se putant sagæ, mera somnia & phantasmata esse putat. Et, *lib. de lamiis, c. 5.* statuit, lamiarum phantasiam solùm à malo dæmone vitiari, & imbui simulacris, vt fecisse constanter fateatur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipsa natura patiatur. Addítque, *c. 9.* Diabolum ad eā rem maximè iis vti, qui sunt melancholici, tristes, Deo diffisi, impiè, illicitè curiosi, peruersè in religione Christiana instituti, impotentis odij, malitiosi, vix mentis cōpotes, similésque lubricæ fidei, vel insignis malitiæ, mulierculæ effœtæ, stupidæ, sēsibúsque vacillantes. Huiusmodi enim homines, *inquit*, maximè Dæmon adoritur, insectatur, illicit, vel assumpta plausibili formâ, vel cogitatione, imaginationéque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggetit, rati, formas imaginatione ab eo ingestas reuera substantialiter existere, seriò credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque vt probet, varia melāchollicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam se bruta esse animalia, nonnulli se vasa fictitia factos esse, alij alia falsâ imaginantur. Et quidem istas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerunque tamen dormientibus, suggerere existimat; cùm aliàs dormientibus etiam occurrant, quæ nusquam sunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibusdā plantis somniferis scribit, quibus vnctæ sagæ per caminum se euolare, ac per aërem longè latéque ad symposia, choreas, concubitûs ferri, & huiusmodi alia perpetrare, profundissimo somno detentæ, persuasum habēt. Huiusmodi historiam refert ex Baptista Porta, *de magia natural.* qui narrat vetulam quandam sibi pollicitā fuisse, se breui tēporis spatio sibi responsa aliunde allaturā, idq; vt faceret, iussisse omnes forâs egredi, qui à se acciti erant testes: vestibus verò nudatam vnguento quodā valdè se perfricuisse, illis per portæ rimulam aspicientibus. Hinc soporatam cōcidisse, profundóque occubuisse somno, ita vt nec sentiret, dum vapularet. Hinc vbi medicamenti vires cessarunt, à somno excitatam multa incepisse fari delira, se maria montésque transmeasse. Cuiusmodi historia etiam sequenti capite recitabitur. Pergit porrò, &, *cap. 15.* probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, esse mera inania ac ridicula, atque Satanæ instinctu in vsum vocari, ad eum finem,

finem, quasi aliquid præstent res eiusmodi prorsus nihili, inefficaces ac friuolæ, quo id, quod apparet, malum à Dæmone constructum, vel aliàs occultâ DEI voluntate, aut naturæ vitio ortum, à se concitatum credant insanæ fœminæ. Si enim congenitâ vi ab eiusmodi rebus infertur morbus, eum quoscunque vel transeuntes vel prætereũtes pati necesse est; cùm delectûs sit expers materia venenosa, contrarium verò testetur experientia, & ij saltem, quibus id destinatum est, malum patiantur. Postea etiam *c.* 16. probare vult, quod, quotquot vulgo lamiarum maleficio affecti vidētur, & quorum ita læsorum mentionem faciunt sacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obsessi fuerint; adducitque Iobi exemplum, *Iob.* 1. Nabuchodonosoris, *Daniel.* 4. Dæmoniacorum & à Dæmone læsorum, *Matth.* 8. *Marc.* 5. *Luc.* 8. *Marc.* 1. *Luc.* 4, & similium. Tandémque concludit, quotquot tam crudeliter quibuscunque etiam conuulsionum generibus, morbis prodigiosis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum sonum edunt, certos mendaciter notant & accusant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius cooperationem, agi vexarique, quæ verò res monstrosæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingestas, nostris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intùs vel foris, vel vtrinque humoribus, aut spiritu caligantibus. Idque eo præcipuè argumento probat, quòd res eiusmodi sæpe magnitudine œsophagi, etiam quoad fieri possit, in homine viuo tensi distractique naturalem diductionem exsuperent. Cui & hoc addit, quòd, licet vel mox à cibo sumpto talis sequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum: præterea rebus eiusmodi duris acutisque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œsophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quòd multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falsò veneficiis adscribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *cap.* 22. *&* 23. lamiarum facinora nulla esse, earum confessiones vanas, ipsas innocentes, & potiùs errore phantasiæ laborantes, & propterea melius informandas, quàm interficiendas esse. Reliqua, quæ pro defensione sagarum affert VVierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicetur, proponentur.

CAPVT V.

Deciditur hæc Controuersia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

Diabolus venenorum gnarus.

VT verò quid in hac difficili controuersia statuendum sit, pateat, primò status controuersiæ rectè formandus. Equidem primò hoc negandũ non est, Diabolum rerum naturalium, & inter eas etiã venenorum esse scientissimum, & mancipiis suis propterea talia venena reuelare, & patefacere posse, qua ratione venena efficacissima & potentia componere queant, (etsi interdum quasnam res superstitiosas ac nullius momenti, vt ea deludat, adiicere iubet) quibus seu propinatis, seu extra adhibitis, aliis nocere possint. Et procul dubio malèferiatos homines, quos pestem pulueribus sparsis, vel vnguentis portarum ansis inunctis excitasse historiæ multæ testantur quas, *lib.* 4 *de febrib. c.* 2. collegimus, istã pulueres tales, & vnguenta conficiendi rationẽ à malo Dæmone accepisse credibile est. Talia itaque mala medicamenta seu cibo aut potu admisceãtur, seu quocunque modo extra corpori adhibeantur, si veneficia appellare libeat, nullum dubium est, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipsum VVierum negare posse existimo. Sunt enim talia omnia naturalia; etsi modus componẽdi à Diabolo fluere possit. Verùm de his principaliter quæstio non est, sed hoc inprimis quæritur, an veneficæ & lamiæ, sine veneno naturali, supernaturali vi, & mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eosdem, planè necare, Deo permittente, possint. De quo vt, quid statuendum sit, clarum fiat, & vt de distinctis distinctè loquamur, solutionem huius quæstionis quibusdam conclusionibus proponemus.

Venefica etiã per venena morbos inducere possunt.

Status controuersiæ.

De morbis veneficis conclusio prima.

Prima ergo conclusio sit hæc: *Sagis & lamiis propositum est, homines lædere, ipsisque varios morbos inducere, & earum operâ multi variis modis læsi sunt.* Atq; id historiæ supra, *c.* 3. propositæ satis docent, & exstant tales innumeræ apud Sprengerum, *in malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, *in Dæmonolatr. sagarum*, & alios, qui de sagis & lamiis scripserunt. Etsi enim historias eiusmodi pro fabulis habet VVierus: tamen historicorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etsi enim quod de Duffo, Scotiæ Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur: tamen illam impietatem tam antiquam esse, nec nostro etiam seculo desiisse, è Poëtis, Philosophis, & Historicis plurimis patet. Plato, *lib.* 11. *de legib.* huius Magiæ meminit. Ouidius, *in epistola Hypsipyles*, de Medea scribit:

Deuouet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur vrget acus.

Et Ioh. Bodinus, *lib.* 2. *Dæmonom. c.* 8. ita scribit: Enguerrandi Marignij iudicium hac potissimum caussa nitj legimus, (tale enim quid ab huius Enguerandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuisse, annales Franciæ referunt) & alterius, in Alenconiorum vrbe, tẽpore Francisci I. Regis, cuius factum probatum in iudicio fuit, & copiosè in Nauarrenæ Reginæ heptamero, neque tanquam fabula, sed velut historia vera in forensibus gestis omnibus exponitur. Anno 1574. generosus vir quidam, (vt in iudicio eius, quemadmodum excusum est, legimus) qui Lutetiæ fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus est. Et quod recentius est, mense Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehensas esse in fimo, cum inscriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Istinctonij, ad dimidium milliare Londino distantis, fecisse dicebatur. Et recentem huius rei historiam supra, *cap.* 3. è Zacuti Lusitani *lib.* 3. *de praxi medic. mirab. obseru.* 134. retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum historias supra, *cap.* 3. attulimus, & extant passim plurimæ apud autores allegatos.

Quòd verò lamiæ & sagæ ad actiones illas Magicas quocunq; etiam modo cõcurrant, ex eo patet, quòd veneficij instrumentis remotis, vel ipsis sagis crematis ac mortuis, ægri cõualescunt; vt ex historiis aliquibus supra recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, *in confutat. opin. Ioh. VVieri*, refert, Biebranam quandam sagam ad Laodunum crematam, anno 1556. Hæc, *inquit*, infirmabat homines, mirificeq; distortos reddebat, eosque, bestias & fruges perdebat. Sed vt primùm fuit exusta, cessauerunt hæc omnia, vt ex Iudice, qui de ea quæstionem habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem iudicem sibi narrasse scribit, cùm ista cuidam fœminæ comminata esset, eam nunquam lactaturam, ita accidisse, & lac eius subitò exaruisse, & quamuis multos liberos pareret, tamen vbera semper aruisse: crematâ verò sagâ statim lacte abundasse. Et ex quodam nobili ac honorato viro se cognouisse narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuisse, ne pareret, (quod illa ipsa moriens confessa est) vt successionem liberis acquireret: vt verò illa mortua est, hanc breuî grauidam factam, peperisse semel atque iterum.

Rationum VVieri refutatio.

Neq; quæ obiicit, & ad sagarum excusationem affert VVierus, magni momenti sunt. Primò enim non solum anûs melancholicas, & imprudentes fœminas, sed & iuuenculas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetrasse, & alios eadem docuisse, & variis persuasionibus

fionibus ad alios irretiendos, & in suam sectam pertrahendos, vsos esse, historiæ testantur. Et si saltem melancholicæ & deliræ essent veneficæ, omnibus, vt solent melancholici facere, palàm suam mirabilia patrandi scientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, sed omnes clàm, & apud eos saltem, quos sperant in societatem suam trahi posse, artes suas profitentur. Præterea si melancholicæ essent fœminæ, qui fit, quòd tot seculis tot diuersis locis captę sagæ in confessionibus consenserint? Equidem melancholici plurima incredibilia & impossibilia sibi persuadet, sed omnibus seculis vix duo reperti sunt, qui vnum sibi imaginati fuerint. Eadem ratio somniorū est. Sit enim, vt mox dicetur, vt lamiæ quædam somniarint saltem, se quædam fecisse, quæ numquam fecerunt, & id postea vigilantes credidisse: tamen non semper id accidisse, sed vigilantes ac scientes multa perpetrasse, historiæ docent; quæ testantur, sagas diuersis in locis captas in narrationibus suis planè consensisse, de die, hora, loco, modo instrumentis, eadem retulisse, & quas scelerum socias habuerint, narrasse. Et quòd dormientes non solùm sibi imaginentur, se quædã facere, sed quod etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quòd instrumenta, quibus se vsas esse fatētur, in iis locis, in quibus ea se reposuisse dicunt, reperiuntur, iisque remotis vel combustis, læsi sanitati restituuntur. Neque etiam probare potest VVierus, quòd omnes, qui à sagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant omnes à Diabolo obsessi dicendi sint: sicut nec Iobus, licet à Diabolo plagã pessima afflictus, ab eodem obsessus fuit. Tandem etsi instrumenta, quibus vtuntur, sagæ, sunt inania & inefficacia: tamen nō ideo sunt excusatæ, sed ob pactum, quod cum Dæmone habent, vt postea dicetur, execrabiles. Etsi enim ipsæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil sine permissu Dei agere potest: tamen sicut voluntas & conatus ad crimen læsæ maiestatis in actionibus politicis constituendum sufficit; ita & hac ipsa de caussa sagæ merito hic accusantur.

Secunda conclusio. Secunda conlusio sit hæc: *Etsi sagis propositum est homines lædere: ipsæ tamen id nec præstant, nec præstare possunt.* Itaque etsi tot historiis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ passim exstant, fides non sit deroganda, & meritò effectûs isti sagis & lamiis imputentur, tamen porrò inquirendum, quo in genere caussæ hæ concurrant, & quid ad tales effectûs conferant. Vbi omnino statuendum, lamias & sagas ipsas operationum talium caussas non esse, sed Diabolum; sagas verò saltem *συνέργους*, aut potiùs impellentes caussas, vtpote, ad quarū voluntatem & preces Diabolus, DEO permittente, tales morbos hominibus infligit; aut qui à natura ortum habent, eos suã ope à sagis induci iis persuadet. Ideoque et veneficium appelletur, necessarium est, vt Dæmon & saga concurrant. Vbi enim Dæmon solus, precibus & pacto sagarum non instigatus, hominem affligit, id quod Iobo accidit, tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur, sed tum solùm veneficium dicitur, cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Venefica ipsa nihil præstat. Quod autem veneficæ ipsæ nihil agãt, & per instrumenta sua eorum, quos putant, effectuum caussa non sint, pluribus rationibus probari potest. Primò enim certum est, interdum (interdum dico, non semper) Diabolum sagis in somniis varia symptomata suggerere, quæ, vbi euigilant, vera esse credunt, & variis in locis se fuisse, ac varia præparasse sibi persuadent. Cuius rei historiam supra, *cap.* 4. è Baptista Porta, & VViero retulimus, mulieris, quæ, cùm vnguenti cuiusdam illinitione in somnum delapsa esset, postquàm euigilauit, se maria & montes peragrasse dicebat. Atque exstant tales historiæ plurimæ mulierum, quæ, etsi pedem è lecto non extulissent noctu, mira tamen in locis peregrinis se perpetrasse dixerunt. Narrauit etiam huius rei historiam mihi vir quidam Nobilissimus, fide dignus, quæ hæc est: Cùm fœmina quædam carcere detenta esset, quòd in lupum se transmutare posse perhiberetur, atque id ipsa fassa esset, Magistratus, si eius rei specimen ederet, se ei vitam donaturum promisit. Quòd cùm se præstituram esse polliceretur, modò vnguentum suum ad hoc opus necessarium ad manûs haberet, id statim ex eius domo allatum est. Quod vbi accepisset, caput, collum, axillas, & superiores corporis partes eo inunxit, & paulò post concidit, ac profundo somno correpta est, Magistratu præsente. Horis tribus elapsis subitò surrexit, & interrogata, vbinam interea fuisset, & quid terū egisset, respondit, se in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot milliaribus distantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilacerasse. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquisitum est apud Magistratum eius loci, atque rem ita se habere, compertum est. E quo constat, Diabolum sagæ profundo somno detentæ nomine ista patrasse, & sagæ phantasma hoc in somno obiecisse.

Deinde etiam, cùm vigilantes se aliquid efficere persuasum habent, nihil tamē reuerà eas præstare, è multis patet. Primò enim instrumenta, quibus vtūtur, nullius momenti sunt, & eos effectûs edere non possunt. Deinde, vt anteà etiam dictum, impossibile non est, Dæmonem interdum mancipia sua docere posse, quã ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæstio non est, & sagæ talibus raro vtuntur, sed res nullius momēti adhibent, quas tales effectûs edere non posse, quiuis sanæ mentis homo facilè animaduertit, puta cortices nucum, semina quædam, plumas, acûs, clauos, vitrum, capillos, vngues, ossa, partes mortuorum, & præcipuè suspensorū, bufones, serpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinaribus & culcitris, vel in vestibus, vel sub liminibus ianuarum, vel alibi abscondunt. Quæ res cùm inefficaces sint, quædã etiam artificiales, omnino eos effectûs, quos illæ putãt, præstare non possunt. Artificialia enim & naturalia inter sese differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cùm ergo talia plerunque artificialia sint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia sunt, agere non possunt.

Secundò cū omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel sub liminibus, vel alibi absconduntur, prætereuntes, nisi venenatam qualitatem emiserint, non tangant, etiam nemini nocere possunt, inprimis si aliquot milliaribus absint.

Tertiò cū, quæ proprias vires habent, in quælibet o buia agant, sicut & in cōtagiosis & venenatis morbis videre est, & magnes omne ferrū obuium trahat; talia verò instrumenta non omnibus, sed saltem quibus volunt sagæ, noceant: patet hinc, vires istas his tribuendas non esse. Ita refert Nicolaus Remigius, *dæmonol. sagar. libr.* 2. *c.* 8. quandã sagam cùm iniurias, quibus à quodã affecta sibi videbatur, vlcisci vellet, eius quinque vaccas tollere constituisse. A magistello ergo suo inductam, antelucanis horis puluere quodam, quem ab eodē acceperat, pascua conspersisse. Cùm verò vniuersum gregem perire nollet, recepisse Dæmonem, intra cum 5. vaccarum numerum futurum esse omnem noxam: idque euentum comprobauisse. Nam solas illas quinque periisse.

Quartò, cùm omnia agentia operationes suas fine vllis ceremoniis & verbis præstent, verb. g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præstant, nisi verba quædam admurmurentur, & ceremoniæ accedant; quas ideo malus Dæmon adhiberi vult, vt hoc modo sagæ ipsi obsequium præstent, & ille contra huiusmodi ceremoniis se quasi cogi & allici simulet.

Tandem etiã hoc ex eo patet, quòd pulueres & vnguenta, quibus sagæ, dum nocere volũt, aliorum vestes consper

conspergunt aut inungunt, postquàm sagæ in vincula coniectæ sunt, à quouis sine damno tractari possunt. Et quòd res alicubi defossæ vel occultatæ sagis mortuis ampliùs nocere non possunt.

Equidem Diabolus, vt sagas ad omnia obsequia promptas habeat, ipsisque persuadeat, se multa miranda præstare, &, quibus velint, prodesse vel nocere posse, puluerem plerunque primo congressu eis subministrat, qui morbi necisue caussa esse possit, quémque non sit necesse in cibum potúmue iniicere, aut mutuo corpori affricare, sed satis sit, leuiter etiam in vestes alicuius inspergere. Eum, qui necat, atrum; qui morbum tantum faciat, cineritij, aliquando etiam ruffi esse coloris aiunt. Ac quoniam sagæ sæpe vel metu, vel pretio, nonnunquam etiam misericordia adducuntur, vt morbo sic affectis curationem adhibeant; ne desit quoque ad eam rem remedium, tertium puluerem accipiunt, albi coloris, cuius vel aspersione, vel in esculenta aut potulenta iniectione propellatur morbus. Idque plutibus historiis probat Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. sagar. lib.1. cap.2.*

Pulueres Magici.

Vnguenta.

Verùm enimuerò etsi dentur pulueres venenati, quibus homines infici possunt, vt supra dictum: tamen hos tales non esse, sed omnes illos effectus à Dæmone prouenire, credibile est. Quod vel ex eo patet, quòd non solùm leuiter vestibus inspersi morborum & mortis caussa esse possunt, sed &, vt idem Remigius, *eod. lib. c.3*, habet, etiam vnguento malus Dæmon sagas instruit, quo impunè manus suas, totumque adeò corpus inungere possunt, quo tamen si alterius manum vel vestem etiam attingant, ei continuò morbum vel mortem inferant. Et experientia obseruatum, vt ex locis allegatis apparet, sine noxa & damno, vt antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos, quibus sagę vsæ sunt ad damna aliis inferéda, à quouis tutò tractari posse, postquàm sagæ in carcerem coniectæ sunt. Inde enim clare elucescit, quicquid tum peragitur, à Diabolo perfici; res eiusmodi saltem symbola esse, quæ testantur, sagas eius facinoris conscias esse, & Diabolum earum iussu & consilio talia peragere. Nimirum vbi à Deo vel impetrauit, vel iussus est, iusto D E I iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam vbi ex naturalibus caussis, vt mox, *conclusione* 3. dicetur, homini aliquis morbus impendet, atque ipse hoc præuidet, ministris & mancipiis suis mandat, vt talia futilia & anilia adhibeant, iisque persuadet, si id præstiterint, talia secutura. Quod cùm accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò sagæ sua sponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent nihil tale præstare potest, nisi à Deo potestatem impetret, scribitq; Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. c.8.* vix è centenis binos inueniri, quibus ista noceant, ex sagarum confessionibus esse manifestum. Interim ne autoritatis & existimationis suæ iacturam apud suos Diabolus faciat, se in gratiam earum, quæcunque volunt, præstiturum promittit. Quòd si promissis stare non potest, & sagæ sua spe frustrantur, eas obiurgat, quasi præcepta sua perperam exsecutæ sint, neque omnia, quæ mandauerat, adhibuerint; imò ipsas sæpe verberibus mulctat.

Tertia Conclusio.

Tertia Conclusio: *Multi morbi, qui à sagis induci putantur, sunt planè naturales, & à naturalibus caussis, & ab ipso interno humorum vitio, sine vlla Diaboli opera, oriuntur.* Cùm enim Diabolus, rerum naturalium scientissimus, sæpe præuideat, hominem ob internum humorum apparatum vitiosum in morbum aliquem paulò pòst lapsurum, ille mancipiis suis persuadet, si hoc vel illud agant, hominem in morbum istum lapsurum, qui iam ex naturalibus caussis in procinctu, & se paulò pòst proditurus erat, etsi à sagis nihil tale actum fuisset. Memini me hîc ciues aliquot curasse, qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarant, quos sagæ in carcerem coniectæ se induxisse confessæ sunt; cùm tamen nihil præternaturale in iis viderim, sed tales ij tumores fuerint, qui ab interno humorum vitio prouenire potuerunt, & quales in aliis etiam, sine omni veneficij suspicione, obseruani & curaui.

Quarta Conclusio.

Quarta: *Interdum verò ab ipso Diabolo, DEO permittente, ad voluntatem & libitum sagarum, cum quibus is pactum habet, hominibus morbi & damna immittuntur, ipsis sagis Diaboli persuasu quædam adhibentibus, quibus ipsæ effectus illos, qui sequuntur, tribuunt.* Verùm iam antea, *conclusione secunda*, probatum est, media illa, quæ sagæ adhibent, nullius efficaciæ esse, sed omnia illa, quæ eueniunt, solius Diaboli operâ perfici.

Quinta Conclusio.

Quinta: *Morbos verò illos Diabolus interdum per caussas naturales hominibus inducit.* Cùm enim Diabolo rerum naturalium vires ac sympathiæ & antipathiæ non ignotæ sint, & optimè norit, quid hominis cuiusque valetudini commodum, quid noxium sit, quid hunc vel illum morbum inducere possit; & venena ad caussas morbificas hominum corporibus, vel secundum totam substantiam, vel ipsarum partem spirituosam & maximè efficacem, clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrumpere, atque in varias partes immittere, atque ita naturalem earum constitutionem mutare, imò violenter quædam, permissu DEI, in corpore humano peruertere; præterea affectus varios, spiritibus & humoribus motis excitare: hoc modo varios morbos inducere potest. Equidem nonnulli tales morbos à Diabolo excitari negant; cùm à caussis naturalibus prouenire possint. Et Autor libri, *de morbo sacro*, qui nomine Hippocratis circumfertur, toto ferè libro disputat contra illos, qui statuunt, epilepsiam à Dæmone prouenire, & proptereà non naturalibus medicamentis, sed expiationibus curandam esse. Atque opinionem hanc ex ignorantia naturalium epilepsiæ caussarum profectam esse censet. A quo non multùm Auicennas dissentit, qui, *prima tertij fen. 1. tract. 4. cap. 18.* scribit: Quibusdam Medicorum visum est, quòd melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cùm Physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, postquam dicimus, quoniam, si contingat à Dæmonio, sufficit nobis, vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & sit caussa eius propinqua cholera nigra: deinde sit caussa illius choleræ nigræ dæmonium, aut non dæmonium. Verùm non satis firma ratio est, quòd, quia morbi isti à naturalibus caussis proximè prouenire possunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenimlicet caussa proxima talis morbi sit humor naturalis: tamen ea, vt morbum hunc faceret, non suâ sponte excitata est, sed Diabolo mouente: & proinde eius ablatione morbus non curatur, nisi etiam caussa externa, humorem illum vel generans, vel mouens, tollatur, malus Dæmon puta. Vt enim, si quis dolore capitis, vel febre ex mora sub Sole corripiatur, non sufficit, si intemperiei illi, à Sole generatæ remedia opponantur, sed etiam necessarium est, vt æger ex Sole in vmbram, & frigidiorem locum sese conferat: ita etiam si Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non satis est, vt remedia ad humorem illum dirigantur, sed etiam opus est, vt Diabolus ab actione sua cesset. Ideoque non idem est, quod putat Auicennas, siue morbus aliquis à malo dæmonio exciteiur, siue non exciretur, modò naturalis eius caussa adsit. Diabolum autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam sacræ literæ docent. Nam, 1. *Reg. cap. 16*, de Saule Rege legitur, quòd certis temporum interuallis malus Dæmon ipsum exagitauerit. Et, *Luc. 13.* extat historia mulieris habentis spiritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat inclinata, nec poterat sursum respicere, quam Iesus sanauit die Sabbati, & indignanti Archisynagogæ respondit: Hypocritæ, vnusquisque vestrûm Sabbato non soluit bouem suum aut asinum suum à præsepio, & ducit ad aquam: Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas octodecim annis, non oportuit solui à vinculo die Sabbati?

An Diabolus morbos medicatibus caus. sis naturalibus inducat.

Morbi

Morborum à Diabolo per caussas naturales inductorum differentia.

Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per naturales caussas excitantur, varij esse possunt. Interdum enim vitiosos humores, quos vel generat, vel mouet, ad cerebrum & neruos detrudit, atque epilepsiam & connulsiones, ac paralysin excitat: interdum melancholicis humoribus spiritus animales inquinat, & melancholiam inducit. Ad melancholiam referri potest & amor insanus, & odium erga aliquem sine caussa. Equidem homini Dæmon libertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel illum amandum, aut odio habendum cogere non potest; varia tamen & falsa phantasmata imaginationi obiiciendo, odium vel amorem excitare valet: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis non est, vel formosissimam & maximè amabilem, vel contra, vt turpissimam & maximè deformem obiicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur interdum iuuenum naturali constitutione, ad Venerem & libidinem procliui. Cuius rei exempla præbent statuarum amatores, quorum aliquos fuisse, historiæ referunt. Etsi verò talia præstat Diabolus, vitiosos affectus in hominibus excitando, & Venerem stimulando, vel rei amatæ vel amandæ imaginem continuò phantasiæ obiiciendo: tamen sagis persuadet, vt credant, se ceremoniis quibusdam, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in sui, vel quorum volunt, amorem pertrahere posse.

Philtra.

Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam *lib.1. Pract. part.2. cap.10.* dixi. Philtrum, ἀπὸ τῦ φιλεῖν dictum, est quicquid ad amorem conciliandum adhibetur. Est autem philtrum duplex; aliud od pharmacum propriè est, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorium nominatum, de quo *loco alleg.* & in Institut. *lib.2. part.3. sect.2. cap.4.* satis dictum, quod quidem Venerem forsan excitare, amorem vero hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac insaniam inducit, de quo Poëta;

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Hoc tamen negare nolim, interdum etiam Diabolum hic concurrere, & quod ipse præstat, philtris ac poculis eiusmodi adscribi. Deinde sunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo suadente adhibentur. De quo Virgilius, *in Pharmaceutria:*

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodémque igni, sic nostro Daphnis amore.

Et: *Terna tibi primùm triplici diuersa colore*
Licia circundo, térque hæc altaria circum
Effigiem duco. (imaginem scilicet amati)

Et: *Necte tribus nobis ternos, Amarylli, colores.*
Necte, Amarylli, modò, & Veneris dic vincula necto.

Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.*

De quibus omnibus prolixè agit Martinus Delrio, *disquisit. Magicar. lib.3. part.1. quæst.3.* qui ibi videatur. Mihi satis est hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, sed si quid ex voto sagarum succedit, id omne Diabolum præstare; qui & humores ac spiritus in libidinem accendere, & amasiæ vel amasij imaginem, vt summè pulchram & amabilem, crebrò phantasiæ obiicere, & memoriæ fortiter imprimere potest.

Contra si odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra est, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum est apud Baptist. Codronchium, *lib.3. de venef. cap.6.* quod supra, *cap.3.* enarratum fuit; mulieris scilicet, quæ maritum absentem ardentissimè amabat, qui tamen si appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monstrosus apparebat, vt mortem subire, quam illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & surditatem inducere potest, vel spiritus, qui omnium actionum naturæ proximum sunt instrumentum, dissipare vel corrumpere, aut ipsam partis conformationem peruertere. Si humores vitiosos in partes membranosas moueat, grauissimos dolores excitare valet.

Coniugium vt turbet Dæmon.

Inprimis verò Diabolus in præstanda sua opera veneficis promptissimus est in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hostis est infensissimus, impediat, & adulteriis, imò homicidiis, occasionem præbeat. Præstat autem id variis modis; primò odium inter coniuges excitando, & consuetudinem coniugalem impediendo; de quo antea dictum, eiusque exemplum allatum. Et obseruatum etiam est aliàs, coniinges, qui se ardentissimè amarant, cùm ad copulã coniugalem ventum est, adeò in odium exarsisse, vt se mutuò vnguibus & pugnis impeterent; & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuisse, vt alter amplexus nullo modo ferre posset. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt, quòd scilicet coniuges corporibus sibi mutuò appropinquare, licet velint, non possint, dùm Dæmon phantasticum aliquod corpus inter eos interiicit, vt se contingere non possint; vel alio modo eos inuicem à se diuidit: cuius rei mirandam historiam ex Vincentio Beluacensi cùm alij, tum Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib.3. part.1. quæst.4. sect.8.* refert, quæ tamen cùm præstigiæ sint, potiùs ad veneficia, de quibus *conclus.7.* dicetur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgo frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modo cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non possint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præstat autem hoc vel fœminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, spiritúumque ad id influxum prohibendo, vel semen exsiccando & subducendo, & eius effusionem prohibendo. In fœminis verò hoc præstat, genitalibus aliquã affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non possint. Interim Diabolus sagis persuadet, vt nescio quas ceremonias ridiculas, & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominùs credant, se præstare, quæ ipse tamen efficit.

Neque enim impossibile est, vt Diabolus etiam difficultatem partus, vel abortum excitet; & extant in confessionibus sagarum multæ eius rei historiæ. Cùm enim ad gestationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota non sunt, variis modis ea corrumpere & vitiare potest.

Sexta conclusio.

Sexta conclusio: *Interdum tamen etiam Diabolus, sine causis & mediis naturalibus in corpore hominis existentibus, sua potentia & subita violentia, solùm ad sagarum postulatum, homines lædit.* Cùm enim sagæ vel metu, ne deprehendantur, rem aggredi nolunt, vel se eam expedire non posse pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ex voto ipsarum eam expedit, & ea, quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei passim multæ historiæ extant. Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. sagar. lib.2. cap.10.* narrat, sagam quandam, Ioannam à Banno, cùm virum quendam fortè bigis Argentoratum proficiscentem vidisset, memorem pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouisse, & execratam esse. Et cùm vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo sedebat, præcipitem tantà vi deiectum esse, vt illico exanimatus sit, integro nihilominùs toto corpore, nec vel vulnere vllo saucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel intorto, aut vlla sui parte læso, vt illi interclusam animam, interceptósque omnes vno momento spiritus fuisse à Dæmone, credibile fit. Et idem, *eod. lib. cap.12.* refert, quendam alium, à quo iniuriã affectus sibi videbatur, diris deuouisse, & illum mox turbine subito inuolutũ, ac in terram deiectum, altero crure sic debilitatum fuisse, vt se loco mouere non posset, & vicinorum pecorum custodum adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequàm vulnus coaluit, ipsum illum Magum spontanea confessione patefecisse. Idem, *ibid. cap.13.* scribit, sagam quandam cùm vicinæ nocere vellet, ruri suo more opus fecisse, interim ne-

gocium Dæmoni suo commune. Ecce verò, vicinarum ædium occlusis obseratisque foribus audiri miserum ejulatum pueri, quem mater abiens domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fores properè effringerent, repererunt puerum prunis candentibus vndiquaque ad opertum & obrutum, quem licet, quantum possent, prunis candentibus extrahere, & seruare niterentur, animã tamen egit, & inter manûs illorum mortuus est. Idem, *eod. lib. cap.* 14. narrat, rustico cuidam ad Mosellam Dæmonem, iussu cuiusdam Francisci Vellei, turbine quodã, reliquo aëre alioquin placidissimo, omnẽ spiritũ sic intercepisse, vt diu vitæ dubius ac incertus jaceret. Idem, *eod. lib. cap.* 15. scribit, sagã absentem quandam Dæmonis ope alterius oculo cladẽ intulisse, eumque, qui hoc vulnus in oculo accepit, retulisse, vulnus istud oculi sibi quasi ab impingẽte per vim arboris ramo inflictum fuisse; cùm tamen hinc atque inde arbores nullæ multis passibus starent.

Septima conclusio. Præstigia Diaboli.

Septima conclusio: *Sæpe præstigijs saltem Diabolus homines ludit, & se morbos, qui nulli sunt, induxisse persuadet.* Hùc pertinet mẽbri virilis ablatio, cuius historiam supra, *cap.* 3. è Baptistæ Codronchij, *lib.* 3. *cap* 5. attulimus: & extant similes in Malleo maleficarum Sprengeri, *part.* 2. *quæst.* 1. *cap.* 7. Etsi enim nonnulli in ea sunt sententia, reuerà membra genitalia à Diabolo auferri & reddi posse: tamen cum iis sentire malo, qui meras præstigias talia esse putant; cùm in Diaboli potestate non sit, adempta homini membra restituere. Et quod iuuenis ille solo contactu manûs maleficæ inter femora mẽbra genitalia statim recepit, id præstigias meras fuisse, facilè docet. Nec mirum, vt Ludouicus Viues, *in Augustin. de ciuitat. Dei, lib.* 10. *cap.* 16. scribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obtutus nostri aciem; cum à circulatoribus nobis sic sæpe imponatur, ostendanturque, quæ nisi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deessent; etiam sic facta admirationi sunt, & vix acumen ingenij rationem illorum assequitur. Etsi enim sunt, qui credant, nisi Dæmonis ope ista perfici; artis tamen sunt exercitatissimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum præstigiis frustratur. Ita qui edit panem, spuere cernitur farinam siccam: qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam jugulum, remittit: magno spectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acuum, zonularum, nummorum.

Ad quod autẽ genus veneficij referenda sint mira illa quæ interdũ per aluum & vomitũ reiiciuntur; an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentiã corpori inserantur, an verò saltem præstigia sint Diaboli, dubium. Attulimus verò supra, *cap.* 3. aliquot eius rei historias, & passim extãt plurimæ. Et VVierus etiam, *de præstig. dæmon. lib.* 4. *cap.* 5. 6. 7. aliquot recenset, quæ docent, per aluũ & vomitum fuisse reiectas acûs, capillos, ferramenta, clauos, plumas lapides, anterius opilionis subligaculũ, florũ sphærula, pelles, stramen, pauonis pennam, spinas, setas porcorũ, arenam, vitrũ, & alia. Idẽ etiã, *ib. c.* 9. 13. 14. refert, è corporibus viuentiũ & mortuorũ extractos fuisse clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem tales cùm variæ sint, quasdam in corpore generari posse, dubium non est; quales sunt pili, qui interdũ in apostematibus & vomicis inueniuntur, etiã in iis, in quibus nulla veneficij suspicio est. Quæ autẽ nullã cum humano corpore cognationẽ habent, vt setæ porcorũ, pennæ pauonis, metalla, inprimis res artificiales, vt cultri, claui, panni, & similia, eas in corpore humano generari non posse, extra controuersiam esse puto.

An reuerà per aluum & vomitum res admirandæ reyciantur.

An verò talia reuerà in corpore fuerint, & inde reiiciantur, vel extrahantur; an verò præstigiæ Dæmonis sint, extra saltẽ talia in corporis superficie ostentantis, inter autores dubiũ. Io. VVierus, *de præstig. dæmon. lib.* 4. *c.* 2. & 14. & *de lamijs, cap.* 17. in ea est sententia, talia saltẽ præstigias & illusiones dæmonis esse, & ea, quæ reiici vel extrahi è corpore videntur, nunquam fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate & velocitate imperceptibili ori injecta, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interjectu corporis aërei, aut aliter caligantibus. Atq; ad id probandũ hisce præcipuè argumentis vtitur: Primò quòd nullus meatus sit, per quem talia, cultri scilicet & similia, in corpus immitti possint. Res etiam, quæ reiiciuntur, sæpe amplitudinẽ œsophagi, etiam, quoad fieri potest, in homine viuo tensi distractique, naturalẽ ductionẽ excedunt. Tertiò quod fieri non possit, quin os ventriculi, & œsophagus, à talibus, si per eum transirẽt, læderentur; cùm tamen plerunque nihil læsionis vel doloris post talia vomitu reiecta percipiatur: quia impossibile fuisset, si res tales acutæ in vẽtre fuissent, quin in eo dolorem excitassent; cùm tamen nullus dolor anteà perceptus fuerit. Quartò quia tactu, etsi ventriculus valdè comprimatur, nihil tale deprehendi possit. Quintò quòd nihil cibi vel chyli talibus, quæ reiiciuntur, permistum appareat, etsi homo paulò antè cibum sumpserit.

Alij verò existimant, res illas reuerà à malo Dæmone in corpora immitti, atq; inde vel reiici, vel extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extractionis à Dæmone delatas esse. Atq; ad id probandũ hoc inprimis afferunt, quòd res tales sæpe multos annos asseruantur, & propterea non saltẽ imaginariæ fuerunt: deinde quòd reuera tales res ex vlceribus & corporibus hominũ Chirurgorum opera extrahũtur, vt ex Langio, *lib.* 1. *epist.* 38. patet, & ipsis manibus attrectari possunt. Verùm [illegible] modo, quo corpori inserantur huiusmodi à Dæmo[illegible] dissentiunt. Nonnulli putant, hominem in somnũ profundũ demergi, & tum Diabolum corpus, vel mẽbrum illud incidere, & ea, quæ velit, inferre, ac eâ subtilitate & arte vulnus id consolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licet enim homines id præstare non possint; tamen Diabolum esse artificiosissimũ, & ea nosse medicamẽta, quibus id præstare queat. Alij putant, à Diabolo poros cutis distendi, & per eas inferi stramen, setas porcinas, corium, & similia. Alij opinantur, Dæmonem nullo negocio res eiusmodi in minutissimas partes, & puluerem etiam, frangere & conterere, & sensim in hominum corpus ingerere, & ingestas rursum compingere posse.

De rejectione etiam dissentiunt. Alij enim existimant, etsi suã sponte œsophagus non ita dilatari possit, vt corpora tam magna per eum reiici possint: tamen vtà Diabolo extra consuetũ modũ extendatur, impossibile non esse. Imò addunt, naturam interdum per angustas vias res in corpus deglutitas vel immissas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuisse credidisset. Quarum rerum exempla collegi *lib.* 3. *Pract. part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 3.

Autoris sententia.

In re hac obscura & difficili equidem aliquid certi statuere, difficillimum est; cùm Diabolus sit *μυριοτεχνης*, & multa DEI permissu præstare possit, quæ hominibus sunt impossibilia. Non negarim tamen, interdum esse meras Diaboli præstigias, quod vel ex eo patet, quòd res tales interdum euanescunt, sicut ex historia illa puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & supra, *cap.* 3. recensitæ, manifestum est, quæ viuam anguillam vomitu rejecit, quæ tamẽ exenterata in alto loco suspensa, vt à nullo animali attingi potuerit, postea euanuit. Contra cùm res quædam vomitu rejectæ, & ex abscessibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu asseruatæ fuerint, non dubitandũ est, reuerà tales fuisse. An verò ex ipso ventre vel corpore prouenerint; an verò in ore, vel ante os aut vomicam aliunde delatæ & substitutæ fuerint, cuilibet liberũ relinquo, quicquid velit, sentire. Cùm tamen vix probabilis modus dari possit, quo talia corpori inseri potuerint, nec etiam facilè via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem sine damno, reiici potuerint, valdè probabile est, meras esse Diaboli præstigias. Etenim si præstigiatores illi manuum agilitate hominum oculos fallere possunt, cur non & Diabolus

Diabolus idem possit,& id exhibere intuentibus, quòd nunquam in corpore fuit?

Equidem refert Henricus ab Heer, *obseru. medic. rararum lib. obseruat.* 8. puellam quandam nonum agentem annum ex veneficio vomitu eiecisse multas plumas, fasciculos straminis,pollice crassiores transuersis aciculis confixos, ligulas ex filo textas, variis coloribus distinctas, quaternionem deniq; acicularū cæruleæ chartæ infixarū,sicut vulgò prostant, integerrimum,& jamjam empto simillimum: atq; cùm ipse hæc omnia præstigias cacodæmonis adstantibus illudentis,aliunde petita esse, & è primis puellæ labiis in manûs suas mitti asseretet, puellam hanc nodū hunc ipsam sibi exsoluisse scribit, dum diceret: Ne dubitate,quin hæc ex imo mihi ducātur corpore; statimque manum suam apprehensam faucibus suis admoueret,diceretque sentire aciculam sine capite adscendentē,breuiq; exituram: se verò mox arctissimis sinistræ manus digitis aciculā in gutture deprehēdisse,& cùm se eam tenere crederet, vi illam sibi eripi percepisse,quā tamen puella mox exspuerit,& ipse dextrâ manu acceperit. Additq; porrò, eodē modo aliàs sæpius in ipso adhuc ventriculi orificio ligularū principium tetigisse, illisque ascendentibus, & per os exituris,omnes,quos ea cura tangebat,in mediis faucibus ligulæ finem comprehensum tenere se putantibus, cacodæmonem conatûs eorum lusisse.

Sed quis non videt,& in illa ipsa acu,quā puella in faucibus adscendere,breuiq; exiturā dicebat, & in ligulis illis, quæ circa orificium ventriculi hærere putabantur, Diabolum omnes adstantes deludere potuisse? Cùm enim non solùm brutorum, sed & hominis ipsius imaginē suis præstigiis referre possit,cur non & hæc possit?

Et talia meras præstigias Diaboli esse, vel satis docet illud, quod Clariss. Dn. D. Gregor. Horstius, *lib. 1. Epist. Medicinal. sect.* 7. scribit, quendam Illustriss. sui Principis Consiliarium sibi retulisse, fratri suo, cùm ex incantatione grauissimâ ophthalmiâ laboraret, quotidie magnam scoparum minutim incisarum copiā per oculos egressam fuisse, ita vt scopæ purgantibus ædibus destinatæ vix emptæ statim amitterentur. Quis enim credat, tantam scoparum minutim concisarum copiam corpori potuisse à Diabolo ita inseri, vt eæ per oculos egrederentur, sed hoc non potius sibi persuadeat, extra per præstigias præ oculis fuisse ostensas?

Octaua conclusio. Octaua conclusio: *Etsi verò morbi & alia mala, quæ saga se hominibus immittere putant, à Diabolo proficiscantur, sagaque ipsa nihil agant: tamen extra culpam non sunt, ob pactum, quod cum Diabolo inierunt, qui hominibus ad sagarum postulatum nocet, & ob voluntatem nocendi non sunt excusatæ.* Equidem VVierus, *lib. 3. de præstig. Dæmon. & de lamijs, c.* 6. 7. 8. fœdera & pacta illa vana, præstigiosa, stulta, & nullius momenti esse scribit. Diabolum enim, vtpote qui spiritus est, & carnem ac ossa non habet, manum extendere,quod in pactis illis fieri in confessionibus sagarum refertur, non posse, sed Diabolum phantasmata vana vel imaginationi obiicere,vel visui vel auditui falsas species offerre existimat. Diabolum etiam aliorū adminiculo in sua potentia ostendēda, aut actionibus declarandis,non indigere, vtpote qui nec vllius voluntate aut imperio cogitur, quàm DEI,& huius ministrorum bonorum. Et licet quid stipulentur sagæ: tamen id pactum non obligare putat,ideo,quòd à Diabolo hominibus talibus visus, phantasia & mens præstringatur;atq; ideo,quicquid agunt,vel ob ætatem stupidā, vel sexus inconstantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum,& à maligno spiritu delusas facere. Dolosam etiam dicit hanc stipulationem, maximè in perniciosum finem confictam, sine testibus, vel contra DEI voluntatem; cùm homo in Baptismo Deo priùs obligatus sit. Summa: nihil nisi Diaboli illusiones, & mera phantasmata esse existimat omnia illa, quæ de pactis & fœderibus sagarum cum diabolo dicuntur.

Pacta sagarum cum Diabolo.

Verùm enim verò nimium sagarum maliriam & impietatem VVierus excusat & extenuat, & apud doctos Viros non paucos eo nomine, vt sagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione assequi possum, quomodo homo, & præcipuè Christianus, ita omnem pietatē abiicere,imò humanitatē exuere possit, vt sui Creatoris & Redemptoris, ac fœderis,quod cum DEO iniit, oblitus, in castra Diaboli transeat, seque apertum sui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni pœnas se præcipitari posse nouit, hostem profiteri, & contrà Diabolo, generi humano infensissimo, associari ausit. Et tamen id factum esse, & adhuc fieri, multæ historiæ, & liquidæ ac claræ sagarum confessiones, etiam tormentis non expressæ, docent.

Et argumenta,quibus id negare vult VVierus,nullius momenti sunt Etenim quòd dicit,Dæmonē non habere manûs, & propterea consertis manibus fœdus inire non posse,verū est,& omnino etiam Dæmones mali sua natura spiritus sunt. Interim & sacræ & profanæ literæ plenæ sunt historiis, quæ docent, spiritûs cum bonos tum malos hominū vel aliorum animalium formâ hominibus apparuisse. Et sagæ optimè hoc norunt, nec ignorant,corpus illud, in quo apparet Diabolus, esse præstigiosum.Interim & hoc sciunt,sub hac larua latere Diabolum.Et proinde quando cum spectro tali, aut laruā ita paciscuntur, non cum larua & spectro, sed cum ipso Diabolo paciscuntur, quem incorporeum & inuisibilem esse bene norunt, qui etiā loquitur & agit absque visibilis & tractabilis corporis assumptione. Ideoque siue cum Diabolo sub visibili corpore latente, siue cum ipso inuisibili Diabolo paciscantur,idem est. Deinde ad pactum & fœdus consensus sufficit, nec semper opus est,vt stipulatio manu facta accedat. Tertiò neque etiam pacta illa sunt mera phantasmata, aut melancholicarum mulierum persuasiones & somnia. Neque enim dormientes, sed vigilantes, scientes,& re priùs deliberatā, cum malo Dæmone, quem illum ipsum esse non ignorant,& quidem aliis sagis testibus,pactum iniuisse, & se Dei ac hominum hostes futuros, si hoc vel illud eas docere, illis dare,vel illarum gratiâ facere velit,promisisse, multæ sagarum confessiones docent. Et quomodo omnia somnia vel phantasmata sint, quæ veneficæ de suis cum Diabolo pactis dicunt; cùm certū sit, nullā sagam dixisse,se aliquā in societatem pertraxisse, & Diabolo copulauisse, quin non idem altera, quæ seducta est, affirmauerit, & ambæ diem, horam, locum, occasionem,modum pacti similiter enarrauerint? Neque omnes,quæ pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ vetulæ fuerunt; sed etiam puellæ à vetulis persuasæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ postea pœnitentia ductæ,sine vllis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vti gesta est, enarrauerunt: cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicolaus Remigius, *l. 1. dæmonol. cap.* 2. Neq; etiam ista subitò cōtrahuntur pacta, sed varios homines inescandi, & sibi obligandi modos habet malus Dæmon, atq; affectibus hominum se accōmodat,& cum norit, alios libidini & amori operā dare,eorū votis se satisfacturū pollicetur; cùm alios paupertatis pertæsos esse sciat, magnā diuitiarum copiam ipsis promittit; cùm alios odio & inuidiā erga alios flagrare non ignoret, media, quibus hostibus nocere possint,se monstraturum stipulatur; cùm alios scientiæ & artium desiderio teneri perspectum habeat, iis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbos curare possint, se monstraturum spondet. Et quos blanditiis ad se pertrahere non potest, eos minis aggreditur, ipsisque pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib.* 1. *cap.* 11. Et quomodo hæc mera phantasmata sint; cum sagæ notas huiusmodi seruituris, in quam se immiserunt, corporibus suis à Diabolo impressas imagines habeant, quæ & oculis sunt manifestæ, & quòd à Dæmone sint impressæ, eo cognoscūtur,quòd,etsi acu vel aliâ re acuta eò loci sagæ punguntur,

Argumenta VVieri refutantur.

Stigmata à Diabolo sagis impressa.

punguntur, nullum omninò dolorem percipiunt, nec ex punctura vel gutta sanguinis effluit: id quod historiis aliquot probat Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib.* 1. *cap.* 5.

Cur Diabolus sagas in societatem criminis adsciscat. Tandem licet sagarum auxilio Diabolus opus non habeat, vt potentiam suam exerceat: tamen vt ad voluntatem sagarum, quasi sociarum, aliis noceat, id ideò facit, vt ipse animas sagarum lucretur. Etenim si solus homini noceat, suo periculo saltem id facit. Verùm si à sagis inuitatus & iussus homines lædat, sceleris socias habere cupit sagas, vt æterni supplicij socias habere possit. Addunt & alij alias caussas; nimirum Dæmonem id ideò facere, vt DEVM ad maiorem iram irritet, & ad sæuiorem vltionem contra genus humanum prouocet. Alij putant ideò Diabolum in criminis societatem sagas adsciscere, vt DEO quasi iniuriam faciat; si scilicet homines à DEO ad vitam beatam creatos, redemptos & baptisatos, à DEO auertat, & sibi mancipet. Præterea multa potest præstare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipse solus præstaret. Non enim homines ita conuersationem cum sagis abhorrent, vt conuersationem cum ipso Dæmone, ad quam tamen sensim à sagis pertrahuntur. De quo Nicol. Remigius, *lib.* 2. *dæmonol. sag. cap.* 9. Ideóque etsi sagæ ipsæ nihil præstant: tamen hisce de causis, & vt gratiam earum promereatur, simúlque iis suam potentiam ostentet, & in admirationem apud ipsas veniat, criminis socias sibi adsciscit.

Pacta cum Diabolo duplicia. Expressum. Pactum autem hoc cum Dæmone initum vel expressum, vel implicitum est. Expressum est, vbi homo cum ipso malo Dæmone quocunque modo apparente expressè pactum init, Deóque & omni religioni renunciat, & Diaboli seruituti sese mancipat. Id quod variis modis fieri solet, quos omnes hic recensere opus non est, sed videri de iis possunt ij, qui in genere de Magia scripserunt; Autor scilicet mallei maleficarum, Nicol Iaquerius, *in flagell. hæreticor. fascinar. cap.* 8. Baptista Codronchius, *lib.* 3. *de morb. venef. cap.* 4. Bodinus, *lib.* 2. *Dæmonom. cap.* 34. Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib.* 1. *cap.* 5. Martinus Delrio, *disquisit. magicar. lib.* 2 *quæst.* 4. & alij.

Implicitum, & eius modi varij. Deinde est pactum implicitum, vbi quis sciens & volens superstitiosis rebus, characteribus, verbis vtitur, quæ naturaliter id, cuius gratiâ adhibentur, præstare non possunt; qui licet ipse cum Diabolo pactum non inierit: iis tamen mediis vtitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quò pertinent & ij, qui sibi persuadent, se Dæmonem non vt dominum, & cui vt mancipia obligati sint, agnoscere, sed verbis, characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad sibi seruiendum, & quæ volunt, officia præstanda, cogere posse. Miseros verò istos homines miserè fallit Diabolus, &, dum simulat, se repugnantem & inuitum adesse, ipse promptissimè adest, vt eum, qui sibi imperare cupit, suum mancipium efficiat. Imò ipse verba illa, characteres, & ceremonias constituit, & qui illis vtitur, Diaboli seruus & mancipium est, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiscuntur suasore & impulsore Diabolo. Quod etsi ipse non semper sensibus obuius facit; per alios tamen homines instigat, vt eiusmodi impietati sese dedant. Ac perinde est, siue Diabolus ipse aliquid suggerat, siue per alium persuadeat. Et omnes, qui mediis à Diabolo ordinatis vtuntur, fœderi cum Diabolo implicantur.

Imprecationes. Execrationes. Quo referendæ sunt & imprecationes ac deuotoria carmina, vt Liuius appellat, & execrationes, quas iam olim in vsu fuisse, apparet ex oratione Æschinis contra Ctesiphontem, quibus & sagæ, ac mendici interdum, dum ipsis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio est; vt vniuersa familia fame pereat, pariat iratâ Iunone materfamilias; prodigiis portentísque domus tota infestetur; pecudes, segetes. vindemia pereant. Sæpe enim ad nutum adsunt Dæmones, qui talia exsequuntur.

Deinde inscius etiam aliquis se tali pacto implicare potest, si rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib.* 5. *miscellan.* ex relatione D. Nauij, & ciuium Lipsiensium, vbi scribit, puellam quandam non intelligentem quid ageret, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempestatibus sæpius vsam viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitasse, quibus villa haud procul à Lipsia dissita conflagrauit. Quæ res ipsa satis docet, quam cautè & studiosè vitanda sint illa omnia, quæ caussas naturales non habent, siue sint verba ignota, siue characteres, siue imagines, seu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli tesseræ, quas, quicunque eas vsurpet, statim agnoscit, & quasi vocatus adest, & se actionibus illis, quas illi edere cupiunt, immiscet, & hominibus familiaritatem suam offert, eóque consuetudine audaciores facit, vt postea arctiore fœdere Diabolo sese obstringant.

Pacta autem ista Diabolica sunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cùm se in angelum lucis, vt D. Paulus 2. *ad Corinth. cap.* 11. *vers.* 14. loquitur, transmutat. *Pacta Diab. sunt fallacia.*

Sicut enim pueris absinthia tetra medentes
Cùm dare conantur, prius oras pocula circum
Aspirant mellis dulci flauóque liquore:

ita malus Dæmon, si seipsum & suas merces, quales sunt, venales exponeret, non facile emptorem inueniret. Ergo cùm primùm hominem adoritur, se pium, beneficum, & salutarem ostendit. Id quod historia illa, quam Nicol. Remigius, *Dæmonol. sag. lib.* 1. *cap.* 9. recenset, satis docet. Cùm enim quidam iuuenis, Theodorus Maillotius, adolescentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ spes omnis esset abscissa, conseruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem esse ad quæcunque obsequia paratissimum, adit, huicque ægritudinem suam aperit. Hanc occasionem Germanus libens arripit, vt cui ex pacto intra dies paucos necesse erat, vel se Dæmone suo liberare, atque expedire, adducto alio, qui istud, ceu æs alienum, in se transcriberet, vel ab eo obtorta ceruice necari. Cùm ergo agendo illi negocio in conclaui quodam clauso conuenissent, repente patefactis foribus se infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò se ostendere volebat, ne Maillotius ad formidabilem eius aspectum exhorresceret) eámque se esse prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiebat, facilè esset confectura, modò vellet iis, quæ erat præceptura, obsequi: ac illo auidè attentéque expectante, quænam eius esset sententia, imprimis cœpit edicere, vt furtis, crapulâ, libidinibus, iniuriâ, blasphemiis, cæterísque, quæ animam inquinant, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomada bis ieiunio maceraret, sollennes ac quotidianas precationes non intermitteret, eáque sedulò obiret omnia, quæ hominem Christianum decent, atque æquum est facere. Istis enim omnibus si vellet nuncupatis verbis se obstringere, futurum, vt optatis thalamis sine difficultate potiretur. Hæcque sic eloquuta, ac constituto, intra quem responsum afferret, die, se foras eiecit. Sed dum Maillotius magis magísque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè inter spem metúmque impellitur, ex eius vultu domesticus quidam sacerdos coniiciens, aliquid subesse, quo sic distraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiscatus, monitis suis pernicit, ne ampliùs ad vllum cum Dæmone colloquium descenderet. Quod cùm factum esset, & iam tempus adesset, vt ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone suo se liberaret, adducto alio, qui eum reciperet, vel ab eo obtorta ceruice moreretur, paulò pòst, cùm Maillotius illum non reciperet, ex pacto pœnas dedit. Et, *eodem in loco*, fœminæ cuiusdam historiam recenset, apud quam Dæmon, qui arti hominis specie illi obuersabatur, non alium sermonem habebat, quàm de sanctimonia, de pudore, de religione ac sacrorum studio, ad quod illam præcipuè adhortatus est. Fallendi tamen caussa omnia hæc facit, & fallacia sunt omnia eius fœdera, neque mancipiis fidem seruat. Neque enim veritas est in eo, & cùm loquitur, mendacia, ex propriis loquitur, *Ioan.* 8. *vers.* 44. & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla est, sibi polliceri potest.

In primis autem, & frequentius, fœminæ veneficiis deditæ sunt, quàm viri, vt ex capitalibus indiciis passim annotatis *Cur fœminæ quàm viri*

veneficijs, fre- quentiùs de- dita sint. annotatis patet. Cuius rei autores nonnullas rationes afferunt. Prima est, quòd fœminæ debilioris sunt iudicij, & propterea faciliùs ab aliis sagis, & inprimis à Diabolo, sedecipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres sunt loquaces & garrulæ, nec commissorum tenaces, & propterea si vna hisce artibus sese dedat, rem inter plures diuulgat, & magistram nequitiæ sese præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque sunt cupidissimæ, & propterea vetulæ, si quem odio habent, vt ei nocere possint, media omnia conquirunt, & si aliter id præstare non possunt, ad Dæmonis opem confugiunt. Iuuenculæ verò si amasiis suis spe coniugij corporis sui copiam fecerint, & postea ab iis deserantur, iniurias vlciscendi cupidæ, nec suis viribus sese vlcisci valêtes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipsum veterem amasium, vel nouam eius sponsam veneficiis impetunt, vt ex Virgilij Ecloga 8. apparet.

Nona Conclusio. Nona conclusio: ***Licet magna Diaboli sit potestas, nulli tamen, etiam ad sagarum voluntatem, nocere potest, sine DEI permissione.*** Id quod non solùm ex historia Iobi, sed & Euangelica patet; è qua notum, quòd nec suibus Dæmon nocere potest sine permissione DEI, & quod nec capillus capitis sine voluntate DEI de capite nostro decidit. Ideoque; etsi interdum sagæ à Dæmone suo petunt, vt hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipsis se præstiturum promittat, & eius rei consequendæ gratia quædam fecere iubeat: tamen si Deus non permittat, sæpissime voti compotes non fiunt. Scribitque Bodinus, *Mag. Dæmonom. lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, vt sagarum confessiones testentur. Quòd si postea ea de caussa sagæ cum Dæmone expostulent; ne eius potentiæ aliquid defuisse videatur, in ipsas culpam transferre, eas obiurgare, imò interdum verberibus multare solet, quòd præceptis suis non per omnia satisfecerint. Et inprimis, vt infra etiam, *cap. 7.* dicetur, Diabolus, à sagis quoque instigatus, nocere non potest iis, qui DEO quotidie sese precibus commendant, ac pietati student, & à peccatis grauibus abstinent; deinde Magistratibus qui sagarum caussas agnoscunt & iudicant. Cùm enim iudicia publica exerceant, potestate à DEO concessa, DEVS etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio suo lædantur ac turbentur.

Cur autem DEus permittat Diabolo, vt ad libitum & iussum veneficarum interdum hominibus noceat, disquirere Theologorum est. Istud hoc loco dicere satis sit: Iudicia DEI esse occulta, sed semper iusta, & iudicia DEI esse abyssum multam, *Psal. 35. vers. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abstrahit; ipse verò vbique & semper gloriosus est.

CAPVT VI.

De Signis morborum à veneficiis ortorum

Signa morborum à veneficiis. MOrbos à veneficiis ortos agnoscere lōgè difficillimum est; cùm Diabolus naturalibus caussis sese sæpe immisceat, iisque vtatur, vt non facile sit discernere, quid à caussis naturalibus, quid ab ipso Dæmone profectum sit. Imò in iis, quos obsedit, sæpe sat diu sub naturalis morbi larua latet. Exemplum eius rei est apud Fernelium, *lib. 2. de abdit. rer. cauf. cap. 16.* de iuuene quodam Equestris familiæ, qui corporis concussione, & quasi conuulsione ex temporum interuallis laborauit, cùm nunc solùm sinistrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, aliàs vtrumque, aliàs corporis truncum tantâ celeritate agitaret, vix vt à ministris quatuor decumbens cohiberetur, caput inconcussum iacebat, lingua & locutio libera, mens sana, omnesque sensus integri, vel in conuulsionis ferocia. Decies ad minimum quotidie corripiebatur, in cæteris sanus, sed labore confractus. Vera epilepsia iudicari poterat, si mentis sensuumque læsio accessisset. Peritissimi quique adhibiti Medici conuulsionem epilepsiæ finitimam, à maligno venenatoque vapore spinæ dorsi impacto, censuerunt, qui vapor in eos neruos irrueret, qui à spina in artûs quoquouersum, non autem in cerebrum, disseminantur. Varia fuêre adhibita remedia, quæ tamen nihil profuerunt, sed mense tertio primùm deprehensus Dæmon quidam, totius mali autor, voce insuetisque verbis ac sententiis, cùm Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans esset) se prodens. Is multa assidentium, maximeque Medicorum, secreta detegebat, ridens, quòd multa periclitati temerè essent quod irritis pharmacis corpus hoc penè iugulassent.

Et omnino primum hoc signum est morborum à veneficiis illatorum, quòd Medici etiam doctissimi in morbo cognoscendo dubii sunt, & hęsitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi, quo vel sibi ipsis satisfaciant, statuere possunt; & quamuis multa remedia adhibeant, iis tamen nihil proficiunt, sed morbus indies deterior redditur. *Primum.*

Secundum signum est, quòd, cùm morbi naturales sensim incipiant, & sua tempora percurrant, & ad statum perueniant; morbi à Diabolo reuerà inducti sæpe nullis præsentibus caussis, prauisque humoribus, statim in suo vigore constitui videntur, & grauissimis doloribus, ac aliis symptomatibus ægrum affligunt. *Secundum.*

Tertiò ægri insusitata & à Medicis vix dum annotata symptomata patiuntur, & modò in hac, modò in illa parte de dolore conqueruntur; plurimi sine caussa toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, quidam conuulsiones varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quòd, si saga vel veneficus ad ægrum visitandum accedit, statim ille peius habere incipit, & horrore vel tremore corripitur, vel si infans sit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certissimum est morbi à veneficio illati signum, si acûs, cultri, & similia artificiosa, vel alia, quæ in corpore humano generari non possunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlceribus & vomicis erumpant aut extrahantur. *Tertium.*

Recensent alij & alia signa, quibus agnoscantur morbi à veneficio illati, sed pleraque sunt superstitiosa: inter quæ procul dubio & illud referendum, quòd nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & si in decocto, illo nihil reperiatur, ægrum non esse veneficio affectum; si verò in decocto magna pilorum copia, & inprimis propriorum, inueniatur, signum esse veneficij eiusque grauissimi; si verò pauci pili reperiantur, signum esse veneficij, sed mitioris, & quod curationē admittat, existimant. Cùm enim vi verbenæ pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici possint: quis non videt, Diabolum, qui morbum intulit, eos, qui superstitionem illam tentant, ludere.

In specie verò coitûs impotentiam & Venerem ablatam quod attinet, eam à veneficio esse, id certum signum est, si vir antea sat potens subitò, nullâ caussâ naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non possit; vel si vir ad alias fœminas potentem sese sentiat, ad vxorem verò propriam impotentem; vel si coniuges, quæ antea mutuò sese amarunt, iam, sine omni caussa sese auersantur, & odio habent.

Ad signorum horum declarationem & confirmationem non parum facit historia Sartoris cuiusdam, qui adhuc in viuis hic est, & manibus ambulat. Cum enim ira contractus & contortus sit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtraque manu gestat, iisque innixus corpus reliquū promouet. Est autē hæc: In vicino oppidulo, *Kloden*, duobus ab hinc milliaribus, filius Textoris cuiusdam, nomine Martinus *Schiermeister*, annum agens decimum tertium, vesperi ad nonam

ædes

ædes paternas egressus, ad deponenda alui recrementa, in sepem, cui sambucus inserta, incidit, vbi actutū subitanea conuulsione prehensus, cum subitanea in terram prostratione, vt ægrè semel tantùm exclamare licuerit; quo clamore exaudito à matre in domum demortui instar deportatus, omnes in eo functiones, sensúsque interni & externi penitùs aboliti apparuerunt, & vix vllū superstitis signum deprehensum: respiratio enim adeò erat imminuta, vt nullis artis mediis ab vllo adstantium explorari potuerit. Vitam idcirco cum morte commutasse, constanter plerique asseuerarunt; donicum alij accedentes hoc consilij suggessere, relinquendum, nec sepulturam, vsque dum tertius dies finitus, procurādam: quippe cùm insignes mutationes certas vindicias salutis vel mortis in desperatis ex fascino (ad quod omnes grauissimi huius affectus caussam referebant) prouenire solere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans cuncta procrastinauit in tertium, quo ferè elapso, eàdem, quā correptus, horā, sensim sibi restitutus fari incepit; tantis verò, tamque immanibus ac fæuis doloribus lancinatus, vt omnia eius iam ennisa, éque situ naturali mota, distractáque viscera existimauerint, cum corporis totius mira cōcussione & contorsione; adeóque dies noctésque nec cibum nec potum capientem miserè eiulantem tractauêre. Continuati verò acerbissimi cruciatus, absque vllo internallo per triduum, vbi doloribus paullum remittentibus, ranta totius, membrorúmque omnium conuulsio subsecuta, vt absque strictiore ligatura artuum nihil quicquam assumere valuerit. Demum inordinatum hunc morum excepit grauissima tensio omnium musculorum maiorum, femorum, surarum, & natium præsertim, in quibus nouem insignia foramina oborta; per quæ potus, aliáque fluida, vt exhibita, confestim effluxêre, tandem absumptā omni musculorum prædictorum carne, vermes vndecim, post quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti sunt, sponte elapsi, longitudine medij digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos vbi mater ex stragulo in terram proiecit, derepentè multis præsentibus euanuerunt. Mater omnem licet substantiam in restitutionem filij impenderit; pristino tamen vigori minimè restitutus, conuulsus vsque adhuc permansit, & tendinibus crurum contractis, pedum officio destitutus, manibus innixus, gressum formare cogitur. Cui accedit spinæ dorsi, vt apparet, circa tertiam thoracis vertebram, insignis ad exteriora reflexio, ad latum palmum, sternique elatio, ni fallor, ob dislocationem vertebrarum. Annus ipsi 25. nunc, nec dum à pristinis cruciatibus immunis semper, sed circa certas Lunæ φάσεις recrudescentium quasi dolorum paroxysmis affligitur, præterea capitis dolore attentatur, neruorúmque accedit tensio per vniuersam spinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac si frigidissimā aquā de subitò irrigaretur. Historia autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Cosvviga, habitis de duabus sagis legi, quòd scilicet altera, Barbara Vortt- bers, nomine, Anno 1624. die 5. Iulij, confessa est, se cum Diabolo concubuisse, & ex eo grauidam factam esse, ac per mensem semper gestasse, & peperisse duo animacula hirsuta seu pilosa, instar muris, crassitie lumbricorū, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiserit, vel sub sambuco sepeliuerit. Altera itē, Hedvvigis Labetzin, Anno 1630. 8. Iunij, fassa est, se cū Diabolo rem habuisse, & prima vice nihil peperisse; posteà verò grauidā factam, 4. 5. 6. 7. 8. septimanis vterum gestasse, tandémque cum nullo ferè dolore peperisse nunc vnum, nūc duo animalia, muscæ instar, hirsuta, quæ sub sambuco sepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes sub sambuco à venefica forsan quadam sepulti, immissi sint, aliis iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de cōcubitu sagarū cū Diabolo, & inde factā cōceptione & partu disputatur, discutere huius loci est.

Suppeditat & hæc historia Prognosticum quoddam, nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non esse, sed, Deo permittente, à Diabolo corporis humani constitutionem ita sæpe vitiari posse, vt nullā humanā ope in pristinum statum reduci possit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis pristinam sanitatem recuperasse, certum est. Et omnino multi morbi Dei permissu à Diabolo induci possunt, qui planè sunt incurabiles: Ita in oculo situm humorum peruertere, in aure tympanum rumpere, in aliis membris alia destruere potest: quæ cùm nunquam in pristinum statum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur. *Prognosticum.*

CAPVT VII.

De Præseruatione.

CVm melius & tutius sit, morbum imminētē auertere, quàm præsentem iam depellere, etiam cōsultius est, à morbis, qui veneficiis inducuntur, sese munire, quàm inductos tollere. Quod quā ratione fieri possit, hoc loco dicendum. Equidem extant apud gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodesse ferebantur; quæ tamen pleraque videntur superstitiosa. De Rhamno scribit Dioscorides, *lib. 1. cap. 104.* ferri, Rhamnum, appositis pro foribus fenestrisvé ramis eius, omniū venenorum arcere maleficia. Idem, *lib. 4. cap. 126.* scribit: Leontopodij radicem ferunt ἐχρισεῖν εἰς φίλτες φαρματτομένων, amorum veneficiis vtilem esse. Plinius eiusmodi multa habet *lib. 13. cap. 4.* lignum palmæ, dente contra fascinatores politum, religione vtile esse scribit. *Lib. 28. cap. 8.* frontis hyenæ corium fascinantibus resistere refert. *Eodem lib. cap. 10.* scribit: Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur. Antonius Musa, Cæsaris Augusti Medicus, Betonicam animas hominum & corpora custodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et exstant talia apud autores passim plurima. Et hodie rustici ac vulgus nonnullas plantas in domibus suspendere solent, ad veneficia & incantationes auertendas; & hypericum vulgus ea de caussa Fugam dæmonum appellat. Fugere etiam aiunt dæmones suffitum cornu caprini, & cuiusvis stercoris, ac præcipuè humani. Et pro sententia ista probanda afferunt exemplum Tobiæ iunioris, qui iussu Angeli Raphaëlis suffitu iecoris piscis cuiusdam dæmonem, qui septem Saræ sponsos antea occiderat, fugauit, *Tobiæ* 8. *Præseruatio à morbis veneficis.* *Vulgi aduersus veneficia remedia.*

Verùm cum præseruatio nihil sit aliud, quàm caussæ morbum facturæ auersio; morbi verò isti, vt supra probatum, proximè ab ipso Diabolo inducātur: facilè hinc patet, res istas naturales, & similes Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non posse. Nam cùm Dæmones sint incorporei, & sensuum organis careant, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatem, vel molestiam percipere naturaliter non possunt. Interim Deus, qui supra naturam est, rebus naturalibus vim agendi etiam in incorporea tribuere potest. Quam procul dubio etiam suffitus ille iecoris piscis non ex se, sed ex vi à Deo concessa habuit. *Diabolus rebus naturalibus non fugatur.*

Cùm ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porrò quæritur, si quis veneficam aliquam suspectam habeat, & metuat, ne sibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditiis persuadere, ne noceat; aut liceat ab aliqua alia saga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino respondendum, non licere. Nam cùm, vt supra probatum, ipsæ sagæ morbos non inducant, sed Diabolus; hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat; quod nullo modo licet. *An liceat sagas orare ne noceant.*

Quapropter cùm nec res naturales dæmonis potestati resistere possint, nec etiā à Diabolo, eiúsque ministris auxilium petere liceat; is in auxilium vocandus, qui Diabo

Diabolo resistere, omnémque eius potentiam inhibere valet. Talis est solus Deus & boni Angeli, quorum ille ministerio vtitur, sine cuius permissu nullum Diabolus homini damnum inferre potest. Ideóque etsi ipsa experientia doceat, quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilantibus de die, variæ insidiæ struantur, quæ humano consilio & prudentiâ vix satis vitari possunt: tamen ab omnibus iis satis tutus est, qui sub Dei tutela est. Ergo qui à veneficiis tutus viuere vult, se & sua omnia quotidie & sæpe diuinæ protectioni commendet, eúmque oret, vt sibi bonos Angelos custodes addat, suámque fiduciam in Domino nostro Iesu Christo ponat, qui in hunc mundum venit, vt opera Diaboli destrueret, & qui, dum in hisce terris visibiliter versaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominésque multos à spiritibus infirmitatum liberauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata est, & à peccatis abstineat, quibus Deus offendi, boni Angeli abigi, mali verò Dæmones allici solent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occasionem præbent; nimirum sermones impuri, librorum obscænorum lectio, & huiusmodi alia, sed potius pietati studendum; id quod etiam angelus Raphaël Tobiam, *Tobiæ 6. v. 16.* docet. Audi me, *inquit Angelus Raphaël*, & ostendam tibi, qui sint, quibus præualere potest Dæmon. Hi námque, qui coniugium suscipiunt, vt Deum à se & suâ mente excludant, & suæ libidini ita vacant, sicuti equus & asinus, quibus non est intellectus, in eos Dæmon potestatem habet.

(*Margin:* ...venefi- ...præca- ...ratio.)

CAPVT VIII.

De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & Primò Magica.

(*Margin:* Curatio morborum à veneficiis inductorum triplex.)

Curatio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi solet, triplex apud autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem gentiles, cùm Dei & Dæmonum potestatem rectè distinguere nescirent, vtramque curam, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, factam, diuinam, & magicam appellarunt. Verùm, vt mox patebit, longè inter se differunt hæ curationes.

(*Margin:* Cura Magica.)

Et vt primò de Magica dicamus, morbos non solùm veneficiis inductos, sed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non solùm è literarum monumentis, sed & vulgo notum est; faciúntque eius rei mentionem Homerus, *Odyss. 19.* vbi è vulnere manantem sanguinem carmine repressum scribit, Plato, *lib. 4. de Republ.* Plinius, *lib. 28. cap. 2.* Trallianus, *lib. 4. cap. 9.* Nicolaus Myrepsus, & alij, quorum sententias collegit Augerius Ferrerius, *meth. med. libr. 2. cap. 11.* vbi de Homerica curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *disquisit. magic. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 1.* quæ ibi videantur. Verùm de aliorum morborum curatione hîc agere propositum non est, dictúmque ea de re aliquid *de Conf. & Dissens. cap. 18.* sed de curatione saltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem imprimis sagæ & veneficæ promittunt, ad quas sæpe vulgi, vtinam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo sapere debebant, fit concursus: refertque, *ex malleo maleficar.* Baptista Codronchius, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* extitisse quandam in Germania famosissimam in soluendis maleficiis mulierem, cuius domus non solùm ab indigenis, sed etiam remotissimis populis eius gratiâ frequentabatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeò, vt Comes quidam incredibilem quæstum extorserit, vectigali imposito, vt quicunque mulierem adiret, denarium solueret. Verùm cura hæc approbanda non est, & verba, characteres, incantationes, adiurationésque nihil ad tales morbos sanandos præstare possunt; sed si euentus respondet, is omnis à Diabolo pendet. Docuimus enim iam, *de Consens. & Dissens. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim esse ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos. Nam verba saltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuersas diuersa, & scribuntur vel in charta, vel ore proferuntur. In charta scripta saltem figuræ sunt, & propterea nullam efficaciam habent. Verba prolata verò sonus sunt, ex aëris fractione ortus, saltem auditum afficiendi, & eorum, qui vna linguâ vtuntur, sensa animi patefaciendi vim habens; ipsos verò morbos, corporísque constitutionem tantum afficere non potest, quantum non potest color auditum, aut sonus visum afficere. Eadem ratio characterum est, qui cùm res sint artificiales, in corpus humanum, quod naturale est, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis substantiis competit, quæ à suis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces sunt. Etsi verò nonnulli, cùm negare non possint, vulgarium verborum nullam esse efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum esse aliquam vim, & tantam Maiestatem, vt vel ipsi Dæmones eorum potestate fugentur illico, & contremiscant, contendant: tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina sunt, sed ex arbitrio hominum est, vt rebus diuinis imponantur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Physicè, vel etiam supranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus respectu rerum diuinarum, quas significant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniurij sunt.

(*Margin:* Verborum & characterum nulla efficacia.)

(*Margin:* An liceat Diaboli opem implorare.)

Cæterùm cum Paracelsus ipse etiam agnosceret, verba & characteres nullam ex se morbos veneficos depellendi habere efficaciam, sed esse symbola & instrumenta Diaboli: nihilominùs, vt *de Consf. & Dissens. Chym. & Aristotel. c. 3.* diximus, statuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, *in libr. de occult. Philosophia*, docet: Si quis veneficiis sit læsus, esse fabricandum pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius, quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum, vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cerâ esse faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse. *Et mox*: Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academiis discere potest, sed opus est, vt interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos, agyrtas, rusticos senes, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiæ. Idem, *de morbis inuisibil. pag. m. 113.* scribit, DEVM Magiâ Diabolum donasse, & valde peritum in luce naturæ posuisse. Hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideóque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat. *Ibidémque* scribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos esse eos, ac si plantæ essent; ac etiamsi Diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pixides è pharmacopolio; & si Diabolus verbum pro herba sumit, sit, *inquit*, nobis instar herbæ: verba eius species, characteres eius composita ac syrupi sunt. *Ibidémque* docet: Si Deum toto corde amemus, etiamsi Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

(*Margin:* Paracelsi impietas.)

Verùm magna hæc Paracelsi est impietas. Etenim Diabolus infensissimus humani generis hostis, & ab initio homicida est; & propterea nihil boni, ac nullius morbi curatio ab eo sperari potest. Rectéque Chrysostomus statuit, potiùs mortẽ homini Christiano obeundam, quàm vitam hominis ligaturis redimendam. Et Leo, *de Passione Dom. serm. 9.* scribit: Beneficia Dæmonũ omnibus sunt nocentiora vulneribus. Neq; vllũ exemplũ

è sacris literis afferri potest, quòd DEVS per Diabolos hominibus benefecerit. Sat multę angelorum myriades DEI ministerio inseruiunt, vt non sit opus, Diabolo vti ad homines è carcere eripiendos, (per angelum bonum Petrum è carcere ereptum esse, ex Actis Apostolorum, *c.*12. patet) & homini sanitatem restituendam. Ideóque solùm à DEO, vt postea, dicetur, auxilium petendum, non ab eius, & humani generis hoste, Diabolo. Vnde etiam cùm Rex Asias, 4. *Regum*, *c.*1. ad Beelzebub, Accaronitarum Idolum, quosdam de valetudine sua consultum ablegasset, Elias Propheta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: Nunquid quia non est DEVS in Israël, mittis, vt consulatur Baalzebub, DEVS in Ecron. Idcircò de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morietis. Ac Apostolus, 1. *ad Corinth.* 1. vetat nos fieri socios dæmoniorum. Et non sine caussa ab antiqua Ecclesia institutū, vt baptisandi renuncient Diabolo, & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ecclesiæ Christi, & castrorum DEI est, atq; in castra Diaboli transit, quicunq; quocunque modo auxiliū à Diabolo petit. DEVS sat potens est, vt hominem, si velit, sanare possit: auxilio Diaboli nullo modo opus habet. Eius ergo solius auxilium, etsi à Diabolo morbus inductus sit, & remedia vulgo nota non prosint, implorandum, & dicēdum: Dominus occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, onus imponit, & tamen est salus nostra: ipse inuocandus in die tribulationis, ipse eripiet nos. Ipse sanat quos, & quando vult, non quos, & quādo nos volumus. Mulier illa profluuio sanguinis laborans demum duodecimo anno sanata est, & ille, qui ad Probaticam piscinam diu claudus iacuerat, demum trigesimo octauo anno sanatus est, *Ioh*, 5. Imò si DEO non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum; Etsi me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.

An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda.

Frustra quoque sperat Paracelsus, Diabolum ab hominibus cogi posse ad præstanda beneficia. Lōgè enim maior Diabolo potentia est, quàm vt à nobis cogi possit, & quando se cogi simulat, promptissimus adest, vt homines sibi mancipet. Verùm vt doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæstiones decidendæ sunt: Prima est: *An sagas & veneficos, quos morbum aliquem induxisse suspicio est, liceat rogare, vel etiam vi cogere, vt veneficium tollant, morbumque, quem ipsi, vel alij induxerunt, auferant.* Altera; *an liceat illa signa, seu instrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vsi sunt, quærere, inuenta amouere, destruere, soluere, comburere.*

An liceat à sagis morborū veneficio ab ipsis inductorum curationem petere.

Primam quæstionem quod attinet, de ea autores dissentiunt. Christiani etiam Imperatores cōcessisse videntur, vt à Magis contra morbos veneficos auxilia petantur; vt patet ex *L. Eorum, Cod. lib.* 9. *tit.* 18. *de maleficis*, vbi incantationes contra imbres, grandines, véros probantur. Quod & Canonistæ quidam, Hostiensis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docēt, vt & Scotus, *lib.* 4. *dist.* 34. vbi scribit, superstitionis esse, si quis statuat, non esse maleficium superstitione depellendum. Et ex Sprengero, *in malleo maleficar.* referūt, Episcopum quendam in Germania ægrotantem, cùm è vetula saga cognouisset, se ex maleficio ægrotare, nec aliam recuperandæ valetudinis viam esse, quàm vt eadem saga veneficio periret, quæ ipsum veneficio affecerat, misisse Romam, ad Nicolaum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Episcopum deamabat vnicè, indulsisse, hâc clausulâ dispensationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixisse, cùm Papæ & Episcopo placeat, se illud effecturam. Sic mediâ nocte restitutum fuisse Episcopum; sagam verò, quæ eum fascinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidisse.

Verùm saniores & prudentiores istam curam planè improbant, &, vt docti viri annotarunt, legem illam Constantini lege recentiore sustulit Leo Imperator, *constit.* 35. *de Incantator. pœna*, Etenim cùm, vt supra, *c.* 5. probatum, sagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præstent, sed Dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo sese res habet, nec ipsæ sagæ aliquid præstant, sed Diabolus. Ideoq; qui sagarum & veneficarum opem hîc implorat; ipsius Diaboli opem implorat. Non verò Diaboli opem implorandam esse, iam anteà probarum; nec facienda mala, vt eueniant bona, sed potius, vt antè ex Chrysostomo, *homil.* 8. *in epist. ad Coloss.* dictū, mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda. Vnde tam seuerè DEVS, *Leuit*, 20. *vers.* 6. prohibuit, Magos consulere. Anima, *inquit Dominus*, quæ declinauerit ad Magos, ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, exscindam eam de medio populi mei. Itaque, vt postea, *cap.* 9. dicetur, si remedia naturalia non prosint, ab vno DEO auxilium petendum, qui, si vult, semper iuuare potest; si non vult, in eius auxilio acquiescendum. Et licet interdum media, quæ à Diabolo adhibentur, illicita non videantur; quia tamen à Diabolo proueniunt, nullo modo vsurpanda. Ita refert Bodinus, *sagar. dæmonom. lib.* 3. *c.* 5. quandam, Barbaram Doream, confessam esse, se iis, quos fascinauerat, medicinam fecisse discissa columbâ, & ægrotantis stomacho impositâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritûs Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaëlis Angeli curari possis ab hoc malo; & mandauisse, vt nouem diebus missam in templo vici illius curarent celebrari. Verùm cum eadem fassa sit, se remedium istud à Satana didicisse, omnino vt superstitiosum & blasphemum reiiciendum. Et licet sagæ Satanæ ope ægros curent: tamen seriò nunquam Satanas hominibus prodest, vel prodesse cupit; sed etiam cum bene facere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morbum ab hoc, & immittit alij: sanat corpus, vt animam sibi deuinciat ac perdat: sanat vnum, vt plures eidē impietati & superstitioni implicet. Id quod etiam in curatione Episcopi illius, cuius modò mentio facta est, accidit. Cùm n. antea solùm illa saga, quæ Episcopum fascinauerat, sceleris illius rea esset, postea factum est, vt & Episcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam sagam immisit, eiusdem sceleris participes facti sint. Interim saga illa, quæ mortua est, nunquam resipuit, sed ad extremum vitæ halitum se recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo commendauit. Et omnino certum est, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultuque in terram demisso eius opem expresse implorare, vt aliquot historiis id probat Bodinus, *lib.* 3. *dæmonom. sag. c.* 5. Summa: cùm sagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præstent, non fas est, alium ad peccandum vel persuadere vel cogere, nec Diaboli opem seu immediatè, seu per alios implorare. Nunquam enim non est DEVS in Israële, vt ad Beelzebub eatis, *inquit Dominus*, 2. *Reg.* 1.

An liceat sagas minis & vi ad curationem impellere.

Verùm distinguunt hic quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia; fas verò esse, vt minis, verberibus, & violentia adigantur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit. Nicol. Remigius, *lib.* 3. *Dæmonol. cap.* 3. vbi statuit, multum interesse, an vi, an precariò aliquid à venefico auferas & consequare. Illud enim copremptum ac dedignationem; hoc admirationem, obtemperationem, animumque se suppliciter deiicientem ac demittentem significare. Additque porrò, potius ipsam mortem ferendam esse, quàm ad tam horrendum sacrilegium adduci nos sinamus, vt quasi supplices, venerabundique à Dæmone opem imploremus; cùm DEVS solus sit colendus atque obsecrandus, atque is sit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria sua decerpi, delibarique, quod alteri adscribatur. At quod venefica adigi possit, vt morbum, quem induxit, auferat, aliquot historiis probat, idque licere existimat. Neque enim hic vllas blanditias, & preces ac venerationem accedere, neque sagam, verberibus pulsatam, habere quo glorietur, ipsumque Dæmonem quasi obtorto collo á noxa retractum, amissa prædâ

prædâ in fugam versum, derisum, spretumque ac nihili pensum se agnoscere. Et rem perinde se habere putat, ac si quis furro sibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoste arcem occupatam armis recuperet. Tandémque concludit, si quis fidenter atque intrepidè, vti hominem nullius male rei conscium, & DEI nixum præsidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi minísque cogat, vt ab iniuria ac maleficio temperet, lædere cesset, atque abstineat, corpore facessat; eum nihil illiciti facere.

Verùm ipse Remigius planè negare non potest, eum qui ita morborum liberationẽ à maleficis per vim extorquere conatur, non omnino culpâ vacare; quia illorum opera ministeriumq; intercedit, quæ caussam aliquam impietatis habere videntur. Etsi verò culpam istam ita extenuat, vt eum expertẽ esse putet illius, quæ DEVM hominibus adeo infestum reddit, pactionis cum Dæmonibus: tamen ea culpa non ita leuis videtur. Nam &, hic, & dum vi adiguntur sagæ, vt morbum tollant, à Diabolo auxilium speratur. Etenim sicut morbi tales, vt supra probatum, à sagis non inducuntur, sed omnia, quæ ipsæ agũt, vana & futilia sunt, Diabolus verò omnis mali autor est; ita ipsæ morbum tollere non valent, sed Diabolus illum tollit. Interim sagæ coguntur, vt Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ipse, qui sagam cogit, Diabolum honorat, quia credit, ipsum posse morbum hunc curare; cùm optimè norit, sagam hoc non præstare, nec media ab ea adhibita. Ideoque Diabolo hic honor gratissimus est, & non tam iniuriis, quæ mancipiis suis inferuntur, offenditur, quàm hoc honore delectatur: & proinde qui hoc modo sanari cupit, implicito pacto cum Diabolo se immiscet, cùm cogat veneficam ista facere vi pacti, quod cum Diabolo iniit. Et propterea Diabolus non coactus id facit, cùm nulla potestas sit in terra, quæ Diabolum cogere possit, quod DEVS ipse de eo, *Iobi 41. vers.* 24. sub nomine Leuiathan testatur. Hinc experientiâ constat, quòd Diabolus non cedit nec iuuat, nisi cùm putat, se plus nocere posse. Id quod ipse Remigius negare non potest, dum eodem loco scribit, nunquam esse solidam gratiam, aut plenum intentumque beneficium, quod conferunt Dæmones; sed statim vel æquali, vel grauiori aliqua iniuria atque incommodo luendum esse ei, qui impetrauit; & vnius salutem alterius interitu constare. Id quod non saltem de beneficio, (si ita rectè appellari potest) sed etiam vi impetrato verum est. Sicut & id confitetur, nihil ad curationẽ conferre, quæ sagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exteriùs adhibent morbis à se immissis remedia; sed vel ea prætexi quasi integumenta veneficij, quod, veritæ legum seueritatem, occultant, vt cùm herbas, balnea, vnguenta, aliaque, quæ in vsu quotidiano habent homines, quibusque, quæ videntur, vires certæ nullæ sunt, adhibent; vel excogitari ad infestandos superstitione mortalium animos, veluti cum ad votiuas peregrinationes, vel donaria adducunt; vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandamque spem & fiduciam, quam in vno DEO defixam nobis esse oportuit. Summa; qui etiam sagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à DEO, sed à Diabolo quærit & sperat. Neque est, vt quis sibi persuadeat, non esse alia remedia. Dantur enim alia, de quibus *cap. seqq.* dicetur. Est DEVS Diabolo potentior. Et si nulla spes superesset, præstaret tamen mori, quàm per peccata sanari; cùm salus animæ corporis saluti præferenda, Deique gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda sit. Et qui amat animam suam plus, quàm DEVM, perdit eam. Et longè alia est ratio, si quis rem furro ablatam furi abripiat. Vis enim ea iure concessa, ac in hominis potestate est: at maleficium maleficio sanare, & Diaboli ope sanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quàm qui orat patentem.

An maleficium per mediũ aliquem licitũ possit tolli maleficiũ.

In quibus omnibus etsi non consentiat Martinus Delrio: tandem tamen nonnihil à veritate declinare videtur, dum, *lib. 6. disquisit. Magic. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. conclus. 4.* scribit, quòd possit malefi cus induci, vt per modum aliquem licitum tollat maleficium. Et, *conclus.* 5. quòd liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, vt maleficium tollat, quandocunque probabiliter credo, illum sine maleficio, modo aliquo licito, id facere posse, siue quandocunque non sum moraliter certus, quod vtetur modo illicito. Et sententiam hanc communem esse dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verùm talia tentate periculo non vacare, differri non potest; ideoque addit cautelam ex Caietano, vt quis expressè protestetur, se nihil commercij cum Diabolo habere velle: si quis tamen ab ipso, qui nocuit, medelam petat, fortassis, absolutè loquendo, non esse necessarium, addere illam protestationem, existimat, sed sufficere, absolutè petere, vt nocere desinat; quia res, quæ petitur, bona & iusta est, nempe non nocere proximo: & potest, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per signi destructionem. Verùm enim verò si in potestate malefici absolutè esset, ampliùs non nocere, liceret id ab eo petere: sed cùm maleficus nihil egerit, sed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici potestate non est, morbum auferre, sed necessarium est, vt id à Diabolo impetret. Itaque protestatio est contraria facto; cùm, qui à malefico hoc petit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, vt amico, nihil petere possumus; cùm omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta sit. Neque etiam per modum imperij id obtinere possumus; cùm Diabolus non nobis, sed soli DEO subiectus sit. Præterea quis certum me reddere potest, maleficum, seu qui morbum intulit, seu alium, mediis naturalibus & licitis vsurum? Et si sperem, eum mediis naturalibus vsurum, cur non ab aliis, & Magia non suspectis, & quibus rerum naturalium vires rectiùs, quàm sagis, perspectæ sunt, eadem auxilia petuntur?

An liceat instrumenta Magica quærere & abolere.

Altera quæstio paulò difficilior est; *an nimirum liceat media & instrumenta, quibus sagæ & venefici ad morbum aliquem inducendum vsi sunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere.* Et disputant hac de re variè Scholastici, & qui eos sequuntur. Primò autem rectè status controuersiæ formandus est. Neque enim, vt rectè monet Guilhelmus Estius, *in 4. summ. Thomæ, distinct.* 34. §. 8. status controuersiæ est; an liceat in contemptum & detestationem magicæ superstitionis, ipsiusque Diaboli, maleficij signa tollere atque abolere; cum Dominus ipse præceperit, *Deuter. 7. & 12.* omnia idololatriæ monumenta penitùs disperdere: sed hoc quæritur; an liceat eiusmodi signa inquirere, amouere, destruere, spe consequendæ sanitatis, & hac intentione, vt Diabolus ampliùs non noceat. Affirmantem sententiam defendunt plerique Scholastici, atq; adeo quidem, vt Martinus Delrio, *disquisit. mag. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 3.* scribat, nullum, quod ipse sciat, editis libris negantem sententiam defendisse, præter vnum Ioh. Hessels, à Louanio, *in prælect. in 4. sentent.* parum tamen prudenter & verè. Verùm negantem etiam Guilhelm. Estius, *loco alleg.* vt & Bodinus, *lib. 3. Dæmonom. sagar. c. 3.* & tutiorem & veriorem esse statuit.

Status controuersiæ.

Pro negatiua sententia rationes. Prima.

Et omnino sunt negatiuæ sententiæ rationes sat firmæ. Primò enim si maleficij suspicio sit, & illius media ignorentur, non nisi per veneficos & sagas alias patefieri possunt: quæ tamen ipsæ cùm huius rei notitiam non habeant, de ea, vt à Diabolo certiores fiant, necesse est At neque à malefico, neque à Diabolo consilium vllum expetere licet.

Secunda.

Secundò qui remotis istis signis morbum à malefico inductum cessaturum putat, eo ipso rebus illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, & DEO præterito, à quo solo morbi immittuntur, à Diabolo & eius organis opem petit.

Tertia.

Tertiò qui sigilla illa tollit spe consequendæ sanitatis,

tis,effectum illum vel à naturali caussa, vel à DEO & bonis Angelis,vel à Diabolo expectat. At certum est, quòd non à naturali caussa tum morbus tollatur, cùm signa illa nullas vires, seu nocendi, seu sanandi habeant;neque etiam à DEO & bonis Angelis; cùm DEI auxilium tunc non imploretur.Ergo si effectus,qui speratur,consequitur,necesse est, vt à Diabolo proueniat.

Equidem Martinus Delrio,qui in contraria sententia defendenda valde laborat,*disquisit. Magic.lib.6.cap.1. sect.1.quæst.3.§ 5.*respondet,esse insufficientem enumerationem partium. Sanitatem enim expectari à morali caussa, nempe amotione signi; id quod, *probat*.8. hoc exemplo declarat: Si quis cum hoste foret pactus, vt suspensâ de muro flammulâ candidâ accurrat, & portam occupet,ac vrbe potiatur; & tertius quispiam ciuium hoc rescifcat, nonne,inquit, tollere licebit hoc signum?Imò meritorium erit,si fecerit, nec proditoribus consentiet.Verùm quid actiones morales ad morborum curationes?Et simile,quod adducit, nihil ad rem facit. Cùm enim hostis posito signo proditorum auxilium speret, & si inscio proditore signum amoueatur, nihilominùs proditor hostem iuuare promptus sit;hoc saltem accidit, vt signo amoto de proditoris auxilio incertus sit hostis, & propterea vrbem aggredi non ausit.Tale nihil Diabolo signo amoto accidere potest. Is enim,si vellet, & DEVS permitteret, signo amoto æquè nocere posset,neque sagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti est, quod addit,eum, qui signum remouet,idem facere,ac si diceret:Signum,quod nocumento inferendo posuisti, comminuo & perdo: non est,quod noceas; ampliùs nocere non teneris. Etenim quæstio est,etsi quis talia ad Diabolum dicat, an propterea teneatur,& eo modo cogi possit,vt non ampliùs noceat. Quod si faciat,ab homine rogatus id facit,qui tamen peccat,quod à Diabolo sanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti est,quod regerit Delrio, expeti sanitatem non à positiua aliqua dæmonis actione, sed à priuatione actionis, siue cessatione. Quod etiam obiicit Lessius,*de Iustitia ac iure,lib.2.c.44. dubit. 5.num.*40. dum scribit,effectum, qui hic exspectatur, non esse actionem aliquam positiuam dæmonis, sed cessationem,siue priuationem actionis:quem effectum liceat à Dæmone expectare. Verùm primò nec cessationem illam à Diabolo petere licet;cùm nullo modo Diabolo supplicandum sit,& nihil reuerà boni à Diabolo expectari possit Neque enim,quod etiam affert Delrio, eodem modo, quo fugam ab obsesso expectamus, eo ipso etiam amotione signi eum cessaturum à nocendo sperare possumus. Nam cùm fugam Diaboli ab obsesso speramus,eam futuram putamus DEI auxilio, qui precibus ea de caussa imploratur: at ista à nocendo cessatio non à DEO petitur, sed à Diaboli voluntate speratur,quod impium est. Et quis certus esse potest, ac certò sperare,Diabolum amoto signo ampliùs non nociturum?Non enim coactus hoc facit. Ergò si liberè id facit, vt honorari & adorari quasi velit,facit. Et certè Diabolus nunquam sponte cessat à nocendo corpori, nisi vt grauiùs noceat animæ; cùm sit hostis noster capitalis,qui semper nobis maximè nocere cupit.Impium verò est,quod hîc respondet Delrio,Diabolum desinere signo sublato, non quia per hanc amotionem grauius malum infligit animæ tollentis, sed quia sperat,maleficum in alium sortem(vt vocat)translaturum,cum nouo suo lucro,vel sic plures sibi adiuncturum, videntes eum promissis stare.Omnino enim concedimus,rem ita sese habere: sed inde facilè patet,Diabolum non ob signi amotionem desinere nocere, sed quia suum lucrum captat, & plures sibi deuincit: ad quod præstandum cum occasionem præbeat signum amouens, extra culpam non est. Deinde falsum est, quòd illa sanatio sit mera cessatio,& priuatio actionis.V.g.si quis à Diabolo surdus,claudus redditus sit,aut continuis doloribus à malefico torqueatur:illi morbi non tolluntur simpli-

Obiectio Delrio refutatur.

ci Diaboli cessatione;cùm aliquid positiuum sint:sed si tolli debent à Diabolo, necesse est, vt Diabolus agat aliquid, & impedimentum illud positiuum tollat. Atque ita illi ægri Diaboli ope sanantur, quod nulli expetendum.

Quarta. Quartò qui hac spe,vt morbo liberetur,signa illa tollit,miscet se pacto,quod veneficus cum Diabolo iniit. Cùm enim Diabolus possit etiam sine signis talibus, DEO permittente, hominibus nocere:vt tamen à suis honoretur certa signa ponit,quibus positis nocere incipit,manentibus nocere pergit, ablatis nocere desinit. Ideoq; qui signa illa aufert,non Diabolo nocendi potestatẽ aufert,sed tacitè ab eius voluntate expectat nocumenti cessationem,idq; ex pacto inter illum & veneficum inito Nam cùm voluntas Diaboli,vt ampliùs non noceat,hoc modo cogi non possit, perinde est,ac si dicat Diabolo:Pactus es,amoto signo te à nocendo cessaturum:nunc igitur me signum amouente præsta, quod promisisti,& nocere desine.Neq; alicuius momenti est, quod hic obiicit Delrio,dum scribit, non semper esse verum,quòd possit Diabolus nocere sine signis Magicis.Sæpe enim,inquit,imò ordinariè, DEVS permittit, illum multa facere per maleficos & signa malefica,quæ non permittit illum immediatè facere. Vnde non est absurdum, existimare, quòd, quando DEVS permisit mediante signo nocere,nõ possit dæmon nocere signo destructo. quia DEVS tum videtur permissionem suam sic limitasse. Verùm hoc modo, & si DEVS permissionem suam ad signa illa limitaret, sese pacto, quòd est inter Dæmonem & veneficum,immisceret:quod dicere impium. Hoc verò magis consentaneum, Diabolum, postquàm à DEO homini alicui nocendi potestatem absolutè impetrauit,vt suos sibi deuinciat, iis persuadere,si hoc vel illud signum ponant, hunc effectum secuturum:cuius tamen autor postea est solus Diabolus; signa verò illa ad maleficium nihil præstant.

Quinta. Quintò licet hoc modo impetretur, vt Diabolus à nocendo cesset,& amotis signis homo à morbo liberetur:tamen id Diabolus non eo fine facit,vt homini prosit;cùm eius hostis sit infensissimus, sed vt animæ noceat.Vt enim Leo,*serm.19.de passione Domini,*scribit;Beneficia Diaboli omnibus sunt nocentiora vulneribus.

Sexta. Sextò.Et cùm illi ipsi, qui contrariam opinionem defendunt,statuant,non licere petere à Dęmone,vt cesset vexare maleficio;quia petitio illa est intrinsecè mala,vtpote inuoluens pactum & societatem cum Dæmone:etiam non licet per remotionem signorum Diabolicorum sanitatem sperare.Etenim Diabolus vel cogitur hoc modo,vel precibus &persuasione,quod pactum illud sit efficax,ab eo impetratur. Cogi non potest:ergo assentiente Diabolo id impetratur:quod nullo modo licet;cùm,vt Augustinus,*de ciuitat. DEI,lib.*10. *cap.* 14. scribit, Vnus tantùm DEVS colendus sit. Omne quippe,quod præstare hominibus vel Angeli, vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit. *Et mox:* Anima humana adhuc terrenis desideriis infirma,ea ipsa, quæ temporaliter exoptat,bona,inferna atque terrena, vitæ huic transitoriæ necessaria, & præ illius vitæ sempiternæ beneficiis contemnenda,non tamen,nisi ab vno DEO, expectare consueuit, vt ab illius cultu etiam in istorum desiderio non recedat.

Contrariorũ argumentorũ refutatio: Primi,ab autoritate. Etsi verò non pauci sunt, qui contrarium sentiunt: tamen quæ pro sua opinione afferunt, nullius roboris sunt. Primò quidem autoritatibus inprimis triumphat Delrio,*lib.6.disquis. Mag.c.2.sect.1.quæst.3.§.a.*&pro sua sententia allegat Hispanos,Germanos, Italos, Gallos, Britannosque,Scholasticos,Nominales,Scotistas,Thomistas,Summistas,Iuristas,Cardinales,Episcopos. Verùm enimverò errantium multitudo non parit errori patrocinium;neq; nouum est,multas opiniones publicè defendi,non quia veræ,sed quia communes.Interim Guilhelm.Estius,*in quart.sententiar.distinct.34.§.8. & 9.*

negat,

negat, esse sententiam communem, sed saltem modernorum sententiam esse statuit, à qua discedere ob rationes fas sit. Et licet esset sententia communis: tamen sententias communes sæpe corrigi, non nouum est. Ideóque ipse contrarium sentit, & ante ipsum Iohan. Hessels, à Louanio, Bodinus, *de sagar. Dæmonom.* & nuper etiam Dn. D. Fridericus Balduinus, p. m. *in casib. conscient.* & alij.

Secundi, ab historiis. Secundò historias aliquot producit Martinus Delrio, quibus probat, morbos à maleficis inductos signis ablatis cessasse, quas adducere hîc supersedeo. Verùm non an aliquid factum sit, sed an, quod factum est, rectè factum sit, attendendum. Aliàs enim non signa solùm amouere, sed & maleficorum opem implorare liceret. Certè nisi Beelzebub in Ecron multos sanasset, Ochozias Rex eius opem non implorasset: quod factum tamen Regis DEVS per Prophetam Eliam grauiter obiurgauit. Et saga illa, cuius etiam supra mentionem feci, & cuius quoque meminit Bodinus, *sagar. Dæmonom. lib. 3. cap. 1. 5.* in Constantiensi agro, non sine caussa tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighaffen, ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Tertij. Tertiò obiicitur, quod signi amotio per se non sit mala, neque finis per se malus, morbi putà ablatio. Et proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vti. Verùm respondeo, superstitiosum est, & malum, rem ad aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, neque ex DEI institutione ordinata est; & præcipuè vbi in illa re vel actione aliquid commercij cum Diabolo intercedit, quod omnino hic accidit.

Quarti. Quartò licet, inquiunt, declinare à loco, vbi positum est signum, per quod transeuntes afficiuntur maleficio. Ergò & auferre signum licet. Verùm respondeo, esse diuersitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo hominibus damnum infertur, naturaliter ordinata est ad euitationem mali, in quod quis incideret, si eum locum pertransiret: signorum autem ablatio naturaliter non est ordinata, vt quis per illam à morbo liberari possit. Imò existimo, si quis firmâ in DEVM fiduciâ talem locum pertransiret, nihil mali à Diabolo passurum; nisi forsan ex singulari suo consilio DEVS id Diabolo permitteret.

Quinti. Quintò aiunt, DEVM ipsum præcepisse, vt idola gentium destruantur, & licere ad imitationem Christi, qui venit in hunc mundum, vt destruat opera Diaboli, *Ioh. 1. c. 3.* destruere signa ista, quæ sunt opera Diaboli. Verùm respondeo, omnino id licere facere; sed non spe consequendæ sanitatis. Hæc enim si accedat, longè alius finis est remotionis idolorum, & remotionis talium signorum. Idola enim illa destruebantur, ne ampliùs Diabolus honoraretur, & hominibus ad idololatriam occasio daretur; verùm signorum horum, & mediorum Magicorum amotione Diabolus honoratur, dum ab eo sanitas speratur. Ideóque non licet externa Diaboli opera destruere, vt instituantur interna, superstitio nimirum, & societas eum Diabolo & animâ hominis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus est, per aliud peccatum destruere licet.

Sexti. Sextò dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo rescindi. Verùm id negatur. Signa illa saltem ad deludendum & decipiendum veneficas sunt constituta; interim pactum, quod inter eas & Diabolum intercedit, ratum manet. Si verò ad remotionem signi nocere desinat Diabolus, non id facit, quòd remoto signo pactum rumpatur, sed vt sagarum, & eorum, qui maleficij signa tollunt, voluntati obsequatur, & à DEI auxilio ad suum auxilium eos auocet.

Septimi. Septimò validam, vt putat, rationem affert Martinus Delrio, quâ probare conatur, in amotione signi nihil illiciti intercedere; eámque petit ab enumeratione omnium illorum, qui hîc reperiuntur, actuû Actus, inquit, sunt vel interni, animi; vel externi, verbi & operationis. Animi interni actûs sunt tres: primus desiderij, vt sanitas reddatur, & cesset nocere Dæmon, & ad hunc finem, vt tollatur conuentio malefici & Dæmonis de nocendo & quia hoc pactum dependet à signo, cupere proinde ipsum tolli ac destrui. Secundus actus est opinionis, siue credulitatis humanæ, quod scilicet opinor, seu credo probabiliter, cum sublatione signi pactum cessaturum, & cum pacto noxam. Tertius est spes sanitatis & cessationis noxæ. Verbi externus actus est, rogare maleficum, vt signum tollat, & nocere per Dæmonem desinat. Operis externus actus est, ipsa signa tollere ac abolere. Atque hos omnes actûs esse licitos putat, & probare conatur. Verùm multis modis errat. Etenim desiderare sanitatem suam & aliorum, equidem licitum est. Imò & hoc concedo, licitum esse, desiderare maleficij cessationem. Sed de hoc iam quæstio est, à quo sanitas, & illa cessatio speranda & petéda sit; an à solo Deo, vt is Diaboli opera destruat; an verò etiam à maleficio, & signi ablatione: Affirmatur prius, negatur posterius. Neque enim illa signa morbum induxerunt, neque iis ablatis cogitur Diabolus, vt à nocédo cesset, sed vt ipse Delrio, in responsione ad argumentum septimum, habet, cessat à nocendo, quia sperat, vel maleficũ in alium sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi deuincturum, videntes eum stare promissis. Nimirum dum benefacere creditur Dæmon, grauius nocet. Atque ita falsum, quòd destructio signi sit medium necessarium sanitati recuperandæ. Aliud enim, & magis licitum medium est, DEI auxilium implorare, qui, vt non semper permittit, vt per talia signa homini damnum inferatur, vt supra dictum: ita etiam signis istis manentibus homini sanitatem, si vult, reddere potest. Opinio quoque, nimirum, cessaturum maleficium cessante pacto, & signo amoto, est illicita, quia pugnat cum lege DEI, & primo Decalogi præcepto: Non habebis DEOS alienos. Tertiò spes quoque vana est, quia non nititur DEI fiduciâ & auxilio, sed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus vitiosos & illicitos esse. Cùm enim sagæ istæ non per se, sed per Dæmonem noceant, non licet ab ipsis petere, vt per Dæmonem hominem sanent. Et omnino eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & inuocetur. Cùm enim signo amoto cogi non possit Diabolus, ne ampliùs noceat, id suâ sponte facit, eo fine, vt homines decipiat; &, vt ipse Delrio ait, cessat, vt pactum cum Mago seruet, & sic eum sibi deuinciat, & alios alliciat: cui rei occasionem præbet, qui, putat, signi ablatione se sanitatem recuperare posse. Atque ita qui per remotionem signi morbum amoliri, & pactum rumpere vult, ille potiùs pactum confirmat; cum velit, vt Diabolus id faciat, quod promisit, nimirum vt ablato signo morbum amoueat.

Octaui. Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, *inquit*, maleficos de medio tollere, ea spe & fine, ne hominibus ampliùs noceant per Diabolum, vt eius viua instrumenta; licet etiam signa maleficij tollere, ne per Diabolum illa ampliùs noceant, vt eius fictitia instrumenta, non operantia quidem, sed eum ad operandum excitantia. Atq; ad hoc argumentum nondum responsum esse putat Martinus Delrio. Verùm facilis est responsio. Est enim hic longè maxima diuersitas. Vt enim sagæ & maleficæ tollantur, mandatum DEI extat: neque id sine ratione; cùm sint homicidæ. Nã si latrones, sua manu homines occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferũt, imò eos planè interficiunt? Deinde cùm pactum cum Diabolo inierint, & DEO ac hominibus renunciarint; atq; eorum hostes se declararint, cur eos occidere non liceat? At de signis istis tollendis nullum DEI præceptũ habetur. Ipsa signa enim non interficiunt, neque etiam Diabolum ad nocendũ hominibus cogunt; sed ipse suâ sponte superstitionibus talibus homines implicat. Et proinde ea quidẽ destruere licet, sed non spe cõsequendæ sanitatis. Et propterea si quis à malefico læsus sit, nõ signa

signa adoriatur, sed ipsum Diabolum: id quod nullâ aliâ ratione fieri potest, quàm Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Nonf. Tandem Baptista Codronchius, qui, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* affirmatiuam sententiam sequitur, & eandem se in libro 2. de Christiana medendi ratione, cap. 3. defendisse scribit, hanc rationem affert; quia veneficia curate vel abolere haud possimus, nisi caussas eorum amoueamus; illa scilicet, quibus veneficæ ad infligédos morbos vtuntur. Imò vix aliam curandi rationem in hoc veneficij genere reperiri putat. Verùm falsum est, quòd illa signa, characteres, imagines, quibus veneficæ ad inducendos morbos vtuntur, sint caussæ morborum illorum, vt supra satis probatum. Ideòque temotione illorum signorum non remouentur morbi, sed Diabolus, qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi potest, quod nullus alius detur tales morbos curandi modus, vt mox dicetur. Et licet nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non esset confugiendum.

CAPVT IX.

De Curatione naturali.

An remediis naturalibus morbi à veneficiis inducti curari possint. CVm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat; iam porrò quæritur, annon alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & supernaturalia, seu diuina. De naturalibus plutibus disputat Baptista Codronchius, *de morb. venef. libr. 4. cap. 2.* & longè difficillimum esse iudicat, aliquid certi hac de re statuere; cùm alij affirment, remediis naturalibus tales morbos curari posse, alij negent, & pro vtraque sententia rationes extent.

Pro affirmatiua sententia rationes. Prima. Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari posse, his rationibus vtuntur. Prima est, quòd Dæmones ad inferendos hominibus eiusmodi morbos mediis naturalibus vtuntur, & varias intemperies inducunt, obstructiones excitant, humores corrumpunt, inquinant, malignis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur caussas, etsi occultas, diligenti inquisitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli posse, existimant, & extare in natura talia, ad hos vsus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppositum alexipharmacum in natura detur: tamen si venenum non semper notum sit, dantur vniuersalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda sunt vtilia.

Secundò. Secundò, cùm dæmones plerunque humore melancholico abutantur; vnde & melancholia Diaboli balneum esse dicitur: humore melancholico euacuato non solùm tales morbi veneficio inducti curantur, sed & Diaboli obsessos homines humore melancholico euacuato interdum relinquunt. Cuius rei exemplum est in obseruationibus Martin. Rulandi, Senioris, *centur. 3. obseruat. 100.* de quadam fœmina dæmoniaca & melancholica, quæ piis precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata est.

Tertiò. Tertiò ad experientiam prouocant. Et passim apud Philosophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad huiusmodi morbos vtilia sint. Qualia medicamenta antea etiam, *cap. 7. de præseruatione*, ex autoribus annotata, & plurima passim apud autores occurrunt; quorum aliqua & hoc loco recensere libet. *Rutam* etiam Aristoteles, *20. problem. 24.* vt & Dioscorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fuga dæmonum vulgò appellatur. *Verbena* quoque, quòd ad expiationes & amuleta commendatur, sacra herba dicta est; de quo Dioscorides, & Plinius, *lib. 4. cap. 56.* *Artemisiam* secum habentibus mala medicamenta non nocere posse, scribit *autor. libr. simplic.* qui inter spurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonstratum esse, scribit Plinius, *libr. 25. cap. 4.* *Herbæ Paridis semen* contra veneficia præstantissimum remedium prædicari, è Matthioli, *in quart. Dioscorid. cap. 78.* apparet; vbi fertur, quòd si huius herbæ semen viginti continuis diebus, Drach. j. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & insaniam, non solum ex morbi diuturnitate, sed ex veneficiis contractam, eo sanari, eiusque vsu qui ex veneficiis stolidi facti erant, integræ sanitati restitutos fuisse. *Antirrhinum* si quis appensum gestet, eum nullo malo medicamento lædi posse, Dioscorides, *libr. 4. cap. 129.* & Plinius, *libr. 28. capit. 10.* tradunt. *abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodesse, & inprimis iis, quibus coëundi potentia adempta est, scribit Plinius, *libr. 21. cap. 21.* Idem, *libr. 25. cap. 20.* refert, ei, qui quotidie *betonicam* gestat, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *sulphure* idem, *libr. 35. cap. 15.* scribit, habuisse in religionibus locum ad expiandos suffitu morbos. Ac talia plurima, cùm apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hic afferre operæ pretium non est.

Quâ tamen ratione res tales naturales, seu herbæ, seu mineralia, seu gemmæ contra morbos à veneficiis inductos prosint, & Diabolum, qui talium morborum autor est, fugare possint, vt ampliùs non noceat, dissentiunt autores isti, & in rationibus reddendis varij sunt. Quidam dicunt, quòd, quæcumque fiunt circa corpora obsessa, vt & tales morbos, Dæmones in sui despectum & ludibrium accipiant, & potissimum vbi sunt tristitia & afflictiua, vt sunt fœtida, amara, & alia huius generis, vt hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo desinat. Verum quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi, nec cogi, vt à nocendo desistat, sed si id faciat, ideo facere, vt homines in sua superstitione confirmet. Alij dicunt, cùm ista afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo suggerant, vt sulphur & ignis, eum hoc modo terreri, vt à nocendo absistat. Verùm etiam sine istis Diabolus suæ condemnationis non immemor est, nec etiamsi ipsi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur, vt à nocendo desistat. Alij statuunt, Deum concreasse in spiritibus, Angelis, & spiritu humano quandam potentiam sensitiuam, non carnalem, sed spiritualem, per quam subiiciantur passionibus rerum corporalium. Verùm de anima humana, vtpote quæ forma est sui corporis, hoc verum est; at de Angelis hoc nondum probatum. Alij existimant, quòd si res illæ piè ac dtuotè adhibeantur, tanquam instrumenta diuinæ iustitiæ in Dæmones agere, eaque effectûs & opera veneficij tollere. Verùm & hoc probari debet, quòd Deus talibus rebus vt instrumentis vti velit, & quòd vnquam promiserit, per res naturales eos effectûs se editurum, qui sunt supra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res istas naturales non immediatè in Dæmonem agere, sed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cùm introducant dispositionem illi, quam dæmon immisit, contrariam. Quæ sententia si rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè consentanea est, vt postea dicetur.

Contrà alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodesse, his rationibus: Primò quod, cùm, vt supra, *cap. 7.* probatum, maleficium à Diabolo inducatur; rerum naturalium verò in Diabolum, vtpote qui spiritus est, nulla sit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos nullam vim habere possint. *Pro Negatiua rationes. Prima.*

Deinde cùm nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, possit institui, nisi ipse morbus exactè cognoscatur, & præterea temperies naturalis, ætatis, consuetudinis, temporis anni, & similium habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoscere difficillimum sit, quomodo cognoscentur in morbo à Diabolo inflicto, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis vtitur, inuestigari poterunt? Iis verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla institui potest. *Secunda.*

Tertiò etsi naturalia medicamenta ad viriosos humores, *Tertia.*

mores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia sint: tamen cùm morbi illi non solùm ab humoribus tollendis dependeant, etiam iis solùm ablatis curatio talis morbi sperari non potest: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici potest. Etenim etsi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectus suos sortiantur, Diabolus facilè impedire potest; & quantum quotidie Medicus de morbo, vel caussa morbifica tollit, tantum ille morbi iterùm, & caussæ morbificæ producere, & ita omnes Medicorum conatûs irritos reddere potest.

Controuersia huius decisio. Morborum veneficorum differentia.

Vt autem hæc controuersia componatur, obseruandum, quod supra dictum, morborum, qui pro veneficis habentur, tria esse genera. Primum nullo modo veneficium est: sed cùm Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduerrit, vt est rerum naturalium peritissimus sagis & veneficis persuadet, si, quæ iubet, adhibeant, hominē in hunc morbum lapsurum, in quem tamen lapsurus erat, etsi veneficæ nihil tale egissent. Interim sagæ & veneficæ putant, suâ operâ hunc morbum inductum esse, & eo nomine Dæmonem venerantur. Secundò sunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, sed per caussas naturales, dum is corporis constitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò sunt morbi, qui simpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omnino remediis naturalibus curari posse, manifestissimum, & extra dubium est: tertium verò naturalibus remediis curari non potest; cùm rerum naturalium in Diabolum, qui spiritus est, nulla sit actio. Ad secundum verò genus curandum vtilia sunt medicamenta naturalia; verùm sola non sufficiunt, sed præterea etiam diuinâ curatione opus est; de qua *cap. seq.* dicetur. Cùm enim in talibus morbis duæ caussæ concurrant, humores, & aliæ, quæ sunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiamsi prior caussa tollatur, tamen, nisi etiam Diabolus ab agendo & nocendo cesset, curatio perfecta nulla sperari potest.

Naturalia remedia ad curādos morbos veneficos duplicia. Vomitoria.

Naturalia autem illa medicamenta sunt duplicia; vel euacuantia humores vitiosos, quibus diabolus in inducendis morbis vtitur; vel alterantia & alexipharmaca, dispositionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Inter euacuantia inprimis vtilia sunt vomitoria. Certum enim est, & experientiâ cōstat, vomitu multos rebelles morbos, quorum caussa in ventriculo, mesenterio, ac circa hapar ac lienē hæsit, aliisque medicamētis per aluū purgātibus euacuari non potuit, curatos fuisse. Ideoque etiam vomitoriis exhibitis dæmoniacos curauit Rulandus, vt suprà dictum. Humoribus enim illis vitiosis sublatis morbi etiam illi, quos mediātibus illis humoribus Diabolus induxit, cessarunt. Et obseruatum etiam est, quosdā maleficio affectos sanatos fuisse; cùm simul cum vitiosis humoribus cultros, capillos, vitra, & similia reiecissent; nō quòd res illæ miræ eiectæ caussæ morbi fuerint, sed quòd humores vitiosi euacuati fuerūt, à quibus illi morbi pependerūt; Diabolus verò præstigiis saltem quibusdā inter vomendū res illas addidit. Quæ autē vomitoria cuiq; morbo & caussis cōueniant, prudens Medicus dispiciet, & dictum est de iis alibi.

Purgantia.

Sunt tamen & per aluum solùm purgantia vtilia, & propterea non negligenda.

Vrinam cientia. Mira philtro affecti historia.

Refert quoque Henricus ab Heer, *libr. rarar. obseru.* 13. quendam non quidem maleficio & incantatione, sed philtro malè affectum, per vrinas euacuatū & sanatum fuisse. Cùm enim iuuenis quidam quatuordecim annorum amatorium puluerē accepisset, in hæmorrhagiam narium maximam incidit, & mox per os grumos sanguinis ouo maiores eiecit, vt per omnia momenta suffocandus videretur; nec multò pòst per vrinam aluumque sanguinem tantâ copiâ excreuit, vt non solùm aliquot matulas, sed & sitellam capacem impleuerit. Cui sistendo etsi varia auxilia exhiberentur; omnia tamen frustra fuerunt, & tandem aures iuuenis ceromatis loco sanguinem purissimum fundebant, isque denique pro mortuo habitus, & in stramine repositus est. Verùm cùm reuiuisceret, & potus aliquid sumpsisset, placido se dedit somno, ex quo cùm post multas horas expergefactus esset, copioso sudore perfusus, pruritum toto corpore vehementissimum sensit, & mox crustis pollicē crassitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita vt extra volas manuum & pedū nihil vel aciculæ capite tangi posset à crusta liberum. Cùm autē ipsi interim medicato iusculo aluus moueretur, quatuordecim limaces magnos, rubros, cornutos, viuos, repentes, vno secessu eiecit. Ab illo die, quia crustæ ipsum nec sedere nec iacere patiebantur, stetit perdius pernóxq;, totas sex hebdomadas, manibus perticæ crassiori ab angulo ad angulum cubilis tensæ admotis. Tori corpori obuoluebatur linteum cremore lactis madēs. Si quando dormire cogeretur, veritus, ne vel thoracem perticæ admoueret, vel labantibus genibus musculorum crustæ finderentur, breues somnos, somniis simillimos, capiebat. Venit tandem Leodium Paracelsicus quidam, qui iam sanari incipienti (nam crustarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuumq; & pedū vngues deciderant) remedium dedit, quod vrinis copiosiùs motis sanitatem accelerasse visum est: quod remediū Ludum Paracelsi dixit. Verùm non immeritò hic dubitari potest, an iuuenis iste naturæ robore, & per crustarū illam eruptionem; an verò per vrinæ euacuationem sanatus fuerit; cùm, quando ipsi hic puluis à Paracelsico exhibitus fuit, iam conualescere inciperet, & crustæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, se experientia didicisse, calculum ex homine exsectum, in puluerem comminutum, cum aqua vel succo nasturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multùm profuisse. *Calculi humani vis contra philtrum.*

Mirabilis memoria & obliuionis exēplū.

Hoc loco obiter & hoc recensendū, quod de eodem iuuene narrat idem Henricus ab Heer, nimirū puerum istum fuisse magnæ memoriæ, vt quatuor condiscipulis diuersa dictaret carmina, ipse interim quintū scriberet: memoriam tamen hanc in morbo isto ita amisisse, vt etiam proprij fraternique nominis & literarum omniū oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, sed, vt puer, iterum Alphabetum discere necesse haberet; ad studia tamen reuersum ita profecisse, vt Philosophiam publicè in Germania & Gallia sit professus, Medicusque factus, ab eo tempore morbum nullum sit expertus, præter catarrhos.

Alterantia & alexipharmaca contra veneficia.

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hic notandum, vocabulum veneficij ambiguum esse, atq; interdum sumi pro incantatione, & actione absolutè Magica: interdum pro morbo per venenū illato; quò & philtra pertinent. Ideoque cum apud autores occurrit, herbam hanc vel illam contra veneficia vtilem esse, plerūque morbi à venenis clàm illati potiùs, quàm à Magicis actionibus inducti, intelligēdi sunt. Etenim cùm dentur alexipharmaca communia, ea in hisce venenis, quorum natura plerunque latet, non sine commodo vsurpari possunt. Imò forsan cum fructu etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cùm & ille venenosas in corpore dispositiones excitare possit, quæ ab eiusmodi medicamentis infringuntur.

Duplicia. Interna.

Medicamenta autem ista alterantia sunt vel externa, vel interna. Interna sunt pleraq; ex iis, quæ supra, *c.* 7. & in hoc ipso etiam capite antea fuēre enumerata. Tale medicamentum est *herba Paris*, è qua, & aliis alexipharmacis parata est antidotus Moïbani, vulgò antidotus Saxonica, & puluis Saxonicus dictus; tale est *aristolochia rotund. & longa*; tale est *hypericum*; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibusdam malignis dispositionibus in specie aduersantur. Ita ruta medetur epilepsiæ; cui cùm sæpe sese Diabolus immisceat; non sine caussa etiam tum vsurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam *viscum coturnum* præcipuè; de quo scri-

 bit

bit Henricus ab Heer, cum epilepticis querno longè esse vtiliorem, idque seipsum sæpe expertum esse. Præter simplicia Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuersalia, recenset.

Primum Recipit *hyperici*; & præcipuè *sem. illius* Drach. j. vel Scrup. ij. *margaritar.* Scrup. j.

F. Puluis, qui exhibeatur cum Vnc. iiij. decoctionis, seu stillatitiæ aquæ mellatæ.

Alterum est hoc. ℞. *thuris, myrrhæ, ladani*, an. Vnc. ij. *sulphuris, galbani*, an. Vnc. j. *hyperici, aristoloch.* an. Vnc. ß.

F. Puluis, qui eadem quantitate exhibeatur. Verùm non video, quomodo iis plus, quàm aliis alexipharmacis communibus, fidendum sit.

Externa Vnguenta. Externa sunt vnguenta & suffumigia, vt & balnea. Et quod *vnguenta* attinet, cùm contra luem Veneream inunctiones Mercuriales vtiles sint, & contra venena oleum Caranitæ, & alia, quæ iuncturis & locis arteriarū inungi solent, non absurdum videtur, etiam in talibus morbis similia vnguenta vsurpare. Inter vnguenta nō prætereundum est illud, cuius ex Carrichteri *lib. 2. c. 12.* cùm alij, tum etiam Henricus ab Heer, *in obseru. Medic. raris, obs. 8.* mentionem facit, quod fit ex *visco colurno*, quo ille in puella quadam insigni maleficio affecta se feliciter vsum scribit. Puella enim illa cùm nonum agens annum à venefica stipem petente folium acetosæ donatū

Vnguentum ex visco colurno. deglutiuisset, doloribus statim alui torqueri, toto corpore primùm contremiscere, deinde & conuelli, demum animo linqui, & quasi mortua cadere cœpit. Variis remedii, frustra tentatis ad Exorcistam pro more gentis itum; qui cùm officium suum facere inciperet, statim puella corpus in varias formas rotare, deinde vomere cœpit stercora equina, acus, pilos plumas, fili glomeres, vitrea fenestrarum fragmenta, clauos, cultrum ferreum spithama longiorem, ouorum putamina conchylia. Verùm cùm Leodij aliquot septimanis nihil profecissent exorcismi, matrem religio incessit, ducendi filiam Huum, ad sacellum D. Virgini sacrum, nuperrimè constructum, iamque miraculis celebre creditum vulgo. Verùm & ibi frustra omnia, quæ solent, tentata, & puella non solùm hydrophoba, sed & hygrophoba domum reducta est; vbi totis quindecim diebus nec potus nec cibi aliquid assumpsit. Tandem ex Carrichtero Henricus ab Herr hoc Vnguentum composuit:

℞. *adipis canis* Vnc. iiij *vrsi* Vnc. viij. *caponis* Vnc. xxiiij. *visci colurni adhuc virentis* truncos iij. *frustatim sectos & tusos, dum humescant.*

Contunde autem simul lignum, folia, baccas. Misce omnia in phiola, quam Soli nouem septimanas cùm exposueris, virentem balsamum extrahes, quo si veneficio affectorum corpora, & loca maximè dolentia, ac iuncturæ inunguntur, certo experimento æger sanari, atq; hoc ipso vnguento puellam istam sanatam esse scribit.

Suffumigia. *Suffimenta* quoque in morbis veneficis & Medici antiqui, & recentiores vsurparunt, parata è *lauro, ruta, hyperico, saluia, roremarino, rosis, ligno aloës, aspalathi, santalo, corticibus citri, thure, mastiche, benzoe, styrace calamita, ladano, moscho, sulphure*, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos & malignos discutiunt.

Balnea. *Balnea* vtrumque præstant, & euacuare insensibiliter, & alterare possunt. Ideoque nonnulli ad morbos veneficos tollendos & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum, artemisiam, verbenam, palmam Christi, & alia supra enumerata coquunt. Et verum est, balneis repetitis, id quod thermæ docent, sæpe morbos difficiles curari, inprimis si accedat sudor. Verùm vniuersali corporis præparatione opus habent, nec temerè vsurpanda. Et ea ipsa tamen non immediatè Diabolo, & eius operibus, sed humoribus, & dispositionibus corporum

Cautio in remediis naturalibus ad veneficia adhibendis. vitiosis opponuntur, & his ablatis aliquid vtilitatis afferre possunt.

De omnibus tamen istis remediis naturalibus, cùm externis, tum internis hoc obseruandum, si ea adhibere libeat, (cùm sæpe in occultis morbis varia remedia tentare liceat) sine omni superstitione, ceremoniis, verborum pronunciatione, & similibus vsurpanda, ac saltem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera DEO committenda esse.

CAPVT X.

De diuina Curatione.

Diuina Curatio. NAm ab istis remediis naturalibus omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè sibi sanitatem polliceri potest. Etenim cùm Diabolus nō solùm dispositionibus Medicis vulgò notis vtatur, sed & ignotas introducere possit; & Medico ignotum sit, quibus modis Diabolus ad noc eundum vsus sit: talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non possunt. Imò si DEVS permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere potest. Ideóque si remedia naturalia non sufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura ista consistat, vt breuiter dicamus, equidem quid Exorcistæ hac

Exorcismi. de re præcipiant, non ignotum est. Verùm cum de eo pluribus disquirere meæ professionis non sit, falcem in alienam messem non immittam. Duo saltem monstro: Primum est, exorcismos illos, vt & peregrinationes ad loca sacra, sæpe nihil proficere ac prodesse; id quod tum alia exempla, tum obseruatio, quæ est apud Henricum ab Heer, anteà allegata, clarè docent; ex qua constat, puellæ illi exorcismos Leodij aliquot septimanis adhibitos nihil profuisse, eandémque Huum ad Sacellum D. Virgini sacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam domum reductam fuisse. Alterum est, quòd Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. c. 3* scribit, se à pio quodam Sacerdote monitum esse, ne quis in talibus certam fiduciam constituat, aut credat; propterea nihil mali sibi euenturum, sed omnia prospera; cùm nec virtute naturali, neque Ecclesiasticâ ordinatiè ad tales effectus producendos vim habeant; & ideo in DEO omnem fiduciam collocandam esse. Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi solent, reliqua referenda sunt, curationis horum morborum caput est, in solo DEO fiducia; vt nimirum is ardentibus precibus, & fide firmâ ac sincera inuocetur, cùm ab ægro, tum à cognatis & amicis, imò tota Ecclesia. Et cùm peccatores DEVS non exaudiat, ea vitæ ratio & ab ægro, & à cognatis & amicis, qui pro ægro apud DEVM intercedunt, ineunda est, quæ hominem Christianum decet. Ideóque necessarium est, vt & ægri & cognati veram pœnitentiam agant, & fructus dignos pœnitentiæ faciant. Cauendum verò, ne sub diuinæ curationis schemate aliquid superstitiosi, & quod contra DEI honorem, quem suum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum, committatur. Seuera enim DEI mandata sunt: *Non habebis DEOS alienos.* Et: *Non assumes nomen DEI tui in vanum.* Quæ in DEO omnem fiduciam esse collocandam, & ab eo solo auxilium omne petendum docent. Is, si vult, omnes morbos, quocunque modo inductos, sanare potest: si verò non velit homini sanitatem restituere, nullo modo ad Diaboli auxilium confugiendum, sed in eius voluntate acquiescendum. Iudicia enim DEI sunt quidem occulta, sed semper iusta.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuissima hæc est: Primò, si animaduertatur, Diabolū ad morbum aliquem inducendum caussis naturalibus vsum fuisse, omnino caussis illis, quibus Diabolus vsus est, contraria remedia opponenda, & quibus fieri potest, modis morbus ille oppugnādus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi potestatem aliquam homini nocendi à DEO impetrauit, egregiè illa vtitur, & quantū potest, homines terrere & turbare conatur, & propterea si morbos, vltra DEI permissum, augere, quantum vult, non potest, symptomatibus foris apparentibus ægros & adstantes terrere conatur,

tur, & cùm lædere non poteſt, ludit. Quæ omnia ſuſq; deque habenda,& omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione ſuperbiſſimus ſpiritus titillandus, ipſique, quod ſoſtri loco habere poſſit, nec pilus, vel ex quiſquilijs quid, dandum & concedendum, vel eius gratiâ manus vertenda; nihilque, quod ipſe ſibi arrogare poſſit, & vllo modo de ſuperſtitione ſuſpectum videtur, medicamentis admiſcendũ; ſed omnis curatio ad ipſos morbos & cauſſas naturales ſimpliciter dirigenda. Secundò, quia, etſi Diabolus naturalibus cauſſis ſæpe vtitur: tamen vel ipſius cauſſæ natura nos latet, vel modus agendi ignotus eſt; præterea Diabolus cauſſarum in contrarium agentium vim impedire permiſſu DEI poteſt: in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus ſubſiſtẽdum, ſed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hic tamen inprimis neceſſarium eſt, DEI auxilium ſeriis precibus implorandum, iſque orandus, vt opera Diaboli deſtruat, eiuſque potentiæ reſiſtat. Si DEVS nobiſcum, nec Diabolus, nec eius organa quicquam nocere poſſunt, ſed faceſſant, & confundantur, neceſſe eſt.

CONCLVSIO.

Abſolui tandem, cum DEO, & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practicæ Medicinæ, eumque, Lector Benevole, *nunc Tibi exhibeo. Equidem me nonnullorum obtrectationes & calumnias, quas ob hoc ipſum morbi genus, quod hic Liber tractat, iamdudum expertus ſum, non euitaturum facilè prævideo. Verum vicit veritatis ſtudium, vt omnes has ſuſque dèque haberem. Infeliciſſima ſunt ingenia, quæ alios omnes ad ſuum captum & placitum loqui ac ſcribere volunt, & quæ olim non didicerunt, nec poſtea diſcere cupiunt; & propterea à ſuis opinionibus diſſidentes non ſolùm odio habent, ſed & conuitiis impetunt. Sumus, quotquot bonas litteras tractamus & publicè, ſeu voce, ſeu ſcriptis profitemur, eiuſdem Reipublicæ Senatores, quorum vota libera, nec aliorum voluntati ac nutui accommodata, ſed firmis rationibus nixa eſſe & modeſtè, ſine rixis, ſine altercationibus, ſine conuitiis proferri decet. Ideòque ſicut in meis ſcriptis meam ſententiam liberè propoſui, & vbi opus fuit, meum ab aliis diſſenſum declaraui, ſed ſine maledicentia, ſine cuiuſquam obtrectatione: ita me non offendet, qui à me quandoque diſſentiet. Nam & me hominem eſſe, & in hac naturæ obſcuritate, ac mentis noſtræ imbecillitate, negotiorúmque varietate, errare potuiſſe, facilè agnoſco.*

Multa tegit ſacro inuolucro Natura, neque vlli
Fas eſt mortali ſcire omnia.

Modo rationibus, non maledictis, certet, & pro iis, quæ à me minus rectè ſcripta eſſe putauerit, meliora ſubſtituat. Si tamen, quod multis bonis ac doctis Viris hactenus accidit, & mihi contingat, vt pro iuuentutem litterariam iuuandi ſtudio, & multiplici labore, calumnias reportem; & id patienter feram, neque vnquam me adduci patiar, vt ferram maledicendi cum quoquam reciprocem. Penes poſteritatem eſto iudicium. Illa ſepoſito omni affectu, odio, inuidia, rectiſſimè de noſtris ſcriptis iudicabit. Si quæ verò, quæ vſui Tuo, vel aliorum inſeruient, in his meis ſcriptis inuenies, ea omnia DEO Opt. Max. qui vitam ad hunc vſque terminum mihi prorogauit, & ſanam mentem in corpore ſano, viréſque ad hoc, quicquid eſt, operis abſoluendum clementiſſimè conceſſit, in ſolidum adſcribas:

ILLI SOLI SIT LAVS, HONOR, GLORIA, ET GRATIARVM ACTIO IN INFINITA SECVLA.

APPENDIX
LIBRI VI. PARTIS IX.
Miram veneficij hiſtoriam exhibens.

LECTOR BENEVOLE.

Cum Vir Excellentiſſimus & Clariſſimus, Dn. Balthaſar Han, Medicinæ Doctor, & Sereniſſ. Dn. Electoris Saxoniæ Archiater, Collega, Compater, & Amicus meus honorandus à me intelligeret, me in Libro Sexto Practicæ etiam aliquid de morbis à Veneficio dictorum; miram eius rei hiſtoriam mihi narrauit, eamque pleniùs deſcriptam ſe paulò poſt per epiſtolam exhibiturum promiſit. Verùm cùm caſtra Sereniſſ. Elector Saxoniæ ſecutus id tardiùs præſtare potuerit, interim Liber iſte Sextus Practicæ in Typographia abſolutus eſt. Cùm tamen animaduerterem, lectu digna eſſe, quæ ab eo annotata, Appendicis loco ea libro huic ſubiungere volui; quod Te boni conſulturum confido. Equidem de hac hiſtoria iſtud meum indicium ſubiungere debuiſſem, verùm operæ typographicæ id non patiuntur, & ſupplebis id Viri Clariſſimi & Excellentiſſimi Dn. D. Ioachimi Colbij *hac de re conſilium ad eundem ſcriptum. Duo tamen inprimis in eâ attendenda cenſeo. Primum eſt, Diabolum miris artibus ad homines fallendos, & ad ſe alliciendos vti, non tamen plus, quàm Deus permittat, præſtare poſſe; & propterea vbi nocere non poteſt, terrere ſaltem, & ludere. Secundum eſt: Nihil in gratiam Diaboli, & quod eum quocunque modo delectare poſſit, faciendum, ſed ſpem poſt medicamenta naturalia & legitima in ſolo DEO collocandam eſſe; ad cuius arbitrium & nutum Diabolus à nocendo, terrendo, & ludendo ceſſare neceſſe habet.*

EPISTOLÆ DVÆ VIRI EXCELLENTISS. & Clariſſimi, Dn. BALTHASARIS HAN, Medicinæ Doctoris, & Sereniſſ. Electoris Saxoniæ Archiatri.

Epiſtola I.

Quam nuper tibi breuiſſimis recenſui, Vir Ampliſſ. Excell. atq; Experientiſſ. Dn. Collega, Compater, ac Amice plurimùm obſeruãde, caſus cuiuſdã Medici hiſtoriã, miſerabilẽ ſanè, atq; mirabilẽ admodum, eam iam tibi, vti ipſemet eam maxima ex parte obſeruaui & annotaui manu meâ tranſmitto deſcriptam & conſcriptam.

Fœmina quædam honeſta ac pia, annum iam agens vigeſimum ſecundum, temperamenti laudabilis, ſed ad melancholiã non parum inclinãtis, anno Chriſti 1634. octauo Nouemb. Saturniq; die, circa veſperã anguſtiis ac compreſſionibus pectoris quibuſdam inſolitis fatigata, ſomni capiẽndi animo horã conſuetã ibat cubitũ, & quanquam ſatis citò ille ſubſequebatur; non tamẽ fuit abſq; turbis, moleſtiis, & angoribus grauiorib⁹, ob quos non ſemel, poſt horã noctis 12. miſerè eiulare audiebatur, ſed ſomniãs habita vocabatur, at non excitabatur, vſq; dũ eiulatus repetebat frequẽtiores. Somno ſuſcitata oculos crebriùs eleuabat, verùm haud diu apertos retinebat, imò ad ſomnũ confeſtim ſe componebat, nec vltra tria verba proferebat. Manè, die Solis, nonoq; Nouemb. circa horam 6. lecto exurgens, templum, ac quî ſponſam quandam ſponſo Chriſtianã copulã iungendã Miniſtro Eccleſiæ, ſecundum promiſſum, adduceret, ſollicitè meditans, en liuidas maculas duas in manu alterutra conſpiciebat, variis lancinationibus cõtinuitatem cutis brachij vtriuſq; à carpis ad flexuras cubitorum vſque ſolutam, ſupra cubitos vtroſque verò diuerſis eam literis, quas inter exactè hæ duæ, N nimirũ & B. in vnã quaſi coalitæ, vel inuicem ſibi in hunc modũ, *NB*, appẽſæ notis quoq; crucis his + inſignioribus aliquibus

aliquibus notatam eandem animaduertebat. Quid? Illa non minus sanctum suum propositum nutu benigniori Altissimi horâ matutinâ ordinariâ feliciter perficiês, circa 8. eiusdem diei antemeridianam templum denuò intrabat, prandioque, suæ conuiuio nuptiali ad 4. vsque pomeridianam satis-læta intererat, nec quicquam interdiu ac noctu molestiarum percipiebat, nisi quòd die Lunæ subsequenti, Nouembris v.decimo numerum characterum, sub forma crucis vnius atque alterius, qui circa collum, pectus, & ventrem infimum summo vtplurimum diluculo eruperant, adauctum misera obseruaret. Persentiscebat insuper per integrum hunc diem angustias ac anxietates insignes, insultus vnus excipiebat alterum, tantaque porro ad profundiorem somnum, qui plerunq; nuncius ac principium futuri alicuius paroxysmi, ac dictorum characterum erat, aderat propensio, vt haud facilè ex eo suscitari valeret. Durante hoc (miserabile ac mirabile visu adstãtibus) ad plures corporis partes characteres nominari, sub figura maximâ ex parte crucis alicuius, prorepebant, ita, vt spacio septidui à capite vsque ad calcem, tam in anticis, quàm posticis partibus, tota cutis, ac si virgis vel spinis cæsa fuisset, vulnerata atq; aspera cerneretur. Facies prioribus diebus semper apparebat illæsa, posterioribus verò notabatur quidẽ signis recensitis, sed leuioribus, continuit eque curis veræ superficialiter saltem, vel vix quid præter epidermida soluentibus. Nocte diei huius irruente lectum suũ intrabat, dormiebatq; per horulã, quã elapsâ inquieta reddebatur, eiulatus edebat, manusq; nonnihil arctè cõplicabat. Animaduertentes hoc astantes à somno eam arcebant, manus strictè quodãmodò clausas recludebant, acumque alterutri manuum volæ infixam deprehendebant, eamque extrahebant. Acus ista ab astantibus dictis, insciâ tamen nostrâ fœminâ, variè fuit incuruata ignique admota, atque asseruatur etiamnum. Dies Nouembr. vndecimus, dicatus Marti, tolerabilior erat superioribus, non tamen prorsus liber ab inuasionibus enumeratis, licet mitioribus. Hac nocte fœminæ dictæ per somnium velut, acum se quandã sub lectô suô inuenturã, quam, quò citiùs prunis imponendã curaret, eò celeriùs malum hoc remissurum, firmiùs imprimebatur. Hinc die subsequente Mercurij, qui 12. erat Nouembris, somnij fortè sub prãdio recordabatur sui, iubebatq; vt ancillula acum sub lecto latentem studiosè quæreret. Ancillula rediens acũ satis-longam, ac quidem talem, qualem Sartores in consuendis vestibus adhibent, afferebat. Hæc prunis iniiciebatur, instituebaturque actus hic aliquoties. His ita peractis lectum horâ decubitus repetens vmbram fortuitò quandam sub specie humanâ conclaue ingredientem, anguloque sese quodam abscondentem percipiebat illa, quâ visâ mirè-expanescens, artusque tremens sopore obruebatur isto insolito, huncque dum, propter exquisitos, quibus insimul torquebatur, cruciatus, vi velut quadam animosè elidere conabatur, ecce vetula facie toruâ terribilis lecto adstabat, baculóque armata crassiori crura ipsius magno nisu crudeliter percuriebat, atque indignabunda verba hæc ingeminabat: Acum mihi redde meam, Acum mihi redde meam. Hinc cum altè exclamaret illa iterum atque iterum, vetula euanescebat, nec ampliùs à nocte hac inconsueti aliquid perpetiebatur ad diem Saturni vsque proximum, qui 15. erat Nouembris anni prænominati, quo sub ipsius crepusculo inter deambulãdum nouam quandã alterutrius pedis plantæ infixam, acum, non sine magno dolore, & profusione sanguinis aliqua, ingenti vociferatione astantibus ostendebat. Nox decimi-quinti huius fat tranquilla erat, quietè enim dormiebat, ac quidem ita, vt subsequenti die Dominica, 16. Nouembris, templa absque remorã frequentando cultum decentem-promptâ mente exhiberet. A die hoc decimo sexto nihil adeò dolorifici ac inhumani illi obuiam veniebat, nisi quòd non semel extra suum lectũ, quẽ tamẽ horis somno dicatis consuetis qualibet vesperâ præmissis precibus Christianis ac signo S. Crucis repetebat, sine manifesto doloris sensu, sub scamno aliquo cubans inueniebatur, ac per interuallã, noctibus scilicet certis, vtpote tertia, quarta, sexta, vel decima, (non enim ista propter dictorum dolorum absentiam accuratè ita fuerunt obseruata) denuo cruces nouæ, quibus noua signa alia, cordis nimirum, noui item alij Astronomici, Planetarum videlicet configurationum vsitatarum, vti ☌. ⚹. □. △. ☍. tum & Planetarum ipsorum, ac Luminatium, ceu ♄. ♃. ♂. ☉. ♀. ☿. ☽. nec non simplicium quorundam medicamentorum Chymicorũ, velut ♀. ♃. ⊕. ⊖. ⦶. &c. Characteres (non enim horum, vt & Astronomiæ ac Chymiæ ipsius, quibus sæpiuscule tum legendo, tum calculum ducendo; sese oblectare ase solebat, præter sexum muliebrem, prorsum ignara erat) adiungebantur, cuti quasi incisæ efflorescebant. Status hic abhinc ad diem 27. Ianuar. anni currentis 1635. vsque bene quietus erat, insultusq; dicti minuebãtur, imò in totum deficiebant, præter illud, quòd cùm allegato 27. Ianuar. anni 1635. die vicinam suam inuiseret, ac tempus sibi inuicem vel nendo, acu pingendo, aut colloquendo terere proponerent, en medias inter earum operas fœminæ nostræ manui dextræ figura Rosæ, sinistræ verò trifolij forma cum anno Natiuitatis Christi hoc, 1635 leuiter inciditur, ac quidẽ artificiosè adeò, ac si quis Apelles ea pinxisset. Anno huic Seruatoris nostri demum Cor telis transfixum, stulti itẽ imago, nec non Germanicum verbum hoc, *Narr*, & nescio cũ crucibus diuersis quæ alia, citra vllum dolorem, ingenti aurẽ adstantiũ stupore, subiungebantur. Tandem die 27. Februarij anni eiusdẽ circa punctum ferè meridiei malum hoc recrudescebat, insultuum exacerbationes multùm intendebantur, fœmina longè vehementioribus, ac prius, obsepiebatur doloribus & angoribus, atque, quemadmodum paroxysmi hi prioribus qualitate existebant truculentiores, ita breuitate ac celeritate suâ præcedentium quantitatem superabant. A die enim hoc ad præsens vsque momentũ nihil tale fœmina ista per DEI gratiam persensit. Ille sæpius dictam hanc ab insultibus & lusibus istis Satanæ clementer inposterum tueatur, sanitatem illi inculpatam largiatur, nobisque omnibus præstò sit cælitùs, quo omni indigemus numine, præsidio ac auxilio suo plus quàm præsenti, cui sit laus, honor & gloria in sempiterna sæcula. Atque hæc est historia ista miserabilis, quam candidè Tecum communicare debui, Vir Amplissime, Tu, pro diuino tuo, quo polles, ingenio, eam lege ac perpende altiùs, tuumque de eiusmodi passionibus accuratum iudiciũ posteritati non denega. En Tui Practici, longæ artis, experientiæ non fallacis, iudicij difficillimi, laboris indefessi rarique ingenij ac candoris libri, quos docti omnes plurimi æstimant, locum isti facilè concedunt, imò promittunt auidissimi Interim bene vale, salue, ac faue, meque ad quæuis officia tibi præstanda paratissimum certò tibi persuade. Dab. ex Castris Electoral. primariis Perdebergæ d. 5. Id. Nouembt. Anno 1635.

Epistola II.

PRoximis literis, Vir Ampliss. atq; Experientissime, Dn. Collega, Compater, atq; Amice plurimum obseruande, exhibui tibi casus cuiusdã Medici historiã miserabilem: iam de ea Viri Clarissimi & Excellentiss. Dn. D. Ioachimi Colbij iudiciũ & consilium transmitto. Liceat verò mihi, pace tuâ, paululum hîc digredi, atque ea, quorum in præcedentibus vel facta fuit mentio, vel quænam fuêre adhibita medicamenta, aut quæ aliàs occurrere, denuò, absque serie eleganti, verborumque ornatu, leniter attingere. Lusum autem affectionem hanc fuisse Satanæ, extra omne pono dubium; cui ansam daram volunt nonnulli, quòd fœmina nostra vetulæ cuidam, de qua certò constat, illam esse ipsissimam istam veneficã, indusium aliquod suum rogata

rogata donauerit. Pro maxima enim non ſolùm apud mancipia iſta Cacodæmonis, ſed & plebem rudem habetur hoc: Si ſerici, lintei, aut alterius cuiuſdam rei quid, modò homo hic, vel illic ſemel aut pluries nudo iſtud geſtauerit corpore, ad manus ſit ſagæ cuipiam, tunc poſſe iſtam hominem dictum, aut certum ipſius aliquod, quod ſibi elegerit, membrum, vel pungendo, percutiendo, ligando, contorquendo, vel quouis alio modo, nunc intenſiùs, nuncque remiſſiùs lædere, quandocunque & vbicunque locorū iſta voluerit. Cruces, quarum in prioribus faciebam mentionem, non ſemper eandem referebant faciem, ſed modò longiores, modò breuiores, modò longiſſimæ conſpiciebantur; quædā apparebant profundiores, doloremque ac pruritum excitabant, quædam ad ſuppurationem perueniebant, ſuaque veſtigia vltra menſem poſt ſe relinquebant, in quibuſdam verò talium nihil obſeruabatur. Vbi non immeritò quis ſcire deſideret, cur ſigna, vel notæ illæ ſub formâ crucis maximâ ex parte, Roſæ item, ac trifolij artificioſè quaſi pictorum, characterumque fœminæ noſtræ cognitorum, & pro parte oblectamentorum ſibi habitorum, eruperint. Cauſſam ego referrem in odium Diaboli, quo genus humanum proſequitur, maximum, ſtudiumque ipſius per omnis generis inſidias illi nocendi calidiſſimas maximè feruens. Hinc dum ſigno S. Crucis cum precibus manè ac veſperi contra vim Sathanæ illa ſe munire ſategerit, dictiſque characteribus Aſtronomicis & Chymicis, nec non Aſtronomiâ & Chymiâ ipſâ, quas puella, ob mirum erga eas amorem, conniuentibus parentibus, à domeſtico quodam, iam Doctore Medico noto, ad tempus ruditer addiſcere laborauerit, vt & acu-picturâ ſubinde ſeſe oblectare ſoleat: ex eo allaborat ſpiritus iſte nequam, quo fidem ipſius erga Deum labefactare, vim precum eludere, & S. Crucis ſigno illudere, corpus ad ſtatum melancholicum, irridendo nimirum eius oblectamenta, perducere, ſicque vnâ operâ, vnoque momento animæ ac corpori ipſius extremè inſidiari conatus eſt. Hæc piè ac probabiliter conijcere licet, vbi ad interiores cauſſas penetrare perfectiùs non datur; medicamenta applicata fuerunt pauca, eaque benigna, & quæ aluum leniret, ac melancholicam ſubducere, atque alterare apta nata fuêre, cum cordialibus nonnullis temperatis, & quæ vtero dicata experimur. Amuletum ex herbis & ſeminibus, certis temporibus ritè collectis; quibus, ratione odoris, præpollebat camphora, Halâ ei fuit tranſmiſſum; at noluit id admittere, ne odium Dei omnipotentis, vanè hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam ſpiritus medicamentis corporeis per ſe non cedat, in ſe deriuet. Hinc & ſatis læta ac animoſa præter preces, cultum diuinum, & ſanctum vſum Sacramentorum nihil adhibebat dæmonifugi. Atque hæc obiter inter motus hoſce bellicos ac tonitrua Martialia, vbi fruſtra Muſæ ſuum ſibi amicum quærunt ſilentium, dixiſſe potiùs, quàm accuratiùs pertractâſſe ſufficiant. Tu interim benignâ mente hæc accipe, de iis tuum iudicium non ſuſpende, ſed quamprimum cum doctis illud communica. Hiſce vale, & ſalue, Vir Ampliſſime, mihique, qui te pl. obſeruat, & ad quæuis officia tibi præſtanda eſt paratiſſimus, ex animo fauere perge. Dab. ex Caſtris Electoral. Sax. primariis Patchini, prid. Cal Decemb. Anno 1635.

De Caſu iſto iudicium & conſilium.

Dn. IOACHIMI COLBII, Medic. D. ad Dn. D. BALTHASAREM HAN ſcriptum.

SAl. Plur. & Off. Literæ tuæ, Excellentiſſ. Clariſſ. atque Experientiſſime Vir, Amice primarie, quibus, vt ſollicitudini à miro quodam fœminæ cuiuſdam affectu ſubortæ nos etiam ſubueniamus, petitur, monuerunt me eius rei, ſuper qua ſenſa animi mei dudum agitata, nunc, ſi potero, compendij, ne modum epiſtola excedat, faciam. Agatur de morbis, affectionibuſve, aut paſſionibus corporis humani Dæmoniacis. Negotium hoc tanti vtique eſt momenti, vt vel publicam requirat diſquiſitionem deciſionemque: ſiquidem ea ad plurimorum opiniones ſaluti non modo temporaneæ, ſed & æternæ obſtantes corrigendas facere poſſet. Multæ ſubſunt quæſtiones, quas titulis includam duobus: aut enim ad cognitionem, aut auerſionem pertinent. Et proinde de ſequentibus; primò quidem, an ſint iſtæ affectiones? quales? piiſne etiam eueniant? in quantum à Diabolo? vnde hic iſtiuſmodi noxæ potens? quatenus à DEO permittantur? quæ ſigna ſibi peculiaria exhibeant? Deinde, an Magiâ vlla, naturali, aliâve obuiandum? inſintne ſimplicib. vllis diabolicæ potentiæ iſto ſe modo exſerenti aduerſæ vires? quæ tamen in his talibus caſib. facienda? quæ à Medico? mentem meam breuiter explicabo. Et ratio conſiderantib. Diaboli odium in homines capitale, ſtudiumque quoquo modo nocendi indefeſſum, nec non technas inſidiaſque vafertimas, perſuadet: & S. Scriptura in Iobo atteſtatur; & quæ paſſim maximè extremo hoc mundi ſeculo (quod quo breuius iſte vel ſcit, vel metuit, eo magis ſibi vſui facit, eo magis Chriſtianis incommodare conatur) ad omnia non planè cæcutientib. obueniunt, exempla manifeſta docent, tales dari paſſiones. Ego ipſe ſimilis notæ quid in principio coniugi mei pertuli. Diuerſi modi, admodum ſtupendi, ſpecimen habui ante hoc quadriennium in puella illuſtri, atque alia duo etiamnum, alterum in Virgine Generoſa, alterum in iuuene, ciuis hîc præclari filio; ſingula diſcrepantia, variæ ac mirabilis hiſtoriæ. Dæmoniaci autem vel Diabolici morbi, corporiſve actiones hîc non intelliguntur illi, quos obſeſſi aut καταδυναστευόμενοι ὑπὸ τοῦ Διαβόλου patiuntur; nec quos iſte ad cauſſas προηγουμένας vel προκαταρκτικὰς adornans inſtinctu ſuo, ſine intemperanter, ſiue aliter noxiè viuentibus inducit: ſed quorum αἰτίᾳ συνέχῳ ἢ προσεχεῖ ita machinationes ſuas permiſſu diuino admiſcet, vt multò grauiora ac terribiliora, quàm aliàs ſuperuenire ſolent, ſymptomata exiſtant; aut ad minimum, vbi ferè nec morbus, mirabilia ludibria. Non ſolùm leguntur Ægyptiis reprobis immiſſi angeli mali & *Prou.* 17. *v.* 11, malo rebellionis ſtudioſo angelis crudelis adfore prædicitur: verum Iobo quoque, cuius integritati pietatique ipſa ſuffragantur Biblia, ita obſuit Satanas; pióſque vel lubentiſſimè iſte, dum aliter, magiſque nequit, iſto modo affligit, ſi DEVS permittit, permittit a. hic in piis id maximè ob cauſſas pòſt referendas. Verùm vt Aduerſario liberum non fuit Iobi facultates liberoſque attingere, & in corpus eius admiſſo imperatum: שְׁמֹר אַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ μόνον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφύλαξον, aut, vt Theodotetus ἐξηγητικῶς reddidit: τῆς ψυχῆς αὐτοῦ οὐχ ἅψῃ: ita ſemper ei à DEO meta figitur, vltra quam, vt vt velit, nil turbet; egregiè verò conceſſis vtitur, vt ſibi expediat, vt mala proueniant quam maximè iuxta ægrum, alioſque commouentia: ideoque, potiſſimum ſub ſenſus cadentia exaggerat, perinde atque vlcerum vniuerſam corporis ſuperficiem occupantium dolore, ſqualore, horrore, fœtore; & Iobi ipſius animum non leuiter concuſſit, & vxoris impietatem prolicuit, & amicorum fidem labefecit: morbos quoque internos ſi inferre, ſiue augere indulgetur, ſymptomatum turbis foras erumpentibus præcipuè allaborat, vt affectos pariter, atque aſtantes magis terreat. Sacrilegium eſſet ſtatuere, blaſphemum dicere, Diabolum quid ex nihilo facere poſſe. Eo quippe pacto abiectiſſimus omnium ſummo poteſtate adæquaretur. Neque ſpiritus iſte nequam citra aliud medium ſua ſubſtantia in hominis corpus agere valet. Relinquitur idcircò, vt, quibus noſtram

noſtram lædat valetudinem, ex naturæ viribus, quarum tam ipſarum, quàm omnium eos extrahendi & aptiſſimè applicandi modorum gnariſſimus eſt, ſumat. Sanè indidem ſumit, & ingenioſiſſimè ac ſubtilius multo ac cautius, quam vt animaduerti poſſit, obtrudit, vel etiam cum ipſo aëris hauſtu intrò rapi, vegetari,inque deſtinatum, quantum licet, nocumentum maturari,interim eo,quod in diſpoſitione corporis ad affectus iam paratum reperit, minimè neglecto, facit: non minus cauſſas paſſionibus ſuperficiariis perquàm præſtigiatoriè ſuggerit. Et vſque quoque eò annititur, vt manciporum ſuorum (à quibus ſuum ad præſcriptum ineptiæ iam factæ ſunt, quibus quidem ij perditi homines plerumque imaginantur proximo, quem volunt, vel morbum imprimi, vel ludibrium fieri; ipſum autem Diabolum duntaxat iis quaſi ſacrificio placito cultum ad facinus cupitum perpetrandum inſtigant) deſiderio ſatisfaciat vel ſatisfeciſſe videatur; eoque artificio apud eos fidem ſibi firmet, venerationem amplificet, ac ſimul aliorum fidem venetur, aut fœneretur, illaqueandorum forſan hinc in ſpeciem & lubitu nocendi, inde iuuandi potentia; in medio ſe ſuoſque anguſtiæ eximendi cupidine adeò intentâ ſæpe & cæcâ, vt & illicita arripiant remedia; vel ad minimum nimio ipſius τῦ πονηρῦ timore, diuinæ autem tutelæ diffidentia: quantò enim magis à Diabolo quis territus, eo minus fretus Deo. Raro igitur negotium tale omni ex parte abſque iſtius extremè κακύργυ lucro expeditur; vndique in periculum his propendentibus, æque humanâ fide, cuius vnius recto vſu ſalus apprehendenda, atque diuino cultu, qui omnium minime Diabolo tribuendus. Deus itaque ad tempus redit, aut refractarios ſibi in pœnam, atque εἰσ ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, ſicuti olim Ægyptios; quem in finem & Paulus, 1. *Corinth.* 5. *verſ.* 5. quamuis aliter habendos, Satanæ tradendi poteſtatem eſſe Eccleſiæ, atque ſe etiam 1. *Timoth.* 1. *v.* 20. in Hymænæum & Alexandrum exercuiſſe indicat: aut inprimis quoque deditos, in audaciſſimi iuxta atque ſuperbiſſimi ſpiritus, eiuſque aſſeclarum confuſionem & opprobrium, exitijque augmentum; in ſui verò gloriam, ſuorúmque, & ipſorum ita ægrotantium multiplex emolumentum: quandoquidem inſimul hac in lucta ipſius gratia magis magis impertita, auxilium prouidum,defenſioque potentiſſima, ac piorum fides conſtantiáque probata corâ mundo inclareſcunt. Proinde ſunt talium paſſionum, præſertim in piis, indicia certiſſima tam Dei gratia larga, quàm Diaboli opera curioſa conſpicua ſatis vtraque. Namque clarè elucet illius edicti robur, את נפשו שמר animam, vitam, eius obſerua; ne tange: adeo vt neq; in animo, neq; in corpore quicquã contra id perpetrari potuiſſe appareat;cum patientes plerumque,& omnium ſpe animoſiores, & viribus corporis valentiores, quam pro ratione affectionis,ſint maneantque.Imo cum quãdoq; lædere mauult Aduerſarius, ei ludere tantum cõceditur: Suas verò molitiones atque artes eo inſigniter prodit, quod omnia ſolito vehementius & tumultuoſius ad incutiẽdum timorem;ac præterea quoque accuratius multa atque inordinatius, quàm cum naturales cauſſæ ſibi relictæ agunt, accidant. A tali valetudinis euentu corpus liberaturi Magiâ vllâ (vt hodiernus vocabuli iſtius ſignificatus obtinet) cum fide ſua ſpiritum diabolo mancipant. Et dolendum,vulgo penitiſſimè inſediſſe opinionem, faſcino, præſtigiis, incantamentove languefacta, non niſi alio ſimilis generis, non naturali,actu teſtitui poſſe; qui ab anu vel viro aliquo eius rei perito impetrandus: atque ab eo vſque cœcis inſania prudentia, maledictiones credantur benedictiones: pudendum a. in eruditis numerari, qui naturalem quandam Magiacam, oriundam aſylo aſinorum, in domicilio inexploratarum συμπαθείας ϗ ἀντιπαθείας, his talibus in caſibus commendant, ſulphur, verbena, hypericum, adianthum antirrhinum, quercum, taxum, Pariſque & cẽtum reliqua diabolicis machinationibus contraria medicamenta quod deprædicentur, ſcio; at ſcio quoque pleraque illorum iam olim Idololatriæ atque adeo diabolicis ſacris dedicata. Nimis propterea ſuæ & conſcientiæ & ſalutis ſecurus vel negligens iſta adhibeat. Nec enim præter DEVM & enthea quiſquã in rerũ natura Satanã fugare poteſt: quod purũ putũ ſpiritum corporea nullo modo per ſe afficiant. Veluti igitur πάντοτε ἐν πάντι νοήματι hic præcipuè caput eſt medelæ, maximopere agere, vt DEVS adſit: Diabolus facilè cum omni & opere & operario ſuo faceſſet; aſſiduis precibus implorato DEI auxilio propter Chriſtum, qui opera cum fiducia in DEVM Satanæ inſultare, quicquid moliatur, quicquid minetur, contemnendo; miniméque aut ſtupore aut timore titillare ſuperbiſſimi, licentiamque ampliare, ex aduerſo autem honorem offendere ſupremi,& adſiſtentiam arcere. Quin imò quod iniuſtiſſimus Inuaſor ac Detentor lytri loco habeat, ne pilum quidem concedere, nec manum vertere: multo minus quicquam, quod eum reſpiciat, vel eius cauſa ſuſpectum aliquatenus ſit, in medicamine admittere. Idem attentè Medicus caueat, cuius ſi operam morbus poſtulat, omne ſuum ſtudium & operam eò adhibeat, illum ipſum vt tollat, continentem cauſſam, aut conjunctam remouens, vel prohibens: nec non partibus plurimum patientibus vires tutans atque inſtaurans. Quod alioquin nec medendi methodus admittit, ſymptomatibus hic præſertim curam ne impendat; niſi ludificari velit: flammam modò extinguat, totus turbarum Diabolicarum campus, calor, ſplendor, fumus ſua ſponte euaneſcent. Sed denique, vt, cum quo loquor, ſeorſim loquar ſelige nunc, ſi quæ ex hactenus memoratis proficua eſſe poſſe videbuntur. Quo lectiſſima illa fœmina ſolicitatur, leuiculum eſt, & tantillum, vt nomen morbi non ſuſtineat. Nullam enim functionem lædit: vix plus attactu præſtigiis conceſſum eſt. Cuticula ſolum transfixa ac ſumma cutis acu puncta aſtutum puſtulas prutiginoſas excitate non poſſent, niſi quid cauſticum accederet; quod, cum acui etiam inhærens cuticulæ ſubuenire poſſet, niſi alia ibi præſto eſſe deprehendatur, ne quidem vel ſudore, vel balneo vti, opus. Itaque tantum ea, quæ prius recenſui, ſi, vt iam pridem, dubio procul, fiunt rectè aguntur: frequentes precum feruẽtium exhalationes exhorreſcens; animorum veſtrorum, quos infringere, mœtore obnubilare, potentiâ ſtupefacere voluit, magnitudinem & in fide ac fiducia erga Deum obfirmationem, à ſpe ludificationis iſtius iamiam finiendæ tranquillitatem, gaudio ſingulari de gratia diuina, quæ aduerſarij omnem rabiem adeo hîc obtudit, vt ea, qui iſtius deſtinationem exſequens vel intimis in viſceribus tumultuetur ac ſæuiat, vix cuticulam penetrare valens, ipſa luſus facta autorem quoque ſuum viſui exponat, contemptibilemque prorſus oſtendat, ſerenationẽ indignatus exſibilationem tandem & opprobrium metuens, nihil doni, nihil ſpolij ne quidem quid ex quiſquiliis, nihil viliſſimorum vllo modo ſuperſtitioni ſuſpectorum, vobis ſcientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermittet, proculque fugiens, ſuum ipſe, quo forte vſus eſt (an ἀοεϛῳ poſſit dubito) miniſterium non tantum coercebit, ſed fortaſſis etiam, vti aut cunctis, aut altero, ita eluſus ſe gerere conſueuit, manifeſtabit. B. V. Sct. Slaitij, 24. Matt. 1635.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI, D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS

Tractatus

DE CONSENSV ET DISSENSV GALENICORVM ET PERIPATETICORVM CVM CHYMICIS.

Strenuis, Generis antiquitate, Virtute, Eruditione, rerumque vsu Nobilissimis Viris,

DN. VVOLFGANGO LOESERN,
Hæreditario in Reinhardts & Meurou.
DN. MAVRITIO CHRISTOPHORO A CANITZ,
Hæreditario in Treben & VVidera:

Dominis Fautoribus suis officiosè colendis S. P. D.

T reliquos vitæ humanæ errores, *Viri Strenui & Nobilissimi*, eleganter depinxit, qui *Peregrini in patria errores* nobis spectandos exhibuit, ita errorum reliquorum omnium quasi principiũ φιλαυτίαν & præconceptarum opinionum amorem graphicè describit, dum in humanæ infelicitatis vestibulo magnum vinctorum numerum vinculis & catenarum diuersitate vltra vires aggrauatum sibi occurrisse scribit, qui tamen vsque adeò sortem suam non dolebant, vt inter se valde de compedum excellentiâ & prærogatiuâ concertarent, dum alius suos annulos laberet, alius tãgeret, alius metiretur, alius fasciis ab aëris iniuriis tegeret, omnes verò de suis carceribus gloriarentur, & si quis minus oneratus esset, doleret & inuideret proximo ferramentorum præpondium. Nimirum regitur Mundus opinionibus, & suũ cuique pulchrum. Etsi enim omnibus seculis Deus Opt. Max. heroica aliquot ingenia excitauit, quæ detersis oculorum nebulis aciem intenderunt, & falsas opiniones agnouerunt, atque hæc non ornamenta, sed impedimenta, non aurea monilia, sed ferreos compedes, quibus in ignorantiæ lutum demergitur genus humanum, esse animaduerterunt, quique neruum sapientiæ esse intellexerunt, Nihil temerè credere, & propterea pro virili ab ista seruitute, quam plurimi seruiunt, liberare mortalium genus conati sunt: tamen plurimi contrà sunt, qui opinionibus potius reguntur, quàm veritatis studio ducuntur. Et alij quidem nimio maiorum suorum amore fascinati, quam quisque opinionem de rebus seu diuinis seu humanis à maioribus & doctoribus suis hausit, eam plerumque & amat, & fouet, & propugnat, ac ad sanguinem vsque mortemque defendit, & nihil eâ verius & rectius dici posse persuasissimum habet, & compedes falsarum opinionum, quibus vinctus est, licèt ferrei sint, licèt impuliti, licèt onerosi, pro aureis habet, imò non pro compedibus, sed pro ornamentis. A quibus, si quis aliquem liberare tentat, tantum abest, vt id admittat, vt etiam renitatur, imò magnam iniuriam sibi fieri clamitet. Alij contrà suis ingeniis nimis fidentes, omnia ab antiquitate etiam bene inuenta euertere, & sua substituere conatur.

Et vt hæc eò, cuius gratiâ dixi, transferam; in ipsa etiam Medicinâ ista opinionum diuersitas & dissentiendi studium omnibus seculis Sectas peperit. Nam, vt de antiquis Medicorum Sectis iam non dicam, Chymia hoc ipso seculo artis Medicæ formam non parum mutauit. Quanquam enim & hodie non pauci sint, qui Galenicam Medicinam, eo, quo superioribus seculis tradita fuit, modo, strictè retineant, nec quicquam de Chymicis sint solliciti: tamen non multò pauciores esse, opinor, qui longè aliam Medicinæ rationem, quàm quæ superioribus seculis vsitata fuit, sectantur. Cùm enim superioribus seculis ex Galeni, Auicẽnæ, aliorumque Græcorum & Arabum libris Medicina doceretur & disceretur; & in Pharmacopoliis ex vsu receptis, quæ vocant, dispensatoriis, & maxima ex parte è vegetabilibus, decocta, infusiones, syrupi, pulueres, pilulæ, conseruæ, electuaria, & alia eius generis medicaměta pararentur; plurimique Medici essent, qui quid alembicus, retorta, phiola, sublimatorium, reuerberatorium, & alia Chymica instrumenta essent, ignorarent; ac quâ ratione operationes Chymicæ hodie passim vsitatæ fieri deberent, planè nescirent: hodie plurimis hæc omnia sunt notissima.

Inter Medicos tamen, qui rerum Chymicarum peritiam habent, magna rursum sese offert diuersitas, & cùm in opinionibus, tum in modo Medicinam faciendi discrepantia. Alii enim Chymica cum Galenicis coniungunt: alii verò Galeni & Auicennæ, eorumque interpretum scripta nunquam viderunt, aut si viderunt, nunquam legere animum induxerūt; sed solum Paracelsi scriptis inhærentes, nouam planè Medicinæ rationem sectantur, ac non solum de morborum origine & causis nouas opiniones fouent, sed &, omnibus vulgatis dispensatoriis, & quæ ex iis fiunt, compositionibus neglectis, nihil nisi magisteria, essentias, spiritus, olea extracta, sales, &c. & præparant, & ægris suis propinant. Atque ex iis quidam, quasi piaculun sit è vegetabilibus medicamenta parare & exhibere, nulla nisi ex antimonio, mercurio, vitriolo, nitro, auro, argento, & aliis mineralibus ac metallis parata, aut certè longè frequentius ista, quàm vegetabilia, vsurpant.

Cuius mutationis in arte Medica longè maximæ primus Theophrastus Paracelsus, Heluetius, autor exstitit. Quanquam enim & ante ipsum Chymica à multis colerentur: tamen vix aliquis eorum veterem Medicinam euertere animum induxit. Ipse præcipuè se veteri Medicinæ opponere, nouamque sectam condere, eiusque se Principem, imò Monarcham, profiteri ausus est.

Ingentibus hominis audacis & gloriosi (qui non solùm vnius anni spatio eximiam Medicinæ Doctorem se perfecturum promitteret, sed & singularem ac nouam morbos quosque grauissimos curandi rationem, & quod caput rei est, ac quo plurimorum animos sibi deuinxit, lapidis Philosophici, quo omnia viliora metalla in aurum mutarentur, cognitionem præ se ferret ac polliceretur,) promissis moti plurimi, & partim nouarum rerum, partim auri auidi, neglectâ priscâ Philosophiâ & Medicinâ, sese Paracelso totos addixerunt, eumque vt Magistrum ac Ducem sequi statuerunt.

Quo factum, vt quidem, qui id, quod Paracelsus pollicitus est, præstare potuerit, ne vnus inuentus sit: nouarum tamen opinionum & Paracelsi sectatores reperti sint plurimi, atque etiamnum hodie reperiantur, totaque Europa, & in ea præcipuè Germania nostra, portentosis dogmatibus non solum in Medicina, sed & Philosophia & Theologia repleta sit. Quāquam enim Medicinam præcipuè profiteretur Paracelsus, & si inter Chymicarum præparationum limites se continuisset, laudem suam mereri potuisset: tamen cùm applausores inueniret non paucos, audacior factus, falcem in alienam messem immisit, nouaque in Philosophia dogmata inuexit, nec Theologiam inuiolatam reliquit, sed se aliquando Lutherum & Papam, non minus, quàm Galenum & Hippocratem, in ordinem redacturum minatus est; neminemque eorum, qui in sacram Scripturam hactenus scripsissent, siue veteres siue recentiores, Scripturæ nucleum rectè eruisse, sed circa corticem tantum hæsisse, non solum professus est, sed & ipse nouas in Theologia opiniones scriptis suis inseruit. Præterea Magiā discipulis suis sedulò commendauit; imò istud pronunciare ausus est: si Dei deficit auxilium, diaboli succedat. Quam impietatem cùm discipuli & agnoscerent & reprehenderent, atque in lectione Basileæ istud affirmanti D. VVolfius VVisenburgius contradiceret: ne impietate dogmatis sectatores suos offenderet, Magiam quandam, seu naturalem seu cœlestem, commentus est: quæ tamen ipsa non minus impia, & in Saluatorem ac Deum nostrum contumeliosa est, vt cùm ex aliis, tum ex libris de Philosophia Sagaci patet, vbi inter alia scribit, *lib. 2. cap.* 4. Secunda Magiæ specie posse transmutari vnum in aliud; ferrum in cuprum; homines, in lupos; Sapphiros, in Adamantes; hominem diuina virtute inuisibilem fieri, quemadmodum Christus, qui se occultauit; & vestiri tali veste, vt Christus transfiguratus est: Tertia, posse quem verba proferre, Sume lectum tuum & ambula; Lazare, surge: Quarta, posse quem facere, vt asinus loquatur, sicut asinus Bileam; posse facere hominem ex Deo natum, ex Deo doctum; posse facere, & potestatem habere faciendi ex viribus diuinis, quicquid velit.

Ex Paracelso nimirum, tanquam fonte, dogmata sua hauserunt VVeigelius, Crollius, imò illi ipsi Enthusiastę, qui ante paucos annos in Thuringia religionem Christianā turbare conati sunt; & plures alij ex iis, qui Fraternitatis R.C. seu socii seu clientes videri voluerunt.

Quæ omnia cùm mecum perpenderem, & absurda huiusmodi dogmata plurima subspecioso Chymiæ nomine hodie spargi, & hoc modo Chymiam multis seu inuisam seu suspectam reddi animaduerterem: contrà dignitatem ac vtilitatem Chymiæ agnoscerem maximam: facere non potui, & id Professionis meæ ratio exigere videbatur, vt quantum à vera Chymia Paracelsi & Paracelsistarum somnia & absurda dogmata differrent, monstrarem: inprimis cum viderem, curiosæ & nouitatis auidæ iuuentutis ingenia prauis istis dogmatib. imbui, corrumpi, atque à multis errores hosce, quasi lac maternum, bibi, quod prauū ingenii alimentum, tanquam in membra iudiciorum transmutatum, nunquam postea deponere possunt.

Vt

Vt verò vobis, *Viri Strenui & Nobilissimi*, hoc quid est operis dedicarem, me mouit, quòd non solùm vos bonas literas literatosque amore & beneuolentia prosequi, sed & ipsos nō leuiter bonis literis tinctos, verùm planè ac penitus imbutos animaduerti. Cum voluptate enim insigni sæpius, cùm Vos, Vestrosque valetudinis caussa inuisi, non solùm de rebus politicis & historicis, sed & aliis, quæ literariam rem concernunt, & inter ea etiam de rebus Medicis ac Chymicis non vulgariter differentes Vos audiui. Quapropter nullus dubito, vos etiam de hac, quæ est inter Aristotelicos, Galenicos & Chymicos controuersia rectè iudicare posse: idque vt faciatis, & à grauioribus, quibus occupamini, negotiis huic etiam scripto legendo aliquid temporis subtrahatis, & meum hoc in vos obseruantiæ documentum animo beneuolo suscipiatis, etiam atque etiam oro. Bene valete. VVittebergæ, Cal. Febr. Anno Christi 1629.

LECTORI BENEVOLO S.

HEci tandem, Lector Beneuole & Candide, hanc aleam, & dogmata inter Chymicos & Peripateticos ac Galenicos controuersa quadam proposui, atque de iis meam sententiam exposui. Etsi verò nullo alio fine, quàm veritatis inuestigandæ, atque artis Medicæ propagandæ studio istud negotium à me susceptum esse nouerit Is, qui nouit omnia; & instituti mei ratio bonos viros, qui me norunt, non lateat: tamen facilè conicere possum, non omnium idem de hoc meo labore futurum iudicium, nec omnes ea, quæ à me hac profecta sunt, animo accepturos. Indignabuntur enim procul dubio quidam rigidi & pertinaces Peripatetici & Galeni, qui in magistrorum verba iurarunt, ac cum Aristotele, Hippocrate & Galeno errare, quàm cum recentiorum aliquo verum dicere malunt, quòd Chymicorum quasdam opiniones non planè reieci, sed, si dextrè explicentur, recipiendas censui; atque Aristotelicam Philosophiam, & Galenicam Medicinã Chymicorum opinionibus contaminari conquerentur. Contrà ægrè Chymici nonnulli ferent, quòd non omnes Paracelsi opiniones pro oraculis habui, & quòd studiosam iuuentutem à Pseudochymicorum absurdissimis & portentosis opinionibus dehordatus sum. Verùm quid aliud facerem, qui vnicum scopũ, veritatem præfixam habui, & tantum quid diceretur, spectaui, veritatemque omnibus autoritatibus posthabui? In quo exemplum Aristotelis sequendum mihi proposui, qui, lib. 1. Ethic. c. 6. Platonicam reiecturus sententiam, Præstat, inquit, atque adeò oportet etiam ita veritati nos addictos esse, vt pre illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere nõ dubitemus; iisdemque monitum Galeni, qui censet, vt is, qui solidam eruditionem sibi comparaturus est, à teneris summo veritatis amore teneatur, seu, vt ipse loquitur, ἀληθείας ἐρωτικὴν μανίαν, ὥσπερ ἐνθουσιῶν, habeat, tum dies noctesque contendat, vt ea, quæ à clarissimis veterum tradita sunt, cognoscat: in hoc tamen non acquiescat. Iubet enim porrò, ea, quæ cognouit, κρίνειν καὶ βασανίζειν χρόνῳ παμπόλλῳ, καὶ σκοπεῖν, πόσα μὲν ὁμολογεῖ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις, πόσα δὲ διαφέρεται. καὶ οὕτως τὰ μὲν αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἀποστρέφεσθαι. Quandquam verò hoc mihi non polliceri possum, me vbique veritatem quam sectatus sum, assecutum esse; sed potius eo fine ea proposui, vt & alios ad veritatis inuestigationem inuitarem: tamen, vt rectè Galenus lib. de vsu respir. cap. 1. habet: πολυπόθητόν τε καὶ ζητητέον τὸ ἀληθές. εἰ γὰρ καὶ μὴ τυχόμεν αὐτοῦ πάντως· ἀλλὰ τοι πλησιέστερον, ἢ νῦν ἐσμέν, ἀφιξόμεθα. Audendum est, & veritas inuestiganda, quam etiamsi non assequamur, omnino tamen propius, quàm nunc sumus, ad eam perueniemus. Quo verò ego animo ad scribendum accessi, eo vt alij ad legendum accedant, opto: Lectoremque candidum oro, vt iudices illos imitetur, qui post velum caussas cognoscebant, vt quid diceretur, audirent, quis diceret, non viderent; atque existimet, non hîc Aristotelis, Galeni, Paracelsi, sed Caij, Titij, Sempronij, vel alterius cuiuspiam dogmata ventilari, neque vllum hominem tam charum habeat, vt ei veritatem posthabendam putet. Quod facilè fiet, si nemo quicquam approbandum sibi proposuerit, nisi quod cum certissimis illis veritatis in rebus naturalibus & humanis κριτηρίοις, λόγῳ καὶ πείρᾳ, consenserit. Qui verò veram credit esse propositionem quampiam, ideò quòd Plato, Aristoteles, vel quiuis alius eã crediderit, nec aliã rationẽ & caussam inquirit: certè ingenio omni caret. Veritas enim non in ore eius, quid affirmat, sed in re ipsa, quæ explicatur, consistit. Et ex libris colligere, quæ prodiderũt Autores, lõgè est periculosissimũ. Rerũ ipsarũ cognitio vera è rebus ipsis est, vt Scalig. exerc. 104. l. 6. Qua in re eamẽ vtrinque peccari video.

Ex vna enim parte Aristotelicæ Philosophiæ sectatores quidam, vmbratilibus disputationibus, & in suo cerebro natis nonnunquam hypothesibus nimis confisi, quid in Rerum Natura fiat, non considerant, neque experientiam consulunt. Verùm non nostrum est, Naturæ leges præscribere; sed ex ipsa Naturâ Natura describenda. Negauit olim Antipodas Lactantius, & Philosophos, qui Antipodas statuunt, multis exagitat, de fals. Sapient. l. 4. c. 24. ineptosque esse putat, qui pendulos istos Antipodas, hominésque, quorum vestigia sunt superiora, quàm capita, esse credunt. Refert quoque Auentinus, Vigilium quendam, hominem eruditum, quòd homines vndique terræ globo circumfundi, & conuersis siue aduersis inter se pedibus stare, asseruisset, excommunicationis fulmen euitare non potuisse. Zacharias enim P. ad Bonifacium scripsit, vt Vigilium, tanquam hæreticum, ab Ecclesia depelleret, sacerdotioque deiiceret, nisi peruersam doctrinam missam facere vellet. Ita ratiunculis quibusdam Zonam torridã non habitari vmbratici quidam superiorum seculorum Doctores disputabant. Verùm quis iam iis fidem habeat; cùm Recentiores in suis Nauigationibus longè aliud experti sint? Eundem errorem in non paucis aliis à plurimis errari existimo, qui satis esse putant, si aliquid in antiquorum libris legerint, an verò eum re ipsa atque experientia consentiat, ne cogitant quidem. Verùm, vt rectè Scaliger, Exerc. 306. censet, Nihil infelicius iis ingeniis, quæ mordicùs sentiunt. Maiores nostros nihil ignorasse. Dies diem adhuc docet; & multa in lucem protrahuntur, quæ antiquis parum cognita fuerunt. Nimirum, vt Seneca ait, Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt; multum adhuc restat operis, multumq; restabit, nec vlli post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Πάντα χρόνος. Ideoque Zabarella, de propos. necess. lib. 2. cap. vlt. optat, vt temporibus nostris Philosophos habeamus, qui rerum naturas perscrutando philosopharentur, nec solùm verbis Aristotelis addicti, eáque sæpius perperam intelligentes, ad ea res ipsas accõmodare soliti essent, nil aliud quærentes, quàm quid dicat Aristoteles, neque aliunde, quàm ex ipsius verbis argumenta ad omniũ cognitionẽ & cõprobationẽ sumentes.

Contrà & ex altera parte peccant quidam Chymici, qui de rationibus, quibus sua dogmata probabilia reddant, parum sunt solliciti, sed audacissimè quidem & confidentissimè noua dogmata producunt plurima, eadem verò nullis rationibus probant; imò nec, an cum experientia consentiant, monstrant.

Ego quidem vt vtrumq; effugerem, & medio tutus irem, vnicèq; veritatem inquirerẽ, sedulò laboraui: quod verò vbique eã inuenerim, polliceri mihi non possum. Etenim, vt Galenus ait, χαλεπὸν ἐστὶν, ἄνθρωπον ὄντα μὴ διαμαρτάνειν ἐν πολλοῖς. Et vt exerc. 297. sect. 1. scribit, sapientum sententias oppugnare paratius est vnicuiq;, quàm suã tutò alienis cõmittere iudiciis. Ideóq; vt eiusdẽ Scalig. l. 1. de plantis, verbis vtar: laudẽ hîc nullam quærimus; culpa vacare volumus: quin enixè petimus atq; etiam oramus, vt vicissim absq; contentione, sed humanè atq; liberaliter vnuquisq; conferat in mediũ, quod habet, ad literariæ rei incrementũ. Nihil mihi potest esse beatius, quàm scire: discendũ verò, vt sciamus. Ego quidem sapientiæ ambitũ, tanquam animi nostri ærariũ quoddam semper iudicaui, id quod communia commemtationum nostrarum vectigalia inferenda censeo, sed proba; vnde sibi suum quisque in vsum sumat sine inuidia atque simultate. Vnum enim corpus sumus, vnusque spiritus huius corporis, qui à Deo profectus pro communi excubet vtilitate.

Age ergo, Lector beneuole, hoc agamus, vt seposita omni autoritate & sectarum studio, & anteceptis opinionibus valere iussis, nullo litigandi studio ducti, sed, vt inter bonos bene agier oportet, sine calumniis, sine conuitiis, animis vtrinq; studiorũ cõmunitate & veritatis inuestigandæ amore, eodemq; iuuãdi, & de humano genere bene merendi studio cõciliati, & deuinctis, iunctas vires ad artem medicam propagandam & amplificandam, infestósq; humanæ sanitatis hostes, morbos, expugnandos & euertendos conferamus. Id quod feliciter fieri atq; euenire Deus Ter Opt. Max. iubeat. VVittebergæ, Calend. Ian. Anno Christ. 1619.

DE CHYMICORVM CVM ARISTOTELICIS & Galenicis consensu ac dissensu.

CAPVT I.

De Natura Chymiæ.

Chymia nomen vnde. CHEMIÆ, Chymiæ, seu cum Arabico articulo Alchymiæ, vel Alkymiæ vox vnde sit deducta, alij aliter sentiunt. Alij Chymiam ἀπὸ τοῦ χύειν vel χύσεως, seu ἀπὸ τῶν χυμῶν dictã existimãt; quod scilicet metalla dura visceribus terræ effossa, liquare, & fundere primùm docuerit. Alij χημίαν nominant, quasi, vt quidam volunt, artem Ægyptiam. Cum enim, vt refert Plutarchus, *in libro de Iside & Osiride*, Ægyptus à Sacerdotibus Sacra lingua Chemia appellaretur; aut, vt est apud Herodotum, in Ægypto oppidum quoddam vetustum, Chemis nominaretur; hinc Chemiam, quasi artem Ægyptiam, in Ægypto scilicet primo seu inuentam seu excultam, dictam putant. Alij à quodam Alchymo, seu inuentore seu cultore huius artis, dictam existimant: sed sine fundamento; imò imperitè. Cum enim ab aliis ars hæc Chemia & Chymia appelletur, ex Arabica lingua articulum, AL, accessisse facilè patet. Alij Halchemiam, quasi salis fusoriam dictam putant, sed etiam eadem de caussa ineptè. Cœlius Rhodiginus, *Antiquar. lection. libr. 7. c. 2.* Archymiã, quasi ἀργύρου χυμίαν nominat. Verum cum nondum satis constet, an vox hæc Græca vel Arabica aut Ægyptia sit, de eius deriuatione non multum laborandum.

Spagyria. Paracelsus & alij recentiores *Spagyriam*, nominant; quæ appellatio forsan ἀπὸ τοῦ σπᾶν, quod est, diuellere, & ἀγείρειν, cõgregare, deducta est, quasi artẽ corpora naturalia dissoluendi atque iterum cõponendi, dicas.

Philosophia pro Chymia. Sũt, qui arti huic Philosophię nomen κατ' ἐξοχὴν, sed nimis arroganter atque insolenter, attribuunt: Vulgatumq; iam est apud Chymicos, eos inprimis, qui circa artificium aurum conficiendi occupatur, *Philosophos, Philosophorum filios*, & libros hac de re scriptos, *Libros Philosophorum appellare*. Atque hinc liber, in quem multorum de χρυσοποιίᾳ sententiæ collectæ sunt, *Turba Philosophorum* inscribitur.

Ars Hermetica. Appellatur & *ars Hermetica*, ab Hermete, de quo postea dicetur, vbi de Inuentoribus & cultoribus Chymiæ agetur: & in ipsa arte ab eodem *vas Hermetis* & *sigillum Hermetis*, atq; alia denominantur.

Ars perfecti Magisterii. Ab officiis tandem & quibusdam eius operibus appellatur *ars perfecti Magisterii, ars segregatoria, separatoria, destillatoria*, vnde vulgò sæpè idem est Destillator & Alchymista.

Chymiæ Finis. Verùm ne in vocabulis & nominibus diutiùs immoremur, rem ipsam videamus, & quid Chymia sit, inuestigemus. Cũ verò disciplinarũ distinctio ex fine petatur, primò quis *Chymiæ finis* sit, videamus. Finẽ autẽ Inuentio Chymiæ nobis mõstrat. Chymiæ inueniendæ & excolendæ occasionem præbuerunt Metallurgi. Hic enim primò non solum qua ratione metalla fundi & ab alienis, quibus admista effodiuntur, corporibus separari possint, inuenerunt: sed etiã cum aurum inter metalla nobilissimum esse animaduerterent, spem ignobiliora in id transmutandi conceperunt. Et cum, quod in Chymia fieri solet, vsus atq; operationes semper aliquid adportent noui, destillationes atq; alias separationes vegetabilib. quoq; applicare, & viã medicamenta artificiosius præparãdi aperire cœperunt: vt sic totius Chymiæ ambitus metallorũ elaboratione & medicamentorũ præparatione cõcludatur. Ac si primum istam Chymiæ inuentionem spectemus, etiam Metallurgi Chymici nomine cõplectendi essent. Verũ cũ artificiũ illud metalla effodiendi, fundendi, à scotiis suis separandi, probandi, & similia agendi, vulgatius & vilius sit, quàm vt splendidum hoc nomẽ sustinere posse videatur: vsus ferè obtinuit, vt non quiuis sine discrimine, qui circa metalla & mineralia occupantur, & seruiles operas in iis præstant, hodie Chymici appellantur: sed ij solũ, qui metalla viliora in aurum & argentum transmutare conantur; vel vtilia medicamenta ex metallis & mineralibus elaborant, vt & qui ex vegetalibus artificiosè idem præstant. Chymici quinam. Neque enim, quod nonnulli opinantur, circa metalla & mineralia tantum versatur Chymicus: sed etiam copiosam, in qua artem suam exercceat, materiã vegetabilia & animalia suppeditant. Atque ita circa omnia corpora naturalia composita Chymicus versatur. Chymicus circa quid versetur.

Quomodo autem circa corpora naturalia Chymicus versetur, iam dispiciendum est. Qui purum ab impuro separandi artem Chymiam dicunt, nimis generaliter loqui videntur. Dum enim ῥιζοτόμος vel Pharmacopœus radices à sordibus purgat, easdem lauat, dum despumat, colat, succos exprimit, & nihil præterea agit, Chymicum agere non dicitur. Nã etsi & ista Chymico non omittenda sint: tamen in vulgaribus istis operationibus industria eius non terminatur & subsistit, sed amplius quid agit, & non saltem externas impuritates, & foris adhærẽtes sordes remouet; sed ad interiora penetrat, & corpora naturalia cõposita seu cõcreta in ea, è quib. naturaliter cõstãt, dissoluit, eorũque partes separat, vtile ab inutili secernit, singula purificat, alterat, perficit, & exaltat, & omnino efficacissima reddit, eaque iterũ, si opus sit, coniungit, & cõponit. Nonnunquã enim non solùm partium singularũ vires seorsim, sed totius cõpositi requiruntur. Imò est, cũ è plurib. naturalibus corporibus vires coniunctæ requiruntur, quæ idcirco Chymicus artificiosè resoluere & iterum componere docet. Et aliàs etiam sæpe ad actiones Chymicas perficiendas plurimarum rerum permistio est necessaria. Ita ad metallorum & aliorum corporum solutiones Aquæ soluentes è pluribus componuntur. Quæ & similia si ad propria operа Chymiæ pertinere aliqui non videntur: pertinẽt certè ad organa & instrumenta, quæ quælibet ars sibi parat & fabricat. Quomodo circa corpora naturalia versetur Chymicus.

Ex quibus manifestum euadit, qui Chymiæ finis sit. *Chymiæ* nimirũ *finis duplex* est: *Internus & Externus. Internus finis* est, cui' opere perfecto operatio de- Chymiæ finis duplex. Internus.

finit. Et Chymię finis internus est, corpora naturalia cõposita in ea, ex quibus constituuntur, resoluere, purificare, alterare, exaltare, atq; omnino ita elaborare, vt vel partes omnes seorsim & singulæ, vel iterum coniunctæ & cõpositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad vsus in vita humana necessarios aptissimę sint, & seu Medico, seu illis, qui in metamorphosi metallorum occupantur, vtilia adminicula præstent.

Chymia per se est ars.

Huius finis respectu Chymia per se ars est, à medicina seiuncta, vtpote quæ non solum Medico, sed etiã aliis artibus vtilem operã præstat, & multis virę vsibus inseruit. Chymicus nimirũ parat aquas, Spiritus, Olea, Sales, Flores, præcipitata & alia, quibus diuersi artifices vti possũt. Quia tamen operas suas plerumque ad certum finem & artem dirigit Chymicus, ad eam redigitur.

Hic enim finis subdiuiditur, & quasi duas partes habet Vel enim Chymicus omnes suas operationes eò dirigit, vt quicquid parat, metallorum transinutationi inseruiat, vel Medicinæ suam operam dicat. Quatenus Medico sõlũ inseruire cupit Chymicus, & præparationibus ingeniosis ac subtilioribus, quã aliàs fieri solet, efficacia & vtilia ad sanandum Medico instrumenta suppeditat, vel peculiarem artem non constituit, vel certè, quod artis suæ est, ad Pharmacopœiam applicat.

Chymicus & Pharmacopœus in quo conueniant & differant.

Atque ita Chymicus hoc modo consideratus, & pharmacopœus nõ differunt; cum vnũ vtriq; sit propositum: aut certè si inter eos aliquod est discrimẽ, valdè erit exiguum. Atque hoc respectu Chymia ad medicinam redigitur, & ad φαρμακευτικὴν pertinet. Et licet hodie plerique, qui medicamenta præparant, Medici non sint; ipsa tamen pharmacopœia ad Medicinam pertinet, & Medicus pharmacopœis, vt ministris, vtitur. Et hoc modo Chymicus etiam, quatenus scilicet habitu Medicinæ destituitur, ac solum medicamentis pręparandis occupatur, Medici minister est. Director verò tum atque ἀρχιτέκτων huius artis est Medicus, qui non solum simplicium medicamentorũ, ex plantis, mineralibus, metallis atq; animalibus peritorum notitiam habet, & quid in quolibet medicamento vtile, quid inutile sit nouit; sed etiam vltimum pręparationis vsum, nimirum Medicinam, cognitam & perspectam habet, & propterea rectissimè mõstrare potest, quomodo quodlibet medicamentum præparari possit, vt, saluis manentibus viribus, quæ expetuntur, & impuritatibus omnibus separatis, medicamentum efficacissimũ, vtilissimum, & tutissimum præparetur. Hoc enim nisi fiat, & quo fine quidlibet agatur, præcognitum habeatur; sed, quod nõ rarò Empirici faciunt, quodcũque fortuitò in operationibus Chymicis natum & oblatũ pro medicamento arripiatur, noxia potius & damnosa, quam vtilis erit Chymia. Vt autẽ Medicus sit Director, Chymicus minister: ita res suas cõparare debet Medicus, ne chymicarũ operationũ ipse ignarus sit. Aliàs enim, etsi Medicus à ministro discere debet, eo ipso minister fit Dominus & Doctor. Ipse verò Medicus, si medicamenta Chymica præparat, Chymici nomen adsumit; sicut dum ipse vulnera, vlcera, fracturas & luxationes tractat, Cheirurgus appellatur. Neque dum seu Cheirurgiam seu Pharmacopœiam tractat, aliquid extra suæ artis limites agit, sed quod suæ artis est, exsequitur, vt suo loco dicetur.

Chymia finis externus duplex. Metallorum trãsmutatio.

Externus verò finis atque vsus Chymiæ duplex est: vel enim ad Metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendũ & sanitatem corporis humani adserendã, dirigitur. Priorem vsum & finem Chymię si spectes, quatenus nimirum eius beneficio metalla ignobiliora in nobiliora mutantur, etiam peculiarem ab aliis artibus distinctam artem parit. Neq; enim vlla alia ars datur, quæ id promittat. Atque appellatur sæpe hęc ars κατ' ἐξοχὴν *Alchymia, ars magni Magisterij, Magisterium sapientum, Hermetis ars.* Quia tamen nonnulli statuunt, scopom præcipuum huius artis non esse aurũ conficere; sed sanitatem corporis humani conseruare, lapidemque, quem appellant Philosophicum, nõ solum metalla imperfecta, sed & corpus humanum perficere, atque hunc finem potiùs, quàm aurificium spectari. Si hoc, de quo suo loco videtur, ita se haber, Chymia peculiarem artem non constitueret, sed vt mox dicetur, ad medicinam pertineret, & medicinæ summa perfectio esset.

Medicamentorum præparatio.

Quantum enim ad alterum finem externũ, Vsus, & medicamentorum à Chymico præpararorum ad sanãdum applicatio, solius medici est; & qui habitu medicinæ instructus, medicamentis Chymicis, seu à se seu ab alio paratis, vtitur, nomen Chymici deponit, & medici personã adsumit; qui, si ob peculiaria & vulgatis nobiliora, quibus vtitur, medicamenta, nominis aliquam prærogatiuam habere velit, χυμιατρὸς & medicina talibus medicamentis instructa χυμιατρεία appellari potest. Et *Chymiatria* hoc modo summa quasi medicinæ perfectio erit, & nobilissimus per medicamenta Chymica medicinam faciendi modus. Et differentia inter medicum simpliciter ita dictum, & Chymiatrum saltem hæc erit, quod ille frequenter integris, siue simplicibus, siue inde mistis & cõpositis medicamentis, vtitur, & coctione aut infusione atq; aliis vulgatibus modis medicamenta ad vsum præparat: χυμιατρὸς verò simpliciũ vires & virium causas diligentius considerans ac perpendens, atque actiones nõ semper à totius formã pendere, sed sæpè in vnius medicamenti integri corpore diuersas vires in diuersis partibus esse animaduertens, artificiosè illas seiungit, seiunctasque & nulla contrariorum admixtione impeditas exhibet, vel etiam cum aliis, prout opus est, componit. Atque hoc modo Chymia si consideretur, nouã medicinam non parit. Neque sat causæ habent hodie quidam, vt vtriusque medicinæ Doctores audire cupiant.

Chymiatria.

Verum ab istis, quæ diximus, sunt qui dissentiant. Quidam enim nec illam quidem, quã ei cõcessimus, ex artificiosiore medicamentorũ præparatione Chymiatriæ prærogatiuam concedunt: alij contra, tam angustis terminis Chymiam nõ concludendam, sed longè latius extendendam putant.

An præparationes Chymicæ sint nouæ.

Sunt enim quidam, qui nec in ipsis præparationibus aliquod inter vulgarem Medicinã & chymiatriam discrimen agnoscunt, omnesq; præparationes, quibus hodie Chymici vtuntur, & quibus à vulgaribus pharmacopœis discernũtur, antiquis medicis & pharmacopœis cognitas fuisse existimant. Vt de vulgaribus medicamentorum præparationibus, Tritura, Limatura, Vstione, Lotione, Maceratione, Coitura, & similibus nihil dicamus, quę omnibus medicamenta præparaturis necessariæ sunt: etiam eas, quæ Chymici sibi proprias vendicant, digestiones, sublimationes, destillationes calcinationes, reuerberationes, extractiones, & similes antiquis nõ ignotas fuisse probare conãtur. Equidem non negamus, antiquos etiam quandam harum operatioonum notitiam habuisse. Nam Acopa medicamenta diutius macerando componere docet Galenus, 7. *de cõp. med. sec. gen. cap.* 11. *& seqq.* Et Theriacam, antequam in vsum venit, longa fermentatione perfici, notissimũ est. Χαλκοῦ ἄνθος, flos cupri quomodo per sublimationem fiat, Galeno ignotum non fuit. De Cadmia non solum natiua, sed & artificiosa, eaq; triplici, ex Cupri, argenti venis & pytite, *lib. 9. de simplic. medic. facult.* agit. Et ipsam sublimationem per τὴν εἰς ὕψος ἀναφορὰν describit. Et, *eodem in libro*, in Pompholygos præparatione sublimationẽ manifestè declarat. Quomodo Hydrargyrus sublimatiòne fiat, docet

Dio

Dioſcor *lib. 3. cap. 64. In fictili, inquit, patinâ ferream, habentem concham, Cinnabaris conjicitur; poſtea verò ἄμβικα ſiue ollam imponunt, & luto circumlinunt, carbonéſque ſubtus accedunt, qua Calici ſiue Alembico poſtea fuligo inhæſit, deraſa refrigerataque Hydrargyrus eſt.*

Ex quo loco hoc obiter notandum, Alembici vocabulum ab Arabibus à Græco ἄμβιξ deſumtum eſſe. Si enim ad vocem ἄμβικα addatur Arabicus articulus, Al, fit *Alembicus*. Et vocem ἄμβικα non quamlicet ollam; ſed proprium artis huius inſtrumentum ſignificare, ex eo patet, quod apud alios Scriptores Græcos iſta vox ita obuia non eſt.

Ita deſtillationes antiquis non ignotas fuiſſe exiſtimant. De quo quidem cum nemine contendero, parua tamen eius rei indicia apud antiquos exſtant. Nam quod Hippocrates, *de flatibus* ſcribit, & antiquis aliis ignotû non fuit, ebullientis aquæ vaporem eleuatum, ſi ad ſolidum quiddam impingat, craſſeſcere & condenſari, guttáſq; inde decidere, non magni momenti eſt. Nam hoc etiam Balneatoribus notum eſt: nec tamen ſunt Chymici. Ex appellationibus quoque καταστάγμα & ῥοδόσταγμα & ῥοδοστάγμαλον, quæ apud Galenum & alios medicos Græcos occurrunt, vix aliquid ſolidi deduci poteſt. Nam, vt Paulus Ægineta, *lib. 7. de remed. c. 15.* docet, ῥοδόσταγμα ex roſarum vnguibus & melle fiebat: atque ita non erat Aqua Roſarum ſtillatitia: niſi id aliunde probetur. Hoc etſi alicuius momenti eſſe videtur, quod Ariſtoteles 4. *Meteor c. 9.* ſcribit; Vinû flâmam emittere, atq; id non de vino integro, ſed de ſpiritu vini alicuius interpretari poſſe videatur: tamē nec id alicuius roboris eſt. Familiare n. eſt hodie etiâ Saxonibus, vinû calefactû incendere, ſaccharo & aromatibus condire, potúmque ita delicatum conficere.

Verum enim verò etſi rudimenta quædam huius artis apud Græcos (nam Arabes maiorem eius habuiſſe notitiam, dubium non eſt) habeantur: tamen ea talia non ſunt, vt propterea ipſis Chymiam ita notam fuiſſe, ſicut hodie eſt, dicere poſſimus. Et ferè quicquid habuerunt eius notitiæ, eam ex Metallurgis habuerunt, vt apud Galen. *in lib. de Simpl. med. facult.* & Dioſcoridem videre eſt. Nondum verò à Metallurgorum fornacibus & Chymicorum ergaſteriis in medicorum officinas tum deducta fuit Chymia. Neque enim, ſi vi ignis aliquid in altû attolli dicatur; aut ſi ſtillicidij vel καταστάγμα fiat mentio, illa artificioſa Chymica per ſua inſtrumēta inſtituta erit deſtillatio. Atq; ita viris doctis, qui in Chymia hodie excolenda & arte Medica per eam exornanda & amplificanda laborarunt, laudem meritam non inuidemus, & aliquid ornamenti & adiumenti Medicinæ veteri ex Chymia acceſſiſſe, libenter fatemur.

An Chymia parlat noſtrâ Philoſophiam & Medicinam. Sunt ex altera parte alij, qui limites Chymiæ adhuc latius extendere conantur, & per Chymiā nouā Philoſophiam & Medicinam condere tentant. Etſi enim antiqui Chymici, ſiue circa medicamēta præparanda, ſiue circa metamorphoſin metallorû occuparentur, in principia nō inquiſiuerint, ſed Hippocratis, Galeni, & Ariſtotelis doctrinā cōteti fuerint; cum noua medicamenta nouam Medicinam nō parere ſcirent: recentiores tamen, inprimis Paracelſus, limites Chymiæ latius extendere conantur, neque ſolâ medicamentorū præparatione artificioſiore ſe à Galenicis diſcerni patiuntur, ſed iidē de principiis quoque diſputare præſumunt, & in omnibus ferè Philoſophiæ & Medicinæ partibus noua dogmata inuehere laborant.

Sed ſciendum, de principiis diſputare, non eſſe Chymici, quâ Chymicus, ſed vel Medici, vel imprimis Philoſophi. Et Chymia nihil ad eam rem facit, niſi quod ſuis operationib. obſeruationes vel experimenta quædā ſuppeditat, è quibus poſtea vel Medicus vel Philoſophus ſuas concluſiones deducere poteſt. Si verò Chymici recentiores ſectam ſuam ab aliis diſcerni cupiunt cōmodius, nomine ab auctore quodam, Paracelſo vel alio indito, hoc facereut: aut ſi omninò Chymiæ nomine ab aliis Philoſophis & Medicis diſcerni cupiunt, id quidem facere poſſunt; modo aliis, qui eiuſdem ſectæ & ſententiæ non ſunt, idem nomen non derogent.

Chimicus circa quid verſatur. Atque ex his, quæ de fine Chymiæ diximus, manifeſtū quoque euadit, *circa quid verſetur Chymicus*. Si enim internus finis Chymiæ cōſideretur, circa omnia naturalia corpora concreta, quæ reſoluenda, purificanda & elaborāda artificioſè, occupatur. Si verò externi finis & quidem prioris reſpectu conſideretur, ſolum circa meralla, quorum ſcilicet tranſmutatione ſibi habet propoſitam, verſatur. Alterius verò finis reſpectu, nō ſolū circa metalla; ſed circa omnia corpora naturalia, quæ medicamēti vtilis & efficacis loco eſſe poſſunt, occupatur; ſiue è mineraliū & metallorū, ſiue vegetabilium ſiue animalium familia ſint.

Cum ergò, quæ hactenus de Chymiæ fine dicta ſunt, ita ſe habeant, & Chymiæ finis opus ſit, ex. gr. Oleum, Spiritus, Aqua deſtillata, Sal &c. Artem eſſe inde facilè colligitur; habitum ſcilicet μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικόν, vt definit Ariſtoteles, *6. Eth. Nic. cap. 4.* Et cum ars ſit Chymia, quæ, vt idem Ariſtoteles, 1. *Mag. Mor. cap. vlt.* docet, περὶ ποίησιν καὶ τὰ ποιητὰ verſatur, Scientia eſſe non poteſt, quæ, vt *ibidem* tradit Ariſtoteles, περὶ μετ᾽ ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν. Neque enim Alchymia circa res naturales verſatur, vt eas ſolum cognoſcat; ſed aliquid ex iis efficiat. Et licet habeat ſua principia & concluſiones, ſecundum quas in operando progreditur: non tamen ideo eſt Scientia, ſed hoc ipſo eſt ἕξις μετὰ λόγου ποιητική ſiue Ars. Multo minus circa rerum naturalium cauſſas & principia inueſtiganda Chymia verſatur, & proinde nō ſatis propriè nec ſatis cautè loquitur Iſraël Harvetus *demonſtrat. veritat. Chymic. ſect. 1. c. 1.* dum Alchymiam Scientiam dicit, quæ non ſolum medicamentorū præparationē doceat, verum & eorum cæterorúmq; naturalium corporum cauſſas, partes & affectiones inquirat, humanóque generi medeatur, & quæ meritò inter Philoſophiæ partes numeranda ſit. *Chymia non eſt ſcientia.* Habitus enim diuerſos & diuerſas diſciplinas confundit. Neque Chymia, ſi humano corpori mederetur, Philoſophiæ pars eſſet. *Chymicus nō medetur.* Verum, vt dictū, Chymicus non mederetur, ſed qui medicamētis Chymicè, ſiue à ſe ſiue ab alio, præparatis, vtitur, id facit, non vt Chymicus, ſed vt Medicus. Neque Chymia, quā talis, cauſſas & affectiones corporis naturalis inueſtigat, ſed qui id agit, Phyſicus eſt; licet Chymicis obſeruationibus & experimentis vtatur. Sicut qui de ventorū natura, cauſſis & differentiis, vel de magnete diſputat, vel affluxu & refluxu maris, etſi à nautis obſeruationes petat, id agit, non vt nauta, ſed vt Phyſicus. *Chymicus quid conferat ad Phyſicam.* Ideoque licèt ad naturæ obſcuritatem inueſtigandam ſummoperè vtilis ſit Chymia; adeò, vt vix quemquam excellere hodiè in hoc genere poſſe putem, qui non artis huius cognitionem habeat: tamen qui illis Chymicis adminiculis ad contemplandas res naturales vtitur, non amplius Chymicus eſt, ſed Phyſicus.

Chymia non eſt Phyſicæ pars, nec ei ſubalternatur. Ideoque Chymia nec Phyſicæ pars eſt, nec ſubalternatur Phyſicæ, vt Rulandus, *Progymnaſ. Chymic. quæſt. 1.* ſtatuit. Licet enim circa idem cum Phyſico ſubiectum, corpus ſcilicet naturale, verſetur Chymicus: quia tamen modus tractādi, id quod ipſe negare nō poteſt, longè diuerſiſſimus eſt à Phyſica tractatione: nec pars Phyſicę Chymia erit, nec ei ſubalternabitur: niſi quis etiam artes fabriles, quæ circa corpora naturalia, ferrū, ligna, lapides verſātur Phyſicæ ſubalternatas eſſe ſtatuere velit. Ex quibus manifeſtum euadit, quid de iis ſentiendum ſit, qui poſtquā aliquā operationū Chymicarum cognitionem

nem consecuti sunt, omnes Philosophos & Medicos præ se contemnunt. Operationum Chymicarum peritia sola nec Philosophũ nec Medicum facit. Atque assequuntur eã sæpè non ita longo tẽporis spatio etiam idiotæ, inprimis si magnatum vel aliorum sumtibus, qui in hoc artis genere omninò necessarij sunt, & quos tolerare non cuiusuis priuati est, adiuuentur. Atq; tales operarij Chymici semper fuerũt & hodie sunt plurimi: integro verò seculo vix vnus & alter fuit; qui in operationum Chymicarum caussis reddendis, principiisque Chymicis declarandis, & in morborum caussis, & facultatib. medicamentorum ad ea reducendis aliquid laude dignum præstiterit. Et plus ingenij ad hoc requiritur, quã in quibusuis operariis Chymicis inuenitur.

Hoc tamen hic monendum est, cum Chymici recentiores etiam de principiis disputare præsumant, nos illorum ductum in hac de Chymia tractatione sæpe sequi necesse habebimus, neque semper intra artis limites nos continere poterimus, sed nunc Physici, nunc Medici persona induenda erit.

Chymia quid

Ex quibus omnibus *quid Chymia* sit, colligi potest. Est nimirũ ars corpora naturalia composita sine concreta in ea, è quibus naturaliter constant, resoluendi, resolutaq; pura & viribus validissima reddendi, vt vtilia Medico præbeant remedia, vel metallorũ perfectionib. & transmutationibus inseruiant. Ideoque operationes illæ Sophisticæ, quib. metalla ignobiliora Auri & Argenti colore tingunrur, honestã Chymiæ appellatione dignãdæ vix sunt, sed vel matæotechniæ vel cacotechniæ sũt; vel omninò Metallurgiæ, non Chymiæ propriæ: in quibus tamen tentandi & explorandi varia gratia etiam Chymicus aliquid agere potest; nobilioris tamen finis gratiã. Nec illi Chymicorũ nomine digni, qui quid & quo fine agant, nesciunt; sed periclitando, sine omni ratione, sumtus & ætatem perdunt, & vt ille aiebat,

Quærunt, inueniunt Nihil, inuentumque requirunt.

CAPVT II.

De Veritate & Dignitate Chymiæ.

Chymia Physico vtilis.

ETsi verò Chymia ipsa nec de Rerum natura disputet, nec medeatur: tamen & Physico mulra arcana patefacit, ac vtiles obseruationes suggerit; & Medico efficacia Medicamenta suppeditat: vnde dignitas & vtilitas eius facilè elucescit. Monendum enim hîc; vt ij, qui solidã sibi Physicæ & Medicinæ cognitionem cõparare cupiunt, non generalib. illis, qnod hodiè plurimi faciunt, subsistant, sed ad specialia descendant, & ipsam rerum naturam penitiùs paulò intueantur: ita enim in ea amplissimos diuinæ sapientiæ thesauros absconditos esse animaduertent. Nam qui ἐκ βίβλου κυβερνῆται ipsam rerum contemplationem & inspectionem negligunt, domique conclusi, quibùsdã hypothesibus nixi, naturæ leges præscribunt, illi nunquam ad naturæ addita penetrabunt, nec maiestatem & admirabilitatem illã Naturæ adspicient. Præterea & hoc cauendũ, ne Experientiæ ratio temerè prejudicet, sed primò danda opera, vt de re per experientiam constet, postea eiusdem rationes inquirantur. Qua in re à multis, hodie vulgò peccatur, qui caussas rerum quarundam conantur, de quib. tamen an sint, nondum certò constat.

Experientia Physico necessaria.

Chymiæ veritas & dignitas.

Sed vt de veritate, dignitate & vtilitate Chymiæ dicamus; cũ ea duos scopos sibi habeat propositos, vel metalla transmutare, vel vtilia & efficacia medicamenta præparare, vtriusq; respectu laudẽ suam meretur, dignitatemq; tuetur Chymia. Etsi n. è recentiorib. quidam Chymiæ hostes Chymiam præstigatricem, Diaboli inuentũ, culinã Dæmonum, esse dicant; & Chymicos à Magistratu suppliciis coercendos censeant: tamen longè aliter de ea viri eruditi, quibus animus præconceptis opinionibus obfuscatus non est, sentiunt.

An metalla transmutari possint.

Et primò quidem metamorphosin metallorum quod attinet; de ea prolixè, inprimis cum Medicinæ propriã non sit, in partem vtramuis disputare operæ pretiũ esse nõ putamus; cùm experientiæ repugnare hominis sit pertinacis, & vt Aristoteles rectè, 8. *Physic.* censet, *quarere rationes & dimittere sensus, infirmitas quadam mentis sit*. Ex cinerib. vitrum fieri hodie notissimum est: de quo si experientia nõ constaret, cui id rationibus facilè persuaderi posset, aut quid contradici non posset?

Historia trãsmutationis metallorum.

Metalla autem transmutari toties hodie experientia comprobatum est, vt dispntanda de eo frustra tẽpus teratur. In Vngaria ad oppidum Smolnitiũ, in monte Carpatho, fõtes sunt, in quos ferrum coniectũ in cuprum optimæ notę vertitur. Idem fit hodie Goslariæ. Neq; hoc saltem aquæ naturales præstant, sed & arte idem fieri potest. Ferro n. in aquã vitriolatam coniecto puluis rubeus adhærescit, qui igne fusus cuprum euadit. Ita Mercurium in plumbum verti docet Ioh. Rhenanus, *in dissertione pro Chymiæ veritate*, hoc modo: *Recipe cinerẽ plumbi vel lithargyrum vel miniũ, affunde phlegma aceti, & per noctem maceretur. Postea in aqua forti dissolue Mercurium, in solutionẽ aliquot guttas illius aceti infunde, & cõfestim puluis ad fundum præcipitabitur, qui in igne reductus plumbum euadit.*

Ferrum in cuprum mutatur.

Mercurius in plumbum.

Cuprum ex ferro est verũ cuprum.

Er propterea ἀῤῥωστίᾳ διανοίας laborat Nic. Guibertus, Lorharingus Medicus, qni nihilominus ista in dubiũ vocare, & tot experientiis tota Europa notissimis conuictus etiã de transmutatione ferri in cuprũ scribere audet; *Id apud alios semidoctos* (tales scilicet sũt, si Guiberto credimus, Agricola, VVernerus, Marhesius & alij) *fidem inuenisse: mistionem quidem esse & temperaturam satis exactam, quæ dederit mendacio locum, non esse formæ mutationem. Qui si ad examen iudicii & rationis prius hoc reuocassent, lõgè aliter sensissent.* Quasi per totum Imperiũ Romanũ, fide publica, omniũque artificum & Docimastarum consensu non esset notissimum, cuprum illud genuinum esse, imò eo, quod multis in locis è terra effoditur, præstantius; & Guiberto, nescio quas ratiunculas in contratium afferenti, plus quàm tot artificum censuræ & non vnius seculi experientiæ fidei habendũ, & vmbratilis ad pulpirum speculatio experientiæ tot artificũ præferenda sit, *Homine imperito nihil est ineptius*. Qua de re pulchrè Lucianus, *in Hermotimo.*

Experientia magnificãda.

Si quispiam fortassè illorum interrogaret, Dic mihi, inquiens, ô Lycine, si quis Æthiops, qui nunquam alios homines conspexisset, quales nos sumus, propterea quod nunquam peregrè extra patriam profectus sit, in quadam concione & conuentu Æthiopum pertinaciter affirmaret, diceretq; nusquam gentium homines albos aut flauos reperiri, nusquam vllius alterius coloris, quàm nigros: nunquid fidem aliis dictis suis faceret? Diceret autem ad illum quispiam ex seniorib. Æthiopibus: Tu verò vnde hæc cognita explorataque affirmas audacissimè? Neq; enim vnquam à nobis suscepta ad exteros populos profectione peregrinatus es. Neq; per Iouem, qualiter apud exteras nationes sint, vnquam peruestigasti, aut præsens oculorum testimonio didicisti.

An ferrum mutetur in cuprum. Aqua in quibus ferrum mutatur in cuprum.

[Equidem suprà scripsi, ferrum in cuprum mutati, & in Vngaria, ad oppidum Snolnitium, in mõte Carpatho, fontes esse, in quos ferrum coniectum in cuprum vertatur. Idem Goslariæ fieri; vt & arte, ferro in aquam vitriolam coniecto, fieri posse. Idem fieri in moute Cunticensi, docuit Iohan. Mattheus, *in Sarepta, com.* 3. & propugnanit Lazarus Ezlerus, *lib.* 3. *de re metall.* Neque dum mutationem metallorum omnem nego. Verùm quia illa per aquas Vitriolatas ferri in cuprum mutatio suspecta nonnihil

hil est; at verò Aristoteles, 1. *ethic. cap. 6.* scripsit, ita nos oportere veritati addictus esse, vt præ illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere nō dubitemus; nec ego, quæ hîc occurrūt, dubia in fraudem veritatis dissimulare, sed cuilibet perpendenda proponere volui. Videtur nimirum probabile, ferrum in æs non mutari, sed æs ex aquis vitriolatis saltem separari, ferri beneficio. Dictum enim est alibi, omne Vitriolum aliquid æris seu cupri in se continere, quod per aquas salsas per venas cupri fluentes solutum est. Idque patet ex eo, quòd per ferrum ex aquis vitriolatis, seu naturalibus, seu artificialibus, non plus cupri fit, quàm ex Vitrioli in se continent; vnde etiam ex vno Vitriolo plus cupri prouenit, quàm ex alio, v. g. Vngaricum plus cupri suppeditat, quàm Goslatiense. Equidem in aquis vitriolatis ferrum dissoluitur, & in fundo cuprum repetitur: verùm id non ex ferro generatur, sed saltem beneficio ferri præcipitatur, eodem modo, vt dum laminæ cupri in solutionem argenti immittuntur, equidem beneficio cupri argentum ab aqua forti solutum præcipitatur, nihil verò cupri in argentum mutatur. Nimirum dum cuprum in aqua salsa solutum est, si iniiciatur ferrum, tum sal illud, quod est in aqua, etiam ferrum soluere conatur, & aggreditur, atque ita in atomos cupri, cum quibus se vniuit, deserit, quæ à sale derelictæ, ad fundum descendunt, quod præcipitari dicitur. Qua de re videantur, quæ in Institut. *lib. 5. part. 3. sect. 4. c. 13.* & *Hypomn. phys. 1. cap. 5.* de præcipitatione dicta sūt.

Ferrum non mutatur in cuprum.

Probatur experientia. Qui huius rei periculum facere velit, recipiat cupri puri ℥ j. eámque soluat in aqua ex Vitriolo & sale communi facta: in solutionem illam, quæ coloris cærulei erit, iniiciat laminas ferri ℥ ij. pondere. Stent in loco calido: tum laminæ ferri etiam soluentur, & aqua, quæ antea cærulea erat, alba euadet, & in fundo cupri puluis rubicundus inuenietur. Qui si aquâ edulcoretur & exsiccetur, tandémque igni, vt fluat, puluere ad fluxionem faciliorem idoneo addito, exponatur, & reducatur, ℥ j. cupri saltem, quantū scilicet solutum fuit, colligetur; aqua verò si euaporet, Vitriolū quoddā album ℥ ij. pondere, concrescet, quod ex ferro factum. Quā de re cuilibet experientiam consulere licet.]

An metalla reliqua in aurum mutari possint. Verùm cùm de metallorum reliquorum in aurum mutatione præcipuè lis fit, & circa hanc Chymia maximè occupetur, de ea aliquid dicendum. Etsi verò ea plurimis impossibilis videatur: testatur tamen contrarium experientia. Vt de antiquioribus, Arnoldo de Villa Noua, Raymundo Lullio & aliis nihil dicam, talia specimina nostrâ & Patrum memoriâ aliquot edita sunt, vt pertinacis sit, experientiæ tam certæ refragari. Quid Pharmacopola Taruisinus coram Senatu Veneto; quid Paracelsus, vt postea dicetur; quid ille Alexander Sidonius Scotus; quid Anshelmus Boëthius Cæsareus Medicus puluisculo, quem in libri antiqui assere confracto inuenerat, effecerit; quid Edoardus Kelleius Anglus, & alij præstiterint, fide digni testes, non auriti solùm, sed & oculati confirmant & eloquuntur. Qua de re videantur historiæ transmutationis metallicæ ab Evvaldo de Hoghelande descriptæ, & defensio Alchymiæ transmutatoriæ vtraque, ab Andrea Libauio Nicolao Guiberto opposita; VVolsgangus Dinheim de vniuersali medicina c. 4. Nicolai Barnaudi commentaria in ænigmaticum quoddam Epitaphium Bononiēse, Bernhardi Penotti præfatio Apologetica contra Guibertū, tractatui de denario Medico annexa. Vt iā Zvvingeri & aliorū, qui viuunt & nuper vixerūt, testimonia taceam.

Historia Auri Chymica arte facti.

Cum ergo de Experientia constet, operę precium non est, vt multū in rationibus in contrariū allatis laboremus. Et sunt ea fundamēta nō ita solida, vt refutari non queant, & ab Andrea Libauio *in defensione vtraque Chymiæ transmutatoriæ contra Guibertum*, & à Rulando, *in Progymnasmatibus Chymicis, quæst. 67.* & aliis satis refutata sunt.

Quomodo species transmutentur. Hoc præcipuè nonnullos monere solet, quod metalla, quę specie differunt, inter se transmutari non possunt. Verùm quid obstet, nō video. Forma quidē ferri in formam cupri, & plumbi in aurum nō vertitur; sed formâ ferri decedente formâ cupri, & formâ plumbi decedente auri forma introducitur. Et quidē inter metalla facilior est transmutatio; cū communem habeant materiam, atque inter ea, quæ symbolum habent, facilior fiat transmutatio. Et si hac de caussa metallorū transmutatio neganda esset, plurimæ aliæ rerum transmutationes negandæ essent. Vt iam de Elementorum transmutatione nihil dicam: triticū & aliæ plantæ in suo censu & sua forma sunt perfectæ species; nihilominus in chylum mutantur: Sanguini sua forma est, per quam est, quod est: nihilominus in carnem, os, membranam mutatur. Atque idem aliis etiam accidit, & vulgatissimum est, ex rebus in sua specie perfectis ad alias formas suscipiēdas dispositis alias res ab alio principio generari.

Absurdum quoque nonnullis videtur, quod tam breui temporis spacio metalla in aurū transmutari possint. Verum isti vim & potestatem spirituū ignorant, & Chymicarum operationum parum periti videntur. Quāta enim vis fulminis in metallā & alias res; quanta vis aquarū fortiū & regalium, & spirituū aliorum metallicorum, vt vel ex Bezoardici mineralis & auri fulminantis præparatione videre est?

Aurū Chymicum an sit verū aurū. Neque est, vt quis ad id confugiat, & aurum Chymicorum speciem quidem externam auri habere, non verò aurum verum esse dicat. Cùm enim formæ rerum nos lateant, & nulla alia via res cognoscendi & ab aliis discernendi detur, quam per propria accidētia: Aurum verò à Chymicis factum omnes auri proprietates habeat: pro vero auro omninò agnoscendum est. Sunt autem auri proprietates, esse coloris citrini, non sonorum, extensile sub malleo, ita vt eius vnica vncia, in bracteas diducta etiam decem terræ iugera tegere queat, & tertia pars grani eius trahi possit in fila 134. pedum, vt Cardanus, *de varietate rerū*, scribit, incorruptibile in aëre & aqua, ac tandem omnes probas sustinere; quarum Chymistæ & Decimastæ plures & exactissimas habent. Geber. *lib. 2. summæ perf. c. part. 2. c. 31.* nouem recenset: Cineritium, Cementum, Ignitionem, Fusionem, super vapores acutorum expositionē, adurentis sulphuris admistione probationem, exstinctionem, calcinationis, & Reductionis iterationem, argenti viui facilem vel difficilem susceptionem: quibus à Recentioribus addita sunt Quartario seu probatio per aquas fortes, & Fusio per Antimonium. Cùm ergo aurum à Chymicis factum has omnes proprietates habeat, & in omni examine omnes probationes æquè ac aurum, quod è mineris effoditur, sustineat, omninò pro genuino auro agnoscendum.

Auri proprietates.

Sunt quidem nonnulli, vt & hoc addamus, qui cum Cornelio Agrippa, *de vanitate scientiarum*, in ea sunt sententia, ex auro Alchymistas tincturam secernere, quam ita extractam, si aliis metallis adhibeant, aurum quidem facere, sed tantum, quantum illud erat, ex quo tincturam extraxerant, atque ita sine omni lucro.] Verum Experientia contrarium testatur. Nam puluis ille, quo tingebat metalla nobilis ille Scotus, vt habent historiæ transmutationis metallicæ, tantarū erat vitium, vt vno grano 5000. gran. tingeret, & vno grano 10. circiter auri puri vncias produceret. Et Edoardus Kelleius Anglus Pragæ in ædibus Thaddæi Haggecii libram vnam argenti

Auri arte facti historia.

argenti viui vnica guttula liquoris rubicundissimi in aurum conuertit,& ita quidem, vt adhuc videre sit signum illius liquoris supra Mercurium in aurum conuersum instar rubini hærentis,vt ex illo residuo tantundem auri fieri possit.

Chrysopœia difficilis & periculosa.

Verũ etsi artem hanc verã esse experientia testetur,eadem tamen difficillima est,vt cùm ex libro de difficultatibus Alchymiæ Theobaldi ab Hoghelãde, tùm multorum irritis laboribus videre est.Ac nemo sibi persuadeat,se vel legendo vel experiendo facilè huius artis cognitionem assecuturum. Et vel vnicũ & recens quidem Penoti Chymici aliàs satis celebris exemplum omnes in chymia tractanda cautiores reddere posset.De quo amicus quidam , mense Nouemb.anni 1617.Bernã ad me scripsit: *Penotũ vt in extremo senio,an. scilicet ætatis 98.ita in extrema etiã paupertate & miseria in Nosocomio Yuerduni, in ditione Bernensi , circa mensis Augusti finem diem suum obijsse.* Addit idẽ in Epistola:*Dn.Guilelmus Fabricius Chirur. gus ille clarissimus hoc an. bis ipsũ inuisit & hortatus est, vt si aliquid arcani adhuc sibi fuisq;reseruasset,boni publici caussa cõmunicaret.Sed præter animã ibi nihil.* Ex relatione *Dn.Fabricij habeo,dixisse aliquando Penotũ,se,si alicui malè vellet,quem aperta vi aggredi non auderet , saltem authorẽ ipsi futurũ,vt Chymico studio totũ se traderet.* Inprimis verò nemo iis fidem habeat,qui pretio hanc artem promittunt. Prius enim sibi , quo carent, aurum conficiant ; postea alios artificium, si libet, doceant.

Fallacia impostorum Chrysopœiã promittentium.

Et cùm nonnunquam tales impostores incautos miris modis fallere soleant,aliquas eorum fallacias, vt caueri possint,breuiter recẽsere libet.Primò enim compertum est,tales impostores ligneos baculos quibus metalla fusa agitare solent, Luna vel Sole aquis fortibus solutis imbuisse;aut in papyro,in qua materiã reducendã & probandam includunt,literas atramento solutione Lunæ vel auri temperato scriptas fuisse,vel litteras ; vice arenæ , calce Solis vel Lunæ conspersisse ; alios puluerem carbonum solutione auri vel argenti imburum ad fundenda metalla admiscuisse : quosdam catinos duplicato fundo , eoque auro expleto adhibuisse , ac postea inter agitandum superiorem partem rutabulo ferreo confregisse : præterea animaduersum est, quosdam carbones maiores auro impleuisse & carino iniecisse:alios baculos ligneos vel alia instrumenta ad agitandam materiã excauata & auro expleta adhibuisse:quosdã plumbũ cum auro vel argento mistũ ad probandũ vsurpasse: argentum colore Orichalci tinctũ clàm pro vulgari Orichalco substituisse:alios pulueri fusorio vel figenti calcem auri admiscuisse: alios in catinos ab igne remotẽ dos clam & celeri manu argentum vel aurũ iniecisse:quosdam in probando auro antimoniũ cum auro mistũ loco vulgaris antimonij adhibuisse:alios etiã præcipitato vulgari præcipitatũ aurum substituisse:alios loco aquæ fortis vulgaris,aquam fortem,in qua argentũ antea solutũ fuerat,vsurpasse:aurum dealbatum loco argẽti sumsisse,& per cœmentum albedine ablata venditasse,id ex argento factũ fuisse:Lunam corneã ignorantibus cum Venere immiscuisse, & incautis persuasisse Venerẽ in Lunam mutatam fuisse. Alij alias fallacias afferunt.Fiunt raro omnium periculosissima est ea,quando nonnulli de vera aliqua Tinctura partem aliquam suffurati,vel quocunq;modo nacti mira artis specimina præstiterũt,atq;incautos pecunia emunxerunt: postea verò deficiente tinctura nihil amplius,cum artificij ignari essent, præstare potuerunt. Caueat ergo sibi quisq;à talibus impostoribus. Nam si artem callerent,non ita facilè & vltrò ad eã docendam se offerrent; cum in occultanda hac arte omnes sint religiosissimi. Si verò ipsam ignorant, eam docere nequeunt;aut si periculum facere volũt, in suis bonis potius,quàm nostris id faciant.Iis verò , qui talibus impostoribus fidem habent,accidit, quod Neroni,quem vt Corn.Tacitus,*in annal.lib.16.* hac de re scribit,illusit fortuna per vanitatem ipsius & promissa Cesellij Bassi,qui origine Pœnus mente turpida,nocturnæ quietis imaginẽ ad spẽ haud dubiam retraxit,vectusque Romã,Neronis aditũ emercatus,expromit repertum in agro suo specum altitudine immẽsa,quo magna vis auri cótineretur,nõ in formam pecuniæ , sed rudi ex antiquo pondere, quod olimDido,Tyro profuga,abdidisset.Igitur Nero non authoris , non ipsius negotij fide satis spectata,mittit triremes,quæ thesaurũ aduherent. Interim & fama per populũ spársa, & oratores ac vates etiam hęc publicant:consumebanturq;veteres opes, quasi oblatis , quas multos per annos prodigeret. Quin inde iam largiebatur:& diuitiarum expectatio inter caussas paupertatis publicæ erat.Nam cum effosso agro,nihil,præter Nihil,reperiret somniator,se ipsum interemit.

Verum hæc, cum artis Medicæ propria non sint, mittamus , & de altero Chymiæ scopo agamus , ac quã vtilis,immò necessaria Medico sit Chymia, videamus.Vbi omnia ferè, quæ supra in laudẽ Chymię & Chymicorum medicamentorũ dicta sunt, ex sententia Chymicorũ libenter admittimus.Primò enim medicamenta, quæ à natura nobis integra offeruntur, sæpissimè partes diuersarum virium habent , & interdũ in libra integra medicamenti vix vncia partis,seu spirituosæ,seu oleosę,quã experimus,cótinetur. Immo impuritatibus admistis sæpe medicamenta integra non carent.Hic ergò in separãdis mixtis naturis,vt verbis Schegkij vtar , admodũ ingeniosa est ars Chymica,eoq; dignaque admiratione,&minimè cõtemnenda & negligenda à Medicis.Deinde digestionibus & aliis præparationibus vires medicamentorum perfici, intendi, aut si opus sit mitigari possunt.

Chymiæ in Medicamentis conficiendis vtilitas.

Qua in re rectè Chymici antiquorum in præparandis cibis industriã imitati sunt.Cum enim primi homines animaduerterẽt,cibos planè crudos homini minus conuenire,non solum coctione,sed & variis præparationibus eos homini salubriores & gratiores reddere laborarunt , & huc vsq; in eo genere laborant.Si ergo panis non simpliciter ex cótusa siligine &tritico coquitur,sed paleæ & fursures separantur,fermentatur postea farina,& diligenti artificio panis coquitur:si in vno defecando,in cereuisia coquenda magna adhibetur diligentia,vt non solum pura &defecata reddantur,sed etiam gustui grata euadant:cur non eadem adhibeatur diligentia in medicamentis præparandis?Inprimis cũ calor natiuus & virtus coctrix in ægris sit debilis, & cum caussa morbifica pugnet,& medicamẽta aliàs nauseabunda sint.Atque ob hanc ipsam caussam antiqui etiã Medici,cum multo nutrimento ægri opus habent, vix verè concoquendi debilior est,iura consummata dicta inuenerunt,in quibus,alienis &ad alendũ inutilibus abiectis,illud saltẽ, quod maximè nutritioni est accõmodatum,& sine labore confici potest,exhibetur.Atq;ita medicamenta Chymica efficacia,grata & tuta euadunt,& Medicus per ea tutò , citò & iucundè curare potest. Cũ enim ab inutilibus & alienis crassis & terrestribus,seu,vt Schegkius loquitur, à suis tanquam excrementis & quisquiliis quodãmodo atque impuris partibus partes vtiles separentur,& ipsæ subtiliores ac spirituosiores reddantur, in totum corpus citò se penetrant,&vires suas efficaciter exserunt,& calori antea debili,in iis in actũ deducendis,quantum in integris,laborandum non est.Vnde quendam non ineptè medicamenta Chymica comparare memini gladio acuto,polito &euaginato,quem quis in periculo vitæ cõstituto alicui por

Chymiæ in ciborum præparatione rudimenta.

Chymica medicamenta efficacia.

porrigat;vulgata verò medicamenta gladio ærugine obducto & in vagina condito, in quo educendo multum laborandum sit. Alij comparant medicamenta Chymica securi acuræ,qua faber in secando vritur: eos verò qui medicamenta Chymica negligunt,fabris,qui ad secandū securim hebetē adhibēt.

Chymia a medicamenta grata.

Deinde cum in parua dosi eadem exhibeantur, & à qualitatibus ingratis libereutur,sine minori nausea ab ægris assumuntur, atque ita faciliùs quàm quæ cū nausea sumuntur,operationes suas expediunt.Et cum ab alienis partibus liberentur,&præterea artificiosè præparentur, tutiùs etiam quā cruda plerumq;in vsum deducuntur. Tandem etiam diutius durant medicamenta Chymica, & vires suas seruāt,etiā sine mellis vel sacchari admixtione.Præterea cum in pertinacibus morbis non raro δραστικὰ & fortia medicamenta è mineralium & metallorum familia petita abhibenda sint:ea ita artificiosè præparat,& in vsum humanum elaborat Chymia,vt sine periculo adhiberi possint,& quæ olim pura puta venena habita sunt,iam sine dāno homini exhiberi possint.Qua in re naturam ducē habent,quæ nobis, Deo benedicente,èx mineralibus &metallis saluberrimos acidularum,Thermarumque fontes suppeditat,quibus morbi desperati,& in quibus omnis Medicorum diligentia frustra occupata fuit, feliciter curantur.

Durabilia.

Medicamenta ex mineralibus & metallis.

Chymia Physico vtilis & necessaria. Chymia in Naturæ obscuritate inuestiganda vtilitas.

Vt iam de eo nihil dicam, quantum in naturæ obscuritate inuestiganda Philosopho; lucis præferat Chymia:vnde rectè à Mesue, *in Antidotario, distinct. 21. cap. de oleo ouorum*, Chymici appellantur, qui quæ occulta sunt in rebus, manifestant & detegunt:vt confidenter dicere ausim, vix aliquem ad penitiorē rerum naturalium cognitionem peruenire posse,qui in Chymicis operationibus, quibus res naturales artificiosè resoluuntur, & quarū beneficio mirandi rerum cōsensus & dissensus,ac omninò plurimi effectus aliàs occulti deprehenduntur,exercitatus nō est:inprimis verò eos, qui de mineralibus & metallis sine Chymiæ cognitione scribere aliquid tentant,sæpissimè & turpiter impingere necesse est.

Chymiam coluerunt Galenici.

Quæ cum ita se habeant,clarissimi quique Medici Chymiam,postquam superiore seculo inclarescere cœpit,& coluerunt & laudarunt;Langius,Andernacus,Gesnerus,Crato,Zvvingerus,Schegkius,H.Augenius,Minadous & plurimi alij.Neque abs re scriptum putamus ab Andrea Libauio, *in Præfat. nuncup.super Alchymiam*: *Illum Medicum non posse esse magnum,cui Alchymia nō sit magna.* Nimisq;seu pertinaces seu ignaui sunt,qui spretis omnibus medicamētis Chymicis,quæ neq;viderunt,neq;præparare didicerunt,ita antiquorum insistunt vestigiis,vt nihil accessionis ab Arte Chymica Medicinam accipere posse existiment.

Verum in laudem Chymiæ hîc plura non addo; cum infra, vbi de collatione medicamentorum vulgarium & Chymicorum, *cap. vltimo*, agetur, & vtra digniora sint,disceptabitur,aliqua adhuc de materia illa dicenda restent. Vnum hîc saltem adhuc monendum censemus, nimirum dum nos veram chymiam laudamus, nullo modo patrocinari Pseudo-Chymicis,qui postquam vnum atque alterum medicamentum Chymicum vtcunque præparare didicerunt, nescio quæ non pollicentur, atque omnes Galenicos alto supercilio despiciunt,ipsi tamen omnium bonarum artium rudes,& inprimis Medicinę ignari;ac nihilominus nullo alio,quàm Hermeticorum (rectiùs Hæreticorum) Medicorum appellari volunt nomine. Verum vt quæ genuina illa,& quā laudem mereri censemus, Chymia seu Chymiatria sit, planum fiat, iam ad rem ipsam & sententiarum collationem atque examen accedendum est.

Pseudo Chymici.

CAPVT III.

De Inuentoribus & Cultoribus Chymiæ.

Antiquitati quid tribuendum.

Licet hodiè primùm Chymia inuēta esset:dignitati tamen eius id nihil detraheres. Sat enim antiquum; quod sat bonum:nihilq; inuenire est quod non aliquando nouum fuerit;& multa pro nouis habentur,quę sunt antiquissima.Quia tamen nōnullis nihil nisi antiquum sapit, alij contra nimis temerè antiquorū scripta reiiciunt:cū vtrisque, priusquam de Chymiæ antiquitate dicam,paucis agendum est. Principiò ergo rerum veritatem à nullo mortalium omni ex parte explicatam esse arbitror:

Nemo hominum rerum naturam integrè perscrutatus est.

——Non est res vnius æui
Contemplatio Naturæ,nec nititur ægris
Vnius ingenij fulcris venerabile Verum.

Vnde Sapientissimi quiq;se vel nihil scire,vel ea, quæ scirent,minimā partem esse eorum, quæ ignorarent,candidè professi sunt.De Hippocrate quidem scribit Macrobius, *in somnium Scipionis lib. 1. cap. 6.* quod tam fallere,quàm falli nesciat; & de eodem,vt & Aristotele & Galeno,Alexāder Massarias, *Apologiæ lib. 3. disp. 3. c. vlt.* scribit;quod nunquam, si rectè intelligantur,fallere vel falli possint;ideoqueStudiosis Medicinæ auctor est,vt in iis solis legendis, omissis ferè omnibus recentioribus,ætatem cōsumant. Nemo tamen hodiè est è paulò literatioribus & candidis Philosophis & Medicis,qui non ingenuè fateatur,hos ipsos,etsi magni viri fuerint,nō ratò etiam errasse. Ideoq; *nullius iurādum in verba Magistri est.* Et seruilia quorundam recentiorū ingenia,satis mirari nō possum,qui scribere ausi sunt,se cū antiquis errare malle,quàm cùm recentioribus verum dicere.Rectius lōgè sensit Iulius Cęsar Scaliger, *lib. 3. de caussis linguæ latin. c. 67.* *Equidem*, inquit, *sæpenumerò miratus sum mortalium vel audaciam vel pertinaciam,qui tuentur errores, quos ij, qui commiserunt,si viuerent,emendarent: Neque enim errasse semper turpe est. Est enim initium sapientiæ,si non ei ipsi,qui fallitur;at aliis non fallendi. Verum errores fouere,id verò vel extremæ est dementiæ.* Et alibi: *Errata maiorum dissimulanda non sunt,ne & ipsi posteritati imponamus.* Et *Exercit. 184. sect. 4.* *Ego verò*, inquit, *nequaquam homines non dicere consueui, sed partes hominis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non magnum:ex singulis penè minus,quàm nihil.*

Etiā magni viri errarūt.

Antiquorū errores vt tractandi.

Interim tamen antiquorū errata non acerbè nimis insectanda sunt.Recteque Hippocrates, *lib. de arte*: Τὸ λέγων ἢ καλῶς τέχνῃ μὲ τοῖς ἄλλοις εὑρημένα αἰσχύνειν προθυμέεσθαι, ἐπανορθοῦντα μὲν μηδὲν, διαβάλλοντα δὲ τὰ τῶν εἰδότων πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας, ἐξευρήματα, οὐκ ἔτι δοκέει ξυνέσιος ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ κακαγγελίη μᾶλλον φύσιος ἢ ἀτεχνίη. *Ea, quæ ab aliis inuenta sunt, inhonestorum verborum artificio incessere, non corrigendi,sed quæ à peritis inuenta sunt, apud imperitos calumniandi studio,id non scientiæ institutum & opus est, verum petulantis naturæ & ignorantiæ indicium.* Ea enim est naturæ obscuritas,vt etiā acutissimus quisque in ea inuestiganda facilè errare possit:nihilq;simul inuētum & perfectū est.Et sunt aliæ caussæ multæ, ob quas veritatē attingere sēper nō potuerunt.De Galeno rectè scribitCardanus, *lib. de aqua*: *Galenus multa sic obiter scripsit,non defectu ingenij, memoriæ aut eruditionis,vel etiam iudicij,quibus fuit admirabilis; sed temporis. Vt enim ipsemet fatetur, tota die curandis ægris intentus per noctem studiis incumbebat atque scribebat. Nec tantum refert temporis angustia, quàm si animus iam curis lassatus se applicet studio.*

Antiquorum inuentis & laboribus carere non possumus.

Multò minus antiquorum bene inuenta negligēda aut temerè reiicienda atque impugnāda sunt,abs quibus si esset,in maximis ignorantiæ tenebris versa-

mur. Ipsi enim ad sapientiam duces nobis sunt;& isti sunt magni illi Gigantes,quorum humeris nos homunciones subuecti veritatem adspicimus , quam humi hærentes non cernetemus. Et quid hodie egregii habemus,quod non à veterum commentariis sublectum ? Imò quis hodie ad priscorum illorum commentationes interpretandas satis idoneus ?Itaque antiquorum & magnorum virorum scripta & inuenta magnifaciamus, & grata mente amplectamur.Iis tamen non tam quia antiqua & à magnis profecta,quàm quia veritati consentanea sunt,fidem habeamus.Si veiò aliquando à veritate deflectant, nostrum esse putemus, non maledictis eos & conuiciis incessere,sed corrigere,& defectus illos supplere. Amicus sit Hippocrates,amicus Galenus;imò amicus Paracelsus,sed nullius tanta sit auctoritas,vt veritati,quæ præ omnibus nobis amica sit,præiudicare debeat.Et hic etiam consilium Apostoli , 1.*ad Thessalon.cap.*5.sequamur:πάντα δοκιμάζετε:τὸ καλὸν κατέχετε. *Omnia probate,quod bonū est,tenetre.* His obiter quasi præmissis, de antiquitate Chymiæ dicamus.

Veritas omnium autoritati præferenda.

Chymia an Arabibus ante pauca secula primum inuenta sit.

Fallopius quidem,*tractatu de metallis seu fossilibus, cap.*11.Chymiam incepisse demum cum secta Mahometica scribit;& Thomas Erastus , *de metall. pag.* 101.omnes huius generis libros ante tria vel quatuor circiter annorum secula scriptos esse,nec antiquiores Gebro,de quibus certò constet,vllos haberi,statuit. Idem sentit Nicolaus Guibertus. Sed omnes falluntur.Nam,vt postea dicetur, libri Græcè scripti de hac arte etiam hodie extant,& plura ex historiis documenta,artem Chymicam longè esse antiquiorem,mōstrant,licet ab Arabibus valdè excultam esse non negemus:quod tamen artis dignitati nihil detrahit;sicut nec Medicinę,quod Arabes Mahumetani eam excoluere.

An Adamo primo parenti Chymia nota fuerit.

Nonnulli contra vt Chymiam planè antiquam esse demonstrent, inuentionem eius ad Adamum primum generis humani parentem referunt , cumque eius primum magistrum fuisse, Vincentium Bellouacum statuisse,refert Ioh.Picus Mirandul. *lib.* 3.*de Auro cap.*1. Cum enim Adamus Philosophiam suos docuerit,& alias artes;probabile esse existimāt, nec Chymicam artem,vt præstantissimam,eum præteriisse. Verum sunt hæ coniecturæ , quæ historicâ veritate confirmari non possunt,in quibus quilibet suo sensu abundare potest.

Tubalcain Chymiæ inventor. Tubalcain Vulcanus Græcorum.

Probabilius Alchymiæ inuentio & rudimenta ad Tubalcainum referuntur;qui vt habetur *Gen.*4.*v.*22. fuit magister æris & ferri;è quo procul dubio Græci suum Vulcanum finxerunt. Sunt quidem nonnulli,qui ex isto loco nihil plus colligi posse existimant ,quàm ipsum monstrasse,qua ratione ista metalla ad agriculturam & alios in vita communi vsus adhiberi possint.Verùm si cudere æs & ferrum mōstrauit, necessum est,vt prius,qua ratione inuestigari,coqui,fundi , segregari & purificari possit,docuerit,vel ab aliis didiscerit. Et si ferro & ære laborare nouerat, proculdubio & reliqua metalla ipsi nō fuêre incognita.Et omninò non vulgarem , sed insignē in metallurgia artificem fuisse ex eo patet,quod Sacræ litteræ eius honestam ,& quidem primo loco in hoc genere ,mentionem faciunt. Itaque,etiam præcedente capite dictum,Metallurgi primam Chymiæ inueniendæ occasionem præbuerunt.Ridiculum verò est,quod ex recentioribus quidam Chymicarum destillationum originem à Patriarchis deducit ;qui, cum sacrificia meditati sublimes flammas Deo placere intelligerent, scrutati sint,an quid subesset arcanæ bonitatis in sacrificiis , atque hinc adaptis Alembicis,exceperint sublimatos igne spiritus.

Chymiæ prima origo.

Coluerunt procul dubio & posteri Tubalcaini hanc artem,nec à parentibus & maioribus inuenta ignauiâ suâ intercidere passi sunt;sed potiùs summo studio & diligentiâ excoluerunt & amplificarunt: verum à quibus hoc factum sit , historiarum monumenta,quæ ad nos peruenerunt,non docent.

Post diluuium à plerisque siue inuentio,siue propagatio Chymiæ ad Hermetem Trismegistum refertur;à quo quia ars Chymica hodie *Ars Hermetica, Vas Hermetis,Sigillum Hermetis* dici putantur ,de eo paulò diligentius dicendum. Fuisse autem plures Mercurios siue Hermetes ex Cicerone 3. *de nat.deor.* patet.E quibus Trismegistus est, siue quod summus Sacerdos,Philosophus & Rex,seu,vt aliis placet,Rex, Sacerdos & Propheta esset;quod ,communi Græcorum , vt & Latinorum more,res summè excellentes ter quaterque maximæ & beatæ appellantur. Siue autem vnus is Trismegistus fuerit, siue duo , Auus scilicet & nepos , vt vult Franciscus Patritius , eum antiquissimis vixisse temporibus ,& vt videtur,circa annum conditi mundi 2000. certissimum est,eūque Noachum audisse , & Chamephis siue Chusi præceptorem fuisse docti existimant. Vixisse autem Isidiis & Osyridis ætate ex eo patet,quod Diodorus Siculus,*lib.*1.refert,Isidem in columna sui sepulchri inscripsisse,se ab Hermete instituram fuisse,de quibus videatur Franscicus Patritius, *in Hermete.* Trismegistum autem Hermetem hoc nō solum Ægyptii, sed & Græci propter vetustam & eruditionem summam suspexerunt , literarumque & omniū scientiarum inuentionem ad eum referre soliti sunt. Plato, *in Phædro* & *Philebo* , eum literas , μνήμης καὶ σοφίας φάρμακον , inuenisse scribit. Cicero 3.*de nat.deor.* Ægypto præfuisse,atque Ægyptiis leges & literas tradidisse refert. Atque hoc modo cum omnes scientię & disciplinæ à Mercurio Trismegisto Ægypto credantur profectę,certatim plurimi scriptores aut gloriam eius celebrarunt,ipsique,vt Iamblichus ,*de mysteriis Ægyptiorū*,refert,suos libros inscripserūt, atque hinc adeò factum , vt feratur eum viginti quinque millia librorum scripsisse,id est,sub nomine eius fuisse:aut de nomine & gloria eius suis scriptis gratiam & famam quæsiuerunt,multisque libris Mercurii nomen præscripserunt. Clemens Alexandrinus,*Stromat.lib.*6.multa quidē & alia eū scripsisse refert;sed præcipuos eius libros fuisse 42.quorū 36. Ægyptiorū Philosophiā cōtinebāt,sex reliqui ad artē Medicinam pertinebant. Ἑρμοῦ φυσικά etiā nominat Eusebius , *in Chronico Græco.* Galenus *in Præfat.lib.*6. *de simplic.medicament.facult.* dum Pamphilum reprehendit , eum mentionem fecisse scribit Herbæ nomine ἀετοῦ, seu Aquilæ ; de qua Græcorum nulli quidquam sit proditum , verum in libello quopiam ex iis , qui inscribuntur Mercurio Ægyptio,continente 36. sacras Horoscoporum herbas , inueniri; quem tamen Galenus non magnifacit,sed pro nugis & figmentis habet.

Hermetes siue Mercurii plures.

Hermes Trismegistus quo tempore vixerit.

Hermes trismegistus doctissimus.

Fuisse & alium quendam Hermetem longè illo Trismegisto posteriorē nōnulli statuunt,cuius apud Mesuem fiat mentio,dum Hieta Hermetis & Pilulæ Alhandal Hermetis apud Mesuem & alios Medicos nominātur.Vulgares enim istas cōpositiones esse,& quæ Trismegisti Mercurii nomen sustinere nō possint.Et sunt quidam ex recentioribus Chymiæ parū æqui qui potius ad hunc Hermetem, quem Arabem fuisse existimant,quàm illum Trismegistum,Chymię inuentionem referunt.Verum istorum medicamentorum inscriptio non satis probat,vnquam aliquem Hermetem Arabem fuisse.Citantur & ab Arabibus Hippocratis medicamenta quædam,quæ tamen eius nō sunt;sed ei saltem adscripta ,vt aliqua iis auctoritas ab Hippocratis nomine conciliaretur.Idē & in Hermete accidere potuit.Neque exemplū facilè reperire est,quod Arabes talia peregrina nomina suis indiderint.Et , vt postea dicetur , eum longè ante Arabum tempora Chymia exculta sit , &

Hermes Arabs an aliquis fuerit.

Her

Hermes Trismegistus de Philosophia & Medicina scripserit:Chymiam ipsi notam fuisse facilè concedimus:quid tamen in ea præstiterit,ex historiis non paret.Neque video quomodo ,qui nona hodiè dogmata proferunt,Hermetis nomine ea rueri possint, cum,quid de iis Hermes ille Trismegistus senserit, planissimè ignoren t.

Hermetici hodierni.

Tabula Smaragdina Hermetis.

Extat quidem *tabula Smaragdina* dicta,summæ apud omnes Chymicos auctoritatis: quæ io valle Ebron post diluuium inuenta,sed incertis auctoribus ,fertur;ab aliis,in sepulcro eius à fœmina quadam Zara reperta,sed itidem iocertis autoribus,dicitur;& totius magisterii Chymici fundamentum , & modum componendi quandam medicinam v niuersalem,quę non solùm metalla ignorabiliora ad summam perfectionē ducat,sed & morbos è corpore humano tollat,idque ad vltimum vitæ terminum incolume conseruet,continere creditur. Eam hic integram addere libet.

Verùm sine mendacio,certum & verissimum : Quod est inferius,est sicut id,quod est superius:& quod est superius, est sicut id quod est inferius , ad perpetrandum miracula vnius rei.Et sicut res omnes fuerūt ab vno,meditatione omnes res natæ ab hac re adaptatione. Pater eius est Sol: vnus sic Mater eius Luna:portauit illud ventus in ventre suo.Nutrix eius Terra,Pater omnis Telesmi totius mundi est hic.Virtus eius integra est,si versa fuerit in terrā.Separabis terram ab igne,subtileà spisso suauiter eum magno ingenio. Ascendit à terra in cœlum,iterumq; descendit in terrā,recipit vim superiorū & inferiorum.Sic habebis gloriā totius mundi,ideo fugiet à te omnis obscuritas. Hac est totius fortitudinis fortitudo fortis:quia vincet omnem rem subtilem, omniaque solida penetrabit. Sic mundus creatus est. Hinc erunt adaptationes mirabiles,quarum modus hic est. Itaq; vocatus sum Hermes Trismegistus,habens tres partes Philosophiæ totius mundi.Completum est,quod dixi de opere Solis.

An sit Hermetis.

Hanc tabulam quidam Hermetis Trismegisti esse negant ; quod non inter reliqua Trismegisti; scripta extet.Contrà omnes Chymici hactenus non solùm pro geuino Hermetis Trismegisti scripto agnouerūt, sed & pro lapide Lydio omnium opinionū ,quæ de Chymico magisterio circumferuntur,habent;omnibusque Chymicis in eo conuenit,quod falsa sint ea, & ab vniuersali medicina aliena , quæ cum tabulā Smaragdina non conueniunt : scribitque Albertus Magnus,*de metall.lib.4.cap.6.* quod Hermes sit radix, super qua omnes Philosophi sustentati sunt.

Licet verò non exstet inter opera Græca,quæ hodiè habentur:tamen de eo inter doctos dubitatur; An illa Græca Hermetis genuina sint ; & si sint,an omnia sint.Nam secretiora nō semper cum reliquis edi solent. Ideoque cum nemine litigabimus ,qui hanc tabulam pro genuino Hermetis Trismegisti scripto habet. Ex ea tamen Chymici hodierni suis dogmatibus patrociniū nullū quærere possūnt.Generalissimè enim artificium Chymicum describit,atque ita,vt certos canones,iuxta quos operatio instituenda sit,& qui operantem in operatione sua certū reddant,non præscribit.

Hermetis de Lapid. Philosophici secretis

Circumfertur & alius liber nomine Hermetis,sub titulo;De lapidis Philosophici decretis : sed certum est,cum librum nullius antiqui Philosophi,ne dum Hermetis Trismegisti esse,cùm toties filios Sapientum & antiquos Philosophos ipse Philosophorum, scilicet,Pater primus nominet.

An libri ,qui hodie Hermetis nomine circumferuntur,eius genuini sint.

Reliqui libri,qui Græce Hermetis nomine circūferuntur hodiè , an eius sint,plurimos viros doctos dubitare , modò dictum est.Eius non esse,pluribus defendit Isaac Causabonus, *Exerc.1. ad Annales Baronii,Diatribe 10.*

Moses an fuerit Chymicus.

Hermeti T rismegisto proximus fuit Moses ;qui quidè in omni disciplina Ægyptiorū eruditus fuit sed quod in specie Chymiam calluerit, vix vllo considerari documēto probari potest.Dicitur quidē, *Exedi.32. v. 20.* ipsum vitolū illum Aarone conflatum igne combussisse,& in puluerem contriuisse , ac in aquam proiecisse;quod sine Chymico artificio factū non esse,nonnulli statuunt;cum aurum per se nullo modo comburi,& in puluerem redigi possit.Refertque Glossa ordinaria , vt & Nicolaus de Lyra,*super locum allegatum*,Hebræus Doctores tradere,quod filii Israel bibentes aquam isto puluere vituli infectam, qui idololatriam commiserant,in barbis colorē aureum præferebat ;quo signo ab aliis distinguebantur,& rei interficiebantur. Alij verò tradunt,quod aqua puluere isto infecta reis dolorem & inflationē ventris pariebat,per quā ab innocentibus discernebantur,quib. dulcē saporem exhibebat. Quæ si ita se habent,de quibus tamen sacræ literæ nihil testantur, res procul dubio miraculosa fuit. Verū est ;ab sit miraculum : an tamen Mosen Chymicum fuisse hinc probari possit, dubito:cum verbum Hebræum שרף nonsolū comburere,sed & fundere & liquare metalla significet:atque ita quocunque modo in puluerē aurum hoc Moses comminuere potuerit.

Maria Mosi soror an fuerit Chymiæ perita.

Referunt etiam nonnulli in Chymicorum classē Mariam Prophetissam, Mosis sororem:nec id primum à Monachis superiorum seculorum vel Arabibus factum;sed Græci aliqui tale iam aliquid crediderunt. Refert enim Isaac Causabonus,*loco allegato* , in Galliarum Regis bibliotheca librum de Chrysopœia, sub hoc titulo , ἱερὰ τέχνη, *Ars sacra* , extare : in quo non solū laudetur Hermes , sed & citetur Μαριὰμ καὶ Ἰουδαϊκὴ γραφή , Maria & scripta Iudaica : qui liber forsan nō est dissimilis ei qui hodie sub titulo, *Turba Philosophorum*,circumfertur,cui additus est libellus, cui titulus ; *Practica Mariæ Prophetissæ sororis Mosis.* Verū tam credibile est,hūc librum esse Mosis sororis,quàm credibile est,aliū librū eidē tractatui adiectum,nonine *Practica Aristotelis*,esse Aristotelis, vtpote qui ipsū Aristotelē,qui Auicennā ,qui Arabes nominant,& alterum libellum,qui *Epistola Alexandri Regis* inscribitur,esse Alexādri Regis Macedonū, Nimirum vsitatum est Chymicis,vt libris suis famā concilient,eos sub magnorum virorum nominibus edere,aut si aurores ignorentur,iis præclarorum virorum nomina præscribere.

Argonautica expeditio

Proxima antiquitatē est Expeditio Argonautica, quam quidem pro Chymia allegare velle,nugas esse indignas,quarū tantùm mentio fiat, censet Erastus. Verum non solum Chymici , sed & alii scriptores eam de Chymia explicant.Refert enim Suidas,aureū vellus,quod Iason & Argonautæ , Pontico mari in Colchidem profecti,vnà cum Medea Regis Æetę filia rapuerint,non fuisse eiusmodi,quale Poetę fabulantur,sed librum in membranis scriptum,qui continebat artem,qua Aurum fieri possit. τοῦτο δ', inquit, οὐχ ὡς ποιητικῶς φέρεται , ἀλλὰ βιβλίον ἦν ἐν δέρμασι γεγραμμένον , περιέχον , ὅπως δεῖ γίνεσθαι διὰ χημείας χρυσόν. εἰκότως οὖν τότε χρυσοῦν ὠνόμαζον αὐτὸ δέρας διὰ τὴν ἐνέργειαν ἐξ αὐτοῦ. Etsi verò nonnulli Suidæ contradicant,atq; alii de pelle Arietis fabulosi,super quo sit vecta Helle Phryxi soror, exponant,alii de phiala Aurea , in cuius medio agnus fuerit sculptus ;alii Aureum vellus ob caritatem,alii ob colorem dictū putent:tamen valdè absurdum est , tot Heroas pro Arietis naturali pelle cuiusque etiā coloris vel pretii,aut aurea Phiala,aut re simili tantam expeditionem suscepisse,& tāta pericula subiisse. Ea fabularū expositio magis commoda est,quæ veritati , siue in rebus naturalib. siue in politicis magis quadrat. Cū ergo & Medeæ & Iasonis vox medicū significat ; & Medea senectutem parentis medicina Philosophicā depulisse dicatur;si reliqua etiā eidē rei cōmodè applicari possint,nulla causa est , cur Suidæ expositionem

Aureum vellus quid.

nem reiiciamus. Quadrant autem omnia aptissimè. Nam Draco ille vigil est Mercurius, quem sopire difficilimum; huic Autum, quod Phasis in Colchide detulit, custodiendum traditur. Materia ista includitur téplo Martis, id est, Athanari siue Fornaci Philosophorũ; custodes sunt tauri ignem spirãtes, calor nimirum per gradus adhibitus; Draconis dentes, qui in exercitum euadunt, & se mutuis vulneribus cõficiunt, est pugna materiæ vasi suæ inclusæ, donec ad vnitatem redigatur. Ita tandem arte Medeæ Iason Draconem sopit, id est, volatile figit, & ex veneno vtilem medicinam parit.

Poma Hesperidum. De chymico quoque artificio loqui existimatur fabula de pomis Hesperidum. Hortum enim illud custodit Draco, Mercurius scilicet Philosophorum, qui ab Hercule, Herculeo scilicet & indefesso labore, interficiendus & figendus est. Fabula quoque de Atalanta & Hippomene, de qua Ouid. 10. *metamorph. fab.* 14. Atalanta enim illa Mercurius Philosophorũ est; poma illa aurea ex hortis Hesperiis Veneris, Sulphur aureum, in quo in fuga figitur & retinetur Mercurius: quem si quis sistit, sponsam, quam ambit, habebit; sin minus, omnium rerũ suam perditionem & interitum. Fabula item de Dracone, quem Cadmus interfecit; de oculis Argi, Mercurij scilicet illius vigilis, in pauonis caudam, Chymicis decantatissimam, conuersis, & aliis pluribus.

Salomon an fuerit Chymicus. *Salomonem* postea Regum omniũ, imò mortalium sapientissimũ fuisse nemo est, qui dubitat: cuius libri de natura rerum scripti si superessent, facilè Græcorum & Abrabum scripta superarent. An autẽ in specie Chymiã calluerit vel excoluerit, sine absurditate quidem affirmari potest; sed tamen nullo etiam euidenti documento probatur. Nam quod vulgò quidam Chymici afferunt, eum immensas illas, quibus abundauit, opes, arte Chymica acquisiuisse, id nulla probabilitate nititur: cum sacræ literæ mudum, quo illas diuitias acquisiuerit, explicent. Nam, 1. *Regum c.* 10. clarè scribitur, Classem Salomonis cum classe Regis Hiram ex Ophir aurum attulisse, & *ibidẽ* narratur, quod pondus auri, quod singulis annis Salomoni obtigit & allatum fuit, fuisse sexcentorum & sexaginta sex talentorum, sine eo, quod Mercatores & Reges Arabiæ attulerunt & transmiserunt.

Canticum Canticorum male ad Chymiam trahitur. Ridiculum verò est, quod quidam in Cantico Canticorum artificium Chymicũ latere existimant, & per Sponsum Regẽ siue Aurum; per sponsam Reginam siue Argentum, quæ duo in arte coniunguntur, seq; amplexentur, intelligendum censent; & cum dicitur: Nigra sum, sed formosa, caput corui intelligendũ putant, quod foris nigrũ sit, intus aureũ summis diuitiis plenũ: per Turturis collum varietatem colorũ & panonis caudã explicant; per Hiemem tẽpus putrefactionis; per imbrem, imbib itionem; per Flores & rosas albas & rubras colorem aureum & album in Lapide; per amissionẽ dilecti, Auri occultationem intelligi opinantur. Nugæ hæ sunt. Satis aliàs de antiquitate Chymiæ constat, vt non opus sit, eiusmodi dubia, incerta, imò falsa ad eam probandam conquirere.

Æs Esdræ an Chymicum. Quare nec illud, quod *Esdræ* 1. *c.* 8. *v.* 25. *& seq* habetur pro antiquitate Chymiæ facilè produxero. *Et apppendi eis*, inquit, *argentum & aurũ & vasa consecrata domus Dei nostri; quæ obtulerat Rex & consiliarij eius, & Principes eius, & vniuersus Israel. Appendi, inquam, in manibus eorũ argẽti talenta sexcẽta quinquaginta, & vasa argentea centũ talentorũ, & auri centũ talenta, & Crateres aureos viginti drachmarum mille, & vasa æris fulgentis optimi duo, pulcra vt aurũ.* Ex quo loco nonnulli colligunt, cum inter tot aurea pocula vix duo illius æris inter donaria reperta sint, rarum & pretiosum id

Æs Indicum fuisse æs, & vulgari auro pretiosius, & forsan arte Chymica confectum. Verum Aristoteles, *in mirabilib. auscult.* refert, apud Indos æs adeò splendidum, purum, sincerumque reperiri, vt colore & specie nequaquam ab auro discerni queat: Inde & inter Darij pocula quædam fuisse, quæ, nisi olfactus iudicio ab auro distare, non cognoscerentur. Quid si hæc ipsa pocula essent ea, de quibus Esdras loquitur?

Democritus. Referunt & inter Chymicos *Democritum*, quẽ insignem Philosophum fuisse certum est. Nam, vt refert Diogenes Laertius, *l.* 9. *in vita eius*, Magos & Chaldæos audiuit, Xerxe Rege, patri illius, cùm apud illũ hospitaretur, Præceptores relinquẽte. Profectus etiã in Ægyptũ est ad sacerdotes, & in Persidẽ ad Chaldæos atq; rubrũ mare: & Gymnosophistis in India cõgressus est, atq; in Æthiopiã venit: in quibus locis procul dubio arcanissima quæq; didicit. Fuit etiam ditissimus, cum Pater eius Xerxem Regem, & vt nõnulli referunt, cum exercitu decies centenum millium, hospitio exceperit. Etsi necessariũ non fuerit, si Xerxem Regem, hospitio excepit, vt totum etiam exercitũ hospicio exceperit, Circumferuntur autem quædã Chymica eius nomine; quæ tamen nonnulli non Democriti huius Abderitæ, sed Arabis cuiusdã esse opinantur. Sed exemplum non reperitur, quod Arabes suis Græcorum nomina indiderint: & propterea libri illi vel Democriti huius Græci sunt, vel certè ideo Democriti nomine inscripti, quod fama esset, Democritũ Chymiæ notitiã habuisse, vt ita de nomine eius illis libris Fama conciliaretur. Non autem libros illos ab Arabibus compositos esse, ex eo patet, quod Græci adhuc superioribus annis in Italia inuenti sunt. Magiam certe eum calluisse, refert Plinius, *lib.* 30. *cap.* 1.

In Ægypto Chymia floruit. Post Christum ferè natum in Ægypto Chymia ita floruit, vt publica etiã fama statueretur, opes publicas, quibus se aduersus hostium impetum defendetent, Ægyptios arte Chymica sibi comparare.

Diocletianus Chymicos libros comburi iussit. Zosimus. Hinc, vt refert Suidas, Diocletianus omnes in Ægypto de Chymia & Chrysopœia libros conquiri & cõburi iussit: ne ex illa arte ditati Ægyptij & pecunia freti in posterum rebellarent. Idẽ Suidas refert, Zosimum, Alexandrinũ Philosophũ scripsisse χυμευτικά, cuius libros Græcos manu scriptos adhuc in Regis Galliæ Bibliotheca asseruari, vt & Isaaci Monachi ἀργύρου μέθοδον, & Blemidæ περὶ χρυσοποιΐας, refert Robertus Vallensis, *de veritate & antiquitate artis Chymicæ.*

Iulius Firmicus. Iulius Firmicus, tempore Constantini Magni, circa annum Christi 320. Alchymistas, vt iam diu ootos, & quorũ Astrologi in suis prædictionibus mentionem faciant, nominat. Nam, *lib.* 3. in decretis Lunæ in nona domo scribit: *Si Saturni hæc domus fuerit, scientiam Alchymiæ dabit; si Solis, prouidentiam in quadrupedibus.*

Heliodorus. Circa annum Christi 383. Theodosij temporibus Heliodorus Græcè de Chrysopœia scripsit, teste Cedreno.

Maximi Olybii Lucerna. Notabile etiam artis Chymicæ argumentum exhibet Historia de monumento Maximi Olibij in agro Patauino reperto, in quo inuenta est Lucerna, quam arsisse an. 1500. referunt; quod describunt Petrus Appianus, *in Antiquitatibus*; Hermolaus Barbarus, *in Corollariis in Dioscoridem, l.* 5. *c.* 849. Ludouicus Viues, *in lib.* 21. *c.* 6. *de Ciuitate Dei Augustini.* Ioh. Lãg. *l.* 1. *epist.* 52. Exteriori vrnæ inscripti erant hi versus:

Plutoni sacrum munus ne attingite fures:
Ignotum est vobis, hoc quod in orbe latet.
Namq; elementa graui clausit digesta labore
Vase sub hoc medico Maximus Olybius.
Adsit fœcundo custos sibi copia cornu,
Ne pretium tanti deperat laticis.

Interioti hæc inscripta erant:
Abite hinc pessimi fures,
Vos quid voltis vestris cum oculis emissitiis?

Abite

Abite hinc vestro cum Mercurio petasato caduceatoq;:
Maximus Maximo donum Plutoni hoc sacrum fecit.

Arabes maxime Chymiā excoluerunt

Posterioribus seculis Chymia maximè apud Arabes claruit, vt videre est cùm apud alios, tùm apud Mesuē, *in Antidotario, distinct. 21. c. de oleo ouorū, De his,* inquit, *loquuntur, qui, quæ sunt in rebus, occulta manifestāt & detegunt: eos aggredere, si huius rei cupidus es.* Hos autem, *in principio alleg. distinctionis,* Alchymistas nominat, & Medicinæ studiosos cum iis conuersari iubet, si qua ratione, quæ occulta in concretis caloris vi segreganda sint, discere velint.

Autores, qui de Chymia scripserunt.

Et floruerunt postea omnibus seculis inter Arabes & alias nationes multi, qui in hac arte excelluerūt, & de ea scripserūt Geber, Auicenna, Rhases, Arnoldus de Villa noua, Raimūdus Lullios, Ioh. de Rupe scissa, Bonus Ferrariēsis, Hortulanus, Isaac Hollādus, Rogerius Baccho, Ripheus, Comes Bernhardus, Lacinius, Augurellus, & alii plurimi, quos enumerare saltem, cum in publica luce sint, & ordine ab Andrea Libauio, *in exam. sent. Parisiens. Schol. contr. Chym. lat. recenseantur,* operæ pretium non est.

Chymici libri an sint autorum quorum nomina præ se ferunt.

Inter quos tamen si qui libri sunt, qui Auctorum, quæ præscribūtur, nomina rectè sustinere non posse videatur, id ita multū non refert; modò Chymiæ, de qua hîc quæritur, antiquitatē & veritatē demōstrent. Fieri enim potuit, vt Auctor aliquis suum nomen studiosè vel suppresserit, vel sibi pro subsidio memoriæ sine nomine librum conscripserit, qui, cum postea in aliorū manus peruenisset, sub nomine Auctoris, cuius ingenio dignus videbatur, in lucem editus fuit. Id quod in Medicina etiam euenit; vbi multa medicamenta composita præstantium Medicorum, immo & non Medicorum nominā habent; nō quod ab iis profecta sint, sed quod tantis auctorib. digna videantur: quæ tamen ideo deteriora non sūt, quod certi Auctoris nomen non habeāt. Non enim ab hominis auctoritate & nomine, sed rei euidentia veritas pendet. Deinde etsi libri isti Chymici, qui hodie extant, inter reliqua eorundē auctorum scripta, quæ semper in publico fuerunt, non reperiantur: tamen id non multùm refert. Mystica enim ista sunt, & occultantur sæpè diu à suis professoribus, antequā in lucem veniant. Ita etsi inter libros Medicos Auicennæ liber Chymicus nullus extat: tamen refert Sorsanus in vita eius, fuisse eum Chymiæ studiosū & propagatorem.

Ex quibus omnibus apparet, à veritate alienum esse, quod Nicolaus Guibertus & alii quidā censent, libros Chymicos, qui hodiè circumferuntur, haud multis retrò seculis ab impostoribus & Sophistis cōfictos esse. Verum plura de his addere supersedeo: qui plura de scriptoribus Chymicis cognoscere cupit, legat viri doctissimi Georgij Agricolę præfationē ad Mauritium & Augustum Duces Saxoniæ fratres, *super lib. 12. de re metallica,* & Andream Libauiū, *in defensione vtraque Alchymiæ Transmutatoriæ contra Nicolaum Guibertum.*

Monachi Chymiā cultores.

Proximis seculis ferè inter Monachos latuit Chymia, quorum non pauci illud, quo abundabāt, otium post sacras meditationes & orationes arti huic præstantissimę honestè tribuerūt: inter quos fuerūt quorum aliquos iam nominauimus, Raimundus Lullius, Albertus Magnus, Ioh. de Rupe scissa, Sauanorola, Morienus, Rogerius. Trithemius & Frater Basil. Valētius; quorū scripta multa hoc seculo in lucē edita sont, & multa adhuc manu scripta passim latent.

Paracelsus.

Natus est tandem anno Christi 1493. in Heluetia Philip. Theophrastus, Paracelsus, qui in Chymia Prę=ceptores egregios nactus, vt ipse, *in secunda parte Chirurgiæ magnæ, tractat. 1. c. 1.* refert, & institutis non solùm à parente in Chymia, sed etiam adiutus scriptis Setthagii Episcopi, Erhardi Lauentalii, Nicolai Hipponensis Episcopi, Matthæi Schachtii, Suffraganei Freisingensis, Abbatis Spāheimii & aliorum plurimorū, nouā sectā condere, Hippocraticāque & Galenicam euertere conatus est. Quem secuti sunt Alexāder Suchtenius, Dornæus, Phędro, Dotnheinserus, P. Seuerinus Danus; qui ipsi tamen nec cū Paracelso, nec inter se planè consentiunt. Plerique tamen, qui hodiè Chymiatri audire volunt, Petrum Seuerinum, qui dogmata à Paracelso hinc inde disiecta in artis formam redigere conatus est, potius, quàm ipsum Paracelsum, sequuntur. Hinc hodie noua quasi secta orta est, quæ Seueriana dici potest.

Paracelsi sectatores.

CAPVT IV.

De Paracelso.

Theophrastus, inquam, Paracelsus cum vulgò in Medicorum Scholis tùm tēporis ferè silentium esset de Chymia, & multa in præparatione Pharmacorū melius fieri posse animaduerteret, ad reformādam Medicinam animum adiecit. Verum quam reformare voluit, penè cum aliis omnibus scientiis euertit. Primò enim, vt Thessalus ille se *ἰατρονίκην* nominauit: ita hic, *ad se peruenisse Monarchiam omnium artium, in præfatione libri de Tinctura Physicorum,* scribere ausus est: *Se arcanorum Monarcham, quem omnes, qui naturalis Philosophiæ cognitionem appetāt, Itali, Galli, Poloni, Germani, Philosophi, Spagyri, Astronomi vt Ducem sequi necesse habeant eiusdem libri c. 1. & 4.* haberi voluit; *& in præfatione Paragrani Auicennā, Galenum, Rhasen, Montagnanam, Mesuen, Parisienses, Monspelienses, Suenos, Misnicos, Colonienses, & quotquot Danubium & Rhenum accolunt, Insulae maris, Italiam, Dalmatiam, Athenas, Græcos, Arabes, Israelitas se Monarcham Sapientiæ constitutum sequi iubet. In præfatione libri 1. de Peste,* quem Norlingæ scripsit, *libros suos libris quatuor mille annorum spacio scriptis præfert.*

Paracelsi iactantia.

Contra passim Galenum, Auicennam, omnesque Academicos & Medicinæ Doctores acerbissimis cōuitiis insectatur, & *de pestilitate tract. 2.* Parienses, Patauinos, Monspelienses, Salernitanos, Viennenses, Lipsenses, non Professores veritatis, sed Confessores mendaciorū, Mēdaces, nō Doctores esse scribit. Qualia conuitia in Medicos plurima passim in scriptis suis euomuit: quæ omnia hîc recēsere nō libet. Quia tamē insigne modestię specimē edidit loco modò allegato, *in præf. Paragrani p. 199.* integrū e[n]m transcribere placet. *Ihr musset mir nach, Iche nich euch nach, Ihr mir nach, Mir nach,* Auicēna, Galene, Rhasis, Montagnana, Mesue &c. *Mir nach, vnd nicht ich euch nach, Ihr von Pariss, ihr von Mempelier, ihr von Schvvaben, ihr vō Meissen, ihr von Coln, ihr von VVien, vnd vvas an der Donavv vnd Reinstrom lieget, ihr Insulen im Meer, du Italia, du Dalmatia, du Athenis, du Grieche, du Arabs, Israelita, Mir nach, vnd ich niche euch nach: Evver vvird keiner in hindersten VVinckel bleiben, auf dē nicht die Hūde seichen vverden. Ich vverde Monarcha, vnd mein vvird die Monarchy sein, vnd ich fuhre die Monarchy vnd gurte evvre Lendē. VVie gefelt euch* Cacophrastus? *Diesen Dreck must ihr essen.*

Paracelsi in Galenicos conuitia.

Paracelsi modestia.

VVie vvird es euch Cornuten anstehen, so evver Cacophrastus *ein Furst der Monarchey sein vvird? vnd ihr* Calefactores *vverdet vnd Schlorfeger: VVie dūckt euch, so* Secta Theophrasti *triumphiren vvird? vnd ihr vverdet in meine Philosophey mussen, vnd evvren* Pliniū Cacopliniū *heissen, vnd evvren* Aristotelē Caco-Aristotelē *heissen, vnd ich vverde sie vnd evvren* Porphyriū Albertum, &c. *in meinem Dreck tauffen, mit sampt evver*

Gevatterschaffi : das vvird mir zuvvege bringen die vis mineralis *vnd* generatio mineraliũ,*vnd vvas zvvischẽ den zvveyen* Polis *liget,vvird mein Harnisch sein,evver* Astronomy *vnd Lasstaffel* Kunst *in Pilats See zuvverffen , vnd die Alchimy muss evvern* Æsculapium, *evvern* Auicennam , *evvern* Galenum ,&c.*vnd evvre Schribenten alle in ein* Alkali *versieden,vnd in Reuerber bis auff die hindersten* Feces *verbrennen, vnd seuberer must ihr noch gereiniget vverden,denn das Gold durchs Fevver,ihr musst durch das Spiessglas , das vvil ch schen vvie ihr vnd evver* Konig *gen Boden setzet ,vnd vber dẽ Duffistein vvil ich euch pallieren lassen:vnd die Tugẽdt als die vierdte Seul vvird aus euch ein grosser Spectacul machen , den die Iuristen vber* keinen Malefactorem *erdacht haben.O vvie vverden evv re verderbte* Kräcken *lachen. O evvers armen* Galeni *Seele ! VVer er vnt adlich blieben in der Artzney , so vveren seine* Manes *nicht in Abgrund der Hellen vergraben vvorden ,daraus er mir geschrieben hat,des* Datum *in der Hellen stand. Ich hette nicht vermeinet,das dex Furste der Arzte dem Teuffel in Arss solt gefahren sein, nemlich sein* Discipul *ihm nach, oder am vvenigsten seiner Mutter ins F.L. Solt das ein Furst der Artzeney sein, vnd die Artzeney auff ihm stehen , so mussen die grosten Schelmen in der Artzeney sein,so vnter der Sonnen leben , sie bevveisen auch vvol, dass sie ihm trevvlich nach folgen.* Et vt omnino odium suum erga antiquam Medicinam declararet,& assetclarum suorum in Medicos alios odium accenderet, nec Luthero inferior videretur ,Canonicum Auicẽnæ volumen contemprim exussit, vt refert Iacob. Curio Hofemianus,*in Hermotimo.*

Alibi tamen nouitatis crimen auersari videtur,& vt Galenicus etiam habeatur ,narrat,in oppido Boiemorum , Brunouiæ scilicet ,in quodam Cœnobio verissima minimeque deprauata Galeni & Auicennę volumina reperiri,ex quibus ipse sit Galenicus melior,quàm omnes,qui vulgò ita appellantũr;persuasurus scilicet,ea,quæ per manus tradita,& hactenus fideliter omnium nationum consensu in tot Bibliothecis asseruata, & ad nos propagata sunt,Galeni & Auicẽnæ scripta genuina non esse, sed ista,quæ vel fingit , vel Galeni & Auicennæ nomen falsò præ se ferunt.

Paracelsi encomia.

Nec solùm Paracelsus se ita iactitat,sed & sectatores eius illum summis laudibus in cœlum tollunt. Inter eos Crollius,*pag.7.suæ præfationis*,scribere ausus fuit ; *Paracelsi peritiam neminem adhuc attigisse ,nedum superare potuisse ;eundemque omnibus hominibus à temporibus Noæ*,atque ita Hermeti Trismegisto , Sálomoni & aliis satis imprudenter præfert:dum *pag.* 156.*&* 167.scribit: *Nullus mortalium in vniuersa Philosophia & Medicina indubitato cœli fauore tàm ardua & abdita arcana sciuit & in publicum protulit,sicut Theophrastus ille Paracelsus,Vir & Philosophus omni æternitatis memoriâ & honore dignissimus;cuius peritiã nemo inuentus,qui attingere,nedum superare potuerit.Verus Medicinæ Monarcha & primus Microcosmi Medicus,qui de interno homine,eiusq; officio à Deo creato,itẽ de magnorũ morborum incurabilium origine tam naturali,quàm Metaphysica à temporib. Noæ solus scripsit ,quod è superiorum ætatum Medicis ne per somnium vlli in mentem venit.* Ita etiam Henningus Scheunemannus ,*in hydromantia Paracelsica,in Præfat.ad Lect.*scribit: *Paracelsum Hermeticam & Hippocraticam doctrinam peculiari Spiritus sancti assistentia ita compleuisse,vt nihil amplius desiderari possit , & ob nauatam hanc operam Monarchæ nomen adeptus sit.* Et plerasq; eius laudes discipuli in inscriptione eius Effigiei & Epitaphio comprehenderunt.

Paracelsistarum in Aristotelicos & Galenicos conuitia.

Contra Aristotelicos & Galenicos omnibus,quibus possunt,conuitiis proscindunt:Materiales & Elementares ambulatores,Aristotelicos tenebriones, Vulgares de Schola homines,Rabinos,& Thrasones Athenienses,Philosophiæ Ethnicæ Sectatores , qui lucem tenebras,& tenebras lucem vocent,vanissimarum vanitatum defensores nominant. Quibus recensendis tempus terere non libet.Neque enim ad rem aliquid faciunt. Prudenter Aristophanes , *in Ranis*:

Ἐλέγχ’ ἐλέγχε· λοιδορεῖσθαι δ’ οὐ πρέπει
Ἄνδρας φιλοσόφους, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

Hinc tamen factum , vt non pauci & Paracelsum pro Chymicorum principe habeant,& neminẽ Chymicum esse posse credant , nisi qui sit Paracelsicus. Vnde multa dicuntur vulgo Paracelsica , non quod Paracelsus ea inuenerit ,vel vsurpauerit , sed quod Chymicum & Paracelsicum nonnulli pro eodem habeant.Qua in re tamen falluntur.

Non idem Chymia & Paracelsia.

Neque enim idem est Chymia & Paracelsia.Quod iam olim monuit Vir clarissimus,& trium Imperat. Medicus,ciuis meus,I.Crato *Epist.* 137. *ad Theodorum Zvvingerum : In multis* , inquit, *Rebus publicis & aulis cum nominis mei quadam iactura Chymica medicamenta sum tutatus. Nihil ante 40. annos oleorum destillatorum,nullum Extractum,nullus succus in Pharmacopoliis est repertus:à me autem Pharmacopæi & Medici,beneficio Dei,successu medicationis edocti sunt ,vt nunc vbiq; ea parent,& iis vtantur.Insaniã verò Paracelsi,qui summos in arte Magistros,imò ipsã artem Medicã propter sua arcana,vt appellat,cõtemnit,& nouam nobis è furnis Medicinã fabricat,atque discentes à bonis auctoribus ad fornaces ablegat , omnem deniq; seculi nostri excellentiam deiicere studet,vt sua medicamẽta extollat,nunquã probaui.* Hæc Crato. Neque sine caussa discrimen inter Chymiã & Paracelsiam constituimus.Dudum enim ante Paracelsum à multis doctis viris excultam fuisse Chymiam , notissimum est. Et licet ipse eandem coluerit & excoluerit:nõ tamẽ ideo,qui Chymiæ operam dant,necessum habent , vt Paracelso se totos tradãt,eiusque dogmata omnia defendant.Quod tamẽ à multis fieri videmus,qui cũ Galenicis nimiam credulitatem & antiquitatis studium atque amorem obiiciunt,ipsi nõ minus peccãt, dum Paracelsi dogmata omnia,etiam sine vllis rationibus prolata,tantum non pro oraculis habent. Quorum exempla cũ passim obuia sint,nec ignota illa ingentia Paracelsi præconia,atque arrogantes tituli,quos sibi tum ipse tum ipsi asseclæ eius non satis prudenter tribuerũt, vt modò dictum;ac vix vlli,vllo vnquam seculo,Philosopho vel Medico tantas laudes tribui legamus:ne incauti in errorem inducantur ,quis fuerit Paracelsus,& an istas laudes sustinere valeat,sine omni affectu videamus.

Genus paracelsi.

Parentes eius qui fuerint,ad rem multum nõ facit.Ipse se appellat Philippum Theophrastum Bombastũ ab Hoenhaim,seu Paracelsum,ex nobilissima & antiquissima in Eremo Heluetiorum familia. Verum refert Thomas Erastus,in Eremo Heluetiorũ nullos esse Paracelsos,nullos Hohenhaimios,nullos Bõbastos,nullos denique vel nobiles vel ignobiles , qui eum vt sanguine iunctum agnoscant. Audiuisse se, Pædagogum aliquando vixisse ibi ,hominem extrerum,& quod natus ille sit in lóco ,quem vocant Altum nidum , vnde fortassè Paracelsum denominauerint.

Vita paracelsi summa.

Vitæ eius quasi summam literis quibusdam complexus est Oporinus , ciuis Basiliensis fide dignus, qui Paracelsi amanuensis fuit,vxoratus iam. Nam,vt Erastus,*parte 1.disput.contra Paracelsum pag.* 238.refert;Relictâ domi vxore,toto biennio eũ secutus est, vt admirabilis doctrinę,quam iactabat,particeps fieret.Exstant quidẽ eæ literæ in vita Oporini à Iocisco descripta:verũ cum nõ in omnium sint manibus, eas hîc proponere libet. Nec refert,quod Leuinus Battus,*in Epist.ad Henric.Smetium* scribit , Orationẽ illã ab ęmulis Theophrasti Basileæ scriptã esse. Sic enim,quod illi,qui vitã Oporini scripserũt. Paracelso

non

non fauerint: Epistola tamen vitæ Oporini inserta, in doctorum virorum manibus viuente adhuc Oporino fuit; cum literas illas scripserit ad Medicos clarissimos Solenandrum & VVierum. Et viuebant tunc proculdubio adhuc multi, quibus Paracelsus familiariter notus fuit, vt mendacium locum inuenire facilè non potuerit. Ita autem ille.

Epistola Oporini de Paracelso.

Quod ad Theophrastum Paracelsum attinet, qui iam pridem obiit, non quidem libenter eius manibus obloquerer: viuum tamen talem expertus sum, vt cum tali homine ita vnquam familiariter viuere, vt cum ipso vixi, non facilè cupiam; ideò, præter mirabilem faciendi Medicinam in omni morborum genere promtitudinem, & felicitatem, nullã in eo neque pietatem, neque eruditionem animaduertere potui. Et mirari non rarò soleo, cùm tam multa preferri video, quæ ab ipso scripta & posteritati relicta affirmantur, quorum ego ne somnium quidem vnquam illi obiectum puto. Adeo erat totis diebus & noctibus, dum ego ipsi familiariter per biennium ferè conuixi, ebrietati & crapulæ deditus, vt vix vnam atque alteram horam sobrium reperire licuerit; maximè postquam Basilea discedens in Alsatia inter nobiles rusticos, & rusticos nobiles, tanquam alter Æsculapius, omnibus admirationi fuit. Atque interea tùm, cùm maximè esset ebrius, domum reuersus dictare mihi aliquid suæ Philosophiæ solebat, quod ita pulcrè sibi cohærere videbatur, vt à maximè sobrio meliùs non fieri potuisse videretur. Ego deinde iisdem in Latinam linguam vertendis, vt poteram, vacabam. Et sunt eiusmodi libelli partim à me, partim ab aliis latinè conuersi postea editi. Noctu, toto quo ipsi conuixi tempore, nunquam se exuit: plerumque enim non nisi ebrius ad extremam noctem ibat cubitum, atque ita, vt erat indutus, adiuncto sibi gladio, quem carnificis cuiusdam fuisse iactitabat, in stratum se coniiciebat, ac sæpè media nocte surgens per cubiculum nudo gladio ita insaniebat, ita crebris ictibus & pauimentum & parietes impetebat, vt ego mihi non semel caput amputatum iri metuerem. Dies aliquot requirere possem, si eorum omnium, quæ me apud ipsum passum esse scio, mentionem facere deberem. Semper habebat officinam suam carbonariam instructam perpetuis ignibus, nunc Alkali aliquod nunc sublimati oleum, nunc Arsenici oleum, nunc Martis crocum, aut Oppodeldoch *mirabile, & nescio quæ brodia coquendo. Mihi certè semel coctione sua fermè spiritum vitalem oppressit, dum spiritus in alembico suo adscendentes contemplari iusso & naso propius admoto, remoto paululùm vitro, quod alembico subiectum erat, virulentos illos vapores mihi os & nares occupare curauit, & tantum non suffocare conatus fuit, adeò vt in syncopem delapsus frigidæ aquæ non mediocris superfusione restitui opus habuerim. Interea se vaticinari quædam simulabat, & arcanorum quorundam cognitionem præ se ferebat, vt clam aliquid, de quo ipsum metuerem, non facilè aggredi vnquam ausus fuissem. Mulierum nullam curam habuit, vt cum nulla vnquam illi rem fuisse credam. Initio abstemius erat vsque ad ætatis annum ferè 25. deinde ita vinum bibere didicit, vt totas mensas rusticis plenas propinando prouocare & bibendo superare ausus fuerit, digitò tantum gulæ immisso à crapula se liberans, & rursum, tanquam ne guttam quidem hausisset, potionibus indulgens. Pecuniæ erat prodigus profusor, ac ita ea sæpe destitutus, vt ne obolum quidem ei superesse scirem. Crastino statim die rursum crumenam se habere benè instructam ostendebat, vt non rarò miratus fuerim, vnde ei fuisset suppeditata. Singulis ferè mensibus vestem nouam sibi fieri curabat, & priorem cuiuis obuio donabat, sed ita conspurcatam, vt ego nunquam mihi dari petierim, neque vltrò oblatam, vt gestarem, recepturus fuerim. In curandis vlceribus etiam deploratissimis miracula edidit, nulla victus præscripta aut obseruata ratione, sed cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos, vt solebat diceret, pleno ventre tamen curauit. Præcipitati puluere, Theriaca aut Mithridatio aut Cerasorum siue Botrorum succo in pilulas redacto in omni morborum genere purgandum vtebatur. Laudano suo (ita vocabat pilulas instar murium stercoris, quas impari semper numero in extrema tantùm morborum difficultate tanquam sacram medicinam exhibebat) ita gloriabatur, vt non dubitarit affirmare, eius solius vsu se è mortuis viuos reddere posse; idque aliquoties, dum apud ipsum fui, re ipsa declarauit. Orare nunquam audiui neque vidi, neque curabat etiam Ecclesiasticæ sacra, sed doctrina Euangelica, quæ tum temporis apud nos excoli incipiebat, & à nostris concionatoribus seriò vrgebatur, non multum ab eo curabatur. Se aliquando Lutherum & Papam non minùs, quàm nunc Galenum & Hippocratem redacturum in ordinem minabatur. Neque enim eorum, qui hactenus in Scripturam sacram scripsissent, siue veteres siue recentiores, quenquam scripturæ nucleum rectè eruisse, sed circa corticem & quasi membranam tantum hærere. Et nescio quæ alia nugabatur, quorum meminisse piget.* Hæc Oporinus.

Paracelsus ebrietati deditus.

Paracelsus ebrius sua dictauit.

Paracelsus a mulieribus alienus.

Paracelsus pecuniæ prodigus.

Paracelsus in vlceribus curandis felix.

Paracelsi medicamenta.

Paracelsus sacra parum curauit.

Neque saltem ista Oporinus scripsit: sed etiam sæpè aliis narrauit, vt Thomas Erastus, *disput. contra Paracels. 2.* testatur D. Henricus Bullingerus, qui Paracelsum Tiguri nouit, cuius literas citat Erastus, *allegato loco. Ex omnibus,* inquit, *eius sermonibus pietatis nihil intelligere potui; Magiæ autem, quam iste nescio quã fingebat, plurimùm. Si eum vidisses, non Medicum dixisses, sed aurigam: & sodalitio aurigarum mirificè delectabatur. Ergò dum viueret hic in diuersorio Ciconia, obseruabat aduenientes in hospitium aurigas, & cum iis vorabat & perpotabat, ita nonnunquam vino sopitus, vt se in proximum scamnum collocaret, crapulamque edormiret. Breuiter: sordidus erat per omnia, & homo spurcus. Rarò aut nunquam ingrediebatur cœtus sacros, & visus est res diuinas leuiter curare.*

Henr. Bullingeri de Paracelso litera.

Narrat quoque Erastus, *secunda parte disp. contra Paracelsum,* Georgium Vetterum virum pium, doctũ & industrium, ac Paracelsi perquàm studiosum & amantem, & qui Paracelsi comes indiuiduus fuerit biennio & tribus mensibus per Austriam, Transyluaniam aliasque regiones eum sequens, vt Chirurgica, quæ tum solùm profitebatur, ab eo doceretur, quique se plurima Paracelso debere profitebatur (ne fortè ex odio aliquid commemorasse putetur) illum, inquam, Georgium Vetterum asseuerantissimè affirmasse, Paracelsum Magiæ nefandæ perquàm studiosum fuisse, & Cacodæmonem haud aliter, quàm socium nominare consueuisse. *Nihil magis,* inquiebat idem Vetterus, *metuit, quoties ebrius erat (erat autem frequenter,) quàm vt agmen Diabolorum accerseret, quod sæpenumero facere voluit, speciem artis suæ editurus, sed à me rogatus omisit. Cùm sobrium monerem, vt isthæc missa faceret, quod Deum grauiter offenderet, quodque ad extremum stipendium triste persoluere solitus sit famulis suis Diabolus: respondebat, si non multò post receptui cantaturum esse. Toto tempore, quo apud ipsum vixi, neque Theologica, neque Philosophica, neque Medica, extra Chirurgiam tractabat.*

Georgii Vetteri de Paracelso.

Paracelsus Magiæ Studiosus.

Paracelsus tantum Chirurgus.

Verum hæc mittamus, quæ satis docent, Paracelsum satis dissolutè vixisse. Quos Præceptores habuerit, non adeò certum. Henningus Scheunemãnus quidem, in *Hydromantia Paracelsica, cap. 1.* scribit; *à Deo ter Opt. Max. Theophrastum Paracelsum edoctum sciuisse, quicquid in rerum natura fuit scibile;* & satis temerariè exempla Nabuchodonosoris, Abimelechi, Iacobi, Iosephi, Magorum, Pauli, quibus Deus res occultas & futuras in somnio patefecit, allegare pro hac re audet. Verum enim verò verum quidem est, omnem sapientiam esse à Patre luminum, eamque primo homini in creatione fuisse inditam, & postea etiam nonnullos à Deo immediatè circa res diuinas & alia nonnulla eruditos fuisse: sed ordinarius modus ad sapientiam perueniendi iam est, vt filij à parentibus, iuuenes à senioribus, docti ab indoctis discant; ac qui ordinarium hunc modum reiiciunt, Deum tentant, & in diaboli insidias incidunt Et an

Paracelsi præceptores.

dogmata Paracelſi talia ſint, quæ à Deo autore immediatè profecta ſint, paulò poſt patebit. Ipſe, *lib. 1. de podagyricis, titulo de Limbo*, Præceptores ſe habuiſſe negat: Chirurgiæ tamen magnæ, *lib. 2. tract. 3. cap.* 1. refert, ſe inſtitutum fuiſſe non ſolùm à parente VVilhelmo ab Hohēhaim, ſed & Præceptores agnoſcit Epiſcopum Scheid, Schettagienſem, Erhardum, Epiſcopum Lauentalienſem, Epiſcopum Nicolaum Hipponenſem, Epiſcopum Matthæum Schacht, Suffraganeum Friſingenſem, Abbatem Spanheimenſem & alios.

Vnde Paracelſus ſua dogmata hauſerit.

Ex quibus facilè apparet, Paracelſum non in publicis Scholis, quas paſſim exagitat, & vſitata via Medicinam didiciſſe, ſed quicquid cognitionis in ea habuit, è Chymicis libris & operationibus hauſiſſe. Nam non ſolum antiquorum libri de Chymia extabant, Gebri, Auicennæ, Lullij, Arnoldi de Villa noua & aliorum; ſed & circa illa tempora aut paulò antè eam excoluerunt, & ſcriptis illuſtrarunt Iſaacus Hollandus, Baſilius Valentinus & alij; & eo ipſo tēpore Chymia in Germania non adeo erat ignota, vt libri antiqui ante Paracelſum hac de re ſcripti teſtantur, Magiam etiam tum quidam non ſolum Iudæi, ſed & Trithemius, Corn. Agrippa, & alij tractabant, à quibus & proculdubio quædam hauſit. Nam nouarum & occultarum rerum nimis auidus; & nō ſemper, quid & à quo diſceret, ſatis cautus erat. Nā quales Præceptores habuerit, ſatis ex libro de Philoſophia occulta, *in fine*, apparet, vbi hæc habet: *Medicus non omnia, quæ poſſe & ſcire debet, in Academiis diſcere & cognoſcere poteſt ſed opus eſt, vt interdum vetulas, Zigeunos, Nigromanticos, Agyrtas, Seniores ruſticos & ſimiles adeat, atque ab iis diſcat. Nam tales de talibus rebus* (loquitur de morbis per Incarnationē) *plus habent cognitionis, quàm omnes Academiæ.* Et an ſatis prudenter vel rectè *in Præfatione Paragrani & in Theſauro Alchymiſtarum*, ſcripſerit, *ſe literas à Galeno ex inferno accepiſſe*, & ibidem in Theſauro Alchymiſtarum, *ſe cum Auicenna in veſtibulo inferni de ſuo auro potabili, tinctura Phyſicorum, quinta eſſentia, lapide Philoſophorum Mithridatio, Theriaca diſputaſſe*, quilibet iudicare poteſt.

Paracelſi peregrinationes

Nonnulli, vt Bicketus, *in Hermete rediuiuo*, decem annis in Arabia & vicinis regionibus vixiſſe, reuerſumque ſpoliis Orientis onuſtum occultam illam Magiam cum arte Spagyrica & vera Hermetis Medicina in lucem reuocaſſe ſcribunt. Qui tamen cum Fratribus R. C. qui ipſi quoque Patrem & Fraternitatis ſuæ Fundatorem artes omnes & ſapientiam in Arabia præcipuè didiciſſe aſſerunt, hiſtoricis documentis probare debebant, floruiſſe tempore Paracelſi in Arabia bonas literas, atque Arabes Europæis tum bonis literis & artibus antecelluiſſe. Ipſe verò, *in Præf. Chirurg. mag.* refert, ſe diligentem operā dediſſe, vt verū Medicinæ fundamentū cognſceret, & cū multos ægros malè curari, multos nullo modo curari animaduerteret, multa falſa in antiquorum ſcriptis reperiret, & pleroſque fortuna potius, quàm arte curari videret, adiiſſe multis annis Academias Germanorū, Italorum, Gallorum, & Medicinæ fundamentum quæſiuiſſe; poſtea verò ſe non ſolùm eorum doctrinæ, ſcriptis & libris tradere voluiſſe, ſed porrò peregrinatum eſſe in Hiſpaniam, Angliam, Marchiam, Boruſſiam, Lituaniam, Poloniam, Vngariam, VValachiam, Tranſſyluaniam, Croatiam, Illyriam, aliaſque regiones, & de Medicina percontatum eſſe non ſolum Doctores, ſed & Chirurgos, Balneatores, Mulieres, Magos, Alchymiſtas, Monachos, Nobiles & ignobiles. Et cum multum diuque de Medicina cogitaſſet, eam pro arte incerta habuiſſe & deſeruiſſe, atque alia negotia tractaſſe: poſtea tamen rurſum eandem in manus ſumſiſſe.

Paracelſus quo tempore natus.

Quæ quomodo inter ſe cohæreant, & cum veritate conſentiant, ego quidem non video. Nam cum natus ſit circa annum Chriſti 1494. & circa annum Chriſti 1526. & aliquot annis ſequentibus, paulò poſt ætatis annū 30. Baſileæ vixerit & ibi docuerit, vt ex programmate & libro de Gradibus & compoſitione receptorum, item libris de Tartaro & vrinarum iudiciis & pulſibus apparet; & iam tùm libros Chirurgiæ confecerat; poſtea verò anno 1531. vt ex præfatione Paramiri, Sangalli ſcripta, apparet, vixerit anno 1535. in thermis Piperinis, vt ex libro de iis ſcripto, *tom. 1. pag.* 1116. videre eſt; Chirurgię magnæ dedicationem anno 1536. Auguſtæ ſcripſerit, anno 1537. Villaci vixerit, vt ex libris de natura rerum videre eſt; anno 1538. in Carinthia, vt ex Chronico Carinthiæ & defenſionibus videre eſt; atque ita ab anno ætatis 30. vſque ad annum 1541. in Heluetia, Alſatia, Carinthia, Auſtria, Morauia, Sueuia & vicinis locis vixerit, & tandem Saliſburgi 1541. ætatis 47. mortuus fuerit: neceſſe eſt, vt ante 30. ætatis annum 10. illos annos (ſi modò vnquam in Arabia fuit) in Arabia tranſegerit; atque ita nō multò poſt annum ætatis 20. in eam profectus ſit. Quod ſi verum eſt, quando ergo reliquum iter per Hiſpaniā, Luſitaniam, Angliam, Daniam, Sueciam, Lituaniam, Boruſſiam, Poloniam, Vngariam, Tranſſyluaniam, VValachiam, Illyricum, Croatiam, & vt in libro de vita longa habet, Finlandiam, Lapponiam peregit? in quam præterea ætatem multi illi anni incidēt, quibus Academias Germanorum, Italorum, Gallorum perluſtrauit? quando bellis Venetianò, Danico & Belgico, vt Medicus, interfuit, & innumeras febres & 40. morborum genera curauit, vt in præfatione libri Hoſpitalis refert?

Paracelſus quo anno mortuus.

Et cum animum ad reformandam Medicinam adiicere non potuerit, aut certè non debuerit (aliàs valdè temerarium factum fuiſſet, illud reiicere, quod quale eſſet, nunquam cognouiſſet) niſi prius antiquæ Medicinæ falſitatem & imperfectionem cognitam & perſpectam habuiſſet, niſi in Anatomicis & in ſimplicium medicamentorum cognitione ſe exercuiſſet; vulgatam componēndi medicamenta rationem vidiſſet; ſucceſſum antiquæ Medicinæ in curādis morbis animaduertiſſet: quo ætatis anno iſta didicerit, quàm diu in Germaniæ, Galliæ & Italiæ Academiis vixerit, tandemque vſitatæ doctrinæ & antiquæ Medicinæ pertæſus melioris diſcendi gratia longum illud iter ſuſceperit, non ita facilè conciliare eſt. Vt iam de eo nihil dicam, quando Græcam & Latinam linguam, Philoſophiam, & alia futuro Medico neceſſaria adminicula didicerit. quę iudicij maturitas & perfectio in ea ætate eſſe potuerit, vt Medicinę reformationem ſuſcipere, & ſe Medicinę Monarcham nominare valuerit. Inprimis ſi coniunguntur ea, quæ habet in Chirurgia, *in fragmento de morbo Gallico p. 649.* non ſatis conſtat, quando Medicinam didicerit, cum ibi non diſcendi, ſed Medicinam faciendi cauſſa in Lituania, Boruſſia, Belgio ſe vixiſſe ſcribat. Ita enim habet eò loci: *Iam diu inter nos hoc bellum agitatur: expellebant me ex Lituania, Boruſſia, Polonia: non placebam Belgis, non Vniuerſitatibus, non Monachis, non Iudæis.* Imò cum omnibuss adminiculis ad eruditionem deſtitutus fuerit, ſicut teſtatur, *in fragmentis tom. 1. p.* 131. ſuam Bibliothecam non ſex paginas continere, & 10. annis ſe nullum librum legiſſe: quęritur, quàm paratus ad reformationem Medicinæ accedere potuerit.

Paracelſi Bibliotheca.

De Paracelſo iudicium.

Id ergo, ſi hęc omnia in omnē partem verſemus, vero magis conſentaneum eſt, & res ipſa teſtatur, Eū nulla linguarum & Philoſophię cognitione inſtructum, artem Medicam antiquā quam, nunquā ſatis cognouerat, reprehendere & reformare cœpiſſe, & experimentis ſaltem faciendis intentum fuiſſe, atque

que

que ea de caussa tot loca peruagatum fuisse,& Agyrtas, Nigromanticos, & id genus alios frequenter consuluisse.

Paracelsus linguarum ignarus.

Atque id satis eius scripta testantur, in quibus nulla linguarum peritia, nulla antiquæ Philosophiæ cognitio elucet. ex. gr. p. 1122. tom. 2. in interpretatione vocabulorum Synonymicorum, Cicatricans interpretatur, *das da Blasen auffzeucht*, Flammulam *Hanenfuß*, atque ipsemet, *in defensione secunda*, scribit, se nihil curare, an Apoplexis vel Apoplexa, Paralysis vel Paralysis, Epilesia vel Epilentia dicatur, susque deque se habere, an vocabulum sit Græcum, Arabicum vel Algoicum; solum in id se incumbere, vt origines & curationes morborum inuestiget. Quod etiam in suis scriptis passim obseruat. *Et de caduco Matricis parag.* 4. Logicam, quæ vnica verum à falso discernere docet, Medico contrariam esse, & lumen naturæ impedire scribit. Cuius exemplum si omnes Medici imitarentur, næ! latissimam Barbariei viam aperirent. Imò nec linguæ Germanicæ vel vernaculæ satis peritus fuit. Vix enim puto exstare aliquem scriptorem Germanicum, qui tam inscitè, vt grauius nihil dicam, Germanicè scripserit.

Paracelsus Logicam contemnit.

Neque video quomodo famæ Paracelsi, quem supra omnes mortales extollere cupiũt, fabulosis narrationibus consulatur, quales continet prologus cuiusdam Valentini Antaprassi Silorani, qui tomo operum primo insertus est, & p. 476. continetur. In eo prologo scribit, quisquis fuit ille Antaprassus; *Paracelsum libros suos latina lingua scripsisse, eosq; in muro quodam occultasse, atque inde indicio famulorum surreptos esse, quos cum ipse nactus esset, imprimendos dedisse latinos, hinc in 4. linguas vertisse.* Quæ omnia fabulosa sunt. Constat enim iam publicè, in primis ex editione Ioh. Huseri, qui minutissima quæque Paracelsi scripta conquisiuit, Paracelsum pleraque Germanicè scripsisse, & ex iis postea non pauca ab aliis in latinum conuersa fuisse. Quod verò Cyperinus vel Cyprianus Flaenus, vt addit, in Italicam & *Gallicam linguam, Bebeus Rambus in Græcam conuerterit*, itidem fabulosum; cum nemo hominum istas versiones vnquam viderit. Eandem fidem meretur, quod idem scribit, *quod Athenienses* (quales verò viri docti iam Athenis viuant, notum) *destructorem omnis erroris & magistrum veritatis, Hebræi alterum Rabbi Mosen, Monspelienses* (Quos tamen nunquam doctrinam Paracelsi amplexos esse, tàm notum est, quàm quod notissimum) *alterum Hippocratem & nouum Æsculapium, Græci Monarcham perpetuum nominarint; quod Alexander Perseus* (sed quis ille?) *in quadam epistola* (sed quanam?) *scripserit, Paracelso eruditione æqualem nullum hominẽ natum esse; quod Puteus Benezeuel* (& quis iste?) *putarit Paracelsi doctrinam esse naturale Euangelium; quod in Medicina scripsisse eum* 53. *& in Philosophia* 235. *libros referat Sabæus Dacus; quod Tarbuetus Aristotelem Paracelso comparatum dixerit esse instar carbonum extinctorum ad accensam lucernam.* Talibus scilicet fabulis ad amplificandam Paracelsi famam opus est.

Paracelsi eruditio.

Verum quàm eruditus Paracelsus fuerit, infra demonstrabitur, vbi de dogmatibus eius in specie agemus: hoc saltem hic addimus; assentiri nos Crollio non posse, qui, *in Præfat. admonit.* scribit: *neminem adhuc Paracelsi peritiam attingere, ne dum superare potuisse, vt qui supra, quam credi possit, omnium scientiarum diuinarum & humanarum absolutam habuerit cognitionem, & de origine magnorum incurabilium morborum à temporibus Noa solus ea scripserit, quæ superiorum ætatum Medicorum nulli ne per somnium in mentem venerint.* Fidem maiorem habemus sacris literis & DEO, qui de Salomone. 3. *Reg.* 3. *v.* 12. testatur: *Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens in tantum, vt nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit.* Ideoque Paracelsum Salomoni non æquiparamus, nec eum omnium scientiarum diuinarum & humanarum absolutam cognitionem habuisse, persuaderi possumus. Si enim tàm sapiens fuit, cur vitæ suæ modum habere non potuit? Nam *qui proficit in literis, & deficit in moribus, plus deficit, quàm proficit.* etiam in triuio inculcatur. Et cum *initium sapientiæ timor Domini* sit, eum ne omnium mortalium sapientissimum fuisse credamus; quem Oporinus toto quo cum ipso vixit, biennio orare nunquam audiuit, nec vidit; & qui sacra Ecclesiæ non curauit? Et qui vel precibus vel sacris aliis vacare potuit, qui totis diebus & noctibus ebrietati & crapulæ deditus fuit, & vix vnã atq; alteram horam sobrius reperiri potuit? Monet quidem ipse Paracelsus, *in Labrinth. Med. errant.* ex Apostolo, vt, qui sapientiam desiderat, eam quærat apud Deum, & scribit, quod prima institutio, & inquisitio huius Medicinæ sit, quærere regnum Dei. Sed an ipse hoc fecerit, ea, quæ hactenus dicta sunt, perpendenti manifestum euadit.

Paracelsi absurda dogmata.

Et quod absolutam omnium diuinorum & humanorum cognitionem non habuerit, absurda quædam, imò impia eius dogmata testantur Nam quis sanæ mentis credat, ea vera esse, quæ infra ex libris Meteor. afferemus? quis nisi amens sibi persuaderi patiatur, quod, *lib. Meteor c.* 3. scribit? Noctem nõ ex absentia Solis, sed ex ortu stellarum nocturnarum, quarum fructus sunt tenebræ, prouenire? quis credat; stellas quasdam habere se instar cucurbitarum, & phiolarum, & suis concauitatibus continere Salem, Sulphur, & Mercurium, atque inde per operationem ætherei Vulcani per emunctoria ventos emittere, non secus, vt cum flatus in corpore humano generantur, & per inferiorem gutturem, seu, vt ipse Paracelsus loquitur, dum homo asellat, excernuntur? Eiusdem absurditatis est, quod, *eod. lib. c.* 6. statuit, pluuias non generari è vaporibus, è terreno globo in altum sublatis, sed esse quasdam stellas, quarum fructus sint pluuiæ. In iis, ceu olla, operari Vulcanum & Archæum, ac tum ex ipsis stellis prodire fumum æthereum seu nubeculam, quæ postea in pluuiam mutetur: vt miram eius de pluuiarum generatione Philosophiam loco alleg. videre est. Ridiculum quoque, quod, *lib.* 1. *meteor. c.* 10. scribit: Stellas se purgare cùm æstiuas tùm hybernas non per fulgura, sed per corpora, quæ excernunt, quæ stellas cadentes vocant: Caussa est, inquit, quod alimentum habent in firmamento, quod est elementum, à quo sustentantur. Nihil enim est creatum, quod non quotidiano alimento egeat, vt homo. Ex quo consequitur, ea ex suo elemento edere & cibum capere. Iam quod cibo & potu seruatur, excrementa quoque gignit. Aluntur autem igne solo sicut homo terra, ex qua natus est. Ex igne igitur suam essentiam extrahunt: sicut homo carnem & sanguinem ex terra sumit. Quod transmutari in essentiam nequit, excrementum fit. Non minus est absurdum, quod, *lib.* 1. *Meteor.* scribit; Irides etiam à suis stellis generari, & quidem ad earum generationem 40. septimanas requiri, & plurimas generari, sed non omnes conspici. Nam requirere Iridum generationem temperatam aëris constitutionem, ideoq; si iridis alicuius generatio incidat in talem temperatam constitutionem, absolui & perfici Iridem; si verò in frigidum tempus incidat, à frigore in ipsa generatione destrui; contra in magno æstu exsiccari & comburi. Qualia absurda & ridicula dogmata qui cognoscere cupit, legat libros Meteor. & alios passim, atque inter eos librum de generatione stultorum, in quo non homini hominis generationem tribuit, qui

scil

scilicet non plus ad hominis generationem conferat, quàm rusticus, qui triticum seminat, ad tritici generationem, sed Vulcano cuidam, in cuius absentia discipuli artis hominem fabricandi nondum satis periti stultum efficiant: atque fabros illos non immortales, sed breuissimæ vitæ statuit. Verum operæ pretium non putamus, nugis talibus & ridiculis & impiis chartas replere. Quanquam nihil tam absurdum aut ridiculum dici potuerit à Paracelso, quod non asseclæ eius quasi mysterium admirentur. Non enim hoc genus hominum, quid dicatur, & an cum ratione vel experientia consentiat, attendunt: satis est, si à Paracelso vel Paracelsista profectum sit. Exemplum eius rei præbet Crollius (vt de aliis iam non dicam) qui *de signaturis internis rer.* ridiculè planè scribit: *Vitalis Spiritus seu vita in musculis forma refert Animam halecis, vt loquuntur, seu argentum argento viuo super inductum: vbi in sanguine refrixit, euanescit, punctim vel caesim vulnerato, vbi in sanguine profluente apparet, sine mora patienti in potu exhibetur, non sine manifesto iuuamento.*

Paracelsi impia dogmata. Ex his ergò satis patet, eum plurima absurda statuisse. An verò impia dogmata non sparserit, ex his patebit. *Lib. 1. de rerum natural. generatione*, docet & *De homunculis.* modum quoque proponit, quo sine patre & matre, artis Chymicæ beneficio, homunculus generetur; atque hoc secretum maximum esse dicit, quod tamen iam olim Pygmæis & Gigantibus non incognitum fuerit, vtpote qui talem originem habuerint. Nam ex talibus homunculus, vbi ad virilem ætatem peruenerint, fieri Pygmæos & Gigantes. Atque tales omnia arcana scire, quę alij homines ignorant. Nam cum arte vitam & corpus acceperint, artem & scientias ipsas illas connatas esse, nec opus habere, vt eas discant. Quæ de generatione stultorum & eorum fabris scripserit, in peculiari de ea re libro, vt modò dictum, legat, qui volet. *Lib. 1. Philosophiæ Sagacis cap. 2.* statuit, homines in nouis Insulis *De hominibus in nouis Insulis.* non esse procreatos ex Adamo nostro primo parente, neque nobis sanguine coniunctos, sed ab alio quodam Adamo progenitos esse. Cuius notæ sint ea, quæ *in libro Azoth seu de Ligno & Linea vitæ*, habet, cuilibet sine affectu iudicanti considerandum & iudicandum permittimus. Vt alia omittamus, scribit, *eius libri cap. 2.* Paracelsus, Adamum & Euam *De primorũ parentum corporibus ante lapsum.* ante lapsum non habuisse testes, renes & vterum, & omninò membra genitalia, sed ea post lapsum accepisse, sicut Carinthiis è potu aquæ niualis strumæ crescunt: imò nec mẽbra nutritioni dicata, nec dentes habuisse concedit, hominemque post lapsum pro monstro habet, & conceptionem humanam, quę post lapsum fit, monstrosam appellat. *Ibidem*, Christum non assumsisse corpus, quale primi parentes habuerint, & nos post lapsum habemus, sed corpus suum *De Christi carne.* per Spiritum Sanctum ex cælesti Aquastro accepisse. Verba Iehouæ: *Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adiutorium*, non de Eua, sed de Christo explicat. Verbum Domini in creatione mundi & Adami latum fuisse in aquis, & aquas fuisse sepem Paradisi, & quæ alia de verbo & Spiritu Domini. *p. 530. & seq.* habet. Lapsum primorum parentum & *De lapsu primorum parentum in fabula Melosina & Fortunati.* restitutionem hominum in fabula illa de Melosina contineri scribit. Sicut & fabulam illam Fortunati de lapsu primorum parẽtum explicat. Suturas capitis, quæ literæ T, referunt, inuerso & contrario modo in fœmina & matre se habere, easque à Diabolo prouenire scribit. Iohannem Baptistam in deserto summitates arborũ tenellas melli syluestri immersisse & comedisse, verũ Angelicè comedisse in ore, nõ in ventriculo narrat. Neque enim aluum reddidisse. Christum in deserto, postquam 40. dies ieiunasset, esurientem non apperiuisse terrenum illum panem, sed poculum, quod cum discipulis in vltima cœna bibiturus fuit, statuit. Adamum in arbore siue creatum esse siue creuisse scribit, sicut anseres illos in *De Adamo.* Scotia, *pag. 536. & pag. 540.* Atque alia de Adamo, Eua, Virgine Maria absurda plurima eodem loco habet, quæ hîc recensere operæ pretium non est.

Paracelsi de Mose iudicium. Neque ista, quasi ex Mose hausta sint, palliare potest: cum talia in Mose non exstent; Mosi etiam in physicis parùm, & vix plus, quàm Galenus, tribuat. Ita enim de eo scribit, *in fine allegati libri*: Moses donum intelligentiæ particulariter habuit, non totum Nihil enim scribit de proprietate, qualitate, prima materia limbi æterni & limbi elementorum, sed saltem de materia terræ, è qua homo; & tamen saltem vna parte: trium partium, Aëris, Aquæ, Ignis non facit mentionem. Non enim Moses fuit Physicus, sed à Deo vocatus, vt esset Dux sui populi. Ideoque eius descriptio Laicis planè obscura est: & Physicus valdè infirmis fundamentis niteretur, si textui Mosis sine explicatione fidem haberet, imò rem ridiculam ageret.

Hîc meritò quæritur, si neque ex sacris literis suam de creatione mundi & lapsu primorum parentum & mundi systemate sententiam hausit, neque eam vllibi rationibus vel experientiâ probauit, vnde eam acceperit? atque inprimis vnde illa opinionum portenta de Melosinis, Diemeis, Durdalibus, *Paracelsus nouas creaturas introducit.* Neufarenis, Lorindis, Nesderis, Gnomis, Lamiis, Nymphis, Syrenibus, quæ *lib. 1. de Philos. ad Athenienses. 13. & alibi proponit*, hauserit.

Non meliora habet in aliis libris. *Libro de Caducis parag. 3.* scribit, Adamum cognitionem, artes & lumen naturæ in Paradiso non habuisse; sed dum expelleretur è Paradiso accepisse. *In libro principiorum, seu de mysteriis vermium, c. 1. tom. p.* 1088. scribit, Adamum ante lapsum lucis naturæ expertem fuisse, nec creaturarum Dei notitiam habuisse; summè verò peritum in luce naturæ euasisse post lapsum, eiusque diuina prouidentia, caussam & quasi magistram fuisse serpentem: Deumque altiora & maiora secreta serpenti in creatione, quàm vlli animali vel viuenti creaturæ concessisse. Ideoque non immeritò lapsum per serpentem accidisse. Deum enim benè nouisse, quod serpens habitauerit ad arborem, quam tam seuerè prohibebat. *Eodem in lib. cap. 2* Te- *Paracelsus laudat Magos.* chellum illum infamem Magum valdè laudat, & à malè feriatis sophistis (Aristotelicos & Galenicos intelligit) libros eius malè suppressos, & vulgo è manibus ereptos esse scribit. *In Philos. sagaci l. 2. cap. 3.* scribit: Mariam non ex Adamo fuisse, sed ex Abraham; non ex carne Adæ, sed ex carne promissionis. Atque ita nec Christum ex Adamo carnem assumsisse concedit.

Paracelsus de resurrectione mortuorum. Mira quoque de morte & resurrectione mortuorum habet, *Philosophia Sagacis, lib. 2. cap. 1, p. 432. in fine*, dicit, Deum mortem creasse. *Pagina seq.* explicans locum Iobi, *In carne mea videbo Deum meum*, duo genera carnis in terra constituit, vnum ex Adamo, alterum ex noua natiuitate per Christum. *Caro*, inquit, *ex Adamo Deum non videt, Caro verò ex noua natiuitate per Christum Deum videt*. Et cap. 3. *Caro & sanguis ex Adamo in regnum cœli non ingrediuntur. Nihil enim cœlum ingreditur, nisi quod ex cœlo est; Caro autem Adami est ex terra. Ergo cœlum non ingreditur, sed in terram reuertitur, est enim mortalis. Nihil verò mortale cœlum ingreditur. Caro non prodest quidquam. Ergò non venit in cœlum. Est plena omnium vitiorum, nec purificari aut glorificari potest, sed opus est, vt tota ab homine separetur, quod in morte accidit, quæ tollit carnem ab homine. Sed quia homo carne ab Angelis differt, Christus ipsi nouam carnem dedit, & carnem illam Filius condidit; & Filij creaturæ cœlum ingreditur, Patris non item respectu carnis.* Et *in seq.* satis clarè innuit carnem à Christo as- *De carne Christi.* sumtam non esse carnem Adami, neque virginem

Mariam

Mariam ex carne & semine Adami esse. Et *cap. 2.* expresse scribit: *Ex Adami carne Christum natum esse, non aliter accipiendum esse, quàm quod dici potest, de eo quod in vas aliquod infunditur. Hoc enim dicitur ex vase quidem esse, sed non de vase.* Spiritum item mundi Filium Dei conspicuum nominat: quam tamen impietatem Paracelsi laudat Crollius, *& in præfat. part.* 45. scribit, vnicum Paracelsum Mosoicæ & viuentis Philosophiæ discipulum Verbum incarnatum in creaturis reperisse, cum tamen sacræ literæ Verbum Dei conspicuum & Verbum incarnatum nullum aliud admittant, præter Filium Dei in humanitate patefactum. Ac plura eiusmodi, *citato cap. 2. & 3.* legi possunt: quæ omnia talia sunt, vt facilè vincant, falsissimè à Crollio scriptum esse, Paracelsum absolutam diuinarum & humanarum rerum habuisse scientiam. Rectiùs Quercetanus, *in responsione ad Aubertum*, scribit: *Paracelsum quod attinet, mihi nequaquam propositi ipsius Theologiæ patrocinium suscipere, neque ipsi in omnibus adstipulari vnquam cogitaui.*

Neque hæc aliquam interpretationem admittūt, quod scilicet idem dicat, quod Paulus *1. Cor.* 15. carnem & sanguinem non posse hæreditatem cœli habere, id est, carnem, quam ex Adamo accepimus, non posse ad hæreditatem cœlestem admitti, antequam superne sit regenerata. Expresse enim scribit, corpus mortale nullo modo glorificari posse, sed in morte totum ab homine separari, Paulus verò, *loco alleg.* v. 53. scribit, δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Ita licet Dornęus, *in admonitione ad Erastum*, scribat, Paracelsum saltem de Virginis Mariæ regeneratione locutum esse, quo modo scilicet, *Ioh.* 1. dicitur; Filios Dei non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nasci: tamen si diligenter loca allegata inspiciamus, ista explicatio admitti non potest. Si enim hoc semel tantùm dixisset, facilè bonum sensum trahi posset: verum toties expresse affirmat, hominem habere duo corpora, mortale seu terrenum ex Adamo, alterum cœleste, eiusque mentem non esse terrenum hoc corpus regenerari & immortale fieri, quilibet candidus lector facilè animaduertet.

Verum plura de his, cum ad Medicinam nō pertineant, non addo: Prudenti sat dictum. Qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Erastum, *disp.* 1. *contra Paracelsum p.* 144 & seqq. aliquot. & *ibid. p.* 24.

Paracelsi blasphemia. Vbi septem horrendarum blasphemiarum reum peragit Paracelsum. Primò quod fingat cum Ario & Photino, Verbum, quo Deus creauit vniuersa, aliam à Deo essentiam habere, creatum esse, & corruptioni adeoque Dei iudicio obnoxium. Deinde quod ponat plures Deos tales, per quos summus Deus hunc mundum architectatus fuerit. Tertiò quod neget palàm Christum esse creatorem, dum eum facit separatorem, & quidem sociis ei additis plurib. Quartò quod neget Adamum creatum fuisse à Deo perfectum in principio, sed consummatum ipsum asserat, *in lib. de vermibus*, ab esu pomi, hoc est, Diabolo, qui per pomum omnem suam sapientiam in hominem transfuderit. Quintò quod contendat hominē non fuisse cum libertate voluntatis creatum, sed cōgi à creatoribus illis ad mala & scelera. Sextò quod adimat Christo potestatem iudicandi. Demùm quod faciat Christum peccatorem, quique nobiscum cogatur expectare sententiam Dei in extremo iudicio. Videatur etiam Conradi Gesneri epist. 1. lib. 1.

Quales autem in rebus physicis & medicis eius
Paracelsus in medendo qualis. opiniones sint, paulò post videbimus. Iam quid in Chymicis & curando præstiterit, quæ laus eius pręcipua est, & ob quod tantam famam adeptus est, paucis dispiciamus. Et principiò quod transmutationem metallorum attinet, in ea Paracelsum aliquid præstitisse, negandum non est. De eo enim, *in epistola*, Oporinus ita scribit: *Pecunia erat prodigus profusor, & ea ita sæpè destitutus, vt ne obolum quidem ei superesse scirem. Crastino statim rursum crumenam benè instructam se habere ostendebat, vt non rarò admirati fuerim, vnde ei fuisset suppeditata.* Deinde aurum fecisse Paracelsum ex plumbo & argento viuo Michael Neandet testes producit *in sua Geographia* tùm publicos tùm priuatum quendam Franciscum, cuius etiam epistolam affert, quam & And. Libauius, *libro 2. defensionis Alchymiæ transmutatoriæ contra Guiberiū*, inseruit. In ea ille Franciscus, annorum tunc 72. pietate, doctrina & opibus dignitateque in Bohemia præstans, qui adolescens per semestre Basileæ cum Paracelso familiariter vixerat, scribit, iussisse aliquādo Paracelsum pecunia destitutum, dato floreno Rhenano, vt ex Pharmacopolio libram Mercurij peteret. Quo allato Paracelsum quatuor lateres in foco composuisse, Mercurium in catinum iniecisse, ignemque excitasse. Postea cum inciperet Mercurius fumare, dedisse Francisco huic globulum, ac iussisse, vt pyragra prehensum parumper in Mercurium demergeret, donec liquesceret. Hinc aucto igne vtrūque in hypocaustū rediisse, reuersosq; post dimidiā horam aurum in catino fracto iussisse Paracelsum, vt Franciscus aurū istud ad aurifabrum, qui habitabat super Pharmacopoliū, deferret, & pecunia permutaret. Aurifabrum pondere cognito (ad stateram (erat autē librale minus semiuncia) crumenam ex serico plenam aureis Rhenensibus detulisse, & Paracelso misisse. Medicamen autem, quod in catinum immergebat Franciscus, erat globulus mediocris, auellanæ instar, inclusus ceræ rubræ signatoriæ. Quę res autē intus fuerit, se ignotare scribit iste Frācīscus, & quare id præstiterit, & an illam Medicinā ipse præparauerit, an aliunde acceperit, non satis liquet. Vvaldus Vogelius, Belga, *in præfat. in librum de Lapidis physici conditionibus*, ita de Paracelso scribit: *Paracelsus fortè æquo iactantior solus est, qui veterem processum inuentionibus suis se prægressum gloriatur, & paucissimis verbis, iisque obscurissimis & supra modum ambiguis intentionem diuinari magis, quàm cognosci maluerit.* Et paulò post: *Quin imò asseuerare ausim, Paracelso Philosophorum lapidem nunquam innotuisse, eumque nec Raimundi Lullij, nec aliorum huius artis doctorum scripta intellexisse. Quod meum iudicium præter rationes certas, quibus vt id credam, adducor, confirmauit epistola quapiam sua mihi vir illustri genere natus, cuius pater Paracelsum familiariter nouerat.* Et videtur hoc probabile. Si enim lapidem Philosophorum habuisset, & quoties liberet, tingere potuisset, nō ita inueheretur, *tom. 1. p.* 132. in Philippum, Marchionem Badensem, enmque ingratitudinis ob mercedem pactam non solutam tam acerbè non accusaret. Paracelsus aurum confecit.

Quantum verò ad medicamenta Chymica, multa Paracelsi medicamenta Chymica.
eum ex tenebris in lucē produxisse etiam negandū non est. Vtinam sine inuidia id præstitisset, & qualia accepisset, bona fide nobis communicasset. Nam dū antiquos omnes etiam Chymicos præ se contemnit, se valdè suspectum reddit. Ego quidem, ne iniquior in ipsum esse videar, hîc eum non accuso: illud tamen tacere non possum, quod Bernhardus Penottus, inter Chymicos huius seculi non ignotus, de eo scribit, *in suo libello de denario Medico*, *Si*, inquit, *extarent Ioh. Isaaci Hollādi opera, & in lucē mitterentur, Paracelsi opera sepelirentur. Hic ipse Isaacus Hollādus ille est, de quo Paracelsus vaticinatus est dicens: Et veniet post me Elias Artista, qui abdita rerū patefecit. Prauidebat Paracelsus, Isaaci opera tandē fore manifesta, & peruētura ad manus doctissimorū virorū.* Et post: *Cum incidisse in Isaaci librum de opere vegetabili, reperi de verbo ad verbum doctrinā de tribus principiis, & de separatione quatuor Elementorum ab eo desumtā. Vnde constat, illum*

præcipua

præcipua sua opera suffuratum fuisse, atque hinc inde expiscatum: vt de gradationibus Medicinarum ab Arnoldo; Archidoxa, à Raimundo Lullio ex sua arte operatiua; de arcanis à Rupescissa; nihil prorsus à seipso, præterquam conuitia & maledicta: à Trithemio varia. Si quis attentè Arnoldum legerit & Raimundum in arte operatiua, animaduertet Paracelsum istorum virorum truncasse, & sibi vendicasse scripta. Legite Lanfrancum, animaduertetis Paracelsum ab eo suam Chirurgiam desumpsisse. Cur non citat Arnoldum e de Paralysi, de Galbaneto suo descripto lib. de morbis Tartareis? Hæc Penottus. Quibus etsi per omnia fidem non habeam, & Paracelsi scripta autoribus istis collata nō vbique respondeant: omnia tamen non sunt de nihilo, vt allegatos auctores legenti patet. Et Ioh. Crato, ad Erastum, vt videre est, *part. 4. disp. Erast. contra Paracelsum*, ita scribit: *Remedia, quibus aliquando vsus esse dicitur, non illius esse, ex eo certus sum, quod librum vidi ante 200. ferè annos à Monacho quodam Vlmæ scriptum, in quo eadem medicamēta, quæ ille frustulatim nunc in has nunc in illas chartas sparsit, perspicuè scripta erant.* Et Andernacus Chymiæ studiosissimus, *tom. 2. pag. 651.* scribit: *Fateor sanè Theophrastum Paracelsum insignem Chymiæ Magistrum præclara multa in suis libris prodidisse: sed contra hoc dolendum censeo, quod non pauca vana & falsa iis miscuit, ne dicam, quod optima quæque sic obscurauit, vt nemo vel pauci certè fructum aliquem ex illorum lectione percipere possint.*

Paracelsus quos morbes curauerit. Quantum verò ipse ægros curando præstiterit, non eadem omnium est sententia. In Epitaphio ipsi tribuitur, quod dira illa vulnera, Lepram, Podagram, Hydropisin, aliaque insanabilia corporis contagia mirifica arte sustulerit. Et Oporinus, *in Epistola*, ipsi mirabilem faciendi medicinam, in omni morborum genere promtitudinem & felicitatem tribuit, & quod in vlceribus etiam deploratissimis miracula ediderit, nullaque ratione victus præscripta aut obseruata, sed cum patientibus suis dies & noctes potando eos pleno, vt solebat dicere, vêrre curauit. Ac Franciscus ille, *in epistola nuper allegata*, scribit, quod cum mulier quædam eum accessisset, virum suum grauiter decumbere conquerens, adeò, vt metueret, ne instante nocte decederet, responderit: Vir tuus cras tecum prandebit & conualescet, idque præstiterit propinato puluere quodam albo in calido vino ad sudorem: quod Leprosos, Hydropicos, Epilepticos, Podagricos, morbo venereo infectos sanarit.

Quibus medicamentis Paracelsus vsus fuerit. Quibus autem medicamentis vsus fuerit, si quæratur; ipse quidem, *lib. de Tinctur. Physicorum cap. 7.* scribit: Se tinctura Philosophica curasse morbum Gallicū, Lepram, Hydropem, dolores Colicos, Apoplexiam, Esthiomenon, Cancros, Fistulas, omniaque que mala interna. Fides sit penes auctorem. Alij plerique Mercurialibus Medicinis ipsum vsum esse existimant. Franciscus ille, *in Epistola*, puluerem Hydroticum, quo virum illum citò curauit, album fuisse refert. Oporinus testatur, ipsum puluere præcipitati Theriaca aut Mithridatio aut Cerasorum vel Botrorum succo in pilulas redacto in omni morborum genere ad purgandum vsum fuisse; Laudano, quod forma pilularum paruarum impari semper numero extrema tantùm morborum difficultate tanquam sacram Medicinam exhibuit, ita gloriatum fuisse, vt non dubitarit affirmare, eius solius vsu se è mortuis viuos reddere posse, idque aliquoties, dū apud ipsum fuit, re ipsa declarasse. Refert quoque Thomas Erastus, *parte 4. disput. aduers. Paracels. pag. 301.* Medicum quendam doctum & Chymiæ peritissimum, & qui omnem diligentiam adhibuerit, vt posset verum à falso hac in parte discernere; postquam Chirurgiam Paracelsi legisset, iudicasse, Paracelsum omnes morbos solo Mercurio sublimato & calcinato curare voluisse, ac ne id animaduerteretur, variis nominibus appellasse. Et omnino medicamenta violēta fuerint necesse est, si verum est, quod Erastus, *disput. contra Paracels. part. 3. p. 211.* scribit: *Qui Paracelsum, inquit, familiariter nouerunt, & quantum in medendo præstiterit, cum iudicio animaduerterunt: curationis et vlcerum malignorum & difficilium laudem non denegant, at aliorum morborum curationem non concedunt. Viuunt hodiè Basileæ viri doctrina & prudentia ornatissimi, qui nihil verentur affirmare, omnes intra anni spacium interiisse, quicunque eius medicamenta venenosa intra corpus sumsissent. Frobenium visus est primùm curauisse, sicut alios quosdam etiam: sed res postmodum Erasmum aliosque docuit, quàm periculoso curationis genere vti solitus fuerit. Vsurpant enim pharmaca isti homines illis prædita viribus, quibus magna violentia cogunt naturam, vitiosos humores exturbare, sed interim ita vires debilitant, & tam maligna post se venenatæ suæ conditionis vestigia relinquunt, vt nec illa se recolligere, nec impressas veneni reliquias abstergere possit.* Et *parte 4. pag. 253.* testem huius rei citat Theodorum Zvvingerum, qui, *in præfatione, quam libris Santis Ardoyni de venenis præfixit*, ita scribat: *Multi, quibus pharmaco hoc suo benedicto (Laudanum intelligit) dolorem omnem exterminerat, non multò post per caloris natiui suffocationem & extinctionem interierunt. Viuunt etiamnum viri dignitate, virtute, pietate & doctrina præstantes, qui ad vnum omnes intra anni spacium diem suum obiisse affirmant, quicunque Basileæ pharmaca Paracelsi intra corpus sumsissent.* Vnde etiam Oporinus, *in Epistola: Internorum verò affectuum curationem sic administrauit, vt nullo in loco vltra anni spacium hærere potuerit; quod ipse dicere solitus sit, anno amplius non posse suas artes in vno loco durare.* Nimirum in violentorum istorum remediorum vsurpatione id vsu venire solet, quod illis accidit, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcem admouent, qua fructus quidem citius maturantur, sed arbor perditur.

Sunt ergo non pauci, qui, vt ex Erasto dictum, ei vlcerum difficilium curationis laudem non adimunt: tanta tamen in aliis morbis, Hydrope, Podagra, Lepra, Epilepsia & similibus curandis præstitisse, quanta vulgò de eo prædicantur, non concedūt, multò minus quod omnes morbos curare potuerit: idq; non obscuris documentis probant. Primò enim affert Erastus, *part. 3. disput. contra Paracels.* Domini Doctoris Marci Recklau, Illustrissimorum Principum, Elector. & Palatini Rheni Domini Ottonis Henrici & Domini Friderici testis oculati Epistolam, in qua, præter alia etiam, hæc scribit ad Erastū: *Paracelsus Chyrurgus.*

Cum inter sermones tussire cum (Paracelsum) ex Catarrho animaduertissem, ac virum Medicum affectus tales dedecere obiter dixissem, sublato poculo; Nisi hoc esset, vinum digito monstrans, respondit. Et postea: Verbum ex eo latinum extorquere nullum potui. Et mox: Monaci ab aulicis deductum ad virum nobilitate insignem cognomēto Monachum, qui tunc Ducis Boiariæ culinæ præfectus erat, illum tum Ducis Medici, Doctor Pantaleon & D. Alexander Carteuserus haud infeliciter decocto ligni curabant, vt manifestè iam inclinaret morbus. At his dimissis tota curatio Theophrasto commendatur. Eo in curam recepto, mox vnguento ex hydrargyro (quod ci Iohannes Voigt, Schola Paracelsica discipulus, Augustæ tum habitans, mihi probè notus concinnauerat) persanare tentauit. Verum Paracelsus cum agrum iam morti proximum videret, pridie quàm moreretur, Monaco clam summo manè profugiens in Austriam descendit. *Historia curationum Paracelsi parum felicium.*

Operæ pretium etiam fuerit, quia in omnium manibus non est, Epistolam Medici Clarissimi, Iohan. Cratonis, trium Imperatorum Romanorum Archiatri, quam ad Thomam Erastū scripsit, ex 4 *disput. cōtra Paracels. parte*, afferre. Ita autem ille: *Die 25. Maij ad 1570. cùm Pragæ in cubiculo Cæsaris conuenissent Medici,*

& Nicolaus Biesius, accessit nos Generosus Baro Dominus Bertoldus à Leippa, Marschallus Regni Boiemiæ, Cæs. Maiestatis Consiliarius & Camerarius, ac cum de Medicis sermo esset, aiebat: Paracelsū, cum primò de ipso esset peruulgatū, posse ipsum curare Podagricos, à parente suo, Domino Iohanne à Leippa, Mareschallo regni Boiemiæ, maximis sumptib. ex Heluetia euocatum. Laborasse autem Dn. Iohannē per interualla, neque vnquā diu lecto affixum fuisse. Hæsisse autem Paracelsum ferè per biennium Cromauiæ, & varia medicamenta adhibuisse, & parentem suum planè arthriticum reddidisse. Dominum Bertoldum etiam, cui leuiter oculus affectus fuerat, ita curasse, vt ne nunc quidem eo oculo videat. Accersitum tum ad nobilem inprimis fœminam, coniugem Domini Baronis, Iohannis à Zerotin, filiam generosi Domini à Bernstein, qua neque valde ægrotauit, cum ventris tormina haberet, neque Epileptica vnquam fuit. Huic verò cum Paracelsus quadā medicamenta dedisset, Epilepsiā correptā fuisse, & supra 20. paroxysmos passam eodem die exspirasse. Paracelsum reuersum Cromauiam conuasasse quædam, & in Vngariam profugisse: parentem etiam non multo post doloribus summis confectum vitam cum morte cōmutasse. Et mox addit: *Imperatorem, quem à maledicentia & falsitate alienissimum fuisse, sciunt omnes boni, Paracelsum mendacissimum & impudentissimum impostorem, qui cum doctis hominibus nunquam conuersari voluerit, nominasse.* Et tandem: *Audiui etiam ab iis, quibus in Pannonia & Austria notus fuit, perpaucos & nullos ferè eum curasse.*

An Paracelsus desperatos morbos curauerit. Et in specie quosdam morbos quod attinet, eam, quæ illi tribuitur à quibusdam, laudem desperatorū morborum curatorum alij non concedunt. Nam in Podagra quid effecerit, ex epistola Cratonis modò allegata apparet. Quantum ad Lepram, non iam dicā de eo, quod Palmarius & alij quidam ei obiiciunt, eum scabiem aliquam fœdiorem pro Lepra habuisse: illud dubium negotium reddit hoc, quod, *Philosophiæ Sagacis, lib. 2. cap. 8.* scribit: *Sunt quidam morbi, qui non sunt à natura, vt Lepra & omnes eius species. Qui has curare cupit, quærat remedia non in natura, sed in cœlo. Ibi enim potestas hæc sita est.* Etsi verò aliquis hic pro Paracelso respondere posset, licet per media naturalia nō curari possit lepra: (quod suo loco relinquimus) per Medicinam cœlestem adeptam, quam vocat, curatam fuisse à Paracelso: tamen in contrarium militat, quod *lib. 6. Paragraphorum c. 8.* in curatione lepræ nullius Medicinæ cœlestis, sed naturalis mentionem facit, Auri scilicet & Argenti. Dubios etiam nonnullos reddit id, quod in remediis ad Epilepsiam tàm varius est. Nunc enim curationem Epilepsiæ pollicetur per Helleborum nigrum, nunc per Antimonium, nunc per liquorē Auri, nunc per Coralliorum tincturam, nunc Vitriolum, nunc sanguinē humanū præparatum, nunc cranium humanum. Putantque Paracelsum hinc inde accepta remedia promiscuè memoriæ gratia in chartam coniecisse, vt successu temporis occasione oblata singulorum periculum faceret: nesciuisse tamē, cui præ reliquis fideret. Atque cum hoc consentire videtur ipsa Paracelsi vitæ ratio, quæ talis fuit, vt tàm insignem in tot desperatis affectibus peritiam habere non potuerit. *Paracelsi mors.* Et quomodo illi omnium morborum curatio adscribi potest, qui se ipsum curare non potuit, sed non solum diu ante mortem conuulsus contractusque vixit; verum etiam vitam, quam aliis longam pollicitus est, vltra annū 47. producere non potuit. Nam nullius momēti est, quod Crollius scribit, ipsum veneno aduersariorum sublatum, qui diu per naturam & artem suā viuere potuisset. De fide enim istius relationis, quæ nullo teste nititur, non satis constat: & probabilius est, eum mortē præmaturā sibi crapula, & ebrietate attraxisse. Sit verò, quod veneno perierit: certè vniuersalis Medicinæ laudem ea non meretur, quæ venenis resistere nequeat. Neque verò una inter casus violētos, à quibus nulla Medicina se[?] ieuerare potest, simpliciter referri possunt: cū remedia detur, quæ & à venenis præseruāt & liberant: ac meritò illa vniuersalis Medicina, si eam habuit, ab omni veneno Paracelsum præseruare & liberare debuit.

De Paracelso iudicium. Quæ omnia, vt hoc caput concludamus, quæ hactenus in partem vtramque prolata sunt, diligentius & sine præiudicio si pensitemus, aliter iudicare non possumus, quàm Paracelso ingenium atque animi impetum non defuisse, & si cum talibus ingenij dotibus linguarum, Philosophiæ, & Hippocraticæ ac Galenicæ Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare, & hæc demùm cum Chymicis conferre voluisset, eum rem Medicinæ vtilē præstare, & magnū inter Philosophos & Medicos nomen sibi comparare potuisse. Verum neglecto linguarum studio & accuratione Philosophiæ cognitione, ipsum, salebris quibusdā & sentib. quæ eo seculo in Medicina occurrebant, offensum, nouam planè viam quæsiuisse, quæ proprio impetu & ductu inuenerat, vel in Chymicorum libris legerat, multò latius, quàm res ipsa pateretur, dilatasse, & suo tantùm ingenio ac viribus fretum antiqua omnia & artem medicam antiquam, quam nunquam satis cognouerat, subuertere conatum esse, & tamen quibus rationib. sua firmaret vel aliena destrueret, parùm sollicitum fuisse. Cum enim vel libros aliquot rariores Chymicos vel præcepta res nactus, aliqua medicamenta Chymica efficaciora cognouisset, eorum fiducià veterem Medicinā spernere, & satis impudenter sibi Monarchiam Medicinæ & omnium artium arrogare cœpit. Et cū ex Chymicorum, qui ipsum antecesserant, & Magorum libris & conuersatione quasdam opiniones hausisset, reliquos verò libros negligeret, & per integrum decēniū alium nullum librum legeret, & suis tantū opinionib. indulgeret: tam absurdas in Theologia, Philosophia & Medicina opiniones, nullis rationibus adductis, sed quasi Dictator & Imperator rei literariæ, promulgauit, & pleraque ita cōfusè & ineptè, scripsit, vt scopæ dissolutæ potius, quàm libri videantur: vt eum vel omni iudicio, carere, vel amore Paracelsi planè occæcatum esse oporteat, qui δοξομανίαν istā monstrosam probare ausit.

Vita Paracelsi dissoluta. Vita eius ita dissoluta fuit, vt illum Medicinæ idoneum reformatorem agnoscere, multò minus absolutam rerum diuinarum & humanarū ipsi tribuere cognitionem, aut cum Paracelsistis & VVeigelianis, Fratrum Roseæ Crucis nomen præ se ferentib. inter Heroas & ingenia à Deo summè illuminata ad artes imperfectas restituendas, numerare non possimus. Quomodo enim Homo dies noctesque cum rusticis & aurigis compotando consumens, manè crapula grauans, vel etiam adhuc ebrius & quasi πτοφωρ[?]ος, in medio hypocausti columnæ adsistens, manibus capulo ensis (cuius κοίλωμα nonnulli spiritui alicui familiari hospitium præbuisse suspicantur) comprehensio, virorum doctorum sententias astrusissimas intelligere, refutare, & illis meliora substituere, & mox ad calamum dictare potuit? Ipse toties Galeno & Auicennæ Ethnicismum obiecit: an verò ipse Christianum vitam dignam semper egerit, aut Christiano digna docuerit & scripserit, viri docti & candidi iudicent.

Paracelsi in curando felicitas. Felicitate in curando quod attinet, vlcerum difficilium curationem felicem omnes ipsi tribuunt: verum in aliis morbis curandis etsi discipuli multū illi tribuant, infelicium tamen curationum, testes fide dignos supra adduximus. Crediderim Mercurialia quædam eum vsurpasse medicamenta fortiora, quibus vehementer natura irritata caussas morborum, quas alij Medici mitioribus medicamentis tollere non potuerūt, excussit, atque ita aliquos desperatos, sed non periculo curauisse. Quod tamen eadem curatio illi non semper feliciter successerit, historiæ testantur. Vt iam non dicā, ipsum multis de

Paracelſus de Magia ſuſpectus. Magia ſuſpectū eſſe. Sed quid ſuſpectū eſſe dico; cū plurimi, vt ſupra dictum, id teſtati ſint, & ipſe eã & eius cultores, Techellum & alios toties laudet, & multos morbos medicamentis naturalibus incurabiles Magia curari poſſe ſtatuat, eámq; curãdi rationẽ ſibi nō ignotã eſſe, nō diffiteatur, & vel à Diabolo medicaméta & beneficia accipere volupe putet. Sed quo iure id faciat, & an Magia illa, quam laudat, naturalis planè & licita ſit, ſuo loco dicetur.

Addo tandem & illud, ſæpè famã facta ſuperare & fidem, & mundum opinionibus regi, atq; apud vulgus indoctiſſimos ſæpe agyrtas applauſum mereri, & doctiſſimis Medicis præferri, vt exempla vbiuis obuia ſunt, de quibus iam non dicam. Illud iudicij informandi gratiã nō omitto. Quantæ authoritatis apud multos ſit P. Seuerinus, quondã Regis Daniæ Medicus, omnibus notū eſt, qui & ipſe in Idæa Medicinæ, *p.* 341. nec Podagras, nec Hydropes, nec Lepras, nec Epilepſias inſanabiles eſſe ſcribit: de eo tamen Iohãnes Paludanus, Medicus olim Regis Daniæ viduæ, poſtea vrbis VVipurgenſis, in Iuthia Septentrionali Cimbrorum Medicus, ita ad Hẽricum Smetium ſcribit: *Quod inquiris de miraculoſa & certa deploratorum & incurabilium aliis affectuum curandorum ſolertia & ſucceſſu, quanquã homini docto & apud multos magni habito nihil detrahere volo, ingenuè tamen fateor, famam factis ſuperiorem. Variis medicamentis ad varios morbos vſus eſt, ſed ſæpe vehementioribus, in quorum vſu hoc perſæpè euenit, quod illis accidere ſolet, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcẽ admouent. Medicamentis Paracelſicis nō ſemper vſus eſt, verũ & compoſitionibus Galenicis ſæpe; ſed extremis morbis extrema adhibebat remedia. Intelligenti ſatis. At cum morbus Epidemius Hafnia multùm ſæuiret, circiter annum* 1602. *ipſe quoq; peſte extinctus fuit.* Ita ipſi Paracelſici ſuorum medicamentorũ, quæ ita prædicant, & vulgatis omnibus præferũt, imperfectionem in ſeipſis ſæpè experiuntur: quod & ipſi Paracelſo accidiſſe ſupra dictum. Sed de Paracelſo ſatis: dogmata iam eius præcipua videamus & examinemus. Omnia enim examinare velle, & difficilis laboris, nec fructuoſæ operæ res foret. Nam cum Paracelſus & aſſeclæ eius in probandis & confirmandis ſuis nihil operæ poſuerint, ſed pro libitu finxerint & ſine rationibus propoſuerint, quid in iis examinandis multùm operæ locetur? præſertim cum rarò vnam de vna Paracelſus ſententiam poſuerit: vt quam potiorem habuerit, neſcias. Fecit tamen maxima ex parte id iam olim Th. Eraſtus, qui nihil ferè dogmatum Paracelſi intactum reliquit.

P. Seuerinus.

CAPVT V.

De Nominibus nouis, & Principiis cognoſcendi & diſcendi Paracelſicorum.

Noua Paracelſi vocabula. PRincipio autem id non prætereundũ, Sectæ huius proprium eſſe nominibus ludere, & nomenclationum nouitate aliquam ſapientiæ laudem captare. Hinc libros ſuos inſcripſit Paraceſus Paragranum, Paramirum: apud eundem occurrunt ſæpe Ens Pagoycum, Cagaſtricum, Iliaſtrum, Archæus Relolleum, Cherionium, Eueſtrum, Ylech, Ttarames, Turban, Leſſas, Srannar, Perenda, Zenda; & ſexcenta alia noua & omnibus ſeculis inaudita vocabula, & talia omninò, vt ad quam linguam pertineant, & cuius originis ſint, nemo ſectatorum Paracelſi adhuc explicare potuerit. Et cum Paracelſus & ſectatores eius vtuntur vſitatis vocabulis, alium tamen ferè ſenſum iis affingunt, & ſymboliſmis & parabolis perpetuò vtuntur; nec cum Mannam, Eſſentiam, Ens, Aſtrum, & alia plurima nominant, id, quod hactenus apud Medicos & Philoſophos per ea intelligitur, ſed aliud quidpiam per parabolam aut ſymboliſmum innuunt.

Crollius, vt iſtam nominum ſiue nouitatem ſiue barbariem excuſaret, *in præfat. p.* 77. ſcribit, *Paracelſum expertis ſtylo magico ſcripſiſſe, non vulgo, ſed ſibi & intelligentibus in Schola Magica educatis; ſapientiæ filius, myſteria ſua ſub vulgaribus & variis nominibus occultaſſe.* Thomas Muffetus verò, *in Dialogo Apologetico de medicamentis Chymicis*, ſcribit, Chymicos conſultò & magno iure nouis nominibus vti. In nouis enim artibus: ὀνοματοποιεῖν nullam legem vetare: res ſacras prophanis hominibus obſcurè tradendas eſſe; idque exemplo naturæ, quæ caſtaneæ nucleum non niſi cortice & aſpero tegumento abditum offerat. Recentior verò ſcriptor quidam nec inutilitatis nec obſcuritatis nomine iſta Paracelſi vocabula noua damnari exiſtimat. Primò enim inutilia non eſſe, ſed habere iſta noua Paracelſi vocabula certum finem; cum res nominibus veris deſtitutas vocabula iſta noua conuenienter ob oculos ponant, illuſtrent, & notiores reddant: deinde obſcura non eſſe, cum res ſignificatas non intricent; idque ideo, quia per Paracelſicorum nominum inuentionem non fiat aliorum & verorum terminorum abrogatio: ſiquidem nulli vulgariter recepti vnquam fuerint, qui id, quod Paracelſus per talia nomina denotauit, explicarint & euodarint.

An iuſtis de cauſis Paracelſus noua nomina vſurpauerit.

Verum enim verò cum bonitas cuiuſq; rei in eo, cuius cauſſa facta eſt, conſiſtat: ſermo verò Dei inſigne donum ſit, hominibus ob id conceſſus, vt alter alteri mentis ſenſa & cogitationes cõmunicare & interpretari poſſit: dubium nullum eſt: illam orationem maximè laudabilem eſſe, quæ animi ſenſa clariſſimè exprimit, & veluti conſpicienda proponit: quæ verò hoc non præſtat, ſermonis nomen vix mereri; atque ideò idem eſſe nihil loqui vel ſcribere, & loqui vel ſcribere, quod nemo intelligit: ac vitio & culpa non carere eam orationẽ, in quam plus laboris & temporis impendẽdum eſt, vt verba intelligas, quàm vt res verbis denotatas percipias. Sat enim in hac vitæ breuitate & Naturæ obſcuritate rerũ eſt, quibus cognoſcendis tẽpus impendatur, vt obſcuris ſermonibus intelligendis illud conſumere opus non ſit. Et proinde rectè dictum putamus à Platone in Gorgia, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῇ, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα: *cognitionẽ nominum ſequitur ipſarum rerum cognitio*; & ab Epicteto, ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις, *initium cognitionis eſt nominum conſideratio.* Ideóque ſecundum Ariſtotelem, 2. *Top. cap.* 2. ἁμαρτάνουσι, οἱ τοῖς ἀλλοτρίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύοντες. Et prudentiſſimè Galenus, 3. *de ſimpl. med. facult. c.* 12. ſcribit: ἡ τῶν ὀνομάτων χρῆσις συγχυθεῖσα καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιταράττει γνῶσιν.

Sermonis vſus.

Orationis bona clara.

Oratio obſcura vitioſa.

Conturbatus nominum vſus & rerum ipſarum cognitionem conturbat; & 3. de Pulſ. different. c. 6. *Si nomina propria ſuppetant, his vti nos par eſt; ſi non, definitione præſtat res ſingulas explicare, quàm à metaphora nomina mutuari, ſiquidem docere inſtituas, non obtundere. Et, de vict. rat. in acut. comm.* 4. *t.* 18. ex omnium hominum conſenſu, τὴν μὲν σαφήνειαν ἀρετὴν εἶναι τῆς ἑρμηνείας, τὴν δὲ ἀσάφειαν κακίαν, cenſet. Et egregiè I. C. Scaliger, *in lib.* 1. *de plantis. Eſt primum*, inquit, *Sapientis officium, bene ſentire, vt ſibi viuat: proximum, bene loqui, vt patriæ viuat. Quippe quod animal ſit iure ſociabile, neutiquam ſuos aget conuentus impulſu naturæ ſimplici, formicarum, apumvè, aut etiam locuſtarum more, ſed ratione adductus induet ſeſe in commune ius, patieturque ipſe, patique alterum iubebit ſimul.*

Ergò ſi rebus nouis noua nomina cõueniẽter Paracelſus & Paracelſici impoſuerũt, culpãdi nõ ſunt. Verum ſi rebus non nouis, nominibus vſu tritis & ſatis cõuenientibus reiectis & ſpretis, ipſi noua, impropria, inepta & barbara nomina impoſuerunt, excuſationem non merentur. At poſterius in pleriſque

Quando noua vocabula fingere liceat.

que verum esse, statuimus. Quæ enim necessitas adegit P. Seuerinum, quem Paracelsi hodiè non minus, quàm ipsum Paracelsum sequuntur, vt pro rei constitutione vel natura toties, vt in vsu huius vocabuli sibi quodammodo placere videatur, vocabulum *Anatomia* planè ineptè vsurparet? Ex gr. *pag.* 29. scribit: *In radicali humiditate totius seminis anatomia & potestas* (id est, natura & vis) *viget. Pag.* 38. *Multa in mundana Anatomia dubia & incomprehensa*, id est, multa in rerum natura obscura. Et mortis & morborum Anatomia, *p.* 193. *In humana Anatomia*, pro in corpore humano. *pag.* 124. *Qua sanitatis Anatomiam gerere videntur*, id est, Sanitatis speciem habere videntur. Neque tamen istā significationem vocis Anatomiæ, etsi sibi familiarissimam, semper retinet, sed æquiuocatione errandi caussam præbet, dum interdum hanc vocem pro rei ἀναλύσει & resolutione vsurpat; interdum pro rei loco, vt dum, *pag.* 168. dicit, *Semen ad testium Anatomiam*, id est, ad testes, *confluere*.

Anatomia vox apud P. Seuerinum.

Quæ caussa eundem impulit, vt *Tinctura* vocabulo pro rei, proprietate, à qua vis agendi fluit, seu ipsa potestate, agendi, aut actionum fonte tàm impropriè, toties tamē & singulis ferè paginis, vteretur? Nàm *p.* 138. dixit: *Alimenta varijs tincturis imbuta*, id est, vt ipse quidem explicat, facultatibus validis prædita. *Pag.* 150. *Seminalis Tinctura*, id est vis seminalis vel principiū seminale. *Pag.* 222. *Tincturam morbi*, id est caussam vel principium morbi euanescere. *Ibidem*: *Tincturas morborum inualidas*, id est, principia morborum inualida. *Pag.* 223. *Tinctura Pleuritidis*, id est, caussæ Pleuritidis. *P.* 235. *Tinctura subtiles & stabiles*, id est, caussæ morborum stabiles.

Tinctura vocabulum apud P. Seuerinum.

Ita Paracelsus, à quo ista hausit Seuerinus, sæpè res antiquas nouis nominibus appellat. Sed malè. Nā si δυνάμεις Hippocraticæ & *Chaeronia* Paracelsi sunt idem, ita interpretante Seuerino, *p.* 233. cur nō antiquum, vsu tritum & idoneum vocabulum hoc retinuit, & hoc quod nemo, cuius originis sit, nouit, substituit? Si *Relollaceum* est inefficax, impotens & sterile: cur aliquod antiquorū nō retinuit, & hoc ineptum & barbarum introduxit? Si Orcus Hippocratis, Nox Orphei, Abyssus & Iliadus Paracelsi sunt idem, ita etiam interpretante Seuerino, *p* 97. cur non antiqua ista retinuit, & nouum istud & insitatū vsurpauit? Qua necessitate adductus Paracelsus vocabulū Archæi introduxit; cum si rem diligenter perpendamus, nihil aliud istud vocabulū significet, quàm quod in Scholis Philosophorū & Medicorum facultatem & virtutem naturalē, aut, si mauis, spiritum naturalē, facultatis naturalis ministrū, nominamus. Non sunt certè tāti vel Paracelsus vel Seuerinus vt relictis consuetis, & quibus maximi viri hactenus vsi sunt nominibus, pro eorum libitu, quod prius hoc diceramus, iā aliud vocemus.

Chaeronium Paracelsi. Relollaceum. Iliadus. Archæus.

Nec Chymia noua est, & à Paracelso primùm inuenta, vt ipsi hæc cura nouis rebus noua nomina imponendi incubuerit; sed vocabulis, quæ antiqui Chymici vsurparunt, cōmodè vti potuisset. Neque Chymia sola tàm sacra est, vt illa præ reliquis disciplinis omnibus, etiā Sacra Scriptura, peculiari stylo, quo profani à sacris eius arcerētur, indigeat. Antea satis obscuritatis in natura nobis obiectū est: monstrosis nominibus eā augere nullo modo opus est. Cū ergo nullam caussam habeant Paracelsi, vt nouis istis & obscuris nominibus vtantur: forsan iis ita loqui placuit, ne intelligerētur, atq; hoc modo recōditæ & singularis cuiusdā eruditionis & sapiētiæ opinionē apud imperitos & rudes sibi cōparent; & ne facilè ab aliis refutari possent. Si n. verbis claris & perspicuis ea, quæ nouis & fictis vocabulis ac inauditis nominibus Paracelsus, & ampullantibus ac sesquipedalibus verbis Seuerinus inuoluit, clarè sine verborum inuolucris proposita fuissent: non tot admiratores inuenissent, sed dogmatum multorum absurditas dudum omnibus innotuisset. Nunc cum ignotis verbis & obscura ratione sua dogmata proponunt, etsi refutentur & reprehendantur, semper hoc obtendere valent; non satis intellecta fuisse, quæ scripsissent. Vbi verò nouis rebus (sæpe tamen talibus, quæ in rerum natura non dantur, vt suo loco videbitur) noua nomina imponere libuit; cur non significantia & emphatica, & ex lingua aliqua nota rectè & secundum analogiam deducta indidit, sed talia finxit, quorum origo & deriuatio ex nulla lingua monstrari potest. Quid n. est Ens Pagoycū, Cagastricum? quid Euestrum, quid Nostoch, quid Scajolæ, quid Zonerri, quid similia alia infinita? Nā qui noua & prius inandita, qualia Paracelsus habet plurima proponere & persuadere catur, verborum perspicuitate rerum nouarum obscuritatem illustrare debet, nō affectatā nominum obscuritate & monstrosis nomenclationibus rem antea obscuram & suspectam obscuriorem reddere, & vt minus dextrè accipiatur & intelligatur, in caussa esse.

Chymia non opus habet nouo Stylo.

Quod verò stylū Magicū Crollij attinet; si intelligit ea vocabula, quæ Chymici etiā ante Paracelsū suo cōsilio suis rebus indiderunt, vt cū metalla Planetarū nomine appellāt; cū Aquilæ, draconis, leonis & similia nomina rebus metallicis & mineralibus imponūt, aut cum multa vocabula à Metallurgis in suā artē introducūt: id nō improbamus; & illa talia esse cōcedimus, vt facilè intelligi & explicari ab initiatis huius artis possint. Verū an ad hūc stylū omnia à Paracelso cōficta, & quæ è nulla lingua deriuari rectè possunt vocabula, pertineant, quiuis, qui Paracelsū legere cupit, facilè animaduertet. Deinde vbi inuoluere & obscurare rē opus non est, istæ parabolicæ locutiones aut ignota vocabula nō adhibenda, Ideoque vbi docere animus est rem planè & perspicuè, cur non potius ἔμφυτον θερμὸν & calidum innatum, quàm Sulphur appellent, & nominibus vsitatis neglectis ad obscurum parabolismum confugiant. Explicare quidem res Physicas & Medicas ex Alchimia licet; interim tamen vsitata euertenda non sunt, ac nouitates in artibus non necessariæ fugiendæ. Et si ex principiis ipsorum omnia denominanda essent, vt iam non amplius dicatur Sanguis, Bilis, Melancholia; sed Sal, Sulphur, Vitriolum vel aliud quid: cur non etiam in aliis rebus nomina vsitata abolent, & cur panis, vini, Rhabarbari, Senæ & similes appellationes retinentur.

Stylus Magicus.

Summa ergò hæc est: ἡ σαφήνεια, vt Galenus ait, ἀρετὴ τῆς ἑρμηνείας, ἡ δὲ ἀσάφεια κακία, *sermo animi character & mōstrosus sermo monstrosi ingenii index.* Ac proinde in antiqua disciplina tropis & insitatis vocabulis ludere, & cōsuetudinem artis immutare; imò ad talia artē alligare velle, id tolerari nō potest. Retineantur potius appellationes, quas vsus comprobauit, *quæ penes arbitrium & vis & norma loquendi.*

Orationis vis virtus perspicuitas.

Verum mittamus ista, & delectari talibus, quibus placēt, sinamus: res ipsas iā videamus. Vbi primò de modo cognoscēdi occurrit cōtrouersia. Nā nouum discendi & cognoscendi modū proponere videntur. Etenim cum hactenus λόγος & πεῖρα. Ratio & Experiētia omnis cognitionis origo & fundamētum fuerit, & quicquid cū his cōsentit pro vero habitū, quicquid dissentit, reiectum fuerit; & Hippocratis, Aristotelis, Galeni, & plurimorū aliorū virorū doctorum libri, quia maximam partem cum his κριτηρίοις consentiant, in magno pretio habiti fuerint: Paracelsus & eius asseclæ, cum parùm soliciti sint, quomodo cū his κριτηρίοις sua dogmata consētiant, & pleraq; ipsorum assertiones principium petant, ne sine omni fundamento sua proponere videantur, nouam cognoscendi viam commoniscuntur; de qua tùm alij, tùm Crollius, *in Præf. admon.* prolixè disserit. *Medicus*, inquit, *p.* 3. *nasci debet è Lumine Naturæ*,

Modus cognoscendi Paracelsistarum. Cognoscendi principia.

& Gratiæ, ab interno & inuiſibili homine, interno Angelo, luce naturæ.

Lux naturæ Paracelſi.

Iam ſi quæratur, quid ſit *Lux naturæ*, dicit Crollius, *pag. 25. Firmamentum eſt lumen naturæ, quod homini omnia naturaliter influit. Sicut enim corpori ſuus creſcit è terra, ita etiã ſidereo hominis ſpiritui ſiue homini inuiſibili, qui exterioris domus incola eſt, ab igne firmamenti creſcit ſuus cibus, artes omnes, opificia, lingua, facultates. Cœlum enim eſt Pater & Doctor omnium artium, exceptâ Theologiæ, quæ à Spiritu Sãcto diſcitur, ſpiritusque ſide eius hominis à radiis ſuperiorum ſiderum omnem ſapientiam humanam, omnes artes, ſcientias & facultates attrahit.*

Si iterũ quæratur; qui fiat, quod iis, qui in Academiis docent, quos toties ſugillat Crollius, aliiſque, qui ab ipſo diſſentiunt, Philoſophis non æquè lumen naturę influat, ac ſuæ ſectæ Philoſophiæ, nõ video, quid clarè reſpõdeat: niſi forſan ad imaginationẽ fixam, quæ ſapientiam è cœlo attrahat, vel ad lumen gratiæ confugiat. De Paracelſo quidem ait, *pag. 63. ipſum in dubitato cœli fauore Monarcham Medicinæ factum*, ſed modum non addit.

Lumen gratiæ Paracelſi

Luminis autem gratiæ ſæpius mentionem facit. Pag. 13. *Medicum naſci debere è lumine gratiæ & naturæ dixit*. pag 67. *Chriſtianè debemus philoſophari, nõ Ethnicè in linguis & artibus caducis & tẽporaneis.* Et pag. 69. *Nota ſunt duo lumina, intra quæ omnia, extra quæ nihil, & nulla perfecta rerum cognitio. Lumen gratiæ verum Theologum gignit, nõ tamen ſine Philoſophia. Lumen naturæ verum Philoſophum efficit, non tamen ſine Theologia, quæ fundamẽtum eſt veræ ſapientiæ.* Et poſtea; Inter eos qui poſt Paracelſum compẽdioſè hoc tramite adveram ſapientiam peruenerint, laudat *Valentinum VVeigelium*, qui cum ſuis inſtitutus & illuminatus ſit, non in ſenſuali incipientiũ, nec in rationali proficientiũ, ſed in tertia mentali ſiue intellectuali Pentecoſtes Schola, in qua Prophetæ, Apoſtoli & omnes verè docti in vita & veſtigiis Chriſti ambulantes ſine labore & tędio didicerint. Si quæ verò doctrina illius Valentini VVeigelij fuerit, inquiramus: eam fuiſſe Enthuſiaſticã, clarè patet, tũ ex aliis illius ſcriptis, quæ hodiè ab aſſeclis eius eduntur nõ pauca, tũ ex libello Germanico, cui titulus: *Der guldene Griff alle ding zu erkennen.* In quo cognitionẽ rerũ ex libris, nõ ex obiecto cognoſcibili, ſed ex cognoſcente pẽdere, omnemque veritatẽ & ſapientiã antea in homine reconditam eſſe, non verò ab obiecto externo homini infirmari tradit. Vbi inter alia, *c.* 16. ſcribit: *So offt einer ſich mit ernſt vom euſſern entſchlegt, vnd einkehret zu Gott in ihm ſelber, ſo findet er Liechtes vnd Erkentnuſs genugſam, er vveiſs mehr als alle Bucher.* Et *c.* 14. ſcribit: *VVer alle ſeine vernunfft vnd verſtand einſondert in den invvendigſten grund, in ſtiller gelaſſenheit ſeines Hertzens, ſeiner Seele, vnd vvartet auff Gott, der vvird erfahren, vvas der invvendide grund vnd zeugniſs des Geiſtes ſey.* Quæ eadem Paracelſi, Henrici Cuuradi in Amphitheatro, & ipſius Crollij eſt ſentẽtia. Nã *pag. 26.* ita ſcribit Crollius: *Eſſentialis intrinſeca cognitio non eſt ex carne & ſanguine, nec in multitudine librorum & lectionis, nec in pluralitate Experientiæ, & antiquitatis dierum, nec in perſuaſionibus humani verbi & contentione Rationis, ſed in ipſa paſſione diuinorum; non in diſcendo, ſed in patiendo hominis mens perficitur.* Et clarius *pag. 70.* quẽ locum integrè adſcribere licet: *Miſeri mortales quærunt extra ſe per multos libros, per multos Præceptores, per longinqua itinera proficiſcentes, ſũmo & diuturno labore, ſtudio & defatigatione, illa, quæ tamen intus apud ſe poſſident abundanter, ſi videlicet planè ſibi ipſis mortui, & per Sabbatum, & temporalem obliuionem toto animali ſuppreſſo homine, qui nihil niſi terra eſt, ingreſſi in ſe ipſos cum Dauide Pſal. 50. Expectando expectãres Deum. Magiſtrum in ſancto ſuo templo, in cordis abyſſo, ſiue in intimis animæ noſtræ habitantem, ſuo Spiritu in nobis loquentem, & omnia in nobis operari, mentemque illuminare cupientem, non impedirent.* Et pag. ſeq. *Anima ſi recurrit intra ſeipſum, & conuertitur in mentem, appropinquat Deo, omnia videt, nec opus habet externa diſciplina, Angelorum more, qui omnia ab intra diſcũt, audiunt, vident: conuerſa in ſenſus elongatur à Deo, & diſcedit à Deo, vt impurum à puro. Hoc*, inquit, *tandem Myſterium Spiritus Academicus capere non poteſt.*

Pſeudochymicorum religio & VVeigelianorum religio.

Habet ita Pſeudochymia ſuã velut peculiarem religionem. Nam quia Philoſophiam & Medicinam omnem ſiue reformaſſe, ſiue perfeciſſe ſe putant, in Philoſophia non ſubſiſtunt, ſed ad Theologiam etiam progrediuntur, & res ſacras profanis, profana ſacris miſcent. Hac eleganti harmonia quicquid volunt abſurdi adſtruũt, & de beatorum regno, de Angelis, de miraculis, de fide, de reſurrectione &c. mirificè argutantur, & tanto licentioſius, quanto verbi diuini conſenſu nihil opus habent, ſed dixiſſe vel ſomniaſſe inter credulos ſuos abundè ſufficit. Nam qui hoc impetrarunt, vt credantur interno lumine ſplendeſcere, iis facilimum eſt, ſuum illum hiantem curioſumque gregem verbis inſolitis paſcere, cui hoc vnum plauſibile, credere incredibilia, ſcire incerta, poſſidere lubrica, affirmare paradoxa, iactareq; impoſſibilia; tantaque obſequij promptitudo eſt, vt vno menſe ab vno impoſtore plus perſuaſum, quàm à Chriſto multis annis impetratum, aut miniſtris eius creditum, liquido deprehenſum ſit. Et prima fronte ſapere deuotũ quid, & cœlum ſpirare videtur hæc Theologia: & propterea politicis & aulicis plurimis acceptiſſima eſt, ſed ſupponit monſtroſiſſima quæque, & in religionem puriorem contumelioſiſſima profert, & hæreſeos peſtilentiſſimæ genuinũ exſerit, vt id ſatis demonſtrauit Rev. Dn. D. Nicolaus Hũnius, *in libro de VVeigeliana Theologia.* Et certè ſathanæ dolo hos libros ſpargi arbitrandum eſt, vt verioris pietatis, internæque deuotionis linimentũ, quæ ſerio hodie reduci, & ſinceriore ſpiritu plantari cœpere bona, hac fœda commixtione & religioſis ſuſpecta, & impiis magis dedignanda, irridendaque redderentur, & homines in fœdiſſimos errores conii cerentur. Cui enim ſemel Chriſtiana ſimplicitas diſplicuit, facilè ſpecioſi errores allubeſcunt, donec Atheiſmus, religionum expeditiſſima, ſubrepat, hominemque tot dubiis controuerſiiſque refertum in ſolidum liberet.

Veritas quid.

Verum vt ad inſtitutum redeamus & hac de re noſtrã ſententiam breuiter aperiamus, rectè principio ſcriptum putamus à Scaligero, *exercitat. 307. ſect.* 9. Veritatem eſſe adæquationem notionum, quæ sũt in intellectu, cũ rebus, ſeu vt habet, *lib. 1. de re Poetica c. 1.* æquationem orationis cum re. Omnis enim cognitio & ſcientia naturalis eatenus vera eſt, quatenus cũ rebus cõſentit. Res enim menſurant cognitionẽ noſtrã, non contra: neque quia nos ita cogitamus, res ita ſe habent, ſed quia ſic ſe habent, ita eas cognoſcimus, cum rectè cognoſcimus. Cũ verò notiones rerum omniũ, adeoque ſciẽtiam rerum naturalium nobis inſitam non habeamus; aliunde nobis eam aduenire neceſſe eſt. Etſi enim Adamo ea inerat rerum ante lapſum cognitio, vt iis omnibus ſecundum ſuam ſcientiam vera nomina imponere poſſet: nulli tamen homini poſt lapſum à natura hoc amplius conceſſum eſt.

Verus diſcendi modus.

Ideoque quicquid ſciunt homines, vel immediatè à Deo per peculiarem reuelationem & illuminationem ipſis communicatur, vel alio modo, vt iam dicetur, diſcitur. Peculiarem illuminationem cùm ſecta Paracelſica nec ſibi vt propriam arrogare auſit, nec eam ipſi concedere poſſimus; reliquorum hominum more diſcant neceſſe eſt, & ex rebus ipſis cognitionem hauriant.

Duplex cognitio.

Duplex autẽ data eſt homini cognoſcẽdi facultas, ſenſus & intellectus. Per ſenſus enim exteriores

res

res phantasiæ, & per hanc intellectui offeruntur, atque omnia dū est in corpore, sine plantasmate non intelligit. Initiumq; cognitionis est à sensibus: atq; ex illis, quæ absq; errore sensus cōprehenderūt principia constituimus: à principiis deinde progredimur ad ignota, quæ ex iis concludi possunt. Atq; hic est ordinarius discendi modus, quo ætas tenera & rudis à parētibus & præceptoribus, indocti à doctis discunt, & vel sermone ac præsenti traditione, vel per literas & libros erudiuntur. Et hoc ipso modo post lapsum Adami omnes, quotquot fuere, institutos fuisse & doctos euasisse, omnes historiæ & gentium consensus testatur: imò hoc ipso modo Paracelsistæ omnes instituti fuerunt. Et hac ipsa de caussa Paracelsus tot peregrinationes suscepit; Crollius suam Chymiam variis ac diuturnis peregrinationibus, laboribus & vigiliis indefessis & longa obseruatione se cōgessisse, ipse, *in Epistola dedicatoria*, scribit. Ac propterea alterū falsum est, quod postea, *in præfatione admonitoria, pag. 70.* scribit; *Miseros mortales ex cæcitate & ignorātia quærere extra se per multos libros, per multos præceptores, per longinqua itinera, summo & diuturno labore, studio & defatigatione, quæ tamen intus apud se possideant abundanter.* Ridiculi certè homines qui quā ipsi nunquā ingressi sunt vel calcauerunt viā, illi vt se alij cōmittant, persuadere conātur. Monstret saltē Crollius aliquid, quod in spiritu in se didicerit. Quicquid enim boni de medicamentorū Chymicorum præparationibus habet, illud ex peregrinationibus, laboribus & diuturna obseruatione se cōquisiuisse rectè & ingenuè fatetur: reliqua ex Paracelso, Seuerino & VVeigelio ac similibus hausit & mutuatus est. Idem de aliis eius generis hominibus dicendum est, qui omnes à suis præceptoribus didicerunt, & non rarò de variis peregrinationibus & conuersione cum variis artificibus gloriantur, & nō pauci ex iis Docturæ ex priuilegiis Academicis titulo se iactant. Et si non discendo, sed patiendo, & in Spiritu in se, vt Crollius loquitur, homo discere potest, nec doctoribus & libris opus est: quorsum libros edunt Paracelsici?

Si ergo, quod res est, dicendum, vt paradoxis suis fidē faciant, & aliis in ea inquirendi ansam eripiāt, se aliā, quàm Aristotelici vel Galenici, ad eruditionē perueniendi viam habere scribunt, & nescio quod Lumen Naturæ & Gratiæ fingunt, quo sui cerebri figmenta, quæ rationibus, & experientia probare nō possint, pallient. Quod si admittatur, cuilibet pro libitu noua dogmata ab omni experientia & ratione aliena fingenti, & illa ad Lumen Naturæ & Gratiæ referenti fides habenda erit, & verum erit quod cuique videbitur. Ex quo quæ omnium disciplinarum confusio oriri possit, nemo non videt.

Lumen Naturæ Paracels.

Nec tamen quid Lumen illud Naturæ sit, quo tātoperè gloriantur, & aliis se præstare putant, inter se cōsentiūt, aut satis explicare possunt. Paracelsus, *Paragrani tract. 1. p. 208.* Lumen naturæ accēdi per Spiritū Sanctū scribit; *& tom. 2. pag. 329.* idem statuit. *libro 5. de origine morbor. inuisibil.* Asserit, Magos Pharaonis arte ex lumine naturæ miracula edidisse atq; ægrè ferr, quod à sacra Scriptura Magi (*Zeuberer*) vocātur. *In Philosophia de generatione hominis, tom. 2. p. 67.* lumen naturæ dicit esse tātum intellectū siue rationem (*die Vernunfft*) & nihil aliud. Muffetus Lumen Naturæ dicit esse primæ naturæ siue integritatis iudicij veluti fulgur quoddam non innatū, sed inditū nobis à Deo, quod falsum à vero diuinione mentis oculo discernamus. Crollius, *pag. 104* dicit, quod lumen naturæ nihil aliud sit, quàm mūdi illius inuisibilis cū corpore microcosmico diuina quædā analogia; quod idē statuit Quercetanus, *in Thetrade c. 5.* Idē tamen Crollius, *p. 25.* scribit, *firmamentum esse lumen naturæ, quod omnia homini naturaliter influit. Pag. 38.* verò hoc habet: *Altera hominis pars siue sidereum corpus vocatur hominis genius, lar domesticus, familiaris Sophorum homunculus, Dæmon seu Genius bonus, internius Paracelsi Adech, Naturæ lumen.*

Donec ergo ipsi secum de lumine naturæ conueniant, nō interea viæ omnibus seculis à sapientibus tritæ insistamus, & lumen intellectus nostri accendamus, id est, nō quid sapiens sophorū homunculus suggerat; sed quid λόγος ϗ ὀρθὰ dictet, attendamus, & κριτήρια illa doctrinæ ab omnibus sapientibus probata sequamur: & inprimis πρώτην ἐπιστήμην, & Logicam, non errorum magistram & lucis naturæ obscuratricem, sed ad omnes errores vitandos, & veritatis abditæ & occultæ inuestigationem summè vtilem & necessariam nobis commendatam habeamus.

CAPVT VI.

De Analogia maioris & minoris Mundi.

Analogia maioris & minoris mundi.

SI verò rem ipsam spectemus, tota ferè Paracelsia & Paracelsicorum Philosophia ac Medicina innititur Analogiæ maioris & minoris mundi, atque eam ipsi valde latè extendunt. Neque enim Paracelsus cum suis asseclis contentus est iis comparationibus, quæ vulgò inter hominem & maiorem mundum institui solent, sed *in lib. 4. de origine morborum inuisibilium initio*, scribit: *In homine esse astrorum motus, naturam terræ, aquæ, aëris; omnia vegetabilia, omnia mineralia, omnes constellationes, quatuor ventos.* Et, *Paragrani tractat. 2.* scribit: *Medici esse, scire in homine Caudam Draconis. Arietem, Axem polarem, Lineam meridionalem, Orientem, Occidentem.* Et *Paragrano primo*, non ad humores referendos esse morbos dicit, sed *dicendum, hunc morbum esse Acerinum, alium Anthera, Pulegij, Melissæ, Sauinæ, Terebinthinæ, Saleris montani, Hellebori.* Et *in libro de Lunaticis, tractat. 1. c. 1.* scribit: *In limbo nostro est Cœlum & Terra & omnium animalium proprietates. In Labyrintho Medicorum errantium c. 4.* omnia mundi maioris in homine esse dicit, eūq; *verū esse Medicū* scribit, *qui possit dicere, Hoc in homine est Sapphirus, hoc Mercurius, hoc Cupressus, hoc flos Cheiri.*

Quomodo Homo sit Microcosmus sec. Paracels.

Ita Crollius, *in præfat. p. 30.* scribit: *Circulus dicitur Homo, quod in se omnes Creaturas contineat.* Pag. 31. *In homine omnia sunt comprehensa, & ipse fert omnia in se.* Pag. 32. *Est in nobis totum firmamentū cum Planetis & stellis.* Pag. 35. *Homo etiam mundi partes habet, & nihil est in maiori mundo, quod in ipso homine* realiter *nō reperiatur.* Et postea: *Tota mundi machina collecta & reducta est in Microcosmū, ita vt nihil in toto mundo reperiatur, quod videre etiā nō sit in homine.* Nec aliter Marpurgēses, *disput. 8.* Chymicorum sententiā recensent, dum scribunt: Chymicos hominē Microcosmū appellare, non ob superficialē quandā similitudinē, sed quod *ipsa & secundum speciē* (etsi inuisibiliter) *omnia & singula in se cōplectatur, quæcunq; visibili forma in triplici illo regno* vetabili, animali, minerali, *totiusq; mundi amphitheatro explicata continentur.* Communicare nimirū dicit Crollius hominem cum Deo mente; cum Angelis anima rationali, & corpore inuisibili sidereo; cum astris eodem corpore inuisibili; cum Elementis corpore terrestri visibili

Hominis corpus duplex sec. Paracels.

Vt enim hoc (vt quæ mox dicentur, rectius intelligantur) addam, in quolibet homine statui duo corpora, vnum Physicum, elementare, visibile, & tangibile ex terra, & quod primus homo ex limo terræ acceperit: alterum inuisibile, insensibile, sidereum, & astris deductum: atq; hoc Crollius *p. 16.* appellat hominis genium, Larem domesticum, hominem vmbratilem, familiarem Sophorum homunculum, Euestrum, & nescio quid aliud.

Seuerinus etsi reipsâ forsan non dissentiat: paulò tamen cautius hac de re loquitur. *Cap.* enim 13. *p.* 319. ita hac de re scribit: *Nec oportet formas ipsas & externas signaturas rerũ naturalium in Microcosmi anatomia inquirere: sufficiunt proprietates, sciẽtia, doctrina, prædestinationes, Tinctura seminales, vita & potestatis custodes. Vanum est, bouem in homine inquirere, cupressum, fagum, triticum, vitem, aurum, Smaragdum, proprietates verò & tincturas radicales, actionum fõtes, vuarum, tritici, hordei, auri, Smaragdi, rosarum, violarum qui quærit, inuenit. Neque horũ solũmodò proprietates, sed etiã in quibusdã Vitrioli, Sulphuris, Salis petræ, Mercurij, Arsenici, Antimonij, Napelli, Vrticæ, Aronis, Opij, Mandragoræ, Cicutæ deprehendet. Resoluta verò sunt semina rerum naturalium & spiritualia in generationib. & trãsmutationibus microcosmi, & trãsplãtione ternas illas signaturas figurarũ, coagulationũ, magnitudinũ amiserunt, intrinsecis seruatis.*

Quomodo homo sit Microcosmus secundum Peripateticos.

Contra Aristotelici & Galenici vtuntur quidem & iisdem interdum verbis, sed non eadem mente. Nã inter alia scribit Laurentius, *l. 1. anatom. c.* 2. hominem in se continere omnia, quæ vniuersus hic mundus amplissimo suo sinu coercet, vt paruus mũdus & vniuersi exẽplar & epitome meritò dici possit. Verum mentem suam lõgè aliter, quã Paracelsus & eius asseclæ, explicant. Etsi enim passim ab omnibus Philosophis homo microscomus appelletur, vt loca citare superfluum sit; tamen causam appellationis huius lõgè aliã reddunt. Ita autem vocari cẽsent, vt Erastus, *disp. 3. contra Paracelsum*, eorum sententias collegit, vel quia similitudo quædam in eo inueniatur totius vniuersitatis rerum; vel quia nexus est & medium vtriusque naturæ, corporeæ & incorporeæ; vel quia diuinæ dispensationis & moderationis huius vniuersi illustris est imago. Nã corpus habet visibile & Elementare, animã cœlestẽ; potentiam vegetandi & nutriendi, qualis est in plãtis; sensus, vt bruta: demùm adest mens instar Angelicæ naturæ. Imò membrorũ ordine & positu vniuersum refert. Cùm enim maiorẽ mundum plerique Philosophi in tres partes diuidant, inferiorem hunc Elementarem, cœlestem, & supra cœlestem: cum omnib. his tribus homo conuenit, tribus, quibus & ipse diuisus est, regionib. Capite, thorace & ventre inferiore. Inferiore enim ventre, qui continet membra nutritioni & & generationi dicata, respõdet homo regioni Elementari, in qua perpetua generationum & corruptionum vicissitudo est. Thorace, in quo cor vitalis caloris fons & officina residet, cum regione cœlesti, in qua Sol caloris in mundo fons & reliquę stellæ continentur, conuenit: Capite verò, in quo mens residet, & è quo omnes sensus originem suam habent, non solum mundo illi supercœlesti seu angelico, vt alij appellant, similis est, sed etiam in hac parte imago Dei in homine & olim ante lapsum, & quæ sunt eius reliquæ post lapsum, se inprimis cõspiciendas exhibent. De qua mundi maioris & minoris secundum omnes partes comparatione plura addere non libet; cum passim de ea multa extent.

Quæ partes Hominis quib. partib. Mundi respondeant.

Partiũ Hominis cum Planetis conuenientia.

Hoc saltem addimus, nonnullos præcipuè ex cœli cum homine conuenientia hanc Analogiam deducere: cum membra quædam corporis cum quibusdã stellis conuenientiam habere statuunt, & cor cũ ☉ cerebrum cum ☽; splenem cum ♄; Pulmonem cum ☿; Renes & testes cum ♀; Epar cum ♃; cum felle ♂ cognationem habere scribunt. Quæ opinio non noua est, sed ex antiqua Astrologorum doctrina petita. Atque explicat hanc eleganter Leo Hebreus, *Dialogo. 1. de Amore.*

Diuinæ etiam gubernationis exemplum in homine conspicitur. Nam vt creaturæ tùm corporeæ, tùm spirituales vniuersæ subiiciuntur imperio & rectioni diuinæ: ita & corpus nostrum & facultates animæ omnes à mente reguntur, vt quod ad visibilem mundi dispensationem attinet, id ferè mens sit in homine, quod Deus est in mundo.

Itaque si iuxta similitudinem vel Analogiam aut etiam genericè omnia, quæ mundus complectitur, in humine inesse dicantur: id non improbant Aristotelici & Galenici: verum quod secundum speciẽ omnia in homine sint, non admittunt. Habet nimirum in se homo virtutem vegetantem vniuersè, & eatenus cum plantis conuenit: non verò habet vires & facultates, multò minus essentiam cuiuslibet plãtæ in specie. Præterea & sensu præditus est; at non quomodo speciatim animalia hoc vel illo sensu prę-stant.

Inconstantia Paracelsi de Microcosmo.

Obiicit porrò Paracelsistis incõstantiam Erastus. Cum enim hominem Paracelsus tantùm Microcosmum esse dicat: tamen talia alibi docet, è quibus res quælibet Microcosmus dici potest. *De Caduco Matricis, §. 2. in pane omnes Creaturas cum suis astris esse dicit.* Et *de modo pharmacandi tract.* 2. scribit: *Quoties homo in manu bolum cibi habet, toties in ea cœlum & terrã tenet in eodem bolo. Quoniam in ipso latent omnes partes hominis, & in eo creata omnia sphæra globorumque perfecta sua habent corpora. Sic in manu comedentis est cœlum & terra.* Quod si ita est, & omnia in omnibus continentur, causa nulla erit, cur homo saltem Microcosmus appellandus sit, ipsique soli prærogatiua hæc debeatur, sed innumeri erunt Microcosmi.

Decisio quæstionis de analogia macrocosmi & microcosmi.

Has vtriusque partis sententias si diligenter perpendamus, animaduertemus primò, Chymicos nimis latè istum maioris & minoris mundi consensũ extendere: imò non analogiam & consensum, sed ferè identitatem quærere; seu, vt Crollius scribit, statuere in essentia & interna forma planè vnum & idem esse, & saltem externa discerni: Mundum & Hominem & magnum mundum cum paruo per vnum omnia esse, instar prolis cum parente suo. Cũ enim plantarum & animalium, imò aliarum rerum naturalium, tantus sit numerus, vt nec in maiore mundo omnes species satis cognitas putem: quis easdem in homine nobis monstrabit? Requirit quidem Paracelsus, *in Labyrin. Medic. errant. c.* 4. in vero Medico, vt dicere possit; hoc in homine est Sapphirus, hoc Mercurius, hoc Cupressus, hoc flos Cheiri: verum nullus adhuc Paracelsicorum inuentus est, qui id præstare potuerit, & tot plantarum in homine, vt & animaliom species, monstrauerit: immo vix aliquis est, qui ea in re aliquid tentauerit. Vt iam nõ dicam de innumero stellarum numero, quem quomodo realiter & secundum speciem in homine inesse monstrare possint, non video. Non dicam etiam iam de eo, quod Crollius, *p.* 15. ex Paracelso scribit, Deum singulis Elementis indidisse peculiares incolas, Spiritus, Nymphas, Vndenas, Melosynas, Sirenes, Gnomos, Lemures, Silphes, Montanos, Zonettas, Pygmæos, Vmbratiles, Syluestres, Satyros, Gigãtes, Vulcanales, Penates, Salamandras, Superos, Zũdel, Flagas; eosque rursum in multa millia generum diuisos: qui certè, si modò sint, omnes ex hac sententia ad maiorem mundum pertinebunt: sed quomodo eos in homine monstrare possit Crollius, cum Paracelso viderit.

Inter alios Valent. VVeigelius, sectæ huius facilè antesignanus, *in libello cui titulum fecit*, γνῶθι, σεαυτόν cum speciosè de maioris & minoris mundi consensu multa dixisset, vbi tandem ad rem ventum est, cap. 4. hæc affert: *VVenn ich solte volkomlich beschreiben den* Microcosmum, *das ist, den Menschen, so muste ich auch vollkomliche Erkentniß aller Creaturen in der gantzen VVelt haben, das ist, Ich muste* totã mũdi machinã, *Himmel vnd Erde kennẽ, sãpt den geschœpffen. Denn auß allẽ Creaturẽ ist der Mensch formieret nach seinẽ sterblichẽ vnd tœdlichen theile, dievveil dieser Erdenklos, das ist, die grosse VVelt gãtz gebracht ist zusãmẽ in einen Mẽschẽ.*

Denn

Denn alles was im Himmel vnd Erden ist, dasselbe ist auch im Mēschē, ia der Mēsch ist die Welt selber. Darūb er auch μικρόκοσμ☉ geheissen wird. Wenn ich nun, sage ich, dē Menschen volkomlich solte beschre ben, so muste ich diese Stucke als die gantze Welt erkennen vnd wissen. Denn ich kenne den Vater, vnd auss dem Vater kendte ich beschreiben den Sohn, welches ist der Mensch. Aber ich erkenne mich nicht genug zu sein zubeschreiben ein solch hohes kunstreiche Werck. Quibus hisce Saluatoris nostri verbis, Matth. 23. v. 4. respondeo: *Ligant onera grauia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo mouere ea nolunt.*

Quomodo homo sit microcosmus. Interim ex altera parte nonnulli etiam nimis superficialiter hūc maioris & minoris mundi consensum tractant. Nam negandum non est, multa, non solum secundum ἀναλογίαν, sed etiam reuera multa, quæ sunt in maiore mundo, in homine reperiri. Inest certè in homine secundum plerorumque sententiam, vt suo loco docebitur, calidum illud cœleste; insunt in eodem Elementa realiter; nutritur & vegetatur homo, sicut plantæ; videt, & alios sensus habet, vt reliqua animalia, & proinde in eo est animalitas; insunt in eo alia accidētia, quorum quodlibet proprium & primum subiectum habet. Quæ omnia in vnum hominem mixta & composita sita sunt. Et per reliqua rerum naturaliam genera omnia quasi per gradus ad Hominis, Creaturæ perfectissimæ, formationem Creator progressus est.

Hic verò per mundum maiorem non solum intelligo Cœlum & Elementa & mineralia; verum etiam plantæ & animalia ad eum pertinent. Ideoque Paracelsi & Seuerini argumentum non valet: non datur bilis, Pituita, Melancholia in maiore mundo. Ergo nec in homine. Nam reuera humores in animalibus brutis reperiuntur, vt in homine; adeoque rerum, quæ in homine perfectissimè apparent, rudimenta in animalibus imperfectioribus & brutis reperiuntur.

Immo affirmare, & istud Chymicis concedere ausim, multas proprietates in homine esse occultiores; quæ cum plurimis rebus naturalibus non solùm secundum genus, sed etiam cum speciebus earundem & specierum indiuiduis mirabiles consensus & dissensus habent, vt multarum rerum cum partibus corporis nostri Sympathia & Antipathia testatur. Non iam dicam de stellis, quæ à nobis remotiores, quarumque effectus occultiores sunt. Peculiares tamen stellas cum priuatis & peculiaribus corporis nostri partibus cognationem habere, quod

Sympathia & antipathia exempla. Astrologi affirmant, non negauerim. Sublunaria notiora sunt. Lepus marinus pulmones; Cantharides Vesicam, partibus illis illæsis, lædunt. Pæonia etiam collo appensa Epilepsi medetur. Non sunt omnia de nihilo, quæ de lapide Nephritico à quibusdam dicuntur. Quantam cum corde cognationem habeant Sapphirus, Margaritæ, Lapis Bezoar, iam multis notum: & sunt etiam gemmarum cum aliis partibus cognationes. Quantam etiam conuenientiā habeat cum corde Melissa, malum Aurantium, Citrium; cum Epate, Epatica, Agrimonia; cum Liene, Ceterach, Polypodium; cum Testibus, Satyrium, Orchides; cum aliis partibus aliæ plantæ. Quanta quoque inter animalia quædam & hominē ac eius partes inueniatur Sympathia & antipathia, notum est. Nonnulli scilicet caseum auersantur, alii vinum, alii pisces, nonnulli præsentiam felis in occulto etiam latentis ferre non possunt. qualia exempla passim apud authores annotata sunt. Atque hoc si voluit P. Seuerinus, dum, *pag.* 319. in homine non bouem, non cupressum, sed proprietates horum quærere iubet; ipsi non planè aduersamur, imò summè necessarium esse putamus, vt Medicus inquirat, quæ gemmæ, mineralia & metalla, plantæ ac animalia, imò si fieri posset, stellæ cum homine & singulis eius partibus consensum & dissensum habeant: atque hoc si diligenter annotaretur, quod omnino fieri deberet, mirandæ curationes perfici possent. Verum caussas huius consensus & dissensus, & vnde illæ occultæ proprietates ortum habeant, inuenire est difficilimum. *Occultæ proprietates vnde.* Seuerinus quidem, *allegato loco*, scribit: Resoluta semina rerum naturalium & spiritualia in generationibus & transmutationibus Microcosmi, & transplantatione externas illas signaturas figurarum, coagulationū, magnitudinum amisisse intrinsecis seruatis. Verum si hoc ita se habet, homo illas proprietates non à primo ortu haberet, sed demùm ex victu & transmutatione rerum naturalium iam genitas acquireret: cum tamen illæ ipsæ proprietates homini à primo ortu inditæ sint, & homo ab ipso ortu Microcosmus sit. Ideoque sympathias & antipathias potius a calido innato siue Spiritu insito, aut quocunque modo appellare libeat, cuiuscunque partis cum Spiritu insito rerum naturalium externarum cognationem & affinitatem habente habente prouenire crediderim. *Vnde rerum natur. Sympathia & antipathia.* Atque hoc modo si Paracelsus in homine fl. Cheiri, Melissam & alias plantas quærat, tolerari posset: imò rem vtilem Medicinæ fecisset, si, modò eum cognitum & perspectum habuit, omnium rerum naturalium cum homine consensum & dissensum annotasset. Et cum rectissimè scripserit Thomas Erastus, *part.* 3. *disp. contra Paracels.* de hac ipsa materia agens; quod vi naturali fieri nullā possit, alicuius rei proprietas & actio in alia re insit, quàm in ea, cuius est proprietas & actio: & propterea non esse in homine proprietates rerum naturalium aliarum, vel simul inesse in eodem earum subiecta & caussas inde concludatur: si Chymici aliquid præ aliis præclari præstare vellēt, prima proprietatum quarumlibet subiecta, & vbi in homine lateant, monstrare deberent. Sicuti enim calor, frigidus, humiditas, siccitas in homine insunt, quia eidem Elementa insunt; & sicut calorem illum vitalem cœlesti analogum ex corde quasi humani corporis Sole in omnia reliqua membra diffundi notissimum est: ita etiam quia Melissæ, quia aliarum plantarum proprietates in homine esse dicunt, quibus subiectis insint, & quo loci hæreant, monstrare deberent. Hoc enim nisi facere possunt, frustra sunt, & malè interim vulgatam corporis humani anatomiam & considerationem, qua partium corporis structura & admirandæ operandi facultates reperiuntur, negligunt.

Sicut & in eo peccant, quod solum solum ab extraneis cognitionem petendam censent. Plus enim est in specie, quā in genere, & plus habet in se homo, finis & meta vltima rerum naturalium, quàm res naturales aliæ; & quæ in se habet homo, humano modo habet. Habet nimirum carnem, ossa, sanguinem cùm brutis suo quidem modo communem: veruntamen caro, ossa, sanguis in homine humana sunt.

Domestica itaque, vt hæc concludamus, argumēta externis firmiora & euidentiora sunt; & animus veritatis amans, & πρώτων ἐπιστήμης callens, non obliquis & obscuris comparationibus contentus & similitudinibus & inanibus opinionibus saturatur, sed solidas demonstrationes expetit, & vnumquodque propriis principiis, non alienis & extraneis æstimat. *Comparationibus & analogia quantum tribuendum.* Opinari & similia adducere, scientiam non parit; sed scire est rem per caussam cognoscere. Et cum eos, qui apodictica argumenta se habere putant, & demonstrationibus nituntur, sæpe falli contingat: quid accidet iis, qui comparationib. & symbolismis solùm vtuntur? Nullum enim est simile, quod non etiā aliqua ex parte sit dissimile. Præterea cum rectè Aristoteles scribat, *in principio* 1. *Posterior. analyt.*

analyt. πᾶσα διδασκαλία ϗ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως: : Si ex maioris mundi in hominis cognitionem deducere nos cupiunt Paracelsici, ipsi maiorem mundum vndiquaque cognitum & perspectum habeant necesse est. Quod an sibi arrogare possint, sese ipsi excutiant & examinent. οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐστὶν ἅπαντα σοφός:

CAPVT VII.

De materia prima.

VT ergo ad rem ipsam accedamus, & quælibet ex suis principiis æstimemus: primò de principiis disquirendum. Et primò materiam Aristotelis quod attinet, eam Recentiores Chymici reiiciunt & falsè derident & exagitant, nominantque Versipellem Proteum, libidinosam Thaidem, informe monstrum, ridiculum Eubulidis somnium, suaue delirium, futiles & inutiles & nescio quid non aliud.

Materia prima Paracelsi. Si verò Paracelsi & asseclarum de rerum omnium prima materia sententia quæratur, ita Paracelsus in Philosophia ad Athenienses scribit: *Omnium rerum, quæ creatæ & corruptioni obnoxiæ sunt, vnum fuit principium, in quo conclusæ sunt omnes Creaturæ intra cœlum comprehensæ. Intelligendum quidem ex vna materia cuncta creata prodiisse & non obtigisse cuique propriam. Hæc materia rerum est mysterium magnum, & non perceptibile quid, non vllius sensibilis essentiæ, neque sub aliqua forma vel proprietate inclinatum, non alicuius coloris, nec Elementaris naturæ. Quàm latè se extendit ætherea regio tota; tàm ampla fuit sphæra mysterii magni. Hoc mysterium magnum Elementorum, & pariter auia stellarum omnium, arborum & creaturarum carnis. Nam vt ex matre proles nascitur: haud secus ex mysterio magno cuncta creata nata sunt; estque mysterium magnum vna mater omnium rerum corruptibilium mortalium, & suam ex ea duxerunt originem non quidem successiuè, sed in vna creatione, substantia, materia, forma, essentia, natura & inclinatio data sunt.* Deorneus verò, *in Physica Geneseos, Mysterium magnū ita describit: Æternū æternæ sapientiæ verbum in immensi & infiniti sui centro æterno finiti & quãdoque trãsituri centrum collocare voluit, vt in eo sibi materiam præpararet absque vlla præiacenti materia quapiam ad mundi creationem idoneam.* Recentiores verò materiam primam dicunt esse *subiectum essentiale, formas omnes actu possidens, elargiens & conseruans, sive punctum quoddam, à quo omnia emanant, ad quod tanquam Centrum omnia collineant, à Creatore Deo in rudem olim massam impositum, quod sit communis illa mater, fons vitæ inexhaustus, actionum omnium naturalium, generationum, mixtionum, transplantationis origo, quæ vniuersam Anatomiam corporis occupans pro diuersitate Tincturarum, impressionum & confluentiarum diuersas operationes producit, morborum omnium pepasmos, Crises & sanationes moderatur, ac digestis temporibus consumtis Elementis ipsis ad nouorum Indiuiduorum pocreationem permanet.*

Mysterium magnum

Hîc initio proponendum videtur aut præmittendum Iacobi Zvvingeri, qui in Chymia excolenda proculdubio vtilem operam, nisi immatura morte præuentus fuisset, præstitisset, iudicium, qui *in Epistola ad Guil. Fabricium,* quam citat Andreas Libauius, *in præfatione examinis Philosophiæ vitalis Crollii,* scribit: *Philosemata Paracelsi, sua sententia, vel eadem esse cum Græcis, vel deteriora. Eadem quidem interdum, sed affectata verborum peregrinitate, vt aliud dicere videatur, immutata. Diuersa verò vel peiora, cum falsis opinionibus veritatem obscurat, & allegoriis alienis nititur, potissimumque fundamento Microcosmi, quasi in hoc fint omnia Macrocosmi: quo destructo omnia superstructa collabuntur.*

Rem ita sæpè se habere vel ex Paracelsi asseclarū doctrina de materia prima & mysterio magno videre est. Nam quæ primò de mysterio magno & materia prima à Paracelso & asseclis afferuntur, vt modò dictum, vel pro meris figmentis habenda sunt, & cum sine omni ratione proferantur, eadem facilitate, qua proferuntur, reiiciuntur; vel ex Græcorum libris petita, & peregrinis nominibus inuoluta sunt. *Iac. Zvvingeri de Paracelsi dogmat. iudicium.*

Ipsos fingere & proponere quælibet, ex eo patet; quod aliter de materia prima loquitur Paracelsus, aliter eius sectatores; & vtrique sine omni ratione prolata. Nam Paracelsus & cum eo Dornæus, ex materia prima & Mysterio magno omnia creata prodiisse; Recentiores verò materiam primam in rudem illam massam impositam fuisse, & ita rudem massam ante materiam primam fuisse statuunt. Deinde hîc non asseram, quæ de creatione mundi, *disp. 1. contra Paracelsum,* disputat Erastus; nec etiam quæ aliis in locis de mysterio magno scribit Paracelsus Lib. 1. Philosoph. ad Atheniens. ex professo hac de re agit Paracelsus, & omnia creata corruptibilia è mysterio magno increato prouenisse scribit.

Mysterium autem, si eius mentem diligenter attendamus, nihil ipsi est aliud, quàm materia, quæ occulto & inuisibili modo aliquid in se continet; siue ex quo aliquid prouenit, quod in ea non animaduertebatur. Ita enim stercus esse mysterium Scarabæorum; Lac, Casei, Butyri, Seri, Caseum, vermium scribit, *alleg. lib. text.* 3. *Mysterium quid Paracelso.*

Mysteria verò facit duplicia; Specialia, seu singulorum singula, & mysterium magnum increatum, è quo res omnes creatæ corruptibiles sublunares prouenerint. Fuisse autem res omnes creatas corruptibiles in eo mysterio non formaliter, non essentialiter, non qualitatiuè (vt ita dicam) *text.* 4, scribit; sed sicut in ligno est imago, quæ non videtur, donec superflua ligna abscindantur; cum hoc tamen discrimine, quod ligni segmenta abiiciantur; in mysterio verò increato, nulla re abiecta, quodlibet suam formam & essentiam acceperit. Atque ita separatione res omnes è mysterio magno productas fuisse censet. *Quotuplex Mysterium Paracelsi.*

Optandum verò esset, vt de Paracelso hic & alibi dicere possemus, quod Scaliger, *exerc.* 61. *sect.* 3. de Platone scribit, eum optima quæque illa quæ sunt in magna hominum admiratione, ab aliis sumta nectare suo condita posteris reliquisse. Verum si, quod res est, dicendum, Zvvingeri iudicium hîc potius locum habet, & videmus, cum antiqua, affectata verborum peregrinitate aliqua, vt aliud dicere videtur, immutasse; imò falsis opinionibus antiquorum sententias sæpius obscurasse. Legit proculdubio Paracelsus, quæ Moses de creatione mundi scripsit; innotuit illi fortassè aliquomodo Chaos illud Philosophorum antiquorum etiam à Poëtis decantatum; imò aliquid fortassè de idea mundi Platonica inaudiuit; nec etiam, si vnquam in Scholis Aristotelicorum & Galenicorum versatus fuit, materia illa prima ἄμορφος, ἀόρατος, πανδεχὴς, χώρα ϗ ὑποδοχὴ ϗ μήτηρ τοῦ ὅλου ipsi incognita esse potuit. Verum cum ipsi, vt supra, *è libro de ligno & linea vitæ pag.* 542. dictum, Moses parum eruditè & perfectè creationem Mundi descripsisse videtur, neque philosophica illa satis caperet: Mysterium istud magnum finxit; quid tamen sit, explicare non potuit. *Mysterium magnum vnde Paracelsus finxerit.*

Si verò, vt aliquo modo intelligi possit, explicari debeat: nihil aliud erit, quàm vel idea vel Anima mundi Platonica, vel Chaos, cuius plerique antiqui Philosophi meminerunt. Et quidem Ideæ mundi Platonicæ magis conuenire videntur, quæ Paracelsus

ſus dicit de Materia prima omnium rerum ſiue myſterio magno. Plato enim, *in Timæo*, ſcribit: „ *pulcher eſt hic mundus,ſi bonus eius opifex:perſpicuum eſt,ipſum ad ſempiternum quoddam & permanens exemplum factum eſſe*; quod *in libro de anima mundi*, Ideam vocat: Paracelſus verò, *lib. Philoſophiæ ad Athenienſes, c. 4.* Myſterium magnum increatum vocat, & ex eo omnes res prodiiſſe paſſim toto illo libro docet: atque ita quatenus increatum eſſe dicit, cum Idea mundi Platonica conuenit. In cæteris eſt Chaos illud, cuius paſſim antiqui Philoſophi mentionem faciunt.

Atque ita nihil noui dicit Paracelſus. Vt tamen aliquid noui dicere videretur, nominis peregrinitate id affectauit. Interim tamē antiqua dogmata corrumpit, & res diuerſas ab antiquis propoſitas confundit, & ſibi planè non conſtat Paracelſus. Principiò enim abſurdiſſimus eſt, quod Myſterium magnū increatum eſſe dicit. Quid enim magis, à ſcriptura, imò omni rectæ ratione alienum, quàm aliquid increatum ſtatuere, præter Deum? Nam quod Dornæus, *in Admonit. ad Eraſtum*, Paracelſum excuſate conatur: eo ipſo eum magis accuſat, & abſurda abſurdis cumulat, dum ſcribit; *Creationem primæ diei fuiſſe ſupernaturalem, & in diuina mente ſolùm à Deo per verbum ſuum conceptam.* Et in phyſic. Geneſ. *Æternum ſapientiæ verbum æternæ in infiniti & immenſi ſui centro æterno, finiti & quandoque tranſituri Mundi Centrum collocaſſe, vt in eo ſibi materiam prepararet, abſque vlla præiacente materia quapiam, ad Mundi creationem idoneam.* Et iterum; *Dei Sapientiam conceptione mentali adaptaſſe ſibi materiam idealem inuiſibilem. Et in hac creaſſe res omnes vnitè & non confusè iunctas, donec per diuiſionem à Creatore tandem patefactæ ſunt.* Quibus omnibus nihil noui docet, ſed Ideam mundi Platonicam, deinde Chaos illud omnibus notum proponit. Sed forſan Paracelſus & Dornæus Dei in creando conſiliarij fuerunt; quoniam tam exactè ſciunt, Deum in tempore & primâ quidem die Ideam Mundi, quem creaturus erat, demum concepiſſe.

Duplex Creatio mūdi Dornæi.

Recentiores verò dum deſcribunt Materiam primam eſſe ſubiectum eſſentiale, formas omnes actu poſſidens, elargiens & cōſeruans, ſiue punctū quoddam, è quo omnia emanant, & ad quod, tanquā Cētrum, omnia collineant quod à Creatore Deo in rudem olim maſſam impoſitum ſit fons vitæ inexhauſtus, actionum omnium naturalium, generationum & mixtionum origo. Si de Materiâ loquuntur, parū conſentanea, nec ſibi cohærentia, & non niſi verba, quibus res non ſubeſt, quibus tamen, quaſi αὐτόπιστα ſint, nullâ ratione prolata fidem habere cupiunt, proferunt. Quæ enim ſit iſta materia, quæ formas omnias actu contineat, quæ actionum omnium naturalium, quæ tamen à ſuis formis quæque proueniunt, cauſa & origo ſit? quomodo res vna omnes formas actu poſſidere poteſt?

Materiæ primæ Recentiores Chymic.

Si autem, quod ſemper veritatis amatorib. faciendum, opinio iſta in ſenſum aliquem meliorem trahi debet, nihil aliud per eam intelligere poſſumus, quā vel vim ſeminariam, cunctis rebus à Creatore in prima creatione inditam, cuius beneficio à re minima & puncto quaſi res quælibet naturalis in molem ſuæ ſpeciei conuenientem ſeſe augere poteſt: vel Animā Mundi Plotonicam. De ea enim Plato, *lib. de Anima Mundi*, ſcribit, quod ipſam Deus in medio ipſius mundi indiderit, & extra eduxerit, ipſumq; vniuerſum ea contraxerit. Seu, vt *in Timæo* habet, quod animam Deus in medio mundi collocarit, & per totū extenderit ac circumdederit corpore, & veſtinerit corpore extrinſecus, eamque vt Dominam & Imperatricem obedienti præfecerit corpori. Et *lib. 10. de legib.* ſcribit: ψυχὴν eſſe διοικοῦσαν ἐν οὐσίαις in omnibus, quæ mouentur, eamque vniuerſi mundi curam petere. Eſt enim Platonis Anima Mūdi nihil aliud, quam δεσμὸς ille contrariarum rerum συναγωγὸς, omnis εὐταξίας in hoc mundo fons & principium.

Anima Mundi Platonica.

Quâ in re iterum nihil noui adferunt; ſed antiquiſſimum dogma ſub ſchemate peregrini nominis occultant. Anima enim mundi apud omnes eſt celeberrima, omneſque libri veterum & recentiorum Platonicorum eius commendatione pleni ſunt. Quorum ſententias egregiè complexus eſt Virgilius, 6. *Æneid.*

Principiò Cœlum ac terras campoſque liquentes
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra,
Spiritus intus alet, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem & magno ſe corpore miſcet.

Et, 4. *Georgic.*

——*Deum namque ire per omnes*
Terraſque tractuſque maris, Cœlumque profundum.

Animam nimirum mundi vbiq; per terram & aquā ſpiritualia ac viuifica ſemina in ſe continere, & per ſe gignere, vbicumque ſemina corporalia deſunt; Semina rursū derelicta ab animatis fouere, atq; ex putrido vinaceo ſemine variam, ordinatā, pretioſamq; gignere vitē & vbicumq; generans deeſt, ſolæq; apparent qualitates accidentales, generationem efficere, vicemque generatricis ſubſtantiæ gerere ſtatuūt, vt Marſ. Ficinus plurib. docet, *l. 4. Theolog. Platon. c. 1.*

Sed nō placet hæc ſententia Ariſtotelicis pleriſq; qui nullā euidentem rationē perſuadere, vel neceſſitatem cogere ſtatuunt, vt Animam Mūdi dari concedant, nullamque actionem in Mūdo apparere, quæ peculiariter ab aliquâ totius Mundi anima proficiſcatur: ſed omnes mundi partes peculiares formas habere, & per eas ſuas operationes exſequi; ideoque Entia temerè multiplicanda non eſſe cenſent.

De Animâ mundi Ariſtotelicorum ſententia.

Verùm de hac controuerſia hîc plurib. diſputare locus non eſt. Duo ſaltē monuiſſe ſufficiat. Primò, vt etiam modò dictū, nihil noui hîc adferre Chymicus, ſed antiquum dogma nouis nominibus occultare. Deinde τὸν ἀρχαῖον τινὰ λόγον & antiquiſſimum dogma eſſe, Mundū ſeu Animam ſeu Spiritū habere: quod nec Ariſtoteles planè negaſſe videtur, dum *lib. 3. de gener. anim. c. 11.* ſcribit: ἐν γῇ ὑπάρχειν τὸ ὑγρὸν, ἐν δὲ ὕδατι πνεῦμα, ἐν δὲ πνεύματι θερμότητα ψυχικήν· ὥστε τρόπον τινὰ, πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη. Id eſt „ *Humorem in Terra, Spiritum in humore, Calorem animalem in vniuerſo ineſſe: ita vt quodammodo plena ſint Animæ omnia*, quæ verba πάντα πλήρη ψυχῆς, & in libro Hermet. Triſmegiſt. cui titulus: νοῦς πρὸς Ἑρμῆν exſtant.

Et qui probabilius aliquid ſtatuere, nec tamen animam Mundi cōcedere volunt, Spiritum quendā communem & vitalem ponunt, qui per vniuerſum hunc Mundum diffuſus omnia conſeruet & foueat: quem nonnulli cœlum cœlorum commune appellant. Quem & Ariſtoteles agnouiſſe putatur, *lib. de Mundo c. 4.* dum ſcribit: λέγεται πνεῦμα ἥτε ἐν φυτοῖς καὶ ζῴοις, καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία.

Spiritus Mundi.

Imò ſunt, qui aliud in Tabula Smaragdina Hermetis; *Quod eſt inferius, eſt ſicut id, quod ſuperius. Et quod eſt ſuperius, eſt ſicut id, quod eſt inferius, &c.* de iſto Mundi Spiritu explicandum cenſent.

Ad hanc mundi animam ſeu ſpiritum Recentiores admirandorum quorundam ſeculi noſtri artificiorum cauſſas referunt: quorum quædam recenſet Marcellus Vranckheim, *in Epiſt. Lampadi vitæ & mortis Io. Erneſti Burggrauii præfixa.* Scribit enim in ea epiſtola, ſtupendam & prodigioſam in Anglia exſtare Sphæram, à Cornelio Drebbelio Batauo fabrefactam, quæ mobilis ſempiterni virtute perennes exploratiſſimique ſiderum cœleſtium motus, æſtus item Oceani, mariſque affluxus & refluxus repræſentenrur. Organum quoque Muſicum recenſet, quod cœlo puro, Sole libero, ſola radiorum ab eo ſtrictura excitato intus cirharœdo illo genio, nulla organici manu admota, Symphoniam edat

cœle

cœlestissimam: cœlo nubilo, Sole obstricto, fileat. Atque ista omnia mouentis æterni, atque animæ mundi virtute perfici narrat: quanquam addat. Eam esse artificis felicitatem, vt rationem eius reddat nemini. Quæ de re experientia consulenda.

Tandem Materiam primam Aristotelis quod attinet, contra quam hactenus acriter pugnarunt plerique Ramei, & Recentiores quidam Chymici, eáque, vt dictum, variis conuitiis insectati sunt, & verspellem Prothea, libidinosam Thaida, informe mõstrum, Ridiculum Eubulidis somnium, suaue delirium, subtiles & inutiles subtilitates, ignauissimum maleferiati hominis Cerebri, aut Cerberi potiùs figmentum, Ens rationis irrationale, in Vtopiam & gehennam relegandum appellant. Videant illi, qui hoc faciunt, ne in Creatorem rerum omnium iniurij sint, atque id, quod illi pulcrum & bonum visum fuit, ita vituperent & insectentur. Nam vt rem in pauca contraham, cum sit differentia inter materiam & formam, atque generatio & corruptio, rerumque naturalium transmutatio negari non possit: nec materia prima negari potest. Cum enim sola forma etiã in Elementis, totam rei essentiam non compleat, nec vt res sit quanta, & formam habeat, necesse est, aliquid adhuc in rebus materialibus inesse, quod cum forma totum constituit, formamque sustinet: quod quid aliud esse possit in Elementis, quàm materia non video. Et cum omnia naturalia corpora materiata dicantur: necesse est, vt communem materiam participent. Deinde quicquid fit, fit vel ex nihilo simpliciter, vel ex aliquo. Prius hîc locum habere non potest: id enim est Creationis, non generationis. Ergo fit ex aliquo. At verò illud, è quo generatur, vel est tantùm forma, vel totum Compositum, aliquid præter hæc duo. Non duo priora. Nam in noua rei generatione forma prior interit. Ergò adhuc aliquid præter formam est. Materia nimirum, quæ habet priuationẽ rei, quæ gignitur, & tàm formam, quam iam actu possidet, quàm illã, quæ priori abolita introducitur, recipere apta nata est. Quæ licet sensu non deprehendatur: tamen idcirco neganda non est. Et hac de caussa eam negantibus Plato & Aristoteles procul dubio responderent; Oculos, quibus materiam vltimam videtis, habetis, quibus primam videatis, oculos mentis non habetis. Cogitare debebant hi, qui materiam primam negant, aliud esse generari, aliud creari; aliud corrumpi, aliud in nihilum redigi. Illa fiunt ex aliquo aliquod; hæc è nihilo & in nihilum: & propterea cum ex alio aliud fit & forma aboleatur, aliquid manere, quod sit eius mutationis subiectum. Id quod Plato & Aristoteles vocant Materiam primam. Atque ita Materia prima subiectum est primum transmutationis, nullam ex se habens formam, omnes tamen recipere apta nata. Quemadmodum enim æs vel lignum, in se actu nullam formam artificialem possidet; potentia tamen omnes recipiendi prædita est: Ita Materia prima in se nullam definitam & specificam naturalem formam habet; apta tamen est omnes recipere.

Licet verò hæc eius essentia à forma distincta sensu comprehendi non possit, sed tantum ratione: non tamen propterea est Ens rationis, vel merum rationis nostræ figmentum; sed Ens reale, & vt Scaliger, *Exercitat.* 5. loquitur; *Materia per essentiam sibi propriam est.* Et *Exercitat.* 17. *Materia est sua quiditas, qua est aliquid, & aliud ab aliis.* Et quidem est substantia seu Ens ab Accidente distin. & ctum quidem substantia corporea. Etsi verò Materia prima propriam sibi essentiam & Entitatem habeat, qua à forma quiddã diuersum est: Existentiam tamen per se nullam habet, quæ propriè est tantùm compositi; sed tota est potentia, ἄμορφος, ἄποιος. Non quod sit in potentia ad suum esse, quod ipsa sibi est per essentiam, sed ad esse hoc tale, vt ait Scalig. *Exerc.* 17. Neque ἄμορφος & ἄποιος dicitur, quod nullam formam & qualitatem habeat: (nunquam enim est sine forma & qualitatibus.) Sed quod omnis forma & qualitates, quæ ei insunt, sunt extra & præter eius essentiam. *Est* enim, vt Scalig. *Exerc.* 61. scribit: *Materia prima vnum indiuiduum, sicuti v. gr. Ceræ massa, cuius pars alia candela formam gerat, pars simulacri, alia pila, alia tesseræ, poterit; massa illa tam hanc quàm illam formam habere, nullamque sibi peculiarem vendicat; vt aliquam tamen sempr habeat, necesse est.* Neque enim Materia prima à Deo fuit creata, vt species quædã definita & distincta rei naturalis: sed est potius rebus naturalibus concreata, & est quasi rudimentum neque per aliquod tempus absque forma vllibi in rerum Natura vniuersa exstat, sed solùm sub illa; nulli tamen peculiariter adstringitur, sed sub omnibus esse potest.

CAPVT VIII.

De Elementis.

PRoximum est, vt quæ de Elementis Chymici recentiores sentiant, dicamus: qua in re ita perplexi, obscuri & varij sunt, vt etiam in mente eorum saltem explicanda Oedipo opus esse videatur; Lectorique id inprimis difficultatem parit, quod non Aristotelico & antiquorum Philosophorum more, ex præcognitis quibusdam & notis ad ignota progrediuntur, & ea, quæ asserunt, rationibus munire conantur, sed saltem, quæ statuunt, affirmant, affirmationique nudæ sine omni ratione allatæ fidem adhiberi cupiunt. Multi enim hîc sibi ipsis nimium confisi, nequaquam res ipsas naturales earumque virtutes intuiti, non eam rebus naturam & facultates, quibus à Deo donatæ sunt, tribuunt, sed veluti cum Deo de sapientia contendentes, Mundum pro suo arbitrio construunt. Itaque nec eum rerum naturalium numerum, qui à Deo optimo maximo constitutus, retinent, nec eas rebus naturalibus vires quibus præditæ sunt, tribuunt, sed pro libitu, modò quę reperire est, è rerum naturalium numero excludunt; modò illa, quæ nullibi sunt, in eadem reponunt; atque ita Deo & Naturæ quasi sapientia præeuntes, Mundum pro suo arbitratu fingunt. A quorum instituto cum meritò simus alienissimi, Naturam qualem se conspiciendam & sensibus & rationi exhibet, vt contemplemur, laboremus, eamque huius mundi constitutionem afferamus, non quam cuiuslibet opinio sibi fingit, sed quam Creator rerũ optimus & sapientissimus nobis contemplandam proposuit, & quam sensus & vera ratio nobis monstrat. *Vnde exstruenda doctrina Physica.*

Et principio quidem Elementa non negat Paracelsus, & eius asseclæ. Et si ea negarent, non tam contra Aristotelem, quam contra antiquos Chymicos omnes, Lullium, Arnoldum de Villanoua, Alb. Magnum, & alios disputarent, apud quos non minus crebra fit Elementorum mentio, quam apud Aristotelem.

Verum longè aliter de iis loquuntur & sentiunt, quam hactenus in Philosophorum Scholis receptum fuit. Nam cum hactenus vt Elementis mista omnia corpora inferiora constitui creditum sit, & plerarumque naturalium rerum caussæ ex Elementis petitæ sint: ipsi etsi hæc Elementa rebus sublunaribus inesse non negent, parum tamen ipsis tribuunt, actionumque caussas esse negant. *De Elementis sententia Paracelsi.*

Vt verò Chymicorum opinio rectius percipiatur, sciendum, ipsos duplicia Elementa constituere, Visibilia, siue sensibilia, & insensibilia. Ea, quæ hactenus *Elementa duplicia Paracelsi. Elementa visibilia.*

ctenus in Philosophorum Scholis pro Elementis sunt habita, visibilia & sensibilia nominant, & vix Elementorum verorũ nomine dignantur, & corpora mortua carentia arcanis, nisi Resollaceas & passiuas qualitates possidentia, vilia & seruilia pecora, perenni fluxu generationibus inseruientia, & ob id infimum subsellium occupantia appellant, atque eos, qui iis inhærescunt, corticem & siliquas pro nucleo, vestem pro Matrona, Aetem pro Iunone, Ancillas pro Domina cum Penelopes procis arripere, & amplexari dicunt.

Elementa inuisibilia.

Elementa verò sua inuisibilia esse dicunt, & plerumque cum Elementa nominant, non illa vulgò nota, sed hæc sua inuisibilia & insensibilia intelligunt atque ea essentiam, vitam & actum Entium vniuersorum esse dicunt. Paracelsus, *in præfat. lib. Meteororum, & Philosoph. Sagacis l.1. §. Generatio,* Elementa matrices nominat, quæ fructus gerant & foueant, quibus homo nutritur; *& eiusd. l.1. c.1.* scribit: *Elementum nihil aliud est, quam subiectum, per quod aliquid perfici debet: & Elementa sunt ea res, in quibus Vitum collocatum est.* Et, *in Philosophia ad Athenienses, l.2. t.6.* scribit: *Vt rectius intelligatur, quid sit Elementum, sciendum, Elementum nihil esse aliud, quàm Animam quandam, non quod eius essentia sit sicut Anima, sed quod similis sit Animæ.* Et mox: *Anima Elementorum est vita Creaturarum.* Et, *in libro Meteororum c. 2. Vt sciamus,* inquit, *quid Elementum sit, hoc exemplum sumamus: Homo habet magnum corpus; quod verò homo est, est Anima, est Spiritus & paruum quid. Quod verò Corpus appellamus hominem, ideo accidit, quod homo in corpore est, & Anima sine corpore non est, sed cum eo. Ita terra appellatur Elementum; cum tamen sit corpus tantum, in quo verum & inuisibile terræ Elementum inest.* Et mox: *Ita quatuor Elementa sunt corporea, sed in sua essentia & natura sunt spiritus.* Et postea: *Si dicatur, hoc prouenit ex Terra; intelligendum est de vero, spirituali & inuisibili Elemento, non de corpore.* Et iterum: *Caro & sanguis non est homo. Ita quatuor sunt Animæ vel Spiritus, vnus terræ, alter aquæ, tertius aeris, quartus cæli. Terra nimirum habet Corpus, sed in corpore est spiritus. Omnia verò, quæ ex terra crescunt, à Spiritu proueniunt.*

Atque ista Elementa non misceri, neque ex Elementis mistis, quod in Scholis Philosophorum vulgò docetur, generationes fieri statuit, sed in singulis Elementis semina latere, quæ certis temporum periodis in generationem progrediantur. Ita enim, *lib. 2. ad Athenienses. t. 2. Elementa non possunt simul consistere, neque vlla res est, quæ ex quatuor Elementis constet; vel ex tribus, vel ex duobus, sed quodlibet Creatum habet vnicum Elementum.* Atque ita Paracelso est Elementum quicquid fructus, id est, certam rerum naturalium siue creatarum speciem subministrat & fouet.

Elementum Paracelso quid.

Elementorũ fructus.

De fructibus autem Elementorum, *de Caducis parag. 2.* ita scribit: *Terræ fructus sunt omnes herbæ, arbores & gramina. Aquæ fructus sunt metalla, lapides, & similia: Aeris, Ros, Manna, Ignis, Pluuia, Niues.* Etsi alibi Stellas Ignis fructus esse dicat, & ignem & firmamentum pro eodem habeat. Eadem verò est sententia Recentiorum, quibus presso pede Paracelsum potiùs sequi, quàm in rerum fundamenta & rationes inquirere placuit.

P. Seuerini de Elementis sententia.

Petrus Seuerinus, *c. 5. Ideæ Medicinæ* Elemẽta dicit esse loca, matrices, domicilia, vitali validaque potestate munita, quæ semina generationi consecrata foueant, suscitent, ad maturitatem promoueant, emeritis receptacula concedant; & quia loca sint, incorporea esse dicit & vacua; aliàs enim & nisi à dimensionum legibus absoluta essent, nequaquam corporum & principiorum tantam multitudinem tam facilè reciperent.

Elementorũ diuisio secundum Seuerinum.

Diuidit autem Elementa in duos globos, & vtrique globo duo Elementa tribuit. Superiori firmamentum, Cœlum vel Ignem & Aerem; inferiori terram & aquam; & quodlibet Elementum suos fructus edere statuit. Firmamenti fructus esse, quos vulgò vaporibus & exhalationibus adscribunt; Aeris mannæ & roris species; Aquæ mineralia, metalla, lapides, Terræ herbas & Animalia, & ista Elementa non misceri etiàm statuit.

Recentiores ex eodem Seuerino iisdem ferè verbis Elementa dicunt esse Inuisibilia & Incorporea, quæ tanquam loca, matrices & domicilia vitali validaque potestate munita semina generationi destinata in Abyssis suis & Orco foueant, digestis temporibus suscitent, ad maturitatem promoueant, ac emeritis diuersoria & receptacula concedant immutabili quiete beata. Crollius caliginem & tenebras legentium oculis ab obscuritate Seuerini offusam discussurus, vt pollicetur, ferè maiores addit. Ita enim de Elementis philosophatur, *p. 21. & seqq. Vera Elementa cum suis propriis astris non sunt visibilia aut sensibilia, sed sicut anima in corpore est insensibilis, ita etiam Elementa in suis corporibus. Corpus Elementorum est res mortua & tenebricosa.* Et postea: *Nostra visibilia Elementa sunt aliorum saltem corpora & domicilia, & vim illorũ impediunt & remorantur. Terra est duplex, Externa visibilis; Interna inuisibilis. Externa non est Elementum, sed est corpus Elementi, & est Sulphur, Mercurius, Sal. Elementum autem terræ est vita & Spiritus: in quo astra terræ iacent, quæ per corpus terræ producunt omnia crescentia.* Idem de reliquis statuit.

Crollii de Elementis sententia.

Ex quo loco apparet, Crollium tria principia adhuc ante Elementa constituere; quod & Paracelsus, in *Labyrintho Medicorum errantium, c. 3.* fecit, & illa prima simpliciter facere, postea ex his tribus quatuor Elementa concedere per quatuor modos, ita scilicet, vt Cœlum sit factum vno modo ex Sulphure, Sale & ☿; alio modo ex iisdem aer; alio modo Aqua; alio Terra. In qua re à Seuerino & plerisque aliis Chymicis dissentit, qui Elementis addũt principia, non vt constituentia ea, sed vt in corpore cõstituendo socia. Ex corporibus hisce postea prodire Crescentia scribit, & ex his fructus mediantibus astris prouenire statuit. Ex corpore ignis, inquit, emicuere astra visibilia siue stellæ firmamenti; ideò ignis est nutrimentum & conseruatio stellarum; ex corpore Aquæ concrescunt metalla, salia & mineralia. Ex corpore Terræ crescunt arbores & herbę. Firmamenti fructum dicit esse Niuem, eamque generari in igne.

Paracels. sua principia priora Elementis constituunt.

Quercetanus, *in defensione contra Anonymum c. 4.* etiam Elementa alia inuisibilia, alia visibilia esse statuit. De inuisibilibus ferè vt Paracelsus & Seuerinus sentit. Visibilia duo esse dicit: siccum siue terram damnatam, & humidum siue phlegma. Facit tamen postea quoque Aeris mentionem, sed qui seorsim capi aut separari nequeat, sed vel Sulphuri vel Mercurio permixtus sit, atque inprimis Mercurio adhæreat. Igneum verò Elementum nullum aliud, præter Cœlum, agnoscit.

Quercetan. opinio de Elementis.

Beguinus, *in Tyrocinio Chymico,* Elementa tantùm duo esse statuit, dum ita scribit ferè ex Quercetani sententia: *obseruandum est, quod in Spagyrica mistorum ἀναστοιχειώσει præter tria commemorata principia verè actiua duo alia resultant corpora, quæ principiorum numero à Chymicis non adscribuntur, quod illorum tantum sint integumenta, omnique δυνάμει Hippocratica destituta, quorum alterum siccum, alterum humidum, & accidentaliter Aereum, nempe phlegma insipidum & inodorum, quodque tantùm humectat citra vllam aliam ἐνέργειαν, aut actiuitatem Medicam.* Et hoc modo cum plurimis Chymicis duo tantùm Elementa corporea constituit; Terram nimirum, Cor-

Beguini opinio de Elementis.

pus

pus à Sulphure, Mercurio & Sale separatum, quod terram damnatam, maledictam, & Caput mortuum appellant; & Aquam, omni Sulphure, Mercurio & Sale destitutam, insipidum phlegma.

Quæ omnia hactenùs ab his tradita si in pauca contrahantur, constituunt, quod etiam supra dictũ, Paracelsici duo Elementorum genera, alia vera, inuisibilia & incurporea, quæ corporeis istis visibilibus vulgò dictis Elementis insint, tanquam Anima in corpore; vitali potestate prædita, seminumque cõseruationi & rerum generationi destinata: alia visibilia, crassa, mortua, & non nisi qualitates passiuas habentia, in quibus illa inuisibilia insint. Vtrorumque plerique quatuor statuunt; sed Ignem & Cœlum pro eodem habent; alij duo tantum Elementa corporea & passiua admittunt, nimirum Terram & Aquam, & Aquam accidentaliter quoque Aërem fieri dicunt.

Petrus Seuerinus tamen nescio quæ adhuc Elementa molitur, dum scribit: *Esse in natura ignem terrestrem, Aerem terrestrem, Aquam terrestrem: rursum terram cœlestem, Aquam cœlestem, similiter Terram Igneã, Aeream, Aqueam: postremò Aereum Ignem, Aquam, Terram.* Quo modo Elementorum numerus valde augebitur. Habebuntur enim quatuor terræ, quatuor Aquæ, quatuor Ignes. Et cum rursum quodlibet Elementum sit duplex, Visibile & inuisibile, magis adhuc Elementorum numerus augebitur.

Elementum quid.

Verum multa sunt, quæ in hisce probari nõ possunt. Primò enim abutuntur Paracelsici nomine Elementi, contra vsitatum morem loquendi omnium seculorum & hominum. Cum enim Elementum propriè significet minimam partem eius, ex quo res tanquam materia constat: ipsis Elementa saltem sũt loca, matrices, receptacula. Maximè autem differunt locus & materia rerum.

Principia sua male Paracelsus ante Elementa posuit.

Deindè, quod Paracelsus, *in Labyrinth. Med. errant.* non vt reliqui saniores Chymici, qui tria, quæ ponunt, principia, vel Elementis posteriora & ex iis orta, vel vt in corporibus naturalibus constituendis socia statuunt, sua tria principia ante Elemẽta ponit, & ex alia Salis, Sulphuris & ☿ commistione ignem; ex alia Terram constituit: id admitti non potest: neque vlla saltem probabili ratione defenditur, sed eadem facilitate, qua ab illo sine ratione ponitur, hæc opinio reiicitur. Et propterea alij Chymici saniorem eam defendere ausi non sunt; sed vt modò dictum, vel tria ista Chymicorum principia ex Elementis mista esse, vel in corporibus naturalibus cõstituendis socia esse sentiunt.

Elementa non contemnenda.

Præterea non video, quomodo tolerari possit, quod nonnulli Recentiores Elementis, quæ æquè, vt aliæ res naturales, Dei creaturæ sunt, ita iniqui sunt, & illa vilia ac seruilia pecora appellant. Cedunt enim ista in ignominiam Naturæ, & Authoris Naturæ Dei, qui vidit omnia, quæ fecerat, & erant valde bona. Et propterea in Elementa, quæ etiam inter Creaturas Dei sunt, in quibus is suam omnipotentiam, sapiẽtiam & bonitatem declarauit, & sine quibus ne momento viuere possumus, ita iocari non decet. Seruiunt Deo & hominibus, & omnib. Creaturis sublunaribus, atque eo nomine non vituperanda, sed laudanda sunt; qua in re nobis præit Psal. 104. qui laudat Deum, quod omnia in Sapientia fecerit, atque inter ea etiam Elementa. Neque etiam ita ignobilia sũt, & nullius actionis Quantę enim illorum actiones sint, & sana & morbida corpora experiuntur. Et quanta commoda Calor & Frigus Elementorum moderata, rursusque immoderata damnum afferant, experientia satis testatur. Non sunt ergò ita Relollacea, nulliusque pretij. Imò quantæ eorum actiones sint, ipsi Chymi satis norunt, qui sine calore & frigore nihil perficere possunt.

Peccant quoque in eo, quod Elementa corpora crassa nominant. Si terra crassa: non propterea Ignis & Aer crassa sunt. Eiusdem notæ est, quod Elementa ista Visibilia nominant. Viderint enim terram & Aquam; quando verò vel Aerem vel Ignem viderint, nescio. Ineptè etiam Mortua appellant: cum enim nunquam vixerint vel viuere debuerint, non rectè mortua nominari possunt. Absurdius est illud quod quidã in specie Terram maledictaam nominant.

Elementorũ numerus.

De numero autem Elementorum hîc plurib. non disputabimus, cùm ea controuersia non propriè Paracelsistas concernat, sed etiam inter alios Philosophos agitetur. Argumenta, quæ pro numero Elemẽtorum proferuntur, alij loco relinquimus: cum ipsũ nobis sensus satis monstret: & supercaneum fit, argumentis ea operosè demonstrare velle, quæ sensus ipse euincit. An non Terram & Aquam videmus? An non Aërem amplissimum istud spatium supra terrenum globum explentem haurimus & spiritu ducimus? Quis ignis vim non vidit & sensit? etsi de loco eius dubitant Authores. Vt & aliæ grauiores quæstiones & controuersiæ circa Elementa agitantur, quas explicare potius debebant Recentiores, quàm Elementa ita contemnere. Vt de aliis iam non dicam, de Aëre aliqui contra communem opinionem statuunt, Aërem esse frigidissimum. Et probare ideò conantur. Quod aër sibi derelictus semper frigidus, vt nullibi Aër calidus ex se ostendi possit, omnisque aër calidus à causis externis calorem acquisiuerit. Deinde quod Aëris causa & vi Aqua & Terra humida congeletur, & quidem eo vsque tantùm, quousque Aër penetrat.

Aëris qualitates.

Elementa inuisibilia Chymicorum

Ipsorum verò Inuisibilia Elementa quod attinet, dictum antea, nec Aërem, nec Ignem visibilia ex se esse. Deinde ignotis istis Elementis alia adhuc occulta contineri credemus, si quod sint talia Elementa probauerint: & quomodo cognouerint ea dari; demonstrarint. Solæ Paracelsi, Crollij, Seuerini & similiũ affirmationes noua Entia parere nõ possunt. Et nõ est de nihilo, quod Libauius, *in Examine Philosoph. Harm.* de Seuerino scribit: *Bonus vir multa dicit, quasi nuper ex Thesauris & abyssis Naturæ prodiisset, & omnia nuda vidisset; sed nihil probat.*

Et certè mira sunt Elementa, quæ secundum Seuerinum, *c.* 5. sunt naturæ incorporeæ, à dimensionum legibus absolutæ, inanes, vacuæ. Corporũ enim corporea principia hactenus omnium virorum eruditorum consensus credidit. At isti, nescio quæ inania & vacua, imò incorporea nobis Elementa fingunt. Dum tamen infinita non esse, & virtutem vitalem terminos & fines iis præscribere ait Seuerinus, ipse sibi contradicit. Nam si terminos habent, hoc ipso dimensione non carent. Sicut nec cohęret, quod Elementa hæc incorporea inania & vacua appellat, iisque nihilominus contrarietatem & repugnantiam tribuit, *c.* 2. Neque etiam internorum istorum ac inuisibilium Elementorum naturam satis explicant. Vidit forsan eminus Paracelsus, non corpus agendi principium esse, & corpora sine formis & qualitatibus incorporeis nihil agere: at quod vidit & forsan rectè sensit, rectè explicare non potuit, & pro forma agendi principio & Qualitatum omnium origine aliud elementum in elemento posuit. Aliud verò si sensit vel Paracelsus vel Seuerinus, parũ probabilia asseruerunt, nec quid velint, satis explicare potuerunt. Nã cum Elementa ista externa & vulgaria, quibus sua interna longè præferunt, suas qualitates satis nobiles & efficaces (vt ex ipsis Relollaceæ videãtur) habeant, & calidirate, siccitate, frigiditate, humiditate, leuitate, grauitate, perspicuitate, opacitate sese ostẽdant; illa interna Elemẽta (horũ opinione lõgè nobiliora) omnibus qualitatibus, & hinc emanantibus actionibus nõ erunt destituta.

At

At nullas adhuc horum Elementorũ qualitates & actiones monstrare & explicare potuerunt. Nã quod dicunt, vitali, validaque potestate munita esse, & semina generationi consecrata fouere, nimis generale est: imò hoc ipsum quæritur, quæ ista valida vitalisque potestas sit.

Semina rerum natural. non sunt in Elementis.

Præterea nec hoc probat, quod semina sint extra suam speciem in elementis, eo modo, quem ipsi proponunt. Neq; enim Deus semina Elementis in Creatione indidit; sed speciebus naturalium rerum, quæ sunt in Elementis. Neque semina conspiciuntur extra Indiuidua specierum suarum in Elementis, sed tantùm in suæ speciei Indiuiduis, Deus enim cù res crearet, dixit: *Germinet terra herbam virentem & ferentem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius semen in semetipso sit super Terram.* Nō verò dixit, Semen plantarum sit in Elementis. Eadem ratio est animalibus. Nec Seuerinus hactenus monstrare potuit, quod Animalib. ex Elementis sine parentibus progenita sint; sed ad hue vsq; diem per semina parentum propagantur; & per Indiuidua fit specierum conseruatio Neq; anima Bucephali, antequã generaretur Bucephalus, in Elementis istis inuisibilibus, Abysso vel Orco fuit, sed in parentib. suis. Omnes nimirũ res semina sua in se continent; quæ Dei benedictione & vi verbi diuini; *Crescite & multiplicamini,* multiplicantur, & hoc modo per Indiuiduo: ũ multiplicationẽ species cõseruantur, nō verò ex progressu seminũ ex Orco vel beatis illis sedibus Elemenrorum. Et licet tempore Verno ex Terra & Aqua plantarũ & animalium multa genera, quæ tẽpore hyberno emortua videbantur, vicissim prodeāt: non tamen, ex Orco Hippocratis progrediuntur, sed è suis seminib. aut radicib. quæ à consimilis speciei Indiuiduis ibi quasi in matrice relicta fuetunt.

Neque refert, quod ex Orpheo vel Hippocrate quædam loca, quæ ab hac doctrina aliena non videntur, afferunt. Nam scimus, antiquos Philosophos sæpè ex vulgi vel aliorum sententia locutos esse; ac multa, quæ Hippocrati attribuuntur, Hippocratis genuina dogmata non esse Non ignoramus etiam, non pauca apud antiquos Philosophos absurda dogmata reperiri, quorum plurima ex ignoratione Creationis rerum nata sunt. Et si in hisce Hippocratis autoritas iis est tam sacrosancta: Cur non etiam in aliis eius dogmata sequuntur? Verum cum ad ea, quæ Medicinæ propria sunt, properemus, hîc plura in hũc sensum non addimus. Prolixè Paracelsi & Seuerini hac de re dogmata examinat Erastus, *disput. contra Paracels. part.* 2.

Qualitates primæ non sunt efficaces.

Qualitates verò primas quod attinet, quę nullius ferè pretii sunt Paracelsicis, & mortuæ, inualidæ, ac Relollaceæ appellantur: rectè hic illud Diogenis ipsis obiicitur; Qui, Zenone aliquando in Schola subtilis. rationibus morũ negante, surrexisse & inãbulasse dicitur, & Zenoni, quid ageret, interroganti respondisse, se ipsius rationes confutare. Et quod Scal. Exer. 18. Cardano, Frigus nihil nisi caloris priuatione esse, afferenti respondit: Soleas abiice ac pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhæticis vrit nos Boreas. Stultum nimirum est, cõtra sensuum experientiam pugnare, quã constat, ad rerum naturalium generationem & corruptionem qualitates primas maximam habere vim & potestatem, ac non minoris esse momenti, quam vel odores, vel sapores, vel colores. Validissimæ sunt istæ qualitates, non inualidæ.

Elementis nō solum inhærendum.

Interim tamen dum Elementa defendimus, iis solũ inhærendum non censemus. Et si ea de caussa Paracelsicis Elementa & Elementorum qualitates exosæ sunt, quod putant, Aristotelicos & Galenicos omnes iis solis inhærere, atque ideo Elementarios ambulatores & Philosophos nominant: iniuriam Aristotelicis, & qui ante Peracelsum fuere, Philosophis & Medicis plurimis fieri dico. Fuerint sanè aliqui, quicunque etiam, qui solis Elementis inhæserint, & nihil vltra ea sapuerint: at non tales omnes Philosophi & Medici fuerunt. Neque tam infantes & rerum omnium imperiti omnium seculorum Philosophi fuerunt, vt crederent, ex sola Elemenrorum permistione tam præstantes Naturas, tam nobilium qualitatum & actionum authores, prouenisse. Aristoteles certè multum supra Elementa sapuit; quod nō solum ex libris de Anima patet, verum etiam ex insigni illo, *2. de generat. anim. cap.* 3. loco, quem omnes rerum naturalium scriptores perpetuò ob oculos habere debebãt, quęque propterea, & cũ multis aliis lucẽ allaturus sit, hîc integrũ inserere libet. Ita autẽ ille: πάσης μὲν ψυχῆς δύναμις ἑτέρου σώματος ἔοικε κεκοινωνηκέναι, καὶ θειοτέρου τῶν καλουμένων στοιχείων. ὡς δὲ διαφέρουσι τιμιότητι αἱ ψυχαὶ καὶ ἀτιμίᾳ ἀλλήλων, οὕτω καὶ ἡ τοιαύτη διαφέρει φύσις. πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλούμενον θερμόν. τοῦτο δ' οὐ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμις ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα, καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογον οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. διὸ πῦρ μὲν οὐδὲν γεννᾷ ζῷον, οὐδὲ φαίνεται συνιστάμενον πυρουμένοις, οὔτ' ἐν ὑγροῖς, οὔτ' ἐν ξηροῖς οὐδέν. ἡ δὲ τοῦ ἡλίου θερμότης καὶ ἡ τῶν ζῴων, οὐ μόνον διὰ τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ κἄν τι περίττωμα τύχῃ τῆς φύσεως ὂν ἕτερον, ὅμως ἔχει καὶ τοῦτο ζωτικήν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τοῖς ζῴοις θερμότης οὔτε πῦρ, οὔτε ἀπὸ πυρὸς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἐκ τῶν τοιούτων ἐστὶ φανερόν. *Omnis animæ siue virtus siue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea, quæ Elementa appellantur. Verum prout nobilitate & ignobilitate animæ inter se differunt; ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit, vt fœcunda sint semina, videlicet quod Calidum vocatur. Idq; non Ignis, aut talis aliqua facultas est, sed Spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & Natura, quæ in eo Spiritu est, proportione respondens Elemento Stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat; neque consistui quicquam densi vel humidis vel siccis videtur: at verò Solis calor & animalium, non modò, qui in semine continetur, verum etiamsi quid excrementi, quanquam diuersum à natura, tamen id quoque principium habet vitale. Cæterum calorem in animalibus contentum nec igneum esse, neque ab igne originem ducere, apertum ex his est.*

Ex Qualitatibus primis omnium rationes reddi non possunt.

Alexander Aphrodiseus *in Proœm. Problematum,* infinita in rerum Natura exstare scribit; quæ sola experientia cognoscantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur. Atq; eos reprehẽdit, qui talium effectuum Caussas ex Elementorũ Qualitatibus afferre conantur, eosque prauè solutiones proponere quamplurimas, quæ inutiles penitus sint & improbabiles docet.

Galenus ipse, *lib. 11. de simpl. med. fac.* Pelopẽ Præceptorem reprehendit, quod omnia ad manifestas qualitates reducere conaretur. Et vt reliquos Græcos omittam; Auicennas, *fen. 2. pr. Canon. doctr. 2. c.* 15. vbi de iis, quæ tota substantia agere dicũtur, tractat, illam operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed à forma specifica post complexionem aduenientem, scribit: quem Mesues & alii Medici plurimi secuti sunt.

Occulta Qualitates.

Inter Recentiores Philosophus acutissimus Iul. Cæs. Scaliger *Exerc.* 218. *sect.* 18. *ad manifestas omnia deducere qualitates summã impudentiam esse* scribit. Et *exercit.* 101. *s.* 14 Cardanũ ita alloquitur: *Quis te nullus genius Alexãdreus adegit, vt miserè diceres, sola elementorũ permistione fieri posse, vt ferrum trahatur à Magnete? Et lib. 1. de plãtis* hæc habet: *Primæ Qualitates penè ab omnib. existimatæ sunt saporũ caussa: tametsi nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore fit: ergo calidum*

elementum primò & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat ex quatuor Qualitatum temperatione confici saporem: respondeat, an in Elemento quopiam, qua Elementum est, sapor insit. Nō sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab Elementis, neque visus, neque sensus, neque intellectio, neque crementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quam elementaribus: ita sapor quoque. Si non est ab Elementis gustare: quare sit gustus? Atque ita Aristotelici & Galeni planè Elementarij non sunt, neque qualitatibus primis penitùs immersi.

Imò Sympathias & antipathias rerum quod attinet, ita eæ non fuor ignotæ Paripateticis & Galenicis, vt etiā pleriq; earū exempla, quæ hodiè adducūtur à Chymicis, ab Aristotele, Galeno, eorūq; discipulis annotata acceperint. Si qui tamen sunt vel ex Philosophis vel Medicis, qui nihil supra Elementa & Qualitates primas sapiunt, ab eorū partibus nō stamus. Et qui tentant omnia ad qualitates primas reducere, illis plerūq; euenit, quod de Epicuro, & Asclepiade Galenus, *lib.1.de nat.fac.c.14.* scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata sunt. Et certè si nihil esset, quod id nobis persuaderet, saltem in venenis decuit acquiescere, vt Scalig. *Exer. 28.sect. 18. ait.* Eorum nāq; multa diuersas habent ab Elementorum qualitatibus proprietates, quæ omninò latent animos temperatos, illudunt curiosis.

Qualitatum occultarum vis. Nam primò quæ à qualitatibus manifestis fit alteratio & læsio, tam subitò, quod venena faciunt, homioē interimere non potest. Secundò in minima quantitate maximas vires nō habent, qualitates primæ. Ignis quidem est calidus, nix frigida; sed vt rectè scribit *Galenus, 3. de Temper. cap. 4.* Si quid horum prorsus exiguum est, nullum euidentē in corporib. nostris excitat affectū.

Venenorum vis. At venena etiam in minima quantitate non solùm maximarum operationum autores sunt, sed etiam enecant. *Quis enim credat,* inquit Gal. *3.de loc.aff.c.7. vel à Scorpione infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inusitata mutatione affici, nisi sæpenumerò id accidere videret? præsertim minimā quandam rem feris in ipsum dimittentib.* Et paulò post: *Marina Turturis, quemadmodū & terreni Scorpii aculeus in partē acutissimam quidē illā finitur, vbi nullum foramen est, per quod venenum deiici possit: necesse tamen est, vt excogitemus substantiam esse aut spiritualem aut humidā, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et Ælianus, *lib.9.cap.5.de animal.* refert, *Morsus vestigia, quæ aspis imprimit, tā obscura & parua esse, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur.* Præterea in minima quantitate venena in corpore illæsa latere possunt, tandemque longo post tēpore vires suas exerūt; id quod qualitates Elementares præstare nō possunt. Si exigua sputi canis rabidi quantitas illæsa in corpore manere, & contra caloris nostri actionem sese tueri potest, tandēque post menses non solùm sex, sed longè plures etiam grauissimas corpori nostro mutationes inducit.

Et quod de venenis diximus, de aliis rebus plurimis dici posset, quarum vires sunt longè maiores & nobiliores, quàm vt ad qualitate primas referri possint. Quis actiones magnetis ad qualitates primas commodè reducet? Quis quomodo purgantia suas actiones obeant; qua ratione medicamenta peculiares nostri corporis partes roborent, quod Alexipharmaca venenis resistunt, ex qualitatibus primis rationes sufficientes dabit? Aut quis miras rerum plurimarum Sympathias & Antipathias ex qualitatibus primis deducet?

Qualitates occultæ quæ. Confugiunt hîc quidem nonnulli ad id, vt dicāt, occultas qualitates ex variè mistorū singulari temperie nobis planè incognita, Deo & Naturæ soli nota oriri, neque aliud esse, quàm latentē variè mistorū ἰδιοσυγκρασίαν. Verum falsum est, occultas qualitates eâ de causa sic dici, effectusque toto genere differētes satis monstrant, nullo modo, quæconque etiam mistio & tēperies fingatur, à qualitatib. primis eas oriri posse. Et rationes paulò ante allatæ æquè cōtra tēperiem, seu notam, seu occultam, qualitatū primarum, quam contra singulas seorsim pugnant. Nam, vt modò ex Scaliger. *lib.1.de plantis,* dictum; In nullo Elemento, qua Elementū est, sapor est. Et proinde nec in cōposito sapor ex elementis est. Et si occultas qualitates, quæ in rebus naturalib. deprehenduntur, à singulari Elementorū mistura deducere licet: an nō ab iisdem Elementis vita, risusq;, sensus, motus volūtarius, imò ipsa anima, vt venenauit hāc Philosophię partem Alexander, vt verbis Scalig. vtar, deducatur? Sed nec hîc acquiescunt; & cum dicitur, nihil agere vltra virtutem suæ speciei, & proinde cum occultæ qualitates longè alios effectus producāt, quam qui à temperie primarum qualitatum possint proficisci; respondent; *Vt ex mistorum Elementorum varia mistione nascitur indicibilis qualitas, quæ in nulla re alia extet; Ita quoque esse magnæ & latentis efficaciæ, præcipuè cum à forma dirigitur. Ita calorem ab ignis forma directum vrere, ab Anima coquere.* Verùm prius quod attinet, petitur principium. Hoc enim ipsum in quæstione est; *Occultæ Qualitates non oriuntur ex primis.* An ex quacunque etiā seu manifesta se occulta qualitatū elemētiatium mistione oriri possit aliqua qualitas, quæ sit tantæ efficaciæ, qualis in venenis, & aliis rebus plurib. inuenitur. Et hoc meritò negatur, iterumque illis reperitur: *Nihil agere vltra virtutem suæ speciei.* Effectus autem, qui in venenis & aliis rebus, quæ occulto modo agere dicuntur, deprehenduntur, supra vires. Elementorum pluribus modis esse, supra monstratum est.

Deinde, quod dicitur tam mitas actiones edere, quatenus à forma dirigantur, sciendū: etsi Qualitates sint formarū instrumenta, & à Formis dirigantur, nūquam tamen amittere suas vires, aut Naturā, sed eas ipsas solūmodo exercere: si quid nobilius editur, ab aliis Facultatib. & cōcurrentib. Qualitatib. fieri. Et proinde dum à Formis suis diriguntur, pręter, vel vltra suæ speciei vires non agere. *Qualitates primæ non agunt vltra suas vires.* Vt res essentiis differunt: ita operationibus & instrumentis. Id quod ipse Aristoteles docet, *lib. 2. de Gen. Animal. c. 1.* ὥσπερ, inquit, οὐδ᾽ ἂν πέλεκυν, οὐδ᾽ ἄλλο ὄργανον φήσαιμεν ποιῆσαι τὸ πῦρ μόνον, οὕτως οὐδὲ πόδα, οὐδὲ χεῖρα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδὲ σάρκα· καὶ γὰρ ταύτης ἔργον τί ἐστι. σκληρὰ μὲν οὖν καὶ μαλακά, καὶ χλίσχρα, καὶ κραῦρα, καὶ ὅσα ἄλλα πάθη; ὑπάρχει τοῖς ἐμψύχοις μορίοις, θερμότης καὶ ψυχρότης ποιήσειεν ἄν. Τὸν δὲ λόγον, ᾧ ἤδη τὸ μὲν σάρξ, τὸ δὲ ὀστοῦν, οὐκέτι, ἀλλ᾽ ἡ κίνησις, ἡ ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος ὅ ἐστι δυνάμει ἡ ἐξ οὗ γίνεται ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν γινομένων κατὰ τέχνην. σκληρὸν μὲν γὰρ καὶ μαλακὸν τὸ σίμηρον ποιεῖ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν: ἀλλὰ ξίφος ἡ κίνησις ὁ τῶν ὀργάνων, ἔχουσα τοῦ τῆς τέχνης. Calor nimirum etiam dum est animæ vegetantis instrumentum, solum calefacit, & solum calefaciendo coctioni inseruit. Quod autem in ventriculo & cibo fit Chylus, non solum à calore proficiscitur, sed à facultate ventriculi coctrice, seu vi chylifica, vt appellant. Sicut idem calor, etsi in diuerso gradu, & coctioni in Epate inseruit, in quo nō solum ob Calorem, sed innatam vim sanguificandi Chylus in sanguinem conuertitur. Nunquā verò Anima calore ad frigifaciendum, aut humectandum, aut humiditate ad calefaciendum & siccandum; aut aliquid vltra suas vires agendum, vtitur: qualitatesque primæ quocumque etiam indicibili modo mistæ, in animali venenato non enadunt venenatæ, aut veneni naturam induunt, sed veneni natura longè ab alio principio pendet Et vt diuersæ actiones à diuersis formis fiunt: ita quoque formis diuersis ad diuersas actiones edendas.

Natura

Natura diuersa instrumẽta dedit. Magnes nõ attrahit ferrum calido, frigido, humido, sicco, aut temperie quocunque modo & ἀῤῥήτως mista, sed occulta & nobiliore qualitate. Materia & particula veneni à Scorpione immissi, non calefaciendo, humectando, siccando, aut his omnib. quocunque modo mistis; sed peculiari vi humores corporis nostri corrumpit, tandemque hominem iugulat, quod nulla qualitas Elementaris seu cum aliis quocunque modo mista, præstare valet.

Sed nec in his acquiescunt, ac dicunt, quod plus sit in composito quam in simplicibus. Verùm concedimus quidem, plus esse in composito, quam in quolibet simplici seorsim sumto: interim non sequitur, quod plus sit in Composito, quàm in simplicibus omnibus, quæ compositionem ingrediuntur. Si plures Colores misceantur, fit quidem Color alius ab omnibus seorsim sumtis simplicibus: sed tamen solùm Color inde fit; nunquam verò ex coloribus quocunque modo mistis, fiet odor, vel sapor, vel alia diuersæ speciei qualitas. Ita temperamentum è quatuor qualitatibus primis aliud quidem est, quã simplices qualitates seorsim sumtæ; non tamen alia alterius speciei qualitas inde oritur. Et quocunq; modo qualitates primæ misceãtur, nunquam ex iis fiet Color; nunquam ex iis emerget vis trahẽdi humores, qualis est in purgantibus; aut ferrum, qualis est in magnete; vel alia Specie differens qualitas.

Verum nec ipsi sibi constant, & tandem confitentur, per formæ introductionem nasci nouas qualitates & virtutes à forma oriundas, quæ Elementorum seu rerum miscibilium (vtpote quæ tantum sint materialia principia) conditionem longè superent: virtutesque, quæ insunt rebus naturalibus, & conditionem Elementorum transcendunt, nõ Elemẽtis seu materiæ rerum, sed formæ suisque qualitatibus adscribenda esse. Quam confessionem, quod scilicet dentur in rebus naturalibus virtutes & qualitates, quæ Elementorum conditionem transcendant, hoc loco acceptamus; vnde verò oriantur, alio loco disquisituri.

CAPUT IX.

De Formis, Seminibus, seu astris rerum.

Semina & AstraCorpor. natur. Paracelsi. IN his autem, quæ statuunt, Elementis vacuis & inanibus, siue, vt loquuntur, in abysso, Orco Hippocratis, nocte Orphei, in Iliado vel Iliastro Paracelsi, semina & astra, quæ appellant, radicesque rerum omnium generabilium & corruptibilium contineri statuũt: quæ semina nec molis magnitudine, nec partium distantia, nec vllis dimensionum vinculis alligata sint. Elemẽta vbique penetrent, seruãtia sine confusione leges à natura præscriptas: cum principiis tamen iuncta partium distantia extensiones admittere, locorumque angustiis includi. Ab his seminibus generationum omnem vicissitudinẽ absolui statuunt; atque ab iisdem corporibus omnibus magnitudines, colores, sapores, odores, vniuersasque qualitates, vitamque ipsam donari, & hinc omnium actionum vigorem & potestatem prouenire existimant.

Semina quid Seuerino. Atque hinc semina Seuerinus, c. 8. describit: *Quod sint vitale principium, in se continens Spiritus. Mechanicos & tincturas vniuersa anatomia propria speciei, quibus suum sibi fabricant corpus, colores, sapores, qualitates, magnitudines, figuras, & reliqua officiis consentanea.* Atque hæc semina & astra in Elementis illis inuisibilibus, tanquam in patria, pura & sola habitare ac beatã quiete frui; corporum verò commixtione quasi cõtaminari docent. *Semina* autem appellant, quod iis generationum & transplantationum processus in vniuerso mundo absoluatur, & quod perenni vicissitudine decretis digestisque temporibus fructus & indiuidua suæ speciei è fontibus suis producant.

Astra quid Paracelsi. *Astra* appellant, quod motuum omnium ordinatas leges, statas periodos in omnib. naturalib. actionibus, herbarum, animalium, & mineralium, in alimentorum coctione, excrementorum separatione; in eorũ nutricatione, in augmentis in procreationibus, in se contineant & constanter custodiant. Nihil enim esse, aiũt, vniuersa inferioris huius naturę familia, quod non innatis astris ętatum discrimina cõstituere, quietis & laborum tempora gubernare, actionum, durationumque terminos constanter definire possit.

Radices quid Paracelsi. *Radices* tandem appellant, quod in iis fructus dispensationis, maturitatis, totaque fœcunditas mũdanæ arboris contineatur. Et quemadmodum fructuum durationes momentaneæ stabilitate radicum reparantur: ita seminibus generationum & procreationum omnium origines delitescere docent.

Semina in Elemẽtis sec. Parac. Porrò quolibet Elementum sua semina habere statuunt. In Elemento cœlesti siue igneo, quia semina illa corpora perfectissima nacta sint, etiam indiuidua similia in seculum duratura produxisse putant, Solem, Lunam, Planetas & astra omnia; atque in hoc Elemento astrorum inuisibilium in reliquis Elementis motus & leges visibili specie repræsentari aiunt. Nec mortua illa esse corpora; & licet, vt reliquorum Elementorum indiuidua, corruptioni obnoxia non sint: fructus tamen vitæ testes & munera edere, pluuias, niues, tonitrua, grandines, ventos.

Inferiora autem Elementa etsi tam pura corpora & perfecta indiuidua non habeant: nihilominus in suis thesauris obtinere corpora in seculum duratura, quibus seminum vel specierum perpetuitas ab interitu vindicetur. Et licet astra visibilia non habeant: quæcunque Elementis virtute & vitali potestate contineri statuunt, à quibus actiones proficiscantur, & in quibus scientiæ mechanicique rerum progressus vigeant, & temporum decreta momenta custodiantur. Sic æstatis, hyemis, veris, autumni sidera in terra contineri, in aqua, in aere cum astris firmamenti conspirantia: mutuaque seminum conspiratione & familiaritate totius naturę fœcunditatem stabiliri.

Corpora autem astralia inferiorum Elementorum duplicata esse docent. Puriora, quæ cœlestium perfectionem æmulentur, & in conspectum non veniant, nisi artificum industria. Quemadmodum verò inter se differant semina officiis & proprietatibus: ita hæc quoque corpora ab arborum, animalium, mineralium, metallorum, gemmarum. Et in herbis aliud esse corpus Melissatum, aliud esse Valerianatum, aliud Vrticarum; in animalibus aliud hominum, aliud leonum, & sic in cęteris. Et ex his quædam perenni indiuiduorum successione in seculum custodiri statuũt; quo ordine continentur semina omnium perfectorum animalium, plantarũ, arborum, & quæcunque noua sobolis suffectione æternitatẽ æmulatur. Alia corporum quidem coniugium admittere, sed instabile, & absoluta officiorum dispensatione certis temporum interuallis decrepitum corpus destituere, & se in patriam ac diuiniora diuersoria recipere; recidiuis verò generationibus & constanti circuitu iterum in lucem prodire.

Ista autem omnia, quæ de Seminibus & Astris à Seuerino

Semina & Astra Seuerini sunt Formæ rer. Seuerino inprimis cap. 6. & 8. atq; aliis Chymicis ex eo traduntur, si in genere spectes, noua non sunt, sed vulgatam de formis, inprimis viuentium, quæ Animæ dicuntur, doctrinam continent. Atque ita rursum nihil noui hîc proferunt Chymici, sed notis rebus saltem noua nomina imponunt.

Senserunt nimirum saniores Philosophi hactenus, formas rerum naturalium esse principium diuinum & immutabile, & instrumentum, ac quasi manum sapientissimi opificis ac creatoris Dei, qui hâc efficaciã his suis instrumẽtis largitus est. Licet enim Galenus & alij Gentiles Philosophi admirati sint stupendas formarũ & admirandas animarũ operationes, nec satis assequi potuerint, quo modo, vt Gal. loquitur anima vegetabilis. οὐ μόνον οὐ σοφὸς ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἄλογος, tã admirandarum operationũ in *Forma unde suas vires habeant.* generationibus, in quibus τέχνη καὶ σοφία μεγίστη apparet, & οὔτε σοφωτάτου, καὶ δυνατωτάτου δημιουργοῦ fieri non possunt, autor esse possit: tamen Christiani Philosophi norunt, non ex se habere hanc potentiam, sed à Creatore in prima Creatione accepisse, cũ diceret: *Generet terra germen, herbam producentem semen; arborem fructiferam, facientem fructum iuxta Speciem suam, cui insit semen suum.* Et apud Christianos Philosophos Gal. sui voti compos fieri potuisset. Is enim, *l. de fœt. format.* frustra se id à sui seculi Philososophis dicere conatũ fuisse, nec quo animus discẽdi cupidus satiaretur, apud eos inuenisse, atque ideo tristitia magna affectum fuisse conqueritur, & proinde secũ inuestigare cœpisse scribit, an τινὰ λόγον ἰσχυρὸν ἐπὶ τῆς τῶν ζώων κατασκευῆς inuenire potuerit; inuenisse autem nullam, & se μηδ᾽ ἄχρι δυνατοῦ ἐπινοίας, οὐδ᾽ ἄχρι τοῦ πιθανοῦ peruenire potuisset: ideoque omnes Philosophos rogat, vt si quid veri inuenerint, id sine inuidia secum communicent.

Forma quid. Forma nimirum rerum & Anima, seu semen, Astrum, Radix, vt suis de causis. Seuerinus nominat, aut quocũque modo appelletur, est actus seu ἐντελέχεια rei, est causa vt materia, quæ ex se nequit subsistere, sit actu hoc: Est omnis rei perfectio & quidditas: est Caussa omnis motionis in corpore: & breuiter, est quædam diuinæ essentiæ imago.

Anima viros. Animæ verò, quæ est forma viuentium, proprium est, viuificare corpus: per animam fit, vt Corpus moueatur secundum alium motum à motu proprio. Eadem totũ corpus fabricatur, ipsumque omni perfectionum genere instruit, ipsi magnitudinẽ, figurã, omnes qualitates, numeros, ordinem, situm, omnéque apparatum & pulchritudinem tribuit. Præterea *Anima cur Astra dicantur Seuerino.* admirandus ordo & periodi in motibus ab Anima proficiscuntur: quam ob causam, vt supra dictum, recentiores Chymici eas Astra appellare solent. quod scilicet sicut astra certis temporibus & periodis suos motus absoluunt: ita & Animæ in viuentibus certas motuum leges obseruent. Florent, ipsa hyeme Elleborus niger; primo vere, Narcissi; Martio, Violæ; Majo, Rosæ; Iunio, Sambucus; Viris; Iulio, Lupulus; & aliæ aliis temporibus: habentque postea stata maturitatis tempora, post quæ, motus quasi absoluto, quiescunt, donec sequenti anno eandem periodum incipiant. Et quidem aliæ plantæ citius post florem ad maturitatem perueniunt; aliæ tardius. Id quod etiam in animalibus accidit. In hominis perfectione nouem menses consumuntur; in plurimorum aliorum animalium perfectione pauciores. Singulorum tamen animalium Species in fœtus perfectione certum & determinatum tempus obseruant. In summa; Omnes motus, qui tam in plantis, quàm in Animalibus fiunt, certas periodos & stata tempora obseruant; quo ipso Creatoris sapientia maxima nobis conspicienda exhibetur.

Atque vtinã plurima & obscurissima quæ de hac Natura & formarum ac animarum essentia & proprietatibus scitemus, libenter ea in publicum proderemus; nec moraretur nos hîc Seuerinus, qui, *in fine Capite 6.* scribit: *Rudimenta huius naturæ posui, nec fas est, omnia palàm interpretari.* Simulat quidem plura secretiora de hac Natura sibi cognita esse: sed proculdubio & ipse hîc hæsit in Ignorantiæ luto toti humano generi communi. In hoc enim fonte ij diuinæ potentiæ; sapientiæ & bonitatis thesauris absconditi latent, quos nemo hominum vnquam eruet.

Anima Corporis ... Porrò ab hisce seu Seminib. seu Astris, seu formis Seuerinus qualitates, numeros, conformationem, & signaturas cæteras, quas appellat, in mechanico processu prouenire, rectè quidem scribit. Et miror Libauium istam doctrinam tam acerbè insectari, & *in Exam. Philosoph. viv. Hart. p.* 118. scribere: Ridiculum esse, formã internã, dum sibi suum corpus format & fabricat, etiã Qualitates cudere. Siuè enim Seuerinus, siue alius id docuerit, nihil id refert, modò verũ docuerit. Et si Seueriana omnia tã facilè in bonum sensũ trahi possent, quam hæc de fabrica corporis naturalis: res expedita esset. Et quod Libauio mirum *Anima ... sit in corpore formando unde.* imò ridiculũ videtur, quomodo formæ corporis fabricatrices scire possint, in qua parte debeat collocari auris, in qua manus, pes, nasus & reliqua: quãtũ caput fieri debeat, quãtũ reliquũ corpus, quib. mẽsuris Geometricis, vlnis, pedibus, & palmis vtatur, vt tãtus fiat nasus, tãtũ os, quomodo idẽ faber nasũ aures, caput fabricare possit: id mihi nec mirũ nec ridiculũ videtur. Nam nõ vi sua forma tãm mira præstant, sed sunt instrumentũ & manus quasi sapientissimi opificis ac Creatoris Dei, qui ipsis hanc vim & efficaciam tribuit. Nam Deus quidẽ omnia & ab æterno determinauit, & pro sua sapientia, bonitate, potentia & voluntate in tempore, mundum hoc modo constituit, & post creationẽ quoq; sua prouidentia omnia gubernat: (quæ omnia libenter cũ Libauio admittimus.) non tamen immediatè rerũ generationes administrat, sed formis & seminib. rerũ hanc vim indidit, qua ex benedictione diuina hæc omnia peragũtur: siue Naturã, siue alio nomine appelles, non multũ laboro. Modo cõstet de re, de appellatione facilè cõueniemus. Et *Anima potentiis multa.* licet anima ac forma rei cuiuscunq; sit vniformis ac simplex: tamen est principiũ multiplicis potestatis, nec solũ diuersa potest, sed etiam facit; ait Scaliger, *exerc. 6. s. 8.* rectè scribit. Imò, æque mirũ est, quã ratione terræ præstare possit, vt ea ad perpendiculum deorsũm moueatur; aut forma magnetis, vt is versus polos dirigatur.

Scientia Animæ Seuerino quid. Neque vocabulũ *Scientia* hîc tantoperè offendere debebat Libauiũ, cui alias ἀκυρολογίαι Seuerinianç satis notæ sunt. Cum enim dicitur, animam habere sciẽtiam corpus fabricandi, sumitur scientia pro naturali vi, potentia & instinctu à Deo creatore concesso. *Natura vi...* De quo Hippoc. 6. *epid. sect.* 5. 4. 2. ἀπαίδευτος ἡ φύσις ἐοῦσα καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιέει. Et Galenus, 1. *de fac. natural* αὐτὴ ἐξ αὐτῆς ἀδιδάκτως πράττει ἅπαντα τὰ δέοντα. Et, *in libro, an animal. sit, quod in vtero est;* πάντα πράττει αὐτοδιδάκτως τε καὶ αὐτομάτως.

Imò vocabulo Scientiæ alij etiam Philosophi hoc modo vtuntur, scribitq; Gal. τέχνην καὶ σοφίαν μεγίστην in formatione fœtus apparere; & Scalig. *exerc. 6. sect.* 5. virtutem tam nobilis templi architectam sapientissimam ab omnibus Philosophis iudicatã esse dicit. Idemque planè, vt solet, egregiè hac de re, *in 1. de plant.* scribit: *Natura*, inquit, *animali Anima est. Ipsa sibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendum. Itaque iis & vtitur, & scit, quo sit vtendum modo, sine obiecto, aut phantasia vlla. Qui animam fecit, certis eam præceptis onerauit, partim generalibus, partim contractioribus. Illa sunt, quæ pertinent ad vnionem suã cum corpore conseruandam: cuius nullus autor extimus esset debet. Eius* *Natura Dei ministra.*

itaque

itaque studiosa mouet concoquit in iecore:perficit in venis: digerit in mēbris:mutant in corpus:suffert,vnit ,instaurat, redintegrat. Imò diuinè,in lib. 2. de plant. *Graue*,inquit,*etiam ascendit. Fit enim opus illud à vi distributrice;que & terram sursum leuat,& ignem deorsum vel pellit,vel trahit;terræ scilicet atque ignis domina Domini ipsius opificis primo iussu. Non enim dubito vos existimare, non aliū rerum esse cōditorē,alium,qui cōdita tueatur, spiritū. Et illū , vbi ista condidit à seipso ,qui à se non potest abesse,ab his abesse noluisse. Deus Deus,ô viri optimi,neq; otiosus,neq; negotiosus,neq;in opere extra opus;sed fine operis operis caput,principiū,medium,finis , totum,& vt vno verbo omnia tùm expleam,tùm ambiam,tùm superem: IPSE;cuius simplicissima atq; indiuisibili sui entellectione seculi facta vniuersitita suū quæq; finem atque ordinem omnia nanciscuntur.*

A Deo omnia

Ergo non primus ista docuit Seuerinus :sed non solùm ante ipsum id docuit Scaliger,qui*exerc.6.s.6.* ab Anima & qualitates,& quantitates & numeros & ordines & situs apparari,eamque tàm nobilis tēpli architectā esse scribit:verū iam olim Themistius, qui Animam sui domicilii architectam esse scribit. Imò ipse Libauius id confiteri necesse habet,dū,*eadem pag.scribit,Creatorem iussisse singula sese propagare pro sua natura seminum. Ee cum ex semine oriuntur & perficiuntur,vnumquodq; suam dispositionem & Naturā haberet: Eam immutare effluentes attractosq; ex terra vel aqua,aut inde petitos enatosq; succos,& calore aliisq; adminiculis coquere,maturare,assimilare.* Hoc enim procul dubio nec Scaliger nec Seuerinus negabit. At quæ est ista natura,quæ hæc facit,nisi forma & anima? Reddat enim rationem Libauius,cur in eodem agro crescat beta rubra,carotta,rapū, calore radicū inprimis differētes plātæ,ribes & pruna sapore & colore differētes;nisi forma plantæ harū qualitatū autor est. Et cū figuræ plantarum diuersæ à formarū diuersitate pendeat :cur non & sapores,colores,odores? Verū quod corporis rerū naturalium fabricam & originem formarū attinet, cum Scaligeri sententiam hactenus secuti simus,eāq;postea approbarit & laudarit doctissimus Petræus,*in disp.de orig. form* & alii docti viri;ex professo verò hanc Scaligeri sententiā impugnandā sibi sumpserit vir Clarissimus *Andreas Libauius*,in Exā.*Philos.vit. Harm.sect.* 19.& quidem acerbius dum Scaligeri phantasiam appellat,sententiam ridiculam, & sacris literis contrariam,Scaligerūque superficialiter in Philosophia versatū dicat: veritatis inuestigandæ gratiā istā opinionē amplius perpēdere,& de origine formarū disquirere;ideoq;, quæ iam olim hac de re,in Instit *lib.*1.*cap.*10.proposui,hîc repetere & declarare, & in rem omninò difficilem accuratius inquirere libet.

DE ORIGINE FORMARVM.

Opus generationis admirandum.

Opus generationis & in plantis & in animalib. maximè omnes Philosophi semper admirati sunt; cum,vt Galenus loquitur, τέχνη καὶ σοφία μεγίστη in eo apparet:fateturque Galenus, *c.6.lib.de fœtus formatione*, τὴν τέχνην τῆς κατασκευάσαντος ἡμᾶς εἰς τύχην ἀλόγων referri non posse;& se persuaderi non posse , vt credat, αὐτὸ σοφωτάτω τινὶ καὶ δυνατωτάτω δημιουργῷ opus ita affabre factum existere.

Vim formarum inuestigare difficile.

Non verò tantum omnium seculorū Philosophi generationem animatorum admirati sunt,sed & in caussa illa formatrice inuestigāda laborarunt;atque quæsiuerunt,quid illud sit,quod omni perfectionis genere materiā instruat,magnitudines,numeros,figuras,ordinem situmque & alia,quæ in corporibus animatorum conspiciuntur , apparet. Verum simul in labore hoc difficultatem summam agnouerunt. Nam,vt Scaligeri *in de plant.*verbis vtar;*ne inter primos quidem Philosophos satis constat,quis sit formarum dator,vt vnde proficiscantur.* ... *deprimātur illa. Neque facilis patere videtur ingenio humanis aditus ad huiusce sacrarii penetralia. Adeo verò exagitati sunt sapientes , vt Deum quendam (loquar illorum more) subalternum crearit Auicenna , cuius tum beneficio facta , tum officio data forma reciperetur in materiam.*

Vnde factum est,vt nōnulli de veritate inueniēdā planè desperarint ; alii aliter senserint. Galenus, *lib de fœtus form.*studium suum & diligentiā in inuestiganda hac caussa summam profitetur. Et cum ,vt antea etiam dictum,à Philosophis sui temporis frustra id discere conatus esset,nec quò animus discēdi cupidus satiaretur,apud eos inuenisset, scribit se tristitia magna affectum secū inuestigare cœpisse,an τινὰ λόγον ἰσχυρὸν περὶ τῆς τῶν ζώων κατασκευῆς inuenire potuerit : inuenisse autem nullum :id quod scripto hoc se confiteri testatur; rogatque omnes Philosophos,vt si quid veri inuenerint , εἴτι σοφὸν εὑρίσκοιεν, id sine inuidia secum communicent. *Et paulò post*, addit,se μηδ᾽ ἄχρι δυνατῆς ἐπινοίας, μήτοι βεβαίας γνώσεως aliquid περὶ τῆς διαπλάσεως ἡμᾶς τεχνίτου inuenire , οὐδ᾽ ἄχρι τῆς πιθανῆς peruenire potuisse. Nam cum videat ἄκραν ἐν τῇ διαπλάσει σοφίαν ἅμα, καὶ δύναμιν : non se credere posse , τὴν ἐν τῷ σώματι ψυχὴν διαπλάσειν τὸ ἔμβρυον , οὐ μόνον οὐκ οὖσαν σοφὴν , ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἄλογον.

Qui verò de cognitione formationis animatorū nō desperarunt,in varias sententias abierunt. Quāquam enim nec ipsa forma,nec materia seorsim propriè generetur,sed ipsum compositum:tamen cū generatio fieri non possit , nisi per formam,vt principium,quo omnia in generatione perficiātur : meritò , vnde illa proueniat & originem habeat ,quæritur.

Vt autem omnes opiniones non recensēā,præcipuas saltē proponere libet. Alii quidem extrinsecus formā immitti statuerūt : inter quos Fernelius, *qui lib.1.de abdit.rer.caus.pluribus in locis*,cum calore & spiritu seminis vires committi docet,quæ vteri vi ac benigno calore impulsæ subiectam sibi materiam omni præparationum genere instruat,vt substantiæ tandem particeps forma extrinsecus assumatur. Vbi enim iam omnis ad plenum absoluta sit præparatio, tum extrinsecus speciem accedere naturali quadā & ineuitabili necessitate. Atq; vnde formas aduenire existimet,docet,*cap.* 10. *Cælum* ,inquit,*nullo semine multas profert tum animantes tum stirpes ;at semen nihil quicquam sine cœlo generat :semen gignēdis rebus materiam concinnè duntaxat & conuenienter apparat & instruit:cœlum in apparatam illam speciem summamque perfectionem immittit , vitamque suscitat in omnibus.* Et pòst: *Animantium, stirpium,lapidum & metallorum omnium , quæcunque & fuerunt & esse possunt, formas vnà cœli forma potestate comprehendit,& innumerabilibus illa quasi grauida formis omnia gignit & fundit ex sese.*

Varia de origine formarum sententia. Fernelii opinio.

Verum nihil probabile ad istam opinionem stabiliendam affertur. Nam licet superiorum & inferiorum consensum libenter admittimus,nec negamus, inferiora hæc à superioribus gubernari & foueri: tamen hinc non sequitur , quod rebus naturalibus omnibus vires & formæ à cœlo imprimantur. Rerum ortus promouet , ac res ortas fouet cœlum , & caussa remota,communis , externa & administrans generationum est,non rebus oriundis species largitur. Sed cùm ipsimet , qui hanc opinionem sequuntur , necesse fateri habeant , Deum opt.max. cum stirpes & animalia crearet , ea diuinis viribus & suis quæque fœcundisque seminibus impleuisse , imò Deum omnes herbas & arbores ac omnia vegetabilia antè stellas creasse , atque ita omnia vegetabilia semina suā fœcunda , antequam astra doncita, essent, obtinuisse

obtinuisse : quomodo negare possunt , eodem eiusdem Creatoris iussu per femina illa sese propagare ? Et si possunt,ac stirpes & animalia fœcunda semina,quibus se propagent , obtinent :quorsum à cœlo formas , quæ seminibus iam insunt,petere opus est?Et si omnes formæ à cœlo defluerent ,nulla in hisce inferioribus esset vniuoca generatio , sed & stirpes & animalia cœli tantùm soboles essent.

Peripateticorum plerorumque de origine formarũ opinio.

Deinde vulgata est sententia inter Peripateticos, procul dubio ex ignoratione Creationis Mundi orta,Formas educi è potentia materiæ. Verum quid verbis istis,si ita simpliciter accipiantur ,rei subsit, nemo adhuc,quod ego quidem sciam,ita monstrare potuit ,vt animus veritatis cupidus in iis acquiescere potuerit.Neque enim in vlla materiæ potentia latent formæ. Et si in suo sinu materia formas continetet,ac formæ originem suam materiæ deberent. materia esset Ens nobilissimum ,nobilius principiũ, quam forma:imò formæ principii nominevix digne essent.

Forma an educantur è potentia materia.

Aut si ita velint rem explicare Materiam quidem actu in se non continere formas,sed in materia esse quandam dispositionem ad formam ,quæ vbi compleatur,tum iam fieri actu,quod erat antea potestate: seminisque hanc esse naturam , vt accedente adæquata caussa efficiente ex sua potentia quasi edat actum seu formam,quæ ante actionem agentis nondum actu aderat;atque ita potentiam hanc nihil esse,quam certam determinationem , vt ex hac materia fiat hoc,non aliud , ex.gr.ex ouo pullus ,non equus.Nihilominus quæritur,quomodo ista potẽtia compleatur,& vnde actus seu forma,quæ substantia est,ad actionem agentis proueniat & originem habeat ; an nimirum illa potentia , & dispositio ,quæ Qualitas est,mutetur in substantiam;an verò ex nihilo fiat forma,ita vt agens nihil de sua essentia illi, præter actionem,tribuat.Quorum vtrumque absurdum est & à veritate maximè alienum;formam scilicet vel ex nihilo fieri,vel actum ex materia , & substantiam ex accidente,& λόγον ὕλης ex Qualitatum crasi quacunque deducere.Quocunque enim modo illa ad formam dispositio explicetur ,cum successiuè & per partes illa præparatio fiat,& gradus vltimus eiusdem sit generis cum præcedentibus :actum rei constituere,& substantiæ essentiam dare non potest. Neque formarum inchoatio datur Neque , quid agentis actio ad formæ productionem faciat , patet; cum ad vnius agentis actionem diuersissimæ formę sese exserant.Idem enim calor Solis tempore verno facit , vt ex plurimis & diuersissimis seminibus in eodem campo vel horto plurimæ & diuersissimæ plantæ crescant. Præterea secundum hanc opinionem generatum non à generante haberet suam formam,& generans non ipsam formam,sed dispositionem saltem ad formam,quæ postea sua sponte ad actionem agentis alicuius extranei , caloris puta,& quidem varii generis(nam oua gallinarum non solùm calore incubantium gallinarum,sed & ignis calore excludi è Scaligero notum : plantasque cum calore Solis tum ignis in hypocausto è seminibus produci , itidem notum) è potentia materiæ,nihil communicante agente,emergeret. Quod à ratione alienum esse,præstantissimi etiã Peripaterici agnouerunt. Vnde Iacob.Zabarella , *de facult.anim.cap.*1. scribit:*Viuentia,dum generant sibi simile,largiri & communicare aliquid de suamet forma,quatenus exhibent semen animatum ac vitali eadem facultate,quæ in generante erat,præditum.*

Viuentia quomodo generent.

Omnis forma sui multiplicatiua.

Neque ex ista opinione dici posset,quod animatum sibi simile generet,& forma omnis sit sui multiplicatiua:quod tamen omnes saniores Philosophi concedunt. Si enim nihil de sua essentia generans in generatum transferret,sed saltem materiam determinaret ad similem formam ; efficiens postea (quod non eiusdem speciei est)faceret, vt actu prorumpat: quomodo,quæso,dici posset,formam sese multiplicare?Certè si plãta aliqua in India,dum semẽ producit,nihil aliud dat,quàm materiam cum determinata potentia ad similem formam recipiendam , è qua post annum , duos vel plures , ipsâ plantâ iam combustâ vel putrefacta forma erumpat vi caloris, non tantum Solaris,sed & ignis in hypocausto , vt agente:plantam illam sibi similem generasse ,& formã illam sese multiplicasse,dici nõ potest Neque enim ad vniuocam generationem & veram similis essẽtię productionem sufficit dare materiam cum aliqua procliuitate & propensione ad formam suscipiendam.Et hoc modo agens calor,isque accidens ,plus ad generationem conferret,quam generans,qui scilicet facit,vt forma actu iam sit,quod per generans saltem in potentia erat.Atque ita inexplicatum relinquitur vnde forma rei substantialis & specifica, seu potior illa ,diuinior & præcipua rei pars resultet & originem suam habeat : quam tamen ex nostra sententia monstrare facile est. Ideoque si in bonum sensum trahi debet,quomodo illud explicat Scalig.*exerc.*6 *sect.* 5. *Emersio potius est ,quam eductio;* Et paulò ante; *Forma est in semine Canno,cuius in potestate dicitur esse,quia semen est potens dare formam,quã in se continet. Educitur autem de ea potentia remota,qui est actus primus,ad potentiam propinquam ,qui est actus secundus,sc. vt forma sit in eadem materia ad eum modum , qui nullis egeat adminiculis,vt fine suo fruatur, ad quem comparatum est totum Compositum.*

Et si admittatur id,quod rectè ex Alberto adducit Zabarella,*de sensu agente,c.*5.Omnem formam esse sui multiplicatiuam : non opus est ad eductionem formarum è potentia materiæ confugere. Ex ista enim multiplicatione specierum conseruatio pendet. Et forma vt principium est,essentia à Materia distans , ipsaque longè nobilius:ita peculiarem & nobiliorem habet originem, quam vt eam materiæ debeat.

Omnis forma sui multiplicatiua.

Atque ita omninò statuendum videtur , Formas, vi benedictionis diuinæ , factæ in prima creatione, cum Deus diceret ; *Germinet terra germen,herbam producentem semen,arborem fructiferam facientem fructum iuxta speciem suam,cui insit semen suum super terram.* Et ,*crescite & multiplicamini* , à generante ,mediante semine,per traducem quasi propagari,& veluti lumen à lumine accensum, vbi idoneam materiam & instrumenta nacta fuerit operationibus sese manifestare.

Formarum origo.

Cum enim potentiæ & operationes animæ propriissimæ in semine appareant,animam ei inesse negandum non est. Nam cum potentiæ non sint separabiles ab anima,cuius sunt potentiæ:impossibile est,potentiam aliquam alicui propriam esse in subiecto,in quo non est forma,à qua fluit potentia. Et cum ex operationibus ad latentis essentiæ notitiam perueniamus : quid caussæ,cur semini animam non tribuamus , quæ suis in eo operationibus satis se prodit?Sunt autem illæ duæ,seminis & conceptus viuificatio ;& partium omnium ,quæ ad vitæ actiones edendas necessariæ sunt , efformatio. Quoduis enim semen,vt in plantis manifestum est,vegetante anima conseruatur & aliquandiu prolificum permanet:& quamdiu integrum & incorruptum est, in loco idoneo,& præsente alimento,vt viuens operatur & exercet suas actiones in eam,quæ præstò est,materiam,non secus,vt ipsum viuens integrum omnibus partibus:quod non solum in animalibus in auctione & partium nonnullarum regeneratione sed præcipuè , vt postea dicetur in plantis videre est.Nam eædem operationes in semine,& in planta omnibus numeris integra conspicitur ; quæ propterea

Anima est in semine.

Animæ operationes in semine.

pterea idem in vtroque principium & mouens indicant Eadem enim est omnino operatio, cum anima in semine latens ex attracta materia corpus plantæ fabricat:& cum eadem postea singulis annis amissa folia & flores instaurat, nouos surculos, ramos, radices protrudit; & propterea eiusdem omninò facultatis, eiusdemque animæ iudicium est.

Neque hoc solùm fit in plantis, sed & in animantium perfectorum seminibus idem fieri concedendū est Nam si non si non fit ex sanguine caro, nisi caro ipsa animata sanguinem in carnem mutet: multò minus fiet ex sanguine animal, si semen anima careat; neque attrahere posset semen sanguinem maternum, nisi esset animatum. Cum enim incipit attrahere alimentum semen, iam actu operatur.

Tribuendas verò esse has actiones semini, Arist. *de gener. anim. c.* 1 docet; & rationes idem euincunt. Ἄλογον enim videtur, inquit Philosophus, ἔξωθεν τι ποιεῖν ἕκαστον, ἢ τῶν σπλάγχνων, ἢ τῶν ἄλλων μερῶν. κινεῖν τε γὰρ μὴ ἁπτόμενον, ἀδύνατον, καὶ μὴ κινοῦντος πάσχειν τι ὑπὸ τούτου. Nimirum efficiens immediatum necessariò coniungitur cum patiente, dum fit actio. In formatione autem partium nihil coniungitur cum materia, quàm semen. Ergò illud generat, & agens hîc est principale.

Iac. Schegr. opinio.

Ideoque Iac. Schegkij Phil. & Medici aliàs doctissimi opinio admitti non potest. Is, *lib.* 1. *de plastic. sem facult.* semini λόγον πλαστικὸν tribuit, docetque, se τοῦ λόγου, vocabulo intelligere formam substantialem, vt quæ nullo sensu, sed duntaxat mente & ratione percipiatur. Semen tamen & hunc actum substantialem non è principalium agentium, sed ex instrumentalium numero esse atque instar manus artificis corpora animata efformare, statuit. Item dicit: *quod sit actus substantialis à substantia primi actus separabilis, qui habeat proprium subiectum, humorem spermaticum.* Et rursum: *quod sperma sit instrumentalis caussa, & λόγος quidā ποιητικὸς seu πλαστικὸς, sed non ἔνυλος efficiens seu generans corpus animatum, & non etiam ipsum animatum existens, medium inter animatum & inter animandum interpositum, sine informatione alicuius materiæ ad efficiendum efficax, vt actus & ἐνέργεια quædam secunda.*

Opinionis Schegkii examinatio.

Verum quod hîc semini solùm partes instrumentarij agentis, & generanti principes tribuit: id ex eo falsum apparet, quod generans, & à quo semen communicatum est, vel longè abesse vel periisse potest. Sed ὅτι φύσει γίγνεται, ὁ τέχνη, ὑπὸ ἐνεργείᾳ ὄντος γίγνεται Et τὰ κινοῦν ἐνεργείᾳ εἶναι δεῖ. Deinde cū omnia agētia vniuoca non sint è numero caussarum instrumentaliū, sed principalium, & sibi simile generent: semen verò ab Aristot. 7. *Metaph. cap.* 9 inter agentia vniuoca rectè numereatur: pro instrumentali causa propriè dicta tantùm haberi non potest: nisi ita appellare alicui placeat, quod medio & beneficio seminis generans simile generare dicatur. Sed is etiam sciat, semen non esse instrumentum, vt alia, quæ cū principali agente necessariò coniunguntur, & ab eo subordinantur, sed separatum à generante, eò quod in se virtutem & omnem vim agendi habeat. Ideoque, vt ipsius Schegkij verbis vtar, cum instrumentum per se nullam habeat efficaciam, vtpote quòd non nisi χρήσει principalis efficientis definiatur: & cum mouendi principium, vt in instrumentis artificum externum est; ita in naturalibus abditum reconditur intra ipsa instrumenta: hinc colligetur, plasticam vim in ipso semine esse; & quidem ipsum principale efficiens in semine, non extra semen esse.

Semen non est solum agens instrumentorum

Et quidem illud agens omninò est anima. Nam (iterum vtor Schegkij verbis) animatum corpus cū sit præstantius & perfectius: sequitur, non animatum non esse principalem animati corporis caussam: sed animatum ab animato vt principali caussa produci.

Princeps formationis caussa est in semine.

Ac nisi agens illud principale in ipso semine esset, & anima esset: multa absurda sequerentur. Ita enim nulla erit generatio vniuoca, & generans nihil nisi materiā generādo dabit, eiusque soboles erit animatū, quod animam non dederit. Et quomodo anima ibi non præsensit; vbi operationes animæ eduntur? Cū omnes facultates cuiuslibet formæ, atque inprimis animæ, emanātes sint proprietates ab ipsius animæ essentia propria, & inseparabiles qualitates: & proinde vbi facultates & actiones animæ reperiuntur, meritò ibi etiam animam adesse, concludi potest. Quod ipsum voluit & docuit Aristot. 2. *de gener. anim. cap.* 3. ὅτι γὰρ ὡς ἄψυχον, inquit, θείη τις τὸ κύημα, καὶ κατὰ πάντα πρότερον ἐστερημένον ζωῆς. οὐδὲν γὰρ ἧττον ταῦτα σπέρματα καὶ τὰ κυήματα τῶν ζώων ζῇ τῶν φυτῶν, καὶ γόνιμα μέχρι τινός ἐστιν, ὅτι μὲν οὖν τὴν θρεπτικὴν ἔχουσι ψυχὴν, φανερόν.

Accidens non est princeps formationis caussa.

Ex quo facilè videre est, eorum sententiam à vero alienam esse, qui vim formandi partes in semine inesse concedunt, animam autem inesse negant, eamque nescio vnde deducunt. Quomodo enim adsit ibi facultas animæ, atque ipsa anima non adsit? Nam accedenti alicui soli officium hoc deferri non potest; cum nihil vltra suas vires operetur, & nullum accidens agat, nisi per vim substantiæ, & à forma, à qua pendet, dirigatur. Sed & hîc ad aliquam formam præsentem recurrere necesse est, eamque animam non inferiorem & ignobiliorem: cum omnia illa opera in corpore formando præstet, quæ anima in corpore iam formato, vt ex augmentatione, carnis amissæ instauratione, & similibus videre est. quod antea etiam dictū, quomodo ab eo, quod actu non est, fieret generatio, nisi ipsi semini actus atque animæ essentia tribuatur? Et quomodo generatio esset vniuoca, aut vnde anima deduceretur, nisi generans aliquid viuens semini animæ essentiam immisissent, dum scilicet ex ouo, etiam fornacis calore pullus excluditur, aut dum in plantis & animalibus seminē ad generationem communicato generans moritur?

Schegkij λόγος πλαστικὸς reiiciuntur.

Quod verò Schegkius peculiarem hic λόγον πλαστικὸν, actum substantialem, οὐσίαν οὐσίας efficientem, ἄυλον qui tamen anima non sit, introducit: næ ille frustra nobis videtur multiplicare entia. Cum enim huic substantiali actui operationes animæ tribuat: cur non concedat eundem animam esse? Et cur actum hunc alium ab anima statuere sit necessarium; cum anima in semine sufficere possit? Aut quid opus est, λόγον πλαστικὸν quasi actum secundum alterius actus primi, & vicarium quasi generantis in semine statuere, qui desinente motu generationis, ipse etiam desinat? Statuere enim ἄλλο τι εἶναι κεχωρισμένον, ἄλογον: φθείρεσθαι ποιήσαν εἴτε πάντα τὰ μέρη, εἴτε τινά, ἄτοπον.

Anima semine est formationis caussa

Atque animam in semine hæc omnia efficere, neque formationē corporis animati alterius rei opus esse: satis quoque videtur probare plantarum nonnullarum generatio, quæ ex parte à planta auulsa propagantur; cum scilicet particula animæ cum parte materiæ cohærens auellitur, vnde planta priori similis crescit. Neque enim hic aliam vim formatricem ab anima rosæ vel salicis diuersam comminisci licet: sed potius hoc inde colligitur, sicut in hoc propagationis modo ab animæ parte cum parte corporis auulsa plantæ formantur: ita etiam in semine ne vim formatricem partium non vlli alij attribuendam esse.

Nimirum formæ animatorum etsi per se non sint quantæ & diuisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etiam diuiduntur ad diuisionem materiæ, vnde aliquid animæ cum corporis parte auulsum, simile & sibi necessarium corpus fabricare, atque ita no-

tum animarum, emergere solet.

Propagationis animatorum modi. Verùm non cum qualibet corporis parte animæ aliquid auulsum ad hoc aptum est: sed talis sit materia, in qua anima auulsa commodè delitescere, & ad suum opus sese accingere possit. Iungitur enim anima corpori, iunctaque retinetur, intercedentibus quibusdam dispositionibus, quæ subiectum aptum faciunt ad suscipiendam & retinendam animam: inter quas præcipuè est calor natiuus sufficiens, & in certo gradu constitutus. Vnde etiam Aristoteles generationem dixit, esse primam vegetantis animæ cum calore participationem.

Hinc varius est propagationis animatorum modus. In plantis quidem si salicis ramus editus à matre ab eodem auellatus, diuiditur anima ad diuisionem materiæ, & manet in ramo; vnde ex ramo in terram condito arbor eiusdem speciei constituitur. Idem fit in aliis per radices; in aliis per semen; in aliis per alios modos fit propagatio, vt apud rei rusticæ scriptores videre est. In quibus tamen omnibus id necessarium est, vt materia auulsa conueniens domicilium animæ præbere possit; quod non in quibusuis plantis quodlibet præstare potest. Exépli gratia; per ramum auulsum terræ commissum propagatur, vt dictum, salix; sed non pyrus.

In animalibus verò etsi quoque varius videatur propagationis modus, dum alia oua pariunt, alia viuos fœtus: tamen in eo conuenire videntur omnes, quod animalia per nullam corporis partem auulsam, sicut plantæ, sed per semen, aut semini quiddam *Semen quid.* analogum generat. Hoc enim, quod Epicurus, vt est apud Plutarchum, *de plac. philosoph. lib.* 5 *c.* 3. ψυχῆς καὶ σώματος ἀπόσπασμα dicebat, à corpore reliquo deciso, ad subiecti diuisionem & ipsa anima diuiditur, & aliquid eius cum semine ab animali deciditur: quæ *Anima est sui domicilii architecta.* cùm eiusdem speciei sit cum anima, à qua decidit; iam verò ob subiectum numero differat: ex semine ob hanc animam iam nouum animal exoritur, dum anima in semine latens sese exserit & suas virtutes explicat, & operando sese manifestat, calidoque & spiritibus vtens, omnia, quæ ad animalis constitutionem necessaria sunt, fabricare exorditur, subiectamque materiam distinguit, disponit, ordinat, format, & effingit: vt ita integrum & aptum domicilium, simile illi, è quo decesserat habere possit, atque instrumenta in promtu sint, quibus omnes suas vires exserere actionesque naturales exercere possit; quod domicilium postea occupat, eodem modo, quo in accretionibus induit sese in alimenti materiam nouam. Nimirum, vt ex Themistio loquitur Scaliger, Anima est sui domicilij architecta, quæ sibi fabricatur conueniens accommodatumque instrumentum: &, vt scribit Arist. 2. *de gener. anim. c.* 1. τὸ σπέρμα ποιεῖν, καὶ ἔχει κίνησιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, ὥστε παυομένης τῆς κινήσεως γίνεσθαι ἕκαστον τῶν μορίων, καὶ ἔμψυχον.

Seminis natura admiranda. Neque quem exiguum illud seminis corpus offendat, sed potius Creatoris sapientiam, potentiam, bonitatem, qui cum exiguo corpore formas ad specierum conseruationem ad finem vsque mundi transferri & multiplicari in prima creatione & voluit & iussit, hîc attentius admiremur: formarumque præterea nobilitatem æstimemus, quæ in minimo corpore æquè suam essentiam & potentias integras retinere possunt, ac in maximo. Et si forma quercus in exiguo germine, quod è glande pullulat primùm, æquè integra est, quod nemo negare potest, ac in annosa postea & procera quercu; cur non eadem quoque in glande esse possit?

Quomodo semen potentia animatum dicatur. Quanquam verò Aristoteles potentia solum semē animam habere dicat: id cum Scaligero ideo dictum putamus, non quia egeat aliqua substantia sese eliciente atque perficiente; sed quia caret instrumentis expressis, quæ sunt in eius potestate: seu, non quia non sit ipsa essentia animæ in semine, semenque actus primi respectu non animatum esse dicatur; sed solùm de potentia secunda, quæ perficitur actu secundo, id accipiendum est, nimirum respectu operationum, quas nondum edere potest ob defectum organorum. Nam in semine non est re ipsa apparatus ille organorum ac partium distinctus, deestque semini non illa ab anima, sed illa à corporis structura, & partium compositione, ac conformatione perfectio, ob cuius defectum semen planta perfecta, vel animal perfectum nominari non potest. Nam cum semen ex efficientium numero sit, 1. *de gen. animal. c.* 18. atque omne agens operetur, non *Anima actu in semine.* quatenus potentia, sed quatenus actu tale est: animam actu in semine inesse negandum non est. Et nisi actu inesset, à quo, quæso, in actum deduceretur? cum illud non nisi tale esse possit, quod similem actum haberet.

Quod verò Galenus animam ad hoc officium formandi partes corporis ineptam putat, quod sit οὐ μόνον οὐ σοφὴ, ἀλλὰ καὶ παντελῶς πάντων ἄλογος, errasse, in eo videtur, quod formis naturalibus simpliciter ἀλογίαν adscripsit. Quanquam enim intellectus & men- *Formarum potentia vnde.* tis expertes sint: nihilominus sunt principium diuinum & immutabile, quod determinat omnes actiones & passiones rei naturalis, & sunt quasi instrumentum & manus sapientissimi opificis ac Creatoris Dei, qui hanc vim & efficaciam his suis instrumentis, quibus nihil mirabiliusne cogitari quidem potest, largius est in prima creatione, cum diceret: *Germinet terra germen, herbam producentem, semen, arborem fructiferam facientem fructum iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram.* Et; *crescite & multiplicamini.* Quæ cum Galeno fuerint incognita: mi- *Creationis ignoratio caussa errorum.* rum non est, quod ex his sese expedite non potuerit. Hoc magis mirum est, quod multi, quibus hæc cognita sunt, ea non diligentius perpendunt.

Neque tandem ij ex hisce difficultatibus sese ex- *Anima matris non est formationis caussa.* tricare possunt, qui & formandi partes officium animæ maternæ tribuunt, & ab anima materna animam deducunt. Nam si hæc opinio vera esset, cur fœminæ non absque viris conciperent? cur oua subuentanea, quæ à fœminis absque mare concipiuntur, fœtu producendo sunt inepta? & quid omnino de ouiparis dicemus, quæ viuum integrum fœtum non pariunt? quid etiam de plantis, quæ vtero non concipiunt, sed maris solùm munere funguntur, & semen maturum in terræ gremium coniiciunt, à qua tàquam intra vterum fouetur, vt inde suo tempore plāta integra edatur. Vnde enim in his anima! Quis hîc admirandarum illarum operationum autor? quis omnibus partibus numerum, ordinem, situm, figuram, qualitatem & similia tribuit, nisi illa ipsa anima, quæ in planta postea omnibus integra, si quid auulsum est, illud instaurat & reparat, & singulis annis cum nouos ramos producit, & flores & folia reparat, formationis opus quasi de nouo aggreditur; eodem planè modo, quo cum primùm in paruo seminis corpore lateret, ex attracta materia plantæ architecturam inchoaret.

Et omninò in Plantis, vbi mare & fœmina, ad generationem opus non est, rem putamus esse manifestam; ob rationes modò allatas: & miramur, quod viri docti nonnulli veritatem istam apprehendere non potuerunt. Neque absurdum nobis videtur, (et si absurdum videatur Libauio) quod semen tritici in granario actu viuat. Nisi enim vi- *Semina viuunt.* ueret, sationi aptum non esset. Et quæ iam emortua sunt, infœcunda sunt, & sationi inepta: quæ verò adhuc viuunt, humiditatem aliquam nacta & calore fota, etiam in hypocausto vel media hyeme germinant. Vbi certè illa vis germinandi non est ab Aqua, vel à Calore ambiente, sed ab anima

anima in semine latente. Præterea ex India & aliis peregrinis locis multa semina ad nos afferuntur, quæ post plures etiam annos terræ iterum credita plantas suæ speciei producunt. Vbi, si in semine non est Anima, à quo quæso, agente plantæ anima communicatur, aut à quo agente fabrica illa corporis artificiosa exstruitur? Cum planta, à qua Semen generatum est, longè absit, aut iam etiam emortua sit.

In animalibus verò, in quibus vterque sexus ad generationem requiritur, etsi res videatur nonnihil intricatior: tamen si diligenter perpendatur, non adeo magnam difficultatem habet. De quo videatur Scaliger. *extr. 6. sect.* 5. 7. 8. 9. 10. 11. Primò enim, qui Aristotelis doctrinam sequuntur, & masculino semini solùm vim generandi tribuūt, illi facilè se expedire possunt. Omnia enim, quæ de Seminibus plantarum dicuntur, etiam de Semine masculino dici possunt. Verùm cum alteram sententiam sequi placeat, cum ob alias: tū eam inprimis ob rationem, quod mas & fœmina non differunt specie; formas autem eiusdem speciei sequuntur potentiæ eiusdem speciei, ac proinde potentia generandi in fœmina est eiusdem speciei ac naturę, cum ea, quæ est in mare: nec ea quicquam absurdi includit, si illud obseruetur, quod Aristot. 1. *de gener. anim. cap.* 17. ex Empedocle scribit: *Maris ac fœminæ quasi Symbolum esse; totum vero à neutro proficisci.* Et illud, quod Scaliger, *Exerc.* 106. *sect.* 6. scribit: *Maius tibi dicam, quod tibi scire præstiterit, ad generationis modos perscrutandum, quam Cylindrorum omnium iura inutilia persequi. Palmularum ossa tria serito, totidem oriuntur inde palmæ, ita demùm distinctæ, vt erant ossa ipsa. Ii tres stipites actu vnum hoc, quod est existens sibi quisque in vnum actu coibunt; vnica denique vno contentá stipite palma fient: atque ex iis, non alio satu, exit arbor illa, quemadmodum prodit Theophrastus. Vnus, inquam, stipes numero externis truncis, ortu, materia, quantitate, loco separatis.* Hæc Scaliger. Habet nimirum quilibet stipes, & primò exoriens palma quæque suam animā: nihilominus hæ tres palmæ in vnam numero palmam coalescunt. Idque non solum videre est in palma, sed & in omnium plantarum insitione, in qua sua anima præditus est stipes, in quem surculus inseritur; sua itidem surculus: ex surculo & stipe vna planta & arbor fit, vna anima prædita. Allusit proculdubio huc fabula illa Plato cum, *in Conuiuio*, scribit, hominem, qui nunc geminus est, in principio vnum fuisse, postea à Ioue discissum in marem & fœminam fuisse. Et hinc prouenire mutuum illum amorem, qui sit τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν. Et vnumquemque nostrum esse ἀνθρώπου ξύμβολον, & vnumquemque quærere semper τοῦ ἑαυτοῦ ξύμβολον.

Maris fœminæ semen ad generationem necessarium, & quomodo.

Iam quæ Libauius contra hanc sententiam affe-ratrat, videamus.

Libauii obiectiones soluuntur. Semina viuunt.

Primò ergò quod miratur, imò ridet Libauius, vt paulò ante etiam dictum, Semen Tritici in granario sicco actu viuere, id non miror: sed hoc potius miror, virum tam doctum id perspicere non potuisse. Etsi enim in granario sicco aliæ vitæ operationes in semine tritici non appareant: tamen nec tunc planè otiosa est anima. Sed semen vegetum, incorruptum, & prolificum aliquamdi conseruat. Quamprimò verò locum conuenientem, & alimentum idoneum nancisciturr, in plantam perfectam excrescit. Et si non viuit Semen tritici, quæso vnde Triticum, quod ex eo semine pullulat, animam suam nanciscitur, cum Triticum, ex quo hoc semen collectum est, iam præcedente æstate exaruerit.

Fœmina quid ad generationem conferat.

Deinde quod dicit, hoc modo fœminam nihil ad generationem conferre, nisi locum, fotum, & nutrimentum: id nihil contra nostram sententiam facit; sed pugnat contra eos, qui semen prolificum saltem à mare prouenire scribunt. Nos, vt Platonis verbis vtamur, statuimus, vtrumque sexum suum ad generationem conferre σύμβολον, & neutrius sexus semen seorsim sumtum, sed vtriusque coniunctum, & in vtero fœminæ ritè vnitum, esse semen prolificum & fœcundum Sed cum ex his plura argumēta exstruat Libauius, ea ordine videamus.

1. Libauii obiectio.

Primò autem ita argumentatur: *Si mas est, qui gignit in altero vel alterum, non in seipso aut seipsum, falsa est Scaligeri generatio, quâ mas in seipso dicitur generasse essentia formali, per quam res est, id quod est, constans anima.*

Responsio. Mas quomodo in alio generet.

Ad quod Respondemus: licet mas in alio gignat; quatenus tamen primò Semen, quod in fœminæ vterum mittit, in se generat, nec illud Semen anima destituitur, eatenus, suo tamen modo, etiam in se gignere dici potest: Semen tamen potiùs, quam animal, cùm, vt dictum, ad Semen prolificū, è quo animal formatur, vtriusque sexus semen requiratur. Et respondit aliquid ad hoc iā Scaliger, *Exerc.* 6. *sect.* 10. *Generat arbor, cum producit semen: non autem generatur arbor, cum pullulat è semine, sed tùm generatum, quod erat imperfectum perficitur.* Cum enim forma quæuis habeat sese multiplicandi vim, & hoc in animalibus fiat per semen, vt in plantis plerisque non sine caussa animal, vt & plantæ, generare dicuntur, cū semen istud prolificū quod Epicurus (vt est apud Plutarchum, *de Placit. Philos. c.* 3. ψυχῆς καὶ σώματος ἀπόσπασμα esse dixit) generant, materiam nimirum talem, per quam aliquid suæ animæ propagare, & hoc modo sese multiplicare possit. Etsi enim formæ animatorū per se non sint quantæ & diuisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etiā diuiduntur, ad diuisionem materiæ. Vnde animæ aliquid cum corpore idoneo auulsum, facilè sibi rursū necessarium corpus fabricare potest. Sed non quælibet materia, sicuti dictum, vt cum ea anima propagetur, apta est; sed certa: quæ est in animalibus & plantis semen; in quibusdam taleæ & surculi; in aliis radices.

Atque hoc ita se habere, ex eo manifestum est, vt antè etiam dictū, quod Semine genito & emisso, & planta & animal emori potest, antequam fœtus vel planta perfecta producitur. Et nihilominus, etiamsi iam emortua sit planta vel animal, generasse dicitur, & posthuma quoque proles parentis sui proles est.

2. Obiectio.

Secundò ita argumētatur: *Si mas in seipso, dum Semen gignit, simul animam procreat, fœmina est, non mas. Fœmina enim est, quæ in seipsa vel seipsam gignit.*

Responsio. Fœmina quomodo in se generet.

Verum respondeo, Fœmina dicitur in seipsa gignere, quod Semen, quod generat, & ad fœtus constitutionem communicat, in se continet, non verò, vt mas, ex se emittit. Præterea etiam, quod generatum, quod imperfectum est, in fœmina perficitur, vt sic forma fit in eadem materia ad eum modum, qui nullus amplius eget adminiculis, vt loquitur Scaliger, *loco alleg.* Id quod non fit in mare.

3. Obiectio.

Tertiò, *Si* inquit, *mas in seipso formam fœtus efficit; quia forma sine materia non est: necesse est, etiam singularem & determinatam efficere materiam.* Id quod totum concedimus. Sed hinc non sequitur, quod annectit; *Et sic integram essentia animal gignere.* Nam ad id generandum vtrumque semen requiritur, & vt supra ex Empedocle & Aristotele dictum, Maris & fœminæ quasi σύμβολον est, totum verò à neutro proficiscitur. Et præterea Corpus animalis in fœmina perficitur.

Responsio.

4. Obiectio.

Eadem ferè est solutio *quarti* argumenti, quando dicit: *Si mas intra se gignit & materiam & formam, fœmina non potest esse principium generationis, sed per accidens saltem, & absolutionis.* Hoc enim nos non petit, sed eos, qui fœminæ Semen actiuè ad generationem concurrere negant. Præterea nec totam materiam, quæ ad corpus animalis absoluendum requiritur,

Responsio.

quiritur, in mare generari dicimus, sed saltem tantũ materiæ, quantum sufficit ad animam traducendam & propagandam. Reliqua materia in vtero à sanguine materno communicatur.

5. Obiectio. Cum quintò dicit: *Si mas est principium id, quod originem motus & generationis habet, non in se integram materiam & formam gignit. Aliud enim est principium motus ad formam, aliud est forma.* Responsio. Nullam connexionem video. Principium motus est mas, dum in se habet formam, quæ sui multiplicatiua est: interim nihil obstat, quin aliquid eiusdem cum semine communicare, & ita suam Speciem propagare possit. Præterea non dicimus, quod mas in se animam efficiat, sed quod aliquid suæ essentiæ communicet. Sicut nec hoc dicimus, quod animal integrum forma & materia in mare generetur.

6. Obiectio. Ad id quod *sextò* affert: *Cum vnus canis, vnus porcus plures possit procreare vno satu, vnicoque semine, in se iam multitudinem materiæ & formæ animalium gestaret:* Responsio. Iam Respondit Scalig. *exerc.6. sect.10.* Sed obiiciunt, inquit, Ergo canis animarum plenus est. Non sequitur. Vnam enim habet animam, quæ plurium sufficit generationi. Sic in ramis oleæ, in quibus multæ sunt taleæ, vnica tantùm est anima, à qua multæ. Frustra proinde quærit Libauius, *in exam. Phil. vit. Hart.* p. 117. *Si dixit Deus; Germinet terra herbam virentem, cuius semen in ipsa sit super terram iuxta genus & speciem suam; Num ergò in plantis anima omnium deinceps futurarum actu erant. Ita de aquatilibus & aëreis: Crescite & multiplicamini. Si actu erant multiplicia, quid opus erat de futuro sancire?* Vniuscuiusque Indiuidui & plantarum & animalium vna erat actu anima, quæ plurium generationi sufficit, & quæ, vbi per semen prolificum communicatur, indiuiduum sese multiplicare, & generare dicitur. Manetque nihilominus anima vna & integra actu: quemadmodum dum à lampadis flamma flammam excipimus, illa nihilo secius integra manet. Et sicut dum anima in accretionibus & augmentatione sese in alimenti materiam nouam induit, non maior fit: ita in generatione non imminuitur.

7. Obiectio. *Septimo* inquit: *Si semen ex mare & fœmina simul secernitur, impossibile est, Marem intra se gignere animal formatum, idque postea transferre in fœminam. Deest enim alterum generationis principium.*

Responsio. Verùm Respondeo. Si Scaliger animalia à masculino semine, sine fœminino, generari statueret, in eo ipsi non assentimur. Sed cum locutio illa Scaligeri, qua Semen dicitur esse animal, imprimis offendere videatur Libauium, illa explicanda est: *Primò* si Scaliger solum masculinum semen habet prolificum, in eo, vt dixi, ipsi non assentimur: sed vtrumque Semen ad generationem necessarium esse concedimus, & totum à neutro proficisci, sed maris & fœminæ Semen coniunctum demum Semen prolificum; & ad animal suæ Speciei procreandum idoneum esse statuimus. (Semen an dici possit animal.) Quod verò *secundò* Semen hoc prolificum animal appellat Scaliger, & Semen caninum Canem imperfectum, carentem tantùm articulationibus appellat, in eo adeò reprehendendus non videtur. Nam cum denominatio à parte potiore desumatur: Semen verò actu formam integram habeat, (nam cum forma per se non sit quanta, potest æquè esse integra in paruo corpore, ac in magna mole. Ac licet infante recens edito vir maior sit: infans tamen æquè perfectam atque integram habet formam) & præterea aliquid materiæ: Scaligero animal appellare placuit. Si quis tamen ideò, quod maxima materiæ pars adhuc desit, & corporis fabrica nondum absoluta sit, neque omnibus membris animal perfectum sit, animal appellare non velit, cum eo non pugnamus: modo hoc largiatur, animam integram sui domicilij architectam Semini inesse. Neque enim negandum, non leuem inter semen & plantam vel animal ex semine generatum esse differentiam. Nam semen corpus homogeneum est (quanquam enim in plātis semina plures partes habeant: externe tamen saltem internæ illius homogeneæ, quæ propriè semen est, quasi theca sunt) aptum natum, vt per illud anima traducatur & propagetur: Animalis verò corpus ex pluribus partibus cōstat, quas anima partim ex semine, partim ex attracto sanguine materno in animalibus, in plantis verò ex alimento è terra attracto fabricat; quæ partes singulæ, vt peculiaria mista, cum suas formas habeant, atque alia forma sit corticis, alia folij in arbore; alia cordis, alia cerebri in animali: non leue apparet discrimen inter semen & plantam vel animal perfectum, si scil. vtriusque corpus & corporis vtriusque quatenus vt mistum consideratur, forma perpendatur. Forma tamen specifica vtrobique eadem est.

8. Obiectio. *Octauo*, quod dicit, *Cœlum in æquiuocis etiam hoc modo in se animal generare*: Responsio. nulla est consequentia. Nā in æquiuoca generatione Cœlum de sua essentia formam non largitur. Et de æquiuoca generatione alibi dicetur.

9. Obiectio. *Nonum* argumentum idem est cum quarto.

10. Obiectio. *Decimò, si*, inquit, *intra se genitam formam animati mas transfundit, non confert semen ad generandum in fœmina, sed iam forma constans animal.* Responsio. Verum qua ratione admitti possit vel non possit, masculum in se animal gignere, iam dictum. Dictum enim iam sæpius, solius maris semen ad generationem non sufficere. *Denique absurdissimum fore*, ait, *cum Equus ex asina generat mulum, dicere, eum intra se, dum Semen faceret, formam non equi, & sic non simile sui, sed muli genuisse. Ita est*, inquit, *de Leone & Pardali, de cane & vulpe, de cane & lupo, & similibus*; quibus apertissimè 11. Obiectio. refutari putat Scaligeri circa generationem subtilitatem. Verum nisi firmioribus argumentis refutetur, hoc non refutabitur. Responsio. Primò enim notandum, Multum & similia animalia (quæ ex duabus Speciebus proueniunt) non esse rerum naturalium Species à Creatore conditas, sed specierum confusiones, quas & Deus, *vt Leuit.19.v.19.* videre est, & Natura abominatur. (Mulus quomodo generetur.) Deinde cū equus ex asina gignit mulum; nō in se muli formam vel semen gignit equus, sed semen equi, & hoc modo sibi generat. Quia verò hoc semen non cum semine equæ, quod fieri debebat, ad equum generandum, sed asinæ miscetur: fit inde non equus, sed mulus. Et hoc modo equus gignendo semen quidem sibi simile gignit, sed vt fiat dissimile quid, fit ob admistionem seminis alieni. Et quia ex diuersorum seminum confusione & formarum mistione, vt habet Scalig. *exerc.* 1. talia animalia generantur, fit inde fœtus, qui neutrum parentem planè refert, scilicet ex Equo & Asina, neque Equus neque asinus fit, sed mulus. Qualis mistio plantis frequentior est.

(Formæ an misceantur.) Offendit quidem hic non paucos formarum mistio, quam Scaliger appellat, ob quædam metaphysica (quæ tamen an ex rerum natura, quod fieri debebat, in Metaphysicam intulerint, an verò in suo cerebro quidam Aristotelis Interpretes finxerint, dubitare quis posset) axiomata: verum eius rei non pauca antea dictum. Et quod non vnica solùm, seu asinæ seu equi, forma in productione muli concurrat, ex partium conformatione manifestū est. Vbi enim potentia est animæ, ibi est ipsa anima. At in conformatione muli vtriusque animæ & equi & asinæ actiones apparent. Ideoque illud I. C. Scaligeri, *in lib.1. de plantis*, hic etiam merito locum habet: *vbi res*, inquit, *constet, si opinio aduersetur rei, quærendum rationem, non rem ignorandam.*

Reliqua omnia, quæ affert, fermè contra illam locutio

cutionem Scaligeri pugnant, qui semen canis dicit esse canem *imperfectum. De quâ paulò antè diximus, ita locutum esse Scaligerum propter formæ nobilioris partis præsentiam. Interim si cui ita loqui non placet, quia membrorum articulatio nondum adsit, me non offendet. Hoc tamen admittere non possumus, quod Libauius defendit, formam nō posse esse nisi in corpore planè perfecto, & propterea in Semine non esse, quia membrorum structura non adsit. Contrarium enim res ipsa loquitur, dum videmus in radice, in bulbo, in surculo, in talea plātæ æquè esse animam, ac in tota planta, etiamsi multæ partes adhuc desint, & propterea eædem operationes plantæ postea apparent, & ex bulbo, vel radice, vel surculo, integrum plantæ corpus pullulat. Neque tamen hinc sequitur, quod existimat Libauius, quod aqua aut cucurbita facile homo possit dici, Scaligeriana subtilitate. Nam non quodlibet corpus ad animæ propagationem idoneum esse, iam diximus. Et licet in plantis plures modi generādi & transplantandi sunt: in animalibus, tamen solū per semen ea propagatur & multiplicatur. Multò minus hoc inde sequitur, quod nonnulli huic sententiæ malè imputant, quasi anima gradus habeat, & in semine primo sit quodam imperfectiore gradu, in quo potentia tantùm nominatur, quæ deinde paularim & particularim adscendēdo, & vbi plures perfectionis gradus acquisiuerit, actus non dicatur. Nō enim hæc mea, non Scaligeri mens est: sed vt forma eandem perfectionem habens est in infante & viro, in annosa quercu & germine primùm exglande pullulante: ita eadem forma, quæ est in perfecta planta est in semine, nec per gradus vel perficitur vel acquiritur, sed tantùm organorum apparatus & distinctio deest.

Nihil extern. num est caus. formatio-nis.

Tandem ad Obiectionem, qua dicitur, Externum quid caussā formationis partium esse non posse, cum quod non tangit, non moueat; & proinde internū principium esse, idque aut partē aliquam animę aut animam, aut habens anima: Respōdet, partim ab exteriore aliquid effici potest, partim non potest Nihil enim interest, inquit, siue semē efficere dicatur, siue is, à quo est semē, modò semen in se habeat τὴν κίνησιν, ἣν ἐκεῖνο ἐκίνει: quasi dicatur, Si semen in se habeat mouendi potentiam, quā ille, qui semen cōtulit habuit; perinde esse, siue à semine dicantur effici partes, siue à genitore. Verum respondeo Sit sanè, nihil interesse, siue dicatur semen efficere partes, siue Genitorem, à quo est semen: hoc tamen in quæstione est: An semen, si animatū non sit, vt vult Libauius, in se habere possit eā mouendi potentiā, quā ille, qui semē cōtulit, habuit. Rectè enim Scalig. *Exerc. 6. Sect. 5. nullum accidens agit, nisi per vim suæ substantiæ*. Et si tribuitur vis formatrix semini, necesse est & animam vegetantem ei tribui, cuius ea vis potentia est.

An verò hæc, vt quæstionem an concludamus, quæ de anima in semine existēte hactenus diximus, & quibus animæ vegetantis, vt & sentientis præsentiam in semine probauimus, de rationali quoque anima intelligenda sint: hic non decidimus, sed alterius loci est illa quæstio. Nam sufficit nobis hoc loco, si de plantis & brutis solùm id, quod demonstrandum suscepimus, verum esse obtinuerimus, & in seminibus horum animam corporis architectam inesse monstrauerimus.

Vt ergo ad institutum redeamus, appellant Chymici recentiores, Astra, semina & radices rerū, quæ Philosophi & Medici hactenus appellarunt formas & animas. De nomine cum iis non litigabimus: hoc tamen monemus, eos sine caussa radices & semina in cœlū inferre, & parabolismis res obscurare potius quàm explicare. Has formas per se nec mollis magnitudinē habere, nec partium distantias, nec dimensionū vinculis alligatas esse: fieri tamen quantas, & dimensionib. obnoxias, ob materiam, quam informant, rectè docent. Sicut & illud, ab his omnem generationum vicissitudinem absolui, ab iisdē corporibus omnibus suas magnitudines, vniuersasque qualitates tribui, vitāque ipsā, & in omnium actionum vigorem & potestatem prouenire.

Seminum in scenam mundanam progressio.

Vnde & illa, quę de progressione seminum in scenam mundanam dicunt, in sensum bonū trahi possunt. Quod enim scribunt, semen quodque suæ naturæ suis, q; vsibus accōmodata corpora & cōuenientes qualitates assumere, nō secus ac histrio in theatrū proditurus vestem personæ, quā acturus est, aptā seligit: id modò dextrè explicetur, & semina ab indiuiduis suarum specierum, nō ex orco aut inuisibilibus elementis, progredi dicantur, absurdū non est. Quis enim Peripateticorum negare potest, plantam, cum primum è semine duobus foliolis saltem prodit, nondū vni uersi corporis structurā perfectā habere, sed attracto è terra alimento idoneo indies augeri & omni perfectionis genere instrui & absolui, & ita corpus suæ naturæ conueniens animam plantæ fabricare? Nec in hoc ab ipsis dissentimus, quod scribunt, multos Philosophos hactenus ferè omnes actiones soli firmamento adscripsisse; in reliquis Elementis vicissitudines non ab innatis astris, sed à cœlestib. absolui prodidisse; imò etiam seminales virtutes & fœcunditates ex cœlo inconsideratè deduxisse: modò rectè accipiatur.

Rer natural. ordo & actio. non omnes à cœlo.

Peccarunt nimirū in eo non pauci Philosophi hactenas *primò*, quod postquam viderunt hæc inferiora benigno cœli calore foueri, & quasi suscitari, etiam ipsas formas rerū à cœlo deducere conati sūt; cū singulis rebus suæ formæ sint insitæ, quę se multiplicandi potentiam habent. *Deinde*, quia cœlorum motus ordinatissimos esse obseruārunt, & quid ordinatum, certisque periodis recurrentem morū seruare in sublunaribus viderunt, Caussas illius motus mox à cœlo petendas putarunt; cum tamen illa motus constantia & ordinata vicissitudo ab insitis rerum formis prouenit; vt in plantis videre est, quarum aliæ aliis temporibus florent, fructusque edunt, & semina proferunt, eumque ordinem singulis annis constantissimè tüentur.

Formarum vis & potestas.

Nec hîc assentimur Libanio; qui Chymicos iterū reprehendit, quod astris seu formis coctiones alimētorum ordinatas, excretiones, nutritiones, generationes, auctiones, pulsum vitalem, Morborum circuitus, mensium fluxus in fœminis, æstus maris & similia tribuunt. De mensiū fluxu ordinato in fœminis & æstu maris hîc non disputabo: cur coctionem alimentorum ordinatam, ordinēque in excretionē, nutritione inesse, eumque ab anima prouenire, negare debeam, caussam non video. Nam quod dicit, istas actiones non esse statas, & vnicam cœnam luxuriosam posse ordinem & tempus coctionis internertere, facilis est responsio. Cum enim actionibus istis ordo tribuitur, præsupponitur, & constitutionem corporis, seu partiū, per quas perficiuntur, sese rectè habere, & obiectū esse conueniens. Excludūtur verò errores externi, quibus coctiones, excretiones & similes actiones turbari, nemo ignorāt. Ac si externa talia omnia sese rectè habeant, naturam & in coctionib. & excretionibus absoluendis ordine, vti, & definitis temporibus actiones suas absoluere, notissimum est: de quo videatur Galen. *lib. 2. de diff. febr. c. vlt.* vbi plurib. docet, non solum in coctione, sed & in excretione naturam rectè agentem, neque impeditā statis temporum terminis actiones suas perficere. Inprimis verò, quod generationes ordinatas esse negat, id valde miror. Etsi enim in regione elementari mutabilitas sit magna & in meteoris præcipuè multa κατὰ φύσιν ἀτακτοτέραν fiant: Animalia tamen certa habent generationum tampora & definitis

Actiones Naturæ sunt ordinatæ.

termi

terminis fœtus suos absoluũt & edunt: & qui ignorat, plantas in producendis floribus, seminibus, fructibus, ex arcescendo quasi & rursum repullulascendo & reuirescendo, stata tempora obseruare, rei Botanicæ plane ignarus est. Quod tandem dicit, hospitem esse in Medicina, qui morborum circuitus statos facit: id etiam valde miror, & contrarium verum esse dico; & qui id negat, nunquam febre tertiana vel quartana laborasse aut laborantem vidisse existimo; aut certè, quid in febricitantibus accidat, non obseruasse: cum frequenter febres tam exactè suos circuitus obseruent, vt ordinis ac periodorum constantia ac certitudine sæpè cum horologiis certare videantur. Et licet febres sæpe anticipent, aut postponant: tamen & id non sine ordine accidit.

Forma non sunt extra indiuidua suarum speciei.

Verum in eo Chymicis non assentimur, quod hæc semina & astra in elementis illis. quæ statuunt, inuisibilibus tanquam in patria, pura & sola habitare, ac beata quiete frui, & hinc corporibus misceri statuunt: Formæ enim rerum naturalium nusquam sunt nisi in suæ speciei indiuiduis, & per ea custodiuntur & propagantur, vt supra dictum. Neque aliter generationem animatorum fieri, non solùm omnium seculorum consensus docuit; sed & sacræ literæ testantur, è quibus constat, DEVM mundi Creatorem omnipotente Verbo imperauisse plantis & animalibus, vt intra se & ex se generent semina, quibus, indiuiduorum propagatione & multiplicatione, specierum conseruatio fieret; non verò infra elementa abscondisse, & ex nescio quibus abyssis, certis temporum periodis, ad hanc mundanam fabulam agendam progredi iussisse.

Sicut & in eo non rectè loquitur Seuerinus, aut certè non satis cautè, quod scribit: Semina in Elemento cœlesti indiuidua in seculum duratura produxisse, Solem, Lunam, & Astra; quia semina obtinuerint corpora perfectissima: cum ex sacris literis sciamus, Deum creasse luminaria & astra, eaque cœlo imposuisse: non verò sicut plantę è terra crescunt, ita stellas è suis seminibus creuisse.

Vita quid Aristotelicis.

Hoc loco meritò excutienda est sententia Chymicorum recentiorum *de Vita*; cum omnia, quæ ista, quæ appellant, semina obtinent, viuere dicant. Hactenus quidem Philosophi Aristotelici & Medici Galenici vitam tantum animatis tribuerunt, vitamque animæ quendam actum & vigorem esse dixerunt: & nihil viuere concesserunt, nisi in quo aliqua animæ ad minimum vegetantis, operatio appareat; & quicquid viuit, nutriri, & contra quicquid verè nutritur, viuere docuerunt.

Vita quid Chymicis.

Verùm Chymici recentiores vitæ nomen multo latius extendunt, & cùm stellis vitam tribuunt, easque vitali seminum potestate perfundi, nec mortua esse corpora, vt Seuer. *c.6.* scribit, docent, tum etiã metalla, mineralia, gemmas, lapides, viuere statuunt, & omnino quicquid semen vel astrum, quod appellant, in se continet & agendi vim habet, seu vt alij loquuntur, omne corpus, quod Spiritum habet; viuere dicunt. Scilicet, vt Thomas Moufettus, *in dialogo apologetico* habet; *Vita ipsis nil aliud est quam ἐνέργεια cunctis rebus insita*, id est, hominis ad humanas actiones, astrorum ad astrales, Angelorum ad angelicas, brutorum ad brutales, plantarum ad plantales, mineralium ad minerales, metallorum ad metallicas, alimentorum ad alimentares, medicamentorum ad medicas operationes dispositio. Ita viuit Sal, Sulphur, Mercurius, vitriolum, arsenicum, metalla, gemmæ, ladides; quia sapores, odores & alias ἐνεργείας ac potentias habent. Hinc è Recentioribus quidam scribunt, vitam magnetis esse Spiritum ferri; arsenici, auripigmenti Spiritum quẽdam Mercurialem venenatum; vitam excrementorum hominis & cæterorum animalium esse ipsorum fœtorem & halitum malignũ; aromatũ in odore consistere amabili; rerum dulciũ in aërea qoadam dulcedine; ligni vitam esse resinam; ignis aërem. Hinc sua principia appellãt vitalia, prout rebus naturalibus odores, sapores, aliasq; vires & facultates tribuant: quod verò nihil efficaciæ habet, ipsis est mortuum.

Viuere & agere differunt.

Verum enim verò & hic nimis licentiosè sibi ius nomina rebus imponendi, aut potius vsitata abrogandi, & noua substituendi arrogant, & vitæ nomẽ nimis latè extendunt, ac res diuersissimas confundunt. longè enim generalius est agere, quàm viuere. Et nemo plantam iam aridam & emortuam commodè viuere dicet: at nihilominus etiam emortuæ habent suas vires & agendi potestatem: & hoc modo è sententia Paracelsicorũ dicendum esset, emortuas, plantas viuere; eademque res esset & mortua & viua. Imò res combustæ sæpenumero sapores atque odores, qui Paracelsicis vitæ indices sunt, validiores habent quàm integræ; atque hoc modo cineribus vita magis tribuenda esset, quàm corporibus naturalibus integris. Quod de plantis dictum, etiam de animalibus dici potest; quorum iam mortuorum partes non omnem agendi vim amiserunt. Nam ratione caret, & ab vsu, quem penes arbitrium & vis & norma loquendi, planè abhorret, quod Thomas Moufettus *in Dialogo apologetico*, scribit, vitam splenis bouini non solum esse, quę in corpore bouis attrahit, concoquit & expellit, sed etiam quæ in morbis expedit lienis obstructiones, mensesque prouocat. Etenim quis hanc licentiam nomina rerum mutandi Moufetto tribuit? Et si cuilibet hoc liceret, etiam bouem vel asinum rationalem dicere fas esset. Et aliud esse vitam, ac specialius quid, quam rei ἐνέργειαν & ad sui generis actionem, dispositionem, patet in animalibus, quæ viuere possunt, licet multis actionibus destituantur, vt in apoplecticis, epilepticis, cæcis, surdis & similibus videre est. Neque ipsi sibi hac in re constant. Nam si vita, vt Moufettus definit, nihil aliud est, quàm ἐνέργεια cunctis rebus insita: mortificata vim agendi habere non deberent. Cum tamen quidam scribant, multa esse, quę dum viuunt mala sunt & perniciosa, sed vbi sunt mortificata, insignem vsum suppeditare. Vt mercurium viuum nullum vel verè exiguum in Medicina vsum habere; imò plus damni, quam commodi afferre: mortificatum verò, id est, sublimatum præcipitatum, insignes in Medicina vsus habere. Vbi certè nimis magnã licentia vita non solum pro agendi vi sumitur, sed ad vsus Medicorum saltem adstringitur, vt illud saltem dicatur viuere, quod vtiles & insignes in medicando vires obtinet.

Rectius verò Aristoteles & eius sectatores sentiunt, qui inter Naturam & animam distinguunt, & ab iis etiam in Natura rebus, quæ animata non sunt, vi à Creatore indita, definitas & ordinatas actiones prouenire statuunt; vitæ verò principium tantùm animam esse, & vbi anima non est, ibi vitam non esse docent: & propterea plantarum & animalium emortuorum partes, etiamsi aliquam adhuc agendi vim habeant, amplius viuere non dicunt.

An metalla & lapides viuant.

De *metallorum* tamen, *gemmarum & lapidum vita* res adhuc maiori cõsideratione digna videtur, cum non solum Chymici, sed & Cardanus, & alij quidam vitã metallis tribuant. Argumenta Cardani videantur in eius libris de subtilitate, & apud Scaligerũ, *Exercit.* 102. & *Gabriel. Fallopium in tract. de metall. & fossilibus c.8.* vbi eadem examinantur. Et cum antea rectè dictũ sit, animam esse vitæ principium, hoc præcipuè nõnulli in controuersiam vocant; quænam animata sint. Nam licet ex Aristotele dicatur, quod anima sit ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ tamen alij necessarium esse negant, vt omne corpus animatum

An omne corpus animatum sit organicum.

rum organicum sit:alij quidem concedunt organa corpori animato, sed negant, necessarinm esse,vt omne organum è dinersis & heterogeneis partibus componatur,neque admittunt,omne organum dissimilare esse;id quod etiam in corporibus animaliũ apparet,in quibus multæ sunt partes similares, vt dentes,in quibus non est partium compositio,nihilominus tamen inter Origanicas merito habentur.

Mineralia, metalla & lapides non sunt tantùm mista.

Vt ergo meam de ista quæstione sententiam breuiter aperiam,primo in eo vulgò à multis philosophis errari existimo,quod metalla,mineralia, gemmas,aliosque lapides pro mistis tantum & simpliciter habent,& ea nihil præter elementa certo modo mista in se continere statuũt,ac formam, qua quodlibet metallum ab alio metallo vel lapide differt, tantum mistionis formam esse dicunt. Aliud longè effectus mineralium &metallorum demonstrant,qui nobiliores sunt, quàm vt solis elementis adscribi possint.

Mineralia, metalla,lapides habent suas specificas formas.

Præterea singula metalla, gemmas & similia formas specificas, præter elementa obtinere, vel ex eo patet,quod singula non solum suos peculiares colores &alias qualitates,sed pleraque etiam proprias figuras obtinent. Alia enim figura Crystallus,alia Adamas,alia aliæ gemmæ crescunt & coagulantur: sic alia etiam figura vitriolum, alia nitrum,alia alumen cõcrescit. Cũ salem è minera vitriolata Schmidebergensi coagulare tentarem, Crystalli prouenerunt,perspicuitate adamantem, figura octaëdrum tã exactè referẽtes,vt ab incautis ex aspectu solo adamantes haberentur;cum figura esset tam exacta, vt artifex sculpendo exactiorem vix inducere posset. Quæ certè à solo calore vel frigore prouenire non potuit;sed à forma interna,quæ vt in plantis &animalibus,ita & hic sui domicilij architecta est. Vnde non sine causa Seuerinus,*c*.8 scribit,non esse maius artificiũ in formis & figuris animaliũ,quam in proprietatibus &qualitatibus metallorum ac gemmarũ, & æquè mirandum esse colorem Sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem Crystalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Et aliis formis coagulationes vitrioli, aliis marcasitarum,aliis nitrosorũ,aliis Crystallorum,berillorum & adamantis repręsentari,qui dubitat,gemmas saltem aspiciat, & earum colores & figuras consideret,& ab alia,quam mistionis forma eas prouenire, facilè concederet: qua de re etiam infra *cap*. 11.dixit.

Mineralia, metalla & gemma sese multiplicãt, & renascuntur.

Ergo etsi metalla,mineralia,lapides & gemmas viuere & animata esse vel nutriri, quoniam in eorum augmento partibus partes accrescunt, non autem, quæ prius erant,ob nutrimentum per omnes dimẽsiones augentur,non facilè dixerim: formam tamen quodlibet horum specificam,præter formam mistionis,habere puto,à qua vti & in vegetabilibus &animalibus,omnia hæc,figura scilicet & qualitates reliquæ,proueniant & oriantur. Imò suam cuiusque formam sese vim multiplicandi habere, absurdũ esse non existimo. Etsi enim aurum igne excoctum aut fusum in agrum coniectum & satum se nõ multiplicet:quin tamẽ in terræ cauernis,& locis,vbi metalla crescunt,id fiat,nihil prohibet: cum aurum &reliqua metalla non semper ea formâ,quã fusa habẽt, generentur,sed sæpè immatura reperiantur, ac temporis progressu maturentur. Præterea certum est,exhaustas venas aluminis vitrioli;imò metallorum post aliqua temporum interualla,iterum fœcundas reddi,& metallis ac mineralibus repleri.

Historia metallorum renascentium.

Qua de re doctorum virorum obseruationes collegit, *in extracto quæstionum Chymicarum de lapide Philosoph.* Ioh. Cõradus Gerhardus, M.D. contra eos, qui statuunt,omnia metalla,quæ hactenus è terra offossa sunt,& posthac effodientur,simul in prima creatione condita esse,& nulla amplius crescere. Aurum Corbachiæ in VVestphalia crescit & recrescit in cumulis singulis quadrienniis. Sic argentũ in cumulis plumbi cinerei, vbi prius nullum inerat argentum, certo tempore maturatur & perficitur. Item vena plumbi in Sclauonia quadragesimo anno transit in argentũ. Squama æris in arena sicca anno trigesimo in aurũ. Ferrum in Silesia ad Saganum oppidum decimo renatum anno denuò foditur;non aliter ac in Ilua ferrũ,quæ est Italiæ Insula in Thyrreno mari. In Misnia limus ruber palustris quinquennio; in Suecia similis limus vno anno Soli expositus,in bonũ ferrum abit. Idẽ in cumulis ex lapide fissili vsu venit circa aurifodinas Mansfeldiæ, vbi æs similiter maturatur & renascitur. Fessulatũ mons in Hetruria lapides plumbarios habet,qui si exscindantur,breui tẽporis spatio nouis instaurãtur incrementis,vt tradit Bocatius Certaldus,qui id cõpertissimũ esse scribit. Plinius etiam, *lib*.34.*cap*.17.scribit:mirum in his solis plumbi metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscant. Sed id nõ in solis plumbi, verum in omnibus metallis vsu venit;imò &mineralibus. De ferro, quod in Ilua Thyrreni maris Insula effoditur,refert Andreas Cæsalpinus, *lib*.3.*de metall.c*.6.terram inanem metalli,quæ eruitur, dum vena effoditur, totã procedente tempore in venam conuerti. Sulphuris vena quadriennio reparatur,vt refert Fallopius, *de Thermis c*.5. Terra detracta halonitro in cumulũ redacta post 5.aut 6. annos nitrum reddit, vt scribit Cardanus, *lib*. 5. *de subtilitate*. In India montem esse Oromenum appellatum salis natiui, in quo lapidicinarum modo credatur sal renascens,refert Cęsalp. *de metall.l*.1.*c*.16.

Neque est,vt quis hic subterfugium aliquod quærat & obtendat:forsan lapides illos veiectos in cumulos metalla iam olim in se cõtinuisse. Aliud enim exploratio exactissima Probatorum docet, qui ne minimum ferè granum in scoriis relinquunt. Et planè insigne ac notatu dignum est, quod Garcias ab Horto *simplic.in Ind.nasc.lib*.1.*cap*.47.de adamante ita scribit: *Adamantes,qui altissimè in terræ visceribus multisq; annis perfici debebant,in summo ferè solo generantur, & duorum aut trium annorum spacio perficiuntur. Nam si in ipsa fodina hoc anno ad cubiti altitudinẽ fodias, Adamantes reperies. Post biennium,rursus illic excauato, ibidem inuenies Adamantes.*

Spiritus metallifici.

Neque absurdum videtur,in mineris spiritũ aurificum vel argentificum cum materia idonea coalescere,& aurum vel argentum fieri; aurumque & argentum hoc antequam solidescat,&excoquatur,iterũ à se posse spiritus argentificos & aurificos emittere,qui materiam dispositam in aurum vel argentũ conuertant;& hoc modo perpetuari metallorũ fodinas. Quod certè ipsi ductus & fluxus venarum metallicarum monstrare videntur, in quibus ἀνάλογον quid naturæ vegetabili apparet. Idemq;& hoc confirmare videtur,quod à Medico quodã experientissimo,qui diu Fribergæ,fodinis metallicis nobili Misniæ oppido,Medicinam fecit,relatum scio. Is enim cum aliquos ex fossoribus metallicis mortuos aperuisset,in pulmonibus ea ipsa metalla concreta reperit, in quibus effodiendis viui laborauerant.

Metalla an crescant.

An tamen propriè crescere dici possint,dubitatur. I.C.Scaliger, *in lib*.1.*de plant*.lapides crescere negat: *Lapides*, inquit, *non crescunt,sed augescunt. Sic obtinebit augmentum generis proportionem ad incrementum. Vt illud sit apposita cuiuscunque modi quantitate: incrementum fiat per occupationem,quoquo versum capacioris loci ex promotione ambitus extimi,admissis intro partibus,mutatis,atque vnitis.*

Metalla an semen habeant.

Vnde semen metallis & mineralibus si non vniuocum,certè analogum nonnulli tribuendum censent. Hoc certum esse puto, formas istas,seu semina seu seminarias rationes,vt aliarum etiam rerum à

Deo primum creatas esse, vt rerum sui generis sint principia. Et licet formæ istæ ac seminaria principia in animalibus & plantis per certa corpora, quæ semina dicuntur, propagentur, & peculiari corpore spiritus ille Archirectonicus concludatur, in metallis tamen per rotum corpus dispergitur. Quod enim in salice & aliis plãris fieri videmus, vt per tamum nullsum fiat propagatio, vtpote in quibus seminale principium per totam plantã, dispergitur: idem in metallis & gemmis accidit, in quibus formale illud, aut si ita libeat appellare, seminale principium, seu spiritus architectonicus in materia metallica seu lapidescente occulto modo conclusus est. Qui plura hac de recognoscere cupit, legat *c.13.lib. 1. de lapidibus & gemmis*, Anshelmi Boëtij, in quo postquã multis de figura sexangulari Crystallorum & aliis gẽmarum figuris disputauit, tandem concludit, se autumare, Naturam, vt Crystallus hac nota ab aliis gẽmis distingueretur, ipsi hexagonam figuram dedisse, non secus quam arborum frondibus & herbarum floribus peculiares suas figuras dedit, quæ ab architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricentur.

CAPVT X.

De Spiritu & Calido innato.

TAndem quia hoc ipso in capite P. Seuerinus corporum astralium & vitalium principiorum mentionem facit, & inter cætera scribit, queãdmodũ inter se differunt semina officiis & proprietatibus, ita hæc quoque corpora differre asserimus; Herbarum corpora ab animalium, mineraliũ, metallorum, gemmarum: & in herbis aliud corpus esse Melissarũ, aliud Valerianarum, aliud Calaminthatum &c. In animalibus aliud hominum, aliud leonum, aliud boum. In mineralibus aliud vitriolorum, aliud aluminum, & in his vniuersam medicinam fundari dicit: & passim apud Seuerinum & alios Chymicos fiat menrio Balsami naturalis, vitalis sulphuris, Mumiæ vitalis, quibus omnibus nominibus nihil aliud intelligitur, quam quod Peripatetici & Galenici Spiritum insitum & Calidum innatum vocant: eo ipso nobis in mentẽm reuocant, quod Aristot. *3. de generation. animal. cap. 3.* scribit: ὡς διαφέρουσι τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ αἱ ψυχαὶ ἀλλήλων, οὕτω καὶ ταύτη διαφέρει φύσις: *Sicut anima nobilitate & ignobilitate inter se differunt: Ita & natura huius corporis differt*: atque addit, quod sit ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, nimirum τὸ καλούμενον θερμόν: quid Spiritus insitus & calidum innatum sit, dispiciendum. Atque ita vix alio loco, quã isto, cõmodius explicari poterit quæstio de calido, quod alij innatum, alij cœleste appellant. Cũ hoc ipsum esse dicat, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, quod facit, vt fœcunda sint semina, de quib. hactenus egimus. Nimirum vt supra dictum, Omnis forma & anima quidem sui est multiplicatiua; non tamen cum quolibet corpore se propagare potest, sed quælibet οἰκείαν ὕλην, propriã materiã requirit, & subiectum ad animam propagandam & transferendam idoneum. Inprimis autem ad idoneũ animæ domicilium constituendum facit calidum, aliis innatum, aliis cœleste dictum; de quo etsi non pauca *lib.1. Instit.c.5.* dicta sint, de eo tamen & hic quænam dicenda, cum ferè vniuersa medicina super ista doctrina fundetur.

Calidum innatum an sit Elementaris Natura. Et principio quidem si authoritatibus res transigenda esset, non magnam habere difficultatem. Etsi enim Aristotelici plurimi calidum istum natiuum alterius originis, quã elementaris esse negent, idque ab igne deducant: tamen illis non solùm Platonicorum ferè omnium, sed ipsius Aristotelis authoritas opponi posset, qui hoc calidum, loco allegato, quem suprà *c.8.* integrum citauimus, expressè alterius, quã elementaris, originis esse scribit. Quanquã enim Zabarella verba ista Aristotelis in aliũ sensum detorquere conetur, dum, *lib. de calore cœlesti, c. vltim.* scribit, calorem istum quidem natura sua esse igneum, atque elemenrarem, verum eo vti virturem vitalem, cœlo proportione respondentem, & propterea cœlestẽ appellari; & Capiuaccius, *in comm. in aphor.14. sect.1.* scribat, calorem illum non esse igneũ, i.e. non regulari ab igne, tamen verba Aristotelis tam manifesta sunt, vt talem interpretationem non admittãt. *Locus Aristotelis de Spiritu & calido innato.* Etenim non docere vult Aristoteles, cuius rei instrumẽrum sit istud calidum: sed cuius Originis. Expressè enim scribit; σῶμα hoc οὐ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν Et mox; οὔτε πῦρ, οὔτε ἀπὸ πυρὸς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀνάλογος τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. Et si calidũ hoc elemẽtaris riginis esset, licet ab anima regeretur, non diuersæ in diuersis esset naturæ: ideoque dicere non potuisset, corpus hoc τῶν καλουμένων στοιχείων, θειότερον in omnibus non esse eiusdem naturæ, sed vt animæ inter se nobilitate & ignobilitate differũt, ita etiã naturã huius corporis differre. Neq; satis facit, quod Erastus, *part.2. disp. cont. Paracels.* scribit; dici, corpus aliquod diuinius aliis propter diuiniorẽ formã; nec esse necessarium, vt ob id materiã habeat à reliquorũ materia aliã Etenim si propter formã corpus aliud alio esset diuinius, forma corpus redderet diuinius. At Aristoteles formam nõ reddere corpus diuinius, sed participare dicit, & sicut formæ nobilitate & ignobilitate differunt, ita & corpora inter se differre.

Neque refert, quod *loco allegato*, scribit Erastus, quatuor solùm esse Elementa, neque plura, neque pauciora sæpissimè Aristotelem affirmauisse, & aliquando etiam demonstrauisse. Factum hoc quidem ab Aristotele, dum de elementis mundum constituentibus agit: interim istis omnibus saluis, vbi de principiis proximis animalium tractat, hoc corpus addere potuit. Sicut & dum de elementis & mistorũ principiis in genere agit, nullam Animæ mentionẽ facit. Verum auctoritatibus in quæstione tam graui ac difficili solùm non fidere, sed veritati vnice intentos esse decet.

Calidum innatum est corpus. Primò autem cum de Calido hoc quæritur, non de qualirate nuda, sed de corpore quæstio est. Ipse enim Aristoteles σῶμα appellat. Ac id ipsum alias Spirirus appellatur. Et vt Scalig. scribit, *Exerc. 280. scriptum reliquere sapientes, nihil aliud esse calorem naturalem, quã spiritũ*. Et rectè quidẽ. Nam ipse Aristoteles, *loco allegato*, τὸ θερμὸν quod facit, vt fœcũda sint semina, nominat τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα. Et *c.4. lib. de mundo*, scribit; quod πνεῦμα dicatur ἥτε ἐν φυτοῖς καὶ ζώοις καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία. *Spiritus insitus.* Et Galenus, *3. de Simpl. Med. fac. c.9.* scribit, calorem innatum esse, quẽ in quoque animali natiuum Spiritum nominamus. Atque omnino consultius videtur cum Aristotele substantiam hanc Spiritum appellare, quam cũ Medicis calidum natiuum. Quanquã enim vox Calidum Innatum non nudã qualitatem, sed substantiam significat: tamen proculdubio eam appellationem accepit in animalibus perfectioribus, quæ ad tactum calida apparent, & quorum actiones calore etiã sensib. obuio perficiuntur: cũ tamen in plantis idem Spiritus insit, sed sensu nõ perficiatur, imò in iis frigore rigẽtib. inueniatur. Ideoq; licet Erasto & aliis, (si ita libeat) concedatur, animalium calorem, quo ad videlicet calor est, esse ab igne cum aliis elementis misto & temperato: tamẽ nõ est de nuda hic qualitate

Qua ĩtate quæstio est,sed de Spiritu,seu substantia. Atque ita hic vna opera dicendum aliquid erit de Spiritibus corporeis:optandumque esset, plerosque solum corporibus,quæ tangi & videri possunt , intentos nobilissimas istas substantias non neglexisse.

Spiritus quid. Ne autem æquiuocatio errorem pariat,principio sciendum , Spiritus vocabulũ pluribus modis vsurpari. 1. enim πνεῦμα aërem vel ventũ significat,vt est *c.4.lib.de mundo.* 2. In specie aërem , qui respirando attrahitur,& expellitur. 3. Ipsam respirationem,quæ aëris inspiratione & exspiratione cõstat;quæ significatio Hippocrati familiarissima est, 4. πνεῦμα quandoq; simpliciter positum apud Hippocr. difficultatẽ spirandi significat. 5. Flatus in corpore πνεύματα appellantur. 6 Exhalatio aut vapor à corpore aliquo quomodocunq; resolutus, Spiritus appellatur;quæ appellatio Chymicis familiaris est.

Verũ istæ significationes omnes à nostro proposito alienæ sũt.Cũ enim hîc de spiritibus loquimur, intelligimus quandam substantiam tenuissimam & subtilissimã,quę ad animalium & vegetabilium,imò etiam aliarum rerum cõstitutionem pertinet:& qua forma ac anima,tanquam præcipuo instrumento,ad actiones suas obeundas vtitur.Quos Spiritus Hippocrates in animalibus ὁρμῶντα appellat.

ψυχῆς vox quid significet. Hos ipsos spiritus ψυχῆς vocabulo apud antiquiores appellatos fuisse , quandoque existimo Neque enim ψυχῆς vocabulum apud antiquos semper animam ipsam corporis animati formam significat, sed interdum etiam sanguinem,vt apud Galenum,*lib.2. de placit.in fine*,videre est. Hinc Aristophanes,*in Nubibus Act.2.Scena* 1. de Cimicib. loquens, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσι, *exsugunt animam*,inquit,id est , sanguinem. Et Virgilius : *Purpuream vomit ille animam.* Interdum Spiritus illos proximum animæ instrumentum,ita dictos,siue ἀπὸ τοῦ ψύχειν,à refrigerando; siue quod sint substantia ἔμψυχος & proximum animæ instrumentum. Quod nisi obseruetur , absurda dogmata tribuentur Hippocrati,cum tum alibi,tum etiam *in 6.Epidem.sect.5.* scribit: *Hominis animam ad mortem vsque nasci.* Et omnino si ψυχῆς ἔτυμον spectemus,probabile videtur , à spiritibus ad formam seu εἶδος translatum,& forsan ab iis qui præter spiritus illos corporeos nihil in homine incorporeum & ἀΐδιον crediderunt & agnouerunt. Quæ varia vocis ψυχῆς significatio procul dubio multis , imò forsan etiam Galeno imposuit , & in caussa fuit, vt interdum satis incautè de anima loqueretur, & quomodo anima à spiritibus,imò temperie differret ; satis percipere non posset. Verum hæc obiter de vocabulis monuisse sufficiat. Iam ad calidi istius & spirituum naturam explicandam reuertamur.

Et principio quidem hoc admonendũ censemus: Antiquum planè dogma esse, quod ab Aristotele,*loco allegato*,proponatur;videturque Aristoteles illud ab Hermete Trismegisto desumsisse,è libro,qui Clauis inscribitur , in quo inter alia scribit: *ἔνδυμα τοῦ τοῦ νοῦ τὴν ψυχήν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα.* Et mox: *ἡ ψυχὴ καὶ αὐτὴ θεία τις οὖσα καθάπερ ὑπηρέτῃ τῷ πνεύματι χρῆται, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ζῶον διοικεῖ.*

Spiritus insitus cuius naturæ sit. Deinde,quod ad quæstionem:An Spiritus ille,de quo loquitur Aristoteles,sit naturæ elementaris vel alterius : Non quidem negamus, coniunctum esse hunc spiritum,qui à calore,qui in animalibus in eo euidentissimus est & efficacissimus,calidũ appellatur, cum elementari calore,vt seorsim ab eo ferè reperiri nequeat , quemadmodum facultas animalis absque naturali non reperitur;& æthereum illum calorem, sicut instrumento elementari vti : tamen si quæratur,an Spiritus ille nihil nisi elementare in se contineat,cum multis doctis viris,Fernelio , Valeriola, Schegkio,& aliis plurimis probabiliter asserimus; *Esse quid spirituosũ in rebus naturalibus,præter elemẽta.*

Atq;ad id probandum vtor argumento Scaligeri; quo ille contra Alexandrum & alios elementares animæ carnifices.vt appellat,ad probandum,Animã non esse ex elementis,vtitur ,& Herculeum appellat.Ita autem ille,*Exerc.307. sect. 20. Quin istuc edico simul,omnem fortunam cuiusque perfectè misti,etiamsi nõ est anima,vt in adamante,Naturam esse quintam , longè aliam à quatuor elementis. Quo ex loco deducitur Herculeum argumentum contra Alexandrum,qui animã ex quatuor elemẽtis constituebat. Est.in anima potestatibus,quod nunquam fuit in potestatibus elementi cuiuspiam. Ac nihil est in quapiam re,quod non fuerit actu in suis principiis.Principia namque sunt actus eorum,quorũ sunt principia. At in anima est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum,dextrorsum,sinistrorsum;quod in elemento nullo. Aliæ quoque longè illustriores sunt animæ potentiæ , quæ non sunt in elementis.* *Anima non est ex elementis.* Quod argumentũ instituto nostro ita applicamus. Est in spiritus seu calidi huius potestatibus,quod nunquã fuit in potestatibus elementi cuiuspiã. *Spiritus insitus non est ex elementis.* Et in spiritu isto calidi innati illustriores sunt potentiæ,quæ non sunt ex Elementis. Ergo spiritus iste nõ est tantum ex elementis.Atq; hoc ipso argumento vti videtur Aristoteles,*loco* illustri illo *antea allegato,2.de generat.anim.c.3.* Etsi saltem seminibus id applicet.Ita enim concludit Aristoteles,vt ipse Erastus textum hunc,*disput.2.contra Paracels.*resoluit Quod spiritum participat,in quo natura cœlesti caliditate proportione quadam respondens inest,corpus participat elementis prestantius. Omnis porrò anima participat talem spiritum.Quocirca participat corpus elementis præstantius. Etenim virtus diuinior elemẽtis in corpore inest elementis præstabiliore. Nam oportet se respondere virtutem & subiectum.Quo fit,vt pro animarũ nobilitate,& ignobilitate, tum virtute earum generatricẽ,tum corpus subiectum,similiter differre necessum sit. Seu potius,secundum textum si illud, quod fœcunda facit semina, nobilius est virtute elementorum,subiectũ quoq; huius nobilius esse oportet elementis.Quod autem procreatrix facultas,seu illud,quod fœcunda facit esse semina, præstet elementorum virtutibus,eo probat:Quod elementorũ nullũ generat animal. Sumit autem taquam concessum, cunctis illud,quod fœcunda facit esse semina , caliditatem quãdam esse. Quod semina fœcunda efficit, inquit,calor est,& nominatur non igneus, sed cœlesti calori proportione respondens. Quo posito sic porro argumentatur. Calor cœlesti calori respondens diuinior est elementorum calore : at calor seminis est talis : Ergo diuinior est. Maiorem probat ex efficientia vtriusq;caloris. Ille calor similior est cœlesti calori,cuius operatio propius accedit ad efficientiã cœlestis caloris: at seminis calor proprius in agendo accedit ad cœlestem calorem,quam calor elementorum:& proinde calori cœlesti similior est. Non n.calor ignis tam suauis est ac benignus, quàm cœlestis.

Res scilicet eò redit,vt cũ Scaligero dicamus,vbicunque nobiliores & illustriores potentiæ & qualitates apparent,quã quæ ab elementis proficisci possunt,ibi nobiliora principia statuenda esse Esse autẽ tales actiones multas,supra satis probatum est. Et si non essent talia agentia nobiliora,vnde contagium, sympathiæ & antipathiæ rerum , venenorum , putgantiũ,& multarum aliarum rerum actiones deduci possent? Vt non sine caussa videatur scripsisse Libauius, *Alchym Triumph.cap.9. Nec elementa vulgaria, nec omnis eorum virtus,aut qualiscunque coalitio potest præstare,vt Rhabarbarum purget, & non quidem ; vt Musca fiat.*

Eludere quidem conantur hoc aliqui,& cũ Erasto, *loco allegato*,ad id confugiunt,vt dicant,ignem quidem simplicem talia efficere non posse,sed in cõpo-

stis mistum, refractum ac temperatum id præstare: vel ignem quidem solum non generare,& nobiles illos effectus non solum ab elementis prouenire, sed à forma. Et calorem hanc agendi vim, non ex sua natura, sed ab anima habere. Atque simili hoc vtitur. Erastus. Sic propemodum, inquit, se res habet, vt in instrumentis artis. Malleus, verbi gratia, poculū facit, non quoad ferreus est, sed quoad potentiā hanc ab artifice accipit. Vt malleus sit, ex ferro habet; vt poculum faciat, ab artifice adipiscitur. Sic animaliū calor ab elementis habet; quod calor est: at quod fœcundus est, à nobiliore causa nanciscitur.

Caloris potestas quid. Verum enim verò ad primum respondemus. Etsi ignis in mistis, vtpote temperatus, alio modo agat, quam simplex: tamen nec tum vltra suas vires agit. Et nihil præstat, nisi quod in sua & reliquorum, cū quibus mistus est, elementorum potestate est.

Et si à mistione elementorum & temperatione qualitatum primarum nobiles illas actiones deducere licet: cur non ab eadem mistione & temperatione deducuntur vita, motus voluntarius, visus & omnes actiones animales, imo cum Alexandro ipsa anima? Nā si illud Scaligeri, Nihil est in quapiam re, quod non fuerit actu in suis principiis, alicui non satis firmū in hac, in qua nunc versamur, disputatione, nec alicuius momenti ad qualitates occultas adstruendū esse videtur: mōstret is, qua ratione locū aduersus Alexandreos, animā ex elementis componentes, atque ita omnes animaliū actiones ad elementa reducentes, habere possit. Æquè enim tum alicui ad occultum & singularem mistionis elementorum modum confugere liceret.

Deinde cōcedimus quidem, calorē multa operari, vt animæ instrumentum, quæ solus nō efficeret, & propterea etiam diuersa efficere; in ventriculo Chylum, in Epate sanguinem, aliud alibi: & proinde tales actiones non soli calori, sed animæ potius calore vtenti attribuendas esse. Non tamen omnes actiones, quæ elementis nobiliores sunt, ab anima

Dantur actiones quæ neque ab elementis sunt, neque ab anima. proueniunt, vt etiam Scal. monuit, *exercit.* 101. *sect.* 8. *exerc.* 102. *sect.* 5. Id quod ex multis patet. Primò enim anima extra corpus nō agit: ac multæ sunt operationes & mutuæ actiones inter se rerum naturalium, quarū corpore se mutuo non tangunt, vt in mirandis rerū Sympathiis, vt & contagio videre est. Secūdò res multę, quæ ex cōmuni sententia pro animatis non habentur, nobiliores, quā elementa, habent operationes. Tertiò partes animalium emortuæ, & plantæ vita iam destitutæ, nihilominùs eas vires habent, & operationes, quæ ad elementa nullo modo reduci possunt. Quidni ergò & in ipsis viuentibus dentur actiones & accidentia, quæ ab anima non proueniant? Vt iam de aliis nihil dicam. Quid animæ cum saporibus, odoribus, coloribus & aliis multis?

Frustra ergò illi, qui calidū istud elemento stellarū analogum negant, statim ad animā confugiunt. Nimirum diuersæ & distinctæ qualitates, affectiones & actiones in rebus naturalib. ad distincta, à quibus fluunt, principia referenda. Habent animas suas potentias, alias vegetans, alias sentiens: & sunt suæ cuique speciei propriæ qualitates & potentiæ, vt in homine. Ratio, in aliis aliæ. Ab elementis, fluunt calor, frigus, humiditas & siccitas, & hinc emergentia temperamenta varia; leuitas item & grauitas. Quicquid verò ad ista referri non potest, ab alio fluat principio, necesse est. At tales qualitates & actiones multas esse, facilè animaduerteret, qui rerum sympathias & antipathias, atque facultates miras & varias in vsu medico considerauit.

Species spirituales. Quibus & hoc accedit, quod species illæ spirituales seu intentionales, vt appellāt nōnulli, quales sunt species visibiles, alias reales & principales qualitates, à quib. fluant, præsupponant, & hæ rursum sua subiecta, quorum sunt affectiones. At multæ dātur tales rerum species præter species sensibiles vulgò notas, per quas multi occulti rerum consensus & dissensus fiunt. Ergò & reales alias qualitates, quarum sint species, præsupponere necesse est: & hę rursus habeant sua subiecta, quibus insint, oportet, & à quibus fluant. Notum est Magnetem trahere ferrū, quod per aliquem contractum omnino perficitur. Canes vestigia ferarum deprehendunt par speciem aliquam, à qua afficiuntur. Multi felis vel cistæ inclusæ, quam nec vident nec audiunt, præsentiam ferre non possunt: quod & ipsum, per aliquem contractum fieri necesse est. Ac sunt tales rerum species & ἀπόῤῥοιαι multò plures, quā nōnulli credūt.

Neque ideò negandæ vel reiiciendæ sunt, quod difficiliores cognitu sunt: ἀμύητοι γάρ εἰσι, inquit Plato in Theæteto, οἱ οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι, ἢ οὗ ἂν δύνωνται ἀπρὶξ ταῖν χεροῖν λαβέσθαι: *Profani sunt, qui nihil esse putant, nisi illud, quod manibus palpare & prehendere possunt.* Et vt Scalig. *Exerc.* 23. ait: *Optima ac subtilissima quæque rerum aut fugiunt aut fallunt sensum.* Etenim non omnes rerum species & effluuia talia homo suis sensib. percipere potest. Occultæ sunt corporū cœlestium influentiæ multæ, quæ & ipsum hominē afficiunt, nec tamen visu, auditu, odoratu, aut alio sensu externo vllo, sed tantùm ex effectu deprehenduntur. *Species spirituales multæ sensibus non deprehenduntur.* Vt aliquid à magnete ad ferrum effluat, quo mediante fiat contactus, negandum non est. At nullo sensu ab homine illud deprehenditur. Ita cum canes heri vestigia à leporis, ceruí, vel alterius feræ vestigiis discernere valeant, est proculdubio quiddam, quod ipsos moueat, & quidem diuersorum diuersa simulacra vt ipsis obiiciantur, necesse est. Neque nihil est, per quod feles nonnullos in lipothymiam coniiciunt. Sæpe videmus boues in loco, quo bos mactatus est, etsi nullus amplius sanguis ibi conspiciatur, nec vllum aliud mortui bouis vestigium deprehendatur, consistere & vehementer moueri & conturbari. Taxi vmbram noxiam esse refert Plin. *lib.* 4. *cap.* 75. & alij idem tradunt. At certè non vmbra, quatenus talis, id effecerit, sed peculiaris ἀπόῤῥοια. Hoc modo omnia amulata, & quæ extra corpori applicantur, vt radix pœoniæ, & similia afficiunt. Cum enim corpore suo humores & partes in corpore latentes non afficiant: necesse est, vt aliquid ab iis effluat, quo mediante in penitiores corporis partes agant. Et quanquam obstrusa sit istorū effluuiorum natura: eadem tamen obscuritas in speciebus sensibilibus occurrit: de qua iamdudum elegantissimis hisce versibus conquestus est vir doctissimus Hier. Fracastorius.

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana:
Naturam semper fugientem: quæ se vbi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu proteus, conuersa, sequentem eludit, & angit
Mærentem seniique horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulachraque rerum,
Quæ flere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum sector meditans, tacitusque requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus,
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant,
Perque fores caulasque animæ ludantque meentque
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.

Et si specierum istarum, quæ sensibus nostris percipiuntur, natura tàm occulta & abstrusa est: multò magis earum, quæ sensus nostros latent, natura abdita erit.

Neque etiā de subiecto harum specierū quis sit sollicitus. Qualitates quidē materiales ita recipiūtur in subiecto vt ad eius motum moueantur; non sint *Species spirituales non mouentur ad motum aeris.*

ſint totæ in quauis parte ſubiecti, nec in eodẽ ſubiecto plures eiuſdẽ ſpeciei numero tantùm differẽtes, nõ confuſæ & diſtinctæ, ſeruantur. Spiritalia verò eiuſmodi & ſpecies iſtæ non recipiuntur in ſubiecto, vt ad eius motum moueantur; ſunt in quauis parte totæ; in ſubiecto eodẽ plures eiuſdẽ ſpeciei, numero tantum differentes, inconfuſæ & diſtinctæ ſeruãtur. Sicut hoc cum in aliis, tùm in ſpeciebus viſibilibus videre eſt. Licet enim aër ventorum flatu moueatur: ipſæ tamen directè circumquaq; à re viſibili radiant. Quodlibet etiam punctum ſpeciei eiuſmodi totum viſibile repręſentat, radiiq; viſibilium ſine confuſione mediũ illuſtrant: & licet in eodẽ loco ſunt plurimæ res viſibiles numero diſtinctæ: tamen omnes per quodlibet punctum medij ſui ſpecies mittunt; eaſq; incõfuſas & impermixtas, vt ab oculis videntiũ aut ſpeculis omnes diſtinctæ recipi poſſint. Fiuntq; per hos ſeu ſpiritus ſeu ſpecies mirandæ rerum ſympathiæ & antipathiæ.

Magia naturalis. Atq, hîc Magiæ naturalis, ſi qua eſt, præcipuum fundamentũ proculdubio ſitum eſt. An enim ſit aliqua Magia naturalis, apud autores cõtrouerſum eſt. Nonnulli Magiam naturalem eſſe ſtatuunt, eãq; Philoſophiæ naturalis perfectionem, conſummationem & finem eſſe dicunt, quæ conueniente applicatione agentiũ & patientium incredibilia perficiat. Verum Th. Eraſtus *parte. 1. diſput. cõtra Paracelſ.* vt & alij quidam, planè negat, vllam dari Magiam naturalẽ. Primò quod Phyſica ſit ſcientia; Magia autẽ hęc ars ſeu operatio dicatur, & proinde Phyſicæ finis & perfectio eſſe non poſſit. Deinde quæ à Baptiſta Porta de Magia naturali traduntur, & ſimilia, non fiant ſupra & præter naturæ conditionem, nec eam admirationem ſui continent, quam habent, aut habere ſaltem omnes putãt Magica, & à peritis & ingenioſis agricolis rectiùs efficiantur, quam ab eruditiſſimo & cõſummato Philoſopho. Et quod nullus vnquam vixerit excellens Philoſophus & in naturæ cognitione verſatus, qui Magnus appellari voluerit.

Magia quotuplex. Rectiſſimè autẽ hac de re ſentire videtur Ioh. Frãc. Picus Mirandulanus, *de rer. prænot. l. 7. c. 2.* vbi monſtrat, magiam aliam ex dæmone pendere, palam expreſſoq; fœdere, vt necromantium atq; etiã veneficarum & ſtrigarum incantatorumq; aliam quæ à multis colatur, vt naturalis, à ſuppreſſo dæmonum pacto deriuari; atq; ad hanc claſſem etiam pertinere, & verè naturalem non eſſe Magiam apud Perſas à Zoroaſtre deriuatam, & quæ apud Ægyptios & Chaldæos olim floruit (quam tamen Paracelſiſtæ hodiè plurimum commendant) tum aliis tum eo inprimis probat, quod Plato, *in Alcibiade* 1. ſcribit, Magiam Zoroaſtri in cultu Deorum verſari: cum enim Perſarum & Thracum Dij Dæmones eſſent, & eorum cultus non religio, ſed ſuperſtitio, illam ipſam inter ſuperſtitiones reponendam colligitur, quibus tamen ne facilè animaduertatur ſuperſtitio, aliquid naturaliũ

Magia augustior. viriũ miſcuerunt. Tandem verò nullam aliã admittit naturalem Magiam, quam quæ naturæ limites non excedit, & quæ ſympathia quadam rerum naturaliũ conſtat. Quam rerum naturalium conſiderationem nec nos reiicimus, & omnino cenſemus, quæ ab hiſce occultis qualitatibus, rerum ἀντιπαθείαις, ſpeciebus, aut ſpiritibus, aut quomodocunque appellare libeat, prodeãt in rerum natura effectus, nec pauciores, nec minores eſſe, quàm quæ à manifeſtis qualitatibus fieri animaduertuntur. Quarum naturam & differentiã ſi noſſemus, multarum rerum in natura, quæ occultæ hodiè ſunt, cauſſam reddere poſſemus. An autem quæ circa iſta verſatur ſcientia, Magia appellari debeat iam non diſputat: atq; an ob rerũ naturalium ſcientiam tantùm vllus vnquam Philoſophus Magus appellatus fuerit, videatur apud I. Fr. Picum Mirandulanum & Th. Eraſtum locis allegat.

Caloris innati à calore elementari differentia. Præterea conditiones huius caloris aliæ ſunt, quã elementares. Nam primò id, quod in mixtis ſuperat elementum, eiuſque qualitas reliquorum actiones infringit & deprimit. At in multis animalibus & plantis, quæ frigidæ ſunt reſpectu elemẽtaris miſtionis ac tẽperaturę, nihilominus calor ille innatus omnium actionum, attractionis, coctionis, excretionis, auctionis, generationis, vitæq; adeo autor & diſpenſator eſt: quod fieri non poſſet, ſi eſſet elementaris, tantillus ſc. & ab abũdante frigiditate victus & in agendo impeditus. Dantur enim multæ plantæ, quæ valde frigidæ ſunt, quæ nihilominus alimentũ attrahunt, coquunt, aluntur, augentur; fœcunda ſemina generant: quæ omnia cum caloris opera ſint; temperamentum verò eiuſmodi plantæ, reſpectu caloris elementaris, frigidum obtineant: alium adhuc & nobiliorem calorem ſubeſſe neceſſe

Calori cœleſti frigus elementare non eſt contrariũ. eſt. Atq; is calor nõ frigori contrarius eſt, ſicut nec frigus ipſi, ſed vt de calore cœleſti ſcribit Ioh. Picus Mirandulanus, *lib. 3. contra Aſtrolog. c. 4. Huius beneficentiſſimi caloris vim in toto corruptibili mũdo videmus, tam inchoatis, quàm abſolutis, tam animatis, quàm inanimatis. Nam elementa quidem continet & conſeruat, ſicut locus eorum, & forma quaſiq; artifex omnia quidem ambiens, ſed per omnia quoq; intimè ſe diffundens. Et ſi cœleſti calore deſtituantur, nec frigiditatem agere frigus poterit, nec calor caliditatem. Non enim calor ille ſidereus frigori contrarius, ſicuti calor igneus vel aëreus, ſed omnes cõtinet Qualitates elemẽtares eminẽtia ſimplici.* Et Poſtea: *Verum fallit nomen caloris, quod cum audimus, rem intelligimus ſtatim aduerſam frigiditati. At cœleſti illi calori proximior quidem natum calor elementaris, quàm elementaris frigiditas, ſicut etiam eſt perfectior: ſed nihil prohibet illum ab vtriuſque elementi proprietatibus exaltatũ vtraque virtute complecti, ſicut candorem cum dicimus, rem aduerſam videmus dicere fuſco nigroque colori: nec tamen negauerit quiſpiam, non ſecus nigrum colorem, quam album candore lucis & conſeruari & efficacem eſſe; licet alius luci noſtræ proximior, nomen etiam habeat ferè commune, vt candidus appelletur interdum.*

Deinde nec frigiditatem huic calori & ſpiritui eſſe contrarium ex eo patet, quod plantæ, earũq; ſemina & radices tẽpore hyberno in medio gelu & glacie, nihilominus vires ſuas integras conſeruant; imò ſæpè ſub niuibus creſcunt & pullulant: vbi certè ſi elementaris tantum adeſſet calor, tanto tempore à tanto frigore facilè ſuperaretur.

Præterea cum elementorum motus ſit rectus, vel ad centrũ deorſum, vel è centro ſurſum: calidi iſtius motus potius cœleſtia corpora imitatur, & ſicut lumen in orbem diffunditur: ita & iſte calor in orbem diffunditur.

Inſuper ſpiritus ille ac corpus ætheri analogum leuius & celerius eſt omni elemento, & ad omnes actiones ſuæ ſpeciei conuenientes obeundas aptũ continet in ſe calorẽ, à quo etiam in animalibus denominationẽ accipit. Idem etiam corpus ſummam penetrandi vim habet. Vnde ab Ariſtotele, *c. 4. lib. de mundo*, appellatur ſpiritus, ὅτι πάντα διήκει. Et vt Hermes, *in tabula Smaragd.* loquitur, (de ſpiritu enim iſto inprimis in ea tractari, nonnulli non ſine ratione cenſent) *Hîc ſita eſt totius fortitudinis fortitudo fortis, quia vincit omnem rem ſubtilem, omnemque ſolidam ſubſtantiam penetrat.*

Spiritus an ſe mutuò penetrent. De penetratione dimenſionũ, quæ à Philoſophis ſubtiliter diſputantur, hîc afferre non libet: neq; de eo inquiro, an verum ſit, quod non planè abſurdum nonnullis videtur, ſpiritus ſe mutuò penetrare: cum ſpiritus animales, naturales & vitales ſeſe mutuo, ſine cõfuſione tamen, permeent. Nam & oculus nutritur, & viuit, & ſentit ac videt. Ac lingua nutritur, viuit, ſẽtit, guſtat. Quæ actiones per diuerſos ſpiritus perficiũtur. Qui quidẽ in vna parte omnes pręſẽ-

tes sunt, sine tamen confusione. Equidem spiritus corporeos sese mutuo penetrare nõ facilè dixero: spiritualium tamen omnium rerum natura nondum satis nota est. Vt de aliis non dicam, radiorum natura nondum satis explicata est, neque dum satis expeditum, quomodo lucis radij & visibiles species, quæ Geometricis dimensionibus non carent, & quantitatis participes sunt, vt apud Opticos planum est, se multis modis penetrare, sine tamen omni cõfusione, possint. Modum enim qui inuniet, etiã ad spirituum naturam explicandam aliquid inuestigabit: & an se mutuo penetrare possint, rectius edocebitur.

Etsi enim nonnulli omnia, quæ à Magistris suis acceperunt, plana & vera esse putant: Viri tamẽ doctissimi, ac in rerum natura inuestiganda diligentissimi de irrito suo labore & conatu conqueruntur. Inter quos, vt modò etiam dixi, est Fracastorius, qui conqueritur se

— his spectris illudier ipsis,
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant
Perque fores caulasque animæ ludantque, meentque
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.

Quod si verũ est de radiis & spiritibus visibilibus, qui etiam sensus nostros afficiunt, multò magis verum erit, de iis quæ sensus nostros latent, naturis.

Spiritus nõtantũm sũt in animatis. Licet verò Aristoteles saltem de animatis tractans huius Spiritus mẽtionẽ faciat, vt in quibus ob euidentissimas animæ facultates & actiones maximè apparet: tamen metallis mineralibus, gemmis & lapidibus Spiritus denegandi nõ videntur. Etsi non omnibus innotescant, ea de causa, quod formarum suarũ organa sint, & non nisi formis & actionibus cognitis cognoscantur; Formæ autẽ per suas facultates & actiones in his se tã euidenter non produt, sicut in plantis & animalibus; qui tamẽ diligentius res naturales perscrutabitur, nec Spiritus, nec seminales rationes omninò his denegabit. Et qui hoc fecerit, nihil de Nitrariis officinis, nihil de metallorũ generatione, nihil de fontibus lapidificis vidisse vel inaudiuisse videtur, cũ generationes omnes hæ spiritibus etiam in solidissima corpora sese penetrantibus perficiantur. Quæ omnia si nonnulli, qui domi latitantes, quod ipsi non viderunt, in toto mundo fieri posse negant, diligentius perpenderent, multò rectius de multis iudicarent.

Argumentum a. Zabarellæ, quod cõtra ea, quæ hactenus de calore cœlesti dicta sunt, *in fine libr. de Calor cœl.* affert, soluere nõ ita difficile est. Putat ille, nõ esse in viuente duos Calores, alterũ elemẽtarem, alterũ vitalem; siquidẽ fieri nõ possit, vt in vno subiecto insint duo accidentia eiusdẽ speciei distincta numero. Negatur enim primò, quod illi calores sint eiusdẽ speciei. Secundò quod sint in eodẽ subiecto. Nam habet vterq; calor suum subiectũ. Elementaris, ignem; vitalis seu cœlestis dictus; Spiritum seu Corpus illud analogũ elemento stellarũ. Interim si subiecta misceantur & in vnũ componantur, nihil impedit, etiã hos duos calores vniri. Præterea quomodo, quæso, se res habet, cũ in eodẽ loco duæ aut tres candelæ accenduntur? Quælibet enim suum lumen effundit: (quæ tamen lumina specie non differunt) & nihilominus numero distincta manent, vt ex Opticis notum, ac imagines in Speculis & vmbræ testantur.

De calore cœlesti doctorum quorundam sententia. Atque hæc si cui non arrident, is vt suo sensu abundet, per me licet. Interim sciat, hanc sententiam non esse nouã, sed quæ antiquissimos Philosophos, Platonicos, Stoicos, Aristotelem autores habet: & nostro seculo proposita est à Fernelio imprimis, *lib. 2. de abdit. Rer. Caus. c. 7.* Valeriola, Schegkio, aliisq; doctissimis viris Vt optarim Erastũ, *part. 2. disput cõtra Paracels.* istis verbis sibi tẽperasse, dum scribit, eũ, qui dubitat, an congenitus animalium calor, qui sub imperio formæ omnino actionum naturalium omnium author est & effector, ex elementis conflatus sit, indignum esse, qui inter eruditos vel nominetur solùm. De aliis iã non dicã: Schegkius, optimus Peripateticus *in lib de Calid. & humid. nat.* ita scribere audet: αἰθερῶδες *illud corpus, seu animæ* ὄχημα *neque ignis est, neque elementum quoddam, neq; cõcretum quid ex elementis, sed corpus, quod est proprium essentia animæ.* Et iterum. *Reprehensione dignum est, quod ferè semper veteres Physici causas, sine quibus non fit aliquid, vt primas, & præcipuas habuerunt, vt Empedocles mistionẽ, & Empedoclei isti nostrates Crasin arbitrantur esse* οὐσίαν *inanimatæ rei.* Ex quo Schegkij loco facilè etiam responsio sumi potest, si de origine huius τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀναλόγου φύσεως quæratur. Non enim opus est, vt ea à cœlo defluat (siquidem non eadẽ est cum corpore cœlesti, sed ei ἀνάλογος. neque corpus hoc est αἰθὴρ sed αἰθερῶδες, vt Schegkius appellat) sed vt formæ & animæ rerũ è prima creatione primã suam habent originem, & hinc propagãtur ita & hoc corpus & quinta ista essentia, Creator enim rerum generationis fundamentũ posuit seminium cuiusq; rei quod generabilia propagantur, ac ipse primitus totum miscuit; atque ita in rerum generatione hoc quod ab initio rebus inditum corpus, in generatione propagatur, & ab iis, quæ primò condita sunt, principiis adhuc hodiè constituitur, regitur & conseruatur. Frustra ergò et Erastus, dum, *part. 2. disp. contra Paracels.* probaturus, non dari quintam essentiam, Cœlum hisce inferioribus non inesse probat. *Calidum cœlesti analogum vnde.*

Conclusionis loco notatu dignã, & quæ ad naturam spiritũ inuestigandam, non parum animũ informare, & multo plura in naturæ ambitu cõcludi, quã nonnulli existimant persuadere possit, historiã proponere libet, ex Quercetano, *in defens. contra Anonym. c. 23.* Refert autem in eo loco Quercetanus, se aliquando vidisse Medicum quendam, Cracouiens. Polonum, qui adeo artificiosè nouerat ex omnibus plantæ cuiusuis partibus puluerem parare, qui Spiritus plantæ, facultatum & functionum autores, cõtineret: ita vt si quis rogaret sibi rosam aut calẽdulã, aut papauer mõstrari, puluerem illius plantæ vitreo vasculo, Hermetico sigillo obsignato, inclusum, lucernæ admoueret, vt in fundo incalesceret. Quo facto illũ puluerem sensim, in speciẽ plãtæ se extulisse & creuisse refert, plantamque omnibus partibus absolutã exhibuisse, vt planè quis corpoream putarit: cum tamen saltem Spiritualis esset, & vase refrigerato, & tempore languescente iterum in cineres vel puluerẽ resideret; non sine Resuscitationis & regenerationis ad alteram vitam imagine. Atque talia vitra plura, quàm 30. habuisse scribit. Cui non est dissimilis historia, quã recitat Libauius, *Syntagmat. Arcanorum Chymicor. lib. 1. c. 22.* Communicatam à Ieremia Cornario, Archiatro Brandeburgico, Culmbachij. Is enim cum anno Christi 1608. mense Iunio, aquã quandam destillari curasset, eamq; in vitro, qualibus asseruari solẽt aquæ destillatæ, asseruasset: mense Nouembri in vitri eius fundo plantula creuit, cuius picturam & totam historiam loco allegato videre est.

Iohannes Freitagius quidem, in *Noctibus Medicis*, cum nõ viderit rosam illam in vitro è cinere pullulantem, eam pro fabulis vel præstigiis habet; & rationibus nescio quibus, *c. 64.* mõstrare conatur; id quod Quercetanus se vidisse testatur, fieri nõ potuisse. Verum cõfirmat historiam Quercetani, altera Cornarij, ideoq; rectius fecisset, si quod prudentissimè Scaliger, *in lib. 1. de plant. p. 218.* scribit, perpẽdisset. *Longè*, inquit Scaliger, *sapientius Aristoteles: Vbi res cõstet, si opinio aduersetur rei, quærendum rationem, non rem ignorandum:* si nimirũ Chymiæ osores & τὰ βίβλια κυβερνῶντες manũ ipsi operibus Chymicis admouerent, viderent

derent procul dubio multa, quæ iam non creduntur.

CAPUT XI.

De Principiis Chymicorum.

SEmina ista, astra & radices, de quibus præcedenti capite dictum, in suis scientiis & occultis thesauris insitas habere omnium rerum rationes, easque vbi explicatura sunt, è sua patria, locis atque abyssis in mundanam scenam prodire statuunt. Verum non nuda, sed corporibus quibusdā ceu vestimentis induta, vt apud Seuerinum, *cap.* 7 videre est. Eaque principia appellant, è quibus diuisibilitatis, temporum, locorum, omniumque dimensionum, figurarum, saporum, calorum, odorum, qualitatumque omnium & conspirationū & repugnantiarum ratio explicari possit. Atque principiorum istorum tria constituerunt Isaacus Hollandus, Frater Basilius Valentinus; quos postea secutus est Paracelsus, & hūc Petr. Seuerin. Quercetanus, ac hodiè plurimi. Nam apud antiquos vix illorum fit mētio. Quis tamen ista nomina primùm vsurpauerit, & an ii, quos nominaui, authores ea finxerint, an à maioribus suis acceperit, incertum: cum nec omnium antiquorum libri ad manus nostras peruenerint, & Chymici sua non semper in vulgus ediderint, sed per manus successoribus tradiderint. Salis, Sulphuris & Mercurii, nominibus scilicet specierum, in quibus facultates vniuscuiusque maximè vigent, principia ista exprimunt; liquores, Mercurii; oleosa, Sulphuris; crassiora verò Salis nomine appellantes. Neque enim, quod ipsimet monent, per Sal, Suphur & ☿ vulgò ita dicta intelligenda sunt, cum ista non sint rerum principia, sed sui generis composita. Sed quia differentiæ trium substantiarum, ex quibus vniuersa corpora constant, proprietates & conditiones in nullis totius naturæ speciebus magis explicatæ animaduertantur, ex iisdem appellationes mutuatos esse Chymicos, scribit Petrus Seuerinus. Et cum tres ordines sint corporum inferioris mundi globi, animalium, vegetabilium, mineralium, in singulorum ordinum horum indiuiduis ista tria principia reperiri, & dari Sal animale, Sulphur animale, ☿ animalem; Sal vegetabile, Sulphur vegetabile, ☿ vegetabilem; Sal minerale, ☿ mineralem: rursusque dari Sulphuris proprietates, conditiones, & differentias plures in pinguedinibus & oleosis animalium partibus, in resinis, oleis & gummaribus: in genere etiam mineralium species salium, Sulphurum & Mercuriorum plurimas reperiri statuunt. Atque in hæc principia corpora omnia à Medico artificiosè esse resoluenda docent. Neque enim dari vllam proprietatem vllius corporis, quę non vel in Sale, vel in Sulphure, vel in eius ☿ deprehendatur.

Principia Chymicorum.

Chymici vnde sui principiis nomina tradiderint.

Qua ratione autem ista principia differant, & quę sint singulorum in constitutione rerum naturalium officia, non ita planè explicant. Seuerinus, *c.* 8. Salis esse dicit, dare consistentiam, soliditatem & coagulationem rebus; Sulphur verò pingui oleosaque sua substantia Salis congelationem temperare: ☿ denique assiduâ irrigatione duo priora actionum frequentia ad siccitatem & senium in horas festinantia fouere, fluidaque & labili substantia mistionem omnem faciliorem reddere.

Principiorum Chymicorum proprietates.

Quercetanus, *de rerum signaturis externis*, saporum diuersitatem à salibus; odorum è Sulphure; colorum ex vtrisque, præcipuè tamen à Mercurio, qui salem rerum omnium volatilem sibi admistum habeat, deducit. Idem Quercetanus, in *defensione contra Anonymum c.* 14. ita describit: *☿ est liquor ille acidus, permeabilis, penetrabilis, purissimum & æthereum illud corpus* ὁμοιομερὲς *aeria subtilissima ac spirituosa substantia, pabulum vitæ & formæ proximum instrumentum. Sulphur est humidum illud dulce, oleaginosum, viscidum, substantificum, primigenium, ignis siue caloris pabulum, leniendi & agglutinandi vi præditum: Sal est corpus illud siccum, salsum, purè terreum, Salis naturam repræsentans, mirandis virtutibus præditū, dissoluendi, coagulandi, detergendi, euacuandi & similia agendi vim habens.* Quæ parùm accuratè scripta esse, quiuis agnoscit facilè. Ibidem etiam asserit hæc tria ab Hermete olim dicta fuisse Spiritum, Animam & Corpus; Mercurium quidem Spiritum, Sulphur animam, Sal corpus.

Mercurius quid Chymicis.

Sulphur quid Chymicis.

Sal Chymicis quid.

Eodē ferè modo, quo Quercetanus, tria ista principia describit Beguinus, *in Tyrocinio Chym. lib.* 1. *c.* 2. Scheunemanus, *in Paracelsia de morbo Mercuriali contagioso*, Salem dicit esse vinculum siue nexum priorum corporum, ne ☿ & Sulphur diffluant. Sulphur Solem æmulari, digerere, concoquere, nutrire, generare, olfactum oblectare, superflua in corpore consumere, attrahere: Mercurium esse mundi spiritum è mysterio magno procreatum, qui ad se recipiat omnes facultates tàm animales, quàm vegetabiles & minerales, eum omnia conseruare, regenerare, viuificare, in eo & per eum omne, quod est, capere incrementum, nutriri & augeri. Auctor Tyrocinii Chymici, *loco allegato*, scribit: Principia propriè loquendo nec corpora esse, quia ob cœlestium seminum influxum, quo imprægnata sunt, planè sint spiritualia, neč spiritus, quia sint corporea, sed inter vtriusque naturam ambigere. Atque ita Chymici plerique vix sibi constant in principiis tradendis, nec quid sint, satis explicant. Nec satis euidenter ea inter se distinguūt, imò quę principia constituisse videbantur, sibi mutuò inesse dicunt, & in Sale Sulphur & Mercurium; in Mercurio, Salem & Sulphur; in Sulphure, Salem & Mercurium esse scribunt.

Vocant autem ista *principia* Chymici *Vitalia*, per vitam non intelligentes, quod hactenus Philosophorum Scholæ docuerunt, animæ propriam ἐνέργειαν, quæ, vt actus secundus, animæ, vt actui primo, perpetuò comes sit, & propterea vbi anima non est, nec ipsa inueniatur: sed viuere ipsis dicitur omne, quod internas & essentiales vires & potentiam agendi habet, mortuùm ipsis dicitur: atque hinc vitalia hæc principia dicuntur, quod vires, facultates, potestatemque rebus conferant & fundamentum siue caussæ sint actionum. Et sic viuere ☿, Sal, & Sulphur dicitur, quod sapores, odores aliasque energias habeat. Hinc etiam hodiè Chymici plerique suam *Philosophiam Vitalem* appellant; Aristotelicos verò Elementares & Materiales nominant. Eandem ob caussam, quod nimirum rebus vim largiantur agendi, appellant quoque Principia Formalia. Hæc enim, vt recentiores de iis loquuntur, temperamentorum, craseon, separationum, coctionum, aliorum caussæ sunt propinquæ, abditosque agendi modos aperiunt, & occultam proprietatum, quæ vulgò inscitiæ asylum esse soleant, explicationem suppeditant.

Principia vitalia.

Vitale & mortuum quid Chymicis.

Philosophia Vitalis.

Hæc cum de principiis Chymicorum Recentiorum sit sententia, proximum est, vt quàm bene vel malè de iis sentiant, explicemus. Primò autem de voce principii hoc monendum censemus, nos non ignorare, quomodo distinguant plurimi inter principium & Elementum, qui elementa dicenda putant, corpora naturalia simplicissima, ex quibus mixta omnia conflata sint: Principia verò Elementorum quasi Elementa & primordia, quæ scilicet non sint partes corporum separabiles, sed in quæ solum cogitatione corpora diuidantur. Contra tamen etiam cognitum habemus, istam διάστασιν, nec à Medicis,

nec à Philosophis semper obseruari: cùm ipse Aristoteles, *lib. Metaph. 5. c. 1.* æquiuocum esse principii vocabulum doceat, tandemque concludat: *Omnibus principiis esse commune, primum esse, vnde aut incipiat, aut fiat, aut cognoscatur aliquid.* Vnde & hîc, vbi quæruntur principia, è quibus fiant res naturales, si principii vocabulum vsurpetur, non adeo peccari puto: cum aliàs etiam Medici ipsos humores corporis principia appellent.

Principia Chymica non sunt ante Elementa.

Initiò verò ne disputatio hæc frustra suscipiatur, quærendum, an dentur talia principia, qualia describunt Chymici, & quomodo; & quarum rerum sint principia? Vbi mox Paracelsi, *in Labyr. Med. errant.* & aliorum quorundam opinionem ineptam reiicimus, qui ista principia non solùm ante elemẽta constituunt, sed & cœlum ex iis componunt. Nam cum rerum generationi & resolutioni obnoxiarum principia inquirant, qua, quæso, ratione inuestigarunt, hæc tria principia in cœlo esse? Deinde qua resolutione eadem in elementis esse deprehenderunt? Nam quod de Aqua putrefacta dicetur, quis nescit Aquam, qua vtimur, non purum putum Elementum esse, sed plurima admista continere? Neque aliis rationibus id probant. Nisi forsan rationes illæ, quas Henningus Scheunemãnus, *in Hydromantia c. 12.* affert, id alicui persuadeant. Theologicæ primum. *Sicut Deus est vnus & trinus: sic omne, quod à Deo Archetypo factum, vt vnum & trinum sit, necesse est.* Et, *Prima corpora solo Dei NVTV absque vlla sermonum cõmutatione in principio sunt creata; tertio vero die diuina maiestas.* Dixit: *Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum.* Deinde Philosophicæ, quibus primò probat, ignem ex tribus principiis constare, ex actionibus eius diuersis (quod enim vrat, habere à sale; quod luceat, à Mercurio; quod ardeat, à sulphure dicit. Aquam verò iisdem constare probat, quia forma aquæ, cum educitur è potentia materiæ, subiectum præexistens requirat. At præter mirabilitatis, pulchritudinis, & necessitatis subiectum, Mercurium scilicet, Sulphur & Salem, nullum fuisse Elementis prius. Ergò ex illis formam aquæ, tanquã subiectis præexistentibus, productam fuisse. Quasi verò Deus proformis Creatione producendis subiecto præexistente opus habuerit. Item, Rem quãlibet ex iis constare, quarum proprietates habet. At Aquæ aliam proprietatem esse, qua suo non clauditur termino; aliam, qua humida est; aliam, qua liquida existit: A Mercurio interminabilem esse; à Sale resoluto, humidam; à Mercurio resoluto, liquidam.

Ideoque doctiores quique Chymici recentiores istam opinionem defendere non audent: sed statuũt, Elementa esse ante hæc principia in ordine corporum naturalium: & principia ista potius in Elementa, quam elementa in principia resolui. Ergo de hoc iam erit quæstio: *An in rebus sublunaribus, metallis & mineralibus gemmis & lapidibus, plantis & animalibus, alia adhuc, quàm elementa vulgò nota, dentur principia.*

Principia Chymicorum quid sint.

Principiò verò placet meam sententiam breuiter proponere: de qua in hac Naturæ obscuritate cuiuis liberum iudicium relinquo, & rectiora monstranti non refragabor. Ita autem, re hinc inde diligenter pensitata, de principiis Chymicis sentio. Esse illa non corpora quædam ante elementa simpliciа, vt modò dictum, sed vel prima mista, vel peculiares naturas in prima creatione, cum aliis rerum naturalium speciebus conditas, seu principia sui generis, quæ cum inter se, tum etiam cum elementis; vario modo mista, aliis rebus naturalibus, generationi & corruptioni obnoxius, metallis puta, mineralibus, gemmis, Lapidibus, Plantis & animalibus, dãt conuenientem materiam.

Mista cum dico, ad eorum etiam constitutionem Elementa concurrere non nego; sicut hoc ipsa resolutio Chymica testatur. Verumtamen non simpliciter mista esse dico, aut ex elementis tantum variè mistis conflata statuo: sed peculiares formas habere; & suam cuique formam à Deo Omnipotente in prima creatione, vt aliis rerũ naturalium speciebus, datam esse, existimo. Atque hic etiam Scaligeri illud, *Exerc. 138 sect. 20.* scribentis, *omnem formam cuiusque perfectè mixti, etiamsi non est anima, vt in adamante, naturam esse quintam, longè aliam à quatuor elementis*, locum habere, credo.

Principia Chym. vnde suam naturam acceperint.

Ab his verò variè mistis, concurrentibus tamen etiam elementis, varia rerum naturalium corpora constitui puto: ab iisdem, tanquam primis & propriis subiectis, varias qualitates & accidentia immediatè fluere existimo, quæ aliis rebus naturalibus propter hæc insunt, quæ hactenus à solis elementis, aut elementorum & eorum qualitatum mistione ac temperatura varia nonnulli frustra deducere conati sunt: cum nulla in elementis ad qualitates has producendas sit potentia: vt in odoribus, coloribus & aliis qualitatibus ab ipsis quoque Peripateticis doctissimis satis monstratum est. Imò si quis huc referre velit & Spiritum illum ac corpus, quod Aristoteles ἀνάλογον esse τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ dixit, cum eo nõ pugnatum.

Mistorum generatio.

Neque enim credendum, quod nonnulli sibi imaginantur, quasi cum res aliqua generanda est, ex omnibus quatuor elementorum regionibus materia ad mistionem conquirẽda sit. Sed cum res crearet Deus Optimus Maximus Verbo, elementa miscuit, & mistis suas formas peculiares, ac seminales rationes & essentias cœlo analogas indidit. Atque ita cursum naturæ per propagationẽ specierum in indiuiduis conseruat & tuetur. Iam verò post creationem ista principia in aqua & terra, ad corporum naturalium constitutionem & nutritionem, vbiuis obuia sunt, ex variis rerum corruptionibus. Nec quis sibi persuadeat, cum ex combustis fumum ascendere videt, aut ex aliis rebus vaporem, mox in prima elementa factam esse resolutionem; sed in illo ipso fumo ac vapore principia plerumque adhuc integra sunt. Quod ex Chymicis operationib satis patet, si recipientibus vasis fumi ac vapores eiusmodi excipiantur. Si enim euaporat vel acccendatur sulphur, sulphuris oleum vel spiritus inde colligitur; è vino, spiritus vini; ex aliis plantis alius spiritus vel oleũ, ex accensa papyro oleum papyri vel lini; ex antimonio, flores antimonii.

Ordo corporum natur.

Ordo nimirum est in rebus naturalibus, vt superioribus & nobilioribus seruiant inferiora. Et sicut in animatis, ab anima vegetante ad sentientem; hinc ad varias brutorum; tandem ad animam rationalem, tanquam summum gradum, fit progressus, & anima rationalis omnium animarum inferiorum potentias complectitur: ita idem fit in corporibus. Primo sunt elementa: hinc Sal, Sulphur, & ☿, aut prima illa mista, aut quocunque nomine qui ea appellare velit, quæ quidem etsi ex elementis composita esse statuatur: forma tamen habent, quibus differunt, non à formis elementorum inter se mistis ortas, sed à Creatore in prima creatione inditas. Ex his postea variè mistis, concurrentibus tamen rursus elementis, mineralia, metalla, lapide, gemmæ, plãta animalia suam materiam, & corpora accipiunt: in quibus per speciei cuiusque formam variè determinantur. Sicut videmus salem è terra à plantis attractum peculiari modo in plantis elaborari: rursum cum plantis animalia vescuntur, mutationes quasdam subire, naturam tamen suam nunquam planè exsuere.

Corporum naturalium proxima principia.

Neque hæc doctrina antiquis omnino est contraria. Etsi enim nomina hæc apud eos non exstant: tamen

tamen satis est, si res ipsa exstet: licetque, vt & in aliis disciplinis, rebus, quæ cum fundamentis eius disciplinæ conueniunt, præsertim nouiter cognitis, noua nomina imponere; cùm vocabula ex arbitrio hominum pendeant. Hinc in omnibus disciplinis dantur hodie multa noua nomina, etsi res sint antiquæ. Ita in Theologia vocabula Trinitatis, ὁμουσίας & plurima alia, quæ nomine tenus in sacris literis non extant, post Apostolorum tempora ab Ecclesiæ Doctoribus vsurpari cœperunt, quib. tamē doctrina Apostolorū non euertitur, sed potius declaratur, & explicatur. Quod multò magis in Philosophia tentare licet. Neque enim in Philosophia eadē est perfectio, quæ in Theologia. Etenim doctrinæ Apostolorū nihil addere licet, at in Philosophia plura ignoramus, quam scimus, & plurima adhuc inuenienda & explicanda, è quibus si quis aliquid inuenit, non antiquis contraria docet, sed eorum doctrinam perficit. Verùm de vocabulis non litigabimus. Vocet quis sulphur, vocet pingue, vocet oleum: perinde est; modo concedat, de qua controuersia est, dari quasdam substantias, è quibus odorum, saporum & similium causæ proximè reddi possint; cum id ex elementis fieri non queat. Et tales substantias antiquos non planè ignorasse diximus. Etsi enim creationem, è qua formas has originem habere diximus, ignorauerint gentiles Philosophi & Medici: (quæ tamen si ipsis cognita fuisset, in tot absurdas opiniones non incidissent, neque Galenus Mosi, imò Dei omnipotentiæ ita imprudenter, imò impudenter oblocutus fuisset; & de formarum origine commodius loqui potuissent) tamen præter elementa, principia quædam propiora, è quibus res naturales constituantur, alantur, & variè afficiantur, admiserunt. Licet enim expressè pro principiis ea nō vendicent: tamē quia qualitates, quæ iis adscribuntur, elementis attribui non possunt, alia præsupposuerunt corpora, quibus ea proprio subiecto insint. Hippocrates, *lib. de Natur. Human. text.* 31 Plantas non solum calidū, frigidum, humidum, siccum, aut quid ex his simpliciter mistum, attrahere scripsit: sed ita scribit; τὰ φυόμενα καὶ αὐξανόμενα ἑλκύσαι εἰς τὴν χώρ' ἔλθῃ, ἕλκει ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν ἑωυτῷ ἐνεὸν τῷ ἐν γῇ. ἔνι, καὶ γλυκὺ, καὶ ἁλμυρὸν καὶ παντοῖον; *quæ crescunt & feruntur, quando in terram veniunt, attrahit vnumquodque quod secundum naturam sibi familiare in terra inest. Est autem acidum, amarum, & salsum & omnigenum*, Et, in *lib. de Prisc. Medicin.* vbi prolixè hac de re agit, ista principia appellare videtur δυνάμεις non inusitato vocabulo; cum vt Galenus, *lib. de plenit.* 3. docet, δυνάμεις etiam δραστικὰς αἰτίας, ἢ ὕλας significet. Quam significationem & Aristoteles vsurpat, dum *loco allegato è lib.* 2 *de generat. Animal. cap.* 3. Elementa δυνάμεις appellat. Docet autem eo in libro Hippocrates, vt in homine, & ita in rebus, quæ eduntur & bibuntur, vel foris illinuntur, vel quacunque forma corpori admouentur, non solum ad calidum, frigidum, humidum & siccum esse recipiendum, sed potius ad amarum, salsum. dulce, acidum, & similia. Hæc enim homini inesse vt & aliis, & ex iis mistis corpora naturalia constitui; & vbi inuicem bene contemperata sunt, neque videri, neque hominem molestia afficere: vbi verò non bene temperata, sed ab iis secreta fuerint, hominem molestia afficere. Ita enim scribit: Ἔνι ἀνθρώπῳ καὶ πικρὸν, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ γλυκὺ, καὶ ὀξὺ, καὶ στρυφνὸν, καὶ πλαδαρὸν. καὶ ἄλλα μυρία παντοίας δυνάμιας ἔχοντα, πλῆθός τε καὶ ἰσχύν. Ταῦτα μὲν μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν οὔτε φανερά ἐστιν οὔτε λυπέει ἄνθρωπον. Ὅταν δέ τι τουτέων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑωυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερὸν ἐστι, καὶ λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο δὲ τῶν βρωμάτων ὅσα ἀνεπιτήδειά ἐστι, καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον ἐμπεσόντα, τουτέων ἕκαστον ἢ πικρόν τι, καὶ ἄκρητόν ἐστιν, ἢ ἁλμυρὸν, ἢ ὀξὺ, ἢ ἄλλό τι ἄκρητόν τε καὶ ἰσχυρόν. καὶ διὰ τοῦτο ταράσσεται ὑπ' αὐτέων. ὥσπερ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ σώματος ἀποκρινομένων. πάντα δὲ ὅσα ἄνθρωπος ἐσθίει, ἢ πίνει, τὰ τοιαῦτα βρώματα ἥκιστα τοιούτου χυμοῦ ἀκρήτου δὲ καὶ διαφέροντος δῆλα ἐστι μετέχοντα. Οἷον ἄρτος δὲ καὶ μᾶζα, καὶ τὰ ἑπόμενα τουτέοισιν, οἷσιν εἴθισται ἄνθρωπος πλεῖστοισί τε καὶ αἰεὶ χρέεσθαι. *In homine inest & amarum, & salsum, & dulce, & acidum & acerbum & insipidum, aliaque sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestia quemquam afficiunt: At vbi horum quippiam secretum fuerit & per se exstiterit, tunc & conspicuum fit, & hominem molestia afficit. Quin etiam in cibis, qui minimè nobis conueniunt, quique in corpus ingesti homini sunt noxii, eorum quilibet aut amarus est, aut minimè temperatus & vehemens; ideoque perturbationem in corpore efficiunt: non secus ac ea, quæ è corpore excernuntur. At edulia, quæ homo edit aut bibit, ea huius intemperati & excedentis succi minimam partem habere constat: Panem dico & mazam, ac his similia, quibus homo copiosissimè ac frequenter vti consueuit.* Et postea scribit: οὐ τὸ θερμόν ἐστι τὸ τὴν μεγάλην δύναμιν ἔχον, ἀλλὰ τὸ στρυφνὸν καὶ πλαδαρὸν, καὶ τἄλλα, ὅσα μοι εἴρηται, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐσθιόμενα, καὶ πινόμενα, καὶ ἔξωθεν ἐπιχριόμενά τε καὶ πῶς πλασσόμενα. *Non calidum est, quod magnam vim habet; verum acerbum & insipidum, cæteraque, de quibus dixi, cum in homine, tum extra hominem, in iis, quæ eduntur aut bibuntur vel foris illinuntur, vel quacumque forma corpori admouentur.*

Explicatione quidem aliqua locum hunc Hippocratis obscurare potius, quam declarare conatur Erastus, *Disp.* 3. *contra Paracelſ.* dum scribit, Hippocratem non reprehendere quatuor elementorū mistionem pro principio ponentes, sed aduersus illos disputare, qui artem medicam constituere volentes, hyporhesin protulerunt non tectam, dum vnum scil. aut duo saltem ex his principia posuerunt. Ideoque docere voluisse, hominem constare non ex vno solum elemento, sed ex omnibus quatuor. Verum enim verò concedimus quidem, Hippocratem hoc loco elementa reiicere non voluisse: an verò id solum reprehendere voluerit, quod nonnulli simplicia saltem elementia priipia corporis humani posuerint; cum omnia simul mista ponere debuissent: non adeo planum est; nec video, vbi in hoc libro scripserit: quod ipsi procliue fuerat facere: sed toties repetit; Morbos & magnas in corpore perturbationes non à qualitatibus illis elementarij fieri, sed τῷ ἀνθρώπῳ παθήματα ἀπὸ δυνάμεων ἔρχεσθαι. Δυνάμεις autem appellat τὰς τῶν χυμῶν ἀκρότητας δὲ καὶ ἰσχύς.

Neque est, quod quis dicat, illum loqui de simplicibus qualitatibus, compositarum esse maiorem efficaciam. Negat enim id expressè Hippocrates, & dicit, qualitates primas permistas, minus lædere, quam simplices, dum scribit: ἐν μὲν ἂν δήπου χρόνον μεμιγμένα αὐτὰ αὐτέοισιν ἅμα τὸ ψυχρὸν καὶ θερμὸν ᾖ, οὐ λυπέει. κρῆσις γὰρ καὶ μετριότης τῷ μὲν ψυχρῷ γίνεται ἀπὸ τοῦ θερμοῦ, τῷ δὲ θερμῷ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ. ὅταν δὲ ἀποκριθείη χωρὶς ἑκάτερον, τότε λυπέει. *Quamdiu calidum & frigidum inter se permixta sunt, molestia non afficiunt. Temperamentum enim & commoderationem habet frigidum à calido, & calidum à frigido. At vbi alterum ab altero seiunctum fuerit, tunc offendit.* Simul etiam monstrat hoc loco Hippocrates, quod ij ipsi morbi & læsiones, quæ ob excessum qualitatum primarum homini obuenire solent, non sint tantæ, quales sunt, quæ ab amaris salsis & acidis: *Nā*, inquit, *si amarus humor aliquis, quem flauam bilem nominamus, effusus fuerit, quantæ anxietates, æstus & impotentiæ detinent? Et quibus acuti, acres, & æruginosi humores instant, quinam furores & viscerum & thoracis lancinationes, animique abiectiones oriuntur? Neque hæc*

δυνάμεις quid, Hippocrati.

prius quiescunt, quam euacuati, deiecti & aliis permisti fuerint. Quale quid solæ elementorum qualitates nūquam inducere possunt. Quæ etiam ab iis oriuntur alterationes longè facilius tolluntur. Et quantum τὸ εἰλικρινὲς, partesque misti ab aliis, cum quibus temperatæ erant, separatæ possint, etiamsi nihil alterius rei accedat, vel ex spiritu vini patet. Potor enim aliquis cantharos vini quatuor vel quinque sine insigni damno exhaurit: at spiritum vini, qui inde elici potest, non sine præsenti incommmodo exhauserit.

At obiiciat aliquis, inquit Hippocrates, *multi febribus ardentibus, aut pulmonum inflammatione, vel aliis morbis vehementibus detinentur, qui tamen calore citò non liberantur, neque frigori calor statim succedit.* Sed respondet Hippocrates; *Illud ipsum magno argumento est, quod neque calidum simpliciter, neque ipsum solum affectus causa sit: sed est & amarum & calidum idem, & calidum & acutum, & salsum & calidum, aliaque innumera. Et rursum frigidum aliis facultatibus commistum. Hæc sunt,* inquit, *à quibus noxa prouenit. Sed & calidum adiunctum est robur ac veluti principiatum habens, quod incitat, & vim eius, cui coniunctum est, auget: nullam tamen peculiares vim, quam conueniat, maiorem obtinet.*

Qualitates primæ in causis morbor. reddendis non semper sufficiunt.

Qui insignis Hippocratis locus vtinam à multis in doctrina febrium putridarum ac malignarum ac ipsa adeo peste & aliis morbis venenatus diligentius animaduerteretur. Non enim satis est scire, adesse febrem, id est, calidam intemperiem, vel ipsam foueri à putrescente humore: sed illud ipsum præcipuè animaduertendum, in qualem & cuius generis naturam humor in qualibet febre ac morbo corrumpatur. Hinc enim pestilentium, malignorum ac venenatorum pendet differentia & cura: & hinc diuersa Symptomata in malignis ac pestilentibus febribus ac constitutionibus proueniunt: ita vt nunc dysenteria, nunc vomitus, nūc Angina, nunc pleuritides, nunc parotides, nunc bubones, nunc deliria, nunc alia Symptomata oriantur: Quæ ex sola intemperie vel putredine deduci non possunt; Sed omnia, vt loquitur Hippocrates, hæc τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ δυνάμιων ἔρχεται: & ὅσα κακοπαθέει ἄνθρωπος πάντα ἀπὸ δυνάμιων ἔρχεται.

Etsi verò in his locis Hippocratis non Salis, Sulphuris & Mercurii nominatim & in genere fit mentio: acidum tamen amarum & falsum, quæ Salis species sunt Chymicis, nominatur. Atque hæc loca, qui diligenter perpenderit, facilè animaduertet, Hippocratem & in Plantarum nutritione & generatione morborum explicanda non in Elementis simplicibus, & qualitatibus primis subsistere, sed ad propiores quasdam causas recurrere, quæ quocunque nomine appellentur, non multum refert, modò rem teneamus. Licet etiam Hippocrates, *de nat. hum.* non propter tria Chymicorum Principia, sed propter humores nos ægrotare dicit: tamen alibi humores non solùm qualitatibus primis definit, & quod *lib. de natura humana,* de pituita & bile vtraque dicit, idem, *in lib. de prisc. Med.* de acerbo, acuto affirmat, scribitque quod ὅταν αὐτὴ τουτέων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑωυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερόν ἐστι καὶ λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Ideoque dum Hippocrates propter humores amaros, salsos, aliosque hominem ægrotare scribit, & dum Chymici propter salem, &c. eundem ægrotare dicunt, non dicunt contraria. Penitius enim tantum in naturam humorum inquirunt Chymici, & cur humores hanc vel illam vim & naturam habeant, indagant, & ex certis principiis causam reddere conantur. Imò si ea, quæ non solum de morborum ortu, sed etiam de corporum naturalium generatione tradiderunt Philosophi & Medici, qui hanc rem diligentius perpenderunt, consideramus, certè eorum doctrina ab hac non multum discrepare videtur. Vt ex multis vnum saltem afferamus, Erastus, Chymicis aliàs non æquus, *in defens. thes. de saporibus,* ita scribit: *Medicamenta verò omnia non ex Elementis primò constant, sed ex iam antè, imò pluries mixtis composita sunt. Corpus hominis Galenus non ex Elementis, sed ex quatuor humoribus, vt materia propinquissima, generatum factumque ostendit. Hos rursum humores ex cibo & potu factos constat, quos ipsos ex succis terræ pronatos liquet. Etenim animalia plantis vescuntur, plantæ ex terra succum sibi familiarem attrahunt, amarum, dulcem, acidum, qualis scilicet cuiusque naturæ maximè familiaris existit. Semina certè in terram coniecta dum sibi vtilem & conuenientem alimoniam ex terra attrahunt, non pura elementa attrahunt, sed ex Elementis compositum succum.* Hæc Erastus. Iam si quærimus, quæ sit huius succi natura, & an is vnicus sit, ac vnius naturæ, an verò aliquot eius differentiæ, & si sunt, vt sunt (nam Hippocrates acidum, amarum, dulce, & salsum nominat) an sint innumeræ & incertæ, an verò definitæ, quid prohibet, cum ipse Hippocrates per acidum, amarum, dulce, salsum & similia horum succorum differentias explicet, ad principia Chymicorum recurrere, & statuere, succum illum, quem plantæ attrahunt, ex hisce constare?

Verum sit sanè, nec rem istis nominibus significatam tenuerint antiqui, tamen quia non tollit ipsorum de Elementis sententiam, ipsi non est contraria. Non enim quod quis inter ignorauit vel omisit, eius doctrinæ est contrarium, sed possunt antiquorum defectus recentiorum industriâ suppleri. Neque Aristotelis & Galeni scripta Physica eam habent perfectionem, quam sacræ literæ, vt iis nihil addi possit. Ideoque etsi illi sua proxima principia animalibus & plantis constituerint tamen quia ab iis mox ad Elementa vt vltima plerique (Hippocratis enim sententiam esse, plantas ex terrâ acidum, amarum, salsum, & omnigenum attrahere, antea dictum) delapsi sunt, & propiora illa omiserunt (neque enim crediderim, quod Meteora, vt imperfectè mixta, plantarum & animalium propiora principia constituerint) meritò hiatus ille supplendus est. Et sunt non pauca alia, de quibus ne cogitarunt antiqui, quæ à posterioribus inuenta sunt.

Verum mittamus iam authoritatem Hippocratis in antiquum, ac rem ipsam videamus.

Primò autem protestamur, etsi principia ista suo, & quem antea proposuimus, & mox explicabimus, modo, admittenda censeamus: nos tamen omnium absurdorum & ineptorum dogmatum, quæ in hac doctrina à Paracelsistis immiscentur, patrocinium non suscipere operæ pretium non putamus, omniū opiniones recensere & examinare; Inprimis cùm pauci idem hac de re docuerint.

Primò nimirum, vt etiam supra monui, non tam latè extendenda sunt principia Chymica cum Paracelso, vt ante elementa constituantur, & elementa ac cœlum ipsum ex iis componatur.

Principia Chymica non tollunt Elementa.

Deinde per ea elementa ac principia Aristotelica nullo modo reiicienda sunt, sed suus locus materiæ, formæ, & priuationi; suus elementis, suus his principiis dandus: Et tam elementa, quàm hæc principia Chymica in mistorum constitutione admittenda: & ex illis caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas; ex his odores, sapores, & huius generis qualitates aliæ deducendæ.

Principia quotuplicia.

Tertiò & hoc monendum, inter principia alia esse propinquiora, alia remotiora; alia communia, alia minus communia: & vnum mistum è pluribus principiis diuersæ naturæ posse componi. Sicut ergo cum dicitur; Semen & maternum sanguinem esse corporis principia: eo non negatur, hominem constare ex quatuor elementis: ac contrà sicut cum dicitur; hominem constare ex elementis: non negatur, humores quatuor esse hominis principia: ita cum

dici

dicitur, tria esse rerum istarum principia, non negetur, easdem constare ex elementis.

Corpus duplex. Ac hinc nonnulli in mistis *duplex corporum genus* inesse dicunt; vnum *elementare*, alterum *essentiale*, & vtrumque ad misti constitutionem pertinere. Vbi res quidem satis bona est, sed locutio non satis exacta; cùm elementa quoque ad essentiam rei pertineant. Verùm (vt ad bonum sensum

Principia essentialia. ista attrahamus) appellare videntur *principia essentialia*, ob nobiliores qualitates & actiones, quæ in maiore apud ipsos sunt pretio, & ita ad essentiam præcipuè medicamentorum, quæ inprimis quærunt, magis pertinere videntur, quàm elementa. Neque enim, quod sæpè iam monuimus, cum Paracelsistis facimus, qui statuunt, ista tria principia esse planè prima, vel etiam ante elementa: sufficiat, si obtineamus, esse post elementa, & talia, à quibus pleræque facultates, quas medicus in medicamentis expetit, oriantur, & vltra quæ resoluere corpora naturalia non tentat Chymicus: cùm nec natura hic facilem sese in resoluendo, si quis vlterius progredi cupiat, præbeat: nisi forsan destruere planè potius, quam resoluere res cupiat.

Principiorum Chymicorum probatio. Quomodo autem probari possit, talia principia, iam dispiciendum, & in genere probandum, dari alia corpora præter elementa, quibus qualitates certæ, quæ vulgò falsò elementis attribuuntur, primò, vt propriis subiectis, insint. Quomodo verò dentur, & quot ac qualia sint, postea dispicietur. Neque enim dum in genere hac de re disquirimus, omnes Chymicorum opiniones, quas de iis in specie habet, defendendas suscipimus. Primò autem hoc argumento vtimur: vbicunque pluribus eædem affectiones & qualitates insunt, per commune quoddam principium insint necesse est: sicut omnia sunt grauia propter ignem. At colores, odores, sapores, esse φλογιστὸν & similia alia, mineralibus, metallis, gemmis, lapidibus, plantis animalibus insunt. Ergo per commune aliquod principium non sunt elementa. Nullam enim habent ad tales qualitates producendas potentiam: Ergo alia principia, vnde fluant, inquirenda sunt. Et licet nonnulli monstrare conati sint, colores, odores, sapores, ab elementis prouenire; irrito tamen conatu id fecerunt, vt è doctissimis Philosophis & Medicis iam monstratum est. Quomodo enim, quæso, à caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, quomodocunque etiam mistis, color, quo modo odor, quomodo sapor proueniat?

Neque vidi aliquem è Philosophis, qui liquidò monstrarit, quomodo quælibet illarum qualitatum ab elementorum qualitatibus proueniat: neque in Peripateticorum libris, quod animum veritatis auidum satiaret, hactenus inuenire potui. In iis potius tot contrariæ sententiæ, tot dubia nondum insoluta occurrent, vt doctissimi quique & maximè ingenui cum Scaligero *exerc.* 324. *s.* 4. conqueri necesse habeant: latere naturales has, & sicut & alias rerum species in profundissima caligine humanæ inscitiæ. Hoc ergò nisi præstetur, & monstretur, quomodo ex elementis, quæ aliis qualitatibus, quàm caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, grauitate, item & leuitate præditæ sunt, tot aliæ qualitates, quæ cum his nullam cognitionem habent, oriantur: ratio ista firmissima manet, eaque ad res grauissimas probandas vtuntur doctissimi Philosophi, vt ex Scalig. *exerc.* 17. *sect.* 20. videre est. Habetque hæc assertio fundamentum in illa rationis regula, quæ est: non potest aliquid agere vltra virtutem suæ speciei, neque potest effectum dare ea, quæ ipsum non habet, cùm vt res se habet in essendo, ita sese habet in causando. Quod ita firmum est, vt nullis instantiis infringi possit. Interim concedimus, in composito esse plus, quã in simplici quolibet seorsim sũto.

At nõ plus in simplicibus omnibus, quæ cõpositionem ingrediuntur. Et si quæ qualitates & actiones, misto, quatenus tale, competunt, euanescunt ex misto, destructo. At sapores, odores, & similes qualitates misto destructo remanent in parte aliqua misti, cui propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea si etiam meteoris insint ex iisdem causis competunt. Si enim dicimus, corpora peractè mista esse ea, quæ ex elementis omnibus & hisce principiis inter se mistis constant: nihil obstat, quin non dici possint imperfectè mixta ea, in quibus elementis non omnibus admiscentur hæc principia omnia, aut principiis non omnibus omnia elementa, aut non omnibus elementis non omnia principia. Ita certè compertum, sæpè dari pluuias coloratas, nebulas fœtidas.

Si quæ verò contra hoc axioma ad eius veritatem infringendam opponuntur exempla rerum, ea vel reuera illam qualitatem, quam aliis communicant, habent, vel effectus falsæ causæ attribuuntur. Ita si dicatur, animam corporis & quantitatis esse efficientem; cùm ipsa non sit quanta, falsum hoc est. Nam anima corporis & quantitatis nullo modo est efficiens, sed ex materia corporea & quanta corpus & quantum format & determinat. Ita si quis dicat, ex chalybe & silice generari ignẽ, quorum neutrum sit actu igneum, sciendum; in silice & chalybe reuera sulphur inesse, quod vel odore percipitur, iisque, aliquando limaturæ chalybis oleum Vitrioli vel aquam fortem affuderunt, non ignotum est. Et si res quæ æquè duræ sunt, vt silex & chalybs, inter se collidantur: tamen si Sulphur iis non insit, ignis non excutitur: contra res aliæ non ita duræ collisæ ignem emittunt. Sunt penes me duæ arundines Indicæ, quæ inter se collisæ flammam emittunt cum manifesto Sulphuris odore.

Neque Elementa, siue κατ' ἐνέργειαν siue κατ' ἐντελέχειαν agant, qualitates se à planè diuersa, producere possunt. Quæ enim κατ' ἐνέργειαν agunt, qualitatem, quæ ab ipsis prouenire dicitur, in se habent formaliter, vt cum alij, tum Rudolphus Goclenius, *in disquisit. Peripat. quæst.* 6. docet Nullum verò Elementum sapidum vel odoratum est. Neque etiam κατ' ἐντελέχειαν Elementa has qualitates producunt. Cùm enim talia agentia in actum non exeant absque habili subiecto: recipiaturque δύναμιν & actio eorum non nisi pro captu patientis, monstrandum est subiectum illud, in quod, dum agunt Elementa, odores, sapores, colores resultent, & quidem modus explicandus. Quod sol lutum humidum indurat, res plana est. Lutum enim per se est durum; quòd verò fluidum est, & humidum, habet aqua admista. Hæc ergò si radiis solis euocetur, ad naturalem duritiem redit. Idem in hisce Qualitatibus monstrandum, & docendum, si sapidum humidum est, & in sapore vincit humidũ, cur tot res siccissimę sapidissimę sint, ac sii n odore vincit siccum, cur tot res humidæ odoratissimæ sint: cur tot res, in quibus siccum comprehendit humidum, inodoræ sint: cur in tantillo sæpè corpore tanta odoris fragrantia sit: contra v. in magno corpore, quod parum discrepat temperamento, parum vel nihil odoris sit. De coloribus iam nihil dico, de quorum origine disputatio prolixior est, atque ipsos etiam Chymicos hîc hærere non nego. Etsi enim fuerint Peripateticis, qui conatu irrito ex qualitatum primarum mistione calores deducere conati sunt: tamen plerique hodie fatentur, is qualitates primas non esse proxima principia colorum, vt apud Franc. Toletum, & Vidum Anton. Sarmilionium & alios videre est. Et omnino illa actio κατ' ἐντελέχειαν nõ paruas habet difficultates, & sæpe latius

latius, quam par est, extenditur. Quomodo Sol calefaciat, Goclenius *in disquisit. Philosoph. quæst. 6.* hæret, vni Deo hic veritatem exquisitè notam, & rationes, quæ ad probandum, Solem non esse formaliter calidum, afferuntur, non demonstrationes, sed rationes Dialecticas; & quidem nō selectissimas esse scribit. Verùm hanc litem non facio meam. Hæc de primo augmento sufficiant.

Deinde vtimur argumento, quo & Aristoteles, 3. *de Cœl. cap. 3. text. 35.* & Galenus, *lib. 1. c. 3. de elementis v.* sus est. Ex iis corpora naturalia constant, in quæ resoluantur. Sed resoluuntur in ista tria principia. Ergo ex iisdem constant. Non iam resolutionum taliũ multa exempla afferam. Saltem omnibus inesse, & ex iis fieri posse, omnibus in resolutionibus Chymicis versatis notissimum est.

Et in plantis quidem & animalibus res manifesta est. Qui tamen etiã diligentius naturã metallorum perpenderunt, Sulphuri & Mercurio terrã metallicã seu chalcantum addunt, vt apud Libauiũ videre est. Et licet alias Chymici ex Sulphure & Mercurio metallico puta, solùm metalla constitui dicãt, tamen de proximis Principiis loquũtur: sicut Medici, dum dicunt, semẽ & sanguinem esse corporis humani principia, non negant esse quatuor Elementa. Et qui verè Metalla nouit, & ex iis crystallos, quos vocant, parare, facilè etiam Salem iis inesse animaduertet. Et licet igne non omnia comburantur, alios tamen calcinandi & resoluendi modos norũt Chymici. Si quæ verò sunt saxa & similia, quorum tamen pauca esse puto, quæ nihil Salis in se continent, talia magis accedũt ad naturam Elementorum, & mista imperfecta sunt, quod monet etiã Cæsalpinus *de Metall. lib. 1 cap. 1.* Licet etiam Sal gustu in omnibus non percipiatur, & omnia mista non sint sapida: tamen inde colligi non potest, salem mistis non inesse: sicut nec negare licet, ignem non inesse omnibus mistis, quòd omnia mista calida non percipiantur. Nam vt qualitates Elementorum aliarum admistione absconditæ latent, vt rectè docet Zabarella, *de mist. ortu & interitu cap. 9.* ita ob aliorum admistionem non gustu percipiuntur. De quo Hippocrates *de prisca Medicina* scribit: ταῦτα μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν. οὔτε φανερά ἐστιν, οὔτε λυπέει τὸν ἄνθρωπον: ὅταν δέ τι τουτέων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερόν ἐστι, καὶ λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Id est. *Hæc quidem mixtione & mutua inter se contẽperatione neq; cernũtur neq; quenquã molestia afficiunt. At vbi horum quidpiam secretum fuerit, & per se extiterit, tunc & conspicuum fit, & hominem molestia afficit.* Ideoque an mistis Sal insit, non semper in integris, sed resolutis (per resolutionem autem non intelligimus illam, quæ pistillo fit in minores partes comminutionem, sed veram partium separationem) deprehenditur. Id quod in mistis combustis & calcinatis accidit. Nam calci salem inesse, & gustu & aliis operationibus deprehenditur. Quamuis verò salem nonnulli ad terram redigere conentur, frustrà tamen hoc tentant. Nam, vt omnes saniores Philosophi & Medici statuunt, & inter hos Cæsalpinus *lib. 1. de Metall. cap. 16.* Sal non est frigidus & siccus: sed calidus & siccus, ac vi abstergendi præditus: & in loco humido liquescit, quod à terra alienum est.

Quod de Sale dixi, idem de Sulphure dici potest. Et inesse illud omnibus φλογιστοῖς adeo notum est, vt probatione non indigeat, & Philosophi doctissimi etiam Peripatetici hodiè omnia φλογιστὰ propter sulphur talia esse concedunt. Perpendatur & hoc exemplum, quo etiam Fernelius, *lib. 4. Physic. cap. 3.* vtitur. Si lignum viride igni admoueatur, flammam non concipit, donec humiditas aquea exhalet. Neque tamen quisquam opinetur, nihil nisi aquam è ligno viridi igni admoto exhalare. Nam mordicatio illa, quam oculis infert ille vapor, satis docet, aliud quid præter aquã resolutam huic vapori inesse: quod quale sit, mox dicetur; satis est, si iam pareat, puram putam aquam non esse. Postquam illa aquea humiditas absumta est, maxima ex parte oleaginosũ illud & pingue, quod Chymicis sulphur est, (licet omne sulphur pingue non sit) inflammari & flammam liberiorem, nec ita fumo permistam, dare incipit. Restant tandem cineres, quibus sal residuus est, & aqua affusa à terra facilè separatur.

Vt verò etiam obiter meam de eo, quod ex lignis accensis exhalat, sententiam aperiam, Chymicos equidem vulgò Mercurialem illam humiditatem dicere, & Paracelsum *lib. 1. Param. cap. 2.* in ligno quod effumat, Mercurium esse, atque ita volatilitate Mercurium definire, scio. Verùm iis non assentior. Euolant enim & alia igni admota, euolat aqua, euolat sal volatilis, & ille ipse est, qui oculos ferit, atque illum saltem in fumo, qui ex accensis lignis attollitur, inesse, non solum mordicatio, sed & natura fuliginis docet, è qua cum vrina & sale communi sal armoniacus conficitur. Euolat & eleuatur etiam sulphur.

Verùm an præterquam, salem volatilem & sulphur, quorum trium nullum Mercurius est, aliud adhuc quid volatile detur, & tale quidem, quod leui etiam calore in altum euolet, hic iam, vt ingenuè id fatear, ex sola volatilitate, quæ pluribus communis, id decidi non potest, sed aliis indiciis opus est, quibus tertium principium probent Chymici. Ego an commodè Mercurium spiritum illum αἰθερώδη & οὐσίαν ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ dixerim, infra videbitur. Non indocti certè Chymici eum admittunt, & in spiritu vini sulphur à Mercurio distinguit Frater Basilius Valentinus, *cap. de Vino*: idem tamen monet, Mercurium à sulphure vini vix separari posse, sed si accendatur spiritus vini, vnà cum sulphure euolare, & eum insignem victoriam in certaminibus Chymicis assecutum esse, qui sulphur vini seorsim nancisci possit, scribit. Sed hoc, vt dixi, obiter.

Non verò solùm in plantis, sed & metallis ac mineralibus sulphur manifestè deprehenditur. Et, vt clarissimus & in Philosophia Peripatetica nulli secundus Cornelius Martini, *in præf. in Georg. Agricolam*, scribit: *Sulphur deprehendi in omnibus metallicis, excepto auro; Sulphur, inquam, combustibile, quod & flammam concipiat, & odorem sulphuris vulgaris exhalet, vero verius est.* Etsi verò aurum excipiat Cornelius Martini; tamen de integro, sicut & de aliis lapidibus & gemmis id accipiendum est, quorum mistio ita est exacta, vt igni non cedat, sulphurque ita fixum, vt ab igne non accendatur. Si verò resoluantur, inesse iis sulphur inflammabile, facilè experiri est, & qui id non credit, aurum fulminans à Chymicis nominatum præparare discat, atque sulphur inflammabile etiam non sine periculo, nisi id rectè tractauerit, experietur. Posse autem inflammabilia ita figi, vt non amplius ardeant, & contrà, ex fixis inflammabilia fieri, Chymicis notissimum est. Et quamuis non diffitendum sit, illud sulphur φλογιστὸν, quod in resolutione mistorum exhibetur, non esse primum purum principium, de quo loquimur: tamen id probationi nostræ nihil obest. Peripatetici etiam ex resolutione res ex elementis constare probant: interim prima puta elementa nullibi monstrare possunt, cùm nec lucidissima & splendidissima flamma rei alienæ commistionem effugiat. Itaque nec Chymici obstricti sunt, vt pura illa principia exhibeant, satis est, si corpora monstrem, in quibus excellunt.

Verùm contra hæc multi multa obiiciunt. Primò Erastus, *2. part. Disput. contra Paracels.* Principium illud & propositionem, quæ tamen est Hippocratis, Aristotelis & Galeni, qua dicitur; *Res quæsitus in ea resolui* — *An corpor. natural. resoluantur in ea, è quibus constant.*

solui, è quibus constant, non simpliciter admittendam esse censet; cùm multa in ea corrumpantur, è quibus non sunt composita: vt humores in excrementa vitiosa, vel caro in vermes. Verùm adhibeatur sanè aliqua limitatio, & dicatur, de vltima resolutione esse propositionem istam accipiendam, vel rem quamcunque resolui in ea, ex quibus actu inexistentibus, tanquam partibus materialibus, composita est: non verò in ea, è quibus res per substantialem materiæ transmutationem generata est. Nihilominus subsumimus, ex hisce principiis actu inexistentibus (sicut nimirum elementa actu inexistunt in misto; caseus, butyrum, serum in lacte; oleum in amygdalis vel nuce moschata) constare corpora naturalia; ita vt per resolutionem & separationem inde secernantur, non verò per substantialem materię transmutationem, quod vult Erastus, ex iis omnimodo generentur. Aliàs enim libenter concedimus, res naturales per corruptionem in multa transmutari posse, ex quibus non constant, v. g. sanguinem & partes corporis in pus; caseum & carnes in vermes. Verùm non de corruptione & transmutatione, sed de resolutione Axioma quid loquitur. Vltimam tamen cum diximus resolutionem, non eā planè intelligimus, quæ fit in elementa: cùm natura tam facilem in resoluendo sese non semper præbeat & in hisce principiis Chymico sæpè subsistendū sit.

Potest enim quid dici tale vel simpliciter vel secundū quid male: quo posteriori modo & Chymicorum resolutiones in vltima fieri dicuntur. Quod vt rectè accipiatur, sciendū, Deum & Elementa & hæc iis posteriora principia suo genere quidem perfecta condidisse, cum suas formas habeant, per quas sunt, quod sunt: nō tamen sui gratia præcipuè condidisse, sed vt aliorū essent principia. Neq; Chymici primùm inter Elementa & alia corpora perfectiora alia mista, respectu scilicet magis mistorum simpliciora intercedere statuerunt, sed alij etiam doctissimi Philosophi idē statuunt, etsi alio modo, neque omnes istis, quibus Chymici nominib. appellant. Ex Hippocrate de prisca medicina locum supra adduxi, vbi expressè docet, in hisce inesse amarum, salsum, dulce, acidū, acerbum, insipidum & similia, eaque misceri & mutuo contemperari. Ex Erasto etiam integrum locum supra ascripsi. Idem vidit & docuit doctissimus Philosoph. Philo Mocenicus, *vniuers. Instit. ab homin. perfection. cont. 4. part. 1. c. 17. & part. 2. cap. 17.* Natura enim ordine & per gradus quosdam, à simplicibus ad perfectiora constituenda progreditur, neque quodlibet ex quolibet, sed hoc ex illo generatur, ideoque etiam non quodlibet in quodlibet, sed in determinatum resoluitur. Qui verò resolutionem omnem in elementa vsque fieri statuunt, principiū petunt, & illud, quod inter Cbymicos & ipsos in cōtrouersia est, probationis loco afferunt. Interim hoc libēter cōcedimus, vix vllā corporum mixtorum resolutionem siue natura, siue arte fieri posse, quin etiam vnà resolutio in Elementa aliquo modo, & ex parte fiat. Vt enim Elementa & principia hæc ad eiusdem misti constitutionem concurrunt: ita in resolutione vtraque inde rursum separantur. Hoc saltem statuimus, totum mistum non resolui in Elementa, sed multò maximam partem in principia seu mista prima abire. Et videant, qui contrarium sentiunt, ne dum ea, quæ in resolutione à corporibus mistis resultant, pro primis Elementis, puta vaporē adscendentem pro aëre, liquorem destillantem pro aqua habent, murem farinā aspersum pro domino pistrini, vt Scal. ioco vtar, habeant.

Licet verò principia hæc mista perfecta dicantur, nihilominus aliorum mistorum principia esse possunt. Nam perfectè mixta dicuntur respectu imperfectè mixtorum, & quod in suo genere perfecta sūt, & quod sunt, per suam formam sunt; non tamen talia sunt, quæ sui gratia simpliciter sint, & vt seorsim existentia peculiarē corporū naturalium speciem cōstituerent, sed vt (ceu aliis mistis simpliciora & magis exquisita similaria) aliis corporibus mistis perfectioribus nobiliorem materiam præbeant. Neque absurdum est, dicere ea actu esse, cùm è Philosophorum scriptis notissimum sit, actum sumi non tantùm pro existētia, sed etiam pro essentia, quam quælibet res per formam suam habet. Interim mistorum principia esse possunt. Nam & ipsa elementa sunt corpora in suo genere perfecta, & habent suas formas, per quas sunt, quod sunt, & per quas à se inuicem differunt & disparantur: & tamen sine vlla absurditate ex iis mista componuntur, & ex quatuor elementis fit vnum actu. Non enim formæ seu elemētorū seu principiorūm Chymicorum officio formæ rū funguntur, sed cùm ad operosiorem compositionē factæ sint, formæ etiam eorum formæ superioris dominio subiiciuntur & materię vices sustinent, vt Zabarella, *de gen. & inter. cap. 2.* rectè docet. Et sicut ob elementa prædominantia mista velū calida, vel frigida dicuntur: ita ob principia ista, acida, salsa, inflammabilia, odorata. Sicut verò lignum non dicitur ignis vel terra: ita nec sal vel sulphur. Dum verò mistum corrumpitur, vt aliæ partes in ignem, aliæ in aquam, aliæ in aërem, aliæ in terram; ita & aliæ in sal, aliæ in sulphur abeunt. Et sic concedo, in omni corruptione misti etiam aliquid generari, id est, formam misti interire, & ex vno plura fieri, id est, formæ, quæ antea materiæ officio fungebantur, iam formæ officio fungi incipiunt.

Verùm vt hęc clariora fiant, duæ distinctiones notandę. Prima est, duplicem esse materiam, aliā immanentem, aliam transeuntem. Immanens est, quæ in re materiata & effecta permanet, suam naturam retinens: vt lapides, ligna sunt materia domus; elementa corporis misti. Transiens est, quæ non manet in re effecta, sed mutatur & formam accipit aliam, ita quidem vt priorem recipere non possit. Ita chylus est materia sanguinis; sanguis corporis humani, ac partium in eo omnium nutrimentum. Licet enim alias dicamus sanguineas, quod naturæ sanguinis propinquiores esse videtur, qualis est caro: tamen etiam caro non amplius sanguis est, & vbi sanguis caro fit, priorem formam deposuit, non ex parte tantùm, sed integrè etiam. Nihilominus reliquæ etiā omnes, & ipsa ossa etiam sanguine nutriuntur. *Materia duplex. Permanens. Transiens.*

Altera est duplicia esse rerum naturalium principia; alia communia, quæ omnibus æquè insunt, alia propria, quæ cuique generi peculiaria sunt. *Principia duplicia.*

Cū ergo iam de corporum naturalium resolutione quæritur, verum est illud axioma; *Res qualibet resoluitur in ea, è quibus constat*, de materia immanente, non de materia transeunte. Ita corpus naturale mistum quoduis resoluitur in elementa, resoluitur in principia Chymica; quę licet alterentur in misto, nō tamen in eo planè abolentur, sed vniuntur, vt rectè docet Aristoteles. Non verò caro vel os in sanguinem resolui potest: quia dum ex sanguine fit caro vel os, sanguis naturam suam amittit, & aliam formam induit. Ideoque malè argumentatur P. Palmarius, *de lapid. Philosoph. dogmatic. cap. 10.* si omnia in aquam, oleum & salem abeunt, ex illis illa nō venisse. Non enim hæc sunt transiens, sed immanens materia. Resoluta nimirum sunt ex misto, non generata. Et vt verbo me explicem, eodem modo principia Chymicorum in mistis aliis inesse statuo, quo in iis sunt elementa, & hinc etiam eodem modo in resolutione prodire. Et proinde non vt partes integrantes (materiales tamen partes non absurdè dici possunt, vt & elementa mixti) mixto inesse, vti ex lapidibus, lateribus, lignis domus, & ex osse, membrana, carne

carne instrumentum corporis,sed totum cōstituere mixtione, sicut elementa. Qua ratione autem elementa in mistis insint, dicetur capite sequenti:quia tamen nec ista in qua iam versamur controuersia sine istius quæstionis explicatione intelligi satis potest,aliquid de ea dicendum est.Est verò quęstio valdè intricata & difficilis,vt nemo, qui in hac ab alio dissentit,neq; statim id,quod in quæstione est,fundamenti loco præsupponi concedit,conuitiis impetendus,aut Physicis ad vnum omnibus contradicere dicendus sit.Dissentiunt enim,si vllibi, hîc inter se Physici. Acutissimi certè Philosophi hîc hærent, atq; inter eos Iul.Cæs.Scaliger *exerc.* 101. fatetur,se non facilè dicere posse,vtram sententiam magis probet,in hac humana caligine.Itaque quemlibet in re dubia suo sensu abundare permitto. Vt tamen meã sententiam liberè aperiam, re hinc inde diligenter pensitata cum iis iam facio,qui elementa secundum formas integra in misto remanere, ac dum mistum in elementa resoluitur, elementa redire non specie tantùm,sed numero etiam eadem statuunt, atque in ista sententia persisto, donec solidis rationibus contrarium monstratum fuerit.Solis v.autoritatibus vel Scoti vel alius alicuius me moueri nō patior.Neque enim vnius Scoti,qui in suam sententiam,quam nō sine causa Fernel.*lib.Philosf.cap.6.* puerilem, ferè inanem & potentissimam nominat, Latinos plerosque, dum veterum Philosophorum disciplinam, permistionisque rationem assequi minimè voluerunt, vt idem Fernelius loquitur,pertraxit, autoritate standum vel cadendum mihi existimo. Etiam docti fuere Philoponus,Albertus,Zimara,Auicennas,Fernelius,qui contrarium sentiunt & acriter defendunt, ita quidem,vt nonnulli ex iis scribant, eum qui ipsorum argumenta leget,nisi molaris lapis sit,manus daturum:& qui aliter sentiunt,sophistas agere, naturæ operibus imponere,veteris disciplinæ splendorem obterrere & inquinare. Non equidem ignoro,sed eorum opinionem olim in Physicis secutus sum,Auerroen & Zabarellam, cum negare non possent,elementa in mistis remanere, ne verò integra remanere statuerent, (cuius tamen rei nullam causam euidentem habuerunt)ad formarum refractionem confugisse.Verum refractio illa formarum merum figmentum est, vt à Latinis contra Auerrois sententiam disputantibus satis monstrarum est;neque vllam Auerrois & Zabarella pro ista sententia rationem saltem probabilem afferre,& monstrare potuerunt,formas elementorum recipere magis & minus,& gradus aliquos habere,vt aliqui tolli possint, reliquis manentibus,sed simpliciter saltem illud affirmarunt.

Et sit sanè,vt non eo,quem volo, modo elementa sint in mistis,tamen cum nemo tàm absurdus sit,vt elementa nullo modo remanere in mistis dicat, & elementa in mistis remanere neget, de modo verò saltem controuersia sit:quicquid Philosophi de elementis in misto remanentibus, & ex mistorum generatione iterum emergentibus, quod rationi consentaneum est,statuerint, idem de principiis Chymicis affirmare potero,& cùm iis ex resolutione mistorū elementa indagare liceat, mihi etiam fas erit, ex resolutione principia ista inuestigare.

Itaque vt de resolutione naturali nihil dicamus, sed de violenta solùm per ignē, Ignis non nisi ignē generat,nullumque mistum producit. Cum ergò in violenta resolutione per ignem quædam è mistis prodeunt,quæ ab ignis actione seu per se, seu per accidens,seu generatione vniuoca, seu æquiuoca prouenire non potuerunt,ea in misto fuerint, necesse est. Sicut nimirum elementa,dum illud vinculum vnionis soluitur,quodque sibi relinquitur: ita etiam principia Chymica,quæ antea suo formæ nobilioris dominio seruiebant, neque ob aliorū admistionem deprehendebantur,forma illa corrupta iam manifesta sensibus fieri incipiunt,ita vt sal,qui antea latebat, partibus aliis exhalantibus in cinere maneat,& inde leui negotio separari & ad oculum demōstrari possit.Et quî fit quæso,si generata ista sunt aliorum corruptione, nō resolutione, quod omnia corpora naturalia in ista æquè nō abeūt?Non enim generatur quodlibet,sed hoc ex illo; neq; corrumpitur quoduis in quolibet.

Ideoque non ex quouis corpore per eundem ignē eadem salis vel sulphuris copia educitur. Nimirum ex absinthio,fœniculo,sarmento,vitiis & similibus sal satis copiosus, ex aliis vero plantis pluribus,vt cucurbita,cucumere & similibus,paucis admodum elicitur, & quidem non semper eiusdem planè naturæ, siue ex determinatione in qualibet specie id fiat, siue ex admistione corporis alieni.

Deinde verum est idē axioma plerumq; de principiis saltem communibus,non de proximis. Miscibilia enim illa communia manent in misto,proxima autem generationis principia plerumque non manent,sed omnino nomen,naturam, ac definitionem mutant.Totum hoc in totum hoc mutatur, vt sanguis in carnem.Et proinde regressus & resolutio ad proxima principia non datur. Ita ex ouo fit pullus, & omnia oui in pullum mutantur,omnemque potētiam amiserunt,qua regressus fieri, & ex pullo iterū ouum fieri possit.Plerumque tamen hoc fieri dixi, & in animatis omnibus hoc locum habere existimo, vbi anima alimento attracto nouam formam induit: in mistis non animatis, quousque hoc extendendum sit,suo loco dicetur.

Deinde illud hîc nonnulli obiiciunt, Chymicas resolutiones non esse naturales, sed artificiales. Axioma illud;Omnia his constant, in quæ resoluuntur,de naturali resolutione accipiendum esse.Malè à Chymicis hîc artem substitui. Eiusdem enim esse miscere& dissoluere:& quę natura miscuit,ea artē nō posse dissoluere. Verum enimuerò, si proximum agens respicias, negandum,quod resolutiones Chymicæ non sint naturales; etiamsi artifex suo modo concurrat.Fiunt enim ab igne & calore,causa naturali. Exempli gratia. Cum planta comburitur salis faciendi gratia,illa actio planè naturalis est,nō artificialis.Etsi enim respectu plantæ, quæ corrumpitur & destruitur,non naturalis sit:tamen respectu agentis est naturalis.Sicut etiam actio caussatum morbificarū in corpus nostrum respectu corporis est præternaturalis;respectu agentis,quod secundum vires suas naturales agit,naturalis.Cum à calore ignis spiritus vini in altū attollitur,non minus naturalis est actio,quàm cū idem spiritus, calore ventriculi & epatis,in cerebrum attollitur, aut cum calore Solis res in vaporem resoluitur. Et proinde res, quæ hoc modo generantur,naturales sunt,nō artificiales, nequead ideam mente conceptā semper opus prouenit, sed pro ignis modo & materiæ præparandæ natura: vnde multa casu sæpè inueniuntur, & multa præter ideam,quam Chymicus concepit mente,proueniūt. Herbam equidem concidere, vitro iniicere, vitrum luto claudere,fornaci indere, ignem accēdere actiones artificiales sunt.Ab iis tamen effectus,quos cupit Chymicus,non producunt,sed ab igne,tanquam agente naturali.Quomodo autem Ars naturæ ministra sit,& quæ naturæ,quæ artis partes sint, vbi vtriusque operationes concurrunt, benè docet Scalig.*exercit.*101.*sect.*12.Longè verò alterius generis sūt res artificiales,vt mox dicetur,quę secundū suā essētiā,& quatenus tales,non à natura, sed proximæ ab artifice dependent; quales sunt sculpturæ & similia.

Chymicæ resolutiones an sint tantum artificiales.

Res naturales quæ.

Res artificiales quæ.

Debet

Corruptio duplex.

Debebant potius distinguere, qui ista obiiciunt, cum Aristoteles, 5. *Physic. c. 6. text. 5. & 4. Metaph. text.* 3. Corruptionem in naturalem & violentam. Naturalem enim corruptionem appellat Aristoteles εἱμαρμένην seu Fato determinatam, quæ scilicet accidit secundum legem & communem naturæ cursum, qua animalia per naturalem mortem, mista per putredinem pereunt & corrumpuntur. Violentam autem illam, quæ præter cursum naturę vniuersalem & præter naturæ legem accidit; qualis est mors violenta & combustio. Quæ corruptio naturali opponitur: non quod ipsa per causas naturales agentes non fiat (nam & violenta corruptio, si causas naturales spectes, planè naturalis est) sed quia contra vniuersalis naturæ cursum accidit. Zabarella quidem aliam inter violentam ac naturalem corruptionem differentiam constituit, quòd scilicet in naturali interitu mistum in omnia elementa resoluitur: Violentam verò corruptionem esse mutationem totius in vnum elementum, vel calidum seu ignem, quæ dicitur combustio, vel frigidum, quæ dicitur putrefactio. Verùm ita simpliciter hoc admitti non potest. Nam vt de putrefactione, quę longiorem disquisitionem requirit, an in vnum elementum tùm mutatio tantùm fiat, nihil dicam, combustio non est in vnum tantùm elementum mutatio Nam & magna pars terræ & salis remanet, & quod in auras euolat, non solùm ignis est, sed magna pars aquæ sulphuris, salis volatilis, vt de Mercurio, cùm de eo dubitetur, nihil dicā: id quod facilè credet, qui recipientibus vapores & fumos exhalantes è rebus accensis excipere volet, vt in oleo, quod ex sulphure accenso per campanam fieri solet, patet.

Naturalis.

Violenta.

Operationes Chymiæ quomodo sint naturales & quomodo artificiales.

Etsi ergo Chymicæ actiones quædam hoc modo naturalibus opponuntur & violentæ sunt, vt cum plantæ comburuntur, quæ nisi combustæ fuissent, aliquandiu adhuc crescere, & tandem emori ac putrescere poterant: ex eo tamen non sequitur, quod merè artificiales sint, & quæ hinc fiunt, non naturalia, sed artificalia. Quis enim ignem è ligno accenso generatum naturalem esse neget? Artificiales sunt istæ actiones, quatenus in artificialibus vasis materia elaborata certo ignis gradui obiicitur. At actio Caloris in materiam planè naturalis est. Et proinde opus, quod producitur, respectu efficientis & materiæ naturale est Et si illud, in quo humana industria & labor concurrit, planè artificiale esset, etiam arbores, quæ insitione producuntur, artificiales essent.

Aut si ideò opera Chymica sunt artificialia, quia calor externus, quasi instrumentum, adhibetur: cur nō etiam pullus gallinaceus artificialis erit, externo gallinæ incubantis calore in actum producitur? Id artificiale propriè est, quod formā in mente artificis prius conceptam ab artifice accipit: at, Chymico etiam de principiis non cogitante, nec formam eorum prius mente concipiente, in resolutione sponte ea proueniunt: quia scilicet iam inerant. Artisque nullius est formas rerum naturalium producere. Et vt Aristoteles 2. phys. c. 1. text. 2. habet, ὅσα ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον: *Quæ ab arte proficiscuntur, nullum insitum mutationis impetum habent* At quæ à Chymica fiunt, omnia istum internum impetum habent; caloręq; saltem externum agens est, qui illam ὁρμὴν ἔμφυτον, ad actum deducit: Chymicus verò agens naturale patienti saltem applicat: quod idem facit medicus. Nam dū medicus ranunculum aut cantharides cuti applicat: eius quidē intentio est, vt vesica excitetur: verùm nō ideò excitatur, quia medicus cogitat hoc, sed quia ranūculus & cantharides has vires habent, quas exserūt etiam medico amplius ea de re non cogitante.

Artificiale quid.

Chymica principia arte non fiunt.

Verùm enim verò si omnia, quæ de quæstione hâc, an scilicet resolutiones Chymicæ sint naturales vel artificiales, dici possunt, ad viuum resecemus, & quę diximus, in pauca contrahamus, de vocabulis potius, quàm re lis est. Chymiam artem esse, vt Medicinam, supra diximus, & nemo, vt opinor est, qui id neget, Ideoque actiones Chymici, vt Medici, artificiosas esse, omnino concedo, & quo modo sanitas à medico procurata artificialis dici potest, eo modo & opera Chymica artificialia dici possūt. Et sicut dum artifex sarmento medullam aufert, aut lacte vel mulso semina macerat, vel vrinam radicibus affundit, artificialia ea opera dicūtur, & vt Theophrast. lib. 5. ait, pars ἐλλιπεῖ τῇ φύσει, & fructus hoc modo producti artificiales dici possūt: ita etiam quę à Chymico producuntur, artificialia eodem modo dici possunt. Interim hoc in quæstione est: an principia Chymica artificiali resolutione (concedo enim hoc suo modo) è misto prodeuntia, vt & alia, quæ modò diximus, hoc modo producta suam essentiam naturæ an arti potius debeant. Seu, an talia secundum essentiam suam potius naturalia quàm artificialia dicenda sint. Illa enim præcipuè & principaliter artificialia dicuntur, quorum tota natura ab arte pendet, vt domus, statua, pictura: vbi verò mutuas operas tradunt Natura & Ars, & vbi ars συνεργεῖ τῇ φύσει & cum natura concurrit, opus merè simpliciter artificiale dici non potest; sed aliquo saltem modo. Hinc cum naturæ, vt in sanitate procuranda, quæ propterea etiam morborum medicatrix dicitur, in istis actionibus potiores partes sint, opera etiam suam essentiam naturæ potius, quàm arti debent. Ac proinde, si rem hanc in omnem partem ventilemus, res eò tandem redit: Rem quidem, quæ à Chymicis fit, sua essentia esse naturalem, actionem caloris, qua fit, esse naturalem; ipsum motum rei esse naturalem; eatenus verò artificialem, quatenus Chymicus eam secūdum artis suæ præcepta vasi suo includit, vel alio modo disponit, & calorem subministrat, nec alio modo esse artificialem, quàm, vt iam dictum, quo sanitas, quę medici opera recuperatur, artificialis dici potest. Plus Chymicum conferre, aut artem aliquid ad essentiam harum rerum facere, nunquam monstrabitur. Nam cùm Chymia, vt & Medicina, materiam non faciat, sed à natura mutuetur; imò nec formam faciat, sed eam in materia suo modo inexistentem inueniat, sufficit, si sciat, quæ sui subiecti natura sit, & quod opus, si hoc agens cum hoc patiente coniungatur, proditurum sit. Ideoq; finem illum respiciens cum agens cū patiente secundum regulas artis coniungit, plura agere non potest, sed totum reliquū negotium soli naturæ committit, quæ Chymico etiam amplius ea de re non cogitante, sed vel dormiente, vel peregrè absente, vel etiam mortuo omnē reliquā actionem absoluit: eodem modo, sicut dum medicus pharmacum purgans secūdum artem paratum in eum finem, quem mente concipit, ægro exhibet, purgatio medicamenti & naturæ vi perficitur, etiamsi medicus ab ægro abeat, & de purgatione amplius non cogitet. Neque sese res aliter habet in Chymicis operationibus, quàm in aliis naturæ operibus, & nō aliud fit in putrefactionē, quæ fit extra vasa, & aliud ex ea, quæ fit intra vasa Chymica, sed vtrobique eodem modo perficitur. Etiam intra vasa vermes interdum ex putredine generantur, qui certè non sunt artificiales.

Neque enim quæ à Chymicis fiunt operationes semper fortiore & adurente igne instituuntur: sed per putrefactionē saltē & digestionem non rarò materia resoluenda, vasis suis inclusa, elaboratur. Nec rem ad cineres sępe deducere opus est, vt ex ignea exhalatione falsā qualitatem accipiat, vt vult Scbegkius; sed in succini & cornuum & ossiū destillatione, antequam fiat incineratio, sal educitur volatilis;

tilis;& is quidem in cineribus remanet, sed cum ipso humore euolat, ac vel collo retortæ, vel lateribus recipientis adhærescit. Imò sal vrinæ volatilis (quid verò fixum & volatile sit, dicetur capite sequenti) leuissimo calore sursum ex ipso humore attollitur, & ipsum vini spiritum volatilitate anteuertit: neque volatilitas salino principio aliquid derogat; cum sal & fixus & volatilis detur, vt infra dicetur. Contra si terrã, à qua sal affusa aquâ separatus est, vras & aduras, nihil inde salis amplius elicies. Ita corpus, è quo sulphur inflammabile iam exhalauit nunquam iterum flammam concipit. Præterea non è qualibet re æquali copia sal elicitur; sed ex aliis copiosus, ex aliis paucus.

Imò ista principia non tantùm ab arte, sed nonnunquam etiam à natura conspicienda ostenduntur. Perpendat quisque saltem coctiones in animalibus & excremenra: certè sulphur in iis esse, ex odore colliget. Sulphur enim πρῶτον δεκτικὸν est odoris, fœtor verò vel species, vel affectio odoris. Est *Natura principia Chymia ostendit.*

est aliud etiam sulphuris in excrementis animalium documentum, inflammabilitas: memini hîc in Cloaca seu anguillam, seu aliud quid latitare, quod Camarinam illam quandoque ita commouebat, vt fœtor per totam domum molestus esset. Cum ergo candelâ accensa demissâ explorare vellent, quidnã id rei esset, subitò tota Cloaca flammam concipere visa est, quæ res etsi adstantes non parùm consternaret, subitò tamen iterum flamma euanuit: quod accidit proculdubio vaporibus illis sulphureis in Cloaca agitata accensis. Ita salem etiam in vrina reperiri notissimum est. Et licet hæc pura principia non sint, aliquid tamen præter elemenra, & quod vt species de genere testetur, habẽt. Inquirat etiã, quid alibi in natura fiat. Resinosę arbores resinã suã sulphureæ naturæ sponte fundũt, ex nuce moschata, semine lini, amygdalis, & plurimis aliis seminibus ac fructib. olea exprimuntur, quæ natura inerant. Sol naturaliter redditur è cinerum & calcium exhaustis cumulis, circa officinas nitrarias. Columbarum fimus salem acrem, & copiosum continet, sine vlla præcedenti vstione. Imò sine adustione ex plantis in ipso humido sal fieri potest, modumq; tradit Beguinus, *in tyrocinio Chymico lib. 2. cap. 17.* Neq; enim humido absũpto is in crustã lapideã concrescit, sed in ipso liquore spontè coagulatur. Ita & sal vrinæ ex humorũ adustione non fit; cùm in infantium vrina, & eorum, qui frigido sunt temperamento, æquè insit, ac adultorum, vel qui calido sunt temperamento. In vino ad latera doliorum tartarum concrescit, vtpote in vino iam superfluum, etiamsi in vuis superfluum non esset, quod copiosum salem in se cõtinet. Etsi enim liquorem, in quem tartarum calcinatum in loco humido resoluitur, vulgò oleum appellent: tamen oleũ propriè nõ est, sed sal liquatus, in quem etiam exsiccatione rursus abit. Spiritũ vini natura procreauit, non ars; quod nemo potarorum ignorat, qui, quò plus spiritus vinum habet, eò facilius inebriantur: nemo Oenopolarum nescit, quib. cognitum, parte hæc enanescente, reliquum facilè corrumpi, & multis aliis indiciis & effectis satis conspicuis is sese prodit, vt licet oculis corporeis non pateat, oculos tamen mentis latere non possit. Neq; ab arte solũ is separatur, sed & brumale frigus eũ à suo Phlegmate separat, qui nõ amplius vinũ, sed spiritus vini, vel vini pars spirituosa appellatur.

Quæ omnia, quæ hactenus exempli loco adduximus, etsi non sint principia Chymica pura, satis est tamen, si is iis abundent, vt ab iis non immeritò denominationem accipere possit; sicut & elementa nullibi pura habẽtur, sed corpora, in quibus terra abundat, pro terra, in quib. aqua, pro aqua monstrãtur, vt sæpius iam dictum. Quibus si elementorum nomina secundũ ipsorum prædominiũ Peripateticis imponere licet, cur non idem Chymicis, dum sua principia describunt, facere fas sit? Neq; enim principia hæc propter se, & vt seorsim, tanquã perfectæ rerum naturalium species, consisterent, sed propter alia facta sunt, vt scilicet ex iis variè mistis varia corpora prodirent: ipsa verò ex se mutuò non constant, neque in sese mutuò resoluuntur.

Et cum concedunt Peripatetici, quod omninò negare nõ possunt, corpora illa, in quæ mixtorum resolutio fit, non esse pura elementa, sed mixta, in quib. vnum elementum præualeat, à quo fiat denominatio: hoc ipsum in quæstione est, quidnam illud sit, quod elemento prædominanti admixtum est, & an hic ad Chymicorum principia recurrendum sit, v. g. cum cineres non sint pura terra, quid illud sit, quod terræ admixtum est, & aqua affusa elicitur, an non sal sit?

Præterea quod nonnulli obiiciunt, non dari principia propiora rerum naturalium, quam elemẽta; quia nihil videatur à natura in ista principia resolui, non magni momenti est. Nã superficiales isti naturæ scrutatores nimis cœcutientibus oculis naturales istas resolutiones aspiciunt, & vt Scal. ioco, *Exercit.* 307. *s.* 12. vtar; sæpe murem farina aspersum eundem pnrant cnm domino pistrini. Cum cadauer, inquiunt, aliquod putrescit, ignis & aer in auras euaporat; humidum diffluit; fimus loco terræ relinquitur. Quæso, quisquis es, qui ita iudicas, cadaueri putrescenti nares propius admoue, & vel fœtor ille te docebit, non purum ignẽ & aërẽ esse, quod exhalat, sed cõpositum adhuc; aliumque odorem cadauer equi, alium bouis, alium hominis cadauer, aliam plantam hanc vel illam putrescentem exhalare. Vt enim res integræ aliæ aliũ habent odorem, alium rosa, alium ruta, alium absinthium, quorum tamẽ quodlibet de exhalatione sulphurea testatur: ita etiam in putredine (vt & in combustionibus) alię aliũ exspirant eadẽ de causa, & ob eandem sulphuream exhalationem. Quas certè exhalationum differentias vel odoratu agnoscere non semper inutile fuerit, atque id nec Chymici, nec Medici neglexerũt. Vermes enim in intestinis latentes ex odore, qui ex ore exhalat, non solũ Medici multi, sed & non pauci è vulgò deprehendere possunt. Qui non imminentem gangrænam odoratu deprehendere possit, parùm exercitatus & cum ægris minus versatus est Chirurgus vel Medicus. Fimum si terrã puram putas, multum erras. Putrida vrina, vel fimus, postquam computruit, saltem terræ admistum plurimum continet; quod facilimè resolutione deprehendi potest.

Resolutio corpor. natural. non semper fit in elementa.

Idem enim error in violentis resolutionibus cõmittitur. Si enim isti fumum vel flammam vident, tantum ignem, vel aërem esse putant. Et ne ab obscuro aliquo Philosopho hoc factũ dicã, eruditissimus & clarissimus Philosophus, Zabarella communem sententiam secutus, *de mist. generat. & interit. lib. 2. c. 2.* scribit combustionem, (ea verò accidit, cum res incenditur & flammam concipit) esse totius misti in vnumtantùm elementum, id est, ignem mutationem, excepta aliqua parte terræ. At si Alembico ea exciperent, deprehenderent, non tantùm elementa esse, sed mista adhuc. Nam fumi isti, quos, vt iam diximus, plerisque ad probandum elementorum numerum ex resolutione corporum naturalium adducunt, tantum abest, vt vel elementa seu pura seu impura sint, vel etiam imperfectè mixta, vt sint ipsissima corpora in minima corpuscula resolura (sublimationes enim Chymicorum pistilla sunt) è quibus exhalant. Ex sulphure enim accenso flores sulphuris colliguntur. Fumus, qui ex Mercurio aut sale armoniaco exhalat, ipsissimus est Mercurius

&

& sal armoniacus,& longè aliud,quam fumus,qui ex ligno querno,vel tartaro,vel vitriolo eleuatur. Aut si saltem metallorum fossores & coctores, quorum sæpe longè maior, quàm ἐν βίβλοις Physicorum & otiosorum specularorum in hoc genere est peritia, consulerent,aut eorum caminos inspicerent , aliter se rem habere , quam putant,facile doceri possent. Quibus certè fides hic non deroganda,cum docent, arsenicum , pompholyga , cadmiam , Mercurium & eiusmodi alia multa à metallorum fusione & coctione,ac sublimatione exhalare,& in fornacibus & alembicis colligi , non verò elementa vel simplicia seu puta seu impura,vel imperfectè mixta & meteora. Nullâ hic demonstratione opus est,sed sensu potius: & si Chymicus dixerit ,illud quod fumi specie eleuatur,esse sulphur,Mercurium,arsenicum ,cadmiam, istud sal aliquod volatile , non aliquod meteorum: cur sensibus fidem derogem , & Chymicis ac metallorum coctoribus,quibus talia vsitatissima sunt,non credam?Imò credunt omnes Medici ,qui ea pro iisdem etiam,pro quibus à metallurgis venduntur , vsurpant. Certè sensibus hîc fidem derogare & demonstrationes poscere,ἀῤῥωστία διανοίας est ,& qui hoc facit,idem facit,ac qui piscatori,qui lucium se cepisse dicat,carpionem vel cancrum cepisse Syllogismo persuadere conetur:inprimis cum effectibus res tales naturas suas satis prodant , & proprietatibus suis se manifestent.Etenim etsi in scientiis sensui suus locus est , non tantùm demonstrationi. Ita cum cinerem vulgò vident , terram esse dicunt impertissimè. Separatio enim facilimè per aquam affusam, quid sal & terra differant , & vtrumque in cinere contineri , ostendit. Vnde & rectè Auerrois 5. *colliget cap.*42.scribit; Cineres diuersos fieri secundum diuersitatem rerum,è quibus fiunt ,ac fumum omnem quamuis habeat complexionem calidam desiccatiuam : tamen semper retinere secum virtutem rei,ex qua est fumus.Vbi si quis statuere velit,cinerem esse terram à prædominio elementi ita dictam, fumum ignem itidem sic dictum,& porrò quæratur, quid tandem reddat elementum hoc impurum,non responderi potest ,quod sit elementum aliquod. Neque enim vllum Elementum est , vel sapidum est , vel odorabile. Ergo licet concedatur,in cinere terram abundare : illud tamen , quod terræ admixtum est, sal est,vtpote sapidum;quod fumo,surphur , vt odorabile.Hinc etiam Auerrois non dicit in fumo igni aliud Elementum admisceri,sed in eo esse adhuc virtutem rei,ex qua est fumus:id quod Chymicæ resolutiones satis docent , vt mox dicetur. Sal verò vbi semel separatus est affusa aqua , etiamsi reliquam terram vras & aduras,ne mica salis inde amplius produceretur :quod satis monstrat,salem non esse terram à calido & sicco passam.

De corpor. natural resolutionibus quomodo rectè iudicandum sit.

Non ergò ita obiter & superficialiter de naturæ operibus iudicandum , sed paulò penitius ea introspicienda sunt. Et quod nobis fortuitò non obiicitur,arte & industria inquirendum. Nimirum in naturæ externis resolutionibus iudicandis multa occurrunt impedimenta;neque partes resolutæ ad examen sese sistunt, vt cognosci possint , An elementa pura sint,vel alterius generis,sed in auras diffunduntur & aufugiunt.Maior autem certitudo est in operibus artis,vbi nihil perit,sed vasis clausis omnia administrantur:partesque resolutę inclusę colliguntur, & heterogenea ab homogeneis discernuntur ,vt rectũ de omnibus possit fieri iudicium : absque quo si fit, impossibile est,vt quisquam , etsi pro absolutissimo Philosopho vel Physico se venditet , ex solo vapore adscendente de natura rei iudicare possit;cum vapores ad adspectum sint similes,id verò ,quod in vase recipiente colligitur,diuersitatem monstret , & hoc esse spiritum vini,illud tortarum,hoc cerasorum,illud

Resolutionum Chymicorum certitudo.

salis,vitrioli , vel allium;hoc flores sulphuris vel salem armoniacum doceat,quæ , etsi pura puta principia non sint, quia tamen ea in iis abundãt,ab iis corpora illa de nominationem accipiunt.Si quis verò nomine principii ea dignari non vult , appellet sanè elementa seu pura seu impura,hoc verò doceat ,vnde sapores,odores,&c.habeant,cùm tales qualitates elementis non insint.

Et quidem in vtraque resolutione tam naturali, quàm violeta,id,quod diximus,præstare potest Chymia.Priorem quod attinet;cum putredo fieri dicatur vi externi caloris educentis externum :idem fit in cucurbita vel alio vase clauso , calore lento in fimo vel balneo administrato.Hac tamen differentia,quod vt dictum , de partibus resolutis internis naturæ operibus ita certò iudicare non liceat ;cum hinc inde disperguntur:in operibus verò Chymicis vasis clausis omnia excipiantur,vt rectius de iis iudicium fieri possit. Idem præstat in violentis corruptionibus,vbi vehementiore igni adhibito resolutæ partes aqueæ & oleosæ in recipiente vase excipiuntur : in fundo verò , quod combustum est ,salem & terram continet.

Nonnulli aliud quærunt effugium;& cum negare non possint , à Chymicis vel ad oculum monstrari ista,quæ appellant,principia , dicunt,non inesse mistis ea,nec inde separati , sed vi ignis fieri. Putatque Schegkius,quem Riolanus , & alii sequuntur,salem reuera seu φύσει rebus non inesse ,sed accidere saltem hoc terrenis partibus,vt mutentur propter igneã exhalationem in salsam qualitatem. Verum longè aliter sentit hac de re Hippocrates.qui,*loco supra allegato* , salsum, amarum,& huius generis alia,reuerà rebus inesse , atque inde ἀποκρίνεσθ docet , quibus cum peculiares facultes & vires , alias ab elementorum qualitatibus,tribuat (in concreto, enim loquitur , & subiectum cum qualitatibus intelligit) pro peculiaribus illa subiectis & substantiis habent. Imò alimenti loco talia eum cum plantis assumi idẽ,1 .*de natura humi.text.* 3 1. scriptũ reliquit.Τὰ φυόμθμα , inquit, , καὶ σπειρόμθμα , ὁκόταν εἰς τὴν γῆν ἔλθῃ, ἕλκει ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν ἑαυτῷ ἐὸν τῇ γῇ. ἔνι δὲ καὶ ὀξὺ καὶ πικρὸν, καὶ γλυκὺ καὶ ἁλμυρόν. *Quæ plantantur & seruntur , vbi in terram perueniunt,attrahit quoque quod sua naturæ conueniens inest terræ. Inest autem & acutum,& amarum,& dulce,& salsum.* Ac proinde cum talibus plantas nutriri & augeri doceat,ex iis etiã cõstare docet. Idem Scaliger ; *in l.2 .de plant.* concedit, dum scribit : *Si è quercus cinere fit Sal* : (*fit enim*) *haudquaquam eius alimenta repugnare videtur.* Et certè,qui putant ea,quæ à Chymicis producuntur,ab ipsis fieri,non natura inesse , suam in Chymiam imperitiam produnt.Et si aliquas Chymicas resolutiones vidissent,aliter sentirent.Si tamen Chymicis fidem habere nolunt,metallurgos adeant. Si enim istud argumentum contra Chymicos valeret,valeret etiam cõtra metallurgos,atque euinceret, metalla & mineralia non exstitisse ,sed à metallurgis producta fuisse, Separat Chymia diuersas rerum partes,non generat, & nisi à natura subiiciatur materia , eam producere non potest.

Chymicâ principia à ũ reuera mistis insint.

Aliqui principia ista , quæ è mistis separati dicimus,potentia saltem inesse,non actu dicunt. Verum id nostræ sententiæ nihil officit. Nam cum nemo neget , elementa reuera in mistis inesse ; nihilominus Physici disputant, an actu vel potentia mistis insint.Qui ergo istam controuersiam composuerit, facilè videbit,an potentia vel actu inesse dicenda sint hæc principia. Nobis sufficiat hic dixisse , reuera inesse : non absimili modo;sicut in lacte inest butyrum,caseus & serum.Hippocrates dicit , quod amarum, salsum,acidum;& huius generis ,alia ,μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν οὐ φανερά ἐστιν : ὅταν δὲ

Principia Chymic. quomodo rebus insint.

τι τε τέων ἀποκριθῇ, τότε φανερόν' Vbi secretionis vocabulum vsurpat. Et Aristoteles tam de iis, quæ actu, quam quæ poteotia insunt, vocabulum secretionis rerinet, *3. de Cœlo, cap. 2. text. 35.* ἐν σαρκὶ καὶ ξύλῳ καὶ ἑκάστῳ τῶν τοιούτων ἔνεστι δυνάμει πῦρ καὶ γῆ. φανερὰ γὰρ ταῦτα ἐξ ἐκείνων ἐκκρινόμενα. *In carne & ligno, & vnoquoque talium inest potentia ignis vel terra. Manifesta autem fiunt hæc ex illis segregata.* Ergo si ex eo, quod potentia, secundum hunc locum Aristotelis, ignis & terra insunt mistis; concludi non potest, quod non sint mistorum principia: ita etsi concedamus, potentia suo modo esse ista principia in mistis, inde tamẽ ioferri non potest, quod non sint mistorum principia. Sed potius, sicut hoc loco argumentatur Aristoteles; In carne & ligno insunt ignis & terra; quia inde segregantur: ita etiam argumentari possumus: Principia Chymica separantur ex mistis. Ergò iis insunt.

Discrimen inter Elementa & principia Chymicor.

Tandem & hoc affert Erastus cõtra principia Chymica, *parte 2. disput. contra Paracelsum, p. 74.* Frustra noua Principia Chymicos comminisci; cum nihil aliud dicant, quã iam olim per tot secula alij Philosophi dixerunt & demonstrarunt; nullum alium habere vsum nominũ istam nouationem, præter quã quod quæ clara & intelligibilia prius erãt, obscura, intricata, & incõprehensibilia nobis reddantur. Quę aquæ propria esse, inquit, omnium eruditorum oculi omnibus ætatibus conspexerunt, fumosi isti Philosophi, vt nouisse plus aliis viderentur, Mercurio adscribere voluerunt: quæ aeri maximè conueniunt, sulphuri tribuunt: quæ terræ aptissimè congruunt, sali suo accommodant.

Verum enim verò quis non agnoscit differentiã inter salem verò quis non agnoscit differentiam inter salem & terram? Sal in humido liquescit; terra non item. Quanquam enim terra ab aqua dilui & cum ea misceri possit: tamen in ea nunquam liquescit, vt sal, vt etiam per chartam colari possit, sed statim iterum ab aqua separatur, & fundum petit. Imò sal in aëre humido liquescit, quod terra nunquam patitur. Neque enim sal terra saltem est propter igneam exhalationem salsę qualitatis particeps, vt vult Schegkius, aut adusta & empyreuma ac vestigium ignis retinens. Cùm enim ignis sapidus non sit, quomodo terram sapidam reddere potest. Et si sal est terra adusta, quî fit, vt in aqua liquescat & ei ita vniatur, vt cum ea etiam per chartam bibulam transeat: terra verò non adusta cum ea nou vniatur; cum tamen non adusta maiorem cum aqua communicationem habeat, quàm adusta. Ita etiam Aqua & Mercurialis pars Chymicorum longè differunt. Ita sulphur & aër. Neque enim inflammatur & ardet aer, sed sulphur. Nam quod aliqui dicunt, facilimè rara omnia multùm in aeris continentia, pinguedinis autem minimum, in largissimam conuerti, diffilius verò pinguia penè omnia córripere flammam, quam arida stramina, ex quibus pinguedinis vix minima particula separari possit: sciendum primò aliud esse quærere, cur res sit inflammabilis. Illud enim habet à sulphure, hoc à raritate, supposito tamen sulphure. Sulphur enim si absit, res non inflammatur, vt in pumice & spongia marina videre est. Deinde pinguedinem sulphur, quod Chymicorum principium est, non idem esse, sulphur in multis reperiri; quæ pinguia non sunt. Sulphur enim suum, ob quod inflammatur, habet spiritus vini: pinguis tamen non est, seu oleosus; & sulphur quidem in pinguedine esse, sed aliis partibus admistum, quæ inflammabilitatem prohibere possunt. Ideoque siccitatem & raritatem corporis ad facilẽ inflammabilitatem in quibusdam facere Chymici etiam concedunt: potestque res parum sulphuris & oleositatis in se continens, si rara, aridaq; sit, & nihil in se habeat, quod inflammationem prohibere possit, facilius inflammari, quam alia, quæ sulphure abũdat, alias ramen partes inflammationem prohibẽtes admistas habet: sicut in puluere pyrio alias summè inflammabili apparet, qui si spiritu aliquo acido imbuatur vel humectetur, inflammabilitarem amittit. Er spiritus vini, si aquam & phlegma admistum habeat, non inflammatur; si verò purissimus sit, & à phlegmate & sale fixo cæterisque, quibus in vino mistus erat, quantum fieri potest separatus, facilimè inflammatur, & instar naphthæ flamma concipit, & subtilissimus ac violatilis maximè est, ita vt etiam per sextuplicem papyrum in destillando insensibiliter transeat, in loco calido exhalet, aut si via non detur, vitrum rumpat & si quid omninò vel Mercurialis substantiæ (Mercurialis dico, aereæ seu potius æthereæ, non aqueæ, nec curo, quid hic vel ille Chymicus dicat) vel salis violabilis secum habet, id secum, vt ipsum etiam volatile, in auras rapit. Er hinc accidit, vt alia bitumina & olea aliis facilius vel difficilius inflammentur. Talia autem arida sulphur in se continere satis docet oleum, quod è papyro conficitur. Res tamen aridæ & raræ non inflãmantur ob raritatem & ariditatem, sed ob sulphur, quod in se continent. Hinc etiam res non aridæ, sed actu humidæ, etsi potentia siccæ esse possint, facilè inflammatur; vt naphtha & spiritus vini, non quod copiosum aerem in se contineant, qui sit ἀρχὴ πυρὸς & pabulum, (hoc enim si esset, dum candela accensa vel alia flamma in aere circumfertur, is accendi deberet, quod non fit, nisi forsan olei succini aut spiritus vini terebinthinati, vel sulphurati, vel camphorati vapores in eum dispersi sint) sed quod sulphur copiosum in se continent. Quod si quis exhalationem siccam pinguem dicere maluerit, rem retinet, & aliud nomen substituit; sed minus commodum, cum spiritus vini pinguis non fit. Sicut contrà res etiãsi sint aridissimæ, si sulphur in se non contineant, non inflammantur. Res manifesta est in papyro, quæ vbi accensa deflagrauit, manet sicca & rara, & tam leuis, vt leuissimo venti flatu vel anhelitu dispergatur: nihilominus quia sulphur inflammabile, seu humor inflammabilis, aut oleosum inflammabile (de nomine enim cum nemine litigabo) deflagrauit, amplius flammam non concipit.

Inflammabilitas vnde.

Principiorum Chymicorum vsus.

Vsus igitur principiorum Chymicorum est, vt ex iis, tanquam proximis & propriis principiis, proprietates, quæ corporibus mistis insunt, & ex elementis proximè demonstrari non possunt, deducantur, & demonstrentur, vt præcipuè in proprietatibus & facultatibus medicamentorum inquirendis patet. Etsi enim, vt supra dictum, Erastus putet, omnia hæc ex elementis deduci posse, nec nominum ista nouatione opus esse, atque alij etiam putent, nihil à Chymicis in suis resolutionibus afferri posse, quod non è doctrina Elementorum aut meteorologica de exhalationibus explicari citra ficta Chymicorum principia possit: tamen huic suo promisso nondum eos satisfecisse, nec satisfacere posse, existimo. Et possent sexcenta hniusmodi afferri, quæ ex Doctrina de Elementis & exhalationibus explicare eos non posse puto: vnum atque alrerum saltem proferam. Reddant quæso rationem, quî fiat, quod vbi opiata destillantur, vapores, qui è vasis alias satis arctè clausis nihilominus exhalare solent, somnum concilient, ita vt Pharmacopæorum & Chymicorum famuli, quibus ignis regendi cura commissa fuerat, ad fornacem profundo somno correpti inuenti sint quod ab aliis exhalationibus plurimis non accidit? Quî fiat, quod vapores, qui ex Mercurio vel Antimonio exhalant, non sine periculo cum spiritu attrahantur; cùm ab aliis exhalationibus plurimis nihil damni sit? Quî fiat, quod vbi

vbi cornua vel ossa animalium destillantur, sal tàm copiosus recipienti adhærescat, quod nec in vitrioli,nec salis communis, nec lignorum destillatione accidit? Quî fiat, quod vbi in aquam,in qua scoriæ reguli antimonii coctæ sunt, acetum inspergitur,tàm grauis fœtor excitatur?Vnde tanta in tantilla auri fulminantis portione vis sit? Quî fiat, quod cum aqua fortis vel spiritus Vitrioli limaturæ ferri affunditur,materia ita incalescat, imò flāmam concipiat,& tàm grauis odor inde exspiret?Quî fiat,quod vbi butyro Antimonii spiritus Nitri confertim affunditur,materia flammam concipit? Quî fiat, quod singula salium genera in suis coagulationibus peculiares,& tàm exactas,ac quę ad Marhemaricorum regulas planè congruunt, figuras obseruant?Quî fiat,quod sal armoniacus & vrinæ, qui in euolando non est tardior,imò spirituum vini volatilitate superat. non accendatur, cum facilè spiritus vini accendatur. Quî fiat, quod fumus plumbi & argenti viui aurum corrodit, non fumus vitrioli vel aliarum rerum?Quî fiat,quod vbi calci Lunæ affunditur spiritus salis,tinctura viridis instar smaragdi extrahitur;si verò spiritus vini sale vrinæ imprægnatus,cæruleus? Quî fiat,quod sal vrinæ in spiritum vini coniectus eum coagulat? Quî fiat,quod acetum destillatum coralliis,margaritis,plumbo calcinato affusum insipidum destillat? Quî fiat, quod vbi spiritus vitrioli terræ sigillatæ infunditur & destillatio instituitur,nil nisi phlegma exstillat? Quî fiat,quod si coraliis calcinatis spiritus vini affunditur, corallia acrimoniam ardentem contrahunt, & ipse spiritus vini acrimoniam amittit?Quî fiat,quod antimonium cum nitro fusum accenditur,semel tamen atque iterum cum eo calcinatum amplius non accenditur?Quî fiat,quod spiritus vitrioli, vbi cum oleo tartari dicto miscetur, momento incalescit, & aciditatem omnem amittit? Qua ratione præcipitatio perficiatur,vel quî fiat,quod corpore quodam in liquore aliquo soluto,si liquor alius affundatur, id ad fundum descendat? Quî fiat, quod magisterium coralliorum & margaritarum simpliciter per solutionem in aceto, eiusdemque ablutionem paratum facilè in quouis liquore liquescit, non verò id quod fit per præcipitationem cum oleo tartari.

Hæc & similia explicent: quod ipsos facturos nō putamus absque Chymicorum principiis ex sola doctrina elementorum, & Meteorologia,quæ exhalationes saltem,vt imperfectè mixta,& quidem ex elementis mixta considerat.Nam vt de aliis non dicam, elementa sunt insipida & inodora,vt ipse Aristoteles,*de sensu & sensibili*, concedit. Si vero in exhalationibus quid nobilius est,ac supra elementa,id non ex doctrina meteorologica, sed principiis Chymicis explicandum. Et nihil obstat,quin elementa, quatenus vt impura considerantur,vt & exhalationes partes corporum perfectè mixtorum in minima resolutorum, sed ipsas adhuc perfectè mixtas, sulphuris puta,picis,succini,salis & similium,in se contineant. Quæ tamen propterea perfectè mista dicenda non sunt. Non enim tùm inter elementa & vaporem rei resolutæ quæ recipit,vera fit mistio; sicut nec dùm manipulus salis in aqua soluitur,perfecta fit mistio.

Neque dum Chymici ad principia ista certas qualitates reducunt,nihil docent, & principium petunt. Necessarium enim est,vt qualitas quælibet ad suum primum subiectum reducatur:& sicut Physicus caussam aliam nullam reddere potest, cur ignis calefaciat,quàm quod hæc eius est proprietas, & dum id docet,non petit principium: ita nec aliam caussam reddere potest Chymicus,cur sal sit sapidus. Itaque dum faciunt hoc Chymici,verba non dant,sed πρῶτα δεκτικὰ nominant, in quibus reuera qualitates,quas nominant,semper reperiuntur, & accidentia ad suas caussas referunt. Neque tamen omnium corporum proprietates ad principia Chymica reducendas esse, vel reduci posse existimo.Scio enim,& alibi docui, quasdam à forma nobilioribus fluere. Neque etiam omnes Chymicorum opiniones meas facio,& an vis purgandi rectè à sale deducatur,hic non disputo.Satis est,si in genere hoc obtineam, alias proprietates à sulphure,alias à sale & quidem semper prouenire. Et proinde in quocunque misto talis proprietas reperitur, ibi principium illud, à quo fluit, inquirendum:vnde artificiosæ & vtilissimæ Chymicorum separationes ortum habent.Si enim proprietas aliqua à sulphure fluit, illud extrahendum, sal remouendum, vt medicamentum à heterogeneis separatum efficacius reddatur: contra si à sale, sal inquirendus,sulphur separandum. Id quod in omnibus narcoticis manifestum est,quorum vis, id quod hodie non solum in Chymia & Philosophia Aristotelica peritissimi viri multi concedunt, à sulphure, non sale pēdet:acrimonia omnis à sale,etiam ea,quæ in fumo oculos mordet.

Hoc tamen hîc monendum, principia hæc communia, non particularium affectionum propria ac proxima esse principia,neq; à sale, quatenus sal est, vim purgandi, neque à sulphure, quatenus tale est, vim καρκωτικὴν esse:aliàs omnis sal purgaret,& omne sulphur seu inflammabile esset καρκωτικόν: verùm principia hæc, quatenus communia, communium saltem affectionum esse principia, speciales verò affectiones à determinatis fluere principiis.

Quæ verò multis Erastus contra Paracelsum de Elementorum in tria principia resolutione disputat, *parte 2.disput.contra Paracelsum*, adducere superuacaneum est; cum vix aliquis saniorum Chymicorum tria illa principia ante Elementa constituat. Assentiatur Paracelso hac in re Quercetanus, vel cuicunque libet absurdas eiusmodi opiniones defendere: mihi hoc non est propositum:cum probè sciam, elementa,quatenus talia,nec sapida, nec odorata, nec colorata, nec inflammabilia esse.

Tandem hic non prætereundum, aliquos quidem ista principia Sal,Sulphur & Mercurium concedere; ideò quod reuera in omnibus insint, & in ea resoluuntur corpora ipsa. Iidem tamen hoc negant,quod sint æquè prima ac Elementa;sed esse Elementis posteriora,& ex iis componi, omnesque rerum naturalium proprietates ab Elementis deduci posse, etiam illas,quæ tribus hisce principiis adscribuntur, statuunt. Habere enim Elementa tot dotes, maximam partem incognitas,abs quibus variè inter se coalitis oriantur illa,quorum rationes nobis manent incognitæ,atque indicibiles. Nam primùm esse materiā & formam,deinde Elementa, quæ ex materia & forma componuntur,denique hæc tria,Sal,Sulphur & Mercurium,quæ ex Elementis componantur, quæ omnium sunt proxima & sensibus maximè vicina. Atque ita Aristotelicæ Philosophiæ gloriam conseruari, nec Hermeticæ debitam laudem denegari existimant.

Verùm enim verò nobis equidem idem est propositum,nec Peripateticam Philosophiam euersam, sed potius per Hermeticam auctam cupimus.Est tamen quod in ista doctrina desideramus. Primo loco esse materiam & formam,hinc Elementa, tertio loco principia,libenter concedimus. Neque de hoc multum litigabimus,an principia hæc sint Elementis coæua,non minus quàm Elementa creata,& Elementis in corporum naturalium constitutione socia;an verò Elementis posteriora & ex iis composita.Largiamur enim sanè, habere suam materiam ex Elementis,& dari ordinem aliquem inter principia, quęres constituunt:tamen de forma horum principiorum quæstio est,vnde illa eam habeant,an nimi-

rum sit illa vnius Elementi forma, an verò ex pluribus Elementorum formis composita. Id quod vtrumque negamus; cùm aliæ qualitates & effectus in hisce principiis, quàm quæ sunt in Elementorum potestate, appareant, & quæ ex Elementis deduci & deriuari non possint. Hoc enim inauditum in Aristotelica Philosophia hactenus, habere Elementa adhuc alias Qualitates nobis incognitas & ἀῤῥήτως, præter caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, grauitatem, leuitatem. Etenim si hæc in composito sese proderent, certè in ipsis Elementis magis effectibus & operatione sese prodere debent; quod hactenus non factum, & à nemine illæ occultæ Qualitates animaduersæ sunt. Neq; hæc de principiis Chymicorū doctrina vllo modo doctrinā de ortu & interitu Aristotelis euertit, sed potius ei lucem affert. Neq; enim puto Aristotelis', sed potius quorundam eius interpretum doctrinam esse, omnem ortum & interitum rerum naturalium non aliunde, quam à quatuor Elementis, etiam cooperante cœlo, pendere. Elementa enim cum principiis Chymicis non hîc efficientis rationem habent, sed materiæ. Cælum agens vniuersale est, non adæquatum & specificum. Cuiusque verò rei generatio à forma eiusdem speciei, vt proximo & primario agente, dependet, vt diximus.

Atque ita hactenus in genere monstratum est, dari præter Elementa adhuc principia mistorum, & in resolutione mistorum non semper vsque ad Elementa perueniri, nec etiam generationem proximè semper ex Elementis fieri, sed esse præterea quædam corporea, è quibus etiam, tanquàm primis subiectis qualitates quædam, quæ ab Elementis deduci non possunt, fluant. Qualia corpora iam olim Hippocrates, & eum secuti multi medici, imò ipse Erastus, *loco allegato*, agnoscunt, quibus Chymici peculiaria nomina indiderunt Appellet iam sanè quis ea cum Chymicis principia, vel alio nomine indigitet, perinde est, modò de re constet.

Principiorum Chymicorum numerus. In specie verò numerum eorum & naturam singulorum quod attinet, res non satis plana est, & difficultates hîc non leues occurrunt. Equidem vulgò tria cōstituuntur, Sal, Sulphur & Mercurius: sed qualis cuiusque natura sit, non satis explicarur, & alij aliter hac de re docēt, vt in specie postea videbimus. Ideoque vel ad Paracelsi, vel Seuerini, vel Quercetani, vel Beguini opiniones me adstringi non patiar, sed sententiam meā libere de re à paucis tractata & nondū satis explicata proponam, & hoc agam, vt potius consensum, quàm dissensum cum Aristotelicis quæram, & hæc principia Aristotelicis & Galenicis non planè contraria, sed subordinata esse mōstrem. Cùm enim Deus mundum hunc perfectum condiderit, & in rerum naturalium constitutione à minus compositis ad magis composita & perfectiora progressus sit; & in rerum natura Elementa, sales, sulphura, & bitumina, terræ, lapides, metalla, fungi & tubera, musci, herbæ, frutices, arbores, zoophyta, vermes, insecta, pisces, aues, animalia gradientia, & tandem homo reperiatur: in horum differentiis, numero, & ordine inter se inquirendo meritò laboratur, & multi docti viri, inter quos supra etiam Mocenicum numeraui, diligentes fuerunt. In qua re tamen multa occurrunt dubia, vt quid statuendum certò sit, non semper liqueat, & præstet interdum de quibusdam dubitare, quàm temerariè ea affirmare. Ideoque etiam quemq; suo sensu abundare permitto. In republica enim libera, qualis est litteraria, sententias liberè dicere licet.

Cùm autem vulgo tria numerentur, Sal, Sulphur & Mercurius, quid de singulis sentiendum putem, dicam.

Er primò quidem de sale rem planam esse puto, vt supra iam satis monstratū m, & omnibus corporibus naturalibus illud inesse, facilè, qui volet, deprehendere potest; vt etiam Plinius, *lib.* 31. *Hist. nat. cap.* 7. Salem Elementum necessarium esse dixerit. Non solum adustione & partium terrenarum propter igneam exhalationem in qualitatem salsam mutatione, generari, sed etiam sine adustione, è rebus separari posse, paulò ante dictum & monstratum: ideoque etiam secundum Hippocratem mistis, secundum naturam inesse salsam. Et Plinius, *loco allegato*, docet, salem etiam sponte sæpe nasci. De qua re, *lib. Instit. part.* 3. *sect.* 3. *cap.* 15. dictum. Non est facere salem, cum ex vrina animalium separata saltem aquositate educitur. Non est facere salem, cum è fimo interuentu aquæ secernitur. Et vbi accedit vstio, non eo fine adhibetur, vt per eam sal fiat, sed vt partes sulphureæ & aliæ secernantur, solusque sal relinquatur. Et certè pertinacem esse oportet, & à Chymia planè alienum, qui salem in rebus naturalibus agnoscere non potest. Plantarum saltem generationem & augmentum quilibet diligenter consideret, & quid ad earum fœcunditatem & felicem prouentum & augmentum faciat, perpendat, & inquirat, cur in agro stercorato felicius plantæ proueniant. Caussam inueniet esse inprimis vrinam animalium, quę maximam partem salis continet: & non ignorare poterit, nihil hic artificij Chymici concurrere, sed totum illud opus naturale esse.

Salis autem proprietates quod attinet, sal primò est primum sapidum & gustabile. Et omnia, quæ saporem habent, eum propter salem habent. Atque ad id probandum multis rationibus opus non est; sicut nec ad probandum ignem esse calidum, sed sensus id testantur. Vbicunque enim sapor deprehenditur, ibi sal est: & vbi sal, ibi sapor. Etsi verò, vt supra dictum, nonnulli ex Elementis sapores deducere conati sint: tamen frustra hoc tentasse, non solùm Chymicis, sed & Peripateticis & Galenicis doctissimis visum est. Qua de re quin locum Scaligeri, *ex* 1. *lib. de plantis*, quem supra *cap.* 8. allegaui, hîc repetam, facere non possum. Ita autem ille: *Primæ qualitates penè ab omnibus existimatæ sunt saporum caussa: tametsi nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore sit; ergo calidum elementum primò & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat, ex quatuor qualitatum temperatione confici saporem: respondeat, an in elemento quopiam, qua elementum est, sapor insit. Non sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque sensus, neque intellectio, neque crementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quàm elementaribus: ita sapor quoque.* Hic tamen notandum, hoc principium nomen accepisse, à sale esculento, vt omnibus notissimum, & ita nomen speciei generi tributum: Verum non solùm sal esculentus sal est, sed & qui est in sinapi, cochlearia, raphano, allio, aceto, bile, alumine, vitriolo & similibus sapidis. Nec hoc prætereundum, olea destillata multa quidem sapida esse, vt succini, cinamomi, carui & plurima alia: verùm id non accidit ob sulphur, sed ob salem violatilem, quem commixtum habent, qui etiam leuissimo calore eleuatur. Et quia gustus & tactus cognati sensus sunt, & cognata obiecta habent, ita vt nonnulli hos duos sensus pro eodem habuerint: etiam sali meritò adscribitur acrimonia, & quæ tactum vellicant, id salis beneficio præstant Hinc vis etiam oculos mordicandi in fumo, raphano, nasturtio, cæpis, allio, & similibus à sale volatili. Secundò salis proprium est, in humido liquescere & in sicco coagulari; quod terræ nullo modo competit. Etsi enim, vt etiam supra dictum, terra in aqua dissoluitur: tamen nunquam liquescit in ea, vt sal; multò minus

minus in aëre humido,in quo sal quoque liquescit. Tertiò à sale rerum naturalium concretionem & coagulationem prouenire Chymici docent; & à sale Crystalli concretionem,adamantis duritiem,metallorum robur,auri soliditatem, ossium, arborum & herbarum consistentiam absolui statuunt.

Qua de re,& quid veri statuant Chymici,omninò disquirendum:cum magni momenti,& quę multos exercuit,quæstio sit,& ad doctrinam de generatione calculorum in corpore humano & aliorum animantium,vt & plurimarum aliarum rerum explicationem multum faciat. Verùm quæstionem hanc aliquo modo difficiliorem nobis reddit Andr.Libauius:in quo hic,non sine causa constantiam in sententia desidero.Nam dum contra Riolanum disputat,*in Alchym.Triumph.cap.*90.*p.*851. *& seqq.* eorum opinionem admittit, qui salem primam causam concretionis statuunt, & mirabilem esse formationem in salium generibus vel oculis etiam in vitriolo, salenitro,& aliis cerni scribit; imò inuehitur in eos, qui experientiam in talibus non consulunt.Contra vbi contra Hartmannum, Chymicum clarissimum, scribit,*in examine Phil.vital. cap.* 31. *&* 32.prolixè eandem sententiam impugnat:& concretionis,coagulationis, solidationis causam salem esse negat. Nec illud admittit, quod Crystalli salis propter salem concrescant figuris cubicis, oblongis, angulosis.

Vt autem breuitati studeamus, Chymici pro sua sententia stabilienda,plurima,quæ in natura fit, adducunt:ea scilicet,quæ in mari concrescunt plurima,corallia,ouorum testas,aquas lapidificas, vitriolum, alumen & aliorum salium coagulationes, & in ipsa aqua concretiones: salium ex ossibus animalium & cornibus in destillatione prouentum copiosum, & calculorum in corporibus animalium concretionem. Sæpè etiam calculosi vrinam reddunt, quæ mucum planè & albumen oui refert: qui humor mucosus linteo exceptus in lapidem concrescit;quem sale copiosissimo abundare, ex eo patet,quod acris est,erodit,& summos dolores vrinam reddentibus parit.Et licet vulgò multi qualitatibus primis talium concretionum & coagulationum causas reddere conantur: tamen frustra laborant.Nam nec exsiccatio, nec calor,nec frigus hic locum habere possunt; vt primariæ causæ, (nam vt causam sine qua non concurrere posse, non negamus,dum scilicet calor aquam,quæ concretioni obstat,absumit)neque à quoquam hactenus monstrari potuit,quomodo calor talem concrescendi dispositionem generare, & succum lapidescentem producere possit.Imò fit hoc etiam, vbi omnis calor abest,& vt Platerus ait in frigidis etiam & membraneis locis,& in infantibus, vbi nullus est caloris excessus,sed manifesta potius cruditatis indicia apparent, in vesica calculi generantur. Et quomodo, quæso,in fontibus frigidis,in quibus ligna in lapides mutantur,succus lapidescens à calore generatus est?Deinde frigus quod attinet,non semper in loco frigido,vel minus calido calculi concrescunt; cùm & in capite & in pulmonibus circa basin arteriæ magnæ in cordis arteriis, imò in corde reperti sint. Neque etiam per accidens, humidum exsiccando, hæc concretionis caussa sunt. Nam & in aquis quibusdam res lapidescunt: quarum historias collegit Anshelm.Boetius *de Gemm. lib.* 2.*cap.* 300. Et in renibus ac vesica,vbi nunquam humor deest, & talis exsiccatio cogitari non potest, lapides generantur: Et lotia excepta in frigido loco asseruata, citius lapidescunt, quam in calido. Refert etiam Scaliger, *exerc.* 108. *s.* 3.quendam humorem pituosum eminxisse,qui dum mingeretur, albuminis mollitie erat, emissus vitri duritie ac splendore. Et Senatoris cuiusdam filium eiecisse pulris modo multos & maximos lapillos, qui aëris contactu postea in gypseam cùm specie tùm firmitatem concreuere. Idem probant lapides Ruptorij,à Chirurgis parati,qui ex lixiuio componuntur,& fere merus sal sunt,qui antequam liquor omnis absumptus est,concrescunt, nec caloris vel frigoris vi primario,sed interno principio.Frigus enim,dum constringit, per accidens homogenea congregat,& ita facit, vt quæ ad concrescendum aptitudinem habent, congregata facilius coëant.Non tamen hoc semper necessarium est, sed etiam in aqua feruentissima fit concretio, sicut in salinis dum sal coquitur,videre est, vbi ex aqua adhuc feruentissima sal concretus eximitur.Neque hîc ad vllas ab igne impressas qualitates recurrere licet.Cum,vt ex Platero dictum, & multis exemplis monstratum,fit concretiò, vbi nulla præcessit adustio. Neque etiam monstrari potest, quomodo ab ignis siccitate concretio,quæ in igne corpore tarissimo nulla est,pendere possit.Et sunt multæ res salibus potentiâ longè sicciores, vt spiritus vini, olea destillata, quæ tamen nunquàm salium more concrescunt;quia scilicet nihil commune habent siccitas & concrescendi vis, neque hæc ab illa pendet. Ipse quoque Libauius,*alleg.loco in Exam. Phil.Vital. p.*220.dum contra Chymicorum sententiam disputat,huius rei documentum,quod Chymicorum sententiam confirmat,affert, *Auium*,inquit,*ventriculi resoluunt lapillos & gemmas satis duras,quæ aues deinde fimum reddunt sale nitroso prægnantem: quo & calculi humani atteruntur.*Non tamen omnes aues fimum sale nitroso abundantem reddunt, sed quædam saltem neque eæ solum,quæ calidissimos habent ventriculos,sed quæ ob peculiarem ventriculi ἰδιοσυγκρασίαν calculos plurimo sale, qui ipsis concretionem præstat,constantes,resoluere possunt.Ideoque in earum inprimis fimo, quæ tales calculos coquere possunt,sal abundat. Sicut & ea pro Chymicis facere videntur,quæ,*lib.*2.*Epist.Chym. epist.* 8. *&* 9. habet, & inter alia & hoc,quod scribit,*Oleum plumbi coagulari non ita ab aqua,ac acerrimo vitrioli spiritu*; *& adhuc acriore oleo* (vt vulgò appellare solent, neque enim propriè oleum & sulphureum est,sed metallum solutum) *stanni.* Quæ quidem non id præstant acrimoniâ,& quatenus acria,sed quatenus sale constat, & spiritum figentem habent.De corallio etiam vulgaris est sententia,id sub aqua molle esse,in aëre durescere:at iam sub aquis corallia dura esse, probat obseruationib.aliquot.Beguinus,*in edtione Ieremiæ Barthii pag.*188.De quo quidem ego mihi hîc iudicium non sumo,cùm res non nisi experiẽtia definiri possit.Quocunque tamen modo concrescunt corallia, interno principio ea concrescere,certum est.

Quibus experimentis omnibus adducti Chymici,frustra semper, & præcipuè in rerum concretione,ad externas causas recurri censent. Cum potius & magis plerumque ad internam materiæ dispositionem respiciendum sit:qua tam in corpore humano,quàm extra lapidescere res statuunt.

Neque enim materiæ secundæ, vt materia prima, saltem ad patiendum dispositæ sunt, sed & ipsæ ob formas,quibus præditæ sunt, easque non otiosas, suas ad agendum dispositiones habent, vt in Elementis manifestum est.Ac materiæ tales, non vt artificiales, suam perfectionem à causa externa accipiunt,sed à sua forma.Hinc etiam sal concretionem, qui ipsi naturalis est, (solutio verò fit ab humido aqueo admisso)non à calore vel frigore habet,sed à sua forma,quæ est sui domicilij architecta. Et longè alia est ratio gelationis aquæ, quæ fit ab externo frigore.

Et dum pro ista sententia,vt &aliis confirmandis

experimenta eiusmodi adducunt Chymici, nil contra Philosophorum leges peccant. Docet enim Aristoteles, 1. *poster. Analyt cap.* 15. quod discimus non solùm demonstratione, sed & inductione, & quod ob sensum deficientem scienriam quoque deficere necesse est. Etenim etsi dum concretionis corporis alicuius naturalis caussam quæro, eam per demonstrationem comparare debeo: tamen cùm πρῶτον δεκτικὸν & principium concretionis inquiro, id demonstratione fieri non potest, sed per sensum. Ita corpus aliquod per demonstrationem; quia ignem in se continet: sed quod ignis sit πρῶτον δεκτικὸν, caloris, id non per demonstrarionẽ scio, sed per inductionem; quia omnem ignem, quem tango, calidum esse deprehendo. Itaque cum experientia testetur, res omnes, quæ concrescunt, salem continere, & vbi sal non est, nullam fieri concretionem: rectè inde Chymicos probare puro, salem πρῶτον δεκτικὸν, à quo sal naruralem illam aptitudinem promtè concrescendi habeat, monstret necesse est, causamque aliam reddat; cur crystalli, Tartari & sales plantarum, cur nitrum, vitriolum, alumen & similia in ipsa aqua concrescant.

Non tamen ex solo sale duritiem prouenire, sed ex sale & terrestri materia coniunctis, & quidem vtriusque certam proportionem requiri existimant. Terrestris scilicet porrionis quanritatem eam, quæ impedire possit, ne sal ille vnitus soluatur: salisque rursum tantam, ne rerra pulueris instar dilabatur & diffluat. Ideoque maximam salis quantitatem non posse nimis paruam terrestrem portionem in lapidem vertere. Quò tamen, debita proportione seruata, plus salis habet materia terrestris, eò magis compingitur & indurescit: Sicut hoc manifestè videmus in muris ex calce & lapidibus compactis, qui longè sunt firmiores, quam muri ex lapidibus & limo compacti. Simili modo rem se habere dicunt, vt in iis, quæ frigore congelantur. Sicut enim lutum aquæ mistum à frigore duririem ferè lapideam acquirit; & glacies absque glutine alieno: quod in corpore simplici nullum datur, cohærentiam ac duritiem acquirit: ita in lapidibus, idem præstare dicũt salem, qui in glaciei vel crystalli speciem congeletur atque induretur. Idque etiam probare viderur hoc, quod si quis accipiat cineres, eosque abluat, & salem inde separet, deinde igni committat; nunquam lapidescere animaduertet: Si verò salem à cineribus non auferat admista aqua, lapidescere ad ignem deprehendet.

Libauius verò contra hanc sententiam, *in Examine Philosophiæ vit. c.* 31. prolixè disputat, & salem seu fixationis, seu compactionis, seu coagulationis, seu solidarions, caussam esse negat: Quæ omnia hic in medium afferre, prolixum nimis foret.

Verùm vt de istis, quæ ex Chymicorum mente & vulgata doctrina hactenus proposui, sententiam meam aperiam, & rem paucis complectar. Primò hic multæ æquiuocationes occurrunt, & propterea frustra in causis coagulationis & concretionis inuestigandis laboratur, nisi æquiuocatio rollatur. Nam concreta & congelata non sunt eiusdem generis. Dicũtur enim & succi cõcrescere & gummi & aqua, & alia plurima. Solida etiam multa. Est solida glacies, & lurum gelu concretum; Sunt crystalli; sunt vitra; sunt metalla solida; quæ omnia ab vna causa non fiunt. Nam nimium simplex est, qui aquam & crystallos ab eadem causa duritiem habere & concreuisse putant.

Et sunt alia multa congelationis, concretionis & coagulationis exempla, in quorum caussis reddendis an animo veritatis auido vulgò satisfiat, iis, qui absque anticipatis opinionibus de rebus iudicant, perpendendum relinquimus.

Vt ergo de his distinctè agamus, & nostram sententiam proferamus, non hic quæstio est de iis, quæ sola siccitate coagulantur & dura fiunt, absumta humidirate, qua antea diffluebant aur emolliebantur; aut quæ sua natura concreta fuerant, calore verò fluida reddita, quæ rursum frigore accedente contrescunt: sed cum multa etiam in humido coagulari & concrescere videamus, & causam neque in exsiccationem, neque in calorem, neque in refrigerationem referre valeamus: de alia potius & interna causa cogitandum est.

Duæ autem concretionis species hic nobis perpendendæ sunt, quæ accidunt, nulla parte materiæ propriæ demta vel alia addita, sed tota è liquida fluiditate consistentiam accipiente & concrescente. Ad quas distinguendas etsi nominibus commodis destituamur: non tamen parum differunt. Vnam cõcretionis speciem Chymici Germanico vocabulo appellant *Schiessen*: quæ coagulatio propria est salium. Quomodo videmus vitriolum, alumen, nitrum, sales ex plantis paratos, salem in destillatione succini, vrinæ, cornuum & ossium concrescere, & ex fluiditate in consistentiam murari. Et sunt huius concretionis exempla passim in rerum natura plurima: in quibus omnibus concretio fit, sine exsiccatione in ipso humido. Etsi enim pars aquæ coquendo interdum absumitur: fit tamen hoc salrem ob faciliorem concretionem. Nam homogenea hererogeneis remotis facilius vniuntur. Multò tamen plus aquæ relinquitur, quàm quantum ad consistentiam, si quis forsan ideò eam relinqui putet, necessaria est, & tantum quidem, vt nulla exsiccario hic fieri possit. Imò etiam si nihil aquæ euaporet: ramen & nitrum, & vitriolum, & crystalli Tartari sponte sua concrescunt; etsi longiore paulò tempore, quam si aliquid aquæ separetur. Quibus qui fidem habere non vult, lutum aliquod tamdiu in aqua coquat, quamdiu volet, & videat, an aliquid salis postea cõcreturum sit. Neque solum concrescunt hoc modo & coagulantur sales: sed & certis figuris concrescunt, & mirabilem formationem habent, vt ipse Libauius *in alchym. triumph. pag.* 851. loquitur: alia nimirum nitrum, alia vitriolum, alia aliud.

Atque hæc concretio salium propria est, & natura sua ad talem coagulationem & concretionem tendunt. Quod cum neget Libauius, *in Exam. Phil. vit.* experientiæ & sibi ipsi obloquitur. Oculis enim cernere licet, quomodo sua sponte, in ipsa aqua, sales illi crystallini, & quidem certis figuris concrescant. Nec sequitut quod obiicit Libauius; si sal esset causa concretionis, omnia eandem figuram haberent. Concrescere enim & coagulari salis omnis est proprium: sed hac vel illa figura coagulati, huius vel illius: sicut alas habere auium est; etsi aliæ alias habeant. Omnes enim sales sua natura ad coagulationem tendunt, ob suam formam. Neque alia huius rei caussa reddi potest, sicut nec, si quæratur, cur ignis sit calidus, alia caussa reddi potest, quàm quod sit hæc eius natura, & quod talem formam, à qua caliditas fluat, habeat. Sed cum alia forma & natura specifica sit nitri, alia vitrioli, alia aluminis, alia salis communis: quilibet sal secundum suam formam, à Spiritu formatiuo sibi proprio, hac vel illa figura concrescit & coagulatur, quomodo & ipsæ gemmæ certis figuris concrescunt, vt supra etiam, *cap. 9.* dictum. Forma enim quæuis & statuit magnitudini terminos, & certam dat cuique corpori quantitatẽ ac figuram, vt recte docet Zabarella, *lib. 1. de materia prima c. 9.*

Qua in re vtpote verissima me doctissimos & in rerũ natura versatissimos viros adstipulatores habere planè persuasum habeo. Vt de aliis non dicam, vir si quis alius in natura lapidum & gemmarum

inda

indaganda diligentissimus, Anshelmus Boëtius, cum *lib. 2. de gemm. c.* 13. de crystalli figura sexangula rationem reddere conatus esset, tandem veritate adactus concludit: *Sed vt ingenuè fatear, mihi non planè satisfacio, & naturam vt crystallus ac nota ab aliis gemmis distingneretur, hexagonam figuram dedisse autumo, non secus, quàm frondibus arborum, & herbarum floribus peculiares suas figuras, quæ ab Architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricantur.* Et *cap.* 15: *Deum opt. max. certas figuras aut formas extrinsecas, quibus ab aliis discernerentur, certosque colores, quibus ornarentur, dedisse existimo, & proinde neque à primis, neque à secundis qualitatibus, neque ab elementorum certa commixtione, eorumque varia coctione, aut ex albi & nigri, tanquàm ex lucis & vmbræ confusione eos prodire, sed potius ex proprio seminario, ex quo forma extrinseca oritur, mihi persuadeo.*

Andreas Cæsalpinus quidem, *de Metallis lib.* 2. *c.* 19. aliter hac de re sentit, cuius verba integra hîc adscribere liber; cùm ex iis facilè pateat, quàm infeliciter magni etiam viri laborent in rerum earum caussis ex elemētis reddēdis, quæ tamē in elemētorū potestate non sunt. Ita autē ille: *Sed illud admiratione dignum videatur, cur crystalli exangula figura perpetuò oriantur, nunquam aliter. Ab vna enim veluti radice multi egrediūtur sexilateri in cuspidem desinentes: flectuntur autem latera propè mucronem angulis rectilineis adeò exactis, vt ab artifice imitari vix possint. Corporibus inanimatis figuram certam adscribere non videtur rationi cōsentaneum; ad virtutem enim organicam pertinet certam figuram efficere: ideò solis animatis inest, anima alicuius gratia agente. Patet autem figuram determinatam organici esse, non similaris, quia qualibet pars pyramidis non est pyramis: similaria igitur corpora per se non habent determinatam figuram: quoniam verò omne corpus figuratum esse oportet, particula humidorum cum per se fuerint, rotunda fiunt, vt aqua guttula, vt à continente figurantur: sicca autem, qua contigerit discindi, talem figuram seruāt. Quæ igitur in discessione ordinatam habent diuisionem, ordinatam etiam figuram retinere necesse est, quæ variam, variari etiam figuram. Diuisio autem solidorum corporum aliquando fit ordinata, vt quæ in crustas soluuntur, ex quibus coagmentata sunt: aliquando in varias fortuitò, vt cum frangitur malleo lapis. Potest verò & diuisio fieri in coagulatione, dum humida adhuc sunt corpora. Si enim in coagulatione partes in diuersa tendant, diuisionem fieri necesse est, & pro diuisione figuras determinatas, perinde ac in exiccatione soli palustris: scinditur enim in multas rimas vnde figuræ diuersæ contingunt. Simile quid contingere putandum est in crystalli coagulatione. Succus enim lapidescens cum totum spacium impleat loci, in quo est in coagulatione discedentibus in diuersa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque figuram quoque faciet in concretis lapillis, quæ apta nata sit spatium replere. Si igitur non vniformiter, sed vario modo diuisiones contingant, etiam varietate figurarum implebitur spacium. Si autem vniformiter, quod ob puritatē, & æqualitatem succi contigit, necesse est vnum genus figuræ oriri in omnibus, quæ apta nata sit spatium implere. Tres autem sunt huiusmodo apud Aristotelem 3. cal. 66. triangularis, quadrangularis, & hexagona. Non fit triangularis; quia medium non habet, ad quod tanquàm ad centrum vndique æqualiter constringantur partes. Nec quadrangula; quia imperfecta, oriens tantùm ex duabus lineis se inuicem secantibus ad angulos rectos. Quamuis autem quatuor quadranguli in vnum veluti centrum coeant, relinquantur tamen quatuor anguli à centro remotissimi. In omni enim coagulatione partes vndique in idem coeuntes quàm maximè accedere ad circulum exoptant. Relinquitur ergò vt sola hexagona fiat. Sola enim perfecta est, quia fit ex triplici diuisione superficiei ad angulos acutos, sex triangulis in vnum veluti centrum coeuntibus vt omnes anguli externi maiores sint recto, ideò ad circuli naturam propè accedunt. Inspicere quoque licèt in glacie angulos acutos, cùm aquæ superficies concreuerit. Nam lineæ quædam conspiciuntur vnquam ad angulos rectos, sed acutos concurrentes, vt ex huiusmodi positione linearum trianguli videantur inchoari; hi autem hexagonam constituunt triplici diuisione secundum lineas Parallelas. Si autem huiusmodi superficiei diuisio in profundum tendat, corpora instituet sexilatera, vt patet. Flectuntur autē in crystallo iuxta cuspidem latera, deficiente materia, quæ vt cùm purior quoq; sit magis constringitur & clarior apparet. Crassior enim & turbulentior & plenior ad radicem concrescit, ideo plerumque in ea parte non pellucidi sunt crystalli. Idē contingit in adamante, & plerisq; gemmis translucidis. Contingit quoq; lapidibus quibusdam ignobilioribus, vt hæmata, gypso: præterea salibus quibusdam & Sacchano Cando. Omnia enim hæc similem habent concretionem, sed ob materiæ impuritatem & perturbationem figuræ minus distingvuntur.* Hæc Cæsalpinus. Verum quam parum ista animum veritatis auidum sarient, quilibet facilè intelligit, cui mens ab anticipatis opinionibus libera est. Neque enim sales & gemmæ antea solidæ fuerunt, sicut terra, quæ exiccata in multas partes scinditur, & rimas agit & hiscit, vt partes has figuras acquirere fissione & diuisione possint: sed in ipsa prima generatione in has figuras cōcrescunt. Effugere quidem nititur hâc difficultatem Cæsalpinus, & succum lapidescentem totum spatium loci, in quo est, implere dicit. In coagulatione autem discedentibus in diuersa partib. terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque, figuram facere in concretis lapillis, quæ apta nata sit spatium replere. Verùm difficultatem hoc modo non declinat. Nam primò in salibus, qui etiam in aquis concrescunt, causa ista nullo modo locum habere potest. Si enim hæc causa esset, non ita vniformes, & regulares fierent figuræ, etsi succus esset purissimus: sicut nec rimarū terræ, neo aliarum rerum maximè homogenearum, quæ hoc modo rimas agunt, figuræ sunt semper eædem, sed planè variæ. Cùm enim illa scissio sit fortuita, nec ad Geometriæ leges fiat, certè caussa crystallorum formæ hinc reddi non potest, quæ vbicunque & quandocunque generantur, eandem figuram exactè obtinent. Et caussa omnino reddenda est Cæsalpino, quî fiat, quod eò loci, vbi Crystallus generari debet, semper hexagona figura terrenæ partes in diuersa discedant, non verò vbi adamantes generari debent. Neque etiam semper ad latera separatur terra, in qua crystalli generantur, sed sæpè in agris reperitur crystallus; sæpè saxis adhæret sine terra ambiente. Neque quicquid etiam comminiscantur. Cæsalpinus causā reddere potest, cur tàm regulares sint illæ figuræ, & superficies tàm exactè æquales, & planæ, vt ab artifice politæ videantur. Et frustrà se torquet in caussa reddenda, cur crystallus figura Hexagona, non verò sphærica, quæ adhuc perfectior est (nā secundūm eum discursum rotundam potius figuram habere deberent crystalli) Neque etiam caussam reddere potest, cur hoc saltem in crystallo fiat, non in aliis gemmis. Nam gemmæ m lapides illi, quos fluores appellant, in quib. metalla crescunt, nō hac solùm, sed plurimis aliis figuris concrescunt, nūc globosa, nunc quadrangula, nunc pentagona, nunc aliis. Et ipsemet ex minera vitriolata Schmidebergensi crystallos figura octoedri exactissima concretos habeo, quorum etiam supra *libri huius cap.* 9. mentionem feci.

Sed vt ad institutum redeamus. Hactenus sales ob peculiarem suam formam ad concretionem tendere diximus, & cōcretionis saltē caussam inquisiuimus.

Verum sales per se soliditatem non habeant, sed facilè frangantur, & liquescant: Gemmæ verò, *Soliditatis & duritiei caussa.*

rò, lapides & fluores, vt appellant, Metallici, lapides in animalibus, ac similia non solum concrescant ac certa figura constent, sed & solida ac dura sint, nec in humido liquescant: an illa non solum concretio ac figura, sed & soliditas ac firmitas, ac vt sic dicam, lapidescentia, à solo sale fiat, porrò inquirendum. Qua in re & in caussis lapidescentiæ inquirendis, si omnibus non satisfecero, mihi quod cum magnis viris, qui in hac quæstione laborarunt, id commune accidit. Vt de aliis iam non dicam, accinxit sese anno Christi 1596. Vir doctissimus, Iacobus Moccius, Professor Friburgi Brisgoiæ, ad hanc rem, & de caussis concretionis & dissolutionis rerum tàm extra, quàm intra corpus humanum tractationem in tres partes distributam promisit. Verùm hactenus tantùm primam partem, quæ historica est, videre contigit. Si tertiam partem, in qua sententiam suam ea de re se prolaturum promittit, videre licuisset, forsan quod me in hac parte iuuare potuisset, in eâ inuenissem. Hoc interim certum est, quod omnes illas, quas collegit Moccius, concretionis historias ad frigus & calorem nemo deducet. Atque hoc fieri non posse & frustra tentari, Viri Philosophi & Medici doctissimi, Matthiolus, Fallopius, Anshelmus, Boëtius, & alii plurimi agnouerunt, & vel spiritum lapidificum, vel exhalationem eundem deferentem, vel succum lapidescentem efficientem concretionis gemmarum & lapidum caussam constituerunt, & quidem spiritum ilum seu formam non ex quatuor Elementorum combinatione, aut illorum temperie, cooperantibus primis vel secundis qualitatibus nasci, sed à Deo Opt. Max. vt aliarum rerum formas ac semina, constitutum & creatum ac terræ infusum esse docuerunt, vt apud Anshelmum Boëtium, *lib. 1. de lapid. ac gemmis cap. 11.* videre est. Quorum sententiam si quis cum Andreæ Cæsalpini *de metall. lib. 2. c. 1.* opinione conferre velit, facilè cognoscet, quantum distet ęra lupinis. Etenim si lapides & gemmę generantur, dū terra & humor in naturā exhalationis cōuertuntur ab igne & Sole, & ita siccum cum humido vnum fit; quæ exhalatio vbi apprehenditur ab aqua, imbibitur omni ex parte, ibique hæret, & partis per partem agglutinatione concrescit in certam consistentiam resiccato humido: cur non vbiuis locorum lapides & gemę generantur, sed certis in locis saltē: cum tamen ferè nullus locus sit, in quo non & materia & efficiens lapidum ex mente Cæsalpini dari possit? Quomodo etiam lapides sub aquis nascuntur, in quibus humidi exiccatio locum non habet?

Sed his iis, quibus placent, relictis, illorum, quos dixi, doctorum virorum, qui inter Philosophos & Physicos non postremum locum obtinent, vestigiis ego insistens, simul tamen cuique suum iudicium relinquens, vt rem in pauca redigam, statuo duplicem concretionem esse, vnam salium, quæ Germanis, vt dictum, *schiessen* dicitur, & in sale esculento, nitro, vitriolo, alumine & omnibus salibus ex plātis paratis apparet, quæ duritiem, qualis quidem in lapidibus est, rebus non præstat, cuius causa proxima & adæquata est forma salina: alteram lapidescētiam (non illam, quā igne vehementi terra in duritiem lapideam, dum lateres fiunt, induratur, sed qualis sponte ab interno principio prouenit) cuius proxima causa & adæquata sunt neque elementa, neque principia Chymica sola, sed succus, seu spiritus lapidificus ille in specie ita Fallopio dictus, qui quamuis non sit sine sale, plus tamen in se cōtinet, quam sal, sicut hic ordo est in natura, vt à simplicioribus semper progressus fiat ad magis composita. Atque hic inest omnibus lapidibus & gemmis; secundum tamen formas earum specificas, vt & materiæ diuersitatem, variarum coagulationum secundum duritiem & figuras caussa est, sicut etiam spiritus insitus in omnibus viuentibus est, secundum tamen cuiusque plantæ & animalis naturam propriā diuersas operationes edit. Atque sal quidem etiam in lapidibus ad concretionem facit: verū quia iam non sola salis forma hoc munus perficit, sed superiori formæ, lapidis scilicet huius vel illius inseruit, non etiam talis fit concretio simpliciter, qualis in salibus, sed qualis lapidibus propria, adamanti scilicet, crystallo, & aliis. Diximus autem & spiritum & succum Verùm principalis vis est in spiritu, & à spiritu succus illam habet; cum vis illa lapidifica etiam extra succum in spiritu reperiatur. Sicut Auentinus, *lib. 7. annal. Bauaric.* refert, anno 1343. ex terræ motu plures quàm quinquaginta rusticos, itē mulgentes cum vaccis extinctos diriguisse, & corpora cum spiritu terreno in salinas statuas redacta fuisse. Ita ferunt in Britannia ad Auernum speluncam esse, in quam quicquid aquarum influit, coagulatur in lapidem. Et Philipp. Camerarius, *in descript. Ptolom. augmento siue occidentali notitia Centur. 2. cap. 70.* ex Cornelio VVietflietio narrat, de aura meridionali certis anni temporibus flante in montanis prouincię Chilensis in Armenia, cuius quidem afflatu integræ equitum turmæ velut in statuas lapideas repente obriguerint, steterintque in via eo aciei ordine, quo ante metamorphosin adhuc viui iter fecerunt. Cui similis est historia, quæ ab Ortelio refertur, *in descriptione Russiæ*, de pecudum gregibus & armentis illicò petrefactis.

Hic spiritus lapidificus, aut succus lapidescens cū passim in terra & aqua reperiatur, & terra quæuis plantarum ferax plurimum salis in se contineat, qui plantis in elimentum cedit: non mirum est, quod succus ille lapidescens, aut sal coagulans, si non rectè separetur & excernatur, postea in corpore humores excrementitios, quibus cōiungitur, in lapideam duritiem facilè conuertat. Ex hoc etiam spiritu & succo semina quædam lapides, quæ coctione nec eliquantur, nec emolliuntur, maximam partem constare, credibile est. Imò cum pars quælibet sibi simili succo nutriatur, quicquid in alimentis est eiusmodi succi & spiritus & salis coagulatiui, in animalibus ad ossium, testarum, lapillorum, quales in hirundinibus, conchis, astacis, & aliis plurimis inueniuntur, constitutionem & generationē consumitur; id quod ipsa resolutio ostendit: cum talia pleraque ferè nihil sint, nisi sal, aut certè copiosissimum salem exhibeant. Atque eius rei documentum præbet lapis, quem osteocollam nominant, qui admirabilem in ossium fracturis sanandis vim habet, si drachmæ pondere cum vino aliquoties exhibeatur. Cùm enim proculdubio carnibus & aliis partibus mollioribus assimilari non possit: ab ossibus ob maiorem cognationem attrahitur, qui fracta ferruminat. Quamuis enim quod de ossibus, cornibus & testis animalium diximus, in dubium vocare conatur Libauius; dum salem copiosorem ex carnibus & aliis mollioribus partibus, quam ex ossibus sæpe à Chymicis elici posse scribit: tamen fidem in hoc non meretur. Consulatur experientia, & rem contrario modo se habere, planum fiet.

Atque hic spiritus lapidescens & concretiuus postea etiam metallis, iam vno gradu post lapides constitutis, inest. Vnde à spiritu plumbi Argentum viuū coagulari videmus. Et hinc facile est causam reddere, cur passim in thermis, acidulis, fontibus salis, & similibus, styriæ, tophi & lapides canalibus accrescant. Ex iisdem etiam causam reddere non difficile erit, quomodo ex cineribus & arena vitra fiant; quomodo ex luto, seu terra, non quauis, sed sui generis, lateres & ollæ conficiantur.

Salium tandem differentias quod attinet, satis est, si

si salium primas differentias, quas natura nobis exhibet, recenseam, id est, ea corpora, quæ maximè salina sunt. Nam, quod sæpe dixi, si Peripateticis integrum est, corpora, in quibus vnum Elementū proximè abundat, pro elemento simplici ostendere, quidni etiam Chymicis hoc liceat? Et inprimis cum principia illa non facta sint, vt peculiares per se corporum naturalium species constituerent, sed rebus aliis concreata sint, vt iis materiam præbeant. Et monstrent illi sua corpora ex elementis sibi inuicem mistis aliis simpliciora, & magis exquisitè similaria; & Chymici monstrabunt illis salem Chymicorum principium. Interim satis est, si obtineant, dari naturam salinam simplicissimam, quæ nunc minus, nunc plus aliarum rerum admistum habeat, minimum in sale esculento fossili, plus in marino Sodomitico, vt & vitriolato & nitroso. Quam illam ipsam essentiam salinam, quæ est tàm in sale fossili, quàm coctili, quàm marino, nitro, vitriolo, salinum Chymicorum principium esse, non immeritò statuitur. Dum autem vulgò Chymici statuunt, nullum dari principium simplex atque solum, quod de reliquis non participet, id vel de principiis non simplicibus, sed corporibus solùm, in quibus ea abundant, accipiendum est, vel vt falsum reiiciendum. Nullum enim principium ex alio fit, vel in aliud resoluitur. Et sanè permistio illa varia est, & sal in variis plantarum & animalium speciebus variè alteratur, & rei cuique proprius redditur; sicut & in humorum corruptione variæ differentiæ apparent. Est sal in vitriolo, alumine armoniaco, ferro. Est sal volatilis in vrtica, persicaria, aro, dracunculo, chelidonio minore, armoracia, sedo minore, cochlearia, nasturtio, thlaspi, sinapi. Est sal in humoribus, qui pruritum, scabiem, cancrum & alia vlcera erodentia excitant. Sunt & sales factitij, borax factitius, sal ammoniacus factitius, alembrot & similes.

Sulphur. *Sulphur* Chymicorum alterum principium est. Sulphuris autem proprium est, esse φλογιστὸν, & nil sine sulphure inflammatur. Elementa verò pura, vt ignis & aër, non inflammantur, vt & supra dictum est, & si inflammari videntur, fit hoc ob vapores sulphureos admixtos. Et quod in re inflammata videtur, non purus ignis est, sed cum res comburitur, sibi quod vulgi oculos fallit, non amicos latet sapientum, sumit ac seruat ignis, vt Scalig. *Exerc.* 9. loquitur. Eidem attribuitur odor; & sulphur primum odorabile statuitur. Reliqua omnia talia sunt propter sulphur. Etiamsi verò odor in multis sulphureis non percipitur, id fit saltem in integris: in resolutis verò manifestissimè percipitur. Sicut enim vinum actu frigidum apparet; etsi sit calidissimum, vt ex spiritu vini inflammabili, qui ex eo elicitur, apparet: ita sunt multæ res odoratissimæ, quæ tamen integræ nullum de se odorem emittunt, nisi contritæ vel accensæ. Hinc etsi sulphur & pinguedines integræ odorem multum non spirant: tamen vbi accenduntur, & præcipuè vbi in fumum mutantur, odor satis percipitur, quod vel ex candelarum extinctarum fœtore satis animaduerti potest. Et quantum fœtorem exhibeant pinguedines, accensæ, nemini ignotum. Ipsum opium etiam satis grauem odorem habet, & moschus, quo in minores partes resoluitur, eò plus odoris spirat. Neque semper in rebus odoratis partes sulphureas abundare necesse est. Sæpe enim in exigua quantitate est magna virtus, sicut & sales alij acriores. Neque sulphur semper in forma oleosa & pingui apparet, sed sæpè etiam in spirituosa, vt in spiritu vini videre est. Ita in rosis minima quantitas est spiritus φλογιστοῦ, sed is valdè odoratus est, vt aliquæ eius guttæ magnam etiam aquæ copiam odoratam reddant. Etsi verò nonnulli odores & sapores subiecto coniungunt, & odorem partis sapidæ esse dicunt: tamen experientiam consulenti aliud manifestum fiet. Dantur enim res sapidissimæ & acerrimæ, quæ nihil, vel certè minimum odoris habent. Quanta corrodendi vis & acrimonia sit in Arsenico, Mercurio sublimato, & aliis mineralibus, oleo vitrioli, dracunculo, aro, ac similibus notissimum est: in quibus tamen nullus vel exiguus odor est. Nonnulli etiam primum coloratum faciunt, & probabilius quàm illi, qui sali colores tribuūt. Verùm de coloribus res difficilior est. Etsi enim Aristotelis interpretes nonnulli ex elementorum commixtione colores deducere conantur: tamen nihil, quod etiam in specie aliquam probabilitatem habeat, afferre possunt, nec docere, qualis sit elementorum commixtio ad colores producendos: sed ingenuè fateri necesse habent, neminem colorum singulorum causas proximas assignare posse. Liberum ergo relinquant interim Chymicis, cùm meliora docere non possint, vt suo sensu abundent, & colorum principium vel sulphur esse statuant, vel cum Ans. Boëtio Deum opt. max. vt figulas, ita & colores gemmis & aliis, quibus ab aliis discernerentur, indidisse, eosque ex proprio cuiusq; rei seminario prouenire credant. Admittatur sanè etiam illa de lucidi & opaci mistione vulgata opinio: tamen ea Chymicorum opinionem non tollit. Illa ipsa enim inexplicabilis lucidi & opaci commixtio pro quolibet colore producēdo necessaria à Deo, rerum omnium Autore, instituta in sulphure exhibetur: sicut in sulphure cupri, ferri & aliorum metallorum, ac mineralium accenso id videre est, quorum quodque peculiarem in flamma colorem exhibet. Tale sulphur procul dubio gemmis etiam colorem attribuit: cū vero satis consentaneum sit, ipsas etiam gēmas de natura metallorum participare, vt à Chymicis id alibi explicatur. Et sufficit exigua sulphuris quantitas ad corpus alicuius gemmę coloratum reddendum; sicut aliquot guttę spiritus rosarum sat multæ aquæ infusæ eam odoratam reddere valent.

Veruntamen & hic dubia restant. Nam cùm colorum alij sint apparentes, quales in collo columbæ, in iride, crystallo, & vitro trigono luci obuerso, araneæ telis & similibus videntur, qui nō nisi ad radios corporis lucidi conspiciuntur; aliis reales, qui etiam in vmbra, & quocunq; modo luci obuersi apparent, & eodē modo conspiciuntur: omninò quærēdum est, an vtriq; sint eiusdem generis, & an ab eadem caussa originem habeant. Repræsentatio quidem est eadē: verū non exigua apparet differentia. In collo n. columbæ reuera is color non est; guttæ etiam in iride coloris expertes sunt; sicut & vitrum illud trigonū, quod luci oppositū varios colores refert: si v. Soli vel luci obiiciantur, tales colores apparent. At in smaragdo, rubino, hyacintho iidem colores semper seu luci obiiciantur, seu in vmbra aspiciantur, apparent. Verū hęc de natura colorum disquisitio operosiorē tractationē requirit quam inter alios instituit Vid. Ant. Scarmilonius, *l. de colorib.* & alii. Et sunt coloris caussæ atq; essentiæ tam controuersæ, atque obscutæ intellectui, quàm sunt ipsi visui manifestæ, vt Scalig. *exerc.* 325. *sect.* 1. loquitur, latetq; eorum natura in profundissima caligine inscitiæ humanæ, *ibid. sect.* 4 vt quicquid etiam hîc statuant Chymici, nihil, quod à Peripateticis metuant, habeant; cùm non minoribus difficultatibus ipsi premantur.

Abundant præcipuè sulphure. Sulphur commune, petroleum seu naphtha; quò & succinum pertinet; sperma ceti dictum, seu pinguedo mari innatans, carbones fossiles. In plantis resinæ & lachrymæ arborum pinguium, piceæ, pinus, abietis, terebinthi, thuriferæ arboris, styracis & similium, ac pix & oleum, quod ex iis accēsis colligitur. In animalibus pinguedines. Videatur Libauius, *part.* 3. *singularium*, vbi prolixè & doctè de bituminis specieb. differis. Bituminis autem

autem voce generalissimè & latissimè vtitur, eadem planè significatione, qua Chymici vocem sulphuris vsurpare solent.

Tandem an præter hæc duo Chymicorum principia detur tertium, & quod sit illud, quod Chymici vnanimi ferè consensu pro tertio ponunt, & Mercurij nomine exprimunt, malo dicere. Non liquet, & meam seu ignorantiam seu dubitationem ingenuè confiteri, quā pro demonstrationibus & solida veritate ea venditare, quæ dubitationib. non carere ipse scio. Interim coniecturas meas proponā. Mercurij nomē dupliciter à Chymicis accipi notissimū, interdum in specie pro argento vino, interdum in genere pro principio cū sale & sulphure cōmuni. In specie dictus Mercurius quid sit, planum: quid autē ille in genere ita appellatus, multis difficultatib. inuolutum. Etsi n. non solū Paracelsus eū inter principia numeret, sed faciat iā eius & mentionē Isaacus Hollandus, & Fr. Basilius Valentinus, qui vixit circa initia morbi Gallici, excitati in Europa, circa annum 1493. nemo tamē quod sciam, quid per ☿ intelligendum sit, ita explicat, vt animū veritatis auidū expleat, aut quomodo ab aqua vel sale volatili, imò sulphure subtilissimo inflammabili differat, monstret. Seuerinus, *c.* 8. ☿ ideo reliquis principiis addendum esse scribit, vt assidua irrigatione duo priora, sal scil. & sulphur, actionū frequentia ad siccitatē & senium in horas festinantia foueret & mistione fluidam substātiam redderet facilem. Quercetanus, *in defens. cont. Anon. c.* 14. Mercurū dicit esse *liquorē illū acidū, permeabilem penetrabilem, purissimum & æthereum: illud corpus* ἀτμῶδες, *aereum, subtilissimum, viuificum, ac spirituosum, vitæ pabulum, &* ψυχῆς *seu formæ proximum instrumentū, spiritum antiquissimi Hermetis.* Eodem ferè modo Beguinus, *in Tyroc.* Mercur. dicit esse *liquorem illum acidum, permeabilem, penetrabilem, æthereum, purissimum, à quo omnis nutricatio, sensus, motus, vires senectutisque properæ retardatio.* E quib. postea recentiores alij suas descriptiones mutuati sunt.

Verùm in iis omnib. non pauca sunt, quæ nō satis sibi constare videntur. Primò enim, cum liquorem acidum esse dicūt, suorum dogmatū nō satis memores videntur. Cum enim sapor, secundum doctrinā Chymicorum, à sale proueniat, si in liquore aliquo aciditas percipiatur, illa potius erit à sale quodam acido, quā à Mercurio; & plurima liquida pro Mercurialib. habentur, quæ acida non sunt: sicut in spiritu vini plurimum inesse Mercurij docent Chymici, in quo tamen aciditas nulla percipitur.

Deinde Mercurius modò ipsis est aqueus, modò aereus, modò æthereus (quod mirū, si acidus est) & sic etiā igneus. Nam æthera & ignē pro eodem habent plerique Paracelsici. Præterea si est proximū animæ instrumentum, si pabulū vitæ: quid de spiritu naturali, vitali, animali fiet? quid de calido innato, & humido radicali? Aut quomodo hæc à Mercurio distinguentur? Nam & spiritus proximū animæ instrumētum sunt. Et calor natiuus, ac humidū primigenium, oleaginosum & aerium, insito spiritu, totius formæ custode ac propagatore, perfusum facit, vt omnia viuant. Et certè esse vitæ pabulum, sulphuri potius pingui, quam Mercurio, aqueæ substantiæ conuenire videtur. Imò nutrire non est principiorum, sed potius nutrimenti è principiis compositi.

Tribuunt etiam Mercurio colores. Verum nec in eo ipso sibi consentiunt. Paracelsus enim cum alibi, *tum tract.* 1. *de pestilent. tit. de cabala*, Salem omnibus rebus colorem & formam dare statuit, quod tamen vero parum consentaneum videtur: & neque à sale, neque à Mercurio colores prouenire probabile. Cū enim sal benè purificatus sit candidus & perspicuus; multò magis talis erit liquor mercurialis aereus, æthereus, purissimus: & proinde rectius color sulphuri attribuitur. Atque adeo ob hanc doctrinæ obscuritatem factum puto, vt Mouffettus, *in epistolis Chymicis*, cum salis & sulphuris in maiore mundo lōgum catalogum & plurimas differentias recēseat, nihil ferè aut pauca de ☿ habeat. Ac proinde non sine caussa scripsisse videtur Libauius, *in exam. Philos. vit. Sect.* 6. *Chymicos recentiores notis quidem quibusdam sulphur, ☿, sal describere. Verum quando vrgentur, & cum certitudo quæritur, ac quidnam sit ☿, quid sal, quid sulphur, exactius quæritur, omnia confundere, ac in sale ☿, & sulphur; in sulphure, ☿, & salem: in ☿ salem & sulphur inesse contendere.* Libauius ipse tandem, cum reliquas definitiones omnes, *in Examine Phil. vit. cap.* 29. examinasset, hanc profert: *Mercurius est liquor essentialis, arte Chymica ex misto, separatis elementaribus impuritatibus, extractus; sulphuri salique eiusdem misti oppositus.* Verum nec hæc satis clara definitio est, nec quas proprietates ille liquor essentialis habeat, & quomodo ab aliis discernatur, satis explicat. Exēpli quidem loco producit aquas è vegetabilibus destillatas: verum si phlegma seu aqua in aqua rosarum, vel alia destillata separetur, manet spiritus φλογιστὸς, odoratus, & sapidus, qui propterea & sulphur & salē volatilem in se contineat: atque ita spiritus ille rosarum, seu alterius plantæ non est simplex substantia, ipso id confitente Libauio. Ac sulphur & salem in eo esse certum est: an quid præterea, hoc iā inquirimus. Admittit id Frater Basilius & alij Chymici, sed, vt dixi, plerique malè eius naturam explicant, dum liquorem acidum esse dicunt. Melius sentiunt, quando æthereum, vel aëream, aut spirituosam ac purissimam substantiam, imò spiritum antiqui Hermetis esse scribunt. In quo si ab iis, vt puto, non dissentit Libauius, qui liquorem illum, quem appellat essentialem, in vino spiritum aëreū dicit, non malè sentit. Vna enim res modò forma liquida, modò spirituosa in essentia sua non mutata apparere potest, vt in destillationibus spirituum manifestum est. Atque ab ista hoc modo explicata & limitata sententia, nec meæ coniecturæ discrepant, quas viris doctis & candidis iudicandas relinquo.

Vt enim quod mihi probabile videtur, dicam, si quis est Mercurius, statuendum, eum esse liquorem aliquem spirituosum, vel spiritum, qui tamen à sulphure subtili ac sale volatili vix ac ne vix quidem separari possit, vt solus conspiciatur ille spiritus: tamen id non multum refert: neque ignis purus videtur, nec aër, nec spiritus in corporibus animalium, nec multa alia, quæ tamen rerum naturæ pars sunt multò maxima & præstantissima, & à quib. reliqua quæ in oculos incurrunt, omnem suam vim obtinent. Fallunt talia oculos vulgi, animos haud latent sapientum, vt Scaligeri verbis iterum vtar. An verò dum hunc spiritum præter Elementa simplicia cum sale & sulphure ad corporum mistorum perfectorum constitutionem concurrere dico, & hęc tria, sal, sulphur, & spiritum cum Elementis, quæ non excludo, certo modo mista, singulis corporum naturalium formis οἰκείαν ὕλην constituere statuo, absurdi aliquid committam, viris doctis & candidis, & veritatis, non victoriæ studiosis iudicandum relinquo.

Quæ omnia vt concludam, salua eorum, qui meliora monstrauerint, sententia, ita de principiis mihi videtur sentiendum. Monstratum est supra, me doctissimis Aristotelicis hac in re assentiri, qui statuūt, metalla, & mineralia, gemmas, lapides & plantas nō esse mista simpliciter, & quæ suas formas tantùm ex formis elementorum habeant; multò minus talia ex duplici illa exhalatione, quæ proximam meteororum & corporum imperfectè mixtorum, quæ secundum φύσιν ἀτακτοτέραν in natura accidunt, est materia, generari; cùm longè maior corporum illorū — *De principiis Chymicorum sententia.*

sit

fit diuerfitas & nobiliores qualitates & operationes; quàm quæ à qualitatibus Elementaribus, & duplici exhalationis differentia peti poſſint. Ideoque cum Scaligero, qui *exerc.* 307. *ſect.* 20. rectè ſcribit; omnem formam cuiuſcunque perfectè mixti, etſi non eſt anima, vt in adamante, naturam eſſe quintam, longè aliam à quatuor Elementis, ſtatuendam cenſeo, mineralia, metalla, gemmas & lapides habere ſuas formas ſpecificas. Cùm verò formas quælibet requirat οἰκείαν ὕλην, nec nobiliores formæ materię primæ immediatè, ſed materiæ certo modo diſpoſitæ, ſuaque peculiari forma prædiræ, quæ tamen reſpectu vltimæ formæ tùm materiæ officio fungitur, inſint: hanc materiam præſtare Elementa cum principiis Chymicis, & hinc rectius multorum cauſſas reddi poſſe, quàm ex generali illa & meteorologica de duplici exhalatione doctrina, ſentio. Et quidē de ſale & ſulphure eſſe rem clariorem, eaque ſparationibus Chymicis ſatis demonſtrari poſſe exiſtimo. Et ſi non planè pura, tamen in iis corporibus, in quibus abundant eodem modo vt pro Elementis vulgo, neque immeritò, ea corpora monſtrantur, in quibus ea maxime abundant, & terræ & aquæ nomine appellantur ea, in quibus certum eſt, alias præter Elementorum formas ſubeſſe. Vt enim varia terrarum, vt & aquarum, genera terræ & aquæ dicuntur, ideò quod aliquam naturæ conuenientiam & μίαν τινὰ φύσιν participant: (nam ſi ſaltem nomine conuenirent, & vnam eſſentiam non participarent, ὁμωνύμως ſaltem ita dicerentur.) Ita & ſalia omnia inter ſe, & ſulphura omnis inter ſe non ſolùm aliquam nominis conuenientiam habent, ſed vnam eſſentiam participant, & reuera ſal foſſilis, coctilis, marinus, alumen, vitriolum, ſal armoniacus, ſales plantarum de communi quadam eſſentia participant. Ita & ſulphur vulgare, bitumen, naphtha, ſuccinum communem quandam habent eſſentiam, atque ob eam communia quædam accidentia. Atque ita eſt ſulphur in ſulphure vulgari, in naphtha: eſt ſal in ſale eſculento, in alumine; etſi talia merus ſal non ſunt, ſed formas ſuas ſpecificas, quibus inuicem differunt, habent. In aliis corporibus naturalibus magis compoſitis & nobilioribus, vt plantis, animalibus, etſi ob maiorem & operoſiorem compoſitionem ita primò intuitu obuia non ſunt: in reſolutione tamen in iiſdem etiam reperiuntur. Et licet, quod ſæpius dixi, ita planè ſincera, & ab omnium rerum aliarum admiſtione libera principia exhiberi non poſſint: tamen id nihil refert, cùm nec Elementa quod.toties iam dixi, pura monſtrari non poſſint, quæ tamen, vt principia Chymica, non ſolum facta ſunt propter miſta, ſed etiam vt mundi ſyſtema & molem compleant. Ideoque ſit, vt extra ſeparationes (non ſolùm eas, quę arte, ſed etiam quæ natura fiunt) nullibi appareant: tamen id nihil refert, cùm eo fine creata ſint, non vt ipſa per ſe corporis naturalis aliquam ſpeciem ſeorſim exiſtentem conſtituerent, ſed vt miſtorum ſint principia.

De Mercurio clariorem doctrinam à Chymicis deſiderari antea dixi. Et re hinc inde pēſitata, quid ſtatuam, aliud non habeo, quam, ſi præter ſalem & ſulphur & elementa, ſeu vt appellant, phlegma & terram mortuam, aliquid amplius in corporibus naturalibus omnibus (nam non in ſpecie de mercurio metallorum principio hic quæritur) reperitur, illud eſſe Spiritum illum & οὐσίαν ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, ſecundum Ariſtotelem. Ita enim entia temerè non multiplicabuntur. Et omnia, quæ Ariſtoteles Spiritui tribuit, quod ſcilicet ſit δὲ πάντων δύναμις ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία, καὶ φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, ea omnia Mercurio ſuo tribuunt. Hic enim, vt Querceranus & Beguinus eum definiunt, eſt ſubſtantia ſeu corpus per-

Mercurius quid.

meabile, penetrabile, æthereum, puriſſimum, ſubtiliſſimum, viuificum, & formæ proximum inſtrumentum, imò Spiritus antiquiſſimi Hermetis.

Quod verò Chymici quidam vitale ſulphur id, quod Ariſtotelici calidum inſitum, nominant, huic ſententiæ parùm obeſt. Calidum enim innatum in animalibus, vt Fernelius, *lib.* 4. *Phyſiol. cap.* 6. docet, corpus ſimplex non eſt, ſed conſtat humido primigenio, inſito ſpiritu & calore. Ideoque ſi verba eorum hic potius in meliorem partem accipere, quàm in prauum ſenſum detorquere velimus, facilè intelligemus, eos calidum innatum ſulphur quandoque appellaſſe: Mercurium ſuum tamen ita deſcripſiſſe, vt eundem etiam calido innato ineſſe ſatis clarè indicarint: & cùm vtroque calidum innatum conſtet, nunc ab hoc, nunc ab illo id denominare nihil prohibet. Et omnino ſulphur hoc & mercurius ita arctè in natura cohærent, vt ſeparari facile non poſſint, ſed ſulphure accenſo ſimul mercurius auolet, vt de ſpiritu vini loquitur Frater Baſilius. Cæterùm cùm vt formæ, ita & operationes diuerſæ ſint in rebus naturalibus: ita & hic ſpiritus ſeſe habet. Et vt Ariſtoteles ait, vt nobilitate vel ignobilitate animæ (imò etiam formæ reliquæ) inter ſe differunt: ita & hic ſpiritus: atque ita actiones a tota ſubſtantia dictæ, & occultæ proprietates huic ſpiritui, tanquàm proprio ſubiecto, attribuuntur, qui in venenis eſt veneficus, in purgantibus purgans. Et quid abſurdi foret, ſi dicatur, in omnibus purgantibus ſpiritum quendam eſſe, qui cum Mercurij in ſpecie dicti & Antimonij ſpiritu quandam cognationem habet?

Tandem originem horum principiorum quod attinet, alij aliter hac de re ſentiunt, & alij quidem eſſe altera & prima mixta, alij peculiares naturas in prima creatione aliis rerum naturalium ſpeciebus concreatas, vt earum cum Elementis eſſent materia, ſtatuunt. Statuat hîc quiſquis quod volet. Qui tamen priorem ſententiam ſequi volet, id ſimul ſtatuat neceſſe eſt, corpora hæc licet ex Elementis materiam habeant, formas tamen nobiliores, ob quas Elementis nobiliora ſunt, & à quibus aliæ, quæ Elementis non inſunt, qualitates fluunt, habere. Qua in re clariſſimos viros, eoſque Peripateticos & Galenicos, adſtipulatores habebit. Omnem formam cuiuſque perfectè mixti, etiamſi non eſt anima, naturam eſſe quintam longe aliam à quatuor Elementis, rectè dixit Scaliger, *exerc.* 307. *ſect.* 20. Neq; enim credendum, in prima rerum origine ex Elementorū mutua pugna ſemina, & ſpiritus rerum reſultaſſe, aut Deum in cratere Platonis Elementa miſcuiſſe, atque ita omnium eorum formas elicuiſſe: verùm formas & ſubſtantias cælo analogas Deus creauit, ac corporibus naturalibus indidit. Et vltra Elementa aliquid in rebus naturalibus agnoverunt Schegkius, Fernelius, & plurimi alij. Schegkius, acutiſſimus Philoſophus & Germanicus, Ariſtoteles *lib. de caloris vi & efficacia* expreſsè ſcribit: *Omne corpus eſſe aut Elementum, aut ex Elementis concretum, aut cœleſte eſſe; aut habere quandam analogiam & ſimilitudinem cum cœleſti corpore:* Et Iohannes Franciſcus Picus Mirandulanus, *lib. de Elem. c.* 3. ſcribit: *Si qui Philoſophorum ſententia atque authoritati nollent acquieſcere, & aliqua alia adhuc eſſe Elementa, quæ vulgò notis Elementis miſta ſint, & occulta quadam vi naturæ concurrant ad res ſublunarias conſtituendas, ſtatuerent, eos vix ſolidè refutari poſſe.*

Quod ſiue meum ſiue aliorum doctorum virorum dogma Ariſtotelicæ Philoſophiæ & Galenicæ Medicinæ ruinam nullo modo minatur. Qui defectus ſupplet, priora non euertit. Ideoque cum illo Senecæ, quod etiam in præfatione allegaui, concludo: *Multa egere qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt:*

multum adhuc restat operæ, multumque restabit: nec ulli nato nunquam præcludetur occasio, aliquid adhuc adiiciendi. Nimirum ea, quæ de rerum natura scimus, minima pars sunt eorum, quæ ignoramus.

Atque hæc de principiis paulò prolixius proponere volumus; cum in principiis considerandis nulla diligentia nimia esse possit.

CAPVT XII.

De Generatione & Mistione.

IAm quomodo ex his seminibus, principiis & Elementis rerũ generatio & mistio ex sententia Chymicorum recentiorum fiat, inprimis è cap. 8. P. Seuerini videamus.

Generatio quid Chymicis. Fundamenta generationis in seminibus, de quib. antea dictum, consistere statuunt; generationemque nihil aliud esse, quam progressionem seminum è suis fontibus, abyssis, & vitalibus principiis in hanc mundanam scenam, qua ex inuisibilibus visibilia fiant, & colores, sapores, odores; caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, magnitudines, situs, cõformationes & omnium corporum ornamenta producant, & hoc modo indiuiduorum renouatione specierum perpetuitatem custodiant. Atque ita, quæcunque hic alterationes, mutationes, motusque apparent, eos non nisi fluxus seminum, corporum cõsumptionibus, instaurationibus, transplantationibus vicissitudines definitas ostendentibus esse, statuunt. Et quæcunque noua indies fieri videntur, in suis abyssis & semine antea delitescere melioríque vita frui dicunt: & rursum quæ hîc corrumpi videntur, non festinare ad non Ens, sed, destinaris muneribus absolutis, ad fontes suos recurrere. Et hoc modo ad generationem necessaria esse elementa, vel matrices seminalib. rationib. fœcunda, & corporũ principia. Et quidem loca, matrices, elemẽta, corpora seminib. consentanea requiri. Semina enim potestatem hanc habere, vt adsciscant sibi consentanea: neq; in quolibet subiecto habitare, sed in tali calido, frigido, humido vel sicco; in tali sale, sulphure, mercurio talia semina habitare. Et pro huius sententia assertione citant Hippocratem, qui *lib. 1. de Diæta* scribit: Ἀπόλλυται μὲν οὐδὲν ἁπάντων χρημάτων, οὐδὲ γίνεται, ὅ τι μὴ καὶ πρόσθεν ἦν. ξυμμισγόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα ἀλλοιοῦται: νομίζεται δὲ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν ἐξ ἅδου ἐς φῶς αὐξηθὲν, γενέσθαι: τὸ δὲ ἐκ τοῦ φάος εἰς ἅδην μειωθὲν, ἀπολέσθαι, Ὀφθαλμοῖσι δὲ δεῖ πιστεύεσθαι μᾶλλον, ἢ γνώμῃσιν. ἐγὼ δὲ τάδε γνώμῃ ἐξηγέομαι. ζῶα γὰρ κἀκεῖνα, καὶ τάδε, καὶ οὔτε τὸ ζῶον ἀποθανεῖν οἷόν τε μὴ μετὰ πάντων. καὶ γὰρ ἀποθανεῖται, οὔτε τὸ οὐκ ὂν γενέσθαι, μὴ ὄντος ὅθεν παραγενήσεται. *Nihil quidem omnino perit, neque oritur, quod prius non erat: verum inuicem commixta & discreta alterantur. At homines existimant, id quod ex Orco in lucẽ augetur, oriri: quod verò ex luce ad Orcum imminuitur, perire: magisque oculis, quàm rationi fidem esse adhibendam. Ego verò ista ratione ponam. Animalia namque sunt & illa & ista, neque animal interire potest, quin omnia intereant, neque quod non est, generari, cum non sit, vnde generetur.* Et mox: φάος Ζηνί: σκότος ἅδῃ. φάος ἅδῃ, σκότος Ζηνί. φοιτᾷ καὶ μετακινεῖται, κεῖνα ὧδε, καὶ τάδε κεῖσε πᾶσαν ὥρην διαπρησσόμενα. κεῖνα τὸ τὰ τῶνδε. τὰ δὲ ταῦτα, κείνων. καὶ θ' ἃ μὲν πρήσσουσιν, οὐκ οἴδασιν. ἃ δὲ πρήσσουσι, δοκέουσιν εἰδέναι καὶ θ' ἃ μὲν ὁρῶσι, οὐ γινώσκουσιν. Ἀλλ' ὅμως αὐτοῖσι πάντα γίνεται, δι' ἀνάγκην θείην, καὶ ἃ βούλονται καὶ μὴ βούλονται. *Lux Ioui, Tenebræ Orco; Lux Orco, Tenebræ Ioui; cõmeant & trãsmutantur illa huc & hæc illuc; & omni quidem tempore illa horum, hæc verò illorum res peragunt: & quæ quidem faciunt, non sciunt; quæ verò faciunt, scire videntur, & quæ quidem vident, non cognoscunt; & tamen hæc omnia necessitate diuina contingunt, & quæ volunt, & quæ nolunt.*

Orcus Hippocratis.

Lux Hippocratis.

Nimirum signaturis seminum ornata corpora & pulchritudine vestita lucis imaginem repræsentare, deflorescentia verò seminumque vigore destituta caligine obduci, & hinc tenebras appellari, docet Seuerinus: hincque seminibus refluentibus & cœtus mortalium relinquentibus, tenebrarum nomen impositum fuisse.

Absoluere autem suos progressus & operationes semina sentiunt spirituum mechanicorum, quos appellant, ope. Appellant autem spiritus mechanicos, qui scientia innata decorati, & artificiosa mechanica instructi, saporis, coloris, odoris, figurarum, magnitudinum, ordinis & proportionum in rebus naturalibus caussa sunt: cum spiritus, qui artificio & ista scientia instructi non sunt, nudi vapores & fumi inanes sint.

Prout autem elementa subtilitate, crassitie, mobilitate, pondere, & semina ipsa inter se differunt: ita quoque generationum diuersitatem accidere, & quasdam habere celeres periodos, alias longioribus interuallis circuitus suos absoluere.

In globo inferiore tres insignes differentiæ generationum occurrunt, Animalium, vegetabilium, & mineralium, quas hoc modo explicant. In animalibus seminalem materiam in balsamo animali, in vitali sulphure, in spiritu vitali, in mumia, in radicali & prima materia animalium, quã appellant, contineri statuunt, quæ in homine, non vt in reliquis animalibus certis anni temporibus turgeat & flores emittat, sed æquè hyeme ac æstate, vere, autumno. Esse autem diuersos generationis animalium modos. Perfecta enim animalia ex proprio solum semine generare & generari: quædam æquè ex patentum semine & putredine, vt mures. In ista enim, quæ ex putredine dicitur, generatione, quãq; Paracelsus ex Cagastro, sicut alteram ex Iliastro appellat, Semen esse vegetabilium naturæ finitimũ. Fundari namque in materia quadã vitali, lenta, tenaci, & propterea externis impressionib. resistere posse, & ad tempus latere, sub dominio siue alterius seminis, siue in matricibus sopitis & frigidis: solutum verò & excitatum proferre signaturas suæ speciei: animalque constituere, & scientiæ tàm diu occultæ illustria documenta demonstrare.

Generationes in globo inferiore.

Animalium generatio.

Cagastrum Iliastrum.

Plantas verò habere corpus crassius, magis viscosum & lentum, respectu seminis animalium, docent. Et licet illa seminalis materia in tota planta contineatur; cum omnia benignitate balsami illius vitalis perfruantur: tamen in quibusdam partibus, quæ testium analogiam obtinent, perfectius præparari, tutoque conseruari, & tales proinde partes seminalem materiam propagare. Vnde quædam plantæ semine, quædam radicibus, quædã surculis, aliæ aliis modis propagantur. Tempora autem horum seminum Ortus & Occasus diuersa esse, cœlestiumque siderũ reuolutionem imitari statuunt. Quædam enim vere, quædam æstate, quædam autumno generant & pariunt; citius nonnulla, alia tardius.

Plantarum generatio.

Mineralium vero generationem à prioribus plurimum differre. Non enim seminis beneficio indiuiduorũ; propagatione speciẽ custodiri in mineralibus, sed semina eorũ & species in seminalib. materiæ rationibus vigere, conseruarique in nocte illa Orphei, in Orco Hippocratis, in Iliastro Paracelsi, in locis & elementorum beatis recessibus, ibidemq; destinatum expectare fatum, & præscriptis temporibus, vitalibus principiis & spiritibus mechanicis comitatas, mundanam prouinciam ingredi, & loca alimẽta consentanea petere. Vitamque mineralibus non

Mineralium generatio.

Nox Orphei.

dene

denegandam esse existimant; idque ex maturitatis temporibus, ex paroxysmorum ratis periodis, ex venarum ordinatis progressionibus, corporum consentaneis compositionibus, saporibus, coloribus, probare conantur. Neque enim maius artificium esse dicunt in formis & figuris vegetabilium siue animalium, quam in colorum, saporum, odorum, coagulationum, actionum, proportionum, quæ in his precipuè vigent, ordinata explicatione: atque æquè admiratione dictum esse colorem sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem crystalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Quin etiam formas externas naturales in his non esse prætermissas. Aliis enim formis coagulationes vitriolatorum, aliis marcasitarum, aliis nitrosorum, aliis crystallorum, berillorum, adamantis repræsentantur.

Generationes globi superioris. Quod autem globum superiorem attinet; eius generationes etiam certas esse, sed longè alias statuunt. In elemento enim cœlesti indiuidua perfecta contineri, quę stabili vigore in æuum cōsistant. Nihilominus & illa vitalis spiritus copia vigere, qui vbi fermentatione debita ad exaltationē & maturitatē peruenerint, tùm euacuari, & spirituali ac inuisibili, sed copiosa fœcunditate in aeris capacitatem labi. & cōsentaneis corporum vestimentis indutos fructus suos proferre. Ita quasdam stellas ventorum generationi destinari; atq; inter has alias Australes producere ventos, alias Boreales, alias Orientales, alias Occidentales, qui non solùm caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, sensibus conspicuis, polleant, sed alias etiam virtutes & impressiones habeant: atq; Austrum, vt est apud Hippocratem, *sect. 3. aph. 5.* appellari *βαρήκοον νωθρὸν, καρυβαρικόν*, non quia calidus & humidus sit, sed quia corpus eius proprietatibus opiatis, cicutarum, solanorum instructū sit. Rursus aquilonem suas habere proprietates ab Hippocrate, *eodē loco*, descriptas, nō quod sit frigidus & siccus, sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberisaris, acetosis, acaciarum imbuta sint. Rursum esse stellas pluuiarum, grandinū, niuis, fulguris, serenitatis, turbinū & reliquorum Meteorum, in quibus vitalia principia & mechanici spiritus eorundē fundentur, suisq; temporibus ad generationem procedant. Esse n. certa tempora omniū astrorum, in quibus ad maturitatem perueniant & fructus emittant. Singulis mensibus noua generatione fructus Lunam proferre: sed & reliquas stellas habere suas efferuescentias, & fructuū dispensationes: quasdā bis in anno, Orientes scilicet & Occidentes; quasdam semel, vt Zodaici signa. Ita & in aëris regione quamuis astra non conspiciantur, nihilominus & ibi esse vitalia generationis principia, destinatis temporibus fructuum dispensatione efferuescentia, nominantur.

Venterum generatio sec. Seuerin.

Astrorum fructus.

Neque hæc ita explicare licet, vt dicatur, superiorum siderum influxu materiam inferioris mūdi moueri, atq; inde excitatis vaporibus & exhalationibus variis meteoris materiam præberi. Alia longè est Paracelsi & asseclarum eius sententia, vt ex Paracelsi *libr. de meteoris & Elementis*, videre est. De diei enim & noctis caussis ita docet, *libro meteor. cap. 3.* Solem esse stellam diurnam, quæ lucem procreet: nocturnas verò tenebras non ab absentia Solis prouenire, Lucis enim eius tantam vim esse, vt etiam apud Antipodes constitutus Sol per reflexum nihilominus nostram terram illuminare possit: verum esse quasdam stellas nocturnas, quarum fructus peculiares, vt pyri pyra, pomi poma, sint nocturnæ tenebræ.

Diei & noctis caussa sec. Paracelsi.

Æstatis & hyemis caussa sec. Paracelsi. Eodem modo de æstate & hyeme philosophatur. Vicissitudines enim bas temporum ex humiliore vel altiore Solis positu, radiorumq; eius obliquitate aut rectitudine fieri negat; sed asserit esse quasdam stellas æstiuas, quasdam hibernas. Inter æstiuas quidem principatum obtinere Solem absque reliquis tamen si esset, perpetuam futuram hyemem. Inter hybernas Lunam præcipuam esse. Æstiuas stellas hiberno tempore non secus ac arbores, quæ floribus & fructibus carent, ac velut emortuæ videntur, effœtas quasi torpere: & vt arbores verno tempore primò gemmas, mox folia, deinde flores, & tandem fructus producunt, rursusque ea amittunt, & quasi emoriuntur: ita & stellas illas æstiuas verno tempore reuiuiscere, & paulatim incrementa caloris sumere, tandemquē vbi ad summum calorem peruenerint, rursus excrescere. His consenescentibus reuiuiscere & reuirescere stellas hibernas & suos fructus, frigus nimirum, progignere, donec & ipsæ tandem suæ generationis periodum absoluerint. Atque vt arbores nō omnibus annis æquè fertiles sunt, ita etiam illas stellas nunc esse steriles, nunc magis fœcundas, & hinc calorem æstatis nunc intensiorem, nunc remissiorem esse. Eandem rationem esse frigoris hiberni. Ventorum similem generationē tradit: de pluuiis, niuibus, fulgure, tonitru, iride, aurora; idem. *in libris Meteorum*, docet.

Ita cum de generatione sentiant, *Mistionem* quoque huic consentaneā statuūt, vulgatamq; de mistione doctrinam reprehēdunt, quærentque, cum mistio sit motio quædam, quis sit motor, qua potestate ad mistionem Elementa ac tam iusto pondere & mensura confluant: adiungendumque censent esse motorem, principium vitale scientia instructum, formam, speciem, semina; astrum, cuius potestate & infallibili scientia tam diuina mistionis officia administrentur. *Mistio sec. Chymic.*

Porrò accidens quoddam generationis transplantationem esse docet Seuerinus. Si enim alimenta, quæ semina pro sui corporis conformatione, augmento & conseruatione attrahunt, validis facultatibus & potestatibus destituta fuerint, & spiritibus seminum obtemperauerint: iustam & debitam generationem fieri. Si verò & alimenta ipsa validas potestates habuerint, seminumque proprietatibus viguerint, miscebuntur quidem, sed signaturæ variabuntur, nec fiet, quod volūnt semina, & fiet pro generatione transplantatio, quam appellat. In genere quidem perfectorū animalium transplantationes rariores fiunt; & non nisi in iis, in quibus seminum & naturæ est affinitas. Ita lupi & canes, equi & asinæ, perdices & gallinæ miscentur. In genere insectorum & animalium, in quibus sexuum discrimina non manifestè apparent, frequentiores fieri transplantationes docet; cum seminalia eorum principia specierum scientia instructa æquiuocas generationes dictas admittant. In vegetabilibus & mineralibus transplantationes quasi comites generationum existere tradit. Sic in symbrium in mentham, rapum in raphanum, triticum in lolium; ocymum in serpillum degenerare. In quibus omnibus existimat semina quasi esse æquiuoca, quæ multorum indiuiduorum ferè omnibus proprietatibus diffidentium principia esse possint. Sic in semine tritici formam lolij inesse, sed ministram quasi vel comitem, quæ si externa subsidia nacta fuerit, contemto imperio nō ministri amplius, sed domini munia obeat, id est, secundum suam potestatem omnia moderetur, suasque signaturas inducat. Ita in sisymbrio menthæ, in rapo raphani rudimenta latere, quæ eo vsque min istrent, quam diu semen sisymbrij & rapi imperium obtinet. Quod si ex aliorū confluxu & conspiratione menthæ & raphani semen dominabitur, illa seruient. Atque huius transplantationis beneficio multa in re Botanica fieri, mitigari sapores, mutati colores; & alia per insitiones & varias plantationes variati. In mineralibus gēmas specifica transplantatione produci statuūt: ex radicibus plumbi generari adamantem; ex radicibus Lunæ, Sapphirum; ex radicibus Veneris, Smaragdum;

Transplantatio sec. Chymicos.

Transplantatio in animalibus.

In mineralibus.

ragdum; ex radicibus Martis, Beryllum. Verum qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Petrum Seuerinum; è cuius sententia hæc recitauimus.

De his quid sentiendum sit vt dicamus, generationem primò quod attinet, quam nihil aliud esse dicũt, quã progressionem seminum è suis fontibus & abyssis in hanc mundanam scenam: Noua equidem non est hæc sententia, sed vetustissimorum Græcorum. Neque eam saltem proponit Hippocrates, *in lib. de diæta*, locisque à Seuerino allegatis, sed alij plurimi senserunt, ex rebus nihil petere, neque nasci, nisi quod prius fuit. Hippocrates autem illud, vnde res omnes prodire existimat, vocat ᾅδην, quasi rem inuisibilem dicas. Res autem inde prodeuntes, φάος, lucem. Et quod Hippocrates nominat ᾅδην, Orpheus noctem appellat, Hermes Trismegistus τὸ ἀφανὲς: sicut & Dionysius Areopagita, *in Ecclesiastica Hierarchia, cap.* 2. Apollonius Chyaneus, οὐσίαν, Seneca, Rerum naturam; Seruius, Generalitatẽ, *in tertium Æneid.* Poetæ Chaos & Orcum. Quod verò Hippocrates & Orpheus φάος vel lucem appellant, Apollonius nominat φύσιν. Ita enim Apollon. Thyaneus, *in Epistola ad Valerium*: θάνατος οὐδεὶς, οὐδενὸς, ἢ μόνον ἐμφάσει Καθάπερ καὶ γένεσις οὐδενὸς, ἢ μόνον ἐμφάσει. τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐσίας τραπὲν ἐς φύσιν ἔδοξε γένεσις: τὸ δὲ ἐκ φύσεως εἰς οὐσίαν κατὰ ταὐτὸ, θάνατος. Hermes verò Trismegistus, *sermone* 11. ες ἀφανὲς χωρεῖ τὰ διαλυόμενα. Seneca, *epist.* 36. *Cogita eorum nihil, quæ ab oculis abeunt, & in Rerum natura, ex qua prodierunt & mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt.* Seruius, *in* 3. *Æneid. Romani contra faciebant, comburentes cadauera, vt statim anima in Generalitatem, id est, in suam redeat materiam.*

Generatio quid sec. antiquos.

Lux Hippocratis. Nox Orphei.

Chaos.

Origo rerum naturalium & propagatio.

Verum enim vero etsi peruetustum est hoc dogma, quod hodie in lucẽ reuocauit Seuerinus: veritati tamen consentaneum non est, & error iste, vt plerique omnes Gentiliũ Philosophorũ, ex ignoratione Creationis mundi, fluxit. Cũ enim de vera origine mundi, & vnde quælibet res habeat suam essentiã & naturã, ipsis nihil certi constaret: res ex Nocte, Orco & Abysso inuisibili in lucem prodire, & hinc rursum in eadem reuerti crediderunt. Verum aliud nos docent Sacræ literæ, è quibus constat, Deum dixisse: *Germinet terra germen, Herbam producentem semen, arborem fructiferam ferentem fructum, iuxta speciem suam, cui insit semen suũ super terram: & in factum fuisse.* Dixisse Devm, *Producat aqua reptilia animæ viuentis & volatile volet super terram in superficie expansionis cœli.* Dixisse Devm; *Producat terra animam viuentem secundum speciem suam, iumenta & reptilia atque bestias terræ, secundum speciem suam: factumque fuisse ita.* Devm creatis rebus benedixisse dicendo; *Crescite & multiplicamini.* Creauit nimirum Devs Omnipotens omnium rerum naturalium species, plantas & animalia: atque ita singulis suas formas cum corporibus dedit. Quæ corpora cum nõ sint simplicia, is, qui creauit, miscuit, vt voluit, pro sua sapientia elementa, & cum principiis illis intimis ac spiritu & calido, Elemento stellarum analogo, coniunxit. Hoc modo ex elementis & principiis debito modo constituuntur indiuidua, & vires suas habent, quibus non tantum aluntur, augentur & crescunt, sed etiam benedictione diuina multiplicantur, & ad hunc vsque diem conseruantur. Ita vt plantarum & animantium omnium species nullibi sint, nisi in suis indiuiduis. Atque hoc modo voluntate Creatoris ad hunc vsque diem conseruata est, ac porrò conseruabitur Rerum natura.

Elementa vt Philosophi.

Primum ergo, vt nonnulli è vulgo Philosophi sentiunt, tam nobiles naturæ, tot insignibus qualitatibus præditæ, saltem ex concursu, conflictu, pugna & tandem attemperatione elementorum natæ non sunt. Et vix satis mirari possum eorum pertinaciam, qui, post Scaligeri, *Exerc.* 307. *sect.* 12. *&* 20. *& alibi*, aliorumque Philosophorum admonitiones, nihil præter elementa sapiunt, &, vt recentiores quidam scribunt, *Cætera, præter hominem, omnia, iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex terra & aqua seu elementis creata esse, & in secunda creatione, seu rerum constructione materiam continuam iisdem ab elementis suppeditari* dicunt. Licet enim terra & aqua in Genesi solum nominantur: tamen cum, vt ipsimet fatentur, cætera nõ excludantur elementa: etiam per eadem nec nobiliora, de quibus hactenus dictum, principia, vel animæ plantarum & animalium excludentur, quas alterius, quam elementaris esse originis, supra è Scaligero demonstratum. Creatio fuit ea, non generatio; & Creando Devs formas omnibus rebus indidit, nõ eas ex elementis composuit, creatisque benedictione vim multiplicandi tribuit.

Anima nulla ex elementis.

Deinde nec ex Abyssis primò prodeunt rerum formæ & per Spiritus Mechanicos sibi adsciscunt corpora idonea: sed creando Deus omnibus suas formas indidit, quæ eiusdem benedictione sese multiplicant. Itaque iam species rerum non nisi in indiuiduis conseruantur, & indiuiduis semina, per quæ propagãtur, generantur: nõ verò ex Abyssis vel Orco Hippocratis prodeunt. Neque credo, Seuerinum vnquam vidisse, vel canem, vel aliud animal, progressu ex Orco Hippocratis in mundanam scenam, genitum fuisse. Neque semina & species rerum naturalium in Elementis mundi visibilibus per vim sunt, sed per naturã, quam à Deo Optimo maximo in prima creatione acceperunt. Et certè mirum, Seuerinum & eius Sectatores ea, quæ de patria sede, in qua beata quiete & vitæ ac essentiæ inæstimabili copia fruantur, hinc verò ad hos calamitosos carceres peruenire & principiorum infelici coniugio plurima perpeti scribunt, ita audacter proferre ausos fuisse, quasi pridem ex illis locis venerint. Via, qua ista semina ex abyssis veniunt in mundanam scenam, & hinc in abyssos abeunt, procul dubio est porta illa, qua Æneas ex Auerno rediit, id est, mera somnia sunt, aut certè non talia, quæ sine omni ratione admitti & probari debeant. His, & rebus naturalibus omnibus asserendis, sensibus & demonstratione opus est: cum λόγος & πεῖρα in rebus naturalibus vnicum veritatis sint κριτήριον: sequimurque rectè Scaligerum, *Exer.* 307. *sect.* 20. scribentem; *rationibus agendum est viro veritatis studioso, non Tullianis Platonicisque pigmentis. Declamationes enim ambitiosorum operæ, otiosorum cibi sunt. Naturæ diuinitatisque negotiis impedito animo studendum est in breuitati, qua res æquet verbis. Demonstrationes certas pro Nectare habeat.* Quales cum hic nullas, imò nec probabiles coniecturas videam, iis assentiri non possum. Sed pluribus ista examinare operæ pretium non est. Fecit id satis prolixè Libauius, *in Exam. Philos. vital. Sect.* 21. Et olim iam Erastus, *part.* 2. *disp. contra Paracelsum.*

Formæ & semina rer. natur. non latent in Abyssis.

De paucis tamen quibusdam adhuc quædam monenda sunt. Quæ de generationibus & fructibus seminum Globi superioris & de meteoris habet Paracelsus & Seuerinus, ea recitasse supra satisfuerit. Tam enim absurda & ridicula sunt, & cum ratione, & experientia pugnant, vt narrationes Luciani his probabiliores sint. Vt non fine caussa hac de re scripserit Th. Erastus, *part.* 2. *disp. contra Paracels. Principium*, inquit, *quo vniuersa eius doctrina de Meteoris nititur, præter quam, quod impium est, & cum sacris literis palam pugnat, tam est insulsum, ineptum, stultum, fatuum, absurdum, ridiculum, falsum, vt sine metu alicuius infamia vix aliquis ausit recitare, nedum de eius refutatione coram doctis agere.*

Meteorologia Paracelsi absurda.

De cæteris, quæ habet Seuerinus, pauca dicemus. De plantarum & animalium generationibus facilè cum Aristotele conciliari potest. Modò *primò* seminũ non in Indiuiduis, non in Abysso & Orco Hip-

Semina rerum insunt indiuiduis Speciei.

po

pocratis conseruatio,& per eadem specierum propagatio fieri statuatur.Id quod ipse Seuerinus nolens volens admittit,*p.* 102.*& seqq.*vbi animalia ex semine maris & fœminæ generari, & *pag.* 108. perfecta animalia ex proprio solum semine gigni scribit; & de plantis,*pag.*114 quod seminalis materiæ propagatione traducatur.*Deinde*,ne ea,quæ de plantarum generatione,& corporis earum constitutione dicuntur,Spiritibus Mechanicis solum, vt facit,attribuantur, sed anima potius. Ea enim corpori Architecta est;Spiritus verò animæ instrumentum.

An ex incorporeis corpora fiant,& contra. Sicut & illud non omnem conciliationem respuis(quanquam pro insania id habeat Erastus)quod dicunt; Ex incorporeis fieri corpora, & contra ex corporeis incorporea. Si enim penitius rem inspiciamus,verbis potius,quàm sensu ab Aristotelicis & Galenicis discrepant, dum corpora illa appellant, quæ crassiora sunt, & tactui ac visui obuia :spiritus verò,quę subtiliora sūt,hosq; effugiunt.Eorum ergò mens est,spiritus(sed & ipsos,& propriè loqui libet, corporeos)in corpora condensari,& corpora in spiritus attenuari.Quod nec Aristotelici vel Galenici negant,qui & ipsi docent,ex sanguine spiritus vitales generari,& cōtra spiritus crassescere & cōdensari posse.Et doctissimus Medicus Andreas Planerus *lib.*2.*meth.med.p.*72.docet,quod ex cibo & potu excitetur halitus & vapores, quorum melior portio in venas mesaraicas subeat & inhalet,ibique in speciem sanguinis concretione [quadam] commutetur. Testanturque idem multa,quæ passim in rebus naturalibus fieri videmus,atque inprimis operationes Chymicæ,quibus fixa volatilia, & corpora spiritus fiunt,vt loquuntur.Ex tritico,auena,cerasis & aliis multis spiritus φλογιςὸς extrahitur,idque vt facilius fiat,fermentatio præcedens efficit.Eadem fermentatione panis præparatur,vt facilius concoquatur, & spirituosus fiat,sine fermentatione autem difficilius concoquitur.Cum ergo Paracelsici nec primi ita sēserint (quamuis more suo parum cautè à communi loquendi modo recedant)non rectè conciliationem aliquam hîc fieri posse negat Erastus,*part.*2.*disp.contra Paracelſ.*Si ex iis quidam absurdiores sunt,& aliud quid sentiunt, eos nec defendendos, nec cum Aristotele & Galenico conciliandos suscipimus.

Transplantatio quid Chymicis. In specie verò *de Transplantatione* & mixtione aliquid dicendum. Transplantationem autem appellant,cum non id,quod intenditur,sed aliud quid finitum generatur; idque duobus modis. Cum scilicet vel semina confunduntur, vt fit in perfectis animalibus; exempli gratia, cum ex equo & asina mulus generatur, aut cum ex pluribus plantarum seminibus vna planta generatur : vel cum ex vno quidem semine aliud,quam fieri debebat,generatur; vt cum triticum in lolium degenerat.Hanc a. transplantationem fieri statuunt,vbi semina sūt æquiuoca,id est, pluribus speciebus quasi communia. Esse enim statuunt in tritici semine tam tritici,quàm lolii; sed illam principem,hanc formam,ministram, & quasi comitem : atque illam tam diu domini munia obire,quandiu omnia sese rectè habent,& alimentū, quod assumitur, & locus,in quo degunt. Quod si contrarium accidat,ex aliorum confluxu & conspiratione:tum ministram illam formam dominium accipere;istam verò quasi in seruitutem redigi.

Forma subordinata. Quæ doctrina planè improbanda non videtur: cum multis, quæ in natura fiunt, probabile reddatur,vnam formam sub diuerso schemate corporis in naturę theatrum progredi posse : aut certè in vno semine posse esse plures formas,sed subordinatas,ita tamen,vt vna sit princeps & domina, reliquæ quasi ministræ.Perpendantur saltem diligenter Bombyces; in quibus vna anima diuersa corpora induit, & vt Aristoteles, 5.*de histor animal.cap.*19. & Plinius,*lib.* *Bombyces.*
11.*hist.nat.cap.*22.habet,Varia fit formarum successio. Primò enim ex ouo fit eruca ,deinde bombyx, hinc necydalus.De qua re videatur Hier.Vidus & Libauius,*singular.part.*2.*Bombyciorum libr.*1. Imo non solum ex ouis,sed & ex plantis putrescentibus Erucę,& ex his papiliones generantur:& vt Aristoteles, *de hist.animal.lib.*5.*c.*19.habet, erucæ ex virentibus foliis, maximeque ex brassica fiunt;ex erucis papiliones.Reprehendit quidem Aristotelem,vt & Plinium, Vlysses Aldrouandus,*lib.*2.*de insect.c.*1. quasi minus rectè de erucarum generatione senserit. Verum quid in iis desiderare possit,aut quid ipse noui adferat,non video. Hoc quidem verum est,erucas & similes vermes ex ouis papilionum nasci:interim etiam,quod Aristoteles scribit, papiliones ex erucis,erucas ex virentibus foliis, & alia talia animalcula πτερωτὰ seu alata ex vermibus,qui ex herbis, ex lignis putrescentibus generātur,fieri,experientia testatur. Ipsecum ante annos iam plures huius rei periculum facerem, & tempore hiberno, cum aliæ herbæ virentes ad manum non essent, brassicam rubram contusam in hypocausto, donec in ea vermes generarentur, esse cutem : vermes illos in chrysalides mutari comperi; quos cum in arcula custodirem,eamque postea aperirem,multæ paruæ muscæ euolabant, quæ ex chrysalidibus seu aureliis natæ erant, & ex putamine abrupto proruperant. *Erucarum papilionum generatio.*

Non tamen ex quauis planta quilibet vermis generatur,sed ex certis certi;videnturque talium insectorum formæ plantarum & animalium formis subordinari.Et ex quibus quales vermes fiant,inter alios etiam recenset Scaliger,*exerc.*59.*sect.*2.& *exerc.* 190. Ita ex moro fiunt bombyces, mediante tamen iuuēco.Si enim defecerint,aut corrupta fuerint,hiberno tempore,oua,iuuencum 20.diebus solis mori foliis pascere iubent,cumque interfectum putredini relinquere,vt ex carnibus putrescentibus vermes nascantur,qui in bombyces abeant. Ita enim Virgil. *in fine* 4.*Georg* ex bobus apes gigni docet.Qua de re multa egregia & omnino iis,qui Physici audire volunt,cognoscenda habet Aristoteles, *l.*5.*de historia animal.* inprimis *c.*19.vbi docet in genere ex plantis vermes & erucas,ex his chrysalides,ex istis papiliones,& alia πτερωτὰ & alata animalia nasci.Neque,enim tantùm papiliones, sed & alia πτερωτὰ & alata animalcula ex plantis nascuntur.Descripsit eodem libro inter alia, *cap.* 32.ventriculum, quem à corrumpendis lignis ξυλοφθόρον nominat,quem non alium puto esse,quam quem nostri *Stocktvurm* appellant,quod ex corruptis lignis & caudicibus in aquis nascatur:qui vermiculus fluuiatilis est,& tempore verno cum gobiis fluuiatilibus capitur.Descripsisse autem videtur Aristoteles potius vermiculum illum,cum iam chrysalidis formam induit, quam dum in aquis viuit. Idem Aristoteles quid ex eo animalis alati fiat, compertum nondum esse,*loco allegato* scribit.Verum mutatur in insectum illud vulgo notum,quod Vlysses Aldrouādus,*lib.*2.*de insect. c.* 10. Perlas nominat, populares mei Silesii, *Schneider*, Misnici *Bolzem* appellant.

Anseres Scotici. Neque hoc loco prætereunda generatio anserum Scoticorum, quos incolæ *Clakguse* nominant : qui etsi aues sint,non tamen aliarum auium more ex ouis excludūtur,sed in mari Scotico ,prope Hæbudes insulas oriuntur, & nunc in conchis,nunc in lignis longiore in mari illo mora corruptis oriuntur. De quorum ortu Hectoris Boëtii,in *descript. regni Scotiæ* narrationem inserere libet. *Restat*, inquit, *vt de anseribus Scoticis,quos Clachis appellant,quosque vulgò perperam in arboribus nasci in his insulis credunt,ea,quæ huius rei cognoscendæ multo iam tempore studiosi,ac diligenter exploratâ perspectaque,cognouimus, disseramus. Mari enim illis interiecto mihi magis eos procreandi vis quadam in-*

esse videtur, quam alicui alii rei. Variis enim modis, semper tamen in mari eos prouenire conspeximus. Etenim si lignum in id mare proiiciat, temporis tractu primum in eo vermes excauato ligno nascuntur, qui sensim formati capite pedibusque atque alis, plumas postremò edunt idemum anseribus magnitudine æquales, cum ad iustam prouenerunt ætatem, cœlum petunt auium aliarum more remigio alarum per aëra delati. Id quod luce clarius anno à partu virginis 1490 *plurimis spectantibus in Buthphania visum est. Nã cum in eam ad Pethslege castellum fluctibus huiusmodi quoddam lignum ingens delatum esset, rei nouitate, qui primi conspexerant, admirabundi ad loci illius dominum accurrentes rem nouam nunciant. Is adueniens trabem serrâ diuidi iubet; quo facto, ingens confestim apparet multitudo partium vermium, quorum alii adhuc rudes erant, alii mẽbra quadam formata habebant, partim etiam formatarum perfectè auium, inter quas quadam plumas habebant, quadam implumes erant. Itaque rei miraculo stupefacti, iubente Domino in templum Diui Andrea Tyre (pago iuidam id nomen est) lignum deportant, vbi & hodie manet vndique veluti à vermibus perforatum. Huius simile biennio pòst in Taum astu appulsum ad Bruthe castellum multis accurrentibus ostensum est. Nec diuersum est, quod exinde duobus rursum annis Lethi portu Edimburgensi vniuerso populo spectare contingit. Ingens enim nauis, cui insigne ac nomen Christophori erat, vbi tres perpetuos annos ad vnam Hebudam in anchoris constituisset, huc redacta, atque in terram subducta exesis trabibus, qua mari semper mersa fuerat, partim vermium huiusmodi rudium perfectamvè formam nondum habentium, partim iam absolutarum auiũ magnum numerum ostendit. Ceterum cauillari quispiam possit, arborum illis insulis natarum truncis ac ramis virtutem hanc inesse: Christophorum quoque illam ex trabibus Hebudianis contextam fuisse. Itaque quod ipsemet septem ab hinc annis vidi, haud grauabor in medium adducere. Alexander Gallonidianus, Kilchendensis Ecclesia Pastor, vir prater insignem probitatem rerum admirandarum studio imcõparabilis, cùm extracta alga marina inter caulem & ramos à radice statim vsque ad cacumen conchas adnatas videret, rei nouitate attonitus, mox cognoscendi studio eas aperit, vbi multò magis, quam antea, obstupefactus constitit. Non enim piscem in testis conclusum, sed, dictu mirabile, auem & pro illius magnitudine testas quoque inauctas conspexit. Quibus enim parua inerat, & ipsa quoque aperta eas pro quantitate amplectebantur. Itaque ad me extemplò, quem huiusmodi rerum cognoscendarum iam olim magna cupiditate detentum nouerat, celeriter accurrit, remque omnem mihi monstrat, non magis rei miraculo obstupefacto, quam rei tanta ac tam inaudita conspectu lato. Hac enim satis constare arbitror, non hac procreandarum auium semina aut truncis aut arborum inesse fructibus, sed ipsi Oceano, quem Maro, & Homerus, patrem rerum haud temerè appellauit. Verùm quoniam id fieri videbant cadentibus in aquam arborum ad litus positarum pomis, vt temporis tractu ex illis ea apparerent volucres, in eam sententiam adducti sunt, vt poma illa in ipsas commutari arbitrarentur, sed falsò. Nam tempore adnatis vi maris primùm vermibus, atque iis sensim excrescentibus, vicissimque pomis illis humiditate corruptis disparentibusque non satis accuratè perspicientibus, ex illis in has transmutari formas visa sunt.* Hæc Hector Boëtius.

Degeneratio plantarum. Degenerant & Plantæ in plantas. Sic degenerat triticum in lolium; sysimbrium, in mentham; rapum, in raphanum; ocymum, in serpillum; vitis alba, in nigram, nigra in albam mutatur; zea in triticum, & cõtra triticũ in zeam; caryophylli, rosę, violę, sępe colores florũ mutat. Vnde Virgil. de seminibus scribit:

Vidi lecta diu, & multo spectata labore
Degenerare tamen

Et de patre suo scribit Galenus, 2. *de alimentor. facultatibus class.* 2. *pag.* 30, Quod cum declinante ætate agricultura delectaretur, triticum ac hordeum aliquando seuerit, omnibus diuersi generis seminibus, quæ ipsis erant admista, selectis, quò certò cognosceret, vnum ex ipsorum mutatione lolium & ægylops nascerentur, an proprium hæc quoque semen haberent. Cum autem forte & vna cum puris seminibus in tritico quidem frequens lolium, in hordeo autem magnam ægylopis vim natam conspiceret, in aliis quoque seminibus idem est aggressus. Reperit igitur in lente quoque ex mutatione ipsius durum, rotundunque aracum & securinum, præterea aparinem enatam.

Quæ omnia cum agricolis notissima sint, miror, Th. Erasti, aliàs viri doctissimi, pertinaciam, qui vt Chymicis nihil concedat, istas plantarum transmutationes in dubium ferè vocare audet, dum de metallis scribit; plantas, quæ hoc modo transmutari dicũtur, natura & specie nullo pacto, sed accidentibus quibusdam communibus solummodò, vt tenuitate, pondere, calore & consimilibus aliis, à locorum, in quibus nascuntur, diuersitate fermè prouenientibus, differre. Vtinam eam, quam Galeni pater, adhiberent in talibus diligentiam multi. Fieret enim ita, ne rusticis se deridendos propinarent. Certum ergo plãtas mutari, sed non quamuis in quamliber, sed has in illas. Quæ omnia si diligentius perpendantur, & quę in natura quotidie occurrunt, studiosè obseruẽtur, multarum generationum causa reddi posset.

Generatio æquiuoca an datur. Recurrunt quidem multi hîc statim ad generationem æquiuocam & putredinem, qua, sine semine, plura generari statuunt, cùm plantas, tùm animalia. Verùm cum, qui ista statuunt, ipsi facilè agnoscant, putredinem solam ad talia producenda non sufficere, & principiali agente opus esse, alii Soli animæ mundi, alii intelligentiæ cuidam hoc munus tribuunt, sed non monstrant, vnde & quando seu Sol, seu anima mundi, seu intelligentia vim hanc animalia producendi acceperit, & qua ratione ea producant. Erastus quidem potestatem diuinam toti materiæ in creatione rerum à Deo insitam autorem & effectorem ponit, *part.* 2. *disput contra Paracels.* Sed mõstret Erastus, quando Deus toti materiæ hanc potestatem indiderit. Ex terra & aqua plantas & animalia produxit Deus, omnibusque formas suas indidit, iussitque, vt singulæ plantarum & animalium species sese multiplicarent, & secundum speciem suam semina & fructus ferrent: at quòd materiæ toti, extra species potestatem animalia producendi Deus indiderit, nusquam in sacris exstat.

Ideoque de istius opinionis veritate, & an vlla sit generatio verè æquiuoca, quæ sine vllo planè semine fiat, si ea, quæ quotidie in natura fiunt, considerentur attentius, non sine caussa dubitari posse videtur. *Propagationum diuersitas.* In quam rem, vt rectius inquirere possimus, propagationum variæ differentiæ considerandæ sũt. Ad omnem quidem propagationem plantarum & animaliũ, requiritur certa & peculiari modo disposita seu οἰκία ὕλη, per quam forma se propagare possit: in aliis tamen ille apparatus materiæ est maior & operosior, in aliis minor: & propagatio in aliis arctioribus & angustioribus legibus & limitibus circumscripta & conclusa est, in aliis latioribus & laxioribus. Animalia perfecta pleraque saltem per commistionem seminis paterni & materni in vtero materno generantur. Alia oua pariunt, è quibus calore fotis pulli excluduntur. In animalibus ignobilioribus verò & plantis generatio non ita angustis legib. conclusa est. Plantæ quædam per semina solum terræ commissa propagantur: aliæ saltem per bulbos aut radices; aliæ vtroque modo; aliæ per surculos, sed tamen eos solum, qui iam ad flores dipositi sunt: in aliis humor ille seminalis per totam plantam diffusus est, ita, vt quocunque ramo seu radice auulsa

&

& terræ commissa propagatio fieri possit, sicut id fit in salice, & fete in vite. Imò fungi si decoquantur, aut succus exprimatur, & succus vel decoctum radicibus arborum affundatur, fungi inde nascuntur. A viro quoque fide digno accepi, è spuma canis rabidi in veste hærente animalcula quædam caoibus similia progenita fuisse. Nimirum illud seminale principium rerum minus nobilium in materia lenta & tenaci sæpe quasi sopitum diu latere, & externis iniuriis ac impressionibus resistere, tandemque iterum emergere, & suas actiones edere potest. Quod vel illud docet, quod multarum rerum essentia in multis mutationibus integra & sub alterius formæ dominio delitescere potest. Exempli loco sit nobis istud. Alatur capra herbis quibusdam purgantibus; lac capræ illius bibat nutrix, fiet vt infans, qui lac sugit à nutrice, inde purgetur. Vbi primò in ventriculo capræ herbæ illæ mutantur in chylum: ex chylo fit sanguis in epate; ex sanguine lac; lac hoc sugit infans & purgatur. Atque ita vis purgatrix, cum sub proprio subiecto & spiritu, in tot mutationibus integra & incorrupta manet. Aut cui hoc non sufficit, cogitet saltem illud, quod seu anima, seu λόγος φλασικὸς tempore hiberno in tantillo semine in terra gelu concreta conseruari potest. Cogitet etiam, quomodo sperma ranarum & piscium in ipsis aquis saluum conseruari possit.

Semen analogum. Qui tamen illud semen, è quo talia generantur, nō vniuocum dicere velit, sed ἀνάλογον, cum eo non pugnarim: modò hoc concedat; Non ex putredine simpliciter talia generari. Sicut hac de re scribit Scaliger, *in l. 1. de plant. Vniuersali ratione plantas agere*, inquit, *falsum est, nisi ex æquo & bono iudicetur. Scilicet vt semen etiam sit ἀνάλογον Nam stirpes, quæ semen ferunt nullum, nullo item semine possunt suam speciem propagare. Analogum intelligo, quod non planè directoque suscipit cum specie primaria prædicationem. Non enim fimus, ex quo mus nascitur, est eiusdem naturæ specifica cum semine maris & fœminæ murium.* Vt enim in animalibus principium & fons vitæ vnum est analogia; non in omnibus cor, sed in quibusdam cor, in quibusdam quid cordi proportione respondens, & quod eo munere fungitur quo cor: ita & in iisdem in aliis semen est imperfectum, in aliis proportione respondens, succus scilicet vel aliud quid, in se tamen seminale principium continens. Vt verò illud, quod analogia cordi in animalibus respondet, reuera vitæ principium est, & eo munere fungitur, quo in aliis cor: ita illud, quod semini est analogum, & per quod æquiuocæ vulgo dictæ generationes perficiuntur, reuera in se seminale principium continet, & ex eo planta vel animal producitur, non ex putredine simpliciter. Vnde etiam animalia, quæ ex putredine gigni dicuntur, & quæ ex semine perfecto fiunt, sunt eiusdem speciei, vt postea dicetur.

Semina ambigua. Deinde non planè à ratione & experientia alienum videtur, quod semina quædam sint quasi ambigua & formas plures in se includant: ita tamen, vt vna dominari debeat, altera seruire; nisi occasione oblata aliud fiat: aut certè semina quædam ad plures formas esse disposita, vt in bombycibus, imò & apibus apparet. Quod & I C. Scalig. concedit, dum, *in 1. de plantis*, confusa quorundam principia in seminibus esse dicit, vt rapi & brassicæ, & aliorum.

Vermes ex animantib. Ex quo aliud adhuc perpendendum suggeritur: Nimirum insecta & animalia quædam ignobiliora ex nobiliorum partibus & excrementis generari; sed tamen certa è certis. Vermiculantur quidem arbores, alij tamen vermes in aliis nascuntur In robore Cossi appellati; sorbus infestatur vermibus pilosis, rufis, vt habet Plin. *lib. 17. c. 24.* Pityocampe eruca picearum & pinorum est; vermiculi sui generis in caseis nascuntur; scarabæi peculiares in fimo equino, alij in alio; millepedes sub aquario vase; cimices in lectis; grylli in limo ad fornaces, pediculi & pulices in animalibus; lumbrici in intestinis animalium; blattæ in vestimentis & pellibus; gurgulio in frumento; mydas in fabis.

Neque hic vllo modo ex ex putredine causa, quo modo species certæ producantur, dari potest. Seminalis vis ad certam speciem producendam requiritur. Putredo verò saltem calorem suppeditat, à quo vis seminalis excitatur. Quod ipsum fatetur Scaliger, *exerc. 59. sect. 2. Vt in terra*, inquit, *mutantur plantæ alia in alias: ita supra terram gignunt à seipsis animalia: Idque non è putrefactione, sed quadam quasi semina fouentes ad generationem. Neque solùm in ipsis fructibus, quales in tritico sunt gurguliones, in nucibus vermiculi, in aliis alia bestiola, de qvibus Theophrastus: sed vt è folliculis lentisci, quos fert, præter baccas, oblonginsculos facie siliquarum: vt non sine consilio Naturæ apparati esse videantur, quasi futura matrices primò, mox etiam domicilia illorum volucellorum, sicut in vlmorum quoque vesicellis non absimiles iis. Quapropter Arabes arborem cimicum vlmum appellarunt. Sic è medulla cardui fullonii, cum maturuerit, vermiculus fit &c.* Idem, *exerc. 190.* statuit: *Animalia*, inquit, *non è plantis putridis, sed tanquam successiuis operis soboles nascuntur. Nam neque fabas esse putridas, cum in ipsis bestiola gignuntur, certum est.* Putrede animalia ex se non generat.

Ac proinde frustra, ac contra experientiam Auerrois, & eius sectatores disputant, animalia ex putredine genita specie differre ab eis, quæ semine propagantur. Neque enim omni semine destituuntur, vt iam dictum; nec putredo sola sufficiens est vllum animal producere. Et fit, vt ex putredine producantur animalia: tamen quæ indicare solent veritatem formæ specificæ, ea omnia in his animalibus deprehenduntur: Tota corporis conformatio, naturalis indoles, actiones omnes, & inprimis animalium eiusdem speciei ex se propagatio & generatio. An animalia ex putredine genita sint cum aliis eiusdem speciei.

Cum autem mistio & generatio parum differant, aut certè nulla generatio sine mistione fiat: tandem, vt caput hoc concludamus, aliquid de mistione dicendum. In vulgata autem Aristotelis & Galenicorum de mistione doctrina reprehendit hoc inprimis Seuerinus, quod motorem non addiderint, & principium virale, scientia instructum, formam, speciem, semen, astrum, aut quomodocunque appellare libeat, cuius potestate & infallibili scientia tàm diuina mistionis officia administrari possunt: cum elementa per se non sufficiant, nec sine tali motore & superiore principio pateat, qua ratione tàm iusto pondere & mensura ad quodlibet mistum constituendum confluant. Mistio.

Quæ accusatio non videtur esse planè de nihilo. Nam etsi multi docti Peripatetici & Medici sint, qui longè sublimius de rerum generatione sentiunt, nec in rerum constitutione saltem ad elementorum pugnam, sed inprimis ad animam suis facultatibus instructam, & formam cuiusque specificam respiciūt, vt postea ex Scaligeri *exerc. 307. sect. 20.* dicetur: tamen quidam ita elementis immersi sunt, & nihil vltra illa sapiunt, vt non solùm de metallis, quę plurimi quidem, sed malè tamen, pro mistis simpliciter habent, verum etiam de animalibus omnibus, præter hominem, nonnulli scribere ausint, vt antea quoque dictum; ea iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex elementis quatuor orta esse. Et vt iam saltem de mistione, quod nobis propositum est, dicamus. Nimis audacter mihi pronunciare videtur Erastus, *disp. 2. contra Paracels. pag. 196. Qualitatem in tota vniuersitate hac rerum reperiri nullam, quæ admota sibi corpora tota alterare possit, extra caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem.* Nullam ne enim qualitatis occultæ in corporibus alterandis vim habeot? De spiribus quoque, quorum maxima vis est, An sola qualitates primæ in mistione operentur? qui

quique omnia penetrant & afficiunt,an qualitatibus primis omnia peragant meritò dubitatur. Exemplum saltem nobis sit venenum canis rabidi,cuius,in minimam etiam quantitate, quanta vis in corporibus alterandis sit ,notissimum est. Atquis omnem illam alterationem,quam corpori induit,in qualitates primas referre poterit? Consideretur etiam fermentum: cuius tantilla portio rei aliæ admista illam totam alterat. An verò ista alteratio solum per qualitates primas fiat,cuilibet considerandum relinquo.

Omnis verò rei obscuritas & difficultas è duobus ortum habere videtur. Primum est , quod Gentiles Philosophi,vt iam sæpius dictum ,Creationis rerum ignari,& vnde primus formarum & animarum ,imò rerum omnium ortus esset, nescit ,ex elementorum mutuo concursu & pugna omnia mista , secundum materiam & formam , pronenisse crediderunt. Alterum,quod semper resolutionem vsque ad elementa,imò etiam quidam ad materia primam vsque fieristaruunt,& nullum,nisi de nouo elementa misceantur,nouum mistum produci posse dicunt. Vnde Erastus *loco allegato pag.216.* salsum,acidum,amarum & similia reuera misceri negat , quoad sunt salsa,acida,amara. Non enim, quatenus talia sunt,inquit,se mutuo per tota sic alterant,& naturas mutant,ac aliud fiunt. Confunduntur saltem ,inregris seruatis naturis. Cum verò propriè miscentur,quatenus calida,frigida,humida,sicca miscentur , non quatenus salsa, amara,vel acerba.

Mistionis princeps caussa. Verùm res in non paucis sese aliter habere deprehenditur. Nam primò non ita ex mutua pugna elementorum res crescunt,sed in prima creatione,non solum quælibet suam formam,sed & conueniens formæ corpus,omnipotente verbo accepit. Et hanc suā naturam,Creatoris voluntate & benedictione ,vsque ad vltimum terminum obseruant. Ideoque in rerum propagatione specifica forma requiritur ,quam elementorum concursus & mistio illa temeraria præstare non potest. Forma ergò & anima cuiusque rei architecta est :& primus motor in mistione est anima ac forma cuiusque rei. Δημιουργὸς communis & commune naturæ instrumentum,quo ad virtutes rerum fouendas vtitur,calor est & spiritus cuiusque rei insitus , & φύσις illa διὰ πάντων διήκουσα. Habet nimirum anima suas facultates ministras;attractricem,quæ sibi vtilia & similia attrahit;retentricem,concoctricem & alteratricem,quæ attracta sibi similia reddit;secretricem & expultricem,quæ id,quod alienum est,separat & eiicit. Eaque omnia caloris & natiui spiritus beneficio peragit. His directoribus elementa pro cuiusque rei natura miscentur,quæ aliàs suo concursu & pugna nunquam tale mistum producerent. Atque id & Erastus confiteri necesse habuit,dum , *loco allegato* , qualitates primas saltem esse instrumentales causas mistionis,non verò principes : mistionis autem opificem esse mandatum diuinum ,quo in creatione præcipit elementis,vt inter se concinnè ad singularum rerum generationem conuenirent ,scribit. Commodius tamen dixisset,si,mandato diuino à rei cuiusque anima vegetante materiam conuenientem attrahi dixisset. Non enim materia ad res generandas & nutriendas eo pōdere ac mēsura,qua debet,spōte accurrit,sed à facultate attractrice attrahitur. Et cum res naturales non solum in mundi creatione primū productæ sint,sed adhuc per generationum & corruptionum vicissitudines misceātur,addere debebat. Hodie etiam in rerum generationibus mistionem non ab elementis sponte ad cuiusque rei constitutionem concurrentibus,sed à forma omnia dirigi. Formæ enim sunt principium diuinum & immutabile,quod determinat omnes actiones & passiones rei naturalis ; & sunt quasi instrumentum ac manus sapientissimi Creatoris ac Opificis Dei , qui hanc vim & efficaciam his suis instrumentis,quibus nihil mirabilius excogitari potest , largitus est in creatione. Id quod rectè etiam I.C.Scalig. docuit ,*exerc. 397. sect. 20. Nisi,inquit, quatuor illa elementa Rectorem habeat , temerè ac sine modo metaque vlla & iactabunt & iactabuntur Quid enim illud est,quod tantùm terra tantum commisceat cæterorum? At oportet in vnoquoque motum esse vnum & primum. Non enim illa sese mouere vllum ad opus queunt,sed in compositis à forma excellentiore,in mistis imperfectis ab æterno principio cientur ad mutuam connexionem.* Et in *2.de plant. Si ignis* ,inquit, *elementa tria tāquam partes in plantis vnit:quid erit ,quod vniet ipsum tribus illis?* Et adductis in hunc sensum verbis Aristotelis concludit : *Per ignem non fiet coitio & vnio ad generationem in Aristotelis officina,sed per formam.*

Alterum deinde quod perpendendum,est, *an semper fiat resolutio in rerum generatione vsque ad elementa*, ita vt nulla vera mistio fieri possit,nisi inter elemēta,& an nulla acidi,salsi,amari , & similium fit mistio,& potrò nihil aliud alterari , & proinde ad mistionē concurrere possit,nisi quatenus calidū,frigidum,humidum,siccum. Certè res ipsa aliud videtur loqui. An n.dum ex pane fit chylus,è chylo sanguis, è sanguine caro,os, neruus,vena &c. & in qualibet generatione & noua mistione , & dum vnū in aliud cōuertitur,resolutio semper vsque ad Elementa fit? Et an tota illa mistio solum à qualitatibus primis perficitur? Aliter sensit Hippocrates,qui ,*lib.de Prisc. Medic* scribit,quod ταῦτα (salsa scilicet,amàra ,acida) μεμιγμένα καὶ κεκερασμένα ἀλλήλοισι οὐ φανερά ἐστιν. Et postea humorem salsum & acrem,crassum fieri dicit concoctione & permistione. Ac de eodem humore acri loquens dicit: τὸ πεφθῆναι γίνεται ἐκ τοῦ μιχθῆναι καὶ κρηθῆναι ἀλλήλοισιν: *Concoquitur vbi mutua fit mistio & contemperatio cum aliis.* *An semper fiat resolutio ad elementa.*

Consentiunt cum Chymicis & Hippocrate etiam Peripatetici & Galenici doctissimi atque ,inter eos etiā Thomas Erastus,qui (quem locum etiam supra *cap.11* adscripsi) *in defensione thesium de saporibus* scribit, *Medicamenta ferè omnia non ex elementis primò constant , sed ex iam antè,imò pluries mistis composita sunt. Corpus hominis Galenus non ex quatuor elementis , sed ex quatuor humoribus , vt materia propinquissima , generatum factumq; ostendit. Hos rursus humores ex cibo & potu factos constat,quos ipsos etiam ex succis terræ prognatos liquet. Etenim animalia plantis vescuntur ,plantæ ex terra succum sibi familiarem attrahunt , amarum,dulcem,acidū,quod is scilicet cuiusq; naturæ familiaris existit. Semina certè in terram coniecta , dum sibi vtilem & conuenientem alimoniam ex terra attrahunt,non pura elementa attrahunt,sed ex elementis compositum succum.* Et tam certum hoc est , vt etiam vegetabilia de mineralium natura participent , vt ex quercus foliis & baccis alni,corticibus granatorum,corticibus nucis iuglādis viridibus videre est , quæ nigro colore tingunt ob vitriolum,quod participant,ita vt vitrioli extractionem è corticib. viridibus iuglādis Chymici etiam promittant. Notatu dignum est & istud ,quod referam : Est opidum tribus milliaribus VVitteberga distans Schmideberga, ad quod ante annos paucos vitriolum parabatur. Deprehenderunt autem viri huius rei studiosi,non ibi esse aliquam fodinam metallorum (Nā ad fundùm vsq; fodiendo peruentum,& nihil nisi pura arena,qualis eo loci,in eo reperta est) sed saltem in valle quapiam longo temporis tractu decidua alui & quercus folia cumulata , & affluente aqua quadam ferrata , ibi in vnam massam nigram quasi compacta fuisse : ita tamen , vt foliorum figura agnosci posset. Ex hac massa vitriolum coxerunt,sed id multū alumini s participans, Et quidem deprehenderunt ad radices quercuum purum putum alumen generatum esse.

Postea

An solæ qualitates primæ mistionis caussa sint.

Postea an solæ qualitates primæ proxima mistionis causa sit, non immeritò quis dubitat. Cum enim occultarum qualitatum magna sit efficacia, & in corpore alterando magnam vim habeant; præterea spiritus sint δι' ὅλων πάντων διήκουσα οὐσία, nec illi planè excludendi videntur. Quod qui ignorat, salrem labores Chymicos inspiciat, & videbit, quanta fiat in momento mntatio, vbi spiritus vitrioli & oleum tattari miscentur, & spiritus nitri oleo ex mercurio & antimonio parato affunditur: quomodo ex spiritibus & succis lapidescentibus ligna & tes aliæ in lapideis conuertantur Imò spiritu è cauernis terræ erūpente, res obuias quasque in saxa conuersas esse, testantur historiæ. Qui effectus & mutationes, & quidem tam subitò factæ quomodo qualitatibus primis solum adscribi possint, non video. Et illi ipsi, qui tā pertinaciter pro qualitatibus primis scripserunt, omnes affectiones misti à qualitatibus primis deducere ausi non sunt. Erastus, *part. 1. disput. contra Paracels. pag.* 171. scribit, Calorem & frigus esse omnium affectionum, quæ in animalibus partibus insunt, autores: conformarionem tamen, seu figuram & formā excipit. Et omnino hoc rectè facit. Quod ante etiam monuit Scaliger, *exerc. 6. sect. 7.* dum scribit. *Nullam qual t item homini notam posse esse instrumentum ordinationis, situs, numeri, figuræ & aliorum eiusmodi.* An autem naturalis potentia talia sine instrumento vllo agat, quod vult ibidem Scaliger, cuilibet perpendendum relinquo.

Quod verò reliquas omnes mistorum affectiones, excepta tamen conformatione, ad calorem & frigus refert Erastus, de eo non immeritò dubitari potest cum multæ sint mistorum affectiones, quas à qualitatibus primis æquè, vt conformationem vel numerum, deducere impossibile videtur. Neque est, vt quis statim hic ad animam confugiat. Rectè enim monstrat Scaliger, *exerc.* 102 *sect. 5.* Actiones multas, quæ qualitatibus primis attribui nequeunt; vt quod magnes trahit ferrum, rhabarbarum purgat bilem flauam, quod Cardanus animæ attribuebat, ab anima non proficisci: cum anima extra corpus suum non agat, & quod nemo tāgir, nō afficiat. Prętereà in inanimatis quoq; actiones & qualitates tales occurrāt.

Elementa quomodo in misto maneant.

Ipsam autem mistionis naturam quod attinet, de ea, & quomodo elementa in misto maneant, pluribus disputarur apud Philosophos, vt cùm apud alios, tùm Zabarellam, *in lib. de mistione*, videre est. Ego, vt Scaligeri verbis, *exerc.* 101. vtar, si cogor effari, quod in hac humana caligine sese offert mihi, fateor, me iam vinci à sententia Scaligeri, qui mistionem definit, *motum corporum minimorum ad mutuum contactum, vt*

Mistio quid.

fiat vnio. Ad mistionis enim naturam requiritur, vt per eam continuum corpus atque vnum fiat. Et quidem propriissimè mistio dicitur; cum quid vnum fit, non solum continnatione, sed & forma; sen, vt Galenus loquitur, cum mistio fit ἑνώσεως & ex omnibus partibus misti fit vnum ens formaliter.

Quomodo autem minimorum fiat vnio, & *an formæ miscibilium maneāt integræ in misto*, an misceantur & refringantur, an verò planè aboleantur, tam difficile est in hac humana caligine perspicere, vt quam sententiam magis probare debeant viri doctissimi & acurissimi, ac inter eos Scaliger, facilè dicere non potuerint. Vero magis consentaneum existimo, in mistione miscibilia in minimas parres rediri, atque ita sibi per minimas partes vnita, per contrarias qualirates muruo agere & pati: non tamen formas suas plane amittere (aliàs enim, & si formæ planè abolerentur, non esset miscibilium alteratorum vnio, sed miscibilium omnium corruptio) sed ex omnibus vnam conflari, aut porius omnes mistas & in vnum quasi redactas sub superioris alicuius formæ, à qua fiat vnum specie, dominin manere. Sūt enim, vt Scalig. *loc. citat.* loqnitur, *formæ hæ actus materiæ quisque suæ. Quæ materiæ quia sunt à natura ad operosiorem compositionem constitutæ, factum ab eadem est, vt quemadmodum ipsæ, sic & earum formæ commisceri queant. Ignobiliora enim propter nobiliora facta sunt.* An verò formæ integræ maneant, vel refringantur, quod Auerrois & Zabarella sentiunt, aliis discutiendum relinquo. Hoc certum est, mistum quodlibet in ea, è quibus primo constitutum est, resolui posse: & proinde formas elementorum non aboleri. Aliàs enim in resolutione & putredine fieret noua elementorum generatio.

Quæ cum ita docemus, iis non patrocinamur, qui in rebus naturalibus nihil præter elementa quærunt. Materiam dant elementa, non verò formā. Mistum, qua mistum, formis elementaribus informati, non repugno. Verum cuiusque rei formam specificam, quæ rei dat suam essentiam & nomen, ab elementis prouenire, nego. Est enim in vnaquaque re naturali & partibus corporis præter materiam, quam elementa suppeditant, dininius quoddam principium & natura quinta, qua sunt id, quod sunt, & in certam speciei naturalis familiam reducuntur. Elementa enim materia sunt; ideoq; actū dare nō possūt.

Atomi Democriti.

Atque hæc, quam proposuimus, est proculdubio antiquissimorum Philosophorum de mistione opinio, & ipsius Democriti, qui ex atomis tes omnes componi, & generationem nihil aliud, nisi σύγκρισιν & διάκρισιν, esse statuit. Nō enim probabile est, ἄριστον φύσεως καὶ κόσμου ἑρμηνευτὴν optimum naturæ & mundi interpretem, vt eum appellat *in Epistola* Hippocrates, & qui in Persia, Arabia, Æthiopia, & Ægypto versatus, Magos & sapientes illorum locorum consuluit, vt habet Plinius, *lib.* 30. *c.* 1. tam absurda de atomis & rerum generatione sensisse, qualia vulgo ipsi attribuuntur. Videatur Peterius, *lib. 4. Phys. in fine cap. 9.* Tradiderunt nimirum Philosophi prisci sua dogmata sub verborum inuolucris: vnde postea factum, vt aduersarij eorum contra verba potius, quàm mentem illorum, quam vel non intelligebant, vel intelligere nolebant, scriberent, ipsisque, quæ nunquā senserunt, affingerent; & inter cæteros etiam contra Democritum rationibus logicis disputarent: cùm tamen ipse non his, sed propriis, & naturalibus, οἰκείοις καὶ φυσικοῖς λόγοις, persuaderi & vinci voluerit, Aristoteles, 1. *de gen. & corr. cap.* 2. testatur. Nimirum quæ contra dogma atomorum producuntur, pleraque non sunt Physica, sed Mathematica, de continuis, de lineis insectibilibus & similibus. Atomos enim corpora ponit etiam Democritus, & quidem in iis non negat proprietates corporis Mathematici: per eas tamen etiam proprietates Physicas non tollit. Et cum dicit, concretione istorum corpusculorum generationem fieri, non negat mistionem, sed saltem hoc vult, vel non penetrare se Elementa, vel in mistione non semper ad elementa & materiam primam vsque recurrendum esse, sed ex corpusculis iam antea mistis & in sua essentia constitutis noua mista generati posse. Et proculdubio id sensit Scaliger, cum, *loco allegato*, scribit, mistionem esse motum corporum minimorum ad mutuum contactum, vt fiat vnio. Id quod & Hippocrates, *in lib. de prisca Medicina*, docuit, vbi non solum elementa, sed salsum, amarum, acidum & similia misceri & contemperari scribit. Imò ipse Aristoteles διάκρισιν & σύγκρισιν in rerum generatione & corruptione plane reiicere non potest; cum passim res συστάσει, στοιχεῖα καὶ μίξει generari doceat. Et 1. *Meteor. cap. 9.* expressè scribat, quod præcipuum mouens in generandis sit ἡ τοῦ ἡλίου φορὰ διακρίνουσα, καὶ συγκρίνουσα, *Solis latio, quæ segregat congregatque.* Neque minimas particulas ipse Galenus reiicit. Etsi enim *lib. 1. de elementis c.* 1 contra Democritum disputet, ac si ea mens fuit Democriti,

Διάκρισις σύγκρισις Democriti.

criti,quam ibi proponit Galenus, à Galeni partibus contra Democritum libenter stemus :tamen atomos simpliciter reiicere non potest *lib.1.de Elementis cap. vlt.*postquam quæstionem mouisset ; Quomodo per totum temperentur ea,quæ recipiunt temperaturã, an qualitatibus solis vicissim agentibus & patientibus,vel etiam corporis substantiis coëuntibus,concludit.Quod miscibilia ad minimas particulas confringantur,vnde illis mutua actio & passio contingit,& qualitatum inuicem participatio, quæ tanto promptior & facilior,quanto ad minores particulas confringuntur.Auicenn.*prima primi doct.3.c.1.*Temperamentum definit esse qualitatem,quæ ex actione & passione contrariarum qualitatum in elementis repertarum oriatur ; cum partes ad tantam paruitatem redactæ sunt,vt cuiusque earum plurimum, contingat plurimum alterius.

Διάκρισις in corpor. natur. corruptione.

Et certè,si quæ in natura fiunt,diligenter perpendamus aliter se rem habere , vix statuere licet , siue corptionem,siue generationem rerum spectes. Corruptionem διακρίσει fieri multa testantur. Vbi enim ex re aliqua,quæ vel putrescit,vel conburitur,vel aliàs à calore resoluitur , vapor aut fumus attollitur, Visus quidem è longinquo corpus continuum esse iudicat ; cum tamen non sit continuum,sed atomorum multa millia inter se confusa,vt vel visu intentiore animaduerti potest.Nam videmus picem,vel aliam rem accensam,maximum aëris spacium,atomis igne resolutis,occupare.Idem operationes Chymicæ testantur;inprimis sublimatio,vbi atomi illæ alembico colliguntur.Neque enim corpuscula illa minima resoluta,vt antea etiam dictum,semper pristinam formam amittũt(quod aliquis pro opinione Democriti,dicẽtis;Atomos esse impassibiles,vsurpare posset) sicut in operationibus Chymicis videmus , in quibus vapores,illi excepti,seu in alẽbico,seu in recipiente ex diuersis corporibus , diuersam naturam retinent,vt σύγκρισις docet.Videre idem est in Thermis,acidulis,& aliis,qui mineralia secum ferunt,fõtibus.In iis enim styriæ quædam & tophi canalibus accrescunt:cũ tamen aqua,quæ decurrit,limpidissima sit,vt quis mirari possit, quomodo ex tam perspicua & clara aqua corpus tam crassum fieri queat.Proculdubio in talibus aquis mineralis & lapidea materia in minimas particulas resoluta fuit,quæ postea suo concursu & συγκρίσει saxeum & durum corpus constituunt.Si aurum & argentum simul liquescant ,ita per minima miscentur,vt visu deprehendi aurum in argento nullo possit:si verò postea aqua fortis affundatur,ita soluitur argentum,vt vllum metallum in ea aqua deprehendi visu possit : cum tamen reuera insit & hinc segregatum emergat;& quidem ita , vt &aurum & argentum suam naturam retineat,& hoc modo in subtilissimam calcem , quæ nihil aliud est, quam congeries aliqua innumerabilium atomorum, redigatur,quæ in aurum & argentum purissimum fusione iterum reducitur. Ita in lixiuio & muria ,è qua sal,nitrum & vitriolum coquitur;in vrina,in vino sal,qui inest,non cõspicitur:at separato humore, facilè se conspiciendum præbet.Ita in lacte est butyrum,caseus,serum.Et quid aliud sunt digestiones & coctiones,cum eæ,quæ arte instituantur ,tum quæ à natura in corporibus plantarum & animalium fiunt, quam primò διακρίσεως & corporum miscendorum in minimas partes resolutio,iterumque pro rei cuiusque natura & visu συγκρίσεως & concretio.

Non tamen (si forsan ita sensit Democritus) ex fortuito atomorum concursu res naturales fiunt; nisi forsan meteora,quæ etiam Aristoteli generantur κτ. φύσιν ἀτακτοτέραν: sed à forma superiore dirigente,quæ caloris instrumento & ope attrahit ,retinet,miscet,& disponit omnia,prout opus ; vt paulò ante dictum.

Corporum naturalium forma externa variatur manente interna.

Res autem in corpuscula minima & atomos redactæ,pro vario concretionis modo ;variam externam speciem induunt,etsi forma interna non differant. Aurum,vt & alia metalla ,retinent suam naturam in aquis fortibus in forma pulueris , nunc atri , nunc flaui,nũc alterius.Quis πολυτρόπου Mercurii variationes ignorat,qui seu præcipitatus,seu sublimatus,seu in oleum,seu in puluerem redactus , suam naturam retinet,& facilè ad ingenium redit & reuiuiscit? Vt iam non dicam de eo,quod res inflammatæ non semper pristinam naturam exsuunt & in ignem verè mutantur,sicut in oleo sulphuris ex sulphure accẽso per campanam facto,& in spiritu nitri , qui sine additamento fit,nitro in retortam particulatim iniecto & accenso apparet. Dicunt quidem nonnulli, flammam nihil aliud esse,quam aerem accensum ,sed parum rectè:atque an aër purus inflammari possit, satis dubium.Nam in magni syluarum & vrbium incendiis dudum inflammatum & in ignem mutatum esse oportuit.Quæ omnia eo fine in medium adduxi vt quilibet quæ in natura fiunt,consideret diligentius,& hinc de mistione attentius cogitet.

Fixum & volatile Chymicis quid.

Atque hoc loco cum de συγκρίσει & διακρίσει egerimus,aliquid etiam de fixitate & volatilitate dicendum videtur,re Chymicis valde trita,& in quæ pleræque Chymiæ operationes suum fundamentum habent;imò qua ferè totus Chymiæ ambitus continetur,secundum vulgatum illud, *fac fixum volatile, & volatile fixum ,& totum habebis Magisterium.* Et licet in Physicis vulgò hac de re nihil ferè tradatur; tamen magni omnino momenti est,inprimis in Medicina;cum res eadem,quæ dum volatilis erat , præsentaneum venenum erat, vbi fixa euasit , nihil amplius damni inferat,sed medicamenti loco sit ,vt de antimonio,mercurio, arsenico Chymicis notissimũ est.Est autem fixum , quod in igne durat ; Volatile, quod ignem non tolerat,sed caloris vi in altum eleuatur;& fixatio dicitur volatilitatis ablatio.

Fixatio.

Coagulatum quid.

Differt autem fixitas & volatilitas , etsi non rarò confundantur,à coagulatione & rarefactione. Coagulatum enim est , quod ex spirituoso & rarefacto spissum & tangibile corpus euadit:quod tamen omne fixum non est: contra rarefactum & resolutum est,quod ex tangibili & spisso corpore spirituosum & subtile euasit , quod Chymicis est , è spiritu fieri corpus , & è corpore spiritum. Licet enim spiritus etiam corpora sint,tamen Chymicis illud,quod ἀντίτυπον crassum & tangibile est ,in specie corpus appallaatur ; quod contrario modo se, habet , spiritus.Hinc quoque fit,vt à Chymicis mineralia quædam,quæ ignem minimè ferunt , & facilè fumant ,& sublime petunt,imò & alia secum in aerem abripiunt spiritus in specie appellentur,quales sunt arsenicũ, sulphur,cadmia,argentum viuum,antimonium.

Resolutum quid.

Corpus quid Chymicis.

Spiritus quid Chimicis.

Fixorum differentia.

Cæterùm fixorum est quædam differentia.Alia enim sunt simpliciter fixa,quale est aurum,quod igne non resoluitur,sed quo magis vritur,eò pulchrius & præstantius euadit:alia secundum quid saltem fixa appellantur,& comparatè ad spiritus,vt quæ in igne quidem mitiore sunt fixa,si forti tamen vrantur,ipsa etiam comburuntur,& in altum eleuantur ,vt ferrũ. Quanquam verò pleraque,quæ fixa sunt,cum à calore nostro resolui & propterea in actum deduci non possint,corpus non afficiant:tamen quædam etiam, licet integra maneant & non resoluantur ,spirituali tamen & magnetica vi corpus afficiunt,vt in gemmis videre est. Verùm de his,vbi de operationibus Chymicis tractabitur,pluribus agendum,& quomodo fixa facienda,docendum.Hæc enim si certis præceptis,quod fieri potest,comprehendãtur , de multis laboribus certius iudicari poterit.

Hæc etiam de fixitate & volatilitate doctrina nõ parùm facit ad vires medicamentorum rectè diiu-

dicant

dicandas. Longè enim alia salis fixi aut vim figendi habentis est operatio, qualis est in carnibus, & piscibus, sale & fumo induratis, quam volatilis, qualis est in cochlearia, nasturtio, armoracia.

Inter recentiores, Iohan. Hennemanus Reysing, ciuis meus, *in tractatu de peste*, hisce duobus, rarefactione scilicet & condensatione omnem rerum generationem & corruptionem absolui docet: duplicesque spiritus constituit, quibus natura vtatur in conseruandis rebus elementaribus. Rarefacientes & condensantes: spiritumque rarefacientem habere igneum cœleste subiectum, & accidens inseparabile caliditatem, igneamque substantiam generare: spiritum verò condensantem habere subiectum aëreum, ipsique proprium esse frigus.

Reliqua quæ ex Paracelso & Seuerino de variis generationum differentiis, & inprimis de meteoris & hoc capite, & supra, allata sunt, tàm absurda sunt, vt saltem recitasse sufficiat: cum dubitatum iam olim sit, vter sit ineptior, qui eiusmodi absurda dicit, an qui operosius impugnanda suscipit.

CAPVT XIII.

De Fundamentis Medicinæ.

Philosophia vitalis Chymicorum. CVm hactenus præcipua de Rerum natura Chymicorum dogmata excusserimus, proximũ iam est, vt idem in omnibus Medicinę, quã istis principiis superstruunt, partibus faciamus. Istam autem suam Philosophiam, vt etiam supra dictum, vitalem appellant, vtpote quæ non ex materialibus, Elementariis & mortuis, quæ Aristoteles, Galenus & Auicennas habeant, principiis deducta sit; sed circa explicationem vitalium principiorum, seminum & potestatum versetur: Medicinamque, quæ ex ista Philosophia vitali deducta sit, Medicinæ Galenicæ multis modis præponunt. Galenicos enim Elementarios Philosophos appellant, quod scilicet omnia ad ignorantiæ asylum, occultas qualitates, confugiant; nihil de principiis essentialibus, in quibus scientia & rerum caussæ fundentur, sciant, & proinde corticem intacto nucleo habeat, librum parui & magni mundi non legant, veram astrologiam, quæ consistat in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris, ignorent. Chymicos verò & Paracelsicos penitus in naturam introspicere affirmant.

Verum dictum iam supra, licet quidam è Peripateticorum & Galenicorum numero sint, qui supra elementa animum non attollunt: tamen hoc scommate immeritò omnes verberari, cũ plurimi doctissimi Philosophi & medici sint, Scaliger, Fernelius, Schegkius, Valeriola, & alii, quos hic recẽsere supersedeo, qui in elementis non acquieuerunt & penitus rerũ naturam inspexerunt. Atque iis vitalia rerum principia, & anima, è qua omnis vita, ignota non fuit. Iidem librum naturæ diligenter legerunt, & quid cum experientia & ratione consentiret, inquisiuerunt. Imò ipse Galenus dudum ea, quæ cum ἐναργῶς φαινομένοις consentiunt, amplecti, quæ dissentiunt, reiici iussit. Si verò Philosophiæ vitalis nomine sua dogmata dignantur, ob principia illa tria, saltem sulphur, & mercurium κατ' ἐξοχὴν illos voce vitæ vti, etiam supra dictum. Sed glorientur titulo quocunque velint, rem ipsam videamus, & quid cum illis veritatis κατὰ πράξεις, λόγῳ καὶ πείρᾳ, consentiat, porro dispiciamus.

Fundamenta Medicinæ. Fundamenta autem Medicinæ quod attinet, in

Medico plura media, quibus ad penitiorem naturæ cognitionem peruenire possit, à Chymicis requiruntur. Paracelsus, *in paragrano primo*, in Medio quatuor requirit, Philosophiam, Astronomiam, Chymiam & Proprietates. Alibi plura requirit.

Primò Chymiam, vnde & suam Medicinam nominari voluit, de qua hîc nihil addimus, cum tota ista tractatio de ea instituta sit. Et si rectè ea, ad medicinam amplificandam, non euertendam, vtantur Chymici, facilè ipsis assentimur; Chymiæque necessitatẽ & vtilitatem supra defendimus, vt plura hic addere opus non sit. Vno verbo rem complectar: elegantis Medici nomen hodie vix sustinere potest, qui Chymiæ ignarus est.

Secundum, Medicinæ fundamentum Magiam eiusque species constituit Paracelsus, & *in Labyrinth. Medicor. errant. c. 9.* Artem Magicã Medicinæ Anatomiam esse docet, & Magistram, Præceptorem, & Doctorissam Medicinæ, eorumq; quibus morbos depellimus; non autem Galenum. Quid autem Magia antiquorum cùm licita & honesta, tum illa abominanda & Diabolica sit, & quas species habeat, recensere huius loci non est: videantur hac de re Iohan. Francisci Pici Mirandulani doctissimi libri *de rerum Prænotione*, & post eum Peucerus *de diuinatione*, Erastus *disput. contra Paracelsi. part. 1.* *Magia.*

Quid Paracelsus de Magia doceat breuiter attingamus. Omnia etiam, quæ de Magia in suis scriptis sat copiosè & prolixè affert, hic recensere, nec instituti nostri est, nec operæ pretium. Qui plus temporis in hęc cognoscenda impendere cupit, legat inprimis libros eius de Philosophia Sagaci, Archidoxeos Magicæ, de Philosophia occulta. Libri, quem inscripsit Labyrinthum Medicorum errantium, *cap. 9. Magiam* dicit *artem artium aliarum, omniumque rerum aliarum occultarum inuentricem, ex eaque, non autem Galeno, non Auicenna, aut talibus discendam esse Medicinã.* Et, *de Pestilitate tracta*, *pag. 345.* Medico discendam esse Magiam & cognatas artes, Astronomiam, Pyromantiam, Chiromantiam, Hydromantiam scribit asseritque, *Iohannem Euangelistam, Mosen, Aaronem, Eliam, Enoch, Dauidem, Salomonem, Danielem, Baruch, Ieremiam, Hezechielem, & omnes Prophetas Magos fuisse.* Præterea *in fine lib. de occulta Philos. Magiam esse per se occultissimam artem, & summam sapientiam rerum supra naturalium. Et quicquid humana ratione aliàs agnosci non potest, id Magia inuestigari posse* scribit, *tandemque Theologis cognitu necessariam putat, nullumque Theologum fuisse, qui sine Magia cognitione Diabolũ eiecerit & spiritum expulerit.* Idem affirmat, *lib. 5. de morbis inuisibilibus pag. 113. Magos Ægyptios arte hac miracula edidisse, & licet scriptura illis artificibus duriora nomina imponat:* (rauhe namen giebt) *artem tamen illam à Deo fuisse.* Ibidemque docet, *Deum arte hac Diabolum donasse, & valde peritum in lucem natura posuisse: hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideoque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat: atque ita vsum artis, qualis in se est, transgressionem legis siue peccatum non esse.* Ibidemque scribit. *Hoc nobis persuasissimum esse debere, Deum condidisse Medicinam, nobisque ob oculos considerandam posuisse, ideoque si per Characteres nobis aliquid boni fiat, eodem loco eos habendos esse, ac si planta essent; ac etiamsi diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pyxides ex Pharmacopolio. Et si diabolus verbum pro herba sumit, sit, inquit, nobis instar herba, verba eius sunt species, Characteres eius composita & Syrupi.* Ibidemque docet: *Si Deum toto corde amamus, etiamsi diabolus nobis afferat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, & ripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.* *De Magia Paracelsi sententia.*

Et vt breuiter eius mentem explicemus, ac totius *Magia Paracelsica fundamentum.*

totius eius Magiæ fundamenta pauca contrahamus summam suæ sententiæ Paracelsus, *ibidem pag.* 111. exponit: *Salus*, inquit, *ex inimicis nostris, & à manibus eorum, qui oderunt nos: & cogitandum esse*, dicit: *Deus me creauit, Deus me redemit, pro omnibus bonis, qua mihi vel ab inimicis vel amicis* (puta Diabolis & Angelis) *accidunt, ipsi sit laus & gratia*. Et si quæ alia passim de Magia tradit, in omnem partem versemus, res tandem eò redibit effectus magicos pendere vel à cœlo, vel à spiritibus siue bonis siue malis: vtraque cœlum scilicet siue astra & spiritus, homini subiici, & cœlorum ac astrorum vires cogi in Characteres, verba, ceram & alia posse: spiritus quoq; ipsos, vt seruiant hominib. cogi atque adigi posse: & hoc modo Magiã, quam verã, concessã & legitimã putat, nõ differre opere à Sagarũ illicita Magia, sed saltem modo quodam. Verum enim Magum fide & imaginatione, (alibi & preces addit,) cœlum & spiritus sibi subiicere: sagas verò idem coniurationibus facere.

Magia species sex Paracel. Magiæ autem sex species constituit Paracelsus, *lib.* 1. *Philosophiæ Sagacis cap.* 4. Primam dicit esse interpretationem signorum præternaturalium, quæ inter res naturales quidem appareant, naturalium que corporum speciem habeant: præternaturali tamen modo à DEO in natura constituantur. Talemque Magiam fuisse interpretationem stellæ, quæ Magos ex Oriente in Iudæam deduxit. Hue etiam pertinere interpretationem Prophetiarum & Apocalypsium.

1.

2. Secundam speciem statuit esse transformationem corporum viuentium; qualis coram Pharaone tempore Mosis accidit: quò etiam Christi transfigurationem refert.

3. Tertiam speciem, ait, docere, facere verba, quæ omnes vires habeant, quæ à cælo in herbas demittuntur, qua omnia, quæ Medicus per medicamenta efficit, verbis præstari possit; eamque appellat *Characteralem*.

4. Quartam speciem dicit docere facere Gamaheu, Gamahæa, Gamahæos vel Gãmahæas, (alii enim aliter appellant) id est, imagines & sculpturas, quibus mirandis Characteribus & figuris cœli vires imprimantur; quæ omnia præstent, quæ alias ex rebus naturalibus composita instrumenta faciunt. Sicut enim clauis serã aperit, gladius vulnerat, thorax ferreus munit: ita eadem inuisibiliter peragi posse per imagines ex influentia supercælesti lapidibus insculptas.

5. Quinta species est, quæ imagines conficit similes his, quibus eæ destinantur, quibus quicquid infligitur, ii patiantur, quorum sunt imagines. Hac Magiæ specie dicit in imagine cerea vel alia posse quem affari, configi, paralyticum, cæcum, impotentem ad Venerem reddi, rursumque sanari: hæcque Magia illi dicitur *Altera in Alteram*.

6. Cabala. Vltimam speciem constituit Cabalisticam. Cabala autem apud antiquos doctrinam non propria inuentione aut meditatione inuentam, nec ex libris aut scriptis aliorum haustam, sed viuâ voce à patribus acceptam & quasi per manus traditã significabat, nihilque aliud erat, quam mystica quædam, symbolica, & ænigmatica Theologia; Cabalistarumque erat, traditionibus maiorum fidem habere, licet nullam rationem protulerint, nec in dogmata inquirere. Et triplicem eam quidem faciunt, primam, qua Adamum dicunt doctrinam à Deo acceptam tradidisse filiis, qui eam reliquis patribus traderint: alteram, qua Deus in monte Sinai Mosi 40. diebus, quibus cum eo cõmoratus est, legis explicationem tradiderit, quam ipse rursum Iosuã docuerit: hac tamen cõditione & mandato addito, vt eam paucis tantùm quibusdam, iisque sapientibus reuelarent, quam illi rursum aliis sapientibus, sed paucis communicarent. Factumque id continua successione vsque ad Esdram qui eo coacis omnibus senioribus de singulis, quod à maioribus acceperant, exceperit, & in 70. libros retulerit, quos tamen paucis, & non ante annum ætatis quadragesimum, legere licuerit. Tertiam à Rabinis inuentam, qui literas & syllabas Bibliorum in numerum vertunt, mutant, & occultos inde sẽsus eliciunt. Exempla videantur in Lexico Schindleri.

Verum cum de Iudæorum Cabala non agat Paracelsus atque ipse, *eodem in libro cap.* 6. Hebræis parùm tribuat, eosque in natura nihil cognitum habuisse, stupidissimosque asinos fuisse, scribat: Iudæorum illa somnia examinare, quod Erastus, *part.* 2. *disp. contr. Paracel. p.* 275. fecit, hoc loco opus non est, sed de Paracelsi Cabala dicendum.

Cabala a. Paracelsi rationem ac modum tradit, quo characteribus, sigillis, figuris, verbis admiranda & aliis impossibilia perficiantur, ac Magia Cabalisticã præstari posse docet, vt quis possit audire vocem vltra mare, aliquis habitans in Occidente loqui cum aliquo habitante in Oriente. Quæ enim voces naturaliter exaudiri possunt per passus 100. easdem beneficio Magiæ dicit exaudiri posse per 100. milliaria Germanica. Idem quod iter cursor vel equus naturalibus viribus mensis spacio absoluit, id per hanc Magiæ speciem vno die posse absolui. Ac tales equos habuisse Magos Sabæos, eosque Magica, non naturali vi equorum Bethlehem venisse, *lib.* 1. *de vita long. cap.* 9. scribit. Et quicquid natura operatur annuo spatio, id ipsum mense perfici posse etiam in fructibus maturandis pollicetur. Hoc modo Trithemium cœnam ex Italia vel Gallia periisse prolato verbo, Affer, referunt. Cabalistica Magia Paracelsi.

Consentit cum his Crollius, *in præfatione pag.* 36. *& seq.* vbi *pag.* 38. scribit: *Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hoc idem imaginatio potest producere. Sic omnes herbæ, omnia quintessentia, omnia metalla per imaginationem & veram Gabalam possunt produci.* Nominat autem Crollius hanc Magiæ speciem non Cabalisticã, sed Gabalisticam, à Gabale homine interno, sidereo, olympico, qui sit idem cum astrorum firmamento, atque ideo propter virtutũ magneticarum affinitatem omnes astrorum vires ad se attrahere possit. Et cum in astris firmamenti omnem sapientiam, omnesque artes latere putet, per spiritum istum sidereum ex cœlo hominem attrahere posse omnem rerum cognitionem, scientiam & sapientiam putat.

Atque hanc partem Magiæ Calabalisticam dictam tribus columnis niti dicit: primò veris precibus, Spiritu & veritate factis, vbi In sancto sanctorum fiat vnio Dei & Spiritus creati; vbi Deus interno spiritu, non vi vocabulorum, sed in silentio sacro, absque oris apertione atque anhelitu, compelletur. 2. Fide non illa saluifica, vt, Paracel. *tom.* 1. *pag.* 90. scribit, sed naturali siue sapientia omnibus hominibus æqualiter inprima Creatione communicata, hominibus cum dæmonibus sit communis, quam, *in lib. de peste*, incantatoriam nominat, & de qua Christum, *Luc.* 17. opinantur locutum, & de qua tũ alibi, tũ *lib.* 1. *de orig. morb. inuisib.* agit: & 3. Imaginatione fortiter exaltata, de qua Crollius, *p.* 46. scribit: *Quicquid Medicus naturaliter siue herbis per moram temporis successiue operantibus efficit: illud Magus siue Medicus cœlestis Characterib. & lapidibus, Gamachæa scilicet influentialis coniugii terrestri signo, per combinationem superiorum & inferiorum astraliter, validissima impressione subitò & lõgè citius perficit.* Fundament. tum Magia Cabalistica.

Appobantur ista à recentioribus aliis, & Cabala Paracelsistarum commune perfugium est, & sub Cabalæ nomine omnia tegunt, quorum rationẽ reddere nequeunt. Ernestus Burggrauius Martiã armaturam Armatura Martia.

ram & gladios, in valida dispositione Martis ex septem metallis sub suis sideribus assumtis & preparatis, opere ipso fabrili, intentione, verbis & halitu, omnibus martialiter se habentibus, ad vim hostilem auertendam, hostesque in fugam vertendos pollicetur, in libro, cui titulum fecit, *Achilles πάνοπλος redivivus*. Idem lampadem vitæ & mortis promittit, in qua, tanquam in fatali lumine omnis hominis fortuna, affectus, morbi, & tandem ipsa mors obseruari possit. De Martia sic scribit: *Ad incudem & fabricam stabis obfirmato animo, & imaginatione fortiter eleuata re & affectu exaltato: tum voce iracunda, aspera, infracta, rauca, minaci, atroci, hoc est, Martiali; tum oculis ad Basilisci obtutum intensis operi irradia, & martialiter aspira tali carmine:*

Auspicio Martis bene cedat Fabrica & Artis:
Arma mihi cudo, cœlo aspirante secundo
Quis possit duri vis nulla nocere metalli,
Sed pauor, & terror perturbet, mentis & error
Hostem acie in cuncta, vt nequeat consistere puncto.

Mox addit: *Inspira fortiter, & anhelitu ei incumbe Martiali, repetitis, quoties operi congruum, numeris.*

Vt lupus ignauos nocturnos territat agnos,
Vt timidos sauos exhorret dama molossos:
Sic quoque præcipitem incutiant hæc arma timorem.
Iterum hic aspirandum, & inspirandum operi Martialiter:
Contrà præsente vt nequeat consistere mente.
Irrita tela dabis, quicunque minabere nobis,
Obuius his armis quique ibis, abibis inermis.

Hic Martialiter, vt poteris, iterum inspirato, & repetitis inter Pyracmonas numeris, fortiter ingemina:

Hæc veluti flamma mollescit Martia lamna:
Hoc veluti flictu electrum durescit & ictu:
Sic quoque mollescant, & pectora dura liquescant,
Præque metu rigeant, pauidoque tremore fatiscant.

Et talis quidem, inquit, *ab imaginatione Martialis inspiratio, cuius nemo vires refutat, nisi qui in omnibus arcanis profanus hospes est.* Sit sanè horum sacrorum conscius, quisquis volet. Ego quidem libenter me hic profanum & hospitem profiteor. Neque mihi tàm valida phantasia est, nec verba tàm potentia, vt in ipsum chalybem agere possint. Plura videantur apud ipsum Burggrauium, Rogerium Bacchonem, *de mirabili artis & naturæ potestate*, Paracelsum, *in libris Archidoxeos Magica*, & alios.

Omnia autem, quæ Magiæ opera Paracelsistæ promittunt, breuiter proponit Andreas Libauius, *contra Crollium pag. 55. Lucis natura*, inquit (nam hoc splendido titulo omnia excusare conatur) *est præcipere spiritibus immundis, vt adsint ad ministeria; tempestates ciere; sata transferre; caput demere homini, iterumque imponere; vnico momento cœnas Magicas exhibere; affigere cornua; bibere ex cribro; sistere pridem defunctos; tribus iaculis ex arcu & globulis ex bombardis emissis, omne, quidquid velis, etiam non visum confodere; in speculis videre omnia præterita & præsentia, futura, facta, dicta, scripta, cogitata, sanare per maximas distantias; colloqui cum eo, qui est in Persia, cum tu sis in Hispania; in Luna legere scripta eius, qui mille milliaribus abest; in homine destinato absente ea imaginatione perficere, quæ in homunculo cereo, vel alio aguntur, quo iste repræsentantur; ligaturas physicas induere, iterum demere; inimicitias & fauores constituere, affectusque hominum mutare ad libitum; detrahere vni vires, & alteri inferre; victorias transferre; magnos exercitus voce, fistula vel imaginatione in fugam vertere; mures & muscas congregare, vt & sagas; Characteribus, pentaculis, sigillis & aliis ab omni iniuria se immunens reddere; armaturas, globos, clypeosque Martios facere, quibus saltem visis hostiles fundantur exercitus; adiurare bombardas, ne explodantur, equos ita afficere, vt summa celeritate etiam per præcipitia ferantur, & ex hostibus saluum referant sessorem; facere tintinnabula, quibus meretrices discernantur; mutare hominum figuram in leoninam, vrsinam & alias; sic ludere posse tesseris, chartis & aliis, vt nunquam succumbas; auium voces intelligere; nouacula cotem dissecare; baculum in serpentem mutare, & alia multa incredibilia perpetrare.*

Magiæ Paracelsi opera.

Verum enim verò, si hæc diligenter perpendantur, omnia ferè impia & blasphema sunt. Quanquam enim protesterur Paracelsus, se non illam infamem, & quæ ministerio fiat, Magiam, sed naturalem & licitam commendare: tamen ex iis, quæ iam ex eo allata sunt, & passim ex iis scriptis satis patet, qualem Magiam sectatus fuerit. In *lib. principiorum seu de mysteriis verm. cap. 5.* Infamem illum Magum Iudæum Techellum commendat ac defendit, & vix fuit vllus nullo seculo Magus famosus, quem Paracelsus non laudet. *Lib. 15. de morb. inuisib. pag. 183.* defendit, vt antea dictum, Magos Pharaonis, artemque ipsorum à Deo fuisse scribit; & ægrè fert, quod scriptura sacra durioribus nominibus eos appellat *Zauberer*, dum scribit inter alia: *VViewol die Schrifft den Kunstlern rauche Namen gibt: so ligt es doch nicht an den Namen. Denn die Kunst vermag die Namen anders darzuthun.* Et mox: *Darumb haben die Kunstler der Kunst halben Gott nicht erzurnet.* Idem, *in lib. de Occult. Phil. p. 289.* de Bilcamo sentit. Quamuis etiam eo ipso loco Magiam veram à Nigromantia distinguere conatur & nigromantiam per ceremonias & coniurationes fieri dicit; Magiam verò sine ceremoniis, coniurationibus, & consecrationibus, sed sola fide illa, qua secundum Saluatoris dictum, montes transferri & in mare proiici queunt, quæque spiritibus posset imperare, & eos ad seruitia cogere: tamen qualis illa, quam veram putat Magiam, sit, & quam malè & impiè fides miraculosa illi attribuatur, ex sequentibus patet, cum scribit. Si homo arte magica sit læsus, *durch Zeuberen*, hoc modo esse curandum; *Esse fabricandum vel effingendum pedem vel manum, vel aliud membrum ad formam eius, quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam & obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cera esse faciendam, forti fide & fixa imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse.* Et mox: *Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academiis discere potest: sed opus est, vt interdum anus, Zygainos, Nigromanticos, Agyrtas, Rusticos seniores, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quam omnes Academiæ.* Et quis de Magia non suspectum habeat eum, qui Campanam Virgilij & cuiusdam Hispani diabolos aduocantem & repellentem, Speculum Magicum, in quo omnia videri possunt, & similia probat? Atque ita omnem suæ Magiæ vim à Diabolo pendere, diffiteri non potest Paracelsus. Hanc saltem differentiam inter illicitam & licitam Magiam constituit: quod illa incantationibus & ceremoniis quibusdam diabolo quasi blandiatur: hæc verò diabolo artes suas vi quasi eripiat, & fide ac fixa imaginatione eum seruire cogat.

Magia Paracelsi impia.

Vis Magiæ Paracelsi à diabolo.

Verum nunquam probauit Paracelsus, licere à diabolo aliquid petere vel auxilium expectare. Rectèque Chrysostomus statuit, potius mortem homini Christiano subeundam, quam vitam ligaturis redimendam. Et Deus ab initio mundi, *Gen. c. 3. v. 15.* inimicitias inter hominem & diabolum posuit. Neque vllum exemplum in sacris literis vel historiis habetur, quod diabolo homini vnquam quid bene fecerit. Sat multæ legiones Angelorum sunt, quorum ministerio Deus, vbi vult homini benefacere potest.

A diabolo num liceat auxilium petere.

Secundò, frustra & *loco allegato & lib. de occult. Phil. p. 289.* Magiæ vires & potentiam ex fide deducit. Nam primò fides illa miraculosa inter χαρίσματα

Fides miraculosa.

Spiritus sancti ab Apostolo 1. *Corinth.* 12. *v.* 9. recensetur, quam non quilibet sibi polliceri potest. Et inter Magos recenset tales Paracelsus, quos fidem illã, miraculosam non habuisse certum est, vt Techellum illum Iudæum, magos Pharaonis, aliosque Paganos. Et proponit talia Magiæ opera, qualia etiam in Virgilij Pharmaceutria describuntur. Deinde fides & preces secundum verbum & promissionem Dei institui debent. Ita Elias, 2. *Reg. cap.* 1. dicit; *Si vir Dei sum, cadat ignis de cœlo, & deuoret te cum tuis quinquaginta.* Nimirum qui per talem fidem mira præstare cupit, is de successu nullus dubitare debet, sed persuasissimum habere, euenturum esse, quod vult. At ne dubitet, omnino promissio præcesserit necesse est. At talis hic nulla est. Imò multa peraguntur à talibus specie istius fidei, quæ verbo Dei planè sunt cõtraria. Et certè horrenda est impietas Crollij, quod scribere audet; *preces veras in Spiritu & veritate factas esse primum Magiæ Cabalisticæ fundamentum.* Cum enim preces cultus Dei sint, & secundum illud 1. Iohan. cap. 5. vers. 14. αὕτη ἐστὶν ἡ παρρησία, ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν, preces tantùm secundum promissionem & voluntatem Dei institui debeant, non decet hunc cultum ita profanare. Monstretur in sacris vel iota saltem, vbi Magia, quam ex Paracelso defendit Crollius, promissiones exauditionis habeat. Videantur quæ antea de curationibus magicis adduximus, & facilè erit iudicare, an ista à Deo petere liceat, & si quis talia præstet, an Dei, an Diaboli auxilio asscribendũ sit. Vt alia non repetam, an non impium est, confidenter scribere, quod Crollius, *pag.* 38. facit; *Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hæc imaginatio potest producere: sic omnes herbæ, omnia crescentia, omnia metalla* (cur non etiam animalia) *per imaginationem & veram Gabalam possunt produci.*

Fides naturalis Paracelsi. Fides verò illa naturalis, quæ sit potestas faciendorum operum mirabilium, in creatione omnibus hominibus æqualiter concreata & ingenita, merum figmentum est. Vera enim miracula tantùm Ecclesiæ Dei propria sunt. Neque tamen potestas faciendi miracula omnibus concessa est: nec Abraham, Dauid, Salomon & plurimi alij ediderunt miracula. Solus nimirum Deus autor miraculorum est; qui hoc donum, cui vult, largitur, & vt rectè Nicodemus ait, nemo potest signa ista mirabilia facere, nisi Deus sit cum eo. Quæ verò ab infidelibus & Magis fiunt miracula, ope Diaboli fiunt, nec sunt vera miracula, sed σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδους, vt Paulus nominat.

Impium etiam est, quod scribit Crollius, *pag.* 46. *Verum Cabalistam facere omnia, quæ vult; velle autem, quæ ipse Deus.* Nullibi enim in sacris aliquid de ista Magia exstat, neque vllo apice ex sacris probari potest, Deum ista Magica velle. Saluator noster equidem, *Ioh.* 15. *v.* 15. ad discipulos ait: *Vos dixi amicos meos, quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis;* & Paulus, *Actor.* 20. *v.* 27. Omne consilium Dei se annunciasse profitetur. At de magia nullibi quicquam exstat; imò toties in sacris prohibita est.

Quæ verò de Imaginatione scribit Crollius, *p.* 36. 37. 38. 39. Enthusiastarum somnia sunt.
Imaginationis vis sec. Paracelsum. Magnam vim imaginationis esse nemo negat, sed ea præstare posse imaginationem, quæ Crollius scribit, fabulæ sunt. Nimirum proprium corpus transmutare atque interdum etiã alienum; plures imaginando effecisse, vt subitò sint facti templum Dei: imaginationem esse magnetem attrahentem vltra mille milliaria, & in exaltatione attrahere ex elementis quatuor, quicquid vult; per imaginationem posse attrahi operationes astrorum in imagines, lapides, gemmas, vt eandem cum astris exerceant potentiam; Imaginationem posse producere quicquid in maiori mundo oculis videmus, vt omnia vegetabilia & metalla; Imaginationem potestatem habere gignendi & producendi corpora visibilia; & quascunque operationes mirabiles præsentem, absentem supra humanum rationis captum proferre posse. Manus nostræ sunt oculatæ, Crolli, credunt, quod vident. Quando, quæso, tu vel omnes tui Gabalistæ & Magi (absque diaboli ope) tale aliquid præstitistis? Itaque mirari satis non possum Crollium, qui tam bene nouit, quam suos digitos nouit, nec à se vnquam nec à quoquam alio, vt modò dixi, ea, quæ tam gloriosè de Gabalistica prædicat, præstita fuisse, aut etiamnum præstari posse, sola scilicet imaginatione, sine vi diuina vel Diabolica (qua multa admiranda præstita fuisse non negamus:) nihilominus tàm audacter ista scribere, & incautam iuuentutem laqueis & præstigiis diaboli obiicere. Si omnes artes, scientiæ, rerumque cognitio in cœlo est, cœloque omnia, vt scribit Crollius sunt notissima, & Crollius huiusque Sectæ alij modum sciunt, quo ista è cœlo ab homine attrahi possint: cur nullus eorum huius magiæ beneficio omnium artium peritus euasit, & omnem Physicæ, Chymiæ & Medicinæ scientiam è cœlo attraxit, & inprimis tanto labore quæsitum lapidis Philosophici artificium assecutus est? cur in communi Ignorantię luto cum aliis mortalibus hærent? Si Crollius, imaginatione sua morbos curare potuisset, cur in medicamentorum Chymicorum laboriosam præparationem tantum temporis impendit? Verum figmenta ista sunt & meræ principij petitiones. Nam. Qua ratione probant, in cœlo omnes artes esse omnemque sapientiam & scientiam? Nulla. Qua ratione demonstrant, si ibi essent omnes scientiæ, posse ab homine attrahi? Itidem nulla.

Vt ergò vno verbo, quid de Magia quam Crollius *A Magia dehortatio.*
in præfatione sua Medicinæ studiosis obtrudere conatur, sentiam, dicam:

Callidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba:

& sub melle medicamentorum Chymicorum fel venenatum in præfatione occultatur. Neque sapientiæ specie se quisquam decipi patiatur, sed norit diabolum versipellem esse, & nonnunquam sub doctrinæ specie homines decipere, vt prudenter monet Ioh. Franc. Picus Mirandulanus, *de ludificat. dæmon. Dialogo* 1. *Vt enim*, ait, *mulieribus, compotationibus lasciuiisque trahebat olim, & nunc etiam homunciones allicit: ita Philosophos, quorum multos ab hisce abhorruisse constat, iis, quibus tamen facile possent, laqueis cœpit, doctrinæ sc. specie; illosque (Pythagoram, Empedoclem, Apollonium & alios) multifariam pellexit ad se colendum sub velamento sapientiæ, sub tectorio superstitionis religionem mentita. Siquidem per doctrinæ gradus ad precationes, hymnos, oracula se conferebant, quibus assequi videbantur, vt futura prænoscerent, vt ad diuersa ferrentur loca per aërem. Fiebat enim id ministerio dæmonum, quod illi deputabant hominum diuinitati. Nam quo pacto aliter Pythagoram modo in Tauriminio Siciliæ, modò in Metaponto, paruo intercedente temporis spatio, discipuli spectauissent disputantem?* Caueat ergo quisque, ne prætextu Magiæ naturalis & diuinæ cuiusdam Philosophiæ ex lumine naturæ, execrandam illam Magiam exerceat. Caueat quisque ne iis mediis ad quancunque rem edendam vtatur, quæ supra naturam sunt, atque effectus rebus naturalibus adscribat, qui in earum potestate non sunt, sed à diabolo dependent. Qua in re hodie à multis Politicis peccatur, qui cum nec rerum Philosophicarum & Physicarum, nec Medicarũ satis gnari sint, interim verò nouitatis studiosi nonnullis, qui nescio quã Magiam naturalem sese callere iactitant, fidem habent, & mediis sacræ scripturæ & mandato diuino cõtrariis vtuntur, atque ita Deos alienos colunt. Neque est, vt quis id prætendat se nullum cum diabolo pactum iniisse, sed quibusdam mediis sine

super

superstitione vti. Nam homo cum diabolo pactũ habere potest nõ solum explicitum, sed & implicitum. Explicitum est, vbi quis ipse cum diabolo pactum iniit. Implicitum, cum quis iis mediis vtitur, quæ alius quis, qui cum Diabolo pactum explicitum iniit, à diabolo accepit, & disciplinam istam prius à diabolo hausit, vtitur. Ex gr. si quis seu characterib. quibusdam, seu ceremoniis, seu aliis mediis, in quorum naturali potestate non est hoc præstare, corpus suum ita obfirmat, ne vel ense, vel globo tormentario lædi possit, is pactum implicitum cum diabolo init, & medium quod diabolus ei, qui cum eo primus pactum hac de causa iniit, monstrauit, vtitur. Neque enim characteres vel alia talia corpus hominis ita firmant, sed diabolus, qui iis, qui à se auxilium & subsidiũ petunt, si hoc charactere vel hoc medio vtantur, se ad futurum in primo pacto promisit. Characteres enim eiusmodi ignorabiliter literati, vt Apuleius *lib. 4. de asino aureo*, nominat, vt & ceremoniæ Alphabetum sunt diaboli: quod licet ego vel tu non intelligamus, diabolus tamen ex pacto intelligit. Vt enim literæ & verba *θέσει* & hominum consensu valent, & hinc variæ linguæ apud varias gentes ortæ: ita ex consensu & pacto hominis & diaboli tales characteres, ceremoniæ & similia ortum habent. Ex gr. inter Polonos conuenit, vt vocabulum Bock Deum significet. Itaque quamuis si vocabulum hoc Polonus cum Polono loquens pronunciet, audiens Latinus, Græcus, Italus, Gallus id planè non intelligat, Germanus hircũ dici putet: tamẽ Polonus intelligit, Deum dici: ita etsi quid hic vel ille character vel ceremonia sibi velit, hic vel ille nõ intelligat: Diabolus tamen, qui huic characteri vel ceremoniæ hanc significationẽ imposuit, id intelligit. Et sicut aliquis qui linguam aliquam non callet, persuaderi potest, vt vocabula quædam ex ea pronunciet, quasi in laudem alicuius cedant, cùm tamen mera conuitia sint: ita eodem modo in characteribus ignotis vsurpandis vel verbis ignotis proferendis quis peccare potest, auxiliumq; Diaboli eiusque opem & operam implorare. Quod quàm periculosum sit quilibet perpendat, & in Decalogo primum præceptum esse non obliuiscatur: non habebis Deos alienos. Habet verò Deos alienos, qui Deo posthabito eiusque solius potestati non confidens, mediis vtitur, quæ idem non ordinauit, sed à Diabolo primùm profecta sunt. Notanda hic est historia, quam è Martino Delrio, *disquisit. Magic. lib. 2. quæst. 27. sect. 1.* alibi etiam recensui. Cornelius Agrippa Louanii commensalem habuit adolescentem curiosũ nimis, qui postquam peregrè absente Cornelio Agrippa ab vxore impetrauit copiã ingrediendi Museum Agrippæ, incidit in libellum coniurationum, in quo cùm legeret, ianua pulsatur, & eum legere pergeret, Dæmon ingreditur, & cur vocatus sit quærit, iuueni que obmutescenti fauces intercludit. Domum reuersus Cornelius Agrippa videns exultantes super ædes Dæmones & rem gestam à Dæmone percipiens, iubet, vt Dæmon præstet, vt cadauer iuuenis cum reliquis studiosis in foro obambulet. Quod & præstat: sed vbi rector cadauer deserit, id in foro concidit. Cùm ergo adolescens non ea intentione in libro Magico legerit, vt dæmones aduocaret: ille verò ex pacto, quod cum Agrippa vel quouis alio inierat, ad verba illa præsentem se exhibuerit: patet hinc, quemuis etiam alium, & quidem inscium, facere posse, vt Diabolus ad verba vel characteres vel ceremonias, de quibus in pacto conuentum, sese vel præsentem vel assidentem & opitulatorem exhibeat. Verum de his videantur plura infra, *cap. 18.*

A diabolo auxilium nõ petendum. Licet verò in sacris exempla habeatur, quod Apostoli diabolo imperarint, eumque eiecerint: nullum tamen exemplum vspiam extat, quod quisquam Sanctorum diaboli seruitio in finem bonum & hominum vtilitatem vsus sit. Et quomodo ille homini inseruiet, inter quem, & humanum genus. Deus ab initio constituit inimicitiam; propterquam aduersarius noster factus est, & circumit tanquam Leo rugiens, quærens quem deuoret. Vnde Apostolus, *1. Corinth. 10.* vetat nos fieri socios Dæmoniorum. Et nõ sine caussa ab antiqua ecclesia institutum; vt baptizandi renuncient Diabolo & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ecclesiæ Christi est & castrorum Dei, atque in castra diaboli concedit, qui quocunque modo auxilium à diabolo petit, eumque in re quacũque peragenda sibi socium adiungit.

Et quamuis quis pro Paracelso istud vrgere possit: non adeo incommodum videri, si quis medicamenta, eaque efficaciora, quam Medicis vulgò nata sint, à diabolo discat, quibus moltos morbos curare possit; aliis Medicis incurabiles. Licet enim à diabolo cõmunicatum sit tale medicamentum: nihilominus multum commodi in homines inde redundare. Verum enim verò nec hoc tutum vel pium. Quanquam enim negari non possit, diabolum rerum medicarum satis esse peritum: tamen omnia eius, quæ pollicetur, auxilia, fraudulenta sunt, & corpori, atque animę imprimis, hominis perniciosa, & plus incommodi & damni ab iis, quam vtilitatis exspectandum. Dictumque antea ex Chrysostomo, potius mortẽ homini esse subeundam, quam vitam eiusmodi remediis redimendã. Deus, qui percurit, sanare potest, & si ex ægri cõmodo sit futurum, benedicit medicamentis ordinariis, vt in salutẽ ęgri cedat, ne diaboli auxilio opus sit. Ideoq; à solo Deo auxilium petendum, nec eo relicto ad hostem eius diabolum transeundi. Nec refert, quod æger implorato Dei auxilio sanitatẽ sęper non cõsequatur. Potest equidem semper opem ferre, verum quia è re ægri esse intelligit, à morbo non liberari, in eius voluntate acquiescendum, nec ad media prohibita contra Dei voluntatem accedendum; nec ille Virgilianus imitandus, qui aiebat:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Et insigne exemplũ, quod non fas sit, à Diabolo auxilium petere, pręber nobis Rex Ahasias, *2. Reg. cap. 1.* Qui cum ad Baalzebub Eccronitarũ idolũ quosdã de valetudine sua consultum misisset, iis obuiam factus Elias Propheta ita eos alloquitur: *Numquid, quia non erat Deus in Israel, mittis, vt consulatur Baalzebub, deus Ecron. Idcirco de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris.* Quo exemplo clarè docemur, in morbis solum à DEO, nullum vero à diabolo auxilium petendum esse. Summa; fugiendus est diabolus, & non facienda mala, vt eueniant bona, neque diabolo fores ad maiores conatus patefaciendi. Et quomo do, qui homicida & mendax erat ab initio, testante Saluatore, *Iohan. 8.* aliquid boni, & quod hominibus verè prodesse possit, homini communicauerit? Aliquid ne boni à fraudium omnium Architecto sperandum? vna manu panem ostendit, altera lapidem præbet, & id vnicè agit, vt animam eius, qui societatem cum eo init, cumque in auxilium vocat, lucretur, atque ita suum, non hominum, quos omnes perditos cupit, commodum quærit.

Posset, quidem Dæmon quosdam integre persanare: at tantum beneficium in hominem, quem perpetuo consectatur odio, cõferre haud cupit: fictam dũtaxat simulatamque præstat sanationem, cuius admiratione hominum mentes fascinet; idque inprimis agit, vt ab his, quos in sui admirationem traxit, diuino cultu & honore afficiatur, atque ita hominem à DEO auertat & ad se conuertat. Rectè proinde Leo, *Homil. 19. Beneficia Dæmonum cunctis esse nocentiora vulneribus, & præstare illorum odium, quam pacem meruisse*, scribit. Quo enim magis blanditur, eo magis

magis fallere cupit, vt testantur historiæ cùm aliæ, tùm illa apud Nicol. Remigium, *lib. 1. Demonolat. cap. 9.* Cum enim Dæmon adolescentem quendam in societatem tracturus esset, in primo colloquio ipsi edixit, vt furtis, crapula, libidinibus, blasphemia, cæterisque vitiis abstineret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomade bis ieiunio maceraret, solennes preces non intermitteret, atque sedulo obiret omnia, quæ hominem Christianum æquum est facere.

Magica vt dignoscenda. Præterea nec media, quibus vtũtur, ordinaria & naturalia sunt, vt passim ex Paracelso videre est: sed verba, characteres, cereæ imagines & superstitiosa alia diaboli inuenta. Ergò in medicamentis, quæ magica vi naturali prodesse dicũtur, diiudicandis, magna cautione opus est, ne vel quæ à natura vires suas habẽt, pro Magicis & Diabolicis habeantur, vel cõtra talia magica pro naturalibus obtrudantur. Multi enim si effectus alicuius causam non intelligũt, mox eum pro Magico habent, satis imperitè & præcipitanter. Quem errorem ne erremus, experientia diligenter consulenda est, effectusque, quem experientia frequens & certa pro indubitato habet, pro naturali habendus, licet de causa nobis nondum constet. Nã quis crederet Magnetem ad polum conuerti, trahere ferrum, nisi id experientia comprobasset? Et multi sunt tales consensus multarum rerum, quos magneticos hodie appellant. Ex altera parte videndum, ne superstitiosa pro naturalibus habeantur. Licet enim effectum sæpius eodem modo respondere videamus, si tamen talia media adhibeantur, quæ huius causa esse non possunt, certi simus, magici aliquid subesse. Et licet ille, qui talia media adhibet, extra omnem Magiæ suspicionem sit: probabile tamen est, talia fieri ex pacto cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo sancitã hausit. Cuius exemplum satis ii præbent, qui, ne ab armis violentur, prohibere possunt. Quanquam enim ipsi nullum pactum cum diabolo inierint: tamen cum certum sit, ea, quæ adhibent, media esse non naturalia, nec ab iis tantam vim prouenire posse, præstãt hoc ex pacto, quod is cum diabolo iniit, qui primus hanc artem à diabolo accepit. Atque ita talia iuuant ex pacto cum diabolo; si non expresso, tamen tacito & omnino vi primi cum diabolo pacti.

Medicamenta naturalia à magicis vt discernenda. Ergo ne superstitiosa, & quæ de occulto aliquo cum diabolo pacto suspecta sunt, vsurpemus, sequentia diligenter notãda sũt. Nam vbi nec miraculi, nec naturæ vis, nec artificii solertia adest: pactum cum diabolo intercedit, cum quocunque etiam illud sit initum. Deinde vbi adhibentur characteres vel verba ignota, obscura, non cohærentia, aut sacra, sed ad alienum sensum detorta, aut cum certi ritus & ceremoniæ nullius momenti, vel alia eius generis adhibentur: res omnino suspecta est. Quale est illud Paracelsi, *de Philosoph. occult.* vbi scribit, à morbis ex incantationibus quem tutum esse posse, si quis indusium vsu tritum inuersum induat.

Verùm plura hac de re addere, non libet. Ne quis nouitatis auidior se in aliquod periculum conijciat, videat in Sacris grauissima mandata, quibus Magia prohibetur, præcipuè *Exod. 22. Leuit. cap. 19. v. 13. cap.* hac 20. & *Deut. 18. Mich. 5. Esa. c. 8.* Præterea legat, quæ de re disputat Erastus, *part. 1. contra Paracels.* & Libauius, qui satis prolixè contra Crollium & Magiam Paracelsi agit, præcipue *in exercit. de horribili impietate Magiæ Paracel. iuxta Crollij sentent.*

Tertium Medicinæ fundamentum Astrologiã statuit. Vbi quidam recentiores per Astronomiam & Astrologiam non illam cœlestem intelligunt, sed peculiarem Microcosmi & astrorum in homine cognitionem. Alij eam in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris consistere dicunt. Verum latius eam extendere videtur Paracelsus, qui *libro 1. de Philosophia Sagaci cap. 4.* totam Magiam sub Astronomia concludit, miramque Astronomiæ partitionem, quæ ibi videri potest, instituit. Verum Astrologiã quod attinet, medico eam, si genuina sit & naturalibus fundamẽtis innitatur, non superstitiosa, qualis in Arabum libris habetur plurima, non solum non inutilem, sed & necessariam esse, libenter concedimus: atque id ipsum iam olim docuit Hippocrates, *lib. de aere, aquis & locis.* Præcipuè, inquit, *anni mutationes obseruandæ sunt, vt neque medicamentum purgãs libenter exhibeatur, neque partes circa ventrem aut vramus aut secemus ante dies decem, aut etiam plures. Maximè tamen sufficiunt decem. At maximè periculi plena sunt ambo solstitia, præcipueque æstiuum: periculosa etiam æquinoctio æstimantur, maxime autem autumnale. Syderum quoque ortus obseruandi, præcipueque caniculæ, deinde Arcturo & Vergiliarum occasus. His n. potissimum diebus morbi indicationem subeunt, & alii quidem perimunt, alii desinunt, alii in aliam formam mutantur.*

Et omnino plures caussæ sunt, cur Medico Astrologia negligenda non sit. Verissimum enim est, quod Asclepius, *ad Ammonem Regem*, scribibit: τῦ ἡλίυ ἀγαθαὶ ἐνέργειαι ὐ μόνον. ἐν ὐρανῷ καὶ ἀέρι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς εἰς τὸν κατώτατον βυθὸν καὶ ἄβυσσον διήκουσιν: & rectè sensit Psellus: συμπαθεῖν τὸ ἄνω τοῖς κάτω. Neque solum calore & lumine stellas hæc inferiora afficere, sed & occultis influentiis, à Physicis doctissimis satis iam probatum est. Atque facilè hic assentior Recentioribus, qui consensum illum non saltem generalem esse docent, sed & singulas ferè rerum naturalium species certis stellis subiectas esse: atque hinc vt stellæ pro vario positu & cum aliis aspectu nunc fortius nunc debilius in hæc inferiora vires suas exserunt: ita & vires plantarum & aliarum rerum stellis illis subiectarum nunc potentiores, nunc debiliores esse statuunt. Imo non malè Astrologi certas corporis partes certis stellis attribuere videntur; id quod ex Luna satis videre est, quam maximas vires cerebrum afficiendi habere, experientia docet. Concesserunt etiam dudum Clarissimi Medici, morbos epidemios plurimos ex astrorum influxu ortos fuisse.

Verum multa hìc latent, & paucissimarum stellarum vires perspectæ sunt, imò etiam in iis, quæ satis explorata videntur, multa adhuc obscura occurrunt. Et omninò vtilem Medicinæ operam præstarent Paracelsus, Crollius & alii, qui Paracelsistas præ aliis hac in re sapere putant, si consensum illum Mundi superioris & inferioris explicarent clariùs. Sed & hìc in communi ignorantiæ luto hærent cum Aristotelicis & Galenicis, quorum multi egregii fuerunt Astrologi, multumque laboris in stellarum viribus cognoscendis posuerunt, suam tamen imperfectionem ingenuè confessi sunt. Rectè Cardanus, *aphoris. astrolog. segm. 1. aph. 34.* scribit: *Astrologia vt pulcherrima, sic laboriosissima & difficilima est;* & *aphor. 8. Astrorum motus nunquam perfectè sciri poterunt; nec iudicia, quæ ex his.*

CAPVT XIV.

De Viribus Imaginationis.

CÆterum quia Magiæ naturalis, quam putant, & de qua capite præcedente actum, effectus plerosque ex Imaginatione deducunt Paracelsici; & non solum in morbis inducendis, sed & curandis, aliisque rebus efficiendis mira planè Imaginationem præstare posse docent; & non planè de nihilo esse, quæ de admirandis imaginationum effectib. dicũtur, res ipsa loquatur, & historiæ à Philosophis & Medicis

dicis annotatæ doceant: omnino quantæ imaginationes vires sint, & quomodo effectus illi mirandi ab imaginatione dependeant, vno in loco integrè explicandum videtur; quod hic commodissimè fieri posse existimo.

Imaginationis effectus mir.

Plurimos autem & admirandos esse imaginationis effectus, notissimum est, eiusque historiæ postea recitabuntur. Etsi nihil aliud esset, quod quàm admitanda possit imaginatio, doceat, saltem ea, quæ in grauidis accidunt, satis id monstrant.

Imaginatio quid præstet.

Verum hoc statim in principio monendum, effectus illos proximè ab imaginatione non pendere, nec animam tales effectus per imaginationem edere, atque imaginationem per se, directè & propria virtute illos effectus, quæ ab ipsa proficisci dicuntur, *Imaginatio non agit in corpora.* non producere, nec in alia corpora agere. Est enim imaginatio potētia saltem cognoscens, eiusque actio est immanens, neque transit in alia, neque præter cognitionem effectiuè aliquid agit: potentiarum verò vegetantis & mouentis est, agere in aliud. Et licet ad motum localem cognitio & phantasia concurrat: non tamen proxima motus caussa est, atque ita in corpus seu proprium seu alienum non agit, neque vllo motus genere alterat, mouet vel mutat. Sed cognitionem sequitur appetitus, vltimoque loco est appetus persecutio vel fuga, quæ fit per motum localē, cuius caussa est potentia locomotiua ab imaginatione distincta.

Imaginatio quomodo humores & spiritus moueat.

Neque enim humores & spiritus per se directè & immediatè ab imaginatione mouentur, sed per accidens solùm, excitando & mouendo illas potentias naturales, attractricem, retentricem & expulsricem, quarum munus est, humores & spiritus mouere ad corporis nutritionem; inprimis verò illam cordis facultatem, quæ θυμώδης dicitur, cuius pro varietate affectuum in humoribus variè agitandis maximā vim esse, notissimum est. Dirigit scilicet imaginatio humores & spiritus, vt versus hanc vel illam partem moueantur, & facultatem motricem determinat, vt ad hanc vel illam partem spiritus & humores moueat. Itaqui venereis cogitationibus intentus est, ei versus genitalia humores & spiritus mouentur, in *Imaginatio quomodo corpus alteret.* aliis affectibus ad alias. A quo motu humorum & spirituum corpus etiam alteratur; non verò ab ipsa phātasia per se. Imaginatio enim, vt dictum, est tantùm cognitio. Neque species phantastica realem qualitatem producere, nec formaliter alterare potest, cum eius esse & formalis ratio in repræsentando saltem consistat, & proinde vltra suam perfectionem & gradum agere non possit.

Itaque quanquam ab imaginatione varij effectus & alterationes videantur in corpore produci, tamen id non fit, quod species sensibus aut imaginationi oblatæ reales in corpore producant qualitates: sed quia per sensus & imaginationem rerum aliquarum potentia naturalis in consensum trahitur & ad agendum excitatur; vnde accidit, vt humores in corpore variè moueantur, illudque alterent. Ita ex perceptione & sensu aut imaginatione rei fœtidæ aut abominandæ nausea vel vomitus excitatur, aut totum corpus horrore concutitur: & ex medicamenti purgantis imaginatione quibusdam aluum laxatam esse, obseruatum est, vt refert Nicol. Florent. *serm. 3. t. 1. sum. 1. c. 15.* non quod species medicamenti purgantis vim purgandi habeat, sed quod ab imaginatione facultas motrix naturalis in consensum tracta humores agitat, qui agitati facultatem expultricem ad excretionem stimulant; præcipuè si tales humores in corpore abundent. Ex quibus omnibus manifestum euadit, etsi imaginationi multi & admirandi effectus adscribantur: tamen imaginationem eorum omnium non per se, sed per accidens causam esse, mouendo scilicet alias animæ potentias, corpus mouendi & alterandi vim habentes.

Mouet verò primò appetitiuam potentiam, & mediantibus animi pathematis corpus afficit. Animi enim pathemata cognitionem sequuntur, & ex cognitione rei gratæ gaudemus; ex ingratæ cognitione tristitia afficimur. Animi autem pathemata maximam vim habere corpus alterandi, certissimum est.

Non tamen per appetitum immediatè imaginatiō corpus alterat, sed mediatè, quatenus scilicet appetitus mouet potentias motrices naturales membris præcipuè cordis insitas, quę motę mouēt humores & spiritus; spiritus verò suo ad partes accessu & recessu eas alterant. Atque ita proxima causa alterationis & mutationis corporis sunt humores & spiritus: prima verò & remota caussa est imaginatio.

Hoc autem modo proprium corpus afficit, & varios morbos in eo excitat: per se verò & per nudum ac solum imaginationis actum nullum morbum inducit. Si enim solùm imaginationis actu morbum aliquem induceret, morbum imaginatum induceret. *Imaginatiō quomodo morbo pariat.* Quod tamen non fiet. Melancholici enim, qui imaginantur falsò se morbo aliquo labore magnum nasum, magnum corpus, se esse claudos; non ideò in morbos istos incidunt: verum si morbus aliquis melancholia contrahitur, is aliquis communis est, qui per mœrorem, somni defectum, sollicitudinem aut alium animi affectum per accidens inducitur. Et quāquam nonnulli in pestem incidant ex imaginatione: tamen imaginatio hoc non præstat per se, sed per *Imaginatiō quomodo pestē inducat.* accidens, ob timorem & terrorem, qui humores malignos in corpore latitantes mouent, qui moti pestem inducunt; atque hoc modo non nisi in corporibus dispositis imaginatio & timor pestem inducit.

Inciderunt quidem & alij in alios morbos ex imaginatione; vt Vincentius quidam, sicut refert Marcell. Donat. *lib. 2. hist. med. mirabil. cap. 1.* imaginabatur se tam magnum corpus habere, quod per ostium transire non posset, quem cum medicus per ostium transportari iussisset, æger conquestus est, se in ista transportatione totum fuisse intus confractum, & paulò post mortuus est. Alius, cum inter sepulcra parentum obambularet, & fortè calcaret lapillum sic, vt calceis fortiter adhæreret, imaginatus est, sed manibus parentum trahi, & intra diem septimum ex illa imaginatione mortuus est. Verum accidunt talia non ideo, quod imaginantur ægri, se tales morbos habere, sed quia iis morbis iam laborant, eorumque initia percipiunt, moriunturque ex morbo illo, non ex imaginatione: aut si imaginatio aliquid ad morbum illum facit, fit hoc per accidens, ex tristitia scilicet, metu & similibus animi passionibus.

Morbi autem, qui per accidens, mediantibus animi affectibus motuque humorum & spirituum proximè inducuntur, varij sunt, pro humorum & spirituum varia natura & motu. Primo quidem dum imaginatio est caussa variarum animi affectuum. Quantum enim ira, tristitia, lætitia nimia in humoribus corrumpendis & mutandis possit, notissimum. Deinde omnis diuturna & intenta imaginatio multorum morborum causa esse potest, quod spiritus & vapores plurimi caput attrahantur, ab aliis verò partibus nutritioni dicatis auocentur, vt actiones illarum partium non rectè expediantur.

Imaginatiō quomodo morbos curet.

Non solum autem morbos inducere, sed & curare potest imaginatio hoc modo. Hoc modo, inquam, per accidens scilicet, nō per se. Etenim si nō potest morbos per se inducere, neq; curare poterit: neque calida intemperies curari potest, nisi inducatur frigida, & contra. Et ad sanitatem consequendam non vnus & simplex motus & actio, qualis est imaginatio sufficit, sed plerumque plures motus requiruntur, vt humoris alteratio, coctio, expulsio, dispositionum in

parte mittente & ſuſcipiente mutatiò.

Per accidens tamen ad curationem facit imaginatio: quia confidentia reddit ægrum Medici præceptis & conſiliis obſequentem: præcipuè verò quia imaginatio aliquos animi affectus inducit, per quos mores & ſpiritus mouentur, qui moti ad morbum vincendum & debellandum faciunt. Ita confidentia in animo ægri generat lætitiam; lætitia autem excitat calorem natiuum & ſpiritus; vnde fit, vt cibi rectius concoquantur, humores vitioſi vincantur & morbus expugnetur. Videmus enim eos, qui animo læto & hilari ſunt, cibum facilius & celerius concoquere; contra verò cibos ab iis, qui ſollicitudine aliqua, timore ac mœrore detinentur, non rectè coqui, ſed corrumpi, atque ita cruditates & humores vitioſos cumulari, morboſque generari & augeri.

Cibi ſuaues cur vtiles.

Eadem etiam cauſſa eſt, quod nonnulli, ſi cibis, quos ſumma cum auiditate & deſiderio expetunt, potiantur, conualeſcant; etiamſi cibi illi ſatis ſalubres non ſint Siquidem, vt Hippocrat. 2. *aph.* 38. ſcribit, *paulò deterior, ſed ſuauior cibus & potus, melioribus quidem, ſed inſuauioribus præferendus eſt*: taliſque inprimis conualeſcentibus vtilis. Etenim cibos ſuaues, & quos valdè appetit ventriculus, auidius arripit, complectiturque & melius concoquit, ac ſi quid vitij habent, emendat, eoſque, quantum poſſibile, in bonum alimentum conuertit, à quo & corpus vberrimum nutrimentum accipit, & priſtinas vires citius recuperat, morbique reliquias facilius & felicius vincit & ſuperat. Cōtra verò cibi inſuaues & quos homo auerſatur, quãuis optimi ſint, morboque contrarij, nauſeã & fluctuatione in ventriculo pariunt; quod eos ventriculus nec amplexetur rectè, nec concoquat: vnde flatuũ & crudorũ ac vitioſorum humorũ copia cumulatur, ac morbus vel augetur, vel ſaltem ægri tardius cõualeſcunt. Imò ſæpius obſeruatum eſt, nonnullos ex cibo non malo, ſed cum nauſea aſſumto in febrem incidiſſe, nulla alia de cauſſa, niſi quia cibus cum nauſea aſſumtus in ventriculo corruptus fuit. Aliæ tamen etiam cauſſæ ſunt, cur cibus auidius ſumtus nonnunquam à febre liberet: quia ſcilicet vel reuera, etſi id aut ægrum aut Medicum lateat, morbo aduerſatur; vel quia eum ſumtum ſequitur vomitus, alui deiectio, aut ſudor; vel quia natura aliquandiu copia cibi opprimitur, vt morbo ſeſe non opponat, qua ratione nonnunquam potu nimio ingurgitato paroxyſmi febriles ad tempus intercipiuntur.

Neque ſolum cibi grati auidè aſſumti, ſed & quædam cum lætitia & voluptate & ex voto ægrorum peracta eos quandoque à morbis liberare valent: nullam aliam ob rationem, quàm quia vel in lætitia ſpiritus, qui per morbum torpebant quaſi, excitantur & recreantur, qui recreati commodiſſimum naturæ in coquendis & ſuperandis vitioſis humoribus & morbo vincendo inſtrumentum ſunt; vel quia ægri, vbi voti ſui compotes fiunt, de imaginatione illa deſiſtunt, & de morbo, quem falſo imaginati fuerant, curam deponunt. Cuius rei paſſim multæ occurrunt hiſtoriæ. Refert Thomas à Vega, *in commentario in artem Medic. Galeni c.* 84. quẽdam cauſo detentum & delirantem obnixè poſtulaſſe, ſibi concedi natationem in ſtagno illo (monſtrabat autem pauimentum,) aiebat enim, ſe certò ſcire ex ea natatione ſe conualiturum. Quod cum à Medico concederetur, & poſt aliquantum ſpatij ſumma cum incunditate ſupra pauimentum illud voluetur, aiebat, iam aquam ſibi accedere ad genua, optare ſe tamen, vt ſurſum conſcenderet. Paulò poſt lætior iam, inquit, attingit inguina. Ita aſcendente iuxta imaginationis conceptum paulatim vſque ad guttur aqua, hilari facie geſtiebat, pronunciabatque iam ſe ſanum factum atque ita febre liberatus fuit. Mulier verò referente Alex. Tralliano, *lib.* 1. *cap.* 17. quæ ſe ſerpentem deuoraſſe arbitrabatur, exhibito medicamento vomitorio, clamque in reiecta per vomitum ſerpente impoſito, ab imaginatione illa liberata fuit. Ita qui cornua ſe geſtare putabat, capiti cetuinis cornibus alligatis ſertaque reſectis & oſtenſis ea miſeria liberatus fuit. Alius verò, qui ſe in corpore ſeptem paſſerculos habere imaginabatur, Medico per nares eos ſe extracturum ſimulante, & paſſerculum, quem in veſtis manica abſconderat, monſtrante, ſanatus fnit; imaginatione ſcilicet falſa per contrariam ſublata. Alius quoque, qui ſe mortuũ eſſe imaginabatur, & cibum propterea aſpernabatur, ſocij comitate, qui cum eo ſe in ſepulcro mortuum eſſe aſſerebat, & quo ipſe mortuus cibum caperet, ad cibum capiendum perſuaſus fuit; vt refert Holerius, *lib. de morb. inter c.* 15.

Imaginatio an agat in externa.

Si ergo imaginatio per ſe ſuum & proprium corpus afficere non poteſt, multò minus per ſe, id eſt, per actum imaginationis res externas afficiet, eoſq; que mutabit: ſicut nonnulli ſtatuunt, imaginationẽ, non quidem omnem, ſed eam, quæ fortior & nobilior ſit, & à corpore magis abſtracta, poſſe res etiam longè remoras permutare, abſentibus morbos inducere, eos ab equo deiicere. Nam anima non poteſt agere in externa, niſi mediante ſuo corpore: & inprimis actus imaginationis, vt antea dictum, immanens eſt.

Per accidens tamen imaginationem aliquid hic præſtare poſſe non negarim. Etenim notum eſt quomodo corpora à ſe diſtantia nihilominus ſe mutuò afficiant. Menſtruo laborantes fœminas ſpecula inficere & corrumpere, extra dubium eſt. Quę de faſcino dicuntur, etiam planè de nihilo non ſunt. Referunt etiam Catablepam venenatis oculorũ radiis homines enecare. Quæ omnia accidunt à ſpiritibus, vaporibus & occultis illis ἀπορῥοίαις, quibus intermediis occultas rerum ſympathias & contactus fieri, ſupra dictum eſt. Hos ſpiritus aliquo modo dirigere poteſt imaginatio. Cum enim imaginatio ſpiritus & humores certo modo, vt dictum, ad partes quaſdam dirigat: in inuidia, odio, ira, malefici humores, qui in corpore mouentur, ad oculos etiam diriguntur & mouentur, & proinde occultæ illæ ἀπόῤῥοιαι per oculos copioſius effluunt: qui quando maligna qualitate ſunt affecti, externas res, ad quas pertingunt, afficiunt & lędunt. Et cum oculi aliàs etiam ſpiritibus ſubtiliſſimis pluribus abundent: non mirum, menſtruo laborantes fœminas plus per oculos, quàm alias partes, corpus afficere. Quanquam hoc ipſum Eraſtus, *diſputat. contra Paracelſ. part.* 1. neget & ſpiritibus vel ab aliis partibus procurrentibus ſpecula tingi non concedat; ſed ſi fiat, à vaporibus ex naribus, ore, partibuſque aliis egredientibus accidere; & ſi fœminæ ſaltem caueant, ne ore aut naribus ſpecula afflent, nihil noxæ terſiſſimis etiam ſpeculis inferre, ſtatuat.

Requiritur tamen in hac re certa diſtantia, & planè abſurdum eſt, hoc modo imaginatione per multorum milliarium interualla aliquem ab alio affici poſſe. Abſurdiſſimum etiam eſt, alia imaginationi, quæ ſupra eius vires ſunt, & ad quæ nullo modo concurrit, abſcribere; vt quod dicunt, imaginatione poſſe aliquem equo deiici; ſegerem ex vno agro in alium transferri.

Imaginatio in fœtu afficiendo qua vis ſit.

Vltimum eſt, vt quid in fœtu imaginatio matris agere poſſit, videamus. Etſi verò aliqui ſunt, qui negant, imaginationem matris in fœtum aliquid poſſe: tamen tot & tãtæ obſeruationes probant, propter imaginationis operationem ſæpe fœtum mutari vt de eo dubitare hominis vel imperiti vel pertinacis ſit.

Tradidit id Hippocrates, *in lib de ſuperfœt.* Galenus

nus, *de Theriac. ad Pisonem*, Auicenn. *fen. 1. lib. 1. doct. 2. c. 14.* Atque exstat eius rei historiæ infinitæ, quarum paucas recensere libet. Factum Patriarchæ Iacobi, *Gen. cap. 30.* notissimum est. Heliodorus, *lib. 1. histor. Æthiopicæ*, scribit. Reginam Æthiopem ex marito Hydaspe, pariter Æthiope, peperisse albam prolē Carycleam, eò quod intuita fuisset picturam quandam, in qua Perseus & Andromeda alba facie depicti erant. Refert Sebastianus Münsterus, *lib. 3. Cosmographiæ*, prope Moguntiam suo tempore accidisse, cum duæ mulieres in platea confabularentur, alterā ex improuiso venientem à tergo frontes vtriusque collisisse, & postea alteram earum, quæ prægnās erat, inde filias duas peperisse frontibus ad natum vsque cohærentes, quæ sic decem annis continuis coniunctæ vixerint. Balduinus Ronssæus, *lib. de primordiis hominis cap. 10.* scribit, Gaudæ in Hollandia, mulierem quandam videntem greges gallinarum Indicarum, consternatam fuisse, vt postea pepererit fœtum habentem faciem multis excrescentiis carnosis multiformis coloris galli Indici instar defœdatam. Ipse memini mulierem quandam, cum sub moro versaretur, & mora plura in ipsam deciderent, filiam genuisse, quæ in iis corporis partibus, in quas in matre more deciderant, verrucas instar mororum habuit. Noui & aliam fœminam, quæ cū vidisset à lanio caput suillum securi diuidi, filium genuit, cui tota superior palati pars cum maxilla superiore, & labio superiore ad nares vsque diuisa erat. Et plurimi passim conspiciuntur, qui rubras vel alias maculas in facie habent, ortas, quod matribus grauidis incendium, sanguis, vel aliud quid inopinatum spectandum subitò oblatum sit.

Imaginatio quomodo fœtum mutet.

Sed quomodo ad fœtus immutationem faciat imaginatio, ita obscurum est, vt omnes doctissimi viri in caussa reddenda hîc hæreant. Hoc certum est, imaginationem per se, immediatè atque per simplicem imaginationis actum fœtum non immutare; cū vt supra dictum, sit potentia cognoscens atque immanens: & quantitates, figuræ, numeri, situs caloris que caussa proxima sit facultas conformatrix.

Neque etiam à specie phantastica fœtus immutatur; cùm ea per se nullam qualitatem realem producere possit, nec vllam vim habeat, nisi mouendi potentiam imaginandi, eique repræsentandi obiectum suum. Et si species phantastica eā vim haberet, multò plures mutationes in fœtibus accideret: & inprimis melancholicæ mulieres, & quæ de rebus aliquibus habent intensas cogitationes, fœtum mutarent; quod tamen non accidit.

Vero magis consentaneum est, fœtum immutari ab imaginatione vel mediantibus animi affectibus per humorum & spirituum motum, vel dirigendo facultatem conformatricem.

Mutationes in fœtu duplices.

Mutationes & læsiones, quæ in fœtu accidunt, sunt duplices, communes & determinatæ. Communes, vt abortus, mors, morbi aliqui interni & debilitates, parti alicuius paruitas vel magnitudo, defectus vel exsuperantia in numero. Determinatæ sunt eæ mutationes & signaturæ, quæ cum rē aliqua externa determinatam habent similitudinem, v. g. cum sanguine, cerasis, moro, vel alio fructu, vel animali aliquo.

Priores quidem mutationes contingere possunt à phantasia, mediantibus animi pathematis & motu humorum ac spirituum. Verum notas & signaturas determinatas, quæ respondent rebus externis determinatis imaginationi oblatis, per animi pathemata & motum humorum ac spirituum inducere non potest imaginatio. Etenim cum animi passiones spiritus ac humores agitati vel impetu vel nimia quantitate ad vterum ac fœtum ferri vel ab eodem reuocari possunt: quo modo fœtus tenerum corpus valde afficitur. Atque hinc accidere potest abortus, facultate vteri expultrice ex illa humorum perturbatione irritata, in varios morbos incidere, tandemque emori fœtus solet. Contingit etiam eadem de caussa vt spiritibus & sanguine, qui instrumentum & materia sunt, quibus facultas formatrix in fœtu formando vtitur, agitatis & perturbatis, facultas formatrix in opere suo turbetur, & vel humorum copia obruta impediatur, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta partes non rectè efformet, easque vel maiores vel minores, quam par est, efformet vel iis debitam figuram, numerumque non tribuat, aliisque modis spirituum & sanguinis culpa in opere suo aberret.

Animi pathemata quomodo fœtum afficiat.

Verum talia errata non sunt determinata, nec cum rebus externis aliquibus similitudinem peculiarem habent; cum fiant saltem à fortuito in hanc vel illam partem humorum per animi passiones agitatorum motu, & non modo quodam peculiari secundum species in imaginatione receptas determinentur. Ideoque potius animi passionibus, quam imaginationi talia errata & mutationes fœtus adscribi debent; neque phantasia verè & effectiuè ad eas concurrit, neq; aliter, nisi quatenus appetitū excitat.

Signatura determinata.

Quando verò signaturæ illæ sunt peculiares, & determinantur secundum species in imaginatione receptas. exempli gratia, quando ex aspectu sanguinis sanguinea macula fœtui imprimitur, aut per imaginationem mori verruca mori fructui similis in fœtu generatur: tales signaturæ & mutationes meritò phantasiæ adscribuntur: neque animi passiones per eas producere possunt. Siue enim grauida ab hoste, siue à glire, siue à cane terreatur: idem fit motus humorum, ab ambitu scilicet corporis ad interiora; & proinde eodem modo signaretur fœtus; quod tamen non accidit; sed quæ à glire terretur fœmina, gliris notam fœtui imprimit; quæ ab alio, alium. Et fieri potest, vt eadem signatura in fœtu à diuersis animi pathematis contingat, potestque fœmina parere infantem simiæ aliquomodo similem, tàm quæ simiam amauit, & cum ea lusit, quàm quæ eadem territa fuit. Quod indicio est, aliud quiddam in determinatis & definitis illis signaturis accedere; imaginationem scilicet, quæ conformatricem dirigit. Conformatrix enim sola proximè totum corpus fœtus conformat, siue bene, siue malè id fiat. Phantasia verò seducit aliquando conformatricem, & dirigit ad quid, quod non est naturæ seminis conforme, sed simile ei, quod est imaginatum, conformandum. Atque ita harum notarum & signaturarum meritò caussa esse dicitur; cum ad eas determinando concurrat.

Quomodo imaginatio fœtui notas imprimit.

Quomodo autem phantasia determinando & dirigendo conformatricem facultatem talium in fœtu mutationum caussa sit, explicare longè difficilimum est, atque alij aliter hac de re sentiunt. Tutissimum autem videtur, statuere, conformatricem ab imaginatione dirigi per species exemplariter seu obiectiuè, vt loquuntur; obiiciendo scilicet speciem conceptam, ad quam, tanquam exemplar seu regulā, opus conformationis exequatur conformatrix facultas. Si autem quis miretur, quod facultas formatrix, quæ ad vegetantem potentiam pertinet, exemplar illud ac speciem cognoscere possit: ille hîc primò sibi in mentem reuocet, facultates in homine non à diuersis animabus, sed ab anima fluere, & esse eiusdem animæ potentias, & proinde inter se aliquam communicationem habere; etsi modū, quo id fiat, non satis perspectum habemus. Deinde æquè admirandum esse cogitet, quod opus hoc, in quo, vt Galenus loquitur, τέχνη καὶ σοφία μεγίστη apparet, & quod ἄνευ σοφωτάτου τε καὶ δυνατωτάτου δημιουργοῦ fieri non potest, ab eadem facultate perficiatur; sciatque, animā non sua vi, sed indita sibi à Creatore sapientissimo

hæc

hæc perficere, Deúsque opt. max. nostra hæc vtenda nobis dedisse, vt Scalig. *ex 6. sect. 5.* loquitur. Atque licet facultas cognoscens à formatrice differat: aliqua tamen & sui generis notitia & cognitio huic etiam supra *cap. 9.* dictum. Ita plantæ cognitione ista cognoscunt & discernunt in terra alimenta, & conuenięns attrahunt, relicto alieno. Ita partes omnes alimentarium honorem cognoscunt & attrahunt; excrementitium respuunt. Vide Scalig. *exerc. 307. sect. 19.*

Quomodo autem species in phantasia in cerebro recepta afferatur conformatrici in vtero, itidem valdè obscurum. Putant nonnulli, hoc fieri medianribus animi passionibus. Quod vt simpliciter non nego; cum certum sit, illa obiecta, quæ animi pathemata inducunt, maximam vim habere fœtum signandi: ita dubito, an simpliciter sit necessarium, & semper requiratur, vt mediantibus spiritibus & humoribus à cerebro ad vterum species deferatur. Nam cum sit anima vna in toto corpore, vbique omnibus suis instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exserat, sed singulas per propria organa perficiat: fieri potest, vt in vna parte excitata aliqua & in actũ deducta potentia eadem etiam aliam in alia parte excitet, in actum deducat, imo in agendo dirigat & determinet: cum eadem vtrobique sit anima. Idcoque licet in semine ad animalis noui cõstitutionem suo modo segregata sit anima, suo tempore nouum indiuiduum constitutura: tamen cũ adhuc fœtus matri cohæreat, eiusque vitam participet, ea, quæ potẽtias animæ in matre mouent, eadem quoque in semine facultates excitare, & plus afficere fœtum, quã ipsã matrem mirum non est. Matris enim corpus iã absolutum est, & non nisi nutritione indiget: quia verò in fœtus corpore formando adhuc occupata est anima, facilè fieri potest, vt aliquid externi sese admisceat, & ad hoc vel illud agendum dirigat aut seducat.

Atque ita rem tem sese habere; neque animi pathemata semper necessaria esse, sed solam fixam intentionem, & quæ cum admiratione aliqua fit, imaginationem ad fœtum signandum sufficere, multa indicant. Regina Æthiopiæ, vt supra dictum, ex intuitu tantùm & cõsideratione picturæ albæ Andromedę filium album peperit. Ita oues Iacobi signauerunt fœtus suos intuendo & imaginando virgas diuersicolores. Et si quis hic miraculum accidisse putat, experientia testatur, bruta alia etiam conceptus & fœtus suos ex aspectu & imaginatione colorum obiectorum mutare.

Quo tempore fœtui notas imaginatio imprimat.

Fiunt autem istæ mutationes in fœtu tempore conceptus (qua ratione non solùm matres, sed & patres fœtum signare posse nonnulli existimant) & grauiditatis; sed tempore grauiditatis frequentius, eo scilicet, quo facultas formatrix in opere est, & post conceptum in partibus corporis formandis occupatur. Non tamen omni tempore omnes notæ imprimuntur. In fine possunt colores mutari, carneæ quædam excrescentiæ aut tubercula adnasci, magnitudo partus mutari, imò & figura aliquando: at tota conformatio, vt scilicet fiat pes equino similis, caput porcino vel canino, vel innumero, vel alia insignis infigura mutatio, posterioribus mensibus mutari non potest: quia omnia iam sunt conformata. Natura verò cum semel fœtum conformauit, non potest eum aliter figurare, diuidere, numerum mutare. Ex quibus patet, multa, quæ à nonnullis recensentur, fabulosa esse. Inter quæ & illud, quod nõnulli scribunt, pullos produci varij coloris, si oua inter incubantem variis coloribus pingantur, aut matris incubantis oculis panni variorum colorum obiiciantur. Post pulli enim productionem nulla imaginatione mater pullum signare potest, nihilque post ouum exclusum gallina pullo impertit, nisi quod calore facultatem formatricem excitat.

Quales notas imaginatio fœtui imprimere possit.

Neque etiam quasuis mutationes potest imaginatio fœtui imprimere, sed illas saltem, ad quas materia corporis est disposita, & ad quas efficiendas facultas formatrix apta nata est, & ordinem naturæ habet. Etsi enim species ab imaginatione plurimæ possint conformatrici obiici: tamen omnium directionem in conformando sequi non potest: neque potest formare quicquam, nisi ad quod habet materiam idoneam, & ad quod formandum apta nata est. Ita veras plumas, squamas, cornua vera, colores perfectè virides, flauos, ceruleos producere non potest. Neque enim scientiam naturalem talia formandi, neque materiam idoneam habet. Et licet ruditer talia, quæ imaginario obiicit, interdum adumbret: perfectè tamen effingere & imitari nunquã potest. Quod autem notæ istæ fœtui potius, quàm vtero matris imprimantur, caussa est, quod facultas formatrix circa fœtum, non circa vterum occupata est.

Paracelsi de imaginatione opinio examinatur.

Ex quibus omnibus iam patet, quid de iis, quæ Paracelsus eiusque asseclæ de imaginationis viribus docent, sentiendum sit. Nimirum in corpus propriũ quidem imaginationem aliquid posse; alienum verò afficere non posse. Quãquam enim fœtum imaginatio matris afficiat: tamen fœtus matri arctissimè cõiungitur, & eius veluti pars quædam est, dum per vasa vmbilicalia & vterum connectitur. Longè verò alia ratio est terum extra corpus constitutarum. Et proinde errant omnes, qui imaginationem etiam aliena & remota corpora afficere posse existimant, vt Auicennas, Alchindus, Pomponatius, Paracels. Crollius, & qui hos sequuntur. Qui omnes etsi huius rei causam reddere conantur, in reddendis tamen caussis discrepant. Auicennas quidem animam hominis cum intelligentiis habere similitudinem existimat, & sicut illæ hæc inferiora afficiunt: ita illam virtute imaginationis sic attolli posse, vt etiam in remota sine medio aut instrumento agere possit; posse morbos inducere & sanare, quos velit, hominem in puteum deiicere, miracula edere. Alchindus res in imaginatione conceptas reipsa in ea subsistere putat, ac per radios quoque versum exeuntes propagari posse. Paracelsus eosdem sequitur, imò absurda absurdis cumulat, vt tum ex aliis eius scriptis, tum ex lib. de orig. morb. inuisib. videre est; verum in caussis reddendis nec ingeniosior nec felicior.

Verum hoc omnibus istis demonstrandum erat, Phantasmata alio modo mouere, quam repræsentando, atque aliud officium esse Phantasiæ, quam simulachra & species rerum à sensibus accipere, iudicare, easque intellectui offerre, & per consequens, scilicet obiectione specierum, boni malive aliquid repræsentantium, appetitum ad persecutionem aut fugã excitare: quod nisi faciant, sine ratione dogmatibus tã absurdis fidem haberi postulant. Cui enim persuadeant, imaginem, speciem & repræsentationem aliud posse, quam significare & repræsentare rem, cuius est species? & actionem in homine immanentẽ aliquid extra hominem immutare posse? Vt enim auditio & visio alium non afficit: ita nec imaginatio. Et quę de imaginatione grauidarum & notis ac næuis, quę per eam fœtui inducuntur afferunt, non plus probant, quam animam ab imaginatione quocunque etiam modo motam in suo corpore peculiarium motuum caussam esse: sed quod in alienum corpus agere possit non probant.

Ideoque refutatione digna non sunt Paracelsi somnia, statuentis & scribentis, imaginationes nostras ad cœlos vsque eleuari, eosque inficere; cœli sidera nos imaginatione nostra cogere posse; quendam ex morbo decumbentem & tantùm

non

non mortuum robusti adolescentis vitam & vires ab illo ad se per imaginationem attraxisse & Archæum quendam aliorum doctrinam & prudentiam imaginatione ad se euocauisse.

Vt & Crollij, qui, *in præfat. admon.* scribit; vehementem imaginationem & proprium corpus transmutare posse & alienum; plures imaginando effecisse, vt subitò sint facti templum Dei; imaginationem esse magnetem attrahentem vltra mille milliaria quicquid vult; miracula operari.

Vt vno verbo dicam, caput & cauda, frons que operationum Magicarum, & cardo, in qua Magia tota Crollij, & quam Recentiores non pauci sectantur, & clam propagant, ac non nisi iis, qui his sacris digni putantur, per manus tradunt, est falsa ista de imaginationis viribus opinio.

Magia veterum. Estque ista Magia satis antiqua, (eo tamen nomine non melior & Platonicis, qui officiosissimi dæmonum cultores fuere, non ignota, ab Ægyptiis & aliis superstitioni idololatricæ deditis gentibus profecta. A Platonicis eam hausit Auicennas, qui imaginationes istas, quas putat, vires ab intelligentia, quam homo per imaginationem sibi conciliarit, & veluti amicam obsequentemque reddiderit, accipere statuit. Eius Magiæ fundamenta, *lib. 3. de vita cælit. compar.* proposuit (an probauerit, an verò narrauerit, saltem, quod in præfat. innuere videtur, iam non inquiro) Marsilius Ficinus, in quo docet, ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi, per artem physicam affectumque facta, traiici ad animam corpusque nostrum bona cœlestia. Quæ Marsilij Ficini dogmata si intra naturæ limites sese continerent, & de stellarum influentiis agerent, tolerari possent. Verum enim est, quod *a'leg. lib. c. 15.* scribit: Tu si concedis, Deum rebus infra lunam mirabiles inseruisse virtutes, mirabiliores concede cœlestibus. Sed cum, *cap. 14.* scribat, hoc medio non solum quædam beneficia corporis mundani & stellarum, sed & dæmonum reportari posse; neque improbet, quod de Apollonio Thyanæo Indorum sapientum princeps Hiarchas dixit; eum diuinandi scientiam consecutum, quod tantum ætheris in anima gesserit: ad superstitionem illam Ægyptiacam & Platonicam delabi videtur, quæ in libro Arbatel de Magia veterum proposita est. Is septem gubernatores secundum septem Planetas cum suis exercitibus constituit, qui à Mago vocati veniant, ei obediant ac iussa exequantur, doceantque, de quibus interrogati fuerint. Cum autem spiritus illi diuersa officia & potestates habeant, integrum esse cuique, qualem velit Spiritum seu Angelum, Medicum, aut Philosophicum, aut Mathematicum, aut Angelum prudentiæ ciuilis, sapientiæ supernaturalis petere, & modò seriò maximo animi motu, fide ac constantia ac fine dubio petat, acceptorum à Patre, omnium spirituum Deo, tradit. Verum noctuæ sunt hæ ad aucupium animarū à diabolo propositæ. Imaginatio ista Arbatel, Paracelsi, Trithemij, Agrippæ, Crollij, & eorum, qui hos sequuntur, ad illam melancholiam pertinet, quæ diaboli balneum esse, vulgò & rectè dicitur. Caueant ergò iuuenes ab hoc instituto periculoso, nec sibi persuaderi patiantur (quod non ab vno factum memini) nescio quibus mediis spiritus eiusmodi in suum seruitium aduocari posse. Cum enim diabolus se in angelum lucis transformare possit, & circumeat, vt leo rugiens, quærens, quem deuoret: quantam fenestram isti diabolo aperiunt, qui spiritus, vt sibi seruiant, sine mandato Dei aduocant? Verum quidem est, quod allegant, Deum daturum dona petentibus: sed si ea petantur, quæ Deus se daturum promisit. At monstrent illi, vbi in sacris literis Deus promiserit, se spiritus vel angelos hominibus missurum, qui Philosophiam, Medicinam & quæcunque velint, docerent. Vnde etiam iste spirituum numerus, ordo ac potestas ipsis innotuit? Producant & monstrent tandem vnum, qui imaginatione ista forti, fide & oratione, spirituum aliquem consecutus sit; sed talem monstrent, qui non infamis Magus fuerit. Itaque, vt hæc concludam, vnio illa & coniunctio animæ hominis cum intelligentiis & spiritibus, quæ imaginatione fiat, & spirituum ad seruitia homini præstanda, conuocatio, magorum idolatricum inuentum est.

CAPVT XV.

De parte Medicinæ Physiologica.

Cum hactenus satis prolixè quid in plerisque de rebus naturalibus Chymici hodierni sentiant, & quid ea de re statuendum nobis videatur, explicauerimus: iam in parte Physiologica breuioribus licebit esse. Er principio quidem hoc monendum est, Seuerinum & alios Chymicos in plerisque quidem diuortium quærere à Galenicis: cum tamen, si rem ipsam spectemus, idem doceant, & nouis verborum saltem inuolucris velata vel vestita plerique pro nouis vendirent. Vbi tamen reuera quidam dissensus est, de eo mouebitur.

Et primò quidem eadem tria principia in homine ponunt, sed longè præstantiora. Er quidem Quercetanus, *contra Anonymum*, ea in tres partes principales collocat: Naturalem aut vegetatricem facultatem, cuius sedes est in epate, à sale primo illo radicali principio & basi aliorum conseruationem & fomentum recipere scribit; Viralem in corde sitam à liquore sulphureo foueri & sustineri; Animalem facultatem principio Mercuriali, quod totum æthereum est & spirituale, conseruari & stipari.

Deinde in homine constituunt corpus duplex. Vnum visibile ex quatuor elementis, ex carne & sanguine formatum; alterum verò inuisibile. Hoc corpus inuisibile appellatur ab ipsis etiam *sidereus homo internus, incorporeus, Gabalis, hominis genius, penatis, vmbra visibilis corporis, lar domesticus, homo vmbratilis, familiaris Sophorum homunculus, Dæmon siue genius bonus internus Paracelsi Adech, spectrum, Naturæ lumen, Euestrum præsagiens & Propheticum in homine: item, Imaginatio, quæ in se claudat omnia astra, sitque omnia astra, & eundem cum cœlo retineat cursum, naturam & potentiam.* *Corpus duplex hominis sec. Chymic.*

De hominis quoque creatione mirè philosophatur P. Seuerinus, diciteque, hominem esse quintam essentiam ex firmamento & elementis extractam, seu subtilissimam essentiam totius machinæ mundi in vnum corpus extractam & concretam seu compactam, adeoque completissimam totius vniuersi imaginem, Deumque in creatione mundi Spagyrum egisse.

Verum ista nisi sano modo accipiantur, tolerari non possunt. Nam duæ sunt partes, è quibus homo constituitur, corpus & anima: quarum neutra per se homo appellari potest. Sunt quoque in corpore spiritus, præcipuum animæ instrumentum: qui quidem à plerisque Medicis inter corporis partes non referuntur. Si quis tamen, cum Scaligero, *exerc. 280. sect. 2.* eos inter partes corporis referre velit, cum eo non pugnauerim. Imò, cum proximum animæ instrumentum sint, id valde probabile videtur. Quomodo enim anima, quæ corpus viuificat, spiritus, quibus proximè in agendo vtitur, non viuificauerit? Et ipse Aristoteles, *lib. de mundo, cap. 4.* πνεῦμα ἔμψυχον nominat. *Spiritus an viuant.*

Spiritus ergò cum sint inuisibiles; corporei tamen, *Homo inuisibilis Chymic.*

men, si hos Chymici pro homine illo inuisibili habent, nihil noui dicunt: nisi quod improprie loquuntur, partem totius nomine appellantes. Dari enim in corpore hominis & animalium, præter animam & corpus istud aspectabile & tactile, spiritum, Aristotelici & Galenici etiam docent. Si verò aliud quid, præter spiritus, per hominem inuisibilem intelligunt, sine causa entia multiplicare videntur. Ideoque ipsorum simplici affirmationi fidem habere nó possumus, sed probationem ab ipsis solidam expectamus, qua persuadeant, præter corpus, animam, & spiritus, aliam adhuc in homine dari substantiam. Quod cum hactenus non fecerint, causam non habemus, cur ipsis assentiamur. Nec operæ pretium esse putamus, vt quæ hac de re pluribus affert Crollius, *in præfat. admonitor.* prolixè refutemus: cum non solum nulla ratione probentur, sed & enormiter cum in Philosophiam tum in Theologiam impingant, vt à Libauio satis monstratum est.

Creatio hominis.

Creationem verò hominis quod attinet, in ea describenda Crollius est temerarius. Sacræ literæ nos docent, hominem formatum fuisse è limo & puluere terræ: at quod ille puluis quinta essentia totius mũdi fuerit, nullibi exstat in sacris, & Paracelsistarum somnium est Deusque sua infinita potentia hominem creauit, eique vires, quas voluit, indidit; non necesse habuit, vt Spargyrica arte è tota mundi machina vires extraheret, & homini inderet. Hominem etiã ad sui imaginem à Deo factum legimus, non ad imaginem mundi.

Quæ postea de hominis generatione, nutritione & corporis gubernatione dicuntur, pleraque Hippocratica & Galenica sunt, aliis saltem pigmentis nonnihil colorata. Quædam tamen etiam falsa Nam quod tertiò statuunt, à spiritibus mechanicis hominis generationem, & post generationem, corpore absoluto, omnes actiones naturales administrari, verum loquuntur: sed iterum nihil noui proferunt. In duobus autem peccant: primò quod temperamentũ è qualitatibus primis planè reiiciunt, quasi nihil ad actiones naturales obeundas faceret; si quidem experientia contrarium testatur, qua constat, partes nimium refrigeratas, vel calefactas, vel humectatas, vel exsiccatas, æquè ad actiones perficiendas impotentes reddi, ac si spiritus non rectè sese habeant. Cum enim pars animata temperie sua prædita, calido innato perfusa, ac spiritibus instructa, adæquatum actionis cuiusque organum sit: nihil horum deesse debet. Deinde & in eo errant, quod spiritibus scientiam agendi in animatis simpliciter attribuunt. Nõ enim vi sua agunt, quod agunt; sed ab anima directi: & illa scientia animæ potius, quam spiritibus competit; atque anima est primaria omnium in corpore animato actionum caussa.

Spiritus mechanici.

Sanguin's vsus.

Quartò de sanguine quoque non rectè sentiunt, cum eum corporis alimentum esse negant, ipsumque supra partium dignitatem collocant, & in societaté gubernationis Reipublicæ humanæ admittunt. Primò enim contra experientiam pugnant, dum sanguine nutriri partes negant. Cur enim cibus in chylum, chylus in sanguinem mutatur, nisi vt totum corpus eo alatur? Et quo fine alio sanguis per venas in totũ corpus distribuitur, nisi eius alendi gratia? Ideoque cum tam planam rem in dubium vocare placuerit Seuerino rationibus agere debebat: cum quod ipse affirmat, ab aliis eadem facilitate negetur. Sed hoc Paracelsi & Seuerini perpetuum vitiũ est, quod dogmatibus planè paradoxis & absurdis, nulla ratione, quod decet Philosophum, allata, fidem haberi volunt.

Spiritus an esuriant.

Quintò quod dicit, Spiritus esurire, saturari; absurdum. Refici quidem spiritus absumpti debent, quam refectionem & instaurationem, si quis nutritionem appellare velit, per me licet. Sed sitire & esurire animalis proprium est, Et aliud est indicare, aliud appetere. Spiritus absumti instaurationem sui indicant: At appetitus animalis proprius est, quod per similia conseruari, & id, quod molestum est ac contrarium, tolli desiderat.

Sanguis an pars corporis.

Sextò quod sanguinem in partium numerum adsciscunt, tolerari posset, si eo modo partes intelligerent, quo Hippocrates; cum corpus diuidit in continentia, contenta & spiritus. Aliàs sanguis corporis non pars est, sed nutrimentum. Malè etiam gubernationem corporis humani sanguini simpliciter tribuunt. Spiritus quidem, qui in arteriis & venis continentur, corpus sub animæ dominio gubernant: humor verò sanguineus solum corporis nutritioni dicatus est.

Septimò de Synouia, quam vt rem nouam & Galenicis incognitã proponunt, ipsi, quid statuendum sit, incerti sunt. Nam P. Seuerinus lentum illum humorem, qui in articulis maximè apparet, ac secundũ ipsius sententiam, omnium ossium membranis adhęret, Synouiam nominat, eundemque ab Hippocrate, *in lib. de locis in homine*, *μύξαν*, id est, mucum vocari existimat, grauissimorumque morborum sedem esse, & hinc grauissima symptomata committi censet In hac enim synouia contingere cephalalgiam, *κέδματα* Hippocratis, arthritides, podagras, chiragras & similia mala. Verum si hic lentus humor synouia est: nihil noui afferunt, sed quod toti scholæ Galenicorum fuit notissimum; ideoque malè Galenicos hic socordiæ arguunt. Neque etiam locus Hippocratis, quem *p. 181. ex lib de locis in homine*, quem citat Seuerinus, ipsos latuit. Neque ignorarunt hactenus Medici, grauissimos articulares morbos fieri cum ad articulationes, (articuli enim, non ille mucus, sedes sunt illorum morborum) ex vicinis locis humores excrementitij confluunt. Et quæ hactenus de arthritide ab iis tradita sunt, iniuriam ipsis fieri, & fine, causa negligentiæ eos accusari, docent. Imò ipse Seuerinus hic erroris accusandus, quod omnium ossiũ membranis hanc *μύξαν* & mucum inesse scribit: cum tamen Hippocrates eum saltem articulis tribuat, & quidem eo fine, vt articuli sint ad motum faciliorem apti; ideoque aliis in ossium locis nullus eius vsus est.

Paracelsus, *lib. 7. paragraph. parag.* 2. Synouiam esse dixit partis suæ nutrimentum & conseruationem retentiuæ & motiuæ virtutis ex viribus virtutis digestiuæ. Ex recentioribus quidam synouiam definit, internam virtutem & agendi agilitatem. Scheunemannus, *in medicina reformata c. 5.* Sinouiam dicit esse lac dulce, quo corporis partes aluntur ac nutriuntur. Quæ omnia inter se non concordant. Aut si idẽ dicere volunt, & peculiarem aliquam in partibus naturalem humiditatem (qualem tamen præter humidum natiuum cuiusque partis non monstrabunt) à qua pars suum robur & virtutẽ habeat: malè id ex eo probare conantur, quod è partibus neruosis & articulis vulneratis multum humiditatis effluat. Habet equidẽ pars quælibet suum humidum radicale, & calorem insitũ, à quo omne partis robur; quod Galenicis ęquè notum ac Paracelsicis: non tamen quod ex partibus neruosis & articulis vulneratis sæpe magna copia effluit, est humor cuilibet parti insitus & naturalis; cum longè plus effluat sæpe vna nocte, quam pars humoris naturalis in se contineat: sed est humor excrementitius & sanies. Nam cũ pars vulnerata debilis reddatur, alimentum probè concoquere nequit, atq; inde fit, vt illud in saniem mutetur: & quò maior est debilitas, eò copiosius tale quid effluit. Ideoq; non semper ex articulis vulneratis hic humor emanat, sed vbi inflammationes in articulis & partibus vicinis neruosis accidũnt, tum ichor ille, quem Chirurgi nominant

minant *das Gliedwasser*, copiosius emanat, & vulneris se malè habentis, periculumque minantis, indicium est. Præterea ad partem dolentem & debilitatam plus humoris affluit; & propterea cum partes neruosæ vulneratæ maioris doloris causæ sint, plus humoris ad eas affluit, quam ad reliquas. Quibus accedit, quod partes illæ excarnes sanguine & calore minus abundant, & propterea læsæ pus tam benè concoquere, vt carnosæ, nequeunt.

Fel. Octauò quoque Galenum reprehendit Seuerinus, quod Fel inter corporis partes non numerauit: verùm immeritò. Est quidem inquilinus vesicæ fel, sed non talis, qui ad constitutionem corporis pertineat, sed ex eo eiici debet; excrementum nimirum.

Stomachus quid Chymicis. Nonò quod stomachum in epate & aliis partibus constituit Seuerinus, est, ineptus lusus in vocabulo *Stomachi*, in arte non ferendus; similis planè illi, quo Paracelsus, *lib. 3. de morb. tartar. c. 4.* Pleuritidem in capite ponit. Res aliàs per se plana & non noua est: non solum ventriculo, sed omnibus partibus vim inditam esse, qua alimentum sibi idoneum attrahere, retinere, concoquere & sibi assimilare possint. Hanc Chymici recentiores appellant stomachum; certumq; est, nisi planè absurdi esse velint, nihil aliud intelligere posse. Itaq; pleraque, quæ *cap.* 10. habet Seuerinus, sunt Galenica, aliter paulò proposita.

Humores à Paracelf. reiecti. *Humores verò* quod attinet, mirè eos exagitant Paracelsici, & nihil nisi inania nomina esse dicunt, Galenicosque inde Humoristas nominãt. Caussam autẽ si quæras, cur humores reiiciant, hanc reddit Seuerinus, quod multas salium, sulphurum, mercuriorum species in mundana Anatomia reperire sit, easque arti ministerio ostendere possimus: Pituitæ verò, bilis, melancholiæ anatomia nesciatur, cum nec species nec proprietates in natura possideant, & ob id nihil sint, nisi inania nomina; à quibus si sal, sulphur & mercurius suas proprietates repetant, imaginaria solum futura sint. Verum in eo valde errant. Nam non est opus, vt cuiusque rei principia propria vbiuis in mundo repetiantur. Sanguinea massa, quæ hic quatuor humorum nomine venit, non aliarum rerum, vt plantarum & metallorum principium est, sed saltem animalium perfectorum: ideoque extra istas animaliũ species eam reperiri opus non est. Et proinde nihil ineptius scribere potuerat Paracelsus, quã hoc, quod *in labyr. Med. errant. cap.* 3. dicit. *Neque cœlum, neq; terram nouit phlegma, bilem vel melancholiam. Ergo neque in homine est.* Veruntamen non solum homini proprius sanguis est & humores sanguinem constituentes, sed & aliis animalibus, & in iis reperiuntur: ideoque falsum, quod in maiore mundo non reperiantur quatuor humores, seu sanguis. Reperitur enim in perfectis animalibus omnibus, quæ certè maioris mundi pars sunt. Et quid opus est, ex analogia maioris & minoris mundi probationem humorum quærere? Ineptam est, relictis sensibus & experientia, qua constat, sicut in animalibus aliis, ita & in homine sanguinem inesse, atque eo illum nutriri, ad obliquas ex analogia probationes confugere. Sensus certè docet, ex alimentis assumtis sanguinẽ, non sal, sulphur & mercurium generari; & secta vena non sal, sulphur & mercuriũ, sed sanguinem effluere, atque ita in omni corpore, omni tempore, ætate, loco, regione sanguinẽ inueniri. Ergo distinguendum est inter principia rerum naturalium communia & proxima. Illa omnibus rebus æquè insunt; & sunt elementa, & illa Chymicorum, si dextrè explicentur, principia. Hæc variant, vt ipsæ rerum naturalium species variant; sua sunt plantis; sua metallis; sua animalibus. Animalia (de his enim & præcipuè de homine sermo est) sanguine è quatuor humoribus constante consistunt. Verum ipse Paracelsus sibi hac in re non constat, passimq; in libris sanguinis & humorũ mentionem facit.

Dantur humores.

Sed respondebunt procul dubio hic quidam, se non ignorare, & sensibus id patere, sanguinem in venis contineri: verum se non esse contentos sensuum, in exteriore cortice hærentium, sed omnia ad viuum resecare, & artificiosa resolutione in sanguine tria principia apertius demõstrare, & à qua parte seu fonte actiones promanent, docere. Verum enim verò nimium hic sapere videntur. Nam dum de sanguine & humoribus quæritur, non de primis rerum principiis, sed de proximis corporis humani & animalium perfectorum primaria quæstio est. Alia enim quæstio est, quæ sit totius compositi natura, alia quæ principiorum singulorum, è quibus constat. Sit, sanè, vt sanguis & humores reliqui è tribus principiis Chymicorum, eo, quo supra explicauimus, modo, componantur: an tamen ideo sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ tot seculis trita nomina sunt reiicienda? Lac potest resolui in butyrum, serum & caseum: & nihilominus totum compositum lac rectè appellatur. Si hæc humorum nomina reiicieda sunt, eodem iure reiicientur ossis, membranæ, carnis & aliorum nomina, omniumque omnino partium appellationes. Nam ex Chymicorum sententia hæc æque ac sanguis ex tribus principiis constant, & ineptum est, ab vno saltem principio talia denominare velle. Nunquã n. sanguis ex vno principio constat; sed ex omnibus principiis & elemẽtis simul mistis, habetq; suam formã, per quam à chylo, carne, ac reliquis differt, & ab ea sanguis denominatur, partesque sanguinis diuersæ meritò etiam diuersa nomina sortiuntur.

Et proinde res eò redit, explicandam esse è Chymia medicinã antiquam, non euertendam. Idque fiet cõmodissimè, si nomina à primis inuentoribus indita & vsu ac omnium seculorum consensu approbata, quibus Hippocrates, Aristoteles, Galenus, Auicenas, Mesues, & reliqui Medici omnium seculorum, Chymici & non Chymici vsi sunt, retineantur, res verò è Chymia declaretur. Noua enim nomina imponere rebus non cuiuis est; nec tantus fuit Paracelsus, vt hoc ei liceret. *Nomina non temerè mutanda.*

Iniuriam etiam maximam faciunt Chymici Galenicis, atq; inter eos Quercetanus, *in consilio de arthritide & calculo*, dum ipsis tribuunt, quasi per humorem intelligant quiddam aqueum saltem, omni nobiliore potestate destitutum. Non sunt inania nomina humores, non sua essentia & proprietatibus destituuntur, sed ex principiis prioribus mista formam habent specificam, proprietates, potestates, colores, sapores & similia, quibus ab aliis rebus differunt. Quæ omnia nomine sanguinis & humorum includuntur. Semen, caro, os, & reliqua omnia ex sanguine oriuntur: quia tamen nouam formam induunt, noua etiam nomina accipiunt. Ita licèt principia & elementa in omnibus alimentis, & quæ ex iis in corpore fiunt, insint: quoties tamen noua forma introducitur, nouum nomen imponitur, & quod prius panis nominabatur, iam chylus nominatur; hinc sanguis, bilis, pituita, melancholia, caro, os, neruus dicuntur. *Humor quid Galenicis*

Neque illud quoq; admitti potest simpliciter, quod statuit Seuerinus: Sanguinem in diuersis venis & locis non eiusdem naturæ esse. Nam licet sanguis in venis minoribus partibus iam assimilandus, mutationem accipiat: tamen ab eo, qui in maioribus est ramis, natura non differt, neque vno in loco semper & parte vna quiescit, sed pro varia occasione in partibus hinc inde mouetur. *Sanguis an multiplex in corpore.*

Errat in eo Seuerinus, nec video quomodo excusari possit, cum statuit, in Balsamo inesse sanguinem, spiritum, carnes, ossa, ligamenta, neruos; eaque spirituum mechanicorum opera ex eo secerni & separari. Inest quidem in omnibus alimentis quid nobis *An in alimentis omnes partes insunt.*

nobis familiare, quod in corporis nutritionem cedit,& varias,pro partium,quibus apponitur, varietate,formas induere poteſt:quod ſiue Mumiam ſiue Balſamum appellare velit,de nomine cum eo non litigabimus.Quod verò iſta,quæ diximus, omnia in eo contineantur,& ſaltem inde ſeparentur,& vt ſupra ex Paracelſo dictum, quod vnicus, quem comedimus,bolus omnia membra corporis humani actu contineat,quæ manifeſtentur & ſeparentur ſaltem ſpirituum Mechanicorum induſtria,id admitti nullo modo poteſt. Si de elementis & principiis illis Chymicis,aut ſalſo,amato,acido Hippocratis id ſtatueret,commoda explicatione adhibita tolerari poſſet:at cum ſanguinem,os,carnes, & partes cæteras actu in pane ineſſe ſtatuit,id nullo modo ſaluari poteſt.Hoc modo enim cum Anaxagora omnia in omnibus ineſſe dicendum erit;& nulla eſſet vera generatio. At reuera dum ex pane fit chylus, ex chylo ſanguis,ex ſanguine os,membrana,caro:in qualibet mutatione noua forma introduciter,habetque quælibet pars aſſumtum alimentum in ſuam naturam mutandi vim,quæ animæ vegetantis peculiaris poteſtas eſt:neque ſanguis vel os ſpiritus Mechanici latentia ſeparantis,ſed animæ vegetantis, & in ſpecie facultatis αἱματοποιητικῆς & ὀστοποιητικῆς opus eſt.Et cum ſecretiones ats ſatis æmulari poſſit: generationes tamen nullo modo poteſt,neque in poteſtate attis eſt,vel ſanguinem vel os generare. Licet enim inſtrumentarium agens,calorem ſcilicet,in promptu habeat:primatio tamen, quod eſt anima, deſtituitur.Sed hæc, quæ hactenus de ſanguine & humoribus alimentariis,accipienda,quæ maſſam ſãguinis conſtituunt. De excrementitiis verò capite ſequenti, vbi de cauſis morborum dicetur, agetur.

An humores alimentarii & excrementitii ſpecie differant.

Neque enim aſſentire poſſumus Eraſto, qui *diſput.3.cont.Paracelſ.pag.*121.ſcribit:humores, qui sũt corporis noſtri elementa,& eos,qui ſunt excrementa,eiuſdem eſſe ſpeciei,& perfectione ſaltem, & imperfectione,aliiſque accidentibus talibus differre. Dum enim ſanguis generatur, partes aliquot intra, aliquot ſupra modum coqui:haſque tanquam inutiles ſanguini futuros excerni.

Nam cui hoc perſuadeat Eraſtus, ſanguinem & bilem in veſicula fellis ſpecie non differre, quæ ita omnibus qualitatibus, actionibus & vſu differunt? Neque humores illi excrementitij & ſanguis iſtam naturæ diuerſitatem ſaltem à cauſa agente,ſed etiam ex alimentorum natura accipiunt, in quibus non omnes partes æquè aptæ ſunt, vt boni ſanguinis naturam induant.Quid verò dicet de excrementitiis humoribus præternaturalibus morborũ cauſſis:illinè etiam à ſanguine, non ſpecie, ſed ſaltem perfectione & imperfectione different?

Anatomia localis.

Tandem duplicem Anatomiam conſtituunt, vt ex Paracelſo,*libr.*1. *de origine morborum è tribus primis ſubſtantiis,cap.6.& part.2.lib.2.de tumoribus puſtul. & vlceribus Gallic.cap.*1.*Seuerino cap.*3.& paſſim alibi videre eſt;Vnam,quam vocant *Localem*, qua cadauera artificioſè diſſecantur, omniumque partium ſitus, conformatio, magnitudo, numerus inueſtigatur. Quam etſi non planè reiiciunt: tamen etiam non magnifaciunt;ſed mortuam appellant,quæ vel laniis communis ſit;& qua,quod vacca etiam facere poſſit,ſaltem cadauer hominis adſpiciatur,non verò,vt Naturæ & Medicinæ ſtudioſum deceat, ad interiorem & abditam hominis naturam acie mentis penetrent.

Vitalis.

Alteram appellant *Eſſentialem*, *Vitalem*,*Formalem*, qua vnumquodque corpus in ſua principia, quæ ſtatuunt,diſſoluatur:quam qui tentare velit, inprimis ſeminum naturas & proprietates,Elementorum & principiorum officia, generationum tranſplantationumque radices,Aſtronomiæque leges, & totius corporis,non mortui, ſed viuentis, diſpoſitionem, quam ipſi tradunt,cognitam habere debere ſtatuunt. Vnde ipſis non ſolùm cor eſt,quod vulgò ita vocatur,ſed cor ipſis eſt,vbicunque calor vitalis eſt:ventriculus non ſolùm,qui vulgò ita appellatur,ſed omnis cauitas,imò omnis locus, in quo fit concoctio; Matrix non ſolum vulgò ita dicta pars,ſed omnis locus,in quo eſt ſemen alicuius fructus. Et præcipuè, quod vbique faciunt, Maioris mundi conſiderationem in hac Anatomia coniungendã cenſent,& quicquid in maiori mundo eſt,vt ſupra quoque dictum, in homine quoque eſſe non ſolum ſecundùm ſuperficialem quandam ſimilitudinem,ſed re ipſa & ſecũdum ſpeciem omnia & ſingula hominem in ſe complecti(licet inuiſibiliter) quæcunque in triplici illo regno,totiuſque mundi amphitheatro explicata continentur,tradunt. Atque ex hac Anatomia tria illa principia in homine dari ſtatuunt; quia eadẽ in maiori mundo reperiantur:humores verò nõ dari,quia in maiori mundo non inueniantur.

Anatomia vtilitas.

Verum ſciendum primò,eos de anatomia illo locali,ſeu quæ vulgo appellatur,anatomia aut cadaueris humani artificioſa diſſectione,minus honorificè, quam debebant,ſentire.Quod enim ſcribunt, eam vel laniis eſſe communem, & per eam,quod vacca quoque facere poſſit,cadauer hominis obiter inſpici ſaltem:eo teſtantur,vel nunquam anatomiæ alicui ſe interfuiſſe;vel contra ſcientiam hæc ſcribunt.Lõgè enim alia eſt lanij,alia Anatomici ſectio:alio modo à vaccâ,alio ab anatomico cadauer adſpicitur.Nã anatomicus omnium partium figuram, magnitudinem,cauitates & ductus,numerum,ſitum, cum aliis connexionem,conſenſum,diligentiſſimè, artificioſâ ſectione,rimatur,atque hinc omnium vſum inueſtigat.Quod eruditiſſimè fecit Galenus cùm in aliis libris,tum in libris de vſu partium,& poſt eum multi alij Medici:quos ſi legiſſet Paracelſus, longè aliter de anatomia iſta,quam appellat,locali, ſentiret, neque tam abſurda de vſu partium libris ſuis paſſim inſeruiſſet.

Quam verò vitalem ſeu viuentis corporis anatomiam appellant,eam audacter nimis ſibi ſolis arrogant:cum eam Galenici Medici non omiſerint, vt cum aliis,tum ex Galeni libris de facultat.natur. de ſemine,de fœtus formatione,libris pluribus de reſpiratione,de temperamentis, de elementis & aliis videre eſt. In quibus omnibus de animæ facultatibus corpus noſtrum regentibus, & de eiuſdem in agendo inſtrumentis agitur. Si quid tamen lucis ex doctrina principiorum Chymicorum addi poteſt,id libenter acceptamus. Verbis tamen hic,quam factis promptiores pleroſque Chymicos eſſe video, & potius in id incumbere animaduerto,vt vocabulis ludant,& ſub nouis vocabulis antiquorum ſententias, quaſi nouas,& ſuas venditentatque interim ex ſuis principiis eas parum amplificent, & illuſtrent. Vt dum cor eſſe dicunt,vbicunque calor vitalis eſt;vẽtriculum,vbi concoctio:cum nemo Peripateticorum vel Galenicorum influxum caloris in omnia membra neſciat,aut facultatem concoctricem non ſolum ventriculo,ſed omnibus partibus inſitam eſſe ignoret.Sed cum coctio tam epati quàm ventriculo competat, cur ventriculum potius, quàm epar omnibus partibus ineſſe dixerunt?Philoſophi eſt ſuis nominibus res appellare,ventriculum,ventriculũ epar epar, vim coctricem etiam ſuo nomine: non nominibus ita ludere, & res diuerſiſſimas confundere.

CAPVT XVI.

De Pathologia.

SEd vt ad ea, quę Medicinæ propria sūt, veniamus, ordine ita requirente iam Chymicorum de morbis & morborum caussis doctrina perpendenda: inprimis cum totius Medicinæ Paracelsicæ fundamenta hic sita sint.

Paracelsici Morbos Caussas & Symptomata confundunt. Et principio quidem non magni momenti esse existimant, distinguere Morbum, Caussas & Symptomata; & hæc tria, caussam Antecedentem, Morbum, Symptoma non differre genere, essentia vel proprietatibus specificis, sed potestate & actu solùm Seuerinus, c. 13. statuit: quemadmodū Medicus dormiens à vigilante; Sulphur non accensum, ab accenso; Sal nō resolutum, à resoluto; Mercurius non sublimatus, à sublimato. Ideoque ex Radicibus potiùs, quàm aliunde nomina imponenda censet. E. G. in corpore latere Radices, semina & impuritates nitro sulphureas vel febriles, quæ digestis temporibus separatæ, exaltatæ & accensæ, vel in actum deductæ horrores, rigores, frigiditates, calorem in corde, pulsuum mutationes producere possint, atque ab iis morbo nomen imponendum esse. Et radicibus adhuc silentibus, & occultè in corpore latitantibus, ac in paroxysmorum intermissionibus, vbi nullus est in corde accensus calor, nihilominus febrem in corpore latere rectius, quam antecedentem causam, dici statuunt. Epilepsias quoq; in corpore circumferri, quamuis longa habeant paroxysmorum silentia, existimat Seuerinus.

Morbus, caussa & symptoma differunt. Verum enim verò rectè omnino Galenus omnia, quæ in corpore humano præter naturam sunt, in tres classes redegit; Morbos, Caussas & Symptomata. Et magna vel inscitia est Seuerinianorum, si ex ignorantia distinctionem hanc negligunt; vel malitia, si scienter eam reiiciunt. Quàm enim distinctio inter caussam & effectum reiici non potest in vlla disciplina: tam ista distinctio in Medicina omitti non potest: siquidem humores causa sunt; morbi istorum effectus: rursus symptomata vtrorumq; effectus. Neque solum causa antecedens, morbus & symptomata differunt potestate vel actu, vel sicut sulphur accensum & non accensum, aut sal resolutus & non resolutus: sed longè maior est differentia: resque hæ tota natura & essentia discrepant. Et vix ineptius quid scribi potuisset, quam illud, quod Seuerinus, *cap. 12.* habet. *Quod remotissimum*, inquit, *est ab effectu producendo, generis rationem obtinet: Quod verò proximum, Indiuiduæ speciei: Effectus verò ordinatione Indiuiduorum rationem gerit.* Nempe mucilagines lapideæ, bolares, tartareæ, quę in leguminibus, frumentis & aliis cibis continentur, genera generalissima esse dicit: Mucilagines inde coacetnatas in ventriculo, intestinis vel alia cauitate, genera subalterna: Vbi exaltantur & morbos & symptomata inducunt, species esse indiuiduas & postremas: Actiones verò læsas & impeditas Indiuidua. Quæ quam absurda sint in omni Philosophia, quis non videt? Licet enim verum sit, sæpe longam esse, & quidem ordinatam, caussarum & effectuum seriem: non tamen sub eodem genere sunt; & caussa effectus neque genus neque species est. Et DEVS, qui est caussa omnium rerum, aliarum, earum neque genus neque species est. Et quis tam ineptus est, in dolorem capitis, & flatum membranas cerebri distendentem, aut calculum vesicæ & vrinæ suppressionem sub eodem genere esse, aut sese vt indiuiduum & speciem vel genus habere dixerit? Hoc quidem verum est, humores aliquandiu sæpe in corpore latere posse, antequam actu morbum aliquem producant, & tum potestate sunt id, quod postea fiunt: verum morbus, qui ab humore producitur, semper sua natura differt à caussa, à qua producitur, siue caussa potestate, siue actu talis dicatur. Ita humores vitiosi in corpore delitescere possunt, antequam putrescant & accendantur, qui postea, vbi putrescunt & accenduntur, febrem excitant, quam varia Symptomata, sitis, vigiliæ, dolor capitis, delirium & alia comitari possunt: quæ omnia inter se differunt; atque alia natura est humoris putrescentis, alia intemperiei calidæ hinc excitatæ, seu febris; alia sitis, vigiliarum & aliorum Symptomatum; quę sine insigni errore confundi non possunt. Neque enim caussa seu morbi Paracelsici lædunt actiones, priusquam partis, à qua eduntur, dispositionem immutarint; atque vt caussa morborum, non morbi. Impossibile enim est, vt caussis actionum non mutatis actio lædatur. Et quod actionem ideo lædit, quia actionis caussam immutat, non morbus est, sed morbi caussa.

Atque exempla omnia, quæ affert Seuerinus, non aliud docent, quàm rem vnam & eandem, quod potest fieri, reuera fieri, & caussam effectus, quos in sua potestate habet, in actum deducere: nullo verò modo euincunt, vt caussa & effectus sint idem. Et licet postquam materia febrilis vel vomitu, vel per aluum reiecta, vel sudore euacuata est, febris cessat, & omnia symptomata euanescunt: non tamen sequitur, quod vna omnium fuerit natura & essentia; sed sublata caussa continente, simul tollitur effectus, sicut sublata interpositione terræ inter solem & lunam cessat eclipsis. Ideoque ineptè scribit Seuerinus, quod viderit febrem vomitu reiectam: caussam vidit, non febrim. Ineptius adhuc, quod viderit, materiam illam vomitu reiectam vitalia motus vestigia febrili horrore aliquantisper demonstrasse. Si legisset aut diligenter perpendisset, quæ Galenus & Galenici de natura & caussis horroris & rigoris febrilis scribunt, aliter sensisset & scripsisset.

Verum illud fortasse offendit Seuerinianos, quod morbis nomina non à caussis seu radicibus, vt appellant, sed aliunde potius indita sint: verbi gratia, febrem, quæ à calore denominatur & definitur, potius à caussa morbum nitro sulphureum dicendum putant. Verum & hic valde iniqui sunt, dum planè pro suo arbitrio rebus nomina imponere volunt, & nomina satis commoda reiiciunt. Res enim quælibet à sua essentia definienda & denominanda est. Et proinde non malè fit, cum febris à sua essentia definitur. Alia postea est disquisitio de natura caussæ; & hic disquirendum, an caussa febris dici debeat bilis, an verò nitro sulphur. *Morbis nomina vnde sint imponenda.*

Neque etiam Galenici tam rudes sunt, vt morbi maximam semper habendam rationem censeant, sed sæpe ad caussam magis, quam morbum, attendendum esse, probè sciunt. De quo videantur Instit. *lib. 5. part. 2. sect. 1. c. 4.* Multò minus saltem ad symptomata respiciuntur Galenici. Nam sæpe diuersa symptomata ab eadem caussa proficisci possunt; & contra vnum symptoma à diuersis caussis: quæ nisi quis diligenter distinguat, & tamen symptomatibus attendat, Empiricum ageret, & in curatione falleretur. Imò in ipsis febribus caussarum maxime habenda est ratio. Exempli gratia, non sufficit, scire aliquam febrem malignam esse, sed caussarum imprimis febres malignas excitantium natura inuestiganda est; cum earum sit maxima diuersitas, & hinc symptomatum & curationis magna differentia occurrat. Ad quam rem & varietatem caussarum explicandam, si quid Chymici adiumenti afferre possunt, id libenter amplectimur; sed quantum plerique hactenus præstiterint, res ipsa declarat. Interim tamen caussæ, morbi & symptoma-

ta non confundenda sunt, sed vsitata rerum præternaturalium distinctio, in morbos, caussas & symptomata retinenda. Sed pergamus iam ad rem ipsam.

Morbus sub stantia sec. Paracelsum. Et ipsam naturam morbi quod attinet, primò in eo errore valde crassum errat Paracelsus, quod morbū substantiā esse docet: imò quod, *lib. 2. de morbis podagr.* morbum totum hominem esse, & corpus inuisibile habere scribit; idque exemplo icteri declarat. Locum integrum adscribere libet. *Exempli loco sit*, inquit, *Ictertia, qua oritur in centro hominis, id est, felle. Verum nullum damnum affert, nisi ex ea totus homo progenitus sit, id est, icteritia sit integer homo. Hinc n. oritur totum corpus icteritiæ, quod iam latè extenditur, quàm latè extenditur microcosmus, id est, in manus, pedes, oculos, aures, & omnia, quæ corpus continet. Cum iam totum corpus repletum est, tum absoluta est, & habet omnia membra, quæ homo habet, ac membra membris adiacent. Hinc manus manuum, pedes pedum, oculi oculorum, ventriculus ventriculi, intestina intestinorum morbos protiocant. Atque ita microcosmus geminus est in tali morbo, habet duo corpora, & est vnus homo, non alio modo vnita, quàm si aqua in cineres infundatur.*

Verum quæ hæc est Philosophiæ ignorantia, ita summa rerū genera confundere, & accidentia & substantias non discernere? Cū enim contraria sint sub eodem genere; sanitasque extra controuersiam in genere qualitatis sit; eodem etiam referendus est morbus; omnisque morbus nihil aliud est, quam qualitas præter naturam corpori inducta, ob quam corpus ita disponitur, vt ad actiones debitas exsequendas ineptum reddatur.

Verum hæc est egregia illa Paracelsicorum Logica, id est, Logicam, qua vnà verum à falso aptè discernimus, contemnere, atque modum sciendi cum ipsis scientiis confundere. Quod & P. Seuerinus fecit, qui iactat, se vlcerosam Categoriarum dispositionem ad sanitatem reuocasse, non sine sæuo Chirurgiæ ministerio, atque vnum panificium omnibus modalium subtilitatibus, ieiunisque prædicamentorū digestionibus anteponere. Verum rectè respondet Th. Erastus, *part. 1. disput contr. Paracelsi*. Sanè cum venter esurit, præfero ego quoque panificium Aristotelis & Philosophorum de his rebus disputationibus. At cū animus esurit veritatem, longè magis explet eius famem Aristoteles, quam Pistores. Deinde malè ideò totum hominem appellare videtur Paracelsus, huod totum corpus quasi peruadat & permeat. Non enim omnes morbi totum corpus occupant, vt icterus, quem exempli loco adducit: sed sunt multi morbi particulares, vt inflammationes oculorum, aurium & aliarum partium, ventriculi, epatis, cerebri, debilitates, & alij morbi, qui totum corpus non occupant.

Error autem omnis ex eo manat, quod, sicut plantæ è suis seminibus proueniunt, ita morbos ex suis etiam specificis & peculiaribus seminibus oriri existimant. Atque vt formam illam plantæ, quæ latet in semine, corpus sibi idoneum fabricat; terra verò saltem materiam artifici illi formæ suppeditat; coloresque plantę plantam non producunt vel constituunt, sed opera illius internæ formæ fiunt: ita & humores in corpore nihil aliud esse, quam materiam, è qua & in qua semina illa latitantia morbos producant; calorem verò & frigus, reliquasque qualitates quasi vmbras esse, quæ abdita illa comitentur, docent. Itaque & veram morborum curationem nihil aliud esse, quam seminum illorum, à quibus morbi generātur, ablationem. Hæc enim nisi tollantur, per caloris, frigiditatis, reliquarumque qualitatum mutationem, per humorum euacuationem, nullum morbum verè curari. Vt exemplo res clarior fiat: sicut inquiunt, qui, ne fructus aliquis in horto suo proueniat, satagit, satis non facit, si fructum illū quotannis decutiat ex arbore; (quotaonis n. ingenerabitur;) aut vnum atque alterū ramum amputet; (nā & hi generabuntur, & residui fructus ferent;) multò minus si folia arboris aut ipsos fructus alio colore illinat: sed arbor radicitus exstirpanda est. Ita & calorē, frigus, similesque qualitates per contraria velle tollere, esse fructus solùm auferre, relicta radice, vnde prouenit, existimat Paracelsus. & semina, radicem atque artificem tollere iubet. Nimirum quæ suprà omnium rerum naturaliū principia posuerunt, ea & hîc sequuntur, & vt reliquas res naturales omnes à suis astris & seminibus, quæ omnium qualitatum & motuum caussa & fundamentū sunt, prouenire statuunt: ita & morbos in natura sua semina habere opinātur, à quibus omnium generationū, & transplantationū circuitus proueniant. Ab elementis verò morbos non prouenire, sed elementa solū matricis & loci rationē obtinere, & seminibus ac spiritibus loca & alimentū subministrare. In seminibus dona & officia formarum vigere; horum beneficio actiones omnes administrari; mistiones absolui; ex his proficisci sapores, colores, calidum, frigidum, humidum, siccum; continere in suis scientiis principia vitalia, duritiem, mollitiem, tenuitatem, crassitiem, asperitatem, leuitatem, viscositatem & reliqua similia omnia. *Morborum semina sec. Paracelsum.*

De origine verò horum Seminum morbificorum ita statuunt. Etsi in prima rerum creatione, vbi virtute diuina generationis & multiplicationis vim acceperunt semina, omnes res puræ, integræ, perfectæ, & sine corruptione & morte fuerint: tamen post præuaricationem primi parentis puris illis seminibus maledictione diuina superuenisse nouas tincturas, vt hac de re loquitur Seuerinus, quarum mistione in calamitosā sortē transplantata fuit totius creaturæ pulchritudo; & prima & pura illa semina nouis & infelicibus vestimentis fuisse obducta. Et illa ipsa semina ab eadem potestate siue voce diuina, quibus alia semina pura & perfecta, vim multiplicationis & transplantationis accepisse: sicut ab eadem diuina potentia spinæ & tribuli proueniunt. *Seminum morbor. orig. sec. Paracels.*

Hæc autem Mortis & Morborum semina radicesque in impuritatibus consistere, ait, Seuerinus, arsenicalibus, sulphureis, vitriolatis, æruginosis, mercurialibus vel vrticosis, spinosis, napellosis, opiatis & similibus, quæ impuritate inflammabiles sint, instabiles & ad corruptionem festinantes, permistæ tamen cum primis purisque rerum radicibus, cum quibus etiam aliquam affinitatem habeant. Neque enim quæuis impura quibusuis promiscuè copulari, sed talia talibus. Atque ista impura semina, quasi hospites & aduenas, obtemperare radicibus & seminibus puris & perfectis in generationum initiis, & dū omnia secundum naturam se habent, ac fallaci seruitutis imagine opportuna nequitiæ tēpora exspectare. Separata verò, & exaltata inimicitias suas prodere, & morborum & mortis autores existere. Hominem verò, qui omnium rerum sublunarium ministerio vtitur, & ex plantis ac animalibus suum alimentum sumit, vniuersis impuritatibus inquinari, & morborum & mortis infinitas species obtinere.

Atque ab his morborum seminibus morborum hæreditariorum ortum deducit P. Seuerinus. Si qois enim intemperantia vel alia de caussa impuritates in corpore colligat, fieri posse statuit, vt iodioidui illius radices & semina ita per impuritates illas ioquinentur, & impuritates tam fortiter semini cohæreant, vt etiam in quartam generationem propagari possint. Hinc etiam caussam reddit, cur in liberis quidam morbi conspiciantur, qui in parentibus non animaduertebantur, atque ita ex non podagricis podagrici, ex nō Epilepticis Epileptici generentur. *Morborum hæreditariorum caussa sec. Seuerin.*

nerentur. Existimat nimirum impuritates in parentum seminibus delituisse; sed nondum maturas & exaltatas fuisse: in natis verò demum exaltari, & ad maturitatem peruenire, & in expectata symptomata afferre. Contra fieri statuit, vt ex podagricis non podagrici fiant, ex Epilepticis non Epileptici; vel quia semina istorum morborum radicem & balsamum humanum nondum potentet occupauerint, sed superficialiter saltem ei adhæserint; vel quia potestate naturalis balsami in vtero superata fuerint; vel quia ad terminum sterilitatis auctorem peruenerint. Habere enim semina ista, quæ speciei non cohærent, sed indiuiduis, suas ætates, tandemque radicibus exhaustis sterilescere.

Paracelsici intemperies reiiciunt. Contra verò caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, humoresque neque in morborum, neque in caussarum morbificarum numerum admittunt: sed aliquid reale, quod viribus & potestate polleat, quod effectus producere possit, quod suas periodos exserat, quod scientiam habeat, prædestinationes & officia, essentiam quoque vitam, & proprietates, quarum beneficio generationum fluxus moderari possit, postulat Seuerinus. Caliditatis, frigiditatis, humiditatis, siccitatis, intensiones & remissiones in vanum adduci existimat, quæ sint vmbræ rerum, quemadmodum colores, nec radices habeant, nec potestates. Cum verò rei euidẽtia talis sit, vt negare non possint, aliquos morbos ex qualitatibus primis generari: leuiores illos tamen, quàm vt Medici operam requirant, esse opinantur.

De morbis Compositionis sententia Paracelsi. De morbis etiam Compositiones non sunt solliciti, sed eos saltem pro quodam actionum impedimento habent, & non magni æstimant. Vnde recentiores, vt apud Seuerinum, *pag.* 226. *& pag.* 247. videre est, duplices morbos constituunt, quosdam ex seminibus, quosdam sine seminibus. Instrumentorum enim vitium & figurarum & cauitatum morbos, ve& continui solutionem, ex seminibus non oriri statuunt: qui verò vulgò morbi partium similarium dicuntur, eos sua semina habere existimant.

Humores è caussar. morb. numero à Paracelso reiiciuntur. Humores verò plerumque pro quodam phantasiæ inuento habent. Et licet Paracelsi *ex Labyrinth. Med. errant. cap.* 8. humores concedat: morborum tamen caussas esse negat; & humores a morbo, non autem morbos ab humoribus esse dicit. Vtuntur verò contra humores morborum caussas iisdem argumentis, quibus contra humores alimentarios vtuntur, nimirum, quod in Microcosmo non reperiantur. Ita enim, *in fragment. Medicis tom.* 1. *pag.* 134. scribit Paracelsus: *Magnus est error, calidum & frigidum considerare, vel Choleram, Melancholiam, Phlegma, Sanguinem. Nunquam vllus morbus calidus frigidis curatus est, nec frigidus calidis.* Ita *de modo pharmacandi tract.* 1. scribit: *quis dicat Fraxinum ex Cholera aut Melancholia crescere? vel si creuit, quis dicat fraxinum esse Choleram, Melancholiam, item Phlegma? Eodem modo nec excrementa,* (quæ ipse stercora vocat) *ex humoribus generantur. Qua enim origo est vnius, eadem etiam alterius.* Et paulò post: *Flauum stercus* (excrementum) *appellare Choleram vitellinam; viridem, Choleram prassinam, perinde est, ac si quis dicat: Pyra flaua sunt cholera vitellina; viridia poma syluestria sunt cholera prassina.* Et passim in suis scriptis acerbè, vt inprimis *tom.* 1. *pag* 784. videre est, Galenicos hoc nomine exagitat: quæ omnia huc afferre operæ pretium non est. Quercetanus, *in Consil. de arthr. & calcul.* humores è caussarum numero reiicit; quia nullus humor vel salsus, vel acidus, vel alterius saporis sit, nec sal, nec tartarum admittum habeat. Et ridiculum putat, dicere, humores aduri. Humorem enim simplicem ad ignem totum exhalare.

Verum in his multa sunt, quæ fidem non merentur. Primò enim malè ex morbis quasi peculiares plantas è seminibus suis pullulantes constituunt. Monstratum enim iam antea, morbos non esse substantias, sed quiddam corpori præter naturam accidens; & male Paracelsi asseclas caussas morborum cũ morbis confundere. Licet enim verum sit, quod nemo Galenicorum negat, morbum, nisi caussa sublata, à qua pendet, non tolli: interim tamen morbus cum caussa non confundendus. Et quanquam negandum non sit, humorem aliquem vitiosum bonos humores corrumpere & inficere, & ab exiguo initio vitium aliquod in totum corpus diffundi posse, eodem modo sicut parum fermenti totam massam inficit, vt præcipuè in venenis videre est: tamen longè alia est plantarum, alia morborum generatio. Anima enim vegetans, quæ est in semine, ex attracto alimento totum corpus plantæ fabricat, & ex ouo fit pullus, non corruptione, sed perfectione, vt Scaliger, *exerc.* 6. *sect.* 2. habet. At in morborum generatione longè aliter se res habet, atque à vitiosis humoribus, quasi à fermento, boni alterantur, inficiuntur & corrumpuntur, corruptorumque humorum qualitates ipsas partes lædunt, alterant, ipsisque qualitates præternaturales inducunt: nulla verò in morborum caussis vis formatrix est, qualis in seminibus plantarum reperitur, quæ eorum corpus fabricet.

In eo verò parum à delirio abest Manichæorum Seuerinus, quod post hominis lapsum primisillis seminibus puris maledictione diuina nouas tincturas superuenisse scribit, quarum commixtione pura illa semina corrupta & inquinata sint, eaque semina voce diuina æquè ac alia semina vim sese multiplicandi accepisse. *Semina morborum reiiciuntur.* Quod enim dogma Manichæorum fuerit, docet Augustin. *lib.* 5. *confessionum, c.* 10. *Et mali, inquit, substantiam quandam esse credebam, & habere suam molem tetram & deformem, siue crassam, quam terram dicebam, siue tenuem atque subtilem, sicut est aeris corpus.* *Malum non est substantia.* Sed in eo tamen saniores videntur esse Manichæi, quam Paracelsici. Augustinus enim, *loco allegato*, de se adhuc Manichæo scribit, *Deum bonum nullam malam naturam creasse, qualiscunque pietas me credere cogebat.* Hi autem semina illa morborum & substantiam malam à Deo prouenisse scribunt.

In qua opinione multa absurda, imò impia sunt. *Deus nihil mali creauit.* *Primò* Deum autorem & creatorem mali, morborum & mortis faciunt, eumque aliquod malum substantiale creasse statuunt; quod impium. *Vidit enim Deus, quæ fecerat; & erant valde bona. Neque enim à summo bono potest aliquid non bonum fieri vel conseruari*, vt Scalig *exerc.* 307. *sect.* 17. ait: *Et inuidia diaboli introiuit mors in orbem terrarum.* Vnde rectè August. *de Ciuit. Dei. lib.* 11. *cap.* 9. *Mali nulla natura est, sed amissio boni mali accepit nomen.* Omnis enim substantia, quatenus talis, est bona. Cui malum non consubstantialiter, sed accidentaliter solum inhæret. Vnde idem Augustinus, *de ciuitate Dei, lib.* 14. *cap.* 11. scribit: *Mala sine bonis esse non possunt; quia naturæ, in quibus sunt, in quantum naturæ sunt, vtique bonæ sunt. Detrahitur porrò malum, non aliqua natura, quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea, quæ vitiata ac deprauata fuerat, sanata atque correcta.*

Deinde duplicem faciunt creationem, priorem, quæ benedictione & sex dierum spatio perficitur: alteram, iam diebus sex elapsis, post hominis lapsum, qua maledictione Dei rerum puris seminibus & radicibus radices malæ vel tincturæ morborum & mortis, autores concreatæ & additæ sint: cum tamen literæ sacræ expressè testentur, Deum die septimo quieuisse ab omni opere, & nihil amplius creasse. Et maledictio Dei tantum pœnam indicauit, non verò naturam prauam induxit.

Illud tamen mirum, quod illam impuritatem & venenum, morborum causam, homini inesse negat Paracelsus, & alimentis tantum tribuit: cum tamen homo

homo peccauerit,& peccando morbos & mortem sibi attraxerit. Ita enim scribit *Param. tract. 2. cap. 1. Corpus nobis sine veneno datum est,& in eo nullum est venenum: Illud vero,quod corpori alimenti loco damus,in eo est venenum:corpus perfectè creatum est,reliqua non ita.*

Verum Chymici recentiores ipsi absurditaté huius dogmatis animaduertunt,& proinde semina morborum eo modo,quo Paracelsus & Seuerinus, statuere vix audent,sed tribus principiis contentri ex iis omnia morborum genera deducere conantur.

Morborum hæreditariorum caussa. Ex his etiam seminibus non satis rectè deducit morbos hæreditarios Seuerinus,quasi nimirū illi oriantur ex sui generis seminibus &impuritatibus,quæ suo tempore ad maturitatem proueniant & exalrentur. Hoc quidem verum est, vitia , quibus parentes obnoxij sunt,cum ipso semine & sanguine materno in liberos deriuari,neque illud vitium semper mox à partu , sed alia aliis ætatibus fieri : non tamen ita sese res habet , vt illi morbi generentur, sicut arbor & planta ex semine crescit,quæ suo tempore fructus profert:sed malum hæreditarium est dispositio quædam vitiosa in aliqua parte,ob quā ætatis progressu humores sui generis cumulantur,tandemque cumulati & aucti sibi congeneres morbos producunt.

Qualitates primæ è morborum numero,non reiiciendæ. Deinde malè è morborum & caussarum morbificarum numero qualitates primas reiiciunt , aut certè non magni, & vix pluris,quam vmbram aut colores æstimant , easque Rellollaceas appellant. Experientia enim testatur , quamprimum alicui parti intemperies aliqua præter naturam,siue calida,siue frigida, siue humida, siue sicca inducitur,eius actionem lædi , neque eam prius officium suum exequi posse, quam ipsi naturalis temperies restituatur.Id quod in ventriculo quotidie fieri,nec vulgò ignotum est.Refert quoque Galenus, *lib.1.de locis affect.cap.6. in fine,* Musculum,qui in superficie ani est,resolutū quibusdam fuisse,qui sederint super lapidem frigidum, aut in aqua frigida nimis diu fuerint versati. Idem,*4.de locis affect.cap.4.*refert, quendam tempore frigido & pluuioso , cum madidum pallium diutius collo obuolutū gestasset,in manus paralysin incidisse,neruis, qui à spinali medulla ad manum decurrunt, nimis refrigeratis & humectatis Monet etiam Galenus,*lib. 10.Meth.medendi c.9.* quod quidam imposito præcordiis refrigerante medicamento difficultate respirandi laborauerit;alter verò tussierit, atq; paulo post vtrique symptoma finitum,vbi quod refrigerauerat; est ablatum.Quantum etiam damnum inferat,si quis, vbi nimio motu vel alia de causa incaluit, auidus aquam frigidam hauriat,nemo ignorat.Et cum, secūdum Hippocratē,Curatio indicet morbum:quid balnei aquæ dulcis vsus præstare possit in Hecticis , videatur Galenus,*l.10.Meth.medendi.*Et non immeritò contra eos,qui ita contra sensum &experientiam pugnant,illud,quod Scaliger Cardano,frigus saltē priuationem dicenti,obiicit,vsurpari potest: *Soleas abiice & pileum,Cardane,quo tempore ex Alpibus Rhæticis vrit nos Boreas.* Et viatores sæpe magno suo incommodo percipiunt, quid frigus possit,dum ipsis nares,aures, digiti,pedes frigore enecantur.Et quantum æstas illa & siccitas hisce regionibus insolita,æstate anni proximè elapsi 1616.potuerit,satis docuerunt febres illæ Epidemiæ frequentissimæ,à quib. vix domus alia libera fuit. *Venti qua vi morbos inducant.* Quantam etiam humiditas in corporibus nostris mutationem efficiat , anni nos docent pluuiosi.De qua re videatur Hippocrates, *3. Aphor.vsque ad Aph.16.& in libris Epidem.*

Neque quicquam valet,quod affert Seuerinus,*c.8.* vbi loca ista Hippocratis noua interpretatione corrumpere conatur , dum scribit;Austros non facere grauem auditum, nec alia symptomata ab Hippocrate enumerata,inducere, quia sint calidi & humidi, sed quia corpora eorum proprietatibus opiatis, cicutarum, solanorum prædita sint.Ita aquilonē non excitare tussim , quia frigidus & siccus,sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberis satis , acetosis imbuta sit, & *cap.12.*caliditates, siccitates , humiditates,& frigiditates tantum vt externas signaturas; & potestatum,proprietatum ac tincturarum comites & vmbras esse.

Primum enim absurdissimum illud dogma, ventos, pluuias, niuem & similia alia esse fructus stellarum, demonstrare debebat , antequam fundamento tam ruinoso ista superstrueret. Deinde quod à qualitatibus primis, vt principalibus agentibus , non saltem vt comitibus vmbris & externis signaturis,mutationes istæ,quæ in corpore humano accidunt,proueniant , multa alia docent. Nam quæ ab intempestiuis eiusmodi anni tempestatibus prouenire solent , eadem illi ferè familiariter patiuntur , qui in regione vel loco tali habitant,vt apud Hippocr. *in lib. de aere aq.& locis videre* est;vnde morbi Endemij ortum habere dicuntur. Et quid opus est,ad occultas proprietates,potestates & tincturas confugere , vbi ex qualitatibus manifestis caussa sufficiens reddi potest , vt ex commentariis in aphoris. allegatos & libris Epidem.Hippocratis patet? Et mirum, Chymicos nonnullos ita efficaciam qualitatum primarum in corpus humanum negare:cum tamen eandem in rebus aliis experiantur , & sciant,aliam mutationem fieri à calore humido, aliam à calore sicco, & calore vt communi δημιεργῷ suarum operationum vtantur.

Interim in qualitatibus primis non acquiescendū esse,iam sæpius dictum.Atque iniuriam facere Seuerinum aliis Medicis,quasi omnium morborum caussas à qualitatibus primis petant, vel vnus Fernelius docet.Sed cum hac de re etiam supra dictum sit, ea hic non repeto.

Postea de morbis compositionis non bene sentiunt,atq; de iis parum sunt solliciti:rationemq; falsam afferunt:quod saltem actionum quoddam impedimentum sint. *Morbi compositionis non parui faciendi.* Quasi verò non omnes morbi actionum quoddam impedimentum sint, vt lib. 2. Instit. dictum.Et illud impedimentum , quod morbi compositionis afferunt,non minus est,quam illud, quod ab humoribus aut à morbis ex semine , quos appellant,ortis proficiscitur, vt in luxationibus , obstructionibus renum vesicæ,aliarumque partium & aliis compositionis vitiis videre est.

Humores nō reiiciendi. Humores quod attinet, malè eos reiiciūt Paracelsici;cum sensu constet , in diuersis morbis diuersos humores,cum sponte à natura,tum per medicamenta,per aluum & vomitum euacuari:atque iisdem euacuatis & è corpore eiectis morbos cessare.

Quod cum negare non possint, aliis hominibu s excrementitios illos humores appellandos censent. Et quia per vomitum plures humorum species reiiciuntur salium proprietatibus insignitæ: existimat Seuerinus, phantasticis nominibus bilis vitellinæ, æruginosæ;pituitę salsæ,acidæ relictis,ad saliū nitrosorum,aluminosorum , vitriolatorum genera, & ad salium proprietates in plantis,aronis,vrticæ, chelidoniæ, flammulæ , & similia recurrendum esse,mixtionesque salium cum sulphuribus studiosè inquirendas , & salia sulphuri & mercurio adiungenda ; bilis verò, melancholiæ , pituitæ nomina abiicienda.

Verum caussa nulla est,cur antiquas appellationes planè reiicere debeamus. Nam si febris, apoplexiæ, epilepsiæ, hydropis & alia nomina plurima ab antiquis imposita retinentur , cur hæc etiam retinere non liceat?Neque enim per humorem , vt malè,*in consilio de arthrit.& calculo,* hanc sententiam Galenicis attribuit Quercetanus, meram aquam intelligunt,sed corpus mistum sui generis.Et quemadmodum per sanguinem non corpus simplex & meram *Humor quid Galenicis.*

aquam

aquam accipiunt:ita nec per bilem, vel pituitam vel melancholiam. Sunt, vt dixi, mista hæc sui generis, quæ cum ex diuersitate materiæ & dispositione corporis, quod alimentum mutare debet, varia nascantur & cumulentur, varios quoque ea morbos excitant. Et fit, vt per resolutionem humores in principia Chymica resolui possint:tamen ante resolutionem, & dum in corpore sunt & morborum caussæ sunt, non sunt corpora simplicia, sed mista, & proinde appellatio à toto sumenda.

Si quod tamen nomen commodius è Chymicorum scholis peti potest; aut si in varietate humorum explicanda & eorum natura penitius inuestiganda aliquid opis Chymici afferre possunt:id libenter admittimus. Optandum quidem esset, vt quod Erastus *part. 2. disput. contra Paracels. pag.* 774. putat, non magna esset in morborum causis difficultas:verum longè maximam esse, omnes, qui in Medicina diligenter versantur, satis animaduertunt; & præcipuè humorum & venenorum diuersitatem in specie explicare, & ad species infimas descẽdere, difficilimũ. E. g. saltem perpendantur febres malignæ, in quibus non satis est, scire, vel sanguinem, vel bilem, vel alium humorem putrescere & corrumpi, sed terminus ille corruptionis, & in quid mutentur humores, inuestigandum. Vnde febrium malignarum pendet differentia, & curationis varietas. Alia enim longè est humorum corruptio in variolis, & morbillis; alia in febribus, quas bubones; alia in iis, quas carbunculus comitantur; alia in febre sudatoria Atque hinc accidit, vt sæpe, quæ in vno pestilenti statu profuerunt medicamenta, in alio parum auxilii adferant, quod sc. in malignitate in genere plerumque hæremus: nec quę definita sit humorum corruptio, inuestigamus. Corruptionis autem diuersitatem maximè venena monstrant. Nam in aliud humores corrumpuntur, si quis à cane rabido mordeatur; in aliud si à scorpione, serpente lædatur; in aliud, si àlue venerea inficiatur. Id quod in corruptione omni summoperè attendendum.

Quam ad rem, inquam, commodius explicandam, si quid adiumenti adferre possunt Chymici, id libenter acceptamus: modò vero consentanea adferant.

Qualitates primæ ad naturam humorum explicandam non sufficiũt.

Nam vt, quod sentiam, dicam, non solum ex qualitatibus primis humorum differentia & natura satis explicari potest, sed specialius & per propriores qualitates determinanda est; neque de nihilo est, quod Hippocrates, *libro de prisca medicina.* scribit: *Non calidum, non frigidum, non humidum, non siccum est, quod magnam vim habet; sed acerbum, sed acidum, sed amarum, & huius generis alia. Horum enim quicquam vbi secretum fuerit, & per se extiterit, tum hominem molestia afficit.* Et vt paulò post habet; *Si acris humor quem bilem flauam nominant, effusus fuerit, quadam anxietates, æstus & impotentia detinent? & quibus acuti, acres, æruginosi humores instant, quinam furores & viscerum & thoracis lancinationes animique deiectiones inde oriuntur? neque hæc prius conquiescunt, quam euacuati, deiecti & aliis permisti illi fuerint.* Itaque in causis morbificis & omnibus, quæ corpus nostrum alterant, non solum ad calidum, frigidum, humidum, siccum respiciendum, ad propriam cuiusque naturam, quæ sola caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate non determinatur, sed aliis præterea describitur: cum res esse possint multæ, quæ temperamento primarum qualitatum conueniunt, natura tamen specifica non parum differunt. Id quod docet, *ibidem.* Hippocrates. *Exhibeatur*, inquit, *aliquis mihi natura non admodum robusta, sed imbecilliore, qui triticum crudum & inelaboratum edat, & carnes crudas & aquam bibat. Ex qua victus ratione non dubium est, quin multa & grauia sit perpessurus. Quodnam igitur ita affecto præsidium comparandum? Calidum, an frigidum, an humidum, an siccum? Certissimum & euidentissimum medicamentum est, sublatis, quibus vtebantur, e his, pro tritico panem exhibere, pro crudis carnibus coctas, & insuper vinum exhibere.* Et clarius postea docet, in istis qualitatibus non acquiescendũ esse; cum in natura vix dentur seorsim, sed cum aliis potentioribus coniunctæ. *Neque*, inquit, *opinor, ipsis est inuestigatum, quidnam per se sit calidum, aut frigidum, aut humidum, aut siccum. Et si imperatur, vt calidum vel frigidum ægro offeratur, mox quærendum est, quale nam calidum, vel frigidum; an frigidum acidum, an insipidum; calidum amarum, vel calidum dulce, vel calidum insipidum.*

Humorum natura qua ratione explicanda.

Et ad ista simul, non solum ad qualitates primas, esse respiciendum in causis morborum, vel vlcera & tumores satis demonstrant. Exempli loco sit nobis cancer, in quo qui salem corrosiuum non agnoscit, eum parum perspicacem esse puto, vt iam de prurigine, scabie, & vlceribus erodentibus, serpentibusque aliis nihil dicam. Clariss. Dn. D. Michael Doringius, *l. 1. de Medicina, & Medico p.* 109. refert, quendam iuris Licentiatum vrinam reddidisse, à qua, ceu spiritu vitrioli, linteamina erosa fuerint. Idem in viro quodam scorbutico hæmorrhagia narium per interualla laborante obseruauit, linteamina, quibus sanguis exceptus fuerat, ab eo corrosa fuisse. Ergo vt tales humores vel à sale, vel alio principio Chymico denominentur, non repugno. Licet n. supra, vbi de sanguine & humoribus naturalibus egi, humores illos, vtpote in quibus excessus aliquis talis non apparet, à principiis Chymicorum denominandos negauerim, atque etiam humores excrementitios, in quibus non est manifestus aliquis excessus, à principiis istis denominandos non esse, adhuc concedã; imò antiqua nomina retinenda censeam: non est planè incommodum, humorum valde excedentium varias differentias nominibus à sale vel sulphure petitis, vel aliis etiam determinare & distinguere, vbi scilicet vnius aliquis excessus insignis apparet. Salsum enim, amarum, acidum & similia, quando secreta fuerint ab aliis, & per se exstiterint, tunc lædunt & humores tales, in quibus est talium qualitatum excessus, ibidem appellat Hippocrates χύμους ἀκρήτους καὶ διαφέροντας: & vt 4. *de rat. vict. in acut. aph.* 31. fluxionem è capite calidam & nitrosam nominat. Imò in ipsis febribus horum humorum differentiam notandam cẽser Hippocrates. οὐκ, inquit, διὰ τὸ θερμὸν ἁπλῶς πυρεταίνουσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐδὲ τοῦτο εἴη τὸ αἴτιον τῆς κακώσιος μοῦνον, ἀλλ' ἔστι καὶ πικρὸν, καὶ θερμὸν τὸ αὐτὸ, καὶ θερμὸν καὶ ὀξὺ, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ θερμὸν, καὶ ἄλλα μυρία, καὶ πάλιν γε τὸ ψυχρὸν μετὰ δυναμίων ἑτέρων, id est: *Neque calido simpliciter febricitant homines, neque ipsum affectionis causa est, sed est amarum & calidum idem, & calidum & acutum & salsum & calidum, aliaque sexcẽta: & rursum frigidum cum aliis facultatibus coniunctum est*: de quo iam supra etiam monuimus. Neque enim sufficit, esse febrim biliosam, sed qualis sit bilis, & in quid corrumpatur, attendendum. Vnde febrium & symptomatum diuersitas pendet. Atque hos humorum excessus, seu, vt ipse nominat, ἀκρότητας καὶ ἰσχὺς appellat Hippocrates, δυνάμεις quod scilicet in corpore nostro afficiendo maximam vim habeant. ὅσα, inquit, κακοπαθέει ἄνθρωπος, πάντα ἀπὸ δυναμίων γίνεται: *quicquid mali patitur homo, id omne oritur a potentiis*, id est, humorum excessibus, qui sunt supra humanam naturam.

Humorum vitiosorum origo.

Neque quisquam miretur, talia in corpore reperiri. Vt enim iam non dicam de mutua rerum transmutatione: illud saltem moneo, cùm homo plantis & animalibus, quæ & ipsa plantis aluntur, nutriatur, plantæ autem suum alimentum ex terra habeãt, terra v. passim salsos, amaros, aliosque succos minerales & spiritus in se contineant eo que attrahant, eosdem tamen planè mutare non possint: in homi-

nem talia quoque deriuantur. Quæ cum sint ἀντιπίδα, ἄκρητα καὶ ἰσχυρὰ, vt nominat ipse Hippocrates: vis quidem alteratrix,quantum potest, ea alterat & mutat:à natura tamen nostra nunquam superari possunt.Ergo natura operam dat,vt ea,vtpote ad alendū corpus inepta,à corpore excernat. Si autem retinentur,& à bono sanguine secreta seorsim & per se consistant,corpus variè lædunt.De qua re etiam in Instit.*pag.*240.dictum.

Humorum differentiæ à principiis Chymicis nō negligenda.

Neque Galenus & alij Medici istas appellationes planè reiiciunt, sed salsos, nitrosos & æruginosos humores nominant: & effectus salis non solum in vlceribus, vt antea dictum, sed etiam in catarrhis ita manifesti sunt,& à nemine ignorari possint Vnde etiam fluxiones nitrosas ab Hippocrate nominari modò dictum. Bilis verò æruginosa non solum, vt Erastus putat, ita dicta est, quia colorem æruginis imitetur:sed & sapor,vis rodendi & alii æruginosi effectus in ea deprehenduntur:vomituque sæpè adeo acrem reiectam esse,vt pelues etiam argenteas colore floridissimo infecerit & acrimonia ita eroserit,vt nec lotura illum delere,nec fortis frictio cassare potuerit,annotauit Schenckius,*obseru.lib.* 3.*sect. priore obseru.* 62. Videruntque & obseruarunt similia alii Medici,vt paulo ante è D.Doringio dictū.

Neque has humorum differentias obseruare inutile planè, sed aliquid momenti ad curationem habere videtur.Acrimoniam enim salium non tam per pinguia & sulphurea tollitur,quam per sales. Exempli loco sit nobis spiritus vitrioli,cuius acrimonia & vis rodendi omnibus nota est.At si admisceatur illi sal tartari, vel oleum tartari è tartaro calcinato per deliquium factum:& spiritus vitrioli & salis tartari acrimonia tollitur.Idem fit sale absinthii vel alio è plantis, sale parato admisto. Ita vim corrosiuam mercurii sublimati tollit oleum tartari & sal absinthii: ideoque contra mercurium oleum tartari vel sal absinthii antidotus habetur Consideretur quoque præparatio Bezoartici mineralis dicti.Quāuis enim butyrum antimonii appellatum magnam acrimoniam habeat, & spiritui nitri etiam sua vis corrodēdi sit:tamē vbi spiritus nitri butyro antimonii affūditur,ita hoc omnem acrimoniam amittit,vt præstans sudoriferum euadat.Qua de re infra quoque de Methodo medendi erit dicendum.

In doctrina humorum multa dubia.

Neque etiam hoc dissimulandum; in doctrina de humoribus, non paucas apud Galeni & Auicennæ interpretes difficultates occurrere : vnum nomen pluribus attribui,quorum tamen essentia est diuersissima. Definitur vulgo Phlegma,quod sit humor frigidus,colore albus, humidus;cum tamen phlegma salsum sit calidum ; vnde Auicenna Plegma in genere non definit.Quam etiam humores diuersi vno bilis nomine appellentur, satis notum. Vt iam de bile æruginosa, quæ diuersæ naturæ est à bile flaua,non dicam : Humores,qui ob eundem colorem flauæ bilis nomine veniunt ,etiam non sunt eiusdem generis, sed ex iis nonnullum amarorem habent. Vidi à fœmina humorem planè croceum vomitu reiectum,quam ipsa dulcem esse,imò sapore glycyrrhizam ferè æmulari, affirmabat. Ita sub melancholiæ nomine comprehenditur primò humor frigidus & siccus,deinde atra bilis,humor calidus & siccus erodendi vi præditus.

Humorum differentiæ sec. principia Chymic.

Ergò cum humorum longè maxima sit differentia, secundum colores, sapores, consistentiam & ipsam essentiam,& longè maior,quam plerique credunt;atque res diuersæ distinguendæ,nec sub eodem nomine comprehendendæ sint:si aliquid adiumenti hic afferre possunt Chymici,caussa nulla est,cur eos non audiamus.

Humorum nomina non reiicienda.

Dum autem adiumenti aliquid in explicanda humorum natura & differentia à Chymicis exspectandum dico,humorum appellationes non reiiciendas censeo.Licet enim excedere possit in aliquo humore aliquod horum principiorum:nunquam tamen seorsim planè consistit, sed semper sub humoris natura. Perpetuò Rhabarbarum purgat bilem,non salem vel sulphur.

Ineptum verò planè est argumentum Paracelsi & Seuerini,quo concludere volunt ,humores non esse caussas morborum, quia non reperiantur in maiori mundo.Supra enim dictum est,non opus esse,vt proxima alicuius rei principia, aut quæ ex iis fieri possunt,in toto mundo reperiantur.

Humores sūt morborum causa.

Neque in eo rectè sentit Paracelsus,quod,*in Labyr.Med.c.*11.*cap.*8.Humores quidem concedit, at morborum caussam esse negat,humoresque à morbo, non autem morbos ab humoribus esse dicit.Nam vtrumque verum esse potest,vt ab humoribus morbi, & rursus à morbo vitiosi humores proueniant. Nam vbi à vitiosis humoribus morbus fuit genitus, & debilitas corpori introducta est,coctio seu in toto,seu in aliqua parte rectè perfici non potest.Coctione autem læsa multi vitiosi humores cumulantur.Id quod in hyprope videmus, vbi humores illos aquosos ac serosos in corpore cumulatos morbi & intemperiei in visceribus sobolem esse libenter cōcedimus.Idem accidit in febribus.

Reliqua,quæ de morborum caussis dicenda essent, in differentiis morborum iam subiungemus.Cum enim Paracelsus & eius sectatores morbos & morborum caussas cōfundant,ductū eorum sequi necesse habemus , nec semper quæ seiungenda erant,seiungere,& suis locis tractare,sed morborum & caussarum morbificarum tractationem sæpe coniungere cogimur.

De morborum differentia.

De differentiis autem morborum variè loquuntur.Paracels.*in Labyrinth.Medic.err.c.*11.duo morborum genera constituit ex Iliastro & Cagastro.Duo, inquit,seminis genera sunt,vt semen iliastrum & semen cagastrum.Hoc est,aut ab origine semen productum est,vt poma,pyra,nuces;tunc iliastrum dicitur:aut ex corruptione,quod cagastrum appellatur. Iliastri enim morbi sunt,hydropisis,icteritia,podagra &c. morbi autem cagastri sunt , pestes , febres, pleurisis.

Verum iam antea dictum , morbos non ,vt plantas,è suis seminibus pullulare , sed à caussis præter naturam corpori nostro extra occurrentibus,vel intra corpus genitis & cumulatis procreari. Et quis omnium, quæ in corpore humano accidunt,tam ignarus est,vt credat,hydropem è semine instar plantę generari:cū notissimum sit,è collectione humoris serosi in abdomine ortum habere.Eodem modo non ignotum ,quomodo icterus generetur. Neque aliter rem se habere,curatio indicat.

Quinque morborum caussæ & differentia sec Paracels.

Est deinde vsitata,præcipuè *in Paramiro*,à Paracelso tradita,quam retinet Scheunemanus,Crollius & alii,morborum diuisio,qua quinque morborū Entia constituit .Primo Ens Dei siue Deale : huc referunt morbos,qui à Deo proueniunt Secūdò Ens astrale; sub quo nō solum morbos ab astris cœli productos intelligūt,sed etiā ab astris in homine iacentibus,ab astris tamē cœli pendentibus. Tertiò Ens naturale, cū naturæ vitio morbus contingit. Considerant autem naturam in tribus principiis. Quartum Ens dicūt Pagoycum siue mentale:atque huc referūt morbos ex imaginatione in seipsum aut alium ;sub quo genere & incantationes comprehendunt. Quintum genus est Ens veneni,& continet venena tum naturalia,tum artificialia.

Verum næ ista diuisione suam in Logicis Philosophicisq; prodidit imperitiam Paracelsus,& satis mōstrauit,se,quid Ens sit,ex Metaphysicis (si modo de ea quicquam cognitum habuit) nunquam didicisse.

se. Nō negamus à Deo hominibus immitti morbos, siue immediate & supra cursum naturæ, siue mediate: tamen ex ente Dei illos morbos esse, planè ineptè dicitur; & de caussa efficiente locuturi dicunt id quod est, non quod afficit. Imò non satis piè hoc dicitur. An enim aliquid de Dei essentia hominibus immittitur? Certè Ens astrale aliquid ab astris demissum & effusum esse, statuit Paracelsus, vt mox dicetur. Et licet in pœnitentia & precibus & auertendis eiusmodi morbis maximè fidendum sit: tamen nec naturalia remedia negligenda sunt. Eadem loquendi improprietas est in reliquis differentiis omnibus; cum ex Ente astrorum & reliquis morbi prouenire dicuntur. Et tolerari aliquo modo posset loquendi improprietas, modò subessent res bonæ: sed & istæ desunt. Non quidem inficiamur, cœlestem influxum quorundam morborum causam esse posse: veruntamen de essentia stellarum nihil illis morbis communicatur. Et satis absurdè, *in Paramiro, tract.* 1. *cap.* 8. de origine morborum ex astris philosophatur Paracelsus, dum docet, ens astrale, quod corpora nostra mutat, esse halitum, vaporem, odorem, sudorem stellarum, aëri permistum: & stellas alias arsenicum, alias sulphur, alias mercurium, alias alia venena in aërem effundere, & hoc modo hominem & alia animantia inficere, ibidem, *cap.* 10. docet. Quæ etiam hæc est rerum confusio & nominum abusus, quod puritates mucilaginosas & lutosas, Ens veneni vocat? Mucilaginosa illa excrementa venenata non sunt; neque ideo, quia corpori alendo non sunt apta, statim inter venena recenseri debent. Imò omne, quod excernitur, non semper est sua natura & per se excrementitium, sed ex accidenti ob debilitatem concoctricis facultatis, quæ alimentum rectè elaborare nō potest: tantum abest, vt venenatum sit. Id quoque defendi nequit, quod ibidem *proleg.* 2. *num.* 6. scribit Paracelsus, quod omnes morbi quintuplicem, secūdum quinque hæc Entia, originē habere possint. Nā, vt eius verbis vtar, ex Ente naturali vnquam fiunt morbi venenati, & venena non inducunt morbos benignos, sed perpetuò malignos.

Morborum genera sec. Seuerinum. Postea nec illud laudandum, quod omnes morbos & morborum curationes ad quatuor tanquam Monarchas, epilepsiam, hydropem, lepram, & podagram refert Seuerinus, *cap.* 14. Cum enim ad epilepsiam referat catarrhos, paralyses, spasmos, vertigines, melancholias, apoplexias & suffocationes vteri; ad hydropem apostemata, ictexitiam, cachexiam; ad lepram, vlcera omnia; ad podagram, colicam, nephritidem, dentium dolorem, cephaleas: quis in re medica mediocriter versatus non videt, morbos diuersissimos, qui essentia, caussis, curatione ac proinde planè differunt, ad eandem classem malè referri? Quid enim hydropi, apostematibus, & ictero commune? Et cur non apostemata potius ad lepram retulit? Nec quia in iis morbis omnibus, quos sub podagra concludit, dolores adsunt, ideo ad eandem classem referri debent? Cum à diuersissimis causis dolores oriri possint, & proinde caussis & curatione varient. Et annon etiam in vlceribus multis dolorificæ fluxiones adsunt.

Morbi coagulati & resoluti. Neque maioris momenti est illa diuisio, qua Paracelsici morbos distinguunt in coagulatos & resolutos. Aliàs enim impuritates ex seminibus constare dicunt, quorum fructus ad coagulationem vergant; aliàs ex seminibus, quorum fructus in fluidam resolutionem desinunt. Illos coagulatos morbos, hos resolutos appellant. In illorum numeros ipsis sunt rosiones stomachi, gulæ compressiones & angustię, dolores colici, dysuriæ, strangnriæ, nephritides, cephalalgiæ omnes. Ex his linteriæ, diarrhœæ, dysenteriæ, gonorrhœa, catarrhi. Catarrhus enim, vt exemplum morbi dissoluti afferamus, ita secundum eos generatur. Si mucilago tartarea non rectè in ventriculo & primis viis separata ad epar transeat, & hoc cum sanguine per venas ad cerebrum: si spiritus sint infirmi eo loci, non modò dictum tartarum relinquitur, sed nouum insuper ex proprio nutrimento generatur & accumulatur; & cum à spiritibus expulsiuis expelli nequeat, cum sale naturæ salem rei coniungi dicunt (salem autem naturæ appellant, qui est excrementum principij salini intrinseci; salem rei, qui extra è rebus naturalibus corpori nostro accedit) positisque radicibus quotidiana nutritione incrementa sumere, donec ad summum gradum exaltatum lacessitis spiritibus ab astro suo delabatur, & resoluatur, & in forma liquida ad inferiora defluat. Verum non credendum, illud, quod in fluxionibus alui excernitur, antea coagulatum fuisse & tum resolui: neque rosiones stomachi aut dolores colici à materia coagulata semper proueniunt. Neque hic de generatione catarrhi rectè sentit Seuerinus, quasi ille proueniat ex mucilagine tartarea in ventriculo non rectè separata, & ad epar primò & hinc per venas ad cerebrum translata, ibi coagulata & rursum resoluta. Est quidem hoc verum, à ventriculo sæpe multum materiæ cerebro communicari; sed non semper per venas, verum etiam per vapores. At hoc non semper necessarium est: verum sæpe ob solius cerebri intemperiem alimentum suum non rectè concoquentis eiusmodi superfluitates colliguntur & excernuntur. Quas an semper rectè tartareas appellare possint ipsi viderint: cum D. Petræus, *parte prima dissert.* 9. *thesi* 31. Mercurii excrementū phlegmā esse dicat. Si enim phlegma est Mercurius aut mercurij excrementū, quomodo tartarū erit, quod ad sal refertur?

Seuerinus suis principiis insistit & duplices morbos facit. Vel enim ex fructibus Elementorum inferioris globi, vel cœlestium seminum fructibus morbos prouenire statuit. Semina morborum inferioris globi in cibo & potu delitescere docet, atque esse illas impuritates, quæ separantur, & consuetis viis expelluntur, dum omnia in corpore rectè administrantur. Vbi autem errores contingunt, functionibus naturæ vitiatis semina morborum radices agunt in corpore humano, quæ statis temporibus morbos pariunt. Priusquam autem impuritates ac semina morborum radices in corporibus formare possunt, adsit oportet opportunitas, tum ex debilitate balsami innati & spirituum mechanicorum, tum ex proprietate eorundem spirituum consentiente cum seminibus morborum. His enim confluentibus succedere morborum generationem. Deinde etiam ex cœlestiū aëriorumque seminum fructibus, seu ex aere & spiritu, quē attrahimus, morbos oriri statuit. Etsi enim fructus cœlestes, ex quibus alimentum animalibus suppediterur, inuisibili corporum specie attrahantur, & qualitates & corporeas coagulationes respuant: tamen vbi ad animalium anatomiam perueneriut, ibi coagulationes & signaturas recipere corporibus visibilibus & inferioribus proprias, tradit. Totam autem varietatem fructuum superioris globi ita explicat. Resolutiones, inquit, cœlestium & aëriorū seminum aut conditiones nutrimenti referunt sinceras, in quibus nullæ medicamentorum proprietates, vel venenatæ vel sensu vel effectu deprehenduntur, quales obtinent aquarum dulcium, tritici, hordei, lactis, vini proprietates, quibus tanquam domesticis alimentis spiritus vitales assiduè reficiuntur: aliæ resolutiones & fructus admixtas habent tincturas & proprietates medicamentosas, sed leuiores, lactucarum, cassiæ, mannæ, vini meracioris, aceti, agrestæ & similium, è quibus catarrhi, tusses, borrores & leuiora symptomata proficiscuntur. Nonnullæ verò planè medicamentosæ sunt, in quibus opij, mandragoræ, cicutæ, solani, scammonij, agarici, flammulæ,

Morborum generatio sec. Seuerin.

persica

perſicariæ,aronis,vitrioli, aluminis proprietates oſtenduntur.Poſtermò ſunt fructus ſiderum, in quibus venenatæ proprietates arſenici ,auripigmenti, ſulphuris,doronici,aconiti,napelli apparent; atque hinc epidemios morbos deducit.

Verum de abſurditate huius dogmatis,quo ſtatuit, ex ſeminibus,quaſi plantas,morbos progenerari, cũ antea dictum ſit,actum agere nolumus.Et imprimis, quæ de morbis & fructibus ſuperioris globi diſſerit Seuerinus,multa abſurda,niſi aliter,quam verba ſonant,explicentur,continent. Hoc quidem concedimus,morborum epidemiorum cauſſas magnam partem ab aſtrorum influxu pendere,& ex aere & ſpiritu,quem attrahimus,oriri:quod autem quid opiatum, arſenicale,auripigmentale & aliud huiuſmodi fructus cœleſtium corporum & reſolutiones cœleſtium ſeminum ſint,id admitti non poteſt. Materia enim talium μιασμάτων quæ aeri inſunt,& cum ſpiritu attracta corpora inficiunt, non à cœlo defluit, ſed in inferioribus cõtinetur:eáque cœleſtia corpora variè agitare,diſponere,miſcere & alterare poſsũt: de qua re de peſtis generatione dictum.

Morborum differentia ſe.. Quercetanus. Verum Recentiores Chymici plerique ipſi abſurditatem huius dogmatis animaduerunt,vt antea etiam dictum, & propterea, etſi & ipſi tria Chymica principia defendant, ſemina tamen morborum, eo modo,quo Seuerinus,ſtatuere vix audent,ſed tribus principiis contenti ad ea omnes morbos reducere conantur.Ita Quercetanus,*in defenſione contra Anonymum,cap.*18.ſeminum vix vllam facit mentionem, ſed mercurium,ſulphur & ſalem omnis generis virtutibus,facultatibus & proprietatibus prædita eſſe dicit;à quibus infinitæ varietates,colores,ſapores,odores & id genus alia proueniant, quæ à temperie ſua aliorum conſortio excurrentia morbos varii generis procreent. Si ſulphur immoderatius luxuriet, varias inflammationes inducere ſcribit,variique generis febres ,præter alios effectus narcoticos ,quos ſuſcitet ſulphur narcoticum ex ſpiritibus narcoticis, qui idem præſtent, quod vinum meracius ,aut eius vel vſus lolii,papaueris,hyoſcyami,citutæ & ſimiliũ, quæ non frigida ſua qualitate, ſed ſoporifero ſuo ſulphure ſomnum conciliant.Ex mercurialibus acidis & acribus vaporib.deducit epilepſias,apoplexias, paralyſes& omnia defluxionum ac catarrhorũ genera:qui quidẽ affectus ſi veneno aliquo aut malignis & contagioſis ſpiritibus ſtipentur,epidemios,venenoſos & contagioſos morbos inuehi ſtatuit.Ex ſalibus originem habere opinatur eroſiones internas, apoſtemata,vlcera, dyſenterias, hæmorrhagias & ex eorum reſolutione ardores vrinæ & ſtranguriam. Et ex diuerſorum ſalium varietate diuerſorum ſalium varietate diuerſa etiam vlcera,apoſtemata,eroſionum genera,per ponticum, auſterum & acerbum eorum ſpiritum, vt & varias colici doloris ſpecies induci ſtatuit.Ex ſalium coagulatione deducit tropos,ſcirrhos,& articulorum tumores ac nodos & infinita obſtructionum genera.Idem tamen Quercetanus, *eod.cap* inficias ire non vult,ex qualitatibus elementaribus in corpore noſtro naſci morborum genera, quædam,ſed teſollacea Chymicis dicta,qualia etiam ab excrementitiis & feculentis humoribus retentis, & ſuperabundantibus proueniant. Nimirum ex flatuum ſimpliciter aereorum & ſpirituoſorum copia, ex aqueis ſeroſitatibus,nec non terreſtribus fecibus varios affectus indies generari concedit, ſed eiuſmodi morbos exiguas & parùm firmas radices agere, quibus vel leuiſſimis ab elementaribus remediis,iiſque calidis, humidis, frigidis, ſiccis ſatisfieri poſſit, docet. Exempli gratia:Aerii flatus inteſtinis incluſi & diſtendendo colicos dolores patientes,nullo negotio carminatiuis,vt vocant ,clyſteribus diſcutiuntur; ſeroſitas aquea & ſuperflua humiditas medicamentis exſiccantibus abſumitur.

De morbis quoque, quos ex fructibus ſuperioris globi deducit Seuerinus, multò cautius Quercetanus ſentit & philoſophatur. Dicit enim cũ Fernelio,eſſe morbos quoſdam occultos ,qui ex influxibus cœleſtibus progignantur, & quibuſdam hominibus peculiari quodam aſtrorum influxu aut cõſtitutione, aut malignorum planetarum concurſu accidant. Neque etiam in aliis morbis ſemper ad ſemina recurrit,& ex iis quendam quaſi homuncionem cum Paracelſo, aut plantam & arborem, ſicut Seuerinus conſtituit,ſed potius illius tribus principiis contentus eſt.Quod etiam facit ,*in Tetrade affect.capitis*,vbi ex hiſce tribus principiis plerorumque morborum cauſſas reddere conatur.

Negandum tamen non eſt,eundem Quercetanum, ſtudio imitandi Seuerinum,& locutionibus eius aſſuetum interdum ſeminum facere mentionem: non tamen, quod Seuerinus facit, perpetuo filo ex ſeminib. morbos deducit,ſed principiis tribus contẽtus eſt ,morboſque pleroſque nitroſos, acres & acutos,aluminoſos; ponticos & aſtringentes,ad vitriolatos & acidos; ad ſulphura fœtida, ſoporifera, narcotica,ſeptica & arſenicalia& peſtifera refert.Ergo poſthac,cum quædam de generatione morborum ſecundum Chymicorum ſententiam dicenda ſint, verbis quidem Seuerini vtemur:per ſemina tamen & radices morborum nihil aliud,quam cauſſas morborum ſecundum alios ſaniores Chymicos accipiemus:ne toties contra eandem opinionem diſputare opus ſit.

Morborum differentia ſec.Chymic. principia. Commodiſſima proinde inter omnes, quas afferunt Chymici, eſt diſtinctio morborũ è tribus principiis & cauſſis petita:modo in iis,de quo etiam ſupra dictum,diſtinguendis ſatis ſibi conſtarent Chymici ,aut ſua dogmata clarius explicarent. Nam de mercurio & hîc res valde intricata eſt. Si enim,cum D. Petræo, *diſſet. 9.theſ.*31.Mercurium non quemlibet humorem eſſe dicant,ſed primigenium & ſubſtantificum partibus omnibus ſenſum motumque largientem:(quo,vt puto,à noſtra opinione non diſſentit,qua ſupra ſtatuimus,mercurium eſſe ſpiritum rebus inſitum.) quomodo morborum cauſſa eſt? Si verò mercurium pro cauſſa morbi acceptum ,ex eodem D. Petræo, quis dicat eſſe mercurij naturalis excrementum,& quidem phlegma:non video, quomodo à Tartaro, à quo catarrhos oriri ſtatuit. Seuerinus,eum diſtinguant Chymici.

Morbi ex Sale. Salis & Sulphuris differentiæ manifeſtæ ſunt. Etenim & acidum, & amarum, & ſalſum in corpore colligitur & vomitu reiicitur.Ac memini ſæpius tã acidum humorem in vẽtriculo quibusdam collectũ fuiſſe,vt etiam antequam vomitu reiiceretur,& dum adhuc in ventriculo contineretur, illis inde dentes ſtupeſcerent. Eædem ſalium differentiæ in vlceribus variis manifeſtæ ſunt,in ſcabie ,cancro ,dyſenteria,ardore vrinæ & ſimilibus.

Morbi ex Sulphure. Sulphuris quoque differentiæ non ſolùm in febrib.& inflammationibus apparent; ſed & in effectibus narcoticis, in quibus ab internis humoribus ſulphure narcotico abundantibus idem accidit, quod poſt potũ vini meracioris,aut aſſumptũ lolii, papauer,opium,cicutam & ſimilia euenire ſolet. Nã hæc,quæ talium vſum comitantur,accidentia non à qualitate frigida prouenire, ſed à vi narcotica ,non ſolum Chymici, ſed & inter Galenicos Clariſſimus Platerus & alii ſtatuunt.

Tartarum. Pertinent ad hanc diuiſionem & morbi Tartarei. Inter reliquas enim morborũ cauſſas frequẽter Chymici Tartari faciunt mentionem, tartareorumque morborum.Imò Tartarum hodie omnium empiricorum Chymicorum refugium eſt, quos morbos ignorant, ex tartaro oriri dicunt. Sed pauci quid

tartarum sit explicant. Paracelsus, *de morb. tartar. lib. 1. cap.* 1, in Galenicos inuehitur, quod morbos tartareos vocent arenam, calculum & lapidem; cum appellatio ista sit metaphorica: in Medicina verò propriè esse loquendum, & res à natura sua denominandas. Longè verò aliam rationem esse calculi hominis & calculi riparum, item arenæ hominis & riparum. Perinde eos facere, ait, quia soliditate hunc morbum appellant calculum vel arenam, ac si quis simiam hominis nomine dignetur. Ipse verò propriè ac genuino vocabulo tartarum appellandum censet. Caussam si quæras appellationis, plerisque hanc afferunt, quod tartaro, quod in vino reperitur, simile sit. Ipse verò, *loco allegato*, hanc affert: quia oleum, aqua & tinctura ex eo conficiuntur, quæ ægrotantes non aliter atque inferni tartarus, incendunt ac vrũt. Verum enim verò calculus etiam in homine non solum ab externa forma & ob soliditatem cum aliis calculis communem ita appellatur, sed etiam ob materiam & internam coagulationem. Tartari verò vocabulum siue ob conuenientiam cum tartaro vini, siue cum tartaro, id est inferno petitum sit, æquè à similitudine petitum, sicut calculus vel arena; neque ab ipsa essentia desumta est ista appellatio, atque ita propria non est.

Tartarum vnde dictũ.

Deinde longè latius ab aliis vox tartari extenditur, quam vt calculo solum attribuatur. Nam non solùm, vt mox dicetur, materiam duram & coagulatam hoc nomine appellant, quales sunt calculi, arena, tophi in arthriticis; sed etiam materiam mucilaginosam, imò quæ sub humoris adhuc forma est, qualis colicam, torsiones & dolores varios in ventriculo generat. Ac proinde cum tot diuersis rebus tartari nomen imponant, iis æquali modo & ratione non competit, atque ita planè proprium, quod Paracelsus requirit, non est. Sed vtantur sanè isto vocabulo, verum concessa eadem licentia Galenicis & hac lege, ne ipsi planè ad vocabula Paracelsica adstringantur, atque ea conditione, ne & illi vocabula apud dogmaticos multis seculis vsu trita reiiciant.

Rem ipsam ergo videamus, & an hac quoque in parte inter Chymicos & Dogmaticos pax iniri, reique huic aliquid lucis afferri possit, tentemus. Clara atque perfecta aliqua tartari definitio apud Chymicos non exstat. Paracelsus quidem, *de Tartar. lib. 1. cap.* 1. definit tartarum, quod sit morbus Lephanteus & lapillosus, id est, bolaris, mediæ inter bulum & lapidem substantiæ, prohibens naturæ effectum & virtutem. Aliis Chymicis tartarum est impuritas illa in alimentis, sub forma quidem resoluta, vt discerni nequeat, ad coagulationem tamen & naturam lapideam tendens. Alij ex Paracelso tartarum dicunt excrementum per eius spiritum coagulatum.

Tartarum quid.

Commodissimè autem ij hac de re loquuntur inter Chymicos, cum quibus & Galenici non pauci consentiunt, qui dicunt succum quendam lapidescentem, vt Fallopius, & Mathiolus appellant, seu materiam quandam coagulationi natura sua aptam, vt Paracelsus, *loco allegato*, nominat, passim in terra reperiri. Hunc succum cum alimento à plantis attrahi, & per plantas, quæ animalium alimenta sunt, in ea transferri. Si tamen omnia sese rectè habeant, materiam illam ab vtili alimento separari, & è natura excerni. Si autem vel ob coctricis, separatricis vel excretricis facultatis debilitatem, vel ob eius succi in alimento copiam, omnis in ventriculo secerni & hunc expelli non possit: in reliquum corpus transire, & in corpore cumulari, atque vbi materiam viscosam, mucilaginosam, crassam, terrestremque apprehendit, eam coagulare, & quidem in corpus eius naturæ, ex qua primum ortum habet, ex qua plantæ & vegetabilia illum hauserunt, limosum, argillosum arenosum.

Qua in re pro regionum, terrarum & aquarum varietate magna est differentia, atque aliæ terræ & aquæ sunt priores, aliæ impuriores; vnde vini & frumenti, hincque parati cibi & potus magna est diuersitas; suntque alia salubria, alia insalubria, quæ colicam, calculum, arthritidem & alios morbos generãt. Etsi verò huius tartareæ materiæ, quam appellant, præcipua separatio fit in ventriculo: tamen quod in ventriculo non separatum est, in reliquis coctionibus postea separatur. Atque hinc fit in renibus & vesica calculus, in articulis arthritis & alij morbi generantur.

Quatuor autem Tartari genera constituunt, viscosum, bolare, arenosum & calculosum; atque aliud plus salis, aliud minus in se continet: vnde etiam maiores aliud, aliud minores dolores excitat. In spiritum enim salis cum tartaro, seu spiritum tartareum referunt omnes dolores, punctiones, vellicationes, anxietates & similes molestias. Imò in tartaro omnium salium species, communis, aluminis, vitrioli, petræ, gemmæ, marini, aronis, alkali, aceti, vrticæ, persicariæ contineri, atque hinc varias morborum tartareorum differentias oriri existimant.

Tartari differentia.

Neque planè hæc abs re dici, & multorum morborum causas à tali ad coagulationem tendente salsa vel tartarea, aut quomodocumque appellate liber, materia pendere, multa docent. Quò enim vina sunt magis insalubria, eò plus tali materiæ tartareæ in se continent, & arthritidem, calculum, colicam, similesque morbos generant. Hinc quoque accidit, vt vina defecata non defecatis longè salubriora sint, & vina illa, quæ tali materia abundant, qualia sunt Morauica, iterata defecatione fiant salubriora. Eodem modo sese res habet in cereuisia. Apparet quoque talis materia manifestè in tophis Arthriticorum: sicut & ipsa vrina eam satis prodit, quæ quamuis clara & pellucida apparet: postea tamen, si turbatur, magna pars matulæ materia quasi limosa, & quæ sæpe farinam laterum refert, impletur, quæ vitro tenaciter adhærescit, vt vix inde auelli possit, & si sponte etiam sine omni calore violẽto exsiccetur, saltem satis prodit. Excrementa autem arguunt humores in venis contentos.

Postquam hæc ita in genere de morbis & morborum & symptomatum differentiis agendum, & quomodo è suis principiis omnia ea deducant Chymici, monstrandum esset. Verum tractatio illa peculiarem operam requirit, quam in alium locum reiicimus. Breuiter tamen quædam exempli loco ex Seuerino & Scheunemanno afferre libet.

Et primò morbos vẽtriculi quod attinet, eos plerosque ex impuritatibus tartareis deducũt. Si enim, inquiunt, mucilago, bolaris, lutosa, aluminosa & stypti ca ventriculi latera obduxerit, sequitur oppilatio Spiritus Vitæ, omnium actionum naturalium auctoris, qui veluti captiuus & sepultus cum suas vires exserere nequeat in alimentum, & separationem puri ab impuro instituere, tarda coctio inde instituitur, ventriculi imbecillitas, compressio, nausea & alia. Si autem spirituum tartareorum potentiores sint tincturæ, & innatos spiritus planè vincant, meatusque planè obstruant, perfecta sequitur ἀπεψία & corporis ἀτροφία. Quod si spiritus salini fortiores materiam fabulosam & lapideam inuenerint, eamque in arenas & calculos conuerterint, generantur in ventriculo & intestinis lapides. Si verò impuritates istæ spiritibus peregrinis insigniræ fuerint, alimenta in peregrinam naturam conuertuntur, & ructus ac nidores exoriuntur: & si Vomitiuas, Helleborinas, aut Antimoniales proprietates habeãt, nauseam vomitumque excitant. Si verò mucilagines istæ tartareæ saliũ acidum & corrosiuorum tinctutas habeant, dolores in orificio ventriculi inprimis inducunt,

Morbi ventriculi ex tartaro.

ducunt, stomachi ardores, morsus & similia. Si verò eadem mucilago spiritus Salis vitriolati acidi obtineat, magna corrodendi, dissoluendi & consumendi vi præditos, sequitur bulimia & lupina & canina appetentia: cum spiritus isti famelici repentè & quasi vno momento, quod ablatum est, arripiunt & consumunt. Nam secundum ipsorum opinionem, vt Seuerinus hac de re scribit, spiritus esuriunt, attrahũt, concoquunt, coagulant, & quò potentiores sunt, eò velocius huiusmodi ministeria absoluunt.

Verum concedamus sanè ab humoribus vitiosis, qui siue tartarei, siue aliter nominentur, iam nõ disputo, in ventriculo contentis eius actiones lædi. Docuit enim iam olim Hippocrates, *de prisca Medicina*, quẽ locum iam semel atque iterum citauimus, si humor amarus, acutus, acris, æruginosus in viscera effundatur, maximos inde dolores, tormina & anxietates oriri. Neque in eo difficiles simus, si varias doloris, ardoris, morsusque in vẽtriculo differentias ex variis salium generibus deducere conentur Chymici. Nam experientia ipsa docet, varias ciborum & humorum in ventriculo & vicinis locis fieri corruptiones, humoresque nunc acidos, nunc amaros, nũc salsos, nunc æruginosos generari. Et optarem hic æquior fuisset Chymicis Erastus, & quæ in rebus naturalibus fiunt, diligentius perpendisset, & inprimis in operibus Chymicis sese exercuisset; quod si fecisset, nec alia quædam, nec ista, *part. 4. disp. aduersus Paracelsum pag. 229.* scripsisset. *Cum eadem*, inquit, *& non adicantia vniuersa propter spiritus salis latentis continuum soluere arbitratur, nimirum auriculas protendit Seuerinus. Non enim quicquid erodit & mordet, salem participauit. Equidem non exstitit quisquam sanæ mentis homo doctus, ost hunc mundum creatum, qui omnia acria & mordacia salem in se habere actu putaret. Taceo, quod acetum acerrimum plus mordet salibus plurimis; in quo qui plus, quam in illis, quærit salis, in Sole cum factiosis istis quærit tenebras.* Hæc Erastus. Certè antiqui plerique salem nil nisi partes terrenas adustas esse dixerunt, talesque in acribus & amaris plurimas inesse, concesserunt. Et an non acetum plurimum salis in se contineat, facilè, si voluisset, experiri potuisset Erastus. Etenim si leui etiam calore humidum in aceto euaporet, sal remanet, qui in aceto reuera fuit, neque vlla vstione genitus est.

An omnia acria propter salem.

Attamen hæc, quam ponit Seuerinus, non vnica caussa est læsarum actionum ventriculi, & malè negligit intemperiem sine materia: cum ipsa experientia doceat, vt antea quoque dictum, ventriculum, sicut & alias partes, refrigeratas, calefactas, vel alio modo à naturali statu deiectas officium suum facere non posse.

Sed generationem morborum secundum Seuerinum pertexamus. Generantur secundum Seuerinũ morbi ex impuritatibus istis permistis vel sinceris. Ex permistis generantur morbi sulphurei, fœtidi, febrium symptomatibus, id est, siti, calore, linguæ amaritudine, capitis dolore, frigore, horrore molesti, quos vulgò Febres appellamus; ipse verò tectius à radicibus sui nitro sulphureos dicendos putat. Statuit enim febres habere semina & radices, in quibus sulphuri impuro, fœtido, resoluto, mucilagines ac spiritus salini nitrosi permiscentur. Statis ergo temporibus, dum germinare incipit minera nitrosi sulphuris, horrores, rigores, pandiculationes, oscitationes, & similia symptomata, pro differentia nitrosi sulphuris, induci existimat. His floribus superficialibus, acetosis, frigidis, mercurialibus exhaustis, vapores & spiritus atqui pingues, inflammabiles sulphuris, salium tamen commixtione transplantari naturam magis referentes, qui nota febrium symptomata inducant, donec, resolutis spirituum inimicis tincturis & quocunque euacuatis modo, naturæ quies concedatur, sed cum recidiuæ metu suspecta.

Febrium generatio sec. Seuerinum.

Longè tamen aliter de febrium origine philosophatur Scheunemannus è Paracelso, *in libro de morbo sulphureo Cagastrico pag. 79.* Is enim feces tartari cum sulphure excrementitio, vna cum mercurio & sale ex digesto in ventriculo congregari, & in vnum quasi globum coagulari, globumque hunc per varias digestiones quasi circulos augeri & incrementum sumere statuit: vt non malè massa illa lapidi Bezoar comparari possit. Et hunc globum quoties ictu cœli percutitur, accendi putat. Quo accenso subitò fumũ adscendere, aëremque inficere; vnde fiat leue frigus, rigor, quem tremor, frigus & tandem calor insequatur, scribit. Calorem autem hunc tam diu durare, quam diu hæc massa ardeat. Rarò etiam vnica vice absumi; cùm successiuè generatus, & ex pluribus quasi corticibus coagulatus sit hic globus. Dominari autem in cuiusque circuli cauitate mercurium, qui dum exitum quærit, ventum moueat, qui flammam exstinguit. Postea alio circulo accenso alio paroxysmo, atque hinc quot circulis, vt appellat, vel lamellis potius massa ista componitur, totidem paroxysmis ægrum tentari; tota verò massa absumta, febrem terminari statuit. Cum autem cœlum 24. horarum spatio semel reuolnatur, 24. horarum spatio accendi semel hunc globum, & hinc paroxysmum excitari singulis diebus docet. Ex globo simili in epate generari febrem tertianam scribit.

Febrium generatio sec. Scheunman.

Verum enim verò & hinc conciliatio quædam Chymicorum & Galenicorum tentetur. Galenici negare non possunt humorum in febribus inflammationes; etsi alij cum putredine, alij sine putredine eam fieri statuant. Concessimus etiam supra, inflammabilitatem à sulphure dependere. Et si quid præterea lucis doctrinæ febrium è suis principiis afferre possent Chymici, illud libenter admitteremus.

Qua in re vt Chymicis iniqui non sumus: ita illi contrà Galenicorum dogmatibus æquiores esse debebant. Primò enim distinguenda est Febris à caussa. Caussa est materia, quam illi appellant nitro sulphuream; ab illius accensione calida intemperies in toto corpore exoritur, ob quam partes omnes ad suum officium exsequendum ineptæ redduntur; quæ partium præter naturam dispositio Febris appellatur. Deinde nec humorum nomen planè reiiciendum. Nunquam enim nitrum vel sulphur vomitu eiicitur, per aluum excernitur, aut sudore euacuatur, sed humores solum. Et concedatur sanè propter sulphur humores accendi: tamen ideò humorum nomina reiicienda non sunt. Accenditur vinum & eius spiritus, olea, resinæ, ligna & alia multa: quorum tamen nomina non reiiciuntur.

Schennemanni v. opinio planè ridicula est, & hoc ipso satis testatur; se in Paracelsi dogmata iurasse, atque parùm sollicitum fuisse, quam dogma aliquod rationi vel experientiæ sit contrarium, modò Paracelsi fuerit. Qua enim, quæso, vel leuissima coniectura probare poterit, talem globum ex lamellis pluribus, instar lapidis bezoar, cum in ventriculo, tum in epate generari, atque inde febrem, & febrium periodos ac paroxysmos, eo, quo antea dictum modo, prouenire? Et certè magnum illum globum, & multas lamellas seu circulos, vt appellat, è quibus constituitur, esse interdum oportet; cum scribat, totidem paroxysmis ægrum tentari, quot circulis massa illa componitur.

Schennemanni absurda de febribus opinio.

Colicam postea ex mucilagine tartarea stipticis & acetosis spiritibus permixta produci statuũt hoc pacto. Si λειτουργία corporis humani impedita, tartareæ feces & mucilaginosa impuritas in ventriculo & intestinis non separentur & expellantur, mucilaginosa impuritas radices primò collocabit, quæ continua nutritione incrementa sumet, donec digestis tempori

Colica caussa sec. Schen.

temporibus paroxysmos excitabit, spiritibus acutis per intestinorum orbes motis. Si tamen renes & vesica mucilaginibus tartareis & ipsa obducta sint, impressione spirituum ex minera Colicæ prodeuntiū ad paroxysmum incitabuntur. Ex iisdem enim impuritatibus, quamuis separationum & exaltationum gradibus differentibus, colicos & nephriticos dolores proficisci statuunt.

Quibus si vnam saltem Colicæ caussam proposuit Seuerinus, de nomine cum eo non litigabimus: cum res plana sit, dudumque ex pituita vitrea colicam generari Galenus docuerit. Si verò caussam istā solam Colicæ statuit, valde errat. Cum à flatibus intestina distendentibus acutissimos dolores colicos excitari posse, notissimum sit, neque acrimonia sua flatus dolores excitent, sed distensione: & proinde quam primum via, quæ ipsis occlusa erit, patefit, dolor cessat, & sæpe vno clystere omnis tollitur: & plus non rarò ex clystere in talibus doloribus commodi quàm ex operosis Chymicorum medicamentis percipitur.

A veritate verò alienum est, quod *cap.* 13. *p.* 334. acutissimos dolores tantum à spiritibus salium acutis fieri scribit: dolores verò, qui à contusione, sectione, vstione, externa calefactione vel refrigeratione contingunt, telollaceos vocat. Omnium enim hominum, qui à condito mundo vixerunt, sensu constat, vix vllos acerbiores dolores esse, quam quos distensio, sectio, vstio &c. parit.

Inflammationum generatio sec. Seuerin. Inflammationum postea generationes & differentias hoc modo describit Seuerinus: Seminales radices, inquit, horum morborum ad matrices prouenniunt non solum in forma resoluta & liquida, sed in forma vaporosa & spirituali, & continua nutricatione & fermentatione digesta maturitatum & separationum tempora expectant, quibus instantibus spirituum erumpit ebullitio. Ac tum explicantur signaturæ in spiritibus antea delitescentes, colores, sapores, odores, caliditates & cæteræ qualitates, & ex nutrimētis assiduè attractis corpora constituūt principiorum sciētiis cōsentanea, puruléta, mucosa, sanguinea, cruenta, coagulata, resoluta, graueolētia, rubicunda, nigra, flaua, varia, acria, erodentia, aspera. Spiritibus postea absoluta reuolutione euanescentibus, relictam impuritatem scotinam vitalis balsamus discutit, consumit, aut per vias conuenientes expellit.

Inflammationum autem species ex proprietatibus spirituum sulphureorum deducit. Arsenicales enim spiritus bubones constituere, & inflammationes pestilentiales dicit: Auripigmentales, pleuritides, sed non solùm in pectore, sed in cerebro, pulmonibus, corde, epate, liene, ventriculo, carnibus: Sulphureos, prunellas, cerebri, pectoris, ventriculi, epatis, gulæ & omnium partium.

Galenum verò, aliosque Medicos ex copia sanguinis, si exercitia immoderata, casus, contusiones vel similes caussæ accesserint, à quibus vasa sanguinem continentia patefiant, inflammationes generari statuentes reprehendit, negatque ex sanguinis extra vasa sua effusione inflammationes veras generari; nisi in sanguine semina pleuritidum, prunellæ, pestis, arsenicalia, antimonialia, sulphurea maturitati vicina, antea delitescāt, quæ occasionem opportunitatēque nacta ad ebullitiones & paroxysmos excitentur.

Vlcerum generatio sec. Seuerinum. De vlcerum verò generatione ita statuit: si ex innata balsami infirmitate siue errore ob immoderatam diætam in mumia sanguinis, carnium, synouiæ defectus separationis puri ab impuro contingant, relicta impuritate salium corrosiuorum scientiis insignita, si hoc frequenter accidat, & potens sit tinctura seminum corrosiuorum, transplantata mumia sanguinis, carnium vel synouiæ radices introducent, & continua nutricatione ex similibus impuritatibus fomentis acceptis digestis temporibus fructus producent radicibus consentaneos. Cancri nimirum radices & fructus conferre statuit salia ferruginea, quæ in carnibus, venis, mēbris Martis anatomiam refereoribus hospitium nanciscantur, vt in facie, labris, mammis, pectore, vtero interdum. Herpetem, lupum, radices habere æruginosas cancris finitimas, & in carnibus musculosis artuum & pectore sedes quærere. Hydropica vlcera eorum propriā aluminosas habere radices: Pruritus, scabiem nitrosis, vitriolatis & leuioribus tincturarum proprietatibus constare, locisque omnibus fructus emittere: hinc etiam doloris, caloris & similium symptomatum caussas reddendas esse.

Caussæ externæ inflammationum. Verum multa in his & falsa & absurda continentur. Nam primò contra experientiam negat, quod casus, contusiones & similes caussæ externæ inflammationes veras generent: cum id quotidie fieri, lippis & tonsoribus notum sit. Hoc quidem verum est; si sanguis impurus sit, & vitiosi humores in corpore contineantur, talesque caussæ externæ accedant, inflammationes periculosiores fieri: nihilominus & si in corpus purum tales caussæ incidant, inflammationem in eo excitare possunt. Quæ verò sine caussa externa generantur inflammationes, eæ non ex seminibus, quasi plantæ, pullulant, neque colores & reliquæ qualitates, ac pus, quod in iis varium generatur, spirituum illorum opera sunt; (hæc enim omnia ita sine ratione à Seuerino proferuntur) sed res ita sese habet, vt longa obseruatio, caussarumque omnium diligēs consideratio, ac curatio felix hactenus comprobauit: quoties in corpore vitiosi humores cumulantur, natura si per vias consuetas eos non possit expellere, ad loca ignobiliora, glandulas & externas partes solet propellere. Vbi cum sanguine extra vasa effusi cumulatique calorem concipiūt & corrumpuntur, vnde dolor, inflammatio, colotesque cutis varij, pro homoris contenti varietate oriuntur. Quod tamen vbique natura solet facere, nec hic omittit, sed vtile ab inutili separat, & hoc, vt corpori alendo ineptum, quantum potest, alterat & elaborat; vnde puris, pro humorum contentorum varietate, varietas. Idem ferè de vlcerum generatione dicendum: quæ etiam fiunt impuritatibus in corpore latentibus ad exteriora expulsis.

Vlcerum differentiæ ex principiis Chym. In differentiis inflammationum & vlcerum explicandis, si ex principiis suis lucis quid afferre possunt Chymici, libenter id recipimus. Etsi enim planè, quod contra Chymicorum sententiam nonnulli obiiciunt, iidem affectus in vlceribus & inflammationibus non apparent, quales si in cute extra arsenicum, auripigmentum, vitriolum, alumen, vel simile quid curi applicetur, conspiciuntur: tamen propterea nihil tale adesse, dicendum non est. Differunt enim sal & sulphur animale à sulphure & sale vegetabili, & quæ ex terra attrahuntur salia & sulphura in vegetabilibus mutationem & alterationem quandam accipiunt; maiorem adhuc in animalibus: nunquam tamen planè naturam suam exuunt. Vnde, postea ab aliis humoribus separata & per se existentia satis adhuc suam naturam produnt vt in bubonibus, carbunculis, cancro & aliis vlceribus animaduertere est.

Doloris caussa. Tandem doloris causas in genere quod attinet, caussam doloris tribuit spiritibus salis resolutis. Vbi quidem facile admittimus, salsa & acria, atque omnia, quæ partes sensu prædita vellicandi vim habēt, dolorem excitare posse: verum hanc solam doloris caussam non esse, & grauissimos quoque dolores à sectione, tensione, vstione prouenire antea diximus. Sicut & excessus qualitatum primarum, præcipuè calo

caloris, maximos dolores parit. Quis enim ignorat quātos dolores vstio inferat? At certè ignis dolores non excitat per ſpiritus ſalis, ſed caliditate nimia.

An doloribus ſaporum nomina attribuenda.

Quod poſtea Galenum reprehendit, quod contra Archigenem diſputans, negauerit, ſaporum nomina doloribus accommodanda eſſe: Verum eſt, à Galeno hoc factum, 2. *de locis affectis cap.* 9. neque planè iniuria. Nam quilibet ſenſus habet ſua propria ſenſibilia obiecta, quæ ab aliis ſenſibus percipi non poſſunt. Proinde ſicut color non poteſt percipi ab aure: ita ſapor à tactu deprehendi non poteſt, quatenus talis. Aliàs autem non negatur, res ſapidas diuerſas diuerſo modo tactum afficere, aliúmque dolorem à re ſalſa, alium ab acida, alium ab amara, alium ab auſtera excitari. Sed hoc non fit à ſapore, quatenus ſapor, ſed re, cui ſapor ineſt. Id quod ipſe confitetur Seuerinus, dum addit; Linguæ quidem officium eſſe, ſaporum diſcrimina diſcernere: affectiones verò & impreſſiones ſaporibus cohærentes non ſolùm in lingua, ſed & in aliis multis partibus percipi. Quod cum nec Galenus negatur ſit, fruſtra hic à Seuerino reprehenditur.

Dolorum vehementia vnde.

Denique non à neruorum partibus inſitorum copia vel raritate dolorum differentias deducit, ſed loca ea vehementiſſimos dolores pati ſtatuit, quæ confluentiam habent cum ſalibus potentiſſimis, ſiue in quibus ſpiritus ſalium acutiſſimi latent, & ad extremitates ducuntur, vt orificium ventriculi, inteſtina, renes, veſicam. Viſcera verò tantis doloribus non affligi, quia non conſtent ex ſalibus, ſed potius boli & ſulphurearum terrarum naturam referant, in quibus ſpiritus obtuſi & inſipidi ſint.

Verum in re manifeſta ludit. Certum enim eſt, & omnium hominum ſenſus id teſtatur, omnes partes ſentire & dolere propter membranas ſeu nerui partem membranoſam; eaque quæ deſtituuntur partes, nullum ſenſum habere. Itaque παρεγχύματα viſcerum non ſentiunt, non quia ſpiritus ſalis non habent: ſed quia non ſunt membranoſa, ſed carnoſa. Et ſi quem ſenſum habent, habent propter membranam ambientem. Reliquæ partes, quæ membranas & neruos multos habent, exquiſitum etiam ſenſum habent, & proinde grauiſſimos dolores perpetiuntur, vt in oculis, auribus, pleura, ventriculo, vreteribus, vt & veſica, videre eſt, quæ non ſolum à cauſſis internis, ſed & externis, in quibus ad ſpiritus ſalis confugere non poteſt Seuerinus vehementiſſimos dolores patiuntur. Sed quò non abripit nimium nouandi & ſectarum ſtudium.

Scheunemāni Medicina Reformata.

Cæterum cum peculiari modo ad tria Chymica principia omnes corporis humani morbos reducere conatus ſit Henningus Scheunemannus, in libello, cui titulus, *Medicina Reformata, ſeu Denarius Hermeticus, Philoſophicus, Medico Chymicus*: & libellus hic ab illo, qui eum poſt mortem authoris edidit, verè aureus nominetur, & veræ Medicinæ fundamentum perhibeatur, in quo morborum vera cauſſa & cura Paracelſica apertè doceatur, quomodo vno remedio 100. morbi curentur, cum nunc vix 100. remedia vni morbo ſufficiant: atque ipſe autor, *in præfatione*, ſe id, quod poſt Hippocratem nullus à bis mille annis præſtare auſus fuerit, quodque Ioh. Quercetanus pollicitus fuerit, at morte immatura præuentus vel rei difficultate deterritus, perſoluere nequiuerit, aggreſſurum promittat: operæ pretium fuerit, hîc, vbi de morbis & morborum cauſſis agimus, quædam ejus loca obiter perpendere.

Decem morborum cauſſæ Sheunemanni.

Proponit Scheunemannus, *p.* 15. ante omnia 10. morborū cauſſas, atque inde libellū ſuū denarium Medicum inſcripſit: Mercurium pneumoſum, mercurium cremoſum, mercurium ſublimatum, mercurium præcipitatum; ſulphur coagulatum, ſulphur reſolutum; ſalem coagulatum, ſalem calcinatum, ſalem reſolutum, ſalem reuerberatum.

Principia Scheunemanni incerta.

Vbi principio meritò hoc in eo deſideratur, cum vltra iſtum numerū, nec citra illum, in rebus quicquam reperiri neget, vt cauſſas horū principiorum reddat, neque mox in fundamento reformatæ huius Medicinæ dubium Lectorem relinquat. Mira certè philoſophandi ratio eſt, tot noua Entia in cenſum naturæ inducere, nec vllo modo ea probare. Neque enim quia mercurius vulgaris, ſulphur & ſal. quæ nomine principiorum hîc intelligi rectè negat, arte Chymica & igne ſæpe violento, poſſunt ſublimari, calcinari, reuerberari, præcipitari: idem etiam in corpore humano fiat neceſſe eſt; aut tot quoque mutationes ſpiritum inſitum & humidum radicare pati oportet; aut tot erunt rerum naturalium principia.

Principiorum nomina ſunt perſpicua.

Deinde cum, ſecundum Epictetum, ἀρχὴ παιδεύσεως ſit ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις: lectorem mox in principiis nominandis obſcuris vocabulis detinere non debebat. Etſi enim iſta ſua principia definiat: nemo tamen Latinè doctus (cum tamen Latinè ſcripſerit, aut certè voluerit) vocabula, pneumoſus (etſi Græcus, quid πνευματῶδες, aut πνευματικὸν ſit, ſciat) & cremoſus (quanquam quid cremor vel cremare ſit, Latinus ſciat) intelliget.

Mercurius pneumoſus Scheunemanni.

Definit autem, *pag.* 16. Hercurium pneumoſum, quod ſit ſpiritus æthereus, ignis naturæ, vitæ noſtræ proximum & intimum indumentum; corporis humani lumen & numen, omnium actionum motor & rector, qui in cerebri ventriculis hoſpitari creditur, &c. Dicam, vt & Galenici intelligant, Spiritus animalis definitur. Inſitus potius dixiſſem; niſi in cerebro eum hoſpitari ſcripſiſſet; etſi nimis latè eius officium extendat, & omnium actionum motorem & rectorem conſtituat; cum tamen diuerſa ſpiritus animalis & vitalis ſint officia. Atque ita Galenicus cum rem intelligat, de nomine cum eo non multum diſceptabit.

Spiritus animalis non eſt cauſſa ſpirituum &c.

Verum quod poſtea, *cap.* 2. hunc ſpiritum plurimorum morborū cauſſam conſtituit, hoc nulli Galenico, imò nec ſaniori & in Philoſophia aliquomodo verſato Chymico vnquā perſuadebit Scheunemannus. Quis enim, quæſo, credat, ſpiritum æthereum, corporis humani lumen, & numen, omniúmque actionum rectorem, ita nonnunquā, vt loquitur, ingroſſari, vt præter naturā in folliculis, membranulis & cauitatibus includatur, & ſubſiſtat; & viſibilis ac materialis factus nomine priuetur, ac flatus dicatur, & in partibus, in quibus coarctatur, ἐμφυσήματα, inflationes ſeu apoſtemata (quid apoſtema eſſet, ignorauit: tumorē dicere debuit) ventoſū procreet. Hoc certè eſt cœlū terræ & aquæ miſcere, nō medicinā reformare. Excrementitij humores morbos & affectus illos producunt, nō ſpiritus inſitus; qui longè nobilioris naturæ eſt, quam vt cauſſarum morbificarum & flatuū atque excrementitiorum humorum naturam induere poſſit. Vt iam de ſtrumis, ſcrophulis, glandulis, bubonibus, ſteatematis, atheromatis, meliceridibus & ſimilibus nihil dicam, quos ex ingroſſatione ſpiritus animalis acætherei, ſeu, vt ipſe loquitur, mercurij pneumoſi deducit: cum nemo medicorum ſaniorum ſit, qui ignoret, tumores iſtos partim morbos hæreditarios eſſe, & à ſemine vitioſo originem trahere; partim ex ſucco nutriente prouenire, qui vel copia peccat, vel alio modo vitioſus eſt. Cum enim quælibet pars humorem affluentem ſibi aſſimilare conetur, & natura, quæ nunquā otioſa eſt, etiam excrementa, quantū fieri poteſt, elaborare nitatur, iiſq; formam aliquam inducat, vt non ſolū in fungis arborū, ſed & in iis, qui corpori humano annaſcuntur, (de quibus videatur centuria 2. obſeru. Guil. Fabricij, obſ. 35. & 36.) videre eſt: pro cuiuſque partis natura diuerſi tumores

tumores generantur, alius in carne,alius ad membraoam,alios in glandulis. Hoc nimis craſſom eſt, qood,*pag.*24 ex hoc ſpiritu & mercurio pnenmoſo hydropis ſpeciem,quæ tympanites appellatur, imò flatus in veotre & inteſtinis, ex quibus tormina, murmnra, crepitus ventris, & ructus oriuntur,ac herniam flatulentã,imò hydrocelen & ſacocelen,& ne quid deſit,enterocelen, (quaſi verò ex flatibus illa primariò ortũ habeat)deducit. Ex flatibus quidem morborum iſtorum quoſdã prouenire ſcimus: at flatus partim cibi virio fiunt;uon à ſpititu illo æthereo,qui in cerebro hoſpitatur,vt ipſe loquitur. Er prout niunt flatus non ab iis, quæſpititn æthereo,quale vinum, ſed quæ materia aquea & excrementiria abundant,vt in rapis & aliis eius generis videre eſt. Ideóque qui cum rei Medicæ vtilitate morbos eorúmq; cauſſas ad principia Chymica reuocare voluerit,longè alia via ingrediatur oportet; & mercurium morborum autorem longè aliter definire;nec tot diuerſiſſimos affectus, ſtrumas, ſcrophulas,nodos,glandulas, ſteatemata, atheotemata, melicerides,tympanitidẽ,tormina & murmura ventris,crepitus, ructus, pneumarocelen, hydrocelen, ſarcocelen, enterocelen, varices confundere, & ad vnam cauſſam redigere decet. A cauſſis enim diuerſiſſimis pendere, ipſa curatio docet. Quos omnes affectus ſi vnico illo ſuo primo Ente curauit Scheunemannus; boni publici cauſſa curationum illarum hiſtorias & teſtes annotare debuiſſet. Hominum enim manus hodie ſunt oculatæ: credunt, quod vident.

Eodem modo non rectè paralyſin & conulſionem ab eadam cauſſa deducit; cum tamen habeant cauſas diuerſas:imò illi iidem affectus à pluribus cauſſis proueniant, vt ex obſeruationibus Medicis & libris practicorum notum.

Mercurius cremoſus Scheunemanni.

Mercurium deinde cremoſum ſeu deſtillatum, *pag.*14.definit arcam vitæ noſtræ, ignis ætherei pabulum ac nutrimentum,verum lac virgineum, humidum radicale ſeu primigenium,primum& innoxium generationis ſubiectum, cremorem dulcem, liquidum,rarum,permeabilem. Humidum radicale, vt clarè & ſine ambagibus dicam, definit.

Quòd verò,*cap.*3.ſcribit,hunc mercurium ſiue à partibus ſolidis ſiue a cibo & poru ſegregatum poteſtate ſuperiorum nonnunquam per aſcenſum & deſcenſum tam diu circulari & rotari, donec cum tenuitate ſummas poteſtates ſummáſque vires acquirat;& apoplexiam,paralyſin,conuulſiones,epilepſiam,tremorem cordis,incubum, ſuccubum(riſum tenearis amici)ab hoc deducit;næ? iterum affectus diuerſiſſimos,& à diuerſiſſimis cauſſis dependentes, confundit.Primò enim humidum radicale,quod definit,nunquam horum morborum autor eſt; neque ipſum in cibis eſt,etſi ex cibis,ſed per multas mutationes,ex ſanguine ſc.puriſſimo fiat.Deinde etſi hos affectus pleróſque nõ ex craſſa pituita, quod plurimi opinantur, ſed potius ex vaporoſa & tenui materia oriri concedamus; atque ſi ob id ad mercuriũ, ſed aliter,quam fecit,definiendum,eos reducere velit Scheunemannus,cum eo iam pugnare non velimus:tamen vaporoſa illa materia, quæ hos affectus producit, non vnica eſt, ſed ſpecie in diuerſis affectibus differt. Neque enim,quæ epilepſiam excitat, apoplexiam generat,& contra:& quæ palpitationes cordis efficit,vt ſæpe fit in hypochõdriaca affectione, etſi melancholiam aut dolorem capitis exciret, non tamen apoplexiam vel epilepſiam tunc generat. Atque an hos morbos omnes manna mercurij curauerit, fides ſit penes autorem.

Apoplexia generatio sec. Paracelſ.

Et vt aliquid in ſpecie hac de re dicamus, ex mercurio cremoſo ſeu deſtillato apoplexiã deducit Scheunemannus, & ex Paracelſo fulguris exemplo declarat. Sicut nimirũ fulmen, ſacculis illæſis, nummos conflat, aot vagina illæſa enſem liquat, integra cute oſſa comminuit: ita mereurium deſtillatum in vnam maſſam cogere & colliquare cerebrum, aut pulmones, haud aliter, ac ſi cera eſſent, ferire, penetrare, inflammare atque exurere, qoicquid intra cutem, carnem, fibras, muſculos, & cæteras molliores partes non lædere, linguæ loquelam actiuo ſuo halitu exurere, carnoſam tamen eius ſubſtantiam iotactam relinquere opioatur. Atque ex partium internarum iſta colliquatione omnia, quæ in apoplexia apparent, ſympromata deducit. Poſtea tamen illud vniuerſale(quicquid intra cutem clauditur) reſtringit, & non omnes partes, quas attingit, lædere, ſed potius neruos, pulmonem & cor exurere ſcribit.

Opinionis iſtius refutatio.

Verum portenta iſta opinionum ſuot. Si Paracelſiſtis anatomia localis, quam appellant, non ita ſorderet, facilè ex corporum apoplexia mortuorum diſſectione diſcere potuiſſent, nihil rale in apoplexia accidere, quale pro libitu imaginantur, ſed cerebrum, neruos, pulmones in apoplexia mortuis integra teperiri Et quid hoc monſtri eſt, mercurium deſtillatum linguæ loquelam exurere; carnoſam eius ſubſtantiam intactam relinquere? Quaſi verò loquela corpus ſit, quod exuri poſſit. Summa hæc Philoſophiæ ignorantia eſt. Neque ſibi conſtat Scheunemãnus, qnomodo mercurius ille deſtillatus apoplexiam gignat. Primò enim, vt iam dictũ, exurendo, inſtar fulminis, neruos, pulmones & cor, eam afficere dicit: poſtea tamen, vt Quercetani ſententiam tetineat, exhalationes mercurij deſtillati corpora coarctare, & conſtringere dicit, vt quaſi coagulata & gelu concreta maneant. Idem certè non conſtringit & congelat, ſimulque exurit.

Mercurius ſublimatus Scheunemanni.

Mercurium ſublimatum definit, *pag.*17. quod ſit radicalis humidi ſpiritus acutus, permeabilis, penetrabilis, aerea, fumea, ſubtiliſſima, viuifica & ſpirituoſa ſubſtantia, proximum actionum perceptibile inſtrumentum &c. Galenicus ſpiritum inſitum definiri diceret. Quicunque autem ille ſit, ſi eſt viuifica ſubſtantia & proximum actionum inſtrumentum, quomodo ab eo omnes ægritudines, quæ interius punctiones cum feruore cient, *c.*4. deducit? dum ſtatuit, eum in ſummũ abire, caleſcere & igneſcere, non verò flagrare, & quicquid volatilitate ſua apprehendit, frangere, & dolore premere, ſed abſque flamma. Ab hoc deducit maniam, phreneſin, amentiam, ſyncopen, melancholiam, typhomaniam, dolores capitis, cordis palpitationem, anginæ ſpecies, pleuritidem, peſtes, anthraces.

Verum vbique principium petitur, & diuerſiſſimi morbi confunduntur. Hoc quidem non negamus, pleroſque hos morbus à calida & tenui materia prouenire: at quod ſpiritus inſitus & viuificus horum morbotum autor ſit, id probandum erat. Quanquam enim & calidum innatum, vt Galenus loquitur, igneum reddi poſſit: tamen calor ille præternaturalis, qui illud accendit, aliunde ipſi cõmunicatur, & humores prærer natoram incaleſcunt. Quanquam enim concedamus, in peſte, & pleuritide non rarò venenatum ſpiritnm adeſſe, quem natura ad exteriora expellit: tamen anthrax & alia, quæ in peſte & morbis malignis erompunt, vt tumores & tubernacula, non ex ſpiritu illo vel mercurio ſublimato, vt ille appellat, oriuntur, ſed venenatus ille vapor vel ſpiritus ſanguinem & humores corrumpit, qui corrupti à uatura expelluntur, & tumoribus eiuſmodi materiam præbent.

Præterea etſi ſeu vapor ſeu ſpiritus tenuis, ſeu, vt ille appellat, mercurius aliquis morborum, quos enum erat, cauſſa ſit: tamen cum cauſſæ morbos iſtos producẽtes ſpecie differant: omninò tot mercurij deſcribẽdi eſſẽt, quot morbos enumerat. Quid

enim phrenesi commune cum cordis palpitatione & syncope? Quis caussas specie differentes & diuersa medicamenta requirentes non agnoscat in phrenesi, melancholia, pleuritide, anthrace, peste? Qui sine præiudicio, quæ passim viri doctissimi, multorum seculorum experientia adiuti, de horum morborum natura & felici etiam cura tradiderunt, perpédere voluerit: facilè animaduerteret, morbos & symptomata ita diuersa ad eandem caussam reducere, tá impossibile esse, quam elementa ex sale, sulphure & mercurio componere; quod tamen idem *pag.* 42. conatur.

Mira etiam in hoc capite est pestis definitio, quá vlcus esse dicit, & propterea non aliam, quam incarnatiuam, requirere medicinam.

Mercurius præcipitatus Scheunemanni. Tandem mercurium præcipitatum *pag.* 17. definit spiritum æthereum verè esurinum, acidum, acrem, vehementem, incombustibilem, qui ignem externum calore vincat, totius fermentum viuificum, à quo omnia fermentantur & condiuntur, insita dissoluendi & contrahendi facultate obuia quæque confringat ac dirimat. Hos spiritus esse scribit, qui esuriant & sitiant, & cibos omnes acida & mordaci sua soluédi & conterendi potestate confringant. Quod officium Galenici calido insito & facultati concoctrici rectè tribuunt. Non enim spiritus esuriunt aut sitiunt; sicut nec vident, nec audiunt, nec ambulant: sed pars calore naturali & facultate naturali appetéte prædita appetit cibum & potum, ac homo esúrit & sitit. Et calor ille ac spiritus insitus etsi proximú coctionis instrumentum sit: tamen primaria coctionis caussa non est, sed facultas cuiusque membri; vnde etiam diuersæ in diuersis partibus fiunt coctiones, prout diuersis facultatibus præditæ sunt. Ventriculus chylum generat, epar sanguinem; os ex attracto alimento os, caro carnem generat. Præterea spiritus ac calor ille insitus his actionibus inseruit, non aciditate, acrimonia & mordacitate sua, quæ nulla in eo deprehenditur; sed blando calore, qui est communis δημιουργὸς & commune naturæ instrumentum: sicut id ex digestionibus suis facile discere potuissent Chymici, in quibus calor ille balnei vel alius blandus corpora naturalia soluit & digerit, sed non aciditate, non acrimonia, non mordacitate.

Spiritus an esuriant.

Arthritidum generatio sec. Scheunemanni. Ineptum verò planè est, quod *pag.* 18. & 5. ex isto spiritu, coctionis & digestionis autore, arthritidem deducit: cum scilicet à suarum functionum officio impeditus & præcipitatus siccas coagulationes maximo cruciatu extremis membris infligat: vnde tophi nascantur. Quis enim saniorum etiam Chymicorum ignorat, non à spirituosa & viuifica substantia, quæ proximum actionum instrumentum est, sed à caussa præternaturali, & eo, quod excrementitium est in alimentis, gigni arthritidem; quod ipsi Chymici tartarum appellant, & ad salem potius, quàm mercurium referunt. Et quamuis concedamus, acutissimos & summa penetrandi vi præditos spiritus in arthritide esse: salini tamen illi potius sunt ex humoribus excrementitiis, non viuifica & spirituosa substantia. De tophorum quoque in arthriticis generatione alij saniores Chymici, vt & Galenici, qui nominibus potius, quam re hîc dissident, rectius sentiunt, quam Scheunemánus, qui non ex tartareis & mucilaginosis succis, sed ex cremore seu lacte dulci, vt eius verbis vtar, quo corporis partes aluntur & nutriuntur, quam Synouiam nominat, eos generari dicit, idque exemplo lactis declarat. Sicut enim, inquit, videmus aceto tepido lactis infuso confestim coagulatum fieri, quod in durum caseum transit: idem hîc quoque animaduertimus; ex spiritibus acetosi ac dulcis Synouiæ conflictu fit coagulum album lapidescens, quale ex incisis podagricorum tophis eximitur. Ponamus sanè & concedamus, ex confluxu & conflictu spirituum aut humorum natura sua repugnantium quid in corpore humano fieri, quale accidere videmus, si spiritui vitrioli, vel aquæ forti, in quo ferrum solutum, oleum tartari, vel butyro antimonij spiritus nitri affunditur: tamen ea repugnantia inter spiritus & humores est, qui præter naturam in corpore nostro reperiuntur; non verò inter spiritus coctionis autores, & inter succum, quo partes aluntur, talis pugna accidit. Nam cum in omnibus partibus talis succus sit, & spiritum insitum quælibet pars habeat, semper in toto corpore talis pugna fieret.

Verum operæ pretium non est, in talibus figmentis refutandis immorari; cum talia sint, quæ proculati dubio & à sanioribus Chymicis improbantur.

Reliqua ergò, quæ ponit morborum principia, breuiter percuramus. Proposuit hactenus Scheunemannus spiritum æthereum, naturæ ignem, omnium actionum rectorem, humidum radicale, & primigenium, madore ac rore suo partes corporis nostri irrorans & madefaciens; radicalis humidi spiritum, viuificam substantiam, proximum actionum instrumentum; spiritum æthereum coctionis & digestionis autorem. Verum hæc non sufficiunt: tribus spiritibus quartum adhuc addit, purissimum, candidum, odoriferum, dulcem, pulsatilem, caloris fomentum, totius corporis fulcrum &c. quem sulphur congelatum appellat, & humido primogenio seu lacti virginis, quo omnes partes alantur, quo suo madore ac rore partes corporis nostri madefaciat ac reficiat, & quod primum & maximum generationis subiectum sit, adhuc aliam liquidam ac mollem substantiam, omnes partes corporis benigno madore irrorantem, (spiritus (qui iam quintus erit) etiam plenam, generationi commodam, quam sulphur resolutum nominat, addit. *Sulphur resolutum Scheunemanni.*

Verum Daui hic sumus, non Oedipi. Vtinam, si ad medicinam reformádam animum adiicere voluisset Scheunemannus, antiquorum, Hippocratis, Aristotelis, Galeni vestigiis institisset, qui principia & elementa rerum naturalium & corporis humani, morborumque adeo caussas propositurí, vel ipsis sensibus ea obuia esse, vel ex actionibus & proprietatibus talia & tot à se distincta esse, docere conati sunt. At hic tot spiritus & tot principia proponuntur, nec an sint, & an tot sint, vel leui coniectura probatur. Neque etiam vllam appellationum caussam reddit Scheunemannus, & cur sulphur aliud congelatum, aliud coagulatum appellet, docet.

Ex sulphure congelato accenso deducit inflammationes; cum tamen, *cap.* 4. anginam, pleuritidem, quæ & ipsæ inflammationes, vt & cerebri membranarum inflammationes, ad mercurium sublimatum retulerit.

Postea & febres ex sulphure accenso deducit: de quo iam non disputabo: cum & Hippocrates febrem πῦρ nominet, & Galenus definiat calidum natiuum in igneum mutatum, & Galenici incendium spirituum & humorum in febribus non negent. Verum istis non pauca intermiscet falsa, de quibus in doctrina de febribus dicetur.

Sulphur resolutum. Quæ de sulphure resoluto scribit, si dextrè explicentur, maximam partem admitti possunt. Nam & Galenici vapores suaues ad cerebrum eleuatos sóni caussam esse statuunt: nec illud, quòd Chymicis soporosos affectus à sulphure quodam narcotico, non à frigiditate fieri statuunt, negandum est; conceditque id hodiè nó pauci Galenici, atque inter eos Platerus. Verum quod à naturali illa liquida & molli substantia, quæ omnes partes benigno madore irrorat, omnes affectus soporosos deducit, & ex copia illius substantiæ benignæ coma, catophoram, veternum oriri dicit, in eo errat. Tota enim specie caussæ illæ *Somni caussa.*

illæ præternaturales,(vt earum generatio,natura,& effectus ſatis docent)ab iſta ſubſtantia differunt,neque eadem ſpecie qualitas,quæ in opio,mandragora,hyoſcyamo & ſimilibus reperitur; ſed cum cauſſis potius præternaturalibus, quales in febribus malignis, peſte & venenis quibuſdam reperiuntur, hîc conueniunt Et quis dixerit,qualitatem, quæ in peſte, & quæ in venenis qnibuſdam ſomnum grauem inducit, in benigna illa & corpori amica ſubſtantia reperiri? Quam commodè verò ab eodem ſulphure etiam vertiginem deducat ipſe viderit; cum potius à ſpirituum agitatione & circumrotatione,(vnde & à corporis in gyrum rotatione, ſine cauſſa interna, oritur vertigo) quam vi narcotica ſpiritus ligante,vertigo fiat.

Fluxuum alui cauſſa ſec. Scheune.

Quòd porro ex ſulphure coagulato reſoluto profluuia alui,diarrhæam, dyſenteriam,ca[illegible]. deducit, ab aliis Paracelſiſtis diſſentit, qui à ſale,& probabilius,omnes alui fluxus oriri ſtatuant. Et mira iterũ hic ex Paracelſo Philoſophia eſt de appetitu vẽtriculi, qui appetat & ad ſe trahat partiũ nutrimẽtum vel ſulphur coagulatum, in ſanguine, in carne & in aliis membris, adipem inteſtinorum, & res alias in corpore exiſtentes omnes,vt mucum, fluxus, quos ad ſe trahat,ceu cucurbita ſanguinem:qui ſulphuris immaturi edendi deſiderio laceſſatur, & ſeparationis voluptate capiatur,quaſi ſcire cupiat, quid præſtò ſit.Docuerunt hactenus Medici,& tormina ventris,excreta,imò cadauerum ſectiones id confirmarunt,quod humores acres,quos Chymici non malè falſos appellant,& ad ſalium genera referunt, inteſtina abradant & erodant, eorúmq; venas aperiant. Rem tamen tam euidentem & manifeſtam negare audet Scheunemannus,& ex ſanguinis vel ſulphuris,coagulati in ſanguine, quem appetat, & abſorbere deſideret ventriculus, per inteſtina delapſu fieri dyſenteriam ſtatuit. Norunt quidem & Galenici fluxum quendam colliquatiuum eſſe, ad quem corporis tabes, quam ille barbarè Ariduram appellat, conſequitur: verum non eundem eſſe cum dyſenteria, ex ſignis vtriuſque facilè patet.

Eſt & hoc monendum, malè Galenicis à Scheunemanno imputari, p.85. quod excrementa morbos ipſos eſſe ſtatuant. Paracelſici quidem hoc faciunt, & inter eos Seuerinus, qui vomitu febrem reiectá ſe vidiſſe ſcribit:ſed non Galenici, qui omninò excrementa à coctionibus ſuos colores accipere, & cõmodius eſſe docẽt, vitioſos humores nõ generari,quá generatos euacuari,& proprerea partes,quarum vitio illi generantur, ad naturalem ſtatum reducendas & roborandas eſſe. Interim non ſequitur, humores vitioſus iam genitos non euacuandos eſſe. Illud faciendum;ſed hoc non omittendum: imò,vt illud fieri poſſit,hoc prius faciendum.

Morbi ſalini.

Sal calcinatus.

Morbos tandem ſalinos quod attinet, triplices illos conſtituit,ex ſale calcinato, ſale reſoluto, ſale reuerberato.Salem calcinatum definit eſſe vitæ balſamum, corpus illud firmũ,fixum,terreum, mercurium & ſulphur in vnum componens,congelans,& ſolida reddens cuncta, omnium condumentorum optimum &c.Ex hoc,ſi in corpore humano liqueſcat,deducit cachexiam,hydropem, œdemata. Salis enim calcinati conditionem eſſe, vt nonnunquam liqueſcat:Quod ſi fiat in corpore humano,naturam eum expellere: atque hinc ſudorem ortum habere; ac ſudorem nonnullum eſſe ex carne, nonnullum ex ſanguine,oſſibus,medullis.Quod ſi calor inſitus ſit debilior,quam vt poſſit ſudorem & ſalem reſolutum expellere,intra carnem detineri,& molliorem corporis habitum, quem cachexiam nominant, aliáſque hydropis ſpecies fieri ſtatuit,ſale, qui reſoluitur & liqueſcit,ad inferiora deſcendente.

Sal reſolutus.

Salem reſolutum definiſſe corpus liquidum,guſtu grane, facultate coagulandi & conſtringendi præditũ,ſaporis ſui benignitate cuncta nutriens & conſeruans, & qui propterea Deorum cibus ac potus dicatur &c. Qui ſal quamnis liquidus ſit, non tamen humectet, ſed potius vi ſua conſtringente exſiccet & induret.Hoc ſale quod caret,nullum exhibere ſui guſtum,ſed inſipidum eſſe ſcribit.

Hunc ſalem, ſi ex officio ſuo delabatur,congelationem pati,indurari, & in reſinam,tartarum, arenam & lapides concreſcere,& hinc omnes omninò morbos tartareos oriri docet.

Sal reuerberatus.

Salem denique reuerberatum totius Naturæ generale lixiuium & mundificatiuum eſſe dicit,quod corpora quæque ſordibus inquinata detergendo, reſerando, incidendo, purgando, vomitum prouocando,vrinas ciendo,ſudores mouẽdo, mundificet; viuificet & regeneret; ignémque occultum & perpetuò vrentem eſſe ſcribit. Ab hoc ſale pruritum, vitiliginem,morphæam,porriginem,ſcabiem,polypum, verrucas, clauos, abſceſſus & vlcera varia, phlegmonem, furunculos, carbunculos,bubones, cancrum,luem veneream,ſcorbutum deducit.

Verum enim verò etſi, quæ de ſale in corporum conſtitutione & morborum nonnullorũ origine à Chymicis dicuntur, omnia non improbemus,ſed & corporum reſolutio ſalem oſtendat, & qualitatibus ſuis & actionibus,ſalſedine,acrimonia ac ſimilibus varia ſalium genera in humoribus ſeſe prodant; & proinde quoſdã morbos ad ſalem reducendi conatum in Chymicis non improbemus:in paucis tamen feliciter id Scheuemannus præſtitit, ſed etiam,quæ vera ſunt,falſis & abſurdis additis, apud Galenicos ſuſpecta reddidit.Primò enim,cur tot ſalium genera in conſtitutione corporis ponat, cauſam nullam reddit.Neque enim neceſſarium eſt, vt omnia, quæ per artem,ignis violenti miniſterio,fieri poſſunt,eadem & in corpore humano reperiantur. Præterea non neceſſarium, vt illa, quæ corpus conſtituunt cauſæ morborum quoque euadant: cum cauſſæ morbiferæ plurimæ extra corpori aduenire poſſint. Neque etiã deſcribendis ſalis ſpeciebus ſibi conſtat.

Saporum cauſſa.

A ſale calcinato ſaporum omnium originẽ deriuat, *pag.* 20.& eum nunc amarum,nunc ſalſum,nunc auſterum,nunc dulce ineſſe ſcribit. *Pag.* 98. tamen ſaporem ſali reſoluto primo tribuit, & nihil ſapidum eſſe ſcribit,quod ſale reſoluto careat. Rectius longè Chymici alij à ſale in genere ſaporem deducunt,& poſtea ſaporum differentias ſalium ſpeciebus attribuunt,aliúmque ſalem ſimpliciter ſalſum, qualis communis eſt,alium amarum, alium auſterum eſſe docent. Quod & ipſe,ſi rem Chymicam excolere,& amplificare, ac reformare Medicinam voluiſſet,facere, & qui morbi à quibus ſalibus proueniant, monſtrare debuiſſet.

Sudoris cauſſa.

Deinde in reddendis cauſſis ſudoris, cachexiæ, hydropis & ſimilium morborũ valdè errat.Sudorem quidem ſalis alquid continere non negandum;cum ſapor id teſtetur:ſed tantum ſalem eſſe,non concedendum;cum in moribus ſæpiſſimè fœtorẽ habeat, quem ipſi Chymici à ſulphure deducunt. Nec illud concedendum,ſudorẽ eſſe ſalem reſolutũ,& quidem ex vitæ balſamo & ſubſtantia partium compacta & ſolida reſoluta prouenire. Quanquam enim ſudores διαφορητικῶς interdum accidere non negetur: omnes tamen ſudores à ſubſtantia partium reſoluta prouenire, falſiſſimum: ſed ſeroſum, quod eſt in corpore,illud materiam ſuppeditat. Habétque ſudor & vrina eandem materiam, vnde & ad ſudores copioſos vrina imminuitur. Et cum interdum ſudores copioſiſſimè profluant, vt in quartana fieri ſolet, ſine inſigni corporis imminutione: fieri id poſſet, ſi ab ipſa partium ſubſtantia, ſeu partium corporis vel etiam ſanguinis ſale reſoluto ſudores

ortum haberent. Præterea si hæc esset sudoris generatio, quomodo febres per sudores soluerentur; quod tamen felicissimè fieri videmus, materia morbifica per sudores sæpe fœtidos discussa.

Hydropis caussa. Æquè absurdum est, quod ex eodẽ sale partium corporis resoluto cachexiam & aquam inter cutem deriuat, & quidem à superioribus ad inferiora descendere, & hinc partes superiores tabe consumi scribit, Galenicósque reprehendit, quod nullum hydropem, nisi epar sit frigidum, fieri doceant. Longè alia hydropis est generatio. Et nimirum aqua intercus, cum humor serosus in abdomen effunditur, quod multis de caussis fieri potest, de quibus lib. 3. pract. cap. de hydrope.

Hydrops non est ex sale resoluto. Quas, qui diligenter perpendet, facilè intelliget non, quod Scheunemannus statuit, ex sale partium corporis humani intercutem aquam fieri, & aquam hydropicorum non esse partium substantiam resolutam, sed serosum, excrementitium humorem, præter naturam alicubi cumulatum, & non debito modo excretum.

Et ineptum planè est argumentum, cum scribit, epar vel frigidius vel calidius aquam gignere non posse: quia ex accidente non nisi accidens producatur; & epatis natura nõ sit, vt aquam generet. Frigiditas enim vel caliditas epatis aquam quidem non gignit: si tamen epar non rectè temperatũ sit, actiones suas rectè exercere nõ potest, & pro bono sanguine vitiosum gignit. Quod & de aliis partibus verum est, quæ si naturalem constitutionem non obtineant, suas functiones rectè obire non possunt. Et cum epar & aliæ partes coctioni destinatæ opus aliquod producant, ventriculus chylum, epar sanguinem generet: si partes illæ suas actiones non rectè obeant, opus illud vitiari, & pro bono chylo, & bono sanguine: vitiosum chylum & sanguinem generari necesse est. Neque epar puram aquam, sed pro bono sanguine sanguinem aquosum & serosum generat; quod serosum si ab eo non secernatur & euacuetur, cumulatum in corpore hydropem excitat. Et certè parùm obseruasse videtur Scheunemanus in corpore humano humorum corruptiones, quæ frequentissimè ob partium naturalem constitutionem coctionémque vitiatam accidunt.

Neque vllam caussam habuerunt Paracelsus ac Seuerinus, vt à partium aut salis in iis resolutione hydropem deducerent: cum in cibo & potu, quem quotidiè assuminus, satis aquosi & salsi humoris sit, qui nisi ab vtili alimento rectè secernatur, & è corpore per vias debitas euacuetur, sensim & paulatim cumulatus aquam inter cutem tandem generat.

Et si concedit, epar calefactum bilem, & si adhuc magis incalescat, torrridos, adustósque humores generare, cur neget, ab eodem frigefacto aquosum sanguinem produci?

Nec illud veritati consentaneum, quod scirrhus epatis vel lienis semper hydropẽ sequatur, nunquam verò eum antecedat, nec eius caussa, sed effectus sit. Contrariũ enim testatur experientia: multiq; repetiuntur, quibus epar & lien indurantur, antequam hydrope laborant. Postea quia ob schirrosam dispositionẽ actiones epatis & lienis læduntur, sequitur serosi humoris in corpore cumulatio & hydrops.

Neque cura perfecta hydropis consistit in salis coagulatione, sed potius, post humoris serosi euacuationem, in partium illarum, quarum vitio serosus humor in corpore cumulatur, roboratione, laborandúmque est, vt parti, cuius caussa serosus humor in corpore cumulatur, naturalis constitutio restituatur, vt actiones suas rectè exsequi possit.

Tartari morbi. Quod postea ea, quæ *c.* 3. de Tartaro dicit, attinet, facilè concedimus, multorum morborum origines suam ex tartaro & sale feculẽto aut cum mucilaginosis & excremẽtitiis humoribus misto haberi; calculos nimirũ in pluribus corporis locis, arthritidem & similia mala. In eo tamen errat, quod scribit, salem illum corporis nutrimentum, & deorum cibum ac potum, nectar & ambrosiam, officio suo delapsum morbos tartareos parere. Excrementitium potius tartarum est, ad corpus alendum ineptum, quod Hippocrates, *de prisca medicina*, rectè αὐτοτιμίδιον, ἄκρητον καὶ ἰσχυρὸν nominat; quod nisi è corpore debito modo excernatur, vel ad articulos protruditur, & arthritidẽ generat, vel alicubi in calculos cõcrescit. Vnde vina, quæ huius αὐτοτιμίδιν, ἀκρήτου, ἰσχυροῦ καὶ διαφέροντος χυμοῦ plurimum obtinent, qualia sunt Vngarica, Morauica & similia, ad arthritidem, calculum, colicam & similes morbos producendos aptissima sunt; quæ verò minus tartari participant, qualia sunt Neccarina & Rhenana, salubriora sunt.

Errat deinde in eo cum Paracelso & Seuerino, quod nihil referre putat, siue tartarum morbum, siue caussam morbi, vel symptomata dixeris: de quo supra pluribus dictum.

Ad calculum præcauendum multum in prima coctione situm esse, facilè concedo. Si enim ventriculus rectè coquat, excrementa rectè separantur; quod nisi fiat, ad epar & alias partes corporis transmittuntur: & stranguriæ caussam in ventriculo esse posse, iam *lib. 3. Instit. part. 1. sect. 2. cap. 9.* dictum, verum an roboratio illa acidis præcipè perficiatur, dubito.

Illud verò miror, quod scribit, solitũ fuisse Hermetem post cibum assumtum deglutire semper granum thuris vel mastichis, ne vinũ bibitũ se coagularet in tartarum. Mirum, inquã, vnde hoc rescjuerit.

Sal reuerberatum. Tandem salem reuerberatum quod attinet, studium illud pruriginem, scabiem, vitiliginẽ, serpiginem, cancrum & alia vlcera similia ad salem reducendi non improbo, sed laudo. Atque ipsi Galenici salsos humores talium morborum caussas esse, diffiteri non possunt. Sed quid egregij præ aliis hic præstiterit, non video. Cum enim & caussis, & curatione morbi tales plurimùm differant, atque alia procul dubio salis vel salsi humoris species sit in cancro, quã in scabie, serpigine: illas omnes explicare debuisset, quo labore procul gratiam non solum apud Chymicos, sed & Galenicos iniuisset. Neque enim ipsi assentiri possumus, *pag.* 317. scribenti, omnem cutis defœdationem, vt lepram, luem Gallicam alopeciam, serpiginẽ, nec non alia similia, pustulas, pruritus, impetigines, vnico tantùm medicamento sanari satis exactè posse; cum omnium caussa sit vnica: licet signa iuxta loci affecti partem & dispositionẽ varia conspiciantur, & dolores acerbiores ad salinorum spirituum maiorem efferuentiam erumpant. Etenim morborum ex humoribus salsis ortorum magna est differentia, differuntque lues Gallica, scorbutus, cancer, anthrax, non solum secundum partem affectam, & maiorẽ vel minorem spirituum salinorum afferuescentiam, vel secundum salium species: id quod Chymici saniores concedunt, & propterea diuersis morbis è diuersis salium speciebus ortis diuersa remedia adhibent. Id quod ipse quoque Paracelsus, *in Chirurgia*, fecit. Neque persuaderi possum, vt credã, Scheunemannum vnico ex sale remedio lepram, luem veneream, cancrum, serpiginem, scorbutum, atque omnia corrodentia vlcera curasse, ad quæ Paracelsus ipse diuersissima remedia tradit.

Deinde nõ pauca à vero aliena admiscet. Primò enim mira philosophãdi ratio est, cũ scribit, salis reuerberati esse, corpus porosũ reddere & granulatũ aliis principiis annecti, ne omninò corpus plenum & solidum esset. Eundem salem pellucidum corpus reddere scribit: vbi tale fit, nisi in oculis, nescio.

Eundem

Eundem cum ignem esse dicit, multas ignis species constituit. Supra enim, *pag. 6.* Mercurium pneumosum ignem naturæ esse dixit: & *pag. 17.* Mercuriū præcipitatum ignem externum calore vincere scribit. Nequid iam de sulphure dicam.

Quomodo etiam ad reuerberatum & igneum referre possit verrucas, clauos, callos & similia, non video. Quid enim hic ignei, acris in verrucis, in callis deprehenditur, & quam cognationem hæc cum pruritu, vitiligine, cancro obtinent?

Neque sibi Scheunemannus in morborum caussis reddendis constat. Hic à sale reuerberato deducit ignem sacrum, phlegmonem, furunculum, carbunculum: *part. 56.* eosdem morbos à sulphure oriri scribit.

Elegans quoque est deriuatio Græci vocabuli anthracis, ab antro, quia interiora quærat.

Verùm pœnitet te forsan, Lector, temporis talibus legendis impendendi: me certè scribendi. Obiter tamen hæc quasi & exempli gratia breuissimè de morborum caussis ex Scheunemanno afferre volui, nullo modo cauillandi & calumniandi studio, sed vt monstrarem, quam parum feliciter ad Medicinam reformandam accesserit; quodque liber iste titulum, quem præ se fert, sustinere non possit. Studium ad principia Chymicorum morbos reducendi, quod sæpius iam dixit, non improbo: alio tamen longè modo in origine morborum inquirenda progrediendum. Exēpli gratia, sunt salium differentiæ plures, communis, vitriolatus, nitrosus, aluminosus &c. Hæ procul dubio morbos diuersos, & diuersam curationem requirentes producunt. Atque id vt monstrent, & quidem in specie, à Chymicis exspectatur, si rem Medicam iuuare, & caussæ suæ patrocinium aliquod quærere, eamque Galenicis probabiliorem reddere velint.

CAPUT XVII.

De Parte Medicinæ Semiotica.

De signis inconstans Paracelsus. DE signis, vt & aliis rebus plerisque, variè loquitur Paracelsus; sicut huius generis quædam ex eo collegit Erastus, *parte 3. disp. contra Paracelsum sum p. 186.* & modò ipsa signa morborum proponit, modò signorum doctrinam reiicit, qua re aduersariis reprehendendi ansam dedit maximam. Scribit enim, *loco allegato*, Erastus: hoc argumentum esse certissimum, eum pleraque vel insanum, vel ebrium à spiritu tartareo dementatum sic scripsisse, vt quid scriberet aut dictaret ipsemet nesciuerit. Nam dum de particularibus quibusdam affectibus loquitur, eorum signa recenset: & *in 12. aph. 1.* scribit, quemlibet morbum sua signa habere, è quibus eius progressus & finis cognosci possit. Alibi tamen signis vel in corpore apparentibus vel ex sermonibus ægri petitis parum tribuit. In Paragrano inquit: *Ægri sermo Medicum non amplius docet, quam si in speculo loquentem eum conspicias, nec tamen audias.* Et alibi iuber, non ad ramos, sed ad radices respiciendum esse. Sicut enim si quis ramos arboris alicuius ob radicum vitium arefactos decutiendo non præcauet, quin alij item arboris rami arefiant: sic etiam non ad signa & symptomata, sed morbum ipsum respiciendum esse. In quo quidem ipsi suo modo facilè assentimur: atque hoc dudum contra Empiricos Galenus & omnes dogmatici propugnarunt. Si verò dicat, nullo modo ad signa & symptomata respiciendum esse, in eo errat, nec dogmaticorum mentem rectè assequi *Signorum necessitas.* videtur. Nam signa & symptomata non sui gratia considerantur à Medicis, sed vt in morborum & caussarum latentium cognitionem nos deducant. Neque laudandum in Paracelso & eius asseclis, quod doctrinam signorum tam ieiunè tractarunt; cum nō minor sit semioticæ, quam aliarum Medicinæ partium necessitas, & vtilitas, & non cogniti morbi nulla sit curatio: & σοχασμὸς ac morborum latentium cognitio sit sæpè æquè difficilis, ac ipsa curatio. Illud verò vituperandum, quod signa contemnunt, atque ex iis morborum notitiam haberi posse, negant. Certè ea, quæ sensibus occurrunt, in eorum, quæ latent, notitiam deducunt, & effectus de suis caussis testantur. Et qua ratione, quæso, hominem sanum & ægrum discernere poterunt Paracelsici, nisi ex actionibus læsis, dolore, colore mutato & similibus?

Verum cum in genere de signis vix aliquid artificiosi tradiderit Paracelsus, in specie de signis eius sententiam videamus.

Pulsus primò quod attinet, cum quidam pulsuum ignorantiam Paracelso obiiciant, recentiores contra Paracelsum egregiè de pulsibus sensisse, distinctè & neruosè de iis scripsisse, & exactè pulsus rationem tenuisse scribunt; idq; patere vel ex libro de Pestilentia, *tract. 1.* vbi hæc Paracelsus: *Pulsus est mensura temperaturæ in corpore secundum proprietatem sex locorum, quæ Planetæ occupant. Duo in pedibus atribuuntur. Saturno & Ioui; duo in collo Veneri & Marti; duo in temporibus Lunæ & Mercurio; Pulsus Solis est in sinistro latere sub corde. Hinc sequitur, si pulsus celerius mouetur, quam fieri debebat, pati septem membra principialia, cor, cerebrum, epar, fel, renes, lienem, pulmones; vnde & pulsus irritetur siue ad iram concitetur. Si verò aliquod principale membrum à morbo vincatur, pulsus debiliter mouetur, & plerumque accidit, quando pulsus debiliter mouetur, quod aër siue spiritus vitæ eo loci obstructus est.* *Paracelsi de pulsu sententia.* Paracelsum autem hic non Planetas Macrocosmi, sed Microcosmi intelligere, iidem monent. Quædam etiam de pulsibus habet *l. 2. de Vrinarum iudiciis*, quæ eo loci videri possunt: quo loco non solùm pulsum tangi vult Paracelsus, sed & infusione aquæ frigidæ vel membri in aquam frigidam immersione, aut petitæ aquæ, præcipuè rosarum, madidæ impositione, imò ipso colore pulsum explorare & dignoscere iubet. Hoc etiam nō prætereundum, quod, *tom. 2. p. 743.* scribit, pulsum manere vsque ad mortem, imò aliquando quadrantem horæ post mortem durare.

Verum si nihil melius habuit Paracelsus, quod de pulsibus scriberet, quam quod modò *ex lib. de pestilentia* fuit propositum, & à recentioribus quibusdam approbatum, nihil nisi ineptias habuit. Quid enim, quæso, ineptius, & quòd maiorem ignorantiam humani corporis arguere possit, scribere potuisset, quā fel, renes, epar peculiarem pulsum habere, & pedibus atque aliis membris externis peculiares pulsus adscribere, pulsuique iram & irritationem tribuere. Nam si originem arteriarū, vsumque ac finem pulsus respiciamus, omnis pulsus mutatio proxime à corde fit. Fel vero & renes nullam pulsus mutationem inducere possunt, nisi mediante corde; quod in inflammationibus accidere solet, calore in corde per eas aucto. Ineptissimum verò illud, quod dicit; pulsum aliquando quadrante horæ post mortem durare posse. Quomodo enim anima amplius in homine non præsente, actiones animæ obiri possunt?

Vrina quid Paracelso. De vrinis verò prolixior est Paracelsus, vt ex libris de vrinarum iudiciis videre est. Vrinam autem definit, salem ab ingestō nutrimento segregatū, & quidam trium primorum excrementorum à natura neglectum; nimirum à ventriculo, epate, & renibus vrinam prouenire statuens. In quo quidem & quod vrinam ad salem refert, eum non vituperamus, & veritati hanc opinionem esse consentaneam, *lib. 1. Instit. cap. 9.* diximus. Plurimumque salis in vrina conti- *In vrina multū salis.*

neri,tam planum eſt,vt qui negare id auſit, eum extremè pertinacem, aut rerum naturalium, & præcipuè Chymicarum,planè ignarum eſſe oporteat. Neque enim hic illud vulgare nonnullorum, qui Chymicis ſe opponunt,effugium vllum locum habet, ſalem non rebus ineſſe, ſed aduſtione fieri. Nam ſal vrinæ volatilis fit ſine omni aduſtione, & quidem ex ea parte vrinæ,quæ primo loco deſtillat, de quo videantur,*Inſt.p.* 1143.

Vrina exterior. Diuidit autem vrinam in Vrinam exteriorē,cruoris,& permixtam.*Vrinam exteriorem* prouenire ſtatuit ex iis,quæ comedimus & bibimus, id eſt, ex nutrimentis; nec quidquam aliud indicare, quam quod ſtomachum,epar & renes attinet.Dici quoque docet Vrinam Tartari, & indicare hanc vrinam ſeparationem eam puri ab impuro, quæ fit in tribus principalibus membris, ſtomacho,epate & renibus; & ſalem, mercurium & ſulphur in qualibet vrina tali cognoſci poſſe. Hypoſtaſin enim ſalis qualitatem, tincturam ſulphuris, fundum mercurium denotare.

Vrina cruoris Vrinam autem cruoris vel internam eſſe dicit, quæ non è nutrimento oritur,ſed è reliquarum omnium partium excrementis confluentibus naſcitur, & à mineralibus, quæ ſunt in natura, mittitur. Et hæc vt colligatur,iubet, vt homo vrinam collecturus nihil comedat nec bibat,aut ſaltem ſiccum panē, aut ſiccam vel aſſatam carnem, vrinamque tunc poſt mediam noctem colligat. Quod ſi patiens laboret aliquo morbo acuto, & nihil quidem comedat;interim largiter bibat,iubet, vt vrinam collecturus tota nocte nihil bibat. *Permiſtam* eſſe dicit, quæ ex vtraque vrina externa & interna permiſtis conſtet.

De vrina interna quid ſentiendum. Verum diſtinctio illa vrinæ in externam & internam ſeu cruoris non tam magni momenti eſt;& forſan ipſe Paracelſus eam non magnifecit. Refertur enim,in vita Oporini, quod ſummus diſcendi ardor in eo fuerit. Et propterea cum Paracelſus contra reliquorum Medicorum placita aſſereret, hominis temperamentum non niſi ex interna vrina, hoc eſt, ſi quis per triduum omni cibo ac potu abſtinuiſſet, cognoſci poſſe:Oporinus ſeipſum triduo inedia macerauit,& exiguum quid in vitro Paracelſo afferens iudicium doctoris ſui requiſiuit. At ille ridens, & ſtultum eum, qui tam facilè obtemperaſſet, vocans, vitrum parieti alliſit. Hoc quidem verum eſt,aliquid humoris ſeroſi cum ſanguine ad remotiores partes penetrare,& ſic rurſum,vt excrementum,niſi per ſudorem & cutem expellatur, ad renes repelli & per vrinam excerni poſſe:illud tamen eſt exiguum, nec ex eo poteſt ſumi multum iudicij, permiſceturque cum reliquo ſero, quod ſtatim à ſanguine in epate elaborato ſecernitur.Nec eſt, vt quis ſibi perſuadeat, ſi ex ſententia Paracelſi aliquis nihil aliquandiu cōedat, vrinamque excipiat, ſe ita vrinam partium priuatarum & remotarum ſpectaturum. Nam primò non omnibus morbis conuenit talis inedia. Deinde etſi conueniret:tamen ſeroſum illud, quod per vrinam excernitur,potius à renibus & vicinis ramis venæ cauæ,quam à partibus remotioribus, attrahitur. Et cum natura nunquam ſit otioſa, ſi potus nullus aut cibus aſſumatur, calor in ſanguinem agit, eumque adurit,vt vrina magis tincta excernatur, quod cuilibet in inedia obſeruare promtiſſimum eſt.

In eo verò errat Paracelſus, quod vrinam internam,ſeu cruoris, quam appellat, non à nutrimento, ſed à partium excrementis & à mineralibus,quæ ſunt in natura hominum, prouenire cenſet. Nam nulla ſunt peculiaria mineralia in noſtro corpore, ſed ex alimentis, quod eſt ſeroſum & ſalſum, & coctioni ineptum, poſt abſolutam ſanguificationem ſecernitur. Si verò quid poſt ſecundam coctionem non excernitur, & ita ſanguini permiſtum ad partes remotas peruenit, cum ineptum ſit, vt corpori aſſimiletur,à partibus reſpuitur,& vel per ſudores excernitur,vel ad renes regurgitat.Aliud verò & alia de cauſa cumulatum partes priuatæ excrementum tale nullum habent. Neque in parte iam conſtituta mineræ ſunt, quæ peculiaria excrementa de ſe emittant.

Differentias vrinarum poſtea plurimas conſtituit, quibus omnibus recenſendis hîc tempus terendum non eſt: qui eas cognoſcere cupit, vel ipſum Paracelſum conſulat, vel Iohannem Rhenanum, qui ex mente Paracelſi hac de re ſcripſit peculiarem libellum, cui titulus, *Vrocriterium Chymiatricum*, in quo miras Paracelſicorum de vrinis ſententias videre eſt, quarum paucas recenſere libet. In vrocriterio Chymiatrico, cap. 1. ſcribit Rhenanus: *Puellarum vrina habet in fundo adhuc paruam* ὑπόςασιν,*quæ non benè aduertentibus cura ſuperiore contigua appareat: attamen ea hypoſtaſis non eſt, ſed ab illa,quamuis minutiſſima, diſtincta, matriciſve propria eſt, ac mulierem ſanam & fœcundam indicat, quod in viris non accidit.* Et numeto 28. *Vt verò rectius hypoſtaſes illas oculis tuis ſubiicere poſſis, mouenda eſt mulierum vrina. Mota enim parit paruas bullulas, inter duas illas hypoſtaſes,eſtque infallibile muliebris vrinæ ſignum. Menſtruo autem deficiente,hypoſtaſis illa parua amplius non cernitur &c.* *Vrina puellarum sec. Paracelſ.* Fides ſit penes experientiam. Manus noſtræ ſunt oculatæ, credunt quod vident. Certè innumeris tot ſeculorum Medicis hactenus tam oculatis eſſe non licuit, vt iſtam paruam hypoſtaſin,quam iſti viderunt, (ſi modo viderunt) videre potuerint. Id quod multi præclari Medici & vſu & ætate pollentes confeſſi ſunt;atque inter eos Bernhardus Paternus, in Academia Parauiana ſenex quondam Practicus, dicere ſolitus fuit; eos, qui huic prædictioni incumbunt, omnium maximè decipi,nec ſe in vlla grauida tales vnquam vrinas, quales quidam Arabes,ex quibus iſta pleraque mutuati ſunt Paracelſici, deſcribunt, per omnem ſuam vitam obſeruaſſe.

Deinde quod Paracelſici, quorum dogma, *cap.* 2. *numero* 7. proponit Rhenanus, tria principia in tribus vrinæ partibus collocant;ſulphur, in parte vrinæ ſuperiore, ſalem,in media;mercurium in infima: *Vrina partes.* eo nec ſibi nec vero conſentanea loquuntur. Nam cum aliàs vrinæ & aliarum rerum colorem à ſulphure deducant, colorque non ſolùm in parte ſuperiore, ſed tota vrinæ ſubſtantia appareat: cur ſulphur ſolum in vrinæ parte ſuperiore collocant? & qua de cauſſa hic grauitatem & locum infimum Mercurio attribuunt;cum alias Mercurius ipſis ſit planè & maximè volatilis & ſuperiora petat?

Vrina quantitas ſec. Paracelſ. Cui etiam perſuaderi poſſit, verum eſſe,quod,*ibidem numero* 11.*&* 12.ſcribit, *Vrinam in decrepitis exactè* 8.*vncias pendere, in ſenibus* 6.? Etenim cum non ſolùm cibus & potus aliàs maiore,aliàs minore quātitate aſſumatur:ſed cibus alius humidior, alius ſiccior ſit. Præterea naturarum maxima ſit diuerſitas, alij ſicciores,alij humidiores;vt iam de anni tempore, quo per ſudorem & habitum corporis plus vel minus digeritur, non dicam:quomodo in omnibus idem vrinæ pondus eſſe poterit?

Quæ verò in differentiis recenſendis occurrunt, omnia perſequi,nimis prolixum,nec operæ pretium foret. Cum enim ſine omni ratione proferantur, nemo, cui πςῶτ☉ ψεῦδος notus,niſi probentur, iis aſſentietur. Quædam tantum recenſere libet. Rhenanus (nam cum is Paracelſi de vrinis dogmata in ordinem redegerit, ex eo ea inprimis allegare libet)*cap.* 3. inter hypoſtaſin & ſedimentum diſtinguit,cum tamen nulla ſit inter iſta vocabula differentia; niſi quod alterum Græcum, alterum Latinum eſt. *Hypoſtaſis & ſedimentum an differant.*

Arena in vrina quid indicent. *Numero* 14.ſcribit: *In quorum vrinis velut arena conſiſtunt,*

sistunt, iis vesica calculo laborat. Qui aphorismus falsus est; cum idem ex renibus accidere possit. Imò materia talis tartarea, quam appellant, sæpe longo tempore redditur ab iis, qui nec vesicæ nec renum calculo vnquam laborarunt.

Vrina tremula. *Cap. 4. numero 2. Vrinam tremulam esse dicit, quæ ascendendo descendendoque feruere seu ebullire cernitur, & oppilationem significare.* At quæso, quando viderunt Paracelsici sponte vrinam ebullire?

Vrinarum colores sec. Paracelsi. Qui deinde aphorismi à calore desumpti sequuntur aliquot, plerosque falsos esse deprehendet, qui vrinas istas cum morbis conferre voluerit. Ita an dentur tot odorū differentiæ in vrinis, quot & quales *cap. 5* describuntur; consulatur experiētia, & plurima hic à Paracelso conficta deprehendentur.

Cap. 6. nimis magnam licentiam sibi sumunt retum nomina mutandi Paracelsici, cum vrinam Rubini & nutrimentum partium sanguinem Rubinum appellant, à calore rubicundo: & cum ipse Paracelsus humores à qualitatibus primis, quæ tamen magnæ sunt efficaciæ, denominate noluerit sanguis à colore saltem Rubinus appellari debeat.

Vrina colores sec partes. Quæ postea, *cap. 7. & 8.* de vrinæ interna coloribus ex Paracelsi sententia habentur, pro libitu conficta sunt, nec sensui monstrari, nec rationibus probari possunt, ideoque iis fidem non habemus, donec & istas differentias ita se habere monstrauerint, & caussas differentiarum reddiderint; quod nunquam facient. Nam cerebrum dicunt colore esse album. Sed quid hoc ad vrinam. Nulla enim vrina ex solo cerebro excernitur, sed partium excrementa serosa in vrina confunduntur. Et cum vrinam internam non nisi post inediam excipi velint; at in inedia ab actione caloris diuturna vrina semper magis tingatur: cui persuadebunt, colorem cerebri album in vrina apparere posse? Verum quidem est, partem quālibet ali nutrimento sibi conueniente, aut potius sanguinem sibi assimilare, & propterea serū quoque natura partis assimilari quodammodo. Sit etiam, vt ex singulis partibus aliquid ad vesicam regurgitet, & cum vrina excernatur, veruntamen cum omnes partes hoc faciāt, serū illud cōmiscetur, & propterea in vrina, quam vocant, interna vnius partis serum seorsim conspiciendum non exhibetur; sed quicquid ab omnib. partibus ad renes peruenit, confunditur.

Contenta vrina sec. Paracelsi. *Cap. 9. numero 2.* contentum in vrina dicitur id omne, quod in superficie vrinæ cernitur: quasi in medio etiam & fundo non derur contenta. Si quoque explicare deberent, quid sit circulus in vrina, & vnde ortum habeat, non tam liberales essent in prædictionibus ex circuli differentiis, quæ, *cap. 9.* proponuntur à Rhenano. Similiter etiam in eodem & sequenti capite pleraque conficta sunt, nec vllo fundamento Physico nituntur; scilicet *ex vrina cognosci posse, phlegma in syncipite abundare; sanguinem in capite abundantem secundum tem, ora dolorem gignere: dolorem in sinistra capitis regione ex humore melancholico preuenire: esse paralysin in altero latere: adesse apoplexiam, tremorem cordis, spasmum, morbum secundum vmbelicum, dolorem isciaticum, obstructionem cerebri: Et vel masculum vel fæmellam conceptam esse; ac*, quod ridiculum est, *in nonnullis grauidarum vrinis imaginem quandam propè matulæ fundum primis temporibus conspectam fuisse.* Et in summa (bis enim verbis suum vrocriterium concludit Rhenanus) *quicquid homini prosperum aut aduersum in valetudine accidit, directè quasi in speculo, in vrina deprehendi posse.* Quæ cum talia sint (conscientiam ipsorum testor) vt nunquam à Paracelsicis experientia comprobata, ac circa ægros obseruata sint, nec deprehendi, multò minus rationibus confirmari possint: mirum certè est, ea tam audacter io publicum proferri & incautæ iuuentuti pro oraculis quasi, nullis rationibus adhibitis, obtrudi. *Scilicet insano*

Ex vrinis quæ prædicāt Paracelsici.

nemo in amore videt; nimiòque Paracelsi amore, qui ipsis *Magnus Medicorum Monarcha* est, ita viri alias non vulgares fascinati sunt, vt satis ipsis sit, aliquid à Paracelso profectum esse; etsi rem ita sese habere, nec ratione nec experientia probare possint. Quæ eo fine dicuntur, non vt si quid peculiare circa vrinam Chymici obseruarunt, reiiciatur, sed vt quilibet cautus sit, & non nisi ea, quæ obseruationibus confirmata sunt, arripiat.

Vrina turbata. In primis autem circa turbatas vrinas, de quibusdam vtiliter monuerunt Chymici quidam; sed nec soli, nec primi Etsi enim, vt *in Institutionibus* dictum, Argenterius Ioh. Baptistam Montanum vrinas turbidas inspicientē riserit: tamen ex vrina turbata multa cognosci possunt, quæ in vrina clara non animaduertuntur: præcipuè in febribus. Etenim licet vrinæ, dum claræ sunt, sæpe similes videantur, imò nō rarò sanorum vrinæ similes appareant: tamē, vbi turbantur, maxima apparet diuersitas, & in aliis quid subsidet farinam laterum referens, in aliis aliud: in aliis quid lateribus vitri ita adhærescit, vt vitrum vix mundari queat; in aliis, etsi diu vrina in matula seruetur, nihil tale accidit. Id quod facilè cognoscitur, si vitrum paululum ad latus inclinetur. Ideoque in talibus morbis, epidemiis prçipuè non incertius ex vrinis turbatis, quam claris, iudicium haberi posse, ipsa experientia edoctus existimo.

Vrina in febribus mali. gnis. Chymici quidam in Epidemiis morbis differentiam vrinarum non incommodè ad arsenicum, auripigmentum & mercurium referunt; & arsenicum instar calcis viuæ apparere, vitroque adhærere, illudque quasi atrodere: auripigmentum colore ochræ conspici, etiam tenaciter adhærere, sed non ita arrodere vitrum: Mercurium colore quasi cæruleo, inprimis circa circulum, conspici, statuunt.

Vrina destillatio. Tandem Paracelsici quidam ex destillatione vrinæ de morbis hominis iudicare docent. Nimirum certum vrinæ pondus', & competens vas & fornacem destillatoriam, parte sexta lōgitudini iustæ proportionis & mensuræ hominis respondentia sumunt, destillationemque per gradus ignis instituunt, atque è vaporibus ad hoc vel illud vasis destillatorij latus, partemque delatis, & id genus aliis de sede affecta, affectu ipso, affectus euentu & aliis iudicant & pronunciant; sicut ex libro *Gerhardi Dornei de vrinarum destillationibus* videre est. Paracelsus tamen vix huius probationis mentionem facit, & destillationem vrinarum quidem concedit, sed eam, qua partes vrinarum separantur. Nam *de vrinis t. 1. p. 745.* scribit, morbos tartareos ex coloribus vrinæ cognosci nō posse, sed vt morbi caussa cognoscatur, vrinam coagulandam, & in suas species separandam esse. Et *ibidem p. 764.* scribit. Sicuti viride, flauum, cæruleū, nigrum si aquæ misceas, cæruleum agnosci nō potest: ita vrinæ colores agnosci nō possunt, nisi per separationem. Et si aquæ in vitro sal iniiciatur, sal agnosci non potest, nisi per ebullitionem; & si dulce, amarum, acidum, misceas, nullum horum exactè cognosci potest; separationem ergo partium necessariam esse censet.

Sed vt quid de his sentiendum sit; breuiter dicamus, primò quidem vrinæ in grauioribus morbis, si cui eam tentare placeat, destillationém planè nō improbo. Cum enim vrina multum salis & materiæ tartareæ, quam appellant, contineat, si morbi grauiores & diuturni inde procreentur, licebit cuilibet vrinam destillare, vt quid in se contineat, exactius cognoscatur. Verumque est, quod hîc Paracelsus scribit, salis, dū aqua diluitur, naturam exactè è colore discerni non posse, sed rectius separatione cognosci. Sanè idem rectè in acidulis & thermis fit, quarū natura, & vnde vires suas habent, rectissimè destillatione & separatione Chymica deprehenditur.

Cætera,

Cætera, quæ de certo vrinæ pondere, fornacis & vasis magnitudine, proportione, vaporibusq; ad hoc vel illud latus ascendentibus & similibus, quæ in destillanda vrina obseruare iubent, & hinc de sede affecta, affectu ipso, morbi euentu & aliis pronunciât, ineptiæ sunt. Quid enim fornacis altitudo ad longitudinem hominis & vrinæ constitutionem? Cur vasis magnitudo certæ parti iustæ staturæ hominis respondere debet? Certè omnes homines non sunt eiusdem staturæ, & proinde hæc proportio non omnibus quadrabit, reliquisque peculiares fornaces & vitria paranda erunt. Quomodo vapores ad hoc vel illud latus delati, de latere affecto iudicium dabunt? Quid enim in vitro rotundo dextrum vel sinistrum? Et sit vitrum ita formatum, vt homunculum referat, quomodo vrina infusa ita sese ad latera conuenienre modo applicare poterit? Certè spiritus mechanicos, si vlli vrinæ insunt, hic valde negotiosos & prudentes oportet esse, vt suum cuique locum tribuant. Sed nugæ sunt, similes illis, quando in vrinæ in matula inspectione etiam dextrum & sinistrũ constituunt; & hinc de parte dextra vel sinistra affecta iudicant. Fortuitum planè est, & arbitrarium, quod in rotundo vitro hæc pars in manu Medici dextrum, illa sinistrum locum occupat. Quis ergo vrinam ita diriget, vt postquam & emissione & gestatione conturbata erat, iam postquam hæc vitri pars in Medici manu dextrum, illa sinistrum locum habet, ita decenter in vrina omnes partes sibi conuenientia loca occupent, vt quæ vrinæ pars ex dextris corporis partibus emissa est, iam ad dextram matulæ partem moueatur, ibique sedem figat; quæ verò ex sinistro latere fuit emissa, sinistrum locum teneat?

De locis morborum Seuerini opinio.

Porrò & in locis ac temporibus morborum cognoscendis longè aliter, quàm Galenus, sentit Seuerinus, *cap.* 13. Principiò per locum affectum non locum posteriorem & vltimum, quales in podagra, hydrope, cancro, paralysi, hepete noti sunt, intelligit, fructuum scilicet, vt loquitur, diuersoriorum, sed fontem, fomitem, radicem & seminum hospitia. Neque enim ex actione læsa locum affectum vult inuestigari: Galenumque reprehendit, quod ex actione animali læsa in Epilepsia locum affectum cerebrum esse colligit; cùm æquè cordis actiones lædantur. Ideoque fontes quærendos esse censent, vnde veniant impressiones, symptomata, actionum deprauationes, non quò vadant, vel vbi sensibus se pareaciant.

Seminum ac fomitis morbi cognitio sec. Seuerin.

Si verò quæratur iam, cuius ope & ductu radices siue fontes ac fomites in morbis, occultæque seminum latebræ inuestigari possint, Seuerinus ad macrocosmi cum microcosmo comparationem recurrit. Cum enim corporum omnium motus stabiles sint, & consentanea consentaneis domestica domesticis sese naturali desiderio appplicent, spiritibus ex maiore mundo, qui iisdem proprietatibus insigniti sint & domesticas signaturas obtineant, quasi ductoribus, vtendum esse, & vt locus fomitis morbi inueniatur, ex effectibus medicamentorum inquirendum. Si enim vegetabilia & mitiora medicamenta sufficiant, argumento esse, radices foueri in partibus, quarum elementa & principia debilia sint, vt in ventriculo, intestinis, mesenterio, vel superficialiter in partibus potentioribus, vt renibus, sanguine, receptas esse. Si verò talia medicamenta inualida fuerint, indicio esse, in partibus foueri, quarum Elementa & principia validiora sint; vel si debiliores occupauerint, radices profundius posuisse, & longa circulationis digestione seminum suorum tincturas ad exaltationem produxisse: itaque subtilioribus opus esse medicamentis è mineralium familia petitis.

Deinde ex symptomatum vehementia & remissione signa sumit, Symptomata enim vehementissima testari dicit, morborum mineras in partibus delitescere, quarum elementa & principia validissima sint, nisi astrorum potentes impressiones sequantur, vt in venenis. Diuturnitate autem, recidiuorum frequentia, & euidentium caussarum animaduersione hæc distingui.

Locus morbi & caussa differunt.

Verum enim verò ludit Seuerinus in vocabulo loci affecti; nec morbum & caussam, & proinde locum morbi & caussæ discernit, neque inter partem per se, & per consensum affectam distinguit: atque iniustè reprehēdit Galenum locum affectum in Epilepsia cerebrum statuentem.

In epilepsia qua pars afficiatur.

Reuera enim nemo epilepsia corripitur, nisi cerebrum afficiatur; & proxima epilepsiæ caussa semper est in cerebro. Cum enim in vniuerso corpore motus & sensus cerebri beneficio, spiritum animalem suppeditante, perficiantur, neruique à cerebro originem habeant: rectè concluserunt Medici, motum & sensum partium omnium simul lædi non posse, nisi cerebro simul affecto. Et cum in epilepsia hoc fiat, cerebrum in ea lædi statuerunt. Interim Galenus tā stupidus non fuit, vt ignorauerit, causam, quæ cerebrum vellicat & epilepsiam excitat, non semper in cerebro generari: imò expressè docuit, & post eum Medici omnes, ab vtero, ventriculo & externis quoque ac remotis corporis partibus, illam non rarò suppeditari. Id quod & in aliis morbis frequentissimè euenit. Neque enim materia, quæ arthritidem vel erysipelas producit, semper in pede generatur, sed plerunque è ventre inferiore transmittitur. Hanc morbi radicem, fontem seu fomitem inuestigandum esse, sciunt, & dudum docuerunt Galenici; vtpote sine cuius notitia nullus morbus rectè curari possit. Quomodo autem fomes & pars illa, quæ morbo materiam suppeditet, cognosci possit, hoc difficilimum. Qua in re si quidnoui, quod Galenicis hactenus incognitum fuerit, attulisset Seuerinus cum asseclis, meritò grata mente id Galenici amplecterentur. Verum promissis facta non respondent. Nam fallax, imò periculosum, remediis solum, vt internunciis, ad hanc rem vti.

Loci affecti signa.

Habent quidem & Galenici inter signorum fontes iuuantia & lædentia, & quæ morbum augere videntur, argumento sunt, conuenientiam morbum habere cum re morbum augente: si aliquid iuuat, contrariam morbo naturam habebit. Fons tamen hic signorum potius caussas & morbos respicit, quam locum affectum: neque vni huic signo fidunt Galenici: sed alia longè euidentiora habent. Atque temeritatis speciem habere videtur, per medicamenta periclitando locum affectum indagare velle; cum alia signa satis clara suppetant, quæ nos in locorum affectorum notitiam deducere possunt.

Deinde in partibus, quas illi appellant, debilioribus, vt ventriculo, intestinis, mesenterio, non semper morbi leuiores, & qui leuioribus cedant medicamentis, inhærent; in nobilioribus verò morbi validiores: sed contrarium potius verum est, partesque nobiliores non ita facilè permittunt, vt causæ morbificæ radices in illis altius agant, sed ad partes debiliores natura humores excrementitios solet expellere; quæ etiam propter facultatem expultricem debiliorem eos facilius admittunt, vnde maximè diuturni, & qui non nisi fortioribus remediis cedunt, solent ex humoribus in mesenterio & vicinis locis cumulatis generari.

Præterea incertus est hic modus morborum semina inuestigandi. Nam remedium forte æquè monstrat, ex eorum opinione, morbum in parte nobili & ignobili consistere; cum morbum in parte ignobili altius infixum potens remedium inquirere dicatur. Et cum vtræque partes plures sint, in quanam parte debili

debili vel parte potenti hæreat mali fons, non patefacient. Sæpe ægri relatio, quam tamen negligit Paracelsus, rectius nos in loci affecti notitiam deducit, quàm hi internuncij. Exempli loco, sit epilepsia per consensum ex crure, in qua ex relatione ægri Medicus de loco caussæ rectissim è erudiri potest: vt verò medicamentorum internunciis, quod vult Seuerinus, id cognoscatur, impossibile est. Aut si Paracelsistis non impossibile videtur, facto ipso, non verbis saltem & promissis demonstrari oportet. Interim donec id præstent, antiquam inuestigandi locos affectos viam retineamus, neque Chymicorum quorundam recentiorum temeritatem imitemur, qui de loco affecto nihil solliciti scribunt, medicamenta habere scientiam inueniendi morbum in centro per se, etiamsi Medicus ignoret, vbi & quis hæreat in corpore morbus.

De temporibus morborū Seuerini opinio.

Tempora autem & periodos morborum non à numeris, non ab hominum peculiari, natura, non à motu lunæ, non ab excrementorum certis confluxibus facultatisque excultricis motu certo prouenire statuit: sed ex seminibus & astris morborum. Vt enim vegetabilia certis temporibus florent, germinant & fructus producunt; animalia certa partus tempora habent: ita & semina morborum certis temporibus germinare & fructus suos producere; & quidem alia aliis temporibus. Morbos hæreditarios, vt epilepsiā, podagram, lepram & similes longa habere digestionum tempora; quædam semina septimo anno ad efflorescentias peruenire, quædam decimo quarto, alia vigesimo sexto, alia trigesimo: qui verò morbi in alimentis semina habent, ea citius sua tempora absoluere. Locorum quoque diuersitates tempora variare. Citius enim efferuescere, quæ in ventriculo sunt, morborum semina, quam quæ in epate & renibus: seruata tamen seminum analogia. Citius enim febrilia semina in renibus ad germinationem prouenire, quam colicæ in intestinis vel ventriculo.

Periodorum in febrib. caussa sec. Seuerin.

Cur autem præcipuè in febribus, neglecto regionum, ætatum, fluxuum, alimentorum, consuetudinem discrimine, circuitus ita constantes sint, caussam hanc reddit: quod scilicet seminum copia, nascendi facilitas, & locorum opportunitas in febribus intermittentibus concurrant. Semina enim & impuritates febriles in omnibus alimentis copiosissimè, in omnibus regionibus inueniri, deinde in omnibus, in omni sexu & ætate errores in diæta committi.

Continuitatem & intermissionem morborum ex radicibus homogeneneis & heterogeneis deducit. Si n. radices morborum sint homogeneæ, continuos morbos produci statuit; radices verò heterogeneas resolutiones interruptas producere. Vbi enim radices sunt homogeneæ, ibi etiam fructus omnes æquè maturescere: vbi verò radices sunt diuersæ, ibi etiam fructus alios maturitati esse viciniores, alios remotiores; atque inde accidere, vt hodie partes maturæ efflorescant, cras aliæ, tertio die rursum aliæ.

Cōtinuitatis & intermissionis ratio sec. Seuerin.

Galenumque hic reprehendit Seuerinus, quod dispositionem partium morbosam, id est, radices, semina, elementa, tincturas, potestates, astra morborum neglexerit, & facultatibus morborum gubernationem adscripserit. Silere enim in morbis naturæ ministeria, & à morborum seminibus omnia gubernari, neque expultrici facultati partium, neque excrementorum collectionibus vel transmissionibus circuitus morborum abscribendos esse.

Verum enim verò vt breuiter de his aliquid dicamus, etsi verum sit, coctiones & excretiones certis temporum spatiis absolui: interim negandum non est, inferiora hæc à superioribus caussis regi; quod præcipuè in motu Lunæ vel rusticis notissimum. Et cùm tot secundum ætatem, temperiemque sint corporum differentiæ, qui fit, quod ab eodem cœli influxu & motu omnes homines æquè afficiuntur?

Morborum hæreditariorum caussa.

Illud verò falsum, quod hæreditarios morbos, vt epilepsiam, podagram & similes, è suis seminibus, instar plantarum, pullulare scribit Seuerinus, quæ sua digestionum habent spatia, suoque tandem tempore suos proferant fructus, alij scilicet septimo, alij decimo, alij decimoquarto, alij trigesimo anno. Alia enim est longè morborum horum, & supra dictum, caussa, dispositio nimirum vitiosa in partibus. Quod verò non eodem tempore hæreditarij morbi omnes inuadunt, sed alij in pueritia, alij in iuuentute, alij virili ætate: ratio est, quod caussa morbum producens non in omnibus ætatibus æquè facilè generatur & cumulatur. Epilepsia primæ ætati familiarior est, & ætatis progressu sæpe sponte cessat, vt est, 5. *Aphor.* 6 Ergo si quis à parentibus ad hunc morbum dispositionem habet, eam incurrit ea ætate, quæ alias huic morbo aprior est Podagra infantes rarissimè laborant, cum ea ætate materia, quæ podagram excitat, non ita suppetat: plerumque verò circa trigesimum annum inuadit. Ergo & hæreditaria podagra sese maximè exserit ea ætate, quæ caussas huius morbi cumulare solet.

Continuitatis & intermissionis in morbis caussa.

Planè verò contra experientiam pugnat Seuerinus, vt cuiuis quotidie circa ægros obseruare licet, dum continuitatem morborum ex radicibus homogeneis; intermissionem ex radicibus heterogeneis deducit. Si enim ægrorum natura, humoresque, qui peccant & euacuantur, considerentur, facilè animaduertimus, etiam ab humoribus mistis oriri febres continuas; & sunt febres continuæ ex humoribus mistis tam frequentes, quàm quod frequentissimum. Contra dantur intermittentes terrianæ & quartanæ, vbi in paroxysmis multis nulla in humoribus mutatio apparet, sed qui humor paroxysmum primum excitauit, eiusdem naturæ est cum eo, qui secundum vel tertium vel quartum excitat. Continuitatis & intermissionis longè alia caussa est, vt de febribus dictum.

Verum in tot absurdas opiniones Seuerinum cōiecit sententia illa, quæ putat, morbos non aliter oriri, quàm fructus in arboribus generantur.

An naturalis facultas in morbis cesset.

Valde in eo quoque errat, quod facultati naturali morborum gubernationem adscribendam, & expultrici facultati morbi circuitus attribuendos esse, planè negat; sed tum è morborum seminibus omnia gubernari docet. Habet quidem passim multa absurda Seuerinus, sed absurdissimum longè hoc est, naturæ gubernationem corporis in morbis planè adimere, atque ex hoc vno iudicium formare debebant ii, qui Seuerini dogmata omnia tantum non pro oraculis habent, & quasi pirtaci decantant. Sibi autem & experientiæ contraria scribit hac de re Seuerinus. Nam *pag.* 153. hæc habet: *ea est propria facultas omnium vitalium elementorum, vt in suis regionibus nihil alieni ac dissentanei ferre possint, sed omnia collectis viribus à se expellant.* Et rectè. Nam natura suo munere non solum fungitur sanitatis tempore, sed & morbi, atque ipsam esse morborum medicatricem, rectissimè; scripsit Hippocrates, quæ ἀπαίδευτος ἐοῦσα καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖ. Id quod non de medicamentorum natura, vt nonnulli Chymici mentem Hippocratis deprauare conantur, sed corporis natura est intelligendum, vt textum inspicienti cuilibet videre est. Actum nimirum cum iis ægris, in quibus naturæ ministeria silent, & à morbis omnia gubernantur. Quandiu verò natura sese morbo, vt hosti, opponit, nondum de ægri vita desperandum. Et naturæ beneficio omnes crises accidunt, quas medicamentis velle attribuere, fatuum est. Quæ enim, corpus formauit natura, auxit, nutrit, gubernat & quotidie

quotidie excrementa expellit , eademne tempore morbi otiosa etit?Et cùm multæ crises ac morborũ solutiones fiant nullis adhibitis medicamentis, qua,quæso,vi illa administrantur?non certè medicamentorum,quæ nulla adhibita fuerunt;neque morborum,vel caussarum morbificarum, quæ seipsas nõ expellunt.Ergo reliquum est,vt quod hactenus omnium seculorum Philosophi & Medici constanter asseuerarũt,adhuc cũ Hippocrate , *νόσων φύσιας ἰητρὸς*, naturam morborum medicatricem dicamus.

Prognostica.

Tandem in prognosticis non constat sibi Paracelsus. Paramiti enim *lib.1.de orig.morb. ex pr. trib. subtant.cap.*8. omnes motbos,nullo excepto,etiam à natiuitate contractos, vt siccitatem & paralysin à natiuitate,curabiles esse dicit. Si enim venenum est in natura, etiam veneni remedium adesse dicit ; & qui hostes condidit, eum etiam iisdem aduersarios condidisse,nullumque morbotum esse, qui hominẽ iugulare queat,existimat.Alibi verò Paracelsus quosdam morbos incurabiles esse concedit:lepram incurabilem describit *lib.6.Par.in fine*,& *in scholiis ad l.* 2.*cap.*3.*de vrinis*,motbi incurabilis signa tradit.

An omnes morbi curabiles.

Ergo hîc præcipuè illa quæstio discutienda est; An omnes morbi sint curabiles. Etsi verò Paracelsum hac in re,vt in aliis plutimis sibi non constare modò dictum sit,ac plura eius rei testimonia collegerit,Erastus,*part.*3 *disp.contra Paracels.p.*208.tamen quia recentiores quosdam Paracelsicos deteriorem sententiæ Paracelsi partem sequi,& omnes morbos curabiles esse statuere video, quid hac de re sentiendum sit,inquirendum.Primò autem mirum est,Paracelsicos non solum moti,sed morte præmatura moti:cùm tam acriter defendant , omnes morbos esse curabiles. In seipsis enim huius dogmatis specimen exhibere debebant.Verùm plurimi ex iis,& inter eos ipse Patacelsus moriuntur morte præmatura. Si *μαράσμῳ* senili exstinguerentur, res adhuc salua esset:cum nulli hominum mortem effugere datum sit:sed cùm morte præmatura exstincti sint, morbo aliquo mortui sint, necesse:& quos curabiles esse dicunt,morbos curare non potuerunt. Quæ etiam de Patacelso & eius admirandis curationibus nimis glotiosè prædicantur,repetere hîc nolo.Vulgus regitur opinionibus , & gloriosis pollicitationibus temerè fidem adhibet : sed non vir doctus. Is illum potius imitatur, qui cum in sacello vidisset multas tabulas suspensas ab iis,qui in naui periclitantes vota fecerant: Si,inquit,*ii, qui perierunt , & frustra vota fecerunt,tabulas suspendissent , multò maior numerus esset.*

Morbi curabiles & incurabiles.

Deinde quod intet morbos curabiles referunt lepram,epilepsiam,hydropem,arthriridem,morbosque hos simpliciter Galenicis incurabiles esse,à Chymicis verò curari affirmant,multis modis errant. Nam primò lepra,epilepsia,hydrops,arthritis, & si qui alij tales morbi,nec semper incurabiles sunt,nec semper curabiles : qua de re in horum morborum tractatione passim apud practicos prognostica consulantur.

Morbi incurabiles per se.

Distinguendũ nimitum est inter morbos per se incurabiles & inter morbos per accidens incurabiles.Per se incurabiles morbi sunt, quorũ natura talis,vt nulla arte & humana ope sanari possint , in quocunq; sint ægro,& quorum curatorum exẽplum nullum vnquã cõpertum.

Per accidens

Per accidens verò incurabiles sunt,& in aliquibus ægris curantur;vt tamen in hoc vel illo ægro non curentur, quædam accidũt, quæ curam impossibilem reddũt. Malè ergo ad morbos simpliciter & per se incurabiles refertur epilepsia,hydrops,arthridis. Imò ipsi Chymici pro incurabilibus simpliciter non habent,sed Galenicis tantùm incurabiles esse,à Chymicis curari posse dicũt. Verum & hoc falsum.Nam Galenus,*in præfat.lib.*11. *de medicament.simpl.facultat.*historias aliquot elephãticorum recenset,qui vsu viperarum & theriacæ sanati sunt.Hydropes & epilepsiæ, vt & atthritides, Dei beneficio,à Galenicis quoque curatæ sunt , vt, testatur Erastus *parte* 4.*disp.contra Paracelsum.* Plures tales historias collegit Iohan. Schenckius,*lib.* 1.*obs.* 227. 230. 232.233.*lib.*3.*sect.post. obs.*249 250. *lib.*5. *obseru.*136. 139.155.156.*lib.*6.*obseruat.*194.195.198. & nunc etiam talia obseruare.

Quæ quidem curationes solùm Galenicis medicamentis peractæ fuerunt. Interim non negamus,Chymicorum medicamentorum in talibus difficilibus morbis tollendis efficaciam esse longè maximam. Sicut Petrus Palmarius,*de lapide Philos.dogmaticor* proponit historiam mulieris leprosæ per antimonium & aurum à se curatæ. Omnem verò lepram, epilepsiam, hydropem & arthritidem curare,æquè impossibile Chymicis , quàm Galenicis; & tam impossibile ipsis est , quàm non in ipsorum potestate est , mortuos resuscitate. Neque enim datur à priuatione ad habitum regressus; & vbi in parte aliqua omnis naturalis *διαθέσεως* officium suum præstandi ita ablata est , vt ea restitui non possit, morbus,qui inde pendet , nullo humano auxilo sanari potest;sicut senex in statum iuuenilem teduci non valet. Verbi gratia,si epatis natutalis constitutio ad significationem ita ablata sit,vt de restituenda nulla spes sit:frustra in hydrope, qui inde oritur,curando laboratur : & talis curati à se hydtopis specimen nullus vnquam Chymicus edidit. Et licet de multis multa gloriosè prædicent : tamen verum est,quod Iohannes Paludanus de Seuerino scribit; *fama factis plerumque superior est.* Imò ipse Seuerinus , *cap.* 14. *pag.* 349. Idem fateri necesse habet,dum absolutos hydropes,perfectas lepras , confirmatas podagras & epilepsias vniuersalis saltem Medicinæ subiici scribit. Verùm parum adhuc præstiterunt vniuersali Medicina Chymici , vt & ipse Seuerinus scribit,*pag.* 343. *Optanda quidem esset vniuersalis curandi ratio,sed paucis concessa.* Imò an sperãda sit,capite sequenti dicetur.Si verò epatis vis adhuc salua sit,aut restitui possit naturalis eius dispositio,de hydropici vita nondum desperandum,talesque non solum Chymicis,sed & vulgaribus medicamentis à Dogmaticis curati fuerunt,& adhuc curantur.

Rationes verò,quibus recẽtiores quidam probare conantur,omnes morbos esse curabiles , nullius planè ponderis sunt.Si enim,inquiunt, quidam motbi essent incurabiles,tales essent vel caussa naturæ,vel autoris naturæ.Non naturæ , quæ sibi conseruationem vult,& omnia cum ad salutem,tum ad voluptatem hominum necessaria producit.Non Dei.Si enim Deus medicamenta contra omnes morbos non condidisset,fecisset id vel ex inuidia vel impotentia.Nõ illud. Si enim Deus ita amauit genus humanum, vt etiam ad æternam mortem euertendam remedium concesserit,etiam remedia contra morbos concessit. Omnipotentiæ verò diuinæ derogare velle , nefas est. Deinde dicunt , exempla morborum pro incurabilibus habitorum idem testari , talesque morbos curauisse Arnoldum de Villa noua , Rulandum seniorem & alios.

Verum enim verò , etsi in rerum natura omnia, quæ ad necessitatem & voluptatem homini necessaria sunt,exstent,& Deus potuisset medicamenta cõtra omnes morbos creare, sicut notum , à Saluatore multos incurabiles morbos curatos fuisse,imò mortuos excitatos:tamẽ non sequitur, quòd sit inuidus, si hoc non fecit.Neque vlla est consequentia , si ad mortem æternam seu secundam,vt appellatur *Apocalyps.cap.*20.*v.*6.Deus remedium dedit, quòd etiam

ad

ad morbos, adeoque mortem primam seu corporis (nam hoc sequitur)remedium concesserit. Pœna peccati morbi & mors sunt; & nisi primi homines peccassent, ita conditi erant, vt neque morbos neque mortem experturi essent. Postquam verò peccarunt, meriti sunt non solum morbos, verùm etiam primā ac secundam, seu corporis & animæ, mortem. Etsi ergo Deus pro immensa sua misericordia remedium aduersus æternam mortem homini dederit: non tamen inuidus, sed iustus est, quod contra mortem primam & omnes morbos remedium non concessit. Neque si æternam Deus pœnam remisit, etiam necessario temporales remittit, vt in Dauide, *2. Samuel. cap. 2. vers. 13. & 2. Samuel. cap. 24. vers. 12.* & aliis videre est. Nimirum ex voluntate Dei de omnipotentiæ & misericordiæ eius actibus iudicandum est. Verùm qui plura hac de re cognoscere cupit, legat librum Brunonis Seidelij, *de morbis incurabilibus.*

CAPVT XVIII.

De Medicamentis & Methodo medendi.

Diætam neglexit Paracelsus. DE Diætica Medicinæ parte multa hîc dicere non licet. Diætam enim non magnifecisse & ad morborum curationem non adeò necessariam existimasse Paracelsum, *in comment. aph. 5. sect. 1.* patet. Neque hoc solùm docuit, sed & in praxi obseruauit. Nulla enim ratione victus præscripta aut obseruata cum suos ægros curasse, & cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos pleno, vt solebat dicere, ventre curasse referunt.

Diæta ad morbos curandos necessaria. Malè tamen hoc factum à Paracelso, diætaque obseruationem ad morbos curandos necessariam esse, omnes hactenus Medici, & non immeritò statuerũt. Et qui hac in re negligentiores sunt, quid diætæ neglectus possit, magno suo malo experiuntur. Vt de aliis morbis iam non dicam, sed febrium saltem mẽtionem faciam: quot febres natura sua curabiles, & citò curabiles, diuturnæ aut planè incurabiles redduntur, si ægri vel nimio cibo vtuntur, vel tempore accessionis cibum capiant, aut potum vel cibũ morbo non conuenientem sumant? Quot ægri cibo liberius vel minus conueniente vtentes recidiuas patiuntur? Imò in pluribus morbis bona victus ratio dimidia curationis pars est; sine qua medicamẽta omnia frustra adhibentur. Id quod in arthriticis notissimum. Sed in re manifesta immorandum non est; ideoque ad materiam medicam & methodum medendi accedimus.

An detur Vniuersalis Medicina. Vbi mox in principio occurrit quæstio de vniuersali Medicina, quam mirè laudant Chymici. Hac enim, vt Robertus Vallensis, *de veritate & antiquitate Chymiæ*, scribit, homo ad præfinitum à Deo vitæ terminum à morbis rutus & integer conseruari potest. Hæc, vt Arnoldus de Villa noua, *in Rosario cap. 31.* de lapide Philosophorum scribit, *habet virtutem & vim super omnes alias medicinas omnem sanandi infirmitatem, tam in calidis, quam in frigidis ægritudinibus, eò quod est occulta & subtilis natura. Conseruat sanitatem, roborat virtutem, & ex sene facit iuuenem, & omnem expellit ægritudinem: venenum declinat à corde, arterias humectat, contenta in pulmone dissoluit, & vlcerata consolidat, sanguinem mundificat, contenta in spiritibus purgat, eosque mundos conseruat: & si ægritudo fuerit vnius mensis, sanat vna die, si vnius anni, duodecim diebus, si verò fuerit aliqua ex longo tempore, sanat vno mense.*

Vniuersalis Medicina quid. Ne autem ambiguitate hîc laboremus, aut Chymicis aliquid affingamus, (id quod à nonnullis hic fieri, non diffitemur:) Primò notandum; saniores ex iis, qui Medicinam vniuersalem defendunt (per Medicinam autem medicamentum intelligunt) non id sentire, quod detur tale aliquod medicamentum vniuersale, quod omnes omnino morbos, partium similarium & organicarum, in excessu, in defectu, in conformatione, curare possit. Fatentur enim vltrò, vulnera, fracturas, luxationes, hernias & similia, quæ manum Chirurgi requirunt, hîc non intelligi. Neque tam inepti sunt, vt statuant, vniuersali, quam prædicant, Medicina os luxatum aut fractum suo loco reponi posse, sed Chirurgi opera id præstandum esse, agnoscunt. Imò, præter hos, excipiunt calculos nimium induratos & coagulatos, morbos hæreditarios hecticos, inueteratos, in numero deficiente, cancros confirmatos, sphacelos, & quæ ad solutiones continui pertinent, rupturas & vulnera in visceribus principalibus & vasis maioribus. Est enim solius diuinæ potentiæ omnes morbos sanare, non verò humanæ opis. Sed eos morbos vniuersali medicina curari posse statuunt, qui ab internis humorum vitiis oriuntur, seu, vt ipsi loquuntur, qui ab interna radice pullulant, atque ortum habent.

Atque ita medicina vniuersalis ipsis nihil est aliud, quàm medicamentum πολύχρηστον: sicut Panaceæ nomen iam ab antiquis medicamentis quibusdam, non quidem ad omnes, sed ad plures morbos vtilibus, inditum fuit.

Principiò autem, priusquam ad Chymicorum de medicina vniuersali sententias accedamus, hoc monendum videtur: Nõ paucos quidem hac de re multa gloriosè prædicare; paucissimos verò, imò forsan nullos eam explicasse. Quod si ignorantia fecerunt, non est, quod Galenicis hîc se præferant. Agnoscunt enim & ipsi medicinæ huius, si daretur, præstantiã, & quanto medicinæ cultores subleuati possent labore, qui in loco affecto inuestigando, medicamento morbis, loco affecto, sexui, ætati, tempori conueniente ordinando, aliisque in methodo medendi obseruandis Medico subeundus est, si vno medicamento omnes morbi curari possent. *Medicinæ vniuersalis præstantia.* Siquidem sufficeret, scire saltem hominem ægrum esse: de aliis securo licere t esse Medico. Nec opus esset, tot labores, in omnium partium artificiosa sectione earumque constitutione & vsu inuestigando insumere; tot mineralia & metalla, tot plantas & animalia, è quibus componuntur medicamenta, cognoscere; in morborum, causarumque morbificarum differentiis, locisque affectis cognoscendis impendere. Indicationum quoque, vt ipse Seuerinus, *cap. 14.* scribit, pluralitates, particularitates, ordines locum nõ haberent, si vno eodemque medicamento omniũ morbosarũ radicũ resolutiones, consumptiones, regenerationes & corroborationes absoluerentur: nihilque in hac vita, post sacrosanctum Dei verbum, quo æterna salus proponitur, hoc vniuersalis medicinæ thesauro pretiosius haberetur.

Verùm optandũ potius hoc medicamentum, quã sperandum; nec hactenus inuentus quisquam, qui omnes sanauerit, aut ea, quæ Chymici suo lapidi Philosophico in curandis morbis attribuerunt, præstiterit. In metallorum quidem μεταμορφώσει quidam specimina, etiam nostro seculo, ediderunt, vt ea de te amplius dubitandum non sit: In curandis autem morbis quid præstiterint, non ita planum, & fide dignis testimoniis nondum probatũ. Bernhardus quidẽ aliqua de se prædicat. Feruntur & quædã de Arnoldo de Villa noua, & alij etiã multa prædicãt. Verùm fides sit penes autores, cùm nostro vel superiore seculo nihil tale factũ legamus. Nam Paracelsum quod attinet, de eo suprà dictum, & mox dicetur. Ex auro

auro vt & aliis metallis & mineralibus egregia medicamenta parari posse,negandum non est:quod autem vllum detur medicamentum, siue lapidis Philosophici siue alio nomine veniat, quod ea omnia præstare valeat,quæ da lapide Philosophico prædicant, re ipsa demonstrandum. Non verbis, sed factis opus est. Non prius ergo iis fidem habemus, quàm hæc sua ingenia,promissa factis expleuerint, aut aliquem, qui omnes morbos sanauerit, produxerint.

Neque sequitur,si metalla ignobiliora possunt mutari in nobiliora, quod idem illud, per quod metalla transmutantur,quod lapidem Philosophicum vulgò nominant, etiam corpus humanum ab omni morbo liberare, & vniuersalis Medicinæ loco esse possit.Et inprimis in seipsis aliquod egregium specimen edere debebant. Verum tantum abest,vt Paracelsus & alij, qui de lapide Philosophico gloriati sunt,longioris vitæ fuerint, vt etiam immatura morte obierint.Nam vt supra quoque dictum, ineptum est,quod nonnulli longæuiorem futurum dicunt Paracelsum,nisi veneno interemptus fuisset.Siquidem, si contra omnes morbos Medicina vniuersalis valet, etiam omnibus venenis aduersa erit,& nisi hoc præstet,non erit vniuersalis Medicina.

Referunt quidem de Ioh.Montano, Chymico illo Silesio, ob inuentionem terræ sigillatæ Strigensis celebri, quod eius capilli capitis & barbæ cani extrema senectute in nigros rursum fuerint mutati: verũ id medicamentis Chymicis ascribendũ non esse existimat Iohannes Francus, senior,*in Epistolis Chymicis. Fuit vir iste,* inquit Francus,*mihi non ignotus,vt existimo 60.annorum,viribus non adeo firmis, quem alij vegetiores ætate superarunt, qui medicamenta Chymica nunquam degustarant. Legimus quendam Iohannem de Temporibus,Caroli Magni Imperatoris armigerum,vixisse annos* 361. *ac tempore Imperatoris Lotharij mortuum esse. Is miles,sine dubio, nunquam aurum potabile vidit, multo minus bibit.Et doctissimus Gesnerus scribit,quendam rusticum in Heluetia vixisse annos* 130.*quem potius lacte, quam auro potabili vsum esse, credibile est. Equidem anno* 1572. *Mense Augusto,paulo ante crudelem illam lamenam Lutetiæ Parisiorum,vidi & alloquutus sum Virum doctissimum, Dominum Guilhelmum Postellum, qui isto tempore,cruda senectute, habebat nigram barbam & tales quoque capillos,cum ante annos* 15. *vt à viris fide dignis accepi,capite & barba fuisset omnino canus. Mortuus est,vt scribitur,anno* 1581.*ætatis* 130. *Is sine dubio medicamentis Chymicis nunquam vsus est.Sed sit nonnunquam,vt propter humores prauos homines in morbis canescant, quorum capilli correctis humoribus & morbo curato pristinum colorem recuperant;quod ei quoque existimo accidisse.*

Vtilia medicamenta an occultanda. Si verò quidam sunt,qui medicamenti huius vniuersalis notitiam habent,illud verò planè occultant, næ! illi valde iniqui sunt,& in genus humanum iniurij,charitatisque Christianæ obliti, qui tantũ thesaurum cum seruo illo nequam occultant, eoq; nulli prosunt. Nulla certè,quod Christianum decebat, tanguntur misericordia, cum tot ægros passim tot languoribus & doloribus lancinari & excruciari vident.Qui cum,ex ipsorum sententia,vulgaribus medicamentis inexpugnabiles sint, eos efficacissimo illo suo medicamento tollere debebant. Neque est, vt ad friuolum illud confugiant, dicantque, paucos esse dignos ista Medicina. Propter abusum res bonę & vtiles occultandæ planè non sunt. Aliàs etiam verbum diuinum, quo quidem nihil pretiosius est, cuius tamen maximus abusus est,occultandum esset. Imitari eos potius decebat Deum Optimum Maximum,qui oriri finit Solem suum bonis & malis.

Et istud,quod de vniuersalis Medicinæ occultatione dixi,idem de omnibus vtilibus &nobilioribus medicamentis verum esse puto,dubitoque,an Medicus Christianus,salua conscientia,medicamenta,quibus grauissimi morbi curari queant,occultare possit; & si id faciat, an Christiano rem dignam faciat, cuius est,proximum diligere sicut seipsum. Et si penitius in caussas,ob quas nonnulli sua,quæ ita appellant,secreta occultant,inquiratur:auaritia & inuidia primariæ caussæ sunt;quod nimirum metuunt,ne, si aliis Medicis illa medicamenta innotescant,lucri aliquid decedat;aut certè quod aliis se plus sapere videri volunt. Interim verò charitatis Christianæ obliti ægros plurimos grauissimis morbis miserè torqueri, imò de vita periclitari sinunt. Sæpissimeque accidit, vt & ipsi morte inopinata obripiantur,atque ita talentum & thesaurus iste absconditus nulli mortalium innotescat,sed perpetuis tenebris & æterna nocte opprimatur.

Neque etiam sibi constant in determinanda ista medicina.Etsi enim plerique Chymicorum lapidem illum decantatum philosophicum pro vniuersali Medicina habeant: tamen Henn. Scheunemannus, *de Medicina reformata cap.vlt.* folia hellebori nigri ferè lapidi philosophico æquiparat, eaque in balsamum redacta,hominem ab externis infectionibus & omnibus internis putrefactionibus præseruare, hominem in eo statu,in quo genitus est,conseruare,vt citra morbos ætatem secundam attingat, hominemq; excellentissimè supra quæuis arcana purgare, radicitus euellere au ferendum, hominem ab omnibus ægritudinibus mundare, scribit: & hanc balsami præpatationem non diuulgandam censet.

Sed ipsos iam audiamus,& quid ad defendendum medicamentum vniuersale afferant, videamus. Tres autem de Medicina vniuersali opiniones reperio. Primò enim sunt quidam,qui non primariò, sed δευτέρως saltem Medicinam istam omnes morbos curare dicunt, quatenus scilicet naturam miris modis roboret. Cùm enim natura omni morbo ex æquo contrarietur,& vt Hippocrat.6. *Epidē comm.* 5.*t.*1.scribit,φύσιες sint τῶν νόσων ἰητροὶ; *& libro de arte*, Natura, etsi ἀπαίδευτος,sapientissima sit,vtpote,quæ morbum sentiens mederi magnopere gestiat, & vt Galenus passim scribit, Natura sit animalium seruatrix, morborum victrix, ac decretrix, quæ quod conueniens est, seruat, quod alienum separat,in morbis concoctionem, discretionem atque euacuationem efficit; atq; ea ratione morbis medetur:si natura seu natiuũ istud balsamum roboretur, & vniuersali medicina adiuuetur, ac promoueatur, vires suas in omnibus partibus explicabit, sese morbo opponet, intestinas dissensiones rescindet,morbosasque tincturas in sanitatis tincturam,vt loqunutur,transplantabit,atque ita omnem languorem tollet. *Tres de Medicina vniuersali opiniones.* *Natura vis in morbis curandis.*

Atque hîc in laudem quintæ essentiæ,balsami & θειοτέρου τῶν καλουμένων στοιχείων σώματος καὶ ἀναλόγου τῶν ἄστρων στοιχείου καὶ φύσεως, excurrunt Chymici, ac quintam essentiam, vitale & incombustile sulphur, arcanum,florem, Solem & cœlum prædicant. Hanc suam quintam essentiam, spiritumque æthereum per omnes res naturales diffusum, omnium actionum,omnisque vigoris fontem esse, in animalibus animare,in vegetabilibus vegetare, in mineralibus & metallis,quod mineralium & metallorum est,peragere dicunt.Et quidem in homine,licet eius fons in corde sit,tamen inde per totũ corpus diffundi,& diuersas proferre actiones pro diuersitate partium, in quibus determinatur:in partibus sentientibus sensum præstare,in mobilibus motũ;in vētriculo chylificare;in epate sanguificare,& vbiq; in corpore vires suas exserere.Eandem quintam essentiam,si morbus aliquis & hostis impetum in corpus faciat, viribus collectis eidem se opponere,coctiones & crises moliri,tandemque de hoste victo triumphum agere. *Quinta essentia.*

Hunc ergo spiritum & quintam essentiam ac Medicinam

cinam balſamicam è μακρoκόσμῳ & naturæ gremio eruendam,& in μικρόκοσμον:inducendam, vt', qui eſt in corpore,ſpiritus exrernis hiſce copiis accedentibus robnratus ,& Medicinæ huius ſnmmè confortantis aſſiſtentia adiutus , morbis fortins ſeſe opponere,& quicquid in corpore vitioſum eſt,vel in naturalem ſtatum murare,vel è corpore felicius expellere poſſit,docent. Et quidem Chymicæ artis beneficio hoc præſtandum eſſe ſentiunt;quæ Medicinam illam ſummam & balſamum naturæ ab omnibus ſordibus & heterogeneis ſeparet , vt in homogeneo quodam ſubiecto quaſi concenrrata, mole quidem minima ſit,viribus autem maxima,& cum calore noſtro humidoque primigeneo ac inſito ſpiritu, ob ſummam naturæ conuenientiam,facilè vniri eumq; augere,ac in ſummum puritatis gradū exaltare poſſit,vt non ſolùm à morborum violentia ſeſe rueri, ſed &grauiſſimos morbos vincere &expellere queat.

Etſi verò iſta quinta eſſentia & ſpiritus omnibus rebus inſit:tamen in aliis parum eius reperiri,in aliis abundare eum,ſcribunt:vt in vino,frumentis, melle, auro , argento , margaritis , coralliis & aliis , quæ propterea , inprimis ſi corporeis vinculis & heterogeneis adiunctis corporibus liberentur , ac natiuæ ſpiritualitati reſtitnantur,ſummum ſpiritus noſtros reficiendi & vires roborandi vim habeant.Vniuerſalem autem medicinam ex eo, in quo iſta quinta eſſentia & ſpiritus maximè abundet, conficiendam eſſe,ſcribunt.Quæ autem & qualis ſit materia illa,clare non explicant.

Natura vires in morbu depellendis quanta.

De qua prima opinione vt meam aperiam ſententiam breuiter,primò,quæ de ſpiritus inſiti & natiui viribus dicunr,libenter admittimus. Docuerunr hoc Galenici paſſim. Modò hnc attendatur, ne ea, quæ animæ propria ſunt , ſpiritui & calido innato attribuamus , ſed animam pro principali agente & δημιουργῷ agnóſcamus ; ſpiritum verò inſitum & calidum innatum pro inſtrumento animæ proximo habeamus.

Quinta eſſentia.

Deinde nec quintam eſſentiam, quam hic prædicant,planè reiicimus , ſed eo modo , quo *in Inſtitutionibus,l.5.p.1.ſ.1.c.3.* dictum,admittimus,ſpiritumq; illum inſitum & ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ οὐσίαν concedimus:ſpiritumque quendam, qualis in vino, ob quem illud tantam vim corpus roborandi ſpiritusque reficiendi obtinet , copioſè reperitur , omnibus plantis ineſſe Chymica reſolutione ad oculum demonſtrari poteſt.Atque ineſſe quid in medicamentis,quod non ſolum primis qualitatibus,ſed vi nobiliore agat,è Galenicis plurimi concedunt. Et ſicut, rectè ita ſentiente Scaligero , venenorum facultates ad primas qualitates referre ſtultitia eſt:ita non minus ineptum,Alexipharmacotum & alias nobiliores medicamenrorum vires ſolum à qualitatibus primis deducere. Pars ergo medicamenti nobilior, aut eſſentia miſti virtuoſa magis, à partibus reliquis inefficacioribus,quantum fieri poteſt,ſeparata,à Chymicis quinta eſſentia non ineptè appellatur ; quod etſi ab omni elementorum concretione libera non ſit,ab heterogeneis tamen, quantum licuit , ſeparata , aliquid,quod ſupra elementa eſt,(qua de re ſupra de calore cœleſti dictum)contineat;ſicut Scaliger omnem formam,etiam,quæ anima non eſt , quintam eſſentiam appellar.

Nimis proinde durum eſt illud Eraſti, *parte ſecunda diſput.contra Paracelſ.pag.*182.ſcribentis : quintam eſſentiam eſſe ſomnium hominum orioſorum & fallere alios cupientium;nihilque,quod quinti elementi vel eſſentiæ nomine venire poſſit, præter cœlum, in mundo eſſe aſſerentis. Sed plura hac de re ſupra c.10.dicta ſunt.

Verum tamen cum ſpiritus hic inſitus cuilibet proprius ſit,aliaſque vires eſſentia meliſſæ,alias betonicæ,roriſmarini habeat;vniuerſalis Medicinæ nomine quinta eſſentia hoc modo dicta haberi non poteſt. Id quod ipſe Paracelſus docet , qui , *in principio libri quarti archidox.cui titulus de quinta eſſẽtia,* ſcribit: *Quinta eſſentia non in omnibus eiuſdem naturæ eſt, nec quinta eſſentia anacardi haſdem operationes , quas quinta eſſentia auri,ſicut animalia omnia ſpiritum vitæ habent, nec tamen eaſdem vires.*

Quinta eſſentia vires.

Et ſit ſanè aliquid in rerum natura,quod ſpiritu illo & quinta eſſentia abundet , & quod artificiosè præparatum ſummam vim confortandi ſpiritum nobis inſitum calidumque innatum habeat , & quod hanc ob cauſſam vniuerſalis Medicinæ nomine appellari poſſit : tamen an natura ita confortari & roborari poſſit, vt ſine vlla medicamentorum purgantium , alterantium , aperientium , aliorumque ope tollere queat omnes morbos, id nondum probatum. Certè impoſſibile eſt, vt natura aquas in hydropicis ſine medicamentis aluum ducentibus vel vrinam mouentibus expellere,calculum in renibus vel veſica concretum ſine medicamenrorum ope diſſoluere, nodos arthriticorum diſſipare poſſit. Si omnes morbi à calido natiuo malè affecto dependerent , quod illi volunr,concedi poſſet, vno medicamento , quod calidum natiuum roboraret , omnes morbos depelli poſſe.At malè definiunt morbum , quod ſit affectio, quo impeditur ſpiritus vitæ ; cum ſint multi morbi, ob quos multi conflictantur calido innato ſeſe bene habente. Et ſit, vt omnes morbi ab impedimento aut læſione ſpiritus vitalis proueniant:tamẽ cauſſa,quæ impedit illam & lædit , multiplex eſſe poteſt: & proinde vt ſua integra ſpiritui vitali reſtituatur, pro varietate cauſſarum eum impedientium diuerſa remedia adhiberi debent;& quidem ſæpe in vno & eodem morbo varia. Exempli gratia,in inflammatione aliqua in principio adſtringentibus & repellentibus opus eſt,poſtea verò diſcutientibus , vel pus generantibus.

Spiritui inſito quantum poſſit in morbis depellendis.

Neque ergo ſufficit, vt ſpiritus vniuerſum corpus regens ſolùm conforteturiſed cuiuſque partis priuatæ robur etiam ſaluum eſſe debet. Requiruntur enim ad omnes actiones obeundas duo inſtrumenta,commune , primum;proximum, alterum. Commune eſt ſpiritus vitalis:proprium certa aliquā corporis pars. Vt enim chylificatio in ventriculo rectè fiat,& ſpiritus vitalis , tanquam inſtrumentum commune , requiritur, & ipſius ventriculi recta conſtitutio. Ita vt fiat viſio,non ſolum opus eſt , vt adſit ſpiritus vitalis,ſed etiam oculus,& quatenus partes ſimilares habet,& quatenus organicus eſt , rectè conſtitutus ſit neceſſe eſt.Ac pro actionum obeundarum diuerſitate propriorum inſtrumentorum eſt diuerſitas , & ſuacuique parti peculiaris conſtitutio, ab aliarum conſtitutione diuerſa.Hinc quod vni conuenit,alteri nō conuenit:& proinde nec vnum medicamentum omnium propriam conſtitutionem conſeruans,nec omnium vitia emendans dari poteſt. Sol quidem omnia fouet & calefacit:at ſolus Sol, vtpote cauſſa generalis,ſicut ad nullius rei generationem ſufficit,ſed ad definitum quid producendum , definitum agens ita multò minus rerum omnium particularia vitia emendare poteſt , ac plantas iam putreſcentes aut exareſcentes ille vniuerſalis Solis calor nihil iuuat. Ita ſi vitium nullum ſit in ipſa parte , ſpirituſque à corde affluentes etiam rectè ſeſe habeant,actio partis rectè expedietur:at ſi vis partis alicuius nimium debilitata & penè emortua ſit , ſpiritus influens eam reſtituere non poteſt.Ncq; ſi ſuccis vitioſis pars aliqua nimis opprimatur,aut humores excrementitij in parte aliqua nimis impacti ſint ; ſpiritus vitalis influens eos abſumere & depellere poterit.

An detur medicamentum

Secundò ergo alij,cum hæc animaduerterent, vniuerſali medicinæ attribuerunt non ſolùm vim in-

naturam roborans & simul omnes morbos expellens. situm balsamum & spiritum roborandi, sed & impuritatum seminarias tincturas, vt loquuntur, seu omnes morbos & causas morbificas resoluendi, consumendi, dissipandi. Hinc Seuerinus definit sanationem vniuersalem, esse ablationem impuritatum vel radicum morbidarum, mixtione non necessaria in humana anatomia insitarum, quæ balsamo naturali remediorum humanæ naturæ consentaneorum perficiatur, resoluente, consumente & dissipante impuritatum seminarias tincturas, corroborante verò cōsolidante & custodiente innatum microcosmi balsamum.

Rationes pro vniuersali medicina. An tale autem medicamentum dari possit, quod non solum spiritum insitum roboret, sed & omnes ex æquo morbos & caussas morbificas tollat, iam porrò videndum. Afferunt illi quidem pro sua opinione defendenda,
1. quod ignis omnia adurat; quod antimonium omnia metalla auro admista consumat, aurumque solum intactum relinquat: atque ideo simile fieri ab vniuersali medicina, eamque cuiusdam ignis purgatorij, aut antimonij instar omnes corpori nostro admixtas impuritates consumere statuunt.
2. Deinde dicunt, dari venena, vt arsenicum, auripigmentum, venenum canis rabidi, quæ omnibus hominibus nocent: ergo dari quoque posse medicamēta, quæ itidem omnibus prosint, omnesque morbos tollant, existimant. Præterea & hoc afferunt; esse quædam medicamenta, quæ omnibus eius partis, cui dicata sunt, affectibus medeantur. Exempli gratia: Epat lupi omnibus epatis affectibus; Os de corde cerui omnibus morbis cordis mederi: & proinde dari posse, putant, medicamenta, quæ omnibus omnino totius corporis morbis medeantur.

Earum solutio. Verùm enim verò hæc omnia non euincunt id, quod debent. Etenim nec ignis omnia corrumpit, sed ea saltem, quæ adustibilia & inflammabilia sunt: auro, vitro, terræ nullam vim infert. Et linum asbestinum ignibus non absumi, sed sordibus ignis exustis multò splendidius, quam aquis effici, scribit Plinius, *l.* 19. *cap.* 1. Et si ignis modo ista vniuersalis medicina ageret, quomodo fieri posset, vt humores saltem vitiosos absumeret, sanguini autem & humoribus bonis ac partibus corporis nihil damni afferret. Et licet Galenus theriacam instar ignis expurgatorij humores noxios consumere dixerit; nullam tamen vniuersalem medicinam, vt Paracelsici, inde extruxit, sed efficaciam saltem theriacæ summam declarauit. Quæ certè tam in theriaca, quàm in aliis δραστικοῖς medicamentis tanta est, vt non solum in humores vitiosos agat, sed & sanguinem ac corpus alteret, ideoque cautè exhiberi debeant.

Quod verò de antimonio omnia auro admista absumente, aurum verò non corrumpente, sed purificante scribunt, huc non quadrat, nec aliud quàm simile est; quod tamen, idem à medicina vniuersali in corpore humano fieri, non probat. Etenim antimonium cum metallis cognationem habet. Et cùm metallorum imperfectorum compositio, non tam firma sit, sicut auri: fit, vt ab antimonio soluta & corrupta, vel in fumum abeant, vel cum antimonio misceantur. Cùm verò auri compositio firmior sit, ab antimonio non corrumpitur; & cum idem metallorum omnium sit grauissimum, postea in regulum subsidet. Probare ergo debebant, dari talem medicinam posse, quæ omnium corporis partium dyscrasiis resistat, omnesque omnino caussas morbificas absumat, sicut antimonium omnia metalla, præter aurum, corpori verò non noceat, & qua vi id præstent, monstrare, sicut de antimonio iam monstratum.

Venena quod attinet, sit, dari quædam, quæ omnibus hominibus nocere possint: tamen non video, quomodo inde sequatur, dari medicinam, quæ omnibus morbis resistat. Nam & veneno cuilibet sua & vnà natura est: habet & homo suam naturam, ideoque cum venenum aliquod, exempli gratia, arsenicum, hominem quemcunque lædit, fit actio determinati in determinatum, non vniuersalis in determinatum. Neque quodlibet venenum omnibus animalibus venenum est; suntque multa, quæ homini nocent, aliis animalibus nihil damni afferunt, araneosque sine damno à gallinis quotidie deuorari videmus. Si verò vnico medicamento omnes morbi sanari deberent, fieret actio vniuersalis in determinatum. Sunt enim varij morbi & humores, quorum singuli suam habent peculiarem naturam, atque alia est natura humoris in hydrope; alia in lepra; alia in febre; alia in epilepsia, alia in aliis morbis: alia est intemperies sicca, alia humida; alia natura veneni pestilentis, alia canis rabiosi, alia venerei: quibus omnibus tamen vniuersalis medicina resistere deberet.

Tandem nec illud sequitur, si dantur medicamenta appropriata: Ergo datur vniuersale omnium morborum remedium. Nam sit, vt talia dentur, quæ omnibus vnius partis morbis resistant: id tamen non faciunt per se & proximè, sed partem saltem roborando. Id verò non concedimus, dari tale aliquod parti alicui appropriatum medicamentum, quod omnibus eius morbis aduersari possit; vt in epate intemperiei calidæ, frigidæ; inflammationi, scirrho, obstructioni. Et proinde etsi hinc admittatur, dari aliquod vniuersale medicamentum, id non aliud esset, nisi vniuersale roborans, à quo tamen non omnes morbos tolli posse, iam antea dictum.

Qui verò statuunt, non dari vniuersalem medicinam, rationes proferunt firmiores, quibus probant, non dari posse tale aliquod medicamentum, quod omnibus morborum caussis, morbisque inde productis sit contrarium; toti verò nostro corpori familiare & amicum. *Rationes contra vniuersalem Medicinam.* Primò cum morbi depulsio fit in contrarium statum mutatio; atque omnis mutatio fit inter contraria & à contrario perficiatur: morborum autem & humorum vitiosorum plurimæ sint differentiæ, aliique morbi à qualitatibus manifestis oriantur, alij ab occultis, quarum rursum magna est differentia, vt in venenis videre est: quilibet morbus & humor requirit peculiaria remedia: nec omnes vno remedio tolli poterunt; nec vnum medicamentum tollet morbos ortos à calidita te, frigiditate; humectabit, siccabit, aduersabiturque omnibus venenis, aut reliquorum tot & tam varia vitia emendabit. 2.

Neque est, vt dicant, medicamentum illud vniuersale ita attemperatum esse, & exactam principiorum habere mistionem, vt omnibus resistere possit. Nam si temperatum est in qualitatibus primis, quomodo excessus insignes caliditatis & frigiditatis simul emendare poterit; & vt cum Chymicis loquar, si sulphur abundet, sal deficiat, quomodo temperatum medicamentum & defectum salis explere & abundantiam sulphuris auferre poterit.

Varietas medicamentorū non frustra data. Solus ergo DEUS omnes morbos tollere valet. Rerum verò naturalium vires determinatæ & distinctæ sunt, ac dispersa vis Medica in plurima neque naturaliter vni medicamento omnia peragendi vis concessa. Hinc plantarum & reliquarum rerum naturalium vsui medico dicatarum tanta varietas, 2. vt singuli morbi singularia habeant remedia; quæ varietas & copia medicamentorum à Deo frustra esset condita, si vnico & vniuersali remedio omnes morbi curari possent, & claudenda iam essent omnia Pharmacopolia, omnesque Medicorum libri abolendi, si hæc medicina sufficeret. Verum & Salomon sapientissimus naturæ scrutator, qui de rebus naturalibus à cedro Libani ad hyssopum nascentem è pariete

riete disputauit, *Ecclesiastæ cap.* 38. de terra creasse Deum medicinam scribit,commendatq; *ibidem* Medicum & Pharmacopœum, nullam v.medicinam vniuersalem. Præterea non probabile videtur,idem medicamentum simul & magnam vim habere spiritū insitum roborandi & humores vitiosos absumendi & dissipandi. Illud enim requirit summam cum spiritu insito familiaritatem:quæ autem talia sunt, nō medicamentosa sunt,ac,proinde causis morbificis,instar ignis cuiusdam,resistere nō possunt. Et certè nimis imprudenter eidem medicinæ & vim curandi morbos,ac quidem tot & tam diuersos,& à tā diuersis caussis ortos & dependentes; & hominem, ne in morbos incidat,præseruandi,imò maximam nutriendi vim tribuerunt. Homo enim non totus spiritus est,sed & corpus habet: ideoque nimis spiritus hîc suos prædicant Chymici;& prudentissimè cuidam de suis spiritibus glorianti, respondisse fertur Angliæ Regina Elisabetha;si spiritus puri essemus,solis quoque spiritibus curari & nutriri possemus. Et certè sunt morbi, in quibus plus nutrimento, atque eo non spirituoso, sed quòd non facilè dissipatur,quàm medicamentis, proficitur, qualis est febris hectica: cui procul dubio cibus benè nutriens & humectans plus proderit, quàm lapis Philosophicus. Etenim cùm is sit magnæ actiuitatis, atque instar ignis sese habeat,potius oberit,quàm proderit hectico, eumq; ad marasmum deducet. Monstrandum ergo hîc telinquitur Chymicis,quòd medicamentum, & quidem tam efficax,atque ignis instar sese habens,nutrimenti simul loco esse possit, vt calidum innatum instauret & reficiat.

Maneat ergò illud Medicinæ fundamentum incōcussum;quod præter naturam est, tollendum; quod secundum naturam est,conseruandum.Similia similibus conseruantur; contraria contrariis tolluntur. Ipsique Chymici has duas generales Indicationes reiicere non possunt:ideoque suę vniuersali medicinæ tribuunt vim balsamum natiuum roborandi & confortandi,ac impuritates morbificas consumendi & auferendi,atque ita omnes morbos curandi. Verùm eandem rem vtrumque præstare posse, nondum monstrarunt.

Sed non miror Chymicos quosdam in ea esse sententia, omnes morbos lapide suo, quem quærunt, Philosophico curari posse; cùm longè maiorem adhuc potestatem ei attribuant,vt cùm ex aliis,tum autore *Physicæ Naturalis rotunda visionis Chymica Caballisticæ*,in libello,cui titulus, *Arcani artificiosissimi aperta arca*,videre est.

Ita autem ille,*pag.*213.Germanica Latinè de verbo reddidi) *Hacre curare potes omnia vegetabilia; arbores steriles fertiles reddere; hyemem in æstatem, & æstatem in hyemem mutare;nimirum vt hiberno tempore omnes plantas habere liceat, quas æstas producit. Imò vt herba vel arbor vno anno quinquies vel sexies fructum ferat. Hac re ex mala herba bonam, ex arbore putrida nouam & bonam;ex amaris malis dulcia; ex pyris cerasa,& contra ex cerasis pyra facere, & ita omnes herbas & arbores mutuò transmutare potes.*

Secundò omnia imperfecta metalla in meliora transmutare potes,nimirum in carbunculos,rubinos,smaragdos,margaritas &c.aurum,argentum;& quidem in tanta copia, vt nec numerare possis. Nam vna pars non solùm 100000. *sed aliquot* 1000000.*tingit;& quidem ante multiplicationem.*

Tertiò potes hominem ab omnibus morbis liberare,ex sene iuuenem, ex infirmo sanum reddere;hominis sensus & cogitationes mutare;ex pessimo nequam hominem summè probum efficere.

Sed hac non satis sunt, in supernaturalibus hac præstat. Hac est clauis aperiendi cœlum & terram, id est, vt penetrare possis in supremum firmamentum cœli,in centrum terra,in profundum maris. Potes montes,valles,folia,gramina, animalia,hominem,& omninò omnia visu penetrare, quasi per vitrum transpiceres, omnium rerum proprietates indagare potes. Nam omnia arcana tibi patebunt:omnia se tibi subiicient; omnia potes, cogis cœlum & terram, omnes Spiritus tibi obediunt, necessario tibi seruiunt, & voluntati tua subiiciuntur. Cognoscere potes omnia, præsentia & & futura. (quantum Deus permittit) Hoc est mundum creare, & eius potestatem adipisci &c. Quibus quid in Naturam & Naturæ autorem Deum contumeliosius dici possit,ego quidem non video. Et tamen libellus hic à nonnullis,& quidem iis,qui piæ & studiosæ iuuentuti ad Pansophiam viam monstrare volunt, inter eos libros numeratur, qui naturæ secreta contineant,& ceu à Frat.R.C.seu eorū clientibus in lucē emissi sint. Siue enim ioco siue seriò talia proferātur,nec à sanioribus Chymicis probari existimo.

Tandem nouam de vniuersali Medicina sententiam ante paucos annos Ioannes VVolffgangus Dinheimus, Professor Medicinæ Friburgi Brisgoiæ, peculiari libello proposuit. Is *cap.*2. eius libri definit Medicinam Vniuersalem,*quod sit quatuor elementorum mundi seu primordiorum mundi quinta essentia, seu ipsa elementa, quintam aliquod homogeneum & inseparabile facta,siue inseparabilis certa quadam natura dosi elementorum omnium permixtio, qua mediante ipsa elementa secundum indiuidua sua considerata aquè penè incorruptibilia facta sint, atque eorum materia secundum totum antea fuit, seu ipsa elementa ab omnibus heterogeneis depurata mista.* Huic vniuersali medicinæ hos effectus tribuit: quod omnes prauos humores, cuiuscunque tandem qualitatis ac malignitatis sint, ac quocunque nomine appellentur, ita disponat, vt medicinis iis,quæ communiter & secundum methodum adhibentur, nullo modo resistant, verùm etiam iisdem ad effectus suos certò consequendos strenuò opituletur,non distantibus impedimentis quibuscunque, nisi ab expressa Creatoris voluntate prohibeatur. Non quidem negat, vt hac de re *cap.* 7. scribit, diuersis morbis diuersa medicamenta pro vnius cuiusque morbi qualitate adhibenda esse: illa ipsa tamen vno aliquo medicamento vniuersali acuenda esse putat. *Ioh.VVolf. Dinheimii de vniuersali Medicina opinio.*

Verùm etsi de hac medicina multa polliceatur;hactenus tamen de ea altum fuit silentium,neque quid ea præstiterit,etiam inquirentibus innotuit; quod procul dubio factum fuisset,si præclari quid præstitisset. Sit sanè,de quo iam non disputabimus, quod materia aliqua dari possit, per quā virtutes medicamentorum augeantur & roborentur; sicut videmus plantas in eodem agro diuersas crescere, & singulas ex eo sibi alimentum attrahere,atque eadem pluuia, quæ æstu Solis flaccescebant, recreari: quod verò talis dari possit materia, quæ ita vires medicamentorum cuique morbo propriorum augere & vitiosos humores ita disponere queat, vt medicamentis illis nullo modo resistere possint, nondum vel rationibus vel experimentis comprobarunt. Nam cūm medicamenta omnia, quæ ille, *cap.* 16. *& seqq.* recenset,specifica & propria vi agant, atque alia peculiari vi cerebro, alia epati prosint: necesse esset, vt istud medicamentum vniuersale has specificas cuiusque medicamenti vires intenderet. Quomodo autem medicamentum vna forma præditum omnium illorum medicamentorum specificas vires intendere possit, vt vltra consuetas vires agant, non video.

Verùm cùm ipsi Chymici vniuersale medicamentum potius optent & sperent,quàm habeant: particulari curandi ratione contenti,iam de materia medica particulari dicemus. De materia autem medica non pauca occurrunt,in quibus à Galenicis dissentiunt. Primò in facultatibus medicamentorum inuestigandis aliis, quàm Galenici, fere vtuntur indiciis,

Signatura medicamentorum. ciis,& frequenter satis, quas appellant, Signaturis. Cùm enim maxima in plantis, in coloribus, figura & similibus appareat diuersitas: hanc non frustra esse factam aut fortuitò accidisse dicunt, sed in certum aliquem finem productam esse statuunt. Creatorem nimirum eo ipso, ceu in speculo quodam, ob oculos nobis posuisse naturam & vim plantarum; & cui quæuis appropriata & accommodata sit. Hinc statuunt, plantas, quæ repræsentant vel animalia vel animalium partes, vel alio modo similitudinem habent cum aliqua parte, valere vel ad partes roborandas, cum quibus cognationem habent, vel prodesse ad propellendos morbos, qui ab istis animalibus inferuntur, aut in partibus illis excitari possunt. Coniungunt his & dominium Planetarum, & plantas; quæ Planetę alicuius dominio subiaceant, partibus, quæ sub eiusdem Planetæ imperio sunt, dicatas esse sentiunt. Cuilibet autem Planetæ certas plantas assignant; & quæ plantæ cuilibet Planetę subiiciantur, ex signis quibusdā ac characteribus colligere docent, & signa hæc ex colore, odore, sapore, forma & loco, in quo nascuntur, petunt. *Quæ plantæ quibus Planetis subiiciantur.*

Saturnina. Saturno subiiciunt ea, quæ aspectus sunt horridi & inamœna, colore nigra, fusca, pallida & plumbea, corpore compacto prædita, macilenta, & aridis fibris striata, sapore styptica, sicca tamen, odore ingrata, locis nascentia vliginosis & sordidis, in conuallibus, nemorosis, tenebricosis, Septentrionalibus, Solique non expositis. Et talia omnia antipathiam cū Solaribus gerere, & lieni dicata esse dicunt. Interea tamen gradus quosdam esse statuunt. Nam quæ vltimo siue tertio gradu sunt talia, Saturni spiritu copiosissimè abundare sentiunt; & hæc esse deleteria, ac venenata, spiritibusque vitalibus infesta, corpusque exsiccare & tabefacere.

Inter Saturnina autem referunt consiliginem, aconitum, cicutam, taxum, helleborum, hyoscyamum, filicem, xanthium, asplenum, tamariscum, solanum, cupressum, sabinam, fenam cappares, polypodium, bursam pastoris salicem, agnum castum, atriplex, blitum, apium, plumbum.

Iouialia. Iouialia cognosci dicunt ex oleaginosa substantia, sapore & odore grato ac suaui, colore florum rubro vel ceruleo; habere folia plana, gaudere locis pinguibus; epati esse dicata, sanguinemque copiosum instaurare & mundificare, imò totum venosum genus respicere, & hinc vulneribus conuenire ac rupta sanare. In hanc classem referunt balsamum, oleā, gariophyllos hortenses & syluestres, ribes, berberes, betonicam, gariophyllatam, lilium, centaurium, rosam marianam, fumariam, persicariam, teucrium, verbascum, origanum, symphitum, chamædryn, amygdalum, rubiam tinctorum, rhabarbarum, corallium.

Martialia. Sub Martem referuntur, quæ colorem habent ad rubedinem tendentem, sunt aculeata & aspera, saporem habent vrentem, sunt corrosiua, gaudent locis siccis. Qualia sunt vrticæ, cardui, ononis, esula, rhamnus, rubus.

Solaria. Soli subesse censent plantas, quæ odore fragrant, sapore grato, colore florum flauo vel fuluo præditæ sunt, gaudent locis apricis, meridionalibus, & quò radij Solares liberè pertingunt: talesque plantas cor roborare, spiritus vitales augere & confortare, oculos clarificare, venenisque resistere. In quarum numerum referunt vinum, crocum, mala citria & aurantia, laurum, helenium, melissam, rorem marinum, hypericum, helichrysum.

Venerea. Sub Veneris dominium referunt, quæ sapore sunt dulci, odore lasciuo, flore albo, foliis glabris non laciniatis, humore lento. Cuiusmodi sunt satyria, lilia omnia, lilium conuallium, narcissus, rosa, nymphæa, ficus, hyacinthus.

Mercurium præesse iis statuunt, quæ prædita sunt colore vario, nascuntur & gaudent locis arenosis, siliquas gerunt, odore sunt subtili. Pleraque linguā & pulmones respiciunt, spiritus animales confortant, flatus discutiunt, obstructiones aperiunt. Cuius generis sunt parietaria syluestris, chamæmelum, aquilegia, fabæ flore vario, bellides, trifolia omnia, iuniperus, corylus, iuglans, sambucus. *Mercurialia.*

Lunæ dominio subiiciunt plantas, quæ habent folia mollia, crassa, succulenta, saporem aqueum vel subdulcem, locis gaudent palustribus & aquaticis, citò adolescunt. In hanc classem referunt cucurbitam, cucumeres, melones, citrullos, brassicam capitatam, lactucam, allium, cæpas, porrum, mandragoram, papauer, tiliam, pœoniam, fungos, lentem palustrem, potamogetum, sagittam Herculis, & alias plantas aquaticas. *Lunaria.*

Ex his postea recentiores singulis humoribus & partibus peculiaria medicamenta attribuerunt. Nimirum ex ipsorum sententia cum sanguine magnam cognationem habent flores tunicis, rosæ, pæoniæ, buglossi, borraginis, violarum purpurearum, fumariæ, digitalis, glycyrrhizæ, anagallidis; radices rubiæ tinctorum, anchusæ, satyrium rubrum, persicaria: quæ idcirco, vbi sanguis per morbum aliquem est absumtus, aut vbi ob natiuam aliquam corporis dispositionem paucior generatur, vtilissimè adhibeantur, & verno inprimis tempore sumta sanguinem renouent, augeant, & si frequentius vsurpentur, statim comparent, vires instaurent, & cum cordialibus mixta hilaritatem concilient; & propterea inprimis senibus, in quibus iam calor fit debilior, sanguis dilutior, sint vtilia. *Sanguinis signaturam habentia.*

Atque ex his maximè inseruire sanguificationi existimant flores tunicis, rosas rubras, violam purpuream, glycyrrhizam, anagallidem, satyrium. Reliqua esse magis medicamentosa, ac simul & nouo sanguini gignendo, & veteri purgando inseruire. Et quidem à melancholico humore sanguinem purgare buglossum, borraginem: à bilioso, fumariam: à phlegmatico, persicariam: si sanguis luxuriet & plethoram intendat, rubiam tinctorum, vt & anchusam, superfluum comminuere, & educere per vrinas. Sanguinem etiam & sanguinis fluxus sistere omnes plantas, quæ sanguinis signaturam habent; vt tormentillum, bistortam, geranium cum radice rubra, radices iridis luteæ, rosas rubras, lapathum acutum, acetosam, lapidem hæmatit. corallia rubra, carneolos, iaspidem purpureum seu rubicundum, santalum rubeum, sanguinem draconis bolum Armenum.

Cum succo bilioso cognationem habere, & proinde bilem peccantem educere, & omnes affectus ex bile ortos, vt morbum regium, scabiem siccam, pruriginem, erysipelas, febres biliosas curare, docent, eupatorium, rhabarbarum, myrobalanos citrinas, flores cheiri, crocum, chamæpityn, caryophyllatam, chelidonium. Huc etiam pertinere acetosam, malum citrium; quæ quidem bilem non educant, sed eius feruorem alterent, & acrimoniam obtundant. *Bilis signaturam habentia.*

Humoris melancholici signaturam habere, quæ sunt atra vel fusca, sapore plerumque acerbo, aliquādo dulcescente, aliquando styptico: vt polypodium, elleborum nigrum, senam, asarum, filicem, cappares, vitem nigram, tamariscum, ruscum. Veratrum nimirum humorem melancholicum purgando omnis generis melancholicos morbos tollere; bryoniam corporis nigras maculas, in carne serpentes morbos, vt cancrum, tollere: folliculos senæ flatus ex atra bile ortos discutere: tamaricem se in ipsum lienis corpus insinuare. Polypodium non quidem educere melancholicum succum, sed tantùm alterare *Melancholiæ signaturam habentia.*

alterare & stypticam eius flatulentiam & acetositatem curare, & proinde iis inprimis prodesse, quibus ater humor in ventriculum effunditur: Asarum specificè adiuuante, potissimum polypodio querno, euellere febris quartanæ humorem: Filicem quidem melancholicum humorem non enacuare, sed serpentem hinc scabiem & cutaneos morbos tritam & inspersam sanare.

Pituitæ signaturam habentia. Cum phlegmate cognationem habere atque illud vel enacuare, vel vt gignatur copiosius efficere, colocynthidem, cucumerem asininum, mercurialem, atriplicem, cucurbitas, cucumeres satiuos. Ac talia omnia esse sub Lunæ dominio, & ventriculum ac cerebrum spectare; & purgantia prodesse phlegmaticis hominibus & morbis, scabiei humidæ & similibus. Reliqua, quia non purgant, sed pituitam, bili contrarium humorem, gignunt, vtiliter adhibentur in febribus ardentibus ex bile natis; ructibus ex caliditate & siccitate ventriculi, aliisque ex caliditate & siccitate natis morbis.

Cerebro & capiti, propria & eius signaturam habentia. Ipsas verò corporis partes quod attinet, cerebrum, cum à Luna gubernetur, cum medicamentis, quæ sub eiusdem dominio sunt, cognationem habere existimant: qualia sunt succinum, ambra, margaritæ, corallia, argentum, sapphirus, smaragdus, lunaria. Cæterùm contra omnes morbos cerebri prodesse lunariam, argentum, & margaritas; contra epilepsiam, ambram, succinum & margaritas; contra omnem humiditatem & frigiditatem cerebri, qua vel abolerur vel infirmatur memoria, ambram valere. Capitique appropriata esse docent, quæ figuram capitis referunt. Ita pœoniæ flores, dum adhuc conclusi sunt, antequam se expandunt, capitis figuram referre, & proinde omnibus cerebri morbis mederi. Eodem modo capitis figuram referre flores nymphææ, quæ calidis capitis morbis medeatur: vt & capita papaueris, quæ somnum conciliant, dolores capitis & calidos capitis morbos tollunt. Sic capitis & capillorum etiam signaturam habere spongiolas illas, quæ cynorrhodo seu syluestrium rosarum ramis adnascuntur, & somnum conciliare, vnde & à Germanis *Schlaff* & *Schlaffapffel* appellantur, & capillorum defluuium sanare; quod etiam Plinius, *lib.* 25. *cap.* 2. docuit.

Capillis propria. Capillorum vitiis & defluuiis ob signaturam conferre capillum Veneris, polytrichum aureum, rutam murariam, muscum capillarem, & spongiolas illas, quæ cynorrhodo adnascuntur, de quibus modò diximus, abrotanum, rorem Solis, lanuginosum verbascum, muscum arborum.

Oculorum signaturam habentia. Oculis ea mederi dicunt, quæ sunt luminosa & splendida, & Soli vel calore vel alia signatura ita cognata, vt spiritum Solarem ea gubernare inde colligi posset; qualia sunt flos Solis, helenium, hypericum, heliotropium, crocus, solsequium, chelidonium, flores tiliæ, buphthalmum, aurum, sapphirus. Item, quæ signaturam oculorum habent, vt euphragia, sicut & vua lupina, quæ sua bacca oculi signaturam habeat, calidisque oculorum affectibus medeatur. Eandem signaturam floribus suis referre buphthalmum, chamæmelum, calendulam, anserinam.

Aurium signaturam habentia. Signaturam aurium habere folia asari, quæ auditum & crebrum roborent; auriculam muris, quæ vermes in auribus enecet; cyclamini folia, cuius radices tinnitui aurium & surditati prosint.

Dentium signatura m violentia. Dentium signaturam habere radices filicis illas, quæ squammarum more sibi incumbunt, & dentes referunt, doloribusque dentium medentur, eos vacillantes confirmant, scorbuticisq; prosunt. Item semina granatorum & nucleos picææ, qui & ipsi dentium doloribus medeantur: vt & hyoscyamum, cuius folliculi semen continentes dentes molares referant, & dentium dolores mitigent.

Pulmonum signaturam habentia, iisque propria. Pulmonibus ea esse cognata dicunt, quæ Mercurio & Ioui subiiciuntur, quæque spongiosa sunt, rara, pensilia, humore tenui concreta, vt sunt pulmonaria arborea, muscus arboreus, qui inde Germanis *Lungkraut* appellatur, plurimisque pulmonis morbis vtilis est: pulmonaria maculosa, tussilago, digitalis, ceruicaria, scabiosa, rosmarinus. Item ea, quæ calore aëreo abundant, & lanugine vestiuntur, & colore accedunt ad albedinem cum viredine mistam; vt verbasca, quæ ideò, quod aëre abundent, pulmonibus & arteriis, imò ipsi cerebro dicata sint, & proinde vi specifica iuuent phthisicos, cerebrum mundent, & destillationes longè potentius prohibeant, quam eclegmate vulgò vsitata, althæa, prassium, veronica, botrys.

Cordialia & cordis signaturam habentia. Cordialia medicamenta esse dicunt, quæ sub dominio Solis sunt, & colore flauo, atque aureo splendore, temperamentóque calido, & odore, ceu radiis exeuntibus Solem referunt, aut cor figura æmulentur, vt sunt aurum, poma aurantia, citria, granata, cydonia, melissa, nux moschata, trifolium acetosum, anacardium, quod palpitationi cordis à flatibus mederur, laurus, radices anthoræ; quæ venenis aduersentur, & cordis palpitationi, nardus, crocus, hypericum, helenium. Esse tamen quandam inter hæc differentiam admittunt. Nam in vniuersum cordi prodesse, eius vires augere, contra venenum munire, melancholicos affectus & syncopen inhibere, aurum, melissam & poma aurantia. Reliquas in certis dyscrasiis exhiberi, vt in frigida, humida, cortices, citri, nardum, laurum, calaminthamin; in calida ac febribus, ardentibus succum mali citri & granati: venenis resistere, crocum, hypericum, citrium malum. Ad humores excrementitios circa cor discutiendos plurimum prodesse helenium: in spirituum defectu nucem moschatam & macim, ac inprimis vinum.

Epatica & epatis signaturam habentia. Epati appropriata esse scribunt, quæ sunt sub dominio Iouis, & aliqua ex parte Martis; quæ sunt colore purpureo & sanguineo, temperamento calido & humido, vel epatis signaturam habent, vt sunt flores caryophylli syluestris & hortensis, bluglossum, hepatica, aloë hepatica, trifolium aureum, glycyrrhiza, radices betæ, vuę passæ, bellides, asparagi, borrago, rosæ rubræ, anchusa, rubia tinctorum, lichen, quæ obstructiones epatis aperit, & hinc Germanis *Brun oder Steinleberkraut* nominatur.

Vesiculæ verò fellis in epate magis mederi, quæ colorem habent flauum, tenuemque essentiam; vt sunt agrimonia, eupatorium chamæpitys, rhabarbarum, centaurium minus & maius.

Splenetica, & splenis signaturam habentia. Lieni dicata, quæ sub dominio Saturni sunt, colore fusco, terrestri & subuiridi prædita, tortuosam corporis dispositionem habent, in locis decliuibus, conuallibus, vliginosis, in putridis arboribus crescunt, splenisque signaturam obtinent; qualia sunt, veratrum nigrum, polypodium quernum, sena, tamariscus, ceterach, lingua ceruina, trichomanes, asarum, lapis Lazuli, armenus, tartarum vini.

Stomachi & ventriculi signaturam habentia. Ventriculo conferre ea, quæ humorem habent fortem, densum & crassum, & ventriculi signaturam habent, vt zinziber, nucem moschatam, angelicam, leuisticum, smirnium, pastinacam, carui, cuminum, olusatrum, gingidium, seseli, raphanum, cæpam, scillam, allium, radices aronis.

Renibus propria. Renibus & membris generationi dicatis conuenire medicamenta, quæ sunt sub Veneris & aliqua ex parte Lunæ dominio vel puro vel cum Marte misto, signaturamque præferre suam humore seminali, odore & gustu salaci, figura testiculorum aliáque cognata. Et renibus quidem dicata esse vniuersaliter camphoram, vmbilicum Veneris, satyria, or-

 chides,

chides,rosas albas,radicem polygonati,radicem cauam, tribulum aquaticum, been album & rubrum, moschum,ziberum, nucem moscharam, phaseolos.

Testium signaturam habentia ijsque propria.

Testibus,vel membris genitalibus esse familiaria satyria,orchides, bulbos, lilium album, narcissum, aronem, qui caule & bacis membrum virile referat, & insignem vim frigiditatem membrorum genitalium in viris corrigēdi habeat, nucem moschatam,tribulum aquaticum,crassulam,peram pastoris, nymphæam luteam & albam, struthium. Itaque si partium harum vis luxuriet, eam supprimi posse plantis,quæ sunt sub dominio Saturni, quæ tamen loci ratione a Venere & Luna multum acceperint, vt nymphæa, nuclei tribuli aquatici. Si verò languescit vis naturalis, instaurari satyrio, orchidibus, bulbis & similibus.

Vesicæ appropriata. & similia.

Vesicæ appropriata esse,quæ sunt sub Saturni & Lunæ dominio, & vesiculis aut folliculis, quibus aut liquorem aut semen continent, vesicæ signaturam præ se ferunt, & in locis aquosis nascuntur; qualia sunt alkekengi, staphylodendrum, folliculi senæ,periclimenum, hypocistis, semen plantaginis, fructus asparagi, melanthion & similia. Ita omnes plantas,quæ lapillos referunt, calculos frangere, vt semen milij Solis, saxifragiæ albæ radices, lapidem spongiæ,Iudaicum,lapides cancrorum, percarum.

Vteri signaturam habentia.

Vtero conuenire,quæ sub Lunæ,Veneris,vel Saturni sunt dominio,& vteri signaturam habent, vt flores aristolochiæ longæ, radices aristolochiæ rotundæ, bryoniæ, cruciatam, flores primulæ veris, flores liliorum alborum,asarum,antheram rosarum & liliorum alborum,digitalem, melissophyllon,calaminthan,meum,lapidem aëritem,item quæ,quod excernantur,purgationis menstruæ signaturam habent, vt sagapenum, opopanacem, myrrham,asam fœtidam. Ex quibus pro diuersis vteri affectibus conuenientia medicaměta eligenda docent. Ex.gr. humido vtero conuenire primulam veris, aristolochiam longam,asarum,si ex iis balneum paretur. In menstruorum suppressione, myrrham, sagapenam, asarum, calaminthan, meum, radices aristolochiæ longæ, antheram liliorum alborum, rosarum, lapidem aetiten: ad facilem conceptionem incessus ex decocto foliorum populi albæ cum floribus liliorum alborum. Impedire verò conceptum struthium,cum asaro.

Intestinorum signaturam habentia.

Intestinorum signaturam habere, quæ longas corporis circumflexiones habent; vt lupulum,rubum Idæum & vulgarem, œnanthen, volubilem, amaram,dulcem,vitem nigram,hederam, vitis viniferæ capreolos, fallam parillam,cuscutam.

Lingua signaturam habentia.

Linguam repræsentare statuunt cynoglossum, buglossum,linguam ceruinam,linguam auis.

Manuum & pedum signaturam habentia.

Manibus & pedibus assignant palmam Christi, & insignem in doloribus articulorum vim habere; hermodactylos,qui humores ab articulis euacuant, ricinum,saniculam,leontopodium, & ad tremorem manuum & chiragram talia prodesse putant.

Planta aculeata.

Contra dolores pugnantes & acutos prodesse docent herbas, quæ aculeata habent folia, vt carduum Mariæ,carduum benedictum, eryngium, iuniperum.

Planta nodosa.

Plantas,quæ nodosas radices habent, contra tubercula & tumores varios vtiles esse,quales sunt scrophularia, quæ ita dicta,quod scrophulis medetur;radices aronis minoris,chelidonium minus,radices asphodeli,liliorum alborum,ranunculus bulbosus,cæpa,allium, agaricus.

Plantas,quæ perforatæ sunt,aut quæ figuram securis, serræ, vel rei alterius vulnerantis referunt, vulneribus mederi,vt hyperici species, perfoliatam, lunariam minorem,consolidam Saracenicam, saniculam, betonicam,serratulam, lunariam minorem, securidacam,balsaminam fœminam, geranium,mille folium, verbenam, agrimoniam.

Plantas omnes,quæ succum lentum & glutinosum habent, item quæ gummi & resinam fundunt vulnera consolidare docent; vt consolidam maiorem, fabariam,althæam, maluam,florem seu coronam Solis,viscum, Nicotianam, aloen, myrrham, thus,sanguinem Draconis, terebinthinam, mastichen, gummi elemi, sarcocollam.

Plantas, quæ maculosa & squamosa quasi folia habent,scabiem, & omnis generis cutis fœditates sanare referunt:quales sunt scabiosa, succisa,oxylapathum,scrophularia,polypodium,filix,lingua ceruina,asplenum,sabina.

Animalium quorundam signaturam habentes plantæ.

Plantas, quæ serpentis, scorpionis, vel alterius animalis venenati figuram obtinent, eorum morsibus mederi statuunt.Serpentariam nimirum maiorem, quæ serpentem repræsentat, item spinam albam, in qua acutæ spinæ habent similitudinem dentium serpentis,morsum serpentis sanare:Orchidum illam speciem, quæ à florum similitudine μυώδης appellatur, apum ictibus conferre; psyllij semen,quod pulices refert,fugare pulices;quæ caudam scorpij referunt,vt Scorpioidum varia genera, flores heliotropij, magnas vires ad plagas scorpionum sanandas obtinere.Huc referunt scorzoneram, dracunculum maiorem,chondrillam, aristolochiam longam,ophioglossum,allium colubrinum, aconitum pardalianches, echium, doronicum, ocymastrum, heliotropium maius. De quibus plura videantur apud Ioh.Bapt. Portam, Quercetanum,in tract.de signat.rerum extern.& Crollium de signatur.rerum internarum,qui prolixe hac de re agunt. Quercetanus tamen pro internis signaturis non illam figuræ, conformationis & colorum constitutionem cuique plantæ peculiarem intelligit:verum omnium virium ex tribus principiis, sale,sulphure & mercurio inuestigationem. Nam sapores à sale esse dicit, odores à sulphure, colorem ex vtrisque, sed potissimum à mercurio prouenire, & propterea plantas in his aliter atque aliter dispositas esse, prout plus de alio,de alio minus participant.

Signatura plantarum an aliquid indicent.

Quæ omnia reiicienda non existimo, neque cum Libauio, *in Alchymia triumphante pag.537.& in typo artis medicæ.pag.* 125. facilè dixero, *fortuitum esse, si respondeant res externis formis.* Neque enim figuræ externæ plantis fortuitò obtigerunt;sed à facultate formatrice, quæ hanc vim à creatore Optimo Maximo accepit,impressa est.Et à quo,forma nimirum, pendet rei essentia,omnésque internæ proprietates: ab eodem etiā producta est forma & figura externa. Etsi verò quid pleræque figuræ & colores plantarum indigitent, & quo fine à sapientissimo Creatore iis inditæ sint,nobis ignotum est: tamen cum experientia testetur, in multis externas figuras virium internarum indices esse, eas non planè repudiemus;sed suus, inter reliquos facultates medicamentorum inuestigandi modos, locus signaturis relinquatur. Præcipuè cum Galenici ipsi longa experientia compertum habeant,ea ipsa medicamenta, pleraque partibus, quarum signaturam habent,dicata esse atque inseruire.Exempli gratia,Pæoniam, papauer,vt dictum,capiti & cerebro;herbas capillares,capillorum viriis mederi;radices filicis,dentium dolorem curare;cordi prodesse mala citria; pulmonibus, muscum arboreum; spleni, linguam ceruinam, ceterach;vtero,aristolochiam rotundam, radices bryoniæ;vesicæ alkekengi;testibus, satyrium & orchides;calculo, semen milij solis,radices saxifragiæ albæ,& alia plurima ex modo enumeratis. Omnino enim in his delectus habendus. Estque in quibusdam signatura manifestior, quàm in aliis, & quorundam vires magis perspectæ, quàm aliorum.

Neque

Neque etiam huic signo soli, vel vt primario fidendum: sed experientia inprimis consulenda est. Neque etiam cum Empiricis in quolibet capitis affectu medicamenta, quæ capitis figuram habent, exhibenda, sed vires propriæ explorandæ, & quod saniores Chymici etiam faciunt, morbi natura consideranda. Quis enim tam fatuus est, vt nucem moschatam, quæ sano, si moderatè sumatur, vtilis (nam etiam appropriata immoderatè sumta nocere possunt, vt in croco videre est) in phrenitide aut alio affectu capitis calido exhibere velit.

Neque illud quoque de nihilo est, quod singulis Planetis peculiares plantas subiiciunt. Experientia enim testatur, cœlum in hæc inferiora agere, non solùm calore & lumine, sed & occulta influentia. Ac cum stellæ quælibet peculiares vires habeant, hinc accidit, vt aliæ cum aliis rebus sublunaribus maiorem sympathiam habeant. Verum hæc non hodie primum à Chymicis inuenta, sed dudum ab Astrologis proposita sunt; de quibus omnibus prolixè tractat Io. Baptista Porta, *in Phytognomonicis*.

An verború & characterum aliqua vis sit. Secundo loco occurrit quæstio; *An in medicina verborum & characterum aliqua vis sit?* Etsi enim Galenici solum medicamentis ex mineralibus, vegetabilibus & animalibus petitis vtantur: Paracelsus tamen verba & characteres addit, & morbos aliis remediis incurabiles verbis & characteribus curari posse statuit. Ita enim Paracelsus, *lib. 1. Philosophia sagacis c. 6.* scribit: *Natura vires suas in verba imposuit, sicut in herbas & radices ita in Gamahaeis.* Et postea: *Imaginationes & characteres dicit esse pyxides, in quibus magna siderum vires asseruet.* Ac pluribus hac de re agit, *in lib. de occulta Philosophia, titulo de characteribus*, vbi morbos, qui nullo alio remedio, neque auro potabili, neque quinta essentia antimonij curari possunt, characteribus curari posse statuit; & fas esse hoc facere scribit, quoniã in hominis salutē cedat. Imò integrum esse, à diabolo remedia accipere, vt supra *è libro de origine mo bor. inuisibilium* dictum est.

Verba quid & quo earú vis. Verum primò verba quod attinet, quanquam vox ipsa naturalis sit: non tamen significat φύσει sed θέσει non natura; sed pacto, & ex hominum conuẽtione. Nã si significatio naturalis esset, & ex sua natura significarent verba, ea omnes intelligeremus, nec tanta esset linguarum varietas, nec vnum verbũ apud diuersas Gentes diuersa significaret. Cogitatio quidem apud omnes eadem est: sed verba seu notæ, quibus exprimitur, sunt diuersissimæ, atque eadem etiam verba apud diuersas gentes diuersissima significant. Cum ergo primi inuentores verba tantũ notas rerum esse voluerint, quibus animi sui sensa declararent: præter hoc nullã vim habent verba, nec aliquid operantur. Nam omne principium operationis, quod alterantur corpora, qualitas est, naturalisque potentia: resque per qualitates sunt efficaces.

Verba ignota & peregrina. Quod verò verba ignota attinet, docuit quidem Paracelsus, *lib. 1. Philosoph. sagac. c. 6.* natura vires suas in verba imposuisse, sicut in herbas & radices. Verũ dicit hoc, non probat. Hoc potius verum est, quod de mysteriis Ægyptiorum, *cap. de diuinis nominibus.* Iamblichus Porphyrio quærenti, cur Sacerdotes vtantur nominibus quibusdam nihil significantibus, respondit: *Omnia eiusmodi nomina significare aliquid apud diuos seu dæmones.* Dæmones nimirum suis cultoribus olim indicarunt, quibus verbis, signis & imaginibus coli & inuocari vellent: atque ita ex pactu valent. Ideóque si aliqua eorum efficacia deprehenditur: ea non verborum est quatenus verba, sed verba illa valent ex pacto, & quidem eo, quod initũ est cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo accepit. Vnde accidit nonnunquam, vt iis, qui talia verba & coniurationes legunt, etsi non intelligant, quid significent, nihilominus diabolus ex pactu adsit. Cuius rei exemplum recenset Martinus Delrio, *disquisit. Mag. lib. 2. q. 29 sect. 1.* de Cornelio Agrippa, qui cum Louanij commensalem haberet nimis curiosum, accidit, vt peregrè abiret aliquãdo Agrippa, & vxori, quam postea repudiauit, claues musei traderet, addita prohibitione, ne quẽ ingredi sineret. Cũ verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescens, ac in libellũ coniurationum incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterumque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, Dæmon ingreditur, quæritque, cur vocatus esset, territoq; ob metũ iuueni nec respondenti fauces & spiritum interclusit. Ergo si quid verbis perficitur, à maiore & superiore vi id omne dependet, & ex pacto cum dæmonibus, qui ita illudunt hominibus, iisque persuadent verba præstare, qui ipsi perficiunt, verbis illis ex pacto prouocati.

Verba sacra. Quod verò verba sacra attinet abusus hic illorum est longè maximus. Paulus enim, 2. *ad Timoth. cap. 3. vers. 16.* omnes vsus Sacræ Scripturæ, exprimit, πᾶσα γραφὴ, inquit, θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. *Tota scriptura diuinitus est inspirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia.* Huius verò vsus nullam mentionem facit. Neque lingua Hebræa, Chaldæa, vel quæcunque alia hic maiorem vim habet, quam reliquæ.

Augerii Ferrerii de verbis & characteribus opinio. Auger. Ferrerius, *lib. 1. Method. cap. 11.* peculiarem hac de re habet opinionem. Is enim cum & antiquos Medicos hoc curandi genus vsurpasse legeret, vt apud Trallian. *lib 9 cap. 4. lib. 12. cap. 7. lib. 10. cap. vlt.* Aëtium, & alios videre est: à recentioribus verò ad sanguinis profluuia, ad epilepsiam, ad partus difficultatem, ad febres, vulnera, fistulas, luxationes, hernias talia non pauca vsurpari videret; vt ex Fernel. *lib. 2. de abditis rerum caus. cap. 16.* patet: Experientiæ & tot illustrium virorum autoritati fidem habendã esse existimat, & iis, quæ sensibus exposita sunt, cõtra venire, sani hominis non esse; Doctorum verò experientiam inficiari temerarium esse putat.

Curationis autem euentum non è characteribus, non ex carmine prouenire scribit, sed ex vi animi confidentis & cum patiente concordis. Tantã enim vim esse animi nostri, inquit, vt, si quid sibi persuaserit honesti, atque in ea persuasione firmiter perseuerauerit, id ipsum, quod concepit, agat & potenter operetur: modò alterius, in quem agit, animum non habeat repugnantem ac diffidentem. Nam si fidentem & adiuuantem habuerit, citius, quod intenditur, perficit: si neque fidentem, neque diffidentem, nihilominus vim animi agentis operari. At si fortè æger diffidat, aut planè ridiculum existimet remediũ, aut circumstantes habeat, qui fidem eleuent, & remedium coram illo contemnant, præcantanti nullam vim esse, quia persuasioni suæ repugnantem habeat alterius animum. Si verò citra fidem ad incantandum accesserit, operam ludere; nisi fortè tam stupidum alterius animum nanciscatur, vt simulatione se decipi non sentiat.

Verum nec hæc Medici aliàs docti opinio toleranda est. Nam cum imaginatio, cogitatio & animi persuasio sit actio immanens, neque ex corpore in patiens transeat aliquid in alieno corpore operari nõ poterit; neque verbis aliquid à loquente, quæcunque etiam cogitet & imaginetur, in rem, quæ incantatur, deriuabitur. Et si Medici firma persuasio est principalis causa huius curationis, qui fit, quod nõ quibuslibet verbis curatio perficiatur, sed definitis quibusdam? Nã etsi Ferrerius putet, virum doctum & sibi constantem non solùm, quæ vulgo probata dicuntur,

verum

vetum quoque alia à se inuenta, vel quæcunque illi ad manum aut in mentem venerint, vsurpare posse: tamen nondum eius rei specimina edita sunt, sed certis quibusdam carminibus verbísque vis ea ab autoribus tribuitur: aut si quibuslibet idem potest fieri, causa non est in Medico, sed in ægroto, vt mox dicetur. Et si vis curandi, vt ipse Ferterius concedit, non est in carminibus & verbis, sed in cogitatione ac imaginatione Medici; quid opus verba accedere? & cur Medicus tacitus non id præstaret, quæ loquens?

Vis, quam verba habere videntur, vnde? Nimirum si verba aliquis effectus sequitur, quem ex se habere non possunt, necesse est, vt fiat à dæmone, vt antea dictum: aut si dæmonis auxilio id non perficiatur, vi imaginationis ægri perficitur; quia ratione ipse Hippocrates fiduciam ægri ad morbi depulsionem conferre dixit. Id quod ipse Ferrerius confitetur, dum scribit, si æger diffidat, aut remedium tale ridiculum existimet, incantationis nullam vim esse posse: Contra verò etsi Medicus citra fidem & persuasionem ad incantandum accesserit, nihilominus effectum sequi, modò æger Medico incantanti fidem habeat, & tam simplex ac stupidus sit, vt simulatione se decipi non sentiat.

Characteres. De Characteribus & Sigillis ferè eadem ratio est. Equidem non Paracelsus primò vel Chymici Characteribus & Sigillis aliquam vim tribuerunt; sed iam olim Astrologi & hos secuti quidam Medici, atque imprimis Magi. *Magia origo.* Nam, vt Plinius hac de re scribit, *lib.30.natural.hist.c.1. Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimísque seculis valuit. Autoritatem*, idem inquit, *illi maximam fuisse, nemo miretur: quando quidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redigit. Natam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt h c quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas nullo non auido futura de se sciendi, atque ea è cœlo verissimè peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, vt hodiè etiam in magna parte gentium præualeat, & in oriente Regum Regibus imperet.* Et reuera ita, vt Plinius scribit, sese res habet, passímque ex Medicorum & aliorum libris patet. Antiquum iam esse iaspidi draconem insculpere & annulis inserere, ex Galeni, *lib.9. de lapidibus*, videre est. Alexand. Trallianus, *lib.10.in fine*, Herculis erecti suffocantis leonem imaginem lapidi insculptam ac annulo aureo inclusam Colicæ mederi scribit: atque *ibidem*, quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, contra Colicam hunc annulum commendat. Decimo septimo vel 21. die lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, φεῦγε φεῦγε ἰοὺ χολή· ἡ κορυδαλὸς ἐζήτει, Fuge fuge, heu bilis: alauda quærebat. Subiectum autem signum [sign] in annuli caput scribere iubet. *Et lib.10. cap.1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua, Luna in libra vel leone constente, inscriptus sit versus Homeri: τετρήχει δ' ἀγορὰ· ὑπὸ δ' ἐστοναχίζετο γαῖα. Qualia passim alia quoque habet Trallianus. Plurimos vero tales characteres proposuit Paracelsus, *in lib.archidoxeos Magic*. Ipse tamen, *in lib.de Philosoph. occulta cap. de Characteribus* omnibus characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo; vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton (quasi v.tetragrammaton nomen Dei sit) Atque hæc sigilla contra dæmones omnésque incantationes prodesse & mira præstare scribit. Neque eo modo se nomen Dei prophanare, aut in vanum vsurpare putat: cum istis vtatur in hominis commodum, morbósque ab incantatione ortos, & nullo alio medicamento curabiles hisce mediis curet.

Verum non sunt facienda mala, vt euaniant bona. Neque dum monstrauit Paracelsus, vnde hæ figuræ suam efficaciam habeant: etsi confidentissimè scribat, eas è fundamento veritatis prouenire. Nec alij, qui characteribus efficaciam aliquam tribuerunt, vt Pomponarius, Alb. Magnus, & Astrologi in reddenda effectuum, quos characteribus & sigillis assignant, causa sibi constant.

Quidam è cœlo vires istas deducere conantur, & quidem alij aliter. *Characteris vis vnde.* Conciliator, *differentia tot.* ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: vultus sublunarium subiectos esse vultibus cœlestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cœlestibus imaginibus, statuit, cœlestem scorpionem inferis dominari scorpionibus; serpentem serpentibus.

2.Opinio. Verum sit sanè (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpij in cœlo: sed quid hoc ad scorpionem gemmæ insculptum? Certè sculptus vel pictus canis vel scorpius non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Alij vim illam instillari sigillis à cœlo & stellis dicunt, spiritúmque astralem in ea influentem & immissum in mundo sublunari, metallis, lapidibus & plantis illis se non accommodare tantùm, verum etiam in eorum substantiam occultè sese ingerere, cum quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum, familiaritatem mox & continuationem.

Verum concedatur sanè, cœlum & stellas non tantùm, quod vult in hac quæstione Erastus. *part.1. Disput. aduersus Paracels. pag.15.* hæc inferiora calefacere & illuminare, atque hoc modo vt caussam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum smaragdo, aliam cum adamante, aliam cum rosa, aliam cum alia planta habere familiaritatem. Verum quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti? cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras, nullísque characteribus insignitas infundunt, quam in eas, in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pœonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omninò omnia, quæ amuletorum naturalium loco vsurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum, & mouetur ad polum, sine omni figura vel charactere insculpto. Vnde rectè, vt supra dictum, Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum scorpij insculpantur, siue non.

Alij ita se expedire conantur, dum dicunt, Indi- 3
uidua, cum incipiunt esse sub determinata constellatione accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eam, quam habent à specie. Sed sit hoc ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cum sculpitur, sed antea erat, & quidem indiuidua substantia erat, atque ex ipsorum etiam sententia astralis spiritus & vis in substantiam, cum qua συμπάθειαν habet, sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & συμπάθεια, non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alij in ea sunt sententia, figuram quidem non 4
esse principium operationis, sed tamen ad operationem plurimum conferre. Nam deformis figura

in

in animo hominis tristitiam; pulchra, gaudium adfert: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ fiunt operationes, aliæ per serram, aliæ per securim.

Verùm nec hæc alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et cum pulcra delectent, cùm videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cum vestibus tecta gestentur, aut rarò adspiciantur? & quid ad illam pulchritudinem varia nomina & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem: non verò ad operationes, quæ per alterationem fiunt. In his figura nihil potest; gemmæque, si quas vires naturales habent, sub quacunque figura illas exserunt; scribitque Galenus de Iaspide, *loco supra allegato*, se eius vim æquè expertum fuisse, sine figura scorpij, ac cum ea.

Vires quas Characteribus adscribunt. Neque alij etiam quid probabile saltem pro Characterum & Sigillorum viribus hactenus adferre potuerunt. Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & causas reddere, cum figura non solùm morbos depellere, sed alia etiam hominibus omnibus gratiosum reddere; alia scientiam, ingenium, memoriam, alia principum fauorem, alia victoriam in bello & causis ciuilibus, alia felicitatem in aucupio, piscatura, venatione, mercatura, alia amicos fidos conciliare; alia hominem ad summos honores euehere; alia omnium votorum hominum compotem reddere, & nescio quæ alia præstare, scribant?

Duo enim sunt in Sigillis, Materia & Character, quorum neutri illa vis adscribi potest. Materia à Natura est & vires istas non habet, quod ipsi confitentur: & si haberet, sine figura & chactere haberet, quo modo magnetem ferrum trahere, & alias gemmas suas vires sub quacunque figura & sine characteribus habere constat, vt antea dictum. *Characteri vis refutatur.* Characteres ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia; vtpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ Characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: *Vis agendi vnde.* sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales, sed quatenus ex materia naturali constant. Et proinde imagines vel nomina insculptæ materiæ nihil per se præstare possunt, materiáq; si afficiatur à cœlo, æquè afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat, nullamque peculiarem vim cœlestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei tribuere possint.

Neque etiam à cœlo vires has accipere possunt. Licet enim materia, è qua facta sunt, vires aliquas à cœlo accipere posset: tamen illam recipere posset sine characteribus: neq: hactenus vlla probabili saltem ratione monstratum est, ad influentiam & vires astrorum recipiendas aliquid facere posse tales characteres. Neque characterum cum cœlestibus similitudo aliqua huc facit; cum rerum naturalium cum rebus naturalibus, non artificialibus imaginibus earum consensus sit. Prætèrea imagines constellationibus & asterismis ex hominum arbitrio & voluntate docendi caussa impositi sunt, qui asterismum, quem piscem aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Hollandi signis illis meridionalibus, quæ in suis nauigationibus obseruarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt.

Cum ergo ex nulla naturali causa vis aliqua sigillis & characteribus ascribi possit, si aliqua sicut Paracelsus, Arnoldus de Villa noua, Thurneiserus & recentiores alij multa de his producunt, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adscribenda, vt antea de verbis dictum, omnibúsque notum est, maximam vim esse imaginationis: vel si abs hac sit, à caussa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti, quod olim cum suis cultoribus inierunt, signis tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonésque talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eo nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, vt constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easque hominum mentibus inserat, vel insertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo, mediisque ab eo creatis & in salutem hominum ordinatis, ad se quocũque modo auertat. Ideóque talia nihil aliud sunt, quã noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarum vtitur. Ac proinde tolerandum non est, quod Phædro, *in chirurgia minore* scribit, in tali cura characteristica maiora & miraculosiora delitescere *Contra Phædronem.* abscondita mysteria maiorum Parrum & antiquorum Prophetarum, quam fas sit profari. Debuisset homo temerarius prius demonstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus, & verbis constellatis, quæ appellat, tantam vim inditam esse, quam in alios Medicos ita debaccharetur, eósque blasphemos alastores, qui honorem Deo in summis & miraculosis charecteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt, contemplatur, admiratur & celebrat. In Deum verò iniurius & impius est, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et Patres primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristica vsos scribit, non sunt ij, quorum in sacris literis fit mentio; cum talia superstiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit; sed illi, quorum *in Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra orationem Deorum increduli & non aduertentes ad cultum religionémque diuinam inuenerunt artem, qua Deos efficerent, cui inuenta adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alij omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuerunt, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores; Cornelius Agrippa, Paracelsus & similes de Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonum inuocatione & adiuratione, aliisque modis illicitis, sed vi naturali operari. Nam primò ipsis probandum erat, peculiares virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, & in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit; implicita tamen adesse potest, *Characteres Magici tesseræ diaboli.* agnoscitque diabolus istas quasi tesseras suis cultoribus

toribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnẽ superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, &, vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracel. *in archidoxi Magica & alibi*, propositis significent; aut fidem suam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Quid studioso illi Louaniensi in Museo Cornelij Agrippæ acciderit, ante dictum. Et æquè prohibitum ac nefas est, diabolum implicitè, quam explicitè & expressè colere. Vnde prima Ecclesia gentibus ad Christianam fidem conuersis mandat, *in actis Apostoli*, vt abstineant ab idolothytis, seu iis, quæ diabolo consecrata erant.

An liceat Magiris auxiliis ad morbos pellendos vti.

Sed, inquit, Paracelsus: Ergone ægri relinquendi & omni auxilio destituti deserendi erunt; cum medicamenta illa naturalia, & quæ morbis à naturalibus causis opitulantur, morbis per veneficia & à diabolo inductis nihil auxilij adferant? Hîc sciendum, primò falsum esse, nullos morbos per Magiam inductos mediis naturalibus sanari posse: cum exempla talium morborum curatorum apud Medicos occurrant. Neque enim omnes morbi à diabolo inducti sine causis naturalibus, sed sæpe ministerio rerum naturalium producuntur, qui proinde causis illis remotis per media naturalia tolluntur; accidentibus inprimis precibus, & firma in Deum fiducia. Ita obsessis quibusdam à diabolo purgantia melancholiam medicamenta vtiliter exhibita sunt; extanque eius rei historiæ in centuriis curationum Rulandi & alibi. Est enim humor melancholicus, vt vulgo dicetur, balneum diaboli. Sic per purgantia capilli, acus, ligna & alia miranda, quæ de veneficio suspicionem non leuem mouerunt, vomitu & per aluum deiecta sunt, ægrique inde conualuerunt. Et sit sanè, vt nihil opis à mediis naturalibus in talibus morbis percipiatur: non tamen ad diaboli auxilium confugiendum esse, iam supra pluribus monstratum. Omnia diaboli auxilia suspecta & fraudulenta sunt, qui sanat corpus, vt lucretur animam, hominemque à Deo aduersum sibi deuinciat: morbusque quilibet acerbissimus, imò mors ipsa, sanitate à diabolo impetrata opinabilior.

In desperatis morbis quid agendum.

Quid ergo, inquies, ægro agendum, si nec à mediis naturalibus auxilium sperari potest, necà diabolo auxilium petere licet? Contraria contrariis curari rectè dicunt Medici; idque & hic obseruandum. Si ergo à dæmone inductus sit morbus, auxilium diuinum ei opponendum, illudque precibus ardentibus animoque in Deum confiso implorandum. *Dominus occidit & viuificat; deducit ad inferos & reducit; onus imponit, & tamen est salus nostra.* Ipse reuocandus in die afflictionis, & eripiet nos: Ipse sanabit, quando & quomodo volet. Imò si Domino non placet à morbo liberare, nihilominus cum Danide dicendum: *Etsi me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.*

Curatio Magnetica.

Cognata huic quæstioni est alia, *de curatione*, quam appellant, *Magnetica & vi amuletorum.* Multos rerum naturalium effectus esse, qui non per cõtactum corporeum, sed virtualem, vt appellant, afficitur, nemo hodiè, nisi rerum naturalium planè ignarus, negat. Ita Galenus 6. *de simpl. medic. facult. titulo; Glycysida*, pæoniam collo suspensam epilepsiæ mederi scribit; quod & Fernelius, *lib. 2. de abdit. rerum causis cap. 17.* & alij Medici plurimi confirmant. Vngulam alcis spasmis prodesse, vulgò quoque notum. Aëritem femori alligatum partum promouere, Dioscorid. *lib. 5. cap. 118.* tradit obseruauitque idem Valeriola, *lib. 1. obs. 10.* De Satyrio Erithronio Dioscorid. *lib. 3. cap. 127. & Plin. lib. 26. cap. 10.* scribit, vel manibus solùm detentum libidinem vehementer promouere. Sic lapis hæmatites & bubo exsiccatus, manibus tam diu detenti, donec incalescãt, hæmorrhagias sistunt. Garcias ab orto, *de aromatibus Indicis, lib. 1. cap. 53.* refert, lapidi Alquecæ in India Orientali eam vim inesse, vt vel de corpore suspensus sanguinem ex quacunque parte affluentem sistat. Tincam piscem admotum corpori ictero mederi, omnemque bilem in corpore effusam ad se attrahere, referunt Conradus Gesnerus & Kentmannus. Quanta lapidis Nephritici gestari saltem ad pellendum arenulas & calculos sit efficacia, cum alij docent, tum prolixè monstrat Matthæus Vnzerus, *de Nephritid. lib. 1. cap. 24.* Quis nõ audiuit, contacta torpedine per tridentem, piscatoris manum obstupescere? Vmbras quoque arborum quarundam noxias esse, notum est. Quis est, qui vel non viderit, vel fando non audiuerit, nonnullos cõspectum felis, alios verò eius, quam etiam non vidět, in cista inclusæ præsentiam ferre non posse, sed animo linqui, nec melius habere, antequam felis remota sit?

Actiones Magnetica quæ, & vnde dicta.

Inter reliquas verò omnia cum admiranda vis sit magnetis, cùm in trahendo ferro, tùm in conuersione ad po[...]lum: *actiones* eiusmodi, quæ sine contactu corporeo perficiuntur, à magnete, *κατ' ἐξοχὴν*, *Magnetica* hodie appellari solent. Quæ cum ita sese habeant, & tot passim experimenta suppetant, facere non possumus, quin actiones tales magneticas, quæ absque corporis contactu per occultam rerum sympathiam & antipathiam fiunt, admirtamus. Sunt nimirum multæ rerum ἀπόῤῥητα, quæ quidem sensibus non percipiuntur, à quibus tamen rerum, quæ se corporaliter non contingunt, occulta συμπάθεια & ἀντιπάθεια dependet. Et qui tales rerum consensus negare velit, eum vel rerum naturalem summè imperitum, vel temerarium in iis, quæ experientia probantur, negandis esse oportet.

Erasti contra actiones magneticas sententia.

Neque hic Thomæ Erasto, viro aliàs doctissimo, assentiri possumus, qui, *disput. contra Paracels. part. 1. pag. 187. & seq.* omnes tales rerum occultarum consensus negat, scribitque, maximam partem eorum, quæ de hac occulta antipathia rerum scripta reperimus, vana falsaque esse; & se ex plurimis, quorum facere periculum licuerit, nullum inuenisse verum, prætterquam, quæ rationem habent imperitis etiam agricolis cognitam: & quæ de gemmarum occultis viribus dicuntur, meras nugas esse; nihilque hac in parte veri esse concedit, nisi quod à manifestis qualitatibus dependeat.

Verum enim vero anne & Magnes ferrum trahit & ad polum mouetur ob manifestas qualitates? Nullo modo certè. Quod cùm negare non possit: ex vno naturæ miraculo non oportere plura eiusdem generis introducere, contendit. Verùm talia miracula, si libuisset, plura in natura obseruare potuisset: obseruaruntque alij viri docti talia non pauca. Et quamuis non negem, aliquam partem eorum, quæ passim apud autores exstant, vana ac falsa esse: magna pars tamen vera est: etsi multa ex iis eorum Philosophorum, qui qualitatibus primis occæcati sunt, oculos effugiant: tantum abest, vt ab imperitis agricolis cognosci possint.

Neque magni momenti sunt, quæ *part. 4. disp. contra Paracels.* contra amuleta, & quæ, quæ in distans fiunt, actiones affert. *Cùm naturalia πάθη* inquit, *siue propter formam substantia efficitricem, siue propter certum temperamentum rebus subiectis insint: non aliter mutantur, quàm per sensibilium qualitatum alterationem, siue temperamenti mutationem. Quippe forma substantialis per se neque corrumpitur, neque mutatur non mutato temperamento, &c.* Et mox: *Certo certius est, pharmaca nulla potestate latente morbos abigere, nisi quæ caussam expellere, vel morbum ipsum delere possunt.*

Verum enim verò, malè præsupponit Erastus, nullas

las in rebus dari qualitates, præter eas, quæ fluunt à temperamento primarum qualitatum, aut si dentur, quæ fluant à forma, non mutari posse, nisi temperamento mutato sensibilium qualitatum. Experientia enim multiplici constat, dari multas occultas qualitates, quæ ab ipsa forma substantiali, non mediante temperamento primarum qualitatum, fluunt. Hæ ergo qualitates cùm sui generis qualitates contrarias habeant, vnde fit rerum antipathia: possunt illæ qualitates mutari, non mutato temperamento. Nec illud admitti potest, quod putat: occultas qualitates non nisi proxima, & quæ contingunt, corpora afficere; in remotiora verò, & inter quæ aliquid interiectum sit, non agere. Reperiuntur enim, vt iam aliquoties dictum, inter quos & feles ea est antipathia, vt ad præsentiam felis etiam cistæ inclusæ, & quam non vident, animo deficiant. Et magnetis vires trahendi ferrum nullo obice aut obstaculo impediri posse, ac per tabulam interpositam ferrum à magnete trahi ipsa experientia constat. Et quod Erastus negat, ferrum à magnete per medias carnes & cutem trahi, id affirmat Ambrosius Paræus, *lib.7. Chirurgiæ cap.15.* Vbi refert, Chirurgum quendam, hernias puerorum curasse magnete in tenuissimum puluerem redacto & cum polenta exhibito, inguine verò, qua præcipitabatur intestinum, melle inuncto & subtili ferri limatura asperso. Quod etiam impossibile esse putat, frustum lapidis aut radicis appensum cuti tantam vim morbifici humoris educere, aut morbum adeò terribilem iugulare posse, id impossibile planè non est. Etsi enim sensibiliter humores vitiosos non educat: in caussam tamen morbificam agere alio modo talia possunt. Etenim non ipsi humores, quatenus tales, caussa epilepsiæ sunt, sed malignum illud in humoribus & praua humorum διάθεσις & quod peculiari vi cerebro infestum est, quodque in minima etiam quantitate magnas vires haber, vt in venenis videre est. Illud si exstinguatur, & qualitas illa si tollatur, epilepsia cessat, humore manente, modò is non totus corruptus sit. Nec impossibile est, humorum aliquem qualitate quadam deposita manere, sicut id non solùm coctionibus humorum, sed & aliis rebus apparet. Spiritus vitrioli, exempli gratia, insignem aciditatem & acrimoniam habet: at si aliquod olei vel salis tartari addatur, omnem illam, nulla parte abiecta, amittit.

Verùm cùm res creatæ omnes virtutem finitam habeant, & aliæ maiorem, aliæ minorem: actio illarum terminis cõcluditur & definitur; & quidem amplioribus vel angustioribus: quos in scholis Philosophorum Sphæram actiuitatis nominant, quòd in orbem res naturales suas vires agendo diffundere soleant. Ac proinde & actio illa, quæ per contactum virtualem fit, etiam suis terminis concluditur. In qua assignanda, ne fallamur, attendendum. Corpora cœlestia vires suas longissimè diffundunt. Elementorum actio angustioribus terminis coërcetur. Quæ verò res per species spiritales & occultas virtutes agunt, longè latius vires suas diffundunt, vt in speciebus visilibus, sono, odore, & similibus videre est: quorum quædam etiam corporum obstaculis in agendo non impediuntur; sicut in sono patet, qui etiam densissimos muros penetrat. Ideoque non rectè nonnulli sphæram actiuitatis occultarum qualitatum non latius sese extendere putant, quam actio caloris in igne se extendat. Lux enim in ipso igne, vt & in aliis rebus, longè latius diffunditur, quàm calor ignis. Non tamen & hi limites nimis latè extendendi, vt ij faciunt, qui actiones ad plurima milliaria extendunt; cùm exemplis è natura petitis id probare non possint. Trahit magnes ferrum, sed non longè remotum. Habet pæonia & alia amuleta suas vires, sed in corpora propinqua, non longè remota.

Sphæra actiuitatis.

Per hos ergo occultos rerum naturalium consensus & dissensus, si quæ curationes perfici possunt, eas libenter admittimus. Cur enim impossibile sit, per occultam qualitatem aut ἀποβρόμον medicamenti extrà applicati, caussam morbificam vel μίασμα aliquod, quod sanguinem inficit & corrumpit, partiumque naturalem actionem labefactat, vel discuti vel è corpore extrahi? Ita certè venenum à Scorpionis ictu immissum, à Scorpione imposita extrahitur, à vipera iniectum, carne viperina, alia ab aliis ob similitudinem attrahuntur. Simile enim simile attrahit. Qualia remedia etiam in peste adhibentur, multaque talia experientia comprobata nota sunt, vt oleum Magni Ducis Hetruriæ, oleum Scorpionum Matthioli. Ita febres nonnunquam per amuleta vel vesicatoria tolluntur. Et memini non ita pridem quendam quartana diuturna laborantem, tandemque acutissimos in sinistro humero dolores sentientem, ranunculo, nescio cuius consilio, carpo applicato, & à febre & à dolore liberatum fuisse.

Curationes magneticæ.

Neque est opus, vt amuletum (quod nonnulli obiiciunt) simul habeat vim malam qualitatem introductam tollendi, partique suum tonum & naturalem suam constitutionem restituendi. Caussa enim morbifica sublata, natura, quæ nunquam otiosa est, plerumque impressa illa & relicta à caussa vestigia sponte tollit & abolet.

Vnum hic attendatur, ne superstitiosa vel Magica, & quæ vel ab imaginatione, vel à caussa superiore, & pacto seu explicato, seu implicato cum diabolo pendent, pro Magneticis venditentur. Neque Sigilla & Characteres ad magneticas operationes referri possint: cum illa vis, quæ iis à nonnullis adscribitur, nullo modo naturalis sit: & nec probabile quid ij, qui Sigillorum vires, quas ipsis tribuunt, naturales esse contendunt, pro sua opinione stabilienda afferre potuerint: sed si Sigillum aliquam vim habere deprehendunt, quæ non sit in gemmis vel metallis, ea, vt dictum, vel imaginationi vel vi superiori asscribenda.

Magica pro occultis Qualitatibus non vendicanda.

Quo loco & alia quædam habenda sint, quæ passim circumferuntur, viris doctis & prudentibus considerandum relinquo; cuiusmodi sunt Aqua Martia & fortitudinis, balsamus magnanimitatis, & alia quædam, ab Andr. Libauio, *in defensione Syntag. arcan. Chym. contra Henning. Scheunemannum action. 1. cap.3.* proposita. Portentosa est quoque Lampas vitæ & mortis, ab Ernesto Burggrauio descripta. *Lampas, inquit, hæc siue lumen incensum semel, ardet iugiter, quoad homo ille, è cuius aptatur sanguine, vitalem ducit spiritum, atque eodem, quo eundem efflat ipse, hora, siue momento siue punctiliio, simul cum eo extinguitur. Scito insuper: si flamma luculenta sit, eleuata, tranquilla & immota, nihil homo iste, quod vel corpori vel animo graue sit aut molestum, sentit: sin verò secus habeat, & assurgens flamma variè scintillet, aut depressior sit, aut nubilosa & torpida; indicium tibi anxietatis, tristitia caeterorumque pathematum esto. Perpetuò enim ex congenitis Microcosmi influxibus astralibus, ac naturalibus inclinationibus, (cum & sanguis ille à sanguine ipsius hominis, & corpus eiusdem à substantia huius ipsius sanguinis, à quo sanguis ad preparandam Lãpadem mutuò quasi sumtus est, enutriatur) flamma ista pro statu & habitu istius hominis siue prospero siue aduerso emicat, & spectandam sese præbet.* Si hæc non est Pyromantia, nescio, quid pyromantia sit. Et an non talis artifex Deo æquiparatur, qui solus corda & animi affectus scrutatur, & cui soli dies vitæ & mortis nostræ noti sunt.

Lampas vitæ & mortis Ern. Burggrauii.

Nullo verò modo ad magneticas, & quæ in distãs fiunt naturaliter, actiones referri possũt eæ, quas

Incarnatio per Imagines

Paracelsus imaginibus tribuit, quas, vt supra, *cap.* 13. dictum, ad similitudinem alicuius hominis vel membri eios, forti fide, & firma ac fixa imaginatione fabricare, atque illis medicinam adhibere iubet. Cum enim nec imago talis in hominem longè absentem, cui similis est, vllam ex se vim agendi habeat; neque ab imaginatione ille effectus dependere possit, vt antea monstratum: tales imaginationes, siue ad nocendum, siue ad curandum sint compositæ, merè Magicæ sunt, & effectus omnis, qui sequitur, à diabolo pendet. Cuius incantationis Magicæ passim apud Gentiles mentio fit. Horatius *serm. lib.* 1. *Sat.* 8. de Canidia & Sagana, ac duabus imaginibus, quarum altera supplicium, eius vice, quem repræsentabat, patiebatur, altera exercebat, ita scribit:

Lanea & effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem,
Cerea suppliciter stabat, seruilibus, vtque
Iam peritura, modis.

Et de Medea Ouidius:

Deuouet absentes, simulachraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur vrget acus.

Talis quoque, lutea & cerea, procul dubio fuerunt imagines, nō verò rudis limus & cera, de quibus Virgilius, *in pharmaceutria*, quibus mulier in magicis sacris maritū suum ab vrbe domum reuocare conatur:

Limus hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodémque igni: sic nostro Daphnis amore.

Atque hoc modo per incantationem aliquibus damnum illatum esse historiæ testantur, vt apud Zonaram de Simone principe Bulgariæ, Hectorem Boëtium, de Duffo Scotiæ Rege, & Genebrandum, *lib.* 4. *Chronolog* de Ludouico Rege Galliæ videre est.

Ideoque omnes effectus titulo & exemplo magneticarum, aut aliarum admirandarum operationum in natura palliari non possunt. Aliàs & venefica, furcâ vnguento magico delibutâ per aerem inuecta, sese volatu animalium, & sagittarum aliarúmque rerum grauium per aerem motu se excusare, & vim sui vnguenti prætendere posset. Atque vt magicæ actiones à naturalibus distinguantur, circumspectione opus est; neque sufficit effectum aliquem adesse, sed de caussa eius inquirendum, & an à naturali vi vel diabolica potestate fiat, dispiciendum.

Magnes. Qui autem penitus actiones magneticas cognoscere, & occultarū rerum συμπάθειαν & ἀντιπάθειαν inuestigare cupit, magnetis naturam diligentius inquirat, autorésque, qui de eo scripserunt, consulat: & qua ratione actiones illæ medicationésque, quæ sine corporali contactu fiunt, perficiantur, rectius intelliget. Est enim hæc vis in magnete maximè conspicua, atque ab eo, vt dictum, etiam nomen obtinuit. Neque alicui mirum videtur, quod ἀπόρροιαι illæ & vires ad loca sæpe remota pertingunt, aut quod vna res, vnam saltem rem afficit, reliqua verò non afficit. Nam aeri externo & qualitatibus primis nulla in hæc agendi potentia est; sicut videmus species visibiles sine omni mutatione in aere tam calido, quàm frigido, tam humido, quam sicco, tranquillo & à ventis moto propagari. Deinde ea saltem se mutuò afficiunt, quæ naturalem cognitionem habent: sicut videmus à sono tantum aures, non oculos vel nares; ab odore nares, non oculos vel aures affici. Sed hac de re & de modo, quo actiones, quæ sine corporum contactu per tales ἀπορροίας expediuntur, iam supra etiam *cap.* 10 actum, totiusque Magiæ naturalis, quæ reuera tali est, fundamentum hîc consistere, & ex his occultis rerum effluuiis & ἀπορροίαις petendum esse dictum.

Species spiritualium natura.

An plantæ certo siderū positu colligendæ sint. Videtur huius loci & illa quæstio esse, qua controuertitur, An plātæ ad vsus medicos certo tēpore, & quidem secundum stellarum aspectus & positus, colligi debeant. Negant quidem hoc plurimi, atque inter eos quoq; clarissimus Erastus, *p.* 1. *disp. cont. Parac. p.* 190. & sacris literis prohibitum esse autumat: & in plantarum collectione ad id tantum attendendū esse, vt alia vere, alia æstate, alia autumno colligantur; aliæ cœlo sereno, aliæ pluuio, aliæ aëre calido, aliæ frigido. Verum vbi in sacris literis hoc prohibitum sit, ego quidem nescio. Aut iisne etiā prohibitū est, vt ligna ad ædificationis vsus potius decrescente, quam incrementū sumēte Luna cædantur? in plantis quibusdam serendis & arboribus inserendis Lunæ φάσις, quod agricolis est notissimum, obseruetur? Ergo hic potius cum Matthiolo, *in præfat. in Dioscorid.* & plurimis viris doctis, cum quibus hîc Chymici plerique consentiunt, statuo: in plantis quibusdam colligēdis certos siderum adspectus obseruandos esse. Cum enim inferiora hæc à superioribus gubernentur, & cum iis consensum habeant, nō absursurdum est, pro vario cœli positu vires plantarum quarundā fortiores vel debiliores esse. Putántque plurimi doctissimi viri, quod notissimá & celeberrima contra epilepsiam planta pœonia non omnium votis satisfaciat, caussam nullam aliā esse, nisi quod non iusto tempore colligatur. Et Galenus, *l.* 2. *de antidot. cap.* 11. Alyssum herbam contra canum rabiosorum morsus inter caniculæ æstus colligendos esse docet. Atque ex rei Medicæ vtilitate esset, talia plura diligenter annotare.

Qualitates primæ in curando quid possint. Porrò de medicamentis, quæ ad sanandos morbos vulgò adhibentur, etiam non parum dissentiunt à Galenicis. Primò quidem, vt vbique ita & hîc qualitates primas carpunt plerique & non magnifaciunt. Verum contra experientiam, qua constat, ab excessu qualitatum primarum intemperies in corpus humanum induci, & per contrarias easdem rursum expugnari posse. Et quid saltem frigidus potus possit, ex Galeno & quotidiana experientia patet.

Illud tamen hîc diffitendum non est, eos parū rectè ægrorum rebus consulere, qui saltem ad primas qualitates intenti occultarum proprietatum nullam rationem habent quod tamen facere & vtile & necessarium est. Cum enim, exempli gratia, calidorum & frigidorum medicamentorum ingens sit numerus: singulæ tamen calidorum & frigidorum medicamentorum species speciales & singulares habent proprietates, quibus vnum ab alio differt, & quibus diuersis partibus & morbis dicata sunt. Et proinde non solum in præscribendis medicamentis primis qualitatibus intentum esse, sed & quæ cuique parti & morbo propria sint medicamenta, considerare decet. Atque vtilius est, in capitis morbo frigido adhibere betonicam, rorem marinum, stœchadem Arabicam, quam piper; veronicam, aut pimpinellam &c. Præstat pauca, probata tamen & propria medicamenta in vsu habere, quam nimium generalibus qualitatum primarum regulis solum niti.

Vulgaria medicamenta non reiicienda. Deinde etsi Chymici plurimi vulgaria medicamenta integra, qualia à natura nobis suppeditantur, non planè reiiciant: tamen aliqui eorum omnia ferè medicamanta, quibus adhunc vsque diem Græci, Arabes, Galli, Itali, Germani, aliæque nationes vsæ sunt, ac passim in Pharmacopoliis parantur & prostant, omnia venenata & maligna esse proclamant, & propterea non nisi arte Chymica ab impuritatibus separata & præparata in vsum trahenda esse censent. Idque per omnes classes medicamentorum probare conantur.

Purgantia Et primò quidem Purgantia quod attinet, etiam Galenicorum & Græcorum ac Arabum medicorum consensu malignitatem in purgantibus reperiri, & vt Galenus, *comm.* 2. *de ratione victus in acutis*, ait, medicamentorum purgantium naturam corporum nostrorum naturæ contrariam esse & deleteriam quasi, asserunt. Et in specie, quod hîc recensere, vt notum,

operæ

operæ pretium non putamus, quæ singula purgantia corpori nostro damna inferant, ex Græcis & Arabibus prolixè recensent, & hinc omnia, quæ in officinis vulgaribus purgantia exstant, vt venenata reiiciunt; nullúmque illorum vsualium medicamentorum est, nulla pilularum, potionis vel electuarij purgantis descriptio, quæ ipsis veneni labe infecta non videatur.

Alterantia. Deinde & Alterantia, venenata, maligna, corrosina ac impura esse eodem modo probare conantur. Crocum secundum Dioscoridem, *lib.*1.*c.*25. lethale esse, si ʒij. pódere sumatur. Coriandri perniciem è Dioscoridis *l.*6. *c.*9. notam esse scribunt; vt & papaueris, hyoscyami, cicutæ, absinthij, & aliarum plantarum plurimarum noxam & incommoda. Neque solùm in his, quorum quædam incommoda nec Galenici planè negant, venenatas qualitates euidenter conspici asserunt, sed & ea, quæ sanitati solum inseruire videntur, rosas, violas, melissam, valerianam, lauendulam, stœchadem, betonicam, argentum, aurum, ab impuritatibus non esse libera, sed morborum, mortisque adiunctas habere radices existimant, quæ velut adiuncti hospites fallaci seruitutis imagine opportuna nequitiæ expectent tempora, atque vbi exaltata & ab aliis separata fuerint, calamitosa symptomatum pernicie ostendant innatas vires & dissolutionum ac mortis auctores existant.

Veneni in medicamentis origo sec. Paracelf. Porrò labem & malignam istam remediorū qualitatem ob peccatū pœnæ loco à Deo inflictam esse, & naturam in calamitosam sortem transsplantatā non producere iam puras essentias, sed in libra vna croci decem vncias veneni reperiri. Qui moderatiores sunt, venenata quidem omnia medicamenta esse non dicunt: multum tamen impuri habere admistum quod vires vtiles impediat, ac eos, qui integra medicamenta exhibent, nō secus facere, ac si quis aues cum nidis coqueret, cochleas cum testis deuoraret.

Vulgares medicamentorū preparationes reiiciunt Chymici. Alchymiam verò vnicum instrumentum esse, quo non solum maligna ista qualitas ob peccatū à Deo insita tollatur, verum etiam impuritates, quæ vim & potestatē spiritus viuifici impediunt & frāgunt, abiiciantur. Vulgares verò istas medicamentorum præparationes, quibus medicamenta incisa, contusa & in puluerem redacta, per se aut vino, aqua, sero lactis, aliòve liquore, vel etiam saccharo aut melle excepta, sub pulueris, potionis, electuarij, pilularum, vel alia quacunque forma, adiectis quoque aromatibus, exhibentur, planè reiiciunt, & ista præparatione & mistione, pestiferas & venenatas qualitates medicamentorum non tantum nō corrigi, frangi & debilitari, verum potius longè peiores & ferociores reddi censent. Etenim ipsius Galeni, *de simpl. medic. fac. cap.*15. testimonio malignas qualitates non tolli aliorum admistione, sed saltem gustum falli, existimant: vnde postea medicamenta assumta non minori vehementia, quam si sola exhiberentur, suam ferocitatem exserant, & æquè, vt antea, corpori inimici maneant & vires debilitent. Atque hinc etiam iuscula abluentia post sumtas purgationes frustra exhiberi dicunt. Et hîc longam texunt historiam symptomatum, quæ ex purgantium vulgari modo præparatorum vsu excitata sint.

Quæ in vulgari medicamentorum præparatione reprehēdant Chymici. Neque mirum esse putant, si hæc ita fiant; cum nulla in vulgaribus præparationibus puri ab impuro fiat separatio, neque venenata qualitas longa fermentatione mitigata fuerit. Maximam partem istorum medicamentorum non fermentata exhiberi, & licet quædam composita diutius asseruentur: tamen in istis cruda, crassa & impura ita misceri, vt nulla possit fieri fermentatio.

Composita medicamēta. Atque hîc in vulgares componendi medicamenta leges inuehuntur. Primò enim reprehendunt, quod nimis magnus medicamentorum numerus in compositis coaceruatur. Cum enim quilibet morbus vnicam naturam habeat, & propterea vnicum remediū appropriatū requirat, frustra etiam viginti vel triginta, aut plura coaceruari, vbi vnicū simplex medicamentum sine vlla aliorū permistione sufficere possit. Deinde cum cibus simplex sit optimus in homine, varius verò noxius: multò magis in corpore ægrotãte & debili simplicia medicamenta cōuenire; naturam verò debilē tanta medicamentorū farragine offendi. Præterea habere nōnulla medicamenta certam inter se repugnantiam, quam nisi medicus lōgo vsu & experientia nouerit, vnius interdum permistione multorum egregias vires obtundi. Etsi enim quædam similes effectus edere videantur: occultis tamen quibusdam viribus dissentire possunt, quarum ratione, si vnam compositionem ingrediantur, se mutuò oppugnent. Ideoque necessarium esse, vt in composito simplicia nōn solùm primis, sed etiam occultis & omnibus omninò qualitatibus consentiant. Id quod medicum præstare, difficilè est; cum vnica natura veras miscendi leges calleat, quæ mortalibus ignoræ sint. Atque hinc factum esse scribunt, vt doctissimi olim Medici, Hippocrates, Galenus, & alij rarò operosiores compositiones vsurparint, sed vnico vel duobus aut tribus simplicibus iunctis mira effecerint. In hunc sensum multa coaceruant, quibus ipsi Medici Galenici contra nimis operosam medicamentorum compositionem vtuntur, & ex Plinio loca quædam, in quibus in composita medicamenta inuehitur, colligunt.

Quas verò compositionis medicamentorum caussas afferunt Medici Galenici, eas planè reiicere conantur isti recentiores. Primò enim quod dicitur, si nullum medicamentum simplex morbo idoneum suppetat, componendum esse tale: id negant, & nullum esse morbum dicunt, qui non legitima sua habeat remedia, & vbique locorum simplicium præstantissimorum magnam suppetere copiam. *Compositionis medicamentorum caussæ à Chymicis reiiciuntur.* 1. Quod verò compositarum intemperierum caussa plurima medicamenta interdum miscenda sint, id planè negant, vanúmque esse dicunt, morborum & sanitatis caussas qualitates istas statuere. Deinde quod eo fine compositio medicamentorum necessaria esse statuitur, quod medicamentum simplex ob venenatam malignámque qualitatem correctione, aut si quod sit imbecillum aut ignauum, stimulo opus habeat, & id reiiciunt, & malignam venenatorum medicamentorum qualitatem non solum corrigentibus istis adhibitis non minui, sed etiam augeri statuunt. 2. Quod verò purgantium ignauorum & imbecillium vis acriorum permistione stimulari possit; experientia carere, dicunt. Neque etiam directoriis opus esse existimant. Si appropriata & Chymicè præparata adhibeantur medicamenta, nec attenuantibus, nec directoriis opus esse. 3. Neque etiam opus esse, vt corroborantia addantur; cum omne remedium ita affectum esse debeat, vt non noceat, sed prosit. 4. Ita nec durationis caussa opus esse, vt componantur medicamenta; cum si Chymicè præparata remedia fuerint, etiam si simplicia sint, diu integris viribus persistere possint. 5. Tandem nec ad iucunditatem conciliandam compositione opus esse putant, cum, si Chymicè præparata sint, satis iucunda esse soleant. 6.

Verum itaque medicamenta præparandi modum saltem esse penes Chymicos statuunt: vulgares verò præparationes, cum scilicet medicamenta contunduntur, in puluerem rediguntur, scinduntur, assantur, vruntur, infunduntur, coquuntur, & inde ex iis vel per se, vel cum saccharo, melle, succo aut liquore aliquo, vt vino, sero caprino, & similibus variæ medicamentorum formæ fiunt, vt pulueres, cōseruæ, tabulæ, trochisci, pilulæ, electuaria, cōdita, eclegmata, infusa, decocta, syrupi, toto cœlo aberrare, scribunt.

In hisce enim præparationibus omnibus spiritum illum naturalem, actionum omnium autorem durissimo illo, quo conclusus est, carcere non liberari, venenum à medicamento, purum ab impuro non separari, impedimentorumque vires perdi ac dissipari; atque hinc crudis istis, immaturis, venenatis, deleteriis, corrosiuis & ingratis medicamentis maximum hominibus dãnum inferri, eadéque ægris plerumque tantam nauseam parere, vt sola imaginatione etiam ægris molestiam concitent, & nonnulli mori, quam talibus medicamentis vti, malint.

Decoctiones reprehenduntur à Chymicis. Postea verò in specie pleraſque vulgò vſitatorum medicamentorum præparationes & formas reprehẽdunt. In coctionibus, aiunt, plurimæ & præstantissimæ vires deperduntur & euaporant: impuritates nõ separantur, ſaporum, odorum, caliditatis, frigiditatis & similium qualitatum ingratæ impressiones relinquuntur; quæ clarificatione per oui albumen, vel admistione sacchari, mellis & aromatum corrigi non possunt: vires medicamenti alienæ humiditati commiscentur, indeque debilitantur.

Infusiones In infusionibus non omnes vires extrahi dicunt, sed eas solùm, quæ in tenuiore sunt substantia: præterea aqua, vt in syrupis, decoctis, vires easdem obtundi.

Syrupi. Syrupos verò inprimis ob saccharum & mel, quæ acutissimos & venenatos spiritus & abominabiles feculentias contineant, auersantur.

Electuaria. Electuaria purgantia reiiciunt; quod non fiat in iis impuri à puro, veneni à medicamento, corticis à nucleo separatio, sed crudas radices, cortices, fructus & similia contineant, ac dissentanearum rerum mixtionem habeant.

Pilulæ. Pilulas quoque venenata, deleteria, corrosiua & impura, nulla artificialia adhibita præparatione continere pharmaca purgantia, puluereſque illos, è quibus fiunt pilulæ, promtè in venas distribui non posse, sed diu in ventriculo hærere, scribunt.

De alterantibus & præparantibus idem ferunt indicium, nimirum in pulueribus, conseruis, conditis, eclegmatis, electuariis, tabulis, trochiscis commisceri res naturæ planè diuersissimæ, & non aliam in iis esse harmoniam, quàm in lupinis & ouillis chordis, ac nullum vllius hominis tam robustum esse calorem, qui cruda illa & solida medicamenta vincere possit. Quo nomine etiam reprehendunt confortantia medicamenta, confectiones lætificantes, diamargaritum & similia: cùm tam solida iis admisceantur medicamenta, vt à calore nostro, quò exhilarent, & spiritus reficiant, resolui non queant.

Quid in vulgaribus medicamentis reprehendant Chymici quidam. Atq; vt ipsorum verbis hæc omnia in summã cõtrahantur, vulgatum medendi & medicamenta præparandi modum improbant; quod, quibus vtuntur, tam purgantia quã alterantia, sint venenata, deleteria, corrosiua, impura, iniucunda, inefficacia, variè inter se confusa, peregrina (de quo postea etiam dicetur) naturis nostris contraria, variisque modis corrupta & adulterata; quod in iis omittantur (de quo etiam postea monebitur) lapides, mineralia & metalla; sintque ita præparata, vt non tantùm qualitas venenata non sit sublata, verum potius deterior reddita, sintque præparationes omnino illegitimæ & spuriæ, vt nulla doseos obseruetur vel obseruari possit ratio. Hinc pharmacopolia volgata miris modis exagitant, pyxideſque illa in pharmacopoliis deauratas nihil aliud esse scribunt, quàm vasa immunditiei, cadauera & stercora medicamentorum continentia.

Chymicorum medicamentorum laus. Contra verò Chymicas medicamentorum præparationes laudant & extollunt. Primò quidem, quod vires medicamentorum Alchymiæ beneficio rectius cognoscantur & inuestigentur. Inoeniri enim dicũt plurima simplicia medicamenta, quæ propter diuersas partes diuersas vires habeant, purgent & adstringant, vt rhabarbarum; inficiant veneno, & veneno resistant vt scorpius & vipera; calefaciant & refrigerent, vt acetum: quæ vt rectè cognoscantur, separatione Chymica opus esse, vt vires, quas expetimus, sinceræ atque ab aliis separatæ habeantur.

Deinde cum danda sit opera, vt citò, tutò & iucũdè medeamus, primum fieri non potest, nisi talia medicamenta vſurpentur, quæ summam penetrandi vim habeant, in ventriculo non diu morentur, sed mox suam vim exserant, postea efficacia & valida sint, ac morbum radicitus tollant. Talia autem sunt medicamenta Chymica, quæ à materia crassa, quæ operationem impedit, separata sunt, viribus exaltata & spirituosa, ac propterea naturæ minus negotij facessunt, vt in actum deducantur.

Præterea eadem sunt tuta. Nam quæ vulgò operosè per corrigentium admistionem, sæpe tamen incerto euentu, instituuntur malarum qualitatum emendationes, eæ felicius & rectius operationibus Chymicorum absoluuntur, quarum beneficio alienę & noxiæ qualitates tolluntur, solum verò puræ & expertæ medicamentorum vires conseruantur, atque etiam exaltantur & augentur. Imò Chymica arte ex venenis tuta medicamenta fieri possunt. Notissima enim est venenositas mercurij & arsenici: vtrumque tamen ita præparari potest, vt sine periculo inter corpus assumi possit. Tandem etiam Chymica medicamenta sunt iucunda & grata, vt sine vlla nausea assumi possint.

Peregrina medicamenta reiiciuntur à quibusdam Chymicis. Sunt quoque quidam ex iis, qui pleraque medicamenta vulgaria tam alterantia, quàm purgantia, vt hermodactylos, turpethum, rhabarbarum, costum, caryophyllos, scammonium, soldanellam, cinnamomum, calamum aromaticum, elaterium, sennã, mechoacannam, spicam Indicam, agricum, mannam, colocynthidem, sebesten, dictamnum Creticum, bolum Armenum, terram sigillatam, sanguinem draconis, cassiam, zedoariam, crocum, grana paradisi, lapidem Iudaicum, opium & similia eo nomine reiiciunt, quod sint peregrina, & cum magno ægrotantium detrimento in vsum trahi scribunt. Naturam diuitem vbique salubertima diffudisse remedia dicunt, ita vt nulla necessitas sit peregrina conquirere & domestica negligere. Imò peregrina ista corporibus nostris minus conuenire, Naturamque, quæ omnibus prouidit aboodantet, proculdubio etiam facturam fuisse, vt ista apud nos nascerentur, si nostris corporibus conuenirent. Ideoque Deum inuidiæ argui, si exotica præferantur, vtpote, qui remedia cuilibet regioni ad subleuandos morbos non creauerit. Et cur qui animæ nostræ prospexit, etiam corpori nõ prospexisset. Præterea dicũt, nostra posse colligi cõuenientibus tẽporibus, cũ sæpe ignoretur, quãdo peregrina collecta, & quàm iustè asseruata sint. Et talia multa, quæ Tabernæmontanus & alij medici Galenici de nimio abusu peregrinorũ, & cõtemtu domesticorum medicamentorum scripserunt, ex iis colligunt & contra vniuersam Medicinam Galenicam detorquent, tandemque concludunt, medicamenta ista peregrina Arabum medicorum nugamenta, & Seplasiariorum & Pharmacopolarum, suis potius commodis, quàm ægrorum saluti intentorum, esse commenta.

Mineralia & metalla commendant Chymici. Denique & hoc carpunt, quod Galenici Medici lapides, metalla & mineralia vel negligant, vel rarius adhibeant: cum tamen ex omnium medicamentorum genere sint præstantissima, & vegetabilia ad plurimorum morborum exstirpationem non sufficiant. Licet enim vegetabilia etiam planè non reiiciant: tamen pleraque esse imbecilliora statuunt, quàm vt morbos firmis radicibus inhærentes exstirpare possint; cùm sint fugacis vitæ, nec stabilem balsamum

obtri

obtineant,nec à putredine præseruent, quod metallica præstant,quæ diu integra conseruantur. Mineralium enim, præcipuè perfectorum metallorum, spiritus corruptioni minimè obnoxij sunt, & propterea vires suas efficaces exerunt: deinde plantæ pleræq; à spiritibus metallicis vires suas accipiunt: ideóque & ipsi Galenici Medici eos, qui aliis medicamentis curari nequeunt, ad thermas & acidulas mittunt, quæ omnem suam efficaciam à spiritibus mineralium & metallorum habent. Atque ita cùm & materiam medicam selectiorem & efficaciorem habeant Chymici, eandémque diligentius præparent, fieri etiam dicunt, vt multos morbos Galenicis incurabiles, apoplexiam, epilepsiam, elephantiasin, hydropem, podagram, quartanam sanent.

Capita ista accusationū nec pauca nec leuia sunt: quæ si omnia probari possent, meritò Galenica, & hactenus vsurpata medicamenta omnia reiicienda essent. Verùm ab iis Galenicos vindicare non difficile est. Nam primò quod de veneno maledictione diuina omnibus rebus indito dicitur, sine omni ratione profertur, satísque id dogma suprà, *cap.* 16. refutatum est, vt hic plura addere opus non sit. Et ipsi Chymici saniores hac de re aliter sentiunt, vt videre est apud Rulandum, *in progymnasmatibus alchymiæ quæst.* 25. Deinde nec ex effectibus hoc probant, nec sequitur, crocum venenum esse, quia nimiâ quantitate sumptus noceat. Nam vel optima medicamenta & quidem Chymicè præparata, damnum inferunt, si nimiâ quantitate sumantur.

An vulgaria medicamēta omnia sint venenata.

Præterea valde inepti mihi illi esse videntur, qui illud, quod vsui alicui Medico inutile rebus admistum est, venenum esse cōtendunt. Quasi enim illud, quod ad vnum aliquem effectum vtile non est, ob id venenum dicendum sit? Constat, exempli gratia, rhabarbarum partibus heterogeneis, & cum parte purgante missa est quædam pars terrestris adstringens, quæ licet ad purgandum vtilis non sit, non tamen ideò venenum est, sed ipsa etiam suum vsum in roborando obtinet. Et sit, purgantia quædam, puta vehementiora, naturam corpori nostro aduersam habere: quid illud tamen contra Galenicos, vel quid pro Chymicis? Agnouit illam qualitatem in purgantibus Galenus, neque opus fuisset tot Galenicorum in re non controuersa testimonia congeri: sed hoc eorum testimoniis probari debebat, quod ideò, & quia aliquid corpori nostro aduersum obtinent, planè reiicienda sunt. Habēt cauteria, sectiones, imò vomitoria sua incommoda, non tamen ideò nunquam adhibenda sint. Ita etiam purgantia, præsertim fortiora, aliqua molestia ægrum afficiant: commodum tamen, quod adferunt, purgando vitiosos humores, longè maius est. Et si quæ damna insigniora inferant purgantia, id fit, cum non rectè exhibentur. Vnde expressè Fernelius *lib.* 3. *meth. cap.* 15. vitiosæ purgationis incommoda recenset, quæ malè omni purgationi rectè institutæ attribuuntur. Et Chymica medicamenta purgantia, nisi rectè adhibeantur, eadem secum incommoda coniuncta habent. Ideóque talia non temerè & quibus vis adhibenda, sed morbi natura, ægri constitutio, & alia, quæ ad purgationem rectè instituendam sunt necessaria, prius diligenter perpendenda sunt, antequam exhibeantur.

An Chymica purgantia vulgaribus sint beniguiora.

Nec est, quod dicat aliquis, non simpliciter talia purgantia reiici, sed cruda, & vt vulgo adhibentur: Chymica verò separatione venenū tolli, ac vtile medicamentum fieri posse. Nam quocunq; modo præparentur talia purgantia, nunquam naturam suam planè exuunt; neque adhuc purgans aliquod exhibuerunt Chymici, quod purgādo nullam molestiam exhiberet ægro. Et vis illa corpori humano aduersa non tam est in illo crassamento, quod separatur, quàm in ipso illo succo purgante: neque vllus adhuc inuentus Chymicus, qui illam, salua vi purgante, planè tollere potuerit. Ideóque extracta purgantia non minus cautè, quàm integra, exhibenda. Quæ enim vis erat in integro, & per drachmam vnam vel alteram dispersa, ea in grana aliquot contracta, & à corpore, à quo obtundebatur, liberata, fortior est, & magis corpus afficit: ac gratia sæpe solùm est in paruitate. Ideóque saniores Chymici etiam extractis & Chymicè præparatis purgantibus corrigentia & corroborantia, vt olea destillata, aromatica & alia adduat.

Neque illa ex diuersis partibus compositio à maledictione diuina est: sed Creator rerum omnium pro sua sapientia rebus omnibus naturalibus sua corpora artificiosè composita dedit, quorum partes etiam singulæ suos in medicina vsus habent. Imò Creator potentissimus ac Optimus hoc ipso saluti humanæ prospexit, quod in medicamentis (vt & alimentis,) tales partes terrestres admiscuit, vt medicamentosæ parti quasi freni loco essent, eiúsque potentiam, corpori noxiam futuram, nonnihil cohiberent & remorarentur, ne præceps sit in agendo, ac liberius corpora inuadat, sed lentè procedat, & sine damno agat. Vbi tamen subita & potentiore medicamenti Chymicorum vi opus, Chymicè præparata exhibere licet. Exemplum huius rei in omnibus cibis ac potibus inest, in quibus eâ ipsa de caussa Creator partem alimentosam aliis non alimentosis immiscuit. Nam, verbi gratia, etsi præcipua vini vis ac potentia spiritus reficiendi in spiritu eius sit: tamen longè commodius potus loco sumitur vinum, quàm spiritus vini. Etenim spiritus vini à partibus reliquis, cum quibus mixtus erat, separatus, nimis subitò in omne corpus sese penetrat; caput tentat, facilè inflammatur, iterúmque corpus inflammat ac spiritus accendit, ac subitò dissipatur: at cum reliquis vini partibus mistus gratissimum potum constituit, ventriculum ac reliquas partes blando calore fouet, spiritúsque, qui vino inest, sensim cum spiritibus & alimentis miscetur; & in omne corpus distribuitur, eíque robur concitat. Id quod etiam de aliis alimentis & medicamentis verum. Quæ qui negant, & quibus res omnes naturales ob venositatem ita suspectæ sunt, solis spiritibus nutriendi essent, iisque pro vino & cereuisia spiritus vini, hordei, vel tritici; pro pane & carne, extractum horum dandum esset. Quod si fieret, ipsa experientia procul dubio edocti rectius hac de re sentire inciperent, neque opera Creatoris veneni nomine infamarent. Hinc etiam de Hiuca ita scribit Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 5. *Hiuca succus lethalis, farina salubris: eo modo, quo porri succus perniciosus, porrum ipsum editur sine noxa: Ratio pendet à duplici caussa; vna est, partium tenuitas: vnde facilitas penetrationis: altera, libera qualitas & facultas in succo ipso, posteaquam soluta est societas, quam inierat cum parte terrestri à primordiis ipsis ortus ipsius plantæ: quæ pars aduersa qualitate ferocitatem eius ita cohibebat, quemadmodum crassitie sua tardabat celeritatem.*

Medicamēta non frustra habēt diuersas partes.

Atque ob hanc caussam data est corpori facultas secretrix & expultrix, vt partes illæ inutiles corpori alendo è corpore per vias ordinarias euacuentur. Quod vbi fit, corpori nullum damnum inferunt. Idem etiam fit in medicamentis. Et licet facilè concedamus, rectè in multis separationem Chymicam institui, & talia facilius in actum deduci ac potentiora esse: tamen sunt quoque multa integra simplicia & ex his composita, vt theriaca & alia, quæ & ipsa facilè vires suas assumta exserunt. Et actum est iam eum eo ægro, vbi vis naturalis ita prostrata est, vt nullum medicamentum in actum deducere, vel cibum concoquere possit.

An medicamenta semper Chymicâ præparatione indigeant.

Tempus ergo & sumptus sæpe Chymici nimis curiosè perdunt,qui omnia medicamenta , quæ natura ipsa nobis satis rectè præparata suppeditat , resoluere conantur.Quasi enim conserua rosarũ,aliæque plurimæ, vt & condita & pulueres, atque hinc confecta composita non cum summa vtilitate in morbis adhibeantur, imò sæpè tutius & cõmodius, quam olea & spiritus. Et certè curiosi interdum nimis sunt Chymici,& frustra multos labores & sumtus impendunt in iis extrahendis, destillandis, vel alio modo præparandis , quæ per se satis efficacia sunt ; qua de re etiam infrà , *cap. sequente* , dicetur. Quæ tamen non eo dicuntur fine, vt Chymicorum medicamenta reiiciantur, cùm suam laudem mereantur , & suam sæpe præ aliis prærogatiuam habeant:sed vt solummodo monstretur, medicamenta integra aut vulgari modo præparata non omnia venenata,atque ob id planè contemnenda esse,sed suo loco etiam suam vtilitatem habere. Et annon ipsi Chymici cibos,quibus vescuntur,& suis ægris exhibent,non essentiis & oleis destillatis aromatum, sed aromatibus saltem puluerisatis condiunt?

Quæ verò contra vulgarem medicamentorum compositionem adferunt,non eius ponderis sunt vt ideo vulgaria pharmacopolia planè claudi, & vsitatus hactenus medicamenta cõponendi modus planè aboleri debeat.Et pleraque, quibus hîc pugnant, tela Galenicorum sunt,quæ ipsos non feriunt.Nam primò, quæ ex Plinio , Fernelio, Ioanne Baptista Montano,Tabernæmontano, afferuntur,per se clara sunt. Atque omnes doctiores Medici non reprehendunt, qui sine caussâ in vno medicamento tot simplicia cumulantiac temerarium esse iudicant, vti compositis, vbi simplicia sufficerent. Et vitiosum esse censent , in eodem composito ponere simplicia plura eiusdem planè facultatis. Ideóque etsi quidam inepti Medici sint, qui in omnibus fere medicamentis ponunt radices,cortices,folia,flores,semina,fructus,& singulorum sæpe longum catalogum, & hunc modum scribendi formulas medicamentorum in omnibus religiosè obseruant; & à Pharmacopœis , quibus ex ista medicamentorum farragine plus lucri accedit , non rarò artis esse putetur, tot medicamenta congerere, & hi, quibus id in vsu est, laudentur & extollantur,alij verò,qui paucis & selectis contenti sunt,vituperentur : talia tamen artificum errata arti imputanda non sunt, nec caussæ, ob quas componenda putant medicamenta Galenici,futiles sunt.

De compositis medicamentis sententia.

Caussa compositionis medicamentorum.

1\. Nam primò quod dicunt recentiores Chymici, nullum morbum esse,qui non legitima remedia habeat simplicia , & proinde opus nunquam esse, vt plura componantur , fidem non meretur. Quis enim est Medicorum, qui non tam in morbis,quam in caussis variam complicationem videat ? vbi ad plures scopos medicamenta dirigenda, quod vno simplici medicamento semper exsequi non licet: cùm in simplicibus tot facultates iunctæ semper non dentur , quot scopi medico proponuntur. Id cùm, in morbis temperiei manifestum sit , negant quidem qualitates primas sanitatis & morborum caussas esse : sed sine ratione negant ; & suprà satis hæc opinio,quæ cum manifestissima experientia pugnat,refutata est.

Interim tamen,quod modò dictum,libenter concedimus , in medicamentis variis miscendis cautè agendum esse,atque opus esse,vt eorum , quæ miscentur, medicamentorum vires & consensus ac repugnantia mutua nota sint,ne ea misceantur,è quorum mistione noxium medicamentum euadat. Spiritum vitrioli sine damno propinari posse,notissimũ est : exhibetur & nitrum sine damno. At si spiritus nitri & vitrioli misceantur, fit inde aqua fortis,metalla omnia , præter aurum corrodens : eidem si sal armoniacus addatur,fit inde aqua Regia aurum soluens. Tale aliquid inter vegetabilia mista euenire posse,absurdum non est.

Cum eadem experientia , imò suæ sectæ asseclis pugnant, qui malignas & noxias qualitates medicamentorum aliorum admistione corrigi negant. Videantur saltem descriptiones Medicamentorũ purgantium apud Crollium,qui inter Chymicos hodie non postremus habetur. Si enim sola digestio vel separatio sufficeret ad malignitatem purgantium tollendam , cur adderet suis compositis , cinamomum, caryophyllos, nucem muscatam ? cur scammonium succo cidoniorum & rosarum præparet ? 2.

An vis purgandi aliorum admistione intendi possit,necne, vel tartarum docet, quod purgantibus admistum , eorum vim intendit. Etsi enim & illud alium stimulandi aliquam vim habeat : tamen purgantia , quibus admiscetur , plus purgant, quàm si vtraque seorsim sumerentur.

Directoria quoque inutilia non sunt. Purgantia quidem certos humores respiciunt, sed plerumque cùm certis partibus nullam peculiarem conuenientiam habent.Ideóque si iis appropriata,quæ vocant, & certis partibus dicata medicamenta admisceantur,iis quasi vehiculis & directoribus ad partes eas, cum quibus habent conuenientiam,perringunt. 3.

Quod Robotantia addenda non esse censent ideò, quod nullum medicamentum ita affectum esse debear,vt noceat:nullius momenti est. Reuera omnia medicamenta eo fine exhibentur,vt prosint,non vt noceant:interim operatio quorundam medicamentorum non sine aliqua molestia perficitur : neque Chymici vomitoria talia adhuc monstrarunt , quæ sine omni molestia operationem perficiant. 4.

Rem quoque manifestam negant,cum durationis caussa medicamenta componenda negant. Si omnia simplicia in spiritus,olea,salia vel extracta resoluenda, iisque tantum vtendum esser,nullo quidem sacharo,medicamenta à corruptione cõseruante,opus esset. Verùm sæpe integris medicamentis opus est: neque quisquam vel per aquam vel per spiritum rosarum id præstabit, quod per conseruam rosarum effici potest : id . quod de fructibus etiam p urimis, quales sunt ribes , cerasa & alia plurima verum est. Ergo integra etiam sacchato admisto in necessarios vsus conseruanda sunt. 5.

Quod iucunditatem attinet, cuius gratia etiam nihil admiscendum censent,modo Chymicè præparentur medicamenta : illud etiam cum veritate non planè consentit.Multorum n.medicamentorũ sapores nulla præparatione planè tolli possunt;ni si simul ipsa virtus tollatur. Et efficacia medicamentorum plurimorum ira cum sapore coniuncta est , vt nullo modo ab eo separari possit. Tollatur amaritudo absinthij,& efficacia illa, quã in plurimis morbis præstat , simul tolletur. In extracto rhabarbari illud nauseabundũ & ingratum æquè inest,ac in integro. 6.

Suam ergo,& quidem maximam, Chymicæ præparationes laudem habeant:suus tamen etiam locus vulgaribus præparationibus relinquatur. Et hominis est vel nimis curiosi vel otiosi, omnia Chymicè præparare velle; & vbi vel puluis vel conserua sufficeret,extractum , oleum , vel spiritum exhibere. Et faciunt,qui nullo,nisi Chymicè præparato, medicamento vti volunt,ac si quis sitienti pro vino spiritum vini exhiberet, & cibos non puluere piperis, zinziberis,cinamomi,caryophyllor.croci,sed horum oleis destillatis condiret.

Neque illa Chymicorum medicamentorum commendatio, quod minori dosi & sine nausea exhiberi possint,sufficit,atq; ideo vulgaria medicaméta planè negligenda sunt.Hoc quidem verum est,si medicamentum

Dosis parua in medicamentis Chymicis quanti habenda.

mentum aliquod tutum ita præparari poteſt, vt virtus eius minori doſi concludatur, gratiam tale medicamentum apud ægros mereri. Verùm ſola doſis paruitas ad commendationem non ſufficit: alioquin multa agyrtarum & empiricorum medicamenta, imò ipſa venena, hoc modo commendari poſſent. Ideoq; non ſatis eſt, vt quid ſine nauſea ſumatur, ſed hoc etiam, atque inprimis quidem, attendendum, quos in corpore effectus edat. Ergo licet ſine omni nauſea ſumi quid poſſit: ſi tamen corpori ſumtum noceat, tantum abeſt, vt eo nomine commendationem mereatur, vt etiam inter venena numerandum ſit, quorũ multa potui & cibis miſceri poſſunt, vt guſtu non percipiantur. Præterea etiam attendendum, non ſolùm quàm gratum ſit, ſed etiam quàm Indicationibus reſpondeat medicamentũ. Qua in re à nnn paucis hodie peccatur, qui vt ſaltem palato ægrorum inſeruiant, extractum ſcammonij, gummi gottæ, pilulas vel puluiſculum mole quidem exiguum, vi tamen magnum, exhibent, parùm ſolliciti, an etiam morbo conueniant, & eum humorem, qui debet euacuari, euacuent.

Neque etiam, quæ in ſpecie contra vſitatas & vulgares medicamentorum compoſitiones afferuntur, talia ſunt, vt propterea planè aboleri debeant vulgata medicamenta. Et primò quidem quod attinet decocta, fatendum quidem, hac in re frequentiſſimè à pharmacopœis peccari: propterea ramen decocta planè reiicienda non ſunt; cum aquæ deſtillatæ, vel alia Chymicè parata in multis id præſtare non poſſint, quod decocta. Adhibenda potius diligentia, vt errores vulgares corrigantur, decoctio fiat non vaſe aperto, ſed clauſo, ſeu duplici, ne ſpiritus euaneſcant, ſed collecti decocto addantur; quod per inſtrumentum idoneum factu facile eſt. Poteſt quoque clarificatio fieri non ſolum per albumen oui, ſed commodius per digeſtionem & fermentationem, per quam craſſiores feces ſeparantur & ſponte ſubſident. Nec eſt, quod aquæ admiſtio mutuatur. Certè ipſi Chymici nec vitrioli, nec alios ſpiritus ſolos exhibent, ſed cum aliis miſcent, quorum vehiculo quaſi, in totum corpus penetrare facilius & tutius poſſint.

Decocta vt paranda.

Infuſiones etiam ob aquam eadem de cauſſa non reiiciendæ. Nec tamen infuſiones ſolum fiunt in aqua, ſed & vino, aliiſque liquoribus, ſeu menſtruis, quę appellant, parari poſſunt.

Infuſiones.

Nimis verò ſuperſtitioſi ſunt, quod ſyrupos & conſeruas ob ſacchari & mellis admiſtionem auerſantur: quaſi cibos melle & ſaccharo conditos nunquam ſine damno comediſſent. Neque eſt, vt ſpiritus acutiſſimos & venenatos in iis metuant. Sint ſane aliqui ſpiritus acuti in melle & ſaccharo: tamen venenati non ſunt; & ita à natura miſti ſunt cum aliis, vt nihil periculi & damni adferant. Verum nondum probarunt, tales ſpiritus in ſaccharo & melle eſſe: licet variis modis in corpore mutationes & corruptiones ſubire poſſint; ſicut idem in aliis quoque accidit. Poſſunt quidem vinum, cereuiſia, panis & alia plurima, quibus alimentorum loco vtimur, ita corrumpi, vt homini noceant: quæ propterea tamen nõ planè reiicienda, aut non niſi Chymicè præparata in vſum trahenda ſunt.

Mel & ſaccharum an medicamẽtis admiſcenda.

Electuaria, purgantia & pilulas & pleraque alia medicamenta vulgaria reiiciunt, quod nulla in iis puri ab impuro, veneni à medicamento fiat ſeparatio. Verùm antiqua iſta cantilena eſt, neq; demõſtratum, venenum omnibus ineſſe, aut in omnibus ſeparatione opus eſſe. Cui tamen libet, etiam ex iſtis extracta purgantia parare poterit.

Quæ omnia, vt hæc concludam, cùm ita ſeſe habeant, errant & ij qui nunquam Chymicè præparatis medicamentis, ſed ſaltem integris vtuntur, Chymicaſque præparationes planè negligunt. Sæpe enim expedita agendi potentia opus eſt, quæ maximè reperitur in Chymicè præparatis medicamentis: & diuerſæ nonnunquam facultates eidem inſunt medicamento, quæ ſeparatione indigent. Errant contra & illi, qui ſemper Chymicis vtuntur: cùm ſæpè integro, quale à natura ſuppeditatur, medicamento opus ſit. Medici ergò prudentis eſt, & Chymicis & vulgaribus ac integris medicamentis inſtructum eſſe, & nunc his, nunc illis, pro morborum, loci, temporis, aliarumque circumſtantiarum ratione vti.

Quãdo vulgaribus, quã do Chymicis medicamentis vtendum.

Cæterum illud quod attinet, quod Galenici eo nomine reprehenduntur, quod exoticis medicamentis vtantur: vt eorum inſtitutum non probamus, qui peregrinis vtuntur, cùm domi æquè vtilia habeant: ita præter rem mihi ſapere videntur iſti, qui exotica planè reiiciunt medicamenta; nec tamen vina, quæ domi ſuæ non creſcunt, nec aromata exotica, quibus cibi quotidiè condiuntur, auerſantur. *Non omnis fert omnia tellus.* Idque negotiationes & commercia inſtituta ſunt, vt vna regio alterius inopiam ſubleuet. Multæ ſunt regiones, quæ nullum ſalem ferunt: ideonè illarum incolis cibi inſulſi comedendi. Certè metalla, quibus ipſi creberrimè vtuntur, non in ſuis regionibus inueniunt, ſed aliunde aduectis vtuntur. Laudantque iidem Galenum, quod in Cyprum & Lemnum cognoſcendi medicamenta, quæ eò loci proueniunt, cauſſa profectus ſit. Quo labore quid Galeno opus fuiſſet, ſi quælibet regio ſaltem medicamentis domi ſuæ naris vti deberet? Verùm ipſi abſurditatem huius ſententiæ tandè agnoſcunt, & poſtquam multis in peregrina medicamenta inuecti ſunt, ita ſuam mentem explicant: taxari ſaltem id, quod, neglectis noſtris medicamentis domeſticis, peregrina in vſum trahantur. Verùm quid hoc contra Galenicos? Omnes Medici prudentiores illam nimiam curioſitatem aut luxuriam potius in medicamentis reprehendunt, cenſentque, ſi per domeſtica medicamenta morbus aliquis curari poteſt, ſine cauſſa exotica anxiè conquiri, & ſæpe talia, quæ temporis diuturnitate ac tempeſtatis iniuria corrupta aut adulterata ſunt. Si verò domeſtica medicamenta non ſatisfaciunt: nulla cauſſa eſt, cur non exoticis vti debeamus. Medicuſque peritus adulterata & corrupta à genuinis & integris diſcernere poteſt. Nec refert, quod in alio climate nara ſunt: cum aromatibus peregrinis quotidie in cibis & medicamentis, imò vinis exoticis, non ſolum ſine damno, ſed cum commodo vtamur.

Exoticis medicamentis anvtendum.

Tandem cum recentiores quidam Chymici hoc carpant in Galenicis, quod metalla negligant, vel illis rarius vtantur: hîc quæſtio iſta explicanda, *An ex metallis & mineralibus parata medicamenta tutò vſurpari poſſint; & an medicamentis ex vegetabilibus & animalibus deſumtis præferenda ſint.* Dictum autem eſt in *Inſtit. pag.* 1263, nos cum iis non facere, qui medicamenta ex metallis & mineralibus planè reiiciunt. Et ſi nihil aliud eſſet, quod vſum medicamentorum è metallis & mineralibus paratorum perſuadere poſſit, thermæ & acidulæ ſunt, quarum vis, quæ in morbis grauiſſimis maxima eſt, rora à metallis & mineralibus prouenit. Verum & antiqui Medici iſta non ſolum extra, ſed & intra corpus adhibuiſſe, chalybem ſcilicet, ſulphur viuum, æris ſquamam, æs vſtum & ſimilia, paret è Diſcorid. *lib.* 1. *c.* 17. *lib.* 5. *c.* 47. 53. 54. 81. Galen. *de medicament. fac. parab. lib.* 2. *cap.* 36 *de compoſit. medicament. ſec loc. lib.* 9. *c.* 5. Celſo *lib.* 2. *cap.* 12. Si ergo mineralia & metalla cruda & non præparata, quæque ſua malignitate non carent, in vſum traxerunt: cur non chymicè præparatis, & ab arte mitioribus factis vti liceat? præſertim cum euentus reſpondeat, multique graues morbi eorum vſu depulſi ſint.

Ex metallis & mineralibus medicamenta an vſurpanda.

Vt iam teſtimonia & exempla Chymicorum, quæ forſan

Vitrioli ſpiritus.

forsan alicui suspecta esse possent, non adferam: à dogmaticis plurimis ea & usurpata & commendata fuere. Quis hodie Medicorum, nisi qui forsan eum nunquam vidit, spiritum vitrioli non usurpat? commendat eum Crato, *consil.* 17. 2. 75. 234. Horat. Augen. *de pest. lib.* 3. *cap.* 17. & alij plurimi.

Ita spiritum & flores sulphuris, spiritumque salis plurimi in usu hodie habent.

Quis nescit, quantum medicamenta è chalybe præparata ad viscerum obstructionem, cachexiam & alios morbos tollendos à plurimis dogmaticis commendentur? vt apud Ludouic. Mercat. *lib. de recto præsidiorum vsu cap.* 7. *de Morb. Mul. lib.* 2. *cap.* 8. Merthiol. *in comm supra lib.* 5. *Dioscorid. c.* 54. Hor. Augenium, *tom.* 1. *Epist.* 7. Capiuacc. *lib.* 3. *pract.* 26. Eustachium Rud. *lib.* 1. *pract.* 3. Reiner. Solenand. *sect.* 1. *Consil.* 11. & *sect.* 3. *Consil.* 13. aliosque plurimos videre est.

Nitrum præparatum. Nitrum præparatum, quod sal prunellæ appellant, hodie in anginis, febribusque ardentibus tollendis felicissimè vsurpari, pauci ignorant.

Ex Antimonio & Mercurio medicamenta. Antimonium & Mercurius, etsi fortiora sunt medicamenta, & omnino cautius, quam reliqua vsurpanda sint: tamen rectè præparata & morbis conuenienter ac rectè exhibita ea efficere, quæ aliis medicamentis præstari vix possunt, experientia ipsa testatur; cum bezoardicum minerale & Antimonium diaphoreticum hodiè in multo vsu sint. Et scio puellæ duodecim annorum, multis vlceribus malignis, præcipuè circa iuncturas laboranti, Antimonium diaphoreticũ vltra annum singulis ferè diebus duodecim granorum pondere exhibitum, cum alia medicamenta nihil profecissent, eamque sanitati restitutam fuisse. Verùm fixa ista tutius exhibentur. Quæ verò vim adhuc purgandi habent, præcipuè mercurialia, etsi interdum in magnis morbis, vt hydrope, feliciter adhibita non ignorem: contra tamen etiam sæpe nocuisse scio. Quapropter cautione opus est, ne mercurius vitę dictus fiat mercurius mortis, vel mercurius vitæ æternæ, vt *in Instit. p.* 1444. dictum. Qua de re plura videantur apud Iacob. Zvvinger. *in exam. princip. Chymic. cap* 5. & Thom. Mouffettum, *in Dialogo Apologetico, pag.* 89.

Metalla an in corpore nostro in actum deduci possint. Neque aliquid solidi adferunt, qui ex metallis & mineralibus medicamenta reiiciunt. Nam quod docent, metalla esse tam dura, vt à calore nostro in actũ deduci non possint, verum est de plerisque integris: sed vbi soluta & Chymicè præparata fuerint, tam actuosa sunt, vt & in lingua mox suas vires exserant.

Aurum fulminans. Et licet aurum (vt id solum exempli loco adferamus) ita constitutum sit, vt igni inuictum persistat: tamen Chymicè resolutum tam spirituosum euadit, vt etiam quasi fulminet, & propterea calcem illam auri fulminantem lignea saltem spatula, non ferrea, & quidem lenissimè tractare, nulloque ignis calore adhibito, sed sponte saltem exsiccare liceat. Cuius granum vnum atque alterum si incalescat, flammam cum tanto sono ac strepitu concipit, ac si maxima bombarda explosa fuisset, & scrupulum vnum istius auri potentius ferè operari, quam libram dimidiam pulueris tormentarij, Crollius scribit.

An metalla sint corpori nostro inimica. Quod verò nonnulli obiiciunt, metallica esse naturæ nostræ inimica, nec ab ea vinci posse sciendum, negari equidem non posse, pleraque illa corpori nostro inimica esse: verùm danda opera, vt illa ipsa vis corpori nostro inimica tollatur & vincatur, quod arte Chymica fieri potest, vt in Antimonio diaphoretico, bezoardico minerali, imò ipso arsenico videre est, quod cum alias præsentissimum venenũ sit, Chymica præparatione noxam illam penè omnem deponit. Quod verò deinde dicitur, medicamenta metallica à natura nostra vinci non posse, id nec opus est.

Nam alimenti proprium est, vt à natura vincatur, & in substantiam corporis vertatur; medicamenti verò est, corpus nostrum alterare.

An tantum metallica medicamenta usurpanda sint. Verum enim verò etsi hæc ita sese habeant: tamen propterea eorum institutum non probandum, qui latissimos medicamentorum campos paucis metallis concludunt, & nulla fere, nisi metallica medicamenta, vsurpant, & se Chymicos esse non posse putant, si è vegetabilibus aliquod, inprimis vulgari modo præparatum, vsurpent, & hoc vnum agunt, vt in minima dosi medicamenta palato non ingrata exhibeant, quàm verò illa interdum violenta, corpori noxia & inimica sint, parum solliciti. Quasi verò Deus optimus maximus vegetabilia frustra condiderit! Meminisse hic debebant illius, quod Hippocrates habet, *in fine libri de loc. in homine. In morbis debilibus,* inquit, *Medicamenta fortia non sunt exhibenda: neque imbecillitas medicamenti paucitate est æstimanda: Et debilibus morbis debilia, valentibus valentia medicamenta adhibenda sunt.*

Quando vegetabilia vel metallica usurpanda. Ergo, vt rem paucis complectar, primò temerarij est, vbi lene & benignũ medicamentum è vegetabilibus sufficeret, fortia è mineralibus ac metallis exhibere; ac omnino tale, quale si Herculis personã & cothurnos aptare infantibus velis, vt Quintilianus, *lib.* 6. loquitur. Nec, vt iam ex Hippocrate dictum, imbecillitas medicamenti paucitate æstimanda vel iucunditate: rectèq; ait Sanctorius, *de statica medicina sect.* 2. *aphor.* 15. *Quod proditeriè disponit viscera ad malum, sæpe nec graue, nec iniucundum videtur.*

Quæ cautio in metallicis usurpandis sit adhibenda. Præterea magna cautione opus est in metallicis medicamentis exhibendis. Et licet morbus vel morbi caussa interdum talia medicamenta postulare videatur: ægri tamen natura ea non semper admittit. Spiritus vitrioli, salis & similes equidem tutò exhiberi possunt: sæpius tamen nimiùm vsurpati maximum damnum afferre possunt, dum in partibus naturalem humiditatem exsiccando absumunt. Et proinde in siccis corporibus cautè vsurpandi. In mercurio exhibendo magna cautione opus esse, modo dictum. Scribit equidem Vnzerus, *de Nephritide l.* 1. 26. Nullum suauius, elegantius ac præstantius, quodque non solum gustui magis sit acceptum, verum etiam quod minori cum periculo & difficultate, citraque vllius vomitus excitationẽ solùm per inferiora purgando operetur, offerri poterit medicamentum, floribus ℥ij. argenteis, de quibus gr. iij vel ad summum iiij. cum pauxillo extracti glycyrrhizæ in pilulas redacta, vel pyro moschatellino condito inserta, aut pulpa seu carne cerasorum conditorum occultata, seu cõseruæ violarum, rosarũ permixta sufficiunt. Verùm laudes hæ sunt nimiæ, & incautis ac credulis facilè fraudi esse possunt. Experiatur, qui volet, ac animaduertet, non ita mite esse medicamentum, vt prædicatur, nec in ista præparatione Mercurius malignitatem suam amisit. Commendario verò à sapore non ingrato, nisi aliàs medicamentum bonum ac tutum sit, nulla est, sed ipsi etiam cum venenis multis communis. Mercurius dulcis appellatus fere hodie in omnium Chymicorum ore & manibus est, & tutissimum habetur medicamentum. Verum non semper sine damno exhibetur. Medicus quidam doctissimus cum Mercurium dulcem, rectè præparatum, & quem plurimis, sine omni damno exhibuerat, ipse vsurpasset, in grauissimum periculum incidit. Gingiuæ enim, fauces & lingua intumuerunt & nigredinem contraxerunt, vt per nigrum mensem nihil cibi solidi assumere, imò nec iusculum cochleari sorbere potuerit, accessit saliuatio & omnia omnino symptomata, quæ mercuriales inunctiones sequi solent. Cuius periculosissimi sui morbi historiam procul dubio ipse aliquando in lucem edet, vt metallicorum medicamentorum admiratores & laudatores nimij cautius mercari & alieno periculo sapere discant. Iohan. Francus, senior, *in epistolis Chymicis*, scribit se vidisse,

vidisse virum nobilem hydropicum, medicamentis Chymicis, vtpote oleo vitrioli, spiritu tartari & similibus fuisse curatum, sed cum iisdem diutius esset vsus, in marasmum incurabilem incidisse, quo etiam paulò post extinctus est Neque id sufficit, quod nonnulli pro suorum metallicorum medicamentorum commendatione afferunt, pluribus se sine damno ea exhibuisse. Si in humido morbo vel temperamento ex mercurialis alicuius medicamenti vsu vnus atque alter nihil incōmodi sensit, non sequitur, quod alius in alio morbo vel tēperamento nihil mali passurus sit. Præterea sunt venena, quæ non mox, postquam assumta sunt, occidunt, sed longo post tempore ægrū sensim interficiunt. Insuper reperiuntur quædā dotes in vegetabilibus, quę an in metallis reperiri possint, iudicium sit penes experientiam. Quantum medicamenta quædam è vegetabilibus & animalibus petita, suauissimo odore & sanos & ægros recreent, omnibus notum: quod mineralia idem præstare possint, nondum probatum.

Ideoque nemo iis se curandum committat, qui ferè nullis aliis, sine vllo discrimine, quàm è mineralibus & metallis petitis medicamentis vtuntur; nec quisquam ab vllo, quacunque etiam aliàs autoritate & dignitate polleat, Medicinæ tamen imperitus sit, sibi persuaderi patiatur, vt talibus Empiricis, omnis eruditionis etiam triuialis expertibus & nuper à fornace Chymica natis medicis fidem habeat, eorumque medicamenta, quæ, quod alia meliora ignorant, in secretissimis habent (*pauperis est numerare pecus*) & vsu nondum probata sunt, vsurpet. Nam quod Gulhelmus Fabricius, *in præf. de Lithotomia vesicæ*, scribit, quendam Principem aquilam albam à quodam celebri Chymico Gallo in frequenti vsu habuisse, nec persuaderi potuisse, vt ab ea abstineret (persuasus scil. eam ita ad corporis sui constitutionem accommodatam, vt tanquam Panacæa ea vti posset) etsi quoties eam sumeret, animam quasi editurus videretur, & lapide Bezoar, margaritis, confectione alkermes & similibus reficiendus esset, & tandem demum reuersus in initio ætatis virilis occubuerit: idē hodie multis accidit, qui dum de iis: quæ non intelligunt, iudicant, nec viris doctis fidem habent, à talibus Empiricis persuasi, imò fascinati crudelitatis suæ pœnas luunt. De quo Iohan. Crato *Epist.* 184. scribit: *Fit maximus concursus ad illos Medicos, quorum operâ ii, qui sapere videntur* (*licet interdum egregiè desipiant, & stolidæ crudelitatis pœnas dent*) *vtuntur.* Nimirum ea est humani ingenij infirmitas, vt ea quæ pro raris & nouis venditantur, & pro secretis habentur, etsi minus sint vtilia, præferat vtilibus vbique & in copia obuiis. Prostant, Dei beneficio, hodie publicè in plerisq; pharmacopoliis medicamēta & vulgari & Chymico modo præparata, quę cuiq; examinare licet, & de quibus Medicus, qui ea præscribit, rationē reddere tenetur. Si & illorum, qui mera secreta iactitāt, medicamenta in lucem protraherentur, (quod meritò fieri deberet) inueniretur, alia esse vulgata & omnibus cognita, aliis nonnihil salem insignita, alia parum tuta; pauca talia, quæ occultari mereantur.

Fortiora medicamenta interdum vsurpanda. Ex altera parte timidi nimis sunt, qui in morbis grauibus, & qui lenioribus medicamentis non cedunt, fortiora illa ex mineralibus & metallis adhibere verentur. Putant quidem nonnulli, lenioribus illis sæpius repetitis idem, quod fortioribus, effici posse: sed falluntur. Nam cum mitiora illa vix primas vias excedant, nec humores valde moueant; Colluuies verò humorū sæpe in remotioribus & anfractuosis recessibus ac locis ita infixa sit, vt non nisi fortioribus medicamentis excuti possit: lenia illa humores illos vix attingunt & mouent, tantum abest, vt emoueant. Qua de re egregiè Leonh. Iachinus, *in 9. Rhasis cap. 5. Animaduertere*, inquit, *oportet, quod ignaui nostri temporis medici magnarum ægritudinum curas sustulerunt. Qui hodie comitiales, quis melancholicos, quis elephanticum morbum curari vidit? rarò paralysin, rarò antiquos dolores, rarò podagricos. Quod sanè non alia ratione euenit, quam quod fortia medicamenta omiserunt, cùm purgantia, tum etiam aliorum generum siccantia & vacuantia, qualia sunt Theriaci sales, qualis viperarum esus. Quod verò magis indignum est, hoc est, quod sæpe, qui morbi ipsis incurabiles persistere, à rusticis & mulieribus curari vident, non sine multo medicorum dedecore.* De quo etiam Capiuacc. *lib. 2. pract. cap. 2.* Quæ etsi saltem de vulgaribus medicamentis dicantur: locum tamen etiam de Chymicis & metallicis, vtpote fortioribus, habent: nec nunquam factum, vt Empiricus aliquis temerarius fortiori medicamento morbum aliis Medicis incurabilem habitum sustulerit. Quorum temeritas etsi non imitanda: hoc tamen inde patet, in pertinacioribus & grauioribus morbis, fortioribus remediis opus esse.

Galenicorum & Chymicorum medicamentorum collatio. Ex iis, quæ hactenus sunt dicta, facilè quidem decidi posset quæstio: *An Chymica medicamenta Galenicis, an verò Galenica Chymicis præferenda sint.* In specie tamen quædam de ea dicere, & quæ modo dicta sunt hìc applicare libet. Sunt enim, qui non solùm vulgaria medicamenta Chymicis præferenda censent: verum etiam medicinam Chymia planè carere posse putant: alij contra medicinam non solum Chymia nō carere posse, sed & medicamenta Chymica Galenicis longè præferenda existimant. Imò audaciores ex iis, Galenica præ Chymicis planè contemnunt.

Galenicorum medicamentorum assertio. Qui priorem sententiā sequuntur, tempore Hippocratis & Galeni ac multis retro sæculis ignota fuisse medicamenta Chymica, & nihilominus ægros feliciter sanatos fuisse dicunt, Hippocratemque tantum vulgaribus medicamentis tantam gloriam sibi peperisse, quantam vix medicorum vllus, quem eum sequuntur. Ideoque & nunc, quibus olim caruit, sine damno carere posse medicinam medicamentis, existimant. Deinde sua, quæ à vegetabilibus & animalibus petuntur medicamenta, minus lædere dicunt, quod naturæ magis familiaria sint, & ad alimentorum naturam propius accedant, quàm metallica (venenata enim esse planè negant) & proinde mitius & sine maiori violentia agant: viresque suas integras, quales à natura obtinent, retineant, nec ignis vi ac resolutione quicquam amiserint: & propterea morbos sæpe tollant, qui Chymicis medicamentis tolli nō possunt: sicut Heurnius refert, se Colicos dolores sæpe placauisse decocto anisi, quos oleo eiusdem destillato tollere non potuerit. Id quod etiam in aliis accidit. Thus enim integrum curat vulnera, quæ oleo eiusdem non curantur. Contra putant, Chymicorum è metallis & mineralibus medicamenta à natura maximè aliena, corrosiua & venenata esse, ac nimis magna vehementia agere: Spiritus & calidum innatum dissipare, ac ea venenatæ qualitatis impressa vestigia relinquere, quæ vix postea tolli possint. Ita vt licet à morbo conualuisse æger videatur, paulò post tamen in grauiorem incidat. Et si quę è vegetabilibus vsurpent Chymici, ea tamen resolutione suam crasin & hinc dependentes vires amisisse. Licet verò interdū, cum vulgaria medicamenta adhibentur, curatio nōnihil protrahatur: nihilominus cum Rondeletio cēsēt, satius esse, remedia minus efficacia & ἀσφαλῆ habere, & longiore tempore curare, quam periculosa exhibere. *Sat enim citò curatur æger, si sat benè & sat tutò.*

Chymicorum medicamentorum assertio. Contra Chymici sua medicamenta commendant, quod nec sapore nec odore sint ingrata; tenuium partium & spirituosa, ac propterea promptæ & maximæ efficaciæ & actui vicina, cū crassa & corpo-

rea materia, quibus operatio impeditur; artificiosè separata sit: corruptioni minimè obnoxia, & propterea corpori à corruptione vindicando conuenientia, & asseruari apta. Cum contra Galenica medicamenta non rarò cum maligna & venenata materia coniuncta sint, eademque non nisi maximo labore à calore nostro separari, & in actum deduci queant, facilè sint corruptibilia, & præterea corpus humanū à corruptione vindicare non possint: sint ingrata & nauseabunda, & quæ ægro non minus molestiæ, quam ipse morbus pariant.

Noua inuenta non relicienda. Verum enim verò non rectè hic dissidium quæritur ea in re, in qua non ita difficulter concordia & pax iniri posset: si absque præiudicio omnia pensitemus. Nam primò sola antiquitas vulgatium medicamentorum Chymicis nihil detrahit, neque Chymica ob novitatem Galenicis postponenda. Stultum enim est, inuentis frugibus, glandibus vesci. Et quis hodie libris typis exscriptis non vtitur, quibus antiqui caruerunt & tamen docti fuerunt. Et ij ipsi, qui Chymicorum medicamenta ob nouitatem contemnunt, rhabarbaro, mechoacanna, cassia, ligno Guaiaco, sassafras, sarsaparilla, lapide Bezoar, & plurimis aliis medicamentis vtuntur, quæ Hippocrati & Galeno fuere incognita. Et qui ante Hippocratem & Galenum vixerunt, etiam bene vixerunt: non tamen ideo hodiè scripta Hippocratis & Galeni abolenda sunt. Quot hodie vtilissimæ Medicorum doctissimorum obseruationes exstant? quot item optimæ compositiones medicamentorum, quæ tempore Hippocratis & Galeni erant ignotæ, quibus hodie medicina plurimum illustratur? Sunt nimirum sua rebus initia, progressus & perfectio: nihilque simul inuentum & perfectum. Ac propterea nostrum est, laborare, vt non solum maiorum inuenta tueamur, sed &, quantum possumus, à maioribus inuenta excolamus, amplificemus & perficiamus. Ideoque sola antiquitas non sufficit, vt vulgaria medicamenta Chymicis præferantur. Si vsu probata antiqua nouis nondum probatis comparentur: id, quod multorum seculorum vsus comprobauit, nouis nondum probatis præferendum. Sed de hoc hic quæstio nō est. Verum quæritur: an Chymicè præparata sint præferenda integris & vulgatibus medicamentis, an verò hæc istis? Inter quæ, si experimentum spectes, nulla differentia est. Etenim dogmaticorum & Chymicorum medicamēta non differunt, nisi præparationis modo; cum eandem habeant materiam. Nam easdem vires habet oleum cinamomi & in eosdem vsus adhibetur, in quos integrum: extractum rhabarbari, in quos rhabarbarum. Et quicquid antiqui de viribus medicamentorum annotarunt, id libenter admittunt Chymici. Adhibent enim Chymici, eadem medicamenta, quæ antiqui: sed ad vsus illos aliter disposita.

Medicamenta ex metallis & mineralibus an vsurpanda. At inquient quidam Galenici, in vegetabilibus se forsan acquiescere posse, quorum vires dudum exploratæ sint: at mineralia & metalla in vsum medicum trahere, planè nouum esse, eaque si in vsum adhibenda sint, periclitandum esse de salute hominum. Verum enim verò nec metallica medicamenta omninò incognita fuere antiquis, vt iam antea dictum. Et licet huic vel illi regioni serius ea innotuerint: aliis tamen planè incognita non fuere: imò à plerisque inter secreta habita fuerunt. Exemplum eius rei præbet Frat. Basilius Valentinus, qui iam ante centum annos in Germania vixit, & medicamenta plurima ex mineralibus & metallis descripsit, & à se vsurpata testatur: quæ tamen ante paucos annos innotuerunt; imò nec dum forsan omnia cognita sunt.

Cautio in metallicis vsurpandis adhibenda. Hic tamen cautione opus esse libenter concedimus, nec noua, nec ab artificibus probata, sed ex agyrtarum empiricorumque, qui ex vno exemplo de viribus medicamentorum Chymicorum iudicant, officina profecta, & ab ipsis gloriosè commendata, statim in vsum trahantur. Interest enim multum in Chymicis medicamentis, quis ea præparārit, & quis iis vtatur. Ac talia, ex antimonio, mercurio & similibus præparata medicamenta purgantia, non nisi in possessione virorum doctorum, experientia & prudentia clarorum, manere debent. Iuniores verò (nam & hoc monendum, cum nonnulli ex talium medicamentorum vsu famam satis temerè captent) in eorum vsu parciores sint, potiusque iis vtantur, à quibus non tantum ægro, si quid non rectè fiat, periculum imminet. Quamuis enim rectè præparata sint talia purgantia, tamen malignam illam & homini aduersariam qualitatem non planè deponunt, & sæpe, si non statim, temporis progressu tamen, eam exserunt, & clam calidum innatum deprædantur, ac vitæ nostræ insidias struunt. Habenturque passim exempla eorum, qui hisce purgantibus familiariter vsi vel mortem sibi accelerarunt, vel cachecticam corporis dispositionem contraxerunt. Auersanda ergo meritò eorum audacia & temeritas, qui omnia, quæ, (quod fieri solet) in operationibus Chymicis, fortuitò sæpe & aliud quærentibus, offeruntur, ægris statim propinant, &, si non per mortes, tamen per ægrorum pericula experimenta agunt, necessariamque Galeni admonitionem negligunt, dum 1. *Aphor.* 1. scribit: *in corpore humano ea tentare, quæ non sunt experientia comprobata, periculo non vacat; cum temerariæ experientiæ finis sit, totius animalis internecio.* Consentiuntque in eo omnes Medici prudentiores, medicamētum id quod plures experti sunt, illi esse præferendum, quod experientia nondum satis comprobatum est. Vbi enim de salute corporis humani agitur, nōn vnicuique fides habenda, sed ea medicamenta vsurpanda, quę temporis examen sustinuerunt. Medicaměta vt amici nobis sint, ex quibus nouos nec dum satis cognitos veteribus, quorum fides dudum nobis perspecta est, nouitatis gratia anteferre non decet.

Ideoque nonnulli meritò cautiores esse deberent, qui vt aliquid supra Medicinam Galenicam sapere videantur, medicamenta ex mineralibus & metallis parata plurima non parca manu suis libris non solùm inserunt, sed & mirè commendant; & quidem talia, quæ à glorioso aliquo operario Chymico acceperunt, aut ex aliquo descripserunt, aut ab alio forsan etiam nimis credulo acceperunt, ipsi verò nunquam vel vix semel atque iterum in vsum traxerunt. Quæ cum iuuentus nouarum rerum studiosa legit, auidè ea arripit, ac sæpe aliorum authoritate decepta in talibus cum ægrorum damno periclitandi ansam captat. Eorum tamen, qui medicamenta multiplici experientia satis probata, boni publici caussa, in lucem edunt, laudibus, quas merentur, nullo modo hîc obtrectare cupio.

Deinde ex altera parte, quæ pro commendatione Medicamentorum Chymicorum adferuntur, libenter admittimus, & fatemur, quod Chymicorum medicamenta pleraque grata sint, & ob dosis exiguitatem & ob saporem minus ingratum; quod sint efficacissima, quia à corporea mole, quantum fieri potest, sint libera, vt in spiritibus, oleis & extractis videre est. Spiritus enim terebinthinæ & vini longè efficacior est, quam terebinthina vel vinum; ceræ oleum, quam cera; oleum cinamomi, caryophyllorum, fœniculi, carui, quam integra. *Chymicorum medicamentorum commendatio.*

Inprimis verò vtilem præstat Medicinæ Chymia laborem, dum medicamenta, quæ diuersas vires, ob diuersas, quibus constant, partes obtinent, artificiosè resoluere docet, & in qua parte quælibet vires hæreant, monstrat, easque seorsim vsibus medicis exhibet. Vnde multæ quæstiones, hactenus non satis explicatæ, decidi possunt. Verbi gratia, Opium frigidum esse hactenus creditum fuit; quia narcoticum: atqui amarum

rum est:amara verò calida.Quem nodum facilè soluet Chymicus,monstrando,vim narcoticam,non tàm à frigiditate, quàm à sulphure aut substantia oleaginosa natcotica pendere, salem verò esse amatum in Opio.

Galenicanè an Chymica medicamenta præferenda sint.

Ex quibus omnibus iam patet,suum locum & Galenicis & Chymicis medicamentis esse & laudem deberi.Si v.quæratur,quæ medicamenta,vulgarianè, an Chymica præferenda sint: nec hæc illis, nec illa his simpliciter præferri posse. Etenim, etsi Chymica habeant quandam prærogatiuam: tamen non reipsa meliora sunt Galenicis, sed tanrummodo tei, nimirum pręparatione,vt antea etiam dictum.Deinde nec ob hanc ipsam prærogatiuam simpliciter præferenda sunt Galenicis. Vtrisque enim suus locus est.Et impetiti est,semper integris,nunquam Chymicè pręparatis & resolutis,ac contra nullis planè integris, sed salté extractis vel essentiis vti velle. Nonnulla enim medicamenta ita vires suas per totum corpus d iffusas habent,vt eas vel omnino, vel maxima ex parte perdant,si partes separentur. Alia verò alias vires in aliis partibus habent; vbi considerandum , in qua parte quælibet hæreat. Vtendum igitur integris,cū vis,quæ expetitur in toto est,& in solutione petit. Resolutis verò,cum vires medicamenti diuersæ à diuersis partibus prouenjunt:aut cum vis medicamenti in compendium quasi,inutilium separatione,redigi potest. Ea vbi Clyster sufficit,quid essentias,quas dicunt,prodigere opus est?Et si potu aliquo medicato,vel conserua , vel leniore aliquo aluum mouente medicamento tolli potest morbus: imprudentis est ac temerarij, antimonialia vel mercurialia , vel alia medicamenta metallica ad eum expellendum exhibere.

Quando vul. partibus,vel Galenicum medicamentis vtendum.

An pugnantia mineralia planè benigna & lenia fieri possint.

Neque enim,quocunque modo præparentur mercurius & antimonium,tam benigna ac tuta fiunt, ac cassia,manna,tamarindi,sena,rhabarbarum,& similia; & ex grano vno horum plus damni resultare potest, quam ex illorum vncia vna: ac semper , quocunque modo præparentur, inter fortia medicamenta referenda. Iactant quidem nonnulli singularia arcana , singularesque præparandi rationes aliis incognitas : sed dum tandem in lucem veniunt , nihil noui adferunt. Ideoque hic assentiri non possum Martino Rulando Iuniori , qui, *in progymnasm. Alchym. quæst.* 77. scribit, si antimonium &metallica medicamenta furiosius operentur,id saltem accidentis vitio cōtingere,operationumque imperitia,tum administrantium inconsiderantia:ab artificibus tractata antimonium,tum præcipitatum, tā benigna reddi,quam sunt manna,tamarindus, cassia. Atque ipsa dosis & effectus id docet; cum in vno grano talium medicamentorum plus sit vehementiæ,quam in semuncia benignorum,semperque dum vim purgandi habent,inter δραστικὰ & μοχλικὰ tesetenda , & ad morbos pertinaces & graues destinata sint. Mineralium enim istorum vis purgandi in spiritu seu parte volatili consistit,qui si figarur,omnis purgandi vis perit , vt in antimonio diaphoretio & bezoardico minerali videre est ; quam diu vero illa volatilitas permanet , cum eadem etiam vis corpus humanum vellicandi , turbandi, & longè potentius afficiendi manet,quam à manna , tamatindis, cassia, rhabarbaro,& similibus fieri solet.Ideoque hoc Chymicis probādum erit,quod spiritus ille volatilis purgans,totumque corpus permeans, talis manens , in antimonio & mercurio,tam benignus,& naturæ nostræ familiaris fieri possit,quam est cassia, tamarindi, & similia. Quod vix obtinebunt.Facilius enim planè tollitur vel figitur , quam vt de natura sua aliquid remittat. Ex quo patet,quid de gloriosis nonnullorum pollicitationibus sentiendum sit,qui iactant , se medicamenta talia fortissima artificiosè præparasse,vt dupla vel tripla dosi , imò instar sacchari tutò sumi possint.Non intelligunt homines simplices, se innatas medicamenti illius vires vel destruxisse , vel sub quodam innolucro occultasse.

Quando Chymicis vtendum.

Ex altera parte,vt rectè Matthiolus,*lib.* 4. *epist. ad Andr.de Blauu.*ait,vbi tota massa sāguinea in vniuerso penè ambitu corrupta est & referta malorū morborum seminariis,hi morbi citra metallica vix vinci possunt. Extremis nimirum morbis extrema debentur remedia.

Vtatur ergo prudens Medicus nunc his, nunc illis,prout morbi natura & aliæ circumstantiæ requirunt;nunc pulueribus,decoctis, infusis,nunc destillatis, extractis , oleis;simplicibus , compositis ; veteribus,nouis;domesticis,exoricis;leuioribus, vehementibus ; vegetabilibus , mineralibus , metallicis. Quia cum sæpissimè medicamentorum integrorum vires,quales à natura nobis suppeditantur, expetantur:frustra Chymica resolutio ac separatio tunc instituitur,imò resolutione vires illæ peribunt. Exemplo sit nobis conserua rosarum,quæ, vbi roboratione & astrictione opus est , id præstat , quod spiritus vel aqua vel sal eiusdem nunquam præstat. Contra non rarò vires medicamenti,quæ expetuntur,à Chymicis longè nobis nobiliores suppeditantur , quam sunt in integris,vt in extractis,oleis,& spiritibus videre est. Separatur enim pars illa medicamentosa à reliqua inutili , quæ ipsam in operando impediebat, atque ita sola pura illa pars,in qua vis medicamenti insidet,exhibetur. Ideóque si Chymica medicamenta simpliciter consideres,ipsa quidem per se nobiliora sunt;quia puriora & magis actuosa & libera:non tamen ideo semper & vbique Galenicis in curatione præferenda : sed euenire potest, pro circumstantiarū varietate,vt aliquando extracto vel oleo præferendū sit integrum : euenire etiam contra potest , vt extractum,oleum,vel spiritus præstent integro : nonnunquam nihil interest,vtrum adhibeatur.

An in Chymicis præparat. virtus medicament. destruatur.

Verum hic nonnulli cōtra Chymica medicamenta obiiciunt , specificum id non esse , quod ex soluta crasi emergit, & Chymicos, dum ista soluunt,essentiam rei non seruare , sed totum perdere ac destruere. Verum enim verò , vt, *lib.* 1. *Instit. part. cap.* 2. dictum non totum corpus,rhabarbari ex. gr. formæ illius à qua vis purgandi fluit,subiectum est, sed cum proprio subiecto ex accidenti mistum. Neque plantarum emortuarum,quibus in medendo vtimur, corpora mista planè homogenea sunt,sed ex diuersis partibus constant,quæ corpus organicum plantæ, dum viuebat,constituebant;quæque in medicina diuersos præstare possunt vsus. Docetque ipse Galenus,*lib.* 3. *de simpl.medicament.fac.cap.* 14. Omnia propemodum medicamenta,quantumuis ad sensum simplicia, natura tamen composita esse,ac diuersas facultates obtinere;eiusque exempla,*cap.seq.* 15. adfert; tandemque concludit , *cap.* 16. vnamquamque similarium medicamentorum partem non multas , sed vnam duntaxat qualitatem obtinere ; quod verò totum est dissimilare, complures. Sunt ergo secundum Galeni sententiam mista duplicia : dissimilaria , quæ diuersas qualitates in diuersis obtinent partibus ; & similaria vel simplicia ac verè mista, quæ ex miscibilium alteratorum vnione constituuntur. Hæc qui soluit, ille vires misti perdit : neque ea amplius est in illis vis , quæ fuit in misto. At illa qui soluit, omnes vires non perdit;sed cum quælibet pars peculiares habeat,seorsim eas exhibet. Ac supra iam dictū,non semper fieri resolutionē vsque ad prima elementa,sed artem sæpe in proximis principiis subsistere. Falsum ergo quod P.Palmarius, *in lapid. Philos. dogmat.cap.* 10. scribit,Resolutorum vires tantum esse communes, non particulares , non ad hoc vel illud definitas : tantum posse sal cichorij , lactucæ, quantum

Mista duplicia.

tum sal absinthij & aliorum. Dictum enim antea, partium mistorum diuersas sæpe vires esse, quæ post resolutionem remanent. Præterea à forma qualitates quædam producuntur, quæ, etiam forma totius non amplius præsente, nihilominus remanent. Et an sales non differant inter se, sapor & effectus facilè produnt. Itaque cum talia corpora artificiosè resoluit Chymicus, & corpus dissimilare in similares partes dissoluit, tantum abest, vt vires medicamenti perdat & destruat, vt potius eas in proprio subiecto, ab omnibus heterogeneis admistis separatas, exhibeat. Nec, vt quidam recentiores scribunt, omnes modi solutionum Chymicorum ita comparati sunt, vt potius transmutent rem, quam depurent; nec ea, quæ per Chymicas operationes fiunt, non sunt idem cum specie præexistente, sed aliquid inde factum per naturæ potentiam. Nam non semper ignis & calor violentus, qui aliquam mutationem essentialem inducere possit, sed lentus sæpe adhibetur. Imò sine calore externo ipsum menstruum, quod appellant, id, quod rei inest, ad se attrahit: quod in Chymicis operationibus versatis notissimum. Certè spiritus, qui leni balnei calore vel aere tepido è vino elicitur, arte non fit, sed ante in vino erat, omnisque vini potentia eo pendebat, & specie ac numero idem est, cum eo, qui in vino erat. Ita id, quod per spiritum vini vel alium liquorem è rhabarbaro extrahitur, & extracti nomine appellatur, illud ipsum specie & numero est, à quo vis purgandi in integro rhabarbaro pendet. Sicut butyrum, quod agitatione è lacte separatur, reuera in lacte erat; non arte fit, sed saltem segregatur. Ac facile concedimus, sicut qui butyrum dat, non totum lac dat: ita qui extractum rhabarbari dat, non totum rhabarbarum dare, sed partem illam, in qua vis purgandi rhabarbari inest. Nempe medicamenta per resolutionem facta non sunt quidē eadem specie cū integro toto, sed cū partibus integri, è quibus parantur.

An extracta & separata Chymica in integro insint.

Quod verò Chymici dicunt, se rei essentiam extrahere & exhibere, facilè excusari possunt. Neque enim vocabulum essentiæ Metaphysicè, sed Chymicè & Medicè vsurpant. Nam cum in medicina non res ob essentiam simpliciter, sed ob vim operandi, expetantur, & vis operandi ab essentia pendeat: illam vim operandi, seu partem illam medicamenti, à qua vis, quæ expetitur, pendet, ipsis essentiæ nomine appellatur. Ergo quia ob purgandi vim rhabarbarum expetit medicus, ipsi illa solum pars rhabarbari, quæ vim purgandi habet, essentiæ nomine venit: reliquā in qua nulla purgandi vis, ad hanc essentiam non pertinere putatur. Idem de aliis dicendum.

Essentia qui l Chymicis.

Neque illud nos mouet, quod aiunt, si essentia est in vno principio, vel parte integri, non fuisse plurium mistione opus. Considerantur nimirum plantæ, vel vt viuunt, vel vt mortuæ ad vsum medicum applicantur. Dum viuit tota planta, partes omnes vna vegetante anima reguntur, & in commune officium singulæ conspirant. Vbi verò discessit anima vegetans, manent singulæ sui iuris, neque amplius vnum mistum simpliciter constituunt. In viuente, verbi gratia, rhabarbaro omnes eius partes ad actiones rhabarbari exercendas necessariæ erant, corpusque rhabarbari organicum constituebant: non tamen hinc sequitur, quod omnes illæ partes ad purgandum necessariæ sint, & à toto rhabarbari non amplius viuentis corpore vis purgandi pendeat: sed eadem planta sæpe diuersas vires habet, quæ etiam in diuersis partibus fundantur. Docuit hoc iam olim Mesues, qui scribit, iam suo tempore in vsu fuisse rhabarbarum adulteratæ. *Eius integri*, inquit, *magna quantitas mergitur in aqua per quinque dies, & dimittitur illa aqua, & fiunt inde trochisci, qui sunt medicina Regum.* (extractum rhabarbari hoc est) *Rhabarbarum verò fi-*

Plantarum vt viuunt, & vt mortuæ sunt, consideratio.

catur ac venditur, & est sicut quod perdidit animam. Verum hac de re prolixios agit Iacob. Zuinger. *in exam. princip. Chymic. cap.* 11. vbi pluribus probat, Chymica resolutione & præparatione vires medicamenta non amittere.

Et vt tandem hanc concludamus quæstionem vltimo loco monendum, solum pharmacopœiam non sufficere, vt quis Medicus audiat. Ideoque cuilibet danda opera, siue Galenicis siue Chymicis medicamentis vti velit, ne empiricorum more curet, sed methodi & indicationum ductum perpetuò sequatur. Alias siue vulgata siue Chymica medicamenta fuerint, si absque methodo vsurpentur, magis nocebunt, quam proderunt; & quò præstantiora & efficaciora fuerint, eò magis nocere poterunt. Omninò enim rei optimæ pessimus est abusus. Noui duos infantes oleo destillato succini, aliàs si rectè vsurpetur, bono, necatos à vetulis duabus fuisse. Alteri enim infanti vix ante decem dies in lucem edito cum vetula olei destillati succini aliquot guttas propinasset, toto corpore pustulæ magnæ erumperunt, ac si aqua feruente perfusus fuisset; vnde is paulò post expirauit. Alterum verò paulò adultiorem, cum idem oleum ei exhibitum fuisset, continui vomitus & alui deiectiones afflixerunt tandemque interemerunt. Ideoque Erasto facilè assentior, qui, *part. 4. disputationum contra Paracels.* statuit, in plerisque morbis & ægris minimè nocere, qui pharmacis vulgari more apparatis vti tur, quam qui Chymica, vbi non opus, aut non rectè administrat. Quanquā enim culpa medicamentorum Chymicorum non sit, sed potius Medicorum, iis non rectè vtentium: tamen id omnino monendum fuit, cum ob iuniores nonnullos Medicos, qui, vt præ aliis sapere videantur, neglectis peoè omnibus vulgaribus & longa experientia probatis medicamentis, solis Chymicis, iisque sæpe nuper inuentis, & nondum satis probatis vtuntur, atque ex eorum vsu famam captant; tùm nonnullorum Galenicorum, qui cum rerum Chymicarum planè ignari sint, ne tamen Chymicis aliqua in parte inferiores videantur, Chymica, quorum vires & præparationis modum ignorant, satis periculosè vsurpant. Plurimū verò hac in re hodie à Chymicis multis peccatur, qui omnium reliquarum partium medicinæ ignari, tamen, quia in Pharmacopœia & operationibus Chymicis quandam peritiam nacti sunt, reliquos Medicos superciliosè despiciunt, & se pro perfectis Medicis venditant: cum tamen vltra Pharmacopœiam nihil sapiant, atque ita cum sutore vltra crepidam iudicent. Longè prudentius de his veteres senserunt. Aristoteles multò maioris negotij esse scribit, etiam quod sciueris effectum dare, quàm, quæ salubria sunt, nosse, & animo comprehendere. Et prudenter Plato, Phædrum, Socratemque colloquentes inducit, hunc in modum. Socrates. *Si quis dicat: Ego quidem scio illa corpori admouere, quibus & incalescat pro meo arbitrio, & frigeat, & vomitus & deiectiones & alia purgationes perficiuntur, & eiusmodi plurima teneo, quibus cognitis & Medicum me esse profiteor, & alium quemlibet Medicum euadere posse dico: quid alium responsurum autumes?* Phædrus: *Nihil aliud, quam percunctaturum, numquid etiam sciat, quibus, quando, & quousque singula horum sint adhibenda: Quod si nesciat, necesse est, eum insanire, qui, quod ex aliquo Medicorum libro audierit quicquam vel in medelas nonnullorum inciderit, neque artis aliquid intelligat, Medicum se euasisse putat.*

Medicamenta cum ratione exhibenda.

Pharmacopœus non est Medicus.

Restat tandem, vt de methodo medendi dicamus; vbi illa inprimis controuersia est discutienda; *An in curatione morborum contrariis, an verò similibus vtendum sit.* Principia methodi medendi prima è quibus omnem curandi rationem deduxerunt hactenus Medici, sunt hæc: *Quod secundum naturam est in corpore humano*

An similibus an verò contrariis vtendum. Contraria contrariis tolluntur.

humano, est conseruandum: quod præter naturam, tollendum. Similia similibus conseruantur: contraria contrariis tolluntur. Atque hinc Hippocrates Medicinam dixit esse adiectionem & subtractionem. Adiectionem scilicet deficientium, per similia: subtractionem eorum, quæ abundant, & corpori præter naturam accidunt, per contraria. Quæ methodi medendi fundamenta ex ipsa natura deducta sunt. Nam cum curatio sit motus à morbo ad sanitatem; & motus, vt est, 5. *Metaphys.* fiat ratione contrarij, etiam per cõtraria fiet. Etenim si remedium morbo simile & non contrarium esset, sed ad idem, ad quod morbus, tenderet: morbum augeret, non expelleret. Nam, vt rectè Galenus sæpius, & Aristoteles. 1. *de gener. & corrupt. cap. 7.* dicit: *ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. Agunt contraria in contraria, & patiuntur à contrariis.* Et: *παθητικὰ καὶ ποιητικὰ ἀλλήλων ἐστὶ τὰ ἐναντία, καὶ τὰ μεταξύ. Contraria & quæ inter media sunt, inter se mutuò actiua & passiua sunt.* Et: *τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πᾶν ἀπαθές ἐστι. Simile à simili non pati potest.* Et: *τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου αὐξητικόν· τὰ δὲ ἐναντία φθαρτικὰ τῶν ἀλλήλων. Simile simile augere valet: contraria verò se mutuò corrumpunt.*

Similia similium sunt remedia sec. Chymic.

Chymici tamen recentiores similium esse similia remedia dicunt. Et cum similitudo duplex esse possit, vel cum natura, vel cum morbo: si quæras, vtram similitudinem intelligant, vtramque respondent. Nam primò ex Hippocrate docent, *φύσιες εἰσὶ τῶν νούσων ἰητροί*: *Naturam esse morborum medicatricem*, & naturam solam plurimos morbos curare, hanc concoctionem efficere, humores vitiosos euacuare, & ea rectè sese habente optimam de salute ægri spem esse: contra *τῆς φύσιος ἀντιπραττούσης κενεὰ πάντα*, Natura reluctante & succumbente omnes Medici molitiones, atque omnia auxilia frustranea esse. Vnde ipse Galenus Indicationem vitalem reliquis omnibus præferendam, & virium maximam semper habendam esse rationem, sæpius inculcat. Talia ergo auxilia adhibenda censent, quæ naturæ similia & familiaria sint, ipsamque roborent, vt confirmata & roborata morbo sese opponere & hostemque vincere queat. Nam sicut qui in ciuitate, in qua, seditione oborta, pars melior ciuium à reliquis ferè opprimitur, seditionem sopire cupit, debiliori auxilia mittit: in huc naturæ & morbi duello, vt natura salua maneat, morbus opprimatur, natura similibus fouenda.

Natura conseruanda per similia.

Morbi etiam requirunt similia sec. Chymic.

Deinde & morbi & caussarum morbificarum respectu similia adhibenda putant. Nam & purgatoria totius substantiæ similitudine humores vitiosos trahunt: & alterantia cum parte, cui adhibentur, similitudinem habere dicunt, atque alia pulmoni, alia cordi, alia cerebro, alia epati, dicata sunt. Præterea morbos ex sale ortos curari medicamentis ex salibus depromptis; sulphureos, sulphureis; mercuriales, mercurialibus, docent.

Conciliatio.

Verum enim verò, si nulla maior esset discrepantia inter Galenicos & Chymicos, quam in hac quæstione, facilè concordia iniri posset. Maximam enim partem in verbis potius, quam in rebus ipsis dissensio est. Primò enim in hoc Galenici cum Chymicis planè consentiunt, semper virium habendam esse maximam rationem, & per similia eas conseruandas esse. Neque cum hoc axiomate pugnat illud alterum: contraria contrariorum esse remedia. Distinguendum enim hic inter Indicationem vitalem & curatoriam in specie dictam: Maximaque illa Hippocratis: *τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰήματα*, non de indicatione vitali, sed de eo, quod præter naturã est, tollendo intelligenda. Et cum plura ad consecutionem sanitatis pertineant, non ad omnia extendendum est hoc axioma, sed ad ea solum, quæ præter naturam sunt. Ideoque Seuerinus, *cap. 14.* malè Indicationem vitalem & curatoriam confundit, dum morbos eodem modo indicare sui ablationem putat, quomodo famelicus panem & sitibundus potum appetit, dum scribit: *Non filiis esurientibus & panem petentibus scorpionem porrigimus, neque sitientibus acetum felle inquinatum offerimus, sed consentaneos, similes eosdem liquores adhibemus &c.* Non enim idem est appetere & indicare. Nulla res sui appetit interitum, neque se perditam cupit; sed quælibet res etiã præter naturam, se conseruare conantur. Ideoque morbus, v.g. calidos, non sese perditum cupit, sed potius alia quoque calefacere tentat: sicut nec sitis vel fames sui destructionem expetont. Verum homo ingenita vi percipiens rem noxiam & molestam, simul eiusdem ablationẽ desiderat, ægerque remedia morbo, cum quo conflictatur, contraria desiderat, sicut sitiens potum, sitis remedium: non verò, ipse morbus remedia desiderat; sicut nec sitis potum appetit, sed sitiens. Atque ita ex illa generali regula; Omne, quod præter naturam est, tollendum, Morbos sui ablationem indicare dicitur, non quod ipse morbus, aut quicquid est in corpore p.n. sui destructionem desideret, sed quia, vt homo conseruetur, quicquid præter naturam illi euenit, tollendum est. Nullo modo verò ea toleranda sunt, quæ idẽ p. 367. primæ ed. p. 382. secund. edit. habent, vbi spiritibus, & quidem non illis insitis & animalibus, sed morbificis, & qui per sudores, vel vomitus, vel vrinas, vel insensibiles transpirationes euanescunt; sitim attribuit, & remedia eatenus morbis similia esse dicit, quod defectus & desideria resarciant, quodque amica saturitate spiritus & impuritates consentaneas delinientes, resolutiones, consumtiones & tacitas abolitiones moliantur. Certè si tollunt, resoluunt, consumunt, & omnino quatenus contraria sunt, nõ iis amica erunt, nec eorum desideria explebunt: nec morbi sui ablationem desiderant.

Morbus quomodo contraria indicet.

2. Deinde nec hoc negatur à Galenicis, eligenda esse medicamenta, quæ parti laboranti familiaria, &c. vt loquũtur, appropriata sũt: quæ familiaritas & ipsa in similitudine & occulta quadã sympathia cõsistit.

3. Tertiò nec de contrarietate alterantium aliquam reuera inter Galenicos & Chymicos puto esse dissensionem. Neque enim credo, vllum Chymicum vel Paracelsicum tam fatuum esse, qui morbo calido, quatenus talis, calidum, quatenus tale, adhibeat remedium; aut corpus exsiccatum, quatenus tale, amplius exsiccandum putet. Cum ipsa experientia & sensus doceat, calida refrigeratione, frigida calefactione, humida siccatione, sicca humectatione indigere. Id quod tam euidens est, vt non solum hominibus omnibus, verum etiam brutis notum sit, quæ magno in æstu refrigerationẽ, in frigore calefactionem expetunt. Manet ergò maxima Hippocratis: *τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰήματα.* Contraria contrariorum sunt remedia. Recteque scripsit Galenus, *lib. 9. meth. medend. cap. 15. Sanatio nihil aliud est, quam præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio. Cũ autem contrarij hi affectus sint, necesse est per contraria fiat eorum alterius in alterum translatio. Quoniam enim id, quod ægrotat, ei, quod valet, est contrarium: vbique per contraria & ab illo in hoc via.* Et licet inter ipsos Galenicos de axiomate hoc controuersia aliqua excitata sit, & nonnulli eius vniuersalitatem euertere conati sint: tamen id obtinere non potuerunt, vt videre est apud Conciliator. *different.* 153. Turisanum, *in art. part. lib. 3. com. 35.* Argenterium, *ibidem cap. 89.* Valesium, *lib. 8. Controuers. cap. 4.* Valeriolam, *locor. commun. cap. 14.* Ludouic. Mercatum, *tom. 1. lib. 3. part. 3. clas. 1.* Horat. Augenium. *Epist. medic. tom. 3. lib. 1. Epist. 3. cap. 4.* Montaltum, *de homine sano, lib. 3. cap. 14.* dictumque etiam hac de re est, *lib. 5. Instit. pag. 867.*

Contraria contrariis curantur.

An medicamenta caussis morbificis sint contraria.

Restat ergo saltē controuersia de causis, quomodo scilicet medicamenta sese respectu caussarum habere debeant: an iis similia, an verò contraria esse debeant. Vbi etiam concordiam iniri posse, non planè diffido. Nam si sic regula ista; Contraria contrariis curantur, explicetur, vt *in Instit. loc. modo alleg.* factum, nimirum per contrarium hic intelligi omne id, quod effectiuè tale est, seu quod effectum affectui præter naturam contrarium producere potest, non refragantes, vt opinor, habebimus Chymicos. Nam & ipsi certè eo fine exhibent medicamenta sua, vt iis causa morbifica & hinc morbus tollatur, non conseruetur & augeatur. Neque hic vllum Paracelsicum tam stolidum esse existimo, qui non admittat, quod Hippocrates, 2. *Aphor.* 22. scribit: ὑπὸ πλησμονῆς ὁκόσα αἱ νοσήματα γίνεται, κένωσις ἰῆται· καὶ ὁκόσα ὑπὸ κενώσιος, πλησμονή· καὶ τῶν ἄλλων ἡ ὑπεναντίωσις. *Qui à plenitudine morbi fiunt, euacuatione curantur: & qui ab inanitione proficiscuntur, sanantur repletione; cæterorumque contraria sunt remedia.* Sunt enim hæc tam manifesta & noua, vt à Paracelso & eius asseclis ea de caussa (etsi minus rectè) ferè neglecta videantur.

Contrarietas inter qua sit.

Atque hoc ipso loco notandum, malè à nonnullis Chymicis Galeno attribui, quasi contrarietatē Hippocraticam saltem ad qualitates primas extendat; quod nunquam Galeno in mentem venit, cum passim contrarietatem per totam methodum medendi, & omnia morborum genera extendat, atque inter alia, *in art. Medic. cap.* 89. scribat: ἡ ἴασις ἕνα μὲν ἔχει καὶ πρῶτον κοινότατον σκοπὸν αὐτῷ τὸ μέλλοντι λυθήσεσθαι τὸ ἐναντίον. ἐκ τούτου γὰρ γένους ἐστὶ πάντα τὰ διαφθείροντα τὴν ὑγείαν, τὰ αἴτια· κατὰ μέρος δ' ἐν τῷ καθέκαστον ἐναντίων. *Curatio vnam præcipuam & communissimam habet intentionem ad id, quod est dispositioni auferendæ contrarium. Ex hoc enim genere sunt causæ illæ omnes, quæ sanitatem efficiunt. Secundam partem verò ex vnicuiq; dispositioni contrariis.* Quo in loco, vt & alibi, Hippocraticum axioma non solum ad intemperiem retulit, sed ad omnes ex æquo morbos & causas extendit.

Quomodo remedia ad caussas sese habeant.

Superest itaque ea saltem quæstio: quomodo secundum vires internas & ipsam naturam & substantiam medicamenta ad causas morbificas sese habere debeant. Atque hic versatur controuersiæ cardo. Cū enim Paracelsici morbos aut potius causas morbificas ad tria sua principia referant, & alios morbos esse sulphureos, alios salarios, alios mercuriales statuant: sulphureos, per sulphurea medicamenta, salarios, per salaria, mercuriales per mercurialia curandos docent. Si nimirum sulphur accendatur, illud extinguendum esse dicunt; atque in hoc contrarietatem admittunt. Verum hoc non fieri posse per salem, vel mercurium, sed per sulphureum tantum medicamentū contendunt. Ita si vlcus excitetur, à sale id esse, nihilq; in natura corrosiuum nisi salem esse dicunt: eamq; exulcerationem tollendam, carnemque generandam, & vlcus conglutinandum concedunt: & eatenus quoque contrarietatem in remediis admittunt. Verū remedia, per quæ id præstari possit, esse salaria statuunt. Ita & de morbis tartareis, quos ex superfluitatibus excremētitiis prouenire docēt, sentiunt: cuius generis sint calculi, eosque per tartarea remedia tollendos esse docent. Hinc cōuenire calculo soluendo lapides, qui in animalibus concrescunt, vt sunt lapides cancrorum, percarum, lapides, qui in vesica & renibus animalium inueniuntur, lapis lyncis, Iudaicus, spongiæ, radices rusci, apij, altheæ; & calculo præseruando ea cōuenire, quæ mucilaginosa sunt; coagulato, quæ in lapideam duritiam coagulata sunt. Atque ita morbum semper simul remedium monstrare sentiunt.

Conciliatio.

Qua in re etiamsi videatur esse inter Galenicos & Chymicos discrepantia: danda tamen opera, vt & illa, quantum fas, conciliari possit. Et primò plerique Galenici non negant, purgantia familiaritate substantiæ humores vitiosos trahere. Id tamen nihil de axiomati illius, contrariorum contraria esse remedia, vniuersalitate tollit. Nam licet respectu caussæ aliqua insit similitudo in purgantibus: tamen respectu morbi, imò ipsius caussæ etiam, suumodo sunt contraria, effectiuè scilicet, tollendo nimirum morborum caussas. Morbus enim semper tollitur contrariis, seu mediatè seu immediatè, seu per se, seu per accidens. Distinguendum etiam hic inter indicationē & remedium quod est instrumentum, per quod indicationi satis fit. Indicans præter naturam semper sibi contrarium indicat. At instrumentum, per quod efficitur, quod indicans præscribit, licet caussæ sit simile, nihil refert; modò indicationi per id satisfiat, & caussa tollatur. Quamuis enim similitudine substantiæ rhabarbarum bilem attrahit: eo ipso tamen facit, vt rhabarbarum è corpore euacuetur. Et ipse Aristoteles, vbi de actione mutua rerum naturalium agit, 1. *de gen. & cor. cap.* 7. scribit: τὸ πάσχον καὶ τὸ ποιοῦν τῷ μὲν γένει ταὐτὰ καὶ ὅμοια, τῷ δ' εἴδει ἀνόμοια, τοιαῦτα δὲ τὰ ἐναντία. *Patiens & agens genere quidem sunt eadem & similia: specie verò dissimilia. Talia autem sunt contraria.*

Curatio per similia quomodo perficiatur.

Et quod docent Chymici, sulphur sulphure, sal sale esse curandum: non planè de nihilo videtur. Neque enim quælibet materia à quibuslibet patitur & dissoluitur. Notissimum est, pinguia non affici aut pati ab aqua, sed à pinguibus. Ita gummi Arabicum, cerasorum, tragacanthæ, prunorum, in aqua dissoluitur; quia aquosa hæc sunt: thus vel myrrha non itē. Ita sulphur in oleo dissoluitur, ob naturæ cognationem: ab aqua forti sulphur non soluitur, quæ tamen argentum & alia metalla facilè dissoluit. Et quæ aqua fortis argentum dissoluit, eadem aurum dissoluere non potest. Videmus etiam calculos à spiritu salario coagulatos & ipsos non à pinguibus & sulphureis, sed à talibus, quæ sale abundāt, dissolui. Itaque non abs re facere videntur Chymici, dum cuiq; caussæ morbificæ nō quæuis resoluentia opponenda esse censent, sed talia, quæ vim specificam resoluendi & è corpore exturbandi quamlibet causam habent. Neque enim sufficere putant, si humori crasso attenuantia adhibeantur, sed humoris naturā attendendam, & pro cuiusque natura specifica & propria attenuantia adhibenda esse, sulphurea sulphureis, salaria salariis.

Neque interim, dum dicunt, similia similibus curari, contrarietatem planè negligunt, sed illud Aristotelis paulò antea propositū, vt admittant necesse est; *Agens & patiens genere quidem esse similia, specie verò dissimilia & eatenus contraria.* Etsi enim salia salibus curari dicunt: tamen salia alia vim resoluendi, alia coagulandi vim habent. Et propterea humores à sale coagulatos, non per salem coagulantem, sed per salem resoluentem curandos dicunt. Ita ex eorum sententia febris ex sulphure φλογιστῷ & inflammabili orta non curatur per sulphur inflammabile, sed per sulphur acidum, quod spiritus illos accensos coagulet, compescat, & ad inflammationem ineptos reddat. Id quod pyrij puluëris exemplo probat Quercetanus *de prisc. mat. medic. cap.* 3. & 5. Etsi enim sal petræ & sulphur facilè sint inflammabilia: tamen vtrumque acidum in se continet spiritum, quō si imbuatur puluis pyrius, amplius flammam non concipit. Verum an nitrum sit inflammabile, & vnde spiritus acidus à sulphure proueniat, de eo infra dicetur.

Ipsam controuersiam quod attinet, si hæc ita distinctè explicantur, vix magna cōtrouersia inter Galenicos & Chymicos reuera relinquitur. Alio enim respectu similia similibus, alio contraria contrariis curari dicuntur. Similia nimirum requirunt vires, &

& parti affectæ ſimilia, appropriata, & familiaria medicamenta adhibentur. Inter purgantia quoque & humores, vt & diſſolnentia & humores, cognatio intercedere debet. Contra verò morbus & cauſæ, quatenus præter naturam ſunt & tolli debent, requirunt contraria.

Natura an ſola morborum medicatrix.

Si quis verò nulla diſtinctione adhibita hâc quæſtionem decidere velit, & vbi quæritur de morbo vel cauſa morbifica, de parte affecta reſpondeat, is multis modis errabit. Id quod accidit Crollio, cui cum omnia Galenica planè ſordeant, & nullam propterea conciliationem quærat, ſatis imprudenter ſcribit, *in præfatione admonitoria, pag.* 59. *Naturam corporis noſtri proprium ſibimet eſſe Medicum, qui ab extrinſeco Medico nihil aliud requirat, præter inſtaurationem aut fortificationem, exteriore medicamento repurgatiſſimo.* Quod ſi ſimpliciter verum, quorſum ergo vomitoria καθαρτικὰ, διυρητικὰ & διαφορητικὰ deſcripſit? Et mox addit; *ægra corpora qualitatibus contrariis curare velle, nihil aliud eſt, præterquam naturæ, bello inteſtino ſatis labefactatæ, bellum intriſecum in totalem ſui ruinam mouere.* Ergone nunquam vidit Crollius, aere & potu frigido calore ferè enectos refocillari? Si non vidit Hecticorum corpora exſiccata humectantibus curari, & vlcera pulmonum ſolo aere ſicco exſiccata coaleſcere, & phthiſicos hoc modo curari: legat Galenum, *lib.* 3. *&* 10. *method. medendi.* Et qui nullos morbo ſola primarum qualitatum contraria alteratione curari negat, ea negat, quæ ſenſus vera eſſe docent, & vix dignus eſt, cum quo diſceptetur. Et iterum: *Contraria ſe mutuo non recipiunt: Et ſi mutuo ſe non recipiunt, nec in ſe mutuò agunt, nec à ſe mutuò patiuntur aliquid. Vbi igitur actio & paſſio vera non eſt, ibi etiam effectus naturalis verus non ſequitur. Ergo medicamenta non poſſunt eſſe contraria loco affecto.* Quæſtio eſt, de contrarietate medicamentorum, & morbi ac cauſſæ morbificæ. Is verò reſpondet de parte affecta: & an contraria vel ſimilia mutuò agant, & patiantur, facilè cognoſcere potuiſſet, ſi legere ipſi libuiſſet Ariſtotelem, 1. *de Gen. & Cor. cap.* 7. & quæ Commentatores ad eum locum hac de re ſcripſerunt.

Et quanquam Galenici vltrò concedant, Naturam eſſe morborum medicatricem; & longè ante Chymicos id Hippocrates, 6. *epid. ſect.* 5 *t.* 1. docuerit, Naturamque omnia, quæ poteſt, pro animalis ſalute agere, & abſque naturæ robore omnia à Medico fruſtra tentari, extra controuerſiam ſit: tamen, vt Galenus, *ibidem*, vbi hunc locum explicat, rectè ait, non ſimpliciter verba hæc accipienda ſunt, ſed altior ſenſus accuratione indigens explicatione in his verbis deliteſcit. Ac rectè dicitur, & naturam morbis medicari; rectè verò & artem medicam, & medicum. Natura nimirum, vt Galenus explicationem huius loci concludit, omnium artium ad medendum primaria & potiſſima eſt: ipſa tamen nec omnia, nec ſola, quæcunque ad ſanationem neceſſaria ſunt, ſemper præſtare poteſt. Sed vt rectè, *de cōſtit. art. c.* 13. Galenus ait, alia naturæ, alia Medico conceſſa & negata ſunt. Natura quidē alimenta coquit, in corpus diſtribuit, partibus apponit; in morbis humores vitioſos cōcoquit, ſecernit, expellit, cauū vlcus carne repletēadē tamen, vt os luxatum aut confractum conformare, & reparare, aut copioſas in vlcere ſordes ipſa abſtergere non poteſt; ſed miniſterio Medici & medicamentorum indiget: ita pertinaces obſtructiones ipſa ſoluere non poteſt, ſed aperientia medicamenta id præſtant: humores craſſos ſola incidere nō valet, ſed attenuantia medicamenta id præſtant, calida refrigerare non poteſt, ſed medicamentis refrigerantibus opus; multò minus ſcirrhum emollire, aut calculum fortiter compactum diſſoluere poteſt. Falſum ergo, quod omnia medicamenta ſaltem naturæ opitulentur, & quod ſalubrium medicamentorum virtus ſaltem in conſer-

Quid natura, quid ars poſſit.

tiatione naturæ occupetur & conſiſtat: cum iam mōſtratum ſit, non pauca directè & immediatè cauſſis morbificis opponi, & in eas proximè agere, eaſque demoliri.

Atque hæc, quæ hactenus de Galenicorū & Chymicorum conſenſu ac diſſenſu diximus, ſi quis ſine præiudicio perpendere voluerit, id inde commodi, vt ſpero percipiet, quod diſcet, nec Chym. ob Galenica, nec Galenica ob Chymica negligenda eſſe; ſed nonnulla Paracelſi ac Paracelſiſtarum dogmata tam abſurda & ab omni veritate aliena eſſe, vt meritò ab omnibus, quibus magis veritas, quam Paracelſus vel alius quiſpiam amica eſt, reiicienda ſint: in non paucis tamen concordiam iniri poſſe, nec diſſidium tantum eſſe inter Galenicos & Chymicos, vt ideo noua ſecta conſtituenda ſit. Ac proinde peſſimè ſuis rebus conſulere, qui, antiquorum ſcriptis neglectis, è ſolis recentium Chymicorum libris ſe egregios Medicos euaſuros exiſtimāt. Contra & illos peccare, qui nullam veteri Medicinæ acceſſionem fieri poſſe putant. Elegantem vtilium medicamentorum ſupellectilem Chymia nobis ſuggerat: ſi eadem quid in morborum cauſſis & medicamentorum facultatibus inueſtigandis opis afferre poteſt, & hoc beneficij loco acceptamus: & proinde verum eſſe putamus, quod Matthiol. *lib.* 4. *epiſt. ad Andream de Blau,* ſcribit, Neminem Medicum abſolutum eſſe poſſe, imò ne mediocrem quidem, qui in Chymia non ſit exercitatus. Cum enim Medicus ſit ille admirabilis, qui quod eſt diuinum in morbis, in medicamentis, in natura nouit, actionumque fontes inueſtigat: iſta omnia præcipuè Cyhmiæ beneficio Medicus aſſequi poteſt; qui verò in rebus nihil qualitatibus primis præſtantius quærit, id non poteſt. Reliqua, de corporis noſtri conſtitutione, facultatibus & actionibus, de morborum & ſymptomatū differentiis, de ſignis, prognoſticis, & methodo medendi, rectiſſimè ex Hippocrate & Galeno eorumque interpretibus cognoſcuntur: quæ qui negligit, Empiricus potius euadet, quam verus Medicus.

Ergo non amplius opponatur Galenica Medicina Chymiæ, ſed Pſeudo Galenica Chymiæ, & Pſeudo-Chymia Galenicæ Medicinæ. Galenici enim non ſunt, vt nonnulli eos malè definiunt, qui purū & impurū confundunt; ſed qui artis Medicæ fundamenta è Galeno & Philoſophis petita, ratione probata, & experientia confirmata amplectuntur, & hoc duplici κριτηρίῳ verum à falſo diſtinguunt. Atque hi non negant, quod ars medica ab Hippocratis & Galeni temporibus & theorematum acceſſione, & medicamentorum copia & ornatu altior & perfectior euaſerit. Et inter acceſſiones illas libenter etiam Chymiam referunt, atq; agnoſcunt, noſtro tempore & remedia multa antiquis incognita rectè vſurpari, & multò commodius præparari, atque extracta, olea, ſpiritus, ſales & ſimilia libenter admittunt. Pſeudo Galenici ſunt ſeruum illud hominū genus, qui nihil, niſi quod in Galeno reperitur, recipiendum cenſent, & in diiudicando vero ac falſo non tam ratione & experientia, quàm Galeni authoritate nituntur. Pſeudo Chymici ſunt, qui nullarum rerum naturalium & medicarum cognitione inſtructi ex operariis Chymicis ſubitò Medici facti, omnia Galenicæ Medicinæ fundamenta ſubuerſa cupiunt.

Galenicā quid.

Pſeudo Galenici qui.

Pſeudo Chymici.

CAPVT XIX.

APPENDIX,

De Conſtitutione Chymiæ.

Atque hæc ſunt, quæ de Chymicorum recentiorum cum Ariſtotelicis & Galenicis conſenſu

sensu dicere potui. Potui, inquam: dum enim, quod velis, non possis, velis, quod possis. Vt plura verò, quæ volui, non potuerim, temporis penuria & otiũ, aliis necessariis impendendum, non permisit. Nunc ad speciem descendendum esset: & memini me in prima editione aliquid in hoc genere promisisse. Verum ob alios labores absoluendos id præstare non licuit. Vt tamen aliquo modo promissis stem, de Constitutione Artis Chymicæ quædam Appendicis loco subiungere placet, in quibus passim de præparationibus & vsu medicamentorum Chymicorum quædam monendi dabitur occasio.

Nullam scientiam vel artem veram ac solidam esse, quæ certis quibusdam principiis non nitatur, & eorum, quæ in ea fiunt, rationes reddere possit, extra dubium est; & quæ certis principiis non nititur, & theorematum suorum caussas reddere non potest, inscitia potius & ἀτεχνία, quàm scientia vel ars dicenda est. Nescio tamen quî fiat, quod in Chymia, quæ ars longè vtilissima & nobilissima habetur, pauca rationibus munita, & ex certis principiis deducta habeantur, sed infiniti penè processus & operationum formulæ passim extent, quibus tamen fundamentis & caussis illæ nitantur, pauci doceant. Ita vt ars sine arte esse videatur.

Verum enim verò cum vt Medicina, ita & Chymia naturali scientiæ subiiciatur, omninò etiam in operando leges naturæ sequi, & ad earum ductum operationes suas instituere debet, vt inter Physicam & Chymiam mutuus consensus sit: ita vt principia naturalia Chymiæ, & operationes Chymicæ principiis naturalibus respondeant.

Etsi verò de Arte Chymica prolixè & operosè vir doctissimus, Andr. Libauius, breuius verò Iohan. Beguinus scripserit, & ego etiam, *lib. 5. Instit. Medicar.* (licet Chymicas operationes & Chymica medicamenta ac vulgaria pro instituti mei ratione ibi coniunxerim) de eadem materia tractarim: tamen cum in conspectu quasi & tabula totam artis Chymicæ naturam & constitutionem habere vtile sit, breuibus eam è locis allegatis hîc exhibebo; & passim quædam, quæ monenda videbuntur, inspergam.

Verum expediam hoc sine aliorum obtrectatione, sine conuitiis, sine calumniis. Vt enim turpe esset, in Senatu Patres, dum de salute Reip. deliberatur, à votis ad conuitia descendere: ita pudendum est, eos, qui scriptis editis rem literariã auctam & amplificatam cupiunt, rebus missis conuitiis certare.

Dissentire duos animis de rebus iisdem
Incolumi licuit semper amicitia.

Chymia quid. Definiuimus autem supra, *in fine capitis primi*, Chymiam, quod sit *Ars corpora naturalia composita siue concreta resoluendi, resolutaque pura & viribus validissima reddendi, vt vtilia Medico præbeant remedia, vel metallorum perfectionibus & transmutationib. inseruiant.*

Subiectum Chymiæ. *Subiectum* nimirum, circa quod occupatur Chymicus, sunt omnia corporalia naturalia concreta, vegetabilia scil. animalia, mineralia & metalla.

Chymiæ Finis. Chymiæ *finis* duplex est, Internus & Externus.

Internus. *Internus* est corpora naturalia composita soluere & elaborare, vt vel partes omnes seorsim & singulę, vel iterum coniunctæ & compositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad vsus in vita humana necessarios aptissimæ sint, & Medico, seu illis, qui in metamorphosi metallorum occupantur, vtilia adminicula præstẽt. Seu potius internus finis est ipsum opus, quo perfecto operatio Chymici desinit. Cum enim Ars sit Chymia, ποιητικὴ est & opus relinquit.

Externus. *Externus* Chymiæ finis est duplex: Vel n. ad metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendum & sanitatẽ corporis humani adferendam dirigitur.

Verum priore fine seposito hîc de Chymiæ constitutione saltem agemus, vt medico inseruit, eique vtilia medicamenta exhibet. In ipsis tamen operationibus etiam quædam proponentur, quæ posteriori fini simul inseruire possunt. *Vid. supra cap. 1.*

Vt autem finem suum assequatur Chymicus, mediis quibusdam opus habet. Media autem hæc sunt operationes Chymicæ & instrumenta, quibus operationes istas perficiat. *Media Chymiæ.*

Atque ita tota Ars Chymica absoluitur tractatione instrumentorum, quæ Chymico operanti necessaria sunt, ipsis operationibus, & opere, quod perficit: de quibus ordine breuiter dicemus. *Quibus Chymia absoluatur.*

Instrumẽta primò quod attinet, cum Chymia naturæ opera in suis operationibus vtatur, instrumẽta præcipua sunt ignis, aut calor potius; menstruum, Aër, Aqua. Verũ vt hæc rectè vsurpentur & agentia patientibus applicentur, præterea fornaces, vitra & vasa alia plura requirũtur. De fornacib. vitris, & aliis vasis, vt & luto dictum, *in Instit. lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 11. 12. 14.* & aliis etiam operationibus sua instrumenta adiunximus. *Instrumenta eius.*

De igne & calore, qui naturæ communis δημιουργὸς est, dictum *ibid. cap. 2.* *Calor.*

Menstrua verò sunt, quæcunque solutioni, extractioni & separationi rerum inseruiunt. Et quidem plerumque & frequentissimè nomẽ hoc tribuitur liquoribus, qui corporibus affusi ea soluendi vel aliquid ex iis extrahendi vi actu prædita sunt. Quales sunt, aqua communis, destillatæ variæ, ros, spiritus vini, terebinthinæ, acetum destillatum, olea destillata, spiritus salis, nitri, vitrioli, aquæ fortes & regiæ, de quibus in Instit. *loco allegato cap. 6.* dictum. *Menstruum.*

Quos tamen liquores omnes in tres classes redigere licet. Quidam enim sunt aquei; quidam acuti & salium participes; quidam oleosi. Non verò quælibet menstrua ad quælibet corpora soluenda idonea sunt, sed de his hoc monendum, sua ferè corpora quæque habere, quibus soluuntur vel extrahuntur; menstrua, quæ ipsorum naturæ respondent. Aquea quæ sunt, & cum aquâ conuenientiam habent, aqua & aqueis menstruis soluuntur & extrahuntur. Atque aquæ vegetabilium & animalium substantiam per coctionem & infusionem extrahunt; saccharum item & salia (quæ omnia in aquâ liquescunt) ac salina soluunt; ad alia verò soluenda vires eorum vix extenduntur. Quæ spirituosa sunt, spiritibus; salina salsis spiritibus soluuntur & extrahuntur, sulphurea soluuntur & extrahuntur oleo & pinguibus. Hinc metalla, vt & lapides; aquis fortibus & regiis & similibus liquoribus soluuntur. Sine verò sale vix fit vllius metalli solutio. Et quanquam metalla eò redigi possint, vt postea in aqua vel simplici vel destillata liquescant: tamen prima solutio per sales vt facta sit, necesse est, & propter salinos spiritus metallo adhærescentes id postea in aqua soluitur. Omnia enim metalla salinam naturam participant. Ideoque sal vel salini spiritus (alij tamen aliis metallis magis cognati sunt) qui sunt in menstruo soluente, metalli partes atomorum quasi modo ad se trahunt sibique vniunt: atque metallum menstruo, aut certè sali, quod in eo est, vnitum aliam formam externam induit, & vel in liquorem vel puluerem, aut salis formem substantiam redigitur, & sal, qui est in mẽstruo soluente, corpori metallico adhærescit. Si quis tamẽ huc etiam referre velit mercurium, qui ob naturæ cognationem aurum soluit, vel enim aquas aut spiritus è mineralibus, vel metallicis corporibus paratas, quæ non tàm corrosione, quam ob naturæ similitudinem aut occultam proprietatem aurum soluant, cum eo non pugnauerim: modò experientiæ omnia respondeant. Aquæ fortes contra, etsi sint maximè corrosiuæ, ceram, picem & resinas non soluunt, contra talia in oleo & pinguibus soluuntur.

Ideoque cuique rei ſoluendæ vel extrahendæ idoneum menſtruum eligendum.

Sunt tamen, qui non ſolùm liquores, quibus in ſolutione & extractione vtimur, nomine Menſtrui intelligunt, ſed & alia ſicca, quæ ad corporum ſolutionem faciunt, hoc nomine dignantur, qualia ſunt ſal, nitrum, ſulphur, quæ lapidibus & metallis addita, & in igne reuerberij reſoluta in corpora addita ſeſe penetrant eaque ſoluunt.

Aer. Tertiò etiam Chymicis Aër neceſſarius eſt, qui duplici modo ad operationes Chymicas concurrere poteſt, vt humidus ſcilicet & aqueos vapores admiſtos habens, & vt frigidus. Vt humidus inſeruit Chymico, dum rebus natura ſiccis ſeſe admiſcet; iiſque conſiſtentiam dat liquidam. Id quod fit, dum in cellis & locis humidis ſeſe ſali Tartari & aliis ſalibus admiſcet, atq; vt liqueſcant illa facit. Deinde etiã in deſtillationibus quibuſdã aër humidus facit, vt ſpiritus, qui natura ſua ſicci ſunt, & forma nebularum & atomorũ egrediuntur, in liquida forma exhibeantur. Id quod fit in ol. *ſulph.* quod per campanam fit, imò in ſpiritu ſalis, *Vitriol.* & ſimilibus. Non n. ſine cauſſa quæritur & inter Chymicos cõtrouertitur, vnde ſpiritus hi illã liquidã & humidã conſiſtentiã habeant. Vbi, ſi quod eſt dicendum, omninò illã ab aërea & aquea humiditate prouenire exiſtimo: cùm natura ſua ſint ſiccæ ſubſtantiæ. Accipiunt verò illam vel in ſoa concretione, vel in deſtillatione. Etenim in deſtillatione ſpiritus ſalis & vitrioli manifeſtum eſt primò aqueã humiditatẽ partim exſtillare, partim exhalare, & in recipiente colligi, poſtea verò ipſum ſpiritum ſalis & Vitrioli forma nebulæ egredi. Oleum etiam *Sulph.* per campanam dictum non fit niſi aëre valdè humido. Aut ſi quis alio modo, recipiente ſcilicet ad latus canalis, in quo ſulphur accenditur, appoſito, idem oleum parare velit, neceſſe eſt, vt in recipiente aqua prius infundatur, cum qua ſpiritus *ſulph.* ſeſe vniat; quæ aqua poſtea ſi per deſtillationem maxima ex parte ſeparetur, liquor acidus remanet. Imò nec ex mercurio vel ſimilibus liquor fieri vel deſtillari poteſt, niſi aër humidus ſeſe admiſceat, ac propterea in talibus deſtillationibus ſpiracula, quibus aër humidus ingredi recipientem poſſit, relinquenda. Atque inde accidit, vt liquor ille, qui ſeſe admiſcuit, multis iterum ſeparari poſſit, corpore ſicco relicto. Oleum tartari per deliquium quod vocant, iterum in ſalem ſiccum abit, ſi aqua, quæ ſeſe admiſcuit, exhalare permittatur. Si ſpiritus vitrioli terræ ſigillatæ Sileſiacæ affundatur, & deſtillatio inſtituatur, eaque per cohobationem aliquoties repetatur, phlegma tandem & aqua tantum deſtillat, & terra ſigillata acida euadit, ſale vitrioli acido cum ea remanente.

Spiritus vitriol ſalis &c. vnde humiditatem habeãt.

Aer. Deinde aër Chymico inſeruit ratione frigiditatis. Cùm enim frigiditas per accidens etiam homogenea conſtringendo congreget, fit vt in aëre frigido in aqua ſales facilius concreſcant, quàm in calido.

Aqua. Quartò nec Aqua ab Inſtrumentis Chymicorum excludenda eſt. Et quidem non ſolùm vt menſtruum, ad corpora ſoluenda & extractionem inſtituendam, & ad corpora abluenda, de quo antea diximus, neceſſaria eſt, verùm etiam, vt modò dictum, dum in aëre humido ſpiritibus ſiccis ſeſe admiſcet, & præterea in vaſa recipientia infunditur, vt ſpiritus ſicci in eam ſeſe quaſi immergant & ab ea excipiuntur.

Terra. Tandem, niſi alios offenderem, quinto loco terram adderem, & huic cognata. Ita in ſpiritu ſalis & nitri deſtillando vſurpamus argillam, bolum, terram ſigillatam; in oleis quibuſdam deſtillandis pulverem laterum, arenam, cineres, ſilices addimus. Cauſſa autem huius rei eſt duplex. Primò vt corpus deſtillandum admixtione rei alienæ ad minima, quantum fieri poteſt, redigatur, atque ita caloris actioni facilius expoſitum ſit. Res enim homogeneæ vnitæ actioni caloris fortius reſiſtunt, quàm in minimum redactæ; & ſal ſolus potius fluit & funditur, quàm vt ſpiritum præbeat. Res verò quædam, vt nitrum, facilè reſoluuntur, & metus eſt, ne ſubitò reſolutæ vas recipiens rumpant. Quapropter vt lentè reſoluantur, aliud corpus additur.

Imò videntur adhuc alia eſſe, quibus tanquam inſtrumentis, ad operationes quaſdã perficiendas Chymicus vtitur. Ita oleo *tartar.* vtitur ad margaritas & corallia ſoluta præcipitanda; aceto ad *ſulph.* auratum ☿ ij; vino ad lac ſulphuris parandum, aliis ad aliorum præcipitationem. Quæ an ad priora inſtrumenta referi poſſit, dubito.

Iam ipſas operationes Chymicas quod attinet, eas alij aliter diuidunt & diſpeſcunt, ac quẽlibet hic ſuo ſenſu abundare permitto; cùm potius quemlibet ſollicitum eſſe deceat, vt operationes has vſu cognoſcat, quàm argutè de earum diuiſione diſputare poſſit.

Mihi quidem commodè videntur diuidi poſſe in διάκρισιν, σύγκρισιν & Immutationem. *Operationes Chymicæ*

Διάκρισις eſt, cum corporis compages reſoluitur & quod erat vnum, diuiditur.

Fit autem hæc tribus modis 1. cùm quæ impura vel alena admiſta ſunt ſeparantur. 2. cùm corpus in partes homogeneas diſſoluitur. 3. cùm in heterogeneas diſſoluitur. In quibus tamen operationibus ſimul hoc Chymico propoſitum, vt omnia quam fieri poteſt puriſſima, ſubtiliſſima & efficaciſſima reddat.

Primum διακρίσεως genus *Purificatio* appellari poteſt, & ad id pertinet tartari purificatio, cùm à terreſtribus & lutulentis partibus ſeparatur, vt album, purum, & acidulum corpus euadat. Fit hoc lotione & crebris ſolutionibus & coagulationibus cum filtratione, de quibus in Inſtitut. *loco allegato cap.* 8. & 10. dictum. Item cùm ſucci, quibus pro eſſentiis, vt hodie nonnulli loquuntur, parandis vtuntur, à ſuis fecibus ſeparantur & puri redduntur id quod fit per digeſtionem, de qua *eodem cap.* 10. dictum. *Purificatio.*

Pertinet huc & *exſiccatio*, quæ fit per euaporationem & exhalationem, de quibus *ibidem cap.* 13. dictũ. Imò huc referenda videtur etiam Vſtio, de qua *ibid. cap.* 5. dictum, cùm ſcilicet ſulphureæ partes exhalãt, vt & aqueæ, quæ non expetuntur, vt id relinquatur, quod expetitur. Id quod fit in vſtione plantarum pro ſalibus parandis, item oſſium & cornuum. *1 Exſiccatio. Vſtio.*

Secundò ad διάκρισιν pertinet *Calcinatio*, quà corpora metallica, mineralia, lapides, & quæ lapideam duritiem habent, vt teſtæ ouorum, concharum, lapides in animalibus, & alia ita reſoluuntur, vt in puluerem redigi poſſint. Fit hoc vel igne actuali, de quo dictum loco allegato *cap.* 5. vel per ignem potentialem, vt loquuntur, id eſt, liquorem aliquem, qui ea corrodendi & ſoluendi vim habet, quem menſtruum vulgo appellant, quales ſunt acetum deſtillatum, ſpiritus ⊖, ⦶, ⊕, *ſulph.* aqua fortis & regia: vel per amalgamationẽ, vbi à mercurio admiſto metalla corroduntur: vel per fumigationem, vbi, à fumo vel vapore rei corrodentis corpus diſſoluitur. De quibus *ibid. c.* 1. *dictum.* *2 Calcinatio.*

Pertinet huc & *ſublimatio.* Sublimationes enim Chymicorum piſtilla ſunt. Et quanquam ſublimatio interdum etiam inſtituitur: vt ſi quæ impuritates adſint, ſeparentur; plerunque tamen id ſaltem fit, vt corpus in minimas atomos redigatur. De qua *ibid. cap.* 12. dictum. Et his modis omnibus corpus in homogeneas partes ſoluitur, & quod reſoluitur, homogeneum eſt. *Sublimatio.*

Tertiò fit διάκρισις, cum corpus in partes diuerſas & heterogeneas diſſoluitur. De hac autem διακρίσει notandum, proprietates alias eſſe in toto, alias in partibus. Ideoque vbi vires, quæ à toto dependent, *3. Reſolutio.*

expetuntur, resolutione hac opus non est. Vbi verò viribus, quæ à parte alicuius integri pendent, opus est, in quanam parte hæreant, videndum. Hinc à multis multum peccatur, cùm vel ab aquis destillatis, vel spiritibus vel salibus, vel etiam extractis vires, quæ integri sunt, sperant. Aquæ enim nihil in se continent, nisi plantæ succum humidum, sulphur & oleum, si quod inest, & salem volatilem. Spiritus partem sulphuream, cum sale volatili. Reliqua per alembicum non eleuantur. Vnde etiam hoc patet, decocta & infusa vel conseruas sæpe aquis destillatis præferendas esse: & conserua rosarum in dysenteria vtilis est, non verò spiritus rosarum. Fit hæc autem διάκρισις primò *extractione*, ad quam pertinent & *Tinctura*, seu extractio ralis, vt corpus liquidum coloratum relinquatur. Item *Essentia* hodie dictæ extractione parantur, de quo in Instit. *lib.* 5 *part.* 3 *sect.* 3 *c.* 9.

Extractio. *Essentia.* *Tinctura.*

De Tincturis autem hoc monendum, nullam veram tincturam esse, quæ non remanet, postquam menstruum abstractum est. Ad hanc normam si tincturæ multæ examinentur, facilè deprehendetur, non esse veras tincturas, sed colorem illum ortum habere à mistione menstrui cum corpore dissoluto. Exempli loco sint tincturæ, quæ vulgò venditantur, coralliorum. Si enim menstruum exhalando vel destillando separetur, illud limpidum omnino & clarum est, quod verò relinquitur, non rubrum, sed salis vel calcis alicuius colorem referens reperitur. Si verò esset vera tinctura & substantia aliqua rubra à reliquo corpore extracta, etiam menstruo separato ralis persistere deberet, sicut id in plantis accidit. Et tincturas non semper veras esse, sed pendere à menstrui cum corpore mixtione, patet etiam ex eo, quod è re vna diuersi colores per diuersa menstrua extrahuntur. Exempli gratia, si affundatur argento per mercurium sublimatū calcinato spiritus salis, fit inde color viridis instar smaragdi, si verò affundatur spiritus vini sale vrinæ imprægnatus, fit color cæruleus. Et quamuis interdū tincturæ istæ, exempli gr. antimonij, aliam vim habeant, & operationem, quàm alias calcinatum: fit tamen hoc ex diuturna cum aceto digestione, quæ partes volatiles figit, & ad sudorem ciendum aptas reddit.

Putrefactio. Deinde fit etiam διακρίσεως *Putrefactione*, quæ quidem etiam à calore externo fit, sed non simpliciter ad corruptionem tendit, sed ad aliquam separationem, vt partes à natura aliquomodo separatæ ab arte facilius separari possint, ideoque destillationi sæpè præmittitur, de quo in Instit. *loco allegat. cap.* 7. pag. 1279. actum.

Destillatio. Tertiò ad hanc διακρίσεως classem referendæ sunt *Destillationes* omnis generis, per adscensum, ad latus, per descensum, in balneo vaporoso, sicco, humido, cineribus, arena, igne patente, de quibus omnibus in Instit. *loco allegat. sect.* 2. *cap.* 11. dictum.

σύγκρισις. Secundum operationum Chymicarum genus est σύγκρισις, cum quę diuersa & separata sunt in vnum corpus coniunguntur. Fit hoc primùm *Præcipitatione*, cùm, corpus quod in aliquo menstruo solutum & per liquorem dispersum est, iterum à liquore separatur & ad fundum descendit, & sibi vnitur: de qua operatione in Instit. *loco allegato cap.* 13. dictum. Verum quia modus consideratione dignus est, locum integrum adscribere libet. Fit præcipitatio, cum liquore aliquo infuso aut re aliqua iniecta corpus solutum forma pulueris ad fundum descendit. Ita corallia & margaritæ in aceto destillato solutæ infuso oleo tartari præcipitantur. Quomodo autem hoc fiat, & quæ separationis huius causa sit, ab autoribus non satis explicarum video. Mihi res ita sese habere videtur. Solutio metallorum, coralliorum, perlarum, & similium per acetum & spiritus acres, vt & spiritum vini fit, dum spiritus illi corpora penetrant, & cum iis in minutissimas atomos solutis sese vniunt, vt vnum corpus quasi ex iis fiat, non secus ac oleum ceræ per minima miscetur. Vnde accidit, vt quamdiu spiritus soluens vel menstruum cum corpore soluto per minima vnitum manet, corpus solutum non ad fundum descendat, sed liquori cohæreat. Quod si contingat, vt spiritus soluens iterum à corpore soluto segregetur, tum metalla & alia corpora sibi relicta forma pulueris ad fundum descendunt. Fit autem hoc, dum liquor aliquis ad solutionem infunditur, cum quo dum se spiritus soluens vnit, corpus solutum deserit, atque ita illud sibi relictum & vnione illa soluta ad fundum descendit.

Præcipitatio.

Imprimis hic multum potest sal tartari solutus, seu oleum tartari per deliquium paratum, quod peculiari vi spiritus omnes acres ab omnibus liquoribus euocat ac imbibit & cum iis penitissimè se vnit. Vnde fit, vt corpora soluta à spiritu soluente relicta & ad fundum præcipitentur, & acrimoniam, quam ex spiritu soluente, contraxerant, amittant.

Hinc etiam accidit, vt mercurius præcipitatus & aliquomodo fixatus à sale tartari viuificetur. Non quod tartarum, quod vult A. Sala, mercurio inimicū sit, sed quod sal tartari spiritus acres, qui cum præcipitato mercurio sese penitissimè vniuerant, ad se trahit, & eos sibi vnit, atque ita à mercurio separat, vnde mercurius à spiritibus acribus liberatus in pristinam naturam redit & reuiuiscit. Et qui omnes omninò, cuiuscunque sint generis, præcipitationes perpenderit, animaduertet, præcipitationem in vniuersum fieri, cum in solutionem aliquid iniicitur vel infunditur, cuius vi liquor soluens, seu id, quod in liquore solutionis caussa fuit, à corpore soluto separatur.

Fit etiam præcipitationis mentio in extracto scammonij parando *ibidem sect. seq. cap.* 9.

Secundò huc referenda videtur *Reductio*, qua corpus seu in formam pulueris, seu liquoris, seu alterius redactum pristinæ formæ restituitur. Non tamen in omnibus, quæ menstruis suis soluuntur, seu aliorum admistione formam alienam induunt, locum habet reductio. Etsi enim à menstruis suis ea separari possunt: tamen in formam pulueris salrem reducuntur, non verò in eam, quam antea habuerunt. Fit autem hoc commodissimè per præcipitationem. Nam licet etiam sal menstruo admistum destillatione per retortam in forma spiritus separari possit: tamen quod relinquitur in retorta fortiore igne corrumpitur. *Reductio.*

In metallis autem locum habet reductio & in mercurio, quæ in varias formas redacta plerunque ad pristinam formam reduci possunt. Fit autem reductio menstrui, & illius, quod corpori aliam formam induxit, ablatione. Cùm enim spiritus salsi & sales, dum corpora metallorum soluunt, iis per minima permisceantur, & admistione spirituum salsorum ac salium corpora hæc in minimas atomos redigantur, ita quidem vt metalla in aquis fortibus & regiis soluta per chartam transeant: sale illo alieno separato suæ pristinæ formæ restituuntur; & licet in forma pulueris relinquantur, igne fusorio tamen pristinam formam facile acquirunt.

Separatur autem sal ille vel vi caloris, idque aut in retorta destillando, vbi sal forma spiritus abstrahitur, aut etiam in vase aperto, vbi vaporis modò exhalat: vel per præcipitationem, de qua modo dictum, & præcipuè per sal tartari, vel etiam salis tartari admistionem, cum quo vel teruntur vel igni fusorio exponuntur. Sal enim tartari ferè vniuersale reductionis instrumentū est, idque non ideò, quòd omnibus corrosiuis aduersus & contrarius sit, eorumque vires frangat, sed potius, quod omnibus

bus salibus amicus & cognatus est, ideóque eos attrahit,seque cum iis ob similitudinem vnit,(Natura enim naturam amat, vt Chymici loquuntur) atque ita corpus sale menstrui soluentis liberatum suæ naturæ restituitur. Alia tamen etiam salia interdum idem præstant,vt cinerum clauellatorum & vegetabilium sales,vt est calx viua. Ita mercurius quocunque modo solutus ablato menstruo ad natiuam fluiditatem redit, fitque argentum viuum.Id quod fit, si sali tartari vel etiam calci viuæ permistus per retortam destilletur.

Metalla liquida dum adhuc sunt, vel cum menstruo & aquis soluentibus mista commodissimè præcipitatione à menstruo separantur. Nonnunquam etiam solius aquæ tepidæ infusio ad separationem metalli à menstruo sufficit.Dum enim sal in maiore aquæ copia amplius (vtpote in aqua solubilis) distrahitur, & in minimas atomos redigitur, corpus metalli ab eo liberatur. Idque facilius, si laminæ metalli cognati iniiciantur.Ita si aquæ forti, in qua argentum solutum sit, aqua tepida infundatur, & lamina cupri iniiciatur, argentum laminæ cupri ob cognationem metallicam adhæret. Dum verò iam sunt sub pulueris vel calcis formâ, igne infusionis reducuntur:vt verò facilius fundantur,sal tartari vel alij pulueres salis fusorij inde dicti, adduntur, qui fusioni inseruiunt, quatenus cum sale calci adhærescente sese vniunt,atque ita metallum eo liberant. Quod si sal tartari infusione à metallo non separetur,materia tigillo eximenda, & à sale abluenda, atque iterum fundenda.

Coagulatio & Concretio. Tertiò ad σύζευξιν pertinet *Coagulatio* & *Concretio*, de qua in Instit.*lib.5.part.3.sect.2.cap.13*.actum.

Circulatio. Quartò huc referenda *Digestio* & *Circulatio*, quæ eo fine præsertim instituitur,vt liquidæ partes,quæ nondum satis perfectè mistæ sunt, per minima vniantur,de qua in Instit. *loco allegato cap.14*.

Cohobatio. Tandem etiam huc pertinet *Cohobatio*,seu repetita liquoris ad materiam in vase relictam affusi destillatio, quæ etsi & eo fine instituitur, vt quod primâ destillatione non separatum fuit,& exstillauit,in secunda & tertia destillatione educatur: tamen interdum & eo fine fit, vt quæ materia volatilis est in liquore,cum fixo coniungatur. Ita fit Magisterium tartari per spiritus vini ad salem tartari affusionem & repetitam destillationem. Ita spiritus vitrioli sali vitrioli iungitur,idemque cum terra sigillata Silesiaca vnitur.Et fit hoc præcipuè in salibus,& ea natura est salium fixorum, vt volatiles sibi vniant. Quod vbi facere animus est,maiori salis vel corporis fixi quantitati minor quantitas liquoris salem volatilem continentis affundatur.Ita enim sal volatilis cum fixo corpore manet. & merum phlegma seu aqua exstillat,idque sæpius repetendum. Si verò minori quantitati corporis fixi maior quantitas volatilis affundatur,fixum à volatili redditur volatile, ac volatile fixum secum in alembicum rapit.De quo iam etiam dicetur.

Immutatio. Tertium adhuc operationum Chymicarum genus superest,cùm scilicet neque quæ vnum sunt soluere & segregare, neque quæ separata sunt vnire & coniungere cupimus,sed rei nouum substantiæ modum vel qualitatem induimus,quam operationem *Immunitatem* appellare libet. Pertinet huc primò rei siccæ in liquidam formam mutatio , quæ operatio. *Deliquium* appellatur , de qua in Instit. *loco allegato cap.4*.dictum.

Deliquium. Potabilia metalla. Etsi enim aër humidus tum corpori illi coniungatur:tamen nihil, quod ei peculiares ac nouas vires tribuat,additur,sed saltem alia consistentia conciliatur.Pertinet huc & illa operatio,quâ ex solidis corporibus,vt metallis, potabilia fiunt , vbi quæritur , an aurũ & alia metalla in formam liquidã sine alterius rei additione redigi possint, de quo infra.

Secundò pertinet huc contraria operatio,cum ex eo,quod est liquidum, fit solidum. Id quod fit tùm ex mercurio viuo præcipitatus paratur, de quo in Inst.*lib.5.part.3.sect.4.cap.18*.dictum.

Fixatio & contra. Tertiò pertinet huc *fixatio* &,si ita luqui licet,volatilisatio , cùm nulla parte rei dempta , nec alienâ re additâ ex volatili fit fixum,vel ex fixo volatile. Dicitur autem fixum & volatile respectu ignis seu caloris,vt suprà *cap.22*.dictum.Etsi enim res natura sua talis sit; tamen ignis seu calor id patefacit. Fixum enim est,quod in igne durat;volatile, quod caloris vi in altum eleuatur. Fit autem hoc vel additione corporis homogenei, vt modò dictum de salibus, qui ex fixis volatiles fiunt additione salis volatilis: & contrà volatile fit fixum, addita sale fixo. Inter omnia verò salia maximè volatilis est sal vrinæ: vnde etiam volatilitatem suam habet sal armoniacum,& propterea additione salis armoniaci corpora fixa possunt fieri volatilia & sublimari. Ita ferrum cum sale armoniaco sublimatur Fixa tamen volatilia fieri possunt non solùm volatilis additione,sed & digestione. Ita mustum ante fermentationem nullum dat spiritum.Ita è plantis,nisi digerantur,spiritus destillari non possunt. Sales etiam fixi digestione volatiles reddi possunt,vt etiam sublimari queant. Et contra volatilia digestione fixa fieri possunt, vt in Mercurio accidit. Fixatio verò etiam fit per crebras sublimationes vel digestiones , vel aquas fixatorias dictas,& fixarum additione.

Vitrificatio. Tandem posset huc referri & vitrificatio, quæ est vltimus transmutationis corporum naturalium terminus,corporibus per ignem fortissimum fusis.

Opera Chymica. Atque hæ sunt operationes , quibus ceu mediis ad opera sua producenda , finémque assequendum vtitur Chymicus.Ipsa verò opera Chymica quod attinet,sunt ea sanè plura.Si tamen ad capita quædam & dichotomiam redigere ea libet , suppeditat eam ipsa corporum,circa quæ Chymicus occupatur, natura. Alia enim partes habent heterogeneas & ita comparata sunt, vt ea integra non expetat Chymicus, sed partem saltem eorum ; alia verò tota sunt homogenea,vt in parte diuersæ naturæ diuidi non possint. Atque ita res ipsa plana est:verum vocabula,quibus exprimantur, vel satis commoda , vel vsu trita non suppetunt.Andr.Libauius prius opus extractum,posterius magisterium appellat.Alij separatum & magisterium.Et postea in horum speciali explicatione variæ adhuc appellationes occurrunt, ens,essentia,quinta essentia,magisterium, arcanum, panacæa,& similia alia , quæ tamen plerumque à rei essentia petita non sunt, & quod maximum est,non ab omnibus eodem modo vsurpantur. Et vt de aliis non dicam,Magisterij vox , quemadmodũ Libauius ea vtitur,& iam à multis illa vsurpatur, rem, quam debet,non satis exprimit, nec eam ab extracto vel separato discernit. Nam ipse Libauius,*Epistol.Chym. lib.2.ep.11*.docet,magisterij nomen interpretes Arabum vsurpare sæpe cùm de tota Alchymia , tùm de potissima eius parte , quæ in perfectione metallorũ consistit Itaque apud Mesuem legi extractionem Myrobalanorum esse opus magni Magisterij, & Geberum perfectum magisterium frequenter vocare artem Lapidis Philosophici. Cum enim Magister sit ἐπιστάτης vel διδάσκαλος , magisterium propriè est functio vel dignitas magistri. Postea vocabulum ad opus magistro dignum translatum, & hoc modo antiquitus iam vsurpatum est. Quod vero saltem ei operi tribuatur , in quo nil seiunctum est ab integro,id iam nouum , & vel Paracelsi vel alterius inuentum. Neque tamen hoc vocabulum ab iisdem huic tantum,neque ei semper tribuitur. Appellatur à pluribus magisterium tartari , quod fit ex tartaro

Magisterium quid.

non integro, sed sale tartari & sale spiritus vini. Item magisterium vitrioli, quod parature sale vitrioli, & spiritu vitrioli. Quercetanus *in Pharmacopœia Dogmaticorum restitut. cap.* 22. Magisterium Bezoardici animalis appellat extractum è puluere viperarum, & *ibid.* Bezoardico minerali magisterij nomen tribuitur. Et certè non minoris artificij & magisterij est extracta & destillata, quàm magisteria vulgò dicta, parare. Contra dantur operâ Chymica, in quibus nihil separatur, quæ tamen nunquam magisteria appellantur. Ex. gr. flores. Neque enim sublimationes semper instituuntur, vt aliquid separetur, sed etiam, vt corpus integrum in minima redigatur. Hinc sublimationes pisti Chymicorum dicuntur.

Verùm controuersiâ hac de re vocabulis missâ rem potius retinemus, ac operum Chymicorum tria genera constituimus. Primum est eorum, cum nihil ab integro separatur, sed ad commodiorem vsum saltem res aliqua immutatur aut perficitur, ipsique nouus substantiæ modus, vel noua qualitas inducitur. Libauius & alij, vt dictum, appellant Magisterium. Posset etiam Immutatum vel Perfectum nominari. Secundum genus est, vbi quid ab integro separatur vel extrahitur, quod quis vel Secretum vel Separatum, vel nomine speciei Extractum appellare potest. Quæ duo genera, vt antea dictum, ipsa corporum, circa quæ Chymicus occupatur, natura & diuersitas exhibet; cum alia sint planè homogenea, alia in partes heterogeneas diuidi possint.

His addendum tertium, quod Composita complectitur. Neque enim simplicia saltem parat Chymicus, verùm etiam componit quædam, vt Elixiria dicta, spiritúsque compositos, balsama & similia.

1. Ad primum genus pertinent primò illa, quæ ex solido fluida fiunt, videlicet olea, vt appellant, per deliquium parata, quorum conficiendi ratio *in Instit. lib.* 5 *part.* 3 *s.* 2 *cap.* 14 *pag.* 1270. tradita. Qualia sunt oleum seu liquor salis tartari, & aliorum salium, margaritarum, coralliorum, arsenici, talci, crystalli. Quæ tamen propriè olea non sunt, sed corpora integra menstruo salino impraegnata, & proinde in aëre humido liquescentia. Huc referendum & aurum potabile & alia metalla potabilia dicta.

Immutata olea per deliquiū parata.

Verùm hîc inter Chymicos controuertitur, an metalla in liquidam formam per se redigi possint, an verò additione alterius rei id accedat? Ego si rem diligenter perpendo, & ea, quæ auri potabilis & aliorum metallorum potabilium nomine venditantur, considero, aliter sentire non possum, quàm liquiditatem esse à monstruo admixto. Ipsa enim metalla omnia siccæ naturæ sunt: non est verò in artis potestate principia transmutare, & vnum ex altero facere, multò minus ea in aqueum humorem transmutare. Qui ergo euincere volunt, metalla reuera potabilia fieri posse, monstrare debet, aliquid aquei & liquidi humoris ea in se continere. Hoc enim nisi sit, in artis potestate non est, aridas metallorum partes & siccos illos, qui ex iis resoluuntur, fumos in aqueam liquiditatem transmutare posse. Quod verò liquida fiunt, ab aliis admixtis habent. Etenim sales menstruorum ita arctè sese corporibus vniunt, ve facilè separari non possint. Salesq; rursum aquam & aëream humidum attrahunt, & ita arctè retinent, vt ad essentiam eorum quasi pertinere videantur, vt in oleo *sulph.* per campanam, spiritu vitrioli & salis, videre est, in quibus, etsi tota pro spiritu vel oleo eòque purissimo venditentur, phlegma tamen & aqua non ita magno negotio ab iis separari possunt, vt sal forma sicca relinquatur. Si verò quis aliud sentit, illi incumbit, modum præparandi eiusmodi liquores metallicos in publicum edere, vt ex præparatione Lector iudicare possit, an ex ipso metallo, an ab admixto aliquo sit illa liquiditas. Alias nuda affirmatio firmum in mente alterius assensum & certam scientiam parere non potest. Nam potest fieri, & id concedimus, vt nihil rei alienæ, quod talibus corporibus liquiditatem dare possit, admisceatur è Chymico: interim fieri potest, vt in ipsa operatione sese aër humidus admisceat, sicut in præparatione olei *sulph.* per campanam id manifestum est. Et vitriolum calcinatum, etsi Chymicus ei nihil addat, tamen si in aëre relinquatur, iterum virescit, aëre humido sese ei insinuante.

Metalla an per se in liquorē redigi possint.

Deinde huius generis sunt Magisteria vulgò, ab aliis etiam solutiones dictæ, margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, lapidum percarum, quorum parandi ratio patet ex iis, quæ de solutione margaritarum & coralliorum, *in Instit. loc. allegat. sect.* 3. *c.* 15. *p.* 1417. dicta sunt. Vt enim illa magisteria parantur, ita & alia.

Magisteria.

Circa ea tamen duo monenda. Primum rectè accipiendum esse, quod allegato loco sales dixi. Hoc enim probè scio, dum vulgò ex margaritis & coralliis saltem extrahi dicitur, solutionem integri potius, quàm extractionem in hoc opere fieri, & propterea hæc pro salibus simplicibus non venditari posse. Ideoque hic quorundam loquendi morem saltem secutus sum. Istud tamē etiam verum est, abundate ista corpora sale, aut certè spiritu salino. Vnde etiam à liquoribus salsis & menstruis acidis soluuntur, ita quidem, & ita arctè ob materiæ cognationem sese iis vniunt, vt etiam per chartam bibulam transeant, & sal menstrui ablutione ab iis vix separari possit. Et quia reuera sal hisce corporibus inest, eum inde separari posse non impossibile est. Verum, in vulgaris operationibus, de quibus modò diximus, id nec fit, nec propositum est.

Alterum est, quænam caussa sit, quod magisterium perlarum, coralliorum, oculorum cancri, & similium paratum per aceti destillationem, separationem, & pulueris relicti ablutiones crebras, in quouis liquore facilè soluitur, quod verò per præcipitationem oleo tartari factam paratur, non soluitur. Caussa verò hæc est. Quia in priore modo sal aceti adhuc magisterio cohæret, itáque eius beneficio (cum salis sit in humido liquescere) in quouis liquore soluitur. In altero verò magisterio sal per præcipitationem separatus est, & formâ pulueris subsidet, qui propterea etiam in liquore non soluitur. Nam tenendum hic quod sal volatilis, qui est in aceto, spiritu vini, vitrioli, aquis fortibus, vnitur sali fixo, quod est in corpore soluendo. Hinc & corpora soluta acrimoniam vel peculiatem saporem acquirunt, & menstruum soluens sale suo orbatum in sipidum exstillat. Id quod videmus in aceto destillato, in quo corallia, margaritæ, vel oculi cancrorum soluti sunt. Si etiam coralliis calcinatis spiritus vini affundatur, corallia vrentem acrimoniam inde acquirunt, spiritus vini verò debilitatur, & acrimoniam amittit. Acetum etiam, in quo soluuntur, acrimoniam amittit.

Magisterium duplex.

Hinc sequitur Paradoxum Chymicum, quod coralliorum, perlarum, oculorū cancri magisteria dicta non sint præstantiora, aut certè non tantam prærogatiuam, quæ ipsis vulgò tribuitur, habeant, quàm vulgari modo per diligentem in lapide porphyrio læuigationem parati ex his pulueres. Imò in non pulueres hi his præstent, dubitari potest. Etenim si sal aceti admixtus relinquatur, non est corpus simplex, sed compositum, & propter acrimoniam salis acri sæpe noxium. De quo Crato, *Epistola* 163. scribit, in Casparo Logo Episcopo Vratislauiensi post crebrum magisterij perlarum vsum tunicas ventriculi nigras & corruptas apparuisse. Et Marchionis Ioannis coniugi ventriculi tunicas ab eodem erosas fuisse,

An magisterium perlarum, &c. sit præstantius vulgari modo præparatis.

fuisse. Si verò paratur præcipitatione per oleum tartari, vt sal aceti omnis separetur, relinquitur pulnis subtilissimus, & quæritur, annon longa & diligenti læuigatione in æquè subtilem pulnerem redigi possint, cum videamus Pictores mineralia, quibus in pingendo vtuntur, in subtilissimum puluerem læuigare. Cui accedit & hoc, quod in tali tritura & læuigatione nihil perit; cùm verò acetum vel alius liquor acidus affunditur, fit ebullitio, & proinde tum subtiles aliquæ perlarum & coralliorum partes exhalant. Itaque quamuis pleriqne in Magisterio, quod appellãt, rem in nobiliorem vel substantiæ, vel qualitatis gradum traduci, atque exaltari putant: tamen hic nullam aliam exaltationem vel nobiliorem qualitatem aut substantiæ gradum, quam in præparatione hac acquisiuerit, video, nisi quod in minimas partes resoluitur, vt actioni caloris nostri facilius pateat. Et si omninò aliqua differentia inter margaritas præparatas & magisterium sit, ea solùm est in raritate substantiæ. Si verò quis doceat, etiam menstruum coniunctum ad exaltationem magisterij necessarium esse, verum id esse non puto. Etenim menstruum, vt dictum, sæpe noxium est. Ideoq; opera datur, vt crebris solutionibus id separetur, etsi totum hix planè elui possit. Pertinet huc & vitriolum album vomitiuum, vt & pulneres & calces metallorum, de quibus in Instit. *lib. 5. part.... sect. 3. c. 5.* dictũ; sulphur auratum antimonij; crocus item Martis, vt & aliorum metallorum, qui scilicet ex substantia metalli resoluta saltem paratur. Flores item & sublimata, vbi scilicet tota corporis substantia eleuatur & sublimatur. Item mercurius præcipitatus, bezoardicum minerale, antimonium diaphoreticum. De quibus in Instit *loco allegat. sect. 3. cap.* 16. 17. 18 19. actũ. Eatamen hic intelligimus, quæ sunt planè homogenea, & à quibus nihil separatur, sed solũ nouus substantiæ modus iis inducitur. In quibus verò aliquid vstione & calcinatione separatur, ea ad secundum & sequens genus pertinent.

Vitriol. vomitiuum calces metallor. Sulph. aurat. antim. Crocus martis.

Flores. Mercurius præcipitat. bezoard. mineral. antimõ. diaphor.

2\. *Secreta & separata.* Secundum genus operum Chymicorum Secretũ vel Separatum nominari potest: vbi non totum corpus elaboratum exhibetur, sed pars eius. Pertinent huc primò ea, quæ impuritatibus saltem separatis in vsum Medicum à Chymicis parantur, qualia sunt cremor & crystalli tartari succi depurati, a nonnullis essentiæ ὑπερβολικῶς dictę. *Purificant.*

Vsta & calcinata. Deinde vsta & calcinata, vel alio modo parte aliqua demta parata, cornu cerui sine vstione & cum vstione paratum, omnes calces rerum vstilium & sales qui inde eliciuntur.

Extracta & essentia. Tertiò Extracta & Tincturæ seu Essentiæ dictæ.

Destillata. Quartò Destillata: Aquæ, spiritus, olea seu proprie seu impropriè ita dicta.

Oleum quid De oleis enim monendum, olei vocabulum apud Chymicos valdè ambiguum esse. Cùm enim desumtum sit ab oleo communi, quod ex oleæ fructu exprimitur, proinde etiam iis rebus, quæ cum tali oleo cognationem habent, quæ sulphurea & φλογιστὰ sunt, rectissimè attribuitur & attribui debet, qualia sunt oleum succini, terebinthinæ, ceræ & similia. Quanquam nec ipsa pleraque, vt & è plantis destillata olea ferè omnia, non sint pura olea, sed salem volatilem admixtum habeant plurimum, ob quem sunt acria, & non facilè accenduntur, qui tamen ob volatilitatem ab iis non facilè separari potest. Verùm multis præterea liquoribus ob consistentiæ modum idem nomen, sed planè impropriè, tribuitur. Nã quæ vulgò dicuntur olea (ab aliis etiam spiritus nominantur) talis, vitrioli, nitri, sulphuris, plumbi, stanni, perlarum, coralliorum & similia non sunt olea, cũ non sint vllo modo φλογιστὰ, sed inflammationem potius prohibeant, verùm sales resoluti, vel etiam corpora integre resoluta, cum aëre humido vel aqua permixta, vnde etiam iterum coagulari possunt, vt in spiritu vitrioli videre est. Etenim talia, vt supra etiam in quæstione, an metalla per se potabilia fieri possint, dictum, cùm sua natura sicca sint, ab aërea & aquea humiditate liquidam consistentiam accipiunt. Nam si ignis ipsis daret liquidam formam, refrigerata iterum eam amitterent, vt in metallis fieri videmus. Et vitriolum non tam diu calcinatur pro parando spiritu vitrioli, vt nulla in eo amplius sit humiditas. Dum verò spiritus salis paratur, tantũ in bolo vel argilla, imò sæpe in ipso sale non satis sicco, est humoris, qui hanc consistentiam ipsis dare possit. Et si operatio vase clauso perficiatur, liquorque aliquis colligatur, fit hoc, quia materia vasi inclusa humoris aliquid in se continet, qui à calore forma vaporis eleuatur, & postea in liquorem condẽsatur. Si verò res planè siccæ per retòrtam destillantur, aquam in recipiens infundere oportet, cum qua vapores sicci sese vniant.

Quintò pertinent huc sublimata & flores, quando non totum corpus sublimatur, sed pars aliqua eius relinquitur. Interdum enim sublimatione totum corpus in flores redigitur, vbi scilicet homogeneum est; interdum aliquæ partes saltem eleuantur, vbi eas heterogeneas obtinet. *Sublimata.*

Circa hoc secundum opus Chymicum non immeritò quæritur, an semper medicamenta Chymicè præparata sint præstantiora vulgari modo præparatis, ex. gr. an oleum, quod vocant perlarum, præstet margaritis vulgò præparatis. Etenim certum est, multarum rerum vires non solùm combustione, sed & aliis mediis dissipari posse. Res notissima est in rhabarbaro, cuius vis à calore facilè dissipatur. Et si oleum illud, quod habetur, margaritatum consideremus, maximam partem est sal ex aceto. Simul tamen dubitatur, an illa ignis violentia vires margaritarum non corrumpantur. Quorsum moschum & ambram aut crocum extrahere opus est, cum integra etiam satis efficacia sint, & in minima etiam quantitate vires maximas habeant? Et faciat quis periculum, & cibum condiat extracto croci, & videat, an plus gratiæ vel virium ęgros is additurus sit, quàm alius vulgari modo croco conditus. Et omninò ridendus est eorum error, qui vt Chymici videantur, extracta ex omnibus vegetabilibus parare conantur, eaque semper succis, conseruis & aliis vulgò notis medicamentis, quæ planè negligunt, præferunt, cum tamen extractorum sæpe nullus vsus, & non quælibet vegetabilia commodè extracta suppeditent. Exempli loco sint medicamenta antiscorbutica, cochlearia, nasturtium, &c. quorum omnis vis cum in sale volatili consistat, rectissimè succus eorum, conseruæ, vel infusa exhibentur. Si verò extractum ex iis paretur, sal ille volatilis cum spiritu vini vel alio liquore sese vnit, & cum eo separatur, relinquitur que corpus postea parum efficax. *An Chymicè præparata semper præstantiora sunt.*

Itaque absurdum est, ex omnibus rebus vel extracta facere, vel olea, quintas essentias, præsertim ex substantiis per se planè vel subtilibus, vel homogeneis. Induunt enim non rarò Chymicè præparata quædam aliam naturam, & integris planè contrariã. Imò interdum quædam medicamenta integra & non præparata, quibusdam in morbis conuenientiora sunt, quàm Chymicè præparata. Exemplum est in pipere, cuius grana in ventriculo frigido, dum epar simul calidum est, vtilissima sunt, cùm ventriculum calefaciant, epati verò non noceant; extractum verò vel oleum piperis non conuenit, cum mox ad epar penetret, illudque lædat.

Tertium Chymicorum operum genus Composita complectitur. Neque enim Chymici saltem simplicia parant, sed & composita.

Huc pertinent aquæ & spiritus compositi ac elixiria

xiria dicta, quorum exempla habentur *lib.5. Instit. part.3.sect.3.cap.5.* Inter quos & sunt, Spiritus tartari compositus seu diaphor. in peracutis, *eodem loco pag.* 1365. oleum compositum è galbano & gummi hederæ, *ibid. cap.6. pag.* 1373. Item oleum oculor. cancri, *ibid. pag.* 1376. Inter extracta composita elixir proprietatis, *ibid. c.9. pag.* 1388. Tinctura rosarum composita, *ibid. pag.* 1387. Extractum Catholicum, *ibid. pag.* 1389. Extr. Ellebori nigri, *pag. ead.* Extr. Pestilentiale, *ibid. pag.* 1391. Laudanum Opiatum, *ibid.* Balsama & clissus nonnullis dictus, sublimata & flores compositi. Item præcipitata, salia & vitra: vt tartarum vitriolatum, *loco citato cap.* 15. *pag.* 1414. Specificum purgans Paracelsi, *pag.* 1426. Lapis vegetabilis (vt vocant recentiores) *ibid.* Spiritus vitrioli coagulatus, qui etiam non est simplex spiritus vitrioli, sed saltem vitrioli, vel nitrum admixtum habet, *ibid. pag.* 1429. Vt & magisterium vitrioli, *ibid. pag.* 1430. Inter præcipitata aurum vitæ, *loco citato, cap.* 18. *pag.* 1441. Panacea, *ibid. pag.* 1442. Denique vitrum auratum Antimonij, *loco citato cap.* 20. *pag.* 1447. Antimonium Diaphoreticum tartarisatum, *ibid. pag.* 1449. & alia plurima, quæ passim extant.

Atque hæ sunt operationum & operum Chymicorum differentiæ in genere, quorum iam magna iterum est varietas secundum corporum, quæ Chymicæ operationi subiiciuntur, varietatem, quæ, vt diximus, sunt vegetabilia, animalia, mineralia & metalla. Neque enim ex quolibet quodlibet, sed ex alio aliud fit. Ideoque Chymici etiam sciant, necesse est, quid ex quolibet fieri possit. De quo iam etiam in specie dicendum, vt Constitutionis Chymiæ integra forma exhibeatur.

Quæ è vegetabilibus parentur medicamenta Chymica. Et primò quidem vegetabilia quod attinet, pertinent huc plantæ integræ, plantarúmque partes, vt herbarum, fruticum, arborum, folia, flores, semina, fructus, radices, cortices, ligna, aromata, & ex his lacrymæ, succi naturales & balsama, resinæ, gummi, quò pertinet & tartarum, vt & corallia.

Ex his parantur succi depurati, à nonnullis essentiæ dictæ aquæ, spiritus, olea, extracta & tincturæ, sales.

Succi & essentiæ. *Succi* quomodo parandi sint, dictum in *Instit. lib.5. part.3. sect.3. cap.4. pag.* 1344. Verum vt durabiliores sint succi, potest in iis parandis aliquid vini vel etiā spiritus vini momentum addi. Nonnulli plantam, è qua succus expressus est, comburunt, & inde salem parant, quem succo postea addunt.

Aqua & spiritus. *Aquarum & spirituum* è plantis, vt animalibus & eorum partibus & simplicium & compositorum parandorum ratio proposita est, & exemplis declarata in *Instit. lib.5. part.3. sect.3. cap.5.* Hoc saltem hic monendum, talia parari vel è plantis viridibus vel siccis. Et quidem dum è viridibus parantur, destillatio fit vel in balneo, vel si succulentæ sint plantæ, succus exprimitur, & clarificatus in cineribus destillatur, vel si minus succulentæ sint, aqua affunditur, & in vesica destillantur, vel aquæ aliquid affunditur & succus inde exprimitur qui postea destillatur. Commodissimum autem hic est, aquas anno superiore destillatas pro aqua communi affundere. Et hoc modo destillantur ferè plantæ frigidæ vel minus calidæ, & quæ exsiccatæ vires suas parum integras retinent. Quę verò vires suas etiam siccæ integras seruant, vt rosmarinus & similes, etiam siccæ destillari possunt, affusâ aquæ communis s. q. quæ ferè est ad plantam duodecupla. Potest tamen etiam pars vna vel duæ vini addi. Ita enim spirituosæ partes facilius extrahuntur. Aut loco aquæ fontanæ destillata eiusdem speciei affundi potest. Et destillatio hæc plerunque per vesicam perficitur, & non nisi pars quarta euocatur. Liquor destillatus etsi aquam admistam habet: spiritus tamen plantæ etiam complectitur. Qui si efficacior expetatur, in balneo saltem dimidia pars iterum euocari potest, aquâ in cucurbitâ remanente. Quod & ad spiritus ab aquâ separandos necessarium est. Verum vbi spiritus parare animus est, fermentatio plerunque præcedat necesse est, vt *loco allegato* dictum.

De spiritibus cùm vini, cùm aliis, qui ex plantis fiunt, vt rosarum, cerasorum, iuniperi, & similibus, sciendum, eos esse liquores sulphureos, simul tamen continere salem rei volatilem, quod vel sapor docet, vt & corpus illud αἰθερῶδες quod mercurij loco haberi potest; quæ tamen ita sibi vnita sunt, vt facilè separari non possint, sed simul, vtpote omnia volatilia, euolent. Spiritus autem hi quamuis purissimi, quantum quidem fieri potest, sint: tamen etiam aquæ quiddam per minima sibi mistum retinent, quod ex eo patet, quod si spiritus vini etiam purissimus sali tartari affundatur, sal vini volatilis sese cum sale tartari vnit, & aqua destillando inde separari potest.

Olea verò quomodo ex plantis, aromatibus, corticibus, lignis per adscensum, ad latus, & descensum fieri debeant, ibidem, *cap.6.* monstratum. Hoc saltem addimus, olea quædam esse spirituosa & volatilia valdè, alia fixa, viscida & crassa. Illa sine combustione eliciuntur: hæc cum combustione corporis. Atque illa parantur ex herbis, earum floribus, seminibus, corticibus, citri, aurantiorum; quò pertinent & aromata. Et cum olea crassa, quæ per combustionem parantur, empyreuma habeant, quod vix vllo modo ab iis separari potest, extrà potissimum adhibentur, non verò propinantur, cùm ventriculo & cerebro noceant. Si quis tamen eam substantiam expetit, resinosæ istæ partes tectius spiritu vini extrahuntur & formâ extracti exhibetur. De oleis & hoc monendū, hodie à mercatoribus oleum asportari è garyophyllis recentibus expressum, quod longè suauiorem odorem & saporem habet, quam destillatum. Ita etiam è corticum citri recentium parte flauâ exprimitur oleum longè gratius quàm destillatum, quod cum sacchato albo mistum à nonnullis essentia citri appellatur, cuius pauxillum si vino indatur, illi suauissimum odorem conciliat. Verùm è paucis pomis citri parari vix potest, sed 300. vel 400. aut plurium cortices pro paucis drachmis parandis requiruntur. *Olea.*

Atque hic dubitare quis posset, an olea & spiritus, qui ex plantis vt & resinis fiunt, differant essentiæ, an verò saltem substantiæ modo, & an non spiritus nihil aliud sint, quam olea resoluta, & oleum spiritus condensatus; cum videamus spiritum terebinthinæ temporis progressu in oleosam consistentiam mutari; & è baccis iuniperi, cinamomo & aliis huiusmodi pro variâ fermentatione nunc plus olei, nunc spiritus elicitur, & si quis spiritui vini acetum infundat, aliquot guttulæ olei in superficie spiritus vini colliguntur. De quo cuilibet liberum iudicium relinquimus. *An spiritus & olea differant essentia.*

Olea verò illa crassiora, quæ per combustionem corporum fiunt, parantur è lignis & corticibus eorum, vt ligno coryli, buxi, guajaci & similibus. In his enim oleosa substantia lignosæ tàm pertinaciter adhæret, vt etiamsi in aquâ in vesicâ ebulliant, inde extrahi non possit.

Extracta & tinctura è plantis quomodo parentur, ibidem *cap.9.* monstratum. Hîc autem quædam monenda. Primò, quod etiam suprà dixi, nonnullos hic superuacaneam diligentiam adhibere, dum è croco, vt & moscho ac ambra & similibus extracta parant; cùm integra & simplicia satis sint efficacia; & ita spirituosa, vt si cùm spiritu vini vel alio extrahūtur, in separatione eius subtilissimæ partes cum eo exhalent. Si verò spiritus aliquis, vt rosarum, ad extrahendum affunditur, atque is non separatur, quod in essentia *Extracta & tinctura.*

essentia ambræ dicta paranda fieri potest, commodum sanè hoc est; sed non est simplex extractum, sed extractum cum menstruo mixtum.

Deinde nec hoc prætereundum, non quælibet simplicia commodè extracta præbere. Quorum enim partes spirituosæ sunt, & quæ efficaces ac spirituosas & oleosas aquas præbent, ex iis extracta commodè non fiunt, aut parum ex iis extrahitur. Qualia sunt rosmarinus, mentha & similia. Nam partes spirituosæ cum menstruo eleuantur & separantur; vnde etiam accidit, vt rhabarbari extractum sæpè non multum plus præstet purgando, quàm integrum rhabarbarum. Quorum verò vires sunt in succo viscoso, & volatilia & spirituosa non sunt, ea plus extracti præbent, vt gentiana, calamus aromaticus, carduus benedictus & similia.

Quomodo *Sales* ex plantis fiant, *ibid. cap.* 15. monstratum. De salibus hoc monendum, nonnullos id agere, vt potius oculos adspicientium delectent, quàm vt eorum vim augeant. Hinc laborant, vt sales in crystallos redigant. Quod si sine sophisticatione fiat, vt non improbamus: (etsi sali virium hoc modo nihil accedat) ita eos meritò reprehendendos censemus, qui vt crystallos maiores exhibeant, salibus vulgari modo paratis aquam fortem affundunt. Quod & in tartaro vitriolato in crystallos redigendo faciunt. Sumunt enim aquam fortem è ⦶ & ⦶ paratam, & in hanc oleum tartari per deliquium paratum instillant, donec non amplius ebulliat. In quo liquore postea crystalli instar nitri coagulantur. Vel humiditatem omnem destillando separant, materiam siccam in aqua pura soluunt, filtrant, liquorisque partem dimidiam exhalare sinunt, vt in reliquo crystalli concrescant. Quis verò non agnoscit, crystallos hos nec salem plantarum simplicem esse, nec tartarum vitriolatum purum? Nitrum enim, quod est in aqua forti, sali vegetabili, vel sali tartari permiscetur, atque ita etiam crystalli formâ nitri concrescunt.

E salibus plantarum etiam fit *Spiritus*, modo, qui *ibidem c.* 5. *pag.* 1357. descriptus est. Etsi enim *sulph.* ac liquor omnis separatus sit à sale, is tamen aliorum salium more in vaporem; & hinc in liquorem, quem spiritum vel oleum vocant, redigi potest. Rarò tamen sales è vegetabilibus ita puri sunt, vt non aliquid substantiæ sulphureæ admixtum habeant. Ad separata, quæ è plantis fiunt, pertinent etiam feculæ dictæ, de quibus *in Instit. ibid. cap.* 19. *pag.* 1450. dictum.

E lacrymis resinis gummi medicamenta. *E lacrymis, resinis, gummi*, parantur *spiritus & olea.* Spiritus terebinthina & mastiche exhibent, reliqua verò saltem olea exhibent, de quibus spiritum parandis dictum, *ibid. cap.* 5. *&* 6. Alij tamen spiritum & oleum. Terebinthinę per retortam destillant. ♃. Terebinthinam, indunt retortæ & destillationem per arenam instituunt, ac primùm lentum planè ignem adhibent, donec phlegma exstillauerit. Hinc calorem augent, vt spiritus destillent, iterumque calorem augent, vt oleum flauum exstillet, tandémque, vbi nebulæ quasi apparere incipiunt, cessant. Totum destillatum cucurbitæ indunt, & aquam puram, in qua salis Mj. solutus sit, affundunt, & in B. destillationem instituunt: atque ita primò phlegma, hinc spiritus destillat.

E Scammonio tamen etiam *extractum seu resina*, vt alij appellant, paratur, cuius modus *loco allegato, c.* 9. *pag.* 390. traditus. Videtur tamen nihil aliud esse illud extractum seu resina scammonij, quàm purum putum scammonium ab omnibus fecibus & impuritatibus separatum. Sicut etiam extractum aloës, seu balsamum aloës nihil est, quàm ipsa aloë ab omnibus adhærentibus impuritatibus separata.

E *Benzoino* gummi flores etiam sublimantur, de quibus *ibidem cap.* 17. *pag.* 1415.

E tartareo. E *Tartaro* fit *cremor, crystalli liquor, spiritus, oleum, sal & arcanum ac Magisterium*, vt appellant. *Cremor & Crystalli*, quæ saltem consistentiâ differunt, quomodo parentur, *ibid.* traditum. *Spiritus & olei* parandi ratio *ibid.* traditum *c.* 5. *&* 6. *pag.* 1352. *&* 1375. tradita. Sal *& magisterium tartari* quomodo paretur *ibid. cap.* 15. *pag.* 1425. explicatum. *Arcanum* eodem modo paratur, vt magisterium, vt saltem loco spiritus vini acetum destillatum vsurpetur. Hoc saltem addimus, cremorem, vt & crystallos tartari non esse purum salem; cum nec in frigida aqua soluantur, & si per tortam destillentur, etiam oleum exhibeant. Quod verò vulgò appellatur oleum tartari, non esse eius oleum, sed salem per deliquium solutum.

E coralliis & margaritis. Tandem è *coralliis* paratur primò *magisterium*, cuius parandi ratio, *loco modo allegato p.* 1427. tradita. Deinde plurimi etiam tincturam è coralliis pollicentur, & quidem operandi modos, quos optimos putaui, in Institut. loco alleg. *cap.* 9. *pag.* 1391. proposui. Verùm si rem diligentius perpendamus, etiam peritissimi Chymici hic veram tincturam, quæ è corpore suo extrahatur, promittere non audent, sed quod exhibetur, est solutio seu magisterium coralliorum cum menstruo aliquo mixtum, de quo supra, vbi de tincturis in genere egimus, dictum. Et si quid omninò ex iis, vt & gemmis plerisque, extrahi videatur, illud est è corpore illo, cum quo calcinata fuêre, quódque tenuissimè corpori calcinato adhærescit. Ita si cum sulphure viuo calcinantur corallia, quod quidam impostor pro maximo secreto habebat, & hinc affunditur acetum destillatum, postea spiritus vini, tinctura rubicundissima extrahitur, sed quæ non est è coralliis, sed sulphure; quod etiam summus fœtor, dum acetum affunditur, arguit. Si quis tamen veram tincturam promittat, is nouerit, eam ita comparatam esse debere, vt menstruo separato colorem illum retineat, eamque non ex aliorum admistione habeat. De quo rectè nemo iudicare potest, nisi de modo artificij constet. In hoc genere, *Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.*

E corallis, vt & margaritis, & oculis cancri, de quibus infra, olei aliquid ob sulphur combustibile, quod paucum in se continent, elici potest; sed paucum illud est. Quæ verò vulgò ex iis quidam etiam *olea* promittunt, illa impropriè ita dicta sunt, seu talia, qualia oleum salis & vitrioli dicuntur; nec tota & pura corporis eius, cuius esse dicuntur, sed bonam partem constant etiam ex sale menstrui. Salem eorum quod attinet, eum coralliis & margaritis non derogamus; imò plurima eò constare putamus. Et vbi calcinantur, relinquitur calx, lapidum calci non absimilis, qui quidem purus & merus sal non est, salis tamen, vt & aliæ calces, multum participat. Vnde etiam si calci corallorum spiritus vini affundatur, sal volatilis spiritus vini se cum sale illo fixo vnit, & calx inde redditur acerrima & instar ignis vrens. Si quis verò amplius laborare velit, vt salem illum à terreo corpore planè separet, ei id licet.

Ex animalibus quæ fiant. In secunda classe corporum, in quibus Chymici labor occupatur, sunt animalia. Præbent enim Chymiæ materiam; vel quæ ab animalibus fiunt, vt mel, cera; vel quæ ab iis petuntur, vt butyrum, vrina; vel eorum partes & quæ ad eorum constitutionem pertinent, atque in iis inueniuntur, sanguis, caro, cornua, ossa, calculi, margaritæ, lapides percarum, oculi cancrorum, fel.

E melle. *E melle* fit *aqua*, quam spiritum alij appellant, de quâ in Instit. *lib.* 5. *part.* 3. *sect.* 1. *cap.* 5. *pag.* 1353.

E cera. *E cera* fit *oleum*, cuius parandi modus traditus ibid. *c. p.* 6. *pag.* 1373.

E butyro. *E butyro* fit *oleum*, quod quomodo paretur, codem capite *pag.* 1372. traditum.

E pisti-

E pinguedinibus. *E pinguedinibus* animalium etiam olea destillantur:sed non eas vires habent, quàm ipsæ pinguedines,sed multò sunt calidiora & ficciora.

Ex vrina. *Ex vrina* fit *sal*,cuius parandi ratio exstat in Institut. *eodem loco cap.*15.*pag.*1427.Spiritus verò vrinæ qui dicitur,nihil est,nisi sal vrinæ resolutus.

E sanguine. *E sanguine animalium* nonnulli quidem plurima parare docent,verùm vix aliud inde fieri commodè potest,quàm *sal* cùm fixus, tùm imprimis volatilis, *aqua & oleum*. Nam dum destillatur igne primùm lento,aquea pars prodit sola:si ignis augeatur,fumi prodeunt.In liquore illo est oleum nigrum , & fœtidum,quod separandum.In aqua reliqua est sal volatilis,qui ab aqua per phiolam commodissimè separatur in balneo vel lento cinerum calore.E capite mortuo sal fixus vulgari modo secernitur.

Verùm de oleis,quæ è sanguine,cornibus,& ossibus animalium fiunt,notandum , ea esse graueolentia & fœtidissima, & propterea eorum vsum internum non esse tutum;neque etiam extrà satis commodè adhiberi.Cùm enim passim multa in hunc finem exstent vtilia medicamenta, quid fœtidis istis ægrum offendere opus est ?

Vtilior est spiritus seu liquor ille,sale volatili impregnatus.Est enim sal ille maximè volatilis,& corpus nostrum subirò peruadit.Danda verò estopera, vt empyreuma ab eo quantum fieri potest , tollatur.

Mumia. Nonnulli præterea etiam mumiam, quam appellant,è sanguine parant,quæ nihil aliud est, quā pars illa fibrosa sanguinis & rudimentum carnis à serosa separata & in Sole exsiccata.

E carne humana. *E carne humana* nonnulli etiam *Mumiam* parant. ℞.ex hominis sani occisi cadauere musculosam carnem,eamque puluere myrrhæ & aloës conspergunt, & in spiritu vini macerant aliquot diebus , postea aëre horis 6.suspendunt, iterumque spiritu vini imbunt,tandem in aëre in loco vmbroso siccant,vt fiat instar carnis fumo induratæ. E qua postea cum spiritu vini tincturam extrahunt , atque extractum hoc cum Theriaca,terra sigillata & aliis pro vsu suo miscent.

Alij cum oleo oliuarum mumiam parant,de qua Quercetanus,*medic.spagyric.ex animal.præparand.c:*1. Andr.Libauius *lib.*7.*Alch.p.*142.151.

E cordibus. E cordibus animalium aqua destillatur , quarum duas in Instit.*loco allegato cap.*5.*pag.*1352.descripsimus.

E cornibus. *E cornibus* eorum præcipuè cerui & aliis varia parantur.Primò *è nouellis C. C. fit aqua*, de quâ *eodem loco* dictum. Deinde eadem vel simpliciter vruntur, & fit *C.C*.vulgari modo *præparatum*.Postea præparatur idem *sine vstione*,modo *loco allegato sect. 3.cap.6. pag.*1278.descripto.Præterea destillantur in retorta,, & sic elicitur *liquor* cum oleo crasso & fœtido,quod separandum. *Sal* verò *volatilis* recipientis lateribus adhæret,qui seorsim colligendus.C.C.in retorta reliquum,quod adhuc nigrum est amplius vrendum,vt fiat C.C.præparatum.

E cranio & ossibus. Eodem modo cranium humanum & ossa hominis & aliorum animalium vstione in medicum vsum parantur:vel destillantur per retortam& inde liquor, oleum & sal volatilis elicitur.Quercetanus,*in Pharmacop.restit.c.*25. etiam extractum è Cranio parare docet.Vbi etiam qua ratione *extractum ex epate vituli,pulmonibus vulpis,cornibus ceruorum,castoreo, matrice leporina* parari possit,monstrat.

E calculis. *E calculis* in corpore humano, vt in aliis animalibus genitis, qua ratione *sal & oleum* parari debeat, dictum in Institut.*loco alleg.cap. 6.pag.* 1376. Docet etiam Crollius *pag.*247.

E margaritis, oculis cancri, *E margaritis,oculis cancrorum , & lapidibus percarum* quomodo *magisterium* dictum parari possit, monstratum ibid.*cap.* 15. *pag.* 1426. Quomodo verò inde *spiritus* paretur *cap.* 5.1366.explicatum.Verùm dubito,an liquor ille purus putus spiritus sit margaritarum,& an sit admixtus spiritus salis menstrui. Et fit sanè,vt igne forti aliquis liquor vel etiam oleosi quid euocetur:tamen dubium est,an non à forti illo igne vires margaritarum destruantur.Ideoque in ea sum sententia , vt etiam supra de magisterio coralliorum dictum,in multis morbis non minori cum commodo margaritas vulgari modò præparatas, quā eorum solubile magisterium,& multò magis , quàm oleum dictum exhiberi;è quibus phthisicis & hecticis humidi radicalis instaurationem nonnulli frustra promittunt.Sunt enim margaritæ frigidæ & siccæ, & ratione spirituum aceti,qui ipsis adhærescunt, nō solùm exsiccata non humectant,sed etiam exiccant, incidunt,& sudores mouent , quibus amplius alimentarius humor absumitur. *lapircarum. Spiritus & oleum perlarum.*

In tertia tādem classe corporum,in quibus Chymici labor occupatur,sunt mineralia,metalla,&alia, quæ sunt præter animalia & vegetabilia,atque è terra & aquis eruuntur.

Succinum primò quod attinet,paratur ex eo *oleum*, vt in Institut.*lib.*5.*part.*5.*sect.* 3.*cap.*6.*pag.*1371.mōstratum. Vbi simul etiam sal volatilis collo retortæ adhærescit.E subtiliter puluerisato etiam cum spiritu vini *tinctura* extrahitur. Paratur ex eo & *magisterium*.Oleum illud etiamsi accuratissimè destilletur: quia tamen in prima destillatione aliquid ἐμπυρεύματος contrahit , rectificandum, vt allegato loco dictum.Ita enim mitius euadit. *E succino.*

E sale seu marino seu fossili seu ex aqua cocto paratur *spiritus seu oleum* dictum, modo , qui in Instit. *loco allegat.cap.*5.*pag.* 1353. Nonnulli retortam parant cum canali,huic indunt salis ℔j.vel ℔ij. Aptāt recipiens vas commissuris non clausis, eique aquam infundunt.Accenditur ignis,qui gradatim augeatur, donec sal fluat.Quod vbi fit , folle aër in retortam inflatur continuò,atque ita spiritus eleuari facilius in recipiens transibunt. *E sale.*

E nitro fit primò *sal prunella*, quem appellant , de quo *ibidem cap.*15 *pag.*1429.In qua præparatione illud agi videtur,vt si quid sulphurei & pinguis in se contineat adhuc nitrum , illud à sulphure iniecto eliciatur,& cum eo deflagret.Deinde *spiritus*,qui eodem modo paratur,vt spiritus salis , vt eodem loco *sect.*2.*cap.*6.*pag.*1277.dictum. *E nitro.*

De nitro autem hoc monendum , primò vulgò quidem statui,id inflammabile esse,sicque vulgò docent Philosophi & Peripatetici & Chymici , atque ipse hactenus etiam in ea fui sententia. Verùm nunc puto se aliter rem habere,& nitrum non accendi,sed potius ab igne aufugere, illumque maximè auersari & contra ignem nitrum. Etenim si ferro candenti iniiciatur nitrum,non accenditur , sed saltem exhalat.Si verò in carbonem ignitum iniiciatur,tùm flāma equidem excitatur,non quod nitrum inflammetur , sed quod ignis,cùm in carbonem nitrum sese penitus insinuat,nitrum fugit. Neque adeò volatile per se videtur esse nitrum; cum etiam fusionē ferat, vt in præparatione salis prunellæ videre est , vbi etiamsi sulphur ei iniiciatur, ipsum non deflagrat , & euolat,sed sulphur in se non admittit,vnde etiam in superficie eius sulphur accensum hinc inde transcurrit.Verùm si cum igne,quod fit præcipuè in flamma in carbonibus accensis,misceatur , illum summè auersatur,atque fugit,& eò magis id accidit,quò magis per minima misceantur. *Nitrum an inflammabile*

Atque idem hîc accidit,ac cum oleo , butyro vel vernici accensis aqua infunditur. Tum enim ignis aquam fugiens in altum attollitur, ita vt hoc modo maxima incendia orta sint.Atque hinc proculdubio etiam est pulueris pyrij vis,dum non solùm sulphur

&

& nitrum accensa locum ampliorem requirunt, sed & sese auersantur.

Nitri & sulphuris antipathia. Deinde & hoc hic notandum, vt inter ignem & nitrum, ita etiam maximam esse inter nitrum & sulphur, cum vulgare tum metallorum ac mineralium; & inter spiritum inde confectum, vt & alios spiritus acidos & sulphur metallorum, imò inter sulphur & salia antipathiam; id quod ex puluere pyrio satis patet, vt modo dictum, & exempla etiam aquæ, & pinguedinum ac oleorum monstrant. Nã si pinguedini non accensæ aqua affunditur, nullæ tales turbæ excitantur, quia solùm superficialis fit contactus, neq; vlla mistio; verùm vbi pinguedo accéditur, ibi aqua per minima eius penetrare potest, cuius admistioné, vt sibi aduersissimã, cũ sulphurea, pinguia & oleasa ferre nõ possint, ignis impetu facto à suo hoste fugit & in altum erumpit. Idem fit in multis aliis.

Vbi crocus metallorum paratur & nitrum cum antimon. miscetur, quamprimùm liquantur simul & per minima in fusione vniri incipiunt, sulphur antimonij cunctis viribus & facto impetu erumpit, ac flammam concipit cum strepitu, vt in puluere tormentario accenso fieri solet. Quod postea vbi tertia vel quarta vice nitrum additur & antimonium funditur, non accidit; quia scilicet antimonij sulphur iam deflagrauit, aut quod non deflagrauit, fixum factum est.

Idem accidit, vbi bezoardicum mlnerale paratur. Cùm enim liquor ille, qui butyrum antimonij vulgò dicitur (etsi maxima ex parte sit è ☿ ♎) Sulphuris aliquid vel se, vel ex antimonio acceptum in se contineat, quamprimum spiritus nitri vel aqua fortis affunditur, sulphur illud se coniunctis viribus hosti suo opponit, eumque auersatur, atque hinc liquor incalescit, sæpè etiam, si incautius tractetur, & confertim liquor butyro infundatur, flammã cócipit.

Idem euenit, si limaturæ chalybis vel ferri spiritus vitrioli affundatur. Nã tùm etiam sulphur, quod in ferro & chalybe copiosum est, vbi per minima cum spiritu acido misceri incipit, eius præsentiam ferre non potest; vnde sese vnit & se ei opponit, tandemque impetu facto hostis præsentiam non ferens euolat, vnde mistura illa incalescit, imò flammam cócipit, & graue odorem, qui sulphuri inest, exspirat.

Idem videmus fieri, dum sal tartari, vel vt appellatur, oleum eius per deliquium paratum spiritui vitrioli miscetur. Nam cum spiritus vitrioli sulphurei aliquid adhuc in se contineat, ex caussa modò dicta liquor incalescit, & ebullit, verùm quia copia sulphuris pauca est, non inflammatur. Eadem de caussa calx incalescit affusa aqua. Cùm enim in calce viua partes seu sulphureæ seu igneæ quædam insint: ex aquâ affusam, vt sibi aduersissimã, ferre non valentes, vnitis viribus sese hosti opponunt, & erumpunt, vnde calor, ebullitio, imò flamma sæpe excitatur; quod etiam Iul. Cæsar Scal. *exerc.* 5. *sect.* 8. admittit.

Auri fulminantis vis. Hinc etiam caussa peti potest, cur auri fulminantis seu ceraunochrysi dicti tanta sit inflammabilitas & vis, vt si vel spatula ferrea agitetur, vel alio modo incalescat, mox flammam concipiat, cum maximo sonitu & strepitu, instar pulueris pytij. Equidem Crollius in salem ammoniacum huius rei caussam refert; quia nimirum maxima sit inter salem armoniacum & tartarum contrarietas. Verum caussam aliunde pendere vel ex eo patet, quod calx Martis eodem modo accenditur & fulminat, si in aqua forti, in qua nihil est salis armoniaci, soluatur, & eum oleo tartari præcipitetur. Sed caussa est in spiritus nitri & sulphuris auri contrarietate. Cùm enim oleum vel sal tartari solutioni auri infunditur, sal tartari se, cũ sale communi, imo alumine & ammoniaco vnit, atque hinc sibi relictum aurum ad fundum descendit, vt in Instit. *lib.* 5. *part.* 3. *s.* 2. *c.* 12. & supra etiam de modo præcipitationis dictum, & si quid de salibus his cum auro relinquitur, id aqua calida abluitur. Relinquitur verò iam solus oitri spiritns subtilissimus, qui se penitius cum auro vniuit: is ergo si incalescat, sulphuris auri, hoc est, aduersarij sui præsentiam percipiens sese ei opponit, vires coniungit, & impetu facto ac cũ strepitu & fragore erumpit, atq; accenditur.

Imò non solum hoc accidit, cum spiritus salium sulphuri metallorũ ac mioeralium misceri cupiunt; quod facilimè fit in spiritib. sed etiã cum vna teruntur; id quod accidit, cum ♉ & ☿ sublimatus, qui spiritibus saliuis abundat, pro butyro antimonij faciẽdo terendo miscentur. Nam & tùm massa illa incalescit.

E sulphure. *E sulphure* fiunt per sublimationem *flores*, qui possunt vel per se parari, vel arena adiecta, vel addito sale & vitriolo calcinato, vt in Instit. *lib.* 5. *pag.* 3 *s.* 3. *c.* 17. *pag.* 1444. monstratum. Et quidem sulphuri sublimando sal & vitriolum calcinatum adduntur nõ eo fine, vt ab iis quicquam vnà sublimetur, sed vt si quæ partes impuriores sint in sulphure, ex à sale & vitriolo calcinato, vt corpore fixo in fundo sublimatorij retineantur, & ita tantùm subtilior & purior pars sulphuris sublimetur; & vt ne sulphur tam facilè liquescat; & fluat. Nonnulli sulphur prius in lixiuio coquunt horis tribus vel quatuor, idque ter repetũt: post similiter ter in aqua coquunt: hinc sulphur siccant, & addito sale fuso & arena sublimant.

Aliqui flores sulphuris etiam per se & sine additamento sublimant.

E floribus sulphuris paratur *tinctura & balsamum sulphuris* cum spiritu terebinthinę & vini, vt *ibid. cap.* 9. *pag.* 394. monstratum, & aliud, quod *ibid. c.* 34. *pag.* 1495. descriptum habetur. Ex iisdem floribus paratur etiam *lac sulphuris*, cuius descriptio habetur *loco allegato cap.* 19. *pag.* 1449.

Si verò sulphur accenditur in aëre humido, & fumus inde excitatus ac cum aëre humido sese vniens campana vitrea, quæ commodior est, fit vtrinque rostrata, excipitur, liquor inde colligitur; qui vulgò oleum sulphuris per campanam appellatur; cùm tamen nihil aliud sit, quàm vapor vitriolatus aëri humido vnitus & in liquorem concretus; vnde etiam omnes qualitates & vires habet, quas spiritus vitrioli. Potest idem etiam fieri per retortam, aut potius per Instrumentum fictile, sublimatorio simile, quod oblique in fornacem imponitur, vt vtrinque emineat, & quidem altera in parte habet canalem obliquè deorsum tendentem, per quem sulphur iniicitur, in altera parte ita comparatum est, vt recipiens adaptari possit, de quo loco alleg. *c.* 5. *p.* 1358. De sulphure & quæ inde parantur medicamentis peculiarem tractatum edidit Matth. Vnzerus, qui videatur.

Arsenicum calcinatur cum æqualibus partibus, vel etiam duplo nitri, vel sumuntur arsenici ℥x, & nitri ℥viii. atque vasi fictili induntur & carbonibus circũcirca suppositis in aëre libero postea accendũtur, & nemine præsente deflagrare permittuntur, ne quis venenatos halitus excipiat, isq; ignis horis 12. continuatur. Arsenicum postea in ferream vel cupream tabulam effunditur, & refrigerato tantundem nitri additur, iterumq; vt prius, calcinatur. Calcinatum teritur & in lapide in cellam ponitur, vt per deliquiũ soluatur. Liquor cum arsenico in lapide residuo in cucurbitam inditur, & in arenam ponitur, & primò 12. horis lento igne, hinc fortiore, vt etiam cucurbita incandescat, destillatur. Liquorem destillatum *balsamum arsenici* appellant, qui ad cancrum, fistulas & similia vlcera maligna adhibetur.

Talci oleum. De talci etiam oleo multus apud Chymicos sermo est. Verum solum per se in liquorem non redigitur, sed vbi vel igne fortissimo, vel cum nitro calcinatur, atque acetum vel simile quid affunditur sal

ſal ille volatilis, qui eſt in aceto, vnit cum calcinato talco; & poſtea liqueſcit. Aliud tamen monſtrari non refragabor.

E gemmis. *E gemmis* fiunt *magiſteria* deinde *tinctura* appellatæ, vt *Smaragdi*, quæ *in Inſtit. lib.5.p.3.ſ.3.c.9.pag.*1392. tradita eſt. Verum ſi vllus coloratus liquor fit è gemmis, ſolutio potius ea eſt gemmarum, quam extracta tinctura.

Atque hactenus propoſita non ita obſcura & intricata ſunt, ac ea, de quibus dicendum reſtat. Quæ enim è mineralibus reliquis & metallis fieri poſſint, non ita planum, atque ab aliis alia & quidem varia tradũtur, & exſtant hac de re integri libri. Vt de Libauio & Beguino, qui de his omnibus ferè ſcripſerunt, nihil dicam, de calcantho ſeu vitriolo exſtat tractatus Raimundi Mindereri; de ſulphure & mercurio ſcripſit Vnzerus, de antimonio Frater Baſilius Valentinus; Alex. Suchtenius, Hamerus Poppius; de Anatomia metallorum Angelus Sala. Pauca tamen de quibuſdam etiam hîc dicere libet.

E vitriolo. *E vitriolo* deſtillatione elicitur *phlegma* primum & *ſpiritus*; quod quomodo fieri debeat, *in Inſtit. loco allegato cap.5.pag.*1345. dictum. Paratur & *ſpiritus vitrioli* hoc modo ℞ ⊕ j ℔ viij. deſtilla phlegma in cineribus. Poſtea ℞. ⊕ j. hoc modo calcinati partẽ quartam, affunde phlegma, & in calore ſolue, ſolutionem iterum deſtilla. Vitriolum in cucurbita ſeruâ, phlegma iterũ parti quartæ vitrioli primò calcinati affunde, atque ita cum reliquis duabus partibus etiam procede. Vitriolum exiccatum inde retortæ, atque horarum duodecim ſpatio ſpiritus & oleum inde deſtillatur, quæ rectificentur.

In vitriolo verò non ſolum eſt ſpiritus ille vulgò notus, ſed & alius *volatilis*, quod vel ex eo patet quod ſi vitriolum cum ſpiritu vini deſtilletur, illud, quod ex vitriolo cum ſpiritu vini aſcendit, tam volatile eſt, vt facile à ſpiritu vini ſeparari non poſſit, ſed per phiolam anguſtam & altam cum ſpiritu vini aſcendat, & ſpiritui vini ſaporem quendam quaſi terræ ſigillatæ tribuat. Atque hic eſt ille ſpiritus, qui ad epilepſiam & apoplexiam valde commendatur. Ferunt etiam nonnulli ſolo phlegmate vitrioli (illo primo & ſpirituoſo procul dubio) epilepſiam & paralyſin ſanatam fuiſſe. Ideò ad miſturam ſimplicem dictam parandam non ſimplici ſpiritu vitrioli vtendum cenſeo, ſed iſto, qui cum ſpiritu vini è vitriolo deſtillatus & rectificatus, & quantum fieri poteſt à phlegmate ſeparatus eſt.

In quos vſus etiam ſequenti modo ſpiritus vitrioli parari poteſt. ℞ vitrioli q v. calcinetur ad flauedinem: affundatur ſpiritus vini optimi q. ſ. vt paſtæ inſtar fiat, & ſecundum artem deſtilletur, ac rectificetur.

Spiritus vbi extractus eſt, elicitur inde *ſal vitrioli*, aqua ſcilicet calida capiti mortuo affuſa. Quod cur pro ſale habere non debeam, cauſſam nullam video.

E vitriolo calcinato, antequam ſpiritus deſtillando extractus ſit, affuſâ aquâ etiam *terra* quædam rubra extrahitur. Continet vitriolum etiam plerumq; in ſe aliquid cupri vel ferri, quod præcipitatione ſeparatur, & à nonnullis pro ſulphure habetur, cùm tamen *ſulphur vitrioli* non ſit. Idem caput mortuum ſi forti igne funditur, aliquid metalli præbet.

Spiritus vitrioli viridis. Quidam viride quid ex eo extrahere & ſpiritum vitrioli viridem parare conantur. Et ſcio expertus liquorem viridem ex eo elici poſſe, ſi vrina pueri addatur vitriolo, aliquandiu digerantur, & poſtea per retortam deſtillentur. Sed nihil aliud eſt ille ſpiritus, quàm liquor & ſal vrinæ, quæ vitrioli crudi aliquam partem per ſalem vrinæ factam volatilem ſecum rapuit, quæ colorem illum liquori conciliat. De vitriolo videatur Ang. Sala *in anatomia vitrioli.*

Ex antimonio. *Antimonium* primò calcinari poteſt, quod quomodo fieri poſſit, loco alleg. *ſect.2. cap.5. pag.*1274. dictum. Calcinatum hoc modo antimonium *crocus metallorum* à colore appellatur, vt *ibid.* dictum. Eadem calx fit, dum *regulus antimonii* funditur atque *ſulphur auratum*, vt *ibid. ſect.3.c.ibid.p.*1432. dictum, nominatur. Vbi monendum ſulphur illud auratum non ſulphur eſſe, ſed ſaltem calcem ſubtilem antimonij, quæ etiam in antimonium iterum facilè reducitur.

Si antimonium ſemel per nitrum calcinatum bis terve iterum calcinetur, & toties, donec antimoniũ album reddatur, appellatur *antimonium diaphoreticum ſeu fixum*, cuius præparatio habetur *ibid.c.19.p.*1448.

Ex antimonio etiam parantur flores, idque fit per ſublimationem, vel ex crudo, vt ibidem *cap.17. p.*1436. dictũ, vel ex vitro, vt ibidem monſtratum.

Facilior autem eſt operatio, ſi antimoniũ crudum in retortam cum canali indatur, & recipiens applicetur, atque cum fluit antimonium, folle per canalem aër infletur. Ita enim flores facilius in recipiens penetrant. Idem poteſt fieri, ſi ſublimatio inſtituatur eo modo, qui in Inſtitut. *loco allegat. pag.* 1436. propoſitus eſt. Si enim poſtquam antimonium per canalem iniectum eſt, folle aër infletur, facilius flores in altum eleuantur.

Fit & ſeu *lapis* ſeu *vitrum* ex antimonio. ℞ calcem ♁ cum ſale toſto factam. Ablue ſalem aqua calida, ſolue in aqu. ⦶, filtra. aquam nitri deſtillando ſeparata, & remanebit liquor craſſus ex rubro nigricans. Hic liquor ſpiritu vini affuſo præcipitatur in puluerem flauum, qui indatur phiolæ, & in arenam ponatur, atque intra horæ ſpatium in lapidem colore rubini & ponderoſum coagulabitur, cuius gr. ij. vel iij. exhibetur. Nihil tamen aliud, quàm vitrum ſubtilius videtur.

Tincturam antimonij quidam ita parant. ℞ vitrioli, ſalis communis, calcis viuæ ana ℔ j. Salis armoniaci ℥ iiij. Inde cucurbitæ, affunde aceti vini ℔ iij. ſtent in digeſtione hor. 24. Hinc per retortam deſtillentur, inſtar aq. fortis. Huius liquoris ℞ ℔ j. rectificetur. Liquor clarus affundatur ſuper ℔ j. vitri antimonij, digeratur, donec vitrum ſoluatur. Liquor in B. ſeparetur, in fundo remanet maſſa, nigra, quæ ſoluatur in cella ſuper tabula vitrea in liquorem rubicundum. Liquor hic coaguletur in cineribus. Huic affunde ſpiritum vini, vt tinctura rubea extrahatur; ſpiritum vini tinctum ſepara, alium affunde, donec tota tinctura ſit extracta, quam quidam auro potabili ferè æquiparant.

Paratur ex antimonio etiam *Regulus*: verùm is nihil aliud eſt, quàm ſubſtantia antimonij purior fixior, candidior, & magis reſonans. Quâ ratione paretur in Inſtit. *l.5.p.4.ſect.3.c.19.p.* 1447. monſtratũ. Si fiat cum Marte, appellatur regulus ♂ Stellatus.

Ex eodem etiam parari putatur *butyrum antimonii*, & ex hoc *mercurius vitæ, & bezoarditum minerale*, vt *ibid.cap.*18. docui. Imo & *vitrum*, vt *cap.*19. monſtratum. Verùm etſi forſan in deſtillatione butyri dicti aliquid antimonij ſimul exſtillare poſſit, tamen illud paucum eſt, maxima verò pars liquoris eſt è mercurio ſublimato, vnde etiam, vbi per aquam præcipitatus fuerit, puluis is mercurij nomine meritò indigitatur, & quidem vitæ vulgò, cum niſi cautè exhibeatur, etiam mortem quibuſdam conciliaſſe obſeruatum ſit.

Dum deſtillatur butyrum antimonij dictum, corpus quoddam cinnabaris colore in collo retortæ colligitur, quod etiam *Cinnabaris Antimonii* appellatur, vt *ibid.c.17.p.*1439. dictum. Verum miſtum eſt ex antimonio & mercurio. Vt enim cinnabaris vulgaris paratur ex ſulphure vulgari & mercurio ſimul ſublimatis: ita dum pars antimonij mercuriique ſimul ſublimatur, & in collo retortæ colligitur, ſeſeque

miſcet,

miscent, corpus istud, cinnabaris antimonij, dictum oritur.

Cinnabarim hanc dictam equidem nonnulli pro sulphure antimonij habent, sed falsò, atque aliud me experientia docuit. Cum enim cinnabarim istam sublimare vellem, nec ex voto res succederet, cinnabaris illa in catillo fusa ipsissimum antimonium mihi iterum exhibuit.

Tandem etiam ex antimonio fit *vitrum*, cuius parandi modus *ibid. cap.* 18. *pag.* 1444. traditus est.

Purgantia ex antimonio. Cæterum de medicamentis purgantibus ex antimonio præparatis notandum, ea omnia simul & vomitū mouere & per aluum purgare. Etsi enim plurimi, cum vomitoriam vim plerique abhorreant, valde laborarint, vt vim vomitoriam antimonio demerent, & id ita præpararent, vt saltem per aluum purgaret: tamen, vt rectè & ingenuè hîc Crollius scribit, nondum licuit Pyrotechniæ beneficio id imperrare, neque illam præparationem apud vllum Chymicum reperire fuit; quamuis ostentationis gratia multi de illa falsò glorientur. Si enim vis vomitum ciendi planè infringitur, vna etiam ferè vis per aluum purgandi adimitur. Et licet quidam sumto antimonio non vomant; tamen id fit saltem vel ob robur ventriculi, vel humorum euacuandorum dispositionem. Etenim si idem postea aliis propinetur, vomitū excitat. Nam vt vomitum non moueat, tota vis euacuandi illi demenda est, quod fit in antimonio diaphoretico; si verò relinquitur, æquè per vomitum ac per aluum purgandi vim habet. Vt tamen solū per aluum purget, fieri etiam potest purgantiū admixtione, quæ faciunt, vt humor à medicamento motus potius per aluū euacuetur, quàm vomitu reiiciatur.

Diaphoreticum autem euadit antimonium si vim purgandi amittit, salium fixatiuorum additione. Id quod fit in antimonij diaphoretici præparatione, vbi antimonium aliquoties cum nitro funditur. Quamuis enim hic quis putare possit, id ideò fieri, quod aliquæ partes antimonij crudiores exhalent: tamen id ita se non habere, patet ex vitro, quod ex antimonio calcinato & igne vehementi fuso paratur, & nihilominus vim vomitoriam & purgantem obtinet. Ideoque id fit, quia salibus fixatiuis illa seu volatilitas seu vis corpus nostrū vellicandi tollitur. Licet enim ablutione maxima ex parte tollantur: tamen planè non tolluntur, sed aliquid per minima sese admiscuit. Aut si quis statuere velit, nihil nitri admixtum manere: tamen nitrum alium modum substantiæ antimonio inducit, & ex volatili fixum reddit. Hinc etiam etiam accidit, vt si cum parua quantitate antimonium calcinetur, vel non sæpius calcinetur, vim partim diaphoreticā, partim vomitoriam & purgandi obtineat, cū scilicet partes aliquæ sint fixæ, aliquæ volatiles. Tale fuit antimonium, cuius mentionem facit ciuis meus, D. Abraham Seilerus, *in epist. à Scholtz. collect. epist.* 7. Paratur autem illud, si ♁ cum dimidia salē parte nitri ter calcinetur, nitrum aqua communi & tandem aqua rosar. abluatur. Exhibetur à gr. iij. ad plura Parauit inde etiam rotulas. ♃ ♁ *hoc modo præparati* Эiiß sacch. ℥j. Fiant rotulæ. Dosis rotula j.

Sulphur auratum. Idem etiam accidit in sulphure aurato, quód, vt supra dictū, è scoriis reguli antimonij in lixiuio è cineribus fagi & calce viua soluto & per acetū præcipitato paratur. Etsi enim à plurimis saltem sudorem ciere putatur: tamen etiam sæpe vomitum mouet & per aluum purgat. Idque ideo, quia aliquæ partes quidem à sale cinerum, fagi & calcis viuæ, vt & aceto, vim vomitoriam amiserunt, in aliquibus verò ea adhuc reliqua est. Eadem ratio est mercurij, qui vel totus fixus & diaphoreticus redditur, vel si vis purgandi tota non demitur, simul etiam vim vomitum ciendi habet; etsi id non semper actu præstet, vel ob ventriculi robor, vel humoris naturam, vel purgantium admistionem.

De caussa autem & cur antimonium, mercurius & similia medicamenta vim habeant, nunc vomitum mouendi & per aluum purgandi, nunc verò sudores ciendi, vt quid mihi videtur, dicam, sum in ea sententia, (meliora tamen monstranti non repugnaturus) antimonium, mercurium, & similia talia insignem vim habere totum corpus nostrum penetrandi & peruadendi, & obuia quæcunque irritandi, agitandi, & ita naturam nostram ad expulsionem stimulandi. Cùm autem natura contra talem sibi aduersam actionem partes corporis viuentis & humores vtiles tueri soleat, in vitiosos actionem suam præcipuè exserunt, sicut idem in externis corporis vlceribus, carne luxuriante, gangræna &. similibus præstant. Si verò talia medicamenta sint nimis fortia, aut humores vitiosos in corpore non reperiant, ipsam corporis nostri substantiam aggrediuntur, quod à medicamentis vulgaribus non fit, vt propterea ij valdè errent, qui antimonialia & mercurialia talia purgantia medicamenta æquè tutò, ac mannam vel syrupum laxatiuum exhiberi posse existimant. Credat id, qui volet. Experientia aliud docet. Habent autem talia vim purgandi, dum adhuc volatilia sunt, seu ita comparata, vt naturam statim stimulare & irritare possunt, ita vt statim vel in ventriculo, vel intestinis natura ab iis molestiam sibi creari, & à re sibi aduersa se molestari sentiat. Tunc n. ea statim insurgit, & medicamentum id, atque vna opera humores vitiosos vel per vomitū vel per aluū eiicit, & si stimulus ille atque irritatio diu duret, non solùm humores in primis viis, sed & toto corpore expellit. Hoc tamen non negamus, alia ex his aliis humoribus magis conuenire. Mercurius in lue venerea commodius exhibetur, intus & extra, quàm antimonium: contrà lepram antimonio curatam fuisse obseruatum est: sicut & in externis corporis affectibus nunc plumbum, nunc vitriolum, nunc mercurius rectius adhibetur, nec quæ simplicibus vlceribus conueniunt, etiam cancrum sanant. Si verò eadem medicamenta salium fixatiuorum admistione ita parentur, vt ventriculum & intestina statim non lacessant, quod fit in antimon. diaphoretico, bezoardico minerali & similibus, statim quidem corpus totum penetrant, & humores vitiosos sensim fundunt, verùm vis eorum à natura demum, vbi ad venas ad ambitum corporis perferuntur percipitur, atque ita natura ad expellendum insurgit, sudoremque concitat. Sunt quidem nonnulli in ea sententia, talia habere aliquas partes venenatas & crudas ac noxias, alias verò summè vtiles. Verùm mercurius & talia sunt corpora homogenea, & tota instar venenorum, si cruda & non rectè præparata exhibentur, lædunt. Quod verò pòst vtilia fiunt, id omne à præparatione habent. Et quidem præcipuè à salibus fixatiuis. Si quis tamen etiam solo calore & igne figi & mitiora reddi posse putat, cum eo non pugnabo. Calore tamen lento primùm, ac digestione, & hinc per gradus aucto id fieri potest. Nam quod ignis fortis in antimonio diaphoretico & bezoardico minerali parando vltimò adhibetur, id non fit, vt volatile fixum reddatur, sed potius, vt si quid adhuc supersit volatilis, vel de menstruo, istud euaporet, & separetur.

Qua de caussa etiam talia medicamenta diaphoretica vel debent esse summè fixa, hoc est, ita elaborata, vt in eodem gradu, qui salutaris est, perpetuò maneant, vel recens à perito artifice parata sint. Nam si non sint exactè talia, vetustate redeunt ad ingenium & pristinam malitiam, fiúntque noxia, quæ prius salutaria erant. Plura videantur apud Angel. Salam, *de Anatom. antimonij.*

Metalla an in partes diuersas resolui possint.

Iam ad Mercurium & Metalla accedimus, vbi mox illa quæstio occurrit, an in iis etiam ἀνάλυσις locum habeat; & an illa in partes heterogeneas & diuersas, vt plantæ & hactenus explicata, resolui possit. Equidem promittūtur talia multa, & quintæ essentiæ metallorum, *Sulph.* eorundem, tincturæ sales, & talia alia venditantur, & qua ratione plumbum in tria principia dicta resolui possit, mōstrare conatus est. Quercetanus, *in defensione contra Anonymum c.* 16. Contra alij sunt in ea sententia, talia, quæ vulgò monstrantur à metallis separata & extracta, nihil aliud esse, quā vel ipsa menstrua soluentia, vel metalla cum menstruis cōiuncta & per minima vnita. Et propterea principia Chymicorum in animalibus & vegetabilibus admittunt, atq; hæc in illa resolui posse concedunt: mineralia verò & metalla in principia hæc tria resolui posse negant. De quo si quod sentio, sine cuiusquam obtrectatione, & saluo cuiusque iudicio, quod cuique liberum relinquo, dicendum est, omninò verum esse puto, ea, quæ vulgo pro separatis & extractis è metallis essentiis, sulphure, tinctura & similibus mōstrantur, nihil aliud esse, quam vel sola menstrua soluentia, parum à corpore metalli alterata, & mutata, vel metalla menstruis mixta, quod ipsa reductio satis ostendit: cùm menstruo separato non id, quod promittitur, aut quod nomen præ se fert, relinquatur, sed ipsum metallum integrum. Sunt n. metalla ita compacta & exactè mixta, vt in diuersas partes arte facilè resolui non possint, inprimis illa perfectiora, aurum & argentum, vt & mercurius, qui vel totus auolat, vel totus manet. Interim tamen negandum non est, ea non constare ex diuersis partibus, & Chymicorū principia in iis reperiri. Ipse certè sensus, & experientia persuasit etiā doctissimis Viris, & in Chymia & in Philosophia Peripatetica versatissimis, vt id ingenuè fateerentur. Inter quos, quod supra etiam feci, meritò nomino Virum eruditissimum, Cornel. Martini, Professorem quondam in Academia Iulia, qui, *in præfatione in libros de Mineralibus & Metallis Agricolæ*, ita scribit: *Sulphur deprehendi in omnibus metallis, excepto auro, vero est verius; sulphur, inquam, combustibile, quod flammam concipiat & odorem sulphuris vulgaris exhalet. Penè etiam hoc vicerunt, ex metallo, ne quidem auro excepto, imò ex auro maximè elici argentum viuum currens, album, non secus atque illud, quod vulgo venit.* Et reuera sulphur omnibus inest. Etsi in perfectioribus difficilius deprehenditur. Cum enim metalla imperfectiora sint combustibilia, certè sulphur in iis & colore flammæ, qui in aliis alius est, & odore, qui alius est in ferro, alius in cupro deprehenditur. Imò in auro ipso soluto sulphur inflammabilitate in auro fulminante dicto deprehenditur, vt & in ferro fulminante. Sal etiam sapore satis se prodit. Et si antimonium in ista principia resolui potest, vt rectè monstrauit Angel. Sala, *in anatomia antimonii, sect.* 1. *cap.* 2. cur idem in ferro, cupro &c. fieri posse planè impossibile sit? Hoc tamen, vt dictum, verum etiam est, ita hæc arctè inter se cohærere, vt arte facilè perfectè separari non possint, neque ea, quæ pro iis vulgò venditantur, talia reuera esse, vt postea in specie dicetur.

E Mercurio.

Iam Mercurium quod attinet, & quidem vsus eius medicos, vel totus fixus est, vel vim vomitum ciendi & purgandi habet. Verè tamen est πολύτροπος & πολύμορφος, & quod res vna eandem formam internam & naturam retinens externas varias suscipere possit, vel vnicus mercurius docet, qui in aquam & liquorem, eumque varium solui, sublimari, præcipitari, & in puluerem verti, figi, in flores argēteos quasi, in vitrum redigi, imò vt metalli naturam referat, coagulari & mutari, & infinitis ferè modis transformari potest, ita tamen, vt ad pristinam naturam facilè redeat. Et quidē semper vel totus auolat, vnde & serui fugitiui nomen à Chymicis accepit, vel totus manet, neque anatomia vlla hîc locum habet, neque quicquam heterogeneum, quod quidem arte separari possit, in eo reperitur.

Mercurij coagulatio.

Vnum atque alterum saltem præmittam, quæ vsus medici non sunt, Mercurius facilè coagulatur, vt plumbum referat, si nimirum in plumbum liquefactum, dum incipit refrigerari, pistillo vel alia re fnuea imprimitur, & mercurius viuus infunditur. Tum enim statim instar plumbi coagulatur, quod procul dubio fit à spiritu figente seu coagulante plumbi. Verùm argentum viuum hoc modo nō fit plumbum, vt aliqui existimant, sed manet argentum viuum. Neque etiam, vt plumbum, malleo ducitur.

Sequenti modo, eoque facili ita coagulatur, vt etiam malleo duci, & ignem semel atque iterum sustinere, atque ita aurum & argentum referre possit. ℞. *nimirum* ☿, *viridis æris, salis communis* ana ℥iiij. Misce & affusa aqua simplici coque in vase ferreo, eoque satis denso, continuò agitādo donec de spatula nō amplius decidat, quod fit fere dimidiæ horæ spatio, præcauendo item ne aqua regurgitet, quod affusa interdū aqua frigida fieri potest. Postea aqua per inclinationem separa, & mercuriū aqua pura lauа tādiu, donec aqua nō amplius coloretur. Quo facto impone mercuriū tabulæ vitreæ, & in vnum globulum compressum colloca in cellam, vt instar vitri coaguletur. Postea ℞. mercurium, adde tutiæ Alexādrinæ, & pulu. rad. curcumæ, & F. f. s. & in catillo clauso horis duabus in ignem circularem ponantur, ac postea fundantur, quæ massa aurum refert. Si argenti forma expetitur, aliquid argēti addatur. Quod eo fine saltem affero, vt quid interdum arte fieri possit, videatur; etsi nullius vsus sit ista operatio.

Ad vsus autem Medicos parantur ex eo primo varia *præcipitata*, quorum descriptiones passim extāt, quarum aliquas etiam in Instit. *lib.* 5. *part.* 3. *sect.* 3. *c.* 18. proposui.

Mercurius præcipitatus.

Mercurius præcipitatus à quibusdam *Turbith* vocatur. Quamuis nonnulli inter præcipitatum & Turbith distingnant, & præcipitatum appellent Mercurij rubeum puluerem volatilem adhuc, turpethum verò fixum. De Præcipitatis & Turbith videatur Libauius *Apocalypseos Hermeticæ part.* 1. *cap.* 3. & 4.

Huc pertinet & *mercurius vitæ* dictus, ex liquore illo, qui butyrum antimonij vel mercurij potius dicitur, paratus, cuius descriptionem in Instit. *l.* 5. *part.* 3 *sect.* 3. *c.* 18. *pag.* 1443. proposui. Etsi enim in Beguino, editione Barthij, *pag.* 20. doceatur mercurium vitæ nihil aliud esse, quàm regulum antimonij spiritu mercurij sublimati vitriolico dissolutum, tamen res aliter se se habet. Sit enim vt aliquid simul de regulo antimonij (paratur tamen etiam ex crudo) destillet: tamen maximā partem liquoris, qui destillat, ex mercurio sublimato constare puto: cum nihil mercurij, præter eum, qui viuificatur, & in recipiente colligitur, in retorta relinquatur, sed solum antimonium. Crollius mercurium vitæ florem butyri antimonij dixit, sed abusiuè. Neque enim flores dicti subsident, sed adscendunt. Mercurij vitæ descriptiones variæ exstant apud Libau. *Apocalyps. Hermet. part.* 1. *p.* 251.

Ex eodem butyro antimonii etiam fit *bezoardicum minerale* dictum, quod Crollius, sed parum rectè, antimonium Diaphoreticum nominat; cuius parādi modus antea nominatus, non solum hodie planus est, sed, vt mox dicetur, olim notus, vt non opus fuisset à Quercetano *Pharmacop. restitut. c.* 23. sub ænigmate proponi: quod tamen Libauius *Apocalyps. Hermet. part.* 1 *pag.* 258 259. explicauit. Quis verò autor huius medicamenti sit, dubium. Etsi enim recentioribus nonnullis eius inuentio tribuitur: tamen Hieronymo Rubeo iam non ignotum fuisse, ex eius *libro de destillatione sect.* 2. *cap.* 32. patet.

Deinde è mercurio paratur *sublimatus vulgaris* passim notus. Postea etiam *mercurius dulcis* dictus, *in Instit.l.5.part.3.s.3.c.17.pag.*1438.descriptus. Species mercurij sublimati est etiam *arcanum corallinum*, cuius præparatio est in *Instit.loco modò citato.*

E mercurio fiunt etiam *flores argentei*, quos in *Instit.lib.5.sect.3.cap.17.pag.*1435 descripsimus.

Parantur & ex eo *aqua, liquores, olea & spiritus*, quale est *butyrum antimonii*, quod potius mercuriale dici debebat, & talia extant apud Vnzerum, *de mercurio,lib.2.cap.2. &* 3. quæ tamen omnia nihil aliud sunt, quam ipse mercurius cum menstruis mixtus, & seu in liquorem, quod salium proprium est, seu in spiritum cum iis quasi redactus.

Quæ verò, *c.num.* 4 ab Vnzero, vt & aliis, promittitur aqua mercurij, sine salium menstrui vllius additione, ea fit non aliter, ac oleum *sulph* per campanam dictum, aëre humido mercurio in vapores resoluto sese admiscente; sicut & eodem modo per retortam idem oleum sulphuris dictum parari potest. Aquas alias mercuriales descripsit Libauius, in *Apocalyps.Herm.pag.*269.

Pertinent huc & *præcipitata composita*, quæ si cum auro fiunt, auri vitæ nomine venient, de quo in *Inst. l.5 part.3.sect.3.cap.18.pag.*1451.

Referenda huc & *cinnabaris* factitia quæ fit ex ☿ *sulph* simul sublimatis.

Plura de mercurio videantur apud Matth. Vnzerum, *in Anatomia mercurij*: etsi eo in tractatu non doceatur, quomodo mercurius in partes diuersas diuidi possit, sed solùm quomodo veriè variis rebus additis immutari, nihilominus integer manens, possit.

Antequam autē à mercurio discedamus, monendū, in mercuriis præcipitatis & sublimatis exhibendis cautos omninò medicos esse debere. Neque enim natura mercurij in iis præparationibus tollitur, sed saltem occultatur salium fixorū admistione; quæ vbi ad ingeniū redit, ægro maximè nocere potest. Et cum extra corpus salis ammoniaci admistione resuscitari possit mercurius, cur non idem fieri possit à salibus volatilibus in corpore? Neque sequitur; æger nihil damni sensit post eiusmodi medicamenti vsum, ergo nulla maligna aut venenosa qualitas ei attribuenda. Neque n. venena omnia statim, sed sæpe longo tempore nocent. Ideoque & hic quod primò (purgando scil.) profuit, postea nocere potest. Corporum etiam, quibus talia propinantur, non semper eadē ratio est. Nam sicut si ebrio, aut alij, qui cibis ventriculum repleuit, venenum propinetur, atque statim cū cibo & potu id euomat, nullum damnū id infert, quod ieiuno propinatum summè nocuisset: ita etiam fieri possit, vt tale medicamentum alicui exhibeatur, qui multis crudis & pituitosis humoribus repletus, aut temperato humido præditus, atque statim iterū euacuatus fuerit; idque, siue damno: tamen nō sequitur, quod cuilibet corpori sine damno exhiberi possit.

An mercurius sit venenatus.

Quapropter hic non prætereunda videtur quæstio, an ☿ per se sit venenatus ac deleteriæ qualitatis particeps. Prolixè hanc quæstionem tractat Matth. Vnzerus, *de anat.Spagyr.mercurii.l.1.c.16.* In quo etiamsi mercurium ab omni venositate absoluere conatur: contraria tamen mihi sententia verior videtur eorū, qui ☿ium sua natura venenositatis non expertē putant. Inter quos iam olim fuit Dioscorides, qui *l.5. c.64.* vt & *l.6.c.*28. eum inter venena retulit & δυνάμιν φθαρτικὴν habere scribit, ac Galenus, qui *l.5.de simp.med.fac.c.*17. tota substantia esse inimicum naturæ humanæ testatur. Idem sentit Ægineta, *lib.5.c.6.* Aëtius, *tetrab.ser.2.c* 4. Idem Antiqui alij & Recentiores plerique statuerunt. Et collegit ipse Vnzerus, *loco allegato* autorum hac de re sententias, Cardani, *lib.2. de veneno cap.*2. Ferdinand.Ponzettæ. *l.2.de ven.c.*21. Cōciliatoris, *tract.de ven.c.*7. Fernel. *l.* 2. *de abdit & lue venerea c.*7. P Palmarij, *de morb.cōtag.* & aliorum plurimorum, quorum testimonia breuitatis studio congerere non libet, cùm *allegat. loc.* apud Vnzerum videri possint; qui etiā historiis euincunt, mercurium aliorum venenorū more, stuporem, cōuulsiones, tremorē, lethargū, tormina & cruciatus ventris, lipothymias, paralysin, oris & faucium exulcerationes, & alia horrenda symptomata, mò sæpe mortem induxisse Et videtur ista nocendi vis satis in sublimato qui ʒß pondere animale necare potest.

Neque est, vt quis summam illam nocendi vim in spiritus salinos & sales admixtos referat. Etenim tantillum id sæpè est, quod admixtum est, vt ei tanta nocendi vis attribui non possit. Neque si maiori quantitate admiscerentur sal communis vel vitrioli spiritus, tantam nocendi vim haberent.

Neque, quæ pro sua sententia affert Vnzerus, satis firma sunt. Primò enim quod affert, ideo nō esse venenum, quòd non primariò, quod venenorū propriè dictorum proprium sit, cor perat; illique aduersetur, ad id respondeo, etsi omne venenum tandem calorē natiuum in corde extinguere possit: tamen sunt etiā venena, quæ aliis membris sunt primò aduersa, Narcotica cerebro aduersa, alia pulmonibus, alia vesicæ. Dantur deinde venena septica, quę non statim occidunt, sed si occidunt, longo post tempore, quam assumta fuêre, mortem inferunt paulatim ad cor vsque factā successione, vt Galenus, 3. *de simpl.med.facult.c.*23. docet, inter quæ & mercurius meritò refertur.

Nam etsi, quod secundò obiicitur, à multis obseruatum, cuius rei exempla *ibid.* recenset Vnzerus, argentum viuum sine noxa haustum fuisse: tamen ad id facilis responsio Etenim vel de viuo, vel de eò Chymicè præparato hoc dicitur. Si de viuo, res plana est. Nam cùm argētum viuum sibi cohæreat, mobile sit, & ideo statim per aluum excernatur, hoc modo non nocet; sicut nec globus plumbeus vel ferrum deglutitum, si mox iterum excernatur, damnum corpori infert. Atsi in minima resoluatur & ita paretur, vt corpori adhærere possit, summè nocere potest, vt & plumbum, si in corpore resoluatur, grauissimorū malorum autor esse potest, cuius rei historia est apud Fernel. Si verò de præparato sermo sit, adhibetur is, vel ad vsus externos, vel internos vt purgans, vel vt diaphoreticū. Si ad vsus externos, eius vis corrodēdi manifesta est Si vt purgans, non semper sine damno exhibetur. Et licet ob caussas ante dictas interdū exhibeatur sine noxa, non tamen omnibus. Et vbi exhibetur, certo tamen modo prius elaboratus exhibetur. & nimia eius violentia, quæ eum volatilitate cōiuncta est, aliquomodo figitur. Quod verò purgat, facit hoc partim naturam irritando, partim humores vitiosos in corpore resoluendo & fundendo. Vt enim extra applicatus, vt & alia huius generis, magis carnem emortuam colliquat, quam sanam, (quia natura semper viuas partes à talium iniuria magis tuetur, quàm corruptas, vel vitiosos humores (ita etiā assumtus totum corpus peruadit, & humores vitiosos fundit, qui fusi & agitati naturam stimulant, & ad excretionem irritant, quæ stimulata vnà medicamentum cum humore eiicit. Si verò humores tales in corpore non adsint, aut medicamentum nimiā copiā vel non rectè præparatum sumatur, ipsos etiam bonos humores, imò partes corporis sanas corrumpit, & hominem in vitæ periculum conicit, vt exempla passim nota sunt. Vbi verò fixus est mercurius, sit diaphoreticus, & minus vehemens est, ea de caussa, quæ supra in antimonio est proposita. Etenim non ita statim, vtpote fixus, vires suas in ventriculo & intestinis exserit, sed in penitiora corporis penetrans ibi demum humores fundit, quos natura irritata per sudores expellit.

Quod verò Mercurio cùm purgante, tū diapho-

retico, vt & antimonio, ij sæpè morbi curantur, qui aliis frustrà tentati fuerunt remediis, ideo accidit, quia talia medicamenta penitius se in ipsas corporis partes insinuant, easque penetrant, & humores, quos ipsa partium substantia imbibit, quique domestici quasi facti sunt, fundunt. Sicut & extra videmus in vlceribus prauis profundius penetrare, & corrupta tollere, quæ mitiora tollere non potuerunt.

Tertiò quod dicit, si argentum viuum esset venenum, etiam metalla, vt ferrum, quæ ex eo constant, æquè noxia essent, quod tamen non accidit, cùm ex chalybe multa vtilia medicamenta præparentur. Verùm sit sanè, concedamus, de quo iam non disputo, talem mercurium esse in chalybe: tamen aliorum admistione temperatur. At si ferrum resoluatur & sese mercurius exserat, æquè nocere potest, vt modò de mercurio plumbi dictum.

Ideóque quod de antimonio dictum, omninò etiam de mercurio verum est, eos frustra laborare, qui mercurium purgantem præparare volunt, & vim illi vomitoriam demere; imò nonnullos sine ratione gloriari, se mercurium ita præparare posse, vt dupla aut tripla dosi, & instar sacchari sine noxa vsurpari possit. Nihil enim aliud agunt, quam vt vires illas, quas tamen expetunt, præparatione sua saltem sopiant & abscondant; cùm tamen satius fuisset, in dosi parua conueniente modo & cum corrigentibus conuenientibus talia exhibere, quam dosin frustrà augere.

Mercurius metallorum. Cùm iam ad reliqua metalla accedendum sit, prætermitti non potest quæstio, etsi ad vsum medicum inutilis, an *metalla* reliqua *in mercurium viuum* & currentem redigi possint. Vbi quæ vtramque partem ex Physicis & Metaphysicis disputari possint, imò disputentur, non ignoro: neque etiam iam disputo, an mercurius ille viuus sit proxima metallorum materia. Hoc verò quæritur, an metalla talis corporis formam, qualis est mercurius vulgaris, currentem scilicet & mobilem assumere possint. Vbi sine cuiusque obtrectatione respondeo, cum Aristotele & I.C. Scaligero, Vbi de re constet, non disputandum esse rationibus contra experientiam, sed rei rationes potius quærendas esse: & cum Galeno, *6 de loc. aff. cap.* 7. Longè præstantius esse ea, quæ fiunt, quomodo fiant quærere, quàm quod fiant, negare. Posse verò metalla talem mercurij currentis formam suscipere, tot doctorum virorum, qui oculati huius rei testes sunt, scriptis proditum, processibúsque monstratum, & qui volet, id experiri poterit. Et quamuis aquæ quædam resuscitatiuæ dictæ etiam ex mercurio constent; tamen processus illi ideo Sophistici non sunt. Modo enim multò plus mercurij ex metallo aliquo exhibeant, quàm in ipsis est mercurij, satis est: quod & de aliis modis dicendum in quibus mercurius seu viuus seu sublimatus adhibetur, Multò plus tamen dixi mercurij. Nam si parum pondere augeatur, aliquid metalli mercurio permisceri potuit, quod tamen à suâ naturâ immutatum non est. Sunt tamen & alij modi, quibus sine omni mercurij seu viui seu sublimati additione metalla in mercurium viuum redigi possunt. An verò mercurius iste in corporis pristini naturam reduci possit, iam alia quæstio est. Nequeque enim de hoc quæritur, An metalla tùm suam naturam planè amittant, sed de eo, an talem formam, qualis est mercurij vulgaris, suscipere possint. Etsi enim prius illud negetur: (de quo iam non disputo) tamen hoc proprerea negandum non est. Et si mercurius vulgaris tot formas externas recipere, & vt metallum etiam, vt supra dictum, coagulari potest, cur impossibile sit, ex metallo viuificari posse? Quâ de caussa etiam consideratione dignum est, an mercurius vulgaris omnis eiusdem planè naturæ sit, an verò hic cum hoc metallo, alius cum alio maiorem cognationem habeat.

Sed ad ipsas metallorum, quæ vsus etiam medici sunt, præparationes accedamus. Sunt metalla alia fixa, alia non fixa; & fixum quidem verè vnum est aurum, cui vni, quamuis diu in igne fusorio seruetur, nihil deperit: reliqua omnia ab igne aliquid patiuntur. Quia tamen argentum reliquis fixus est, auro etiam vt fixum accensetur. A reliquis verò non fixis, vt plumbo, stanno, ferro, cupro, etsi aliquid secerni possit, magnæ tamen id operæ est, vt seorsim excipiatur: quæ verò vulgo venditantur, magisteria sunt, vt appellant; seu in forma liquidâ, seu in siccâ. De metallorum autem calcinatione per ignem & menstruum dictum in Instit. *lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 5. & 6.*

E plumbo fit vulgò *Saccharum Saturni* dictum, cuius descriptio *ibid. cap* 15. *pag.* 1730. habetur. Saccharum hoc, si retortæ indatur, & destillatio instituatur, liquor inde elicitur, qui vulò *oleum Saturni* appellatur. De quo liquore magna inter recentiores controuersia est. Aliqui enim ei *spiritum* quendam mercurialem & æthereum, & quidem ex ipso plumbo inesse, & inde lento igne separari posse docent. Alij verò liquorem illum esse spiritum aceti dicunt, in quo plumbum solutum fuit, hoc modo alteratum & ardentem iterum factum. Vbi equidem malo ἐπέχειν quàm aliquid temerè asserere. Si tamen aliquid dicendum est, non absurdum videtur, spiritum aceti acidum postliminio redire, atque iterum ardentem fieri posse. Cum enim spiritus aceti ex spiritu viui digestione fiat, vt de scorbuto *cap.* 3. *num.* 11. dictum, cur non iterum spiritus vini fieri posset? *E plumbo.*

E stanno fiunt *crystalli* & oleum seu liquor, vt in Instit. *lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 15. pag.* 1430. dictum. *E stanno.*

Cæterùm è *chalybe* in vsum parantur medicamenta dum vel aliquid, partes scilicet volatiles & sulphureæ, tollitur, quod commodissimè fit igne reuerberij, vel saltem is soluitur. Priore modo ♂ calcinatur, etsi & alio modo id fieri possit, & sine substantiæ minore deperditione, dum frusto chalybis summè ignito affricatur magdaleon sulphuris. Ita enim instar ceræ liquescit chalybs; qui si in aquam frigidam subiectam decidat, facilè friabilis redditur. *E chalybe.*

Cro. i ♂ varia genera *ibid. cap. 16. pag.* 1432. descripta. Paratur ille etiam è vitriolo martis in tigillo calcinato ad rubedinem.

Tinctura, quæ tamen nihil aliud sunt, quàm ♂ ad minima resolutus cum menstruo mistus. Parandi verò tincturam martis ratio tradita est ibidem *c.* 9. *pag.* 1394. Commoda est & hæc tinctura, ♃ Martis salis ammoniaci partes æquales, Misce. Adde pauxillum olei oliuarum; vt fiat instar pastæ. Ponatur in locum calidum per dies 14. vel donec ♂ colorem rubigineum contrahat. Postea ponatur in cineres, vt oleum & maxima pars salis ammoniaci destillando separetur. Non tamen sal ammoniacus totus separandus est. Hoc modo enim Mars vel in aquâ communi solui potest. Hinc aqua iterum & cum sale ammon. separari, & tinctura spiritu vini extrahi potest, quæ planè coloris crocei est. Vide etiam Crollium, *pag.* 252.

Fit quoque *vitriolum ex* ♂, si in aqua & spiritu vitrioli soluatur. Ita enim posteà in vitriolum coagulatur. Alium etiam modum habet Crollius, *p.* 219. Alij limaturam ♂ soluunt in oleo vitrioli. Hinc affundunt duplum phlegmatis vitrioli, stent hor. tribus, postea filtrentur, quod si non succedat, plus phlegmatis affundunt. Quo facto phlegmatis tertiam partem in B. separant, reliquum in cellam ponunt, & vitriolum coagulatur.

E cupro

Ex Venere. E cupro fit vitriolum, quod vulgo *Veneris vitriolum* nominatur, cuius faciendi ratio ab eodem traditur.

Etsi verò sunt hodiè Empeirici quidam, qui multa e cupro medicamenta vsurpant: tamen rectè mihi scripsisse videtur Ang. Sala, *aphor. Chymiat. sect. 2. aphor. 37.* Cuprum quocunque etiam modo præparatum intrò sumere religio sit. Etsi enim empeirici illi curationes recensent: malorum tamen vel meminisse, vel etiam non ignorare debebant, quæ ægris attulerint, plurima.

Ex argento. Ex argento *tinctura* vt fiat, monstrat um in Inst. *lib. 5. part. 3. sect. 3. c. 9. pag. 1394.* Dn. Doct. Harmanno hæc adscribitur. ♃. Salis *tartar* opt. purificati part. ij. Terræ sigill. alb. part. j. Puluerisentur in porphyrio tenuissimè, postea in crucibulo forti superius operculato gradibus ignis ab initio obseruatis in furno anemio stra statuantur, vt tandem igne vehementiori ad fluxum q. vsque per hor. 24. maneant (propter terram sigillatam non fluit materia, sed quasi fluere videtur) vbi omnia restixerunt, sal *tartar* reperietur in crucibulo instar vitri viridis, quem tenuiter reduc in puluerem. Huius ♃. partem vnam, calcis ☽ finæ per Aq. fort. solutæ, & communiter per ℞ præcipitatæ, ac diligenter postea ab omni acrimonia edulcoratæ partes duas. Hæc curiosè terendo inuicem denuò in pyxide, vel tigillo cæmentatorio perlutato pone in arenam & subministra ignem è primis gradibus lentum, postmodum etiam fortiorem subrus & supra, vt vasculum candeat, cæmentetur materia per 12. hor. ita tamen, ne fluat (si forrè fluxerit, laborem denuo repete) Refrigeratis vasis exime totum illud, & subtiliter tere, ac in cucurbita lati fundi, affuso sp. vini opt. extrahe rubedinem (rubedo non à ☽, quæ tantum cæruleum, vel viridem colorem continet, sed à *tartar.*) per dies 6. 7. vel 8. Decantato hoc tincto spiritu vini alium affunde, & in digestione, vt antea, repetitis vicibus rubedinem vel flauedinem extrahe. Extractiones omnes serua; Luna verò post extractam rubedinem in cucurbita apparebit cærulea aliquatum. Hanc igitur paulatim exicca, & in marmore terendo in puluerem reduc, & diligenter serua. Extractiones verò rubeas collectas destilla in balneo & prodibit spiritus vini. Rubedo verò tota manebit in fundo instar sanguinis. Hanc cum ☽ illa cærulea reseruata tere minutissimè, & cum iis iunge, vel misce duplum silicum calcinatorum (quod fit, si igniti aliquoties in aqua extinguantur) diligenter misce, & ex sublimatorio fictili (cucurbita humili) ad sublimandum pone in arenam, obseruatis gradibus ignis, tandem vehementiori, & adscendit, seu eleuatur Luna tota cærulea instar Sapphiri, remanente in fundo corpore crasso & nigro. Hanc nigram materiam diligenter exemtam tere in marmore, & calida aqua aliquoties elue, postea igne calcina (scilicet in ferreo vase) vt abeat in calcem leuissimam, vt in ☿, semper mouendo spatula. Ex hac calce cum destillato antea à rubedine spiritu vini, ad supereminentiam 3. vel 4. digitorum superfundendo extrahe sal, digerendo scilicet per tres vel quatuor dies in balneo, vase optimè clauso, lactescente aliquantulum spiritu vini. Hunc spiritum vini aufer à fecibus, & perge calcinando & extrahendo, donec nil amplius salis prodierit, nec lactescat spiritus vini. Extractiones omnes collige, & spiritum vini inde euoca destillando in B. M. donec circiter quarta duntaxat pars totius in fundo relicta fuerit: pone in locum frigidum humidum, & ⊖ Lunæ translucens instar crystalli concrescet. Spiritū vini reliquum, collecto priore sale, denuò ad quartam vsque partem destilla, & sic perge, donec omne sal collegeris. Salia collecta omnia diligenter exicca & serua. ♃. Lunæ cæruleæ antea sublimatæ vel electæ part. ij. salis iam collecti p. j. Tere in marmore inuicem & in retortula per arenam destilla in oleum vel liquorem cæruleum Lunarem aliquantulum virescentem, quem collectum diligenter serua Eius dosis est à gutt. ij. ad iiij.

Ex auro. Tandem de *auro potabili* variæ habentur disputationes, quas meas hîc non facio. Videantur, quæ ea de retradidi in Instit. *loco supra allegato pag. 1393.* Interim sum in ea sententia, quæ passim venditantur Auri potabilis nomine, esse saltem magisteria dicta, seu aurum in minimas & subtilissimas partes solutum, & cum menstruo mixtum. Et quidem varia menstrua passim circumferuntur, quorum tamen vis soluendi omnis in sale consistit, aurumque eò tandem redigendum est, vt in spiritu vini vel quouis liquore solui possit. Ad quem finem variis mediis & menstruis perueniri potest. Et forsan nihil refert, quo menstruo illud primùm soluatur: etsi enim sit forrius: tamen reuerberatione iterum separari potest; nihilominus relinquitur calx subtilior, quæ postea in spiritu salis, eoque separato iterum vt iam subtilior redditus, in spiritu vini soluatur. Atque hoc modo & menstruorum mutatione etiam aurum potabile reddi potest ad modum tincturæ Martis suprà propositæ: sed calci auri per amalgama factæ salis armoniaci duplum vel triplum addi debet. Neque illud sufficiens argumentum est, auri essentiam esse extractam, aurumque esse teddirum irreducibile, si per retortam destillari potest. Nam etiam fixa, volatilium salium additione, volatilia reddi possunt, vt tamen suam essentiam retineant.

Hinc ad eundem finem variis modis perueniri posse puto. Alij enim auro soluto affundunt menstruum ex vna parte spiritus salis, & quatuot partibus nitri. Aurum solutum Mercurij parte æquali præcipitant. Illud abluunt, cum floribus *sulph.* aliquoties reuerberant, vt fiat tatum instar lanæ. Hinc affundunt menstruum ex spiritu vini part. ij. & salis parte vna, aliquoties simul destillatis.

Alii, qui modus Fr. Ant Angli à nonnullis esse perhibetur, soluunt ☉ foliatum in aq. Regis, quæ primò facta è parte vna nitri & partibus duabus vitrioli, & postea iterum, addita quarta parte salis armoniaci, destillata. Solutum oleo tartari præcipitant. Huic calci spiritus salis affundunt tantum, donec non amplius ebulliat. Hinc calci auri dimidiam partem flor. *sulph.* addunt, & in igne circulari reuerberant, idque quater repetunt, donec aurum spongiosum & rarum fiat. Calci huic auri affundunt menstruum è sale vrinæ è parte eius volatili & fixo facto & spiritu vini bene digestione vnitis. Menstruum separant: liquorem rubicundum remanentem in arenâ vel cineribus per retortam destillant.

Quia tamen Fr. Antonius aquas fortes reiicit, vt venenaras, alij hoc modo ab Antonio autū calcinari statuunt. Recipit auri quantum libet, addit salem communem seu esculentum, & hæc duo in igne reuerberij col locat, adhibito eo ignis gradu, ne aurum fundatur, sed vt spiritus salis acres fatrem corpus auri penetrent, & ad minima soluant, ac spongiæ instar rarum faciant. Calcem hanc postea à sale abluit & exiccat. Sed & hîc quæstio est, an nihil de spiritibus salinis auro cohæreat, & an sine corrosiuo facta sit calcinatio. Auro hoc modo calcinato affundit suam aquam cœlicam Raymundinam dictam, quæ proculdubio nihil est, quàm spiritus vini sale proprio fortior redditus. In qua solutione sal volatilis, qui est in menstruo, auro se vnit, & facit, vt non solùm in liquore, quod salium est, dissolui, sed & in altum eleuari possit. Interim auri natura & substantia manet integra. Qui verò aurum potabile promittunt, quod sine rei alienæ additione liquiditatem

tem habeat, iis hoc probandum, quòd cùm in calcinatione tùm in solutione nihil adhibuerint, in quo salis aliquid insit. Siue enim aquas fortes, siue salem communem, siue spiritum eius, siue etiam spiritum vini & salem vrinæ adhibuerint, sal volatilis sali fixo, qui in auro est, adhæreſcit, & cum eo per minima vnitur. Salis verò cùm sit in humido liquescere, aurum etiam cum sale sibi vnito in humido liquescit. De qua re, ne hîc actum agam, videatur Angel Sala *in Chrysologia*.

Alii recipiunt vitriol. Vngaricum bene purgatum, atque inde spiritum & oleum destillant. E capite verò mortuo salem aqua destillata eliciunt. Salis parti vni spiritus & olei destillati partes duas in retorta affundunt, & in B. octo diebus digerunt. Hinc igne patenti destillant. Capiti mortuo, seu ei, quod post destillationem hanc relinquitur, spiritum destillatum iterum affundunt, per biduum digerunt, iterumque destillant, idque sexies repetunt, vltimò rectificant. Hinc ♃. partem vnam auri foliati, & partes quatuor huius menstrui, digerunt per mensem. Si aurum sit prius præparatum, breuiore tempore fit solutio. Tandem ♃ mercurium ex oleo vitrioli (ita vt parti j. mercurij, partes ij. ol. vitrioli affundantur) quater destillati partes iij. solutionis auri prioris part j. Digerantur in phiola Hermeticè clausa in athanore, gradu caloris qui haberi potest, lenissimo seu igne lampadis per mensem & corpus nigrum euadit; calor mense secundo & tertio augeatur paulum, & corpus album redditur; mense quarto & sexto purpureum euadit. Tandem adhibeatur quartus gradus, & redditur corpus rubrũ. Hic calor continuetur adhuc quatuor mensibus, donec materia in corpus rubrum Medicinæ vtilissimum conuertatur.

Si quis v. est, qui, sine vllo sale, vel mercurio, vel liquore ex eo, aut alio corpore metallico huic cognato, ob materiæ similitudinem, & omnino menstruo, quod vniuersale appellant, aurum solui, & in vtile medicamentum verti posse putat, cum eo equidem non pugno; modò res promissis respondeat, neque ei suam petitiam hac in re inuideo Eius tamen fuerit, commodum, quod è tali medicamento in plurimos redundare posset, tot ægris non inuidere & si artificium alios celare velit, publica tamen in medendo specimina edere.

De reliquis vero præparationibus, quæ vulgò habentur plurimæ, ita sentio, pluribus modis ad eundem finem perueniri posse, atque in omnibus agi, vt corpus auri, quod est densum & summè compactum, in subtilissimas partes & minutissimas atomos resoluatur, vt ita facilius in corpore vires suas exserere possit. Ideoque etsi alij aliis menstruis vtuntur: omnibus tamen id agitur, vt in subtilissimam calcem corpus auri redigatur, ita vt tandem in spiritu vini, vel etiam quouis liquore solui possit. Itaque menstrua primò fortiora & magis corrosiua, hinc mitiora adhibentur. Et si quod menstruum naturæ inimicum videtur, id ablutione vel igne separandum. Aurum tamen tum non per se in liquorem resoluitur, sed ob salem è menstruo admixtum.

Antequam verò hisce de auro finem imponam, Primò hoc addendum, me in præfatione editionis primæ mentionem fecisse Gallinæ aureæ & argenteæ Philosophicæ. Ediderat enim eo anno Prognosticum Astrologicum D. Franciscus VVendlerus, Medicus Gorlicensis, in quo inter alia hæc habet: *Hoc loco facere non possum, quin mentionem faciam, qua ratione gallina foliis auri & argenti cum sagina reliqua cibanda sit; & quam mira meis oculis viderim, referam. Cum* ☉ *signum* ♋ *ingreditur, quod 22. Iunii euenit, gallinam aliquam, quàm fieri potest, optimè sagina. Sagina folia argenti insperge: quorum quò plura cum cibo ingerit gallina, eò melius sese res habet. Primis quidem quatuor diebus argentum cum excrementis per aluum reiicitur, quinto vero vel sexto die assuescit ventriculus argento, idque arripit & immutat in suam quintam essentiam melius, quam Chymicus aliquis. Si mensem vnum ita gallinam nutrieris ac saginaueris, mactare eam licet, & mira videbis. Quæ domi meæ saginata & mactata est, candida fuit, instar argenti: intus viriditas tanta apparuit, qualem nec Chymicus arte ex argento parare possit. In massa illa, quæ oua continet, innumera ferè oua magna & parua apparuerunt, quasi ab artifice aliquo ex argento formata essent. Postea, quando* ☉ *in* ♌ *ingreditur, quod accidit 23. Iulii, alia gallina eodem modo nutriatur auri foliis. Hoc modo meo suasu, nutrita & saginata est gallina à senatore quodam hic primario & lautioris fortunæ, qui cum vxore, Dei beneficio, adhuc in viuis est. Comederat illa gallina quatuor circiter volumina (4. Buchlein) auri malleando in folia ducti. Vbi mactata fuit, mirum, quàm pulcra & pura intus fuerit. In pectore verò tres lineas purè aureas habuit, quasi ab artifice aliquo inducta fuissent.* Hæc D. Franc. VVendlerus. Quæ tum lectorem celare nolui. De quo vt aliquid amplius addam, feci eo ipso anno, modo & tempore, quod præscripsit, periculum, sed nihil tale in Gallina, quale ille describit, reperire potui. Ideoque ipsum ea de re semel atque iterum literis compellaui; etsi verò idem factum affirmaret: tamen cùm nonnihil titubare mihi videretur, idem in auro experiri non libuit. Neque tamen id planè negare volo, sed cuilibet hac in re periculum facere liberum relinquo. Etsi enim in argento non successerit, forsan in auro succedere potest. Sunt enim mirabiles rerum sympathiæ. Et memini Plinium, *lib. 29. nat. histor. cap. 4.* scribere: *si auro liquefacto gallinarum membra misceantur consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est.* Quò facit & id, quod Zacharias à Puteo, *in claui Medica stagyrica & chirurgica* habet: *Dum Patauii,* inquit, *studiis operam darem, accidit, quod gallina quadam domestica mensam adscendit, super quam muliebria ornamenta reperiebantur, & inter alia pretiosa quadam margarita (quæ pendebat annexa cuidam inauri industriosè ab artifice constructa & quibusdam aureis cucullis circumcirca obducta) quam margaritam vna cum inauri gallina deglutiuit, & deinde quatuor aut quinque horis transactis prædictæ inauris iactura detecta, ancilla quædam id fecisse gallinam pensitauit, quoniam superioribus diebus eãdem gallinam quandam Italis Gazeta dictam deglutiuisse animaduertit. Itaque gallina illa interfecta, statimque ei ventriculo semoto ac inciso vnà cum margarita inaurem, nondum in ventriculi cauitatem traiectam, sed in eiusdem orificio contentam, calidissimam tactuique ceræ aut pastæ instar cedentem inuenimus, & ipsius ornamenta penè ab eiusdem calore consumpta erant, quæ inauris breui temporis curriculo deinde cum refrigerationem susceperit, ac caliditatem contractam dimiserit, dura euasit, sicuti prius reperiebatur, omni eius forma & venustate orbata; ac demum cum altera inauri ponderata, tertiam partem eiusdem ponderis penè amiserat, quòd cùm visum & à nobis obseruatum fuerit, illud pro comperto affirmare possumus, & increduli hoc negantes periculum faciant, & nos veridicos inuenient.* Hæc ille. Ac proinde experientia, optima in Physicis rerum Magistra, porrò consulenda erit.

Deinde de viribus auri in Medicina vt aliquid addamus, Ego primùm equidem omnia illa, quæ cùm antiqui, cùm recentiores de auri in Medicina vsu scripserunt, in dubium reuocare nolo, neque tamen etiã hîc congerere. Collegit ea Francis. Anton. *in tractatu suo de auro potabili*, tum etiam suas experientias addidit. Aurum autem duobus modis exhiberi potest, vel integrum, aut in folia redactum, & aliàs nihil immutatum, vel arte Chymica resolutum. Priorem *De viribus auri.*

modum

modum quod attinet, hoc modo aurum exhibitum planè improbant non solùm Chymici plerique, sed & Galenici nonnulli, qui auri in Medicina vsum nullum esse existimant, & vnico ferè id probare conantur (nam quæ de incrustatione & inauratione ventriculi & intestinorum, & ita coctionis impedimento obiicit Paracelsus, nullios momenti sunt) quod aurū nimis cōpactum & durum sit, & cui etiā extremo calore & igne fortissimo adhibito nihil depereat, & proinde à calore nostro vinci & in actum deduci non possit, sed integrum rursum per aluum excernatur, atq; ita sumtus saltē inutiliter profundatur, ad ægrum verò nihil commodi & vtilitatis inde redundet. Verùm ratio ista mihi satis firma non videtur Etenim actiones illæ occultæ, & quæ magneticæ dicuntur, in integris sese exserunt, & à forma totius fluunt, atque ea destructa vel etiam corpore corrupto & immutato euanescunt. Magnes integer ferrum trahit; quod oleum, si à Chymico an id resoluatur, non præstabit. Talia multa in Medicina occurrunt. Lapis lazuli salrem pulueritatus purgat; Antimonium & alia metallica, etiam Chymicè non præparata, quæ à calore nostro nullo modo vinci, quorumque compages ab eodem solui non potest, nihilominus occulto modo in corpus nostrum agit, idque variè afficiunt, vt ipsa experientia docet.

Ideoque si horum tales occultas qualitates habet, eas etiam integrum & non resolutum exserere potest. An verò habeat, experientia consulenda. Tribuerunt eas illi tot docti viri tot seculis, quibus non libenter refragor. Chymicè verò resolutum & præparatum quod multas vires habeat, extra dubium esse puto; cùm id experientia testetur. An verò etiam insignem vim occulto modo confortandi, spiritusque reficiendi habeat, de eo suum cuique iudicium relinquo. Tutissimum est, quemuis non quæ legit vel audiuit, sed quæ ipse expertus est, hîc statuere. Aliàs verò vires plurimas habere aurum certum est. Sed quænam illæ sint, non omnes idem docent. Sunt quidam, qui id penè pro panacea habent. Verùm etsi plurimis morbis, iisque periculosissimis medeatur: tamen omnes non tollit, neque quos tollit, solum tollit, sed & aliis Medicamentis opus est. Imprimis verò in cacochymia pertinaci & penitius partibus infixa tollenda vtile est, eodem ferè modo vt antimonium debito modo præparatum. Vnde, vt ipse Fr. Antonius scribit, sæpe superuenit nonnunquàm vomitus, aut vrinæ copiosa emissio, aliquando alui subductio, pro humoris & naturæ ad hunc vel illum locum inclinantis & vergentis ratione. Et rem ita sese habere, comperiet, qui historias per aurum potabile curatorum diligenter perpendet. In sanis verò vix aliquem eius vsum esse puto: aut si sanis detur, non nisi neutris corporibus ad præseruationem vtile est, vt ab epilepsia, apoplexia, lepra, hydrope, cancro, arthritide, febribus & einsmodi morbis è cacochymia ortis tueatur, exhibetur, vt ipse Franc. Antonius fatetur.

Conclusio.

Atque ita, *Lector beneuole*, totius Chymiæ ambitum, quatenus quidem Medico præcipuè vtilis est, vides, & locos communes habes, ad quos, quæ cunque in lectione Chymicorum occurrunt, referre poteris. Etsi enim ex ea quidam nescio quem labyrinthum efficiunt: tamen Ariadnæ hoc filum si sequaris, tutò in ea versari poteris. Nec malè scriptum puto ab Angelo Sala, *Aphor. Chymiatr. sect. 2. aph. vlt.* Studiosum Medicinæ boni iudicij atque impigrum intra menses sex præter propter tantùm in Chymia posse addiscere, quantum ad vsum Medicum satis sit.

Qua de causa vt iis debentur gratiæ, qui rem planam difficilem non reddunt, sed nihil, quod siue ad intelligendum, siue ad inuestigandum, siue ad operandum prodesse possit, occultant, sed liberaliter suâ in publicum communicant: ita contra valdè peccāt ij, & minimè rebus Chymicis consulunt, qui quamuis totam ætatem in laboribus Chymicis insumserint, & magnam in experiundo auri argentique vim prodegerint: nihil tamen in commune conferunt, sed secum ea, quæ inuenerunt, intermori patiuntur, & talentum sibi concreditum cum seruo illo scelesto perfidè defodiunt.

E qua inuidorum classe eximendi non sunt ij, qui cum de rebus Chymicis contrarias sententias non solum fouent, sed & magno conatu publicè defendunt, & quidem eas, quæ non rationibus & demonstrationibus, sed solùm experientia & sensuum fide definiri possunt, nihilominus vterque eas, quas iactat, experientias celat, & lectorem hiantem & veritatis auidum ieiunum dimittit, & multas bonas horas vacuo scripto surripit, dum hic ait, ille negat, hic negat, ille ait. Cùm tamen, & sæpe in re exigui momenti, & quam si quis norit vel ignoret, non multò doctior vel indoctior euadit, paucis verbis res componi posset, si vterque suum, cui fidit, operandi modum sine inuidia & ambagibus proponeret, & lectorem idem experiri, atque secundum id, quod experientia monstrabit, iudicare sineret. Ita enim vno mense controuersiæ multæ componi possent, quæ sæpe multis annis agitantur. Sed quia multi victoriam potius, quàm veritatem in disputationibus suis quærunt, id, quod veritatem facilè monstrare, & concertationibus finem imponere posset, supprimunt.

Nec minus peccant ij, qui obscuris & perplexis descriptionibus sua in publicum produnt, quæ interdum planè occultari, quàm hoc modo in publicum prodire tutius esset, de qua re etiam supra dictum. Nam periculosum est parabolicas tales descriptiones sequi, qui facilè errandi, & ægris nocendi occasionem præbere possunt. Et quamuis Quercetanus aliique scribant, obscura ista satis significata esse, & à veris Philosophis, quique absconditam Philosophiam norint, satis intelligi: tamen an apprimè ea significatiua sint, quæ longè petitis similitudinibus, & quæ pluribus applicari possunt, definiuntur, facilè quilibet iudicare poterit. Quasi verò etiam Philosophus non sit, qui non sit Oedipus. Et abscondita illa Philosophia tam parum sibi constat, & tam varia est, quàm varia Paracelsistarum capita; cùm quiuis liberè & luculentissimè quælibet fingat; ac certum sit, si antiqui illi peritissimi ac doctissimi Chymici, adeoque Hermes reuiuiscerent, eos hanc Philosophiam & verborum ænigmata non intellecturos. Et quò, quæso, fine sua in publicum edunt, si intelligi non velint? Nam eos, qui antea ea intelligunt, vt doceant, necesse non est. Imò eos, qui antea rem norunt impropriis sæpè suis locutionibus turbant. Iis verò, qui ea non intelligunt, errandi, ac tempus & sumtus perdendi occasionem præbent Et si caussam inuestigemus, cur obscurum istud loquendi genus affectent, & ænigmaticè loquantur multi Chymici, caussa præcipua est, vt iudices, cum quibus ipsis res est, ludant. Cùm enim einsmodi empiricorum medicamenta, quæ sæpe Magnatum magnis sumtibus & expensis conficiant, interdum doctis Medicis & Chymiæ quoque peritis censenda exhibeantur, ænigmatibus suas operationes inuoluunt, vt vel Medicis inscitiam exprobrare possint, vel medicamēta, quæ pro nescio quibus secretis veditant, vulga

vulgaria esse, & aliis saltem nominibus insignita, & magnificis titulis commendata non agnoscatur.

Verùm istis missis, viros doctos & bono publico natos, quales Germania nostra, quæ hodie Chymiæ peritia nulli Nationi cedit, habet non paucos, meritò illo, qui hexametrorum omnium primus fuisse perhibetur, versu alloquor: Συμφέρετε πτερὰ οἰωνοὶ, αὖθητε μέλισσαι. Nemo enim se solùm sapere aut omnia in hoc genere perspecta habere, sibi persuadeat; sed, vt Cicero ait, *optimus & grauissimus quisque confitetur, multa se ignorare; & multa sibi etiam atque etiam esse discenda.* Et rectè Scaliger, *exerc.* 148. *sect.* 4. scribit: *Ego nequaquam homines esse nos dicere consueui; sed partes hominis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non magnum ex singulis penè minus, quàm nihil.*

DEVS Opt. Max. qui Medicum & Medicamenta creauit, omnium consilia & cogitationes dirigat, vt ad artis Medicæ & Chymiæ ὁμοδελφίαν stabiliendam, veræque Medicinæ incrementum, atque adeo humani generis cõmodum tendant, faciantque.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI, D. EXOTERICA.

I.

Loca duo Hippocratis restituta.

EQVIDEM Galenus, in ipsam descriptionem inquirere, curiositatem appellat, 1.*epid.comm.*2.*text.*83.*&* 6.*epid. comm.*2.*tract.*35. eos reprehendit, qui medicinalia prætereuntes, vt Grammatici, quam vt Medici, Hippocratem interpretari malint. Et omnino verum est, si ad rem ipsam dictio nihil conferat, non opus esse, de ea curiosum esse. Vbi tamen ex vitiosa scriptione mentem Hippocratis assequi non licet; imò ex ea falsum aliquod dogma sequitur, omnino de genuina lectione sollicitum esse docet. quod ex sequentibus duobus locis patet. Primus habetur 4. *epid. text.* 20. ita: Ο᾽ ἀπὸ τ κεραμέως ἵππου καταπεσὼν ᾧ ἢ προσεβλήθη αὐτίκα σικύη ἐκαύθη ἔσω: quem vertit Foësius: *Qui ex fictili equo decidit, cui non illicò admota est cucurbita, intus vstus est.* Atque ita hunc locum legere ferè omnia exemplaria, testatur Foësius, præter vnum MS. Regium, quod κεραμέως habet, cuius vocabuli tamen eadem est significatio. At aliquem de fictili equo decidisse, ridiculum penè. Anne enim inter figulorum opera in Græcia, erant etiam equi tantæ magnitudinis, vt si quis sessor decideret, vel costam, vel femur frangeret, vt Chirurgo opus haberet? Et quanti fornaces fuerint, in quibus tales equi fictiles coquerentur! Alij verterunt, *ex figuli equo.* Verùm textus hoc non habet. Et cùm Hippocrates ne verbum quidem superfluum addat, quid declararet illa circumstantia figuli; cùm idem damnum quis pati possit, seu ex rustici, seu ex figuli equo decidat? Quod cùm animaduerterent Interpretes alij, & inter eos Cornarius, legerunt Κεραμεικῷ. Erat autem Κεραμεικὸς Athenis locus suburbanus, à figlina appellatus, in quo sepeliri solebant, qui in bello occubuissent, & in quo certamen lampadũ Lampadodromia dictum, peragebatur: vt ita hunc locum illi interpretentur, quẽdam *in Ceramico* lapsũ esse. Verùm textus reclamat, qui nõ ἐν Κεραμεικῷ, sed ἀπὸ habet. Præterea καταπεσὼν, quod ex alto decidere, nõ in plano cadere significat. Res verò plana est, & locus hic vna literâ mutata corrigi potest, si nimirum legatur pro ἵππου, ἴπνου, vt sensus sit: Qui *de furno figulino deciderat.*

Alter locus est, 5. *epid. num.* 52. *apud* Foësium: τῷ μαγείρῳ ἐν ἀκάνθῳ τὸ κύφωμα ἐκ φρενίτιδος ἐγένετο. Quem vertit Foësius: *Coquo ex phrenitide gibbosa spina facta est.* Qui locus reperitur, 7. *epid. comm* 80. Verùm lectio ista & in linguam Græcam, & in Medicinam impingit. Neque enim Græci spinam ἄκανθον, sed ἀκάνθαν nominant. Deinde quis vnquam audiuit vel legit, quemquam ex phrenitide gibbosum factum fuisse? Verùm res iterum plana est, & iterum litera vna mutata hic locus restitui potest. Etenim non solùm Medicis, sed etiam vulgo notum est, & quotidiana experientia id docet, in febribus acutis, malignis præcipuè, cum phrenitide & delirio, sæpe κωφότητα seu κώφωμα coniungi. Ac proinde pro κύφωμα legendum κώφωμα. Et *Acanthus* nomen est vel vrbis Macedoniæ, vel loci alicuius in Coo Insula, in quo Cocus ille ægrotauit. Vt sensus sit: *Coco in Acantho, surditas ex phrenitide accidit.*

II.

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat.

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleant.

DIfficilis, & explicatu non facilis quæstio est, cur lebetis fundum, etsi liquor in eo ferueat, non caleat. Explicata tamen rectè, magnam lucem doctrinæ de Igne affert. Sunt autem variæ de ea sententiæ. Aristoteles 24. *probl. quæst.* 5. caussam reddit hanc, quòd calor in fundo vasis contractus extingui ab aqua potest. Quod fit etiam, vt eliquari res nequeat eliquabilis, si quid humoris admittatur. Verùm auidæ veritatis animæ hoc modo non satisfacit Aristoteles. Equidem hoc verum est, eandem esse caussam, cur fundum lebetis, etsi aqua in eo ferueat, non caleat, quæ caussa est, cur patinæ stanneæ vel plumbeæ, quandiu aqua vel liquor aliquis in iis cõtinetur, non liquescant, liquore verò destitutæ liquefiant, Sicut & huc pertinent caldaria plumbea, & lebetes plumbei, in quibus sal coquitur. Nam nec illa liquantur. Eodem modo in papyro aqua & oleum calefieri possunt, vt charta non accendatur. Imò etiam nec charta, nec linteum, vel filum accenditur, si cantharo stanneo applicetur. Similiter patina stannea, quæ aquam feruidam continet, à ferro candente liquari non potest, licèt illi diutissimè admoueatur. Interim patina stannea vehementer vrit. Et propterea horũ accidentium omnium caussa quærenda est. Quam sufficienter non reddit Aristoteles. Neque enim calor ab aqua exstingui potest. vtpote quæ feruet etiam circa fundum, vt pisces, & alij cibi, etiam in eo elixari & coqui possint. Et quid de oleo, quod in papyro calefieri potest, dicendum? Hoc certè calorem extinguere non potest.

Ludou. Viues putat, ab humido ignem extingui, non frigido. At quomodo calori contraria esse potest humiditas? Et cur lebetis parietes sunt calidi, qui nihilo sunt ab aqua remotiores?

Hieronym Fracastorius, *de symp. & antipath. cap. vlt.* Quod est in charta, *inquit*, incalescit & feruet oleum, charta verò nõ accenditur, & quòd aqua equidem feruet, lebetis autem fundus friget, & pomum, quod & ipsum calefit linteo illæso, horum omnium communẽ caussam esse dicit ἀντιπερίστασιν. Cùm enim sint frigida aqua, oleum, pomum, ideò prohibere in-

termedium calefieri. Sed quomodo, inquit & obiicit ipse, calefiunt illa, si medium non calefit? Actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, nisi per intermedia, lebetem, chartã, linteum. Hæc autem nisi calefiant, & tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, non videtur quomodo calefieri possint. Quòd si calefiant, quo pacto igitur per ἀντιπερίστασιν & frigiditatẽ prohibent, ne intermedia incalescant? Respondet verò, dicendum esse, porosis existentibus lebete, charta, & linteo, citissimè calorem contrahere aërem, qui in poris includitur, & per ipsum incalescere aquam: porrò quicquid aquæ calefactum est, tolli statim & ascendere, ac loco eius subsidere partem aquæ nihil calefactam, quæ lebetem infrigidet, quà pori non sunt, & ita continenter fieri, vt aquæ pars cedat & tollatur, pars succedat & refrigeret. Ita & oleum facere. Nam & ipsum actu frigidum esse. Ita & pomum, quoniam humidum & frigidum, & semper pars eius aliqua tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus. *Hæc Fracastorius.* Verùm nec hoc modo dubium istud soluitur. Primò enim per antiperistasin calor vel frigus ad interiora concentratur, non ad exteriora emittitur. Deinde si aër in poris lebetis, papyri, vel lintei contentus, & ab igne calefactus, aquam, oleum, pomum calefacere potest; cur non idem ipsum lebetem, papyrum, linteum calefaciat? Tertiò falsum, quòd aquæ pars calefacta ascendat, descendat frigida. Nam in fundo æquè pisces & carnes coquuntur, & meliùs quàm in summitate. Et licet oleum actu calidum chartæ infundatur, eique ignis vel candela supponatur: tamen charta non comburetur.

Iul. Cæs. Scaliger *Exerc.* 101. *f.* 8. respondet. Lebetis fundus non calet, quia natura sua frigidum æs, eam, quantum potest, retinet frigiditatem. Retinet autem aquæ frigore adiutus fundus, quæ in ipsos poros sese induit, propterea quòd, quæ pars aquæ calefit, summũ petit, frigida semper in imo est. Hoc autem sensu percipi nequit, idcircò, quia cùm effunditur, miscetur. Patet autem ex eo, quòd in lebetem si aqua calida infundatur, statim calescit fundus. Verùm eadem hæc Scaligeri sententia est, quæ Fracastorij, & iisdem, quibus illa, vrgetur difficultatibus. Neque enim fundum lebetis à frigore aquæ refrigeratur, vtpote quæ tota feruet, & quidem circa fundum feruidior est; vnde etiam coqui frustra maiora & coctu difficiliora piscium fundo imponunt. Deinde licèt aqua calida in lebetem calidum infundatur, & fundus inde incalescat: tamen si lebes cum fundo ita calido igni imponatur, aquaque tota efferuescere permittatur, manus fundo extrà tota imponi potest, vt calorem ampliùs nullum percipiat. Tandem etiam caussa hinc reddi non potest, cur in papyro oleum calefieri possit, vt papyrus non comburatur.

Eandem quæstionem tractant Hieron. Mercurialis, & D. Monauius, *in Epist. Med. à Scholtzio collectis*, vbi *Epist.* 90. Mercurialis caussam, cur in Germania caldaria plumbea, in quibus sal coquitur, vehementi igne non liquescant, hoc modo reddit. Quæ summo frigido, *inquit*, siue humiditati, siue siccitati coniuncto sunt concreta, tunc dissoluuntur, cùm humor congelatus soluitur, absumiturve, cumque illa compages, & partium terrestrium vnio corrumpitur. Quas res ignem sua vi & calidissimum & tenuissimum efficere, apud omnes exploratissimum est. Itaque si aliud reperitur, cuius facultate corporum huc in modum concretorum humor congelatus seruetur, simulque vnio partium ab ignis violentia protegatur, planè indissolubile, etiam igne tentatum, euadere, rationi consentaneum erit. Huiusmodi autem est sal, nempe qui sua pingui humiditate plumbi humidum à consumptione & dissolutione tueri; facultate verò insigni, qua pollet, adstrictoria compagem & vnionem partium eius in medio flammarum conseruate egregiè valet, perinde ac experientia compertum est, si quis patellam chartaceam conficiat, eamque oleo semiplenam super prunas componat, minimè chartam vi ignis consumi, *&c.* Verùm multa falsa hæc Mercurialis fouet opinio. Vt enim de caussis congelationis metallorum, ac de eorum facultatibus nihil dicam, rectè obiicit Monauius, *epist.* 215. idem euenire, si aqua simplex infundatur, affertque exemplum patinarum stannearum, quæ prunis impositæ non liquescunt, si modò iusculum vel simplicem aquam contineant.

Ipse verò huius rei caussam duplicem reddit; Primò quidem hanc, quoniam capacitas caldarii illius plumbei humore quodam largiter infuso adimpleta est, qui per porosi corporis meatus sese vndiquaque diffundens, ita ignis violentiæ resistit, vt impressionem, quam aliàs solet, facere nequeat, atque id facere luculentiùs aquam salsam, vtpote quæ pinguior sit, tum etiam coquendo non facilè absumatur. Alteram caussam affert hanc, quòd in omni coctione seu elixatione superna magis caleant, quàm inferna. Ignem etiam, & ab hoc emanantem calorem, sursum ferri, ideoque etiam superiores partes, nisi quid obstet, impensiùs calefacere, quàm inferiores, ibique primam ebullitionem excitare. Idque probat gemina experientia, vna coquorum, qui eas piscium partes, quæ coctu difficiliores sunt, vtpote capita, in superiore cacabi parte, non autem inferiori, seu fundo, collocant. Altera est, quòd tripodis ænei, in quo pisces elixantur, quamuis pedes tres, quibus innititur, incandescunt, manu tamen fundum tangere liceat. Verùm nec hoc modo huic rei satisfit. Primam enim rationem quod attinet, quis credat, aquam in poros plumbi vel cupri sese insinuare posse? Deinde vim ignis non reprimi, vt impressionem, quam solet, facere nequeat, vel ex eo patet, quòd aqua, vel alius liquor, qui in vase continetur, efferuescit. Tertiò non solùm aqua hoc præstat, sed etiam oleum, & quidem in ipsa papyro. Secunda verò ratio dubia planè est, & nondum probatum, quòd in omni coctione superna magis caleant, quàm inferna; & coqui alij contrarium coquis, quos Monauius vidit, faciunt, qui capita piscium fundo cacabi imponunt. Et licèt ignis sursum tendat: tamen in parte superna iam in tenuiore materia est, propterea minùs calefacit. Et si fundus cacabi, in quo pisces coquuntur, ideò minùs caleret, quòd pars inferna aquæ, in qua coquuntur pisces, sit minùs calida, quàm superior, cur (quod ipse confitetur, & expertus est) fundum ænei illius, vbi ab igne remouetur, paulò pòst incalescit, atque ideò incandescit.

Andr. Libauius, *comm. Alchym. part.* 1. *lib.* 2. *cap.* 11. ita hac de re scribit: Lebes aquæ feruentis tunc fundo non lædit, cùm tota aqua spiritibus feruidis ebullit, & ad superiora contendit. Debebat quidem impressio fortior esse, quò crassiùs metallum, sed calor vrens non est sine spiritu, qui tunc totus sursum meat. Postea repressit istum impetum aqua, efficitque vt ferrum non ita potuerit incalescere. Sic coquimus plumbeis, stanneisque cortinis aquam intus contentam, qua dissipata aut absente, colliquescunt. Quòd si ebullitione subsidente, redierit ad fundum impetus aquæ propter grauitatem innatam, tunc non ampliùs frigere lebetem, experientia docet. Duæ itaque in hoc caussæ concurrunt, prima, quòd aquæ præsentia prohibeat feruere ferrum, plumbum, & similia. Deinde quòd halitus in bullas extollant, & à fundo arceant aquam. Verùm vix aquæ præsentia prohibere potest, ne fudus lebetis, cui ignis subiectus est, non incalescat; cùm ipsa seipsam contra actionem

actionem ignis tueri non possit. Deinde in feruente aqua quidem fit aliquis motus sursum, interim à fundo aquam arcere non potest. Hoc quidem concedimus, impetu feruentis aquæ magis sursum contendere, quàm vbi ab igne remota, feruere desinit: hinc tamen caussa non redditur, cur ab igne subiecto lebetis fundus non incalescat.

Autor. Hæ ergo opiniones omnes cùm animo veritatis auido non satisfaciant, alia caussa probabilior inuestiganda, & quidem in aqua, non in igne, quæ an hæc esse possit, cuilibet perpendendum relinquo: *Auicenna.* Principiò hoc præsupponendum: *Agentia naturalia actiones suas non perficere, nisi vbi eorum actio figitur & terminatur*: Vnde, vt huic quæstioni hoc axioma applicemus; Ignem alicubi esse posse, vbi nec calefacit, nec illuminat; quod fit, si transmittatur, & non figatur eius actio. Transit autem actio ignis corpora tenera, & figitur in densioribus. Ita ignis nec illuminat, nec calefacit aërem, sed illum transit. Ita fulmen transit corium & lignum, & liquefacit ensem, in quo eius actio figitur. Eadem ratio est corporum diaphanorum. Sic radius Solis lucidus & calefaciens transit vitrum, nec illud calefacit, sed in mensam, vel aliud corpus incidens, illud calefacit. Ita tempore æstiuo vitrei orbes in fenestris nunquam tantum incalescunt, quantum arena, lapides, ferrum, ligna. Vbi tamen excipienda est vitri ad ignem applicatio proxima, in qua, ob ignem copiosissimum continuè influentem, vitrum tandem calefit, & liquescit. Tandem transit actio ignis, & non terminatur, etiam in corpore opaco & denso, si in illo, & in vicinia, adsit contrarium, in quo ignis actio terminatur. Atque hæc est caussa, cur lebetis fundus non incalescat, aqua verò in eo calescat. Nam ignis transit fundum lebetis, & totâ vi fertur in contrarium, illúdque expugnare nititur. Eadem caussa est, cur plumbea & stannea vasa non liquentur, quando in iis aqua, vel alius liquor continetur. Transit enim ea ignis, & actio eius in liquorem terminatur. Eandem ob caussam charta, linteum, vel filum cantharo stanneo applicatum non accenditur, quia tota vis ignis per mediam chartam fertur in contrarium & stannum. Eadem caussa est, cur charta non accendatur, licèt suprà candelam accensam teneatur, si in ea aqua vel oleum contineantur. *Notanda.* Reuerà autem ignem per fundum lebetis transire, ex eo apparet, quòd si quis, dum aqua nondum ebullit, digitum fundo lebetis in aqua applicet, eum aduri sentiet.

Quæ vt clariora fiant, quædam adhuc notanda.
1. Primum est, ignem elementum esse subtilissimum, quod omnia penetrat & peruadit, & liberè sese diffundere cupit; cuius actioni quæcunque resistunt,
2. agentis vim maximè experiuntur. Ignis deinde huic actioni maximè resistunt liquida, non frigida. Nam in aëre etiam frigidissimo liberè ardet: contrà ab oleo, & spiritu vini omni, quæ plurimum in se continent ignis, exstingui potest flamma. Itaque ignis
3. in id, quod maximè resistit ipsi, maximè agit, & in eo actionem suam figit. Et propterea etiam metalla, si in vicinia non sit corpus liquidum, intrat, & ignita reddit: si verò in metallo liquor aliquis contineatur, transit ignis statim metallum, nec in eo moratur, sed omnem vim suam in liquidum, quod suæ actioni maximè aduersatur, exerit.

Sebastianus Basso, *de form. lib. 1. art. 30.* ita hac de re philosophatur: Humidum æris, inquit, attrahit ad se aquæ internæ subsidium. Et cùm obiici posse videat, qui fiat, quòd lebetis partes, quæ laterales sunt, nec minus aquam attrahunt, fundo ferè frigido, sint calidissimæ: respondet, ignis particulas, quæ vase vacuo ibi sisterent se, atque in obiectam partem coëuntes, vim totam coactæ in illam exererent, aquâ, quam æris humidum in auxilium vocat, impediente, non ibi moram facere, sed quâ possunt celeritate transeuntes, partem illam relinquere illæsam. Iam verò in aquam collectos illos igniculos, dum exitum moliuntur, in latera lebetis impingere frequentes, vnde & incalescant ea, imum verò, vnde ascenderunt, vix repetere, vt nil mirum sit, si non calefaciant. At cùm rursus obiici possit, quomodo aqua, quæ in lebete est, calidissima, frigus in fundo lebetis, præsertim ignis sub lebete actione concurrente, producere possit? Respondet, aquam poros ænei vasis ingredi, & calorem, qui in aqua feruente percipitur, non esse aquæ, sed ignis, qui aquam copiosus ingressus est. Et proinde aquam in imo vasis non esse calidam, nisi modicè, quia non inest ignis, nisi modicus. Verùm nec hic huic quæstioni satisfacit. Primò enim hinc ratio reddi non potest, cur si in stannea patina sit non solùm aqua, sed quicunque etiam liquor, vinum, & oleum, ea non liquescat, & cur charta non comburatur, si in ea sit oleum. Certè hîc non dici potest, quòd liquor ille, à stanno, vel charta in auxilium vocatus, frigiditate igni resistat; cùm oleum & vinum sint calida. Deinde igniculi illi aquæ admisti exitum molientes, non rectà sursum per aquam exeunt, sed ad latera lebetis tendunt, & ea calefaciunt. Certè sursum tendere igniculos illos, ebullitio docet, quæ fit in summo aquæ. Tertiò nôdum probatum, aquam in æneum vas posse penetrare, nec vllum eius rei documentum est. Et dato, non concesso, quòd aqua penetraret in fundum lebetis, cur non & ibi ab igne calefieret?

Cùm ergo istis modis huic quæstioni non satisfiat, communis caussa quærenda, cur nimirum fundum lebetis non incalescat, cur caldaria, in quibus sal coquitur, cur patinæ stanneæ in quibus cibi prunis superpositi calefiunt, imò coqui possunt, non liquefiant, modò liquor aliquis in iis, quicunque etiam, contineatur, cur aqua & oleum in charta calefieri possit, vt charta non comburatur, cur charta vel linteum cantharo stanneo applicatum non accendatur, etsi cantharus ita incalescat, vt manu sine damno tangi non possit. Horum enim accidentium omnium communis caussa est, quæ anteà explicata. *Conclusio.*

III.

An liceat Theologo facere Medicinam.

Rectè equidem Horatius *Epist. lib. 2. Ep. 1.* ait:

------ Quod Medicorum est,
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

Verùm à plurimis præceptũ hoc violatur, & vix alia pars est, cuius peritiam plures, qui eam non didicecere, promittant? quàm Medicina. Medicinam facere, pharmacopœis nonnullis, & inprimis Chymicis operariis, qui omnium bonarum linguarum & literarum rudes, paucis medicinis, præcipuè Mercurialibus & Antimonialibus, omnium morborum, quorum originem planè ignorant, curationem promittunt, idque non solùm vulgi, sed sæpe etiam magistratûs applausu, concessum. Nec ignotum, mulieres nonnullas, potissimùm in quibusdam populosis ciuitatibus, audiuisse Medicinam, & non solùm apud fœminas medicinam facere, imò Doctorissas audire. Vt de circumforaneis & Idiotis aliis *Medicinam faciunt. Pharmacopœi. Chymici. Fœminæ.*

Circumforanei. nihil dicam: qui tamen omnes ex vnica medicina victum quærunt, eámque solam ferè profitentur.

Theologi. Verùm eò etiam res rediit, vt quidam professione & praxi Theologi simul medicinam faciant. De his ergo quæstionem mouere libet, an Theologus saluâ conscientiâ medicinam facere possit. *De his iam quæritur an rectè.* Vt verò status quæstionis rectè formetur, non hoc quæritur, an Theologus aliquis ruri, vel in oppido, in quo nullus viuit Medicus, consilio suo vicinis, quantum potest, subuenire debeat, idque non lucri, sed Christianæ charitatis caussa. Id quod licere statuimus. Etsi enim Theologus ex professo Medicus non sit, tamen facilè rusticos, & alios idiotas, etiam in hoc genere superare potest. *Status quæstionis.* Sed hoc quæritur, an in bene constituta Republica, in quâ magna Medicorum copia est, Theologus à professionis suæ officio tantum temporis subtrahere possit, vt simul medicamentis manu suâ præparandis, iisque ægris exhibendis vacare queat, & quidem id mercedis & lucri caussa? Quod negamus, eo quòd Theologus tam in discenda Theologia, quàm praxi eiusdem, tantum habet quod agat, vt alij studio simul vacare non possit. De discenda Theologia vt nihil ferè dicam, ne falcem in alienam messem immittere videat, quantum temporis Codicis Biblici exacta cognitio requirat, Theologis notum est. Et forsan illi Theologi, qui tantum temporis Chymicis medicamentis præparandis, & ægrotis propinandis tribuunt, vix centesimum versum in Bibliis rectè intelligũt. Praxin Theologicam, & gregis sibi concrediti curam quod attinet, cùm quisque Theologus non minorem salutis animarum sibi concreditarum, quàm suæ, habere debeat curam, & si eas suâ negligentiâ periclitari permittat, de suæ animæ salute periclitetur, non sufficit, hebdomatim vnum, vel alterum sermonem ad populum habere, reliquum verò tempus alienis negotiis impendere, sed multum restat agendum in informandis rudibus, conuertendis & corrigendis impœnitentibus & flagitiosis, consolandis pusillanimis, conciliandis dissidentibus, & omnino pro gregis & ouilis sui salute laborando, vt nihil omnino temporis superfuturum sit, quod alienis negotiis tribuere liceat. Maledictus quisquis opus Domini, ad quod vocatus est, fraudulenter facit.

IV.

An liceat occultare medicamenta.

A Medicis sæpe occultari medicamenta, nihil noui. Non nouum est, à Medicis quibusdam occultari medicamenta. Vt alia ex antiquitate non adducam exempla, Scribonius Largus *de composit. medic. cap. 22. comp.* 94 mentionem facit cuiusdam medicamenti, quod benefacit ad tussim aridam, & eos qui difficulter glutinosa exscreant, & præfocari videntur interdum: & præcipue iis, qui lateris dolorem cum febre sentiunt, quos Græci πλευριτικὰς vocant. Atque addit: Hoc medicamentum Apuleij Celsi fuit, Præceptoris Valentis & nostri, & nunquam vlli se viuo compositionem eius dedit, quòd magnam opinionem ex eâ traxerat. Et *cap. seq. com.* 97. de Hiera Pacchij scribit, quòd ex Hiera illa, quæ etiam Διακολοκύνθιδος appellatur, Pacchius magnos quæstus fecerit, sed se viuo nulli compositionem eam dederit. Post mortem autem eius, Tiberio Cæsari per libellum scriptum ad eum, bibliothecis publicis posita venit ad manus suas, quam antea nullo modo extrahere potuerit, quamuis omnia fecerit, vt sciret quæ esset. Ipse enim clausus componebat, nec vlli suorum committebat. Plura enim quàm recipit, ipsemet contundi iubebat pigmenta, fallendi suos caussa. Idem nostro seculo fit, dum non solùm Chymici nonnulli, sed & alij Medici, medicamenta quædam, non adeò semper magni pretij, neque compositu difficilia, quæque (vt quidam publicè de se scribit) etiam vxoribus suis componenda committunt, imò etiam vulgaria medicamenta, quæ in omnibus pharmacopoliis publicè venalia prostant, nouis nominibus inditis pro secretis vendunt.

Caussæ cur nonnulli id faciant. Caussæ autem cur id fiat, sunt, 1. *Auaritia*, quòd existimant, si aliis etiam Medicis illa medicamenta innotescant, sibi ex lucro, quod ex iis faciunt, aliquid decessurum. 2. est *Ambitio*, & *inanis gloriæ captatio*, quòd apud vulgus sibi famam conciliare conantur, quasi ipsi soli aliis Medicis eruditione præualerent. 3. *Inuidia*, quòd aliis Medicis eam, quam ipsi captant, famam detractam cupiunt.

Verùm vitia hæc sunt, non solùm hominibus Christianis indigna, sed & Gentilibus exosa, & inprimis Medicis, à quibus omnibus inseruiendi studium requiritur. De quo Scrib. Largus, *in præf. ad C. Iulium Callistum*, scribit. *Qui experti sunt remediorum vtilitatem, denegant autem vsum, valde culpandi sunt, vtpote qui crimine inuidentiæ flagrant. Quod malum cùm omnibus animantibus inuisum esse debet, tum præcipuè Medicis, in quibus nisi plenus misericordia & humanitatis animus est, secundum ipsius professionis voluntatem, omnibus Dijs, & hominibus inuisi esse debent.* Officium Medici, & Christiani, & Gentilis, longè aliud requirit & postulat, vt omnibus quibus possumus, prosimus. Væ homini, qui talentum sibi à Deo concreditum sub terra defossum abscondit, vt S. Scriptura loquitur, nec publico bono concedit. Occîdit, vt ex Patribus ille ait, qui quos seruare potest, non seruat. Qui ergo aliquid vtile & efficax habet, quo multi seruari possint, atque id occultat, & secum commori sinit, caueat, ne illud iusti iudicis olim, quod *Matthæi 25. v. 43.* est, audiat: *Infirmus eram, & non visitastis me.* Verùm sæpissimè, si secreta illa tandem in lucem protrahantur, thesaurus ille carbones sunt, & medicamenta vulgaria omnibus Medicis nota, & ob caussas antè dictas saltem occultata, & propterea laude, illas nimias omnes amittunt; imò sæpe ab empiricis eiusmodi medicamenta præter rationem condita, vel etiam non rectè vsurpata deprehenduntur. Manifestum id est in medicamento illo Apuleij Celsi, quod ab eo etiam ad lateris dolorem cum febre & pleuritide laudatum fuit, quod cùm constet pipere nigro, myrrha, & melle, quis hoc tantum in pleuritide cum febre, præstare posse credat.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VERBORVM TERTII TOMI.

A

D

E

F

Famitis

G

H

N

Nux

Q

R

S

V

Z

FINIS